

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANSK
BIOGRAFISK
LEKSIKON

DANSK BIOGRAFISK LEKSIKON

GRUNDLAGT 1887 AF C. F. BRICKA
OG VIDEREFØRT 1933-44
AF POVL ENGELSTOFT
UNDER MEDVIRKEN AF SVEND DAHL

TREDJE UDGAVE
REDAKTØR SV. CEDERGREEN BECH
UDGIVET MED STØTTE AF CARLSBERGFONDET

OTTENDE BIND
Kjærulf – Levetzow

GYLDENDAL

DANSK BIOGRAFISK LEKSIKON

er sat med Times på Digiset

og trykt i offset hos J. H. Schultz

Bogtrykkeri A/S, København.

Papiret er matglittet trykpapir 232

fra De forenede Papirfabrikker A/S.

© Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S,
København 1981.

Printed in Denmark, 1981.

ISBN 87-00-05551-4 (komplet indb.)

ISBN 87-00-05552-2 (komplet VB)

ISBN 87-01-77441-7 (bind 8 indb.)

ISBN 87-01-77442-5 (bind 8 VB)

DANSK BIOGRAFISK LEKSIKON

REDAKTIONSKOMITÉ

Professor, dr. phil. Povl Bagge
Rigsbibliotekar Palle Birkelund
Professor, dr. phil. h. c. Mogens Brøndsted
Folketingsbibliotekar, dr. phil. Kristian Hvidt
Arkivar, cand. mag. Finn H. Lauridsen
Professor, dr. phil. E. Rancke-Madsen
Professor, dr. med. & phil. Egill Snorrason

REDAKTION

Sv. Cedergreen Bech, redaktør
Allan Brusendorff, forlagsredaktør
Marianne von Sydow, redaktør
Uffe Andreasen, redaktør
Grethe Neergaard Jacobsen, redaktionssekretær
Marie Hvidt, manuskriptgennemgang
Anne-Mari Steimle, manuskriptgennemgang og ikonografi
Hanne Borup, bibliografi
Ann-Mari Wichmann, sekretær

EKSTERNE MEDARBEJDERE

Bibliograf Ludvig Bramsen, genealogiske data
Ekspeditionssekretær Finn H. Blædel, genealogiske data
Seminarielektor Paul Norreslet, udtale
Museumsdirektor, dr. phil. Povl Eller, ikonografi
Arkivar Nils G. Bartholdy, slægtsartikler
Arkivar Thelma Jexlev, slægtsartikler
Arkivar Hans H. Worsøe, slægtsartikler

VEJLEDNING

Optagelse: Leksikonets geografiske område er Danmark, således at også udlændinge der har ydet en væsentlig indsats for dansk samfundsliv og kultur har fundet optagelse. Ligeledes er optaget danske hvis indsats er øvet i udlandet. Nordmænd og islændinge i fællestiden, hhv. 1537–1814 og indtil 1918 er optaget for så vidt indsatsen har været øvet i Danmark eller været af betydning for fælleskulturen. De skånske landskaber regnes for en del af Danmark indtil 1658, Slesvig og Holsten ligeledes, henholdsvis 800–1864 og 1460–1864. For perioden 1864–1920 er fra disse landsdele optaget personer fra begge sproggrupper med tilknytning til nationalitetskampen, herunder bl. a. også et antal tyske embedsmænd. For Sydslesvigs vedkommende medtages efter 1920 personer som har været virksomme for dansk sprog og kultur. Fra de tidligere oversøiske koloniområder er fremstående personer i dansk tjeneste medtaget. For Færøerne og Grønland gælder at kriteriet nu er en indsats inden for det pågældende kulturområde.

Om nyoptagelse skal bemærkes at redaktionen i et vist omfang har taget hensyn til personlige ønsker om at undlade optagelse. I enkelte tilfælde hvor det har drejet sig om personer hvis virke udover deres fagområde har gjort dem til alment kendte, offentlige personer har redaktionen ikke imødekomet sådanne ønsker, men ladet hensynet til brugernes rimelige interesse veje tungest. For alle optagne personer er der søgt overholdt en tiårs periode inden for hvilken den pågældende skal have gjort sig gældende inden optagelse. En sådan regel har ikke kunnet overholdes uden undtagelser.

Følgende kategorier er optaget uden undtagelse: Danske konger og dronninger samt andre medlemmer af kongehuset som har været konge/dronning i andre lande. Endvidere enhver person siden 1848 der har beklædt en regeringspost, kort eller længe. Som konsekvens heraf er alle departementschefer der var medlemmer af det såkaldte departementschefstyre under 2. verdenskrig også optaget, ligesom alle islændinge der var medlemmer af en dansk regering som ministre for Island.

Hvad angår biografiernes opstilling, arten og mængden af oplysninger følges i alt væsentligt principperne fra Dansk biografisk Leksikon, 2. udgave. På enkelte punkter er der dog foretaget

ændringer fra denne. Det gælder således anførelsen af titulatur og oplysning om udtale hvor navnes bogstavering kan give berettiget tvivl om den gængse/rette, danske (fordanskede) udtale. (Om lydskrift, se ndf.). Endvidere er i det genealogiske hoved i hvert enkelt tilfælde anført forældres navn og årstal uanset om en af disse eller den biograferedes bror/søster selv er optaget. For at lette oversigten over hvilke medlemmer af en familie (forældre, børn) der findes optaget er som sidste punkt i dette afsnit anført de pågældende slægtninge.

Alfabetisering: Der alfabetiseres overalt efter bogstav, uanset udtale. I tvivlstilfælde er der henvisning. aa og å betragtes som ét bogstav uanset udtale og findes sidst i alfabetet, ligeledes betragtes hhv. v/w, y/ü, æ/ä, ø/ö som ét bogstav. Ved ensbenævnte er rækkefølgen kronologisk – dog står ensbenævnte danske konger kronologisk for sig, hvorefter personer ensbenævnte med disse følger. Tilnavne indgår ikke i alfabetiseringen.

Biografierne er opstillet efter personens kaldenavn (halvfed sats), efter første led i sammensætninger, uanset bindestreg. Undtagelser herfra er gjort når sidsteleddet betragtes som slægtsnavnet, fx Oluf Nielsen Rosenkrantz, A. Drachmann Bentzon. Hovedprincippet har været at anbringe artiklen hvor de fleste formodes at ville søge. Hvor der kan herske tvivl er der henvisning. I enkelte tilfælde er pseudonym/kunstnernavn anført med henvisning til døbenavn.

Titulatur: Der er ikke gjort forsøg på at udtømme den biograferedes karriere her. Der anføres én, højst tre væsentlige betegnelser, tilstrækkeligt til hurtig identifikation. Der anvendes fortrinsvis fagbetegnelse/profession eller stilling, og flertydige eller uklare betegnelser som direktør, sekretær, professor o.l. er forsøgt undgået, ligesom akademiske grader kun findes i selve artiklen.

Genealogiske data er samlet i et afsnit for sig foran i artiklen. De er for størstedelens vedkommende samlet af redaktionen og i alle tilfælde redaktionens ansvar. Henvisning til kirkebogen gælder kun registreringer, idet selve handlingen, dåb/vielse godt kan have fundet sted hjemme. I øvrigt er disse data angivet i samme principielle omfang som i 2. udgave. For nyoptagelsernes vedkommende har redaktionen dog i enkelte tilfælde måttet afstå fra at udfylde skemaet, fordi

oplysningerne i offentlige registre ikke har været tilgængelige og de biograferede enten ikke selv har ønsket at medvirke eller har modsat sig at de pågældende data anføres.

Henvisninger er overalt angivet med henvisningspræk. I hovedet er denne anvendt uden undtagelse, i artiklen er henvisning udeladt ved 1) personer allerede nævnt i hovedet, 2) konge, dronning, da kategorien som omtalt er optaget i sin helhed. Det samme gælder derfor regeringsmedlemmer, hvor denne funktion fremgår af sammenhængen. 3) Enkelte tilfælde hvor henvisning skønnes overflødig eller betydningsløs.

Enkelte henvisninger fra den alfabetiske rækkefølge vil være til personer der biograferes ganske kort i en anden persons artikel. Navnet vil også her fremstå med halvfed sats. Fremgangsmåden er især anvendt hvor personartikler er udeladt fra forrige udgave, men hvor den pågældendes personlige data, karriere og evt. værk med rimelighed kan anføres i en bevaret artikel om en slægtning.

Litterære arbejder: Mens der i litteraturvejledningen under artiklen oplyses om samlede eller udvalgte værker samt værker af selvbiografisk karakter, (se nedenfor: bibliografi) vil den biograferedes værker blive nævnt i selve artiklen i det omfang forfatteren har fundet det fornødent. Der tilstræbes altså ikke fuldstændigt værkregister.

Ordensdekorationer: Danske ordner, med årstal for tildeling, anføres, og som sidste punkt i litteraturfortegnelsen oplyses om der findes en levnedsoberetning, afleveret til ordenskapitlet. Tidligere end 1884 findes sådanne ikke da arkivet gik til grunde ved Christiansborgs brand. Det må bemærkes at de eksisterende levnedsoberetninger er af vekslende længde og historisk værdi, samt at de kun er tilgængelige til forskningsformål efter tilladelse af den kgl. ordenshistoriograf, ligesom de senest afleverede vil være belagt med hemmeligholdelsesklause.

Ikonografi: Som sidste punkt i artiklen er anført fortegnelse over billedlige fremstillinger og mindesmærker, så vidt muligt med angivelse af kunstner, tilblivelsesår og hvor de findes. For personer i nyere tid anføres fotografi i offentlige samlinger. Foto uden stedsangivelse betyder foto i Det kgl. biblioteks kort- og billedafdeling.

Bibliografi: Der er normalt ikke henvist til almindelige oversigtsværker og håndbøger af leksikalsk art, stater o. lign. Blandt sådanne kan på grund af deres udførlige bibliografiske apparat særlig nævnes H. Ehrencron-Müller: Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814, 1924-39, Th. H. Erslaw: Almindeligt forfatterlexicon for kongeriget Danmark fra

1814 indtil udgangen af året 1853, 1843-68 (fortryk med personregister 1962-65) - begge omfattende forfattere af al slags litteratur - samt Dansk skønlitterært forfatterleksikon 1900-1950, red. Svend Dahl og Povl Engelstoft, 1959-64. En oversigt over eksisterende stater m.v. findes i øvrigt i Albert Fabricius og Harald Hatt: Håndbog i slægtsforskning, 3. udg., 1963 109-26, og Hans H. Worsøe: Fortegnelse over alm. biografi og stater, 1948-72 i Pers.hist.t.16.r.1, 1973 69-91; tillæg i 16.r.11, 1974 190.

Mere fuldstændige oplysninger om biografisk litteratur, biografiske samlinger såvel som individuel biografi, søges i Bibliotheca Danica, Systematisk fortegnelse over den danske litteratur fra 1482 til 1830 III, 1896 (fortryk 1962) 933-1590 - Supplementer i V, 1963. Supplement 1831-40 til Bibliotheca Danica, 1948 715-40. B. Erichsen og Alfr. Krarup: Dansk hist. bibliografi. Systematisk fortegnelse over bidrag til Danmarks historie til udgangen af 1912 (i tilslutning til Bibliotheca Danica) III, 1917. (fortryk opt. 1929). Henry Bruun: Dansk hist. bibliografi 1913-42 IV-V, 1970-73. Samme: Dansk hist. bibliografi 1943-47, 1956 318-484. Bente Pedersen: Dansk historisk årsbibliografi 1967/68/69, 1972-74. Fortsættelse ved E. Kolding Nielsen under udarbejdelse. For årene 1948-66 og 1970- som endnu ikke er dækket af Dansk hist. bibliografi er slægtslitteraturen samlet i Hans H. Worsøe: Fortegnelse over slægtslitteratur 1948-72 i Pers.hist.t.16.r.11, 1974 1-74; tillæg 185-89. Derudover henvises til Dansk bogfortegnelse og Dansk tidsskrift index for de pågældende år. Sidstnævnte begynder med 1915, og til årgangene 1915-49 findes et samlet register over biograferede personer i Sven Houmøller: Biografiske tidsskriftartikler, 1971. Avisartikler findes registreret i Biografiske avisartikler 1940-55, 1974.

Endelig suppleres Dansk bogfortegnelse og Dansk tidsskrift index af den årligt udgivne Danica polyglotta, hvori bl. a. anføres litteratur om danskere trykt på andre sprog.

For ikonografien henvises til A. Strunk: Portraiter af det danske kongehus, 1882. Aflost af N. L. Faaborg: Danske grafiske portrætter. Kongehuset, 1980. F. Krohn: Saml. til en beskrivende fortegnelse over danske kobberstik, raderinger, illustrationer m.m., udg. Pietro Krohn, 1889. E. F. S. Lund: Danske malede portrætter I-X, 1895-1912. P. B. C. Westergaard: Danske portrætter I-II, 1930-33.

For litteraturhenvisningerne under de enkelte artikler er der ikke tilstræbt fuldstændighed men væsentlighed. Der vil almindeligvis være tale om et udvalg af supplerende litteratur om den biograferede person, ikke nødvendigvis hvad der

har dannet grundlag for artiklen. Sideangivelse er så vidt muligt anført med hovedsted selv om personregister findes. Bind angives overalt med romertal.

Titlerne er anført med let gennemskuelige forkortelser og i en systematik der skulle gøre det muligt at se hvilken art litteratur der er tale om. Den saglige opdeling – inden for hvilken titlerne gruppevis anføres i kronologisk orden – ved større og mere komplicerede opstillinger adskilt ved rubrik og ny linje, ellers ved tankestreg, er følgende:

1. Bibliografi: værkerfortegnelse (værker af den biograferede) og/eller fortegn. over litteratur om den pågældende, total eller partiel.
2. Udg.: oplysninger om samlede eller udvalgte værker. Standardudgaverne.
3. Kilder: trykte dagbøger, selvbiografier, interviews, breve til og fra, evt. aktstykker vedr. personen.
4. Lit.: bøger og artikler om den biograferede i flg. orden: genealogisk lit., almindelig biografisk lit.
5. AV.: audiovisuelt materiale, film, lydband.
6. Papirer: privatarkiver, manuskripter, optegnelser, breve, med oplysning om opbevaringssted.

Sidst: evt. levnedberetning i ordenskapitlet. Der er henvist til arkiver og biblioteker uden angivelse af arkivgruppe eller samling. For medlemmer af kongehuset kan generelt henvises til kongehusets arkiv, Rigsarkivet.

Slægtsartikler: Slægtsartiklerne fra 2. udgave er i alt væsentligt bevaret, revideret og ajourført, samt suppleret med nye. Opstillingen er ændret til en grafisk form for at lette oversigten. Udvalget af navne er først og fremmest bestemt ud fra ønsket om at vise relevant slægtssammenhæng mellem optagne personer. I den alfabetiske rækkefølge vil de indgå foran første personartikel på slægtsnavnet, eller øverst på følgende side.

Signatur: * efter forfatternavnet angiver at artiklen i sin substans er overført fra 2. udgave efter ubetydelige redaktionelle ændringer. Data er så vidt muligt efterprøvet. Forfatternavn med et andet i parentes efter angiver at førstnævnte har foretaget en revision/ajourføring af den tidligere forfatters artikel. I enkelte tilfælde vil forekomme en dobbeltsignatur med / imellem navnene. I så fald er der tale om to forfattere til samme artikel. Hvor forfatternavnet er anført uden parentes eller stjerne er artiklen nyskrevet eller af den tidligere forfatter gennemset og godkendt til denne udgave.

Forkortelser: Der er i artiklerne kun anvendt få og helt gængse forkortelser, ligesom forkortelser i bogtitler er gennemskuelige. I det genealogiske

skema og andetsteds er anvendt følgende forkortelser og tegn:

- Andr. – Andreas kirke
- Ass. – Assistens kirkegård
- b.v. – borgerlig viet
- begr. – begravet
- bibl. – bibliotek
- Bl.R. – blå ridder (ridder af elefanten)
- Chr. – Christians kirke
- Cit. – Citadelskirken
- Class. – Classenske boligers kirke
- d. – datter
- DM. – Dannebrogsmændenes hæderstegn (ophørt 1952)
- F: – forældre
- F.M.1. – fortjenstmedaljen i guld
- F.M.2. – fortjenstmedaljen i sølv
- Frbg. – Frederiksberg
- Fr.borg – Frederiksborg
- Fred.ty. – Frederiks tyske kirke
- Frels. – Frelsers kirke
- Fr. ref. – Fransk reformert kirke
- Fødsst. – Fødselsstiftelsen
- Garn. – Garnisons kirke eller kirkegård
- Helligg. – Helligøjst (Helligånds) kirke
- Helligk. – Hellig kors kirke
- hrd. – herred
- Hv.R. – hvid ridder (indtil 1808 betegnelse for storkors af Dannebrog)
- Jac. – Jacobs kirke
- Johs. – Johannes kirke
- k. – kirke
- K. – kommandør af Dannebrogordenen
- kat. – katolsk
- kgb. – kirkebog
- Kbh. – København
- kgd. – kirkegård
- Matth. – Matthæus kirke
- Mos. – mosaik trossamfund
- n.å. – næste år
- Naz. – Nazaret kirke
- Nic. – Nicolai kirke
- r. – række
- R. – ridder af Dannebrogordenen
- R.E. – ridder af elefantordenen
- s. – søn
- s.d. – samme dag
- s.å. – samme år
- sg. – sogn
- S.K. – storkors af Dannebrogordenen
- S.Kmd. – storkommandør af Dannebrogordenen
- sst. – samme sted
- t. – tidsskrift
- tid. – tidende

Trin.	– Trinitatis kirke
Tysk ref.	– Tysk reformert kirke
u.v.	– uden visse
*	– født
†	– død
~	– gift/gift med
1°	– første gang
2°	– anden gang
▪	– henvisning
□	– herefter ikonografi

Udtale

Hjælpetegn

- ' angiver at trykket ligger på den følgende stavelse: Dahlerup [ˈdalərʌp], Ballin [ˈbaliːn].
- : efter vokal angiver at den er lang: Haagensen [ˈhåːqənsən].
- ˘ angiver at den foregående lyd har stød: Ledet [ˈleːðət], Høm [høm˘].

Vokaler og diftonger

a-lydene	[a]	som i Hansen [ˈhan˘sən], Banke [ˈban̩kə], Karstensen [ˈkarstənsən]
	[a:]	som i Schade [ˈsjaːdə]
	[aː]	som i Mægaard [ˈmæːgáːr]
	[ai]	som i Heinesen [ˈhainəsən]
	[aiː]	som i Meinertsen [ˈmaiːnərtsən]
e-lydene	[e]	som i Linnemann [ˈlɛnəman˘] (1. stavelse)
	[e:]	som i Hedebo [ˈheːðəbɔ] (1. st.)
	[eː]	som i Hee [ˈheː]
	[ə]	som i Jensen [ˈjənsən] (sidste st.)
i-lydene	[i]	som i Lillelund [ˈliləlån˘]
	[i:]	som i Stinus [ˈstiːnus]
	[iː]	som i Friis [ˈfriːs]
	[ai]	som i Heinesen [ˈhainəsən]
	[aiː]	som i Meinertsen [ˈmaiːnərtsən]
o-lydene	[o]	som i Lorentzen [ˈlɔːrən˘tsən]
	[o:]	som i Lohse [ˈloːsə]
	[oː]	som i Frohn [ˈfroːn]
u-lydene	[u]	som i Justesen [ˈjustəsən]
	[u:]	som i Thune [ˈtuːnə]
	[uː]	som i Juul [ˈjuːl]
	[au]	som i Lauritzen [ˈlaʊritsən]
	[auː]	som i Grau [ˈgrauː]
y-lydene	[y]	som i Lüttichau [ˈlytɪkau]

	[y:]	som i Dynesen [ˈdyːnəsən]
	[yː]	som i Stürup [ˈstyːrʌp]
æ-lydene	[æ]	som i Bentzen [ˈbæntsən], Albertin [ˈalbər˘tæŋ]
	[æ:]	som i Dræby [ˈdræːbyː], Aubert [áːbæːr]
	[ä]	som i Hernoe [ˈhärnoː]
	[æu]	som i Levring [ˈlæʊrŋ]
o-lydene	[o]	som i Tønnesen [ˈtønəsən], de Bang [dɔ˘ˈban̩]
	[o:]	som i Gjødesen [ˈgjoːdəsən]
	[oː]	som i Løgstrup [ˈløːqstrʌp]
	[ö]	som i Høm [ˈhöm˘], Hørlyck [ˈhørløk]
	[ö:]	som i van Deurs [fan ˈdöːrs]
å-lydene	[å]	som i Bomholt [ˈbåmhɔl˘t], Lund [ˈlån˘], Borup [ˈboːrʌp], Bording [ˈbården̩]
	[å:]	som i Skaaninge [ˈskåːneŋə], Mogensén [ˈmáːqənsən]
	[åː]	som i Aagaard [ˈåːgáːr]
	[ɔ]	som i Tommerup [ˈtɔmərʌp], Bomholt [ˈbåmhɔl˘t] (2. st.), Bournonville [ˈbʊrnɔŋ˘vil] (2. st.), von Bruckhofen [fɔn ˈbrʊkɦoːfən] (det 1. ord)
	[ɔu]	som i Hovgaard [ˈɦougáːr]
	[ɔuː]	som i Schousen [ˈskɔuːsən]
	[ɔi]	som i Højlund [ˈɦøilån˘]
	[ɔiː]	som i Ellehøj [ˈæləɦøiː]

Konsonanter

Retstavningens dobbeltkonsonanter lydskrives med kun ét tegn, fx i Sillesen [ˈsiləsən].
Hvor en udtale med b eller p – d eller t – g eller k er lige korrekte, anvendes [p], [t] og [k], fx i Heerup [ˈheːrʌp], Winther [ˈvɛn˘tər] og Bach [ˈbak].
r lydskrives som [r], også når lyden er vokalgagtig, fx i Anders [ˈandərs].
Der lydskrives [sj] i navne som Schumacher [ˈʃjumakər] og Déroches [dérɔsʃ].
„Blødt d” lydskrives [ð] som i Wedersøe [ˈveːðərsøː].
„Blødt g” lydskrives [q] som i Lagermann [ˈlaːqərman˘].
Den lyd, der hyppigst svarer til retstavningens **ng** eller **n** i nk, lydskrives [ŋ] som i Bang [ˈban̩].
Den lyd, der svarer til islandsk þ og hyppigt svarer til engelsk th, lydskrives [p].

OTTENDE BIND
Kjærulf – Levetzow

Kjørulff (ved dåben Kjørulff), Frederik Niels Alfred, 1882–1938, forfatter. * 24.2.1882 i Kbh. (Jac.), † 28.7.1938 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: skriftstober Sophus Oluf Frederik Kjørulff (1852–91) og Martha Marie Caroline Langballe (1856–1925). ~ 1° 31.12.1904 i Ålborg med Rasmine Sophie Nielsine Hansen, * 19.6.1875 i Kbh. (Frbg.), † 26.11.1948 i Kgs. Lyngby (navneforandring til Helso 1.2.1913), d. af pakhusmester ved statsbanerne Hans H. (1842–1927) og Frederikke Louise Caroline Nielsen (1848–1934). Ægteskabet opløst. ~ 2° 24.11.1911 i Kbh. (Rigshosp.) med Stella Josephine Christiansen, * 31.3.1888 i Kbh. (Holmens) (~ 2° 1922 med direktør Carl Julius Fritz Lütcherath, Oslo, 1869–1928), † 6.11.1960 i Gentofte, d. af typograf Godfred Walther C. (1859–1908) og Julie Dortha Christine Andersen (1862–1938). Ægteskabet opløst. ~ 3° 24.12.1919 i Kbh. (Frue) med Ellen Iris Jacobsen, * 1.5.1898 i Kbh. (Matthæus), d. af gartner Carl J. (1866–1956) og Sophie Petersen (1864–1956).

K. kom efter faderens død 1891 på Det kgl. opfostringshus som han forlod 1896 for at gå i handelslære. Efter endt uddannelse sejlede han et par år som kok, hvorefter han rejste hjem for at blive skuespiller, i hvilken egenskab han turnerede med forskellige provinselskaber og for øvrigt fungerede som forretningsfører hos Julius Petersen (Ålborg teater) og Oddgeir Stephensen (Horsens teater). 1905 skrev han sin første selvstændige sommerrevy og startede 1912 sammen med Frede *Skaarup Scala teatret hvor han indtil 1926 var medarbejder ved revyerne; disse indledtes med *Den Traadløse* som opnåede en meget betydelig succes. 1919–21 drev han Thalia teatret som kabaret og var derefter indtil 1927 kunstnerisk leder af Fønix teatret på Frbg. Samtidig med sin forfattervirksomhed var han en tid ansat som censor og manuskriptbehandler på Nordisk Films Co., og som organisationsmand fik han betydning som stifter af *Dansk revyforfatter- og komponistforbund* (1918). K. har skrevet og bearbejdet ca. 150 forskellige folkekomedier, operetter, lystspil, farcer og sommerrevyer til en lang række teatre såvel i Kbh. som i provinsen. Hans brede og folkelige stil og hans evne til at skrive en veltuneret vise gjorde ham til en yndet teaterforfatter der kunne notere adskillige succeser. 1934 udgav han sammen med Orla Ramsøe *Den danske Revy* I. □ Tegn. af V. Afzelius (Teatermus.). Foto.

C. Klitgaard: Kjørulffs studier, 1914–18 328.

Torben Krogh*

Kjørulff-Schmidt, Helge, * 1906, skuespiller. * 22.2.1906 i Nyborg. F: stationsforstander Otto Schmidt (1867–1936) og Valborg Kjørulff (1869–1924). ~ 1° 1929 med skuespiller Inga Iliane Thessen, * 14.5.1908 i Kbh. (~ 2° med teaterdirektør Henry Theodor Schmidt, 1896–1975), d. af Edv. og Ella T. Ægteskabet opløst 1932. ~ 2° 10.4.1938 i Viby ved Århus (b.v.) med korrespondent Grethe Nielsen, * 19.8.1914 i Kbh., d. af maskinmester i flåden Johannes V. N. (1885–1950) og Karen Nielsen (1887–1955). – Far til Palle *K.-S.

Efter at være blevet student fra Åbenrå statskole 1924 studerede K.-S. i nogle år dansk og musik ved Kbh.s univ. Samtidig læste han hos Eyvind Johan *Svendsen og gennemgik 1927–29 Det kgl. teaters elevskole. Allerede før elevtidens ophør fik han debut på Betty Nansen teatret som Lorenzo i *Købmanden i Venedig* 1929. I de følgende tre sæsoner var han knyttet til Odense teater, vendte derpå tilbage til Kbh., men slog først igennem som lystspilskuespiller på Frederiksberg teater (Aveny) sæsonen 1938–39 i *Moderne idyl* og som diplomaten i Noël Cowards *Høfeber*. Han havde sin egen pudsigt-pedantiske form for komik, en slags komisk alvor, til hvis virkemidler hørte den staccato replikføring og den tøvende „distræte“ pause-teknik som han i de følgende år videreførte i Lulu Ziegler-cabareten og i en række revyer. Berømt blev hans foredrag af visen *Vi er alle i samme båd* (1944), hvori han ikke blot ramte noget væsentligt af stemningen hen imod slutningen af besættelsestiden, men også viste, hvilke kræfter der skjulte sig i ham: en voksende desperation der syntes at føre ham til galskabens rand.

K.-S.s hemmelighed som komisk og tragisk skuespiller viste sig i stadig højere grad at ligge i dette spil mellem en ydre reservation – en venlig, let ironisk farvet noblesse – og de mørke, ofte destruktive kræfter bag civilisationens uigennemtrængelige panser. Det varede imidlertid længe, før han fik – eller gav sig selv – muligheder for at spille på hele dette register. I 40'erne og 50'erne viste han sig først og fremmest som den på én gang frodige og fornemme komiker, en fin farcer med en vis distance til den popularitet der fulgte ham helt ud i reklamefilmen (Vitalius Sørensens). Han spillede i disse år en lang række komiske stjerneverker: *Clutterbuck* og senere *Han, hun og satyren* på Alléscenen, *Nina* og *Det lille tehuse* på Det ny teater – hvor han også som *Den indbildt syge* dog springet over i den klassiske komedie – *Mr. Pennypacker* på Folketeatret. Mange af disse roller spillede han tillige på scenerne i provinsen, og samtidig opretholdt han

Kjærulff-Schmidt, Helge

stadig bl.a. via revyen sit image som folkelig komiker.

Den afgørende ændring i hans karriere indtraf, da han 1960 engageredes til Det kgl. teater. I kraft af sit lune og sin kultur gled han let ind i det klassiske repertoire. Kulminationen af hans klassiske roller blev birkedommer Krans i *Eventyr på fodrejsen* (1978), en studie i dumhed, falsk embedsværdighed og ikke mindst i distraktion, fantasifuld og morsom helt ud i improvisationerne og overdrivelserne. Men samtidig kom han i det moderne repertoire til at vise nye – mørke og farlige – sider af sit talent som man trods glimtene af komisk galskab knap nok havde tiltroet ham. Det viste sig første gang 1962, da han spillede titelrollen i Harold Pinters *Gæsten (Viceværten)* hvor hans distante fortrolige komik gav plads for en aggressiv-defensiv menneskefjendtlighed, et smertefuldt had. Og han førte denne moderne linje videre på teatret bl.a. i Leif Petersens Holbergske anti-festspil *Rene ord for penge*, i David Storeys *Hjem* s.m. Ebbe Rode og i Aldo Nicolajs *De hårde drenge* s.m. Olaf Ussing. En tilsvarende fornyelse betød de roller, han samtidig kom til at spille i fjernsynet, især i Leif Panduros TV-spil. Fx blev psykiateren Simon i *Rundt om Selma* (1971) en af hans allerfineste figurer – en moderne samfundsstøtte, men magtesløs både i sit professionelle og i sit private liv. Et civilisationsmenneske af i dag, hvis korrekte venlige uangribelighed i nogle få udbrud eller replikker forvandles til irritation og had. K.-S.s evne til fornyelse i takt med tiden og dens repertoire har været ud over det almindelige – samtidig med at han har bevaret forbindelsen bagud fx som Corfitz i *Barselsstuen* som han 1977 spillede både i radio og TV. Han har desuden skrevet humoresker – et udvalg kom i de såkaldte erindringsforskydninger *Hvis De forstaar, hvad jeg mener*, 1944 – og viser (*Ved kajen*). Sammen med sin kone har han foretaget oversættelser af ældre og nyere italiensk dramatik. – R. 1966. □ Afbildet i roller på tegn. af H. Bendix udst. 1958, 1960 og 1962 og af Preben Zahle udst. 1962. Mal. af Mette Valentin, 1977. Foto.

Jens Kistrup i Berl. tid. 29.5.1978.

Jens Kistrup

Kjærulff-Schmidt, Palle, *1931, instruktør. *7.7.1931 i Esbjerg (Zion). F: skuespiller Helge K.-S. (*1906, ~2° 1938 med korrespondent Grethe Nielsen) og skuespiller Inga Iliane Thesen (*1908, ~2° med teaterdirektør Henry Theodor Schmidt, 1896–1975). ~25.4.1957 i Århus (domk.) med psykolog Karen Merete Nielsen, *6.9.1935 i Århus, d. af skibsreder Valdemar N.

(*1903) og Frede Caroline Helene Svendsen. Ægteskabet opløst 1972.

K. blev student 1949, debuterede som teaterinstruktør 1953 med borneforestillingen *Gøngehøvdingen* på Norrebro teater. 1953–57 var han formand for Studenterscenen hvor han bl.a. satte stykker af Aristofanes og Frank Jæger op. Hans betydeligste teateropsætninger er Samuel Becketts *Vi venter på Godot* (Århus teater 1956), Kj. Abells *Dage på en sky* (Århus teater 1958), Klaus Rifbjerg, Jesper Jensen og Leif Panduros *Gris på gafflen* (Studentereforeningen 1962), Rifbjergs *Hva skal vi lave?* (Fiolteatret 1963), Bert Brechts *Svejk i anden verdenskrig* (Det kgl. teater 1968), August Strindbergs *Dødedansen* (Ålborg teater 1975). Fra 1959 lavede K. også radioteater, bl.a. Leif Panduros *Lollipop*, 1960, og fra 1960 har han arbejdet med TV-teater hvor han både har instrueret klassikere som Plautus, Shakespeare, Racine, Anton Tjéklov, Henrik Ibsen og Strindberg og modernister som Beckett, Harold Pinter, Rainer Werner Fassbinder og (for norsk TV) Brendan Behan. Det er dog især som formidler af moderne dansk, originalskrevet TV-dramatik, K. har ydet en betydningsfuld indsats: Klaus Rifbjergs *Harlekin ægtemand*, 1963 og den panoramiske serie om Danmark i 70erne *Vores år*, fire afsnit, 1980, Leif Petersens *Kommunisten*, 1971, Erik Knudsens *Hvem har holden?*, 1977 og især Leif Panduros TV-spil, af hvilke K. har realiseret hovedparten i kongenialt samarbejde med forfatteren: *En af dagene*, 1963, *Et godt liv*, 1970, *Hjemme hos William*, 1971, *Rundt om Selma*, 1971, *I Adams verden*, 1973, *Bertram og Lisa*, 1975, *Anne og Paul*, 1975 og *Louises hus*, 1977. Disse TV-spil, der alle kredser om det velstående borgerskabs eksistentielle og moralske problemer, udgor en af de store bedrifter i moderne dansk dramatik, en syntese af tidstypiske holdninger og tendenser som et massepublikum kunne spejle sig i.

K. begyndte sin filmkarriere som instruktørassistent ved ASA 1952 og debuterede som instruktør 1957 med *Bundfald*, et socialt melodrama om trækkerdrenge i storbyen, ligesom den følgende film instrueret i samarbejde med Robert Saa-skin. *De sjove år*, 1959, en tyndbetet folkekomedie om det muntre studentertilv, havde manuskript af Rifbjerg, og samarbejdet fortsatte i K.s følgende seks film. *Weekends* skildring af de trediveårige løse moral og livslede var dristig 1962, og filmen, der vakte stor debat, gav dansk film et tiltrængt pust fra de nye strømninger der florerede i udlandet. Den afslappede hverdagsrealisme fortsatte i *To*, 1964, og – efter den stiliseret lyriske *Sommerkrig*, det danske bidrag til episodefilmen *Nordisk kvadrille*, 1965 – i *Der var*

engang en krig. 1966 der med sin poetisk sensitive og eksakt erindrende skildring af en halvstor drengs oplevelse af besættelsestiden, puberteten, familien, kærligheden blev et af moderne dansk films vigtigste værker. Det fælles manuskript er udsendt i bogform. *Historien om Barbara*. 1967, om krisen i en skuespillers liv i det kunstige teater- og filmmiljø, blev en fiasko, og farvefilmen *I den grønne skov*. 1968, en erotisk komedie med Dyrehavsbakken som kulisse, lykkedes heller ikke. K.s hidtil sidste film, *Tænk på et tal*. 1969, efter Anders Bodelsens thriller-roman, pegede på at instruktørens talent er for den indforståede skildring af den usikre dansker mere end for afviklingen af et dramatisk handlingsforløb. Når K. – som i de bedste Ribbjergfilm og Pandurospillene – har kunnet dyrke dette talent, har han ydet sit bedste. □Foto.

Interview i MacGuffin, 1978 nr. 26–27 48–49. – Ib Monty i Almanak I, 1966 nr. 1 8–13. Morten Piil i Kosmorama XV, 1968–69 112–17. Jean Béranger: Le Nouveau cinéma scandinave, Paris 1968.

Peter Schepelern

Kjøge, Peder Nielsen, † 1695, salmedigter. Begr. 9.5.1695 i Assens k. ~ 1° med en d. af sognepræst til Sandager-Holevad Hans Boesen (Arnou) (1606–58) og formentlig dennes 2. hustru Margrethe Olufsdatter Bang. ~ 2° med Karen Henriksdatter, † efter 1695.

K. forekommer første gang 1648, da han af lensmanden på Hagenskov Jørgen *Brahe (1585–1661) blev beskikket til at være tingskriver i Bågherred. I de nærmest følgende år havde han bopæl i Assens hvor han tillige en tid var byskriver. I svenskekrigene 1657–60 mistede han al sin ejendom og flyttede derpå ud på landet hvor han ejede en eller to gårde. 1668 tog han igen ophold i Assens hvor han blev rådmand s.å. og 1682 byfoged. Fra 1686 til sin død var han tillige tingskriver i Vends og Bågherred. Skiftet efter ham ligesom enkelte andre dokumenter vidner om, at han har siddet i meget beskedne kår. Han har vundet sig et vist navn som salmedigter, idet han som gammel 1693 udgav en *Vandre-Bog udi Riim: Indeholdende Morgen- og Aften-Bønner, Med Morgen og Aften Sange*. Den giver udtryk for en enkel lægmandsfromhed i luthersk stil, lagt frem i en ukunstlet, troskyldig form. Af indholdet har man især fremhævet *Gud ville vi nu prise* og *De hellig tre Konger saa hjertensglad*. Den sidstnævnte har over Erik Pontoppidans (1698–1764) salmebog fundet vej til moderne samlinger.

J. N. Skaar i Kirkehist. saml. 3.r.II, 1877–80 761–63; sst. III, 1881–82 472f. Fra Fyens Fortid, udg. G. L. Wad III, 1921 393f. O. E. Thuner: Dansk salme-leks., 1930

83. L. Maaloe: Assens gennem 700 år, 1936. Anders Malling: Dansk salmehist. VI, 1971 405f.

Bjørn Kornerup*

Kjølbro (døbt Joensen), Jøen Frederik, 1887–1967, købmand. * 25.2.1887 i Klaksvik, † 6.2.1967 i Tórshavn, begr. i Klaksvik. F: fisker og klokker Ole Joensen (1858–1935) og Elsa Maria Heinesen (1864–1944). Navneforandring 18.7.1914. ~ 1° 19.12.1909 i Klaksvik k. med Karen Sofie Biskopsto, * 30.4.1882 i Klaksvik, † 13.9.1952 sst., d. af kongsbonde Hans Jacobsen (1842–1921) og Katrine Frederika Olsen (1845–1918). ~ 2° 1.4.1953 i Kbh. med oversygeplejerske Olga Nielsen, * 10.3.1905 i Sorvågur, † 15.6.1978 i Tórshavn, d. af bager Hans Martin N. (1878–1951) og Jacobine Maria Susanne Biskopsto (1875–1950).

Med en nordtøftig folkeskoleuddannelse, senere suppleret med et tre-måneders handelsskolekursus i Danmark, var K. i 12 år ansat i firmaet Jørgen Bech & Sønner som i sin tid havde overtaget monopolhandelens etablering i Klaksvik, men nu var ved at gå over på andre hænder. De tre sidste år var K. bestyrer af en stedlig filial som hans hustru hidtil havde bestyret. 10.2.1915 åbnede han sin egen forretning i en tilbygning til sit hjem. Han var allerede dengang medejer af to fiskeskuttere og anlagde nu sin første fisketoringsplads med skur og anlægsbro for motorbåde. Under så beskedne former grundlagdes det firma som i mellemkrigstiden og senere udvikledes til øernes største merkantile og industrielle foretagende. Sammen med sin bror David Joensen og andre dygtige skippere købte K. først flere fiskerskibe og motorbåde, overtog og udbyggede dernæst lokale forretninger og anlæg og udvidede endvidere virksomheden med skibsværft, fisketorrieri og isfabrik. Under anden verdenskrig var isfisk øernes eneste eksportvare og det blev derfor nødvendigt at bygge en ny isfabrik med større kapacitet. Mens der ikke var nogen mulighed for at få flere skibe blev skibsværftet på Skåla købt, udvidet og moderniseret og en uldfabrik blev bygget i Klaksvik. Kort efter krigen opførtes en konserverfabrik til fremstilling af al slags fiskehermetik og et par år senere en meget moderne udstyret guanofabrik. Fiskerflåden, bedriftens bærende led, blev hurtigst muligt fornyet og forøget med store trawlere. Rederiets første lastbåd blev bygget 1957 i Tyskland. Med K. som direktør og bestyrelsesformand blev den stærkt forgrenede købmands- og rederivirksomhed 1946 omdannet til familieaktieselskab J. F. Kjølbro, hvortil P/f Klaksvikar Ullvirki og P/f Skåla Skipasmiðja og Handilsvirki sluttedes 1953. – 1943–46 repræsenterede K. folkeflokk

Kjølbro, J. F.

i lagtinget, men ønskede ikke genvalg, 1922–30 var han medlem af Klaksviks kommunalbestyrelse og skolekommission. Han var formand for repræsentantskabet for Foroya Fiskaessport 1937–42 og for bestyrelsen af Sjóvinnubankin 1951–56 samt i tilsynsrådet for Norðoya Sparikassi. – R. 1930. R¹. 1959. □Bronzebuste af Janus Kamban, 1947. Foto.

Richard Thomsen i Livet på Færoerne, red. Hans A. Djurhuus, 1950 280–88. Foroyar undir frium handli, red. Johan K. Joensen m. fl., Torshavn 1955 156f. Nordlýsið 22.2.1957. J. Simun Hansen: Havið og vit I, Klaksvík 1960 100–05. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

John Davidsen

Kjølbye, Niels Theodor, *1926, landsretssagfører. *29.7.1926 på Frbg. (Skt. Markus). F: underdirektør, senere forsikringsdirektør Evald Theodor K. (1884–1955, ~1^o1906 med Emma Mathilde Rasmussen, 1884–1916) og Helga Emilie Steenberg Hansen (1893–1979). ~24.9.1955 i Charlottenlund (Messias k.) med mag.art. Bente Rørdam, *30.5.1930 på Frbg., d. af højesterets-sagfører Kjeld *R. (*1897) og Margit Adler Svanholm (*1906).

K. blev cand.jur. 1952 og blev herefter advokatfuldmægtig i det gamle advokatfirma Steglich-Petersen, Brammer og Bülow. Efter at være blevet landsretssagfører 1955 fortsatte han som medarbejder i firmaet. 1958 modtog han Etatsråd Hurtigkarls rejselegat fra Kbh.s univ. og var herefter på et studieophold i Cambridge for at studere monopol- og selskabsret. Efter sin tilbagekomst blev K. 1960 optaget som kompagnon i advokatfirmaet der foruden kommunen og offentlige myndigheder havde en række store erhvervsvirksomheder blandt sine klienter. Fra midten af 1960'erne blev K. juridisk rådgiver for Carlsbergfondet og Carlsberg Bryggerierne og indtrådte som medlem af en række bestyrelser for aktieselskaber, selvejende institutioner og fonde. Nævnes kan Nordisk Insulinlaboratorium, A/S Dansk Shell, Dampskibsselskabet Øresund, A/S Th. Wessel & Vett, Magasin du Nord, Volvo Danmark A/S, Wright, Thomsen & Kier A/S, og 1974 blev K. medlem af bestyrelsen for De forenede Bryggerier og i 1978 medlem af Den danske Banks bankråd. – Ved siden af at være en meget benyttet advokat for erhvervsvirksomheder og offentlige myndigheder og virksomheder, herunder DSB og en række kommuner, har K. også haft en række mere specielle opgaver. Således varetog han DSBs interesser over for den undersøgelsesdomstol der blev nedsat efter lyntogsulykken på Fyn 1967. Og 1972 blev han bedt om at foretage en undersøgelse af

en række juridiske og økonomiske spørgsmål i forbindelse med sygehusforvaltningen i Kbh.s amtskommune med særligt henblik på opførelsen af det nye Herlev sygehus der havde givet anledning til et betydeligt offentligt røre. Også advokatstanden har trukket på K., idet han siden 1969 har været medlem af Advokatrådet og fra 1977 dets formand. Som formand for Advokatrådet har K. navnlig arbejdet for indførelsen af en moderne retshjælpsordning der giver befolkningen adgang til juridisk bistand hos advokater i dagligdagens små og store anliggender. Herudover har K. som medlem af det af justitsministeriet nedsatte udvalg til revision af reglerne i retsplejeloven om advokater deltaget i arbejdet med en modernisering og ajourføring af den om advokater gældende lovgivning. Uden for den egentlige juridiske rådgivning og bistand samt det organisatoriske arbejde ligger K.s tidligere virke som lærer ved Handelshøjskolen i udenrigshandelsret og medlem af komiteen og forretningsudvalget for Selskabet til fremme af dansk eksportforskning samt endelig hans medlemskab af hovedbestyrelsen for Kunstindustrimuseet. K. har skrevet en række tidsskriftartikler om juridiske emner samt 1973 den af Industrirådet udgivne monografi *De nye Selskabslove*. – R. 1977. □Foto.

Chr. R. Jansen

Kjølhede, Peder, 1844–1937, præst i USA. *16.3.1844 i Kjølhedegården, Bøvling sg., †18.6.1937 i Grant, Mich., begr. i Newell, Iowa. F: Christen Skovhede og Marie Johansdatter Kjølhede. ~1° 19.10.1880 i Muskegon, Mich., med Caroline Amalie Brandt, *5.6.1848 i Aunslev, Fyn, †15.2.1901 i Newell, Iowa, d. af møller Carl Adolph Dines (Denis) B. (1815–88, ~2° 1853 med Karen Madsdatter, 1829–1905) og Karen Nielsdatter (1813–51). ~2° 24.8.1903 på Frbg. (Imm.) med Caroline Amalie Brandt, *4.7.1868 i Måre, Fyn, †dec. 1938, d. af møller Niels Peder B. (1840–1912) og Ane Sophie Nielsen (1834–1923).

K. blev opdraget af sin mors forældre på Kjølhedegården. Han gik først i Bøvling skole og kom senere på Gedved seminarium. Derfra søgte han til Askov for, på den præsteskoole som Ludvig Schröder i en årrække holdt, at blive uddannet til præst i Amerika. Juni 1880 kom K. til USA og blev s.d. ordineret af pastor A. S. *Nielsen i Cedar Falls, Iowa. Han blev først præst i Muskegon, Mich., senere i Sheffield, Ill., Looking Glass, Nebr., Newell, Iowa, og var til sidst 23 år i Grayling, Mich. Her tog han sin afsked 1931 og boede siden i Grant, Mich., hvor

han var koloniens præst i ca. fem år til han var over 92 år gammel. – K. var den danske kirkes formand 1895–1903 og ledede opførelsen af præsteskolen i Des Moines, til den 1904 stod færdig; at dette blev nået var en hovedbegivenhed i kirkesamfundets historie. 1901 blev han valgt til kirkens ordinator og blev i denne stilling til 1936. I alle disse år ordinerede han 87 præster, et stort antal i et så lille kirkesamfund som Den danske kirke. K. var en stovt og djærv mand med noget af vestjydens lune; i sin forkyndelse var han jævn og ligefrem. Seks gange besøgte han Danmark. Han udgav en dansk børnesangbog og skrev *Den danske kirkes historie fra 1872 til 1908* (i Danske i Amerika, 1908). – R. 1922.

Breve i Udvandrerrark. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

M. F. Blichfeld*

Kjølens, Frits Hammer, * 1893, søofficer. * 29.9.1893 i Kbh. (Holmens). F: kaptajn i marinen, bureauchef Rordam Hans K. (1858–1931) og Frederikke Hammer (1860–1927). ~ 20.1.1925 i Kbh. (Holmens) med Eline Wilhelm, * 6.1.1902 på Frbg., d. af maler Johannes Martin Fasting W. (1868–1938) og Johanne Marie Munk v. Klocker (1870–1951).

Efter at have afsluttet sin skolegang i Østersøgades skole 1909 begyndte K. sin militære uddannelse og blev sekondløjtnant 1914, premierløjtnant 1915, kaptajn 1923, kaptajn 1930, orlogskaptajn 1932, kommandørkaptajn 1937, kommandør 1945, midlertidig kontreadmiral 1949 og fik afsked fra søværnets linje som kommandør 1955. – Han gjorde 1914–15 tjeneste i opmålingsfartøjer. 1915 var han næstkommanderende i ubåden Delfinen, 1917–18 i panserskibene Herluf Trolle og Skjold. 1918–19 tjenestegjorde han igen ved ubåde. Han gjorde 1919 tjeneste i udenrigsministeriet i forbindelse med hjemsendelse af tyske krigsfanger. Efter en kort tid som chef for ubåden Nymfen blev han stillet til rådighed for udenrigsministeriet med henblik på arbejde ved legationen i Berlin og generalkonsulatet i Hamburg. Han var derefter elev på Søværnets officerskole 1920–21 og blev chef for ubåden Triton 1921–22 hvor han fik orlov for at rejse til USA. Med artilleriskibet Niels Juel kom han til Sydamerika 1923–24. 1926–29 var han adjutant hos kronprins Frederik (IX) og havde samtidig chefkommandoer bl.a. i torpedobåde. 1929 og -30 var han næstkommanderende i inspektionsskibet Hvidbjørnen til Grønland. Han fik certifikat som fransk officer efter 1930–31 at have gennemgået École de Guerre Navale i Pa-

ris. 1932 var han chef for værkstedsskibet Henrik Gerner og ubådsflotillen i øvelseseskadren. 1934 næstkommanderende i artilleriskibet Peder Skram, 1934–38 næstkommanderende ved Søofficersskolen, 1939 chef for fiskeriinspektionsskibet Islands Falk. 1939–41 gjorde K. tjeneste som marineattaché i Berlin. Han spillede her en rolle ved formidlingen af de advarsler om et forestående tysk angreb på Skandinavien som sivede fra tyske stabe til de udenlandske militærattachéer i Berlin.

Den 8.1.1940 og 13.2. fik K. færten af rygter vedrørende et sådant angreb, men det var usikkert om Danmark var med inde i billedet. I slutningen af marts skete der tyske troppesamlinger i Nordtyskland. Meddelelsen kom til den danske legation via den svenske. Gesandten Herluf "Zahle sendte derefter K. i fly til København som kurér for at overbringe disse oplysninger til den danske regering. Hjemkommen til Berlin den 4.4. fik K. ensartede oplysninger fra henholdsvis den svenske og den hollandske militærattaché om at der var tale om en tysk "aggression" bl.a. mod Danmark. Kilden til denne oplysning har senere vist sig at være den antinazistiske officer Hans Oster i den tyske militære ledelse. Der blev derefter sendt en ny depeche til København. Betydningen af disse advarsler og den danske regerings holdning til disse har efter 1945 været diskuteret voldsomt. Bl.a. har det været hævdet at K. selv i sin indberetning af 5.4.1940 afsvækkede troværdigheden i oplysningerne ved at antyde at udsivningen af disse kunne være et tysk fif. I bogen *Opiakten til den 9. April, 1945* – der allerede var udkommet som pjeces i Sverige 1944 – har K. fremlagt sine synspunkter, men er blevet kritiseret for her at have overdrevet betydningen af advarselne i forbindelse med hvilke han selv spillede en stor rolle – og tilsvarende undervurderet sin reservation i 1940. I 1941 førte han drøftelserne i Berlin vedrørende udleveringen af de danske torpedobåde til Tyskland. I august 1941 blev K. erklæret for persona non grata uden at der blev angivet en speciel grund. K. mener at udsivningen hang sammen med advarselne før 9.4.1940 og var udvirket af antinazistiske officerer, der havde stået bag udsivningen af oplysningerne om de forestående angrebsplaner mod Skandinavien idet de af sikkerhedsmæssige grunde ønskede K. fjernet fra Berlin. Hjemkommen til Danmark gjorde K. tjeneste 1941–42 ved kystflådens stab og var ved et tilfælde atter i begivenhedernes centrum som stabschef i kystflåden da den danske flåde sænkede sine egne skibe 29.8.1943. Efter at have været interneret sammen med værnenes øvrige officerer kom K. i slutningen af 1943 til Sverige og

Kjølser, Frits Hammer

blev her chef for den danske brigades marineafdeling. 1944 udsendte K. en skildring af sænkningen af den danske flåde som blev genudgivet efter besættelsen 1945 (*Da Danmarks Flaade blev sænket*). 1946–49 var K. derefter marineattaché i USA og Canada hvor han spillede en rolle ved formidlingen af de danske synspunkter i de forhandlinger der førte frem til Danmarks tilslutning i 1949 til den nordatlantiske traktat (NA-TO). K. der i 1950 var indstillet til kontreadmiral blev forbigået. Efter hans egen mening af politiske grunde. 1951–55 var han chef for Grønlands kommando og marinedistrikt.

K. er en alsidigt begavet soofficer og meget repræsentativ. Hans sikre iagttagelsesevne og sprogkunnen gjorde ham særdeles velegnet som marineattaché. Hans interesse for alt hvad der sker omkring ham har tidligt givet sig udslag i publikationsvirksomhed; han har en let pen og har et omfattende forfatterskab bag sig, og han har gennem årene været en benyttet foredragsholder. 1925–27 var K. den sidste sekretær for Det søe-militaire kart- og biblioteks-selskab som han forgæves søgte at vække til nyt liv. 1921 sad han i Søe-lieutenant-selskabets bestyrelse og 1935–41 i Soofficersforeningens og i 1938–68 i Selskabet fregatten Jyllands venners. 1951 var han medstifter af og den første formand for Marinehistorisk selskab. Han var formand for Søværnets museumsudvalg 1956–58 og for Foreningen til søfartens fremme 1958–64. Medlem af Orlogsmuseets komité 1958–68. Æresmedlem af Marineforeningens Kbh.afd. 1975. – R. 1927. DM. 1941. K². 1949. K¹. 1955. □Foto.

Betænk. til folketinget afgivet af den 1945 nedsatte kommission i henhold til grundlovens § 45 [Den parlamentariske kommission] I–XIV, 1945–58. F. H. K.: Mit livs logbog. 1957 (erindr.). – F. H. K.: Oversigt og biogr. oplys. ang. slægten K., 1931. Vilh. la Cour: Danm.s hist. 1900–45 I, 1950 250–60. Bj. Svensson: Derfor gik det sådan d. 9. april, 1965. Samme og K. i Historie ny r. VII, 1966–67 105–20. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Hans Chr. Bjerg

Klarup, Christen Jensen, 1690–1759, legatstifter. * 12.3.1690 formentlig i Kbh., † 29.12.1759 sst., begr. sst. (Helligg.). F: brygger Jens Christensen K. (ca. 1650–1728) og Bente Gudmandsdatter (ca. 1664–1738). ~ 12.8.1722 i Kbh. (Frue) med Lene Jensdatter Bierring. * 28.2.1704 i Kbh. (Frue), † 30.4.1750 sst., begr. sst. (Helligg.), d. af brygger Jens Jensen (B.) († for 1715) og Ellen Sørensdatter.

K. blev 1718 ansat som tøjhusskriver og udnævntes 1729 til kasserer i generalpostdirektionen hvad han forblev til få måneder før sin død.

Han, der både på fædrene og mødrene side var af bryggerslægt, overtog 1728 moderens bryggergård og arvede en ikke ubetydelig kapital som han ved sparsommelighed øgede således at der ved hans død var en formue på 50 000 rdl. Da han var barnløs bestemte han ved testamente (1757) at der af hans halvpert af fællesboet skulle oprettes legater til fordel for fattige enker og gamle jomfruer, disciple i Vor Frue og Helliggeist skoler og forældreløse børn. Legatkapitalen bestyredes af fire slægtninge; K. indsatte selv den første direktion, bestående af gehejmearkivar Jacob *Langebek, postforvalter Jens Lange og bryggerne Laurids Findt og Didrik Bechmann; disse fire fik et par måneder før K.s død bevilling til at administrere hans formue på grund af hans svækkede sindstilstand. Kapitalen administreres nu af Sjællands stifts kassererkontor. – Kammerråd 1733. Justitsråd 1749. □Maleri.

Foundation for de af afgangne justitsråd og generalpostkasserer C. J. K. den 12.3.1759 oprettede milde stiftelser, 1859. – Papirer i Kgl. bibl.

*Albert Fabritius**

Klauman, Peter, ca. 1637–1710, brygger, skibsreder. * ca. 1637, † 24.7.1710 (Helligg.). F: købmand og brygger Nicolaj K. († 1646) og Mectele Motzfeldt (1604–50). ~ 1° med Eleonore du Lieux, † før nov. 1679, d. af købmand i Köln Jacob du L. ~ 2° nov. 1679 i Kbh. med Maren Frederiksdatter Senders, † 1683 (~ 1° med købmand Gørris Tillufsen, † 1679). ~ 3° 21.7.1683 i Kbh. med Dorothea Matthiesen, * ca. 1643 i Kbh., † 1709 sst. (Helligg.), d. af købmand, brygger, oldermand for kræmmerlavet Jørgen M. (ca. 1580–1656) og Vendula van Delden († 1658). Der vides ikke ret meget om K. før han 1677 (eller 1674) blev materialskriver, dvs. intendant, ved søetaten hvor han virkede til 1686. I dette år forpagtede han Kongens bryghus. Han synes da allerede at have haft skibe ude dels selvstændigt, dels som parthaver, nogle på Middelhavstogter. 1694 blev han en af hoveddirektørerne for Københavns vandvæsen, ejede mange huse i byen og erhvervede gården Grøndal (eller Kalthuset) vest for byen. Han blev assessor i hof- og stadsretten 1696. I det samme årti havde regeringen været interesseret i en aktivisering af Grønlandsfarten for at konkurrere nederlænderne og nordtyske hvalfangere ud i denne fangst. Derfor blev der udstedt privilegier 13.9.1697 til danske og norske kompagnier, der måtte blive oprettet med dette formål. Ingen meldte sig, velsagtens fordi K. allerede en måned efter fik bevilget toldfrihed mod på egen bekostning at udruste et eller to skibe til Grønlandsfart. 1698 havde K. i over-

ensstemmelse hermed et skib ude og året efter to. 1700 fornyede regeringen tilbuddet af 13.9.1697, men kun K. reflekterede på det. Fortsat som enereder havde han 1700 og 1701 to skibe ude hvert år, 1702–04 hvert år tre. Udbyttet må have været stort nok til at han blev ved med at sende skibe ud, eller også har privilegiet forpligtet ham. I længden gav dog denne fart tab som han tilsyneladende har søgt dækning for ved at udvide sin bryggervirksomhed og forøge dens salg ud over, hvad han havde ret til. Derved kom K. i strid med det københavnske bryggerlav. Striden endte med at K. måtte begrænse sit ølsalg til hoflet, flåden og kastellet, og han måtte for eftertiden kun sælge hvidtol til andre og i detailhandel, men aldrig til kroholdere. K. greb da til en betænkelig udvej for at øge fortjenesten ved bryggeriet. Hans øl blev dårligere, og han pådrog sig en erstatningssag for levering af fordærvet øl til flåden. K.s økonomi blev efterhånden så dårlig at han så sig nødsaget til at pantsætte nogle af sine kostbarheder, nogle sager af guld. 1710 døde han fra det hele og efterlod sig nærmest et fallitbo.

K. hørte til blandt den tidlige danske merkantilismes driftigste købmænd der til stadighed kæmpede for at hævde sig i konkurrencen med de nordtyske handelsbyer og nederlændernes skibsfart, hæmmet af det indsnævrede dansk-norske marked. Hans stædige aktivitet inden for Grønlands-farten ligger i forlængelse af de spredte forsøg der igennem 1600-tallet var iværksat. Det kan næsten dokumenteres at K.s aktivitet på det felt havde betydning for den „Grønlands-diskussion“ der fandt sted i årene 1703–05. Arngrim Thorikilsson "Vidalin" henviste udtrykelig blandt andre til K. i det skrift han indsendte med forslag om genoptagelse af forbindelsen med Grønland 1703. Denne „diskussion“ og K.s virksomhed har givetvis haft betydning for Hans *Egede, der 1704–05 opholdt sig i København. – Konferensråd 1696.

Holger Hansen i Pers. hist. t. 7.r.III, 1918 24f. Samme: Medd. om slægten Klauman, 1922 18. L. Bobé: Opdagelsesrejser til Grønland, 1936 = Medd. om Grønland LV, I 22 41f. Finn Gad: Grønlands hist. I, 1967 (nyt opl. 1978) 266; II, 1969 10 13. A. Th. Vidalin: Den tredje part af det saa kaldede gamle og nye Grønlands beskrivelse, udg. Finn Gad = Det grøn. Selsk. Skr. XXI, 1971 18 f. 44 82 106 f. 116.

Finn Gad

Klausen, Kristoffer (døbt Christoffer) Marqvad, 1852–1924, politiker. * 28.9.1852 i Hillested ved Maribo, † 19.1.1924 i Kbh., urne på Bispebjergd. F: gårdejer Claus Jensen (Frimand) (ca. 1806–95, ~ 1° med Jacobine Kristine Møller,

~ 2° 1831 med Dorthe Kristine Jacobsdatter, ca. 1811–48, ~ 4° med Karen Marie Henriksen, ca. 1825–99) og Marie Marcusdatter (1829–54). ~ 1.8.1893 i Hyllinge sg. med Mattine Jensine (Signe) Hansen, * 6.11.1870 i Hyllinge, Soro amt, † 11.7.1918 i Kbh., d. af gårdbestyrer, sognefoged Hans H. (1834–1916) og Ane Marie Pedersen (* 1843).

Efter nogle år ved landbruget tog K. 1873 lærerexamen fra Skårup og gik senere på det Monradske kursus i Kbh. Han underviste en tid som huslærer, siden på Schneekloths skole til han fra 1878 en snes år var knyttet til Kbh.s kommunale skolevæsen. 1882 var han med til at oprette studenterkurset København som han forestod til 1909. Han var oprindelig venstremand, var som ung medlem af Onsdagsforeningen og deltog 1877 i dannelsen af en københavnsk grundlovsværneforening, men påvirket af det indblik han gennem de københavnske fattigskoler fik i de sociale forhold sluttede han sig efterhånden nærmere til socialdemokratiet og var 1884 og -87 stiller for P. *Holm. Gennem foredrag og lejlighedsvis også artikler i Social-Demokraten viste han sig som en kyndig politisk lærer, mere folkeopdrager end agitator, mere vejleder end taler, og uden forbehold gav partiet ham sin tillid og tog ham i sin tjeneste. 1888 opstilledes han til borgerrepræsentationen, og ved denne lejlighed udarbejdede han et fyldigt opråb der redegjorde for socialdemokratiets syn på en række københavnske, kommunale forhold. 1890–1920 var han medlem af partiets hovedbestyrelse. 1893 valgtes K. og Jens *Jensen (1859–1928) som de første socialdemokrater ind i Kbh.s borgerrepræsentation. Her var han en utrættelig forkæmper for skolevæsenets udvikling, ophævelsen af forskellen mellem betalings- og friskole, indførelse af husgerning og sløjd og fortsættelsesundervisning, reformer som især efter 1908 blev virkeliggjort. 1900–14 var han rådmand i magistratens 1. afdeling (bl.a. skolevæsenet). I Københavns kommunestyre som på rigsdagen var det i høj grad fortsættelses- eller ungdomsundervisningen der havde K.s interesse. På hans og Herman *Triers forslag blev der 1897 organiseret fortsættelsesundervisning som hurtigt udviklede sig stærkt. 1895 var han blandt de otte socialdemokrater der rykkede ind i folketinget (valgt i Frbg. 2. kreds), og han kom straks ind i finansudvalget hvis formand han var 1913–20. Skønt P. *Knudsen var partiets formand blev K. i de følgende år nok så meget lederen af rigsdagsarbejdet og utvivlsomt gruppens største saglige arbejdskraft. Finansloven var ham som et rustkammer hvorfra han hentede materiale og argumenter til sine ordførertaler. Og hans interesser

Klausen, K. M.

spændte vidt. Han var talsmand for bedre løn-
vilkår for statens arbejdere og funktionærer, for
husmandsbevægelsens frigørelse fra landbofore-
ningernes formynderskab, for ukrudtsbekæm-
pelse og militærudgifternes nedbringelse. Han
var medlem af forsvarskommissionen 1902–08
og udformede her socialdemokratiets militær-
program som udmundede i det afrustningsfor-
slag K. var ordfører for 1909. Ligeledes var han
medlem af finanslovkommissionen 1909–11 og
af universitetskommissionen 1912–18. Som op-
positionel demokrat og antimilitarist kunne K.
have noget harmdirrende og bidsk over sin frem-
toning, og med sine kanter havde han nu og da
sammenstød med modstanderne. Men når han
talte om samfundets stedbørn var det med en to-
ne af varme og medfølelse. I en række forsorgs-
og værneinstitutioner lagde han et stort arbejde,
således i overværgerådet, i „Proven“, i Hjemmet
for vanføre, i julemærkekomiteen; han tillagde
den forebyggende børneforsorg stor betydning
og fik ved loven af 1919 gennemført statstilskud
til asylter, fritidshjem o.l. Et af de spørgsmål som
optog ham mest var stadig ungdomsskolen. På
rigsdagen og på talrige skolemøder landet over
talte han om betydningen af en fortsættende un-
dervisning for det store flertal af landets un-
dom som ikke ad anden vej fik deres bornesko-
legang suppleret. På K.s initiativ blev der 1914–
15 optaget en bevilling på finansloven til opret-
telse og drift af kommunale efterskoler, og 1918
fremsatte socialdemokratiet med K. som ordfør-
er forslag på rigsdagen om den obligatoriske
ungdomsskoles indførelse. 1919 vedtog rigsdag-
en at nedsætte en kommission til at tage det
samlede skolevæsens pædagogiske, økonomiske
og administrative forhold op til overvejelse og
reformerende, og K. blev beskikket til dens for-
mand. Han afviklede nu sine øvrige hverv og
helligede sig i de følgende år – betænkning afga-
ves 1923 – det store arbejde i kommissionen
hvorved grunden blev lagt til de vigtige love om
lærerruddannelsen, om skolens styrkelse og tilsyn
og loven om folkeskolen som ganske vist ikke
umiddelbart efter, men under den socialdemo-
kratiske regering blev gennemført i årene 1930–
37. □Tegn. af Eigil Petersen (Kgl.bibl.), af Axel
Nygaard og i Klods Hans 1908. Afbildet på H.
Vedels mal. 1917 af grundlovsforhandlingerne
1915 og på O. Matthiesens mal. 1923 af rigsdag-
en 1915 (begge folketinget). Mal. af O. Matthie-
sen, 1920 (sst.). Afbildet på E. Saltofts mal. 1934
af socialdemokratiske førere (forhen Folkets
hus, Kbh.). Foto.

N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske rege-
ring og rigsdag. 1901–03 259–63. C. E. Jensen og F.
Borgbjerg: Socialdemokratiets årh. II, 2, 1904 456–58.

Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin
I, 1913 577f. Socialdemokraten 20.1., 21.1., 22.1. og
26.1.1924. Ellen Norgaard i Årbog for da. skolehist.,
1948 103–15. Helge Hegelund: K. M. K., 1952.

Vagn Dybdahl (Oluf Bertolt)

Klee, Frederik Alexander Gottlieb, 1808–64, re-
visionschef i postvæsenet. * 26.11.1808 i Rørvig,
† 13.3.1864 på Frbg. (Holmens), begr. i Kbh.
(ved Holmens k.). F: premierløjtnant, senere
major Heinrich Gottlieb K. (1784–1829) og An-
ne Elisabeth Fabritius (1781–1848). ~ 6.7.1837 i
Kbh. (Fred.ty.) med Caroline Frederikke Sophie
Marie Nicoline Moth, * 14.7.1812 i Kbh. (Garn.
), † 14.12.1884 på Frbg., d. af premierløjtnant,
senere major Frederik Christian Patrick M.
(1791–1851) og Dorothea Elisabeth Caroline
Bertram (1784–1833).

K. blev student 1826, privat dimitteret, 1831
cand.jur., 1834 surnummerær og 1841 virkelig
fuldmægtig i generalpostdirektoratets danske se-
kretariat, 1845 fuldmægtig i postvæsenets revisi-
onskontor og 1847 dets chef. 1842–43 berejste
han på embedets vegne landet for at udarbejde
et forslag om omregulering af postforbindelser-
ne, og hans plan lagdes til grund for den nye
ordning. Sammen med C. M. *Poulsen udgav
han 1850 en pjece med et forslag om et jernba-
ne-, dampskibs- og telegrafsystem for Danmark
og Slesvig. 1862 konstitueredes han som regerin-
gens økonomiske kontroller ved den jysk-fynske
jernbane. 1858–64 repræsenterede han Ran-
derskredsen i folketinget hvor han tilhørte de
nationalliberale og navnlig tog del i behandlin-
gen af jernbanespørgsmål. Han havde 1830 vun-
det universitetets guldmedalje for en afhandling
om Rügens forhold til Danmark fra 1100-tallet
til 1658, og han fortsatte senere sine studier in-
den for historien, geologien og palæontologien
der satte frugt i en række skrifter, af hvilke
håndbogen *De europæiske Staters Historie siden
1815 I–IV*, 1860–63, var det mest kendte. – Ju-
stitsråd 1852. – R. 1862. □Foto.

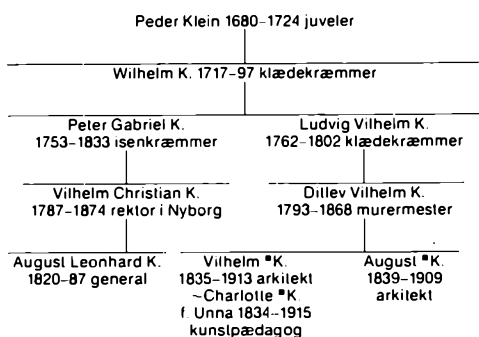
Slægtstavlesaml., 1931 100. [F. Algreen-Ussing] i III. tid.
20.3.1864. R. Berg i Nationaløkonomisk t. 3.r.VI, 1898
335–42.

Povl Engelstoft*

Klein

Der findes adskillige slægter ved navn K. Af disse
skal nævnes én, der føres tilbage til skrædder i
Kbh. Hans Pedersen K. (– ca. 1694) der var far
til juveler Peder K. (1680–1724). De øvrige bio-
graferede ved navn K. synes ikke at være ind-
byrdes beslægtede.

Vilhelm Klein: Genealogiske optegnelser om familierne
K. (1889 Rigsark. håndskriftsaml.).

Hans H. Worsøe

Klein, August, se Klein, Vilhelm.

Klein, Christian Sophus, 1824–1900, justitsminister. * 17.8.1824 i Kbh. (Frue), † 9.1.1900 sst., begr. sst. (Holmens). F: overretssprokurator, senere byskriver i Stege og herredsfoged i Møns hrd., justitsråd Henrik Adolph Esaias K. (1797–1865) og Christiane Andrea Petrine Funder (1800–70). ~ 1° 17.8.1850 med Julie Augusta Vilhelmine Erichsen, * 13.6.1826 i Kalundborg, † 11.4.1887 i Kbh. (Frue), d. af kontorist, senere godsforvalter på Lerchenborg og ejer af Aldersro Christen E. (1795–1868) og Juliane Eleonora Funder (1803–63). ~ 2° 10.5.1890 i Holbæk med Valborg Christiane Camilla Erichsen, * 7.6.1845 i Vørslev sg., † 10.9.1919 i Kbh., søster til I. hustru.

K. blev student 1840 fra Metropolitanskolen, cand. jur. 1845. Han fik snart efter ansættelse som protokolsekretær ved Roskilde og Viborg stænder, blev 1847 fuldmægtig, senere ekspeditionssekretær hos amtmand grev F. M. Knuth i Sorø og efter dennes overtagelse af udenrigsministeriet 1848 dansk sekretær ved den regeringskommission der fulgte den danske hær i Slesvig. S. å. blev han sekretær ved den grundlovgivende rigsforsamling, 1851 landstingssekretær, 1851 sekretær ved notabelforsamlingen i Flensborg, endelig 1854 assessor i Viborg overret. 1856 tog han slesvigsk juridisk eksamen i Flensborg med en ansættelse i overappellationsretten sst. for øje, men opgav denne tanke da han 1857 blev assessor i overretten i Kbh. Denne hastige karriere havde ikke alene banet vej for den fulde brug af K.s juridiske evner, men også skaffet ham et fond af administrativ og politisk erfaring. Politik blev ikke den ringeste del af hans livsgerning. Efter at han 1858 var valgt til folketinget i Løvel var han næsten uafbrudt medlem af rigsdagen i 40 år. Han repræsenterede Løvelkredsen til

1866, 1864–66 også i rigsrådet, var juni–okt. 1866 landstingsmand for Kbh., repræsenterede Thisted i folketinget 1866–69, Ålborg 1870–76 og Viborg 1876–98. Han tilhorte de nationalliberale. De noget ældre C. C. *Hall og A. F. *Krieger og den yngre C. St. A. *Bille hørte til hans omgangsvener. Han var medstifter af Martsforeningen og senere af Dansk folkeforening og var 1861–62 knyttet til Halls blad Danmark. Efter nederlaget 1964 udgav han (1864) under mærket Chr. S. pjecen *Hvem er Skyld i Krigen?* til forsvaret for den nationalliberale politik. Han var en af de mænd der 1864 sendte Jules *Hansen til Paris for at arbejde for Danmarks sag og var derfor 1865 et af hovedobjekterne for E. *Heltzens angreb. Han tog ledende del i grundlovs kampen 1865–66 på nationalliberal side. Han stod for så vidt i partiets centrum, men han manglede den islæt af æstetisk eller videnskabelig begavelse som særtegnede mange af dets mænd. Hans interessekreds var ikke vid, hans tankegang var udpræget juridisk, og han var, som Krieger siger, uskikket til at sysselsætte sig med studium. Bortset fra ovennævnte pjeces udgav han intet af betydning ud over en 1864 påbegyndt, nærmest for danske jurister beregnet *Samling af endnu gjældende Love og Anordninger m. m. af mere almindelig Interesse* der fortsattes af andre til 1904 og gik under navnet K.s lovsamling. En ubetydelighed var han dog langt fra. Den smukke, myndige mand besad skarp og klar tankegang og grundig logisk styrke; hans rigsdagstaler hører til tidens fastest byggede, og hans evner som lovforfatter og -formidler var fremragende. Han var udpræget bureaukrat og kunne hylle sig i afvisende fornemhed, han var ærgerrig og selvsikker, men hans retsindighed var uden for tvivl, og retsstandpunktet var hans ledestjerne. Han prægede i årenes løb adskillige vigtige love, både som medlem af kommissioner og udvalgsordfører, således stempeloven 1861, straffeloven 1866, vekseloven 1880 og søloven 1893. Især kan nævnes loven om oprettelse af sø- og handelsretten 1861. K. var til at begynde med imod den, men medvirkede siden til dens gennemførelse, og han forlod 1862 sin assessorpost for at blive dens første formand indtil 1872 og indlagde sig her stor fortjeneste. Nævnes må også hans interesse for det fællesskandinaviske lovarbejde. Da ministeriet L. Holstein juni 1872 rekonstrueredes efter C. E. Fengers udtræden, overtog K. justitsministeriet og beholdt det også i ministeriet C. A. Fønnesbech indtil juni 1875. Sammen med Hall og Krieger dannede han ministeriet Holsteins nationalliberale kerne. I den kamp der netop i dette tidsrum blussede op mellem regeringen og det forenede venstre hørte K. ikke til

Klein, C. S.

de eftergivende, og han gjorde sig ilde lidt i oppositionen. Han tog med hård hånd fat på den spirende socialisme, og han påtænkte afskedigelse af byfoged Schjorring, da denne 1873 krævede nye ministre. Han var længst muligt stemt for, at ministeriet Holstein skulle holde stillingen, og han regnedes i ministeriet Fønnesbech til de mest venstrefjendtlige elementer. Han besøgte ikke ringe grad kongens ore, fulgte ham til Island 1874, og han har under krisen 1875 utvivlsomt næret et begrundet ønske om at danne den nye regering, men bojede af over for vanskelighederne fra venstres og godsejernes side og anbefalede kongen J. B. S. *Estrup, sikkert i den tro at denne ville tilbyde ham plads i kabinettet. Dette skete ikke, og i de følgende år fjernede han sig mere og mere fra den Estrupske politik. Han tog sammen med Chr. *Rimestad ledende del i forliget 8.11.1877 og forhandlede ved denne lejlighed med forskellige om et samlingsministerium. Han var en af de nationalliberales hovedtalere ved opgøret inden for højre 1882 der førte til et nederlag for regeringen, og han var en afgjort modstander af den 1885 indledte provisoriske politik. Han forelagde s.å., samtidig med Estrup og Chr. *Juel, et forslag til grundlovsændring der blev begravet i et udvalg. Han var nu så ilde set i regeringskredse at han ved valgene 1887 og 1890 måtte kæmpe med en højrekandidat i sin kreds og delvis valgtes ved venstres stemmer. Hans stæde var nu som før retssynspunktet og forliget, og i kampen blev han den sidste på skansen af de gamle nationalliberale. Men til fører var han ikke skabt, og han blev mere og mere isoleret både i sin kreds og på rigsdagen. 1898 trak han sig tilbage. Han var 1877 blevet assessor i højesteret og var 1891–99 overpræsident i Kbh. Dr. jur. h. c. i Uppsala 1877. – Justitsråd 1861. Etatsråd 1869. Kammerherre 1892. Gehejmekonferensråd 1899. – R. 1860. DM. 1872. K.² 1873. K.¹ 1874. S.K. 1874. □ Træsnit 1872 efter foto og 1873 efter samme foto. Træsnit af H. P. Hansen, 1873, og litografi i samme type 1874. Træsnit af J. F. Rosenstand, 1875, efter tegn. af H. Nik. Hansen. Afbildet på træsnit af ministeriet Fønnesbech, 1877, og på det satiriske litografi Danmarks kort, 1881. Træsnit 1882 og 1886 efter foto. Afbildet på træsnit af Holstebrosagen efter tegn. af K. Gamborg, 1886, samt på flere karikaturtegn. af samme 1886–90 (Fr.borg). Mal. af F. Vermehren, 1900 (sst.). Foto.

A. F. Krieger: Dagbøger II–VII, 1921–25. Sofus Hogsbro: Brevveksl. og dagbøger, udg. Hans Lund II, 1925. Dansk udsyn VI, 1926 81f (S. Hogsbro's dagbøger). – [P. V. Grove] i III. 28.12. 1873. Sst. 7.1.1900. Zodiacus: Parlamentariske stjernebilleder, 1875 140–47. V. Topsoe: Politiske portræstudier, 1878 149–55. H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882 221–26. Berl. tid. 30.12.1889,

9.1. og 16.1.1900. Nationaltid. 9.1. s.å. Politiken 10.1. s.å. Edv. Brandes sst. 22.5.1924. N. Neergaard: Under junigrundloven II, 1916. R. K. Bertelsen: Viborgkredsens folketingsmænd, 1918. Niels Lassen: Erindr. II, 1919 89. So- og handelsretten 1862–1926, udg. Emil Kühl m.fl. 1927 33–46.

*Povl Engelstoft**

Klein, Charlotte Bolette, 1834–1915, kunstpædagog. * 29.10.1834 i Helsingør, † 9.3.1915 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: købmand Simon Unna (1792–1852) og Johanne Marie Schrøder (1800–77). ~ 10.10.1866 i Helsingør med arkitekt Vilhelm *K., * 6.3.1835 i Kbh. (Frue), † 10.2.1913 på Frbg., s. af muremester, kaptajn Ditlev Vilhelm K. (1793–1868) og Marie Kirstine Skousboe (1806–91).

K. voksede op i et velhavende hjem og fik en for den tid god og alsidig uddannelse, bl.a. i musik, og blev en dygtig pianist. I et brev til Gyrithe *Lemche fra dette århundrede fortæller hun hvordan spørgsmålene om kvindernes stilling i samfundet allerede fra hun var i 12-årsalderen optog hende stærkt. Som 30-årig oplevede hun nært samvær med Mathilde *Fibiger som 1864 blev ansat i Helsingør og en periode kom til at bo hos hendes forældre. Herigennem fik K. bestyrket sin tro på en fremtidig selvstændig kvindetype og -tilværelse. Da hun et par år senere giftede sig støttede hendes mand lignende synspunkter. – På Mathilde Fibigers anbefaling henvendte det i 1871 nystiftede Dansk kvindesamfund (DK) sig til K. og med begejstring meldte hun sig og deltog ivrigt i arbejdet. I DKs tidligste formålsparagraf var fremhævet betydningen af at åbne kvinder adgang til selvstændigt erhverv. Dette søgtes virkeliggjort gennem oprettelse af skoler, og som den tredje skole stiftedes 1875 Tegneskolen for kvinder for hvis bestyrelse Vilhelm Klein blev formand. 1876 begyndte skolen sin virksomhed med K. som forstander (–1907). Som DKs andre skoler blev også denne snart en selvstændig institution der 1881 fik egen bygning – fra 1889 Tegne- og kunstindustriskolen for kvinder, 1969 for elever af begge køn. Som Skolen for brugskunst, 1973 sammensluttet med Kunsthåndværkerskolen, består den endnu. Sammen med sin mand underviste hun gennem de mange år på skolen – i alt fald i begyndelsen uden at modtage vederlag – og de kom til at præge mange af eleverne såvel kunstnerisk som menneskeligt. Det barnløse ægtepar tog sig i høj grad af den ungdom der omgav dem, og bl.a. samlede de i deres hjem unge til forelæsninger om kunstproblemer eller fx „Åndsudviklingens historie“. Ganske særlig betydning fik ægteparret for Danmarks første kvindelige møbelsnedker Sophy A. *Christensen som de „adopterede“

sammen med nogle af hendes sokske og støt-
tede såvel økonomisk som på utallige andre må-
der.

Næsten 80 år gammel udgav K. et lille skrift,
Hvad jeg venter af Kvinderne, hvori hun udtryk-
ker sin bekymring for at kvindesagen når de sid-
ste kunstige skel mellem mænd og kvinder er
fjernet bare vil løbe ud i sandet uden at have
bragt åndelig fornyelse eller berigelse for hver-
ken kvinderne eller det offentlige liv. Hvis kvin-
derne tager tingene på samme måde som mæn-
dene kan det være ligegyldigt om halvdelen af
sagførerne, handelsmændene eller urmagerne er
kvinder, siger hun. Det afgørende er en omdan-
nelse af det verdensbillede mændene ved egen
magtfuldkommenhed har skabt. Kvindesagen
bliver betydningsløs hvis kvinderne bare kopier-
er mændene. – K. var en personlighed, djærv
og åben over for sine elever og venner i kvinde-
sagen, og de forstod at værdsætte hendes sær-
præg. – F. M. 1. 1900. □Tegn. af Charlotte Sode,
1902. Mal. af Jo Hahn Locher (Skolen for brugs-
kunst, Kbh.). Foto.

Gyrithe Lemche: Dansk kvindesamf.s hist., 1912 (2.
udg. 1939). Samme i Kvinden og samf. XXIX, 1913
199. Samme sst. 1915 88–90. Sophy A. Christensen: Jeg
ville frem!, 1928. – Papirer i Kgl. bibl.

Inga Dahlgård

Klein, Ernst Wilhelm, 1830–tidligst 1879, redak-
tør, agitator. * 10.9.1830 i Kaub i Nassau, † tid-
ligst 1879. F: Ernestine Henriette K. ~ 10.5.1855
i Kbh. (Petri) med Louise Frederikke Eleonore
Wiedemann, * 18.2.1836 i Kbh. (Petri), † tidligst
1879, d. af barber Johan Joachim Jacob W.
(1798–1862) og Louise Augusta Wolff (1801–53).
Efter at Louis *Pios Internationale aug. 1873 var
blevet forbudt og Den demokratiske arbejder-
forening smuldret hen efter Sophus *Pihls fængs-
ling dannede „de frie fagforeninger“ i Kbh. maj
1874 en centralbestyrelse som indtil 1876 funge-
rede også som hovedbestyrelse for socialdemo-
kratiet. Til dens formand valgtes K. Han var en
vidtberejst tysker som i 1850erne var kommet til
Kbh. og havde stiftet familie der. Først i 60erne
nedsatte han sig som barber i Ballerup. Han var
en både begavet, belæst og veltalende mand som
tidligt var blevet socialist. Det synes som om han
1867 har været medlem af en „international
klub“, en af Internationales forløbere. Fra 1872
oprådte han som medarbejder ved „Socialisten“
(under mærket Vengeur), og herved og ved nogle
møder i begyndelsen af 1874 vandt han så me-
gen anseelse at det i forbindelse med hans sprog-
færdighed gav ham fortrinnet fremfor V. T.
*Holst og A. *Mundberg. Han gik meget energisk
op i organisationsarbejdet, holdt talrige møder

og knyttede ved sin personlige allestedsnærvæ-
relse fagforeningerne sammen og til centralbe-
styrelsen. Juni 1874 drog han på en agitations-
turné til provinsen og gæstede bl.a. Århus, Hors-
sens og Fredericia. Han støttede ligeledes land-
arbejderforeningerne på Sjælland. Selv om han i
sine stærkt citatspækkede taler kunne være svul-
stig og rødglodende var han egentlig en klartse-
ende og nogternt tænkende mand med et prak-
tisk greb på tingene der ikke blev træt af at frem-
hæve „at det kun er ved oplysning, ved dannel-
se, ved besindig rolig fremadskriden ad den lov-
lige vej, ved mindelige overenskomster med ar-
bejdsgiverne at arbejderne kan hoste nogen frugt
af deres bestræbelser“. Som mål for den organi-
satoriske udvikling forudså og bebudede han i
forbindelse med provinsagitationen dannelsen
af samvirkende fagforbund og et socialdemokra-
tisk forbund. Hans betydning for socialismens
og fagbevægelsens vækst i Danmark har hidtil
være underkendt, men den er utvivlsomt meget
betydelig. Hans „fortsættelse“, P. *Holm, Chr.
*Hørdum og C. C. *Andersen har gennem samar-
bejdet i centralbestyrelsen modtaget adskillig
påvirkning af ham således at de blev klart refor-
mistiske. Efter „føernes“, Pios, Harald *Brix' og
Paul *Geleffs, løsladelse af fængslet april 1875
blev og følte K. sig sat i skygge, og der udviklede
sig et spændt forhold mellem ham og Pio. Denne
overtog i aug. formandsposten for centralbesty-
relsen, og K. blev sekretær. I okt. blev K. også
ansvarshavende redaktør af Social-Demokraten.
Men hans kritiske indstilling over for førerne og
den personkultus der udfoldedes om dem drev
ham så langt ud i opposition og rænkespil at han
maj 1876 blev afskediget både som redaktør og
sekretær. Han deltog i Gimle-kongressen i juni
som en af førerne for Pios modstandere, og se-
nere på året udgav han kampskriftet *Socialismen
og dens Ledere*, en ikke blot kritisk, men hade-
fuld belysning af førernes personlige være-
og levemåde og en stærkt tendentiøs opstilling af
partiets pengemæssige forhold. Nogle måneder
1877 var K. redaktør af „Flyvebladet“, et organ
for en gruppe utilfredse – muligvis støttet af po-
litiet – og da det gik ind gled K. også ud af saga-
en. Han vendte tilbage til sin gamle næringsvej
og indrettede en barberstue på Nørrevoldgade,
men synes kort efter at være forsvundet fra
Kbh., formodentlig til udlandet. □Karikatur i
„Figaro“ 1875.

Oluf Bertolt: Pioner, 1938. Jens Engberg: Til arbej-
det! Liv eller død!, 1979.

*Oluf Bertolt**

Klein, Frantz, se Cleyn, Frantz.

Klein, Hans Pedersen

Klein, Hans Pedersen, 1617–67, rådmænd. Formentlig * jan. 1617, † 13.12.1667 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens k.). F: sandsynligvis købmand i Odense Peder Jacobsen (1570–1651) og Maren Andersdatter Klyn (* 1587). Formentlig ~ 1° med en søster til borgmester på Christianshavn Hans Sørensens hustru. ~ 2° 1.5.1653 i Kbh. (Vor Frue) med Magdalene Mogensdatter, † efter 1683 (~ 2° 1671 med Jokum Ernst Volcher, † senest 1683).

Ligesom sikre oplysninger om K.s herkomst og ægteskaber mangler, savner man viden om hans barndom og ungdom. Han var 1650 grundejer i Kbh. og medlem af Det danske kompagni (skydeselskabet), og var i 1650'erne kendt som en dygtig og anset forretningsmand; 1661 optoges han i købmændenes og kræmmernes kompagni. Under krigen og Kbh.s belejring udrustede han flere kaper der voldte svenskerne adskillig skade. Samtidig ydede han øl m.m. til hofetaten og soetaten, ligesom han flere gange forstrakte kongen med rede penge. Derfor fik han udlæg i jordegods i Sydsjælland og anvisning på norske toldindtægter; endnu ved hans død var hans økonomiske mellemværende med kronen dog ikke opgjort. Allerede 1654 formand for tingmændene (bytingsretten) blev han 1659 medlem af de 32 mænd og n.å. en af disse to formænd; 1666 udnævntes han til rådmænd. Vigtigst er dog den rolle han spillede i samtidens politik som en af førerne for Kbh.s borgerskab og medforfatter af dets talrige henvendelser til Frederik III 1658–59 om lempelser eller privilegier, bl.a. for at opnå en fri rigsstats rettigheder. I alle borgerstandens andragender og klager 1660 havde han del og kåredes af de 32 mænd til rigsdagen sammen med Frederik Thuresen. Ene af disse to havde han mod til at overbringe rigshofmester J. "Gersdorff" meddelelsen om de „konjungerede“ stænders tilbud om arveregering for kongehuset, hvilket skaffede K. mange fjender inden for adelspartiet. En memorial af 12.7.1663 fra hans hånd giver en ikke uvigtig selvkaraktistik.

Fr. Barfod i Pers. hist. t. 3. r. V, 1896 135–51. O. Nielsen: Kbh.s hist. og beskr. V, 1889 438f. E. Marquard: Kbh.s borgere 1659, 1920 27 95. C. O. Boggild-Andersen: Statsomvæltningen i 1660, 1936.

*Flemming Dahl**

Klein, Oskar Benjamin, 1894–1977, fysiker. * 15.9.1894 i Stockholm, † 5.2.1977 i Danderyd, begr. sst. (norra kgd.). F: rabbiner, senere titulär professor, Gottlieb K. († 1914) og Toni Levy (1857–1938). ~ 15.8.1923 i Århus med cand. phil. Gerda Agnete Koch, * 8.2.1902 i Århus, d. af læge Poul Gotfred K. (1872–1931) og Charlotte Marie Hansen (1875–1950).

K. har gennem sit venskab og samarbejde med Niels Bohr øvet stor indflydelse på dansk universitetsundervisning i fysik og på danske fysikere. En indflydelse som også fortsatte, efter at han 1930 var blevet udnævnt til professor i teoretisk fysik ved Stockholms högskola, men stadig ved talrige besøg og stærke personlige kontakter bevarede tilknytningen til dansk fysik. Tidligt moden fik K. allerede i gymnasietiden adgang til den store svenske fysiker Svante Arrhenius' laboratorium og afsluttede sine studier 1918 med en licentiatgrad i matematisk fysik, efterfulgt af den svenske doktorgrad 1921 (*Zur statistischen Theorie der Suspensionen und Lösungen*). Men allerede 1918 rejste han på et stipendium til Kbh. for at studere hos Niels Bohr og med korte afbrydelser blev han her til 1931, fra 1926 i en fast stilling som assistent og fra 1928 som Werner Heisenbergs efterfølger i det lektorat i teoretisk fysik som tidligere var oprettet for H. A. Kramers, og hvor K. blev efterfulgt af Christian Møller. Det var i særdeleshed Kramers som indførte K. i den moderne atomfysik, således som denne var udviklet efter Bohrs grundlæggende arbejder 1913 med brugen af det såkaldte korrespondensprincip i dets anvendelse på den analytiske mekanik og den klassiske elektrodynamik. Optagetheden heraf førte til, at K. var på nippen til at erkende den analogi på den ene side mellem den geometriske optik og bølgeoptikken, og på den anden side mellem den klassiske mekanik og hvad vi nu kalder for bølgemekanikken, som på afgørende vis – og uden kendskab til K.s ikke offentliggjorte overvejelser – blev grebet af Erwin Schrödinger. Men kort efter bølgemekanikkens fremkomst gav K. i *Elektrodynamik und Wellenmechanik vom Standpunkt des Korrespondenzprinzips*, 1926, den rigtige bølgemekaniske fortolkning af kvantefænomenerne i modstrid med Schrödingers egen forhåbning om at kunne opfatte disse på klassisk grundlag. I dette arbejde findes også den første tilnærmelse til den senere kvanteelektrodynamik. En videre udvikling heraf var det samarbejde med den japanske fysiker Nishina som straks efter P. A. M. Dirac's relativistiske teori for elektronen førte til beregningen af virkningstværsnittet for spredning af kortbølget lys ved frie elektroner („Compton-effekten“): Klein-Nishina formelen. Af stor betydning for den senere udvikling blev også et arbejde af K. sammen med den tyske fysiker P. Jordan, hvori det kvantemekaniske flerlegeme-problem om identiske partikler behandles ved såkaldt kvantisering af en enkelt partikels bølgefunktion („anden kvantisering“). Også den specielle og almene relativitetsteori optog K. stærkt gennem hele livet; ved op-

stillingen af en såkaldt 5-dimensional relativitetsteori og anvendelsen af lignende synspunkter som i bogmekanikken håbede han på at komme til en forståelse af elektricitetens kvantisering, men denne sag er endnu ikke afklaret. Efter K.s langvarige ophold i Kbh. kom hans generalisation af Dirac's elektronligning og hans astrofysiske arbejde vedrørende grundstoffers relative forekomster. K. var stærkt optaget af Niels Bohrs almene tanker om komplementaritet, og ud fra sin vidtspændende kulturelle indsigt gav han ved flere lejligheder udtryk herfor og bidrog herved til en mere let tilgængelig adgang til denne tankeverden. – K. var et elskeligt menneske. Meget hjælpsom i hele sin færd, hvilket også kom til udtryk i hans aktive indsats i stotten til ofrene for det nazistiske barbari.

Inga Fischer-Hjalmars og B. Laurent i Kosmos LV, Sth. 1978 19–29.

Mogens Pihl

Klein, Valdemar Enevold, 1868–1947, læge. *29.10.1868 på Einsidelsborg ved Bogense, †30.1.1947 i Kbh. F: skovrider Edward Helweg Emil K. (†1897) og Signe Antonie Hansen (†1882). ~28.8.1901 i Søllerød med læge Christiane Johanne Lassen, *23.2.1866 i Magleby sg., V. Flakkebjerg hrd., †4.10.1946 i Kbh., d. af proprietær Christian Carl Niels L. (1836–1910) og Dorothea Schierner (1840–1912).

K. blev student fra Odense 1888 og medicinsk kandidat 1895; efter tjeneste ved forskellige københavnske hospitaler blev han assistent 1897–1901 ved Københavns polikliniks otologiske afd.; allerede 1902 åbnede han otologisk privatklinik og blev fra 1905–34 konsulent i øre-, næse- og hals sygdomme ved Balders hospital. En indbringende praksis satte ham i stand til at skabe sig en værdifuld kunstsamling, dels sin tids moderne malere – erhvervet for små midler – men også kunstnere som W. Marstrand og Hans Smidth. Men det fornemste var hans enestående samling af tidlige kinesiske bronzer: vaser, vinbægre, offerkar og klokker – det meste fra det sidste årtusinde f. Kr. – K. var kollegialt særdeles virksom, blev således medlem af bestyrelsen for Danske lægers forsikringselskab fra 1907, for Københavns øre- og halslægers organisation 1908–16, Københavns lægeforening 1909–13 og dennes formand 1921–23, af Alm. dansk lægeforenings hovedbestyrelse 1913–19, endvidere formand for Københavns lægeforening og Samvirkende sygekassers enighedskammer 1916–20, medstifter af Husmoderhjælpens korps 1920 og dets formand 1920–30, samt medredaktør af Dansk Sundhedstidende 1912–18. – Sin formue

skænkede han til stiftelsen af ørelæge Valdemar Klein og hustrus legat der årligt uddeler en større sum til en fremstående kollega, dog skal beløbet hvert femte år tildeles en kunsthistoriker. □Foto.

Kunst i privat eje, red. V. Winkel og Magnussen I, 1944 258–67.

Egill Snorrason

Klein, Vilhelm, 1835–1913, arkitekt. *6.3.1835 i Kbh. (Frue), †10.2.1913 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: murmester, kaptajn Ditlev Vilhelm K. (1793–1868) og Marie Kirstine Skousboe (1806–91). ~10.10.1866 i Helsingør med Charlotte Unna (Charlotte *K.), *29.10.1834 i Helsingør, †9.3.1915 på Frbg., d. at købmand Simon U. (1792–1852) og Johanne Marie Schrøder (1800–77).

K. blev udlært som murer 1852, men var allerede blevet optaget på akademiet 1848 og vandt 1856 den store sølvmedalje. Fra ca. 1851–56 tegnede han hos G. *Bindesbøll som han selv fremhævede som sin egentlige læreremester. Ca. 1857–62 arbejdede han for F. *Meldahl som også fik stor betydning for hans arkitektursyn. K. var bl.a. Meldahls konduktør på blindeinstituttet 1858. Jævnledes med arbejdet for Bindesbøll og Meldahl arbejdede han dog også en del for D. *Herholdt, bl.a. som konduktør på Herholdts opførelse af godset Selchausdal 1857, og K. fik således på et tidligt tidspunkt berøring med tidens mest betydningsfulde arkitekter. I den tydelige holdningsmæssige opdeling der i de følgende ti år fandt sted i dansk arkitektur mellem herholdtskolens såkaldte nationale og meldahlskolens såkaldte europæiske linje, var K. i udpræget grad Meldahls mand og han var i høj grad med til at formulere modsætningsforholdet med en betoning af den store arkitekturs stemningsvækkende karakter.

Han holdt navnlig af Chr. IV-tidens nederlandske renæssance, en stil han beherskede med stor sikkerhed, men han kunne dog også med stor styrke arbejde inden for andre stilarter. K. tillagde egentlig Bindesbøll æren for denne hovedudvikling i dansk arkitektur, og det var med den dybeste respekt for lærerens arkitektur han 1866–72 foretog en betydelig udvidelse af Lægeforeningens boliger på Østerbro som kopi af den oprindelige bebyggelse. Til hans hovedværker hørte *Industriforeningens bygning* på Rådhuspladsen, en monumental rødstensbygning med klassicerende elementer opført 1870–72 som industriudstilling, men i 1879 overtaget af Industriforeningen (nedrevet). Endvidere *den franske kunstudstillings bygning* 1888 i klassisk stil (ned-

revet). I øvrigt kan nævnes *Kunstindustrimuseets* første bygning på Rådhuspladsen 1892–94, *Gads Boghandel, Vimmelskafet* 32, 1896–97, *Brejning Åndssvageanstalts* oprindelige bygninger 1898–1901, det ene af de store bryghuse og hovedkontor og aftapningsanstalt på Ny Carlsberg 1901–03, samt af dekorative arbejder den rekonstruerede orgelfacade til Fr.borg slotskirke. Som industriforeningens mand modsat teknisk institut tog han sammen med kunstdrejer J. A. Schwartz initiativet til oprettelsen af den nye håndværkerskole 1868. K. bestyrede denne indtil 1876, da den sammen med instituttet blev lagt ind under det nye tekniske selskabs skole. Ligeledes oprettede han 1875 *Tegneskolen for kvinder* og bestyrede denne sammen med sin hustru indtil 1907. K. efterlod sig en omfattende trykt og utrykt litterær produktion, navnlig om arkitektur, hvor han forfægtede en overvejende konservativ og meget stridbar holdning. Nævnes kan bl.a. afsnittet om bygningskunstens historie i Opfindelsesernes Bog, 1877, *Den nyere Kunstindustri*, 1879, *Anti-Brandesianske Flyveblade*, 1887–88, *Om Kunstværdi*, 1890. Utrykt foreligger bl.a. manuskript til en indsigtsfuld, men meget personligt farvet samling biografier af hans samtids arkitekter, *Arkitekt Portrætter* (Kgl. bibl.). K. var assistent ved arkitekturskolen 1864–69. 1883 blev han medlem af akademiet, s.å. medlem af akademirådet. Tit. professor 1887. – En bror **August Henning K.**, * 11.10.1839, † 25.9.1909, blev tømrersvend 1858, gik på akademiet uden at tage afgang og var 1862–65 konduktør for F. Meldahl ved Frederiksborg slot. Efter at have deltaget i krigen 1864 opførte han hovedbygningen på Fårevejle (Langeland). Hans betydeligste indsats angik almindelige landbrugsbygninger hvorom han udgav *Tegninger til Landbrugsbygninger*, 1876 og *Danske Landbrugsbygninger*, 1893. – R. 1872. DM. 1898. □Tegn. af H. Olrik, 1859 (Fr.borg). Mal. af Constantin Hansen 1861–62 og efter dette afbildet på samme mal. 1860–64 af den grundlovgivende rigsforsamling 1848 (Fr.borg). To træsnit og et litografi 1872, efter sidstnævnte afbildet i gruppe på træsnit 1873. Afbildet på P. S. Krøyers mal. af komiteen for den franske kunststilling, 1888 (glyptoteket) og på skitse dertil s.å. (Hirschsprung). To karikaturer i „Puk“ 1897. Foto.

E. Hornemann: Danske arbejderboliger, 1876 7 26–31. C. Nyrop: Industriforen. i Kbh. 1838–88, 1888. Samme: Bidrag til da. håndværkerundervisn.s hist., 1893. Arkitekten, 1899–1900 289–92 (Ny Carlsberg). Arkitekten A. 1901–02 137–45 (Brejning åndssvageanstalt). Arkitekten, 1903–04 37–42 161–67 424 (Christiansborg slot, Carlsberg). K. [Varming] sst. XV, 1913 205–10. Erik Schiødt i Ill. tid. 19.3.1905. Nationaltid. 11.2.1913. Politiken s.d. Fr.borg II, ved Fr. Beckett, 1914. Elna Myg-

dal: Tegne- og kunstindustriskolen for kvinder 1876–1926, 1926. Helga Stemann: F. Meldahl og hans venner 11–V, 1927–31. – Papirer i Kgl. bibl.

Villads Villadsen

Kleinschmidt, Johan Conrad, 1768–1832, brødremissionær i Grønland. * 29.8.1768 i Ober-Dorla i Thüringen, † 23.12.1832 i Fridrichsthal i Sydgrønland, begr. sst. F: strømpevæver Emanuel K. (1723–86) og Maria Pomberg. ~ 1° 25.6.1800 i Ny Herrnhut med Anna Margrethe Hammeleff, * 30.10.1772 i Styding ved Haderslev, † 9.5.1812 i Lichtenfels, d. af gårdejer Anders Hans Christiansen (1732–89) og Cathrina Margretha Bertelsdatter. ~ 2° 3.5.1813 i Edinburgh med Christina Petersen, * 17.1.1780 i Trudso, Gimsing sg., † 30.1.1853 i Christiansfeld, d. af gårdejer Peter Christensen (ca. 1749–1822) og Anne Juelsdatter (ca. 1742–1820). – Far til Samuel *K.

K. udsendes 1793 af brødremenigheden i Herrnhut til Grønland hvor han begyndte som missionsmedhjælper i Ny Herrnhut. Han opnåede her en betydelig beherskelse af det grønlandske sprog og udviklede sig til en dygtig missionær. 1824 anlagde han kort nord for Kap Farvel en ny missionsstation som fik navnet Fridrichsthal, og havde her allerede fire år efter samlet en menighed på over 300 medlemmer, væsentligst ved tilgang fra den sydlige del af østkysten. – Foruden større dele af Det gamle testamente oversatte han hele Det nye som tryktes 1823 på det britiske bibelselskabs bekostning.

Finn Gad (H. Ostermann)

Kleinschmidt, Samuel Petrus, 1814–86, grønlandsk missionær, filolog. * 27.2.1814 i Lichtenfels, Sydgrønland, † 8.2.1886 i Godthåb, begr. sst. F: brødremissionær Conrad *K. (1768–1832) og Christina Petersen (1780–1853).

K. levede sin barndom i Grønland og lærte derfor sproget perfekt. 1823 sendtes han på uddannelse i brødremenighedens Institut Kleinwelke i Sachsen og, efter endt skolegang dér, som discipel på et apotek i Zeist i Holland. 1837 ansattes han som lærer ved brødremenigheden i Christiansfeld hvorfra han 1741 sendtes tilbage til sit fødeland som missionær, først ved Lichtenau, siden ved Lichtenfels og til sidst ved Ny Herrnhut i Godthåb. Han genvandt hurtigt sin barndoms sprogfærdighed i grønlandsk og blev leder af en slags herrnhutisk seminarium, Gehülfschule, som blev oprettet efter de danske myndigheders krav om bedre skoleundervisning i de herrnhutiske menigheder og som udlukkede unge grønlandere som lærere. 1859 blev K. afskediget fra brødremenighedens tjeneste, bl.a. pga. en uover-

ensstemmelse med sine kolleger angående kirketugstens anvendelse, men blev så ansat som lærer ved det danske seminarium i Godthåb hvor han virkede til sin død. – K. havde et usædvanligt sproggenne, og 1851 udgav han i Berlin *Grammatik der grönländischen Sprache*, et arbejde der på hidtil uovertruffen måde satte det grønlandske sprog i system og skabte en retskrivning der enkelt og konsekvent angiver udtalen og den grammatiske funktion. Med ansættelsen på seminariet fulgte en forpligtelse til at udarbejde en grønlandsk ordbog på grundlag af det nye system. Dette værk udgav K. 1871 på dansk, og det har dannet grundlag for grønlandsk retskrivning til reformen 1973. Desuden oversatte han det meste af Bibelen direkte fra grundsprogene til grønlandsk, ligesom han på basis af sine betydelige geografiske og fysiske kundskaber skrev lærebøger til seminariet i verdenshistorie, geografi, kirkehistorie og zoologi samt en bog om datidens revolutionære bevægelser, alt på grønlandsk. Desuden udførte han et betydeligt kartografisk arbejde over flere grønlandske områder. Det meste af dette materiale trykte han selv på en medbragt bogtrykkerpresse.

I kraft af sit store kendskab til landet og befolkningen blev K. en god støtte for såvel fremmede ekspeditioner som danske embedsmænd i Grønland, og især inspektør H. *Rink støttede sig i sit store reformarbejde meget på K. der bl.a. undfangede ideen om at indføre forstanderskaber, det første forsøg på folkestyre i landet.

Skønt til en vis grad kosmopolit følte K. sig dog knyttet så nær til sit hjemland som næppe nogen anden ikke-grønlander. Personligt levede han yderst tarveligt i et lille selvbygget hus, mere på grønlandsk end europæisk vis. □Tegn. af H. Dirckinck Holmfeld, 1885 (Godthåb seminarium). Tegn. (Kgl. bibl.). Afbildet på grønl. frimærke 1964, graveret af C. Slania efter tegn. af V. Bang. Foto.

S. K.: Briefe an Theodor Bourquin, udg. Erik Holtved, 1964 = Medd. om Grønland CXL,3. – H. J. Rink i Nutiden, 1886 nr. 523. Rasmus Nielsen i Det grønlandske selsk. årsskr. 1916, 1917 42–62. Theod. Bechler: S. K., der Sprachmeister Grönlands, Herrnhut 1930. Otto Rosing: S. P. K., inüneranik univkák, Godthåb 1949. Will. Thalbitzer i Festskr. til L. L. Hammerich, 1952 242–52. Erik Holtved i Grønland, 1964 217–30. – Papirer i Kgl. bibl.

Mads Lidegaard

Klem, Knud, * 1901, museumsdirektør. * 26.3. 1901 i Kbh. F: mejerierjer Hans Peter Thomsen K. (1864–1925) og Oline Johanne Josephine Johansen (1871–1956). ~1° 15.9.1928 i Lemvig med Olga Elisabeth (Ollis) Smith Andersen, * 4.4.1906 i Lemvig, d. af læge Anders Nielsen

A. (1861–1925) og Cecilie Kirstine Magdalene (Magda) Smith (1866–1939). Ægteskabet opløst 1955. ~2° 14.5.1955 i Helsingør med skoleinspektør, cand.psyk. Karen Jakobsen, * 4.4.1911 i Ølsted, d. af gårdejer Jacob J. (1876–1965) og Johanne Sylvest (1882–1955).

K. blev cand.mag. 1926 med historie som hovedfag. Efter en kort tid på Nationalmuseets 1. og 2. afdeling kom han 1928 til Københavns bymuseum, men blev samme år assistent ved Handels- og søfartsmuseet på Kronborg hvor han blev museumsinspektør 1929 og museumsdirektør 1937–71. Gennem sin mangeårige ledelse af Handels- og søfartsmuseet er han den der har afsluttet grundlæggelsen af dette museum ligesom han har moderniseret ordningssystemerne og opstillingerne. Han har tillige formået at gøre museet kendt i vide kredse. Et udslag af denne bestræbelse var oprettelsen 1940 af museets venneselskab der fra 1942 har udgivet en årbog med søhistorisk og handelshistorisk emneindhold, og som frem til 1971 blev redigeret af K., først alene senere sammen med museets andre videnskabelige medarbejdere. K.s publicerede arbejder har først og fremmest dækket museets interesseområder. Han har leveret talrige bidrag især til venneselskabets årbog om handelskompagnerne og skibsbygning i 1700-tallet i Danmark-Norge. Kendt og meget udbredt blev hans bog *De Danskes Vej. Rids af dansk Søhistorie*. 1941. Endnu et forskningsområde har Helsingør og dens historie været. Gennem årene har K. været organisatorisk meget aktiv inden for flere forskellige områder: politisk, museums-mæssigt, historisk, kulturelt og turistmæssigt. For det radikale venstre har han været medlem af Helsingør byråd 1933–54 og rådmand 1937–46 og 1950–54 og har i denne forbindelse især arbejdet med kulturelle forhold. Han var formand for Frederiksborg amts historiske samfund 1938–68 og blev 1969 æresmedlem. 1950–58 formand for Foreningen af danske museums-mænd og 1959–68 formand for Dansk kulturhistorisk museumsforening. Siden 1969 har han siddet i Orlogsmuseets komité. K. var en af initiativtagerne til afholdelsen af nordisk maritimhistorisk arbejds-møde i Løkken 1965 som siden har resulteret i et øget samarbejde mellem de nordiske maritime museer. Efter sin fratræden fra direktørstillingen har K. fortsat arbejdet for Helsingør bymuseum hvis tilsynsførende han har været fra 1939. 1971 blev han formand for Handels- og søfartsmuseets venner, har siddet i bestyrelsen for Selskabet til bevarelse af gamle bygninger i Helsingør 1972–76 og har fra 1973 atter været tilknyttet arbejdet på Handels- og søfartsmuseet som konsulent. K.s mange interesser har spændt over et bredt kultu-

Klem, Knud

relt-politisk spektrum, og han har formået at lade hvert af områderne nyde godt af hans arbejde inden for de andre. □Foto.

J. Worm i Handels- og sofarts-museet på Kronborg. Årbog 1966 1-4.

Hans Chr. Bjerg

Klement, Klementsen, se Clement, Clementsen.

Klement, „Skipper“, se Clement.

v. **Klenau, Paul August**, 1883–1946, komponist. * 11.2.1883 i Kbh. (Frue), † 31.8.1946 på Frbg., urne i Wien. F: forretningsfører for Fjerde forsikringsselskab Georg Frederik August v. K. (1836–1902) og Ingeborg Birgitte Berggreen (1854–1943). ~ 7.10.1903 i Berlin med Anne Marie Simon, * 10.10.1878 i Berlin, d. af godsejer Felix S. († 1914) og Therese Sonnemann. Ægteskabet opløst 1926.

v. K. blev student 1900 fra Borgerdydskolen i Kbh. og n.å. cand.phil. Han fik sin første uddannelse på Kbh.s musikkonservatorium hvor han havde Otto *Malling som lærer i komposition, men allerede 1902 blev han optaget på Hochschule i Berlin, og han blev fra da af i en sådan grad en „Germanernes Lærling“, at det er ret vanskeligt at erkende ham som dansk komponist. I Berlin havde han i to år Max Bruch som lærer i komposition, men navnlig siden han 1904 flyttede til München og fik Ludwig Thuille som lærer, kom han ind i centret af det moderne tyske musikliv hvis radikale hovedskikkelse var Rich. Strauss; dennes udtryksmiddel var det meget store orkester, og hans kunstneriske incitament udgik fra filosofisk-litterære forestillingskredse der dannede baggrunden for denne skoles omfangsrige symfoniske digtninge og operaer. Efter Thuilles død 1907 fik v. K. ansættelse ved operaen i Freiburg og fortsatte 1908 sine studier i Stuttgart hos Max Schillings, og samtidig trådte han frem for offentligheden som komponist. Først som symfoniker. Hans 1. symfoni opførtes på Tonkünstlerfest i München 1908, og den fulgtes hurtigt af yderligere to symfonier, hvoraf nr. 3 (1913) i f-mol vakte den største opmærksomhed og oplevede adskillige opførelser. Til denne symfoni er der som femte sats knyttet et stort tedeum for solo, kor, orkester og orgel, og i denne form kommer symfonien til at udfylde en hel aften. De store forbilleder var Ludwig v. Beethoven og Anton Bruckner, og den tyske kritik hilste v. K. som et af musikkens store håb. Men herefter forlod v. K. den absolutte musik og vendte sig til teatret. Af absolut musik har han siden da kun komponeret *Inferno Phantasie*,

1913, med motiver fra Dante, og den symfoniske digtning *Bank Holiday*. 1922 hvori han også benytter kor. Desto stærkere optog fra nu af operaen ham. For verdenskrigen for en tid afbrød hans virksomhed i Tyskland fik han opført *Sulamith*, 1913, scener efter Hojsangen som endnu nærmest er et scenisk oratorium, formelt ikke meget forskelligt fra de højdramatiske ballader for baryton, kor og orkester: *Die Weise von Liebe und Tod des Cornet Christof Rilke*, 1921, og *Ebbe Skammelsen*. 1918 opførtes i Mannheim under Wilhelm Furtwängler operaen *Kjartan und Gudrun* der kun af et med nordiske forhold ukendt publikum kan tages som gyldigt udtryk for det islandske sujet, men som viser v. K. således som han nu havde udviklet sig til en svælger i klangfarve og en lidet karakteristisk melodiker. Et mærkeligt sidespring fra den bestandige kredsen om død og helvede (*Gespräche mit dem Tode*, kontra-alt og orkester) og de voldsomste lidenskaber som ellers karakteriserer v. K., repræsenterer buffoperaen *Die Lästerschule*, 1927 der er holdt som en pastiche af den gamle nummeropera og viser en overraskende beherskelse af denne form. Derimod betegner v. K.s sidste operaer *Michael Kohlhaas*, 1933, *Rembrandt van Rijn*, 1936 og *Dronningen* (Det kgl. teater 8.3.1941) hvortil han selv har skrevet teksterne, en stærk tendens hen mod filmens form og virkemidler – den første har atten sceneskift, den anden 27. Der opereres med de grelleste scenevirkninger: halshugning for åbent tæppe, voldtægtsscener, store ildebrandseffekter osv. – Musikken som hos v. K. har gennemløbet den officielle tyske musiks faser fra Bruckner over R. Strauss til en behersket Schönberg-atonalisme, er i de sidste operaer nærmest i slægt med en F. Schrekers senromantik, idet den dog karakteriseres ved store citater af ældre – med handlingen samtidig – musik. Foruden de nævnte operaer har v. K. komponeret to balletter, *Den lille Idas Blomster* (Det kgl. teater 26.12.1916) – og *Mari-on*, 1920. I de unge år komponerede han en klaverkvintet og en strygekvartet, som begge er utrykte. – Ved siden af sin kompositionsvirksomhed udfoldede v. K. en meget betydelig virksomhed som dirigent, bl.a. i Frankfurt a.M. og Wien og 1925 i London. Da han på grund af forholdene under verdenskrigen for en tid bosatte sig i Kbh., blev han medstifter af og dirigent for Dansk philharmonisk selskab (1920–26) og fik her lejlighed til at fremføre en lang række værker der var nye for Danmark. Det må beklages, at det ikke lykkedes at bevare en tilknytning på denne basis for v. K. til dansk musikliv som ganske vist allerede da var slået ind på baner hvor man søgte sine idealer andre steder, men som

næsten helt har måttet savne impulser fra de kredse. v. K. var en så typisk repræsentant for. v. K. vendte tilbage til Wien som dirigent for Konzerthaus-Gesellschafts orkester. På grund af en tiltagende tunghorighed tog han sin afsked 1938 og tilbragte resten af sit liv i København. Der foreligger nogle musikæstetiske artikler fra hans hånd i tidsskriftet Musik 1917 og 1918 samt i Nat. tid. 17. og 18.3.1942 og 15. og 16.8.1943. K.s meget omfattende arkiv og nodesamling blev 1971 erhvervet af Det kgl. bibliotek. – R. 1928. □Foto.

P. K. i Det kgl. teaters progr., febr. 1941. Mit bibliotek, red. Kj. Elfelt I, 1942 83–91 og Berl. aften 10.2.1943. – G. L. Wad i Pers. hist. t. 2. r. IV, 1889 286–97 og Th. Hauch-Fausboll: Håndbog over den ikke naturaliserede adel, 2. udg. 1933 67 (om slægten). H. R. Fleischmann i Musikpädagogische Zeitschr., Wien 1.9.1913. Masken, 1913–14 276; 1916–17 234; 1918 38f. 51f. G. Skjerne i Ill. tid. 30.11.1916. G. Hetsch i Nationaltid. 22.3.1919. Samme i Hver 8. dag 22.10.1920. Nordens musik, 1919–20, nr. 12. G. Hauch i Verden og vi, 1923 615–18. W. Matthes i Zeitschr. für Musik, Regensburg 1939 237–43. J. A. Jensen i Vestkysten 3.6.1940. P. Gradman i Forum, 1941 nr. 2. Karl Bjarnhof i Socialdemokraten 2.3.1941. Alma Heiberg i Berl. tid. 8.3. s.å.

Sigurd Berg (Richard Hove)

v. Klenow (Klenau, Kleinau), Jürgen (Georg) Christoph, †1723, officer. * i Mecklenburg, †27.1.1723 i Citadellet i Kbh., begr. i Kbh. (Garn. k.). F: overforster i Güstrow Heinrich v. K. (~1° med Marie Elisabeth v. Pentz, †senest 1659) og Sophie Clara v. d. Osten (1643–78). ~ Eleonora Magdalena v. Wittorp, formentlig d. af major i kavaleriet Gerhard v. W. (†1697). v. K. blev 1691 sekondløjtnant i dansk tjeneste, men har formentlig forud været i anden krigstjeneste; n.å. kaptajn, 1702 major, 1706 oberstløjtnant, 1709 vicekommandant i Kastellet hvor han energisk bekæmpede pesten, 1712 oberst. Som kommandant på Akershus 1714–19 ledede han under Karl XIIs angreb 1716 forsvaret af denne fæstning. Opfordring til overgivelse afviste han: han ville gøre sin pligt og lod hensynsløst kanonere på fjenden der var trængt ind i Kristiania og derfra rettede angrebet på Akershus, og erhvervede sig ved sin årvågenhed og energi megen anerkendelse hos myndighederne i Kbh. Fra 1719 til sin død var han atter vicekommandant i Kastellet – den sidste på denne post.

G. L. Wad i Pers. hist. t. 2. r. IV, 1889 286 289–91 (om slægten). J. C. W. Hirsch i Museum, 1892 II 315. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben VIII, 1927.

*Rockstroh **

Klerk, Niels Johann Jørgen, * 1914, højestretssagfører. * 5.10.1914 i Kbh. (Johannes). F: over-

retssagfører, senere bankdirektør Jørgen Marius K. (1885–1952) og Guðrður Johannsdóttir (1882–1969). ~1° 11.8.1939 i Store Magleby med Annelise Andrea Bache, * 24.6.1914 i Gur-re, d. af godsforpagter Erik Holger B. og Bertha Eleonora Jensen. Ægteskabet opløst 1949. ~2° 27.10.1952 i Stockholm med Vibeke Kaastrup Olsen, * 20.11.1928 på Frbg., d. af grosserer Sophus Kaastrup O. (1884–1938) og Julia Aurora Lätitia Tirell (* 1897). Ægteskabet opløst. ~3° 23.12.1963 i Søllerød (b.v.) med Eva Jespersen, * 5.6.1940 i Kbh., d. af direktør Poul Felix J. (1897–1962) og Marie Louise Koppel.

K. blev efter endt eksamen 1939 sagførerfuldmægtig i det ansete advokatfirma C. B. Henriques og Karsten Meyer, og nogle år senere, 1943, blev han landsretssagfører og kompagnon i firmaet for 1953 at blive højestretssagfører. I disse år havde K. også et omfattende pædagogisk virke såvel ved universitetet som på Handelshøjskolen, Købmandsskolen og søfficersskolen. Først 1956 etablerede han sin egen virksomhed men var allerede da en kendt advokat inden for so- og selskabsrettens område. Han var 1949 og 1956 under professor Alf 'Ross' orlov juridisk sekretær for provinshandelskammeret, ligesom han blev medlem af handelsministeriets udvalg af 1957 til revision af aktieselskabsloven og 1964–69 medlem af en fællesnordisk kommission for en ensartet nordisk aktieselskabslovgivning, et arbejde der i Danmark førte til aktieselskabsloven af 1973. I 1960'erne og 1970'erne havde K. en række store sager i forbindelse med lukningen af nogle kendte virksomheder. Således blev han 1958 udpeget af handelsministeriet til medlem af likvidationskomiteen for Københavns Kreditbank A/S i likvidation, en sag der kørte frem til midten af 1960'erne; også som kurator i konkursboet efter Scandinavian Clothing Industries, også kaldet Boss of Scandinavia, arbejdede K. længe med en sag, nemlig fra 1967 til 1979. Endelig skal det nævnes, at K. fra 1970 var formand for kreditorudvalget i likvidationsboerne efter Kristian Kirks Handels- og Industriselskaber og at han 1977 sammen med Banktilsynet rekonstruerede Universalbanken.

Ved siden af disse sager i forbindelse med erhvervsvirksomheder har K. også haft sæde i en række aktieselskabsbestyrelser, bl.a. Decca Radar Co. A/S, Paul Bergsøe & Søn A/S og Louis Poulsen & Co. A/S. Han var formand for det af ministeriet for offentlige arbejder 1971 nedsatte udvalg til undersøgelse af den mest hensigtsmæssige organisationsform for Københavns lufthavnsvæsen og andre af statens forretningsdrivende virksomheder, og fra 1976 var K. medlem af udvalget til revision af ophavsrets- og fo-

Klerk, Niels

topografilovgivningen. – Den angelsaksisk prægede erhvervsadvokat K. interesserer sig for kriminalromaner og anden form for litteratur og kunst. Det har bl.a. resulteret i en række tillidshverv. Således er K. medlem af bestyrelsen for Poe-Klubben, juridisk konsulent for Dansk forfatterforening (æresmedlem 1980) og revisor i Forening for Boghaandværk og Dansk kriminalistforening, og han har været formand for Landsforeningen Tryk Trafik siden dens dannelse 1971. Desuden har han været litteraturanmelder ved Berlingske Tidende. K. forestod nyudgaven af Kristian Sindballes *Dansk selskabsret* I og III i 1949, ligesom han er fast medarbejder ved Revue de Droit International et de Droit Comparé samt har skrevet en række tidsskriftartikler. □Foto.

Interview i Børsen 4.10.1964 og i Berl. tid. 15.7.1979.

Chr. R. Jansen

Klestrup, Søren Nielsen, 1737–1801, landmand. * 8.2.1737 i Klæstrup ved Nibe, † 9.4.1801 på Giesegård ved Ringsted, begr. i Nordrup. F: gårdfæster Niels Nielsen Klæstrup († 1746) og Kirsten Sorensdatter († 1771). ~ 30.9.1779 med Claudine Marie Neergaard, * 23.6.1746 på Dragsholm avlsgård, † 12.5.1823 i Farringlose, d. af hollænder på Dragsholm, senere forpagter af Soro Ladegård Johan N. († 1774, ~ 2° 1762 med Margrethe Hedvig Hansteen, 1737–1810) og Elisabeth Clausen Kamp († 1755).

Om K.s opvækst vides kun at han en tid opholdt sig i Ålborg og modtog en efter forholdene god skoleundervisning. 1762 blev han ridefoged på godset Refsnæs syd for Ålborg, men 1765 kom han til Giesegård hvor han n.å. blev godsinspektør, en post han besad til sin død. K. fik snart ry som en dygtig landmand, og 1778 var han den ene af de tre „kyndigste“ landbrugere som amtmanden bad afgive betænkning om kornavlens forbedring. Under grev Fr. Chr. Schack blev der taget forskellige initiativer til reformer på godset, men efter dennes død 1790 synes K.s reformplaner til en vis grad stækket af den administration der udpegedes til at forestå godsets drift. – Da F. W. Wedel-Jarlsberg havde udsendt Veiledning til rigtige Begreb om de Danske Jordegodsets Indretning, 1782 der forsvarede det eksisterende system udsendte K. anonymt *Betænkninger i Andledning af nogle Poster udi Friherre af Wedel-Jarlsbergs Veiledning til rigtige Begreb om de Danske Jordegodsets Indretning i Hovedgaarde. Meddeelt en Ven i det Slesvigske af Een i Stieland*. 1782. K. skildrede her med baggrund i konkrete eksempler fra godset bondernes og bondelandbrugets elendige til-

stand og lagde hovedansvaret for de ringe forhold på det ubestemte hoveri. S.å. udgav han som replik på et svar fra Wedel-Jarlsberg *Antegnelser i Friherre af Wedel-Jarlsbergs Anmerkninger over Betænkningerne i Andledning af nogle Poster udi Veiledningen*. Debatten mellem K. og Wedel-Jarlsberg indleder den litterære droftelse af landbosporøgsmålet i 1780erne, og K.s mørke billede af forholdene har i vid udstrækning været accepteret af historieskrivningen. Det må dog påpeges at K.s beskrivelse i det højeste kan have gyldighed for visse, særlig hoverityngede områder på Sjælland.

S. K.s indberetninger i Bol og by III, 1962 33–38. – Edv. Holm: Kampen om landboreformerne, 1888 (reproudg. 1974) 61–64. Fritz Jacobsen i Årbog for Hist. samf. for Soro amt 1936 69f. Niels Fr. Rasmussen sst. 1963 48–88. Samme sst. 1968 139–48. Th. Kjærgaard i Fortid og nutid XXVIII, 1979 180.

Claus Bjørn

Kleve (Cleve), Johan Terkel, 1743–97, crayonstikker. * 1743 i Århus, † 5.12.1797 i Birkerød, begr. i Sollerød. F: sognekapellan ved Frue kirke i Århus, magister Ole (Pedersen) K. (1708–79) og formentlig Helene Palone Rosborg (1721–86, ~ 2° 1752 med Jonas Aggerholm til Rosborggård, 1718–83, ~ 3° 1786 med Reinhold Ammelén, ca. 1736–98). ~ 17.6.1779 i Gentofte (Trin.) med Else Johanne Frimodt, dobt 2.1.1762 i Kbh. (Frue), † 23.4.1796 sst., d. af auktionsdirektør, brygger, justitsråd Johan F. (1715–96) og Elisabeth Magdalene Drewsen (1738–1801). – Nevø af Terkel *Klevenfeldt.

Uden at høre til de betydelige inden for dansk kunst har K. gjort sig fortjent ved som en af de første at benytte crayonstikkets teknik i Danmark. Han havde ikke fået nogen kunstnerisk uddannelse. Efter faderens afsked 1749 tog farbroderen Terkel Klevenfeldt sig af K. og hans sokske. K. kom ind i artilleriet hvor han avancerede indtil han 1774 blev premierløjtnant. Han udsendte 1776 sine første arbejder i den en snes år forud i Frankrig opfundne crayon-teknik der gør det muligt at gengive rodkridtstegninger. Hans debutarbejder var et portræt af *Arveprins Frederik* og en serie *Apollo* og *de nie Muser* efter profiler der var tegnet af kunstakademiets direktør, billedhuggeren Johannes *Wiedewelt. I den følgende tid udførte K. en del andre crayon-portrætter, væsentligst efter forbilleder af Cornelius *Hoyer, Wiedewelt og Jens *Juel; det sidste er fra 1783. Mest kendt er hans portræt af *Johannes Ewald* efter egen tegning. Nævnes bør desuden det sjældne crayonstik efter Peter *Cramers akvarel i kobberstiksamlingen *Man sover sig ikke riig – De tvende Gierrige*. Efter Struensees henret-

telse fik han bevilling til at sælge et portræt af denne, udført som stik efter K.s tegning med den ofte citerede tekst: Mala nulta struens se perdidit ipse. Forskelligt tyder på, at K. uden en særlig bevågenhed på allerhøjeste sted. 1777 udbetalte partikulærkassen ham en belønning på 250 rigsdaler, og 1779 forundtes der ham „Navn af Professor og Rang med Professorerne ved Maler Academiet“. Hermed har han kunnet troste sig, da han i juni s.å. tog sin afsked fra artilleriet og i nov. forgæves søgte om at blive proponeret til medlem af akademiet. Efterhånden opgav han sin kunstneriske virksomhed, udsendte en skrivebog 1785 og tog arbejde som gravør ved Speciebanken. – Tit. professor 1779. □ Klippet silhouet (Kgl. bibl.).

Alm. da. bibliotek, 1778, nr. 2 127f. Nye kritiske tilskuer, s.å. nr. 13–14 119f. F. J. Meier: Efterretn. om billedhuggeren Johs. Wiedewelt, 1877. J. Sthyr: Dansk grafik 1500–1800, 1943 (fot. opr. 1970).

*Erik Zahle**

Klevenfeldt, Terkel (Torchild), 1710–77, genealog, samler. Døbt 25.8.1710 i Kbh. (Frue), † 14.4.1777 sst. (Trin.), begr. i Trin. k. F: brygger, oprindelig tømmerhandler og købmand Peder Iversen Klev († 1711) og Anne Sørensdatter Fohrmann (Fohrmann) († 1744, ~ 1° med brygger Oluf Jørgensen (Hoybye), † 1705, ~ 3° 1712 med højesteretsassessor, generalfiskal Hans Lauritzen Ursin, ca. 1682–1757). Ugift. – Farbror til Terkel *Kleve.

K.s familienavn var Klev, senere Kleve, og har antagelig sin oprindelse i stednavnet Kløv (i Thy). Faderen der var jyde havde giftet sig til en bryggergård på Nørregade. Om nogen større formue var der ikke tale, men faderen var en anset mand der en måned for sin død blev en af Kbh.s 32 mænd. Stedfaderen støttede ham både pekuniært og ved sin indflydelse, men han mistede sin formue ved Kbh.s brand 1728 og ved et tyveri på sit kontor der gik ud over de umyndiges penge som han måtte erstatte. – 1728 blev K. student ved privat dimission og n.å. baccalaur. 1734 blev han sekretær i danske kancelli og 1737 justitssekretær i højesteret. 1747 ophøjedes han i adelsstanden med navnet af K. uden ansøgning „som en kgl. Naade og Reparation d'honneur“. 1745 blev han medlem af Jacob *Langebeks Danske selskab og 1750 af Videnskabernes selskab.

K.s mor var død af tæring; han frygtede derfor denne sygdom og fik kgl. tilladelse til for svagheds skyld at rejse udenlands i to år. Rejsen foretog han med egen vogn og tjener, og den varede 1741–45. Han besøgte Tyskland, Holland, Belgien, Frankrig og England, studerede bl.a. i

Göttingen og overværede kejservalget i Frankfurt hvor han lod sig introducere som adelsmand, præsenteredes „en masse“ for kejseren og dansede med prinsesser; livet igennem søgte K. hvad han kaldte „fordelagtige Venner“. Han brugte at give fornemme folk „et Maaltid“ når han ville opnå noget. K.s rejse var en sundheds-, ikke en studierejse, men han søgte dog overalt „vestigia Danorum extra Daniam“ og købte ind til sin egen og andres samlinger, og han undså sig ikke for det „krigspuds“ at bilde en boghandler ind at et eksemplar af Resens atlas ikke var komplet, og derved få det billigere. Hans fire bind rejsedagbøger er til dels udgivet i Memoirer og Breve XXIX, 1919.

Efter sin hjemkomst fortsatte han sit højesteretsarbejde der var blevet fordoblet ved hans udnævnelse 1744 til assessor. I sin fritid var han begyndt at samle til den danske og norske adels historie af segl (sigiller), dokumenter og monumenter som han holdt tegnere til at aftegne. Fra Nürnberg indkaldte han kobberstikkeren G. V. *Baurenfeind, efter fem års forløb antog han miniaturemaleren Andreas Thornborg der 1756 blev kgl. våbenmaler og under K.s opsigst skulle udføre våbentegningerne, og han benyttede også kobberstikkeren O. H. de *Lode; en tid (1755) holdt han to tegnere og en amanuensis. Allerede 1746 bebudede Danske selskab en dansk heroldkunst med våben og segl og et genealogisk værk om den danske adel af K., man han nåede aldrig at få disse værker færdige. 1747 lykkedes det K. at interessere oversekretæren J. L. *Holstein for sit studium, og følgen blev et pålæg til stiftsøvrighederne om at fremskaffe og indsende oplysninger om adelige i Danmark og Norge; disse „Stifts-Relationer“ er nu trykt i Magazin til den danske Adels Historie I og i Personalhistorisk Tidsskrift I–VI og 2. r. II. Herved reddede han mange oplysninger fra forglemmelse, og disse optegnelser har haft megen betydning for studiet af adelens historie. Det var også Holstein der fra først af havde udvirket at han fik lov til at forlænge sin udenlandsrejse to år og senere at foretage sine studierejser. 1751 havde kongen tilstået K. en årlig understøttelse på 400 rdl. til indsamling af genealogisk stof til Den danske Herold. 1752 forstrakte han ham med 1.000 rdl. til en rejse til Skåne for at „samle Monumenter“ og 1758 fik K. et lån på 4.000 rdl. af den kgl. kasse. Jævnside med dette samlerarbejde gik et andet af beslægtet natur, idet han havde anlagt et „kabinet“ af betydelige personers malede portrætter, 1750 ejede han ca. 200; han var den første der begyndte et sådant som det var hans hensigt at forære til „publique Notte“. Fra slutningen af 40erne havde han samlet mineralia og

Klevenfeldt, Terkel

fossilia til den kejserlige kabinet i Wien, men da han ikke fandt denne virksomhed tilstrækkelig påskønnet holdt han efter femten års forløb op, hvortil vel også bidrog at han 1762 var begyndt at samle for sig selv og ikke nænnede at afgive noget. Han ordnede desuden kejserens danske medaljer og mønter og anlagde selv en sådan samling som han dog atter bortbyttede.

K. regnede med at hans samlinger havde kostet ham 5.000 rdl., og da han desuden havde haft store udgifter med en sindssyg brors fem børn som han havde optaget i sit hjem, og da han ikke holdt af „Doctor-Kost“ men satte pris på et godt bord, var han „altid i største Vidtløftighed“. Han tilbød derfor 1762 sin ven Carl Deichmann at påtage sig juridiske kommissioner og fik også flere sådanne, særlig måtte den rige kancelliråd Ulrich Schnell punge ud, men til sidst blev K. også uenig med ham. Som mange samlere led K. stærkt af jalousi. Han var opfyldt af harme over at rige samlere, som Henrik *Hielmstjerne, for penge kunne få fat på det han ikke kunne overkomme. Hans *Gram havde udlånt til K. af gehejmarkivet hvad han havde brug for, og K. var en af de tre mænd der 1748 efter Grams død forestod overleveringen af gehejmarkivet til Jacob Langebek. Denne der var jævnaldrende med ham havde „i fattige Studenterdage“ været hans første amanuensis og var på denne tid hans gode ven, men 1765 synes venskabet kølnet, og siden ødelagde K.s jalousi det ganske. Som forfatter var K. uproduktiv. Han har skrevet et par „Lyknskninger“ til kongerne Christian VI og Frederik V; hans sørgerevs over Hans Gram hvori han stikler til Holberg, som han i øvrigt gerne citerede, indbragte ham en revselse i ep. 289. Under den sanering af hoffets økonomi der fandt sted under J. F. *Struensee blev han afskediget på grund af den gamle gæld og græmmede sig bittert, men han fik dog gælden eftergivet. På hans auktion købte kongen hans adelshistoriske samlinger og indlemmede dem i gehejmarkivet, og om end A. *Thisets arbejder for en del har overflødiggjort K.s vidner dog de tusinder af citater af ham om hvor stor en betydning hans arbejde har haft. K. efterlod sig et ikke overvældende stort (ca. 3000 bind) men overordentligt værdifuldt bibliotek med mange Gotfred af Ghemen-tryk, engelske klassikere m.v., samt et stort antal håndskrifter, blandt hvilke var Ribe Oldemoder; biblioteket solgtes ved auktion 1777. Skiftekommissionen i hans dødsbo udgav 1777 *Nobilitas Danicæ ex monumentis* (tretten kobbertavler) og *Nobilitas Danicæ clypei sive insignia* (de samme tavler forøget med 21 kobberstukne våbentavler). – Virkelig justitsråd 1747. Etatsråd 1760. Virkelig etatsråd 1767. Konfe-

rensråd 1768. □Min. af A. Thornborg (Vestlandske kunstindustrimus., Bergen). Mal. af C. G. Pilo, 1770 (Bergens billedgalleri). Relief af Johs. Wiedewelt på epitafium, 1798 (Trinitatis k., Kbh.), efter dette tegn. af Magnus Petersen (Kgl. bibl.), raderet af ham selv, 1863. – Gravmæle af Johs. Wiedewelt, 1799 (Trink.).

Breve fra Jacob Langebek, udg. H. F. Rordam, 1895. Danske mag. 5. r. V, 1904 108–55 200–56 (breve til C. Deichman); 6. r. II, 1916 70–78 (bonskrifter fra K.). Af. T. K.s rejse-journaler 1741–45, 1919 (fot. opr. 1971) = Memoirer og breve XXIX. Repertorium diplomaticum VIII, 1936 492–97. – E. C. Werlauff: Det kgl. da. selsk. for fædrelandets hist., 1847. L. Bobé i Danm.s adels årbog L, 1933 42–48. – Dagbøger og breve i Kgl. bibl.

*Th. Hauch-Fausbøll**

Klindt-Jensen, Ole, 1918–80, arkæolog. * 31.3. 1918 i Næstved (Skt. Peders), † 13.6.1980 i Vejlbj by sg., begr. Risskov kgd. F: lærer, senere realskoleforstander Jens Vilhelm Alfred Jensen (1879–1947) og lærer Laura Marie Klindt (1883–1959). ~ 1.5.1945 i Præsto med Tove Elisabeth Dam, * 14.9.1925 i Karlebo, d. af lærer Peder D. (1898–1963) og Esther Eleonora Ragnhild Brask (* 1901).

K.-J. blev student fra Rønne 1936, mag. art. i forhistorisk arkæologi fra Kbh.s univ. 1944 og dr. phil. sst. 1950 på afhandlingen *Foreign influences ind Denmark's early Iron Age*. 1947 blev han inspektør ved Nationalmuseet, 1961 professor i forhistorisk arkæologi ved Århus univ. og 1962 også leder af Forhistorisk museum. Han var dekan for det humanistiske fakultet 1968–69 og blev 1980 prorektor, var generalsekretær i Jysk arkæologisk selskab 1962–68 og sekretær i den internationale sammenslutning af arkæologer (UISPP) 1966. – K.-J.s meget omfattende videnskabelige produktion spænder over et bredt register fra tidligste stenalder (*Istidens kunst*, 1959), men især samler interessen sig om jernalderens kulturhistorie. Aspekter af den tidligste, keltisk inspirerede epoke er behandlet i den ovenfor nævnte disputats, i *Bronzekedelen fra Brå*, 1953, *Gundestrupekedelen*, 1961 samt flere tidsskriftartikler. To omfattende publikationer, *Bornholm i folkevandringstiden*, 1957 og *Slusegårdgravpladsen I–III*, 1978–81 omhandler bornholmske fund og øens kulturhistorie i en senere del af ældre jernalder. Kunstens udvikling hos de nordiske vikinger er i samarbejde med David M. Wilson belyst i *Vikingetidens kunst* fra 1965 (eng. udg. 1966, 2. udg. 1980) og i *Vikingernes verden* fra 1969 (eng., ty. og svensk udg. 1967, amer. udg. 1970) gives en bredere skildring af tidens kulturhistorie. En almen sammenfatning af Danmarks forhistorie er givet i *Denmark before the Vikings*, 1957 (også udg. på da., fr. og ital.).

Den arkæologiske forsknings historie er belyst i *A history of Scandinavian archaeology*, 1975, *Berømte fund fra Danmarks oldtid*, 1975 og *Berømte fund fra vikingetiden*, 1977.

I sine arbejder har K.-J. udmøntet resultater af studier i museer verden over og af egne udgravningsarbejder. Disse sidste har især koncentreret sig om jernaldersamfundet på Bornholm, med undersøgelser af huse og gårde (Sorte Muld og Dalshøj), borge og voldsteder (bl.a. Gamleborg) samt de udstrakte gravpladser ved Slusegård og Mandhøj m.fl. Som professor og museumsleder i Århus overtog K.-J. to institutioner der undergik en eksplosiv vækst i 60-70'erne. Under hans ledelse indgik instituttet, der omfatter forhist. arkæologi, middelalderarkæologi og etnografi/socialantropologi, et snævert samarbejde med museet, og sammen flyttede de 1968 til det nye Forhistorisk museum på Moesgård syd for Århus. Her opstod af fællesskabet et kulturhistorisk forskningsmiljø med et udadrettet museum, indrettet efter nye principper, og en forskningsinstitution med et bredt, internationalt aktivitetsområde. – K.-J. fik Brygger Carl Jacobsens museumsmandslegat, Filtenborgs æreslegat 1979, Palacký medaljen tildelt af Československa Akademie Věd. Han var korresponderende medlem af flere udenlandske videnskabelige selskaber. – R. 1970. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1951 171f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

P. Kjærum

Klindt Sørensen, Anna, * 1899, maler, grafiker. * 9.8.1899 på Stensgård ved Ry. F: skovejer Anders Sørensen (1861–1925) og Inger Marie Andersen (1874–1961). Ugift.

K. S. gik i Fjeldsted kommuneskole og i Th. Langs skole i Silkeborg. Hun begyndte 1919 på kunstakademiet, men blev der kun i tre semestre; 1923 drog hun til Paris. Med afstikkere til Danmark blev Frankrig hendes foretrukne opholdssted til 1938. Her var hun elev hos tidens mest kendte lærere, malerne Marcel Gromaire, Fernand Léger og André Lhote. Elevforholdet til Gromaire synes i en periode at præge hendes opfattelse af kvindekroppen, dens fylde og vægt, men den kubistisk skolede struktur som kendetegner de fleste af tidens franske kunstnere var ikke hendes sag. Det er de voldsomme og stærkt ekspresionistiske farver og det ornamentalt fabulerende der er karakteristisk for K. S. Efter pariserårene boede hun dels i Kbh., dels i sin barndomsby Ry. Hun er en passioneret landskabsmaler og har både malet brede, varme billeder fra Djursland og Ry hvor roen ved det vel-

kendte gør formen klar og fast, og glødende eksotiske impressioner fra fjerne lande hvor den koloristiske eufori kan være på nippet til at få billedet til at kippe over. Hun har en evne til at registrere den personlige oplevelses facetter stump for stump, og hendes arbejder er i den grad gennemsyrede af temperament at selv huse og ting udstråler vilje. Til gengæld sker det at hun taber helheden af syne. Som portrætmaler er K. S. lige så vital og personlig. Billederne af *Holger J. Jensen*, 1939, *Jeppé Vonillius*, 1944 og portrætter af moderen er blandt hendes betydeligste.

Udover opholdet i Frankrig har K. S. foretaget mange og lange rejser til de fleste af Vesteuropas lande samt til Afrika, Egypten og, på en jordomflyvning 1963, bl.a. til Japan. Rejserne blev muliggjort af det Hielmstjerne-Rosencroneske legat, J. C. Jacobsens mindelegat, Tægea Brandts rejselegat samt stipendier fra Statens kunsthøj. 1963 fik hun Eckersberg-medaljen og 1976 Thorvaldsen-medaljen. K. S. udstillede første gang på Salon d'Automne, Paris, 1925, og i Danmark på Kunstnernes efterårsudstilling 1928. Siden har hun deltaget i talrige udstillinger her og i udlandet og er fra 1942 medlem af Decembristerne. Af retrospektive separatudstillinger kan nævnes: Gentofte rådhus 1961, Nikolaj kirke 1968, Sophienholm 1973 og Århus kunstbygning 1978. Arbejder af K. S. findes bl.a. på Statens museum for kunst og kobberstiksamlingen, Göteborgs kunstmuseum, Århus kunstmuseum, Fyns stiftsmuseum, i undervisningsministeriet, rådhuset i Ry og en udsmykning på Dagnæs skole, Horsens. □Flere selvportr., bl.a. 1929, mal. og lito-grafi. Foto.

Interview i Ekstrabl. 30.4.1942. – Jan Zibrandtsen i Berl. tid. 9.8.1969. Gertrud Købke Sutton i Weekendavisen 20.10.1978. Hellen Lassen i Information 24.10. s.å.

Gertrud Købke Sutton

Klingberg, Christian, 1765–1821, højesteretsadvokat. * 16.12.1765 i Kbh. (?), † 9.2.1821 sst. (Helligg.), begr. i Valsøllille. F: generallottoinspektør Jacob K. (1719–82) og Karen Lund (1733–1806). ~ 28.5.1796 i Kbh. (Holmens) med Lovise Elisabeth Klingberg, * 20.2.1772 i Kbh. (Holmens), † 13.2.1855 sst. (Helligg.), d. af depecheseekretær, kancelliråd, senere etatsråd Lauritz *K. (1728–95) og Catharina Elisabeth Schumacher (1745–92).

K. blev student 1783 fra Fr.borg, cand.jur. 1787, hof- og stadsretsprokurator 1791, højesteretsadvokat 1792; 1812–19 var han tillige justitsdirektør ved Det asiatiske Kompagni og i 1818 var han i en kort periode direktør for Nationalban-

Klingberg, Christian

ken. 1813 opnåede han designation på at blive højestereassessor, men han kom ikke til at gøre brug af denne udpegelse. K. nød almindelig anseelse som en af tidens dygtigste jurister og var meget søgt som defensor i en række celebre sager, fx mod M. C. "Bruun angående „Vækkeren“, „Jerusalems Skomagere Reise til Maanen“, „Aristokraternes Catechismus“ o.a. Hans indlæg i disse og andre processer udkom dels særskilt, dels i juridiske og andre tidsskrifter. I K.s hus underskrevs forliget mellem P. A. "Heiberg og M. C. Bruun i anledning af „Dyvekefejden“. K.s flyveskrift *Quid juris* (nr. 1-2, 1794) mod teaterchef greve Ferdinand "Ahlefeldt blev meget læst. – Justitsråd 1805. □Mal. af Jens Juel. Pastel 1818 (højesteret).

K. L. Rahbek i Tilskueren, 1821 nr. 91 721-27. Digt af N. Krossing i Hesperus IV, s.å. 58f. H. Schwanenflügel: P. A. Heiberg, 1891 291-94. F. Ronning: Rationalismens tidsalder III,2, 1899. Fra hoffet og byen, 1906 (fot. opr. 1966) = Memoirer og breve III 22f. [Lucie Elise Fich:] Domprovsten i Roskilde, 1909 (fot. opr. 1967) = Memoirer og breve X 58 o.fl.st. Laur. Klingberg i Pers. hist. t. 7.r. III, 1918 238. Højesteret 1661-1961 II, 1961 469.

*Frantz Dahl**

Klingberg, Henrich Matthias Wilhelm, 1774-1835, læge. * 17.8.1774 i Kbh. (Holmens), † 17.4.1835 sst. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: depechesekretær, kancelliråd, senere etatsråd Lauritz "K. (1728-95) og Catharina Elisabeth Schumacher (1745-92). Ugift.

Efter at være blevet student 1789, privat dimitteret, studerede K. ved Kirurgisk akademi, var reservekirurg i søværnet 1794-1808 og samtidig amanuensis hos divisionskirurg J. D. "Herholdt. 1798 tog han kirurgisk eksamen og var derpå medicinsk kandidat på Frederiks hospital 1798-1802, samtidig distriktslæge i Kbh. 1799-1809. 1808 blev han divisionskirurg i søværnet og s.å. efter Jens "Bang professor i anatomi ved kunstakademiet. Da J. W. "Guldbrand døde, blev han 1811 medlem af direktionen for det Classenske litteraturselskab der var udgiver af Bibliothek for Læger. Efter opfordring fra universitetet disputerede han for doktorgraden med en kirurgisk afhandling 29.10.1817, og 1824 blev han stabskirurg i søværnet og medlem af sundhedskollegiet samt af direktionen for marinehospitalet og for kvæsthuset. – K. var en meget anset læge, navnlig børnelæge. Han skrev en betydelig mængde referater, kritikker og en del selvstændige artikler i Bibliothek for Læger, og han var tillige meget kunstinteressert, var selv en dygtig tegner og samler. I Skandinavisk literaturselskabs skrifter offentliggjorde han et par ejendommelige afhandlinger. 1826 fik han rang med kaptajner i

flåden og blev 1833 æresmedlem af Kgl. medicinsk selskab. – R. 1834. □Mal. af C. A. Jensen udst. 1814. Tegn. af Ernst Meyer (kobberstiksaml. i Oslo) og af P. C. Skovgaard (Kgl. bibl.).

Selvbiografi i univ.s Acta solennia, 1817 30-32. – E. Marquard om slægten i Pers. hist. t. 7.r.III, 1919 241. Alb. v. Schönberg i Berl. tid. 18.4. og 20.4.1835 (også som særlig s.å.). Gordon Norrie: Af medicinsk fakultets hist. III, 1939 76-78 88.

*Gordon Norrie**

Klingberg, Lauritz, 1728-95, arkivar i søetaten. * 21. el. 23.8.1728 i Næstved (Skt. Peders k.), † 9.9.1795 i Kbh. (Holmens). F: købmand, rådmænd Hans K. (ca. 1684-1744) og Maria Elisabeth Hansteen. ~ 14.12.1768 i Kbh. (Garn.) med Catharina Elisabeth Schumacher, * 1745 (Skt. Petri), † 19.2.1792 i Kbh. (Holmens), d. af etatsråd, kommitteret i generalkommercollegiet Cornelis S. (1703-77) og Elisabeth Rejersen (1718-55). – Far til Henrich Matthias Wilhelm "K.

K. blev gennem familieforbindelser juni 1743 anbragt hos kancelliforvalter ved søetaten Henrich Wium og avancerede hos denne til fuldmægtig 1752. 1760 blev han bragt i forslag som registrator ved søetatens kommissariats arkiver, men fik dog ikke stillingen. K. blev 1765 kancellisekretær i søkrigskancelliet. Efter F. "Danne-skiold-Samsøes tiltræden 1766 som surintendant de marine blev han brugt ved dennes sekretariatsopgaver. K. blev derefter 1768 Wioms efterfølger som kancelliforvalter og blev 1770 virkelig kancelliråd. Ved reformerne af søetatens ledelsesstruktur 1771 blev han depechesekretær og leder af det oprettede depechekontor. Som leder af depechekontoret fik K. efter 1781 henlagt søetatens arkiver under sig og blev i realiteten søetatens archivarius. K. synes i begyndelsen at have været meget utilfreds over denne udvikling, men fattede efterhånden interesse for de meget forsømte arkiver og igangsatte omfattende ordninger og registreringer af disse. Således lod han bl.a. i 1784 udarbejde et stort katalog (nu i Rigsarkivet) over søetatens kort og tegninger med angivelse af hvilke der det nævnte år blev overført til det nyoprettede søarkiv. Ved en administrativ forandring i 1784 blev depechekontoret gjort til søkrigskancellikontor fælles for søetatens to administrationsområder hvorved K.s position styrkedes. Han afskediges pga. alder 24.12.1790. K.s navn er især knyttet til det store alfabetiske Nominal- og Realregister over de kgl. Resolutioner over Søetaten vedkommende 1721-78 der omfatter tre håndskrevne bind på tilsammen 2100 foliosider for en stor dels vedkommende skrevet af ham selv. Registeret er i

dag et fortrinligt hjælpemiddel ved arbejde med søetatens ældre arkiv. I en lang række tilfælde giver registret supplerende oplysninger om de pågældende sager det henviser til. De tre bind i „K.s register“, som det betegnes, blev færdige henholdsvis 1778, 1784 og 1788. Efter sin afsked fortsatte K. arbejdet med registret der resulterede i et fjerde bind på 1100 foliosider dækkende perioden 1778–90. Dette bind blev fuldført 1793. – Virkelig justitsråd 1774. Etatsråd 1779.

Pers. hist. t. 7.r.III. 1918 225–44 (K.s selvbiografi). – Papirer i Rigsark.

Hans Chr. Bjerg

v. **Klingenberg, Poul**, 1615–90, generalpostmester, admiralitetsråd. * 18.10.1615 i Hamburg, † 1690 på Højris, begr. 11.10. i Ljorslev. F: købmand Jochim K. og Gertrud Allers. ~ juni 1654 på Wandsbeck med Elisabeth Berns, døbt 5.3.1637 i Hamburg, † 1663, d. at købmand Albert Baltser *B. (1602–52) og Elisabeth Marselis (1613–64).

K. kom som 15- eller 16-årig i lære hos Albert Baltser Berns hvor han efter nogle år blev bogholder. Efter hjemkomsten fra en længere udenlandsrejse 1652 bejlede han uden held til Berns ældste datter. Okt. s.å. kom han til København for at forelægge den danske konge et forslag til indretningen af en tontine, en livrenteforsikring, hvor renterne af de indskudte kapitaler årligt skulle fordeles mellem de indskydere der var i live, og når den længstlevende var død skulle kapitalen tilfalde kongen. Det reelle i planen var at kongen straks skulle overtage den indskudte kapital mod at garantere de årlige betalinger. K. udarbejdede derfor i tilknytning til projektet en beregning af hvorledes kongen på grundlag heraf kunne forrente og afdrage sin kieleromslagsgæld i løbet af en kort årrække. I øvrigt var planen hverken K.s eller Berns. Han var antaget til opgaven af parisiske finanskrede og bag stod vist nok italieneren Lorenzo Tonti der havde nære relationer til kardinal Mazarin. Kongen bifaldt planerne for dette „frugtbringende selskab“, men projektet blev ikke til noget da det ikke lykkedes at få tegnet den tilstrækkelige kapital.

K., der som følge af sin forbindelse til en af den danske konges største kreditorer (Berns) måtte nyde særlig bevågenhed i Danmark, forblev imidlertid i København og fik 16.7.1653 bestalling som generalpostmester for Danmark og hertugdømmerne. Som sådan reorganiserede og effektiviserede han det af Christian IV 1624 oprettede postvæsen. S.å. blev han knyttet til flådens administration, og 1655 blev han medlem af det

nyoprettede admiralitetsråd. Som så mange andre statstjenere kombinerede han embedsgerningen med privat foretagervirksomhed hvor statsleverancer kom til at indtage en central plads. Hans privatøkonomiske position cementeredes da han 1654 ægtede Berns næstældste datter. 1657 fik han sammen med Henrik *Müller og brorene Gabriel og Selio *Marselis kontrakt på leverance af ammunition, klæder og proviant til flåden og fæstningerne og fik sammen med de pågældende indvisning i danske og norske toldsteder for en fordring på 144.710 rdl.

Under krigen 1658–60 deltog han i forhandlinger med udenlandske gesandter og senere anvendtes han gentagne gange i diplomatiet. 1665 blev han envoyé extraordinaire i Nederlandene hvor han det følgende år afsluttede en alliance-traktat med Nederlandene. 1667 var han dansk repræsentant på fredskongressen i Breda, og 1672 deltog han sammen med Griffenfeld i de dansk-nederlandske forhandlinger i Kbh. 1675 sendtes han påny til Haag i anledning af Danmarks indtræden i den europæiske storkrig på allieret side. Som mistænkt for ved denne lejlighed at have overskredet sin fuldmagt var han nær kommet i ulejlighed ved Griffenfelds fald, men han slap med skrækken og endnu et par gange anvendtes han til mindre, diplomatiske sendelser. Også i indre anliggender drog regeringen nytte af K.s indsigt og arbejdskraft. Han var medlem af en række kommissioner, især sådanne der angik flåden og handelen. 11.8.1665 fik han sammen med Christoffer *Gabel, Henrik Müller og Hannibal *Sehested ordre til at afgive erklæring om salthandelen, og 1668 blev han en af direktørerne for saltkompagniet. Ligeledes sad han i direktionen for Det ostindiske Kompagni. 1671 blev han assessor i statskollegiet og 1679 medlem af kommercekollegiet.

Som de andre store statskreditorer fik han udlagt krongods for sine fordringer på kronen, således fik han 1664 udlagt Hannerau gods i Holsten. 1669 købte han Ålstrup og Tostrup (nu Christianssæde) på Lolland og 1670 Højris på Mors hvor han som arv efter sin svigerfar tillige besad Lund og Bustrup. Fra sin svoger Gabriel Berns overtog han 1679 Wandsbeck, Ørum og en del af Mariager kloster. Men som de andre store kreditorer der blev godsejere fik K. at mærke at jordegods under de herskende slette konjunkturer og som følge af den voldsomme beskatning kun forrentedes yderst ringe. Hans økonomiske position var uden tvivl svækket da den store revisionskommission efter skånske krig iværksatte en undersøgelse af hans og svigerfaderens leverancer til staten. Kommissionen kunne påvise adskillige svigagtige leverancer, og især kom han

v. Klingenberg, Poul

som en af de Bernske arvinger til at hæfte for en ikke opfyldt kontrakt om levering af spansk salt svigerfaderen i sin tid havde indgået med Christian IV. K. blev dømt og der blev gjort udlæg i hans gods, og ydermere besværedes han af processer i anledning af hans udviklede transaktioner og skifte med sønnen Poul hvilket yderligere reducerede ham økonomisk. 1685 måtte han afgive postvæsenet til Christian "Gyldenløve" da han nægtede at acceptere den af kronen fastsatte årlige afgift. Den tidligere storhed døde forarmet hos sin søn på Højris 1690. Adlet 1669. Etatsråd 1671. Kommerceråd 1679. Virkelig etatsråd 1684. □Mal. af Karel van Mander fra 1660erne (generalpostdirektoratet). Fremstillet på mal. af Morten Jepsen udst. 1882, og på tegn. s.m. Chr. Gyldenløve, af D. Christoffersen, 1898.

Kilder. Aktstykker og oplysn. til statskollegiets hist., udg. Johs. Lindbæk II, 1910. Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen VI-VIII, 1923-30. Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist., udg. C. Rise Hansen II, 1974-75.

Lit. Danm.s adels årbog XL 1923, 1922 486. G. L. Wad i Hist. t. 6.r.II, 1889-90 126-37. J. O. Bro-Jørgensen: Forskrivningsvæsenets hist., 1935 389f. H. Hjorth-Nielsen: Den svenske post gennem Danm., 1936 43 o.fl.st. C. O. Bøggild-Andersen: Hannibal Sehested I-II, 1946-70. H. Wagenvoort: Tontines, Utrecht 1961. Johan Jørgensen: Rentemester Henrik Müller, 1966. C. Rise Hansen i Fund og forskn., 1971 71-82.

Papireri i Kgl. bibl.

Steffen Heiberg

Klingsey, Peter Edvard, 1817-87, officer, kartograf. * 20.1.1817 i Kbh. (Holmens), † 6.6.1887 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: kobberstikker ved søkortarkivet Hans Christian K. (1792-1846) og Serine (Sigrid) Lund (1789-1851). ~ 9.12.1841 i Segeberg med Clara Sophie Claudine Henning, * 17.10.1817 i Segeberg, † 16.5.1901 i Kbh., d. af fysicus, senere justitsråd Johan Samuel H. (1775-1858) og Lucia Frederikke Christophine Feldtmann (1787-1863, ~ 1° 1806 med rektor i Segeberg Heinrich Peter de Charles, ca. 1766-1837; ægteskabet opløst 1810). K. blev kadet 1828, sekondløjtnant i fodfolket 1833, premierløjtnant 1838 og kaptajn II 1848. Under den første slesvigske krig deltog han som kompagnichef i udfaldet ved Fredericia 6.7.1849 og i slaget ved Isted 25.7.1850. S.å. udnævntes han til kaptajn I. 1851-54 ledede K. de rekognosceringsarbejder der i Sønderjylland udførtes af officerer i hæren, og som senere blev bearbejdet af generalstaben og udgivet under titlen Kort i 1:120000 over Slesvigs Fastland og Als. 1860 udnævntes han til major og 1864 til oberstløjtnant. S.å. kommanderede han 13. infanteriregiment der hørte til Fredericias besætning under bombardementet 20.-21.3. 1866 udnævntes K. til

oberst og afgik 1887. - En betydelig del af K.s virksomhed falder uden for hæren. Foruden at han 1836-41 var beskæftiget ved den danske gradmåling under H. C. "Schumacher" udfoldede han en betydelig virksomhed som korttegner og kortlitograf. Hans hovedarbejder i denne retning er planerne til generalstabens værk om krigen 1848-50 og atlas til Traps statistisk-topografiske beskrivelse af Danmark (2. udg.). K.s kort vidner om en høj grad af flid og omhu; oftest er de udført med megen sirlighed, og fremstillingen er synligt påvirket af den anerkendte smag der har gjort sig gældende ved de kobberstukne generalstabskort. For atlasets vedkommende må det beklages at det lille format skader tydeligheden og oversigten. - R. 1850. DM. 1867. □Mal. af C. F. Andersen, 1879. Foto.

Berl. tid. 8.6.1887.

*A. Schneider**

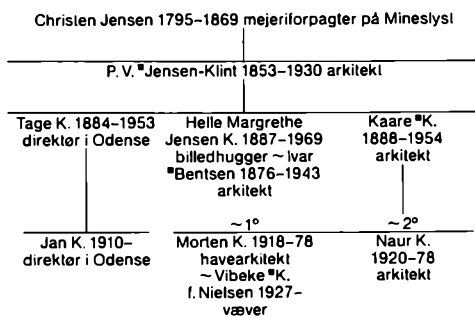
Klint

Navnet K. føres af flere slægter, der ikke har forbindelse til nedennævnte. Ved bevilling af 10.11.1893 fik Peder Vilhelm Jensen tilladelse til at føre navnet Jensen-Klint, som han havde valgt af kærlighed til de mange klinte på hans fødeegn ved Holsteinsborg. Hans 3 børn var allerede da døbt K.

Arkitekt Kaare *K. var ~ 1° Marie Magdalene (Le) Bredsdorff (1889-1918), d. af skibsværftdir. Th. *B.

Biskop Rasmus Møllers slægt, ved Lise Lund, 1969.

Hans H. Worsøe

Klint, Kaare Jensen, 1888-1954, arkitekt. * 15.12.1888 på Frbg. (Vartov), † 28.3.1954 i Kbh. (Garn.), urne overført til Tibirke kgd. 1966. F: arkitekt P. V. *Jensen-Klint (1853-1930) og Mathilde C. P. Markussen (1846-1933). ~ 1° 27.5.1914 i Ordrup med Marie Magdalene (Le) Bredsdorff, * 26.5.1889 i Flensborg, † 31.10.1918 i Ordrup, d. af skibsværftsdirektør Th. *B. (1847-1913) og Elisabeth D. Bramhelft (1862-1932). ~ 2° 8.6.1920 i Hillerød (b.v.) med Inger

Elisabeth Ellen Naur, * 20.11.1890 i Kbh. (Hellig.), † 7.1.1967 sst. (Garn.), d. af garderobeforpagter Albert Thorvald Schleppegrell N. (1851–1913) og Auguste Vilhelmine Marie Büll (1854–1916). ~ 3° 31.5.1947 i Jungshoved k. med bibliotekar Gerda Hansen, * 6.11.1908 i Silkeborg (~ 1° 1934 med musikpædagog Gunnar *Heerup, * 1903), d. af overlæge Axel Carl Vilhelm Ludvig H. (1861–1942) og Jutta Vissing (1868–1957).

K. kom i malerlære 1903 og besøgte teknisk skole. Senere påbegyndte han en uddannelse som maler på forskellige private malerskoler, men påvirket af faderens virksomhed og personlighed fik han tillige tidligt en afgørende interesse for arkitektfaget. Her oplærtes han hovedsagelig af faderen og blev hans medarbejder ved bl.a. projekterne til den baltiske udstilling i Malmö 1914. Han var i besiddelse af et fremragende tegnetalent og han udviklede i disse år tillige kunstnerisk rigdom og ikke mindst dyb respekt for materialer og kvalitet. 1911–12 arbejdede han bl.a. sammen med billedhuggeren Kai *Nielsen om Mylius Eriksen-stenen på Langelinje, hvor han udformede inskriptionen. Afgørende for hans udvikling var det samarbejde han 1914 indledte med Carl *Petersen (1874–1923) om indretningen af Fåborg museum. Hertil tegnede han en serie møbler der fremhæves som noget af det ypperste i dansk møbelhåndværk. Det var samtidig indledningen til hans lange betydningsfulde og grundlæggende indsats for møbelkunsten hvor han med sine egne møbler og sin lærergering i møbelkunst på akademiet, fra 1924 som docent og fra 1944 som professor, skabte grundlaget for den højt vurderede danske møbeltradition siden anden verdenskrig. Han var et udpræget teoretisk og analytisk temperament. Det var navnlig sin omhyggelige metodik han kunne lære fra sig. Det var undersøgelser af funktion, teknik og materialer der bestemte den æstetiske formgivning. I særlig grad har han dog søgt sine stilistiske forbilleder i engelsk møbelkunst, hvor han bl.a. af chippendale-stolen udviklede en forenklet klassisk variant. Overvejende i samarbejde med Rud. Rasmussens Snedkerier har han tegnet et stort antal møbler og inventar til bl.a. Dansk Kunsthandel 1917–18 (nu i Kunstindustrimuseet), til Thorvaldsens museum 1922–25, til Kunstindustrimuseet 1924–26 samt til en række andre museer og institutioner.

K. tegnede kun få bygninger der til gengæld bliver højt værdsat. Nævnes kan bl.a. Knud Gjellerups hus, *Randkløve*, Bornholm 1936, endvidere restaureringen af Schaffergården i Jægersborg 1920, restaureringsarbejder ved Thorvaldsens museum 1921–42 samt den store ombygning af

Frederiks hospital til kunstindustrimuseum 1921–36. Det er karakteristisk at K. udførte disse restaureringer på baggrund af meget omhyggelige undersøgelser af arkitekternes arbejdsmetode og kunstneriske syn. Han fandt bl.a. frem til N. *Eigtveds målstørrelser hvad der bidrog til at give ombygningen af Frederiks hospital en helstøbt og sammenhængende karakter. Det var dog i kirkebyggeriet han lagde sin mest betydningsfulde indsats som arkitekt. Efter faderens død overtog han færdiggørelsen af den monumentale Grundtvigskirke der blev indviet 1940. Byggeriet blev fortsat efter faderens tegninger, men K. tegnede selvstændigt inventar, prædikestol og alterbord. K. overtog også færdiggørelsen af *Bethlehemskirken*, *Åboulevarden 8*, efter faderens død. Han var bundet af faderens udkast til den delte aftrappede gavlfacade, men havde dog langt friere tøjler og satte sit personlige præg på hele kirkens udformning. Både motiverne og den kvalitative forædling af dansk kirkearkitektur der er nedlagt i disse to kirker fortsatte K. med udformningen af *Christianskirken* i Sønderborg, påbegyndt 1946 og afsluttet 1958 af sønnen Esben Klint efter K.s død. K. tegnede endvidere en del monumenter, nævnes kan *Gaasepigene* i Ålborg sammen med Gerhard Henning, 1937, og sammen med Mogens Bøggild *Bjørnebrønden* i Nykøbing F. og *Grisebrønden* i Århus. Nævnes skal også en familiesyssel fra K.s barndomshjem, de foldede papirsskærme, som man dengang forfærdigede til eget og venners brug, men som blev så efterspurgt, at K. 1943 satte dem i produktion under navnet *Le Klint* skærme. Udsalget i Lille Kirkestræde, hvortil K. selv tegnede inventaret, blev ledet af hans niece Le Klint, og både K. selv og andre arkitekter leverede tegninger til de plisserede skærme som fortsat hævder deres position på belysningsområdet. – K. modtog Eckersberg-medaljen 1928, Grand prix i Barcelona 1929, Grand prix i Bruxelles 1935. Medlem af akademirådet 1938, det særlige kirkesyn 1939 og det særlige bygningssyn 1944. – R. 1940. DM. 1950. □Mal. af Gerda Wegener, 1907, af Kai Nielsen, 1913. Buste af Helle Klint Bentsen. Tegn. af Carl Jensen udst. 1944. Foto.

K. i Arkitekten M, 1930 193–224, Samleren, 1939 91–95 og Tilskueren, 1939 II 449–54 (rejsebrev fra Java). K.: Borobudur, 1960. Interviews i Nationaltid. 12.12.1938 og Politiken 5.4.1942. – Arkitekten M, 1927 11–26. Gunnar Biilmann Petersen sst. 1956 97–101. Steen Eiler Rasmussen og E. Zahle i Politiken 30.3.1954. Bent Salicath i Dansk kunsthåndværk, 1954 97f. Arne Karlsen sst. 1956 129–34. Kay Fisker i Arkitektur, 1963 67–80. Inge og L. Rubino in L'architettura, Rom 1964 562–66 og 1965 702–06. Ole Rasmus Krag i Arkitekten, 1969 166–69. Gunnar Biilmann Petersen: K. K., 1969. Rigmor Andersen: K. K., 1979. – Papirer i Kgl. bibl.

Villads Valladsen

Klint, P. V. Jensen-

Klint, P. V. Jensen-, se Jensen-Klint, P. V.

Klint, Karen Vibeke, * 1927, væver, designer. * 13.12.1927 på Frbg. F: journalist, senere redaktor Gunnar *Nielsen (1901–52) og Karen Gudrun Skou (1905–66). ~ 20.5.1954 i Kbh. (b.v.) med landskabsarkitekt Morten Le K., * 29.10.1918 i Ordrup, † 2.6.1978 i Vincelotte, Frankrig, s. af arkitekt Kaare *K. (1888–1954) og Marie Magdalene Bredsdorff (1889–1918).

K. begyndte sin kunstneriske lobebane på Bizzie Hoyers tegneskole. Hun gennemgik derefter Kunsthåndværkerskolens væveklasse under Gerda *Hennings ledelse og fortsatte på hendes værksted 1949–50 hvor hun lærte væverhåndværket til bunds. Allerede 1949 udstillede hun sit første tæppe på snedkerlavets årsudstilling. På værkstedet arbejdedes der i disse år også med prøveævninger til gobeliner til folketingsalen på Christiansborg, og for at dygtiggøre sig inden for dette område rejste K. 1951 med legatstøtte til Frankrig hvor hun studerede ved skolen i Aubusson, hos Jean Lurçat i St. Céré og hos Pierre Wemaere i Bretagne. – Samme år døde Gerda Henning og K. fik af Gerhard *Henning overdraget at videreføre hendes værksted. Med stort talent og dygtighed lofede K. arven fra dette betydningsfulde værksted, hvis bedste traditioner hun siden har holdt i hævd. Gobelinprojektet var imidlertid blevet opgivet; men 1953 fik K. lejlighed til at udføre gobeliner efter William *Scharffs kartoner til Egmont H. Petersens kollegium og i årene 1965–69 udførte hun en stor gobelin efter karton af Palle *Nielsen til Fredericia rådhus. – Fra begyndelsen helligede K. sig dog brugsvævningen, og gennem årene har hun markeret sig stærkt indenfor alle genrer gennem sin trofaste videreførelse af traditionen som hun tog i arv fra Gerda Henning, en arv som ikke alene skyldes påvirkning fra lærer til elev, men også at K. tidligt begyndte at samarbejde med de samme arkitekter som hun. Sammen med Mogens *Koch udførte hun i 50'erne tæpper til den danske kirke i London, til Skt. Jørgensbjerg kirke i Roskilde og til Holbæk kirke. Selv om hun ikke kom til at samarbejde med Kaare *Klint har hun dog ikke kunnet undgå påvirkningen fra Klint-skolen, dels igennem samarbejdet med Mogens Koch og Lis *Ahlmann og dels gennem sin mand: den spores både i udviklingen af hendes sikre og undertiden dristige farvebevidsthed og i den logiske, næsten matematiske tankegang der præger løsningen af hver enkelt opgave. I hendes egne tæpper bygges kompositionen op over enkle figurer som rhomber, kvadrater, striber og lynildsmonstre, hvormed hun opnår rige variationer. Det er alle monstre der ligger naturligt for

håndvæven og netop derigennem manifesterer K. sig som en væver der er dybt forankret i den håndværksmæssige tradition. Den danner grundlaget for den artistiske udformning, dvs. den afbalancerede disposition af farver og monstre, og giver sig udtryk ikke mindst i de fint gennemarbejdede sidekanter der kendetegner hendes arbejder. Navnlig inden for tæppevævningen har hendes produktion været righoldig. Ved siden af de farvemæssigt klart afgrænsede monstre har hun især i 50'erne benyttet den frie ryateknik der tillader farverne at tone ind i hinanden. Hendes tæpper findes i dag i en lang række offentlige bygninger hvor opgaverne er løst i harmoni med de arkitektoniske omgivelser, fx i Tårnby rådhus (1960), i Københavns domkirke, i Københavns domhus og rådhus, i adskillige danske ambassader, Marienborg og Jægerspris slot, Carlsberg, Industriforeningen, Den danske Bank, Østifternes Kreditforening m.fl. Af større tekstile udsmykningsopgaver kan desuden nævnes vægdekorationer til De danske hjemsskole i Åbenrå, i Nationalbanken samt scenetæppe til Gladsaxe-centret og til Skælskør højskole. Siden 1956 har K. desuden som medlem af Cotil (se Lis Ahlmann) designet tæpper til industriel fremstilling for A/S C. Olesen. I de seneste år er en kollektion af tofarvede kokostæpper blevet udført for Dasama. Som designer for C. Olesen har K. tillige udformet en række stribe gardinstoffer af bomuld. Hun har leveret modeller til Kolding Hørfabrik, og stribede kjolestoffer er blevet sat i produktion for Paustian Interieur. Især har dog hendes håndvævede sjaler og kjolestoffer af silke i raffinerede og forfinede farvesammensætninger, omsat til kjoler og anden beklædning af Alice Mogensen, skabt en kunstnerisk reformerende retning inden for moden. Striber er et tema som K. her har gennemdyrket til et mål af fuldkommenhed, ofte inspireret af oversøiske, såvel syd- og mellemamerikanske som indiske og indonesiske tekstiler; men K. udmønter inspirationen til en klassisk rendyrket og tillader aldrig den folkloristiske effekt. – K.s værksted har i mange år været et uddannelsessted for den yngre generation af vævere der her skoles til at videreføre den fine tradition som er blevet en umistelig del af dansk kunsthåndværk. Hun modtog Zeuthens mindelegat 1950, Hofjuvelér Poul Michelsens jubilæumslegat 1958, Lunningprisen 1960, Cotilprisen 1967, Eckersbergmedaljen 1972, Tagea Brandts rejselegat 1974, Statens kunsts fonds arbejdslegat 1976 og Knud V. Engelhardts mindelegat 1979. Fra 1980 optaget på finansloven for livstid. Siden 1965 har hun været medlem af Kunstindustrimuseets bestyrelse.

K. har udstillet på Landsforeningen dansk kunsthåndværks udstillinger gennem årene, på triennalen i Milano 1954 samt en lang række andre inden- og udenlandske udstillinger. Separatudstilling i Den Permanente i Århus 1965, Haandarbejdets Fremme 1967, Kunstindustri-museet 1972 og Selso slot 1976. K. er repræsenteret med arbejder i Det danske kunstindustri-museum og Det nordenfjeldske kunstindustri-museum i Trondheim og har solgt til Statens kunsthåndværk, Ny Carlsbergfondet, Kunstforeningen af 14. august og Louisiana. □Foto.

V. K. i Håndarbejdets fremme 1960–61 nr. 4 74–76. – Karen Lund i Dansk kunsthåndværk, 1956 94f 97. Lis Ahlmann sst. 1961 22f. Axel Thygesen sst. 1966–67 67–69. Arne Karlsen og A. Tiedemann: Dansk brugskunst, 1960 25–31. Arne Karlsen i Håndarbejdets fremme 1966–67 33–40. Sv. Erik Møller i Mobilia, 1967 nr. 146. Mogens Koch i Dansk brugskunst, 1972 167f.

Charlotte Paludan

Klitgaard, Jens Carl Bang, 1802–77, købmand. * 1.3.1802 i Bradsted, Ålborg amt, † 26.10.1877 i Hals, begr. i Hune. F: degn til Veggerby-Bislev Thomas Jensen K. (1755–1815, ~1° 1786 med Hedevig Sofie Bang, † 1800) og Sofie Amalie Behmann (1776–1829). ~ 18.2.1827 i Hune med Christiana Brix, * 21.5.1799 i Kjøl, Asdal sg., † 10.3.1870 i Blokhus, Hune sg., d. af handelsmand Mogens B. (1776–1831, ~2° med Else Jakobsdatter Ingstrup, 1786–1851) og Anne Marie Baltzersdatter (1778–1803). – Farfar til Carl *K. (1868–1957).

K. kom 1815 i handelslære hos agent J. G. Galster i Nørre Sundby og fik her en fortrinlig uddannelse, hvorefter han 1826 bosatte sig i Blokhus og overtog en del af svigerfaderens forretning som han drev stærkt i vejret med handel på Norge, England og Hamburg, efter at han 1831 selv havde fået skudehandlerbevilling og senere udvidede bevillinger. 1866 afstod han forretningen til en søn og var derefter en tid smorgosserer i Ålborg. K. havde mange interesser og mange offentlige hverv: han havde en forsøgsård hvor han eksperimenterede på landbrugsområdet (engelske køer, får og svin, lupiner, spergel, mosekultur m.v.), og 1852 købte han gården Lilleheden (Hirtshals) og søgte koncession på anlæg af en havn der, på hvilket projekt han ofrede en del; men ved samme tid tabte han sin formue og måtte opgive planen. Han var i det hele en virksom og fremsynet mand der nød stor popularitet. Hans og hustruens godgørenhed, gæstfrihed og omsorg for strandede sømænd omtales ofte af samtidige skribenter.

C. Klitgaard: Nogle medd. om Jens Carl Bang K. og hustru Christiana Brix, 1899. Karl Hansen om slægten i Jyllandsposten 17.8.1954. Eskild Klitgaard: Stambog

for efterkommere af Jens Carl Bang K., 1960 (privattryk i Erhvervsark.). M. A. Goldschmidt: Dagbog fra en rejse på Vestkysten af Vendsyssel og Thy, 1865 26–109. G. Saxild: Georg Chr. Saxild, 1911 148–68. – Virksomhedsarkiv i Erhvervsark.

C. Klitgaard*

Klitgaard, Carl, 1868–1957, historiker. * 6.12. 1868 i Blokhus, Hjørring amt, † 1.7.1957 i Hjørring, urne på Hune kgd. F: købmand Niels Bondrop K. (1841–1922) og Jensine Christiane Katrine Jensen (1846–1919). ~ 7.9.1895 i Øster Brønderslev med Anne Marie Terkildsen, * 9.6. 1874 på Kraghede ved Brønderslev, † 21.8.1961 i Hjørring, d. af gårdejer Niels T. (1835–1908) og Toveline Johansen (1837–1923). – Sønneson af Carl *K. (1802–77).

K. blev 1885 ansat i postvæsenet, blev 1893 postekspedient ved provinskontorerne, 1897 ved de bevægelige postkontorer. 1917 blev han postmester i Vrå, 1921 i Brønderslev og 1929(–38) i Hjørring. – Allerede 1888 blev K. medarbejder ved Jyllandsposten, Vendsyssel Tidende og flere andre jyske aviser, og 1897 debuterede han som historiker med *Efterretninger om Skude- og Strandhandelen paa Vestkysten af Vendsyssel* (Saml. til jydsk Hist. og Topografie, 3. rk. I). Dette arbejde der vakte fortogt opmærksomhed blev indledningen til et overordentlig omfattende historisk forfatterskab der væsentligst koncentrerede sig om nordjysk lokalhistorie og personalhistorie med tyngdepunktet i tidsrummet fra ca. 1500 til begyndelsen af 1800-tallet. I de følgende år udsendte K. *Slægtens Saga*. 1898, en stambog for slægten Brix fra Nørbjerggård, *Blade af Vendsyssels Historie*. 1900 og *Hvetbo Herred I–II*, 1906–07 der fortsætter traditionen fra Oluf Nielsens herredsbeskrivelser, men på et i henseende til kildeudnyttelse og almen indtrængen i fortiden højere niveau. Senere fulgte *De kejserlige Tropper i Vendsyssel og Thy 1627–29*. 1911, det udmærkede bidrag til kobstadshistorien i *Aalborg Handelsstands Historie*. 1913, og K.s hovedværk indenfor personalhistorien *Kjærlufske Studier*. 1914–18 der giver en grundig og omhyggelig redegørelse for de mange slægter der har antaget slægtsnavnet Kjærulf. Kobstadshistorien dyrkede K. i *Nibe Bys Historie*. 1917, *Hjørring Bys Historie I–II*. 1924–25. *Skagen Bys Historie*. 1928 og i *Vester Brønderslev Sogns og Brønderslev Købstads Historie*. 1942, mens han de seneste år beskæftigede sig med vendsysselsk sognehistorie hvor der udsendes *Vrensted Sogn*. 1955 og *Serreslev Sogn*. 1957 hvor tyngdepunktet dog nok i for høj grad ligger på de ældre århundreder. Nordjysk personalhistorie behandlede K. i *Herredsfogeder og Tingskrivere i Vendsyssel*.

Klitgaard, Carl

1937 og *Optegnelser om Vendsysselse Præstefamilier før Aar 1700*. 1945 samt et kulturhistorisk emne i *Vendsysselse Veje*. 1936. I Personalhistorisk Tidsskrift og i jyske lokalhistoriske årbøger har K. publiceret en lang række større og mindre bidrag, dækkende alle sider af kulturhistorien. *Vendsysselse Selvejrbønder før og efter „Klemensfejden“* (Historisk Tidsskrift 10. rk., IV, 1937) gav bidrag til den politiske historie på baggrund af lokale studier. Hertil kom et stort antal avisartikler om historiske emner, og selv om man undtager disse, så nåede K. at publicere mere end 500 bøger og artikler.

K. var autodidakt og de første arbejder kan være lidt fاملende, men han nåede snart at placere sig som en af vore forende lokalhistorikere med stort kendskab til kildematerialet – ikke mindst har han været en pioner med hensyn til at udnytte 1600-tallets tingbogsmateriale – grundighed i arbejdsprocessen og nøgternhed i bedømmelsen af fortiden. K. var ingen stor stilist, de fleste af hans arbejder er tungt læselige, men de vil til stadighed være kildekrifter for andre historikere. K. opnåede et kendskab til nordjysk lokalhistorie, især i de af ham foretrukne tidsrum, som ingen anden, og den store viden om fortiden han efterhånden erhvervede sig og udnyttede, øger yderligere værdien af hans bidrag. K.s forfatter-skab der fortsattes i hans høje alderdom er en imponerende indsats, når man tager i betragtning at han til stadighed boede fjernt fra de arkiver på hvis indhold han fortrinnsvis byggede sin forskning. – K. indtog en fremskudt position i det lokalhistoriske foreningsarbejde. 1912 var han medstifter af Historisk samfund for Aalborg amt og 1912–15 redigerede han dettes årbog. 1915 tog han initiativet til oprettelsen af Historisk samfund for Hjørring amt og var den egentlige leder af dette frem til sin død, 1915–50 som redaktør af Vendsysselse Aarbøger, og 1919 til 1957 yderligere som formand. K. var medlem af bestyrelsen af Samfundet for dansk genealogi og personalhistorie 1921–49 og af Jysk selskab for historie 1922–43 hvor han deltog i redaktionen af Jyske Samlinger. Det var karakteristisk for den position K. indtog, at han udnævntes til æresmedlem af de to ovennævnte selskaber ved sin udtreden af bestyrelsen, ligesom hans indsats 1930 belønnedes med den Hielmstjerne-Rosenroneske prismedalje. – R. 1929. DM. 1936. □Tegn. af Lars Nielsen, 1935. Foto.

Bibliografi i Vendsysselse årbøger, 1950 409–50. – C. K.: Erindr. i Vendsysselse årbøger, 1964 1–95. – C. Klitgaard: Slægtens saga, 1898 52. Sv. Aakjær i Årbog for det da. post- og telegrafvæsen 1931, 1930 364–68. V. Steener sst. 1935, 1934 372–75. P. Christensen i Vendsysselse årbøger, 1957 III–X. Sv. Aakjær i Jyske saml. ny r. IV, s.å. 70–73. Alb. Fabricius i Pers. hist. t. 13. r. V,

s.å. 185f. For jysk og for da. hist., red. Vagn Dybdahl, 1966 66f 84 86 109f. – Papirer i Rigsark. Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn

Klitgaard, Harald, 1855–1937, grosserer. * 12. 11.1855 i Frederikshavn, † 19.5.1937 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: købmand Valdemar K. (1822–88) og Betty Adelaide Lund (1836–1924). ~ 18.7.1891 i Ålborg med Ingeborg Dam, * 6.7.1867 i Ålborg, † 30.3.1951 i Kbh., d. af glasværksejer Carl Georg D. (1832–93) og Ida Damine Theodora Reinert (1835–1914).

Som købmandsson valgte K. at gå købmandsvejen og efter at have fået sin første indvielse til dette hverv i sin fødeby søgte han videre uddannelse i Kbh. og derefter i England hvor han erhvervede sig det købmandssyn og det engelske tilsnit der kom til at præge hans personlighed og virke gennem årene. Efter sin hjemkomst løste han, 25 år gammel, borgerskab som grosserer i Kbh. og etablerede firmaet H. K. & Co. der meget hurtigt kom til at indtage en fremskudt stilling inden for smorbranchen. Da K. nedsatte sig 1880 havde den danske smørekspert til England endnu et ret beskedent omfang, men i den stærke udvikling der fandt sted i tiden op til den første verdenskrig indtog K.s firma en betydelig stilling. Og da erobringen af det engelske marked for dansk smør var en kendsgerning, var hans firma også blandt dem der bragte det sibiriske smør frem til Englandsmarkedet. Verdenskrigen satte imidlertid en stopper for denne virksomhed, og da K. i øvrigt, som årene gik, holdt stædigt fast ved de en gang anvendte forretningsmetoder, formåede hans firma ikke i tiden efter krigen at beholde sin tidligere omsætning i dansk smør, og dets placering blev dermed gradvis reduceret, indtil det endelig 1925 blev overtaget af Privatbanken. Året efter overgik forretningen til firmaet E. F. Esmann og blev siden likvideret. – K.s hurtige karriere henledte tidligt andre købmænds opmærksomhed på ham, og allerede 1894 valgtes han til medlem af Grosserer-societetets komité, et hverv han bestred helt op til 1920, først som menigt medlem til 1912, derefter som formand 1912–15 og endelig som næstformand – i hans gode ven C. C. Clausens formandstid – 1915–20. Inden for komiteen har K.s virksomhed i øvrigt naturligt i særlig grad været knyttet til smørnoteringsudvalget, for hvilket han igennem en lang årrække virkede først som næstformand og senere som formand, hvilket sidste hverv han endog bevarede helt op til 1927. Samtidig beklædte han formandsposten i bedømmelses- og voldgiftsudvalget inden for smørhandelen. – Også uden for grossererens or-

ganisationsliv har K. beklædt mange tillidsposter i erhvervslivet; han var 1911–25 næstformand og 1925–28 formand i Privatbankens bankråd, i en årrække formand i bestyrelsen for akts. H. E. Gosch & Co.s Tændstikfabrikker samt næstformand i repræsentantskabet for Arbejdsgivernes Ulykkesforsikring. Endelig var han 1919–26 medlem af traktatkommissionen. – R. 1898. DM. 1913. K.² 1919. □Mal. af Knud Larsen, 1916 (Borsen) og H. C. Bärenholdt, 1935. Foto.

H. K. 1894–1919, 1919. Borsen 20.5.1937. Inger Marie Plum i Erhvervshist. årbog XV, 1964 7–45. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

*Jens Vestberg**

Klitgaard, Mogens, 1906–45, forfatter. * 23.8.1906 i Valby, † 23.12.1945 i Århus, begr. Søllerød kgd. F: afdelingschef i Fællesforeningen af Danmarks brugsforeninger Emanuel Aleksander K. (1869–1916) og Anna Thomasine Sandberg (1871–1913). ~ 19.11.1941 i Kbh. (b.v.) med Inga Didi Holm. * 6.9.1913 i Silkeborg, d. af grosserer Jens Peter H. (1886–1963) og Agnes Jensen (1885–1973).

1930ernes økonomiske verdenskrise og Europas fremvoksende fascisme er baggrunden for K.s forfatterskab. Hans solide borgerlige miljø blev opløst ved forældrenes tidlige død og K. voksede op på Det kgl. opfostringshus hvorfra han efter konfirmationen blev sat i gartnerlære. 15 år gammel stak han af fra lærepladsen og vagabonderede en årrække i Europa. – K.s problematik er det spaltede menneske, først i social belysning, senere mere subjektivt, ofte i ironisk belysning. Hans hovedtema er den lille mands undertrykkelse og findes både i samtidsskildringerne og de historiske romaner. K. fik en succesdebut med *Der sidder en Mand i en Sporvogn*, 1937 hvor hovedpersonen er en falleret manufakturhandler, for svag til igen at komme i gang med noget i det kriseramte samfund. Med både social og psykologisk indsigt, køligt iagttagende og dog med varm humor, skildres planløsheden og opløsningen også i de øvrige personer og i handlingen hvor krigen nærmer sig. *Gud mildner Luften for de klippede Faar*, 1938, har en vagabond som hovedperson. Her varieres temaet, dels med den lille mands tilfredshed ved at have snydt systemet, dels ved den blanding af svaghed og eventyrlyst der lader mennesket drive med de voldsomme begivenheders strøm og halvvejs længes mod dem. I romanerne der følger er tonen efterhånden mindre let og synsvinklen bøjes noget bort fra hovedpersonens selviagttagelse. *De røde Fjer*, 1940 og *Ballade paa Nytorv*, s.å. er historiske romaner der lægger vægten på folkets og ik-

ke fyrsternes liv. De ramte med deres holdning til de historiske begivenheder noget særdeles aktuelt under besættelsestiden. Den første behandler kampen for en fri forfatning på Frederik VI's tid, den anden beskæftiger sig med førerskikkelsen i en prædikants dragt. *Elly Petersen*, 1941, filmatiseret 1944 ligesom *Dagen idag*, 1942, beskriver en husassistents liv i besættelsestidens København og vender sig mod ugebladsromanikkens forvrængning af et menneskes tilværelse. *Den guddommelige hverdag*, 1942 foregår igen i samtiden. Kalejdoskopisk kædes en række parallelhandlinger sammen af autentiske avisudklip. 1943 flygtede K. til Sverige hvor han var medarbejder ved Danskeren. 1945 vendte han hjem, men døde kort efter. Efter hans død udkom samtidsnovellerne *Brunkul*, 1946, *Den blå butik*, 1957 og ungdomsværket, fremtidsromanen *De sindssyges klode*, 1968. □Tegn. af Johannes Nielsen, 1941 og Otto Christensen, 1944. Livsmaske. Foto.

Selvbiografi i Profiler, 1944 69–75. – Ebbe Neergaard: M. K., 1941. Cai M. Woel: Tyvernes og tredvernes digtere I, 1941 245–57. Aksel Heltoft i Danske digtere i det 20. årh., ny udg. II, 1966 509–20. Henrik Stangerup i Tilbageblik på 30'erne, ved Hans Hertel I–II, 1967. Poul Carit Andersen i M. K.: De sindssyges klode, 1968 5–28. Hans Romeling: „Den lille mand“ i 30'ernes lit., 1974. Hans Kirk: Litteratur og tendens, 1974. Johan Borgen: Dronningen nikker, red. Erling Nielsen, 1974. Sv. Møller Kristensen i M. K.: Den guddommelige hverdag, 1975.

Erland Munch-Petersen

Klixbüll, Knud Brandt, 1878–1938, gartner. * 25.12.1878 i Odense, † 25.3.1938 i Kbh., begr. sst. (Bispebjerg). F: købmand Julius K. (1847–93) og Marie Elisabeth Brandt (1851–1928). ~ 9.2.1909 på Frbg. (Marcusk.) med Helga Theresia Dalskov, * 27.12.1879 i Bandholm, † 15.12.1966 i Usserød, d. af skomagermester Frederik D. (1848–1924) og Caroline Jensine Jensen (1852–1940).

K. fik sin gartneruddannelse hos Fr. Hansen i Svendborg 1893–96 og hos Valeur og Søefeld i Odense 1896–1900. Derefter var han gartner hos handelsgartner P. Brandt i Ordrup 1900–02 og på studierejse i Tyskland, Frankrig og England 1902–05. Han blev bestyrer for anlægsgartnerfirmaet Brdr. Poulsen på Frederiksberg 1905–08 hvor han især tog sig af tiltrækning af udplantningsplanter. I de følgende to år var han blumist og lærer på Vilvorde og blev 1.4.1910 overgartner ved Kbh.s kommunes nyoprettede gartneri og planteskole på Bispebjerg. Her virkede han indtil sin død. Hans interesse for unge gartneres uddannelse og hans pædagogiske evner gjorde gartneriet til et meget søgt lærested. For organi-

Klixbüll, K. B.

sering af en teoretisk undervisning for gartner-elever startede han hjemme i sine stuer en sådan undervisning og organiserede senere gartnerforeningens aftenundervisning. Samtidig var han en flittig skribent, dels som medarbejder ved Hus & Hjem, Villaen, dagbladet Riget, Hovedstaden 1912–20, København 1922–30, Dagens Nyheder 1931–34 og Berlingske Tidende 1934–38, dels som forfatter til en række meget læste fagbøger, bl.a. *Vor Have*, 1921, *Dansk Chrysanthemumselskabs Jubilæumsskrift*, 1922 og *Mit Kaktusvindu*, 1933. Han var medarbejder ved Nordisk ill. Havebrugsleksikon, Danske Gartnerivirksomheder samt ved G. N. Brandts Roser, 1915 og udgav sammen med G. N. Brandt *Chrysanthemum og Lathyrus*, 1920. Han deltog ivrigt i foreningslivet og var bestyrelsesmedlem af Alm. dansk gartnerforenings Københavnskreds, af Landsforeningen danske naturvenner, af Dansk kaktusselskab og af Kommunalforeningen. Desuden var han medlem af menighedsrådet for Grundtvigskirken og for Bispebjerg sogn.

J. C. A. Carlsen-Skiødt og P. Bech i *Gartneretid.*, 1938 197f.

Åge Nicolaisen

Klixbüll Jørgensen, Axel Christian, * 1931, kemiker. * 18.4.1931 i Ålborg (Vor frue). F: maskinmester, senere skibsinspektør Sven Hugo Thorbjørn Klixbüll J. (1898–1971) og Ingrid Sørensen (* 1903). ~ 26.6.1957 i Nogent-sur-Marne, Frankrig, med Micheline Jeanne Marguerite Prouvez, * 21.6.1934 sst., † 3.11.1978 i Paris, d. af jernbanefunktionær Pierre P. (1905–78) og Jacqueline Marie-Hélène Collin (* 1903).

K. J. blev 1954 cand.mag. fra Kbh.s univ. med hovedfag i kemi og derpå ansat som amanuensis ved kemisk laboratorium A, Danmarks tekniske højskole til 1958. 1957 forsvarede han en disputats om energiniveauer hos komplekse uorganiske forbindelser og disses isolerede centralioner. Efter en enestående produktivitet inden for dette område (omkring 50 videnskabelige afhandlinger) forlod han med udgangen af 1958 Danmark for i første omgang at arbejde i Paris som kontorchef hos NATOs videnskabelige rådgiver. Her blev han i to år og beskæftigede sig hovedsagelig med NATOs finansiering af de nyoprettede sommerskoler (til videnskabsmænds efteruddannelse) og af forskningsprojekter i de 15 medlemslande. Fra 1961–68 ledede K. J. en lille gruppe af videnskabsmænd der arbejdede med teoretisk uorganisk kemi ved det amerikansk-finansierede European Cyanamid Research Institute i Cologny nær ved Genève. Da dette institut nedlagdes 1969 blev K. J. professor i fysisk kemi

ved universitetet i Genève og 1974 professor i uorganisk kemi. K. J.s produktivitet er legendarisk. Siden sin afrejse fra Danmark har han skrevet endnu godt 200 videnskabelige afhandlinger foruden adskillige oversigtsartikler og bøger. Heraf kan nævnes: *Absorption Spectra and Chemical Bonding in Complexes*, Oxford, 1962, *Orbitals in Atoms and Molecules*, London, 1962, *Inorganic Complexes*, London, 1963, *Oxidation Numbers and Oxidation States*, Berlin, 1969, *Modern Aspects of Ligand Field Theory*, Amsterdam, 1971 og, sammen med R. Reisfeld: *Lasers and Exited States of Rare Earths*, Berlin, 1977. Selv om K. J.s arbejder hovedsagelig har omhandlet kompleksforbindelsernes kemiske og spektroskopiske egenskaber har pioner karakter og bredde inden for den uorganiske kemi været karakteristiske egenskaber ved dem.

K. J.s første indsats var kombinerede teoretiske og eksperimentelle bidrag til forståelsen af farverne af overgangsmetallernes kemiske forbindelser og sammenhængen imellem de spektrale egenskaber og de kemiske bindingsforhold. K. J.s metode var altid den induktive, dvs. han søgte, hjulpet af en særegen leksikal viden og enestående hukommelse og kombinationsevne at finde det almene i den deskriptive kemis og spektroskopis mangfoldighed. Først beskæftigede han sig med de såkaldte ligandfelt-spektre som ædelstenen rubin skylder sin farve og sine laseregenskaber, derpå med elektronoverførsels-spektrene som skyldes redoxprocesser forårsaget af absorption af lys. På begge disse områder er han måske den enkeltperson der har givet de mest betydningsfulde bidrag. I disse år foretog K. J. selv sine målinger, og det var karakteristisk for ham, at han trods sin unge alder foretog disse uden hensyn til konventioner og råd fra kolleger. K. J. arbejdede med den nøjagtighed han skønnede han havde brug for til sit umiddelbare formål, og skummede fløden af flere forskningsområder endnu mens kun få videnskabsmænd beskæftigede sig med dem. Så snart K. J. syntes at der var for mange om et område skiftede han emne. Han var interesseret i store linjer, snarere end detaljer. Tiden har retfærdiggjort K. J.s fremsfærd om end denne har medvirket til at placere ham inden for videnskaben som en noget kontroversiel personlighed. I det sidste decennium har K. J. arbejdet eksperimentelt og teoretisk med de såkaldte fotoelektron-spektre hvor han ligesom i sin ungdom med absorptionsspektrene har beskæftiget sig med forbindelser af de fleste af vore 90 naturligt forekommende grundstoffer. I den allersidste tid har K. J. forsøgt at rette blikket fra kemiens verden imod elementpartikelfysikkens.

K. J.s forskning har haft erkendelse til formål, snarere end anvendelighed. Dog har han i de senere år forsøgt sig med bidrag til udnyttelsen af solenergi. K. J. er ikke folkelig, selv ikke i den forstand man kunne bruge ordet når folket er en kreds af fagkolleger. Ikke desto mindre kommer hans udadvendthed til udtryk ikke blot gennem hans mange publikationer, men også igennem en omfattende international foredragsvirksomhed. Der er således bl.a. opstået en tradition for at han en gang om året besøger sine to gamle skoler, Kbh.s univ. og Danmarks tekniske højskole, for at holde foredrag, og mange kolleger føler disse særprægede foredrag som et pust fra den store verden. – Medlem af Vidensk.s selsk. 1965. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1957 191–94.

Claus Schäffer

Kloppenborg

Slægten K. indvandrede fra Meldorf i Ditmarsken med Jacob K. (1747–1828) som blev tingskriver i Frøs og Kalvslund herreder.

Jacob Kloppenborg 1747–1828 tingskriver

Jacob *K. 1793/94–1876 officer	H. D. *K. 1802–82 gårdejer	Johannes K. 1805–78 gård- mand i Harrebø
	Ane Marie K. 1834–95 ~ Jørgen N. H. *Skrunsager 1841–1921 politiker	Jacob K. 1835–1925 formand for Rødding frimenighed
H. D. *K. -Skrunsager 1868–1930 politiker	Jutta K. *Skrunsager 1873–1950 stifter af «Slesvighus»	Niels *Skrunsager 1880–1946 ejer af Visby hedegård

Aug. F. Schmidt: Om J. H. Kloppenborg og hans slægt, Kolding folkeblad 9.5.1940.

Hans H. Worsøe

Kloppenborg Hans Diderik, 1802–82, gårdejer. * 28.6.1802 i Gramby, † 7.9.1882 i Københoved, begr. i Skrave. F: tingskriver i Frøs og Kalvslund herreder Jacob K. (1747–1828) og Anna Catharina Otzen (1772–1853). ~ 1° 10.7.1830 i Skrave med Cathrine Thaysen, * 23.3.1803 på Toftlundgård, † 31.7.1831 i Københoved, d. af gårdejer Johan T., Toftlundgård (1764–1846) og Marie Kathrine Jochumsdatter (1770–1830). ~ 2° 23.11.1833 i Skrave med Mette Kirstine Thaysen, * 30.10.1804 på Toftlundgård, † 16.5.1878 i Københoved, søster til I. hustru. – Halvbror til Jacob *K.

K. voksede op i et tysksproget embedsmands-hjem i Nordslesvig. Han lærte i nogle år tobaks-

spinderi hos en morbror i Haderslev, men blev som ganske ung bestyrelse af en større gård, Bejstruggård i København, som morbroderen havde overtaget i pengekrisisens år; af denne gård blev han sidst i 20'erne ejer, forstørrede den yderligere og drev den med meget stor dygtighed. Myndig, robust og temperamentsfuld fik han tidligt en sognekonges stilling. Under treårskrigen var han knyttet til den danske hærs spejdervæsen og fulgte bl.a. Olaf *Ryes hærafdeling op gennem Jylland 1849. – Grundstammen i hans fædrelandsfølelse var en gammeldags kongetroskab – han var personlig knyttet til Frederik VII – og i begyndelsen stod han forbeholden over for det nyvakte nationale liv. Men da han under krigen måtte opholde sig længere tid i Kbh. lærte han Grundtvig at kende og påvirkedes folkeligt og kirkeligt af ham. Han blev 1853 medlem af bestyrelsen for Rødding højskole og var senere en af skolens medejere. Han udvirkede at den grundtvigske præst H. *Sveistrup 1861 blev kaldet til Rødding-Skrave, og han levede stærkt med i det ved dennes forkyndelse vakte kristelige liv. Da Sveistrup afskedigedes af preusserne 1867 indrettede han sin storstue til brug til gudstjenester, og her prædikede igennem en årrække først Sveistrup, senere Cornelius *Appel. Han blev en af Rødding frimenigheds bedste støtter. – Fra sidst i 30'erne var han sognefoged, mellem krigen stændersuppleant og medlem af Haderslev amtsråd og efter 1864 af kredsagen. 1867 deltog han i de 47s sendefærd til Berlin. □Træsnit 1885. Foto. – Mindestien i Skibelund krat, 1885.

Mads Jensen i Højskolebl. X, 1885 617–19 666–69. H. D. Kloppenborg-Skrumsager i Håbets mænd, ved H. Lausten Thomsen og Nic. Svendsen, Flensborg 1923 35–42. Samme i Sønderjydske kvinder under fremmedherredømmet, ved Hanne Jenssen m. fl. I, 1930 169–83. Fr. Kjær i Sønderjydske månedsskr. IV, 1928 145–49. H. Hjelholt: Sønderjylland under treårskrigen I–II, 1959–61. Højskolens ungdomstid i breve, udg. Roar Skovmand I–II, 1960. Laur. Skau: Brevveksl. I–II, 1966–70. A. Pontoppidan Thyssen: Vækkelse, kirkefornyelse og nationalitetskamp i Sønderjylland, 1977 = Vækkelsernes frembrud i Danm. VII.

*Hans Lund**

Kloppenborg (Kloppenborg), Jacob Hansen, 1793 el. 94–1876, officer. * 13.1.1793 el. 94 i Gramby, Gram sg., † 14.4.1876 i Flensborg, begr. sst. F: tingskriver i Frøs og Kalvslund herreder Jacob K. (1747–1828), ~ 1798 med Anna Catharina Otzen, 1772–1853) og Karen Hansdatter. ~ 1° 8.12.1819 i Kbh. (Garn.) med Maren Sophie Simonsen, * ca. 1784, † 10.1.1821 i Kbh. (Garn.). ~ 2° 3.11.1822 i Ribe med Anna Hjorth, * 4.11.1801, † 25.2.1874. – Halvbror til H. D. *K.

Kloppenborg, Jacob

Da både faderen og stedmoderen horte til herrnhuterne var det naturligt at K. fra sit syvende år kom på opdragelsesanstalten i Christiansfeld hvor han ikke særlig grebes af det kristelige liv, men uden for undervisningen begejstredes for kongehuset og officersstanden. 1809 sendtes han af faderen til Stedesand i det vestlige Mellemslesvig for at forberede sig til seminariet. Her viste han ved generalsuperintendent J. G. C. "Adlers visitats i skolen så gode evner som hjælper lærer at han 1811 straks optoges i øverste klasse på Tønder seminarium. Efter to års forløb brød han af og indtrådte som frivillig i det hollandske husarregiment. Hermed indledtes hans omtumlede militære løbebane som især under kosak- og treårskrigen 1813 og 1848–50 udmærkedes ved uforfærdethed, troskab og retsindighed. K., der var noget af en Tordenskjold-natur fik, efter at han 1845 havde indrettet et ridehus i Flensborg, en anset stilling inden for danskheden i denne by både før og efter 1864; han deltog i krigen som opsynshavende over hestedepoter og trænstalde på Als. 1865 tillagdes der ham for hans mere end 50-årige soldatertjeneste løjtnants karakter. – DM. 1848. □Litografi af C. Simonsen, 1861, efter daguerreotypi, efter dette træsnit af C. L. Sandberg og træsnit 1872. Træsnit 1885.

J. K.: En gammel soldats erindringer, 1861 (2. forogede udg. 1872). – Thade Petersen i Sønderjydske årbøger, 1925 108f.

*H. F. Petersen**

Kloppenborg-Skrumsager, Hans Diderik, 1868–1930, politiker. * 2.7.1868 i Københoved, † 3. 10.1930 sst., begr. i Skrave. F: gårdejer Jørgen N. H. *Skrumsager (1841–1921) og Ane Marie Kloppenborg (1834–95). ~ 19.10.1893 i Slagelse (b.v.), kirkelig viet 20.10. s.å. i Høve, med Anne Kristine Pedersen, * 9.6.1868 i Fårdrup ved Skælskør, † 21.3.1937 på Bejstrupgård, d. af gårdejer Niels P. (1826–1912) og Anne Marie Hansdatter (1832–98).

K.-S. voksede op i et stærkt grundtvigsk præget hjem, og prægedes for livet af dets fromhed, dets danskhed og dets gamle bondekultur. Han bar sin morfar H. D. *Kloppenborgs navn, og han blev af denne indsat som universalarving. Ved hans død 1882 rykkede faderen ind på Bejstrupgård, men elleve år efter flyttede han tilbage til sin egen gård, og sønnen overtog sin arv. K.-S. blev overvejende undervist hjemme, 1886–88 var han elev på Askov højskole, 1891–92 på Tune landboskole og derefter på Borups kursus i Kbh. Han var blandt de første unge på Rødningegnen der ikke udvandrede, sin værnepligt aftjente han 1888–91 ved garden i Berlin. – Bejstrupgård var

ved hans overtagelse ret forsømt, men han arbejdede den med overordentlig dygtighed op til at være en af Nordslesvigs bedst drevne gårde. Uden at have taget del i det nationalpolitiske arbejde i første linie valgte han 1908, da Julius *Nielsen (1848–1920) nægtede at tage mod genvalg, til landdagsmand for I. kreds, og han beholdt dette mandat til 1918. Sammen med den ligeledes nyvalgte Nis *Nissen (1878–1960) delte han H. P. *Hanssens nationalpolitiske opfattelse, og de tre danske parlamentarikere i Berlin kunne i disse år mødes i et nært samarbejde. K.-S.s kæmpeskikkelse, hans djærve lune og åbne ligefremhed gjorde ham afholdt i alle lejre i landdagen. Junkerne fandt at han „lugtede af muld“, og i de frisindedes kreds gik han under navnet „Der Urgermane“. I hjemstavnen blev han – på sønderjysk – en meget skattet folketaler. I de indre brydninger i disse år tog han ikke nogen fremtrædende del. Det virkede forstemmende i hans meningsfællers kreds da det blev kendt at han 1910, da H. P. Hanssen stillede sit rigsdagsmandat til rådighed, havde lovet oppositionen at tage mod valg hvis Hanssens vægring blev fastholdt.

Verdenskrigens oplevelser sled stærkt på K.-S., og han kunne i mismodets stunder når en tysk sejr syntes sandsynlig, fantasere om en samlet sønderjysk udvandrings til Canada. Under genforeningsarbejdet stod han i november 1918 ved H. P. Hanssens side, men da Flensborg-Dannevirke agitationen satte ind svingede han og blev en af de stærkest virkende talsmænd for oppositionen mod „Åbenrå-retningen“. Marts 1919 var han medlem af den danske delegation der sendtes til fredskonferencen for at gøre rede for danske ønsker og syn. Forud for påskekrisen udøvede han sammen med P. *Grau en afgørende indflydelse på partiet venstre. I overgangstiden var han formand for vælgerforeningens økonomiske udvalg. Efter 1920 blev der på forskellig måde gjort brug af hans kræfter: han blev formand for repræsentantskabet i Vest- og Sønderjysk Kreditforening, medlem af Haderslev amtsråd og som partiet venstres repræsentant sept. 1920 valgt ind i landstinget. Han havde vanskeligt ved at finde sig til rette med danske partiforhold, hans nære forbindelse med konservative kredse kunne gøre hans partimæssige stilling usikker, og 1928 opnåede han ikke genvalg. Han fik dog stillingen som førstesuppleant, og ved borgmester H. *Finks mandatnedlæggelse 1930 blev han på ny landstingsmand, men nåede ikke at indtage sin plads. 1927 overraskede han selv sine nærmeste venner ved at optræde som dramatisk forfatter. I skuespillet *Landeværn*, der først opførtes på Folketeatret i Kbh., skildrede han i fem

„billeder“ kampen om den sonderjyske jord i dens skiftende faser fra tiden omkring art. 5s op-hævelse til den økonomiske krise efter genforeningen, samlet omkring en enkelt gårds og en enkelt slægts skæbne. – K.² 1920. □ Tegning (Kgl. bibl.). Mal. af Agnes Smidt, efter dette kopi af Francisca Clausen (Folkehjem, Åbenrå). Mal. af H. Slott-Møller (folketinget). Afbildet på H. Nik. Hansens mal. 1921 af Chr. Xs ridt over grænsen 1920 (Fr.borg). Foto.

K.-S. i Mit hjem I, 1911 46–48 og i Sonderjydske kvinder under fremmedherredømmet, udg. Hanne Jensen m. fl. I, 1930 169–83 (om moderen). – H. P. Hansen i Grænsevagten, 1930 397–403. M. Refslund Poulsen i Hojskolebi. LV, 1930 1299–1306. Samme: Erindr. I–II, 1955–57. Jacob Appel i Sprogforens Almanak 1932, 1931 83–92. Vilh. la Cour: To livslinier, 1954. Samme: Vejs ende, 1959. Tage Kaarsted: Påskekrisen 1920, 1968. Troels Fink: Da Sonderjylland blev delt I–III, 1978–79. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Hans Lund*

Klopstock, Friedrich Gottlieb, 1724–1803, digter. * 2.7.1724 i Quedlinburg, † 14.3.1803 i Hamburg, begr. i Ottensen. F: slesvig-holstensk lensekretær og „Mansfeldischer Commissionsrath“ Gottlieb Heinrich K. (1698–1756) og Anna Maria Schmidt (1703–73). ~ 1° 10.6.1754 i Hamburg med Margaretha (Meta) Møller (Møller), * 16.3.1728 i Hamburg, † 28.11.1758 sst., d. af købmand, borgerkaptajn Peter M. (1682–1736, ~ 1° med Margaretha Frieling) og Catharina Margarethe Persent (1701–66, ~ 2° 1737 med købmand Martin Hulle, 1696–1757). ~ 2° 30.10.1791 i Hamburg med Johanna Elisabeth (Hannchen, Windeme) Dimpfel, * 26.7.1747 i Hamburg, † 19.1.1821 sst. (~ 1° 1765 med købmand Johan Martin v. Winthem, 1738–89), d. af købmand og avisforlægger, sidst bogholder ved admiralitetet i Hamburg Johan Heinrich D. (1717–89) og Catharina Margaretha Møller (1724–73).

Som teologisk student i Leipzig sendte K. 1748 de tre første sange af *Der Messias* i trykken, og dette forsøg på at skrive et religiøst-heroisk epos i en ny patetisk stil delte i den følgende tid det litterære Tyskland i begejstrede tilhængere og forkætrende modstandere. K. var således på vej til berømmelsen, da han 1750 fra J.H.E. "Bernstorff" modtog en kaldelse (i Frederik Vs navn) til Danmark. Han havde på dette tidspunkt et par andre tilbud, men intet så favorabelt som det danske, og ved påsketid n.å. indfandt han sig i Kbh. kort efter at have udsendt bind I af *Messias* (1.–5. sang) med oden *Friedrich der Fünfte* som dedikation. Uden anden betingelse end at han skulle tage ophold i Danmark og fuldende *Messias* bevilgedes der ved

kgl. resolution af 24.4.1751 „stud. jur.“ K. 400 rdl. årlig at regne fra 1.7.1750, 1766 forhøjet til 600 rdl. Hans stilling var således meget uafhængig; at han skulle have fungeret som kgl. håndbibliotekar har ikke kunnet dokumenteres. Både før og efter sit første ægteskab levede K. i længere perioder i Bernstorffs hus; i nogle år havde han egen sommerbolig i Lyngby. Da Bernstorff 1770 blev styrtet og forlod Kbh. gjorde K. ham følgeskab, boede hos ham i Hamburg (Oden 1771 er tilegnet ham), i hvilken by K. også efter Bernstorffs død fik sin bopæl, og hvor de mange danske rejsende der i årenes løb besøgte ham altid var sikre på en god modtagelse. Skønt K. ved at tage ophold uden for Danmark havde brudt forudsætningen lod man ham, også efter at *Messias* var fuldført 1773, stadig beholde digtergængen som 1789 endda forhøjedes til 800 rdl. Et par gange blev den anfægtet, nemlig 1771 under Struensees regering og 1791 da K., navnlig hos A. P. "Bernstorff", havde vakt misstemning ved at ytre sympati for den franske revolution. K. blev dybt krænkede over de forespørgsler der ved disse lejligheder rettedes til ham, men andet skete heller ikke; man lod ham beholde den kgl. årlige pension.

K. assimileredes ikke og blev heller ikke et så nyttigt ferment i det danske kultursamfund som adskillige andre af den tyske kreds. Af dansk lærte han kun så meget at han kunne læse det. Gennem H. W. "Gerstenberg" vakte hans interesse for Nordens oldtid, og han overførte den nordiske mytologis figurer til sin poesi i stedet for den klassiske, men nordisk ånd tilegnede han sig ikke, hans „Bardentum“ virker udansk. I det hele taget har Danmark ikke sat dybere spor i hans digtning. I de oder der skyldes hans tilknytning til det danske kongehus, fx *Friedensburg*, *Die Königin Luise, Für den König*, *Die Genesung des Königs*, *Das neue Jahrhundert*, *Rothschilds* (∴ Roskildes) *Gräber* er det væsentligst kun navnene der leder tanken hen på det danske emne, og i oder som *Die Frühlingsfeier* og *Der Eislauf*, hvis baggrund er Lyngby-egnen, fornemmer man ingen lokalkolorit. I øvrigt betegner opholdet i Danmark en frugtbar periode i K.s produktion og kulminationen af hans berømmelse. Her blev bl.a. den største del af *Messias* til (pragtudgave på kgl. bekostning I–III, 1755–68, indeholdende 1.–15. sang); men måske ikke helt med urette har man antydte at den betryggede, kampløse tilværelse, hofflivet og isolationen i den snævre kreds borte fra fædrelandet, næppe har givet ham de ydre impulser, han mest kunne trænge til, og ikke øget kraften i hans i sig selv noget virkelighedsfjerne digterpersonlighed.

Klopstock, Friedrich

Inden for den tyske koloni i Kbh. blev K. „æret som en Gud“ (Friederike "Brun, mens de indfødte kopenhavnere nok smilede lidt ad hans aparte, fremmedartede væsen. I den hjemlige litteratur tog man, ligesom i den tyske, parti for og imod, første gang 1751–52, da K.s stil og navnlig de rimfrie vers gav anledning til en strid (til dels i parodiens form) hvis deltagere på begge sider næsten alle var nordmænd, bl.a. den talentfulde K.-elev P. C. Stenersen. Af de senere K.-efterlignere kan særlig nævnes Tyge "Rothe. Som direkte litterære følger af K.s personlige nærværelse kan, foruden hans medarbejderskab ved tidskriftet *Der nordische Aufseher* (1758–61) anføres hans medvirken ved stiftelsen af Selskabet for de skionne og nyttige videnskaber og hans optræden som Johannes "Ewalds opmuntrer og beskytter. Ewald, der 1769 blev indført i K.s kreds, omtaler sig selv som „ein Schüler des un-nachahmlichen K.s“; endnu natten før sin død læste han i Messias og døde med bogen på sin seng. Det er efter K.s forbillende når Ewald til sine ender og anvender urimede, antike verssmål, og overhovedet er Ewalds religiøse lyrik påvirket af hans højstemte stil og billedsprog; endvidere bærer tragedien *Rolf Krage* tydelige spor af K.s patriotiske heltespil *Hermanns Schlacht* (1769). Størst betydning har K. måske haft for Ewald ved sit eksempel; hans virkeliggørelse af ideen om digtekunsten som et kald, hvortil man helt helliger sig, har været medvirkende til at forme den moderne kunstnerbevidsthed som Ewald er vor tidligste repræsentant for.

J. H. E. Bernstorff har oprindeligt næppe haft dybere forståelse af K.s betydning som nyskaber i den tyske litteratur, men har i ham skattet en religiøs digter af sin egen pietistiske åndsretning; og at særlige germansk-nationale motiver heller ikke har været Bernstorff bevidst, derpå tyder også det udtryk, hvormed han 1750 karakteriserer sin konges tilbud til digteren: „un trait dans le goût de Louis XIV“. – Titulær legationsråd 1763. □ Stik af J. M. Bernigeroth, 1757. Profilstik af J. E. Haid, 1777, efter dette stik af J. Chapman. Tegn. af Jens Juel ca. 1780 (kobberstiksaml.), forarbejde til mal. af samme, 1780 (Kgl. bibl., dep. på Fr.borg; Gleimhaus, Halberstadt, m. fl. st.); efter dette min. af C. Horne-mann (St.mus.) og stik af J. M. Preisler 1782, af J. H. Klinger 1789, C. Schule 1810, A. Schule 1819, Fr. Bolt 1825, J. A. Allais 1828 efter tegn. af DeVéria, A. W. Böhm, C. G. Geysen, W. Nut-ter, L. Sichling, C. Müller, T. V. Poll m. fl. samt litografi af V. Schertle. Silhouet 1783. Buste af Landolin Ohmacht ca. 1790 (Fr.borg; Musée des Beaux-Arts, Strasbourg; Museum f. Kunst u. Gewerbe, Hamburg). Stik 1795 efter tegn. af L.

Ohmacht, efter samme litografi af S. Bendixen. Mal. af Ant. Hickel, 1798 (Stadtbibl., Hamburg), efter dette stik af J. G. Huck, F. John, Fr. Bolt 1813 og J. F. A. Clar. Medalje af G. V. Bauert, 1803. Tegn. af J. B. Hirschmann (kobberstiksaml. i Dresden); stik af F. Fleischmann efter mal. af Hirschmann, efter dette stik af W. Linger. Mal. af J. W. Tischbein (Vosshaus, Eutin; Museum f. Hamburgische Geschichte; Oldenburg), efter dette stik og litografi. Stik af F. Müller efter tegn. af G. Hardorff, efter dette stik af F. Rossmässler, 1827, og af H. Pigeot efter tegn. af Belloli, af Carl Mayer, Gugeler (?) og A. Schätzig. Min. af H. Schnorr v. Karolsfeld, efter denne stik af F. Fleischmann. Mal. af M. F. Quadal og E. Vogel. Tegn. af R. W. Sliwicki (kobberstikkabinetet i Berlin), af G. J. Schratzenstaller og J. Haas. Stik af J.-B.-E. Canu efter tegn. af E. Lienard, af J. G. Huck efter tegn. af L. L. Wolff, af L. Beyer efter J. Abel, af A. Brückner efter tegn. af M. E., geb. Deboor, efter dette stik af G. G. Endner og af C. G. Zschoch. Stik af L. Rados efter tegn. af J. B. Bosio. Stik af J. R. Schellenberg, J. G. Facius og B. Pinelli. Profilstik af H. Pfenninger. Tegn. af H. P. Sturz.

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé 1–X, 1895–1931. Erich Kramer: Stammfolge der Familie des Dichters K., Görlitz 1929. L. Magon: Ein Jahrh. geistiger und literarischer Beziehungen zwischen Deutschland und Skandinavien I, Dortmund 1926 (jfr. Paul Diderichsen i *Euphorion* XXI, Stuttg. 1928 (opr. Nendeln 1967) 282–89 og Carl Roos i *Hist. t. 10.r.1*, 1930–31 216–29). Alb. M. Wagner i *Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch.* LVI, Kiel 1927 253–70. J. W. Eaton: The German influence in Danish lit. in the 18. century, Camb. 1929 (jfr. Carl Roos i *Hist. t. 10.r.1*, 1930–31 216–29). – Papirer i Kgl. bibl.

Sven H. Rossel (R. Paulli)

Klotz (Clotz, Clotzius), Stephan, 1606–68, generalsuperintendent. * 13.9.1606 i Lippstadt, Westphalen, † 13.5.1668 i Flensborg, begr. sst. F: pastor Stephan K. († 1612) og Eva Brede (~2° med præst i Lippstadt Bernhard Gosmann, † 1635). ~1° 23.11.1630 i Rostock med Catharina Runge, * 11.11.1604 i Rostock, † 5.6.1666 i Flensborg (~1° 1624 med præst i Rostock Joachim Engelbrecht, 1597–1629), d. af brygger Johannes R. († senest 1604) og Helena Gärlings v. Dühren († senest 1625, ~2° 1604 med senere rådmand Caspar Schwartzkopff). ~2° 7.4.1668 i Flensborg med Maria Nielsdatter, d. af rådmand i Nyborg Niels Bosen (1590–1653, ~1° 1620 med Anne Nielsdatter, ca. 1582–1622, ~3° 1641 med Inger Jensdatter, ca. 1611–60) og Sidsel Hermansdatter (ca. 1599–1634, ~1° med dr. juris Christian Petersen Tode i Glückstadt).

K. nedstammede fra en westfalsk patricierslægt, af hvis medlemmer flere blev martyrer for den

lutherske tro. I besiddelse af en utrolig hukommelse og en skarp intelligens gennemløb han en glimrende karriere. Som fjortenårig dreng forsvarede han Aristoteles mod sin ramistiske rektor, og femten år gammel udskrevs han af skolen i Soest, kundskabsmæssigt, men ikke legemligt skikket til universitetsstudium. På egen hånd studerede han da de følgende tre år filosofi for 1625 at blive immatrikuleret ved universitetet i Marburg. Egentlig stod hans hu til medicinen, men efter familiens ønske slog han ind på teologien. I Marburg fik især Balthasar Mentzer og Justus Feuerborn, hos hvem han boede, indflydelse på ham og benyttede hans hjælp imod de reformerte teologer. Familiehensyn bevirkede at han ikke fulgte vennen for livet, Joh. Conrad Dannhauer, til Strasbourg, men 1627 gik til Rostock hvor han s.å. tog magistergraden og derpå optrådte som privatdocent. Under en disput med en jesuit 1629 vandt han som forsvarer for lutherdommen så megen ære at St. Jakobs menighed i Rostock 1630 uden prøveprædiken valgte ham til archidiakon. 1632 kaldedes han til prof. teol. i Rostock, 1633 til universitetets rektor, og 1635 kreeredes han til dr. teol.

Så stor var hans berømmelse som studenterlærer og prædikant, at han blev den mand som kong Christian IV satte til at styre den kgl. del af Slesvig og Holsten, da han 1636 ligesom hertugen af Gottorp ved hjælp af en generalsuperintendent ønskede at bringe ensartethed og orden i de af trediveårskrigen odelagte kirkeforhold. Den der gjorde kongen opmærksom på og forhandlede med K. var hans tyske kansler, Ditlev *Reventlow, hvis mor K. havde begravet, og hvem han senere på året tilegnede sin afhandling *De Angelolatria*. 28.5.1636 tog K. mod kaldet og fremstillede sig nogen tid efter i Flensborg hvor han selv ønskede at bo, og 17.8. tog han endelig bopæl der. 25.9. udfærdigedes hans bestalling, og 29.10. bekendtgjorde kongen og hertugen udnævnelser af K. og Jacob *Fabricius til generalsuperintendenter, de første i denne egenskab. I 32 år stod da K. som kongens øverste kirkemand, og valget kunne ikke været truffet bedre når man ønskede tidens statskirke styre, ensartethed i styre, lære, liv og sprog indført i hertugdømmerne. K. tog myndigt og klart fat med de midler der kunne bruges. Gennem sine visitatser, også i de adelige distrikter som var fritagne for provstevisitaterne, lærte han tilstandene at kende som de var, og gennem kongelige konstitutioner fik han misbrug afskaffet og indført gavnlige reformer, således i henseende til skolevæsen, præsteenkers forsørgelse, præsternes uddannelses-, ansættelses- og lønningsforhold. 1646 udstedte kongen på hans forslag en forordning til hævvelse af menig-

mands og gejstlighedens moral, om indforelse af konfirmationen samt provstisynoder. Naturligvis støttede hans styre på modstand hos dem der hidtil havde skaltet og valtet efter forgodtbefindende, og han hører til de omstridte navne i Sønderjyllands kirkehistorie, ikke mindst på grund af sværmeren Frederik *Brekblings angreb på ham.

Et særligt kapitel er hans indforelse af højtysk som kirkesprog, hvilket man overalt i tysksprogede egne nu foretrak for ensartethedens og opbyggelsens skyld. Hans fremfærd gik da særligt ud over det plattyske sprog og gavnede naturligvis heller ikke det danske, hvor dette var folkesproget som i Hanved i Mellemslesvig. Men at værne og fremme det danske sprog lå jo heller ikke for, og K. gør udtrykkelig en undtagelse for brugen af det danske sprog i Nordslesvig. For kaldelsen af tyske studenter til præstekaldene i Sønderjylland kan K. heller ikke dadles, da dette uheldige fænomen allerede var påbegyndt på Luthers tid og under trediveårskrigen var naturligt for overhovedet at få embederne besat. Endelig må K. vistnok friendes for som prædikant at have været en livsfremmed mørkemand og for timelig fordels skyld at have slået af på evangeliet.

K. kunne ikke forandre tiden, men han forstod den og opfyldte mange af de krav som de vanskelige forhold stillede. Bortset fra sværmerne og pietismens historikere, for hvem enhver ortodoks statskirkemand måtte stå som en gru, søgtes K.s forkyndelse og råd af alle toneangivende i landet, særligt af kong Frederik III, og i overensstemmelse med tidens tankegang flød da også hans accidenser rundeligt. Af hans prædikener er kun udgivet ligprædikener og fasteprædikener, men de vidner alle om et evangelisk stæde og stor talerbegavelse.

Med de førende tyske lutherske teologer havde K., der ved siden af sit tilsynsembede fra 1639 var sognepræst ved Skt. Nicolai kirke i Flensborg og provst for Flensborg provsti, en udstrakt brevveksling. I de dogmatiske fejder i kongeriget tog han ingen del undtagen i Holger Rosenkrantz sagen. Han udgav heller ingen videnskabelige værker, men satte al sin medfødte evne til at herske ind på at sikre kirkens indflydelse over for nedbrydende tendenser ude- og indefra.

Frederik III, der var ham meget bevågen og bl. a. forærede ham et hus i Flensborg og gården Adelbylund lige uden for byen, ønskede snart at knytte ham fast til sig og udnævnte ham 1667 til kirkeråd og tysk hofpræst i Kbh. med forpligtelse til at bo i hovedstaden, dog således at han beholdt sin hidtidige stilling og løn. Men inden K. var ankommet til Kbh. døde han. □ Afbildet

Klotz, Stephan

s.m. hustruen på epitafium (Skt. Nicolai k., Flensborg). Tre stik, formentlig på grundlag af epitafiemal.

J. Møller: *Cimbria lit.* II, 1744 417–22. E. Pontoppidan: *Annales ecclesiae Danicæ* IV, 1752 119–22. C. F. Allen: *Det danske sprogs hist.* I, 1857 (ty. udg. Slesvig s.å.) 108–23. L. J. Moltesen: *Fr. Brekling*, 1893. J. Oskar Andersen: *Holger Rosenkrantz den lærde*, 1896. Aage Dahl: *Sonderjyllands bispehist.*, 1931 42–45. Ernst Feddersen: *Kirchengesch. Schlesw.-Holst.s* II, Kiel 1935–38 = *Schriften des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch.* XIX 179–89. Slesvigs delte bispedomme, red. H. Hejselbjerg Paulsen, 1949 86f. J. Glebe-Møller: *Doctrina Secumдум pietatem*, 1966 144. – Papirer i Kgl. bibl.

H. F. Petersen*

Klougart, Asger Vagn, *1914, gartner. *10. 5.1914 i Beder, Beder-Malling sg. F: forstander Niels *K. (1885–1958) og bogholder Kirstine Nielsen (1888–1957). ~9.5.1941 i Horsens klosterk. med havebrugskandidat Inger Johanne Andersen, *27.8.1915 i Horsens, d. af isenkræmmer Hans Peter A. (1884–1945) og Anne Cecilie Jespersen (1886–1966).

Påvirket af faderens forstandergerning og af opvæksten på Beder gartnerskole blev K. og hans to yngre brødre uddannet som gartnere. K. var 1929–34 i lære hos handelsgartnerne E. Løfgren i Odder, Chr. Asmussen i Rødovre og Brd. Mohr i Hvissinge. Efter studieophold i Holland 1934–35 og i England 1935–36 studerede han på landbohøjskolen 1936–39 og blev hortonom 1939. Et studium om jordbundslære ved Michigan State University 1957–58 afsluttedes med hovedopgaven *The influence of soil structure on greenhouse cucumber* og titlen master of science. – Siden hortonomeksamen har K.s virke bestået i en vellykket kombination af lærergerning for gartnere, rådgivning for erhvervsgartnere og skribentvirksomhed for både fagfolk og amatører. K. var lærer ved Beder gartnerskole 1939–41 og Vilvorde havebrugshøjskole 1951–62. Han var konsulent for Alm. dansk gartnerforening 1941–59 og blev udnævnt til professor i havebrug ved landbohøjskolen 1.8.1959. Hans væsentligste litterære arbejder er *Georginer* (s.m. Torkil Hansen), 1947, *Lærebog i blomsterdyrkning* (s.m. Lars Hammarlund), 1948, *Haandbog for Gartnere*, 1948, *Jordens frugtbarhed. Diagnostik for havebrugsplanter*, 1953, *Altan og atrium*, 1963 (2. udg. 1970), *Blomster under glas* (s.m. Vagn Aage Hallig og Grethe Clausen), 1964, *Kulturforhold under glas* I, 1969, *Det Bedstes store havebog* (s.m. Åge Nicolaisen og E. Bisgaard Jensen), 1970, *Væksthusplanter*, 1976 (2. udg. 1979) og *Gartnerfagets teknik* (s.m. en række andre fagfolk), 1980. K. har tilrettelagt og medvirket i en lang række tv-udsendelser 1959–64 og virket som en popu-

lær radiokommentator 1944–50 og 1961–66 s.m. broderen Bent Klougart. K. er formand for radioudvalget for gartneri og havebrug fra 1960, formand for prydblanteudvalget 1959–68, formand for havebrugets forskningsfond fra 1961, formand for Substrallegatet fra 1962, bestyrelsesmedlem i International Society for Horticultural Science, og i Nordiske jordbrugsforskere forening samt medlem af statens planteavlssudvalg fra 1977. □Foto.

Åge Nicolaisen

Klougart, Niels, 1885–1958, forstander. *29. 5.1885 i Serup, Thyholm, †30.9.1958 i Beder, begr. sst. F: fisker Niels Poulsen (Kloumann) (1842–1924) og Ane Marie Kirstine Nielsen (1842–1922). ~11.4.1913 i Skanderup med bogholder Kirstine Nielsen, *2.5.1888 i Holmstol, †17.5.1957 i Beder, d. af gårdejer Jens Christian N. (1852–1934) og husjomfru Inger Nielsen (1853–1932). – Far til Asger *K.

K.s hjem var fattigt og allerede som tiårig måtte han tjene til føden som vogterdreng. Efter sin konfirmation var han landvæsenselev i fire år, men inspireret af en vandregartner på gården hvor han tjente, og ved provst Paludans mellemkomst kom han i gartnerlære hos planteskoleejer Hans Gram, Koldemosegård, Sorø, 1903–05. De følgende to år var han elev hos slotsgartner F. *Paludan i Rosenborg have. Fra 1907 studerede han på landbohøjskolen og arbejdede i sommerferierne hos den senere havearkitekt J. P. Andersen, hos anlægsgartner Michael Larsen og i gartneriet *Fragaria* i Charlottenlund. Han blev hortonom (havebrugskandidat) 1909 og virkede i de følgende tre år som lærer på Vilvorde havebrugsskole under forstanderne Lars Nielsen og Valdemar *Jensen. Med denne baggrund købte han 1913 Beder havebrugsskole af forstander P. *Henriksen som af økonomiske grunde måtte opgive sin virksomhed. K. drev skolen videre under navnet Beder gartnerskole indtil 1956, hvor han overdrog ledelsen til to af sine sønner, Erik og Bent Klougart. Hans medfodte, ukuelige optimisme og uegennytte var af stor betydning for Beder gartnerskoles bevaring, udvikling og indsats for gartnerierhvervet i Danmark. K. ydede desuden en stor indsats i organisationslivet. Han var bl.a. formand for Det jyske havevæsen 1940–49, præsident for De samvirkende danske havevæsen 1943–46, repræsentant i Alm. dansk gartnerforening 1936–54 (derefter æresmedlem), medlem af bestyrelsen for Gartnerne salgsforening i Århus 1929–55 og medlem af komiteen for Det gamle gartneri i Den gamle by i Århus. Desuden medlem af radioudvalget for

gartneri og havebrug, af Beder menighedsråd og af Beder-Malling sogneråd 1950–54. Hans litterære virksomhed var ikke særlig omfangsrig og omfattede bl. a. *Gødningslære for Gartneri og Havebrug*. 1928 samt artikler i Danmarks Frugt-sorter, i Danmarks Haver samt i Gartnertidende, Haven, Vort Havebrug, Aftenposten, Vort Landbrug samt dagspressen. – R. 1938. □Foto.

Anton Pedersen i Horticultura, 1958 172f.

Åge Nicolaisen

Klubien [klu'bi'n], Anton Hieronymus Fritzsche, 1834–93, jurist. * 26.7.1834 i Randers, † 5.12.1893 i Kbh., begr. på Frbg. F: premierløjtnant, senere oberstløjtnant i artilleriet Balthazar Bernt Peter K. (1799–1863) og Esther Cathrine Torgersen (1804–75). ~ 31.10.1872 på Frbg. med Illa Marie Suenson, * 2.6.1848 i Kbh. (Holmens), † 8.2.1930 sst., d. af admiralitetssekretær, senere overauditor, etatsråd Jean Nicolas S. (1799–1887) og Henriette Jensine Lund (1812–87). K. blev student 1852 fra Metropolitanskolen, cand. jur. 1857, s.å. volontær i justitsministeriet, 1863 fuldmægtig sst., højesteretsadvokat 1867. På det Hurtigkarlske stipendium havde K. studeret to år (1863–65) i udlandet, men det var ikke udforskningen af den teoretiske retsvidenskab, men arbejdet for skranken der stod for ham som hans livsmål, og ved en lykkelig forening af personlige egenskaber, skarpsind, viden, veltalenhed og menneskekundskab blev han af mange anset som sin tids første advokat. K. havde været fuldmægtig hos G. *Brock. Til en lang række betydelige sager – lenssager o.a. – knyttede han sit navn, han var forsvarer i rigsretssagerne 1877 mod A. F. *Krieger, Ludvig *Holstein og C. A. *Fonnesbech samt C. *Hall og J. J. A. *Worsaae, aktor i sagen mod C. *Berg, P. P. Noes og T. *Nielsen („Holstebrosagen“) 1885–86 og mod Sigvald *Olsen 1886. Også i udarbejdelsen af ny lovgivning på fællesnordisk basis tog K. del. Han var således medlem af kommissionerne angående veksels-, varemærke- og firmaloven og udnævntes 1872 til medlem af den 1870 under C. S. *Kleins forsæde nedsatte kommission til udarbejdelse af forslag til en ny so- og handelslovgivning. 1887 blev K. medlem af bestyrelsen for de nordiske juristmoder og bestred i øvrigt en række andre hverv. En vis opsigst vakte det, at han 1892 beskikkedes til direktør for Den kgl. maleri- og skulptursamling og kobberstiksamlingen. Men særlig i sine yngre år og på rejser havde K. også plejet æstetiske interesser. Han var således en ungdomsven af Henrik Ibsen. – R. 1878. DM. 1882. K³. 1892. □Afbildet på træsnit efter tegn. af K. Gamborg af Holstebrosagen for højesteret,

1886. Posthumt mal. (Østifternes Kreditforening). Foto.

Slægtstavlesaml., 1931 101. [Godske Nielsen] i Ill. tid. 17.12.1893 (optr. i forf.s Udv. bladartikler, 1899 96–105). Tidsskr. for retsvidenskab VII, Kria. 1894 125f. A. F. Krieger: Dagbøger VI–VII, 1925. Troels G. Jørgensen: Højesteret fra grundloven til retsreformen, 1951. Højesteret 1661–1961 II, 1961 481f. – Papirer i Rigsark.

*Frantz Dahl**

Klæstrup (ved dåben Klestrup), Peter Christian Nygaard Mattat (Mathat), 1820–82, tegner. * 29.5.1820 i Kbh. (Trin.), † 9.3.1882 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: løjtnant i den norske hær, privatlærer og oversætter Christian Juel K. (ca. 1788–1837) og Sofie Jensine Anthon (ca. 1791–1866). ~ 30.5.1866 på Frbg. med forfatter Maren Emma Villhelmine Elisabeth Kierulff, * 14.3.1825 i Kbh. (Helligg.), † 27.1.1892 i Lyngby, d. af skibsfører, senere fyrinspektør og forstander for Bombebossen Andreas Christian K. (1792–1865) og Anna Sofie Adolfine Mongerod (1791–1862).

K. var vor første professionelle blad- og karikaturtegner. Han uddannedes på kunstakademiet 1835–41, og allerede 1840 kom han gennem Poul *Chievitz i forbindelse med Meir *Goldschmidt. Formentlig har K. raderet bilagsbilledet til Corsarens 2. nr., selv om det er signeret af J. Lind, Goldschmidts stråmand. Fra 2. årg. dukkede K.s mange træsnit op i bladet, og navnlig huskes hans Kierkegaard-karikaturer. Efterhånden leverede K. bidrag til de fleste af tidens morskabsblade og satiriske blade: Ny Portefeuille (1843–44), Flyveposten (bl.a. med raderingen af *Christian VIII på lit de parade*), Folkets Nisse, Pjerrot og Punch. 1864 udgav han selv bladet Oldfux med litograferede satiriske helsider. – K. var hele livet særdeles produktiv. Han tegnede til almanakker, han udgav en billedkalender for børn og selvstændige illustrationsværker med motiver fra Ludvig Holbergs komedier (1842–55), Johan Herman Wessels værker (1844–50), *Peder Paars* (1845), og han illustrerede børnebøger. Også flere litograferede portrætter stammer fra K., bl.a. det kendte af kritikeren *P. L. Møller*. Den satiriske litograferede serie *Skizzer af en Grevindes (: Danner) Liv og Levned, 8 lukkede Billeder* tillægges også K. I sine sidste år dyrkede han heraldikken og udgav smukke, kolorerede våbensamlinger som supplement til det danske adelsleksikon.

Hans speciale blev topografiske folkelivsbilleder fra København og kendte figurer og originaler fra byens gader. De findes i såvel radering som litografi og akvarel. Hans hovedværk i genren er

Klæstrup, P. C.

de tre store album med akvareller fra det gamle København under kongerne Frederik VI, Christian VIII og Frederik VII som opbevares i Hendes Majestæt Dronningens håndbibliotek. I over 600 tegninger skildres konge- og borgerliv, kongernes rejser og træarskrigen, og i sort-hvidt satiriseres over den politiske udvikling. Samlingen er et bestillingsarbejde, en gave fra nålemager P. C. Hjorth til kronprins Frederik og kronprinsesse Louise, udført 1873–77. Flere af sujetterne er sammen med andre lignende af K. selv udgivet i tre rækker med titlen *Det forsvundne København. Minder fra de „gode gamle Dage“*, 1877–81 (fot. opt. 1974). Denne produktion placerer K. som den præcise skildrer af det biedermeierske København. En del af billederne er åbenlyse kopier af kendte forlæg, men ofte har hans tegninger betydelig kildeværdi og atmosfære. Teknisk havde K. sine begrænsninger. Men han har lune og er en glimrende reportagetegner med betydelig evne til at skildre en periodes historie og folkeliv. □ Karikatur af J. C. Deichmann. Relief på mindeplade (Rosengården 9, Kbh.).

Danske streger, ved Jens Kruse, 1946 36–48. H. P. Clausen i *Convivium*, 1979 20–43.

H. P. Clausen

Kløcker, Abraham, 1673–1730, købmand. Døbt 28.9.1673 i Ålborg, † 2.2.1730 i Kbh., begr sst. (Petri k.). F: borger i Ålborg Jens Pallesen († senest 1682) og Helvig Kløcker (1641–1718). ~ 1° med Elisabeth v. Lengerken, begr. 4.3.1718 i Kbh. (Petri k.), d. af købmand Herman v. L. († 1702) og Elisabeth Holst (ca. 1665–1718). ~ 2° 26.8.1719 med Johanne Heerfordt, * 12.8.1681, † 21.11.1756 i Kbh., begr. i Petri k. (~ 1° 1698 med rådmænd Elovius Mangor, 1662–1714), d. af apoteker Christopher H. (1642–91) og Cecilie Iversdatter (1657–1721).

Godt 34 år gammel fik provinskøbmanden K. 1707 borgerskab i Kbh., og det varede ikke længe inden han regnedes for en af hovedstadens driftigste handlende. 1726 lykkedes det ham og to andre fremtrædende købmænd at skaffe hovedstadens privilegium på at være det eneste sted hvor de såkaldte fire species måtte oplagres: vin, brændevin, salt og tobak. Motiveringen for dette skridt var, at det ville vanskeliggøre smugleriet, men det var samtidig til største skade for den selvstændige handel i provinskøbstæderne, og det fremkaldte utallige klager. 1730 ophævedes privilegiet igen. K.s praktiske indsigter toges i høj grad i brug af det offentlige. 1720 var han nogle måneder kommitteret i politi- og kommercekollegiet og 1720–30 deputeret i missionskollegiet. Denne sidste stilling forbandt han med

hvervet som kurator for vajsenuhuset, ligesom han var direktør for Vestindisk-guineisk Kompagni. Han stod Frederik Rostgaard meget nær. – Kommerceråd. – K.s søn **Herman Lengerken K.** (1706–65) tog borgerskab som grosserer i Kbh. 1730, blev rådmand 1734, viceborgmester 1750, købte Gjeddesdal 1741 og oprettede det til et stamhus der dog solgtes af hans enke. Han og hans broderbørn blev 1757 anerkendt som hørende til tysk adel (efter foregivende på modrene side) og naturaliseret som dansk adel 1760.

J. C. L. Lengnick: Stamtbl. over købmand A. v. K.s descendenter, 1840 (også i Lengnicks Genealogier, I. saml., 1844). Tidsskr. for den norske personalhist. I. Kria. 1840–46 83–96. Danm.s adels årbog XXV, 1908 240. Carl Bruun: København, II, 1890. O. Nielsen: Kbh.s hist. VI, 1892. – Papirer i Kgl. bibl.

Harald Jørgensen

Kløcker, Herman Lengerken, se **Kløcker, Abraham**.

Kløvedal, Ebbe Reich, se **Reich (Kløvedal), Ebbe**.

Knieper, Hans, † 1587, maler. * i Antwerpen, † 2.11.1587 i Helsingør. ~ Marine Jehansen som overlevede ham.

Om K.s liv i Flandern vides intet – alene et allegorisk billede i vandfarve på Gaesbeek i Belgien tillægges ham – men han må have haft nogen anseelse som kunstner, siden den danske konges udsending Thomas Tenniker 1577 kunne engagere ham på kongens vegne til som gobelintegner at drage til Helsingør for at bistå ved udsmykningen af Kronborg; samtidig antoges væreren Anthonius de Goech (el. de Corte) til at forestå fabrikationen. K. fik 5.1.1578 sin originale bestilling, og da tapetmageren kort efter døde, blev hans bestilling også overdraget K. som med forbløffende energi gennemførte foretagendet. Han tegnede på papir patronerne som der vævedes efter; han rejste til Flandern efter flere arbejdere, han købte garn og farver og kunne allerede 1579 aflevere tyve tapeter (ca. 550 kvadratalen) med gammeltestamentlige emner (Nebukadneser, Daniel, Susanne). Derefter fik han tilsynet med alle kongens gobeliner. Nye opgaver ventede ham. Frederik II ønskede en gobelinserie af III tidligere danske konger, tillige med kongen selv og kronprinsen. En tilsvarende svensk gobelincyklus med ikke mindre end 143 konger var allerede i 1560'erne blevet planlagt af Erik XIV. I Danmark havde Antonius Samfleth 1574 udført en malet kongerække på ialt 117 kontrafejer. Bag portrætterne skabtes en rig, le-

vende og blomstrende baggrund, med borge og skove, dyr og overdådigt planteliv, og alt indfattedes i en bordure som både indeholdt allegoriske dybsindigheder, heraldiske tilkendegivelser og en ornamentik så elegant og strålende som aldrig for set herhjemme. 1581 sluttedes kontrakten om de 111 danske konger, gobelinet af kongen og prinsen samt om nogle jagttapeter. De skulle koste 9.000 daler og blev afleveret 1584. Af dem eksisterer 14 kongefremstillinger på Kronborg og Nationalmuseet, et jagttapet (sst.) samt afbildningen af et andet som senere er brændt (Fr.borg).

Da kongeserien var fuldendt, fik K. 1585 bestilling på den pragtfulde tronbaldakin. Denne der er vævet med solv, guld og silke og i en fornem og forældet stil, er vistnok Nordeuropas skønneste stykke tekstil; den kostede 1.600 daler og blev færdig 1586, blev 1659 af svenskerne taget som krigsbytte på Kronborg og forblev i den svenske kongefamilies eje, indtil den efter Karl XV's død overgik til staten (nu på Nationalmuseet i Stockholm). Foruden med ledelsen af tapetfabrikationen blev K. af kongen beskæftiget på forskellig vis med dekorativt arbejde. Han malede lærredstapeter til Kronborg med Gideons historie, dekorerede kongens kammer, malede i kirken og udførte 1582 en altertavle dertil. Han påtog sig også at dekorere et værelse, efter kongens intention, med harer. Af regnskaberne ses, at han gentagne gange fik betaling for portrætter af medlemmer af kongefamilien. På Rosenborg hænger nu det noget medtagne billede af *Christian IV* som ung prins, mens Fr.borg har billedet af *Frederik II* (1581; erhvervet 1914 fra Kassel) og af kongens svigerfar, *Hertug Ulrik af Mecklenburg*. Et billede af en lille prinsesse (sst.) der tillægges K. er formentlig udført af sachseren Zacharias Wehme. Endelig ved man, at Tyge *Brahe*, da han 1586–87 lod sin murkvadrant udsmykke af de dygtigste danske kunstnere, overdrog K. at male den landskabelige baggrund, mens T. *Gemperle* udførte portrættet og H. v. *Steenwinckel* (1545–1601) ariktekturen. Denne vurdering i forbindelse med de fortrinlige landskaber i gobelinerne har bevirket, at man har villet reducere K.s betydning som portrætmaler og antaget, at andre (Gemperle?, Samfleth?) er de egentlige udførere af portræterne som K. har fået betalingen for; sikkert med urette. Af hans figurmalerier repræsenterer navnlig portrættet af *Frederik II* et brud med den hjemlige tradition som det ældst kendte profane helfigursportræt der ydermere er indsat i et tredimensionalt udformet billedrum. K.s flamske oprindelse afspejles desuden i gobelinerne detaljerede landskabsbaggrunde og i ornamentikken som

dog også rober kendskab til Fontainebleauskolen. Han hører utvivlsomt til de betydeligste kunstnere som har virket her i landet.

F. R. Friis: Saml. til da. bygnings- og kunsthist., 1872–88. Samme: Bidrag til da. kunsthist., 1890–1901. Fr. Beckett: *Renæssancens portrætmaleri*, 1932. Heinrich Göbel: *Wandteppiche III*, 2, Lpz. Berlin 1934. Rigmor Krarup og E. Lassen i *Kunstmuseets årsskr.* XXXIII–XXXIV, 1946–47 105–23. M. Mackeprang og S. Flømand Christensen: *Kronborg-tapeterne*, 1950. Danms kirker, Fr.borg amt I–III, 1964–70.

Birgitte Bøggild Johannsen (O. Andrup)

Kniphof, Claus, ca. 1500–25, skibsfører, kaper. * ca. 1500 i Kbh.(?), † 30.10.1525 i Hamburg. F: borger i Kbh. Walter K. og Sidse Cortsdatter († 1553, ~2° med borgmester Jørgen *Kock, † 1556).

K., der var af velhavende og anset slægt, var allerede 1521 i Christian II's tjeneste og synes 1523 at have fulgt ham til Nederlandene rimeligvis som fører på et af flådens skibe. I foråret 1525 stak han i søen som fører for et i Christian II's navn udrustet skib, i begyndelsen i følge med Lambert *Andersen. De angreb i forening Bergen, opbragte hansestædernes skibe og havde på denne tid deres tilhold i Skotland hvorfra K. søgte at få udrustet hjælp til Søren *Norby som da havde rejst bønderne i Skåne hvilket dog ikke lykkedes inden Søren Norby havde måttet slutte forlig med Frederik I. Af handelshensyn havde den nederlandske regering erklæret K. for en sørøver; han fortsatte imidlertid sine kaperier mod hansestæderne og lå om efteråret ved Greetziel ved Øster-Ems' munding med en styrke på fire-fem store skibe for efter at have taget landsknægte om bord at gøre et togt til Norge med vidtstrakt fuldmagt fra Christian II som dennes hovedsmand. 7.10. blev han imidlertid overrasket af en overlegen hamburgsk skibsstyrke og efter en drabelig kamp ført som fange til Hamburg hvor han til trods for Christian II's fuldmagtsbrev 30.10. halshuggedes som sørøver; 75 af hans kammerater fulgte ham i døden. Den skæbne der havde ramt den statelige, smukke 25-årige søkriger der af sin konge var optaget i adelstanden, og som ved sine dristige bedrifter havde skaffet sig et både æret og frygtet navn viden om, ikke mindst ved sin ridderlighed og den ro hvormed han gik døden i møde, gjorde på samtiden et dybt indtryk der har sat sit præg i adskillige digte til hans ære.

Hanserecesse, 3. Abt. IX, München 1913. – *Zeitschr. des Vereins für hamb. Gesch.* II, 1847 577–91; IV, 1858 212–35; [O. Beneke] sst. V, 1866 477–79. C. F. Allen: *De tre nord. rigers hist.* V, 1872 99–128.

Povl Bagge

Knipschildt, O. J.

Knipschildt, Otto Joachim, 1851–1932, landmand. * 2.2.1851 i skovriderboligen til Espe hovedgård, Boeslunde sg., + 16.11.1932 i Kbh., begr. i Årby, Holbæk amt. F: skovrider, senere forpagter Carl Johan K. (1817–1903) og Barbara Marie Syberg (1826–1914). ~ 27.10.1876 i Nørre Soby med Charlotte Marie Møller, * 31.1.1852 på Falsensgave, Nørre Lyndelse sg., + 24.3.1945 i Kbh., d. af godsforvalter på Sobysogård, Odense amt, gårdejer, landvæsenskommissær Hans Didrik M. (1810–89) og Caroline Møller (1818–92). K. kom kort efter konfirmationen til sin onkel, forpagter F. *Hempel Syberg, Gelskov, for at lære landvæsen. 18 år gammel blev han underforvalter, senere overforvalter hos E. *Tesdaupf, Ourupgård. Efter at have aftjent sin værnepligt og en tid været forvalter på Gelskov forpagtede han 1875 Sobysogård på Fyn. Han kom snart til at høre til kredsen af fremskridtslandmænd på Fyn, drev et monsterværdigt landbrug og udvidede sin bedrift ved at knytte et stort sællesmejeri til gården. 1896 forpagtede han Lerchenborg ved Kalundborg, og det var især denne gård hans navn blev knyttet til. K. havde anlæg for administration og lyst til landbrug i den store stil. I løbet af få år forpagtede eller købte han en hel række større og mindre gårde, således at han på et tidspunkt drev ca. 1000 ha land og dermed var en af landets største jordbrugere. Han forpagtede Hedvigslyst og Melbygården under Lerchenborg, Dønnerup under Adlersborg samt øen Tæro, Strandgården og Flinterupgård, og han blev ejer af Svinningegården og Prøvestenen ved Lillerød samt medejer af Ragnesminde og Olstrupgården. 1917 afstod han forpagtningen af Lerchenborg og flyttede 1919 til Kbh., men var endnu nogle år forpagter af Hedvigslyst, Tæro og Strandgården og ejer af Prøvestenen. Mens K. var forpagter på Fyn tog han livligt del i det landøkonomiske foreningsliv, var tillige i en år-række formand for Nørre Søby sogneråd og medlem af Odense amtsråd; men også efter at han kom til Sjælland varetog han en række tillidshverv, navnlig i Holbæk amts landøkonomiske selskab og i Sukkerroedyrkerforeningen. K. var bl.a. formand for statens redskabsudvalg 1922–32, næstformand for landsudvalget for udenlandsk arbejdskraft fra 1908 og formand fra 1929, bestyrelsesmedlem i landhusholdningsselskabet fra 1916 og i en række aktieselskaber. I foreningsarbejdet påskønnede man hans erfaring og hans evne til at mægle mellem modstridende opfattere. Han var typen på den moderne storlandbruger med udpræget rationel og økonomisk betonet holdning til erhvervet. – R. 1921.

Dagens nyheder 5.1.1921. Ugeskr. for landmænd LXVI, 1921 74; sst. 1931 72; sst. 1932 766. Jordbrugsteknik III, 1931 21. P. S[toubæk] sst. 1932 201. Anton Christensen i Tidsskr. for landøkonomi, 1932 736f. Vort landbrug, s.å. 784. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Aksel Milthers**

Knobelauch, Frits Ferdinand, 1820–84, skuespiller. * 23.2.1820 i Kbh. (Petri), + 18.1.1884 sst. (Holmens), begr. sst. (Ass.). F: afsk. sekondløjtnant, kommissionær Isaac K. (ca. 1781–1849) og Ellen Cathrine Thorup (ca. 1784–1866). Ugift. Fra handels- og håndværkerstanden rekrutteredes de københavnske privatsceneres pionerer. K. var en af dem. Uddannet som urtekræmmer og ansat på et skibsederkontor, men med en brændende lyst til teatret meldte han sig 1848 ved J. P. Müllers selskab som gav forestillinger på Vesterbros teater. Så fulgte nogle rejseår, indtil H. W. *Lange tog ham ind til sit nye Folketeater på Nørregade i hvis åbningsforestilling *En lille Heks* (18.9.1857) han medvirkede. K. var fra naturens hånd lykkeligt udstyret med sceniske midler: en statelig sikkelse, et udtryksfuldt ansigt og en brilliant mørktfarvet tale- og sangstemme. Han blev Folketeatrets mest alsidige skuespiller i ti år. Hans repertoire strakte sig fra elskere og bonvivanter i vaudeviller og farcer over Jacques Offenbachs *Zeus i Orfeus i Underverdenen* og Kalkas i *Den skønne Helene* som han begge kærede med burlesk lune, til ældre adstadige karakterroller. Til hans bedste præstationer hørte danseren Gérard i *Gamle Minder* og Ib i *Gøngehøvdinden*. Fra 1867 tilhørte han Casino hvor han ligesom på Folketeatret blev den første fremstiller af mange roller som andre siden overtog i den af ham givne form, fx Grant i *Kaptajn Grants Børn*, Mørup i *Min egen Dreng* og først og fremmest Phileas Fogg i *Jorden rundt i 80 Dage* som han spillede for 200. gang få dage før sin pludselige død. □ Træsnit 1873, 1877 og 1883, efter sidstnævnte afbildet på træsnit af H. P. Hansen, 1884. Rolletegn. af P. Klæstrup (Teatermus.). Afbildet på litograferet scenebillede. Foto.

Danske kunstner-portrætter, saml. af Vilh. Møller, 1883. Rob. Neiiendam: Folketeatrets hist. 1857–1908, 1919. Samme: Casinos oprindelse og hist., 1923.

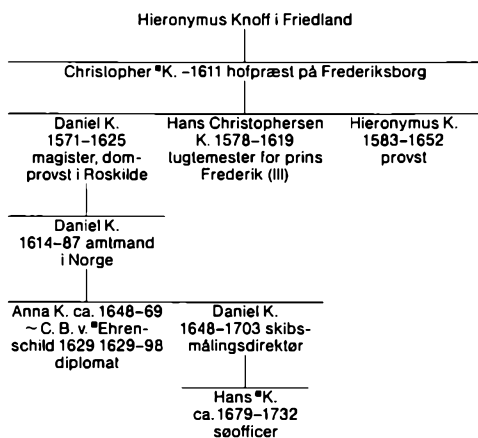
*Robert Neiiendam**

Knoff

Slægten føres tilbage til Hieronymus K. i Friedland (nu DDR), hvis søn Christopher *K. indvandrede til Danmark.

Christoffer Giessing: Danske, norske og islandske jubellærere I, 2, 1783 74–77 (fot. opr. 1979). E. A. Thømler: Hans Jønsson Grønbechs slægtbog i Pers. hist. t. 3. r. II, 1893 259–64.

Hans H. Worsøe

Knoff (Knopf), Christopher, † 1611, hofpræst. * i Friedland i Preussen, † 17.12.1611 i Roskilde, begr. sst. (domk.). F: Hieronymus K. ~ ca. 1569 i Kolding med Barbara Paludan, * ca. 1549, † 1598, d. af læge Johan P. og Barbara van der Rhone.

K. gik i skole i Königsberg og studerede fra 1557 i Wittenberg. 1560 blev han hofpræst hos enke-dronning Dorothea på Koldinghus og ca. 1566 hos Frederik II. Da den nordiske syvårskrig var udbrudt, udnævntes han 1567 til feltpræst hos Daniel *Rantzau og fulgte ham i nogle år blot med en afbrydelse for at holde bryllup i Kolding. 1572 disputerede han for den teologiske baccalauregrad og for magistergraden i Kbh., og så. viede han kongen til prinsesse Sophie af Mecklenburg. Som hofprædikant var K. en af Frederik II's meget betroede mænd og blev benyttet til mange slags hverv. 1588 tjente han kongen på hans dødsleje på Antvorskov og holdt en s.å. udgivet ligprædiken på tysk over ham. Den er mærkelig ved sin levende skildring af kongens personlighed og ved de mange karakteristiske småtræk den har opbevaret om ham. Efter kongens død synes K. for en del at have trukket sig tilbage fra hof-tjenesten, idet han 1588 fik sin afsked bevilget med rundelig pension (atter stad-fæstet 1596). Han tog ophold i Roskilde hvor han 1576 på kongens indtrængende henstilling var blevet valgt til domkapitlets kantor. Her levede han med sin nære ven og åndsfrænde Niels *Hemmingsen, og det var ham der 1600 meddelte universitetet dennes død og indbød professorerne til at følge ham til jorde. Under de kryptokalvinistiske stridigheder havde K. søgt at afbøde kongens vrede mod Hemmingsen, selv om han ikke havde kunnet hindre at han blev fjernet fra universitetet. Det ser også ud til, at det især var K. der havde stemt kongen ugunstigt over for

konkordieformlen. Både forhandlingerne om Hemmingsen og arbejdet med den nye bibeloversættelse, den såkaldte Frederik II's bibel vidner om hvor højt K. har været anskrevet ved hove. Som god Melanchtonianer var han stærkt skoleinteresseret og synes at have indlagt sig for-tjeneste af Frederik II's skole på Fr.borg. Foruden den ovennævnte ligprædiken har han 1586 udgivet *Etliehe Psalme und Sprüche* der af kongen var udvalgt af Davids salmer og derpå for-klaret af K. Værket er på over 1100 sider i 4° men udmærker sig ved sin klare, jævne skriftfor-tolking. Endvidere er det vistnok berettiget at regne K. for forfatter af en værdifuld betretning om felttoget i Sverige 1567-68 (tr. i H. F. Rør-dam: Monumenta Hist. Dan., 2, I, 1884 1-128). - K. synes at have været en velstående mand. En række kongebreve vidner om de gaver og andre betydelige økonomiske begunstigelser der i åre-nes løb blev ham til del. Ved sin død var han så-ledes foruden at være kantor i Roskilde i besid-delse af et kanonikat i Århus (fra 1571) og et vi-karie i Lund (fra 1569). 1564-67 havde han haft et kanonikat i Viborg. □Malet portræt fra epita-fium i Roskilde domk. ca. 1611 (Nat.mus.).

Kilder. Kirkehist. saml. 2. r. I, 1857-59 51 206-21; III, 1864-66 489 662; IV, 1867-68 72 281f 285f 751f; V, 1869-71 452 618f 625; 3.r.I, 1874-77 305 310 758 774; V, 1884-86 425; 4.r.IV, 1895-97 87; 5. r. III, 1905-07 569f. Monumenta hist. Danicæ, udg. H. F. Rordam II, 1875 621 623f 683-88. Breve til og fra Herluf Trolle og Birgitte Gjøe, udg. G. L. Wad II, 1893 311. Kancelliets brevbøger 1561-1615, 1893-1916.

Lit.D. G. Zwergius: Det sielandske cleresie, 1754 479-83. C. Giessing: Nye saml. af danske, norske og island-ske jubel-lærere II, 2, 1783 (faks. udg. 1979) 59-74. H. F. Rordam: Kbh.s univ.s hist. II, 1869-72. Bj. Kornerup: Fr.borg statsskoles hist., 1933 11. Poul Rasmussen i Kir-kehist. saml. 6.r.V, 1945-47 422. Harald Ilsoe sst. 7.r.V, 1963-65 465 470.

*Bjørn Kornerup**

Knoff, Hans, ca. 1679-1732, sofficer. * ca. 1679 på Strømsø i Norge, † 12.10.1732 i Kbh., begr. sst. (Trin. k.). F: skibsmålingsdirektør på Strøm-sø Daniel K. (1648-1703) og Maren Hansdatter (Halvorsen) († 1720). ~ 4.5.1714 i Kbh. (Hol-mens) med Mette Marie von Als(ten), † 1730, d. af kaptajn i søetaten Christian v. A. († efter 1696) og Karen de la Roche.

K. blev lærling 1694 og fik n.å. tilladelse til at gå i hollandsk tjeneste hvor han blev til 1699. 1697 udnævntes han til underløjtnant og 1700 til premierløjtnant. 1702-03 var han atter i hollandsk tjeneste og deltog i ødelæggelsen af den spanske sølvflåde ud for Cádiz. Efter sin hjemkomst fik han tilladelse til at føre et norsk armeret koffar-diskib på en rejse til Spanien. 1704 forfremme-des han til kaptajnlojtnant og ansattes som ind-

Knoff, Hans

rulleringsofficer i Bragernæs distrikt i Norge med bopæl først i Strømsø, senere i Laurvig. Ved krigens udbrud 1709 blev han chef for fregatten Hejren og senere s.å. for orlogsskibet Gyldenløve i Chr. E. von *Stöckens eskadre der blokerede Göteborg. 1710 var han, der s.å. var blevet kaptajn, chef for orlogsskibet Sværdfisken, først i Peter *Rabens eskadre i Nordsøen, senere i Østersøflåden under U. C. *Gyldenløve, og deltog i slaget i Køge bugt 4.10. N.å. blev han kommandorkaptajn, chef for orlogsskibet Fyen og fik samtidig kommandoen over en mindre eskadre til konvojering i Kattegat og Skagerrak, en tid underlagt Christian Thomesen *Sehested, og n.å. havde han samme kommando. 11.5.1712 blev hans eskadre angrebet af en overlegen svensk eskadre under schoutbynacht C. G. Siöblad. K. tog på grund af omstændighederne imod angrebet til ankers på Fladstrand red og værgede sig så godt, at Siöblad afbrød kampen og trak sig tilbage. K. blev for sin bravour i affæren kommandør. 1713 og 14 var han atter chef for Fyen og 1715 for Sophie Hedevig, med hvilket han deltog i slaget ved Rügen 8.8. I de følgende krigsår var han chef for orlogsskibe i Østersøeskadren. 1720 forfremmedes han til schoutbynacht og blev s.å. divisionschef.

Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben II–III V VIII X, 1903–34. O. Bergersen: Viceadmiral Tordenskiold I, Trondhjem 1925.

*Th. Topsøe-Jensen**

Knop, Oluf Jakobsen, † 1441/42, biskop i Västerås. † mellem 3.10.1441 og 28.2.1442, begr. i Västerås domk.

K. stammede fra Roskilde stift, men hans herkomst er ukendt. Navnet Knop forekommer spredt som navn på borgere i Øresundsregionen, og han kan være søn af byfoged i Vordingborg Jakob K. som 1387 medbeseglede ærkebisp Vinolds kvittering til dronning Margrete og det danske rigsråd for opbevaring af norske klenodier. K. havde studeret i Erfurt, Prag og Leipzig, både filosofi og jura, og havde adskillige gejstlige embeder da han 1418 første gang sendtes til Rom som Danmarks „procurator“ ved kurien. Da Navne Jensen Gyresting blev forflyttet til Odense providerede paven 1421 K. med Västerås bispedømme. Det skyldtes således mere en tilfældighed end kongelig indgriben at denne bispestol igen blev besat med en dansker, og det skyldtes nok mere personligt nag end danskerhad at K.s konkurrent ved flere embedsbesættelser Uppsalakanniken Oluf Ingvaldson rettede beskyldninger mod ham for forræderi mod kong Erik af Pommern. K. klarede frisag, og takket være hans gode forbindelser ved kurien sendte

kongen ham 1423 til Rom for at optræde i processen om hertugdømmet Slesvigs tilhørsforhold. K.s kirkepolitiske syn fremtræder i et brev fra 1427/28 til ærkebiskop Jöns Håkansson, bl.a. omtales også de udefra kommende farer. Om K.s holdning i den bitre strid om besættelsen af ærkesædet efter Jöns Håkanssons død 1432 vides intet, ligesom kendskabet til hans stilling under den påfølgende Dalkarleresjning er yderst sparsomt. Dalarne hørte til hans stift, og på Västerås slot sad den berygtede foged Jens *Eriksen. K. døde o. årskiftet 1441-42, okt. 1441 var han til stede i Stockholm, og 28.2.1442 meddelte Västerås domkapitel Vadstena kloster valget af efterfølgeren.

Kilder. Monumenta vetera ecclesiæ sveogothicæ, udg. E. Benzelius, Uppsala 1709 173. Monumenta Ullerakerensia, udg. Johan Peringskiöld, Sth. 1719 305. Scriptores rerum Danicarum VII, 1792 449–51. Scriptores rerum suecicarum I, Sth. 1818 159. Acta pontificum Danica, udg. Alfr. Krarup og Johs. Lindbæk II, 1907. Danm.s gamle personnavne, udg. Gunnar Knudsen m.fl. II, 1949–53 (reprooudg. 1979–80).

Lit. Johs. Lindbæk: Pavernes forhold til Danm., 1907. Ingvar Andersson: Källstudier till Sveriges hist., Lund 1928. Nils Söderlind i Kyrkohist. årsskr. XXXII, Upps. 1932 1–104. E. Lönnroth: Sverige och Kalmarrunionen, Göteborg 1934. Beata Losman: Norden och reformkonsilierna, Göteborg 1970 = Studia hist. Gothoburgensia XI. J. H. Olesen: Rigsråd, kongemagt, union, 1980.

Thelma Jexlev

Knopff, se Knoff.

Knoppert, Albert, † 1576, jurist, diplomat. * i Zwolle i Holland, † 16.5.1576 i Leuven, Belgien. K. immatrikuleredes 1545 i Leuven og studerede fra 1546 i Rostock hvor han tog den juridiske doktorgrad og en kort tid (1549) holdt forelæsninger over romerret. S.å. fik han Kbh.s univ.s eneste professorat i retsvidenskab o: romerret. Om hans kvalifikationer som jurist ved vi egentlig intet, da vi kun kender titlerne på nogle mindre, nu tabte arbejder af ham. Sikker er det derimod, at K. har spillet en betydelig rolle i universitetets administration, han var flere gange dets rektor, havde adskilligt at gøre med dets regnskabsvæsen, førte tilsyn med universitetsbiblioteket m.m. Størst interesse har dog hans diplomatiske virksomhed der har taget en væsentlig del af hans tid. 1551 var han i England, nærmest dog i en privat sendelse for nogle danske købmænd, hvoriblandt toldereren i Helsingør Sander Leyel. 1559 var han i Nederlandene med til at forberede Frederik IIs påtænkte frieri til Renata af Lothringen. 1562 forhandlede han i Lifland med den polske regering. Naturligt nok brugte Frederik II i årene 1563–64 K. som sendemand

til Nederlandene hvor han gennem Vilhelm af Oranien skulle rejse lån til dækning af de store udgifter i syvårskrigen. Rejsen var vistnok helt resultatløs, og det lykkedes heller ikke K. at løse den rigtignok også vanskelige opgave på rejser til Nederlandene 1564 og England 1565 og 1566 at overbevise de to landes regeringer om den danske Øresundsspærrings nødvendighed. Lige så lidt formåede han 1565 at få englænderne til at ophøre med deres handel på Rusland nord om Norge; men dronning Elisabeth lovede dog at forbyde sine undersåtter at tilføre svenskerne levnedsmidler og våben og sørge for, at de for fiskeri under Island gældende bestemmelser blev respekteret. 1567 og 1569 deltog K. i forhandlinger med hertugerne *Hans (1521–80) og *Adolf (1526–86) om deres lensmodtagelse af deres dele af Slesvig. 1572 var han udsat til at være Danmarks advokat i den i Stettinfreden fastsatte, men ikke iværksatte proces mod Sverige om de tre kroner. 1576 blev han sendt til tyske og nederlandske universiteter for at indhente juridiske responsa til gunst for kongen i lensstridighederne med de ovennævnte hertuger; men på rejsen blev han i nærheden af Leuven udplyndret af røvere og så ilde tilredt, at han en uge senere døde af sine sår.

Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen II, 1912 203 209 298 614f. Matricule de l'Université de Louvain IV, Bruxelles 1961 303. – H. F. Rordam: Kbh.s univ.s hist. I, 1868–69 623–28; II, 1869–72 332. Fr. Krarup i Hist. t. 4.r.II, 1870–72 915 917. Arthur G. Hasso sst. 10.r.II, 1932–34 564–69. P. Colding: Studier i Danm.s politiske hist., 1939.

*Poul Colding**

Knox, Edward, sir, 1819–1901, fabrikant i Australien. * 6.6.1819 i Helsingør, † 7.1.1901 i Sydney, N.S.W., Australien, begr. sst. F: købmand, toldklarerer George K. (1779–1830) og Elisabeth Frances Mullens (1787–1855). ~ 4.6.1844 med Martha Rutledge, * 23.11.1823 i Ballymagirt, Irland, † ca. 1917, d. af James R. og Martha Foster.

Efter skolegang på Sorø akademi, studieophold på et handelsakademi i Lübeck og praktisk handelsuddannelse i London rejste K. 1839 til Australien hvor han 1843 oprettede en sukkerfabrik i nærheden af Sydney, N.S.W., *Colonial Sugar Company*. De første år var vanskelige, bl.a. på grund af mangel på kapital, men guldfundene 1854 fremkaldte et voldsomt opsving i det økonomiske liv og gjorde det muligt for K. at skaffe kapital og at udvide foretagendet. Han oprettede et sukkerraffinaderi og grundlagde 1855 *Colonial Sugar Refining Company*. for hvilket han blev

administrerende direktor. Dette selskab oparbejdede han i årenes løb trods store begyndelsesvanskeligheder til et meget omfattende, monsterværdigt organiseret foretagende som blev den afgørende faktor i udviklingen af den australske sukkerindustri. Fra et lille raffinaderi med en årsproduktion på 1000 tons sukker udvikledes foretagendet til at omfatte fem store raffinaderier – i Sydney, Melbourne, Adelaide og Brisbane samt Auckland på New Zealand – med en årsproduktion på 100 000 tons tillige med sukkerplantager og tretten sukkermøller i New South Wales, Queensland og på Fijioerne med en årsproduktion af 60 000 tons. Ved selskabets 50 års-jubilæum var 33 000 acres af egne arealer beplantet med sukkerrør, hvortil kom, at selskabet behandlede mægtige partier af sukkerrør som købtes af private dyrkere. Ved siden af direkte at beskæftige 1200 funktionærer rådede de forskellige bedrifter i alt over 2500 heste og muldyr, 34 lokomotiver, 7200 jernbanevogne, 35 slæbedampere og 264 pramme og lægtre, mens aktiekapitalen var steget fra 150 000 £ til 2 200 000 £. K. havde i høj grad sine arbejdes og funktionærers velfærd for øje. Han tog initiativet til dannelse af et velgørenhedsselskab og et pensionsfond. I alle de 46 år han ledede selskabet, var der ikke tale om arbejdskonflikter. Flere danske fik betydelige stillinger inden for selskabet. K.s søn, William K. (1847–1935) blev ved K.s død hans efterfølger som administrerende direktør og indtog denne stilling til sin død.

K. nød den største anseelse og tillid i det australske samfund. 1856–57 og 1881–94 var han medlem af New South Wales Parlament (Legislative Council), og han var medstifter af The Commercial Banking Co. i Sydney som han var knyttet til i over 40 år, fra 1892 som formand for bestyrelsen. Endvidere var han formand for Prince Alfred Hospital i samme by fra dets oprettelse 1882. Ved K.s død karakteriserede den ledende australske presse ham som „a noble spirited personality and a benefactor to Australia“. 1898 blev han ophøjet i adelstanden som Knight Bachelor. – Skønt K. var af skotsk herkomst regnede han sig for dansk, og mange af de danske der nåede frem i Australien kunne takke ham for velvilje og støtte. Med stor trofasthed vedligeholdt han forbindelsen med Danmark og sin danske slægt. Hans ældste søn, George K. († 1888) blev en af New South Wales' betydeligste advokater. Den yngste søn, Adrian K. († 1932) blev udnævnt til den fremtrædende stilling som justitiarius for Australiens højesteret (Chief Justice of the Commonwealth of Australia). □ Mal. af John Longstaff, 1902 (National Art Gallery, Sydney).

Knox, Edward

John Knox i Soranerbl. XXVII, 1942 88–90. B. Rosenkilde Nielsen sst. 1944 74f.

A. Kamp*

Knud (I) den Store, ca. 1000–35, konge. * kort for 1000, † 12.11.1035 i Shaftesbury, begr. i Winchester. F: *Sven Tveskæg († 1014) og *Gunhild († tidligst 1014). ~ 1° med *Ælfgifu, -1030-, d. af Ealdorman Ælfhelm af Deira († 1006) og Wulfrun af Northampton. ~ 2° 31.7.1017 med *Emma, † 1052, enke efter kong Æthelred af England, † 1016, d. af hertug Richard I af Normandiet og Gunnor. – Med Ælfgifu far til *Harald Harefod og *Sven Alfifasen. Med Emma far til *Gunhild († 1038) og *Hardeknud. Bror til *Harald († antagelig 1018). Halvbror til *Estrid. Endnu ganske ung deltog K. i faderens togt 1013 der resulterede i herredømmet over England, og da kong Sven døde allerede 3.2.1014, overtog han ledelsen af den danske hær og gjorde krav på den engelske krone. Men englænderne kaldte deres fordrevne kong Ethelred tilbage fra eksilet, og over for hans og sønnen Edmund Jernsides overmagt måtte K. vige og vende tilbage til Danmark. Her var hans bror Harald allerede udpeget til konge, men K. tiltvang sig del i kongemagten, og de to brødre endes om et fælles togt til de slaviske områder hvorfra de hjembragte deres mor, den polske prinsesse Gunhild som faderen havde forstødt. Året efter udrustede K. med broderens hjælp og med tilskud af deres norske jarl Erik Haakonsson og – ifølge runeindskrifter – svenske kontingenter en mægtig flåde, hvormed han endnu 1015 sejlede til England. Efter en række slag med vekslende udfald, sidst sejren ved Ashingdon, sluttede K. under mægling af stormænd i efteråret 1016 forlig med Edmund Jernside der efter faderens død var blevet anerkendt som angelsaksernes konge. De to konger delte nu riget, så Edmund fik Wessex, K. Mercia og Danelagen. Kort tid efter (30.11.1016) døde Edmund, hvorefter også Wessex anerkendte K. der dermed var Englands enekonge; Edmunds slægt udelukkede fra tronen og hans sønner blev sendt i landflygtighed. De nærmest følgende år var K. stærkt optaget af arbejdet med at konsolidere sin magt og reorganisere det engelske styre. Han delte riget i fire jarledømmer; de tre overdrog han sine nærmeste medhjælpere: Erik Haakonsson fik Northumbria, *Thorkel den Høje East Anglia og angelsakseren Eadric Streona Mercia, mens han selv beholdt Wessex. Denne deling af magten var dog kortvarig; et for et blev jarledømmerne hurtigt inddraget. Forinden havde K. styrket sin legitimitet ved allerede 1017 at ægte Æthelreds enke Emma af Normandiet. Han følte sig derefter stærk nok til

at hjemsende størsteparten af hæren mod udredning af en mægtig danegæld der pålagdes folket som skat; han beholdt kun en vagtflåde på 40 skibe, hvortil kom en velorganiseret hird (thinglith).

K.s styre som engelsk konge skal ikke fremstilles her, blot skal det anføres at selv om man ikke fortier erobrerkongens lejlighedsvisе barbariske grusomheder, fremstiller engelske historieskivere fra samtid til nutid ham som en af deres store og gode konger der sikrede riget fred indtil som udadtil, gav gode love og i et effektivt styre forstod at samarbejde, ikke mindst med kirkens mænd, samt søgte at mildne modsætningerne mellem nordboer og angelsaksere. Selv opfattede K. sig fortrinsvis som Englands konge, så Danmark måtte nøjes med kortvarige besøg og i øvrigt styres ved stedfortrædere, først Thorkel den Høje, siden svogeren *Ulf Jarl (Wulfsige). Efter broderen Haralds død 1018 opnåede K. under et besøg året efter eneherredømmet i Danmark, dog næppe uden modstand, for i en proklamation til sit folk i England, danske som engelske, meddelte han at en truende fare for dem havde tvunget ham til Danmark, hvorfra faren især truede; takket være hans indsats var fremtiden dog nu betrygget. Om krisens karakter oplyses intet; heller ikke kendes formålet med et nyt besøg 1022–23, men den en tid landsforviste Thorkel indsattes nu som styrer. Snarest har K. vel frygtet en konkurrerende nordisk vikingemagt i Norge eller Sverige. En analyse af samtidige norrøne skjaldekvad (Ove Moberg) og situationen i Norden gør det sandsynligt, at K. under krisen efter Sven Tveskægs død har givet afkald på overherredømmet over Norge til fordel for den senest 1016 hjemvendte kong Olav den Hellige. Efter 1020 kan der i alle tilfælde spores et voksende modsætningsforhold mellem på den ene side kong Olav og svogeren, den svenske kong Anund Jakob og på den anden side K. der ikke varigt ville opgave herredømmet over Norge, men snart stræbte efter et samlet nordisk hegemoni. Da den norske og den svenske konge så 1025 havde rettet et dobbeltangreb mod Danmark, kom K. året efter med en flåde fra England og knuste i det navnkundige slag ved Helsingør i Østskåne den farlige koalition. Udfaldet af selve slaget er omstridt, men sikkert at K. havde demonstreret sin overmagt, om end det ikke straks førte til et nordisk imperium. Det fremgår af et brev han 1027 skrev hjem til sit engelske folk fra Rom: Ved afrejsen havde han efterladt den nordiske situation uafklaret, så også hjemrejsen måtte gå over Danmark hvor han skulle fuldbyrde freden med „de nationer, der ville berøve mig riget og liv“, men i stedet blev lamslået.

I dette brev er K.s titel udvidet: til konge af England og Danmark er føjet „konge over nordmændene og en del af svenskerne“. Hvilke realiteter der hentydes til er uvist, resultatet af besøget 1027 ligeledes. Men 1028 er K.s herredømme over Norge realiseret, da han drog med en flåde til Norge og indsatte den unge Haakon Eriksson i jarlefamiliens gamle rettigheder, mens kong Olav måtte gå i landflygtighed. Om K. opnåede partielt herredømme i Sverige lader sig derimod ikke bekræfte; den påberåbte mont med påskriften KNUT REX SV er ikke bindende, og Sverige nævnes ikke i Munken af St. Omers biografi hvor K. prises som danernes konge der fra dette ene rige vandt sig herredømme over fem riger, nemlig udover England og Danmark Britannia (Wales m.fl. bretonske områder), Skotland og Norge. I så vid en udstrækning var K.s Nordsoimperium ikke solidt. For Britannia og Skotland var der næppe tale om mere end et formelt eller delvist overherredømme, for Skotland alene kong Malcolms vasal-ed efter et hærtogt af K. omkr. 1030. Heller ikke i Norge blev K.s kongemagt stabil. Da Haakon Jarl som den sidste i slægten omkom 1029, søgte kong Olav at genvinde sit rige, men han blev slået og faldt selv i slaget ved Stiklestad 29.7.1030 mod en improviseret, fortrinnsvis norsk hær. K. havde ved sin „gavmildhed“ knyttet mange norske storbønder til sig. Men da han derefter indsatte sin ældste søn Sven med moderen Ælgifu som den faktiske styrer, opfattedes denne ordning som et fremmedvælde; det gav nationale kredse tilslutning til at anse Olavs død for et martyrium og den forhenværende vikingekonge for helgenværdig. 1035 udbrød der åbent oprør, så situationen ved K.s død var uafklaret, hans søn forjaget og kong Olavs lille søn Magnus (den Gode) hjemkaldt og anerkendt som norsk konge.

Romerrejsen 1027 hvor K. påskedag overværede pavens kroning af Konrad II til tysk-romersk kejser markerer K.s og de nordiske rigers indtræden i almeneuropæisk politik. K.s rejse fremstilles som en pilgrimsfærd, men han forhandlede også politisk med pave og kejser m.fl. „om hele mit folks velfærd, danskes som angelsakseres“, og K. skal have opnået alt hvad han udbad sig. Konkret nævnes kun kirkelige forhold, afgifter til pave og kirke og vedtagelser om sikrere og afgiftsfri rejser for pilgrimme på vej til Rom. For Danmark var det venskabelige forhold til kejseren af særlig betydning. Kontakten til Konrad II skal ifølge *Adam af Bremen være noget ældre og formidlet af ærkebiskop Unwan af Hamburg-Bremen, så alvorlige kirkelige og rigspolitiske konflikter blev bilagt. Den danske kirkes op-rindelige tilknytning til det tyske ærkesæde var i

de foregående årtier løst og erstattet af nær kontakt til England, hvorfra først Sven Tveskæg, siden K. hentede biskopper, K. således *Bernhard til Skåne, *Gerbrand til Sjælland og Reginbert til Fyn. På Unwans initiativ anerkendtes Hamburg atter formelt som Danmarks ærkesæde hvor danske biskopper skulle indvies; men det hindrede ikke, at den engelske kirkes indflydelse fortsatte. Unwan mæglede også fred med kejseren der nu anerkendte den reelt forlængst reetablerede Ejdergrænse. Det venskabelige forhold til kejseren opretholdtes, og i K.s sidste år aftalte han et ægteskab mellem sin umyndige datter Gunhild og den unge kejserens (den senere Henrik III); ægteskabet fuldbyrdedes først 1036, året efter K.s død, og hun døde allerede to år senere.

Ikke blot den danske kirke blev ophjulpet efter engelsk forbillede; ikke mindre grundlæggende var reformeringen af det danske møntvæsen efter engelsk mønster, således som det kan udledes af møntfundene. Man finder talrige møntmestre med angelsaksiske navne i en halv snes byer og lokaliteter fordelt på de enkelte landsdele. Møntvæsenet fremtræder nu som et fast kongeligt regale, men organiseret, så ret til udmøntning som i England kunne overdrages til andre – antagelig mod en afgift. Siden 1028 har K.: næppe forladt England, men man kender ikke nogen dansk regent efter Ulf Jarl som K. af omtvistet årsag lod dræbe i Roskilde domkirke, antagelig i forbindelse med besøget 1027. I sine sidste år var K. i England optaget af en omfattende lovgivning og andet reformarbejde, og han støttede sig nu mere end før på angelsaksiske stormænd. Midt i dette arbejde døde han 12.11.1035 i Shaftesbury; herfra førtes hans lig til Winchester hvor det gravlagdes. K. efterfulgtes i Danmark af sønnen med Emma, Hardeknud, i England først af sønnen med Ælgifu, Harald Harefod, og efter dennes død af Hardeknud, ved hvis død 1042 England vendte tilbage til den angelsaksiske kongelinge.

K. fik tidligt tilnavnet „den Store“ (Magnus) eller „den Mægtige“ (enn riki), og såvel i dansk og norrøn som i engelsk historieskrivning udstyredes han hurtigt med legendariske træk, og da de samtidige og tidlige kilder (Den angelsaksiske Krønike og Knud-biografien af en anonym munk i St. Omer som nordiske skjaldekvad og de tyske historieskrivere Thietmar af Merseburg og Adam af Bremen samt enkelte dokumenter) er så spredte, heterogene og tendentiose, må man opbygge en karakteristik alene ud fra sikre konstaterede handlinger. Det fremgår, at han har taget faderens organisationstalent i arv, men tidligt overført det fra det militære til det diplo-

Knud (I) den Store

matiske område. Hans vigtigste våben blev forhandlingens kunst: allerede ved hans erhvervelse og fastholden af England var evnen til at knytte høvdinge til sig vigtigere end hans militære indsats. I sine tidligste år kunne han være hård og til tider grusom mod sine fjender, men efterhånden overvandt han vikingementaliteten til fordel for et gavmildt diplomati hvor personlige gaver supplerede forhandlingerne. K. er den første nordiske hersker der nød europæisk anerkendelse, og i kraft af den kan man karakterisere ham som statsmand. Han besad magt og myndighed, så han ikke behøvede de mægtige ringformede fæstninger, Trelleborgene, der prægede hans forgængere i Jellingedynastiet. Man må derfor indrømme, at han fik sine tilnavne med rette.

Kilder. Anglo-Saxon Chronicle, udg. Charles Plummer I-II, Oxford 1892-99 (optr. 1952); da. overs.: Den oldengelske kronike i udvalg, ved Torsten Dahl, 1936. *Scriptores minores*, udg. M. Cl. Gertz II, 1922 (re-proudg. 1970) (*Gesta Cnutonis regis*); da. overs. af samme i Kong Knuts liv og gerninger, 1896. Adam af Bremen: *Gesta hammaburgensis*, udg. Bernhard Schmeidler, 3. udg. Hannover 1917 = *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum editi*; da. overs.: De hamb. ærkebispens hist., ved Carsten L. Henriksen, 1930 (2. udg. 1968). *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg*, udg. R. Holtzmann, Berlin 1935 (2. opl. 1955) = *Monumenta Germaniæ hist. Scriptores rerum Germanicarum N. S. IX. Dipl. dan. I.r.I, 1975.*

Lit. Johs. Steenstrup: *Normannerne III*, 1882 (re-proudg. 1972). L. M. Larson: *Canute the Great*, N. Y., London 1912. Augustin Fliche: *L'Europe occidentale de 888 à 1125*, Paris 1930 = *Histoire générale. Hist. du moyen âge II 286-97*. Curt Weibull: *Sverige och dess nord. grannmakter*, Lund 1921 (optr. i forf.s Källkritik och historia, Lund 1964 53-152). Ove Moberg: *Olav Haraldsson, Knut den store och Sverige*, Lund 1941. F. M. Stenton: *Anglo-Saxon England*, Oxford 1943 (3. udg. 1971) = *The Oxford hist. of England II*. Aksel E. Christensen: *Vikingetidens Danm.*, 1969 (2. udg. 1977) 266-77. Inge Skovgaard-Petersen i *Danm.s hist. I*, 1977 186-206.

Aksel E. Christensen

□ Fremstillet på mont. Tegn. i samtidigt manus. (British Museum); efter denne stik samt tegn. af Constantin Hansen (Fr.borg) og af Joan Kingsford, 1935 (sst). Fantasitegn. fra 1600-tallet (Kgl. bibl.) og stik. Stik af G. Vertue og af J. Smith. Fremstillinger af scenen ved havet hvor K. beskæmmer smigrerne, på stik af F. Aliamet, 1766, efter tegn. af R. E. Piné, stik af G. Vertue, stik af A. Stottrup, 1780, efter tegn. af J. J. Tischbein, stik efter tegn. af Erik Paelsen, 1782, tegn. af J. L. Lund (kobberstiksaml.), litografi efter L. Lehmann, træsnit efter tegn. af Th. Wegener, mal. af L. Frølich (Fr.borg), træsnit af B. Rode samt to mal. (det ene, 1900, i Fåborg mus.) og akvarel af Poul S. Christiansen. Andre scener i træsnit efter Wegener og i mal. af Frølich 1883-86 (Fr.borg).

Statuette af H. V. Bissen, 1838 (Glyptoteket). – Gravmæle (Winchester).

Povl Eller

Knud (II) den Hellige, † 1086, konge. † 10.7.1086 i Odense Skt. Albans k., begr. sst., siden i Skt. Knuds k. F: *Sven Estridsen (ca. 1020-74) og unævnt frille. ~ omkr. 1082 med *Edel af Flandern, * mellem 1065 og 1071, † 1115, d. af Robert, greve af Flandern (1071-93) og Gertrude. – Far til *Carl († 1127). Halvbror til *Erik Ejegod, *Harald Hen, *Niels († 1134), *Oluf Hunger, *Sven († 1104) og *Ingerid.

K. fremstilles som en i sin ungdom udpræget krigersk kongesøn. Han deltog sammen med broderen Harald (Hen) i farbroderen *Asbjørns Englandstog 1069 og var selv 1075 leder af et nyt togt hvor han erobrede og hærgede York; begge togter var dog ret resultatløse. Større fremgang skal han have haft på togter til det fjerneste Østersøområde hvor han ifølge den islandske skjald Kalv Manasons lovkvæde skal have besejret ti konger. Efter faderens død 1074 konkurrerede han med broderen Harald om kongemagten, men på et møde ved Isøre foretrak stormændene den fredelige Harald, og K. og flere brødre drog i landflygtighed – eller med helgenbiografiens udtryk „gik af vejen for sin broders vrede“. Pave Gregor formandede den norske konge Olav Kyrrer til ikke at støtte de oprørske kongebrodre og kong Harald til at forlige sig med dem. Efter Haralds død 1080 opnåede K. at blive dansk konge, muligvis støttet på sin hærmagt. – Om K.s korte kongestyre er det vanskeligt at opnå sikker kundskab, fordi alle kendsgerninger enten er indpasset i helgenbiografiens skema eller omstillet til et idealiseret kongespejl for Valdemarerne af Saxo, og først ved indtrængende kildeanalyser af M. Cl. *Gertz (1907) og Curt Weibull (1915) fik man øje for disse beretningers fundamentale misvisning. Sikker er det dog, at K.s kraftige hævde af kongemagten eller voldsregimente (Roskildekroniken) tidligt fremkaldte misfornøjelse i folket hos høje og lave. Blandt mange angivne motiver til det oprør der endte med hans død er det ikke muligt at udpege de sikre årsager. Helgenbiografierne nævner hans strenge kirkelovgivning, herunder krav om tiende, mens Roskildekroniken anfører indførelse af skat (*nefgiald*). Knytlingesagaen kongeligt gæsteri (redskud) og udnyttelse af skove, ødemark og andet ejerløst der var kongeligt regale, mens Saxo hertil føjer en sikkert medvirkende årsag til det fatale oprør: den selvrådige hævde af ledingspligten.

Trods al usikkerhed i K.s politik kan der dog fastlægges visse hovedlinjer. Forgængernes forhandlinger med pavestolen om oprettelse af et dansk eller nordisk ærkesæde holdt op; i stedet synes K. – vist i samarbejde med biskop *Richwald i Lund – at have arbejdet ihærdigt for at skabe en dansk nationalkirke. Han støttede kirkerne med rige gaver, således Odense, Viborg, Roskilde, men især Lund hvor han grundlagde en ny domkirke som han 1085 skænkede over 50 bol jordegods og tildelte store privilegier: ret til at oppebære rets- og ledingsbøder og frihed for redskud. Takket være gavebrevet til Lundekirken, vor ældste bevarede kongebrevstekst, kan man til dels bestemme hans kongemagt og funktioner. Hans ret til leding, fredkøb og andre bøder og afgifter viser ham som leder af rigets hær-væsen og som fredens og rettens vogter. Som modtager af købstadskat fremtræder han som byherre, og hans ret til redskud viser, hvorledes han modtog gæsteri (beværtning) fra lokalområderne, hvad der bekræfter beretningernes vidnesbyrd om hans stadige omrejse fra kongsgård til kongsgård til varetagelse af de kongelige hverv og til kontrol af de stedlige bryder og ombudsmænd der i hans fravær varetog samfundsfunktioner til opretholdelse af fred, lov og ret samt orden.

Konflikten mellem folket og denne hårde vikingekonge og samfundsfornyere kulminerede, da K. ville gøre et diplomatisk nøje planlagt Englandstogt for at befri det for Vilhelm Erobreren til samlingsmærke for det misfornøjede folk og stævne ledingsudbud fra hele riget til Limfjorden. Da mange var udeblevet, og K. begyndte at inddrive ledingsbøder, startede et oprør i Vendsyssel der med fortsat tilløb tvang K. til at flygte ned gennem Jylland til Slesvig og videre til Fyn og Odense hvor han søgte tilflugt først i kongsgården, siden i Skt. Albans kirke. Her dræbtes han sammen med sin bror Benedikt og 17 hirdmænd hvis navne, danske og fremmede, optegnedes på den Tabula der tidligt nedlagdes ved hans jordiske rester.

Ved Odensekirkeens engelske klerke agiteredes der tidligt for at gøre K.s død til et martyrium og ham selv til helgen. Allerede 1095 optoges hans lig og overførtes til enstensarkofag ved alteret, som beskrevet i det samtidige skrift *Passio*. Da Erik Ejegod året efter blev konge, overtog han ledelsen af arbejdet med at gøre broderen til kongehelgen, og ved sin rejse til paven omkr. 1100 opnåede han pavelig anerkendelse af K.s helgenværdighed, så hans ben ved den højtidelige *translatio* 19.4.1101 (eller 1100) kunne overføres til det gyldne helgenskrin svøbt i fin byzantinsk silke med det kejserlige ornemonster og

derpå placeres på alteret i Skt. Knuds kirke. Skrin og silke var antagelig en gave fra K.s enke Edal der siden 1092 var hertuginde af Apulien. Som kongehelgen gled K. under Valdemarerne i baggrunden, mens hertug Knud (Lavard) nu blev den særlige kongehelgen; siden genvandt kong K. sit helgenry og er dyrket over hele Norden på martyrdagen den 10. juli der endnu i dette århundrede var en stor markedsfest i Odense. Også uden for Norden dyrkedes han, ikke blot i Flandern sammen med sønnen Carl, greve af Flandern, der 1130 led samme martyrdød som faderen, men allerede omkr. 1100 af korsfarerne i Bethlehem, ligesom han stadig har et alter i Santa Maria in Traspontina i Rom. Gennem hele middelalderen konkurrerede han med hertug Knud om at være værnehelgen for henvend et halvt hundrede Knudgilder i Danmark, Sverige, Gotland og Balticum. Adskillige kirker og hellegilder og talrige kapeller og altre er opkaldt efter ham. – Datteren *Cæcilia*, –1131–, blev i Danmark efter faderens død og blev gift med den svenske Erik Jarl. If. Saxo boede de på Haraldsted ved Ringsted. Den anden datter *Ingerd* blev gennem sit ægteskab med Folke stammor til den svenske Folkungeslægt. □K.s skelet bevaret i helgenskrinet (Skt. Knuds k., Odense). Fresco ca. 1200 (fødselskirken i Bethlehem), kopi af Tadeus Richter (Fr.borg). Udskaarne træfigurer ca. 1400 (forhen Sääksmäki k.), på korstol 1420 (Roskilde domk.), ca. 1500 (Nat.mus., fra Skt. Peders k., Næstved; Saxe-købing k.: Nørholm k. ved Ålborg). Kalkmal. af Elmelundemesteren ca. 1500 (Fanefjord k.). Træsnit fra Resen ca. 1675, og i Thura 1749 efter fremstilling på forsvunden altertavle fra Roskilde domk. Fantasiportræt fra 1600-tallet i stik, tegn. (Kgl. bibl.) og mal. (Malmö rådhus). K.s drab fremstillet på mal. af Daniel Freschié (altertavle i S. Maria in Traspontina, Rom), gengivet i mal. (Fr.borg) og stik af B. Balliu fra 1660erne, 1670 og 1678 efter tegn. af F. de Neuf. Samme scene i mal. af E. Pauelsen, 1777 (bl.a. Skt. Knuds k., Odense), af C. A. v. Benzon, 1844 (Fyns stifts mus.), af C. Dalsgaard og i litografi efter tegn. af P. Klæstrup. Mal. af J. Settegast, 1865 (Skt. Ansgar k., Kbh.). Glasmal. 1887 (Skt. Albans k., Kbh.). Statue af V. Jarl, 1922 (ved Frederikskirken, Kbh.). Udkast til springvand af E. Utzon-Frank, 1934 (Fyns stifts mus.), statue af samme (Albani torv, Odense), udkast 1944. – Sten i Assenbølle, Fyn, hvor K. skal have hvilet.

Kilder. Vitae sanctorum Danorum, udg. M. Cl. Gertz, 1908–12 (Tabula, Passio, Epitafium, Ælnoth m.m.); overs. af Hans Olrik i Danske helgeners levned, 1893–94 (fot. optr. 1968). Scriptores minores, udg. M. Cl. Gertz I, 1917–18 (reprodukt. 1970) (Roskildekroniken);

Knud (II) den Hellige

da. overs.: Den ældste Danmarkskronike, ved Jorgen Olrik, 1898. Saxo: Gesta Danorum, udg. J. Olrik og H. Ræder I–II, 1931–57; da. udg.: Saksnes Danesaga, overs. Jorgen Olrik I–IV, 1908–12 (2. udg. 1925). Sogur Danakonunga, udg. Carl af Petersens og Emil Olson, 1919–26 (Knyttlinga saga); da. overs.: Knyttlinge saga, ved Jens Peter Ægidius, 1977.

Lit. Hans Olrik: Konge og præstestand I, 1892. M. Cl. Gertz: Knud den helliges martyrhist., 1907 = Univ. festskr. Ellen Jørgensen: Helgendyrkelse i Danm., 1909. Curt Weibull i Hist. t. för Skåneland VI, Lund 1915 1–286 (også som særtryk: Saxo, Lund s.å.). Hal Koch: Danm.s kirke i den beg. højmiddelalder I, 1936. Laur. Weibull: Skånes kyrka från älsta tid till 1274, 1946. Tue Gad: Legenden i da. middelalder, 1961. Samme i Kulturhist. leks. for nord. middelalder VIII, 1963 596–600. N. Skyum-Nielsen: Kvinde og slave, 1971. Erich Hoffmann i Hist. Zeitschrift CCXVIII, München 1974 529–70. Aksel E. Christensen i Danm.s hist. I, 1977 237–59 262f.

Aksel E. Christensen

Knud (III) Magnussen, † 1157, konge. † 9.8.1157 i Roskilde. F: *Magnus (ca. 1106–34) og *Richiza (* ca. 1104–08). ~ en datter af kong Sverker I af Sverige, † ca. 1155. – Far til *Valdemar (1158–1236) og *Niels († 1180).

K. nævnes første gang 1145, da han sammen med sin fætter Sven, Erik Emunes søn, overværede ærkebiskop *Eskils indvielse af Lunds domkirke. Året efter, da Erik Lam nedlagde kronen, konkurrerede de to om at blive hans efterfølger; begge blev konger, K. valgt af jyder, Sven af skåninger og sjællændere. De genoptog straks deres fædres fjendskab hvad der medførte borgerkrig indtil 1157, kun afbrudt af et fælles vendtøgt efter tilskyndelse af ærkebiskop Eskil; det mislykkedes og førte til ny strid. K. søgte gentagne gange at erobre Sjælland, men blev hver gang slået, 1147 ved Slingerup, 1150 ved Tåstrup. Han flygtede derefter til udlandet, vendte tilbage med støtte af ærkebiskop Hartwig af Bremen, men blev atter nedkæmpet (1151 ved Gedbæk nær Viborg). K. vendte sig nu til den nyvalgte tyske konge Frederik Barbarossa der støvnedede begge konger til det tyske rigsmøde i Merseburg; her tog Sven hele det danske rige til len af den tyske konge, men skulle til gengæld forlene K. med Sjælland. Da Sven ikke opfyldte dette løfte, forbandt K. sig nu med Knud Lavards søn Valdemar der ægtede K.s halvsøster Sofie. Med støtte af kong Sverker af Sverige, hvis datter K. ægtede, vendte de to svogre sig nu mod kong Sven, og efter at de var hyldet som konger på Viborg landsting (1154) forlod mange stormænd Sven der nu blev fordrevet og søgte tilflugt og støtte hos hertug Henrik Løve af Sachsen. Da Sven derefter med en tysk hær søgte at genvinde sit rige, tvang de danske stormænd ved et møde på Lolland de tre konger til et forlig der delte riget i tre dele, så K. fik Sjælland, Valdemar Jyl-

land og Sven Skåne. Da K. derefter havde indbudt sine medkonger til et møde i Roskilde til stadfæstelse af forliget, lod Sven en gildeaften (9.8.) sine mænd overfalde medkongerne; K. mistede livet, mens Valdemar undslap som såret; samme efterår vandt han slaget på Grathe hede hvor Sven omkom under flugt.

Om K. som personlighed er intet sikkert kendt. Han efterlod sig flere frilleborn, bl.a. Niels der siden æredes som helgen, og den berygtede biskop Valdemar af Slesvig der vist lod forfatte et nu tabt historisk skrift med tendens for K. der har været benyttet af den engelske historieskriver Ralph Niger og flere; ud fra en analyse af disse har Anne K. G. Kristensen benævnt den Knud Magnussens krønike. □Tegn. fra 1600-tallet (Kgl. bibl.). Fremstillet på træsnit af blodbadet i Roskilde efter tegn. af Th. Wegener.

Curt Weibull i Hist. t. för Skåneland VI, Lund 1915 1–286 (også som særtryk: Saxo, Lund s.å.). Anne G. K. Kristensen i Hist. t. 12.r.III, 1968–69, 431–52. Rikke Malmros i Scandia XLV, Sth. 1979 43–66.

Aksel E. Christensen

Knud (IV) den Sjette, 1163–1202, konge. * 1163 (Valdemarårbogen 1162), † 12.11.1202, begr. i Ringsted k. F: *Valdemar den Store (1131–82) og *Sophie (ca. 1141–98). ~ 1177 med *Gertrud af Sachsen, * ca. 1154, † 1.7.1197, d. af hertug Henrik Løve af Sachsen og Bayern (1129–95) og Clementia af Zähringen. – Bror til *Ingeborg (1175–1237), *Richiza († 1220) og *Valdemar Sejrr.

K. er født i Valdemars enestyles sjette år og indgik allerede som spæd i faderens dynastiske og arverigeplaner. Som etårig traf Valdemar aftale med Henrik Løve af Sachsen om, at han skulle ægte dennes datter Richiza, og efter dennes død i 1167 trolovedes han 1171 til søsteren Gertrud, med hvem han holdt bryllup 1177. Allerede 1165 havde kongen ladet ledingshæren udse K. til fremtidig konge, siden svor rigets mænd ham troskab i Roskilde, og ved kirkefesten i Ringsted 25.6.1170, hvor Knud Lavard indviedes som kongehelgen, salvede ærkebiskop *Eskil K. til konge ved den første kendte danske kongekroning. Siden tituleredes han konge, fx af *Absalon, men aldrig af faderen. Ved sit bryllup fik han Halland til kongeligt underhold, men først i faderens sidste år indsattes han med personlig magt, da som medkonge i Skåne og Halland. – Efter Valdemars død 1182 hyldedes den kronede K. på landstingene, først i Viborg. Kun hans egne skåninger der forud var i oprør mod ærkebiskop Absalon søgte at vælge en anden kongegæstling, Harald Skreng, støttet af den svenske jarl Birger Brosa; efter nogen fremgang blev Harald nedkæmpet af Absalon med den konge-

lige hær. K. er en konge hvis personlige indsats kun svagt lader sig erkende. I det første tiår af hans tyveårige regering stod Hvide-slægten tæt om tronen, og K. fulgte stadig Absalons råd i verdslige sager (Arnold af Lübeck), mens hans yngre bror Valdemar (Sejr) dominerer billedet i hans sidste år. Der er derfor ikke grund til at tvivle på Saxo, når han gør Absalon ansvarlig for bruddet med den tyske kejser, da K. nægtede at aflægge en formel lensed til ham, og denne i vrede sendte K.s søster, der var trolovet til en af kejserens sønner, tilbage til Danmark. Absalon har også hovedæren for sejren over hertug Bugislav af Pommern i pinsen 1184 der gav Danmark højhedsretten over Pommern og kongen titlen „Vendernes konge“. Mere personligt engageret må K. have været i de to konflikter hvor kongehuset med sin politik implicerede pave og Europa. Da junker Valdemar 1187 overtog styret af hertugdømmet Slesvig, førte det hurtigt til sammenstød med biskop Valdemar af Slesvig, en uægteskabelig søn af Knud Magnussen der havde forvaltet hertugdømmet under junkerens umyndighed, og hurtigt kom de to Valdemarer i en så heftig strid, at biskoppen indlod sig på forræderi og oprør og blev besejret og fanget af hertugen; selv om K.s bror var den handlende, var K. som konge ansvarlig for den fortsatte fængsling (1192–1206) der truede med brud med paven, men afværgedes af Absalon og abbed Vilhelm af Æbelholt. Samtidig procederede K. sammen med paven mod den franske konge Filip August der forskød K.s søster Ingeborg umiddelbart efter brylluppet 1193. Konflikten kompliceredes og var uafsluttet ved K.s død. Indadtil er K.s navn knyttet til to reformlove. Tidligt i regeringen gælder det sammen med Absalon vederloven der restitueredes og udvidede den kongelige hird til en rigsomfattende herremandskær under hård disciplin. Måske i forbindelse hermed dannedes et rigsomfattende broderskab, af hvilket 62 grupper fra Jylland og Øerne er kendt fra broderlisten i Kong Valdemars jordebog. K. indgår selv i broderskabet; hans gruppe er knyttet til Åbo syssel i Jylland. Sent i regeringen følger den kongelige forordning om manddrabsforbrydelser af 28.12.1200 hvor K. atter har ærkebiskoppen som medudgiver og muligvis den kongelige kansler Anders Sunesen som initiativtager. Her er tale om en udpræget fredslovgivning der under kongelig myndighed skærper samfundets indgriben over for voldsforbrydelser. I K.s sidste år under magtkampen i Tyskland mellem Staufer og Welfer siden 1197 gjorde hertug Valdemar sig meget aktivt gældende, erobrede Holsten med mere og skabte grundlaget for det danske Nordalbingien.

1201 anerkendte Lübeck dansk overhøjhed, og ifølge Arnold af Lübeck blev kong K. modtaget i byen „med glans og hæder“. Samtidig indledtes en imperialistisk dansk politik i det østlige Balticum. □ Kalkmalerier (omkr. 1350, Ringsted k.; Stehag k., Skåne), efter sidstnævnte kopi af H. Erlandsen, 1937 (Fr.borg). Vævet tapet af Hans Knieper 1581–84 (Nat.mus.). Tegn. (Kgl. bibl.) og stik fra 1600-tallet.

Kilder. Arnoldus Lubicensis: Chronica Slavorum, udg. Georg Heinr. Pertz, Hannover 1868 (optr. 1930) = Scriptorum rerum Germanicarum; da. overs.: Arnold af Lybeks slævekronike, ved P. Kierkegaard, 1885. Scriptorum minores, udg. M. Cl. Gertz 1, 1917–18 (repro. 1970) (Sv. Aggesens Vederlov og Historia); da. overs. i Sv. Aggesens hist. skr., ved M. Cl. Gertz, 1916–17 (repro. 1967). Saxo: Gesta Danorum, udg. J. Olrik og H. Ræder 1–11, 1931–57; da. udg.: Saksens Danesaga, overs. Jørgen Olrik 1–IV, 1908–12 (2. udg. 1925). Diplomatarium Danicum III–IV, 1958–77.

Lit. Hans Olrik: Absalon 1–11, 1908–09. N. G. Heine: Østersøproblemer omkr. 1200, 1941. H.-J. Freytag i Aus Reichsgesch. und Nord. Gesch., udg. Horst Fuhrmann m.fl., Stuttg. 1972 = Kieler hist. Studien XVI 222–43. Aksel E. Christensen i Danm.s hist. 1, 1977 356–72.

Aksel E. Christensen

Knud Danaast, se Gorm.

Knud Lavard, † 1131, hertug. * vistnok 12.3. i ukendt år 1095–1100 i Roskilde, † 7.1.1131 i Haraldsted, begr. sst., siden i Ringsted k. F: *Erik Ejegod († 1103) og *Bodil († 1103). ~ ca. 1116 med Ingeborg, –1130–, d. af fyrst Mstislav af Rusland og Christine af Sverige. – Far til *Kirsten og *Valdemar den Store. Halvbror til *Erik Emune og *Harald Kesja. K. er ifølge fragmenterne af Robert af Elys helgenkrift fra ca. 1135 født i Roskilde ved Skt. Gregors dag i faderens første kongetid; han er opkaldt efter farbroderen Knud den Hellige og synes således forudbestemt til at blive faderens efterfølger fremfor hans ældre frillesønner, bl.a. Harald Kesja der sammen med ærkebiskop *Asser stod for riget under faderens sidste pilgrimsrejse der endte med hans død på Cypren 1103. Efter faderens tidlige død blev dog hverken Harald eller den ægtefødte K. konge, men deres farbror Niels. K. overdroges til opfostring hos Skjalm *Hvide i Fjenneslev; siden opholdt han sig en årrække hos sachserhertugen Lothar (tysk konge 1125–37). Efter hjemkomsten blev K. af kong Niels anerkendt som grænsejarl i Slesvig hvor han som driftig byherre fremmede Slesvigkøbmændenes handel og til gengæld blev protektor og æresoldermand for deres gilde, det senere Skt. Knuds gilde, i hvis segl han afbildes. Som jarl har han især haft grænsekampe med sin fætter, obodriterfyrsten Henrik († 1127) og den-

Knud Lavard

nes sønner, og da disse kort efter døde opnåede han 1129 som len af kong Lothar herredømmet over obodriterritoriet med titel af knæs (fyrste, konge). I sine sidste år forenede han således det slesvigske område under kong Niels med titel af hertug (dux) og det tysk-slaviske obodriterrige som knæs under den tyske konge. Slavernes historieskriver Helmold berømmer ham omkr. 1170 i begge egenskaber, såvel som slesvigernes „velgører“ som hans samarbejde med slavernes apostel, den tyske biskop Vicelin. K.s forhold til kong Niels, hans dronninger og især sønnen *Magnus er helt legendarisk forvrænget i overleveringen. Et voksende modsætningsforhold til kongen og Magnus er dog uomtvisteligt, for de har – og sikkert med rette – betragtet ham som en farlig medbejler til kongetronen, når den gamle kong Niels døde. Rivaliteten førte til, at Magnus dannede en sammensværgelse mod K., og at han selv ved svig dræbte ham ved Haraldsted den 7.1.1131. Om dette drab efter kongens julegilde i Roskilde er allerede Robert af Elys beretning rent legendarisk. Denne tidlige legendedannelse hindrer os i at slutte noget sikkert om K.s personlighed og om hans faktiske politiske indsats. Hans største historiske betydning er knyttet til drabets politiske eftervirkninger og hans senere placering som Valdemarernes kongehelgen. At kong Niels lod sønnens udåd upå-talt misbilligedes af ærkebiskop Asser, og K.s bror Erik Emune indledte straks den borgerkrig der de følgende tre årtier hærgede riget. Så snart Erik Emune opnåede den danske kongemagt (1134), gik han i gang med at forberede broderens helgenværdighed. Der knyttedes mirakler til martyren, og englænderen Robert af Ely formede den ældste helgenbiografi; efter de bevarede brudstykker at domme har den været nøje formet over det gængse skema. 1146 fik Eriks søn Sven Grathe og K.s søn Valdemar, trods modstand fra ærkebiskop *Eskils side, K. skrinlagt ved alteret i Ringsted kirke; men først ved forliget mellem konge og ærkebiskop efter det pavelige skisma i Valdemars tidlige regeringstid opnåedes pavens kanonisering af K. ved bulle af 8.11.1169, hvorefter K. hertugs translation fandt sted ved en stor kirkefest i Ringsted 25.6.1171, hvor samtidig Valdemars ældste ægtefødte søn Knud VI blev kronet som medkonge og efterfølger. Kong Valdemar udnyttede straks sin egen linjes særlige kongehelgen. Et kongebrev fra Valdemar den Store (fra 1177?) til danske Gotlandsfarere viser at Hellig Knud i Ringsted var skytspatron for et rigsomfattende broderskab af Knudsgilder der forplantede sig til Gotland og Sverige og videre til Estland og Letland. K. fejredes som helgen rundt om i riget på

dødsdagen 7.1. eller translationsdagen 25.6. eller begge dage; han fejredes desuden i Sverige og Finland samt i de slaviske egne hvor der eksisterede kapeller indviet til ham, således i Alt-Lübeck (ifølge Helmold) og i Lüneburg (1233). På grundlag af helgenlitteraturen og Helmold stobte Saxo i Gesta Danorum den Valdemarernes kongehelgenskikkelse der efter Hans Orlriks monumentale monografi 1888 har behersket dansk historieskrivning helt ind i 1930'erne. Da havde Curt Weibull forlængst (1915) påvist Saxos og legendens helt uhistoriske billede. Siden har historikerne haft svært ved at finde en fast ny vurdering. For E. *Arup (1925) var K. den dygtige politiske stræber og den fornemme europæer der var mistænkelig i de hjemmegjorte danskeres øjne, så ondt nid blev hans bane. Hal *Koch fastholdt (1936 og siden) billedet af den blændende og lofterige personlighed der rantes af misundelsen, og 1967 drog H. Paludan konklusionen af afklædningen af helgenen og gjorde K. til den lovlige danske kongemagts antagonist der med tysk bistand konspirerede mod sit land og faldt på sine gerninger, dræbt af rigets styrer Magnus. Sidste fremstilling (Aksel E. *Christensen 1977) kan ikke finde belæg for K.s rolle som landsforræder eller tysksindethed, da Roskildekroniken, hvis helt er Magnus, har en overmåde positiv karakteristik af K., men rivaliteten understreges som motiv.

Teglstenskirken i Ringsted, som Valdemar den Store grundlagde som gravkirke for sig og sin efterfølger, blev samtidig et stilet monument over kongelinjens værnehelgen, hvis kraft skulle forplante sig til efterfølgerne som illustreret ved kongegravene der fra helgenskrinet på højalteret lagdes i generationsrækker bort fra det som en stamtavle fra Valdemar den Store til Erik Menved og hans slægtled. Den yngre kongefamilie lod kalkmalerier i kirken forherlige slægten, især fremstillingen i korshvælvingen fra omkring 1300, hvor K. med hertugfane fremstilles sammen med Erik Plovpenning-legenden. Også i andre kirker fremstilledes hertug K. på kalkmalerier, bl.a. det nærliggende Vigersted, men også så fjernt som i Skive.

□ Fremstillet som rytter med hertugfane på Slesvigs Skt. Knudsgildes segl. Kalkmal. ca. 1268 og ca. 1300 (begge Skt. Bendts k., Ringsted), ca. 1450 (Vigersted k.), af And. Johansson, ca. 1500 (Linderød k.), 1552 (Skive gl. k.) og ca. 1552 (Hvidbjerg k.). Ligsten fra midten af 1600-tallet (Skt. Bendts k., Ringsted). K.s drab fremstillet på akvarel af Anker Lund 1865, på tegn. af Magnus Petersen 1886 og på træsnit af H. P. Hansen. Andre scener af K.s liv på tegn. af Louis Moe, 1893, og på mal. af Ellen Hofman Bang udst.

1920. – K.s kors, tegnet af V. Koch, skænket af Thor Lange, 1902 (Haraldsted).

Kilder. Vitae sanctorum Danorum, udg. M. Cl. Gertz, 1908–12 (Robert af Ely, Ordinale m.m.); overs. af Hans Olrik i Danske helgeners levned, 1893–94 (fot. opr. 1968). Scriptores minores, udg. M. Cl. Gertz I, 1917–18 (reprudg. 1970) (Roskildekroniken); overs. af Jørgen Olrik, 1898. Saxo: Gesta Danorum, udg. J. Olrik og H. Ræder I–II, 1931–57; da. overs. Saksens Danesaga, overs. J. Olrik I–IV, 1908–12 (2. udg. 1925). Helmolds slavekronike, udg. Bernhard Schmeidler, 3. udg. Hannover 1937 = Monumenta Germaniae hist. Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum editi; da. overs. af P. Kierkegaard, 1881.

Lit. Hans Olrik: K. L.s liv og gerning, 1888. Curt Weibull i Hist. t. för Skåneland VI, Lund 1915 1–286 (også som særtryk: Saxo, Lund 1915). Erik Arup: Danm.s hist. I, 1925 (fot. opr. 1961). Hal Koch: Danm.s kirke i den beg. højmiddelalder I–II, 1936. Tue Gad: Legenden i da. middelalder, 1961. Samme i Kulturhist. leks. for nord. middelalder VIII, 1963 600–03. Helge Paludan i Historie ny r. VII, 1966–67 497–525. Aksel E. Christensen i Danm.s hist. I, 1977 274–77 288–92 337. Jürgen Petersohn: Der südliche Ostseeraum, Wien 1979.

Aksel E. Christensen

Knud Henriksen, † 1162, hertug. † 12.3.1162. F: *Henrik Skadelaar († 1134) og Ingerid (–1150–). – Bror til *Buris og *Magnus († 1161).

K. sluttede sig ved udbruddet af den store tronstrid til Knud Magnusen og blev af denne gjort til hertug i Sønderjylland, men måtte efter en række kampe give tabt over for Valdemar (den Store) hvem Sven Grathe havde tildelt samme værdighed. Kort for sit eneherredomme (1157) gjorde Valdemar atter sin tidligere fjende til hertug i Jylland og hædrede ligeledes hans bror Buris, uagtet han ikke havde fuld tillid til nogen af dem. K. var til stede, da Valdemar grundede Vitskøl kloster 1158, og han bevidnede sammen med Buris Valdemars privilegiebrev for Tommerup kloster (1161). Endvidere må han være den hertug K. hvis dødsdag, 12.3., nævnes i Løgum klostres mindebog. Da nu Buris i stiftelsesbrevet for Tvis kloster (marts 1163) kalder sig hertug og omtaler sine brøders bratte død må K. være død 12.3.1162. Buris blev en kort tid hans efterfølger.

*Jørgen Olrik**

Knud Carlsen, ca. 1176. F: *Carl, jarl af Halland (ca. 1152) og hustru, d. af ærkebiskop *Eskil. – Bror til *Carl (ca. 1176).

K. var i slægt med kongehuset idet hans farmor var Knud den Helliges datter. K. indlod sig sammen med sin bror Carl, deres halvbror Bent, deres halvonkel Christiærn *Svensen o.fl. i den sammensværgelse, som Erik Lams frillesøn *Magnus stiftede imod Valdemar den Stores liv. K. var den ivrigste for at bringe udåden til udførelse og skal ofte forgæves have spejdet efter lejlighed til

at fælde kongen med sit jagtspyd. Sammensværgelsen røbedes: Bent, som var i kongens følge, advarede K. og Carl, som da var i Ribe for at modtage deres morfar Eskil, og de to brødre flygtede skyndsomt til deres mægtige frænde jarlen Birger Brosa i Sverige (1176). Herfra satte de sig atter i forbindelse med Magnus der dog snart blev fængslet som forræder. Deres frænder gik forgæves i forbon for dem hos Valdemar. Siden trængte K. og Carl med en væbnet styrke ind i Halland, deres fars gamle jarledomme, men drevs tilbage af Hallandsfarerne, og i en fornyet kamp i grænseskovene faldt Carl, medens K. hårdt såret toges til fange. Resten af sit liv tilbragte han ligesom Magnus i fangetårnet på Søborg, og begge brødrenes gods blev inddraget.

Saxo: Gesta Danorum, udg. J. Olrik og H. Ræder I, 1931. Niels Skyum-Nielsen: Kvinde og slave, 1971 199f.

*Jørgen Olrik**

Knud Pritzlavsens, † tidligst 1188, fyrste. Vistnok begr. i Odense. F: venderfyrsten Pritzlav og Cathrine, *Knud Lavards datter.

K.s segl viser en leopard der antyder hans svingerskab med kong Valdemar den Store. Af denne forledes han med Lolland, og selv grundlagde K. en by på Fyn (sandsynligvis Nyborg hvis navn er sikkert belagt 1193). Om hans politiske betydning vides ikke meget. Saxo beretter efter toget mod Stettin 1176 at K. frækt afviste kongens pålæg om at lede en vagtflåde ved Rygen, men da fortællingen tjener til at fremhæve Absalons fortjenstfulde handle måde siger den negative omtale af K. ikke meget. K. bevidnede s.å. efter *Niels († 1180) Knudsen og for Sune *Ebbesen kong Valdemars gavebrev til Esum kloster. Han doterede 1183 Skt. Knuds kloster i Odense med alt sit gods på Als. Samtidig optoges han i munkenes broderskab, sikrede sig gravsted i deres kirke og løfte om at de siden ville holde sjælemesser for ham. 1188 bad abbed Stefan i klosteret Ste.-Geneviève i Paris K., hvis bror Valdemar var død og begravet i klosteret, om at give et bidrag til den påbegyndte istandsættelse af dets bygninger.

N. Skyum-Nielsen: Kvinde og slave, 1971. Preben Hahn-Thomsen i Fynske årbøger, 1971 7–15.

Esbens Albrechtsen

Knud Valdemarsens, ca. 1205–60, hertug. † 15.10. 1260, begr. i Ringsted k. F: *Valdemar Sejr (1170–1241) og *Esbern Snares enke *Helene (–1204–). ~ en datter af den pommerske hertug Svantopolk. – Far til *Erik († 1304).

Knud

Valdemar yndede denne frilleson; han gav ham vidtstrakte godser i Sverige hvor K. også må have haft rigt mødrenegods, og efter Estlands erobring 1219 gjorde han ham til hertug over dette land og skænkede ham meget gods i provinsen Harrien, hvoraf K. overlod en del til cistercienserklostret Gudvalla på Gotland. K. opholdt sig i hvert fald i Estland 1222-23, da danskerne i Lyndanise sejrrikt udholdt to hårde belejringer af oprørske ester og med dem forbundne russere. I de følgende år under Valdemars fangenskab kunne K. dog ikke holde stillingen, og da de danske 1227 blev helt fordrevet af de tyske sværdridere, havde K. dermed mistet sit hertugdømme, om han end bevarede hertugtitlen. En fortælling hos den danske historiker Pontanus (fra 1600-tallet) om, at K. sammen med sin halvbror Abel efter Estlands genvinding 1238 gjorde et tog til Estland og erobrede Pleskov, står ikke til troende. Ved denne tid synes K. derimod at have vundet et nyt hertugdømme i Blekinge. Sammen med Abel og Christoffer rejste han sig mod Erik Plovpenning 1246, men blev taget til fange og indespærret på Stegeborg hvor han dog atter blev udfriet af lybækkerne (1247 el. 1248). Senere ombyttede han Blekinge med Lolland. Til tak for Sorømunkenes venskab skænkede han dem sit gods i Sorninge på Sjælland (1250), og s.å. stadfæstede han sin halv søster Ingeborgs gaver til Sorø kloster. K. havde to sønner: Erik der blev dansk drost og hertug i Sønderholland, og Svantopolk († 1310) der ved at arve faderens godser i Sverige blev en af dette riges mægtigste mænd. K.s datter Cæcilia ægtede Philip der vistnok tilhørte folkungeætten og blev henrettet 1251.

Paul Johansen: Die Estlandsliste des Liber census Danicæ, Reval 1933 797. Niels Skyum-Nielsen: Kvinde og slave, 1971.

*Jørgen Olrik**

Knud Christian Frederik Michael, 1900-76, arveprins. * 27.7.1900 på Sorgenfri slot, † 14.6.1976 i Hellerup, begr. i Roskilde domk. F: senere *Christian X (1870-1947) og *Alexandrine af Mecklenburg-Schwerin (1879-1952). ~ 8.9.1933 på Fredensborg slot med prinsesse *Caroline-Mathilde, * 27.4.1912 på Jægersborghus i Gentofte, d. af prins Harald (1876-1949) og *Helena (1888-1962). - Bror til *Frederik IX. K. gennemgik sammen med sin bror søværnets officersskole og havde som søofficer forskellige kommandoer, bl.a. som chef for Dragør-fortet. Han udnævntes 1965 til admiral. Tronfølgeoven af 1953 medførte at K. fik titel af arveprins, men indførelse af den kvindelige arvefølge berøvede i realiteten ham og hans afkom arveretten. K. søg-

te da også med bistand af højesteteringssagfører Leif *Gamborg til det sidste at hindre ændringen. K. var (sammen med sin hustru) protektor for Sydslesvigsk studie- og hjælpefond, et arbejde der optog ham, og for bl.a. FDM, Foreningen af søofficerer i reserven, Foreningen for national kunst og Dansk ornitologisk forening. K. nød ved sit jævne og folkelige væsen popularitet i befolkningen. - R.E. 1912. DM. 1918. S. Kmd. 1937.

□ Afbildet på mal. af Chr. Zacho, 1903 (forhen Amalienborg) og på tegn. af konfirmationen 1915 af Gerda Ploug Sarp (Fr.borg). Afbildet på mal. af Chr. Xs ridt over grænsen 1920 af Stefan Viggo Pedersen 1921 og 1954, Johs. Kragh 1921 (alle Fr.borg) og H. Dohm, 1921 (Chr.borg). Mal. af Jenny Salicath, 1922, af H. Henningsen, 1923 (Amalienborg) og H. Flygenring, 1936 (Sorgenfri). Tegn. af Otto Christensen, 1950 (Fr.borg). Afbildet på mal. af A. Torsleff af grundlovens underskrivelse 1953 (folketinget). Foto.

Erindringer. Fra Fredensborg til Sorgenfri, 1954. Interview i Jydske tid. 22.3.1970. - B. Outze i Information 15.6.1976.

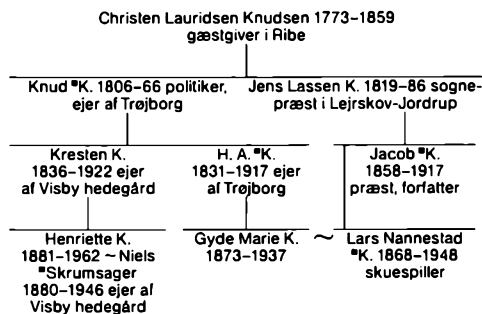
Sv. Cedergreen Bech

Knud Skytte, se Nielsen, Jakob (1830-1901).

Knudsen

Patronymet K. bæres af adskillige slægter uden indbyrdes forbindelse. Den vestslesvigske slægt K. føres tilbage til gårdmand i Kærbølling, Rejsby sogn, Laurids Michelsen, hvis søn Knud Lauridsen var far til handelsmand og gæstgiver i Ribe Christen Lauridsen K. (1773-1859).

Forfatteren Jakob *K. var ~ 2° Helga Bek (1877-1952), d. af højskoleforstander Jens *B. (1844-93).

J. Byskov: En vestslesvigsk bondeslægt, i Sv. Dahl og Axel Linvald: Sønderjylland I, 1919 165-81. Svend B. Troelsen: Den Knudsenke familie i Vestslesvig. Sdj. månedsskr., 1964 166-70.

Hans H. Worsøe

Knudsen, Axel Mengel, * 1912, bogbindermester. * 17.6.1912 i Kbh. (Trin.). F: læge Jørgen Halfdan Thorbjørn K. (1869–1944) og translator Thora Bothmann Mengel (1880–1970). ~ 23.6.1950 i Horsholm (b.v.) med væveassistent Elisabeth Seidelin, * 4.4.1917 i Charlottenlund, d. af kaptajn Carl Philip S. (1871–1954) og Ellen Gudrun Suenson (* 1891).

K. fik på grund af sin medfødte døvhed hjemmeundervisning og kom 1933 i lære hos den navnkundige August Sandgren og fuldenste efter dennes død 1934 sin uddannelse i Julie Simonsens værksted. Han bestod svendep prøven med bronzemedalje og har siden 1942 haft eget værksted hvorfra er udgået et talmæssigt ikke stort, men kunstnerisk set meget betydeligt antal fremragende udførte bogbind som må betegnes som værende blandt tidens bedste. Alle er de kendetegnet ved K.s dybe interesse for den kunstneriske side af håndværket og af det forhold, at han i modsætning til mange andre håndbogbindere selv udfører alle indbindingsprocesser lige fra hæftning til forgyldning; han fremstiller forsatspapir i klistermarmor, linoleums-tryk o.l. og tegner selv talentfulde dekorationer på rygge og helbind. Kompositionen i hans enkle og ofte robuste dekorationer er præget af enhed som buer og linjer der gentages i en stram, levende og smuk rytme. – K. har leveret kunstneriske helbind til bl.a. Det kgl. bibliotek, Kunstindustrimuseet, Kongl. biblioteket i Stockholm og New York Public Library og deltaget i en lang række udstillinger herhjemme og i udlandet; 1967 arrangerede Forening for Boghaandværk en jubilæumsudstilling for ham og ved denne lejlighed tildeltes han foreningens ærespris. K. har modtaget en række legater og udmærkelser og fik 1971, 1973 og 1975 tildelt arbejdslegater fra Statens kunsthåndværk. K. indtager en særlig position i dansk boghåndværk som en meget kvalitetsbevidst kunsthåndværker hvis arbejde bærer umiskendeligt præg af det nybrud i dansk boghåndværk som er knyttet til navnet August Sandgren; med rette kan K. betragtes som dennes jævnbyrdige og selvstændige fortætter.

R. Paulli i *Bogvennen*, ny r. IV, 1949 148–51.

Palle Birkelund

Knudsen, Erik, * 1922, lærer, forfatter. * 27.3.1922 i Slagelse (Skt. Mikkel). F: kommunelærer, senere overlærer Frederik K. (1885–1950) og kommunelærer Johanne Elisa Corfitzen (1888–1976). ~ 19.3.1947 i Gladsaxe (b.v.) med forfatter Lise Sørensen, * 1.4.1926 i Kbh., d. af billed-

skærer Niels Peder S. (1884–1932) og Ellen Jensen (1882–1973). – Bror til Mogens *K.

K. voksede op i et lærerhjem i Slagelse hvorfra han blev student 1940. I gymnasieårene var litteratur-interessen modnet, men hans kunstneriske ambitioner lå dengang inden for tegne- og malerkunsten, således som det kommer til udtryk i digtet *Min Lundbyerus*. 1941 fik han i tidsskriftet *Vild Hvede* trykt sit første digt, og snart blev lyrikken det foretrukne medium. Efter studentereksamen kom han på Jonstrup seminarium og tog lærereksamen herfra 1944 for samme år at blive lærer i Tårnby. Han var i seminarietiden kommet i forbindelse med kredsen omkring *Vild Hvede* og udgav 1945 sin første digtsamling *Dobbelte Dage*. Den er skrevet i en traditionel, bunden vers-stil som allerede i den næste samling *Til en ukendt Gud*, 1947, er afløst af en farverig ekspressionisme. 1948 offentliggjorde han i tidsskriftet *Heretica* digtrækken *Strofer*, grundstammen i den egentlige, lyriske gennembrudsbog *Blomsten og sværdet*, 1949. Digterne heri, der er skrevet under inspiration af T. S. Eliot, er med deres flertydighed, overraskende ordsammenstillinger, rytmik og musik K.s mest levende værk. Allerede i titlen manifesteres den dualisme der er et herskende træk i hele hans fremtræden. På den ene side det vegeterende liv, på den anden side den aktive udfoldelse. En harmonisk enhed har han aldrig nået, men spændingen, dialektikken mellem de to poler har været en frugtbar, omend smertefuld inspiration i forfatterskabet. Han er, ikke mindst i sine tidlige digtsamlinger, en tvivler, og tvivlen rammer endda hans egen metier, det at være digter. I det krav om engagement og handling han har holdt frem er han til stadighed forblevet skeptisk over for digtningens formåen. Det er egentlig 1940ernes splittelses- og krisefølelse der danner baggrunden for hele forfatterskabet. Han var i starten enig med *Heretica*-digterne i at krigen var eksistentiel, men efterhånden ser han den mere og mere som samfundsskabt. 1950 gik han s.m. Sven Møller *Kristensen ind i redaktionen af det socialistiske tidsskrift *Dialog* og blev under Koreakrigen mere og mere politisk engageret. *Hereticanerne* angreb han i artikler som *Ufestlig, ufolkelig, uforståelig*, 1951 og *Kunst, moral, politik*, 1952 (begge optrykt i *Galileis kikkert*, 1952) – sidstnævnte er et indlæg i en diskussion med Ole *Wivel. Sit eget syn på etik og videnskab forklarer han med et citat fra Martin *Andersen Nexo: de menneskelige grundspørgsmål løses ikke ved forstanden alene, der må hjerte og medfølelse til. I det hele er *Galileis kikkert*, der rummer hans vigtigste programartikler fra de unge dage, gennemsyret af varm humanisme og ønsket om at komme i

dialog med medmenneskene – også hvis de er modstandere.

Efter 1950 at have flyttet lærergerningen til Horsholm blev K. 1954 højskolelærer på Krogerup hvor han især har undervist i litteratur og teater. Nogle små stykker til en amatørscene på højskolen 1958–59, samlet som *Taskenspil*, 1960 fik ham til at genoptage en tidligere interesse for dramatik (*Fantomer*, 1949, *Friedleben*, 1954). Her, hvor han bekender sig til Bertolt Brechts Verfremdungs-teori, taler han mere objektivt og direkte politisk. Hovedtemaet for „taskenspilene“, et angreb på den moderne pop- og reklameverden, genfinder vi i *Frihed – det bedste guld*, 1961, den af K.s satiriske musicals der er lykkedes bedst og som indledte 1960ernes politiske revyteater i Danmark. Stilen herfra genfindes i farcen *Nik Nik Nikolaj*, 1966, om det umulige i at være et frit, skabende menneske i en verden hvor penge og militær hersker. 1963 kom sangspillet *Det er ikke til at bære*, en fri bearbejdelse af Georg Büchners komedie *Leonce und Lena*, om det selvoptagne og livsfornægtende spleen-menneske. K.s dramatiske teknik, hvor billedcollager og viser kobler de episodiske handlingssituationer sammen, viste sig velegnet til fjernsynet og resulterede i en række TV-spil. *Werner Holgersen*, 1971, og *Rundt på gulvet*, 1974, er satirer over vor tids politiske magthaveres forræderi mod folket. I den første ironiseres der over poppolitikerne hvis eneste ambition er at blive valgt og derfor ikke skyr noget middel der kan bringe dem popularitet. I den anden er emnet protestpartiernes fremmarch. 1974 udsendtes to historiske spil der skal vise hvorledes den nuværende danske samfundsstruktur er opstået. I *Engang bliver Danmark frit* er hovedpersonen dr. J. J. "Dampe, i *Snart dages det brødre* er det Louis "Pio. Stykkerne er tilstræbt enkle og pædagogiske, stadig med Brecht som forbillede. Sideløbende med den dramatiske digtning har K. til stadighed dyrket verset. Efter *Brændpunkt*, 1953, *Minotauros*, 1955, *Markedsanalyser*, 1957 og *Sensation og stilhed*, 1958, kom med *Journal*, 1963, et nyt højdepunkt i forfatterskabet. I digte der mere afspejler stemninger end refleksioner giver han med næsten selvødelæggende åbenhed udtryk for sin fundamentale tvivl om en mening med tilværelsen, sat i relief af fandenivoldske følelsesudbrud. I de digtsamlinger der senere er udkommet er detentydige politiske engagement mere og mere trådt i forgrunden utvivlsomt under indtryk af Vietnamkrigen: *Menneskebomben*, 1968, *Kommunister*, 1976 og *Forsøg på at gå*, 1978. K., der har været medlem af bl.a. „Vietnam 69“ og „Nej til atomvåben“, bruger nu digtningen direkte i agitationens tjeneste, på linje

med de politiske taler og artikler han har ladet trykke i samlinger som *Tag parti*, 1969, *Vietnam*, 1973, der bl.a. beskriver hans rejse til Hanoi 1972, og *Håb og handling*, 1980, hvori han argumenterer for at truslen mod verdensfreden snarere kommer fra USA og NATO-landene end fra østblokken. Som titlen på sidstnævnte bog antyder har K. trods sin pessimisme ikke opgivet *håbet* om en ændret og forbedret verden, men om den varme *tro* herpå, han i sine første digtsamlinger gav udtryk for (fx i digtet *Credo*) er der ikke længere tale. Igennem hele forfatterskabet har K. revset andre, men ikke mere end han har revset sig selv. □Tegn., tre af Gunnar Hossy, 1957, en signeret C. S. 1968 samt af Hans Bendix (alle Kgl. bibl.). Foto.

E. K.: Digte 1945–58, 1958. Samme: Udvalgte digte, 1970. – Marie-Louise Paludan: Ti unge lyrikere, 1951 21–26. Henning Fønsmark: Lyrikken 1945–52, 1952 37–42. Erik Ulrichsen i Perspektiv IX, 1961 43–46. Fr. Nielsen: Digter og læser, 1961 164–80. Karl Peter Skovgaard Juhl: Blomsten og sværdet, 1966. Bente Hansen: Forfattere i/mod kapitalismen, 1975.

Uffe Andreassen

Knudsen, Frederik, 1864–1934, idrætspædagog, folkemindesamler. * 19.10.1864 på Kiesgård, Krøjerup sg., Sorø amt, † 16.1.1934 i Kbh., urne i urnehave på Bispebjerg kgd. F: gårdejer Mads K. (1837–1916) og Maren Sørensen (1839–1919). ~ 1.1.1896 i Kgs. Lyngby med Helene Vilhelmine Adelheid Augusta Møller, * 18.7.1875 i Kgs. Lyngby, † 2.4.1942 i Kbh., d. af barber Johan Heinrich Eduard M. (1833–1907) og Margrethe Querfeld (1844–1933).

K. gik som dreng i sit fødesogns skole, kom 16 år gammel ind på Sorø akademi og blev student derfra 1885, n.å. cand.philos. Han studerede et par år naturhistorie og geografi, men opgav dette studium og blev lærer ved forskellige kbh.ske privatskoler. Skoleårene i Sorø havde gjort ham til en interesseret og dygtig idrætsmand, og han blev en af pionererne for de engelske boldspil fodbold, cricket og hockey. 1898 blev han knyttet til den civile gymnastiklæreruddannelse som lærer i ordnede lege og boldspil og blev s.å. sekretær for det statsunderstøttede udvalg for danske børns fælleslege, hvis talrige lærerkurser han kom til at lede. Denne virksomhed, hvorved han kom i berøring med tusinder af ældre og yngre lærere, fortsatte han til få år før sin død, og han kom derved til at øve en meget stor og som helhed gavnlig og fortjenstfuld indflydelse på skolens leg og idræt. Han har skrevet flere småbøger om leg og boldspil og talrige artikler om samme emne i faglige blade. – Jævnside med sin undervisningsvirksomhed og i nøje vekselvirkning

med den dyrkede K. i samme tidsrum studiet af folkelegenes oprindelse og udvikling. Resultatet af hans omhyggelige og kyndige arbejde på dette område foreligger dels i form af en række monografier i tidsskrifter (samlet i *Træk af Boldspillets Historie*, 1933), dels som en meget omfattende samling af optegnelser der ved hans død indlemmedes i Dansk folkemindesamling. – K. har både som lærer og som folkemindesamler ydet et betydningsfuldt bidrag til opdyrkning af et dansk kulturområde hvis værdi kun få andre fra først af havde øje for. Den idrætslige verdensbevægelse som noget før århundredskiftet nåede hertil var et produkt af udviklingen andesteds, og den har her som i andre lande påtrykt idrætslivet et internationalt fællespræg. Det er K.s for-tjeneste at han, mens denne påvirkning udefra fuldbyrdedes, fastholdt og klarlagde et folkelig-dansk syn på leg og idræt. Han kom ganske vist derved efterhånden ud af kontakt med det idrætsliv hvis pioner han i sin ungdom havde været, men det lykkedes ham til gengæld at knytte en værdifuld forbindelse med fortiden og at tilvejebringe en sund, dansk modvægt mod den fremmede påvirknings mindre heldige sider, hvad ikke mindst skolen skylder ham tak for. – R. 1927. □Foto. – Mindesten i slægtens minde-lund i Krojerup.

Axel Hasselbalch i Soranerbl., 1934 13f. K. A. Knudsen i Gymnastisk t. s.å. 17–20. H. Grüner-Nielsen i Danske folkemål VIII s.å. 33–49. – Levnedberetning i ordens-kapitlet.

H. P. Langkilde*

Knudsen, Frederik Ludvig, * 1910, bogbinder. * 28.3.1910 i Nyborg. F: bådsmænd Frederik K. (1876–1916) og Karen Nicolaisen (1889–1975). ~ 7.4.1951 i Holte (b.v.) med Else Rose Hansen, * 18.11.1918 i Odense, d. af mekaniker Anton H. (1883–1962) og Danielle Johansen (1883–1963). Som ganske lille blev K. ramt af børnelammelse. Han kom i lære på vanførehjemmets håndværksskole, og her og hos en privat mester blev han uddannet som bogbinder. Svendestykket (1931) indbragte en bronzemedalje. Han gjorde sig hurtigt gældende i vanførehjemmets elevforening Fremad i kraft af sit gå-på-mod og sine organisationsevner; det blev en forskole for hans senere indsats på mange forskellige fronter for forbedring af de vanføres kår. 1932 foretog han en studierejse i Europa. 1934–40 var han medlem af bogbinderforebundets hovedbestyrelse. 1940 fik han eget bogbinderi i Kbh. Alligevel blev der tid og kræfter til at virke for de vanføre. 1942 blev han medlem af hovedbestyrelsen i Landsforeningen af vanføre, 1944 næstformand,

1950 formand. S.å. blev han næstformand i De samvirkende invalideorganisationer. 1953 kom han ind i bestyrelsen for Samfundet og hjemmet for vanføre, 1955 blev han næstformand, og 1962, da samfundet ved en vedtægtsændring overgik fra privat foreningsstatus til at blive en selvejende institution, blev han af socialministeriet udpeget til formand for institutionens bestyrelse, og denne post beholdt han til 1978. 50'erne og 60'erne var en god tid for vanføresagen. Befolkningen var positivt indstillet over for forbedringer i de vanføres kår, der var stigende forståelse for at de i videst muligt omfang skulle sluses ind i nyttige aktiviteter, og de gode konjunkturer gav en solid baggrund for reformarbejdet. K. var manden der forstod at spille på disse muligheder. Ikke alene var han et organisationstalent og en smidig forhandler, men han har haft en sjælden evne til at omgås politikere af alle partifarver på en jævn og bramfri måde. Dette har utvivlsomt jævnet vejen for mange af de reformer han gik ind for. Blandt de aktiviteter han i disse år var sjælen i kan nævnes vanføre- og invalideorganisationernes erhvervelse af et par fabrikker og en landbrugsejendom 1954 til revalideringsformål, stiftelsen af De vanføres boligselskab 1953 (K. var formand 1954–76) samt stiftelsen af Vanførefonden 1955 (K. var næstformand 1955–78). Denne fond skal for de midler der stilles til rådighed fremme vanføres revalidering, forbedre deres boligforhold, hjælpe med transportfaciliteter, ferie hjem o.m.a. Af de talrige andre opgaver inden for området han har varetaget gennem årene kan nævnes at han 1959–65 var formand for bestyrelsen for Egmont højskolen for Vanføre, formand for Arbejdsskolens styrelse 1959–68 samt medlem af invalideforsikringskommissionen, samordningsudvalget vedr. revalidering, vanførenævnet, udvalget vedr. invalidepension, socialreformkommissionen, revalideringsnævnet m.v. Også i det internationale arbejde for de vanføre har han gjort sig stærkt gældende. 1946 var han medstifter af Vanføres nordiske invalideorganisationer, hvis præsident han blev 1968. I årene 1968–73 var han vicepræsident i den internationale vanføreorganisation FIMITIC (Fédération Internationale des Mutilés et Invalides du Travail et des Invalides Civils). Hans internationale indsats markeres af en række udenlandske ordensdekorationer. – R. 1960. R¹. 1969. K. 1975. □Mal. af Viggo Kragh-Hansen, 1978 (Samfundet og hjemmet for vanføre). Foto.

Berl. tid. 28.3.1970. Vanførebl., 1975 nr. 11–12 318f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Sigurd Jensen

Knudsen, Gunnar

Knudsen, Hans Gunnar, 1886–1952, topograf. * 23.3.1886 i Landsgrav (Slagelse landsg.), † 15.9.1952 i Gentofte, begr. i Slagelse (Skt. Peders kgd.). F: planteskolelærer, friskolelærer Hans K. (1844–1930) og Johanne Eline Hansdatter (kld. Hanne Hansen) (1861–1943). ~ 5.5.1914 i Kristrup ved Randers med exam. fysioterapeut Marie Ve Hybschmann, * 2.8.1885 i Vejen, † 3.12.1976 i Gentofte, d. af gårdejer, senere krojer Kristian Jorgensen H. (1860–1958, ~ 2° 1906 med Marie Jensen, (1868–1938) og Ane Mathilde Andersen (1859–86).

K. blev student 1905 fra Soro akademi og 1913 cand.mag. med dansk som hovedfag. 1913–17 underviste han ved forskellige skoler og kurser i København. Samtidig knyttedes han til redaktionen af Danske Studier hvis redaktør han var fra 1916 til sin dod. 1914 blev han ansat som sekretær, fra 1917 som kontorchef, i det 1910 oprettede Stednavneudvalget, og det blev i dette organ, hvis arkiv og indsamlinger han ordnede, han lagde det meste af sit livsarbejde. Fra dets samlinger har han fremdraget adskilligt i mindre afhandlinger og fra starten 1922 blev han ledende redaktør ved udgivelsen af Danmarks Stednavne. En samlet oversigt over danske stednavne gav han i værket Nordisk Kultur V, 1939, og året for havde han i Saga och Sed ladet en banebrydende afhandling om skovrydning i Danmark, belyst gennem stednavne, trykke. En livslang beskæftigelse var tillige redaktionen af Traps Danmark, og af andre topografiske værker kan nævnes udgivelsen af visse dele af den danske oversættelse af *Resens Atlas* fra 1932 og afsnittet *Skolen og Akademiets Godshistorie* i værket Soro I, 1923–24. En stor arbejdsopgave var endelig medredaktionen af Danmarks gamle Personnavne fra 1936. Også et par gammeldanske håndskrifter fik K. tid til at udgive: *Mariager Legendehaandskrift*, 1917–30, og *Sydrak*, 1921–32. Udover en lang række administrative opgaver, herunder medlemskab af statsministeriets udvalg vedrørende stednavne på Gronland 1949, deltog K. i redaktionen af forskellige skriftserier og tidsskrifter, bl.a. *Namn och Bygd* fra 1943. – R. 1935. □Foto.

Svend Aakjær i Danske studier 1952, 1953 5–8.

Uffe Andreassen

Knudsen, Harald August Valdemar, 1823–91, borgmester. * 26.12.1823 i Helsingør, † 20.1.1891 i Kbh. (Johs.), begr. sst. (Ass.). F: overauditor, byfoged i Helsingør, senere herredsfoged i Odense, etatsråd Frederik Ernst Vilhelm K. (1790–1872) og Kirsten Bruun (1784–1867). ~ 9.11.1856 med Minna Wolfhagen, * 28.3.1813 i

Kbh. (Fred. ty.), † 2.2.1900 sst. (~ 1° 1836 med professor i osterlandsk filologi i Kbh. Carl Theodor Johannsen, 1804–40), d. af kontorchef, senere kommitteret, etatsråd Johann W. (1779–1840) og Frederikke Vilhelmine Henriette Richardi (1794–1855).

K. blev student 1842 fra Odense og tog 1848 juridisk embedseksamen. Da krigen udbrød meldte han sig straks som frivillig og blev efter kort tids forlob forfremmet til officer. Den frihed, han kunne vinde fra tjenesten i hertugdømmerne, anvendte han til studium af folkesproget, og de indberetninger han herom indsendte fra et længere ophold i Angel kom i betragtning ved udarbejdelsen af sprogreskripterne. Efter krigens slutning tog han eksamen i slesvigsk ret 1853, blev amtsfuldmægtig i Flensborg og var 1856–64 herredsfoged i Arns og Treje hrd. under Gottorp amt. Efter 1864 at være fordreret fra Slesvig tog han ophold i Kbh. hvor han beskæftigede sig med velgørenhedsarbejde, og hvor han 1869 valgtes til borgmester for magistratens 3. afd. I løbet af nogle år fik han gennemført en omfattende reform af kommunens fattigvæsen med inddeling i fattigdistrikter med forstandere og læger, ligesom også stiftelserne blev indrettet på en tidssvarende måde, idet han dog stædigt fastholdt at det måtte ske inden for de givne rammer. Lige til sin dod modsatte han sig alle forsøg fra borgerrepræsentationens side på enten udflytning eller grundig ombygning af Almindelig hospital i Amaliegade. Det lykkedes ham at se Johannesstiftelsen blive færdig og taget i brug som et efter omstændighederne fortræffeligt hjem for 800 gamle. Derimod nåede han ikke at se den ligeledes ved hans initiativ rejste stiftelse i Norre allé taget i brug på den af ham tænkte måde som afløser for Arbejdsanstalten på Ladegården, og under hans efterfølger blev Almindelig Hospital flyttet ud i dette kompleks. – Kancelliråd 1859. Justitsråd 1869. Etatsråd 1872. – R. 1862. DM. 1877. K. 1885. □Mal. af F. Vermehren, 1891 (Kbh.s rådhus), efter dette kopi 1893 (De gamle by, Kbh.). Buste (sst.). Træsnit 1891, litografi af Harald Jensen efter samme forlæg. Foto.

Berl. tid. 20.1. og 26.1.1891. Kbh.s bystyre gennem 300 år II, ved Poul Møller, 1967 353 o.fl.st. Sig. Jensen i Hist. medd. om Kbh. Årbog s.å. 110 o.fl.st. Harald Jørgensen: Fra lemmestiftelse til moderne plejehjem, 1969 59–77. Samme: Omsorgen for born og unge i Kbh., 1970 28–33.

*August Nielsen**

Knudsen, H. A., se **Knudsen, Knud** (1806–66).

Knudsen, Hans Christian, 1763–1816, skuespiller. * 4.3.1763 i Kbh. (Trin.), † 4.3.1816 sst. (Trin.),

begr. sst. (Ass.). F: murersvend Knud Christensen (1733–78) og Anna Kirstine Hansdatter (+1802). ~24.5.1786 i Kbh. (Nic.) med Anna Lucia Jensdatter Lax, * 4.5.1765 i Kbh. (Nic.), † 5.12.1847 sst. (Trin.), d. af skomagermester Jens Andersen L. (ca. 1731–1805, ~2° 1766 med Marie Elisabeth Mathiasdatter, † 1799, ~3° 1801 med Cathrine Westberg) og Bodil Marie Pihl (+1765).

Teateraspiranter i 1700-tallet skulle helst være studenter, og da K. var murersvend blev han afvist. Under et murerarbejde på Sorgenfri slot kom han til skade og avancerede til pagetjener hvorved arveprins Frederik lagde mærke til hans muntre sind og hørte hans prægtige sangstemme; han lod ham medvirke ved slotsforestillingerne på Fredensborg og hjalp ham med at få foden indenfor på Det kgl. teater. Skuespillerne ville ikke have en „kalkslager og tallerkenskliker“ til kollega, men de kunne ikke hindre hans debut 14.12.1786 som Oldfux i *Den Stundesløse* hvor hans naturbegavelse, hans *vis comica* og forvandlingsevne brod igennem og dækkede over svaghederne i hans spil, navnlig ligegyldighed for „Grænselinjen mellem det latterlige og det overdrevne, imellem komisk Natur og Karikatur“ (K. L. Rahbek). K. var frisk og frejdig; han besad komisk fantasi og styrke, men ikke kultur til at holde sit frodige lune i tomme. Oldfux blev dog efterhånden hans mesterstykke hos Holberg, i hvis komedier K. i øvrigt mest spillede mindre roller; klassisk anlagt var han ikke, men derimod „moderne Skuespiller“, o: skikkelser fra samtiden interesserede ham mest. De gav ham anledning til at benytte sine iagttagelser fra livet til at sætte typer op på scenen som alle kendte. Undertiden kopierede han kendte københavner nærgående, man han forstod dog at træffe generalnævneren, navnlig når han både komisk og rørende fremstillede mennesker fra almuen, fx skomager Olsen i *Dragedukken*. Jøder var hans specialitet, snart retskafne og stillfærdige som Moses i *Kinafarerne*, snart lavkomiske som i *Den ellefte Juni*, men også poetisk-ærværdige som Scheva i *Cumberlands Jøden*. Blandt figurer som han gav den første form på vor scene, og som endnu kendes, var Faldsmaal i *Gulddaasen*. Leporello i *Don Juan*, Johan i *Ungdom og Galskab* og Saft i *Sovedrikken*. Folk af stand kunne han derimod ikke fremstille, men han følte sig mere hjemme i Oehlsenschlägers nye poesi end fx J. P. *Frydendahl og Ferdinand *Lindgreen. Komikeren som bragte publikum i godt humør blot ved at vise sit joviale ansigt evnede ved sit udtryk for trofast kraft at fremstille både Bue hin Digre i *Palnatoke* og titelrollen i *Stærkodder*. Den naive følsomhed hos K. betin-

gede i forbindelse med sangstemmen at han blev „tvillingrigernes“ mest yndede folkesanger. Hans foredrag besad både munterhedens og vemedets trylleri.

Allerede ved Christiansborgs brand 1794 og hovedstadens store ildebrand året efter viste K. sig som en modig mand, men langt betydningsfuldere blev hans indsats senere. Da den engelske flåde 1801 nærmede sig Kbh. gjorde han teatret til udgangspunkt for en direkte påvirkning af forsvarsbegejstringen idet han tre aftener i træk klædt som matros fra scenen foretog patriotiske sange der udløste øjeblikkets stemning. Han opmuntrede krigerne, og efter slaget på reden drog „Fædrelandets frivillige sanger“ gennem landet for ved „nationalfester“ at indsamle penge til „de i Krigen Quæstede og Faldnes efterladte Enker og Børn“. Da ulykkerne voksede efter bombardementet 1807 øgede K. sine bestræbelser for at hjælpe. Under selve katastrofen bidrog han væsentligt til at redde Trinitatis kirke, og siden fortsatte han indsamlingerne i alle store byer fra Flensborg til Trondhjem. Summen kan nåede udgjorde 257533 rdl. plus 30000 rdl. der var overskuddet ved salget af Johs. Senns mindeblad „Fædrelandsk Kirkegaard“ som K. selv faldt i Danmark og Norge. Når han personlig havde afleveret pengene til kongen blev regnskabet trykt i Statstidende. Til tak tilstod Frederik VI ham nogle beneficeforestillinger; 1801 fik han guldmedaljen Pro meritis, 1809 Dannebrogsmændenes hæderstegn, hvorved K. blev den første skuespiller der dekoreredes. Hans protektor, arveprinsen, udvirkede at han fik overdraget færgemandstjenesten ved Jægerspris, og denne bestilling varetog han 1802–11. Også til prins Christian Frederik (Christian VIII) stod han i et udmærket forhold, ikke mindst mens prinsen var regent i Norge. „Krigsgudens Harlekin“ som K. kaldte sig selv undgik ikke misundelsen, hårdest imod ham var Jens *Baggesen. De anstrengende rejser og den bestandige solistoptræden undergravede hans helbred og nedbrudt optrådte han sidste gang 27.11.1815 som Arianke Grovsmeds i *Den politiske Kandestøber*; 16.12. s.å. formåede han kun at sine en epilog ved sin beneficeforestilling. Trods sine kulturelle mangler var K. en af Danmarks store komiske karakterskuespillere som med oprindeligt lune forbandt lyrisk følsomhed. □ I roller: mal. af Jens Juel (Det kgl. teater), samme type i pastel af samme (Fr.borg), stukket af Meno Haas, 1800. Afbildet på tegn. af Juel, 1792 (køberstiksaml.), stukket af A. Flint, 1793. Mal. af J. C. F. Viertel, 1795 (Teatermus.) og af C. W. Eckersberg (sst.). Afbildet på W. Heuers stik af forestillingen Phoenix, 1811, efter tegn. af T. Løn-

Knudsen, H. C.

ning, og på J. Senns stik Fædrenelandsk Kirkegaard. Portr.: buste af H. C. Ratje ca. 1802, mal. (Det kgl. teater). Stik af A. Flint, 1816, og af J. Senn, efter dette træsnit 1874.

Breve fra da. skuespillere, udg. Rob. Neiiendam, 1911 107–19. Skuespiller og patriot, udg. samme, 1925 (uddrag af H. C. K.s dagbøger). – H. C. K.s minde, udg. L. Beeken, 1816. Aug. Bournonville: Mit theaterliv, 1848 (ny udg. 1–11, 1979) 54. Holger Munk i Fra Fr.borg amt 1958, 1959 51–117 (heri breve). Holger Rasmussen i Skalk, 1974 nr. 6 18–26. H. Nyrop-Christensen: Mindehøjtideligheder fra Fr. VIs tid. Omkr. H. C. K.s heroiske tableauer, 1970 = Studier fra sprog- og oldtidsforskning. CCLXXIV. – Papirer i Kgl. bibl. og Teatermuseum.

*Robert Neiiendam**

Knudsen, Hans Lottrup, * 1917, professor i elektromagnetisk feltteori. * 8.12.1917 i Holstebro. F: isenkræmmer Oluf Knud K. (1877–1935) og Noline Victoria Zornig (1881–1957). ~ 22.5.1943 i Krarup med sekretær Anna Elisabeth Ebbesen Frydendahl, * 29.11.1917 i Krarup, d. af forstælærer, lokalhistoriker H. C. *F. (1888–1947) og Dagmar Ingeborg Ebbesen Hansen (* 1891). K. blev student fra Herning 1936 og cand. polyt. (elektroingenior) 1942, og blev straks efter assistent ved Chalmers tekniske højskole i Göteborg. 1943–46 var han ingeniør ved Sieverts Kabelværk i Sundbyberg og samtidig i en periode vikar for professoren i elektricitetslære og elektrisk måleteknik ved Chalmers. K. rejste derefter til USA for at studere ved Harvard University, hvor han 1947 blev Master of Science i anvendt fysik. Efter tilbagekomsten til Danmark blev han ingeniør ved Mikrobiologilaboratoriet, og 1950 desuden lektor i teoretisk elektricitetslære ved Polyteknisk læreanstalt. 1953 blev han dr. techn. på en afhandling om antenner, og siden da har K. især arbejdet med antenneproblemet hvor hans arbejdsområde ligger mellem den rene matematiske forskning og det praktiske arbejde med apparatfremstillingen. 1954 blev han professor i elektromagnetisk feltteori ved læreanstalten. Han blev i pædagogisk henseende fagets store fornyer og omarbejdede kurser og lærebøger. – K. har særlig beskæftiget sig med antenner til raketter. 1958 blev han af P. E. C. Corporation i Boulder, Colorado, inviteret over for at være project director for antenner ved et raketprojekt. Antennernes opgave er at modtage radiomeldinger fra jorden. K. udarbejdede en rapport der nærmest er en håndbog i antenner til raketter, og 1959 ydede det amerikanske luftvåben en støtte på 50 000 kr. til hans radiovidenskabelige forskning. K. var sekretær for Symposium on Electromagnetic Theory and Antennas i Kbh. 1962, fik 1965 ledelsen af den danske medvirken

i raketopsendelserne fra Andøya i det nordlige Norge og blev samtidig bestyrer af læreanstaltens ionosfærelaboratorium til 1966. 1972–75 var K. næstformand for Den internationale radiovidenskabelige unions kommission for elektromagnetisk feltteori. 1973 blev K. medlem af den europæiske rumorganisation ESAs bureau samt formand for styregruppen for den europæiske vejr satellit Meteor og har været formand for det danske rumudvalg fra 1977, hvor K. i øvrigt arbejdede særlig med overførsel af telekommunikation med glasfibre og laserstråler. – K. blev medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber 1957 og konsulent ved National Bureau of Standards, Boulder, USA 1957, er Senior Member of Institute of Electrical and Electronic Engineers, modtog Esso-prisen 1953 og Augustinus-prisen 1961. K. har foruden disputatsen *Bi-drag til teorien for antennesystemer med hel eller delvis rotationssymmetri* skrevet artikler om elektromagnetisk feltteori m.m. – R. 1962. R'. 1972.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

P. H. Bendtsen

Knudsen, Hans, 1801–51, historiker. * 10.11.1801 i Assens, † 20.5.1851 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: købmand og forligskommissær, senere kæmner Hans Hansen K. (ca. 1767–1842) og Anna Knudsen Ploug (1778–1860). ~ 6.4.1842 i Kbh. (Petri) med Petrine Caroline Iverine Drachmann, * 2.10.1812 i Kbh. (Trin.), † 26.9.1845 sst. (Holmens), d. af tømrersvend Mathias D. (1763–1812) og Louise Christiane Kobiersky (1767–1853).

K. blev student fra Odense 1820 og begyndte at studere jura. Han tog livlig del i studentertilværelsen, kom efterhånden ind på historien og afsluttede aldrig studiet. Fra 1833 var K. medarbejder ved Videnskabernes selskabs publikation *Regesta diplomatica historicae Danicæ*, udgav med støtte fra selskabet *Danmark i Middelalderen*, 1834, første hæfte af et planlagt større historisk-topografisk arbejde. 1835 ansattes han som kopist ved gehejmearkivet, udnævntes 1845 til registrator og havde 1848 forhåbninger om efter systemskiftet at blive gehejmearkivar, men til denne post blev C. F. *Wegener foretrukket. Som arkivmand udmærkede K. sig ved nøjagtighed og stort kendskab til samlingerne, og han var besøgende og yngre forskere en værdifuld vejleder. Sygdom og økonomiske vanskeligheder hæmmede hans produktionssevne, og hans tidlige død blev opfattet som et stort tab for arkivet og den historiske forskning. Et af K.s bedste arbejder var monografien *Joachim Rønnow*, 1840, og for gehejmearkivet forberedte han en udgave af kilder til

Chr. Is tid der udsendtes som *Diplomatarium Christianni Primi*, 1856, og som ved siden af K.s navn mindre berettiget bærer Wegeners. Denne udgave foregriber med sin nøjagtighed og grundighed de krav om standard i kildeudgaver som en senere generation skulle rejse. I *Annaler for nordisk Oldkyndighed, Antislesvigholsteenske Fragmenter, Danske Magazin og Kirkehistoriske Samlinger* publicerede K. en række tekster, vigtigst den første udgave af kroniken om gråbrødrenes fordrivelse (Kirkehist. Samlinger I, 1851). K. blev medlem af Kgl. danske selskab for fædrelandets historie 1849.

Peter Rordam. Blade af hans levnedsbog og brevveksl., udg. H. F. Rordam I, 1891 29 39–44 77 79 (breve). Fra Fyens fortid, udg. G. L. Wad I, 1916 310f 315 324 374 380; II, s.å. 34f 63 168 248 255 (L. S. Vedel Simonsens og E. C. Werlauffs brevveksl.). – Årsberetn. fra det kgl. geheimearch. I, 1852–55 XXIV XXIX XLVII. Johs. Steenstrup: Historieskrivningen i Danm. i det 19. årh., 1889. A. Thiset: For 40 år siden, 1917 21. Ellen Jørgensen: Historiens studium i Danm. i det 19. årh., 1943 (fot. opr. 1964).

Claus Bjørn (Bjørn Kornerup)

Knudsen, Hans, 1813–86, præst, filantrop. * 11.1. 1813 i Kbh. (Garn.), † 15.2.1886 sst. (Matth.), begr. på Frbg. F: skibskaptajn Niels K. (ca. 1790–1840) og Ane Cathrine Hall (ca. 1784–1841). ~ 8.10.1841 i Tranquebar med Adelaide Vilhelmine Hall, * 20.7.1823 i Kbh. (Frels.), † 9.9.1900 på Frbg., d. af bødkermeister, premierløjtnant i det borgerlige infanteri Vilhelm H. (1798–1835) og Adelaide Vilhelmine Seemann (1797–1864).

K. blev student 1830 fra v. Westens skole, cand. teol. 1836 og s.å. udnævnt til præst og missionær i Tranquebar, hvortil han n.å. rejste. Men da hverken han eller hustruen kunne tåle klimaet vendte de 1843 tilbage, 1845 fik han afsked og blev 1846 sognepræst i Gerlev og Enslev, 1858–65 i Bregninge og Bjergsted. Også her måtte han tage sin afsked på grund af sygdom og var derefter, 1869–72, præst ved Diakonissestiftelsen. Imidlertid var hans interesse blevet vakt for de vanføres dengang meget vanskelige kår og han satte nu hele sin særprægede personlighed og al sin energi ind på at skabe en ændring heri. Mens der for døve, blinde og åndssvage allerede var oprettet særskoler, fandtes intet sådant for vanføre. På hans initiativ oprettedes en privat filantropisk forening *Samsfundet, som antager sig vanføre og lemlæstede børn* i Kbh. 21.10.1872. K. der også forstod betydningen af de psykiske følger af en ofte hjælpeløs tilstand ønskede at hjælpen skulle være altomfattende og individualiseret, så patienterne blev i stand til at deltage i erhvervslivet og således ernære, eller hjælpe

med til at ernære sig selv. Der blev derfor for det første ydet lægebehandling til de invaliderede, hjælpemidler i form af krykker og bandager o.l., undervisning og erhvervsuddannelse. En poliklinik åbnedes 1873 i Vartov, der ansattes fast bandagist og skomager, og eleverne fordeltes i byen til undervisning eller faglig oplæring. Fra 1874 fik K. hjælp af Johanne *Petersen der efter hans død videreførte arbejdet i *Samsfundet og hjemmet for vanføre*. Ved hendes hjælp påbegyndtes en skolevirksomhed der fra 1878 fik eget lokale. Efterhånden ydedes nogen offentlig støtte til undervisningen, og flere læger ydede gratis bistand. Med støtte fra Det classenske fideikommiss blev der også mulighed for landophold. Arbejdet udvidedes fra 1880 til også at omfatte voksne, og en arbejdsstue for disse oprettedes 1885. S.å. samlede poliklinik og skole i samme bygning, Vodroffsvej 20. På kun 14 år havde K., en af Danmarks ejendommeligste og originaleste filantroper, ikke blot rejst sagen og sat arbejdet i system, men også gjort Danmark til foregangsland på området, og „det danske system“ efterlignedes flere steder i Europa og USA. Efter hans død benævntes en plads ved Lyngbyvejen, hvor senere Ortopædisk hospital opførtes, efter ham Hans Knudsens plads.

Ved siden af sit arbejde som præst og filantrop skrev K. en række bøger af teologisk indhold: *Grundtvigianismen, Papismen og Kirkeunionen. Bidrag til en kirkelig Tidsbetragtning*, 1854, *Fortolkning af Jesu Bjergprædiken*, 1853, *Vor Herres og Frelsers Jesu Christi Lignelser, udlagte og forklarede*, 1868, *Vor Herres Jesu Christi tre Besøg i Bethanien*, 1874. Desuden *Om Skabningens Forlængsel og Haab. Et Bidrag til at belyse Dyrenes Stilling, Vilkaar og Udsigter*, 1876, samt et større værk, *Om Jesu Christi Person og Liv. En Række Studier I–II*, 1882–86, hvortil han fik ministeriel understøttelse, men som ikke var fuldført ved hans død. – R. 1884. F. M. I. 1885. □ Træsnit 1886 og af H. P. Hansen, 1887, i to udg., med og uden ordner. Tegn. af C. Wentorf, 1887 (Hjemmet for vanføre). Buste af E. H. Bentzen, 1897 (sst.: Fr.borg), marmor 1910 (Fr.borg). Medalje af H. Salomon udst. 1963. Foto.

Årsberetn. fra samf. som antager sig vanføre og lemlæstede børn I–XIII, 1872–85. III. tid. 28.2.1886. Sst. 24.10.1897. W. Tjshulstrup) sst. 12.1.1913. Danmark, udg. af Journalistforen., 1887 154f. Thora Konstantin-Hansen i Højskolebl. XXXVIII, 1913 33–40. Johanne Petersen i Nyt t. for abnormvæsenet, s.å. 21–24. Alfr. Th. Jørgensen: Filantropiens forere og former i det 19. årh., 1921 85–88. [Gerda Svanenskjold:] Samf. og hjemmet for vanføre, 1929. Harald Jørgensen: Vanføreforsorgen i Danm., 1972 30–55. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Sv. Cedergreen Bech (Oluf J. Skjerbæk)

Knudsen, Hans

Knudsen, Hans Christian Martinus, 1865–1947, landskabsmaler. * 16.8.1865 i Roskilde, † 6.1.1947 i Slagslunde, Fr.borg amt, urne på Lundo kgd., Viborg amt. F: trikotagehandler Martinus K. (1831–88) og Johanne Cathrine Jensine Cro-ne (1828–1904). ~ 9.5.1909 i Ganløse med Sørine Kristine Thomsen, * 27.5.1880 i Lundø sg., † 5.1.1964 på Frederikssund sygehus, d. af fisker Søren T. (1842–1912) og Ane Dorthea Rasmus-sen (1851–92).

K. kom seksten år gammel i malerlære hos deko-rationsmaler C. F. Aagaard i Odense og rejste 1884 til Kbh. hvor han fra 1888 i ca. syv år be-søgte Kristian "Zahrtmanns" skole. 1890 debute-rede han på Decemberudstillingen og har på få år nær udstillet regelmæssigt på Charlottenborgs forårsudstilling 1893–1946, foruden på Den frie udstilling 1901–05. 1896 deltog han i Kunstner-nes studieskoles udstilling og 1937 afholdt Kunstforeningen i Kbh. en udstilling af hans ar-bejder. K. fik akademiets årsmedalje I. gang 1916 for *Graavejrsdag. Vinter. Motiv fra Ganløse Ore Skov*, 2. gang n.å. for *Afteninteriør* (Maribo museum) og blev dermed medlem af plenarforsamlingen. I 90erne og begyndelsen af 1900-tal-let modtog han en række akademistipendier, og 1919 fik han den Sardin Hansenske præmie for genremaleri for *En Dreng, som tegner Model*. – K. er en af de få danske kunstnere der aldrig har rejst i udlandet. Han førte alle sine dage en stille og tilbagetrukket tilværelse, og selv om han re-gelmæssigt har sendt et par billeder ind til Char-lottenborgs forårsudstilling, er hans navn ret ukendt. Hans område er landskabsmaleriet, og som landskabsmaler fortsatte han traditionen i dansk kunst. Allerede i 90erne søgte han tilknyt-ning til L. A. "Ring, og i sit natursyn og hele ma-leriske opfattelse blev han påvirket af denne. En anden kunstner der fik betydning for ham var Albert Gottschalk, og undertiden viser hans bil-leder samme lyrisk koloristiske anslag som den-nes. K. har dog fundet sin bedste inspiration i naturen selv. Han har levet i beskedne hus-mandskår midt i de egne han har skildret, og fulgt årtidernes skiften fra dag til dag. Han har navnlig malet motiver fra Brønshøj, Værlose og fra egnen ved Ganløse, både de åbne kuperede marker, Ganløse Ore skov og vejen, der snor sig langs skovhegnet med de fattige husmandshuse. Han holder af den klare, rene efterårshimmel der gør konturerne skarpe og bakkeformerne præcise, og det hvide vinterlandskab, men han har også skildret den grå, disede forårsluft mel-lem huse og træer i landsbyen. Han har et sik-kert blik for kompositionen og en udpræget bil-leddannende evne og arbejder med en fint nuan-ceret skala af grålige og brunlige farvetoner.

Foruden landskaber har han malet en del smuk-ke interiører ved lampelys og nogle karakterful-de selvportrætter (udstillet på Charlottenborg 1919, 1923, 1928 og 1931). K. er repræsenteret på kunstmuseet med *Sommerdag. Motiv fra Tange*, 1898, og på Hirschsprungs samling med *Solskin først i September*, 1900 og *Sommerdag sidst i Au-gust* (Ellemose ved Brønshøj), 1901. 1926 udførte han *Klar Dag i Slutningen af September. Udsigt fra Skive Kirkebakke* til Skive rådhus i anledning af byens 600 års jubilæum. □Selvportr. bl.a. 1912, 1918, 1919, 1921, 1923, 1928, 1931, 1937. Mal. af Kai Nielsen ca. 1916. Tegn. af Otto Chris-tensen, 1935 (St.mus.). Mal. af Viggo Johansen og af Peder Larsen, 1946.

Interview i Berl. aften 29.11.1935. – J. E. Hohlenberg i Ill. tid. 29.6.1913.

Merete Bodelsen

Knudsen, Hans Andersen, 1882–1946, arkivar, hi-storiker. * 1.7.1882 på Højbakkegård ved Tå-strup, † 5.5.1946 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: proprietær Anders K. (1852–1933) og Nielsine Christiane Marie Thiset (1856–1926). ~ 17.6.1913 i Asmild med Ebba Købke, * 19.2.1886 på Randbøldal ved Vejle, † 28.5.1968 i Gentofte, d. af fabrikant Johannes Christian Bruun K. (1853–1935) og Marie Jacobine Rosenvinge Kiær (1864–1955).

K. blev student 1900 (Industribygningens latin-skole) og cand.mag. i historie 1907. I sin studie-tid prægedes han stærkt af Kristian "Erslevs un-dervisning. Allerede 1906 var K. blevet assistent ved landsarkivet i Viborg, 1914 blev han under-arkivar sst. og 1924 landsarkivar i Odense. Fra 1934 til sin død var han chef for landsarkivet for Sjælland. 1921 var K. udstationeret i Sønderjyl-land for at gennemgå embedsarkiverne i den genforenede landsdel. Han var en dygtig og kyn-dig arkivmand og som landsarkivar, først i Odense og siden i København, øvede han en be-tydelig indflydelse på de spørgsmål der vedrørte landsarkiverne. Ved L. "Laursens afgang 1934 var K. på tale som ny rigsarkivar. – K. var aktiv inden for arkivetats og beslægtede etaters fag-lige samvirke, var 1937–43 formand for Arkivar-foreningen, 1938–43 for Organisationen af fag-ligt uddannede tjenestemænd ved statens arki-ver, biblioteker og museer og 1938–43 medlem af Danske statsembedsmænds samråd. – Både i Vi-borg og Odense tog K. ledende del i det lokalhi-storiske arbejde. 1921–30 var han medlem af be-styrelsen for Det jydsk historisk-topografiske selskab og redaktør af tidsskriftet Jyske Samlin-ger. 1926–35 var han bestyrelsesmedlem af Hi-storisk samfund for Odense og Assens amter.

1941 blev han kasserer i Dansk historisk fællesforening. – K. har som historiker behandlet et bredt felt af lokalhistoriske, kulturhistoriske og landbohistoriske emner. Han udsendte *Lunde-gaards Stiftelse 1754–1929*, 1929, og *Fyens Stifts Sparekasse 1832–1932*, 1931, begge solide bestillingsarbejder, og publicerede i Fortid og Nutid en række nyttige oversigtsartikler om landsarkivernes arkivfunds. Han arbejdede i en årrække med en stor fremstilling af selvejerbondernes historie (efterladte samlinger i Rigsark.) og har offentliggjort de indgående undersøgelser *Kolding Rytterdistrikts Selvejere* (Saml. til jydsk Hist. og Top. 4.r. IV, 1923), *Ejendomsbønder under Grevskabet Wedellsborg* (Årb. for hist. Samf. for Odense og Assens amter V, 1933) og *Fynske Maalsmænd og Maalbønder* (Fynske Aarbøger I, 1941). Hans efterladte udgave af *Perlestikkerbogen* befordredes i trykken af A. Fabritius. En udgave af *Peter C. Schønnings dagbøger* foreligger i manuskript. – R. 1938. □Tegn. af Vilhelm Lund, 1917. Foto.

Axel Linvald i Kultur minder, 1945–47 7–11. [Poul Norlund] i Fortid og Nutid XVI, 1946 392. Hans H. Fussing i Hist. t. 11.r.11, 1947 178f. Kn. Prange i For jysk og for da. hist., red. Vagn Dybdahl, 1966 81–91. Harald Jørgensen: I rigsark.s tjeneste, 1978 84. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn

Knudsen, Hans Rynkeby, 1903–62, indenrigsminister. * 12.11.1903 i Løgstør, † 4.11.1962 i Nykøbing M., urne på Frederiks k.s.kgd., Skåde. F: redaktør Thorvald K. (1877–1930) og Mary Nielsen (1881–1971). ~ 3.11.1931 med Ellen Jensen, * 11.9.1909 i Løgstør, d. af baneformand Jens Chr. J. (1879–1955) og Maren Pedersen (1883–1939).

K.s far var oprindelig matros, men blev redaktør af Vesterhimmerlands Social-Demokrat i Løgstør og medlem af byrådet. Selv begyndte K. efter mellemskoleeksamen som manufaktur lærling, og efter at være blevet udlært tog han 1925 handelseksamen fra Handelshøjskolen i Århus og arbejdede derefter som kontorist i fødebyen hvor han 1929 startede sin kommunalpolitiske karriere med at blive medlem af ligningskommissionen. Han efterfulgte faderen som redaktør 1931–36. Efter fire år som redaktør ved Skanderborg Social-Demokrat kom han 1940 til Nykøbing M. som redaktør; i Skanderborg havde han været byrådsmedlem 1937–40, og i Nykøbing var han i byrådet 1946–54.

K. blev folketingsmand 1950 – valgt på Mors – og sad i tinget til sin død. Han var som folketingsmand uhyre arbejdende, og den spændstige, velafbalancerede mand blev hurtigt blandt grup-

pefællerne en skatteekspert der gjorde sig godt i udvalgsarbejdet. Det var ikke oplagt at det skulle være K. der blev indenrigsminister da Viggo Kampmann dannede regering i nov. 1960 med de radikale, men ingen anfægtede hans kompetence, derimod var man nok lidt mere tøvende da han ved omrøringen i sept. 1961 gik over i finansministeriet. Der var, også blandt partifæller, en del, som fandt at alene det at beherske skattelovgivningen ikke gjorde en finansminister. De store forhandlinger om gennemførelsen af OMSen 1962 blev da også i vid udstrækning kort først af Kampmann, senere af J. O. Krag. K. døde uventet af et hjertestop. Hans minister-tid blev kort; når han blev minister var det formentlig fordi han stod sagligt og menneskeligt højt blandt gruppens kommunalpolitisk erfarne, og der er tradition for at kommunalpolitikken så vidt muligt bør være „repræsenteret“ i danske regeringer. K. var medredaktør af Verdens Gang 1954–58. □Foto.

Vagn Dybdahl

Knudsen, Helge Johannes, * 1897, chefredaktør, diplomat. * 17.1.1897 i Assens. F: kapellan, senere sognepræst i Næstved Niels Christian K. (1864–1934) og Marie Jensen (1872–1957). ~ 19.5.1923 i Allerød med Britta Helene Harboe, * 28.10.1900 i Stockholm, d. af højesteretssagfører Emil H. (1867–1944) og Holga Helena Börjesson (1874–1938).

Efter studentereksamen 1915 blev K. cand.teol. 1922, men han havde fra de tidligste ungdomsår ønsket at arbejde i pressen hvor han som student en kort tid havde været knyttet til bladet Danskeren i Haderslev, og umiddelbart efter sin embedseksamen blev han redaktionssekretær ved Nationaltidende, hvorfra han fire år senere kom til Berlingske Tidende. I slutningen af tyverne købte det Berlingske hus en række små og undergangstruede konservative aviser i Syd- og Sønderjylland, hvilket dengang var et usædvanligt initiativ der ved siden af den bagvedliggende rationaliseringstanke havde til formål at bevare en konservativ presse i landsdelen der var domineret af venstres blade. Resultatet blev Jyske Tidende for hvilket K. blev chefredaktør fra starten 1929 både i kraft af den dygtighed, han havde lagt for dagen som redaktionssekretær ved Berlingske Tidende og på grund af hans sønderjyske interesser. Disse havde desuden midt i tyverne givet sig udslag i en national aktion, da K. fik ideen til det sønderjyske landeværn, den store landsindsamling som modtræk mod det hjemmetyske fremstød gennem Kreditanstalt Vogelgesang der opkøbte dansk jord.

Knudsen, Helge

Som chef for Jydske Tidende bestræbte K. sig også for at bidrage til fjernelsen af den usynlige grænse mellem Nordslesvig og det øvrige land, som genforeningen ikke så hurtigt kunne slette. Med starten af det nye blad havde han også journalistisk en så betydelig succes, at det Berlingske hus ved Chr. *Gulmanns død 1934 udså K. til posten som morgenavisens nye chef. Det varede dog kun kort. Berlingske Tidende var ene om at bringe den store nyhed om daværende kronprins Frederiks forestående forlovelse med prinsesse Ingrid, men det var før den var officiel, og det ansås derfor for et blad som Berlingske Tidende også af kongehuset for helligbrøde. Den kunne kun sones ved at ofre bladets formelt ansvarshavende chef. K. forvistes til Stockholm som korrespondent.

Det blev til gengæld begyndelsen til en mangeårig, bemærkelsesværdig karriere som udlandskorrespondent. Efter Stockholm (1935–38) fulgte Berlin (1938–43), igen Berlin 1945 og London (1946–50). Under krigsårene i Berlin opnåede K. et intimt kendskab til nationalsocialismen og dens mænd, og også i den særlig vanskelige periode efter Danmarks besættelse lykkedes det ham trods al censur at formidle kundskab om udviklingen – i en sådan grad, at han 1943 blev udvist, lykkeligt og ironisk nok kort for hele hans bohave gik til grunde under bombardementerne. Sine erfaringer og oplevelser under nazismen udmøntede han efter krigen i flere bøger: *Hitler bandt min Pen*, 1945, *Orprørere i Hitlers Borg*, 1947, *Advarslen om 9. April* (særtryk af Jyske saml. 1964) og *Maskerne falder i Nürnberg* (sammen med Henrik V. Ringsted), 1946. 1950 drog udenrigsministeriet fordel af K.s fortrolighed med tyske forhold ved at formå ham til at overtage posten som kultur- og presseattaché ved ambassaden i Bonn og militærmissionen i Berlin, en stilling han bevarede i 17 år til retrætealderen, efterhånden med rang først som ambassaderåd, siden som overordentlig gesandt og befuldægtiget minister. Efter sin tilbagetræden har han fortsat været aktiv som konsulent i udenrigsministeriets presse- og kulturafdeling.

K. har ydet en betydningsfuld indsats i bestræbelserne for efter krigens og besættelsens bitterhed og had at normalisere og venskabeliggøre de dansk-tyske forbindelser som der efter det nazistiske regimes fald skabtes forudsætninger for. Han ydede herunder ikke mindst et vigtigt forarbejde til en beroligende ordning for de nationale mindretal på begge sider af den dansk-tyske grænse. Under sit lange virke for dansk-tysk brobygning kom det ham til gode, at en med flid udbygget indsigt i tysk politisk fortid og samtid suppleredes af en livlig interesse for mennesker

og stor evne til at formidle personlige kontakter. – R. 1949. R¹. 1956. K. 1961. □Foto.

H. K. i Berl. tid. 11.5.1971 (Hvorledes jeg blev europæer). Interview i Jydske tid. 16.1.1977. – T. Vogel-Jorgensen: Berl. tid. gennem 200 år II–III, 1949. Berl. tid. 16.1.1977. Henrik V. Ringsted: Erindr. II, 1979. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Erik Seidenfaden

Knudsen, Ivar Peter Bogger, 1861–1920, ingeniør, maskinkonstruktør. * 1.4.1861 i Følle ved Kalo, † 23.3.1920 i Bombay, begr. i Hellerup. F: købmand Jens Elsbert K. (1826–1901) og Julie Vilhelmine Rønberg (1828–88). ~ 29.10.1891 i Bregnet med Julie Marie Olsen, * 9.8.1870 på Kalo, † 14.5.1931 på Frbg., d. af godsinspektør, kancelliråd Carl Christian Georg O. (1825–91) og Julie Vilhelmine Grønbech (1841–1934).

K. kom ni år gammel i skole i Vejle og viste sig her i besiddelse af stort mekanisk talent, tog præliminæreksamen og kom i smedelære i Vejle 1876 og herfra som svend til Caroc & Leths maskinfabrik i Århus. Samtidig forberedte han sig til polyteknisk adgangseksamen som han tog 1882. 1887 blev han cand.polyt. som maskiningeniør; også i studietiden dyrkede han sine mekaniske interesser, således fremstillede han en cykel hvortil hver enkelt del var lavet af ham selv. Efter at have aftjent sin værnepligt fik han en kort tid beskæftigelse ved Kbh.s fæstningsanlæg og kom 1888 som løst ansat ingeniør til stadsingeniøren i Kbh. hvor C. *Amt skulle bruge en maskiningeniør til de sanitetstekniske anlæg. 1889 påbegyndtes under ledelse af Ib *Windfeld-Hansen projekteringen af Kbh.s første elværk i Gothersgade, og ved projekteringen af kedel- og maskinanlægget medvirkede K., der 1891 ansattes som maskiningeniør ved bygningen og senere ved driften. Under sit arbejde her kom han i berøring med firmaet Burmeister & Wain der havde leverancen af dampmaskinerne, og da firmaets direktør D. Halley døde 1895 tilbød bestyrelsen, inden for hvilken G. A. *Hagemann var en fremtrædende kraft, K. stillingen som ledende maskiningeniør, idet han på forskellig måde havde vist sine usædvanlige evner som tekniker og konstruktør; bl.a. havde han konstrueret en dampkedel med dobbeltrør som B. & W. havde købt patentet på, og en aperioidisk ampèremetertype som Siemens & Halske købte. K. tog mod tilbuddet og tiltrådte 1.2. som direktør K. C. Nielsens tekniske medhjælper. Okt. s.å. blev han underdirektør. Det var i en for firmaet kritisk tid, K. trådte til; Halley havde ikke været sin stilling voksen, han savnede enden til at have betroede medarbejdere, og hele virksomheden viste sig at være temmelig forældet;

således voldte det vanskelighed at fuldføre bygningen af det store russiske kejserskib Standart. Den første opgave K. tog op var, støttet af Hagemann, at modernisere maskinfabrikken på Christianshavn. Der opførtes et nyt maskinværksted og et nyt lyst og rummeligt jernstøberi, der anskaffedes nye arbejdsmaskiner og indførtes et centralt kraftanlæg med elektrisk kraftoverføring i stedet for de kulfyrede og pasningskrævende dampmaskiner. For at kunne levere hurtige reparationer af havarister, moderniserede man grovsmedjen med store hydrauliske presser og gasfyrede ovne til stort smedegods, og da man fra tysk side som modtræk herimod satte priserne på stålblokke betydeligt op byggede selskabet sin egen Siemens-Martin stålovn, baseret på anvendelse af skrot. Efter Hagemanns tiltræden som bestyrelsesformand 1898 efter C. F. Tietgen var K. blevet selskabets maskindirektør, mens K. C. Nielsen blev administrerende og Martin Dessau merkantil direktør, og den periode der nu fulgte, vil altid blive husket som en i teknisk henseende meget indholdsrig tid, selv om det økonomiske udbytte ikke svarede hertil. På de moderne værksteder byggede man skibsdampmaskiner til værftets nybygninger og veg ikke tilbage for en så vanskelig opgave som en hurtiggående maskine på 11500 HK til den russiske krydser Bojarin. Også skibsværftet udvidedes, man byggede en tørdok og 1906 anskaffedes en flydedok med en løfteevne på 11500 tons. Til elværkerne, der på dette tidspunkt begyndte at rejse sig i danske købstæder, leverede man landdampmaskiner, et område hvor K. fra tidligere arbejde havde særlig erfaring, og hvor det også lykkedes at oparbejde en eksport, bl.a. til Rusland, Spanien og Sydamerika. Da dampturbinerne begyndte at spille en rolle, tog man også bygningen af sådanne op idet K. sikrede sig de Parsonske patenter for firmaet, bl.a. byggedes der dampturbiner på 1100 HK til to torpedobåde. 1888 havde man optaget fabrikationen af centrifuger, men var igen næsten ophørt hermed, bl.a. havde man forsømt at sikre sig det revolutionerende Bechtolsheimske patent. 1900 tog K. på ny denne opgave op og satte al sin energi, opfindsomhed og tro på fremtiden ind i arbejdet, men en tid lang gav det kun økonomiske skuffelser indtil K. 1906 ved sin geniale konstruktion af en centrifuge med selvbalancerende spindel gav B. & W. en førende stilling, hvilket medførte at dets hårdeste konkurrent, det meget pengestærke Aktiebolag Separator i Stockholm, købte hele fabrikationen. Herefter kunne man sætte al kraft ind på en ny stor fabrikation der skulle blive epokegørende, dielseltmotoren. Allerede 1897 havde B. & W. som følge af

K.s fremsyn af fabrikken Augsburg i Nürnberg købt udnyttelsesretten til den tyske ingeniør Rudolf Diesels patent på en forbrændingsmotor med en betydelig højere teoretisk virkningsgrad end man før havde kendt, og langt højere end dampmaskinens. Opfindereens første maskine fra 1893 var ganske vist eksploderet ved første igangsætning, og den forsøgsmaskine man byggede efter de modtagne tegninger var ikke praktisk anvendelig. Fabrikationen gik efterhånden i stå overalt. 1903 var de værste vanskeligheder – særlig ved brændstofindsprøjtningen og forstøvningen af brændselsolien – imidlertid overvundet af de firmaer som arbejdede efter patenterne, og som stadig udvekslede erfaringer, og nu tog K. sagen op på ny idet han påbegyndte bygningen af dieselmotorer til elværkerne, og her viste nytten sig af det reorganiseringsarbejde K. 1895–1903 havde udført for værkstedernes vedkommende. Fabrikationen stillede store krav til præcisionsarbejde og til de anvendte materials egenskaber fordi man arbejdede med tryk og temperaturer – ca. 100 atmosfærers tryk på brændstoffet og ca. 1200° under forbrændingen – som man ikke før havde anvendt i praksis, men værkstederne var stedse i stand til at svare til disse, og dieselmotorer til de mange nye elværker der skød op i disse år blev en meget betydelig fabrikation. 1904 var man nået til at bygge dieselmotorer på 160 HK, 1908 til 360 HK, og 1909 byggede man en fire-cylindret maskine på 600 HK. Det sidstnævnte år, der på flere måder blev et mærkeår bl.a. fordi G. A. Hagemann trak sig tilbage og afløstes af admiral A. de Richelieu, er endvidere af interesse, fordi man da begyndte konstruktionen af skibsdieselmotorer, det arbejde der mere end noget andet skulle gøre K. og B. & W. kendt ude i verden.

Mens man arbejdede på løsningen af de hertil fornødne opgaver, og særlig den at sætte motoren i stand til at gå både frem og bak bestilte ØK et mindre dieselmotorskib med 400 HK-maskine, men da man følte sig sikker på også at kunne magte betydelig større opgaver, ændrede ØK sin oprindelige ordre til tre store oceangående motorskibe på 7400 tons med dieselmotorer på hver 2500 HK. De to skibe byggedes hos B. & W. selv, og det tredje byggedes efter firmaets anvisninger på et engelsk værft Barchley, Curle & Co. Det var et vældigt ansvar der her blev lagt på K.s skuldre, men den værkstedsorganisation han havde skabt, og den kreds af medarbejdere han gennem årene havde samlet og opdraget, stod under hans ledelse sin prøve; han havde altid interesseret sine medarbejdere for at yde det bedste de formåede, og for altid at gøre en ting helt færdig. Det første af disse skibe M/S Selandia

Knudsen, Ivar

var på en prøvetur i Sundet 15.2.1912, og dets første rejse til Bangkok fra 22.2. til 26.6. forløb uden uheld af nogen art, og uden at de stillede forventninger til 10 pct. øget plads og lasteevne, til 11 knops fart og til tidsbesparelse fordi tankene kunne rumme brændselolie til 30000 miles distance, blev skuffede. Hjemrejsen fra London til Kbh. var næsten et triumftog. I London var Selandia det almindelige samtaleemne, og marineminister Winston Churchill aflagde besøg om bord. Det næste motorskib M/S Fionia blev afleveret juni 1912 og blev sejlet til Kiel hvor det blev forevist for kejser Wilhelm og generaldirektør Albert Ballin, og ved denne lejlighed passerede Selandia på hjemrejsen Fionia. Dette købt af Hamburg-Amerika-linjen og omdøbtes til Christian X; s.å. beordrede ØK et nyt Fionia med et maskineri på 4000 HK, og som indeholdt alle de forbedringer man ved driften af de første motorskibe havde indset ønskeligheden af. Det nye skib der afleveredes 1914, og om hvilket det blev sagt at det i sin indretning mere lignede en herregård end et skib, anvendtes til den danske rigsdagsdelegations Parisrejse 1919 og til Christian Xs rejse til London og Paris 1920. I de følgende år kom der rigeligt med ordrer både fra ØK, rederiaktiebolaget Nordstjernen, DFDS o.a. Det kneb vel i krigsårene med at fremskaffe materialer, men selskabet havde en grundfæstet position da K. 1919 trådte tilbage som direktør og kom ind i bestyrelsen som kommitteret. Helt uden mislyde var hele dette store arbejde dog ikke forløbet, idet en af K.s medarbejdere, ingeniør O. E. *Jørgensen, rejste en bitter strid om honorar for sine opfindelser. Efter krigens afslutning fik K. fra engelske forbindelser inden for finanskrede opfordring til at assistere ved starten af forskellige større industrielle foretagender, og han kom i den anledning ud på flere rejser, deriblandt også den rejse til Indien, på hvilken han døde af en forgiftning.

K. der under sit arbejde udtog en lang række patenter fik 1908 Deutsche Landwirtschaftl. Gesellschafts sølvmedalje for sin centrifugekonstruktion. I foreningsliv deltog han ikke meget, 1898–1901 var han medlem af Dansk ingeniørforenings bestyrelse, 1916–20 var han formand for Kbh.s golfklub og 1919–20 vicepræsident i Kgl. dansk automobil klub. 1904–17 var han medlem af direktionen for A/S Frbg. Metalvarefabrik som 1908–16 kaldtes B. & W. eksportkompagni, 1907–20 var han medlem af Arbejdsgivernes hovedbestyrelse, 1913–17 af bestyrelsen for A/S Helsingørs jernskibs- og maskinbyggeri og 1913–20 af repræsentantskabet for arbejdsgivernes ulykkesforsikring. I den 15.10.1913 på foranledning af Brammingeulykken nedsatte kommis-

sion med G. A. Hagemann angående statsbanernes sikkerhedstjeneste indtrådte K. som medlem. – R. 1900. DM. 1907. F.M.I. 1912. □ Afbildet på P. S. Krøyers mal. Industriens mænd, 1903–04 (Fr.borg). Mal. af Michael Ancher, 1912 (sst.). Træsnit af L. B. Hansen, 1913. Foto. – Mindesten i Følle, 1932.

Ingeniøren, 1912 449–58. H. H. Blache sst. 1920 277–79. Sst. 1922 1–9. [C. Hentzen] i Opfindernes liv, udg. Helge Holst II, 1915 223–29. Samme: 40 år i Kbh.s elektricitetsværkers tjeneste, 1933 9 14 16f. A/S Burmeister & Wain 1872–1922, 1922. Dansk arbejde 1.12.1936. Berl. tid. 17.2.1937. Povl Vinding: Dansk teknik gennem hundrede år, 1939 (2. udg. 1941) 169–88. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*Povl Vinding**

Knudsen, Jakob Christian Lindberg, 1858–1917, forfatter. * 14.9.1858 i Rødding, † 21.1.1917 i Birkerød, begr. sst. F: højskolelærer, cand.theol., senere sognepræst, sidst i Lejrskov, Jens Lassen K. (1819–86) og Nanna Marie Frederikke Adelaide Boisen (1824–1900). ~ 1° 22.8.1883 i Kbh. (Vartov) med Sophie Frederikke Plockross, * 20.2.1861 på Frbg. (Garn.), † 25.3.1916 i Holte, d. af fuldmægtig i krigsministeriet, cand.jur., senere overretssagfører, kancelliråd Harald Christian P. (1826–1913, ~ 2° 1871 med Anna Helene Hall, 1840–1919) og Marie Christine Krarup (1834–64). Ægteskabet opløst. ~ 2° 17.11.1896 i Møllerup med Helga Bek, * 17.8.1877 i Halling, Randers amt, † 12.3.1952 i Silkeborg, d. af lærer, senere højskoleforstander Jens *B. (1844–93) og Marie S. Høegh (1843–1931).

1862 blev K.s far lærer ved Kolds nye folkehøjskole i Dalum, udnævntes 1864 til sognepræst for Aggersborg i Øster Han herred, forflyttedes 1872 til Lejrskov og døde her. Af K.s fire barn-domshjem har, hvad omgivelserne angår, det i Aggersborg givet ham rigest; naturbillederne i hans digtning er overvejende bestemt af Limfjordslandskabet, og blandt hanherredboerne, der endnu var dybt rodfæstede i gammel bondesæd, har han truffet de mennesker han umiddelbart har holdt mest af. Først i Lejrskov-årene kom han en grundtvigsk vakt landbefolkning ind på livet. Men grundtvigsk var hjemmets luft, og det blev afgørende for børnene at de udelukkende undervistes af forældrene: de „levede af“ faderens og moderens ord, og hvad de fik fortalt af bibel-, Danmarks- og verdenshistorie havde for deres bevidsthed samme aktualitet som hverdagen omkring dem. Af forfatterskabets talrige udsagn om den grundtvigske opdragelses betydning for ham findes de centrale i romanerne *Gjæring-Afklaring* og *To Slægter*. I sidstnævnte har K. desuden givet en digterisk fri udredning af de frugtbare modsætninger mellem fædrene-

slægtens urkraftige og skrupulose bondetyngde og modreneslægtens mere harmoniske og fornojede sindelag. Denne dobbelte kulturarv kan rumme en forklaring på brydningerne i K.s væsen mellem en hidsig selvhævdelse og en mystisk stemt hengivelse – grundformlen for hans religiositet. K.s far udovede en næsten guddommelig autoritet over sonnen gennem sit ubonhorlige krav om lydighed i alle ydre ting, store og små uden forskel. Den samvittighedsangst der kendetegner forfatterskabet spændtes abnormt under den „goglene Luftspejling . . . , at alt med fuldkommen Sikkerhed kunde indrettes fuldkommen godt.“ Denne „idealitet“ som kunne odelægge alle jordiske anliggender udviklede sig til en dyb religios drift, eftersom den kun hos Gud kunne hente den inappellable dom: skyldig-ikke skyldig. „Men jeg blæser ogsaa baade Vedtægt, Kleresi, Øvrigheden og hele Kommercen en lang March, naar jeg forst er bleven sikker . . . ad den Vej“.

K. blev kursusstudent 1877 og teologisk kandidat sommeren 1881. En i kursustiden udkastet Cicero-oversættelse på hanherredsmål, *Den fØst af de cætilinarisk' Taaler* (udg. 1887 under pseudonymet Jakob) er en heldig humoristisk penneprØve og et blufærdigt udtryk for jydens hjemme i hovedstaden. I studietiden stiftede K. bl.a. gennem vennen Holger "Begtrup bekendtskab med 70ernes „moderne gennembrud“, hvis naturalisme talte stærkt til bondeoprindeligheden i hans sind. Den menneskelige og filosofiske udredning af mødet mellem grundtvigianismen og naturalismen blev siden et gennemgående tema for ham, og han udviklede sig til en af de forstandigste kritikere af såvel religiØst krukkeri som moderne naturalistisk åndlØshed. En plan om et filosofisk specialstudium kØrte fast, hvorefter K. 1881 knyttedes som lærer til Askov højskole hvor han på trods af en tung fremstillingsform og et pinligt hang til at overvældes af bevægelse dog kom til at øve indflydelse på adskillige elever. Efter en konflikt med forstanderparret SchrØder overflyttedes K. sommeren 1890 som valgmenighedspræst i Møllerup ved Randers fjord. I Askov-tiden kom en spredt litterær produktion af digte og artikler i gang; væsentligst er skuespillet *Cromwell's Datter*, tilskyndt af en Englandsrejse 1886. Det udsendtes 1891 med forord af Holger "Drachmann som K. til gengæld hjalp med oversættelsen af G. G. Byrons Don Juan. I samlingen *Christelige Foredrag*, 1893, kan man lære den særprægede og vægtige taler at kende som med sine prædikener fandt modtagelige tilhØrere i sin menighed. K.s skilsmisse 1893 og det derpå følgende ægteskab med en datter af forstander Bek fra den stedlige høj-

skole førte i 1897 til et brud med menigheden. I de følgende år ernærede K. sig væsentligst som foredragsholder og fremragende oplæser (især Holberg). Oplevelser fra disse foredragsrejser gav ham stof til nogle af hans små fortællinger (samlet i *Jyder I-II*, 1915–17). Men slette logisforhold på turneerne svækkede tidligt hans helbred og nyresmerter og gigttilfælde vedblev, efter at han i løbet af årene omkring århundredskiftet slog igennem som højt anerkendt og meget læst forfatter. Sine sidste år levede han på Sjælland, sidst i Birkerød.

Fra 1898 til sin død udsendte han henvend en snes – mest store – bøger. Et så pludseligt frembrud af produktionskraft hos den 40-årige mand må ikke kun forklares ud fra den indre sikkerhed han havde vundet gennem opgøret med sit naturlige miljøes moralkodeks, men også ud fra hans lykke i sit andet ægteskab. De indre kampe var dog ikke endt, men brød frem med ny styrke i årene efter 1910, hvor arbejdet med Lutherromanen snarere påførte ham end befriede ham fra den gamle samvittighedsuro. Fortællingen *Et Gjensyn*, 1898, blev hans egentlige skribentstart, men det er i romanen *Gjæring-Afklaring*, 1902, K. for første gang nedtegner hele sin problemverdens omfang i en lang udviklingshistorie. Romanen konfronterer sin grundtvigsk opdragede hovedperson med den moderne naturalisme og dens iboende panteisme. Sammen med Lutherromanen *Angst-Mod*, 1912–14, må den regnes for forfatterskabets hovedværk, og den er langt mere præcis og filosofisk kvalificeret end den nyere tids Knudsen-kritik har villet indrømme. En væsentlig kunstnerisk distance til sin problemverden opnår K. også i romanerne *Sind*, 1903, måske den mest intense af bøgerne, *Inger*, 1906, med fremsyndede synspunkter på ægteskabsdebatten og *To Slægter*, 1910. – Eftertidens angreb på K. som reaktionær tænker og propagandistisk forfatter (Villy Sørensen, L. P. Rømhild) kan væsentligst opretholdes i de mere programmatisk og somme tider næsten amokløbende romaner, hvori K. drØfter opdragelsesproblemer og den nye civilisations ødelæggelse af en lØdig gammel bondekultur. Eksempler er *Den gamle Præst*, 1899, eller *Lærer Urup*, 1909. Som helhed gælder det, at hvor K. var polemisk og programmatisk, er han mest uheldigt bundet til sin tid, mens det holdbare i hans forfatterskab udgøres af hans evne til at skildre menneskeskæbner bevægende og frigjort. K. mente, at de fleste af hans samtidige forfattere først for alvor sansede verden, da de blev erotisk bevidste, mens han selv gennem sin opdragelse havde erhvervet barndommens bredere og friere virkelighedsopfattelse, hvad der fx viser sig i, at K. som

Knudsen, Jakob

kvindeskildrer tegner langt friere og selvstændigere væsner end fx Martin Andersen Nexø eller Johs. V. Jensen. Også den af ham selv navngivne spejlingsteknik, der kan minde om Henry James' romantekniske greb og som fx Karen Blixen beundrede, viser K.s frie menneskebeskrivelse der med forsæt ikke er sprogligt påfaldende. At K. også var en betydelig teoretiker mht. kunstneriske og andre menneskelige problemer kan studeres i de to samlinger af hans artikler og foredrag, *Livsfilosofi*, 1908 og *Idé og Erindring*, 1949 som rummer en række af de værker der måske har haft den mest dybtgående effekt i de senere år. K.s sparsomme lyrik (med salmerne *Se, nu stiger Solen* og *Tunge, mørke Natteskyer* fra Melleruptiden) udkom samlet 1938.

K.s fundamentale sjælelige oplevelse er den lige så angst- som tillidsprægede bundethed til faderen. Afhængigheden af ham bliver det billede, hvorunder han anskuer sit forhold til Gud. Spændingen mellem hans kristeligt tonede samvittighedsuro og hans hedenske urtrang til uhygget udfoldelse bliver ikke mindre, når hans selvtagtsfordrende individualisme brydes med hans brutale samfundskonservatisme. Ofte synes det, som om han vælger kristendommen på trods af sine inderste instinkter. Idet han ser løgn over for Gud som den utilgivelige grundsynd, fordrer han et redeligt skel mellem denne verden med dens nødvendige hedenske moral og åndens frie verden, og han krydser sig frem mod den kristelige fuldkommedhed med så store slag, at han „faar hele Naturalismen med ombord“. – En bror, Lars Nannestad K., * 7.5.1868, † 18.12.1948, blev efter uddannelse til mejerist elev af skuespilleren Karl Mantzius, kom derefter på Det kgl. teaters elevskole og debuterede 20.3.1897 som Leonard i Maskarade. Foruden som skuespiller brugtes han, der havde en høj tenor, i operaen. Han fik afsked 1925, men deltog med teatrets gæstespil 10.6.1927 på Théâtre des Champs Elysées i Paris. – □Tegn. af P. S. Krøyer, 1909 (Hirschsprung). Farvetræsnit af Kr. Kongstad, 1910. Mal. af Axel Bredsdorff, 1912 (Fr.borg) og 1914 (Maribo mus.). Buste af Arnoff Thomsen (ved Århus kommunebibl.). Foto. – Mindsten ved Aggersborg præstegård og af J. P. Junggren-Have, i Rødning højskoles have, 1958.

Bibliografi. J. K.: Kristelige foredrag, 2. udg. 1933 205–21.

Udg. Christelige foredrag, 1893 (3. udg. 1956). Romaner og fortællinger I–V, 1917. Digte, ved Ejnar Thomsen, 1938. *Idé og erindring.* Artikler og afhandl., ved Jørgen Jensen og Th. Krogholt, 1949. At være sig selv, ved Ole Wivel, 1965.

Lit. Harald Nielsen: *Moderne lit.*, 1904 163–208. Oscar

Geismar: *Nogle digterprofiler*, Kria. 1906 158–74. Holger Begtrup: J. K., 1918. Carl Roos: J. K. En studie over en åndspersonlighed, 1918. Samme: J. K. Et forfatterskab, 1954. Richardt Gandrup: *Dognet og tiden*, 1926 34–50. Sv. Norrild: J. K., 1935. Aug. F. Schmidt: J. K., 1936 (heri bibliografi). Ejnar Thomsen: *Digteren og kaldet*, 1957 193–221. Samme: *Skribenter og salmister*, 1957 47–59. Richard Andersen: J. K., 1958. Sv. Møller Kristensen: *Digtg. og livssyn*, 1959 22–49. Villy Sørensen: *Hverken – eller*, 1961 158–68. Johs. V. Jensen: *Åndens spor*, 1962 126–30. Bj. Poulsen: *Omkr. elfenbenstårnet*, 1964 125–42. Margrethe Auken i *Kritik XIX*, 1971 64–80. Aage Henriksen: *Gotisk tid*, 1971 206–18. Samme: *Den intellektuelle*, 1974 75–80. Lars Peter Romhild: *Læsere*, 1971 253–73. *Papirer* i Kgl. bibl.

Erik A. Nielsen (Ejnar Thomsen)

Knudsen, Jens Risgaard, se Risgaard Knudsen, Jens.

Knudsen, Johan Christian Severin, 1865–1942, godsejer, politiker. * 10.12.1865 på Moutrup, Mors, † 22.12.1942 på Frbg., urne på Blistrup kgd., Mors. F: kammerråd Jacob Sepstrup K. (1817–69, ~ 1° 1857 med Ane Kirstine Marie Riis, 1828–58) og Ane Jensine Riis til Blistrup (1827–92, ~ 2° med kammerråd, senere etatsråd Poul Knudsen til Ulstrup senere også Blistrup, 1819–1905). Adopteret af stedfaderen. ~ 1° 25.1.1901 i Blistrup med Elisabeth Julie Hanne Christiane Otto Lissner, * 30.5.1867 i Kbh. (Slotsk.), † 7.12.1929 i Nice (~ 1° med skibsfører Richard William Riis), d. af kgl. økonomiskriver Julius L. (1831–1912) og Frøenka Johanne Jacobine Otto (1837–1906). Ægteskabet opløst 1906. ~ 2° 11.7.1911 i Ribe med Olga Johanne Rebekka Mygind, f. Thorsøe, * 17.11.1874 i Frederikshavn (~ 1° 1899 med premierløjtnant i marinen Niels Ebbesen Mygind, 1868–1902), † 14.1.1944 på Diakonissestiftelsen, Frbg., d. af konsul Johan Pohlmann T. (1822–99) og Rebekka Helene Berg (1838–1922). – Bror til C. *Riis-Knudsen.

K. blev student fra Bokkenheusers kursus 1889, tog filosofikum 1890 og helligede sig derefter sine litterære og sceniske interesser. Han var 1889 medarbejder ved broderen C. Riis-Knudsens tidsskrift *Literatur og Kritik*, men delte ikke broderens anti-brandesianske holdning. Tværtimod knyttede han sig til den kbh.ske litterære radikalisme og indskød 1890 kapital i Ove *Rodes få måneder før startede dagblad København hvis udgiver og medredaktør han var indtil 31.3.1892. Hans stedfar ville ikke i længden lade ham få penge til det kbh.ske dagblad. K. der ikke kunne med alle medarbejdere ved København købe da okt. 1891 godset Bangsbo ved Frederikshavn som han restaurerede og lod indrette med forfi-

net smag af Thorvald *Bindesboll. Her færdedes Bangsbo-kredsen Gustav *Wied, Sophus *Schandorph, Peter og Betty *Nansen, Herman *Bang, Bjorn Bjornson, Anna *Larsen Bjorner, Agnes *Henningsen, Carl *Ewald o.a., i et gæstfrit hjem. K. havde i København været en streng kritiker af broderens klassiske og romantiske dramaer på Dagmar-teatret, men indskod 1895 kapital i teatret da broderen var i vanskeligheder og var meddirektor 1895–97. Skuespillere var de kunstnere K. folte sig bedst tilpas iblandt. 1912–13 var han formand for Dansk skuespillerforbund, siden æresmedlem. – Sin politiske virksomhed indledte K. som medlem af Flade-Gjærum sogneråd 1899–1906, fra 1902 som formand. Væsentligst på grund af socialdemokratiets voksende styrke sluttede han sig til højre trods sine liberale anskuelser i kulturpolitikken. Som arving til godser på Mors folte han en vis tilknytning til godsejerne, men var modstander af det store hartkorns privilegerede valgret som af andre urimelige privilegier. 1904–14 var han formand for det jyske højre, 1905–15 medlem af højres repræsentantskab og 1907–15 af dets forretningsudvalg. 1898 søgte han forgæves valg til folketing i Frederikshavnkredsen, men valgtes 1906 i Fredensborgkredsen som han holdt mod venstre og radikale til 1913. Udpræget partigænger var han ikke. Ved behandlingen af forsvarslovene 1909 talte han mod nedlæggelse af Kbh.s landbefæstning og stemte sammen med fem andre højremænd mod hele lovkomplekset som ellers havde højres støtte. Det var helt i K.s ånd at pengeprivilegierne faldt bort med grundloven af 1915. Han sluttede sig til det nydannede konservative folkeparti og valgtes 1918 i Hjørring amt til folketinget hvor han blev formand for den konservative folketingsgruppe. Hans taler var elegante og formsikre og hans ledelse af folketingsgruppen præget af dygtighed og loyalitet. Han kom dog mere og mere i modsætning til flertallet i gruppen. Han stod Asger *Karstensen nær i uvilje mod Alexander *Foss' udprægede industripolitik, var „antikapitalistisk“ over for truster og monopoldannelser og ville i grænse spørgsmålet ubetinget respektere udfaldet af folkeafstemningen i Slesvig modsat partiets Flensborg-floj. Under partiledernes forhandling med Christian X på Amalienborg natten til påskedag 1920 udtalte han på linje med E. *Piper at de konservative ikke ønskede ministeriet O. Liebes afgang, men han støttede de radikales og socialdemokraternes krav om at for udskrivelse af valg måtte der gennemføres en ny valglov. De tre partier ønskede at fratage venstre de begunstigelser den gældende valglov gav partiet. K. genvalgtes april 1920, men ved julivalget 1920

opstillede han ikke. Modsætningen mellem hans synspunkter og den linje de konservative fulgte, var blevet for stor. Han deltog derefter ikke i politik. – Ved stedfaderens død 1905 overtog K. Moutrup og Blistrup godser på Mors. 1909 solgte han Bangsbo. Blistrup afhændedes 1923 til udstykning. 1931–40 var K. og hans hustru bosat i Italien og Tyskland, fortrinsvis i München. Sine sidste år boede K. på slotskroen på Frbg. Han var i München kommet til at beundre Hitler og hans idé og udtalte efter sin hjemkomst at han ville være den tro så længe han levede, men aktivt virkede han ikke for nazismen. K. havde været økonomisk uafhængig, gæstfri, sorgløs og gavmild, men hans rastløse og utålmodige natur veg tilbage for den stædige udholdenhed der kræves af en politisk leder. Han blev i sine senere år den uvirksomme iagttager der mistede forbindelsen med tidligere venner og meningsfæller. □ Afbildet på mal. af Chr. Clausen, 1892 (Bangsbo). Mal. af samme ca. 1900. Tegn. af P. S. Kroyer, 1905 (Fr.borg), mal. af samme s.å. Afbildet på akvarel af Sophus Jürgensen, 1907, og på to tegn. af Alfred Schmidt 1919 og 1920 (Fr.borg). Foto.

Interview i Gads da. mag., 1942 391–98. – Herman Bang i Ill. tid. 8.7.1906. Berl. tid. 10.6. og 11.6.1920. Nationaltid. 11.6. s.å. Politiken s.d. Asger Karstensen: Et opgør, 1921. Carl Behrens: Erindr., 1937. Andreas Vinding: Sorgløse tider, 1942. Vald. Koppel i Politiken 23.12.1942. Aa. Welblund: Omkring den litterære café, 1951. Tage Kaarsted: Ove Rode – en politiker bliver til, 1963. Det konservative folkepartis hist. I, ved Jorgen Hatting, 1966.

Helge Larsen

Knudsen, Johanne Sophie, 1742–96, skuespiller. * 31.3.1742 i Hillerød, † 31.3.1796 i Kbh. (Nic.), begr. sst. (Ass.). F: rytter Henrik Hansen Bergman og Petronille Hoffgaard. ~ 30.8.1769 i Kbh. (Frue) med sufflør Lars K., * ca. 1736, † 7.3.1818 i Kbh. (Frue).

Et ikke almindeligt kunstnerliv begyndte da K. 2.10.1765 debuterede som Leonora i *Den Stundesløse*. Skønt hendes ydre ikke passede til sådanne ædle tragiske skikkelser som Voltaires *Zaire* og *Rethea* i J. N. Bruns *Zarine*, klarede hun dog disse opgaver, og hun deklamerede vers „paa den rette Maade“ hævdede P. *Rosenstand-Goiske, ved at inndele „Perioderne efter Meningernes Slutning, og ikke efter Fødderne eller Stavelserne“. Samtidig gjorde hun det kunststykke som vor første Grethe i *Kjærlighed uden Strømper* at parodiere det stof hun til daglig måtte arbejde med. Rosenstand-Goiske bemærkede at hun derved tabte noget af sin tragiske evne, men tabet pegede fremad mod de borgerlige hustruer og mødre som blev K.s egentlige

Knudsen, Johanne Sophie

område, såvel klassiske typer som Magdelone, Gedse og Nille som koner og kællinger fra samtiden, fx madam Plump i P. A. Heibergs *Forvandlingerne*. Sådanne typer kunne hun karakterisere og forskelliggøre, lunet var ægte og grundtonen altid godmodig. K. L. "Rahbek vidner at Holbergs krav om korrekthed i diktionen havde en udmærket repræsentant i K. Hun optrådte sidste gang 12.5.1795 som madam Prim i *De fire Formyndere*. – Hendes mand, Lars K., blev 1754 student fra Frue skole og studerede sprog og musik, men tog ingen embedseksamen. Ca. 1758 blev han sufflor og 1762 debuterede han som Claus i *Kaffehuset*, men da hans sceniske evner ikke svarede til hans kundskaber, blev han på ny sufflor (til 1796) og virkede fra 1781 sammen med Johan Herman "Wessel som fast ansat oversætter af skue- og syngespil, hvoraf adskillige blev trykt. Teaterdirektionen satte det unge geni Caroline Halle ("Walter, Caroline) i pension i K.s hjem, da dets „ordentlige Leve-maade og ærlige, anstændige Selskab“ var den bekendt. Rahbek mente at L. K. som Rosenstand-Goiskes ven havde ikke ringe del i Den dramatiske Journals tilblivelse og domme. Et udsagn der bestyrkedes af at L. K. bl.a. oversatte Joh. Fr. Löwens skrifter som i modsætning til G. E. Lessings indeholdt en skarp kritik af skuespillernes præstationer i Hamborg på samme måde som Rosenstand-Goiskes der var den første egentlige danske teaterkritik. – □ Rolle billeder fra Kærlighed uden Strømper (kobberstiksaml.).

Breve fra da. skuespillere, red. Rob. Neeiendam I, 1911 4.40 214. W. H. F. Abrahamson i Pers. hist. t. 6. r. IV, 1913 246f (brev). – K. L. Rahbek i M. C. Bruuns Svada, 1796 273–82. P. H. Hastes Thalia, s.å. 175 196. P. Rosenstand-Goiske: Kritiske efterretn., udg. Chr. Mølbech, 1839 72f. H. Weitemeyer: Kulturskildringer fra Kbh., 1916 106. Kl. Neeiendam i Kultur minder VI, 1969 180–82.

*Robert Neeiendam**

Knudsen, Knud Johannes, 1872–1929, historiker. * 4.3.1872 på Vosnæsgård, Skødstrup sg., Randers amt, † 6.5.1929 i Kbh., begr. på Frbg. (Solbjerg). F: forvalter, senere gårdejer i Stokkemarke, Maribo amt, Hans K. (1834–1900) og Henriette Jakobine Hansen (1845–1919). ~ 1° 17.5.1899 i Kbh. (Holmens) med translator i fransk, senere sproglærer Caroline Thierry, * 13.3.1867 på Lönstorp, Skåne, † 8.10.1948 i Gladsaxe, d. af proprietær, senere til Emdrup Ladegård og Over Løjstrup Ejner Christian Arnold Laurentius T. (1843–1923, ~ 2° 1894 med Elina Vilhelmine Caroline Sünckenberg, 1848–1921) og Thora Mathilde Müller (1840–92). Ægteskabet opløst. ~ 2° 9.7.1921 på Frbg. (Mar-

cus.) med lærer Anne Kirstine Thygesen, * 16.7.1876 i Vinding, Århus amt, † 3.5.1933 på Frbg., d. af gårdejer Eske Sørensen (1835–1906) og Caroline Andersen (1842–1907). Navneforandring fra Sørensen 2.12.1904.

K. blev student 1890 fra Døckers kursus, cand. mag. 1898 og var derefter lærer ved forskellige københavnske skoler; 1894 knyttedes han til udvalget for folkeoplysnings fremme, først som assistent, senere (til sin død) som sekretær og redaktør. I udvalgets skrifter udgav han populære bøger om opdagelsen af søvejen til Indien (1901) og om den danske ishavsfarers Jens "Munk" (1902), hvortil søjedes en udgave af folkebogen Lucidarius med indledning om middelalderens geografiske opfattelse (1909). Herigennem kom han ind på videnskabelige arbejder. I Tidsskrift for Søværnen offentliggjorde han, der ikke var uden praktisk sømandskundskab, 1912–22 en række afhandlinger til belysning af ældre tiders nautisk-maritime forhold, særlig danske, og leverede samtidig udgaver af 1500-tallets hollandske og danske sejladsforskrifter for nordiske farvande: Jan Seuerszoons *De kaert van der Zee*, 1914, Lorentz Benedicts *Søkort*, 1915 og *Het Leeskarthboek van Wisbuy*, 1920. Særlig beskæftigede han sig med „den danske Hydrografis Fader“, søkortdirektør Jens "Sørensen" i 1600-tallet, udgav 1916 et udvalg af hans kortarbejder, skrev 1918 en stor monografi om ham og søjede hertil 1921 som aktsstykkessamling et udvalg af hans efterladte papirer. I sine senere år syslede han med en dansk oversættelse af Resens atlas og fik 1925 påbegyndt udgivelsen (efter hans død fortsat af andre). Ved sin nautisk-historiske virksomhed, der var uden hjemligt sidestykke, har K. indlagt sig megen fortjeneste og vundet et navn også i udlandet, særlig Holland. □ Foto.

Studenterne fra 1890, 1915 244f. Johs. Steenstrup i Hist. t. 8. r. VI, 1915–17 483–92. H. Ravn sst. 9. r. VI, 1929 435–37. Politiken 7.5.1929. Berl. tid. s.d.

*Carl S. Petersen**

Knudsen, Johannes (* 1902), se **Knudsen, Thorvald**.

Knudsen, Knud Anton, 1864–1949, gymnastikinspektør. * 21.8.1864 i Orte på Fyn, † 19.11.1949 i Odense. F: gårdejer Knud Pedersen (1829–77) og Karen Kirstine Jensen Hansen (1835–1908). ~ 21.8.1891 i Omaha, Nebraska, USA, med Bodil Cathrine Elise Olsen, * 3.6.1864 på Nørre Mølle ved Viborg, † 5.3.1954 i Odense, d. af mølleforpagter, senere hotelejer i Omaha Claus Andersen O. (1842–94) og Christine Margrethe Harding (1836–1903).

K. gik i landsbyskolen i Nr. Åby til 1877 og blev student fra Odense 1883. Han læste derefter teologi skønt han ikke mente han havde talegaver til at blive præst. Det mundtlige foredrag voldte ham helt op i manddomsårene meget besvær, men med sej udholdenhed arbejdede han sig efterhånden op til at kunne tale let og flydende efter manuskript.

Påvirket af B. S. "Ingemanns romaner havde han tidligt fået interesse for legemsøvelser; de to sidste år i latinskolen var han medlem af den nyoprettede Odense gymnastikforening, og som student meldte han sig ind både i Akademisk skytteforening og i Kbh.s gymnastikforening, og da der 1885 blev sendt et hold gymnastikinteresserede unge til Lund for at gennemgå et kursus i den Lingske gymnastik kom K. med som repræsentant for Akademisk skytteforenings gymnastikhold („Norlandertylvten“). Dette kursus blev på en vis måde retningsgivende for hans fremtidige virksomhed idet han her fik en urokkelig tro på den Lingske gymnastiks værdi som opdragelsesmiddel, og han besluttede sig – ikke mindst under påvirkning af Poul "Ja Cour, Askov – til at gå ind i arbejdet for den Lingske gymnastiks indførelse og udbredelse her i Danmark. Efter embedseksamen 1889 søgte og fik han adgang til Det kgl. gymnastiske centralinstitut i Stockholm hvis treårige kursus han gennemgik på to år 1889–91. Han var derefter i fire år lærer ved Ryslinge højskole hvor han samtidig ledede månedskursus for delingsførere. 1895 flyttede han til Kbh. hvor han dels arbejdede med sygegymnastik, dels underviste i faget på N. Zahles skole og seminarium og på N. H. Rasmussens gymnastiske institut. 1898 oprettedes statens etårige kursus til uddannelse af lærere og lærerinder i gymnastik som en afdeling ved Statens lærerhøjskole; dette kursus blev han leder af, og da det 1911 blev skilt fra lærerhøjskolen og oprettet som en selvstændig institution under navn af Statens gymnastikinstitut blev han forstander for dette indtil 1927. 1904 blev han udnævnt til gymnastikinspektør hvad han forblev til han faldt for aldersgrænsen 1934, og det var her han kom til at yde sin væsentligste indsats.

Den store gymnastikkommission af 1889 havde med håndbogen af 1899 knæsat den Lingske gymnastiks grundprincipper som regel og rettesnor for dansk skolegymnastik, men seminarierne manglede lærere til at undervise i denne nye gymnastik, og de ældre lærere der var uddannede i den gamle havde svært ved at sætte sig ind i den nye. K. gik med glødende iver og ukuelig energi ind i arbejdet for at afhjælpe dette. Fra det etårige gymnastikkursus forsynedes seminarierne og de større købstadskoler med gymna-

stiklærere, og de allerede ansatte lærere samlede i hundredvis på instruktionskursus og feriekursus. Staten og kommunerne ofrede, undertiden modvilligt, efter forslag fra gymnastikinspektøren betydelige summer på indretning af idrætspladser, bygning af gymnastiksale og anskaffelse af redskaber. Den kvalitative forbedring af det gymnastiske øvelsesstof som foregik samtidig, hovedsagelig som en følge af det på Kbh.s universitets gymnastikteoretiske laboratorium udførte videnskabelige arbejder, havde K. kun ringe forståelse af, skønt han havde været meget ivrig for at få gymnastikken optaget som fag ved universitetets skoleembedseksamen for derigennem at skaffe gymnasieskolerne pædagogisk uddannede gymnastiklærere der stod helt på lige fod med disse skolers øvrige lærerstab. Hans til tider heftige modstand mod det nye bragte ham efterhånden i et så skarpt modsætningsforhold både fagligt og personligt til betydende kredse inden for det gymnastiske arbejdsområde at han 1927 måtte trække sig tilbage fra stillingen som forstander for Statens gymnastikinstitut.

K. var censor ved lærereksamen 1904–35, formand for Delingsførerforeningen 1912–16, medlem af repræsentantskabet for Frivilligt drengeforbund fra 1914, formand for udvalget for skoleidrætsmærket fra 1921 og medlem af Idrætsmærkerådet for de voksnes idrætsmærke, redaktør af Ungdom og Idræt 1897–1901.

Fra 1932 indledte K. en række detaljerede rygundersøgelser idet han – som P. H. Ling – betragtede ryggen funktion som værende af central betydning for det gymnastiske øvelsesstof. Hans sidste udgivelser bærer alle præg af dette arbejde fx *Ryggen og dens Pleje*, 1936, *Textbook of gymnastics*, 1920, m.fl. udg., *Hjemmegymnastik*, 1942, *Lings formgivende Bul-Øvelser*, 1943 og *Gymnastikkens Grundøvelser*, 1945. K. har foruden et stort antal tidsskriftartikler også skrevet følgende bøger: *Grundsætninger for Gymnastikundervisning*, 1897, *Lærebog i Gymnastik for Seminarierne*, 1916, *Lærebog i Gymnastik*, 1930 og *Danmarks Højskole for Legemsøvelser. Statens Gymnastikinstitut gennem 50 Aar*, 1948. – R. 1905. DM. 1929. □Mal. af M. Kaalund-Jorgensen, 1934 (gymnastikinspektoratet) og 1935. Foto.

Leif Vangdrup (Niels Illeris)

Knudsen, Knud Lausten, 1806–66, gårdejer, kulturpolitiker. * 17.12.1806 i Ribe, † 16.6.1866 på Vestergård ved Lemvig, begr. i Visby. F: gæstgiver og kreaturhandler Chresten Lauridsen K.

Knudsen, Knud

(1773–1859) og Maren Jensen (1782–1869). ~3.6.1826 i Mjolden med Gyde Marie Oksen, *29.10.1806 i Mjolden, †19.3.1884 på Visby Hedegård, d. af gårdejer Hans O. (1768–1824) og Anna Marie Andersdatter († senest 1814).

En del af sin skolegang fik K. i Husum for at lære tysk. Tidligt hjalp han sin far med kreaturhandelen, og på en af sine handelsrejser lærte han sin tilkommende hustru at kende. Hun var eneste barn af Vesteregns rigeste bonde. K. var kun nitten år da han giftede sig og tog bolig i Forballum hvor han 1830 lod opføre en overordentlig smuk marskgård. Det var til hans og naboen, senere folketingsmand Niels Andersen Hansens (jf. Andreas "Tyssen Hansen) hjem Chr. "Kold kom som huslærer 1838 på foranledning af den unge grundtvigianske sognepræst L. D. Hass der bragte K. i forbindelse med grundtvigske kirkelige og folkelige tanker. Det var i hans kreds hojskoleanken først rejstes i Sønderjylland (1841), han var medvirkende ved Rødding hojskoles oprettelse, havde en tid på den slesvigske forenings vegne skode på dens ejendom og var senere medlem af dens bestyrelse. 1848 deltog K. i Vesteregns væbning mod fjendtlige indfald. Han valgtes 1849 til landstingsmand (som boende i enklaverne horte han kongeriget til), men nedlagde 1851 sit mandat. – 1851 købte han af amtmand J. F. de Neergaards bo godset Trojborg med avlsgården Visby Hedegård (68½ og 18½ tdr. htk.) med det dertil hørende fæstegods (1050 tdr. htk.). Han ville fortsat leve som bonde (han kaldte sig stadig gårdejer og afslog den ham 1851 tillagte kammerrådtitel) og ønskede ikke at bebo slottet som han tilbød den danske stat som gave hvis den ville indrette et dansk seminarium der. Gaven blev afslået og K. lod 1854 slottet nedrive. Fæstegodset solgte han til selveje på meget lempelige vilkår. I tiden mellem krigen var den hovedrige bonde den førende skikkelse i Vesteregns åndelige liv. Først i 60erne var han med til at rejse „klosterbrodrene“s kritik (se Cornelius "Appel) af den danske sprogpolitik i Mellemslesvig. Efter 1864 trak han sig ud af politik. – Også i det praktiske liv var han en foregangsmand. Han blev landvæsenskommissær, deltog i store afvandingsarbejder (Rolfso, Filso), indførte den første korthornstyr fra England, var medstifter (1854) af de blandede distrikters landboforening og fra 1856 dens formand, m.m. – En søn Hans Aagesen K., *7.1.1831, †4.5.1917, købte 1860 godset Trojborg som han havde forpagtet fra 1851. Stærkt påvirket af hjemmets åndsliv var han med i oprettelsen af foredragsforening og frimenighed i Visby, men skønt han beklædte en række tillidsposter, medlem af herredsråd og kreds dag, for-

mand for de blandede distrikters landboforening og medlem af sprogforeningens og vælgerforeningens bestyrelse fik han ikke større betydning udadtil. 1881–90 var han dansk kandidat ved valgene til den tyske rigsdag. – □Litografi 1867 efter foto. Mindesten på gravene.

Kniplingskræmmer Jens Wulffs dagbog, 1955. Laur. Skau: Brevveksl. I–II, 1966–70. – J. Byskov: En vestslesv. bondeslæggt. Om K. L. K. fra Trojborg i Sønderjylland, red. Sv. Dahl og A. Linvald I, 1919 165–81. Karl Jørgensen i Hojskolebl., 1890 550–52. Nic. Svendsen i Festskr. til H. P. Hanssen, 1932 346–73. H. V. Gregersen i Sønderjydsk månedsskr., 1961 142–51. A. Pontoppidan Thyssen: Vækkelse, kirkefornyelse og nationalitetskamp i Sønderjylland, 1977 = Vækkelsesernes frembrud i Danm. VII.

*Hans Lund**

Knudsen, Knud, 1819–1903, gårdejer. *30.6.1819 i Ketting kro, Als, †15.4.1903 på Østerholm, Egen sg., begr. i Egen. F: kromand Johan Peter K. (1791–1838) og Kristine Margaretha Frost (1795–1837). ~7.11.1844 i Havnbjerg med Mettea Marie Elisabeth Frost, *29.7.1821 i Nordborg, †26.9.1915 i Augustenborg, d. af skibskaptajn Nicolai Ernst F. (1790–1834) og Else Cathrine Fangel (1791–1871).

Efter skolegang i sogneskolen fik K. undervisning hos en farbror der var præst på Ærø og gik senere et år i Augustenborg skole for at lære tysk. Han lærte landbrug på Rumohrsgård og på Lysholm, Egen sogn; sidstnævnte gård overtog han 1843 efter sin bedstefars bror. Han var en efter tidens forhold dygtig landmand, og Lysholm blev et søgt lærested for unge alsinger. I tiden efter treårskrigen hørte han som ejer af en af øens største gårde til den kreds af proprietærer og godsejere der sammen med de danske embedsmænd var toneangivende i Als' offentlige liv. Han var 1854–64 stændersuppleant og udnævntes 1864 til kongevalgt landstingsmand uden dog at komme til at indtage sin plads i tinget. I løbet af det første tiår efter 1864 opløstes den kreds K. før havde hørt til idet en række af de store gårde blev solgt (til tyskere), og den danske ledelse på øen gled over til jævnere lag. K. formåede at samarbejde med de nye mænd, og mange offentlige hverv blev overdraget denne stillede, nationalt trofaste mand. „Der kan vanskeligt nævnes nogen større økonomisk eller national sammenslutning på Als i den sidste menneskealder, som K. ikke har stået i spidsen for“ (Nis "Nissen 1904). Han var formand for to brandforsikringselskaber, næstformand i den alsiske landboforening, medlem af kreds dagen fra dens oprettelse til 1898, kirkeældste, medlem af provstiuudvalg og synodeudvalg, medlem af boniteringskom-

missionen i 70erne m.m. Han deltog i oprettelsen af „Dybbolposten“ 1868 og sad i en årrække i bladets bestyrelse. Hans sønner var udvandret til Danmark, og da det var vanskeligt at finde en dansk kober til den store gård købtes den 1899 af et selskab af danske landmænd fra Als og Sundeved.

Nis Nissen i Sprogforen.s almanak, 1904 101–03. P. Kaad i Håbets mænd, ved H. Lausten Thomsen og Nic. Svendsen, Flensb. 1923 113–17.

*Hans Lund**

Knudsen, Lars, se Knudsen, Jakob.

Knudsen (Knutsson), Mathias (**Mads**, sine steder fejlagtigt Martin), –1500–, titulær biskop af Gardar, Gronland. † efter 1519.

Om K.s slægtsforhold eller ante acta videtes intet ud over, at han tilhorte benediktinerordenen. Navnet tyder på nordisk, måske nærmere norsk afstamning. Da den tidligere titulærbiskop af Gardar, Jacob Blaa, resignerede, blev K. af pave Innocens VIII, kort for dennes pludselige død, udnævnt til biskop af Gardar 9.7.1492. Efterfølgeren på pavestolen, Aleksander VI Borgia, fornyede K.s udnævnelse i det meget betydningsfulde brev af 23.10.1492 (Dipl. Groenl. nr. 1, 3f., Medd. om Gronland LV, 3, 1936). Samtidig fritoges han for alle udgifter i forbindelse med udnævnelsen, fordi man ved curien vidste, at embedet ingen indtægter gav. I øvrigt var dette pavebrev besynderligt flersidigt informeret om tilstanden i stiftet. De fleste oplysninger beroede dog på konklusioner man drog af det faktum, at stiftet ingen residerende biskop havde haft i mere end 100 år, og der ingen forbindelse havde været med nordboobygderne i 80 år. Dette passer forbløffende med andre uafhængige kilder fra omkr. 1410. Stiftets menigheder måtte være henfaldne til alskens hedendom. Det skulle være K.s opgave at restituere dem; men han kom aldrig til Gronland. Det vides at han 1500 og 1506 vikarierede i Halberstadt. Da Christian II planlagde en grønlandsekspedition, fik han 1519 sin skriftefader Vincentius Pedersen Kampe udpeget til biskop af Gardar, skønt K. på det tidspunkt formentlig var i live, men ganske ude af kontakt med kongen og hans planer.

Diplomatarius Norvegicum XVII, 1–2, Kria. 1902–13; tillæg, 1913 286. – G. Storm i Hist. t. 3.r.II, Kria. 1892 406f. F. Gad: Gronlands hist. I, 1967 (nyt opl. 1978).

Finn Gad

Knudsen, Martin Hans Christian, 1871–1949, fysiker. * 15.2.1871 i Hasmark, Fyn, † 27.5.1949 i

Gentofte. F: gårdejer Jorgen K. (1834–1922) og Maren Kirstine Hansdatter Fredberg (1838–1916). ~9.7.1903 i Kbh. (Matth.) med Ellen Ursin, * 6.9.1880 i Oslo, † 13.2.1964 i Gentofte, d. af fabrikant Oluf U. (1848–1918) og Clara Rosalie Emilie Adelheide Storm (1851–1903).

K. gik i folkeskolen og var om sommeren vogerdreng, indtil han i sit trettede år kom i Odense katedralskole, hvorfra han blev student 1890. 1896 tog han skoleembedseksamen med fysik som hovedfag, men allerede fra 1892 havde han assisteret C. Christiansen der hurtigt havde opdaget hans usædvanlige håndlag og særprægede evner som eksperimentalfysiker. 1896 fik han universitetets guldmedalje for en afhandling om den elektriske gnist, og s.å. blev han forelæsningsassistent ved Polyteknisk læreanstalt. 1899 blev han assistent ved de nyoprettede medikofysiske øvelser som han selv indrettede, og hvortil han skrev vejledninger. 1901 overtog han et nyoprettet docentur i fysik ved universitetet, hvortil henlagdes undervisningen af de medicinske studerende, og 1912 blev han Christiansens efterfølger som professor i fysik ved universitetet og bestyrer af fysisk samling, men han beholdt tillige ledelsen af det mediko-fysiske laboratorium til 1924, mens N. Bohr overtog docenturet.

K.s omfattende og banebrydende videnskabelige virksomhed falder inden for to vidt forskellige områder, hydrografien og den kinetiske luftteori (undersøgelser af luftarternes egenskaber ved meget lave tryk). Hydrografien kom han meget tidligt ind på gennem sin deltagelse i Ingolfekspeditionen i somrene 1895–96, og han nåede hurtigt frem til en ledende stilling ved sin store tekniske dygtighed der bl.a. førte til en konstruktion af nye måleapparater m.v., og ved sine anlæg og sin interesse for organisatorisk arbejde. 1899, 1901 og 1902 deltog han som dansk delegeret i de internationale konferencer til planlægning af de internationale havundersøgelser. Ved den første konference overdroges det ham at foretage en række vigtige hydrografiske konstantbestemmelser til brug for havforskningen. Dette arbejde udførtes i løbet af to år under medvirken af forskellige videnskabsmænd, særlig kemikeren S. P. L. Sørensen, og på basis heraf udarbejdedes de hydrografiske tabeller som siden har været brugt ved havundersøgelserne. Efter den endelige organisation af de internationale havundersøgelser overtog K. som medlem af den danske kommission for havundersøgelser oprettelsen og ledelsen af Hydrografisk laboratorium, og han har som den ene af de to danske delegerede deltaget i alle møder i Conseil permanent international pour l'exploration de la mer der overdrog ham at samle og redigere dets

Knudsen, Martin

„Bulletin hydrographique“, hvori de forskellige landes hydrografiske undersøgelsesresultater offentliggøres og underkastes en foreløbig bearbejdelse. Siden 1933 var han vicepræsident for ovenn. conseil og fra 1930 præsident i den internationale association for fysisk hydrografi. K.s videnskabelige produktion inden for hydrografi omfatter over 40 skrifter og afhandlinger der spænder over de forskelligste sider af hydrografi: bearbejdelse af ekspeditionsresultater, konstantbestemmelser, konstruktion af nye apparater og angivelse af nye målemetoder osv. Heriblandt kan nævnes *Havets Naturlære*, 1905. Men ud over sin egen produktion har K. gennem sin ledelse af de danske hydrografiske undersøgelser givet stød til og sat sit præg på en omfattende og betydningsfuld dansk hydrografisk produktion.

1909–17 udsendte K. (i Vidensk.s Selskabs Oversigt og i *Annalen der Physik*) en statelig række eksperimentalfysiske undersøgelser over luftarternes egenskaber under de simple forhold der indtræder ved så lave tryk, at sammenhold mellem molekylerne indbyrdes ingen betydning får, eller molekylernes middelvejlængde er større end apparatdimensionerne. I disse arbejder droges hidtil upåagtede konsekvenser af den kinetiske luftteori, og disse bekræftedes ved forsøgene, men tillige opdagedes nye egenskaber ved luftarterne. De første arbejder behandlede luftarters strømning gennem snævre rør og små åbninger, hvorunder tillige kviksølv's minimale damptryk ved lave temperaturer bestemtes. Derefter påvises at ved lave tryk vil ligevægtsbetingelsen, når to beholdere med luft af forskellig temperatur står i forbindelse med hinanden, ikke være samme tryk i begge beholdere. Videre konstrueredes et absolut manometer til måling af de lave tryk baseret på, at to flader med forskellig temperatur i luft af lavt tryk frastøder hinanden med en af trykket afhængig kraft, den såkaldte radiometerkraft. Ved undersøgelser over varmeledningens indførtes begrebet en luftarts akkomodationskoefficient som udtryk for, i hvor høj grad dens molekyler ved stød mod væg antager dennes temperatur. Endelig fremkom betydningsfulde bidrag til opklaring af forholdene ved fordampning og fortætning. Senere (1927–30) er offentliggjort enkelte supplerende undersøgelser. Til sin universitetslærervirksomhed skrev K. først *Lærebog i Fysik for Medicinere*, 1903–04 (2. udg. 1913), besørgede 1915 en stærkt omarbejdet udgave af C. Christiansens *Lærebog i Fysik* og skrev 1923 en helt ny *Lærebog i Fysik* der også benyttedes ved andre nordiske universiteter; endvidere udgav han *Fysiske Opgaver*, 1920 (3. omarbejdede udg. 1933), idet han indførte opga-

veløsning som regelmæssigt led af den højere fysikundervisning.

K.s store administrative og organisatoriske evner skaffede ham en ledende stilling i mange videnskabelige institutioner og komiteer. Således var han fra 1901 sekretær og senere formand i det danske udvalg der besørgede registreringen til det internationale katalog over videnskabelig litteratur. Fra 1900 var han formand for det af H. C. Ørsted stiftede Selskabet for naturlærens udbredelse, og han havde som næstformand i H. C. Ørsted-komiteens forretningsudvalg en hovedandel i organisationen af Ørsted-jubilæet 1920, ligesom han har lagt grunden til et Ørsted-museum. 1911 stiftede han sammen med G. A. Hagemann Danmarks naturvidenskabelige samfund, for hvilket han var vicepræsident til 1937. Han var medlem af og i en årrække fra 1915 generalsekretær for den danske bestyrelse for de skandinaviske naturforsker møder. 1909 blev han medlem af Videnskabernes selskab og 1917 dets sekretær. 1912 blev han medlem af og sekretær for det af den belgiske industrimagnat E. Solvay stiftede Solvay-institut der afholdt internationale fysikermøder og støttede fysisk forskning. Fra 1923 var han vicepræsident i den internationale union for fysik. 1927–28 var han universitetets rektor. Han modtog 1916 H. C. Ørsted-medaljen for sine arbejder over luftarternes egenskaber og 1936 Agassiz-medaljen for oceanografisk forskning. 1918 blev han æresdoktor ved Lunds universitet. Han var medlem af de nordiske videnskabelige akademier og desuden bl.a. af det preussiske akademi, akademiet i Göttingen og Royal Institution of Great Britain, tillige medlem af det russiske geografiske selskab og æresmedlem af Det kgl. danske geografiske selskab. – R. 1919. DM. 1920. K.² 1928. K.¹ 1941. □Foto.

Inbjudning till filosofie doktorspromotion vid Lunds univ.s 250-årsfest, Lund 1918 XLIII f (m. bibliografi). J. C. Jacobsen og H. Bohr i Oversigt over vidensk.s selsk.s virksomhed 1949–50, 1950 55–65. Niels Bohr og R. E. H. Rasmussen i *Fysik* t. XLVII, 1950 145–64 (heri bibliografi). Helge Thomsen i Conseil permanent international pour l'exploration de la mer XVI, 1950 155–59. Mogens Pihl: Betydningsfulde da. bidrag til den klassiske fysik, 1972 = Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1972. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

H. M. Hansen*

Knudsen, Mogens, * 1919, forlagsdirektor. * 27. 5. 1919 i Slagelse (Skt. Mikkel). F: lærer Frederik K. (1885–1950) og lærer Johanne Elisa Corfitzen (1888–1976). ~ 11. 4. 1947 i Kbh. (b.v.) med Birgit Seydner, * 1. 11. 1921 i Kbh., d. af arkitekt Cornelius S. (1886–1977) og Cis Lautrup Larsen (1885–1973). – Bror til Erik *K.

K. voksede op i et grundtvigsk lærerhjem med tilknytning til partiet venstre. Han blev student 1937 fra Slagelse gymnasium og tog 1943 magisterkonferens i litteraturhistorie fra Kbh.s univ. Allerede i studietiden begyndte han at skrive litterær kritik og fortsatte dermed efter eksamen – for Venstrepressens bureau, i tidsskriftet *Bogrevyen* og senere i *Information*. Som forfatter debuterede han med et lille skrift om *Nis Petersen*. 1942, og udgav senere en monografi af dognlyrikeren Viggo Barfoed: *Ærbødigt. En borgerlig Humorist*. 1945. Men ellers har han i sin skribentvirksomhed fortrinsvis dyrket mindre aktuelle emner på grænsen mellem litteraturhistorien og kulturhistorien – bl.a. i *Dr. Johnson og hans muntre England*. 1945 (ny lidt ændret udg. 1964) og i *Tre kavalerer søger lykken*. 1960, en populær præsentation af tre af rokokoen internationale lykkeriddere fx Lorenzo da Ponte, præst, poet, forfatter af librettoerne til nogle af Mozarts operer. Efter et par år som free lance-litterat blev K. 1945 knyttet til Gyldendal som konsulent og virkede desuden som oversætter, udgiver af litterære antologier etc. 1951 blev han programsekretær ved den dramatiske afdeling (nu teater- og litteraturafdelingen) i Danmarks radio. Radioen befandt sig på dette tidspunkt med dobbeltprogrammernes indførelse ved begyndelsen af en stærk ekspansion, og i udvidelsen af det litterære stof blev K. en drivende kraft. Han var med til at redigere bogkronikken og novellemagasinet og bidrog i det hele taget afgørende til den aktivisering af forfatterne og fornyelse af litteraturformidlingen som radioen gav muligheder for. Et synligt resultat af disse bestræbelser var de tre moderne novelle-antologier, han 1953–55 udgav s.m. afdelingens senere chef Jørgen Claudi. 1961 vendte han tilbage til Gyldendal, nu som chef for forlagsredaktionen, og da Ole *Wivel ved årsskiftet 1963–64 forlod posten som direktør (indtil 1971), indtrådte K. i direktionen. Som direktør har han især haft med den danske litteratur at gøre og væretaget forbindelsen med forfatterne hos hvem han har nydt stor tillid. Disse funktioner bevarede han, da han ved årsskiftet 1980–81 udtrådte af forlagets egentlige direktion (s.m. Ole Wivel), men forblev som litterær direktør.

K. blev direktør for Gyldendal i en periode hvor forlaget var inde i en betydelig, ja, voldsom vækst – bogsalg steg, billigbogen vandt terræn, Gyldendals Bogklub blev en succes fra starten 1966. Forst ved indgangen til 80'erne blev den økonomiske krise mærkbar – med de nedskæringer den nødvendiggjorde. Samtidig blev der i 60'erne og 70'erne tale om en oget politisering af litteraturen hvad der satte sig spor i forlagets al-

mindelige udgivelser, men specielt i dets litterære tidsskrift *Vindrosen*. Under disse skiftende konjunkturer har det været K.s opgave at varetage ikke bare kvaliteten, men også kontinuiteten, rummeligheden og alsidigheden i det store forlags litterære produktion – en opgave han liberal, imodekommende og ideologisk ubundet har haft store personlige betingelser for at løse. Sit og forlagets „program“ har han formuleret i en hyldest til en af sine forgængere som Gyldendal-direktør, Peter *Nansen, med dennes egne ord (optrykt i det lille udvalg af K.s essayistik *Hilsen til Mogens Knudsen* der kom som privattryk til hans 50 års dag 1969): „Et forlag som Gyldendal har kun livsberettigelse, så længe det vedbliver at være det store hus med de mange boliger, så længe det lige gæstfrit står åbent for alt, hvad der rorer sig i tiden“. □Tegn. af Hans Bendix, 1965 (bl. a. Kgl. bibl.). Foto.

Interviews i *Jyllandsposten* 20.5.1979 og *Berl. tid.* 25.5. s.å. Poul Carit Andersen i *Det danske bogmarked*, 1979 644f.

Jens Kistrup

Knudsen, Peter Christian, 1848–1910, politiker, borgmester. * 23.11.1848 i Randers, † 28.10.1910 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: skomagermester Christian K. (1812–58) og Else Marie Borreschmidt (1814–65). ~ 12.12.1875 i Kbh. (Trin.) med Vilhelmine Hansen, * 6.12.1838 i Tårnby, † 25.12.1910 i Kbh. (~ 1° 1866 med tømrersvend Carl Frederik Emil Walther, 1842–73), d. af indsider, arbejdsmand Hans Clausen (* 1812) og Agnete Juliane Henriette Tesch (* 1815).

I mere end et halvt århundrede skiftede det danske socialdemokrati kun én gang leder, nemlig da K. efterfulgtes af Th. *Stauning. Den første stod i spidsen for partiet i 27 år, fra 1882 til 1909, den anden var dets formand til 1939, uddannet på partikontoret af K. – K. var handskemager, udlært i handskebyen Randers 1867. Som barn havde han gået i den Brock-Bredalske friskole i sin fødeby og både da og under sin opvækst modtaget megen venlighed og påvirkning af den konservative overlærer S. N. Albrechtsen som 1867 stiftede en arbejderforening der i byen. Da K. n.å. drog til Kbh. meldte han sig her ind i den Rimestadske arbejderforening af 1860 og var en flittig tilhører ved foreningens foredrag og benytter af dens bibliotek. Efter et par års arbejde hos firmaet N. F. Larsen rejste K. til Göteborg og vendte først tilbage 1872 for at blive soldat. Han lå som rekrut i Kastellet, da „slaget på fælleden“ foregik 5.5. At indtryk fra begivenhederne her omkring da militæret holdtes klar til udrykning mod socialisterne og forskrækkelsen bragte offentligheden til at beskæftige sig med

den unge arbejderbevægelse har ovet indflydelse på hans samfundsopfattelse er ikke usandsynligt. Da han n.å. kom ud af „trojen“ havde han i hvert fald fået et skarpere blik for klassemodsnitningerne; han indmeldte sig i „Den blandede fagforening“, tog aktivt del i det faglige og politiske røre, og utilfredsstillet af en 1873 oprettet handskemagerforenings karakter var han 1875 med til at stifte såvel en handskemageres fagforening i Kbh. som tilsvarende foreninger i Malmö, Nyborg, Odense, Lund og Helsingborg. På K.s initiativ dannede disse 1876 et nordisk handskemagerforbund med ham som formand. Mens den københavnske forening overlevede nedgangsårene i 70ernes slutning og senere (1898) blev udgangspunkt for dannelsen af handskemagerforbundet i Danmark, hvis formand K. var til 1903, opløstes 1879 den skandinaviske sammenslutning. Hermed ophørte også „Maanedstidning for det nordiske Handskemagerforbund“ hvori K. allerede havde røbet sin sans for statistiske undersøgelseres værdi.

K. deltog i Gimle-kongressen 1876 og, efter forerens flugt, i Kobmagergade-kongressen 1877, men stod endnu ikke i første række blandt de nye mænd. Først sommeren 1877 rykkede han fra en suppleantplads ind i fagforeningernes centralbestyrelse. Her gjorde han sig gældende i debatten om organisationerne og midlerne til at modvirke bevægelsens rivende tilbagegang. Han blev medlem af et udvalg til forberedelse af lov for en særlig politisk organisation, den der 12.2.1878 trådte ud i livet som Socialdemokratisk forbund. Hans egne fagfæller var imidlertid så bange for det nye arbejderparti at han måtte melde handskemagerne ud. Han havde tidligere en overgang skrevet artikler i Social-Demokraten. Nu blev han ofte arbejdsløs, men efter at Emil Wiinblad 1881 var blevet redaktør knyttede han K. som medarbejder til sig. Da Chr. Hørdum dec. 1882 ønskede at hellige sig bladet og agitationen valgtes K. til forretningsfører for partiet. På dette tidspunkt stred arbejderbevægelsen sig langsomt op fra den afgrund den havde været nede i. Ved folketingsvalgene 1881 mønstrede partiet endnu ikke 2000 stemmer. Fagforeningerne var få og små, men var begyndt at røre på sig igen. Det gik fremad og opad. Tre hovedsynspunkter træder især frem i K.s virksomhed: parti og fagbevægelse må arbejde nøje sammen; der bør sættes stærkt ind for at organisere landarbejderne; staten må tage sig af forsorgen for syge, gamle og invalide. På den første skandinaviske arbejderkongres i Göteborg 1886 fik K. og Jens Jensen (1859–1928) det første synspunkt antaget som princip. Det var K. som forelagde resolutionen om fagforeningernes in-

teresse i lovgivningsarbejdet og tilslutning til socialismen. De senere år var samarbejdet praktiseret ved at partiledelsen og dermed K. også var fagbevægelsens samlende hånd. Nu oprettedes (1886) De samvirkende fagforeninger i Kbh. i hvis bestyrelse partiet fik to repræsentanter, den ene K. som næstformand. Efter forskellige forberedende skridt oprettedes 1898 De samvirkende fagforbund i Danmark, ligeledes med to repræsentanter for socialdemokratiet i ledelsen, og K. blev også næstformand her (indtil 1909).

I 80ernes arbejdskonflikter og især under den store smede-lockout 1885 stod K. ved siden af F. Hurup og J. Jensen i begivenhedernes centrum og organiserede bl.a. fordelingen af de fødemidler som sympatiserende venstre-gårdmænd tilsendte de lockoutede. Interessen for landarbejderne skyldtes både disses ringe kår i sig selv og det tryk som indvandringen til byerne øvede på lønniveauet. K. skrev udførligt om landarbejdernes sociale og økonomiske forhold i Social-Demokraten. Sagen toges op på Göteborg-kongressen. Fra 1888 arbejdede socialdemokratiets kongresser med udformning af partiets programkrav med hensyn til landarbejder- og jordspørgsmålene. I disse år foregik der i konkurrence med Fernando Linderbergs Dansk arbejderforbund en livlig agitation hvori K. tillige med A. C. Meyer tog stærkt del og som resulterede i betydelig fremgang for partiet i landdistrikterne. Mere end af noget andet spørgsmål optoges dog K.s interesse af den sociale forsyning. Han havde talt og skrevet mod den gamle fattiglovgivning og mod de fremkomne forslag om forskellige former for aldersforsikring. Nu blev han 1883 opfordret til at tiltræde et udvalg nedsat af hovedstadens syge- og begravelseskasser til overvejelse af statens forhold til sygeplejen og aldersforsorgen, og dettes betænkning, udgivet 1888 under titlen *Sygeforsikring og Aldersforsørgelse* er helt igennem K.s værk. Betænkningen rummer imidlertid langt mere end titlen angiver. Den er en meget grundig og på indgående statistiske undersøgelser hvilende redegørelse for by- og landarbejderbefolkningens arbejds-, løn- og levevilkår som munder ud i et krav til regering og rigsdag om støtte til sygeforsikringen uden fattighjælps virkning og om en løsning af aldersforsørgelsesspørgsmålet der ikke fordrer indskud fra arbejderne side således som forudsætningen var i de af Estrups regering fremsatte lovforslag.

Det stof som K. her havde draget frem udnyttedes med betydelig agitatorisk virkning såvel på møder som i den stærkt voksende arbejderpresse. Valget 1884 havde givet partiet ny medvind, og 1890 mønstrede det 17 000 stemmer. Jan. d.å.

opstilledes K. ved folketingsvalget i Randers men kunne ikke slå højres mand ud. derimod vandt den socialdemokratisk-liberale opposition tre mandater ved landstingsvalgene i sept. hvorved K. sammen med C. C. *Andersen indvalgte i landstinget. På rigsdagen var netop de sociale reformer som K. havde arbejdet for dagens emne. Selv om socialdemokratiet var for svagt til direkte at præge den reviderede fattiglov og alderdomsunderstøttelsesloven af 1891 og loven om statsanerkendte sygekasser af 1892 har den offentlige debat om disse spørgsmål som K. havde fort an i ikke været uden betydning for deres udformning. K. ønskede imidlertid som partiets formand at virke i folketinget, han søgte valg igen i Randers 1895 og 1898 og valgtes sidstnævnte år. Han blev nu medlem af skattekommissionen af 1900, og såvel i denne som i folketinget under behandlingen af P. A. *Albertis skattelove krævede han nedsættelse af den indirekte beskatning og af tolden på forbrugsvarer og foreslog til gengæld en stærkt stigende indkomst- og formueskat til staten og en kommunal grundværdistigningsskat. K. faldt imidlertid ved valget i Randers 1901 og kom først ind i folketinget igen 1903 da han overtog borgmester J. Jensens mandat i Kbh.s 10 kreds. Blandt de sager K. i de følgende år, indtil han 1909 udtrådte af tinget, beskæftigede sig med skal især nævnes arbejdsloshedsspørgsmålet. Han var medlem af invaliditetskommissionen af 1903, var ordfører for sit parti ved behandlingen af loven om Christiansborgs genopførelse 1903-04 og ligeledes under gennemførelsen af loven om anerkendte arbejdsloshedskasser 1907 som K. i høj grad satte sit præg på. Som kandidat til borgerrepræsentationen i Kbh. blev K. opstillet første gang 1886 og indvalgte 1897. Ved P.*Holms tragiske afgang n.å. blev han forsamlingens næstformand. 1902 valgtes han til rådmand for magistratens 3. afdeling og fik nu lejlighed til at praktisere adskillige reformer i stadens forsørgelsesvæsen. Nov. 1909 blev han borgmester for 3. afdeling, og ved en omlægning af denne forberedte han yderligere reformer, men han var nu syg og svag og satte sig som „fattigborgmester“ væsentlig det minde at „han overskred sit budget“.

Som partiets formand sad K. inde med adskillige andre tillidshverv, var således i ledelsen for de betydeligste arbejder-kooperative foretagender. Han repræsenterede partiet på de internationale kongresser i Bruxelles 1891, -93 og -99, London 1896, Paris 1900 og Amsterdam 1904, og det skyldes hans initiativ at den internationale socialistkongres 1910 afholdtes i Kbh., en måned før hans død. På kongresserne formåede han at gøre sig gældende – på tysk – endog i debatter

med ledere som Jean Jaurès og Eduard Bernstein. Han var en udpræget slider. Tingene skulle gores ordentligt, derfor gjorde han dem helst selv. Det var ved arbejdsomhed og orden og ganske uden humor han administrerede det stot voksende socialdemokrati, og selv samlede han trådene i sin faste hånd. Andre besorgede veltalenheden, han argumenterede med tørre tal og nøgterne skildringer af virkeligheden. Han var banebrydende på socialstatistikens område og erhvervede sig en solid nationaløkonomisk indsigt. Han havde lært meget af bøger, og han satte også systematisk bøger ind i agitationen for sit parti ved udgivelsen af *Socialistisk Bibliotek* og *Socialistiske Smaaskrifter*. Han blev dog aldrig nogen abstrakt teoretiker. Det var K. som mest konsekvent dyrkede alliancen med venstre, efter 1905 med de radikale; i praktisk politik viste han også at han var praktikeren. Efter som partiet vandt udbredelse over hele landet foltes den oprindelige organisationsform utjenlig, og ved lovændringer på kongresser fra 1888 fik K. skabt mere fasthed og mere disciplin i forholdet mellem hovedbestyrelse og afdelinger. Både presse og parti blev centraliseret. Over for direkte splittelsesforsøg såvel som over for afvigende meninger inden for partiet lagde K. ikke fingrene imellem. Han ville kun partiets trivsel, dets fremgang og enhed. For den arbejdede han utrætteligt og uophørligt. Men han kunne også se det gro i arbejdsfuren. Den lille forening han blev forretningsfører for 1882 var inden hans død vokset til et landsomspændende parti som talte 230 afdelinger med 44 000 aktive medlemmer, men som 100 000 vælgere kastede deres stemmer på ved valgene. □Mal. af N. V. Dorph, 1907 (Socialdemokratisk forbund). Buste af Kai Nielsen, 1914 (Kbh.s rådhus). Afbildet på E. Saltofts mal., 1934, af socialdemokratiske førere (forhen Folkets hus, Kbh.). Foto.

P. K.: Handskemagerforen. af 1875, 1900. – Freilif Olsen: Danske socialister, 1892 11-15. N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901-03 769-73. C. E. Jensen og F. J. Borgbjerg: Socialdemokratiets årh. II, 1904 311-598 fl.st. [F. J. Borgbjerg] i Socialdemokraten 30.12.1907 og 29.10.1910. A. C. Meyer: P. K., 1916 = Folkets førere. A. F. Lamm: Erindr. og tanker, 1928 135 176f. Det danske socialdemokratis hist., ved E. Wiinblad og Alsing Andersen I-II, 1921. Th. Stauning i Socialisten XXV, 1928 34-39 (optr. i forf.s Tanker og taler, 1931 183-89). V. Melgaard i Billeder af rigsdagens hist., red. Aa. Svendstorp og Chr. Torpe I, 1947 257-80. Johs. Jacobsen i Fra folket de kom, red. H. P. Sorensen, 1962.

*Oluf Bertolt**

Knudsen, Poul Arne, *1917, rektor for Århus tandlægehojskole. *22.10.1917 i Ringe. F: gård-ejer Rasmus K. (1885-1976) og Maria Rasmus-

Knudsen, P. A.

sen (1886–1953). ~ 14.4.1945 på Frbg. med tandlæge Kirsten Lykke, * 2.7.1921 i Kbh., d. af bankbestyrer Kai L. (1896–1975) og Ellen Crone (* 1892).

K. blev student 1935 fra Svendborg, fik tandlægeeksamen 1941 og var herefter assistent i tandlægepraksis og en meget søgt privatmanuduktør i anatomi. 1951 tog K. medicinsk embedseksamen og virkede herefter ved Kbh.s univ.s medicinsk-anatomiske institut 1952–58 som prosektor anatomiae og amanuensis. I denne periode skrev han sin medicinske disputats *Ventriklernes størrelsesforhold i anatomisk normale hjerner fra voksne mennesker*. 1958. En konstitution som lektor i anatomi ved Københavns tandlægehøjskole efterfulgtes af en ansættelse som professor i anatomi 1958 ved den nyoprettede Århus tandlægehøjskole. K. blev højskolens første rektor s.å. og bestred dette hverv til 1971. Under K.s målbevidste ledelse opbyggedes en aktiv lærerstab ved højskolen. Samtidig med rektorhvervet har K. skabt en anatomisk afdeling der er et enestående eksempel på moderne pædagogik's anvendelse i den anatomiske undervisning. Sine pædagogiske ideer og evner har K. også demonstreret i en række lærebøger. Endvidere har han udført teratologisk forskning med rottetænder som udgangspunkt. Også som led i en pædagogisk aktivitet må K.s medlemskab af Dansk tandlægeforenings kursusnævn (1958–70) og formandskab i rektorkollegiets AV-udvalg (fra 1967) ses. K. er en elegant og vittig taler også i sine officielle funktioner. Han var medlem af Statens lægevidenskabelige forskningsråd 1968–70. – R. 1961. R.¹ 1969. K. 1979.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1958 161.

J. J. Pindborg

Knudsen, Niels Peter Laurits, 1904–69, forstander, døvepædagog. * 31.7.1904 i Kbh., † 20.10.1969 i Fredericia, begr. sst. (Trin. kgd.). F: Ane Elisabeth K. (1879–1960). ~ 1° 25.10.1929 med lærer Martha Larsen, * 14.6.1904 i Pebertved ved Kerteminde, † 13.3.1947, d. af husmand Jørgen L. (1852–1925) og Mette L. (1863–1911). ~ 2° 5.1.1949 med sygeplejerske Anna Marie Jensen, * 13.8.1911 i Skalbjerger, d. af husmand Niels Peter J. (1879–1964) og Jensine J. (1883–1958).

Efter realeksamen tog K. 1925 lærereksamen fra Odense seminarium, var en kort tid ansat ved Nyborg komm. skolevæsen, blev 1927 tilknyttet Statens kostskole for døve sst., fra 1938 som overlærer. Nogle år var han tillige lærer ved Nyborg statsfængsel. K. var afholdt og respekteret

af både kolleger, elever og indsatte, og for døveskolens drenge stiftede han en FDF-kreds som han ledede til 1944. K. blev 1931 lægeaut. talelærer. 1955 blev han konstitueret, 1956 udnævnt, forstander for Statens kostskole for døve i Fredericia. Her arbejdede han for en tiltrængt modernisering af skolen og senere for oprettelsen af en helt ny skole uden for byen; denne tanke blev dog først realiseret efter hans død.

K.s interesse for faget og lærerstanden bevirkede, at han blev medlem af bestyrelsen for Danmarks døvelærforening 1937 (formand 1943–66); endvidere var han fra 1943 formand for Fællesrådet for lærerforeninger og statens skoler for blinde, døve, talelidende og tunghøre og medlem af særforborgens kommissioner for samme. Ved sin personlighed, saglighed og forhandlingsevne bidrog han i høj grad til gennemførelsen af vigtige reformer inden for særforborgsgrene, især en grundigere specialuddannelse af forborgens lærere og en forbedring af disses arbejdsvilkår. – K. tog også aktiv del i det nordiske samarbejde, især ved forberedelserne til de nordiske særforborgskongresser. Han var en velset foredragsholder både ved disse og i døveforeningerne; i mange år var han bestyrelsesmedlem af Effata (Foreningen til gavn for voksne døve), beherskede de døves tegnsprog og var ved flere lejligheder prædikant ved døvegudstjenester. – K.s sociale og politiske interesser førte ham ind i et udstrakt foreningsarbejde, og han beklædte talrige tillidsposter. 1943–56 var han socialdemokratisk medlem af Nyborg byråd, fra 1946 medlem af bestyrelsen for Danske statsembedsmænds samråd; 1946–56 var han medlem af bestyrelsen for Sammenslutningen af sociale udvalg i Danmark, i samme periode formand for Fyns stifts børneværnsforening og Svendborg amts skoleråd. Fra 1958 var han medlem af Fredericia byråd og Vejle amts skoleråd, og fra 1959 bornesagkyndig meddommer ved vestre landsret. Desuden var han formand for bestyrelsen for Bønstrupgård, Vamdrup, en selvejende institution hvor voksne døve mænd beskæftigedes ved land- og havebrug. □Foto.

Asger Holm

Knudsen, Poul Thisted, se **Thisted Knudsen, Poul**.

Knudsen, Regnar, 1882–1959, lektor. * 8.6.1882 i Hallund i Vendsyssel, † 6.2.1959 i Vejlbj, urne på Vejlbj kgd. F: distriktslæge, sidst i Herning, Theodor Peter K. (1845–1932) og Laura Johanne Petrine Thorup (1855–1904). ~ 15.7.1911 i Hellestrup med Helene Klintholm, * 20.5.1890 i Magleby, Møn, † 14.11.1966 i Vejlbj, d. af grosserer

Hans Christian K. (1860–1929) og Anne Marie Jensen (1865–1945).

K. blev student fra Ribe 1899, cand.mag. med fagene fransk, engelsk og dansk 1906, var lærer ved de højere skoler i Hellerup 1905–10, adjunkt ved Århus katedralskole 1910 og lektor sst. 1920–47. Han har udfoldet en stor og mangeartet virksomhed som skolemand, filolog, hjemstavnsforsker og kommunalmand. Under et af sine talrige studieophold i udlandet blev han i England kendt med den af professor Patrick Geddes prægede bestræbelse for egnsforskning (Regional survey) og besluttede at søge dennes hjemstavnsopfattelse omplantet på dansk grund 1922. Resultatet heraf blev de hjemstavnsstævner og kurser som siden 1923 blev afholdt hvert år forskellige steder i landet. K. var en central skikkelse i dette arbejde, formand for Landsudvalget for hjemstavnskultur af 1923, sekretær for Landsforeningen for hjemstavnskultur og redaktør af Dansk Hjemstavn 1939–42. Han var ligeledes den første som indførte metodisk hjemstavnsundervisning i gymnasieskolen; og som den første spejderleder i Jylland, chef for østjyske division 1911–15 og medlem af spejderkorpsets bestyrelse 1920–29 har han haft en ikke ringe indflydelse på denne bevægelses retningslinjer. Endvidere har han udgivet skolebøger i engelsk og fransk og *Haandbog i Hjemstavnsforskning og Hjemstavnskultur*, 1939, skrevet *Vejlby-Risskov gennem Tiderne*, 1955, leveret bidrag til Aarhus gennem Tiderne III, 1941, Randers købstads historie, 1952, og har desuden i forskellige tidsskrifter offentliggjort en række arbejder, dels af sproglig og pædagogisk, dels af historisk og topografisk art, bl.a. i Gads danske Magasin en artikel om Morten Borup, 1937, og i Aarhus Stifts Aarbøger om Niels Ebbesen, 1940. Som medlem af Vejlbjby-Risskov sogneråd 1925–29 fik K. her gennemført en byplan, den første efter byplanloven af 1925. Endelig har han skrevet kantater og komponeret melodier, bl.a. til fire af Jeppe Aakjærs sange. □Foto.

Selvbiografi i *Studenterne* fra 1899, 1924 114.

Knud Prange (C. Kliitgaard)

Knudsen, Thorkild (Tom) Rostgaard, 1890–1965, mejerier, USA. * 10.9.1890 i Lohals, † 29.10.1965 ved Rawlins, Wyoming, begr. Forest Lawn Memorial Park, Los Angeles. F: snedker Valdemar K. (1858–1945, ~2° med Thomasine Birgitte Marie Jensen, 1855–1913) og Amalia Hansen († 1893). ~ 14.12.1917 med Valley Mary Filtzer, * 23.3.1895 i Chicago, † 10.9.1976 i Los Angeles, d. af kobmand Samuel F.

Efter skolegang i København og præliminæreksamen ved Kommunens belønningsskole 1906 vendte K. tilbage til det sydfynske område, blev landbrugsuddannet på Tranekær ladegård og Lehnkov og var sidst underforvalter på Valdemar slot, før han udvandrede 1910. Han arbejdede sig over Atlanten og gennem USA, bl.a. som lokomotivfyrbøder, og kom til Californien 1913. Året efter oprettede han sammen med broderen Carl Knudsen, der var mejeriuuddannet, et mejerilaboratorium i Los Angeles. Brødrene tog patent på udnyttelse af skummetmælk til hytteost og solgte licenser over hele USA, men som bidrag til krigsøkonomien skænkede de 1917 patentet til regeringen. 1919 begyndte de forfra, lejede en bygning og startede *Knudsen Creamery Co.* der producerede hytteost og kærnemælk. Staben var på kun tre mand, maskineriet og varebilen købt brugt, men brødrene tog mottoet „the very best“ og evnede at knytte dygtige medarbejdere, deraf mange danske til sig. Under K.s daglige ledelse til 1954 udvikledes virksomheden fremdeles med et net af kølevognsruter, filialer og egne farme. Produktionen udrivedes til alle arter mejeriprodukter samt salater, buddinger etc. Ved K.s død var der omkr. 2 000 medarbejdere, og salget var på et par hundrede mio. \$ årligt. Han og hans hustru oprettede et fond for sociale og uddannelsesmæssige formål og til fremme af borgerrettigheder. Ægteparret var nære venner af Richard M. Nixon og støttede hans valgkampagner til vicepræsident 1952 og 1956 og som præsidentkandidat 1960. På deres foranledning blev han hovedtaler ved Rebildfesternes 50 års jubilæum 4.7.1962.

K. var yderst aktiv for danske interesser, bl.a. ved opnåelse af landingsret for SAS' polarrute 1954. Han var medlem af Rebildkomiteen fra 1952, blev vicepræsident og 1964 æresmedlem. I sine ældre år blev K. en ivrig storvildtjæger. En samling trofæer fra alle verdensdele og en dertil indrettet bygning, Safarimuseet ved Hou skole, åbnedes 1963 som hans gave til hjemegnen. Et Afrika-panorama med fem elefanter skænkede han og en jagtkammerat til Los Angeles Museum of Natural History. K. blev højt anset som en selfmade, dynamisk og vidtskuende forretningsmand og pioner i sin branche. Blandt medarbejderne var han respekteret, ja elsket som en usædvanlig retfærdig og betænksom chef, ganske særligt af de mange danske der hos ham fik fremtidschancen eller en håndsækning i en svær situation. I Los Angeles-kolonien var han med sin tillidvækkende fremtoning, sit venlige og ligefremme væsen og sin utrættelige hjælpsomhed en centrumskikkelse gennem årtier. Også K.s hustru ofrede sig meget for danske anlig-

Knudsen, Th. R.

gender, fx som medstifter s.m. Via Hersholt af den filantropiske Danish Cheer Committee. Desuden grundlagde hun forskningsorganisationen Los Angeles Beautiful. – R. 1947. K. 1956. □Tegn. af Hans Bendix, 1965. Foto.

Sophus Hartwick: Danske i California, San Francisco 1939 66lf. Henry Hellssen i Berl. aften 10.9.1940. Rob. Christiansen i Jyllandsposten 18.4.1953. Povl Westphall i Berl.tid. 29.12.1964 og 31.10.1965 (sidstnævnte også l.11.s.å.). Sv. Christensen i Århus stiftstid. 23.5.1965. Laur. Melchior i Vagtparaden, Chicago 1965 okt.nr. Sv. Orloff i Fyns amts avis, Langelands avis 2.1.1971. – Papirer i Safariumseet ved Hou skole.

Niels Alsted

Knudsen, Theodor Valdemar Cornelius-, 1844–1920, instrumentmager. * 13.9.1844 i Kbh. (Trin.), † 16.5.1920 sst., begr. sst. (Ass.). Navneforandring 27.5.1884 til Cornelius-Knudsen. F: mekanikus, optisk instrumentmager Cornelius Jens Frederik K. (1805–78) og Ida Kirstine Halkier (1815–66). ~ 29.7.1871 med Anna Sophie Christine Hansen, * 8.5.1851 i Kbh. (Helligg.), † 9.5.1911 på Frbg., d. af skræddermester Lars H. (1811–66) og Marie Sophie Lauritzen (1825–79).

K. havde i de unge år lyst til søen. Han kom som kadet aspirant 1860 på sommertogt med korvetten Heimdal. Her blev han ven med prins Vilhelm – den senere kong *Georg I af Grækenland – der også deltog i togtet som kadet aspirant. Venskabet bevarede op igennem årene. K. sagde snart søn farvel af hensyn til faderens instrumentmagerforretning der var grundlagt 1838 på Gråbrødretorv (dengang Ulfeldtsplads) hvorfra den 1845 blev flyttet til Købmagergade, hjørnet af Lovstræde. Siden 1898 har den haft til huse Købmagergade 15. Efter at have arbejdet på faderens værksted gik K. på Polyteknisk læreanstalt indtil 1865. Han ledede forretningen fra 1870, overtog firmaet efter faderens død 1878 og drev det stærkt frem både i teknisk og i kommerciel henseende. Hans nykonstruktioner af nautiske og fysiske instrumenter blev verdenskendte. Også firmaets meteorologiske og optiske instrumenter vandt ry. I tidens løb har en række opdagelsesekspeditioner forsynet sig i den Cornelius-K.ske forretning. – K., der 1898 blev udnævnt til kgl. hofinstrumentmager, var skuemester i magistraten, medlem af repræsentantskabet for Borgervennen af 1788 og af Håndværkerbankens repræsentantskab, desuden revisor i Selskabet for naturlærens udbredelse og i selskabet De massmannske søndagsskoler. – 1916 solgte K. forretningen til sine sønner Aage Cornelius-K. (1879–1941) og Jens Cornelius-K. (1885–1917) der overtog den ved nytår 1917. Allerede i april s.å. døde Jens Cornelius-K. og kgl. hof-optiker

Aage Cornelius-K. blev eneindehaver af firmaet. Nov.1917 oprettede han en filial – Domus Optica – i Århus som i mellemkrigstiden var den førende optikforretning i byen. Slægten er stadig aktiv i optikerfaget og driver flere virksomheder i Kbh. – R. 1896. □Buste af Axel Pacht, 1878.

De danske byerhverv. København, 1904. Berl.tid. 17.5.1920. Nationaltid. s.d. Politiken 18.5.s.å. Århus stiftstid. 2.3.1938 (om firmaet). – Levnedberetning i ordenskapitlet.

C. A. Clemmensen*

Knudsen, Thomas, ca. 1503–81, præst, salmedigter. * ca. 1503, † 5.1.1581 i Ribe, begr. sst. (domk.). ~ for 1532 med Anna. – Far til Hans *Thomesen.

K. nævnes første gang 1526 som sognepræst i Rødding og Skrave, og 1527 blev han af biskop Iver *Munk forflyttet til Hygom. Da hertug Christian (III) 1528 indførte reformationen i Nord-slesvig, viste K. sig som tilhænger af og støtte for den lutherske sag og blev snart evangelisk provst i Fros og Kalvslund herreder. Efter 1537 måtte han ledsage biskop Johann *Wenth på hans visitatsrejser i Ribe stift og tjene ham som tolk. 1542 drog K. til Wittenberg hvor han lod sig immatrikulere og 1543 tog magistergraden. Efter sin hjemkomst blev han kannik i Ribe, samtidig med at han vedblev at være sognepræst i Hygom. Som oftest havde han dog sin bopæl i Ribe hvor han tillige belædte forskellige tillidshverv, bl.a. som domkirkeværg og som forstander for Puggård. Til Ribe er også hans litterære virksomhed knyttet. I forening med sin søn, Hans Thomesen, der 1557 blev rektor sst., arbejdede han på tilvejebringelsen af en almindelig kirkesalmebog som dog først så lyset 1569, efter at sønnen var blevet præst ved Vor Frue kirke i Kbh. K. har leveret to bidrag til dette arbejde, hvoraf det ene er den fint følte „Bøn for gamle folk“: *Herre, jeg er nu gammel og graa*. Ikke ringe betydning som historisk kildekrift har forskellige optegnelser fra hans hånd især om indførelsen af reformationen i Haderslev amt.

Kirkehist. saml. 2.r.1, 1857–59 467; 3.r.1, 1874–77 62f 111 113; VI, 1887–89 178–83; 4.r.111, 1893–95 816. – H. F. Rordam sst. 2.r.11, 1860–62 253–65. Kirkekalender for Slesv. stift 1, 1862 177–80. C. E. Carstens i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst.-lauenb. Gesch. X, Kiel 1881 209–14. A. Malling: Dansk salmehist. VI, 1971 414f.

Bjørn Kornerup*

Knudsen, Thorkild Borg, * 1925, folkemusikforsker. * 26.7.1925 i Tønder. F: organist Harald K. (1893–1973) og Anne Margrethe Hansen (* 1898). ~ 21.8.1965 i Værløse (b.v.) med sekre-

tær Anelise Brix, f. Thomsen, * 26.7.1936 i Vejgård ved Ålborg, d. af bogholder, assurandør Reinhard T. (* 1908) og Anna Elisabeth Ramlose (* 1912).

K. fik sin musikalske start i et organisthjem hvor faderen var en velfunderet kirkemusiker som et par år før K.s fødsel blev ansat ved Kristkirken i Tønder. 19 år gammel begyndte K. et ingeniørstudium uden dog at svigte sin ungdoms musikmiljø. Han tog musikpædagogisk eksamen 1946 og studerede de følgende to år klaver, musikteori og musikhistorie ved Det kgl. danske musikkonservatorium under lærere som Christian Christiansen og Finn Hoffding med afgangseksamen 1948. Fra 1946 havde han tillige virket som musikanmelder ved Land og Folk. Efter konservatorietiden søgte han til udlandet. Han opholdt sig 1949–52 i Paris for at studere videre hos Nadia Boulanger og Serge Nigg samt hos Holodenko på École normale de musique og blev knyttet som repetitor til Nina Verechinina's Ballet russe, en virksomhed der fik stor betydning for K.s udvikling da han her fik lejlighed til at komponere balletmusik (*Sérénade espagnole*, *Les tentations* og *Suite cubaine*) og at deltage i indstudering af en række værker for dette, dengang berømte, balletkompagni der både optrådte i Paris og på turneer, bl.a. i Spanien. Efter sin hjemkomst kom K.s interesser til at dreje sig om folkemusikken. Han blev 1957 knyttet til Dansk folkemindesamlings musikafdeling og til Danmarks radio som konsulent i folkemusik og virkede samtidig (1955–58) som lærer i klaver, musikteori og musikhistorie ved Det fynske musikkonservatorium. K.s folkemusikforskning førte ham til ret vidtgående konklusioner som i slutningen af 1950'erne, især efter The International Folk Music Council's kongres i Kbh. august 1957 hvor K. havde fremsat visse teorier om strukturen i danske folkevisemelodier og deres forhold til gregorianske skalaer, førte til skarpe diskussioner (se Dansk Musiktidsskr. 1957 63–68, 94–99).

I de følgende år kom K. til at hævde en stadig mere selvstændig holdning til folkemusikforskningen ud fra den overbevisning at denne forskning måtte ske i nær kontakt med den sociale virkelighed, dvs. midt i det miljø hvor der endnu var levende tradition at bygge på. Takket være statslig og kommunal velvilje, også på det økonomiske område, lykkedes det K. 1971 at etablere et hjemsted for sine ideer i en nedlagt skole i Hogager, nær ved Holstebro. Med dygtig bistand af sin hustru opbyggede han i løbet af få år et levende centrum for traditionel folkekultur, stadig i samarbejde med Dansk folkemindesamling. Her mødes interesserede folk fra nær og

fjern til udvekslende sammenkomster med spillemandsmusik, folkedans og andre traditionelle udfoldelser omkring prægnante skikkelser som spillemanden Evald Thomsen og visesangeren Ingeborg Munch for blot at nævne de mest kendte blandt talrige andre. – K.s plan med folkemusikhuset i Hogager var at det skulle tjene som forbillede for enhver landsby landet over, og det er da også lykkedes at etablere lignende centre for traditionel folkekultur flere steder i Danmark. Som helhed kan man sige at K. har ført dansk folkemusikforskning ind i en ny og frugtbringende gænge.

Af K.s ikke meget talrige kompositioner kan, foruden de ovenfor omtalte ballerter fra pariser-tiden, nævnes en sonet 1948, en strygekvartet 1946, en blæsertrio 1948, musik til hørespillet *Drømmebilleder* 1954 og til filmen *Hosekræmmeren*. 1971, nogle klaverstykker og sange samt udsættelser for kor af danske folkemelodier. Sammen med Nils Schjørring udgav han 1961 og de flg. år en række melodihæfter til *Folkevisen i Danmark* og var medarbejder og kommentator ved melodibindet, bd.XI, af *Danmarks gamle Folkeviser*. 1976. K. har desuden skrevet artikler i leksika og tidsskrifter.

Sven Arnvig i Fyns tid. 2.10.1955. Mogens Berendt i Weekend-avisen 29.9.1972. Hasse Havgaard i Politiken 10.8.1980.

Sigurd Berg

Knudsen, Rasmus Thorvald, 1870–1933, højskoleforstander, præst. * 22.1.1870 i Sødinge, Ringe sg., † 12.10.1933 på Ringe sygehus, begr. i Dalby på Hindsholm. F: friskolelærer og bornehjemsbestyrer, senere gårdejer i Birkebjerg, Dalby sg., Knud Rasmussen (1837–1920, ~2° 1872 med Kirsten Rasmussen, 1846–1922) og Ane Marie Jensen (1839–72). ~ 21.8.1900 i Borris med Thora Vilstrup, * 7.11.1873 i Borris, † 31.10.1965 i Fredericia, d. af provst Henrik Stampe V. (1835–1908) og Johanne Frederikke Bruhn (1844–86).

K. gik i friskolen hos sin far og kom senere på højskolerne i Ryslinge og Vallekilde, inden han blev uddannet til gartner. Som sådan arbejdede han i England 1891–93, blev derefter elev på Askov uddvidede højskole i et par år og studerede 1896–98 teologi i Kbh., dels ved privat undervisning og dels ved universitetet. 1898 rejste han til USA for at være med i højskolearbejdet blandt danske derovre og fik straks en ledende stilling. Han blev forstander for højskolen i Nysted, Nebraska, og 1903 for den større skole Danebod i Tyler, Minneapolis; begge steder var han det meste af tiden tillige præst for de danske menigheder. 1912 blev han af Den danske kirke i USA kaldet til at være forstander for kirkesamfundets

Knudsen, Thorvald

præste- og ungdomsskole, Grand View College i Des Moines, Iowa, hvor han virkede med stor dygtighed. Men allerede 1915 vendte han tilbage til højskolen i Tyler, da han fandt stillingen der mere fri end ved præsteskolen. Han havde udprægede anlæg for arbejdet med dansk ungdom i USA, samlede altid mange elever omkring sig, var anset og afholdt alle vegne og blev søgt som foredragsholder og prædikant i de fleste danske menigheder og kolonier. Det var derfor til sorg for mange at han 1920 forlod USA for at finde en virksomhed i Danmark, hvad han også fik med det samme da han blev forstander for den nybyggede Danebod højskole på Als. Men allerede n.å. blev han antaget som præst for valgmenigheden i Ryslinge, efter at man havde delt sig i en valg- og en frimenighed på grund af uenighed om menighedens dåbspraksis. Her virkede han til sin død og holdt desuden mange foredrag på højskoler og friskoler. – Sønnen **Johannes Henrik Vilstrup K.**, * 1902, blev cand.mag. i Kbh. og kirkehistorisk ph.d. i USA. Efter virke som præst var han 1942–52 forstander for Grand View College og 1954–71 professor i kirkehistorie ved Lutheran School of Theology, Chicago. K. er talsmand for at den danske kultur, som immigranterne medbragte skal bidrage med sin egenart til den amerikanske. Da den grundtvigsk-prægede Danish Lutheran Church in America 1962 indgik i et større kirkesamfund, blev K. en af lederne i Danish Special Interest Conference, der blev oprettet for at formidle værdierne fra et århundredes danske kirkeliv i USA til nutidens amerikanske kirke, og siden 1971 redigerer han bladet Kirke og Folk. Han har bl.a. skrevet Grundtvig-biografien *Danish Rebel* (Philadelphia 1955) og redigeret og for størstedelen oversat N. F. S. Grundtvig: *Selected Writings* 1976 og sangbogen *A Heritage in Song*, 1978. R. 1957. – □Foto.

Stamtvl. over efterkommerne af Chr. Krarup, 6. udg. 1958. Th. Helveg i Højskolebl. XXXVII, 1912 1017–20; Alfr. Povlsen sst. 1921 1–4. Enok Mortensen: The Danish Lutheran Church in America, Philadelphia 1967 = Kirkehist. stud. 2.r. XXV 167f. Samme: Schools for life, Solvang, Californien 1977 61f 85–91 128f.

Niels Alsted (M. F. Blichfeld)

Knudsen, Signius Vilhelm Poul (William S.), 1879–1948, industrileder, USA. * 25.3.1879 i Kbh. (Jac.), † 27.4.1948 i Detroit, begr. Acacia Park kgd. F: toldbetjent, tidl. bødker Knud Peter K. (1837–1908, ~ 1° med Caroline Emilie Holmquist, 1832–75) og Augusta Pauline Regine Zolner (1853–1934). ~ 1.11.1911 i Buffalo med Cla-

ra Elizabeth Euler, * 15.5.1883 i Buffalo, N.Y., † 17.4.1950 i Detroit, d. af skræddermester Carl E. og Elizabeth.

K., en immigrant der begyndte på vilkår som millioner andre, fik i Amerika en karriere, en position og en indflydelse inden for industrien som langt overgår hvad andre danskfødte har nået derovre. Og under anden verdenskrig blev hans betydning for de allieredes sejr af samme størrelsesorden som de overste militære og politiske ledere. – Allerede under skolegangen i Farimagsgades kommuneskole, Kbh., viste K. fremragende evner. Han blev kontorist i en engros-cykelforretning, Chr. Achen, hvor halvbroderen Simon Knudsen var prokurist. Med sin interesse for mekanik var han bl.a. med til at bygge og bruge den første tandem i Kbh. Februar 1900 rejste han til Amerika hvor han de første par år var beskæftiget bl.a. som nitter på Seabury skibsværftet der byggede torpedobåde, derefter ved Erie-banens lokomotivværksted i Salamanca ved New York. August 1902 blev han ansat ved John R. Keims fabrik for cykeldele i Buffalo og blev snart formand, senere værkfører. I fritiden perfektionerede han sig i engelsk og arbejdede ihærdigt på sin uddannelse som ingeniør, bl.a. ved korrespondancekursus. På fabrikken blev efterhånden alle tekniske udregninger overladt til ham, og 1906 blev han den egentlige leder af fabrikken. Han lagde mærke til, at cyklerne begyndte at tabe terræn til fordel for automobilerne, blev selv ivrig bilist og lod Keim-fabrikkerne følge med i udviklingen. Han havde allerede da sat sig ind i principperne for masseproduktion, og fabrikken fremstillede automobildele så hurtigt industrien kunne aftage dem. Blandt kunderne var Fords fabrikker som efterhånden aftog hele produktionen, og 1911 købte Henry Ford Keim-fabrikken, utvivlsomt især for at sikre sig K. og hans organisationstalent. I Detroit satte han sig ind i Fords metoder og startede derefter en Ford-samlefabrik i Buffalo. Den var så glimrende organiseret at Ford n.å. overdrog ham at bygge samlefabrikker rundt om i staterne. Det blev til 14 i løbet af to år, og her ved vandt han omfattende erfaringer og udviklede en evne til at behandle medarbejdere i alle grader som blev værdifuld under hans videre løbebane.

Kort efter USAs indtræden i første verdenskrig udførte K. en bedrift ved i løbet af to måneder at opføre et helt nyt fabrikskompleks for Ford i Dearborn; han anlagde veje, byggede barakker, installerede maskiner og påbegyndte en serie små undervandsbåde („Ford's Eagle Boats“). Da krigen var forbi blev K. produktionschef for Fords T-model med 80 000 arbejdere under sig

og en årsgage på 50 000 dollars. Han var Fords højre hånd og havde i usædvanlig grad de mange arbejdes tillid. Under et ophold i Danmark forestod han oprettelsen af Ford-samlefabrikken i Kbh. (1919), ligesom han senere foranledigede, at General Motors lagde deres skandinaviske samlefabrik her (1923). Derved fik Danmark i 1920'erne balance mht. im- og eksport af automobiler. Under depressionen 1920–21 foretog Ford store indskrænkninger og mange afskedigelser, og uoverensstemmelser herom førte til, at K. forlod Ford i marts 1921. Han blev leder af Ireland & Matthews Manufacturing Co. og fik ved en leverance til General Motors kontakt med denne store koncern der netop var kommet under hovedindflydelse af Du Pont. GM skulle nu prøve at overtage Fords succes med en billig, masseproduceret vogn, og et år efter at K. havde forladt Ford sad han som vice president og general manager for Chevrolet Motor Company med samme gage som hos Ford. 1922 fordoblede han fabrikernes produktion til 480 000 vogne, og 1927 var den 1 800 000. I koncernen steg hans stjerne år for år, og under de store strejkeuroligheder i vinteren 1936–37 stod han som den betydeligste skikkelse på arbejdsgivernes side, en personlighed som også arbejderne uvilkårligt havde respekt for. 1933 blev han executive vice president for General Motors Corp., og 5.5.1937 nåede han toppen som præsident for GM, der var verdens største industriforetagende med 230 000 arbejdere.

Efter at præsident Roosevelt i maj 1940 var begyndt at forberede USAs indtræden i anden verdenskrig, kaldte han K. til Washington og bad ham indtræde i US Defence Commission, og januar 1941 blev han chef for det nyoprettede Office of Production Management. Trods betænkelighed i hans nærmeste kreds gav han afkald på topposten i GM, og i en politisk sfære der var ham fremmed, arbejdede han nu for en symbolsk årsgage af en dollar lige til sejråret 1945 med en enorm opgave: Organiseringen af hele krigsmaterielproduktionen til USA og dets allierede. Sammen med en kreds af industrifolk og administratorer prioriterede han opgaverne. De store automobil- o.a. fabrikker skulle omstilles til krigsproduktion efterhånden som bygninger, maskiner og værktøj kunne fremskaffes. Begyndelsesfasen bragte megen skepsis og kritik, men indførelsen af værnepligten, låne- og lejeloven og endelig det japanske overfald på Pearl Harbor gjorde materielbehovet klart for de bredeste kredse. Under K.s overledelse produceredes stadig voksende mængder af artilleri, tanks („Grant“ og „Sherman“), panservogne, jeeps, fly („Flying Fortress“), krigs- og fragtskibe („Li-

berty“). K., der efterhånden fik myndighed over ca. 11 mio. arbejdere, opnåede i det første halvandet år en produktionskapacitet på højde med hvad Tyskland havde brugt fem år med svære afsavn til at nå. Fx voksede produktionen af militærfly i årene 1940–44 fra knap 7 000 til over 100 000 årligt, hvortil kom en kvart million motorer. Imidlertid var der i efteråret 1941 indledt en omorganisering der i januar 1942 førte til, at K. måtte indtræde som et af medlemmerne i en nyoprettet krigsproduktionskommission, men samtidig som den første civilist i USAs historie udnævntes til generaløjtnant. I de følgende år foretog han hyppige og lange rejser til fabrikkerne og de oversøiske krigsskuepladser for at inspicere produktionen og dens effektivitet.

1.6.1945 fratrådte K. sin post i Washington og vendte hjem til Detroit. Forinden havde han to gange modtaget Amerikas højeste civile udmærkelse, Distinguished Service Medal, og i Detroit blev han 21.6. storstilet fejret med deltagelse af generalstabschef George C. Marshall og vicekrigsminister Robert P. Patterson. 8.–17.8. var han i København hvor han talte ved et stort ungdomsmøde, blev hyldet af frihedsbevægelsen, udnævntes til æresmedlem af Industriforeningen, Dansk ingeniørforening og Kgl. dansk automobilklub og af kongen modtog storkorset. På fødehuset, Voldmestergade 26, afsløredes en mindeplade. K. vendte tilbage til General Motors som bestyrelsesmedlem, men hans virke var herefter rent rådgivende.

I mellemkrigsårene havde K. næsten hvert år besøgt København, og han var meget aktiv for danske interesser i USA, især fra 1940 da han deltog i organiseringen af de danskfødte amerikaneres støtte til Danmarks fremtidige befrielse og havde betydning ved sine informationer til de øverste amerikanske ledere om Danmarks situation. K. støttede bl.a. Udvandrerarkivet i Ålborg. Hans navn blev knyttet til et optagelseshjem for børn ved Skørping, åbnet 5.7.1951 og rejst for midler fremskaffet af hans venner og familie gennem den danske afdeling af det amerikanske Red barnet og ved bortlodning af amerikanske biler. I Detroit gav K. store bidrag til filantropiske og kirkelige formål og stod 1929 bag opførelsen af Epiphany Lutheran Church, Woodward, hvorfra han blev bisat. – K. viste helt fra de unge år ualmindelige evner på tekniske og organisatoriske områder. Tillige var han musikalsk, interesseret i litteratur, dyrkede fri-luftsliv, og både dengang og siden havde familielivet stor betydning for ham. I denne balance på baggrund af en fast karakter og en stærk fysik arbejdede han sig utrætteligt længere frem end de fleste. Som motto i sit våben som storkorsrid-

Knudsen, William S.

der satte han „Flid og ærlighed“. – R. 1930. K². 1937. S.K. 1945. □ Mal. af John S. Coppin, 1945 (Fr.borg). Tegn. af Otto Christensen og af Hans W. Larsen, 1945. Buste af Hans W. Larsen (General Motors, Kbh.). Foto.

W. S. K. i The American mag., juni 1939 (også som sætryk m. titlen: If I were 21). – Ch. Wertenbaker i The Saturday evening post, Philadelphia 17.4.1937. Ingeniøren, 1937 149f. Joost Dahlerup i The American Scand. good-will mag., N.Y. sept. 1940. J. C. Granholm i Berl. tid. 23.2. og 2.3.1941. Life mag. 31.3.1941. Huberto Kay i Dinamarca, Buenos Aires juli 1941. Hans Rude: W. S. K., 1945. Karl Larsen: America... here I come! William's adventures in America, Detroit 1946 (privattryk). A. Sporn-Fiedler: Den danske bevægelse i de foren. stater i besættelsesårene, 1947. Norman Beasley: K., N.Y. 1947 (anm. af Roger Nielsen i Politiken 13.7. s.å.). Robert C. VanderKloth: This is K., Detroit 1979 (pjece). Povl Westphall: 100-året for W. S. K., 1979 (pjece).

Niels Alsted

Knudsen, Aage Emil, * 1903, handlegartner. * 10.10.1903 i Vejle (Skt. Nikolaj). F: møbelhandler Knud K. (1868–1931) og Petrine Magdalene Mortensen (1872–1955). ~ 21.4.1930 i Ringsted med Lily Henriksen, * 12.1.1902 i Ringsted, d. af depotejer Frederik Wilkens H. (1867–1934) og Alma Caroline Wilhelmine Jensen (1877–1947).

Efter uddannelse som gartnererelev i Ringsted blev K. gartnerformand i Chr. Asmussens moderne handlegartneri i Rødovre 1922–27. Efter studierejser 1927 til Tyskland, Holland og England grundlagde han samme år sin egen virksomhed i Rødovre og oparbejdede sit gartneri fra en meget beskedne begyndelse til et af landets førende handlegartnerier med hovedvægten på begonier og andre potteplankulturer. Som fremragende organisationsmand blev han medlem af talrige bestyrelser og medvirkede her til dansk produktionsgartneris store udvikling i mere end fire decennier. Han var medlem af bestyrelsen for Alm. dansk gartnerforening 1954–60, for denne forenings københavnskreds 1940–57 (formand 1948–57), for Gartnerernes alderdomshjem 1940–76 (formand 1948–76), for Havebrugets forskningsfond 1944–70 og for Erhvervsrådet for gartneri og frugtavl 1948–67. K. var næstformand for Københavns en gros grøntorv 1954–58 (formand 1958–69) og medlem af statens jordlovsudvalg 1959–76 hvor han var med til at formidle oprettelsen af 20–25 nye gartnerier hvert år. K. er stærkt interesseret i unge gartneres uddannelse og var formand for medhjælperprøvekommissionen inden for gartnerfaget 1950–68. Vilvorde havebrugshøjskole overgik fra privat eje til en selvejende institution og oplevede under K.s formandskab 1958–76 en kraftig opblomstring og udvikling. Den modernise-

redes og indviedes 1958 med 1. byggetape 1960 og 2. etape 1965. K.s betydelige arbejdsindsats omfatter desuden hans tre moderne drivhusgartnerier i Rødovre og Avedøre, samt ideen til og opbygningen af ejendomsaktieselskabet *Rødovre Centrum* hvis bestyrelsesformand han har virket som siden 1963. – R. 1951. R¹. 1958. K. 1965. K¹. 1973. □ Foto.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

Åge Nicolaisen

Knudstrup, Peder Nielsen, 1781–1858, bonde, stænderdeputeret. * 31.1.1781 i Knudstrup, Granslev sg., † 20.8.1858 i Jebjerg, Ørum sg., begr. i Ørum. F: snedker Niels Petersen og Karen Sørensen. ~ 27.2.1813 i Granslev med Charlotte Magdalene Amalie Christiansdatter, * ca. 1783 i Lerbjerg, † mellem 1845 og 55, d. af gård-ejer Christian Frederiksen og Ane Iversdatter (~ 1° med N.N.).

K. gjorde i ti år soldatertjeneste og overtog efter afskeden 1812 svigerfaderens fæsteledige gård i Lerbjerg. Gården var ved overtagelsen i en ret dårlig forfatning, men han drev den på en så udmærket måde at der gik ry deraf. Han fulgte Christian Høeghs „Vejvisning“, indførte veksel-drift og sommerstaldfodring, drev en udvidet kartoffelavl, mergede sine marker osv. De forbedringer han indførte har han skildret i en udførlig indberetning til landhusholdningsselskabet der i sin årsberetning for 1819–20 giver en sammentrængt fremstilling af dem. Selskabet hædrede ham med sin guldmedalje, sendte landvæsenlever til ham og overdrog ham flere tillidshverv. J. C. Drewsen betegnede ham i Nye landoekonomiske Tidender som „Danmarks første Bonde“. 1824 blev K. ejer af Røved vejmølle og gård i Ødum sogn, 1839 solgte han den og købte senere gården Tebbestrup. Denne solgte han 1842, og i de følgende år ejede han forskellige gårde. – Foruden at K. røgtede flere kommunale tillidsposter deltog han også i det politiske liv. Han var valgt i det 11. nørrejske landdistrikt (Skjoldeløv) som en af bøndernes repræsentanter i stænderforsamlingen i Viborg 1836 og 1838. Næst efter Ole Kirk var K. den mest fremtrædende bonderepræsentant i Viborg i de første samlinger. Han var medlem af mange udvalg og stillede 1836 et forslag om hoveriets afløsning i tilslutning til et lignende fra Drewsen i Roskilde stænder. – DM. 1813.

J. C. Drewsen i Nye landoecon. tid. III, 1821 197–202; V, 1823 100–05. D. E. Rugaard: Fremragende da. bønder, 1871 278–91. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. I, 1931.

Hans Jensen*

Nicolay Knudtson 1698–1785 købmand i Bredstedt

Hans K. 1751–1823 borgmester i Trondheim, stamfar til ældre norske gren		Nicolay Heinrich K. 1751–1842 købmand i Kristianssund		
Nicolay Heinrich K. 1787–1837 købmand, stamfar til norske gren		P. C. *K. 1789–1864 grosserer		
Frederik Gotschalk *K. 1843–1917 kunsthistoriker		S. Chr. *K. 1844–1913 nationalbankdirektør		Benedicte K. 1856–1940 ~ Jonas *Collin 1840–1905 zoolog
Thorkild K. 1884–1977 højestel- relssagfører	Kristian *K. 1888–1972 officer	Jørgen K. 1894–1953 direktør, civilingeniør	Harald K. 1897–1980 bankdirektør	Torben Grut K. 1900– overkirurg

Knudtson

Slægten K. føres tilbage til slægter i Sonderborg Jens Hansen (-1641), hvis sønneson, købmand og rådmand i Sonderborg Knudt Hansen (1658–1739) var far til købmand i Bredstedt i Holsten Nicolay K. Nationalbankdirektør S. Chr. *K. var ~ Ellinor Grut, 1859–1934, datter af professor Edmund Hansen *G.

J. Høitomt: Stamtavle over familien K., Trondhjem 1904. Anthon Busch: Slekten K.s avstamning, Norsk slektshist. t. VIII, Oslo 1942 376–83. Hans Konow: Stamtavle over etatsråd A. N. Hansens efterkommere 2. udg., 1970.

Hans H. Worsøe

Knudtson, Fr. G., se Knudtson, P. C.

Knudtson, Kristian, 1888–1972, officer. * 4.8.1888 i Hummeltofte ved Lyngby, † 18.2.1972 i Kbh. F: nationalbankdirektør Søren Christian *K. (1844–1913) og Ellinor Hansen Grut (1859–1934). Ugift. Med studentereksamen og hærens officersskole bag sig blev K. 1909 premierløjtnant i livgarden hvor han hovedsagelig gjorde tjeneste til han som kaptajn (1909) blev sendt til Paris for at gennemgå École Supérieure de Guerre 1919–21. Et par gange i tyverne blev han anvendt i internationale organisationer der tog sig af befolkningsudvekslinger mellem Balkan-landene og afhjælpning af nød blandt flygtninge, men forrettede i øvrigt stabstjeneste hjemme. Han blev oberstløjtnant 1931, chef for generalstabens kommandoafdeling 1933, oberst og chef for livgarden 1939 og generalmajor og chef for jyske division 1941. Under hærens illegale arbejde efter 29.8.1943 blev han af general Ebbe *Gørtz sendt til Sverige for at søge militære kampeheder opstillet af de derværende danske flygtninge – med fornøden svensk bistand. Opgaven var vanskelig: det officielle neutrale Sverige var nølende, den danske gesandt, I. C. W. Kruse, i høj

grad det samme, og K. havde i modsætning til nordmændene, der allerede tidligere havde påbegyndt et tilsvarende arbejde, ingen krigsførende og betalingsdygtig eksilregering i ryggen, lige så lidt som han havde egentlige kommandobeføjelser over for det militære personel, hvoraf en del endda betragtede K. med skepsis: for lidt feltsoldat, for meget salonløve. Der skulle forhandles og overtales til mange sider, og her var K.s administrative dygtighed og erfaring – samt hans selskabelige evner og verdensmandsmæssige charme – af stor betydning i forholdet til svenskerne. For sin egen stab var han en uhyre omsorgsfuld chef, men det kneb for ham at skabe sig tillid ned gennem rækkerne. Resultatet blev dog en særdeles veluddannet og veludrustet brigade på ca. 5000 mand, inspiceret og godkendt af allierede officerer som „Danforce“ i det tidlige forår 1945. Finansieringen skete ved svenske kreditter, i alt omkr. 67 mio. sv. kr., hvoraf Sverige med stor largesse (et begreb der lå K. nær) senere eftergav Danmark de 25 mio. (plus 25 andre fra den civile flygtningeadministration). Med den for Danmark lykkelige vending som kapitulationsfasen tog, undtagen for Bornholm, blev der ikke brug for brigaden i kamp, men den blev et magtmiddel i befrielsesregeringens hånd som bidrog til at kapitulationsopgaverne kunne løses uden egentlig allieret stationering i Danmark. – Efter krigen søgte man at udnytte K.s diplomatiske evner som militærattaché i Moskva indtil 1948 da han blev kaldt hjem for at være kommandant i København til han 1950 tog sin afsked. Han ofrede skyttesagen betydelig interesse, var længe formand for Københavns skytteforening og en periode formand for skytte- og gymnastikforeningernes skydeudvalg. – R. 1927. DM. 1933. K. 1943. K'. 1948. □Foto.

Den danske brigade, red. Niels Grunnet og Bent Demer, 1945. Jørgen Hæstrup: Hemmelig alliance I–II, 1959. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

E. H. Wolff

Knudtzon, P. C.

Knudtzon, Peter Christian, 1789–1864, grosserer, islandsk købmand. * 19.3.1789 i Kristiansund, † 17.11.1864 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: købmand Nicolay Heinrich K. (1751–1842) og Janicke Fasting (1762–1848). ~ 1° 24.6.1810 i Kbh. (Holmens) med Marie Thomsen, * 1.10.1788 i Nordborg, † 25.7.1831 i Kbh. (Garn.), d. af købmand Jess T. (1734–1816) og Engel Knutzen (ca. 1748–1829). ~ 2° 13.11.1839 i Kbh. (Petri) med Lucinde Gotschalk, * 17.3.1818 i Kbh. (Petri), † 17.12.1888 sst. (Garn.), d. af grosserer, generalkonsul Frederik (Friedrich) G. (1786–1869) og Marie Frederikke Kierulf (1791–1870). – Far til S. Chr. *K.

K. blev som dreng opdraget i Slesvig hvorfra hans far 1780 var udvandret til Norge. Som seks-tenårig kom han til Kbh. hvor han fik ansættelse hos grosserer J. J. Holbech, men allerede 1810 var han i stand til selv at etablere sig som grosserer, og i de følgende år forstod han at vende de skiftende konjunkturer til sit held, navnlig spekulerede han med stor dygtighed i køb og salg af københavnske ejendomme. 1814 var han nået så vidt, at han sammen med to andre købmænd kunne forstrække kronprins Christian med et lån på 100 000 rdl. som hjælp til Norges forsyning med korn. S.å. overtog han sammen med to svogre sin svingerfars forretning på Island og havde i de følgende 50 år en af de største forretninger dér. Navnlig i 30erne var hans islandske forretninger omfattende, og han beherskede i dette tidsrum hele den sydlige fjerdedel af øen med Reykjavik som midtpunkt. Han holdt en hel flåde af mindre fiskefartøjer i gang, hentede salt i Spanien og solgte klipfisk til dette og andre Middelhavslande. De usikre tider under krigen 1807–14 og i tiden derefter bragte ham midlertidigt i mange vanskeligheder, og både 1818 og 1820 måtte han standse sine betalinger, men begge gange kom han forholdsvis hurtigt over det, og 1842 kom han endog for tredje gang i sit liv til at opleve en lignende episode, men senere hen betalte han sine kreditorer fuldt ud. Disse kriseperioder i K.s økonomiske forhold svækkede imidlertid hverken hans egen meget betydelige livsfrodighed eller hans medborgeres agtelse og sympati for ham. Allerede 1824 fik han sæde i de 32 mænds forsamling, og da stænderne blev oprettet, var han stænderdeputeret i Kbh. i den første valgperiode (1835–40). Endvidere var han en kort tid (1847–48) medlem af Grosserersocietetets komité. Som politiker sluttede han sig nærmest til det nationalliberale parti, dog hørte han afgjort til dettes højre fløj. Sin interesse for at hjælpe trængende medlemmer af grossererstanden lagde han for dagen derigennem at han 1831 sammen med sin ven grosserer C. *Ronnenkamp

og firmaet Hambro & Son stiftede Grosserersocietetets understøttelsesfond. – En søn Frederik Gotschalk K., * 11.1.1843, † 14.5.1917, blev student 1862 og, efter et længere ophold i Rom, 1871 magister i æstetik. 1875 blev han dr.phil. på afhandlingen *Masaccio og den florentinske Malerkunst paa hans Tid*. Et afsnit heraf bearbejdedes yderligere til *En Brochure om Masaccio*, 1900. – □Pastel af C. Hornemann, 1812. Buste fra 1860erne. Foto.

Jul. Schovelin: Fra kongegunst til selvstyre, 1917 529–33. Fr. G. Knudtzon: Ungdomsdage, 1927 (fot. opr. 1974) = Memoirer og breve XLIX.

*Jens Vestberg**

Knudtzon, Soren Christian, 1844–1913, nationalbankdirektør. * 16.7.1844 i Kbh. (Garn.), † 12.8.1913 sst., begr. i Gentoftø. F: grosserer P. C. *K. (1789–1864) og Lucinde Gotschalk (1818–88). ~ 11.11.1882 i Kbh. (Holmens) med Ellinor Grut, * 26.1.1859 i Kbh. (Holmens), † 7.6.1934 i Lyngby, d. af dr. med., senere professor Edmund Hansen *G. (1831–1907) og Bertha C. Hoskiær (1832–1911). Navneforandring 12.6.1882. – Far til Kristian *K.

Efter at K. var blevet student 1862 fra Herlufsholm gik han den militære vej, deltog som sekondløjtnant i krigen 1864 og avancerede til premierløjtnant. 1868 tog han statsvidenskabelig eksamen og gjorde derefter et års tjeneste ved Zua-verne i Algier. 1880 tog han sin afsked fra hæren med rang af kaptajn og indtrådte s.å. i sit fædrene firma hvori han forblev, indtil han 1896 blev Nationalbankdirektør, hvilket hverv han beklædte til sin død. Skønt K. hverken efter uddannelse eller på grund af særlige evner var specielt kvalificeret til at blive bankdirektør, udfyldte han dog stillingen med dygtighed. Tidligere end nogen anden af bankens direktører nærrede han stærk mistænksomhed imod P. A. *Alberti og fastholdt med megen styrke kravet om, at det gennem Alberti af Den sjællandske Bondestands Sparekasse optagne lån i banken blev afviklet. – K. var 1891–96 landstingsmand, valgt i Kbh. som repræsentant for højre. – R. 1864. DM. 1912. □Benyttet som model på mal. af Kr. Zahrtmann, Don Juan, 1885. Mal. af O. Bache, 1907. Foto.

Nationaltid. 12.8.1913. Berl. tid. s.d. Politiken 13.8. s.å. Axel Rubow: Nationalbankens hist. 1878–1908, 1920 92f. – Papirer i Rigsark.

*Jens Vestberg**

Knuth

Mecklenburgsk uradel, hvis ældst kendte medlemmer levede i 1200-tallet.

Eggert Christopher *K. (1643–97) var ~ Søster

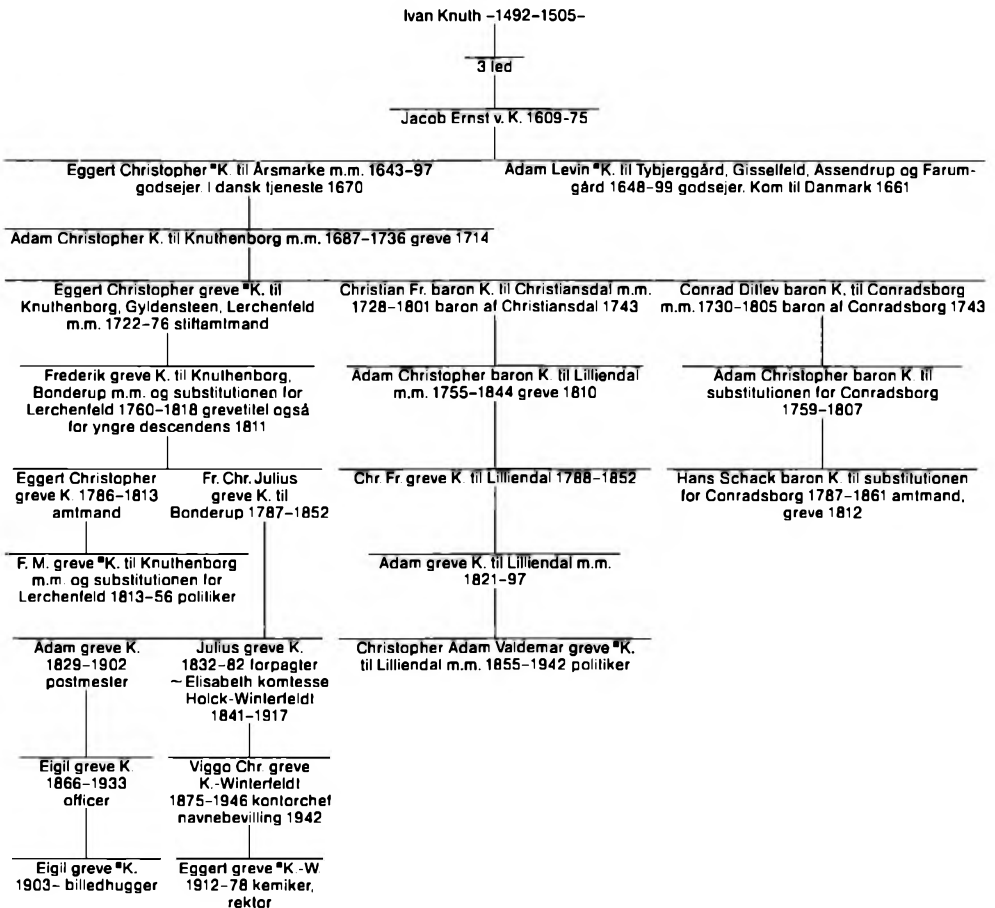
Lerche, d. af diplomaten Cornelius Pedersen *L. Deres datter Anna Christine var ~1° officeren Chr. Fr. *Bielke. Eggert Christopher greve *K. (1722–76) var ~2° Maria v. Numsen, d. af officeren Michael v. *N. Deres datter komtesse Frederikke Juliane Marie var ~ amtmand Michael Herman baron *Lovenskiold. F. M. greve *K. var ~ Karen Rothe, d. af søofficeren Carl *R.

Dan.m.s adels årbog LXXXII, 1966 II 13–64.

Nils G. Bartholdy

Knuth, Adam Levin, 1648–99, godsejer, embedsmand. * 1.3.1648 på Leizen i Mecklenburg, † natten mellem 13. og 14.1.1699 på Kbh.s slot, begr. i Ø. Broby k. F: ritmester, provisor for klosteret Malchow Jacob Ernst K. til Leizen m.m. (1609–75) og Elisabeth Mohrin († 1689, ~ 1° 1637 med Eggert Lütke Hahn til Gneve, † 1638). Ugift. – Bror til Eggert Christopher *K. (1643–97).

K.s opdragelse synes væsentligt at have bestået i, hvad der efter tidens opfattelse var det vigtigste for en adelsmand, legemlig udvikling ved ridderlige øvelser. Efter dens afslutning kom han 1661 til Danmark i overjægermester Vincents von *Hahns hus og blev nytårsdag 1664 antaget blandt kronprins Christians pager. Han havde her fundet sin rette plads og vandt snart sin unge herres yndest, så at han efterhånden blev umistelig for denne. Da kronprinsen 1670 havde bestegget tronen, udnævntes K. til kammerjunker. Under den skånske krig fulgte han sin herre overalt i felten. 1680 blev han overkammerjunker, og fra 1681 forestod han hofholdningen sammen med overhofmarskallen og rentemester Peter *Brandt, ligesom han selvstændigt bestyrede kongens private kasse (Øresundstoldindtægterne m.m.); 1682 udnævntes han til amtmand over Kbh.s amt. Han havde alle disse stillinger lige til sin død, og kongen viste sin tilfredshed ved 1684 at udnævne ham til ridder af dannebrog og 1692 at

Knuth, Adam Levin

gøre ham til medlem af kommissionen i rådstuen og patron for det ridderlige akademi. Endelig blev han 1695 gehejmeråd, 1696 overordentlig assessor i hojesteret.

Med de store stillinger fulgte naturligvis betydelige indtægter. Mens K.s „benådninger“ i 1670erne ikke var kommet op over nogle hundrede rigsdaler om året, kunne han i 1680erne og 1690erne til sin løn som overkammerjunkere og som amtmand foje store kongelige gaver, både i rede penge og i jordegods. Dog har rygtet sikkert overdrevet når det satte hans indtægt alene af Øresundstolden til 10000 rdl. årlig. Men det var også mange penge der i disse år gik gennem hans hænder. Alene til hofholdningen oppebar han i tiåret 1689–98 over 1 600 000 rdl., heraf 1693 næsten 1 td. guld (234 377 rdl.).

K. var blevet en mand, på hvem manges øjne hvilede. At der blev set skævt til ham fra adskillige sider er ikke til at undres over. Af de politiske fraktioner, hvori det danske hof delte sig, sluttede han sig som født mecklenburger til den kejserlige der repræsenteredes af Frederik *Ahlefeldt (1623–86), Ulrik Frederik *Gyldenlove, Conrad *Reventlow, grev Wedel og Michael *Wibe og havde sin støtte i kongens umiddelbare nærhed i Sophie Amalie *Moth. K.s modstandere var enige om, at han indflydelse på statsagerne foregik underhånden gennem påvirkning af kongen, og at han udadtil lod, som om han aldeles ikke blandede sig i dem. Det billede som gives af ham og hans betydning i de bevarede indberetninger fra de fremmede gesandter i Kbh. er dog så fortegnet, at det i ingen henseende fortjener tiltro. Disse diplomater (den svenske, engelske og franske) repræsenterede nemlig alle den modsatte lejr af den som K. tilhørte, og de nøjedes ikke med til deres respektive regeringer at udtale deres uvilje mod en politisk modstander som var usårlig, men søgte samtidig – lidt logisk – at fremstille ham som en politisk ubetydelighed, hvis hele viden indskrænkede sig til „at kende de forskellige Slags Vine, hvormed han hver Dag fylder sig“. Særlig forbitret på K. var den svenske gesandt Anders Leijonclou, fordi han støttede direktøren for Øresundstolden under de mangfoldige stridigheder om de svenske handelsskibes toldfrihed i Sundet. Inden for litteraturen beskyldte Andreas *Hojer i sit værk om Frederik IV K. for at have medvirket til dennes dårlige opdragelse som kronprins.

Helt uden forsvare har K. dog ikke stået indtil vor tid; Odin *Wolff betegnede ham således som „en giæv og venlig Mand, uden al Ærgerrighed og Kongen personlig hengiven“. Skont den hævdvundne opfattelse af ham utvivlsomt bør forkastes er det imidlertid vanskeligt at sætte en

rigtigere i stedet, i hvert fald hvis denne skal have et nogenlunde fyldigt indhold. Så meget står fast, at det bærende i K.s stilling i Danmark var hans personlige forhold til kongen, hvem han var oprigtig hengiven, og hvis ubetingede tillid han nød. Ved visse lejligheder, som da hans landsmand Sigfr. Chr. v. Plessen blev sat i spidsen for finanserne, synes han at have lagt et lod i vægtskålen, og der var enighed om at K. på alle måder støttede Plessen i hans ministertid, hvad der utvivlsomt må betegnes som en politisk fortjeneste. Efter de fra K.s hånd bevarede breve til Christian *Lente, C. B. *Ehrenschild og J. G. *Holstein at domme har han i øvrigt været en hjælpsom, forstandig og hæderlig mand der ikke gjorde sit valgsprog som ridder af dannebrog: „Ehrlich wahrh lange“ til skamme. At han stod i et fortroligt forhold til brødrene Juel, af hvilke Niels Juels son havde ægtet hans brordatter, taler til hans fordel, ligesom det viser slægtens anseelse. K. var en rent praktisk natur, men dog ikke helt uden åndelige interesser. Han støttede loyalt den norske maler Magnus Berg og anlagde selv en medaljesamling. Men nogen betydelig intelligens, endsige politisk begavelse har han næppe ejet, ligesom han var blottet for ærgerrighed i statspolitik. Den tanke, at hidtil ukendt kildestof vil kunne vise nye sider hos ham kan ikke afvises, om den end ikke er sandsynlig.

K.s praktiske sans træder navnlig frem i hans virksomhed som godsejer der fik videre følger end de fleste andre indvandrede adelsmænds. Kongen havde 1678 skænket ham Tybjerggård (Tybjerg hrd., 36 tdr. htk. samt 70¼ td. htk. der lagdes under gården, hvortil kom en del bondegods). I de følgende år modtog han som gave fra samme hånd kongetiender m.m. og han købte 1681 desuden af oberst Th. Fleischers enke den i nærheden liggende Assendrup hovedgård. Men 1689 solgte han Tybjerggård for en smuk sum til selve giveren, kongen, og i stedet erhvervede han af Otto Didrik Schacks enke det berømte Gisselfeld (Ringsted hrd.), hvortil horte ca. 900 tdr. htk. bøndergods. For Gisselfeld betød K.s styrelse en mærkelig udvikling. Han blev hurtigt klar over at hoveriet var et tveægget våben for en sjællandsk godsejer, og at det gamle ord om, at når bonden har det godt, har alle det godt, rummer en sandhed der ikke bør glemmes. Derfor fik han hoveriet til sine godser omfordelt, så det ramte gårdbrugere mere ligeligt, og navnlig de fjernestboende skånedes. Når han oprettede Hæsedegård af en nedlagt bondeby, blev følgen heraf i hvert fald at de hertil henlagte bønder fik kortere vej til hovarbejdet, end de tidligere havde haft. Selv om det ikke er berettiget at gøre K. til repræsentant for et nyt syn på bonden er det

dog værd at mærke, at det var på samme tid, en beskyttelsesvenlig tendens over for den norske bonde fremtrådte hos regeringen, og at man navnlig moder den i den kommission i rådstuen, hvoraf også K. var medlem. Til økonomisk skade for ham har disse reformer næppe været.

K. døde „meget hasteligen“ og til stor sorg for kongen på Kbh.s slot, og først tre måneder senere førtes liget „med proces“ til hans sidste hvilested i Ø. Broby kirke hvor han selv havde opført et gravkapel. Her hviler også komtesse Hilleborg Holck (1658–1724), med hvem han skal have været forlovet i mange år, uden at brylluppet var blevet til noget. Dette forhold har, som så mange andre omstændigheder i K.s liv, givet anledning til lose gisninger, uden at man har noget sikkert at støtte dem på. – Hv. R. 1684. □ Afbildet på A. Steenwinckels karton fra 1680erne (Fr.borg) til vævet tapet forestillende Landskronas erobring af B. v. Eichen (Chr.borg). Mal. (Gisselfeld), kopi efter dette (Knuthenborg). Mal. (Fr.borg), kopi efter dette (Knuthenborg), kopier med ændret dragt (sst.: Ledreborg: Fr.borg), kopi af H. C. Vantore (Lilliendal), som min. af J. Barbette (Fr.borg). Stik af H. Schaten, K. i ordensdragt, efter J. d'Agar. Pastel (Fr.borg). Afbildet på mal. af højesteret af d'Agar, 1697 (Rosenborg).

Kilder. Danske saml. 2. r. IV–V, 1874–77 (franske, engelske og svenske relationer). Danske mag. 4.r. VI, 1886 260 262 (Chr. V.s dagbog 1678). Sst. 5. r. V, 1904 316 (aktstykker fra Johan Adolf af Plöns arkiv). Sst. 6.r. V, 1930 7 20 (aktstykker vedr. det ridderlige akademi i Kbh.). Kgl. kammerregnskaber, udg. E. Marquard, 1918. Pers. hist. t. 8. r. V, 1926 179 181 (uddrag af da. kancellis registranter). Sst. 9. r. III, 1930–31 81 84 (biskop Jens Bircherods dagbog).

Lit. [Ole Worm:] Progr. fun. Hafn. over A. L. K., 1699. N. D. Riegels: Forsøg til femte Christians hist., 1792. Odin Wolff: Greve Peder Griffenfelds levnet, 1820. O. F. C. Rasmussen: Optegn. om Gisselfeld, 1868 146–78. J. Bloch: Stiftamtmand og amtmand, 1895 7. *Papirer.* Breve i Kgl. bibl.

*Knud Fabricius**

Knuth, Christopher Adam Valdemar, greve, 1855–1942, hippolog, politiker. * 3.7.1855 på Østergård, Mern sg., † 12.1.1942 på Lilliendal, urne på Øster Egesborg kgd. F: greve, kammerherre, hofjægermester Adam Carl Vilhelm K. (1821–97) og baronesse Vilhelmine Alexandra Eugenie Catharine Jenny v. Buttlar (1825–84). ~ 11.8.1881 på Benzonsdal, Tåstrup med baronesse Ille Ottilte Vilhelmine Lerche, * 2.6.1857 på Benzonsdal, † 10.11.1942 på Egeløkke, d. af baron, kammerherre, hofjægermester Carl Christian Cornelius L. (1826–81) og Sophie Frederikke Steensen Leth (1835–1925).

K. blev student 1874 fra Schneekloth's skole og cand. phil. 1875. Han var derefter 1876–97 for-

pagter af sin fodegård Østergård. Ved faderens død 1897 overtog han fideikommissgodset Lilliendal der 1922 overgik til fri ejendom, og som han 1936 afstod. 1903–18 ejede han gården Valdnæs på Falster. Inden for landbruget var det særlig hesteavlens der havde hans interesse. 1896–1906 var han formand for stathingstekommissionen i Sjællands distrikt. Han nedlagde dette mandat efter en heftig strid med „Frederiksborgavlerne“ der mente at han bedømte deres avl for strengt. 1901–10 var han formand for Foreningen til den ædle hesteavl's fremme, og han gennemførte her trods megen modstand beslutningen om at overflytte Foreningens væddeløb fra Eremitagesletten til den nye bane ved Klampenborg. Han var æresmedlem af denne forening og af Travelsklubben. – 1895–1916 var han medlem af Præsto amtsråd. 1910–18 havde han sæde i landstinget, valgt af højre. Her indtog han i alle spørgsmål et stade på yderste højre fløj. I samlingen 1913–14 var han ordfører for udvalget vedrørende lenskontrolloven og var blandt de elleve landstingsmænd der stemte mod den nye grundlov. Han gik med ind i det konservative folkeparti, men udmeldte sig april 1917 af dette efter at det havde tiltrådt loven om fremskaffelse af indenlandske brændselsmaterialer som han fandt stridende mod konservative principper, og som han selvanden stemte imod. Han blev dog stående i valggruppe med partiet der også siden indvalgte ham i udvalg, bl.a. om skattelovene af okt. 1917 og om loven om arvefæstefgifternes afløsning. – K. var 1904–09 og 1913–21 medlem af Nationalbankens repræsentantskab, 1924–34 direktør i A/S Kallehavebanen og 1896 direktør i Præsto sparekasse. 1925–29 og 1933–37 var han medlem af Øster Egesborg sogneråd. – Hofjægermester 1885. Kammerherre 1905. – R. 1900. DM. 1910. K². 1938. □ Afbildet på litografi af hesteskue på Brahetrolleborg, 1904. Mal. af Bertha Wegmann, 1909 (Lilliendal), af Heinrich Hansen, 1910 og af Moritz, 1920 (Lilliendal). Afbildet på O. Matthiesens mal. 1923 af rigsdagen 1915 (folketinget), tegn. af samme (sst.). Foto.

[H. Rordam:] Foren. til den ædle hesteavl's fremme 1859–1909, 1909. Næstved tid. 3.7.1915 og 3.7.1925. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

*P. Stavnstrup**

Knuth, Eggert Christopher, 1643–97, godsejer, embedsmand. * 5.1.1643 på Leizen, Mecklenburg, † 25.2.1697 i Kbh., begr. i Hunseby k. F: ritmester, provisor for klostret Malchow Jacob Ernst K. til Leizen m.m. (1609–75) og Elisabeth Mohrin († 1689, ~ 1° 1637 med Eggert Lütke Hahn til Gneve, † 1638). ~ 6.5.1677 med Søster

Knuth, Eggert Christopher

Lerche, * 14.3.1658 i Kbh., † 29.3.1723 på Åsmarke, d. af kgl. råd, senere etatsråd Cornelius Pedersen *L. (1615–81) og Anne Kirstine Friis († 1659). – Bror til Adam Levin *K.

K. fuldendte efter opdragelsen i hjemmet sin uddannelse på rejser og fik derefter ansættelse som kammerjunker hos hertug Gustav Adolf af Mecklenburg. Han forlod 1670 dennes tjeneste, som det synes i unåde, og gik til Danmark, formodentlig for at slutte sig til broderen. Han fik straks kammerjunker-charge hos Chr. V og opholdt sig nogle år mest ved hoffet, indtil han 1677 blev amtmand over Neu-Kloster og staden Pöl i Mecklenburg der i nogle år var i Brandenburgs besiddelse. Efter sit ægteskab tog K. bolig på sin gård Meltz, men allerede 1681 kaldtes han ved sin svigerfars død til Danmark og opgav 1682 amtmandskabet. Ved overenskomster og magelæg med sin hustrus stedmor og soksøgende lykkedes det ham 1681 at blive eneejer af Åsmarke og Bandholmgård, hvorefter han ved køb, mageskifter og kongelige gaver udvidede sine ejendomme på Lolland. Imidlertid blev K., der 1684 var blevet etatsråd, 1685 landråd i Slesvig og amtmand over Slesvig domkapitels gods; 1690 blev han tillige amtmand over Kronborg og Fr.borg amter, 1693 blev han konferensråd og dannebrogsskridder med valgsproget: Nihil nisi honestum; 1695 gehejmeråd. Hans enke fortsatte med held og dygtighed hans bestræbelser i retning af gudsudvidelse og oprettede 1714 grevskabet Knuthenborg. Ægteparret efterlod sig et godt eftermæle, især roses Søster Lerche for sin gavmildhed og gudsfrygt; en skole og et hospital er bevis for deres omsorg for godset. – Hv. R. 1693. □Mal., if. traditionen af H. Krock (Ludorf; Knuthenborg), kopi af H. C. Vantore (Lilliendal), gengivet i træsnit af H. P. Hansen, 1881. Buste (epitafium i Hunseby k.).

G. L. Wad: Om E. C. K. og Søster Lerche, 1881.

*Knud Fabricius**

Knuth, Eggert Christopher, lensgreve, 1722–76, stiftamtmand. * 20.10.1722 på Knuthenborg, † 26.2.1776 i Kbh. (Holmens), begr. i Hunseby k. F: greve Adam Christopher K. (1687–1736, ~ 1° 1713 med Hedevig Ulrikke Luxdorf, 1690–1720) og Ida Margrethe Reventlow (1701–57). ~ 1° 5.2.1742 i Hunseby med marquise Marguërite Maurice Françoise Isidore Casado de Monteleone til grevskabet Gyldensten, * 8.4.1723, † 9.5.1752, d. af marquis Don Antonio Casado de M. og grevinde Marguërite Huguëtan af Gyldensten (1702–ca.67). ~ 2° 20.10.1752 med Maria v. Numsen, * 18.9.1734, † 4.5.1765 i Kbh., d. af overkrigssekretær Michael v. *N. (1686–1757)

og Margrethe M. T. v. Ingenhaef (1705–76). ~ 3° 9.9.1765 på Fredensborg (Slotsk.) med Eleonore Louise Caroline Augusta Moltke, * 18.5.1728, † 18.6.1785 på Vallo, d. af gehejmeråd Joachim Christoph M. (1699–1781) og baronesse Sophie Albertine Wolzogen (1703–63).

K. der 1733 indtrådte i hæren som menig blev 1734 sergent, 1735 kar. og 1736 virkelig sekondløjtnant i fynske hvervede infanteriregiment, studerede 1738–39 i Göttingen, var 1741 atter udenlands, blev 1742 kaptajn reformé ved kronprins Frederiks regiment, 1746 kompagnichef ved livgarden til fods og 1749 generaladjutant hos kongen, men tog 1751 sin afsked med oberstløjtnants karakter og blev 1752 assessor i højesteret; 1764 blev han stiftamtmand over Sjællands stift og amtmand over Roskilde amt, og 1772 var han medlem af den over dronning Caroline Mathilde nedsatte domstol. Efter sin far havde han overtaget grevskabet Knuthenborg, med sin første hustru fik han grevskabet Gyldensten, og for substitutionen for stamhuset Lerkenfeld i Jylland, som han arvede, erhvervede han hovedgården Mørup ved Sorø som blev oprettet til et stamhus; desuden ejede han 1760–68 Ravnstrup. Som et vidnesbyrd om hans servilitet anføres at han til motto valgte ordene „Kongens gunst den eneste Lykke“, da han havde fået det hvide bånd. – Kammerherre 1742. Gehejmeråd 1759. Gehejmekonferensråd 1766. – Hv. R. 1754. L'union parfaite 1763. R. E. 1774. □Gouache forestillende K. som barn. Mal. af H. Arbien ca. 1752 (Fr.borg). Mal. af P. Als 1752 og 1755 (Knuthenborg, forhen Løvenborg), kopi af H. C. Vantore (Lilliendal). Malet som blå ridder (Knuthenborg). Mal. af A. Brünniche, 1775. Miniature.

*S. Nygård**

Knuth, Eigil, * 1903, greve, billedhugger, Grønlandsforsker. * 8.8.1903 i Klampenborg. F: kaptajn, greve Eigil Valdemar K. (1866–1933) og Marie Johanne Emma de Pasqualine Gamel (1877–1911).

Efter studentereksamen 1921 fra Østre Borgerdyd gik K. på teknisk skole 1921–22, på kunstakademiets bygningstekniske skole 1922–24 samt på Farveteknik laboratorium 1933–34, ligesom han blev uddannet på træskærerværksteder i Val Gardena, Italien, 1926 og 1928. I 1932 indledte K. sit mangeårige virke i Grønland med deltagelse i en arkæologisk ekspedition til Østgrønland, gentaget 1934 og 1945. 1935–36 deltog han i to franske ekspeditioner til samme område, og herfra stammer hans kunstneriske hovedværker, portræthoveder af østgrønlandere. – 1938–

39 ledede K. Dansk Nordostgrønlandsekspedition og 1947–50 samt 1963–73 ekspeditioner til Peary Land. Under denne virksomhed anlagdes en flyveplads ved Kap Harald Moltke, og den brugtes siden som base for arbejdet. Banebrydende blev K.s konstatering af to forhistoriske kultur-komplekser i det nu mennesketomme område omkring Independence- og Danmarksfjordene. Arkæologisk benævnes kulturerne Independence I fra 2000 f. Kr. og Independence II fra 1000 f. Kr. – år 0, og de har til dels givet nøglen til forståelse af Grønlands arkæologi. – 1933–35 var K. kunstanmelder ved Dagens Nyheder og 1942–45 speaker ved Danmarks radio. Portrætbusterne er blandt K.s kunstnerisk bedste frembringelser, og ingen har vel gengivet det eskimoiske ansigt med større indlevelse og inspiration. Hans produktion omfatter desuden oliemalerier, akvareller og keramiske arbejder. Han har udstillet på Charlottenborg 1933, 1936 og 1940, på Septemberudstillingen 1922 og 1938 samt verdensudstillingen i New York 1939. – K. har en betydelig litterær produktion bag sig: *Kunst og Liv*, 1927, *Fire Mand og Solen*, 1937, *Under det nordligste Dannebrog*, 1940, *Billedhugger i Angmagssalik*, 1943, *Ernst Zeuthen*, 1943, *Tanker ved Tingene*, 1945, *Fridtjof Nansen og Knud Rasmussen*, 1948, *Sommerrejsen til Pearyland*, 1948, *Aron fra Kangeq*, 1968. Mysteriet omkring L. *Mylius Erichsen og sællers død er behandlet i *Naturens Verden*, 1958, *Det mystiske X i Danmark Fjord*. En fremstilling af Grønlands arkæologi, *Grønlands iredelte forhistorie*, er givet i *Forskning i Grønland III*, 1978. K. har desuden skrevet en række artikler i tidsskrifter og dagblade om kunstneriske og arkæologiske emner samt ekspeditionshistorie. – K. modtog diplom i New York 1939, Det kgl. danske geografiske selskabs Hans Egede medalje 1951, The Royal Scottish Geographical Society's Munga Park medalje og The Patron medal of the Royal Geographical Society, London, 1953, Det grønlandske selskabs Rink-medalje 1967 og Ebbe Muncks hæderspris 1975. Dr. h.c. 1979. – R. 1950. □Tegn. af H. Lollsgaard (Kgl. bibl.) og af Otto Christensen (r.borg). Foto.

K. i Kalådtit, 1955 dec.nr. 17f (selvbiografisk). Interview i Århus stiftstid. 4.6.1978. – Helge Rode i Berl. tid. 31.1.1928. Johs. V. Jensen i Politiken 26.5.1938. Peter Freuchen sst. 20.3. og 12.4.1943. Sv. Rindholt i Samleren XVI, 1939 178–84. Grønland, 1967 110–14.

Mads Lidegaard

Knuth, Frederik Marcus, lensgreve, 1813–56, politiker. * 11.1.1813 i Kristiania, † 8.1.1856 i Kbh. (Garn.), begr. i Huseby. F: greve, amtmand,

kammerherre Eggert Christopher K. (1786–1813) og Karen Rosenkrantz (1792–1837, ~2° 1815 med norsk generalmajor, kammerherre Carl Frederik Ferdinand Vilhelm Albrecht Kaltenborn, 1785–1832). ~18.5.1837 i Kbh. (Holmens) med Karen Rothe, * 31.10.1815 i Kbh. (Holmens), † 10.8.1877 på Frbg., d. af kommandorkaptajn Carl A. *R. (1767–1834) og Benedicte Ulfspærre de Tuxen (1790–1877).

K. arvede 1818 Knuthenborg, men opdroges hos onkelen A. W. *Moltke hvis „hof“ prægede ham mere end den kreds af senere liberale forere, han kom ind i som student 1829; juridisk kandidat blev han 1833. Hans nærmeste ungdomsven blev, betegnende nok, C. C. *Hall, sammen med hvem han rejste i udlandet 1834–35. Med myndighedsbevilling overtog K. 1837 det forsømte Knuthenborg og drev det rationelt op, ligesom han anlagde Bandholm havn; som godsejer synes han at have været human mod sine fæstere og begyndte 1845 som en af de første bortsalg af fæstegods. Politisk holdt han sig passiv indtil 1840, da han mere fort end fører kom til at stå i spidsen for den store lollandske petition om skattebevillingsret og fri forfatning, men den kgl. resolution af 31.10. s.å. der gik skarpt imod oppositionelle lensbesiddere drev ham let tilbage i moderation; dog ansås han endnu en tid for at være „rebel“. Som stændersuppleant for sædegårdsejerne mødte han i Roskilde 1844 og 1846, men betød meget lidt; vigtigst var det, at han 1846 stemte imod Orla *Lehmanns forfatningsforslag som forhatet. Samme moderation prægede ham nationalt; 1845 afviste han skarpt at støtte bekæmpelsen af den slesvig-holstenske propaganda i tysk presse da foretagendet, ledet af Lehmann og D. G. *Monrad, ville være ildeset af regeringen; men 1846–47 støttede han en lignende kampagne i fransk presse, med bidrag af Monrad og A. F. *Krieger, formentlig fordi den da var i regeringens interesse. I samme ånd deltog han febr. 1847 i godsejerprotesten mod det slesvig-holstenske ridderskabs fornyede opposition, men nogen førende rolle har han ikke spillet. K.s lyst til diplomatiet fik ham april 1847 til at tilbyde sin tjeneste under de mange vakancer der var en følge af det åbne brev om arvefølgen. I stedet udnævntes han maj s.å. til amtmand i Sorø, hvor han uden pædagogisk indsigt eller administrativ træning måtte tage stilling til planerne om akademiets omdannelse til en realhøjskole; mod universitetsdirektionens forsøg på at kvæle reformen og N. F. S. *Grundtvigs ønsker om dens tilpasning til sin folkelige vækkelse satte K. sin egen plan om et agronomisk-teknisk institut, men mest vægt synes han at have lagt på at få C. F. *Wegener til leder. Sidst i okt. 1847

begyndte den afgørende kamp om reformen hvorunder K., støttet af P. C. *Stemann, sejrede over universitetsdirektionens leder J. O. *Hansen og 31.12. udnævntes til overdirektor, men først febr. 1848 indrømmedes sæde i universitetsdirektionen. K.s videre andel i planen lader sig næppe fastslå, men 7.3.1848 søgte Grundtvig at vinde ham for sine ideers gennemførelse i Sorø – det hele foretagende standsedes af ministerskiftet i marts.

Modsat andre liberale synes K. ikke at have været modstander af forfatningsreskriptet af 28.1.1848, men for at imodegå den stedse skarpe nationale opposition udarbejdede han et – udateret – forslag til en unionsforfatning; som det foreligger er det gennemdrøftet med andre, muligt Halls kreds der ønskede K. udnævnt til minister. Den foreslåede forfatning skulle, efter at have sikret lige ret for dansk og tysk i Slesvig, ligestille Holsten med Danmark-Slesvig i en besluttende unionsforsamling; for Danmark-Slesvig skulle en rigsdag på to kamre have besluttende myndighed i alle fælles sager, dog skulle slesvigerne danne en egen sektion med absolut veto i rent slesvigske forhold – første kammer skulle sammensættes ret aristokratisk, andet kammer skulle bestå af stænderdeputerede. Med de i forslaget udtrykte anskuelser gik K. ind i martsministeriet.

Under martsministeriets dannelse var K. i sit embede i Sorø, og hans udnævnelse til udenrigsminister 22.3. skyldtes åbenbart A. W. Moltkes initiativ. Som minister holdt K. sig strengt til sit faglige område som han til gengæld varetog meget egenrådigt, idet han refererede mindst muligt i statsrådet, indtil forholdet til kongen omkring 1.7. blev så spændt, at han søgte sine kollegers støtte. Med skarp konsekvens fastholdt K. (afvigende fra, hvad han berettede for den grundlovgivende rigsforsamling i dens lukkede møder 4. og 6.11.1848, trykt i afskrift efter K.s manuskript af C. Paludan-Møller i Hist. Tidsskr. 4. r. V, 1875–77) hele sin ministertid igennem Slesvigs deling som alternativ fredsbasis, men viste ikke samme klarhed med hensyn til muligheden af at bevare et dansk-slesvigske fællesskab; som det synes, har det været de fremmede gesandters påvirkning der sidst i juni fik ham til at skaffe sig flertal i statsrådet for genoprettelsen af hertugdømmernes administrative forbindelse under den ønskede våbenstilstand – for at få denne vedtaget af Preussen – men kongens skarpt afvisende holdning i dette spørgsmål kostede faktisk ministeriets fortsatte eksistensmulighed. Da K. tilmed indlod sig på yderligere indrømmelser over for F. H. E. Wrangel og fik disse gennemført i en konference på Fr.borg uden om Leh-

mann, Monrad og L. N. *Hvidt, truede de to sidste med demission. Trods stigende splid i ministeriet fortsatte K. stejlt sin indrømmelsespolitik og nåede sidst i sept. at tiltvinge sig uindskrænket fuldmagt til at søge fred på grundlag af Slesvigs bedst mulige deling eller fulde selvstændighed. Uanset hvilke motiver den almindelige reaktion i øvrigt må have haft, behøvede den gennem F. *Tillisch kun at appellere til kongens troskab mod Ejdergrænsen for af den af K. skabte spænding at fremkalde ministeriets fald; ministerkrisen varede faktisk en måned, inden den nåede til løsning ved K.s krav af 9.11. om, at Slesvigs deling skulle indgå som alternativ fredsbasis i instruksen for gesandten i London. Kongens afslag var forud givet og dermed ministeriets demission. Under rekonstruktionsforsøgene prøvede A. W. Moltke at bevare K. som sin understatssekretær, Monrad gjorde endog dette til betingelse for sin forbliven; men K. krævede at få betroet ledelsen af fredsunderhandlingerne i London uden F. *Treschows medvirkning, hvilket P. G. *Bang og W. *Sponeck satte sig imod – for derved at undgå Monrads forbliven; K. trak derpå Monrad med sig i faldet.

Ud over udenrigspolitikken deltog K. ikke meget i statsrådets forhandlinger og ses ikke at have præget grundlovsudkastet i mindste måde. Under valglovsdrøftelsen i april erklærede han sig imod enhver interesserepræsentation, men ønskede de radikale og konservative afbalanceret i forfatningslivet; betegnede for hans moderatior var hans skarpe afvisning af Norge som forbillede, „intet Sted havde en Konstitution baaret saa slette Frugter ... saa blottet for Kultur og Fremskridt“. Modsat Monrad ønskede K. at rigsforsamlingen kun skulle være rådgivende; hvis den forkastede den tilbudte forfatning, stod kongeloven tilbage som statens grundlag. I tilslutning til C. E. *Bardenfleth afviste K. først grundlovsudkastets løfteparagraffer, men kort efter fastholdt han ene af alle Monrads forslag til landboreformparagraffer; K.s eneste selvstændige indsats i forfatningsværket bestod i, at han forlangte protokolleret sin protest imod, at Slesvig nævnedes i grundlovsudkastets overskrift. Efter sin afgang som minister var K. uden politisk indflydelse både som kongevalgt medlem af rigsforsamlingen og som medlem af landbokommissionen af 1849; heller ikke som medlem af folketinget 1852–53 og af landstinget 1854–56 nåede han frem blandt de nationalliberale førere, om end hans navn og besiddelser gav hans indlæg nogen vægt. Større betydning synes han at have haft som forstander for Herlufsholm fra 1851 til sin død, idet skolen under hans tilsyn moderniseredes væsentligt.

Blandt „Mændene fra 48“ var K. den svageste ved misforholdet mellem stræben og resultat. Moderat aristokrat i livsindstilling havde han tænkt sig en langsom gliden over imod det uundgåelige demokrati; hans tilpasning til 1848s hastige vekslen var derfor den ringest mulige. Med sin stejle selvhævdelse og sin manglende diplomatiske træning isolerede han sig på en central post hvor kontakt med alle lejre havde været fornøden, om hans konsekvent hævdede delingstanke skulle have haft udsigt til at sejre. K.s rent personlige nederlag må dog til dels også forklares ved svigtende helbred, ministertiden sled faktisk den alt andet end stærke mand op. Betegnende for samtidens værdsættelse af hans retskafne karakter og dybe humanisme – den „ædle“ K. – var, at ingen af „Marts mændene“ tillagde ham den hovedandel, han havde i marts-politikens nationale sammenbrud, og at ingen af hans kritikere i det ældre slægtled, der anså ham for „besat“ af Monrad, angreb ham personlig. – Kammerherre 1843. – S. K. 1848. □ Mal. ca. 1830 og ca. 1840 (begge Knuthenborg). Mal. af A. Schiøtt udst. 1847. Tegn. af J. V. Gertner, 1848 (Fr.borg) og afbildet på sammes mal. af salvingen 1840 (Rosenborg). Buste af H. V. Bissen, 1854 (Fr.borg) og 1855 (St. mus.; Knuthenborg). Litografi 1856 efter foto. Buste af C. Borch, 1857 (Hunseby k.; Knuthenborg park). Tegn. af Gertner (Fr.borg), mal. i hel figur af samme, 1860 (Knuthenborg), kopi formentlig efter dette, brystbillede (Herlufsholm). Mal. af Constantin Hansen 1861–62 (forhen Orebygård) og afbildet på sammes mal. 1860–64 af den grundlovgivende rigsforsamling 1848 (Fr.borg); forstudier her til, bl.a. tegnet 1860 (folketinget). Miniature. Foto.

A. F. Krieger: Dagbøger I, 1920. Breve fra og til N. F. S. Grundtvig II, 1926 457–61. Danske mag. 7.r.1, 1936 275 277 279–84 286–301 303–08 317 (breve fra C. F. Wegener til T. A. J. Regenburg og M. H. Rosenorn). – Vilh. Birkedal: Personlige oplevelser I, 1890. Alex. Thorsoe: Lehns greve F. M. K., 1911. William Norvin i Sorø. Klostret. Skolen. Akademiet II, 1931 419–37. – Papirer på Knuthenborg.

V. Gay*

Knuth, Hans Schack, se Løvenørn, Poul.

Knuth-Winterfeldt, Eggert Christian Flemming, greve, 1912–78, rektor for Danm.s tekniske højskole. * 3.5.1912 i San José, Californien, † 4.4.1978 i Kbh., begr. Hellerup kgd. F: premierløjtnant, senere repræsentant Viggo Christian K.-W. (1875–1946) og musikpædagog Clara In-

geborg Augusta Grüner (1878–1971). ~ 16.7.1940 i Fr.borg slotsk. med sekretær Annette Ida Sophie Lescnly, * 10.10.1914 i Kbh., d. af oberstløjtnant Carl L. (1882–1956) og Ragnhild Rordam (1885–1971).

K.-W. blev student 1930 fra Roskilde katedral-skole. Umiddelbart efter studentereksamen påbegyndte han kemiingeniørstudiet ved Den polytekniske læreanstalt, men skiftede kort efter til Kbh.s univ. hvorfra han blev mag.scient. i kemi 1935. Efter sin magisterkonferens blev han ansat som videnskabelig medarbejder ved Den polytekniske læreanstalt, Danmarks tekniske højskole (DTH) på kemisk laboratorium A hvor han arbejdede med reaktionskinetiske problemer. 1940 ansattes han på Dansk industri syndikat som forstander for materialprovningslaboratoriet. Her blev han konfronteret med problemerne omkring den metallografiske præparation, og han var i en årrække dybt engageret i mulighederne for at erstatte den tidrovende mekaniske polering af metaller med elektrolytisk polering. K.-W. viste, at han forenede sin grundvidenskabelige viden med stor evne til indlevelse i industrielle problemer, og hans arbejde resulterede i en række opfindelser, bl.a. et apparat til polering af slib i normal størrelse, *DISA Electropol* der har gjort K.-W. kendt over hele verden. Han sammenfattede sine arbejder med teorien bag elektrolytterne i en afhandling *Korttidsmetoder til metallografisk elektrolytisk polering ved stuetemperatur* som han 1953 forsvarede for den tekniske doktorgrad.

1952 var K.-W. blevet ansat som professor i metallære ved DTH. Som bestyrer for dennes laboratorium for metallære styrkede han bl.a. det videnskabelige arbejde på korrosionsområdet. Han tog endvidere tidligt initiativ til laboratoriets arbejde med elektronmikroskopiske undersøgelser af metaller. Som medlem af ATV-instituttet Svejsecentralens bestyrelse 1954–71 (heraf som formand 1961–70) gjorde han en stor indsats for den faglige udvikling inden for det svejsetekniske område. K.-W. valgtes til formand for fagrådet for de kemiske ingeniørvidenskaber 1958 og virkede som sådan, indtil han fra 1.12.1959 valgtes til rektor for DTH, hvilket samtidig indebar at han blev rektor for det i 1957 oprettede Danmarks ingeniørakademi (DIA). Han genvælgtes til rektor to gange og fratrådte 1975 da han ikke ønskede genvælg.

K.-W. ledede de to institutioner i en afgørende udbygningsperiode. Hans stærke personlighed, sikre dømmekraft og retlignede karakter, der var parret med personlig beskedenhed, fik stor betydning for den harmoniske udvikling på de to institutioner. Principbeslutningen om DTHs og

Knuth-Winterfeldt, Eggert

DIA's udflytning fra København til Lyngby var truffet før K.-W.s tiltrædelse, men gennemførelsen af hele projektet skete under hans ledelse. En af hans første opgaver var udadtil at forsvare projektet over for en betydelig offentlig kritik, men denne blev overvundet, og i to love fra 1963 og 1965 fastlagdes rammerne for byggeriet. K.-W. opbyggede en effektiv intern organisation for planlægningen af det omfattende byggeri, og der opbyggedes uden for DTH og DIA stor tillid til K.-W. som garant for et nøgternt projekt. Under K.-W.s ledelse skete der i takt med udflytningen en betydelig styrkelse af DTHs forskningspotential. I denne forbindelse bør nævnes hans indsats for etableringen af det første store universitetsregnecenter i Danmark, NEUCC, der blev indviet 1965. Der skete også i K.-W.s rektorperiode en omfattende modernisering af DTHs undervisning. Under hans ledelse indførtes bl.a. 1972 den såkaldte *modulstudieplan* som er kendetegnet ved en omfattende valgfrihed for den enkelte studerende. K.-W. var stærkt involveret i arbejdet med en reform af styreformerne på de højere uddannelsesinstitutioner. Han var medlem af universitetsadministrationsudvalget fra dets nedsættelse 1962, og i dets anden betænkning fra januar 1968 om institutionernes indre styre var K.-W. talsmand for en moderat linje. Dette synspunkt slog ikke igennem, bl.a. på grund af studenteruroighederne 1968; K.-W. ledede herefter loyalt arbejdet med en gennemgribende anordningsreform 1969 og en statut 1974 baseret på den fælles universitetsstyrelseslov fra 1973.

DIA var i de første år under K.-W.s ledelse udsat for stærk kritik, idet der blev rejst tvivl om nødvendigheden af endnu en ingeniøruddannelse i Danmark. K.-W. var imidlertid overbevist om det rigtige i etableringen af en kortere uddannelse som alternativ til studierne på DTH med et mere direkte sigte på en gerning i erhvervslivet, og under hans ledelse udviklede DIA sig fra et beskedent forsøg til en stor og anerkendt læreanstalt med afdelinger i København og Ålborg. – K.-W. var i hele sin rektorperiode en markant skikkelse i dansk uddannelses- og forskningspolitik, og han var bl.a. medlem af Danmarks teknisk-videnskabelige forskningsråd 1960–69 og formand for Rektorkollegiet 1972–73. Der blev også fra anden side trukket på hans indsigt og dømmekraft; han var bl.a. medlem af Industrirådet 1961–75 og af den af regeringen nedsatte forsvarskommission 1969–72. – R. 1939. R¹. 1964. K. 1970. K.¹ 1976. □Foto.

N. F. Bisgaard i Ingeniøren IV, 1978 nr. 16 16f.

Paul Carpentier

Knutzen, Peter, 1887–1949, generaldirektør for statsbanerne. * 14.1.1887 i Søby, Ærø, † 23.2.1949 i Kbh. (Bethlehems sg.), urne på Bispebjerg kgd. F: indsidder, senere gårdbestyrer Jens Christian K. (1860–90) og Marie Kirstine Bladt (* 1855, ~2° 1894 med gårdejer i Søby Christen Andersen Christensen, * 1869). ~2.9.1914 i Kbh. (Helligg.) med Karen Margrethe Knudsen, * 13.5.1892 i Ryslinge, † 29.12.1979 i Kbh. (Bethlehems), d. af gymnastikinspektør K. A. *K. (1864–1949) og Bodil C. E. Olsen (1864–1954). K. tog præliminæreksamen i Ærøskøbing 1904, ansattes derefter som postelev og blev postmedhjælper 1907 efter bestået posteksamen med rent ug. På baggrund heraf søgte han ind i generaldirektoratet hvor han 1908 konstitueredes og 1909 fastansattes. 1911 blev han student fra Wedels kursus og 1915 cand.jur. hvorefter han avancerede hurtigt: fuldmægtig 1916, kst. postinspektør hos det danske postvæsenets kommissær i de sønderjyske landsdele ved deres overgang til Danmark 1919–21, postinspektør i Kbh. 1921 og kontorchef i generaldirektoratet for post- og telegrafvæsen 1927. Hans opgave her var fortrinsvis at organisere den indenlandske post- og telegrafordning efter at telegrafvæsenet var sammensluttet med postvæsenet. Tidligere havde han efter vedtagelsen af loven om postvæsenets styrelse 1916 skrevet et omfattende reglement om postvæsenets organisation og udformet det sådan at det kunne bruges som lærebog for postvæsenets embedsklasser. Fra det tidspunkt virkede han også som lærer, eksaminator og foredragsholder for etatens personale og øvede en betydningsfuld indsats for dets uddannelse. K.s store arbejdsøve og dygtighed blev bemærket uden for postetaten. Efter at han havde været sekretær i postspareudvalget 1920 beskikkedes han af statsminister N. Neergaard til sekretær for sparekommissionen af 1921, blev 1922 sekretær i kommissionen om orlogsværftet og hærens tekniske virksomheder, 1923 i administrationskommissionen og 1929 i lønningsskommissionen. Desuden deltog han i rekonstruktionen af Det danske luftfartsselskab og var medarbejder i lønningrådet 1919–31. Efter 27 års tjeneste i postetaten udnævntes K. 1931 til generaldirektør for statsbanerne, et springavancement der placerede ham i spidsen for den etat han som ung helst ville have været ansat i. Det var hans opgave at forbedre DSBs økonomi. Med hans tidligere indsats i diverse sparekommissioner var det almindeligt ventet at han ville gå sparevejen, men han valgte at øge DSBs indtægter gennem en modernisering og forbedring af togdriften. Hans ubundethed af etatstraditioner og hans fremsyn sagde ham at

DSB måtte tage en effektiv konkurrence op med bilismen. De mange broer der indviedes i hans tid var ikke hans værk, men besluttet politisk forinden. Lyntogene, nye hurtiggående motorfærger, bekvemmere vogntyper, reklame for DSBs person- og godsbeholdning, koreplaner der knyttede landsdelene sammen efter Lillebæltsbroens indvielse og DSBs overtagelse af en del private rutebiler var blandt hans initiativer og forbedrede DSBs driftsresultat. K. var ved sin tiltrædelse blevet modtaget med en vis reservation, delvis uvilje, blandt statsbanernes personale, men vandt det ret hurtigt for sine reformer. Dog var der sommeren 1935 en vis uro blandt personalet ved koreplans- og tjenestetidsomlægningen i forbindelse med lyntogsdriften. K. fik dog efter egen vurdering uroen dæmpet ret hurtigt, men den var medvirkende til, at trafikminister J. Friis-Skotte som K. havde haft et udmærket samarbejde med blev udskiftet med N. Fisker nov. 1935. K.s forhold til den nye minister blev mindre harmonisk. Hans strengt teknisk og økonomisk anlagte dispositioner og dynamiske fremfærd faldt ikke altid i trit med Fiskers politisk mæglende vurderinger.

Årene under den anden verdenskrig blev den strengeste periode i K.s karriere. Straks ved krigsudbruddet meldte sig opgaven med at opretholde forsyninger til jernbanedriften, og fra 9.4.1940 skulle „trafikmidler overlades til besættelsestropperne i det omfang, de bliver påkrævede for de tyske troppers opgaver og forplejning“ (det 6. af de 13 punkter besættelsesmagten stillede krav om 9.4.). Mens alle forhandlinger mellem styrelser og ministerier og tyskerne foregik gennem udenrigsministeriet, gjordes der af praktiske grunde en undtagelse med generaldirektoratet for statsbanerne der stod i direkte kontakt med tyskerne. K. søgte så vidt muligt at få forhandlinger ført med de tyske jernbanemyndigheder der var forhandlet almindelige trafikale spørgsmål med før krigen, men måtte også forhandle med besættelsesstyrkerne. Det lykkedes at bevare langt den største del af banernes materiel og at opretholde en dansk, nogenlunde stabil, men indskrænket person- og godsbeholdning indtil kulforsyningerne svigtede fra nytår 1945. Disse forhold har K. beskrevet i *De danske Statsbaner under den tyske Besættelse* (i Fortids Veje VI, 1947 138–64).

Aug. 1940 påtog K. sig efter opfordring fra regeringen og under stærkt pres fra udenrigsminister Erik Scavenius at være formand for Dansk-tysk forening. Dens formål var at give mulighed for at tyskere, herunder okkupanter, i ledende stillinger kunne træffe ikke-nazistiske danske. Sommeren og efteråret 1940 frygtede regeringen at

Fritz Clausens danske nazistparti skulle få tysk støtte til regeringsovertagelse. Dansk-tysk forening skulle da medvirke til at åbne ledende tysskeres blik for de danske nazisters udelighed. K. holdt i de følgende måneder en række foredrag i Tyskland og herhjemme. Et af disse, holdt i trafiketaternes foreningsforening, offentliggjordes 1941 som pjecen *Tidens Spørgsmaal*. K.s dynamiske natur og effektivitet der kunne grænse til perfektionisme hindrede ham nok i væsentlig grad i gennem sit ordvalg at tage hensyn til følelser og sårbarhed i befolkningen der ikke kunne være orienteret om foreningens egentlige formål. Dansk-tysk forening der helt finansieredes af udenrigsministeriet ophørte at fungere 28.8.1943 samtidig med regeringen. Hvad der havde været prisværdigt i 1940 var det imidlertid ikke fem år senere. 6.5.1945 blev K. afhentet af dansk politi efter en anonym anmeldelse der hurtigt viste sig grundløs, så K. løslodes samme dag. 7.5. suspenderede trafikminister Alfred Jensen K. der forlangte sagen behandlet i et ministermøde som 8.5. tilsluttede sig suspensionen. 30.5. internedes K. af modstandsgruppen BOPA, men slap ret hurtigt fri da ministre og folketing greb ind over for denne selvtægt. 18.2.1946 indledtes ved Kbh.s byret forundersøgelse mod K. for hans forhold til Dansk-tysk forening. Erik Scavenius, Vilhelm Buhl og Jørgen Jørgensen erklærede i retten at K. havde handlet efter opfordring fra regeringen og 2.11. frafaldtes kriminel tiltale mod K. Derimod fradømtes han sit embede, dog med fuld pension, ved den ekstraordinære tjenestemandetsret 20.6.1947 og ved appelretten 27.1.1948. Retten skønnede at K. der nødvendigvis måtte indtage en venlig og imødekommende holdning over for besættelsesmagten i sin egen skab af formand for Dansk-tysk forening og i sin meget vanskelige stilling som generaldirektør for DSB var gået videre end det var absolut nødvendigt. Sagen mod K. indgik i betydeligt omfang i debatten om retsspørgsmålet efter besættelsen. Mange fandt rettens skøn retfærdigt, andre at straffen var for mild. J. Christmas Møller hævdede i foredrag i Studenterforeningen 23.11.1946 at det var urimeligt at dømme K. når ministre på hvis opfordring han havde tiltrådt formandskabet i Dansk-tysk forening gik fri. Prof. Aage Friis skrev i Politiken 3.2.1948 at K. skulle have tak og ikke miskendelse og straf. K. selv behandlede retssagen i sine erindringer *40 Aar i Statens Tjeneste*, 1948, og forstod ikke domfældelsen der gav ham hans livs knæk. – R. 1924. DM. 1932. K². 1935. K¹. 1942. □Buste af V. Gustafson, 1935. Mal. af Margrethe Sønn Poulsen, 1936, og af A. Tørsleff, 1937 (DSB). Tegn. af L. Kaganas, 1938 (Fr.borg). Buste af Jørgen Rode udst. 1940.

Knutzen, P.

Tegn. af T. Rasmussen, 1946 (Kgl. bibl.). Foto.

P. K.: 40 år i statens tjeneste, 1948 (erindr.). Interviews i Gads da. mag., 1931 631-40, Politiken 3.1.1937 og Berl. aften 7.1. s.d. - Politiken 22.10.1931. Aage Friis sst. 3.2. og 6.7.1948. Sst. 24.2.1949. K. J. Jensen i Arbog for det da. post- og telegrafvæsen, 1932 363f. H. H. Bruun: Dommen over generaldir. P. K., 1948. Fl. Mj[adsen] i Berl. aften 23.2.1949. Jorgen Hæstrup: ... til landets bedste - I-11, 1966-71. De danske ministerier 1929-53, ved Tage Kaarsted, 1977. - Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Knutzon (egl. Knutzen), **Per**, Thor Brockdorff, 1897-1948, sceneinstruktør. * 22.4.1897 i Odense (Sct. Knud), † 1.9.1948 i Bagsværd (Gladsaxe), urne på Søllerød kgd. F: skuespiller, sen. assuranceinspektør Rolf Hjalmar Knutzen. (1872-1947) og Anna Frederikke Alfride Louise Sønderup (1874-1954). ~ 1° med skuespiller Jenny Larsen. ~ 2° med skuespiller Lulu *Ziegler, * 18.4.1903 i Sorø, † 14.11.1973 i Kbh., d. af tandlæge Axel Johan Ziegler-Andersen (1875-1960) og tandlæge Johanne Margrethe Veistrup (1873-1960).

K. blev uddannet ved Det kgl. teaters elevskole og optrådte derefter som skuespiller på Folketeatret og Det ny teater. Det var dog som iscenesætter han fik sin store, ja skelsættende betydning for sin tids teater. Allerede i begyndelsen af 1920'erne satte han eksperimenterende og socialt prægede stykker op på akademiske forsøgsscener, således da han 1924 iscenesatte det sovjetiske skuespil *Sjælens Scene* for Studentersamfundets forsøgscene der havde til huse i et lille lokale i en tagetage på Vestre boulevard (nu H. C. Andersens boulevard). I de efterfølgende år (1920'erne og begyndelsen af 1930'erne) førte han på eksperimentalscenerne an i kampen for to retninger inden for det nye teater: ekspressionismen - med dens opløsning af de gamle konventioner og dens hang til typisering - og det sociale skuespil med dets ofte socialistisk-agitatoriske præg. Undertiden smeltede de to retninger sammen og nåede fremragende aktuelle, slagkraftige virkninger. Det var nok i Weimar-periodens tyske dramatik at K. hentede den vægtigste del af sit repertoire, og i to centraleuropæiske iscenesættere, tyskeren E. Piscator og tjekken E. F. Burian havde han sine nærmeste forbilleder. Et foreløbigt højdepunkt nåede han med sin iscenesættelse af Friedrich Wolffs gribende fosterdrabsstykke *Cyankalium* med dets rå, sociale realisme. Men det var også ham der indførte den højtbevagede, franske dramatiker Marcel Achard med et af hans første stykker *Malborough s'en va-t-en guerre*. Andre bedrifter fra disse år var K.s iscenesættelse af Bertolt Brechts

Trommer i natten, C. E. Soyas *Parasitterne* og Sven Clausens *Bureauslaven*. Den forestilling der for alvor fastslog hans navn i teaterkritikkens og offentlighedens bevidsthed var Kjeld Abells *Melodien, der blev væk* som havde sin urpremiere i Riddersalen september 1935. K. var netop blevet leder af det lille teater. Abells komedie var et revolutionerende gennembrud, både for ham selv som teaterdigter og i K.s instruktion for dansk sceneliv som helhed. Der var frækhed, lune og fantasi i denne poetiske forestilling. Året efter opførtes den ved en lang række fagforeningsforestillinger, og for det indkomne overskud - 10 000 kr. - arrangerede Socialdemokraten to opførelser på Comédie des Champs-Élysées i Paris ved verdensudst. 1937.

I de tre år K. ledede Riddersalen 1935-38 vandt han udover *Melodien* der blev væk kun en enkelt større sejr med *Laser og pjalter*, en fintfølede iscenesættelse, tilpasset den lille scene og med Erling *Schroeder som en personlig og skarpt tegnet Mac Heath. Men i slutningen af 1930'erne satte han det amerikanske agitationsskuespil *Ned med krigen* op på Nørrebro teater for endelig at nå et højdepunkt med Soyas *Brudstykker af et mønster* på Folketeatret (1940). Her var hans professionalisme blevet til mesterskab. Han havde dog i højere grad sit hjerte med i iscenesættelsen af William Saroyans *Livet er jo dejligt* i Riddersalen som han på ny ledede 1941-43. 29.8.1943 blev K. arresteret af tyskerne og indsat i Horserødlejren et par måneder. Siden rejste han sammen med sin kone og deres to børn til Sverige. Ved hjemkomsten blev han direktør for Alléscenen hvor han bl.a. opførte Jean-Paul Sartres *Døde uden grave* og Jean Anouilh's *Rejsende uden bagage*. I disse forestillinger viste han sin professionelle indsigt i teatrets væsen. Det kgl. teater engagerede ham nu til at iscenesætte *Vildanden*. Men forestillingen nåede først at komme op efter hans død. Henrik Ibsens strenge, dramatiske struktur og mejslede replikkunst var ikke ganske K.s sag. Inden sin død satte K. på ny nogle forestillinger op i Riddersalen, nemlig Tennessee Williams' *Glasmenageriet* og Anouilh's version af Euripides' *Medea*. Efter premieren på Medea døde han under en fest hos digteren Paul *la Cour i hans hus i Bagsværd. □ Foto.

Poul Henningsen i Information 1.9.1948. Harald Engberg i Politiken 2.9. s.d. Sv. Erichsen i Socialdemokraten s.d. Sv. Kragh-Jacobsen i Berl. tid. s.d. Sv. Møller Kristensen i Land og Folk s.d.

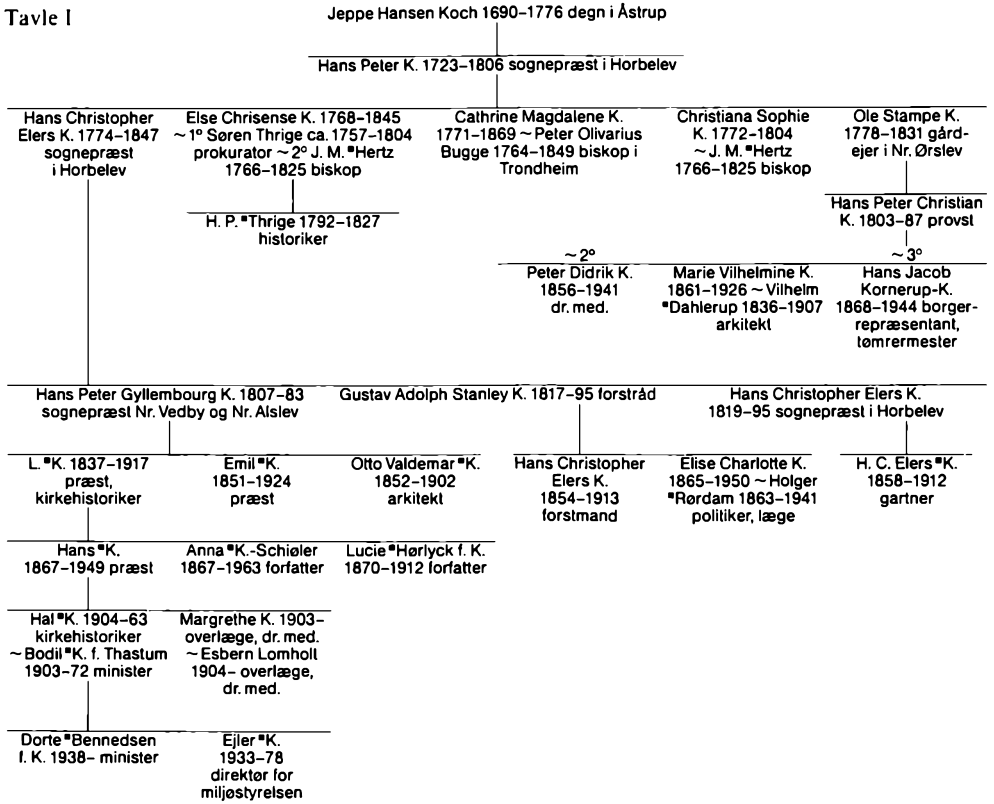
Svend Erichsen

Koch

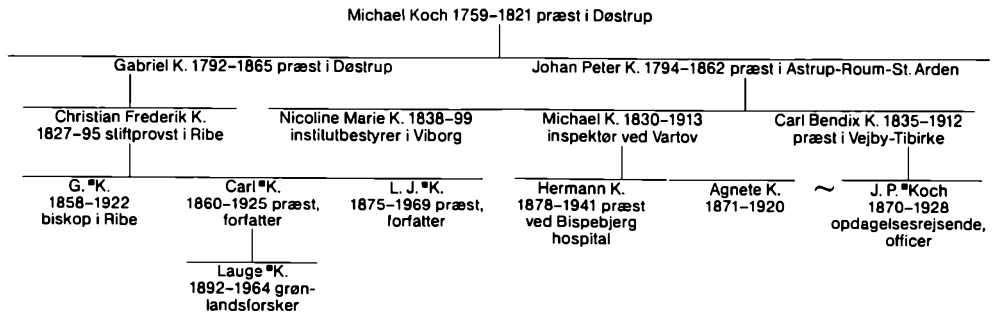
Der findes adskillige slægter, der bærer navnet K. Her skal nævnes tre:

I. En oprindelig sonderjysk slægt der fores tilba-

Tavle I

Tavle II

ge til Thiel Hansen, hvis sønnesøn Jeppe Hansen K. (1690–1776) var degn i Åstrup, Haderslev hrd.

II. En ligeledes oprindelig sønderjysk (vestslesvigske) slægt der føres tilbage til kromand på Tønderegnen Peder Koch, hvis sønnesøn, kæmner i Ribe Gabriel Christensen K. (1725–77) var far til sognepræst i Døstrup Michael K. (1759–1821).

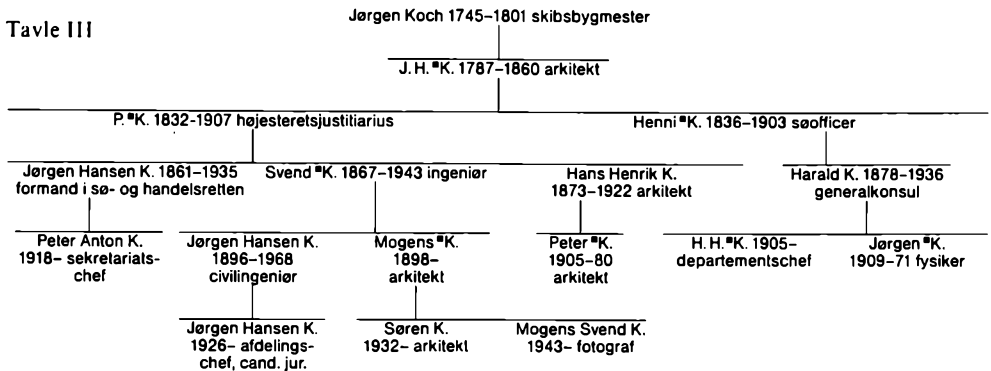
III. En slægt der føres tilbage til glarmester i Bruchhausen ved Bremen, Jacob Kunst eller

Koch, der var farfar til skibsbygmester Jørgen K.

Arkitekt J. H. *K. var ~ Ida Wulff (1806–76), d. af søofficer Peter *W. Søofficer Henni *K. var ~ Ragnhild Finsen (1858–80), d. af minister Hilmar *F.

(I) Frode Iørgensen og Paul Hennings: Biografisk slægtsregister over de indbyrdes beslægtede familier Sangaard, Buntzen, Koch og Iørgensen, 1910 54–110.
(II) Nanna Hansen: Pastor Michael K.s efterkommere, 1955.

Tavle III

(III) Th. Hauch-Fausboll: Slægthåndbogen, 1900 487–90. H. R. Hiort-Lorenzen og Th. Hauch-Fausboll: Patriciske slægter III, 1915, 123–38.

Hans H. Worsøe

Koch, Bodil, 1903–72, minister. * 25.10.1903 i Kbh., † 7.1.1972 på Rigshosp. sst., begr. Frbg. kgd. F: ingeniør, senere direktor i Landbygnin- gernes brandforsikring Janus Thastum (1876–1936) og Caroline Andersen (1877–1957). ~ 20.9.1929 på Frbg. (Solbjerg) med professor, dr. teol. Hal *K., * 6.5.1904 i Hellerup, † 10. 8.1963, s. af sognepræst, senere provst Hans *K. (1867–1949) og Margrethe Schiøler (Margrethe *K.) (1869–1951). – Mor til Dorte *Benedsen. K. blev student 1922 og cand. teol. 1929. I de følgende år var hun „hjemmegående“, men fulgte livligt med i sin mands arbejde, både det videnskabelige og især det folkelige og kulturelle. Udadt til trådte hun først frem da hun 1944 blev formand for den tværpolitiske sammenslutning Folkevirke hvis blad Folkevirke hun redigerede 1946–53. Hun var blevet socialdemokrat og blev i 1947 på Hans Hedtofts opfordring opstillet i Herningkredsen, Kr. *Bordings gamle kreds, og valges her indtil 1971 da hun ikke stillede op. Det var helt overraskende da hun 1950 (sept.-okt.) blev kirkeminister i ministeriet Hedtoft. Hun var den første kvindelige kirkeminister; men de største problemer stak i at partiets og navnlig fagbevægelsens kvinder var utilfredse med at det første fagministerium – efter Nina Bang – gik til en akademiker med så ringe anciennitet i arbejderbevægelsen. Fanny Jensens ministerpost havde man opfattet som en utilbørlig reduktion af kvinderne. Uroen vejredes dog hurtigt bort gennem K.s evne til, navnlig i de yngre år, at opnå kontakt med og tillid hos alle befolkningsslag; det kom også klart til udtryk i hendes valgkreds hvor den kvindelige københavnske akademiker uden besvær faldt til. Da Hedtoft atter dannede regering i 1953 blev hun på ny kir-

keminister og fortsatte som sådan gennem de vekslende socialdemokratiske regeringer til 28.11.1966 da hun blev kulturminister. Hun trådte tilbage sammen med ministeriet i februar 1968. K. er den politiker der under folkestyret længst har været kirkeminister; men hverken som sådan eller som kulturminister har hun stået som den store reformator. Det var først og fremmest i den almene politiske debat hun markerede sig. Det var de generelle spørgsmål hun beskæftigede sig med: større lighed, større åndelig frihed, kunstens trivsel var noget af det hun stod for – økonomi interesserede hende ikke meget. Hun gjorde sig mest bemærket gennem sine udenrigspolitiske synspunkter: mod Vesttysklands optagelse i NATO (imod partiets linje), mod atomkraftbevæbning og tidligt mod USA's krig i Vietnam; for u-landenes interesser var hun en varm talsmand.

K.s hastige standpunkttagen og hendes impulsive reaktioner kunne støde mange bort (en overgang var der tale om udelukkelse af partiet), men tiltrak fuldt så mange. – En søn, **Ejler K.**, * 11.8.1933, † 11.8.1978, var medlem af folketinget 1973–77 (var inde som stedfortræder i nogle måneder i 1972 og i 1973); han udtrådte af tinget da han blev direktør for miljøstyrelsen. E. K. var jurist af uddannelse og var ansat dels i central-administrationen, dels ved Københavns universitet. Hans speciale var forvaltningsret, og han skrev flere videnskabelige afhandlinger. E. K. gjorde sig stærkt gældende i den politiske debat støttet af en stor og bredtdækkende saglig indsigt, men også, som moderen, markerende sig ved hastige standpunkter der undertiden kunne bekymre partiledelsen. – □ Tre mal. af Kirsten Kjær, det ene 1958. Mal. af Anelise Sørensen, 1965 (Fr.borg). Afbildet på karikatur bl.a. af Bjarne Laursen 1973–74 (Amalienborg). Foto.

Poul Hartling i Dansk kirkeliv, 1972 130–36. Jørgen Jensen i Præsteforen.s blad, s.å. nr. 2 17f. Kn. Thestrup:

Mit livs gågude, 1976. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kuarsted, 1977.

Vagn Dybdahl

Koch, Cornelius Peter August, 1816–92, rederidirektor. * 12.9.1816 i Husum, † 9.3.1892 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: kobmand Cornelius Diedrich K. (1792–1855) og Anna Dorothea (Doris) Andersen († tidligst 1855). ~ 23.5.1846 i Kbh. (Petri) med Wilhelmine Dorothea Henriette Jors, * 13.11.1820 i Kbh. (Petri), † 17.4.1905 sst., d. af bagermester Johann Daniel Henrich J. (ca. 1791–1859) og Agnete Anna Cathrine Weidemann (ca. 1800–64).

K. kom til Kbh. i sit 16. år, og efter at have arbejdet en kortere tid på forskellige handelskontorer fik han ansættelse hos Chr. Broberg & Son og blev her i adskillige år, indtil han etablerede sig selv først med almindelig agenturforretning og siden som dampskibsekspeditor og ruteskibsreder. I disse sidstnævnte stillinger blev han, efterhånden som årene gik, en virkelig nyskaber i sin samtid. 1845 var han således ekspeditør for Königin Caroline Amalie der sejlede mellem Kbh. og Flensborg, og 1847 for Laaland og Sjælland der gik i fart på Rostock. Først i 50erne trådte han i forbindelse med et skotsk firma og gik kort efter i kompagni med en yngre deltager i dette, William Henderson, under firma *K. & Henderson*. 1856 tog han initiativet til stiftelsen af Det almindelige danske Dampskibsselskab som under hans ledelse havde til formål at få etableret en regelmæssig Nord- og Østersøfart under dansk flag, og allerede s.å. optoges en regelmæssig besejling af Antwerpen som siden skulle blive et af de vigtigste knudepunkter i dansk ruteskibsfart. 1858 foreslog han den danske regering at optage sejlads på Island, hvilket også skete med dampskibet *Arcturus* under K.s ledelse. I begyndelsen af 60erne havde K. store planer om i forbindelse med sine engelske venner at få oprettet et selskab til besørgelse af rute-farten mellem Danmark og England, men disse planer krydsedes ved den i London 1866 udbrudte handelskrise. Samtidig gjorde imidlertid C. F. Tietgen sig til talsmand for en sammenlægning af de dengang bestående større danske ruteinteresser med det resultat, at Det Forenede Dampskibs Selskab blev dannet i slutningen af s.å. ved en sammensmeltning af K. & Hendersons, H. P. Priors og Det almindelige danske Dampskibsselskabs rederiforretninger. I dette nye selskab blev K. direktør for udenrigsfarten og H. P. Prior for indenrigsfarten indtil 1872, fra hvilket år K. indtil 1887 fungerede som enedirektor. I sidstnævnte år indtrådte C. O. E. Normann som meddirektor, men K. vedblev at

sidde i direktionen til sin død trods tiltagende svagelighed. Som rederidirektor har K. utvivlsomt en væsentlig del af æren for den omfattende udvikling af DFDSs rutenet som gennemførtes i 70erne og 80erne, og selv om også Tietgen ved mange lejligheder øvede en både inciterende og afgørende indflydelse udtalte han åbent ved K.s død, at denne på sit område havde været en banebryder. – Etatsråd 1891. – R. 1879. □ Li- tografi af J. W. Tegner 1882 efter fotografi. Foto.

Jul. Schovelin: Det foren. dampskibsselskab 1866–1891, 1891. Ill. tid. 20.3.1892. – Virksomhedsarkiv i Erhvervsark.

*Jens Vestberg**

Koch, Carl Frederik, 1860–1925, præst, forfatter. * 17.9.1860 i Ribe, † 11.1.1925 i Ubberup, begr. sst. F: adjunkt i Ribe, senere sognepræst i Vildbjerg og Vejrum, endelig stiftsprovst i Ribe, Christian Frederik K. (1827–95) og Anna Emilie Echardine Balslev (1834–97). ~ 6.11.1888 i Ribe med Elisabeth Christine Knauer, * 22.9.1861 i Rendsborg, † 8.6.1935 i Rungsted, d. af kaptajn Christian Vilhelm K. (1823–64) og Kirstine Knudsen (1826–1900). – Far til Lauge *K. Bror til G. *K. og L. J. *K.

Fra sin barndom i Ribe havde K. sin første erindrings: østrigernes indtog i byen. Da familien flyttede til Vildbjerg kom han til Viborg hvor han blev student 1878. I studietiden gik han i kirke hos Th. Sk. Rørdam i Helligåndskirken. 1884 blev han cand. teol., var tre år lærer ved Birkerød kostskole, 1888 ansattes han ved Vallekilde højskole og blev s.å. hjælpepræst hos valgmenighedspræst V. J. Hoff sst. Da denne 1895 flyttede til Vartov blev K. hans eftermand. – K. var en klar tænkner med trang til forståelse af tilværelsen, især af åndshistorie. Hans liv rummer få iøjnefaldende kampe eller omskiftelser. Han havde fast rod i det hjemlige, men vidt udsyn til alle sider. Han var en stilfærdig taler, klar og knap i formen, rig på billeder og analogier. 1907–25 var han fast knyttet til Askov højskole som medarbejder. – K. var en meget frugtbar og læst forfatter, klar i formen, dybsindig, nøgtern og varm. Hans område spændte vidt, religions- og kirkehistorie, fortolkning og filosofi. Hans opbyggelige betragtninger nåede langt ud, og hans studier over Søren Kierkegaards skrifter og personlighed har bidraget til, at Kierkegaard kom så stærkt i forgrunden i nutidens tænkning, thi K. hørte til hans dybest indtrængende og klarreste fortolkere. 1891 udgav han *Buddha og den ældre Buddhisme*, 1893 *Artemis eller Christus*, 1897 *Opbyggelige Betragtninger* (2. opl. 1898, ny række 1903), 1899 *Undervejs. Religiøse Tanker og Billeder*, 1901 *Søren Kierkegaard og Emil Boe-*

Koch, Carl

sen. *Breve og Indledning*, 1901 *Goethes Faust. Indledning og Forklaring*, 1905 *Jesu Lignelser I*, 1908 II (3. udg. 1923), 1906 *Fra Bakkens Top. Stemninger og Strotanker* (4. opl. 1911), 1907 *Undervejs. Tanker og Stemninger* (4. opl. 1911), 1909 *Fuglen Foniks. Et Sindbilledes Historie*, 1910 *På Grænserne. Nogle Overvejelser*, 1913 *Fortællinger af Kirkens Historie*, 1913 *Livets Reining. Tanker og Stemninger* (3. opl. 1916), 1916 *Søren Kierkegaard* (2. udg., 4. opl. 1925), 1917 *Verdensfred?* (6. opl. 1918), 1918 *Kirke-Ord*, 1919 *Tidsbolger*, 1920 *Hans Adolf Brorson*, 1922 *Jesu Billedsprog*, 1924 *Mod Livets Land* og 1925 *Grundtvigske Toner*. Foruden flere andre skrifter har K. endvidere udgivet i udvalg: *Søren Kierkegaards Skrifter i Udvalg*, 1921. □Foto. – Gravsten tegnet af Niels Termansen.

Jacob Appel i Dansk kirkeliv medens tiderne skifter, 1925 218–23. Samme i Dansk udsyn V, s.å. 1–51. Harald Balslev: C. K., 1925. Oscar Geismar: Skilderier, 1927 108–16. L. J. Koch: Under præstegårdens tag, 1948 (2. udg. 1949).

P. G. Lindhardt (A. J. Rud)

Koch, Ejler, se Koch, Bodil.

Koch, Hans Ludvig Emil, 1851–1924, præst. *23.7.1851 i Sønder Kirkeby, Fålbø, †23.2.1924 i Odense, begr. sst. F: sognepræst, sidst i Norre Vedby, provst Hans Peter Gyllembourg K. (1807–83, ~1° 1835 med Karen Magdalene (Lene) Amalie Parelius, 1813–46) og Anne Oline Parelius (1823–61). Ugift. – Halvbror til L. *K. K. tilhorte en begavet og ejendommeligt slægt der bl.a. har fostret mange kendte præster. Han blev student 1869 fra Nykøbing F. og tog teologisk embedseksamen 1874. Efter et par år som huslærer på Kærstrup på Lolland blev han personl. kapellan hos Ludvig *Helveg i Odense 1878 og 1883 hans eftermand som præst ved Sct. Knuds kirke og Gråbrødre hospitalskirke. Her ovede han en lang og meget påskonet præstegerning, og hans virksomhed rakte efterhånden videre ud. Opførelsen af Ansgars kirke i Odense skyldes for en væsentlig del ham. Han var stærkt benyttet som taler ved kirkelige moder og som foredragsholder ved studentermoder og på højskoler. K. deltog ofte – ud fra et georgistisk standpunkt – i forhandlinger om sociale problemer; han var 1899 (den store lockout) sammen med fremtrædende mænd fra Kbh.s kirkefond og Indremission med til at stifte Udvalget til social oplysning fremme og var en tid formand for Det kristelig-sociale udvalg af 1906. Til retsforbundet sluttede han sig 1919. I en menneskealder var han formand for Odense højskoleforening der under hans ledelse tog et stærkt opsving. Han

var blomsterelsker og botaniker og havde som tegner og maler rigere evner end almindeligt mellem amatører. En af hans store glæder var at rejse, især i Italien. Han var et rigt udrustet og kultiveret menneske. Alt dette præger hans forfatterskab der indledes med andagtsbogen *Lys i Mørke*, 1893 og 1894 (6. opl. 1926). Den påskonnelse denne bog modte og opfordringer til at fortsætte fik ham til at udgive *Det kristne Menneskeliv i fire hæfter* (1. hæfte 1901, 4. samlede opl. 1929). Desuden udkom *Smaa Taler, holdt for Præster*, 1909, forskellige foredrag og afhandlinger og efter hans død *Syndsforgældelse*, 1924. – En bror Otto Valdemar K., *20.10.1852, †24.2.1902, tog afgang som arkitekt 1879. Han opførte bl.a. Kristkirken på Enghaveplads i Kbh., 1898–1900 og det indre af Apostelkirken i Saxogade, 1899–1900, desuden tegnede han møbler, gravmæler og monumenter, fx Grathemonumentet og Haraldstedkorset. Han var medudgiver af *Ældre nordisk Arkitektur*. Medlem 1891–97 af borgerrepræsentationen, 1893–1901 af bygningskommissionen. Årsmedaljen 1898 og 1900. Tit. professor 1900. – R. 1895. DM. 1923. □Buste af E. Ølsgaard (Odense højskoleforen.). Relief af A. Poulsen, 1925 (Gråbrødre hosp.k., Odense). Foto.

A. Quistgaard i Dansk kirkeliv, 1924 145–48. Oscar Geismar: Skilderier, 1927 101–07. A. J. Rud: E. K., en Odensepræst, 1935. Hans Ølsgaard: Odensepræsten E. K., 1970. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

A. J. Rud*

Koch, Fritz, se Koch, G. (1827–1914).

Koch, Johan Georg(e) Christopher Frederiksen, 1827–1914, borgmester, politiker. *11.6.1827 på Østergård, Tulstrup sg., Ning hrd., †21.5.1914 i Odense, begr. sst. F: proprietær Frits Ernst K. (1792–1871) og Juliane Marie Schmidt (1790–1867). ~13.12.1853 i Kbh. (Garn.) med Fro Mathilde Friis, *16.8.1819 på Gedsergård, †18.3.1905 i Odense, d. af godsejer, senere etatsråd Christian Frederik F. (1782–1845) og Froe Catharine Olufsen (1790–1877). K. blev student 1845 fra Århus, cand.jur. 1851, tog 1852 slesvigske juridisk eksamen i Flensborg og blev s.å. fuldmægtig i ministeriet for Slesvig, 1853 politimester i byen Slesvig og 1856 herredsfoged i Vis og Ugle herreder. 1859 blev han medlem af appellationsretten i Flensborg, fordraves af tyskerne 1864 og blev 1866 byfoged og politimester i Odense samt herredsskriver i Bjerge-Åsum herreder. 1877–97 var han borgmester i Odense, 1883–97 tillige formand for købstadforeningen. Han var med ydre og indre egenskaber

typen på en nationalliberal embedsmand, smuk, repræsentativ, begavet med klar tanke, stor arbejdskraft og megen veltalenhed. Med sin autoritet og sit sikre flertal beherskede han byrådet i to tiår, og det skyldtes i ikke ringe grad hans initiativ at Odense i denne periode udviklede sig stærkt. Som byfoged havde han reorganiseret politiet; som borgmester foranledigede han store udvidelser af skolerne, havne- og kanalanlæg og ordningen af kasernevæsenet samt opførelsen af det nye rådhus. Han var fra 1873 sjælen i arbejdet for anlæggelse af Sydfynske Jernbane og fra 1876 formand for dennes direktion. 1869–72 og 1876–81 repræsenterede han Odense i folketinget. Som politiker var han højremand, men med en vis hældning til venstre der kunne minde om C. S. Klein i dennes senere år. Han nævnedes ofte som medlem af et forsoningsministerium og var 1877 ivrig for forliget. 1894–1902 var han medlem af landstinget, valgt på Fyn, og sluttede sig nu helt til højre og var partiets ordfører i flere vigtige spørgsmål, 1897–99 landarbejderloven og 1901–02 forslaget om salg af De dansk-vestindiske øer til USA. Han var kobstadsmand til det sidste; mens han 1872 forgæves havde arbejdet for C. A. Fonnesbechs eller C. F. Tietgens valg til folketinget i Odense, sikrede han sig 1902 ved sin snilde ledelse af højre F. Heys valg til landstinget ved socialdemokratiske stemmer mod agraren F. Andersen-Rosendal. – Kancelliråd 1856. Havde som appellationsretsråd fra 1859 titel af etatsråd. Konferensråd 1897. – En Søn Fritz Anton Peter K., * 16.12.1857, + 24.8.1905, tog afgang som arkitekt fra akademiet 1882. Han opførte bl.a. de første telefonkiosker i Kbh. og, sammen med Gotfred Tvede, jernindustriens hus Nørrevoldgade 30. Han gav desuden udkast til Kgl. octr. Brandassurance Co.s barokhus på Højbro Plads. – R. 1869. DM. 1876. K². 1882. K¹. 1892. F.M.I. 1885. □Mal. af H. C. Siegumfeldt ca. 1875. Træsnit 1878. Buste af L. Hasselriis, 1886 (Odense rådhus) og af Axel Hansen, 1890 (Fyns stiftsmus.). Træsnit 1891 efter fotografi. Foto.

H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882. N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 671. III. tid. 16.6.1907. Fyns stiftstid. 22.5. og 28.5.1914. Kn. Petersen i Kobstadsforen.s t. XXV, 1914 137–42. Odense bys hist., udg. H. St. Holbeck, 1926.

*Povl Engelstoft**

Koch, Peter Gabriel, 1858–1922, biskop. * 20.12.1858 i Ribe, + 3.11.1922 i Kbh., begr. i Ribe. F: adjunkt i Ribe, senere sognepræst i Vildbjerg og Vejrum, endelig stiftsprovst i Ribe, Christian Frederik K. (1827–95) og Anna Emilie Echaridine Balslev (1834–97). ~ 17.9.1891 i Ålborg med

Bertha Gine Cæcilie Carstens, * 28.9.1852 i Flade, Vendsyssel, + 23.3.1921 i Ribe, d. af møller, sidst i Hammer, Vendsyssel, Lorenz C. (1809–85) og Else Marie Iversen (1826–96). – Bror til Carl *K. og L. J. *K.

K.s forfædre både på fædrene og modrene side havde været præster i mange led. Hjemmet var den smukkeste type på en dansk præstegård, og ingen enkeltmand synes at have haft den betydning for K. som hans far. Efter at være undervist af en huslærer kom K. i Viborg latinskole hvor han straks fandt sig vel tilpas – det var i rektor H. H. Lefoliis tid – og hurtigt blev overst i sin klasse. Som student drog han 1876 til Kbh. Det synes at have været en afgjort sag for ham at han skulle studere teologi. Rasmus Nielsens filosofiske forelæsninger virkede ikke dragende på ham; mere interesserede ham Harald Høffdings nylig udkomne „Om Grundlaget for den humane Ethik“. Ellers synes „det moderne gennembrud“, som i K.s studentertid stod i sit fulde flor, ikke at have påvirket ham. Professor Peder Madsen, der dengang stod i sin kraft, er den eneste af sine lærere han særlig omtaler. Han hørte hans forelæsninger over dogmatik og over F. E. D. Schleiermacher. Det tor dog antages, at det var mindre ved disse end ved de eksegetiske forelæsninger, at K. blev elev af P. Madsen der i øvrigt ved hele sin personlighed virkede dragende på K. som på så mange andre.

Efter embedseksamen 1882 blev K. i Kbh. og manuducerede, rejste derpå udenlands på stipendium, først til Oslo, senere til Tyskland og Italien. I Erlangen hørte han med interesse A. Francks forelæsninger; hans discipel blev han dog aldrig. K. var en udpræget kritisk natur, altid mere ængstelig for at nå et urigtigt resultat end for ikke at nå til noget fastslået. Han der syntes at komme så let til alt, hvem så meget var givet, måtte dog bestandig kæmpe sig til hvad han havde modtaget. Således blev det ved til hans livs ende. Han som virkede så harmonisk afsluttet, var vel kendt med anfægtelser. Hans skarpe iagttagelsesevne, hans sikre dommekraft, hans interesse for de lærde og for den jævne mand tjente ham vel i det fremmede. Men det for ham afgørende horte til derhjemme. Han var vel tilpas, da rejsen var slut og han kunne søge det præsteembede der hele tiden havde stået for ham som målet. Han fik 1885 universitetets guldmedalje for en eksegetisk afhandling; men det var præst og ikke universitetslærer, han ville være. Og han blev det i udpræget grad. Først i Vildbjerg (1885) hvor hans far tidligere havde været, derefter i Herning (1889). Han medbragte til denne gerning evner ud over det almindelige, stor arbejdskraft og en arvet hjemmevanthed i

Koch, G.

det som horer en præsts gerning til, alt båret af en inderlig grebthed og ydmyg erkendelse af egen utilstrækkelighed. Han som altid bevarede et klart blik for, hvad værdifuldt N. F. S. "Grundtvig og hans disciple har tilført den danske kirke, blev fra første færd præst for Indre mission, og det viste sig her som så ofte, at denne retning ikke var mere snæversindet, end at den kunne tage ham til sig som sin præst, selv om det kunne volde vanskeligheder når K. gang efter gang tog afstand fra, hvad han måtte misbillige hos sine venner (fx i striden om bibelsynet). K. blev hurtigt en meget søgt taler ved moder, præstekonventer, missionsuger osv. Hans forkyndelse var – som faderens – ganske jævn og dog mærkelig særpræget; helt fjern fra alle „missionske“ vendinger, endsige manerer; ens hvad enten han talte til læge eller lærde. Hans hjem blev, særlig efter at han havde giftet sig, et mødested for mange. En betydningsfuld gerning fik han, da han 1890–1901 ledede Dansk missionselskabs skole. Han havde i udpræget grad slægtens pædagogiske evner. Som lærer i dogmatik og eksegesi fik han stor betydning for de unge. Hans vennesele færd, bon sens og lune gjorde det let for ham at omgås dem.

1900 flyttede K. til Vor Frue kirke i Odense, men blev 1901 biskop i Ribe. Han har selv om denne sin gerning udtalt: „Jeg tager bispegerningen rent præstelig . . . vi må se at gøre vor bispegerning så jævnt og så dansk som muligt“. Dette passer vel til hans færd og hans tale, når han kom i præstegårdene og i menighederne. Men det må mindst af alt opfattes, som om han manglede myndighed, og hans visitater havde noget meget festligt over sig. Skønt K. således betonede det „præstelige“ og afviste „det kirkepolitiske“, kom dette sidste dog til at optage en væsentlig del af hans tid og kræfter. Over for J. C. "Christensens lovgivning stillede han sig mere og mere positivt, og i det kirkelige udvalg (1904–07) indtog han – modsat Indre missions repræsentanter – et teologisk ret frisindet stæde og gik ubetinget ind for en demokratisk kirkeforfatning; men over for den liberale teologis mere radikale former (N. P. "Arboe Rasmussen) var han ubetinget afvisende. En ganske særlig opgave fik han, da han i maj 1920 konstitueredes som biskop for de sønderjyske områder. Politisk delte han nærmest H. P. "Hanssens syn, og over for de tyske præster holdt han på „den mildere kurs“. Måske traf han ikke altid det rette, men ingen havde så gode betingelser som han for at være kirkelig leder i denne sag, der gav ham megen glæde, måske end mere bekymring, i hvert fald arbejde over evne. Det havde længe været kendeligt, at hans kræfter tog af. Til adskillig

sygdom kom sorger, en voksen søn døde 1920, og 1921 døde hans hustru. 1922 blev han Fyns biskop, men sygdom tvang ham kort efter til at søge afsked. – Sammen med J. C. "Jacobsen besørgede K. den 1907 autoriserede revision af oversættelsen af Det nye testamente; han udgav et par mindre skrifter. – R. 1898. DM. 1904. K². 1912. □Tegn. af Sophus Jürgensen (Fr.borg). Mal. af Knud Larsen, 1909. Mal. af N. Lützhof, 1923 (Ribe domk.; Odense domk.) og A. Torsleff (Ribe domk.). Foto.

G. K. i Hjemliv og trosliv VI, 1937 11–27 (barndoms-erindr.). – H. G. A. Jørgensen: Ribebispen G. K., 1930. Aage Dahl: Sønderjyllands bispehist., 1931. L. J. Koch: Under præstegårdens tag, 1948 (2. udg. 1949). – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Hans Koch**

Koch, Hans Christopher Elers, 1858–1912, gartner. * 30.11.1858 i Gesing, † 22.2.1912 på Frbg., begr. sst. F: sognepræst, sidst i Horbelev, provst Hans Christopher Elers K. (1819–95) og Karen Elisabeth Paludan (1821–1916). ~ 7.10.1886 i Horbelev med Kirstine Elisabeth Marcussen, * 21.5.1860 på Benzon, † 29.6.1928 på Frbg., d. af forpagter Nicolay Jürgen M. (1814–82) og Jensine Elisabeth Sass (1832–68).

K. blev i sin opvækst i Horbelev præstegård stærkt præget af hjemmets religiøse liv og af indtrykkene fra den usædvanlig planterige og velplejede præstegårdshave. Det var derfor naturligt for ham at uddannes som gartner, først på Ourupgård og Rosenborg og afsluttet med hortonomeksamen på landbohøjskolen 1880. Han var derefter gartner hos G. J. "Bogh i Horsens 1880–81 og assistent ved de offentlige lysthaver 1882–83. Efter en studierejse til England blev han 1884 blomstergartner ved Rosenborg have. Han blev tilbudt stillingen som overgartner på Glorup hvor han virkede 1886–1901. Han blev da udnævnt til inspektør ved de offentlige lysthaver (kgl. haveinspektør) og bestred denne stilling til sin død. I denne korte årrække formåede han at sætte et varigt præg på statens slotshaver, stærkt hjulpet af sit medfødte talent for tegning, maling og træskærerarbejde, en god smag og et praktisk overblik, men hæmmet af tidens økonomiske vanskeligheder. Ved velberegnete udhugninger skabte han enestående smukke udsigter, bl.a. over Badstuedammen mod Frederiksborg slot og mod Apistemplet i Frederiksberg have. Disse arbejder blev af samtiden udsat for en uvenlig, hård og uforstående kritik. Rosenborg driverhave blev i hans embedsperiode beordret nedlagt, og han forestod omformning af disse arealer så de på en naturlig måde kunne indgå i den offentlige park. I Søndermarken forestod

han en delvis omlægning af gangstierne, og uden for sit embedsområde arbejdede han med flere private haveanlæg, bl.a. Marienborg præstegårdshave ved Hobro. K. var bestyrelsesmedlem i Det kgl. danske haveelskab 1906 til sin død, censor ved landbohøjskolen og forstander for søndagsskolen i Bethesda. – R. 1906.

Berl. tid. 23.2.1912. Nationaltid. s.d. Politiken s.d. Alfr. Bruun i Gartnertid., s.å. 49f. Haven, s.å. 81f. Johs. Tholle i Frbg. gennem tiderne VII, 1958 44f. Samme: Haveanlægene og gartnerne ved Fr.borg slot, 1958 82. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Åge Nicolaisen

Koch, Hans Henrik, * 1905, departementschef. * 17.4.1905 i Kbh. (Skt. Jakobs). F: overretssagfører, senere generalkonsul, retspræsident Harald K. (1878–1936, ~2° 1934 med Ruth Asta Martha Claaszen, * 1907) og Gerda Wienberg Andersen (1884–1946). ~ 2.1.1932 på Frbg. (b.v.) med Ellinor Agnete Christensen, * 26.9.1909 i Kbh., d. af læge Adolf Wilhelm C. (1867–1941) og Ingeborg Kirstine Hansen (1882–1952). – Bror til Jorgen *K.

K. blev student fra Østre borgerdydskole 1923, cand.jur. og sekretær i socialministeriet 1930 og fuldmægtig 1937. Efter ministeriets omdannelse til arbejds- og socialministerium 1940 blev han leder af dets beskæftigelsescentral 1941 og udnævntes 1942, kun 37 år gammel, til departementschef. I sin sekretærtid havde han været medarbejder ved landsnævnet for børneforsorg, overinspektionen for børneforsorgen og direktoratet for sygekassevæsenet samt siddet i en række udvalg og kommissioner. Under krigstidens vanskelige beskæftigelsesforhold var han formand for arbejdsfordelingsnævnet 1942–46. – Da departementschefstyret oprettedes efter 29.8.1943 blev K. et af dets mest aktive og indflydelsesrige medlemmer og et af de medlemmer der stærkest modsatte sig indrømmelser over for tyske krav og tillige den der klarest så ønskeligheden af kontakt til modstandsbevægelsen. April 1944 førte han hemmelige drøftelser med frihedsrådet gennem Mogens *Fog og opretholdt fra da af kontakt med ham og Frode *Jakobsen hvorved han opnåede øget forståelse for departementschefstyrets dispositioner i frihedsrådet og øget gehør for modstandsbevægelsens synspunkter blandt departementscheferne. Han kunne derfor under folkestrejken i Kbh. sommeren 1944 formidle den kontakt mellem frihedsråd og departementschefstyre der i væsentlig grad bidrog til at bringe strejken til ophør.

Som chef for socialministeriet tog K. ledende del i det mangestregede arbejde fra 1943 for at bringe hjælp til danske der blev deporteret til ty-

ske kz-lejre. Efter aktionen mod de danske jøder greb han ind for at sikre jødisk ejendom, men hovedopgaven blev at bringe hjælp til de jøder og kommunister der var deporteret til Theresienstadt og Stutthof og senere til alle der deporteredes til tyske fængsler og kz-lejre. Det blev K.s indsats i samarbejde med ministerier og en lang række institutioner, bl.a. Røde kors og private komiteer, at samle kræfterne under socialministeriets ledelse så alle ressourcer blev mobiliseret og alle muligheder udnyttet. Arbejdet blev under tysk obstruktion og utallige forsynings- og transportvanskeligheder uhyre omfattende, men K. samlede om det en stab af hjælpere på mange niveauer der evnede at finde løsninger i selv de mest umulige situationer. Fra dec. 1944 stod socialministeriet som samordnende organ i spidsen for hjemtransporter af danske fra kz-lejre, og K. fik i samarbejde med sine hjælpere i og uden for ministeriet den danske hjælpeindsats koordineret med den svenske Bernadotte-aktion. Der ved øgedes dens tekniske og organisatoriske muligheder i så høj grad at der blev tale om en fælles dansk-svensk aktion mht. materiel, personel og infiltrationsmuligheder i det tyske hierarki. – Allerede efteråret 1943 var K. klar over nødvendigheden af at skaffe midler til disse mange hjælpeaktiviteter. Gennem aftale med finansministeriets departementschef E. *Dige og samarbejde med arbejdsgiverforeningens formand T. K. *Thomsen, Vilhelm *Buhl, H. C. *Hansen og Privatbanken lykkedes det fra sommeren 1944 at frigøre betydelige statsmidler uden om al tysk kontrol til de mange former for hjælpearbejde og til illegale formål. I første omgang frigjordes gennem et indviklet arrangement 10 mio. kr., senere 30 mio. kr. og senere igen yderligere beløb. Gennem sit virke 1943–45 spillede K. en betydelig politisk rolle og ydede en uvurderlig humanitær indsats. Hans rige organisatoriske evner, sikre overblik i en kaotisk situation og nationale og humanitære holdning gjorde ham til en af besættelsestidens mest indflydelsesrige og vidtskuende personligheder.

Efter besættelsen påtog K. sig en række opgaver i forbindelse med genopbygningen efter krigen og den sociale og økonomiske nyordning der nationalt og internationalt prægede efterkrigstiden. Han var formand for samarbejdsudvalget for internationalt hjælpearbejde 1945–53 i direkte fortsættelse af det humanitære arbejde under krigen, medvirkede ved oprettelsen af Frihedsmuseet og Fjerde maj-kollegiet i Kbh. og sad som formand for fondet for dansk-norsk samarbejde 1946–63 og som medlem af udvalget om fællesnordisk arbejdsmarked. Som regeringsdelegeret deltog han i ILO-konferencer og var for-

Koch, H. H.

mand for Europarådets sociale komité en periode. Som formand for folkeforsikringskommissionen 1948–55 ledede han arbejdet med den betænkning der lå bag folkepensionen og som formand for Gronlandsudvalget 1949–50 forberedte han nyordningen i Gronland og var formand for Gronlandsrådet 1964–74 og for udvalget om den kgl. gronlandske handel 1974–77. Endvidere var han formand for udvalget vedr. kildeskatt 1966–67 og medlem af teknikerkommissionen 1957–59.

K.s virke som departementschef i social- og arbejdsministerierne ophørte 1957 og resten af sin embedsperiode var han knyttet til udvikling af atomenergien til fredelige formål. Som medlem af atomenergikommissionen 1956–75 og som formand for dens forretningsudvalg havde han administrationen af atomforsøgsstationen Risø og dens virke og udvidelser. Det medførte at han ledede den danske delegation til den internationale atomenergiorganisations årlige moder i Wien af hvis styrelsesråd han var medlem adskillige år. Desuden var han medlem af styrelseskomiteen for den europæiske atomenergikommission under OECD fra 1958 og dens formand fra 1967. Han nød international anseelse og den indsigt han erhvervede gennem sit internationale arbejde gjorde det naturligt at han 1961 blev medlem af regeringens nedrustningsudvalg, dets formand fra 1968, og at han tilknyttedes det sagkyndige udvalg der 1968–70 bistod regeringsudvalget vedr. problemer omkring dansk sikkerhedspolitik. Det store, mange områder omfattende arbejde K. udøvede gennem sin 45-årige embedsperiode havde som forudsætning hans viden, overblik, flid og energi. Han var den korrekte embedsmand, kunne virke køligt tilbageholdende, men var altid engageret i de opgaver han tog op eller fik pålagt, men hvor engageret han end var lod han ikke følelserne løbe af med sig under en forhandling. Smidig og diplomatisk nåede han sine resultater der ofte var præget af en forudseenhed og et fremsyn der fulgte af hans indsigt og frigjorthed af forældet tankegang. – Efter sin afgang fra sine mange hverv har det glædet ham som københavner fra fødslen at være formand i bestyrelsen for Tivoli. – R. 1942. DM. 1947. K². 1950. K¹. 1959. S. K. 1971. □Foto.

Jørgen Hæstrup: ... til landets bedste – I–II, 1966–71. – Papirer i Rigsark.

Jørgen Hæstrup/Helge Larsen

Koch, Hans Harald (Hal), 1904–63, kirkehistoriker. * 6.5.1904 i Hellerup, † 10.8.1963 på Hundested–Grenå-særgen i Kattegat, begr. Frbg. kgd.

F: sognepræst, senere provst Hans *K. (1867–1949) og Margrethe Schioler (Margrethe *K.) (1869–1951). ~ 20.9.1929 på Frbg. (Solbjerg) med cand.teol. Bodil Thastum (Bodil *K.), * 25.10.1903 i Kbh., † 7.1.1972 i Kbh., d. af ingeniør, senere direktør i Landbygningernes brandforsikring Janus T. (1876–1936) og Caroline Andersen (1877–1957). – Far til Dorte *Bennedsen. K. voksede op i et hjem præget af præstegårdskultur, med sans for historie, samfundsdebat, kulturkritik og socialisme (i engelsk forstand). Fra sin mødreneslægt arvede han en udpræget sans for praktisk indsats og økonomi. Han blev student (Metropolitanskolen) 1921, cand.teol. 1926 og cand.mag. (fransk) 1929. Den afgørende inspiration til kirkehistorisk forskning kom, da han som 17-årig læste Ad. v. Harnacks hovedværk om oldkirken og selv drømte om at „skildre den europæisk-kristelige Kulturs Fødselstime“. Hans studier hos J. *Norregaard førte i samme retning – men han fulgte også ivrigt J. Oskar *Andersens forelæsninger over dansk kirkehistorie – og som kandidat oversatte han Hj. Holmquists kirkehistoriske håndbog (bind II) og publicerede en undersøgelse over det juridiske grundlag for oldtidens kristenfølgelser (Teol. Tidsskr. 4, VIII). 1927–28 studerede han græske kirkefædre hos E. de Faye i Paris, 1929–31 var han i Italien og Tyskland (mest i Tübingen), og det grundige arbejde med patristikken satte frugt i Origenes-disputatsen *Pronoia und Paideusis*, 1932, om den platoniske filosofis gennemgribende indflydelse på kristendommen. Med henblik på det kirkehistoriske professorat som ville blive ledigt efter J. Oskar Andersen kastede han sig derpå over dansk middelalder og arbejdede i kritisk tilslutning til Curt og Lauritz Weibull, Erik *Arup og Ellen *Jørgensen. 1934 udkastede han et færdigt arbejdsprogram (Teol. Tidsskr. 5, V) for forholdet mellem „regnum“ og „sacerdotium“; samme år udgav han (Kirkehist. Saml. 6, I) en skarpsindig analyse af kilderne til ærkebispevalget 1177, og 1936 kom *Danmarks Kirke i den begyndende Højmiddelalder I–II* som behandlede forholdet mellem kirke og konge og tegnede et billede af de kirkelige institutioner og embeder; undersøgelsen fulgtes op med en anden (Hist. Tidsskr. 10, III) om de ældste danske klostres forhold til deres orden, til konger, paver og bisper. Et hovedsynspunkt – som bl.a. arkæologien siden har røkket ved – for K. var det, at sognekirkerne i vid udstrækning er bygget af bønderne selv og at deres „germanske“ ejendoms- og præstevalgsret længe bestod som et kirkeligt anerkendt patronat.

1936 vandt K. – i konkurrence med Bjørn *Kornerup – professoratet i nordisk kirkehisto-

rie. Han blev en meget afholdt, inciterende og ukonventionel lærer; stort set lagde han derefter de patristiske og middelalderlige primærstudier til side, men hans stadige læsning i disse emner satte sig stedse spor, fx i en mængde recensioner og artikler, og hans store kundskaber og umådelige arbejdsevne førte jævnlig til grundige, og i bedste forstand folkeligt skrevne, afhandlinger. Således skrev han i Gyldendals Verdenshistorie 1936–38 først om kirkens historie indtil Konstantin (I), så om folkevandringstidens historie (II) og (sst.) om kirken i middelalderen („sjældent er vel nogen med større Iver gaet til et saadant bestilt Arbejde“), og spændingen mellem det antikke, det germanske og det jødisk-kristelige afdækkedes i en rigt facetteret skildring af de tallose konflikter, gensidige infiltrationer og sammensmeltninger af uensartede elementer; metoden var til dels overtaget fra den formhistoriske skole i bibelforskningen. Både før og efter 1936 var K. en anset lærer ved det akademiske studenterkursus, og han fandt tid til i Schultz' Danmarkshistorie (I, 1941) at fortælle om *Det danske Folk 1042–1241*, et arbejde som i stærkt udvidet form lå til grund for første bind af *Den danske kirkes historie* (1950) hvis otte bind han planlagde og delvis redigerede sammen med Bjørn Kornerup. I mere populær form anvendtes samme stof i bind III af Politikens Danmarkshistorie (1963). 1939 kom den lille, meget benyttede *Danmarks Kirke gennem Tiderne* (5. udg. 1960) som viste at nu havde også 1800-tallet fascineret K. til nye opgaver. Det rids af den samlede ikke-nordiske kirkehistorie han 1943 udgav i *Håndbog i Kristendomskundskab* omarbejdedes 1963 til *Kirkens historie. Fra aposteltid til atomtid*, en også meget brugt håndbog som kom i adskillige udgaver.

Om sin personlige udvikling talte K. altid kun lidt, men tydeligt nok blev han i 1930erne barthianer („Barthianismen kom til mig og min Generation som en Aabenbaring“); det gav sig udslag i et Luther-studium (jfr. den 1958 publicerede lille bog om Luther) og i en bidsk polemik mod Oxford-bevægelsen; som en typisk kirkelig barthianer viste han sig også i artikelsamlingen *Lidt af hvert*. 1940 hvor teologiens funktion bestemmes ud fra kirkens forkyndelse og kirkehistorien som en „dialektisk Drøftelse“ med fortiden for „at møde Medstridende, at drives fremad paa Banen“. Men omtrent samtidig kom en ny „åbenbaring“ til: K. så sig pludselig konfronteret med N. F. S. *Grundtvig, først ved en kritisk gennemgang af nyere Grundtvig-litteratur som – bortset fra Vilh. *Gronbech – ikke fandt nåde for hans øjne (Dansk teol. Tidsskr. 1939), ligesom han gjorde kritisk op med Hj. *Helwegs tese om

Grundtvigs manio-depressive psykose (Festskr. til Aage Friis, 1940) som han i og for sig ikke benægtede, men fandt ligegyldig i forhold til at Grundtvig var en „Oplevelse for hver, som virkelig har historisk Nerve“; thi hvad man end mente om hans anskuelser og psyke, så var han nået ud til „Livets Grænseland“ og kunne derfor ud af sine „Syner“ tale med profetisk myndighed. Den egentlige inspiration til Grundtvig-studiet kom fra Anders *Norgaards trebindsværk Grundtvigianisme, hvis opgør med den „frafaldne“ grundtvigianisme og fremhævelse af „den mageløse opdagelse“ K. fandt var sin „Vægt værd i Guld“. Norgaards grundsyn ligger tydeligt nok også bag K.s egen store Grundtvig-biografi der opstod af en forelæsningsrække i efteråret 1940, *Grundtvig*, 1943 (2. udg. 1959, desuden udg. på bl.a. fransk 1944, tysk 1951, amer. 1952). Bogen er vel hans mest helstøbte; de biografiske afsnit står med klare farver, det kirkelige og det folkelige syn er (nok i for høj grad) udledet af 1825, og Grundtvig – der fremstilles som Luthers legitime fortsætter – er fremfor alt tolket ud fra sin virkelighedstroskab og frihedssans. 1940 begyndte han sammen med Georg *Christensen at udgive den med ypperlige indledninger forsynede 10-bindsudgave af *Grundtvigs Værker i Udvalg*.

Efter krigen fortsatte K. arbejdet med middelalderen – nu mest gennem anmeldelser – og oldkirken. Han behandlede påny kirken og romerriiget i forfølgelsestiden (Dansk teol. Tidsskr. 1947), og i Festskriftet til J. Nørregaard skrev han s.å. om den infiltration af orientalske gudekongemyter som lå til grund for kejserkulten og overvandt de ældre, græsk-romerske demokratiske ideer. 1948 (Dansk teol. Tidsskr.) belyste han overgangen til statskirke i 300-tallet og i universitetets årsskrift 1952 kom den store afhandling *Konstantin den Store. Pax Romana – Pax Christiana* – ny udgave 1961 – som delvis i tilslutning til H. P. L'Orange påviste strukturfællesskabet mellem kirkens „kristuskult“ og romerstatens „kejserkult“ og skildrede hvordan kristendommen blev „statsbærende Myte“ i det af den selv modificerede gudekejserdomme; K. mente at kirken lettere kunne være kommet til rette med en sekulariseret stat, men sammenslutningen af stat og kirke skete på en tid hvor staten igen gennem soldyrkelsen var „opmytologiseret“; derfor videreføret forbundet mellem religion og politik og teologiens mytisk-spekulative tænkning gennem lange tider, så meget mærkeligere som kristendommen i sit væsen er antimytisk – hvilket fremgik af K.s skildring af Jesu forkyndelse og hans konflikt med jødedommens politisk-religiøse ledere. Fremstillingen af brydningerne i

Konstantins epoke præges i nogen grad af K.s erfaringer under krig og besættelse. 1954 kom som bind VI af Den danske kirkes historie beskrivelsen af perioden 1800–1849, fremragende skrevet, kritisk over for 1800-tallets personlighedsdyrkelse (hvilket ikke hindrer at K. gav prægnante rids netop af personlighederne). Men værket er skævt, dels fordi Grundtvig dominerer billedet langt mere end han gjorde i samtiden, dels fordi K. stort set bygger på farfaderens (L. Koch) værker om samme tidsrum (hvad han også blankt vedgår) og kun i ringe grad har indarbejdet nyere forskning, for slet ikke at tale om at bogen ikke kunne tage hensyn til den omfattende forskning over vækkelserne som begyndte i 1950'erne, et misforhold som i nogen grad rettedes op gennem K.s egne bidrag til studiet af 1800-tallet – bl.a. i samleværket *Et kirkeskifte* (1960). Også K.s behandling af Søren Kierkegaard må kaldes utilfredsstillende, dels fordi han undervurderede Kierkegaards kirkehistoriske og almenkulturelle betydning, dels på grund af et personligt ressentiment.

Arven efter J. Norregaard – hvis fragment om Augustins *De civitate Dei* K. sammen med Chr. Thodberg udgav 1954 – gav ideen til det Institut for dansk kirkehistorie K. (der var et talent til at rejse penge for alle mulige formål) grundede 1956, og som især i de første år drev en omfattende forsknings- og publikationsvirksomhed. Foruden mange monografier udgik herfra det store syv-bindsværk om vækkelserne i første del af 1800-tallet (1960–77), og K. ville også lade instituttet gå i dybden med forholdet mellem kristendom og folkereligion og drive sociologiske og sociografiske studier. I *Et kirkeskifte* ydede K. selv betydelige bidrag på disse områder og viste sin sympati for folkereligionen kontra den personligheds- og aktivitetsreligion som stort set tegnede „Firmaet“ i 1800-tallet – og på mange måder viste sig at være en „skuffelse“. Alligevel havde han megen sympati for den kirkelige aktivisme som lå bag det kbh.ske kirkefond, hvis primære kildekrift („Kirkens Venner“s korrespondance) han 1955 ledsagede udgivelsen af med en grundig indledning. 1963 kom samleværket *Tro og tale*, hvor K. bidrog med en afhandling om Hans Tausens forkyndelse. Den sidste bog, *Kristendommens oprindelse*, 1963 (5. opl. 1967) indeholder ikke meget nyt, men giver klart udtryk for K.s syn på kontrasten mellem Jesu forkyndelse og det antikke åndsliv, platonisk og stoisk filosofi og kejserkult. Bind VIII (1900–1965) af Den danske kirkes historie skulle K. selv have skrevet, men døde forinden; nogle af hans forarbejder indgik i det bind P. G. Lindhardt 1966 udsendte. Posthumt foreligger

(1966) *Om tolerance* (dele deraf fandtes i Gylvendals Julebog, 1963), en samling af artikler udg. af Bodil Koch. Til det allerede nævnte forfatterskab – oversigten er langtfra fuldstændig – kommer også et meget omfattende medarbejderskab ved forskellige leksika: Dansk biografisk Leksikon (2. udg.), Salmonsens Konversationsleksikon, Den lille Salmonsens, Kirkeleksikon for Norden, Nordisk teologisk Leksikon, Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft, Religion in Geschichte und Gegenwart og en mængde bidrag til danske og udenlandske tidsskrifter og samleværker; desuden skrev K. jævnligt i dagblade (især i Politiken, hvis chefredaktorstol i øvrigt blev ham tilbudt). Han redigerede også flittigt: Dansk teologisk Tidsskrift, Teologiske Studier, Kirkehistoriske Studier, *Classica et mediaevalia*, *Ad Fortids Veje* og *Vor Viden*. 1958 blev han medlem af Videnskaberens selskab, af Det kgl. selskab for Fædrelandets historie og samme år formand for Selskabet for Danmarks kirkehistorie. Han sad i bestyrelsen for Gads fond, var en kort tid formand for J. Oskar Andersens fond, blev dr.theol. h. c. i Uppsala 1957, og ved sit eget universitet havde han talrige tillidsposter: i konsistorium og stipendiebestyrelse, efor for Nordisk kollegium (under krigen) og siden for Borchs kollegium.

K.s forfatterskab var præget af samme personlige engagement som hans undervisning og publikationsvirksomhed. Tit lå der en „hojaktuel“ situation bag de initiativer han tog. Trods alle ændringer, modifikationer men også radikaliseringer vedblev teologi for ham at være en „kirkelig funktion“ med et klart formål; det betød ikke afslag på de videnskabelige krav, men bevidsthed om at videnskab i forhold til virkeligheden er en bevidst indskrænkning af synsfeltet, begrundet i „det menneskelige Intellekts“ tilbøjelighed for sådanne afgrænsninger. Forfatterskabet samlede sig, udsprunget af en personlig interesse, om visse problemkrede; der er ikke mange sider af kirkehistorien han ikke har beskæftiget sig med, selvom han langtfra skrev om dem alle, men han nærmede sig altid problemerne ud fra bestemte synsvinkler: humanisme og kristendom, stat og kirke, de store nybrydende personligheder, de brede folkebevægelser. Han levede i en bestående spænding mellem humanisme og kristendom; det viste sig stærkt i de patristiske eller middelalderlige studier og i den spænding han så genoplevet i 1930'erne, da der i Europa forelå både en sekulær og demokratisk tænkning og – gennem nazismen – en vældig opmytologisering af „gudekongedømmet“. Hans store optagethed af Grundtvig lob videre i sansen for den kristelige og folkelige vækkelse og dens betydning for

det danske demokratis tilblivelse, men des mere kritisk blev han over for 1800-tallets (og nutidens) kulturelitte. Med sit arbejde ville han bidrage til en sand folkelig vækst, og med årene slog arven fra hjemmets kulturpjetisme stærkere igennem (H. A. Brorson blev ham som salmist kærere end Grundtvig), ligesom han videreførte faderens interesse for ydre mission i et stort og af personlige ofre præget arbejde for Santalmisionen. „Humanisme og kristendom – spændingen består. Mennesker er vi, og det var som medmenneske, at Gud åbenbarede sig“. Den samme spænding mærkes også i hans prædikener (flere er trykt); han havde siden sidst i 1930'erne gerne villet være præst – folkekirkens „velordnede anarki“, dens frihed og rummelighed tiltrak ham – men først 1958 lykkedes det ham at blive ordineret som hjælpepræst ved Holmens kirke.

Under og efter krigen gjorde K.s kamp for det danske demokrati for alvor hans navn kendt i offentligheden. Under tryk af den tyske besættelse og begivenhederne i sommeren 1940 opstod den nationale bølge og fra flere sider samlede kræfterne, ikke om aktiv modstand men om at bevare de kulturelle og nationale værdier; det skete i følelsen af at antiparlamentariske „genrejserpartier“, derunder det tysk-støttede naziparti, var ved at få vind i sejlene, og samlingsbestræbelsernes i første omgang vigtigste resultat blev Dansk ungdomssamvirke, en sammenslutning af alle danske ungdomsforeninger. K. indledte (18.9.) sine Grundtvig-forelæsnings, og tilstrømningen var så stor at de (som omgående blev trykt i Berl. Tid. og siden udgivet i Grundtvig-bogen) måtte dubleres. Indledningsforelæsningen var holdt i et højestemt sprog som ellers lå K. fjernt; den vendte sig mod 1930'ernes psykologiske og socialrealistiske opfattelse af begrebet „virkelighed“ og pegede på Grundtvig, „seeren der som livets kærne spejder har skuet ned i dybe kilder, skjalden der i myter og kvad formår at genskabe hvad han har skuet“, nemlig det danske menneskeliv som „vor“ egentlige virkelighed. I et samtidigt foredrag slog K. fast at nok skal kristendom og danskhed ikke blandes sammen, for evangeliet er en dom over alt menneske- og folkeliv, men samtidig et kald til ansvarlighed for netop dette liv. Dagens „virkelighed“ hedder Danmark, og han advarede mod „de vældige karle“ som nu fordømmer fortiden, men intet har at byde nutid og fremtid. For offentligheden havde K. dermed placeret sig som en mand der både var „national“ og „kulturel“, og samtidig repræsenterede den kirkelige tradition krisen påny havde gjort aktuel; desuden tilhørte han (uden endnu at være partimedlem) venstre

floj af socialdemokratiet, hvis forsvarspolitik i 1930'erne han dog ikke delte. Han måtte alt i alt anses som egnet til formand for ungdomssamvirket, og efter sit valg (okt. 1940) gav han det en anden linje end oprindeligt påtænkt: nationalismen var farlig, fordi den kunne udnyttes af nazismen og genrejserne, og den nationale bølge skulle i stedet „bruges“ til en „pågående og hård propaganda for det demokratiske styre“. Det drejede sig om at „politisere“ ungdommen; alene det rummede samlingsmuligheden, mens det religiøse og kulturelle snarere splittede. At det var rigtigt set fremgik bl.a. af at de kristelige ungdomsforeninger utvetydigt sagde fra og nægtede at deltage i „det selskab“ af alle slags foreninger hvor „det kristelige“ ikke kunne gøre sig gældende. K. beklagede, men forstod – bedre end de fleste – denne holdning; han fastholdt at „vi var danske for vi blev kristne“; derfor kunne man være uenige om så meget, men det var nok blot at være enige om demokratiet, dvs. om at „give dansk ungdom den opdragelse som et frit på folkestyret grundet samfund kræver“ (jfr. *Hvad er Demokrati?*, 1945). Synspunktet vakte kritik i samvirket, men K.s linje slog igennem, og han kastede sig ud i et rastløst oplysningsarbejde, især ved foredrag landet over (ofte flere på én dag); de havde, underforstået, aktuel baggrund, men var oftest historiske, skildrede Eskil og Absalon og valdemartidens kamp for at bevare Danmark frit overfor Tyskland eller middelalderens demokratiske og lovskabende tingmøder. Tilstrømningen var overalt formidabel, og det blev siden erkendt at K.s indsats var en væsentlig grund til at genrejserne og nazister tabte terræn.

Mens situationen skærpedes: 1941–43 hævdede K. ufortrødent at det ikke gjaldt om aktiv modstand, men at samles om „konge, regering og rigsdag“. Selv da Erik Scavenius i efteråret 1942 trådte til, bevarede K. sin tillid til regeringen (bl.a. fordi Knud Kristensen og Jørgen Jørgensen sad i den); før valget 1943 udfoldede han påny en intens politisk propaganda for at afstemningen kunne blive en magtfuld støtte til de på rigsdagen samarbejdende politiske partier, og i valgresultatet så han som en stor sejr. Men i sommeren 1943 gik situationen for alvor i skred, modstandsbevægelsen tog fart og under de forhold fremsatte K. sine mest angribelige (i alt fald mest angrebne) udtalelser: der er et politisk og et folkeligt embede; politikernes sag er at „klare ærterne“ inden for de rammer rigsdagen har afstukket; derfor kan de komme til at „krænke retten“, håne „friheden“, lyve om forholdene, for de skal finde „udveje“, ikke „finde sandheden“. Men „det folkelige embede“ har et andet

ansvar: at tale „om retten og friheden og menneskeligheden“. Udfordrende hed det: „vi står solidarisk med statsmændene i bundtheden til land og folk . . . vi tror fuldt og fast at politikerne i deres samarbejde (med tyskerne) har valgt den rette vej (når man ikke ville kæmpe den 9. april 1940) . . . men deres opgaver er ikke vore, så lidt som vore er deres. Der er stor forskel på embeder. Hver får passe sit og tage dets kår“. Ordene vakte uhyre kritik, og i et svar (*Vandene skilles*, 1943) til en af angriberne, K. E. *Logstrup, erkendte K. at den aktive modstand nu var stærkere end samlingspolitikken, men når man engang havde valgt neutraliteten skulle man ikke i sidste øjeblik koble sin „lille legevogn“ på det store „triumftog“. I et kommende opgør ville K. i alt fald ikke falde politikerne i ryggen: „eftersom jeg er ét med mine egne, vil jeg aldrig fornægte dem, hvad de end gør“; der kan meget vel komme den dag hvor regering og rigsdag siger nej og bliver fjernet; men så foreligger en helt ny situation. Den dag kom samme dag (28.8.1943) det lille skrift udkom. K. blev arresteret, sad nogle uger i Horserød og oplevede siden et forsøg på clearing-mord som han kun med yderste livsfare slap fra. Under de følgende diskussioner om retsopgøret hævdede han (heftigt modsagt af modstandsbevægelsen) at straffelove med tilbagevirkende kraft burde være utænkelige: tyskerne måtte drage ud som man havde ladet dem drage ind; danske „krigsforbrydere“ kunne i nogle tilfælde dømmes efter gældende lov, andre var hårdt nok ramt ved omgivelsernes foragt; efter besættelsen og under retsopgøret fastholdt han ubrydeligt at politikerne måtte vedgå arv og gæld for samlingspolitikens periode. Da straffelovstillægget (med tilbagevirkende kraft) kom, protesterede han voldsomt, dels i bogen *Jeg anklager Rigsdagen*, 1947, dels i opsigtsvækkende artikler i tidsskriftet *Frie Ord* I–III som han 1946–48 udgav sammen med Vilh. *Grønbech. Den situationsbestemte lovgivning oprørte ham, den måde hvorpå retsopgøret gennemførtes kaldte han et „juridisk galehus“ og især vendte hans kritik sig mod borgerskabets tale om „ansvar“ („plager Fanden jer, alle I pæne, anstændige, moralsk og økonomisk velhavende mennesker? Tror I, at vi har ret til at døme, til at gøre ansvaret gældende? Tror I, at vi har ret til andet end solidarisk at bøje hovedet? Hvor var vi henne den dag da hine voksede op i nød og synd og elendighed? Skulle vi nu sidde i vore magelige stole og pege fingre? Jeg siger igen: plager Fanden jer – eller hvad tænker I på?“). Et folk kan tåle at der pilles ved heltene, men „vi kan ikke finde os i at man tager kæltringerne fra os, for hvorledes skal det så gå med ansvaret“ –

det ansvar der på bramfrit dansk slet og ret betyder: „vi må have nogle vi kan hænge op. Der må være nogen som har skylden for at et så fortræffeligt folk er kommet ud i det uføre . . . det kan da ikke være vores skyld!“ Man kan ikke holde retsopgør uden at drage politikerne ind, eller inddrage alle fra kongehuset til de arbejdere der frivilligt påtog sig arbejde for tyskerne; det er uværdigt at politikerne nu siger at folk må forstå at „ordene ikke var ment som de var sagt“. Politisk moral betyder „sammenhæng . . . mellem ord og handlinger, at fortidens ord og handlinger er indkalkuleret i nutidens holdning“. Regering og rigsdag burde have sagt nej til de „historiske mytedannelser“, fx at politikerne hele tiden havde været de skrappeste frihedskæmpere. I øvrigt gav K. adskillige eksempler på ujævn behandling ved domstolene, på modstandspressens hysteri når dommene ikke var efter ønske og på besværet med at få de frifundne respekteret på arbejdspladserne.

Under og efter krigen deltog K. også livligt i den fortsatte diskussion om sekulariseringen som kirkelige kredse, ikke mindst barthianske teologer, bekæmpede ud fra det synspunkt at det er kirkens ret – og pligt – at forme eller dog øve indflydelse på samfundet. Ud fra Luthers lære om det åndelige og det verdslige regimente og Grundtvigs skel mellem kristeligt og menneskeligt-folkeligt sagde K. ja til sekulariseringen: samfundet skal styres med „ret og billighed“, fornuft og samvittighed; her yder evangeliet ingen hjælp, og desuden har de kristnes samfundssyn alt for tit gået ud på barmhjertighed, ikke retfærdighed, dvs. social tryghed, uddannelse og forsvarlige boliger; trods kristne enkeltpersoners strålende indsats har „den ugudelige og marxistiske arbejderbevægelse så vist udrettet mere“. Nok har kirkens forkyndelse ofte haft sociale og kulturelle virkninger, men nu ser det ud til at al kraft og initiativ er borte, og så kæmper man for „garantier“, for „magt og positioner!“ I den forbindelse henviste K. igen til forholdet mellem kristendom og humanisme og til den sokratiske dialog som tegn på at mennesket fra fornuft og samvittighed, også uden kristendommen, kender forskel på godt og ondt; Jesu forkyndelse forudsatte denne viden, og derfor skal kristne ikke optræde „som de sikre der kan klare det hele“ – socialt og politisk må de trække på lige hammel med alle andre.

Da Krogerup højskole stiftedes 1946 blev K. forstander; samtidig bestred han professoratet, og alle sine andre aktiviteter. Krogerup skulle efter hans begreb realisere Grundtvigs egentlige højskoletanke: en dansk borgerskole „for menneskelivet“, en skole der opdrager i hvad det vil si-

ge at være menneske og borger i Danmark, bestemt af landets sprog, historie og kultur, konkret og virkelighedsnært forstået; når det ikke i større omfang lykkedes at samle landbougdom på Krogerup hang det også sammen med, at K. stadig arbejdede for den sociale udbygning (især hvad angår uddannelses-, fritids- og boligproblemer); han var 1946–52 formand for ungdomskommissionen og lagde navn til et vidtgående reformprogram der imidlertid på det tidspunkt var for vidtgående og i landbokredse modte en forbitret modstand som 1950 bragte ham i uforsonlig konflikt med landbo- og husmandsforeningerne, netop på spørgsmålet om bolig og fritid. I sine sidste år beskæftigede K. sig også meget med u-landsproblemer (således i *Fremtiden formes*, 1962, 2. udg. 1964), især ud fra det synspunkt at kun en teknisk udbygning kunne løse u-landenes sociale problemer.

Efter 1956 vendte K. helt tilbage til universitetet og til en omfattende virksomhed gennem Institut for dansk kirkehistorie; han kunne være blevet Københavns biskop og der var tale om at give ham en fremtrædende diplomatisk opgave i udlandet, men selv dromte han om at tilbringe sine sidste embedsår i en rolig landsbypræstegård (og gjorde vistnok et forsøg på at realisere tanken). I virkeligheden var han træt; nok skrev og talte han omtrøst som før, men det kneb med kraft og initiativ. Gennem mange års uafsladelig slid og nattevågen havde han budt sit helbred mere end godt var, og han følte det med mismod, selvom han stadig kunne virke oplagt og veltilpas. Huset på Mols hvor han hvilede ud blev ham kærere og kærere, og på færgen mellem Grenå og Hundested ramtes han en sommerdag af det hjerteslag der endte hans liv. □Foto.

Bibliografi. Kirsten Frederiksen: Prof. dr.theol. H. K.s forfatterskab, 1967 = Tillæg til Kirkehist. saml. 7.r.VI. *Kilder.* Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1933 106. Interview i Gads da. mag., 1941 298–304. H. K.: Konstantin den store, 1952 (2. udg. 1961) forordet. *Lit.* Henrik S. Nissen og H. Poulsen: På dansk friheds grund, 1963. Torben Christensen i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1963 143–49. Povl Bagge i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1963–64 81–93. P. G. Lindhardt i Kirkehist. saml. 7.r.V, 1963–65 209–36. Samme sst. VI, 1966–68 168–90. Samme i Rodding højskoles årsskr. 1965 15–35. Samme i Den danske kirkes hist. VIII, 1966. H. K. og hans virke, red. Poul Koch, P. G. Lindhardt og Roar Skovmand, 1969.

P. G. Lindhardt

Koch, Hans Winding, 1867–1949, præst. *9.4.1867 i Vejstrup ved Kolding, †23.5.1949 i Kbh., begr. Frbg. kgd. F: sognepræst, sidst i Glostrup, provst L. *K. (1837–1917) og Caroline

H. Winding (1841–1922). ~18.2.1902 i Hellerup med Margrethe Schiøler (Margrethe *K.), *21.5.1869 i Kbh., †16.4.1951 i Hellerup, d. af vekselmægler Laurids Eiler Theodor S. (1835–1908) og Augusta Petrea Thalia Lehn (1839–1901). – Far til Hal *K. Bror til Anna *Koch Schiøler og Lucie *Horlyk.

K. voksede op i et hjem præget af gammeldags guds frygt og kultur, blev student (Nørrebros latin- og realskole) 1884 og cand.theol. 1890. I syv år var han derpå adjunkt på Herlufsholm og fik siden i England stærke indtryk af den anglikanske kirkes sociale indsats; han blev selv overbevist socialist – hvad han fx viste under den store lockout 1899 – men var altid kritisk over for socialdemokratiet. 1898 blev han hjælpepræst i Gentofte, 1901 sognepræst i Hellerup, 1905 i Nordby (Fanø), men 1909 atter sognepræst i Hellerup for så ved H. *Ostenfeldts udnævnelse til biskop (1911) at efterfølge denne som sognepræst ved Solbjerg, og 1925–37 tillige provst for Frbg. provsti. K. var en højst original prædikant, tilsyneladende ganske formløs, men med et tankevægtigt og altid aktuelt indhold i sin forkyndelse. Som forfatter foldede han sig ud i et klart og koncist dansk, tit med bidende polemik, og i lige grad vendt mod hvad han fandt underlodt i det kirkelige og uredeligt eller umoralsk i det borgerlige kulturliv. I sin præstegerning optog han de positive værdier af den nyere religionspsykologi, og såvel hans kulturbevidsthed som hans intime kendskab til engelsk kirkeliv og engelsk socialisme gav både hans skrift og tale et samfundsperspektiv som ikke dengang var almindeligt. 1911–17 redigerede han Kirkefundsbladet Plovfuren, tidens uden tvivl ypperste kirkelige organ, 1924–29 var han formand for Almindeligt dansk præstekonvent; som formand for Buddhismissionen var han i Kina, og til 1937 var han formand for foreningen af antimilitaristiske præster. Sin største indsats ydede han dog nok blandt den akademiske ungdom der i stort tal søgte hans kirke; ved de kristne studentermøder var han en skattet taler og 1919–24 var han formand for Danmarks kristelige studenterforbund der i denne sin glanstid omfattede ca. 1100 medlemmer. Her fik hans selvstændige personlighed, hans appel til ungdommens ideale sandhedssøgen og hans akademiske vid en frodig udfoldelse. Fra først af stod han positivt over for den dialektiske teologis og tidehvervsbevægelsens kritik af den teologiske liberalisme og ungdomsbevægelsens sentimentale religiøsitet, men i 1930erne kom det til et skarpt brud mellem K. og kritikerne. □Mal. af L. Tuxen, 1905 (Hellerup k.) og af Johs. Kragh, 1920. Buste af V. Gustafson. Foto.

Koch, Hans

Studerterne fra 1884. 1910 56. H. K. i Præsteforens.s blad, 1934 159f. Tidehverv, s.å. 63f. Poul Hartling og Johs. Müller: Sursum Corda, 1942 160f o.fl.st. N. J. Rald i Dansk kirkeliv mens tiderne skifter, 1949 122-24. P. G. Lindhardt i Den danske kirkes hist. VIII, 1966. – Papirer i Rigsark.

P. G. Lindhardt

Koch, Hans Henrik (Henni), 1836–1903, soofficer. * 28.12.1836 i Kbh. (Frue), † 24.9.1903 sst., begr. sst. (Holmens). F: arkitekt, etatsråd, senere konferensråd J. H. *K. (1787–1860) og Ida Wulff (1806–76). ~ 16.6.1877 i Reykjavik med Ragnhild Finsen, * 5.8.1858 i Sønderborg, † 19.7.1880 i Charlottenlund, d. af borgmester, senere landshovding og minister Hilmar *F. (1824–86) og Olufa Bojesen (1835–1908).

K. blev kadet 1850, sekondløjtnant med kongens æressabel 1856, løjtnant 1858, kaptajn 1873, kommandør 1885, kontreadmiral 1893 og viceadmiral 1897. Han sejlede som styrmand i kofardifart på Sydamerika 1858–60, var 1860–61 med fregatten Sjælland i Brasilien og Vestindien og 1864 med fregatten Jylland, med hvilken han deltog i kampen ved Helgoland 9.5. s.å. 1865–68 var han i fransk tjeneste, særlig i eskadren i østasiatiske farvande. Efter hjemkomsten var han to år skoleofficer ved soofficersskolen og 1870–72 næstkommanderende i fregatten Tordenskjold, chef kaptajn F. E. A. E. *Lund, for at udlægge telegrafkabler i østasiatiske farvande. 1872 var han næstkommanderende i korvetten Heimdal, kadetskib, n.å. chef for dampskibet Hekla, 1873–74 med fregatten Sjælland i Middelhavet, 1878 chef for kongeskibet Slesvig, 1881 og 1885 chef for kongeskibet Dannebrog, 1882 for skonerteren Diana til Færøerne og Island og 1887 og 1890 for panserskibet Ivar Hvitfeldt i eskadre. 1893 blev han chef for den flydende defension på Kbh.s red, 1895 chef for defensionseskadren og 1897 chef for soofficerskorpset og flådeinspektør (dvs. flådechef). S.å. chef for øvelseseskadren der bl.a. var i Stockholm i anledning af kong Oscar II's 25-års regeringsjubelium. K. var gennem mange år nært knyttet til kongefamilien. 1869 ledsagede han kronprins Frederik (VIII) til Stockholm i anledning af hans bryllup, 1874 ansattes han som guvernør (kavaller), senere som adjutant, hos prins Valdemar, og 1886–92 var han adjutant hos kongen. 1886–88 var han formand for bestyrelsen i Søofficersforeningen og 1886–95 medlem af so- og handelsretten. På grund af tunghorighed tog han 1899 sin afsked. Han var en repræsentativ og kultiveret officer hvis grundige kendskab til sit fag i forbindelse med interesse for kunst og litteratur gjorde ham særdeles egnet både til stillinger ved hoffet og til chef for soofficerskorpset. – R. 1864. DM. 1885.

K.² 1891. K.¹ 1894. S. K. 1899. □Buste af H. V. Bissen ca. 1840. Tegn. af Fredrika Bremer, 1849. Mal. af A. Schiøtt, 1853. Silhouet klippet af E. Ljung, 1886 (Fr.borg). Afbildet på H. Brasens mal. 1890–92 af en vildtparade 1889 (sst.). Foto.

Tidsskr. for sovæsen, 1904 22f. Henri Konow: Erindr. I, 1966. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

*Th. Topsøe-Jensen**

Koch, Jørgen Hansen, 1787–1860, arkitekt. * 4.9.1787 i Kbh. (Frels.), † 30.1.1860 sst. (Hellig.), begr. sst. (Ass.). F: skibsbygmester Jørgen Hansen K. (1745–1801) og Anne Cathrine Folkersen (1758–1809). ~ 15.8.1828 i Kbh. (Holmens) med Ida Wulff, * 11.10.1806 i Kbh. (Holmens), † 19.11.1876 sst. (Hellig.), d. af premierløjtnant, senere kontreadmiral Peter *W. (1774–1842) og Hanne H. Weinholdt (1784–1836). – Far til Henni *K.

Efter at have lært tomrerhåndværket kom K. på akademiet hvor han 1809 vandt begge sølvmedaljer og 1811 den lille guldmedalje. Som elev af C. F. *Hansen blev han af denne 1810 ansat som konduktør ved råd- og domhuset, senere tillige ved Frue kirke, men fortsatte samtidig sine studier ved akademiet og vandt 1816 den store guldmedalje. I nov. 1817 tiltrådte han en lang udenlandsrejse, først til Italien og derfra til Grækenland, hvilket dengang var ualmindeligt. Ved tilbagekomsten til Rom traf han akademiets præses, prins Christian Frederik (Christian VIII) hvis venskab han fra den tid nød godt af. Han fulgte med prinsen til Napoli, senere til Frankrig og England. I Italien blev han medlem af akademierne i Napoli og Firenze samt St. Luca i Rom. Prinsens bevågenhed og de grundige studier som K. havde gjort på rejsen, skaffede ham en god karriere både ved akademiet og på embedsbanken. Efter hjemkomsten i dec. 1822 blev han agreeret på projekter til et universitet og et museum, og 1823 blev han udnævnt til bygningsinspektør. Der var det usædvanlige ved denne udnævnelse at han samtidig fik titel af hofbygmester, samme dag som C. *Hornbech der havde været bygningsinspektør i en årrække. Ved akademiet blev K. medlem 1831 og professor 1835, da C. F. Hansen trak sig tilbage. 1844 blev han valgt til direktør for tre år, og skønt genvalg ifølge fundatsen ikke kunne finde sted, blev han 1847 udnævnt på ny ved en kgl. resolution, ligesom det et par gange var sket med C. F. Hansen. 1849 blev han udnævnt til bygningsdirektør, et embede der havde stået åbent siden C. F. Hansens død (1845), og virkede som sådan til 1856 da han tog sin afsked fra sine embeder. Han var den sidste hofbygmester og den sidste bygnings-

direktor. Siden den tid har bygningsinspektorenes stilling været den højeste inden for statens bygningsvæsen.

Et af K.s første arbejder var en udvidelse af Det kgl. bibliotek, efter at det ved kunstkammerets nedlæggelse havde fået rådighed over bygningsens overste etage. Han indrettede her (1827) to større og en mindre bogsal, alle med gallerier der støttedes af søjler i hjørnerne, ligesom i C. J. "Zubers „forgyldte Sal“ fra 1785. Ved bygningsens omdannelse til rigsarkiv er disse smukke interiorer forsvundet, dog er tyve doriske søjler og en del andet materiale senere fort til Koldinghus og benyttet ved indretningen af „den hvide Sal“. Ellers var K.s virksomhed som hofbygmester i de første år overvejende bestemt af hans forhold til prins Christian Frederik. Da dennes søn, prins Frederik Carl Christian (Frederik VII) 1828 holdt bryllup med Frederik VIs datter Vilhelmine, indrettede K. det Brockdorffske palæ på Amalienborg til dem. Det indre blev helt restaureret; K. skabte bl.a. et smukt trappeparti med søjler. Samtidig indrettede han en sommerlejlighed på Frbg. slot til prinseparret i de krumme fløje ved slotsporten, hvilket medførte en vellykket ombygning af denne. Da prinsen var blevet guvernør på Fyn og 1841 indgik sit andet ægteskab var det atter K. der indrettede deres lejligheder på slottet i Odense og på Frederiksgave ved Assens. Endelig restaurerede han Bernstorff slot som Christian VIII købte 1842. Af offentlige bygninger som K. har opført kan nævnes rådhusene i Store Heddinge og Rudkøbing, kirken i Sæby i Horns herred og de lærde skoler i Roskilde, Hillerød og Odense. Her fortsætter han C. F. Hansens retning. Mere selvstændig er han i sin interiørkunst som er fremgået af hans rejsestudier, dels i Italien, dels i Frankrig og England. Smukke eksempler kan ses på Amalienborg og i det fornemme palæ i Bredgade som han byggede 1835 for grosserer A. N. "Hansen (senere A. C. Gaméls ejendom).

K. deltog også i konkurrencen om et museum for Bertel Thorvaldsens værker, og det var ham der fik Frederik VI til at skænke „den kgl. Vogngaard“ til dette formål. At G. "Bindesbølls projekt blev foretrukket har sikkert været en skuffelse for K., så meget mere som han ikke i sin lange embedstid havde haft lejlighed til at opføre nogen større offentlig bygning. Hvor fin og smagfuld en arkitekt K. var ser man bedst af hans tegninger fx til skolen i Hillerød (i den Kochske samling på kunstakademiet). Som denne bygning nu ser ud, er den meget forringet ved en senere ombygning og forlængelse. – Justitsråd 1829. Etatsråd 1832. Konferensråd 1848. – En søn Peter Frederik K., * 22.4.1832, † 11.6.

1907, blev student 1850, cand.jur. 1857, s.å. sekretær i justitsministeriet, 1864 fuldmægtig. Efter 1869–71 at have været kst. vicepolitidirektør i Kbh. blev han assessor i Kbh.s kriminal- og politiret, 1878 i landsover- samt hof- og stadsretten, 1880 næstformand i sø- og handelsretten, 1885 assessor, 1897 justitarius i højesteret. 1882–98 sad han i borgerrepræsentationen, fra 1885 som formand. K. der var gift med en datter af Carsten "Hauch var stærkt kunstinteresseret og blev 1887 medlem af indkøbskomiteen ved Statens museum for kunst, af Glyptotekets bestyrelse og formand for kommissionen af 1886 om kunstakademiets ordning. R. 1880. DM. 1887. K². 1888. K¹. 1892. S. K. 1900. – R. 1828. DM. 1831. K. 1841. □ Mal. af Jul. Schoppe ca. 1820. Mal. af J. L. Lund udst. 1832. Afbildet på S. Schacks mal., 1843, af salvingen 1840 (St. mus.). Mal. af C. A. Jensen, 1846 (brændt på Fr.borg 1859). Afbildet på J. Sonnes frise 1846–48 (på Thorvaldsens mus.). Buste af H. V. Bissen 1847–48 (St. mus.; Fr.borg). Mal. af D. Monies, 1848 (udstillingsfonden, Charlottenborg), efter dette to litografier, det ene af I. W. Tegner. Tegn. af Fredrika Bremer, 1849. Tegn. signeret J. Kayser, 1852 (Fr.borg). Tegn. af J. V. Gertner udst. 1857. Mal. af J. Roed, 1860, og af E. Jerichau Baumann (Fr.borg).

Chr. Bruun og Ludv. Fenger: Thorvaldsens museums hist., 1892 20. Opmålinger, udg. af Odense bygningskoles elevforen. 1925 og 1929. Helga Stemann: F. Meldahl og hans venner I–II, 1926–27. Vilh. Wanscher i Artes I, 1932 94–97. Fr. Weilbach sst. 1933 58–61. Bj. Kornerup: Fr.borg statsskoles hist., 1933 = Fra Fr.borg amt 1933. Samme: Frederiksborg slot, 1936 50f. Amalienborg, red. Viggo Sten Møller, 1973 120–22. – Papirer i Kgl. bibl.

*Fr. Weilbach**

Koch, Johan Peter, 1870–1928, officer, opdagelsesrejsende. * 15. 1.1870 i Vestenskov ved Nakskov, † 13.1.1928 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: personel kapellan i Vestenskov, senere sognepræst, sidst i Vejby og Tibirke, Carl Bendix K. (1835–1912, ~ 2° 1875 med Anna Kristine Olivia Jensen, 1843–1923) og Elise Knudine de Teilmann (1835–73). ~ 1° 3.6.1897 i Kbh. (Vartov) med Agnete Koch, * 22.4.1871 i Kbh. (Holmens), † 29.10.1920 i Roskilde, d. af fuldmægtig i magistraten, senere inspektør ved Vartov Michael K. (1830–1913) og Anna Eleonora Elise Frederikke Münter (1844–1910). Ægteskabet opløst. ~ 2° 20.2.1909 i Kbh. (Cit.) med Marie Kristine Christensen, * 20.6.1874 i Kbh. (Frbg.), † 26.9.1949 på Frbg., d. af løjtnant, kontorchef i Creditkassen for landejendomme i Østifterne Frederik Ludvig C. (1837–88) og Marie Møller (1842–91).

Da K. var fem år gammel fik faderen kald på Mors hvor barndommens friluftsliv tidligt gav ham lyst til soen så han efter at have taget almindelig forberedelseksamen ved Viborg katedral-skole som frivillig lærling deltog i fregatten Fyens togt til Middelhavet 1885-86. Den somilitære lobebane måtte imidlertid opgives på grund af svigtende farvesans. K. aftjente sin værnepligt ved livgarden, blev 1890 sekondlojtnant i fodfolket og s.å. premierlojtnant. Han gennemgik siden officersskolens ældste klasse og dimitteredes herfra 1899, men trådte 1900 uden for nummer for at deltage i G. C. *Amdrups ekspedition til Østgrønland, hvorfra han hjembragte et betydeligt kortmateriale. 1903-06 gjorde han tjeneste ved generalstaben og foretog i dette tidsrum et fortræffeligt opmålingsarbejde i egnene om det vanskeligt tilgængelige Skeidarársandur og Vatnajökull i det sydlige Island; men Grønland lokkede stadig, og 1906-08 deltog han i Danmark-ekspeditionen til dettes nordostkyst. Under denne fik han lejlighed til at udføre den dåd som i hvert fald kartografisk blev ekspeditionens største indsats, nemlig den lange slæderejse i foråret 1907 fra Danmarkshavn til Kap Bridgman på Peary Land, hvorved det sidste større parti af Grønlands kyst blev kortlagt og landets onatur endeligt fastslået. Denne færd foregik samtidig med, at L. *Mylius Erichsen, Danmark-ekspeditionens leder, ad anden vej søgte til Peary Land. De to grupper mødtes 27.5.1907 ved Kap Rigsdagen og skiltes atter. Mens K. nåede tilbage til ekspeditionens udgangspunkt var det ikke tilfældet med det andet hold. K. drog ud i marts 1908 for at finde spor efter Mylius Erichsen og fandt liget af Jorgen *Bronlund af hvis dagbog det fremgik, at Mylius Erichsen og N. P. *Høeg Hagen var døde i november 1907. 1908 foretog K. en anden rejse over indlandsisen til den store, nyopdagede nunatak Dronning Louise land. Sit materiale fra Danmark-ekspeditionen har K. fremlagt i et par vægtige afhandlinger (Meddelelser om Grønland XLVI, 1917) som han – der 1907 var udnævnt til kaptajn – efter hjemkomsten udarbejdede, mens han gjorde tjeneste som lærer ved officersskolen og kompagnichef i Kbh. På Danmark-ekspeditionen var K. trådt i nært samarbejde og venskabsforhold til den tyske meteorolog og geofysiker Alfred Wegener hvis epokegørende hypotese om kontinentalforskydninger fra først af er grundet på K.s længdebestemmelser i Grønland, og i fællesskab fattede de planen til en ny ekspedition, hvis mål var et indgående studium af Grønlands indlandsis. 1908-12 var K. lærer ved Hærens officersskole. Ved tilskud fra staten, Carlsbergfondet o.a. lykkedes det at gennemføre denne nye ekspedition 1912-

13. K., som havde lært at skatte de islandske hestes hårdforhed, besluttede at bryde med tidligere principper for rejser over indlandsisen og anvendte heste til overfarten. Efter en prøvelse tværs over Vatnajökull i Island landsattes ekspeditionen nær Danmarkshavn. Det havde været hensigten at tilbringe vinteren på Dronning Louise land; men det viste sig umuligt at nå så langt i første omgang, og ekspeditionens hus måtte derfor bygges på selve isen. Derved blev den ikke blot den første som overvintrede på Grønlands indlandsis, men den blev desuden i stand til at foretage en række banebrydende iagttagelser over isens bevægelse og struktur. Foråret 1913 udførtes rejsen tværs over isen til vestkysten hvor nedstigningen fandt sted nær Upernavik. Om denne rejse har K. skrevet den populære bog *Gennem den hvide Ørken*, 1913. De videnskabelige resultater foreligger i Meddelelser om Grønland LXXV, 1930. Af K.s litterære produktion kan nævnes *Den danske Ekspedition til Dronning Louises Land*, 1913, og *Survey of Northeast Greenland*, 1917. Under verdenskrigen blev K. atter knyttet til generalstaben, denne gang i egenskab af stabschef ved 1. division (1915-17). Da han indså flyvningens fremtidsbetydning for kortlægningen lod han sig uddanne som flyver, tog militært flyvercertifikat 1917 og udnævntes s.å. til oberstlojtnant og leder af hærens flyvertjeneste (efter 1923 flyverkorps) hvor hans glimrende organisationsevne har haft grundlæggende betydning. Samtidig bibeholdt han dog sine arktiske interesser og var bl.a. et virksomt medlem af Thule-ekspeditionernes videnskabelige komité. 1923 udnævntes han til oberst. K. blev medlem af luftfartskommissionen 1919 og 1920 konsulent for ministeriet for offentlige arbejder i spørgsmål vedr. den civile luftfart. Som sådan sad han i flere indenlandske, nordiske og udenlandske kommissioner vedr. fly- og luftfartsforhold. K. var en usædvanlig mandig og retlinet personlighed, streng i sine krav, men mest over for sig selv, og altid rede til at række en hjælpende hånd. – F.M.2. 1908. R. 1914. DM. 1920. K². 1927. □Tegn. af Achton Friis, 1907 (Fr.borg). Buste af S. Ratsack (Officersforen.). Foto.

Achton Friis: Danmark-ekspeditionen til Grønlands Nordostkyst, 1909. Berl. tid. 14.1.1920. O. B. Boggild i Medd. fra da. geol. foren. VII, 3, 1928 233f. Andr. Lundager i Publ. om Østgrønland IV, 1936 115-31. Flyveåbnet. Hist. og udvikl., red. M. Friis Møller, 1966 80-87.

Hans Chr. Bjerg (Kaj Birket-Smith)

Koch, Jørgen 1909-71, fysiker. * 6.4.1909 i Kbh. (Skt. Jakobs), † 19.9.1971 sst. F: overretssagfører,

generalkonsul Harald K. (1878–1936) og Gerda Wienberg Andersen (1884–1946). ~3.5.1945 i Kbh. (b.v.) med lægesekretær Grete Kjær, *22.12.1912 i Kbh. (~1° 1939 med Mogens Hjerl-Hansen; ægteskabet opløst 1942), d. af vingrosserer Hættning Erik K. (1878–1958) og Camilla Schierbeck (1882–1976). – Bror til H. H. *K.

K. stammede fra en dansk embedsmandsfamilie med stærke og gamle traditioner og bar præg heraf, men også af opvæksten i et liberalt, internationalt miljø, idet faderen var retsformand i Danzig der var et internationalt fristatsområde under Folkeforbundets beskyttelse. De unge år han tilbragte i denne spændingsfyldte fristad skænkede ham en baggrund af forståelse for værdien af internationalt samarbejde, men gav nok også anledning til en vis skyhed over for stærkt emotionelt fremførte politiske engagementer og nogen skepsis med hensyn til troen på hurtige løsninger af hertil knyttede problemer. – K. studerede ingeniørvidenskab og fysik i Danzig og Berlin hvor han i de sidste år arbejdede under den store tyske fysiker G. Hertz. 1933 blev han diplomingeniør og 1936 dr.ing. S.å. blev han ansat ved universitetets institut for teoretisk fysik (nu Niels Bohr institutet), blev lektor sst. 1941 og afdelingsleder 1953. 1942 blev han dr.phil. på et betydningsfuldt arbejde om masse-spektrografisk isotopadskillelse. 1951–52 var han videnskabelig medarbejder ved Massachusetts Institute of Technology i laboriet for kernefysik. 1959 blev han medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber. – K. efterfulgte 1957 H. M. *Hansen som professor i fysik ved Kbh.s univ. og bestyrer for universitetets biofysiske institut. 1963 flyttedes instituttet til H. C. Ørsted institutet ved dets oprettelse – og i hvis indretning han i øvrigt havde taget stærkt del, idet det skiftede karakter fra at være et rent biofysisk institut til et institut der vel skulle stå til rådighed med sagkundskab og undervisning inden for grænseområder mellem fysikken og de medicinske og geografisk-naturhistoriske fag, men hvor også de rent fysiske emner, der optog ham og hans medarbejdere, skulle tages op. Denne nyordning må ses i lyset af, at der ved det medicinske fakultet var oprettet et professorat i medicinsk fysik. Institutet skiftede herved navn til Fysisk laboratorium II.

K.s omfattende forskning vedrørte i særdeleshed frembringelsen og anvendelsen af hurtige ioner, mulighederne for at adskille disse ved deres forskellige afbøjninger i elektriske og magnetiske felter (massespektroskopi) og de virkninger der opstår, når forskellige stoffer, særlig faste stoffer, beskydes med dem. Og han opnåede her be-

tydelige resultater, ofte fremført i det internationale samarbejde hvori han tog stærkt og påskønnet del. Fra 1953 til sin død var han konsulent for sundhedsstyrelsen, for civilforsvarsstyrelsen 1950–59 og medlem af forsvarrets forskningsråd 1952–55. Hans virkefelt i disse sammenhænge vedrørte i særdeleshed problemerne om radioaktive isotopers brug og kontrollen hermed samt strålingsbeskyttelse. Inden for disse områder ydede han en betydelig indsats, ikke mindst da det amerikanske B-52 fly med en last af kernevåben 1968 styrtede ned uden for Thule. Som leder af et hold af danske eksperter løste han de her ved opståede problemer med stor faglig indsigt og diplomatisk dygtighed. – I sin væremåde var K. præget af en venlig, lidt reserveret høflighed med opretholdelse af lidt mere konventionelle omgangsformer, end det er skik i vore dage. Men lærte man ham nærmere at kende, viste det sig at han hørte til den ret sjældne type af mennesker der med alderen anlægger et livssyn, stedsvidere præget af humor, selvironi og resigna-tion over for uundgælige ændringer. □Foto.

Mogens Pihl i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1972 93–96. K. G. Hansen, E. Juel Henningsen, H. Hojgaard Jensen og N. O. Lassen i Fysisk t. LXX, s.å. 97–120 (heri bibliografi).

Mogens Pihl

Koch, Karl Wilhelm, 1878–1945, litograf. *6.11.1878 på Frbg., †2.5.1945 i Kbh. (Cit.), begr. på Frbg. (Solbjerg). F: teglværksejer, senere inspektør ved Frbg. Assistens, senere Solbjerg kgd. Rudolph Sigvard K. (1837–1917) og Martha Charlotte Jensen (1845–88). ~13.7.1903 i Brooklyn med Bertha Marie Andersen, *14.10.1872 i Brede, †3.12.1957 i Augustenborg, d. af smed, senere købmand Peter A. (1844–1903) og Olivia Agnete Johanne Hansen (1846–1914).

K. tog præliminæreksamen fra Schneekloths skole. Efter at være blevet cand.polyt. 1903 rejste han til Amerika hvor han opholdt sig i fem år og en tid lang var ansat hos et rådgivende ingeniørfirma i New York City. 1909 dannede han i Kbh. sammen med ingeniør P. A. *Tutein firmaet *Tutein & K.* Reproduktionsanstalt og Kliché-fabrik. 1919 blev han eneindehaver. Han interesserede sig i sine yngre år meget for gymnastik og rosport og var 1910–12 formand for Polyteknisk roklub. 1917 blev han formand for dansk litografisk principalforening, og da denne 1927 forandrede navn til Dansk litograflaug var K. dermed oldermann for dette. 1923 afløste han oldermann, bogbindermester P. O. Olsen som formand for Håndværkerforeningen i Kbh. Om hans virksomhed her er der ved given lejlighed fra kompetent side udtalt følgende: „Han er til-

Koch, K. V.

pas ærgerrig på foreningens vegne, har et omfattende initiativ, er ikke bange for at vove pelsen, er dygtig stædig, når han mener, hans standpunkt kan forsvares, og endelig meget lydhør for alt, hvad der kan gavne håndværkerstanden". I K.s formandstid fik Håndværkerforeningen et nyt hjem ved at erhverve det Moltkeske palæ og omdanne det til foreningsbygning med selskabslokaler. – K. var bestyrelsesmedlem i en række af håndværkets og industriens institutioner og organisationer, deriblandt Teknologisk institut (næstformand), Det tekniske selskabs skole, Industrirådet, fællesrepræsentationen, Håndværkerbanken og Dansk arbejdsgiverforening, og han sad i bestyrelserne for landsforeningen Dansk arbejde og Dansk luftværns Kbh.-kreds m.m. Han var handelskyndig meddommer i østre landsret. 1930–32 var han medlem af folketinget (konservative folkeparti). – R. 1922. DM. 1931. K². 1940. □Mal. af V. Irminger, 1928 (Håndværkerforeningen, Kbh.), Rud-Petersen, udst. 1941 og Mary E. Havning, udst. 1943 (fællesrepræsentationen for da. håndværk og industri). Foto.

Sv. Dyring i Dansk bogtryk III, 1924 169f. Håndværkerbladet. Medlemsbl. for håndværkerforen. i Kbh. 15.4.1924 og 1.11.1928. Tutein & Koch. Reproduktionsanstalt og clichéfabrik 1909–34, 1934. Håndværkerforen.s æresfest for K. V. K., 1942. Eigil B. With i Ingeniøren LIV, 1945 A 219. Danm.s håndværk og industri, s.å. 88f. De grafiske fag, s.å. 153f. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

C. A. Clemmensen*

Koch, Hans Ludvig Schielderup Parelius, 1837–1917, præst, kirkehistoriker. * 29.7.1837 i Vodder, † 19.10.1917 på Frbg., begr. sst. F: sognepræst, sidst i Nørre Vedby, provst Hans Peter Gyllembourg K. (1807–83, ~ 2° med Anne Oline Parelius, 1823–61) og Karen Magdalene (Lene) Amalie Parelius (1813–46). ~ 21.4.1866 i Højer med Caroline Henriette Winding, * 28.1.1841 i Højer, † 19.3.1922 på Frbg., d. af læge Johannes Cramer W. (1812–85, ~ 2° 1855 med Marie Theresia Aarss, 1830–1908) og Amalie Magdalene Christiane Caroline Feddersen (1815–53). – Far til Hans *K., Anna *Koch Schiøler og Lucie *Hørlyk. Halvbror til Emil *K.

K. der seks år gammel flyttede med sin far fra Vodder i Sønderjylland til Sønder Kirkeby på Falster, blev student 1856 fra Nykøbing F., cand. teol. 1861, deltog i krigen 1864, var derefter huslærer på Sjølundgård ved Kolding, havde fra 1866 en privatskole i Vejstruprød tæt ved grænsen, var højskoleforstander i Brøns syd for grænsen 1868–70, indtil skolen blev lukket af preusserne, blev 1871 kaldskapellan i Nykøbing F., 1876 sognepræst i Skelby og Gedesby på Falster,

1880 i Brønshøj og Rodovre, 1892 i Glostrup. Fra 1883 til sin afsked som præst 1908 var han provst for Smorum og Sokkelund herreder. K. var en præst af fast, ortodoks tro med evne til at forkynde ordet jævnt og klart: i forholdet til sine menigheder var og ville han være den gammeldags sognepræst uden ensidig tilknytning til nogen vækkelsesretning; ikke teologisk, men som praktisk kirkemand havde han tilknytning til idealer fra den oplysningstid hans studeringer førte ham ind på at skildre. Han begyndte tidligt at skrive, udgav 1867 et polemisk skrift mod Rasmus *Nielsen (1809–84) *Theologien er dog en Videnskab*. 1877 et skrift mod brandesianismen, *Kristendommen og „den frie Tanke“*. Sin betydelige virksomhed som historisk forfatter indledte han 1876 ved et skrift om biskop N. E. Balle der dog endnu ikke bærer vidne om meget dybtgående studier. Herefter fulgte *Den danske Kirkes Historie 1801–1817*. 1879–80, et skrift om den danske landsbyskole indtil 1848 (1882) og *Den danske Kirkes Historie 1817–1854*. 1883; 1914 kom *Oplysningstiden i den danske Kirke 1770–1800*, hvori K. selv ville se sit egentlige hovedværk. Det er ved de nævnte kirkehistoriske skrifter, hvortil slutter sig mange bidrag i Kirkehistoriske Samlinger, et hovedformål for K. mod gængse forestillinger at skildre rationalismen ikke blot som et kirkeligt forfald, men også som en bevægelse der sætter gavnlige frugter for eftertiden ved at øve tolerance, samvittighedsfrihed, praktisk social kristendom.

En trang til at yde retfærdighed og give oprejsning præger i det hele K.s forfatterskab. I *Kong Christian VI.s Historie*, 1886, bortrydder han forud for Edvard *Holm gamle vrangforestillinger om pietismens konge og tilkender ham en historisk plads som repræsentant for „Enevælden i sin agtværdigste Skikkelse“. Også en Frederik Vs historie fik han skrevet, men aldrig udgivet, hvorimod han i *Historisk Tidskrift* har offentliggjort en række afhandlinger vedrørende dansk historie i 1700-tallet, således 1889 om censuren under Frederik V, 1891 om Frederik VIs barndom og ungdom, 1892 om Schack-Rathlou, 1894 om Struensees parti. 1896 udgav han en levnedsskildring af Anders Sandøe Ørsted, trods den noget flygtige form måske hans betydeligste skrift hvor han i bevidst modsætning til den nationalliberale agitations vrængbillede har fremhævet den fasthed i anskuelser, det mod og det frisind som i virkeligheden prægede enevældens store jurist. K.s litterære produktion omfattede bl.a. også talrige bidrag til Dansk biografisk Lexikon, et kirkehistorisk skrift om grundtvigianismen og Indre mission (1898) og en smukt fortalt selvbiografi *En gammel Præsts Erindringer*,

1912. K. blev 1908 medlem af Danske selskab og umiddelbart for sin dod æresdoktor i teologi ved Kbh.s univ. K.s styrke var ikke nøjagtighed i alle enkeltheder, men han forstod, hvad enten det drejede sig om kirke- eller profanhistorie, at få noget væsentligt og interessant ud af de emner, han behandlede. – R. 1891. DM. 1910. □Foto.

L. K.: En gammel præsts erindr., 1912 (selvbiografi). Samme: Mit soldaterliv 1863–64, udg. Poul Koch, 1964 (breve). – Aage Friis i Hist. t. 9.r.1, 1919 225f. Ellen Jørgensen: Historiens studium i Danm. i det 19. årh., 1943 (fot. optr. 1964). – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Hans Jensen**

Koch, Laurids Johannes, 1875–1969, præst, teologisk forfatter. * 10.1.1875 i Vejrum ved Struer, † 13.7.1969 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: sognepræst i Vildbjerg og Vejrum, senere stiftsprovst i Ribe, Christian Frederik K. (1827–95) og Anna Emilie Echardine Balslev (1834–97). ~ 1.12.1899 i Nordby på Fano med Marie Cathrine Gotfredsen, * 9.1.1874 i Nordby, † 16.5.1953 på Diakonissestiftelsen, d. af købmand, senere sparekassedirektor Christen Christian G. (1842–99) og Ingeborg Cathrine Debell (1841–1915). – Bror til Carl *K. og G. *K.

K. blev student (Ribe) 1892 og cand.teol. 1899, var så lærer på Fano og i Esbjerg, blev 1901 hjælpepræst og 1906 residerende kapellan ved Vor Frue kirke i Odense og 1902–06 forstander for missionsskolen sst. 1913 blev han forstander for førstepræst ved Diakonissestiftelsen. Som præst virkede han stærkt gennem en gedigen forkyndelse med ualmindelig evne til saglig og aktuel behandling af bibelteksterne, og som leder af Diakonissestiftelsen viste han store administrative evner; fra først af satte han al sin energi ind på at lægge diakonissernes undervisning op på et højt plan, og på hans initiativ gennemførtes store udvidelser af stiftelsens hospital for stadig at holde det på højde med udviklingen. Også hans redaktion af stiftelsens værdifulde årbog bidrog i vide kredse til at skabe respekt for institutionen.

K. var en fremragende ekseget som især i studiet af Paulus lagde grundige kundskaber, indtrængende analyse og store pædagogiske evner for dagen. Herom vidner foruden mange mindre afhandlinger de to skrifter: *Paulus, et Livsbillede*, 1910 og *Paulus som Karakter*, 1917. Særlig betydning fik den store fortolkning til 2. Korintherbrev (1914–17, 3. udg. 1958) og fortolkningerne til Johannesbrevene (1943) eller til Galaterbrevet (1958). Desuden drev han kirkehistoriske studier: *Biskop Harald Stein og Diakonissestiftelsen*, (Diakonissestiftelsens Aarvog 1916–17), *Søster Sophie Zahrtmann*, 1925, men især dyrkede

K. Brorson: *H. A. Brorson og hans Psalmer*, 1918, *Salmedigteren Brorson*, 1931 (2. udg. 1932) og *Brorsonstudier*, 1936. Det faldt derfor naturligt at han for sprog- og litteraturselskabet kom til at udgive Brorsons Samlede skrifter I–III, 1951–56, hvortil 1960 føjedes et uddrag af Brorsons Visitatsberetninger og breve. 1938 skildrede han i *Tro og Tjeneste* Diakonissestiftelsens historie indtil 1891, og i 1948 kom den værdifulde mindebog om hjemmet og især faderen, *Under Præstegaardens Tag*. 1919–55 var K. censor ved teologisk embedseksamen og 1948–53 vikarierede han – med en i denne stilling usædvanlig succes – som forstander for pastoralseminariet. Ved universitetsjubilatet 1929 kreeredes han til dr.teol. h.c., og flere gange var han bispekandidat; der er næppe tvivl om at hans principfaste og markante holdning var årsag til at han aldrig opnåede valg. Udadtill kunne K. virke både kølig og myndig; den som kom på nærmere hold mødte i ham en human og hjertevarm personlighed. – R. 1924. DM. 1933. K². 1943. □ Foto.

Selvbiografi i Promotionsfesten i anledn. af Kbh.s univ. 450 års jubilæum, 1930 33f. L. J. K.: *Under præstegaardens tag*, 1948 (2. udg. 1949). – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

P. G. Lindhardt

Koch, Svend Lauge, 1892–1964, geolog, Grønlandsforsker. * 5.7.1892 i Kærby ved Kalundborg, † 5.6.1964 på Diakonissestiftelsen, begr. Hørsholm kgd. F: kapellan, senere valgmenighedspræst i Ubberup Carl *K. (1860–1925) og Elisabeth C. Knauer (1861–1935). ~ 1° 16.8.1924 i Stockholm (Djursholm) med Eva Birgit Sofia Kewenter (antog mormoderens navn), * 3.11.1897 i Stockholm, † 13.5.1933 i Kbh. (Johs.), d. af professor Carl Filip Gunnar Andersson (1865–1928) og Anna Tabita Glassel (1863–1920). ~ 2° 6.1.1936 på Frbg. (Emmausk.) med Ulla Richert, * 22.8.1913 i Stockholm (~ 2° 1943 med jur.kand. Leonard Magnus Wærn, 1914–73), d. af statssekretær, senere svensk gesandt i Berlin Arvid Gustaf R. (* 1887) og Sara Margareta (Margit) Nisser (1888–1965, ~ 2° 1926 med major, senere oberst Sven Ramström, 1886–1965, ~ 1° 1913 med Gunilla Teresia Een, 1884–1920). Ægteskabet opløst 1940. ~ 3° juni 1944 med Edith Mary Nielsen, * 20.1.1902 i Slagelse (Skt. Mikkels), † 22.7.1976 i Gentofte, d. af bager Carl Theodor N. (1878–1959) og Emily Birthe Mortensen (1882–1948).

K. blev student 1911 fra Ribe, magister i geologi 1920 og dr.phil. 1929. Allerede 1913 sendtes han af Eug. *Warming til Grønland for at samle tertiære planteforsteninger på Disko og benyttede samtidig lejligheden til at studere gletscherne. I

de følgende år foretog han sammen med Therkel Mathiassen en undersøgelse over bopladsen i Mullerup mose ved Slagelse og kom til det resultat at Mullerupkulturen stammer fra boreal tid, s: fra fyrretiden (Medd. dansk geologisk forening V, 1916). K.s interesser lå dog på Grønland, og 1916–18 deltog han som geolog og kartograf i Knud Rasmussens 2. Thule-ekspedition til nordkysten af Grønland hvor han kortlagde en stor del af fjordområderne og studerede områdets geologiske opbygning. Ekspeditionens tragiske forløb, to af deltagerne omkom, skabte et modsætningsforhold mellem K. og Knud Rasmussen. Efter hjemkomsten planlagde han Jubilæumsekspeditionen til Nordgrønland for at få afsluttet kortlægningen af Grønlands kyst 200 år efter Hans Egedes ankomst til Grønland 1721. Denne ekspedition gennemførtes heldigt af K. og tre grønlandere 1920–23 og gik fra Inglefield Golf mod nordost langs kysten til Peary Land, mens hjemturen lagdes over indlandsisen og blev gennemført trods store vanskeligheder. Det lykkedes på denne ekspedition ikke blot at afslutte kortlægningen af kysten, men K. fastslog tillige at der langs hele nordkysten af Grønland, som formodet, strakte sig en sammenhængende foldekæde hvis alder K. mente var kaledonisk, således at den skulle være samtidig med den skandinaviske fjeldkæde. Desuden opdagede K. at den lavning som Peary havde anset for at være et smalt sund (Peary-kanalen) der skulle adskille Peary Land fra Grønland, i virkeligheden var en mægtig dal med en langstrakt sø. Tidligere havde andre godtgjort at Peary Land var landfast med Grønland, men K. bragte ved sine undersøgelser den fulde klarhed over spørgsmålet om Peary-kanalen. Denne ekspedition, som hjembragte et stort kortmateriale og mange forsteninger m.v., bragte K. frem i første række blandt Grønlandsforskerne, og han hostede megen anerkendelse i ind- og udlandet for sit arbejde. 1924–25 holdt han således efter indbydelse forelæsninger ved amerikanske og 1926 ved polske og tjekkoslovakiske universiteter; 1926 blev han udnævnt til honorarlønnet geolog for Grønland og ansat under Grønlands styrelse. Efter at K. havde udarbejdet en omhyggeligt gennemtænkt plan til en detaljeret geografisk og naturhistorisk undersøgelse af det nordlige Østgrønland stod han i de følgende år som leder af og deltager i en række ekspeditioner der fik den allerstørste videnskabelige betydning. 1926–27 ledede han en ekspedition med hovedkvarter i den nyanlagte koloni Scoresbysund. Hans to medarbejdere foretog geologiske undersøgelser i det store fjordområde vest for kolonien, mens han selv efter at have lagt depoter ud i efteråret

1926 næste forår gennemførte en slæderejse i fjordkomplekserne nord herfor helt op til Danmarkshavn (77° n.b.). Han blev på denne tur klar over at det centrale Østgrønlands fjordområde gennemskar et stort aflejringsbassin som var blevet stærkt foldet i kaledonisk tid hvorved bjergarterne for en dels vedkommende var blevet omdannet til gnejser. 1929 genoptoges undersøgelserne i Østgrønland med en skibsekspedition til egnen mellem Davy sund og Sabine oen og 1930 til egnen mellem denne ø og Kong Oscars fjord. Disse meget udbytterige ekspeditioner, hvortil det også lykkedes K. at skaffe betydelige private midler, blev fortsat med den omfattende treårsekspedition til Christian Xs Land 1931–34 som finansieredes af Carlsbergfondet og af statsministeriet der bl.a. stillede to skibe til ekspeditionens rådighed, samt af privatpersoner. I dette stort anlagte og heldigt gennemførte undersøgelsesarbejde deltog et betydeligt antal danske og udenlandske kartografer, geologer, zoologer, botanikere og arkæologer. Der fandt overvintring sted gennem tre år mellem 1931 og 1934 på Ellø og Eskimonæs samt 1932–33 tillige på Hochstetter Forland (Kulhus). Til kortlægningsarbejdet og den geologiske recognoscering anvendtes for første gang flyvemaskiner i Grønland idet marinen havde udlånt to Heinkel hydroplaner med besætning til ekspeditionen. Det store videnskabelige materiale der blev indsamlet på denne ligesom på de foregående ekspeditioner gav arbejde til et endnu større antal specialister, og resultaterne fylder talrige bind af Meddelelser om Grønland hvoraf flere bind omfatter meddelelserne fra treårsekspeditionen. Af særlig betydning blev fundene af nogle af de mest primitive og ældste firlemmede dyr i devone jordlag i Franz Joseph fjord. Fremhæves må endvidere at disse undersøgelser blev af betydning for udfaldet af Haagdommen 5.4.1933 hvorved nordmændenes okkupation af Nordøstgrønland i juni 1931 blev erklæret for retsstridig. I årene efter treårsekspeditionens afslutning fortsattes undersøgelserne i Østgrønland indtil de blev standset af 2. verdenskrigs udbrud.

K. havde med stor personlig indsats og megen dygtighed gennemført sine mange ekspeditioner uden uheld, og for denne indsats hostede han både herhjemme og i udlandet berettiget og fortjent anerkendelse. Bevidst eller ubevidst arbejdede han sig imidlertid med tiden ind i en tiltagende isolation, til sidst i en markant selvovervurdering. Han lagde sig ud med Knud Rasmussen og Ejnar Mikkelsen som han i virkeligheden anså for at være amatører, mens han selv var professionel. Han brød med ungdomsvennerne Therkel Mathiassen og Kaj Birket-Smith, begge

deltagere i 5. Thule-ekspedition. Sammenstødet med hans egentlige fagfæller, geologerne, må bl.a. ses på denne baggrund. K.s egen teoretiske geologiske viden var begrænset. Med publiceringen af Grønlandsbindet i serien *Geologie der Erde*, 1935 bragte han sig i konfrontation med geologer, blandt hvilke adskillige besad større fundamental geologisk indsigt end han selv. Bogen rummede grelle uenigheder og gik på flere områder tidligere forskeres arbejde i Grønland for nær. En gruppe af hans fagfæller følte at de måtte sige fra. Bogen fremkaldte en skarp kritik i form af en anmeldelse i *Medd. fra Dansk geologisk Forening*. Sagen vakte stor offentlig opsigt; men i stedet for at svare på kritikken stævnedes K. kollegerne for injurier. 8.3.1937 fri fandtes de ved ostre landsret, men da sagen appelleredes til højestetret kendtes nogle af de i forbindelse med anmeldelsen fremsatte udtalelser til dagspressen ubeføjede, mens retten undslag sig for at tage stilling til den faglige kritik. Der var fra geologernes side blevet lagt op til en alvorlig, kollegial droftelse. Efter at to retsinstanser havde talt var denne pointe nærmest gledet ud af sagen som nu var kommet til at dreje sig om at drage grænserne for videnskabelig ytringsfrihed i almindelighed.

Efter krigen blev der 1946 (af ministeriet Knud Kristensen) nedsat et udvalg til ledelsen af en fremtidig, systematisk geologisk undersøgelse af Grønland; denne påbegyndtes samme år i såvel Vest- som Østgrønland. 1965 oprettedes der et selvstændigt direktorat under ministeriet for Grønland: Grønlands geologiske undersøgelse, forkortet til GGU. K. fik imidlertid intet at gøre med denne institution, men sideløbende fik han lov til med hjælp af schweizeren dr. John Haller (senere professor ved Harvard) at tilendebringe kortlægningen af den østgrønlandske fjordzone som han havde påbegyndt tidligere. Ud over de videnskabelige beretninger om forskningsresultaterne, hovedsagelig i *Medd. om Grønland*, har K. udgivet en beretning om jubilæumsekspeditionen under titlen *Nord om Grønland*, 1925 samt *Vi flyver over Isbjørnens Land*, 1934 og *Fra Lissabon til Peary Land*, 1939. K. var en ekspeditionsleder af format, dertil en geolog med et usædvanligt anlæg for at se de store linjer i ukendte og uvejsomme landområder. Gennem retssagen mod kollegerne og følgerne af den rantes han af en ublid skæbne; men det må i sandhedens navn siges, at det ikke var uforskyldt. – Dr.h.c. ved universitetet i Basel 1960, ved McGill universitetet i Canada 1963. Det grønlandske selskab til delte ham Rink-medaljen 1961. – F.M.I. 1923. R. 1927. DM. 1933. F.M.2. 1935. K. 1956. K'. 1962. □ Tegn. af Achton Friis, 1919. Mal. af

Johs. Glob, 1932 og af Edv. Saltoft, 1933. Lino-leumssnit af K. J. Almqvist, 1936. Tegn. af Otto Christensen, 1952 (Fr.borg). Foto.

Kilder. L. K. i *Naturens verden* II, 1918 494–509 (2. Thule-ekspedition); sst. 1923 49–76 (jubilæums-ekspeditionen); *Geografisk t.* XXIV, 1918 220–29 (2. Thule-eksp.); sst. 1924 114–17 208–18 (jubilæums-eksp.); *Medd. om Grønland* LXX, I, 1927 (jubilæums-eksp.); sst. LXXIV, 10, 1930 173–206 og 16 383–94; sst. LXXVI, 6, s.å. 225–82 (Østgrønlands-eksp.).

Lit. O. B. Boggild m.fl. i *Medd. fra da. geol. foren.* VIII, 1935 483–512 548–76 (anm. af K.s *Geologie von Grönland*; jfr. *Højesteretid.*, 1938 249–81). Med treårsekspeditionen til Chr. Xs land, red. G. Thorson m. fl., 1937. Helge Larsen i *Grønland* VIII, 1964 315–20. F. Müller i *Arctic* XVII, Montreal s.å. 291f. T. Harris i *Nature* CCIV, London s.å. 21. Niels Nielsen i *Geografisk t.* LXIV, 1965 XIII–XV (heri bibliografi). C. O. Dunbar i *Bulletin of the geol. society of America*, N.Y. 1966 145–54. S. A. Andersen i *Naturhist. tid.* XXX, 1966 25–28. Tove Birkelund i *Oversigt over Vidensk. selsk.s virksomhed*, 1975–76 74f. A. Noe-Nygaard i *Kbh.s univ.* 1479–1979, red. Sv. Ellehoj XIII, 1979 354–56.

Papirer i Rigsark. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Dan Laursen (S. A. Andersen)

Koch, Margrethe, 1869–1951, sygeplejerske. *21.5.1869 i Kbh., †16.4.1951 i Hellerup, begr. Frbg. kgd. F: vekselmægler Laurids Eiler Theodor Schioler (1835–1908) og Augusta Petrea Thalia Lehn (1839–1901). ~18.2.1902 i Hellerup med sognepræst, senere provst Hans *K., *9.4.1867 i Vejstrup ved Kolding, †23.5.1949 i Kbh., s. af sognepræst, provst L. *K. (1837–1917) og Caroline H. Winding (1841–1922). – Mor til Hal *K.

K. var i nogle år elev på Frk. Zahles privatlærerindekursus, indtil hun 1897 rejste til USA for at blive uddannet til sygeplejerske ved The Presbyterian Hospitals sygeplejerskole, New York City. Efter en treårig uddannelse med afsluttende eksamen var hun 1900–01 ledende sygeplejerske ved samme hospitals operationsafdeling. Efter sit giftermål blev K. bosat på Fanø. Derfra sendte hun en række artikler til den københavnske dagspresse om oprettelse af sygeplejerskoler efter amerikansk monster. Skolerne skulle ledes af en sygeplejerske der samtidig skulle have ansvar for sygeplejen på det hospital hvortil skolen var knyttet. Dette forslag stemte nøjagtigt overens med Dansk sygeplejeråds (DSR) synspunkter, og da K. nogle år senere flyttede til Kbh. blev hun stærkt engageret i DSRs arbejde, først som sekretær (1909–11) og senere som redaktør af *Tidskrift for Sygepleje* (1924–33). I sidstnævnte periode var hun tillige protokolfører ved alle DSRs bestyrelses- og repræsentantskabsmøder. I kraft af den viden, hun således havde erhvervet sig, blev K. 1933 ved Charlotte *Muncks pludselige død valgt til formand for DSR. Allerede 1934

Koch, Margrethe

måtte hun dog nedlægge hvervet af helbredsmæssige grunde, men skont hendes formandstid blev kort, kom den dog til at udgøre et betydningsfuldt kapitel i DSRs historie. Den 26.4.1933 vedtog landstinget således lov om statsautorisation af sygeplejersker, og hermed afsluttedes det arbejde som DSR havde påbegyndt 1907 for at opnå statsanerkendelse af sygeplejersker, et arbejde K. havde deltaget i med stor interesse og dygtighed. Det var også i K.s tid man i DSR begyndte at drofte, hvilke skridt man skulle tage for at skaffe sygeplejerskerne bedre lønforhold og kortere arbejdstid. – Også på det internationale plan nåede K. at gøre sig gældende. Hun repræsenterede danske sygeplejersker ved den internationale sygeplejerskekongres i Paris-Bryssel 1933. Efter at være fratrådt som formand genoptog K. sin skribentvirksomhed. 1941 udgav hun *Charlotte Munck. Et Livsbillede* og 1944 *Dansk Sygeplejersaars Historie*. 1949 hædredes K. med den kgl. belønningsmedalje i guld med krone. □Foto.

Tidsskr. for sygepleje XXXIII, 1933 62–230 fl.st. Sst. 1934 434f. [Maria Madsen] i Tidsskr. for sygeplejersker LI, 1951 611f. Inger Gotsche: Sygeplejens udvikl. og kulturhist. baggrund, 1978 247.

Margrethe Kruse

Koch, Mogens, * 1898, arkitekt. * 2.3.1898 på Frbg. F: civilingeniør Svend *K. (1867–1943) og Ingrid Bruhn (1869–1918). ~ 10.6.1927 i Ørsted, Ramsø hrd. med væver Edel (Ea) Varming, * 19.10.1905 i Ørsted, d. af sognepræst Carl Christian V. (1861–1946) og Clara Ernsta Maria Hoffmann (1874–1957).

Efter studentereksamen og teknisk skole blev K. optaget på kunstakademiets arkitektskole 1917. Han tog afgang herfra 1925 og fik derefter en grundig tegnestueuddannelse hos så fremtrædende arkitekter som Carl *Petersen, Ivar *Bentsen og Kaare *Klint. 1932–45 havde han tegnestue sammen med fæteren Peter *Koch og 1934–43 var han tillige assistent ved tegneundervisningen på Den kgl. veterinær- og landbohøjskole. 1940 blev han docent i opmåling ved kunstakademiet og var 1950–68 professor i bygningskunst sst. Som arkitekt har K. opført ret få bygninger; hans betydeligste arbejder er kirken ved de Kellerske anstalter i Brejning (1965–67) og Den kgl. veterinær- og landbohøjskoles nye bygninger på Frbg., sidstnævnte i samarbejde med Steen Eiler *Rasmussen (1945–68). K.s stærke indlevelse i ældre dansk bygningskunst og hans solide kendskab til håndværksmæssig teknik har imidlertid gjort ham særlig kvalificeret til at varetage restaureringsarbejder. Blandt de betydeligste kan nævnes restaureringen af C. F.

*Hansens hus for Baur i Altona (1936–37), belønnet med Eckersberg-medaljen 1938, *Gerlev kirke*, 1942, *Tølløse kirke*, 1943, *Skt. Jørgensbjerg kirke*, 1955 og *Vig kirke*, 1962. I forbindelse med sine egne og andre arkitekters kirkerestaureringer har K. tegnet alterpartier, inventar, orgler og anden kirkelig kunst. Hans fornemste indsats her ligger nok på orglernes område hvor han har vist, at ved udelukkende at arbejde med fortløbende eller brudte rækker af piber kan der skabes vidt forskellige løsninger, så orglerne hver især får en karakter som er bestemt af det kirkerum, hvori de skal stå. Han har tegnet orgler til både nye og gamle kirker, bl.a. til kirkerne i Vig (1945), Gadstrup (1946), Vetterlev (1946), Bolling (1948), Vanløse (1948), Rønnebæk (1949), Skt. Jørgensbjerg (1955), Skt. Johannes i Vejle (1956), Skt. Nicolai i Åbenrå (s.m. Esben Klint, 1956), Holstebro (1957), Holme-Olstrup (1961) samt Skålholt domkirke i Island (1963), og den af ham selv tegnede kirke i Brejning (1971). Blandt hans øvrige kirkelige arbejder kan nævnes indretningen af den danske kirke i London (1951), alterpartiet i Asminderød kirke (1945) og Lillerød kirke (1954). Fra 1950–71 var K. arkitekt for Roskilde domkirke. Indenfor Selskabet for kirkelig kunst har K. været yderst aktiv, han var således dette selskabs kunstneriske leder 1939–46. Den enkle og sobre formgivning som præger K.s kirkelige arbejder gør sig også gældende i hans kunstindustrielle arbejder. Blandt de få møbeltyper han har tegnet er byggerøolen (1928) og klapstolen (1933, i produktion fra 1959) blevet klassikere i kraft af deres logiske brugsbetonede udformning. Til sin hustru, Ea Koch, der er uddannet som væver hos Gerda *Henning, har K. tegnet en række fine forlæg til ryatæpper, og herudover har han tegnet forlæg til fladvævede tæpper, broderier, messehagler og alderduge m.m. Forkærligheden for „ægte“ materialer, træ, uld, læder, messing etc. og simple håndværksmæssige konstruktioner præger alle K.s arbejder. I sit kirkeinventar bruger han således i reglen ubehandlet træ, og fyldninger af kantfasede brædder går igen både i kirkeinventaret og i møblerne. I hans tæpper indskrænker farverne sig som oftest til uldens naturlige sorte, hvide og grå nuancer, men alligevel virker de koloristisk stærkt. K. har arrangeret flere udstillinger, bl.a. den store udstilling af dansk kunsthåndværk i Stockholm 1942. Da den fandt sted under besættelsen blev den betraget som lidt af en national manifestation, og det vakte derfor kritik i hjemlige kunstindustrielle kredse, at K. ved udvælgelsen af de udstillede arbejder koncentrerede sig om den særlige linje i dansk brugskunst som kredsen omkring Kaare Klint repræsenterede og

hvortil K. selv hører. Dette gav imidlertid udstillingen en enestående homogenitet som vidnede om K.s kvalitetssans og kompromisløse indstilling i kunstneriske spørgsmål. 1948 skrev han bogen *Moderne dansk Kunsthåndværk* som også viser hans indstilling til kunsthåndværket. En retrospektiv udstilling af K.s egne arbejder blev afholdt i Kunstindustrimuseet 1964. – K. var medlem af akademirådet 1954–62, præsident for akademiet 1965–68 og blev udnævnt til æresmedlem af dette 1969. Endvidere har han været medlem af det særlige bygningssyn fra 1948, af reguleringskommissionen for østre landsretskreds 1962–73, af bestyrelsen for Fonden for bygnings- og landskabskultur 1964–73 og for det danske institut i Rom 1956–68. Foruden Eckersberg-medaljen har han modtaget C. F. Hansen-medaljen, 1963 og snedkerlaugets årspris, 1964. R. 1954. R. 1 1963. K. 1969. □Foto.

M. K. i Arkitekten M., 1942 158f (om Brejning kirke). [P. E. Skriver] i Arkitekten, 1968 103f. Arne Karlsen i Dansk kunsthåndværk, 1958 1–7. Samme og A. Thygesen sst. 1963. 1964 157–96 (også som særtryk m. titlen: Om M. K.s arbejder, 1964). Esbjørn Hiort i Form, Sth. 1964 560–62. Peter Koch i Tilegnet M. K., red. Axel Thygesen, 1968 326–39. Arkitektur, 1971 235–46 (landbohøjskolen).

Esbjørn Hiort

Koch, P., se Koch, J. H.

Koch, Peter Christian, 1807–80, redaktor. * 19.2.1807 i Tiset på Gram gods, † 2.11.1880 i Kbh. (Matth.), begr. på Frbg. F: parcellist, smed Christian Jørgen K. (1764–1848) og Ulrika Antonette Kjærgaard (1772–1824). ~ 16.5.1837 i Gl. Haderslev med Christine Frederikke Metzsch, * 15.1.1813 i Haderslev, † 25.4.1871 i Kbh., d. af nålemager, senere købmand Martin Rudolf M. (1787–1851, ~ 2° 1827 med Elisabeth Simonsen, 1799–1829, ~ 3° 1829 med Barbara Brandt, 1789–1852) og Johanne Cathrine Petersdatter (1789–1826).

K.s farfar kom til Tiset fra Tønderregnen hvor han var blevet påvirket af H. A. *Brorson, han nævnes i Ove Mallings Store og gode Handlinger for sin nidkærhed i at befordre udskiftningen i 1774. Også K.s fattige barndomshjem var præget af gammelpietistisk ånd, desuden havde familien stærke forbindelser med herrnhuterne i Christiansfeld. I skolen fik K. „hartad ingen Undervisning“. Som trettenårig kom han i købmandslære i Haderslev. Her blev han i samme forretning i 16 år indtil han 1836 etablerede sig som selvstændig urtekræmmer og landhandler. K. var lærenem og havde på mange felter rige evner, han var desuden en meget foretagsom mand. Allerede som købmandssvend begyndte

han en livslang tilegnelse af færdigheder og kundskaber som efterhånden blev omfattende, omend de var ret spredte og kunne virke tilfældige. I sin nye stilling tumlede han snart med planer om at udgive et oplysende og underholdende, formentlig også religiøst præget ugeblad for dansktalende. Da han kom i forbindelse med den lidt yngre bogbinder N. C. Nissen som var begejstret for Christian *Paulsens tanker fik disse planer den drejning at bladet skulle være „til Vækkelse af en livlig og friere Nationalaand«. Omtrent samtidig havde K. gennem sine stærke religiøse interesser – der iøvrigt fulgte ham livet ud – fået forbindelse med J. C. *Lindberg og kom derved under påvirkning af grundtvigske tanker.

Netop den grundtvigske tankeverden omkring modersmål og folkeoplysning blev et afgørende bindeled mellem K. og Chr. *Flor der sammen med sin professorkollega i Kiel, Christian Paulsen også nærede tanker om et danskskrevet blad i Nordslesvig. Det varede lidt før akademikeren Flor fik det rette mål af autodidakten K., men da det var sket støttede han ved tronfølgerens hjælp en fornyet ansøgning om en kgl. bevilling for det påtænkte blad – en tidligere ansøgning var blevet afslået to gange. Bevillingen blev givet 20.3.1838, bl.a. fordi regeringen mente hermed at kunne skaffe sig et loyalt, antiliberalt organ. Den omfattede ikke ret til at optage annoncer, heller ikke den sædvanlige portonedsættelse, og den gav heller ikke adgang til oprettelse af et selvstændigt trykkeri. Med Flors hjælp hævdedes disse forhindringer dog i den følgende tid. Det første nummer af Dannevirke var dateret 15.6. – Valdemarsdagen – men udkom først 20.6.1838. Det uanselige ugeblad var begyndelsen til en dansk presse i Sønderjylland. Flor havde sikret bladet en medarbejderkreds, først og fremmest de to Kiel-professorer selv, men selv om Flor forblev bladets chefideolog forstod K. at hævde sig, han havde også gennem sin omgangs- og kundekreds en klar fornemmelse af hvad der rørte sig i byens jævne lag og i omegnens befolkning. Oplagstallet var beskedent, i 1839 ca. 400, heraf 250 i Haderslev by og amt, i byen alene omkring 100. Ved udgangen af 1842 passeredes de 700, i foråret 1848 var der 1250 holdere, heraf dog en del i kongeriget. I starten måtte bladet en overgang trykkes i Flensborg, og det fik også hurtigt vanskeligheder med byens liberale overklasse der ikke brød sig om en avis som dyrkede almuens troskab mod den enevældige monark og loyalitet mod hans styre.

Dannevirke var imidlertid ikke det eneste kort K. havde på hånden. „Vækkelsesarbejdet“ udledes også ved personlig påvirkning. Sammen

med Nissen samlede K. underskrifter til det store andragende om dansk øvrighedsprog, der 1838 blev forelagt stænderforsamlingen og han udgav året efter et slesvigsk sprogbort. Han fik dannet en sangforening „Brage“ og i sin iver for at øge folkeoplysningen undfangede han den idé der førte til oprettelsen af Foreningen til dansk læsnings fremme i Slesvig (1839) som i sit første tiår oprettede ca. 60 små lånebiblioteker i Nord-slesvig og dermed nåede langt ud over de beskedne bibliotekstiltag der fandtes. Det var K.s svoger Nis *Hanssen der var selskabets faktiske sekretær til 1842, K. passede selv et efterhånden omfattende bogudlån i Haderslev. Han fik også et odenseansk skuespilselskab til at optræde i byen – for de laveste klasser som det hed sig i byens tyskskrevne blad. Endelig slog K. allerede 1840 til lyd for oprettelsen af en folkehøjskole som han forestillede sig som en slags realskole der skulle give de danske stænderdeputerede det fornødne faglige grundlag. Han gav også stødet til Skamlingsmoderne og skabte de livlige ydre rammer for dem. Han var ikke selv god som taler, men skrev en række sange til disse folkefe-ster.

Utrætteligt og uselvvisk var den begejstrede mand på færde når det gjaldt at fremme modersmålets sag. Bladets underskud i begyndelsen dækkede han ved indtægter fra sin forretning som han dog 1841 måtte opgive da hans modstandere forfulgte ham økonomisk. Da stod Dannevirke som alsidigt diskussionsblad allerede over andre provinsaviser. Fra januar 1840 var det begyndt at udkomme to gange om ugen, fra juli s.å. i „kæmpeformat“. Slesvig-holstenske og danske liberale og tysktalende embedsmænd betragtede K.s virke med mishag, både fordi sprogsagen var en anstødssten for embedsmændene, og fordi K. ventede sig en ændring af forholdene i kraft af den enevældige konge og kritiserede den lokale liberale overklasse. Efter P. *Hiort Lorenzens brud med de liberale i august 1840 nærmede denne sig K. og fra okt. s.å. udviklede der sig gradvist et samarbejde mellem de to mænd som efter Hiort Lorenzens nationale demonstration i stænderforsamlingen 11.11.1842 blev virkelig helhjertet. Da myndighederne havde forbudt K. at starte en omfattende national forening fik han sammen med Hiort Lorenzen godt tre uger efter det første Skamlingsbankemøde stiftet Den slesvigske forening 12.6.1843, og at han oprindeligt tænkte sig den som en organisation for hele landsdelen fremgår af at han udsendte et opråb på tysk til sydslesvigerne om at tegne sig for bidrag til danske dannelsesanstalter. Selv „holdt han sig bag Kulisserne“ og indtrådte først i foreningen febr. 1844; fra 1846 til 1852 var han

dens sekretær. Også ved Rødding højskoles oprettelse 1844 var K. virksom. Men da Hiort Lorenzen efter sprogpattentet af 29.3.1844 trådte i direkte opposition til kongen holdt K. sig tilbage, og heri havde han den overvejende del af Nordslesvigs befolkning bag sig. Opposition mod kongemagten var de liberales sag, de befolkningsgrupper K. var rundet af og henvendte sig til ventede sig ikke noget af en konstitution der ville styrke det liberale borgerskabs sag. K. foretrak det „demokratiske“ fremfor det „konstitutionelle“. Til uvilje for de liberale forsvarede han i Dannevirke det Ussingske forslag i Roskilde stænder om statsenhedens opretholdelse og dets følge, det åbne brev af 1846. Efter Lorenzens død begyndte han 1846 et arbejde på Mellemslesvigs opdanskning (planen om et „slesvigsk bevarelsessamfund“), medens hans køb 1847 af det slesvig-holstensksindede, på tysk skrevne blad *Lyna* havde til mål at skabe en agitation i den tysktalende befolkning i loyal ånd („*Lyna* skal være den slesvigske Paulus“). Martsdagene 1848 satte en stopper for forhåbninger af denne art.

Kort efter oprørets udbrud måtte K. flygte til Kolding og herfra til øerne. Dannevirke fik en meget omtumlet skæbne under krigen og udgaves som regel i Kbh. indtil K. i sept. 1849 atter kunne vende tilbage til Haderslev. Først i sommeren 1851 blev Dannevirke dagblad. Ved siden af dette organ udgav K. fra begyndelsen af 1852 det af pastor F. *Boisen i Sønder Vilstrup redigerede „Budstikken, et Folkeskrift til Oplysning og Opbyggelse“. Sin tidligere indflydelse bevarede K. dog ikke i 50'erne. Under de konservative ministerier Bluhme og Ørsted var Dannevirke genstand for regeringens uvilje og forfølgelse, og da det ikke havde privilegium, men kun hævd på at bringe politiske artikler stod det i virkeligheden retsløst i hertugdømmerne hvor enevælden fortsatte. Også til de nordfra indvandrede national-liberale embedsmænd var K.s forhold køligt, ja, selv den kreds af nordslesvigerne der samledes om Rødding højskole under Sofus *Høgsbros ledelse følte ikke længere Dannevirke som sin egentlige talsmand. K. selv var i disse år væsentlig optaget af religiøse grublerier og påvirket af S. *Kierkegaards brud med kirken. Artikler herom medførte sagsanlæg fra ministeriet for Slesvig „for Angreb paa Landskirken og usømmelig Omtale af kirkelige Anordninger“. K. brød nu overtvært, solgte blad og trykkeri 1.1.1856 til Dagbladets hidtilværende medarbejder, den nationalliberale Godske *Nielsen og flyttede til Kbh. Til flytningen bidrog at det i oktober 1855 var kommet til et sammenstød mellem K. og lokale danske embedsmænd om sammenslutnin-

gen af to danske foreninger. Den „folkelige“ K. passede ikke til 1850ernes nationalliberale klima skønt bladet blomstrede og K. havde gode forbindelser til byens og til omegnens befolkning. I Kbh. udgav K. fra 1857–60 *Øre-Sund, et dansk Ugeskrift* samtidig med at han gik i fotograflære. 1859 indrettede han sit eget atelier som han beholdt til 1873, her tog han årligt 4000-5000 plader. 1865 startede han *Alfen. Tidende for Fotografien i Norden* som gik ind 1869, men K. genoptog udgivelsen af en ny række i 1876. 1866 var han med til at stifte Sønderjydske samfund, et modested for fordrevne sønderjyder hvor han ikke blot, hjulpet af Flor, fortalte om det nationale gennembrud i Nordslesvig, men også holdt foredrag om „skonskrivning, hurtigskrivning og retskrivning“. K., der også havde musikalske anlæg, skrev 1847 en *Praktisk Sang- og Guitarskole for Folket*, og 1850 en *Fædrelandsk Visebog med Noder til Melodierne*. 1853 udgav han en ny messebog, endvidere udførte han tegningerne og omslaget til Iver Nissens børnebog *Naturhistorie paa Vers og med Billeder*. 1859. Han fulgte til sin død med levende interesse den europæiske politiske udvikling af hensyn til sit kære Slesvig. □To træsnit 1880, det ene af H. P. Hansen, et af samme 1889 og træsnit 1894, alle efter samme foto. Træsnit ca. 1896. Foto.

Sønderjydske årbøger, 1930 261–75 (breve fra biskop Jørgen Hansen). Laur. Skau: Brevveksl. I–II, 1966–70. – A. D. Jørgensen i Dansk folkebl., 1880 125–30 (optr. i forf.s Hist. afhandl. IV, 1899 11–36). H. R. Hiort-Loenzen i III. tid. 14.11. s.å. Samme i Sønderjydske årbøger I, 1889 125–36 og 1890 120–23. Karl Hede: P. Kr. Koch, 1889. P. Lauridsen: Da Sønderjylland vågnede I–VIII, 1909–22. Samme i Hist. t. 9.r.11, 1921 233–68. Georg Hille i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. XL, Kiel 1910 291–324. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. II, 1934. Kn. Fabricius i Sønderjyllands hist. IV, 1937. Jørgen Hattling: Sønderjydske forere, 1942 47–59. H. Fangel: Haderslev bys hist. I, 1975 327–54 416–19. A. Pontoppidan Thyssen: Vækkelser, kirkefornyelse og nationalitetskamp i Sønderjylland, 1977 = Vækkelsernes frembrud i Danm. VII. – Papirer i Kgl. bibl.

Lorenz Rerup (Knud Fabricius)

Koch, Peter, 1905–80, arkitekt. * 20.3.1905 på Frbg. (Skt. Thomas), † 5.2.1980 sst., bisat Mariebjerg kgd. F: arkitekt Hans Henrik K. (1873–1922) og Johanne Syberg-Petersen (1873–1918). ~ 11.12.1936 i Kbh. (b.v.) med Marie-Louise Dagmar Brun, * 4.3.1906 i Kbh., d. af kaptajn i artilleriet Alf Harald B. (1866–1932) og Dagmar Wilhelmine Harriet Hage (1876–1942). K. tog studentereksamen 1922, gik på tekniske skole 1922–23 og akademiets arkitektskole 1923–26. Han tog ikke afgang, men blev 1936 optaget i Akademisk arkitektforening gennem dennes optagelsesnævn. 1926–31 var han medar-

bejder hos Thorkild *Henningsen og havde derefter tegnestue sammen med fæteren Mogens *Koch 1932–45, hvorefter han fortsatte med egen arkitektpraksis. K. var opvokset i et arkitekt hjem med stærke kulturelle traditioner. Hans oldefar var arkitekten Jørgen Hansen *Koch som var C. F. *Hansens elev og dennes efterfølger som professor og direktør for akademiet. Hans far horte til den kreds af arkitekter som omkring 1910 kæmpede mod planerne om at sætte spir på Frue kirke og som havde medvirket til en omvurdering af C. F. Hansens arkitektur. K. nærrede derfor stor interesse for ældre dansk bygningskunst, og dette i forbindelse med en sikker kunstnerisk sans kom til at præge hans virke som arkitekt. Især evnede han at løse store og vanskelige restaureringsopgaver på fremragende vis, fra 1961–66 i sin egenskab af kgl. bygningsinspektør og derefter som rådgivende arkitekt for boligministeriet. Blandt disse opgaver kan nævnes *Nyborg middelalderlige præstegård*, 1951, *Marienburg i Frederiksdal*, 1962, *Det kgl. Assistenthus* (nu ministeriet for kulturelle anliggender) 1963, *Sophienholm i Frederiksdal*, 1966, *Chr. IXs palæ på Amalienborg* (s.m. Thomas *Havning), 1968, *Slotsherrens hus på Frederiksborg*, 1969, *Sønderborg slot*, 1964–73, *den gl. kavalerbygning på Fredensborg*, 1974 og *Friboes Hvile i Kgs. Lyngby*, 1977. K. har også stået for indretningen af *regalierummet på Rosenborg*, 1975.

Af nybygninger har K. tegnet ret få, den betydeligste er *Christianskirken i Klåksvik* på Færøerne, men såvel store som små opgaver gennemførte han med samme omhu og dygtighed. Den vanskelige opgave at tegne et mindesmærke i Nyhavn for de under krigen 1939–45 omkomne søfolk koste K. på en både værdig og smuk måde ved at benytte et gammelt skibsanker som symbol (1951). K. har været medarrangør af flere betydelige arkitekturudstillinger og har tilrettelagt en række bøger om arkitektur og kunst med sikker smag, bl.a. trebindsværket *Danske Tegninger*, 1945. Sammen med Mogens Koch har han udarbejdet en værdifuld registrant over C. F. Hansens tegninger og bygninger (akad. bibl.). K. har været medlem af bestyrelsen for Thorvaldsens museum fra 1964 og af statens bygningsfredningsfond fra 1966 samt medlem af akademirådet 1962–68 og af det særlige kirkesyn fra 1955. Han var arkitekt for Kunstindustrimuseet fra 1954 til sin død. – R. 1963. R. 1975. □Foto.

Elias Cornell i Arkitektur VIII, 1964 135–40 (Christianskirken i Klåksvik). Hakon Stephensen i Arkitekten, 1980 128.

Eshjorn Hiort

Koch, Simon, se **Henningsen, Agnes**.

Koch, Svend

Koch, Svend, 1867–1943, ingeniør. * 26.4.1867 i Kbh. (Frue), † 20.8.1943 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: fuldmægtig i justitsministeriet, senere højesteretsjustitiarius Peter Frederik K. (1832–1907) og Adamine Vilhelmine Mathilde Hauch (1831–1910). ~ 1° 22.5.1895 i Viborg med Ingrid Bruhn, * 15.10.1869 i Odense, † 22.6.1918 på Frbg., d. af byfogedfuldmægtig i Odense, senere byfoged og borgmester i Viborg Frederik Christian Henrik Poul B. (1834–1912) og Mariæne Elisabeth Meyer (1839–1909). ~ 2° 24.7.1919 i Hårslev, Vester Flakkebjerg hrd., med Eva Louise Mogensen, * 24.5.1886 i Hårslev, † 24.1.1949 på Frbg., d. af lærer Paul Christian Rudolph M. (1847–1923) og Anna Hansine Sørensen (1859–1920). – Far til Mogens *K. K. blev student 1886 fra Hauchs skole og 1894 polyteknisk kandidat i ingeniørfaget. Efter eksamen fik han en kort tid ansættelse på F. A. H. Petersen & Ludvig Christensens Maskinfabrik i Kbh. og kom derefter maj s.å. til stadsingeniøren i Kbh. hvor han 1898 fik fast ansættelse. 1896–1907 var han desuden lærer ved Det tekniske selskabs skole. 1903 blev han ingeniør ved opførelsen af Rigshospitalet. 1905 deltog han, i samarbejde med afdelingsingeniør O. K. Nobel, i konkurrencen angående plan til anlægget af en folke- og idrætspark på Kbh.s Blegdams- og Østerfælled. Projektet som blev præmieret i nov.1905 er lagt til grund for udarbejdelsen af det endelige projekt til Fælledparken. Fra sept.1906–28 var han ledende ingeniør ved genopførelsen af Christiansborg slot. 1911–28 var han teknisk konsulent for fængselsvæsenet, og 1913 fik han overdraget tilsynet med ingeniøranlæg ved statens sindssygehospitalet samt Fødselsanstalten i Jylland. S.å. blev han medlem af byggeudvalget for sindssygehospitalet ved Nykøbing S. og 1928 ved C. J. Brodersens afgang direktør for Frbg. kommunes tekniske forvaltning, en stilling han beklædte til 1937. K. var 1908–17 medlem af Frbg. kommunalbestyrelse, valgt af de konservative, og fra 1909 formand for dennes vejudvalg; tillige var han kommunalbestyrelsens repræsentant i Frbg. Sporvejs- og Elektricitets A/S' bestyrelse. 1916 blev han valgt til næstformand for kommunalbestyrelsen, til formand for hospitalsudvalget og medlem af sundhedskommissionen. 1918–20 var han medlem af folketinget. 1911–21 var han medlem af bestyrelsen for Foreningen til hovedstadens forskønnelse, 1912–21 af bestyrelsen for Dansk ingeniørforening, fra 1917 som næstformand; 1915–38 var han medlem af bestyrelsen for Kbh.s husflidsforening, 1923–38 af bestyrelsen for A/S Hindsgavl. Fra 1911 var han censor i teknisk hygiejne ved Polyteknisk læreanstalt. – R. 1911. DM. 1927. □Tegn. af Gerda

Ploug Sarp, 1918, og af Mathilde Koch, 1921. Mal. af E. Myhlertz, 1937. Foto.

Bogen om studenterne fra 1886, 1911. Berl.tid. 26.4.1917. Nationaltid. 25.3.1918. Johs. Borge i Ingeniøren LXIII, 1943 195f.

*Povl Vinding**

Koch, V., se Koch, Emil.

Koch-Olsen, Ib, * 1914, forfatter. * 19.4.1914 i Randers (Skt. Mortens). F: prokurist, senere købmand Otto Olsen (1883–1970) og Ebba Hedevig Koch (1891–1968). ~ 15.7.1953 i Søllerød (b.v.) med billedhugger Gudrun Ingeborg Langkilde Lauesen, * 8.9.1917 i Ferritslev på Fyn (Rolfsted) (~ 1° 1939 med arkitekt Jens Dall, * 1915), d. af overlæge Vilhelm L. (1886–1953) og Erna Bruhn-Jensen (* 1893).

K.-O. voksede op i Helsingør i et borgerligt miljø. Han blev student 1932. Under indflydelse af arbejdsløsheden som især i 30ernes første halvdel ramte industriarbejderne hårdt, og påvirket af den politiske frontdannelse mod nationalsocialismen og dens få sympatisører i Danmark sluttede han sig socialdemokratiet. Efter at være blevet cand.mag. i historie og dansk 1938 fra Kbh.s univ. var han i kortere perioder lærer ved Roskilde højskole og Ollerup gymnastikhøjskole og blev siden sekretær i Arbejdernes oplysningsforbund 1942–43. Han tog under den tyske besættelse 1940–45 meget aktivt del i samarbejdet mellem de demokratiske ungdomsorganisationer, Dansk ungdomssamvirke. Især som foredragsholder på en historisk folkelig linje gjorde han en indsats i den politiske modstand mod okkupationsmagten. I sit politiske arbejde var han i overensstemmelse med socialdemokratiets pragmatiske linje uden stærk binding til den marxistiske lære. Folkeoplysning var mere end den politiske kamp hans naturlige virkefelt. Efter tre år som programsekretær ved statsradiofonien blev han 1946 direktør for Dansk kulturfilm. I de elleve år K.-O. beklædte direktørstolen var han næsten til stighed under kritik af fraktioner i filmverdenen, men fastholdt stædigt den af folkehøjskolen farvede oplysningstradition. 1957 blev han forstander for arbejderbevægelsens højskole i Roskilde. Siden 1962 har han virket som fri skribent. En egentlig politisk løbebane fik han ikke. Hans form og holdning frembyder akademiske træk som kun har begrænset appel i socialdemokratiets direkte politiske arbejde. – Som historik og kulturhistorisk forfatter og redaktør har K.-O. en betydelig produktion bag sig. Hans stil er mere den bredt fortællende end den videnskabeligt tilspidsede. Han var formand for redaktionen af Historikergruppens

Danmarks historie I-II, 1950-51, medredaktør af tidsskriftet Verdens Gang 1958-63, redaktør af Will. Durant's Verdens kulturhistorie bd. 29-32 1971-72, redaktør af Kampens gang, LOs 75 års festskrift, 1973, redaktør af Lærerne og Folkeskolen gennem 100 år, 1974. Han har skrevet forskellige monografier og 1968 den store *Danmarks kulturhistorie* der oprindeligt kom i foljetonform i Arbejdsmændenes og Specialarbejdernes Fagblad. Her udviser han omfattende viden og betydelig fortællekunst. Som skribent, som skaber af portrætfilm (bl.a. Scavenius, Erik Eriksen, J. Th. Arnfred) og som foredragsholder har han formået at forbinde bred oplysningsvirksomhed med videnskabelig soliditet og kvalitets-sans. □Foto.

Hans Sølvhøj

Koch Schiøler, Anna Marie, 1867-1963, journalist, forfatter. *9.4.1867 i Vejstrup ved Kolding, †6.5.1963 på Frbg. (Solbjerg). F: sognepræst, sidst i Glostrup, provst L. *Koch (1837-1917) og Caroline H. Winding (1841-1922). ~16.9.1899 i Glostrup med kapelmester Axel Theodor Schiøler, *11.12.1872 i Guldager, †28.9.1930 i Skodsborg, s. af sognepræst, sidst i Herstedøster og -vester, Gjerløv Christian Krog S. (1834-1913) og Elise Sophie Frederikke Lehn (1833-94). Ægteskabet opløst 1912. - Søster til Hans *Koch og Lucie *Hørlyk.

K.S. voksede op i et kulturelt stimulerende miljø, og skønt hun ikke modtog nogen formaliseret uddannelse, tilegnede hun sig en stor viden gennem udstrakt læsning og mange rejser. Hun var i et par år bosat i Bergen hvor hendes mand arbejdede som kapelmester, senere boede hun i Kbh. Efter skilsmisken 1912 begyndte hun sin skribentvirksomhed. Hun arbejdede som journalist ved dagbladet Hovedstaden indtil 1919 hvor hun overtog redaktionen af Kvinden og Samfundet, Dansk kvindesamfunds tidsskrift, et arbejde hun bestred indtil 1936. Hendes redaktørperiode var en for kvindesagen vanskelig periode, idet der i disse år bredte sig en vis apati og nærmest reaktion mod kvindesagen og dens forkæmpere. - K.S.s produktion omfatter et skuespil, romaner samt kulturhistoriske arbejder. Hun debuterede med skuespillet *Jørgen Bugge*, 1917 opført på Dagmar-teatret og på Århus teater, og udsendte derpå en række knapt fortalte, velkomponerede romaner, hvori bl.a. kvindeproblemer tematiseres. Det gælder *Familien Hoff*, 1918 som også behandler musikens indflydelse på en families liv, *Ungdom*, 1919 hvor man møder den ældre selverhvervende og lettere frustrerede kvinde og *Undervejs*, 1921. 1925 fulgte den roman der vurde-

res som hendes mest vellykkede, *Kaaregaarden* (2. udg. 1931). 1927 udsendtes værket *Romanovernes Rusland 1914-1918* der på grundlag af breve og dagbøger behandler den russiske zarfamilies liv og historie i tiden lige før den russiske revolution. Synspunktet er det, at det var kejserindens forhold til Rasputin som udløste den russiske revolution, som hun i bogen tager kraftigt afstand fra. 1947 fulgte det kvindepolitiske og kvindehistoriske værk *Krigen mellem Mand og Kvinde*, med undertitlen „Kvindens stilling i samfundet gennem tiderne“ der handler om kvindens placering i forskellige kulturer til forskellige tider. □Mal. af Karen Lehmann, 1926. Foto.

Interview i Politiken 8.4.1962. - Julie Arenholt i Kvinden og samf., 1919 lf. Aagot Lading sst. 1936 165-68. Sst. 1937 99f. Berl.tid. 9.4.1937.

Mette Winge (Aagot Lading)

Kock, Børge, *1910, jurist. *13.7.1910 i Kbh. F: lærer, senere skoleinspektør Peder Marius Carl K. (1874-1955) og lærer Marie Marschall (1881-1937). ~23.2.1940 i Kbh. (Christiansk.) med Annelise Mårtensson, *1.12.1917 i Kbh.

Efter at være blevet student fra Christianshavns gymnasium 1928 og cand.jur. 1935 virkede K. i nogle år som manuduktør i strafferet og som sagførerfuldmægtig. Han blev beskikket som sagfører 1938, som landsretssagfører 1939 og som højesteretssagfører 1951 (offentlige sager 1956). - K.s betydelige juridiske dygtighed og forhandlingsevne i forbindelse med en sympatisk personlighed bragte ham hurtigt ind i det kollegiale arbejde hvor han gjorde en stor og fortjenstfuld indsats, bl.a. som medlem af Sagførernævnet (nu Advokatnævnet) 1949-61, medlem af Advokatrådets lovudvalg 1961-69, formand for Københavns advokatforening 1962-65, medlem af Advokatrådet 1965-69 og dettes formand 1969-73. Endvidere medlem af bestyrelsen for Sagførernes auktioners legat 1952, formand fra 1972. Samtidig var han medlem af Danmarks juristforbunds hovedbestyrelse og forretningsudvalg 1965-69 og for juristforbundets uddannelsesudvalg 1966-67. Inden for erhvervslivet er han medlem af bestyrelsen i en række foreninger og virksomheder, og det bør særligt nævnes, at han som medlem af repræsentantskabet for A/S Amagerbanken fra 1952 og formand for bankens bestyrelse og repræsentantskabet fra 1953 har gjort en betydelig indsats for Amagers økonomiske og kulturelle udvikling. Blandt de mange hverv han i øvrigt bestreder kan nævnes, at han blev kommitteret i Husejernes Kreditkasse 1967 og ordførende medlem af bestyrelsen 1968, formand for bestyrelsen i

Kock, Børge

Dansk tipstjeneste 1966 og medlem af styrelsen og repræsentantskabet for Byggeriets Realkreditfond 1971, formand fra 1972, og medlem af bestyrelsen for Realkreditrådet 1973. Herudover virker han som formand for en række legater og fonde samt for adskillige erhvervsdrivende selskaber. – K.s interesse for idræt førte til, at han 1963–69 var formand for amatør- og ordensudvalgene for Dansk gymnastikforbund, og at han også i en række år virkede som formand for Københavns håndboldforbund og Dansk håndboldforbund og medlem af Dansk idrætsforbunds lovudvalg. Han har for sin indsats modtaget Dansk idrætsforbunds ærestegn i guld. – R. 1967. R'. 1973. □Mal. af Daniel Hvidt udst. 1963. Foto.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

Bernt Hjejle

Kock, Jørgen, † 1556, montmester, borgmester i Malmö. † 1556, begr. i Skt. Petri k., Malmö. ~ efter 1510 med Sidse Cortsdatter, † 1553 (~ 1° med kobmand Walter Kniphof, far til Claus *Kniphof).

Efter at K., en indvandret westphaler, havde ægtet enken efter den ansete og velstående københavnske borger Walter Kniphof lykkedes det ham hurtigt at skabe sig en god position i det danske samfund. Fra Malmö hvor han havde sin bopæl drev han en omfattende købmandshandel og var 1518 så velstående at han turde påtage sig den risikable montforretning. Fra 1518 til Christian II's fordrivelse udmøntede han som dennes montmester den undervægtige mønt hvormed kongen søgte at finansiere sine krigsforetagender. Da Christian II 1523 måtte forlade landet, og Hans *Mikkelsen († 1532) fulgte ham overlod han de tro Malmöborgere selv at vælge en borgmester. Deres valg faldt på K. der med dygtighed ledede Malmos forsvar mod den skånske adels angreb. Da det imidlertid hen på efteråret 1523 blev klart at Christian II ikke ville blive i stand til at undsætte Kbh. og Malmö indledte lederne af de to byers forsvar, Henrik *Goye og K., underhandlinger med Frederik I og rigsrådet. 6.1.1524 overgaves de to byer til Frederik I. Deres vedholden ved Christian II's sag kom dem ikke til skade, heller ikke Henrik Goye og K. Denne sidste vedblev at være Malmø borgmester og blev også umiddelbart efter kapitulationen Frederik I's montmester. Som sådan var han i nær kontakt med regeringen, og han stod i handelsforbindelse med mange af datidens mest fremtrædende adelsmænd. Fx sendte han hele skibsladninger til lensmanden på Bergenhus Eske *Bille (ca. 1480–1552). – Selv hans stedson

Claus Kniphofs optræden som kapergast for Christian II kom ikke til at skade ham. Om hans for en borgerlig helt enestående position vidner at han 1526 – samtidig med at Kbh. og Malmö fik ret til selv at vælge borgmestre og rådmænd – ophøjedes i adelstanden.

Det kunne ikke blive uden betydning at denne højt ansete, indflydelsesrige mand som en af de første i Danmark åbent sluttede sig til lutheranismen. Ved siden af Mogens *Goye har ingen anden dansk mand af verdslig stand gjort så meget for reformationens udbredelse her i landet. Allerede 1527 kaldte han reformatoren Claus Mortensen *Tøndebinder til Malmö for at prædike den nye lære, og hurtigt blev Malmö et endnu vigtigere centrum for lutheranismen end Viborg. Vel havde det af ærkebispem i Lund sept. 1527 udstedte forbud mod at Claus Mortensen prædikede til følge at denne end måtte forlade Malmö, men aug. 1528 kunne han vende tilbage med kgl. beskyttelsesbrev. Han havde i sit følge den tidligere broder af helligåndsordenen Hans Olufsen *Spandemager der havde fulgt ham til Haderslev hvor begge havde søgt videre uddannelse. De genoptog deres prædikantvirksomhed, og snart gik den første danske salmebog forfattet af Claus Mortensen Tøndebinder i trykken i Malmö. 1529 indkaldte rådet, sikkert på K.s initiativ, Frants *Vormordsen og Peder *Laurensen til de to prædikanter hjælp. De havde begge været lektorer ved karmeliterkollegiet i Kbh., og Peder Laurensen der var en fremragende skribent forfattede størstedelen af de stids- og forsvarskrifter der i de følgende år udsendes fra Malmö. Videre oprettedes et præsteseminarium med Frants Vormordsen som forstander, og en skole knyttedes hertil. Endelig sluttede Christiern *Pedersen sig 1532 til Malmøkrederen af lærde mænd. – Allerede 1528 havde K. søgt Frederik I's tilladelse til at gråbrødre- og helliggejstklostrene måtte overtages af Malmö by, det første for at anvendes til hospital, det andet til rådhus. Frederik I bevilgede dette andragende med det forbehold at alle brødrene først skulle have forladt klostrene. Men så længe ventede Malmöboerne ikke. Allerede nov. 1529 tiltog de sig med magt helliggejstklostret. Derimod lykkedes det først 1530 på lemføldig vis at få munkene jaget ud af gråbrødre-klostret. Dette indrettedes derefter af byen til hospital.

At Frederik I bifaldt K.s arbejde for reformationens sag i Malmö ses deraf at han 1532 forlænedes med Tommerup kloster frit på livstid. Nok så mærkeligt er at K. trods sit virksomme arbejde for reformationens sag også formåede at bevare sit venskab med den del af adelen der endnu var rettroende katolikker. Eske Bille o.a. lod

deres born komme i huset hos K. og i skole hos Frants Vormordsen. Men bisperne så naturligvis på K. med fjendtlige øjne, og da de på herredagen efter Frederik Is død juni 1533 fik sat igennem at kongevalget udsattes var K. klar over at det rent lutherske Malmö gik vanskelige tider i møde. Han besluttede at gøre hvad han formåede for at hindre den katolske reaktions sejr. Dristigt forhandlede ham med Jørgen Wullenwever der som Lübecks repræsentant bivånede herredagen og var højst fortørnet over at det danske rigsråd foretrak forbund med Nederlandene fremfor med Lübeck, om at tilslutte Kbh. og Malmö hansestæderne – deres stilling i det danske rige skulle være en tilsvarende til disses i Tyskland – tillige om at indsætte hertug Christian til konge uden om rigsrådet. Herom skete der flere henvendelser gennem mellemmand til hertug Christian. Ligeledes søgte K. noget senere gennem lensmanden på Malmøhus Mogens Gyldenstjerne forbindelse med Mogens Goye for at de i fællesskab skulle gøre hertug Christian henstilling herom. Men da alle henstillinger og anmodninger til denne om uden om rigsrådet at lade sig udråbe til dansk konge strandede på hans fromme ønske om at blive konge på fuldt lovlig vis søgte K. orientering til anden side. Sept. 1533 kom han i forbindelse med grev Christoffer af Oldenburg der var den fangne Christian II meget hengiven. De besluttede at gøre et forsøg på at få den gamle konge befriet og genindsat. På dette grundlag fortes i den følgende tid forhandlinger med Lübeck der formelt gik ind på tanken, men i virkeligheden tænkte på alt andet end Christian IIs genindsættelse. K. gentog sit allerede til Wullenwever under herredagen 1533 givne løfte om at Malmö og Kbh. skulle stå Lübeckerne åbne. Disse vendte sig dog først mod hertugdømmerne som de begyndte at angribe maj 1534. Da størstedelen af besættningen på Malmøhus tillige med de øvrige landsknægte i Sjælland og Skåne snart efter dirigeredes til Sydsjælland for derfra at sendes hertug Christian til undsætning, benyttede K. den gunstige lejlighed til at sætte sig i besiddelse af Malmøhus. Under påskud af vigtige forhandlinger fik han lensmanden Mogens Gyldenstjerne, som han stod på bedste fod med – han havde bl.a. lånt ham 6500 mk. til at indløse Malmøhus med (tilbagebetalt 25.1.1534) – lokket ned på rådhuset. Da denne der lige havde været Malmøborgernes gæst i Skt. Knuds gilde intetanende indfandt sig fængledes han 29.5.1534. Malmø borgere havde derefter ingen vanskeligheder ved at sætte sig i besiddelse af Malmøhus. De nedbrød den del af fæstningsanlægget der vendte mod byen samt satte vagt ved byens porte. Som for-

klaring på hændelserne i Malmö skrev K. til befalingsmændene i Sjælland og Skåne, Anders Bille (1477–1555) og Tyge Krabbe, at de var et udslag af Malmøbornes frygt for at ærkebispem – i henhold til den sidst vedtagne reces – med vold skulle skride til Malmøs rekatolicering. K. gjorde også i de følgende uger et forsøg på at overrumple lensmanden på Kbh.s slot, Johan Urne (+1537). Han lagde sig med væbnede svende ind i sin ven Ambrosius Bogbinders hus; men håbet om at kunne bemægtige sig lensmanden når han var på vej til kirke glippede da denne altid var omgivet af en stærk vagt. Også slotsvægten var for stærk til at K. turde forsøge en overrumpling.

Da den lübske flåde 21.6. ankrede op ved Dragør kunne K. derfor kun melde grev Christoffer at Malmö stod ham åben, men i øvrigt at modstanden på Sjælland ikke kunne blive stærk. Under den påfølgende grevefejde var K. den mest fremtrædende i det danske borgerparti, vel lige så indflydelsesrig som grev Christoffer og Jørgen Wullenwever. Som montmester gjorde han store udlæg – det var naturligvis kun slet mont der i disse år udgik fra hans værksted. – Venskabet med grev Christoffer kølnedes snart da dennes tilknytning til den sjællandske adel blev K. for intim. Da de fleste af den skånske adel ved årsskiftet 1534-35 var faldet fra, og Tyge Krabbe i slaget ved Helsingborg (13.1.1535) fulgte i deres fodspor – K., der havde deltaget i kampen, undkom med nød og næppe i en båd til Sjælland – ogedes K.s og de andre borgerliges mistro og had til den sjællandske adel, og snart gik adelsjagten ind på Sjælland samtidig med at der fra Malmö udsendtes et stridskrift mod adelen.

Et år senere var det klart at kong Christians erobring af hele Danmark kun var et tidsspørgsmål, og K., der hidtil ikke havde vist sig som den mand der lod fanatisme besejre fornuften, havde sikkert nu gerne gået på forlig. Han greb da også til da kongen i sit åbne brev af 18.3.1536 tilbød sikkert lejde for befuldmægtigede fra Kbh. og Malmö. 26.3. havde han en sammenkomst med Christian III på Kalundborg slot hvorunder han lagde sin fredsvilje for dagen – samtidig skal han have advaret kongen mod bisperne og rådet ham til at inddrage bispegodset. – Imidlertid delte K.s kampfæller i Kbh. hvortil han begav sig ikke hans nøgterne syn, og kampen fortsattes. Malmö overgav sig derimod 6.4.1536. I overenskomsten herom indsattes en bestemmelse om at K., om han i løbet af seks uger indfandt sig i Malmö, skulle være medindbefattet i overenskomsten. Men K. forblev i Kbh. og blev ved byens overgivelse 29.7.1536 underkastet samme hårde vilkår som Ambrosius Bogbinder. Han måtte kun tage

Kock, Jørgen

ophold på et sted kongen anviste ham inden for monarkiets grænser. Imidlertid blev K. med sin vidunderlige smidighed og tilpasningsevne hurtigt taget til nåde. Naturligvis måtte det vægtige arbejde han havde gjort for reformationens indførelse i Danmark veje tungt hos Christian III. Kongen tog ham i sept. 1536 med til hertugdømmerne, måske for at beskytte ham mod adelen. Og vistnok allerede med udgangen af 1536 kunne han vende tilbage til Malmö og tilmed som Christian III's betroede mand. Han ledede i de følgende år sammen med Stig Porse Malmöhus' genopbygning og forstrakte i disse finansielt så vanskelige år staten med 12000 mk. til dette formål. Når det 1538 hedder at Malmöhus af hensyn til borgerne måtte anlægges åben mod staden (D.K. Indk. Br. 30.8.1538), så kan vi sikkert heri se et udslag af K.s påpasselighed (jf. Malmøoverenskomsten af 6.4.1536).

Med adelen udsonedes K. først ved kongens mellemkomst i slutningen af 1539. K. måtte tilbagekalde de ukvemsord han under grevfejden havde brugt om adelen (fejdeskriftet), samt love kongen og rigsrådet lydighed. Ved embedsledighed blev han 1540 med kongens samtykke på ny Malmø borgmester, denne gang til sin død 1556. Han var s.å. medlem af kommissionen der undersøgte montmester Reynold *Junges regnskaber. Hans fuldstændige rehabilitation fremgår også af at han 1540 fik Borgeby i fri forlening, fra 1541 for sin og hustrus livstid mod opladelse af nogle gældsbreve udstedte til ham af hertug Albrecht af Mecklenburg og grev Christoffer af Oldenburg.

K. erhvervede 1522 en af de største og vel arkitektonisk den bedste ejendom i Malmö. Her boede Gustav Vasa under Malmømodet (1524). I de følgende år tilkøbte og -skiftede han sig gang på gang ejendomme og jorder. Bl.a. udfoldede han en lidet klædelig iver for at komme i besiddelse af den landflygtige Hans *Mikkelsens († 1532) ejendomme skønt han inden Christian III's fordrivelse havde været politisk nært knyttet til ham. – K.s ægteskab var barnløst, og 1546 oprettede ægteparret et legat på 9000 rdl. der skulle komme Malmö by hvor K. havde lagt sit livs arbejde, og hvor han nu levede som byens første borger til gode at anvende i den sociale forsorgs tjeneste. Efter K.s død 1556 trådte fundatsen i kraft. Ifølge denne skulle der daglig fra Malmö rådhus uddeles et brød til hver af byens fattige. K. kunne ikke have sat sig noget smukkere mindesmærke. □Mal. fra 1531 (det Kockske hus i Malmö).

Reynold Junges montmesterregnskaber, udg. G. Galster 1934 Vt VIII ff XXVI 171 177. – Orion. Hist. quar-talskr. I, 1843 270–72. C. Paludan-Müller: Grevens fei-

de I, 1853 (reproudg. 1971) 133–36 160 194 203 205–08 210–12 216 349–51 370 381 383 385. A. Heise i Hist. t. 4.r.VI, 1877–78 244–47. A. U. Isberg: Bidrag till Malmö stads hist. IIa, Malmö 1897 47–59 227; IIb, 1900 LXIX. Samme: Malmö stads krönikebok II, Malmö 1912 3–17; III, 1913 30f o.fl.st. Malmö, red. G. Hårleman I, Malmö 1914 34–58.

*Astrid Friis**

Kock, Laurids, se Kok, Laurids.

Kock, Nikkel Helmer (Holmer), † 1645, general-toldvisor. * i hertugdømmerne (?), begr. 16. 2. 1645 i Marie k. i Helsingør. F: ukendte. ~ Else Johansdatter, † 3.9.1690 i Helsingør.

K.s herkomst er ukendt; 1651 siges det i en klage over ham, at han engang havde været kok i Flensborg, og han synes at have haft tilknytning til hertugdømmerne; muligvis var han bror til den „moskovitiske gesandt“ Hans Helmer, hvem han 1641 førte til Moskva, og en slægtning af den samtidige byfoged N. Kock i Marstrand. I 1630erne var han købmand på Christianshavn hvor han ejede ejendommen Strandgade 22–24 og drev en betydelig handel med tømmer, hamp m.m. på Østersølandene, lejlighedsvis også fragtede skib til Spanien og var leverandør til flåden. 1636 oprettede han sammen med Hans *Trægaard og Hans Hofmand et kompagni til handel på Østersøen. 1635 var han Christian IV's sendemand til kong Vladislav IV af Polen der skal have udnævnt ham til polsk adelsmand, og 1637 gjorde den danske konge ham til chef for en eskadre der skulle hindre den polske toldopkrævning for Danzig (Gdańsk); s.å. erobrede han de to polske orlogsskibe som skulle varetage denne. Han foretog flere rejser til Rusland både i egne forretninger og kongens, bl.a. hjemførte han 1637 hertug Hans' (1583–1602) lig. Det kendskab han erhvervede til det af de hollandske brødre Peter og Isak Spierinck organiserede svenske toldsystem i Preussen og Kurland drog Christian IV nytte af ved 1640 at overdrage ham visitationen af fremmede skibe ved de norske kyster for at hindre toldsvig. Maj 1642 fik han derpå bestalling til at forestå skibsvisitationen i Norge, og 15.2.1643 udnævntes han til generalvisor over Danmark og Norge med ret til en femtedel af alt konfiskeret gods. Han blev et energisk redskab for den kongelige toldpolitik der gik ud på ad alle veje at bringe toldintraderne i vejret, og genstand for et grundigt had hos søhandelens mænd på grund af sin hensynsløshed, først og fremmest hvad sundtolden angik. I Sverige og Holland bidrog hans visitationer og konfiskationer stærkt til at opflamme stemningen mod Danmark, men også her og i Norge var han ilde lidt. Han skildres af sine fjender som en

brutal og udannet person der hverken kunne læse eller skrive. Kongen gjorde lidt grin med sin „streng kaptajn“ og hans polske adelskab, kunne, som det fortælles, vel også af og til give ham et rap med sin stok, men holdt i øvrigt hånden over ham. Mindre godmodige var Helsingørs borgere som efter det svenske fredsbrud dec. 1643, da han ville redde sine ejendele til Kbh., over for ham lavede tumulter der måtte kues af øvrigheden. 1644 gik han med bud til de danske sendemænd i Moskva.

Kilder. Kbh.s diplomatarium, udg. O. Nielsen III, 1877 166 172 252. Chr. den fjerdes egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia III-V VII, 1878-91 (fot. opr. 1969-70). Norske rigs-registranter VIII, Kria. 1884. Statholderskabets ekstrakt-protokol af supplikationer og resolutioner, udg. Det norske rigsark. I, Kria. 1896-1901.

Lit. Büschings mag. VII, Hamb. 1773 330f. J. A. Fridericia: Danm.s ydre politiske hist. II, 1881 (fot. opr. 1972) 52-55 288-92 383. H. D. Lind: Kong Kr. den fjerde og hans mænd på Bremerholm, 1889 (reproudg. 1974) 293-95. V. Hostrup Schultz: Helsingørs embeds- og bestillingsmænd, 1906 148f.

C. O. Bøggild-Andersen*

Kock, Oluf (Ole) Jensen, ca. 1577-1619, præst. * ca. 1577 i Bergen, † 1619 i Stockholm eller Hamburg. F: formentlig købmand Jens Olufsen K. ~ca. 1602 med Susanne (?), d. af slotspræst i Bergen, senere biskop i Stavanger Jørgen Erichsen (1535-1604, ~1° med N.N.) og Adriane Skjelderup (Schielderup).

K. studerede først i Kbh., 1596 i Rostock og tog 1597 doktorgraden i Kbh. 1598 anbefalede han af konsistorium i Kbh. til kapitlet i Bergen, og 1601 blev han sognepræst ved domkirken sst. Som følge af stridigheder, vistnok delvis foranledigede ved hans heftige temperament, måtte han dog snart efter opgive sit embede og drog til Kbh. hvor han tog magistergraden 1602. Derefter var han kannik og sognepræst ved Domkirken i Lund, 1604 søgte domkapitlet i Stavanger forgæves at få ham til biskop, men 1607 udnævntes han til sognepræst ved Skt. Nicolai kirke i Kbh. Ikke længe efter førtes han ind i vidtløftige teologiske stridigheder som endte meget sorgeligt for ham. Af standpunkt var han filippist med udpræget sympati for kalvinismen; derfor måtte han ved rette anse den teologiske professor Hans Poulsen *Resen for alle kalviniserende tendensers værste fjende herhjemme. Da Resen foruden en ændret katekismusudgave havde udsendt nogle højt dunkle kristologiske teser mente K. heri at finde udtryk for den samme ubikvitistiske lære som indeholdtes i den her i landet forbudte konkordieformel, og han gav sig da til at angribe ham og hans spekulative kristologi fra prædikestolen i de heftigste vendin-

ger. Resen klagede til Sjællands biskop der først suspenderede K. 1613, siden 1614 sammen med fem provster som meddommere kendte ham uværdig til at beklæde sit embede. Da K. i mellemtiden havde indgivet klage i kirkens navn over Resen til kongen, blev hans sag yderligere prøvet og påkendt af en kommissionsdomstol under kongens eget forsæde ved en herredag i Kolding i febr. s.å. Først afholdtes der en disputation mellem K. og Resen, i hvilken K. klarede sig dårligt, og hvori kongen gang på gang greb ind på en lidet hensynsfuld måde; dernæst fandt indgående dømsforhandlinger sted mellem dommerne (rigsråder og landets bisper). Resultatet blev, at K. som „Lögner og Calumniator“ dømedes til landsforvisning som formildelse af den dødsstraf, han egentlig skulle være ifaldet, og hans forsøg på at blive benådet afvistes pure. Efter domfældelsen drog K. til Leiden (1614), siden til Stockholm hvor han fandt venlig modtagelse ved Gustav Adolfs hof. Her udgav han *Wår christelige Troos Wisshet och Triumph*, 1617, og søgte støttet af Axel Oxenstiernas anbefaling på ny at blive taget til nåde, men forgæves. Han skal være død enten i Hamburg eller Stockholm. K. var en begavet og velstuderet mand, men et ubesindigt hoved der ikke med fornøden ligevægt kunne bedømme rækkevidden af sine handlinger.

Kirkehist. saml. I, 1849-52 251-54; 2.r.III, 1864-66 635-37. - H. F. Rørdam sst. 3.r.I, 1874-77 561-624. Bj. Kornerup sst. 6.r.V, 1947 433-40. H. F. Rørdam: Kbh.s univ.s hist. III, 1873-77 255-70; IV, 1868-74 633-36 639-41. Bj. Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen I, 1928 401-39 492-97.

Bjørn Kornerup*

Kock, William Alfred, 1879-1964, statskonsulent i Fjerkræavl. * 6.5.1879 i Kbh. (Matth.), † 8.10.1964 i Store Heddinge, begr. på Frbg. F: bogholder, senere hovedkasserer Lauritz Nielsen K. (1851-1925) og Eleonora Elisabeth Hansen (1855-1932). ~ 4.9.1923 i Kbh. (Helligk.) med Annie Marie Elisabeth Svedstrup, * 23.3.1885 i Kbh. (Jac.), d. af assistent, senere sparekassebestyrer August S. (1853-93) og Anina Marie Schougaard (1853-1931).

K. uddannedes først ved handelen, men gik derefter over til fjerkræavl, først ved selvstudium og navnlig fra 1902 gennem en lang række udenlandsrejser med ophold i nogle af de på fjerkræavlens område toneangivende lande i Europa og Nordamerika. Fjerkræavlens var omkring århundredskiftet i rask udvikling fra at være et mindre påagtet bierhverv til at blive en betydningsfuld driftsgren i landbruget, men et oplysnings- og organisationsarbejde var tiltrængt, og K. opnåe-

de derfor også støtte fra landbrugsministeriet til sine studier i udlandet. 1903 blev han ansat som konsulent for Foreningen for landøkonomisk fjerkræavl, 1910 for De samvirkende danske fjerkræavlereforeninger, 1913–20 for Det kgl. danske landhusholdningsselskab, og da man 1914 oprettede fællesudvalget for fjerkræavl, blev administratør for statens tilskud til fjerkræavl, blev K. dets konsulent og kasserer. 1920 udnævntes han til den nyoprettede stilling som statskonsulent i fjerkræavl som han beklædte til 1951. Han har været meget virksom for den økonomiske fjerkræavls fremskridt og organisation gennem avlsforsøg, æglægningskontrol og konkurrencer mellem hønsehold og for udbredelse af oplysning ved foredrag såvel som ved en flittig skribentvirksomhed der overvejende tager sigte på at give letforståelig vejledning til de mange praktiske fjerkræholdere. Dette gælder hans *Haandbog i Fjerkræavl*, 1915 (4. udg. 1924) og en række mindre skrifter som *Hønsegaardens Pasning Aaret rundt*, 1909, *Fjerkræavl i det mindre Landbrug*, 1911 m.fl. Hans største værk var den *Store illustrerede Haandbog i Fjerkræavl I–II*, 1935 der i noget højere grad er beregnet for viderekomne. Forholdene i udlandet beskrev han i *Fjerkræavlens Standpunkt i Nordeuropa*, 1906 og *Hvorledes drives praktisk og økonomisk Fjerkræavl i de forenede Stater og Kanada?*, 1910, og han har desuden skrevet *Dansk Andels Ægeksports Virksomhed i 25 Aar*, 1920, *Fjerkræavl i Danmark, dens Historie og Udvikling*, 1937 og var hovedredaktør af værket *Fjerkræ*, 1946–47. Både i det hjemlige og i det internationale organisatoriske arbejde indtog K. en fremtrædende stilling. Han var medlem af statens husdyrbrugsudvalg 1924–51 og var formand for statens fjerkræavlsudvalg og for statens ægudvalg 1931–50. Ved de internationale fjerkræavlskongresser var han Danmarks delegerede og var 1930–33 præsident for The World's Poultry Science Association, senere ærespræsident. K.s indsats i dansk fjerkræavl belønnes med landhusholdningsselskabets største sølvbæger. – R. 1920. DM. 1938. K. 1952. □Foto.

J. Traberg i *Andelsbl.*, 1949 526. *Dansk landbrug*, s.å. 215. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Koed, Holger Johannes, 1892–1950, nationalbankdirektør. * 29.11.1892 i Skørping, † 9.11.1950 i Gentofte, begr. Solbjerg kgd. F: sognepræst Frederik Hansen K. (1858–98) og Hansine Jakobine Caroline Pødenphant (1863–1938). ~ 10.3.1918 i Kbh. (Stefan) med Magdalene

(Magda) Elisabeth Ellersen, * 25.1.1890 i Kbh., † 26.2.1973 i Glostrup, d. af portrætmaler Hans Christian E. (1855–1935) og Ingeborg Jensen (1863–1936).

K. blev student fra Horsens 1910 og studerede statsvidenskab i Kbh. Han måtte næsten selv klare sine udgifter; to år boede han på Regensen og 1916 blev han cand. polit. Efter nogle måneder som ekstraarbejder i statistisk departement blev han s.å. assistent i Arbejderforsikringsrådet. 1917 blev han ansat i sekretariatet for den overordentlige kommission (af 8.8.1914) der gennemførte første verdenskrigs rationeringer, prisreguleringer m.v. Fra 1921 var han regnskabsyndig konsulent for det rådgivende udvalg af 15.1. s.å. der skulle afvikle krigstidens særlige foranstaltninger. 1918–21 var han også medlem af kulim-portørernes reguleringskasse for demurrage (liggedage). 1922–24 var han sekretær for Landmandsbankkommissionen. Hans lærer L. V. Birck var medlem både af den overordentlige kommission og Landmandsbankkommissionen. Navnlig i den sidste kom der et nært samarbejde mellem Birck og K. som skrev store dele af betænkningen. 1924 blev K. fuldmægtig ved banktilsynet. Han var her med til at fastlægge arbejdsgangen i den forholdsvis nye institution (oprettet 1919) og deltog samtidig i de besværlige forhandlinger om rekonstruktion af banker der var kommet i vanskeligheder i efterkrigstiden. Han udarbejdede også tilsynets årlige beretning om bankernes virksomhed. Allerede 1925 udsendte han en bog om tilsynets arbejdsgrundlag, *Lovgivningen om Bankernes Likviditet*. 1931 avancerede han til inspektør 2 i tilsynet og kort efter til inspektør 1.

Udover arbejdet i tilsynet løste K. en række opgaver som hans erfaringer fra arbejdet under krigen og den første efterkrigstid havde givet ham særlige muligheder for. Han var konsulent for det nævnte afviklingsudvalg til 1934. Han var også konsulent for den af handelsministeriet administrerede sprit- og gærordning. 1931–41 var han medlem af konkurslovkommissionen, 1934–37 af handelsministeriets udvalg til undersøgelse af beskæftigelsesmuligheder i industrien. Særlig betydning fik hans hverv som sekretær for udvalget der administrerede loven af 1931 om prisaftaler, idet han 1937, da en ny og mere omfattende lov om prisaftaler blev gennemført, blev kgl. udnævnt formand for det da oprettede priskontrolråd. Samtidig blev han handelsministeriets tilsynsførende med sukkerordningen og medlem af skattekommissionen. Som leder af priskontrolrådet og dets sekretariat kom han nu til at tilrettelægge administrationen af statens registrering af og indgreb overfor monopoldannel-

ser i erhvervslivet. Det var en opgave han i flere år havde interesseret sig for. Når denne virksomhed kun kom til at vare fra 1.6.1937 til 1.11.1938 var det ikke blot, fordi han fik tilbudt den nyoprettede betydningsfulde stilling som økonomisk direktor i Kbh.s kommune, men også hans skuffelse over handelsminister Kjærbøls forsigtige holdning mht. anvendelse af prisaftaleloven.

Som økonomidirektor måtte K. også organisere en ny administration. Han skulle have afgørende indflydelse på alle væsentlige økonomiske dispositioner inden for kommunen, hvor hidtil en række direktorer for de forskellige forvaltningsgrene havde dispositionsret. Han løste denne opgave, så der blev en udbredt anerkendelse af hans forhandlingsevner og administrative dygtighed. Med økonomidirektorstillingen fulgte en række forskellige hverv. 1939 blev han formand for kommunens regnskabsråd og medlem af forfatningskommissionen for hovedstadskommunerne. 1939–40 var han medlem af handelsministeriets mælkekommission, fra 1940 næstformand for Storkbh.s mælkeudvalg og fra 1941 formand i bestyrelsen for 1/S Storkbh.s mejeriers likvidationselskab. 1940–45 var han næstformand i bestyrelsen for Storkbh.s kartoffelcentral. Han var desuden medlem af bestyrelsen for Arbejdernes byggeförening fra 1939 og virkede som mæglingmand i arbejdsstridigheder fra 1946. 1.11.1949 afløste K. C. V. "Bramsnæs som kgl. direktor og formand for Nationalbankens direktion. Som den der i første række havde ansvaret for landets pengepolitik mente han, at en saglig økonomisk vurdering af den økonomiske udvikling måtte være afgørende for Nationalbankens dispositioner. I foråret 1950 var der en stigende valutagæld på grund af et forringet bytteforhold i udenrigshandelen. På bankens repræsentantskabsmøde i marts udtalte K., at en finanspolitisk stramning burde modvirke denne udvikling. Fra den socialdemokratiske regerings side ville man udsætte sådanne indgreb. K. rejste herefter på offentlige møder med provinsbankerne og siden med sparekasserne spørgsmål, om det var heldigt med en udsættelse. Dette skabte en modsætning til regeringen. Fra bl.a. konservativ side blev der stillet krav om en diskontoforhøjelse. K. fandt dette mindre hensigtsmæssigt, bl.a. fordi det kunne have en negativ virkning på beskæftigelsen, men da regeringen fastholdt, at der ikke kom finanspolitiske indgreb før om efteråret følte K. sig tvunget til 4.7. at gå med til en diskontoforhøjelse. Koreakrigen havde også forværret situationen. Dette indgreb gjorde ikke forholdet til regeringen bedre. Denne strid var utvivlsomt stærkt belastende for K. Han nåede ikke at opleve den finanspolitiske

stramning som blev gennemført af Thorkil Kristensen efter regeringsskiftet.

Udover sit administrative virke havde K. livet igennem en bredere interesse for sit fag. Han søgte også orientering om udviklingen inden for andre videnskaber og havde interesse for kunst og litteratur. Som ung havde han skrevet vers til Politiken og var allerede 1915 blevet medlem af Studentersamfundets oplysningsforening der i en årrække havde en betydelig udgivervirksomhed. Interessen for nationaløkonomien førte til, at han 1920–21 og 1927–28 var formand for Socialøkonomisk samfund og medlem af bestyrelsen for Nationaløkonomisk forening 1924–30 og 1942–48. Han har også skrevet en del i fagskrifter om økonomiske emner og 1935 skrev han en lille bog *Nye Veje for Importreguleringen?* som gav anledning til en omfattende offentlig diskussion. 1944 skrev han afsnittet *I Samfundets Tjeneste* i Bogen om Birck. Hans faglige interesse medførte også, at han 1929–33 var eksaminator ved revisoreksamen i økonomi og fra 1937 censor ved universiteterne i Kbh. og Århus, fra 1948 var han formand for censorerne. 1949 blev han medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber. □Tegn. af Ivan Opffer 1937, Otto Christensen 1938, Carl Jensen 1942 og Andreas Friis s.å. Mal. af sidstnævnte s.å. Foto.

Interviews i Berl. aften 6.9.1938, 27.11.1942, 13.10.1949, 30.1.1950 og i Politiken 12.6.1949. – F. Zeuthen og Ebbe Groes i Nationaløkon. t., 1950 245–52. Dansk pengehist. II, ved Erling Olsen og E. Hoffmeyer, 1968.

Niels Banke (*Jens Toftegaard*)

Koefoed (Kofod, Kofod)

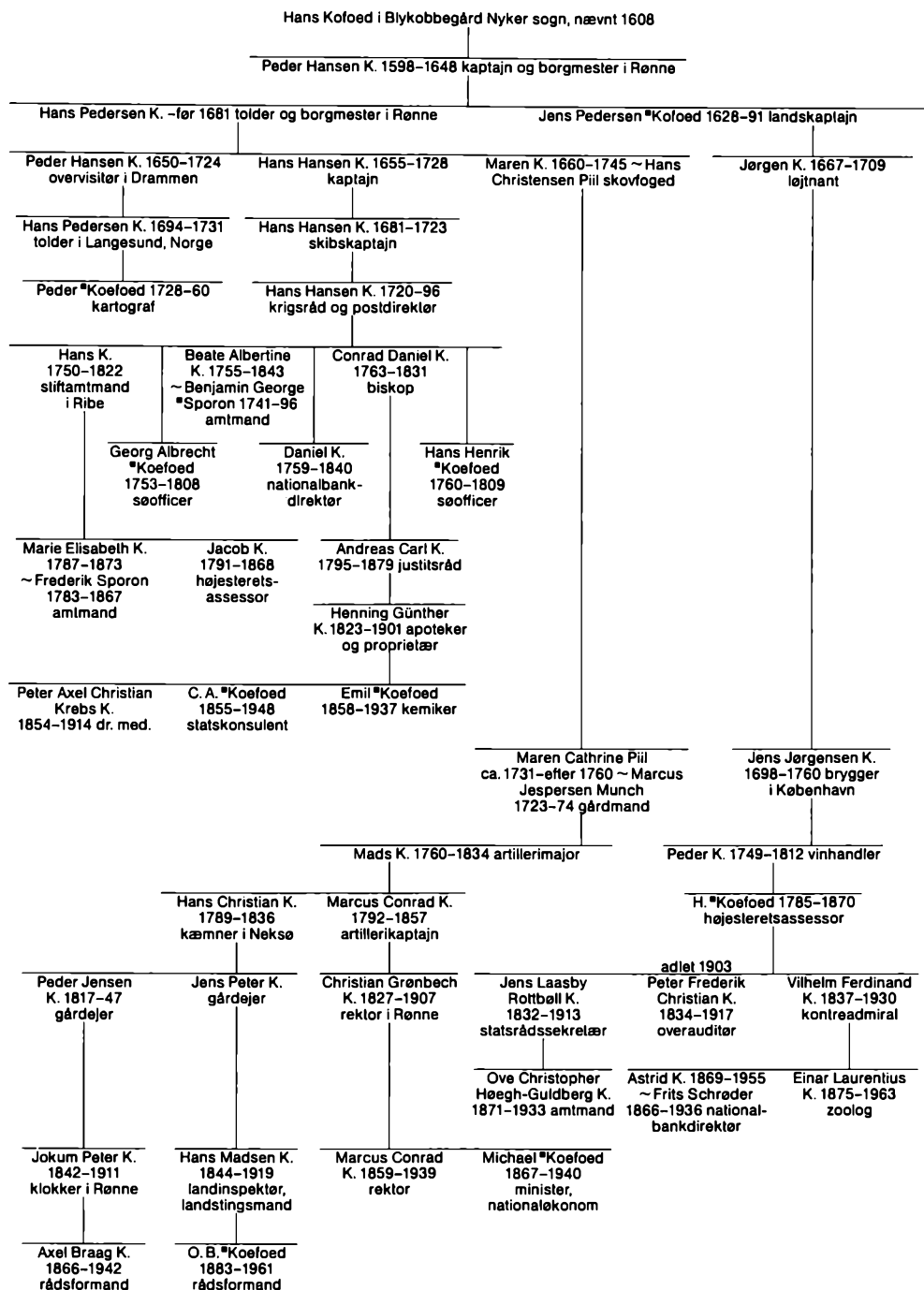
De nyeste undersøgelser har gjort det overvejende sandsynligt at navnet K. er kommet til Bornholm fra en af Hansestæderne, hvortil bærerne er kommet fra Wedel i Holsten. Det er ikke lykkedes at bevise den direkte forbindelse mellem slægten K. fra Blykobbegård i Nyker og slægten K. fra Kofodgården i Øster Marie. Da stavnningen af navnet varierer en del, også inden for de enkelte slægtsgrene, er navnet for alle biograferede skrevet helt ud. Det skal tilføjes at en del bærer navnet K. gennem opkald eller via uoplyste slægtsforbindelser.

I. Slægten fra Blykobbegård i Nyker sg., Bornholm, føres tilbage til Hans K., der nævnes på gården 1608 og regnes som frimandslæggt. En del af slægten adledes 1903.

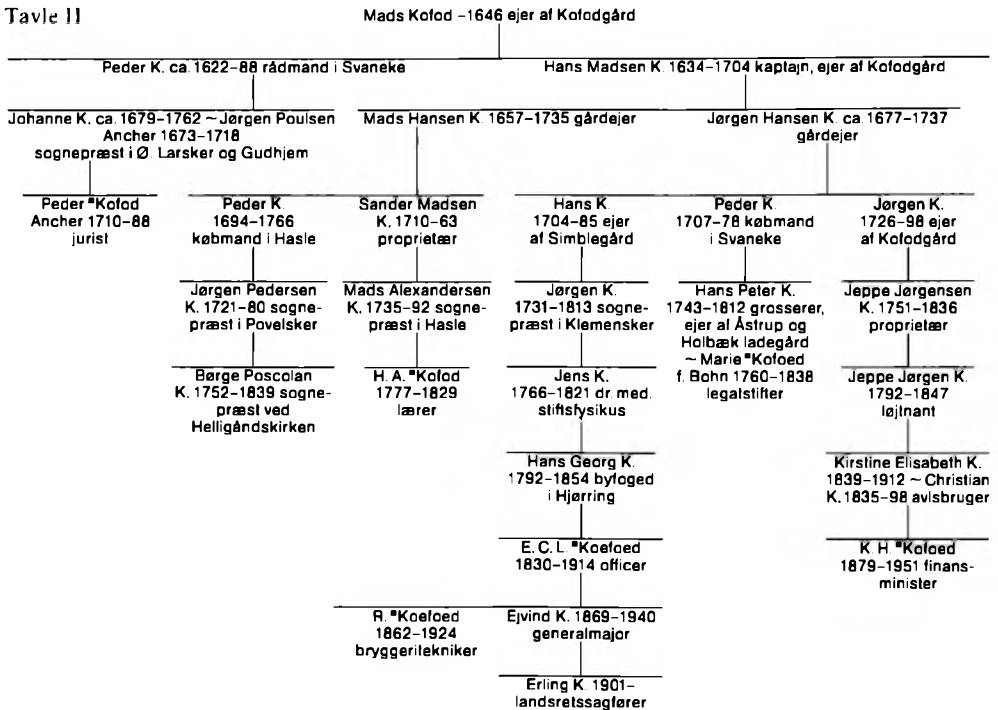
II. Slægten fra Kofodgård i Ø. Marie, Bornholm, føres tilbage til Poul K., der nævnes i Ø. Marie 1543, og som var farfar til Mads K. på Kofodgård. Bryggeritekniker R. Koefoed var ~ Thora Sonne, d. af provst Hans Chr. "Sonne.

Koefoed, (Kofod, Kofoed)

Tavle I

Tavle II

Præsten H. P. *Kofoed-Hansen har fået navnet ved opkald efter grosserer Hans Peter K. (1743-1812).

J. Klindt: På spor af de første Kofoder, 1979. (I) Julius Bidstrup: Stamtbl. over familien K. (A), 1886 (optr. 1976). Danm.s adels årbog 1884 X-XIII og 1946. (II) Julius Bidstrup: Stamtbl. over familien K. (B), 1887 (optr. 1976).

Hans H. Worsøe

Koefoed, Carl Andreas, 1855-1948, statsråd, statskonsulent. * 16.10.1855 i Skanderborg, † 7.2.1948 i Kbh. (Jakobs), begr. på Frbg. (Solbjerg kgd.). F: premierløjtnant, apoteker, proprietær Henning Günther K. (1823-1901, ~ 2° 1866 med Vilhelmine Sophie Edelmann, 1839-96) og Tere-se Emilie Krebs (1824-65). ~ 11.2.1887 i St. Petersborg med Elisabeth Objedova, * 1.8.1860 i gub. Pskov i Rusland, † 18.12.1940 i Kbh., d. af godsejer Peter Michailovits O. (1820-63) og Anastasia Konstantinovna Janovskaja (1827-68). - Bror til Emil *K.

Efter nogle års praktisk landbrugsuddannelse kom K. på landbohøjskolen, hvorfra han tog eksamen som landbrugskandidat 1875. 1875-77 var han underforvalter på Åkær ved Horsens og 1877-78 forvalter på Thorsminde ved Silkeborg.

1878 rejste han til Rusland hvor han først var medejer af en mindre ejendom og 1880-86 godsforvalter på godset Titovo i guvernementet Kaluga godt 200 km syd for Moskva. Efter disse år som praktisk landmand virkede han en lang år-række som ejendomstaksator, 1887-88 ved den almindelige russiske kreditforening og 1889-1905 ved den russiske adelsbank. Taksationsarbejdet førte ham ud på vidtstrakte rejser og gav ham derved et indgående kendskab til Ruslands landbrugsforhold. I skrifter på russisk skildrede han landbruget i Sortehavsguvernementet (1903) og i Transkaukasien (1904). Samtidig blev han stærkt grebet af interesse for de bestræbelser der var udfoldet på bøndernes eget initiativ især spredt omkring i Vestrusland for at få landsbyernes jorder udskiftet af fællesskabet, og han udførte selv et undersøgende og planlæggende arbejde på dette område hvis resultater han offentliggjorde i sit hovedværk på russisk om udflyttede bøndergårde (I-II, 1905). Hans arbejde havde allerede da vakt de ledendes, særlig S. J. Wittes opmærksomhed bl.a. efter et foredrag i det kejserlige geografiske selskab i april 1904, og da regeringen efter revolutionsurolighederne 1905 optog en reformvenlig agrarpolitik, blev også udskiftningsagen fremmet. K.s plan blev lagt til grund, og s.å. ansattes han ved landbrugsmini-

steriet hvor ledelsen af den store opgave blev overdraget ham. Kort efter udnævntes han til statsråd og blev medlem af landbrugsministerens råd. Også P. A. Stolypins regering støttede udskiftningsarbejdet, som K. fremmede med en dygtighed og utrættelig energi der vakte forbauselse og beundring, men også kritik fra mere radikale kredse. En gennemgribende, systematisk ledet omformning af det russiske landbrug var hermed begyndt, og det lykkedes alene i det europæiske, egentlige Rusland at gennemføre udskiftningen af ca. 14 mio. ha eller 10% af bonderjorden.

K.s arbejde påskønnedes med høje udmærkelser, men under krigen hæmmedes virksomheden og standsedes helt af revolutionen 1917. S.å. fratrådte K. sin stilling og tog tjeneste ved den af det danske gesandtskab i St. Petersborg ledede hjælpeaktion for østrig-ungarske krigsfanger. 1918–20 opholdt han sig i denne anledning i Sibirien. Han udsendte også i denne periode en række skrifter på russisk om udskiftningen og desuden *Die gegenwärtige russische Agrargesetzgebung und ihre Durchführung in der Praxis*, 1912. I Tidsskrift for Landøkonomi har han skrevet om Ruslands landbrug (1921) og en udførlig historisk oversigt over udskiftningen i Europa (1933). Om sine oplevelser i Rusland har han fortalt i Ugeskrift for Landmænd (1927 og 1930–31) og i erindringsbogen *50 Aar i Rusland 1878–1920*, 1945, der også er en værdifuld skildring af russisk politik og administration i de sidste år af zar-dømmet. – Efter at K. 1920 var kaldt tilbage til Danmark blev han 1918–20 leder af den danske hjælpetjeneste for østrig-ungarske krigsfanger i Rusland, men snart efter blev hans store erfaring og arbejdskraft taget i det danske landbrugs tjeneste, idet han 1921 udnævntes til statskonsulent til varetagelse af landbrugets interesser i Rusland, Estland, Letland og Litauen hvor han samtidig blev Danmarks landbrugsattaché. Han udførte et stort arbejde for afsætning af dansk avlsvæg i disse lande, om hvis landbrugsforhold han har skrevet udførlige beretninger særlig i landbrugsrådets meddelelser. Som statskonsulent fratrådte han 1927 og som landbrugsattaché 1931. Også i årene derefter har han repræsenteret dansk landbrug i udlandet og var fra 1932 formand for den danske afdeling af den internationale landbrugskandidatforening, Fédération internationale des techniciens agronomes som ved sin grundlæggelse 1930 valgte ham til vicepræsident, 1935 blev han æresmedlem af Foreningen af danske landbrugskandidater. Han var aktiv deltager på møder i ind- og udland op i sin høje alderdom. K. var en af de ikke få danske landmænd der fandt en virkeplads i Rusland

i slutningen af forrige århundrede. Men han var afgjort den der satte de stærkeste spor i det russiske samfund. Revolutionen 1917 afbrød hans indsats, men konsekvenserne af den udviking K. søgte at fremme, mærkedes op igennem 1920ernes konflikter mellem bønderne og det kommunistiske regime. – R. 1909. DM. 1925. K.² 1932. □ Mal. af Johanne Krebs, 1920 og af russisk kv. maler Regel. Tegn. af Otto Christensen, 1942 (Fr.borg). Foto.

C. A. K.: 50 år i Rusland 1878–1920, 1945. – H. J. Krebs: Slægter af navnet Krebs, 2. udg. 1935 123f. E. A. Biering i Danmarksposten, 1948 nr. 3 6–8. C. O. Bogild-Andersen i Hist. t. II. r. II, 1948 336–39. Tidsskr. for landøkonomi, 1948 153–57. A. P. Jacobsen i Ugeskr. for landmænd s.å. 122f. – Papirer i Rigssark.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Koefoed, Ehrenreich Christopher Ludvig, 1830–1904, officer. * 6.7.1830 i Nibe, † 25.10.1904 på Frbg., begr. i Kbh. (Holmens). F: byfoged i Nibe, senere i Hjørring, justitsråd Hans Georg K. (1792–1854) og Nicoline Jesper Hillerup (1795–1879). ~ 8.9.1859 på Frbg. med Marie Benedicte Rothe, * 17.12.1837 i Fredensborg, † 24.6.1906 i Vordingborg, d. af slotsgartner på Fredensborg, senere inspektør ved de kgl. lysthaver i Kbh., etatsråd Rudolph *R. (1802–77) og Anne Marie Friedenreich (1805–41). – Far til R. *K.

Under sit arbejde som lærer på officersskolen traf K. J. J. *Bahnsen og N. F. *Ravn der ligeledes underviste på skolen. Sammen udformede de idéggrundlaget for et eksistensforsvar af Danmark og befæstningen af København til lands og til vands. Denne gruppe stod bag oprettelsen af Det krigsvidenskabelige selskab 1871 i hvis bestyrelse K. sad indtil 1890. Som led i et propaganda-fremstød for fæstningstanken offentliggjorde K. i Tidsskrift for Krigsvæsen 1871 en større afhandling om *Danmarks Fæstningsvæsen*. Artiklen synes ikke ved sin fremkomst at have vakt større opmærksomhed, men den er interessant ved at være den første og iøvrigt mest omfattende formulering af den landmilitære strategiopfattelse der byggede på Københavns forsvar som eneste og vigtigste punkt. Mange af de argumenter som fæstningstilhængerne senere i slutningen af 1800-tallet benyttede kan genfindes i denne afhandling. Først efter 1880 lykkedes det K. og kredsen omkring ham at få politisk opbakning til fæstningstanken da højre gjorde den til sin mærkesag. K. fik nu sin drøm opfyldt idet han, efter at være kaldt til København, i 1882 gik i gang med at projekttere befæstningen af hovedstaden, politisk dækket af Bahnsen og Ravn der sad henholdsvis som krigsminister og mari-

neminister. K. udførte ved sin ledelse af projekteringen og anlægget af befæstningen et fremragende ingeniørarbejde der gør ham til en af Danmarks største fæstningsbyggere. Konstruktionen var på flere punkter udtryk for nye og originale tanker inden for krigsbygningsvidenskaben, og i samtiden vakte Københavns befæstning stor interesse. Gennemførelsen af byggeriet skete imidlertid på et tvivlsomt parlamentarisk grundlag og blev derfor gjort til genstand for politiske stridigheder. Dette sammen med den hastige tekniske udvikling inden for de militære våben gjorde at fæstningen ingen varig betydning fik for landets forsvar.

K. hostede megen anerkendelse inden for fæstningsbyggeri. Han skrev den oplysende pjece *Fæstningernes Konstruktion og Betydning i Nutiden*, 1874. Flere af hans lærebøger blev anvendt i Sverige og Norge, og 1875 fik han tildelt en sølvmedalje af det norske militære tidsskrift for besvarelsen af en prisopgave vedrørende befæstningsvæsen. Et andet område K. ligeledes var levende interesseret i var jernbanevæsen, inden for hvilket der også administrativt blev trukket på hans store tekniske viden. 1884 udgav han med støtte af den danske afdeling af den letterstedts forening et stort værk om jernbanerne i Danmark, Norge og Sverige bl.a. skrevet på grundlag af en omfattende studierejse. Yderligere interesserede K. sig for raderinger og var fra 1893 formand for den danske radørforening. Politisk tilhørte han højre og sad i Frederiksbergs kommunalbestyrelse 1866–70 og i landstinget 1889–90 som følge af et suppleringsvalg i 2. kreds. Han søgte dog ikke genvalg hertil.

K. var en dygtig og talentfuld ingeniørofficer der dog til tider kunne være præget af overbevisningen om sine ideers fortræffelighed. – R. 1864. DM. 1878. K². 1884. K¹. 1892. S.K. 1898. □Træsnit 1889. Radering af F. Schwartz, 1900. Foto.

Jul. Bidstrup: Stamtbl. over familien Kofoed fra Koefoedgaard, 1887 (faks. udg. 1976). Den dansk-tyske krig 1864, udg. Generalstaben II, 1891 342. V. E. Tychsen: Fortifikationsetaterner og ingeniørkorpsen, 1893. Samme i Militært t., 1904 361–63 (også i Vort forsvar, s.å. nr. 624). III. tid. 15.7.1900; sst. 6.11.1904. Nationaltid. 7.7.1900. Berl. tid. 26.10.1904. N. P. Jensen: Livserindr. II, 1916. Hans Chr. Bjerg i Historie ny r. X, 1972 1–83 (især 20–24).

Hans Chr. Bjerg

Kofoed, Henning Emil, 1858–1937, farmaceut, kemiker. * 9.7.1858 i Skanderborg, † 18.5.1937 i Kbh., begr. i Hellerup. F: premierløjtnant, apoteker, proprietær Henning Günther K. (1823–1901, ~ 2° 1866 med Vilhelmine Sophie

Edelmann, 1839–96) og Terese Emilie Krebs (1824–65). ~ 1° 29.10.1885 i Rindum med Gjertrud Methea Larsen, * 21.1.1855 i Odense, † 14.1.1926 i Holte, d. af snedker Niels L. (Frydenlund) og Marie Jensen. Ægteskabet opløst. ~ 2° 19.7.1900 på Frbg. med Birgit Hansine Lunøe, * 5.8.1860 i Grenå, † 12.9.1947, d. af prokurator Lars Johan L. (1818–1909) og Cecine Marie Agerskov (1822–1915). – Bror til C. A. *K.

K. blev farmaceutisk kandidat 1880 og tog 1881 studentereksamen, privat dimitteret, for at kunne studere kemi ved universitetet. Han blev mag. scient. 1884 og dr. phil. 1894, var assistent ved Polyteknisk læreanstalts kemiske laboratorium 1882–92 og fra maj 1891 docent i kemi for de farmaceutiske studerende. Da Den farmaceutiske læreanstalt oprettedes 1892 overtog han undervisningen i organisk kemi ved denne, som docent 1892–1902, som professor 1902–25. 1895–1930 var han direktør for læreanstalten. Hans mål var at få hele den farmaceutiske undervisning, der tidligere foregik på andre læreanstalter, samlet på ét sted, og dette lykkedes ham fuldt ud. Han gjorde et stort arbejde ved tilrettelæggelsen af studierne på den nye læreanstalt, og trods vanskelige forhold lykkedes det ham her at få skabt en virkelig videnskabelig institution. Som lærer tog han sig med stor dygtighed af undervisningen, men at der bag hans tilsyneladende barske væsen lå megen hjertelighed og varme blev ikke forstået af alle; dog fik mange af hans tidligere elever ved senere lejligheder beviser derfor. For den farmaceutiske stand kom han til at betyde overmåde meget, og hans interesse for den viste sig bl. a. ved, at han 1918–33 var formand for Det farmaceutiske understøttelsesselskab. – I sin assistenttid arbejdede K. ivrigt videnskabeligt, vandt 1887 universitetets guldmedalje og 1891 det Classenske legat for en af Videnskabernes selskab udsat prisopgave om smørrets fedtsyre. Han offentliggjorde i disse år en række arbejder, dels i Videnskabernes selskabs skrifter og oversigter, dels i Tidsskrift for Fysik og Kemi, og disputerede 1894 på afhandlingen *Om nogle Nitroso-Platinammoniakforbindelser*. Han gav hyppigt i Kemisk forening referater af nyere kemisk litteratur. – Efter at have overtaget ledelsen af Den farmaceutiske læreanstalt publicerede K. ikke videnskabelige arbejder, men helligede sig pædagogiske og administrative opgaver. Til brug ved undervisningen udgav han *Veiledning i den kvantitative Analyse*, 1893, *Lærebog i organisk Chemi*, 1898, samt *Nyere Lægemedler af den organiske Chemi*, 1908. 1907–09 var han justitsministeriets konsulent i medicinalsørgsmål og blev 1908 medlem af medicinalkommissionen, hvorigennem han fik ind-

Koefoed, Emil

flydelse på udformningen af apotekerloven af 1913. 1909–29 var han konsulent i sundhedsstyrelsen, hvilket bl.a. betød at han fik indflydelse på tildeling af apoteksbevillinger. – R. 1915. DM. 1922. K². 1930. □Mal. af Knud Larsen, 1921. Buste af Carl Mathorne, 1928 (Danmarks farmaceutiske højskole) og af V. Gustafson s.å. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1894 149f. – J. Paludan i Nationaltid. 20.5.1937. H. Baggesgaard-Rasmussen i Farmaceutisk tid. s.å. 369–72. Theriaca, 1974 hft. XVII (særnr. om K.), heri bl. a. K.s erindr.). Sv. Aage Schou: Erindr., 1978.

*Stig Veibel**

Koefoed, Georg Albrecht, 1753–1808, søofficer. * 11.1.1753 i Kbh. (Trin.), † 11.11.1808 i Rønne, begr. i Øster Marie. F: krigsråd, kasserer, senere postdirektør, konferensråd Hans K. (1720–96, ~1° 1746 med Beate Albertine Wodroff, 1728–47) og Christence Bentzen (1729–1807). ~3.4.1798 i Kbh. (Holmens) med Charlotte Lindholm, døbt 23.11.1767 i Gørlev, Løve hrd., † 10.7.1844 i Kbh. (Holmens), d. af kommerce-råd Hans L. til Ågård (1710–1803) og Marie Elisabeth Bartz (1731–1804).

K. blev kadet 1765, sekondløjtnant 1770, premierløjtnant 1776, kaptajnløjtnant 1781, kaptajn 1789, kommandørkaptajn 1797 og kommandør 1804. Han deltog i den uheldige ekspedition mod Algier først med fregatten Christiansø 1770–71, derefter med orlogsskibet PrinsesseWilhelmine Caroline 1771–72. 1775–76 var han i engelsk orlogstjeneste hvor han imidlertid ikke befandt sig vel, og 1778–83 i fransk tjeneste under den nordamerikanske frihedskrig. Han deltog i adskillige af de store søslag i Vestindien, blev forfremmet, fik ordenen Pour le mérite militaire, og efter hans hjemkomst til Danmark udtalte den franske regering sin tak og omtalte den agtelse som han havde erhvervet sig. Her udnævntes han til generaladjutant hos kongen og var udkommanderet bl.a. 1793 som chef for fregatten Triton på konvojering til Kap Finisterre. 1794–1803 var han tøjmester og medlem af konstruktions- og regleringskommissionen. K. sendtes som chef for fregatten Freja til Vestindien 1795–97. Det var en vanskelig opgave der her stillede ham i kampen mod kaperiet, som han dog løste til kollegiets tilfredshed. Da Steen *Bille ønskede sig afløst som chef for eskadren i Middelhavet på grund af svagelighed, sendtes K. dertil 1800. Det lykkedes ham at få sluttet fred med Tunis og Tripolis og at beskytte den danske skibsfart på Middelhavet. Under den kortvarige krig med England i foråret 1801 var to af K.s skibe lagt under embargo af englænderne i Port

Mahon, mens han selv undgik embargo. Efter tre anstrengende år kom han hjem 1803 med nedbrudt helbred, men kom sig dog så vidt, at han 1805 var divisionschef i evolutionseskadren. 22.12.1807 beordredes han til guvernør over Bornholm og Christiansø. Efter en meget anstrengende overfart med en kongebåd hvor han i fjorten dage kæmpede med vinterstorme og is nåede han Bornholm i slutningen af jan. 1808. Her organiserede han forsvaret og forsyningsvæsenet på fortrinlig måde og fortsatte trods snigende brystvattersot utrætteligt sin virksomhed til sin dødsdag. K. var en af de dygtigste søofficerer omkring århundredskiftet. – En yngre bror **Hans Henrik K.**, * 12.10.1760, † 28.3.1809, blev ligeledes søofficer, kadet 1768, sekondløjtnant 1780, premierløjtnant 1789, kaptajnløjtnant 1790 og kaptajn 1800. Han deltog som chef for blok-skibet Charlotte Amalie i slaget på reden 1802. – □Mal. af C. A. Lorentzen, 1800 (Bornholms mus., Rønne), efter dette kopi.

Archiv for søvæsenet IX, 1837 399–452; 1838 22–49 152–79 (G. A. K.s levned og memoirer, ved L. de Coninck). – M. K. Zahrtmann: Borringholmerens historiebog II, 1935. C. Chr. Holck i Pers. hist. t. 14.r.IV, 1962 61–129. Niels Arthur Andersen i Våbenhist. årbøger, 1966 159–226. Olav Bergersen: Nøytralitet og krig II, Oslo 1966. – Papirer i Rigsark.

*Th. Topsøe-Jensen**

Koefoed, Hans Jacob, 1785–1870, højesteretsassessor, generalauditor. * 11.5.1785 i Kbh. (Hellig.), † 3.2.1870 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: vinhandler Peder K. (1749–1812) og Frederikke Cammermeyer (1741–1816). ~24.5.1831 i Kbh. (Søllerød) med Johanne Louise Rottbøll, * 18.5.1800 i Kbh. (Fødsst.), † 4.7.1877 sst. (Holmens), d. af højesteretsadvokat, senere generalfiskal Jens Laasby R. (1766–1824) og Ida Wilhelmine Sehested (1766–1839, ~1° med kammerherre Frederik Berregaard til Kølbygård, 1751–1805, ~1° 1777 med Sophie Antoinette Auguste Sehested, 1757–87).

K. blev student 1800, privat dimetteret, cand. jur. 1805, s.å. volontær i danske kancelli, 1806 underkancellist i højesterets justitskontor, kancellisekretær 1808, protokolsekretær i højesteret 1809, assessor i landsover- samt hof- og stadsretten 1811, 1820 surnummerær assessor i højesteret, ord. assessor 1821–60, 1835–62 tillige generalauditor ved søetaten. K. var i flere perioder medlem af nationalbankens repræsentantskab. Allerede som ung dommer var K. efter A. S. *Ørsteds udsagn „bekjendt for sin særdeles evne til en sags grundige behandling“, og han vandt ry som rettens „ledende tanke“, og „levende lexikon“. Han tog del i betydningsfulde legislati-

ve arbejder, bl.a. som medlem af straffelovskommissionen af 1850 og var medlem af vigtige undersøgelseskommissioner. Han var medindbyder til oprettelsen af et prismedaljelegat i anledning af Ørstedes 50-års-embedsjubilæum 29.5.1851 og formand for legatbestyrelsen til sin død; han horte, sammen med F. C. "Sibbern, H. "Martensen o.a., til de yngre venner som omgav Ørsted til det sidste og ved deres opmuntring og trofasthed søgte at erstatte de tab han havde lidt navnlig ved broderen Hans Christian "Ørstedes død. K. var medlem af og viceformand for rigsrätten i sagen mod ministeriet Ørsted, og frifindelsesdommen af 28.2.1856 blev affattet efter hans udkast. Den juridiske professor J. E. "Larsen blev da af regeringen foretrukket for K. ved besættelsen s.d. af embedet som justitiarius i højesteret. „Fædrelandet“ stemplede K. som en „forstokket og fanatisk skjoldholder for det gamle bureaukrati og den gamle absolutisme“. K.s betydelige navn som jurist står dog usvækket trods denne bedømmelse. – Konferensråd 1840. Gehejmekonferensråd 1860. – R. 1829. DM. 1836. K. 1843. S.K. 1854. □Litografi 1879 efter foto. Maleri (højesteret). Foto.

A. S. Ørsted: Belysn. af de m. hensyn til rigsretsdommen på højesteret gjorde angreb, 1856 93f. Geheimerådende Andræs politiske dagbøger, udg. Poul Andræs I-II, 1914-16. Troels G. Jørgensen i Tilskueren, 1931 I 27 31 33. Højesteret 1661-1961 I-II, 1961.

*Frantz Dahl**

Koefoed, Hans Henrik, se Koefoed, Georg Albrecht.

Koefoed, Andreas Michael, 1867-1940, minister, nationaløkonom. *27.12.1867 i Rønne +20.8.1940 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: adjunkt, senere rektor Christian Grønbech K. (1827-1909) og Marie Christine Andresen (1834-1916). ~4.4.1896 i Rønne med Inger Margrethe Thorsen, *18.2.1873 i Rønne, +7.6.1972 i Gentofte, d. af kobmand Johan Christian T. (1844-1917) og Cathinka Christiane Jespersen (*1849).

K. kom fra et lærerhjem der stillede store krav til pligt og præcision, karaktertræk der kom til at præge både hans person og hans gerning. Bortset fra et par års ophold i Horsens var hans ungdom præget af Bornholm hvis karakteristiske dialekt han talte hele sit liv. Han blev student 1886 fra den lærde skole i Rønne hvor hans far var rektor. I de følgende fem år studerede han statsvidenskab i København, en periode hvor det tidligere foragtede studium blev reformeret og faget statistik havde en opblomstring under tre så fremragende lærere som William "Scharling, V. "Falbe-Hansen og Harald "Westergaard. Efter

eksamen ansattes han i det statistiske bureau og var ved siden af assistent på universitetets nyoprettede statistiske laboratorium. K.s særlige effektivitet kom dog først til udfoldelse da Marcus "Rubin 1896 blev leder af Statistisk bureau og med sin dynamiske personlighed gjorde bureauet til en betydningsfuld del af centraladministrationen. Når tidens politikere og embedsmænd så at sige „opdagede“ statistikens betydning som grundlag for beslutningsprocessen hang det ikke alene sammen med en generation af dygtige statistikere, men det var også et udtryk for tidens ledende idé, positivismen. Marcus Rubin sagde senere om sin tid som leder af bureauet: „Statistik gør man med en færdig og seks menige“. K. var fænrikken i kompagniet der navnlig tog sig af det administrative. Da Rubin 1902 blev chef for skattevæsenet efterfulgtes han en kort tid af den gamle Falbe-Hansen. Men 1904 trådte K. til og videreførte med usædvanlig dygtighed hvad Marcus Rubin havde påbegyndt. I hans periode begyndte bureauet udgivelsen af Statistiske Efterretninger der bragte aktuel statistik frem i dagsdebatten. 1912 fremkom der i folketinget et skarpt angreb på ham fordi han havde andet arbejde ved siden af sit embede. Ministeren afviste dog dette og demonstrerede sin anerkendelse af K. og bureauets arbejde ved kort efter at ændre dets navn til Statistisk departement. K.s karriere fortsatte videre i Rubins spor. Da denne 1913 blev nationalbankdirektør, efterfulgtes han efter opfordring fra finansminister Edvard Brandes af K. Som generaldirektør for skattevæsenet, et embede der forenede chefstillingerne i told- og skattedepartementet, kastedes han ind i de centrale dele af statens styrelse og fik et betydeligt ansvar og en kolossal arbejdsbyrde, så meget mere som første verdenskrig udbrød kun ni måneder efter hans tiltræden. I nært samarbejde med Brandes kom K. til at forestå den væsentlige udvidelse af skatteområdet som krigen medførte, således merindkomstskatten som Danmark for alle andre indførte 1915, og som gennem krigsårene blev statens største indtægtskilde. Dertil kom den vældige udvidelse af forbrugsskatterne der før krigen kun var i spiren, men som siden er blevet en hovedhjørnesten i hele skattesystemet. Desuden forestod han udarbejdelsen af lovforslagene der forbedrede tjenestemændenes lønningsforhold og skabte baggrunden for den første tjenestemandsløve af 1919. Med sin centrale placering i centraladministrationen kom han også til at deltage i de talløse kommissioner, råd og nævn der styrede krigstidens restriktioner. K. nåede også at blive minister for sit eget embedsområde, omend kun nogle få dage. Da påskekrisen afslutte-

Koefoed, Michael

des april 1920 med dannelsen af overformynder M. P. Friis' forretningsministerium blev K. – iøvrigt meget imod O. "Liebes vilje – finansminister. Da valget var udskrevet og regeringen afgik, trådte han tilbage i sit departementschefembede og fik i de følgende år til sit øvrige arbejde lagt de betydelige reformer der hørte sammen med den økonomiske harmonisering af det genvundne Nordslesvig i forhold til det øvrige Danmark. Ved siden af sin virksomhed som statistiker og økonom gjorde han også en stor indsats på et andet område. Han blev landets første forligsmand i arbejderstridigheder efter at dette embede blev oprettet 1910 under det korte radikale ministerium. K. udformede som forligsmand en procedure for denne særegne nye konstitution der den gang var uden paralleller i udlandet. 1914 da han var gået fra statistikken til skattevæsenet måtte han afsige sig embedet som forligsmand. Men 1922, da institutionen blev omdannet til et tremandsråd fik han embedet igen for nogle år og var herunder hovedmanden for ophøret af den voldsomme arbejdskamp 1925. Også arbejdsløshedsproblemet prøvede han kræfter med da han 1932 blev formand for statens arbejdsløshedsråd.

Med sin usædvanlige arbejdsevne og sin effektivitet blev K. anvendt af regeringen til mange vanskelige opgaver. Men han samlede også selv på formandsposter i institutioner der lå uden for centraladministrationen og indtog på mange områder en nøgleposition. Usædvanligt var det at han samtidig med sin centrale placering i finansforvaltningen også var formand for Danske statsembedsmænds samråd, det første forhandlingsorgan for tjenestemændene. K.s hovedarbejde som embedsmand kom til at ligge i en periode med krig og efterkrigstid hvor centraladministrationens virkeområde udvidedes fra år til år og skatteforvaltningens position stadig blev mere central. Dette stillede dengang ukendte krav til embedsmændenes effektivitet. Hans fortræfthed i de mange gøremål og en vis arrogant fremtræden gjorde ham til en respekteret, men ikke alle steder vellidt mand i samtiden. – R. 1905. DM. 1911. K². 1917. K¹. 1924. S.K. 1936. F.M. 1911. □ Afbildet på tegn. af H. Jensenius, 1922 (Fr.borg). Buste af V. Gustafson. Foto.

M. K. i Mit hjem IV, 1926 38–41. Interview i Gads da. mag., 1929 293–301. – Edv. Brandes i Politiken 27.12.1927. Adolph Jensen: Erindr., 1946 163–67. De danske ministerier 1901–29, ved Sv. Thorsen, 1972. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Kristian Hvidt

Koefoed, Peder, 1728–60, kartograf. * 8.2.1728 i Langesund i Norge, † 31.8.1760 på Frederiks-

værk, begr. i Vinderød. F: tolder Hans Pedersen K. (1694–1731) og Cathrine Susanne Brandenburg. Ugift(?)

Efter faderens død rejste moderen med sønnen til Kbh., og senere sattes K. i Odense skole hvorfra han dimitteredes 1749. N. å. blev han baccalaur og 1754 alumnus på Borchs kollegium. Han lagde sig efter matematik og kartografi, kom i forbindelse med generalbygmesteren Laurids de Thurah og forfærdigede et smukt kort til dennes beskrivelse over Bornholm. 1757 sendte han Videnskaberens selskab en memorial hvori han tilbød at forfærdige specialkort over alle danske provinser imod at blive professor designatus matheseos ved Odense skole, og dette skrift gav stødet til selskabets senere højst betydningsfulde kartografiske virksomhed. 1757 erholdt K. bestalling som designeret professor i Odense imod at forpligte sig til årlig, efter den ham af selskabet opgivne plan, at indlevere et eller to specialkort over Danmark. 1758 fuldendte han prøvebladet over Kbh.s amt, men under fortsatte opmålingsarbejder i Nordsjælland døde han. Ingen af hans senere kort er trykt, og det blev andre, bl.a. hans elev Thomas Bugge, der kom til at føre hans frugtbare tanke ud i livet.

J. C. Bloch: Den fynske gejstlighedshist. I, 1787 566. Chr. Molbech: Det kgl. da. vidensk. selsk.s hist., 1843 67. Luxdorphs dagbøger, udg. E. Nyström I, 1915–30. N. E. Nørlund: Dan.m.s kortlægning I, 1942 58 59 62. Asger Lomholt: Det kgl. da. vidensk. selsk. IV, 1961.

*A. Schneider**

Koefoed, Rudolph Georg, 1862–1924, bryggeritekniker, kemiker. * 13.3.1862 på Frbg., † 27.12.1924 i Kbh., urne på Vestre kgd. F: premierløjtnant, senere generalmajor E. C. L. "K. (1830–1904) og Marie B. Rothe (1837–1906). ~ 19.6.1890 i Engum med Thora Sonne, * 26.7.1864 i Møgeltønder, † 23.10.1928 i Usserød, d. af sognepræst, sidst i Store og Lille Fuglede, provst H. C. "S. (1817–80) og Margrethe C. Rothe (1823–1912).

K. blev student fra Haderslev læreres skole 1880 og mag.scient. i kemi 1886. Det var hans hensigt at gå den videnskabelige vej, og han blev da også ansat som assistent på Carlsberglaboratoriets kemiske afdeling nogle måneder 1886 og påny 1887–90, hvor han arbejdede under Johan "Kjeldahl. Her blev brygger J. C. "Jacobsen og direktør S. A. v. d. Aa "Kühle opmærksomme på den flittige unge mand og fik ham til at gå ind i praktisk bryggeridrift. Han blev, til dels mens han endnu var ansat på Carlsberglaboratoriet, uddannet hertil på Gl. Carlsberg, på et par jyske bryggerier og ved en af Carlsbergfondet bekostet rejse til Tyskland og Østrig. Herefter blev han

1892 ansat som overinspektør og 1901 som teknisk direktør ved Gl. Carlsberg. Forholdene her udviklede sig imidlertid til at blive vanskelige for ham, og 1906 måtte han ved en ændring i bryggeriets driftsforhold fratrage sin stilling. I stedet blev han 1906 af Videnskabernes selskab udpeget til tilforordnet medlem af Carlsberglaboratoriets bestyrelse, hvilken placering han beholdt til sin død 1924.

K. vendte tilbage til det videnskabelige arbejde og arbejdede på Carlsberglaboratoriet, til dels sammen med S. P. L. Sørensen, med analytiske emner, og der foreligger fra 1911 et enkelt arbejde fra hans hånd i tilknytning til Kjeldahl-analysen. 1911 kom der fra Berlin en opfordring til Carlsberglaboratoriet om at deltage i en planlagt hydrografisk ekspedition til Det døde hav, således at laboratoriet på egen bekostning sendte en mand med der kunne overtage den kemiske side af problemerne. Laboratoriet gik ind herpå, og K. påtog sig opgaven og rejste til Palæstina hvor han ligesom ekspeditionens øvrige medlemmer i flere måneder boede i telt ved Det døde havs bredder. Herfra hjembragte han 1912 en stor mængde vandprøver som skulle analyseres i København. Hans senere indtrådte sygdom forsinkede arbejdet, og dette var ved hans død endnu ikke afsluttet, hvorfor hans assistent, cand.polyt. Godfred Haugaard, måtte afslutte undersøgelsen som blev offentliggjort 1926. K. mistede ikke helt tilknytningen til det praktiske liv, idet han 1908 blev udnævnt til medlem af sø- og handelsretten, ligesom han var formand for bestyrelsen for Rosenborg Brøndanstalt. Endvidere blev han censor i uorganisk og i bioteknisk kemi ved Den polytekniske læreanstalt. – K.s liv blev stærkt præget af sygdom, dels hos hans allernærmeste og dels hos ham selv. 1914 pådrog han sig en blodforgiftning i den højre hånd der til sidst medførte amputation af armen ovenfor albuen; han lærte sig med stor energi at bruge venstre hånd, men smerterne i den højre arm fortsatte til hans død. □Silhouet klippet af Jørgen Dreyer (Kgl. bibl.). Foto.

Bibliografi i Stig Veibel: *Kemien i Danm.* II, 1943 250f. – H. Jessen Hansen i *Ingeniøren* XXXIV, 1925 59f.

E. Rancke-Madsen

Koefoed-Petersen, Otto Nikolaj, * 1901, ægyptolog. * 31.8.1901 i Kbh. F: overassistent i KTAS Lorentz Nikolaj K.-P. (1864–1935) og Astrid Henriette Støiholm (1866–1941). Ugift.

K.-P. som blev student i 1919 valgte historie som sit fag ved universitetet, men samtidig læste han ægyptisk og koptisk med den aldrende Valdemar Schmidt, og han blev Schmidts sidste elev.

I slutningen af sin studietid var K.-P. i tre år ansat ved Nationalmuseets etnografiske afdeling (1922–25) hvor han fik et godt kendskab til primitive kulturer. Efter 1925 at være blevet mag.art. i historie, fik han som den første danske historiker tillagt et stipendium fra the Rockefeller Foundation (1927–29). Det blev ham derved muligt at foretage videregående studier i Paris og Berlin hvor han studerede ægyptologi og oldorientalsk historie 1927–30. Særlig frugtbare for K.-P. var årene i Paris; der fik han snart et nært forhold til førende franske ægyptologer, en forbindelse som siden hen er blevet holdt ved lige. 1933 blev han museumsinspektør ved Ny Carlsberg glyptotek og efterfulgte Maria Mogensens som leder af den ægyptiske samling. Overraskende for de fleste tog K.-P. juridisk embeds-eksamen 1945, og 1946–48 var han politifuldmægtig i Frederiksberg birk samtidig med at han passede sin museumsgerning. Han har på studierejser besøgt de fleste europæiske lande og han har været gæsteforelæser ved universiteterne i Greifswald 1937, i Frankfurt og Göttingen 1958 og ved École du Louvre, Paris, 1960. Han blev professor h.c. ved Instituto Sudamericano de Asuntos Legales, Buenos Aires, 1957 og overinspektør ved glyptoteket 1965(–71). Blandt de vigtigste arbejder må nævnes *Recueil des inscriptions hiéroglyphiques de la Glyptothèque Ny Carlsberg*. 1936, *Les stèles égyptiennes*. 1948, *Catalogue des statues et statuettes égyptiennes*. 1950, *Catalogue des sarcophages et cercueils égyptiens*. 1951, *Catalogue des bas-reliefs et peintures égyptiennes*. 1956. På dansk bl.a. *Ægyptisk Billedhuggerkunst*. 1938 (og senere udg.), *Ægyptens Kætterkonge og hans Kunst*. 1943, *Koptisk Kunst*. 1944, *De gamle Ægyptere læste* –. 1953. Desuden afhandlinger i danske og udenlandske tidsskrifter. K.-P. var medlem af Fondation égyptologique Reine Elisabeth, Bruxelles, 1930, korresp. medlem af Deutsches Archäologisches Institut, 1939, ord. medlem 1958, medlem af komiteen for Société française d'Égyptologie 1945. □Foto.

Torben Holm-Rasmussen

Koës, Georg Ditlev (Ditlef) Frederik, 1731–1804, finansråd. * 12.3.1731 i Slesvig, † 5.2.1804 på Gunderslevholm (Frue), begr. ss. (Ass.). F: oldeemand for glarmesterlavet Frederik Vilhelm K. ~ før 2.2.1775 (i Kbh., Nic.?) med Anna Mathea Falck, døbt 26.1.1757 i Kbh. (Nic.), † 12.6.1792 på Antvorskov, d. af rådmand Abraham F. (ca. 1712–76) og Anne Elisabeth Soelberg (ca. 1717–94). – Far til Georg *K. (1782–1811).

Koës, Georg

Når K.s navn endnu huskes er grunden alene den, at det skyldtes ham at det senere så berygtede tallosteri kom i gang. Efter en ungdomstid som nu er hylllet i mørke (han var dog 1747–51 i glarmesterlære hos faderen) var K. 1765 nået frem til stillingen som kgl. preussisk bankdirektor. I Berlin opdagede han, at mange danske undersætter spillede i lotteriet, og dette gav ham ideen til at gøre et forsøg i Kbh. hvor tanken om et tallosteris oprettelse længe havde været under overvejelse. Det lykkedes ham 1771 at opnå privilegium på seks år, hvorefter han tog sin afsked fra banken i Berlin. Kongen overtog 230 af de 500 aktier, 18.4.1771 fandt den første trækning sted i Altona under paukers lyd, og 11.7.1771 fulgte trækningen i Kbh. Kort efter J. F. "Struensees fald kom uviljen mod tallosteriet klart frem. „Nogle Jøder og en halv Snes Privatfolk har ingen Ret til Folkets Blod" skrev A. P. "Bernstorff 1773 til Ditlev "Reventlow, og staten afkøbte K. hans rettigheder. K. trak sig tilbage med en betydelig nettogevinst og erhvervede 1774 for ca. 175 000 rdl. det tidligere ryttergods Antvorskov kloster med hovedgården Pebringe. Af sten fra den nedbrudte Antvorskov klosterkirke opførte K. en ny hovedbygning på Pebringe som efter hustruen kaldtes Falkensten. Da hun døde solgte K. det hele til Magnus v. "Dernath med stor fordel og lejede sig bolig på Gunderslevholm. – Finansråd 1773. □Mal. fra 1780erne tilskrevet Jens Juel.

Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I, 1904: III, 1913. – C. A. Thyregod i Museum, 1891 II 59f. Carl Bruun: København III, 1901. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 IV, 2, 1902.

Harald Jørgensen

Koës, Georg Heinrich Carl, 1782–1811, filolog. * 14.1.1782 på Antvorskov, † 6.9.1811 på Zante, begr. sst. F: Finansråd Georg "K. (1731–1804) og Anna M. Falck (1757–92). Ugift.

Efter at have studeret i Halle, hvor han navnlig kom under påvirkning af F. A. Wolf, blev K. 1802 immatrikuleret ved Kbh.s univ. hvor han studerede klassisk filologi. Han erhvervede her doktorgraden ved afhandlingen *Specimen observationum in Odyseam criticarum*. 1806, hvori han viser, hvilke bidrag til Odysseens tekst der kan hentes fra scholierne og grammatikerne. Hertil sluttede sig afhandlingen *Commentatio de discrepantiis quibusdam in Odyseea occurrentibus* hvori han påpeger, at de modsigelser der findes i Odysseen tyder på, at dette digt er blevet til ved sammenfojning af flere forskellige digte; dette arbejde har haft gennemgribende betydning for eftertidens Homerkritik. S.å. udgav han et

græsk-tysk specialleksikon til de homeriske digte. Kort efter begav han sig sammen med sin svoger P. O. "Brøndsted på en flerårig rejse til Tyskland, Paris, Italien og Grækenland, under hvilken han døde. Efter hans død udgav G. G. Bredow i sine *Epistolae Parisienses* (1812) en tekstkritisk afhandling af ham om den græske forfatter Æneas Tacticus (optaget i J. C. Orellis udgave af dennes skrift, 1818). □Stik af A. Flint.

O. Jørgensen i Nord. t. for filologi 3.r.XIII, 1904 18f. – Papirer i Kgl. bibl.

Hans Ræder*

Kofod, Hans Ancher, 1777–1829, lærer, lærebogsforfatter. * 4.1.1777 i Rønne, † 30.4.1829 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: kapellan og rektor i Rønne, senere sognepræst i Hasle Mads K. (1735–92, ~ 1° 1767 med Mette Marie Selmer, 1739–74) og Mette Marie Mortensen (1755–1836, ~ 2° 1798 med skibskaptajn Baltzer Engel Kofod). Ugift.

Indtil sit sekstende år blev K. undervist af sin far. Efter dennes død blev han sat i Rønne latinskole, hvorfra han dimitteredes 1795. I 1799 blev K. cand.teol., men gik derpå ind i det for latinskolelærere oprettede pædagogiske seminarium for at studere historie og geografi. 1805 blev han lærer i disse fag ved Metropolitanskolen, 1806 adjunkt, 1812 overlærer. I denne stilling forblev han til sin død. K. var en afholdt lærer trods den melankoli der prægede ham på grund af en nervesvækkelse der til sidst gjorde ham blind. K. er kendt for efterverdenen som en fremtrædende lærebogsforfatter inden for begge sine fag. Som historiker var han tilhænger af den levende fortælling. Hans bøger blev meget brugt hele århundredet, men næppe efter hans intentioner. Eksempelvis udkom *Geographie for Begyndere* fra 1809 i 12. og sidste udg. ved S. B. Thrige, 1868, en ret trist fremstilling på 144 tæt trykte små sider, uden register og uden et eneste kort. *Historiens vigtigste Begivenheder. fragmentarisk fremstillede for Begyndere* fra 1808 var anderledes levende, fyldt med anekdotisk stof. Det sidste oplag, bearbejdet ved S. B. Thrige og J. P. B. Thrige, udkom 1894. Også *Udtog af Fædrenelandets Historie* fra 1816 udkom i mange oplag. Desuden oversatte K. *Brockhaus' tyske Konversationsleksikon's* 3. udgave 1816–28 til dansk og supplerede den med biografier af danske personer, i alt 28 bind.

Dansk lit. tid., 1829 430–32. F. E. Hundrup: Lærerstanden ved Metropolitanskolen I, 1872 69f. Festskr. tilegnet prof. Otto Andersen, Kria. 1921 156–69. Olaf Carl- sen: Soranske studier II, 1929 19f 111f. 130f. Skolebø-

ger i 200 år, red. V. Skovgaard-Petersen, 1970 15 199f. Kn. Ottosen: En landsbylærer ser tilbage, udg. Ingrid Markussen, 1977 70 141.

Ingrid Markussen

Kofod (ved dåben Koefoed), **Lucianus Hansen**, 1829–1904, politiker. * 27.5.1829 i Pedersker, † 1.11.1904 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: skrædder Hans Koefoed Jensen (* 1808, ~ 1831 med Marthe Cathrine Bertelsdatter) og Agnethe Margrethe Holm (1800–75, ~ 1831 med skomager Christian Peter Marcussen, 1806–tidligst 75). ~ 14.7.1891 i Kbh. (Hellig.) med Kristine Vonnetgaard, * 22.7.1844 i Vonsbæk sg. ved Haderslev, † 24.3.1931 i Kbh., d. af skipper Christen Bertelsen V. (1817–1900, ~ ca. 1850 med Karen Pedersdatter Frydendal, 1820–98) og Anna Cathrine Hansdatter (1823–tidligst 90, ~ 1858 med arbejdsmand i Assens Hans Jensen, † tidligst 1880).

K.s morfar var en på Bornholm kendt og anset degn. Selv voksede han op i fattigdom og var en tid vogterdreng. 1846 blev han korporal i Bornholms militi og deltog frivilligt med hæder i treårskrigen, tog 1853 skolelærereksamen i Jelling og var 1854–56 forstander for den nyoprettede højskole i Gedved. 1856 oprettede han selv en højskole i Åkirkeby som han ledede til 1858. 1856 blev han sekondløjtnant i Bornholms artilleri, deltog frivilligt i krigen 1864, men blev 1865 slettet af hærens officerlister fordi han i et foredrag i Stockholm havde kritiseret hærledelsen; 1879 fik han afskedspatent som kaptajn og var 1881–91 tøjmester i Rønne. Efter 1854 at have søgt valg i Vejle valgtes K. 1858 i Rønne og repræsenterede kredsen til 1864. Han indtog et stæde mellem bondevenner og nationalliberale, stemte dog mest med de første. 1866 stillede han sig i Nibe som ja-stemmer, valgtes 1869 på ny i Rønne og beholdt kredsen til 1881. I sin anden rigsdagsperiode tilhørte han først venstre centrum, derefter det nationale venstre og nærmede sig siden mere og mere højre. Han var et godt hoved, en impulsiv taler og en energisk agitator, men svingende og ubesindig og skabte jævnlig larm om sit navn, således da han 1874–75 lå i proces med Lars *Bjørnbak. En af hans hovedinteresser var sprognæring; han udgav en i sin tid meget benyttet sproglære og retskrivningsordbog. 1871 dannede han Dansk arbejderforbund der skulle sætte en bom for socialdemokratiet men ingen større udbredelse fik og snart sygnede hen; 1881 nedlagde K. formandshvervet. Han var en ikke ubegavet versdigter og skrev 1871 *Bornholms Drapa* (Bornholm, du prude Vikingemø) der er blevet en nationalsang for øen.

– R. 1888. □ Litografi af F. Meyer, 1865. Træsnit 1881. Foto.

[N. Hansen:] Slægtreg. over familien Janus Laurentius Holm og hustru E. M. Snedker, 1910 39. H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882 228–32. Hans Jensen: Lars Bjørnbak, 1919 135–39. C. J. Hagemann i Bornholms tid. 21.12.1928. Povl Engelstoft og Hans Jensen: Bidrag til arbejderklassens og arbejderspørgsmålets hist. i Danm., 1931 103–09. K. H. Kofoed: Bornholms politiske hist. II, 1937 181–92. Chr. Stub-Jørgensen i Bornholmsk hjemstavn I, 1943 25–37. N. Gyde i Dansk politik, 1945 nr. 50 7f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Povl Engelstoft**

Kofod Ancher, Peder, 1710–88, jurist. * 14. el. 20.6.1710 i Øster Larsker, † 3.7.1788 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Frue). F: sognepræst Jørgen Ancher (1673–1718) og Johanne Kofod (ca. 1679–1762, ~ 2° 1720 med garnisonskirurg Peter Langhorn, 1668–1733). ~ 1° 7.9.1742 i Maribo med Sophie Amalia Bildsøe, * ca. 1715, begr. 14.10.1746 i Kbh. (Frue), d. af sognepræst i Kettinge og Bregninge Lorents B. (1666–1736) og Anna Sophie Lundt († 1749). ~ 2° 17.11.1751 i Kbh. (Frue) med Johanne Maria Sevel, * 13.10.1725 i Asminderød, † 17.12.1788 i Kbh. (Frue), d. af sognepræst Johannes Justus S. (1694–1728) og Anna Beate Dreyer (1691–1771). – Far til Lorents *Ancher.

K. blev student 1726 (Sorø), baccalaureus og alumne på Valkendorfs collegium 1727, teologisk kandidat 1730 og juridisk kandidat 1738. 1741 fik K. efter konkurrence et juridisk professorat, da der var indtrådt en vakance ved Andreas *Hojers død. 1742 modtog han den juridiske doktorgrad på en arveretlig afhandling. 1748 rykkede K. op i det første juridiske professorat og blev samtidig fakultetets dekan og senere flere gange rektor for universitetet, men allerede 1756 fik han under henvisning til sit svagelige helbred tilladelse til at lade sine forelæsninger og embeder besørge ved vikar. K. var 1753 udnævnt til generalauditor ved søetaten, assessor i overadmiralitetetsretten og højesteretsassessor, men han vøterede kun i begrænset omfang i retten. 1767 gik han af som generalauditor (og assessor), genindtrådte i 1772 men forlod atter stillingen 1776, med bibeholdelse af gagen. 1771 afskedigedes den stærkt optagne K. som højesteretsassessor og blev 1772 ekstraordinær assessor. K. var medlem af en række dømmende og lovforberedende kommissioner, således bl.a. af inkvisitionskommissionen i sagen mod J. F. *Struensee og Enevold *Brandt 1772 og fra 1743 af den kommission der var nedsat med henblik på en revision af danske lov. K. var forfatter til loven af 1773 om selvejergårdes arv på Bornholm, men kommissionens arbejde blev iøvrigt uden frugt. K. var endvidere med i udarbejdel-

sen af krigsartikelbrevet for landtjenesten ved soetaten 1756. – K. indtog en vigtig plads i dansk videnskab og åndsliv i 1700-tallet. Hans væsentligste bidrag til dansk retsvidenskab er *En dansk Lov-Historie* i to bind der udkom 1769 og 1776, uden tvivl det betydeligste danske juridiske værk fra 1700-tallet. Det er som grundlægger af studiet af den danske retshistorie, at K. gjorde sin banebrydende indsats. K.s lovhistorie er ikke bygget op som en systematisk fremstilling af den danske retshistorie, men fremtræder som en samling af handlinger, til dels i kronologisk rækkefølge om retshistoriske emner, idet han indledte med Harald Blåtands love og førte fremstillingen frem til Christoffer af Bayern. Som formålet med studiet af lovhistorien anførte K., at kendskab til lovenes historie var nødvendigt for at forstå dem rigtigt, eller i tidens sprog for at trænge ind i lovenes ånd. K. stod herved under indflydelse af Montesquieu, der kort forinden i *De l'Esprit des Lois* havde påvist nødvendigheden af at kende de konkrete omstændigheder der var bestemmende for lovenes udformning, ikke blot for at forstå lovene, men også for at kunne give rigtige love. Også i så henseende var K. påvirket af Montesquieu, idet han tillige anså kendskabet til retsudviklingen for nødvendigt som led i de studier der måtte kræves af den, der dyrkede hvad man kaldte lovgivningskunsten, altså søgte at reformere lovgivningen og udarbejde nye love. De forarbejder K. kunne bygge på ved fremstillingen af den danske retshistorie var få. Han bearbejdede et stort kildemateriale efter en metode og med en kritisk sans der, skønt senere forskning har kunnet korrigere en række af hans resultater, under hensyn til den tid han levede i må betragtes som en meget betydelig præstation. K.s tidligste latinske afhandling er i forhold til hovedværket af mere begrænset retsvidenskabelig interesse. Det gælder hans afhandling om forældelse (1740), arv (1742), syvende mand (1744) og om modsætninger i lovene (1750–51). I et latinsk skrift fra 1756, *De indole juris privati pro habitu imperii Danico-Norvegici* i forsvarede K., ligesom Ludvig Holberg i nogle af sine epistler, den danske enevælde imod at blive karakteriseret som et despoti, hvilket kunne blive en følge af at sammenholde den danske forfatning med Montesquieus inddeling af regeringsformerne. Et nyttigt værk var K.s første danske skrift, en studievejledning for juridiske studerende der udkom 1755 og i anden udgave som *Anviisning for en Dansk Jurist*, 1777 som giver et fyldigt overblik over datidens retsvidenskab, kravene til juridiske kandidater og K.s opfattelse af det juridiske studiums mål og midler. Lignende problemer kom K. med modsat fortegn ind

på i et lille ironisk skrift *Et Brev til Ingen, om Intet i Lov og Ret*, 1764 hvor han viste sig mere skeptisk med hensyn til det juridiske studiums værdi i en spogefuld form, som han også gav eksempel på i sit forsvar for poetiske jurister som fortalte til Toger Reenberg's Poetiske Skrifter (1769). 1765 udsendte K. en lille praktisk vejledning i beregning af slægtskabsgrader og i 1779 som den første i sin genre en samling af responsa, han havde afgivet som medlem af fakultetet. Til hans retshistoriske forfatterskab hører den kritiske udgave af Jyske lov 1783, *Den jydsk Lovbog paa gammel Dansk, med forskiellige Læsninger, latinsk Oversættelse, Anmerkninger og Forklaringer*, til dels *Dansk Lehns Ret*, 1777 (også i tysk oversættelse) samt afhandlingen *Om gamle danske Gilder*, 1780. K.s forfatterskab omfatter desuden en række fortaler til andre værker, hvoraf især hans fortale til John Arnesens bog om den islandske rettergang indeholder en udførlig redegørelse for hans syn på retshistoriens nytte. I andre fortaler og i et par mindre skrifter fra sine sidste år kom K. tillige ind på filosofiske, økonomiske og religiøse spørgsmål. Også en juridisk disputats der fremtræder som forfattet af en J. F. Bruns (1750) er i virkeligheden K.s værk; det eneste eksempel fra 1700-tallet på, at en juridisk disputats ikke er forfattet af doktoranden selv. De vigtigste af K.s værker blev udgivet 1807–11 som K.s *Samlede juridiske Skrifter* med kommentarer af J. F. W. Schlegel og Rasmus Nyerup. K.s deltagelse i arbejdet med revisionen af danske lov førte ikke til afslutning på dette kommissionsarbejde der strakte sig over en lang række år. Hans plan for arbejdet, der snart gik helt i stå, blev senere trykt i Astræa V (1805). Kataloget over K.s store efterladte bogsamling er bevaret og bekræfter indtrykket af et omfattende kendskab til samtidig dansk og ikke mindst udenlandsk retslitteratur. – Medlem af Videnskabernes selskab 1750. – Justitsråd 1753. Etatsråd 1770. Konferensråd 1774. □ Afbildet på stik af J. og M. Haas af Struensees forhør 1772. Stik af Meno Haas, 1783. Mal. af G. Fuchs, 1787 (højesteret). Mal., if. traditionen kopi efter J. Juel. Radering af Friedrich, 1792, efter denne træsnit af H. P. Hansen. Træsnit af samme 1879.

Saml. juridiske skr. I–III, 1807–11. – Breve i Danske saml. I, 1865–66 102–08. – [Jacob Baden:] Memoriam P. K. A., 1788. J. H. Bärens' fortale til K. A.: Dänisches Lehns-Recht, 1788 XIII–CX. Samme i Juridisk lommebog 1795 99–102. Frantz Dahl i Festskr. i anledn. af to-hundredre års dagen for indførelsen af jur. eksamen ved Kbh.s univ., udg. E. Reitzel-Nielsen og C. Popp-Madsen, 1936 125–31 503f. Højesteret 1661–1961 II, 1961. – Breve til K. A. i Kgl. bibl.

Ditlev Tamm

Kofoed, Hans Christian, 1898–1952, kordegn, socialpædagog. * 17.4.1898 i Bodilsker, † 22.10.1952 på Ringsted sygehus, begr. i Kbh. (Sundby kgd.). F: proprietær Jensenius Brandt K. (1855–1904) og Charlotte Christiane Cathrine Eleonore Funch Kofoed (1860–1943). ~ 28.10.1927 med lærer Astrid Dieckmann, * 3.1.1903 i Give, † 16.5.1954 i Kbh. (Chr.), d. af lærer Thorkel Peter D. (1862–1947) og Margrethe Hansen (1866–1937).

K. blev opdraget til at være landmand og på grund af faderens tidlige død kom han i en meget ung alder til at spille en selvstændig rolle. Hjemmet var religiøst og K. var religiøst grebet. Efter en sjælelig oplevelse besluttede han sig for at forlade landbruget og få en boglig uddannelse så det blev muligt for ham at blive præst. Han fik også en studentereksamen, men af økonomiske grunde måtte han atter og atter afbryde studierne og påtage sig erhvervsarbejde. En tid var han leder af soldaterhjemmet Flakfortet, en tid kredssekretær for KFUM i Haderslev amt, en tid lærer ved Hoptrup højskole. I midten af 1920'erne fik han et lille studentjob som klokkermedhjælper ved Christianskirken på Christianshavn, og 1927 søgte og fik han kordegneembedet ved denne kirke, idet han nu definitivt opgav studierne. I studietiden havde han et par gange været på husflidskursus, og 1928 begyndte han sammen med bl.a. sin hustru at give udvidet undervisning i husflid for mænd og kvinder i et kælderlokale i menighedshuset der blev stillet til rådighed af sognets menighedspleje, som også overlod ham en beskednen sum til indkøb af materialer.

Skolens arbejde begyndte 28.3.1928, og den første skoledag mødte der én elev. Elevtallet voksede imidlertid hurtigt. Omkring 1940 lå det daglige besøgstal på et par hundrede. Mange penge-gaver skaffede skolen mulighed for dens arbejde og vækst. Man måtte snart flytte til større lokaler. Fem gange i løbet af otte år måtte *Kofoeds skole* flytte, før den 1951 fik eget hus. På skolen satte K. eleverne i gang med at lave de mest nødvendige ting til eget brug. Mændene lærte at forsåle deres sko og reparere deres tøj, kvinderne blev sat til at sy tøj til deres børn og sig selv. Klientellet blev især de arbejdsløse, og under den uhyggeligt store arbejdsløshed i disse år var der behov for skolens indsats. Efterhånden blev undervisningen reserveret for arbejdsløse mænd, men under besættelsen, da der efterhånden skete en drastisk nedgang i arbejdsløsheden, blev der på ny plads for husmodrene der på skolens systue kunne sy brugt tøj om i den stofknappe tid. K. lod de arbejdsløse der søgte skolen begynde med at soignere sig. De kom i bad, fik mulighed

for at barbere sig, for at reparere deres tøj og sko osv. K. mente at det var vigtigt, at de derigen-nem på ny skaffede sig selvrespekt. Af samme grund blev der sørget for deres sundhedstilstand, og skolen lagde vægt på at indgive dem nyt mod på tilværelsen. Allerede fra 1936, da skolen flyttede ind i Prinsessegade 7, var den blevet et stort foretagende med vaskeri- og soigneringsafdeling, skrædder- og skomagerværksted, stryge- og pressestue, tørrerum, tøjdepot, motions- og gymnastikafdeling, skolestuer, sløjdværksted, køkken, spisestue og et nødherberg der kunne rumme op til 130 senge. 1937 blev der indrettet studenterkollegium i en lejlighed i nærheden. Studenterne hjalp til i skolen. K. lagde vægt på at skolen skulle yde hjælp til selvhjælp. Det gav sig bl.a. udtryk i at kun de aktive elever fik adgang til bespisningen. Et klippekortsystem gav et vist antal points for hver indsats (et bad, en reparation etc.), og først når man havde samlet det fornødne antal points kunne man få mad. I efterkrigsårene koncentrerede K. mere og mere sit arbejde om de unge, det var gået skævt for på grund af tilpasningsvanskeligheder. Om natten kortte han ud på godsbaneterrænet og hvor de hjemløse ellers holdt til og inviterede dem med hjem til varme, en seng og et skoleophold. Han havde 1940 erhvervet en landejendom på sydspidsen af Amager hvor der blev oprettet en træningsskole for unge mænd. K. blev, helt naturligt, medlem af den ungdomskommission der blev nedsat i efterkrigsårene.

K. var en stærk og dominerende personlighed der stillede meget store krav til sig selv og sine medarbejdere. Han arbejdede ud fra et ukompliceret kristent syn og en stærk tro på, at han havde fået et kald. Han ønskede intet vederlag for sit arbejde som skolens forstander, men levede af sin løn som kordegn, idet han dog i væsentligt omfang blev lettet for embedets byrder. Tidlig og silde var han på rejse for ved foredrag og på anden måde at oplyse om skolens arbejde således at de fornødne midler kunne skaffes. Ganske vist fik skolen efterhånden betydelige offentlige tilskud, men privat støtte var stadig nødvendig. På en sådan biltur mistede han herredømmet over vognen, kørte mod et træ og blev så stærkt kvæstet, at han døde få dage senere. – I en periode under besættelsen hvor han havde måttet gå under jorden, skrev han bogen *Slaaet ud – nej!* der udkom 1945 og gør rede for synspunkterne for hans indsats. Han har desuden skrevet om ungdomsarbejdsløsheden og om sin mor. □ Tegn. af Otto Christensen (Fr.borg). Reliéf af Max Andersen udst. 1958. Foto.

Bogen om kordegn K. skrevet af hans venner, red. Edm. Frederiksen, 1952. Otto Krabbe i Hojskolebl.,

Kofoed, Hans Chr.

1952 466–68. Erhard Jørgensen i Christians kirke gennem 200 år, 1959 149–71. H. C. K., ved J. Lange Jacobsen m.fl., 1978.

Sigurd Jensen

Kofoed, Jens Pedersen, 1628–91, landskaptajn. * 3.11.1628 i Rønne, † 23.5.1691 på Maglegård, begr. i Øster Marie k. F: bykaptajn, borgmester Peder Hansen K. (1598–1648) og Elisabet Madsdatter Ravn († 1685). ~ 1° 3.11.1653 i Hasle med Margrete Sandersdatter Lesler, * 18.5.1635 i Hasle, † 28.7.1678 på Maglegård, d. af borgmester Sander Pedersen L. († 1639) og Sidsel (~ 1° med Hans Bentsen, ~ 3° med Lavrids Hansen i Hasle). ~ 2° 19.6.1680 på Skovsholm, Ibsker, med Elisabet Akeleye, * 27.3.1654 på Bjellerup, Skåne, † 13.2.1739 på Maglegård (~ 2° 1692 med fænrík, senere major Claus Hansen Kofoed, 1663–1743), d. af kaptajnløjtnant Gabriel A. og Beate Clausdatter Maccabæus.

K. gik 1641 til søs og tjente fem år på adelsgodser i Spanien. Da han 1647 vendte hjem, var hans far dømt landflygtig som medskyldig i Bornholms overgivelse 1645 til den svenske admiral C. G. Wrangel. Han gik da sin mor til hænde i skippergården i Rønne; ved at tro sig forgjort blev han årsag til den sidste heksejagt på Bornholm. Som nygift flyttede han 1653 ind i sin svigermors købmansgård i Hasle; i et natligt gadeklammeri stak han 1655 en mand ihjel, og da han søgte om kgl. fredebrev for drabet, tilsagde kongen ham et sådant på visse vilkår. For at opfylde disse stillede K. sig som frimand med to rustede heste ved ritmester Knud Urnes rytterkompagni under efterårsfelttoget 1657 i Skåne. Mens kompagniet fra nov. overvintrede i Køge, fik K. 14 dages juleorlov til Bornholm hvor havsens spærrede ham inde. Imidlertid blev øen afstået til Sverige i Roskildefreden som også løste K. fri af krigstjenesten. Efter Karl Gustavs fredsbrud i aug. samledes sognepræst Poul *Ancher, K. o.a. Hasleborgere om det mål at føre øen tilbage til Danmark. 8.12.1658 tog K. og andre sammensvorne den svenske landshøvding Johan Printzensköld til fange i borgmester Peder Møllers gård i Rønne, og da fangen var ført ud på gaden, blev han i tumulsen dræbt ved et skud af K.s svoger Villum Kelou. Fra stedet red K. til Ancher i Rutsker præstegård og herfra ud for at holde nattevagt med opbudt mandskab uden for Hammershus. Da bøndereskaren fra Nørre og Vester herreder og borgerne fra Rønne og Hasle som havde sluttet sig til opstanden næste morgen kom til fæstningen, overgav dens svage mandskab den uden at løse et skud og K. blev fører for forsvaret. Som sådan var K. virksom

ved 28.12. at få 63 svenske ryttere lokket i land fra et skib og taget til fange. Da sendemændene 29.12. på Kbh.s slot overgav Frederik III øen, indfrie kongen sit tidligere løfte om at give K. fredebrev for det gamle manddrab. K. blev af guvernør Michael Eckstein sammen med byfoged Niels Gumløs i Hasle udnævnt til landskaptajn (kgl. udnævnelse 15.12.1660, med 200 rdl. i årsløn). Han overtog den tidligere kaptajns gård Maglegård i Øster Marie som han 1687 af Christian V fik livsbrev på. 1928 rejstes en mindesten i Sandvig. □ Afbildet på epitafiemal. 1682 (Østermarie k.). Mal. 1683 (Fr.borg), efter dette min. (sst.), gengivet i træsnit 1878 og i tegn. af Kr. Zahrtmann.

Ludv. Holberg: Dannemarks riges hist. III, 1735 348–56. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste dage, 1894 (fot. opr. 1969) 391–94. M. K. Zahrtmann i Bornholmske saml. XVII, 1926 1–32. Samme: Borringholmerens historiebog I–II, 1934–35. Ebbe Gert Rasmussen: Bornholm 1658 I–II, 1967–72.

*M. K. Zahrtmann**

Kofoed, Kristian Hansen, 1879–1951, finansminister, departementschef. * 11.3.1879 i Øster Marie, † 14.5.1951 på Kbh.s amtssygehus, Gentofte. F: avlsbruger Christian K. (1835–98) og Kristine Elisabeth Kofoed (1839–1912). ~ 13.9.1912 i Rønne med Sigrid Henriette Andersen, * 22.4.1878 i Rønne, † 6.6.1967 i Gentofte, d. af adjunkt, senere lektor Niels A. (1849–1923) og Andrea Johanne Michelsen (1857–1945).

K. havde en for en embedsmand mærkelig løbebane. Han gik almueskolen igennem, tilbragte sin barndom på landet og hjalp med ved driften af faderens lille gård. Allerede under opvæksten modtog han varige indtryk af den bornholmske almues beskedne kår. Hjemmets og egnens stærkt pietistiske religiøsitet øvede ingen varig indflydelse på hans anskuelser, men var vel med til at præge hans karakter. I hans sind fandtes tidligt trangten til at hævde sig. Med sej energi arbejdede han sig fremad og opad, tog lærerksamen på seminariet i Neksø 1900, gik derefter som 21-årig ind i latinskolen i Rønne og blev student 1902. Nærmest tilfældigt valgte han naturfagene som embedsstudium og blev 1908 cand.mag. i naturhistorie og geografi med geologi som speciale. I studietiden ernærede han sig som timelærer i Det danske selskabs skole og Slomanns skole, men fik også tid til at deltage i livet på Regensen og var flere gange medlem af Studenterforeningens bestyrelse. Stærkt politisk interesseret valgte han sit stude i den radikale lejr, snarest vel med tilslutning til dens landbo- og husmandsfløj, var en tid under påvirkning af

Vilh. Lassen, men sluttede sig straks 1905 til det radikale venstre. – 1909–20 var K. adjunkt i Rønne og øvede samtidig sin første politiske indsats. Han sad i Bornholms amtsråd 1913–20 og landspolitisk lykkedes det ham gennem et ufortrødent agitatorisk arbejde og i samvirke med socialdemokraterne at bryde venstres urokkelige herredømme på Bornholm. Ved folketingsvalget 1913 erobrede han Åkirkebykredsen og holdt den til 1920 da en ny valglov gjorde det umuligt for de radikale at bevare det bornholmske mandat. K. lod sig så opstille i den i radikal henseende lille Gentoftekreds og var ikke senere medlem af rigsdagen.

I Folketinget fik K. 1913 sæde i det dengang lidet betydningsfulde lønningsudvalg, men henlede opmærksomheden på sig ved den flid og udholdenhed hvormed han gennemarbejdede sagernes enkeltheder. Han havde en væsentlig fortjeneste af 1914 at gennemføre den første virkelige lønningslov for vore videnskabelige institutioner og blev kendt som et af rigsdagens flittigst arbejdende medlemmer med lønningsager som speciale. Han havde det held at lønningsområdet som følge af krigtidens prisudvikling og sociale forskydninger blev et af statslivets vigtigste spørgsmål. Som medlem af en række lønningsudvalg og lønningskommissioner, faste og temporære, og som formand og ordfører for de fleste af dem skabte han 1919 det store kompleks af love, navnlig tjenestemandsløven samt læreres og præsters lønningslove, som for første gang bragte system i statens samlede tjenestemand- og lønningsvæsen. Dette værk gennemførtes under adskillig modstand. Når det lykkedes skyldtes det først og fremmest K.s forhandlingsevner, ubetingede saglighed og den kraft hvormed han satte sig ud over mangfoldige særinteresser. Reformens alsidige karakter – forholdsvis nedsættelse af de højere lønninger og forøgelse af de lavere samt lige løn for lige arbejde til kvinder og mænd – var en virkning af tidens strømninger. K.s indsats var den omfattende viden som var lovgivningens grundlag, dens redelighed og billighed, dens logiske klarhed og konsekvens, alt sammen fortrin som gav lovene deres styrke, men også medførte nogen stivhed og af og til gjorde det vanskeligere inden for deres rammer at give plads for livets mangfoldighed. For tjenestemændenes store masser, både de højere og de lavere, var det en fordel at lønningerne blev sat i organisk forbindelse med de skiftende prisforhold og at den hele lovgivning fæstnede deres retsstilling og gjorde dem uafhængige af tilfældigheder. Ved reformen oprettedes lønningsrådet hvis formand K. blev. Herigennem og som formand for tjenestemandskommissionerne af

1929 og 1943 øvede K. gennem en menneskealder en afgørende indflydelse på tjenestemand- og lønningssystemets udformning og administration.

Finansminister Edv. Brandes havde foråret 1920 planer om at ansætte K. som departementschef, men ministeriet Zahles afskedigelse hindrede planens gennemførelse. Statsminister Niels Neergaard i den efterfølgende venstre regering havde imidlertid mærket sig K.s dygtighed og sept. 1920 ophøjede han formandskabet i lønningsrådet til en departementschefstilling. K. der af økonomiske grunde havde overvejet at vende tilbage til lærergeringen kunne da forblive i det arbejde han havde ydet så mange kræfter de foregående syv år. Neergaard anvendte desuden hans arbejdskraft som formand for sparekommissionen af 1921 og for kommissionen om orlogsværftet og hærens tekniske virksomheder 1922. Desuden var K. statens forligsmand 1920–22 og bilagde de store arbejdskonflikter 1921. Kort efter udnævnelsen af ministeriet Stauning 1924 døde finansministeriets chef for I. departement og finansminister C. V. Bramsnæs tilbød K. stillingen som han omgående modtog. Det var første gang en ikke-jurist ansattes i denne topstilling og samtlige ansatte i ministeriet protesterede. K. blev vel ikke elsket af mange, frygtet af nogle, men respekteret for sin indsigt, saglighed og stræben efter i alle situationer at varetage samfundets tarv. Populært blev K.s arbejde ikke da der under konjunkturtilbageslaget i midten af 1920'erne skulle bringes balance mellem statens indtægter og udgifter. Finansministeriets indflydelse voksede både ved K.s personlige indflydelse og ved den lovgivning der fulgte af omstruktureringen i samfundet og den øgede statsstyring i 1930'ernes kriserår.

I Bramsnæs' ministertid gennemførte K. at intet fagministerium måtte søge bevilling hos den lovgivende myndighed uden at sagen i forvejen var forelagt og tiltrådt af finansministeriet. Dermed gennemførtes en magtforskydning i centraladministrationen som meget væsentligt øgede finansministeriets indflydelse på de årlige finanslove. Også inden for selve finansministeriet skete en koncentration idet K. lidt efter lidt fik overført sager fra de to andre departementer i ministeriet så alt fra 1.4.1942 var samlet i ét departement, finansdepartementet, med ham som chef. Han indstillede sig på de resterende syv år af sin embedstid i den røde bygning at kunne sidde som „den selvkrevne primas i den centrale administrations anliggender“. Det var derfor med uvilje at han påtog sig posten som finansminister i regeringen Erik Scavenius 9.11.1942. Han havde i dagene forud endda været på tale som statsmini-

Kofoed, K. H.

steremne. Men hvor modvilligt han end gik ind i regeringen lå det hans natur fjernt at være uvirksom. Han var en svoren støtte for samarbejdspolitikken og modstander af sabotage, men da han som fungerende statsminister i begyndelsen af aug. 1943 modtog et tysk krav om at sabotører, dømt ved tysk ret, skulle afsone straf i Hamborg – det første af de skærpede tyske krav der førte frem til 29. august – var han ikke i tvivl om at svaret måtte blive afvisende. K.s væsentligste indsats som minister blev gennemførelsen af den omfattende anti-inflationslovgivning sommeren 1943. Som sine kolleger i regeringen var han efter 29.8.1943 formelt minister, men uden funktion hvad der var hans aktivitetstørstende natur en pestilens. Det var en lykke for ham at han efter befrielsen kunne genoptage arbejdet i finansdepartementet, dog lidt beskåret idet statsgældskontoret og udlandsforbindelserne blev overført til den under hans fravær konstituerede departementschef E. Dige. 25 år efter sin ansættelse i ministeriet gik han af juli 1949, men beholdt formandskabet i lønningrådet og formandskabet i det især på hans initiativ 1946 oprettede forvaltningsnævn.

I årenes løb havde staten lagt beslag på K.s arbejdskraft på mange andre områder. Han havde siddet i nævn og kommissioner og grundlagde som formand for Østifternes åndssvageanstalter 1924–42 og igen fra 1945 institutionen Rødbygård og udbyggede Hübertzminde (Gl. Bakkehus). – K. var utvivlsomt magtkær. Dette karaktertræk sammen med ubestridelig dygtighed, loyalitet mod skiftende ministre, samarbejdet med C. V. Bramsnæs og samfundsudviklingen der kaldte på større statslige indgreb bevirkede at der hos ham gennem en menneskealder samledes mere magt end hos nogen anden embedsmand siden enevældens afskaffelse. – Desuden overkom K. at dyrke sin bornholmske lokalpatriotisme i nogle digte i bornholmsk dialekt, mange artikler om Bornholms natur og historie og det større værk *Bornholms poliitiske Historie fra 1848 til vore Dage*, 1936–40. – F.M.I. 1922. DM. 1940. K.' 1939. S.K. 1947. □ Afbildet på O. Matthiesens mal. 1923 af rigsdagen 1915 (folketinget), mal. af samme (sst.). Tegn. af Otto Christensen, 1941 (Fr.borg). Mal. af Johs. Glob, 1949 (sst.). Foto.

K. H. K.: Erindringer, ved Hans Kirchhoff, 1979. – Tage Mortensen i *Beri.* tid. 15.5.1951. Poul Meyer i *Information* s.d. Axel Linvald i *Politiken* 16.5. s.d. Erik Rasmussen og Roar Skovmand: *Det radikale venstre*, 1955. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977. – *Papirer i Rigsark*. og Bornholms lokalhist. arkiv, Rønne. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Helge Larsen (Axel Linvald)

Kofoed, Marie, 1760–1838, legatstifter. * 19.1. 1760 i Rønne, † 20.4.1838 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: købmand og hospitalsforstander Morten Bohn (1719–1802) og Barbara Kirstine Ancher (1725–71). ~ 1° 11.12.1776 i Rønne med købmand i Neksø Jochum Herman Ancher, døbt 11.9.1746 i Neksø, † 7.5.1786 sst., s. af borgerkaptajn Hans A. (ca. 1713–1806) og Ellen Margrethe Bohn (1719–72, ~ 1° med købmand, stadsløjtnant i Neksø Jørgen Ibsen, 1708–41). ~ 2° 29.12.1786 i Neksø med skibsfører, brygger og grosserer på Christianshavn, godsejer Hans Peter K., døbt 16.10.1743 i Øster Marie, † 3.1.1812 i Kbh. (Helligg.), s. af forpagter af Koefoedgård, senere købmand i Svaneke Peder K. (1707–78) og Margrethe Elisabeth Marcher (1722–1806).

K., der både ved sin fødsel og ved begge sine ægteskaber hørte til Bornholms ældste slægter, fik efter sin anden mand meget betydelige midler som han bl.a. havde samlet ved sine mange oversøiske rejser, ikke mindre end 21 til Vestindien, og delvis havde anbragt i de betydelige godser Åstrup i Voldborg herred og Holbæk ladegård. Hun beholdt begge til sin død og administrerede dem med sparsommelighed og dygtighed, så at formuen forøgedes betydeligt, og hun derved så sig i stand til at udfolde en omfattende godgørelsen. Allerede i levende live skænkede hun store kapitaler til legater, således da hendes mand døde 100 000 rdl. til trængende sømænd, sømænds enker og børn i Kbh. og senere over 50 000 rdl. til forskellige skoler og arbejdshuse på hendes godser og fødø. Ved hendes testamente af 1825 fordeltes endvidere ca. 300 000 rdbl. i velgørende øjemed til legater for trængende enker (50 000 rdbl.), ugifte kvinder, hvis kår ikke svarer til deres opdragelse (50 000 rdbl.), trængende sømænd på Bornholm og deres pårørende (40 000 rdbl.), hospitaler, uformuende pigebørn, velgørende selskaber m.m., navnlig i Kbh. og på Bornholm. Hun der tidligt mistede sit eneste barn, en otteårig søn af første ægteskab, gjorde også i stilhed meget godt og hjalp flere unge mennesker frem, bl.a. J. N. Madvig. I sine senere leveår led hun af en stærk melankoli der gik over til sindssyge. – Etatsrådene 1818. □ Mal. af J. A. Bech, 1817. Mindestøtte efter tegn. af K. Zahrtmann med portrætmedaljon af V. Bissen, rejst i Almindingen 1882. – Mindeplade på arbejdshuset i Møllegade, Rønne.

H. R. Hiort-Lorenzen og Ellen Rosendahl: *Repertorium over legater og milde stiftelser i Danm.* 1, 1903; 11, 1896; VI, 1904. – M. K. Zahrtmann i *Pers. hist.* t. 3.r.VI, 1897 285f (om slægten Bohn). N. C. Øst: *Materialier til et da. biogr.-lit. lex.* IV, 1838 1173f.

*S. Nygård**

Kofoed, Niels Anker, * 1929, landbrugs- og fiskeriminister, landmand. * 21.2.1929 på Skovgård, Bodilsker sg., Bornholm. F: gårdejer Poul K. (1886–1947) og Kathrine Anker (1889–1953). ~ 30.3.1957 i Nyker, Bornholm, med Rita Hoegh Mortensen, * 15.7.1930 i Nyker, d. af gårdejer Johannes M. (* 1896) og Paula Byder (* 1902).

K. tog realeksamen fra Nekso realskole 1945, uddannedes ved landbruget, var elev på Rodding Højskole 1946–47, på Askov højskole 1949–50 og på Tune landbrugsskole 1955. Desuden uddannede han sig landbrugsfagligt under studieophold i England 1950 og i samfundsforhold på Holley Royde College, Manchester University 1953. K. etablerede sig som landmand på Nordvang, Ibsker sogn, 1957, erhvervede endvidere Knarregård i Ibsker 1959 og drev maskinstation ved siden af landbruget. Sin driftighed og åbenhed over for nyt viste han som formand for Bornholms andelsmaskinindkøb 1959–73 og for Bornholms forbrændingsselskab 1967–73. Også som medlem af Bornholmerbankens bankråd 1967–73 og af dens bestyrelse 1970–73 har han virket for udvikling og modernisering af Bornholms erhvervsliv. Samtlige lokale hverv måtte han opgive da han dec. 1973 blev landbrugs- og fiskeriminister i regeringen Poul Hartling. K. var fra sin tidlige ungdom venstremand, var allerede som 21-årig formand for venstres ungdom på Bornholm og sad som landsformand for VU 1957–59. Til folketingsvalget 1964 var han opstillet i Rønne- og Åkirkebykredsene, valgtes 1968, faldt ved valget 1973, men genvalgte 1975 og 1977. K. er varm tilhænger af EF og førte i sin tid som minister i regeringen Hartling en række forhandlinger om landbrugs- og fiskerispørgsmål i Bruxelles og fik gennemført nogle love der tilpassede danske landbrugsforhold til EF-medlemskabet, derunder ophævelse af visse landbrugsordninger, bl.a. kartoffelmelsordningen. Efter regeringen Hartlings afgang blev K. medlem af Europa-parlamentet indtil han 30.8.1978 indtrådte som landbrugsminister i regeringen Anker Jørgensen ved dens omdannelse til SV-regering. Hans anden ministerperiode sluttede med regeringsfællesskabets opløsning september 1979. Ved det efterfølgende folketingsvalg 23.10.1979 genvalgte han i sine kredse. K. sidder i bestyrelsen for venstres folketingsgruppe og er ofte ordfører i landbrugs- og fiskerispørgsmål. Han har en klar fremstillingsform uden mange parlamentariske omsvøb og ofte en kvik replik. – K. 1975. □Foto.

Interview i Berl. tid. 2.5.1976. – Levnedsbetæning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Kofoed, Ove Brandt, 1883–1961, rådsformand, statistiker. * 4.6.1883 i Rønne, † 18.12.1961 på Frbg., begr. Søndermark kgd. F: landinspektør, landstingsmand Hans Madsen K. (1844–1919) og Martha Nicoline Kofoed (1854–1942). ~ 16.7.1919 i Hillerød med Laura Wilhelmine Rasmussen, * 4.10.1882 i Kbh. (Fødsst.), † 21.5.1972 på Frbg. Ægteskabet opløst 1928.

K. blev student 1904 fra Rønne, cand. jur. 1907 og ansattes s.å. som assistent i Statens statistiske bureau - nu Danmarks statistik. Samtidig med at han passede sit arbejde her studerede han statsvidenskab og blev cand. polit. 1910. Han blev fuldmægtig 1917, kontorchef 1923 og forretningsfører for Statsbrandforsikringsfonden 1924 – i begge de sidstnævnte stillinger fungerede han til han 1934 gik over i forsikringsrådet. – Ved siden af sin embedsvirksomhed var K. meget interesseret i forsikringsforhold – specielt inden for syge- og ulykkesforsikring. 1910–34 virkede han som beregner i forsikringsselskabet Haand i Haand, og arbejdet her førte ham ind i flere udvalg til fastsættelse af fællestariffer, i forsikringsforeningens hovedbestyrelse m.m. og gav anledning til at der under hans ledelse udarbejdedes en syge- og ulykkesforsikringstarif der blev normgivende for de danske selskaber i branchen, og som også benyttedes ved internordiske forhandlinger om tarifforhold. K. var i en længere årrække lærer i tarifiering ved forsikringshøjskolen. Sammen med fuldmægtig Svend Rode udgav han 1918 den lille bog *En Undersøgelse vedr. Rentabiliteten af Syge- og Ulykkesforsikring for Kvinder* ligesom han bl.a. til Nordisk Forsikringstidsskrift skrev flere afhandlinger og artikler om forsikringsproblemer. I sin akademiske uddannelse, sin fortid som statistiker og forsikringstekniker og i sin alsidige indsigt i forsikringsvirksomhedens forskellige grene besad K. alle nødvendige forudsætninger for at beklæde et embede i et forsikringstilsyn, og det følte derfor som noget selvfølgeligt at han da loven om tilsyn med skadesforsikring som vedtoges 1934, og som foreskrev at det bestående forsikringsråd under hvilket tilsynet henlagdes, udvidedes med en næstformand, fik udnævnelse til dette nyoprettede embede. Han fik her som sit specielle arbejdsfelt administrationen af skadesforsikringsloven, et arbejde som bragte ham megen anerkendelse. K. var 1932–34 formand for Ministerialforeningen, ligesom han 1917–54 sad i styrelsen for den danske afdeling af Nordisk administrativt forbund. 1922 tog han initiativet til oprettelsen af Danske statistikeres forening. – R. 1930. DM. 1940. K. 1953. □Foto.

Borsen 2.6.1943 og 22.12.1961. – Levnedsbetæning i ordenskapitlet. Finn H. Lauridsen (Chr. Thorsen)

Kofoed-Hansen, Birthe

Kofoed-Hansen, Birthe, * 1916, skoleforstander. * 28.8.1916 i Ronne. F: oberst Vilhelm K.-H. (1856-1934) og Alice Harhoff (1883-1953). Ugift.

K.-H. tog studentereksamen fra Soro akademiske skole 1934 og arbejdede derefter på kontor, indtil hun 1937 rejste til Schweiz og senere til Frankrig for at lære fransk. Efter at have taget sin sygeplejeuddannelse ved Bispebjerg hospital 1938-41 med påfølgende supplerende uddannelser i psykiatri, obstetrik og dermatologi blev hun ansat som sygeplejeassistent ved samme hospital. 1945-46 deltog hun i kursus ved Århus univ. for sundhedsplejersker og for ledende og undervisende sygeplejersker (linjen for undervisende sygeplejersker). Så fulgte en kort periode som kursusleder i Dansk sygeplejeråd, men i marts 1947 rejste hun til New Zealand og i september 1948 derfra videre til Canada hvor hun studerede kirurgisk sygepleje ved Vancouver General Hospital og hjemmesygepleje og sundhedspleje ved Victorian Order of Nurses i Toronto. I januar 1950 vendte hun tilbage til Bispebjerg hospital som instruktionssygeplejerske ved sygeplejeskolen, derefter (1955) som viceforstander ved hospitalet og 1964, da sygeplejeskolen administrativt adskiltes fra hospitalet, som dennes første forstander. 1957-58 studerede K.-H. sygeplejeuddannelse og -administration ved University of Washington, Seattle, USA, og i tilslutning hertil besøgte hun adskillige amerikanske universiteter, sygeplejeskoler og hospitaler. Foruden at varetage sine opgaver som viceforstander på Bispebjerg hosp. var K.-H. 1960-64 deltidsbeskæftiget i sundhedsstyrelsen. 1979 fratrådte hun sin stilling på Bispebjerg og i 1980-81 ledede hun fire moduler i administration af sygeplejeskoler for Dansk sygeplejeråd. Hun beklædte en lang række tillidposter. Hun var bl.a. næstformand i Dansk sygeplejeråd 1962-70, 1. næstformand i Sygeplejerskers samarbejde i Norden 1966-70 og formand for en af denne organisations nedsat komité vedrørende EF og sygeplejerskerne i Norden 1968-70. Hun var medlem af uddannelsesnævnet for sundhedsvæsenet i Danmark 1962-70 og af det af indenrigsministeriet nedsatte udvalg til revision af sygeplejerskernes grunduddannelse 1970-74 samt af en arbejdsgruppe under Europarådet vedrørende harmonisering af sygeplejeuddannelsen 1961-64 og af det internationale sygeplejeråds faglige komité 1973-77. 1979 blev hun endvidere medlem af det rådgivende udvalg inden for sygeplejeområdet, nedsat af EF kommissionen.

K.-H. var en kapacitet på sygeplejeuddannelsens område, og hendes viden, erfaring og fremsynet skabte fornyelse i debatten om sygeplejeud-

dannelsens mål, form og indhold. 1962-74 var hun medredaktør af en af Dansk sygeplejeråd udgivet lærebogsserie for sygeplejeelever. Desuden var hun medforfatter til Sygeplejelære, 5. udg. 1969, og har endvidere skrevet *De europæiske fællesskaber og sygeplejerskerne* (Sygeplejersken 8/1971).

Soraner biografier 1901-60 IV, 1969 42. Tidsskr. for sygeplejersker, 1970 248f.

Margrethe Kruse

Kofoed-Hansen, Hans Peter, 1813-93, præst. * 15.5.1813 på Åstrup, Soderup sg., † 4.12.1893 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: forpagter Niels H. (ca. 1778-1839) og Sophie Elisabeth Ortved (1776-1829). ~ 18.3.1851 i Odense med komtesse Sophie Isabella Lætitia Moltke, * 27.1.1827 i Itzehoe, † 7.1.1898 i Gudme, d. af greve, senere kammerherre, Adam Gottlob M. til Espe og Bonderup (1798-1863) og Rosalie Hennings (1801-85). - Far til Otto J. M. *K.-H.

K.-H. blev student 1832 (Roskilde), cand. teol. 1837 og s.å. konst. adjunkt ved Odense katedralskole hvor han 1839 fik fast ansættelse. Hans trang til studier førte ham ud på flere rejser, 1842-43 til Tyskland, Belgien og England, 1847-48 til Frankrig og Italien. 1849 blev han residerende kapellan ved Vor Frelsers kirke på Christianshavn, 1850 hovedpræst ved Frue kirke i Haderslev, 1854 provst for Haderslev provsti og 1855 sognepræst ved Gl. Haderslev kirke. 1860 blev han medlem af det teologiske eksamenskollegium i Flensburg; under krigen 1864 blev han afskediget og flyttede til Kbh. hvor han ernærede sig ved undervisning, indtil han 1867 blev sognepræst i Toreby på Lolland; 1879 blev han provst for Musse herred og stiftsprovst for Lolland-Falsters stift. 1883 søgte han afsked og flyttede til Kbh., og 1887 blev han optaget i den romersk-katolske kirke. I dette ualmindelige levnedsløb blev en frugtbar litteratur til, særpræget både i form og indhold af humanisme, mystik, filosofi og politiske indlæg. 1840 udsendte K.-H. under pseudonymet Jean Pierre sin debutbog *Dialoger og Skizzer. Af en Physiognoms Papirer*, en psykologisk novelle der afspejler hans studiefelter (J. C. Lavaters fysiognomik og den yngre J. G. Fichtes filosofiske spekulation) og hans grublende søgen for at klare sig forholdet mellem ånd og legeme. Større fasthed i den formelle opbygning og i emnets begrænsning viser hans fortælling Ira 1842, *Liv af Dod*, et indlæg i tidens litterære debat om uødéligheden, og som skildder en jysk præst der gennem barndommens re-

ligiøse tvivl) og i livets hårdhed føres til en fortvivlelsens krise, men som ved sin hustrus død får „mod til at leve evigt“.

Af største betydning for K.-H.s udvikling blev Søren Kierkegaards produktion. Ganske vist havde Kierkegaard den dybeste mistillid til „systemet“, personificeret i H. Martensens teologi, mens K.-H. ønskede den gammeldags kristendom sat i en ny og fast form gennem et filosofisk bad. Men som åndspersonligheder stod de to mænd ved hinandens side. De havde begge et sensorium for filosofi og æstetik, begges intellekt var udrustet med refleksion, kritisk sans og selvstændig tænkning, om end Kierkegaard var langt den betydeligste analytiske tænkner af de to. I For Literatur og Kritik, udgivet af Fyens Stifts litterære Selskab 1843, anmeldte K.-H. Enten-Eller med en så indtrængende, om end ikke ramrende analyse af K.s problematik og litterære hensigt, at K.-H. senere turde tilregne sig det „som Fortjeneste at have været den første, der gav et virkelig orienterende Vink om den i vor Literatur betydningsfuldeste Forfattervirksomhed lige ved dens Begyndelse“. Af særlig interesse er det, at det er æstetikerens i Enten-Eller, K.-H. opfatter klarest. Nogle ytringer af K.-H. om kirkens afmagt over for tidens dannede kaldte endog biskop J. P. Mynster frem til genmæle, og de indlæg der fulgte, var de „første blink“ af den store fejde der skulle komme en halv snes år senere. Ved juletid 1845 (tr. 1846) udkom den naturfilosofiske roman som K.-H. kaldte „en Sjælehistorie“: *Kjød og Aand eller De to Veie*, en bitters værk der som åndstype er nærmest beslægtet med romantikkens drømmende sværmeri, men som i skildringen af naturens og personernes liv rummer meget stærke kontrastvirkninger. Det borende i Kierkegaards forfatterskab, ikke mindst Begrebet Angest (1844) og tolkningen af „det dæmoniske“ giver en psykologisk nøgle til at forstå det stærkt spændte og det dunkle i K.-H.s roman. Hans senere digteriske ydelser (*Livslænker*, 1875 og *Død i Liv*, 1887) havde hverken stilistisk kraft eller fylde af tanke og mystik og vakte, tyngede som de var af en omstændelig form, ikke synderlig opmærksomhed. I Odensetiden kastede K.-H. sig ud i den politiske debat om nationalitet og skandinavisme, men var allerede da ved at svinge fra nationalliberalisme i antiliberal retning, og kendskabet til Kierkegaard har sikkert yderligere styrket en antidemokratisk tendens som vi møder den i skriftet *Et Folk-Folket. Bidrag til Demotheismens (Folkeforgudelsens) Karakteristik*, 1868 (tr. 1869), en protest mod den herskende nationalisme (humaniteten er højere end nationaliteten) og den liberalisme der gør folkets (i Kierkegaards sprog

mængdens) ønsker til despoti og næreret. K.-H. bekendte sit discipelforhold til Kierkegaard: Jeg har lært af ham, hvad kristendom er, og følgelig brød han med „systemet“, spekulationen og den Hegel-Martensenske kristendomstolkning. Til Kierkegaards bitre udfald mod Mynster tav K.-H., men 1856 udgav han i tilknytning til Kierkegaards tanker om kristendommen som „den indirekte meddelelse“ *Tegnet fra Himmelen* og som indlæg i kirkekampen de to betydelige skrifter *Dr. S. Kierkegaard mod Dr. H. Martensen*, 1856 og *S. Kierkegaard mod det Bestaaende*, 1857. Begge indlæg er formet under forpligtelsen: „Vær redelig“, for at „vi maatte tilegne os S. Kierkegaards Virksomhed paa den, saa at sige, lemfældigste Maade, men saa ogsaa erkende, hvorledes vi tilegne os den“. En ansøgning om afsked fra den statskirke, Kierkegaard havde angrebet med yderste voldsomhed, tog han dog tilbage og fik et halvt års permission; i *Nyt Gamelt. Breve over Tertullian*, 1859, har han redegjort for sin beslutning om at forblive som præst. De motiver der længe havde været fremme i den ensomme mands dragelse mod Rom, var både ønsket om det faste skriftemål, for hvis udslettelse han anklagede reformationen (*Skriftemaalet*, 1881) og længselen efter at se liberalismen overvundet i en for statsmagt frigjort, synlig kirke; hans personlighed kunne ikke tilfredsstilles ved at være den grublende „Ener“ i kierkegaardsk forstand, Roms krav på universalisme og autoritet sugede ham til sig. I adskillige skrifter, inspirerede af ultramontanismens ånd, gjorde han bittert op med reformationen som en gudløs revolution hvis følge var åndeligt anarki, og 9.7.1887 blev han optaget i den romerske kirke. Hans forfattervirksomhed var i det store og hele glemt, før han døde. Hans urolige indre rummede så stærke modsætninger, at hans fosterfar, komponisten C. E. F. Weyse, karakteriserede ham som en blanding af en fuserast og en filosof. - R. 1854. DM. 1883. □Tegn. af E. Jerichau Baumann. Mal. af N. Wiwel, 1884. Træsnit af H. P. Hansen, 1886. Foto.

H. P. Jørgensen: H. P. K.-H. (Jean Pierre), 1920. Ed. Geismar: Søren Kierkegaard VI, 1928 88 91f. H. F. Petersen i Kirkehist. saml. 6.r.I, 1933-35 664. Bj. Kornrup sst. 687.

Michael Neiiendam*

Kofoed-Hansen, Otto Joachim Moltke, 1854-1918, søofficer. * 20.3.1854 i Haderslev, † 16.4.1918 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: stiftsprovst H. P. K.-H. (1813-93) og Sophie I. L. Moltke (1827-98). ~ 14.10.1891 i Kbh. (Hol-

mens) med Sigrid Marie Holm, * 23.12.1866 i Kbh. (Frels.), † 15.6.1934 sst., d. af grosserer Valdemar H. (1835-1908) og Elvira Bergström (1845-1927).

K.-H. blev kadet 1867, sekondløjtnant 1873, premierløjtnant 1874, kaptajn 1888, kommandør 1900, viceadmiral og kommanderende admiral 1911. Efter en alsidig tjeneste som løjtnant, hvor han var udkommanderet med flådens skibe, i koffardifart og skoleofficer ved søofficersskolen var han 1888-91 ved søminekorpsets I. afdeling, 1891-94 fører af postdampskib mellem Korsør og Kiel og 1895-98 vagerinspektør. Han gennemførte den nye afmærkning i danske farvande og forbedrede sømærkerne. 1898-99 var han næstkommanderende i krydserfregatten Fyen til Middelhavet, 1899 og 1900 chef for kongeskibet Dannebrog og 1900-01 stabschef ved den flydende defension på Kbh.s red.

K.-H. der havde været kritisk indstillet over for den af højre-regeringen anlagte forsvarspolitik og N. F. Ravns lange og initiativfattige ledelse af marinen 1873-1900 blev efter systemskiftet 1901 departementschef hos marineministeren F. H. Jöhnke og 1905 direktør for marineministeriet efter at J. C. Christensen var blevet forsvarsminister. K.-H. var eksponent for den strategiopfattelse som havde været hævdet af marinen igennem Estrup-perioden, men som politisk havde været dæmpet ned. Med K.-H. blev disse synspunkter atter ført frem med styrke. K.-H. kunne ikke anerkende Københavns befæstning som hovedpunktet i Danmarks forsvar, og mente at en realistisk betragtning af landets geo-strategiske beliggenhed og forhold nødvendiggjorde en neutralitetspolitik der var acceptabel for Tyskland. Dette standpunkt påvirkede især venstre-politikerne. Det var K.-H.s opfattelse at hærens propagandafelttog i 1880'erne, hvor enhver officer optrådte som „sagkyndig“, havde skadet forsvarrets sag i befolkningen, og han overtalte derfor sine officerskammerater i søværnet gennem møder i Søe-lieutenant-selskabet i 1900-01 til at undlade at blande sig i den offentlige debat om forsvarsspørgsmålet. K.-H. var utvivlsomt den rette mand at placere i marineministeriet. Han mødte med intentioner om at modernisere og effektivisere marinens ledelse med henblik på at styrke det militære og operationelle element. Som noget nyt oprettede han en marinestab i hvilken han samlede et lille antal dygtige yngre officerer der under hans ledelse beskæftigede sig med planlægning inden for overordnede og strategiske spørgsmål. K.-H.s reformer standsedes imidlertid ved nedsættelsen af forsvarskommissionen i 1902 idet der ikke så længe denne kommission arbejdede var mulig-

hed for større ændringer i organisation og struktur. K.-H. sad pga. sygdom ikke i forsvarskommissionen bortset fra en kort periode, men han var den egentlige bagmand for de synspunkter der fremførtes her af flådens tilfornordnede. 1905-06 afsluttede hans stab en indgående og interessant analyse af Danmarks stilling imellem Tyskland og England (Den danske Stats militærpolitiske Stilling og Ordningen af Landets Forsvar) senere kendt som „Graabogen“. Memorandummet fik betydning for venstrereformpartiet og må betragtes som det reelle grundlag for forsvarskommissionens flertalsindstilling der blev afgivet 1908.

I slutningen af 1908 gik K.-H. af som direktør for marineministeriet på grund af uoverensstemmelser med J. C. Christensen som han anså for at være lige så enerådende som N. F. Ravn tidligere havde været. Medvirkende hertil var imidlertid også at K.-H. selv også var en meget myndig og enerådende natur. Forsvarskommissionens afslutning var utvivlsomt en sejr for K.-H., og han blev derfor dybt skuffet over at der ikke var politisk mulighed for at gennemføre dens resultater. I 1909 udgav han pjecen *Udenrigspolitik og Forsvar* i hvilken K.-H. med sikker strategisk forståelse fremførte sine synspunkter, ganske givet med henblik på at påvirke den offentlige og derigennem den politiske mening. Forsvarsordningen, der gennemførtes 1909 og betød et fremskridt for søværnet, bygger i sin grundopfattelse på K.-H.s synspunkter. 1909-11 var K.-H. derefter chef for de årlige eskadrevøvelser som under hans ledelse nåede et foreløbigt højdepunkt. 1911 blev han kommanderende admiral, generalinspektør for søværnet og chef for søofficerskorpset. 1.8.1914-11.4.1918 var han chef for flådens overkommando under sikringsstyrkens etablering som følge af første verdenskrig. K.-H. spillede en afgørende rolle ved beslutningen om at spærre de danske stræder med miner 5.8.1914. Ved denne lejlighed viste K.-H. sig tro mod de synspunkter han energisk havde stået for siden 1900. Efter en tysk henvendelse om Danmark ville spærre stræderne med miner for begge de stridende parter gik K.-H. kraftigt ind for dette standpunkt i modsætning til hæren og flere af de ansvarlige ministre. En spærring ville først og fremmest gavne Tyskland, og derved ville den danske neutralitet gennem denne handling blive acceptabel for Tyskland, netop den strategiske mulighed der efter K.-H.s mening var den eneste realistiske mulighed for at Danmark kunne undgå at blive inddraget i krigen mellem England og Tyskland. Den endelige beslutning blev taget i overensstemmelse med K.-H.s holdning. Der kan næppe herske tvivl om at det var denne

handling sammen med det faktum at Danmark besad en efter forholdene stor flåde som følge af forsvarsordningen af 1909 og iøvrigt K.-H.s utrættelige virke, der holdt Danmark uden for første verdenskrig. K.-H. led af sukkersyge og døde midt under sit virke som flådechef.

K.-H. var en dygtig, energisk, pligtopfyldende og myndig søofficer med talent for strategisk forståelse. Han var hverken elsket eller vellidt, nærmest frygtet, men mest respekteret. Forsåvidt passer den klassiske karakteristik „streng men retfærdig“ på K.-H. Han var en af Danmarks dygtigste flådechefer i nyere tid, og hans død var bl.a. i politisk sammenhæng et afgjort tab for søværnet. „Hans historiske fortjeneste ligger i hans forståelse for stabsarbejde, hans opfattelse af Danmarks strategiske situation og hans vilje og evne til i 1914 at drive mineudlægningen igennem“ (Tage Kaarsted). – R. 1894. DM. 1902. K². 1905. K¹. 1908. S.K. 1914. □Mal. af H. Vedel, 1917. Foto.

Flåden under første verdenskrig. O. K.-H.s og V. Johnkes optegn., ved Tage Kaarsted, 1976. – Berl. tid. 17.4.1918. Nationaltid. s.d. Politiken 18.4. s.å. III. tid. 21.4 s.å. Th. Topsoe-Jensen i Tidsskr. for søvæsen, s.å. 167-72. L. Dornonville de la Cour sst. 1930 584-614 (også i Dansk udsyn X, s.å.). Flåden gennem 450 år, red. R. Steen Steensen m.fl., 1961 151. Admiral Henri Konows erindr. I-II, 1966-67. Hans Chr. Bjerg i Historie ny r. XI, 1974-76 367-91. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Hans Chr. Bjerg

(v.) Kohl, Carl Christian Lorents, 1869-1958, officer, forfatter. * 24.1.1869 i Kbh. (Frue), † 11.12.1958 sst., bisat Bispebjerg krem. F: kaptajn af ingeniørkorpset, senere oberstløjtnant Adolph Carl Christian v. K. (1845-1925) og Laura Camilla Mortensen (1844-1920, ~1° med overstyrmand, skibskaptajn Christian Sørensen). ~1° 29.10.1897 i Kbh. (Garn.) med Inge Christine Koefoed, * 22.10.1871 i Kbh. (Cit.), † 21.12.1950 sst., d. af overauditør, senere etatsråd Peter Frederik Christian K. (1834-1917) og Maria Sophie Christiane Ramlau (1834-1900). Ægteskabet opløst 1910. ~2° 23.8.1910 i Brønshøj med journalist, senere klasselotterikollektor Johanne Rasbech, * 10.9.1874 i Brønshøj, † 29.12.1954 i Kbh., d. af fuldmægtig, senere hovedkasserer ved vare- og industrilotteriet Laurits R. (1836-1906) og Johanne Cathrine Grønlund (1848-1907). – Bror til Louis v. *K. og Aage v. *K.

v. K. blev sekondløjtnant 1888, 1891 premierløjtnant i fodfolket, 1908 afskediget efter ansøgning på grund af svagelighed; fik 1910 nyt afskedspænt som kaptajn. 1896-98 havde han været til

tjeneste ved artilleriet; 1914-17 var han ansat i krigsministeriets (hærens) arkiv, 1918 midlertidig bibliotekar ved generalstaben og umiddelbart derefter atter ansat i nævnte arkiv frem til 1939, men var atter fra 1946 løst tilknyttet dette. Siden 1924 var han redaktør af Garderbladet, 1924-30 sekretær og kasserer ved præsidiets for De danske gardereforeningers fællesrepræsentation, siden 1934 vicepræsident i samme. 1907-10 redigerede han Verdensspejlet, 1912 Verden og Vi, 1918-19 Dansk militært Magasin. – 1902 udgav han *Satan og hans Kultus i vor Tid*, en interessant, kulturhistorisk studie, 1904 den ved dokumenterede historiske roman *Babel*, 1906 *Vaagne Nætter* (fortællinger og skildringer), 1917 *Om Panik og Skræk i Krigen*, 1918 *Den rumænske Krig*. 1946 udsendte K. en bog om hærens arkiv og dets historie. I sin lange virksomhed i hærens arkiv var han for mange en velvillig og kundskabsrig vejleder og hjælper, og gennem sine stillinger ved Gardereforeningernes præsidium blev han kendt i vide kredse som en virksom og repræsentativ personlighed. – R. 1928. DM. 1939. □Mal. af Gerda Mezger, 1918. Foto.

Levnedberetning i ordenskapitlet.

Rockstroh*

v. Kohl, Louis Henry, 1882-1962, forfatter, redaktør. * 14.12.1882 i Kbh. (Cit.), † 11.10.1962 på Bispebjerg hospital, begr. Lyngby (Mariebjerg i de ukendtes grav). F: kaptajn af ingeniørkorpset, senere oberstløjtnant Adolph Carl Christian v. K. (1845-1925) og Laura Camilla Mortensen (1844-1920, ~1° med overstyrmand, skibskaptajn Christian Sørensen). ~1° 1.6.1907 med maler Gerda Johansen, * 5.2.1885 på Frbg., † 13.10.1964, (~2° 5.3.1921 i Kbh. med tysk forfatter Max Mezger, 1876-1940), d. af maler Viggo J. (1851-1935) og Martha K. Møller (1861-1929). Ægteskabet opløst. ~2° ca. 1916 i Berlin (b.v.) med Lisa (Lisi) Steindl, * 19.9.1888 i Wien, d. af kontorchef Alois S. og Anna Hrotek. – Bror til Carl v. *K. og Aage v. *K.

v. K. kom i skole i det tyske jesuiterkollegium Sct. Andreas i Ordруп, og allerede her grundlagdes en dyb betagelse af tysk åndsliv. 1900 blev han student fra Industribygningens latinskoole, studerede germansk filologi 1903-04 og derefter tillige en årrække østasiatisk digtning og filosofi, kultur og sprog, i øvrigt samtidig med at han gik på kunstakademiet. I den langstrakte og varierede studietid – på et tidspunkt var han involveret i filmbranchen – udgav han bl.a. *Rosa mystica*, 1906, en oversættelse af Fr. Nietzsches *Saaledes talte Zarathustra*, 1911, et bind asiatiske digte i

v. Kohl, Louis

oversættelse, *Betel og Lotus*. 1912, en biografi om *Friedrich Nietzsche*. 1914 samt en række bøger om Østen. Derefter var v. K. politisk skribent med bøger som pamfletten *John Bull intime*. 1917, *Sandheden om Lichnowsky*. 1918 og *Mennesket og Freden*. 1919. Under første verdenskrig udøvede v. K. en omfattende virksomhed som tysk agent i Danmark. Finansieret af det tyske gesandtskab udgav han en række tyskorienterede tidsskrifter som *Vor Tid*, *Spectator*, *Sort og Hvidt* og *Litteraturen* hvortil adskillige danske skribenter bidrog. Med undtagelse af sidstnævnte gik de alle ind ved verdenskrigens slutning. v. K. kom nu under stærk kritik og flyttede til Berlin hvor han boede under hele mellemkrigstiden. Også her virkede han som agent og ernærede sig endvidere som forfatter og virksomheds-konsulent. På tysk udgav han bl.a. *Ursprung und Wandlung Deutschlands*. 1932, *Der Wortbruch von Versailles*. 1935, og *Das dänische Schicksal*. 1936. Han blev en begejstret tilhænger af Hitlers fremmarch, hvori han så muligheden for en tysk genrejsning.

1938 kom v. K. atter til Danmark og forsøgte i samtaler med bl.a. Th. Stauning og Erik Scaevnius at øve indflydelse på dansk udenrigspolitik. Fra sommeren 1939 ansattes han af rigspolitichef Eigil Thune Jacobsen som leder af sikkerhedspolitiets civilorganisation, men afskedigedes i begyndelsen af 1940 af den nye justitsminister Svend Unmack Larsen. Op til 1944 fortsatte han imidlertid som lønnet medarbejder for Thune Jacobsen, specielt med den opgave at være bindeled til besættelsesmagten. Også for denne arbejdede v. K. idet han fra 1941 til krigens slutning ledede det tyske pressebureau Presse-Information. I en periode 1943 var han tillige redaktør af det nazistiske organ *Fædrelandet*. Skribentvirksomheden til fordel for det nazistiske Tyskland fandt tillige sted i bøger som *Lænkerne brydes*. 1941, *Det tyske Folks Historie*. 1942 og *Verrat an Thule*. Prag 1943.

Efter krigen idømtes v. K. ved byretten ét års fængsel, men frikendtes ved landsretten året efter. I sine sidste leveår genoptog han studiet af østasiatisk litteratur og sprog og døde som en ensom mand. □ Afbildet på mal. af Poul Christiansen forestillende Zahrtmanns skole. Mal. af Poul Christiansen, Gerda Mezger, 1908, og Henschel von Hain, 1937. Foto.

Selvbiografi i *Studenterne fra år 1900*, 1925 236–40. Beretn. til Folketinget afg. af den 1945 nedsatte kommission i henhold til grundlovens § 45 [Den parlamentariske kommission] I-XIV, 1945–58. – Berl. tid. 16.10.1962. Carl Madsen: Vi skrev loven, 1968. Samme: Flygtning 33, 1972.

Uffe Andreassen

v. Kohl, Aage Hermann, 1877–1946, forfatter. * 5.12.1877 i Kbh. (Cit.), † 5.8.1946 på Frbg., begr. Frbg. kgd. F: kaptajn, senere oberstløjtnant Adolph Carl Christian v. K. (1845–1925) og Laura Camilla Mortensen (1844–1920, ~ 1° med overstyrmand Christian Sørensen). ~ 1.7.1904 på Frbg. (Marcusk.) med Ellen Trappaud Levinson, * 21.5.1880 i Kbh. (Holmens), † 18.9.1940 på Frbg., d. af grosserer August Georg Ludvig Trappaud L. (1852–1900) og Dorteia Maria Vilhelmine Nielsen (1858–1946). – Bror til Carl v. *K. og Louis v. *K.

v. K. blev student 1896 og cand. phil. året efter men slog straks ind på den militære løbebane og var premierløjtnant ved infanteriet 1900–03, kaptajn i reserven 1915–19. Under den russisk-japanske krig opholdt v. K. sig som korrespondent i det fjerne Østen. Han foretog mange rejser i Europa med længere ophold i Berlin, Wien og Budapest 1927–28 og 1932 og var en flittig og skattet foredragsholder og oversætter. Han kom fast på finansloven 1921 og var 1923–26 dramaturgisk konsulent ved Det ny teater.

v. K. debuterede 1898 med en novelle i tidsskriftet *Vagten* og udsendte 1903 pjecen *Kunst. Et Nødraab*, et uklart formuleret angreb på 1800-tallets litteratur. Hans første bog var romanen *Den gyldne Gift*, 1903, om kunstnerens vilkår i et konventionelt ægteskab, og også det følgende arbejde, det Ibsen-påvirkede skuespil *Klippen*, 1904, omhandlede ægteskabsproblemer. Et originalt – og for tiden dristigt – emne ligger til grund for romanen *Hjærtvertuosen*, 1905: den homoseksuelles skæbne i vort samfund. På trods af et fortænkt sprog er påvirket tegningen fin og levende og hele bogen er båret af et brændende engagement. En fuldstændig kontrast danner de køligt registrerende naturalistiske fortællinger i bogen *De røde Navne*, 1905, fra den russisk-japanske krig. De peger emnemæssigt frem mod v. K.s hovedværk, trebinds-romanen *Mikrobernes Palads*, 1908, om den russiske flådes nederlag i Tsushima-strædet, en dramatisk studie i krigens gru, menneskets angst og gemenhed, virtuost fortalt i en hektisk og suggestiv stil. Med romanen *Det store Skød*, 1911 hvor v. K. behandler udødeligheds- og reinkarnationsproblematikken, slog han ind på en spekulativ-filosofisk linje der videreførtes i hans sidste skønlitterære arbejde, dramaet *De der bærer!*, 1920 (premiere på Det kgl. teater 24.4.1920) og især i hans foredragsvirksomhed med emner som *Udødelig Sjæl. Har Livet Mening? og Hvad ved vi om Evigheden?* Ingen af dem foreligger trykt; det gør derimod en række foredrag af pædagogisk-polemisk art som *Litteraturen og Teatret*. 1912 og *Vore Døires Moral*, 1923. I sit forsøg på at udforske

menneskets underbevidsthed har v. K. lært meget af Fjodor Dostojevskij. Med forkærlighed beskæftiger han sig med driftslivets natside, den instinktive ondskab og grusomhed, men hæver til stadighed muligheden for de positive kræfters sejr gennem selvovervindelse og opofrelse. v. K. opnåede en betydelig popularitet i Tyskland. I dansk litteratur indtog han i årene før den første verdenskrig en beskednen men nok så interessant plads i kraft af sin stædige, ofte højspændte kortlægning af de destruktive og perverterede kræfter i menneskesindet. □Foto.

Selvbiografi i Dansk ånd I, 1912 362–68 og i Dansk forfatterforen. 1894–1919, 1919 186f. Interview i Chr. Rimstad: Digtere i forhør, 1906 63–68. – Viggo Cavling i Politiken 5.12.1927 og 4.12.1937. Carl Johan Elmquist sst. 6.8.1946. Emil Frederiksen i Berl. tid. s.d. – Papirer i Kgl. bibl.

Sven H. Rossel

Kok (Koch), **Johannes** Georg Elias, 1821–87, præst, sprogforsker. * 24.2.1821 på Ledreborg, † 20.1.1887 i Kbh. (Cit.), begr. sst. (Garn.). F: slotsgartner Johann Martin Koch (1794–1871) og Marie Sophie Lange (1783–1861). ~ 25.10.1848 i Kbh. (Holmens) med Siegfriede Rosalie Tofft, * 25.12.1822 i Kbh. (Holmens), † 17.4.1909 sst., d. af skibskirurg, senere overlæge i søetaten Peder Pedersen T. (1789–1854) og Helene Bolette Møller (1791–1860).

K. blev student 1841 fra Roskilde og blev under sine teologiske studier især påvirket af H. *Martensen. 1846 blev han kandidat, var et par år huslærer og blev 1848 personel kapellan hos sognepræsten ved Frue kirke i Århus. 1849–51 var han adjunkt ved den videnskabelige realskole i Århus og sluttede sig nøje til biskop G. P. *Brammer. 1851 blev han valgt til sognepræst for Burkal sogn mellem Tønder og Flensborg hvorfra han blev fordrevet af preusserne 1864. Han bosatte sig i Kbh. hvor han dels arbejdede på sine bøger om det danske sprog i Sønderjylland, dels virkede i Foreningen til understøttelse af trængende slesvigere. 1867 blev han præst ved Almindelig hospital og Abel Cathrines boder og 1871 konst. som præst ved Citadelskirken. Da han 1882 forgæves havde søgt embedet som Holmens provst fik han titel af professor med samme rang som Holmens provster. Kort derefter blev han ramt af den sygdom som efter flere års lidelser voldte hans død. – Som teolog og præst sluttede K. sig, hvad hans forhold til Martensen og Brammer også viser, afgjort til den konservative retning i kirken. Sin *Evangelisk Huspostil*, en samling prædikener af danske præster (1874) tilkendte han Brammer „med inderlig Tak for Fa-

derlig Kærlighed og fromme Forbønner i Fjerdeparten af et Hundredaar“. Han fordybede sig også i studiet af Luther og udgav *Livets Kamp, en Opbyggelsesbog efter Luthers Skrifter* som kom i to udgaver. *Det hellige Land og dets Nabolande*, 1878 fremkaldte en indsigelse af overrabbiner dr. Abraham *Wolff, og i det hele var hans teologiske skribentvirksomhed alt andet end freldelig. I bladartikler angreb han den grundtvigske retning og udgav 1874, som modtræk mod det af Roskilde konvent udarbejdede tillæg til salmebogen, et andet tillæg da han fandt konventets tillæg alt for Grundtvig-præget. Han oplevede da heller ikke at se dette indført i Kbh. Foruden ved sine opbyggelsesbøger og sin polemik virkede han fra 1874 som et virksomt medlem af og sekretær for Det danske bibelselskab.

En helt anden side af K.s forfatterkab er den som har sprogligt-nationalpolitisk sigte. Han blev under sin præstetid i Sønderjylland stærkt nordisk indstillet (hvad der bl.a. fik det udtryk at han efter 1864 ændrede sin tyskfødte fars familienavn fra Koch til K.). Allerede 1858 skrev han i Slesvigske Provindsialefterretninger I en vidende men noget tør og udvendig afhandling om den mellemslesvigske slette og dens beboere; den blev anledningen til at H. F. *Feilberg i samme tidsskrift (IV, 1863) skrev sin af dybere folkelig forståelse prægede skildring *Fra Heden*. Derefter fulgte hans store værk om *Det danske Folkesprog i Sønderjylland I*, 1863; i dette bind findes den egentlige behandling af folkesproget som overalt sammenlignes med tilsvarende former og ord i de forskellige nordiske sprog. Sin største fortjeneste har værket ved det righoldige dialektmateriale og de næsten altid pålidelige oplysninger om folkesproget – desværre sjældent stedsfæstet – mens den etymologiske behandling allerede ved fremkomsten var delvist forældet. K. viser god sans for dialekternes lydlig og grammatiske forhold, men på grund af sit agitoriske sigte anvender han ikke egentlig lydskrift. I bind II, 1867 som behandler sønderjyske person- og stednavne har han indsamlet et imponerende stort stof bestående af samtlige egentlige bebyggelsesnavne og de vigtigste naturnavne med værdifuldt sammenligningsmateriale, men de etymologiske tolkninger er trods grundighed, lærdom og kritisk holdning noget usikre og undertiden forkerte. Som en art bind III kom 1870 en stor og værdifuld ordsprogs-samling på 2000 numre samt varianter og paralleller. Det er den første store danske samling der udelukkende er optegnet fra mundtlig tradition og gengivet i den lokale dialekt. Samlingens hensigt, der ligger i forlængelse af tanken bag hele værket, er „at vise, at denne os for Tiden frarø-

vede Provins behos af et Folk, som i Henseende til Oprindeise, Sprog, Tænkemaade, Sæder og Sindelag er rent og ægte dansk". Denne ideologiske udnyttelse af ordspørgene tilhører nu en forældet forskningstradition, men som tekstsamling har K.s bog betydelig blivende værdi; her kommer hans bedste forskerensgaber til deres ret, mens de svagheder der kendes fra hans dialekt- og navnestudier, ikke fremtræder. De sprogligt-skandinaviske interesser gjorde det naturligt at K. var med på det nordiske retskrivningsmøde i Stockholm 1869. Ligeledes var han med til at stifte Universitetsjubilæets danske samfund hvor han kom ind i styrelsen og fra 1885 til sin død var formand. – Tit. professor 1882. – R. 1878. □ Træsnit 1873. Træsnit 1882 og efter dette træsnit 1887. Foto.

O. Kalkar i Dansk t. for kirke- og folkeliv, 1870 II 234–39 (anm. af Danske ordsprog). Nutiden 2.4.1882. III. tid. 30.1.1887. Marius Kristensen: H. F. Feilberg, 1923 28f. Fra Rask til Wimmer, 1937 103. Peter Skautrup i Sønderjydske årbøger, 1937 134. Ordsprog i Danm., ved I. Kjær og B. Holbek, 1969 46 212. Marie Bjerrum m. fl.: Univ.-jubilæets da. samf. 100 år, 1979 I 21.

Iver Kjær (Marius Kristensen)

Kok (Kock), Laurids Olufsen, 1634–91, præst, filolog, forfatter. * 13.9. (efter ligstenen 13.4.)1634 i Sønder Asmindrup ved Holbæk, † 17. (efter ligstenen 18.)3.1691 i Refsnæs, begr. i Refsnæs k. F: sognepræst Oluf Sørensen K. (ca. 1590–1650) og Else Nielsdatter (ca. 1605–ca. 35). ~ 21. 4.1674 i Refsnæs med Elisabeth Sophie Lauridsdatter Gram, * ca. 1640 i Kalundborg, † 1712 i Refsnæs (~ 1° med sognepræst i Refsnæs Søren Jensen, † 1673 (~ 1° med Maren Sørensdatter, * ca. 1595, ~ 1° med sognepræst i Refsnæs Anders Christensen Larberg, ca. 1572–1653), ~ 3° 1692 med sognepræst i Refsnæs Christoffer Christensen Schiwe, † 1718, ~ 2° med Anne Henriksdatter Scheil, † 1760), d. af kapellan Laurids Nielsen G. (ca. 1600–61) og Maren Pedersdatter († tidligst 1664).

K. blev student fra Roskilde sammen med Peder *Syv, til hvem han livet igennem stod i et venskabsforhold. Formodentlig efter at have taget teologisk embedseksamen synes han at have foretaget en længere udenlandsrejse (var 1660 i Franeker, 1664 i Strasbourg). 1666 blev han rektor i Ringsted og 1673 præst i Refsnæs (1684 provst) hvor han virkede til sin død. Allerede på sin udenlandsrejse skrev han en kortfattet dansk grammatik på latin som han senere sendte Peder Syv. Den findes, ikke helt fuldstændig, i én eneste afskrift og er to gange udgivet i dette årh. Trods dens bevidst gennemførte knappe form

vidner den om en betydelig iagttagelsesevne, men viser ikke noget kendskab til andre nordiske sprog. Skemaet er det sædvanlige latinske; i den lydbeskrivende del jævnfører han, fordi bogen er skrevet for udlændinge, undertiden de danske sproglyd med engelske, franske og tyske, hvad der vel giver et vink om hvor hans rejse er gået hen. Senere fortsatte han sit arbejde med modersmålet ved at samle en dansk-latinsk ordbog af betydeligt omfang. Dele af denne har han også sendt til Peder Syv, og vistnok den hele til M. *Moth der regnede ham for sin bedste medhjælper. Herved en tredjedel er endnu bevaret i håndskrift. Ligeledes har han sendt Peder Syv bidrag til ordsprogsamlingen.

Som digter forsøgte K. sig med et halvt humoristisk og ikke videre fremragende lokalpatriotisk digt til Ringsteds pris (i sin rektortid), og en poetisk gengivelse af Prædikerens Bog er heller ikke bemærkelsesværdig. Men af de tre historiske viser han sendte Peder Syv har den ene, om kong Valdemar den Unges død, ikke så få gode vers, og den anden, Danevirkevisen *Danmark, dejligst Vang og Vænge* er en for sin tid fremragende digtning. Disse tre viser som Peder Syv ikke uden betænkelighed optog i sin kæmpevisebog (1695), er det eneste af K. som blev trykt i hans samtid (om end efter hans død). Danevirkevisen holder sig tæt op ad sin kilde, Broder Boyssens slesvigske kronike, men virker alligevel som fri digtning. Den vægtige strofe som især i første vers er stærkt støttet af stavrim, er et ualmindeligt lykkeligt fund og helt enestående for sin tid. Med P. E. Rasmussens melodi (1810) blev den en almindeligt yndet fædrelandssang. K. nød ikke ringe anseelse, men synes ikke at have følt trang til at gøre sig gældende som skribent. Han lod intet trykke, men var altid villig til at bidrage til andres værker. Han døde forholdsvis tidligt af en epidemisk sygdom som også bortrev to af hans børn. I kredsen af de præster som arbejdede for opdyrkning af modersmålet indtager han i al sin beskedenhed en smuk plads.

Danske grammatikere, ved Hans Bertelsen I, 1915 (ny udg. 1979). K.s optegn. i Kirkehist. saml. 2.r.III, 1864–66 455–58. – H. F. Rørdam sst. 3.r.II, 1877–80 30f. Axel Olrik i Udsigt over det philol.-hist. samf.s virksomhed II, 1887–88 155–57. C. Berg i Efterretn. om Efterslægtsselsk.s skole 1904–05 5–19. Hj. Thuren i Danske studier, 1911 28–36 (om melodien til Danevirke-visen). Anker Jensen i Aalborg katedralskoles progr. 1912 I–20. Vilh. Andersen: Kritik, sprog og lit., 1914 71–80. Vilh. la Cour: Tusind års grænsevagt, 1916 41–46. Carl Dumreicher i Sønderjydske julealbum, 1918 24–26. Samme i Ord och bild LIX, Sth. 1950 165–72. Kalundborg dagbl. 24.6.1920. Chr. Birkeland i Fra Holbæk amt, 1934 98–109. Peter Skautrup: Det danske sprogs hist. II, 1947 (nyt oplag 1968). Nils Schjørring: Det 16. og 17. årh.s verdslige da. visesang I, 1950 173f. Samme: Musikkens hist. i Danm. III, 1978. Carl Dumreicher og E. Olsen:

Danmark, dejligst vang og vænge. Om Danevirkevisens digter L. K., 1956.

H. A. Hens (Marius Kristensen)

Kok-Jensen, Holger Valdemar, 1868–1936, ingeniør. * 26.10.1868 i Korsør, † 1.4.1936 i São Paulo, Brasilien, begr. sst. F: købmand, fh. kok og dampskibsrestaurator Andreas Emilus Jensen (1839–1911) og Eline Marie Christiane Hansen (1841–1906). Navneforandring 30.6.1892 (kaldtes i Brasilien Jensen-Kok). ~ 18.5.1901 i Egreja de Gloria i Rio de Janeiro med Corina Duvivier, * 22.11.1878 i Rio de Janeiro, † 12.5.1964 i São Paulo, d. af købmand Theodore D. (1848–1924) og Amalia Wagner (1860–1945).

K.-J. tog polyteknisk adgangseksamen 1886 og blev 1893 cand. polyt. i ingeniørfaget. Efter eksamen var han en kortere tid hos stadsingeniøren i Korsør og aftjente sommeren 1893 sin værnepligt i marinen. Efter hjemsendelsen i okt. havde han i nogle måneder beskæftigelse som tegner ved orlogsværftet. Jan. 1894 rejste han til Paris hvor han i det følgende år havde ansættelse på tegnestuerne på flere maskinfabrikker. 1895 rejste han til Brasilien hvor han arbejdede ved anlæg af en sukkerfabrik i Pernambuco. 1899 blev han administrerende direktør for det franske selskab Sociéte anonyme de la Sucrerie Piracicaba, São Paulo der 1907 sluttedes sammen med fem andre til La Sociéte des Sucreries Brasiiliennes, for hvilket K.-J. blev direktør. Han ledede indtil 1925 med stor dygtighed denne koncern der beskæftigede ca. 6000 mand, og han fik efterhånden en meget betydelig indflydelse inden for næsten alle erhverv i Brasilien. I nogle år var han borgmester i byen Piracicaba. Ved sin død var han en meget rig mand, han ejede store kaffeplantager, udstrakte jordgedoser hvor der blev drevet kvægavl, ikke få tegl- og savværker, floddampere og beboelsejendomme. K.-J. besøgte kun Danmark tre gange efter sin bortrejse som ung, men han var utrættelig i at hjælpe danske ude i det fremmede, og ikke sjældent bragte hans hjælp en landsmand på ret køl. Det var ham en stor sorg, at hans ældste søn der var uddannet ingeniør, og hvem han havde udset til sin efterfølger, gik i kloster i stedet for at fortsætte hans store virksomhed.

Korsør avis 15.4.1936. Ingeniøren, s.å. I 60.

*Povl Vinding**

Koktvedgaard, Mogens Georg, * 1933, jurist. * 18.11.1933 i Vejle (Vor Frelser). F: dyrlæge Olaf Georg K. (1898–1937) og Ida Holst (* 1899). ~ 26.6.1965 i Århus med cand. jur. Hanne Tølbøll, * 7.8.1936 i Århus, d. af civil-

ingeniør Harald T. (* 1903) og Ester Bøjer (* 1900).

K. blev student 1952 fra Sorø akademi og cand. jur. 1957. I 1959 fik han Kbh.s univ.s guldmedalje for afhandlingen *Kontraheringspligt* (udg. 1960). 1959–66 var han sekretær i justitsministeriet afbrudt af studieophold 1960–62 i England, Frankrig og USA. 1965 blev han dr. jur. ved Kbh.s univ. på afhandlingen *Konkurrenceprægede immaterialretspositioner. Bidrag til læren om de lovbestemte enerettigheder og deres forhold til den almene konkurrenceret* der bygger på en dybtgående analyse især af ophavs-, patent- og varemærkeretten. Det er K.s tese, at immaterialrettighederne karakteriseres og sammenbindes af, at de er retspositioner der nyder beskyttelse på grundlag af visse særprægede, strukturingsbestemte sammenligningsregler. K. påviser endvidere, at der ved hjælp af den konkurrenceretlige generalklausul ydes et vist retsværn mod nærgående, bevidst efterligning af markedsførte varer og ydelser, også selv om disse ikke opfylder betingelserne for beskyttelse efter reglerne om de lovbestemte immaterialrettigheder. Bogen har haft en betydelig indflydelse på den senere teori og retspraksis. – K. blev 1961 lektor ved Kbh.s univ., 1966 professor sst. 1971 blev han dekan for det samfundsvidenskabelige hovedområde og 1972 universitetets prorektor. I de første år som professor varetog K. faget procesret og udsendte 1968 *Lærebog i den danske strafferetspleje* (2. udvidede udg. 1978 s.m. Hans Gammeltoft-Hansen). Senere har K. i en årrække varetaget faget almindelig retslære. Hans hovedindsats ligger dog klart på immaterialrettens område hvor han idag må anses for at være den førende teoretiker. 1969 skrev han *Reisbeskyttelse af dansk møbelkunst i udlandet* og 1971 *Patentloven* der er en omfattende lovkommentar (2. udg. 1979 s.m. Lise Østerborg). Endvidere har K. i flere artikler behandlet juridiske aspekter af EDB.

1973–77 var K. formand for Statens samfundsvidenskabelige Forskningsråd, og siden 1976 har han været ansvarshavende redaktør af den litterære afdeling af Ugeskrift for Retsvæsen. K. er eller har været formand for en række kommissioner og udvalg, således udvalget vedr. revision af ophavsretslovgivningen, styringsgruppen vedr. et projekt om EDB-systematisering af lovstof m.v., lukkelovskommissionen (1970–75), udvalget vedr. bevarelse af radio- og TV-udsendelser (1972–77) samt Dansk reklame nævn (1971–75). Formand for Monopolrådet 1980. Endelig er han formand for eller medlem af styrelsen for flere danske og internationale sammenslutninger, især på ophavsrettens område. – R. 1974. □Foto.

Koktvedgaard, Mogens

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1965 208. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

T. Svenné Schmidt

Kolbye, Matthias Bierring, 1785–1848, vandbygningstekniker. * 7.2.1785 i Ringkøbing, † 22.3.1848 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: værtshusholder Anders K. (1761–tidligst 1825) og Bodil Kirstine Bierring (* 1761). ~ 4.6.1816 i Lyngby med Sophie Magdalene Baastrup, * 10.10.1792 i Herfølge, † 5.6.1840 i Kbh. (Holmens), d. af stiftsforvalter ved Vallø Søren B. (1757–1810) og Jacobine Vilhelmine Kiærsgaard (1761–1829).

K. var allerede i sit 14. år så kyndig i landmåling, at han blev antaget til at assistere daværende pælebukkermester (vandbygningsingeniør) ved Holmen S. Halkier ved undersøgelserne med henblik på en forbedret indsejling til Ringkøbing fjord. Hans virksomhed herved førte til, at han blev ansat som Halkiers assistent ved Holmen, ligesom han fik lejlighed til at høre forelæsninger over matematik og fysik sammen med søofficererne og til ved rejser sammen med disse i Sverige og Norge at uddanne sig i vandbygningsteknik. Efter at have udført forskellige havnearbejder i Køge, Vedbæk, Christiansø og Rørvig blev han, som 1810 havde fået titel af vandbygningskonduktør ved de kgl. holme og 1813 tillige var blevet skibsbygningsmestersvend, efter Halkiers død 1818 udnævnt til pælebukker- og rapertmagermester ved Holmen samt havnebygmester i Kbh., i hvilke stillinger han virkede i over 29 år. De største arbejder der forefaldt i denne periode var ombygning af vindebroen på Højbro efter en forbedret konstruktion, 1822, og bygningen af en ny Holmensbro med tilhørende stenbolværk og landingstrappe, 1832–34. Disse arbejder er ganske vist delvis senere erstattede af nyere anlæg, men de var for den tid udmærkede konstruktioner. Også planerne til ombygningen af de endnu eksisterende landgangstrapper og slæbesteder på Kbh.s toldbod skyldes K. Efter K.s død overtog søetaten hans store samling af kort og tegninger. – DM. 1826. R. 1828.

Selmers nekrologiske saml. I, 1849 347–51. – Papirer i Rigsark.

*Povl Vinding**

Kold, Christen Mikkelsen, 1816–70, højskoleforstander, friskolemand. * 29.3.1816 i Thisted, † 6.4.1870 i Dalum, begr. sst. F: skomagermester Mikkil Christensen K. (1790–1864) og Kirstine Marie Christensdatter Jannerup (1787–1861). ~ 8.8.1866 i Fangel med Ane Kirstine Jakobsen,

* 2.1.1844 i Fangel, † 17.2.1902 i Århus, d. af gårdejer Jakob Jørgensen (1806–55) og Mette Margrethe Andersdatter (1810–99, ~ 2° 1858 med gårdejer Peder Rasmussen, 1810–83).

Hjemmet var meget nøjsomt, men moderens milde sind og evne til at fortælle sagn og eventyr kastede glans over hans barndom og fik varig betydning for hans tillid til den mundtlige skildring. Han viste sig hurtigt uegnet til at gå i lære hos faderen og blev i stedet „omgangslærer“ ved Fårtoft almueskole. Ved sin rolige holdning og livfulde fortælleevne lykkedes det den 16-årige K. at styre også de store drenge, og han fortsatte nu som lærer indtil han 1834 blev optaget på Snedsted seminarium, hvor bl.a. den grundtvigske P. K. *Algreen fik stærk indflydelse på ham. Et møde med lægprædikanten Peter *Larsen (Skræppenborg) vakte ham til sværmerisk kristendom der medførte brud med hans kæreste. Efter dimission 1836 blev han huslærer i Solbjerg præstegård på Mors, derefter vikar i Øster Jølby. Men han vakte uvilje ved at deltage i guddelige forsamlinger, og da han også af seminariets ledelse var blevet betegnet som et menneske der lod sig lede mere af følelser end fornuft, opnåede han ikke ansættelse i den offentlige skole. Ivrig læsning af B. S. *Ingemanns historiske romaner gav hans følelser stærk national retning der yderligere styrkedes, mens han var huslærer hos den vestslesvigske storbonde Knud Knudsen i Forballum 1838–41. Den grundtvigske præst i Ribe Ludvig Chr. *Müller opmuntrede hans lyst og evne til at fortælle for børnene i stedet for at lade dem lære udenad. Men da myndighederne fremdeles krævede Balles Lærebog lært udenad, og han afviste, nægtede man ham påny ansættelse i den offentlige skole. Han tog til Kbh. for at lære bogbinding, hørte N. F. S. *Grundtvig prædike og fik kendskab til hans tanker om en folkehøjskole. En ansættelse hos pastor L. D. Hass i Mjolden, Vestslesvig, der drog til Lilleasien som missionær, førte K. til Smyrna hvor han efter et brud med præsten søgte at ernære sig som bogbinder. 1847 vendte han tilbage til Danmark, ifølge hans egen beretning til fods fra Triest til Thisted med en trækvogn efter sig. Ved krigens udbrud 1848 meldte han sig frivilligt, men viste sig uegnet til soldatertjeneste og blev igen huslærer, denne gang i en vestjysk præstegård hvor han læste Grundtvigs Haandbog i Verdenshistorien som nu afløste Ingemanns romaner. Fra 1849 blev han huslærer hos præsten Vilhelm *Birkedal i Ryslinge, hvor han samtidig holdt efterskole for drenge og historiske lørdagsforedrag for byens unge karle. Fra Ryslinge kom K. i nærmere forbindelse med Grundtvig og hans vennekreds og nu modnedes tanken om et egent-

ligt højskolearbejde. Han erhvervede et hus på Ryslinge mark og efter en samtale med Grundtvig, bl.a. om den rette aldersgrænse for højskoleelever, begyndte han 1851 med økonomisk støtte fra Grundtvig og hans venner sin folkehøjskole i Ryslinge. Året efter begyndte han en fri børneskole i Dalby ved Kerteminde og flyttede 1853 højskolen hertil. 1862 fik han opført en ret stor skolebygning i Dalum ved Odense, og her virkede han til sin død. Trods modstand og økonomiske vanskeligheder voksede hans højskole både i omfang og ry, og den fik banebrydende betydning for en række af de følgende årtiers højskoler. 1863 begyndte han at holde sommerskole for unge piger. Han overførte Grundtvigs tanker til jævn, folkelig praksis.

Alligevel er hans skolehistoriske indsats oprettelsen af friskolen, den egentlige forældrekredsskole. Mange af hans elever, bl.a. Klaus "Berntsen", blev friskolelærere i K.s ånd, og hans „metode“, den frie, beåndede fortælling, en videreførelse af den gamle almues fortællekunst, bredte sig fra friskolerne til den offentlige skole. – Hans skoletanker og hans selvbiografi rummer en særpræget blanding af stærk selvfølelse og enfoldig kristentro med geniale børne- og ungdomspsykologiske iagttagelser. Han fik varig indflydelse i højskolen i et halvt århundrede efter sin død, og i friskolen og folkeskolen er den koldske pædagogiks eftervirkninger næppe endnu udtømt. □ Træsnit af H. P. Hansen, 1870, træsnit 1870, 1880, litografi 1870, af Harald Jensen 1871 og 1896, m.fl., to raderinger af W. Johansen, 1929, frimærke 1966 graveret af C. Slania efter tegn. af Harald Jensen, alle efter samme foto som også er gengivet i mal. af M. Sand Holm, 1927 (Fr.borg). Statuetter af Hans W. Larsen udst. 1932, 1939, 1941, 1957 og 1959 (ekspl. 1940 i Århus kunstmus.). Relief af samme på mindsten 1942 (Christiansgave, Thisted), relief af samme til fødehjemmet udst. 1956. Foto. – Mindsten (Dalum landbrugsskoles have), mindsten 1902 (mellem Dalby k. og friskole), 1907 efter tegn. af P. V. Jensen-Klint, 1906 (ved Ryslinge folkehøjskole) og 1935 af G. Hammerich (Mjolden). Mindestue for K. (Thisted mus.).

Udg. C. K.: Om børneskolen, udg. Harald Holm, 1877. C. K.: Skoletanker, udg. Ejnar Skovrup, 1927 (2. udg. 1944).

Kilder. Selvbiografi i stenografisk referat af K.s tale ved det kirkelige vennemøde i Kbh. sept. 1866 (optr. i For folkeoplysning, 1870 okt. nr. 69–98). Af K.s dagbog på Smyrnarejsen 1842–43, ved Harald Holm, 1882 (2. udg. 1944). C. K.: Rejsen til Smyrna. Dagbog 1842–47, udg. Hanne Engberg, 1979. Hjem og skole IX, 1916 97–118 (aktstykker vedr. klagen over K.s undervisning 1840).

Lit. Blade i mindekransen over højskoleforstander Kristen Mikkelsen Kold, udg. Klaus Berntsen, 1870 (2. opl. 1913). F. Linderberg: Kristen Mikkelsen Kold, 1882

(særtryk af Folkebl. I, 1881 nr. 23 ff til II, 1882 nr. 10). Kr. Rasmussen Stenbæk: Bidrag til Kristen Mikkelsen Kolds levnedstegn., 1883 (2. opl. 1892). Morten Eske-sen: Samliv med K., 1884. Vilh. Birkedal: Personlige oplevelser II, 1890 188–99. Fr. Nygård: K. K. I–II, 1895 (2. udg. 1914). Jorgen Nielsen i Den danske højskole I, 1900–01 123–57 431–61 (jfr. Anders Jørgensen sst. 309–13). Andr. Austlid: Ein Folkelærar I–II, Kria. 1911–13 (da. udg.: C. K., 1916, 2. opl. 1928). H. Begtrup: C. K., 1916. Klaus Berntsen: Erindr. I, 1921 55–76. Fritz Wartenweiler-Haffter: Ein Sokrates in dänischen Kleidern, Zürich 1929. Kristen A. Lange: Den danske friskole I, 1933 61–154. Johs. Hagemann m.fl.: C. K. I–II, 1967 = Pædagogisk orientering IV–V (bd. 2 tekster af K.). Torsten Balle i Hist. årbog for Thy og Mors, 1970 323–63. Papirer i Rigsark.

Morten Bredsdorff

Kold, Rasmus Hansen Nielsen, 1882–1970, gård-ejer. * 13.11.1882 på Strynø, + 25.3.1970 sst., begr. sst. F: gårdejer Rasmus Nielsen K. (1850–1934) og Kirsten Andersen (1851–1935). ~ 1911 på Strynø med Anne Margrethe Rasmussen, * 15.8.1886 på Strynø, + 12.3.1965 sst., d. af gård-ejer Jens Larsen R. og Maren R.

K. blev uddannet ved praktisk landbrug og viste allerede i sin drengetid interesse for roeforædling. Han overtalte sin far til at købe et kilo roefrø og søgte at udvide sin viden ved at læse landbrugsblade. K. blev tidligt forpagter af fødegården, overtog den 1917, og drev de syv og en halv ha på fremragende måde med et godt økonomisk udbytte. Hans indsats som planteforædler gjorde ham med tiden kendt verden over. Det lykkedes ham at forædle en runkelroe der var de øvrige stammer overlegen, hvad udbytte angår. Den fik navnet *Strynø-roen*, og siden 1914 blev den i en lang årrække placeret i 1. klasse ved statens forsøg. På et vist tidspunkt dækkede K.s roestammer omkring 75 % af den samlede danske roeavl, og der eksporteredes store mængder frø til andre lande. Før sidste krig blev roer af hans stammer dyrket i alle Europas lande, og endnu 1979 fandtes Strynø-roen på det tyske marked. K. forestod selv forædlingsarbejdet, men den korrespondance med udlandet som frøeksporten medførte blev varetaget af øens sognepræst. Tre præster på stribe påtog sig dette arbejde for øens frøavl. K. satte også sit præg på Strynøns udvikling og var i en årrække medlem af sognerådet, en stor del af tiden som formand. 1948 tildeltes han landhusholdningsselskabets største sølvbæger som anerkendelse for sin indsats inden for planteforædlingen der havde bidraget til at øge Danmarks og dansk landbrugs anseelse i udlandet.

Erling Mortensen: De viste vejen, 1969 91.

Carl Thomsen

Kolderup-Rosenvinge, J. L. A.

Kolderup-Rosenvinge, Janus Lauritz Andreas, 1792–1850, jurist. * 10.5.1792 i Kbh. (Frue), † 5.8.1850 i Nantes, begr. i Kbh. (Ass.). F: sekretær, senere postdirektør, etatsråd P. A. *K. R. (1761–1824) og Mariane Grüner (1764–1833). ~ 7.8.1814 på Frbg. (Frue) med Barbara Abigael Lange, * 11.1.1791 i Kbh. (Nic.), † 17.12.1846 sst. (Frue), d. af kontorchef, senere generalpostdirektør, gehejmekonferensråd Christian Wilhelm *L. (1753–1839) og Anna Holck Neunkirchen (1756–1839). – Far til V. *K.-R.

K. blev student 1809 (privat) og juridisk kandidat 1813. S.å. modtog han universitetets guldmedalje for en retshistorisk afhandling om forklaringen af Christian Vs danske Lov ved hjælp af ældre love. 1815 fik han licentiatgraden for en afhandling om anvendelsen af eden som bevis efter de gamle danske love og 1817 doktorgraden for en fortsættelse af denne afhandling om partsed med mededsmænd. 1818 blev K., der siden 1815 havde været adjunkt, ekstraord. professor ved Kbh.s univ. og 1830 ord. professor. 1822 udnævntes han til ekstraord. assessor i højesteret, 1828 til meddirektør for og lærer i kirkeret ved pastoralseminariet og 1834–48 var han medlem af direktionen for de lærde skoler og universitetet. – K.s væsentligste indsats faldt inden for studiet af den danske retshistorie. Det endnu meget begrænsede antal universitetslærere gjorde dog ikke en egentlig specialisering mulig, og K. måtte derfor docere flere forskellige fag. Ved gennemførelsen af en ny studieordning for det juridiske studium 1821 var professorerne blevet opfordret til at lægge trykte fremstillinger til grund for forelæsningerne, idet det dog blev overladt til dem selv at afgøre, om de selv ville forfatte de nødvendige lærebøger. En af dem der som den første tog denne udfordring op var K., der i en række kortfattede lærebøger, såkaldte grundrids, leverede grundlaget for sin undervisning. Den første var hans fremstilling af den danske retshistorie, *Grundrids af den danske Lovhistorie. Til brug ved Forelæsninger* I–II, 1822–23. Værket var den første systematiske fremstilling af den danske retshistorie og inddrog ikke blot som hos Peder *Kofod Ancher retskildernes historie, den såkaldte ydre retshistorie, men også en gennemgang af de enkelte retsinstitutters historie, den indre retshistorie. Bogen blev oversat til tysk 1825 og udkom i ny udgave 1832 (3. opl. 1860), nu som dansk *retshistorie*, hvorved K. ville understrege at retshistorien ikke blot beskæftigede sig med love, men at den uskrevne ret spillede en vigtig rolle i ældre tid.

Foruden af retshistorien forfattede K. også lærebøger i andre fag, politiretten (1825), folkeretten

(1829), kirkeretten (1838–40) og den juridiske encyclopædi (1849). Hans hovedindsats var imidlertid fortsættelsen af studiet af den danske retshistorie der var indledt af Kofod Ancher og videreført af J. F. W. *Schlegel. K.s retshistoriske forfatterskab omfatter foruden hans fremstilling af retshistorien en lang række mindre afhandlinger i juridiske og de nye historiske fagtidsskrifter m.fl.st. samt to store kildeudgivelser. 1821–46 udgav han *Samling af gamle danske Love* I–V der først i nyere tid er blevet erstattet af nye udgaver af de fleste af lovene. 1842–48 kom *Udvalg af gamle danske Domme, afsagte paa Kongens Retterting og paa Landsting* der gav mulighed for i langt højere grad end tidligere at udnytte ældre domspraksis i retshistorien, selv om arkiverne langt fra var blevet udtømt i så henseende. K. var den første universitetslærer af en generation af jurister for hvem A. S. *Ørsted i højere grad end universitetets professorer stod som det videnskabelige forbillede. K. havde fulgt Ørstedes juridiske manuduktion og bevarede et livsvarigt venkskab med ham. Interessen for retshistorien er dog næppe vakt af Ørsted, da retshistorien var en af de få juridiske discipliner som Ørsted stod i et mere distanceret forhold til. Samtidige breve og K.s efterladte korrespondance med Søren *Kierkegaard viser K. som en politisk konservativ natur, der ligesom Ørsted og Kierkegaard så med betydelig skepsis på statsomvæltningen 1848. K. var et alsidigt menneske hvis interesser foruden juran omfattede historie, musik og litteratur. Hovedindsatsen var imidlertid retshistorien hvor K. gennem sine kildeudgivelser og større og mindre værker skabte forudsætningerne for, at der ved fremstillingen af gældende ret kunne drages nytte af kendskabet til den tidligere retsudvikling. – Medlem af Videnskabernes selskab 1824 og i øvrigt medlem eller æresmedlem af eller sekretær i en mængde videnskabelige selskaber og stiftelser. – Konferensråd 1848. – R. 1829. DM. 1840. □ Mal. af Møller, 1806, og af C. A. Jensen ca. 1830 (Fr.borg). Silhuet af N. Chr. Fausing. Afbildet på J. V. Gertners tegn. 1846 af salvingen 1840 (Rosenborg). Maleri. Miniature. Litografi af E. Fortling.

Selvbiografi i Acta solennia 1815 31f og ved reformationsfesten 1817 17. Breve i Dansk t., 1898 69–102. Danske politiske breve, udg. P. Bagge og P. Engelstoft I–IV, 1945–58. – [J. P. Mynster og C. Rothe:] Ved konferensråd K.-R.s jordefærd 21. aug. 1850. A. S. Ørsted i Oversigt over vidensk. selsk.s forhandl. 1850 97–124 (også som særtryk). C. Molbech i Hist.-biogr. saml., 1851 466–76 (også som særtryk). Fr. Dahl i Festskr. i anledn. af tohundrede års dagen for indførelsen af jur. eksamen ved Kbh.s univ., red. E. Reitzel-Nielsen og C. Popp-Madsen, 1936 185–88 517f. – Papirer i Kgl. bibl.

Ditlev Tamm

Kolderup Rosenvinge, Janus Lauritz Andreas, 1858–1939, botaniker. * 7.11.1858 i Kbh. (Garn.), † 18.6.1939 i Chl., begr. i Kbh. (Ass.). F: premierløjtnant, senere oberstløjtnant, vandbygningsdirektør V. *K.-R. (1828–89) og Henriette V. Petersen (1834–1911). ~ 7.9.1912 i Hellerup med Ingeborg Amalie Victorine Mosolff, * 3.9.1869 i Kbh. (Frbg.), † 12.6.1915 sst., d. af slagtermester Carl Victor M. (1833–85) og Julie Nicoline Lind (1845–1924).

K. R. blev student 1876 fra Metropolitanskolen og tog magisterkonferens i naturhistorie med botanik som hovedfag 1882. De følgende to år opholdt han sig i længere tid i udlandet (Stockholm, Tyskland og Frankrig) med studieophold ved flere universiteter og kyststationer, 1886 blev han ansat som assistent og bibliotekar ved Botanisk have og var derefter til sin afgang 1928 knyttet til Kbh.s univ., 1886–1900 som assistent, fra 1895 som midlertidig og fra 1898 som fast docent i kryptogamer, fra 1916 som professor extraord. i botanik. Desuden har han været docent ved Polyteknisk Lærestanstalt 1900–16 og redaktør af Botanisk Tidsskrift 1893–1932 samt Botanisk forenings formand 1910–32. – K. R.s videnskabelige virksomhed gennem 60 år er meget omfattende, og særlig på algeforskningens område har han præsteret fremragende arbejder. Allerede som student valgte han algerne til speciale og skaffede sig et enestående kendskab til de europæiske og arktiske haves algeflore ved flere studierejser, af hvilke særlig må nævnes to til Vestgrønland 1886 (med „Fylla“) og 1888. Fra 1891 og indtil sine senere år gennemtrawlede han de danske farvande, og der findes næppe den „grund“ eller „banke“ hvor han ikke har skrabet alger. Hans skrifter om havalger er meget talrige; blandt de større er hans ældste afhandling om arktiske alger, en sammen med N. Wille foretagen bearbejdelse af Dijmphna-ekspeditionens materiale fra Novaja-Semlja og Kara-Havet (1886), derefter kom hans grundlæggende arbejde, *Grønlands Havalger*. 1893 (Medd. om Grøn. III) med et større tillæg 1899 (Medd. om Grøn. XX), om Danmark-ekspeditionens alger 1910 (Medd. om Grøn. XLIII) samt flere mindre. En lang række af hans skrifter giver vigtige bidrag til flere havalgers organografi, biologi og udviklingshistorie, navnlig Polysiphonias og nærstående slægters. Til denne gruppe kan også regnes hans doktordisputats 1888, *Undersøgelser over ydre Faktors Indflydelse paa Organ-dannelsen hos Planterne* der væsentligst er af fysiologisk indhold og tager videre sigte. 1909 udkom i Viden. Selsk. Skr. første del af hans hovedværk, *The marine algæ of Denmark*, med den meget sigende undertitel *Contributions to their*

natural history, hvilket viser at dette grundlæggende arbejde går langt ud over det rent floristiske. Med 4. del 1931 afsluttede K. R. behandlingen af rødalgerne (Rhodophyceæ) hvortil han 1935 fojede et tillæg og en almindelig fremstilling af disse algers udbredelse i de danske farvande. S.å. udkom 1. del af værkets brunalgedel; hans resterende manuskripter til denne er 1941–50 udgivet og fortsat af Søren Lund.

Alle K. R.s arbejder udmærker sig ved den gennemførte grundighed og samvittighedsfuldhed, hvormed de er udarbejdet. Der findes i dem næppe den enkelthed hvis rigtighed han ikke selv har undersøgt, og han har aldrig ladet sig nøje med ukritisk at acceptere andres påstande. De derved forvoldte, ofte yderst tidrovende undersøgelser forklarer den lange årrække, det har taget ham blot at få denne ene gruppe af danske alger gennemarbejdet, men derved har også de behandlede arter fået en i alle henseender så grundig beskrivelse som ikke er blevet mange andre danske planter til del. – K. R. var dog ikke udelukkende algeforsker; ingen af de andre botaniske discipliner var ham fremmed, selv om han ud over nogle bidrag til Grønlands landflora kun har publiceret lidt herom. Han var grundigt hjemme i sporeplanternes enorme og vanskelige område, og hans lærebog, *Sporeplanterne*, 1913, der var en ny, helt selvstændig udgave af en del af E. Warmings håndbog i systematisk botanik, rummer en udstrakt viden. K. R. har skrevet flere værdifulde levnedsskildringer af danske botanikere i Botanisk Tidsskrift som han i 40 år redigerede med aldrig svigtende påpasselighed. – Medlem af Viden. selsk. 1900. Æresmedlem af Dansk botanisk forening 1932. – R. 1918. DM. 1927. □ Mal. af Ingeborg Seidelin, 1913, og af Viggo Johansen, 1930. Studie af Axel Hou, 1929 (Kbh.s univ., inst. for sporeplanter). Foto.

Carl Christensen: Den danske botaniske lit. 1880–1911, 1913 82–85. Samme: Den danske botaniske lit. 1912–39, 1940 4–7 (bibliografi). – Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1888 206–08. – Øve Paulsen i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1939–40 103–09. Henning E. Petersen i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1939 130–38 (rev. optr. i Botanisk t., 1940 131–37). A. Fox Maule i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XIII, 1979 212–14. – Levnedsskildring i ordenskapitlet.

Anne Fox Maule (Carl Christensen)

Kolderup Rosenvinge (ved dåben Rosenvinge Kolderup), Peder Andreas, 1761–1824, postdirektør. * 9.1.1761 på Bodø, † 18.8.1824 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: kapellan i Bodø Jesper Andreas Kolderup (1727–67) og Susanne Kaasbøll Rosenvinge (1738–71, ~ 2° 1769 med kancelliråd, sorenskriver Jens Grønbech Wessel

Kolderup Rosenvinge, P. A.

til Storhammer, 1735–1807, ~2° 1772 med Christine Sophie Vogel, 1750–1806). ~1790 med Mariane Grüner, døbt 5.4.1764 i Ude Sundby, † 18.5.1833 i Kbh. (Frue), d. af personel kapellan i Ude og Oppe Sundby, senere sognepræst i Lille Lyngby og Ølsted Laurids G. (1721–90) og Cathrine Becher Winding (1736–1820). – Far til J. L. A. *K.-R.

K. R. blev i sit 13. år korporal ved I. oplandske infanteriregiment, frekventerede 1779–80 den matematiske skole i Kristiania, forlod 1781 på grund af svagt helbred den militære bane, tog 1783 dansk-juridisk eksamen, ansattes som akt-skriver hos justissekretæren i hof- og stadsretten og 1786 som kopist i samme ret, blev 1791 fuldmægtig hos rettens justitiarius, men tog 1800 sin afsked da hans embede var bestemt til ved vakance at skulle inddrages, udnævntes 1802 til surnummerær direktør i generalpostamtet, blev 1809 virkelig direktør, erhvervede 1811 adelspatent med navnet K. R. Han støttede krigsskolen i Kristiania af egne midler og foranledigede at gehejmerådinde Martha *Wærn, hvis lavværge han var, skænkede den 30 000 rdl. – Sekretær 1792. Kancelliråd 1800. Justitsråd 1802. Etatsråd 1809. – R. 1813. □Mal. (Fr.borg). Min. formentlig af F. C. Camradt.

Norske stiftelser, ved N. Nicolaysen III, Kria. 1858. – Fædrenelandsk nekrolog 1821–26, udg. F. Thaarup, 1835–44 327f. H. Hjorth-Nielsen i Årbog for det da. post- og telegrafvæsen 1928, 1927 383–400. – Papirer i Kgl. bibl.

H. Hjorth-Nielsen *

Kolderup-Rosenvinge, Valdemar, 1828–89, officer, vandbygningsdirektør. * 19.12.1828 i Kbh. (Frue), † 5.12.1889 sst. (Johs.), begr. sst. (Ass.). F: professor J. L. A. *K.-R. (1792–1850) og Barbara A. Lange (1791–1846). ~9.1.1856 i Kbh. (Garn.) med Henriette Vilhelmine Petersen, * 5.11.1834 i Kbh. (Slotsk.), † 2.6.1911 sst., d. af slotsgartner ved Rosenborg P. *P. (1804–48) og Lovise Lindegaard (1799–1855). – Far til L. *K. R.

K.-R. indtrådte 1848 som elev på den kgl. militære højskole, udnævntes 1850 til sekondløjtnant à la suite i artilleriet og ansattes ved feltingeniør-detachementet; 1851–53 afsluttede han sin ved krigen afbrudte uddannelse på højskolen og udnævntes ved afgang fra denne sidstnævnte år til premierløjtnant i ingeniørkorpset, i hvilken stilling han 1853–56 var ansat ved kongerigets vej-tjeneste, 1856–62 ved Kbh.s fortifikation og 1862–63 ved ingeniørtropperne. Da den nye ordning af Kbh.s politi trådte i kraft sattes han 1863 à la suite i hæren for at overtage stillingen som I. politiinspektør, men allerede ved udgangen af s.å. opgav han på grund af krigsudsigterne den-

ne virksomhed og gik atter i militær tjeneste, først ved ingeniørdirektionen i Slesvig og derpå ved hæren. Han deltog i forsvaret af Dybbølstillingen og af Als og fik 1864 kaptajns karakter. Efter krigen forblev han ved ingeniørtropperne, og ved hærlovens ikrafttræden 1867 forfremmedes han til kaptajn, i hvilken egenskab han gjorde tjeneste ved den brigade som mobiliseredes i Jylland under den fransk-tyske krig 1870. Senere gjorde han tjeneste ved I. ingeniørdirektion og som sekretær i ingeniørkorpsets tekniske komité og bibliotekar. Sommeren 1876 var han lejringeniør i lejren ved Hald og var derefter på ny ved I. ingeniørdirektion indtil han 1882 fik afsked af krigstjenesten som oberstløjtnant og udnævntes til direktør for vandbygningsvæsenet, en udnævnelse der vakte nogen opmærksomhed og kritiseredes skarpt af M. *Rovsing i hans artikelserie om Vor Civilmilitarisme i Politiken 1889.

Vandbygningsvæsenets administration var allerede under forgængeren, C. *Carlsen, vokset så betydeligt at ordningen fra 1869 ikke længere var holdbar, men da rigsdagen ikke kunne enes om lovgrundlaget for en udvidelse, lykkedes det K.-R. til dels ved administrative foranstaltninger, opretholdt ved de til forskellige store arbejder givne bevillinger, at klare opgaven. K.-R. var formand i den 1882 nedsatte kommission angående anlægget af udførsels- og tilflugtshavne på den jyske vestkyst, i det nordlige Kattegat og på Bornholm, og overtog 1884, efter at kystsikringskommissionen af 1874 var opløst, som vandbygningsdirektør ledelsen af arbejderne til sikring af Jyllands vestkyst, og sammen med Carlsen og Th. de *Thygeson udarbejdede han et forslag til arbejdets afslutning som vedtoges af rigsdagen. Det var ligeledes under K.-R.s ledelse at der 1886 foretoges forskellige udvidelsesarbejder ved Esbjerg havneanlæg, og han fremsatte forslag til andre som er blevet bevilget efter hans død. – R. 1864. DM. 1880. □Tegnet som barn. Silhouet af N. Chr. Fausing, formentlig fra 1840erne. Foto.

III. tid. 15.12.1889. Joseph Michaelsen: Fra min samtid, 1890 62–64. V. E. Tychsen: Fortifikations-etaterne og ingeniørkorpset, 1893. M. Rovsing: Af det stik-modsattes filosofi og andre betragtninger, 1925 145f.

Povl Vinding *

Kolding, Jon Jensen, † 1609, præst, topografisk forfatter. * i el. ved Kolding, † 1609 i Gamst, Anst sg. ~1.6.1578 med Marine Jacobsdatter, † 23.10.1614 i Gamst (~1° med sognepræst i Anst og Gesten Jens Simonsen, † 1577).

K. gik i Ribe skole og blev siden hører sst. Ca. 1566 blev han rektor i Kolding og senere (eller samtidig) tillige kapellan ved byens kirke, hvor-

til præsteembedet i Almind knyttedes. I latinske digte besang han Frederik II og forskellige af rigets høje herrer, og 1578 skaffede kongen ham det anseelige kald Anst og Gesten hvor beboerne ikke havde kunnet enes om præstevalget. 1591 tog han magistergraden, og efter 1584 at have udgivet et ganske kort rids af en Danmarksbeskrivelse (*Coronarium. Brevem descriptionem Daniæ, simulque regni situm, & statum continens*) lod han 1594 i Frankfurt a. M. trykke sin *Daniæ descriptio nova*, det første virkelige forsøg på en fædrelandsk topografi i Danmark. Ved omtalen af Halland var K. kommet ind på den nordiske syvårskrigs begivenheder, og hans ytringer herom vakte i Sverige en sådan harme, at en svensk gesandt der 1595 kom her til landet klagede til regeringen over denne formentlige krænkelser af Stettin-freden, hvori politiske smædeskrifter var forbudt. Den danske regering blev nødt til at tage sig af sagen, og K. blev indstævnet for konsistorium der dømte ham til at tilintetgøre alle eksemplarer af bogen, udstede en offentlig tilbagekaldelse og gøre afbigt. Dette tilfredsstillende ikke regeringen som forlangte K. dømt „i Kongens Naade og Unaade“, hvilket som oftest betød livsstraf. Herpå ville dommerne dog ikke indlade sig, og endelig slap K. med et års suspension fra sit embede, en straf der endda senere formildedes noget. □ Kampesten med gravskrift over K. (Anst k.).

Kirkehist. saml. 2.r.V., 1869–71 657–59. Peder Hege-lunds almanakoptegn., udg. Bue Kaae I–II, 1976. – H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 2.r.V., 1869–71 378–400. Laur. Nielsen: Dansk bibliografi 1551–1600, 1931–33 316–18. J. Iversen i Fra Ribe amt X, 1942 353–69.

R. Paulli*

Kolding, Niels Nielsen, ca. 1525–78, hofpræst. * ca. 1525 i Kolding, † 25.8.1578 i Roskilde, begr. sst. (domk.). ~ 1° ca. 1546 med Anne Jacobsdatter, * ca. 1509 i Ribe, † 16.9.1574. ~ 2° ca. 1575 med Maren Lauridsdatter Bang, * ca. 1554 i Ribe, † 27.8.1578, d. af Laurids B. K. forekommer i 1550'erne som kapellan i Kolding. Her er han formodentlig kommet i forbindelse med kongehuset og blev straks efter Christian III's død udnævnt til hofprædikant hos Frederik II. Formentlig ca. 1555 havde han taget magistergraden. Som hofprædikant fulgte han kongen på toget til Ditmarsken 1559, og ligesom den anden samtidige hofprædikant Christopher *Knoff nød han megen yndest hos Frederik II. Jævnlig blev han benyttet som mellemmand mellem kongen og gejstligheden og øvede vistnok en ikke ringe indflydelse ved afgørelsen af spørgsmål angående kirke- og undervisningsvæsen. Særlig kom dette for dagen, efter at han i

1563 havde fået kanonikatet „St. Laurentii Kapel“ i Roskilde og derved tillige var blevet „konservator“ for universitetet – således skyldtes det for en væsentlig del ham at Frederik II stiftede kommunitetet 1569 og 1571 forøgede professorernes indtægter ved en rundhåndet dotation. 1569 blev K. tillige kongelig bibliotekar, men der kendes intet nærmere til hans virksomhed i denne stilling. Når hofstjernen ikke lagde beslag på ham, opholdt han sig for det meste i Roskilde og deltog med iver i forhandlingerne vedrørende kapitlet og andre kirkelige stiftelser sst. Selv synes han at have været en økonomisk driftig mand der forstod at få noget ud af de mange benådninger kongen i årenes løb uden karrighed tilstod ham. Foruden sit kanonikat i Roskilde besad han (fra 1559) et vikarie i Århus. K. er forfatter af nogle opbyggelige skrifter, heriblandt *De besynderligste Historier. Sententzer oc Exemppler, som findis i den hellige Scrifft om Øffrighedz Kald*, 1567, med fortale af Niels *Hemmingsen. Hans arbejder indeholder en jævn, ukunstlet bibelforklaring og vidner ved deres fremtrædende interesse for etiske spørgsmål klart nok om forfatterens melanchtoniske stæde. □ Ligsten fra Hans Malers værksted ca. 1578 (Roskilde domk.).

Kirkehist. saml. II, 1853–56 299; 2.r.I, 1857–59 47; V, 1869–71 410–12 414 417; VI 1872–73 101f. Kancelliets brevbøger 1551–79, 1885–1900. – H. F. Rørdam: Kbh.s univ.s hist. II, 1869–72 407–14. Samme i Kirkehist. saml. 2.r.III, 1864–66 152 339f 354 545f og 4.r.II, 1891–93 508. C. Neergaard sst. VI, 1899–1901 466 489 491. J. B. Löffler: Gravstenene i Roskilde kobstad, 1885 31f.

Bjørn Kornerup*

Kolding, Peder Jensen, –1630–70–, billedskærer. Efter navnet at dømme stammer K. eller hans slægt fra Kolding, og hans virkefelt er Østjylland. 1646 blev han som mester optaget i Horsens snedkerlav, og i denne by har han sikkert været bosat til sin død ca. 1670. 1640 skar han *altertavlen til Odder kirke*, og 1648 satte han sit fulde navn på *altertavlen i Jannerup kirke* i Thy. Efter disse arbejders stil at dømme har han lært billedsnideriet hos Brix *Michgell i Roskilde for hvem han vistnok har arbejdet på inventaret i Sonnerup kirke, og derefter har han i 1630'erne leveret en mængde snitværker til kirkerne i Hads herred foruden et epitafium i Horsens klosterkirke. Blandt hans senere værker kan nævnes *altertavlen i Glud*, 1654, *altertavlen i Saksild og prædikestolen i Horsens Frelzers kirke*, 1663–70. Endelig betaltes K., „bildsnedicher aff Horsens“, 1665–66 for en *prædikestol med himmel i Ølsted kirke* samt for reparation af stole sst. Det ypperste eksempel på hans verdslige møbelkunst er

Kolding, Peder Jensen

den pragtfulde Clausholmseng i Nationalmuseet. Et skab af Roskildetype er fra den svenske Husaby kirke kommet til statens historiske museum, Stockholm. K. holdt længe fast ved den senrenæssance han havde lært på Sjælland; kun langsomt ændrede han sin ornamentik og komposition i bruskarok retning, og hans figurer bevarede stedse en rolig værdighed, de er solide, man fristes til at sige jyske. For hele Østjylland har hans personligt prægede stil haft stor betydning, den fandt efterlignere i Århus og Randers, og især i Horsens fortsatte dygtige elever K.s traditioner og vedblev endnu til ca. 1700 at dyrke hans bruskstil.

Chr. Axel Jensen: Snedkere og billedsnidere, 1911 86–92. Samme i Fra Nationalmuseets arbejdsmark, 1928 59f. O. Norn i Tilskueren, 1937 II 368–70. Danm.s kirker, Tisted amt I, 1940 453f. Danm.s kirker, Århus amt III, 1976 1198–1201. Helge Jacobsen: Østjysk barok, udg. Odder museum, 1974.

Birgitte Bøggild Johannsen (Chr. Axel Jensen)

Kolding, Poul Jensen, 1581–1640, præst, skoleforstander, forfatter. *22.3.1581 i Kolding, †18.10.1640 i Lille Næstved, begr. i Herlufsholm k., siden fort til St. Rochi kapel ved Frue k. i Kbh. F: kgl. tolder og rådmand Jens Poulsen (†1592) og Magdalene Arentsdatter Falenkamp (†1602). ~23.10.1608 i Vindinge med Johanne Pedersdatter, *ca.1586, †26.10.1640 i Lille Næstved (~1° 1604 med sognepræst i Vindinge Rasmus Jensen, †1608), d. af skomager(?) i Malmø Peder Iversen og Anna Laugesdatter. – Far til Rasmus *Vinding.

Efter at have gået i skole i Kolding kom K. med støtte af sin fadder kansler Niels *Kaas 1594 i Sorø skole hvorfra han dimitteredes til universitetet 1600. I Sorø havde han vundet to formående velydere, sin rektor Johannes *Stephanus, der snart efter blev professor, og Palle *Rosenkrantz (til Glimminge, senere skoleherre på Herlufsholm) hvem han havde undervist i de sidste to år af sin skoletid. 1601 drog K. udenlands, først til Prag, hvor han opholdt sig en tid hos Tyge *Brahe og kom til at tjene ham i hans dødsstund, siden til Ferrara og Rom. Efter at have besøgt også Wittenberg (imm. 1603) vendte han 1604 tilbage til Kbh., men rejste straks efter ud igen, denne gang til Karlsbad som ledsager for rigsmarsken Steen Maltesen *Sehested. I slutningen af s.å. tog han i Kbh. magistergraden og blev 1605, efter forgæves at have søgt et andet rektorembede og et par præstekald, rektor i Ålborg, varmt anbefalet af Hans Poulsen *Resen. Da han 1608 var draget til Kbh. som repræsentant for gejstligheden i Vendelbo stift ved prins Christians udvælgelse, blev han her kaldet til sogne-

præst i Vindinge (Fuirendal) og Kvislemark af kirkepatronerne Vilhelm *Dresselberg til Vindingegård og den kgl. sekretær Niels *Krag, og 1615 blev han tillige provst i Ø. Flakkebjerg herred. I disse embeder lagde han både energi og dygtighed for dagen, og formentlig på denne baggrund blev han 1622 udset til at være forstander (og præst) ved Herlufsholm som det gjaldt om at hjælpe på fode efter en forfaldsperiode. Både åndeligt og materiel kom hans gerning her til at bære rig frugt for skolen: undervisningen blev forbedret under ledelse af den dygtige rektor Hans Hansen *Resen, godset og stipendierne forøgedes, og nye bygninger blev opført. Som årene gik blev K. imidlertid træt af sit byrdefulde hverv, og 1631 opgav han forstanderposten, flyttede til Lille Næstved og virkede fra nu af blot som præst og provst. På rigsdagen i Odense 1638 var han en af den sjællandske gejstligheds fire deputerede.

K. var ikke blot en dygtig administrator, men tillige en stærkt åndelig interesseret mand der til sin sidste tid beskæftigede sig med studier og også har gjort sig bekendt ved sit forfatterskab. Foruden et par ligprædikener udgav han således 1614 en *Kircke-Historie*, tilegnet sine velydere Vilhelm Dresselberg og Niels Krag. Denne bog er blot en dansk bearbejdelse af Johannes Sleidanus' latinske skildring af reformationstidens historie i Tyskland, men ved sin solide, klare fremstilling på modersmålet blev den for lange tider hovedkilden herhjemme til kundskab om den periode. Et større arbejde viede K. dog det filologiske studium. Allerede som rektor i Ålborg var han begyndt at anlægge leksikografiske samlinger, og 1622 kunne han i Rostock udsende et stort folioværk *Etymologicum Latinum*. Til grund havde han lagt augustinermunken Ambrosius Calepinus' ordsamling og ligesom denne ordnet sit leksikon efter rodordene. Værket var planlagt som håndbog ved skolernes latinundervisning og blev flittigt benyttet som sådan, men har især fået betydning ved de talrige danske ord og vendinger, K. heri har samlet til forklaring af latinen. Da biskop H. P. Resen havde stillet sine samlinger til rådighed for K., udgav han 1626 sit *Dictionarium Herlovianum*, et dansk-latinsk leksikon ligeledes til brug for de latinske skolars disciple. Dette arbejde er især mærkeligt ved for-talen, hvori forfatteren djærvt tager til orde for det danske sprogs ret over for fremmede tungeomål. □Epitafium (Sorø k.).

Kirkehist. saml. 2.r.IV, 1867–68 452; V, 1869–71 208. Danske saml. 2.r.VI, 1877–79 244–60 (Jens Povlsens slægtebog). – Stamtbl. over den Vindingske slægt, 1926 8f. R. Vinding: Regia acad. Hauniensis, 1665 457f. H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 3.r.VI, 1887–89 199f. Til

minde om H. F. Rordam, udg. Bj. Kornerup, 1930 9-69. A. Ravnholt i Vejle amts årbøger, 1936 1-24. Bj. Kornerup: Lector theol. Jens Poulsen Windings vita, 1957 = Vidensk. selsk. Hist.-filos. medd. XXXVII.2 57f. Fl. Tolstrup: Det ældste Herlufsholm, 1965 især 66-69.

H. A. Hens (Bjørn Kornerup),

Kollerød, Ole Pedersen, se Pedersen, Ole Kollerød.

Kolling (ved dåben Kelling), Johan Frederik Harald, 1835-1904, skuespiller. * 29.4.1835 i Kbh. (Petri), † 11.12.1904 sst., begr. sst. (Vestre). F: skråddermester Johan Andreas Carl Kelling (1805-68) og Frederikke Louise Thiemann (1803-73). ~ 1° 7.3.1861 på Frbg. med Christine Therese Hoppensach, * 22.7.1840 i Kbh. (Trin.), † 2.7.1870 sst. (Holmens), d. af maskør og parykmager Johan Henrik H. (1810-87) og Christine Thulin (ca. 1813-87). ~ 2° 25.4.1873 på Frbg. med Hertha Adeline Eleonore Brahde, * 17.5.1838 på St. Jan, † 14.6.1904 i Kbh. (~ 1° 1868 med forstkandidat Christopher Joachim Valdemar Landsperg, 1836-68), d. af landfoged Johan Frederik B. (1799-1846) og Oline Laurine Frandsen (1804-88).

Som tobaksspindersvend spillede K. dilettantkomedie hvad der dengang var almindeligt blandt mange håndværkere. Direktør H. W. Lange så ham optræde i dilettanternes eldorado, *Kalkeballen* i St. Kannikestræde og engagerede ham til sit nye Folketeater på Nørregade, i hvis åbningsforestilling 18.9.1857 K. medvirkede i en lille rolle, den første af hans mere end 450 figurer, og hermed var en forbindelse knyttet der blev til stor glæde for det københavnske borgerskab, blandt hvis yndlingskuespillere K. var i mange år. Langt mere end sin samtidige Otto *Zinck prægede K. den folkelige scene med sin tilforlædelighed, sit diskrete lune og sin evne til at karakterisere. K. var en dramatisk naturbegavelse, under hvis hænder stoffet fik scenisk liv i en egen hyggelig form der hverken savnede fantasi eller komik, og som altid var præget af kunstnerens respekt for opgaven. Den lille mand med det fortræffelige sceneansigt blev som ingen anden fremstilleren af borgere fra det gamle voldkvarter hvor Folketeatret har til huse, de flittige, brave håndværkere der med varm overbevisning kunne sige det fornemme pak sandheden eller rore til tårer når de pristede hjemmets glæder. Hans forvandlingsevne fejrede triumfer når han spillede Bassing i *Redaktionssekretæren* mens han som Tanne i *Hun skal debutere* viste sin evne til at forene det komiske med det rørende. En sæson, 1870-71, var K. knyttet til Det kgl. teater, men han trivedes ikke i et miljø hvor han ikke

optrådte hver aften. Så vendte han tilbage til Nørregades teater og forblev der, med sin formende evne i behold, til han 14.9.1901 optrådte sidste gang. H. Hellemann og E. *Helsingreen blev hans arvtagere, men det som på scenen var hans egenart, noget stilfærdigt og elskeligt, småborgerens beskedne følelsesliv i voldenes tid, forsvandt med K. Han var den første privatteaterskuespiller som modtog ridderkorset. Hans søn, Valdemar Henrik Vilhelm K. (1863-1912) havde 1884 sin københavnske debut på Casino og tilhørte hovedsagelig denne scene sit liv til ende. - R. 1901. □ Træsnit 1870. Afbildet på træsnit af H. P. Hansen, 1882. Litografi af Jul. Rosenbaum, 1883. Træsnit s.å. og 1886. Selvpotr. tegnet 1886 (Teatermus.). Rollebilleder malet af K. 1887-93 (sst). To træsnit, rollebilleder. Litografi af Rosenbaum og radering af samme i samme type, begge 1893. Tegn. af Carsten Ravn. Tegn. af Alfred Schmidt, 1901 (Kgl. bibl.). Foto.

Danske kunstner-portrætter, ved Vilh. Møller, 1883. Rob. Neiendam: Folketeatrets hist. 1857-1908, 1919. Henrik Cavling: Efter redaktionens slutning, 1928 120f. - Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Robert Neiendam*

Kongsbakke, Eskild Andersen, 1615/20-ca. 74, guvernør. * formodentlig mellem 1615 og 1620 i Kungsbacka i Halland, † ca. 1674 i Tranquebar. ~ i Tranquebar med Christine Andersdatter, † i Tranquebar.

1639 sejlede K. med Det ostindiske Kompagnis skib Christianshavn til Tranquebar, hvortil skibet dog først nåede 1643. I Indien fungerede han som konstabel og kvartermester på fæstningen Dansborg. Den danske kolonisation havde en vanskelig stilling i denne periode. For det første var de politiske forhold i Sydindien urolige både i 1640erne og 1650erne, hvorfor mange indere og indo-portugisere søgte tilflugt i Tranquebar. Og for det andet havde Det ostindiske Kompagni i realiteten været fallit siden Christian IVs deltagelse i trediveårskrigen; selv om kompagniet først formelt blev opløst 1650 var dets sidste skib afsejlet til Indien allerede 1639, og der skulle gå 29 år inden det næste danske skib afsejlede til Indien. I Tranquebar var kompagniets sidste guvernør Willum *Leyel blevet afsat ved et mytteri 1648; han efterfulgtes af en handelsassistent, og ved dennes død 1655 valgte soldaterne og indbyggerne K. til kommandant. Tranquebars lensherre, nayak'en af Tanjore udnyttede danskerens svækkelse til at presse penge ud af dem; men det lykkedes K. at samle Tranquebars indiske og europæiske indbyggere om et fælles forsvar, og i forbindelse med en belejring i 1660erne opførtes

Kongsbakke, Eskild Andersen

en mur med kanontårne omkring byen. Den karakter af fæstningsby som Tranquebar således fik bevarede den resten af danskertiden. Koloniembedsmændene og -officererne fik derved mulighed for at bosætte sig uden for kastelets træmure; K. byggede sig således en gård ud til Kongensgade. Også på andre felter var K. imidlertid en driftig og initiativrig mand der evnede at udnytte de beskudte danske ressourcer. Således vides det at et handelsskib, som han i midten af 1660'erne sendte til Macassar på Celebes gav et godt udbytte. Samtidig førte K. krig mod bengalerne og kaprede nogle priseskibe.

Endelig i slutningen af 1668 udsendte man fra Danmark skibet Færø til Tranquebar. Med dette fulgte Henrik Eggers der var blevet udnævnt til vicekommandant. Iflg. instruksen skulle K. dog stadig, hvis han var i live, beholde overkommandoen. Da Færø 1669 kom til Tranquebar fandt man ikke blot Dansborg på danske hænder, men også K. i live. Det lykkedes Eggers at få sluttet et forlig med nayak'en af Tanjore; men ellers fik hans virksomhed en brat afslutning, idet han allerede 1672 af myndighederne i Kbh. fik ordre til at rejse hjem for at redegøre for en strid han havde haft med K. Grunden til denne synes at have været samarbejdsvanskeligheder mellem K., der fra at have været menig soldat som en „selfmade man“ havde svunget sig op til koloniens højeste post, og den nyudsendte danske embedsmand. Historikerne daterer normalt K.s død til 1674; men det kan dog nævnes, at et brev af 15.2.1675 fra sultanen af Bantam til Christian V er formuleret på en sådan måde, at brevskriveren må have regnet med at han endnu var i live på dette tidspunkt. Selv om K., der næppe selv kunne skrive, ikke tålte at få sin magt indskrænket ved udsendelsen af en vicekommandant kan man dog ikke komme uden om, at det skyldes hans indsats, at byen Tranquebar og fæstningen Dansborg overhovedet bevaredes på danske hænder i perioden mellem opløsningen af det første ostindiske kompagni 1650 og stiftelsen af det andet 1670.

Kilder. Samml. zur dänischen Gesch., udg. J. H. Schlegel II, 3, 1775 170–76. Bataviaasch genootschap van kunsten en wetenschappen: Dagb-register gehouden int casteel Batavia 1661 og 1663–74, udg. J. A. van der Chijs, Batavia, Haag 1889–1902. The english factories in India 1661–64, udg. Will. Forster, Oxford 1923 182f. J. P. Cortemünde: Dagbog fra en ostindiefart, 1953 222. Der Vereinigte Oostindische Compagnie: Generale Missiven der V. O. C. 1655–74, udg. W. Ph. Coolhaas III, Haag 1968.

Lit. B. G. Niebuhr i Det skand. litteraturselsk.s skr., 1805 I 142–69. Kay Larsen i Underofficersbl. VII, 15.2.1907. Gunnar Olsen i Vore gamle tropekolonier, 2. udg. V, 1967. Jacques Macau: L'Inde danoise, Aix-en-Provence 1970 = Univ. de Provence. Inst. d'histoire des pays d'outre-mer. Etudes et documents III. Ole

Feldbæk i Arkitekten XXIII, 1979 546–50. Samme og O. Justesen: Kolonierne i Asien og Afrika, 1980.

Sv. E. Green-Pedersen (Kay Larsen)

Kongslew, Lauritz Laurberg, 1737–83, jurist. * 19.8.1737 i Nørhå, † 4.3.(el. 4.4.)1783 i Sorø, begr. sst. F: sognepræst Troels Christensen K. (1702 el. 04–46) og Kirstine Dorothea Lauritsdatter Laurberg (1713–76). ~ 19.8.1772 i Torslunde med Helene Margrethe Paludan, * 1738 i Torslunde, † 15.8.1793 på Ødemark, d. af sognepræst Jens P. (1697–1782, ~ 2° 1755 med Mette Christence Lønborg, 1726–93) og Charlotte Helene Wichmann Hasebard (1710–53). K. blev student 1755 fra Ålborg, 1756 baccalaureus, var huslærer og hovmester hos forskellige jyske familier, 1765 i Sorø hvor han 1768 blev repetent ved akademiet, 1772 cand.jur., s.å. A. J. Erichsens efterfølger som professor ved akademiet. Som skribent optrådte han med det ufuldendte *Den Danske og Norske private Rets første Grunde* I–II, 1781–82, hvis system i øvrigt ikke var det senere almindeligt benyttede. Af K. er bevaret soranske festtaler, således fx *Tale i Anledning af Sorøe Academies forbedrede Fundation*, 1782, og et digterisk forsøg *Fulla og Brage*, 1778 (i Mindeskriftet over kammerjunker F. W. C. v. Reitzenstein) der af W. *Norvin betegnes som „overraskende smagløst“.

L. F. la Cour: Slægten Paludan, 1935 62f. Selmers nekrologiske saml. II, 1852 507–10. Will. Norvin i Sorø II, 1928 210f. Frantz Dahl i Festskr. i anledn. af tohundredårs dagen for indførelsen af jur. eksamen ved Kbh.s univ., udg. E. Reitzel-Nielsen og C. Popp-Madsen, 1936 142f.

Frantz Dahl*

Kongstad, Johan Kristian, 1867–1929, tegner, bogtrykker. * 9.4.1867 i Kbh. (Frels.), † 24.6.1929 i Holte, begr. i Petri k.s kapel. F: bryggerknægt, senere brændevinsbrænder Hans Peter Rasmussen (1837–1901) og Friederike Hahn sine Vilhelmine Kongstad (1837–75). Navneforandring 8.1.1901. ~ 21.3.1896 i Ordrup (Kat.) med Franzisca Pauline Friederike Hinné, * 11.8.1873 i Moskva, † 3.5.1938 i Hellerup, d. af cirkusdirektør Carl Magnus H. (1819–90) og Friederike Nolte (1835–94).

K. kom femten år gammel i lære hos malermester E. Schmiegelow og gik efter at være blevet malersvend 1886–88 på Frans "Schwartz" malerskole, der senere overtoges af Kristian "Zahrtmann". Fra 1888 virkede han som tegnelærer ved Efterslægtsselskabets skole. Sine forsøg på at komme ind hos forlagene som illustratør havde han ikke held med. Adskilligt bedre gik det, da

han gav sig til at arbejde med bogens ydre – i første omgang forsatspapirer. Denne interesse førte til at han 1894 åbnede et atelier for bogudstyr der navnlig tog sigte på bogbindenes dekoration. Hans bekendtskab med bogtrykkeren Simon Bernsteen vakte imidlertid hans interesse også for bogens indre. Efter at have lært sig at skære i træ og efter et kortere ophold i München nedsatte han sig i Frederiksværk hvor han på en primitiv presse begyndte at trykke sine træsnit selv. Efter denne forberedelse indrettede han et rigtigt bogtrykkeri i Fredensborg – senere flyttedes det først til Helsingør og derpå til Hillerød – og 1903–20 udsendte han over 40 bøger, tilrettede, udsmykkede og trykte af ham selv. – K. var autodidakt som bogtrykker. Hans betydning ligger dels i den fornyelse han bragte i skriftmaterialet idet han for en stor del søgte sine skrifter fra nye kilder, fra engelske, italienske og hollandske skriftstobier, dels i den helstøbteth han, der selv tegnede og ofte selv skar sine illustrationer, formåede at få over en bog. Han foragtede illustrationer efter fotografier der fordrede det glatte papir, og brugte kun kraftige tegninger der sammen med de godt valgte skrifter på et egnet papir gav hans bøger et gedigent præg. Samtidig var han en meget brugt illustratør og i sine senere år var han kunstnerisk konsulent ved Gyldendalske Forlag uden dog at komme til at præge dets produktion synderligt. Han udførte her tegningerne til sit største værk *Den gamle Købstad* I–II, 1926 og 1929, tekst af Hugo Matthiessen og Vilh. Andersen, med billeder af gamle huse og gadeprospekter der efterhånden var blevet hans hovedinteresse, og selv om mange af hans tegninger bærer præg af at være gjort efter fotografi, er de dog omsat i den ham egne karakter. K., der efterhånden opnåede internationalt ry, var også en ypperlig og kyndig kritiker. I Aarboeg for Bogvenner har han 1917–21 behandlet årets bogproduktion, så enhver fagmand burde have haft udbytte deraf. Han må vistnok betegnes som konservativ i hele sit syn på bogkunsten, idet hans interesse mere lå i at nærme sig det bedste i det gamle end i at benytte moderne metoder på en rigtig måde. Han foragtede således sættemaskinen, fordi der i dens spor fulgte et unødigt jag som førte til jasken med arbejdets udførelse; men hans hele virke har været med til at skabe interesse for det gode håndværk. K. opgav sit trykkeri 1921 og solgte sine skrifter til J. Jørgensen & Co. □Mal. af Michael Ancher, 1915. Selvpørrt. i træsnit bl.a. 1912. Foto.

Selvbiografi i Wald. Zachrisson: Boktrykkeri-kalender 1902–03, Sth. 1902 55–78. – Bogvenner VI, 1916–17 285–87 (fortegn. over K.-tryk). Volmer Nordlunde sst. 1929 91–114. H. Brochner i Nord. boktryckarkonst

XVIII, 1917 49–55. A. Dolleris: Danms boghandlere 1906–18., 1919 206f. Nationaltid. 4.7.1929. Anders Uhrskov i Fynske sagn, 1929 5–42. Samme: K. K., 1930. Eyvind Rafn i De grafiske fag, 1961 266–68.

Finn H. Lauridsen (H. S. Hendriksen)

Kongstad (ved dåben Kongstadt) **Petersen, Christian**, (1862–1940, tegner. * 26.12.1862 i Nyborg, † 20.1.1940 i Hillerød, urne i urnehaven, Bispebjerg kgd., Kbh. F: købmand, senere funktionær ved statsbanerne Sophus Wilhelm Christian P. (1831–1916) og Caroline Mathilde Andersen (1833–72). Ugift.

K.P. var eneren, den isolerede personlighed der i stilhed og længe nærmest ubemærket øvede sin indsats. Fra den tidligste ungdom og gennem hele sin manddom måtte han, for at eksistere, dele sin tid mellem et embede ved statstelegrafens og sit kunstneriske arbejde. Han begyndte som aspirant i Nyborg 1870, flyttedes året efter til Fredericia hvor han blev reservetelegrafist 1882, og til Kbh. 1883 hvor han 1887 udnævntes til telegrafist og havde ansættelse til 1920. For K.P. blev mødet med det københavnske kunstliv af største betydning. Hans arbejde som telegrafist ved hovedstationen på Købmagergade gav ham i fritiden mulighed for at søge kunstnerisk undervisning. I et år tegnede han efter gips hos fynboen H. A. Brendekilde. Han valgte fætterten, bogkunstneren Kristian Kongstads eksempel ikke at søge optagelse på kunstakademiet, men kom okt. 1884 ind på Kunstnernes frie studieskoler under Frans Schwartz, hvor Kristian Zahrtmann fra nytår 1885 overtog undervisningen. Zahrtmann-skolens intense naturstudium blev udgangspunktet for hans tegnekunst. K.P. besøgte den længe – med mellemrum så sent som jan.–febr. 1900. Ikke blot Zahrtmanns inciterende personlighed, men også impulserne fra kammeratskabet på skolen bl.a. med „Fynboerne“ fik betydning for ham. Han havde en livslang og nær forbindelse med Poul S. Christiansen, med Vilhelm Tetens og nordmændene Oluf Wold-Torne og Thorvald Erichsen. K.P. debuterede 1892 på høstudstillingen af Zahrtmann-elever hos Kleis på Vesterbrogade. 1898 var han ligeledes sammen med kammeraterne fra skolen med på oktober-udstillingen. Han deltog som gæst på Den frie udstilling 1902, 1906–07, havde særudstillinger hos Chr. Larsen, Højbroplads, nov. 1913 (s.m. Erik Stæhr-Nielsen), dec. 1915 (s.m. Harald Lønborg) og i okt. 1935; han udstillede i Kunsthallen på Købmagergade okt. 1930 (s.m. S. Danneskiold-Samsøe). Kunstforeningen i København arrangerede udstillinger af K.P. jan. 1918 og nov. 1933. Som nyoptaget medlem af Decembristerne udstillede han i febr. 1939 for

Kongstad Petersen, Chr.

sidste gang i levende live på denne udstilling. Kunstforeningen afholdt i dec. 1962 en retrospektiv mindeudstilling i anledning af kunstnerens 100 års dag.

K.P. havde i de yngre år kun foretaget få studierejser, 1899 var han i Rhin- og Ruhregnen hvor broderen Kartan boede, 1902 besøgte han Wold-Torne på gården Bjerke i Asker, Norge, og bistod ham med et dekorativt arbejde, 1913 gjorde han museumsstudier i Berlin og 1914 i Paris. Først som ældre, efter sin embedsafsked, foretog han længere rejser til Italien hvis klassiske og helt modernistiske kunst (Giorgio de Chirico, Giorgio Morandi) han fordybede sig i og inspireredes af. Jan.–maj 1921 opholdt han sig sammen med Peter *Hansen og Karl *Schou i Frascati og Rom, var derefter i Firenze. Okt. 1922–maj 1923 var han i Firenze og Siena, og sept.–dec. 1929 besøgte han Venezia og Firenze. – Den intime indlevelse gør sig fra begyndelsen gældende i K.P.s dagligstueinteriorer, figur- og portrætstudier fra 80'erne. Det blev dog nok den drømmeagtige psykologiske opfattelse i halvfemsernes symbolistiske bevægelse og hans interesse for prærafaelitterne der forløste noget afgørende i hans kunstneriske udvikling. Han der ejede et så skarptseende øje, hvad der fremgår af talrige naturstudier, landskaber, blomster- og dyreskildringer, søgte bag om en portrætlig analyse af tingene mod det hemmelighedsfulde og visionære. Den helt ualmindelige grafiske tonekraft og prægnans mærkes tidligt i hans kunst.

En karakteristisk side af hans værk er de tegninger der er udsprunget af hans læsning af digterværker. Fra 1888 og nogle år fremefter var han optaget af at tegne kvindetyper fra et dengang så aktuelt og moderne værk som Alexander Kielands Else. I halvfemserne vælger K.P. med forkærlighed motiver fra H. C. *Andersens digtning, emner fra *Historien om en Moder*, *Hyrdinden* og *Skorstensfejeren* og *Den grimme Ælling* (1898–1902, kobberstiksamlingen). Hans fortrolighed med fynsk natur siden barndommen har været et incitament mere til mange af disse arbejder. Hans kunstneriske mesterskab og særpræg er fuldt udfoldet i tegningen fra 1895 med skorstensfejeren der hjælper hyrdinden ned ad stigen i et rum svøbt i hemmelighedsfulde skygger og halvllys. Og hvilket galleri af skikkelser hentede han ikke hos Charles Dickens. De strenge, afmålte og ubønhørlige ældre damer hos Dickens er uforligneligt givet af K.P. Disse skikkelser stiger frem af eller agerer som led i rugende og fantastiske stemninger, ofte på grænsen af tilværelsens natsider. Navnlige visse temaer fra *David Copperfield* vendte han atter og atter tilbage til. Hans teknik med blyant og tusch følger sig

aldeles efter hans syner. Han arbejdede aldrig med gennemillustrering af et værk for øje. Digtningen får gennem hans dybe psykologiske indlevelse og bizarre fantasi et sælsomt liv på papiret. De ejendommelige arbejder fra alderdomstiden som han tilbragte på skiftende pensionatsværelser i Hillerød, og hvori hans kunst kulminerer, viser de dristigste eksperimenter med blyantsstuperinger og opkradsning af papiret for at opnå særlige stof- og lysvirkninger mod de dybsorte tuschbemalinger. Til tider har K.P. anvendt collageforstærkning, påklæbning af papirstykker, på den stedvis gennemhullede tegningsbagside. Med den mest varierede streg- og skrabe-teknik trængte han stedse dybere ind mod det kunstneriske mål der foresvævede ham. Således er hans mest monumentale Dickens-blade blevet til (*Agnes kommer til huset, hvor Dora og David Copperfield boede*, 1938, kobberstiksamlingen).

Et mærkeligt figurgalleri stammer fra hans sidste periode, hvori han tegnede provinstyper med opdigtede navne eller situationer fra dagliglivet i stuer, på veje, i parker eller ved havnen. Det kunne være capricer svingende fra det humoristiske til det drastiske eller måske skikkelser fra historien i meget fri fortolkning (*Ellen Marsvin kommer dragende til Christian den Ate*, 1933). Gribende udtrykker han menneskets uhjælpelige ensomhed (*Thora Severinsen, som gik ud og syede og lappede for folk*, 1937). Mange tegninger forsynede han med sine kostelige sentenser eller opdigtede navne. Mildheden og poesien i hans kunst finder man i hans seneste skildringer af unge kvinder, vandrende med parasol i havens eller parkens rum af lys og skygger. K.P. har også udført olieblade, bl.a. et portræt af vennen *Vilhelm Tetens*, 1896. Det er som tegner at K.P. for yngre generationer af danske kunstnere har haft en stor og inspirerende betydning. Som Erik Clemmesen har udtrykt det (Kristeligt Dagblad 14.1.1971): „Denne stille eksistens, der uden ydre fagter udbyggede en hel grafikbastion i dansk tegnekunsts historie“. Eckersberg-medaljen 1935. □Buste af Poul S. Christiansen ca. 1889 (slået itu). Afbildet på mal. af Zahrtmanns skole af P. Hansen, 1890 (Fåborg mus.), tegn. af samme. Mal. af V. Tetens fra 1890'erne og 1896. Selvportr.: tegn. ca. 1900–10, tegn. og mal. 1916 og ca. 1918, mal. 1920. Foto.

Katalog ved C.K.P.s 100 års udstilling, Kunstforen. 1962. – C.K.P.s tegn., ved Jacob Paludan, 1937. – Jan Zibrandtsen: C.K.P., 1971 (heri barndomserindr. og værkfortegn.). Øystein Hjort i Information 12.1.1971. Erik Clemmesen i Kristeligt dagbl. 14.1. s.å. The Burlington mag., july 1971 432. Gazette des beaux-arts, 7–8, 1972 50. Erik Dal: Danske H. C. Andersen-ill., 1975.

Jan Zibrandtsen

Kongsted, August Julius Helmuth, 1870–1939, apoteker, fabrikejer. * 6.1.1870 i Slagelse, † 24.4.1939 på Frbg., urne på Vestre kgd. F: direktør og købmand Eiler Ludvig K. (1843–1928) og Johanne Møller (1848–1929). ~ 2.1.1896 på Frbg. med Ellen Margrethe Ballin, * 9.8.1871 i Kbh. (Frue), † 26.5.1918 sst., d. af grosserer Siegfried Samuel B. (1837–95) og Helene Therese Warburg (1848–1924).

K. lærte farmacien som discipel på Svaneapoteket i Slagelse 1886–89 og blev kandidat 1892, studerede kemi på Polyteknisk læreanstalt 1892–93 og manuducerede i samme fag til 1897, hvorpå han s.å. blev fabrikant i Kbh. 1908 købte han sammen med A. M. M. C. Antons (Petersen) Loveapoteket i Kbh. S.å. lagde disse grunden til *Løvens kemiske Fabrik* med det indregistrerede varemærke *Leo* og 1909 til Loveapotekets laboratorium og et laboratorium for biologisk styrkebestemmelse. K. fratrådte 1917 som apoteker, men blev atter indehaver af apoteket, da Antons døde 1920, og var indehaver til sin død.

1923 bestod K. oprettelsen af Nordisk Insulin Laboratorium der året efter overgik til en selvejende institution, af hvis bestyrelse K. var livsvarigt medlem. Indtægterne fra insulinsalget doneres til lægevidenskabeligt arbejde i Norden. 1926 flyttede fabrikken fra lokalerne under Løveapoteket til nye bygninger i Brønshøj, og i årene omkring 1958 flyttede virksomheden til den nuværende beliggenhed i Ballerup hvor den i efterkrigsårene har udviklet sig til en virksomhed af verdensformat. Med stor dygtighed havde K. påbegyndt fabrikationen af en række medicinske specialiteter, og dermed havde han lagt grunden til den danske medicinindustri. K.s dobbeltstilling som fabrikant af medicin og som apoteker kendes der flere ikke helt problemfrie eksempler på fra dette århundredes 1. halvdel. Som fabrikant kunne K. komme i modsætningsforhold til apotekerne, og der opstod episoder som dog i dag ikke rokker ved K.s indsats for at skaffe nye og bedre lægemidler. På fabrikken var han både administrator og inspirator. Han var ikke alene målbevidst som fabrikant, men havde tillige evnen til at samle de førende forskere som medarbejdere, hvad der resulterede i den omtalte insulinproduktion og senere i grundforskning og fremstilling af en række andre hormonpræparater. 1933 tog K. initiativ til dannelsen af Foreningen af medicinalfabrikker af 1933, senere kendt under navnet Mefa. K. var foreningens formand fra stiftelsen til sin død. Ved oprettelsen af den selvejende institution Nordisk Insulin Laboratorium, Apoteker August Kongsteds fond og Lovens kemiske Fabriks legat har K. skabt mere end blot lægemidler under

navnet LEO. – F.M.I. 1934. □Foto.

Loveapoteket i Kbh. 1620–1920, 1920 12–16. Emil Dam og Aa. Schæffer: De danske apotekers hist. I, 1925 268. Archiv for pharmaci og kemi XLVI, 1939 241. Knud V. Møller i Ugeskr. for læger C1, s.å. 560–62. Medicinsk forum, 1958 129 134.

Kurt Bærentsen (Poul Hauberg)

Koning, Jacob, se **Coning, Jacob**.

Konow [ko'no], **Henri**, 1862–1939, søofficer. * 7.2.1862 i Kbh. (Holmens), † 18.1.1939 sst., begr. i Beldringe. F: skibsreder Hans Jacob Hesselberg K. (1824–97) og Ida Marie West (1836–98). ~ 21.10.1892 i Kbh. (Holmens) med Jacobine Cathrine Margrethe (Lullu) Worsaae, * 28.9.1869 i Kbh. (Frue), † 17.6.1951 sst. (Garn.), d. af museumsdirektør, kammerherre J. J. A. *W. (1821–85) og Jacobine S. Grevenkop-Castenschiold (1838–1910).

K. blev sekondløjtnant 1883, premierløjtnant 1884, kaptajn 1900, kommandør 1910, kontreadmiral 1920 og viceadmiral 1923. – Efter et tog til Vestindien 1883–84 med korvetten Dagmar var han 1886–89 i fransk tjeneste dels i Middelhavet og dels i østasiatiske farvande. Sine oplevelser har han skildret i den velskrevne bog *I Asiens Farvande*, 1893. Gennem resten af livet satte den franske uddannelse sit præg på K. ligesom han holdt forbindelsen med franske søofficerer vedlige. 1890–93 var han guvernør hos prins Carl, Norges senere konge Håkon VII, med hvem han havde et livslangt venskab. 1890 fik han Sølieutenant-selskabets præmie for besvarelsen af et prisspørgsmål om kystefterretning og atter 1895 præmie for en afhandling om kadetternes praktiske uddannelse. 1897 var han næstkommanderende i krydseren Hekla. 1898 udgav K. på baggrund af foredrag holdt i Sølieutenant-selskabet en lille bog, *Nogle Synspunkter for det maritime Forsvar*. Han gik heri stærkt ind for en styrkelse af torpedobådsvåbenet som han anså for velegnet til danske forhold. Bogen er bemærkelsesværdig ved at være en af de mest præcise formuleringer af den såkaldte „la jeune école“-strategi i dansk teoretisk marinelitteratur. K. var fører af skoleskibet Georg Stage 1898, chef for fiskeriinspektionen inden for Skagen 1899–1901, 1900 kgl. kommissarius ved fastsættelsen af fiskerigrænsen mellem Danmark og Tyskland i Hejls Minde, 1901–02 med krydserkorvetten Valkyrien til Vestindien, hvorunder han deltog i hjælpeekspeditionen til øen Martinique efter det store vulkanudbrud dér maj 1902. 1903–04 var han chef for torpedobådsdelingen, 1905 for kanonbåden Falster og tjenstgjorde

Konow, Henri

1906 og 1907 ved opmålingen i danske farvande. 1909–10 var han chef for skonnerten Ingolf til Vestindien, 1910–11 for søværnets kaserne, 1911–15 chef for Ingeniøreløvs skolen, herunder bl.a. stabschef i eskadren 1913. 1915–17 var han chef for Valkyrien i Vestindien og var herunder konstitueret som guvernør over de dansk-vestindiske øer i forbindelse med overdragelsen af disse til USA. K. udførte denne opgave med dygtighed og takt, således at både tilhængere og modstandere af øernes salg kunne være tilfredse dermed. Efter hjemkomsten var han 1917–18 eskadrechef i sikringsstyrken og 1919–20 formand for en marinekommission der sendtes til udlandet for at skaffe erfaringsmateriale fra verdenskrigen. K. der hidtil havde kunnet følge den tidligere flådechef O. J. M. "Kofoed-Hansens synspunkter mente efter denne rejse, at der burde gøres op med „tyskerkursen". K. sagde derfor ja, da han under den såkaldte påskekrise 1920 blev opfordret til at indtræde i forretningsministeriet Liebe, i hvilket han sad 30.3.–5.4.1920 som udenrigs- og forsvarsminister. Det er ikke klarlagt hvem der bragte K. i forslag, men han mente selv at det var kongen og anså det derfor for en pligt at acceptere, selv om mange advarede ham med henblik på hans fortsatte karriere. I de bevægede dage havde K. ansvaret for landets indre sikkerhed, herunder militær og politi som han var fast besluttet på at anvende, hvis det var kommet til større uroligheder i Kbh. K. forsøgte forgæves at hindre at ministeriet blev forhandlet væk. Påskekrisen styrkede hans uvilje mod socialdemokraterne og de radikale. Efter sin korte ministertid fortsatte han som tjenstgørende i søværnet og var 1920–23 chef for orlogsværftet. 1923 blev han af den siddende venstre regering gjort til flådechef, en stilling han beklædte indtil sin afsked 1927.

K. nåede ikke at udrette større ting i årene som leder af søværnet, dertil var de også for urolige. Allerede 1923 blev H. "Rechnitzer mod K.s vilje af venstre gjort til direktør for marineministeriet. Under den socialdemokratiske regering 1924–26, der havde afrustning som et hovedprogrampunkt, havde K. til stadighed sammenstød med forsvarsministeren Laust Rasmussen. Efter sin afsked færdiggjorde K. sine allerede under tjenesten påbegyndte erindringer (først udgivet 1966–67) i hvilke han udover at give et glimrende kulturhistorisk billede af livet i flåden giver uforbeholdne iagttagelser af begivenheder og personer som han oplevede. K. var en dygtig og begavet søofficer af den ældre aristokratiske type der satte sit kald meget højt. Han forenede i sig på en ejendommelig måde den praktiske sømand med verdensmanden. Han gjorde sig lige

godt på skibets kommandobro og i de fine saloner med sin galliske kulturtilknytning. Men han manglede politisk forståelse for tidens strømninger, noget der i virkeligheden gjorde ham lidt kantet ved bestridelsen af de høje stillinger som han nåede. K. var 1914–20 formand for Søofficersforeningen og i en årrække medlem af bestyrelsen for Foreningen til søfartens fremme. – R. 1895. DM. 1911. K.² 1917. K.¹ 1922. S.K. 1925. □Mal. af Otto Bache, 1903. Linoleumssnit af K. J. Almquist, 1940. Foto.

Admiral H. K.s erindr., udg. Tage Kaarsted 1–II, 1966–67 = Skr. udg. af Jysk selsk. for hist. XVI–XVII. Pers.hist.t. 15.r.II, 1967 19–48 (barndomsindr.). – Th. Hauch-Fausbøll: Slæghåndbogen, 1900 496–504. Berl. tid. 30.3.1920. Nationaltid. s.d. P. Ipsen i Berl. aften 19.1.1939. H. Gad i Tidsskr. for søvæsen CX, 1939 107f. Tage Kaarsted: Påskekrisen 1920, 1968. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Hans Chr. Bjerg

Konstantin-Hansen (ved dåben Constantin-Hansen), **Elise**, 1858–1946, maler. * 4.5.1858 på Frbg. (Frels.), † 25.2.1946 i Ågård ved Kolding, begr. sst. F: maler Constantin "Hansen (1804–80) og Magdalene B. Købke (1825–98). Navneforandring 10.10.1908. Ugift.

K.-H. undervistes af sin far og 1879–80 i Sorø af Christen "Dalsgaard. En tid var hun desuden elev af L. "Tuxen og gik okt.1888–jan.1889 på akademiets modellskole. 1886 studerede hun i Paris, rejste 1891 med akademistipendium til Italien (ophold i Rom og Firenze) og 1894–95 ligeledes med stipendium sammen med Niels "Skovgaard og hans hustru til Italien og Grækenland. Allerede 1882 var hun begyndt at udstille på Charlottenborg (*Før Skoletid. En lille Pige som børster Støvler*), og 1885 fik hun den Neuhausenske præmie for *Drenge udenfor en Grønthandel*. 1893 gik hun imidlertid over til Den frie udstilling hvor hun med enkelte års mellemrum udstillede til 1928. Hun repræsenteredes i udlandet ved udstillingerne i Paris 1889, Chicago 1893 og på den danske udstilling i kunstindustrimuseet i Berlin 1910–11 og hjemme udstillede hun i Dansk Kunsthandel 1917 og på Kvindelige kunstneres retrospektive udstilling 1920. – Som sin far havde K.-H. udpræget dekorative evner, og allerede tidligt begyndte hun at tegne mønstre for søsteren Christianes og Johanne "Bindesbølls broderiforretning, i begyndelsen af 80erne ligesom Th. "Bindesbøll overvejende i pompejansk stil. Omkring midten af 80erne kom hun imidlertid ind på at arbejde med keramik i Utterslev sammen med Bindesbøll, brødrene Skovgaard o. fl., og ved gensidig påvirkning mellem disse kunstnere opstod nu en mere frigjort og personlig stil, en art dekorativ naturalisme som K.-H.

var med til at skabe, og hvorved hun efter Joakim Skovgaard's udsagn med sine tangornamenter skal have bidraget til at inspirere Bindsbøll. Hun arbejdede under stærk indflydelse af japansk kunst, og i sin ornamentik anvendte hun navnlig fugle, smådyr og planter. Hendes keramiske virksomhed kom ikke til at strække sig over nogen længere periode, men den betegner afgjort højdepunkter inden for hendes kunst. Blandt de bedste arbejder kan nævnes en tallerken med søstjernemotiv, et glaseret relief med strandskader, de kraftige og karakterfuldt udførte skåle med gribbe samt den fint modellerede gruppe med musene på græskarret. Som maler begyndte hun med et naturalistisk genremaleri, men slog snart over i en rent dekorativ stil og fandt særlig motiver under sine hyppige besøg på Venø. Hun malede særlig strandfugle, og i sine strandmotiver med måger var hun med sin dekorative opfattelse og let stiliserede tegning beslægtet med den svenske maler Bruno Liljefors.

K.-H. var opvokset i grundtvigske kredse, og 1899, da Valdemar Brückner stiftede sin folkehøjskole i Ågård, knyttedes hun til den og underviste her i tegning og kunsthistorie indtil 1916. Fra 1907 var hun desuden kunstanmelder ved Højskolebladet og har også til andre tidskrifter skrevet om kunst. 1937 udgav hun *Samliv med dansk Kunst*. □ Afbildet som barn på mal. af Constantin Hansen 1859, to 1860 (det ene Hirschsprung), 1861, 1867, 1871, 1872 og tegn. s.å. samt på mal. af E. Bech, 1864. Akvarel af Susette Holten ca. 1888, mal. af samme 1897. Afbildet på mal. af E. Zeuthen, 1936. Foto.

E. K.-H.: Malerier og tegn., m. indledn. af Olivia Holm Møller, 1938. – E. K.-H.: Minder og oplevelser, 1929. Samme: Små kapitler af et langt liv, 1935 (4. udg. 1964). – Karl Madsen i Tidsskr. for kunstindustri, 1888 148f. Suzette C. Holten i Højskolebl., 1928 1629–36. Erik Lassen i Johs. Andersen og Viggo Sten Møller: Keramik, 1946 351f.

Merete Bodelsen

Kopp, Julius, 1837–1932, grosserer. * 1.9.1837 i Hillerød, † 10.4.1932 i Hellerup, begr. på Frbg. F: ritmester, senere postmester i Svendborg, major Johan Siegfred Julius K. (1808–68) og Ragne Amalie Giede (1804–95). ~ 16.7.1875 i Hasle med Emilie Frederikke Siersted, * 7.9.1856 i Hasle, † 6.5.1953 i Hellerup, d. af førstelærer Hans Christian S. (1815–1907, ~ 1° 1840 med Emilie Hiort, 1812–41) og Laurentia Margrethe Rømer (1818–80).

K. blev uddannet som skibsbygger i Kappel i Slesvig og var derefter et par år ved midten af 1850'erne ansat ved konstruktionskammeret på

Holmen. 1858 rejste han til USA hvor han i syv år var ansat ved marineværftet i Brooklyn. Han arbejdede her for den svenskfødte opfinder John Ericsson på monitoren, den særlige panserskibstype der skabte Ericssons verdensberømmelse. Han deltog i den amerikanske borgerkrig på nordstaternes side som løjtnant ved 28. regiment. Som tjenstgørende blev han såret i slaget ved Gettysburg 1.–3.7.1863. Efter borgerkrigens ophør sejlede han en monitor til Rusland hvorefter han blev hjemme. Han havde i USA haft lejlighed til at se hvorledes handelen med imprægnerede gummifrakker m.v. tog et stærkt opsving, og han blev hurtigt klar over at det måtte blive hans opgave at starte en specialforretning i de her nævnte varer i Danmark. 1872 løste han borgerskab som grosserer i Kbh. under firma-navn *Julius K.* og hertil knyttedes fra 1878 en detailhandlerbevilling. I løbet af en forholdsvis kort årrække lykkedes det K. at oparbejde en specialforretning i imprægnerede gummifrakker m.v. af et betydeligt omfang. 1917 afstod han den til sin ældste søn, grosserer Hans Angel K. (1876–1955). K. vedblev dog til sine sidste leveår at følge forretningens vækst med levende interesse. Den kom til at omfatte mangfoldige arter af gummivarer og desuden adskillige praktiske beklædningsgenstande. Den blev aktieselskab 1943, men er nu ophørt. K. har ud over sin forretning ofret folkebibliotekssagen i Gentofte kommune megen støtte og opmærksomhed. – R. 1928. □ Mal. af G. Hentze. Foto.

Slægtstavlesaml., 1932 102. Berl.tid. 11.4.1932. Dagens nyheder s.d. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Finn H. Lauridsen (Jens Vestberg)

Koppel

Navnet K., der er en afledning af Jacob, føres i Danmark af mindst to af hinanden uafhængige familier af jødisk oprindelse.

I. En slægt, der i sidste halvdel af 1700-tallet med to brødre, Bendix K. og Marcus K., er indvandret fra Burkunstadt i Unterfranken.

Redaktør Vald. *K. var ~ Marie Elise Margrethe Jørgensen, d. af rigskarivar A. D. *J. Billedhuggeren Henning *K. var ~ Jytte Skouboe (1920–), d. af skuespillerne Else *Skouboe og Eyvind Johan-Svendsen.

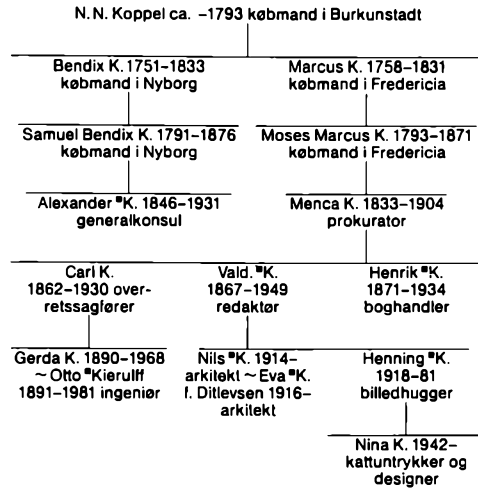
II. En slægt, der kom til Danmark med skræddermester Isac Meyer K. (1888–1970).

Hans H. Worsøe

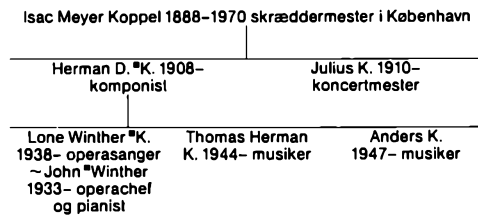
Koppel, Josef Alexander (Sander) Jacob, 1846–1931, generalkonsul. * 8.6.1846 i Nyborg (Mos.), † 6.7.1931 i Bogotá, begr. sst. F: købmand Samuel Bendix K. (ca. 1791–1876) og Adolfine War-

Koppel, Alexander

Tavle I

Tavle II

burg (1809-62). ~ 8.12.1875 med Emma Helene Olsen, * 10.1.1850 i Kbh. (Frels.), † 1.2.1909 i Bogotá, d. af skipper Morten O. og Anne Cathrine Lund.

K. kom som ganske ung i handelslære i det ansette Kertemind-firma Delcomyn og udvandrede derefter i en alder af 26 år til Colombia hvor han de første ti år opholdt sig i Bucaramanga. Han blev her medindehaver af firmaet K. & Schrader og oparbejdede med stor energi og dygtighed en omfattende forretning i import og eksport på Europa. Som en af de få europæere der blev tilbage i byen oplevede han det store opgør 1879 mod de fremmede i Bucaramanga. 1882 flyttede han til Bogotá, hovedstaden i Colombia, og hans forretning omdannedes til Alexander K. & Co. Ved sin dygtighed og retsindighed blev han en af de ledende inden for fremmedkolonien i Bogotá. I mange år var han meddirektør i Banco de Bogotá, en af de største og bedste banker i Colombia. - K. var en udmærket og uegenlyst støtte for sine landsmænd i Colombia, ligesom han også på enhver måde, selv om det ikke altid lykkedes, søgte at indføre danske varer på det sydamerikanske marked. - Efter en tid at have været

hollandsk konsul blev han 1893 konsul og 1894 generalkonsul for Danmark i Colombia, fratrådte 1922. - R. 1913. DM. 1920. K. 1922.

Danmarksposten, 1931 163f. - Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Fr. de Fontenay**

Koppel, Eva, se Koppel, Nils.

Koppel, Henning, 1918-81, billedhugger, formgiver. * 8.5.1918 i Kbh. (Østervold), † 27.6.1981. F: redaktør, senere chefredaktør ved Politiken Valdemar *K. (1867-1949) og oversætter Elise Jørgensen (1880-1974). ~ 14.11.1941 i Kbh. (b.v.) med Jytte Skouboe, * 18.10.1920 i Århus, d. af skuespiller Eyvind Johan-Svendsen (1896-1946, ~ 1° 1923 med Ellen Tvede, * 1900) og skuespiller Else *Skouboe (1898-1950, ~ 1° 1933 med forfatter Christian Ditlev Reventlow). - Bror til Nils *K.

Efter realeksamen 1934 (Øregaards gymnasium) frekventerede K. først kunstakademiets billedhuggerskole under professor Einar Utzon-Frank 1936-37 og derefter Académie Ranson i Paris 1938. Allerede 1935 havde han dog debuteret på Kunstnernes efterårsudstilling med en portrætbuste som viste hans evne til udtrykfuld karakteristik. Hans hovedværker som billedhugger er busterne af *Valdemar Koppel*, 1938 og af *Jytte Koppel*, 1942, begge i sort granit, samt af *Tora Nordström Bonnier* og *Karl Adam Bonnier*, begge 1944. Som tegner viste K. på flere udstillinger sin evne til hurtige rids at fastholde det væsentlige i en form eller et landskab. Et ufrivilligt ophold i Stockholm 1943-44 under den tyske besættelse af Danmark bragte ham imidlertid fra den frie kunst til kunsthåndværket. Han udførte her på opfordring af firmaet Svenskt Tenn en række smykker som vakte betydelig opmærksomhed, og dette førte til at han ved hjemkomsten til Danmark 1945 fik en kontrakt med Georg *Jensens sølvsmedje, et samarbejdsforhold som varede hele livet. I sølvet fandt K. et materiale som udløste hans store evner som formgiver. På et tidspunkt hvor dansk sølvsmedekunst var præget af stor forsigtighed, var K.s dristige og fantasifulde korpusarbejder og smykker med til at bringe faget ud af et dødvande. Størst opsigt vakte hans store plastisk formede kander og fåde som bl.a. indbragte ham guldmedalje på triennialerne i Milano tre gange i træk (1951, 1954 og 1957) - en usædvanlig bedrift. Foruden korpus-sølv og smykker har K. tegnet flere fint gennemarbejdede bestik for Georg Jensen, bl.a. det markante *Caravel* som også opnåede guldmedalje på

triennalen (1957), og det mere nøgterne stålbestik *New York* (1963).

1961 begyndte K. at arbejde med porcelæn, idet han dette år blev knyttet til Bing & Grøndahls porcelænsfabrik. Til denne virksomhed tegnede han såvel kaffe- og testel som spisestel og en række kander og fade, alle med gode brugsmæssige egenskaber, men samtidig med plastisk udtryksfulde stramme former. I alle K.s kunstindustrielle arbejder er det brugsmæssige grundlaget for den formende proces, men han stræbte altid efter at give tingene en levende individuel form som gjorde dem til noget mere end simple brugsgenstande. K. har tegnet kunstindustrielle arbejder i mange andre materialer end sølv og porcelæn, bl.a. udførte han glasarbejder for Holmegaards glasværk og for Orrefors i Sverige som han blev knyttet til 1971. I konkurrencen om nye frimærker i 1963 vandt han 1. præmie med et forslag til en serie mærker hvor den grafiske effekt beroede på talværdien, en klar idé som desværre ikke kom til udførelse. – K.s arbejder har været vist på alle betydende udstillinger af dansk kunstindustri herhjemme og i udlandet siden 1947, og han er repræsenteret på kunstindustrimuseer verden over. Desuden er han repræsenteret i Den kgl. kobberstiksamlng med tegninger. Foruden guldmedaljerne i Milano modtog K. Lunningprisen 1953, International Design Award, USA 1963, Der goldene Löffel, München 1963, Diamonds-International Award 1966, ID-prisen 1966, guldmedalje i Firenze 1967 og sølvmedalje på Exempla 70, München 1970. K. skrev essaysamlingen *Var der så mere i vejen?*, 1973. □Foto.

Bertel Engelstoft i Dansk kunsthåndværk, 1963 129–33. Sv. Erik Møller sst. 1965–66 37–41. Virtus Schade sst. 1967–68 156–60. Viggo Sten Møller: H. K., [1965] (m. da., ty. og eng. tekst). Sv. Erik Møller i Mobilia, 1966 nr. 131–32 (upag). Kl. Meedom sst. 1972 nr. 201 [18–29]. Henrik Sten Møller i Dansk brugskunst, 1972 49–52.

Esbjørn Hiort

Koppel, Henrik Emil Morris, 1871–1934, boghandler. * 22.10.1871 i Kbh. (Mos.), † 2.6.1934 sst., begr. sst. (Mos. vestre). F: prokurator Menca K. (1833–1904) og Fanny Rosalie Bendixsen (1835–1907). ~ 11.5.1911 i Stockholm med forfatter Else Kleen, * 26.2.1882 i Wien, † 21.12.1968 (~ 1° 1902 med arkitekt Torben Andreas Grut, 1871–1945 (~ 2° 1909 med Margit Torssell, 1878–1968), ~ 3° med Göran Henning von Horn, ~ 4° 1926 med statsråd Fritz Gustav Møller, 1884–1970), d. af forfatter, dr. med. Emil Andreas Gabriel K. (1847–1923) og

Grete Ingeborg Johanne Andrea Gram (1853–1927). Ægteskabet opløst 1914. – Bror til Vald. *K.

K. tog første del af artium og stod derpå 1887–91 i lære i Lehmann & Stages boghandel, mens den endnu havde lokaler i Gyldendals gård i Klareboderne; den videbegærlige yngling skal have interesseret sig stærkt for det store forlag der var hans læremestres vært og hvorfra deres firma var udskilt 1877. Senere fortsatte han sin uddannelse ude i Europa og i københavnske boglader. Som højt kvalificeret fagmand blev han 1898 af Ernst *Bojesen sendt til Stockholm for at forestå omplantningen af ugebladet Frem til svensk. På dette sprog kom bladet til at hedde *Ljus* og blev som i sit hjemland en stor succes. Ljus blev også navnet på det svenske forlag der oprettedes to år senere med K. som direktør og hovedaktionær. I sit store familieværk Bonniers siger Karl Otto Bonnier, at den elskværdige og intelligente K. til sit forlag knyttede adskillige yngre talentfulde svenske forfattere som Bonniers senere med glæde tog imod. K. skrev svensk forlagshistorie, da han som den første forlægger i Sverige udgav en serie lodige enkronesbøger. Den mest solgte blev August Strindbergs *Svenska öden och äventyr*, trykt i 60 000 eksp. Også en række større værker så lyset på forlaget. 1906–11 var K. desuden direktør for det Bonnier-ejede dagblad Dagens Nyheter. Han tog livligt del i de forhandlinger som 1912 førte til at svenske forlæggere, siden 1887 delt i to foreninger, påny samledes i én organisation. 1914, da han havde taget mod et på Gustav *Philipsens initiativ fremsat tilbud om at indtræde i Gyldendals ledelse som kommitteret, solgte han forlaget Ljus til P. A. Norstedt & søner.

I Klareboderne blev K. ikke længe; som venteligt kunne Frederik *Hegel (1880–1961) og han ikke med hinanden. 1917 begyndte K. et dansk forlag under eget navn og udsendte på det et antal kvalitetsværker, nogle af dem overført fra svensk eller efter svensk forbillede. Allerede de første år påtog han sig udgivelsen af større værker, fx trebindsværket *Danske Herregaarde ved 1920*, 1920–23, der kom til at danne grundlaget for senere udgivelser om samme emne, Emil Hannovers *Keramisk Haandbog* I–II, 1919–24, Mario Krohns smukke værk *Frankrigs og Danmarks kunstneriske Forbindelse i det 18. Aarhundrede* I–II, 1922 og Francis Becketts *Danmarks Kunst* I–II, 1924–26. Sine publikationer gav han et smukt udstyr, hvad der har indbragt ham varig anerkendelse. I konkurrence med det ny Frem udsendte han 1927–29 som en direkte efterligning af det gamle Frem ugebladet *Gry*. Trods et fortrinligt indhold der bl.a. bragte så

Koppel, Henrik

gode værker som Hartvig Frischs kulturhistorie, Ragnar Spårks Nordens Dyrverden og Vilhelm Marstrands Teknikens Vidunderland, blev bladet ikke den succes han havde ventet, delvis fordi det af det borgerlige publikum det primært henvendte sig til skønnedes for venstreorienteret. På sit forlag beskæftigede K. sig med alt fx korrekturet, og han havde et udmærket forhold til sine forfattere, også når han og de havde forskellige synspunkter. Palle "Rosenkrantz, der havde erfaringer fra sine forbindelser med mange forlag, karakteriserede ham som „en samvittighedsfuld, loyal og kundskabsrig forlægger". K. var den første der lod sovjetrussiske forfattere oversætte til dansk, bl. a. Maxim Gorkijs erindringer, og han blev hovedkommissionær for de vigtigste af de såkaldte emigrantforlag der opstod, da mange tyske forfattere som følge af nazismen ikke kunne få deres bøger ud på tyske forlag.

K. hørte til de skrivende forlæggere. Som ung ydede han vægtige bidrag til boghandlermedhjælpernes årsskrift og Dansk Boghandlertidende, og som dets redaktør 1920-24 skrev han talrige bidrag hertil. Hans syn på boghandelen var en forlæggers, hvad han ikke lagde skjul på; det gjorde ham ikke populær hos boghandlerne. Han elskede at polemisere, og i kraft af sin udholdenhed fik han i diskussioner altid det sidste ord. Til det nordiske boghandlermøde i Stockholm 1923, hvor et af forhandlingsemnerne var boghandelens organisation, skrev han det danske indledningsforedrag. Hverken i dette eller i den påfølgende diskussion sparede han på kritik af Fr. Hegels brud med Den danske boghandlerforening 1916, og han fremkaldte herved støvnets livligste ordskifte. Af boghandlerforeningen, den senere Forlæggerforening var han et aktivt, alsidigt interesseret medlem. 1932 udgav han i bogform nogle foredrag, *Spredte Træk af Boghandelens Historie*. Efter hans død førtes forlaget i et par år videre af en nevø. Da det opløstes, gik hovedparten af bogbestanden til Høst & Søn. □Foto.

Andr. Dolleris: Danm.s boghandlere 1906-18, 1919 207f. Förhandlingarna vid nord. bokhandelsmötet i Sth. 1923. Palle Rosenkrantz: 30 år på det da. parnas, 1927. Chr. König i Dansk boghandlertid. 8.6.1934. Herb. Hirschsprung i Bogormen XXXI, 1934 juni-juli-nr. Berl. tid. 3.6. og 4.6.1934. [Loulou Lassen] i Politiken 3.6. s.å. Arthur G. Hassø: Den danske boghandlerforens hist. 1837-1937, 1937. Laur. Nielsen: Den danske bog, 1941. Karl Otto Bonnier: Bonniers V, Sth. 1956. H. P. Rohde: Ernst Bojesen, 1958. Michael H. Jensen: Lost og fast fra min barndom og fra et langt liv i boghandelens verden, 1960. Aleks. Frøland: Dansk boghandels hist., 1974.

Aleks. Frøland

Koppel, Herman David, * 1908, pianist, komponist. * 1.10.1908 i Kbh. F: skræddermester Isak Meyer K. (1888-1970) og Manja Hendeles (* 1889). ~ 1° 22.6.1935 i Kbh. (b.v.) med Edel Vibeke Clausen-Bruun, * 6.6.1909 i Årup på Fyn, † 24.4.1976 i Kbh., d. af skræddermester Jørgen C.-B. (1876-1936) og Johanne Kathrine Marie Thiesen (1876-1944). ~ 2° 10.5.1978 (u.v.) med Inge Vibeke Kabel (~ 1° 1941 med rektor Mogens Kabel, 1913-76), d. af forlagsdirektor Palle Raunkjær (1886-1980) og Adda Goldschmidt (1891-1976) - Far til Lone *K.

K. fødtes af jødiske forældre kort efter deres emigration fra Polen til Danmark. Ligesom sin to år yngre bror, senere kgl. koncertmester Julius Koppel studerede han ved musikkonservatoriet i Kbh. hvor hans lærere i klaverspil var Rudolph *Simonsen og Emilius *Bangert. Han perfektionerede sig ved private studier hos Anders Rachlew og ved studierejser til Tyskland, England og Frankrig. Hans pianist-debut fandt sted 1930 med bl.a. Carl *Nielsens Tema med variationer, opus 40, på programmet - „denne Composition, der roligt kan bære Naboskabet med de gamle Mestre, har vist aldrig været spillet saa smukt som i aften“, hed det i en anmeldelse. Kort før Nielsens død 1931 gav K. en ren Nielsen-klaveraften (efter at have spillet programmet for komponisten selv), og Nielsens musik har fulgt K. livet igennem. Specielt har opus 40 figureret ved centrale koncerter i K.s meget betydelige pianist-karriere, således ved hans 50-års dag, ved afskedskoncerten på musikkonservatoriet hvor K. var en højt skattet lærer 1949-78 (professor fra 1955) og ved 50-året for debuten som fejredes ved en koncert på Louisiana. Foruden egne værker og Carl Nielsens klavermusik har K. tolket det klassisk-romantiske repertoire med Mozart og Brahms som centrale komponister og i høj grad gjort en indsats for samtidens musik. Særlig imponerende er den række af nye klaverkoncerter som han gennem mere end en menneskealder har påtaget sig at formidle til det danske musikpublikum: udover hans egne fire drejer det sig om koncerter af Bartok (nr. 1 og 3), Hans Werner Henze (nr. 2), Peder Holm, Milhaud (nr. 2), Luigi Nono, Hilding Rosenberg, Stravinskij (Capriccio, Movements samt talrige opførelser af koncerten for klaver og blæsere), William Walton og Svend Westergaard. Schönbergs klavermusik tæller blandt hans seneste sejre som solospiller, og gennem årene har han dyrket kammermusik med bl.a. Koppel-kvartetten og Erling Bløndal *Bengtsson, ligesom han har akkompagneret så fremstående sangere som Aksel *Schjøtz og datteren, Lone Koppel.

Som komponist er K. stort set autodidakt. Hans

debutværk var en strygekvartet, skrevet 1928–29. De tidligste kompositioner bærer stærkt præg af Carl Nielsen og Stravinskij, tildels også Bartok. Først efterhånden fik K. gjort sig fri af de stores slagskygge, men allerede ved uropførelsen af 1. klaverkoncert i marts 1933 kunne anmelderen Kai Flor registrere „noget, som ikke kunne rubriceres under Forbillederne, men var Resultatet af hans eget Forhold til Tiden og hans egen Evne til at omsætte dens Impulser – fra primitive russiske Danserytmer til Negerjazzens endnu mere oprindelige Tempo – i en højere musikalsk Kunstform“. K. mener selv, at han fandt sin personlige stil i 2. klaverkoncert fra 1938, og den ti år senere 3. klaverkoncert er blevet den hyppigst spillede danske klaverkoncert overhovedet og en af de ret få som er forevigt på grammofoonplade. Af værkerne fra 30'erne har kun få vist sig levedygtige, først og fremmest den jazzinspirerede musik til Kjeld "Abells Melodier der blev væk, skrevet 1934–36 i samarbejde med Bernhard "Christensen. Besættelsestiden, der tvang K. og hans familie til Sverige, har sat sig dybe spor i hans musikalske univers. Den 3. symfoni blev skrevet i Sverige under indtryk af krigens rædsler, og K. begyndte at komponere vokalmusik, fordi han ikke kunne undvære samarbejdet med *ordet*, når han skulle give de undertrykte og fortvivledes sprog et musikalsk udtryk. Således har *de Tre Davidssalmer*, opus 48, 1950, som bl.a. er opført ved ISCM-festivalen i Frankfurt 1951, baggrund i en øjenvidneskildring af en enkelt episode fra krigen hvor en flok jøder blev lukket inde i en lastbil. Motoren blev sat i gang, og mens kulilten strømmede ind til dem, forstummede deres sang langsomt.

Blandt K.s vægtigste værker er oratorierne *Moses*, 1964, *Requim*, 1966 og *Lovsange*, 1973. Han har også skrevet et betydeligt antal sange, men hidtil kun en enkelt opera, *Macbeth*, 1970 (efter Shakespeare) som fik en meget blandet modtagelse. Blandt hans kammermusikalske værker er *Sekstet for klaver og blæsere*, opus 36, 1942 og *Ternio* for cello og klaver, opus 53, 1951 de oftest opførte. Det største publikum har han dog nået via filmen (musik til ialt 29 film, bl.a. Ditte Menneskebarn og Paw) og musik til en række teaterforestillinger og hørespil. I K.s efterhånden ganske omfattende produktion (han passerede opus 100 i 1977) bringer de modne værker en næsten motorisk rytmik forenet med en ekspresiv, synagogalt farvet melodik. K. har modtaget stort set alle de hædersbevisninger dansk musikliv kan byde på, og 1956 vandt han med sin 5. symfoni konkurrencen om et symfonisk værk til indvielsen af den nyopførte Tivolis koncertsal. – R. 1956. R'. 1965. K. 1979. □Tegn. af H. Isen-

stein, 1942 (Kgl. bibl.). Hoved af Hans Ibstrup udst. 1967. Tegn. af Ivan Opffer (Fr.borg) og af José Vasconcellos. Flere raderinger af Arne Johannesen, udst. 1981. Foto.

Interviews i Socialdemokraten 23.12.1950 og Berl. tid. 13.9.1978. K. i Ingmar Bengtsson: Modern nord. musik, Sth. 1957 137–51 og i Musikalske selvpportrætter, ved Torben Meyer m. fl., 1966 148–56. – Fl. Behrendt i Weekendavisen 22.9.1978 (om familien K.). – Manus i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Knud Ketting

Koppel, Lone Herman, * 1938, operasanger. * 20.5.1938 i Kbh. F: pianist, komponist Herman D. "K. (* 1908) og Edel Vibeke Clausen-Bruun (1909–76). ~ 1° 15.6.1961 i Kbh. (Vartov), s. af Erik Cosman Lindgren, * 11.1.1939 i Kbh., s. af departementschef Erik "L. (* 1901) og Inger L. C. Levysohn (* 1910). Ægteskabet opløst 1966. ~ 2° 30.4.1969 med operadirektor, pianist John "Winther, * 20.3.1933 i Kbh., s. af overtjener Ove W. og Inger Thorsted Mortensen. Ægteskabet opløst.

Som sine komponerende og spillende brødre Thomas og Anders og søsteren, pianisten Therese, er K. opvokset med musik, og hendes vej gik helt naturligt til Det kgl. da. musikonservatorium hvor hun fik professor Dora "Sigurdsson som lærer. Allerede i studietiden optrådte hun offentligt sammen med sin far Herman D. Koppel, men først efter studier ved Operaakademiet og en debutkoncert (1961) kom det afgørende gennembrud i rollen som Musette ved genoptagelsen 6.9.1962 af Det kgl. teaters veltjente opsætning af G. Puccinis *La Bohème*. Anmelderne roste både „det sikre dramatiske greb“ og „en stemme, hvis rejning allerede på nuværende tidspunkt giver usædvanlige løfter for fremtiden“. Samme aften debuterede også tenoren Willy Hartmann med stor succes. Det blev disse to der sammen med aftenens Marcel, Ib "Hansen, to år senere i eminent samspil sikrede TV-operaen en af dens største folkelige succeser nogensinde, Puccinis *Tosca* i Holger "Bolands instruktion. K. havde da allerede etableret sig solidt i Det kgl. teaters repertoire. Fraset en afstikker til operaen i Kiel 1964–66 (hvor hun dog stadig gæstesang på Det kgl. teater) skulle hun blive det følgende tiårs mest anvendte sopran med en hel række af store roller: Santuzza i *Cavalleria rusticana*, Elisabeth i *Tannhäuser*, Senta i *Den flyvende Hollænder*, titelrollerne i *Fidelio* og *Ariadne på Naxos*, hovedrollen i broderen Thomas Koppels *Historien om en moder*, titelrollen i *Salome* („en betydelig præstation placeret på det rette tidspunkt i hendes karriere“, 1966)

Koppel, Lone

og *Tosca* da Det kgl. teater genoptog operaen i 1967. I netop dette parti har hun formået at hævde sig mod så betydelige gæstesangere som fx Tito Gobbi. Især den fremragende østtyske instruktør Götz Friedrich der af operachefen hentedes til Kgs. Nytorv forstod at udnytte K.s spændende sceniske udstråling i *Simone Boccanegra*, 1968, *Eugen Onegin*, 1970 og *Trubaduren*, 1971. Blandt hendes stærke sceneprestationer fra disse år tæller også Marie i *Wozzeck*, 1971 og titelfiguren i *Katerina Ismailova*, ligesom hun sang *Lady Macbeth* i faderens Shakespeare-opera 1970 og var flittigt benyttet i radio og TV (bl.a. Janáček-operaerne *Katja Kabanova* og *Jenufa*).

I 1973 tog K. orlov fra Det kgl. teater for at følge sin mand til den australske opera i Jorn Utzons nye operahus i Sydney. Her rådede teatret over adskilligt flere sangerinder i hendes lyrisk-dramatiske stemmefag, og hun kom ikke i samme grad til at præge repertoiret. Foruden en række af de roller hun allerede havde sunget i Danmark kom hun også til at prøve kræfter med bl.a. Jenny i *Mahagonny*. Fra 1978 har K. atter været at finde på Det kgl. teater hvor hun af nye roller bl. a. har påtaget sig *Lady Macbeth* i den danske forsteopførelse af Verdis Shakespeare-opera (1980). Gennem årene har K. sunget på flere andre udenlandske scener, og hun har været en regelmæssig gæst i danske koncertsale, oftest med musik af faderen på programmet. K. har modtaget en række hædersbevisninger, bl.a. Elisabeth Dons' mindelegat 1957 og Tagea Brandts rejslegat 1971. □Foto.

Fl. Behrendt i Weekendavisen 22.9.1978 (om familien K.).

Knud Ketting

Koppel, Niels (Nils) Adolf, * 1914, arkitekt, kgl. bygningsinspektør. * 11.6.1914 i Kbh. F: redaktør, senere chefredaktør ved Politiken Valdemar *K. (1867–1949) og oversætter Elise Jørgensen (1880–1974). ~ 30.5.1936 i Kbh. med arkitekt Eva Ditlevsen, * 1.1.1916 i Kbh., d. af bankdirektør Louis Nelthropp D. (1884–1959) og Karen Elisabeth Munch Christensen (1886–1973). – Bror til Henning *K.

Via adgangseksamen til Polyteknisk læreanstalt blev K. optaget på kunstakademiets arkitektskole 1935. Efter at han og hans hustru Eva Koppel havde taget afgang 1941 oprettede de 1946 selvstændig arkitektvirksomhed. Denne udviklede sig efterhånden til en af landets største tegnestuer, og 1968 optoges arkitekterne Gert Edstrand og Poul Erik Thyrring som kompagnoner (sidstnævnte udrådte igen 1979). Forud for etablerin-

gen af egen virksomhed havde begge ægtefæller søgt videreuddannelse på forskellige tegnestuer, bl.a. en tid hos den verdensberømte finske arkitekt Alvar Aalto, og de havde placeret sig i forskellige mindre konkurrencer. 1952 vandt de den store konkurrence om et kulturcenter i Gladsaxe kommune omfattende folkeskole, gymnasium, teater, bibliotek og biograf. Skolebyggeriet (*Buddinge skole* og *Gladsaxe gymnasium*) som dannede første etape af dette byggeri, viste de to arkitekters evne til at skabe et velorganiseret og overskueligt anlæg bestående af bygninger til forskellige formål med et klart arkitektonisk fællespræg, en evne som senere skulle blive demonstreret i den helt store skala i bebyggelsen for *Danmarks tekniske højskole* på Lundtoftesletten. Året efter vandt ægteparret konkurrencen om den nye *Langelinjepavillon* med et forslag som i enhver henseende var en kontrast til Fritz Kochs gamle romantiske bygning som var blevet sprængt af Schalburgfolk under besættelsen. Den nye kubiske pavillon (opført 1958) der var stærkt inspireret af et internationalt teknologisk forskningsprogram demonstrerede de to arkitekters forkærlighed for klare konsekvente løsninger.

1957 udnævntes K. til kgl. bygningsinspektør og blev dermed statens tilsynsførende arkitekt med bl.a. Kbh.s univ., Danmarks tekniske højskole, Det kgl. teater, Statens museum for kunst, Landsarkivet for Sjælland, Kbh.s domhus, Rosenborg slot og Sorø akademi. Dette bragte ham i de følgende år en række meget store byggeopgaver. Blandt disse var først og fremmest *Danmarks tekniske højskole* og *Danmarks ingeniørakademi* i Lundtofte, 1959–74, vel nok den største statslige byggeopgave i de senere år. Desuden fik han overdraget opførelsen af bl.a. *H. C. Ørsted instituttet* i universitetsparken ved Norre allé, 1958–64, *Jernbanetoldkammeret* ved Vasbygade, 1961–64, *tilbygningen til Martin Nyrops landsarkiv* på Jagtvejen, 1963–66, ombygningen af *Statens museum for kunst*, 1967–70, universitetets *Panum institut* ved Blegdamsvej, påbegyndt 1971, *Kbh.s univ.s humanistiske fakultet* på Amager, påbegyndt 1972, og *tolddirektoratets bygning* i Amaliegade, fuldført 1979. Alle disse vidt forskellige opgaver, hvoraf mange har haft et stramt økonomisk grundlag, har vist K.s evne til at udnytte den moderne byggeteknik til at systematisere med henblik på en rationel byggeproces og at gennemføre en passende fleksibilitet af hensyn til kommende behov. Hans planløsninger er altid konsekvente og stærkt funktionsbetonede, hvilket ofte kommer til udtryk i den arkitektoniske udformning, som sine steder kan virke lidt skematisk. K. har stedse været stærkt påvirket af de internationale strømninger

indenfor arkitekturen, men han har formået at omsætte disse inspirationer i et personligt formsprog. Han har altid interesseret sig for spillet mellem den frie kunst og arkitekturen, og i de fleste af hans bygninger er det lykkedes ham at få gennemført en kunstnerisk udsmykning i samklang med arkitekturen. Foruden de store statslige byggeopgaver har K. bl.a. tegnet *Byggecentrums* markante bygning i Gyldenløvesgade, 1958–60, den charmerende boligbebyggelse *Søllerød Park*, 1955, og en række enfamiliehuse der vidner om hans omsorg for opgaven, hvad enten den er stor eller lille.

K. har tegnet en række kunstindustrielle arbejder, bl.a. træarbejder for Kaj *Bojesen, tapeter for Dahls tapetfabrik og ure og belyningsarmaturer for Louis Poulsen & Co. I forbindelse med byggeopgaverne for undervisningsministeriet har han i samarbejde med forskellige arkitekter udviklet flere fleksible inventarsystemer til laboratorier, køkkener, kontorer etc. Her som i sin arkitektur har han stræbt mod størst mulig enkelhed i formen, præcision i detaljerne og hensigtsmæssighed i materialevalget. – K. har modtaget K. V. Engelhardts mindelegat 1951, Eckersberg-medaljen 1955, Træprisen 1960 og Naturstensprisen 1966. – Eva K. blev efter studentereksamen optaget på kunstakademiets arkitektskole, afgang 1941. Fra 1946 har hun været medarbejder i den fælles arkitektpraksis, og det er ikke muligt at afgøre hvilken del af de store byggearbejder hun tegner sig for. Hun fik Eckersberg-medaljen 1955, Træprisen 1960 og Naturstensprisen 1966. Hun var 1951–73 næstformand i bestyrelsen for Tegne- og kunstindustri-skolen for kvinder, siden 1972 medlem af akademiet. □Foto.

Arkitekten M. 1956 118–26 (Søllerød park). Tobias Faber i Arkitektur, 1958 166–75 (Langeliniepavillonen). Poul Erik Skriver sst. 1959 10–19 (Budding skole). K. P. Harboe sst. 1961 45–53 (Byggecentrum). Sst. 1964 207–18 (H. C. Ørsted-institutet). Sst. 1965 257–62 (Jernbanetoldkammeret). Poul Erik Skriver sst. 1967 264–69 (Landsark. for Sjælland). Samme sst. 1970 159–67 (Statens museum for kunst). Samme sst. 218–24 (Kampsax-kollegiet). Sst. 1974 205–24 (Danm.s tekniske højskole). Sst. 1976 223–34 (Panum-institutet). Sst. 1976 235–40 (Kbh.s univ.). Arkitekten, 1972 456–58 (Kbh.s univ.).

Esbjorn Hiort

Koppel, Valdemar, 1867–1949, journalist, redaktør. * 10.9.1867 i Kbh. (Mos.), † 23.5.1949 sst., begr. Mariebjerg kgd. F: prokurator Menca K. (1833–1904) og Fanny Rosalie Bendixsen (1835–1907). ~ 27.12.1902 på Frbg. (b.v.) med cand. phil. Marie Elise Margrethe Jørgensen, * 26.3.1880 på Frbg. (Matth.), † 20.5.1974 i Gentofte, d. af arkivfuldmægtig, senere rigsarkivar

A. D. *J. (1840–97) og Ida M. Pedersen (1847–1937). – Far til Henning *K. og Nils *K. Bror til Henrik *K.

K. blev student 1885 fra Metropolitanskolen og tog 1891 skoleembedseksamen med historie som hovedfag. Ligesom sin jævnaldrende, C. C. *Clausen, tilegnede han sig i Kr. *Erslevs skole sans for stringens og nøjagtighed. Det ene af hans bifag var fransk, et sprog han vedblev at dyrke og siden formidlede til dansk i mesterlige oversættelser af Anatole France (*Dronning Gaa-sefod, Guderne tørster*). I nogle år underviste han i forskellige københavnske skoler, men var allerede før sin eksamen kommet ind i journalistik som medarbejder ved „København“. 1892 knyttes han til Politiken og virkede her i mere end et halvt århundrede lige til sin død, idet han også efter sin retræte skrev kronikker i bladet. I mange år var han redaktør af rubrikken Dag til Dag der dengang indtog en mere central plads i avisen. Fra 1913 blev han politisk redaktør under Henrik *Cavling, 1927–33 redaktør af bladet sammen med Ove *Rode (fra 1931 tillige med Niels *Hasager), og fra 1933–37 som ansvarshavende. Efter sin tilbagetræden skrev han tobindsværket *Af Politikens Historie*. – Overordentlig vidtfavnende i både sit eget journalistiske emnevalg og i de påfund eller ideer, med hvilke han inspirerede bladets medarbejdere kom K. både i kraft af et oprindeligt personlighedspræg og på grund af epokens udfordringer til at undergå en tydelig udviklingslinje. Han begyndte som den udprægede petitjournalist der greb dagens hændelser og typer som han med en elegant og smidig pen præsenterede til underholdning og mild forargelse. Under mange mærker: Einar, Hektor, Den Ensomme, Observator, Gratulanten, tegnede han noget maliciøst, men med en hørlig klang af forståelse og medviden, mennesker og foreteelser i tidens københavnske bourgeoisi. Hans kultiverede ironi og stilistiske opfindsomhed medvirkede i væsentlig grad til at skabe den særlige tone i dansk presse der går for at være Politikens, også efter at den har fundet efterlignere andetsteds. Flere af disse pikante causerier blev udgivet i bogform: *Christensen: En Københavners Betragtninger og Tilskikkelser*, 1906 (dramatiseret som „Hr. Christensen“ af A. *Melbye og K. og opført på Dagmarteatret 1907), *Selskabsliv. Københavnske Skildringer*, 1907, *Ornitologen og andre Dødelige*, 1926. Ved K.s 80-årsdag udsendes en række af hans artikler i bogen *Medmennesker*.

Men samtidig med at han gennem årene fortsatte petitjournalistikken og var dirigent for sit blads skrivende og tegnende humorister gik K. ind på mere seriøse områder. Han skrev politi-

Koppel, Vald.

ske ledere, og hans fortrolighed med byen København forte ham fra kommentaren over i handlingen, da han lod sig indvælge i borgerrepræsentationen hvor han gennem ti år (1917–27) var den radikale gruppes ordfører, bl.a. i spørgsmål om skatter og byens forskønnelse. Under den første verdenskrig besøgte han vestfronten, hvorfra nogle rejsebreve sammen med andre forfatteres skildringer blev udgivet i *Verdenskrigen paa nært Hold*, 1915. I årene forud for den anden verdenskrig, da truslen fra den tyske nazisme for den danske presse medførte en stadig vanskeligere balance mellem statsraison og demokratisk ansvar, og problematikken blev særlig tilspidset på Politiken, hvor Erik Scavenius i den periode var bestyrelsens formand, søgte K. at stå vagt om den holdning der også var den fremherskende hos medarbejderne. Men han nærmede sig nu 70-årsalderen der 1937 medførte hans fratræden som ansvarshavende redaktør. Seks år senere under okkupationen, da forfølgelsen af jødiske danske satte ind, måtte han søge tilflugt i Sverige indtil befrielsen. □Tegn af H. Bendix, 1928. Mal. af Ivan Opffer, 1932. Buste af Henning Koppel, 1937, og af Jørgen Rode udst. 1940. Linoleumssnit af K. J. Almquist, 1950. Tegn. (Kgl. bibl.). Foto.

V. K. i Gads da. mag., 1909 690–92. Interview sst. 1934 506–15. – Povl Sabroe i Journalisten 1.9.1937. Niels Hasager i Politiken 1.9.1937. Fr. Poulsen sst. 3.9. s.å. Aage Friis m.fl. sst. 24.5.1949. Henrik V. Ringsted sst. 8.9.1967. Povl Sabroe sst. 9.2.1980. Viggo Sjøqvist: Erik Scavenius II, 1973. – Papirer i Kgl. bibl.

Erik Seidenfaden (Povl Engelstoft)

Korch, Morten Luther Gudmund, 1876–1954, forfatter. * 17.1.1876 i Over Holluf, Fyn, † 8.10.1954 i Hellerup, begr. Fraugde kgd. F: lærer Ole Rye Aarsleff K. (1844–1938) og Mette Kirstine Sophie Birgitte Raben (1841–1903). ~1° 10.8.1899 i Odense med Elna Marie Frydendahl, * 20.6.1873 i Odense, † 7.2.1907 sst., d. af købmand Rasmus Christian Theodor F. (1828–1904) og Johanne Augusta Cathrine Løngreen (1842–1916). ~2° 21.2.1908 i Jyllinge med Sophie Petrea Bruun, * 8.1.1875 i Vium, † 30.12.1953 i Hellerup, d. af sognepræst, sidst i Jyllinge og Gundsermølle, Anders Larsen B. (1820–1904, ~1° 1849 med Claudine Petrea Obel, 1823–62, ~2° 1864 med Sophie Amalie Hedeveg Obel, 1825–72) og Andrea Frederikke Christiane Obel (1837–89, ~1° 1857 med skovfoged Frederik Vilhelm Riegels, 1834–68).

K. blev som 14-årig sendt fra barndommens landsbyidyl i Over Holluf ved Odense til en købmandsgård i Nyborg for at stå i lære. Allerede 1898 blev han medinteressent i Wilh. Løngreens

Fabrikker i Odense. 1903–08 var han selvstændig grossist, i de følgende år ejede han Hakkemose Teglværk og Keramikfabrik på Sjælland som gik ned, og 1912–16 var han indehaver af Morten K.s Forlag. Siden levede han som forfatter og foredragsholder, efterhånden ret velstående med villa i Charlottenlund og en gård på Fyn. Han debuterede 1898 med *Fyenssk Humør* og *Fyenbosnak*, 1900, og blev siden det han havde sat sig som mål, en bredt læst dansk, folkelig forfatter. Af kritikken regnes hans fortællinger på dialekt (øst- og midtfynsk) *Godtfolk*, 1920 og *Godtfolk. ny Samling*, 1924 for det betydeligste i forfatterskabet, men de er ironisk nok de mindst udbredte. K. har skrevet omkring hundrede romaner, hvoraf mange foreligger i flere bearbejdede (moderniserede) udgaver. Han var – og er fortsat – en af Danmarks mest læste forfattere og salgstillene (i millioner) steg blot efter hans død. Han findes oversat især til svensk, tysk og hollandsk. I mange af de tidlige romaner findes selvbiografiske islæt som *Guldglasuren*, 1912 fra teglværkstiden, *Sejrgaarden*, 1913 fra lærlingetiden i Nyborg og *En Husmand*, 1914 fra barndommens landsby. Det er i denne sidste rolle K. er blevet kendt som den idylliske skildrer af det rodfæstede gammelliv på landet. Menneskeskildringen har lune og fortællingen er dygtigt gennemført. Man fornemmer at K. ville være – og blev – talerør for et i litteraturen ofte overset befolkningslag, den lavere middelstand på landet. I sit meget omfattende forfatterskab forsøgte K. sig i mange genrer, omend holdningen stadig forblev den samme. Historiske romaner som *Der gamle Guld*, 1923 fra vikingetidens storbrug, *Bonden fra Dige*, 1938 om den stavnsbundne bonde og fra udstykning og landbrugskrise i *En Husmand*, 1914 og *I Morgen faar vi Sol*, 1932 står over for romaner som tilstræber det tidløse, de gode gamle dage, i fx *De røde Heste*, 1943. Til K.s store folkelige popularitet medvirkede de mange filmatiseringer af hans romaner fra 1950. Hans betydning i eftertiden vil måske primært være, at han har beskrevet et ellers ret ukendt miljøes hverdag og især at han har givet dette miljøes ideologi en så klar formulering. Posthumt blev udgivet erindringsbogen *Tæl kun de lyse timer*, 1972. – R. 1936. DM. 1952. □Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1933. Mal. af Sigurd Swane udst. 1941. Linoleumssnit af K. J. Almquist, 1942. Tegn. af A. Naur, 1945, mal. af samme udst. 1947. En række tegn. af H. Jensenius, 1946, samt af Otto Christensen, 1951 (Fr.borg). Foto.

M. K. i Kj. Elfelt: Skribenter i skriftestolen II, 1947 137–43 og i Livet lærte mig, udg. T. Vogel-Jørgensen, 1950 106–13. M. K.: Tæl kun de lyse timer, 1972 (selvbiografi). – [Imm. Barfod:] Den dansk-norske gren af

familien Rye, 1882-79. N. P. Jensen: M. K., 1946. Johs. Brøndum-Nielsen i Fyns stiftstid. 13.1.1946 (også som særtryk s.å.). M. K. 1898-1948, red. Chr. Kirchhoff-Larsen, 1948. Sv. Møller Kristensen: Litteratur-sociologiske essays, 1970 52-57. M. K. og Morten A. Korch: 5 millioner folkelige romaner, 1972 (m. bibliografi). Erland Munch-Petersen: Hvorfor læser vi triviallitteratur?, 1974. Bogen om M. K., af Frantz Smolle Andersen m.fl., 1977 (m. bibliografi). Morten A. Korch: Min far - M. K. I-II, 1979-80. - Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Erland Munch-Petersen

Korfitzen (Korfitsen), Svend Johan Valdemar, 1840-1900, forfatter. * 3.2.1840 i Kbh. (Holmens), † 18.3.1900 sst., begr. sst. (Holmens). F: instrumentmager Johan Peter Thomas K. (1807-82) og Hanne Tærgeesen (1811-47). Ugift. K., der først blev sat i Borgerdydskolen i Kbh. og senere i det v. Westenske institut, blev student 1858, begyndte af studere medicin og debuterede 1862 - under mærket Niels Griffel - med nogle velformede vers. 1864 meldte han sig som frivillig, blev underskibslæge på fregatten Tordenskjold der deltog i blokaden af nordtyske havne, og udfyldte sin fritid med letskravne korrespondancer til „Fædrelandet“ under mærket Svend Søvant (samlet 1865 og 1866 i *Til Orlogs!* I-II). Efter hjemkomsten opgav han at studere videre og levede siden som journalist og litterat. For Frbg. morskabsteater og andre forstadsscener skrev eller bearbejdede han omkring 1870 henvend halv hundrede småstykker, hvoraf færcen *Jochum* gik videre til Folketeatret og her - takket være Otto *Zinck der udførte titelrollen, og Conrad *Møller der forsynede den med nye kupletter - opnåede ca. 100 opførelser. Det versifikatoriske talent skaffede i slutningen af 70erne K. plads ved „Punch“ hvor han - bl.a. under mærket Satyr - en tid blev højræs hvasseste og vittigste pen over for det forenede venstre. Foruden enkelte, nu ganske glemte småfortællinger (*En Skibbruden*, 1870, *Kærlighed*, 1880 m.m.) har han endelig i skitisesamlingerne *Esprit de Valdemar*, 1866, *Forskelligt. En Drivers Dagbog*, 1867, *Kaleidoskopiske Figurer paa Vers og Prosa*, 1880 og *Gamle Minder*, 1885 givet en række „Bidrag til Københavns Physiognomik“ som hist og her har tidshistorisk og topografisk stof til belysning af 60ernes såkaldte alhambraperiode og 70ernes byliv. Men K., der fra først af havde hørt til dette tidsrumms gode hoveder og kendte ansigter, gled med sin udisciplinerede karakter efterhånden ned ad bakke, betragtede selv sin tilværelse som forspildt og havde længe før sin sidste og svære sygdom skuffet de forhåbninger som samtiden oprindeligt havde stillet til hans kundskaber og kvikhed. □ Tegn. af Victor Hansen, 1887 (Fr.borg). Foto.

Fortegn. over studenterne fra 1858, 1883. København 20.3.1900. Vort land s.d. Nationaltid. s.d. Politiken s.d.

*Carl Dumreicher**

Kornerup

De to slægter K. har begge navn efter landsbyen Kornerup ved Roskilde.

I. En slægt, der føres tilbage til Jens Christensen i Kornerup, farfar til eligeret borger i Roskilde Peder K. (1725-82).

II. En slægt, hvis først kendte mand Wincens Madsen, der var gårdmand i Allerslev, var far til gårdmand i Kornerup Andreas Vincentsen, hvis søn Nilas Andresen K. (1797-1848) var porcelænshandler i Kbh.

(I) N. C. Christensen: Stamtv. over købmand i Roskilde Peder K.s efterkommere indtil beg. af 1913, 1913. Albert Fabritius: Anders Andersen Borch's descendenter, 1933. (II) Slægtstavlesamlingen, 1931 102f.

Hans H. Worsøe

Kornerup, Andreas Nicolaus, 1857-81, Grønlandsforsker. * 7.2.1857 i Kbh. (Garn.), † 3.9.1881 sst. (Garn.), begr. sst. (Garn.) F: litograf, portrættegner Lars Andresen K. (1822-94) og Anna Margrethe Julie Berentsen (1828-88). Ugift. - Bror til Th. *K. og Valdemar *K.

K. tog præliminæreksamen fra Mariboeks kursus 1872 og 1873 adgangseksamen til Polyteknisk læreanstalt hvorfra han blev færdig som cand. polyt. 1878. Året før var han blevet optaget på kunstakademiet og havde fulgt undervisningen januar kvartal 1878. I mellemtiden havde han deltaget i flere Grønlandsekspeditioner, først 1876 med geologen K. J. V. *Steenstrup og G. *Holm, udsendt af kommissionen for geologiske og geografiske undersøgelser til Julianehåb distrikt (ved udvælgelsen konkurrerede han med en medstuderende, Henrik *Pontoppidan, som i skuffelse over at blive vraget opgav ingeniørstudiet og blev forfatter). Efter eksamen 1878 rejste han igen til Grønland med J. A. D. *Bildsoe og arkitekt Thorvald Groth, denne gang til Midtgrønland omkring Frederikshåb og Godthåb, og deltog her i den berømte vandring på indlandsisen. Året efter tog han af sted på sin sidste ekspedition, nu til Holsteinsborg og Egedesminde med Bildsoe og R. *Hammer. Samme år udnævntes han til docent i jordbundslære ved landbohøjskolen, men under ekspeditionen til Grønland pådrog han sig en lungelidelse, formentlig tuberkulose, og døde efter ni måneders sygeleje. - Sit korte liv til trods nåede han at øve en indsats der sikrede ham et navn, ikke blot som en sej og målbevidst opdagelsesrejsende, men også som en habil forsker og en talentfuld maler. Specielt interesserede han sig for ind-

Kornerup, A.

Table I

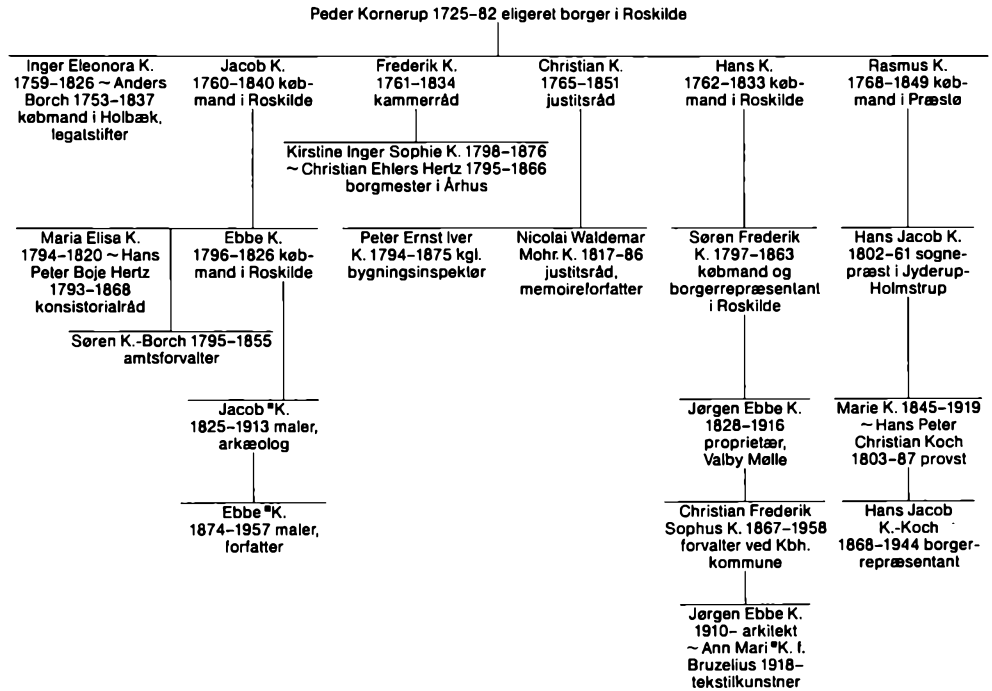
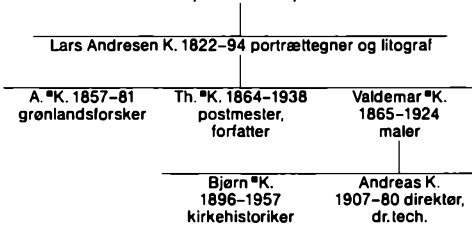

Table II

Nilas Andresen Kornerup 1797–1848 porcelænsmandler i Kbh.

landsisens virkning på landskabets udformning, de forskellige morænetyper, mekanikken i isens bevægelse, u-formede gletscherdale og isskurede klipper. Hans resultater fik særlig værdi i kraft af hans udprægede iagttagelsesevne, hans særlige talent for at gengive det set i tegninger samt et udtalt sproggenomme ved udformningen af rapporter. Under alle opholdene i Grønland tegnede han et stort antal skitser af landskaber, geologiske formationer, blomster og folkeliv. Alle-rede 1882 blev hans første arbejder udstillet på Charlottenborg. Hans tegninger og akvareller blev 1916 skænket til Handels- og søfartsmuseet

på Kronborg. Også folkløristisk har de videnskabelig værdi.

1880 deltog K. i det skandinaviske naturforsker-møde i Stockholm og opnåede her den sjældne hæder at blive udnævnt til udenlandsk medlem af Geologiska föreningen på forslag af A. E. Nordenskiöld. 1978 hædrede kommissionen for videnskabelige undersøgelser i Grønland K.s minde ved på sin 100-års dag at udgive bogen Kornerups Grønland med indledning af Thorkild *Hansen og med gengivelse af en række af K.s skitser og akvareller fra hans rejser samt hans dagbogsnotater og breve. – K.s egne rapporter fremkom i Meddelelser om Grønland I og II, i Geografisk Tidsskrift II og IV, 1878–80, samt en del tavler i Medd. om Grønland I, 1879. □ Træsnit 1881 efter ældre foto, efter dette afbildet på træsnit af H. P. Hansen, 1883, samt litografi af Lars Møller s.å. Foto.

K.s Grønland, m. indledn. af Thorkild Hansen, 1978 (da., grønl. og eng. tekst, heri breve og dagbogsop-tegn.). – Nationaltid. 6.9.1881. Søndagsposten 18.9 s.å. Ed. Erslev i Geografisk t. V, s.å. 157f. Thorvald Kornerup: Oversigt over Medd. om Grønland 1876–1926, 3. udg. 1926. Henrik Pontoppidan: Hamskifte, 1936 (ny udg. m. titlen Undervejs til mig selv, 1943 og Erindringer, 1962). – Breve og dagbogsop-tegn. i Arktisk institut.

Mads Lidgaard

Kornerup, Anna Maria Emelie (Ann-Mari), * 1918, tekstilkunstner. * 9.12.1918 i Stockholm (Lidingö sg.). F: apoteker Niels Idar Bruzelius (1869–1954) og lærer Maria Sandberg (1877–1965). ~ 13.4.1946 i Stockholm (b.v.) med arkitekt Ebbe K., * 4.10.1910 i Kbh., s. af forvalter Christian Frederik Sophus K. (1867–1958) og Olga Thorsen (1879–1965).

K. gik i Nya elementarskolan i Stockholm, fik sin uddannelse som kunsthåndværker på Konstfackskolan sst. 1935–37, på tekstilinstitutet i Borås 1937–39, på Högre konstindustriella skolan i Stockholm 1940–43, og var 1944–47 designer hos Håndarbejts venner sst. 1951 fik K. sit eget værksted i Charlottenlund, underviste 1955–61 i komposition ved Selskabet til håndarbejdets fremmes skole og 1960–73 i broderi, trådtækning og billedvæv på Kunsthåndværkerskolen (nu Skolen for brugskunst). – K. har haft mange udsmykningsopgaver: *Hotel Skandia*, Flensborg, 1961, *Krogstenshave*, Hvidovre, 1962, *folketings-salen*, 1966, *Kampsax hovedkontor*, 1967, *Trane-haven* og *Solgården* i Gentofte, 1970, *altertavle til Medevi kirke*, Sverige, 1970, *Esbjerg rådhus, bryllups- og rådhusalen*, 1970, *American Express Bank*, Kbh., 1971, *rådhuset i Mainz*, 1971, *Danmarks Nationalbank*, 1972, *Den danske Bank*, 1972, *Husflidsskolen i Kerteminde*, 1973, *altertavle til Lumsås kirke*, 1975, *Skelgårdsskolens aula*, 1976, *Royal Hotels bar*, 1977, *Ikast rådhus, by-rådssalen*, 1980. – På sit værksted beskæftiger K. sig hovedsagelig med vævning og frie kompositioner i broderi. Desuden underviser hun her vævelever og er en inspirerende og suveræn lærer for disse, både kunstnerisk og håndværksmæssigt. I en årrække var hun endvidere lærer og kunstnerisk vejleder ved Gentofte kommunes skolevæsens forsøgsundervisning i håndarbejde, først for et par barneklasser 1966–67, derefter på kurser for lærere 1968–74. K. har i høj grad været med til at præge vor tids kunsthåndværk med sine kunstnerisk sikre og fantasifulde kompositioner og farvesammensætninger. På grundlag af sine erfaringer med undervisning af børn skrev hun 1969 *Broderiformning*, senere flere artikler om håndarbejde og dets sigte. – K. vandt 1951 2. og 4. præmie i Håndarbejdets fremmes konkurrence i broderi, 1954 og 1963 1. præmie med motiverne *Natten* og *Avisen*. 1965 var hun på studieophold i USSR og 1967 i Irak og Iran. – K. har deltaget i et stort antal udstillinger, bl.a. Kunstnernes efterårsudstilling 1951 og 1953, Dansk kunsthåndværk, 1956, Metropolitan Museum, N.Y., 1959, Kunst und Kunstgewerbe aus Dänemark, Wiesbaden, 1970, Skovgaardmuseet, Viborg, 1972, Danish Expression in Textiles, USA, 1976–78, Herrnhofen, Hannover, 1976, tekstiltri-

ennalen i Skandinavien, 1979–80, desuden separatudstillingerne Dansk kunsthåndværk, 1961, Clausens kunsthandel, 1962, Gentofte rådhus, 1968, Den Permanente 1965 og 1970 samt Koloristerne, 1971 (som gæst). – K. var medlem af Den Permanentes bestyrelse 1973–76 og sad i censurkomiteen sst., censor ved Kunstnernes efterårsudstilling 1965–66 og 1976–77 samt medlem af stoftryk- og væverlavets uddannelsesudvalg. K. fik 1946 sølvmedalje på biennalen i Venedig og modtog 1965 Chr. Grauballes mindelegat. – K. er repræsenteret på Kunstindustrimuseet, Kbh., og på Cooper Union Museum, N.Y., USA. □Foto.

A.-M. K. i Håndarbejdets fremme, 1960, nr. 2–3 40–42. – Ingeborg Cock-Clausen sst. 1965–66 nr. 1 1–6. Hans Lassen sst. 1971 nr. 1–2 23–31. Gertie Wandel i Dansk brugskunst, 1970–71 124–27.

Grethe Bentzen Møller

Kornerup, Bjørn Stisgaard, 1896–1957, kirkehistoriker. * 8.5.1896 på Frbg., † 5.11.1957 sst., begr. Kornerup kgd. F: maler Valdemar *K. (1865–1924) og Agnes M. Stisgaard (1866–99). ~ 15.6.1922 i Århus med Else Marie Carlsdatter Hansen, * 12.12.1897 i Laurbjerg, † 13.10.1973 i Gentofte, d. af sognepræst Niels Carl H. (1868–1910) og Hilda Augusta Lina Brincker (1872–1918).

K. blev student 1914 fra Fr.borg, vandt 1919 universitetets guldmedalje for den teologiske prisopgave *Augustins religiøse Udvikling indtil 391* og tog 1921 teologisk embedseksamen. 1921–25 virkede han ved Det kgl. bibliotek, De forenede kirkeskoler og Rigsarkivet, var 1925–27 underarkivar ved Landsarkivet i Viborg, derefter i samme stilling (fra 1931 arkivar II) ved Rigsarkivet. 1946 blev K. overarkivar og leder af Rigsarkivets 2. afdeling. 1951 udnævntes han til kgl. ordenshistoriograf. – 1925 blev han bestyrelsesmedlem i Selskabet for Danmarks kirkehistorie, og det skyldes i væsentlig grad hans initiativ at Kirkehist. Samlinger igen er vakt til live (1933 ff.). 1928 tog han den teologiske doktorgrad, og 1936 deltog han med hæder i konkurrencen om et professorat i kirkehistorie uden dog at sejre.

K.s forfatterskab blev meget omfattende. Han skrev et stort antal artikler til tidsskrifter og leksika, bl.a. til 2. udg. af Dansk biografisk Leksikon. I mange år var han både redaktør af og hovedbidragyder til Kirkehist. Saml. Et hovedværk var den meget omhyggelige og grundige disputats *Biskop Hans Poulsen Resen I*, 1928 (II udkom posthumt ved Vello Helk, 1968). Han gjorde sig fortjent som skolehistoriker, især med *Frederiksborg Statsskoles Historie 1630–1830*, 1933 og med *Ribe Katedralskoles Historie I–II*, 1947–

Kornerup, Bjørn

52. Endvidere udsendte han en lang række kommenterede udgaver af historiske og kirkehistoriske tekster som fx *Hans Tausens Oversættelse af de fem Mosebøger*, 1932, *Hans Tausens Postil I–II*, 1934, *J. P. Mynsters Visitatsdagbøger I–II*, 1937, *Biskop H. Martensens Breve I–III*, 1955–57, *Caspar Paludan-Müller. Et Udvalg af hans Optegnelser og Breve I–II*, 1958. I anledning af Selskabet for dansk kirkehistories 100-års jubilæum skaffede K. midler til og forestod udgivelsen af den danske kirkes bekendelse og ordinans fra 1561: *Confessio et ordinatio ecclesiarum Danicarum* som udkom 1953. K. skrev samlede fremstillinger af 15- og 1600-tallets danske kirkehistorie i værket *Den danske kirkes historie IV* (fra reformationen til 1670) og *V* (oplysningstiden). K. var og følte sig vel også som H. F. Rørdams arvtager, selv om han langt overgik sin forgænger i akribi og kritisk metode. Hans foretrukne felt var lærdomshistorien i 16- og 1700-tallet hvorimod socialhistorien og den materielle historie ikke interesserede ham. Konflikter som ikke kunne skildres idéhistorisk befattede han sig ikke med. Når han skulle karakterisere sine biograferede personer, lagde han altid megen vægt på de pågældendes latin-kundskaber og evne til at udtrykke sig klart. – Medlem af Det kgl. danske selskab for fædrelandets historie 1937. – R. 1948. R¹. 1956. □Foto.

Bibliografi i Kirkehist. saml. 7.r.III, 1957–59, sænr. 21–57. – Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1929 104–06. – Kn. Banning i Kirkehist. saml. 7.r.III, 1957–59 393–406. Kn. Fabricius i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1957–58 109–17. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Jens Glebe-Møller (R. Paulli)

Kornerup, Ebbe, se Kornerup, Jacob.

Kornerup, Jacob, 1825–1913, maler, arkæolog. * 19.11.1825 i Roskilde, + 9.3.1913 sst., begr. sst. F: købmand Ebbe K. (1796–1826) og Inger Caroline Brønnicke (1800–79, ~2° 1827 med købmand, senere agent Søren Borch, 1798–1862). ~ 16.6.1869 i Kbh. (Frue) med Augusta Madsen, * 9.3.1846 i Kbh. (Frue), + 25.6.1906 i Roskilde, d. af vognfabrikant August Frederik M. (1795–1873) og Elisabeth Birgitte Jørgensen (1807–89). Begge forældrene tilhørte gamle, ansete Roskilde-slægter, og ved moderens 2. giftermål med den velhavende købmand, senere agent Søren Borch knyttedes K. endnu fastere til byens toneangivende lag. Han blev student 1845 fra Roskilde, men følte ingen lyst til at gå den akademiske vej og blev 1847 elev på kunstakademiet hvor han 1852–53 vandt den lille og store sølvmedalje. I

begyndelsen uddannede han sig som landskabs- og portrætmaler, men gik efterhånden mere og mere over til arkitekturmaleriet. Medvirkende hertil var forskellige rejser, han foretog sammen med arkitekt J. D. Herholdt til Gotland (1851) og med sin nære ven F. Meldahl til Tyskland, Dalmatien og Italien (1854–55). Af en rejse til Spanien og Frankrig (1860) har han givet en fornøjelig beskrivelse i *Skildringer fra Spanien*, 1863. I længden formåede kunsten dog ikke helt at tilfredsstille ham. Allerede som barn var han levende historisk interesseret, ikke mindst i sin fødebyes store minder, og det blev derfor af den største betydning for ham, at han lærte J. J. A. Worsaae at kende og af ham droges ind i arbejdet for mindesmærkernes bevaring. Der skabtes herved et halvhundredårigt samarbejde mellem K. og nationalmuseet der bl.a. har sat sig frugt i hundreder af smukke og omhyggeligt udførte tegninger og akvareller i dettes arkiv. Som tegner deltog han sammen med Worsaae og Christian Herbst i undersøgelsen af Jellinghøjene (1861), og da ingen af arkæologerne følte trang til at publicere de magre resultater, påtog K. sig udgivelsen af *Kongehøjene i Jellinge*, 1875.

Først og fremmest bør dog i denne sammenhæng nævnes K.s virksomhed for bevaringen af vore middelalderlige kalkmalerier som netop da var blevet genstand for antikvarisk interesse. Den begyndte 1862 og fortsattes lige til 1904. Han måtte her så at sige tage fat på bar bund, men hans store kærlighed til arbejdet i forbindelse med hans fine kunstsans og hans efterhånden betydelige arkæologiske viden kom ham til hjælp. Opfylder hans restaureringer ikke de krav nutiden stiller, kan de dog ikke blot måle sig med, men står også over hvad hans samtid herhjemme og i udlandet har ydet. Kvintessensen af sin viden har han nedlagt i en større oversigt i det af Karl Madsen udgivne værk *Kunstens Historie i Danmark* (1901–07). Også på andre områder var han med til at bryde isen. I Aarbøger for nordisk Oldkyndighed behandlede han talrige vidt forskellige emner inden for middelalderens endnu lidet dyrkede arkæologi og kunsthistorie, og da man i 1850'erne påbegyndte restaureringen af Roskilde domkirke, blev han en forstående og kyndig rådgiver der ivrig nævede det senere tilkomnes ret. Det lå derfor nær, at han kom til at behandle kirkens historie i den af N. L. Høyen m. fl. udgivne serie *Danske Mindesmærker*, hvoraf *Roskilde Domkirke* (1877) udgør 2. bd. Også for de øvrige fortidsminder i sin fødeby, hvor han fra 1855 havde fast bolig, nærede han en levende interesse, og praktisk talt lige til sin død søgte den fine og „zirlige“ gamle herre, hvis væsen var præget af svundne tiders

chevalereskhed, at værne dem og slå til lyd for dem i skrift og tale. Foruden *Roskilde i gamle Dage*, 1892, kan i denne sammenhæng nævnes de to af Arthur Fang udgivne skrifter *Roskilde Minder*, 1907 og *Fra det gamle Roskilde*, 1925, begge med optryk – eller nytryk – af hans lokalhistoriske foredrag og populære afhandlinger. – Sønnen **Ebbe Erland K.**, * 20.2.1874, † 6.5.1957, uddannedes også som maler og udstillede fra 1917. Han blev dog mere kendt som forfatter til bøger om lande han besøgte på mange rejser, bl.a. *Indien*, 1921, *Nye Japan*, 1922, *Latinsk Amerika*, 1926, *Siam*, 1928 og *Birma*, 1934. Han udgav desuden *Thøger Larsen og Breve fra ham*, 1928. – R. 1877. DM. 1892. □ Portræt i pastel af K. som 13-årig. Tegn. af Chr. Dalsgaard, 1847, og af Madsen, 1848 (Fr.borg). Selvportr., tegnede 1852 og 1854 (sst.). Tegn. og radering, begge af J. F. Busch, 1853. Malet selvportræt 1855. Afbildet på K.s tegn. af udgravningerne i Jelling, 1861 (Fr.borg). Buste af Elna Borch (Roskilde rådhus). Tegn., akvarel og mal. af Ebbe Kornerup. Foto. – Gravsten tegnet af Ebbe Kornerup.

Arthur Fang i J. K.: Roskilde minder, 1907 7–39 og i J. K.: Fra det gamle Roskilde, 1925 (heri også bibliografi). Samme i Årbog udg. af hist. samf. for Kbh.s amt, 1925 3–12. J. K. in memoriam, 1913. M. Mackeprang i *Architekten XV*, 1913 238–40. Ebbe Kornerup i *Tilskueren*, 1925 II 325–33. Helga Stemann: F. Meldahl og hans venner I–II, 1926–27. J. K. 1825–1975, udg. Roskilde bibl., 1975. – Papirer i Kgl. bibl.

M. Mackeprang*

Kornerup, Søren Hansen, 1624–74, generalfiskal. * 1624 i Kornerup, † 25.3.1674 i Glostrup, begr. i kirken sst. F: sognepræst Hans Nielsen Roskilde († 1644) og Dorthe († ca.1682). ~ 1661(?) med Vendula van Delden, bisat 25.4.1667 i Kbh. (Holmens k.), begr. i Roskilde domk. K. dimitteredes 1648 fra Roskilde skole; kort efter blev han hører og 1654 konrektor sst. Han studerede samtidig retsvidenskab, rejste i udlandet (imm. 1651 i Leipzig, 1654 i Leiden) og tog 1655 magistergraden i Kbh. Efter statsomvæltningen 1660 søgte den ærgerrige præstesøn at udnytte de nye konjunkturer. Han sendte Frederik III et „Projekt til Kronens Velfærd“ som i sine reformforslag (bl.a. om vornedskabets pengeafløsning på krongodset) delvis er inspireret af tanker der var fremme på stændermødet, og samtidig retter skarpe udfald mod den gamle adelsvælde og valgritet, hvori han ser en usurpation. Et af forslagene går ud på, at undersåtternes formue- og gældsforhold i by og på land i fiskalt øjemed skal kontrolleres af notarii publici, og at „af alle judicibus notariorum een generalis judex formeres, som giver til kende, hvad en hver steds aarligen tilstaaendes, bortskyldig og

havendes er“. Han vandt stemning for sig ved hove og ansattes før 1.7.1661 som „generalfiskal“ med den opgave, bistået af flere underfiskaler, at inddrive skatterestancer og mulkt og søge dom på tingene i tilfælde af modstand. Da Peter J. Børtning i sommeren 1661 havde ladet hoffet forstå, at han sad inde med Kaj Lykkes smædebrev mod dronningen, sendtes generalfiskalen (med generaladjutant Mikkel Skov) til ham for at hente brevet, og da Kaj Lykke blev indstævnet for højesteret, optrådte han 2.9.1661 som anklager og påstod den stævnedede på grundlag af hans egen bekendelse dømt fra ære, liv og gods for „crimen læsæ majestatis“, en påstand som retten fulgte. Denne sag gav rimeligvis anledning til, at kongen 21.10.s.å. gav den nedsatte lovkommission ordre til at afgive betænkning om indretningen af „jus fiscale“. Kommissionsbetænkningen søgte at begrænse majestætsforbrydelsens begreb og beskære fiskalens påtalemyndighed, mens K. i et „project“ gik hensynsløst vidt i betoningen af den absolutte kongemagts ret og sit embedes kompetence, synspunkter som også præger en række andre udfærdigelses fra hans hånd. 1.3.1663 fik han kgl. missive om at optegne de steder i love, recesser og forordninger som stred mod „vores souveraine og Arveregering“; og han havde en væsentlig indflydelse på det fra denne tid bevarede udkast til en „Lex Regia“, der er skrapt absolutistisk i hele sin tendens.

Men samtidig med at K. udviklede absolutismens teori, sloges han over ende af sin praksis. Han rejste på anstiftelse af den uhyggelige Peter Børtning, der var blevet hans gode ven, tyvssag mod den tidligere delefoged på Kaj Lykkes konfiskerede gods Rantzauholm, Hans Lauridsen. Birkefogeden, som var Børtnings kreatur, opsatte en dødsdom som K. truede meddomsmændene til at underskrive, skønt de vistnok var ukendte med indholdet, og K. lod derpå Hans Lauridsen hænge uden hensyn til hans begæring om appel (23.11.1661). Længe hindrede han ved alskens skurkestreger den afdøde enke og venner i at forfølge sagen, men i sommeren 1663 måtte regeringen lade ham arrestere, og s.å. dømtes han af den nedsatte kommission i Nyborg, som kasserede birketingsdommen og erklærede den hængte for uskyldig, i kongens nåde og unåde. Kongen lod derefter højesteret undersøge sagen. De fleste assessorer voterede, at K. burde bøde liv for liv og gods for gods, men retten henskød hans skæbne til kongens afgørelse (juni 1664). Ved dronningens forbøn beholdt han livet, men han var allerede 1663 sat fra sit embede og måtte maj 1665 afgive sit embedsarkiv til sin efterfølger Christen Pedersen. Kongeparret slog dog ik-

Kornerup, Søren

ke hånden af ham. 1666 fik han ret til som andre rangpersoner at have hofretten som værneting, 1667 fik han som erstatning for løn og konfiskationsprocenter overdraget de danske domkapitlers kannike- og vikarieresidenser, efterhånden som de blev ledige, og han vedblev at spille en rolle som kronens juridiske rådgiver. Han forfattede, stedse i ultra-absolutistisk ånd, efter kgl. ordre kritiske betænkninger over de forskellige lovkommissioners udkast og udarbejdede selv et lovbogsudkast i tre bøger (*Konning Friderichs Louff*, 1668) som dog har ringe værd og ikke fik betydning for den endelige Danske Lov. Først regeringsskiftet 1670 slog ham helt ud. – Man har tillagt K. en historisk-national tænkemåde og ideer om et „demokratisk kongedømme“. Det falder imidlertid svært at tro på „demokratiske“ og i det hele ideelle motiver hos denne samvittighedsløse stræber som betonedede, at „Kongl. Majt. kan selv stabilere sin Avantage, hvilket er proprium udi souveraine Puissance, thi Kongl. Majt. staar intet mer i æquilibrium med hans Underdane“, og som gjorde sig til en slags blodhund for den unge enevælde. □Epitafium og mindetavle (Glostrup k.).

Forarbejderne til kong Kr. V.s Danske lov, ved V. A. Secher og Chr. Stöchel I, 1891–92 260–80 292–95. – Erik Pontoppidan: *Annales ecclesiae* IV, 1752 478–80. S. N. J. Bloch: Bidrag til Roskilde domskoles hist. II, 1843 12–14; IV, 1846 5. N. Rasmussen Sokilde: Kaj Lykkes fald, 1876. H. F. Rordam i Kirkehist. saml. 3.r.v, 1884–86 529 532f. Chr. Bruun: Kaj Lykke, 1886 48f 117–19 130. Kn. Fabricius: Kongeloven, 1920 (re-proudg. 1971). C. O. Bøggild-Andersen: Hannibal Sehested I–II, 1946–70. Højesteret 1661–1961 I, 1961. – Papirer i Kgl.bibl.

C. O. Bøggild-Andersen *

Kornerup, Thorvald Otto, 1864–1938, postmester, forfatter. * 11.3.1864 i Kbh. (Garn.), † 20.12.1938 på Frbg., begr. i Roskilde. F: litograf og portræt-tegner Lars Andresen K. (1822–94) og Anna Margrethe Julie Berentsen (1828–88). ~ 18.8.1896 i Kbh. (Slotsk.) med Johanne Frederikke Lund, * 12.5.1864 i Stillinge, † 18.4.1928 i Kbh., d. af premierløjtnant Johan Frederik L. (1824–64) og Ida Vilhelmine Augusta Zahle (1831–94). – Bror til A. *K. og Valdemar *K.

K. blev student 1881 fra Bokkenheusers kursus og cand.polit. 1885, hvorefter han begyndte sin overordentlig mangesidige virksomhed som assistent i det statistiske departement 1886–87. Efter at have beklædt en række hverv, bl.a. som redaktør af Vejle Amts Avis 1887–88, assistent i sparekasseinspektoratet og i generaldirektoratet for postvæsenet og fuldmægtig i sygekasseinspektoratet (1892–1901), blev han 1901 postmester i Hjørring for over Holbæk at avancere til

postmesterembedet på Frbg. som han beklædte 1916–28. 1904–07 var han desuden formand for Postmesterforeningen. Ved siden af sin embedsmandsgerning har K. udøvet en ret omfattende videnskabelig forfattervirksomhed der strækker sig over statistiske, historiske, naturvidenskabelige og akustiske områder. Han har bl.a. udgivet *Oversigt over Meddelelser om Grønland 1876–1926*, 1926, kritiske artikler om forholdstalsvalgmåden der resulterede i den af ham 1920 angivne metode, som beror på en division af stemmetallene på de forskellige lister med differensrækken 2, 5, 8, 11, 14 osv., hvor første nævner er 2, de øvrige stadig 3 større, afhandlinger om et kunstsprog, om postale emner, bl.a. forslag til forbedring af postgangen, og 1918 en artikel der gik ud på en reform af den gregorianske kalender.

Hans navn som videnskabelig forfatter er dog i første række knyttet til hans 1882 påbegyndte akustiske undersøgelser der nævnte år for første gang fik offentligt udtryk i Tidsskrift for Fysik og Kemi og senere fortsattes i en række andre arbejder, *Hochteilung der Oktave*, 1930, *Acoustic methods of work*, 1934, *Acoustique-théorique*, 1934 og *Das goldene Tonsystem als Fundament der theoretischen Akustik*, 1935. K.s akustiske værker drejer sig i det væsentlige om tonesystemer. For at få en værdimåler over for de forskellige systemer der skulle afløse det hævdundne 12-tonesystem, fx 19-, 24- og 31-tonesystemet, konstruerede K. det såkaldte „stabile (gyldne) Tonesystem“, uendeligt i toneantal og altså ikke bundet til nogen temperatur. Ud fra sit „stabile“ system kom K. til det resultat, at 19-tonesystemet ville være for mangelfuldt, da kvintener er for lav, mens 24-tonesystemet var uanvendeligt. Man må da fastholde 12-tonesystemet, da det er nemmest at gennemføre i praksis for sang og strygeinstrumenter, men „anvende 31-Tonesystemet paa Instrumenter, hvis man vil opnaa en finere Intonation ved Transponering af Tone-Intervaller“. Overgangen til det sidste system vil dog betyde en revolution inden for vor hele bestand af musikinstrumenter, hvilket muligvis gør tanken om en gennemførelse af det noget problematisk. – R. 1926. □Foto.

Rivista musicale italiana XL, Milano 1936 164 (anm. af K.s Das goldene Tonsystem). E. Thienhaus i *Akustische Zeitschr.*, Lpz. 1937 43 (anm. af K.s Acoustic methods). – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Torben Krogh *

Kornerup, Valdemar Vincent, 1865–1924, maler. * 1.5.1865 i Kbh. (Garn.), † 24.3.1924 sst., begr. sst. (Garn.). F: litograf og portræt-tegner Lars Andresen K. (1822–94) og Anna Margrethe Julie

Berentsen (1828–88). ~1° 28.5.1895 i Tårbæk med Agnes Margrethe Stisgaard, *18.5.1866 i Åbenrå, †4.9.1899 i Ålsgårde, d. af apoteker Peter Christian S. (1820–93) og Johanne Charlotte Algreen-Ussing (1829–81). ~2° 2.4.1903 i Kbh. (Frue) med Ada Dorthea Christine Johanne (Jeanne) Hertz, *25.10.1879 i Kbh. (Holmens), †15.2.1934 sst., d. af premierløjtnant i marinen Carlo Louis Isaac H. (1851–92) og Johanne Marie Martine Gildsig Timm (1850–82). – Far til Bjørn *K. Bror til A. *K. og Th. *K.

K. kom i malerlære og i lære hos faderen og dimitteredes af J. F. Busch til Akademiet som han besøgte fra okt.1881 til maj 1885 og forlod med afgang. Tillige malede han model på Kunstnerens frie studieskole under P. S. *Kroyer. Et par år var han ansat som tegnelærer på V. *Kleins tegneskole for kvinder og havde derefter 1887–88 som tegnelærer for lensgreve Chr. E. Reventlow lejlighed til at besøge Tyskland, Frankrig og Østrig-Ungarn med sin elev. 1898–1902 opholdt han sig i Norge for at søge helbredelse for en lungesygdom, og 1912 foretog han en rejse i Middelhavslandene. 1890 og 1892 modtog han akademiets pengepræmier for modellfigurer, fik 1890 og 1891 Bielkes legat, vandt 1891 den lille guldmedalje for *Abisag fremføres for David*. 1893 halvdelen af den Eibeschützske præmie for *Den badende Susanne* samt 1895 den Neuhausenske ekstrapræmie for *En Billedhugger (Aksel Hansen) i sit Værksted* (Museet i Lübeck). K. debuterede på Charlottenborg 1887 og udstillede her årlig, foruden at han 1904, 1907–10 og 1922 var repræsenteret på Kunstnerens efterårsudstilling. Der var kunstnere i slægten, og han følte sig stærkt knyttet til traditionen i dansk kunst. I sit debutarbejde *Et Almuebryllup i Vartov Kirke*, 1886 (Hirschsprungs samling) der står som hans betydeligste arbejde, viste han en stærk tilknytning til 80ernes realistiske miljøskildring. Han slog dog snart ind på et genremaleri i mere gammeldags forstand, og skønt han havde blik for de rent maleriske værdier blev hans kunst, navnlig da han fandt sig et speciale i det nationale folkelivsmaleri, efterhånden stærkt præget af påvirkning fra J. *Exner og Fr. *Vermehren. Han var en dygtig figurmaler og komponist, og hans skildringer af almuens indendørslev, i hvilke han søgte at give en karakteristik af den danske bondebefolkning, skaffede ham en betydelig popularitet. Ofte gik han stærkt ind på den rent saglige gengivelse af enkelthederne i interiører og kunne med stor omhu udpensle mønstre i bønderkonernes hovedtøjer eller dekorationen på de malede bondekister, og mange af hans billeder har herigennem en ikke ringe kulturhistorisk værdi. I de senere år malede K. talrige interiører

fra sit hjem, Skansen i Hillerød. Desuden har han malet landskaber, bl.a. fra sit ophold i Norge, og hans portræt af *Pastor H. F. Rørdam* (1911) findes i Lyngby kirke samt på Fr.borg, til hvilket museum han tillige har udført en række portrætkopier efter ældre danske malere. □Selvportræt på mal. Besøg i atelieret, 1909. Foto.

Fr.borg amts avis 30.4.1915. Kat. for dødsboauktionen, Charlottenborg 1924.

Merete Bodelsen

Korsebjerg, Jørgen Christen (egl. Christensen; Jørgen), ca. 1708–89, bonde. * ca. 1708 i Kirkenstrup, Næsbyhoved Broby sg., †27.6.1789 på Korsebjerggård, Ubberud sg., begr. i Ubberud. F: gårdfæster Christen Jørgensen (ca. 1687–1752, ~2° med Maren Rasmusdatter, ~2° med gårdfæster Søren Hansen) og Maren Stephendatter (†1723). ~1.7.1731 i Ubberud med Maren Rasmusdatter, * ca. 1693 i Næsby, †19.12.1774 på Korsebjerggård (~1° med gårdfæster Oluf (Ole) Pedersen, Korsebjerggård, ca. 1665–1729), d. af gårdfæster Rasmus Jørgensen (†1724, ~2° med Karen Knudsatter, †1753, ~2° med gårdfæster Rasmus Poulsen, †1764) og Maren Larsdatter.

K. tog navn efter Korsebjerggård i Ubberud sogn som han fæstede ved sit giftermål 1731 og købte til selveje 1746. Gården var skyldsatt til omkr. 6 tdr. htk. og omfattede ca. 90 ha hvoraf halvdelen var bevokset med krat og skov. Han tog fat på et omfattende rydnings- og opdykningsarbejde, og 1771 blev K. af landhusholdningsselskabet hædret med sølvmedalje og sølvbæger, ligesom selskabet optog ham som korresponderende medlem. Især fremhævedes hans opelskning af skov, opførelsen af 1200 favne stengærder, vandafledning og omfattende frugt- og humleavl. Som kartoffelavlser var K. en af de første i landet. – Han besad endvidere en bogsamling på henvend 200 bind, heriblandt medicinske skrifter, og var foruden at være en fremragende landmand kendt over hele Fyn som lægekyndig der søgtes også af folk uden for bondestanden – apotekeren i Odense stod 1732 fadder til hans første barn – og som i sin behandling af patienterne udviste megen kyndighed og selvkritik. Han nød stor anseelse og påskønnelse i sin samtid, og hans bevarede journal over sine patienter viser ham som en dybt religiøs person. 1776 overlod han gården til en søn.

J. K. Trojel i Mag. for patriotiske skribenter, 1771 nr. 11–12. D. E. Rugaard: Fremragende da. bønder, 1871 56–71. K. Carøe i Fra arkiv og museum V, 1912–15

Korsebjerg, Jørgen Christen

150-71. Fr. Hjort i Årbog for hist. samf. for Odense og Assens amter, 1928 510-22.

Claus Bjørn

Korsgaard, Kristen Peter Kristensen, 1846-1904, redaktør, politiker. * 16.9.1846 i Kbh. (Garn.), † 24.6.1904 i Ordrup, begr. i Kbh. (Ass.). F: soldat, senere husmand i Gerlev, Randers amt, Peder Christensen (Smedegaard) (1817-63) og Maren Ingvorsdatter (1821-96). Navneforandring fra Kristensen 19.12.1890. ~ 27.11.1874 i Kbh. (Johs.) med Anna Kirstine Thomsen, * 25.2.1847 i Kbh. (Holmens), † 1.6.1921 i Hellerup, d. af hoker Peter T. (1796-1850) og Caroline Lemvig (1818-1911, ~ 2° 1860 med hoker Jens Christian Pedersen, 1827-1912).

K. voksede op i Jylland, var elev på Gerlev højere bondeskole 1862 og tog lærereksamen 1866 fra Blågård seminarium. 1868 blev han student, privat dimitteret af Ludvig Trier, tog filosofikum og studerede filologi og nationaløkonomi, men gled over i journalistik og var fra 1873 rigsdagsreferent ved Morgenbladet. Han knyttedes nært til C. *Berg og blev bladets redaktør da V. *Hørup og Edvard *Brandes måtte gå fra bladet 1.1.1884. Ved bruddet i venstre 1887 fik Frede *Bojsen hovedindflydelsen på Morgenbladet og afskedigede K. der omgående oprettede Aftenbladet. Det lagde ud som politisk kamporgan for den rene venstrepolitik og fik det første år et mindre tilskud fra Berg, men tog ret hurtigt karakter af en folkelig boulevardavis med løssalgspris to øre. Dets succes blev overvældende med et oplag på 30 000 få år senere. Det var Kbh.s første demokratiske aftenavis som bidrog til Kbh.s erobring fra højre og gav sin ejer store indtægter. - K. havde 1872 og 1876 forgæves søgt valg til folketinget i Rønnekredsen og valgetes ved suppleringsvalg i Odsherredkredsen 1889. Partidisciplin lå ikke for hans impulsive og til tider stejle natur. 1891 kom det til brud med Berg fordi K. havde indladt sig på forhandlinger med P. A. *Alberti som mishagede Berg og fordi K. var imod Bergs genoptagne samarbejde med Hørup. K. var de følgende år radikal løsgænger, stemte mod forliget 1894, men mistede 1895 Odsherredskredsen som han forgæves søgte at tilbageerobre 1898 og 1901. Til støtte for sin kandidatur udgav han i Nykøbing S. 1892-1902 Nykøbing Venstreblad. Midlerne kom fra Aftenbladet som var i stadig fremgang indtil K. 1897 afskedigede dets redaktør Emil Rex der gjorde K. kunststykket fra 1887 efter og startede Folkets Avis. K. redigerede selv Aftenbladet til 1903 da yngre folk trådte til som medudgivere. K. anvendte en betydelig del af sine indtægter fra Aftenbladet til køb af gårde i Gentofte og Ordrup

som han derefter udstykkede. I folketinget var K.s betydning ikke særlig stor, bl.a. fordi han størstedelen af tiden var løsgænger uden udvalgsposter. På hans initiativ gennemførtes dog lov om æresoprejsning uden bevilling. Som journalist og bladudgiver satte hans virke derimod varige spor. □ Træsnit 1889. Afbildet på træsnit af folketingets møde 10.10.1889 og på karikatur af K. Gamborg s.å. (Fr.borg). Buste af J. Hofmann, 1894.

Nutiden 20.10.1889. Aftenbladet 25.6., 29.6.-3.7.1904. Politiken 26.6.s.å. N. P. Madsen-Mygdal: Politiske oplevelser, 1912 53 98 116 127. Carl E. Simonsen: Af min egen roman I, 1927 23-28. Jens Peter Jensen i Fra Holbæk amt, 1935 150-94; 1937 140-91. Niels Thomsen: Dagbladskonkurrencen 1870-1970 I-II, 1972.

Helge Larsen

Korsgaard, Mads Christian, se **Korsgaard, P.**

Korsgaard, Peder, 1874-1956, politiker, ingeniør. * 17.7.1874 på Tøttrupgård, Thy, † 15.2.1956 i Nyborg. F: proprietær Mads Peter K. (1837-1916) og Christine Marie Christensen (1840-86). ~ 16.10.1899 i Marslev med Ellen Esther Ingeborg Victoria Elisabeth Gersdorff v. Cappelen, * 12.10.1876 i Roskilde, † 16.4.1957 i Nyborg, d. af stationsforstander, løjtnant, senere kaptajn Johan Frederik Peter Adolph v. C. (1837-93) og Agnes Victoria Gersdorff (1840-88).

Efter adgangseksamen til Polyteknisk læreanstalt 1891 blev K. cand. polyt. 1897, var et par år ansat ved Esbjerg havnevæsen og 1899-1904 stadsingeniør, bygningsinspektør og gasværksbestyrer i Silkeborg. Han gik derefter over i privat erhverv som stifter og indehaver af Dansk Ammoniakfabrik i Nyborg til 1919 da fabrikken gik over til et interessentskab hvis leder K. derefter var. Han var desuden formand for A/S bryggeriet Carlsminde 1919-49, sad i kontrolrådet for Nyborgafdelingen af Landmandsbanken og var formand for A/S Kaas Briketter og A/S Dansk Generatorbrændsel til 1948. - K. sluttede sig til højre og var partiets folketingskandidat på Langeland 1906 og på Mors 1912, sad i Boven-se-Aunslev sogneråd 1909-17, ledede partiets organisation i Nyborgkredsen og var 1917-35 formand for den konservative organisation i Svendborg amt. 1918-45 var han konservativt medlem af folketinget, valgt i Skanderborg amt. Hans hovedindsats lå på det finans- og skattepolitiske område som medlem af finansudvalget 1922-45, med undtagelse af året 1929/30, og som medlem af landsoverskatterådet 1922-38 og af landsskatteretten 1938-45. Under debatten om Det kgl. teaters forhold efter den korte dobbeltsenedrift fra Stærekassens færdiggørelse

1931 til 1933 blev K. formand for finansudvalgets teaterudvalg og teatrets tilsynsråd 1935–46. K. hørte til rigsdagens kritiske hoveder. Han vendte og drejede tal og opstillinger i finansloven, havde selvstændige synspunkter som han kunne forme i paradokser eller spydige domme. Hans holdning var rodfæstet konservativ. Landets selvstændighed skulle hævdes uanset omkostninger og for folkets sundheds skyld, og det enkelte individ stille de yderste krav til sig selv om at klare vanskeligheder, men han var ikke modstander af at de, der virkelig var i nød, skulle hjælpes. Det fremgik af hans indsats som formand for døvstummeskolen i Nyborg 1916–42 og for Vridsløselille og Nyborg straffeanstalters fællesbestyrelse 1926–51 og som medlem af fængselselskabernes fællesbestyrelse 1922–51. K.s politiske virke sluttede med en kort periode som landstingsvalgt medlem af landstinget 1945–46. – En bror til K., proprietær **Mads Christian K.**, * 25.8.1883, † 8.2.1959, ejer af fædrengården, var medlem af landstinget 1936–53. – R. 1916. DM. 1927. K². 1937. □Mal. af Hugo Larsen. Formentlig afbildet på tegn. af H. Bendix, 1955 (Kgl. bibl.). Foto.

Berl. tid. 16.7.1934. Dagens nyheder 17.7. s.å. Gunnar Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 131–33. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Korst, Knud Erik Poul, 1894–1962, generaldirektør, nationaløkonom. * 31.1.1894 i Kbh., † 28.7.1962 på amtssygehuset, Gentofte, begr. Hellerup kgd. F: købmand Jens Peter Elvinus Jensen og Emilie Wilhelmine Larsen. Navneforandring 11.6.1913. ~ 30.6.1916 med Mathilde (Tut) Andersen Nexø, * 3.5.1900 i Kbh., d. af forfatter Martin *A. N. (1869–1954) og Margrethe Thomsen (1881–1957).

K., hvis far forlod hans mor da han var en lille dreng, kom som tiårig på opfostringshuset. 15 år gammel tog han præliminæreksamen og året efter studentereksamen som privatist. Sliddet havde været for hårdt, han blev syg og var de følgende to år på sanatorium. Herefter studerede han statsvidenskab og blev cand. polit. 1919. S.å. blev han ansat i statistisk departement hvor han blev fuldmægtig 1930. Ved siden af arbejdet som tjenestemand havde han en omfattende virksomhed som skribent og lærer. 1920 var han begyndt at skrive om økonomiske emner i Politiken, og fra 1924 var han fast knyttet til Socialdemokratien hvor han i en årrække skrev et stort antal kronikker. 1921–28 underviste han i Den socialdemokratiske arbejdskole i Kbh. og udsendte i forbindelse hermed to små bøger: *Karl Marx og Marxismen*, 1924 og *Samfundsøkonomi*, 1926

(norsk udg. 1932). Efter Nina Bangs død 1928 overtog han udgivelsen af Øresundstold-regnskaberne. 1930 kom *Tabeller over Skibsfart og Varetransport gennem Øresund 1661–1783*, 1933 *Tabeller over Skibsfart og Varetransport gennem Øresund 1497–1660* og 1939 *Tabeller over Skibsfart og Varetransport gennem Øresund 1661–1720*. 1931–34 blev K. udlånt fra statistisk departement for at være sekretær for statsminister Thorvald Stauning. Han fik et udmærket samarbejde med statsministeren og denne foranledigede, at han blev medlem af og sekretær ved landbokommissionen af 1931, sekretær i socialministeriets arbejdsloshedsråd og sekretær i det sønderjyske rentelettelsesudvalg 1933. Arbejdet med landbrugets problemer førte til, at han 1934 udsendte en bog, *Landbrugets Gældskrise*. 1933 var K. avanceret til ekspeditionssekretær, og da han året efter blev kontorchef vendte han tilbage til departementet. 1.4.1938 blev han afdelingschef i skattedepartementet og afløste I. I. s.å. generaldirektør for skatte- og tolddepartementet Michael *Koefoed. Med denne stilling fulgte andre hverv. Han blev formand for skattekommissionen af 1937, medlem af bestyrelsen for Statsanstalten for Livsforsikring, formand for Lånekassen for Sønderjylland og Den sønderjyske Udigningskasse. Med krigsårene kom en væsentlig forøgelse af både de direkte og indirekte skatter som stillede store krav til det centrale skattevæsen. Hertil kom, at K. blev formand for finansministeriets udvalg af 30.1.1943 (professorudvalget) der skulle behandle de økonomiske efterkrigsproblemer og bl.a. komme med forslag om en engangsskat. Efter 29.8.1943 måtte K. ligesom de øvrige departementschefer påtage sig ministeransvar bl. a. for udstedelse af nødvendige lovanordninger. Han hørte til de chefer der i særlig grad vedstod dette ansvar og havde iøvrigt særlige problemer, fordi grænsegendarmeriet hørte under ham, og han tolererede at toldvæsenets både bistod med illegale transporter til Sverige. I Danmarks Kultur ved Aar 1940 skrev han i bd. 3, 1942 om *Skatter og Afgifter til Staten*.

Efterkrigstiden gjorde finanspolitikken til et væsentligt led i regeringernes almindelige økonomiske politik. Det betød mange ændringer i alle arter af skatter. Denne udvikling førte bl.a. til, at der 1954 blev udnævnt en særlig chef for skattedepartementet. K.s område var herefter alene toldvæsen og forbrugsafgifter. Han blev s.å. formand for bestyrelsen for Statsanstalten for Livsforsikring. I 1950erne var der i tolddepartementet et omfattende arbejde med fornyelse af toldloven og toldforvaltningsloven som blev gennemført 1959. K.s stilling medførte også interna-

tionale opgaver. Han var korresponderende medlem af Institut Droit Comparé de l'Université de Paris (Finances publiques) og delegeret ved Det internationale toldsamarbejdsråd i Bruxelles fra 1953, formand for rådets finanskomité 1955–58, viceformand i rådet 1958 og præsident 1959. K.s tilslutning til arbejderbevægelsen medførte, at han til 1932 var medlem af repræsentantskabet for Arbejdernes andelsboligforening og 1937–43 socialdemokratisk medlem af Gentofte kommunalbestyrelse, 1938–44 var han tillige medlem af NESAs bestyrelse. – Selv om det for K.s karriere som tjenestemand har haft betydning at han tidligt fik kontakt med ledende politikere, har hans begavelse og uddannelse fuldt ud sat ham i stand til at klare de opgaver han blev stillet overfor, og han har som chef for et stort administrationsområde haft mere umiddelbar kontakt med sine medarbejdere end sin forgænger. – K. 1947. DM. 1951. K'. 1959. □Tegn. af Ivan Opffer, 1938. Foto.

Interviews i Politiken 25.10.1938 og 23.1.1944, Berl. tid. 22.10.1938, Berl. aften 27.1.1944, Socialdemokraten 30.10.1938 og Information 30.1.1947. – Politiken 31.1.1954, Berl. tid. 30.7.1962, Jørgen Hæstrup: ... til landets bedste I–II, 1966–71. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Niels Banke (P. Grønvold)

Kortholt, Christian, 1633–94, professor. * 15.1.1633 i Burg, Femern, † 1.4.1694 i Kiel, begr. i Bordesholm. F: købmand Christian K. († ca. 1653) og Dorothea Pechlin. ~ 26.4.1664 i Rostock med Anna Kirchof, * 24.3.1646 i Rostock, † 28.1.1713 i Kiel, d. af vinhandler Heinrich K. († 1689) og Anna Blube (~ 1° med Matthias Stavenow, ~ 2° med vinhandler Albrecht Helm).

Efter at have gået i skole i Slesvig og besøgt gymnasiet i Stettin studerede K. teologi i Greifswald og fra 1652 i Rostock hvor han 1656 blev magister. Et par år opholdt han sig derpå i Jena, men vendte så tilbage til Rostock hvor han blev professor i græsk sprog 1663. 1665 blev han professor i teologi ved det nyoprettede universitet i Kiel hvor han blev til sin død og i høj grad bidrog til at drage studenter til den unge stiftelse. Som belønning for sine store fortjenester blev han 1689 udnævnt til universitetets prokansler, og fem gange var han prorektor.

K. har udfoldet et omfattende forfatterskab. Især er han bekendt for sin indsats på kirkehistoriens område hvor han har interesseret sig særligt for de oldkirkelige forfølgelser. Derudover har han naturligvis som en god ortodoks lutheraner polemiseret mod katolikker og reformerte, men også mod de nyere filosoffer som Herbert af Cherbury, Thomas Hobbes og B. Spi-

noza. Han har helt tydeligt følt, at de moderne tankegange i virkeligheden underminerede den gamle ortodoksi. Det er ganske på linje hermed, at han i et meget populært tysk skrift forsvarer djævletro og hævder Guds mulighed for at gribe direkte ind i natur og historie. En stor del af hans skrifter er på tysk og naturligvis fortrinsvis rent opbyggelige. Nogle af dem udmærker sig dog også ved at tage konkrete samfundspøblemer op. I et af disse: *Christlicher Unterricht von dem so genannten Bestecken Beedyigten Personen, absonderlich der Zöllner und Licentz-Einnehmer* går han hårdt i rette med de købmænd der bestikker øvrigheds personer til at opkræve for lidt told af varerne. Også andre eksempler viser, at han har lagt vægt på at enkelte kristne ikke gik øvrigheden i bedene; således angreb han den såkaldte „Kanzelfluch“ (forbandelse fra prædikestolen) som var en slags folkelig selvjustrits, hvor en krænket eller fornærmet person bestilte præsten til fra prædikestolen at rense sig for beskyldningerne. – K. har i det hele gjort udmærket fyldest både som universitetslærer og forfatter – og det kan undre, at Peder Schumacher (*Griffenfeld) ikke kunne se hans muligheder, da han som ung magister søgte til Danmark 1663 og ifølge Schumacher gjorde „et svart Anslag paa den her vacerende Cathedram Theologicam“. □Stik af J. Friedlein. Stik af J. C. Böcklin efter mal. af P. Schmidt, Kiel; stik efter dette.

Dänische Bibliothec VIII, 1746 566–94 (breve til J. Brunsmand). Danske mag. 5.r.11, 1889–92 61 (brev fra Griffenfeld). Kirkehist. saml. 4.r.11, 1891–93 542; VI, 1899–1901 505. – Johs. Møller: Cimbria lit. III, 1744 362–76. H. Ratjen: Verzeichniss der Handschriften der Kieler Univ.-Bibl., 2. udg. III, Kiel 1865 459f. Bj. Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen I, 1928 232f. Wilh. Halfmann: C. K., Kiel 1930 = Schr. des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch. XVII. Ernst Feddersen: Kirchengesch. Schleswig-Holsteins II, Kiel 1935–38 = Schr. des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch. XIX 318–21. Gesch. der Philos. Fakultät, Neumünster 1969 = Gesch. der Christian-Albrechts-Univ. Kiel V, 1 15–18.

Jens Glebe-Møller (Bjørn Kornerup)

Kortsen, Kort Kristian, 1882–1939, filosof. * 21.4.1882 i Hesselbjerg, Mors, † 9.2.1939 i Vordingborg, begr. i Sejerslev, Mors. F: bolsmand Niels K. (1842–1919) og Margrethe Larsen-Haaning (1861–1936). ~ 28.10.1928 på Frbg. (Solbjerg) med Agnete Koch Brostrøm, * 20.4.1897 i Ikast, † 23.7.1974 på Frbg., d. af personel kapellan i Ikast, senere sognepræst i Brorstrup og Ravnkilde Axel Rasmus B. (1869–1924, ~ 2° 1906 med Cinna Jensen Kalhava, (1884–1975), og Amalie Louise Koch (1872–99).

K. tog 1903 lærereksamen fra Ranum seminarium og underviste i nogle år, bl.a. ved Fakse Ladeplads realskole og Kbh.s kommunale skoler. 1907 blev han student fra undervisningsanstalten København og 1912 magister i filosofi med psykologi som hovedfag. 1910 fik han accessit for besvarelse af universitetets filosofiske prisopgave (*Kierkegaards Opfattelse af det Etske*) og n.å. guldmedalje (*Forholdet mellem Lockes og Kants Erkendelseslære*). Efter sin eksamen rejste han til Paris hvor han studerede psykologi og skrev *Étude sur les lois de la liaison et de la reproduction des états de conscience* (Overs. over Vidensk. Selsk.s Forhandl., 1914). 1916 disputerede han for den filosofiske doktorgrad med *De psykiske Spaltninger. En Studie over sygt Sjæleliv*. I de følgende år underviste han ved forskellige skoler og virkede som journalist. Han foreløste desuden som privatdocent, og efter K. *Kromans afgang deltog han i konkurrencen om det filosofiske professorat 1922. S.å. blev han lektor i dansk ved universitetet i Reykjavik hvor han virkede til 1927. 1925–28 var han attaché ved den danske legation sst. 1923 udkom på islandsk et af ham forfattet, populært skrift om Søren *Kierkegaard (dansk udg. n.å.). 1928 blev han, som den første professor i Århus, udnævnt til lærer i filosofi ved universitetsundervisningen sst. 1921 var han formand for Selskabet for psykisk forskning og 1928–32 for Jydsk forening for sprog og litteratur. Fra 1928 var han efor for Marselisborg studentergård. K.s sidste år prægedes af sygdom der tvang ham til at afgå 1938. – K.s litterære arbejder omfatter foruden de ovennævnte en række avisartikler og tidsskriftafhandlinger, endvidere *Sjæl og Legeme. Studier over Forholdet mellem det psykiske og det fysiske*, 1930 og *Kortfattet Lærebog i Logik*, 1934. 1932 udgav han et bind *Essays* der med en enkelt undtagelse indeholder tidligere trykte artikler og afhandlinger. Han har desuden oversat H. Bergson: *Les données immédiates (Den rene Bevidsthed*, 1917) og W. James: *Human Immortality (Menneskets Udødelighed*, 1918). K. var mest interesseret i psykologi af ikke-eksperimentel art, med hovedvægten lagt på drifts- og følelseslivet og sjælelivets sygelige forandringer og i de metafysiske problemer der angår dette, idet han afviste at sjæleliv nødvendigvis er knyttet til hjerneprocesser. Påvirket af Bergson hævdede han en vitalistisk opfattelse og arbejdede med tidens filosofi. – R. 1933. □Mal. af Johan Vilh. Andersen, 1920. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1916 93f. – Aug. Wimmer i *Hospitalstid*. 5.r.VIII, 1916 884f. Severin Christensen i *Tilskueren*, 1930 II 422–26. Ed. Geismar i *Teol. t.* 5.r.III, 1932 79f. Jørgen Jørgensen i

Socialdemokraten 21.11.1932. Studenterne MCMVII. 1932 293f. Sv. Ranulf i *Acta jutlandica* XI,2, 1939 7–13. – *Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.*

Mogens Blegvad (S. V. Rasmussen)

v. Koss, Joseph Albrecht Friederich Christoph, 1787–1858, diplomat. * 4.3.1787 i Kristiania, † 18.1.1858 i Hamburg, begr. sst. F: justitiarius ved overhofretten i Kristiania, etatsråd Peter Tønder v. K. (1755–93) og Hippolyta Christine Rye (1760–1823). ~ 20.2.1838 i Meudon med Marie Adèle Charlotte (Caroline) Canales Oglou Carseman, * 15.12.1797 i Eyx ved Verdun, † 13.12.1884 på Bourdeland ved Villefranche sur Saône (~ 1° med marquis Jules Dominique d'Assareto, ~ 2° med greve Louis Philibert Gaiime de Prolognan), d. af Charles Maria Canales Oglou og Claudine Collignan.

v. K., der blev student 1804 fra Herlufsholm og juridisk kandidat 1807, begyndte 1812 sin diplomatiske løbebane: 1812–14 legationssekretær i Kassel, 1814–16 dels anvendt til flere kurérsendelser, dels attachéret de danske befuldmægtigede på wienerkongressen, 1816–28 legationssekretær i Wien og derefter i Paris hvor han (efter i flere perioder at have fungeret som chargé d'affaires, bl.a. også i Wien 1829–31) 1836 udnævntes til kgl. gesandt. Hans betydeligste indsats som diplomat var forberedelserne til prins Christian Frederiks (Chr. VIII) modtagelse i Paris 1821 (da v. K. en tid var chargé d'affaires her) og afslutningen på sin regerings vegne af en handels- og skibsfarts-konvention med Frankrig 1842 samt en lignende med Sardinien 1843.

v. K. var i flere henseender en dygtig diplomat med et klart blik for politiske forhold, altid godt underrettet om den store politik og politiske intriger. Hans ikke ringe akkommodationsevne lod ham med lethed i årene efter wienerkongressen slutte sig til dennes ultrakonservative og ultralegitimistiske principper og senere under julikongedømmet kaste alt „ultra“ over bord. Han havde en vis evne til at komme i intim forbindelse med tidens indflydelsesrigeste personer, bl.a. med Ludvig Philip og dennes familie der behandlede ham som „un enfant gâté“ – forbindelser han i stor udstrækning benyttede til fordel for sit fædreland og ikke mindst for sig selv. Yndet af sin samtid var han langtfra. Hertil bidrog både hans ydre fremtræden – et „bukkende Væsen“ – og hans personlige egenskaber. Han stillede ofte sig selv i et fordelagtigt lys på andres bekostning, således forgængeren i Paris, K. Juels. Også hans bestandige pengeforlegenhed skadede ham der aldrig havde haft nævneværdig personlig formue. Slet økonomi og ringe indtægt af de godser i Spanien som hans smukke, tyrkisk

fødte hustru ejede forte ham ind på spekulationer og hasarderede projekter der tillige med uheldige forbindelser bragte ham i stadig dybere gæld. Tiltagende rygte om v. K.s gældsforhold tvang i sommeren 1845 regeringen til at opfordre ham til at søge orlov og overdrage undersøgelsen og afviklingen af sine pekuniære forhold til to regeringskommissærer. Han blev i dec. 1845 rappelleret samtidig med at statskassen overtog hans forpligtelser. I begyndelsen af 1847 ordnedes K.-affæren endeligt: af hans gæld på 300 000 fr. måtte staten betale ca. 100 000 mens en tredjedel af hans pension på 3000 rdl. årlig skulle tilbageholdes indtil hans gæld til statskassen var dækket. Efter sin afskedigelse opholdt v. K. sig i udlandet. – Kammerherre 1821. R. 1815. DM. 1828. K. 1836.

Breve fra danske og norske, udg. L. Daae, 1876 15 103f 106 111f 126 132 137. Danske mag. 5.r.V, 1904 29–31 35–37; 6.r.IV, 1928 83 (breve). – Orla Lehmann: Efterl. skr. I, 1872 143f. C. van Dockum: Gamle minder fra tjeneste-årene ombord i franske skibe, 1888 238f. Viggo Rothe: Mit livs erindr. I, 1888 109. Elise v. Bernstorff: Ein Bild aus der Zeit von 1789–1835 I–II, Berlin 1896 (4. opl. 1899). P. Andræ: C. G. Andræ II–III, 1909–11. Pers. hist. t. 9.r.VI, 1933 7 12 42 52 64 67 (Chr. VIIIs breve). H. J. Hansen Glædemark i Danske i Paris, udg. Fr. v. Jessen II, 1938 33–41. Den danske udenrigstjeneste 1770–1970 I, 1970.

H. J. Hansen Glædemark *

Krabbe

Af de tre anførte slægter er de to første norrøjysk uradel.

Blandt de borgerlige slægter K. fores en med sikkerhed tilbage til provst i Voer hrd., sognepræst i Katstrup, Ørriidslev og Tolstrup Jens Pedersen K. (ca. 1650–98).

I. Krabbe (af Østergård). Iver *K. (–1561) var ~ Magdalene Banner, d. af rigsråd Erik Eriksen *B. Deres datter Anne var 1° ~ rigsråd Axel *Viffert. Gregers *K. var 2° ~ Dorthe Daa, d. af rigsadmiral Claus *D. Gregers *K.s datter af I. ægteskab Birthe var ~ gehejmeråd Oluf baron *Rosenkrantz. Gregers *K.s søster Anne var ~ Gunde *Lange. Tyge *K. var ~ Anne Rosenkrantz, d. af rigshofmester Niels Eriksen *R. Erik *K. (1510–64) var 1° ~ Karen Lykke, d. af rigsråd Joachim *L. Elsebe *K. var ~ rigsråd Peder *Skram. Hendes søster Anne K. var ~ rigsråd Eiler *Ronnow (–1565). Søsteren Olive K. var 2° ~ lensmand Erik *Gyldenstjerne. Anne *K. var ~ Jacob *Bjorn. Otte *K. var 1° ~ Dorothea Gersdorff, d. af rigshofmester Joachim *G., og 2° ~ Catharine Cecilie Hahn, d. af gehejmeråd Vincents *H. Otte *K.s datter af 3. ægteskab Charlotte Amalie var ~ soofficeren Ulrik Chr. *Gyldenlove, greve af Samso (1678–1719). Niels *K. (1603–63) var 2° ~ Mette Bille, d. af rigs-

marsk Anders *B. Niels *K.s datter af I. ægteskab Mette Sophie var ~ forfatteren Johan *Monrad. Iver *K.s (1602–66) og Niels *K.s søster Karen var 2° ~ lensmand Holger *Rosenkrantz (1586–1647). Iver *K.s (1602–66) datter Karen var ~ diplomaten Just *Høg (1640–94). Hans datter Margrethe K. var 2° ~ gehejmeråd Erik *Rosenkrantz (1612–81).

II. Krabbe (af Damsgård). Oluf *K.s (1789–1864) datter Mathilde var ~ forfatteren Chr. K. F. *Molbech. Knud H. *K. var ~ Thora Agnete Hindenburg, d. af juristen A. *H. (1832–1913).

(I) Danm.s adels årbog XLV, 1928 II 7–34. (II) Sst. 39–67. (III) Paul Hennings: En Krabbe-gådes løsning i Pers.hist.t. 8. r. VI, 1927 161–68.

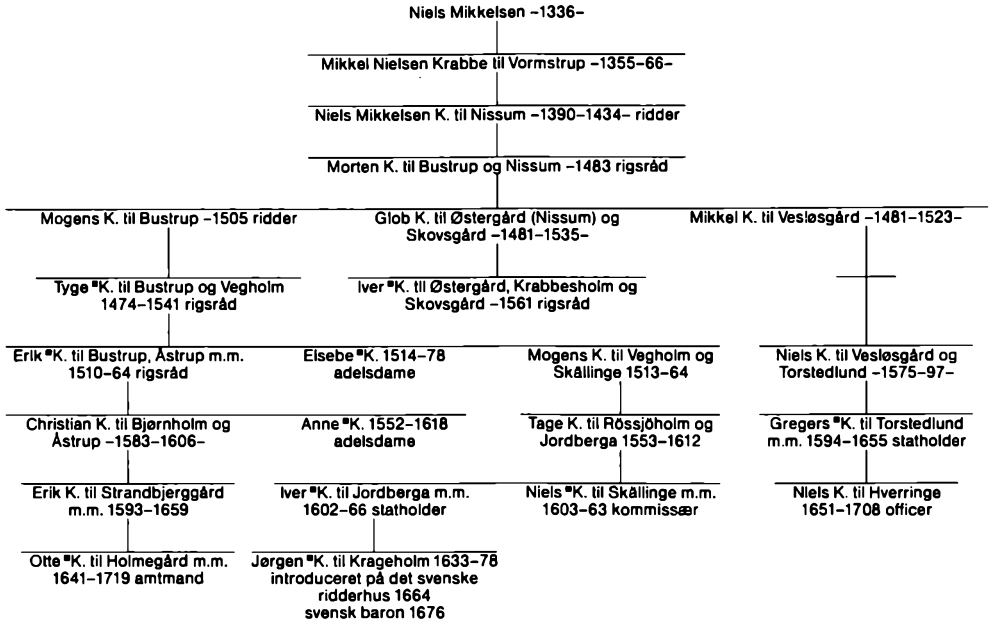
Nils G. Bartholdy/Hans H. Worsøe

Krabbe, Anne, 1552–1618, lærd adelsdame. * 29.7.1552 på Åstrup, † 17.2.1618 på Stenalt, begr. i Ørsted k. F: Erik *K. til Bustrup (1510–64) og Margrethe Reventlow (1525–1606). ~ 1.9.1588 på Stenalt med Jacob *Bjorn, * 15.7.1561 på Stenalt, † 5.4.1596 sst., s. af Bjorn Andersen *B. (1532–83) og Sidsel Truidsdatter Ulfstand († 1561).

Som enke styrede K. Stenalt gods, lod især Ørsted kirke udsmykke og dyrkede i øvrigt åndelige interesser. Hun udgav *En liden nyttig Bøne-Bog*. 1612 og (oversat efter Christoph Fischer) *Haand Postilla*. 1616. Større betydning har hendes håndskrevne efterladenskaber, mest besorget af skrivere. I Rigsarkivet findes et bind jyske, sjællandske og fynske antikviteter (overvejende afskrifter af ligsten og epitafier), i det kgl. bibliotek et pergamenthåndskrift med danske kongebilleder, forskellige slægtbogs-redaktioner, en kopibog med mange, ellers tabte, breve, en renskrift af hendes folkeviser-håndskrift, indrettet efter A. S. *Vedels mønster, samt en lægebog; begge steder findes tillige rester af hendes (muligvis til dels egenhændige) våbenbog-arbejder. Foruden bibliotek havde K. også et kunstkammer og ejede bl.a. Christian Is rejsealter (nu i Nationalmuseet). En runesten hun havde ladet flytte ind i Stenalt have og hvoraf kun et brudstykke er bevaret, har Ole *Worm beskrevet. K. hører til de mest fremragende blandt vore lærde adelsdamer. □ Relief på ligsten 1598 (Ørsted k.). Relief på herskabsstol 1604 (sst.).

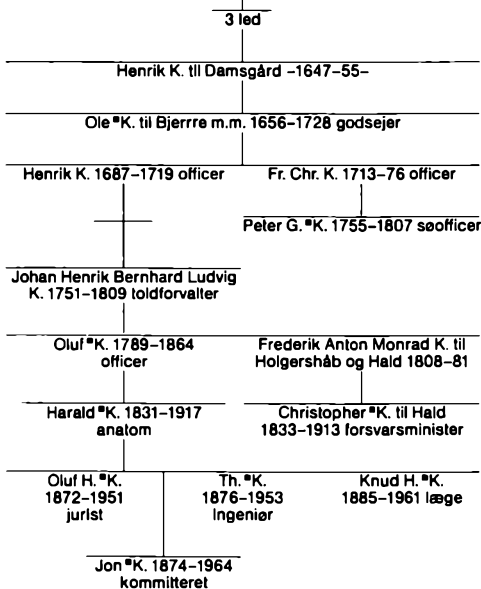
Repertorium diplomaticum 2.r.VIII, 1936 498–507. – Danm.s adels årbog IV, 1887 95f; XLV, 1928 II 17. Rasmus H. Knudsen i Fra Randers amt XX, 1926 5–60. M. Mackeprang i Årbog for nord. oldkyndighed, 1926 77–98. Festskr. til Kr. Erslev, 1927 323–27. Will. Christensen i Pers. hist. t. 9.r.II, 1930 26–35. O. Walde i Nord. t. för bok- och biblioteksväsen XIX, Uppsala 1932 9–12. Hans Fussing i Årbog for hist. samf. for Odense og Assens amter VI, 1938 269–71. Lis Jacobsen

Tavle I

Tavle II

Christen Krabbe til Damsgård og Ferringegård ca. 1480-1552-

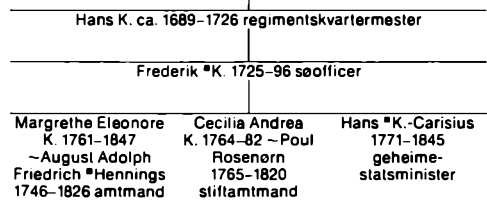

og E. Moltke: Danm.s runeindskrifter, 1941-42 148. Alb. Fabritius i Humanister i Jylland, red. Gustav Albeck, 1959 153-66. J. E. Olesen i Historie, ny r. XIII, 3, 1980 32-48. - Papirer i Kgl. bibl.

R. Paulli*

Tavle III

Jens Pedersen Krabbe ca. 1650-98 provst

Krabbe, Christopher, 1833-1913, forsvarsminister, herredsfoged. * 20.7.1833 på Holgershåb, Falster, † 22.5.1913 i Hellerup, begr. i Finderup ved Viborg. F: godsejer Frederik Anton Monrad K. (1808-81) og Vilhelmine Nyrop (1799-1876). ~ 1.11.1861 i Kbh. (Trin.) med maler Marie Dorothea Boesen, * 8.4.1837 på Højergård i Herlev ved Kbh., † 11.6.1918 i Ærøskøbing, d. af gård-ejer, instrumentmager Joachim B. (1803-77) og Henriette Cathrine Knudsen (1805-65, ~ 1° 1824 med elev ved Det kgl. teater, senere told- og konsumtionsbetjent i Kbh. Carl Christian Wolberg, 1804-33).

K. blev student fra Sorø akademi 1852 og cand. jur. 1859. Han tilhørte en gammel dansk adels-slægt der stammede fra Damsgård ved Lemvig.

Krabbe, Christopher

Bevidstheden om at hans forfædre havde ejet dansk jord gennem århundreder lå bag hans stærke nationale interesser og medvirkede til hans selvfølelse der kunne slå over i selvsikkerhed og hans karakterfasthed der undertiden kunne ytre sig i stejthed og stiv sind. Tidligt politisk interesseret var han som ung kandidat ejerdansk, begejstret for skandinavismen og venstresindet med tilknytning til J. A. "Hansens og Balth. "Christensens bondevener og gik straks efter eksamen ind i journalistik som redaktør 1859-61 af Fyens Avis, et højreblad som han gjorde nationalt venstre. 1861 stillede han sig til folketinget i Brobyværkkredsen, men trak sig tilbage inden afstemningen. April-juni 1863 var han redaktør af C. F. "Blixen-Fineckes kbh.ske dagblad Danmark og vakte opsigt ved efter en polemik med redaktør H. "Buchheister, Berlingske Tidende, at tugte ham korporligt med slag i ansigtet. Under mærket Saxo Politicus udgav han marts 1863 pjecen *Kort Udsigt over Danmarks Historie i 1864-65*, et vittigt og snertende angreb på de nationalliberale førere og deres flamlende politik over for Tyskland og Sverige. 1864-68 var K. medarbejder ved Fædrelandet og tillige 1865-67 sagførerfuldmægtig hos Balth. Christensen. 1868 blev han prøveprokurator og opgav journalistikken for en juridisk karriere. 1870 blev han overretsprokurator i Kbh., 1871 birkedommer på Fejø, 1876 byfoged og borgmester i Grenå, 1883 i Skive og var 1886-1909 herredsfoged i Lysgård m.fl. herreder med bolig i Kellerup. Sideløbende med denne embedsvirksomhed faldt K.s virke som folketingsmand. Med anbefaling af J. A. Hansen blev han 1864 valgt til folketinget i Kalundborg-Samsøekredsen og var tillige af kredsen valgt til rigsrådets folketing 1864-66. Hans stejle nationale holdning kom frem aug. 1864 da han udtalte sig mod „systemet af 15. november“ (1863) da Frederik VII efterfulgtes af Christian IX som K. så som en hindring for en virkelig national politik. Sit venstresind dokumenterede han som ivrig forkæmper for junigrundloven og modstander af 1866-grundlovens privilegieprægede landsting. Han nærmede sig under forfatningskampen Grundtvig, H. "Carlsen og S. "Høgsbro og blev en af de ledende i det nationale venstre. I lovgivningsarbejdet nød partiet fordel af hans saglighed, store arbejdsevne og logiske sans, omend hans aristokratiske selvbevidsthed og personlige irritabilitet kunne volde samarbejdsvanskeligheder.

1870 var K. en af hovedmændene bag dannelsen af det forenede venstre og skrev sammen med C. "Berg dets program med parlamentarismen som første krav. S.å. valgtes han til folketingsfor-

mand og anerkendtes efterhånden af alle som en fortræffelig formand, værdig i repræsentative pligter, myndig i ledelsen af forhandlingerne og ubøjelig i opretholdelse af sikker orden. Hans formandskab hindrede ham ikke i deltagelse i venstres arbejde, og han nævntes flere gange som ministeremne. Han stod i disse år den moderate fløj af venstre nærmest, men undgik at binde sig til nogen af fløjene. Karakteristisk var hans svar under valgkampen 1879 til en vælger der spurgte om han var moderat eller radikal: Jeg er Christopher Krabbe! Hans mangel på smidighed kunne volde ham vanskeligheder som da han under forsvarsdebatten 1883 fra formandsrådet påtalte V. "Hørups: Hvad skal det nytte? Den påfølgende strid med den radikale fløj i venstre fik ham til at nedlægge sit formandskab, og ved valget 1884 lod han sig ikke genopstille. Han forudså formentlig den forestående forfatningskamp hvortil kom at han ved siden af embedet i Kellerup var optaget af driften af Hald hovedgård som han 1881 havde arvet fra sin far, og som 1892 overgik til en søn. Gennem 11 år var K. tavs om sit syn på politik, men 1895 lod han sig på opfordring fra sin gamle kreds atter opstille og blev valgt. Han havde under valgkampen udtalt at det nu ikke gjaldt fortidens splid, men fremtidens opgaver, især en forfatningsændring der gav garanti mod provisoriske love, en skattereform og en retsreform. I den første tid efter sit valg var han løsgænger og udgav til støtte for sine synspunkter det kbh.ske dagblad Folk og Land okt. 1895-marts 1896. Derefter indmeldte han sig i venstre reformparti og var ophavsmand til den parlamentariske skattekommission 1900 og virksom for loven om hemmelig afstemning 1901, mens hans forslag til forfatningsændring ikke nåede længere end til udvalg.

Ved folketingsvalget 1901 stedtes K. i store vanskeligheder. Hans datter Margrethe v. Wildenrath-Krabbe havde jan. 1900 overtaget redaktionen af Dannevirke i Haderslev, lagt dets linje om i tyskvenlig retning i forståelse med bladets ejer og angrebet H. P. "Hanssen og andre dansksindede sønderjyske førere. Dannevirke gik snart over på andre hænder, og støttet af tyske myndigheder begyndte Wildenrath-K. så udgivelsen af Det gamle Dannevirke. K. nægtede ethvert medansvar for datterens forhold, men ville ikke tage klart afstand fra hendes virksomhed. Agitationen mod ham førtes af skolebestyrer Niels "Hjort, Georg "Brandes og direktør Julius "Schiøtt og ved den hemmelige afstemning opnåede K. kun 1239 ja-stemmer mod 1261 nej-stemmer. Ved et efterfølgende omvalg meldte sig ingen modkandidat, og han erklæredes derefter

for valgt. Under systemskiftets regering var K. sammen ved Svend Hogsbro ordfører for retsreformen, men fjernede sig her og senere i anledning af prygleloven stærkt fra P. A. *Alberti og fulgte ved delingen af venstreformpartiet 1905 de radikale. 1906–09 var han medlem af finansudvalget og 1909–10 forsvarsminister i det første ministerium C. Th. Zahle. Når Zahle tog den da 76-årige K. med i regeringen var det en understregning af at de radikale stod for de oprindelige, stærke venstreideer fra det forenede venstres program 1870. K. havde dog ingenlunde mistet sin selvbevidsthed og sin kraft. Da trafikminister J. *Jensen-Onsted havde udtalt sig nedsættende om nogle officerer gennemtvang han trafikministerens afgang og tildelte general J. V. *Gortz en tilrettevisning fordi han i Nationaltidende havde påkaldt offentligheden mod trafikministeren. K. var vellidt i partiet for sin rankhed og klare demokratiske holdning, og dog blev hans udtræden af politik dramatisk. Han havde over for Frederik VIII tilkendegivet at han godt ville være kammerherre, og da regeringen der havde frasaet sig ordner, titler og rang mødte til afskedsaudiens 5.7.1910 meddelte kongen K. at hans ønske var opfyldt. Det var en ubehagelig situation for de øvrige ministre. Reaktionen fra de radikale i Kalundborg-Samsø-kredsen kom 6.7. i en meddelelse om at de ikke ønskede K. som folketingsmand, og 7.7. nedlagde han sit mandat. Selv forstod han næppe fuldt ud vælgerens reaktion. Han havde tjent som embedsmand i nær ved 40 år og var af gammel dansk adel. At modtage en kongelig hædersbevisning stred ikke mod hans opfattelse af alle borgeres ligheder i et parlamentarisk demokrati som han havde kæmpet for siden 1864. – Kammerherre 1910. – R. 1875. DM. 1892.

□ Træsnit 1870, i samme type træsnit 1872, 1874 og af H. P. Hansen, 1879. Afbildet på litografi s.m. mænd af det forenede venstre 1874, på „venstretørklæde“ ca. 1875 og på det satiriske Danmarkskort 1881. Mal. af Marie D. Krabbe, 1891 (folketinget). Buste af A. Bundgaard, 1910 (torvet i Kjellerup). Relief af Carl Mortensen ca. 1922 (folketinget). Foto.

A. F. Krieger: Dagbøger II–VII, 1921–25. Sofus Hogsbro. Brevveksl. og dagbøger, udg. Hans Lund 1–II, 1924–25. – Stamtbl. over den på Damsgaard hjemmehørende da. adelsslægt Krabbe, ved H. Krabbe og A. Thiset, 1901. Zodiacus i Nær og fjern 4.11.1877. V. Topsoe: Politiske portræstudier, 1878 205–13. Fr. Bajer i Nutiden 6.7.1879. Samme i Dansk interparlamentarisk gruppes årbog III, 1914 30–35. H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882 232–37. N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 267–73. N. Hjort: Krabbe-affæren, 1905. Kalundborg dagbl. 22.5., 23.5. og 30.5.1913. N. Neergaard: Under junigrundloven II, 1916 (repro-udg. 1973). Erik Rasmussen og Ro-

ar Skovmand: Det radikale venstre, 1955. Venstre i 100 år 1870–1901, af Hans Lund og Arne Fog, 1970. De danske ministerier 1901–29, ved Sv. Thorsen, 1972. – Papirer i Rigspark.

Helge Larsen (Povl Engelstoft)

Krabbe, Elsebe, 1514–78, adelsdame. * 12.4.1514 på Helsingborg slot, † 8.3.1578 på Laholm slot, begr. i Østbirk k. F: Tyge *K. (1474–1541) og Anne Rosenkrantz († senest 1550). ~ 2.2.1535 på Helsingborg slot med Peder *Skram, * 1503(?) på Urup, † 11.7.1581 sst., s. af Christiern S. til Urup († tidligst 1519) og Anne Knudsdatter Reventlow († ca. 1507). – Søster til Erik *K.

Som barn var K. i huset først hos sin mormor og senere hos sin ældre søster Magdalene. Under herredagen i Kbh. ved skt. hansdags tid 1533 trolovedes hun med Peder Skram under stor højtidelighed og i nærværelse af en talrig og meget repræsentativ forsamling. Den påfølgende borgerkrig hvori hendes fæstemand i så høj grad udmærkede sig gjorde det længe nødvendigt at udskyde brylluppet. Efter krigens afslutning boede ægteparret i ti år på Helsingborg slot som Peder Skram havde overtaget efter sin svigerfar; senere var deres liv mest knyttet til Halland hvor K. havde bragt sin mand herregården Skedal, og hvor han fra 1558 til sin død var slotsherre på Laholm. Ægteskabet var meget harmonisk og selv efter den tids målestok usædvanlig frugtbar; K. fødte sin ægtefælle ikke mindre end atten børn hvoraf dog kun de syv overlevede forældrene; alene 1566 mistede de fire voksne sønner. Også på anden måde bragte syvårskrigen dem alvorlige ulykker; Halland hærgedes af fjenden, Skedal brændte, og Laholm belejredes både 1565 og 1568; begge gange lykkedes det dog at afslå angrebet. Til minde herom forfattede K. en endnu bevaret takkesalme. Hun havde i det hele taget sin slægts udprægede sans for boglig syssel i arv. Navnlig har hun gjort sig fortjent ved at skildre sin mands bedrifter; men desuden efterlod hun sig i håndskrift en samling danske ordsprog foruden forskellige bønner og genealogiske optegnelser. Hendes breve til veninden Birgitte *Gøye giver et godt indtryk af hendes djærve, noget mandhaftige karakter hvis kraft i modgang umiskendelig havde sin rod i alvorlig luthersk gudsfrygt. □ Relief på ligsten (Østbirk k.), gengivet i træsnit. Monument af O. Evens (sst., kgd.).

Monumenta hist. Danicæ, udg. H. F. Rørdam II, 1875 1–116 (K.s optegn. og breve). Breve til og fra Herluf Trolle og Birgitte Gjøe, udg. G. L. Wad II, 1893. – H. F. Rørdam i Pers. hist. t. VI, 1885 159f. Jens Nørregaard: Peder Skram og E. K., 1887.

*Henry Bruun**

Krabbe, Erik

Krabbe, Erik, 1510–64, til Bustrup, rigsråd. * 22.11. (el. 9.8.) 1510 på Helsingborg slot, † 6.1.1564 på Åstrup, Voldborg hrd., begr. i Soderup k. F: Tyge *K. (1474–1541) og Anne Rosenkrantz († senest 1550). ~ 1° febr. 1539 på Valden med Karen Lykke, † 1540, begr. i Soderup k., d. af rigsråd Joachim *L. († 1541) og Maren Bille († 1528). ~ 2° 1542 på Holmekloster med Margrethe Reventlow, * 10.2.1525, † 25.3.1606, begr. i Jordlose k., d. af Anders Jacobsen R. til Søbo († 1535) og Sidsel Nielsdatter Lange († 1553). – Far til Anne *K. Bror til Elsebe *K.

K. bestemtes for den gejstlige stand og sendtes, vistnok 1531, for sine studiers skyld til Frankrig hvor han i 1532 immatrikuleredes ved universitetet i Paris. 1531 fik han, formodentlig til bestridelse af udgifterne ved rejsen, domprovstiet i Roskilde og havde senere også præbender i Århus (indtil 1540) og i Viborg. Om hans studier i udlandet vides intet nærmere. Han har uden tvivl, som vanligt var for gejstlige der aspirerede til højere stillinger i kirken, især studeret jura. Hans indsigt i dette fag og hans alsidige dannelse tyder på at han har benyttet sin tid godt, ligesom de gode sprogkundskaber for hvilke han roses gør det sandsynligt at han har besøgt andre lande end Frankrig. Han foranledigede under sit ophold i udlandet Baselludgaven af Saxo 1534. Senest 1535 var han igen i Danmark hvor reformationen imidlertid forandrede hans livsbane. Domprovstiet, med hvilket siden 1539 fulgte stillingen som en af universitetets konservatorer, bevarede han vel til 1543, men i øvrigt gik han inden længe over i statsstjenesten hvor han blev en stærkt benyttet mand der på grund af sine kundskaber, sin praktiske dygtighed og sin karakter nød stor anseelse og tillid. Vistnok 1541 fik han Åstrup len i Vendsyssel, 1549 tillige Lundens len, hvilke han begge beholdt til sin død. Omkring 1543 blev han endvidere rigsråd og blev både før og senere i udstrakt grad anvendt som diplomat; ifølge sin gravskrift skal han have deltaget i atten diplomatiske missioner. Særlig er hans navn dog knyttet til forsøget på at tilvejebringe en almindelig dansk lovbog til afløsning af landskabslovene og den senere spredte lovgivning. Dette arbejde beskæftigede ham allerede før 1557, men skønt han allerede da mente at være langt fremme med det, og skønt det ikke manglede på kraftige tilskyndelser fra kongerne nåede han aldrig at få det færdigt. Han havde også sat sit mål højt, idet han ikke ville nøjes med en blot mekanisk sammenskrivning og systematisk ordning af de ældre love, men tilsigtede at bearbejde dem og navnlig at udfylde dem på ulovbestemte områder så at der kunne fremkomme en fuldstændig og moderne lovbog. Der

er bevaret omfangsrige udkast til de fleste afsnit af lovbogen, til dels i fuldt gennemarbejdet form, og af disse ses at K. havde ikke få forudsætninger for at løse opgaven godt, bl.a. evne til at formulere retsreglerne klart og i et godt sprog. Af hans program fulgte at han på mange områder måtte gøre lån fra romersk og anden fremmed ret, men hvor ældre brugelige danske love forelå holdt han sig til dem.

Foruden lovudkastet haves fra K.s hånd en god højtysk oversættelse af Jyske lov, dediceret til Christian III 1557. Den var vistnok tænkt som en afløser af den i Sønderjylland benyttede plattyske tekst, men blev først udgivet af P. H. Resen 1684 sammen med en lille af K. forfattet tysk afhandling om vrag. K.s forhold til en tysk oversættelse af Thord *Litles artikler er derimod ikke klart. Han digtede også salmer af hvilke fire blev optagne i Hans Thomesens salmebog (1571), og Claus *Lyschander tilskriver ham endelig forfatterkabet til den rimede Kong Hans' kronike der optoges i udgaven af Rimkroniken 1533, men rigtigheden af denne tradition er bestridt. K. var i det hele en åndeligt interesseret mand; Niels *Hemmingsen, der dedicerede ham sin „De lege naturæ“, omtaler ham som sin velgører. Sit bibliotek efterlod han til Roskilde skole. – K. blev ridder ved Frederik IIs kroning 1559. Han var ejer af fædrenegården Bustrup og Åstrup samt af parter i Skernegård og Bjørnholm, arvet efter den mødrene slægt. □ Mal. (Fr.borg), efter dette kopi 1865 samt stik, bl.a. 1746. Relief på ligsten (Soderup k.), gengivet i træsnit og i stik, 1746, samt træsnit 1903. – Epitafiesten (Soderup k.).

Kong Valdemars den andens Jysk lov-bog, udsat på tysk af E. K., 1684 (fortalen). P. Kofod Ancher: En dansk lov-hist. I, 1769 193–99; II, 1776 195. T. de Hofman: Hist. efterretn. om velfortjente da. adelsmænd II, 1778 206–10. H. F. Rørdam: Kbh.s univ.s hist. I, 1868–69 415–17. V. A. Secher: Kong Kr. Vs Danske lov, 1883 7–12. Peter Jørgensen i Danm.s gamle landskabslove VI, 1937 XXVI–XXX. – Papirer i Kgl. bibl.

*Poul Johs. Jørgensen**

Krabbe, Frederik Michael, 1725–96, soofficer. * 28.5.1725 i Esrum, † 26.10.1796 i Skælskør, begr. sst. F: regimentskvartermester Hans K. (ca. 1689–1726) og Margrethe Eleonore Klein (1689–1761, ~ 1° med major Johann Heinrich v. Harrasofsky (d. Arra), † 1712). ~ 1° 12.11.1759 i Kbh. (Holmens) med Cæcilie Andrea Bille, døbt 16.3.1742 i Assens, † 29.6.1764 i Kbh. (Holmens), d. af premierløjtnant, senere kontreadmiral Daniel Ernst B. (1711–90) og Johanne Sophie Amalie Stibolt (1717–88). ~ 2° 6.10.1766 i Ormslev med Christiane Charlotte Charisius, * 28.6.1738 i Ormslev, † 8.12.1771 i Kbh. (Holmens), d. af se-

nere konferensråd Constantin August C. til Constantinborg (1712–76, ~ 1° 1771 med Else Mariane Falkenskiold, 1737–1801, ~ 2° 1784 med sognepræst i Vinding, Bryrup og Vrads, provst, konsistorialråd Jorgen Melchiorsen Holst, 1710–84 (~ 1° 1752 med Johanne Below Reedtz, * 1720, ~ 2° 1766 med Edvardine Marie Hoff, 1741–71)) og baronesse Kirstine Guldencrone (1709–70). ~ 3° 13.11.1772 på Broholm med Edel Margrethe Sehested, * 20.2.1749 på Rygård, † 7.11.1827 i Skælskør, d. af ritmester, senere oberstløjtnant Anders S. til Broholm (1720–99) og Vibeke Marie v. Pultz (1729–1811). – Far til Hans *Krabbe-Carisius.

K. blev kadet 1742. Han var i eskadre på togt til Algier 1746 ombord på Sydermanland og blev sekondløjtnant 1749. Da K. havde vist særlige evner for matematik blev han sammen med F. C. *Kaas (1727–1804) indsat i konstruktionskommissionen som auscultanter (dvs. studerende observatorer) og blev 1752–56 sendt på studierejse til England, Frankrig, Italien og Holland for at studere skibs- og vandbygning. I Frankrig fik K. lejlighed til at studere de nyeste teoretiske værker om skibsbygningsvidenskab. I Italien studerede han galejbygning. K. blev premierløjtnant i 1755. Hjemkommen fra studierejsen blev K. sammen med Kaas optaget som medlemmer i konstruktionskommissionen. I 1757 fik de to officerer i fællesskab til opgave at konstruere en fregat hvor såvel engelske som franske principper anvendtes. Efter at Kaas var blevet udkommanderet som skibschef overtog K. bygningen af dette skib og indleverede nu selv tegninger til to fregatter, de senere *Søridderen* og *Langeland* som han som et eksperiment lod bygge henholdsvis efter engelske og franske principper. I den standende strid mellem de engelske og franske principper inden for skibsbygning gik K. personligt ind for de franske selv om han senere under prøvesejladserne med de to samtidigt byggede fregatter måtte konstatere stor jævnbyrdighed mellem disse. Da Diderik de Thurah i 1758 gik af som fabrikmester var det naturligt at K. overtog denne post. S.å. blev han tillige kaptajn-løjtnant. Januar 1759 indleverede K. tegninger til sit første orlogsskib (linieskib), søsat 1760 på *Jylland*. Efter en urolig periode i første halvdel af 1700-tallet kom skibsbyggeriet på Holmen under K. ind i en rolig og stabil fase. K. byggede gode og solide skibe, flere af disse deltog således i slaget på reden 1801. K. gik efterhånden over til at anvende det bedste såvel fra den engelske som fra den franske byggemåde omformet efter danske forhold. Et eksempel på K.s konstruktioner er todækkeren *Den Prægtige* på 80 kanoner søsat 1768 der var mere velegnet til danske for-

hold end den sidste danske tredækker *Christian VII*, også konstrueret af K. og søsat 1767, som fuldt ud erstattedes af *Den Prægtige*.

I sin store oversigt og gennemgang af den dansk-norske flåde i 1766 hævdede F. *Danne-skiold-Samsøe at K.s skibe var for dyre både i bygning og i drift. Det er vanskeligt at afgøre om denne kritik var berettiget. I hvert fald fik den ingen betydning for K.s stilling da Danne-skiold-Samsøe hurtigt fjernedes fra marinens ledelse. Som fabrikmester byggede K. 12 orlogsskibe, 13 fregatter samt 19 mindre krigsskibe herunder 3 galejer og 8 specialbyggede bombarderhukkerter hvoraf et par medvirkede ved den mislykkede aktion mod Algier 1771. K. tilhørte kredsen af J. F. *Struenseses modstandere og afgik 1772 fra posten som fabrikmester for at blive 2. civiledeputeret i admiralitets- og kommissariatskollegiet. 1778 blev han 1. civil-deputeret. Ved adskillelsen 1781 af de to kollegier blev K. leder af kommissariatskollegiet, men indtog sin tidligere stilling da de to kollegier atter blev slået sammen 1784. Året efter afskedigedes han. K. havde efter Struenseses fald henledt P. F. *Suhms opmærksomhed på at lejligheden nu bød sig til en indskrænkning i kongemagten. Fra 1785 til sin død levede K. i Skælskør hvor han bl.a. skrev sine memoarer der dog væsentligst omhandler tiden som fabrikmester samt forskellige forhold omkring skibsbygningsvidenskab, udsendt 1793. K. lagde i sin embedsperiode et stort arbejde i en lang række kommissioner bl.a. vedr. kommissionen til flådens augmentation 1769 og flådekommissionen af 1779. – Etatsråd 1772. Kammerherre 1774. Gehejmeråd 1781. – Hv. R. 1781. □ Mal. Tegnet min. (Fr.borg).

F. K.: Levnets-beskrivelse, tilligemed nogle derudi indrykkede, og skibsbygnings-videnskabens vedk. anmærkn., 1793. – P. Hennings i Pers. hist. t. 8.r.VI, 1927 161–68 (om slægten). Fr. Schiern i Hist. t. 4.r.II, 1870–72 829. Chr. G. Middelboe i Tidsskr. for søvæsen LXXXII, 1911 341–58. Hans Chr. Bjerg og J. Erichsen: Danske orlogsskibe I, 1980 40–45.

Hans Chr. Bjerg

Krabbe, Gregers, 1594–1655, til Torstedlund (Hornum hrd.), statholder i Norge. * 12.1.1594 på Vesløgård, † 20.12.1655 på Akershus, begr. i Årestrup k. F: Niels K. til Vesløgård og Torstedlund (–1597–) og Vibeke Ulfstand (1559–1611). ~ 1° 12.9.1630 i Odense med Helvig Rud, * 11.10.1613 på Hindsgavl, † natten mellem 23. og 24.11.1638, begr. i Odense, d. af Corfitz R. til Enggård (1573–1630) og Birgitte Olufsdatter Rosensparre (1586–1645). ~ 2° 1.2.1646 i Viborg med Dorte Daa, * 14.7.1617 i Trondhjem, † 28.5.1675, begr. i Årestrup k., d. af rigsadmiral

Krabbe, Gregers

Claus *D. (1579–1641) og Ingeborg Valdemarsdatter Parsberg (1592–1641).

Hjemkommet fra en niårig udenlandsfærd (immatrikuleret 1608 i Giessen, 1610 i Leipzig og Jena, 1611 og 1613 stambogsindført i Strasbourg, s.å. immatrikuleret i Orléans og 1615 i Padua) blev K. 1617 sekretær i kancelliet. 1622 forlænedes han med et kannikedomme i Lund, 1623 ombyttet med et i Viborg, 1623 med Pandumgård (til 1640), 1627 med Hindsgavl (til 1639), 1639 med Riberhus (til 1651). 1623–25 fungerede han som øverste sekretær. Efteråret 1625 sendtes han til Bremen, fulgte 1626 Christian IV i den tyske krig og ledsagede 1628 hertug *Frederik i begyndelsen af hans udenlandsrejse. Sept. 1638–febr. 1639 og fra dec. 1639 var han krigskommissær ved de til hertugdømmerne sendte unionstroppe. Maj 1640 optoges han i rådet i hvilket han talte for udsoning med generalstaterne og Hamburg (sml. bl.a. hans indlæg af dec. 1641). Aug.-dec. 1640 fulgte han Corfitz *Ulfeldt på hans ambassade til England, 1641–42 grev *Valdemar Christian på hans første rejse til Rusland. Juli 1643 forhandlede han i Kolding med gottorpske deputerede om forlængelse af unionen. Aug. s.å. sendtes han med Just *Høg (1584–1646) til fredskongressen i Osnabrück, men måtte på grund af det svenske fredsbrud allerede jan. 1644 vende hjem. Aug. s.å. forhandlede han med de nederlandske gesandter i Kbh., sept. blev han landkommissær i Jylland. Efter Hannibal *Sehesteds fald blev han efter rådets indstilling juli 1651 hans eftermand som statholder i Norge og lensmand på Akershus. Samtidig blev statholderens myndighed stærkt beklippet, og K. formåede ikke at sætte sig store spor i sit nye embede. K. blev med tiden en meget velhavende mand. 1652 takseredes hans gods til 1708 tdr. hartkorn, men ved skiftet efter hans død 1656 kun 561 tdr. Nedgangen i hartkorn afspejler dog på ingen måde økonomisk deroute. Derimod har K. tilsyneladende med succes omlagt sine forretninger, således at hovedvægten nu lå på kapitaludlån mens landbrugsdriften spillede en forholdsvis mindre rolle. Oplysende i denne henseende er skiftet efter K. 1656 hvoraf det fremgår at han havde udestående fordringer på ikke mindre end 57820 rdr. hvoraf 47061 var placeret hos standsfæller. Dertil kom at han ved sin død lå inde med en beholdning i rede penge på ikke mindre end 40300 rdr., sikkert hans „varelager“. Alt i alt gav boet et overskud på 142928 rdr., en i virkeligheden formidabel sum. Af hovedgårde ejede K. bl.a. Fuglsang (Musse hrd.), Enggård (nu Gyldensteen, Skovby hrd.), Thorstedlund (Hornum hrd.) og Sønderlund (sst.). – Sønnen Niels K., * 2.12.1651, † 13.2.1708, blev hofjunker

1667 og kammerjunker 1670, en funktion han beholdt efter at være blevet major 1677 og oberstløjtnant 1682. 1699 blev han generalmajor og chef for garden. Han ejede Hverringe på Fyn. Hv.R. 1701. – □Afbildet på mal. Rud'ernes dans, formentlig af Rømmert Petersen ca. 1630 (Fr.borg). Mal. (Egeskov; Fr.borg), efter dette ligprædikenstik af H. A. Greys, stik af I. V. Schley, 1746 og træsnit 1891. Mal. formentlig forestillende K. (Ribe rådhus). – Kisteplade (Årestrup k.). Et epitafium (sst.) eksisterer ikke mere.

Kilder. Danske mag. 3.r.IV, 1854 4 18 121 123 224f 227 288f. Aktstykker og oplys. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Kr. IVs tid, udg. Kr. Erslev I–III, 1883–90. Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen IV, 1917. Kancelliets brevøger 1627–45, 1929–68. Aktstykker og oplys. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Fr. III.s tid, udg. C. Rise Hansen I–II, 1959–75.

Lit. H. Stockfleth: Ligprædiken over G. K., 1656. C. F. Bricka i Danske mag. 4.r.V, 1884 7f. O. A. Johnsen: De norske stænder, Kria. 1906 271–83. Kristianias hist. II, ved Edv. Bull, Kria. 1927. P. Kr. Iversen i Sønderjydske årbøger, 1943 50–110 fl.st. C. O. Bøggild-Andersen: Hannibal Sehested I, 1946.

Steffen Heiberg (C. O. Bøggild-Andersen)

Krabbe, Harald, 1831–1917, anatom, zoolog. * 13.3.1831 i Kbh. (Garn.), † 25.4.1917 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: kaptajn, senere general-løjtnant Oluf *K. (1789–1864) og Charlotte Schlotfeldt (1807–88). ~ 21.7.1871 i Reykjavik med Kristin Jónsdóttir Guðmundsson, * 25.5.1841 i Kirkjubær, Island, † 14.8.1910 i Kbh., d. af landsretsprokurator, redaktør Jón G. (1807–75) og Holmfriður Thorvaldsdóttir (1812–76). – Far til Jón *K., Knud H. *K., Oluf H. *K. og Th. *K.

K. blev student fra Metropolitanskolen, fik lægeeksamen 1855, blev dr. med. 1857 (fosforsyremængden i urinen). K. havde stor interesse for naturhistoriske studier og var gennem Naturhistorisk forenings møder blevet stærkt påvirket af Japetus *Steenstrup og D. F. *Eschricht og havde fået levende interesse for komparativ anatomi og zoologi, og det blev på disse områder han kom til at yde den indsats der gjorde hans navn europæisk kendt. Han foretog 1857–58 en større udenlandsrejse på hvilken han stiftede bekendtskab med adskillige førende tyske zoologer og anatomer (Johs. Müller, R. Virchow, E. Haeckel, W. Focke) med hvilke han livet igennem bevarede et nært venskabsforhold. Efter hjemkomsten blev han assistent hos veterinær- og landbohøjskolen lærer i anatomi H. C. B. Bendz.

K. blev 1863 sendt til Island af regeringen for at udfinde ekinokoksygens årsagsforhold, en rejse der fik afgørende betydning for ham idet han derved bragtes ind på det forskningsområde, indvoldsormene, inden for hvilket hans væsent-

lige indsats ligger. Det lykkedes ham ikke alene at udrede ekinokoksygens årsagsforhold, men tillige at fremsætte praktiske forslag til dens bekæmpelse hvilket har bevirket at denne sygdom siden da er trængt stærkt tilbage på Island. En meget interessant dagbog fra denne rejse til Island er opbevaret og findes i dag i privat eje (hos familien). Resultatet af Islandsrejsen samt af andre helmintologiske undersøgelser er nedlagt i det store arbejde *Helminthologiske Undersøgelser i Danmark og paa Island* (Vidensk. selsk. skr., 1865). Senere blev det navnlig fuglenes bændelorme som blev hans hovedarbejdsfelt idet han herom har skrevet to store arbejder: *Bidrag til Kundskab om Fuglenes Bændelorme og Nye Bidrag til Kundskab om Fuglenes Bændelorme* (Vidensk. selsk. skr. 1869 og 1882). Han blev på dette felt betragtet som en international kapacitet; han har bestemt et ret omfattende parasitologisk materiale fra Turkmenistan (indsamlet af A. P. Fedčenko), beretningen er oversat til russisk og udgivet i St. Petersburg (Leningrad) 1879. Foruden disse større arbejder har han skrevet en række mindre, bl.a. om sælernes og tandhvalernes spolorme, husdyrenes indvoldsorme m.fl. Også om trikiner og om menneskets bændelorme har han skrevet. 1866 og 1869 holdt han forelæsninger på universitetet om indvoldsorme. 1880 blev han Bendz' efterfølger som lærer, fra 1892 professor i anatomi (indtil 1893 tillige i fysiologi). De mange års ventetid blev yderligere en tung tid fordi K. fik et svækket syn og efterhånden blev han næsten blind i det centrale synsfelt, og 1902 måtte han derfor trække sig tilbage fra professoratet. Som anatom var K. en absolut modsætning til sin forgænger, den meget levende, impulsive Bendz; hans forelæsninger var tørre, men havde deres styrke i den overskuelige, knappe, klare form; dette prægede også K.s anatomiske lærebøger, *Erindringsord til Forelæsninger over Hestens Anatomi*, 1885, *Tillæg, indeholdende Afvigelser hos de andre Husdyr*, 1889, *Huspattedyrenes, særlig Hestens, Bygning og Liv (Anatomi og Fysiologi) kort fremstillet*, 1892. Simon *Paulli har karakteriseret K.s anatomi-kompendium som et mesterstykke, men denne koncentrerede gengivelse af stoffet er unægtelig tør i fremstillingen og kræver intensivt arbejde ved læsningen. 1893 udskiltes fysiologien fra anatomen idet det viste sig at det store dobbeltfag efterhånden var blevet for omfattende til at bestrides alene af anatomilæreren. Et andet fremstikrid af betydning var at K., der hos Adolph *Hannover havde lært brugen af mikroskopet at kende, 1883 indførte et mikroskopikursus med eksamensprøve. Af K.s mindre anatomiske arbejder skal nævnes *Knæskalleddet og deis For-*

hold under Knæleddets Bevægelser, 1886 og *Bemærkninger om Tyggeredskabernes og Tyggebevægelsernes mekaniske Forhold*, 1892. K. var en dygtig præparator; fra hans tid er bevaret smukke oprejsede tandpræparater og torrede blodkar-injektionsstykker.

Han var censor i anatomi ved medicinsk eksamen ved universitetet 1871–1909 og holdt 1873–1900 forelæsninger over hestens anatomi på kunstakademiet hvor han indførte dyreanatomen, 1875–1907 over samme emne ved ride- og beslagsskolen. Som naturforsker var K. helt af den fôrdarwinske skole, præget i første linje af Steenstrup og Eschricht, som anatom tillige af Adolph Hannover; han er en af de sidste repræsentanter for de som medicinere uddannede zoologer. K.s veterinærvidenskabelige produktion var spredt i emnevalget, hvad følgende afhandlinger viser: *Miltbrand og Kvægest*, 1865, *Forbruget af Hestekjød i Kjøbenhavn, sammenlignet med Berlin, Wien og Paris*, 1871, *Bradsoten hos Faarene i Island og paa Færoerne*, 1872, *Miltbrandefysiemets Forekomster i Danmark*, 1881; særlig bør dog de fortjenstfulde arbejder over *Varmemaalning hos Husdyrene*, 1871 nævnes; K. bestemte husdyrenes normaltemperatur hvilket gav anledning til almindelig klinisk temperaturmåling ved husdyrsygdomme. 1871 blev K. medredaktør af Tidsskrift for Veterinærer, 1877–94 eneredaktør. 1881–1912 var han medlem af det veterinære sundhedsråd. K. har også udarbejdet biografier af lærere ved veterinærskolen/Landbohøjskolen og veterinærer (udg. 1883). Han var efor for landbohøjskolens bibliotek 1880–90. Medlem af Videnskabernes selskab 1876. K. var af karakter stille, tilbageholdende, fâmælt, en saglig, pligtopyldende mand der i sin videnskab var grundigt iagttagende og omhyggeligt beskrivende; al fantasieren lå ham ljernt. – Æresmedlem eller korresponderende medlem af flere tyske og engelske veterinære og naturvidenskabelige selskaber. – R. 1883. DM. 1894. K². 1907. □Mal. af Marie D. Krabbe, 1890. Åsbildet på P. S. Krøyers mal. af møde i Videnskabernes selskab, 1897 (Vidensk. selskab). Foto (Kgl. bibl.; Danm.s vet. bibl.).

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1857 97f. Chr. Engelsen: Breve til H. K. og B. Bang, 1974. Carl Mæhl: Breve til H. K., 1975. – C. C. A. Gosch: Udsigt over Danm.s zool. lit. II, 2, 1875 446; III, 1878 506 (bibliografi). St. Friis i Den kgl. veterinær- og landbohøjskole 1858–1908, 1908 287–90. B. Bang i Oversigt over vidensk. selsk.s forhandl. 1917 82–89. Samme i Medlemsbl. for den da. dyrlægeforen. VI, 1923 14 93–99. Hj. Ditlevsen i Vidensk. medd. fra da. naturhist. foren. LXIX, 1918 V–IX (m. bibliografi). S. Paulli i Månedsskr. for dyrlæger XXIX, 1917–18 65–68. – Breve i Danm.s veterinær- og jordbrugsbibl.

I. Katić

Krabbe, Henning

Krabbe, Henning, se Krabbe, Jón.

Krabbe, Iver, † 1561, til Krabbesholm, rigsråd. † 27.4.1561, begr. i Åsted k. F: Glob K. († 1543) og Inger Fasti. ~ Magdalene Banner, † 5.3.1597, d. af Erik Eriksen *B. (ca. 1484–1554) og Mette Rosenkrantz († 1533).

K. nævnes tidligst 1532 da der klagedes over en jagt som han og Hans v. der Wisch havde afholdt på øen Fur, og hvorved det var gået hårdt ud over bøndernes korn og kreaturer. 1534 blev han i slaget ved Svendstrup taget til fange af de oprørske bønder, men fik sin frihed igen ved Ålborgs indtagelse. Snart efter finder man ham blandt de mest betroede lensmænd; 1536 fik han Kbh.s slot, et par år efter Krogen; 1544 ombyttede han dette slot med Koldinghus som han beholdt til 1555. Desuden havde han fra 1538 til ca. 1550 Borreby på Sjælland; 1550 fik han Skivehus og 1560 Horns herred i Jylland i pant, og disse panter beholdt han til sin død. Senest 1555 fik han sæde i rigsrådet. Ved sit giftermål erhvervede han Bagesvogn i Vendsyssel og Skovshoved ved Skive; sidstnævnte gård omdøbte han til Krabbesholm og opførte her den endnu bevarede hovedbygning. Desuden ejede han slægtsgården Østergård. Han roses af J. Bugenhagen for sin reformatoriske iver der dog ikke synes uden sammenhæng med hans lyst til at erhverve Viborg domkapitels bøndergods på Fur. Hans død antoges forårsaget ved trolddom. □ Relief på ligsten 1558 (Åsted k.).

Kancelliets brevbøger 1551–65, 1885–95. – Chr. Munck Rømer i Vendsysselske årbøger V, 1923–24 27–30. Otto L. Sørensen i Jul i Skive, 1936 19–22.

*Henry Bruun**

Krabbe, Iver, 1602–66, til Jordbjerg (Jordberga), statholder i Norge. * 22.3.1602 på Øvedskloster, † 30.10.1666 på Gunderslevholm, begr. i Gunderslev k. F: Tage K. til Jordbjerg (1553–1612) og Sophie Friis (1576–1611). ~ 25.8.1628 på Kbh.s slot med Karen Marsvin til Vemmetofte, * 30.4.1610 på Dybæk, † 16.9.1680, begr. i Gunderslev k., d. af Otte M. til Dybæk (1573–1647) og Mette Pedersdatter Brahe (1579–1641). – Far til Jørgen *K. Bror til Niels *K.

K. gik 1610–11 i skole i Sorø. Senere studerede han i udlandet (1618 Leipzig, 1621 Strasbourg, 1621–22 Genève, 1625 Padua), blev 1628 hofjunker og ritmester, men forlod efter sit bryllup s.å. hofjunkerstillingen og forlenedes 1629 med Lahlom, som han 1636 ombyttede med Varberg. 1636 var han chef for de til hertugdømmerne sendte unionstropper; 1641 fik han ordre til at inspicere Bohus fæstning. Under Torstensonfejden lykkedes det ham ikke at forene sig med

Hannibal *Sehesteds tropper ved Bohus, men han havde (april 1645) en heldig træfning med de svenske ved Kungsbacka. Iøvrigt arbejdede han ihærdigt på at sikre Varberg fæstning med våben og proviant. Han arbejdede her sammen med borgerlige matadorer som Henrik *Müller og Arent *Berntsen. For sine personlige udlæg oparbejdede han et tilgodehavende på 18855 rdr. hos kronen, som dækkedes gennem jordegodsudlæg. Efter Brömsebrofreden og Hallands pantsættelse måtte han overgive Varberg til Sverige, hvad han gjorde højest ugerne (sept. 1645). Han bestræbte sig på at redde så meget som muligt af den tilførte krigsmunition og proviant og i det hele taget på at ribbe fæstningen for alt der kunne være svenskerne til nytte. Bl.a. tog han Varberg lens arkiv med til København. Dette arkiv er i dag det bedst bevarede danske lensarkiv. Han fik 1646 til erstatning Bohus len, men vedblev at give udtryk for et kraftigt had til svenskerne som også 1644 havde afbrændt hans gård Jordbjerg (Vemmenhøgs hrd.), så han måtte opføre en ny hoved- og ladebygning. Han var blandt de ivrigste for revançekrigen, blev jan. 1657 generalmajor over det søndenfjeldske Norge og kaldtes april s.å. til forhandling med kongen i Kbh. Under krigen 1657–58 måtte han dog, af mangel på proviant og understøttelse fra Skåne og Akershus, indskrænke sig til mindre grænseoperationer; jan. 1658 tabte han Uddevalla skanse, tog den kort efter igen men måtte ved freden 1658 se hele Bohus len gå tabt sammen med Skåne hvis førende personlighed han ved sin godsrigdom og sine slægtsforbindelser var. Han valgte nu at indtage en holdning der ikke kompromitterede ham for stærkt til nogen af siderne. Karl Gustaf var ivrig for at vinde ham; han fik lov til at sidde uantastet på sit gods og holdt sig til gengæld fra sammensværgelser og snaphanebevægelser. Men han undgik at binde sig til den svenske konge ved ed og revers og forstod at føre forhandlingerne om overgang til svensk tjeneste henholdende. Da freden i Kbh. 1660 var sluttet og det store stændermøde samledes foreslog rigsrådet ham i sept. til en af de ledige rådspladser, men Frederik III var ikke til sinds at følge dets indstilling. Under mødets forhandlinger holdt han som en af adelens ordførere på de adelige privilegier, men underskrev dog erklæringen om håndfæstningens kassation og bar blodfanen ved arvehyldningen 18.10. Juli 1661 tilbød han imidlertid ved en mellemmand den svenske resident Duwall at træde i svensk tjeneste. Frederik III stræbte dog nu at knytte ham til sig. Han fik sæde i statskollegiet og den store lovkommission og udnævntes sept. 1661 til Niels *Trolles efterfølger som Norges statholder.

I denne stilling blev han, uvist med hvor megen grund, ilde lidt af den norske befolkning, og han havde fjender i Kbh. – selv nævner han general-fiskal Søren *Kornerup, andre Christoffer *Gabel – som arbejdede mod ham; endelig kom han i kompetencestrid med den kommanderende general i Norge Claus *Ahlefeldt. Jan. 1664 måtte han overgive statholderposten til Ulrik Frederik *Gyldenløve. – Foruden Jordberg ejede K. i Skåne Krogholm (Herrestads hrd.) og Marsvinsholm (Ljunits hrd.), som han begge fik med sin hustru. På Sjælland havde han fra 1649 Gunderslevholm (Ø. Flakkebjerg hrd.); af Vemmetofte arvede han halvdelen 1662 og købte resten 1663. □Mal. (Fr.borg), efter dette kopi 1865. Mal. af Abr. Wuchters, 1665 (Fr.borg), mindre, lidt ændret gentagelse (sst.). Afbildet på Heinrich Hansens mal. 1880 af arvehyldningen 1660 (Fr.borg).

Saml. til Danm.s hist., udg. P. W. Becker I–II, 1847–57. Kancelliets brevbøger 1627–45, 1929–68. Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Fr. IIIs tid, udg. C. Rise Hansen I–II, 1959–75. – A. Cronholm: Skånes politiska hist. II, Lund 1851 34f. Chr. H. Brasch: Vemmetoftes hist. I, 1859 177–82. P. v. Möller: Bidrag till Hallands hist. I, Lund 1874 285–88. Kn. Fabricius: Skånes overgang fra Danm. til Sverige I–II, 1906 (reproddg. 1972). Carl Christiansen: Bidrag til da. statsholdn.s hist. I, 1908 162f. C. O. Bøggild-Andersen: Statsomvæltningen i 1660, 1936. Samme: Hannibal Sehested I–II, 1946–70. A. O. Johnsen: Krabbekrigen og gjenerobringen av Jämtland, Oslo 1967 = Carl X Gustav-studier II. Thelma Jexlev i Ale, Lund 1971 nr. 2 15–28.

Steffen Heiberg (C. O. Bøggild-Andersen)

Krabbe, Jón Haraldsen, 1874–1964, kommitteret. * 5.1.1874 på Frbg., † 20.10.1964 i Kbh., bisat Bispbjerg. F: professor, dr. med. Harald *K. (1831–1917) og Kristin Jónsdóttir Guðmundsson (1841–1910). ~ 10.5.1899 i Kbh. (Helligk.) med Margrethe Casse, * 27.10.1876 i Kbh. (Frue), † 26.11.1970 på Lukasstiftelsen, Hellerup, d. af overretsprokurator Peter Frederik Engelbreth C. (1837–1920) og Christine Bothilde Petrea Winding (1846–1917). – Bror til Knud H. *K., Oluf H. *K. og Th. *K.

K. blev student 1891 fra Metropolitanskolen. Gennem sine forældre, særlig sin islandske mor, følte han sig stærkt knyttet til Island, og straks efter at have afsluttet sine studier med både juridisk og statsvidenskabelig eksamen 1896 og 1898 blev han ansat som assistent i det dengang under det danske justitsministerium sorterende islandske kontor. Da Island fik sin egen minister i Reykjavik 1904, blev kontoret konstitueret selvstændigt som den islandske ministers kontor i Kbh., og dets bestyrer blev K. 1909. Siden 1904 havde det vanskelige arbejde med at etablere den nye tilstand, holde de danske ministre i kon-

takt med den islandske og samtidig bidrage til styrkelse af dennes stilling i Island påhvilet K. Vanskelighederne forøgedes meget ved at den store dansk-islandske kommission af 1907–08 der skulle have tilvejebragt en endelig ordning af forholdet mellem Danmark og Island så aldeles mislykkedes at den kun bidrog til at give Islands selvstændighedskrav en mere aggressiv tone. Verdenskrigen 1914–18 rejste en mængde næsten uovervindelige vanskeligheder. Island nød godt af Danmarks neutralitet, men det gjaldt om at bevare vareudvekslingen og den faktiske forbindelse med de to lande og om i det hele at opretholde Islands forsyning med nødvendige varer. I disse år vandt K. ved sin besindighed, sin forhandlingsduelighed og fremragende arbejdsdygtighed en så stor tillid både i Danmark og Island at nyordningen 1918 kun yderligere styrkede hans indflydelse. Den stilling som kommitteret i islandske sager i det danske udenrigsministerium som forbundsloven af 1918 oprettede overdroges ganske selvfølgelig til ham. Da Island 1920 oprettede et gesandtskab i Kbh. overtog K. heri stillingen som legationsekretær og da gesandtposten 1924–26 var ubesat fungerede han endogså som Islands chargé d'affaires. Hans største indsats i udformningen af den nye islandske stat var måske hans bestemte hævde af de for størstedelen fra Norge til Island overførte fiskerilove hvorved fiskeriet ved Islands kyst blev gjort til et nationalt erhverv, forbeholdt islændingene selv og dem alene på Islands søterritorium.

I det nordiske juridiske samarbejde repræsenterede K. Island i de skandinaviske familieretskommissioner 1929–34 og i andre mindre sager. – K. var 1903 blevet dansk overretssagfører og var *A/S Investors* stifter og dygtige leder. Ved sin autoritet der hvilede på den gennem mange vanskelige arbejdsår erhvervede sikre indsigt i de sager han havde med at gøre og ved den store tillid han nød både i Danmark og Island, lykkedes det ham at overvinde de betænkeligheder og vanskeligheder som denne forening hos én mand af så forskellige virksomheder nu og da måtte fremkalde. Men ved krigsudbruddet 1939 var K. klar over at der ville blive lagt endnu flere arbejdsbyrder på ham. Han deponerede derfor sin sagførerbestilling og lagde hovedparten af sit private arbejde til side. Efter Tysklands okkupation 9. april 1940 bad han sig fritaget for sin stilling i det danske udenrigsministerium, og da Islands gesandt i Kbh. Sveinn Björnsson få dage efter blev kaldt hjem overtog K. efter anmodning fra Islands regering ledelsen af gesandtskabet som han bestred indtil aug. 1945 da en ny islandsk gesandt ankom til Kbh. Krigsårene lagde

Krabbe, Jón

en stor arbejdsbyrde på ham med hjælp til islændinge, bl.a. studerende, i Danmark, varetagelse af islandske interesser, orientering til Reykjavik og forhandlinger i forbindelse med Islands beslutning om at opsigde personalunionen med Danmark fra 1943 sådan som der var adgang til i forbundsloven af 1918. Det drejede sig ikke blot om meddelelser og drøftelser med danske myndigheder, men også om så godt det var muligt under tysk censur at orientere danskerne om baggrunden for Islands beslutning på et tidspunkt da direkte forhandlinger mellem Island og Danmark ikke var mulige. K. havde passeret pensionsalderen da den nye islandske gesandt kom til Kbh. 1945, men fortsatte – nu under roligere forhold – sit medarbejde i gesandtskabet til 1953. Han havde da gennem 55 års arbejde i Islands tjeneste oplevet fire vidt forskellige epoker i Islands historie: rent dansk styre til 1903, hjemmestyre til 1918, eget statsstyre i forbund med Danmark til 1944 og derefter det rene statsstyre som nordisk stat. Og han havde gjort islændinge og danske meget store tjenester. – En søn **Henning K.**, * 20.7.1906, † 12.1.1980, blev student 1925, cand. mag. i engelsk og fransk 1933 og dr. phil. 1953 på afhandlingen *Shelleys poesi*. Efter at have været lærer ved Øregårds gymnasium 1936–39 søgte han til London hvor han under den tyske besættelse virkede som speaker og kommentator ved BBC. 1966–74 var han professor i engelsk sprog og litteratur ved Odense univ. Om krigsårene i England udgav han 1945 *Stemmer fra England*. – R. 1912. DM. 1921. K². 1926. K¹. 1936. S.K. 1954. □ Relief af Richard Jónsson, 1924. Buste af Sigurjón Ólafsson, 1934 (bl.a. tilh. den islandske stat). Foto.

J. K.: Erindr. fra en lang embedsvirksomhed, 1959 (islandsk udg. m. titlen: Frá Hafnarstjörn til lýðveldis, Reykjavík s.å.). – Stamtbl. over den på Damsgaard hjemmehørende da. adelslægt Krabbe, ved H. Krabbe og A. Thiset, 1901. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Helge Larsen (Erik Arup)

Krabbe, Jørgen, friherre, 1633–78, til Krogholm (nu Krageholm). * 21.8.1633 på Laholm, henrettet 16.1.1678 i Malmö, begr. i Tosterup. F: statholder i Norge Iver *K. (1602–66) og Karen Marsvin (1610–80). ~ 25.8.1661 Malmö med Jytte Thott til Tosterup, * 1644, † 1707, begr. i Tosterup, d. af rigsråd Otte *T. til Näs og Eriks-holm (1607–56) og Dorte Holgersdatter Rosenkrantz (1613–tidligst 66).

Efter sin „grande tour“ (1652–53 var han i Strasbourg, 1653 immatrikuleredes han i Orléans, 1655 i Padua, hvor han endnu var 1656) blev K. sekretær i Danske kancelli. Han gjorde tjeneste i

Kbh. under belejringen 1658–60, men underkrev, modsat faderen og broderen Tage, ikke erklæringen af 16.10.1660 om håndfæstningens kassation, bortskiftede kort efter sine ejdomme vest for Sundet og aflagde jan.1661 troskabsed til den svenske konge. Juni 1664 introduceredes han på Riddarhuset og fik jan.1676 friherre-rang. Da faderen 1666 skiftede sit gods mellem børnene fik K. ved lodtrækning Krogholm gods (Herrestads h.); efter svigermoderen fik han Tosterup (Ingelstads h.); hertil føjede han bl.a. Ingelstrup (sst.) og Baldringegård (Herrestads h.). Som en af den skånske adels rigeste mænd kunne han 1670 oprette et hospital i Glimminge sogn. Han lånte også den svenske krone store beløb og fik til gengæld løfte om at blive landsdommer eller vicepræsident i Göta hovrätt. På rigsdagen 1668 repræsenterede han sammen med Knud Thott den skånske adel og lagde ved denne lejlighed sit svenske sindelag for dagen. Efter udbruddet af den skånske krig brød den skånske adels spirende misnøje med det svenske styre og styrkede dansknationale sympatier frem. K. stod som sin stands førstemand, men hans holdning var vaklende og usikker. Flere gange besøgte han Christian Vs lejr, men da Karl XI sept.1677 ville føre ham og hans standsfæller til Skånes grænse forsikrede han i Malmö svenskekongen om sin troskab. Svenske officerer, løsladte af dansk fangenskab, beskyldte ham imidlertid for at have understøttet snaphanevirksomhed. På et meget løst bevismateriale dømtes han fra liv og gods hvorpå Karl XI stadfæstede dommen og lod den udføre. Endnu på retterstedet vedblev K. at hævde sin uskyldighed; ellers gjaldt hans tanker mest hustruen med hvem det formentes ham at tage afsked.

Den introducerade svenska adelns ättartavlor, udg. G. Elgenstierna IV, Sth. 1928 263f. Deduction mod hr. J. K., Malmö 1678. Aletophilus: Sandfærdig replique imod den falske Deduction, 1678. O. Wolff: Journal for politik, natur- og menneskekundskab, 1825 IV 97–140. A. Cronholm: Skånes politiska hist. II, Lund 1851 198–205. Martin Weibull i Saml. till Skånes hist., Lund 1870 43–67. Kn. Fabricius: Skånes övergang fra Danm. til Sverige II–III, 1906–52 (reproudg. 1972). – Papirer i Kgl. bibl.

*C. O. Bøggild-Andersen**

Krabbe, Knud Haraldsen, 1885–1961, læge. * 3.3.1885 på Frbg., † 8.5.1961 i Kbh., urne i urnehal, Bispebjerg kgd. F: professor, dr.med. Harald *K. (1831–1917) og Kristin Jónsdóttir Guðmundsson (1841–1910). ~ 9.10.1909 i Kbh. (b.v.) med cand.juris. Thora Agnete Hindenburg, * 19.2.1883 i Kbh. (Frue), † 2.7.1961 sst., d.

af højesteretsadvokat A. *H. (1832–1913) og Simonine P. Holm (1847–1921). – Bror til Jón *K., Oluf H. *K. og Th. *K.

K. blev student 1902 fra Metropolitanskolen og tog lægeeksamen 1909 hvorefter han straks kastede sig over studiet af sit speciale, nervesygdomme under ansættelse ved bl.a. poliklinikkens nerveafdeling, professor Viggo *Christiansens privatklinik, kommunehospitalet og Rigshospitalet. 1915 blev han dr.med. på afhandlingen *Historiske Undersøgelser over corpus pineale* og blev s.å. reservelæge på Almindelig hospital (til 1921); 1922–27 var han reservelæge ved kommunehospitalets afd. 6 og fra 1928 afdelingslæge ved neurol. afd. til han 1933 udnævntes til afdelingens overlæge. Desuden har han været censor ved embedslægeeksamen og konsulent ved Invalidforsikringsfonden 1922–27. Fra 1913 praktiserede han som en stærkt søgt nervelæge i Kbh. I en ung alder blev K. en førende skikkelse inden for dansk neurologi og viste sig som en lærd og anset forsker, der dels i hjemlige, dels i udenlandske videnskabelige tidsskrifter har offentliggjort en lang række arbejder over emner inden for den kliniske neurologi. Allerede 1916 blev K. internationalt kendt ved sin selvstændige beskrivelse af en særlig form for en degenerativ lidelse i hjernen i den tidlige barnealder, den såkaldte infantile type af diffus sclerose, der nu overalt betegnes som K.s sygdom. K. antog i sit arbejde, at en mangelfuld udvikling af hjernens hvide substans måtte anses for at være den svære lidelses grundlag, deraf bibetegnelsen Leucodystrofi. K.s egentlige arbejdsfelt blev, under påvirkning af faderen, centralnervesystemets anatomi. Disputatsen om epifysens embryologi og finstruktur hos mennesket videreførtes under stadige studieophold hos Ivar Bromann i Lund med en lang række arbejder om tilsvarende undersøgelser på pattedyr (1919, 1921, 1929 og 1932) og på krybdyr (1934–35) samt især studier af subkommisuralorganet, specielt en større afhandling om dets komparative anatomi indenfor pattedyrordenen (1925). K. nåede ved mikroskopiske undersøgelser af epitelet i det nævnte organ til den anskuelse, at det var et endokrint organ, en opfattelse, som nyeste undersøgelser synes at bekræfte. Viser de sig at stå ved magt, vil K.s navn blive knyttet til en opdagelse af stor, uforudset rækkevidde. – K. kombinerede stedse sine undersøgelser med studier af den embryonale udvikling, koncentreret omkring hjernens formdannelse hos krybdyr, fugle og pattedyr. I de senere år publicerede han en række statelige, prægtigt illustrerede værker herom, alle udgået fra Institutet i Lund. Samtlige udforskninger giver væsentlige bidrag til forståelse af de åbenbart homologe

forhold mellem nervestrukturerne i hjernetaget hos forskellige dyrearter.

Også som lærer har K. øvet betydelig indflydelse, dels som en stærkt besøgt privatdocent (siden 1915 og helt frem til 1930'erne), dels ved sine lærebøger. Den mest kendte er de propædeutiske *Forelæsninger over Nervesygdomme*, der fra 1927 udkom i ikke mindre end syv udgaver, i 1929 i spansk oversættelse. Tidligere havde K. fået overdraget at skrive det udmærkede afsnit om *De endokrine Kirtlers Sygdomme* i Nord. Lærebog i intern Medicin (1917). Endnu et større oversigtsværk fremkom fra K.s hånd 1947: *Nervelidelser og Vækstforstyrrelser i Barndommen*.

K. har været redaktør af Acta psychiat. et neurol. siden dets grundlæggelse 1926 og desuden beklædt en række faglige tillidshverv samt været korresponderende medlem af en lang række udenlandske selskaber. Han udnævntes til æresdoktor i medicin ved Lunds universitet i 1949, ved universitetet i Stockholm (Uppsala) i 1952. På sin 70-årsdag fik K. overrakt et festskrift (heri en liste over hans medicinske arbejder), og i 1957 modtog han Videnskabernes Selskabs prismedaille i guld.

K. er en af de ganske få danske læger, der har helliget sig grundforskningen af nervesystemet. De blivende resultater heraf har givet K.s navn internationalt ry, hvad hans uhyre privatbibliotek vidnede om. Hans friske virke som praktisk kliniker var ved siden heraf en opmuntrende kilde til nye iagttagelser (se *Livserindringer*, 1956), men hans hjerte hang ved forskningen. Som personlighed var K. en mærkelig blanding af aristokratisk englænder-type fra Gladstones tid af positivistisk observans og begejstret tilhænger af de moderne tekniske fremskridt („... en lykke at have levet i en tid, hvor man på et døgn kan nå fra København til Sydamerika ...“ *Erindr.*). Et indblik i hans private tankegang får man gennem et lille skrift fra de senere år, *Drift og Moral*, et essay, udført con amore, hvori forsøges en biologisk tydning af etiken. En forstående skildring af *Knud Pontoppidan* (foredrag i Medicinsk Selskab, 1956, udg. i Bibl. f. Læger s.å.) giver et billede af K. fra en anden side. □Mal. af Kristian Jónsson 1903 og 1913. Tegn. af A. Tørsleff, 1913. Relief af Rikarður Jónsson, 1931. Pasteller af Tørsleff og af E. Saltoft, begge 1937. Buste af G. Eickhoff, 1944 (kommunehosp. neur. afd.). Mal. af Daniel Hvidt, 1953. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1915 80–82. K. H. H.: *Livserindringer*, 1956. – K. G. Wingstrand i Vidensk. medd. fra da. naturhist. foren. i Kbh. CXXIV, 1962 V–VIII. Walter Russell Brain: *Diseases of the nervous system*, 8.udg. Oxford 1977. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

Ib Ostenfeld

Krabbe, Niels

Krabbe, Niels, 1603–63, til Skällinge og Bæltebjerg (Bälteberga), land- og generalkrigskommissær. * 4.11.1603 på Övedskloster, † 16.4.1663 på Bälteberga, begr. i Helsingborg. F: Tage K. til Jordbjerg (1553–1612) og Sophie Friis (1576–1611). ~ 1° 4.10.1635 i Odense med Lisbet Rud, * 24.1.1608 på Hindsgavl, † 30.8.1649, begr. i Kbh., d. af Corfitz R. (1573–1630) og Birgitte Rosensparre (1586–1645). ~ 2° 27.6.1652 i Odense med Mette Bille, * 1630, † 27.9.1657, d. af rigsmarsk Anders *B. til Damsbo (1600–57) og Sophie Jacobsdatter Rosenkrantz († 1667). ~ 3° 14.9.1660 i Kbh. med Mette Rosenkrantz, * 22.12.1624 på Laholm, † 14.2.1683, begr. i Genarp (~ 1° 1642 med Niels Vind til Grundet, 1615–46, ~ 2° 1651 med Erik Bille til Løgismose, 1629–56), d. af Holger *R. til Glimminge (1586–1647) og Lene Gyldenstjerne (1588–1639). – Bror til Iver *K. (1602–66). K. gik i Viborg skole, var en tid i huset hos biskop J. *Brochmand, derpå i Sorø skole og på akademiet, rejste så i udlandet (1622 i Wittenberg, 1624 i Orléans, 1625 i Bourges, 1626 i Padua hvor han endnu 1627 var consiliarius for den germanske nation. Derefter rejste han til Rom). Han gjorde tjeneste i den spanske hær i Nederlandene, indtil Christian IV under kejserkrigen kaldte sine adelige undersåtter hjem. 1628–30 var han kammerjunker hos hertug *Ulrik (1611–33) hvem han 1629 fulgte til Nederlandene, 1630–35 overskænk. 1636–37 var han forlenet med Laholm, 1637–45 med Halmstad, 1646–48 med Kristianopol, 1648–58 med Sölvesborg. 1647 blev han landkommissær i Skåne. 1651 var han medlem af den kommission som i Norge undersøgte Hannibal *Sehesteds embedsførelse. Under krigen 1657 var han generalrigskommissær i de skånske provinser. Efter Roskildefreden tog han ophold i Kbh. under hvis belejring han deltog i troppernes mønstring og indkvarteringen. Sept. 1660 var han på den indstillingsliste til nye råder som Frederik III lod ligge. Han underskrev ikke erklæringen om håndfæstningens kassation 16.10. og følte sig efter statsomvæltningen, skønt han tidligere havde vægret sig ved som skånsk adelsmand at aflægge ed til den svenske konge, løst fra sine forpligtelser til Danmark. Jan. 1661 rejste han til Skåne for at aflægge eden. Han søgte senere gennem den svenske regerings mellemkomst at befri sine danske godser for nye byrder. – Han var ejer af Skällinge (N. Åsbo hrd.), Bälteberga (Luggude hrd.), Nakkebølle (Sallinge hrd.) og Randrup (Middelsom hrd.) og havde 1645–52 part i Sandholt (Sallinge hrd.). – Ridder 1648. □Mal. ca. 1654 (forhen Orebygård). Mal. (Ledreborg), i samme type ligprædikentstik af A. Haelwegh, 1665, og stik af

I. V. Schley, 1746.

Kancelliets brevbøger 1635–45, 1940–68. Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Fr. IIIs tid, udg. C. Rise Hansen I–II, 1959–75. – T. Tuesen: Ligprædiken over N. K., 1665. C. F. Bricka i Danske mag. 4.r.V, 1884 5f. Henry Petersen sst. 224. Kn. Fabricius: Skånes overgang fra Danm. til Sverige II, 1906 (reproudg. 1972) 15f 40 67.

C. O. Bøggild-Andersen *

Krabbe, Niels (1651–1708), se **Krabbe, Gregers**.

Krabbe, Ole, 1656–1728, godsejer. * 14.11.1656 på Damsgård i Vandfuld hrd., † 17.6.1728 på Bjerre, begr. i Thyregod k., senere flyttet til Åle k. F: Henrik K. til Damsgård og Eva Unger (1626–94, ~ 2° med Gjord Galt til Viumgård, 1622–84). ~ 1° 4.8.1686 i Blenstrup med Margrethe Svichtenberg, † ca. 1695, d. af rådmand i Viborg, assessor i kommercekollegiet Henrik Jørgensen S. til Visborggård (ca. 1617–86) og Mette Olufsdatter († 1703). ~ 2° 5.11.1697 med Ide Sophie Giedde, * 9.2.1675 på Bodø kongsgård i Nordlandene, † 10.4.1756 på Bjerre, begr. i Thyregod k., d. af amtmand, kancelliråd Knud G. til Hastrup († 1707, ~ 1° med Ide Sophie Ovesdatter Bielke, 1644–65) og Lene Cathrine Jørgensdatter Kaas (1653–1720).

K. der hørte til den lidet ansete slægt K. af Damsgård, var 1674 volontær i 2.jyske nationale rytterregiment, 1675 korporal, ca. 1676 kornet i 3.jyske nationale rytterregiment, blev ca. 1682 løjtnant, men fik – vistnok 1683 – afsked med ritmesters karakter og var nogle år senere (1688) forpagter på Hagsholm under Frisenborg. Sin fædrene gård havde han solgt 1681, men 1694 købte han den lille hovedgård Nandrup på Mors med ubetydeligt gods som han forøgede i årenes løb, og i den følgende tid erhvervede han syv andre herregårde i Jylland af hvilke han dog afhændede flere efter få års forløb, men Bjerre som han havde fået med sin 2. hustru, Hastrup, Nandrup og Skårupgård i Øster Lisbjerg hrd., der tilsammen var 13–1400 tdr. htk., besad han til sin død; de to sidstnævnte solgte hans enke få år efter, men Bjerre og Hastrup først 1754, Bjerre til en af sine sønner. – K. var en af sin tids godssamlere af større format, og hans efterslægt indtog herigennem en mere fremtrædende social stilling. Han benyttedes af regeringen i en række undersøgende og dømmende kommissioner og sad navnlig i årene 1717–23 sammen med amtmand Jens Jørgensen *Seerup i den betydningsfulde kommission ang. rytter- og relationsgodset i Jylland, i hvilken han synes at have udført et

stort og fortjenstfuldt arbejde, måske undertiden på en noget hårdhændet måde. I øvrigt voterede han i højesteret 1715–17 og var „inspektionsherre“ ved Hansted hospital. – Justitsråd 1703. Etatsråd 1714.

Danske mag. 6.r.V, 1930 358 362 366f. – A. Thiset i Pers.hist.t. III, 1882 71–79.

Claus Bjørn (S. Nygård)

Krabbe, Oluf (Ole), 1789–1864, officer. * 1.11.1789 i Gamst ved Kolding, † 30.3.1864 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: vagtmester i rytteriet, senere toldforvalter i Ærøskøbing og kaptajn i landeværnet Johan Henrik Bernhard Ludvig K. (1751–1809, ~2° 1808 med Caroline Antoinette Monrad, 1791–1819, ~2° 1816 med afsk. sekondløjtnant, krigsassessor, toldkontrolør i Egersund, senere i Husum Georg (Jürgen) Friederich Wiggers, 1789–1868, ~2° 1819 med Catharine Marie Henningsen, 1794–1866) og Anna Marie Marjenhoff (1751–1806). ~21.5. 1830 i Kbh. (Garn.) med Charlotte Schlotfeldt, * 15.3.1807 i Dorfgarten ved Kiel, † 7.12.1888 på Frbg., d. af kaptajn, senere major, toldforvalter i Åbenrå, justitsråd Rasmus Michael S. (1768–1825) og Anna Maria Dixen (1788–1852). – Far til Harald *K.

K. var bestemt til at blive civil embedsmand og var 1799–1807 elev i latinskolen i Rendsborg, men hans hu stod til soldaterlivet, og 1808 udnævntes han til fændrik uden anciennitet i infanteriet, indtrådte s.å. i militærinstituttet i Kbh., fik n.å. efter officerseksamen anciennitet, blev s.å. sekondløjtnant, 1813 premierløjtnant. 1814 rykkede han ud med 2., 1815 med 3. „auxiliærkorps“ og forblev til 1818 ved besættelseskorpsen i Frankrig. 1822 blev han stabskaptajn, 1829 virkelig kaptajn og kompagnichef, overværede s.å. de preussiske manøvrer i Schlesien, forbeholdtes 1837 majors anciennitet, blev 1842 major (ancienn. 1837), 1845 oberstløjtnant. Som bataljonschef i slaget ved Slesvig 1848 blev han såret og fanget. På F. *Læssøes forslag til krigsminister C. F. Hansen fik K. 1849, efter at have fået obersts karakter, kommandoen over 1. infanteribrigade som han førte fortræffeligt mod overlegne kræfter 6.4. ved Ullerup i Sundeved. 1850 hørte brigaden til divisionen Schleppegrell og kæmpede godt ved Vedelsvang 25.7. under slaget ved Isted. Hans hovedhæren herefter besatte Danevirkestillingen, blev K.s brigade fremskudt ret isoleret over Mysunde. 12.9., efter at K. havde haft tid til at indrette en kampstilling, angreb fjenden med stor overmagt. K. trak sig, med afdelingerne fast i sin hånd, tilbage til Mysunde, hvorefter han afviste angrebet, forfulgte fjenden

og tilføjede ham betydelige tab. 1852 blev K. generalmajor og fik kommandoen over infanteribrigaden i Holsten med garnison i Rendsborg og Kiel. 1860 fik han afsked da regeringen mente, at han ikke længere besad sådan dygtighed og politisk selvstændighed som de vanskelige forhold i hertugdømmerne krævede. Samtidig udnævntes han til generalløjtnant. Han forblev boende i Kiel, blandt hvis befolkning han befandt sig vel, men flyttede til Kbh. umiddelbart før krigen 1864. – K. var ikke en af de førere der ved iøjnefaldende beviser på mod og dristighed vinder de undergivne; han var en beskeden mand, tilbageholdende, noget mut; et pligtmenneske. Hans hårdførhed og fordringsløshed var almindelig kendt. – R. 1840. K. 1850. DM. 1856. □ Afbildet på litografi af hærens højestkommanderende, 1850, efter tegn. af S. Schack. Tegn. af N. Simonsen, 1850; på grundlag af denne mal. af V. Rosenstand, 1899 (Fr.borg), gengivet i træsnit af H. P. Hansen s.å. Afbildet på mal. af N. Simonsen, 1852, af slaget ved Mysunde 1850 (Fr.borg). Litografi 1853. Foto.

H. W. Harbou i Pers.hist.t. 3.r.II, 1893 237f. Danm.s adels årbog XLV, 1928 II 53. Militært t., 1865 243–47; Daniel Bruun sst. 1910 337–45 og 1911 237–39. Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstaben I–III, 1867–87. A. L. Hansen i Vort forsvar 15.10.1899. Vort land 13.5.1911. J. T. Ræder: Krigserindr., 1911. N. P. Jensen: Oberst Frederik Læssøe, 1912 124 133. General de Mezas krigsdagbøger, 1928. M. Vesterdal: Slaget ved Isted, 1978. – Papirer i Rigsark.

*Rockstroh**

Krabbe, Oluf Haraldsen, 1872–1951, jurist. * 19.5.1872 på Frbg., † 19.4.1951 på kommunehosp., Kbh., begr. på Frbg. (Solbjerg). F: professor, dr.med. Harald *K. (1831–1917) og Kristin Jönsdóttir Guðmundsson (1841–1910). ~2.10. 1900 i Kbh. (Frue) med Petrea Neergaard, * 20.12.1878 i Nykøbing F., † 14.1.1958 på Frbg., d. af rektor ved Nykøbing katedralskole Holger Christian Frederik N. (1830–1901) og Karen Jacobine From (1843–98). – Bror til Jón *K., Knud H. *K. og Th. *K.

K. blev student 1890 fra Metropolitanskolen og cand.jur. 1895. I et par år havde han fuldmægtigstillinger ved embeder uden for Kbh., og fra 1898 var han ansat i landbrugsministeriet indtil han 1911 blev dommer i Kbh.s kriminal- og politiret, fra 1919 Kbh.s byret. 1920 udnævntes han til dommer i østre landsret. Sideløbende med sin virksomhed som embedsmand og dommer havde K. forskellige hverv som medlem af administrative udvalg, bl.a. tiendekommissionen, fæstelovskommissionen og skovlovskommissionen. For hans senere virke fik det særlig betydning at han i årene 1917–23 var medlem af den straffe-

Krabbe, Oluf H.

lovskommission som med udgangspunkt i Carl Torps betænkning af 1917 tilvejebragte grundlaget for den nye straffelov af 1930. I 1925 udnævntes K. til professor i strafferet ved Kbh.s universitet efter Torp. K. havde ikke haft udpræget interesse for teoretiske studier, men havde dog skrevet en del juridiske afhandlinger, bl.a. om landboretlige emner der havde tilknytning til hans praktiske virksomhed. Hans erfaringer som dommer og som medlem af straffelovskommissionen gav ham imidlertid gode forudsætninger for at varetage faget strafferet ved universitetet. Med støtte i et af Carl Rasting udarbejdet manuskript udgav han *Borgerlig Straffelov af 15. April 1930*, en kommentar som blev til stor nytte for praktikere og i mange år var lærebog ved universitetet, 1931 (4. udg. 1947). I 1939 udgav han *Dansk Presseret*; han havde i årene 1924–26 været formand for det udvalg der forberedte en ny presselov. K.s litterære produktion består i øvrigt af tidsskriftafhandlinger og foredrag; nogle af dem samlede han i en bog med titlen *Betragtninger over Forbrydelser og Straf*, 1928 (2. udg. 1939). Han udgav desuden Carl Ussings afhandlinger og foredrag i bogen *Carl Ussing i Skrift og Tale*, 1935. K. gik af fra sin stilling som professor 1941. S.å. blev han udnævnt til æresdoktor ved Kbh.s univ. K. var blandt de jurister som kritiserede det i 1945 vedtagne straffelovstillsæg om forræderi og anden landsskadelig virksomhed, og han blev medlem af udvalget til revision af denne lov og afgav en mindretalsudtalelse i udvalgets betænkning af 1946. K. var næstformand for den faste voldgiftsret 1927–43 og formand for Dansk kriminalistforening 1937–42. □Mal. af Marie D. Krabbe, 1890. Afbildet på tegn. af H. Jensenius udst. 1928, og på tegn. af Carl Jensen (Fr.borg). Tegn. af Otto Christensen, 1943 (sst.). Buste af V. Gustafson. Foto.

Danm.s adels årbog XLV, 1928 II 60. Studenterne fra 1890, 1915 110. Stephan Hurwitz i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1951 107–11. Samme i Nord.t. for kriminalvidenskab, s.å. 107f.

Knud Waaben

Krabbe, Otte, 1641–1719, amtmand, gehejme-statsminister. *1.1.1641 i Kristianopol, †13.7.1719 på Egholm, begr. i Roskilde domk. F: landsdommer Erik K. til Strandbjerggård (1593–1659) og Maren Kruse (*1606). ~1° 27.12.1671 i Kbh. med Dorothea Gersdorff, *18.4.1654 i Kbh., †30.7.1680 i Hannover, d. af rigshofmester Joachim *G. (1611–61) og Øllegaard Huitfeldt (1622–55). ~2° 25.5.1681 med Catharine Cecilie Hahn, *16.7.1666 i Kbh., †29.5.1685 sst., d. af overjægermester, senere ge-

hejmeråd Vincents *H. (1632–80) og Sidsel Kaas (1645–67). ~3° 16.8.1686 på Vallo med Birgitte Skeel, *7.1.1669, †26.1.1737, d. af senere gehejmeråd Otto S. til Vallo (1633–95) og Kirsten Bille (1637–1704).

K. blev opdraget hos landsdommer i Skåne Kjeld Krag (1614–73) på dennes forlening Helne kirke hvor han blev til sit 13. år. Han blev kort efter page hos kong Frederik III, fulgte 1662–64 Hannibal *Sehested på hans ambassade til Frankrig og blev efter hjemkomsten atter knyttet nært til kongen. I hvilken grad den enevældige konge folte sig knyttet til ham fremgår af de i ligprædikenen over K. opbevarede træk af Frederik III skænkede ham sin kårde som K. altid siden bar, og at kongen kort før han døde i K.s arme havde sat sin ring på fingeren af sin tro page der et halvt hundrede år senere tog den med sig i graven. Ved Christian Vs tronbestigelse blev K. kammerherre og n.å. amtmand over Tryggevælde, Vordingborg og Møns amter. Han fratrådte dog allerede 1672 Vordingborg og 1685 Møns amt, men havde forinden 1682 fået udnævnelse til stiftsbefalingsmand over Sjællands stift og amtmand over Roskilde amt samt det i Vordingborg amt liggende ryttergods og proprietærgods. Tryggevælde amt afgav han 1695, men var 1698–1710 amtmand over Vordingborg amt. Han indtog således i mere end en menneskealder den øverste plads i den sjællandske lokaladministration. K. var en dygtig embedsmand og dertil godgørende. Indsigt i befolkningens kår og sund dømmekraft synes at have præget hans virke. Som statsmand blev K. navnlig taget i brug ved landbosager hvor han gjorde sig til talsmand for udprægede godsejersynspunkter. Allerede i Christians Vs sidste dage bekæmpede han som medlem af rådstuekommissionen landmilitiets oprettelse og angreb de misgreb som fandt sted ved tiendeopkrævningen, men navnlig er hans optræden i den kommission der 1701 blev nedsat ang. vornedskabets ophævelse karakteristisk for ham. Han var villig til selv at frigive sine vornede, men pegede på at der var mange private godsejere for hvem dette var umuligt på grund af de usle tider. Han frarådede dog ikke vornedskabets ophævelse på krongodserne. 1703 blev K. virkelig gehejmeråd med sæde i konseilet, og i de følgende år var han blandt dem kongen i sin fraværelse betroede regeringens ledelse. Således under Frederik IVs Italiensrejse og under den store nordiske krig da han viste sit personlige mod ved at blive i Kbh. under pesten 1711. Han var en tilhænger af krigen men ønskede den ført ind i Sveriges gamle provinser. Forgæves advarede han ved dens udbrud mod udstedelsen af kaperbreve fordi dette let

ville gå ud over fredelige borgere, og det synes tvivlsomt om han i dybeste forstand nød kongens fortrolighed i den udenrigske politik skønt han klogt, erfarent og arbejdsomt arbejdede på at lette krigens gennemførelse. Til sine øvrige hverv fik han 1714 kuratelet over enkedronning Charlotte Amalies bo 1714, men 1717 tog han afsked fra alle sine embeder, nedbøjet af sorg over at have set alle sine børn forud for sig i graven. Han trak sig tilbage til sine godser og tog bolig på Egholm.

K. var en meget velstående godsejer. Nogle måneder før sin død havde Frederik III skænket ham Holmegård sammen med Broksø der 1675 blev selvstændig sædegård; de to gårde udgjorde ifølge matr. 1688 tilsammen 66 tdr. htk. fri hovedgårdstakst og lidt skov- og mølleskyld hvortil kom 750 tdr. htk. bøndergods og seks kirker. Kun i to år (1691–93) ejede han Bækkeskov, og i tyve år (1677–97) Åkær i Jylland; men han købte 1685 Olstrupgård (24 tdr. htk.) som han fik tilladelse til at nedlægge uden at jorden derfor mistede sin frihed, og ægteskabet med Birgitte Skeel bragte ham herregårdene Egholm og Krabbesholm i Horns hrd. (i alt 115 tdr. htk. hovedgårdstakst) der blev hans yndlingsopholdssted. Som godsejer var K. lige så human som embedsmand; han brugte årlig ca. 1000 tdr. korn til sine bønders sæd og sommerføde og udredede endda samtidig deres skatter i sommerhalvåret. Hans enke der overlevede ham i atten år var lige så omhyggelig for sine undergivnes vel. Ægteparret er i overleveringen kommet til at stå som skikkelser der repræsenterede den gamle danske adels bedste egenskaber i enevældens ældre tid. – Etatsråd 1680. Justitsråd 1691. Gehejmeråd 1695. – Hv.R. 1684. Bl.R. 1709. □ Afbildet på mal. af højesteret af J. d'Agar, 1697 (Rosenborg). Mal. før 1709, formentlig af H. Krock (Fr.borg), kopi med ændret orden (Gavnø; Ledreborg), samme type på lignprædikenstik efter tegn. af Krock, 1720, og stik af I. V. Schley, 1746; efter dette min. fra Thornborgs værksted (Fr.borg). Buste af J. C. Sturmberg på epitafium ca. 1719 (Roskilde domk.).

Danske mag. 8.r.V, 1976 21f. – Chr. Willumson Worm: Lignprædiken over O. K., 1719. Edv. Holm: Danm.-No.s indre hist. 1660–1720 I, 1885 147 150; II, 1886 298f. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben I–X, 1899–1934. Fr. Skrubbeltang: Husmand og inderste, 1940 (repro-udg. 1974). Samme: Det danske landbosamfund 1500–1800, 1978. J. Boisen Schmidt i Hist. t. 11.r.VI, 1960–62 305. Thomas Munch i Historie XI, 1974–76 303–08.

Claus Bjørn (Knud Fabricius)

Krabbe, Otto, * 1910, seminarierektor. * 12.I. 1910 i Uglev, Odby sg. F: gårdejer Kristen K.

(1866–1935) og Maren Christensen (1869–1914). ~ 13.8.1935 i Risskov med lærer Anna-Margrethe Christiansen, * 18.11.1910 i Ribe, d. af rektor Christian Laurits C. (1877–1963) og Anna Sophie Windinge (1880–1947).

K. blev teologisk kandidat 1934, og s.å. overtog han stillingen som forstander for Kristeligt studenter-settlement på Vesterbro i Kbh. hvor han allerede havde virket en årrække i sin studietid. Settlementsbevægelsen, der opstod i England i 1880'erne, kom til Danm. i 1911 da det første settlement oprettedes i Kbh. Tanken bag bevægelsen er at studenter skal oprette forsamlingslokaler i byernes arbejderkvarterer og der mødes med den lokale befolkning, dele deres viden med denne og i det hele taget være den til trøst og opmuntring på et kristent grundlag. I dette arbejde gik K. ind for en udpræget aktiv og udadvendt holdning, og han veg ikke tilbage for at ytre sig skarpt kritisk om det offentliges sociale indsats. Navnlig boligforholdene harmede ham, og o. 1950 stillede han sig i spidsen for Vesterbros boligaktion. Titlen på et af hans indlæg er typisk: *Der må være nogen, som bliver ved med at sige sanering* (Bygmesteren 1951). Et hårdt angreb på Vesterbro-miljøet og dets ansvar for ungdomskriminalitetens fremførte han i 1955 i tidsskriftet Folkevirke. I begyndelsen af 1960'erne var K. den ledende kraft i den gruppe der med økonomisk støtte fra Kbh.s kommune fik oprettet et familiecenter på Vesterbro. Fuldtidsansatte socialrådgivere skulle her støtte familier med tilpasnings- eller andre vanskeligheder. K. var formand for centret til 1969 og derefter medlem af bestyrelsen til 1972. I 1965 gik K. over i en anden gren af det socialpædagogiske arbejde idet han blev rektor for Skovtofte børneforsorgs-seminarium hvor han blev til han 1980 faldt for aldersgrænsen. 1965–68 var han lektor i sociallære ved pastoralseminariet. Blandt K.s mange bestyrelseshverv kan nævnes formandsposten for Det sociale boligselskab Hjem 1968–76. I 1963 fik han Antonius-prisen, s.å. en hæderspris fra Overretssagfører L. Zeuthens mindelegat og 1967 en hæderspris fra Civilingeniør V. Mallings legat. □ Foto.

N. H. Arnfred i Højskolebl., 1943 166–68 175f. P.-H. Kühl i Socialt t., 1964 319–25. Aktuelt 12.I.1970.

Sigurd Jensen

Krabbe, Peter Greis, 1755–1807, søofficer. Døbt 26.10.1755 i Biri, Norge, † 21.4.1807 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: major, senere oberst Frederik Christian K. (1713–76) og Ingeborg Greisen (1732–84). ~ 1794 med Sophie Juul Gaarder,

Krabbe, Peter G.

døbt 16.8.1773 i Halse, Norge, † 6.6.1837 i Kbh. (Holmens), d. af oberstløjtnant Ole G. (ca. 1730–99) og Else Sophie Meldal (1746–1821). K. blev kadet 1771, sekondløjtnant 1776, premierløjtnant 1781, kaptajnløjtnant 1789, kaptajn 1796 og kommandørkaptajn 1803. Efter et togt med fregatten Christiania til Vestindien 1780–81 var han to år i hollandsk tjeneste, 1784 vice-ekvipagemester på Gammelholm og 1788 chef for galejen Kragerø under den kortvarige krig mod Sverige. 1789–90 var han formand i Søe-lieutenant-selskabet, og 1790–93 anvendtes han til ordning af lodsvæsenet i Trondhjems og Bergens stifter. 1800 blev han som chef for fregatten Freja med konvoj i kanalen 25.7. standset af en engelsk flådestyrke på fire fregatter som forlangte at visitere handelsskibene i konvojen. Trods K.s forbud mod visitationen satte englænderne fartøjer i vandet for at begynde denne, hvorefter K. åbnede ilden mod de engelske skibe. Efter en times kamp, hvor Frejas rejsning blev stærkt beskadiget, blev skibet opbragt og indbragt til Downs hvor det indtil videre blev liggende, dog under dansk flag. Efter diplomatiske forhandlinger blev fregatten, efter at være repareret i Sheerness, frigivet og fortsatte med sin konvoj rejsen til Middelhavet. K. fik overrakt en æressabel, Grossereretsocietetet i Kbh. skænkede ham et sølvservice til en værdi af 4680 rdl. og en medalje blev præget i anledning af affæren. 1801 blev K. medlem af kommissionen om Norges sødefension, 1805 chef for briggen Nidelven i evolutioneskadren. □Stik af J. Rieter efter physiognotraci; efter dette træsnit af H. P. Hansen, 1873.

Danske mag. 3.r.v, 1857 83–86. – Danm.s adels årbog XLV, 1928 II 50. Berl. tid. 24.4.1807. J. P. With: Danske og norske søheltes bedrifter, 1819. H. G. Garde: Den dansk-norske sømagts hist. 1700–1814, 1852 337–39. Olav Bergersen: Nøytralitet og krig I–II, Oslo 1966. Ole Feldbæk: Denmark and the armed neutrality, 1980 48f 53f.

*Th. Topsøe-Jensen **

Krabbe, Thorvald Haraldsen, 1876–1953, ingeniør, fyrdirektor. * 21.6.1876 på Frbg., † 16.5.1953 i Ordrup. F: professor, dr.med. Harald *K. (1831–1917) og Kristin Jönsdóttir Guðmundsson (1841–1910). ~1° 11.11.1902 på Frbg. (Lukas) med Sigríður Thorvaldsdóttir Jónsson, * 22.8.1875 i Isafjord, † 24.12.1905 på Frbg., d. af distriktslæge Thorvaldur J. (1837–1916) og Thórunn Jönsdóttir (1843–1912). ~2° 15.6.1907 i Reykjavik med Margarethe Krabbe, * 4.10.1871 på Gustafsminne, Skåne, † 14.8.1953 i Kbh., d. af forpagter, sidst på Remröd, Södermanland, Otto K. (1836–84) og Frederikke Caroline Chri-

stiane Bergmann (1838–1915). – Bror til Jón *K., Knud H. *K. og Oluf H. *K.

K. blev student 1894 fra Metropolitanskolen, cand.phil. n.å. og 1900 cand.polyt. som bygningsingeniør. Efter eksamen fik han ansættelse hos B & W og forblev her ca. et år. Fra sept. 1901 og året ud var han ansat ved statsbaneanlæggene. Fra nytår 1902 kom han til Kbh.s belvæsningsvæsen hvor han var ansat ved projekteringen af anlægget af Valby gasværk. 1903–06 var han sekretær i den tekniske forening og redaktør af foreningens tidsskrift. Jan. 1906 blev han landsingeniør for Island i hvilken stilling han var teknisk konsulent for Islands ministerium og for de islandske kommuner. Allerede i efteråret 1907 blev K. beskæftiget ved fyrvæsenet, dengang et forsømt område, idet der kun fandtes otte af det danske fyrvæsen udførte fyrstationer. Der var betydeligt behov for videre udvikling på dette område under hensyn til den voksende trafik og fiskeriets stærke opsving. Endnu i disse år, 1907–08, blev der udført nogle anlæg under direkte medvirkning af det danske fyrvæsen, men da et islandske fyrvæsen ikke i længden kunne administreres fra Danmark overdrog man K. ledelsen af nyanlæg og fra jan. 1910 tillige administrationen som fyrinspektør med bibeholdelse af konsulentvirksomhed for ministeriet og kommunerne. For ikke at belaste fyrvæsenets budget mere end højst nødvendigt med de store driftsomkostninger, bl.a. til personale, gik man over til det svenske „gasaccumulator“s system med dissousgasfyr hvis betjening var overordentlig enkel. Dette system blev tillempet efter de specielle islandske forhold og viste sig at rumme store fordele. Samtidig blev der udarbejdet planer for anlæg af tågesignalstationer og et radiofyrssystem for hele landet. Jævnslidende udviklingen af fyrvæsenet gik konsulentvirksomheden over til fortrinvis at omfatte vandbygnings- og havnevæsen som efterhånden blev organiseret og ved lov af 19.6.1933 blev henlagt under fyrdirektoratet ligesom ledelsen af det samtidig – på K.s initiativ – organiserede lodsvæsen.

Der blev under K.s ledelse opført 62 lysfyr, to tågesignalstationer og tre radiofyr, foruden at alle landets radiostationer ved samarbejde med telegrafvæsenet på rekvisition giver radiosignaler til pejling. Desuden et stort antal havne- og kaj-anlæg og kystsikringsanlæg under K.s ledelse. Endelig kan nævnes de af K. planlagte og udførte anlæg for redning af skibbrudne på de øde landstrækninger på Islands sydkyst mellem Vik og Íngólfshöfði.

Ved siden af sin embedsvirksomhed, fra hvilken han tog sin afsked 1937, virkede K. på forskellig vis for udviklingen af industrien, specielt jern-

og skibsindustrien. For den islandske ingeniørforening, Verkfrædingafjelag Íslands, har han været formand 1914–15, 1920–21, 1924–25 og 1936–37. 1912–15, 1916–21 og 1928–31 var han medlem af bestyrelsen. Han har været medstifter og leder af adskillige industrielle foretagender. 1920–25 var han medlem af den islandske kunstforenings udstillings- og byggekomité, 1925–28 formand for Islands kunstforening. 1922–34 var han bestyrelsesmedlem i dansk-islandsk samfunds Islands-afdeling og var 1932–36 formand for, senere æresmedlem af Det danske selskab i Reykjavik. 1930 var han Islands delegerede ved Folkeforbundets konference i Lissabon angående ensartet afmærkning af kysterne. Foruden en del tekniske afhandlinger har han udgivet nogle personalhistoriske arbejder. – R. 1925. DM. 1933. □ Buste af Sigurjón Ólafsson, 1931. Foto.

Danm.s adels årbog XLV, 1928 II 61. Studenterne fra 1894, 1922. Beretn. om den intern. redningskongres Kbh. 1934. Aage Hannover og I. Jantzen i Ingeniøren XLII, 1953 655f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Povl Vinding*

Krabbe, Thomas Neergaard, 1861–1936, læge, ornitolog, fotograf. * 2.8.1861 i Kirke-Hvalsø, † 9.1.1936 i Kbh. (Højdevangs), begr. Sundby kgd. F: bogholder Mads Nikolai K. (ca. 1835–1901) og Elvine Johanne Neergaard (ca. 1839–87). ~ 13.6.1891 i Kbh. med Emilie Louise Johanne Schlegel, * 27.10.1864 i Kbh., † 25.2.1952 på Frbg., d. af metaltrykker Carl Louis S. (ca. 1825–96) og Johanne Nielsen (ca. 1825–81).

K. blev student som privatist sommeren 1879, cand.med. juni 1889, 1889–1909 var han syv gange i Grønland, deraf elleve år som bosiddende, i øvrigt udsendt af sundhedsvæsenet. Han fik her ved set hovedparten af de da boede områder og benyttede fra 1893 lejligheden til at fotografere landet og dets befolkning. Nok var han amatør i den forstand at fotografien ikke var hans levevej; men de store, 18 × 24 cm kontaktaftryk af hans yndlingsoptagelser, hvoraf Det kongelige bibliotek har et sæt på 57, hører til det bedste inden for dansk fotografi. Af glasnegativerne findes 116 på Nationalmuseet i etnografisk samling. 170 af sine billeder udgav han 1929 som tavleafsnit til sin bog *Grønland, dets Natur, Beboere og Historie* der dobbeltspaltet har parallel dansk og engelsk tekst og tillige findes med engelsk titelblad: *Greenland, Its Nature, Inhabitants. And History* samt årstallet 1930. Fotografierne er desværre gengivet i kun halv størrelse og i en nu forældet autotypeteknik der ikke yder forlæggene retfærdighed. Dette samt den ændring i opfattelsen af Grønland som var sket siden K.s virke dér gjorde at den kyndigt skrevne,

gennemarbejdede og statelige bog ikke fik den ventede succes.

K. var 1906 stiftende medlem af Dansk ornithologisk forening og 1921–29 medlem af dens bestyrelse. En indgående undersøgelse om grønlandske jagtfalke publicerede han i Vidensk. Medd. fra Dansk naturhist. foren. IIC, 1934 49–108. Ivrig deltagelse i dyrebeskyttelsesarbejde medførte hans æresmedlemskab af dyreværnsforen. Svalen og Foren. til værn for værgeløse dyr. Det grønlandske selskab havde ham som bestyrelsesmedlem 1912–19. □ Foto.

O. Helms i Dansk ornithologisk foren.s t. XXX, 1936 69–73. P. Jespersen i Vidensk. medd. fra da. naturhist. foren. IC, s.å. VIII. Thomas Thomsen i Det grønlandsk selsk.s årsskr. s.å. 206–08.

Bjørn Ochsner

Krabbe, Tyge, 1474–1541, rigsmarsk, rigsråd. * 1474 på Bustrup, † 23.6.1541 på Vegholm, begr. i Strövelstorp k. F: Mogens K. til Bustrup († 1505) og Elsebe Tygesdatter Lunge († tidligst 1510). ~ 1505 med Anne Rosenkrantz, † senest 1550, d. af Niels Eriksen *R. til Bjørnholm († 1516) og Birgitte Olufsdatter Thott († 1528). – Far til Elsebe *K. og Erik *K.

K. kom ikke på lærde skoler, men blev allerede tolv år gammel en af kong Hans' smådreng og deltog i hans Gotlandstogt 1487. I seks-syv år passede han kongens hunde. 1495 fulgte han ham til rigsmødet i Kalmar og 1497 på Sverigestogtet hvor han deltog i slaget ved Rotebro. Han fik således en grundig uddannelse som kriger og hofmand, og kong Hans var ikke blind for hans dygtighed. K. var vistnok allerede 1501 lensmand på Kbh.s slot, og endnu ikke 30 år gammel blev han ridder (senest 1503). De følgende år var han til stadighed med på krigstogene til Sverige. Fra ca. 1507 var han lensmand på Helsingborg slot. Han indlagde sig 1510 stor fortjeneste ved som skånsk befalingsmand at samle adelsopbudet (400 ryttere) og føre det mod Aake Hansson Thott der med en svensk rytterstyrke (700 mand) var faldet ind over grænsen. Ved Fantehullet slog han 27.8.1510 fuldstændig Aake Hansson der selv faldt. Det var vel som belønning for denne bedrift at han snart efter optoges i rigsrådet. Som rigsråd deltog han 1512 i et rigsmøde i Halmstad, i fredsmødet i Malmø s.å. og i rigsrådsmøderne ved Christian II's tiltrædelse.

Da K. drog ind som lensmand på Helsingborg slot, ledsagedes han af sin hustru fru Anne, datter af den ansatte Niels Eriksen Rosenkrantz, prins Christians hofmester (da de var beslægtede i 4. led måtte der fremskaffes pavelig dispensation (1504) for ægteskabets indgåelse). Den position K. skabte sig ved sit ægteskab og sine offent-

Krabbe, Tyge

lige hverv underbyggede han økonomisk ved omfattende godserhvervelser, dels i Jylland, dels i Skåne og Halland. Han gik i dette øjemed ikke af vejen for retstrætter. 1514 tiltalte han kronen for rigsrådet for det såkaldte Fiskebæk gods (tolv gårde i nærheden af Viborg) der med urette skulle være fradømt hans oldefar Niels K. under dronning Margretes godsreduktioner, med det resultat at det blev givet ham tilbage. Dog bestemtes at lenets daværende indehaver Niels *Clementsen skulle beholde det til sin død. Men efter at denne var indtrådt 1518 gav Christian II dog kun K. livsbrev på Fiskebæk, og for så vidt med fuld ret; thi i mellemtiden var breve kommet for dagen der viste at Fiskebæk var blevet fradømt Niels K. for brud på ting- og kirkefreden. Blot begik Christian II den unladelses-synd ikke at gå rettens vej. Den godsgriske K. fik snart Christian IIs ugunst at mærke på andre måder. Da han som proviantmester under Sverigestogtet 1518 sendtes til Danmark for at fremskaffe ny proviant befalede kongen samtidig dronningen at sætte ham i Kbh.s tårn om han skulle vise sig forsømmelig. Så vidt kom det dog ikke. Men skønt K. i den følgende tid forstrakte kongen med krigslån på i alt 2500 mk., for hvilke han 29.2.1520 fik pant i Helsingborg, fratoges lenet ham dog med udgangen af s.å. for at blive givet til Otte *Kruppen, den sejrige fører på Sverigestogtet 1520. Ikke engang et mindre len fik K. til erstatning som sikkerhed for sit lån. Det var ingen klog handling af Christian II, thi i hensynsløs selvhævdelse og brutal handlekraft havde han i K. mødt sin ligemand.

Efter af K. i et par år havde siddet på sin jyske fædrenegård Bustrup og ruget over sit had skred han til handling. Christian IIs hensynsløse lenspolitik og stadig mere udpræget borgerlige regimente havde efterhånden også vakt det største ubehag blandt K.s standsfæller. Til en 9.11.1522 indkaldt herredag i Kbh. udeblev de jyske råder for i den følgende måned selv at samles til rådslagning i Viborg. K.s mål var Christian IIs afsættelse, og heri var de jyske bisper – med undtagelse af Ove *Bille – enige med ham, medens K.s svogre Oluf *Rosenkrantz og Erik *Banner (1484–1554) ligesom Mogens *Gøye kun ønskede Christian IIs borgerlige rådgivere fjernet. Et ligefremt sammensværgelsesbrev der opfordrede hertug Frederik til at sætte sig i besiddelse af den danske krone blev derfor kun underskrevet og besejlet af K. og andre ligesindede verdslige råder tillige med de fleste af bisperne. Med ubændig kraft fortsatte K. nu arbejdet på at blive Christian II kvit, og dennes vedholden ved sine borgerlige rådgivere, ubeslutsomhed og rådvildhed gjorde at K. forholds-

vis let nåede sit mål. På et nyt Viborgmøde 20.1.1523 udstedte de samme herrer som havde underskrevet sammensværgelsesbrevet et ligefremt opsigelsesbrev til Christian II, og K. havde vundet sit spil da Mogens Gøye og hans to svogre i løbet af marts halvt tvungent sluttede sig til oprørerne.

K. krævede og fik sin rigelige løn af sin nye herre Frederik I. Samtidig med at den foreløbige håndfæstning udstedtes i Viborg (26.3.1523) udnævntes han til rigsmarsk. Videre gentoges i håndfæstningen kong Frederiks løfte af 30.1. om at kassere og tilintetgøre de breve som Erik af Pommern og dronning Margrete havde aftvunget nogle af adelen. Ved den bestemmelse tilsikredes der K. den fulde besiddelsesret til Fiskebæk. Endelig fik han 12.7. på ny Helsingborg i forlening. Når Danmark i de følgende år ikke regeredes på helt så reaktionær vis som K. kunne havde ønsket skyldtes det at han holdtes i skak af den moderate Mogens Gøye der 1523 var blevet Danmarks riges hofmester. Men den skånske befolkning fik at mærke at snæver klassegoisme bestemte Helsingborg-lensmandens optræden. Med hensynsløs brutalitet slog han 1524 de skånske bondeopstande ned. Over for Søren *Norbys angreb n.å. måtte han derimod gå over i defensiven. Forgæves forsøgte han en belejring af det af Søren Norby besatte Aarhus, men da bønderne overalt sluttede sig til denne måtte han tiltræde et iltomt tilbagemag. Ikke engang Lund kunne holdes, og det lykkedes kun lige K. at slippe ind i Malmø med nogle af landsknægtene. Malmø og Helsingborg var derefter de eneste punkter i Skåne der var i regeringens besiddelse. Johan *Rantzau (1492–1565) der 20.5. ankom til Malmø med landsknægte og ryttere, har æren for Skånes generobring. I slagene ved Lund – hvor K. med dygtighed førte rytteriet – og Bunketofte Lund blev bondehæren slået. De skånske rigsråder med K. i spidsen skyldes det derimod at der snart efter sluttedes forlig med Søren Norby på for denne hæderfulde vilkår. Søren Norby overgav ifølge forliget Landskrona hvortil han havde trukket sig tilbage – det havde været Johan Rantzaus ønske at storme byen. Medens K. gerne søgte forlig med Søren Norby nærrede han kun de mest hadske følelser over for den skånske adelsmand Niels *Brahe der havde deltaget i opstanden. Ved herredagsdom – K. oprådte under proceduren som anklager på kongens vegne – erklæredes Niels Brahes liv og gods forbrudt, og bagefter var K. en af de første til at gøre sig til gode med Niels Brahes gods. Han gav sit således erhvervede skånske gods navnet Vegholm og opførte her 1530 en stærkt befæstet borg med tre tårne. Da den land-

flygtige Niels Brahe 1529 var taget til fange lagde K. endnu en gang sit uforsonlige had for dagen. Han lod ham underkaste tortur inden han halshuggedes i Kbh. Også bønderne, der havde deltaget i opstanden, for han hårdt frem mod med bødepålæg. Da Soren Norby, der ikke kunne finde sig i at sidde som adstadig lensmand på Sølvesborg, 1526 var flyttet efter et nederlag til søs måtte K. på ny tvinge hans folk i Blekinge ind under kong Frederik. Derefter oprandt nogle rolige år. Men K., der var streng katolik, fik andre ting at bekymre sig for. Det hjalp intet at han advarede Frederik I, som også Gustav Vasa, mod det „lutherske regiment“; det bredte sig alligevel i de følgende år med rivende hast. Han kunne blot på herredagene sammen med bisperne hindre at lutheranismen alt for hurtigt anerkendtes officielt.

I de forhandlinger der 1532, efter Christian II's ankomst på skib til Kbh., førte til dennes forvaring på Sønderborg var K. den ledende fra dansk side og bærer et hovedansvar for at lejdet ikke holdtes, selv om de andre danske og holstenske råder, lübeckerne og svenskerne var enige med ham i den valgte fremgangsmåde. Han blev også en af de fire danske råder der fik opsynet med kong Christian og over for hvem Frederik I måtte forpligte sig til at holde Christian II fangen på livstid. – Med den skarpe front K. havde gjort mod den lutherske tro stod han naturligvis helt sammen med bisperne på herredagen 1533 efter Frederik Is død. Han var så ivrig som disse for at få kongevalget udsat for muligt derigenem at undgå valget af den stærkt lutherske hertug Christian til konge. Han skal endda have ytret at denne ville blive en endnu værre tyrann end gamle kong Christian. Som en af de ledende i det sejrende katolske rigsrådparti bemyndigedes K. tillige med Rønnow til i det følgende år at oppebære indtægterne af Øresundstolden. Han sad i de følgende måneder – i god overensstemmelse med sine egne udtalelser – som en lille konge i Skåne. Dog fik han et bestemt afslag på sin henvendelse til Malmø by jan. 1534 om i henhold til den nylig vedtagne reces at afsætte deres prædikanter. Skönt K. og ærkebispens af forsigtighed i den følgende tid gik uden om Malmø under den forfølgelse af evangeliske prædikanter der optoges viste det sig i maj 1534 at de burde have udvist endnu større varsomhed. Grevefejden havde i Malmø et af sine arnesteder.

Da grev Christoffer i slutningen af juni 1534 ankom til Sundet med den lybske flåde opholdt K. sig i Kbh. Den tidligere så handlekraftige mand udviste i disse kritiske dage en forbavsende ubeslutsomhed og vankelmodighed, og hans forsøg

på at samle den skånske adel til modstand blev forgæves. I stedet for at udholde en belejring af det stærke Helsingborg fulgte K. snart ligesom den øvrige skånske adel den sjællandske adels eksempel og gik over til grev Christoffer. Han svor denne troskab på Christian II's vegne mod tilgivelse for hvad han tidligere havde gjort mod denne. Denne holdningsløshed fra K.s side, hidtil Christian II's bitreste og uforsonligste modstander, måtte naturligvis blive politisk ganske kompromitterende for ham. Det var også meget lidt flatterende for ham at han under slaget ved Helsingborg (13.1.1535) faldt i ryggen på de grevelige, skønt han til det sidste havde forsikret Jørgen *Kock at man fuldt kunne lide på ham. – Efter den skånske adels overgang til Christian III blev K. en kort tid medstatholder i Skåne; men kun den øjeblikkelige nødvendighed havde formået Christian III og hans rådgivere til at sætte K. på denne post. Da han i den følgende tid forholdt sig ret passiv tog man deraf anledning til at afskedige ham på grund af alder og skrøbelighed.

Politisk var K. efter Christian III's erobring af Danmark og reformationens indførelse en død mand. Han har måske ikke selv helt forstået det, og det er næppe faldet Johan *Friis helt let at få K. til at afstå Helsingborg i efteråret 1536 skønt hans berømte svigersøn Peder *Skram blev hans efterfølger. Rigsmarskittlen fik K. lov til at beholde til sin død, uden at der dog dermed var forbundet politisk eller administrativ magt. Og K. trak sig ikke forgræmmet tilbage på Vegholm, men deltog også i de følgende års herredage hvor man fra regeringsside viste ham høflighed om end ikke velvilje. □ Relief af Morten Bussert på ligsten (Strøvelstorp k.). – Mindesmærke af J. Wiedewelt, 1783, ved Jægerspris.

C. Paludan-Müller: Grevens feide I, 1853 (reproudg. 1971) 205 229f 300 349f. C. F. Allen: De tre nord. rigers hist. I, 1864 547f; III, 1867 335 353 377 387; V, 1872 15f 22f 49 52f 55 59 70. A. Heise: Kr. den anden i Norge, 1877 152–57 165f. Samme: Familien Rosenkrantz' hist., 1882 100–16 127f 130f 134 158 162–68 194 196–200 202–05 207 215 217–20 227–30 233–38; sst. Diplomatarium 7 9–11 142 159f 167f 173 241. Astrid Friis i Scandia VI, Sth. 1933 254f. M. Brandt i Skivebogen, 1937 84–138; 1938 45–112; 1939 122–64; 1941 107–28. Henry Bruun: Poul Laxmand og Birger Gunnersen, 1959 (reproudg. 1975). Mikael Venge: Chr. 2.s fald, 1972.

*Astrid Friis**

Krabbe-Carisius, Hans, 1771–1845, diplomat, gehejmestatsminister. * 16.4.1771 i Kbh. (Holmens), † 22.7.1845 sst. (Holmens), begr. i Holmens k.s kapel. F: kommandørkaptajn, senere gehejmeråd Frederik *K. (1725–96) og Christiane C. Charisius (1738–71). Antog 11.5.1831 navnet K.-C. Ugift.

K.-C. var først bestemt for marinen, blev søkædet og ansattes desuden som page hos arveprins Frederik. Men faderen skiftede sind og besluttede at han skulle studere. Seksten år gammel sendtes han til sin halvsvoger August Hennings i Pløn hos hvem han fik en udmærket opdragelse kundskabsmæssigt og menneskeligt, og for hvem han bevarede stor hengivenhed og erkendtlighed. Sin uddannelse fuldede K.-C. ved universitetet i Kiel. 1794 sendtes han som legationssekretær til Dresden; derfra gik han 1798 i samme egenskab til Stockholm. 1804, da hans chef, Otto Blome (1770–1849) forflyttedes til St. Petersborg (Leningrad), fulgte han med ham og forblev der til krigen udbrød 1813. Efter at freden med Sverige var afsluttet i Kiel akkrediteredes K.-C. som gesandt i Stockholm 6.5.1814. Det var under meget vanskelige forhold han tiltrådte denne post. Karl Johans planer var i høj grad truende for Danmark, men den danske regering kunne vente at finde støtte hos stormagterne. At dette faktisk lykkedes skyldtes for en ikke ringe del K.-C. idet han vidste i den grad at vinde sine kollegers tillid at han af dem erfarede alt hvad der foregik mellem dem og den svenske regering med hensyn til de danske interesser; de meddelte ham de instrukser de modtog, og deres indberetninger var ganske i overensstemmelse med hvad Danmark kunne ønske. Omsider så Karl Johan sig ved stormagternes stedse voksende pression nødt til at modtage Englands mægling i spørgsmålet om Norges andel i den dansk-norske statsgæld. Forhandlingerne forlagdes til Stockholm, og 1.9.1819 afsluttede K.-C. og den norske statsråd P. C. Holst konventionen. Det var ikke K.-C.s skyld at Norges andel kun fastsattes til tre mill. speciedalere hvad der efter den norske statsråd P. Motzfeldts egen indrømmelse kun var en niendedel af gældens beløb hvortil kom at Danmark ingen erstatning fik for i halvfemte år alene at have måttet bære renten af hele gælden. Men det lykkedes K.-C. at fastholde en rentefod og terminer der var gunstige for Danmark, og om han end ikke opnåede Englands garanti fik han dog i alt fald den engelske gesandt til, uden instruks og, som det senere viste sig, mod sin regerings vilje at gå ind på at obligationerne og kuponerne skulle overgives til England som medlemmand, hvorved altid nogen sikkerhed vandtes. Efterhånden ordnedes også de andre stridspunkter ved forhandlinger i Stockholm: spørgsmålet om det danske rigsvåben og erstatningskravene for den svenske armés rekvitioner i Holsten 1813–14 samt for de danske orlogsbrigader der var forblevet i Norge. Fra 1820 blev forholdet mellem regeringerne bedre. 1822 gik den danske regering ind på en

anteciperet betaling og dermed forbunden nedsettelse af restbeløbet af Norges gæld til Danmark. Endelig var grev L. v. Engeström 1824 blevet afløst af grev G. af Wetterstedt som svensk udenrigsminister. Virkningerne af den forandrede situation viste sig snart. Det lykkedes K.-C. efter lange forhandlinger at afslutte handelstraktaten af 2.11.1826 der af alle betragtedes som et stort fremskridt i liberal retning. Ligeledes opnåede han at fjerne de store pasvanskeligheder som den svenske regering hidtil havde opretholdt over for danske der ville rejse ud over Skånes grænser. Ved Sveriges hjælp fik vi 1827 en handelstraktat med Tyrkiet, og Danmark opfordredes til i sællesskab med Sverige at gøre et søtogt for at tugte de tripolitanske sørøvere hvad vi imidlertid af økonomiske grunde afslog ligesom vi heller ikke gik ind på et forslag om at modtage St. Barthélemy i bytte for de danske besiddelser på Guineakysten som Sverige ville bruge som deportationssted for forbydere. – Således var den senere del af K.-C.s gesandtskabstid rolig. Karl Johan, der tidligere havde tilsidesat ham på en fremtrædende måde, behandlede ham nu godt. Forholdet til Wetterstedt var næsten hjerteligt, og med sine kolleger vedblev han at stå på en så fortløbig fod at han kunne indberette om alt hvad der kom til deres kundskab om de almindelige europæiske begivenheder. Herhjemme satte ikke blot Niels Rosenkrantz, med hvem han stod i personlig nær forbindelse, men også de andre ministre, stor pris på ham. Da derfor grev E. Schimmelmann, der efter Rosenkrantz' død 1824 interimistisk havde overtaget udenrigsministeriet, døde 9.2.1831 faldt Frederik VI's valg på K.-C., og 17.5.s.å. udnævntes han til chef for udenrigsdepartementet og gehejmestatsminister.

I denne post kom K.-C. imidlertid kun til at spille en lidet betydelig rolle såvel inden for sit departement som overhovedet inden for regeringen. Dette hænger sikkert sammen med at der ikke forelå vigtige udenrigspolitiske spørgsmål for Danmark i de elleve år da han var minister. Spørgsmålet vedrørende hertugdømmerne var foreløbig løst gennem stænderinstitutionen som K.-C. i øvrigt ikke var nogen ynder af. Han var den eneste minister der ikke ville feste i anledning af forordningerne af 15.5.1834 om rådgivende provinsialstænder. Han stod fremmed over for det nye politiske liv, og han forstod heller ikke de nye spørgsmål der skulle rejse sig vedrørende Slesvigs stilling og den slesvigske danskhed. Det er forkert at opfatte hans tilbageværende 1842 som en protest mod prinsen af Augustenborgs udnævnelse til statholder i hertugdømmerne. Grunden var uenighed med kongen

angående en ubetydelig forhandling med Sverige om nogle fyr, idet han foreslog indrømmelser til Sverige hvortil Christian VIII ikke fandt anledning, og hvorover K.-C. blev heftig så at han forlangte sin afsked. Vel synes han snart at have fortrudt det, men kongen fastholdt begæringen, formodentlig ret glad ved at blive af med K.-C. der med al sin hæderlighed og loyalitet dog alt for afgjort tilhørte en svunden tid. 30.3.1842 fratrådte K.-C., og H. A. Reventlow-Criminil indtrådte i statsrådet som udenrigsminister. K.-C., der i de senere år havde været svagelig, trak sig derpå tilbage til privatlivet. 1831 havde han tiltrådt det constantinborgske fideikommis og i forbindelse dermed fået navnet K.-C. – Kammerjunker 1799. Kammerherre 1814. Gehejmekonferensråd 1826. – R. 1810. K. 1815. S.K. 1819. DM. 1828. R.E. 1836. □Litografi af E. Fortling, 1842, efter tegn. af Smith. Mal. af C. A. Jensen, 1843 (brændt på Fr.borg 1859). Afbildet på S. Schacks mal. 1843 af salvingen 1840 (St.mus.), tegnet nogle dertil (Holbæk mus.), og afbildet på J. V. Gertnes mal. af processionen ved samme begivenhed (Rosenborg). Gouache.

Paul Hennings i Pers.hist.t. 8.r.VI, 1927 167. Det norske folks liv og hist. VIII, ved W. Keilhau, Oslo 1929. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. I-II, 1931-34. Georg Norregård: Danm. og Wienerkongressen, 1948. Samme: Freden i Kiel, 1954. Samme: Efterkrigsår i da. udenrigspolitik, 1960. – Papirer i Rigsark.

Hans Jensen*

Krack, se Krak.

Krafft, Johann Melchior, 1673-1751, præst, kirkehistoriker. * 11.6.1673 i Wetzlar i Wetterau, † 22.7.1751 i Husum, begr. sst. F: dommer og rådsherre Johann Jacob K. (†1705) og Anna Barbara Verdriess (†1695). ~1° 17.2.1699 med Abelia Frese, † 5.1.1708 i Sandesneben, d. af købmand og skipper i Eckernförde Franz F. ~2° 17.10.1708 med Catharina Margaretha Starcke, døbt 12.10.1682 i Lübeck, begr. 1.11.1725 i Husum, d. af dansemester David S. og Christina Barf (Barven). ~3° 29.5.1730 i Husum med Margaretha Ursula Fincke, døbt 30.9.1694 i Husum (~1° med diakon i Tetenbüll Christian Albrecht Harding, 1678-1722), d. af dr.med. Hermann F. (1663-1701) og Catharina Dorothea Rachel (* 1667, ~2° med dr.med. Johannes Schmid(t) (1670-1712)).

K. gik først i skole i Wetzlar, derpå fra 1688 i gymnasiet i Giessen, hvorfra han 1691 kom til universitetet i Wittenberg. 1693 blev han magister og drev derpå privat videregående studier dels i Halle, Hamburg og Kiel, dels medens han var huslærer forskellige steder i Holsten og Lü-

beck. 1698 blev han compastor i Süderstapel, men da han her havde adskillige genvordigheder i sit arbejde var han glad ved 1706 at blive præst i Sandesneben i Lauenburg. 1709 kom han til Husum som archidiaconus, 1712 blev han tillige skoleinspektør sst. og siden s.å. sognepræst (Hauptpastor) her, 1735 desuden medlem af overkonsistoriet på Gottorp. K. var fra sin ungdom meget boginteressert og samlede sig et ypperligt bibliotek, rigt på bl.a. originaludgaver af Luthers og andre reformatorens skrifter (tr. katalog herover, I-II, 1752-53). Han sad inde med stor viden inden for især kirke- og lærdomshistorie og udgav på disse områder flere betydningsfulde skrifter. I sin *Prodromus Historiæ Versionis Germanicæ Bibliorum* I-III, 1714-16 meddelte han gode bidrag til de tyske bibeloversættelsers historie, og i sin omfangsrige *Ausführliche Historie vom Exorcismo*, 1750 gjorde han med stor grundighed rede for dette liturgiske leds udvikling. Som afgjort modstander af exorcismen havde han i mange år samlet materiale til dens historie, og i sin fremstilling behandlede han også udførligt forholdene i Danmark. Hans hovedværk er dog *Ein Zweyfaches Zweyhundert-Jähriges Jubel-Gedächtnis*, 1723 (2.opl. med ændret titel 1730) til minde om reformationens begyndelse i hertugdømmerne og Luthers udgivelse af Nytestamenteoversættelsen, begge dele 1522. Især til Husum og omegns kirkehistorie er det et værdifuldt kildekrift, ikke mindst fordi K. har haft adgang til meget håndskrevet materiale. Som kirkeemand repræsenterede han en mådeholden pietisme. For dette standpunkt har han givet udtryk i nogle fejdeskrifter under stridighederne mellem generalsuperintendenterne H. Muhlius og Josua *Schwartz hvori han tog parti for den pietistiske Muhlius. Han stod i brevsveksling med bl.a. Søren *Lintrup og J. G. *Holstein. – Konsistorialråd 1735. □Epitafiemal. af J. B. Reimers, 1743 (Husum k.).

Selvbiografi i J. M. K.: *Ein Zweyfaches Zweyhundert-Jähriges Jubel-Gedächtnis*, Hamb. 1723 (ny udg. 1730) 209-27 564-69. – J. Møller: *Cimbria lit.* II, 1744 431-33. Joh. Lass: *Sammlung einiger Husumischen Nachrichten*, 2.Forts., Flensb. 1752 99f. Staatsbürgerliches Mag. X, Slesvig 1831 915f. H. Ratjen: *Verzeichniss der Handschr. der Kieler Univ.-Bibl.* I-II, 2. udg. Kiel 1858. C. E. Carstens i *Schlesw.-holst.-laueb. Kirchen- und Schulblatt*, Flensb., Altona 1888 179f. H. F. Rordam i *Kirkehist. saml.* 4.r.II, 1891-93 567: 111, 1893-95 827. E. Feddersen i *Schr. des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch.* 2.r.VIII, Kiel 1926-28 348. Th. Wotschke sst. IX,3, 1932 314 325 331-35. E. Feddersen i *Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch.* LV, Kiel 1926 409 417 419. Samme: *Kirchengesch. Schleswig-Holsteins* II, Kiel, 1935-38 = *Schr. des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch.* XIX 363.

H. A. Hens (Bjørn Kornerup)

Krafse, Mogens

Krafse, Mogens, †1474, biskop i Odense. † tidligst 16.10.1474, begr. i Skt. Knuds k. i Odense. F: Mogens K.

K. tilhorte en dansk uradelslægt, hvis ældst kendte medlem ridder Niels Nielsen til Skovsbo (–1396–1404–) måske var farfar til biskop M. K. og dennes bror Jesper K. (–1471–1504) der var hovedsmand på Kbh.s slot (1482–) og gift med Karen Tygesdatter Lunge af Basnæs. Deres søn ridder Hans K. til Basnæs (1487–1530) fik 1523 overdraget forsvaret af Sjælland, men gik i Frederik Is tjeneste og blev medlem af rigsrådet. K. havde taget magistergraden da han 1453 som kong Christian Is kapellan blev sendt til Rom for at søge at få løst striden om det norske ærkesæde – dog uden held. 1455 var han sognepræst i Kettinge på Als med ventebrev på et par kanonikater og blev sendt på endnu en gesandtskabsrejse til Rom. Et årstid senere træffes K. som kongens kansler og kannik i Lund og fik 1459 efter indstilling af både konge, bisp og kapitel i Odense pavelig udnævnelse som Henneke "Ulfeldts koadjutor. Men ved Ulfeldts død 1459 blev K.s ret til bispeværdigheden bestridt af Peder Axelsen Thott som hævdede at være valgt af kapitlet og derfor søgte hjælp i Rom, dog uden resultat. K. bevarede den nære tilknytning til Christian I, og kampen med Peder Axelsen om bispeværdigheden lod ham naturligt tage kongens parti da den store strid med Axel sønnerne og den med dem besvogrede Eggert Frille brød løs 1466. Gennem hele sin bispetid var K. et meget aktivt medlem af rigsrådet – mere end det almindeligvis var sædvane for Odensebisperne. Ikke mindst i de vanskelige forhandlinger med svenskerne synes K. at have været en indflydelsesrig rådgiver, og han ledsagede kongen på toget til Stockholm 1471. – K. havde en del private midler som han anvendte til udsmykning af Skt. Knuds domkirke og kloster og til indstiftelse af et (senere nedrevet) Skt. Knuds kapel. Den senmiddelalderlige forøgelse af byernes fattige søgte han at råde bod på ved at oprette en fattigstiftelse for Odense by. K.s forhold til Bursfeldekongregationen og reformbevægelserne i det hele taget kendes ikke, men alt tyder på at han var indforstået med at indføre et verdsligt domkapitel i Odense, hvilket var et af formålene med Christian Is rejse til Rom 1474, men K. døde før det kunne gennemføres.

Danske mag. II, 1746 1–25. Diplomatarium Christierni I, 1856. Acta pontificum Danica, udg. Alfr. Krarup og J. Lindbæk III, 1908. Missiver fra Chr. Is og Hans' tid, udg. Will. Christensen I–II, 1912–14. – Danm.s adels årbog XVI, 1899 252f. C. T. Engelstoft: Odense bys hist., 1880 (reprint 1978). Johs. Lindbæk: Pavernes forhold til Danm., 1907.

Thelma Jexlev

Kraft

Navnet K. føres tilbage til sognepræst Michael K. i Emezheim ved Weissenburg i Bayern, hvis søn, magister Hans *K. kom til Danmark. Gennem dennes to døtre, der begge blev gift med norske præster, førtes navnet videre.

Henning Jensen: Ole Bjørn K. og hans 32 aner, Pers. hist. t. 16.r.V, 1977 159–73 og 1980 100. Utrykt ms. af S. Otto Brenner revideret og suppleret af Henning Jensen.

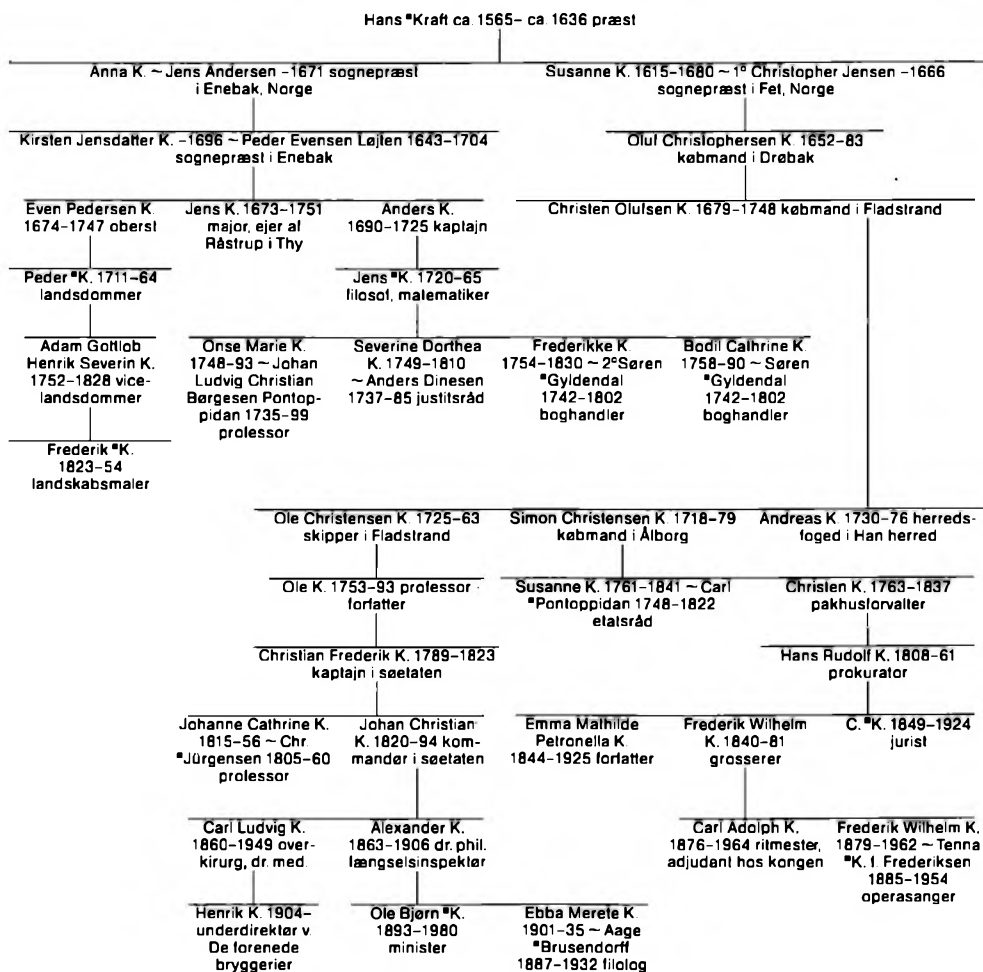
Hans H. Worsøe

Kraft, Carl Valdemar, 1849–1924, jurist. * 30.5. 1849 i Kbh. (Frue), † 12.3.1924 i Cairo, begr. i Kbh. (Vestre). F: overrettsprokurator Hans Rudolph K. (1808–61) og Caroline Elisabeth Brandt (1816–50). Ugift.

K. blev student 1867 fra Herlufsholm, cand.jur. 1873, 1874 assistent (sekretær) i justitsministeriet, fuldmægtig 1885, ekspeditionssekretær 1886, kontorchef 1888 og assessor i landsover- samt hof- og stadsretten 1890, censor ved de juridiske eksamina 1891–96. 1896 blev han Johs. Ussings efterfølger som dommer i de internationale domstole i Egypten, først i Mansurah, præsident sst. 1899, 1901 i Cairo, vicepræsident 1908–12 og 1914–16, præsident 1916–20. 1 maj 1918 beskikkedes K. til præsident for en specialret i Alexandria i et processuelt spørgsmål. Ved resolution af 1902 var der forbeholdt ham plads i højesteret – 1907 ekstraordinær assessor sst., men han opnåede ikke udnævnelse til et embede i Danmark, og han blev i Egypten indtil han 1920 faldt for aldersgrænsen. Han var en mand af ånd, en lys og levende intelligens, men ikke uden en vis stejl ensidighed og letvakt sårbarhed. Han havde lidt den skuffelse der prægede ham hele livet igennem at han blev besejret af Jul. Lassen i konkurrencen om det ved A. Aagesens død 1879 ledigblevne professorat. Ved denne lejlighed skrev K. sit videnskabelige hovedværk *Om Hovedprincipperne i den formueretlige Anordning*, 1881 der har størst betydning ved kritikken af C. Goos' bestemmelse af den objektivt retsstridige handling. En studierejse til Tyskland, Frankrig og England på det Hurtigkarlske legat 1884–86 fulgte efter professorkonkurrencen. Under mærket α skrev K. senere i Berlingske Tidende artikler, delvis af polemisk natur, fremkaldt ved en tvangsindlæggelse af en fhv. juridisk embedsmand. Kbh.s universitet var K.s hovedarving, jfr. legatfundats af 24.8.1925. – R. 1883. DM. 1901. K.² 1911. K.¹ 1919. □Foto.

Saml. af de for Kbh.s univ.s legater gældende bestemmelser, 1962 328–30. – Frantz Dahl i Ber.tid. 17.3.1924. Samme i Tidsskr. for retsvidenskab, Oslo s.å. 464–68.

*Frantz Dahl**

Kraft, Hans, ca. 1565–ca. 1636, præst, rektor, musikteoretiker. * ca. 1565 i Emezheim ved Weisenburg, Mittelfranken, † ca. 1636 i Roskilde. F: sognepræst Michael K. († 1598). ~ Sophie Knoff, * ca. 1573, † efter 1634, d. af hofpræst Christopher *K. († 1611).

K. aflagde sin teologiske eksamen i Ansbach, men fortsatte sine studier i Kbh. hvor han 1593 tog magistergraden. Der er nogen vanskelighed ved at skaffe klarhed over K.s bane i de unge år, og den formodning er udkastet at han allerede 1579 skulle være kommet til Danmark for at indtræde i Frederik II's kantori i hvilket der i årene 1579–84 figurerer en Johan K. 1592 blev han imidlertid tysk præst ved Skt. Marie kirke i Helsingør og slotsprædikant på Kronborg. N.å. blev han sognepræst ved Skt. Petri tyske kirke i Kbh.

hvilken stilling han fratrådte 1616 hvorefter han fik tillagt et kanonikat i Roskilde og fra 1623 samtidig kom til at fungere som inspektør ved Skt. Petri kirke. Ved siden af sin kirkegerning var K. 1606–12 rektor ved Metropolitanskolen og lector musices ved universitetet. Hans musikerevner nærede man tiltro til, mens hans pædagogiske indsats ikke vurderedes højt. Fra hans hånd foreligger en lærebog i katekismusform om musikkens grundelementer *Musicae practicae rudimenta*. 1607 som bl.a. indeholder en righoldighed af to- og trestemmige kontrapunktiske eksempler. Et skrift fra 1619 *Paeen Danicus, ex resolutione regii Symboli* giver en kort statistik over Danmark og Norge. Kendt af ham er endvidere et latinsk digt i Arngr. Jónssons Apotribe calumniae, 1622, s. 115. 1614 lod han i Giessen trykke

Kraft, Hans

en tysk oversættelse af Hans Poulsen Resens mindeskrift over Christian IVs dronning, Anna Catharina.

Kbh.s diplomatarium I, udg. O. Nielsen, 1872 617; II, 1874 591f; V, 1882 57; VI, 1884 50 223. Kirkehist. saml. 3.r.I, 1874–77 406–08 414f 417 449f 755f 797. – S. Otto Brenner: Stamtvl. over slægten Kraft, 1944 2. H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. V, 1864–66 144f 165 185. Samme i Hist.t. 3.r.IV, 1865–66 531. Samme: Kbh.s univ.s hist. III, 1873–77 722–25; IV, 1868–74 565. Pers. hist.t. III, 1882 126; IV, 1883 126; V, 1884 127; VI, 1885 160f. E. A. Thomle sst. 2.r.II, 1887 70; IV, 1889 196 203. E. A. Thomle sst. 3.r.II, 1893 260 264. Angul Hammerich: Musikken ved Chr. IVs hof, 1892 147 151 198. C. Thrane: Fra hofviolonernes tid, 1908 7. Matthias Henriksen Schacht: Musicus danicus, udg. G. Skjerne, 1928 48 354. Vilh. Lorenzen i Metropolitanerbogen 1939, 1939 34. Bengt Johansson: Den danske skolemusiks hist., 1973 = Studier fra sprog- og oldtidsforsk. CCLXXXIV 98–107 109–11.

Nils Schiørring

Kraft, Jens, 1720–65, filosof, matematiker. * 2.10.1720 i Frederiksstad, † 18.3.1765 i Sorø, begr. i Kbh. (Petri k.). F: løjtnant, senere kaptajn i det norske fodfolk Anders K. (1690–1725) og Severine Ehrensfryd Scolt (Schytt) († 1722). ~ 1° 21.2.1748 i Kbh. (Frue) med Bodil Cathrine Evertsen, døbt 6.3.1727 i Kbh. (Helligg.), begr. 13.3.1758 i Sorø k., d. af prokurator Tilemand E. († tidligst 1758) og Dorothea Jensdatter. ~ 2° 20.3.1759 på Rosenborg (Trin.) med Sophie Magdalene Langhorn, * 19.5.1730 i Kbh. (Slotsk.), † 1.5.1791 sst. (Petri), d. af kgl. kammerjener, senere slotsforvalter, oberstløjtnant Magnus L. (1690–1759) og Dorothea Elisabeth Wagner (ca. 1707–43).

K., der tidligt mistede sine forældre, blev opdraget hos sin farbror major Jens Kraft på Rostrupgård i Thy. 1738 blev han student, privat dimittet, n.å. baccalaur og 1742 magister. Han var alumne på Borchs kollegium 1740–44 og blev dekan på klostret. Som student forfattede han et par matematiske disputatser (*Explicatio in Is. Neutoni arithmetica universale I*, 1741, og *Theoria generalis, succincta construendi æquationes analyticas*, n.å.) der vidnede om begavelse og indsigt. 1744 rejste han med offentlig understøttelse til udlandet hvor han opholdt sig et par år og studerede matematik, fysik og filosofi. 1744 var han immatrikuleret i Basel. 1747 udnævntes han til professor ved Sorø akademi hvor han virkede til sin død som lærer i matematik og filosofi. 1747 var han blevet medlem af Videnskabernes selskab hvis skrifter fra s.å. indeholder en afhandling af ham, *Betænkninger over Neutons og Cartesii Systemata, tillige med nye Anmærkninger over Lyset* (s.å. også på latin), i hvilken han i modsætning til sin beundrede lærer C. v. Wolff tager parti for Newton imod Descartes. Fra s.å.

stammer også hans erkendelsesteoretisk interessante besvarelse af Berlinakademiets prisopgave, *Systema mundi . . . deductum ex principiis monadicis*, trykt 1748. Til brug ved sin filosofiundervisning udarbejdede han en række lærebøger (*Logik*, 1751, *Ontologie*, s.å., *Cosmologie*, 1752, *Psychologie*, s.å. og *Natur-Lærdommen om Gud eller den naturlige Theologie*, n.å.) der er forfattet i tilslutning til Wolff, om K. end på visse punkter tager afstand fra ham. Det Kiøbenhavnske selskabs (o: Vidensk.s selsk.s) skrifter fra disse år indeholder af ham foruden nogle fortræffelige matematiske bidrag (V, 1751) en *Afhandling om en Deel Contradictioner, som findes i det sædvanlige Systema over Materien og de sammensatte Ting VI*, 1754, *Om Sielens Udødelighed*, sst., *Anmerkninger over Træernes Natur*, sst. og *Overeensstemmelse imellem visse Principia af Fysik og Metaphysik*, sst. 1760 udgav han *Kort Fortælling af de vilde Folks fornemmeste Indretninger, Skikke og Meninger, til Oplysning af det menneskeliges Oprindelse og Fremgang i Almindelighed* (tysk overs. 1766, hollandsk overs. 1779). I denne for sin tid mærkelige bog, hvor en række problemer vedrørende primitive kulturer bliver drøftet på en måde der virker helt moderne, søger han, foruden at vække forståelse for primitive mennesker, ud fra tanken om en udvikling at bidrage til en påvisning af, at de primitive folk „ere i vor Tid, hvad den største Deel af Verden haver været i de ældste“. Af hans mange oplysende eksempler er en del hentet fra Saxo, Snorre, Egedernes Grønlandsberetninger og Det gamle testamente.

1761 havde K.s kollega i Sorø J. S. "Sneedorff" i sit anonymt udgivne tidsskrift *Den patriotiske Tilskuer* udtalt sig om den matematiske metodes begrænsede anvendelighed og prist de skønne videnskaber, alt på en måde der forekom K. overfladisk, hvorfor han tog til genmæle i ti anonyme *Kritiske Breve til Videnskabernes Fremvext og Smagens Forbedring*, 1761 der s.å. efterfulgtes af *Fortsettelse af Kritiske Breve*, hvortil er føjet *Korte Anmerkninger over et Svar [fra Sneedorff] på de 10 første Kritiske Breve*. K.s kritik sigter på „at give alle Ting sin rette Priis“. Han vil ikke angribe „Smagen“, men kun „Smagens Misbrug“. „Vi elske den gode Smag, men vi agte de grundige Videnskabers Methode over alt“. Denne metode er, hvor det gælder virkelighedserkendelse, den anvendte matematik eller den matematisk-naturvidenskabelige metode eller, som K. kort siger, „den mathematiske Methode“ efter hvilken der til forklaringen af et fænomen kræves en påvisning af, at fænomenet lader sig indordne som led i et deduktivt system. Hvor emnerne ikke tillader anvendelsen af den viden-

skabelige metode i denne form, vil forskeren dog, mener K., være i overensstemmelse med „den matematiske Methode“ når han under sit arbejde nøje skelner mellem vidnen, hypoteser og løse formodninger. Hvad de skønne videnskaber angår synes deres videnskabelighed ham problematisk, da de efter hans mening ikke lader sig indordne under almindelige regler, hvad der til dels skyldes deres fundament, de individuelt varierende følelser. Selv om han ikke vil frakende de skønne videnskaber praktisk værdi mener han dog, at de grundige videnskaber også her bærer prisen, da et folks kulturelle fremskridt først og fremmest er betinget af de teoretiske og praktiske videnskabers trivsel. – K.s hovedværk er hans *Forelæsninger over Mekanik*, 1763 (udvidet af og oversat til latin af J. N. Tetens, 1773, oversat til tysk af J. C. A. Steingrüber, 1787) der n.å. efterfulgtes af 2. del, *Forelæsninger over Statik og Hydrodynamik med Maskin-Væsenets Theorier*. Dette arbejde, særlig 1. del, skabte ham et anset navn også i udlandet. Til K.s litterære arbejder hører endvidere nogle lejlighedstaler holdt på Sorø akademi. – K.s filosofi der væsentlig er Wolffsk, men med tydeligt præg af vesteuropæisk påvirkning, frembyder på flere punkter interesse. Foruden hans betragtninger over videnskabelig metode kan således nævnes hans lære om erkendelsens relative og fænomonale karakter og umuligheden af at vide noget om tingene „i sig selv“ og hans påvisning af visse antinomier tanken kan hildes i. Ved sine kritiske tanker har han utvivlsomt bidraget til at banne vej her i landet for Immanuel Kant. Som psykolog foretrak han en empirisk psykologi fremfor en spekulativ, og han er vistnok den første herhjemme der efterlyser en eksperimentel psykologi. – Justitsråd 1761. □ Maleri.

Niels Nielsen: *Matematiken i Danm.* 1528–1800, 1912 115f (bibliografi). – P. F. Suhm: *Saml. skr.* VII, 1791 375; X, 1793 25f; XV, 1798 287. Chr. Molbech: *Det kgl. da. vidensk. selsk.s hist.*, 1843. S. A. Christensen: *Matematikens udvikl. i Danm. og Norge*, 1895. Oscar Hansen: *Filosofien i Danm.* I, 1897 16f 22–24 50–61 63 81–83 92 96–98. H. Høffding: *Danske filosoffer*, 1909 19f 21f. Luxdorps dagbøger, udg. E. Nystrøm I–II, 1915–30. Johs. Pedersen: *Borchs kollegiums hist.*, 1916. Francis Bull: *Fra Holberg til Nordal Brun*, Kria. 1916. *Samme*: *Norges lit. fra reformationen til 1814*, Oslo 1928. Carl Christensen: *Den danske botaniks hist.* I, 1924–26 176. Johs. Løllesgaard: *Sprogfilosofien og sprogforskningen i Danm.*, 1925 25 31–34 96f 106–10. L. Magon: *Ein Jahrh. geistiger und literarischer Beziehungen zwischen Deutschland und Skandinavien I*, Dortmund 1926. K. F. Plesner: J. S. Needorff, 1930. Ellen Jørgensen: *Historieforskn. og sneidestkrivn.* i Danm. indtil år 1800, 1931 171f. Sorø. Klostret, skolen, akademiet II, 1931. Kaj Birket-Smith i *Folk II*, 1960 5–12. Søren Holm: *Filosofien i Norden før 1900*, 1967 26–28.

S. V. Rasmussen*

Kraft, Carl Ludvig, 1860–1949, kirurg. * 25.8. 1860 i Kbh. (Holmens), † 3.8.1949 på Frbg. (Markus), begr. Søndermarks kgd. F: løjtnant, senere kommandør Johan Christian K. (1820–94) og Poulina Arnoldine Christiane Wolff (1829–1907). ~ 21.6.1905 i Græse med Louise Ramm, * 25.7.1873 på Frbg., † 9.7.1962 på Skt. Josephs hosp., d. af kaptajn, senere oberstløjtnant, direktør for Frbg. sporvejselskab Peter Godfred R. (1834–1917) og Christiane Marie Wolff (1842–1926).

K. blev student 1878 fra Metropolitanskolen og studerede først polyteknik, samtidig med at han, begavet med kunstneriske anlæg og ven med de bedste af samtidens kunstnere, følte sig draget mod malerkunsten, slog derefter ind på medicin og tog læggeeksamen 1886. Efter kandidat tjeneste s.å. på Almindelig hospital hos L. I. "Brandes var han i de to følgende år kandidat på kommunehospitalet, bl.a. hos kirurgerne Axel "Iversen og C. L. "Studsgaard; hos denne sidste modnedes tanken hos ham om at blive kirurg. Han blev derefter kandidat på Frbg. hospital 1889–91 hos Studsgaards ældre ven Frantz "Howitz og udarbejdede her sin disputats *Experimentel-pathologiske Studier over akut Peritonitis* som han 1891 forsvarede for doktorgraden; til emnet var han blevet inspireret af en artikel af Th. "Rovsing i Bibliothek for Læger, og forsøgene udførtes hos C. J. "Salomonsen på universitetets laboratorium for medicinsk bakteriologi der dengang var installeret i et kælderum i Botanisk Haves laboratorium, og hvor bl.a. Knud "Faber og Johs. "Fibiger arbejdede.

Efter en udenlandsrejse og tjeneste som assistent hos prosekter Siegfried Borch (1849–1933) på kommunehospitalets sektionssstue var K. reservekirurg 1891–95 på kommunehospitalets afd. I hos Studsgaard, en af datidens dygtigste kirurger. Til sin kirurgiske uddannelse føjede K. nu i årene 1896–1903 som Borchs efterfølger en rig erfaring i patologisk anatomi og var således grundigt rustet da han 1903 udnævntes til overkirurg på det nybyggede Frbg. hospital; da samtidig den medicinske overlægeplads besattes af Fr. "Vermehren blev hermed indledt et frugtbart kirurgisk-medicinsk samvirke. I de over 25 år K. nu virkede som overkirurg til han 1929 trak sig tilbage fik han rig lejlighed til at udfolde ikke alene sine ypperlige evner som kliniker, kirurg og administrator, men også sin originale, hjertevarme og helstøbte personlighed der aldrig var bange for hverken at tage eller give et ansvar. K. forstod til fulde at værdsætte og udvikle sygeplejerskens andel i arbejdet og gjorde foruden sit utrættede personlige arbejde for hver enkelt af sine patienter også en stor indsats i uddannelsen

Kraft, Ludvig

af sine mange reservekirurger der spredt landet over som sygehuslæger videreførte traditionen fra Frbg. hospital.

Trods afdelingens alsidige kirurgiske belægning, hvorafter underlivskirurgi og -betændelse bevarede hans hovedinteresse, fandt K. tid til talrige foredrag og videnskabelige meddelelser fortrinsvis i nordiske tidsskrifter, der viste at hans afdeling stadig holdtes i forreste linje. Han foretog talrige studierejser for at lære hos sin samtids bedste (bl.a. Karl Lennander, 1857–1908, i Uppsala) og var som privatdocent en livfuld og inspirerende lærer for studenterne ved praktikantklinikker. Desuden virkede han som læge ved forsikrings-selskaber, først Mundus og fra 1905 Hafnia, blev medlem af Cancerkomiteen fra 1905, af Landskomiteen for radiumfondet og af bestyrelsen for Samfundet for vanføre fra 1908, formand for Dansk kirurgisk selskab 1912–14, for Kbh.s medicinske selskab 1920–22, formand for Komiteen til valg af censorer ved lægeeksamen 1929. I sit otium udfoldede K. en flittig litterær virksomhed som redaktør og medarbejder ved og forfatter af kirurgisk memoirlitteratur (*Lægeportrætter fra det 19. Aarhundrede*, 1931; *Asklepios' Tjenere I–II*, 1936–37). – R. 1922. DM. 1935. K². 1940. □Silhouet af C. J. Salomonsen, 1891. Afbildet på Tycho Jessens mal. fra det gl. serumlaboratorium, 1893 (Fr.borg). Mal. af Vald. Andersen, 1907 (Medicinsk selskab). Buster af I. Plockross Irminger, 1915 og 1916. Mal. af Carl V. Meyer, 1921 og af V. Irminger, 1922. Buste af Anne Marie Carl Nielsen (Frbg. hosp.). Tegn. af Sigvard Hansen. Foto.

Samtaler m. da. læger, ved Ernst Schwencke, 1941 101–05. – Ed. Jacoby i Ill. tid. 15.3.1903. Poul Guildal i Ugeskr. for læger CXI, 1949 917. Kn. Meister: Ni store læger, 1960 79–96. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

*Otto C. Aagaard**

Kraft, Ole Bjørn, 1893–1980, minister, journalist. * 17.12.1893 i Kbh. (Johs.), + 2.12.1980 på Frbg., begr. Solbjerg kgd. F: dr.phil., assistent i Rigsarkivet, senere viceinspektør ved statsfængslet i Horsens Alexander K. (1863–1906) og Karen Margrethe Christiansen (1865–1959). ~ 3.5.1919 i Århus domk. med Gerda Winge, * 27.8.1894 i Århus, + 28.1.1976 på Frbg., d. af læge Anders Hvass W. (1865–1948) og Anna Dorthea Cathrine Johanne Quedens (1870–1947).

Efter faderens tidlige død flyttede K. med sin mor til Kbh. hvor han hyppigt besøgte sin mor-mor Kamma Christiansen, sønnedatter af L. N. *Hvidt, og påvirkedes af hendes litterært og politisk interesserede hjem hvor det velhavende kbh.ske borgerskabs liv omkring århundredskiftet udfoldede sig. K. ville være søofficer og

meldte sig som frivillig lærling, men blev efter en prøvetid afvist pga. en lille skade ved albuen efter brud på armen. Han gik så på Lang & Hjorts kursus, blev student 1912 og begyndte at studere statsvidenskab, men gik snart over i journalistisk og ungdomspolitisk arbejde i studenterforeningen og akademisk skyttekorps og især i Det unge Danmark. Denne organisation der stiftedes af K. og hans ungdomsven Max *Kjær Hansen, indledtes med en kampagne mod salget af De vestindiske øer 1916 og fik 1917 et program der vendt mod brandesianismen og radikalismen hvilede på tre grundholdninger. Gudstanken: Danmarks folk et gudsfolk, folketanken: redebønhed til at modtage Sønderjylland og sikre dansk kultur, dansk jord og dansk erhverv mod fremmed indflydelse, og rigstanken: vendt mod opfattelsen af Danmark som et lille magtesløst land og mod salget af De vestindiske øer, Islands løsere tilknytning til riget, løsrivelsesbevægelsen på Færøerne og Grønland som et lukket land uden udnyttelse af dets naturrigdomme. K. har i sine erindringer vedstået disse tre grundholdninger omend han nok ser dem præget af ungdommelig idealisme, og de genfindes i hans senere politiske virke, gudstanken i hans interesse for Moralsk oprustning, folketanken i hans stærkt nationalt prægede syn på det danske samfund og rigstanken – efter anden verdenskrigs omvæltninger – i hans arbejde for Europatanken og dermed NATO og EF.

K. indledte sit journalistiske arbejde i studenterblade, udgav pjecen *Danmark udslættes* –!. 1918, var medstifter af tidsskriftet *Den ny Tid* i tilknytning til Det unge Danmark 1918 og redigerede tidsskriftet *Det nye Danmark* 1928–32 og 1934–38. Som dagbladsjournalist begyndte han ved Aarhus Stiftstidende maj 1919, blev et halvt år senere redaktør af Svendborg Amts Dagblad, redigerede en kort tid 1922 Nationaltidendes Søndag og ledede 1922–23 det nyoprettede konservative Fædrelandet i Sønderborg. Det var en vanskelig opgave at få bladet til at gå. K. magtede den ikke og forlod Sønderborg med betydelig gæld og løn til gode. Han erkendte at han stod ved et vendepunkt, lagde den omskiftelige tilværelse og dens letsindigheder bag sig og blev myreflittig som leder af Aarhus Stiftstidendes kbh.ske redaktion 1924–31. Han var derefter ansat ved Berlingske Tidende til 1964, bortset fra årene 1940–42 da han redigerede B.T. Blandt journalistkolleger nød han anseelse som god og loyal kammerat og var journalistforbundets næstformand 1938–40.

Ved aprilvalget 1920 var K. opstillet på Lange-land mod P. *Munch hvis position ikke svækkedes derved, hvad K. heller ikke havde ventet. De

følgende år lå hans politiske arbejde i konservativ ungdom. 1926 valgtes han 33 år gammel af de konservative i Ålborg som han repræsenterede i folketinget til han 1964 frasagde sig opstilling. Han var i 1930'erne sit partis udenrigs- og forsvarspolitiske ordfører og delegeret til folkeforbundet 1933-37. Hans meninger og lyrisk-patetiske taler bragte ham ofte i et stærkt modsætningsforhold til socialdemokrater og radikale, ikke mindst omkring forsvarsordningen 1937. Han var målet for mangt et angreb på de konservative, fra socialdemokratisk side i mindre grad efter 1945, fra radikal side helt op til 1953. K. havde fra sin ungdom nøje fulgt udviklingen i Europa og skrev 1932 *Fascismen. Historie-Lære-Lov*, en journalistisk skildring af Italien under Mussolinis styre. Som mange andre konservative dengang folte K. at der kunne være inspiration at hente dér. En impuls fra fascismen fandtes i den forfatningspolitiske udtalelse han med tilslutning fra nogle yngre konservative folketingsmedlemmer fremsatte under en debat i folketinget 18.5.1933. Han krævede landstinget afløst af en „repræsentation for kulturens og erhvervslivets og arbejdets organisationer – en korporation, et sagkundskabens råd hvor det moderne livs mangeartede kræfter kan gøre sig gældende“. Ordet „korporation“ måtte K. fortryde mangan gang. Denne impuls fra fascismen overskyggede hvad der var hans hovedsigte: at gøre konservatismen til en folkelig bevægelse. Det hindredes efter hans opfattelse af de konservatives udnyttelse af deres position i landstinget til at fastholde forældede synspunkter og føre en standspræget erhvervspolitik. J. "Christmas Møller havde stiltiende billiget talen der fremkaldte oprør i den konservative landstingsgruppe, men Christmas Møller fik sindene manet til ro. Heflig strid opstod omkring grundlovsforslaget der faldt 1939, men 1953 kunne K. som udenrigsminister sætte sit navn under en ny grundlov. Han noterer at han dermed fulgte i slægtens spor. Hans tipoldefar L. N. Hvidt havde været medlem af den grundlovgivende rigsforsamling 1849. Den tyske besættelse 9.4.1940 stod umiddelbart for K. som en følge af den forsvars- og udenrigspolitik han havde kritiseret så skarpt. 9. april var for ham „skammens og smertens dag“. Han fandt at udenrigsminister P. Munch burde gå af og fremførte det på de konservatives vegne for statsminister Th. Stauning i juni. Optagelsen af konservative ministre i regeringen medførte at K. først blev folketingsgruppens, senere også rigsdagsgruppens formand. Han beklædte begge poster indtil befrielsen og deltog som medlem af partiernes samarbejdsudvalg (nimandsudvalget) i alle afgørende forhandlinger under besættel-

sen. For ham som for andre var det spørgsmålet hvor længe forhandlingspolitikken i forhold til besættelsesmagten burde fortsættes. Han ville tage bruddet da den tyske regering under telegramkrisen 1942 krævede Erik Scavenius udpeget til statsminister og havde flertal derfor i sin gruppe, men flertallet svandt bort under indtryk af kongemagtens henstilling om at bevare enighed mellem partierne. K. bojede sig loyalt for afgørelsen. Han der i sine yngre år var streng i sine domme og kompromisløs i sine handlinger havde gennem sin parlamentariske virksomhed og under besættelsens tryk erfaret samarbejdets nødvendighed og sammenholdets værdi. Karakteristisk herfor og for hans stil er hans skildring i sine erindringer af folketingsvalget marts 1943 og partiernes fælles valgopråb „som dr. Munch og jeg i et harmonisk samarbejde satte i pennen“.

Bruddet med besættelsesmagten 29.8.1943 folte K. som en lettelse. Det gav klarere linjer. Han indgik et nært samarbejde med Poul Sørensen, Aksel Møller og V. Fibiger om partiets organisation og etablerede et samarbejde med modstandsbevægelsen. Efter det nazistiske attentat mod ham 30.12.1943 lå han i længere tid på skiftende hospitaler og måtte derefter en tid gå under jorden, men var fuldt restitueret de sidste måneder før befrielsen, deltog i redaktionen af det illegale Danske Tidende og var en hovedforhandler om sammensætningen af befrielsesregeringen under V. Buhl 5.5.-7.11.1945. Han var dens forsvarsminister, en ønskepost hvor han kunne begynde genopbygningen af forsvaret. Meget kunne det ikke blive til i sommeren 1945, men han fik bevilling til indkøb af skolemaskiner i England som begyndelsen til et flyvevåben, fik samlet de første skibe til en flåde, indførte talsmandsordning og reduceret hilsepligt i hæren og støttede oprettelse af hjemmeværnsforeninger. Efter oktobervalget 1945 gik regeringen af og K. blev påny sin gruppes formand i en periode da de konservative var hårdt trængt af statsminister Knud Kristensens egensindige Syd-slesvigpolitik og Christmas Møllers brud med partiet der 1947 led et sviende valgnederlag. De følgende år bedredes forholdet mellem konservative og venstre, og da Hans Hedtoft okt. 1950 opgav at videreføre sin socialdemokratiske mindretalsregering kunne K. og Erik Eriksen danne VK-regeringen 1950-53. K. blev dens udenrigsminister. Det var Korea-krigen og den kolde krigs tid og K. var som anti-kommunist fra sine unge dage ikke i tvivl om hvor Danmark burde placere sig. Med hans fulde billigelse havde Danmark 1949 tilsluttet sig NATO, og udbygning af NATO-samarbejdet blev en væsentlig

Kraft, Ole Bjørn

del af hans opgaver. Han fik ratificeret aftalen med USA om dets deltagelse i forsvaret af Grønland og dets ret til grønlandske baser, fik tilslutning i de tre partier S, V og K til at Tirstrup og Vandel flyvepladser udbyggedes til NATO-brug, mens den påtænkte stationering af USA-fly i fredstid blev opgivet, og tiltrådte at Grækenland og Tyrkiet blev optaget i NATO. Dette sidste bragte ham i vanskeligheder fordi han havde udtalt sig imod optagelsen, men på rådsmødet i NATO afstod fra at bruge sit veto mod alle andre medlemslandes billigelse af de to landes optagelse. Kritikken var hård fra NATO-modstandernes side, men de tre NATO-partier der havde overvældende flertal sluttede op bag ham. Det er uden for al tvivl at K. så NATO som hjørnesteinen i dansk sikkerhedspolitik, men han der havde deltaget i FN's første ordinære generalforsamling 1946 og senere deltog i adskillige af FN's generalforsamlinger var helhjertet tilhænger af FN hvad der fremgik af hans tale ved ratifikationen af FN's menneskerettighedserklæring i folketinget 1952. Europatanken arbejdede han for som medlem af Europarådet 1949–50 og 1953–64 og som medlem af en lang række specielle Europaorganisationer af kulturel og kirkelig karakter. Nordisk samarbejde havde K. været optaget af fra sin studentertid og det faldt i hans lod at gennemføre loven om dansk deltagelse i Nordisk råd 1952. Han var medlem af rådet 1953–64, fra 1958 formand for dets økonomiske komité.

Efter sin afgang som udenrigsminister var K. gruppeformand til 1955. Forhandlingerne om forsvarsforliget 1960 mellem S, R, V og K var hans sidste større politiske opgave. Hans erindringer *Ung mand undervejs. 1912–26, 1958, En konservativ politikers erindringer 1926–45. 1971, Frem mod nye tider. 1945–47, 1974, og Danmark skifter kurs. 1947–50, 1975*, giver et værdifuldt bidrag til belysning af tidens politiske forhold. I de 38 år K. var medlem af folketinget var han ofte tiljuble af sine tilhængere og heftigt angrebet af sine modstandere. Hans form som skribent og navnlig som taler var stærkt følelsesladet, lyrisk-romantisk eller med stor patos. Patriot-patriot vrængede nogle ad ham. Hans form var næppe påtaget. Han havde de stærke følelser og gav udtryk for dem. De kunne under talen tage magten fra ham så hans udtalelser blev stærkere end han havde villet. Kendt ud over landet som han var måtte de fleste bedømme ham ud fra hans taler og deltagelse i diskussioner, men det var ikke nogen udtømmende vurdering hverken hos venner eller fjender. De der sad sammen med ham i forhandlinger og udvalg fik en mere nuanceret opfattelse af ham. Han kunne argumentere for sine synspunkter, lytte til andre, bø-

je sig for deres opfattelse og stræbe mod den fællesnævner der bliver kernen i et samarbejde. Talerstolen kunne bagefter vække hans patos, men han svigtede ikke en indgået aftale. Det var lyrikeren der brodes med realpolitikeren i ham. – R. 1939. K². 1949. K¹. 1960. □Tegn. af Hans Bendix udst. 1928. Mal. af Victor Isbrand, 1953 (folketinget). Afbildet på A. Tørsleffs mal. af grundlovens underskrivelse 1953 (sst.). Tegn. af Bo Bojesen udst. 1961. Afbildet på karikaturtegn. af Bjarne Laursen 1973–74 (Amalienborg). Foto.

O. B. K.: Ung mand undervejs. 1912–26, 1958, En konservativ politikers erindr. 1926–45, 1971, Frem mod nye tider. 1945–47, 1974 og Danm. skifter kurs. 1947–50, 1975 (erindringer). – G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 133–36. Hans Bolling i Billeder af rigsdagens hist., red. Aage Svendstorp og Chr. Torpe 11, 1947. Det konservative folkepartis hist., red. Jørgen Hatting og K. Olsen 1–IV, 1966. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977.

Helge Larsen

Kraft, Peder, 1711–64, landsdommer, forfatter. * 10.8.1711 i Norge, † 3.2.1764 på Egholm, begr. i Sæby k. F: premierløjtnant, senere oberst Even Pedersen K. (1674–1747) og Maren Knudsdatter Kylstrup († 1766). ~ 18.4.1748 i Kbh. (Frue) med Birgitte Borthuus, * ca. 1722 i Kbh., † 3.1.1791 i Sorø, d. af norsk postmester i Kbh., senere inspektør ved det norske postvæsen Severin B. († 1745) og Berethe Simonsdatter Grue.

K. blev student 1730 i Kristiania og hørte i sin studietid til den kreds af unge mænd der påvirkedes af Holberg; han konkurrerede 1738 til den første af denne udsatte priser for smukke danske vers. Hans læredigt *Menneskets Ufornoiighed i sin Stand* opnåede imidlertid hverken prisen eller æren af at blive trykt i de holbergske samlinger, men han udgav det selv mange år efter, 1759. 1742–43 oversatte han det første par årgange af det engelske moraliserende tidsskrift *Spectator*. Hans forsøg slog dog lige så lidt an som de tidligere oversættelser af den hamburgske „Patriot“ og Olof v. Dalins „Svenske Argus“, men udmærker sig i alt fald ved et godt sprog, om ikke ved overlegen kritisk indsigt; i en note betegnes Shakespeares *Othello* som „en slet Tragedie, hvor Helten græder for sit Tørklæde, som var stjaalet“. Imidlertid beredte disse oversættelser vejen for selvstændige danske arbejder som Jørgen Riis' danske „Spectator“ og Holbergs Moralske Tanker, begge 1744. – 1745 gik K. over i praktisk juridisk virksomhed som kancellisekretær, blev n.å. 2. vice-landsdommer på Sjælland og Møn og 1747, måske ved Holbergs indflydelse, tillige godsinspektør ved det genoprettede ridderlige akademi i Sorø, hvor hans fætter pro-

fessor Jens *K. samtidig virkede. Han tog sin afsked som inspektør 1761 da han ikke kunne bringe balance i akademiets økonomi og ikke enes med overhovmesteren grev Danneskiold. Han synes at have været en formuende mand der bl.a. ejede herregårdene Nørager 1751–61 og Katstrup (Raschenberg) fra 1751 til sin død. – Justitsråd 1752.

B. C. Sandvig: Beskrivelse over oen Moen, 1776 68. K. L. Rahbek i Dansk minerva, 1816 juli-dec. 158f. P. M. Stolpe: Dagspressen i Danm. IV, 1882 (fot. optr. 1977) 173. Soro. Klostret, skolen, akademiet II, 1931 125 139f. – Papirer i Kgl. bibl.

H. A. Paludan*

Kraft, Hortensia (Tenna) Kristine Sofie Erogine Frederiksen, 1885–1954, operasanger. * 16.5. 1885 i Kbh. (Matth.), † 16.3.1954 sst., begr. i Vedbæk. F: malermester Niels Christian Frederiksen (1859–1911) og Sophie Frederikke Greisen (1859–1908). ~ 9.4.1927 i Kbh. (Cit.) med direktør i Det danske petroleumsselskab Frederik Wilhelm K., * 5.12.1879 i Kbh. (Trin.), † 26.10.1962 i Silkeborg, s. af premierløjtnant, bogholder Frederik Wilhelm K. (1840–81) og Anna Cathrine Schmidt (1851–1923).

Som ganske ung fik den ualmindelig stemmebevagede K. sin grundlæggende uddannelse hos J. L. Nyrop og Osta Schottlænder for senere under et studieophold i Paris hos den berømte Jean de Reszke at få sit sjældne materiale yderligere afsløbet. Hun debuterede på Det kgl. teater 4.4.1906 som Elsa i *Lohengrin*. Hele hendes kunstneriske særpræg, stemmens sjældne gyldne timbre og lyriske varme, hendes intuitive evne til at levendegøre den elskende og lidende kvindes sind blev egentlig straks fastslået ved debuten men i årenes løb rigt varieret og individuelt udformet i en lang række af K.s hovedpartier, først og fremmest *Tosca*, en af hendes ypperste præstationer også scenisk set, *Traviata*, Margrethe i *Faust*, Tatjana i *Eugen Onegin*, en af de skønnest fortolkede kvindeskikkelser dansk operakunst har at opvise i vor tid, Myrtole i *De døde Øjne*, Desdemona i *Othello*, Elisabeth i *Tannhäuser*, Elisabeth i *Don Carlos*, fru Ingeborg i *Drot og Marsk* og Leonora Christina, et parti i hvilket det lykkedes K. at gennemføre en storstilet karaktertegning spændende fra den unge kvindes stormfulde lidenskab til den aldrende kvindes bitre, men livserfarne resignation. K. havde fra første færd et ganske naturligt og sikkert scenisk instinkt og levede stærkt og inderligt med de skikkelser hun skulle fremstille, og hun blev operascenens førende lyriske dramatiske sopran der sammen med kræfter som Albert *Høeberg, Niels *Hansen, Ingeborg *Steffensen og Poul

*Wiedemann en lang årrække under Georg *Høebergs førerskab betingede dens hele trivsel. Ved siden af den lyriske dramatiske evne, hele den store sanglige linjeføring der bl.a. muliggjorde indførelsen af G. Puccinis og P. I. Tjajkóvskijs kunst på vor scene, har K. ved flere lejligheder åbenbart et vist slagfærdigt lune der navnlig kom operaens klassiske litteratur til gode, først og fremmest ved udførelsen af den djærve tjenestepige Serpina i G. B. Pergolesis intermezzo *La serva padrona*, senere under Egisto *Tangos ledelse som Despina i Mozarts *Così fan tutte*. Ved siden af sin operagerning har K. dyrket romancen, navnlig den nordiske, og vist en ikke ringe pædagogisk evne. – Kgl. kammersanger 1914. – Ingenio et arti 1922. □ Tegnet i roller af Gerda Ploug Sarp 1916, 1920 og 1938 (alle Teatermus.). Tegn. af H. Jensenius 1921 og 1923 (Fr.borg). Tegn. af A. Tørsleff, 1921 (Teatermus.) og 1925, af W. Meinhardt bl.a. 1923 og 1927 (flere i Teatermus.). Mal. af J. Wilhjelm i roller, bl.a. 1925 (Teatermus.). Mal. af W. Meinhardt, 1927 (sst.). Tegn. af S. Jürgensen s.å. Buste af Max Andersen, 1933, (Kgl. teater: teatermus.). Tegnet i roller af Viggo Thomsen, 1937 (sst.). Statuette i rolle af Axel Locher (sst.). Tegn. af Vald. Møller og O. Christensen (Fr.borg). Foto.

Interview i Gads da. mag., 1929 88–95. – H. Quiding i Masken, 1910–11 236f. M. Lobedanz sst. 1922 nr. 4. Niels Th. Thomsen i Hver 8. dag, 1910–11 685–87. Samme sst. 1913–14 510–12. G. Hetsch sst. 10.10.1919. S. Levysohn i Teatret, 1912–13 73–76. G. Hauch sst. 1925 80f. Gudda Behrend i Forum, 1935 april-nr. 28f. E. Abrahamsen sst. 1939 jan.-nr. 3–5. K. Bjørnhof i Socialdemokraten 15.12.1940. Nils Schjørring i Berl. tid. 17.3.1954. S[ten] U[ldall] i Kristeligt dagbl. s.d. Sigurd Berg i Nationaltid. s.d. Axel Kjerulf i Politiken s.d. H[ans] V[ojgt] i Socialdemokraten s.d.

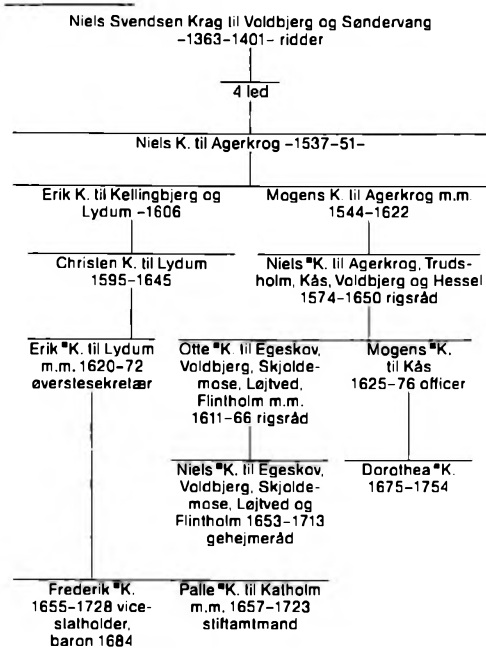
Torben Krogh*

Krag

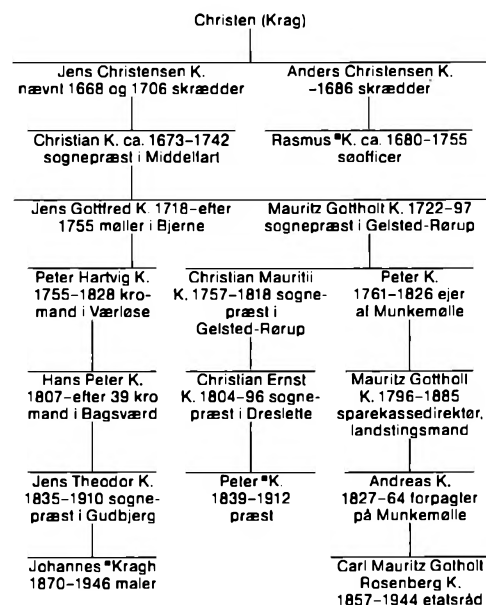
I. Jysk uradel, hvis ældst kendte medlemmer levede i 1200-tallet. Uddød i mandslinien 1763. Frederik baron *K. var 1° ~ Hedevig Eleonore baronesse Juel, d. af statsmanden Jens baron *J. (1631–1700), 2° ~ Charlotte Amalie komtesse Griffenfeld, d. af rigskansler Peder greve *G., og 3° ~ Edel Krag, d. af gehejmeråd Niels *K. Palle *K. var ~ Helle Trolle, d. af statholder Niels *T. Erik *K.s datter Edel Margrethe var ~ officeren Frederik *Gersdorff (1651–1724). Niels *K. (1653–1713) var ~ Sophie Juel, d. af søofficeren Niels *J. Deres datter Vibeke var ~ officeren Albrecht von *Eynden. Dorothea *K. var 1° ~ statsmanden Jens baron *Juel (1631–1700) og 2° med officeren Christian *Gyldenløve, greve af Samsø.

Krag

Tabve I

Tabve II

II. Af de mange borgerlige slægter der fører navnet K. skal her nævnes en, der føres tilbage til to

brødre der var skræddere i slutningen af 1600-tallet, og hvis far må have heddet Christen (K.).

(I) Danm.s adels årbog XVI, 1899 258-72. (II) H. Hjorth-Nielsen og Albert Fabritius: Præste- og landmandsslægten Krag (Kragh) i Pers. hist. t. 10.r.VI, 1939 1-60.

Nils G. Bartholdy/Hans H. Worsøe

Krag, Anders, 1553-1600, professor. * 1553 i Ribe, † 8.6.1600 i Kbh. F: øksnekøbmand i Ribe Peder K. († efter 1555, før 1569) og Karine Sørensdatte Klyne. ~ 13.11.1586 med Elline Mortensdatte, * 1566, † 24.5.1615 i Kbh., begr. i Frue k. (~ 2° 1602 med Hans Jensen *Alanus, 1563-1631), d. af købmand i Kbh. Morten Olufsen. - Bror til Niels *K. (1550-1602).

Ved forældrenes tidlige død tog først domprovst Jesper Mule, siden biskop Poul *Madsen sig af K. der var sat i Ribe latinske. Da bispem 1569 forflyttedes til Kbh. fulgte K. med, blev student ca. 1570 og var senere et par år hører ved Frue skole. 1578 studerede han i Wittenberg hvor han blev magister, siden opholdt han sig på universitetsstipendium i Tübingen (1579), Strasbourg (1580), Basel (1581-82) og studerede filosofi, fysik og medicin. Som hovmester for to unge adelsmænd af familien Munk rejste han igen til Basel (1583), Orléans (n.å.) og i Montpellier, det berømte lægevidenskabelige centrum (hvorfra han gjorde en afstikker til Paris), har han 1585 taget doktorgraden i filosofi og medicin, vistnok som den eneste danske. Efter sin hjemkomst (over Frankfurt og Basel) tiltrådte han n.å. professoratet i pædagogik og fungerede i nogle år tillige som universitetets notarius. 1590 blev han professor i matematik og senere s.å. i fysik. 1595-96 var han universitetets rektor og 1595-1600 Frue kirkes akademiske værge. Desuden praktiserede han som læge i Kbh. og synes at have været læge ved hoffet, dog næppe virkelig liv-medicus; 1589-90 ledsagede han dronning Anna både på hendes mislykkede og på hendes endelige brudefærd til Skotland.

Efter en samtidigs udtalelser har K. været den første danske der tilegnede sig Petrus Ramus' videnskabelige metode, og i alt fald er han og Jacob Madsen, af hvis efterladte teologiske skrifter K. 1589 var medudgiver, vore to mest fremtrædende ramister; betegnende er allerede K.s gentagne ophold i Basel, et af ramismens hovednester, hvor den væsentligste del af hans forfatterskab også er udkommet. Ramus, der i Bartolomæusnatten 1572 havde måttet bøde med livet for sine skarpe angreb på den aristoteliske skolastik, præger helt K.s tidligste skrifter. Hans *Rameæ scholæ*. 1582 er direkte polemisk, rettet

mod den tübingske aristoteliker, fysikeren Georg Liebler, der i sit ret udbredte Aristoteles-udtog havde benyttet lejligheden til at bekæmpe de vildfarelser hvori Ramus efter hans mening havde gjort sig skyldig. I sit følgende skrift *Aristotelica et Ramea*, 1583 bringer K. uddrag af Aristoteles' og Ramus' værker og holder dernæst opgor med de skolastiske sofister under anvendelse af den ramistiske logik; hans s.å. udgivne *Horatii Ars poetica* er en fortolkning efter Ramus' dialektiske og retoriske metode. I *Laurea Apollinea Monspeliensis*, 1586 giver K. en detaljeret oversigt over alle de vidtløftige prøver og opgaver der gik forud for hans promotion i Montpellier idet han inden doktorgraden måtte tage baccalaureus- og licentiatgraden; i forordet hævder han videnskabens frihed og i sin slutningstale manifesterer han sig som en for-Baconsk empiriker; forud for sin tid er hans rationalistiske foragt for overtroen og hans påvisning af at selv de uforklarligste fænomener har deres naturlige årsager.

Som endnu et karakteristisk træk – fremhævelsen af Platon på Aristoteles' bekestning var et af ramismens hovedpunkter – kan anføres at K. 1598 som grundlag for forelæsninger lod trykke en latinsk oversættelse af Platons „Parmenides“ hvori studenterne skulle have en gavnlig modvægt mod Aristoteles' metafysik som han i embeds medfør lige havde læst over. K.s forfattervirksomhed i hans professortid er i øvrigt kun nogle samlinger akademiske teses. De store forventninger hans ungdoms produktion havde vakt synes ikke at være blevet opfyldt; hans tidlige død der efter sigende skal være fremskyndet af hans hang til kemiske eksperimenter forhindrede også hans oprykning til et medicinsk professorat hvortil han har været særlig kvalificeret. „Laurea“ viser at han inden for denne disciplin tilfredsstillede tidens strengeste videnskabelige fordringer; i praksis hørte han til formidlerne mellem den Galenske og den Paracelsiske skole. I det hele taget var han ingen ensidig partigænger, ej heller nogen absolut forkærrer af Aristoteles. Indgribende betydning har han næppe haft herhjemme hvor ramismen aldrig blev dominerende; men han er et interessant tidsfænomen, dels ved sin fordomsfrihed, dels om et vidnesbyrd om en stor europæisk bevægelses beskedne indslag i dansk videnskabelig kultur.

Saml. til den da. medicinal-hist., udg. J. D. Herholdt og F. V. Mansa I, 1835 35–45. H. F. Rørdam i Nord. univ. t. X, tillægshft. 1866 55–62. Samme: Kbh.s univ.s hist. III–IV, 1868–74. J. Paludan: Fremmed indflydelse på den da. nationallit., 1887. Ole Degn: Livet i Ribe 1560–1700 i samtidiges optegn., 1971.

R. Paulli*

Krag, Dorothea (Dorte), 1675–1754. * 27.9.1675, † 10.10.1754 på Gissselfeld, begr. i Eckernførde k. F: oberst Mogens *K. (1625–76) og Helvig v.d. Kuhla († 1676). ~ 1° 11.4.1694 med gehejmeråd baron Jens *Juel, * 15.7.1631 på Nørtorp, † 23.5.1700 i Kbh., s. af rigsråd Erik *J. (1591–1657) og Sophie Sehested (1594–1658). ~ 2° 25.5.1701 på Kbh.s slot med generalfelttøjmester Christian *Gyldenløve, greve af Samsø, * 28.2.1674 i Kbh., † 16.7.1703 i Odense, s. af *Christian V (1646–99) og Sophie Amalie *Moth (1654–1719). ~ 3° 1.6.1715 på Gissselfeld med senere gehejmekonferensråd Hans Adolf Ahlefeldt til Bukhagen, * 24.10.1679 i Kiel, † 3.10.1761 i Kbh., s. af gehejmeråd Joachim *A. (1646–1717) og Anna Margrethe Buchwald (1653–1726). – Mor til Christian *Danneskiold-Samsøe (1702–28) og Frederik *Danneskiold-Samsøe.

Efter sin anden mands død beholdt K. på otte år det ham 1685 overdragne danske postvæsen. I modsætning til Christian Gyldenløve der rigtig nok ikke havde haft synderlig lejlighed til at tage sig af denne institution, ofrede hun den megen opmærksomhed, ikke just af interesse for postbesørgelsen og postgangen som der med føje jævnlig klagedes over, men af hensyn til indtægterne som hun, hvis påklædning i et enkelt år – og det endda et sørgeår – omtrent opslugte indkomsten af Gissselfeld gods, altid havde brug for. Overlod hun end den egentlige administration til en direktør så greb hun dog stærkt ind i forretningerne når det drejede sig om hendes fordel. Nødig afstod hun derfor postvæsenet 1711 da tiden var omme, uagtet hun fik 12 000 rdl. og en årlig pension af 4000 rdl. som efter kongens bestemmelse 1723 gik over på hendes ældste søn, Chr. Danneskiold-Samsøe; det var en ringe sum i forhold til hvad postvæsenet årlig havde indbragt hende. I henhold til Gyldenløves testamente vedblev „hendes høje nåde“ at residere på Gissselfeld selv efter at hun havde indgået sit tredje ægteskab, og da hendes mand var lige så ødelst som hun var godset ved hendes død i en jammerlig forfatning og Gyldenløves børns formue reduceret betydeligt. Hun skildres for øvrigt som en begavet og åndrig dame der heller ikke manglede hjerte for sine undergivne. På sine gamle dage blev hun blind, men efter en operation 1751 fik hun sit syn igen. □ Mal., formentlig af Jacob Coning eller H. Krock (Gissselfeld), efter dette kopi (Post- og telegrafvæsenet). Mal. 1694 (Egeskov). Mal., formentlig af Benoît le Coffre (Gissselfeld). Afbildet på mal. af Gyldenløvefamilien (Fr.borg). Andre forskellige typer i mal. (Frijsenborg; Ledreborg; Gavne) og min. (Fr.borg; Gissselfeld).

Krag, Dorothea

O. F. C. Rasmussen: Optegn. om Gisselfeld, 1868 188-99. Fr. Olsen: Det danske postvæsen indtil 1711, 1889 140-51. L. Bobé: Slægten Ahlefeldts hist. III, 1903 148f. C. V. Christoffersen i Årbog for det da. post- og telegrafvæsen LXIII, 1954 229-35.

S. Nygård*

Krag, Erik, 1620-72, til Bramminge, øverste sekretær i danske kancelli. * 1620, † 22.7.1672 i Kbh., begr. sst. (Trin.). F: Christen Eriksen K. til Lydumgård (1595-1645) og Ellen Christensdatter Vind († 1651). ~ 28.8.1653 på Endrupholm med Vibeke Rosenkrantz, † 1708 el. 1709 på Fyn, d. af lensmand Palle R. til Ørup (1588-1651) og Ingeborg Nielsdatter Krabbe til Vesløsgård († 1651). - Far til Frederik *K. og Palle *K. K. gik 1631-39 i Sorø skole og rejste senere i udlandet (var 1642 i Rom med Herman Krag, s.å. imm. i Padua). Efter hjemkomsten blev han 18.4.1643 sekretær i danske kancelli. 10.6.1644 forlod han tjenesten, men vendte tilbage 25.10.1645. 1653 efterfulgte han Otte *Krag som øverste sekretær. Fra 1650 aflønnedes han med dekanatet ved Ribe domkapitel og indtægterne af Varde syssels provsti. 1655-56 var han forlenet med Skivehus, 1656-58 med Herrisvad kloster og 1658-61 med Lundenæs.

I kraft af sin flid og sit initiativ var K. fra 1640'erne og indtil sin død en ledende skikkelse inden for centraladministrationen. Hans virksomhed faldt i en periode med en stærk vækst i dennes opgaver. Formentlig på hans initiativ førtes der fra 1653 ekstrakt og resolutionsprotokoller i kancelliet hvilket gav bedre overblik over det stigende antal sager. Væksten i arbejdsbyrden i kancelliet betød at der i stigende omfang måtte ske en forhåndssortering af sagerne i dem der skulle forelægges kansleren eller evt. kongen, og dem der kunne ekspederes rent rutinemæssigt. Som den der i praksis kom til at foretage denne sortering fik K. en nøgleposition i det daglige styre, og han blev på denne måde uden tvivl en af landets bedst informerede mænd. Det vidner om hans centrale position at stadig flere af de til kancelliet indsendte breve og petitioner stiledes til ham, ofte ledsaget af en bøn til ham om at gøre sin indflydelse gældende. Hvor langt denne rakte politisk er vanskeligt at afgøre, men han deltog i arbejdet med indretningen af admiralitetskollegiet, principielt set en administrativ sag men med ganske vidtrækkende politiske komplikationer. Om K.s virksomhed i tiden før 1660 har vor kyndigste kender af tidens administration, Johan *Jørgensen, fremhævet at den i nogen grad modbeviser de udbredte forestillinger om slendrian og mangel på initiativ inden for centraladministrationen. En samtidig

iagttager, nemlig Hannibal *Sehested, fremhæver da også hans indsigt vedrørende landets indre forhold, men karakteriserer ham samtidig som udenrigspolitisk naiv, hvilket hans forslag 1658 under fredsforhandlingerne i Tåstrup om at sende Oluf *Parsberg til Corfitz *Ulfeldt for at vinde denne unægteligt også tyder på. Under Københavns belejring var han med til at mønstre garnisonen og senere medlem af kvæsthusets garnison. Sept. 1660 indstilledes han til en af de ledige rigsrådspladser, men kongen lod indstillingen ligge. K.s rolle på det store stændermøde 1660 er ikke helt klar. I københavnske borgerkredse opfattedes han som en fjende af underståndernes krav, og den svenske resident G. Duwall indberettede til sin regering at K. havde undertrykt arverigeforslaget i tre dage, og at det var den almindelige mening at han ville miste både embede og len. Hvad der konkret vides er at han var til stede ved rigshofmester Joachim *Gersdorffs sygeleje om aftenen 8.10. da arverigeforslaget overbragtes denne, og at han fungerede som forbindelsesled mellem kongen og rigsrådet under forhandlingerne om arveriget. 16.10. underskrev han erklæringen om håndfæstningens kassation, og 20.10. var han kongen, Hannibal Sehested og Christoffer *Gabel behjælpelig ved beslaglæggelsen af rigsrådets arkiv. Når han trods alle forventninger beholdt sin position skyldtes det sikkert hans resolute stillen sig til tjeneste for den nye tingenes tilstand, de venskabelige relationer til Hannibal Sehested han plejede på netop dette tidspunkt, samt ikke mindst hans administrative dygtighed som det nye system ikke kunne undvære. Jan. 1661 drog han rundt med „enevoldsarveregeringsakten“, og efter sigende var det ham pålagt at konstatere med hvilke miner hver især underskrev. Han var 1663 protokolfører ved forhørene over *Leonora Christina i Blåtårn og afhørte 1664 Otto *Sperling sst.; begge fandt ham lidet charmerende ved disse lejligheder. Hans bryske væsen, og hans foresatte kansler Peter *Reedtz' stive gravitet tillod åbenbart heller ikke nogen stor indbyrdes kærlighed at blomstre frem mellem kancelliets to ledere selv om de senere kunne enes om at holde den unge P. Schumacher (*Griffenfeld) nede. Bedre kunne K. med Chr. Gabel. Det skyldes denne at K. febr. 1669 var mellem de nyudnævnte gehejmeråder og blev assessor i statskollegiet og højesteret. Han fratrådte samtidig oversekretærstillingen, men vedblev at sidde som assessor i kancellikollegiet. Efter Gabels fald, da Schumachers stjerne steg, var strømmen ham mindre gunstig. Ved vicekansler Christoffer Parsbergs død aug. 1671 fik han den afdødes sportler, men ikke hans embede.

K. besad et betydeligt jordegods. Han arvede efter en farbror Sønderris (Skast hrd., solgt 1648), efter faderen Lydumgård (V. Horne hrd., solgt 1652). 1652 erhvervede han Varho og Bramminge (Gørding hrd.), 1660 Fastergård (Bølling hrd.), 1662 Kærgård (Gørding hrd.), 1663 Endrupholm (Skast hrd.), 1664 Krumstrup (Gudme hrd., solgt 1665), i 1660'erne Årstrup (Vennebjerg hrd., solgt 1669), 1669 Torpegård og Selse (Horns hrd.), 1672 Dalsgård og Havnø (Hindsted hrd.); også Eskebjerg (nu Schelenborg, Bjerge hrd.) og Utstein kloster i Norge var en tid i hans eje, og det samme gælder Vingården i Vingårdsstræde i Kbh. På Bramminge opførte han en ny hovedbygning. Ved samlingen af det store godskompleks udnyttede han sin embedsstilling og sin ydelse af lån til kronen, men det voksede ham til sidst over hovedet, og han sad ved sin død i betydelige økonomiske vanskeligheder og efterlod sin enke i ret knappe kår. – Hv. R. 1671. □ Afbildet på mal. s.m. faderen, 1625 (Fr.borg). Mal. 1647 (forhen Endrupholm). Stik af A. Haelwegh ca. 1670 efter forlæg af A. Wuchters, efter dette tegn. af Chr. Hetsch (Fr.borg) og træsnit, bl.a. af H. P. Hansen, 1885. Mal. i samme type med ændret orden af A. Wuchters (Fr.borg).

Aktstykker og oplysn. til statskollegiets hist., udg. Johs. Lindbæk I-II, 1903–10. Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermodernes hist. i Fr. IIIs tid, udg. C. Riise Hansen I-II, 1959–75. – Danm.s adels årbog XVI, 1899 261. O. Nielsen: Hist. efterretn. om Skadst herred, 1862 118–22. E. Gigas: Grev Bernardino de Rebollo, 1883. Otto Sperling: Selvbibliografi, overs. S. Birket Smith, 1885 (repro-udg. 1974). A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld I, 1893 168f o. fl. st. Kn. Fabricius: Griffenfeld, 1910. Samme i Den danske centraladministration, red. Aage Sachs, 1921. C. O. Bøggild-Andersen: Statsomvæltningen i 1660, 1936. Leonora Christina Ulfeldt: Jammersminde, udg. Johs. Brøndum-Nielsen og C. O. Bøggild-Andersen, 1949 (2. udg. 1960). Johan Jørgensen: Rentemester Henrik Müller, 1966. Samme i Arkiv I, 1966–67 45–64.

Steffen Heiberg

Krag, Frederik, baron, 1655–1728, vicestatholder i Norge. * 4. el. 6.3.1655 i Flensborg, † 24.9.1728 på Stensballegård, begr. i Vær k. F: gehejmeråd Erik *K. (1620–72) og Vibeke Rosenkrantz († 1708 el. 09). ~ 1° 1.12.1683 i Kbh. med baronesse Hedevig (Helvig) Eleonore Juel, * 22.11.1662 i Stockholm, † 24.9.1685 i Haag, begr. i Hunderup k. ved Ribe, d. af baron Jens *J. (1631–1700) og Vibeke Skeel (1633–85). ~ 2° nov. 1690 i Kbh. med Charlotte Amalie Griffenfeld, * 1.5.1672 i Kbh., † 21.9.1703 på Stensballegård, begr. i Vær k., d. af greve Peder G. Schumacher *G. (1635–99) og Cathrine (Karen) Nansen (1656–72). ~ 3° 6.5.1705 på Egeskov med

Edel Krag, * 22.11.1686 i Kbh., † 24.5.1751 på Stensballegård, begr. i Vær k., d. af gehejmeråd Niels *K. (1653–1713) og Sophie Juel (1664–1722). – Bror til Palle *K.

K. var fra 1675 som kavaler attachéret det danske gesandtskab i Paris og senere i Nijmegen, blev 1678 kammerjunker hos dronningen, 1683 ceremonimester og ophøjedes 1684 i friherrestanden, da han var kommet i ægteskab med baron Jens Juels ældste datter der var arving til dennes baroni (Juellinge), som K. dog ikke kom til at overtage da hun døde uden livsarvinger før sin far. Da denne 1684 sendtes til Holland, fulgte K. med, og han forblev der 1685–88 som envoyé extraord. da hans svigerfar rejste hjem. 1695–1713 var han stiftsbefalingsmand over Viborg stift og amtmand over Hald amt, 1697 tillige gesandt i Stockholm, og 1713 blev han vicestatholder i Norge hvilken stilling han beklædte til 1721. Vurderingen af hans virksomhed i Norge har været temmelig kritisk, men vilkårene var som følge af krigen også meget vanskelige, og alt tyder på at han var en dygtig og streng omend noget pedantisk embedsmand. – Med sin anden hustru skal K. have fået Stensballegård som han helt ombyggede, og ved køb erhvervede han den nærliggende lille hovedgård Værholm hvis jorder han lod drive under hin. Endvidere ejede han øen Endelave som han 1695 havde fået udlagt fra kronen, og der opførte han gården Edelholm og ombyggede delvis kirken. En skole opførte han i Stensballe by. Efter hans testamente oprettedes 1748 af hans døtre Vibeke Cathrine og Charlotte Amalie et stamhus af Stensballegård, Værholm og Endelave. – Gehejmeråd 1712. – Hv. R. 1708. □ Pastel af B. Vaillant ca. 1676 (forhen Frijsborg). Mal. af J. Coning (Fr.borg), kopi i ordensdragt (Gisselfeld) og i hel figur (forhen Stensballegård). Mal. på epitafium (Vær k.).

Erik Pontoppidan: Marmora Danica II, 1741 182f. Pers. hist. t. 2.r.II, 1887 79–82 (brevet til Conrad Reventlow). Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen VIII, 1930. – T. de Hofman: Hist. efterretn. om velfortjente da. adelsmænd I, 1777 189f. F. Richardt og T. A. Becker: Prospecter af da. herregårde III, 1847 (ny udg., 1976) (Stensballegård). Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m. fl. III, 1923 344. – Papirer i Rigsark.

Steffen Heiberg (S. Nygård)

Krag, Jens Otto, 1914–78, statsminister. * 15.9.1914 i Randers, † 22.6.1978 i Skiveren, Råbjerg sg., begr. i Kbh. (Vestre). F: cigarhandler Anders Madsen K. (1872–1934) og Astrid Birgitte Marcussen (1885–1954). ~ 1° 26.5.1950 på Frbg. (b.v.) med forfatter, skuespiller Birgit Ten-

groth, * 13.7.1915 Stockholm (~ 1° 1944 med redaktør Stig Ahlgren, * 1910; ægteskabet opløst 1950), d. af overtoldkontrollør Carl Gustav T. og Eva Sjögren. Ægteskabet opløst 1952. ~ 2° 31.7.1959 i Roquebrune, Frankrig (b.v.) med skuespiller Helle Genie Virkner, * 15.9.1925 i Århus (Johs), d. af godsejer Moritz (Morris) Lottinga (1893-1946) og Ellen Larsine Rasmussen. (* 1903, navneforandring til Virkner 1942). Ægteskabet opløst 1973.

K. havde sin opvækst i Randers – hans senere kreds som folketingsmand. Hjemmet var yderst beskedigt; faderen var forretningsmand, først assistent i landbrugsmaskiner, og senere i radioapparater; men allerede i K.s barndomsår måtte han opgive dette og drev derefter en mindre cigarforretning. Uanset den stramme økonomi kom K. dog først i en privatskole og senere på statsskolen hvorfra han blev matematisk-naturvidenskabelig student 1933.

I gymnasietiden var K. stærkt medlevende i tidens litteratur og politik; en kort overgang var han aktiv i den kristelige gymnasiastbevægelse. Fra 1932 var han med i DSU og blev samme år lokalformand; han var, ikke mindst efter et besøg i Tyskland, energisk i kampen mod de danske nazister. Han fulgte også mere med i de sovjetiske forhold end normalt i DSU, en omstændighed der muligvis var medvirkende til at skabe et allerede da bemærket misforhold til H. C. *Hansen. Som for andre af den generations socialdemokrater var indtrykkene fra krisårene bestemmende for K.; økonomisk tryghed og politisk stabilitet blev stadig de overordnede mål. – Straks efter studentereksamen begyndte K. at studere statsvidenskab. Nationaløkonomien har åbenbart, trods de musikke interesser, været en sådan selvfølge at han i sine erindringer end ikke strejfer andre muligheder eller motiverer fagvalget. I januar 1940 blev K. cand.polit. Den ret lange studietid skal ses i sammenhæng med at han selv finansierede sine studier gennem arbejde først i valutacentralen og fra 1936 i det nyoprettede Arbejderbevægelsens erhvervsråd. En overgang havde K. kommunitet og boede på Regensen, sammen med bl.a. K. B. *Andersen. Fra 1938 blev økonomien bedret ved at K. jævnligt skrev i fagbevægelsens blade og i Social-Demokraten således at han i de sidste studenterår med egen lejlighed ude i byen af andre studerende blev betragtet som tilhørende studentearistokratiet, som en „der havde gjort det godt“. Trods travlheden i studieårene var K. stadig aktiv inden for socialdemokratiet. Han var med i den meget bevidste gruppe der 1933-34 med den landflygtige Sergei Tschachotin som ideolog dannede trepilebevægelsen. Man ville, delvis

med anvendelse af de tyske nazisters propagandemetoder, skabe en kraftig modpol mod nazisterne. K. var også en forgrundsfigur inden for Socialdemokratiske studenter og en energisk studiekredsleder i AOF. Dette betød bl.a. at han blev kendt af partiets ledere, og at han, yderligere understreget af medarbejderskabet ved fagbladene, blev fortrolig med mange af fagbevægelsens folk.

Det havde været inde i billedet for K. at han gerne efter embedseksamen ville have været politisk-økonomisk skribent. Mulighederne for en tryk ansættelse som sådan var der dog ikke, og han vendte derfor tilbage til valutacentralen der skiftede navn til direktoratet for vareforsyning i 1940; her var han gennem alle krigsårene, og avancerede allerede 1945 til kontorchef. Årene i vareforsyningsdirektoratet gav K. en solid, praktisk indsigt i økonomisk politik og administration. Trods travlheden her fortsatte han som studiekredsleder og lærer på fagforeningskurser, og han blev i stigende grad benyttet som taler i københavnske vælgerforeninger. Han fortsatte også skribentvirksomheden, stadig med den aktuelle økonomi som emne. De omkring hundrede fyldige kommentarer fra krigsårene vidner foruden om faglig indsigt også om K.s talent for en pædagogisk vel tilrettelagt fremstilling. Det samme præger bogen *Krigsøkonomi og Efterkrigsproblemer* fra 1944 skrevet sammen med fag- og partifællen Paul Gersmann (fra 1964 departementschef i tolddepartementet).

Med året 1944 stod K. som en embedsmand der havde gjort karriere. Samtidig var han blevet den førende økonomiske kommentator inden for partiet og fagbevægelsen. Som foredragsholder var han blevet kendt af mange. Han havde imidlertid ingen organisatoriske poster. Det var en sjældenhed i dansk, men ikke i udenlandsk arbejderbevægelse at et sådant ståsted åbnede adgang til en politisk karriere; men her gjorde det. I november 1944 blev K. valgt som sekretær for partiets socialiseringskommission. Udgangspunktet var at efter krigen skulle der gennemføres en vidtgående socialisering af erhvervslivet. Formand for kommissionen blev Alsing *Andersen; uden tvivl skyldtes det hans og Eiler *Jensens udogmatiske holdning at det lykkedes K. at sætte et afgørende præg på resultatet. Dette blev ikke et socialiseringsforslag, men det 86 sider store arbejdsprogram *Fremtidens Danmark* med K. som inspirator og pennefører; i det forberedende arbejde havde deltaget både erfarne partifolk og professionelle økonomer.

„Fremtidens Danmark“ – for lang tid fik K. kalde-navnet Fremtidens K. – var først og fremmest båret af ideen om fuld beskæftigelse og ligeligere

indkomstfordeling og demokrati i erhvervslivet; men det dækkede næsten alle sider af samfundslivet. I høj grad var det påvirket af den engelske økonom Maynard Keynes' og svenskeren Gunnar Myrdals teorier om en konjunkturudlignende politik og om behovet for øget effektivitet i eksportindustriene. En svaghed politisk var sikkert at programmet var særdeles detaljeret med angivelse af råd og andre organer der i de enkelte led skulle bidrage til at udforme den økonomiske politik – i den henseende var det meget præget af krigstidens erfaringer med rationeringsordninger, og netop derved blev der åbnet for en række angrebsmuligheder som blev udnyttet. Selv om K. ikke i 1945 fik gennemført sit ønske om en skoling af partiets folk i programmet inden det første efterkrigsvalg var det dog næppe dette der førte til socialdemokratiets store mandattab i 1945. Hovedideerne i Fremtidens Danmark var vel ikke originale; men det var K. der omlantede dem til danske forhold, og de prægede ved deres fremsyn det politiske liv i det næste par årtier.

December 1945 forlod K. statsadministrationen og blev kontorchef i Arbejderbevægelsens erhvervsråd efter Niels Lindberg. Han var nu klart på vej ind i politik og havde et snævert samarbejde med Hans Hedtoft som dennes rådgiver. I sommeren 1945 var der en oppositionsgruppe mod Johs. Kjærboel der ville have K. opstillet i Christianshavnskredsen i stedet for politikeren fra Scaveniusregeringen; men ikke mindst efter råd fra Hartvig Frisch undlod K. at stille op mod Kjærboel. I 1946 blev K. indvalgt i Frederiksberg kommunalbestyrelse og samme år opstillet til folketinget i hjembyen Randers. Året efter valgtes han her og trådte ud af kommunalbestyrelsen da han straks efter valget blev handelsminister.

Ved overtagelsen af ministerposten var K. kun 33 år. Alene hans ungdom gjorde ham til skydeskive for oppositionen, at han var teoretiker og embedsmand gjorde det ikke bedre. Bevidstheden om egen dygtighed og sikker beherskelse af ministeriets sagsområde kunne også give K. en utålmodighed eller kortfattetthed i argumentationen der skabte usikkerhed hos modparten som dermed opfattede K. som arrogant. Det var en vurdering af ham der fulgte ham til det sidste. Den første ministerperiode varede til 1950. Det var ikke år der åbnede mulighed for store, langtidsvirkende reformer, men de krævede derimod en meget omfattende arbejdsindsats i den daglige forvaltning. Gennem vareforsyningsloven og priskontrolloven var handelsministeriet det centrale økonomiske organ. Hovedproblemet var liberaliseringstakten og rationeringernes afvik-

ling. Det lykkedes gennemgående K. at føre en politik der i de store linier kunne opnå tilslutning fra oppositionen hvorimod han i enkeltheder var genstand for en nærgående kritik der spillede på en socialistforskrækkelse. Vide kredse i befolkningen fandt også at rationeringerne blev afviklet for langsomt. Uden tvivl var der dog næppe mange muligheder for at gøre det hurtigere end det skete. Selv stod K. i regeringen for en ret hurtig afvikling og fik oftest sin vilje, men under jævnlig modstand fra Vilh. Buhl og H. C. Hansen. Grænserne blev i vid udstrækning trukket af de store betalingsbalanceproblemer; de bedredes ganske vist mærkbart i begyndelsen af 1949 da K. sagde de berømte ord „vi ligger lunt i svinget“, men dukkede på ny op efter den store devaluering i september 1949 hvor vi fulgte England. Bemærkningen om den lune placering blev i øvrigt hængende i luften i årevis og blev jævnligt taget frem i agitationen.

Forholdene inden for ministeriet, navnlig til Buhl, men også til H. C. Hansen, oparbejdede en irritation hos K. Dette var medvirkende til at han ikke ønskede at fortsætte som minister da regeringen blev omdannet efter valget i september 1950. En anden grund var forholdet til den svenske skuespiller og forfatter Birgit Tengroth. De havde truffet hinanden i efteråret 1949 og flyttede sammen januar 1950. Hun var jævnaldrende med K. og havde haft en smuk karriere både på film og på scenen og havde i 1948 indledt et forfatterskab der vakte megen opmærksomhed ved dets erotiske motiver, men også blev anerkendt som talentfuldt. Efter brylluppet opstod ret hurtigt problemer. Bortset fra gemytternes uoverensstemmelse var præmisserne heller ikke de bedste: hun var fremmed i København, og K. havde ikke tid til at være ægtemand. Ved at forlade regeringen og tage en mere stillfærdig, men absolut ikke arbejdsfattig stilling i ambassaden i Washington – som økonomisk rådgiver – regnede K. med at kunne redde ægteskabet. Opholdet i USA varede til 1952. I Danmark sagde man at han var sendt i udenrigsministerlære, og Osvald Helmuth sang den ondsksfulde vise „Hvorfor fanden sidder Krag/i New York den dag i dag“. Ægteskabet stod ikke til at redde; men K. selv vurderede i øvrigt at årene i Washington gav ham nyttige politiske erfaringer. Muligvis har K. også med opholdet forestillet sig hvad viste sig rigtigt at en eventuel skilsmisse ville ske mere ubemærket, og gennem hele sit liv søgte han at holde sit privatliv borte fra offentligheden så vidt det var muligt. Hans jævnligt skiftende kvindelige bekendtskaber i perioderne uden for ægteskaberne kunne undertiden bekymre venner og partiets ledende kredse; men det

lykkedes at holde den egentlige viden inden for en snæver gruppe.

K. vendte tilbage til dansk politik i foråret 1952, under regeringen Erik Eriksen. Året efter hentedes socialdemokratiet sig en valgsejr, men først efter grundlovsændringen dannede Hedtoft i september på ny regering. K. havde vistnok selv ventet at blive udenrigsminister, men overraskende gjorde H. C. Hansen krav på denne post. K. blev da minister uden portefølje med henblik på koordinering af den økonomiske politik; allerede i november 1953 blev han imidlertid økonomi- og arbejdsminister, en post han fortsatte på indtil 28.5.1957. Selv om K. passede arbejdsministeriet og i denne periode udbyggede det gode forhold til fagbevægelsen var det den økonomiske helhedspolitik der optog ham mest, og sammen med Viggo Kampmann udformede han det store kriseforlig i 1955. Samme år medvirkede K. til en løsning af omfattende landbrugsstrejker ved voldgift, men resultatet for arbejderne var sådan at den instinktive uvilje mod voldgift blev yderligere udbygget, i øvrigt også hos K. De store strejker i 1956 med dannelsen af „situationens generalstab“ under ledelse af Aksel Larsen blev imidlertid statsministerens og ikke arbejdsministerens sag således som det er skik når store konflikter strammer til.

I disse år begyndte også forhandlingerne om de europæiske markedsdannelser. Her var K. med fra starten og lagde dermed grunden til sit eminente kendskab til hele problematikken. Hans talent for at søge tekniske detaljer til sig og hans sikre evne til konsekvensanalyser gav ham i de følgende år en respekteret plads blandt europæiske markedsfolk, selv om han var hæmmet af at repræsentere et lille land og af at han aldrig blev god til fremmedsprog – han manglede i høj grad sprogøre. De stadig mere aktuelle europæiske problemer var også en del af baggrunden for at K. blev minister for udenrigsøkonomi ved trekantregeringens dannelse i maj 1957. H. C. Hansen fortsatte selv på udenrigsministerposten. De følgende år så sammenbruddet 1958 i forhandlingerne med „de seks“ og derefter etableringen af EFTA i januar 1960. K. var den danske forhandlingsleder, og her som senere viste han en styrke og en ro der tillod ham at gå helt frem til sammenbruddets kant under stigende nervøsitet fra H. C. Hansens side. K. var da blevet udenrigsminister; det skete i oktober 1958 da H. C. Hansens sygdom første gang blev erkendt, men ministerskiftet var forberedt allerede om sommeren. Regeringschefen havde da bedt K. skaffe sig en mere respekabel bolig; det gjorde han, men H. C. var alligevel rystet da K.s radiatorer var mønjerede og lofterne dyblilla som en konse-

kvens af, at Poul Henningsen havde stået for indretningen – K.s livsform og livsstil var også i den henseende anderledes end den der prægede lederlaget i tidens socialdemokrati. Det var dog en beroligelse for H. C. Hansen da K. i 1959 blev gift med skuespilleren Helle Virkner. Hun var i de følgende år en estimeret og værdig, men samtidig ligefrem ledsager der vakte opsigt både herhjemme og i udlandet når K. repræsenterede – de klædte hinanden. Efter H. C. Hansens død fortsatte K. som udenrigsminister i Kampmanns regering. Det var fremdeles markedsproblemerne der dominerede dansk udenrigspolitik. Yderligere tilspidset blev det i 1961 da England søgte optagelse i EF. Hverken hos Kampmann eller K. var der tvivl om at Danmark da måtte følge med, og de opnåede fra både parti- og fagbevægelse tilslutning til at optage medlemsforhandling. Forhandlingerne blev ført langt frem; men i januar 1963 standsede Frankrig dem egenmægtigt ved at sige nej til Englands deltagelse, og dermed var forudsætningerne for dansk medlemskab bristet. På det tidspunkt var K. ikke mere udenrigsminister, men statsminister.

K. blev statsminister i flere tempi. I maj 1962 blev Kampmann pludselig syg af et hjerteanfald, og K. blev konstitueret som regeringschef. Han kom straks ud i vanskelige forhandling om den nye omsætningsafgift, OMSen, som han klarede ved på et givet tidspunkt at sætte alt på spidsen, en for ham ikke usædvanlig taktik. Kampmann følte sig restituert i løbet af sommeren og genoptog på ny arbejdet, men ramtes så atter 28.8. af et hjerteanfald. K. blev igen konstitueret og endelig udnævnt 3.9. Der var bred enighed i partiet og i fagbevægelsen om valget. Selv om der forekom anti-akademiske strømninger i disse år havde K. en så lang fortid i bevægelsen at det over for ham kun var svage krusninger. K. var statsminister 1962–68 og 1971–72. Han stod i dansk politik med en helt enestående erfaring som ledende politiker, og det gav ham muligheder som rakte længere end partiets umiddelbare styrke tilsagde. Det gjorde ham også til skydeskive for en personlig modagitation som har været sjælden i Danmark, og som ofte sårede den tilsyneladende uberørte politiker dybt. Han blev aldrig egentlig populær; han manglede bl.a. fjernsynstække som i disse år blev et nyt krav til en politiker. Inden for partiet havde han også kun få egentlige venner, og selv om han i sine år som partileder gik ind i udvidet arbejde for øget medlemsdemokrati var han i regeringen og i partiledelsen i høj grad en leder der førte sin vilje igennem selv om han undervejs mod beslutningen gerne modtog råd. –

Spørgsmålet om Danmarks tilslutning til EF lå som det store hovedproblem frem til 1972 da Krag forlod dansk politik. Selv om der var vekslende ministre der tog sig af det, og selv om K. var i opposition 1968–71 følte alle ansvarlige at det var K.s sag; løsningen ville stå og falde med ham. – Årene efter 1962 var frem til valget 1966 præget af de mønstre, der var kendetegnede for efterkrigsårene i regeringer der manøvrerede inden for de fire gamle partier. I den periode gennemførte K. den store helhedsløsning i 1963 der var det mest omfattende økonomiske lovkompleks i dansk politik. Samme år faldt jordlovene ved folkeafstemningen, men K. fortsatte som statsleder, og i 1966 lykkedes det at etablere de omfattende boligforlig. K. var dog nok selv klar over at partiet led ved de jævnlige forlig han i disse år stod for, og på partiets årsmøde i 1966 proklamerede han at de store kompromissers tid nu var forbi. I november samme år viste kilde-skatteforhandlingerne at reformen i den socialdemokratiske skikkelse ikke ville kunne gennemføres uden store indrømmelser. K. drog konsekvenserne og udskrev valg. Resultatet var et mandattab på syv; men også at socialdemokratiet nu havde flertal sammen med SF der hoppede frem fra 10 til 20 mandater. For første gang havde arbejderpartierne flertal i Danmark. Et regeringssamarbejde blev det ikke til. K. opdannede sin regering og overtog selv udenrigsministerstillingen, mens Per Hækkerup blev ordfører. Det nye flertal var ikke stabilt, og selv om der i 1967 blev indgået et omfattende skatteforlig med SF og truffet aftaler om et fælles kontaktudvalg – „det røde kabinet“ – var det allerede fra sommeren 1967 klart at partierne ikke kunne holde sammen. Da regeringen i november 1967 i forbindelse med en devaluering stillede forslag om en indefrysning af den dyrtidsregulering der ville blive en konsekvens af devalueringen sprang en gruppe SF'er fra, og flertallet var tabt. Ved det valg der fulgte efter i januar 1968, gik socialdemokratiets vælgerandel tilbage fra 38,2 til 34,2 pct. K. trådte tilbage som statsminister, og for første gang siden 1953 var socialdemokratiet i opposition.

K. var ikke nogen altfavnende oppositionsleder. Meget af dagligdagens politik overlod han til andre. Det store problem, tilslutningen til EF, var dog stadig hans, og det trængte sig stærkt på da det blev klart for alle at planerne om et nordisk økonomisk samarbejde, NORDEK, var uden fremtid. I disse år blev det også åbenbart at der inden for socialdemokratiet var en voksende modstand mod EF-tilslutningen. Det var en del af baggrunden for at K. i maj 1971 stillede forslag om at afgørelsen skulle træffes gennem en

folkeafstemning. Herved ville sagen i nogen grad blive trukket ud af partiernes regi, og risikoen for en spaltning af partiet derved blive formindsket. For partilederne i VKR-regeringen var problemet: ville det være en forudsætning for et positivt flertal at lederen af det største parti var statsminister når afgørelsen skulle træffes? Alle politisk velorienterede følte at K. var den centrale skikkelse i dansk politik. Valget i september 1971 gav socialdemokratiet fremgang med en mandatgevinst på 8. Blandt de valgte socialdemokrater var imidlertid en halv snes EF-modstandere, og dette gjorde det endnu mere klart af en tilslutning til EF ville være afhængig af at det var K. der var statsleder. De øvrige „gamle“ partier var da også interesseret i en samlingsregering med K. som leder; men med anbefaling fra SF og med grønlandsk støtte kunne K. danne en socialdemokratisk mindretalsregering 11.10. Det følgende år stod i folkeafstemningens tegn, og K.s dagbog vidner om at hans tid og tanker var domineret af denne ene sag, og som en konsekvens af denne at partiet ikke måtte blive splittet. Gennem en accept af modstandernes ret til agitation både uden og inden for partirammerne – en helt ny situation i socialdemokratiet – lykkedes det at holde sammen på organisation og medlemmer. Da afstemningsresultatet forelå med 56,7 pct. for og kun 32,9 pct. imod stod K. som sejrherre og som den der tegnede den afgørende beslutning. Han overrumpledere derefter både de nærmeste venner og den danske befolkning ved under folketingets åbning at meddele, at han trak sig tilbage som statsminister og ud af dansk politik (folketingsmandatet opgav han 1973). Om bevæggrunden til beslutningen har K. kun meddelt at han længe havde følt trang til at frigøre sig for i stedet at kunne beskæftige sig med sine interesser, navnlig som skribent. Tilføjes må nok at K. gennem hele sit liv havde lyst til at skifte når han havde været i et arbejde nogle år. Så sent som 1962, da han var udenrigsminister, havde Kampmann besværet med at afholde ham fra at søge stillingen som nationalbankdirektør.

K.s sidste år blev næppe så indholdsrige som han havde ventet. Han virkede en overgang som lektor i international politik ved Århus universitet og var 1974–75 EF-kommissionens delegationschef i USA, en art EF-ambassadør. K. havde vistnok ventet sig meget af denne post; men det viste sig at den ikke bød på tilstrækkelige udfordringer. K. var en periodisk meget flittig skribent i Politiken om vidt forskellige emner; dansk politik ytrede han sig dog ikke om efter sin afgang, men havde til det sidste et udmærket forhold til sit eget parti og deltog jævnligt i det-

Krag, J. O.

tes og navnlig folketingsgruppens mere uformelle sammenkomster. – K.s skribentvirksomhed tog ikke til i de sidste år. Mens han var minister havde han haft kraft til at skrive store biografier af Hedtoft, H. C. Hansen og Vilh. Buhl (i Hans Hedtoft, 1955, Bogen om H. C. Hansen, 1960 og Fra folket de kom, 1962), og i 1971 skrev han sammen med K. B. Andersen den store fremstilling af socialdemokratiets historie efter 1951 (*Kamp og fornyelse*, 1971). Sine erindringer begyndte han med *Ung mand fra trediverne*, 1969 og fortsatte med dem i *Travl tid, god tid*, 1974, der når op til omkring 1950. Alle er de vidnesbyrd om en sikker evne til at indfange tidsbilleder og til i personskildringen at fastholde de centrale linier i en personudvikling. Lige så om K. kunne være om sit eget liv, lige så overraskende kan hans åbenhjertighed dog være i disse bøger, når det gælder andre. Særlig markant kommer dette frem i den omfangsrige *Dagbog ved et årsskifte*, 1971–72, 1972. K. døde uventet af et hjerteslag i sit sommerhus i Skiveren; i eftermælets vurdering var man fra vidt forskellig side enig om at han var den største statsmand, dette århundrede havde fostret i Danmark. Det var absolut ikke vurderingen, mens han levede. Som Hedtoft førte Danmark ind i NATO, var det K. der førte landet ind i EF. Begge beslutninger var i høj grad bundet til enkeltpersoner. Til dette må føjes at K. gennem Fremtidens Danmark står som velfærdsstatens ideologiske leder. Tilbage står imidlertid også at K. i langt højere grad end almindeligt er for så fremstånde ledere i mange henseender var som en lukket bog.

□ Afbildet på karikaturer af bl.a. Bo Bojesen, udst. 1964, og af Klaus Albrechtsen, 1967 (Marselisborg). Tegn. af H. Lollesgaard, 1970 (Kgl. bibl.). Mal. af Paul Holck udst. 1971. Tegn. af H. Bendix, 1971 og af Otto Christensen, 1974 (begge Kgl. bibl.), to tegn. af sidstnævnte (Fr.borg). Afbildet på karikatur af Bjarne Laursen, 1974 (Amalienborg). Mal. af Johs. Hofmeister (folketinget). Foto.

Lars Kandrup: J. O. K. En bibliografi, udg. Danm.s biblioteksskole, 1979. – J. O. K.: Ung mand fra trediverne, 1969, *Dagbog ved et årsskifte*, 1971–72, 1972 = Gyldendals julebog, 1972 og *Travl tid, god tid*, 1974 (erindr.). Interviews i *Berl. tid.* 8.10.1972 og 31.10.1976. J. O. K. og K. B. Andersen: *Kamp og fornyelse*, 1971. – Birgit Tengroth: *Giv mig mit liv tilbage*, 1972. Sv. Thorsen: *Folketinget i nærbillede*, 1974. De danske ministerier 1929–53, af Tage Kaarsted, 1977. K. – som vi kender ham, red. Søren Hansen, 1978. – Papirer i Arbejderbevægelsens bibl. og ark.

Vagn Dybdahl

Krag, Jens, † 1300, biskop af Roskilde. † 5.8.1300, begr. i Sorø k.

K. var ærkedegner i Roskilde domkapitel da han i 1290 blev valgt til biskop. Jens *Grand gav ham konfirmation uden at kongens samtykke var indhentet hvorover kong Erik Menved blev fortorment. K. var på den måde straks bragt i et modsætningsforhold til kronen, men han fulgte dog ikke sin ærkebisp som Peder *Bang i sin tid havde fulgt Jakob *Erlandsen. Efter Jens Grands fængsling synes han nærmest at have stået på kongens side, og det var vel for at holde ham fast at kong Erik i 1295 tilbagegav nogle skiben (skatteindtægter) som hans forfædre havde skænket Roskilde domkirke, men som længe havde været den berøvet. Mens den pavelige nuntius *Isarn var i landet optrådte K. mæglende mellem de stridende parter; forhandlingerne førtes i biskoppens stad Kbh. – i 1294 gav K. Kbh. en ny stadsret der i nogen grad var præget af kanonisk ret og kraftigt værnedes bispens interesser. Den fremkaldte uro blandt borgerne, men i 1296 kom det til forlig mellem bisp og hans by. I Roskilde skal K. have forfulgt gråbrødrene med smålige plagerier; han var – som mange andre bispere – fjendtlig stemt over for franciskanerordenen der havde haft så stor fremgang og brød stiftstyrelsens rammer. – Enkelte sider af hans mangeartede administration finder vi belyst ved et par blade i Linköping stiftsbibliotek, et brudstykke af en bog, vistnok ført af hans official. □ Relief på ligsten (Sorø k.).

Scriptores rerum Danicarum, udg. P. F. Suhm IV, 1776 345 523. Repertorium diplomaticum, udg. Kr. Erslev I, 1894–95 nr. 639 og 656. Bullarium Danicum, udg. Alfr. Krarup, 1931–32 nr. 899. Acta processus litium, udg. samme og W. Norvin, 1932 287. Liber daticus Roskildensis, udg. Alfr. Otto, 1933 59. – J. O. Arnhung: Roskilde domkapitels hist. I, 1937.

Ellen Jørgensen *

Krag, Mogens (Magnus), 1625–76, til Kås, officer. * 24.12.1625 i Viborg, † 8.8.1676 i Kristiansand. F: rigsråd Niels *K. til Trudsholm (1574–1650) og Jytte Høg (1589–1659). ~ 1° 29.7.1660 i Kbh. med Dorthe Rosenkrantz, † 18.10.1667 på Kås, d. af rentemester, hofmester på Sorø m.m. Jørgen *R. til Kjeldgård (1607–75) og Christence Juel (1612–80). ~ 2° 18.11.1668 på Løjtved med Helvig v.d. Kuhla, † 1676, d. af Arent v.d. K. til Løjtved (1599–1658) og Anne Vind (1622–tidligst 74). – Far til Dorothea *K. Bror til Otte *K. K. var fra 1643 på udenlandsrejse. 1650 blev han hofjunker, n.å. immatrikuleredes han ved universitetet i Siena, 1652 i Padua. 1657 blev han oberstløjtnant under Kjeld Lange og hvervede mandskab i Jylland til deres regiment, men forinden har han uden tvivl i flere år været i uden-

landsk, formentlig fransk, tjeneste thi han udtrykker sig skriftlig på formfuldendt fransk. I felttoget i stift Bremen deltog han i indtagelsen af Bremerförde, men ved Karl Gustavs fremrykning fortes regimentet tilbage til Rendsborg og atter tilbage over Elben til stift Bremen hvor K. med en del kompagnier havde kommandoen i forskansningerne ved Butzfließ da feltmarskal K. G. Wrangel 28.7. angreb stedet og efter beskydningen med svært skyts gik over til stormangreb. Besætningen værgede sig tappert: „Pique stod mod Pique“ beredte Wrangel; men efter at omtrent en trediedel af K.s folk var faldet eller såret overvældedes de øvrige og overgav sig. – Da svenskerne aug. n.å. angreb Kbh. var K. i staden og fik som oberst kommandoen over et efterhånden af købsvende, håndværkssvende, studenter og de af adel m.fl. hvervede folk dannet korps, deltog i udfaldene og havde stormnatten kommando over de styrker der forsvarede Slotsholmen. Han havde endvidere efter Kjeld Langes fald i sept. 1658 fået overdraget dennes regiment hvis rester dog var spredt i Elbegnene, og som derefter gaves til en oberst der. Ved Fyns generobring deltog han i feltherren Hans *Schacks stab og fik patent til hvervning af et nyt regiment i Jylland og blev s.å. kommandant i Frederiksojde. Ved fredsslutningen 1660 overtog han med en del af sit regiment det befæstede Koge fra svenskerne og ledede fæstningsværkernes demolering. – K. var velset ved hove og stod i godt forhold til Schack hvorfor han ved hærens omdannelse efter enevældens indførelse og de nationale afdelingers reduktion blev behandlet særlig hensynsfuldt. Efter at have været uden kommando fra 1662 fik han 1671 regiment i Norge og beholdt det til sin død. Efter forældrene arvede han Kås i Salling.

Hans søn af 2. ægteskab, **Mogens Krag** d.y., * 17.3.1673, † 21.8.1724, blev 1691 fændrik ved en af bataljonerne i engelsk tjeneste, 1693 sekondløjtnant og gik i fransk tjeneste hvor han avancerede til kaptajn løjtnant. 1697 blev han kaptajn i garden til fods, deltog 1701–08 – fra 1703 som oberstløjtnant – i krigen i Nederlandene m.m., havde 1708–09 som oberst regiment i kejserlig tjeneste i Ungarn, blev 1711 brigadér, udmærkede sig 1712 ved Gadebusch, 1713 ved Tønnings, 1716 ved Wismars erobring og blev gentagne gange såret. 1716–18 var han som generalmajor kommandant i Wismar. Da kongen 1719 med admiral Carl Christian *Gabel som stabschef tog overkommandoen ved det kortvarige felttog i Bohuslen blev den krigserfarne K. beordret til at deltage og blev kommandant i Strömstad. 1724 blev han kommandant i Glückstadt. – Hv. R. 1721.

Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstabens III IV VII X, 1906–34. K. C. Rockstroh i Hist. t. 7.r.VI, 1905–06 499. Mindeskr. for stormen på Kbh. 1659, udg. L. F. la Cour, 1909.

*Rockstroh**

Krag, Mogens, 1673–1724, se **Krag, Mogens**, 1625–76.

Krag, Niels, ca. 1550–1602, professor, diplomat, historiograf. * ca. 1550 i Ribe, † 14.5.1602. F: købmand i Ribe Peder K. († mellem 1555 og 69) og Karine Sørensdatter Klyne. ~ 1° 2.2.1578 med Kjøne Michelsdatter, † tidligst 1620, d. af slotsskriver på Riberhus Michel Christensen og hustru. Ægteskabet opløst 1588. ~ 2° 22.8.1591 med Else Mule, † 25.1.1605, begr. i Odense (Frue) (~ 1° med magister Iver *Bertelsen, † 1583), d. af købmand Hans M. til Nislevgård († 1602) og Mette Marcusdatter Kotte († 1613). – Bror til Anders *K.

K.s forældre døde tidligt, og efter at han var blevet student fra Ribe opnåede han 1567 fri kost ved studenterbespisningen i Helliggejsthus. Et optrin ved middagsbordet hvorunder han i hid-sighed stak en lussing ud førte 1570 til fortabelse af stipendiet, og K. vendte da tilbage til Ribe. Bl.a. med støtte organiseret af Peder *Hegelund, hvis bror var gift med K.s søster Anne, studerede han fra 1571 videre ved universitetet i Wittenberg og blev efter hjemkomsten 1572 rektor i Ringkøbing. Den beskedne stilling var for K. blot en venteposition, og april 1574 opnåede han økonomisk hjælp fra kongen til studier udenlands i to år. Påny rejste han til Wittenberg, tog med glans magistergraden 1575 og overtog i begyndelsen af 1577 rektorposten ved Vor Frue skole i Kbh. Hans virksomhed her satte sig spor i en lærebog *Grammaticæ Latinæ præcepta*, 1578 hvormed han ved huskevers og andre midler søgte at lette tilegnelsen af den latinske grammatik. Efter fem års forløb ønskede han atter forandring, vistnok navnlig på grund af sit uheldige ægteskab, forlod embede og familie og rejste ud som hovmester for Peder Eriksen Rud. Marts 1582–sept. 1585 rejste han i Frankrig, Schweiz, Italien, Tyskland og Polen – med studieophold i Orléans 1582, Genève 1583, Siena 1584 og erhvervede undervejs den juridiske doktorgrad. Ikke længe efter sin tilbagevenden lå han i bitter strid med hustruen og hendes familie. Han nægtede at anerkende hendes børn som sine mens hun på sin side syntes at have forpurret planer om en ny udenlandsrejse. Hvad han levede af i disse år omkring skilsmissem 1588 er uvist, både Ribe og Kbh. forekommer lejlighedsvis som opholdssteder. Han kom ind i kredsen omkring Ty-

ge "Brahe af hvem han blev en nær ven, og har vel bl.a. været beskæftiget med litterære sysler. Foråret 1589 udgav han et skrift vedrørende den latinske synonymik med dedikation til Christian IV, og snart efter fandt han omsider, ca. 39 år gammel, sikker befordring idet han 1.7.1589 af kongen beskikkedes til ekstraordinær professor ved universitetet med pligt til at forelæse i historie eller andre emner der måtte blive ham pålagt. Stillingen gjaldt øjensynlig mere manden end faget, men da K. faktisk synes at have forelæst over historie, formodentlig antikkens historie, kan han regnes for den første omend midlertidige historieprofessor ved Kbh.s universitet. Næste år blev han trolovet og 1591 gift med Else Mule af den fremtrædende Odenseslægt. Samtidig forlenedes han med et kannikedømme i Roskilde som han fra 1582 havde haft ventebrev på, og 1592 overtog han et ordinært professorat i græsk. Udbyttet af hans studier viste sig 1593 da han udgav nogle filologiske arbejder, hvoriblandt en grundig og klar fremstilling af institutionerne i det gamle Sparta *De republica Lacedæmoniorum libri IV*. Bogen er hans filologisk-historiske hovedværk og gjorde hans navn kendt uden for landets grænser (optrykt 1670 og 1699, tysk oversættelse 1799). Den var som grammatikken femten år tidligere tilegnet kansleren Niels *Kaas der rimeligvis har støttet ham i hans karriere.

Foruden den filologiske løbebane fulgte hans virksomhed fra omkring 1589 to retninger, den ene i diplomatiets tjeneste, den anden i historiens. Den danske stat var i 1500-tallets sidste halvdel i bekneb for trænede diplomater som kunne yde de adelige rigsråder eller kancelliembedsmænd sagkundskab og støtte ved forhandlinger med udlandet, og havde som oftest ansat jurister af tysk eller nederlandsk herkomst til formålet. K. var med sin juridiske doktorgrad og sprogfærdighed i tysk, fransk, italiensk og latin et oplagt dansk diplomateme og kom sammen med sonderjyderne og dr.jur.erne Nicolaus *Theophilus og Jørgen Skomager til at udgøre udenrigstjenestens første generation af borgerligt fødte danske diplomater. Til en begyndelse blev han sammen med nederlænderen dr. Poul Knibbe anbragt i prinsesse Annas følge da hun eftersommeren 1589 skulle rejse på brudefærd til Skotland. Vejrforholdene afbrød sejladsen, som K. har beskrevet i en dagbog, men 1592 blev han i stedet for den nu svagelige dr. Knibbe udpeget til at deltage i forhandlingerne i Skotland om Annas livgeding, og sammen med Steen *Bille (1565–1629) forsvarede han ved disse maj–aug. 1593 dygtigt dronningens interesser. Desuden vandt hans resolute optræden ved et anslag

mod kong James ham dennes bevågenhed, og han blev ved brev af 1.8.1593 optaget i den skotske adelstand. K.s udnævnelse til historiograf 1594 medførte at han blev fredet i nogle år, men med den stigende aktivitet i udenrigspolitikken, som fulgte efter Christian IVs regeringstiltrædelse blev der atter brug for hans evner så at han uagtet professor- og historiografembedet ustandselig lå på farten. „Han ved aldrig, naar hofmesters bud kommer til hannem, at han skal stige i vognen og drage udenlands i rigens bestilling“, hedder det engang i konsistoriums forhandlinger. Jan.–april 1598 var han på en mindre mission i Polen, og nov. 1598–april 1599 ledede han i London de løbende forhandlinger om løsningen af en række dansk-engelske konfliktspørgsmål i handels- og fiskerisager. Dernæst var han i foråret 1600 medlem af et større gesandtskab som skulle afslutte de engelske forhandlinger i Emden, og dec. 1600–april 1601 rejste han med Henrik Lykke på en vanskelig sendefærd til Polen. Hans diplomatiske funktion var efter tidens terminologi den at være orator, dvs. ordfører og sagsfremstiller på latin. Såvel hans omhyggeligt udarbejdede fremlæggelsestater som de bevarede dagbogsrelationer fra sendelserne vidner om et sikkert greb om sagerne og lader ikke megen tvivl om at han forstod at honorere det internationale forhandlingsmiljøes særlige scenekrav.

Anledningen til historiografudnævnelsen er ikke fuldt oplyst. En gammel tradition citeret og udbygget af Hans *Gram går ud på at den var fremkaldt af den skotske gesandt Peter Young. Den lærde skotte havde under sit ophold i Kbh. maj 1594 diskuteret visse misforståelser vedrørende Danmarks historie hos den skotske historieskriver G. Buchanan med tilstedeværende danske lærde og tilskyndede da til at råde bod på miseren ved en historisk fremstilling fra dansk hold. K., som Young kendte fra forhandlingerne året før, var efter hans mening manden for at affatte den – hvorpå K. blev udnævnt. Når denne forklaring ikke uden videre kan godtages skyldes det bl.a. at regeringen allerede 1585 havde påtalt urigtigheder i skotsk historieskrivning med hensyn til Orkneyøernes tilhørsforhold og i øvrigt længe før havde noteret sig savnet af en tidssvarende Danmarkshistorie på latin. En sådan leveret af Hans *Svaning havde ikke været tilfredsstillende, men der var et vist hensyn at tage til Anders Sørensen *Vedel som i lang tid havde arbejdet på en Danmarkshistorie, ganske vist på dansk, og hvem der så sent som 1588 var blevet ydet støtte til en landsomfattende kildeindsamling. Utilfredsheden med at Vedels arbejde stadig trak ud har dog øjensynlig ved denne tid fået

et puf samtidig med at K.s duelighed var blevet åbenbar. Flere omstændigheder peger på at K. havde vakt gunstig opmærksomhed hos Jørgen "Rosenkrantz, der under Niels Kaas' svagelighed udovede en stigende indflydelse i regeringsrådet, og 29.6.1594, samme dag som Niels Kaas døde, udgik et kongebrev til adel, kapitler og byer om at meddele K. dokumentafskrifter til brug ved en Danmarkshistorie. Vedel fik et år til at fuldføre sit værk og 31.7. s.å. modtog K. den første kendte bestalling som kongelig historiograf, med løn at regne fra 1.5. Opgaven lød på at udarbejde en Danmarkshistorie på latin, først Christian IIIs og Frederik IIIs og siden de andre kongers historie, så vidt muligt i løbet af seks år. Han fik adgang til statens arkiver og bevilgedes løn til to amanuenser der kunne hjælpe til med kildeafskrivningen.

K. viste sig nu som en nidkær handlingens mand. Ikke alene pressede han i flere omgange den modvillige Vedel til at aflevere sine samlinger og arbejder – Vedels degnedømme i Ribe blev overdraget ham til aflønning 1595 – men også Arild "Huitfeldt måtte give ham adgang til noget af sit materiale. Straks i 1594 gennemgik han lokalarkiver på Sjælland og i Skåne, efter sommeren 1595 samlede han ind i Ribe og Nørrejylland og indimellem arbejdede han og hans medhjælpere med afskrivning af dokumenter i statsarkiverne i Kbh. Gennem islænderen Arngrimur Jónsson, der opholdt sig i Kbh. 1592–93, var han blevet opmærksom på islandsk overlevering, og foruden at sætte Jónsson i gang med at give oplysninger udvirkede han 1596 et åbent brev til indbyggerne på Island om at meddele Jónsson kildemateriale som denne skulle oversætte for ham. Resultatet var en manuskriptpakke fra Island n.å. – Stillingen som professor havde K. beholdt, men historiograf- og senere diplomatvirksomheden gav ham ikke stunder til at passe universitetsgerningen tilfredsstillende hvad der undertiden førte til rivninger med andre professorer. I konsistoriums forhandlinger fremtræder han som en noget rethaverisk og temperamentsfuld personlighed der sammen med broderen Anders dannede front mod en gruppe bestående af Hans Poulsen "Resen, Thomas "Fincke og Ivar "Stub. Bortset fra den senere universitetskollega Jon Jacobsen "Venusinus synes han at have foretrukket omgang med adelen, foruden Tyge Brahe og hans søster Sophia "Brahe, Erik "Lange og fra midten af 1590erne den unge Holger Jørgensen "Rosenkrantz, alle med videnskabelige interesser. Professorstillingen og de travle rejseår 1598–1601 var medvirkende til at han ikke kunne overholde den givne seksårsfrist for Danmarkshistorien, og da han i

sit rektoratår dec. 1601 blev beskikket til forstander for adelskolen i Sorø har det sikkert været tanken at han hermed ville få ro til at fuldføre sit arbejde. Få måneder efter døde han. Hans vistnok ikke ubetydelige bibliotek blev solgt og manuskripter og afskrifter afleveredes til efterfølgeren som historiograf Jon Jacobsen Venusinus.

Af den grundigt forberedte Danmarkshistorie forelå kun de første sytten år af Christian IIIs historie udarbejdet. Manuskriptet havnede sammen med det indsamlede og i mange tilfælde højst værdifulde kildemateriale i universitetsbiblioteket, men blev taget frem og fortsat til Christian IIIs død af Stephan "Stephanus. Udgivet blev manuskriptet dog først 1737 af Hans Gram da det ved et lykkeligt tilfælde havde undgået branden 1728. I den kyndige fortale hvis stærke lovord er farvet af at Gram, selv kgl. historiograf, her præsenterede en dansk historiograf for et europæisk publikum berømmer han K. for hans udstrakte benyttelse af breve og aktstykker og sætter hans dømmekraft som historieskriver over Huitfeldts. Det sidstnævnte synspunkt kan anfægtes, men K.s praktiske erfaringer i statstjenesten kom ham tydeligvis til gode, og han var dertil en ypperlig latinere som på klassisk-retorisk vis vidste at opleve fremstillingen med små almenlydige refleksioner og situationsudmalende taler. Med rette er værket af Ellen "Jørgensen kaldt „vor humanistiske latinske historieskrivnings bedste stykke“. For grevefejdens vedkommende har både K. og Huitfeldt øst af tabte kilder, sikkert i vid udstrækning af en og samme fælles kilde, men undersøgelser heraf har været kompliceret af usikkerhed med hensyn til spørgsmålet om K. desuden har benyttet Huitfeldts i 1595 udgivne Christian IIIs historie. At dette har været tilfældet er overbevisende blevet sandsynliggjort i en lille vægtig studie af Astrid "Friis.

Kilder. Kirkehist. saml. 2.r.V., 1869–71 66–73 76 78 92–100 111f. 254 396; 3.r.I, 1874–77 134 141 146f 151 263f 270 279 283 289f 404 407 752 755. Danske mag. 4.r.II, 1873 18–26. A. D. Jørgensen: Udsigt over de da. rigsark.s hist., 1884 231–33. Peder Hegelunds almanakoptegn., udg. Bue Kaae I–II, 1976.

Brevveksl. Hist. saml. og studier, udg. H. F. Rørdam III, 1898 327–29. Tyge Brahe: Opera omnia VIII, 1925 (fot. optr. Amsterdam 1972) 92–100 127–31 211–15 272–78. Arngrimur Jónsson: Opera III, 1952 = Bibl. arnamagnæana XI 94f 98–104.

Dagbogsrelationer. 47. annual report of the deputy keeper of the public records, London 1886 appendix 32–34. Danske mag. 2.r.IV, 1823 173–216 (jfr. 45. annual report, 1885 appendix II 53–55). Res polonicae ex archivo regni Daniae V, udg. C. Lanckorońska og G. Steen Jensen, Rom 1972 = Elementa ad fontium editiones XXIX 124–52.

Lit. Hans Grams fortale til N. K.: Annalium libri VI, 1737 (da. overs.: Kong Chr. den tredies hist., udg. B. C. Sandvig, 1776). H. F. Rørdam: Kbh.s univ.s hist. II–IV,

Krag, Niels

1868–77. C. Paludan-Müller i Hist. t. 3.r.VI, 1867–69 368–407. Ellen Jørgensen: Historieforskn. og historie-skrivn. i Danm. indtil år 1800, 1931 101–06. Paul-Erik Hansen: Studier over forholdet mellem Hvitfeldts og K.s Chr. den tredies hist., 1943. Astrid Friis i Til Kn. Fabricius, 1945 85–89. Jakob Benediktsson: Arngrimur Jónsson and his works, 1957 13f 41–43. Harald Ilsoe i Hist. t. 11.r.VI, 1960–62 583f 589 596. Ole Degn: Livet i Ribe 1560–1700, 1971 = Skr. udg. af Jysk selsk. for hist. XXV.

K.s samlinger. S. Birket Smith: Om Kb.h.s univ.bibl. for 1728, 1882 106–20 (jfr. Staffen Hansson Stephanius' Designatio variorum documentorum i Danske mag. 6.r.I, 1909–13 1–71 97–177 193–247). Harald Ilsoe i Hist. t. 12.r.I, 1963–66 408–18. Karsten Christensen: Om overleveringen af Sv. Aggesens værker, 1978 47f. *Papirer i Rigsark.* Manus. til Chr. den tredies hist. i Arn-magnænske saml.

Harald Ilsoe

Krag, Niels, 1574–1650, til Trudsholm, rigsråd. * 14.5.1574 på Agerkrog, † 14.5.1650 på Havreballe-gård, begr. i Viborg domk. F: Mogens K. til Agerkrog (1544–1622) og Sophie Nielsdatter Ju-el (1544–83). ~ 16.9.1610 i Ålborg med Jytte Høg, * 19.11.1589 på Vang, † 11.7.1659 i Nyborg, d. af Stigge H. til Vang († ca. 1630) og Anne Gregersdatter Ulfstand († 1627). – Far til Mogens *K. og Otte *K.

K. gik i skole i Lübeck og studerede fra 1593 med kongelig understøttelse i udlandet (imm. i Rostock 1590, i Wittenberg 1593, i Leiden 1595, siden i Frankrig). 1596 blev han sekretær i danske kancelli, 1603–10 var han øverste sekretær. Som løn havde han kanonikater i Roskilde (1603) og Ribe (1604). Han deltog 1597 i Arild *Huitfeldts og Christian *Barnekows sendelse til England, og 1601–02 var han med Caspar *Paslick i Rusland for at forhandle om Christian IVs bror Hans' (1583–1602) ægteskab. 1603 led-sagede han kongen til høytiden i Hamburg; 1601 og 1603 var han sekretær ved de dansk-svenske grænsemøder i Flakkebæk. 1601 undersøgte han i forbindelse med grænsemødet grænseforholdene i Nordskandinavien. 1608 mødte han sammen med Joachim Hübner som Danmarks repræsentant ved det berammede møde i Wismar hvor hertug Heinrich Julius skulle mægle mellem Danmark og Sverige, men forlod byen da de svenske forhandlere lod vente på sig. Under Kalmarkrigen fik han 1611 inspektionen med forsvaret i Lundenæs, Riberhus og Byg-holm len. 1612 forlevede han med Arensborg på Øsel; 1613 blev han landsdommer i Nørrejylland med Viborg Skt. Hans kloster og Asmild-kloster som embedslen. 1628 udnævntes han til generalkrigszahlkommissær. I denne stilling skulle han på rigsrådets vegne oppebære alle skatter og toldafgifter der blev opkrævet med henblik på krigsførelsen. Efter fredsslutningen

1629 aftakkedes han. Stillingen var politisk deli-kat fordi den var oprettet af rigsrådet med direk-te henblik på at fratage kongen dispositionsret-ten over de til krigsførelsen anviste midler. Når rigsrådet udpegede K. til denne bestilling var det dog næppe fordi han i særlig grad sympatiserede med rigsrådsoppositionen, men fordi han var en dygtig og habil embedsmand. Der er da heller ikke vidnesbyrd om at stillingen kom til at belaste hans forhold til Christian IV. 1640 fratrådte han som landsdommer og blev lensmand på Lundegård (Mors). I sin alderdom blev han atter inddraget i spillet mellem rigsråd og konge. Ved adelens og rigsrådets valg af kandidater til de le-dige rådspladser 1648 blev K. nr. 13 på adelens liste og nr. 10 på rådets, men ikke desto mindre udpegedes han i en alder af 75 år af Frederik III til rigsråd juni 1649 og aflagde ed 4.7. s.å. Længe kom han imidlertid ikke til at deltage i rådsar-bejdet idet han døde det følgende forår. K. ejede et betydeligt jordegods bl.a. Agerkrog (Ø. Horne hrd.), Trudsholm (Gerlev hrd.) som han gerne skrev sig til, Kås (Rødding hrd.) og Voldbjerg (Hing hrd.). Han forfattede en våbenbog som nu er i det svenske rigsarkiv. □ Mal. 1647 (Egeskov), efter dette gentagelse (Fr.borg), stik af A. Hael-wegh til ligprædikenen, 1651, samt tegn. af Chr. Bayer (Fr.borg).

Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermøder-nes hist. i Kr. IVs tid, udg. Kr. Erslev 1–III, 1883–90. Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermøder-nes hist. i Fr. IIIs tid, udg. C. Rise Hansen I, 1959. – J. Matthisson: Ligprædikenen over N. K., 1651. Will. Christensen i Pers. hist. t. 9.r.II, 1929 10–13. Knut Mykland: Skiftet i forvaltningsordningen i Danm. og Norge, Bergen 1967 (3. udg. 1974).

Steffen Heiberg (C. O. Bøggild-Andersen)

Krag, Niels, 1653–1713, til Voldbjerg m.m., gehejmeråd. * 22.8.1653, † 22.2.1713, begr. i Roskilde domk. F: Otte *K. til Voldbjerg (1611–66) og Anna Rosenkrantz (1619–88). ~ 8.2.1682 med Sophie Juell til Totterupholm, * 28.8.1664, † 5.10.1722 på Egeskov, d. af generaladmiralløjtnant Niels *J. (1629–97) og Margrethe Ulfeldt (1641–1703).

K. var ved sin fars død kun tretten år gammel. Hans morbror baron Oluf *Rosenkrantz tog sig af hans fortsatte undervisning og opdragelse og opsatte derfor en skriftlig betænkning om hvilke studier der forekom han bedst at „tjene til den profession, som hans stand vedkommer“, nemlig statstjenesten. Hertil søgte K. da også at uddanne sig ved en udenlandsrejse (1672). 1680 finder vi ham som kammerjunker; n.å. blev han etatsråd og 1686 justitsråd; 1693 fik han det hvide bånd og 1696 på sin svigerfars indstændige begæring, som Christian V siger, gehejmeråds titel.

Ved sit giftermål havde han forøget sine godser Voldbjerg og Løjtved med Totterupholm (nu Rosendal). Ved sin mors død blev han endvidere ejer af Skjoldemose, Flintholm og Egeskov. Det var formodentlig denne hans egenskab som godsejer der i begyndelsen af Frederik IVs regering skaffede ham sæde i den kommission der skulle udtale sig om kongens forslag til vornedskabets ophævelse. Han billigede heri fuldt ud denne plan idet han delte proprietærerne i to klasser, de gode og de dårlige økonomer, og om den første slags godsejere tilføjede: „Er hand en god huusholder, saa følger deraf, at hand langt snarere med moderation søger at conservere sit gods, end med haardhed og rigueur, eftersom det er naturligt, at enhver søger at være, hvor hand finder sin condition at være best.“ (Komm. i rådstuen for Kbh.s slot, prot. IV, 15.12.1701). K. ses desuden at have fungeret som deputeret i politiretten, og 1710 blev han l. deputeret for finanserne i hvilket embede han døde. □Malet som barn s.m. moderen af Michael van Haven, 1656 (Gjessinggård), herefter kopi af P. Kraft d.æ. (Gavnø). Mal., formentlig af B. le Coffre (Egeskov).

*Knud Fabricius**

Krag, Oluf Christian, 1870–1942, indenrigsminister. * 23.9.1870 i Hals, † 10.9.1942 i Kbh., begr. på Frbg. F: malermester Laurits Christian Rudolph Kragh (1844–95) og Ane Johanne Marentine Møller (1846–1928). Skrev sig indtil 1928 Kragh. ~ 14.4.1895 i Hals med Ane Andrea Nikoline Schulz, * 3.6.1870 i Hals, † 1.8.1968 i Kbh. (Holmens), d. af lærer Simon Jørgensen S. (1832–1914) og Dorthea Krag (1836–1918). K. blev student 1888, magister i matematik 1893 og dr.phil. 1902. Fra 1897–1918 var han lærer på katedralskolen i Nykøbing F., 1918–21 rektor for Metropolianskolen i København. – Hans politiske interesse førte 1909 til formandsposten i Nykøbing F.-kredsens venstre, 1912–18 var han formand for de samvirkende venstreorganisationer på Lolland-Falster, mens han uden held prøvede valglykken to gange til folketinget, 1910 i Stubbekøbing-kredsens, 1913 i Silkeborg-kredsens. Så kom det specielle landstingsvalg 1914 om juni-grundloven af 1915. Venstre stod sammen med det radikale venstre og socialdemokratiet imod højre, og på Lolland-Falster kunne det give det yderste mandat til venstre, når de to andre partier støttede – dog kun på lodtrækningschance mod højrekandidaten. Venstre stillede først en kandidat til lodtrækningen, men ham ville de to støttende partier ikke godtage. I stedet pegede de på K. som dernæst var heldig i lod-

trækningen og blev landstingsmand. Lykken tilsmilede endnu en gang K., da han første gang blev indenrigsminister; for ved dannelsen af venstre-ministeriet Neergaard 1920 var K. ikke på ministerlisten, men 1921 døde indenrigsminister Sigurd Berg, og K. arvede hans plads. Ellers skyldtes hans karriere langtfra lykketræf, men en imponerende arbejdsevne, sans for saglige og taktiske pointer og i det hele skarp intelligens. I årevis var han af mange anset for rigsdagens bedste hoved. Det blev dog ikke K., men N. P. Madsen-Mygdal som 1926 blev venstres leder efter N. Neergaard, og da K. 1933 blev den parlamentariske leder efter at Madsen-Mygdal havde forladt folketinget, måtte K. trækkes med Madsen-Mygdal på formandsposten i venstres landsorganisation i alle tre år som venstres leder i tinget. K. var 1924 blevet J. C. Christensens efterfølger som folketingsmand for Ringkøbing-kredsens – et overmåde skarpsindigt efterfølgervalg fra J. C. Christensens side, for nok fik K. gode stemmetal og kredsen fortsat en betydende repræsentant på Christiansborg, men K. savnede som akademiker og som en sagligt tung taler forudsætningerne for at blive en rigtig folkelig politiker, og han nåede aldrig på langt nær op i nærheden af forgængerens popularitet i den vestjyske venstrekreds. En sidste gang blev han minister i samlingsregeringen fra april til juli 1940 i skyggen af det tyske overfald på Danmark, og han sluttede således sin politiske karriere under vilkår som i nogen grad mindede om dem, hvorunder han havde lagt ud i landets højeste forsamling.

At han 1914 begyndte i en ekstraordinær tid for landet var utvivlsomt til hans fordel. Endnu dengang var agitator-politikeren den dominerende type, men verdenskrigs-situationen nødvendiggjorde meget detaljerede lovgivningsindgreb i erhvervsforholdene, og det var hård kost for mange af de gamle. Men ikke for K. Hans analytiske begavelse, talsans og beregningsevne parret med et smidigt forhandlingstalent var just hvad der var brug for under denne indgribende politiske lovgivning, og sliddet blev ham villigt overladt. Snart sad han med mange centrale ordførerskaber, og han forstod at udnytte, at venstre sammen med de konservative udgjorde landstingets flertal. Desuden havde han fra sine unge dage gode personlige forbindelser med ledere i det regerende radikale venstre. Følgelig kunne han hurtigt rykke ind i den kreds af rigsdagspolitikere som vejede til. Som minister fik K. gennemført loven om aldersrente af 1922, vort århundredes første vigtige skridt frem imod folkepensionen, og også lovene om arbejdsanvisning og arbejdsløshedsforsikring fra denne periode for-

Krag, Oluf

tjener at nævnes. I sin næste ministerperiode fik K. det mest direkte ansvar for at få regeringen Madsen-Mygdals nedskæringspolitik på det sociale område ført ud i livet, men pendulet svingede tilbage da han i 1933 hævdede spærrebomben for den socialdemokratisk-radikale regerings store socialreform som var kædet på Kanslergadeforliget, først som en af venstres udsendte forhandlere, i næste fase ved en energisk indsats for at få hele venstres rigsdagsgruppe med på linjen. I det hele var K. en ganske udogmatisk politiker. For ham var det væsentlige i politikken de praktiske løsninger, og han gav let slip på Madsen-Mygdals manchester-liberalistiske teorier, da verdenskrisen i 30'erne kastede erhvervslivet, ikke mindst landbruget, ud i svære vanskeligheder som snarest kunne klares ved hjælp af blandt andet sociale og erhvervsstøttende lovgivningsinitiativer. Det er blevet sagt om K., at han først nåede lederposten i en fremskreden alder, da helbredet begyndte at svigte ham og tiderne var trangest for venstre. Netop da var LS-bevægelsen en betydelig fare for partiet, men K. var uden tvivl sit parti en god mand med sin prioritering af praktisk politisk arbejde og en sikker demokratisk grundholdning. Han kunne holde til drillerierne i anledning af, at han i sin tid havde skrevet disputats om studier over pendulbevægelsen og også til de væsentligt mere bidende bemærkninger om den post som direktør i Kreditforeningen af Grundejere i København og Omegn han overtog 1931 ved siden af vellønnede ben i forsikringsbranchens top. Da han af helbredsmæssige grunde blev tvunget bort fra formandskabet for venstres rigsdagsgruppe 1936, havde venstre klaret de værste skær. – Ulykken den 9. april 1940 førte til drøftelse af en samlingsregering, og K. var en bestemt fortaler herfor. Trods delte meninger i venstre kom han igennem, og logisk nok blev han den ene af sit partis ministre. Han havde haft forståelse for, at som forholdene lå den 9. april, kunne der ikke have været handlet anderledes. I det nødvendige samarbejde henover partiskel i ulykkens tegn blev han en værdifuld kraft.

K. har aldrig opnået et navn på linje med de bedst huskede venstre-ledere; dertil var hans ledelsesperiode for fyldt med udefra kommende problemer og hans egen udrustning som politiker for mangelfuld, når det gjaldt den direkte folkelige appel hvor store befolkningsgrupper så at sige ser sig genspejlet i politikerne. Men han ejede nogle af de værdifulde egenskaber for en politiker af vort århundrede: indsigtfuldhed og jernflid, overblik over store, indviklede lovgivningsområder og sans for i nødens stund, krig eller krise, at lade de partiegoistiske hensyn vige

for de store linjer til landets tarv. Som et kuriosum bør vel nævnes at hans samtid lod sig imponere af de meget lange sætningsbygninger han udsmykkede sine taler med. Overhovedet var han livet igennem glad for og optaget af sit fag, og matematikken tog han altså med over i det sproglige. Han kunne forme sætningskæder som på én gang medtog alle sider og ethvert nødvendigt forbehold, uden at der på noget punkt forekom brist på logikken eller ord der ikke nøje fulgte grammatikkens regler. Altid fandt han den afsluttende sætning i sin tales tilsyneladende så indviklede labyrint. Også på dette felt vandt han sine rigsdagskollegers respekt og adskilliges beundring. – K.² 1921. K.¹ 1930. DM. 1933. □A/bildet på flere tegn. af Alfred Schmidt 1921–23 (Fr.borg) og på O. Matthiesens mal. 1923 af rigsdagen 1915 (folketinget), mal. af samme (sst.). Buste af Carl Mortensen, 1930. Mal. af J. Fenger, 1933. Tegn. af Jensenius, 1933. Mal. af Hans Henningsen, 1937 (forhen forsikr.-selsk. Skandinavia) og Jørgen Aabye, 1941 (folketinget). Tegn. af Carl Jensen. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. 1902 104f. Interview i Politiken 21.9.1940 og Kristeligt dagbl. 22.9. s.å. Breve i Jyske saml. ny r.v., 1959–61 304–20. – G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 136–39. Socialdemokraten 23.9.1940. W[ald.] P[etersen] i Sorø amtstid. s.d. P. Stavnstrup i Gads da. mag. XXXVI, 1942 481–87. Harald Nielsen i Sjællands tid. 8.9.1970. Gustav Pedersen i Vestkysten 19.9. s.å. De danske ministerier 1901–29, ved Sv. Thorsen, 1972 og 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977. – Papirer i Rigsark. Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Harald Westergård Andersen

Krag, Otte, 1611–66, til Voldbjerg, rigsråd. * 29.8.1611 på Agerkrog, † 4.2.1666 i Kbh., begr. i Roskilde domk. F: rigsråd Niels *K. (1574–1650) og Jytte Høg (1589–1659). ~ 19. 10.1645 i Odense med Anna Rosenkrantz til Skjoldemose, * 10.7.1619 på Halmstad slot, † 10.7.1688 i Kbh., begr. i Roskilde domk., d. af Holger *R. til Glimminge (1586–1647) og Lene Mogensdatter Gyldenstjerne (1588–1639). – Far til Niels *K. (1653–1713). Bror til Mogens *K. Som dreng var K. en tid i huset hos sin faster fru Christene K. til Hendegård og kom så på Sorø akademi (1623–30) hvor hans morbror Just *Høg var hofmester. Hans udenlandsfærd 1630–38 gik over Nederlandene til Frankrig (ca. to år i Paris og Angers 1630), Brabant hvor han 1632 var vidne til Maastrichts belejring og overgivelse, England (London og Oxford hvor han immatrikuleredes 1632), Basel 1633, Italien (Padua 1633 hvor han 1634 blev „consiliarius juridicae facultatis“, Venezia, Milano, Rom hvor han er stambogsindført efteråret 1634, Napoli), derpå

efter et kort ophold i Danmark 1635 atter til Holland (Utrecht, Groningen 1636, Haag) og derfra til Tyskland, Østrig, Ungarn og Bøhmen. I Strasbourg og udgav skriftet *Selectae juris quaestiones*, 1636, ved rigskammerretten i Speier studerede han juridisk praksis (1637). Han vendte hjem som en i retsvidenskaben og Europas politiske forhold mere end almindeligt velbevandret ung adelsmand og blev 1638 sekretær i danske kancelli. 1639 sendtes han som gesandt til Sverige, 1640–41 fulgte han Hannibal *Sehested som ambassadesekretær til Spanien, 1643 Just Høg og Gregers *Krabbe til Osnabrück. Fra 1643 fungerede han som kongens „resjesekretær“; jan. 1645 blev han kancelliets øverste sekretær. Han forleenedes 1645 med Tyholms provsti, 1646 med Halsno kloster og Hardanger i Norge. Den værdige og lærde mand var almindeligt afholdt og respekteret både af Christian IV og Frederik III og af Corfitz *Ulfeldt og Hannibal Sehested fra hvilke han dog fjernede sig ved deres fald 1651. Han omgikkes i disse år venskabeligt med den spanske gesandt i Kbh. B. Rebolledo med betegner ham som „et levende Bibliotek af teologiske Stridsskrifter“ og vistnok rammende karakteriserer ham således: „han er velstuderet og har et godt Hovede og holder af at vise det i Disputer, hvori han er saa ivrig, at det synes, at han tror paa det, som han forsvarer“. Juni 1653 blev K. rigsråd hvormed hans kancellitjeneste ophørte; han synes i de følgende år at have fungeret som en slags arkivar for rådet. 1651 forleenedes han med Bøvling, 1655 med Riberhus, 1658 med Nyborg. Både som øverstesekretær og som råd anvendtes han hyppigt i forhandlinger med fremmede sendebud. Febr. 1657 nævnes han af den svenske resident Magnus Dureel blandt dem der rådede til krig med Sverige. Fra juli 1657 var han medlem af det i anledning af krigen med Sverige nedsatte rigsrådsudvalg og sparede sig ikke i den følgende vanskelige tid; fra arbejdet i Kbh. droges han ofte bort ved sendelser til provinsen, således til Skåne sept. 1657 og især Fyn. Efter Karl Gustavs erobring af denne ø blev han febr. 1658 hans fange i Nyborg. Han frigaves efter Roskildefreden og sendtes kort for fredsbrudet aug. 1658 til Kronborg for at overvåge slottets forsvarsberedskab. Under den nye krig virkede han med vanlig energi. Han forhandlede med Opdam og Püchler om anvendelsen af den hollandske flåde og hjælpestykke; febr. 1659 konfererede han og rigsråd Mogens *Høg med det københavnske borgerskabs deputerede om forståelsen af byens stapelstadsprivilegium; senere virkede han på den forenede dansk-hollandske flåde for Nakskovs undsætning og rejste med rentemester

Henrik *Müller til Lübeck for at påskynde provianttilførselen og tropperne overførelse. Han var også gentagne gange i Jylland for at forhandle med kurfyrsten af Brandenburg og den polske general Stephan Czarniecki og deltog juli 1659 i planlægningen af angrebet på Fyn. Nov. 1659 sendtes han med Godske v. *Buchwald først til hertugerne af Braunschweig-Lüneburg og derfra til Haag for at søge hjælp for Danmark. Begge steder pressede han kraftigt på, og det var ikke hans skyld at resultaterne ikke kom til at svare til anstrengelserne.

Før han efter Kbh.freden forlod Haag benyttede han lejligheden til at lægge den nye engelske konge, Karl II, Danmarks sag på hjerte. 26.8.1660 kom K. og Buchwald tilbage til Kbh. To uger efter åbnedes det stændermøde der omdannede Danmarks forfatning. K. var sammen med Gunde *Rosenkrantz og Peder *Reedtz deputeret af rådet til at forhandle med stændernes befuldmægtigede. Under forhandlingerne om konsumtionsskatten holdt han på den adelige sædegårdsfrihed og mødte lejlighedsvis „de konjurerede“s påstand om fuld skattelighed med hårde ord („hvad de indbildede sig, om der ikke burde være Forskel paa en Herremand og en Bonde“); samtidig var han dog ved drøftelsen af skattesatserne alvorligt bestræbt på at få et kompromis i stand. Han nævntes i denne tid sammen med Reedtz som kansleremne. Da forslaget om arveriget 8.10. fremsattes var han uden tvivl inden for rådet det faste punkt hvori hans kollegers vaklende og rædløse modstandsvilje søgte støtte; traditionen beretter om et sammenstød mellem ham og borgmester Hans *Nansen i disse dage. Til slut tvang overmagten ham og hans standsfæller til at bøje sig, men han gjorde det med bitterhed. Sikkert viste han i denne skæbnestund mangel på fremsyn og statsmandssmidighed, men hans holdning savner ikke etos. I højere grad end nogen af sine adelige meningsfæller forbandt han viril kraft med juridisk-statsretlig lærdom, fast overbevisning om den aristokratisk-konstitutionelle statsordnings fortrin og dyb rodfæstethed i den dansk-adelige kulturtradition. Om hans store universalhistoriske og statsretlige kundskaber vidner bl.a. de antegnelser han, sikkert omkring stændermødets tid, gjorde til Frederik III's håndfæstning (Ny kgl. saml. 634c fol.), om hans nationalhistoriske interesse flere optegnelser fra hans hånd. Og betonedes han kraftigt adelens ret og harmedes over angrebene på den viste han i sit hele liv at han også var gennemtrængt af adelig pligtfølelse. I forholdet til sine bønder skal den meget myndige mand til tider have vist hårdhed, men han tog som lensmand også energisk ordet for at kro-

Krag, Otte

nens bønder i forsvarstjenesten ikke stilledes ugunstigere end adelen.

Efter statsomvæltningen aflagde K. på ny ed som rigsråd, blev assessor i statskollegiet og medlem af lovkommissionen, anvendtes i forhandlinger med den svenske resident, var 1663 med til at modtage den sachsiske kurfyrstinde i Kolding og gik 1665 med Reetz i en sendelse til Gottorp. Men han mistede 1662 Nyborg amt og ansås almindeligt for hovedskikkelsen blandt modstanderne af det nye regime – „the chief antimonarchical man, and the best brain among them“, som den engelske gesandt Sir Gilbert Talbot skrev ved hans død. – K. arvede efter faderen bl.a. Voldbjerg (Hing hrd.); med sin hustru fik han Skjoldmose (Sunds hrd.) hvor han 1662 opførte den nuværende hovedbygning i røde munkersten; 1650 erhvervede han Agersbæk (Hind hrd.), 1653 Avernakø og Korshavn (Salling hrd.), 1655 Vibygård (Ramsø hrd.), 1656 Egeskov (Sunds hrd.), 1663–64 Flintholm (Salling hrd.). I Kbh. besad han en gård på Østergade. Som den lærde mand han var ejede han et værdifuldt bibliotek; det kom 1658 i Corfitz Ulfeldts hænder og konfiskeredes senere af den svenske krone (rester findes nu i Stockholms kongl. bibl.); vort kgl. bibl. ejer dog flere optegnelser i hans hånd. □Stik af P. Aubry (pladen på Fr.borg). Mal. af M. v. Haven, 1649 (Gjessinggård). Afbildet med hustru på mal. 1649 (Fr.borg), enkeltmal. i samme type. Malet forlæg af A. Wuchters fra 1650erne (Fr.borg) til stik af A. Haelwegh. Mal. 1666 (Egeskov). Ligprædikenstik formentlig af Haelwegh, 1668. Afbildet på mal. af arvehyldningen 1660 af C. W. Eckersberg, 1828 (St.mus.), af Heinrich Hansen, 1880 (Fr.borg), på sammes mål. af mødet med Nansen (sst.), forarbejde dertil (Århus kunstmus.), og Stormen på Kbh. malet af J. L. Lund, 1887 (Fr.borg).

Kilder. Saml. til den da. hist. I, I, udg. P. F. Suhm, 1779 149–64 (O. K.s relation om hans sendelse til kurfyrsten af Brandenburg 1659). Saml. til Danms hist., udg. P. W. Becker I–II, 1847–57. Danske saml. 2.r.II, 1872–73 62–85 (O. K.s kalenderoptegn. 1649, 1656 og 1657). Danske mag. 5.r.II, 1889–92 363–66 368f (breve); VI, 1905 137–78 (dagbogsoptegn. vedr. krigen 1658–59). Forarbejderne til kong Kr. Vs Danske lov, udg. V. A. Secher og Chr. Stochel I, 1891–92. Danm.-No.s trakta-ter, udg. L. Laursen V, 1920. Aktstykker og oplys. til rigsrådets og stændermodernes hist. i Fr. IIIs tid, udg. C. Rise Hansen I–II, 1959–75.

Lit. Progr. fun. univ. Hafn. over O. K., 1666. M. Henriksen [Tistorph]: Ligprædiken over O. K., 1668. Ribe skoleprogr. 1835 56f. E. C. Werlauff i Hist. t. 2.r.VI, 1856 232–36. E. Gigas: Grev Bernardino de Rebolledo, 1883. Etatsråd og landkommissær Johan Monrads selvbiogr., udg. S. Birket Smith, 1888. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste dage, 1894 (reprudg. 1969). O. Walde: Storhetstidens lit. krigsbyten II, Uppsala 1920. William Christensen i Festskr. til Kr. Erslev, 1927 326–

29. Samme i Pers. hist. t. 9.r.II, 1929 14–19. C. O. Bøggild-Andersen: Statsomvæltningen i 1660, 1936. Samme: Hannibal Sehested I–II, 1946–70. Aage Fasmer Blomberg: Fyns vilkår under svenskekrigene, 1973. Carl-Johan Bryld: Hans Svane og gejstligheden på stændermodet 1660, 1974.

Papirer i Kgl. bibl.

C. O. Bøggild-Andersen*

Krag, Palle, 1657–1723, officer, stiftamtmand. * 6.7.1657, + 20.7.1723 på Katholm, begr. i Ålso. F: gehejmeråd Erik *K. (1620–72) og Vibeke Rosenkrantz (+ 1708 el. 09). ~ 8.10.1689 på Høgholm med Helle Trolle, * 10.7.1657, + 26.10.1722, begr. i Ålso k. (~ 1° 1672 med baron Iver Juul Høeg til Høgholm, 1652–83), d. af statholder i Norge Niels *T. (1599–1667) og Helle Rosenkrantz (1618–85). – Bror til Frederik *K.

K. var 1676 løjtnant i livregiment (livgarden) til fods, blev såret ved indtagelsen af Helsingborg juli s.å. og deltog i slaget ved Lund, blev n.å. kaptajn og atter såret ved stormen på Malmø. 1682–84 var han overfører i drabantgarden og kar. oberstløjtnant, 1685 som oberst, en kort tid drabanthauptmann, hvorefter han kom på vart- penge. 1686–87 deltog han som volontær i et par felttog i Ungarn mod tyrkerne, havde 1687–89 regiment i Norge, derefter i Danmark. 1700 deltog han i felttoget mod Gottorp, navnlig stormen på Frederiksstad, og blev brigadør. 1703 blev han ved et springavance ment generalmajor. For at sætte fart i forholdene i Norge under felttoget i Skåne 1710 ønskede kongen at K. skulle tage kommandoen deroppe; men da han undskyldte sig med at hans kræfter ikke ville slå til over for denne opgave blev han overkommandant i Fredericia hvor han var overordentlig virksom med at få fæstningen i forsvarlig stand og udnævntes til generalløjtnant hvormed han havde nået den højeste militære charge en danskfødt adelsmand kunne nå i hin tid. N.å. havde han en kort tid overkommandoen i Jylland og deltog derefter i blokaden af Stralsund; da et angreb blev opgivet og hovedhæren førtes tilbage mod vest, fik han overkommandoen over det korps der sammen med et sachsisk-polsk korps endnu nogle måneder fortsatte indeslutningen hvorpå han med korpset beordredes tilbage til Holsten og dernæst deltog i erobringen af stift Bremen. Under felttoget i hertugdømmerne (Tønning) 1713 var K. overkommandant i Frederiksort, senere atter i Fredericia, afskedigedes s.å. og udnævntes til stiftamtmand i Viborg og amtmand i Halds amt. – Ved sit ægteskab erhvervede K. flere hovedgårde, Mejlgård, Østergård og Katholm (Djurs nørre hrd.) og Pallisbjerg (Ulfborg hrd.) og 1718 købte han Ingvorstrup (Djurs sønder hrd.). Lige- som sine søskende var K. en stærkt særpræget

personlighed og skal have været „af et fyrigt og temmelig kolerisk Naturel“. – Kammerjunker. Gehejmeråd 1713. – Hv. R. 1709. □Mal. (Fr.borg), efter dette en kopi (Katholm).

Brev i Falsteriana, udg. Chr. Bruun, 1869 79f. Svenske relationer i Danske saml. 2.r.V, 1876–77 151f. – Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben I–IV, 1899–1910. J. B. Hoyer i Jyske saml. 3.r.IV, 1904–05 73. G. Brammer: Livgarden til fods, 1908.

Rockstroh *

Krag, Christian Peter Seidelin, 1839–1912, præst. * 13.8.1839 i Sønder Broby, † 16.9.1912 i Charlottenlund, begr. i Gilleleje. F: sognepræst, sidst i Dreslette, Christian Ernst K. (1804–96) og Marie Margrethe Vilhelmine Seidelin (1814–91). ~ 28.10.1869 i Kbh. (Johs.) med Jenny Sophie Petersen, * 1.12.1837 i Kbh. (Holmens), † 30.4.1910 i Søborg, d. af cand.jur., senere birkedommer på Amager, etatsråd Johan Anton Frederik Wilhelm P. (1812–80) og Kirstine Magnelle Galthen (1812–71).

K. blev student 1858 fra Odense og cand.teol. 1864. 1868–73 var han kateket ved Johanneskirken i Kbh. Her mødte han R. *Frimodt hvis personlighed og forkyndelse for K. fik en for hele hans liv afgørende betydning. Da K. havde giftet sig måtte han søge bort, og 1873–78 var han sognepræst i Vildbjerg. Her fik han en frugtbar gerning blandt vestjyske bønder, men Frimodt havde nu fået opført Jakobskirken, og da han trængte stærkt ind på K. kunne denne ikke afslå at overtage præstegerningen der. Da Frimodt n.å. døde stod K. som hans åndelige arvtager og fører i den åndelige rejsning der fuldbyrdes i disse år i Kbh. og som snart skulle give sig tydeligt til kende i Kbh.s kirkesag. K. havde megen social forståelse, kom ofte i debat med socialisterne og var nok den hovedstadspræst som oftest, positivt og negativt, figurerede i den socialdemokratiske presse. K. virkede væsentligst som prædikant. Hans indtrængende, på en gang myndige og kærlige forkyndelse samlede en stedse voksende skare. Det menighedssamfund han dannede talte en tid over 1100. En kreds af lægmænd og unge præster stod sammen med ham i arbejdet. Jakobskirken menighed var i disse år førende inden for Kbh.s kirkeliv, og det snart sagt på alle områder. Da Kbh.s kirkesag begyndte at røre på sig greb K. med vanlig nidkærhed ind. Inden for det daværende Jakobs sogn er der opført syv kirker, deriblandt Sionskirken, en gave fra Johanneskirken menighed til K. og hustru ved deres sølvbryllup. Det mangeartede arbejde sled stærkt på K., sygdom kom til, og 1903 blev han 63 år gammel sognepræst i Søborg og Gilleleje. Det viste sig dog vanskeligt

for ham at finde sig til rette under de nye forhold. Da så hans med rette så højt skattede hustru døde tog han 1910 afsked. – K. er forfatter til *J. C. Rudolf Frimodt som Præst og troende Christen*, 1880 og til en fortræffelig husandagtsbog (*Daglig Andagt. Minder fra St. Jakobs Kirke*, 1896). – R. 1883. □Træsnit 1881 efter fotografi. Foto.

P. K. Minder, saml. af R. W. Winkel, 1924. A. Fibiger: Guds vandringmænd I, 1930 124–30. P. Holt: Nod dem –, 1940. Chr. Krag i Hjemliv og trosliv XIV, 1946 90–115. „Kirkens venner“s korrespondance, udg. P. Helweg-Larsen, 1955 = Teol. studier XV. H. O. Lange. En mindebog, udg. samme, 1955.

Hans Koch *

Krag, Rasmus, ca. 1680–1755, søofficer. * ca. 1680 i Kbh., † 6.10.1755 i Slangerup, begr. sst. F: skrædder Anders Christensen K. († 1686) og Karen Rasmusdatter († ca. 1710, ~ 2° med skrædder Christen Jensen Kaarsberg, † 1711). Ugift. K. blev lærling 1697. Sekondløjtnant 1700. Premierløjtnant 1703. Kaptajn 1709. Kaptajn 1710. Kommandørkaptajn 1713. Schoutbynacht 1735. Viceadmiral 1736. Han var 1698 på konvojrejse til Portugal. 1699–1700 i fremmed krigstjeneste. I engelsk tjeneste 1708–09. I sin ansøgning om at måtte opholde sig i udlandet anfører K. at han har modtaget information om matematik og skibsbygning under protektion af U. C. *Gyldenløve. 1709–12 chefkommandør på stadig større skibe. I 1712 beklager han sig over at være blevet forbigået flere gange ved avancerer. Skibschef 1714–15. 1715 var K. tilknyttet admiral P. *Raben og deltog som sådan i slaget mod den svenske flåde ved Rygen 8.8. s.å. ombord i flagskibet Elephanten. S.å. chef for Elephanten der da var flagskib for Gyldenløve. 1717 generaladjutant hos Raben. 1720 blev K. sendt til Marstrand for at lede optagningen af de der sunkne fartøjer. K. har tilsyneladende trods manglende dygtighed forstået at indynde sig hos ledende personer inden for soetat. Han havde således god forbindelse med C. Th. *Sehested der 1718 havde måttet forlade sovæsenet, men fortsat holdt forbindelsen med dette vedlige. Sehested havde været kritisk indstillet over for den franske byggemåde der blev anvendt inden for skibsbyggeriet på Holmen.

Uden tvivl tilskyndet af Sehested fiskede K. i rørt vande ved 1725 at indsende tegninger til et 72-kanon skib til fabrikmesteren Ole *Judichær der på dette tidspunkt var under stærk kritik. Atter i 1726 indsendte K. et sæt tegninger til et skib af samme størrelse der var direkte anbefalet af Sehested. Tegningerne, der var præget af den engelske byggemåde, blev approberet hvilket også

Krag, Rasmus

var tilfældet med tegninger til et 50-kanon skib som var indsendt 1727. K. fik overdraget hvervet som konstruktør af 72-kanon skibet. En tegning som K. indsendte til kongen 1728 af en ovn til at koge tømmer i fik en hård medfart ved bedømmelsen i admiralitetet. Det viste sig hurtigt at K.s viden om skibsbyggeri såvel i teori som i praksis var meget begrænset. 72-kanon skibet blev færdigbygget som Printz Friderich, der viste sig som et mådeligt skib, med en så svag langskibsforbindelse at kølbrydningen viste sig ret hurtigt efter søsætningen. En påbegyndt bygning af to skibe efter K.s tegninger til et 50-kanon skib blev i 1728 standset af Holmens chef idet der var konstateret forskelle mellem de approberede tegninger og den model, der var udfærdiget efter disse. Et hold konstruktionsstuderende officerer, deriblandt Knud N. Benstrup der netop var vendt hjem fra udlandet, blev anmodet om at udtale sig om K.s konstruktioner. Udtalelsen var meget moderat men kunne ikke skjule at konstruktionen led af afgørende svagheder. K. blev fjernet fra skibsbyggeriet på Holmen. Efter et par udkommandoer blev han i 1735 medlem af en kommission der skulle undersøge dimensioner på master og rundholter, og blev s.å. overraskende udnævnt til schoutbynacht og chef for 2. division. Året efter steg han endnu en grad og sad derefter i den kommission der skulle undersøge en række anklager der var rettet mod Benstrup. Som den eneste voterede K. her at Benstrup skulle have sit liv forbrudt hvilket henset til sagens proportioner må udlægges som en hævnakt fra K.s side. K. må karakteriseres som en intrigant person med en tvivlsom faglig dygtighed. Ikke desto mindre formåede han stadig at skaffe sig indflydelsesrige forbindelser, senest F. Danneskiold-Samsøe under hvem K. i 1746 virkede som eskadrechef. Efter dennes fald s.å. fik K. sin afsked og flyttede til Slangstrup.

Hans Chr. Bjerg og John Erichsen: Danske orlogsskibe 1690–1860 I, 1980 27.

Hans Chr. Bjerg

Krag, Rasmus, 1763–1838, officer. * 9.8.1763 på gården Øjen i Surendalen ved Trondhjem, † 3.1.1838 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: kaptajn, senere major, i det norske infanteri Hans Hagerup K. (1714–87) og Dorothea Schnitler (1726–89). ~ 29.9.1799 med Frederikke Georgine (Jørgine) Sehested, * 4.8.1773 på Broholm, † 16.2.1834 i Kbh. (Garn.), d. af oberstløjtnant Anders S. til Broholm (1720–99) og Vibeke Marie v. Pultz (1729–1811). K. var 1780–83 elev i den matematiske skole i Kristiania (Oslo), derefter som bombarder (kor-

poral) elev i artilleriinstituttet i Kbh., hvorfra general W. v. Huth, der var blevet opmærksom på hans evner og lid, 1784 forsatte ham til ingeniørkorpsset som dessinator og kar. sekondløjtnant med tjeneste i Kristiania, fra 1786 som virkelig sekondløjtnant. 1793 skaffede v. Huth ham penge og rejsetilladelse til krigsdeltagelse i udlandet hvor han, efter en kort tid at have fulgt den hollandske hær, forgæves søgte ansættelse i den preussiske og den østrigske hær i krigen mod den franske republik, men fik afslag da man i disse hære ikke ville have volontærer. Han vendte derfor tilbage til den hollandske hær, hvor han på grund af sin særdeles vindende personlighed og sine grundige kundskaber som eneste udlænding fik tilladelse til i generalstaben at følge krigsoperationerne 1793–95, navnlig fæstningskrigen i det nordøstlige Frankrig. Efter den delvise fredsslutning opholdt han sig sommeren 1795 i Paris, hvorfra han hjemkaldtes og herefter stedse forrettede tjeneste i Danmark og hertugdømmerne. 1794 blev han kar. premierløjtnant, n.å. fik han karakter som kaptajn i infanteriet, 1796 blev han virkelig premierløjtnant i ingeniørkorpsset, 1798 generalkvartermesterløjtnant. Ved krigsudbruddet 1801 ansattes han i staben ved generalkommandoen over Fyn m.m. og anvendtes som tilsynsførende ved de mange befæstninger på Fyn, i Jylland og hertugdømmerne, blev 1803 virkelig kaptajn i ingeniørkorpsset, var 1805–06 generalkvartermesterløjtnant under L. J. Binzer ved den i Holsten opstillede hær, fik 1807 karakter som major i infanteriet, n.å. som oberstløjtnant i infanteriet. 1809 afgik han fra generalkvartermesterstaben og blev kommandør for ingeniørkorpssets danske detachment, n.å. fik han karakter som oberst af infanteriet. Ved hærreduktionen 1816 blev han oberstløjtnant, 1818 oberst i og chef for ingeniørkorpsset, 1821 generalmajor og fik 1836 karakter som generalløjtnant i infanteriet. Fra 1809 var han medlem af Kbh.s vandkommission, 1811 blev han medlem af brandkommissionen og fik overkommandoen over brandvæsenet på grundlag af dettes ordning 1796. 1818 ledede han udarbejdelsen af forslag om nyt reglement for brandkorpsset der under hans dygtige, omhyggelige ledelse udvikledes til et efter forholdene meget højt standpunkt med hensyn til personel og materiel. 1834 tog han sin afsked fra disse særtillinger. 1812 var K. medlem af en militær-civil kommission til udarbejdelse af forslag om Kronborg slots omdannelse til egentlig fæstning. Som næstformand fremhævede han i en særlig indstilling at en sådan omdannelse, der ville blive meget bekostelig, ville medføre afbrydelsen af tårne og spir til i højde med sidemurene og ind-

stillede indtrængende at slottet beholdt „sin nuhavende Form, som fra Kunstens Side var at ønske, da dette Slot af en gotisk Bygning ej har sin Lige i begge Rigerne og i Hertugdømmerne“. 1832 fik K. befaling af kongen til i al hemmelighed og til kongen personlig og direkte at udarbejde ny plan for korpset og i forbindelse dermed give betænkning over, hvorvidt kongen af besparelseshensyn under korpset kunne henlægge forskellige virksomheder som alt tidligere mere eller mindre havde sorteret under dette, navnlig vejkorpset, tilsyn med havne, det militære bro-, minor- og sappørvæsen. Efter vidtløftige forhandlinger henlagdes dog alene vejstjenesten under korpset hvor den forblev indtil hærordningen af 1867. Denne ordning af vejkorpsets personale fra 1834 medførte, at den senere store virksomhed med jernbaneanlæg i en årrække så godt som udelukkende lededes af ingeniørofficerer. – R. 1812. DM. 1817. K. 1826. S.K. 1829. □Mal. tilskrevet F. C. Grøger. Afbildet på min. af F. C. Camradt, 1811. Stik af A. Flint. Flere klippede silhouetter (Kgl. bibl.).

V. E. Tychsen: Fortifikations-etaterne og ingeniørkorpset, 1884. Arthur G. Hasso: Kbh.s brandvæsens hist., 1931.

Rockstroh *

Krag-Juel-Vind, se Vind.

Krag-Juel-Vind-Frijs, se Friis.

Krage, Eskil, ca. 1325, ridder. Levede endnu 21.2.1332.

K. var rimeligvis søn eller sønnesøn af en person af samme navn der allerede 1254 nævnes som vidne under Kbh.s stadsret og 1275 var bispelig foged på byens slot. K. selv trådte i hertug Christoffers tjeneste og var hans foged i Sønderhalmland da det endelige brud indtrådte mellem hertugen og hans bror, kong Erik Menved. 1316 faldt K. fra Halland ind i Skåne og afbrændte den kongelige borg Örkeljunga; n.å. foretog han et nyt angreb, men 1318 lykkedes det kongens drost, Niels Olufsen "Bild, at trænge ind i Halland hvor han indtog både Laholm og Falckenberg; dog lod han K. drage frit bort, og denne har formodentlig nu sluttet sig til hertug Christoffer der havde søgt tilflugt i Sverige. Da hertugen besteg tronen kom K. til at indtage en fremtrædende plads blandt hans råder, og ved det forlig der 1325 blev sluttet med marsken Ludvig Albertsen om Hammershus nævnes han umiddelbart efter de store rigsembedsmænd. Han fulgte ikke sin konge i landflygtighed 1326; men da Christoffer atter kom tilbage til Danmark stillede K. sig straks på hans side og hjalp

ham bl.a. i en så mislig sag som fængslingen af biskop "Tyge (+ 1345) af Børglum. Han ejede Vallo.

Danm.s adels årbog IX, 1892 119. Jan Kanstrup i Hist. t. 12.r.VI, 1972-73 1-19. Marianne Antoniewitz: Vallo gods og dets ejere indtil 1461, 1976 = Skr. udg. af Lokalist. afd. V.

Henry Bruun *

Krage, Nicolaus, se Crage, Nicolaus.

Kragelund (Kraglund), Peder Jensen, 1602-81, biskop. * 21.12.1602 i Bergen, + 13.9.1681 i Ribe, begr. sst. (domk.). F: købmand Jens K. (+ 1618) og Dorete Lauridsdatter (begr. i Fårevejle mellem 1628 og 50). ~1° 26.10.1628 i Føllenslev med Bodil Nielsdatter, * 1604, + 1633, d. af provst, sognepræst i Føllenslev-Særslev Niels Hansen Saxild (1562-1623) og Cecilie Christensdatter (ca. 1573-1615). ~2° 27.4.1634 i Kbh. med Lene Thomasdatter, * 1.12.1613 på Bregnholm, Åle sg., Vrads hrd., + 7.4. (kirkeregnskaberne) el. 7.5. (Terpagers afskrift af gravmælet i Ribe domk.) 1697 i Ribe, begr. sst. (domk.).

K. blev student 1623 fra Bergen, og skrifter fra senere perioder i hans liv viser at han aldrig glemte sin fødeby. Ved Kbh.s universitet studerede han flittigt ikke blot teologi, men også matematik under sin privatpræceptor Chr. "Longomontanus. 1625 rejste han til Rostock hvor han i to år foruden teologien dyrkede medicin, jura og især orientalske sprog. Efter for-gæves at have forsøgt at blive rektor i Bergen blev han 1627 huslærer for rigsdmiral Claus "Daas børn og 1628 ved dennes hjælp sognepræst i Fårevejle og slotspræst på Dragsholm. 1635 disputerede han for magistergraden i Kbh., 1650 blev han kaldet til biskop i Ribe af Frederik III der oftere havde haft lejlighed til at høre ham gunstigt omtale, 1652 fik han tillagt ærkediakonatet i Ribe kapitel, og 1653 tog han den teologiske doktorgrad. I svenskekrigene 1657-60 måtte han opleve store genvordigheder: borgerlig og kirkelig orden opløstes næsten helt, svære brandskatter og salvegardeafgifter måtte udredes, væsentlige dele af bispestolens indtægter udeblev, og pestagtige sygdomme hærgede hans hjem og bortrev en af hans sønner. Efter krigens afslutning deltog K. i rigsdagen 1660, men det er dog ikke sandsynligt at han – som tidligere antaget – skulle have arbejdet særlig ivrigt for indførelsen af enevælden; som følge af sin tilknytning til den gamle danske adel har han næppe ønsket dennes magt formindsket. 1661 afgav han sammen med stiftets provster en erklæring om de forandringer der kunne være ønskelige i den kirkelige lovgivning. Dette aktstykke viser K. som

Kragelund, Peder Jensen

en mand der bestemt holdt på den lutherske ortodoksi – alle der ikke ville underskrive den augsburgske konfession ville han således have forjaget af landet, og det viser ham som en ivrig værner af kirkelig ret og orden og som en afgjort tilhænger af at provsters og bispers magtstilling yderligere befæstedes. Det samme præg bærer også hans nidkære stiftsadministration. Nogle skrifter af opbyggelig karakter fra K.s hånd godtgør at han har tilhørt tidens strenge, især af Jesper Brochmand repræsenterede bodsretning der lagde megen vægt på at fremhæve „den ny lydhed“ der i livet burde følge efter en alvorlig pynitense. □ Maleri (Ribe domk.).

P. Terpager: *Inscriptiones Ripenses*, 1702 94f. Kirkehist. saml. 2. r. v. 1869–71 123f (brev). Pers. hist. t. 9. r. 11, 1930 162 (Jens Bircherods dagbøger). – E. Pontoppidan: *Annales ecclesiae Danicæ* IV, 1752 150f. C. Giesing: *Nye saml. af jubellærere* I, 1779 (faksimileudg. 1978) 296–330. C. O. Bøggild-Andersen: *Statsomvæltningen* i 1660, 1936 168f 171. Hugo Matthiessen m.fl.: *Ribe bys hist.*, 1929. – *Selvbiografi* i Gronlunds saml. i Ribe katedralskoles bibl.

Bjørn Kornerup*

Kragelund, Hans Christian Aage, * 1894, filolog. * 8.12.1894 i Hjørring. F: amtsrådssekretær, senere overretssagfører Ejnar K. (1863–1958) og lærer Anna Margrethe Frederikke Charlotte Sofie Borchsenius (1860–96). ~ 11.5.1922 i Kbh. (b.v.) med Ellen Kirsten Marie Andersen, * 5.9.1902 i Kbh., † 14.1.1971 sst., d. af navigationslærer Valdemar Gustav A. (1876–1908) og Louise Friis (1876–1943).

K. blev student fra Sorø akademi 1914 og cand. mag. i klassisk filologi og tysk 1921. Sin hovedstilling som lærer fik K. ved Østersøgades gymnasium hvor han 1920 blev timelærer og forblev til han 1963 gik af som lektor. Men han blev især kendt som underviser i de klassiske sprog ved sin tilknytning til Kbh.s univ. som lærer i elementært græsk og latin 1927–75 og som lektor i klassisk filologi 1968–75. K. har været meget aktiv som organisationsmand og har været medlem af talrige bestyrelser dels i sin egenskab af skolemand, dels som oversætter og skolebogsforfatter. 1935–61 var han medlem af styrelsen for Gymnasieskolernes lærerforening, 1950–59 for Foreningen af danske skolebogsforfattere og 1948–70 formand for Dansk oversætterforbund. K.s forfatterskab er præget af, at han tilhører den danske klassisk-filologiske tradition der har sit udspring hos J. N. *Madvig, men heller ikke kan tænkes uden en levende forbindelse med den danske litteratur. – Foruden skolebøger til latinundervisningen har K. især udgivet og selv forfattet oversættelser og skrevet om problemer i forbindelse hermed. Til skolen er beregnet et ud-

valg af græske historikere og en udgave af Christian *Wilsters Homeroversættelse med noter. For en videre læserkreds har han oversat Longos' græske roman *Daphnis og Chloë*, 1941. Mest forlænstfuldt er K.s arbejde med nyere latinsk litteratur, et studium der her som i andre lande endnu er på pionerstadiet. Først kom *Dansk Digtning paa Latin gennem syv Aarhundreder*, 1942, en lille buket af de navnkundigste danske latindigte med vedføjede oversættelser, ikke af K. selv. I de senere år har K. koncentreret sig om Ludvig Holberg som latinist og har udgivet en række smukke tekstudgaver med dansk paralleloversættelse og kommentarer: *Tre levnedsbreve I–III*, 1965, *Niels Klims underjordiske rejse I–III*, 1970, samt *Latinske smaaskrifter I–II*, 1974. Iagttagelser udsprunget af dette arbejde er nedfældet i *Ludvig Holberg, Citatkunstneren*, 1962, der viser, i hvilken grad Holbergs latin kan betragtes som en citatmosaik. Hertil slutter sig *Holberg og Petronius' Satyrice*, 1977, og *Holberg og Cicero*, 1978. 1975 modtog K. Holberg-medaljen. – R. 1955. □ Foto.

Minna Jespersen: *Slegten Borchsenius*, Oslo 1965. – *Levnedberetning i ordenskapitlet*.

Palle W. Nielsen

Kragengelt, Genete Jacobsdatter, se **Craigengelt, Genete Jacobsdatter**.

Kragh, Erik, * 1901, generalmajor. * 29.5.1901 i Hedensted. F: toldassistent Johannes K. (1870–1946) og sygeplejerske Anna Marie Hansen (1870–1952). ~ 10.10.1925 i Ålborg (Budolfi) med Margrethe Horneman, * 9.7.1902 i Hjørring, d. af dommer August Wilken H. (1865–1929) og Marie Kjeldsen (1875–1943).

Efter gennemgang af hærens officersskole blev K. premierløjtnant i fodfolket 1922 og kaptajn-løjtnant 1932. Han gennemgik generalstabskursus 1930–32 med påfølgende stabstjeneste til han som kaptajn 1935 blev sendt til Paris og gennemgik École Supérieure de Guerre. Derpå fulgte tjeneste som kompagnichef ved 1. regiment og senere i generalstaben i hvis illegale arbejde efter 29.8.1943 K. deltog som stedfortræder og hjælper for oberstløjtnant Erik *Møller. Han blev oberstløjtnant og afdelingschef i generalstaben 1945 og var 1946–50 lærer i taktik og troppeføring på generalstabskursus. Baseret på den franske generalstabs-metodik og på omfattende studier af anden verdenskrig blev K. hermed den store fornyer af dansk generalstabstjeneste og taktiske fremgangsmåder efter krigen. Med sit livlige temperament var han en inspirerende lærer der med stor stringens og logik fremlagde og

analyserede problemerne, og de fleste tilgav ham gerne en vis sarkasme og utålmodighed over for folk der tænkte langsommere eller opholdt sig for meget ved detaljer. Samtidig var han medlem af civilforsvarsudvalget af 1946 og tilfornordnet forsvarskommissionen af 1946. En del af hvad der her blev foreslået fandt K. lidet sagligt, og han begyndte 1950 skribentvirksomhed i dagspressen m.v. Samme år blev han souschef i den nyoprettede forsvarsstab og året efter som oberst sendt til Paris som forbindelsesofficer hos den lige etablerede NATO-chef i Europa, general Eisenhower. Men allerede senere på året blev han kaldt hjem som generalmajor og chef for hærstaben. Fra 1957 til kort før sin afsked i 1966 var han chef for østre landsdelskommando.

Hans foredrags- og skribentvirksomhed tog et stadigt større omfang, og K. var fast tilknyttet Berlingske Tidende 1957–74. Han gjorde en meget betydelig indsats for at oplyse og vejlede offentligheden til forståelse af de fundamentale strategisk-politiske synspunkter som han mente i første række bør ligge til grund for dansk sikkerhedspolitik. For mange kom K. herved til at stå som udtryk for en forbenet militarisme og en ærkeraktionær indstilling, særlig da han under Vietnamkrigen forsvarede næsten alle amerikanernes handlinger. Militærteknisk set var denne vurdering af ham uretfærdig, for selv om han politisk just ikke var „folkelig“ var han fagligt moderne og nuanceret i sine synspunkter. Han blev som den første dansker optaget i det ansete Institute for Strategic Studies i London. I 1960 lod K. sig på opfordring fra partiet opstille som konservativ folketingskandidat i Viborg kreds og blev indvalgt i tinget. Her holdt han sig til det udenrigs- og sikkerhedspolitiske og var medlem af det udenrigspolitiske nævn 1964–71 og af forsvarskommissionen af 1969. Han bidrog til at fastholde de konservative ved et klart forsvarspolitisk standpunkt, i hvert fald til VKR-regeringen blev dannet i 1968 og udhulingen af den bestående forsvarsordning fortsattes som led i de tre partiers sameksistens. Samtidig lagde J. O. "Krag med sin „bløde linje“ op til konkurrencen med det radikale venstre om den forsvarsreduktion som blev virkeliggjort 1973. Men allerede 1968 havde K. meddelt sin vælgerforening at han ikke ville lade sig genopstille, og 1971 forlod han tinget. Han udmeldte sig af det konservative folkeparti 1973 da det gik med i det firkantede forsvarsforlig. Blandt hans mange publikationer skal nævnes *Kommentarer til et halvt århundredes forsvarspolitik*, 1974, som rummer bitre bemærkninger og udtryk for desillusion. Og dog havde uden hans ihærdige oplysningsbestræbelser og ofte hvasse kommentarer dansk forsvars-

debat helt sikkert været fattigere og dansk forsvar sandsynligvis ringere. – R. 1942. DM. 1950. K. 1957. K. 1962. □Foto.

Vagner Jensen: Kan en tredje verdenskrig forhindres? Generalmajor E. K. i krydsforhør, 1960. Kn. Meister i Berl. aften 28.2.1970. Berl. tid. 29.5.1971.

E. H. Wolff

Kragh, Johannes, 1870–1946, maler, billedhugger. *9.5.1870 i Bisserup, Holsteinborg sg., †11.1.1946 i Gentofte. F: kapellan pro loco i Hyllested, senere sognepræst i Gudbjerg Jens Theodor K. (1835–1910, ~2° 1888 med Marceline (Eline) Edle Ludovika Hertel, 1852–1935) og Ellen Katrine Lange (1832–86). ~1° 5.6.1902 i Gudbjerg med Ellen Katrine Becher, *8.6.1871 i Holstebro, †3.4.1937 i Charlottenlund, d. af borgmester i Holstebro, senere herredsfoged i Holmans m. fl. herreder Hans Nobel B. (1827–1901) og Elna Catarina Bredsdorff (1839–1901). ~2° 8.11.1945 i Skovshoved med Rigmor Birkedal Ibsen, *26.2.1912 i Kbh., d. af fuldmægtig i magistraten Carl Birkedal I. (*1887) og Thora Karen Helene Christensen (1883–1962).

K. begyndte som dreng at male akvarel hos Jacob *Kornerup i Roskilde, var 1885–86 i huset hos Viggo *Pedersen hvor han malede landskabsstudier, besøgte samtidig teknisk skole under H. *Grønvold, gik 1887–88 på akademiet, 1888–89 på P. S. *Krøyers skole og kom derpå i malerlære og blev svend 1891. 1890–93 arbejdede han som medhjælper hos Joakim *Skovgaard, rejste 1896–97 første gang til Italien og vendte 1900 tilbage hertil for i Rom at uddanne sig som billedhugger hos J. V. Ségoffin. På sine talrige studierejser har han foruden Italien navnlig besøgt England og Frankrig og desuden opholdt sig i Ungarn og Jugoslavien. 1932–33 rejste han med det Anckerske legat til Italien og videre til Grækenland og Egypten. K. har udstillet på Charlottenborg 1892–95, 1906, 1909 og regelmæssigt siden 1914, på Den frie udstilling 1896 som gæst og 1907–13 som medlem og 1904–05, 1907–08, 1915 og 1925–29 på Kunstnernes efterårsudstilling. Desuden har han været repræsenteret på flere udstillinger i udlandet. – K. har som præsteson og opdrager i tilknytning til grundtvigske højskolekredse fra sin tidligste ungdom følt en naturlig interesse for kirkelig kunst som yderligere bestyrkedes gennem hans elevforhold til Joakim Skovgaard, af hvem han som ung blev stærkt påvirket. Efter at have hjulpet Skovgaard med alteret i Skt. Nikolaj kirke i Svendborg og efter at have udført udsmykningen af *Ågård valgmenighedskirke*, 1895, fik K. overdraget hele dekorationen af *Sionskirken*, og som forberedelse til denne krævende opgave rej-

Kragh, Johannes

ste han til Italien hvor han studerede gammel kirkelig kunst, navnlig den oldkristelige kunst i Rom og Ravenna og freskerne i Firenze og Orvieto. Senere har han udsmykket en lang række af vore kirker, bl. a. 1899 *Kristkirken* (apsis), 1921 *Kirkeby kirke* (foruden freskomalerierne glasmalerier, granitalteret og kalkstensrelief), 1922 *Ødis kirke*, 1932 koret i *Østerbølle* og 1933 koret i *Give kirke* samt udført glasmalerier til *kirkerne i Skive*, 1906, *Holstebro*, 1907–08, *Hellerup*, 1918–28, og *Stefanskirken* på Nørrebro, 1923–24.

Desuden har K. gennem årene udført en række verdslige dekorationsarbejder, bl.a. nogle paneauer i tempera med grundgrund og dekorationer som musik, sommerens død og et gammelt ægtepar som både i stilen og gennem deres symbolske indhold viser tilknytning til den tyske Jugendstil. Han har imidlertid navnlig dyrket akvarellen og på sine rejser udført talrige arkitekturstudier efter de gamle franske og engelske middelalderkatedraler. Sideløbende med sin virksomhed som maler har K. dyrket billedhuggerkunsten og navnlig til konkurrencer for offentlige monumenter udført en række udkast som dog ikke er kommet til udførelse, bl.a. *dobbeltsarkofagen for Christian IX og dronning Louise*, 1908, hvor Thorvald Bindesbøll hjalp ham med udformningen af sarkofagen, *Grundtvig monumentet*, 1909, *søfartsmonumentet* sammen med Sven Risom, 1923, og genforeningsmonumenter 1926 og 1934. Desuden har han udført en række portrætbuster, af hvilke *fysikeren Poul la Cour*, 1908, *sognepræst Otto Møller*, *Joakim Skovgaard* og *Julius Paulsen* er på Fr.borg; på kunstmuseet findes bronzebuster af *proprietær Otto Lawaetz*, *Joakim Skovgaard* og *løjtnant Aage Budtz-Jørgensen*. Desuden kan nævnes *Henrik Gerners monument* i Birkerød, 1917, en statuette af *balletdanseren Elna Lassen* og *epitafiet for C. F. Tietgen og hustru* i Gadevang Kirke. K. har desuden virket som skribent, særlig om udsmykningsopgaver. □Selvportr., bl.a. mal. 1905 og 1921 samt uddateret. Tegn. af H. E. Melchior, 1908, og af Wladimir Szábo. Buste. Foto.

J. K. i Skønvirke II, 1916 65–80; XIII, 1927 97–108. Interviews i Kristeligt dagbl. 9.5.1940 og 28.5.1944. – Højskolebl., 1896 353–68; 1923 389–96. V. Koch i Tidsskr. for kunstindustri 2.r.v., 1899 21–27. Vilh. Lorenzen i Arkitekten XI, 1908–09 61–68 69–72. Kai Flor: J. K., 1946.

Merete Bodelsen

Kragh, Oluf se Krag, Oluf.

Kragh, Peder, 1794–1883, missionær i Grønland. * 20.11.1794 i Gimming ved Randers, † 25.3.1883 i Øsby ved Haderslev, begr. sst. F: gårdejer Mi-

chael K. (ca. 1755–1832) og Kirstine Pedersdatter (1767–1808). ~ 1° 20.8.1819 i Jakobshavn med Anne Marie Lidemark, * 23.4.1797 i Jakobshavn, † 1.2.1836 i Gerlev ved Randers, d. af købmand (kolonibestyrer) Caspar Gottlieb L. (1758–97) og grønlænderen Eleonora Dorf (1770–1837). ~ 2° 7.9.1836 i Gerlev med Maren Koch, * 16.2.1810 i Tiset, Gram sg., † 21.12.1879 i Øsby, d. af parcellist, smed Christian Jørgen K. (1764–1848) og Ulrika Antonette Kjærgaard (1772–1824).

Dimitteret fra Randers 1813 til Kbh.s universitet tog K. teologisk embedseksamen 1818. Året før var han, der tidligt var missionsinteresseret, optaget på Seminarium groenlandicum. Straks efter sin eksamen blev han udsendt til Egedesminde. Her lærte K. sig først virkelig grønlandsk og opnåede snart en for datiden stor fuldkommenhed og blev en af de dygtigste præster Grønland har haft. Hans 1875 udgivne dagbog virker lidt usmagelig ved sin selvbehagelighed, men vidner om en arbejdslyst og energi som næsten ingen grænser kendte. Han veg aldrig tilbage for at træde i skranken for en god sag, ligegyldigt over for hvem det end var og uden hensyn til de ubehageligheder han kunne blive udsat for. Han tilbragte en stor del af året på rejser omkring i sit store distrikt hvilket til tider forøgedes meget ved at han under vakance beredvilligt påtog sig bestridelsen af et andet missionariat, deltog, når han var hjemme, i skoleundervisningen og ledede selv aften- og til dels morgenandagterne i de grønlandske huse. Han havde til stadighed elever til læreruddannelse, af hvilke flere blev særdeles dygtige, således navnlig Wittus Frederik Steenholdt. Til trods for denne vidtstrakte virksomhed fik K. dog tid til en litterær produktion på grønlandsk som spænder over en mængde områder, om end naturligvis det religiøse har overvægten. Af hans trykte produktion skal anføres: Oversættelse af det meste af Det gamle testamente, W. A. Wexels Andagtsbog, B. S. Inge-manns Røsten i Ørkenen samt en prædikensamling i to bind som lige til begyndelsen af dette århundrede benyttedes ved gudstjenesterne på alle mindre bopladser i Grønland. I manuskript forelå meget mere, bl.a. en omfattende grønlandsk-dansk ordbog. – K. indledte – trods missionskollegiets uvilje – forbindelsen med det 1821 stiftede Dansk missionselskab, og det skyldtes i væsentlig grad ham at dette 1828 skænkede en kirkebygning til Julianehåb. Ligeledes genoptog han den 1789 nedlagte mission ved Upernavik hvortil han foretog rejser 1825 og 1827. – Efter sin tilbagekomst til Danmark blev K. 1829 sognepræst i Gerlev og Enslev, forflyttedes 1838 til Lintrup og Hjerting i Tørninglen og

endelig 1850 til Øsby hvorfra han tog sin afsked 1881. □ Litografi 1875. Foto.

Udtag af missionær P. K.s dagbog 1819–25 I–II, 1875. – L. Koch i Kirkehist. saml. 5.r.V, 1909–11 496–501. H. Ostermann sst. VI, 1911–13 101–09. Samme: Den grønlandske missions og kirkes hist., 1921 (særtryk af Nord. missions t. 3.r.VII–X, 1919–21).

Finn Gad (H. Ostermann)

Kragh-Jacobsen, Svend, * 1909, redaktør, kritiker. * 4.9.1909 i Kbh. F: handelsrejsende Hans Jacobsen (1876–1918) og Signe Kragh (1881–1972). Ugift.

„Sin største glæde har kritikeren, når han ser dramaet og skuespilkonsten blomstre“, skrev K.-J. i sin nekrolog over Frederik Schyberg (12.8.1950). Ordene rummer tillige et program for K.-J.s egen kritikervirksomhed. Med mindeartiklens ord om Schyberg har han igennem mere end 40 års virke ved Berlingske Tidende været den „store, aktuelle og positive kritiker“. – K.-J. er student fra 1927, cand. mag. i dansk og fransk fra 1934, men nåede næppe at begynde inden for skolevæsenet før han overgik til journalistikken: Nationaltidende 1936, Berlingske Tidende 1938. Den pædagogiske indfaldsvinkel har han dog bevaret i sin kritiske virksomhed: „Som kritiker har jeg været en formidler og delt min glæde over teatret med andre. Har jeg skrevet langt, er det, fordi jeg synes, jeg har meget at fortælle og vil gøre det sådan, at også de, der ikke ser forestillingen, får noget at vide. Jeg vil gerne tage min læser med i teatret“ (Berl. Tid. 29.1.1978). Netop rollen som formidler har været K.-J.s i de sidste generationers teater-, ballet- og filmkritik. At opfatte, at skelne og at formulere sig – det er den formel K.-J. selv har angivet for sin anmeldervirksomhed. Hans fineste kvaliteter er at se og at beskrive. Det er det der med hans egen betegnelse har gjort ham til *Teateriagttagere* (titlen på den „erfaringsbog“, han udgav som Det berlingske Hus' nytårspublikation 1977). For K.-J. ligger indfaldsvinklen til teaterkritikken gennem den levende reportage snarere end gennem den spekulative æstetik og analyse. Som kritiker har K.-J. aldrig lagt skjul på, at hans dom var subjektiv, men han har som de færreste formået at videregive den tilgrundliggende, personlige oplevelse. K.-J.s visuelle sans og fremstillingsevne har gjort ham til generationens førende balletkritiker. Et fyldigt udvalg af hans impressionistisk veloplagte anmeldelser foreligger i festskriftet til hans 60-års dag *Balletaftener*. 1969. K.-J.s ballethistoriske forfatterskab indledes med *Ballettens Blomstring – ude og hjemme*. 1945, en kyndig og indholdsrig oversigt over den internationale og hjemlige udvikling i kølvandet

af Ballets Russes. Hovedværket er dog *Den kongelige danske ballet*, udgivet s.m. Torben Krogh 1952. Her har K.-J. ansvaret for fremstillingen af de to perioder der fremfor nogen har været hans domæne i den hjemlige ballethistorie: August Bournonvilles og Harald Landers balletmestertid. Førstnævnte har K.-J. ydet et væsentligt kildehistorisk bidrag til gennem udgivelsen af *Breve til barndomshjemmet*, udgivet s.m. Nils Schiørring, 1969–78. Landers periode har K.-J. dels givet øjenvidneskildringer af i sæsonoversigten *Balletten 1945–52*, 1953, dels har han karakteriseret en række af højdepunkterne gennem sine hengivne portrættudier af Margot Lander: *Margot Lander, En balletkunstners baggrund, udvikling og blomstring*, 1948, *Farvel til en sommerfugl*, 1950 samt ikke mindst afskedskronikkerne i den koncentrerede samling af hyldest- og mindeartikler *Vedbend og Laurbær*, 1952. Den øvrige del af K.-J.s forfatterskab udgøres dels af portrætbøger (*Bodil Ipsen 1889–1909–1959, Æreskunstneren Erik Bruhn*, udgivet hhv. 1959 og 1965), dels mere oversigtsprægede værker: Referaterne i *Balletbogen*, 1954, billedværket *25 teatersæsoner*, 1956 samt ikke mindst opslagsværket *Teaterårbogen*, der udkom med ti bind 1955–65 plus et tillægsbind 1971–72. For Den kongelige ballet har K.-J. været ambassadør med *The Royal Danish ballet*, 1953 og talrige programartikler i forbindelse med ballettens udlandsgæstespil; for Skuespillerforeningen af 1879 har han udgivet *Teatermosaik*, 1979. – K.-J. har desuden foretaget en lang række oversættelser (bl.a. af Christopher Isherwood), og han har leveret artikler til en række danske og udenlandske leksika. Siden 1974 har K.-J. været medlem af Frederiksborg kommunalbestyrelse som repræsentant for det konservative folkeparti. Her har han bl.a. været blandt initiativtagerne til oprettelsen af Storm P.-museet. – R. 1969. R¹. 1978. □ Foto.

S. K.-J.: *Teateriagttagere*, 1977. Interviews i Weekendavisen 27.1.1978 og Berl. tid. 29.1. s.å. – Klaus Ribbjerg i Politiken 4.9.1969. Malin Lindgren i Berl. tid. 31.1.1978.

Henrik Lundgren

Kragh-Müller, Carl Christian, 1914–76, skoleleder, forfatter. * 12.6.1914 på Frbg., † 5.11.1976 i Kbh., begr. Solbjerg kgd. F: forstander Poul K.-M. (1884–1975) og Dora Rasmussen (1881–1965). ~1° 30.9.1939 med Edna Christensen, * 20.10.1919, † 1966, d. af murer Oscar Martin C. (1893–1967) og syerske Ella Rosa Lilly C. (* 1898). Ægteskabet opløst. ~2° 20.2.1958 i Kbh. (b.v.) med Anni Sattrup, * 30.11.1917 i Århus, d. af vognmand Hans Christian Peter S. (1889–1924) og Elli Persson (1892–1921).

K.-M. tog lærereksamen 1936 fra Jonstrup seminarium men brugte ikke sin uddannelse til at gå ind i den offentlige normalskole. De første 15 lærerår søgte han til områder hvor han mente han kunne hjælpe de børn som havde det sværest. 1936–37 var han lærer ved Kbh.s kommunes optagelseshjem for drenge, 1937–38 var han holdleder for børn der under den spanske borgerkrig var kommet til Danmark. 1938 blev han som assistent knyttet til det af M. B. Gregersen oprettede børneobservationshjem på Virginiavej (Frbg.). Dette var det første observations/behandlingshjem i Danmark der blev drevet ud fra erklærede psykologiske teorier og i et indgående samarbejde med psykiatere (Georg *Stürup og Erik *Strömgen). De tre år K.-M. var på Virginiavej blev afgørende for hans løbebane, idet der for ham blev to (tit sammenknyttede) veje frem til en pædagogisk nyorientering: psykologiens afgørende rolle og de kreative elementer i den „moderne“ opdragelsespraksis. Efter nedlæggelsen af „Virginiavej“ 1941 fik han ansættelse som lærer og 1945 som leder af observationsarbejdet på skolehjemmet Gl. Bakkehus på Frbg., en af åndssvageforsorgens pionerinstitutioner for debile børn. K.-M. kom i denne periode ind på problemet om de „tilsyneladende“ åndssvage (pseudo-debile) børn og vakte opsigt ved at påvise, at der var fejlanbragt adskillige børn under åndssvageforsorgen. Efter at være blevet cand. psych. 1947 ledede K.-M. 1948–51 Kbh.s kommunes heldagsskole for drenge (Fensmarksgade) hvor han havde at gøre med nogle af de vanskeligst stillede elever i hovedstaden og kunne anvende et bredt register af forskelligt uddannede i personalet. Arbejdet inden for det kommunale skolevæsen passede dog ikke K.-M. særlig godt, så da han i 1951 fik muligheden for at lede den 1949 oprettede Bernadotteskole (Den internationale skole i Danmark) sprang han fra sin sikre tjenestemandsstilling og over til en endnu ikke konsolideret, privat skole. Men det blev her K.-M. kom til at udføre sin vigtigste indsats, lige til han blev professor i anvendt pædagogik ved Roskilde universitetscenter (1972–75). På Bernadotteskolen fik han for første gang i sit pædagogiske virke lejlighed til at arbejde med normale børn. Han fik brug for sine erfaringer på en helt ny måde. Foruden sin psykologiske viden, som han også udnyttede på mange andre måder i dag- og fagblade, i radio og foredrag, brugte han sine personlige erfaringer fra Kursus for småbørnspædagoger og fritidshjemslærere hvor han var lærer 1945–56. Mange af hans medarbejdere på Bernadotteskolen havde på forskellig måde haft tilknytning til „Kursus“, og det betød bl.a., at de kreative fag fik en vigtig

plads i skolens liv. Foruden igennem spredte artikler er det muligt at følge Bernadotteskolens udvikling gennem skoleberetningerne efter 10 og 20 års virke. K.-M. redigerede dem begge: Bernadotteskolen, Rapporter fra skolens første ti år (Unge Pædagoger, 1960) og En skole bliver til, Bernadotteskolen – de første 20 år, 1969. – K.-M. var en flittig pædagogisk medarbejder ved Social-Demokraten/Aktuelt (1945–68) og virkede derefter som anmelder og kronikør ved Politiken. En del af disse bladartikler samlede han i *Pædagogisk kritik*, 1970. En væsentlig del af det stof K. gennem årene havde samlet har han udformet i tre ret kalejdoskiske, men yderst læseværdige bøger: *Opdragelsesproblemer*, 1948 og senere omarbejdede udgaver, *I morgen er for sent*, 1963 og *Skal vi også grave grøfter på mandag?*, 1971. Som noget nyt lagde K.-M. vægt på at henvise til skønlitteratur der kunne belyse et fagligt emne, bl.a. gennem omfattende litteraturlister i bøgerne. K.-M.s mangesidede arbejde, specielt på det pædagogiske felt, førte til medarbejde på en lang række faglige og populære værker som *P.H. i flere belysninger*, 1955, *Praktik bd. 2*, 1962, og til udarbejdelse af undervisningsmateriale i dansk, Per og Lis, I–IV i flere udg. (s.m. K. Gellert og A. Villekjær). K.-M. står som repræsentant for den uadventede moderne pædagogik som han viste kunne udføres i praksis. Både som lærer, som foredragsholder og som forfatter lykkedes det for ham at finde en form som kunne vække til eftertanke i vide kredse. Tildelt PH-prisen 1968. □Tegn. af Ivan Opffer, 1971 (Fr.borg). Foto.

Interview i Aktuelt 7.4.1974. – Søren Krarup i Tidehverv, 1967 71–80. Aage Hjellem-Hansen i Politiken 6.11.1976. H. Sidenius i Aktuelt 9.11. s.å.

Torben Gregersen

Kraiberg, Niels Nicolai Hansen, 1814–88, skolebestyrer. * 22.10.1814 i Århus, † 12.12.1888 i Kristiania, begr. sst. F: styrmand Hans Christian K. (ca. 1777–1842) og Kirstine Andersen (ca. 1776–1837). ~ 23.10.1837 i Århus med Ane Carine Bang, * 16.11.1816 i Århus, † 29.8.1896 i Kristiania, d. af skræddermester Johannes Rasmussen B. (1776–1853, ~ 2° med Anne Marie Schmidt) og Gjertrud Bertzig (ca. 1780–1825).

K. underviste som privatlærer før han 1832 kom på Lyngby seminarium hvorfra han dimitteredes allerede 1833. I de følgende to år fungerede K. som privatlærer i Århus. 1835 oprettede han her en privatskole for drenge hvis bestyrer han var indtil han 1847 ved skolevæsenets omordning fik ansættelse ved Århus højere borgerdrenge-skole. Her var han overlærer fra 1863 til sin af-

sked i 1883. De sidste år levede K. i Kristiania hvor en datter af ham boede. K. var en af initiativtagerne til den reformbevægelse blandt folkeskolens lærere der begyndte omkring 1840. I Århus oprettede han 1840 sammen med J. Bering en af de første danske lærerforeninger og udgav et lærernes *Conferentsblad* fra 1841 til 1843. I næsten 40 år talte han lærernes sag på møder og i artikler. Han stod bag de første almindelige lærermøder i Danmark – i Randers 1846 og 1850–52 i Århus, København og Odense. 1861 fremsatte han inspireret af skandinaviske kirkemøder tanken om nordiske skolemøder. Ideen blev virkeliggjort med et møde i Göteborg 1870. 1879–83 var K. medlem af Danmarks lærerforenings bestyrelse. K. engagerede sig tidligt også politisk og var 1858–61 folketingsmand for Randers amts 4. valgkreds (Grenå). Som folketingsmand tilhørte han venstre, men sluttede sig senere til højre. Han var en af folketingets sekretærer 1858–61. K. nedlagde sit folketingsmandat og koncentrerede sig herefter om det lokalpolitiske arbejde. Som byrådsmedlem 1870–83 var han virksom for sociale formål og deltog i reformarbejdet på skoleområdet. I selskabet Polyhymnia var han formand for direktionen 1868–69. K. var medstifter af Den jydsk købstadsforening 1854 og af Den jydsk folkeforening fra 1862. – DM. 1864. R. 1879. – En mindsten ved hans grav, rejst af landsmænd, bærer inskriptionen: „Han var den danske Folkeskoles og den danske Lærerstands dygtige, ihærdige og varme Talsmand“. □Træsnit 1879.

Joakim Larsen: Bidrag til den da. folkeskoles hist. 1818–98, 1899. Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin I, 1913 250f 543f. Selskabet Polyhymnia gennem 100 år, ved Torkil Baumgarten, 1915. N. Neergaard: Under junigrundloven II, 1916 (repro-udg. 1973) 247 372. Kristen P. Kristensen: De alm. jydsk skolemøder, 1847–1917, 1917 5f. V. Elberling: Rigsdagens medlemmer gennem 100 år I, 1949 305f. Lærerne og folkeskolen gennem 100 år, red. Ib Koch-Olsen, 1974 33.

Ingrid Markussen

Krak, Ove, 1862–1923, læge, vejviserudgiver. * 18.12.1862 i Kbh. (Garn.), † 17.4.1923 sst., urne på Garn. kgd. F: stadskonduktor T. *K. (1830–1908) og Charlotte H. v. d. Recke (1828–97). ~ 17.10.1913 i Gimlinge med maler og billedhugger Else Cecilie Emilie Nielsen, * 19.3.1885 i Kbh. (Fødst.), † 18.8.1930 på Vindbyholt ved Fakse (~ 1° 1903 med portrætmaler Gustav Frederik Osborn Brock, 1880–1945, ~ 2° 1915 med Else Bardenfleth, * 1893), adoptivd. af læge i Fuglebjerg William Alexis Nielsen (1842–1913) og Charlotte Amalie Eckardt (1852–1924).

K. blev student 1881 fra Sorø, tog medicinsk embedseksamen 1889, var kandidat ved Frederiks hospital 1889–91 og 1892 reservelæge ved Garnisons sygehus. 1891–1903 praktiserede han som læge i Kbh., men allerede i de senere år inden for denne periode bistod han sin aldrende og meget tunghøre far med planer og forhandlinger vedrørende udgivelsen af Kbh.s vejviser, og fra 1903 stod han som dennes ansvarlige udgiver. Samtidig ophørte det siden 1862 bestående forhold at Kbh.s kommune hvert femte år meddelte eneretten til bogens udgivelse. – Skont uddannet med en helt anden livsplan for øje havde K. efterhånden fattet en overordentlig stærk interesse for denne virksomhed og tro på dens udviklingsmuligheder. Fra sin lægegerning og sin ungdoms deltagelse i sport og teaterliv medbragte han en ikke almindelig menneskekundskab. I mangt og meget var han faderens modsætning: intuitiv og ofte handlende efter indskydelse hvor faderen var den planmæssigt arbejdende organisator. Hovedlinjen i sit livsværk fastholdt han imidlertid med stor fasthed: at udvikle vejviseren (nu K.s vejviser) til en *Handelskalender for Danmark* eller, som han ofte udtrykte det, til „det uundværlige Bindeled mellem alle virksomme Danske“. 1905 udvidedes bogen med de første *Provins-Registre* hvortil senere kom fortegnelse over privataadresser og større gårde for hele Danmark, afdelinger for Færøerne og Island, alt sammen ledsaget af et voksende kortmateriale. Under alt dette blev vejviseren en stadig større virksomhed, også i forretningsmæssig henseende, og K. lod da denne danne grundlaget for et forlagsforetagende af ejendommelig karakter: fra 1910 udgav han den personalhistoriske årbog *K.s Blaa Bog*, et dansk sidentykke til „Who's Who“ og „Wer ist Wer“. I de følgende år kom en række skrifter med stof fra Kbh.s topografi og historie (*Danmarks ældste Forretninger*, *Krak's Tidstavler*, *Kbh.s Borgere 1659*, *Minderige Huse*, *Vejviseren gennem 150 Aar* osv.) eller i nærmere tilknytning til vejviserens aktuelle opgaver (*K.s Lommevejviser*, *K.s Navnebog*, *K.s Kort over Kbh. m.fl.*). – Efter K.s død overgik det store foretagende i henhold til hans testamente og i forståelse med hans mangeårige kompagnon, C. Brosted, til et fond, K.s legat, hvis overskud „skal komme samfundsnyttige Formaal til Gode, fortrinvis Personer, Institutioner eller Foretagender der virker til Bedste for dansk Handel og Industri“. □Tegn. af E. Krause, 1904, og mal. af Else Krak, 1921 (begge Kraks legat). Foto.

Hj. Gammelgaard: *Vejviseren gennem 150 år*, 1919. Berl. tid. 18.4.1923. *Kraks vejviser*, 1937 (forordet). Carl C. Christensen: *Fra Holck til Krak*, 1943 68–94.

Hj. Gammelgaard*

Krak, T.

Krak, Elias Christian Thorvald, 1830–1908, stadskonduktør, vejviserudgiver. * 12.6.1830 i Kbh. (Garn.), † 6.11.1908 sst., urne på Garn. kgd. F: skibsfører Hans Andersen K. (1789–1844) og Karen Sophie Lind (1800–77). Skrev sig som følge af en fejl i kirkebogen indtil 1890 Krak. ~ 16.11.1858 i Kbh. (Garn.) med Charlotte Henriette v. d. Recke, * 27.11.1828 i Vester Egede, † 30.5.1897 i Kbh., d. af premierløjtnant, senere major i ingeniørkorpset, general-vejinpektør på Fyn Peter Blankenborg Prydz v. d. R. (1793–1847) og Caroline Cecilie Petersen (1795–1868). – Far til Ove *K.

K., hvis navn har sin oprindelse fra hans forfædres ejendom, Krakkegården på Bornholm, blev efter at have gennemgået Mariboens skole elev på den kgl. militære højskole, gennemgik central- og kommandoskolen i Kbh., blev 1850 ingeniør-løjtnant og 1853 premierløjtnant. 1858 udnævntes han – kun 28 år gammel – til stadskonduktør i Kbh. og fik samtidig afsked af krigstjenesten med kaptajns karakter. Gennem 40 års virksomhed i kommunens tjeneste – han tog sin afsked 1898 – satte K.s rationelle, ubureaukratiske organisationstalant, hans initiativ og reformiver på mange måder sit præg på den rivende udvikling hovedstaden undergik i denne periode (Gammelholms, voldkvarterernes og „broernes“ bebyggelse m.v.), selv om en efterhånden overhåndtagende døvhed forhindrede ham i at overtage opgaver med mere direkte rapport til offentligheden. Han forestod 1860–66 opmålingen af samtlige skattepligtige bygninger i Kbh. og tog initiativet til indførelse af fortløbende gadenumre 1859 – hidtil havde man kun haft de gamle matrikelnumre til orientering. Han havde et åbent blik for de mange forsyndelser som tidens forcerede byggeri gjorde sig skyldig i, men som han var ude af stand til at hindre. – 1862 søgte og fik K. eneretten på udgivelsen af *Vejviser for Kjøbenhavn og Omegn*, det af Hans *Holck 1770 påbegyndte værk som i mere end en menneskealder havde ført en hensynende tilværelse. Vejviseren blev allerede i K.s første årgang 1863 helt omarbejdet og moderniseret, præget af den nye udgivers studium af fremmede hovedstæders adressebøger og hans store indsigt i administration og samfundsforhold, ligesom den vandt et ry for nøjagtighed der hidtil ikke havde været dens stærke side. 1902 overlod K. udgivelsen til sin søn Ove Krak. – 1893 udsendte K. en bog om reglerne og principperne for whist og 1904 *Vejviserens Vej* hvori han har fremdraget et betydeligt materiale såvel til adressebøgernes internationale historie som til den københavnske vejvisers. Han efterlod sig desuden samlinger til bogen Danmarks ældste Forretninger der blev ud-

givet af hans søn 1910. – Etatsråd 1892. – R. 1868. DM. 1887. □ Træsnit 1897 efter foto. Tegn. af E. Krause, 1899 (Kraks legat). Foto.

Helweg Larsen i Ill. tid. 15.11.1908. C. F. V. Boock i Tidsskr. for opmålings- og matrikulsvæsen V, 1909 174–76. Hj. Gammelgaard: *Vejviseren gennem 150 år*, 1919. Kraks vejviser, 1937 (forordet). Carl C. Christensen: *Fra Holck til Krak*, 1943 48–68.

Hj. Gammelgaard*

Kramers, Hendrik Anthony, 1894–1952, fysiker. * 17.12.1894 i Rotterdam, † 24.4.1952 i Oegstgeest. ~ 25.10.1920 med koncertsanger Anna Petersen, * 20.3.1895 i Helsingør (Olai), d. af snedkermester Johannes P. (ca. 1857–1909) og Agnete Dreyer.

1916, under den første verdenskrig, ankom K. uventet til Kbh. for at studere fysik under Niels *Bohrs vejledning. Han havde kort tid forinden aflagt sin kandidateksamen i Leiden under P. Ehrenfests vejledning og søgte nu i klar forståelse af de fremtidige muligheder inden for fysikken at komme i kontakt med den udvikling der var åbnet ved Niels Bohrs grundlæggende arbejder siden 1913. Og han blev således den første af Bohrs mange elever. K. blev her i landet til han 1926 blev kaldet som professor til Utrecht, hvorfra han 1934 vendte tilbage til Leiden som Ehrenfests efterfølger. I løbet af tiåret i Kbh. udviklede den unge kandidat sig til en af de førende teoretiske atomfysikere i verden. 1920, da universitetets institut for teoretisk fysik (nu Niels Bohr institutet) blev oprettet, udnævntes han til assistent og 1924 til lektor og blev derved grundlæggende i undervisningen i den videregående fysik på instituttet. Hans hustru var dansk og han levede sig stærkt ind i danske forhold, til hvilke han stedse bevarede en inderlig tilknytning. Med Niels Bohr og hans familie var han forbundet i et stærkt venskab. – K.s videnskabelige arbejder spændte meget vidt og var præget både af en dyb fysisk forståelse og en fremragende beherskelse af fysikkens matematiske apparat. I Kbh. var det i særdeleshed hans virke inden for atomfysikken som blev af afgørende betydning: hans videre udformning af det af Niels Bohr opstillede korrespondensprincip og brugen heraf til bestemmelse af spektrallinjers intensiteter, et arbejde trykt i Videnskabernes selskabs skrifter som førte til doktorgraden i Leiden 1919; hans beregninger af intensiteter af spektrallinjerne ved Stark-effekten; hans påvisning af at den provisoriske, halv-klassiske kvantemekanik ikke kunne føre til en forståelse af heliumatomet; hans delagtighed i det berømte arbejde af Bohr, Slater og K. om lysets vekselvirkning med stofferne som ganske vist ikke viste sig

at være holdbart, men som blev af stor betydning for den efterfølgende udvikling imod en rationel kvantemekanik; og endelig hans bidrag til forståelsen af lysets brydning (dispersion), først alene og dernæst i samarbejde med W. Heisenberg, og som blev afgørende for Heisenbergs opstilling af den nye kvantemekanik.

Efter sin hjemkomst til Holland fortsatte K. sin omfattende forskning ikke alene inden for atomfysikken, men også inden for mange andre områder som fx magnetismen, den kinetiske teori for luftarter, den statiske mekanik og teorien for stærke elektrolyter. I Danmark havde han allerede i samarbejde med Helge "Holst udgivet en populær fremstilling af Niels Bohrs atomteori, senere oversat til flere sprog, og 1933–38 udgav han et tobinds værk om den moderne kvanteteori som 1956 udkom på engelsk, og for hvilket han høstede stor anerkendelse. K. blev 1946 udnævnt til formand for The Scientific and Technological Committee of the United Nations Atomic Energy Commission. 1946–50 var han præsident for IUPAP (The International Union of Pure and Applied Physics). Hans videnskabelige afhandlinger blev samlet i *Collected Scientific Papers*. Amsterdam 1956. □Foto.

Mogens Pihl

Kramp, Johannes Lasenius, 1808–76, håndværkerlærer. * 5.5.1808 i Kbh. (Holmens), † 30.10.1876 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: snedkermester Frantz Larsen K. (1771–1850) og Anne Christine Sørensdatter Schiwe (1781–1836). ~ 20.7.1833 i Helsingør med Christiane Magdalene Frølich, * 24.1.1809 i Udby, Arts hrd., † 30.9.1889 i Kbh., d. af forpagter af Udby præstegård, senere på Egemark, Hans Heinrich F. og Johanne Katrine Vedel (1766–1837).

K. vil altid blive nævnt med ære inden for dansk håndværk som den der stiftede *Snedkernes tegneforening*, *Det tekniske selskab* og *Håndværkerforeningen i Kbh.* Et og andet tyder på at hans tanker gik så vidt som til oprettelsen af en håndværkets højskole. Han var håndværkersøn, men hans stærke trang til boglig viden og hans litterære interesser kunne, om forholdene havde været dertil, måske have holdt ham borte fra håndværket og draget ham ind på den studerendes vej. Faderen lod ham gå i en god skole, Jørgensen og Reineckes institut, men da drengen fyldte tretten år tog han ham ud af skolen og satte ham på sit eget værksted. K. omgikkes gerne studerte folk mens han uddannede sig i snedkerfaget og gjorde sig fordelagtigt bemærket i De Massmannske søndagsskoler og i kunstakademiets bygningsklasser. 1831 aflagde han mesterprøven

og nedsatte sig som snedkermester i Kbh. Nogen god snedkermester blev han aldrig, dertil havde han for mange interesser. I 25-års alderen udgav han en digtsamling (*Digtninger*). Senere hen skrev han mange lejlighedssange, særlig håndværkerviser. 1837 oprettede han *Foreningen af snedkere til kundskabens fremme i professionens theori*, senere kaldet Snedkernes tegneforening af 1837. K., der blev formand og „refererende Directeur“ havde den daglige ledelse. Vel nok uretfærdigt er det fra visse sider hævdet at tegneskolen for ham stod som midlet til at skaffe ham en levevej. K. nærede høje forestillinger om håndværkerstandens betydning og satte sig derfor det mål at få den dygtiggjort så meget som muligt gennem kundskaber og organisation. Efterhånden lagde han alt andet til side herfor, og det var da kun naturligt at han knyttedes til de institutioner som han skabte og fik lejlighed til at følge dem. Men naturligvis kunne modsætningsforhold gøre sig gældende, og der opstod stadig divergenser mellem K. og andre bestyrelsesmedlemmer, og da han havde fået større opgaver at varetage fratrådte han 1844 formandsposten. Det kølige forhold mildnedes efterhånden. I 25-året for foreningens oprettelse valgtes han til æresmedlem. 1887 overgik tegneskolen til Det tekniske selskab, og 1891 overtog snedkerlavet tegneforeningens øvrige opgaver.

K., der var udpræget tilhænger af den gamle lavsinstitution, stiftede 1840 Håndværkerforeningen i Kbh. til kamp mod næringsfriheden. Den kamp gav ingen sejr, men trods nederlaget stod Håndværkerforeningen på fast grund. K. var dens sekretær til sin død. Sin store bedrift på håndværkerundervisningens område udrettede K. da han 18.9.1843 grundlagde Det tekniske selskab der l.11. s.å. åbnede Det tekniske institut med K. som inspektør. Ved mange rejser ydede han også bistand til oprettelse af tekniske skoler i provinsen. Til skiftende tider var han direktør i De Massmannske søndagsskoler. I 1870erne førte en nybevægelse på den tekniske undervisningsområde til indretningen af Det tekniske selskabs skole, en statsunderstøttet centralskole i Kbh., til afløsning af Det tekniske institut. Man havde fra selskabet stillet som betingelse at K. overtog ledelsen af den nye skole, en betingelse der villigt blev opfyldt. Men K. var nu stærkt svækket, og han kom aldrig i funktion. Han afgik l.10.1876 en måneds tid før sin død. På hans grav rejste repræsentanter for Håndværkerforeningen og Det tekniske selskab et mindesmærke med hans buste. Ved 100-årsdagen for hans fødsel, 1908, lod Håndværkerforeningen præge en Lasenius Kramp-medalje der uddeles for særlig fortjenstfuld gerning inden for det københavnske hånd-

Kramp, Lasenius

værk. – Krigsråd 1847. – R. 1868. DM. 1876. □Litografi af I. W. Tegner efter daguerreotypi, træsnit af H. P. Hansen, 1868, efter samme. Træsnit 1875 efter foto. Mal. af H. Olrik udst. 1875, kopi af H. C. Jensen (Håndværkerforen., Kbh.). Buste af V. Bissen (sst. samt på graven). Træsnit 1876, efter dette stengravure s.å. Medalje af Andreas Hansen, 1908. Foto.

Ad. Bauer i III. tid. 5.11.1876. Samme: 1837–1887. Snedkernes tegneforen., 1887. Samme: Håndværkerforen. i Kbh. 1840–90, 1890. C. Nyrop: Bidrag til da. håndværkerundervisn.s hist., 1893. C. A. Clemmensen: Håndværkerforen. i Kbh. 1890–1915, 1915. Bidrag til da. håndværkerundervisn.s hist., red. M. Rasmussen, 1916. F. Henriksen: Mennesker og oplevelser, 2. udg. 1932. Snedkernes tegneforen. af 1837 (særtryk af Snedkermestrenes medlemsbl. 15.9.1937). Arthur G. Hassø: Et bidrag til kbh.sk håndværks hist., 1940. Vald. Stenkilde: Danske håndværkere, 1942 73–88. R. Berg i Hist. medd. om Kbh. 3.r.V, 1943 565–88.

Finn H. Lauridsen (C. A. Clemmensen)

Kramp, Paul Lassenius, 1887–1975, zoolog. * 28.1.1887 i Kbh. (Johs.), † 13.7.1975 i Gentofte, begr. Kbh. (Ass.). F: arkitekt Oscar Hakon Frederik Ellef K. (1853–1933) og Johanne Vilhelmine Mathilde Thomsen (1860–1930). ~ 15.5.1913 på Frbg. med Marie Bolette Blædel. * 12.11.1890 på Nordfeld, Møn, † 9.1.1967, d. af forpagter på Nordfeld, senere Stengården, Møn, Carl Frederik B. (1850–94, ~ 1° 1879 med Vilhelmine Christiane Marie Sophie Jensen, 1850–80) og Hilda Bolette Olivia Grum (1859–1937). – Sønnesøn af Lasenius *K.

Efter studentereksamen fra Vestre Borgerdydskolen 1905 fik K. i studietiden under sommer-togter med „Thor“ uddybet sin interesse for havets dyreliv og kendskabet til biologiske arbejds-metoder og principper, især på et togt til Nordatlanten 1908 under Johs. *Schmidt. 1911 blev han magister og var som værnepligtig med krydseren Ingolf i Vestindien; undervejs tog han planktonprøver til Schmidt og noterede sø- og trækfugle hvorom han siden publicerede. En ansættelse på planktonafdelingen ved Kommissionen for havundersøgelser afsluttedes brat p.g.a. nedskæringer ved verdenskrigens udbrud, og K. måtte tage til takke med en ringe lønnet assistentstilling ved Zoologisk museum. Her blev han 1917 amanuensis og tog fat på at ordne, katalogisere og magasinere coelenteratsamlingen – hydroider (polypdyr), meduser (gopler), koraller m.v. – efter moderne museumstekniske principper. Som led i arbejdet med de danske medusers biologi og udbredelse var han på togter med „Dana“ i 1923 og -24, i 1926 studerede han littoralfaunaen på Færøerne og 1928 deltog han i Godthaab-ekspeditionens omfattende undersøgelser af samspillet mellem de hydrografiske

faktorer og det pelagiske dyreliv samt af bundfaunaen i vestgrønlandske farvande. 1951 var K. med på Galathea-ekspeditionen fra Kenya til Australien. Han medbragte ombord et af ham udarbejdet, illustreret kort-index over samtlige medusearter og opnåede undervejs at få ca. 150 arter at se levende. I 1933 var K. blevet bestyrer for museets afdeling for marine, hvirvellose dyr, og efter at han 1957 som 70-årig tog sin afsked fortsatte han usvækket og publicerede det følgende tiår godt en snes afhandlinger, heraf flere meget store. Først som 84-årig lagde han op – samme år som han blev modtaget i privataudien af den japanske kejser og hydroide-specialist Hirohito under dennes besøg i Danmark.

K.s vældige lid et langt liv igennem – om dagen i en for andre ulidelig stank af formalin i arbejdsværelset og om aftenen hjemme ved skrivemaskinen – afspejles i størrelsen af hans produktion: 94 videnskabelige afhandlinger og ca. 30 artikler, rapporter m.v. Langt de fleste beskæftiger sig med meduser, deres systematik, morfologi og biologi samt zoogeografien som ofte er sat i relation til havstrømme m.v. Det vigtigste arbejde, *The Hydromedusae of Danish Waters*, 1927 skulle have været disputats men blev det ikke p.g.a. de høje trykkeudgifter. I stedet blev han 1932 doktor på en systematisk revision af medusefamilien Mitrocomidae. Som hans ry voksede fik han betroet flere og flere store samlinger fra ekspeditioner til bearbejdelse: „Ingolf“, 1919, -26 og -47, „Thor“, 1924, den britiske „Discovery“, 1939 og -57, den norske „Michael Sars“, 1948 og – i sit otium – „Dana“ og „Galathea“, 1959, -65 og -68, ialt godt 1200 store kvartsider. Hertil slutter sig talrige afhandlinger over mere afgrænsede medusefaunaer mange steder i verden og adskillige med revisioner af slægter og familier. På opfordring af vennen og kollegaen F. S. Russell fra Plymouth-laboratoriet omarbejdede han – også i det travle otium – sit kort-index til den store *Synopsis of the Medusae of the World*, 1961, betalt af Royal Society og med diagnoser af 273 slægter og 900 arter og en litteraturliste på 1400 numre. Foruden en del afhandlinger specielt om hydroider har K. behandlet meduser og hydroider i specialfaunaer for Grønland, Færøerne, Island og senest Østgrønland, har skrevet om enkelte andre dyregrupper og om generationsskiftet i dyreriget m.m. samt har udarbejdet et værdifuldt resumé af Godthaab-ekspeditionens zoologiske resultater (1963).

Ved siden af museumsarbejdet og forskningen medvirkede K. i mange år som lærer ved det af C. F. *Lütken i 1890 oprettede havbiologiske sommerkursus, fra 1907 som lærer og 1919–61

som leder. I 1927 fik han i to lokaler i den nyopførte tekniske skole i Frederikshavn der nu ejes af Kbh.s universitet indrettet det første faste marinobiologiske laboratorium i Danmark. Deltagelse i en dykkerundersøgelse i 1924 af risikoen for tilsanding ud for den påtænkte havn ved Hanstholm førte til et mangeårigt samarbejde med havneingeniører vedr. pæleorm og pælekrebs i Hirtshals. Han klarlagde hidtil ukendte træk i disse skadedyrs biologi og angrebsmåde og eksperimenterede med beskyttelsesmidler, men det kom til et brud med ingeniørerne, og den afsluttende rapport i 1950 blev ikke efter hans ønske. K. omfattede sit arbejde med en hengivenhed der næsten grænsede til ærbødighed, og han opfattede den hyldest der i de senere år blev ham til del som en anerkendelse af en redelig og myreflittig indsats i videnskabens tjeneste. – R. 1947. R¹. 1957. □Foto (Zool. mus.; Kgl. bibl.).

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1932 154f. – T. Wolff i Vidensk. medd. fra da. naturhist. foren. CXXXVIII, 1975 207–18 (m. bibliografi). – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Torben Wolff

Kranold, Rudolph Heinrich Carl Conrad, 1819–89, departementschef. * 25.11.1819 i Itzehoe, † 8.2.1889 i Odense, begr. i Kbh. (Garn.). F: institutbestyrer, cand.teol. Wilhelm Heinrich Otto Immanuel K. (1780–1838) og Louise Wilhelmine Dreesen (1794–1855). ~ 19.12.1851 i Flensborg med Anne Marie Christiansen, * 19.7.1825 i Flensborg, † 16.1.1885 i Odense, d. af grosserer, agent Christian Andreas *C. (1780–1831) og Rahel Jeanette Kuhlenkampff (1784–1867). – Bror til Wilhelm *K.

K. blev student 1838 fra Ratzeburg, tog juridisk eksamen 1842 i Kiel, blev 1843 volontær i rentekammeret, 1847 fuldmægtig i dettes slesvig-holsten-lauenburgske revisionskontor, 1849 bureauchef under den blandede bestyrelseskommission for Slesvig, overgik 1850 til den tilsvarende stilling i den da, med F. *Tillisch som overordentlig regeringskommissær, udelukkende i den danske konges navn oprettede civile styrelse af Slesvig og fungerede tillige fra samme tid som chef for denne styrelses 2. departement, udnævntes 1852 til departementschef i det slesvigske ministerium. 1862 blev han generaldecisor for det slesvigske regnskabsvæsen, men afskedigedes ved fredsslutningen 1864. 1856–63 var han medlem af rigsrådet, og 1855, 1860 og 1863 var han kgl. kommissarius ved den slesvigske stænderforsamling. 1864–66 var han konst. chef for Det kgl. teater, fra 1870 til sin død amtsforvalter i Odense. – K. hørte til de „loyale Holstenere“, var tysk uddannet men dansksindet. Som kgl.

kommissarius i stænderforsamlingen var han helt A. *Regenburgs mand og optrådte med kraft mod det tyske flertal. Som teaterchef konstitueredes han på anbefaling af forgængeren, Tillisch, efter at flere andre havde undslået sig. Under de øjeblikkelige forhold vakte valget af ham indignation, men i de to sæsoner hvori han beklædte stillingen skete intet der kunne krænke de nationale følelser. K. var en energisk og dygtig administrator der indførte C. Gounods Faust og optog Bjørnson med De nygifte i repertoireet. Da sparebestræbelserne efter krigen også skulle gå ud over teatret trak K. sig tilbage og overlod G. *Berner at føre den nye økonomiske politik igennem. – Kammerråd 1850. Justitsråd 1852. Etatsråd s.å. Konferensråd 1866. – R. 1854. DM. 1860. K². 1870. □Mal. af Holst i Bogense efter foto fra 1871. Træsnit af O. Andersen ca. 1894. Foto.

Th. Overskou: Den danske skueplads VII, 1876. Geheimerrådinde Andræs politiske dagbøger I, 1914. N. Neergaard: Under junigrundloven II, 1916 (repro-udg. 1973). A. F. Krieger: Dagbøger I–IV, 1920–21. Holger Hjelholt i Hist. t. 9.r.III, 1925 209–344 fl.st. Harald Hatt i Pers. hist. t. 9.r.VI, 1933 98. – Papirer i Rigsark.

*Povl Engelstoft**

Kranold, Wilhelm Heinrich August, 1818–50, officer. * 12.1.1818 i Itzehoe, † 25.7.1850 ved Øvre Stolk, begr. i Ulkebøl. F: institutbestyrer, cand. teol. Wilhelm Heinrich Otto Immanuel K. (1780–1838) og Louise Wilhelmine Dreesen (1794–1855). ~ 10.7.1850 i Holbæk med Albertine Julie Darre, * 1.5.1821 i Kbh. (Garn.), † 24.8.1892 sst., d. af løjtnant, senere major Hans Michael Christian D. (1787–1846) og Emilie Charlotte Juncker (1792–1827). – Bror til R. *K. K. lod sig 1833 hverve som aspirant ved dragonregimentet i sin fødeby og blev s.å. korporal. 1836 fik han tilladelse til, med bibeholdelse af sin lønning, i Kbh. at forberede sig til adgangsprøven til den militære højskole, og fra 1838 „frekventerede“ han denne som sekondløjtnant i artilleriet uden anciennitet; men på grund af langvarig sygdom bestod han først 1842 oprykningseksamen til generalstabsafdelingen og fik sekondløjtnants anciennitet (fra 1840). 1844 bestod han afgangseksamen, blev n.å. premierløjtnant à la suite i artilleriet og gennemgik indtil foråret 1848 den sædvanlige praktiske uddannelse ved de forskellige våben og generalstaben. Under felttoget 1848 var han som generalstabsaspirant først adjutant ved avantgarden, derefter i slaget ved Slesvig og kampene i Sundeved stabschef hos O. *Rye der stærkt fremhævede hans mod og administrative dygtighed, og s.å. udnævntes han til kaptajn II og adjoint i gene-

Kranold, Wilhelm

ralstaben. 1849 var han stabschef ved forskellige brigader og deltog i kampene i Sundeved i april og blev derefter ældste adjutant ved generalkommandoen på Als. I felttoget 1850 var han stabschef ved brigaden Baggesen og blev 25.7. ved Øvre Stolk truffet af en geværkugle i brystet og døde på stedet. K. havde fremragende militære videnskabelige og praktiske anlæg og var, skønt født holstener, dansksindet til det yderste. – R. 1848. □ Formentlig afbildet på tegn. 1848 (Fr.borg) af F. Bauditz eller O. P. Hansen-Balling. Litografi af I. W. Tegner, 1851, efter daguerreotypi, efter dette litografi 1853, træsnit efter tegn. af Carl Bloch og træsnit 1875. Afbildet på litograferet gruppebillede.

Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstaben III, 1887 1515–18. W. G. O. Bauditz: Livserindr., 1903 234–39. M. Vesterdal: Slaget ved Isted, 1978 27f.

*Rockstroh**

Krarup

Navnet stammer fra landsbyen K. i Tistrup sogn, hvorfra brødrene Hans Larsen K. og Christen Larsen K. (1628–1711), ejer af Vindum Overgård, stammede. Førstnævntes datter Inger Hansdatter K. (–1730) var ~ ejer af Vormarksgård Hans Thomsen Lange (ca. 1665–99). Deres børn, blandt hvilke var Christian K. (1699–1769), ejer af Dejbjerglund, optog moderens slægtsnavn.

Chr. Krarup: Stamtbl. over efterkommerne af Christian K. til Dejbjerglund, 6. udg. 1958.

Hans H. Worsøe

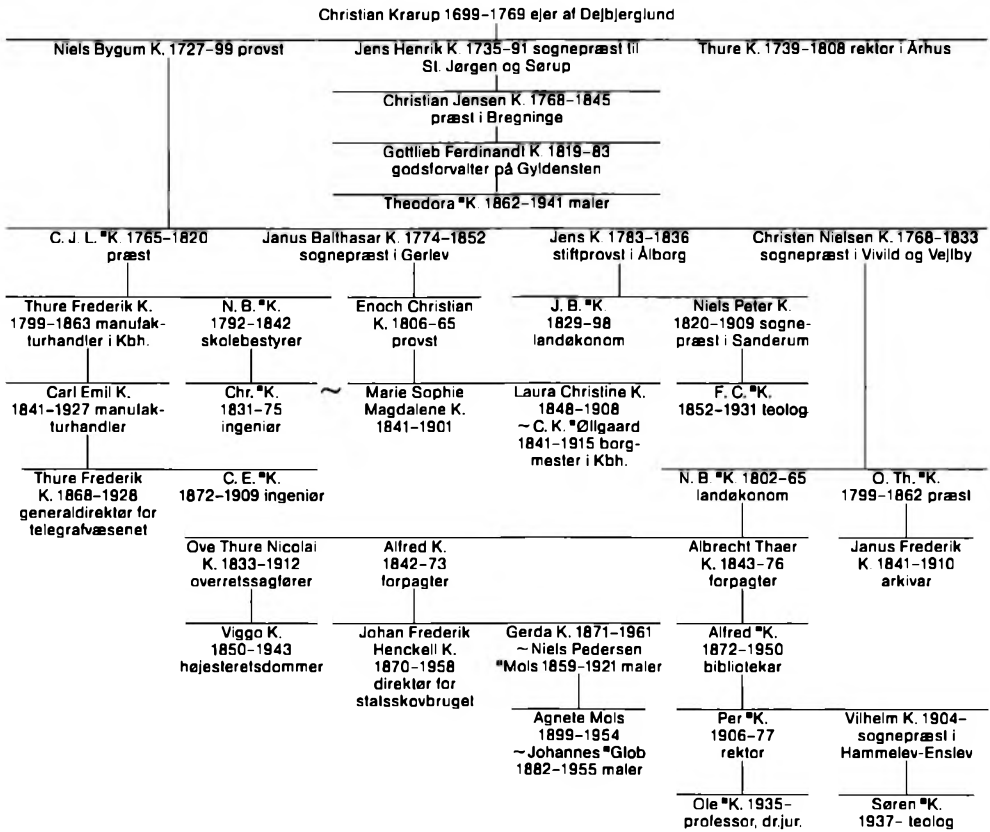
Krarup, Alfred, 1872–1950, bibliotekar, historiker. * 30.12.1872 på Fogedgården i Rold ved Hobro, † 8.7.1950 på Mesnalien v. Lillehammer, Norge, begr. Kbh. (Solbjerg). F: forpagter Albrecht Thaer K. (1843–76) og Christine Arnoldine Grønnerup (1851–1923). ~ 1° 2.7.1903 i Rom med Marie Caroline Constance Amalie (Maia) Caspari, * 10.11.1867 i Kristiania, † 25.2.1922 i Kbh., d. af professor, dr. teol. Carl Paul C. (1814–92) og Constanze Amalie Marie v. Zezschwitz (1830–1918). ~ 2° 28.12.1923 på Hamar med Julie Aagot Caspari, * 18.1.1895 i Tromsø, † 6.7.1974, d. af adjunkt, senere lektor Josef Immanuel v. Zezschwitz C. (1857–1950) og Vilhelmine Christiane (Mimi) Somme (1863–1950). – Far til Per *K.

Efter faderens meget tidlige død flyttede familien til København, og K. blev 1890 student fra Borgerdydskolen på Christianshavn. Han påbegyndte derefter det historiske studium og kom hurtigt ind i en vennekreds bestående af bl.a. Aage *Friis, M. *Mackeprang, Johannes *Lind-

bæk og H. V. *Clausen, og den indflydelse de fik på ham med hensyn til historisk syn og politisk opfattelse blev af varig betydning for ham. Efter sin embedseksamen 1896 kom han for første gang på studieophold i Rom og blev året efter ansat som assistent ved filologisk-historisk laboratorium, en stilling han varetog til 1909, samt lærer ved Vestre Borgerdydskole, et hverv han fortsatte med helt til 1935. 1898–1942 virkede han ved universitetsbiblioteket, først som assistent, fra 1911 som bibliotekar (I).

K. blev i årenes løb beskæftiget med alle sider af bibliotekets virksomhed, men en lang årrække var han leder af udlånet; til trods for en vis strenghed i sit væsen viste han stor imødekomenhed og hjælpsomhed og var sammen med andre af sine kolleger med til at give universitetsbiblioteket præg af et meget publikumsvenligt bibliotek. En årrække var K. leder af bibliotekets håndskriftsamling, og med den flid der kendetegnede hele hans virksomhed fik han i løbet af få år gennemført en nyordning og 1929–35 udgivet det meget nyttige hjælpemiddel *Katalog over Universitetsbibliotekets Haandskrifter i Samlingerne E donatione variorum, Additamenta, Rostgaards, Schønnings og Ørstedes Samling I–II* (samlinger der 1938 blev overført til Det kgl. bibliotek). En populær oversigt over håndskriftsamlingen gav han i samleværket *Ex bibliotheca universitatis Hafniensis*, 1920.

K.s navn vil for altid være knyttet til dansk historisk bibliografi idet han allerede 1899 begyndte at levere årlige fortegnelser over dansk historisk litteratur til *Historisk Tidsskrift*, en virksomhed han fortsatte til 1924 ligesom han senere leverede danske bidrag til internationale historiske bibliografier. Hans hovedindsats som bibliograf er det store værk *Dansk historisk Bibliografi til Udgangen af 1912 I–III*, 1917–27 (nyt optryk 1929) som, ikke mindst takket være hans medudgiver B. *Erichsen, er et bibliografisk standardværk hvis kvalitet ikke let lader sig overgå. – Ved siden af en værdsat indsats som bibliotekar, lærer og bibliograf har K. takket være en legendarisk flid og en meget stor arbejdssevne skabt sig et fremtrædende navn i dansk historieforskning som udgiver af Vatikanarkivets kilde materiale til dansk historie. De pavelige arkiver blev åbnet for forskningen 1881, og som nybagt cand. mag. blev K. af Carlsbergfondet sendt på den første af en lang række studierejser til Rom for at videreføre den af L. *Moltesen påbegyndte udgivelse af pavelige aktstykker vedr. Danmark, *Acta pontificum Danicum 1316–1536*, og sammen med Joh. Lindbæk udgav han 1907–15 værkets bd. II–VI og alene udgav han bd. VII 1943. Endvidere udgav han *Bullarium Danicum 1198–1316*,

1931–32 og sammen med W. Norvin 1932, akterne fra ærkebispes-*stridighederne* 1253–1321 i *Acta processus litium inter regem Danorum et archiepiscopum Lundensem*. K. har således udgivet ca. 5000 sider latinsk tekst og har derved fremlagt et uvurderligt kildemateriale for forskningen i dansk middelalderhistorie. K.s indsats som historiker er hans højt fortjenstfulde virksomhed som bibliograf og udgiver, men hans selvstændige forfattervirksomhed er begrænset. Han har i værket *Rom og Danmark* (1935–42) skrevet om Danmarks forhold til pavestolen 1417–1536 og i samme værk redegjort for den nordiske vaticanforskning, et emne han også har behandlet i en artikel i *Historisk Tidsskrift* 9 r. III, 1925. I jubilæumsskriftet for *Borgerdydskolen* 1937, har han skrevet kapitlet om skolen under rektor Johannes *Helms. K. var medlem af bl. a. Selskabet til udgivelse af kilder til dansk historie, Samfundet for utgifvande af håndskrifter rørende Skan-

dinaviens historia og bestyrelsen for den skandinaviske forening i Rom. – R. 1927. DM. 1943. □Foto.

Studenterne fra 1890, 1915 58. Sv. Dahl i Nord. t. för bok- och biblioteksväsen XXXVII, Upps., Sth. 1950 128f. Per Krarp: A. K. 1872–1972, 1972. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Palle Birkelund (R. Paulli)

Krarp, Carl Emil, 1872–1909, ingeniør. * 12.10. 1872 i Kbh. (Johs.), † 30.12.1909 sst., begr. sst. (Ass.). F: manufakturhandler Carl Emil K. (1841–1927) og Anna Johanne Henriette Bonnesen (1843–1908). ~ 23.8.1904 i Ordrup med Harriet Christiane Margrethe Walsøe, * 16.9.1874 i Odense, † 15.12.1956 på Nybrogård, Bagsværd (~ 2° 1929 med sognepræst i Hylleholt Simon Christian Thomsen Hjorth, 1871–1955, ~ 1°

Krarp, C. E.

1902 med Ellen Hammer, 1875–1927), d. af generalagent Napoleon W. (1828–1902) og Anna Kirstine Nielsen (1848–1937).

K. blev student 1890 fra Borgerdydskolen på Christianshavn, tog filosofikum 1891 og blev cand.polyt (bygningsingeniør) 1896. Fra 1896 var han ansat ved Kbh.s kommunes vej- og kloakanlæg indtil han 1898 indtrådte i telegrafvæsenet som teknisk aspirant; han gennemgik derefter en faglig uddannelse på telegrafstationen i Fredericia hvorfra han ved årets slutning blev overført til telegrafvæsenets sekretariat og derfra til den tekniske forvaltning i Kbh. til videre uddannelse i telegrafvæsenets administration og den specielle telegraf- og telefonteknik. Han arbejdede som ingeniør på telegrafvæsenets værksted og materialforvaltning samt ved telegrafanlæggenes bygning og vedligeholdelse indtil han 1902 blev udnævnt til telegrafingeniør med funktion i telegrafvæsenets tekniske afdeling hvis chef han derefter blev 1906. K. havde gode personlige egenskaber til samarbejde med telegrafvæsenets tekniske personale hvis praktiske kendskab til telegrafi han vurderede og forstod at drage nytte af i forbindelse med sin egen betydelige teoretiske viden. Inden sin udnævnelse til telegrafingeniør havde han 1901 et studieophold ved Physikalisches Institut i Würzburg, og i marts 1902 opnåede han ved Kbh.s universitet accessit for en prisopgave angående bestemmelse af selvinduktionen ved elektriske ledninger. K. kom herved ind på forsøg på en løsning af spørgsmålet om en kontinuerlig forøgelse af en lednings selvinduktion, specielt telefonkablers selvinduktion med det formål at opnå god og klar telefoni på lange telefonkabler. Tyske telefonteknikere havde længe arbejdet forgæves for at opnå et tilfredsstillende resultat på dette område, og K.s ideer bragte heller ikke nogen løsning før han gennem et samarbejde med P. O. Pedersen fik det råd at forsøge at forsyne kobberledningerne med en tæt bevikling af tynde jerntråde. Det lykkedes ham at få såvel de danske som de tyske teknikere til at acceptere denne idé, og det første „K.kabel“ blev udlagt 18.11. 1902 imellem Helsingør og Helsingborg. Ved det i jan. 1903 udlagte dansk-tyske telefonkabel fra Lolland til Femern (ca. 20 km) fik K.s teori sin første praktiske anvendelse på et længere kabel, og siden da har „K.kablet“ opnået almindelig international anvendelse og er anerkendt som en betydelig teknisk indsats i den internationale telefonteknik. K. selv vurderede P. O. Pedersens indsats i denne sammenhæng meget højt.

K. tog endvidere 1904 initiativet til at ombygge og flytte den 1862 indrettede imprægneringsanstalt for telegrafstænger i Sorø og indførte bety-

delige forbedringer med hensyn til maskiner og drift; anstaltens virksomhed blev imidlertid efter jordkabelteknikkens udvikling indstillet. Han var også med i de af den norske telegrafstyrelse 1903 arrangerede radiotelegrafiske forsøg på Lofoten og deltog endvidere i den første internationale teknikerkongres i Budapest 1907. Blandt større opgaver som han påtog sig var organiseringen af det islandske telegrafnet som han, som konsulent for den islandske styrelse, planlagde 1903–05 i hvilket sidste år driften blev åbnet, samt planlæggelsen af amtskommunens telefonanlæg på Færøerne 1906 og telefonanlægget i Baku 1908. Han planlagde tillige 1906 opførelsen af et kabeldepot i Korsør for telegrafvæsenet. – K. var medlem af meterkommissionen, den militære telegraf- og telefonkommission og den internationale elektrotekniske kommissions danske afdeling. – I det forholdsvis korte åremål K. virkede i telegrafvæsenet formåede han at skabe sig en position som sikrer hans navn mod forglemmelse. Hans levende interesse for tekniske problemer i forbindelse med en udviklet sans for en praktisk gennemførelse af de ved tekniske videnskabelige forsøg indvundne resultater og erfaringer førte ham tidligt frem i første række blandt danske elektroteknikere, og hans gode samarbejde med de igennem praksis uddannede telegrafteknikere banede vejen for de resultater han opnåede som leder af den tekniske forvaltning. □Foto.

Univ. årbog 1901–02, 219. – D. Hvalsoe: Slægten Hvaløe-Waløe, 1914 29f. Berl. tid. 30.12.1909. Nationaltid. 31.12. s.å. Ingeniøren 8.1.1910. P. O. Pedersen sst. 7.3.1936, afd. II 12. Teknisk t. Elektroteknikeren 12.1.1910. Studenterne fra 1890, 1915. S. P. Madsen i J. nord. elektroteknikermode i Kbh. 1920, 1922 94f. P. O. Pedersen i Ingeniørvidensk. skr. Miscellaneous papers B nr.12, 1934.

*M. Gredsted**

Krarp, Christian Johan Lodberg, 1765–1820, præst, seminarieforstander. * 25.6.1765 i Vinkel, Middelsom hrd., + 3.10.1820 i Borris, begr. sst. F: sognepræst, sidst i Vejrum, provst, konsistorialassessor Niels Bygum K. (1727–99, ~ 2° 1773 med Sophia Dorthea Schouboe, 1747–1827) og Christine Sophie Lodberg (1740–70). ~ 4.7.1788 i Vejrum, Hjerme hrd., med Christine Fabricius, * 6.2.1768 i Lejrskov, + 3.4.1822 i Borris, d. af sognepræst Christen Hansen F. (1736–86) og Christiane Amalie Foss Nielsdatter Heining (1743–90). – Far til N. B. *K. (1792–1842).

K. dimitteredes 1784 fra Århus katedralskole og blev cand.teol. 1787. S.å. blev han sognepræst for Navr og Sir menigheder i Ribe stift, fra 1794 sognepræst i Borris og Faster ved Ringkøbing. K. var stærkt optaget af tidens oplysningstanker,

oprettede selv lånebogsamlinger for almuen, forestod læseforeninger og stiftede et selskab for almueoplysning. Også sociale spørgsmål havde hans interesse. 1806 oprettede K. et seminarium i Borris, det første såkaldte præstegårdsseminarium i Jylland. Her var han forstander til sin død. Seminariet fik under K.s ledelse et særdeles godt ry. 1815 fik han bevilling til at indrette et skolebogtrykkeri i Borris. K. blev 1812 amtsprovst i Ringkøbing amt og fik hermed indflydelse på skolevæsenets udvikling i amtet i den periode hvor 1814-lovenes krav skulle føres ud i livet. Blandt de mange af periodens præster der lagde deres største engagement i den pædagogiske side at deres virksomhed var K. en af de mest fremtrædende. Målet for hans utrættelige arbejde for at forbedre skoleundervisningen, læreruddannelsen og bibliotekernes arbejde var at fremme oplysningen blandt almuen. Han tog afsked fra sit præsteembede 1819, men vedblev at være seminarieforstander til sin død. – En bror Christen Nielsen K., * 5.1.1768, † 20.6.1833, blev cand.teol. 1789, residerende kapellan i Skanderborg 1794 og sognepræst i Åle og Tørring 1798, Vivild og Vejlbj 1805. Han rejste med kgl. understøttelse rundt og agiterede for dyrkning af planter som krap og hør. 1810 var han medstifter af Randers amts husholdningsselskab. Konsistorialassessor 1811. R. 1809. – R. 1813. □Mindesmærke på Borris kgd.

Dansk litteratur-tid., 1820 780–83. Joakim Larsen: Bidrag til den da. folkeskoles hist. 1784–1818, 1893. P. Storgaard Pedersen i Hardsyssels årbog III, 1909 91–96. F. Elle Jensen sst. 1963 78–89. Villads Christensen i Medd. om familien Krarup, 1930 nr. 8 81–86. Helge Nielsen: Folkebibliotekernes forgængere, 1960.

Ingrid Markussen

Krarup, C. N., se **Krarup, C. J. L.**

Krarup, Nicolai Christian Møhl, 1831–75, ingeniør. * 28.7.1831 i Kbh. (Frels.), † 29.3.1875 sst. (Holmens), begr. sst. (Ass.). F: skolebestyrer N. B. *K. (1792–1842) og Christiane Amalia Møhl (1803–76). ~ 28.4.1871 i Kbh. (Johs.) med Marie Sophie Magdalene Krarup, * 1.8.1841 i Hygum, † 22.1.1901 på Frbg., d. af sognepræst i Søften, provst Enoch Christian K. (1806–65) og Anne Marie Krarup (1805–80).

K. tog polyteknisk adgangseksamen 1849, fik s.å. afgangsbrev fra læreanstaltens værksteder, tog landmålereksamen 1851 og blev 1855 polyteknisk kandidat som maskiningeniør. 1855–56 var han assisterende ingeniør ved anlægget af Roskilde–Korsørbanen. 1856 blev han konst. som telegrafassistent ved statstelegrafen hvor

han indtil 1865 fungerede som bestyrer af stationen i Vejle. 1865–70 var han tjenstgørende i Kbh. K.s betydning er imidlertid særlig den at han er skaberen af en dansk rationel og videnskabeligt begrundet opvarmnings- og ventilationsmeknik. Det var nærmest en tilfældighed der bragte ham ind på studier i nævnte retning idet man under hans ophold i Vejle stillede ham den opgave at befri byens klublokale for tobaksrøg og senere at konstruere ventilationsovne for byens friskole. Efter en rejse til Frankrig hvor han studerede ventilationsanlæg fik han 1868 den Classenske præmie fra Videnskaberne selskab for sin besvarelse af en prisopgave om ventilation af privatbygninger, og herefter blev der af forskellige offentlige myndigheder overdraget ham så mange hverv angående opvarmnings- og ventilationsanlæg at han opgav sit embede og ganske helligede sig dette arbejde. Af de arbejder han har udført bør særlig nævnes han undersøgelser 1869 over kommunehospitalets ventilation og projekteringen og udførelsen af varme- og ventilationsapparaterne i flere københavnske skoler, Skt. Knuds kirke i Odense, folketings salen på Christiansborg, Det kgl. teater og den norske stortingsbygning, arbejder som i flere tilfælde var særlig vanskelige fordi de skulle udføres i gamle bygninger. Når opvarmnings- og ventilationsmeknikken står så forholdsvis højt i Danmark kan dette for en del føres tilbage til K.s banebrydende indsats fordi det betydelige arbejde der senere er udført på dette område i ikke ringe grad har bygget på de af ham opstillede principper og på hans forsøg. – Tit. professor 1874. □Træsnit af G. Pauli, 1875. Foto.

Ad. Bauer i III. tid. 31.10.1875.

*Povl Vinding**

Krarup, F., se **Krarup, O. Th. N.**

Krarup, Frederik Christian, 1852–1931, teolog. * 31.3.1852 i Løgumkloster, † 27.12.1931 i Sorø, begr. sst. F: sognepræst, sidst i Sanderum, Niels Peter K. (1820–1909) og Jensine Skierbeck (1829–60). ~ 1.7.1885 i Tårnbæk med Marie Mohr, * 15.1.1862 i Kbh. (Frels.), † 23.1.1937 i Sorø, d. af grosserer Henrik Thorald M. (1836–1906) og Margrethe Nicoline Hvalsoe (1837–1919).

K. følte sig altid som sønderjyde – hans største oplevelse var uden tvivl afstemningen i 1920, og så tyskpåvirket han var teologisk, så antitysk var han politisk. Han blev student (Ålborg) 1870, cand.teol. 1878, og efter en tid som lærer rejste han 1881 (på universitetslegater) til Tyskland,

Schweiz, Frankrig og Italien; to år efter kom han hjem, blev 1884 sognepræst i Mariager, lic.teol. 1885, og 1893–1922 var han sognepræst i Soro og religionslærer på akademiet. Disputatsen (om det guddommelige og menneskelige i Kristi person) vakte ikke opsigt skønt den var ganske radikal; en debat han førte, bl.a. med Albert *Schack (om underne), og hans første, meget skematiske og abstrakte *Grundrids af den kristelige Etik*, 1894 tildrog sig heller ikke opmærksomhed, men helt slog han igennem med *Religionsfilosofi. En Bog om det religiøse Livs Væsen og Ret*, 1905, et afklaret og modent værk, affattet i et forbillidligt sprog. Fra nu af og til hen i 1920'erne var han ubestridt den forende danske teolog. Hans litterære virksomhed fortsattes med dogmatikken *Livsforstaaelse*, 1915 og etikken *Livsførelse*, 1918; desuden skrev han en mængde mindre skrifter – fx *Hvad kan vi lære af Ritschl*, 1906, *Skrift og Tro*, 1907, *Jesus, Guds Søn*, 1908, *Om Troen paa Gud*, 1911, *Garantier og Værdier*, 1918. Flere gange indkaldtes han af studenterne til at holde teologiske forelæsninger fordi den traditionelle systematiske teologi (fx Peder *Madsens) syntes dem utilfredsstillende. 1902–28 var han censor ved teologisk embedseksamen, og 1911 blev han dr.teol. h.c. i Oslo, ved hvis teologiske fakultet han 1905 havde medvirket ved den professoransættelse som førte til oprettelse af menighedsfakultetet; han stod især den norske teolog Lyder Brun nær. I 1920'erne så K. med stigende bekymring og forbitrelse den dialektiske (barthianske-tidehvervske) teologi distancere den liberalteologi han selv repræsenterede, og som han forsvarede i *Kampen om Kristendommen*, 1922 og *Ideal Kristendom*, 1926, og bl.a. gennem M. *Neeindam søgte han at gøre sine synspunkter gældende i gymnasiets religionsundervisning, ligesom han øvede betydelig indflydelse på J. *Kapers herostratisk berømte katemisme. Sin teologiske udvikling har K. med streng saglighed skildret i erindringsbogen *Fra Romantisme til Realisme*, 1930. Den afgørende inspiration fik K. gennem den tyske nykantianisme, især som den tolkedes af A. Ritschl (hvem han stod personlig nær), og som han ville forene med den danske tradition fra Kierkegaard, Grundtvig og Rasmus *Nielsen: „Jeg repræsenterer den ægte Kantianisme. De Grænsesten, som Kant har sat i Erkendelseslæren er der . . . ingen, som kan røkke“. Kierkegaard gav ham et „ufortabeligt Indtryk af det personlige Livs absolutte Værdi“, og K. byggede ensidigt på sætningen „subjektiviteten er sandhed“, men forkastede den dialektisk modstillede sætning „subjektiviteten er usandheden“; Kierkegaards tale om kvalitetsforskellen på Gud og menneske

forkastede han og anså „paradoxet“ for en „Leg med Ord“, udsprunget af Kierkegaards tungsind eller ligefrem af fejltænkning. I så henseende delte han opfattelse med Harald *Høffding som han iøvrigt i det hele vedkendte sig fællesskabet med.

I videnskabsdyrkelsens, historicismens og naturalismens tidsalder vil K. begrunde det religiøse livs væsen og ret: som viden gror frem af menneskets erkendelsestrang opstår moral og religion af dets eget væsen. På sit felt er videnskaben suveræn, og K. godtog bibelkritikken, udviklingslæren og religionshistoriens påvisning af paralleller til jødedom og kristendom, men hvor videnskaben ser på livet som et regnestykke bliver det i moralen en opgave, i religionen en gave. Konflikt mellem tro og viden opstår først når parterne forgriber sig på hinanden, thi teoretisk erkendelse og praktisk (eksistentiel) livsholdning kan ikke udelukke hinanden; sandhedserkendelsen er vigtig, men bevidstheden rummer også et „bør“, en samvittighedsviden om forskel på godt og ondt. Altså er de etiske normer, skønt ubevislige, gyldige, fordi man opfatter dem som idealer at tilstræbe og derfor tillægger dem værdi; men i kraft af samvittighedens viden om afstand fra idealet bliver moralen til religionens „forgård“, og „tilgivelsen“ – kristeligt forstået – fylder distancen mellem ideal og virkelighed; derfor er gudsbegrebet nødvendigt: „vi antager Gud . . . paa Grund af den Værdi, den Betydning, som denne Forestilling har for vort personlige Liv“. Gud og menneske er inden for samme „kvalitet“, og religionens „sande væsen“ er at „finde sig selv fuldkommen bekræftet efter sit eget inderste og sande Væsen“ thi Gud er personifikationen af de højeste idealer; selv erkendelse er derfor gudserkendelse og det som „tilfredsstillende den normale Følelse er Kristendommens væsentlige Indhold“.

Al religion rummer værdier, men kristendommen er den eneste, ialtfald den hidtil „højeste“ religion (her tænkte K. i evolutionismens baner), og det i kraft af Jesus fra Nazareth, den afgørende religiøse personlighed, det ideale menneske; og når det menneskelige når sin ideale kulmination overskrides grænsen til det guddommelige. Med anvendelse af udpræget emotionelle verber skildrede K. Jesu idealitet, og hans „aftryk“ i disciplenes personligheder ned gennem alle tider (her knyttede han til ved Fr. Schleiermacher), på en sådan måde at tidens „ungdomsforkyndelse“ (fx hos Olfert *Ricard) kunne nyttiggøre sig hans teologi. Etikken måtte herefter blive en udpræget individualistisk sindelagsetik hvor også „samvittighed“ var hovedordet. Netop fordi Gud i sin dom ser bort fra de

faktiske ufuldkommenheder og holder sig til „kernen“ er menneskets personlighed på forhånd godkendt, og Jesus „praktiserer den kantske Sætning, at der i den ganske Verden intet godt er uden den gode Vilje“. Buddet (opgaven) kommer indefra gennem samvittigheden, og under Guds givne anerkendelse bliver mennesket hans medarbejder i en stræben der mere og mere „adler“ den stræbende; dette betyder også total frihed til at udnytte alle muligheder for at realisere sin personlighed. Etikken gælder et udadvendt liv i verden, og med den rette holdning kan „vi faa Udbytte af alt hvad vi oplever“ og „suge Honning af alt hvad der tilføres os udefra“. Og fra den gode vilje kan der ved en „værdidom“ sluttes til en personlig udødelighed. K. tilhørte den kritiske „vurderingsteologi“. For ham som for 1800-tallets konservative erfarings-teologer var religiøs og moralsk erfaring det principielle udgangspunkt, men mens forgængerne i reglen lod kristendommens objektive side (bibel, bekendelsesskrifter, dogmatik etc.) bekæmpe af den subjektive erfaring hævdede K. bestemt at „kirkelæren“ måtte vige om den kom i konflikt med den religiøse erfaring. Alligevel omsattes uundgåeligt den religiøse oplevelse og de „værdier“ som deraf fulgte i en „teologi“: religion er udtryk for et idealt og praktisk livsforhold, teologi er ikke „metafysik“, men „psykologi“. K.s indsats blev modtaget med begejstring af tidens teologiske ungdom, og hans humane syn vakte respekt i vide kredse; men dets ukuelige optimisme som svarede godt til troen på det uafbrudte kulturfremskridt og på at udvikling er identisk med fremgang fik gennem verdenskrigen et ubodeligt knæk. Det hindrede dog aldrig K. i ubøjeligt at fastholde sine anskuelser. – R. 1912. DM. 1922. □Mal. af Knud Larsen, 1919 (Sorø k.), af H. Vedel, 1930 (Fr.borg) og af F. Buhl. Foto.

Kilder. Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1885 184f. F. C. K.: Fra romantisme til realisme. Oplevelser og tanker, 1930. F. C. K.: Breve til Lyder Brun, udg. P. G. Lindhardt, 1960 = Kirkehist. studier 2.r.VII. Kirkehist. saml., 1976 221–34 (breve til Michael Neien-dam). Sst. 1978 163–77 (brevveksl. m. Jørgen Jørgensen). Otto Møller og Th. Skat Rørdam. En brevveksl. II, 1916 395 410 416.

Lit. Otto Ritschl: Albrecht Ritschls Leben II, Freiburg i.B. 1896 401 455. M. Kirkegaard i Tilskueren, 1906 921–29. Th. Skat Rørdam: Kirkelige lejlighedstaler, 1909 172–75. Edv. Lehmann i III. tid. 9.10.1910. A. S. Poulsen: Liv og lære. I anledn. af F. C. K.s værk: Livsforståelse, 1916. Søren Holm i Gads da. mag., 1936 399–407. Poul Juul Nicolaisen i Dansk teol. t. XXV, 1962 98–116. P. G. Lindhardt i Den danske kirkes hist. VIII, 1966. Peter Kemp i Danish yearbook of philosophy XIII, 1976 167–78.

Papirer i Kgl. bibl. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

P. G. Lindhardt

Krarp, Janus Balthasar, 1829–98, landøkonom. * 22.7.1829 i Nykøbing M., † 12.10.1898 i Haslev, begr. sst. F: sognepræst i Nykøbing M., senere stiftsprovst i Ålborg Jens K. (1783–1836) og Arnoldine Christine Wormslev (1791–1856). † 31.7.1856 i Gelsted med Sophie Elisabeth Caroline Krag, * 7.7.1832 i Gelsted, † 8.5.1916 i Anst, d. af sognepræst Mourits Gotthold K. (1794–1864, † 11 1819 med Maren Dorph, 1800–24) og Anna Dorthea Albinus (1801–92). K. voksede op under beskedne kår, kom i urtekræmmerlære i Kbh., men havde mere lyst til landbruget og kom derfor ud hos farbroderen Janus Balthasar Krarp i Gerlev, Horns herred, indtil han gennem landhusholdningsselskabet fik plads på landvæseninstituttet Haraldslund hos fætter N. B. *Krarp (1802–65). Her udvikledes hans evner, og han deltog med iver og lyst både i det praktiske arbejde og den teoretiske undervisning. K. var derefter et par år forvalter på større gårde, men vendte 1851 tilbage til Haraldslund som lærer ved instituttet. 1855 solgte N. B. Krarp Haraldslund, men K., der ved selvstudier havde videreuddannet sig, fortsatte skolen efter tilsvarende mønster på Skårupgård nord for Århus. Kurset var både praktisk og teoretisk, og skolens elever kunne deltage i arbejdet på ejendommen. 1867 købte K. Daggård ved Vejle og flyttede skolen hertil, men 1874 opgav han skolearbejdet og købte en mindre ejendom i Ørnstrup syd for Horsens. Som landbrugslærer udmærkede K. sig ved grundighed og ved evnen til gennem sin iver og veltalende at kunne vække elevernes interesse. Hans skolevirksomhed havde en årrække betydelig søgning, men påførtes efterhånden en ødelæggende konkurrence på den ene side af landbohøjskolen, på den anden side af de nyetablerede landboskoler med disses kortere kurser. – K. var en flittig bidragyder til landbrugspressen især til Tidsskrift for Landøkonomi, og han behandlede et bredt udvalg af faglige spørgsmål. I drøftelserne omkring den jyske kvægvul gav han udtryk for en selvstændig opfattelse med fremhævelse af mellemformernes betydning. Hans litterære hovedværk er *Beskrivelse af Landbrugets Udvikling i Danmark fra 1835 til Nutiden*, der blev udgivet af landhusholdningsselskabet. K. begyndte udarbejdelsen i Ørnstrup i 1890 og flyttede 1892 til Assens og 1897 til Haslev for bedre at kunne forestå indsamlingen af materiale til værket. Han nåede at beskrive Jylland (I–III) og Fyn (IV) således at de sidste to bind kunne fuldføres på grundlag af hans forarbejder af S. C. A. Tuxen. Fremstillingen er kyndig og bredt anlagt, og værket rummer et overordentlig stort materiale men dispositionen af de enkelte bind

Krarp, J. B.

er ikke heldig, og det materiale K. har haft til rådighed er af meget svingende værdi, ikke mindst med hensyn til det historiske perspektiv hvor værket skulle bygge videre fra amtsbeskrivelserne. Det rummer imidlertid en rigdom af oplysninger til særlig det større landbrugs situation ved slutningen af 1800-tallet. K. var desuden en hyppigt benyttet foredragsholder og tog ivrigt del i det landbrugsfaglige foreningsarbejde uden dog at opnå nogen mere fremtrædende placering. – R. 1888.

G. Galschiot: Landbrug og landmænd i Danm., 1888 81f. Landmandsbl. XXXI, 1898 637f. Ugeskr. for landmænd, s.å. 529f. A. Bing i J. B. Krarp: Beskr. af landbrugets udvikl. i Danm. III, 1899 I–XI. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Krarp, Niels Bygum, 1792–1842, skolebestyrer. * 29.8.1792 i Navr, † 10.12.1842 i Kbh. (Frels.), begr. sst. (Frels.). F: præst, seminarieforstander C. J. L. *K. (1765–1820) og Christine Fabricius (1768–1822). ~ 21.11.1829 i Kbh. (Frels.) med Christiane Amalia Møhl, * 22.1.1803 i Kbh. (Garn.), † 6.5.1876 sst. (Frbg.), d. af kontrollør i Kbh.s havn, senere kammerråd Hans Christian M. (1757–1843) og Maria Achton Fabricius (1773–1819). – Far til Chr. *K.

K. blev student 1812 fra Århus og studerede derefter teologi som han dog snart opgav for med iver at kaste sig over klassisk filologi. 1816 vandt han universitetets guldmedalje for en latinsk afhandling om kilderne til Dionysius Halicarnasus' arkæologi. S.å. blev K. Poul Martin *Møllers vikar i latin på Borgerdydskolen på Christianshavn og lærer i græsk i v. Westens og Brendstrups institut. 1817 fik han ekspektance på stillingen som Borgerdydskolens inspektør (bestyrer). K. boede siden sine studieår på Regensen hvor han tilhørte en kreds af fremtrædende, klassiske filologer, samlet om hans fætter Nicolai Christian *Møhl. Han var hele livet en nær ven af Poul Martin Møller og var en af „Tylvten“ der udfordrede Jens *Baggesen til en disputats på latin. K. var rationalist og forholdet til Grundtvig var gensidigt køligt. I 1821–24 foretog han en videnskabelig rejse til Tyskland, Italien og Frankrig for at dygtiggøre sig til at blive leder for en lærd skole. Han blev i Jena tysk dr.phil. Efter sin hjemkomst blev han atter „første lærer“ ved Borgerdydskolen og blev indtil 1828 tillige inspektør på Borchs kollegium hvor han skrev et par grammatiske afhandlinger og meddelelser om sin udenlandsrejse til R. Nyerups Magazin for Rejseagttagelser IV. I denne tid var han med til at stifte det kendte læsesel-

skab Athenæum hvis første bibliotekar han blev. 1827 søgte han universitetet og skoledirektionen om tilladelse til at oprette en privat skole med dimissionsret. De pædagogiske tanker han lagde frem i ansøgningen viser K. som en ret progressiv lærer hvis mål det var at bygge en skole op på et selvvirksomhedsprincip, med udbredt elevselvstyre efter engelsk mønster. Af denne grund eksperimenterede han en tid – uden større held – med den indbyrdes undervisning i enkelte fag i Borgerdydskolen. Ansøgningen blev taget af bordet da K. 1828 blev skolens bestyrer. Denne stilling besad han til sin død og udviste en markant selvstændig linje over for skolens direktion. Han var selv en dygtig latinlærer.

K. gennemførte ikke sine pædagogiske tanker fra 1827 i Borgerdydskolen, men ved at skabe fasthed i den daglige undervisning, ved at udnytte de muligheder der lå i den herskende undervisningsform og ved at tiltrække fagligt dygtige medarbejdere førte K. Borgerdydskolen frem i forreste række blandt landets lærde skoler. I dagbogsnotater har han givet udtryk for sit pædagogiske mål: „at danne Mennesket til Humanitet, d.v.s. til al den Fuldkommenhed et Menneske ifølge sin endelige Natur er i Stand til at modtage“. K. havde ikke så lidt tilfælles med Poul Martin Møllers „Jyske Bertel“ fra En dansk Students Eventyr, solid, tør og besindig som han fremtræder i brevvekslingen med vennerne; retsindighed og hjælpsomhed var andre egenskaber som vennerne satte pris på. □Buste af Chr. Christensen (Vestre Borgerdydskole), tegn. efter denne af Th. Stein, 1856 (Frborg).

Mellem klassiske filologer. Af N. B. K.s brevvekslinger, udg. Morten Borup, 1957. Poul Møller og hans familie i breve, ved Morten Borup I–III, 1976. – Fr. Hammerich: Et levnedløb, 1882 112. Johs. Helms: Borgerdydskolen på Kristianshavn 1787–1837, 1887. Vilh. Birkedal: Personlige oplevelser I, 1890. J. M. Thiele: Af mit livs årbøger I, 1917 58f. Olaf Carlsen: N. B. K. og hans undervisningsplan, 1927. Vestre Borgerdydskole 1787–1937, 1937 16–40. – Papirer i Rigsark. og Landsark. for Sjælland.

Ingrid Markussen

Krarp, Niels Bygum Christian, 1802–65, landøkonom. * 12.1.1802 i Åle, † 26.2.1865 i Kbh. (Frbg.), begr. på Frbg. F: sognepræst Christen Nielsen K. (1768–1833) og Kirstine Thomsen (1767–1854). ~ 27.9.1827 i Søften med Henriette Manniche, * 20.4.1808 i Hammel, † 21.10.1885 i Kbh. (Frbg.), d. af sognepræst, sidst i Søften og Foldby, konsistorialråd Johan Gottfred M. (1766–1850) og Elsebeth Margrethe Christiane Nielsen (1781–1863). Separeret. – Bror til O. Th. N. *K.

K. blev student 1822 fra Århus, studerede teologi et par år og tog filologisk-filosofisk eksamen 1823. 1825–35 var han andenlærer ved seminariet i Lyngby ved Grenå hvor han samtidig som forpagter drev præstegårdens landbrug. 1835 forpagtede han Frijsendal under Frijsenborg, og her oprettede han den første landbrugsskole af mere varig betydning i Danmark. Der var tidligere gjort forgæves forsøg på at oprette landbrugsskoler, men først for K. lykkedes det, bl.a. ved den støtte han fik fra landhusholdningsselskabet. 1839 købte han hovedgården Haraldslund ved Århus, og hertil blev skolen overflyttet 1840. Fra 1842 blev den understøttet af staten og udvidedes n.å. til 25 elever foruden en del praktiske lærlinge, men kunne dog ikke rumme alle der ønskede at optages. Det var ingen egentlig bondeskole; de fleste elever synes at have været sønner af embedsmænd og andre uden for landbruget. Kursuset var beregnet på at vare to-tre år med praktisk arbejde om sommeren og teoretisk undervisning om vinteren. K. var en kundskabsrig og livlig mand der forstod at gøre undervisningen tiltrækkende for de unge. Han var desuden en dygtig praktiker som ved hjælp af sin tids fremskridt, mærgling, udgrøftning, planering og brakning drev Haraldslund tillige med en afbyggergård, ialt 560 tdr. land, således at gården også i praktisk henseende blev et godt lærested. Han forestod skolen til 1855 da han solgte gården, men den daglige ledelse blev dog fra 1851 overdraget fætterten J. B. *Krarup, mens K. bosatte sig i Kbh. efter at han 1850 var blevet valgt til landstinget hvor han som konservativ havde sæde til 1855, uden dog at spille nogen større politisk rolle. – K. var tillige skaberen af de danske landmandsforsamlinger hvis forbillede han havde lært at kende på rejser i Tyskland. På hans opfordring indbød Randers amts husholdningsselskab til den første landmandsforsamling i Randers 1845. K. valgtes til præsident, og ved den 3. forsamling i Århus 1847 var han vicepræsident. 1841 blev han landvæsenkommisær, 1851 medlem af stutterikommissionen. Han var 1834–36 medredaktør af Ugeblad for den danske Bonde og udgav 1844–46 de to første årgange af Landøkonomisk Maanedsskrift for mindre Jordbrugere. Om skolen på Haraldslund har han skrevet i Tidsskrift for Landøkonomi 1844 og 1847. – Kammerråd 1841. – R. 1852. □Foto.

S. C. A. Tuxen: Unge landmænds uddannelse, 1888 14f. S. P. Petersen: Blade af landbrugets hist. i Århus amt, 1892 42. V. Maar i Den kgl. veterinær- og landbohøjskole 1858–1908, 1908 76f. C. Krarup i Medd. om familien Krarup, 1922 nr. 5 43f 51. Niels Kristensen i Årbøger udg. af Hist. samf. for Århus stift, 1930 103–11. V. Elberling: Rigsdagens medlemmer I, 1949 306f.

Aksel Milthers*

Krarup, Ove Thomas Nicolai, 1799–1862, præst, landøkonom. *19.12.1799 i Åle, †19.6.1862 i Flødstrup, begr. sst. F: sognepræst Christen Nielsen K. (1768–1833) og Kirstine Thomsen (1767–1854). ~6.6.1826 på Nørre Vosborg med Susanne Mathilde Tang, *24.6.1805 på Nørre Vosborg, †26.9.1899 på Frbg., d. af kammerråd, godsejer Niels Kjær T. (1767–1814) og Marie Cathrine Meinert (1776–1855, ~2° 1816 med stiftsprovst, senere biskop i Ribe Conrad Daniel Koefoed, 1763–1831, ~1° 1793 med Sophie Dorothea Fridsch, 1776–1815). – Bror til N. B. *K. (1802–65).

K. blev student 1818 fra Århus og teologisk kandidat 1823, blev 1825 præst i Navr og Sir, forflyttedes 1837 til Ulfborg og Råsted (blev provst 1845) og 1852 til Flødstrup og Ullerslev hvor han var præst til sin død. Han var en dygtig og nidkær præst, men gjorde sig særlig bemærket som landmand. I Halds beskrivelse af Ringkøbing amt nævnes han som en dygtig ung landbruger. Det var dog først på Fyn at hans landmandsvirksomhed fik videre felt. K. var velorienteret om engelske landbrugsforhold og arbejdede ivrigt for at gøre vort landbrug delagtigt i de engelske fremskridt. Han begyndte med at dyrke rodfrugter i større udstrækning, han indså betydningen af kvægets rigelige ernæring og den deraf følgende større gødningsanvendelse, anstillede systematiske forsøg med kunstgødning og virkede ivrigt for dens anvendelse osv. Den intensive måde på hvilken han drev Flødstrup præstegårds jordbrug vakte betydelig interesse, om den end efter indførelsen (1858) af kunstig vanding efter engelsk mønster blev for kostbar. Man valfartede fra alle egne af landet til Flødstrup for at blive bekendt med fremskridtene dér, hvilket K. selv har beskrevet i Ugeskrift for Landmænd. Han skrev en del, dels i det nævnte blad, dels i Ugeblad for den danske Bonde, og 1861 udgav han *Bemærkninger om vort danske Agerbrug* og 1862 *Om Kjøbstædernes Skatteforhold og Skattelettelse. Et Ord af en Landmand*. Han havde planlagt udgivelsen af et landbrugsblad: *Den danske Bonde*, da han døde. K. der hørte til den sidste generation af præster der optrådte som landøkonomiske foregangsmænd, nød megen anseelse blandt landmændene hvad der bl.a. gav sig udslag i, at Svendborg landøkonomiske selskab udnævnte ham til æresmedlem. – En søn Janus Frederik K., *6.3.1841, †13.4.1910, blev student 1859 og tog magisterkonferens i historie 1866. Han ansattes 1863 i gehejmearkivet hvor han 1870 blev assistent og 1882 registrator. 1870–77 var han medlem af styrelsen for Den danske historiske forening, 1880–82 redaktør af Personalhistorisk Tidsskrift. Han fik

Krarp, O. Th. N.

afsked på ventepenge ved arkivets omordning 1889. – R. 1845. □Silhouet. Mal. af J. J. Exner udst. 1848. Tegning. Litografi 1863 efter foto.

Ugeskr. for landmænd 2.r.IV, 1862 53–61. Tidsskr. for landokonomi 3.r.X. s.å. 303–15. C. Krarp i Medd. om familien Krarp, 1922 nr. 5 32–35.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Krarp, Ole, se Krarp, Per.

Krarp, Per Albert, 1906–77, rektor. * 6.1.1906 i Kbh. (Skt. Andreas), † 26.9.1977 på Frbg., begr. sst. (Søndermark kgd.). F: historiker og bibliotekar Alfr. *K. (1872–1950) og Marie C. C. A. Caspari (1867–1922). ~ 2.3.1930 i Valby (Jesusk.) med Gertrud Marie Pedersen Møller, * 11.5.1906 i Kbh., d. af skræddermester Peter M. (1880–1968, ~ 2° 1940 med Elna Normann, * 1893) og Else Kirstine Rasmussen (1875–1938).

K. kom af en lærd slægt af skolemænd og teologer. Han blev selv slægtens syvende rektor og var allerede som barn ejendommeligt optaget af skolen. Han læste skoleprogrammer og kunne navnene på alle lærere og rektorer ved latinskolerne. K. blev klassisk-sproglig student fra Østre Borgerdydskole 1923 og vaklede nogen tid mellem teologi og klassisk filologi. Det blev filologien, og han fik som lærere J. L. *Heiberg, A. B. *Drachmann, Karl *Hude, W. *Norvin og Carsten *Høeg. Han blev cand.mag. i klassisk filologi 1929. I 1932 fik han accessit for en afhandling om direkte tale i de homeriske digte. Det blev dog ikke videnskabeligt arbejde i strengere forstand der blev hans livs hovedindhold. Hans usædvanlige arbejdsevne kom til udfoldelse på en lang række områder. Straks efter embedseksamen blev han ansat ved Århus katedralskole og ligeledes ved den nye universitetsundervisning i Århus, begge steder til sidst som lektor. Det var naturligt at han, lige efter krigen, blev „faglig medhjælper“, dvs. konsulent i de klassiske fag hos undervisningsinspektionen. Efter 1948–49 at have været docentstipendiat i Uppsala og 1949 at have deltaget i den 2. svenske arkæologiske ekspedition til Labranda i Tyrkiet blev han fra 1949 rektor ved Østre Borgerdydskole. Skolen havde et meget særpræget lærerkollegium og gamle traditioner for individualisters frie udfoldelse, også blandt eleverne. K. fandt sig godt tilpas og ledede skolen med urokkeligt humor og stor dygtighed. Samtidig med dette var K. blevet lektor i klassisk filologi ved Kbh.s univ. I 50erne overkom han tillige at skrive disputater, at være lærer for tronfølgeren prinsesse Margrethe (1956–58), ledende senior i Studenterforeningen (1956–57) samt formand i Klassikerforeningen og Pædagogisk selskab, hvortil kom medlem-

skab i flere kommissioner under undervisningsministeriet. I 50ernes slutning deltog han aktivt i diskussionen af gymnasieskolens fremtid og gik ind for moderate reformer med kvalitetsbevidst bevarelse af de traditionelle værdier.

1958 blev K. udnævnt til direktør for Det danske akademi for videnskab og kunst i Rom. Han var foruden at være videnskabeligt kvalificeret særdeles velegnet til denne stilling i kraft af sit organisationstalent, arbejdsevne og store personkendskab. Mod normal praksis forlængedes hans funktionstid, og han blev som direktør til sin pensionering 1973. Forklaringen herpå er, at netop i den tid faldt opførelsen af akademiets store nye hus i Via Omero og dermed udflytningen fra det midlertidige domicil i Via Zanardelli. De besværlige forhandlinger med stadig skiftende italienske myndigheder kunne ikke uden videre overlades til hvem som helst. Over for de mange danske stipendiater viste han sig som den samme, som han havde været som rektor, og han forstod at balancere mellem påtrængende fortrolighed og fornem distancering. Det var en selvfølge, at K. også i Rom virkede udadtil gennem de forskellige internationale organisationer. Således var han 1962–67 præsident for unionen af videnskabelige institutter i Rom. Som en karakteristik af K. kan man bruge, hvad han selv skrev om en slægning, rektoren for Borgerdydskolen på Christianshavn Niels Bygum *Krarp: han „rummede mange af slægtens typiske træk, flid, målbevidsthed, nøjsomhed og redelighed, men også et vist pedanteri, i al fald ikke den store visionære fantasi“. – K.s videnskabelige produktion samlede sig især om Ciceros *De re publica*. Herom handler disputatsen *Rector rei publicae*, 1956, og af selve værket har han givet både en tekstkritisk udgave, Milano 1967, og en folkeudgave med dansk paralleloversættelse, sammen med *De legibus*, i Ciceros *Filosofiske Skrifter* 1, 1969. Allerede 1947 udkom bibliografien *Danmark og Antikken* (s.m. Kj. Elkjær; 2. udg. 1968), og 1971 en orientering i den nyere forskning, *Romersk politik i oldtiden* (3. opl. 1978). Beregnet for en større læserkreds er *Homer og det homeriske Spørgsmaal*, 1945 (ny udgave 1964: *Homer. Blade af den nyere forsknings historie*) der fortsættes i *Det græske epos*, 1978. Endvidere adskillige skolebøger, vigtigst er *Romersk Poesi i Udvalg*, 1938 (talrige senere optryk), *Latinsk Læsebog for Gymnasiet* (s.m. Karl Nielsen), 1939 (flere senere udg.). Dertil kommer en række oversættelser, bl.a. af Platon. Af almen karakter er *Rom. Historie og hverdag*, 1973, *Fra mit livs rejse*, 1976, *Søren Kierkegaard og Borgerdydskolen*, 1977. – K. var også i dagspressen en meget flittig anmelder og kommentator, især til spørgs-

mål vedrørende skolen, antikken og Italien. – Sønnen Ole K., * 17.3.1935 i Århus, blev efter studentereksamen 1953 cand.jur. 1959. S.å. ansattes han i indenrigsministeriet, for 1963 at blive ansat på Kbh.s univ. ved retsvidenskabeligt institut. 1969 blev han dr.jur. på en afhandling om *Øvrighedsmyndighedens grænser* og efterfulgte s.å. Alf *Ross, hvis elev han var, som professor i retsvidenskab. K. har med artikler i fag- og dagspressen om juridiske og politiske emner markeret sig stærkt på venstrefløjen i dansk politik. Endvidere har han procederet for domstolen, nævnes kan især forsvaret s.m. Carl *Madsen i „Christiania-sagen“, udg. i bogen *Christianiadenommen med kommentarer*, 1977. – R. 1956. R.¹ 1964. K. 1973. □To tegn. (Kgl. bibl.), formentlig udført af skoleelever. Foto.

Selvbiografi i Acta jutlandica XXIX. Årsberetn. 1956–57, 1957 141f. P. K.: Fra mit livs rejse, 1976 (heri bibliografi). – Chr. Krarup: Stamtv. over efterkommerne af Chr. Krarup til Dejbjerglund, 6. udg. 1958. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Palle W. Nielsen

Krarup, Søren, * 1937, sognepræst. * 3.12.1937 i Grenå. F: sognepræst Vilhelm K. (* 1904) og Bodil Marie Langballe (* 1906). ~21.4.1962 i Nykøbing F. med stud.mag. Annette Elisabeth Lundsteen, * 12.1.1939 på Frbg., d. af stiftamtmand Poul Hugo *L. (* 1910) og læge Agnete Bruun (1911–51).

K. blev student fra Christianshavns gymnasium 1957 og teologisk kandidat fra Kbh.s univ. 1965. Han blev ordineret i Ribe domkirke 13.10.1965 og s.å. ansat som sognepræst i Seem og kapellan i Ribe. Barndomshjemmet var præget af faderens stærke engagement i Tidehvervsbevægelsen hvis fremkomst i 1920'erne skyldtes et opgør med den personlighedsdyrkelse og pietistisk-idealistiske forkyndelse som i disse år lød i Studenterforbundet, og i hjemmet kom de betydeligste af bevægelsens teologer, N. I. *Heje og K. *Olesen Larsen. Indtrykket af den teologiske debat der her fandt sted førte hurtigt K. som teologisk student ind i Studenterkredsen i hvis bestyrelse han sad 1961–63 og videre derfra til kredsen omkring Tidehverv, og han har siden 1965 været medudgiver af dette blad. K. blev ligeledes gennem hjemmet historisk interesseret og skrev allerede i sin studietid 1960 *Harald Nielsen og hans tid* om den radikale litteraturkritiker og 1961 *Hørups arv og arvtagere* om den radikale bevægelses stifter og hans efterfølgere. Den historisk-politiske, folkeligt-nationale interesse der med disse tidlige bøger kom til udtryk hos K. har holdt sig gennem hele hans forfatterskab som foruden disse emner især har beskæftiget sig med teologiske og

kirkelige samt pædagogiske problemstillinger. Det er hvad det teologiske og kirkelige angår de vækkelsesprægede retninger der særlig er genstand for K.s kritiske vurdering, medens det hvad angår de øvrige emner fremfor alt er den almindelige drejning til venstre mod marxisme og socialisme i dansk politik, historiesyn og åndsliv K. argumenterer imod. Disse emner debatteres i bøgerne *Demokratisme*, 1968, *Om at ofre sig for menneskeheden og ofre menneskene*, 1969, *Den hellige hensigt*, 1969, *Præstens prædiken – og andre foredrag*, 1971, *Den danske dagligdag*, 1973, *Fædreland og folkestyre*, 1974, *Selvbesindelse*, 1976, *Forvar for familien*, 1977, *Den politiske syge*, 1979, og desuden har K. været medforfatter af *Magtens afmagt*, 1971, *Utopi og virkelighed*, 1973, samt *Prædikener og artikler I–II*, 1979. K. engagerede sig stærkt som modstander af Danmarks tilslutning til fællesmarkedet omkring folkeafstemningen om EF 2.10.1972 og udgav i direkte forbindelse hermed 1971 *At være eller ikke være* og 1972 pjecen *Danmark i hundred år*. K. er en ivrig og flittigt benyttet debattør i aviser og tidsskrifter såvel som i radio og TV. Hans form er oftest polemisk og skarp, men altid velovervejet og velformuleret. Nævnes skal det desuden at K. i en længere årrække har været en meget brugt og stærkt aflyttet radioprædikant. □Foto.

S. K.: Verden var, 1979 (erindr.). Interviews i Kristeligt dagbl. 1.9.1973, Fr.borg amts avis 25.4.1976 og Politiken 23.3.1978. – Flemming Chr. Nielsen i Dansk kirke-liv XLI, 1972 137–45.

Doris Ottesen Hansen

Krarup, Anna Theodora Ferdinanda Alexandra, 1862–1941, maler. * 21.9.1862 på Scheelenborg, † 23.4.1941 i Kbh., begr. sst. (Bispebjerg). F: godsforvalter, senere på Gyldensten, exam.jur. Gottlieb Ferdinandt K. (1819–83) og Anne Jensen (1831–98). Ugift.

K. voksede op på Scheelenborg og Gyldensten hvor faderen var forvalter. Hun skildrer ham som en tør jurist uden interesse for kunst, alligevel var det ham hun følte sig stærkest knyttet til, ikke moderen som var en følsom natur, optaget af litteratur og musik. Selv om hendes erindringer kun findes på anden hånd fornemmes heri stærkt den selvstændighedstrang og livsvilje der gjorde at hun klarede sig igennem de hårdeste forhold. Omkring 1885 rejste hun til Kbh. hvor hun undervistes i tegning af Vilhelm *Kyhn og i skulptur af August *Saabye. Samtidig underviste hun selv i regning på en skole. 1888 besøgte hun Berlin hvor hun en kort tid var elev på Begas Parmentiers malerskole og blev derefter optaget på kunstakademiet med Viggo *Johansen som

Krarp, Theodora

lærer. Med et rejsestipendium kom hun 1890 til Paris, besøgte l'Académie Julian under Benjamin Constant, og opretholdt livet ved at sende rejsebrev og fotografier hjem til bladene. Efter hjemkomsten til Kbh. lærte hun hos Villy Gretor at restaurere malerier, og 1896 rejste hun med ophold i Stockholm og Helsinki til Skt. Petersborg hvortil hun ankom ved juletid. Her etablerede hun sig med atelier på Nevskij Prospekt og skabte sig en position, ikke blot som maler men også som centrum for en lille salon hvor mange af tidens kendte kulturpersonligheder mødtes. Hun malede portrætter ved zarhoffet, først for enkekejsersinde Dagmar, et portræt af den myrdede zar *Alexänder III*, senere også for den regerende zar og hans familie. Blandt de mere bemærkelsesværdige af hendes portrætter er et stort antal af *Raspütün*, den mærkelige mystiker der fik så stor en indflydelse over zarinaen *Alexandra Fjodorovna*. Af ham giver hun i erindringerne et helt andet og mere venligt billede end det gængse. I. P. *Muller der traf K. 1911 er tydeligt imponeret af hendes personlighed og sammenligner hende med Anne Marie Carl *Nielsen, „samme kraftige, rødblonde danske type“. Håndsnild, opfindsom og ukuelig klarede hun sig gennem revolutionen og fik et tåleligt forhold til det nye styre, måtte flytte til en ny lejlighed, men fik lov at beholde den for sig selv. En tid producerede hun træskostøvler med politiske fanger som arbejdskraft, hun malede nogle af partiets folk, bl.a. *Mikhail Kalinin* og *Maksim Gorkij*, og underviste i tretten år ved „intri-gantskolen“ som hun kalder akademiets forberedelsesskole. – Under de blodige udrensninger efter mordet på Sergej Kirov 1934 fik hun et chok der medførte et par mindre hjerneblødninger, og da hun 1938 blev stillet over for at vælge mellem russisk statsborgerskab og udvisning brændte hun sine ejendele og rejste tomhændet til Kbh. hvor hun tilbragte sine sidste år i en lejlighed på Østerbro. Her blev hun i foråret 1941 opsøgt af journalisten William Haste til hvem hun fortalte historien om sit eventyrlige liv. En lille del heraf tryktes i Berlingske Tidendes søndagsudgave. Først efter hendes død blev beretningen udgivet i sin helhed med titlen *42 Aar i Czarriget og Sovjet*. Bogen er illustreret med enkelte af hendes portrætter. Et Rasputin-portræt er gengivet i Fülöp Müller: Rasputin, der heilige Teufel. □Foto.

T. K.: 42 år i czarriget og Sovjet, 1941.

Sv. Cedergreen Bech

Krarp-Hansen, Johanne Marie Magdalene, 1870–1958, operasanger. * 15.6.1870 i Vinding ved Vejle, † 5.3.1958 i Ribe, begr. i Odense

(Ass.). F: lærer Hans Christian Mathias K.-H. (1836–1907) og Christine Marie Jørgensen (1837–1916). Ugift.

K.-H., der en lang årrække blev en af operaens førende kræfter, viste allerede tidligt ikke alene en sanglig, men også en rent musikalsk begavelse. Hun uddannedes i klaverspil af August *Winding og Agnes *Adler og studerede sang hos Leopold *Rosenfeld for senere at fortsætte de vokale studier hos den berømte Kutzbach i Dresden. Ved debuten 19.3.1899 på Det kgl. teater som Orfeus i C. W. Glucks *Orfeus og Eurydike*, Elisabeth *Dons' glansrolle, vakte hendes sikre linjeføring, udprægede musikalitet, sceniske myndighed og skønne, fyldige, mørktfarvede mezzosopran stor beundring. Den kunstneriske fornemhed der straks prægede hende blev karakteristisk for hele hendes karriere, som faldt inden for en storhedstid for dansk operakunst. Under Johan *Svendsens og senere Georg *Høbergs ledelse skabte hun en række storlinjede Wagnerske kvindeskikkelser, formede med stor fantasi, hvilket ikke mindst gjaldt de tragiske dæmoniske figurer som Ortrud i *Lohengrin* og Kundry i *Parsifal*; beslægtede udtryk for tragisk romantisk følelse traf man i hendes fortolkning af Azucena i *Troubaduren*, Amneris i *Aida* og Dalila i *Samson og Dalila*. K.-H. blev endvidere den første og for øvrigt en af de bedste fremstillere af den store heroiske Brynhildeskikkelse i Richard Wagners „Ring“. Hun optrådte sidste gang 12.10.1919 som Ortrud og helligede sig siden pædagogikken. – Kgl. kammersanger 1908. □Tegn. (Kgl. bibl.). Foto.

Nationaltid. 8.5.1919. Musik 1.10. s.å. Johs. Fønss i Politiken 9.3.1958. – Papirer i Kgl. bibl.

*Torben Krogh**

Krarp Nielsen, Niels Aage Severin, 1891–1972, forfatter. * 30.7.1891 i Ørby, Vejby sg., Fr.borg amt, † 29.1.1972 i Kbh. (Sion), begr. i Hillerød. F: købmand Jens Berthelsen Nielsen (1848–1900) og Thomasjette Caroline Galkjær Ane Cathrine Petersen (1858–1929). ~ 24.8.1933 med Ellen Jensen Egeberg, * 2.10.1894 i Kbh., † 22.10.1973 i Kbh. (~ 1° 1923 med vandbygningsingeniør Hans Christian Erik Bruun, 1872–1929, ~ 1° 1901 med Gudrun Smith, 1882–1973, ~ 2° 1924 med forlagsboghandler Ellis Francisco Lohse, (1889–1973), d. af overlærer ved teknisk skole, maler Jens Jørgen Jensen E. (1848–1922) og Rigmor Marie Kiær (1866–1930).

K.N. blev student 1909 fra Fr.borg og tog lægeeksamen 1920. Marts-sept. s.å. var han konst. distriktslæge i Ibestad i Nordland i Norge og der-

efter indtil maj 1921 læge ved en norsk hvalfan-
gerekspedition til Syd-Shetland i det sydlige is-
hav. Han hjemsendte herfra nogle breve til Poli-
tiken der s.å. udkom i bogform som *En Hvalfan-
gerfærd*, og hermed var hans kald som rejseskri-
bent fastslået. 1921 fungerede K.N. som skibslæ-
ge under Det forenede Dampskibsselskab, men
har siden overvejende levet på rejser jorden
rundt og skildret sine oplevelser og indtryk i en
række med journalistisk verve skrevne bøger
hvoraf en stor del er oversat til hovedsprogene.
1922–23 besøgte han Britisk og Hollandsk Indi-
en, Kina og Rusland (*En Østerlandsfærd*, 1923,
Fra Mandalay til Moskva, 1924), 1924 USA og
Kanada, 1925 Marokko, 1926–27 Hollandsk In-
dien, Kina og Rusland (*Dragen vaagner*, 1927,
Mellem Kannibaler og Paradisfugle, 1928, *Perler
og Palmer*, 1931), 1932 Persien og Rusland (*Fra
Moskva til Persepolis*, 1932), 1934–35 USA, Mex-
ico, Central- og Sydamerika (*Blandt Hovedjæ-
gere i Ecuador*, 1934), 1935–37 Mexico (*Sol over
Mexico*, 1937), 1937–38 Polynesien og Australien
(*Aloha*, 1939). Af senere rejsebøger kan nævnes
Paa Krydstogt mod Ny Guinea, 1944, *Fra Korea
til Bali*, 1951 og *Sorte sorgløse Haiti*, 1956. Sit
Norgesophold 1920 har K.N. skildret i *I Doktor-
baad og Karriol*, 1929; 1964 udgav han sine erin-
dringer under den karakteristiske titel *Mit livs
eventyrrejse*. I øvrigt har han bl.a. udgivet de hi-
storiske skildringer *Mads Lange til Bali*, 1925 og
Marco Polos Rejser, 1935 og var 1930–31 medud-
giver og -forfatter af Jordens Erobring I–V. Med
overlæge Erik W. Johannsen udgav K.N. 1930
Lægebog for Søfærende. □Foto.

Interview i Berl. aften 29.7.1941. Aa. K. N. i Politiken
26.10.1945. Samme: Mit livs eventyrrejse, 1964 (selvbio-
grafi). – Johs. V. Jensen i Politiken 4.11.1928 (anm. af
Mellem kannibaler og paradisfugle). Hans Hartvig See-
dorff sst. 7.12.1931 (anm. af Perler og palmer). Samme
sst. 7.12.1942 (anm. af Landet med de lykkelige smil).
Peter Freuchen sst. 29.7.1941. Tom Kristensen sst.
29.7.1961.

Sven H. Rossel (Povl Engelstoft)

Krattman, Herman, †1704, katolsk prædikant,
forfatter. †1704 i Paris.

Hvad K. oprindeligt hed, og hvem han egentlig
var, vides ikke. Det vides blot, at han var født i
Danmark af danske forældre, at han omkring
1665 forlod landet og gik over til katolicismen,
indtrådte i dominikanerordenen og slog sig ned i
Paris. Denne orden var en prædikeorden, og K.
har efter alt at dømme haft fremragende gaver
som prædikant, siden han blev Ludvig XIVs
hofprædikant og med kongens understøttelse
virkede for at føre de landsmænd han traf, tillige
med tyskere og hollændere, tilbage til den ro-
merske kirke. Han kaldte sig „Nationum septen-

trionalium eleemosynarius et prædicator regis
Franciae“. Blandt hans efterladte papirer fand-
tes en nu tabt fortegnelse på henvend 200 danske,
norske og holstenere som han havde vundet, og
blandt dem var den senere berømte anatom Ja-
cob Winsløw, i hvis arme K. døde. Efter nogle
arkivfund ser det ud til, at K. havde planlagt en
mission for rekatolicisering af Danmark. Fra hans
hånd foreligger der et par mindre skrifter: *En Li-
den Kort oc enfoldige Catholiske Catechismus*,
1693, beregnet „for de Danske, som vil antage
den Romerske Catholiske Tro i Paris“ og *Catho-
liske Haandbog*, 1696, en opbyggelsesbog for de
danske konvertitter i Frankrig. Begge bøger var
først udgivet på tysk og hollandsk, men disse ud-
gaver er i tidens løb gået tabt. K.s religiøse alvor
er ubestridelig, hans polemik mod lutherdom-
men som „den kætterske formørkelse og
vildfarelse“ er åbenbar, og han gengiver de
ældre katolske legender om, hvorledes Luther
døde efter et sold og omgående gik i forrådnelse,
og hvorledes Calvin i levende live blev ædt af
orme, træk der ikke var uden apologetisk slag-
kraft.

C. F. W. Bendz: Autentiske efterretn. om J. B. Win-
sløws overgang til den katolske kirke, 1846. J. B. Metz-
ler i Pers. hist. t. 6.r.11, 1911 51f. Samme i Varden IX,
1911 437–50; X, 1912 483–98. L'autobiographie de J. B.
Winslow, udg. Vilh. Maar, 1912 96f 108f.

Michael Neiiendam *

Kratzenstein, Christian Gottlieb, 1723–95, læge,
fysiker. * 30.1.1723, døbt 2.2.1723 i Wernigerode,
† 7.7.1795 på Frbg., begr. Petri kgd. F: overlærer
ved Borgerskolen, senere borgmester Thomas
Andreas K. (1684–1765) og Marie Elisabeth
Mannessen (1690–1760). ~1° 8.5.1754 i Kbh.
(Petri) med Anne Margrethe Hagen, * 1733 i
Kbh., døbt 5.1.1734 sst. (Petri), † 24.12.1783 sst.
(Petri), d. af apoteker Bernhard H. (1696–1747)
og Anne Margrethe Cöllner (1714–48). ~2°
26.9.1784 i Hamburg med Anna Marie Thuun,
* 30.8.1753 i Hamburg, † 13.6.1827 i Kbh. (Petri),
d. af købmand Andreas T. (1721–57) og Cathari-
na Schiebeler (1725–1808). – Morfar til C. G.
*Kratzenstein Stub.

Da K. var blevet student 1742 fra Wernigerode
studerede han medicin ved universitetet i Halle,
pietismens hovedsæde. Allerede som student
gjorde han sig bemærket ved et lille arbejde, *Be-
weiss, dass die Seele ihren Körper baue*, 1743 som
ganske var påvirket af G. E. Stahl, men navnlig
ved en afhandling *Vom Aufsteigen der Dünste
und Dämpfe*, 1744 der også udkom på fransk
som besvarelse af en prisopgave af akademiet i
Bordeaux, og hvorfor han prisbelønnedes. S.å.
udgav han *Abhandlung von dem Nutzen der Elec-*

tricität in der Arzneywissenschaft, den første afhandling om elektricitetens anvendelse i medicinens tjeneste. Hans teoretiske forklaring er meget spekulativ, men i en latinsk afhandling til erhvervelse af magistergraden 1746 er han meget klarere. Ved disse arbejder havde han vakt så megen opmærksomhed, at han kort efter at have taget doktorgraden 1746 blev udnævnt til professor i fysik ved universitetet i Halle, og to år efter blev han medlem af det kejserlige leopoldinske akademi og kaldtes omtrent samtidig til professor i St. Petersborg. Her foretog han forbedringer i nautiske instrumenter til bestemmelse af polhøjden, af kompas og kronometer, og det var derfor ikke så underligt, at han af den russiske regering sendtes på en rejse gennem det nordlige Rusland for at bestemme stedernes beliggenhed og fra Archangelsk at tage hjem ad søvejen nord om Norge og på denne tur gøre observationer. På vejen hjem passerede han 1752 Kbh. hvor man på den tid i regeringskredse var meget interesseret i naturvidenskaberne. Det blev rimeligvis ved denne lejlighed aftalt at han skulle kaldes til Kbh. som professor physices experimentalis og professor designatus medicinæ, og dette skete 1753. Samtidig blev han medlem af Collegium medicum og af Videnskabernes selskab. 1759 blev han medeksaminator ved medicinsk eksamen, 1761 medlem af fakultetet, og 1763 ved B. de *Buchwalds død professor ordinarius. Han blev medlem af landhusholdnings-selskabet 1769, af Danske Kompagni 1774, var universitetets rektor 1765, 1771, 1779 og 1785. Af Det kgl. medicinske selskab blev han æresmedlem 1774.

Da K. kom til Kbh. var forholdene ved det medicinske fakultet ikke opmuntrende. De to ordinære professorer bestilte så lidt som muligt, og undervisningen varetoges af de Buchwalds prosekter G. *Heuermann. Antallet af medicinske studenter var kun ganske lille, tre til fem, og af hjælpemidler havde universitetet kun meget få. Rygtet om K.s eksperimenter var gået forud for ham, hvilket bl.a. viste sig ved at det var vanskeligt for ham at finde en bolig, da folk frygtede at hans elektriske maskine skulle tiltrække lyn og torden. Han fik straks pålæg om at behandle patienter med elektricitet og avterede derom, men samtidig begyndte han ved populære afhandlinger, fx om faren ved benyttelse af dårligt fortinne kobberkar, og ved kurser at vække publikums interesse for fysik og naturvidenskaberne i det hele. Han holdt mange forelæsninger, og han læste over mange forskellige emner, naturligvis mest over fysik og kemi, men også over naturhistorie efter Carl v. Linnés system og, da Heuermann 1758 forlod universitetet, over fysio-

logi. Først da han blev universitetets senior holdt han op med sine forelæsninger – han siger selv at hans øjne, tænder og bryst havde lidt så meget af syredampe i dårlige og små lokaler at han ikke kunne mere. – Fremfor alt søgte han at fremme undervisningen i kemi som hidtil havde været meget forsømt. Han indrettede et laboratorium i sin professorresidens, og det var ham en sorg da hans kræfter ikke mere slog til, og det ene forsøg efter det andet på at få andre til at overtage arbejdet glippede for ham. Han var en udmærket foredragsholder som forstod at holde tilhørernes interesse fangen. Hans forelæsninger holdtes på latin eller tysk, og først efter ca. 1780 benyttede han også det danske sprog både i forelæsninger og i skrivelser, men man kunne altid på sproget mærke hans tyske oprindelse. Også hans fysiske forelæsninger var meget besøgt. Han interesserede sig ikke blot for elektriciteten, men også meget for centrifugalkraften, luftsejladts, vejrforudsigelser og meget andet. Han var tilbøjelig til vel spekulative teorier, men på mange områder var han langt forud for sin tid. Han konstruerede en talemaskine som blev præmieret i St. Petersborg, og han vandt 1783 en præmie i Lissabon for besvarelse af spørgsmålet om de love, hvorefter kastede legemer bevæger sig. Hans *Vorlesungen über die Experimental-Physik*, 1758, udkom i mange oplag (6. oplag 1787) og oversattes til dansk 1791 af H. C. Hersleb.

K.s kemiske og fysiske kundskaber blev også udnyttet af universitetet idet han undersøgte kalkværkerne på Stevns. Han var også meget interesseret i de af fysicus Johan G. Erichsen (1713–68) i Norge 1755 oprettede salpeterværker. Før 1788 var retten til lægepraksis afhængig af doktorgraden, men for at få den måtte studenten underkaste sig en eksamen som kun gav ret til at disputere for graden. Denne eksamen holdtes på konsistorium for lukkede døre med vin og konfekt, og K. siger at det kun én gang lykkedes ham at få en ignorant rejceret. Han kæmpede derfor for at få eksamen gjort offentlig, og det lykkedes ham 1769. Ved forhandlingerne angående den nye fundats for universitetet 1788 fik han gennemført flere ændringer ved eksamen som nu fik en ganske anden betydning, idet det blev denne og ikke doktorgraden som gav ret til lægepraksis.

Som medlem af konsistorium og Collegium medicum var K. overordentlig virksom og deltog med lange indlæg i alle mulige forhandlinger, ikke mindst når det drejede sig om spørgsmål angående fakultetet. Han var i høj grad åbenhjertig i sine udtalelser, skånede ingen pligtforsømmelse eller overtrædelse af bestemmelser, men følgen var også mange stridigheder. Han fik retssag

med en af de teologiske professorer, Peder "Holm der også var en stridbar herre. Kancelliet kendte hans ufredelige væsen, han lå i stadig kiv med den anden ordinære professor i fakultetet, eller som K. udtaler det: „Rottbøll tænker sjældent harmonisk med mig“. Han kunne også komme i strid med professores designati som han dog oftest arbejdede godt med da han altid respekterede de flittige docenter mens han skånseksløst, når lejlighed gaves, blottede de forsømmelige også ved andre fakulteter. K. skaffede sig efterhånden betydelige samlinger, navnlig af kemiske og fysiske instrumenter, hvortil kom nogle arabiske manuskripter han havde fået af en af sine elever C. "Cramer der deltog i den „Arabiske Ekspedition“ (se Carsten "Niebuhr) men døde undervejs. Disse samlinger skulle efter hans død overgå til universitetet, mod at hans hustru af andet ægteskab, som han for øvrigt i sine sidste år levede adskilt fra i samme hus, skulle have pension. Ved Kbh.s brand 1795 ødelagdes hans professorbolig, og alle hans samlinger gik tabt. Hustruen fik dog pensionen. En måned efter branden døde K. Han havde ved sine private kurser tjent betydeligt, og han testamenterede universitetet 12 000 rdl. til et professorat i fysik. Der kan ikke være tvivl om at K. var en fremragende lærer ved universitetet, umådelig arbejdsbegeistret og flittig, alligevel blev han så godt som glemt, og først langt ind i det følgende århundrede blev hans fortjenester atter fremdraget. Med Egill "Snorrasons disputats C. G. Kratzenstein and his Studies on Electricity during the Eighteenth Century, 1974, blev hans fysiske eksperimenter taget op til ny vurdering. □Stik af J. Haas, 1758, og af P. Haas, 1781, efter tegn. af P. Ipsen; stik efter sidstnævnte af P. Haas, 1782.

Niels Nielsen: *Matematiken i Danm. 1528–1800*, 1912 118–21 (bibliografi). – V. Ingerslev: *Danm.s læger og lægevæsen 11*, 1873 397–99. C. C. A. Gosch: *Udsigt over Danm.s zool. lit. II*, 1, 1873 294–308. P. L. Panum: *Bidrag til kundskab om vort medicinske fakultets hist.*, 1880 72–100. C. C. A. Gosch: *Bemærkninger til Panums Bidrag . . .*, 1881 58–107. Jul. Petersen: *Den danske lægevidenskab 1700–1750*, 1893 255–58. G. Norrie: *Chirurgisk akad.s hist. I–II*, 1896–1923. *Samme: Af medicinsk fakultets hist. I–II*, 1934–37. *Luxdorphs dagbøger*, udg. E. Nystrom I–II, 1915–30. C. Nyrop i *Pers. hist. t. 4.r.IV*, 1901 180 184 190f 194. E. Snorrason: C. G. K., 1974. J. F. Billeskov Jansen i *Weekendavisen* 3.5.1974. – *Papirer i Kgl. bibl. P. L. Panum: K.* (manus i Medicinsk-hist. museum).

Gordon Norrie*

Kratzenstein Stub, Christian Gottlieb, 1783–1816, maler. * 15.8.1783 i Kbh. (Holmens), † 24.7.1816 i Kalundborg, begr. sst. F: premierløjtnant, senere kommandørkaptajn Otto Frederik Stub (1754–1827) og Louise Elisabeth Kratzenstein (1757–1844).

~ 19.10.1811 i Holbæk med Mille Johanne Smith, * 30.8.1789 i Holbæk, † 13.6.1869 på Oremandsgård (~ 2° 1820 med kammerråd, toldforvalter i Gredstedbro, senere konsumtionskasserer i Ringsted Christian Heilmann, 1778–1840), d. af provst Troels S. (1744–1823, ~ 2° 1807 med Abelone Lottrup, 1770–1832, ~ 1° 1789 med byfoged i Hillerød Peter Johan Tønnesen, 1749–1804) og Anna Agnete Plum (1752–1805).

K.S. opdroges hos sin morfar, professor C. G. "Kratzenstein, senere i den bekendte pædagog C. G. Salzmanns skole i Schnepfenthal ved Gotha hvor han blev i fire år. 1802 blev han student i Kbh. og tog derefter anden eksamens første del. Efter nogen vaklen mellem sine forskellige interesser, der ledte ham mod matematik og mekanik såvel som mod kunsten, gav han sig en kort tid i lære hos N. "Abildgaard og rejste derefter 1809 til Frankrig og Italien; 1811 vendte han tilbage, blev 1813 medlem af akademiet ved billedet *Hother og de tre Skovnymfer*, men efter få års virksomhed blev hans skrøbelige helbred nedbrudt af en brystsygdom, for hvilken han forgæves søgte helbredelse ved landophold. I den korte tid der således var givet ham til kunstnerisk arbejde, udfoldede han en produktion som ikke var stor af omfang, men i høj grad interesserede samtiden der ventede sig meget af ham. Den senere tid har ikke sluttet sig til denne opfattelse, men må søge forklaringen på den dels i den mangel på betydelige kunstneriske kræfter som er karakteristisk for perioden omkring 1810, dels i K. S.s emnevalg der tiltalte og rørte tiden. Han behandler i sin figurbilleder lignende motiver som dem, vi kender fra Abildgaards kunst, hentyede i antikken eller i Ossian, således *Orpheus og Eurydice*, 1806 og *Cupido og Psyke*, 1815 (begge i glyptoteket), *Alkyone venter sin Ægtemand*, 1812 og *Ossian og Alpins Søn*, 1816 (begge i Statens museum for kunst); kunstnerisk er de delvis afhængige af Abildgaard, men uden hans kraft; af og til spores bl.a. i lysbehandlingen indtrykkene fra Paris. Værdifuldere er hans virksomhed som portrætmaler der viser lignende brydninger mellem traditionen fra 1700-tallets slutning (J. "Juel) og nyere tendenser som de kendes fra F. P. Gérard og kredsen i Rom og Bertel "Thorvaldsen. Kunstmuseets portræt fra 1814 af *Sophie Frølich* peger i den førstnævnte retning, mens portrættet fra s.å. i Hirschsprungs samling af *Mme la Calmette* har mere af den nye tids stil. Tegninger i kobberstiksamlingen. □Malet selvportræt 1808 (Hirschsprung). Litografi af W. Heuer.

C. G. K. S.s håndtegninger, udg. C. C. Bang, 1816 (2. udg. 1844). – G. Heilmann: *Slægten Heilmann*, 1893–

Kratzenstein Stub, C. G.

95. P. E. Müller i Athene VII, 1816 142–50. Friederike Brun sst. 1817 271–86. Jul. Lange: Nutidskunst, 1873 35–38. Daniel Peter Smith i Pers. hist. t. 2.r.1, 1886 196–203. Charlotte Christensen i Fund og forskning XIX, 1972 7–32.

Leo Swane*

Krause, Axel Emil, 1871–1945, maler, grafiker. * 14.4.1871 i Kbh. (Frbg.), † 11.3.1945 i Farum, begr. sst. F: træ- og finerhandler Meinert Harald K. (1836–1912) og Elsiné Kirstine Søborg (1837–1905). ~ 7.2.1899 i Kbh. (Frels.) med Bertha Marie Vilhelmine Brassel, * 26.3.1877 i Kbh. (Frels.), † 11.5.1958 i Farum, d. af smed Ole Jacob B. (1826–86) og Anne Katarine Nielsen (1840–1915).

K. kom i malerlære 1887, blev svend 1891 og arbejdede derpå som dekorationsmaler i tre år. Samtidig blev han af Axel *Hou forberedt til akademiet som han besøgte mellem 1889 og 1895 og forlod med afgang. Med forskellige akademistipendier foretog han en del studierejser i udlandet. Sommeren 1896 tilbragte han i Visby, var 1897–98 i Tyskland og Italien, 1901–02 på en rejse til Østasien med en ØK-damper, besøgte 1904 og 1932 Færøerne, var 1912 i London og 1921 atter i Italien. K. debuterede på Charlottenborg 1895 med et portræt og har siden udstillet her årlig. 1905, 1907–10, 1912 og 1922 var han repræsenteret på Kunstnernes efterårsudstilling, 1912 på udstillingen i Brighton, 1914 på Den baltiske udstilling i Malmö samt på talrige grafiske udstillinger i udlandet. – Som maler har K. dyrket portrætter og figurbilleder, navnlig med folkelivsmotiver, og blandt disse sidste er *Tønderidning i St. Magleby paa Amager*, 1897 og *Dans i en Røgstue paa Færøerne*, 1905, blevet belønnet med den Neuhausenske præmie. Blandt portrætterne kan nævnes: *Gudmund Hentze*, 1895, *Xylograf F. Hendriksen*, *Komponisten Sextus Miskow* og *Billedhuggeren Carl J. Bonnesen*, 1931. Omkring 1900 begyndte K. at arbejde med grafisk kunst, og det er navnlig som grafiker, at han er blevet kendt. Han har udført talrige raderinger og var til at begynde med såvel i sin teknik med det tætte sorte streglag som i sin kunstneriske opfattelse med den udpræget romantiske grundstemning påvirket af Hans Nikolaj *Hansen. Af hans tidlige raderinger med et romantisk præg kan nævnes *Visbymuren* og *Ung Kvinde paa en Balkon* fra 1900 og *De seks Søstre* fra 1901. I sin grafik har K. også været inde på symbolske fremstillinger som fx *Kulturen* og *Karons Baad*, men mest karakteristiske for ham i senere år er hans talrige bybilleder med motiver navnlig fra det gamle Kbh. eller sønderjyske byer som Flensborg og Sønderborg. Han gengiver her for-

trinsvis den gamle arkitektur, undertiden i flerfarvetryk, og går i enkelte blade som fx *Det gamle Christiansborg* op i en ret monumental størrelse. Men han har også, navnlig i *Byen paa Kryds og Tværs* i *Billeder og Vers*, 1928, søgt at skildre gadelivet og de specifikt københavnske typer. – K. har undertiden skrevet avisartikler om aktuelle kunstneriske spørgsmål og bekæmpede således bl.a. (i Hovedstaden og Berlingske Tidende) planen om et spir på Frue kirke. I tre år var han kunstanmelder ved Ugens Tilskuer. 1905 blev han medlem af bestyrelsen for Grafisk kunstnersamfund, var 1919–20 medlem af censurkomiteen, 1923–24 af udstillingskomiteen ved Charlottenborg og valgtes 1934 til medlem af akademirådet. Medlem af forskønnelsesforeningen 1929–45. Arbejder på Fr.borg og i kobberstiksamlingen. – R. 1940. □ Afbildet på mal. af H. Dohm, 1930. Mal. af G. V. Blom, 1931. Buste af J. J. Bregno udst. 1941. Malet selvportræt. Foto.

J. Z[ibrandsen] i Nationaltid. 13.4.1945. W. [Schwartz] i Politiken s.d. Kat. for dødsboauktionen, Kunsthallen 25.11.1945 m. indledn. af Rich. Magnussen. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Merete Bodelsen

Krause, Olivo Wilhelm Eduard Oskar, 1857–1927, oboist. * 2.7.1857 i Kbh. (Petri), † 20.7.1927 sst., begr. sst. (Vestre). F: malermester Harald Emil Balduin Hartvig K. (1827–95) og Olivia Severine Andersen (ca. 1834–57). ~ 1° 11.6.1883 i Kbh. (Frue) med Helga Nathalie Vilhelmine Neubert, * 17.2.1864 i Kbh. (Petri), † 27.2.1940 i Kbh. (Holmens) (~ 2° 1899 med overretssagfører Axel Hans Emilius Volmer, 1863–1918), d. af strømpevævermester Friedrich Wilhelm N. (1823–68, ~ 1° 1852 med Ane Cathrine Jørgensen, 1816–60) og Nathalia Rønn (1840–1912, ~ 2° 1869 med fabrikant Lorentz Theodor Asmussen, 1831–99). Ægteskabet opløst. ~ 2° 15.5.1900 i Kbh. (Frue) med Olufa Jacobine Nielsen, * 24.9.1870 i Kbh. (Frue), † 2.12.1969 i Hillerød, d. af vognfabrikant Peter N. (1821–1905, ~ 1° med Jacobine Sophie Frederikke Lindboe, 1822–68) og Hansine Dorthea Nielsen (1852–1908).

K. fik allerede som barn musikundervisning, og som elleveårig kunne han efter i nogle år at være undervist af Chr. *Schiørring lade sig høre offentligt som violinspiller. 1873–76 gennemgik han konservatoriet og fik her Vald. *Tofte som lærer; senere var han i nogle år violinist i Balduin *Dahls orkester i Tivoli, og det var der han 1879 fik sin egentlige debut på oboen, det instrument hvis fornemste udøver han skulle blive herhjemme. Som lærer havde han haft Christian *Schiemann der selv som elev af Chr. Fr. *Barth

endnu holdt den ejendommelige obotone i hævd som i mere end et hundrede år skulle være så karakteristisk for vort kgl. kapel. K. opnåede 1882 ansættelse i kapellet og var solooboist fra 1893 til sin afgang 1919. Som den fintdannede musiker han var fangedes hans interesse også af kammermusikken, og med et ensemble hvis øvrige medlemmer var andre af kapellets bedste blæsere optrådte han jævnlig ved koncerter. Han var også en udmærket pianist hvilket Det kgl. teater benyttede sig af ved i nogle år at anvende ham som operarepetitør, men det var dog som lærer han på dette felt skulle yde sit betydeligste. Som en selvfølge havde konservatoriet sikret sig ham som obolærer (fra 1911), men hans dygtighed som pianist og hans omfattende lærervirksomhed på dette instrument medførte at han fra 1918 til sin død også underviste i klaverspil ved konservatoriet. Fra hans hånd foreligger nogle kompositioner: obostykker, klaverstykker, sange, en violinsonate og en uopført opera *Popoff*. – Kgl. kammermusikus 1914. – R. 1907. □Mal. af Sally Philipsen. Flere tegn. af Emil Krause. Reliëf af C. J. Bonnesen. Foto.

Dagens nyheder 2.4.1907. Ludv. Dolleris i Musik, 1917 112. Sig. Berg: Det kgl. da. musikkonservatorium 1917–53, 1959 23. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Nils Schjørring

Krauthoff, Christoph, ca. 1600–tidligst 1666, syndicus for det slesvigholstenske ridderskab. * ca. 1600 i Mecklenburg-Güstrow, † efter 6.7.1666. F: rådmand i Rostock K. (?). Gift.

K. immatrikuleredes i Frankfurt 1624 og blev 1629 lic.jur. i Greifswald på en afhandling der forsvarer retten til modstand mod en grundlovbrydende fyrste. 1635 var han advokat i Kiel og rådgiver for abbedissen af Itzehoe, prinsesse Maria af Gottorp. Maj 1639 blev han det slesvigholstenske ridderskabs syndicus, en stilling han allerede gennem flere år synes at have stilet imod. Han blev som syndicus ridderskabets ordfører i dets mod de regerende fyrster rettede strid der gjaldt disses egenmægtige pålæg af told- („Licente“) afgifter, de lærde rådets skattefrihed og sportel-overskridelser og ansættelse af udlændinge i amtmandsembeder. Jan. 1642 forfattede han under ridderskabets kontrol et af fjorten af dets medlemmer undertegnet „Salvationsskrift“ som især er rettet mod hertug Frederik III af Gottorps praksis på det sidstnævnte punkt. Støttet på folkeretslærere som Johannes Althusius, Arumæus, Christoph Besold og Wehner hævdede han her et „monarchomachisk“ syn på forholdet mellem fyrste og stænder som et kontraktforhold der gav stæn-

derne som folkesuverænitetens repræsentanter ret til modstand, hvis fyrsten brød kontrakten. Det var talt ud af ridderskabets hjerte, men dette havde ikke magt til at værne sin syndicus, da hertug Frederik i sin harme lod Kiels magistrat fængsle K. (28.1.) og sine soldater føre ham i lænker til Gottorp (30.1.). Her gav den hertugelige fodermarsk ham en rungende lussing som den der havde insinueret, at landsherren var en tyrann. Han blev kastet i fængsel og forhørt om indlæggets tilblivelse, men nægtede, sin embedsed tro, at udtale sig. 4.2. påtog ridderskabet sig ansvaret og forlangte K. løsladt, men hertugen gik først 7.2. ind herpå, efter at K. i et bønsskrift havde måttet love ikke fremtidig at vække hans vrede ved landdagsskrifter. Den skam der var overgået ham, sved i den ærekære mands sind, og skønt ridderskabet som plaster på såret gav ham 3 000 rdl. (som han anvendte til understøttelse for fattige studenter), nedlagde han 1643 sit embede, træt af at være adelens „fodskammel“. Kort efter blev han syndicus i Rostock (hvor han juli 1643 kreeredes til dr.jur.). Christian IV havde sikkert for at vinde hertugdømmernes adel for sig, forholdt sig tilbageholdende i striden, og det lykkedes 1644 Bertram Rantzau at få K. udnævnt til kongens råd „von Haus aus“. K. modtog ansættelsen, skønt den nødvendiggjorde hans afkald på Rostocksyndikatet, men kansler Ditlev "Reventlow, der som amtmand i Haderslev rantes af „Salvationsskriftet“, forfulgte ham med chikaner og fik sept. 1646 rådsbestallingen kasseret. Et forsvarsskrift som K. 1647 lod tilstille Christian IV (trykt 1648), forblev uden virkning. 1651 udgav han et „Ehrenschutz“ mod hertugen og hans råder der besvaredes i et modskrift af dr. Reimar "Dorn, og som hertugen befalede skulle brændes ved skampælen i Slesvig. 1655 træffes K. på ny som syndicus i Rostock og fra 1660 som byens borgmester. 1661 blev han vicekansler og gehejmeråd i det mecklenburgschwerinske justitskancelli og 1663 dettes kansler. Han fik sin afsked fra dette embede 1666 efter allerede fra 1664 at have trukket sig tilbage fra dets forretninger. – K., hvis optræden i flere henseender frister til sammenligning med F. C. "Dahlmanns næsten 200 år senere, er en af de interessanteste skikkelser i hertugdømmernes historie. Gennemtrængt af dyb retsfølelse var den højtbegavede mand overbevist om rigtigheden af de konstitutionelle teorier han forsvarede, men han havde den historiske udviklings strøm imod sig.

O. Opel i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. LII, 1923 72–116.

*C. O. Bøggild-Andersen**

Kreber, Christoph Daniel

Kreber, Christoph Daniel, se **Kreber, Johan Daniel**.

Kreber, Johan Daniel, 1719–90, officer. * 13. 10. 1719 i Glückstadt, † 24. 3. 1790 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: premierløjtnant, senere kaptajn Daniel K. (ca. 1682–1760) og Catharina Dorothea Friers (1697–1754). ~ 16. 6. 1751 i Kbh. (Garn.) med Benedicta Eleonora Gedde, * 19. 5. 1726, † 17. 3. 1783 i Skive, d. af overkonduktør i ingeniørkorpset, senere generalmajor Samuel Christoph G. (1691–1766) og Marie Elisabeth Pechernaut de le Remière (1705–51). K. blev 1739 overtallig, 1741 virkelig fændrik i infanteriet og derefter forsat til livgarden til fods; n.å. sekondløjtnant, 1747 premierløjtnant, 1758 kar. kaptajn og eksercermajor ved en af de norske grenaderbataljoner i Holsten, n.å. virkelig kaptajn. 1763–64 havde han en i hertugdømmerne udskrevet bataljon, blev 1764 premiermajor i et geworbent regiment, n.å. virkelig oberstløjtnant og fik kommandoen over en af grenaderkompagnierne i Kbh. sammensat, feltmæssigt understyret bataljon, med hvilken han kommanderedes til Bergen, til rådighed for en kommission der undersøgte de dér forefaldne „irregulariteter“ samt besværginger fra en del af befolkningen. Ved C. L. de "Saint-Germains endelige afgang 1767 som generalissimus m.m. ophævedes sammenslutningen af garden til hest og fods, og K. fik som „premiermajor“ kommandoen over denne sidste. 1769 blev han ved et springavance-ment oberst og regimentkommandør. 1774 ledsagede han prins Carl af Hessen til Norge hvor prinsen ville overdrage ham et andet regiment for at beholde ham hos sig, men dette forhindredes af kollegiet. 1777 blev han generalmajor, og i lejrningerne de følgende år kommanderede han brigader. 1789 blev han generalløjtnant og på prins Carls forslag generalinspektør over linjeinfanteriet i Danmark. Som mangeårig kommandør for det i Viborg liggende regiment trådte K. skarpt i skranken for de til hans regiment hørende nationalrekrutter mod de godsejere der ved alle midler ville håndhæve stavnsbåndet over for de afgivne karle, når disse mellem eksercertidene havde orlov fra regimentet, og han bidrog herved på et tidligt tidspunkt til stavnsbåndets løsning. – En søn **Christoph Daniel K.**, * 1. 10. 1755, † 5. 12. 1840, blev 1767 sekondløjtnant, 1779 kar., 1782 virkelig premierløjtnant, 1789 kar. kaptajn, stabskaptajn 1790, kompagnichef 1793, major 1801, bataljonskommandør 1807, oberstløjtnant 1808, kommandør for kongens regiment 1810, oberst 1812 og generalmajor ved sin afsked 1828. Han anlagde derefter en betydelig mønt- og medaljesamling, især danske og

norske, beskrevet af J. B. Sorterup (Fortegnelse over Generalmajor v. Krebers Mynt- og Medallesamling, 1841). Kammerherre 1812. R. 1811. DM. 1817. K. 1826. – □ Tegnet silhouet signeret Lassen, 1783 (Kgl. bibl.).

Th. Hauch-Fausbøll i Pers. hist. t. 10. r. III, 1936 132f (om slægten). G. Brammer: Livgarden 1658–1908, 1908. Vald. Stilling: Danske livregiment til fods, 1913.

*Rockstroh**

Krebs

Slægten føres tilbage til landskriver i Bredstedt Kay K. (–1670), hvis sønnesøn var sognepræst i Faretoft, Sydslesvig, Cai Diderik K. (1705–63). Officeren Heinrich Johannes *K. var ~ Christiane Sophie v. Bracht (1745–1818) d. af hoflakerer Frederik Christian v. *B.

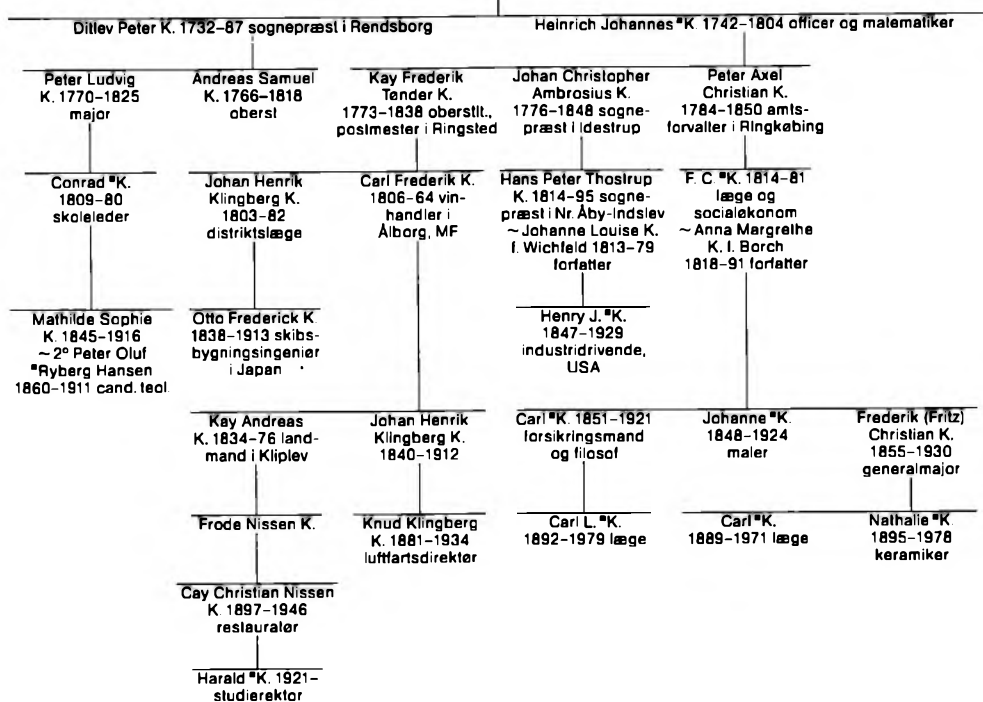
Slægtstavlesamlingen, 1931 104f. Henrik J. Krebs: Slægter af navnet K., 2. udg. 1935.

Hans H. Worsøe

Krebs, Carl Elias Bonaventura, 1851–1921, aktuar, filosof. * 14. 7. 1851 på Læsø, † 22. 12. 1921 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: distriktslæge, senere stiftsphysicus F. C. *K. (1814–81) og Anna M. Borch (1818–91). ~ 2. 1. 1889 i Kbh. (Holmens) med Nelly Andrea Larsen, * 14. 7. 1862 i Kbh. (Helligg.), † 12. 7. 1956 sst. (Andreas), d. af varemægler Carl Christian L. (1815–89) og Hanne Caroline Larsen (1827–1911). – Far til Carl *K. (1892–1979). Bror til Johanne *K.

K. blev student 1870 fra Borgerdydskolen på Christianshavn, mag.art. i matematik 1875 og cand.polit. 1879. I en række år var han lærer ved københavnske latinskoler og disputerede 1885 for den filosofiske doktorgrad med afhandlingen *Om Viden og Forventning*. N.å. blev han beregner og 1887 aktuar ved Livsforsikringsforeningen Fremtiden i Ålborg og virkede i denne stilling til 1920. 1896 havde han tillige fået ansættelse som beregner og sekretær ved Forsikringselskabet Danmark i Kbh. hvor han blev aktuar (1905) og kommitteret (1911), og hvor hans navn særlig er knyttet til oprettelsen af afdelingen for forsikring af folk med dårligt helbred, de såkaldte „mindre gode liv“. Fra hans aktuarvirksomhed foreligger der en række dødelighedsundersøgelser o.a. arbejder af forsikrings-teknisk art. Han var medlem af bestyrelsen for Foreningen for alderdoms-friløber, for Det københavnske kirkefunds legat- og tontineforening og fra 1881 til sin død af Bikubens repræsentantskab. – Ved siden af det faglige arbejde fortsatte K. sine filosofiske studier. Det var særlig den engelske erfaringsfilosofi der interesserede ham, og i sin doktorafhandling søgte han at give denne

Carl Diderik Krebs 1705–63 sognepræst i Faretoft

retning en videre udformning. Som privatdocent forelæste han over „Grænserne for vor Erkendelse“ og „Forventning efter Erfaring og Forventning udover Erfaring“. 1913 udgav han *Handling og lagttagelse. En elementær Afhandling om Erkendelsen* hvori han tager grundtankerne fra disputatsen op til ny behandling og i hvilken der også indgår nogle metafysiske betragtninger vedrørende muligheden for de individuelle bevidstheders Beståen efter døden og for „en alt omfattende Bestandtheds eksistens.“ – R. 1911. □ Mal. af Johanne Krebs ca. 1896. Buste (på bygn. Niels Brocksgade 1, Kbh.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1885 183f. – [Harald Westergaard:] Bikuben 1857–1907, 1907 87. J. C. Kall i Riget 14.7.1911. [Fr. Ricard og E. Salomonsen:] Det gjensidige forsikringsselsk. „Danmark“ 1861–1911, 1911 40 57f. V. E. Gamborg i Politiken 29.12.1921. Ch. Warburg i Dansk forsikrings tid. s.å. 173f. [Jens Toftgaard:] Bikuben 1907–32, 1932 64 67 92 136. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

S. V. Rasmussen *

Krebs, Carl Immanuel, 1889–1971, læge, forfatter. * 11.2.1889 i Århus, † 15.5.1971 i Slagelse, begr. sst. F: premierløjtnant, senere generalma-

jør Frederik Christian K. (1855–1930) og Johanne Margrethe Busch († 1911). ~ 1° 18.8.1921 i Køge med Gerda Valentiner, * 25.4.1903 i Køge, d. af forpagter Julius V. og Ingeborg Hansen. Ægteskabet opløst. ~ 2° 1930 i Mongoliet med Jekaterina Dimitrievna Skosereva, * 1906 i Tobolsk, † 23.7.1938 i Kbh., d. af pastor Dimitrij Skoseref. ~ 3° med Elly Asta Wever-Hansen.

K. blev student 1907 fra Metropolitanskolen og 1913 cand.med. Efter at have aftjent sin værnepligt ved livgarden (sekondløjtnant 1915) var han under første verdenskrig tilknyttet det danske gesandtskab i Petrograd (Leningrad), og 1918–19 repræsentant for Dansk røde kors i Rusland, hvorved han fik lejlighed til på Krim at undsætte enkekejsrerinde *Dagmar; derefter 1919–22 på opdagelsesrejser i Mongoliet og Urjanchai dog afbrudt 1921 af virke ved den danske ambulance i Polen og 1922 som leder af Røde kors' hjælpeekspedition til Rusland og Mongoliet hvor han indgik ægteskab med sin anden hustru og forblev indtil han 1937 vendte tilbage til Danmark. Hans ophold i hjemlandet blev dog kort, dertil var hans trang til dåd og oplevelser for stor. Efter at have gjort tjeneste ved militærhospitalet 1938 og ved Skt. Josephs ho-

Krebs, Carl

spital 1939 fulgte han efter hustruens død den danske ambulance til Finland, i hvis hær han gjorde tjeneste 1939–42. K. var 1943–44 reserve-læge ved københavnske hospitaler og i Skive, hvorefter han gik under jorden for Gestapo. 1941 havde han som delegeret for det amerikanske gesandtskab i Berlin været kontrollerende læge ved tyske fangelejre og febr.–maj 1945 det danske udenrigsministeriums repræsentant ved Bernadotte-missionen i Tyskland. Han var derefter reservelæge ved amtssygehuset i Nykøbing Mors 1945–49.

1949–52 var K. leder af den 3. danske ekspedition til Indien og Himalaya hvor han søgte at samle beviser for Alfred Wegeners teori om kontinentaldrift, og blev efter hjemkomsten overlæge ved marinestation Grønødal i Grønland (1952–59). Efter sin afgang foretog han to énmandsekspeditioner, 1960–61 til Ny Guinea og 1967 til Indonesien og klarede sig ellers med praksis og vikariat. Han udgav 1937 den selvbiografiske *En Dansker i Mongoliet*, og 1961 *New Britain*, en geo-morfologisk afhandling der skulle støtte Wegeners teori om at det australske og det asiatiske kontinent oprindeligt havde været sammenhængende her. Afhandlingen var tænkt som disputats, men vandt dengang ikke anerkendelse. – R. 1919. DM. 1952. □Foto.

C. K. i Medicinsk forum XXII, 1969 153–63 og 1970 26–32 (oplevelser under den russiske revolution). – Henrik J. Krebs: Slægter af navnet K., 2. udg. 1935. Ugeskr. for læger CXXXIII, 1971 1436f.

Egill Snorrason

Krebs, Carl Larsen, 1892–1979, læge. * 2.5.1892 i Kbh., † 12.6.1979 i Århus (Domsng.), begr. i Fui-rendal. F: aktuar, dr.phil. Carl *K. (1851–1921) og Nelly Andrea Larsen (1862–1956). ~ 30.12.1922 i Fui-rendal med Johanne Hansigne Møller, * 12.9.1898 i Tornemark, d. af proprietær Peter Julius M. (1866–1952) og Marie Christophersen (1868–1953).

K. blev student 1910 fra Borgerdydskolen på Østerbro i Kbh. og medicinsk kandidat 1917. Efter kandidat-tjeneste på forskellige hospitaler ansattes han 1921 som assistent ved Rigshospitalets røntgenklinik og skaffede sig derefter fyldig uddannelse i røntgendiagnostik og strålebehandling. Han foretog studierejser til England, Tyskland, Belgien og Sverige og fik 1922 specialist-ankendelse i radiologi. 1922 blev han chef for Århus kommunehospital's røntgenklinik, ledede 1925–27 ligeledes Århus amtssygehus' røntgenklinik og var 1928–62 overlæge ved Århus kommunehospital's røntgenklinik og radiumstation. 1943–62 var han professor i medicinsk radiologi

ved Århus universitet. Han tog doktorgraden 1929 med *The effect of Roentgen irradiation on the interrelation between malignant tumors and their hosts*. Som overlæge gjorde K. et stort arbejde ikke blot praktisk men tillige i videnskabelig retning. Han var dynamisk som få, hans munterhed og ofte barokke humør og slagfærdighed var legendarisk og bevarede livet igen-nem. K. var en udmærket lærer, og utallige disputatser om røntgenologiske emner udgik fra hans afdeling der i en længere periode benævntes „Danmarks største disputatsfabrik“. Både han selv og hans elever arbejdede meget med kræftforskning. Under sit lange otium blev han en flittig foredragsholder og skribent der via massemedierne blev kendt over det ganske land for sin vidtfa-vnende kunnen på mange felter. 1931 fik han en pris fra Ligue française contre le cancer. Han var medarbejder ved Acta radiologica og Hospitalstidende fra 1931, medlem af bestyrelsen for Århus universitets samvirke fra 1929, af bestyrelsen for Århus universitet fra 1930 og af bestyrelsen for Hjemmet og samfundet for vanføre fra 1935, var formand for lægeforeningen for Århus og omegn 1931–32. K. var præsident for Nordisk forening for med. radiologi 1950–52, formand for Dansk radiologi-selskab 1939–40. Ledende senior i Århus studentforening 1947–48. K. var æresmedlem af talrige udenlandske selskaber og modtog 1952 festskrift ved sin 60-årsdag. På sin 70-årsdag modtog han fra venner og medarbejdere „Professor Krebs' fødselsdagslegat“ hvis renteaftast han nød at glæde andre med. Han modtog Pfizers hæderspris 1960, Rundskueprisen 1962, Fiskeriejer Carl Bachmann og hustrus ærespris 1962, Hans Knudsen-medaljen 1970. Stifter og formand for bestyrelsen for *De små glæders legat* af 1936. – R. 1938. DM. 1947. K. 1958. □Mal. af A. Gudmundsen-Holmgreen, 1922. Buste af J. Gudmundsen-Holmgreen, 1952. Mal. af Kirsten Kjær udst. 1963 og 1967. Tegn. af H. Løllesgaard, 1970 (Kgl. bibl.). Karikatur af Fr. Strobl. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1929 114f. – P. Flemming Møller: History and development of radiology in Denmark, 1968. J. Øster i Dansk medicin-hist. årbog 1977 56f. Kai Nielsen i Ugeskr. for læger CXLI, 1979 2569f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Egill Snorrason (Axel Borgbjærg)

Krebs, Conrad Peter Julius, 1809–80, skoleleder. * 2.7.1809 i Kbh. (Garn.), † 13.11.1880 sst. (Johs.), begr. sst. (Ass.). F: kaptajn, senere major, landinspektør Peter Ludvig K. (1770–1825) og Manon Linde (1783–1845). ~ 1° 27.10.1838 i

Kbh. (Frue) med Mathilde Sophie Marcussen, * 2.10.1819 i Kbh. (Frue), † 11.9.1841 sst. (Frue), d. af brændevisbrænder, senere graver, kaptajn Henrik Marcus M. (1789–1861) og Eleonora Marie Henckell (1786–1862). ~ 2° 8.9.1843 i Lemvig med Helene Augusta Elisabeth Castberg, * 13.9.1825 i Frederikstad, † 10.5.1906 i Kbh., d. af premierløjtnant, senere sognepræst, sidst i Sandehrerred, Peter Harboe C. (1794–1858) og Anne Margrethe Zimmer Henckell (1793–1854).

K. blev student 1826 fra Horsens. Han studerede derefter teologi og klassiske sprog uden dog at tage nogen embedseksamen. Fra 1834 var han knyttet til Metropolitanskolen som inspektør, fra 1837 var han ved samme skole også timelærer, fra 1846 adjunkt og fra 1858 overlærer. Han underviste især i latin og hebraisk og var en anset, dygtig og energisk lærer, især for de ældre elever. – K.s varigste indsats var dog grundlæggelsen af *Krebs' Skole*: da loven af 1.4.1871 indskrænkede de lærde skolers klassetal fra otte til seks, så der måtte stilles større krav ved optagelse i yngste klasse, trak K. sig 1871 tilbage fra sin inspektørstilling og oprettede 1872 en skole der bar hans eget navn, og som skulle forberede til optagelse i Metropolitanskolen. 1877 fik han afsked fra sit embede ved Metropolitanskolen for helt at kunne samle sig om sin egen skole. – Som lærer i latin og hebraisk har K. udgivet et par skolebøger, bl.a. *Latinsk Læsebog for Begyndere*. 1864 (s.m. C. Kern). Som sekretær i Det søsterlige velgørehedsselskab udgav han 1845–50 årsskriftet *Søsterlig Velgjørenhed*. 1848–58 var han medudgiver af *Borgervennen*. Formand for Det pædagogiske selskab 1863–66. – Tit. professor 1877. – R. 1867. □ Litografi af I. W. Tegner, 1855, af J. Thorsoe, 1869, træsnit 1870 og 1880. Relief af A. F. Pacht udst. 1879. Foto.

J. Krohn i Ill. tid. 28.11.1880. Axel Sørensen sst. 8.8.1909. C. A. S. Dalberg og P. M. Plum: Metropolitanskolen gennem 700 år, 1916 136–39. Højt til vejrs gik Dannebrog, red. J. Stegelmann, 1972 9–30.

Vagn Skovgaard-Petersen

Krebs, Frederik Christian, 1814–81, læge, socialøkonom. * 15.10.1814 i Kbh., † 14.5.1881 i Odense, begr. sst. F: fuldmægtig, senere amtsforvalter i Ringsted og Ringkøbing, kammerråd Peter Axel Christian K. (1784–1850, ~ 2° 1821 med Anna Larsine Bendsen, 1789–1868) og Elisabeth Caroline Hadsteen (1791–1818). ~ 26.3.1846 i Kbh. (Helligg.) med forfatter Anna Margrethe Borch, * 24.7.1818 i Christianssted, St. Croix, † 6.1.1891 i Kbh. (Garn.), d. af prokurator Gerhard Frederich B. (1782–1852) og baronesse Ca-

thrine de Bretton (1792–1863). – Far til Carl *K. (1851–1921) og Johanne *K.

K. blev student 1834 fra Herlufsholm og medicinsk kandidat 1841. Efter at have været skibslæge og kandidat på Frederiks hospital praktiserede han en kort tid på Christianshavn, blev 1847 distriktlæge på Læsø, 1855 i Skelskør hvor han som embedslæge førte kampen mod koleraepidemien 1857. Fra 1871 til sin død var han stiftsfysicus på Fyn. K.s evner og anlæg passede godt til hans virksomhed som civil embedslæge. Hans hovedinteresse samlede sig mere om organisatoriske og administrative spørgsmål i forhold til lægevidenskaben og navnlig til hygiejne end om praktisk lægegerning. Han interesserede sig stærkt for det i 1850'erne opdukkende sygekassespørgsmål, og han organiserede i sin kreds understøttelsesforeninger baseret på selvhjælpsprincipper. Med offentlig understøttelse foretog han 1863 en rejse til England og Belgien hvor han gjorde yderligere sociale studier, hvilke efterhånden mere og mere lagde beslag på hans interesse. Han arbejdede også for en reform af det danske medicinalvæsen som han dog ikke fik gennemført. 1879 var han medstifter af Selskabet for sundhedsplejens fremme i Danmark. Ved universitetets jubelfest 1879 udnævntes han til æresdoktor i medicin. Ved siden af sin lægegerning var K. en særpræget og ivrig socialøkonomisk forfatter. Han havde en vågen og aktiv interesse for de små i samfundet, en god iagttagelsessevne og havde læst meget om samfundsforhold, særlig engelsk litteratur. Han skrev godt og havde klare, selvstændige standpunkter, ofte på afgørende punkter i strid med tidens herskende liberalistiske og optimistiske anskuelse. Hans forfattervirksomhed spænder over mange forskellige af samfundslivets problemer. Han skrev om De vestindiske øer, om skolespørgsmål og om offentlig og privat godgørelse. Han skulle til professorerne V. *Falbe-Hansen og W. *Scharlings samlewerk Danmarks Statistik have skrevet afsnittet om *Medicinalvæsen og Sundhedspleje*, men døde inden det blev færdigt. En kort periode, 1864–65, var han knyttet til Berlingske Tidendes redaktion som modstander af det nationalliberale parti.

K.s socialpolitiske skribentvirksomhed som strækker sig over den sidste snes år af hans liv samlede sig dog efterhånden om sociale spørgsmål i snævrere forstand: næringspolitik, landbolovgivning og den nye arbejderbevægelses teoretiske og praktiske problemer. Allerede 1869 skrev han (i *For Idé og Virkelighed*) om den kommende arbejderbevægelse og opfordrede til at virke for en bedring af arbejderklassens kår. 1872 udgav han *Individualisme og Socialisme*

Krebs, F. C.

hvori han bl.a. hævdede, at en kraftig arbejderlovgivning og arbejderne egne associationer i forening ville fjerne socialismens grundlag. Han hævdede nødvendigheden af at anvende tvang ved de sociale reformers gennemførelse fordi arbejderklassen mister følelsen af selvansvar, og at udgifterne til arbejderklassens underhold fx i alderdommen burde påhvile de arbejdsgivere som havde brugt arbejdskraften. K. fik lejlighed til at give sine forslag konkret form i to kommissioner, den om Fattigvæsenets ordning (1869) og Arbejderkommissionen af 1875. I denne sidste fremsatte han forslag om tvungne mester- og svendeforeninger, om oprettelse af arbejdsretter og om tvungen syge- og aldersomsforsørgelse. Om den nye næringslov af 1857, som han hævdede var til skade for håndværket, og om håndværkets kår udgav han således (1863) under mærket E.: *Fra 1840 til 1860. Om Danmarks Næringsbrug* og (1876) *Det gamle og det nye Samfund eller Laugstvang og Næringsfrihed*. Om landbopolitikken hævdede han at landbrugets industrialisering bedst lod sig gennemføre på store kapitalstærke jordbrug og var modstander af udstykningen til småbrug, hvorved han overså udstykningens sociale betydning og at landbrugsudviklingen i Danmark ikke blot krævede kapital, men også arbejdsintensitet. Sin opfattelse forfægtede han bl.a. i nogle skrifter, ligeledes udgivet under mærket E.: *Forpagtning, Livsfæste og Selvejendom*, 1860 og *Om Udstykning og Sammenlægning af Jord*, 1862 og i en række artikler i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1873-78. På sin rejse til England 1863 studerede han engelske landboforhold. - K. var en af de første der med dygtighed og varme rejste diskussionen om de sociale spørgsmål i det samfund som frihedstiden skabte i Danmark. Senere tider har givet en del af hans tanker mere medhold end hans samtid og nærmeste eftertid gjorde. - R. 1877. □Mal. af J. Th. Lundbye, 1839, P. C. Skovgaard, 1844 og Johanne Krebs, 1870. Foto.

Selvbiografi i *Levnedsbeskr.* af de ved Kbh.s univ.s firehundredårsfest promoverede doktorer, 1879 90-92. - Ugeskr. for læger 4.r.III, 1881 393.

Egill Snorrason (Jens Toftegaard)

Krebs, Harald Frode Nissen, * 1921, studierektor, mag.art. * 11.7.1921 i Esbjerg (Zion). F: overtjener, senere restauratør Cay Christian Nissen K. (1897-1946) og bogholder Julie Caroline Damsgaard Lassen (1894-1971). ~ 23.2.1964 i Ål ved Varde med pianist Grethe Andkær Petersen, * 25.9.1925 i Bovense sg., Svendborg amt, d. af gårdejer Lauritz P. (* 1895, ~ 2° 1947 med Laura Warberg Larsen, * 1910) og Dagny Petersen (1901-45).

K. blev student fra Esbjerg 1940 og mag.art. i musikvidenskab 1948. 1945 ansatte han i Danmarks radios musikafdeling hvor han var programsekretær 1948-54 (1951-53 dog udlånt til den nyoprettede underholdningsafdeling) og programredaktør 1956-57. Foruden i radioen kom K. til at lægge sine kræfter på Det kgl. teater (operasekretær 1954-61 og 1964-65), Nordjysk musikonservatorium (direktør 1961-64 og 1965-71) og folkeuniversitetet hvor han 1971-81 var studierektor. - K. har alle vegne været en påskønnet arbejdskraft, en omhyggelig administrator der aldrig sparede sig selv. Med sin sikre musikalitet, sin omfattende viden og sit loyale væsen har han kunnet glæde sig over, at der har været bud efter ham fra mange hold uden for hans egentlige ansættelsesområder. Han var formand for Studentermusikforeningen ved Kbh.s univ. 1952-55, medlem af programudvalget for Den danske ballet og musik festival til 1961, af bestyrelsen for Ålborg by-orkester til 1968, generalsekretær for Carl Nielsen-komiteen 1964-65, censor i musik ved skoleembedseksamen, medlem af den danske jury ved nordiske musikkonkurrencer, medlem af bestyrelsen for Dansk folkeoplysnings samråd fra 1972, medlem af sektorrådet for ungdoms- og voksenundervisning fra 1974, af kulturministeriets ophavsretsudvalg fra 1976 og siden 1978 af Den jyske operas bestyrelse, ligesom han har arbejdet i et særligt udvalg for omstrukturering af denne institution (betænkning 1980). - K. har komponeret sange til tekster af danske digtere, oversat Benjamin Britten: *The Story of Music* og skrevet *Musikken i Danmark i 1000 år* (i Den danske muse, 1949). Endvidere har han redigeret det musikalske stof i Radioteater, Musik, TV-teater, Danmarks Radio 1925-75 I-III, 1975-78, og skrevet en række af artiklerne. - R. 1980 □Foto.

Jens Schroder i De musikke udsendelser DR 1925-75 II, 1976 266-69.

Felix Nørgaard

Krebs, Heinrich Johannes, 1742-1804, officer, matematiker. * 16.5.1742 i Faretoft i Sydslesvig, † 18.5.1804 i Kbh. (Fred. ty.), begr. sst. (Fred. ty.). F: sognepræst Cai Diderik K. (1705-63) og Anne Christine Riese. ~ 27.1.1773 i Kbh. (Petri) med Christiane Sophie v. Bracht, * 5.9.1745 i Kbh. (Petri), † 10.1.1818 sst. (Fred. ty.), d. af hoflakerer Frederik Christian v. *B. (ca. 1720-59) og Dorothea Elisabeth Leitloff (1729-82). Faderen forberedte selv K. til teologisk studium. Men da han 1760 var kommet til gymnasiet i Altona, kastede han sig bl.a. over studiet af matematik. Dette sag studerede han derpå et år

(1764–65) i Göttingen under A. G. Kästner og uddannede sig desuden til militære og civile bygningsfag. 1766 kom han til Kbh. og blev artillerikadet. N.å. blev han først vej-konduktør, derpå sekondløjtnant reformé. 1768 blev han lærer i ren og anvendt matematik ved den udvidede undervisning for artillerikadetter, og da dette institut ved W. v. *Huths energiske bestræbelser fik kgl. stadfæstelse, beholdt K. denne lærerstilling som han bevarede til 1803; fra 1771 var han desuden lærer ved landkadetkorpset. 1773 avancerede han til premierløjtnant, blev 1787 stabskaptajn, 1798 major à la suite. 1792 blev han medlem af Videnskabernes selskab. K. har for sin undervisning udarbejdet et sammenhængende system af lærebøger, efter tidens skik på tysk: *Anfangsgründe der reinen Mathematik*, I Arithmetik, 1777, II Geometrie, 1778 (2. udg. 1792–94), *Anfangsgründe der höheren Geometrie*, 1799 og *Anfangsgründe der Mechanik*, I Statik, 1802 (de to sidste er oversat til dansk af F. W. H. Mourier og K.s søn, F. W. Krebs). K. har også udgivet nogle krigsvidenskabelige afhandlinger. Hans undervisning bidrog til betydeligt at hæve niveauet ikke alene ved militærskolerne, men også ud over landet. Om end adskilligt kan kritiseres fra et moderne synspunkt, forelå dog her en sammenhængende fremstilling fra elementerne frem til teglesnitlæren. – Tit. professor 1776. □Maleri.

*Poul Heegaard**

Krebs, Henrik (Henry) Johannes, 1847–1929, industridrivende, USA. * 27.6.1847 i Brandstrup, Tirsted sg., Lolland, † 7.10.1929 i Wilmington, Delaware, USA, begr. sst. F: residerende kapellan i Tirsted, Skørringe og Vejleby, senere sognepræst i Nørre Åby og Indslev, Hans Peter Thorsrup K. (1814–95) og Johanne Louise Wichfeld (1813–79). ~ 24.6.1876 i Tranebjerg, Samsø, med Ebba Victoria Kruse, * 13.7.1849 på Ørnslund, Samsø, † 4.2.1937 i Wilmington, d. af godsinspektør, exam. jur. Hans William August K. (1804–81) og Bartthelmine Nicoline (Mine) Schmidt (1810–1900).

K. kom 1859 på Sorø akademi hvor han blandt sine kammerater havde J. D. *Frederiksen som senere på forskellig måde fik betydning for ham. K. havde i udpræget grad medfødte praktiske interesser og anlæg, og da skolegangen var forbi 1865, gik han – meget mod familiens ønske – i lære hos en smed i Nykøbing F. og dernæst hos maskinfabrikant Peter Hansen sst. 1865 rejste han til Glasgow hvor han tilbragte fem lærerige år, først hos et maskinfirma, senere hos et kemisk firma. Herfra tog han til Kbh. hvor han

1870–71 var beskæftiget på Steins Laboratorium og tillige tog undervisning i kemi og matematik. 1871 rejste han på foranledning af J. D. Frederiksen m.fl., der ville oprette en roesukkerfabrik, til Berlin og gennemgik til 1872 et kursus med laboratoriearbejde for sukkerfabrikation, hvorefter han fortsatte uddannelsen på sukkerfabrikkerne i Magdeburg og i Wasserleben. 1873 kom han til sukkerraffinaderiet Wachhausel i Baden og tog s.å. over Paris tilbage til Danmark. Her fik han ansættelse på den halvfærdige fabrik som Frederiksen m.fl. havde ladet bygge, men denne måtte, pga. mange sammenstødende uheld og de efter den fransk-tyske krig herskende økonomiske forhold, træde i likvidation. K. gik så i kompagni med maskinfabrikant Peter Hansen, fabrikken Guldborg, som dog måtte træde i likvidation 1879. S.å. havde K. udtaget patent på en mælkecentrifuge og bestemte sig til at rejse til USA med denne og bane sig en ny vej. Mælkecentrifugen fik diplom på en udstilling, men patentvanskeligheder tvang K. til at opgive sagen. Roesukkerfabrikation begyndte netop at interessere amerikanerne, og K. kom 1880 i forbindelse med Delaware Beetsugar Comp. hvis fabrik han ombyggede, men vanskelighederne ved at skaffe en tilstrækkelig god kvalitet af sukkerroer, med hvis dyrkning landmændene ikke var fortrolige, tvang fabrikken til at likvidere s.å. Efter disse skuffelser tog K. 1881 fat som ingeniør hos et firma i Wilmington, Delaware, som fabrikerede gasmaskiner, og han konstruede en karburator der muliggjorde drift med petroleum. 1883–84 begyndte ismaskiner og køleanlæg at vinde interesse i staterne, og K. konstruede og byggede i Wilmington det første ammoniak køleanlæg. 1886 oprettede han *Delaware Chemical Co.* som havde til opgave at fremstille ammoniak, væsentlig med henblik på den voksende anvendelse af kølemaskiner. 1896–99 samledes dette selskab i et stort selskab, kaldet National Ammoniac Co., som K. dog forlod 1900. Han stiftede derefter et nyt selskab til fremstilling af det hvide farvestof lithopone. 1901 havde han planerne færdige til sin nye fabrik, og s.å. påbegyndtes anlægget til en produktion af ca. fem tons daglig. 1902 kom fabrikken i gang. Begyndelsesvanskelighederne overvandt, både med hensyn til teknik og kapital, og under stadige udvidelser med tre-fire års mellemrum udviklede *The Krebs Pigment & Chemical Co.* i Newport, Delaware, sig til en af de største industrielle virksomheder i staten Delaware med marked over hele jorden, dog overvejende i USA (produktet kaldtes Griffiths White). 1918 overlod K. den daglige ledelse til sin søn A. Sonnin Krebs (1877–1969), der solgte til Du Pont-koncernen i

Krebs, Henry J.

1930erne. 1914 oprettede K. et mineselskab for udvinding af baryt, *Krebs Mining Co.*, med miner i Georgia og Tennessee. Ved siden af fabriksvirksomheden interesserede K. sig meget for landbrug og drev selv en stor landejendom, Breidablik, som mønsterbrug. – 1924 besøgte han Danmark, ved hvilken lejlighed han skænkede Polyteknisk læreanstalt 100 000 kr. til et fond for teknisk kemi som han 1926 forøgede med 60 000 kr. under navn *H. J. Krebs' legat for anvendt kemi*. Ligeledes skænkede han 1926 byen Newport ved Wilmington en ny stor skole. – Dr. techn. h.c. i Kbh. 1929. – R. 1926 □Foto.

H. J. K.: What next?, Philadelphia 1926 (selvbiografi). – H. J. Krebs: Slægter af navnet K., 2. udg. 1935. Ebba V. Krebs: Bedstemoders erindr., 1934. Hans Dalgaard i Danmarksposten, 1969 nr. 11–12 1–3.

A. Kamp*

Krebs, Johanne Cathrine, 1848–1924, maler. * 21.4.1848 på Læsø, † 1.4.1924 i Kbh., urne på Bispebjerg. F: distriktslæge, senere stiftsfysicus F. C. *K. (1814–81) og Anna M. Borch (1818–91). Ugift. – Søster til Carl *K. (1851–1921).

K. fik en kort tid undervisning af faderens ven P. C. *Skovgaard, men har ellers helt uddannet sig på egen hånd, 1875–76 bl.a. under et ophold i München hvor hun sluttede venskab med Henrik Ibsen og hans hustru. På akademiet modtog hun 1892 og 1898 rejsestipendier og har bl.a. besøgt Tyskland, Italien, Frankrig, England og Holland. Som maler har K. i særlig grad interesseret sig for portrætter og på dette område vist et ikke ringe talent, idet hendes portrætter udmærker sig ved både sikkerhed og kraft i kompositionen og ved skarpsindighed i den psykologiske karakteristik af modellen. Hun debuterede 1880 på Charlottenborgs forårsudstilling med et portræt af *Ritmester C. N. B. Jürgensen*, og af senere arbejder nævnes som de bedste portrætterne af *Moderen*, 1891, *Magdalene Thoresen*, Dr. med. *Jens Schou*, *Biskop Th. Skat Rørdam* (Helligåndskirken), *Jens Busk* (Ribe museum) og *Kammerråd Fenger*, med hvilket sidste hun bl.a. var repræsenteret på Kvindernes retrospektive udstilling 1920. 1891 var hun med ved starten af Den frie udstilling og udstillede her til sin død (som parthaver fra 1893). I udlandet har hun været repræsenteret på udstillingerne i Chicago og München, og 1900 fik hun tildelt en bronzemedalje på Salonen i Paris for et portræt af fasteren. Foruden portrætterne, som udgør den vægtigste del af K.s produktion, malede hun, navnlig i de senere år under sine tilbagevendende sommerophold i Dalum, blomsterbilleder og landskaber og navnlig interiorer fra præstegårde og præstegårdshaver. – K. var en betydelig per-

sonlighed, og ved siden af hendes kunst havde arbejdet for kvindernes ligestilling hendes varmeste interesse. Det skyldes således hendes initiativ at rigsdagen okt. 1888 vedtog at oprette en kunstskole for kvinder hørende under kunstakademiet (artikler i Politiken febr. s.å.), og i tyve år (1888–1908) beklædte hun stillingen som skolens inspektør. Om kvindespørgsmål har hun foruden i Politiken skrevet i Tilskueren og Kvinden og Samfundet. □Afbildet på mal. Fra kvindevalgretskampens første dage, af Marie Luplau (folketinget). Selvportræt.

Nationaltid. 20.4.1918. Aftenposten 3.4.1924.

Merete Bodelsen

Krebs, Johanne Nathalie, 1895–1978, keramiker. * 5.8.1895 i Århus, † 5.1.1978 i Kbh., urne på Søllerød kgd. F: kaptajn, senere generalmajor Frederik (Fritz) Christian K. (1855–1930) og Johanne Margrethe Busch (1858–1911). ~ 1.3.1950 i Kbh. med direktør Henry Goldmann, * 1.12.1877 i Ærøskøbing, † 3.6.1955 i Kbh. (~ 1° 1919 i Kbh. med Austa Frederiksen, 1875–1947), s. af skibsmægler Hans G. (1845–87) og Cathrine Erichsen (1847–1926).

Efter at være blevet student 1913 fra Marie Kruses skole og cand. polyt. (fabrikingsingeniør) 1919 fik K. sidstnævnte år ansættelse på Bing & Grøndahls Porcelænsfabrik. Her beskæftigede hun sig under overingeniør H. A. L. Madslunds ledelse med driftsanalyser, glasurforsøg, udvikling af farver til porcelæn og stentøj, bestemmelse af brændetider etc., og hun fik således en grundig indførelse i det systematiske arbejde som ligger til grund for en keramisk produktion. Her traf hun billedhuggeren Gunnar Nylund der var knyttet til fabrikken som kunstnerisk medarbejder, og de besluttede sig til i fællesskab at oprette eget værksted. Deres idé var at starte en produktion af seriefremstillet stentøj præget af enkle udekorerede former og rene farver, altså et program der var i overensstemmelse med tidens funktionalisme. Under navnet *Nylund & Krebs* startede virksomheden den 1.3.1929 i keramikeren Patrick Nordstrøms værksted i Islev som de lejede. Det var ret primitivt, men det var udstyret med de nødvendige ovne, maskiner og værktøj, hvilket lettede starten af den nye virksomhed som kun rådede over meget begrænsede økonomiske midler. K.s samarbejde med Nylund blev betydningsfuldt, men meget kort. Allerede i efteråret 1930 modtog han et tilbud om ansættelse ved den store svenske keramiske fabrik Rörstrand og accepterede det. Han formede hele den første produktion, mens K. stod for glasurerne og den tekniske side af produktionen.

Denne vakte betydelig opmærksomhed på et par heldigt gennemførte udstillinger i BO på Amagervej i København 1930 og 1932 og i Svenskt Tenn i Stockholm 1930. Derefter fulgte den ene ærefulde indbydelse til at udstille efter den anden, først 1933 fra nationalmuseet i Stockholm, derefter fra kunstindustrimuseet i Oslo og 1935 fra vort eget kunstindustrimuseum. Det var dengang ikke så lidt af en sensation at det var lykkedes K. at skabe en relativt billig serieproduktion af stentøj som ellers hidtil var blevet betragtet som noget meget eksklusivt, der kun kunne fremstilles som kostbare unica – og vel at mærke en produktion som var præget af kunstnerisk kvalitet. En sådan serieproduktion var ikke før set, i hvert fald ikke i Europa.

Ud fra sin kemiske viden parret med en udpræget sans for farver og stofflig virkning havde K. i løbet af de få år skabt en række glasurer som – med de små farvenuancer der fremkommer ved brændingen – kunne gentages med stor sikkerhed, og som derfor egnede sig til en serieproduktion. Det var en teknisk bedrift. I begyndelsen havde K. arbejdet med ensfarvede glasurer, men allerede ved gennembrudsudstillingen 1932 viste hun de karakteristiske svagt stribede eller spættede *Saxbo*-glasurer. Disse havde et sådant farvespil, at de gav de glatte former et „indhold“, så dekoration følte overflødig. Gennem tilsindvis af systematiske forsøg, hvoraf nogle strakte sig over flere år, udviklede K. efterhånden en række glasur-„familier“, hver med sin dominerende hovedfarve, men med mange nuancer indenfor hver familie: den gule familie, den grønne familie etc. Indenfor hver familie var der i virkeligheden ikke tale om én farvet glasur, men om en samling glasurer af forskellig sammensætning og dermed med et rigt spektrum af variationer. Der ved skabtes en produktion som aldrig virkede mekanisk, men som var levende og rigt varieret. Mange af disse glasurer kan bedst karakteriseres ved de navne som K. og hendes medarbejdere gav dem, fx slangehud, markmus, harepels, fuglevinge, blåræv etc. På udstillingen 1932 kunne K. vise en sortbrun jernglasur, de to brune glasurer, slangehud og harepels, samt en grøn, en gul, en blå og en turkis glasurfamilie, en indsats som vidnede om en enorm flid. Senere fulgte en tungere blå glasur (1934), en hvid og en sart lysegrøn (1937), en violblå og en grå harepels (1938), en sjældent fin aubergineglasur (1940) og mange andre. Omkring 1950 skiftede smagen på det keramiske område. Saxbos halvmatte „kinesiske“ glasurer fandt man efterhånden lidt kedelige, nu var det den „japanske“ rustikke stil som var sagen, og Saxbo måtte følge med tiden. Det førte til en „ny produktion“ med mere robuste former

og en grovere skærv – de første vellykkede resultater sås på jubilæumsudstillingen 1954. Til denne produktion skabte K. en række transparente svagt farvede glasurer.

K. var ikke selv formgiver, og hun samarbejdede derfor gennem alle årene med forskellige kunsthåndværkere. Efter at Gunnar Nylund forlod Saxbo i december 1930 havde virksomheden ingen fast formgiver i halvandet år, men i juni 1932 kom den unge Eva Wilhjelm (senere gift med billedhugger Olaf Stæhr-Nielsen) som volontør direkte fra Kunsthåndværkerskolen. Hun viste straks sine glimrende evner for keramisk formgivning og blev Saxbos faste formgiver gennem alle årene. Gennem de første tyve år var det hende som bar produktionen, og de allerfleste af de klassiske Saxbo-former skyldes hende. 1946 kom Edith Sonne Bruun til Saxbo, men først i 1951 begyndte hun at lave sine egne selvstændige arbejder. Senere knyttedes andre unge talentfulde keramikere til virksomheden for kortere eller længere tid, bl.a. Lisa Engqvist (1954), franskmændene Léon Galletto (1954–56), Kirsten Weeke (1956–60) og Lillian Binderup Jensen (1964–66). De bragte en vis fornyelse til produktionen, men det faste holdpunkt og den, der tegnede virksomhedens kunstneriske profil, var stadig Eva Stæhr-Nielsen. Fra 1930 havde K. desuden haft samarbejde med en lang række betydelige kunstnere som fik brændt deres arbejder på Saxbo, og som kom til at nyde godt af K.s store viden om glasurer og brænding af stentøj. Blandt disse var Hugo Liisberg, Olaf Stæhr-Nielsen, Jais-Nielsen, Axel Salto, Erik Rahr og Adam Fischer. De benyttede ofte Saxbos lermasser og store udvalg af glasurer, men når opgaven krævede det skabte K. også helt nye glasurer til dem. Ved siden af standardproduktionen fremstilledes der gennem alle årene på Saxbo fremragende unica-stykker som fandt vej til kunstindustrimuseer både i Europa og USA og til private samlinger, bl.a. til den keramisk meget kyndige kong Gustaf VI Adolfs samling på Stockholms slot.

Saxbos succes lå først og fremmest på det kunstneriske plan. Økonomisk kæmpede K. ofte med store vanskeligheder, men 1937 kunne hun dog indvie den smukke og særprægede værkstedsbygning i Herlev som blev Saxbos hjemsted indtil virksomheden lukkede 1968. Selv om Saxbo gennem næste fyrretyve år havde haft en relativt stor produktion, blev virksomheden dog aldrig en fabrik. K. forstod at bevare den som et værksted hvor alle arbejdede på lige fod stedse med lysten til i fællesskab at nå de bedst mulige resultater. Dette har uden tvivl bidraget til at den høje kunstneriske standard kunne hævdes gennem

Krebs, Nathalie

så mange år. Saxbo var dog først og sidst K.s værk, skabt af hendes begejstring for den keramiske kunst parret med dygtighed og en god portion stædighed. Det følte derfor naturligt, at da kræfterne svigtede, foretrak hun at ophæve virksomheden i stedet for at sælge den. – Saxbo afholdt gennem årene et stort antal separatudstillinger og deltog desuden i kunsthåndværkets repræsentative udstillinger herhjemme og i udlandet. K. modtog Kunstindustrimuseets legat 1935, Tagea Brandts rejelegat 1937, C. L. Davids hæderslegat 1954 og guldmedalje på triennialen i Milano 1937. 1961 udnævntes hun til æresmedlem af Landsforeningen dansk kunsthåndværk og kom på finansloven 1971. I 1954 blev K. kgl. svensk hofleverandør og hun hædredes fra svensk side med Vasaordenens medalje og Prins Eugen medaljen. – R. 1951. □Foto.

N. K. i Nyt t. for kunstindustri, 1934 nr. 1 5–7. Samme i Samleren, 1939, nr. 8 226. Samme i Nordenfjeldske kunstindustrimuseums årbok, Trondheim 1950 33–39. N. K.: Saxbo 1929–54, 1954. – Merete Bodelsen i Samleren, 1937 98–100. Samme sst. 1939 nr. 8 223 225. Tyra Lundgren: Lera och eld, Sth. 1946 110–15. Merete Bodelsen i Dansk kunsthåndværk, 1952 nr. 7 96. Viggo Sten Møller sst. 1954 nr. 3 34–38. Pierre Lübecker sst. 1956 nr. 3–4 46f. Åke H. Huldt sst. 1957 nr. 5 87–90. Viggo Sten Møller sst. 1961 nr. 2–3 23. Bent Salicath sst. 1966–67 nr. 5–6 134–42. Merete Bodelsen i Dansk keramik, 1960 (særnr. af tidsskr. Porcelain) 69–79. Viggo Sten Møller: Saxbo stentøj, 1961. Erik Lassen: Keramik, 1968 222f. Nordjyllands kunstmuseum. Informationsavis, 1975 nr. 32. – AV: Filmen N. K. – Saxbo stentøj, manus.: Gunnar Sneum; producent: Kortfilmrådet, 1968.

Esbjørn Hiort

Krejdal, Augustus, 1790–1829, matematisk filosof. *30.5.1790 på St. Thomas, †28.4.1829 i Odense, begr. sst. F: præst på St. Thomas Augustinus K. (1758–90) og Helene Dorothea v. Aphelen (1761–1834, ~2° 1791 med missionær på St. Thomas, senere sognepræst i Tommerup Thorkild Lund, 1765–1833). Ugift.

K. blev født fire måneder efter faderens død. Han fulgte med moderen og stedfaderen til Danmark og blev student 1811 fra Odense. Venner fra skoletiden var R. *Rask og N. M. *Petersen. Den sidste giftede sig senere med hans halv søster og har i indledningen til K.s *Pananalysis* givet et smukt billede af de tre venners stærkt åndeligt betonedede samvær. I katedralskolen hvor han havde H. O. Bjørn og C. F. *Degen til lærere i matematik var dette fag blevet hans kæreste interesse ved siden af musik som han dyrkede både teoretisk og praktisk. Ved universitetet kom hertil interessen for filosofi som han dyrkede under Niels *Treschow inden denne kom til Norge. Desuden fulgte han teologiske forelæsninger. Allerede ved artium og 2. eksamen havde hans

kundskaber i ren og anvendt matematik vakt opmærksomhed, og 1814 vandt han universitetets guldmedalje for en afhandling *Theoria percussio-nis fluidi*. Desuden udgav han 1813 *Naturens System underkastet Analyse* og 1814 *Kort Omrids af den transcendent Dynamik*. Heri udviklede han den hovedtanke hvis bearbejdelse senere optog ham helt: at alt kan underkastes matematisk analyse; al forskellighed i tilværelsen beror på kvantitetsforskelle og må kunne underkastes matematisk analyse. Hvor vidtspændende han mente denne metode var forstås måske bedst deraf at han i sit system sammenstiller det kristne kærlighedsbud med ligevægtens stabilitet. Hans filosofiske spekulation var underbygget med et virkelig dybtgående kendskab til de store matematikers værker, især F. L. Lagranges og P.-S. de Laplaces. Den skaffede ham 1814 et tilbud om ansættelse ved det nyoprettede universitet i Kristiania som lektor i filosofi, men han ønskede ikke at forlade hjemlandet. Efter at han s.å. fik forkastet sin doktorafhandling søgte han til provinsen som lærer, først i Slagelse 1816, dernæst i Odense hvor han 1817 blev adjunkt i matematik og hebraisk. Her genvandt han sin sindsligevægt. Han lagde sig efter arabisk og arbejdede videre på sin store filosofiske grundtanke at vise matematikkens anvendelighed på de forskellige fagvidenskaber. Hvor meget rigtigt der end kan være generelt heri var dog det empiriske grundlag i naturvidenskaben, bl.a. før kendskabet til loven om energiens konstans, så mangelfuldt at hans forsøg på at løse sin kolossale opgave måtte føre til resultater som kan forfærde moderne fagspecialister. På et område hvor han havde særlige forudsætninger, i musikteorien, ville han måske have kunnet præstere noget af blivende værdi. Han nåede imidlertid kun at få udarbejdet den ovenfor omtalte *Pananalysis*. En *Lærebog i Elementar-Arithmetiken*, 1827, er skrevet i en koncis stil, men med tidens almindelige mangler i systematisk henseende.

N. M. Petersen i A. K.: Omrids af pananalysis, 1833 III–XXIX.

*Poul Heegaard**

Kremerberg (Krainberg, Krenberg, Krengenberg), **Jacob**, ca. 1600–1640–, billedskærer. † før 14.2. 1642.

Om K.s tidligste virksomhed vides intet sikkert. Dersom han er identisk med den Joachim Kringberg der 1601 betales for et orgelværk til Lunds domkirke, må han allerede på dette tidspunkt have haft en vis anseelse som træskaarer. 1603 nævnes K. „af Lund“, da han efter Jørgen stenhugger i Malmø overtog 500 „kunststykker“

(kobberstik) for to skilling stk. 1610 medvirkede han ved udførelsen af den store altertavle til Malmø der dog mere præges af Statius Ottos kunst, og 1609–12 og senere leverede han anseelige arbejder, altertavle, prædikestol, skranke, døbefont og stolestader til Gårdstånga kirke. K. var endnu virksom 1640 hvor han 20.11. betales for udsmykning af en karnap på biskop Peder *Winstrups hus i Lund. Febr. 1642 omtales han som afdød. På grundlag af de arkivalsk sikre arbejder kan der tilskrives K. talrige andre. Blandt de ældste af disse er den af Lunds domkirke bestodte anselige altertavle i Åkirkeby med årstallet 1600. De øvrige findes i Skåne (heriblandt altertavlen i Burlöv (1598 der dog også er tilskrevet den såk. Köpingemester), prædikestol (1603) og altertavle (1615) i Höör, altertavle i Holmby (1621)). Med sin omfattende produktion der strakte sig over ca. 40 år er K. en af tidens mest fremtrædende skånske billedskærere. Hans ældste altertavler tilhører endnu den gammeldags mangedelte paneltype der er karakteristisk for Øresundsbyerne. K. ynder store stive og højtidelige hermer, men har dog også i en række figurer tilstræbt en mere levende, udtryksfuld menneskefremstilling. Prædikestolene er efter skånsk skik smykket med figurrige relieffer der som vanligt i samtiden i vid udstrækning er bygget på stikforlæg. Mht. ornamentikken fastholdt han gennem årene i hovedsagen et formsprog typisk for den nordeuropæiske renæssance, og først hans sene arbejder er præget af bruskarokken. I hans værker afspejles endelig en påvirkning fra Statius Otto, som han samarbejdede med, og fra Köpingemesteren.

M. Weibull i Hist. t. för Skåneland I, Lund 1903 29–35. Gregor Paulsson: Skånes dekorativa konst, Sth. 1915 166–205. Otto Rydbeck i Tidskr. för konsthvetenskap I, Lund 1916 154–65. Monica Rydbeck i Kungl. vitterhets hist. och antikvitets akad.s handlingar. Antikvariska studier IV, Lund 1950 5–148. Danm.s kirker. Bornholm, 1954. Anna Maria Göransson: J. K. och Lundaskolan, Lund 1977 (m. værktfortegn.).

Birgitte Bøggild Johannsen (Chr. Axel Jensen)

Krenchel, Valdemar, se *Simony, Carl*.

Krestensen, Kresten (født Christensen, Christen Jensen), 1888–1972, kunstsamler. * 7.11.1888 i Smerup sg., Præstø amt, † 19.8.1972 i Gentofte, begr. kgd. sst. F: gårdejer og skipper Lars Christensen (1839–1914) og Maren Marie Nielsen (1845–1923). Navneforandring 2.5.1938 til Kresten Jensen Krestensen. ~ 1° 1919 i Kbh. med Anna Kathrine Eriksen, * 10.8.1892, † 30.12.1962 på Lukasstift., d. af gårdejer Knud E. (1862–1952) og Maren Christine Christensen (1864–1934). ~ 2° 25.2.1966 i Kbh. (Skt. Johan-

nes k.) med Paula Hennie Clausen, * 2.6.1913 i Kbh. (Skt. Pauls), d. af klejnsmed Thorvald Immanuel C. (1878–1951) og Franciska Vilhelmine Viktoria Olsen (1887–1971).

Som efternøler i en børneflokk på fire voksede K. op i et enkelt landsbymiljø på sydkysten af Stevns, moderen drev et lille landbrug, faderen havde en båd i indenrigs koffardifart. Hans gode sangstemme skaffede ham indpas hos konventualinderne på det nærliggende Vemmetofte adelige jomfrukloster. Som 16-årig kom han som landbrugsmedhjælper til det dengang tyske Als og Bovlund. Ugleset af de lokale myndigheder fordi han sang danske sange førtes han under politiledsagelse til grænsen, hvorfra han på cykel kørte til København. Her begyndte han sin karriere som bud hos en urtekræmmer og kom senere ind i et kirkekor og som korist i en operette. Allerede på dette tidlige tidspunkt lukkede han af sin H. C. Andersenske evne til at komme i venskabelig kontakt med indflydelsesrige og hjælpsomme mennesker der støttede ham pekuniært og uddannelsesmæssigt, fx Fini *Henriques, Helge *Nissen, Lauritz *Melchior og tidens førende sangpædagog Valdemar *Lincke der tog sig faderligt af ham. Han fik friplads på musik-konservatoriet, blev privatelev af Victor *Bendix, og 1914 optoges han på Det kgl. teaters operaskole. I denne periode foretog han en række provinsturneer med Ella Ungermand som partner. Han var blevet lovet operadebut som Silvio i Bajadser, men da teatrets førstestapelimester Georg *Høeberg ikke overholdt en fastsat frist, kom det til en ordveksling med teaterchefen Johannes *Nielsen som endte med at K. gik og smækkede med døren. Han ernærede sig derefter i en årrække som privat sanglærer. Efter 1919 at være blevet gift tog han levende del i administrationen af sin hustrus hastigt voksende virksomhed (tandteknik), som de sammen drev frem til en førende position med filialer over hele Danmark og de øvrige skandinaviske lande. Han tog sig fortrinnsvis af markedsføringen og de på grund af en vis forslagen smartness ofte kritiserede annoncekampagner.

Omkring 1915 var han, nærmest ved en tilfældighed, begyndt af samle på billeder af samtidens unge kunstnere, og i takt med firmaets stigende indkomster tog samleriet stærk fart i sidste halvdel af 1920'erne. Udgangspositionen befastedes af kunstnere som Edvard *Weie, Olaf *Rude og Jens *Søndergaard, senere fulgtes udviklingen op med malerne omkring Cobrabevægelsen (Asger *Jorn, Egill *Jacobsen, Carl-Henning *Pedersen, Else *Alfelt, Ejler *Bille, Henry *Heerup) og efter 1945 øgedes samlingen også med moderne udenlandsk kunst (Max Ernst, Al-

Krestensen, Kresten

berto Magnelli, Jean Deyrolle, Karel Appel, Serge Poliakoff, Corneille m.fl.). Da samlingen omkr. 1960 stod på sit højeste udgjorde den med sine over 500 numre et veritabelt museum for moderne kunst. Indkøbene foretoges i absolut enighed mellem ægtfællerne, men det var K. der var den udførende kraft med en mærkelig „næse“ for kvaliteten. Store samlede kontingenter tilførtes ved køb af andre privatsamlinger (fx Elna *Fonnesbech-Sandbergs), men hovedparten kom fra kunstnerne selv som han trods en til tider lidt håndfast forretningsans bevarede et meget hjerteligt forhold til. Det samme gjaldt et broget udsnit af tidens skuespillere, balletfolk, musikere, forfattere, kunsthistorikere m.v. der var hyppige gæster i det enestående gæstfrie hjem i Gentofte der prægedes af kunsten og af en renæssanceagtig festivitas og charme. Efter at en række mindre væsentlige kunstværker var udsorteret erhvervedes samlingen i juli 1967 for en brøkdal af realværdien til Nordjyllands Kunstmuseum i Ålborg hvor den kom til at danne grundstammen i det 1972 åbnede ny museum. □Buste af Helge Holmskov, 1968 (Nordjyllands kunstmus.). Foto.

K. K.: Episoder fra mit liv, 1958 (erindr.). – Samling/Collection/Sammlung Anna og K. K., red. Lars Rostrup Boyesen, 1963.

Lars Rostrup Boyesen

Kretz, Frederik Emil, 1854–1921, bureauchef. *1.2.1854 i Næstved, †3.4.1921 på Landbolyst ved Hillerød. F: arkitekt Johan Georg K. (1810–57) og Marie Posselt (1817–92). ~30.9.1880 i Kbh. (Frue) med Alvida Theodora Wellmann, *10.2.1852 i Kbh. (Holmens), †18.9.1936 i Charlottenlund, d. af divisionskvartermester ved Holmen, krigsassessor, intendant i marine ministeriet Christian Wilhelm W. (1809–55) og Marie Gleerup (1823–1910).

K. blev student 1871 fra Herlufsholm, cand. jur. 1877. Han var stenograf i rigsdagen 1879–88, blev assistent i generaldirektoratet for skattevæsenet 1881, fuldmægtig 1888 og endelig bureauchef i rigsdagen hvor hans hovedvirksomhed faldt. Han gjorde sig her særlig fortjent ved en omordning af rigsdagens arkiv, og han tog initiativet til at udgive de nyttige årbøger for rigsdagssamlingerne 1899ff; et betydeligt arbejde påhvilede ham ved rigsdagens indflytning på Christiansborg. Sin nøje indsigt i skatte- og stempelforhold nedlagde han i skrifter som *Lov om Arveafgift af 27. Maj 1908*, *1908, Haandbog i Lovgivningen om Stempelafgift (Lov af 13. Maj 1911)*, 1913 og *Lov om Stempelafgift (Nr. 108 af 13. Maj 1911) med Ændringer indtil Juli 1919 samt alfabetisk Register*, 1919, med forskellige

tillæg. K. var i det hele virksom som lovudgiver. Foruden at offentliggøre sammentrængte fremstillinger af den nye processuelle legislatur – *Rejspleje-Reformen*, 1908 (og atter 1916, den sidste særtryk af rigsdagsårbogen for samlingen 1915–16) – havde han sammen med senere departementschef Oskar *Damkier fra 1884 udgivet supplement til den såkaldte „Kleinske Lovsamling“, 1894 med samme *Realregister over Love og Reskripter m.m.* 1–V, 1894–1912; fra 1904 var han medudgiver af indenrigsministeriets Samling af Love, Anordninger m.m. K.s musikalske interesser gav sig i hans yngre år journalistisk udtryk ved hans medarbejderskab som anmelder ved Dagens Nyheder hvor han skrev under mærket Rz. – R. 1900. DM. 1906. □Foto.

Årbog for rigsdagssaml. 1920–21, 1921 IIIIF. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Frantz Dahl*

Kretzmer, Andrea, se **Krätzmer, Andrea**.

Kreutz, Cornelius, se **Cruys, Cornelius**.

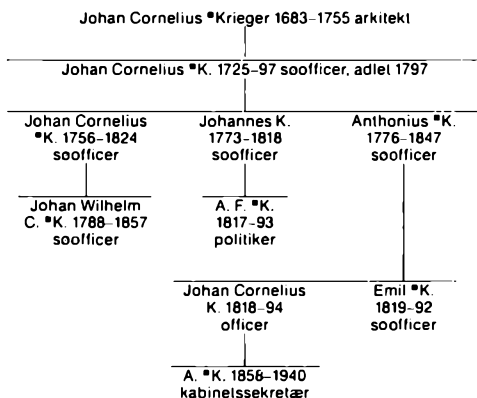
Krieger

Adel.

Johan Cornelius *K.s (1683–1755) datter Johanne Margrethe var ~ soofficeren Henrik *Fisker. Johan Cornelius *K. (1756–1824) var 1° ~ Sophia Vilhelmine Caroline Bornemann, d. af auditor Vilhelm *B. Hans datter Sophie Vilhelmine K. var ~ politikeren Wolfgang von *Haffner. Hans søster Anne Marie K. var ~ arkitekten J. H. *Rawert, hvis datter Anne Sophie var ~ Johan Wilhelm C. *K. (1788–1857).

Danm.s adels årbog XXIV, 1907 233–44.

Nils G. Bartholdy

Krieger, Napoleon Michael Anthonius, 1858–1940, departementschef, kabinetssekretær.

* 11.7.1858 i Silkeborg, † 5.1.1940 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: kaptajn i livgarden, senere kammerherre, generalmajor Johan Cornelius K. (1818–94) og Johanne Drewsen (1831–92). Ugift. K. blev student 1875 fra Haderslev læreres skole i Kbh. og 1880 cand. jur. 1882 udnævntes han til løjtnant i livgarden og kom 1883 ind i indenrigsministeriet som volontør. 1885 blev han assistent, var 1894–95 kst. stiftamtmand over Århus stift og amtmand over Århus amt, avancerede til fuldmægtig i ministeriet 1895, tillige ekspeditionssekretær 1897 og udnævntes 1898, kun 40 år gammel, til chef for ministeriets I. departement. Denne hurtige karriere skyldtes K.s usædvanlige arbejdsevne og levende interesse for det offentlige livs mangeartede forhold hvad der var af særlig værdi da indenrigsministeriet endnu omfattede ikke blot kommunale anliggender, men også mange erhvervsforhold som senere er skilt ud i selvstændige ministerier. K. var blandt de første højere embedsmænd der brød med den bureaukratiske rutine og søgte at forstå de menneskelige forhold der lå bag reglementerne og at lede arbejdet så han vandt tillid hos dem hvis sager han havde til afgørelse. Febr. 1910 udnævntes K. til kabinetssekretær hos Frederik VIII. Baggrunden for at han søgte nyt embede var rigsretssagen 1910 mod J. C. Christensen og Sigurd Berg. K. oplyste som vidne at han 1906 til Berg havde videregivet en oplysning fra Nationalbankens direktør R. Strøm om at Nationalbankens lån til Bondestandens Sparekasse, hvis formand var justitsminister P. A. Alberti, ikke var opført på sparekassens regnskab. Sparekassetilsynet sorterede dengang under indenrigsministeriet, og da Berg ikke havde foranlediget undersøgelse i sagen blev han idømt en bøde på 1 000 kr. for svigtende tilsyn med sparekassen. K. fandt det på denne baggrund korrekt og bedst for ham selv og for en muligt kommende minister fra Bergs parti at han søgte bort fra ministeriet. Ved tronskiftet 1912 forblev K. som kabinetssekretær hos Christian X. Han udfyldte sin ofte vanskelige stilling som bindeled mellem konge og skiftende ministerier besindigt, klogt og taktfuldt. Hans udadelige væsen var indbegrebet af diskretion og hans loyalitet i alle forhold uangribelig. K. var blandt de embedsmænd der hilste systemskiftet 1901 velkommen, og det faldt i hans lod både at værne kongemagten og styrke indarbejdelsen af det parlamentariske system i de politiske kriser der opstod de første år af Christian Xs regeringstid. De politiske synspunkter den radikale regering C. Th. Zahle repræsenterede lå på mange måder Christian X fjernt. I sin beundring for bedstefaderen Christian IX kunne han glemme at han som konstituti-

onel monark ikke kunne handle i modstrid med sine ansvarlige ministre. Det kom klart frem da han ved landstingsopløsningen 1913 krævede de kongevalgte landstingsmedlemmer holdt uden for opløsningen. I denne og andre kriser var K. en behændig, rolig og afbalanceret rådgiver for kongen. Det bidrog hertil at K. havde et udstrakt personalkendskab, især til politikere i alle partier, og at han var respekteret af alle på grund af sin fordomsfrihed og loyalitet. Påskekrisen 1920 med Christian Xs afskedigelse af ministeriet Zahle og udnævnelsen af ministeriet Otto Liebe blev den sværeste prøve for K., som kongen ikke havde rådført sig med forud for afskedigelsen af Zahle. K. frygtede at situationen kunne føre til at kongen blev drevet fra tronen og bidrog i de følgende dage til at der kom forhandlinger mellem kongen og partilederne der resulterede i ministeriet Liebes afskedigelse. Mange kræfter arbejdede her sammen. K.s mål var under hele krisen at få genindført parlamentariske tilstande og derigennem bevare monarkiet. Da dønningerne efter påskekrisen havde lagt sig fulgte en årrække med roligere politiske forhold. Ved sin fratræden som kabinetssekretær 1936 hyldedes K. fra alle sider for sin indsats gennem 26 år af hvilke han tillige 1912–36 var ordenssekretær og 1917–36 udgiver af Hof- og Statskalenderen, fra 1933 sammen med F. V. Petersen.

K. nærede fra tidlig tid varm interesse for de vanskeligt stillede i samfundet. Ved reformen af fattiglovgivningen 1891 udgav han fattigloven, *tekstudgave med bemærkninger*, 1891, og 1910 var han formand for den internationale kongres i Kbh. for den offentlige forsyning og redigerede værket *Assistance et prévoyance en Danemark*. Han sad desuden i ledelsen af en række foreninger og sammenslutninger af social og velgørende karakter: Børnehjemmet af 1870, Samfundet og hjemmet for vanføre, Christian IXs og dronning Louises jubilæumsasyl og dronning Louises asylselskab samt Carlsen-Langes legatstiftelse. Han var formand for Julius Skrikes stiftelse, foreningen Tunghøres vel, foreningen til værn for enligt stillede kvinder og foreningen Broen. 1911–30 var han formand for den kbh.ske børnehjælpsdags hovedkomité, derefter æresmedlem af komiteen, og som inkarneret københavner var det ham en særlig glæde fra 1930 at sidde i bestyrelsen for A/S Tivoli. – Kammerjunker 1883. Kammerherre 1910. Rang som excellence 1935. – R. 1899. DM. 1901. K². 1908. K¹. 1910. S.K. 1918. F.M.I. 1927. S.K. i diamanter 1936. □ Afbildet på O. Matthiesens mal. 1923 af rigsdagen 1915 (folketinget). Buste af Johs. C. Bjerg, 1931 (Børnehjælpsdagen). Mal. af H. Henningsen, 1938 (Fr.borg). Foto.

Krieger, A.

Marcus Rubin: Nogle erindr., 1914. Berl. tid. 20.8.1936. Berl. aften 5.1.1940. Politiken 6.1. s.å. P. Munch: Erindr. II-IV, 1960-63. Tage Kaarsted: Påskekrisen 1920, 1968. - Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Krieger, Andreas Frederik, 1817-93, jurist, politiker. * 4.10.1817 i Kolbjørnsvik ved Arendal, † 27.9.1893 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: kommandørkaptajn Johannes K. (1773-1818) og Anna Elise Finne (1791-1863). Ugift.

K.s mor var norskfødt og opholdt sig hos sin far, korsenskriver Andreas Frederik Finne i Kolbjørnsvik, da sønnen fødtes. Faderen var på togt med fregatten Minerva i Vestindien og døde dér uden at have set sønnen. Moderen var velstillet og bosatte sig i Kbh. hvor K. boede sammen med hende, en seks år ældre ugift søster, der døde 1862, og en tante hvortil efter moderens død 1863 sluttede sig endnu en tante. I sit hjem var K., hvis længstlevende tante døde året før han, således hele sit liv kun omgivet af kvinder for hvem hans uddannelse og fremgang blev en væsentlig del af deres livs indhold. K. blev student 1833 fra Borgerdydskolen og cand.jur. 1837 med udmærkelse. 1838 ansattes han som volontær i danske kancelli og indledte samtidig sin videnskabelige produktion med besvarelse af universitetets prisopgave: *Kan efter almindelige Retsgrundsætninger Øvrighedsafgørelser forelægges Domstolene, og hvilke Regler gælder der herom efter dansk Ret og de vigtigste fremmede Lovgivelser?* Guldmedaljen tilkendtes ham med en meget anerkendende bedømmelse. 1840 var han protokolfører ved stænderforsamlingerne i Roskilde og Viborg og erhvervede 1841 juridisk licentiatgrad med afhandlingen *De Iugibus ad ordines provinciales referendis*, en prøvelse af stændernes kompetence over for udstedelse af love. Med denne afhandling og guldmedaljebeværelsen havde K. lagt sine forudsætninger og sit syn på retsvidenskaben for dagen. Med usædvanligt anlæg for at tilegne sig lærdom, med sjældent receptiv evne og stor skarpsindighed i fortolkningen forbandt han en udpræget historisk betragtningens måde. Fra det forud givne vendte han sig prøvende og skabende til det bestående og kommende. Hans trang til at klargøre først domstolenes, så stænderforsamlingernes kompetence hang sammen med hans levende interesse for de statsretlige problemer under den europæiske liberalismes frembrud. Som sine lidt ældre samtidige Orla *Lehmann, D. G. *Monrad og C. C. *Hall var han liberal og deltog 1840 i det mislykkede forsøg på at skabe et studenterfund der skulle virke for et liberalt akademisk miljø. For

at studere almindelig retsvidenskab søgte og fik K. understøttelse til en udenlandsrejse 1841-43 og ansattes straks efter hjemkomsten i danske kancelli. 1844 udnævntes han til lektor ved universitetet, 1845 til ekstraordinær professor og var 1847-55 ordinær professor, 1853-55 tillige docent i slesvigsk ret. Hans forelæsnings som han mod tidens skik ikke dikterede, men holdt som frie foredrag, omhandlede især privatretlige forhold. Hans uhyre lærdom hvilede på indsamling af et mægtigt stof og hans *Grundlag for Forelæsninger over den danske Privatrets almindelige Deel*, 1849-50 har karakter af en materiale-samling som ikke var bearbejdet til en for de studerende let tilgængelig form. Hans arbejde med den slesvigske ret førte 1855 til udgivelse af lærebøger om gældende retsregler i Slesvig som slesvigerne i vid udstrækning kunne holde sig til under preussisk herredømme efter 1864 indtil Bürgerliches Gesetzbuch indførtes 1900. K.s videnskabelige produktionsevne var dog ikke betydelig, og fra midten af 1850erne fremkom ingen bog eller tidsskriftartikel med retsvidenskabeligt indhold fra hans hånd. Hans uomtvistede betydning som jurist var tæt sammenknyttet med hans betydning som politiker og kom derved til at ligge mere på det praktiske end det teoretiske område.

K.s liberale ansuelser gennemgik i 1840erne en tilsvarende udvikling som hos hans jævnaldrende. Han blev nationalliberal og begejstret for skandinavismen der hos ham understøttedes af forbindelsen med den mødrene slægt i Norge. Under det nordiske studentermøde i Kbh. 1845 førte han forsædet ved banketten i Christiansborg slots ridehus, og 1848 gik han ind i politik. I febr. valgtes han til borgerrepræsentant i Kbh. og fungerede til 1855, fra 1855 som viceformand. Han var medindbyder og taler ved det første Casinomøde 13.3. og stærkt engageret i redaktionen af de af professorerne ved Kbh.s universitet udgivne *Anti-slesvigholsteenske Fragmenter*, 1848-51. Okt. 1848 valgtes han i Køge til medlem af den grundlovgivende rigsforsamling og gjorde sig i generaldebatten om grundlovsudkastet bemærket ved et forslag om at forfatningsforhandlingerne skulle udsættes indtil forholdene i Slesvig blev normale og repræsentanter derfra kunne deltage i forhandlingerne. Dette logiske ejderdanske ræsonnement mødte dog overvældende modstand fra konservative helstatstilhængere og fra mange liberale og bondevener der under indtryk af den voksende reaktion i Europa ønskede grundloven hurtigt vedtaget. K. regnedes endnu ikke blandt de nationalliberale førere. Den udpræget agitatoriske fremtræden var hans væsen imod, og han savnede nok også

anlæg derfor, men den anseelse han nød og hans overlegenhed i kendskab til udenlandsk, især engelsk og norsk retstilstand og forfatningsforhold, bevirkede at han som ordfører for grundlovsudvalget ledede forhandlingerne om alle grundlovsudkastets paragraffer undtagen dem der angik kirkelige og borgerlige retsforhold som Hall var ordfører for. K. evnede i usædvanlig grad at samle og klargøre divergerende opfattelser og motiver, og hans ledelse af arbejdet i udvalget kunne få et pædagogisk præg når han udviklede hvad indholdet i de enkelte paragraffer betød på baggrund af historiske forudsætninger og de mål man sigtede mod med den fri forfatning. Han var ikke tilhænger af alle de bestemmelser der vedtoges. Han havde ønsket stiftsvalg til landstinget i stedet for amsvalg, højere valgbarhedsalder, længere valgperiode og ingen diæter til rigsdagens medlemmer, og han ville have sagsfordelingen mellem ministerierne fastsat ved lov, men han har æren for adskillige betydningsfulde bestemmelser som indførelse af nævninger i misgerningssager og politiske sager, og han prægede grundloven med sin stringente tænkning og sit sikre instinkt for lovsprog.

Ved det første folketingsvalg dec. 1849 valgtes K. i Køge, men faldt aug. 1852 for en bondeven og søgte forgæves valg i Mariager okt. s.å. I sin kortvarige folketingsperiode var han blandt de nationalliberales hovedkræfter og tog aktivt del i behandlingen af finanslov og presselov, men trådte iøvrigt ikke ofte frem i første række. Derimod begyndte i disse år hans særlige stilling som den kloge ven og rådgiver. Den politiker han stod nærmest var Hall, og et venskab for livet bandt dem begge til C. G. *Andræ hvis synspunkter i mange henseender lå dem fjernt. En hel del af Danmarks politik mellem 1849 og 1864 er blevet til i samvirken og brydninger mellem disse tre mænd. Den fjerde politiker med ansvar for dansk politik i perioden, D. G. Monrad, nærede K., i hvert fald i sine modnere år, mindre respekt for. Det dæmoniske og hastigt skiftende hos Monrad skræmte og frastødte juristen og historikeren K. Han var ræsonnøren og den vidende forsigtighed hvor Hall var den snart frejdige, snart tvivlende praktiker. Over dem begge i politisk begavelse stod Andræ. Men ingen af de fire ejede den fødte statsmands balance mellem viden og vilje. Indenrigspolitisk truet af den dybe spaltning mellem bønder og intelligens, udenrigspolitisk dømt af en national modsætning der kun kunne ende med ulykke formedes Danmarks skæbne af disse fire mænd. Tilsammen repræsenterede de en sjælden sum af kløgt, kundskaber og redelighed, men også en famlende og indbyrdes uenig politik, mere præ-

get af studerekammeret end af den europæiske virkelighed.

Jan. 1855 forlod K. universitetet for at blive departementschef i ministeriet for Slesvig. Han havde 1851 været medlem af den resultatløse notabelforsamling i Flensborg og var som departementschef en varm tilhænger af de regenburgske sprogreskripter der indførte dansk som skole- og kirkesprog i Mellemslesvig. K. stod Halls mere og mere bevidste Ejderpolitik nærmere end Andræs helstatssynspunkt og havde med sin lærdom her som på andre områder svært ved at tage stilling da det efter Halls og Andræs indtræden i ministeriet Bang-Scheele dec. 1854 drøftedes mellem vennerne at inddrage også K. i ministeriet, men da Andræ okt. 1856 overtog ledelsen af ministeriet indtrådte K. som indenrigsminister. Han fik mæglerens besværlige post og så ofte med betænkelighed tyngdepunktet glide mere og mere over til Hall der maj 1857 overtog ledelsen efter Andræ der fortsatte som finansminister. Sommeren 1858 kom det til den afgørende krise ved Halls forslag om at sætte fællesforfatningen ud af kraft for Holsten og Lauenborg. K. delte Andræs ængstelse for at slippe helstaten og tilbød at støtte ham hvis han ville overtage ledelsen og ansvaret, men han foretrak at udtræde af ministeriet 8.7. K. overtog hans post som finansminister, men vendte maj 1859 tilbage til indenrigsministeriet. I det samlede ministeriums afgang dec. s.å. havde han væsentlig del. Hans forhold til hoffet var slet. Frederik VII nærede antipati mod hans formløshed og selvbevidsthed, og K. delte i særlig grad den almindelige nationalliberale uvilje mod grevinde *Danner og kammerherre C. *Berling og gjorde hans fjernelse til kabinetsspørgsmål hvortil de øvrige ministre sluttede sig. K.s hovedindsats som minister var lovene 1857 om Kbh.s kommunalforfatning og om næringsfrihed, begge fremført varmt ud fra hans liberale synspunkter. Hans lov om en jernbane Århus-Langå-Viborg-Struer med sidebane til Randers blev ikke ført ud i livet, men linjeføringen indgik i det væsentlige i Monrads store jernbaneordning 1860. Efter det kortvarige ministerium C. E. Rottwitz dannede Hall atter regering febr. 1860, men uden K. Deri lå muligvis en hensyntagen til kongen. K. selv der havde fundet Halls ledelse af det tidligere ministerium svag var heller ikke særlig interesseret i påny at blive minister. Sept. 1860 udnævntes han til assessor i højesteret hvor han havde været ekstraordinær dommer fra 1856. Som medlem af fællesforfatningens rigsråd fra jan. 1857 havde han stadig kontakt med den politiske udvikling og fulgte efter 1860 nølende den almindelige nationalliberale bevægelse over mod den rene Ejderpolitik.

Han afviste kraftigt påstande om at martskundgørelsen 1863 der bebudede Holstens udsondring af riget var ulovlig og stod helt på Halls side ved gennemførelsen af fællesforfatningen for Danmark-Slesvig 13.11.1863. Vel var hans tillid til Hall som statsmand ikke særlig stor, men han fandt ingen anden vej end at følge ham. Dertil kom at der kunne være tvivl om forfatningsforslaget kunne opnå det nødvendige to trediedele flertal i rigsrådet. Hans afslutningstale fik da en for ham usædvanlig dramatisk og kategorisk klang. Den største del af ansvaret for forfatningen hvilede på regeringen, „men den mindre del, den der består i at stemme for forslaget, den del af ansvaret vil jeg også bære. Jeg ville ikke kunne bære ansvaret for dets forkastelse“. Og så sluttede han med det ofte citerede: „Hvo som intet over, han intet vinder, men dristigt vovet halvt er vundet“. Disse ord er ofte opfattet som båret af sejrstemning og fortrøstning til hvad fremtiden ville bringe, men bør nok snarere ses som K.s stræben efter at overvinde egen usikkerhed. Han var klar over Danmarks ringe militære muligheder der var endnu ringere fordi der mod hans råd ikke var blevet rustet stærkere i årene 1860–63. Tvivl om hjælp udefra havde han også. Han skrev 1.2.1864: „Vil Europa ikke røre sig kan vi naturligvis ikke hævde Slesvig“. – I de bevægede uger der fulgte efter novemberforfatningens vedtagelse og Frederik VII's død var K. af den bestemte mening at ministeriet Hall burde blive siddende og føre sin politik igennem hvad han også gav udtryk for i det lille rigsråds møde hos Christian IX anden juledags aften. Han misbilligede D. G. Monrads optræden mod det øvrige ministerium under og efter mødet og brugte i sin dagbog yderst skarpe udtryk om ham og om hans og Halls indbyrdes jalousi. Han synes dog at have vaklet over for Monrads stærke pres for at få ham med i sit kabinet og var ikke uvillig til at overtage udenrigsministeriet eller blot dets direktørpost med referat til kongen, hvad dog ikke lod sig gennemføre aht. udlandet.

Valget af K. til den ene af Danmarks delegerede på Londonkonferencen 25.4.–26.6.1864 skete mod kongens ønske og var måske forståeligt, men ikke uangribeligt. Til hans fordel talte hans store kendskab til det slesvigske spørgsmål, hans stilling i centrum af de ledende politikere og hans dybe ansvarsfølelse. Imod ham talte hans manglende indføling med den jævne borgers opfattelse, hans ukendskab til diplomatiet og hans undertiden stærke støjhed samt hans mistillid til kongen og Monrad. Han og hans meddelegerede stod over for Preussen-Østrig der med fyrst Bismarck som den stærke leder vidste hvad de ville, men ikke gav det tydelige udtryk og som

helt forlod sig på deres militære styrke. Heroverfor talte K.s historiske og juridiske styrke intet. Han undervurderede utvivlsomt sine modstandere, overvurderede det Europa der til syvende og sidst intet ville ofre og kunne ikke slippe håbet til England før det var for sent. Lettere blev det ikke af at delegationen ikke havde en fast og enig regering bag sig, at dens instrukser var uklare, og at den og regeringen var for lidt smidige i spørgsmålet om en deling af Slesvig hvis det overhovedet havde været muligt at få modstanderne med til en deling. Den endelige bestemmelse om at bryde konferencen blev ikke taget af K., men i Kbh., og det ansvar K. måtte have for konferencens manglende resultat deler han i så fald med det samlede Danmark hvis befolknings store flertal havde hilst novemberforfatningen med begejstring og hvis helstatsmindretal ikke havde kunnet anvise et alternativ. – Da Als tre dage efter konferencens sammenbrud blev erobret af preusserne følte K. det som et bittert personligt nederlag, og 1864 satte stærke spor i hans psyke. I nogle år delte han de nationalliberales lod at blive forhånet og forkæret. Han var 1863 blevet indvalgt i landstinget for Kbh. og genvælgtes til han 1890 trak sig tilbage. Han havde gennem nogle år givet udtryk for den udbredte nationalliberale skepsis over for den almindelige valgret og billigede fuldt ud 1866-grundloven, men var afgjort imod oktoberforeningen og det efterfølgende samarbejde mellem små og store bønder. Sammenbruddet i dette samarbejde medførte 1870 at ministeriet C. E. Frijs gik af. J. B. S. Estrup der blandt godsejere var den virkelige arvtager efter Frijs ville ikke træde til og heller ikke risikere en koalition mellem den udpegede konseilspræsident L. Holstein-Holsteinborg og venstre. Han foreslog da K. et samarbejde mellem godsejere og nationalliberale. Denne mulighed for oprejsning greb K. og modtog i forhandlinger med Holstein-Holsteinborg justitsministerposten på betingelse af at C. C. Hall blev kultusminister og C. E. Fenger finansminister. Disse tre nationalliberale blev regeringens tyngdepunkt. Kort efter regeringens dannelse udbrød den fransk-tyske krig. K. var som de fleste nationalliberale i sit inderste tilhænger af en alliance med Frankrig for at vinde Nord-slesvig tilbage, men under indgående overvejelser for og imod der lå hans prøvende natur så nær faldt det ham svært at tage den afgørende beslutning hvortil kom at han frygtede en sprængning af regeringen på alliancespørgsmålet og dermed tab af den nylig vundne indflydelse. Han blev derfor mægler mellem alliancetilhængere og neutralitetstilhængere, og med de hurtige tyske sejre mistede alliancen enhver ak-

tualitet. – K. havde ikke nogen rosenstrøet vej foran sig som minister. Hans respekt for Holstein var ringe og forholdene i regeringen ofte urolige. Han havde voldsomme sammenstød med sin halvsvoger krigsminister W. Haffner der derefter forlod ministeriet, og under urolighederne omkring socialisternes møde på Fælleden maj 1872 var han vag, delvis ubeslutsom, i sin holdning over for Kbh.s politidirektør V. *Crone der forelagde ham sine forholdsregler. Ved Fengers udtræden af regeringen 1872 overtog K. finansministeriet. Han havde som justitsminister gennemført konkursloven 1872 og forberedt et begyndende islandsk selvstyre som hans efterfølger C. Klein gennemførte 1874. Som finansminister var hans hovedindsats Danmarks tilslutning til den skandinaviske møntunion. Han sidste embedsgering var salget af Marmorkirkens ruin til C. F. *Tietgen der påtog sig kirkens fuldførelse. Det medførte rigsretstiltale mod K. der af venstre anklagedes for at have solgt et statsaktiv for billig og uden bevilling. Ved dommen 1877 frikendtes K. Venstres krav om folketingsparlamentarisme, understreget med finanslovsnægtelsen 1873, gjorde K. iført sin statsretlige lærdoms fulde rustning op med i en vægtig tale 17.10. Der fandtes ikke et ord om parlamentarisme i grundloven, og den lod sig ikke gennemføre ved grundlovsparagraffer, sagde han. Finanslovsnægtelse ville give venstre den ønskede opløsning af folketinget. „Men, mine herrer, erindrer det vel, den gives Dem ikke i den engelske parlamentarisme änd. Kom tilbage, flere eller færre, men brug denne mellemtid til at tage reb i sejlene“.

K. var dog efterhånden blevet træt af arbejdet i regeringen. Han skulde ikke sin mistillid til Holstein, og da regeringen havde folketinget mod sig og savnede virkelig støtte i landstinget fremtvang han juni 1874 dens afgang. Han havde megen respekt for Estrups evner, og de første år efter at Estrup 1875 havde dannet regering forløb samarbejdet mellem regeringen og ham godt. Estrups første provisorium 1877 ændrede dette, og venstre så nu hen til K. som en støtte i kampen mod forfatningsbruddet. 1881 førte han forhandlinger med A. D. *Jørgensen og Frede *Bojsen uden resultat. Han talte i landstinget direkte mod den Estrupske finanspolitik og havde voldsomme sammenstød med Henning *Matzen, og provisoriet 1885 betegnede hans endelige brud med højre. Bojsen forhandlede atter med ham om et tilbud fra venstre om formandspladsen i fællesudvalget om finansloven, men K. der på dette tidspunkt var halvblind turde ikke påtage sig risikoen for at danne ministerium hvis Estrup gik. 1890 trak K. sig tilbage fra landstin-

get, formelt frivilligt, reelt fordi højre ikke ønskede hans genvalg. Som politiker besad K. i sin viden, sin uhyre arbejdsomhed og sin skarpe tanke væsentlige betingelser for at gøre sig gældende, men han savnede praktisk menneskekundskab, evne til at vurdere en situation og hurtig handlekraft, men der er i hans politiske gerning en imponerende fast principiel linje. Sine konstitutionelle ideer blev han aldrig, heller ikke da vinden blandt hans nærmeste partifæller blæste dem imod.

Ud over sin politiske og administrative indsats indtog K. en central plads i sin tids danske åndsliv. Hans egen retsvidenskabelige produktion ophørte o. 1855, men han virkede fortsat som organiserende og inciterende kraft på sine samtidige og havde gennem sit usædvanlige personalkendskab i Norge og Sverige indflydelse på de fællesnordiske lovarbejder der blev udført i hans tid selv om han ikke sad i fællesnordiske kommissioner. Han var blandt ophavsmændene til de nordiske juristmøder og foranledigede udgivelsen af Nordisk Retsencyklopædi I–IV, 1878–90. Han var medlem af eller formand for en række lovforberedende kommissioner om ny straffelov, orlogsværftets reorganisering, forsvarets ordning efter 1864, Det kgl. teater, offentlige bygninger og retspleje (proceskommissionen). Hans kundskaber strakte sig ud over juræen til historie, litteratur og kunst. Han var formand i Historisk forening 1857–70, medlem af den Arnamagnæanske kommission 1860–71 og af den Letterstedtske forenings bestyrelse fra 1875 til sin død. 1868 blev han dr.jur. h.c. i Lund og 1891 medlem af videnskabernes selskab i Kristiania.

Fra K. var først i fyrterne fyldte bekendtskabet med Johanne Luise *Heiberg et tomrum i hans tilværelse. Han havde som indenrigsminister truffet hende første gang da hendes pension skulle fastsættes ved hendes fratræden fra Det kgl. teater og blev derefter jævnlig gæst i det Heibergske hjem. Efter at hun var blevet enke 1860 blev han mere og mere hendes hjælper og ridder. Blandt hendes utallige tilbedere var han vistnok den der kom til at betyde mest for hende. Han hjalp hende med udgivelsen af J. L. *Heibergs værker 1861–62. Han satte hendes teaterhistoriske artikler i stil og fik dem optaget anonymt i blade og tidsskrifter, og han virkede som hendes intellektuelle skriftefader. I sine breve til ham, udgivet 1914–15 af Aage Friis og P. Munch, røber hun mere end noget andet sted sin sjæls inderste. Sine egne breve til hende har K. tilintetgjort, men karakteren af hans forhold til hende er tydeligt nok den aldrende pebersvends beundring for skønheden, den sprænglærdes beundring mod den flagrende intelligens. Da hun

Krieger, A. F.

døde 1890 efterlod hun K. ensom som aldrig før. K. havde fra 1848 ført dagbøger og de forelå ved hans død i 39 bind ned til 1880; hvad der fandtes ud over dette år havde K. tilintetgjort. I virkeligheden er disse optegnelser ikke så meget et historisk arbejde som en dagbog. Skildringen af de første år efter Christian VIIIs død hviler for en stor del på studier i statsrådsprotokoller og meddelelser fra andre, og for senere tider, da K.s egne oplevelser, indtryk og samtaler danner hovedindholdet, er der stadig inddraget stof andetsteds fra, der er gjort notiser og henvisninger frem og tilbage i tiden, givet oversigter, lejlighedsvis ført forsvar og rettet angreb osv. Læsere følger K. ikke blot i de enkelte situationer, men ser ham i udvikling og selvspejling. Det væsentlige af indholdet er af politisk art, men dagbøgerne rummer også et betydeligt stof til person- og litteraturhistorien. De giver et levende indtryk af hovedtrækkene i K.s personlighed, hans ofte arrogante overlegenhed og blodige kritik, men også fastheden i hans overbevisning, hans åndelige retsind og hans sandhedskærlighed. I forening med K.s omfattende brevsamling udgør dagbøgerne en hovedkilde til Danmarks historie under nationalliberalismen. K. havde for sin død ladet A. D. Jørgensen, til hvem han i det sidste tiår af sit liv stod i fortroligt forhold, gennemlæse dagbøgerne, og til ham testamenterede han dem for at han kunne tilegne sig hvad der havde betydning og derefter tilintetgøre dem. A. D. Jørgensen opfattede, sikkert med rette, dette som en bemyndigelse til udgivelse af hovedparten af optegnelserne, og 1920-43 udkom *Andreas Frederik Kriegers Dagbøger 1848-80 I-VIII*, udgivet af A. D. Jørgensens datter Elise Koppel, Aage Friis og P. Munch.

I kredsen af de store nationalliberale er K. den mindst glansfulde, men den tungest rustede. Betegnelsen de doktrinære som modstandere hæftede på de nationalliberale kunne vel passe på ham for hans uhyre lærdoms og hans systematiske konstitutionalismes skyld, men ikke på den tænkerens forsigtighed og samvittighedsfuldhed hvormed han nærmede sig ethvert problem. Hans syn på hovedlinjerne i dansk politik lå fast forankret i en liberalisme på godt og ondt, men i gerningen var han usikker. Han er den historiske sammenhængs mand; tyngede historien ham til tider i levende live og gjorde hans bedrifter ringere end hans agt så står han i sit efterladenskab som et tårn på det dybe for den der vil kende hans og hans venners tid. – Etatsråd 1855. Kaldtes fra 1874 jævnlig gehejmeetsråd el. gehejmeråd. – K. 1857. DM. 1870. S.K. 1873. □Mal. (Kbh.s univ.). Tegn. af Constantin Hansen, 1860, mal. af samme 1861-62 (folketinget) og af-

bildet på sammes mal. 1860-64 af den grundlovgivende rigsforsamling 1848 (Fr.borg), forarbejdede dertil (folketinget). Afbildet på tegningen Studenterforeningen flytter, 1863. Mal. af Carl Bloch, 1882 (Fr.borg), gengivet i træsnit 1887. Afbildet på tegn. af K. Gamborg, 1890 (Fr.borg). Tegn. af M. Lund efter foto. Relief af Carl Mortensen ca. 1922 (folketinget). Maske af A. Bundgaard (på Chr.borg). Foto.

Kilder. Johanne Luise Heiberg og A. F. K. En saml. breve, udg. Aage Friis og P. Munch I-II, 1914-15. A. F. K.: Dagbøger I-VIII, 1920-43. A. F. K.s, D. G. Monrads og P. Vedels indbyrdes brevveksl. 1846-88, 1940 = Danske mag. 7.r.III. Geheimerådinde Andræs politiske dagbøger I-III, 1914-20. Solus Høgsbro. Brevveksl. og dagbøger I-II, 1924-25. Statsrådets forhandl. om Danm.s udenrigspolitik, ved Aage Friis, 1936. K.s breve til Dunker i Danske mag. ny r.VI, 1956 265-372. Bernhard Dunker: Brev til A. F. K., udg. Øyvind Anker, Oslo 1957.

Lit. V.Topsoe: Politiske portræstudier, 1878 180-95. H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882 421-27. Johanne Luise Heiberg: Et liv IV, 1892 (5. udg. 1974) 218-27. N. Neergaard: Under junigrundloven I-II, 1892-1916 (repro-udg. 1973). C. St. A. Bille i Danmark, udg. Journalistforen., 1894 57-74. A. D. Jørgensen: En redegørelse for min udvikl., 1901 154-58 161f. E. Henriksen: Mændene fra 48, 1911 77-86. Rob. Niendam: Johanne Luise Heiberg, 1917 (ny udg. 1960). Niels Lassen: Erindr. II, 1919 91f. Aage Friis: Den danske regering og Nordslæs.v.genforening m. Danm. I, 1921 362-66. Samme: Danm. ved krigsudbrudet 1870, 1923 = Festskr. udg. af Kbh.s univ. april 1923. Troels G. Jørgensen i Tilskueren, 1922 II 393-403. Samme: A. F. K. som jurist, 1923. Samme: A. F. K., 1956. Politiken 9.11.1923 og 12.11.1930. Jul. Schovelin: Fra den da. handels renaissance II, 1924 141-52. Erik Møller i Festskr. til Kr. Ersev., 1927 515-36. Samme: Helstatens fald I-II, 1958. Helga Stemann: F. Meldahl og hans venner III-IV, 1929-30. Alb. Olsen: Studier over den da. finanslov, 1930. Fr. Dahl i Festskr. i anledn. af 200 års dagen for indførelsen af jur. eksamen ved Kbh.s univ., udg. E. Reitzel-Nielsen og C. Popp-Madsen, 1936 194f 352. Povl Bagge: Studier over D. G. Monrads statstanker, 1936. Statsrådets forhandlinger, udg. Harald Jørgensen I-VIII, 1954-66. De danske ministerier 1848-1901, ved Sv. Thorsen, 1967.

Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark. – Politikeren A. F. K., 1969 = Rigsark. Foreløbige arkivreg. Ny ser. Privatark. I.

Helge Larsen (Povl Engelstof)

Krieger, Anthonius, se **Krieger, Johan Cornelius**, 1725-97.

Krieger, Emil François, 1819-92, soofficer. * 5.7.1819 i Kbh. (Holmens), † 24.12.1892 sst., begr. sst. (Holmens). F: kaptajn, senere kontreadmiral Anthonius K. (1776-1847) og Elisabeth Dorothea Prætorius (1779-1861). ~ 2.3.1850 i Kbh. (Holmens) med Sarah Tomine Marie Fanny Africana Knudsen, * 22.5.1830 i Tripolis, † 25.1.1901 i Kbh., d. af generalkonsul i Tripolis, senere gehejmelegationsråd Andreas Peter K. (1793-1865) og Marie Mariny (ca. 1801-80).

K. blev kadet 1833, sekondløjtnant med kongens æressabel 1839, premierløjtnant 1848, kaptajn-løjtnant 1859, kaptajn 1868, s.å. kommandør og kontreadmiral 1880. 1840–41 var han med fregatten *Bellona* på togt til Sydamerika og 1846–47 med briggen *Mercurius* til Guinea og Vestindien. Under treårskrigen var han 1848–49 næstkommanderende i dampskibet *Skirner*, deltog med hæder med landgangskompaniet i kampen ved Flensborg efter slaget ved Bov, 1849 med korvetten *Galathea* på blokade i Østersøen og 1850 næstkommanderende i dampskibet *Geiser* ved Vesterhavsoerne. 1855–58 var K. fyr- og vagterinspektør på østkysten. 1861 chef for en division ro-kanonbåde og 1863–64 chef for skonertern *Fylla* til Vestindien og fra sin hjemkomst maj 1864 i Østersøeskadren. Efter krigen blev han ekvipage- og takkelmester og var medlem af forsvarskommissionen af 1866 og tillige medlem af en kommission der skulle udarbejde en ny taktik- og signalbog for flåden. 1867–68 var han chef for korvetten *Dagmar* til Vestindien og Brasilien. Da søofficersskolen 1869 afløste Søkadetakademiet, blev han skolens første chef og var n.å. chef for kadetskibet korvetten *Heimdal*. Efter kun et års tjeneste som kadetchef overtog han stillingen som chef for orlogsværftet hvor han blev til sin afgang fra tjenesten 1884. I forbindelse med denne tjeneste var han 1876 chef for fregatten *Jylland* der eskorterede „Slesvig“ med kong Christian IX til St. Pedersborg, 1879 medlem af kommissionen til at udarbejde forslag til lov om søværnets ordning og 1882 chef for øvelseseskadren. Efter sin afsked virkede han for filantropiske formål, han var således formand for Foreningen for lægevagstationer fra dennes oprettelse. – K. var en begavet og kundskabsrig officer der ved sin pligttrokab og omhyggelighed i tjenesten altid gjorde god fyldest. – Kammerjunker 1850. Kammerherre 1869. – R. 1856. DM. 1864. K². 1875. K¹. 1876. S.K. 1884. □Foto.

Tidsskr. for søvæsen, 1893 7–9.

*Th. Topsøe-Jensen**

Krieger, Johan Cornelius, 1683–1755, gartner, arkitekt. *1683, †21.9.1755 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: urtegårdsmænd ved Jægersborg slot og senere ved Kronborg Christian Krüger (†1716, ~2° 1691 med Cathrine Katterberg, 1664–96) og N.N. ~8.3.1713 i Kbh. (Trin.) med Anne Matthisen, døbt 4.1.1693 i Kbh. (Trin.), †13.4.1760 sst. (Garn.), datter af klokker Søren *M. (1653–1740) og Maren Nielsdatter Banner (ca. 1660–1719). Ægteskabet opløst 1739. – Far til Johan Cornelius *K. (1725–97).

K blev uddannet som gartner ved Frederiksberg have, efter svendeuddannelsen 1705 fik han rejsepas til Holland, England og andre lande. Efter hjemkomsten træffes han 1711 som gartner ved orangeriet i Rosenborg have og fra 1711 tillige ved lyst- og kokkenhaven sst., hvorfra han 1749 meddeltes sin afsked. 1740 ansøgte K. om det ledige embede som gartner ved Gottorp slot. Samtidig med sin ledende stilling som gartner udfoldede K. fra 1720 en betydelig virksomhed som havearkitekt og arkitekt, ligesom han påtog sig byggeentrepriser og fabrikerede bl.a. bygningsmaterialer. K. fik 1722 titlen bygningsinspektør og 1725 den ikke før eller siden anvendte stillingsbetegnelse overlandbygmester. Dette embede omfattede tilsyn med landslottene, men arbejdsområdet blev ved Laurids de Thuras udnævnelse 1733 til hofbygmester taget fra K. Han beholdt tilsyneladende sin titel eller omtales som „forrige Overlandbygmester“. – K. trådte først frem som arkitekt da han 1720–35 i etaper dels tegnede og dels forestod opførelsen af *Fredensborg slot* i den første, men grundlæggende skikkelse. Han opførte hovedbygningen og de syv fløje omkring slotsgården, kirken og de to tilstødende bygninger, kavalerhuset samt en række mindre bygninger. K. kan ved projekteringen af hovedbygningen på Fredensborg have været bundet af et vejledende udkast fra Fr. IVs hånd; slottet knytter sig under alle omstændigheder tæt til lidt ældre italiensk arkitektur, ligesom K. har orienteret sig i arkitekturværker med eksempler på den samtidige centraleuropæiske arkitektur. 1720 gav K. tegning til ombygning af *Dannebrog-Laurvigs palæ* (nu *Håndværkerforeningen*) til dets nuværende skikkelse mod Bredgade, lige som han samme år forestod en ombygning der ved tilføjelsen af en fløj ændrede Skt. Hans kloster til Odense slot. Til Anne Sophie Reventlow opførte han fra 1722 det nu helt ombyggede *Frydenlund*, og fra samme år forestod han opførelsen af en række rytterskoler på Fyn. Foruden talrige andre arbejder ledede K. 1724–29 en ombygning af Vartov (bygningen er senere forhøjet), sammen med J. C. *Ernst havde han ansvaret for ombygningen af Kbh.s slot 1724–27, og i samme periode dels ombyggede og dels opførte han fra grunden *Det kgl. palæ* i Kalveboderne der nu i et vist omfang indgår i Nationalmuseets bygning. – Efter Kbh.s brand 1728 forestod K. genrejsningen af flere brandhærgede bygninger som Helligåndskirken, Frue kirke, universitetet og vajsenshuset. K. anvendtes ikke så meget som arkitekt efter 1730, men 1741 ledede han en ombygning af Ledreborg og et af K.s sidste arbejder blev fra 1742 to orangeribygninger i Rosenborg have der senere ombyggedes til garderkaserne.

Krieger, Johan Cornelius

K. beskæftigede sig også med andet end monumentalbyggeri, således opførtes en professorbolig i Nørregade efter hans tegninger, og efter branden 1728 udgav han året efter *Berechnungen und Dessesins auf 3 differente Grund-gemauerte Gebäude ...* der skulle være en vejledning for private bygherrer. Disse typehuse der karakteriseres af slanke rustikaliseringer og en gavlkvist, var afhængige af bl.a. det statelige borgerhus C. Marselis en snes år tidligere havde opført for Claus Biehl i Bredgade, men gennem K.s anvisninger blev det borgerligt solide og nette gavlkvisthus et dominerende indslag i det københavnske gadebillede. K. var i sin monumentalarkitektur ofte bundet af eksisterende bygninger der enten skulle respekteres eller indgå i den nye helhed, og hans personlige stil iagttages bedst ved fx kirkefløjen på Fredensborg samt Det kgl. palæ stærkt dekorerede facade der afslører K.s orientering i sydtysk og østrigsk arkitektur. K. har tilsyneladende søgt og fundet sine forlæg i samtidens arkitekturbøger, men han kombinerede sine forlæg med stor opfindsomhed, en stærkt skulpturel udformning af dør- og vinduesindramninger er beslægtet med datidens forkærlighed for en frodig overflod og for det bizarre og dominerer undertiden på bygningskroppens bekostning. Efter de rastløse arbejdsår i 1720'erne erstattedes K. af yngre og bedre kræfter som E. D. *Häusser, Thura og N. *Eigtved, men K.s stil afsatte tydelige spor i det første projekt til det nye residensslot *Christiansborg*.

Til sin fremtrædende stilling som en af barokkens mest benyttede danske arkitekter fojede K. i hjemlig sammenhæng et uovertruffent talent som havekunstner. På dette felt og ved anlæg af haver ved stort set alle de monumentale bygninger han opførte, afslører K. en påvirkning fra A. Le Nôtres anvisninger der ligger til grund for den franske have, men K. har tilsyneladende især studeret sit forbillede gennem den lidt nettere hollandske oversættelse. I forbindelse med sine haveanlæg (*Fredensborg*, *Frederiksborg*, *Amalienborg have*, *Det kgl. palæ*, tildels *Rosenborg* og *Frederiksborg* etc.) opførte K. med forkærlighed ottekantede lysthuse; *Frydenlund* var et sådant i mere monumental udformning, og i den nuværende *Marmorhave* på Fredensborg lå der et andet. – K. fremtræder gennem de spredte oplysninger som en stejl og kantet natur der med stor bjærgsomhed startede og drev adskillige virksomheder. Han havde teglværker, tobaksplantage, en agatslibemølle, et stenbrænderi og en sav- og valkemølle. Fr. IV yndede K., hans fald som arkitekt kan skyldes at Chr. VI i vidt omfang undgik medarbejdere der havde haft faderens tillid. – Justitsråd 1749.

F. J. Meier: Efterretn. om Fredensborg slot, 1880. F. R. Friis: Bidrag til da. kunsthist., 1890–1901. Frederiksborg II, ved Fr. Beckett, 1914. H. C. Bering Lisberg: Rosenborg og lysthusene i Kongens have, 1914. Vilh. Lorenzen: Gammel da. bygningskultur. Kbh.ske palæer I–II, 1922–25. Samme: Gammel da. bygningskultur. Dansk herregårdsarkitektur II, 1935 75–77. Samme i Hist. medd. om Kbh. 2.r.11, 1925–26 393. Fr. Weilbach sst. 467–510. Samme sst. 3.r.1, 1934–35 13 15 18–22. Vilh. Lorenzen sst. V, 1942–43 399 409 417 420 423 426 431 436 445–47 453 455 458. Fr. Weilbach: Architekten Laur. Thura, 1924. Samme i Architekten, 1924 216f. Samme: Fredensborg slot, 1928 = Fra Fr.borg amt 1928. Samme: Dansk bygningskunst, 1930. Chr. Elling: Holmens bygningshist., 1932. Samme i Kunstmuseets årsskr. 1933–34 217–45. Johs. Tholle i Pers. hist. t. 11.r.111, 1942 69–73 76–78 138 141. Harald Langberg: Danm.s bygningskultur I, 1955. H. C. Rosted: Hirschholm, 1963. Hakon Lund: Danske haver i det 17. og 18. årh., 1963. Danm.s bygningskunst, red. samme og Kn. Millech, 1963. Kn. Voss: Bygningsadministrationen i Danm. under enevælden, 1966. Jan Steenberg: Fredensborg slot, 1969. H. E. Nørregård-Nielsen i Arkitekten, 1969 248–52. Hakon Lund: De kgl. lysthaver, 1977. Danm.s arkitektur. Byens huse. Byens plan, 1979. Danm.s arkitektur. Landbrugets huse, 1980. Danm.s arkitektur. Magtens bolig, 1980.

Hans Edvard Nørregård-Nielsen

Krieger, Johan Cornelius, 1725–97, søofficer. * 14.2.1725 i Kbh. (Petri), † 15.7.1797 sst., begr. sst. (Holmens). F: arkitekt og slotsgartner, senere justitsråd Johan Cornelius *K. (1683–1755) og Anne Matthisen (1693–1760). ~ 1.5.1750 i Kbh. (Holmens) med Sophia Magdalena Arff, * 17.3.1733 i Kbh. (Holmens), † 12.1.1816 sst. (Holmens), d. af kommandør Nicolai Dominicus A. (1695–1758, ~ 2° 1751 med Maria Cathrine Lemvig, 1702–76, ~ 1° med kaptajn i Asiatisk kompagni Claus Thaae, † 1742) og Georgia Elisabeth Schösser (1695–1750). – Far til Johan Cornelius *K. (1756–1824).

K. blev kadet 1734, sekondløjtnant 1743, premierløjtnant 1749, kaptajnløjtnant 1754, kaptajn 1758, kommandørkaptajn 1767, kommandør 1775, kontreadmiral 1781 og viceadmiral 1790. Han var i fransk tjeneste 1744–47 og 1751–53 næstkommanderende i fregatten Docquen under ekspeditionen til Marokko, hvorfra han 1752 sendtes som kurer til Kbh. og tilbage med depecher til eskadrechefen. 1754 var han chef for en deling af mindre skibe for at forhindre smughandel mellem Ærø og Fyn og n.å. atter i Middelhavet med orlogsskibet Fyen. Efter en del togter i hjemlige farvande var han 1759, 60 og 62 chef for en fregat i eskadren og 1767 chef for fregatten Havfruen med presenter til Marokko. 1770–71 var han chef for orlogsskibet Sophie Magdalene i F. C. *Kaas' uheldige ekspedition til Algier og 1773 chef for orlogsskibet Neptunus der overførte statsholderen, prins Carl af Hessen

og gemalinde prinsesse Louise til Norge og tilbage til Fladstrand. 1779 og 81 var han chef for orlogsskib i eskadren, blev divisionschef 1781 og n.å. medlem af regleringskommissionen. 1788 var han chef for en eskadre der i Køge bugt forenede sig med en russisk eskadre under viceadmiral v. Dessen under krigen med Sverige. Da der i de danske skibe udbrød en meget alvorlig epidemi, blev disse hjemkaldt og oplagt. 1794 var han atter chef for en eskadre som samvirkede med en svensk eskadre under viceadmiral grev G. Wachtmeister og var udrustet til neutralitetens beskyttelse. 1797 blev han nobiliteret (patentet blev dog først underskrevet 1809). K. var en anset og dygtig somand og officer. – En søn **Antonius K.**, * 19.3.1776, † 25.8.1847, blev kadet 1787, sekondløjtnant 1794, premierløjtnant 1800, kaptajn 1808, kaptajn 1815, kommandør 1826, kommandør 1834 og kontreadmiral 1840. Han deltog 1812 som chef for briggen Lolland i kampen ved Lyngør. Da han 1814 nægtede at aflægge ed til den nye norske regering var han en kort tid arresteret. Efter 1816 at være stillet å la suite førte han i nogle år skib på Vestindien. R. 1813. K. 1840. DM. 1843. S.K. 1847. – Hv. R. 1792.

Olav Bergersen: Nøytralitet og krig I, Oslo 1966.

*Th. Topsøe-Jensen**

Krieger, Johan Cornelius, 1756–1824, søofficer. * 7.7.1756 i Kbh. (Holmens), † 9.7.1824 sst., begr. sst. (Ass.). F: kommandør, senere viceadmiral Johan Cornelius *K. (1725–97) og Sophia M. Arff (1733–1816). ~1° 7.7.1787 i Kbh. (Holmens) med Sophia Vilhelmine Caroline Bornemann, * 18.6.1767 i Kbh. (Frue), † 2.6.1792 sst. (Holmens), d. af generalauditor Vilhelm *B. (1731–1801) og Talche Storm (1738–79). ~2° 28.11.1794 i Kbh. (Holmens) med Dorothea Sara Marie Meincke, * 8.10.1777 sst. (Slotsk.), † 30.10.1809 sst., d. af senere kommitteret i rentekammeret, etatsråd Lorentz Angel M. (1750–1811) og Margrethe Amalie Bluhme (1757–1809). ~3° 28.5.1811 på Frbg. med Anna Cathrine Falbe, * 18.8.1770 i Kbh. (Slotsk.), † 2.2.1843 sst. (Trin.), d. af kammerråd, senere etatsråd, zahlkasserer Johan Christian F. (1740–1801) og Anna Catharina Hagerup de Gyldenpalm (1741–1815). – Far til Johan Wilhelm Cornelius *K.

K. blev kadet 1767, var s.å. med fregatten Havfruen til Middelhavet og 1770–71 med orlogsskibet Prinsesse Sophie Magdalene på F. C. *Kaa's uheldige togt mod Algier. Han blev sekondløjtnant 1771. I indstillingen hertil skriver kadetche-

fen om ham: „Meget godt Genie, kan ventes mere end almindeligt af ham.“ Det viste sig, at han fuldt ud kom til at opfylde kadetchefens forventninger. Han blev premierløjtnant 1776 og sendtes 1778 sammen med syv andre søofficerer til Frankrig for at gøre tjeneste på flåden under krigen med England. Han gjorde sig her fordelagtigt bemærket, deltog med hæder i mange store søslag, dekoreredes med ordenen „pour le mérite militaire“ og fik ved sin afsked 1782 tilbud om en årlig pension men afslog. K., der 1781 var forfremmet til kaptajn løjtnant blev medlem af konstruktionskommissionen 1782 og førte 1782–83 et skib for Vestindisk handelselskab. K. blev 1783 generaladjutant hos kongen. 1788 var han attacheret chefen for en russisk eskadre der samvirkede med en dansk eskadre under K.s fars kommando, han blev n.å. kaptajn og var de følgende år fregatchef. 1792–98 var han ekvipagemester på Nyholm, medlem af havnekommissionen og havnemester i Kbh. 1798 blev han chef for fregatten Najaden i eskadren i Middelhavet under St. A. *Bille og viste sig her som en fremragende dygtig skibschef. Da forholdene i Middelhavet ved nytår 1801 tillod en indskrænkning af den danske eskadre kaldtes K., der 1800 var blevet kommandørkaptajn, med Najaden m.fl. skibe tilbage. Skibene ankom under hans kommando velbeholdne til norsk havn kort efter englændernes angreb på Kbh. 1802 udtrådte K. af konstruktionskommissionen i hvis møder han pga. sine udkommandoer sjældent havde deltaget, men blev 1804 medlem af regleringskommissionen og atter 1807–14 medlem af konstruktionskommissionen.

Ved fjendtlighedernes udbrud aug. 1807 ansattes K. som chef for den bevægelige defension ved Kbh. 1810 uddvidedes hans kommandoområde til farvandet mellem Nakkehoved og Møn, og 1812 lagdes yderligere kanonbådene i bæltet under hans kommando. Han viste også i denne stilling enestående mod og dygtighed, forfremmedes til kommandør 1808 og til kontreadmiral 1812. Efter fredsslutningen blev han medlem af kommissionen til søetatens reduktion og s.å. overekvipagemester, og medvirkede ved flådens genrejsning på en udmærket måde. K. var en velbegavet mand der var opdraget i krigens skole, han var dristig og samtidig sindig, mødtes med tillid af alle, en af de dygtigste søofficerer fra den tid. – Kammerherre 1808. – K. 1809. DM. 1812. S.K. 1815. □Mal. af C. A. Lorentzen, 1782. Afbildet på stik sign. Rmbg., 1809, og på stik af Martin Engelbrecht, Fr. VI belønner K. Litografi af C. Henckel efter tegn. af C. Plötz. Mal. af C. A. Jensen, formentlig fra 1830'erne efter ukendt forlæg; herefter litografi af W. Heuer.

Krieger, Johan Cornelius

Danebrog 111, 1882–83 49–52 172f. (K.s rapporter 1808 og 1810). – Danm.s adelsårbog X, 1893 267f. Fædrelandske nekrolog 1821–26, udg. Fr. Thaarup, 1835–44 304–10. St. Bille: Det danske flag i Middelhavet, 1840 (særtryk af Archiv for søvæsenet, 1834–39). Archiv for søvæsenet, 1841 262–86. Jens Jacob Paludan: Ungdomserindr., 1908 (fot. opr. 1967) = Memoirer og breve IX. Olav Bergersen: Nøytralitet og krig II, Oslo 1966.

*Th. Topsøe-Jensen**

Krieger, Johan Wilhelm Cornelius, 1788–1857, søofficer. * 17.4.1788 i Kbh. (Holmens), † 7.3.1857 på Vosnæsgård, begr. i Skødstrup. F: kaptajnløjtnant, senere kontreadmiral Johan Cornelius *K. (1756–1824) og Sophia V. C. Bornemann (1767–92). ~ 17.3.1811 i Kbh. (Holmens) med Anne Sophie Rawert, * 29.4.1788 i Kristiania, † 15.7.1863 på Rungstedgård, d. af premierløjtnant, professor, senere generalrigskommissær, stadskonduktør J. H. *R. (1751–1823) og Anna Maria Krieger (1758–1826).

K. blev kadet 1799, sekondløjtnant 1805, premierløjtnant 1809, kaptajnløjtnant 1816, kaptajn 1825, kommandørkaptajn 1839 og kommandør 1842. – 1807 var han med fregatten Frederiksværn der 14.8. efter en kamp ved Vinga i Kattegat mod en overlegen engelsk styrke måtte overgive sig, og derefter 1807–08 med linjeskibet Prins Christian Frederik der blev ødelagt ved Sjællands Odde 22.3.1808. Han var derefter i engelsk fangenskab i Reading i ca. et år. Efter en kort tid at have gjort tjeneste ved Kbh.s defension var han 1809–10 næstkommanderende i briggen Kiel ved Norge. 1811 kommanderede han kanonbådsdivisionen ved Korsør og var 1812–13 med linjeskibet Pultusk i Scheldeflåden. 1814 ledsagede han Frederik VI til Wien under kongressen. 1816–20 var han à la suite og førte fregatskibet Foreningen på Vestindien. Efter atter at være trådt i nummer var han chef for vagtskibsposten først ved Altona og senere i Sundet, 1823–34 chef for briggen St. Jan til Vestindien og New York og 1833 chef for korvetten Galathea til Middelhavet, hvorfra han hjemførte en del af Bertel Thorvaldsens kunstværker til Christiansborg og Frue kirke. 1842 blev han, der fra 1835 ejede Vosnæsgård ved Skødstrup, deputeret i den jyske stænderforsamling og 1847 chef for 1. division. 1850 var han medlem af generalrigsretten i anledning af Eckernförde-affæren og n.å. af kommissionen om Gammelholms flytning. Han fik 1851 sin afsked med kontreadmirals karakter og trak sig derefter tilbage til Vosnæsgård. – Kammerjunker 1815. Kammerherre 1842. – R. 1829. DM. 1846. □Mal. af Hans Hansen, 1810. Litografi efter mal. 1830 af L. Aumont.

Tidsskr. for søvæsen, 1857 219f. Hans Birch Dahlerup: Mit livs begivenheder I, 1908.

*Th. Topsøe-Jensen**

Kring, Knud Gunnar, 1886–1918, sprogforsker, bogsamler. * 7.4.1886 i Snøde på Langeland, † 18.11.1918 i Amoy, Kina. F: sognepræst, sidst i Havdrup og Solrød, Knud Kristian K. (1853–1929) og Kirsten Kirstine Larsen (1856–1931). ~ 12.8.1913 i Kulangsu ved Amoy med Bi Giok Chiu, * 29.7.1886, † 2.11.1959, d. af købmand Chiu Ho Sing og Chiu Kho Si.

Allerede som elev på Herlufsholm erhvervede K. sig kundskab i kinesisk påvirket hertil af en fætter der var ansat i Store Nordiske Telegrafskab i Port Arthur, men også naturhistorie havde hans store interesse, og efter at være blevet student 1904 valgte han zoologi som studiefag. Han fortsatte dog ivrigt sine sprogstudier bl.a. ved at opsoge kinesere der var bosat i Kbh. eller kom hertil som skibsbesætning. 1906 fik han ansættelse ved Det kongelige bibliotek som ekstraordinær assistent og fortsatte sine sinologiske studier således at han allerede på dette tidspunkt kunne påtage sig katalogisering og ordning af den ikke særlig store kinesiske samling som biblioteket da ejede, ligesom han skrev en mindre afhandling om det berømte anatomiske manuskript fra Manchuriet som findes i biblioteket.

Allerede 1908 rejste han imidlertid til Kina hvor han først var ansat i det store handelshus Andersen & Meyer, Shanghai, og derefter i The China Mutual Life Insurance Co. der havde hovedsæde samme sted. Han blev senere selskabets filialbestyrer i Swatow og kom siden til Amoy. I 1917 gik han over i et amerikansk handelsselskab der drev opkøb af huder og skind i Manchuriet og Sibirien. – Ved siden af sin virksomhed som forretningsmand fortsatte han sine sinologiske studier, og skønt han døde allerede som 32-årig, af spansk syge, lykkedes det ham at erhverve sig en for en europæer sjælden fortrolighed med kinesisk sprog, kultur og tankegang, og ved sin død beherskede han ikke mindre end syv forskellige kinesiske dialekter. Hans mange forretningsrejser rundt om i Kina, hvorunder han bl.a. besøgte mange klostre, gjorde det muligt for ham at erhverve sig en enestående samling af kinesisk litteratur. Ved hans død omfattede den 550 numre, deraf flere store samlingsværker på flere hundrede bind. Ialt udgør samlingen ca. 10 000 større eller mindre „pen“ samt en del europæisk litteratur om Kina og en mindre manuskriptsamling. Særlig rig var K.s samling på litteratur om kinesisk historie og sprog og på udgaver af de kinesiske klassikere, bl.a. den Confusianske kanon og de dertil knyttede kommentarer. Samlingen var

af en sådan kvalitet at man både fra franske og hollandske universiteter forsøgte at erhverve den, men det lykkedes at få den overdraget til Det kongelige bibliotek i Kbh. som derved kom i besiddelse af den på den tid største kinesiske samling i Norden. Erhvervelsen gav umiddelbart stødet til at biblioteket etablerede en særlig orientalsk afdeling, og K.s enestående sprogkunderskaber og samleiver har i høj grad været medvirkende til at Kbh. i årenes løb er blevet et centralt forskningssted for kinesisk sprog, historie og litteratur. □Foto.

Årsberetn. for Det kgl. bibl. 1919/20–1921/22 9f. Studenterne fra 1904, 1929 55f.

Palle Birkelund

Kristensen (døbt Christensen), Axel Christian, 1895–1971, forsyningsminister, civilingeniør. * 1.4.1895 i Kbh. (Sundby), † 11.11.1971 på Diaconisestiftelsen på Frbg., urne på Gladsakse kgd. F: handelsgartner Mathias Peder Christensen (1853–1923) og Oline Hansine Hansen (1858–1952). ~ 8.11.1918 med Edith Zenia Margarita Hagen, * 22.4.1893 i Kastrup (Tårnby sg.), d. af glasmager Knud Viktor H. (1866–1901) og Sofie Martine Larsen (1870–1912).

Efter realeksamen tog K. adgangseksamen til Polyteknisk læreanstalt og blev cand. polyt. (fabriksingeniør) 1918. Et par år var han assistent ved læreanstaltens kemiske laboratorium og 1920–23 driftsingeniør på Dansk Porcelænsfabrik i Kastrup. Ved faderens død gik han over i gartnerierhvervet og var handelsgartner i Gladsakse til 1929 da han ansattes som driftsingeniør ved Porcelænsfabrikken Norden, fra 1939 underdirektør. 1944–47 og igen 1950–57 var han direktør ved Bing & Grøndahl & Norden. K. sluttede sig som ung til partiet venstre, deltog i VU og var sognerådsmedlem i Gladsakse 1925–33. Han var liberalist i Th. *Madsen-Mygdals ånd. Han indså nok organisationernes berettigelse i et moderne samfund, men var mod organisations- tvang, var heller ikke ven af tilskudspolitik og velfærdsstat, men ønskede frihed for enhver til at forme sin tilværelse, hvori så også lå at enhver der kunne skulle klare sig selv. Sociale ydelser var til handicappede og dem der under ihærdig kamp for at klare sig selv dog bukkede under. K. gik ind i et energisk organisationsarbejde ved siden af at han 1935–43 var venstres kandidat i Slagelsekredsen. 1941–60 var han formand for det sjællandsk-bornholmske venstre og 1951–65 næstformand for venstres landsorganisation. I særlig grad lå det ham på sinde at opbygge et stærkt venstre i hovedstaden. Fra 1941 arbejdede han med planer om et hovedstadsblad for ven-

stre. Chancen kom da partiet under Knud Kristensens regering havde betydelig fremgang i Kbh.-Frbg. Fra 1.10.1946 udkom København, udgivet af A/S Den kbh.ske Venstrepresse hvis formand K. var, til han blev minister. Bladet ophørte dog med udgangen af 1949. K. var endvidere sammen med grosserer Anker *Lau initiativtager til udskillelse af det kbh.-frbg.ske venstre i hovedstadens venstre der efter valglovens regler kunne optræde som selvstændigt parti og ved valget 1947 fik tre folketingsmedlemmer valgt hvor venstre hidtil havde været urepræsenteret. Rigsdagens andre partier anså udskillelse af en del af et parti som selvstændig enhed for en krænkelse af valglovens ånd og gennemførte 1948 en ændring af valgloven så hovedstadens venstre blev en engangsforeteelse.

1945 var K. blevet valgt til folketinget i Hillerødkredsen og genvalgtes 1947 og 1950. Da Knud Kristensen efter hårde angreb mod handelsminister J. Villemoes' liberaliseringspolitik fritog ham for den væsentligste del af hans resort blev K. 24.4.1947 forsyningsminister og overtog ved Villemoes' afgang 6.9. den resterende del af handelsministeriet. K.s ministergerning blev dog ganske kortvarig idet Knud Kristensens regering afgik 13.11.1947. Kort efter folketingsvalget 1950 nedlagde K. af helbredshensyn sit mandat ved årets udgang, men vendte 1957 tilbage til folketinget, valgt i Roskilde, 1960 og 1964 i Gladsakse hvor han ikke opnåede valg 1966. Dermed sluttede K.s politiske virke som gennem 1950erne og 60erne var foregået i nært samarbejde med Erik Eriksen hvis bestræbelser for at fastholde og udbygge VK-samarbejdet han støttede kraftigt. Hans liberalisme fra de unge år modereredes efter anden verdenskrig da samarbejdet mellem stat og erhverv var blevet mere selvfølgelig, men han var stedse på vagt over for statslig regulering og voksende offentlige udgifter. Den teknologiske udvikling i disse år havde hans varme interesse, ikke blot gennem deltagelse i ledelsen af ingeniørforeningen, men især ved indsats for at afhjælpe mangelen på teknikere. Han sad i repræsentantskabet for det 1958 oprettede ingeniørakademi og i planlægningsudvalget for polyteknisk læreanstalts byggeri i Lundtofte samt i teknisk videnskabeligt forskningsråd fra 1960 og i Akademiet for de tekniske videnskaber fra 1961. Som medlem af kommissionen om teknisk uddannelse var han en drivende kraft bag indførelsen af mellemtekniker-uddannelserne, og fra 1968 var han formand for byggeudvalget for forskningscentret ved Hørsholm. K. var en farverig skikkelse, omstridt, men anerkendt for sin stærke personlighed. Han kunne vel nu og da på nogle virke besværlig ved sin utrættelighed

Kristensen, Axel

for hvad der optog ham, men intet standsede ham. Han stolede på at han kunne overbevise gennem sin indtrængende og varme argumentation og han kunne se vemodigt, endog sørgmodigt på den der ikke lod sig overbevise. Så sikker var han i sin overbevisning. Sit hjertelag for handicappede viste han ved en stor indsats for hjælp til psykotiske børn, ikke mindst som formand fra 1968 for Sofieskolen som han ydede betydelige bidrag til. – K². 1949. K¹. 1965. □Foto.

Venstre i 100 år. 1939–70, af Chr. P. Fogtmann, 1970. Torben Meyer i Berl. tid. 12.11.1971. Poul Petersen i Politiken s.d. Fr.borg amts avis s.d. Niels Thomsen: Dagbladskonkurrencen 1870–1970 I–II, 1972. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977. – Papirer i Rigsark.

Helge Larsen

Kristensen, Christen Erling Jensen, 1893–1961, forfatter. * 9.6.1893 på Holte hede, Tolstrup sg., Vendsyssel, † 25.6.1961 i Skagen, begr. Viborg kgd. F: landarbejder Christian Peter Christensen (* 1860) og Severine Caroline Christensen (1870–1932). ~ 1° i Kbh. (Matt.) med Else Jensen Højris, * 20.4.1897 i Hanbjerg, d. af bolsmand Jens Jensen (1862–1950) og Petrine Jensen (1864–1940). Ægteskabet opløst. ~ 2° 30.7.1932 i Ålborg med Alma Marie Christensen, * 19.2.1902 i Kvieholm, Viborg kommune, † 22.7.1969 i Viborg, d. af gårdejer Niels Peter C. (1874–1965) og Maren Christine Mortensen (1871–1948).

K. tilbragte sin barndom i Vendsyssel under stadige flytninger fra gård til gård hvor faderen fandt arbejde. Som syttenårig kom han i mekaniklære i Vrå hos Thomas Olesen *Løkken hvis værksted han senere overtog. Da han debuterede 1927 med *Støtten* måtte han opgive sit erhverv på grund af modstand i miljøet. *Støtten* er en forbitret skildring af en midaldrende ungkarl der snyder sig til gård og kone ved løgn og forstillelse. Bogen vakte opsigt og forargelse ved sin konsekvente holdning; den ville demaskere tidens bonderomantik som den fx var repræsenteret hos Olesen Løkken. Bogen anslår forfatter-skabets hovedmotiv, den private ejendomsret der forgifter et menneskes sind og lader alt fællesskab gå under. I den næste roman *Byen mellem to Taarne*. 1928, findes et selvbiografisk islæt i skildringen af den kunstmalerende maskinsmeds nederlag over for provinsbyens fordomme; nabo lurer på nabo for at ingen skal vove at rage op. *Stærkere står Stodderkongen*. 1929 der skildrer et landsbyproletariats forsøg på at stå sammen til fælles bedste. De bygger et dige og indvinder jord, men med de forbedrede kår kommer mark- og skelstridigheder, sammenhol-

det var ikke styret af et fælles mål men af privat vindelyst. Den romantiske drøm om at vende tilbage til landsbyens nære liv spidder K. i *Ler*. 1930 hvis centrale skikkelse er fantastisk, praler og svindler. Hans usædvanlige evne til at skildre menneskelig forløjethed og social elendighed og til at føre analysen konsekvent igennem ses også i hans næste bog *Kværnen maler*, 1932 hvor han vender tilbage og uddyber sit billede af bonden med jorden som spekulationsobjekt og de himmelske magter forsikret i Indre mission. I romanerne *Drejers Hotel*, 1934 og *Menneske mellem Mennesker*, 1936, flytter K. til beskrivelser af provinsbymiljøer. Den første er en egentlig kollektivroman om hverdagsgemenhed på et lille provinshotel (modellen var Beiers hotel i Ålborg) holdt sammen af personalets groteske bestræbelser for at hindre ejeren i at more sig ihjel, måske hans bedste bog, ihvertfald den der vakte den voldsomste forargelse. Efter en pause vendte K. i efterkrigstiden tilbage. Forfatter-skabets krast social-realistiske holdning, som var dets egentlige styrke, er blevet mildnet. Et par bøger om jagtliv og fiskeri, fx *Jagtminder*, 1949, viser hans drejning mod 50ernes interesse for „gammellivet“ i Martin A. *Hansens ånd*. Radio-romanen *Misvækst*, 1952 og en række mindre fortællinger, fx novellesamlingen *Den sidste færge*, 1954 (forøget udg. 1966) blev bedre modtaget og hurtigere glemt end de kraftfulde ungdomsværker. Erindringsbogen *Mens vindrosen blomstrede*, 1953, bør dog huskes. K. har desuden skrevet en række essaysamlinger hvor han viser sig som en fin naturskildrer, fx *I ledtog med livet*, 1953 og *Digte* udgivet efter hans død 1963. □Mal. af J. Korn, Alfr. Mårtens, udst. 1933, og Anders Hune. Foto.

E. K. i Jydske digtere i forhor, ved Niels Th. Mortensen, 1937 84–95. Samme: *Mens vindrosen blomstrede*, 1953 (selvbiografi). – Jul. Bomholt: *Moderne skribenter*, 1933 20–40. Fr. Nielsen i *Danske digtere i det 20. årh.*, ny udg. II, 1966 470–79.

Erland Munch-Petersen

Kristensen, Evald Tang, se **Tang Kristensen, Evald**.

Kristensen, Frode, 1867–1927, se **Kristensen, Martin**, 1842–1931.

Kristensen, Frode, 1895–1955, højskolelærer, statskonsulent. * 5.6.1895 i Thorsted, Ringkøbing amt, † 28.12.1955 i Himmelev ved Roskilde, begr. Thorsted kgd. F: daglejer, senere husmand Hans Kr. K. (1863–1952) og Susanne Mortensen (1866–1941). ~ 18.9.1926 i Malmö (b.v.) med

Selma Maria Linell, f. Persson, * 8.2.1894 i Malmö, + 4.5.1979 i Roskilde, d. af Hanna Persson (1874–1939) og (adopt.) snedker Anders Linell (1876–1966).

Fra heden til højskolen er titlen på K.s levende og lodige selvbiografi som han på sit sidste lange sygeleje dikterede til hustruen. Begge var de udgået fra et materielt fattigt miljø. Begge hævdede sig til at øve fælles indsats for folkeoplysning, loftet af samtidens oplysningsbevægelser, i Danmark folkehøjskolen, i Sverige studiecirkelrørrelsen og Arbetarnas bildningsförbund. *En Hede-husmands Hjem*, indledningen til K.s selvbiografi, var trykt allerede 1947 til det af Povl Bagge redigerede Danske Hjem ved Aarhundredskiftet. Hjemmet, Fejsøhus på Kronheden hvor K. voksede op i en søskendeflok på ni, lå så langt fra skole at bornene måtte hjemmeundervises af deres forældre. De havde begge været på højskole, og deres hjem bar præg deraf. De forstod at indpasse undervisningen i bedriftens krav om børnenes medhjælp, således at de fik „en undervisning der kundskabsmæssigt stod mål med landsbyskolens og opdragelsesmæssigt stod over den ... i en brøkdal af den tid der krævedes i folkeskolen“. K.s skildring af hjemmeundervisningen er eminent. Den blev et fundament der gjorde det muligt for ham som autodidakt at ruste sig til lærergerning uden eksamen af nogen art.

Allerede som tiårig kom K. ud at tjene som hjorddreng, efterhånden i strenge pladser. Det gav næring til en samfundskritisk indstilling, styrket under værnepligt 1914–16. Sin første højskoleoplevelse fik K. som elev på Thomas Bredsdorffs Roskilde højskole 1918–19 hvor en af hans lærere har berettet om sin deltagelse i en privat studiekreds i samfundslære som K. fik sat i gang: „Når K. tog ordet i elevernes fælles diskussion lyttede alle til hans tænksomme ord fremført på hans kønne vestjyske mål“ (som han senere opgav). I en juleferie besøgte han Esbjerg arbejderhøjskole hvor Laura Alkjær sig prægede skolen med sin åndfulde undervisning i litteratur og historie. 1919–20 var K. elev på Høng landbrugsskole og arbejdede derefter en sommer i Norge. Drømmen om at blive student brast af økonomiske grunde. En gerning i højskolen tiltrak ham. Hertil dygtiggjorde han sig ved ophold på Askov udvidede højskole to vintre 1920–22 hvor han sluttede livsvarigt venskab med kammeraterne Thorkil Kristensen og Svend Thorsen. Hans Lunds og J. Th. Arnfreds undervisning blev metodisk og menneskeligt vejledende for ham. Efter en sommers arbejde i Tyskland fik K. øvet sine pædagogiske evner som lærer først ved Vesterlund efterskole 1922–

23, siden – efter tre måneders lærerkursus på Askov – ved Bornholms højskole 1923–24. Sine ønskers mål nåede han da han 1924 blev lærer på Esbjerg arbejderhøjskole. Her havde den unge Julius Bomholt som K. kendte fra Askovtiden netop afløst Laura Alkjær sig. Det var ham der kaldte K. til Esbjerg. Her oplevede K. tre lykkelige år som lærer i nært samarbejde med Bomholt og til slut også med Selma som han havde truffet under et sommerophold på Den internationale højskole i Helsingør. K.s foretrukne undervisningsform var studiekredsen, en form som han mestrede, vejledende og aldrig docerende. Hans hovedfag var erhvervsgeografi, efterhånden også verdenspolitik. K. udgav 1927 i Studentersamfundets serie Kultur og Videnskab *Fra Raastoffernes Riger*, et betydeligt værk der opnåede seks oplag til 1952, hver gang registrerende de forskydninger der havde fundet sted i verdens erhvervsliv i de mellemliggende år. Bogen kom både i norsk og grønlandsk udgave. Økonomisk trange vilkår tvang K. og Selma bort fra Esbjerg, og de blev 1927 knyttet til Roskilde højskole hvor der efter Thomas Bredsdorffs død blev gjort forgæves anstrengelser for at forene elever fra land og by. Da skolen 1930 blev overtaget af AOF, Arbejdernes oplysningsforbund, med Hjalmar Gammelgaard som forstander, fortsatte K. og Selma som lærere her. 1947 blev K. medforstander under vanskelige forhold som han blev befriet fra da han 1948–49 blev leder af Folk og værn-afdelingen (FOVA) ved Den danske brigade i Tyskland i Jever nær Wilhelmshafen. 1949–50 var K. eneforstander på Roskilde højskole. 1950 blev han påny kaldet af Bomholt der som undervisningsminister bad ham – uden oplag – afløse Johs. Novrup som statskonsulent i sager vedrørende ungdomsundervisning m.v. Det var en krævende stilling som K. bestred med en stilfærdig myndighed og et frisind der vakte respekt i alle folkeoplysningens lejre. Han deltog med flid i forberedelsen og administrationen af Bomholts lov om ungdomsundervisning af 11.6.1954 og af højskoleloven af 29.4.1955. Sin vigtigste indsats gjorde K. i den lange række år hvor han virkede i arbejderhøjskolens tjeneste. „Det var et slid at få interessen og forståelsen vakt“, ikke blot hos de oftest arbejdsløse unge der kom som elever, men også hos arbejdernes faglige organisationer. Men K.s egen lange og trange vej mod målet havde givet ham en særlig baggrund for at hjælpe og opmuntre søgende elever. I pauserne mellem vinterkurserne ledede han i en række år studierejser arrangeret af AOF, ligesom han selv foretog studierejser til de nordiske lande, England og det sydlige udland. K.s fleste afhandlinger kom i tidsskrifterne

Kristensen, Frode

Arbejderhøjskolen, Socialisten og Rød Ungdom. Af bøgerne kom *National selvforsyning og Verdensøkonomi* 1935 og *Den ny Verden*, der oplevede flere oplag, 1946. I det barnløse ægteskab gik K.s hustru helt op i samarbejdet med ham i deres hjem Vidablick ved Roskilde fjord. Sammen foretog de den studierejse til hendes hjemland der udmøntedes i den indholdsmættede *Sverige. Erhvervs- og Samsfundsliv*, 1938, et grundigt værk som udviklingen alt for hurtigt løb fra. Og sammen oversatte de svenske romaner til AOFs bogkreds. Selv bidrog Selma Kristensen i en lang år-række med artikler til svenske blade. K. var redaktør af og bidrager til AOFs materialesamling *Nordiske Problemer*, 1943. 1943–46 var han formand for Foreningen Nordens Roskildeafdeling. 1949 gjorde forsvarsminister Rasmus Hansen K. til formand for en kommission til undersøgelse af den militære uddannelsesstids rationelle udnyttelse, et område hvor K. havde beske erfaringer fra sin egen soldatertid. Partipolitik tiltrak ham ikke synderligt – til forskel fra kolleger som Bomholt eller Kaj *Bundvad. K. og Gammelgaard var først og sidst højskolemænd, nært beslægtede med den grundtvig-koldske højskoles bedste folk, hos hvem de mødte alt for lidt forståelse for deres vækkende og oplysende gerning. □ Karikatur af Sv. Erik Jensen. Mal. af Augusta Thejl Clemmensen, 1956 (undervisningsmin.) og af Karen Trier Frederiksen, 1960 (Roskilde højskole). Foto.

F. K.: Fra heden til højskolen, 1956 (selvbiogr., heri bibliografi). Interviews i *Socialdemokraten* 27.9.1950 og 5.6.1955. – Oluf Bertolt i *Arbejderhøjskolen*, 1945 juni-nr. 29–31. Roar Skovmand: Lys over landet, 1949 217–21. [Johs.] [Jacobsen] og O. Bertolt i *Socialdemokraten* 29.12.1955. Hj. Gammelgaard i *Højskolebl.*, 1956 27–29. Kaj Bundvad og Thorikl Kristensen i *Arbejderhøjskolen*, s.d. nr. 47 8–11.

Roar Skovmand

Kristensen, Hans Kristian, * 1895, historiker. * 17.9.1895 i Sønderhede, Hostrup sg. ved Varde. F: gårdejer, senere tillige sognefoged Niels Kristian K. (1870–1942) og Ane Cecilie Jochumsen (1872–1955). ~ 6.6.1919 i Vr. Nebel med Gudrun Bording Petersen, * 12.6.1894 i Vr. Nebel, d. af forstælærer Søren Peter P. (1862–1951) og Hedevig Sofie Kirstine Elisabeth Thuesen (1865–1921).

Efter at have taget lærereksamen fra Ribe 1916 var K. et par år vinterlærer og ansat i vikariat. 1918 blev han andenlærer, 1921 forstælærer i Frostrup Lunde sogn. 1926–62 var han førstelærer i Lunde. – Efter at være kommet til Lunde sogn blev K. engageret i fredningsarbejdet og foretog mindre udgravninger og besigtigelser af oldtidsminder for Nationalmuseet. 1934 fandt

han en oldtidsboplads ved at jagttage plantevæksten (Fortid og Nutid XI, 1936). 1923 udsendte K. *Lunde Sogn*, senere fulgte *Ovtrup Sogn*, 1933–35, og han har redigeret eller været hovedbidrager til *Nr. Nebel og Lydum sogne*, 1958, *Tvillingsogne af Geest og Marsk: Sneum og Tjæreborg* 1–II, 1972–76 og *Holmlands og Kliitens historie* I, 1974. Den vestjyske tradition for herredsbeskrivelser har K. videreført i *Øster Horne Herred*, 1944, og *Nørre Horne herred*, 1975. *Fra Koldingsfjord til Blaavandshuk* 1–II, 1947–50, var en hjemstavnsbog fra Sydvestjylland, mens han har dyrket slægtshistorien i *En Slægt fra Kjølst*, 1954. Andre sider af sydvestjysk lokalhistorie har K. behandlet i *Gamle sydvestjyske fiskerlejer. Et bidrag til vestkystfiskeriets historie*, 1965 og *Hovedgården Estrup i Malt Herred. Med bidrag til bøndergodsets historie*, 1968. K. har desuden været virksom som udgiver, bl.a. *Søren N. Rasch: En dansk bondeskippers historie*, 1977, som medredaktør af *Danske historikere* 1965, 1966 og som lærebogsforfatter. I *Fra Ribe Amt* har han gennem et halvt århundrede offentliggjort en lang række større og mindre bidrag til områdets historie fortrinsvis af kulturhistorisk, arkæologisk og landbohistorisk art. K.s sognehistorier indtager en fornem plads i genren ved deres brede og detaljerede skildringer af de pågældende sogne frem til vor tid, mens han i sine herredsbeskrivelser har vægten lagt på tidsrummet ca. 1500–ca. 1800. K. er en skolet arkivforsker med et omfattende kendskab til indre dansk historie i det ovennævnte tidsrum, samtidig med at han fremlægger sine resultater i en nøgtern, præcis og tillige letlæselig form.

I det lokalhistoriske organisationsarbejde har K. taget aktiv del. 1931 blev han medlem af bestyrelsen for Historisk samfund for Ribe amt, hvis årbog han redigerede 1938–71. 1966–69 var han formand for samfundet. Han har været bestyrelsesmedlem af Jysk selskab for historie og 1958–63 kasserer for Dansk historisk fællesforening. – R. 1964. □ Foto.

Danske historikere 1965, 1966 88f. M. Edelberg i *Fra Ribe amt*, 1970 337f. Sst. 1975 5f. Sst. 362–71 (bibliografi). – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn

Kristensen, Kristian, 1841–1918, højskoleforstander. * 14.5.1841 i Hvelplund, Sønder Omme sg., † 6.11.1918 i Hoven, begr. sst. F: husmand Christen Pedersen († ca. 1842) og Johanne Christiansdatter (1807–79). ~ 18.10.1867 i Hoven med Karen Marie Jensen, * 6.6.1847 i Hoven, † 21.7.1903 sst., d. af møller og gårdejer Jens Andersen (1808–66) og Karen Thomasdatter (1809–1901).

Da K. ikke havde midler til følge sin lyst til læsning fik han støtte af sognepræsten E. V. A. Rambusch. Han kom først på højskole hos Chr. *Kold i Dalby og oprettede en friskole efter Kolds mønster, men søgte derefter videreuddannelse og tog 1864 lærereksamen fra Jelling seminarium. N.å. blev han lærer og kirkesanger i Hoven hvor han også interesserede sig for hedebeplantningen. 1878 oprettede han en højskole hvorfra der også udgik vinterlærere til vestjyske skoler. 1891 omdannedes skolen til kun at omfatte kvinder og fik statsanerkendelse til uddannelse af småbørnslærere, navnlig til Vestjylland. – J. C. *Christensen der i nogle år gik i skole hos K. fremhæver hans fortælleevne, men det der navnlig prægede hans virke var hans fortrolighed med sin egn, befolkningen og dens vilkår. For ham blev den vestjyske skoleordning med dens hensyntagen til at børnene deltog i forældrenes bedrift noget positivt. Han vidste, som det hed om ham „hvad større børn er værd for de vestjyske landmænd om sommeren, og at børnene har godt af at tage virksom del i arbejdet i mark og eng, i have og stald“. 1906 tog K. sin afsked som lærer men forblev forstander til sin død. – DM. 1895. F.M.2. 1906. □Mindesten med portrætrelief rejst ved skolen i Hoven 1919. Foto.

M. M. Tarp i Højskolebl. XXVIII, 1903 161–66 193–200; sst. XLIII, 1918 1423; Andreas Beiter i XLIV, 1919 17–20. J. C. Christensen: Fra min barndom og ungdom, 1925 116f.

Sv. Cedergreen Bech (Fred. Nørgaard)

Kristensen, Kristoffer Andreas, 1881–1964, formand for Danmarks lærerforening. * 30.11.1881 i Vejerslev, Viborg amt, † 23.5.1964 i Vordingborg, begr. Karise kgd. F: lærer Kristoffer K. (1845–1908) og Ane Ahnrgott Pedersen (1844–1903). ~ 25.4.1905 i Vejerslev med Ane Jacobsen, * 2.1.1883 i Borre, Vejerslev sg., † 23.12.1945 i Karise, d. af gårdejer Jens J. (1832–1901) og Bertha Katrine Jensen (1849–1912).

K. var i gartnerlære tre år, blev forberedt til lærer hos sin far og blev 1904 dimitteret på Jelling seminarium. Efter ansættelse først i Kolding og siden i forskellige landsbyskoler blev han 1908–46 førstelærer og kirkesanger i Karise på Sjælland. 1911 oprettede han Karise private realskole der efterhånden blev meget søgt, og ledede denne til 1947. K. ledede desuden i nogle år en præparandklasse for vordende lærerstuderende, holdt aftenskole, var formand for Karise højskoleforening 1928–52 og deltog ivrigt i ungdomsarbejdet i sit sogn. – K. ydede sin væsentligste indsats i Danmarks lærerforening. Han var medlem af hovedbestyrelsen 1924–44, 1936–44 forenin-

gens formand og fra 1949 dens æresmedlem. K. repræsenterede foreningen i en række ministerielle udvalg. Særlig betydning fik udvalget der drøftede folkeskolens hygiejniske forhold, og hvis retningslinier blev bestemmende for skolebyggeri og -indretning i de kommende år, og udvalget der fastlagde folkeskolens formål og gav den et stærkt kristeligt-nationalt indhold med bekendtgørelsen af 24.5.1941. K.s skolesyn var på flere punkter beslægtet med undervisningsminister Jørgen Jørgensens, og de var sammen om at give bekendtgørelsen dette præg. K. var desuden med til at præge forarbejdet til de love der blev vedtaget i 40ernes sidste halvdel, lærerlønloven af 1946, tilsynsloven af 1949 og seminariekommissionen. K. trak sig relativt tidligt tilbage både fra sin lærer- og formandsgerning pga. en tiltagende døvhed. K. var uhyre arbejdssom. Han havde samtidig tillid til oplysningsarbejdets store betydning og en overbevisning om at en vellønnet og veluddannet lærerstand bedst ville fremme denne opgave. Han havde fra sit mangesidige virke i sit hjemsovn stor indsigt i skolens vilkår, og denne realistiske indstilling blev sammen med hans sikre forankring i et grundtvigsk miljø og livssyn ledende for hans arbejde i såvel skolen som DLF. Han var sin stand en myndig fører og talsmand der indtog klare og til tider markante standpunkter. Under besættelsen opmuntrede han til tider med dristighed Danmarks lærere til at stå vagt om skolen og værne om danske idealer. □Foto.

Folkeskolen, 1944 1f; sst. 1951 837; sst. 1964 982. Danm.s lærerforen. 1874–1949, 1949.

Ellen Nørgaard

Kristensen, Kristen Larsen, 1886–1944, forfatter. * 2.4.1886 i Munkebo på Fyn, † 1.5.1944 i Kerteminde, begr. sst. F: gårdejer Kristian K. (1851–1927) og Jensine Metteline Marie Hansen (* 1859). ~ 13.8.1931 i Kbh. (Frihavnsk.) med skolebestyrer i Kerteminde Anna Kathrine Pedersen, * 30.7.1889 i Kissendrup, Flødstrup sg., † 12.12.1958 i Odense, d. af gårdejer Povl P. (* 1855) og Kirsten Frederiksen (1868–1936).

K. arbejdede på faderens gård indtil han vinteren 1904–05 kom på Særslev højskole; her opdagede lærerne hans intellektuelle evner og tilskyndede ham til yderligere uddannelse. 1910 blev K. student fra Odense katedralskole, 1911 cand. phil., hvorefter han studerede sammenlignende litteraturhistorie og nordisk filologi ved Kbh.s univ. uden at tage nogen afsluttende eksamen på grund af sygdom. Han var på rejser i Sverige og Tyskland, modtog Sophus Michaëlis' legat 1941, kom fast på finansloven 1944. K. debuterede

med nogle digte i *Illustreret Tidende* 1917; først 1926 udkom hans debutsamling *Aarsens Tid* fulgt af *Stavnsbundne Sange*, 1928, *Egn og Øde*, 1929, *Jord og Hjæerte*, 1933, *Levende Land*, 1934, *Muld og Minde*, 1937, *Lønligt Lys*, 1940 og *Vi kalder vort Rige*, 1942; 1944 udsendtes *Mindets Træ*, en samling efterladte digte. I hele K.s produktion fastholdes og udbygges én bestemt motivkreds, knyttet til hjemstavn og naturen. Men ligesom Thorkild *Gravlund, der har betydet uhyre meget for hans forfatterskab, opfatter K. ikke hjemstavnsliteraturen som en digtning udelukkende om jorden, gården og landsbyen. Der er altid et perspektiv bagud i tid. Sagnhistoriens personer og dyr lever i K.s verdensbillede der søger at forene naturindtryk med historiske eller mytiske elementer. K. havde to mål med sin digtning, både et sprogligt og et etisk. Han ville pege på de tidløse værdier der ligger i det fortidige, i slægten, og derigennem modvirke den rodløshed der karakteriserer det moderne menneske. Han søgte at forny sproget gennem brugen af gammeldanske ord, stavrim og versformer fra Eddadigtningen hvilket forlener hans stil med en vis markant tyngde, men også kan gøre den knudret og unaturlig. K. modtog megen litterær anerkendelse, men blev kun lidt læst. Hans store kulturhistoriske viden giver ham et sikkert herredømme over stoffet, men hans hang til at digte over de samme emner får store dele af hans lyrik til at virke monoton og docerende. K. har desuden udgivet en enkelt prosabog, *Høst og Helg*, 1929, folkloristiske studier grupperet omkring årets højtider. I *Studier tilegnede Verner Dahlerup*, 1934 har han skrevet en afhandling *Svundet og svindende fra et Folke-maal*. □Tegn. af Anna E. Munch; mal. af samme, 1934, og af Frede Rasmussen s.å. Foto.

Selvbiografi i *Den nye litteratur*, 1927–28 269–72. – Cai M. Woel: *Tyvernes og tredvernes digtere I*, 1941 271–84. Kj. Elfelt: *Ti år*, 1942 153–55. Samme i *Berl. aften* 2.5.1944. Tom Kristensen i *Politiken* 3.5. s.å. Chr. Kirchhoff-Larsen i *Børsen* 3.4.–4.4.1946. Henrik Juul Hansen: *K. L. K.*, 1946.

Sven H. Rossel

Kristensen, Knud, 1880–1962, statsminister. *26.10.1880 i Hoyer ved Ringkøbing, †28.9.1962 i Hillerød (Præstevang sg.), begr. i Humlebæk. F: gårdejer Ole Christensen (1846–1936) og Kirstine Knudsen (1846–1936). ~7.4.1908 i Hoyer med Else Christensen, *30.6.1884 i Hoyer, †5.6.1967 i Hillerød, d. af gårdejer Christen Hansen Christensen (1836–1927) og Petrine Hansen (1843–1919).

K. uddannedes ved landbruget og var 1901–02 elev på Frederiksborg højskole, 1903–04 på Da-

lum landbrugsskole og 1906–07 på Askov (iøvrigt sammen med andre senere fremtrædende politikere). 1907–20 ejede han en gård i Ødsted ved Vejle, derefter Biviumgård ved Humlebæk. Livet igennem var han aktiv landmand ved siden af sin politiske virksomhed. Opvokset i et vestjysk landbohjem i den af J. C. Christensen helt dominerede Ringkøbingkreds blev K. venstremand og nærede de vestjyske bonders traditionelle uvilje mod den købstadprægede politiske konservatisme, en uvilje der ikke mindsledes ved John *Christmas Møllers unddragelse af konservativ støtte til venstregeringen Th. Madsen Mygdal 1929. K. var aktiv i opbygningen af venstres ungdom og opstilledes 1918 i Silkeborgkredsen, men valgtes først 1920 til folketinget i Hornsletkredsen. Ved valget 1929 faldt han, men var påny valgt i kredsen fra 1932 til han nedlagde sit mandat 15.1.1949. Langsomt avancerede han i partiet. 1936–40 var han næstformand i folketingsgruppen, forsommeren 1940 dens formand og påny formand 1942–45. Venstres landsorganisations formand var han 1941–49. Ved regeringsrekonstruktionen 8.7.1940 indtrådte han i regeringen Stauning som indenrigsminister, fortsatte i regeringen Buhl, men udtrådte 9.11.1942 da han ikke ville acceptere Erik Scavenius som statsminister. I befrielsesregeringen sommeren 1945 var K. indenrigsminister. Politisk huskes han især, fordi han som statsminister 7.11.1945–13.11.1947 rejste en voldsom politisk strid om den dansk-tyske grænse. Mens folketingets store flertal ønskede grænsen af 1920 fastholdt ville K. give mulighed for en sydligere grænsedragning, hvis den stærke tilvækst til danskheden i Sydslesvig, som skete i månederne lige efter krigsafslutningen, viste sig varig. At K. samtidig med denne politik ønskede at fastholde sin statsministerstilling gjorde Sydslesvig-politikken til det dominerende spørgsmål gennem det meste af 1946 og 1947.

Revisionskravet var historisk følelsesladet og greb mange, ligesom vel også det danske folks besættelsestids-oplevelse smittede af som medfølelse med dansksindede der fortsat måtte leve under tysk styre. Diskussionen bølgede landet over. Alligevel forekommer K.s politik hyllet i nogen mystik. Aldrig tidligere havde han vist det nationalpolitiske spørgsmål videre interesse, og han var ikke velbevandret hvad angik forholdene syd for grænsen. Endnu sommeren 1945 viste han kun sagen overfladisk interesse. Men gradvis udvikledes hans synspunkter, og han nåede utvivlsomt til en opfattelse af, at dette var hans mærkesag. Han mærkede sangbund et stykke ind i det radikale venstre og i socialdemokratiet for slet ikke at tale om det konservative folke-

parti som fik hele sin flanke revet op af K.s grænsepolitik. Hans problem var at han ikke kunne tvinge de radikale og socialdemokraterne til at affinde sig med hans grænsepolitik og at det trods stemningsbruset i landet måtte anses for udsigtsløst at arbejde for at vinde folketallet for den. Dertil kom yderligere det problem – ret ukendt i samtiden – at en ikke ringe del af hans ministerkolleger inderst inde var imod hans mere og mere ensidige satsen på Sydslesvig-politikken. De så andre og varigere muligheder for venstre-fremgang i en fortsættelse af regeringens ganske vellykkede indenrigspolitik. K. søgte da sit dilemma løst ved at udtale sig på én måde, når man blev draget til ansvar i folketinget, men ganske anderledes når han „som privatmand“ holdt sine stærkt besøgte møder ude i landet. Dette kan han næppe have anset for holdbart. Mange formodninger har været fremsat om, hvorfor han indskibede sig på kollisionskurs. Nogle har peget på at han måske efter udfaldet af landstingsvalget april 1947 ventede at socialdemokraternes og de radikales fredning af hans regering var forbi. Andre har ment at han bevidst stillede mod et mistillidsvotum for at blive befriet for et ansvar som notorisk tyngede ham. Han havde ikke i sin tidligere politiske virksomhed været de mange lovgivningsdetaljers mand, men altid været mere optaget af de nok så ideelt betonedede store linjer. Endelig har det været anført at hans drift imod afgrunden skyldtes at han af natur var noget indesluttet og kunne være meget stædig og ikke havde evnet at få ministeriet til at arbejde som et hold og af den grund var træt af statsministerjobbet. Han var øjensynlig en ensom mand i ministerkredsen. Han talte i sit ministerium en udenrigsminister, Gustav Rasmussen, som uden besvær og til K.s forbitrelse gik over i det efterfølgende socialdemokratiske ministerium som udenrigsminister, og en kirkeminister, Carl Hermansen, som tav i regeringen, men 1958 rettede en både politisk og personlig bidende kritik mod K. som statsminister i en stort opsat artikel i Berlingske Aftenavis.

K.s regering faldt 4.10.1947 for en radikal mistillidsdagsorden der støttedes af socialdemokrater, retsforbundet, kommunister og Christmas Møller. Ved det påfølgende valg vandt venstre en stor sejr, en fremgang fra 27 til 49 mandater, men regeringens fortsættelse var udelukket og K.s Sydslesvigpolitik var faldet. Selv fandt han en grænseflytning straks for risikabel. Hans krav havde været en afstemning ad åre. Alene den storpolitiske udvikling hvor den kolde krig så småt tonede frem allerede 1946 gjorde hans politik udsigtsløs. Så snart den store modsætning blev øst-vest kunne Danmark ikke vente forstå-

else hos nogen vestlig magt for visdommen i en politik som udfordrede Vesttyskland.

Det var en speciel konjunktur, som havde ført K. frem til statsministerposten. Først oplevede befolkningen den tyske besættelse, derefter en forvirret efterkrigstid hvor alting flød. Det gjorde det naturligt for mange at lede efter en mand med faste standpunkter, en mand som vidste hvad han ville. Samtidig var alt taget op til nyvurdering, så det gjorde ikke noget om den mand man fik til leder, var i enhver henseende utraditionel. K. passede hertil, og ydermere havde han udviklet sig i sine holdninger under den tyske besættelse i takt med en ikke ringe del af den danske befolkning. Han havde siddet i besættelsesårenes første regeringer, men var blevet mere og mere betænkelig og afsløg at indtræde i Erik Scavenius' regering. Han havde ikke haft sympati for de aktive modstandsfolk under krigen, men straks efter trådte han offentligt frem og bekendte at han nu så hvor meget han havde taget fejl i den sag. Alle disse særlige forudsætninger klingede efter 1945 af, og forbløfende hurtigt efter at han var blevet styrtet som statsminister havnede han på et politikens sidespor. Han drog konsekvensen heraf ved at udtræde af folketinget 1949. Det kunne næppe tiltale ham at sin vestres nye leder Erik Eriksen 1950 indgik i et broderligt regeringssamarbejde med de konservative. VK-regeringen arbejdede for en yderligere demokratiseret grundlov (1953-grundloven med etkammer og nedsat valgretsalder) – påny en historisk følelsesladet sag og en demokratisering som der var traditionel fjendtlighed mod i mange gamle venstre-cirkler. Samme holdning var formentlig fremherskende i de grupper som havde tiljult K.s Sydslesvigpolitik højest. Atter trådte K. ind i offentlighedens søgelys, nu som leder af en højreopposition mod grundlovsforslaget. Han kom derved i modsætning til sin holdning under grundlovsforhandlingerne 1938–39 da han gik mod forliget mellem konservative, socialdemokrater og radikale og ønskede et rent etkammersystem. Venstre ville nok have undgået et åbent brud med K., men forgæves! Samme dag som Erik Eriksen underskrev den nye grundlov, 5.6.1953, modtog han K.s skriftlige udmeldelse af venstre, det parti K. havde viet sine kræfter i mere end en menneskealder. Kort efter kaldte K. offentligt til samling om en kompromisløs borgerlig politik, hvilket førte til dannelsen af partiet de uafhængige som dog først kom i folketinget 1960 for en kort periode. Den nu 73-årige K. ønskede dog ikke at spille nogen aktiv rolle i det nye parti, men støttede det med sin prestige i en tilbagetrukket position.

Kristensen, Knud

K. ejede det politiske temperament hvor soliditet rangerer højt over elasticitet. „A blyvwer gammel, A bøjer mig for tit“, skal man have sagt engang i de første efterkrigsår. Han indgød folk tillid, for han var ikke nem at flytte med. Følgelig veg han hverken som yngre politiker eller som politisk leder tilbage for at gå egne veje, og flere gange gik han hellere sin vej, fremfor at gå på akkord. Men husket bliver han som den der en kort overgang greb fanen i et af Danmarkshistoriens mest bevægende og gennemgående spørgsmål. – K¹. 1949. □ Akvarel af Herluf Bidstrup. Linoleumssnit af K. J. Almqvist, 1946. Afbildet på karikatur af Bjarne Laursen 1973–74 (Amalienborg). Mal. af Ole Søndergaard (folketinget). Foto.

K. K.: Set fra mine vinduer. Kommentarer til fremstill. af begivenheder under og efter besættelsen, 1954. K. K. i Politisk testamente, 1962 85–94. – Bj. Svensson: K. K. og hans politik, 1949. K. K. – fra plov til statsror, red. Gunnar Hansen, 1949. Anker Randsholt i Information 3.8.1953. Carl Hermansen i Berl. aften 6.12.1958 (jfr. Bj. Svensson sst. 11.12. og K. K. 13.12. s.å.). Hans Bagge i Sorø amtstid. 1.10.1962. Grønsevængen XLIV, 1962 290–98. Sv. Thorsen: Folketinget i nærbillede, 1974. De da. ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977.

Harald Westergård Andersen

Kristensen, Laura Halkjær, se Halkjær Kristensen, Laura.

Kristensen, Morten Kristen, 1880–1951, landbrugskonsulent. * 27.4.1880 i Gedesby, + 26.3.1951 i Skælby, begr. Gedesby kgd. F: gårdejer Niels Christensen (1852–1909) og Mathilde Reinholdine Bjerregaard (1844–1924). ~ 29.10.1905 i Åstrup, Falster, med Petra Hansine Kehling, * 3.1.1876 i Næs, Åstrup sg., + 22.6.1947 i Skanderborg, d. af gårdejer Rasmus Hansen K. (1846–79) og Else Kirstine Nielsen (1849–1928, ~ 2° 1887 med gårdejer i Næs Jens Larsen Kehling, 1842–1923).

K. lærte landbrug bl.a. hos kvægopdrætteren gårdejer Chr. Bjerregaard, Elkenøre. Efter ophold på Næsgård agerbrugsskole 1898–1900 kom han til landbohøjskolen hvorfra han tog landbrugseksamen 1902. Sin virksomhed fik han i Jylland hvor han 1902–05 var lærer ved Klank højskole. I disse år fik han tillige kendskab til forsøgsvirksomhed som medhjælper ved Askov forsøgsstation 1902 og kom i forbindelse med landboforeningsarbejdet i Bølling nørre herred s.å. og i Kolding omegn og herred 1903. 1905–08 var han planteavlskonsulent for Ribe amts vestre landboforeninger. Idérig og ihærdig tog han fat på konsulentarbejdet, og med udpræget evne til at få landmændene i tale fik han hurtigt vakt interesse for gennemførelsen af lokale markforsøg

og organiseret kursus for bosiddende landmænd. 1908 flyttede han til Skanderborg idet han efterfulgte Thomas "Madsen-Mygdal som konsulent i planteavl for Foreningen af jyske landboforeninger, og i denne stilling varetog han i 25 år den vigtige opgave at samle og lede bestræbelserne til fremme af landsdelens planteavl. Han udfoldede en livlig og virkningsfuld agitation som taler bl.a. med sin store beretning på de årlige planteavls møder og i litteraturen især som medredaktør af Jydsk Landbrug. K. var en ivrig talsmand for de lokale markforsøg, og han organiserede planteavlsudstillingerne ved de årlige ungdomskoler hvor han gang på gang benyttede lejligheden til ved siden af den alsidige belæring at skabe interesse for nye opgaver som undersøgelser af kalk og mangel, rationel kartoffelavl, fremavl af sædekorn og forbedring af græsmarkerne. 1938 blev hans indsats på dette område belønnet med landhusholdningsselskabets store sølvbæger. Til støtte for fremavlens erhvervede foreningen 1917 på K.s initiativ gården Godthåb ved Skanderborg, og her indrettedes centralkontoret for det jyske planteavlsarbejde. Især fra 1916 satte han et arbejde ind på forbedring af de varige græsarealer, bl.a. oversatte han K. Schneiders bog *Anlæg af vedvarende Græsgange*, 1918, og hans arbejde førte til at de jyske landboforeninger 1919 oprettede græsmarkssektionen med K. som sekretær. 1933, medens hans virksomhed endnu var i kraftig udfoldelse, trak han sig tilbage fra stillingen som planteavlskonsulent for at give plads for yngre kræfter, men han fortsatte til 1946 arbejdet i græsmarkssektionen som samtidig udvidedes til også at omfatte vejledning i sædskiftes spørgsmål. 1835–46 var han tillige konsulent for statens jordlovsudvalgs Vildmosekommission. Det jyske planteavlsarbejde har han beskrevet i en afhandling i *Foreningen af jyske Landboforeninger 1872–1922*, 1926 435–573. 1919–46 var K. konsulent for Dansk Anders Gødningsforretning hvis jubilæumsskrift *Dansk Anders Gødningsforretning 1901–1916–1926*, 1926 han skrev, og han har desuden skrevet småskrifter om rodrugtdyrkning og andre planteavlsspørgsmål. Hans selvbiografi (se nedenf.) giver et udmærket billede af det landøkonomiske konsulentarbejde i første trediedel af århundredet. I adskillige andre landøkonomiske virksomheder var K. en virksom deltager, således også i statens redskabsudvalg og i bestyrelsen for Nordiske jordbrugsforskeres forening. – R. 1922. □Foto.

M. K. Kristensen: En konsultants erindringer, 1950. – J. C. Overgaard i Jydsk landbrug XV, 1933 170–73. J. K. Haugaard sst. 1951 192f. Anton Christensen i Ugeskr. for landmænd, 1933 117f. H. Land Jensen sst. 1951 223.

Vort landbrug, 1933 89. – Levnedserbetning i ordenska-pitlet.

*Aksel Milthers**

Kristensen, Nicolaj Christian Marinus, 1891–1928, redaktør. * 12.4.1891 i Nykøbing M., † 31.7.1928 i Kbh., (Andreas) urne på Vestre kgd. F: former Nicolaj Christian Marinus Christensen (1855–1903) og Kirstine Marie Poulsen Kløv (* 1861). ~ 1° 9.5.1913 i Kbh. (b.v.) med Hedvig Margrethe Betty Jørgensen, * 15.10.1892 i Rønnede (~ 2° med reklamekonsulent Carl Herløv Larsen, * 1895), d. af fiskehandler Jens Christian J. (1871–1934) og Karen Kirstine Marie Andersen (1870–1925). Ægteskabet opløst 1915. ~ 2° 9.11.1917 i Kbh. (b.v.) med Ellen Lafontaine, * 24.10.1892 i Kbh., † 12.4.1919 på Frbg., d. af skomagermester, senere barnevogns-fabrikant Jacob Lorentz L. (1854–1901) og Lydia Anna Christine Brandt (1860–1945). ~ 3° 1.10.1920 i Kbh. (b.v.) med Anna Margrethe Carstensen, * 6.8.1899 i Kbh., † 2.8.1934 i Usse-rød, d. af barbermester Hagbart Christopher C. (1866–1908) og Kirstine Marie Johansen (1869–1935).

Allerede da „Marinus“, hvad han blev ved at hedde livet igennem, som typograflærling dukkede op i den socialdemokratiske ungdomsbevægelse i Kbh. omkring 1908–09 påkaldte hans utvivlsomme naturbegavelse opmærksomheden. Man lyttede når han talte. Han blev udlært som typograf hos F. L. Bording 1910, men sættekassen øvede ingen tiltrækning på ham. I stedet drog han til møder, i ungdomsforeninger, på Blågårdsplads, i Bethesda, og alle vegne rev han tilhørerne med. I ungdomsbevægelsens blad Fremad skrev han digte og sange. Nogle måneder var han elev hos Th. Bredsdorff på Roskilde højskole. Og hvad han læste og lærte hang fast. Under sporvejsstrejken 1911 organiserede han den muntre F.F.F.-bevægelse, Frbg. Fodsports-Forening til boykot af sporvejene. Han fik ved denne tid foden inden for hos Social-Demokraten; 1913 blev han bladets rigsdagsreferent, men samtidig var han en altid mobil og oplagt agitator, socialist fra bydreng af, lige velfunderet og kamperedt, enten det gjaldt politiske, faglige eller kooperative spørgsmål. Han var medstifter af Hovedstadens brugsforening 1916 og blev medlem af partiets hovedbestyrelse 1917. 1920–26 var han opstillet til folketingsvalget i Maribo og satte partiets stemmetal betydeligt op. I midlertid blev han april 1924, ved F. J. Borgbjergs udnævnelse til socialminister dennes efterfølger som redaktør af Social-Demokraten. Fra 1925 til sin død var K. medlem af Kbh.s borgerrepræsentation og af budgetudvalget og leverede en række

vægtige og virkningsfulde indlæg i salen. Som taler var K. blændende, ildnende, slagfærdig, hans sprog lyrisk betonet, rigt på billeder, og et digterord, et citat af Heine eller Marx havde han ofte rede. Ikke få slagord har han præget som lever efter ham („Valgets dag kan snart komme – sov med bukserne på!“ „Lillebror må trave“ – om de radikale som støtteparti i 1924). Undertiden kunne respekten for kendsgerninger eller andres følelser fordufte for den gode replik. Som journalist var han Borgbjergs discipel og betroede mand, og chefredaktørens „ledere“ skyldtes ofte hans pen. Da han selv blev redaktør bestræbte han sig for at modernisere og popularisere Social-Demokraten; han knyttede nye navne fra kunstens og litteraturens verden til bladet som kronikører, udvidede sportsspalter og søndags sider og gav det i det hele et nyt og mere levende ansigt. Da Borgbjerg 1926 vendte tilbage til redaktionen vedblev K. at være den faktiske redaktør indtil sygdom lammede hans kraft. Han søgte forgæves helbredelse i syden og døde før han fik indfriet de store forventninger hans partifæller endnu satte til ham. □ Afbildet på Edv. Saltofts mal. 1934 af socialdemokratiske førere (forhen Folkets hus, Kbh.). Foto.

Socialdemokraten 31.7.1928, 1.8., 2.8., 5.8. og 6.8. s.å. Th. Stauning: Tanker og taler, 1931 199–201.

*Oluf Bertolt**

Kristensen, Marius, 1869–1941, højskolelærer, nordisk filolog. * 27.4.1869 i Lystrup, Elsted sg., † 2.11.1941 i Kbh., begr. i Askov. F: gårdejer Peder Andersen Christensen (1845–1927) og Ane Andersen (1845–1917). ~ 1.8.1899 i Blegind med Ane Marie (Missa) Hansen, * 13.9.1872 i Tranekær, Langeland, † 10.4.1943 i Kbh., d. af kapellan i Tranekær, senere sognepræst i Blegind Hans Anthon H. (1840–1906) og Margrethe Jensine Mathiassen (1846–1924).

K. blev student 1887 fra Århus, cand. mag. med dansk som hovedfag 1894, dr. phil. 1906 (*Fremmedordene i det ældste danske Skriftsprog*). Efter et betydningsfuldt studieophold i Uppsala blev han 1895 lærer ved Askov højskole hvor han – fra 1915 som medbestyrer – virkede indtil han 1928 med livsvarig gage fra Carlsbergfondet tog ophold i Kbh. som fri videnskabsmand. Hjælpsomhed, mangesidige filologiske interesser og omfattende viden gjorde ham til et nyttigt og virksomt medlem af en række videnskabelige foreninger og institutioner: formand i udvalg for folkemål (fra 1909), medlem af stednavneudvalget (fra 1910), formand i retskrivningsudvalget (1930), medudgiver af Danske Studier, bestyrelsesmedlem i Danmarks folkeminder og universi-

tets-jubilæets danske samfund og medlem af det Danske sprog- og litteraturselskab. Som tilsynsførende ydede han i disse selskabers publikationer i mange tilfælde et værdifuldt medarbejderskab, således i høj grad i Saxo-udgaven og i udgaverne af Danmarks gamle love og Fragmenter af gammeldanske Haandskrifter. Hans videnskabelige virksomhed, der spænder over ånds- og litteraturhistorie (bøger om Selma Lagerlöf, 1917 og H. F. Feilberg, 1923, udgaver af svenske forfattere, jysk litteraturhistorie) og historie, kulturhistorie og folkløse (afhandlinger i Danske Studier og Fra Ribe Amt) har sit tyngdepunkt i studiet af dialekterne og ældre dansk lydhistorie på dialektal baggrund (hyldestskrift fra danske dialektforskere i Danske Folkemaal på 60-årsdagen). Hans hovedværk er de sammen med Valdemar Bennike 1898-1912 udgivne *Kort over de danske Folkemål*, et værk af blivende værdi inden for dansk dialektologi, omfattende 104 farvelagte kort over dialekternes lyd- og formværk og med en af K. udarbejdet 188 sider stor redegørelse for de enkelte dialekters udvikling. Her til kom 1906 bogen *Nydansk*, en afløser af F. Dyrlands lille bog om de danske dialekter, og senere flere behandlinger af enkelt-dialekter (bl.a. den meget værdifulde *Sproget gennem Tiderne* i Sønderjyllands Historie I, 1930-31) og studier over specielle dialektfænomener (bl.a. den posthumt udsendte lille bog *Udsagnsordenes Bøjning i Egnen Nord for Århus*, 1942).

Hans store viden udmøntedes også i en række stednavneundersøgelser og runologiske tolkninger i danske og svenske tidsskrifter. Sammen med Johs. Brøndum-Nielsen udgav han 1916 *Gammeldags Skæmt hos Fynbo, Jyde og Sjællandsfar*, og sammen med Jens Byskov har han besørgt udgivelsen af vennen P. K. Thorsens Afhandlinger og Breve (1927-30). Arbejdet med de nordiske sprogs ældre lag blev fortsat fra disputatsen; han bestemte i *Nokkur blöð úr Hauksbók*, 1925 en del af manuskriptet som skrevet af en færing, og med benyttelse af et udtømmende håndskriftmateriale besørgede han en kritisk udgave af de ældste læge-, sten- og kogeboogsmanuskripter der går under Harpestrængs navn (1908-20), desuden Lucidarius-håndskriftet (*En Klosterbog fra Middelalderens Slutning*, 1928ff) og, sammen med bl.a. P. Severinsen, *Skrifter af Paulus Helie*, 1932ff. 1930-31 udarbejdede K. navneregistre og ordbog til H. Grüner-Nielsens udgave af Danske Viser der med sin sproghistoriske indledning fylder hele 7. bind (1930). 1936 påbegyndte han sammen med Gunnar Knudsen og Rikard Hornby en behandling af hele det danske middelalderlige personnavnestof i udgaven *Danmarks gamle Personnavne* (I. Fornavne

1.-2. halvbind 1936-40 og 1941-48 og II. Tilnavne 1.-2. halvbind 1949-53 og 1954-64; genoptr. 1979-80). Principielle sprogbetragtninger har han anstillet i den gamle afhandling *Samlede Kræfter i Sprogudviklingen*, 1899 og i en række studier samlede i *Folkemål og Sproghistorie*, 1933, der viser os en forsker hos hvem det tidsbestemte grundlag, den junggrammatiske lære (A. G. Noreen) og den klassiske fonetik (Otto Jespersen og Hugo Pipping) har fået sin særlige udformning bestemt af hans dialektologiske problemstilling. Denne forbindelse med den levende tradition er blevet retningsbestemmende for såvel hans lingvistik i særdeleshed som hans kristeligt-nationale livssyn i almindelighed (betydningsfuldt har her været samværet med P. K. Thorsen, H. F. Feilberg og Axel Olrik). - R. 1926. □ Afbildet på E. Henningsens mal. På Askov højskole, 1902 (Fr.borg, gentagelse (Ribe mus.). Foto.

Bibliografi over M. K.s afhandlinger og artikler m. udv. breve fra hans skand. korrespondenter, 1941. - Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1906 76-79. Dr. phil. M. K. og hans søndagstaler, 1944 (heri selvbibliografi). - Gunnar Knudsen i Danske studier, 1941 1-12. Grete Mølbak Frederiksen i Minder fra folkehøjskolen II, 1945 97-117. Samme i Min far, red. Poul Borchsenius, 1948 195-202. Det danske sprogs udforskning i det 20. årh., 1965 116f. - Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Poul Andersen

Kristensen, Martin, 1842-1931, seminarieforstander. * 8.11.1842 i Hvejsel, † 9.4.1931 i Brund ved Horsens, begr. i Tolstrup ved Horsens. F: gård-ejer Christen Jensen (1807-75) og Johanne Marie Jensdatter (1809-57). ~ 19.5.1866 i Hvejsel med Karen Jensen (Dalgaard), * 13.7.1840 i Knude ved Hvejsel, † 13.9.1906 i Gedved, d. af gårdejer Jens Andersen (1818-77) og Karen Marie Jensdatter (1814-83).

Allerede som 14-årig kom K. fra sit nøjsomme hjem til Uldum højskole, og efter vikar- og omgangsskolevirke de følgende år blev han 1860 optaget på det nærliggende Jelling seminarium hvis grundtvigske forstander H. J. M. Svendsen inden hans dimission 1863 fik ham antaget som lærer på Grundtvigs højskole Marielyst. Uden for skoletiden her kom han under N. F. S. Grundtvigs påvirkning i Vartov, i hans hjem og ved læsning af hans store mytologi fra 1832. Da Marielyst på grund af krigen ikke fik elever i sommeren 1864 blev K. lærer ved P. Bojsens seminarium i Gedved hvor han havde vikarieret en kort tid inden han kom til Marielyst. Ved Gedved fortsatte K. som lærer til sin afsked 1912, fra 1896 tillige som forstander sammen med J. Byskov. K. var en ualmindeligt alsidig,

grundig og nøgtern lærer der vandt elevernes hengivenhed og bestandig søgte at udvide sine kundskaber ved kurser, rejser og læsning. Allerede som ung havde han ved et høstmøde i Dalum 1866 modtaget stærke indtryk af Christen *Kold, og det var påvirkningen fra ham og Grundtvig der prægede hans litteraturfortolkning – der aldrig nåede ud over 1870. „Gamle Martin“ som eleverne kaldte ham mindede med sit mægtige skæg om oldtidsheltene som han jævnsides med samtidens mere prosaiske portrætter holdt af at fremstille – også i de omkring 3000 kultegninger som han udførte – og som skaffede ham ekstra indtægter til underhold af hans store familie hvoraf fem sønner gik lærervejen. Under arbejdet med disse tegninger lod han sønnerne læse op for sig til nytte for sin undervisning. Den var for ham hovedsagen, og sammen med den mere udadvendte Byskov gav han seminariet ry som et af landets lodigste, videreførende en tradition der stammede fra L. C. *Müllers og Svendsens tid. I provisorieårene var K. hårdnakket skatteenægter og formand for Horsensegnens demokratiske forening. Men han sagde nej til gentagne opfordringer til at stille sig til rigsdagen. Efter sin afgang skrev K. bogen om vennen *Niels Lindbergs Liv og Gerning*, 1922. – For Nationalmuseet opmålte og kortlagde K. oldtidsminder i Vor og Nim herreder, fik fredlyst gravhøje og sikret oldsagsfund. Hans arkæologiske interesse tog hans sønner del i, og en af dem, **Frøde Kristensen** i Tørring, * 12.3.1867, † 16.3.1927, fandt 1894 det første hvedekorn i et lekeraskår, hvorved korndyrkning i oldtiden blev påvist. Han opdagede også de første jyske indlandsbopladser fra stenalderen, Gudenåkulturen. – R. 1912. □ Litografi af I. W. Tegner, 1892, efter foto. Mal. af Hans Erichsen (Gedved seminarium). Tegn. af Sigurd Kristensen. Foto.

M. K. i Gjedved seminarium 1862–1912, 1913 45–54. – Sigurd Kristensen sst. 195–201. Anders Uhrskov i Højskolebl., 1922 1331–38. Kristen A. Lange sst. 1931 729–31 750f 761–64 782f. Anders Uhrskov: En bog om Byskov, 1960 35–39. Omkr. et seminarium, red. H. Høyer-Nielsen, 1962 42f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Roar Skovmand

Kristensen, Martin Kristian, * 1888, bakteriolog, * 6.5.1888 på Frbg. F: mag. sc., lærer, senere skoleinspektør Kristian Smidt K. (1852–1922) og Maren Hjørdemaal (1866–1933). ~ 31.12.1922 i Kbh. (Garn.) med Henny Cathrine Marie Kornerup Kruckow, * 6.1.1893 i Næstved, † 2.12.1976 i Hvidovre, d. af mælleejer, købmand Peter Nikolay K. (1860–1933) og Karen Dorothea Johanne Kornerup (1870–1955).

K. blev student fra Metropolitanskolen og tog medicinsk embedseksamen 1913. 1913–17 gjorde han kandidatjeneste på Rigshospitalet, Boserup sanatorium, Kysthospitalet ved Refsnæs og Blegdamshospitalet. 1917 blev han assistent ved Statens seruminstitut, 1921 laborator sst., 1922–58 afdelingsforstander og fra 1958 overlæge. Fra 1929–64 var han censor ved medicinsk embedseksamen i alm. patologi, fra 1953–60 lektor i bakteriologi og sterilisationsteknik ved Farmaceutisk højskole. Han har foretaget studierejser til Paris 1922 på Pasteur-selskabets legat og 1929 til Berlin, Hamburg og London, 1948 til Paris og Schweiz med studium af bakteriologi og serologi som hovedformål. Han har udfoldet en stor videnskabelig produktion hvoraf særlig skal nævnes en række arbejder (1918–24) vedrørende influenzaens bakteriologi og den såkaldte influenzabacil (Pfeiffers bacil). Hans disputats for den medicinske doktorgrad 1922 (*Investigations into the Occurrence and Classification of the haemoglobinophilic Bacteria*) handler om denne bacil og denne nærstående bakterier. Endvidere har han skrevet en række arbejder vedrørende tuberkel- og kighostebaciller, meningokokker m.m. Fra 1927–33 følger en række meget betydningsfulde arbejder over B. Bangs abortbacil (*Brucella abortus* Bang) og dens betydning for fremkaldelse af svingfeber (febris undulans) hos mennesker.

Da K. 1927 fremlagde sin på laboratorieundersøgelser baserede meddelelse om infektion med den Bangske abortbacil antagelig opstået ved smitte fra kvæg hvor sygdommen længe havde været kendt var sygdom af denne natur hos mennesker ganske ukendt til trods for at der utvivlsomt i en årrække var forefaldet ikke helt få tilfælde her i landet. Ved de nu fremkomne oplysninger blev lægernes opmærksomhed vakt, og det viste sig snart at sygdommen hos mennesker optrådte under et såvel i klinisk som bakteriologisk-serologisk henseende karakteristisk billede. Smitten måtte antages at stamme fra kvæg, dels ved kontakt, dels gennem nydelse af mælk og visse mælkeprodukter. Ej heller i de øvrige skandinaviske lande var sygdommen hos mennesker erkendt. Derimod fremkom fra USA siden 1924 flere meddelelser der dog senere for en del har vist sig at skyldes smitte fra svin; endvidere var enkelte tilfælde beskrevet i Tyskland, Frankrig og England og en række tilfælde fra Italien hvor man i øvrigt længe havde kendt (ligesom i flere andre Middelhavslande) den såkaldte Maltafeber der er en af en med den Bangske bacil meget nært beslægtet bakterie (*brucella melitensis*) fremkaldt infektion der skyldes smitte fra geder (særlig mælken). Sygdommen over-

Kristensen, Martin

fores praktisk taget ikke fra menneske til menneske. Betydningsfulde arbejder foreligger endvidere over serologisk påvisning af gonorrhøisk infektion (komplementbinding) hvor K. ved en særlig metodik har givet lægerne et værdifuldt middel i hænde til opdagelse navnlig af uklare sygdomsbilleder der skyldes gonorrhøisk infektion af mere kronisk natur (ledlidelser, underlivsbetændelse hos kvinder etc.). Blandt denne serie arbejder skal særlig nævnes: Die Komplementbindungsreaktion bei Gonorrhoe (Acta pathologica et microbiologica. Scandinav. VII, 1930). Endelig har K. i årene 1930–36 ydet værdifulde bidrag til systematikken og diagnostikken af tyfus-paratyfusgruppens bakterier, til dels i samarbejde med den tyske forsker Fr. Kauffmann der blev en af foregangsmændene på dette område. I en årrække har K. været hovedredaktør for Klinisk ordbog (5.–11. udg., 1958–77). – K.s arbejder udmærker sig alle ved en overordentlig omhu og nøjagtighed i alle detaljer hvortil kommer en ren og klar stil med vel gennemtænkte udtryk. Medlem af Videnskaberne selskab 1936. Tildelt Dr. Martin Salomonsens legat 1947, Dr. Thorvald Madsens legat 1956. Medlem af bestyrelsen for Emil Chr. Hansen Fondet 1949. – R. 1936. R¹. 1952. K. 1958. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1923 90f. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*Oluf Thomsen**

Kristensen, Niels Søren, 1852–1940, redaktør, biavler. * 11.9.1852 i Veksø, † 9.6.1940 i Roskilde, urne på Ny kgd. sst. F: husmand, væver, sidst i Himmelev, Christen Sørensen (1819–86) og Bodil Nielsdatter (1820–1905). ~ 5.9.1878 i Himmelev med Johanne Jørgensdatter, * 22.3.1859 i Søsum, † 16.8.1935 i Roskilde, d. af afbygger Jørgen Christian Pedersen (1818–90) og Karen Pedersdatter (1812–78).

K. var elev på Tune landboskole 1875–76, og 1877 overtog han forældrenes ejendom på 7,5 ha i Himmelev ved Roskilde hvor han boede indtil han 1899 flyttede til Roskilde. I nærheden af hans hjem fandtes en stor bigård, og her fik han allerede i drengsårene vakt sin interesse for bier. Han tog selv biavl en op, tog 1878 del i arbejdet på en større bigård og uddannede sig videre ved besøg hos andre og ved flittigt litteraturstudium. Snart efter begyndte han en offentlig virksomhed som blev af banebrydende betydning for den danske biavl. 1880 stiftede han en biavlerforening for Gl. Roskilde amt. I de følgende år holdt han talrige møder til oplysning om sagen, og 1886–98 udgav og redigerede han *Biavls-Tidende*. 1896 oprettedes Danmarks biavlerfore-

nings biavlsskole hvor K. blev lærer, og han har været forstander 1898–1932. 1898 valgtes han til konsulent for foreningen og var fra s.å. til 1937 redaktør af dennes medlemsblad Tidsskrift for Biavl. Han var 1897–1933 leder af de af foreningen afholdte biavlerkursus og biavlslærerkursus og var medlem af det udvalg der udarbejdede forslaget til bipestloven som blev gennemført 1908. Det første kursus til uddannelse af tilsynsmænd til bipestens bekæmpelse afholdtes 1907 med K. som leder, og han var lærer og forstander for de følgende kursus indtil 1933. 1908–33 var han formand for De samvirkende biavlerforeninger til bipestens bekæmpelse. K.s virksomhed var af stor betydning for biavlens organisation, og som skribent og lærer bragte han oplysning til en stadig stærkt voksende kreds af biavlere. 1904 udgav han efter omarbejdelse 4. oplag af Hans Erslevs Fører i Biavl (8. opl. 1950). □Relief på gravstenen.

J. M. Møller i Tidsskr. for biavl LXXI, 1937 6f. Samme sst. 1940 111–13.

*Aksel Milthers**

Kristensen, Niels Knud, 1859–1924, forfatter. * 3.6.1859 i Bidstrup ved Næstved, † 23.3.1924 i Lynæs, begr. sst. F: gårdejer Christen Nielsen (1830–1908) og Ane Margrethe Poulsdatter (1836–1910). ~ 30.12.1890 i Fodby med Emma Hermanna Christiane Andrea Coucheron Aamot, * 20.11.1865 i Stavanger, † 22.1.1947 i Lynæs, d. af overretssagfører Hans Nobel Coucheron Aa. (1835–96) og Jacobine Gerhardine Hansen (1837–1926).

K. kom i 1876 på Jonstrup seminarium, men forlod dette igen efter to års ophold, og han dimitteredes 1880 fra Gedved seminarium. De næste seks år tilbragte han som privatlærer. 1886–90 var han tilknyttet Esbjerg private realskole. Han kom 1890 til København idet han ansattes ved Københavns kommunes skolevæsen; han virkede her til sin død. Under sit arbejde med fattige og understimulerede børn fandt K. at man kunne forbedre disse børns udvikling ved at give dem egnet læsestof til fritidslæsning. Han begyndte derfor at interessere sig for børnelitteratur og for børns læsning, og fra 1897 til 1921 skrev han fast i tidsskriftet Vor Ungdom om disse emner. Han grundlagde hermed en systematisk dansk børnebogskritik. Det går igennem hele hans kritiske virksomhed at børnelitteratur skal være „sund og nærende“. Han fandt at en bogs indhold og dens moralske tendens var væsentligere end dens kunstneriske værdi. Han skrev selv en lang række børnebøger ud fra denne overbevisning. Den første *En Dreng fra 64*

udkom 1899, og indtil sin død skrev han en bog hvert eller hvert andet år. Meget populære blev de tre sammenhørende romaner *Rasmus fra Rodskov*, 1911, *Rasmus og Spionen*, 1912 og *Rasmus Spejder*, 1913 som handler om treårskrigen 1848–50, og hvori der slås kraftigt på de nationale strenge; de blev genudsendt så sent som i 1970'erne. Foruden sin egen forfattervirksomhed oversatte og bearbejdede han med henblik på et børnepublikum romaner af F. Marryat, Jules Verne og Charles Dickens. Han udsendte også skolebøger, således *Danmarks Historie for Folkeskolen*, 1911 og sammen med C. Godvin *Læsebog for Mellemklassen I–IV*, 1915–16 og *Læsebog for Realklassen*, 1916.

K. gjorde et stort arbejde for oprettelse af skolebiblioteker. Han holdt således 1902 et foredrag med titlen *Morskabslæsning som Opdragelsesmiddel for Børn*, og han var førstekraft i et udvalg som fik til opgave at udarbejde en katalog over bøger egnet til skolebiblioteksbrug; katalogen blev udsendt til alle landets skoler i 1905. K. indtager både gennem sit kritiske og skønlitterære forfatterskab og sin aktive indsats for bibliotekssagen en central plads i dansk børnelitteraturs historie. □Foto.

Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin I, 1913 336–44. Johs. Grønborg i Folkeskolen, 1924 274f. Chr. Winther sst. 1934 812–16 834–36. Mette Wingé: Dansk børnelitt., 1976.

Mette Wingé (Chr. Buur)

Kristensen, Poul Richard, * 1922, bogtrykker. * 12.1.1922 i Herning. F: bogtrykker Svend K. (1882–1945) og Ellen Jensen (1883–1978). ~ 1° 9.5.1947 i Herning k. med Ellinor Hartvigsen, * 27.8.1923 i Århus, † 9.11.1979 i Herning, d. af købmand Peder H. (1888–1966) og Emilie Knudsen (* 1897). ~ 2° 8.8.1980 i Søllerød kirke med kontorassistent Eva Ligaard Albertsen, * 17.4.1945 i Enslev by, Vellevej sg., d. af anlægsgartner Henry Ligaard A. (* 1907) og kontorassistent Ellen Margrethe Arnsfelt (* 1915). Efter en læretid hos faderen blev K. i 1941 sætter og tog 1944 afgangseksamen fra Den grafiske højskole i Kbh. Fra 1945 har K. videreført det af faderen grundlagte trykkeri i Herning og udviklet det til en moderne grafisk virksomhed for såvel bogtryk som offset. Som sin egen bogtilrettelægger vakte K. 1964 opmærksomhed i bogkredse med udgivelsen af Paul Claudels skuespil *Middagshøjde* og *Silkeskøen* hvortil Sigurd Vasegaard havde udført illustrationer i træsnit. Siden har K. i samarbejde med danske kunstnere om udgivelsen eller trykningen af en lang række illustrerede værker befæstet et omdømme som en

af landets mest habile og stilfaste bogkunstnere. Blandt K.s helt selvstændige arbejder i bogtryk kan man som særligt prægnante nævne udgaverne af T. S. Eliots *Ved vejs ende*, 1965 og Henry de Montherlants *Port-Royal*, 1969, begge – som Claudels skuespil – med en suveræn beherskelse af Linotype-skriften Garamond og i en forbillig tryk kvalitet.

Siden begyndelsen af 70'erne har K. med forkærlighed benyttet linotype-skriften Janson antikva som få i faget har plejet så fint som han – fx i *N'Tokos fløjte*, 1971, Exquemelins *Bogen om de amerikanske sørovere*, 1974 i stærk barokinspirationet typografi, i hans foreløbige hovedværk: den omhyggeligt udførte og majestætiske oktavudgave af Tolkiens *Ringenes herre*, 1977 med illustrationer efter tegninger af Ingahild Grathmer – og i en bibliofiludgave af Søren Kierkegaards *Gjen-tagelsen*, 1980 med originalraderinger af Helge Ernst. K.s beherskelse af offset-teknikken er ikke mindre suveræn, hvad der ses i talrige arbejder – overvejende tilrettelagt af andre – fx Kristian Hvidts *Tieren gennem tiderne*, 1976 og Erik Dals *Fra Smeden og Bageren til Androkles og Løven*, 1976. I kraft af overgangen til fotosats er K. ved at udfolde et bredere skriftspektrum end tidligere. Bag den oftest uelastelige kvalitet i K.s arbejder spores en langlivet inspiration fra Niels P. Thomsen og Henry Thejls. Kunstnerisk har maleren – og måske især illustratoren – Axel Jørgensen med sin undervisning på Den grafiske højskole præget K.s bogæstetik, og i det senere samarbejde omkring trykopgaver med grafiker Erik Ellegaard Frederiksen har K. konkret forfinet sin typografi og fundet en egen klassisk stil med fortsat indflydelse på dansk boghåndværk. K. modtog 1965 Forening for Boghaandværks F. Henriksens medalje, 1977 Knud V. Engelhardts mindelegat og 1978 Erik Levison prisen.

1977 udstilledes i Kunstindustrimuseet K.s egne udgivelser og privattryk samt udvalgte arbejder udført for danske forlag. K. har været medlem af Forening for Boghaandværks hovedbestyrelse 1973–78, har siden 1968 været formand for Herning museum og siden 1976 medlem af bestyrelsen for fonden for Blicher-museet på Herningsholm.

Poul Steen Larsen

Kristensen, Rasmus Kristian (ved dåben Christ-an), 1875–1960, agrikulturkemiker, forsøgsmatematiker. * 21.10.1875 i Tommerup, † 20.2.1960 på Frbg., begr. Bispebjerg. F: gårdejer Anders Christensen (1837–1917) og Maren Rasmussen (1844–80). ~ 2.11.1906 i Kbh. (b.v.) med Karen

Kristensen, R. K.

Dorthea Møller, * 21.12.1881 i Vanlose, † 12.3.1944 i Kbh., d. af handelsgartner Niels Rasmussen M. (1857–1927, ~2° 1920 med Irene Malvine Larsen, * 1885) og Thekla Marie Christine Bondesen (1850–1907).

K. blev oplært ved praktisk landbrug, var elev på Askov højskole 1898–99 og 1899–1900 og blev landbrugskandidat 1904 fra landbohøjskolen hvor han fik videre uddannelse i kemi 1906 og i fejlteori 1910. 1904–12 var han assistent ved Askov forsøgsstation hvor han som bestyrer af laboratoriet udførte et grundigt og selvstændigt analysearbejde omfattende jord, afgrøder og gødningsmidler. Undersøgelser af staldgødnin-gens og ajlens opbevaring førte til udarbejdelse af en metode til ammoniakbestemmelse og fik især direkte praktisk betydning ved påvisningen af det store kvælstof-tab fra dårligt dækkede ajle-kummer. 1913–27 var han laboratoriebestyrer under statens planteavl-sudvalg med særlig tilknytning til forsøgslaboratoriet og påbegyndte i disse år en række vigtige forsøg med ensilering af foderafgrøder. 1928 overførtes hans virksomhed til statens planteavlslaboratorium i Lyngby hvor han blev bestyrer af den agrikulturkemiske afdeling. K. har offentliggjort sine omfattende undersøgelses- og forsøgsresultater i et stort antal beretninger i Tidsskrift for Planteavl og artikler især i Nordisk Jordbrugsforskning og Ugeskrift for Landmænd. Forsøgsteknik og fejlteoretiske problemer har optaget K. stærkt, og han har givet talrige bidrag til kritisk behandling af både planteavls- og husdyrbrugsforsøg. 1922 skrev han i Tidsskrift for Planteavl om nøjagtigheden ved stammeforsøgene med roer og gennemførte her for første gang en rationel fejlteoretisk behandling af forsøg der havde strakt sig gennem en lang årrække, idet ensidige eller systematiske afvigelser der ikke virker som fejl i forsøget blev udskilt og middelfejlen beregnet efter en af K. angiven formel. Hyppigt har hans arbejde haft en polemisk karakter vendt mod andre forsøgsteknikere i ind- og udland (bl.a. E. A. Mitscherlich), og forskellige beregningsmåder er herigennem blevet korrigeret, men han har tillige ved specielle formler til middelfejlsberegning og ved udjævningsmetoder givet positive bidrag til forsøgsteknikkens forbedring også uden for Danmarks grænser. En sammenfattende oversigt gav han 1932 i *Ausgleichung und Fehlerberechnung beim Feldversuch* i Archiv für Pflanzenbau og samme emne behandles i *Fejlteori*, 1946 (2. udg. 1957). 1937 har K. i Tidsskrift for Planteavl meddelt første beretning om undersøgelser over *Vore Afgrøders Forhold til Klimatet*, udført for landhusholdningsselskabets klimatologiske udvalg. K. bidrog i Vort Landbrug med såvel prosa

som lyrik. Han udgav 1952 et bind fortællinger: *Mod Aften* og 1957 et bind digte: *Ved Solnedgang* og skrev desuden et par vejledninger i skak, således *Spillenes Spil*, 1920. □ Tegn. af Borje Jansson, 1937. Foto.

Selvbiografi i Beretning om festlighederne i anl. af Den kgl. veterinær- og landbohøjskoles 100 års jubilæum sept. 1958, 1959. – Ugeskr. for Landmænd LXXX, 1935 679. F. Steenbjerg sst. 1945 426f. Samme sst. 1960 141f.

*Aksel Milthers**

Kristensen, Sigurd, 1887–1976, rådsformand, aktuar. * 30.3.1887 i Skovlund, Ansager sg., † 24.3.1976 på Frbg. (Flintholm), begr. Søndermark kgd. F: lærer Jens K. (1849–1922) og Hansine (Sine) Mortensen (1854–1931). ~ 30.3.1915 på Frbg. (Marcus) med Gerda Lisbeth Jørgensen, * 21.9.1894 i Kbh., † 10.11.1975 på Frbg., d. af arkitekt Eugen J. (1858–1910) og Camilla M. Permin (1858–1940).

K. blev student 1905 fra Ribe og cand. mag. 1911 med matematik som hovedfag. I sin studietid deltog han, der var udgået fra et grundtvigsk hjem, aktivt i studenternes foreningsliv, var en tid medlem af Studenterforeningens repræsentantskab og af bestyrelsen for Studenterkredsen. De første to år efter sin eksamen var han assistent ved Statsanstalten for Livsforsikring. 1913 blev han timelærer ved Horsens statskole. Her blev han 1916 adjunkt og 1923 lektor. 1925 overtog han en stilling som lektor ved Ordrup gymnasium hvor han 1932 var konstitueret som rektor. S.å. opgav han imidlertid sin skolegering for at lade sig konstituere i det da vakante embede som formand for forsikringsrådet, og til denne embedsstilling, som hans matematiske universitetsuddannelse og hans praktisk-aktuariemæssige arbejde i statsanstalten havde kvalificeret ham til, modtog han kgl. udnævnelse 1933. K.s overtagelse af rådsformandsstillingen hvor han virkede til 1957 førte med sig, at han 1933 blev formand for De danske livsforsikrings-selskabers garanti- og hjælpekasse, og at han 1934 udnævntes til formand for det da nedsatte udvalg til udarbejdelse af et lovforslag om pensionskasser. Dette udvalgs arbejde gennemførtes meget hurtigt og resulterede i et forslag som i næsten uændret skikkelse blev til lov af 11.5.1935 om tilsyn med pensionskasser, hvilket tilsyn skulle udøves af forsikringsrådet. Fra 1939 var K. medlem af jernbaneerstatningskommissionen og fra 1943 af bestyrelsen for Carnegies be-lønningsfond for heltemod. Han var medlem af bestyrelserne for Statsskolernes lærerforening og for Almindelig dansk cand. mag. organisation, henholdsvis 1918–27 og 1925–33. Blandt de udvalg, Gymnasieskolernes lærerforening efter un-

dervisningsinspektørens opfordring 1931 nedsatte til udarbejdelse af nye læseplaner i de forskellige fag, var han formand for matematikudvalget. I forening med to andre skolemænd udgav K. en række lærebøger i matematik for gymnasier. Han var medlem af folkeforsikringskommissionen af 1948, formand for udvalget ang. ændringer af forsikringstilsynslovene 1952 og formand for lægernes pensionskasse 1946–69. Som rådsformand var K. værdsat for sin fordomsfri og upedantiske ledelse. Hans gode humør og mylder af kvikke ind- og udfald bidrog ofte til at få besværlige forhandlinger til at glide. Han var meget belæst – kunne sin Holberg og Grundtvig på fingrene, og han var meget musikalsk, i mange år en udmærket cellist. – R. 1935. DM. 1941. K. 1953. □Foto.

Finn H. Lauridsen (Chr. Thorsen)

Kristensen, Sigvald Alexander, * 1908, ambassadør. * 13.5.1908 i Kbh. F: bogtrykker, senere stereotypør Sigvald Alfred K. (1861–1926) og Alexandra Bryde († 1960). ~ 2.7.1934 i Rønne (b.v.) med Ellen-Margrethe Hansen, * 12.5.1907 i Århus (Dom sg.), d. af skrædder Jakob Christian H. († 1932) og konservator Anine Kirstine Kristiansen († 1963).

Efter realeksamen var K. en kort tid bydreng på Social-Demokraten, men tog på højskole og blev journalistelev og journalist ved forskellige socialdemokratiske provinsblade (Sydsjælland, Bornholm, Sønderjylland) fra 1927–34, indtil han 1935 blev politireporter ved Social-Demokraten i Kbh. hvor han virkede en halv snes år. Den tyske besættelse kom imidlertid gradvis til at give hans liv en ny retning. Som politireporter virkede han samtidig i modstandsbevægelsens underjordiske presse og knyttedes til det illegale Information, indtil han i november 1944 måtte flygte til Sverige. Her var han under besættelsens sidste del kontakthand mellem det svenske og det danske socialdemokratiske ledere, en opgave af politisk-diplomatisk karakter der ifølge sagens natur var uofficiel, men ikke derfor mindre betydningsfuld.

Da befrielsesregeringens udenrigsminister John Christas Møller 1945 reorganiserede og udvidede gesandtskabernes informationsmæssige og kulturelle repræsentationer, blev K. presseattaché i Oslo. Han nød her godt af den tids umådelige norske goodwill overfor Danmark, men forvaltede den ved dygtig personlig indsats til udbygning af de kulturelle forbindelser. Hans nære venskab med de socialdemokratiske regeringers ledende mænd i både Danmark, Norge og Sverige medførte også at K. i det nordiske samarbej-

de, især under de ganske vist forgæves forhandlinger om et nordisk forsvarsforbund, kom til at spille en større rolle end den der lå i hans diplomatiske charge. 1950 blev han kaldt tilbage til Danmark som chef for udenrigsministeriets pressebureau som han forestod i et tiår hvor denne afdeling fik muligheder for en ekspansiv udvikling. 1960 blev K. gesandt i Wien, her siden med rang af ambassadør, og 1965 ambassadør i Israel, igen en post hvor Danmarks goodwill på baggrund af befolkningens solidaritet med de jødiske medborgere under flugten i efteråret 1943 kom ham til gode, og hvor han igen engang forstod at formidle den på effektiv måde. Efter 1973 påny at være blevet chef for udenrigsministeriets presse- og kulturafdeling sluttede K. sin diplomatiske karriere som generalkonsul i Hamborg til 1978.

Indenfor den danske udenrigstjeneste der længe var forbeholdt først et privilegeret miljø, siden folk med en særlig uddannelse, var K.s karriere usædvanlig. Han var uden den traditionelle baggrund såvel i miljø som i uddannelse og blev i en vis forstand vor første folkelige ambassadør. Han bevarede folkeligheden, og hans farverige og festlige gemyt blev utvivlsomt hans største aktiv under et virke der foruden at gøre ham populær og afholdt, også gennem menneskelige kontakter blev fremmede for løsningen af de opgaver der blev stillet ham. – R. 1950. R¹. 1956. K. 1962. □Foto.

Interview i Aktuelt 13.12.1959. Hans Bendix i Politiken 12.5.1968.

Erik Seidenfaden

Kristensen, Sven Møller, se, **Møller Kristensen, Sven**.

Kristensen, Svann Eske, * 1905, arkitekt, kgl. bygningsinspektør. * 1.4.1905 i Thisted. F: tømrermester, senere brandsinspektør Eske K. (1872–1952) og Kristine Rasmussen (1876–1961). ~ 24.5.1933 i Nykøbing Mors med økonoma Erna Marie Worm, f. Jensen, * 30.5.1904 i Nykøbing Mors, d. af depotindehaver Kristian J. (1867–1931) og Petrea Johanne Worm (1871–1931).

K. fulgte den hævdevundne vej til arkitektuddannelsen idet han først gik i håndværkerlære som tømrer og efter svendepøven fortsatte på teknisk skole i Århus inden han kom ind på akademiet 1929. Her fulgte han undervisningen til 1933 og markerede sig snart med betydelig teknisk kunnen og en sikker, lidt tung troværdighed i formgivningen. Det var egenskaber der var god brug for på Kay *Fiskers tegnestue hvor han var

Kristensen, Svann Eske

medarbejder 1932–44, i den sidste periode som kompagnon – næppe mere end et fornuftægteskab – ved flere boligbebyggelser. Det var også egenskaber der blev taget i brug på akademiet hvor han virkede som lærer 1935–55 – uden dog at få den placering som han måske kunne forvente. Han manglede nok talent for intrigen. Til gengæld skabte han sig med jysk driftighed en meget omfattende virksomhed som praktiserende arkitekt, og omfanget af denne produktion voksede yderligere da han 1961 blev kgl. bygningsinspektør og fik overdraget en række store, statslige opgaver.

Fra 50'erne og fremefter er de meget store tegnestuer blevet et karakteristisk træk inden for moderne byggeri hvor industrialisering og nye former for entreprisestruktur har begunstiget centralisering og dehumanisering. Det er derfor lidt af et paradoks at K. har kunnet være en foregangsmand for den nye struktur i byggeriet uden at han selv har sluppet følingen med de mange og store projekter der forlod hans tegnestue. Det har nok sat grænser for det arkitektoniske vove-mod, men også sikret en bygmesteragtig kvalitet som det ellers er blevet vanskeligere at spore ved periodens meget store byggeforetagender. K.s væsentligste indsats har nok ligget inden for boligbyggeriet hvor han i hvert fald har bidraget væsentligt til at afklare typedannelser og radikalt forny teknologien. Blandt de ældre og mere traditionelle bebyggelser – i høj grad betinget af materialevilkår o. lign. i efterkrigsperioden – bør fremhæves kædehusbebyggelsen på *Skjoldagervej* i Gentofte, 1944, boligbebyggelsen *Herlev Byvænge*, 1947–48 og *Bredalsparken* i Hvidovre, 1950 og senere. Endvidere nogle af blokkene i *Bellahøj*-bebyggelsen, 1953–54 og rækkehusene ved *Engstrands allé*, Hvidovre, 1954–56 der begyede introducerede ny teknologi, samt fra de senere år *Mølleåparken* i Brede, 1960–75.

Af en lang række store industribygninger er Ravnholm-fabrikkerne for A/S Schous Fabriker, 1942, –43 og –67 i Lyngby-Tårnbæk gode eksempler på tidlige og tidstypiske anlæg. Fra de senere år er det nok væsentligst samarbejdet med Carlsberg Bryggerierne der har sat sig spor. Sammen med bryggerierne egen projekteringsafdeling har K. bl.a. ansvaret for den nye glasklædte maltsilo (1966) – et elegant landmærke i byens profil, hvis man da ellers skal samle på den slags – og udvidelsen af den gamle aftapningsanstalt (1967–69) med en egenartet facade mod æresboligens parkanlæg: – en stærkt opdelt, skulpturel komposition med hængende haver. Det er et af de meget få eksempler hvor K. er gået på akkord med sin dybt rodfæstede troværdighed, for de særlige forudsætninger har

her betinget et maskespil der dølger byningens art og funktion. Men Carlsberg kan bære denne eskapade som formentlig ville have vundet bifald hos Carl *Jacobsen, den gamle brygger, med hans elefanter og anden festivitas. Af de mange kontorbygninger skal forsikringsselskabet *Baltica's hovedsæde i Bredgade* i Kbh. 1954–57 fremdrages – netop på grund af sin troværdighed idet K. forstående og redeligt har indpasset en helt moderne facade i et krævende bybillede.

Endelig har K. haft mange væsentlige opgaver som kgl. bygningsinspektør idet han for staten bl.a. har bygget *WHO's regionalcenter på Scherfigsvej* i Kbh., 1970–72 og en række gymnasier og undervisningsinstitutioner. Særlig opmærksomhed vakte de nye ministerialbygninger på Slotsholmen, opført 1961–68 for indenrigsministeriet og projekteret i samarbejde med forgængerer i embedet, arkitekt Thomas *Havning. Fra starten blev bebyggelsen mødt med en kritik der bredte sig som rabies, og det var specielt bygnernes højde og proportioner i det givne miljø der vakte anstød. Siden er der sket værre ting på havnefronten, og de nærmest hysteriske angreb på ministerialbygningerne virker i dag helt urimelige. Bebyggelsen er nemlig vel disponeret, underordner sig de krævende naboer i Slots-holmsgade og hævder sig med hæder mod havnen. Hvad man med rette kunne kritisere er den karrighed som staten udviste i sin egenskab af bygherre, og som har ført til et noget forkrampet internt miljø.

K. har fået en meget lang række af kommunale præmier og andre udmærkelser for sine byggerier og blev 1944 tildelt Eckersberg-medaljen for A/S C. Schous Fabriker i Lyngby. Inden for de faglige organer har han beklædt fremtrædende poster. Bl.a. har han været næstformand i Danske arkitekters landsforbund 1952–58, formand for det nordiske moduludvalg og for komiteen for Nordisk byggedag, og han har spillet en betydelig rolle inden for arbejdet i Statens byggeforskningsinstitut. – R. 1961. R¹. 1972. □Foto.

S. E. K.: ... et liv i byggeriets tjeneste, ca. 1977 (heri fortegn. over samtlige projekter fra K.s tegnestue). – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Hans Erling Langkilde

Kristensen, Thorkil, *1899, finansminister. *9.10.1899 i Fløjstrup, Vindelev sg., Vejle amt. F: gårdejer, senere købmand Niels K. (1867–1953) og Anne Kirstine Thorkilsen (1875–1936). ~17.7.1931 i Kbh. (Vartov) med lærer Ellen Christine Nielsen, *20.9.1902 i Thisted, d. af lærer Peder N. (1869–1928) og Inger Frokjær (1876–1979).

K. tog realeksamen i Vejle 1915 og handelseksamen i Odense 1916. S.å. blev han ansat i Dampmøllen Viktoria, Odense; herefter 1919 i Sækkelejekompagniet, sst. Efter et ophold på Askov 1920–21 læste han til studentereksamen som han tog som privatist 1922. Han var stærkt interesseret i samfundsspørgsmål og tilsluttede sig venstres ungdom. 1927 blev han cand. polit. og lærer på handelshøjskolen i Århus, 1928 fuldmægtig ved sparekassetilsynet, 1931 inspektør 2. Han arbejdede bl.a. med afvikling af JAK og andre af mellemkrigstidens spare- og kreditinstitutioner, først som sekretær for udvalget der forberedte lov af 2.5.1934 om visse spare- og udlånsvirksomheder, og siden med lovens administration. Allerede fra 1928 var han økonomisk medarbejder ved Jyllandsposten. 1930 skrev han for Dansk arbejde en lille bog *Danmarks Driftsregnskab* hvor han på grundlag af officiel statistik foretog en opgørelse af nationalindtægten og dens anvendelse. Han skrev også artikler i Sparekasetidende bl.a. 1933 om *En Sikringsfond for Indskud i Sparekasser*. 1935 udsendte han for Udvalget for bevægelsen provinsen og hovedstaden *Undersøgelser af det kommunale Skatteproblem*. 1935–36 tog K. på studierejse til Cambridge og blev herefter assistent ved Kbh.s universitets statistisk-økonomiske laboratorium og leder af den økonomiske afdeling ved Institutet for historie og samfundsøkonomi. 1938 fik han et Rockefellerstipendium og var på studierejse i England og blev efter sin hjemkomst professor i driftsøkonomi ved Århus universitet. 1939 udsendte han *Faste og variable Omkostninger i en Virksomheds Økonomi* hvor han understreger sammenhængen mellem de driftsøkonomiske og samfundsøkonomiske problemer. Han blev kendt under besættelsen som medlem 1940–45 af formandskabet for Arbejds- og forligsnævnet som i denne periode havde den endelige afgørelse af lønforhøjelser. Han var også medlem af finansministeriets udvalg af 30.1.1943 (professorudvalget) der skulle belyse efterkrigstidens økonomiske problemer og forberede en engangsskat. 1943 udsendte han *Statussteori* om de problemer der er knyttet til årsregnskabet. Han var medlem af lokalrådet for Foreningen Nordens afdeling for Århus og omegn og skrev s.å. i foreningens skrift Nordiske Muligheder om *Muligheder for økonomisk Samarbejde*. Til Hages Haandbog 1944 skrev han om *Finansiering* (særtryk 1951 og senere). S.å. var han hovedredaktør og skrev flere bidrag til *Haandbog i Kredit- og Hypotekforeningsforhold*. Herudover skrev han fortsat til dagblade og tidskrifter og var også medarbejder ved det illegale blad Plovfuren. 1945 blev K. valgt til folketinget for Vejle amt.

Selv om statsminister Knud Kristensen havde sine tvivl om K.s politiske erfaringer blev han finansminister. Det viste sig også hurtigt at han var en usædvanlig dygtig forhandler. Han gennemførte således engangsskatten der både var et tvangslån og en formuestigningsafgift, med stor tilslutning i begge ting. Han modvirkede penge- rigeligheden ved optagelse af statslån, forhøjede afgifterne på tobak, spiritus og øl og skærpede skatteligningsloven og kontrolloven. Ikke alle de ledende tjenestemænd arbejdede godt sammen med den unge minister, men samtlige tjenestemænd fik bedre vilkår ved den af K. i 1946 gennemførte tjenestemandsløve. Som formand for forvaltningskommissionen arbejdede han også med rationalisering af administrationen, og han sørgede for at to særlig dygtige unge økonomer Erik Ib "Schmidt og Viggo "Kampmann blev ansat i finansministeriet. I regeringen interesserede K. sig også for udenrigspolitiske spørgsmål Han rejste sammen med handelsministeren til London i 1946 for at forhandle om valutagælden til England. Han var også virksom for at overbevise Knud Kristensen – der havde udtalt at Danmark og Færøerne måtte skilles – om at man skulle forhandle med Færøerne om selvstyreproblemet. 1948 deltog han som venstres repræsentant i Sydslesvigkonferencen i London. Fra 1948 var han professor ved handelshøjskolen i Kbh. og formand for bestyrelsen i Udenrigspolitisk selskab hvor han fra selskabets stiftelse 1946 havde været bestyrelsesformand. Han var også aktiv for sine sociale interesser som formand for hovedbestyrelsen for Landsforeningen til arbejdsløshedens bekæmpelse 1946–60. I Erik Eriksens regering af venstre og konservative 1950–53 blev K. igen finansminister og samtidig formand for regeringens økonomiudvalg. Allerede i nov. 1950 gennemførte han et omfattende forlig med socialdemokratiet. Forliget skulle dække de forøgede forsvarsudgifter efter tilslutningen til NATO, rette valutastillingen op og modvirke inflationen. I forliget indgik et forsvarslån, væneskat, tillægsskat, bunden opsparring og forskellige forbrugsafgifter bl.a. på biler og rejsevaluta. K. var dog klar over at indgrebene ikke var tilstrækkelige. 1951 gennemførte han et påskeforlig med forøgelse af den bundne opsparring og forskellige afgifter. Under forhandlingerne var han inde på en almindelig omsætningsafgift på 5 pct. som dog ikke kunne fores igennem. Det samme gjaldt et forslag om indfrysning af dyrtidsportioner. Det eneste som kom ud af dette tilløb til den senere så meget diskuterede indkomstpølitik var at forhøjelsen af afgifterne på spiritus og øl ikke skulle indregnes i det lønregulerende pristal. I forliget indgik

Kristensen, Thorkil

også en særlig afgift på skibsfarten hvis indtægter var steget under Koreakrigen.

Ved årsskiftet 1952 var landets økonomiske vilkår bedre, men for at sikre en passende valutareserve fik K. også i dette forår gennemført visse skatteforhøjelser. I 1952-53 fik han tilslutning til en forlængelse af loven om beskæftigelsesfremmende foranstaltninger og en ny lovgivning om oprettelse af en produktivitetsfond med midler fra den europæiske genopbygningsfond. I foråret 1953 gennemførtes en række ændringer af forbrugsafgiftslovene, nedsættelse af statens tilskud til rugbrød og mælk og en kompenserende forhøjelse af alders- og invaliderenten samt børnetilskud. Resultatet var en merudgift for statskassen som K. ikke var tilfreds med, men han erkendte at forhandlingerne ikke kunne føres videre. Også i VK-regeringen havde han udenrigspolitiske opgaver og ledsagede udenrigsminister Ole Bjørn Kraft til møderne i NATO hvis opgaver han tillagde stor betydning. I årene efter regeringens afgang udviklede der sig en modsætning mellem K. og Erik Eriksen om venstres politik. K. ville at venstre skulle have den største mulige indflydelse på lovgivningen ved at forhandle med regeringen, mens Erik Eriksen af taktiske grunde ville overlade det til det radikale venstre at tage et medansvar for regeringens politik. I marts 1955 stemte K. som eneste venstremand for den socialdemokratiske valutakrisepolitik som han fandt økonomisk nødvendig. Han mente at de radikale i alle tilfælde ville redde regeringen, men Erik Eriksen fandt hans holdning politisk meget uheldig. Statsminister H. C. Hansen benyttede også lejligheden til at tilbyde K. udenrigsministerposten i en kommende socialdemokratisk-radikal regering, men han svarede at stemmeafgivningen ikke for ham betød et brud med venstre. Efter valget i 1957 kunne K. tænke sig en samlingsregering, eventuelt en venstre-radikal regering eller en ren venstre-regering. Erik Eriksen ville imidlertid samarbejde med de konservative, og resultatet blev en regering af socialdemokratiet, radikale og retsforbundet.

I efteråret 1959 fik Erik Eriksen, der på venstres landsmøde havde fået stor tilslutning til sin kritik af K., gennemført en aftale med de konservative om en fælles økonomisk politik. K. deltog ikke i forhandlingerne herom og fandt sig ikke tilstrækkelig orienteret om deres forløb og var modstander af resultatet. Det førte til et opgør i venstre. Jan. 1960 sendte en kreds af højskolefolk, hvoriblandt P. Nyboe Andersen, et åbent brev til venstres folketingsgruppe hvor man beklagede at K. var blevet tvunget til at begrænse sit samarbejde med partiet og opfordrede til ved en nøjere overvejelse af VK-programmet at ska-

be muligheder for en genoptagelse af samarbejdet med K. Der kom imidlertid intet forlig. K. udmeldte sig i febr. af partiet og ville ikke genopstilles i Vejle amt. Tilhængere af K. tog initiativ til stiftelse af et selskab der udgav tidsskriftet *Liberal Debat*. K. blev medlem af selskabets bestyrelse og skrev i bladets første nummer juni 1960 om venstres politiske krise. Da han i 9. s.å. blev generalsekretær for OEEC (Organization for European Economic Cooperation) nedlagde han sit bestyrelseshverv, og når han senere havde artikler i bladet handlede de om hans internationale arbejde. Som generalsekretær ville han ikke blande sig i dansk politik. Uden for folketinget udførte K. i 50'erne bl.a. et stort arbejde for Udenrigspolitisk selskab. 1958 udgav selskabet under hans redaktion *De europæiske markedsplaner* og 1960 *The economic world balance*, som resultat af en studiekreds af økonomer, historikere og geografer. K. skrev også i disse år artikler i dagblade og tidsskrifter og holdt en række foredrag. Som generalsekretær for OEEC i Paris fik K. hurtigt en betydelig ekstraopgave idet der blev truffet beslutning om at organisationen fra 30.9.1961 skulle ændres til Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), hvilket betød at USA og Canada blev optaget som egentlige medlemmer, og at der skulle ske en betydelig udvidelse af aktiviteterne mht. hjælpearbejdet for udviklingslandene. For K. var denne omlægning en rimelig udvikling. De europæiske lande havde overvundet de økonomiske vanskeligheder efter anden verdenskrig og måtte i deres samvirke særlig stille efter udbygning af ulandshjælpen. Den bedst mulige udvikling i industrilandene var en forudsætning for udbygning af ulandshjælpen. OECD måtte derfor fortsætte OEECs arbejde for udvidelse af det økonomiske samarbejde mellem industrilandene. I efteråret 1962 fik K. udsendt *OECD-Observatør* der løbende orienterer om organisationens arbejde og dens mange publikationer og skrev selv en række artikler i tidsskriftet. Som øverste administrative chef for organisationen blev der ofte stillet meget store krav til K.s kundskaber og forhandlingsevner. Han deltog også selv i analysearbejdet og udsendte 1968 *The food problem of developing countries* (Paris). S.å. udsendte han her i landet *U-landsplanlægning – landbrug kontra industri*. Navnlig i forbindelse med ferieophold i Danmark holdt han i 60'erne forelæsninger og foredrag om sit internationale arbejde. I *U-landshjælpen og erhvervslivet*, 1963 findes en forelæsning holdt på handelshøjskolen i Kbh. sammen med en forelæsning af P. Nyboe Andersen.

1969 vendte K. tilbage til Danmark og var til

1972 direktør for Institutet for udviklingsforskning hvor hans erfaringer fra det internationale arbejde var af stor betydning. Foråret 1972 tog han sammen med Viggo Kampmann initiativ til oprettelsen af Komiteen for dansk tilslutning til EF der virkede til folkeafstemningen okt. 1972. 1969–78 var han præsident for Akademiet for fremtidsforskning der bygger på et samarbejde mellem forskellige videnskaber som han i en år-række havde interesseret sig for. Til hans interesser hørte også arbejdet i Sydvestjysk universitetscenter. 1974 udsendte han *Udvikling i rige og fattige lande*. Bogen udsendes i New York og kom samtidig i dansk oversættelse. På grundlag af et omfattende internationalt talmateriale analyserer han her 1960ernes udviklingstendenser i tre grupper af lande med henholdsvis høje indkomster, mellemindkomster og lave indkomster. På en almen forståelig måde bliver de væsentligste samfundsøkonomiske problemer belyst. Han vurderer også udviklingens positive og negative sider ud fra det grundsyn at social harmoni er væsentligere end fortsat vækst i nationalproduktet. Som ung politiker er K. blevet betegnet som meget ærgerrig, men det er ikke blevet bekræftet af hans senere tilværelse. Han kunne være blevet udenrigsminister i 1957, have skabt sit eget parti i 1960 og blevet en fejret partileder både da og i 1965 da en del af kredsen bag Liberal Debat brød med venstre og dannede liberalt centrum. For at udrette noget i politik måtte man efter hans opfattelse bygge på brede befolkningsgrupper. Separatistbevægelser, hvor titaltende deres program end var, kunne han ikke tilslutte sig. Han har flere gange peget på at det danske folkestyre burde udvikle sig sådan at man kunne få en samlingsregering. Hans position i 70erne var så betydelig at mange fandt det rimeligt at der i 1974 blev peget på ham som leder af en sådan regering, men han gjorde ikke noget selv for at forslaget kunne realiseres. SV-regeringen 1978–79 anså han for et skridt i den rigtige retning. Til trods for at K. som finansminister måtte forsvare en restriktiv politik var han en populær skikkelse, og benævnelsen Thorkil Livrem i Bo "Bojesens „Venstrevikingerne“ var nærmest et kæle-navn. K. har først og fremmest været en meget begavet og flittig nationaløkonom. Gammeldags i den forstand at han ikke blot har villet belyse de økonomiske problemer, men også følt sig forpligtet til at bruge evner og energi til at bidrage til deres løsning. Moderne som økonom har han været på den måde at han tidligere og stærkere end mange andre har fremhævet de økonomiske problemers globale karakter. 1963 blev han dr. h.c. ved universitetet i Ankara. På sin 80-årsdag blev han fejret med et festskrift skrevet af venner

og kolleger inden for fremtidsforskningen. □Tegn. af H. Bendix udst. 1951. Afbildet på mal. af grundlovens underskrivelse 1953, af A. Tørsleff (folketinget). Tre tegn. af Bo Bojesen udst. 1961. Tegn. af H. Bendix, 1964 (Fr.borg). Afbildet på karikatur af Bjarne Laursen 1973–74 (Amalienborg). Foto.

Bibliografi i Danske økonomer, 1976 523. – T. K. i Berl. aften 19.11.1959. Interviews i Politiken 28.12.1952 og 21.10.1979. Stockholmstidningen 18.11.1954, Jyllands-posten 22.1.1960, Dagens nyheder 1.1.1961, Berl. tid. 1.1.1970 og Information 8.–9.2.1975. – Sv. Thorsen i Politiken 27.12.1950. Samme: Mennesker i politik, 1962 120–37. Sv. Ove Gade i Liberal debat 15.3.1964. Niels Westerby i Berl. aften 8.10.1969. Søren Krarup i Weekendavisen 5.9.1975. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977. Poul Møller i Jyllands-posten 7.10.1979.

Niels Banke

Kristensen, Aage Tom, 1893–1974, forfatter. * 4.8.1893 i London, † 2.6.1974. F: fabrikmester Niels Peter Larsen K. (1867–1948) og Kirstine Marie Petersen (1874–1937). ~ 1° 2.12.1921 på Frbg. med Ruth Lange, * 15.4.1899 i Napoli (~ 2° 1935 med journalist Ove Nielsen, * 1905), d. af forfatter Sven *L. (1868–1930) og Maria M. Blad (1875–1959). Ægteskabet opløst 1927. ~ 2° med Else Marie Emma Pauline Aggersborg, * 8.11.1901 i Kbh. (~ 1° 1926 med fabrikant Knud Malling, * 1896, ~ 3° med forretningsbestyrer Erik Eriksen), d. af fabrikant Hans Christian A. (1862–1928, ~ 2° 1927 med Marie Christine Elisabeth Hansen, * 1877) og Rosa Kall (1867–1913). Ægteskabet opløst. ~ 3° 4.12.1933 med Gerda Westermann, * 11.2.1910 i Kbh., † 1943, d. af købmand Georg Wilhelm W. (* 1872) og Elisabeth Nielsine Schrøder (1880–1934). ~ 4° 8.3.1946 med Ingeborg Weber, d. af plantageejer Sophus W. (1859–1941) og Sinnet Christine Bruhn († 1931).

K. blev 1911 student fra Henrik Madsens skole og cand. mag. med dansk som hovedfag 1919. Han var lærer i engelsk ved Købmandsskolen 1919–21, foretog 1922 en studierejse til Japan og Kina og blev 1924–27 og igen 1931–63 litteraturanmelder ved Politiken. K. var medlem af Det danske akademi fra 1960. Han boede siden 1946 på Thurø hvor han 1970 blev æresborger. En afgørende forudsætning for K.s forfatterskab finder man i studentertidens fundamentale mistillid til overleverede værdier. Denne tvivl manifesterer sig dels i en Nietzsche-inspireret, visionær kaosdyrkelse, dels i en angst-betonet søgen efter et muligt fast udgangspunkt for en livsanskuelse. K. debuterede med digtsamlingen *Fribytterdrømme*. 1920 hvor ca. halvdelen af digtene

kan karakteriseres som ekspressionistiske. Dis- ses motiver hentes fra eksotiske lande eller fra storbyproletariatet og er holdt i en stram, ryt- misk form og med dyrkelse af ordenes og farver- nes rent sansmæssige værdi. Digtene gengiver ikke nogen konkret ydre virkelighed, de peger på sig selv som æstetiske frembringelser, priori- terer den suveræne, artistiske formsans. Et Nietzsche-citat der havde gjort voldsomt indtryk på K. angiver fribytterpoetikens vilkår: „Man må have kaos i sig for at kunne føde en dansen- de stjerne“. Romanen *Livets Arabesk*, 1921 er for så vidt én stor fribytterdrøm. Ved en arabesk forstår K. en „kunstnerisk udformet menings- løshed“, og her er da også tale om en meget arti- stisk udformet afvisning af diverse religiøse, mo- ralske og politiske anskuelse. Romanen skildrer optakten til og gennemførelsen af en revolution hvor proletariatet ikke udgør noget kvalificeret alternativ til det udlevede borgerskab. Livets arabesk betegner det nærmeste K. har været en egentlig nihilisme, og det kan diskuteres om ro- manen dybest set lever op til fribytterens krav om *euforisk* fastholdelse af meningsløsheden som eksistensens grundvilkår.

Stilistisk set mere traditionel, men vægtigere fo- rekommer *En Anden*, 1923. Det er en af psyko- analysen inspireret udviklingsroman som indta- ger en nøgleposition i forfatterskabet idet den skildrer den psykologiske baggrund for angstop- levelse, værdikrise og identitetssøgen. Under sin rejse til Asien 1922 havde K. oplevet en skærpel- se af sit eget identitetsproblem; europæeren med hans urolige søgen efter en sjæl, en dybere me- ning var blevet konfronteret med asiatens foru- roligende og fascinerende fatalistiske ro. I *En Anden* søger hovedpersonen, der har slået sig ned i Kina, denne ro samtidig med at han be- skriver sin barndom i København (og K. var her glimtvis mere selvbiografisk end i *Hærværk*), be- skriver hvorledes forventningen om menneskelig vækst frem mod en på faste værdier grundlagt identitet skuffes. Den voksne finder ikke roen, hans liv synes dømt til at være en gentagelse af mønstret i barndommens oplevelser. I sin tvety- dige slutning viser *En Anden* imidlertid ikke blot at barnet er den voksnes far, den diskuterer også muligheden af den viljens frihed som stu- denten K. kun havde haft (fortvivlet?) foragt til- overs for. Også digtsamlingen *Påfuglefejren*, 1922 bærer præg af indtrykkene fra Asienrejsen. I flere af digtene kredses der om det der nægter at antage en form, det udsigelige, et sjæleligt fænomen af erotisk-religiøs karakter: „Og jeg blev forledt til at synge om det./jeg ej kan for- stå.“ Det uforståelige i det asiatiske knyttes også (som senere det spanske i *En Kavalier i Spanien*)

til dødsoplevelsen. Med *Hærværk*, 1930 – en af århundredets mest betydningsfulde danske ro- maner – kan forfatterskabet siges at kulminere. *Hærværks* umiskendelige karakter af nøglero- man og den usminkede fremstilling af menne- skelig fornedrelse måtte ved fremkomsten spær- re for en forståelse af det kunstneriske format. K. arbejdede på denne i sin komposition sjæl- dent raffinerede roman 1927–29, på et tidspunkt da han havde opgivet sin anmeldervirksomhed og sammen med vennerne Anton Hansen og Aksel Sandemose dannet en aholdsförening. Hovedpersonen Ole Jastrau har hærværks-projekt er dobbeltsidet, det rummer et destruktivt aspekt som imidlertid er underordnet det konstruktive. Selvdestruktionen (romanen skulle med god grund have heddet *Whisky*) fører til opgivelse af borgerlighed (ægteskab, stilling som anmelder) og er et forsøg på at komme bag om al ideolo- gisk påvirkning, bag om „meningerne“. Målet med denne afskrælningsproces er at nå frem til sjælen, at finde sin sande, inderste identitet. Det lykkes ikke for Jastrau, han tvinges til at opgive, hans angst for sjælens uendelige sejrer (jf. ro- manens berømte motto: „Frygt sjælen og dyrk den ikke for den ligner en last“). *Hærværk* rum- mer udover megen skarp psykologi og stem- ningsmættet miljøskildring K.s egen erfaring om kunstens menneskelige omkostninger: viljen til fortsat konfrontation med eksistensens grund- vilkår forudsætter den angst der på samme tid er kunstens livsnerve og en stadig fare for menne- skelig ruin. I denne forbindelse kan Jastrau valg af flugten som løsning opfattes som et var- sel om K.s egen kunstneriske udvikling.

I 1932 holdt K. et radioforedrag (af ham selv se- nere med rette betegnet som vulgærmarxistisk) hvor han tog afstand fra størstedelen af 1920ernes danske digtning. Erkendelsen af en altomfattende krise førte nu til kravet om poli- tisk stillingtagen og på denne baggrund anklage- de han sin ungdomsproduktion for at være ud- tryk for gold individualisme og amoralsk æsteti- cisme. 1930ernes første halvdel blev i det hele taget den periode hvor K. var stærkest forankret i en fastere livsanskuelse der nærmest var af marxistisk-freudiansk tilsnit. Man kan diskutere hvilke konsekvenser denne moralske og politi- ske udvikling fik for kunstneren K. Sammenhol- der man digtsamlingen *Mod den yderste Rand*, 1936 med samlingerne fra 1920erne (udover de allerede nævnte *Mirakler*, 1922 og *Verdslige San- ge*, 1927) kan man alt efter temperament tale om afklaring eller afmatning. Kan det således nok hævdes at de bedste digte efter *Hærværk* synes undfanget i 1920erne må det retfærdigvis under- streges at K. dog fortsat også skrev digte der be-

sad lyrikeren K.s bedste egenskaber. Smukkest ses foreningen måske i Verdslige Sanges erotiske digte. K. var i mange år Politikens huspoet, i stand til med få timers varsel at levere en aktuel digtcommentar (kvaliteten var rimeligt nok svingende). Et udvalg er samlet i *Digte i Døgnet*, 1940. I *Den sidste Lygte*, 1954 mærkes en stigende indflydelse fra forbilledet Sophus Clausens side om side med en mere resigneret tone.

Øjemennesket K. brillerer især i den første af tre rejseskildringer, den fremragende En Kavalier i Spanien, 1926. I en blanding af lyrik og prosa tegnes et billede af landet oplevet som en sindsstilstand. Mere en Don Quixote end en med op-højet sjælsro begavet kavalier må K. også her lade sit alter ego vælge flugten bort fra en alt for påtrængende og uforståelig virkelighed. Helt modsat rummer *En Omvej til Andorra*, 1947 og især *Rejse i Italien*, 1951 en fordybelse i europæisk kulturtradition. Først nu rejste K. ud på det europæiske åndsmenneskes dannelsestog, nu kunne klassiske værdier integreres i personligheden. Også halvdelen af teksterne i *Vindrosen*, 1934 – med den sigende undertitel Konfrontationer – består af rejseindtryk. 1959 kom novellsamlingen *Hvad er Heta? og andre fortællinger*. I fire af novellerne (første gang trykt i 1946) psykologiseres der, igen med delvis selvbiografisk baggrund, over barnets møde med døden og kønslivet, dets første smertefulde erfaringer om tilværelsens foranderlighed. De øvrige tre noveller kan betragtes som fodnoter til K.s religiøse udvikling.

Blev fra 1930erne K.s kunstneriske udvikling stækket blev han til gengæld en af sin generations mest betydende anmeldere. 1931–63 var han Politikens hovedanmelder af især angelsaksisk og nordisk litteratur. Ret beset lyldede anmelderen K. ofte dét der var blevet suspekt for kunstneren af samme navn. Han var åben og engageret, med stor psykologisk indlevelsesevne og klart blik for sammenhænge. Hovedvægten lå på at viderebringe glæde og begejstring – med årene stadig sjældnere det modsatte. Endelig har K. virket som oversætter af tysk og engelsk skønlitteratur. Stalinprocesserne i 1936 gjorde en ende på K.s kommunistiske sympatier, og fra slutningen af 1930erne blev en kristent farvet religiøsitet dominerende i hans livsholdning. Dogmatisk blev han aldrig, som Jastrau endte han trods fristelser hverken som kommunist eller katolik. K.s kunstneriske format udsprang på godt og ondt af spændingen mellem et skarpt intellekt (der undertiden kunne føre til lammende selviagttagelse) og en rigt udviklet sensibilitet (der kunne tangere det overfølsomme). I det bedste han skrev var denne modsætning på mageløs vis båd-

de fastholdt og forsonet. – R. 1955. □Tegn. af Ivan Opffer, 1924 (Fr.borg), af H. Bendix udst. 1928, H. Jensenius udst. 1929 og Otto Christensen, 1932 (Kgl. bibl.). Mal. af Johs. Nielsen, 1936. Tegn. af Carl Jensen, 1943. Buste af G. Hammerich, 1946. Linoleumssnit af K. J. Almquist s.å. Mal. af Ruth Weber, 1959 (Fr.borg). Tegn. af Opffer, 1960 (sst.), af Bendix udst. 1962 samt 1963 (Kgl. bibl.) og Otto Christensen, 1969. Radering af Poul Christensen. Foto.

Bibliografi. Hanne Jürs og Bente E. Knudsen: T. K. En bibliografi, 1979.

Udg. Ud. digte, ved Carl Bergstrøm-Nielsen, 1963.

Kilder. T. K.: Åbenhjertige fortællinger. Erindringsglimt, 1966. Samme: Blandt københavnerne, 1973. Tom på Thuroe. En samtale mellem T. K. og Thorkild Bjørnvig, 1971.

Lit. Chr. Rimestad i Gads da. mag. XVIII, 1924 118–25. Aage Kabell sst. 1952 489–504. Otto Gelsted i Sirius, 1925 217–27. Søren Hallar: T. K. En farvepsyk. studie, 1926. Regin Højbjerg-Pedersen: T. K., 1942. Ernst Frandsen: Årgangen, der måtte snuble i starten, 1943 (3. udg. 1965) 119–72. Erik Rostbøll i Det danske mag. II, 1954 534–41. Klaus Ribbjerg: Rif, 1967 183–90. Omkr. Hærværk, udg. Aage Jørgensen, 1969 (heri bibliografi). Preben Ramløv i Børne- og ungdomsbøger, 1969 (2. udg. 1974). Niels Egebak: T. K., 1971. Lars-Olof Franzén: Punktnedslag i da. lit., 1971 66–77 183–85. Henning V. Jensen i Kritik XVIII, 1971 5–26 (jfr. sst. 104–21). Lyrikeren T. K., udg. Aage Jørgensen, 1971. Mogens Bjerring Hansen: Person og vision. Hærværk og dens forudsætninger, 1972. Thorkild Bjørnvig: Virkeligheden er til, 1973 99–109. Carl Bergstrøm-Nielsen: Analfabeterens forlægger, 1974 74–90. Thuroe og Tom (ved Johannes Johansen), 1975. M. S. Byram i Scandinavica XV, London 1976 29–37. Jørgen Breitenstein: T. K.s udvikl., 1978. Klaus Ribbjerg i Danske digtere i det 20. årh., 3. udg. II, 1981.

Papirer i Kgl. bibl. Carl Bergstrøm-Nielsen: T. K.s papirer, 1975 (registrant).

Sven-Erik Jørgensen

Kristian, se Christian.

Kristiansen, Aksel Søren, 1896–1967, missionær. * 18.12.1896 i Tullebølle på Langeland, † 31.12.1967 i Århus, begr. Låstrup kgd. pr. Skals. F: husmand Martin Larsen K. (1856–1928) og Marie Sofie Hansen (1853–1931). ~ 3.8.1928 i Darjeeling, Indien, med Rigmor Skat-Petersen, * 25.11.1903 i Calcutta, d. af missionær, pastor Otto S.-P. (1877–1919) og Bartha Noline Cæcilie Vinkel (1815–1953).

K. arbejdede i sine første ungdomsår som mejerist, men efter en omvendelsesoplevelse i 18-19 års alderen blev han 1916 optaget på Høng eksamenskursus og tog 1921 studentereksamen fra Frederiksborg statsskole. I hele studietiden boede han på Regensen, og 1926 tog han teologisk embedseksamen hvorefter han i korte perioder virkede som ordineret vikar for sognepræsten i Snoldelev-Tune og som sognepræst i Timring.

Kristiansen, Aksel

Da Santalmissionen søgte en præst der ville tage en missionærgerning op blandt det assamesiske stammefolk boroerne meldte K. sig til denne tjeneste og ankom den sidste dag i året 1927 til Assam. Her gik han straks i gang med at lære boroernes sprog, boroni. Opgaven var ikke helt ligetil idet der så at sige ikke fandtes hjælpemidler. Men K. tog fat med den energi og målbevidsthed som alle dage var et særkende for ham. Allerede 1929 var den første missionsstation for boroarbejdet opført i Gaorang hvor han opså oprettede en kostskole for drenge. I de følgende år blev evangeliet forkyndt og mange boroemighed grundlagt i de ofte ufremkommelige landskaber mellem urskove og floder. K. blev således pioner for missionen blandt boro-folket, og da han og hans hustru 1939 rejste hjem for at begynde en præstegerning i Danmark talte kirken over 3000 døbte boroer. En særlig betydningsfuld indsats gjorde K. på det litterære område. Han oversatte evangelieteksterne til søndagsgudstjenesterne, en bibelhistorie, adskillige salmer, katekismen og meget mere til boroni. K.s største indsats var dog oversættelsen af Det nye testamente til boro-sproget, 1939. Da boroerne manglede ord for mangt og meget, især abstrakte begreber, krævede dette oversættelsesarbejde megen fantasi og indfølelse og en kolossal arbejdsindsats.

1940 blev K. udnævnt til sognepræst for Låstrup og Skals menigheder i Viborg stift og i 1943 tillige til provst for Rinds-Nørlyng herredes provsti. Endnu en gang kaldte Assam dog på ham. Efter anmodning fra missionærkonferencen og boroernes kirkeråd rejste han igen ud til Assam for at revidere sin oversættelse af Det nye testamente så et nyt oplag kunne blive trykt. Han fik bevilget tre års orlov fra folkekirken til dette formål, og inden hans hjemrejse 1949 forelå den reviderede udgave af Det nye testamente færdigtrykt. For sin indsats på dette felt blev han hædret med en udnævnelse til æresmedlem af The British and Foreign Bible Society. K. har skrevet *Blandt Urfolk i Assams Jungle*, 1934, *Arbejdsaar blandt Boroerne*, i En Hilsen til den danske Menighed, 1942, samt artikler i Santalposten o.a.st. – R. 1950. □ Foto.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

Ole Christiansen

Kristiansen, Erling Engelbrecht, * 1912, ambassadør. * 31.12.1912 i Terndrup, Lyngby sg., Høllum hrd. F: landinspektør Kristian Engelbrecht *K. (1882–1965) og lærer Andrea Kirstine Madsen (1884–1976). ~ 3.6.1938 i Kbh. (b.v.) med

forfatter Annemarie Klara Franziska Selinko, * 1.9.1914 i Wien, d. af ritmester Felix S. (1882–1934) og Grete Wolf (1892–1946).

K. der voksede op i Brande blev student fra Herlev 1931 og gik i gang med statsvidenskabelige studier som han foruden i København dyrkede under lange ophold i London, Paris og Genève. Hans begavelse og flid skaffede ham stipendier der muliggjorde rejserne og end næsten ti-årig studietid, under hvilken han indhøstede en overordentlig viden og desuden perfektion i de europæiske hovedsprog. Inden han 1941 tog sin statsvidenskabelige eksamen var han engageret i den internationale studenterbevægelse hvor han 1935 blev generalsekretær for den internationale sammenslutning af akademiske folkeforbundsforeninger for det følgende år, kun 24 år gammel, at blive denne sammenslutnings hidtil yngste præsident. – Efter sin eksamen ansattes K. i arbejds- og socialministeriet hvor han 1943 blev fuldmægtig. Men allerede samme år måtte han efter den nazistiske besættelsesmagts aktion mod jødiske statsborgere med sin hustru flygte til Sverige. Her knyttedes han i Stockholm til den under gesandtskabet oprettede flygtningeadministration for de efterhånden mange tusinde danske der havde søgt tilflugt i Sverige. K.s gradvise overgang til udenrigsministeriet befæstedes, da krigens afslutning nærmede sig, og de frie danske gesandtskaber i London og Washington sendte bud efter ham til assistance under forberedelsen af forsyningsproblemernes løsning. Efter befrielsen var han en tid lang vicekonsul og handelssekretær ved gesandtskabet i London, men kaldtes 1947 hjem til tjeneste i ministeriet. Her avancerede han hurtigt på de poster, fra hvilke han gennem den følgende snes år skulle komme til at øve sin væsentlige livsgering: Danmarks faste delegerede ved organisationen for europæisk økonomisk samarbejde (OEEC) 1948–50, kontorchef 1951, udenrigsråd 1953, titulær ambassadør 1962. Bortset fra de to år i Paris i arbejdet med fordelingen af den amerikanske Marshall-hjælp til Europas genopbygning virkede K. i denne periode på de indre linjer, men med utallige rejser til møder og konferencer som højre hånd for de fleste af de skiftende udenrigsministre. 1964 blev han ambassadør i London hvor han forblev i 13 år.

Indenfor den kreds af unge nationaløkonomisk skolede embedsmænd der i tiden efter den anden verdenskrig på det tekniske og forhandlingsmæssige plan kom til at formidle Danmarks bestræbelser for deltagelse i samhandelens liberalisering og i videre forstand fastlæggelsen af overnationale rammer for det økonomiske samkvem, kom K. til at indtage en fremtrædende

plads. Han var med i så at sige alle faser i denne proces, både hvor det mislykkedes – som under forhandlingerne om den nordiske toldunion og det første tilløb til medlemskabet af EF – og hvor der kom resultater – som under Marshall-planen og organisationen for økonomisk samarbejde og udvikling (OECD), den europæiske frihandelssammenslutning (EFTA), den endelige tilslutning til det europæiske fællesmarked og i de bredere aftaler under den almindelige overenskomst om told og udenrigshandel (GATT). I sin fremtræden beskeden til det selvudslettende forblev K. i offentligheden næsten anonym. Til gengæld blev han i kraft af kundskaber, klar fremstillingsform og forhandlingsevner ikke blot højt værdsat i sit ministerium, indenfor den politiske ledelse og i erhvervslivet, men nød også stor anerkendelse i det internationale politiske og diplomatiske miljø, da han ved siden af varetagelsen af de særlige danske interesser ofte var i stand til at finde acceptable løsninger på konflikter mellem andre nationer. – R. 1951. R¹. 1955. K. 1959. K¹. 1965. S.K. 1977. □Foto.

Interview i Berl. tid. 1.3.1964. – Sst. 30.12.1972. – Papirer i Rigsark.

Erik Seidensfaden

Kristiansen, Kristian Engelbrecht, 1882–1965, landinspektør. * 18.9.1882 i Hejnsvig, † 8.6.1965 i Middelfart, begr. Kavslunde kgd. F: hedebonde, senere plantør og gårdejer Mads K. (1856–1940) og Mette Margrethe Jensen (1862–1952). ~ 12.11.1910 i Grene k. med lærer Andrea Kirstine Madsen, * 8.11.1884 i Løvlund, Grene sg., † 29.12.1976 i Middelfart, d. af gårdejer Eskild M. (1834–1923) og Johanne Marie Thomsen (1847–1936). – Far til Erling *K.

K. boede hjemme til 1900 og var derefter to vintre på Askov højskole. 1904 kom han på landbohøjskolen som landinspektorelev; 1909 blev han kandidat og virkede derefter en årrække i Terndrup, Ålborg, FASTERHOLT og Brande. Første gang K. optrådte politisk-organisatorisk var i 1912 i Bælumkredsens venstrevælgerforening der søgte at opbygge et program over de af tidens parti-programmer som viste „frem“. Hans begrundelse for at gå med var en opfattelse af at „almindelige“ mennesker „åndeligt og økonomisk“ blev mishandlet af „samvittighedsløse stræbere (i presse og rigsdag)“. Hans hovedtanke var noget han kaldte lokalisme der bl.a. indebar at beslutningsprocessen skulle decentraliseres og lokale spørgsmål afgøres af de direkte implicerede. Herved kunne partivæsenet nedbrydes til fordel for „det sande folkestyre“. På det økonomiske område sigtede han mod en slags george-

isme hvor den lovpligtige grundskyld skulle erstattes af en samfundsudvikling hvorved jordværdien „af sig selv“ blev den grundlæggende værdienhed. Efter en skuffelse ved valget i 1913 hvor den kandidat han havde støttet ikke blev valgt vendte K. sig til lægen H. Torbølls selvstyrebevægelse der i mange henseender var i overensstemmelse med hans tanker. Allerede i 1912 var han imidlertid kommet i kontakt med Johan *Pedersen der stod i spidsen for samstyrebevægelsen, og den kom efterhånden til at interessere ham mere og mere. Ved årsskiftet 1913/14 brød han endeligt med Torbøll. Samstyrets arbejds-metode var via samarbejde og diskussion at erkende de højere principper, Guds love eller naturlovene, for menneskelivet, hvorved det parlamentariske systems interne stridigheder måtte ophøre. Bevægelsen forudså en verdensomspændende udvikling og pegede på at give geografiske områder ikke burde begrænse samarbejdet, men at rammerne skulle bestemmes af fælles interesser. På den måde ville hvert menneske være medlem af flere samstyrelser der hver arbejdede med sit problemkompleks. K. var 1914–18 et ledende medlem af Samstyre, og han udformede her nogle af de ideer som fik betydning for hans senere arbejde. Den vigtigste af disse var ideen om de rentefrie lån.

K. beskæftigede sig i disse år også med metafysik, fremmede religioner, teosofi, psykologi og grafologi der alle gik op i en højere enhed under hans forsøg på at finde livets mening. 1918–20 udsendte han i fire numre et lille blad, *Jord og Penge* for en kreds han havde stiftet, *Styrelsen for Jordværdi*. Han tumlede her med mulighederne for at udstede nye penge med basis i hans byggegrund i Terndrup. Grundværdipengene skulle „sælges“, og de almindelige penge derefter anvendes til afvikling af prioriteter. 1919 købte K. hedegården Friheden i FASTERHOLT ved Brande. Herfra meddelte han i sidste nummer af sit blad der nu var omdøbt til *Jord, Arbejde og Kapital*, at styrelsen var opløst og erstattet af *Det nye Samfund* hvis formål var at overtage samfundsøkonomien ved at få produktionsfaktorerne jord, arbejde og kapital til at samarbejde. I FASTERHOLT, hvor der i øvrigt også udstedtes grundværdibeviser, udformede K. JAKs tegn, en sekstakket stjerne der symboliserede det harmoniske samfunds kegle mod skyggen af det daværende samfunds materialisme. Tegnet var en efterfølgelse af Teosofisk samfunds. K. fortsatte i 20erne med at udbrede sine tanker som han spredte til mange sider af samfundslivet: modstand mod vaccination, Mazdaznansektens sundhedslære, Rosenkorsordenen, astrologi, he-deopdyrkning, bekæmpelse af arbejdslø- og

Kristiansen, K. E.

hjemløshed m.m. Organisationen *Jord, Arbejde og Kapital* oprettede K. på et foredragsmøde i Kolding i februar 1931. Ledelsesformen, der var ganske udviklet, havde han med enkelte afvigelser lånt fra Samstyre. Selv blev han formand og teknisk leder, og han forvaltede fra da af og til sin død bevægelsen forholdsvis enevældigt. Den tilslutning JAK fik i 30erne er det vanskeligt at sætte tal på. Dem man selv angav, som fx 200 000 da de var højest, kan ikke kontrolleres. En undersøgelse fra midten af 70erne anslår maksimum i slutningen af 1934 til ca. 35 000, og det synes at have meget for sig. Et nøgleord for JAKs teori var andelspenge – udstedt med sikkerhed i grundværdierne. Den høje rente og prioriteterne skulle afskaffes, og i stedet skulle en beskeden rente anvendes til fælles omkostninger. En række lokalkredse skulle være centre for økonomisk selvstyre, og de skulle organiseres i et internationalt system af produktionskredse – et sandt folkestyre. Den normale fremgangsmåde med andelspengene var at lade sognets andelsmejeri fungere som omsætningssted. Mejeriet modtog værdien af landmændenes produkter og udbetalte i stedet beviser for et tilsvarende beløb der var sikret af samme sum i Nationalbanken. Andelspengene blev indsat i en almindelig bank eller sparekasse hvor de efter ønske altid kunne ombyttes med „rigtige“ penge. Et vidnesbyrd om den frygt man fra statsmagtens side nærede for de forenklede problemstillinger var forbudet mod andelspengene ved en landsretsdom 1933.

I de følgende år kastede K. sig derefter over finansieringsforholdene med hovedvægten på de rentefrie lån hvor medlemmerne bevilgede hinanden lån efter indskud og tur. Lånene skulle formidles gennem *Andelskassen JAK for kongeriget Danmark*, oprettet 1934. Allerede efter en månedstid blev dog også denne kasse – med et nyt lovindgreb – lukket. Først efter godt et års forløb blev den åbnet påny med den garanti- og egenkapital sparekassetilsynet havde forlangt. Kassens finansieringsafdeling der var blevet om døbt til *Finansieringsforeningen JAK* kom imidlertid aldrig i funktion igen. Den trådte i likvidation der først var afsluttet 1959 – i øvrigt med en dividende til indskyderne på 123 %. Selve kassen fortsatte til 1938 da også den trådte i likvidation. Systemets tredje streng var en afregningscentral der skulle formidle vareomsætningen, en slags tuskhandel der fungerede næsten uden brug af penge. Den likviderede i 1935. I løbet af 30erne nærmede K. sig i et vist omfang til DNSAP og til LS, ja, han forsøgte endog at tilbyde Hitler sine teorier – alt dog kun i et forsøg på at komme videre. Nazist var han ikke; hertil bød for meget

ham imod – og der kom da heller ikke noget reelt ud af tilnærmelserne, ud over et vist omfang af medlemsfællesskab og kravet om handling fremfor teori. I 1944 skabte K. det såkaldte fordelingssystem der sikrede rentefrie lån efter rentefri indskud af en vis størrelse. Normalt kunne der regnes med lån på tre gange indskuddet efter 1½ års ventetid. 1958 kom det sidste store udspil *JAK-banken A/S* der dels beskæftigede sig med almindelig rentebærende lånevirksomhed, dels med rentefrie lån. Banken ekspanderede kraftigt og fik mange filialer, særlig på Fyn – den havde hovedsæde i Middelfart – men i begyndelsen af 1970erne stagnerede den og måtte lukke for tilgang af låneansøgninger. Pr. 1.1.1973 blev banken overtaget af Bikuben. Organisationen JAK eksisterer endnu og formidler fortsat K.s tanker om økonomisk frigørelse.

Laur. Pedersen: Pengenes pris, 1967. Niels Ulrichsen: JAK, 1978 = Skr. udg. af Det hist. inst. ved Kbh.s univ. IX.

Finn H. Lauridsen

Kristiansen, Qávigarssuaq Miteq Ijaja, ca. 1899–1978, grønlandsk ekspeditionsdeltager. * ca. 1899 i Etah, Thule distrikt, † 19.8.1978 i Thule. F: fanger Inaluk. ~ 29.11.1925 med Bebiane Margrethe, * 20.4.1905 i Thule, † 1977.

K. blev 1921 af Knud *Rasmussen taget med på den store ekspedition til Canada og Alaska efter forudgående deltagelse i flere af dennes ekspeditioner ved Thule. Hans funktion var at skaffe proviant og være slædekører, og sammen med *Arnarulunguaq fulgte han, da den øvrige ekspedition vendte hjem, med Knud Rasmussen 1924–25 på den lange slæderejse tværs over det nordlige Canada til Beringstrædet. K.s indsats betød at ekspeditionen var selvforsynende med proviant og selvtransporterende. Da rejsen var afsluttet vendte han tilbage til Thule via USA og Danmark og levede resten af sit liv i sin fødeegn som fanger boende i Moriussaq. Han var af sine landsmænd højt værdsat som fortæller. – Historisk betød K.s deltagelse i den store ekspedition en direkte genoptagelse af kontakten mellem de skilte eskimoiske stammer og blev et forvarsel om det kulturelle og politiske samarbejde der nu udvikler sig mellem dem. – F.M. 2. 1925. □Foto.

Siumut, Nük 4.9.1978.

Mads Lidegaard

Kristjánsson, Björn, 1858–1939, islandsk minister. * 26.2.1858 på gården Hreiðurborg i Syd-Island, † 13.8.1939 i Reykjavík, begr. sst. F: bonde Kristján Vernharðsson (1823–98) og Þórunn Halldórsdóttir (1826–98). ~ 5.5.1885 i Rey-

kjavik med Sigprúður Guðmundsdóttir, * 13.5. 1852 i Reykjavik, † 4.3.1928 sst., d. af Guðmundur Þórðarson (1824–98) og Valgerður Jóhannsdóttir (1821–1910).

K. arbejdede først ved landbrug og fiskeri, var en tid også skomager, samtidig med at han selv søgte at skaffe sig de manglende skolekundskaber. Mellem 1878 og 1882 var han to gange i Kbh. hvor han bl.a. fik undervisning i musik, og efter hjemkomsten virkede han en tid som kirkeorganist i Akureyri. 1888 nedsatte han sig som købmand i Reykjavik. 1909–18 var han direktør for Islands nationalbank. K. var 1901 blevet indvalgt i altinget og tilsluttede sig selvstændighedspartiet ved dets stiftelse 1908 og stod Björn Jónsson nær. Ved dannelsen af regeringen Jón Magnússon 1917 blev han finansminister, men gik af efter syv måneder efter en intern partistrid. K. sad i altinget til 1931 og virkede især for sager vedrørende fiskeriet og finanserne. Inden for trawlfiskeriet var han en foregangsmand og medstifter af Islands første trawlerselskab. – I. F. □Mal. af Jóhannes Kjarval udst. 1923.

Heimir Thorleifsson

Kristoffersen, Simon Søren Ignatius, * 1933, kunstner. * 4.6.1933 i Godthåb. F: fanger Kristoffer K. (1902–70) og Dorteia Rebekka Augusta (1906–76). ~ 2.12.1970 med Charlotte Marie Melka Aninguaq Petrussen, * 25.2.1952 i Godthåb.

K. voksede op i en fangerfamilie og fik ikke anden uddannelse af boglig art end folkeskolen. Som helt ung begyndte han at skære i fedtsten, inspireret af familien, der alle havde kunstneriske anlæg: faderen, moderen og de yngre søskende: Sara (* 1937), Quitura (* 1939) og Karl (* 1943). Samtlige familiemedlemmer udfører skulpturer, væsentligst i vegsten. Siden 1965 har K. levet alene af sin kunst, og i årene efter 1967 har han haft kortere ophold på kunsthøgskolen i København. Foruden vegstensskulpturer laver han træsnit, linoleumssnit og udskæringer i grønlandsk drivtømmer. Stenfigurene gnider K. ind i voks og varmer dem op hvorved de bliver mørke og let skinnende. Motiverne er mest leg og kamp mellem flere personer eller sagnhistorie. Figurene er enkle og stærke og stoffigt spændende. – Sit egentlige gennembrud fik K. med en udstilling på Nationalmuseet 1967. I Rigshospitalets have er opstillet en stor bronzefigur af K., forestillende kraftens herre der slynger sin hale om den grønlandske sagnhelt, Kagssasuk, der som motiv går igen i hele familiens produktion. I Godthåb gamle kirke er opstillet en stor fedtstensfigur med Golgatha-motiv. Flere

værker af K. findes på landsmuseet i Godthåb. Tildelt akademiets sølvmedalje for fremragende kunstnerisk arbejde 1971. □Foto.

Bodil Kaalund: Grønlands kunst, 1979 49f.

Mads Lidgaard

Krock, Hendrik, 1671–1738, maler. * 21.7.1671 i Flensborg, † 18.11.1738 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Helligg. k.). F: købmand Valentin K. († senest 1725) og Valborg Peters († tidligst 1725). ~ 1° 16.8.1707 i Kbh. (Helligg.) med Helle Cathrine Robring, * ca.1683, begr. 7.3.1718 i Kbh. (Helligg.) (~ 1° med islandsk købmand Hans Rafn), d. af assessor i kommercekollegiet, direktør for alunværket i Andrarum Hans Nielsen († senest 1691, ~ 1° med N.N.) og Kirstine Robring (~ 1° med brygger i Kbh. Mads Rasmussen). ~ 2° 17.11.1722 i Kbh. (Slotsk.) med Elisabeth Wilhelmine Magdalene Cumm, døbt 17.10.1701 i Minden, begr. 2.11.1723 i Kbh. (Petri k.), d. af senere landfysicus i Danneberg Christian C. ~ 3° 26.4.1724 i Kbh. (Nic.) med Arm-gott Sophie Koefoed, * 16.6.1693, † 14.9.1773 i Kbh. (Petri), d. af amtsforvalter i Haderslev Absalon Hansen K. (1648–99) og Anna Maria Wiggand Michelbecker (1671–1732, ~ 2° 1712 med justitsråd, senere gehejmekonferensråd Franz vom *Hagen, 1672–1749).

K. kom som barn i lære hos maleren Johs. Aierschettel (Eyerschüttel) i Husum. Ca.1688 kom han til Kbh. hvor læretiden fortsatte hos Peder *Andersen på Fr.borg. K. fik her forbindelse med hofkredse og synes ikke længe efter at være rejst udenlands i følget af en af de unge Gyldenløver, antagelig Christian. I 1690ernes slutning er han påny i udlandet. 1696 signerede han i Rom en tegning af den hellige Sebastian (kobberstiksaml.), og opholdt sig endnu her i vinteren 1698–99. 1701 var han atter tilbage i Kbh. og var her blandt de kunstnere som okt.s.å. med støtte af grev Carl *Ahlefeldt søgte om oprettelsen af et kunstnersocietet til fremme af videnskab og kunst. Det følgende år leverede K. sine tidligste lofts billeder til Frbg. slot. Kongens store byggeforetagender gjorde det ønskeligt at man disponerede over veluddannede malere i „den store stil“, og i slutningen af 1702 sendtes K. for tredje gang til Italien. I Rom kom han i nært elevforhold til Carlo Maratta, men samlede sig desuden gennem ivrige studier, også af ældre mestre som Rafael, Michelangelo, Tizian, Tintoretto, Veronese og Annibale Carracci, en rig formskat som hans senere produktion hvilede på. Vidnesbyrd herom var en stor samling studietegninger, af hvilke et lille udvalg endnu er bevaret (kobberstiksaml.). Det var dog især den ro-

Krock, Hendrik

merske senbarok (Ciro Ferri, G. B. Gaulli, G. Lanfranco) og venetianerne som påvirkede ham. I slutningen af 1705 efter begyndelsen af 1706 rejste K. hjem via Frankrig hvor han ved akademiet i Paris vandt to præmier og bl.a. studerede Antoine Coypels værker.

Allerede 1706 fik han de første bestillinger fra kongen og leverede nu i de følgende 30 år en lang række store lofts- og vægmalerier til hoffet, snart i samarbejde med B. *le Coffre*, snart alene: Løngangen på Københavns slot, 1717, Rosenborg, 1709 (*regaliebillederne* i den lange sal), Frbg., 1708–12, palæet bag Børsen, 1709–12, Kancellibygningen, 1720–22, Fredensborg, 1723–25 (11 billeder til 2000 dl.), Frydenlund, 1724, det ombyggede Københavns slot og det ny Christiansborg, 1728 (betaling for 21 loftsmalerier, bl.a. det vældige *Dommedag* til slotskirken, 1742 suppleret af Chr. Leinberger og ligesom adskillige af de øvrige billeder genanvendt i det ny slot) og Hørsholm, 1732. En stor del er endnu bevarede på stedet, andre er flyttet som *Jestas datter*, 1736 (fra Hørsholm til Fr.borg slotskirke), *Moses findes af Faraos datter. Rebekka og Eliezar ved brønden. Ester for Ahasverus. Susanne og de to gamle* (ligeledes fra Hørsholm til Karmeliterklostret i Helsingør), *Himmelfarten*, 1727 (fra kirken på Kbh.s slot til Helligånds k.), og atter andre er forsvundet. Rumudmykninger af K. findes desuden på bl.a. Selso, Clausholm, Gl. Estrup, samt i Abraham Lehns gård på Christianshavn. Herudover udførte K. en række altertavler og mindre billeder med religiøse motiver: *Nadveren*, 1711 (Frbg. slotsk.), *Nadveren*, 1717 (Fakse k.), *Opstandelsen*, 1722 (Frydendal), *Kristus i Geisemane*, 1725 (Holsteinborg), *Kristus på Oliebjerget*, 1731 og *Kristi himmelfart* (Skt. Petri k.), *Kristi korsfæstelse*, 1728 (Vartov, og ca. 1730 Viborg domk.) samt en omfattende serie af malerier i Vemmetofte kapel (1705, 1707, 1708, 1714, 1717). Af tavlemalerier med mytologiske og allegoriske motiver skal nævnes *Medor og Angelica*, 1701 (efter Benedetto Luti), *Mars, Venus og Amor*, 1709 (begge dep. Fredensborg), *Pan og Syrinx*, 1722 (Gavnø). Endelig malede han enkelte portrætter som *Frederik IV* (Rosenborg, antagelig 1722), *kronprinsen til hest*, 1720 og 1721, *Dorie Krag* (Gisselfeld) og *Orie Krabbe* (Fr.borg). Iøvrigt dekorerede K. møbler (1707); der vævedes tapeter efter hans arbejder og 1738 tog han efter kongens opfordring skridt til at etablere et maler- og tegneakademi der fik til huse i K.s embedsbolig bag Børsen.

K.s væsentligste indsats består i formidlingen af både temaer og formelementer fra det internationale renæssance- og barokmaleri der med dygtighed ofte direkte udnyttedes i hans monumen-

tale kompositioner. Selv om der er bevaret modeltegninger fra hans hånd synes selvstændige naturstudier at have spillet en underordnet rolle. K.s omfattende produktion kunne næppe være realiseret uden et effektivt samarbejde med en række medhjælpere. Samtiden beretter at han måtte have fx N. *Wichmann* til at male hovederne på sine portrætter. Det bedste indtryk af hans personlige stil giver formentlig de mindre tavlemalerier og olieskitser. Hans palet er meget rig, med klare, kontrasterende lokalfarver, undertiden også metallisk-changerende farver af en mere grel og skærende karakter. Loftsbilledernes motiver er ofte enten sindrige allegorier til enevoldsmonarkens hyldest eller hentede fra den antikke gudeverden. De talrige opgaver for både hof, adel og det rige borgerskab vidner om hans høje anseelse som også samtidens kunsthistorik kan berette om. K. fik dog ingen efterfølgere af større betydning, og hans død efterlod for en årrække et tomrum i dansk kunsthv. – Hofskildrer 1706. Kancelliråd 1722. □ Mal. af J. S. Wahl, angivelig 1717 (Fr.borg), kopi (sst.), gentagelse 1721 med anden identifikation (Hvidkilde), efter maleriet tegn. af Chr. Bayer (Fr.borg).

Naaman Prehn i Danske mag. III, 1747 142–60 163–71. J. M. Thiele: Kunstakad. og heststatuen på Amalienborg, 1860 10–12 17–22 24–26 30–34. Danm.s kirker. Præsto amt II, 1933–35; Sorø amt II, 1938; Kbh.s amt II, 1944–48; København, 1945ff; Fr.borg amt I–IV, 1964–79. V. Thorlacius-Ussing i Rom og Danm., red. L. Bobè I, 1935 134–36. Chr. Elling i Hist.medd. om Kbh. 3.r.1, 1934–35 371–93. Fr. Weibach m.fl.: Frederiksberg slot og Frederiksberg have, 1936. Leo Swane i Danske tegn. I, 1945. E. Redlefsen i Nordelbingen XXX, Heide in H. 1961 134–40. Jan Steenberg: Fredensborg slot I, 1969. Christiansborg slot, red. Kr. Hvidt m.fl. I–II, 1975. Sigrid Theimann: H. K. (Der Hofmaler im absolutistischen Dänemark, 1980 (m. værkfortegn.).

Birgitte Bøggild Johannsen (O. Andrup)

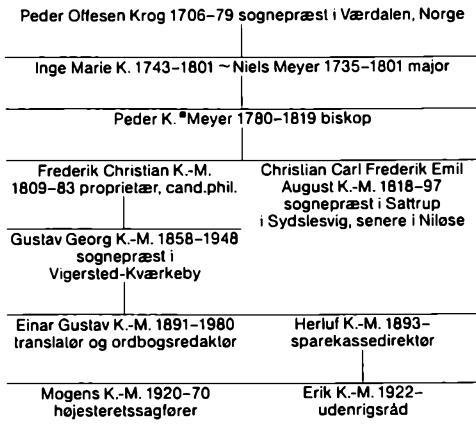
Krog (Krog-Meyer)

De fleste slægter, der bærer navnet K. synes at være indvandret fra Norge. Den ældste føres tilbage til munk i Hamar Christen K., hvis sønnesøn, sognepræst i Åby Niels K. (1615–85) var far til biskop i Trondheim dr.teol. Peder K. (1654–1731) hvis plejesøn Peder Offesen optog navnet K.

C. Giessing: Danske, norske og islandske jubel-lærere I, 1779 (fot.opt. 1978) 384 tavlen. Slægtsoversigt i Soraneriografier 1901–1960, 1970. Se også Meyer.

Hans H. Worsøe

Krog, Jørgen Arne Bernhard, 1894–1980, afdelingschef for post- og telegrafvæsenet. *9.10. 1894 i Ud Stolpe, Slemminge sg., Lolland, †26.3. 1980 i Jægersborg, begr. Mariebjerg kgd. F: førstelærer Søren K. (1864–1927) og Sidsel Margre-

the Christiansen (1864–1919). ~1° 1.4.1921 i Kbh. med Rigmor Sofie Balslev, * 5.2.1898 på Rølles mølle ved Lunderskov, † 26.10.1956 i Gentofte, d. af landinspektør Carl Andreas B. (1858–1937) og Julie Mathilde de Fischer (1866–1947). ~2° 9.3.1957 i Kbh. (b.v.) med Grethe Lykke Torp Jacobsen, * 6.12.1923 i Hinnerup, † 13.9.1979 i Gentofte, d. af urmager Carl Marius Jacobsen († 1955) og Lykke Kirstine Torp (1890–1968).

K. blev efter præliminæreksamen elev på postkontoret i Sakskøbing 1911. Efter afgang fra postkursus 1914 blev han overflyttet til tjeneste i København hvor han meldte sig på et studenterkursus og tog eksamen 1917. På et tidspunkt, hvor selverhvervende studenter ikke var så almindelige som senere, påbegyndte han derefter et juridisk studium som han afsluttede 1923. Han var blevet assistent 1919, og efter at være blevet cand.jur. søgte han efter generaldirektoratets opfordring ind i administrationen. Her blev han sekretær i eksamensåret, idet han samtidig gennem en såkaldt „halvdagsfuldmagt“ forberedte sig til en bestalling som landsretssagfører. Han prøveprocederede 1928, fik sin bestalling og blev omtrent samtidig forfremmet til fuldmægtig. Selv om han sandsynligvis kunne være blevet en udmærket advokat, valgte K. at blive i etaten, og efter lønningsloven af 1931 blev han ekspeditionssekretær – en ny stilling – i 4. ekspeditionskontor, hvis forretningsområde var forholdet til udlandet for både post og telegraf. Af hensyn til det internationale arbejde han her gik ind i meldte han sig på Translatørskolen, hvorfra han 1935 blev translator med juridisk speciale. 1937 blev K. chef for 3. ekspeditionskontor, 1941 afdelingschef, og 1964 tog han sin afsked. Det var på K.s initiativ at den første postoverenskomst mellem de fem nordiske lande blev

sluttet 1934, og han har siden på et stort antal nordiske og verdenspostkongresser gjort et arbejde som er blevet anerkendt fra alle sider. K. var forstander for post- og telegrafkursus 1938–41, formand for Ministerialforeningen og næstformand for Danske statsembedsmænds samråd samme åremål, desuden bl.a. medlem af bestyrelsen for Translatørforeningen 1939–41, lektor ved Translatørskolen 1935–41, medlem af kommissionen for post- og telegrafvæsenets fagprøver 1941–52, af bestyrelsen for Det danske luftfartselskab 1942–64, af SAS 1951–64, af translatorøksammissionskommissionen 1945–66 og af Stednavneudvalget 1946–77. I efterkrigstidens opbygningsår har K. gjort en betydelig indsats som den der altid fremholdt publikums tarv som noget afgørende. Det var således ham der fremfor nogen gennemførte udbygningen af den hurtige postbesørgelse ad luftvejen. – R. 1936. DM. 1943. K. 1952. □Foto.

M. J. C. Gredsted i Årbog for det da. post- og telegrafvæsen, 1940 11–14. G. Hjorth sst. 1961 221–23.

Finn H. Lauridsen

Krog, Arnold Emil, 1856–1931, arkitekt, porcelænskunstner, maler. * 18.3.1856 på Frederiksværk, † 7.6.1931 i Tisvilde, urne på Vinderød kgd. F: inspektør på Frederiksværk, senere fabriker Hans Jacob Grøgaard K. (1822–88) og Jenny Meyer (1824–1905). ~8.9.1882 i Hvedstrup med Euphemia Magdalene Henningsen, * 15.12.1852 i Kbh. (Helligg.), † 11.7.1939 på Farumgård, d. af farvehandler, grosserer Frants Christian Ludvig H. (1820–69) og Hilda Christine Charlotte Schou (1824–80).

K. tog realeksamen fra Efterslægtsselskabets skole 1873, stod et halvt år i lære hos murermester C. Wienberg, dimitteredes af C. V. Nielsen til kunstakademiet og gik i dets arkitektskoler fra okt. 1874 til sin afgang marts 1880. På forskellig måde fik han lejlighed til at dyrke stilstudier. 1877–78 deltog han sammen med Martin *Nyrop, H. *Kampmann og Martin *Borch i Kronborgs opmåling under Hans J. *Holms ledelse, og på samme tid som A. *Clemmensen studerede han majolika-dekoration under en Italiensrejse 1877–83. Endvidere tegnede han hos L. *Fenger, arbejdede 1878–81 for F. *Meldahl og Heinrich *Hansen ved Fr.borgs indre udsmykning (ridderal og kongefløj) og gjorde sig bemærket ved indretning af en maurisk hal i Panoptikon. Philip *Schou, der som direktør for fajancefabrikken Alumina havde købt Den kgl. Porcelainsfabrik 1882 og flyttet den ud i Smallegade, søgte ved den tid en kunstnerisk bistand.

Tilfældigvis spurgte han en dag i 1884 xylograf F. "Hendriksen" der henviste til K., og demed indledtes den største begivenhed i dansk kunstindustris nyere historie. K. antoges okt.s.å. på prøve og ansattes fra jan. 1885 som Den kgl. Porcelainsfabriks kunstneriske leder.

Fabrikken førte ved Ph. Schous overtagelse af den en yderst beskeden tilværelse. K. hævdede den i løbet af få år til en førende stilling inden for den europæiske porcelænsindustri og til verdensberømmelse. Den fortrinlige keramisk-tekniske standard som franske sagkyndige beundrede 1889 skyldes ganske vist ingeniør A. "Clément" som Schou havde knyttet til fabrikken 1883, men det er K.s bedrift at han skabte „det danske underglasurmaleri“. Om anledningen hertil hedder det at K. sammen med Ph. Schou forgæves foretog en rejse til verdensudstillingen i Antwerpen og til London juni 1885 for at finde nye muligheder, og at derimod S. Bings dengang højt aktuelle Japan-samling bragte K. på ideen under en tur til Paris som K. gjorde i selskab med fabrikant William "Salomonsen" 1886. En japansk indflydelse gør sig også stærkt gældende hos K. fra slutningen af 1886, men K. havde i virkeligheden fundet sin vej forinden, og den gik over hans egen forståelse af porcelænets stofflige skønhed og over den gamle Delfter fajance. Hans første prøve med blå, underglasurmalet dekoration er en lille morkakande, udført jan. 1885, og hans ældste kendte arbejde med typisk dansk underglasurmaleri i fuldt færdig form er et fad der bærer et karakteristisk dansk åndskab og dateringen juni 1886 (begge i Den kgl. Porcelainsfabriks eje). K.s bedrift er af rent malerisk, fri kunstnerisk art. Han kasserede empirens anvendelse af overglasurfarver og holdt sig udelukkende til underglasurmaleriet. Han indførte det naturalistiske landskabsbillede på porcelænet, og sammen med sine medarbejdere udformede han en speciel malerisk teknik på grundlag af den blå underglasurfarve alene eller dog som hovedfaktor. Omtrent lige så stor betydning for den porcelænsstil han dermed skabte fik imidlertid de nye modeller han tegnede til vaser, krukker, service osv. Her opgav han den skarpe profilering og anvendte ubrudte flader og glatte konturer der nøje stemte med materialets karakter og ved deres glidende linjer ypperligt fremhævede porcelænets natur. På den måde regenererede han det musselmønstrede brugsporcelæn (uden at røre ved selve mønstret som han beholdt i dets ved tidens slid afstumpede form) og frembragte det service der endnu i vore dage er det førende i dansk porcelænsindustri. Endvidere genoptog K. porcelænsplastikken i ny naturalistisk skikkelse og gjorde den til en af de store

specialiteter, internationalt set et særkende for dansk keramik.

Den fornyelse af fabrikken der skete under K.s ledelse vakte opsigt på den nordiske udstilling i Kbh. 1888, gjorde furor på verdensudstillingen i Paris 1889 og lagde grunden til den internationale berømmelse som dansk keramik – og dansk kunstindustri i det hele taget – siden har nydt i stigende grad. Fabrikken fik grand prix – den første i vor kunstindustris historie. K. ansattes 1891 som Den kgl. Porcelainsfabriks anden direktør og beholdt denne post til han trak sig tilbage 1916. Han vedligeholdt stadig fornyelsen ved at knytte friske kunstneriske kræfter til fabrikken og ved at tage initiativet til nye produktioner (fx genoptagelsen af det ældste københavnske porcelæn, fremført 1906; fremstillingen af stentøj). Ved siden af dette har K. givet tegning til møbler, bogbind og metalarbejder og til *Danmarks Fontæne til Fredspaladset i Haag* (udført på Den kgl. Porcelainsfabrik). I sit otium kastede han sig over landskabsmaleriet, malede og raderede, holdt særudstillinger hos Kleis, Østergade, 1919 og 1923. I øvrigt udstillede han på Charlottenborgs forårsudstilling 1887, 1891, 1916, 1919–21, 1923, og til hans 75 års dag arrangerede Kunstindustrimuseet en udstilling af hans arbejder marts 1931. Akademiet valgte ham til medlem af sin plenarforsamling 1911, og han havde sæde i akademirådet febr. 1911–febr. 1919. Porcelænsarbejder af K. findes i vort kunstindustrimuseum og mange udenlandske museer og privatsamlinger; hans produktion i 80erne er nu lidet kendt herhjemme, næsten alt solgtes til udlandet 1888 og 1889. – Tit. professor 1892. – R. 1890. □Afbildet på tegn. af H. Nik. Hansen, 1880 (Fr.borg), mal. af samme. Selvportræt malet på fad 1889 (Kunstindustrimuseet.). Malet selvportræt 1896 (Kbh.s bymus.). Afbildet på P. S. Krøyers mal. *Industriens mænd*, 1903–04 (Fr.borg) og på tegn. af E. Henningsen, 1905 (sst.). Statuette af Carl Martin-Hansen, 1909 (Nordjyllands kunstmus.), statuette af samme udst. 1928. Træsnit af L. B. Hansen, 1910, efter foto. Relief af F. Hammeleff. Afbildet som drabant på vævet tapet efter tegn. af C. N. Overgaard (riddersalen på Fr.borg). Silhouet. Foto.

A. K. i Lande og folk I, 1910 702–11. Erindr. i Arkitekten Martin Nyrop 1849–1919, 1919 71–79, Gads da.mag. XX, 1926 152–66 og Nyt t. for kunstindustri IV, 1931 37–44. – Slægt i J. K. Bergwitz: Trulselægten Krog, Kria. 1897–1902. Karl Madsen i Tidsskr. for kunstindustri III, 1887 67–74. F. J. Meier sst. IV, 1888 73–78. Emil Hannover i Politiken 31.12.1909. Ch. A. Been i Ill.tid. 2.1.1910. Arthur Hayden: Royal Copenhagen porcelain, London 1911 279–376. F. Dalgas i Skønvirke VI, 1920 89–91. L. Gudmand-Høyer i Nationaltid. 14.3.1926 (tillæg); sst. 17.3. og 8.6.1931. Ekstrabl. 29.6.1929. Berl.tid. 17.3. og 8.6.1931. Fr. Dalgas m.fl. i

Nyt t. for kunsthindustri IV, 1931 33–64. F. Hendriksen: Mennesker og oplevelser, 2.udg. 1932. Sig. Schultz i Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen II, 1938. Samme i Samleren, 1939 194–203. Erik Lassen i Johs. Andersen og Viggo Sten Møller: Keramik, 1946. Dyveke Helsted i Den kgl. porcelainsfabrik 1775–1975, 1975. – Selvbio-grafier i Landsark. for Sjælland.

Sigurd Schultz*

Krog Meyer, Peder, se Meyer, Peder Krog.

Krogager, Eilif Egon Richard Søndergaard, * 1910, præst, rejsebureauleder. * 5.2.1910 i Kollemorten, Ø.Nykirke sg. F: murersvend Marius K. (1881–1961) og jordmoder Kirstine Mikkelsen (1880–1961). ~ 26.2.1944 i Brønshøj med skuespiller Gorma Augusta Julie Haraldsted, * 25.3.1904 i Kbh., d. af købmand Jens Peter H. (1860–1940) og Julie Hassing (1864–1946).

K. blev student fra Ålborg 1928 og cand.teol. 1934. Han var derefter 1934–35 præst i Vejlbj-Risskov og 1935–72 i Sneum-Tjæreborg. 1951 oprettede K. rejsebureauet *Nordisk Bustrafik* der, som navnet siger, arrangerede busrejer. Bureauet blev hurtigt takket være sine relativt billige priser en betydelig succes. Det blev aktieselskab 1954 under navnet *Tjæreborg Turisttjeneste A/S, Nordisk Bustrafik*. Det har siden skiftet navn flere gange og er i dag som *Tjæreborg International Holdings A/S* moderselskab for *Tjæreborg/Sterling Airways* koncernen. Da den spanske Middelhavso Mallorca og hovedlandets solkyst omkring Malaga kom ind i billedet som turistmål – både på grund af stedernes fine klima og på grund af deres lave leveomkostninger begyndte K. at sende sine kunder afsted med fly, en udvikling der foreløbig kulminerede i 1962 med oprettelsen af hans eget charterflyselskab *Sterling Airways A/S*. De spanske lokaliteter er stadig hovedmål for Tjæreborg-rejser; men ellers er destinationerne udvidet kolossalt gennem 1960'erne og 70'erne – til Grækenland og de græske øer, til Østen, til de spanske og portugisiske Atlanterhavsøer m.m. Sammen med kollegaen Simon *Spies er K. en gigant i sin branche, også målt med europæisk målestok. Foruden flyselskabet ejer koncernen også flere hoteller rundt omkring på feriestederne. 1967 oprettedes *Tjæreborg-fonden* der via holdingselskabet styrer og kontrollerer 25 underselskaber hvoraf en række er placeret i udlandet: Sverige, Norge, Finland, Tyskland, England, Spanien og Østrig. En væsentlig faktor for koncernens billige priser har det været at den selv stod som rejsearrangør i alle led. Det gør den stadig; men en række bureauer i Danmark og Sverige som er erhvervet i de seneste år arbejder tillige på agentbasis. K., der til daglig stadig kaldes konsulent, er på sit

særlige område et eventyr i dansk erhvervsliv. Selv om „tidernes gunst“ naturligvis har spillet en vigtig rolle har den været parret med et enestående forretningstalent der formentlig også rummer ret så kontante overtoner. Selv har K. engang fremhævet at han ser på sig selv som et almindeligt menneske der fornemmer hvad almindelige mennesker ønsker – uden af den grund at skulle kaldes beregnende. Han modtog Pressens luftfartsmedarbejderes luftfartspokal 1969 og Berlingske Tidendes hæderspris 1977. – R. 1975. □ Tegn. af Otto Christensen, 1970. Foto.

Interviews i Demokraten 28.7.1968 og Berl.tid. 4.1.1977. – Kn. Johnsen i Morgenavisen Jyllands-Posten 16.4.1980.

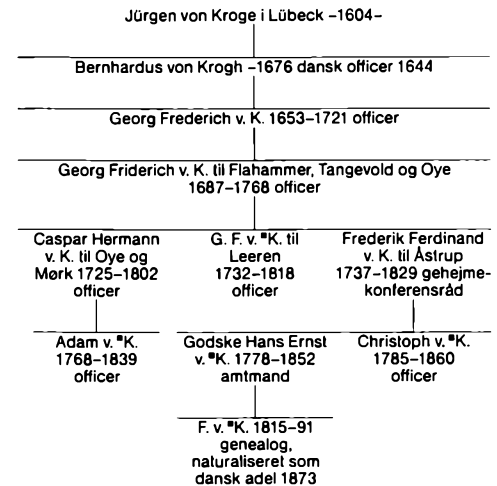
Finn H. Lauridsen

von Krogh (Krogh)

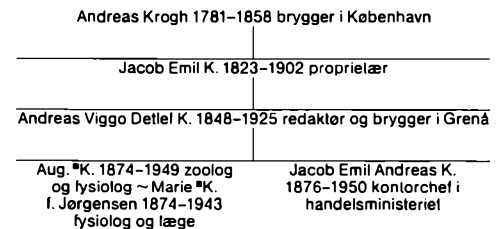
I. Tysk uradel, hvis ældst kendte medlemmer levede i 1200-tallet.

G. F. v. *K.s (1732–1818) datter Cecilie Christine var ~ statsminister Johan Sigismund von *Møsting. Christoph v. *K.s datter Marie Sophie

Tabve I

Tabve II

von Krogh (Krogh)

Frederikke var ~ diplomaten W. Oxholm (1805–76). Hans søster Magdalene v. K. var ~ sin fætter officeren Adam v. K., og søsteren Catharine Wilhelmine Dorothea v. K. var ~ amtmand Christian Cornelius greve Lerche.

II. Af de borgerlige slægter K. kan nævnes en oprindelig nordlesvigske slægt, der fores tilbage til gårdmand i Vejstrup Christen Christensen K. (1653–1723), der var oldefar til brygger i Kbh. Andreas K. (1781–1856).

(I) Danm.s adels årbog XV, 1898 279–323. (II) A. Krogh: En nordlesv. bondeslægts hist. Slægten K. 1653–1933, 1933.

Nils G. Bartholdy/Hans H. Worsøe

v. Krogh, Adam Gottlob, 1768–1839, officer, toldembedsmand. * 16.5.1768 på Mork, Norge, † 17.1.1839 på Marienlyst ved Helsingør, begr. i Helsingør. F: oberst, senere generallojtnant Caspar Hermann v. K. (1725–1802) og Christiane Ulrikke Lerche (1732–1803). ~ 3.2.1797 i Åstrup ved Haderslev med Magdalene v. Krogh, * 13.6.1775 på Gram, † 19.12.1847 på Marienlyst, d. af kammerherre, hofjægermester, senere gehejmekonferensråd Frederik (Fritz) Ferdinand v. K. (1737–1829, ~ 2° 1803 med komtesse Juliana Marie Holck-Winterfeldt, 1764–1828) og Rosina Elizabeth v. Frankenberg und Proschlitz (1751–98).

v. K. blev 1780 sokadet, men kunne ikke tåle soluften, hvorfor han søgte ansættelse som sekondlojtnant ved jægerkorpset i Holsten og 1786 udnævntes til fændrik à la suite ved infanteriregimentet i Ålborg. N.å. blev han forflyttet til regimentet i Kbh. på underofficerstraktement, opnåede 1788 fændrirkage, sættes à la suite ved garden til fods og blev sekondlojtnant „i armeen“ (men ved garden kun fændrik). 1790 fik han premierlojtnants karakter, blev kammerjunker og tjenestegørende kammerpage hos kronprinsen, hos hvem han også forrettede adjutanttjeneste, og n.å. blev han endelig sekondlojtnant i garden. 1793 udtrådte han af nummer efter ansøgning på grund af sygdom med kaptajns karakter og tilladelse til, når hans helbred bedredes, at indtræde i nummer; men han forblev i sin stilling hos kronprinsen. Ved slukningsarbejdet under slotsbranden 1794 pådrog han sig en indvendig beskadigelse der tvang ham til at søge civilansættelse, og 1796 blev han kæmner ved Øresundstolden og afskedigedes af hæren. – Ved det engelske angreb på Kbh. 1801 opstilledes der et korps af de kongelige og private jagt- og skovbetjente i Sjælland m.m., over hvilket v. K. fik kommandoen. Ved krigsudbruddet 1807 samle-

des korpset atter og dannede et elitekorps der under navnet Herregårdsskytterne, senere Sjællandske ridende jægerkorps, under v. K.s kommando med megen udmærkelse og betydelige tab deltog i udfaldene fra Kbh. Ved v. K.s mod og konduite blev korpset et mønster for andre. 1807 udnævntes han til major af kavaleriet, ved korpsets ophævelse 1814 til oberstløjtnant à la suite, og ved hærreduktionen 1816 fik han afsked med obersts karakter. I sin civile embedsstilling, hvortil han vendte tilbage efter fredsslutningen 1814, var han en nidkær og duelig forretningsmand. 1833 blev han direktør for Øresunds toldkammer. – Ligesom flere andre af sin slægt havde han tidligt erhvervet sig kongehusets gunst, og han bevarede denne til det sidste. Frederik VI havde allerede som kronprins overladt ham Marienlyst til fast bolig. – Kammerjunker 1790. Kammerherre 1796. – R. 1809. DM. 1826. K. 1828. S.K. 1836. □Mal. (Lekkende). Mal. i lignende type, men civil dragt.

Selvbiografi i Pers. hist. t. IV, 1883 143–45. Medd. fra krigsark., udg. Generalstaben I, 1883: III, 1888. – J. T. Ræder: Danm.s krigs- og politiske hist. 1807–09 I, 1845. V. Hostrup Schultz: Helsingørs embeds- og bestillingsmænd, 1906 144.

*Rockstroh**

Krogh, Schack August Steenberg, 1874–1949, fyziolog. * 15.11.1874 i Grenå, † 13.9.1949 i Vangede, urnen nedsat „St. Karlsminde“, Torup sg. F: skibsbygger, senere brygger Andreas Viggo Detlef K. (1848–1925) og Marie Magdalene Bolette Dreckmann (1842–1927). ~ 24.3.1905 i Kbh. (b.v.) med Birte Marie Jørgensen (Marie *K.), * 25.12.1874 på Vosegård, Husby sg., Odense amt, † 26.3.1943 i Kbh. (Johs.), d. af gårdejer Anders J. (1830–95) og Ane Christensen (1837–1920).

K. blev i en tidlig alder sat i Grenå realskole hvor han mener undervisningen ikke bragte ham synderligt udbytte. Hans interesse for naturfagene vakte tidligt gennem læsning af A. Paulsen: Naturkræfterne, 1874–79 og A. Lütken: Opfindelsernes Bog, 1877–81, og han eftergjorde alle de forsøg som det lykkedes ham at lave apparater til. Han udviklede hermed en evne til apparatkonstruktion med begrænsede hjælpemidler som blev af stor betydning i hans forskning. Samtidig var han en ivrig iagttagere af dyrelivet. 1891 kom K. i Århus katedralskole uden at udbyttet af undervisningen blev stor. I denne periode ledtes naturinteressen med botanikken af C. Raunkiær's Exkursionsflora som K. tillagde en stor andel i at han kom til at studere naturhistorie. Da K. 1893 blev matematisk student valgte han først at tage den medicinske forberedel-

seseksamen som foruden fysik og kemi også omfattede zoologi og botanik. Efter aflagt eksamen 1895 besluttede han sig endeligt for et magisterkonferensstudium i zoologi. Af afgørende betydning for valget var bekendtskabet med zoologen William *Sorensen som var en gammel ven af familien og med hvem K. som dreng havde foretaget ekskursioner i Grenås omegn. På William Sørensens opfordring supplerede K. sine studier med fysiologi og anatomi som kun doceredes ved det medicinske fakultet. Her fik Chr. *Bohrs forelæsninger afgørende betydning for K.s valg af fysiologi som forskningsfelt. Han begyndte 1896 selv at eksperimentere privat, bl.a. med svævemekanismen hos myggelarven *Corethra*. Emnevalget blev typisk for K. som også i sin senere forskning viste forkærlighed for emner der gav anledning til anvendelse af fysikkens love til belysning af fysiologiske mekanismer. Allerede på dette tidlige tidspunkt blev K. klar over sine særegne evner som eksperimentator ved at benytte sig af hvad han kaldte „visuel tænkning“. Han kunne frembringe klare synsbilleder af selv komplicerede apparatur, så han kunne tilpasse forsøgsopstillingen til den fungerede perfekt i synsbilledet før han begyndte den endelige tegning af opstilling og apparatur.

1897 henvendte K. sig hos Chr. Bohr for at få yderligere vejledning i eksperimentel fysiologi, og han blev optaget i det fysiologiske laboratorium hvor han foretog forsøg over frøernes hud- og lungerespiration under Bohrs vejledning (Vidensk. Selsk. Oversigt 1899). I 1899 tog K. magisterkonferens i zoologi og blev umiddelbart efter ansat som assistent på fysiologisk laboratorium. Tiden hos Bohr blev af afgørende betydning for hans udvikling som fysiolog, med understregning af betydningen af kvantitative undersøgelser og af kravene til den eksperimentelle tekniks tilstrækkelighed og præcision. Som assistent hos Bohr fortsatte K. studierne over frøernes åndedræt der resulterede i disputatsen 1903, *Frøernes Hud- og Lungerespiration*. Da K. lavede sine første respirationsfysiologiske undersøgelser mente man at lungerne var en kirtel der secererede ilt ind i blodet og fjernede kuldioxid. K. havde vist at i frøhuden, der også fungerer som åndedrætsorgan, foregår iltoptagelsen udelukkende ved diffusion, dvs. ved en rent fysisk proces. Ved hjælp af mikrotonometeret som er et i princippet enkelt apparat hvori en få mm³ stor luftboble bringes i diffusionsligevægt med blodet, påviste K. at også i lungerne foregår luftskiftet udelukkende ved diffusion. Disse og andre undersøgelser over luftskiftet i lungerne hos dyr og menneske bragte K. international anerkendelse. – 1908 blev fysiologi, meget på grund af K.s initiativ,

indført som fast fag i gymnasieskolen. Dette nødvendiggjorde at fysiologi blev doceret ved universitetet for de fremtidige gymnasielærere. Desuden ønskede det matematisk-naturvidenskabelige fakultet at etablere dyrefysiologien som en basisdisciplin for zoologien. K. var selvskreven til lærerposten som docent i dyrefysiologi der oprettedes 1908. Et dyrefysiologisk laboratorium fulgte 1910. Allerede 1908 udkom K.s *Lærebog i Menneskets Fysiologi for Gymnasiet* som sammen med hans undervisning af de naturhistoriestuderende blev grundlaget for en fysiologiundervisning i Danmark af uovertruffet omfang og kvalitet. På det nyoprettede laboratorium udførte K. i samarbejde med lægerne, ægtefællen Marie Krogh og J. *Lindhard, en række undersøgelser over åndedrættet, stofskiftet og blodkredsløbet i hvile og under arbejde som blev grundlæggende for arbejdsfysiologien. Under dette forskningsarbejde kom K.s evner for apparatkonstruktion til fuld blomstring og resulterede bl.a. i det elektromagnetiske cykelergometer til måling af arbejde, et luftanalyseapparat med en præcision på 1/1000 pct., samt vippepirometre af forskellig type til måling af iltforbrug og derigennem stofskiftets størrelse hos dyr og menneske. Apparaterne fremstilledes på laboratoriets værksted og mange blev solgt til andre laboratorier og til hospitaler herhjemme og i udlandet. Stofskifteapparatet til bestemmelse af menneskets iltforbrug under basalomstændigheder blev i en lang årrække et standardudstyr i klinikken og således en vigtig indtægtskilde for laboratoriet, idet alle indtægter fra salg af K.s apparater gik til laboratoriets drift.

K.s interesse for dyrenes stofskifte ledte til det almen-fysiologiske problem om temperaturens betydning, og han beskrev den særegne sammenhæng der stadig kendes som Kroghs temperatur-stofskiftekurve. En samlet fremstilling af stofskiftets kvantitative forhold fremkom 1916 i monografien *The Respiratory Exchange of Animals and Man*. Undersøgelserne over kredsløbet og stofskiftet i hvile og under arbejde ledte naturligt ind på spørgsmålet om iltforsyningen til de arbejdende muskler og dermed hårkarenes funktion. K. viste at musklerne regulerer blodforsyningen gennem åbning og lukning af hårkarene. Undersøgelserne indbragte ham 1920 Nobelprisen i medicin og fysiologi, og Yale universitetet indbød K. til at holde en række forelæsninger over emnet, *The Silliman Lectures*, som blev grundlaget for monografien *Anatomy and Physiology of Capillaries* der udkom 1922 og senere i reviderede og udvidede udgaver. – Under opholdet i USA blev K. bekendt med F. G. Banting og C. Bests vellykkede forsøg på at

fremstille insulin til behandling af sukkersygepatienter. K. blev klar over at det ville være længe for insulinproduktionen blev stor nok til at komme udlandet til gode, og han opnåede tilladelse fra Toronto universitetet, der havde patentrettighederne, til at forsøge en produktion i Danmark. Sammen med lægen og sukkersygespecialisten H. C. *Hagedorn fik K. i løbet af få måneder begyndt en insulinproduktion og et udviklingsarbejde der hurtigt gav Danmark en førende stilling inden for insulinproduktionen og sukkersygebehandlingen, og Nordisk insulinlaboratorium skabtes som en selvejende institution. K. har redegjort for udviklingen i *Insulin. En Opdagelse og dens Betydning* (Kbh.s univ.s festskr., nov. 1924).

Dyrefysiologisk laboratorium var blevet et internationalt forskningscenter der for længst havde sprængt de snævre rammer. The Rockefeller Foundation som K. havde indledt forhandlinger med 1923 skænkede midler til et fysiologisk institut som på K.s initiativ kom til at rumme laboratorier for medicinsk biokemi og fysiologi foruden laboratorier for zoofysiologi og gymnastikteori. K. lagde et stort arbejde i planlægningen af laboratorierne og deres indretning, og instituttet der toges i brug 1928 blev et mønsterinstitut for fysiologisk forskning (*Institute of Physiology, University of Copenhagen, The Rockefeller Foundation. Methods and Problems of Med. Education* XVIII, 1930). Bygningsfællesskabet mellem zoofysiologisk laboratorium og det gymnastikretoretiske laboratorium under J. Lindhards ledelse fulgtes af en genopblomstring af arbejdsfysiologien i 30'erne, hvor hovedvægten blev lagt på det hårde muskelarbejdes fysiologi. Baggrunden for disse undersøgelser, der støttedes økonomisk af Folkeforbundets sundhedsorganisation, var den kraftige vækst af konkurrenceidrætten og sundhedsmyndighedernes interesse for idrættens legemlige og helbredsmæssige virkninger. Under et besøg i USA i begyndelsen af 30'erne traf K. atomfysikeren Harold C. Urey der netop havde isoleret det tunge vand, hvis nytte til fysiologiske formål K. hurtigt havde indset. Urey overdrog K. den første prøve tungt vand hvormed K. påbegyndte rækken af isotopundersøgelser, bl.a. målinger af membraners og cellers vandpermeabilitet. Dette forskningsafsnit inden for den almene fysiologi afrundede K. med den monografiske afhandling *The active and passive exchange of inorganic ions through the surface of living cells and through membranes generally* (Proc. Roy. Soc., Ser. B, 1946). I slutningen af 30'erne nedsattes boligopvarmningsudvalget under Akademiet for de tekniske videnskaber med K. som formand, idet problemerne omkring boligopvar-

ningen skulle undersøges både ud fra et sundhedsmæssigt og et fysiologisk synspunkt. K. deltog meget aktivt i udvalgets arbejde, og han konstruerede mikroklimatografen til kontinuert registrering af temperatur og luftfugtighed forskellige steder på kroppens overflade ved forskellig påklædning i rum opvarmet på forskellig måde, fx behandlet af K. i *Boligopvarmningsproblemet fra fysiologisk synspunkt*, Varme Nr. 6, 1942. Indtil 20'erne havde K. lagt hovedvægten på forskning inden for humanfysiologien. Den videnskabelige stab han knyttede til laboratoriet samt flertallet af videnskabelige gæster fra ind- og udland var mediciner og menneskefysiologer. Men midt i 20'erne begyndte K. i stigende grad at tage biologiske og dyrefysiologiske emner op til behandling, og han sluttede sin forskerbane med at hellige sig sit yndlingsområde, den sammenlignende fysiologi. I årene omkring 1930 gennemførte K. en række grundlæggende kvantitative undersøgelser over de opløste organiske stoffer i ferskvand og havvand for at afgøre et gammelt stridsspørgsmål om disse stoffers ernæringsmæssige betydning. K. påviste at stofferne generelt spillede en underordnet rolle som føde for de vandlevende dyr. I umiddelbar fortsættelse fulgte undersøgelserne over de vandlevende dyrs saltstofsifte, baseret på iagttagelsen at ferskvandsdyr generelt er udrustet med mekanismer for aktiv optagelse af salt fra det omgivende vand. Undersøgelserne resulterede i monografien *Osmotic Regulation in Aquatic Animals*. Cambridge, 1939. 1939 holdt K. igen en række forelæsninger i USA der publiceredes i monografien *The Comparative Physiology of Respiratory Mechanisms*, Philadelphia, 1941.

Før sin afgang som professor 1945 havde K. indrettet laboratorium i sin nyopførte bolig hvor han i sit otium studerede fysiologien hos insekter i flugt. Som så ofte for tænkte K. på sit forskningsprojekts samfundsmæssige sider, idet han til studierne anvendte det vigtige skadedyr vandregræshoppen. Han opnåede økonomisk støtte fra The Anti-Locust Research Centre i London som satte ham i stand til at ansætte den unge zoolog Torkel *Weis-Fogh som medarbejder, og som fortsatte undersøgelserne efter K.s død. Til yderligere belysning af spændvidden af K.s forskerpersonlighed kan nævnes at han i århundredets begyndelse var optaget af problemet om betydningen af den stigende afbrænding af fossilt brændstof, særlig kul, for fremtidens klima gennem tilførsel af kuldioxid til atmosfæren, samt havenes rolle som optager af den dannede kuldioxid. Han udførte pionerundersøgelser til belysning af problemet under en ekspedition til Gronland, hvor han ved hjælp af mikrotonome-

teret gennemførte en række målinger af kuldioxidspændingen i atmosfæren og i vandet under rejsen over Atlanterhavet og i Grønland, publiceret i Medd. om Grønland, 1904. I forbindelse med sine marinbiologiske studier i 30erne, bl.a. udført på det amerikanske havundersøgelseseskib Atlantis, blev K. optaget af dyrelivets livsbetingelser, særlig ernæringen, i dybhavet, som behandlede i afhandlingen *Conditions of life at great depth in the ocean*. 1934. – K.s indflydelse på dansk og international humanfysiologi, medicin og andre sider af sundhedsplejen var stor og let at dokumentere. Hans indflydelse på dyrefysiologiens udvikling er svære at vurdere, men den er utvivlsomt overordentlig stor. Ikke mindst K.s monografier har fået vid udbredelse, og de kan ikke undgå at have påvirket brede kredse af fysiologer og biologer verden over. Hver monografi repræsenterer den første og væsentligste syntese af problemer og begreber inden for centrale områder af dyrefysiologien. Monografiernes varige betydning understreges af at osmoregulationsbogen og respirationsbogen er blevet genoptrykt som klassikere i henholdsvis 1966 og 1968. K. der forblev engageret i forskningens kår og samfundsmæssige betydning forsøgte i sine sidste leveår at overtale Videnskaberne selskab til en indsats for organisation af forskningsarbejdet og for forbedring af forskningens kår efter den lange stagnationsperiode omkring den anden verdenskrig. Han afsluttede 1949 sine forgæves forsøg på at gennemføre reformplanerne for selskabet med en demonstration i form af et åbent brev, hvori han i protest meddelte sin tilbagetræden fra selskabet for at påkalde offentlighedens opmærksomhed og interesse for sagen. Skridtet var velovervejet fra K.s side og karakteristisk for hans personlighed der var præget af kompromisløse holdninger som genkendes fra William Sørensen. K. havde i sit kontor en buste af Sørensen med dennes valgsprog: „I sidste instans afhænger alt af karakteren“ som K. havde gjort til sit eget. □Buste af Rik. Magnussen, 1918 (Zoofysiolog. lab.). Tegn. af L. Kaganas, 1938 (Fr.borg) og Andreas Friis, 1942 (sst.). Mal. af Regitze Brøndsted udst. 1949. Foto.

Bibliografi. Vidensk. medd. fra da. naturhist. foren. CXI 1948–49 XVII–XXX og ATV medd., 1949 39–50.

Kilder. Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1903 118–29.

Lit. A. Krogh: En nordslesv. bondeslægts hist., 1933. Kaj Berg i Arosia VIII, 1928 18–21. R. Spärck i Vidensk. medd. fra da. naturhist. foren. 1948–49 V–XVI. P. Brandt Rehberg i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1950 183–203. Samme i Naturens verden XXXIV, 1950 1–35. Samme i Dansk medicinhist. årbog 1974 7–28. A. Hemmingsen i Naturhist. tid., 1950 8–16. T. Weis-Fogh i Entomologiske medd., 1951 435–45. C. Barker Jørgen-

sen i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XIII, 1979 447–88.

Papirer i Kgl. bibl.

C. Barker Jørgensen

v. Krogh, Gerhard Christoph, 1785–1860, officer. *9. el. 10.10.1785 på Åstrup ved Haderslev, †12.4.1860 i Kbh. (Holmens), begr. i Flensborg. F: kammerherre, hofjægermester, senere gehejmekonferensråd Frederik (Fritz) Ferdinand v. K. (1737–1829, ~2° 1803 med komtesse Juliane Marie Holck-Winterfeldt, 1764–1828) og Rosina Elizabeth v. Frankenberg und Proschlitz (1751–98). ~6.2.1813 i Kbh. (Slotsk.) med hofdame, komtesse Siegfriede Victorine Knuth, *30.5.1790 i Kbh. (Slotsk.), †3.8.1866 sst. (Frbg.), d. af greve, kammerherre, ritmester, senere gehejmekonferensråd Adam Christopher K. til Lilliendal m.m. (1755–1844) og komtesse Sophie Magdalene Moltke (1765–1829).

v. K. opdroges i hjemmet til hårdførhed. 1790 blev han fændrik à la suite uden anciennitet ved kronprinsens regiment og fik s.å. tildelt ancienniteten; 1798 fik han sekondløjtnants karakter (fra 1795). Sept. 1802 kom han i nummer ved regimentet og forblev i dette, til han 1847 blev generalmajor. 1803 blev han premierløjtnant, reserveredes 1807 kaptajns anciennitet og blev stabskaptajn, n.å. virkelig kaptajn, 1825 reserve-redes der ham majors anciennitet, 1828 fik han majors karakter, blev n.å. virkelig major, fik 1833 oberstløjtnants karakter og anciennitet og blev 1840 kar. oberst. 1814–39 havde han ved siden af sin militære stilling været tjenstgørende kavaler hos dronning Marie. 1842 blev han oberst, 1847 generalmajor og brigadekommandør og var 1848 næstyoungst generalmajor. K. var velbegavet men han havde stedse holdt sig fjernt fra enhver videnskabelig syssel. Han var en dårlig økonom, jetsindig i pengesager. Trods adskillige mindre gode sider hos ham var det almindelig opfattelse, at han var meget egnet til stillingen som højestkommanderende i krigstid. Som emne til overgeneralstillingen ved feltkorpset marts 1848 har A. F. Tscherning nævnt bl.a. v. K., men valgte alligevel H. Hedemann. Til gengæld havde Tscherning i sinde at give v. K. kommandoen over flankekorpset, men lod sig påvirke af en stemning i Kbh. mod v. K.s anvendelse, da to af dennes brødre havde sluttet sig til slesvigholstenerne, og valgte oberstløjtnant F. A. Schleppegrell. v. K. ønskede selv at blive anvendt i felten. I juni overtog han en brigade i armécorpset og gik loyalt ind under Hedemann skønt ældre i anciennitet end denne. Da Hedemann som følge af F. Læssøes m.fl.s intriger i juli måtte afgive overkommandoen, blev denne

v. Krogh, Christoph

overdraget til v. K. der både var ældste general i armékorpset og støttedes af kongen. Ved våbenstilstandens indtræden og armékorpsets opløsning blev v. K. kommanderende general i Jylland, tog ophold i Fredericia og virkede med iver for forbedringen af den meget forsømte fæstning samt for forberedelse til næste felttog. Foreløbig bestemtes det af felthæren 1849 skulle bestå af to armékorps: Nørrejske under v. K., flankekorps på Als under O. Bülow; men overkommandoen udnævntes endnu ikke.

11.2.1849 beordredes v. K. til at indsende forslag til felttogsplan; han anmodedes samtidig om at udtale sig om en tilsvarende plan udarbejdet af krigsministeren. De to planer afveg imidlertid meget stærkt fra hinanden. 29.3. mødtes krigsministeren i Assens med v. K. der 23.3. var blevet udnævnt til overgeneral med Læssøe som stabschef, og man enedes nu endelig om en felttogsplan i hovedsagen omtrent som v. K.s: overføring af hærens hovedstyrke fra Als til Sundeved, indbrud nordfra med et mindre korps og en demonstration fra søsiden mod Eckernförde. 3.4. angreb hæren med held den i Sundeved stående modstander, men krigsministeren, der var forblevet i Sønderborg, kaldte v. K. til sig samme dags aften og pålagde ham ikke at fortsætte ud over de vundne stillinger da den tyske rigshær var i fremmarch. Stillingen skulle forstærkes ved forskansninger. v. K. og Læssøe affattede næste dag skriftlig protest mod denne indgriben i dispositionerne: Hvis overkommandoen ikke fik frie hænder, ønskede den at fritages for kommandoen; men da den første oprusen havde sat sig, undlod v. K. at underskrive. 6.4. indtraf efterretning om ulykken ved Eckernförde der gjorde et yderst nedslående indtryk på alle; krigsministeren befalede nu, at hærens hovedstyrke skulle føres tilbage til Als og kun en mindre styrke forblive i Sundeved. v. K. protesterede straks; 7.4. holdtes der krigsråd i Stenderup kro hvor et stort flertal stemte for at fastholde stillingen, men forgæves; krigsministeren der støttedes af den tilstedeværende konge fastholdt sin ordre. Den herefter affattede skriftlige protest mod krigsministerens indgriben blev underskrevet af v. K. og indsendt; men 9.4. beordredes omgruppering af hæren. Et godt samarbejde mellem krigsministeren C. F. Hansen og en overkommando, hvis hovedkræfter var v. K. og Læssøe, var udsigtsløst, og de måtte begge fjernes. Hertil benyttede Hansen Eckernfördeaffæren som han tilskrev overkommandoens mangelfulde anordninger – en opfattelse som var ret udbredt i Kbh. og ivrigt støttedes af marinen. 12.4. indstillede krigsministeren, at v. K. og Læssøe afgik fra overkommandoen og afløstes af Bülow og oberst

C. J. Flensborg, hvad kongen approberede. v. K. tog til orde mod denne ufortjente krænkelse, takkede i en proklamation hæren, forlangte overkommandoens forhold til Eckernfördesagen undersøgt og rejste til Kbh. Den under marine ministeriet nedsatte Eckernfördekommission frikendte ganske overkommandoen.

Foråret 1850 var Bülow og C. de Meza syge, og da krigsministeren af statsrådet hindredes i selv at tage overkommandoen, henvendte han sig til v. K. der efter nogen betænkning gav tilsagn. Krigsministeren sammensatte selv staben, og 24.5. udnævntes v. K. til overgeneral over den hele hærmagt til lands. Som sådan ledede han den danske hær i det sejrige slag ved Isted 25.7. Under den langvarige kamp bevarede v. K. sin ro, overblikket over kampens gang, afdelingernes frem- og tilbagerykket og opfyldte i rigt mål de til ham stillede forventninger. Politiske hensyn forhindrede udnyttelsen i tide af sejren ved Isted, og senere lod v. K. sig kun i ringe grad påvirke af råbene fra Kbh. om nye angrebsforetagender. Aug. s.å. udnævntes han til generaløjtnant, senere fastsat at regnes fra Isteddagen. Febr. n.å. blev han kommanderende general i Slesvig, okt. s.å. i Holsten og Lauenburg med hovedkvarter i Kiel og virkede i disse stillinger med sin sædvanlige klogskab, takt og værdighed og erhvervede personligt almindelig anerkendelse.

Under ministerkrisen dec. 1854, efter kongens stærke sammenstød med krigsminister Hansen, blev v. K. af L. N. Scheele telegrafisk anmodet om at komme til Kbh. Det er muligt, at v. K. forud har ladet Scheele forstå, at han ikke var uvillig til at afløse Hansen. Det viste sig imidlertid straks at v. K., efter at have talt med Hansen og trods Scheeles og kongens indtrængende opfordringer, afslog krigsministerposten. Han skal samtidig have opfordret kongen til under de forvirrede forhold at abdicere. Da han 1856 blev ramt af et slagtilfælde, blev han foreløbig fritaget for kommandoen, og da følgerne af sygdommen kun i ringe grad hævdedes blev han n.å. stillet til disposition og flyttede til Kbh. hvor kongen overlod ham bolig i Frederik VI's palæ på Amalienborg. 1858 bevilgedes der ham ved lov en hædersgave af staten på 15 000 rdl. i lighed med tidligere Bülows. Marts 1860, kort før sin død, sattes han à la suite i armeen med fuld gage. – Kammerjunker 1809. – En bror **Godske Hans Ernst v. K.**, * 1.1.1778, † 3.9.1852, uddannedes på kadetakademiet i Kbh. og blev som kornet 1796 kgl. page med fænriks anciennitet. 1803 blev han sekondløjtnant, n.å. premierløjtnant og 1808 ritmester. Efter 1809 at have forladt tjenesten pga. nedsat hørelse blev han 1816 overvejin-

spektor for Slesvig og 1826 amtmand over Husum, Svabsted og Bredsted amter, overstaller i Eidersted og overdigegreve. Kammerjunker 1803. Kammerherre 1826. R. 1814. DM. 1815. K. 1840. S.K. 1842. – R. 1828. DM. 1840. K. 1845. S.K. 1850. □ Afbildet på litografi af hærens højstkommanderende 1850 efter tegn. af S. Schack. Medalje 1850 fra Allen & Moore. Litografi af J. M. Petersen, 1850, efter tegn. af J. M. Graack, gengivet talrige gange, i stik bl.a. af A. Hansen, 1851, i litografi bl.a. 1850, 1851, 1852, 1853 og 1869 samt på gruppebillede af E. Fortling, i træsnit bl.a. efter tegn. af Carl Bloch, 1860 efter tegn. af H. Olrik, af H. P. Hansen, 1896 samt på gruppebillede af samme 1888. Afbildet på flere fremstillinger af slaget ved Isted, bl.a. mal. af J. Sonne, 1851 (Fr.borg), litografi 1853 efter tegn. af F. C. Lund samt tegn. af N. Simonsen (Fr.borg) og mal. af samme, 1854 (Fredensborg). Mal. af A. Schiøtt, 1860 (Lilliendal), efter dette kopi. Relief til Istedløvens sokkel af H. V. Bissen 1859–60 (Tøjhusmus.), afstøbning (Fr.borg), anvendt på mindesmærke 1900 (dyrehaven ved Lekkende). Afbildet på N. Simonsens mal., 1861, af Fr. VIIs besøg ved Dannevirke 1850 (Jægerspris). Tegn. af A. Fritz og J. Sonne (Officersforen.). Maleri (Ålholm). Mal. af O. Bache, 1889 (Fr.borg), til dette tegnede og malede forarbejder. Foto.

J. T. Ræder: Krigserindr. 1848–50, 1911. A. F. Krieger: Dagbøger I–II, 1920–21; VI, 1925. General de Mezas krigsdagbøger, udg. K. C. Rockstroh, 1928. – III. tid. 22.4.1860. C. Beck i Tidsskr. for krigsvæsen, 1860 194–204. Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstaben I–III, 1867–87. O. Vaupell i Vort forsvar 6.7.1890. N. Neergaard: Under jungirndloven 1, 1892 (repro-udg. 1973) 339–42 o.fl.st. Militært t. XXIV, 1895 308–24. N. P. Jensen: Oberst Frederik Læssøe, 1912. E. Bodenhoff: Kongesorger, 1913 104–07 o.fl.st. A. Tuxen i Hist. t. 9.r.IV, 1925–26 1–52 fl.st. M. Vesterdal: Slaget ved Isted, 1978.

Rockstroh*

v. Krogh, Ferdinand Christian Herman, 1815–91, genealog. *19.7.1815 på Favrvrå i Tyrstrup, †19.6.1891 i Minden, Hannover, begr. sst. F: ritmester, senere amtmand og overstaller, kammerherre Godske Hans Ernst v. K. (1778–1852) og Agnes Cecilie Wilhelmine v. Warnstedt (1788–1829). Ugift.

v. K. blev student fra Husum, immatrikuleredes 1833 i Kiel, senere i München og tog 1841 slesvigsk juridisk eksamen i Kiel. 1846 blev han toldforvalter i Nordborg, 1851 landfoged og digegreve i Stapelholm samt præsident i Frederiksstad, men fordreves og fik afsked 1864 og fik ikke senere noget embede. Allerede 1857 ønskede v. K. at komme ind i politik, faldt dog 1863 ved valg til rigsrådet og afslog D. G. *Monrads tilbud

om ministerporteføljen for Slesvig. Han hørte til dem der indså „Nødvendigheden af Holstens Separation“. Han begyndte sin omfattende forfattervirksomhed med de genealogiske håndbøger *Den høiere danske Adel*, 1866 og *De danske Majorater*, 1868 hvortil 1878 sluttede sig *Dansk Adelskalender*. Den sidste blev genstand for en skarp kritik af C. F. *Bricka i Historisk Tidsskrift 5.r.I 669–92, men man må ikke overse at det var det første forsøg på på tryk at holde mandtal over adelen, og at disse håndbøger danner grundlaget for den få år senere udkomne første årgang af Danmarks Adels Aarbog. 1870 skrev v. K. en pjese om *Den kunstige Østersavl*, 1874 *Erinnerungen aus Griechenland*, minder fra en rejse han havde gjort sammen med udsendinge fra Gedalia & Co. 1878 udgav han *Kai Lykke* og 1882 en samling af handlinger *Historiske Minder*. Han var hertug Carl af Glücksborg behjælpelig med hans mellemværende med den preussiske regering og udgav i den anledning 1874 *Der ploensche Successions-Vertrag* og 1877 *Beiträge zur älteren Geschichte des Hauses Holstein-Sonderburg*. Han efterlod materiale til et større værk om huset Holsten-Gottorp som hans arvinger solgte til storhertugen af Oldenburg. – Kammerherre 1864. – R. 1860. K. 2° 1882. □ Foto.

Th. Hauch-Fausbøll*

v. Krogh, Georg Frederik (Friderich) til Leeren, 1732–1818, officer. *7.10.1732 i Trondhjem, †3.8.1818 sst., begr. sst. (domkirkegården). F: oberstløjtnant, senere generalløjtnant, kammerherre Georg Frederik (Friderich) v. K. (1687–1768) og Hedwig Augusta Brüggemann (1707–40). ~1° 11.12.1760 i Trondhjem med Elisabeth Schøller, *4.9.1744 i Trondhjem, †28.9.1763 sst., d. af justitsråd, senere konferensråd, kammerherre Stig Tonsberg S. (1700–69, ~1° 1731 med Elisabeth Angell, †1741) og Cecilie Christine Frølich (1720–86). ~2° 26.3.1765 i Eidsvold med Margarethe Lerche, *1.1.1733 på Trosvig, †19.1.1807 i Trondhjem, d. af sekondløjtnant, senere indrulleringschef, kar. kontreadmiral Christian L. (1712–93) og komtesse Hilleborg Levine Holck (1700–49).

v. K. indtrådte 1746 i et norsk infanteriregiment og blev 1749 fra sergent udnævnt til fændrik, n.å. overført til grenaderkorpset i Kbh. som overtallig fændrik og page hos kongen og s.å. virkelig fændrik, 1752 sekondløjtnant, n.å. kaptajn og kompagnichef i den norske hær som han herefter stedse tilhørte. 1757 fulgte han som volontær i Frederik II's stab felttoget i Bøhmen, navnlig slagene ved Prag og Kolin. Ved nytår 1758 var han vendt tilbage, blev generaladjutant

v. Krogh, G. F.

og forrettede tjeneste i et af de norske infanteriregimenter i Holsten. 1760 tilkøbte han sig for en betydelig pengesum et infanteriregiment og sprang herved fra kaptajn til oberst. Med et kombineret norsk regiment deltog han 1762 i det kortvarige felttog i Mecklenburg. 1772 blev han generalmajor; n.å. blev han underkommandant i Trondhjem og kommanderende general over de fem infanteriregimenter nordenfjelds. 1781 blev han generalløjtnant og ved forberedelserne til felttoget 1788 mod Sverige virkelig kommandant i Trondhjem, fik kommandoen over et stærkt reservekorps og udnævntes til l. deputeret i norske generalitetskollegium. 1793 blev han general af infanteriet. – Ved krigsudbruddet 1807 foreslog prins Christian August forgæves v. K. til præses i den norske regeringskommission. v. K. stod i en række år i stadig og levende brevveksling med Frederik VI som kronprins og konge om militære og politiske forhold. Under krigen med Sverige 1808 var han så aflægs at han næsten ikke mere forlod sin stue, men han opstillede et korps til dækning af grænsen som dog ikke blev angrebet, og gjorde sit bedste for at samarbejde med Christian August der havde overkommandoen søndenfjelds. Da de afgørende krigsbegejnheder med Sverige under Karl Johan ved slutningen af 1813 stod for døren, tog v. K. sin afsked. – v. K. var en fint dannet, meget sprogyndig mand. 1805 udgav han en afhandling om slaget ved Kolin 1757, og afskrift af hans felttogetsjournal dette år findes i det Deichmanske bibliotek i Oslo. Hans *Tanker i Anledning af Norges nuværende Stilling* blev trykt 1813. – Hofjunker 1753. Kammerjunker 1757. Kammerherre 1768. – Hv. R. 1774. Bl. R. 1801. DM. 1808. □Silhouetklip (Fr.borg). Tegn. af J. F. Rosenvinge (no. vidensk. selskab, Trondheim). Stik af K. Müller, Sth. 1822.

Selvbiografi i Norsk militært t., Kria. 1882 hft. 8. K.s dagbog under den preussiske syvårskrig sst. LXXVI, 1913 12–30 106–14 178–95. Medd. fra krigsark., udg. Generalstaben I, 1883; IV, 1890; VII, 1896. – J. T. Ræder: Dan.s krigs- og politiske hist. II, 1847. C. J. Anker: Biogr. data om norske generalspersoner, Kria. 1885. Chr. B. Reventlow: En dansk statsmands hjem omkr. år 1800 II, 1903. Kong Chr. VIIIs dagbøger og optegn. udg. Axel Linvald I, 1943.

*Rockstroh**

v. Krogh, Godske, se v. Krogh, Christoph.

Krogh Eriksen, Grethe, * 1928, organist. * 7.11. 1928 i Viborg (domsg.). F: musiker Svend Krogh Christensen (* 1902) og Agnes Hornskov (* 1902). ~ 7.5.1969 i Kbh. (Holmens k.) med bratschist Richard Dahl Eriksen, * 1.3.1918 i Detroit, USA, s. af inspektør i Ford Motor Com-

pany Jens E. (1880–1945) og Rita Jenny Dahl (1882–1972).

Efter studentereksamen fra Viborg katedralskole 1947 søgte K. ind på Det kgl. da. musikonservatorium hvor hun efter diplomeksamen i klaver og den store organisteksamen (1951) nåede frem til debutkoncerter på både orgel og klaver 1953. I det lange løb blev dog orglet hendes foretrukne instrument med fortsatte studier hos Finn Viderø og André Marchal i Paris. – Fra 1954 var K. organist i Nykøbing M. og efter et år som undervisningsassistent ved University of Arkansas i USA ansattes hun 1960 ved Christianskirken i Århus. 1964 flyttede hun til Holmens kirke i Kbh. og befæstede her sit ry som orgelspiller på den bæk hvor Niels W. Gade og Thomas Laub indskrev deres navne i dansk kirkemusiks historie. 1969 ansattes hun som professor ved musikonservatoriet og siden har pædagogikken taget størstedelen af hendes tid. Hun har nået fornemme resultater på dette felt, og med sin karakteristiske ildhu følger hun sine elevs koncerter længe efter at debuten har befriet hende for det formelle ansvar for deres teknisk-kunstneriske niveau. Der bliver dog stadig tid til koncerter også, og med sin sikre teknik og stilistiske alsidighed er hun blevet en af dem der oftest tilkaldes, når et nyt orgel skal stå sin prøve som concertinstrument. K. har givet koncerter i de fleste europæiske lande, i Rusland og ved flere omfattende turneer i USA. Hun har ofte uropført orgelværker og har indspillet dansk orgelmusik på gramofon, bl.a. Carl Nielsens orgelværker flere gange. – K. har beklædt en række tillidshverv i dansk musikliv og er blevet hædret med bl.a. Musikanmelderingens kunstnerpris 1968, Tagea Brandts rejselegat 1972 og professor Ove Christensens mindelegat 1978. – R. 1974.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

Knud Ketting

Krogh, Hendrik, se **Krock, Hendrik**.

Krogh, Johannes Thoft, 1919–80, missionær. * 29.1.1919 i Tønning, + 22.10.1980 i Rønne, begr. Østerlars. F: gårdejer Jørgen Julius K. (1871–1958) og Maren Kathrine Thoft (1879–1936). ~ 24.10.1946 i Østerlars med cand.teol. Magda Hartvig, * 10.1.1913 i Østerlars, d. af avlsbruger Hans H. (1870–1961) og Anine Due (1873–1942).

K. blev student 1937 fra Horsens statsskole og teologisk kandidat fra Kbh.s univ. 1944. 1945–46 var han hjælpepræst i Moltrup-Bjerring hvorefter han og hans hustru og teologiske fagfælle

blev udsendt som missionærer af Dansk santommission i efteråret 1946. De begyndte deres gerning blandt santalerne idet K. 1947–48 var rektor for Kaerabani Santal High School. 1948 forflyttedes de imidlertid til Assam hvor han blev distriktsmissionær blandt boroerne i Gaorang distrikt. Efter et hjemmeophold tiltrådte K. 1953 som rektor for præsteskolens Santal Theological Seminary i Benagaria hvor også Magda Krogh fra nu af var teologisk lærer. – Indtil 1972 gjorde ægteparret her en indsats af uvurderlig betydning for samtalkirken. Gradvis hævede de seminariets teologiske standard indtil det opnåede at blive affilieret med universitetet i Serampore og dermed fik eksamensrettigheder på universitetsniveau inden for teologien. I deres arbejde med den teologiske uddannelse forenede K. og hans kone højt fagligt niveau med en udpræget forståelse for de krav arbejdet i menighederne stiller til præsterne, og de søgte til stadighed at vække de studerendes forståelse for omsorgen for menighederne, bl.a. ved at lade dem deltage i praktisk menighedsarbejde. Selv rodfæstede i det lutherske viste de stor økumenisk forståelse og inddrog bl.a. lærere fra andre kirkesamfund i lærerstaben. – Som medlem siden 1965 af Senatet for Serampore universitet, en organisation der bestyrer de eksamensrettigheder som den danske konge i sin tid havde givet Serampore universitet, deltog K. gennem en årrække i arbejdet med tilrettelæggelsen af protestantiske teologieksamener over hele Indien og opnåede en agtet position i teologiske kredse landet over. 1972 flyttede ægteparret K. fra Benagaria til Calcutta hvor K. blev ansat som associated registrar (administrator) for Serampore Senate og fra 1974 til 1978 var fungerende registrar samme sted. Magda Krogh var i samme periode lektor ved Bishop's College, Den nordindiske kirkes teologiske læreanstalt i Calcutta. – For sin fortjenstfulde indsats for indisk teologisk uddannelse blev K. inden hjemrejsen til Danmark 1978 hædret med den sjældne æresdoktorgrad ved Serampore universitet. – 1979 udnævntes han til sognepræst for Allinge-Sandvig menigheder på Bornholm.

Ole Christiansen

Krogh, Birte Marie, 1874–1943, fysiolog, læge. * 25.12.1874 på Vosegård, Husby sg., Odense amt, † 26.3.1943 i Kbh. (Johs.), urne på Bispebjerg, senere flyttet til „St. Karlsminde“, Torup sg. F: gårdejer Anders Jørgensen (1830–95) og Ane Christensen (1837–1920). ~ 24.3.1905 i Kbh. (b.v.) med dr.phil., senere professor Aug. *K., * 15.11.1874 i Grenå, † 13.9.1949 i Vangede, s. af

brygger, redaktør Andreas Viggo Detlef K. (1848–1925) og Marie Magdalene Bolette Dreckmann (1842–1927).

K. blev student 1901 fra N. Zahles skole med udmærkelse og tog medicinsk embedseksamen 1907, gennemgik i de følgende to år kandidatuddannelse på flere kbh.ske hospitaler og var klinisk assistent på Rigshospitalet (Chr. *Grams afd.) 1914–15. Allerede som student blev hun gift med fysiologen August Krogh og deltog i en del af hans videnskabelige arbejde, bl.a. i en ekspedition til Grønland 1908 som havde til formål at undersøge eskimoernes ernæringsmåde og stofskifte. Desuden offentliggjorde hun flere selvstændige arbejder og blev dr.med. 1914 på et respirationsfysiologisk arbejde (*Luftdiffusionen gennem Menneskets Lunger*). I de følgende år offentliggjorde K. afhandlinger om forskellige fysiologiske og farmakologiske emner (bl.a. om hæmoglobinbestemmelse og en række arbejder over biologisk styrkebestemmelse af digitalis). 1922 konstruerede August Krogh et let anvendeligt apparat til bestemmelse af det respiratoriske stofskiftes størrelse hos mennesker, og med denne nye teknik begyndte K. en række undersøgelser over stofskiftet hos patienter med lidelser af skjoldbruskkirtlen (Basedows sygdom, myxødem). Arbejderne udvidede kendskabet til den diagnostiske betydning af stofskifteundersøgelser ved disse sygdomme. Senere udstrakte K. sine undersøgelser til andre problemer, der knytter sig til skjoldbruskkirtlen, og, i samarbejde med H. *Okkels, dennes sammenspil med hypofysen (hjernevedhænget). – Ved siden af sit omfattende videnskabelige arbejde virkede K. som lærer (fra 1915 ved Statens lærerhøjskole, først i fysiologi, siden 1931 i næringsmiddellære). Hun blev censor i fysiologi ved medicinsk embedseksamen 1919, ved tandlægeskolen 1924 og ved Husholdningslærerindeseminarierne 1936. Fra 1919 var hun medlem af eksamenkommissionen ved faglærereksamen i naturhistorie. Hun fastholdt en almen lægepraksis og holdt en del populærvidenskabelige foredrag over ernærings spørgsmål i 1930'erne. Hun tildeltes Tagea Brandts legat 1930. – En søn Erik Viggo K. (1908–58) blev neuropatolog ved Århus universitet. En datter, Bodil Schmidt-Nielsen (* 1918) er blevet verdenskendt for sine vandstofskifteundersøgelser hos orkengnavere og kameler i Sahara og Arizona, og er for sine banebrydende arbejder blevet knyttet til Mount Desert Island Biological Laboratory i Maine, USA. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1914 143f. – Alex. Krogh: En nordsløv. bondeslægts hist., 1933. Eggert Møller i Ugeskr. for læger CV, 1943 376f.

E. Snorrason (L. S. Fridericia)

Krogh, Torben

Krogh, Torben Thorberg, 1895–1970, musik- og teaterhistoriker. * 21.4.1895 i Kbh. (Holmens), † 10.2.1970 i Kbh., begr. Ordrup kgd. F: grosserer Christian Peter Laurits K. (1860–1943) og Laura Jensine Caroline Thorberg (1869–1946). ~1° 1.6.1926 i Charlottenlund (b.v.) med Anna Johanne Dannevang, * 30.8.1897 i Kbh. (Matth.), † 29.8.1961 (~1° 1918 med handelsfuldmægtig Kai Ellis Schierbeck, 1895–1925, ~3° 1936 med disponent Martin Pedersen, 1883–1969), d. af smørhandler, grosserer Peter Oluf D. (1866–1941; navneforandring fra Larsen 1912) og Anna Marie Hansen (1876–1933). Ægteskabet opløst 1930. ~2° 5.11.1945 med skuespiller, senere teaterhistoriker, mag.art. Karen Mølholm, * 27.2.1920 i Helsingfors, d. af komponist Frederik Theodor Louis M. (1881–1960) og Astrid Aagot Ebba Balthazar-Christensen (1896–1958).

K. blev student 1913 fra Ordrup, studerede derefter musikhistorie under Angul Hammerich og tog magisterkonferens heri 1919; jævnside hermed gennemgik han 1914–17 konservatoriet med klarinet som hovedfag. Sine musikhistoriske studier fortsatte han efter konferensen hos Johannes Wolf og Carl Stumpf i Berlin og blev 1922 tysk dr.phil. på det klart disponerede oversigtsværk *Zur Geschichte des dänischen Singspiels im 18. Jahrhundert*, 1924. Med ministeriel tilladelse forelæste han 1923–24 ved Kbh.s universitet, og efter at han 1924 med ære havde konkurreret til det ved Angul Hammerichs afgang ledige docentur i musikhistorie kendtes hans og hans to medkonkurrenters ligeledes i udlandet erhvervede doktorgrad som ækvivalerende dansk doktorgrad. K., hvis interesse stede kredsede om operaen og i tilknytning dertil om teaterkunsten som kulturhistorisk faktor, virkede indtil 1929 som operainstruktør ved Det kgl. teater. Sin gerning der fortsatte han som lærer ved elevskolen, som redaktør af teatrets officielle program (fra 1939) og som teatrets bibliotekar og arkivar. 1950 udnævntes han til professor ved Kbh.s univ. i operaens æstetik og historie og flyttede 1953 over i det nyoprettede professorat, det første herhjemme, i teatervidenskab. I denne stilling lykkedes det ham indtil sin afgang 1972 at tilrettelægge og udbygge et rigt facetteret studium der tiltrak mange studerende. Medens K.s musikhistoriske studier stort set alle bevæger sig om operaen til hvis kulturelle historie han besad et indgående kendskab er hans teaterhistoriske arbejder af mere universel art. På en lykkelig måde har hans sans for hvor det har været frugtbart at sætte ind med undersøgelser, parret med en levende videnskabelig fantasi tilsammen været basis for et betydningsfuldt forfatterskab.

Musikhistoriske emner behandler *Det tyske Operaselskabs Besøg i København under Frederik IV* (Aarbog for Musik, 1924), *Reinhard Keiser in Kopenhagen* (Johs. Wolf-Festschrift, 1929), *Ældre dansk Teatermusik* (Musikhistorisk Arkiv I, 1931), *Ariearterne i det 18. Aarhundrede* (Aarbog for Musik, 1923), *Heibergs Vaudeviller. Studier over Motiver og Melodier*, 1942, *Bellman som musikalsk Digter*, 1945 m.fl. I sine skrifter vedrørende teaterhistorien er det lykkedes K. at afvinde regieprotokoller og teaterregnskaber så meget upåagtet stof at der på afgørende punkter er kastet nyt lys over grene af dansk teaters historie. Rækken af disse arbejder indledtes med *Det kgl. Teaters ældste Regiejournal*, 1927 og blev fortsat støt gennem årene der fulgte. Højest betydningsfulde inden for den lange række er de arbejder, som belyser Det kgl. teaters ældste historie: *Studier over de sceniske Opførelser af Holbergs Komedier i de første Aar paa den genoprettede danske Skueplads*, 1929, *Studier over Harlekinaden paa den danske Skueplads*, 1931 fulgt op af *Forudsætninger for den Casoriske Pantomime*, 1936 og *Den engelske pantomime*, 1955 der støttet på stor fortrolighed med pantomimens europæiske historie giver en stofrig undersøgelse over et netop for danske højest interessant emne; videre *Holberg i Det kgl. Teaters ældste Regieprotokoller*, 1943, *Skuespilleren i det 18. Aarhundrede. Belyst gennem danske Kilder*, 1948, *Fra Bergs hus i Læderstræde til komediehuset paa Kongens Nytorv*, 1948 og *Fra Hofballetten over Galeottis Aarhundrede til Bournouville* (Den kongelige danske ballet, 1952 1–192), frem til den sidste store afhandling *Molières Don Juan i komediehuset paa Kongens Nytorv*, 1964. Teatrets kunst i de forudliggende århundreder er behandlet med et væld af detaljer i *Hofballetten under Christian IV og Frederik III*, 1939 og i *Ældre dansk Teater*, 1940. Studier over sceneindretning og dekorationsvæsen giver *Jacopo Fabris: Instruction in der theatralische Architectur und Mechanique*, 1939 og *Danske Teaterbilleder fra det 18. Aarhundrede*, 1932, et foregangsværk, også internationalt, i sin art. Hertil kommer talrige tidsskriftartikler og avis-kronikker hvorimellem der findes mange førstehånds bidrag til dansk musik- og teaterhistorie. En del heraf findes optrykt i *Musik og Teater*, 1955 der også indeholder bibliografi over K.s righoldige og vægtige produktion. – R. 1942. R. 1953. □Foto.

Musik VIII, 1924 48–50. Kbh.s univ.s årbog 1948–53 175–82; sst. 1953–58 121f. – Nationaltid. 11.2.1924. Nils Schiørring i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1969–70 129–43. F. J. Billeskov Jansen i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1970 199–204. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj IX, 1979 423–27; XI s.å. 381–89.

Nils Schiørring

Krogh-Jensen, Georg Peter, 1892–1968, bibliotekar. * 27.6.1892 i Holstebro, † 23.10.1968 i V. Vandet, begr. sst. F: overlærer Peder K.-J. (1843–1908) og Thora Margrethe Christine Matzen (1860–1948). ~ 3.7.1923 i Kbh. (Frihavns) med Edith Sophie Magdalene Loft, * 19.9.1901 i Viborg, d. af adjunkt, senere lektor Johannes *L. (1866–1962) og Marie M. Nygaard (1881–1965). K.-J. tog lærereksamen 1913 fra Jonstrup, var 1913–19 lærer ved Holstebro skolevæsen og tillige knyttet til byens folkebibliotek. Efter 1919 at have taget artium, privat dimitteret, rejste han til Tyskland hvor han studerede pædagogik og 1922 tog doktorgraden ved universitetet i München (*Ueber das Problem der Koedukation*). Hjemkommen var han vikar ved Kbh.s kommunebiblioteker indtil han 1924 blev kredsbibliotekar ved Frbg. kommunebiblioteker; n.å. tog han eksamen fra Statens biblioteksskole. Efter at han 1928 var blevet underbibliotekar forberedte han i samarbejde med viceskoleinspektør Sofus *Franck en gennemgribende reorganisation af det frederiksborgske biblioteksvæsen der siden da har oplevet en stærk udvikling som har fundet sit ydre udtryk i opførelsen af en stor nybygning for hovedbiblioteket 1935; i denne bygnings udformning havde K.-J., 1936–53 bibliotekernes chef, væsentlig andel: han har her skabt en af de bedst indrettede folkebiblioteksbygninger i Norden og bragt flere nye ideer til udførelse. Gentagne gange har han leveret vægtige og virksomhedsfulde indlæg i diskussionen om bibliotekernes problemer, således 1937 et foredrag om personale- og lønforhold og 1940–41 om bibliotekerne under krisen og om deres bogkøbskonto, betragtninger der 1951 indgik i den ministerielle økonomiske vejledning for folkebibliotekerne. Under besættelsen var K.-J. i en periode de svenske bibliotekskonsulenters rådgiver ved opførelse og reorganisation af biblioteker. Efter krigen var han rådgiver for den polske regering ved genopbygningen af folkebiblioteksvæsenet. Han er blevet karakteriseret som en af de få biblioteksteoretikere i ældre tid, og han skabte på Frederiksberg et mønstergyldigt biblioteksvæsen, både ved dets hovedbibliotek og ved samspillet mellem bibliotek og skole. K.-J. var 1938 formand for Danmarks biblioteksforenings standardiseringsudvalg, fra 1941 medlem af bestyrelsen for Forening for boghaandværk og fra 1944 af bestyrelsen for det frederiksborgske historisk-topografiske selskab. – R. 1951. □ Foto.

G. K.-J.: Slægten K.-J. fra Gudnæs Mølle i Thy, 1960. [Robert L. Hansen] i Bogens verden, 1952 216f. Erik Allerslev Jensen sst. 1968 691f. Samme i Scandinavian public library quarterly, 1969 1–4. Johs. Lehm-Laursen

i Frederiksberg gennem tiderne XII, 1968 130–34. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Mogens Iversen (Svend Dahl)

Krogh Nielsen, Elna Johanne Marie, * 1910, skoleforstander. * 20.10.1910 i Brønderslev. F: missionær Jens Christian Nielsen (1884–1953) og Johanne Sofie Nielsen (1880–1956). Ugift.

K. N. kom fra et varmt og ægte indremissionsk hjem, og det prægede hende livet igennem. Allerede i 17-års alderen besluttede hun at hun ville være diakonisse. 1926 tog hun realeksamen fra Brønderslev kommunale mellem- og realskole, derefter var hun defektriceelev på apoteket i Brønderslev, indtil hun 1928 blev antaget som søster elev på Sankt Lukas stiftelsen (LS). 1937 blev hun indviet til diakonisse. Sin sygeplejeuddannelse fik hun på LS 1932–35. Hun fortsatte derefter med at gøre tjeneste sst., først som sygeplejerske og senere som afdelingssygeplejerske. 1939–40 deltog hun i kursus ved Århus univ. for sundhedsplejersker og for ledende og undervisende sygeplejersker (den undervisende linje), og i sommeren 1940 virkede hun som underviser på Rødkilde højskole (forskole for sygeplejeelever) på Møn. Derefter vendte hun tilbage til LS som instruktionssygeplejerske, og da sygeplejerskolen 1959 blev udskilt fra hospitalet blev hun dennes første forstanderinde, en stilling hun bestred med stor dygtighed, indtil hun fratrådte 1981.

Gennem studierejser til Sverige, Finland, Norge og England samt et års studier ved the Graduate School of Nursing ved Boston Univ., USA, 1958–59, fik K. N. et indgående kendskab til sygeplejeuddannelsen i mange lande samt et godt indblik i sygeplejeforskningens mål og metoder. 1962–65 studerede K. N. pædagogik ved Danmarks lærerhøjskole. Hun blev hurtigt anerkendt som ekspert i sygeplejeuddannelse og sygeplejeforskning. 1965 var hun konsulent for Kbh.s magistrats 3. afd. ved udarbejdelse af en uddannelsesplan for en ny gruppe plejepersonale, plejehjemsassistenterne, og 1972–73 for indenrigsministeriets uddannelsesnævn for sundhedsvæsen under udarbejdelse af en betænkning om grunduddannelsen af sygeplejersker (betænkning nr. 730/1975). På sygeplejeforskningens område ledede hun som formand for et af Dansk sygeplejeråd (DSR) nedsat udvalg en undersøgelse til vurdering af sygeplejerskeuddannelsen (DSR rapport nr. 1/1966), og på grundlag af de fremkomne resultater udarbejdede hun på udvalgets vegne et forslag til ændring af sygeplejerskeuddannelsen i Danmark (DSR rapport nr. 2/1969).

Krogh Nielsen, Elna

K. N. beklædte en lang række tillidsposter. Hun var således formand for DSRs syge- og sundhedsplejeudvalg 1966–76 og i samme periode medlem af organisationens hovedbestyrelse og forretningsudvalg. Hun var medlem af et af indenrigsministeriets uddannelsesnævn for sundhedsvæsen nedsat udvalg vedr. grunduddannelsen af sygeplejersker 1970–74 og af sundhedsprioriteringsudvalget under indenrigsministeriet 1974–77. K. N. har været medforfatter til Sygeplejersken og fremtidens uddannelsesstruktur (DSRs publ. nr. 1/1973) og Sygeplejersken og forskning (DSRs publ. nr. 5/1973). Desuden har hun skrevet talrige artikler i Sygeplejersken og i Hilsen fra Sankt Lukas Stiftelsen.

Interviews i Tidsskr. for sygeplejersker, 1966 nr. 7 og Sygeplejersken, 1976 nr. 18. Nr. 45, 1980. – Kristeligt dagbl. 19.10.1970.

Margrethe Kruse

Krogh-Poulsen, Willy Gunner, * 1910, tandlæge. * 8.3.1910 i Odense (Skt. Knuds). F: hovedkasserer Niels Christian Poulsen (1883–1972) og Mathea Jørgensen Krogh (1879–1970). ~ 10.11.1934 i Kbh. med Claire Schwarz, * 15.8.1910 i Frauenfeld, Schweiz, d. af Jacques S. (1862–1939) og Anna Kupper (1867–1926).

K.-P. blev student 1928 fra Skt. Jørgens gymnasium, fik tandlægeeksamen 1931 og var herefter assistent i tandlægepraksis. Under et studieophold i Würzburg i 1934 erhvervede K.-P. titlen dr.med.dent. på en afhandling *Nimmt durch Verkleinerung der Basisfläche die Belastungsmöglichkeit derselben ab?* I 1935 blev K.-P. assistent på Danmarks tandlægehøjskole (senere ændret til Københavns) hvor han blev docent i teknologi. Efter i løbet af få år at have bygget dette fag op blev K.-P. professor i proteselære 1947. Under hans ledelse antog undervisningen i faget en fastere form med mere hensyntagen til biologiske forhold end tidligere. 1963 blev K.-P. professor i en nyoprettet lærestol og afdeling for bidfunktionslære. K.-P. trak sig tilbage som professor i 1977. K.-P.s store evner som systematiker er kommet til udfoldelse i form af lærebøger og kursusvirksomhed. Det er K.-P.s fortjeneste at have skabt interesse for bidfunktionslæren i både Danmark og udlandet. Sine erfaringer har K.-P. nedlagt i en lang række artikler, hovedsagelig i den danske fagpresse. Han er æresmedlem af flere udenlandske tandlægeselskaber. 1939 blev K.-P. æresdoktor ved Tandlækarehøgskolan i Malmö. – R. 1952. R. 1962. K. 1977. □Mal. af Vistremundo Artero, 1978 (Kbh.s tandlægehøjskole). Foto.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

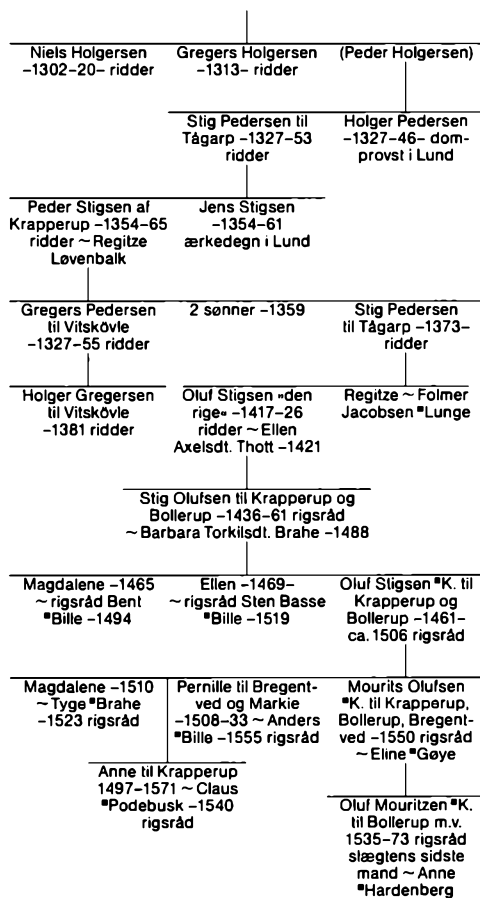
J. J. Pindborg

Krognos

Uradel. Skånsk højadelig slægt, som især var fremtrædende i 1300–1400-tallet. Den kan rime­ligvis føres tilbage til en ellers ukendt Holger, hvis sønner kendes fra begyndelsen af 1300-tallet. Slægtens mandslinie uddøde 1573; den førte aldrig slægtsnavn, det kendes alene fra de adelige slægtsbøger, der dog også anfører „Stigsen“ som slægtsnavn. Våbenmærket, en fjerderham eller ornevinge, forekommer første gang i provst Holgers segl (1330). Samme våben fortes af den skånsk-svenske slægt Ged.

Danm.s adels årbog X, 1893 270–76. Erik Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen, 1968.

Thelma Jexlev

Krogno ['krɔqno's], **Mourits Olufsen**, † 1550, lensmand. † 24.11.1550 på Skjoldenæs, begr. i Ringsted k. F: Oluf Stigsen *K. († ca. 1505) og Anne Mouritsdatter Gyldenstjerne († 1545). ~ senest 1534 med Elline *Gøye, * ca. 1510, † 20.11.1563 i Ring kloster, d. af rigshofmester Mogens *G. († 1544) og Mette Bydelsbak († 1513). – Far til Oluf Mouritsen *K.

K. kom ikke til at indtage nogen fremskudt plads i det offentlige liv skønt han tilhørte en anset og godsrig slægt. Det forklares måske delvis ved hans fars nære forbindelse med fætterten Povl *Laxmand, og at hans stedfar var den konservative Predbjørn *Podebusk. 1525 træffer vi første gang K. offentligt nævnt idet han var til stede i lejren for Landskrona da forliget med Søren *Norby sluttedes. Han var da hofsinde. Han fik s.å. tilskødet to af Niels *Brahes forbrudte gårde. N.å. forlenedes han med Lykå (fra 1532 for livstid mod pant), men måtte 1540 ombytte det med Skjoldenæs på Sjælland. I øjeblikket var dette måske lidt ubekvemt da hans fædrene slægtsgods Bollerup lå i Skåne, men anderledes stillede det sig efter stedfaderens død 1541 idet han nu blev administrator af sin aldrende mors udtrakte godser, Markie i Skåne, Bregentved på Sjælland og Ågård i Jylland (Han herred). Dette var for øvrigt sikkert årsagen til at han 1542 forlenedes med Han herred (stedfaderen havde haft det til sin død) idet han atter mistede det efter moderens død 1545. Ved skiftet efter hende gik Ågård og Markie til svogrene Knud H. *Gyldenstjerne og Anders *Bille (1477–1555) medens Bregentved tilfaldt K. Med sådant arvegods i vente for K. var det intet under at Mogens Gøye, Danmarks godsrigeste mand, gerne bortgiftede sin datter Elline til ham. Ved et foreløbigt skifte 1546, to år efter Mogens Gøyes død, tilfaldt halvdelen af Clausholm (Jylland) ægteparret. I slutningen af 20erne var K. blevet ridder, men han optræder kun offentligt i rent honorære hverv, var således et par år før sin død tillige med sin hustru med i brudetoget til Sachsen. Det er som et eksempel på 1500-tallets dygtige danske godsejere han må erindres. □ Relief på ligsten af Morten Bussert ca. 1553 (Ringsted k.), afstøbning (Fr.borg).

Fru Eline Gøyes jordebog, udg. A. Thiset, 1892. Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre, udg. E. Marquard I, 1929. Det kgl. reittertings domme og rigens forfølgninger fra Chr. IIIs tid, udg. Troels Dahlerup I–II, 1959–69. – C. H. Brasch: Gamle ejere af Bregentved, 1873 142–56. – Papirer i Rigsark.

*Astrid Friis**

Krogno ['krɔqno's], **Oluf Mouritsen**, 1535–73, rigsråd. * 13.3.1535 på Bollerup i Skåne,

† 25.6.1573 på Clausholm, begr. i Ringsted k. F: lensmand Mourits Olufsen *K. († 1550) og Elline *Gøye (ca. 1510–63). ~ 11.1.1573 i Kbh. (Frue) med Anne *Hardenberg, † 1589, d. af Corfitz H. til Skjoldemose på Fyn og Mette Skram († tidligst 1548).

K. var søn af en af sin tids rigeste herremænd. Efter forældrene arvede han gårdene Bollerup, Bregentved, Clausholm og Lerbæk (Vendsyssel). Intet blev sparet for at give ham den bedst mulige opdragelse; til lærer havde han i hjemmet en fra Rostock indforskrevet magister Peter Gilbert. Som ung mand blev han sat til høftjeneste hos selve kansler Johan *Friis (til 1555). Efter nogen tids ophold i udlandet, særlig hos kurfyrsteparret i Sachsen, blev han knyttet til tronfølgeren Frederiks hof på Malmøhus. Sidst i 1558 synes et ægteskab at have været på tale mellem K. og Anne *Hardenberg; måske har Anne selv vægret sig, måske har kong Frederik efter sin tronbestigelse 1559 stillet sig hindrende i vejen. 1559 deltog K. i Ditmarskerkrigen. I de følgende år (1560–62) afspejler breve fra hans mor Elline Gøye hans pine ved høftjenesten og hans befrielse da han beslutter sig til helt at forlade den (jan. 1562). I forbindelse med en tydelig uvilje mod kongen mærker man den rige adelsmands stolte uafhængighedsfølelse, hans glæde over at eje midler nok til at være sin „egen fyrste“. Om årsagen til fjendskabet over for kongen tales der kun i dunkle ord. Betegnende nok er fru Ellines breve et af de få steder hvor adelens vrede over den monarkiske lensreform 1562 kommer til udtryk. 1564–66 deltog K. i syvårskrigen. Efter moderens død (1563) møder vi i breve til hans slægtninge, af hvilke han stod mosteren Birgitte Gøye særlig nær, på den ene side en heftig uvilje mod kongen der havde ansvaret for den langvarige krig med dens store pengeofre og gang på gang stillede krav om fremmøde på herredage o.l. så at han derover kom til at forsømme driften af sine godser, på den anden side en særlig begejstring over enhver dygtig krigerisk indsats, særlig Daniel *Rantzaus togt til Østergötland 1567–68, og en varm kærlighed til hans fædrenerige; denne følelse rev ham i den grad med at han i febr. 1568 kunne tænke sig på ny at drage i felten og „vare på Øversten“ (Daniel Rantzaus) og blive „en ridder som Sankt Jørgen“, også i det håb at „få“ en af de svenske herrer „ved Hovedet“ for af ham at få vederlag for alt det krigen havde kostet ham.

Under fredsforhandlingerne i Stettin var K. marskal for hofsinderne. 1571 blev han lensmand på Helsingborg – ejendommeligt nok hans første forlening af betydning – men følte sig snart besværet af arbejdet. Juni 1572 blev han

Krognos, Oluf Mouritsen

rigsråd. Forfremmelserne synes ikke at have mildnet hans følelser over for kongen. Umiddelbart efter udnævnelserne til lensmand var han højlig forbitret over at kongen havde frataget Birgitte Gøye hendes forlening Ring kloster som hun brugte som enkesæde. 1571 blev han efter mosterens ønske forstander for Herlufsholm som han måtte forsvare mod godsgriske slægtninge af stifterinden. Efter kongens bryllup med *Sophie af Mecklenburg 1572 besluttede K. sig – tilskyndet af Birgitte Gøye og rigsråd Jørgen Rosenkrantz der begge atter var under stærkt pres fra kongens søster kurfyrstinde *Anna af Sachsen – efter nogen tøven til at ægte Anne Hardenberg. Efter et halvt års ægteskab døde han af en smitsom sygdom. Han var en vennesæl mand, meget afholdt inden for sin store familie- og vennekreds. Han elskede et lystigt lag og var i hvert fald i de unge år tilbøjelig til at kigge for dybt i glasset. Han var noget af en grandseigneur, også i den forstand at han betænkte fattige og syge; i sit testamente bestemte han at der skulle oprettes hospitaler ved hans sædegårde Bollerup, Bregentved og Clausholm, et ønske som arvingerne næppe har respekteret. Hans enke rejste ham et pragtfuldt gravmæle i Ringsted kirke. □Mal. 1561 (Fr.borg), forstørret kopi på dobbeltportræt, formentlig af A. Samflet, 1577 (sst.); efter dette kopi af A. Helsted. Relief på ligsten (Ringsted k.). Knælende statue på epitafium (sst.).

Kancelliets brevbøger 1551–75, 1885–98. Breve til og fra Herluf Trolle og Birgitte Gjøe, udg. G. L. Wad I–II, 1893. Breve til og fra Kristoffer Gøje og Birgitte Bolle, udg. Gustav Bang, 1898–99. – C. F. Bricka: Kong Fr. IIs ungdomskærlighed, 1873. Chr. H. Brasch: Gamle ejere af Bregentved, 1873. Poul Colding: Studier i Danm.s politiske hist., 1939.

*Poul Colding**

Krognos [ˈkrɔɡnoˀs], **Oluf Stigsen**, † ca. 1505, rigsråd. F: Stig Olufsen K. til Krapperrup og Bolle-
rup († ca. 1460) og Barbara Brahe. ~1° med Gertrud Knudsdatter Has, † senest 1488, d. af Knud Truidsen H. til Østofte (~1° med Maren Thott, ~3° med Margrete Vernersdatter (Parsberg), † tidligst 1501) og Ingeborg Andersdatter (Hak) († tidligst 1501). ~2° med Anne Mouritsdatter Gyldenstjerne til Ågård og Bregentved, † 1545 på Skjoldenæs (~2° senest 1513 med rigsråd Predbjørn *Podebusk til Vosborg, ca. 1460–1541), d. af Mourits Nielsen *G. († ca. 1504) og Margareta Bielke († 1507). – Far til Mourits Olufsen *K.

K. forekommer fra 1469, var 1483 ridder og 1492 rigsråd. Han nævnes 1486–1501 som lensmand på Varberg og var 1505 hovedsmand på Laholm. Han blev dels ved arv fra forældrene og dels

gennem sine rige giftermål en af Skånes største herremænd. Han var en godskær mand der jævnlige lå i proces, og naturligt nok fik den bondefødt ærkebiskop Birger *Gunnensen i ham en af sine krasseste modstandere da han efter sin tiltrædelse 1497 søgte at geninddrage alt det gods som hans adelige forgænger havde bortforlenet eller pantsat til sine standsfæller under ærkestolen. I denne strid nært knyttet til sin fætter, rigshofmester Povl *Laxmand og den voldsomme rigsråd Niels *Hak synes K. også at have været fælles med dem om en kritisk indstilling over for kong Hans. Umiddelbart efter Ditmarskertoget (1500) skal rigshofmesteren over for de to andre have udtalt sig skarpt om kongens politik, og n.å. angav ærkebisp K. for landsforræderiske forbindelser med den oprørske svenske adel under Ditmarskerkrigen, en beskyldning som han måtte fri sig fra ved tre tylters ed på rådhuset i Kbh. 1501. Da kongen efter mordet på rigshofmesteren 1502 rejste højforræderisag mod den afdøde vovede K. ikke at påtage sig forsvaret for hans gerninger. Han var dog ikke mere ydmyget end at han snart efter (vistnok 1503) med pralende prunk fejrede sin datter af første ægteskab Magdalenes bryllup med Tyge *Brahe til Tosterup.

Danske adelige brevkister, udg. A. Thiset, 1897 166–89. – Chr. H. Brasch: Gamle ejere af Bregentved, 1873. Gottfrid Carlsson i Lunds domkyrkas hist., udg. Ernst Newman I, Sth. 1946. Gösta Johannesson: Den skånska kyrkan och reformationen, Lund 1947 = Skånska senmedeltid och renässans I. Henry Bruun: Poul Laxmand og Birger Gunnensen, 1959 (reprud. 1975).

*Poul Colding**

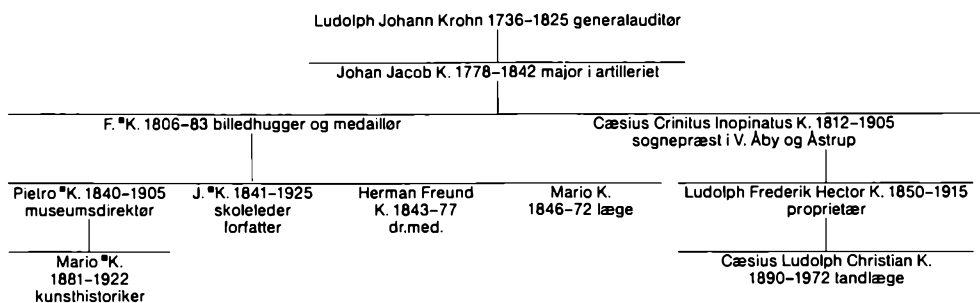
Krohn

Der findes flere slægter K., der er indvandret til Danmark fra Holsten. Af disse er officeren August *K.s (1782–1856) efterslægt i 1871 og 1891 optaget i den preussiske adelstand. En anden slægt føres tilbage til brygger i Lunden Hans K., der var oldefar til sognepræst i Koldenbüttel Conrad K. (1680–1751), hvis søn var generalauditor Ludolph Johann K. (1736–1825). Skolemanden J. *K. var ~ Cecilie Margrethe Petersen (1851–95), d. af etatsråd Wilhelm *P. Kunsthistorikeren Mario *K. var ~ Asta Heyman (1872–1951), d. af grosserer Philip W. *H.

Gothaisches genealog. Taschenbuch der briefadeligen Häuser, Gotha 1907. H. Vilh. Købke: Stamtbl. over bagermester Peter Berendt Købkes og hustru Cæcilie Margrethe f. Petersens efterkommere, 1888. Paul Nordergaard: 100 danske præsteslægter, 1954.

Hans H. Worsøe

Krohn, August Friedrich Nicolaus, 1782–1856, officer. * 23.2.1782 i Neustadt, Holsten, † 12.

6.1856 i Ballenstedt, Anhalt, begr. sst. F: advokat i Neustadt, senere notarius i Lübeck Friedrich Christian K. (1754–1802, ~2° med Anna Isabella Schönemann) og Christina Friederike Trühl (+1784). ~4.1.1810 i Rendsborg med Charlotte Margarethe Catharina Thomsen, * 16. 3.1789 på Grambow, Mecklenburg, † 30.5.1885 i Elmshorn, d. af godsejer Hans Friederich T. og Charlotte Christina Louise Callisen.

K. blev 1795 indskrevet som menig i et holstensk infanteriregiment, blev frikorporal og udnævntes 1801, som elev i frikorporalskolen i Rendsborg, til fændrik à la suite, blev n.å. virkelig fændrik, 1803 sekondløjtnant. Han var særdeles velbevaget, og allerede 1804 blev han hjælpelærer, n.å. fast lærer i matematik m.m. ved nævnte skole. 1807 blev han premierløjtnant, og som regimentsadjutant udmærkede han sig i høj grad på toget mod og stormen på Stralsund 1809. 1811 blev han stabskaptajn, og som adjutant hos prins *Frederik af Hessen-Kassel deltog han i felttoget 1813, udmærkede sig ved alle lejligheder ved pligtroskab, omsigt og energi og øvede i vigtige momenter indflydelse der skaffede ham almindelig anerkendelse i korpset, ikke mindst hos prinsen personlig. 1814 blev han virkelig kaptajn, og efter at have været ansat i staben ved besættelseskorpset i Frankrig sattes han à la suite og kom herefter ikke mere til praktisk tjeneste, men ansattes som adjutant – først hos prins Frederik, fra 1825 hos dennes far, Grev *Carl af Hessen-Kassel. 1825 fik han majors karakter uden, 1829 med anciennitet, 1832 oberstløjtnants karakter uden, 1840 med anciennitet, og endelig fik han 1842 obersts karakter. – Marts 1848 stod K. stadig à la suite i hæren og var – siden 1836 – hofchef hos enkehertuginde Louise, Christian IXs mor, på Glücksborg slot; men ved den fuldstændige mangel på nogenlunde egnede ældre officerer i den slesvig-holstenske hær overtog han 26.3. stillingen som brigadefører for de få straks disponible tropper, udnævntes til generalmajor og rykkede efter den provisoriske regerings ordre frem og besatte Flensborg. Under

højest ugunstige vilkår og meget mod sin vilje nødtes han til 9.4. i den fremskudte stilling ved Bov at tage stedet og kastedes tilbage med betydelige tab. Dette fremkaldte en så stærk mistenning mod K. og prinsen af Nør (*Frederik, 1800–65), den egentlige højstkommanderende, at K. nedlagde sin kommando og overtog krigsministerposten, senere posten som chef for krigsdepartementet og medlem af statholderskabet. 1852 udelukkede han fra amnesti og stlledes af fortegnelsen over riddere. Han har bl.a. skrevet *Grundzüge der Kriegskunst unserer Zeit I–II*, 1824–27. – R. 1809. DM. 1825. K. 1839. □Litografi af F. A. Hornemann, 1851.

Medd. fra krigsark., udg. Generalstaben VII–IX, 1896–1902. – Gothaisches genealogisches Taschenbuch der briefadeligen Häuser, Gotha 1907 440. F. L. von Bardenfleth: Stormen på Stralsund, 1846. Prinz Friedrich v. Schlesw.-Holst.-Noer: Aufzeichnungen 1848–50, Zürich 1861 (da. udg. s.å.) især 8f 119–28. Den dansk-tydske krig 1848–50, udg. Generalstaben I, 1–2, 1867–68; III, I, 1880. Die vormärzlichen schlesw.-holst. Officiere am 24. März 1848, af Fürsen-Bachmann m.Π., Slesv. 1885. – Papirer i Rigsark.

Rockstroh *

Krohn, Frederik (Frits) Christopher, 1806–83, billedhugger, medaljør. * 4.8.1806 på Møllergård ved Sorø, † 13.9.1883 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: artillerimajor Johan Jakob K. (1778–1842) og Maren Rasmussen, adopt. Nielsen (1769–1855). ~1° 3.5.1835 i Kbh. (Trin.) med Sophie Susanne Dorothea Købke, * 3.5.1807 i Kbh. (Trin.), † 15.7.1853 sst. (Trin.), d. af bagermester Peter Berendt K. (1771–1843) og Cecilia Margrete Petersen (1779–1867). ~2° 31.7.1855 i V. Åby med Emilie Købke, * 17.7.1812 i Kbh. (Frue), † 31.1.1880 sst. (Holmens), d. af postmester, kancelliråd Caspar Berendt K. (1765–1826) og Juliane Dorothea Ratz (1777–1860). – Far til J. *K. og Pietro *K.

K. søgte kunstakademiet fra 1823 som billedhugger. 1825 fik han den mindre og n.å. den store sølvmedalje samt en pengepræmie. På opfor-

dring af præses, prins Christian Frederik, lagde han sig efter medaljorkunsten og fik heri vejledning af H. E. *Freund. 1833 fik han antaget skitsen til en medalje over J. H. Wessel; på de udførte stempler vandt han 1835 den store guldmedalje og fik derefter rejseunderstøttelse for to et halvt år (forlænget til tre et halvt år). Forinden havde han udført forskellige billedhuggerarbejder, således til kongens trappe på Christiansborg, og en række buste af kendte mænd, bl.a. af *prins Chr. Fr.* Ligeledes havde han skåret medaljer til Frederik VI's 50 års regeringsjubilæum og i anledning af negrenes frigørelse 1834. Efter sit bryllup rejste han i maj 1835 udenlands, først til Berlin, hvor han grundigt satte sig ind i møntningsteknikken, vejledet af medaljøren H. F. Brandt, derfra over Dresden og Wien til München hvor hans hustru mødte ham, og videre til Rom. Han levede et lykkeligt kunstnerliv i Italien og hjemsendte herfra stemplerne til medaljer til industriudstillingen og til reformationsfesten 1836. 1839 rejste han hjem over Milano, Paris og London og blev fra nytår 1841 ansat som medaljør ved møntværkstederne i Kbh. og Altona. For Mønten i Altona virkede han kun til 1852; fra Mønten i Kbh. tog han sin afsked 1873. Foruden stemplerne til de fleste af datidens mønter skar han stempler til adskillige medaljer, hvoraf kan nævnes medaljerne i anledning af Christian VII's tronbestigelse, kongeparrets sølvbryllup 1840 (bagsiden), kronprinsparrets bryllup 1841 (bagsiden), Christian VII's død 1848 og de officielle belønningsmedaljer fra Frederik VII. K. var en ivrig samler, navnlig af kobberstik og raderinger; hans søn Pietro Krohn udgav 1889 hans *Samlinger til en beskrivende Fortegnelse over danske Kobberstik. Raderinger. Illustrationer m.m.* – Tit. professor 1869. – R. 1873. □ Radering af Constantin Hansen, 1835. Mal. af C. Købke s.å. (Kunstindustrimus.). Tegn. af samme, 1839, og mal. af samme s.å. (Nasjonalgalleriet, Oslo). Akvarel af Constantin Hansen, 1839, mal. af samme s.å. Tegn. og radering af Pietro Krohn, 1865.

Berl. tid. 14.9.1883. Vilh. Bergsøe: Danske medailler og jetons, 1893. J. Wilcke: Specie-, kurant- og rigsbankdaler, 1929. Samme: Sølv- og guldmøntfod 1845–1914, 1930. – Papirer i Kgl. bibl.

Georg Galster

Krohn, Gunnar Georg, * 1914, arkitekt. * 11.3.1914 i Stubbekøbing. F: blikkenslager Knud Valdemar K. (1890–1962) og barneplejerske Ameta Marie Nørgaard Andersen (* 1883). ~ 1° 29.2.1940 i Kbh. (b.v.) med arkitekt Bodil Moltved, * 12.2.1915 i Skævinge, † 26.1.1979 i Herlev, d. af læge Georg Johannes M. (1881–1971) og

Ingeborg Julie Wiegandt (1876–1969). Ægteskabet opløst 1959. ~ 2° 2.4.1960 i Lyngby (b.v.) med fodterapeut Inge Margrethe Jensen, * 2.4.1921 i Århus (~ 1° med restauratør Vagn Martens, * 1922), d. af murermester Marius Andreas J. (1881–1970) og Anna Margrethe Kjær (1884–1963).

Efter studentereksamen 1933 fra Øster Søgades gymnasium kom K. på kunstakademiets arkitektskole hvorfra han tog afgang i 1940. Året efter modtog han akademiets mindre guldmedalje for et projekt til et kongreshus i Kbh. 1939–40 var han medarbejder hos professor Edv. *Thomsen, Kbh. og 1941–45 hos arkitekt C. F. *Møller i Århus hvorefter han oprettede selvstændig virksomhed. I Århus opførte han s. m. Edv. Thomsen og C. F. Møller det store sociale boligbyggeri *Solparken* ved Vestre Ringgade, 1944–45 og s. m. C. F. Møller rækkehusene ved Norges Plads 1945 samt *Sallings varehus*, 1947–49. S. m. Bodil Krohn genopførte han endvidere *Lems bolighus*, 1945 som var blevet ødelagt af tyskerne under besættelsen. I 1946 vandt han sammen med Bodil Krohn, T. Miland Petersen og E. *Hartvig Rasmussen maskinfabrikken Atlas' konkurrence om et fabriksanlæg i Lundtofte med et overlegent klart udformet projekt. I 1950 var dette byggeri kommet igang, og K. oprettede da sammen med E. Hartvig Rasmussen arkitektfirmaet Krohn & Hartvig Rasmussen som i de følgende år skulle udvikle sig til en af landets største arkitektvirksomheder. Dette skyldtes bl.a. at K. med stor praktisk dygtighed og organisatorisk talent formåede at opbygge en moderne virksomhed der med forskellige arkitekter som ledere af projekteringen kunne planlægge og gennemføre endog meget store byggeopgaver i samarbejde med ingeniør- og entreprenørvirksomheder. – *Atlas' fabriksanlæg* i Lundtofte, 1948–52 var projekteret til at gennemføres i flere etaper, men på grund af fabrikkens ændrede dispositioner kom K. kun til at gennemføre 1. etape, en køleskabsfabrik. Den næste virkelig store opgave var *Rødovre Centrum*, 1963–67, landets første egentlige storcenter. Det var en helt ny og meget kompliceret arkitektopgave som blev løst på forbilledlig vis. Derefter fulgte *Odense universitetscenter*, ligeledes en stor og kompliceret opgave som arkitektfirmaet vandt ved en konkurrence i 1966 med Knud *Holscher som projekterende arkitekt. Opførelsen begyndte i 1967, og Holscher indtrådte da som medejer af Krohn & Hartvig Rasmussen. Den næste store opgave var *Københavns kommunes hospital* i Hvidovre, 1968–75 som var blevet vundet af E. Hartvig Rasmussen ved en nordisk konkurrence i 1962. Derefter fulgte *Lyngby Storcenter*, 1970–73 med K. selv

som ledende arkitekt, samt *Lyngby svømmehal*, 1976–77 og *Herlev skøjtehal*, 1977, begge med Knud Holscher og Svend Axelsson som ledende arkitekter. I 1980 blev også sidstnævnte medejer af arkitektfirmaet. Af andre betydelige opgaver skal nævnes *tilskuertribunen i Københavns idrætspark*, 1953–56, *Københavns grønttorv i Valby*, 1957–58, *Magasin* i Lyngby, 1960 og *Teknikerbyen* i Virum, 1971.

K.s evne til at løse store komplekse byggeopgaver og give dem en arkitektonisk prægnant form har også bragt hans arkitektfirma betydelige opgaver i udlandet. I 1960 vandt han den nordiske konkurrence om en udbygning af *Haukeland sygehus* i Norge med 1500 senge, en stor byggeopgave som firmaet fik overdraget i 1968 og som endnu ikke er fuldført. Som rådgiver for to tyske arkitekter var K. i 1975 med til at vinde konkurrencen om et *hospital i Reinickendorf* ved Berlin som er under opførelse, hvorimod et projekt til et *sanatorium i Szczawnica* i Polen foreløbig har måttet opgives på gr. af landets vanskelige økonomiske stilling. Med Knud Holscher som projekterende arkitekt deltog Krohn & Hartvig Rasmussen i konkurrencen i 1978 om et nyt skuespilhus til Det kgl. teater med et forslag som efter en omkonkurrence mellem tre projekter blev udpeget som det bedste. Også i Københavns kommunes konkurrence 1979 om en omlægning af Rådhuspladsen placerede arkitektfirmaet sig på førstepladsen. □Foto.

Arkitekten M, 1944 89–94 (guldmalje projekt); 1946 1–5 (Solparken) 167–82 (Atlas); 1952 113–19 (Atlas). Arkitekten, 1961 21–35 (Kbh.s grønttorv) 60–65 (Haukeland sygehus); 1975 248f (hospital i Berlin); 1978 437–55; 1980 25–39 (Rådhuspladsen) 74–95 (Det kgl. teater). Arkitektur, 1967 175–88 (Rødovre centrum); 1975 62–73 (Lyngby storcenter) 307–21 (Hvidovre hospital); 1976 292–319 (Odense univ.center); 1978 278–84 (Lyngby svømmehal) 285–88 (Herlev skøjtehal).

Esbjørn Hiort

Krohn, Johan Jacob, 1841–1925, skoleleder, forfatter. *9.8.1841 i Kbh. (Garn.), †6.1.1925 sst., begr. sst. (Ass.). F: billedhugger F. *K. (1806–83) og Sophie S. D. Købke (1807–53). ~3.11.1879 i Odense med Cecilie Margrethe Petersen, *4.12.1851 i Odense, †15.12.1895 i Kbh., d. af købmand, senere etatsråd Wilhelm *P. (1817–95) og Adolphine A. Købke (1820–80). – Bror til Pietro *K.

K. blev 1860 student fra Metropolitanskolen og 1867 cand. teol. Han var derefter 1868–73 huslærer på Bregentved og 1877–80 forstander for Det kgl. teaters læseskole for balleteleverne. Han opgav denne stilling for at overtage C. *Krebs' forberedelsesskole som han ledede i 34 år til 1914. – Festlighed, ubønhørlig strenghed samt en hengi-

ven troskab mod nationale værdier var træk der karakteriserede K. som pædagog. I fortælling, tegning og rimede vers levedejorde han Danmarks historie og naturligvis så børnene aldrig glemte det. Opfindsomt gav han skolen særpræg, udsmykkede dens gange og klasseværelser, iscenesatte fester og skovture og fejrede stærens komme. Han ville lede bourgeoisie's børn og, om det var nødvendigt, tvinge dem til at blive gode og nyttige borgere. Disciplin, pligt og orden var indiskutable størrelser, og K. var den stedse nærværende og almægtige, men ikke altid upartiske dommer. J. Stegelmann kalder ham en teatermand, „og i de tableauer, som han iscenesætter på sin skole, skal skurken helst blive til et nyt og bedre menneske . . .“. K. udgav 1866 anonymt *Peters Jul* hvis enkle vers generationer af børn har lært udenad; bogen blev illustreret med tegninger af broderen Pietro K., senere illustreret af Erik *Henningsen (1914) og Herluf *Jensenius (1940). Foruden et par små dramatiske arbejder der blev opført på Det kgl. teater har han under mærket Klok udgivet *Fortællinger og Skizzer*, 1870, *Spolieris*, 1884, *Vor Ven Stæren*, 1891 og *Fortællinger for Børn*, 1894 ff. K. var redaktør af *Børnenes Juleroser*, 1884–1906. – R. 1911. □Malet som barn af C. Købke, 1846. Tegn. af Pietro Krohn ca. 1860. Mal. af F. Henningsen, bl.a. 1872 (Krebs' skole, Kbh.). Foto.

Erindr. i Årsskr. for Metropolitanersamf. XII, 1919 20–25. – C. A. S. Dalberg og P. M. Plum: Metropolitan-skolen gennem 700 år, 1916 tillæg 208. Paul Hedemann i Højskolebl., 1921 971–74. Samme i Berl. tid. 25.1.1925. Medd. om Krebs' skole for skoleåret 1924–25. H. G. Olrik i Nationaltid. 4.12.1929. K. A. Wieth-Knudsen: Mit vidensk. livs drama, 1930 17f. H. P. Rohde i J. K.: Peters jul, 1962 5–32 (heri breve). Højt til vejrs gik Dannebrog, red. J. Stegelmann, 1972 31–166. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedsbetning i ordenskapitlet.

Vagn Skovgaard-Petersen

Krohn, Mario, 1881–1922, kunsthistoriker. *18.12.1881 i Kbh. (Slotsk.), †9.1.1922 i Hornbæk, urne på Vestre kgd. F: museumsdirektør Pietro *K. (1840–1905) og Emilie J. Bull (1841–1910). ~23.8.1911 i Kbh. (Helligg.) med Asta Heyman, *6.7.1872 i Kbh. (Mos.), †9.6.1951 i Tibirkelunde (~1° 1898 med zoolog R. S. *Bergh, 1859–1924), d. af grosserer Philip W. *H. (1837–93) og Hanne E. Adler (1839–1917).

Efter artium 1899 fra Metropolitanskolen studerede K. ved universitetet i nogle år, men tog ingen afsluttende eksamen. 1905 blev han knyttet til Kunstindustrimuseet som assistent, fra 1907 ved biblioteket og billedsamlingen hvilken stilling han opgav 1911. 1912–15 var han assistent ved Statens museum for kunst, 1916 blev han direktør for Thorvaldsens museum, men tog

sin afsked herfra allerede 1921 på grund af sygdom. K. var en dygtig museumsmand, initiativrig, kundskabsrig og i besiddelse af en overordentlig, næsten febrilsk arbejdsnevne indtil sygdommen fik magt over ham. Han gavnede ikke blot de museer ved hvilke han virkede, men arbejdede også med sjælden målbevidsthed for at systematisere det kunsthistoriske studieapparat i Kbh. og derved skaffe en metodisk kunsthistorisk bedre vilkår herhjemme. Han grundlagde således 1909 en seddelregistrant (anbragt i kunstakademiets bibliotek) over den historiske litteratur vedrørende udlandets kunst der findes i samtlige københavnske biblioteker, og han planlagde og organiserede den 1918 oprettede store og værdifulde kunsthistoriske fotografiasamling på Charlottenborg der dog kun omfatter billedkunst, ikke arkitektur.

Som kunstvidenskabelig forsker var K. rigt udrustet, havde et sikkert blik, en skarp hukommelse, en højt udviklet kvalitetssans og besad en vid litterær kultur. Den stringent gennemførte stilhistoriske undersøgelse og bestemmelse af et kunstværk er det centrale i hans forskning der i en eminent grad er positivt anlagt. For rent æstetiske værdsættelser og teoretiske overvejelser havde han kun ringe smag, og han savnede i øvrigt også i nogen grad sans for det historiske miljøets betydning, for atmosfære og fortoning – han var overhovedet mere analytiker end syntetiker. Men hans sunde og skarpe objektivisme i undersøgelsen af kunsthistoriske problemer, hans strengt faglige demonstrationer der (efter G. Morellis eksempel) belyser hver detalje, betød en tiltrængt fornyelse af dansk kunsthistoriske metodik (hvad studiet af nyere billedkunst angår) og blev på sin vis banebrydende. Hovedværket i så henseende er *Italienske Billeder i Danmark*, 1910, et overlegent arbejde hvis resultater for en stor del står urokkelige. Fra sin slægt havde K. arvet en levende kærlighed til vor „guldalder“'s billedkunst; han udgav 1905 en fortegnelse over M. Rørbyes arbejder og 1915 en fuldstændig, rigt illustreret katalog over C. Købkes malerier. Til Thorvaldsen-forskningen har han bidraget med et par afhandlinger (i *Kunstmuseets årsskrift* II og III). I sine sidste år gennemførte K. under store ydre vanskeligheder en systematisk, vidtspændende undersøgelse af et betydningsfuldt, men hidtil overset kapitel i vor kunsthistorie, *Frankrigs og Danmarks kunstneriske Forbindelse i det 18. Aarhundrede*. Et værk med denne titel forelå afsluttet i manuskript ved hans død og blev udgivet 1922 i to bind af hvilke det ene er en omfattende aktstykkesamling. Dette K.s sidste værk kan i ordets fuldeste forstand kaldes grundlæggende; kun få andre kunsthistoriske ar-

bejder herhjemme har haft en så afgørende betydning for kendskabet til en bestemt epokes kunstforhold. Også som bidrag til den rige franske kunsthistorie indtager K.s bog en smuk plads. – I sit sidste leveår udarbejdede K. et lille skrift om vore museumsforhold med en række forslag til delvis meget radikale omlægninger og nydannelser af samlinger. Disse betragtninger der vidner om K.s vidsyn og ildhu udkom efter hans død i et begrænset oplag som privattryk og udsendtes 1924 i boghandelen under titlen *Ordningen af vore Kunstmuseer*. □ Afbildet på mal. af Albert Edelfelt ca. 1884, tegn. af samme ca. 1889. Buste af L. Brandstrup ca. 1888 (St. mus.). Mal. af H. Vedel og af H. Slott-Møller. Litografi af Pietro Krohn. Foto. – Gravsten af N. Skovgaard, 1922.

E. Hannover i *Tidskr. för konstvetenskap* VII, Lund 1922 1–3. V. Thorlacius-Ussing i *Gads da. mag.* XVII, 1923 188–93. Laur. Nielsen i *Bogvennen*, 1926 63–82.

Christian Elling*

Krohn, Pietro Købke, 1840–1905, museumsdirektør. * 23.1.1840 i Kbh. (Trin.), + 15.10.1905 sst., begr. sst. (Vestre). F: billedhugger F. *K. (1806–83) og Sophie S. D. Købke (1807–53). ~ 12.1.1881 i Kbh. (Garn.) med Emilie Juliane Bull, * 11.9.1841 i Kbh. (Frue), + 12.1.1910 på Frbg., d. af cand.jur., senere kancellist i generalpostdirektionen Carl Ludvig B. (1809–79) og Augusta Emilie Gerson (1815–72). – Far til Mario *K. Bror til J. *K.

K. blev student 1859 fra Metropolitanskolen og gik på akademiet til 1867 under W. *Marstrand, J. *Roed og P. C. *Skovgaard; han blev midtpunkt i en kreds af unge kunstnere, Hans Friis, Aug. *Jerndorff og især Otto *Haslund og Kr. *Zahrtmann, og stod i nært venskabsforhold til Jul. *Lange. Han deltog i krigen 1864 som officersaspirant, blev senere løjtnant og permitteredes først 1868. Penslen faldt ham ikke let i hånden; han syslede des mere med tegning og radering. Hans først udstillede arbejde, en radering af faderen ved sit arbejde som stempelskærer, belønnedes 1865 med Neuhausens præmie; senere udstillede han raderinger og 1867 maleriet *St. Knudsmarked i Odense*, 1870 *Gadehjørne i Ærøskøbing*, syslede i det hele med folkelivsbilleder hvor han i nogen grad undgik den tendens mod lavkomik som enkelte af hans samtidige faldt for. 1870 konkurrerede han uden held med Zahrtmann med *Leonora Christina i Fængslet*. 1871 fik han rejsestipendium for at sætte sig ind i moderne reproduktionsteknik, og med O. Haslund og Jul. Lange drog han til Tyskland og videre til Holland. Han udførte i disse år en del il-

lustrationer, især til børnebøger, i den Richter-Frølichske stil (*Peters Jul*, 1866 og 1870, *I Skoven skulde være Gilde*, 1870 og 1883). 1872 og 1873 havde han større rejsestipendier fra akademiet; han drog til Italien hvor han blev boende, dels i Rom, dels i bjergbyerne Pappa di Rocca og Anticoli som et midtpunkt i den danske og skandinaviske kunstnerkoloni indtil 1878, skønt der fra hjemlandet (Fr. "Vermehren) lod indtrængende opfordringer til ham om at gå videre til Paris for at forbedre sin maleteknik. Thi med maleriet havde han ikke meget held skønt han udstillede, især italienske genrebilleder, indtil 1878. Han beskæftigede sig med meget andet kunstsvæsen og leverede bl.a. akademiet en samling kopier af middelalderlige miniaturer og initialer fra berømte codices. 1878 var han tilsynshavende ved den danske afdeling på verdensudstillingen i Paris hvor han blev stærkt påvirket af kunstindustrien, og rejste så endelig tilbage til Kbh., anerkendt mindre som maler end på grund af sin omfattende kunstneriske viden og sin udsøgte smag. 1880 ansattes han som kostumier ved Det kgl. teater og var 1880–93 desuden dets økonomiinspektør, 1885–93 endog operainstruktør, et hverv som dog lå noget fjernt fra hans hovedinteresser. Samtidig arbejdede han inden for kunstindustrien; fra 1885 var han i ti år kunstnerisk leder hos Bing & Grøndahl. Af hans arbejder skal nævnes det berømmelige *Hejrestel* fra udstillingen 1888, hans forsøg med at gengive Thorvaldsens statuer polykromt (1888) og hans *Blomsterkopper*, 1889.

I disse år deltog K. ivrigt i kampene om dagens problemer, han var en af hovedmændene for G. Brandes' hjemkaldelse og for indrettelsen af det Schimmelmansske palæ som koncerthus. Der indtrådte imidlertid snart en ny fase i K.s liv. 1890 stiftedes Det danske kunstindustrimuseum; K. var medlem af den snævre første komité, og det overdroges ham ulønnet at forestå indkøbene. Han var selv en betydelig samler og kendt for sin nære forbindelse med de nyere strømninger inden for kunstindustrien; når dertil føjes at han ved teatret havde vist betydelige administrationsevner og var i besiddelse af en brændende ildhu og stor energi, og man endelig betænker hans fremskudte stilling inden for kulturlivet i Kbh. er det naturligt at han valgtes til museets første direktør; han tiltrådte 1893 efter at have afviklet sine forhold til teatret. Det er K. der har hovedæren for museets virksomhed i de første år og for den form det fik og delvis har bevaret. Hans hovedinteresser var mere historisk end æstetisk prægede; hans yndlingsobjekter var den japanske naturalisme, specielt sværdpladerne med deres sindrige fremstillinger, og tidlige fran-

ske og tyske litografier; men ved siden heraf fyldte han museet med mangeartede og fremragende genstande, ikke mindst til stilhistorisk belysning. Også den levende kunstindustri tog han sig varmt af, således Thorvald "Bindesbolls og J. F. Willumsens keramik; med hele sin begejstring gik han – naturalisten – også ind for „l'art nouveau"-bevægelsen, og ham skyldes det, at museet på Parisudstillingen 1900 erhvervede de ofte omtalte „ny stil"s møbler hvilket uanset den skiftende smag dog må stå som en betydelig bedrift. Mest betegnende for hans virksomhed er dog hans arbejde for at gøre sit museum levende. Hans omvisninger og foredrag var klare, fængslende og fængende, hans evne til at præge tilhørernes opfattelse uforglemmelig. Endelig skal nævnes hans iver for at oprette og opretholde de håndværkerskoler som knyttedes dertil. Museets virksomhed prægedes helt af hans udstrakte samfundssind. I sine sidste år led han af sygdom; han syslede dog stadig ivrigt med farvernes verden, lod fremstille farveprøver og „farveharmonier" for at forbedre malerhåndværkets muligheder og vendte i sine sidste ferier tilbage til sin ungdomskærlighed maleriet. – Tit. professor 1896. – R. 1889. DM. 1900. □ Tegnet selvportr. 1863. Tegn. af O. Haslund s.å. og afbildet på tegn. af Chr. Blache s.å. (Kgl. bibl.). Buste af J. Takanen, 1877 (Ateneum, Helsingfors). Malet s.m. Mario K. af Alb. Edelfelt 1884. Tegnet forarbejde og pastel af P. S. Krøyer, 1887 (Kunstindustrimus.). Afbildet på Paul Fischers mal. fra Det kgl. teater, 1888. Træsnit af H. P. Hansen. Træsnit 1897 efter foto. Tegn. og pastel af Kr. Zahrtmann. Malet selvportr. ca. 1900 (Kbh.s bymus.). Udkast til mindetavle af J. F. Willumsen, 1908, relief af samme 1909 (Kunstindustrimus.). Afbildet på E. Henningsens tegn. af Bogstaveligheden, 1910. (Fr.borg). Foto. – Gravsten af N. Skovgaard, 1911.

III. tid. 22.10.1905. Det ny årh. III, 1906 I 177–80. [E. Hannover:] Det danske kunstindustrimuseum i de første 25 år, 1920. M. Galschiot: Skandinaver i Rom, 1923. F. Hendriksen: En dansk kunstnerkreds, 1928. Samme: Mennesker og oplevelser, 2. udg. 1932. Erik Lassen: En kbh.sk porcelænsfabriks hist., 1978 18f. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

O. Andrup*

Krohn, Viggo Henrik Victor, 1859–1946, underofficer, forfatter. * 2.12.1859 i Kbh. (Slotssk.), † 17.7.1946 på Frbg., urne på Bispebjerg kgd. F: fhv. sognepræst i Nykirke ved Flensborg Johan Theodor Sophus K. (1823–65) og Ane Marie Elisabeth Truelsen (1823–1910). ~ 22.12.1884 i

Krohn, Victor

Kbh. (Cit.) med Augusta Marie Wilhelmine Fuglede, * 30.5.1859 i Kbh. (Frels.), † 24.7.1932 sst., d. af skibsfører Wilhelm Julius F. (1826–79) og Nielsen Selmer (1831–70).

K. blev 1880 menig i fodfolket, 1882 sergent, 1899 oversergent, afskediget 1906 efter ansøgning og ansat som skriver i indenrigsministeriet, hvorfra han pensioneredes 1930. Han var hele sin militære tjenestetid knyttet til Kastellet – deraf hans indgående kendskab og store kærlighed til denne ejendommelige soldaterby. Han satte sig tidligt det mål at gøre sit til socialt at højne den danske underofficersstand og har også haft betingelser for at virkeliggøre sine tanker og planer herom. 1891 stiftede han underofficerskvarteret *Perpetua* der i tidens løb under hans ledelse udviklede sig til at blive en forening, Kbh.s underofficersforening (senere Officiantsforeningen) og var indtil 1902 dennes formand. Den vakte bevægelse måtte fra første færd kæmpe mod snæversind og gamle fordomme i visse officerskredse, men støttedes til gengæld af kredse uden for hæren, og den tog efterhånden en anden retning end den K. havde tænkt sig. Kort før sin afgang 1906 fik K., der var begyndt at interessere sig for Kastellets historie, af generalmajor C. F. Krabbe foræret dennes historiske optegnelser om dette militære anlæg. Det animerede K. til at fortsætte disse. Gennem en årrækkes flittigt og målbevidst arbejde indsamlede K. i arkiver og biblioteker et meget betydeligt materiale til Kastellets historie og udarbejdede på dette grundlag et antal solidt underbyggede og fornøjeligt skrevne afhandlinger om personelle og topografiske emner, knyttede til Kastellet og dets nærmeste omgivelser i bogform: *Kastellets Volde og Udenværker*, 1917, *Fra Østerport til Store Vibenshus*, 1923, *Kastelskirken og dens Menighed 1664–1936*, 1937, mens en række mindre dels er optaget i *Historiske Meddelelser om København*, dels spredt i dagspresen samt i soldaterbladet *Kastellet*. 1926 fuldenkte han *Kastellet Frederikshavns Fængselshistorie gennem 250 Aar* (maskinskrevet i 100 ekspl.), 1933 en på et omfattende forarbejde grundet fremstilling af den danske hærs signaler, deres tekster og historie (trykt udg. 1933, suppl. 1935) og skrev i *Tidskrift for Sovæsen CVIII*, 1937 *Den danske Flaades Signaler, deres Tekster og Historie*. – K. var en kundskabsrig, mangesidigt interesseret mand, altid parat til at yde oplysninger fra de specialer han beherskede. K. har ved sine arbejder bidraget til at udbrede kendskab til de sociale aspekter i militærhistorien med udgangspunkt i københavnsk historie. – DM. 1916. F.M.2. 1929. R. 1939. □ Mal. af H. Vedel, 1911 (hovedorganisatoren for officerer af B-linjen i hæren). Foto.

Hist. medd. om Kbh. 3.r.III, 1939 405–09 (bibliografi). – Chr. Bokkenheuser sst. 369–72 og sst. 4.r.I, 1947 121–24. J. Kroier og J. Hinge: *Den danske underofficer*, 1918–21. Militært t. CVIII, 1979 220–46. – *Papirer i Rigsark*. (Forsvarets ark.). – *Levnedsberetning i ordenskapitlet*.

Hans Chr. Bjerg (Rockstroh)

Kroman, Erik Jørgensen, * 1892, historiker. * 26.2.1892 i Marstal. F: skibsfører Hans Hermansen K. (1861–94) og Marie Magdalene Knudsen (1866–1953). ~ 15.5.1925 i Kbh. (Andr.) med Edith Sigrid Ingeborg Guntel, * 4.12.1897 på Frbg., d. af kontrollør ved belysningsvæsenet Emil Otto G. (1848–1929) og Camilla Frederikke Petræa Meyer (1861–1942). K. tog realeksamen fra Stenhus 1909, lærereksamen fra Haslev 1913 og blev student 1914 fra Døckers kursus. Han var 1914–18 bestyrer af Fåske Ladeplads private realskole og tog 1925 skoleembedseksamen i historie, dansk og engelsk. Som student arbejdede han ved Dansk folkemindesamling i forbindelse med H. *Grüner-Nielsen og kom derigennem ind på arbejde med håndskrifter. Straks efter embedseksamen blev han knyttet til udgaven af Danmarks gamle love: 1930 fik han ansættelse ved Rigsarkivet og blev arkivar I 1943 og overarkivar 1956–62. Ved lovudgaven har han medvirket ved Skaanske Lov I (1920–33) og Jyske Lov (1925–33) og selv udgivet *Valdemars sjællandske Lov* (1932–42). K. har videre udgivet *Helsingør stadsbog 1549–56*, 1971, *Ribe rådstuedombøger 1527–76 og 1580–99*, 1974 og *Ambrosius Stub. Digte I–II*, 1972. Under udarbejdelse er en revideret udgave af Ellen *Jørgensens *annalværk*; 1936 udgav han *Kong Valdemars Jordebog. Et Haandskrifts Historie*, og en tilsvarende oversigt gav han i *Saxo og Overleveringen af hans Værk*, 1971. I de to arbejder *Dansk Palæografi* (i *Nordisk Kultur XXVIII*, 1943) og *Skriftens Historie i Danmark. Fra Reformationen til Nutiden* (s.å.) har K. givet kyndige oversigter der i enkelthederne hviler på grundige selvstændige studier. 1946 blev han undervisningsassistent i skrifthistorie ved Kbh.s univ. 1947–68 var han lektor i samme fag. Han har givet en række bidrag til Æros historie, således *Marstals Søfart indtil 1925*, 1928, og i disputatsen *Musikalsk Akcent i Dansk*, 1947, søgte K. at kombinere dialektstudier og sproghistoriske undersøgelser med henblik på forståelsen af tidlig dansk historie. Hertil knytter sig også *Det danske Rige i den ældre Vikingetid*, 1976. – R. 1953. □ Foto.

Selvbiografi i *Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1948* 158f. – *Studenterne 1914, 1939*.

Claus Bjørn (Povl Engelstoft)

Kroman, Kristian Frederik Vilhelm, 1846–1925, filosof. * 29.3.1846 i Maribo, † 26.7.1925 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: skibsfører Levin Christian K. (1810–98) og Elisabeth Christiane Richardine Krøyer (1810–84). ~ 1.9.1877 i Kbh. (Johs.) med Marie Louise Bruun, * 19.3.1852 på Frbg., † 2.10.1926 i Kbh., d. af cand.polit., senere justermester Ernst Martinus Calvinus Luther B. (1817–94) og Katrine Amalie Steenberg (1819–1901).

K. gik i Maribo borgerskole til sit 15. år, var en kort tid i købmandslære og blev herefter forbedret til optagelse på Jonstrup seminarium hvor han 1865 tog lærereksamen. Efter et års huslærervirksomhed på Lolland rejste han til Kbh. hvor han på egen hånd læste til artium som han bestod 1869. Det var særlig naturvidenskaberne der interesserede ham, og han var oprindelig bestemt på at søge sit fagstudium her; men Søren *Kierkegaards skrifter og den hjemlige filosofiske debat i forbindelse med den omstændighed, at han var kommet i personlig berøring med Hans *Brøchner førte ham ind på det filosofiske studium, og 1874 tog han magisterkonferens i filosofi med psykologi som hovedfag. 1877 disputerede han for den filosofiske doktorgrad med afhandlingen *Den exakte Videnskabs Indlæg i Problemet om Sjælens Existens. En kritisk Undersøgelse*. Han kommer her til det resultat at problemet ikke kan løses videnskabeligt, hverken positivt eller negativt. Personlig mente han at hypotesen om eksistensen af en sjælesubstans havde størst sandsynlighed for sig, en tanke han fastholdt livet igennem. 1882 fik han Videnskabernes selskabs guldmedalje for den filosofiske prisafhandling *Vor Naturerkjendelse. Bidrag til en Matematikens og Fysikens Teori* (trykt n.å.; overs. til tysk s.å.) der er hans filosofiske hovedværk og som skabte ham et anset navn også i udlandet. 1883 blev han, der lige fra sit rusår havde manuduceret i filosofi og efterhånden havde oparbejdet en betydelig manuduktionsvirksomhed, docent i filosofi og efter Sophus *Heegaards død 1884 professor, i hvilken stilling han virkede til 1922. 1884 blev han tillige medlem af Videnskabernes selskab. Foruden filosofi docerede han pædagogik, og 1886–99 var han kultusministeriets pædagogiske konsulent.

K.s litterære arbejder omfatter foruden de ovennævnte bl.a. følgende. Sammen med toldkontrollør, senere toldforvalter A. Nyholm overtatte han (under mærket N. K.) nogle af H. Taines forelæsnings: *Kunstens Filosofi*, 1873, *Den italienske Kunsts Filosofi*, s.å. og *Om Idealet i Kunsten*, 1874. I Industriforeningens Maanedskrift skrev han nogle populærvidenskabelige afhandlinger: *La Cours Fonotelegraf*, 1877, *Den mekaniske*

Varmetheori, 1880, *Om Tidens Udmaaling og Inddeling*, 1882, *Isak Newton og hans Betydning for Videnskaben*, 1884 og *Perpetuum-mobile-Tanken og den nyere Fysik*, s.å. 1882 udgav han *Kortfattet Tænke- og Sjælelære*, hvis 2., stærkt udvidede udgave 1888 (overs. til tysk 1890) blev lagt til grund for hans universitetsundervisning, mens udgaven *Grundtræk af Sjælelæren med et Omrids af Tænkelæren*, 1889, er blevet meget benyttet på seminarierne. En afhandling *Om Filosofiens Væsen og Betydning* blev trykt i *Vor Ungdom*, 1883 (overs. til tysk i *Vierteljahrsschr. f. wissensch. Philosophie* IX, 1885). 1886 udkom *Om Maal og Midler for den høiere Skoleundervisning og om Muligheden af dens organiske Sammenknytning med den lavere. En pædagogisk Undersøgelse*. I en klar og livlig form tager han her ordet for en nyordning der er bestemt ud fra fysiologiske, psykologiske og til dels etiske hensyn. Han fremhæver betydningen af, at eleverne gennem en naturlig og helst livlig undervisning opdrages til selvvirksomhed, og mener at vægten må lægges på de legemlige fag (særlig gymnastik), matematik, naturfag, de nyere sprog og kulturhistorie, mens undervisningen i de klassiske sprog bør indskrænkes. Han vil, at drenge og piger skal have samme alsidige undervisning, men ikke fællesundervisning, og han er en ivrig talsmand for tanken om en enhedsskole. K.s reformtanker der i begyndelsen vakte stærkt røre, fik i årenes løb øget tilslutning, og en del af dem er blevet virkeliggjort. 1887 fik han sæde i en kommission der havde til opgave at fremkomme med forslag til en nyordning af landets gymnastikundervisning samt til oprettelse af en gymnastiklæreanstalt. K. var stærkt interesseret i den Lingske gymnastik, og den af kommissionen udarbejdede Haandbog i Gymnastik, 1899 (3. udg. I–II, 1915) der væsentlig er forfattet af ham, indeholder et modificeret svensk system som hurtigt blev indført i landets skoler, på folkehøjskolerne o.a.st. Gang på gang talte K. lærerstændens sag, og det lykkedes ham at få ministeriet til at oprette feriekurser og senere tillige årskurser i pædagogik, hvori han selv overtog undervisningen.

Af K.s arbejder må fremdeles nævnes afhandlingen *Sur le système de nos sensations des couleurs* (Vidensk. Selsk. Forhandl., 1890; på dansk i udvidet og ændret form som *Farvernes Verden* (Naturen og Mennesket III, s.å.)); *Kapseiladens Logik. Bidrag til Løsning af Maaleproblemet m.m.*, 1893; *Livsanskuelse og Videnskab. Tale ved Kbh.s Universitets Reformationsfest*, 1900; *Nogle Bemærkninger om Bronzelurerne i Nationalmuseet i Kbh.* (Aarbøger f. nordisk Oldkyndighed og Hist., 1902; opr. på fransk i Vidensk. Selsk.

Forhandl., s.å.) og *Et Par afsluttende Bemærkninger om Bronzelurerne* (sst., 1904); *Fircifrede Logaritmer og Antilogaritmer*, 1902; *Den nye danske Skolegymnastik*, s.å.; *Begrebet „Det Eitiske“*. *Undersøgelser angaaende Muligheden af en videnskabelig Etik* (Univ. Progr., 1903), udg. n.å. som *Etik. I. Den almindelige Etik* (overs. til tysk s.å.); *Some Remarks regarding the Measuring and the Time-Allowance Questions for Racing Yachts*, 1905; *Den aposterioriske Sandsynlighed* (Vidensk. Selsk. Forhandl., 1908); *Skrueskibet og de gængse Skrueteorier* (Ingeniøren, jan.-marts 1912); *Organisk Mekanik* (Gymnastisk Selsk.s Aarskr., s.å.); *Relativitetsprincippet* (Fysisk Tidsskr. 1915); *Laws of Muscular Action* (Vidensk. Selsk. Biol. Medd., 1917; på dansk i *Gymnastisk Tidsskr.*, s.å.); *Matematikken og Erkendelseslæren. Til Belysning af den „ikke-euklidiske“ Geometris Oprindelse*, 1920 (på eng. i Vidensk. Selsk. Medd., s.å.); *Fr. Macody Lund og Genrejsningen af Trondhjems Domkirke* (s.å.); *Plantrigonometri*, 1921; *De store Forbogstaver*, 1922; *Genrejsningen af Trondhjems Domkirke* (Ill. Tid. 1923); *Musik og Matematik* (Ingeniøren, s.å.); *Det menneskelige Øjes Bevægelser*, udgivet af Gymnastisk Selskab, s.å. (på eng. lidt ændret form i *Acta ophthalmologica*, 1924). Til hans forfatterskab hører endvidere det selvbiografiske *Fra Studietiden*.

K.s første filosofiske arbejder betegner en kursændring inden for dansk filosofi ved deres bestemte afvisning af metafysiske („lyriske“) spekulationer og stærke fremhævelse af, hvor nødvendigt det er for den filosofi der vil bære navnet videnskab, at tilegne sig den naturvidenskabelige forsknings eksakthed og besindighed. Vel orienteret i de filosofiske problemer (blandt filosoferne nævner han med forkærlighed I. Kant, R. H. Lotze og John Stuart Mill) og med betydelig indsigt i matematik og fysik tog han en række fundamentale erkendelsesteoretiske spørgsmål op til en indgående undersøgelse der i lige grad vidner om hans klare og skarpe tænkning og hans fortræffelige fremstillingsevne. Som erkendelsesteoretiker skelner han mellem formale videnskaber der er aprioriske og angår objekter vi selv har skabt ved definition (fx de matematiske begreber), og reale videnskaber der er empiriske og angår forefundne objekter (o: erfaringsgenstande). Mens formalvidenskaberne giver os en nøjagtig og sikker erkendelse, kommer den realvidenskabelige erkendelse aldrig ud over tilnærmelser og sandsynligheder. De formale videnskabers sikkerhed beror på, at der sluttes logisk ud fra de definerede objekter, og den logiske slutnings sikkerhed er at søge deri, at vi ikke er i stand til at forestille os nogen anden mulighed

end den, slutningen udtrykker. „Al Tankenødvendighed beror til syvende og sidst paa Anskuelsesnødvendighed“. Det er denne grundforudsætning for hans erkendelsesteori der fører ham til at indtage en polemisk holdning over for de ikke-euklidiske geometrier og Einsteins relativitetslære. Hvad de forefundne objekter, erfaringsgenstandene, angår, lærer han, at da det er en absolut betingelse for at vi praktisk kan beherske dem og videnskabeligt forstå dem, at de optræder konstant, „saa fatte vi med Selvopholdelsens Styrke det Haab, at Betingelsen er opfyldt“. Betingelsen er formuleret i årsagssætningen, og denne bliver således „et Postulat, en Begyndelsespaastand, hvormed vi gaa til al vor Forskning“.

Hvor meget K. end anerkender årsagsprincippets nødvendighed for realvidenskaberne, tager han dog et forbehold hvor det drejer sig om menneskets viljesliv. Her kan princippet kun anvendes i „modereret“ form, idet han med „den relative Determinisme (eller Indeterminisme)“ antager, „at Individets Villen vel i højere eller ringere Grad er åbenlyst bestemt ved dets Tilstand og Beskaffenhed, men at et vist Spillerum dog bestandig maa blive tilbage“. Vigtige etiske begreber som anger, skyld og ansvar taber efter hans mening deres sædvanlige betydning, hvis viljen ikke antages at være fri. – I sin „etik“ bestemmer han den etiske opførsel som „den med Menneskets inderste blivende Væsen overensstemmende, den til syvende og sidst modsigelsesfri“ og finder den etiske drivkraft i modsigelsens smerte eller selvoverensstemmelsens glæde. Jo dybere den enkeltes selvforståelse bliver, des klarere vil han indse at hans eget tarv ikke er vel forstået, før det omfatter samtlige følelende væseners tarv.

I sine sidste år var K. stærkt optaget af spørgsmålet om en ny kirkelig reformation. Han mente, at en sådan var nødvendig, „hvis Religionen i Landet ikke skal udsættes for at uddø af Mangel paa Sundhed og Sandhed“, og i tale og skrift slog han til lyd for en unitarisk kristendom. Det var karakteristisk for hans pragmatisk farvede filosofi med den skarpe adskillelse mellem tro og viden, at trosproblemet ikke blev gjort til genstand for en mere indgående drøftelse, hvad der er blevet opfattet som en tilkendegivelse af, at han ønskede at værne om visse overleverede religiøse synspunkter. – K. besad som få de særlige betingelser der er nødvendige for at kunne bidrage til udviklingen af en videnskabelig filosofi. Når hans bidrag her alligevel blev forholdsvis få, og hans filosofiske produktion temmelig tidligt standsede, må grunden hertil søges dels deri, at hans mange pædagogiske gøremål kun levne-

de ham ringe tid til videnskabeligt arbejde, og dels måske navnlig deri, at hans interesse for en viderebehandling af de filosofiske problemer ligesom svækkedes med årene. Det var matematik og fysik der havde hans store interesse. Som universitetslærer fik han betydning for mange ved den klarhed og rationalitet der prægede hans undervisning. De der lærte ham personlig at kende fik indtrykket af en sjældent nobel og retlinet karakter. – R. 1893. DM. 1909. □ Afbildet på mal. af P. S. Krøyer af møde i Vidensk. selskab, 1897 (Vidensk. selskab). Foto.

Kilder. Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1878 95f. K. K.: Fra studietiden i Minder fra studenterdagene, red. E. Rindom, 1924 90–104.

Lit. J. W. Krøyer i Arkiv for genealogi og heraldik, 1908–19 162. H. Hoffding i Nord. t. for vetenskap, konst och industri, Sth. 1878 292–95. Edv. Lehmann sst. 1886 482–87. P. Tannery i Revue philosophique XVII, Paris 1884 432–48. J. L. Heiberg i Vor ungdom, 1886 194–214. Edv. Lehmann i Gads da. mag., 1921 213–19. Samme sst. 1925 430–38. Joakim Larsen: Bidrag til den da. folkeskoles hist. 1818–98, 1899. M. C. Mott-Smith: Metageometrische Raumtheorien, Halle 1907. Émile Meyerson: Identité et réalité, Paris 1908 (5. udg. 1951: eng. overs.: Identity and reality, N.Y. 1930). Samme: De l'explication dans les sciences II, Paris 1921. Samme: Du cheminement de la pensée, Paris 1931. Jorgen Jørgensen i Spectator I, 1916 384–87. Samme: A treatise of formal logic III, 1931. A. Sneum i Folkeskolen, 1916 150–52. Vald. Hansen i Ugens tilskuer, 1917 215–18. Samme: K. K., 1955. Anathon Aall: Filosofien i Norden, Kria. 1919. Otto Hölder: Die mathematische Methode, Berlin 1924. V. Brücker i Politiken 18.7.1925. C. N. Starcke i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1925 85–90. P. J. M. Vinther i Dansk seminariebl. s.å. nr. 7 6–10. Th. K[ierkegaard] i Protestantisk tid. s.å. 188f. Stig Bredstrup i Hojskolebl. s.å. 1073–80. H. Hoffding i Oversigt over vidensk. selsk.s forhandl. 1925–26 53–56. Samme: Erindr., 1928 120 163 191 202. A. F. Krieger: Dagbøger VI, 1925 235 259 276f. V. Kuhr i Kantstudien, Berlin 1926 125f. Soren Holm: Filosofien i Norden for 1900, 1967 149–52. Carl Henrik Koch i Danish year-book of philosophy XIII, 1976 147–66.

Papirer i Kgl. bibl. – Levnedsberegning i ordenskapitlet. S. V. Rasmussen*

Kronika, Jacob, * 1897, redaktør, forfatter. * 8.1. 1897 i Broager. F: kobmand Peter Christian K. (1865–1944) og Karen Riis-Brandrup (1867–1903). Ugift.

Da K. var ganske lille flyttede hans forældre nogle kilometer sydpå til Flensborg og det blev skæbnebestemmende for ham; han voksede derved ind i mindretallet syd for den grænse der blev draget 1920. Han knyttede sin livsgerning til dets kamp. I barndomshjemmet var holdningen udpræget dansk og som feriedreng i et lærerhjem på Vejle-egnen modtog han 12 år gammel indtryk af den dansk-grundtvigske livsform som prægede ham stærkt. K. blev tysk student 1916 fra Oberrealschule i Flensborg og efter en kort tid at have læst tysk, historie og kristen-

domskundskab ved universitetet i Kiel blev han indkaldt, uddannet som „gardeluftskipper“ og gjorde tjeneste først i Polen og de baltiske lande, derefter ved vestfronten i Frankrig som ballonobservatør. På grund af sygdom blev han trukket tilbage fra fronten og kom 1918 atter til Flensborg. Efter november-revolutionen s.å. gik han aktivt ind i den begyndende afstemningskamp, og da danske kredse november 1919 overtog Flensburger Norddeutsche Zeitung for at videreføre den som et tysksproget dansk organ kom K. i redaktionen. Bladet ændrede navn til Neue Flensburger Zeitung og nåede et oplag på 12 000. Men et udgivelsesforbud omkring årsskiftet 1923–24 knækkede økonomien. Efter en reorganisering 1925 fortsatte den tyskskrevne danske avis under titlen Der Schleswiger, med K. som redaktør og trykt på den dansksprogede Flensborg Avis hvor Ernst "Christiansens stærke personlighed fik stor betydning for K. Christian- sen havde 1924 fået oprettet et dansk generalsekretariat som K. blev leder af jævnsides med redaktørvirksomheden. Han blev i stigende grad inddraget i organisatorisk arbejde, men havde problemer med at holde Der Schleswiger på benene; fra 1929 udkom den som tillæg til Flensborg Avis. 1932 flyttede K. til Berlin som korrespondent for Flensborg Avis idet han samtidig fik status som det danske mindretals talsmand over for de tyske myndigheder i rigshovedstaden. Da nazisterne havde overtaget magten januar 1933 knyttede også Nationaltidende i Kbh. ham til sig som korrespondent.

K. der 1927 havde debuteret med skuespillet *En-ten-Eller* om grænselandsproblemer udsendte 1935 romanen *Revolution*, en skildring af stemninger og tilstande i Berlin op til magtovertagelsen og sluttende med en vision af et folk der positivt besvarer nazismens appel om national enhed og viljesindsats. K. har erkendt at han til at begynde med ikke gennemskuede nazismens væsen fuldt ud og at han „troede på en modus vivendi. Jeg troede på mange af de højtidelige forsikringer og erklæringer der blev afgivet af ledende og ansvarlige nazister. Det var min fejl“. Fra den skærpede kirkekamp 1935 nærede han imidlertid ingen illusioner og så stadig mere konsekvent nazismen i et religiøst perspektiv som udtryk for det ondes magt over mennesker. Men han fortsatte sin virksomhed i Berlin, fra 1938 dog ikke længere som medarbejder ved Flensborg Avis. Myndighederne havde stillet ham som tysk statsborger over for valget mellem at korrespondere til organer i eller uden for Tyskland og han valgte det sidste. 1940 blev han også korrespondent til Svenska dagbladet. Han udnyttede effektivt sine mange forbindelser in-

den for tysk politik og administration, brugte som mindretallets talsmand al sin diplomatiske evne for at hindre den danske folkegruppes „opsugning, ensretning og udslettelse“, og som korrespondent søgte han trods ensretningen og censuren at afsløre Hitler-regimets sande væsen og hensigter. I pressekrede er hans telefonrapporter i dagene op til 9.4.1940 til en sønderjysk journalist på Nationaltidende blevet legendariske: de talte et volapyk af dansk, sønderjysk, højtysk og plattysk som censuren intet forstod af. Udenrigsminister P. Munch advarede ham imod at drive „alarmerende journalistik“. K. blev i Berlin gennem samtlige krigsår, udbombedes gentagne gange og boede til sidst på det danske gesandtskab. Sammen med det diplomatiske personale og nogle få andre danske der var tilbage i Berlin førtes han efter den tyske kapitulation maj 1945 af russerne til internering uden for Moskva. Han var da illegitimt blevet forsynet med dansk pas, og efter at gruppen i august var nået til Kbh. blev hans danske statsborgerskab af hensyn til evt. sovjetisk reaktion formelt bragt i orden. K. ville videre til Flensborg for at genoptage arbejdet for den nu stærkt ekspanderende danskhed i Sydslesvig, men blev holdt ude af de engelske besættelsesmyndigheder der var stærkt skeptiske over for den danske aktivisme og så med mistro på ham bl.a. på grund af *Revolution*. Han korresponderede fra Nürnbergprocessen til Nationaltidende og andre blade, kom omsider 1946 tilbage til Flensborg og var stærkt aktiv bag den sydslesviske henvendelse september s.å. til konge og regering om landsdelens frigørelse fra tysk styre. Efter at have opgivet håbet herom genoptog han 1947 sin korrespondentvirksomhed for Nationaltidende og Flensborg Avis i Berlin, fra 1949 – ved forbundsrepublikkens oprettelse – i Bonn. 1953 vendte K. hjem til Flensborg i forventning om at blive chefredaktør for Flensborg Avis, men det blev han først ved L. P. *Christensens død 1960. Han samlede i bogen *Lys i vinduet*, 1957, notater fra sin Berlin-tid 1932–39 – en genre han desuden også dyrkede i *Et demokrati på dødslejet*, 1958 og *Berlins Undergang*, 1945.

I sin cheferperiode ved Flensborg Avis 1960–64 satte K. sit eget stærkt personlige præg på avisen ved en løbende strøm af artikler, mættede af hans temperamentsfulde stillingtagen og nemt identificerbare ved en dramatiserende, ofte patetisk, beständig pointerende sprogbrug hvis tysk-akademiske baggrund er umiskendelig. Efter 1964 har han fortsat sit forfatterskab, bygget op om egne oplevelser og notater. Den impressionistiske karakter og stærkt personlige belysning han giver skildringerne gør dem mindre egnede

som kildeskrifter trods hans mange førstehåndserfaringer. Ud over de ovenfor omtalte kan blandt hans udgivelser nævnes *Prins Hamlet og Sydslesvig*, 1966 (om grænsestriden efter 1945), *Midt i fjendens lejr*, 1966 (om krigsårene i Berlin), *Kronika fortæller*, 1968 og *Hvorfor Holocaust?*, 1979 hvori han giver sin tolkning af nazismen som religiøst fænomen. *Toner af Grænse-sangen*, 1939 er erindrende og novellistiske skitser fra Slesvig før genforeningen. I *Den sidste slesviger og Ulsnæs-mordene*, 1971 tegner han i skildringen af præsten N. C. *Nielsen sin egen religiøse livsforømmelse. – I 100 års-jubilæumsbogen for Flensborg Avis 1969 skrev han om Ernst Christiansen. – K. der 1975 bosatte sig i København modtog 1977 Sydslesvigsk forenings guldnål; han var 1946–47 næstformand i den nyoprettede SSF. – R. 1963. □Tegn. af H. Lollesgaard (Kgl. bibl.). Foto.

Interview i Flensborg avis 21.8.1976. – Sv. Thorsen: Den danske dagspresse II, 1951 41. Flensborg avis 1869–1969, red. Poul Kürstein, Flensb. 1969. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Verner Jespersen

Kronstam, Henning Anker Wad, * 1934, balletmester. * 29.6.1934 i Kbh. (Kildevælds). F: prokurist Liv Kjellman K. (1898–1969) og Meta Thomsen Andersen (1893–1957). Ugift. Kun 21 år gammel fik K. 1955 det helt store genembrud som romantisk kunstner, da han i samme sæson dansede poeten i George Balanchines *Søvngængersken* og Romeo i Frederick Ashton's *Romeo og Julie*, skabt til Den kgl. danske ballet. Ung og smuk, følsom og poetisk, på en gang blid og stærk forløste K. det inderste i disse partier som blev indledningen til en af de store og bemærkelsesværdige karrierer i dansk ballet i dette århundrede. K. kom på balletskolen 1943 og blev medlem af kompagniet 1952, samme år som han slank og elegant fik officiel debut som trommeslageren i *Graduation Ball* (26.3.). K. blev solodanser 1956 og førstesolodanser og leder af balletskolen 1966. Han er tillige balletmester fra 1978.

Hans lærere var først og fremmest Harald *Lander og Vera *Volkova, og hans domæne den klassiske dans. Da de store russerklassikere fra *Tornerose* over *Svanesøen* til *Nøddeknækkeren* i hans periode for første gang stod på plakaten i Danmark som helaftensballetter var K. den selvskrevne balletprins med perfekt udseende og teknik. Han den lidt ældre Erik *Bruhn og den få år yngre Flemming *Flindt forlod Det kgl. teater for at skabe internationale danserkarrierer, blev K. på Kongens Nytorv og blev på hjemmescenen sin generations førende danser der dog

ofte hentedes til korte gæstespil i udlandet, som regel med Kirsten "Simone som partner. Med sit mørke ydre og den høje, ranke skikkelse gled K. naturligt ind i alle de romantiske partier fra ynglingen i *Chopiniana* til Albrecht i *Giselle*, og som en ægte dansk danser har han endvidere gennemdanset hele Bournonville-repertoiret. K. har som kun enkelte andre fået os til at fornemme de følelser og den angst der lever hos James i *Sylfiden*, og han har i en ballet som *Napoli* ikke blot været ung, flot og fyrig som Gennaro, men tillige været barn på broen og ung i pas de six'en mens han nu er gået over i karakterfaget som en smålusket limonadesælger og jaloux rival. Ingen danser har i denne generation haft så mange forskellige Bournonville-partier som K. Han har været en smægtende junker Ove i *Ei Folkesagn*, en elegant señor i *La Ventana*, en jaloux Alvar i *Fjernt fra Danmark* og en uimodståelig og selvforelsket Don Juan blandt amagerpiger som løjtnanten og komponisten Edouard i *Livjægerne paa Amager* for blot at nævne nogle af de vigtigste. – Da de store internationale koreografer i rigt tal kom til København i 1950'erne og 60'erne for at arbejde med Den kgl. ballet var K. den retrukne kunstner på mandssiden, og han viste en fantastisk modtagelighed for og evne til at gå ind i de forskelligste roller og stilarter. Han mestrede Balanchines neo-klassiske stil i *Apollon Musagetes* (1957) og i andre Balanchine-værker, men formåede også at tolke mere moderne koreografer som Glen Tetley, hos hvem han dansede Brighella i *Pierrot Lunaire* (1968), ligesom han var soloherre i Paul Taylors *Aureole*. Hans store triumf i modern-dance-repertoiret var imidlertid hans diaboliske og nuancerede portræt af Jago i José Limons *Morens Pavane* som han dansede 1971.

På det tidspunkt var det forlængst klart, at den smukke *danseur noble et sérieux* også var en karakterdanser af stort format, der formåede at skabe menneskelige skikkelser hvor han brugte sin teknik til at udtrykke følelser og åbenbare os sit sind. 1959 dansede han den sleske og brutale Jean i Birgit Cullbergs *Frøken Julie*, men det var først og fremmest Roland Petit der afslørede K.s evner som karakterdanser. Toreadoren i Petits balletudgave af *Carmen* udleverede han vittigt som en antihelt, mens han var tragisk og følsom bag et bravade-ydre i sammes *Cyrano de Bergerac*. Andre spændende karakterstudier er hans lærer i Flindts *Enetime* og lord Capulet i Neumeiers *Romeo og Julie* som han dansede 1974 knap en snes år efter sit eget gennembrud som Romeo. Da Flemming Flindt 1978 genskabte Bournonvilles *Toreadoren* leverede K. som den engelske turist Mr. William en overdådig røren-

de og morsom karakterpræstation der viste, hvordan han i sit kunstnersind tæt forener det komiske og det tragiske. De samme strenge spillede han på som klovnen i John Crankos *The Lady and the Fool*, her med overvægt mod det melankolske, mens hans mest gribende karakterpræstation måske er Franz Pander-skikkelsen i Henryk Tomaszewskis stærkt patetiske og rituelle *Bagage* (1969) efter Herman "Bangs novelle. Det mangestrengede og indforståede portræt af den unge tjener der bliver martyr, fordi han elsker det smukke i verden, men også har en vis tilfredsstillelse ved at give sig hen i lidelsen, viste K.s enestående niveau som dramatisk danser. – Som balletmester har K. især set det som sin opgave at værne om den klassiske ballet som han anser for vor ballets hjørnestein, samtidig med at han holder dansere og repertoire åbne for nyere strømninger. 1979 oplevede Den kgl. ballet under hans ledelse med Bournonville-festivalen i anledning af 100-året for Bournonvilles død en international opmærksomhed og begejstring som ikke er blevet nogen anden balletbegivenhed til del i dette århundrede. – R. 1964. R.' 1975. □Tegn. af Hans Bendix, 1957. Foto (bl.a. Kgl. bibl.; Teatermus.; Dance Coll., N.Y. Public Library).

New York public library, dance coll.: Dictionary catalog, N.Y. 1974. – Interviews i Politiken 16.6.1974 og 21.8.1977. – Sv. Kragh-Jacobsen: 20 solodansere fra den kgl. da. ballet, 1965. Samme: Balletaftener, 1969. Erik Aschengreen i Les saisons de la danse X, Paris 1977 nr. 91 (m. rollefortegn.). – Film: Black tights og Carmen (Roland Petit, Paris 1960). Ballerina (Walt Disney, 1966).

Erik Aschengreen

Krossing, N. B., se Krossing, P. C.

Krossing, Nikolaj, se Krossing, P. C.

Krossing, Peter Casper, 1793–1838, komponist. * 21.8.1793 i Kbh. (Frels.), † 1.9.1838 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: købmand Jørgen Christian K. (1762–1817) og Marie Søgaard (1772–1843). Ugift.

K. var oprindeligt bestemt for studeringerne, men opgav kort før studentereksamen for helt at hellige sig musikken som han fra barnsben havde vist særlige evner for. Han blev elev af F. L. Ae. "Kunzen som bibrage ham de gode, solide kundskaber han senere byggede videre på. 1816 blev han organist ved Frederiks tyske kirke på Christianshavn og 1820 syngemester ved Det kgl. teater. Denne stilling forlod han imidlertid med ventepenge 1827 da stadige stridigheder mellem ham og lederen af operaskolen, italieneren Giuseppe "Siboni, gjorde det nødvendigt at

skaffe ro ved den ene af parternes afgang. K. kastede sig nu over undervisning og blev en skattet sanglærer ved flere københavnske skoler, bl.a. Metropolitan skolen og Borgerdydskolen i Kbh.: desuden gav han privatundervisning i sang og havde navnlig som stiv teoretiker mange elever i harmonilære og kontrapunkt. Som komponist forenede K. en ganske fin personlig tone med stor formel dygtighed med overvægt mod det sidste, hvad der nok har været medvirkende til den næsten fuldstændige glemsel hans værker er prisgivet i vore dage. Fra de yngste år stammer en instrumentalsats, hertil kom en høstsalm og høstkantate skrevet til en kirkekoncert i Slagelse 1814, to reformationskantater 1817, hans egentlige debutværk kantaten *Tonekunsten* 1818, opført ved „Amatørkoncerterne“ i Vildmanden på Østergade, derefter en lang række andre kantater, deriblandt *Kunzens Minde*, korene til Holbergs jubelfest 1822 til tekst af Oehlenschläger, en klaverkvintet, en ganske frisk symfoni (1811) m.m. En særlig betydning må tillægges K.s sange. Under indtryk af tidens interesse for folkevisen og dens melodier skabte K. en række vise-melodier til digte af Ingemann (*15 Sange af B. S. Ingemann satte i Musik med Pianoforte eller Guitarre Accompagnement, og Smaasange med Accompanement af Piano-Forte* u.å.) hvori han i nogle tilfælde med held søger at anslå en enkel folkelig tone. Til „Elverhøj“-musikken søgte J. L. Heiberg da også medarbejderskab hos K., men dette blev ved K.s afgang fra Det kgl. teater afbrudt hvorefter Frederik Kuhlau overtog opgaven. – En yngre bror Niels Brock K., *9.2.1795, †6.7.1854, blev officer og afgik som major 1848 men fungerede under træarskrigen som pladskommandant i Kolding og Middelfart. Fra 1820 ledede han Det kgl. stentrykkeri, der hovedsagelig trykte landkort. Forsøg på også at udføre mere kunstneriske arbejder faldt ikke heldigt ud. 1743 ophørte trykkeriet. 1827 skrev han i G. F. Ursins Magazin for Kunstnere og Haandværkere *Udsigt over Stentrykkerkunsten eller Lithographien*. – Den yngste af brødrene Nikolaj Ulrik K., *13.6.1798, †5.2.1872, blev student 1816, tog anden eksamen 1817 og blev 1819 kantor ved Citadelskirken men virkede samtidig som dansklærer fra 1828 ved Borgerdydskolen på Christianshavn. Foruden *Poetisk Læsebog til Brug for Skoler* I–II, 1829–30 skrev han digte i Oehlenschlägers manér, og en dramatisk idyl *Hroars Kjærlighed*. 1820. To børnesange, med melodi af J. C. Gebauer har overlevet ham: *Ride. ride Ranke...* og *Søskende jeg kender fem*. En samling *Digte* udkom 1858. En afhandling *Nogle Bemærkninger om Kys*. i Ny Hygæa IV, 1824, er genoptrykt 1936. – □ Maleri.

C. Thrane: Fra hofviolonernes tid, 1908 341f. Breve fra da. skuespillere og skuespillerinder, udg. Rob. Neien-dam I, 1911 82–84. T. Krogh i Dansk musik t., 1942 162–76. Niels Martin Jensen: Den danske romance 1800–1850, 1964 98–100. – Manus i Kgl. bibl.

Nils Schjørring

Kruckow, Christence, † 1621, legatstifter. Henrettet mellem 9.6. og 4.8.1621, muligvis på Skovbakken ved Ålborg, begr. i Sønderholm k. F: Axel Nielsen K. til Årslevgård († tidligst 1558) og Anne Mogensdatter Bielke til Bellinge. Ugift. K. var som ung i huset hos fru Berte Friis på Nakkebølle. Denne døde 1582, og 1584 ægtede enkemanden Eiler Brockenhuus den unge Anne Bille. Meget tyder på at det var skuffelsen over ikke at blive den foretrukne der gjorde K. til aktiv deltager i den slags trolddomskunster hvis virkningsfuldhed for de fleste i datidens Danmark stod som utvivlsom. Alle fru Annes femten børn var dødfødte eller døde kort efter fødslen, og da hun gik en af gårdens piger på klingen tilstod 1596–97 denne og en medtjenerske at de sammen med K. og på dennes anstiftelse havde øvet alskens ondsindet trolddom mod fru Anne i tiden omkring hendes bryllup. De to piger blev brændt, men K.s adelige slægt fik – trods hendes tilståelse på et enkelt punkt – retsforfølgelsen mod hende standset. 1611 træffes hun som boende i Ålborg sammen med sin søster Anne, og der foreligger troværdige vidnesbyrd om at hun s.å. var til stede ved en hemmelig sammenkomst af borgerkoner fra Ålborg o.a. hvor man lod en kvinde „føde“ en voksdukke der døbttes „Maren“ i det øjemed at bringe ondt over en ålborgsk rådmandshustru af det navn. To af de implicerede kvinder brændtes. Men K. gik også nu fri. Hendes rygte var dog af flere grunde stærkt medtaget, og det var måske for at bedre det at hun og søsteren 1615 stiftede et legat på 200 dl. til hjælp for en fattig student fra Ålborg skole. Først nogle år efter da en hekseepidemi gik over store dele af Jylland rantes også hun. 1618 blev præsten ved Ålborgs Frue k. mag. David Klynes hustru sindssyg hvad han tilskrev K.s og hendes veninders hekserier. Han fik rejst sag mod dem. Fire af de ålborgske hekse „rode“ brændtes 1619–20, og på grundlag af deres tilståelser og andre vidnesbyrd dømtes K. for både nakkebøllekunsterne og sin senere virksomhed 9.6.1621 på herredagen i Kbh. til at have sit adelskab forbrudt og henrettes. Kort før henrettelsen testamenterede hun 1000 dl. til fattige studenter underhold, og 1623 oprettedes – efter at udgifterne ved hendes proces var fradraget – for studenter ved Kbh.s universitet *Den halshuggede Jomfrus Legat* på 500 specieidl.

H. de Hofman: Saml. af fundationer og gavebreve I, 1755 141. Danske mag. 2.r.1, 1794 378-91 (dommen over C. K.). - Danm.s adels årbog XVII, 1900 217. C. T. Engelstoft i Hist. t. 4.r.IV, 1873-74 523 527-30. C. Klitgaard i Fra Himmerland og Kjær herred II, 1915-17 90-153. J. C. Jacobsen: Danske domme i trolddoms-sager, 1966. Samme: C. K., 1972.

C. O. Bøggild-Andersen *

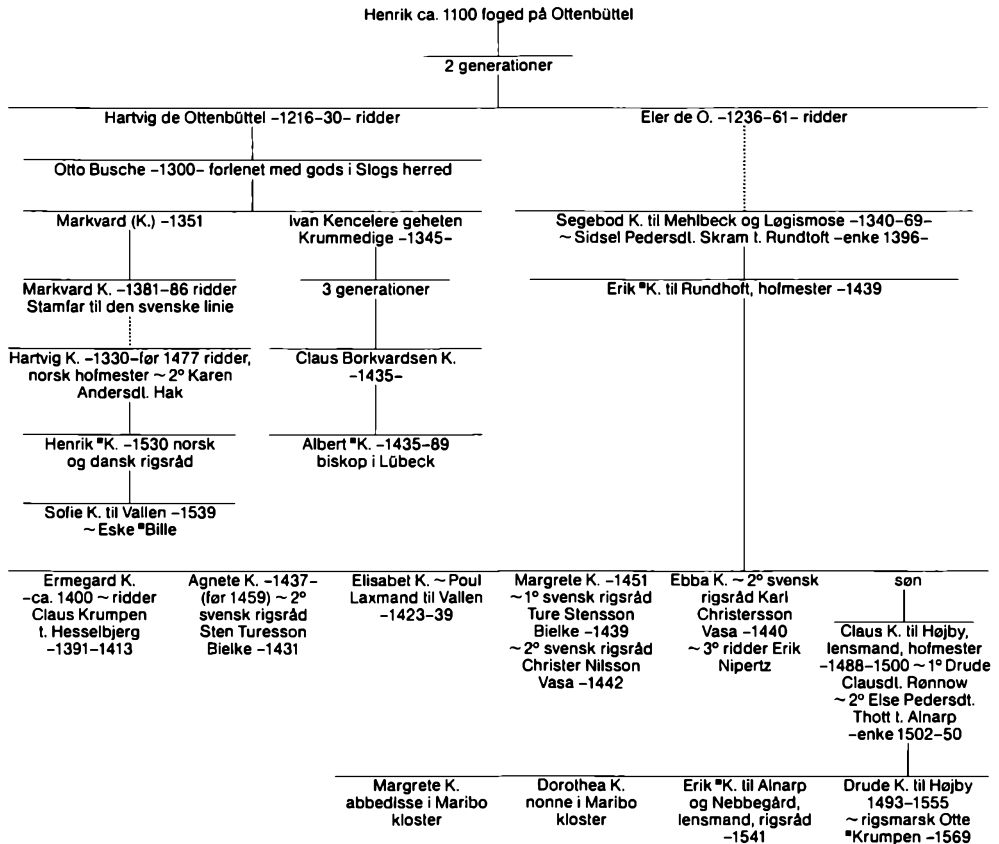
Danm.s adels årbog XVII, 1900 217-38. Danm.s gamle personnavne II, 1949-53 (reprodug. 1979-80) 621-22.

Thelma Jexlev

Krummedige

Uradel. En af de ældste, mægtigste og mest udbredte holstenske slægter. Den tog navn efter borgen Krummendik ved Itzehoe, men stammer egentlig fra Ottenbüttel i Aspe sg., hvor et stort antal af slægtens medlemmer ligger begravet i kirken. Nogle slægtsgrene kaldes Busche efter Lindetræet i våbenet. Våbenmærket gav anledning til en voldsom strid mellem ridderen Henrik *K. og ærkebiskop Birger *Gunnarsen. Den danske slægtslinie uddøde 1598.

Krummedige (Crummedyck), Albert, ca. 1415-89, biskop i Lübeck. * senest 1419, † 27.10.1489, begr. i Lübeck domk. Antagelig søn af Claus K. K. gjorde sig i sine yngre år bemærket som en ualmindelig ivrig og heldig deltager i de adelige prælaters embeds Jagt. 1455 havde han fået samlet en halv snes præbender, fordelt fra Magdeburg til Barvedsyssel i Slesvig; samtidig lå han i proces om ærkedegnedømmet i Ribe som han dog nogle år senere synes at have opgivet. Sin medgang skyldte han sine gode forbindelser ved pavehoffet i Rom hvor han i en årrække personlig opholdt sig; en tid var han endog notar i den pavelige rota (den katolske kirkes højeste pavelige appellationsret). Også med Christian I kom

Krummedige, Albert

han tidligt i forbindelse; 1462 omtales det, at han – dog vistnok rent midlertidigt – har tjenestegjort som kongens „orator“ ved kurien; s.å. var han dansk sendebud i Brandenburg; 1465 kaldtes han kongens svorne mand og råd. Det var da også med Christian Is varme anbefaling, at han 1466 kaldtes til biskop i Lübeck. Også senere benyttede kongen sig flere gange af hans evner som diplomat, således især 1477 da han var med til at afslutte ægteskabskontrakten mellem den senere kong Hans og Christine af Sachsen. Sin vigtigste politiske indsats kom han til at yde, da han efter Segebergforliget 1470 mellem Christian I og den holstenske adel ifølge begge parters overenskomst udsås til Slesvigs og Holstens finansielle styrer, hvem det påhvilede at inddrive kongens indtægter og deraf afbetale hans gæld; som løn fik han Segeberg len. Han magtede ikke denne svære opgave; han var for afhængig af Christian I til at hindre, at kongen stiftede ny gæld i stedet for den gamle, og 1479 trådte han tilbage for dronning Dorothea. For at kunne klare vanskelighederne måtte K. gøre betydelige udlæg af sine egne indkomster. Samtidig havde han kostbare kunstneriske og litterære interesser; således udsmykkede han domkirken i Lübeck med et endnu bevaret, pragtfuldt triumfkers og opmuntrede den begyndende bogtrykkerkunst. Følgen af al hans virksomhedsstrang blev da, at han ved sin død efterlod sit rige stift næsten på fallittens rand. □Relief, slidt, på ligsten (Lübeck domk.).

Scriptores rerum Germanicarum, udg. H. Meibom II, Helmstedt 1688. – P. Hasse i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst.-lauenb. Gesch. VII, Kiel 1877 28f 40 44. Erik Arup i Hist. t. 7.r.IV, 1902–04 317–489 fl.st. Johs. Lindbæk: Pavernes forhold til Danm., 1907. Die Bau- und Kunstdenkmäler der freien und Hansestadt Lübeck III, Lübeck 1920.

*Henry Bruun**

Krummedige, Erik, † 1439, slesvigsk drost, hofmester. † 14.9.1439, begr. i Katharina k. i Lübeck. F: Segebod K. († ca. 1395) og Cecilie Pedersdatter Skram († tidligst 1397). ~ 1° før 1397 med Beate v. Thienen, d. af den slesvigske drost Johan v. T. († tidligst 1404) og Anna († ca. 1415). ~ 2° med Cathrine Frille, † tidligst 1465 (~ 2° med Joachim Henriksen Reventlow, † ca. 1460), d. af Hakon Christiensen F. og Elin Claesdatter Kurck.

K. fik som modrenearv hovedgården Rundtoft i Angel og føjede dertil adskilligt andet gods i samme egn; som medejer af Løgismose på Fyn havde han tillige en særlig tilknytning til Danmark. Slægt og godsrigdom gav ham en meget fremtrædende plads inden for den slesvigske

adel. Efter hertug *Gerhards død 1404 blev han den ledende mand blandt formynderne for hans enke og børn; 1406 kaldtes han drost i Sønderjylland. Fra da af var hans navn en menneskealder igennem uøseligt forbundet med det omstridte hertugdømmes historie. Oprindeligt repræsenterede han her den retning der i Danmark ville søge støtte mod enkehertuginde svoger bisp Henrik af Osnabrück; som løn modtog han i forlening Tønder slot der var pantsat til dronning Margrete. Ca. 1409 svingede han imidlertid over til en danskfjendtlig politik, og i de følgende års åbne kamp deltog han meget aktivt; 1411 erobrede han ved et natligt overfald Flensborg. Endnu i Danehofdommen 1413 nævnes han blandt den danske konges modstandere. Snart efter svigtede han dog sammen med en række af sine standsfæller hertugslægten og gik over til Erik af Pommerns parti. Senest 1417 optoges han i det danske rigsråd; senest 1419 fik han det rige Ålholm len på Lolland, og 1424 nævnes han med titlen hofmester, et embede han formodentlig har beholdt til sin død. I de endeløse forhandlinger med holstenerne og hansestæder spillede han en hovedrolle, og han har utvivlsomt været drivkraften i hele kongens sønderjyske politik som jo i højeste grad berørte hans personlige velfærd. En tid syntes denne politik at krones med held; men senere trængte holstenerne atter frem, og da det 1431 lykkedes dem at indtage Flensborg som K. forgæves søgte at undsætte, var slaget tabt. S.å. ødelagde modstanderne hans egen gård Rundtoft. Længe forinden havde K. imidlertid fundet et nyt hjem i Danmark. Han synes nu at have knyttet sig nøje til det danske aristokrati og at have følt sig helt som dansk rigsråd; på mødet i Kalmar 1436 var han med til at fælde en voldgiftskendelse der langtfra var efter kongens ønske, og to år efter tiltrådte han sst. en unionstraktat i aristokratisk ånd.

Quellensamml. der schlesw.-holst.-lauenb. Gesellsch. Chronicon Holtztaie I, Kiel 1862. – Kr. Erslev: Danm.s hist. under dronning Margrete, 1882 (reproudg. 1971) 393f 397 402. Samme: Danm.s hist. under Erik af Pommern, 1901 (reproudg. 1971) 26 32 53 77 103 110 136 201 243 256f 261 264f 270f 291 363–67 395. E. Daenell i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. XXXII, Kiel 1902 445. Mikael Venge: Chr. 2.s fald, 1972. Samme: Når vinden fejrer sig, 1977.

*Henry Bruun**

Krummedige, Erik, † 1541, rigsråd. † okt. 1541 i Kbh. F: rigsråd Claus K. († 1500) og Else Pedersdatter Thott til Alnerup († 1550, ~ 2° 1504 med rigsråd Thomas Nielsen Lange, † 1521). ~ Sidsel Rosenkrantz, † 28.11.1557 på Hønborg,

d. af Timme Styggesen R. († tidligst 1506) og Kjole Jacobsdatter (Gere) til Gunderslev, Skåne. Vel omtrent så snart K. var nået til skels år og alder blev han lensmand på familie- og pantelenet Hønborg (ved Lillebælt, Jylland) og oplevede således kongekrisen 1523 på nærmeste hold. Han giver da også i sit åbenhjertige opsigelsesbrev af 20.3. s.å. et skarpt ætset billede af Christian IIs vankelmødige og svingende holdning og af, hvorledes denne ved sin mistillid til næsten alle – deriblandt også til K. selv – gav oppositionen let spil. Under det ny regime forlenedes K. 1525 med Vester herred med Varde (egentlig et arvelen i hans stedfars slægt). Antagelig havde han også da overtaget styret af sin mors slægtsgård Alnerup. I hvert fald træffes han 1525 i Skåne tagende aktiv del i bekæmpelsen af oprøret. – K. sluttede sig tidligt til Luthers lære, og vi finder heller ikke hans navn under den berygtede reces af 3.7.1533. Han var på denne tid blevet medlem af rigsrådet og var blandt de befuldmægtigede råder der i dec. 1533 i Kolding udvekslede unionstraktatdokumenterne med hertugdømmernes repræsentanter. Straks ved grevfejdens udbrud sluttede K. sig til hertug Christians parti. Han fulgte med Johan Rantzau (1492–1565) over til Fyn, og det var til ham den flygtende præst Hans Madsen fra Svanninge gav sine vigtige oplysninger umiddelbart før slaget ved Øksnebjerg. K. indtog i den følgende tid en betroet stilling på Fyn, oppebar skatter etc., men kaldtes i slutningen af 1535 til lejren for Kbh. hvor navnlig provianteringen fra Skåne kom til at påhvile ham. Forleningen med Skt. Hans kloster i Odense blev lønnen for hans dygtige arbejde under grevfejden. 1540 fik han tillige Næsbyhoved og blev således stiftslensmand; men hans dygtighed som administrator var parret med hårdhed, og talrige retssager vider om, at han kunne træde andres rettigheder for nær. Hans enke fik lov til at beholde pantelenet Hønborg. Hun var i besiddelse af det nærliggende Nebbe og sin mødrene slægts ejendom Gunderslev.

Breve og aktstykker til Chr. IIs og Fr. Is hist., udg. C. F. Allen I, 1854. Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen I, 1907 152. Det kgl. rettertings domme og rigens forfølgninger, udg. Troels Dahlerup I–II, 1959–69. – C. Paludan-Müller: Grevens feide I, 1853 (reprodg. 1971) 425f. A. Heise i Pers. hist. t. 2r. III, 1888 156–63.

*Astrid Friis**

Krummedige, Henrik, ca. 1465–1530, norsk og dansk rigsråd. * ca. 1465, rimeligvis på Akershus el. Brunlagård i Norge, † mellem 7.3. og 4.4.1530

på Mogenstrup, Oxie hrd. F: norsk rigsråd og hofmester Hartvig K. († 1476, ~1° med Katarina Buck, ~3° med Anne Henriksdatter) og Karen Andersdatter (Hak). ~1493 med Anne Rud, † 1533, senest 10.3. på Mogenstrup, d. af rigsråd Jørgen R. († ca. 1504) og Kirstine Rosenkrantz († 1509).

K. blev 1484 el. 85 ridder, havde 1487–89 Akershus og fra 1489 Båhus i forlening. Samtidig nævnes han som norsk rigsråd. Han kom nu til at indtage en lignende stilling i Norge som faderen, arvede hans strid med familien Tre Roser og var ligesom han godskær og havebyg, men en kraftig og energisk mand med udstrakt jordegods både i Norge og i Danmark (Råde i Viglen, købt 1500; Ellinge, Haragers hrd., købt 1511; Valden, Høgs hrd., købt 1513; Brunla, Mogenstrup og Assendrup). Da krigen med Sverige udbrød 1497 fik K. en udsat stilling på Båhus. Fra maj til sept. belejrede han i forening med sin personlige fjende Knud Alfsen (Tre Roser) Elfsborg fæstning og blev tillige befalingsmand her indtil 1498. S.å. forlenedes han på sin og hustrus livstid med Vigen, Nummedal, Mandal, Tune Skibrede, Råbyggelaget m.m. Knud Alfsen nærmere sig derimod Sverige og gjorde herfra 1501 et indfald i Vigen, men blev fordrevet af K. 1502 kom han imidlertid tilbage og rejste en hel opstand i Norge; K. belejredes på Båhus, men undsattes af den unge prins Christian (II) og blev derved i stand til at gøre et tog mod Knud Alfsen, indtog Tønsberg og belejrede Akershus, medens han havde overladt befalingen over Båhus til sin modige hustru og dennes far. Knud Alfsen blev nødt til under lejde at give sig om bord på sin dødsfjendes skib i Oslo havn, men her blussede striden op, og til trods for lejdet blev Knud Alfsen og flere af hans følge nedhuggede (18.8.1502). Vel blev der afsagt en retskendelse om at Knud Alfsen selv havde brudt lejdet, men ingen synes at have villet tro herpå, og en plet var sat på K.s ære. Opstanden udbrød atter med fornyet heftighed, så K. endog kom i en farlig stilling på Båhus. Under disse forhold overdrog kong Hans befalingen på Båhus til K.s svoger Otte Rud og forflyttede ham til Danmark hvor han fik Holbæk len (1503–08) og senere Laholm (1507–18).

Under søkrigene mod Lübeck udnævnte kongen ham 1510 til sin øverste søkaptajn og hovedsmand. Få dage efter udnævnelsen tilføjede K. (17. el. 18.8.) lübeckerne et føleligt nederlag ved Nakskov. I de følgende år opholdt han sig i reglen på Laholm som grænsevagt mod Sverige, og da krigen med dette land atter udbrød (1517) forlenedes han (30.11.) med hovedfæstningen Varberg med Nørre-Halland; men da han 1519

Krummedige, Henrik

under et svensk indfald ikke havde hindret landets udplyndring fratog Christian II ham pludselig (juni 1519) Varberg og de norske len som han og hans hustru havde livsbrev på. Fra nu af var K. Christian IIs fjende. Marts 1523 søgte kongen, der i disse år også havde taget hårdt på K.s svigersøn, Eske *Bille (ca. 1480–1552), en udsoning; K. fik atter brev på alle sine norske len; 31.3. måtte han derpå, ligesom andre skånske adelsmænd, sværge kongen fornyet troskabsed, men 7.4. opsigde han kongen huldskab og troskab og sluttede sig til Frederik I.

Fra aug. til nov. 1523 sendtes K. derpå til det søndenfjeldske Norge for at bringe landet under kong Frederiks regimente. Med fremragende dygtighed løste K. den vanskelige opgave, mest ved klog benyttelse af de opløste forhold og ikke mindst ved at støtte almuen over for de daværende lensmænds rovgridske fageder. Men han vakte hos det norske selvstændighedsparti et glødende had imod sig. Egenmægtigt fratog det norske rigsråd atter K. alle hans norske len, udstødte ham selv af rigsrådet og landsforviste ham. Der rejstes de voldsomste beskyldninger for højforræderi mod K. for hans færd i fortiden; men samtidig med at den selvstændige norske håndfæstning i dec. 1524 vedtoges på Riberhus fralagde K. sig ved to tylverters ed de fremførte beskyldninger. Af Frederik I fik han løfte om atter at få sine len, men først efter at Vincents *Lunge 1528 var styrtet kom K. atter i besiddelse af lenene. I mellemtiden havde han under kampene mod Søren *Norby 1525–26 haft stillingen som arkelimester (fører for artilleriet). 1529 havde han derpå den glæde at se sin svigersøn, Eske Bille, afløse Vincents Lunge som statholder på Bergenhus. Selv ledsagede han i dette år den unge prins Christian (III) til Norge hvor denne under K.s ledelse skulle søge at bringe nogen orden i de opløste forhold. Dette blev det sidste større hverv der betroedes K.

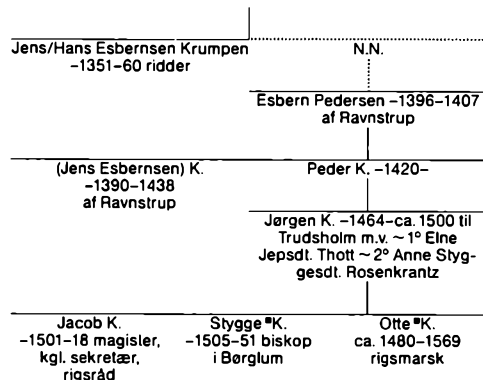
Danm.s adels årbog XVII, 1900 236f. C. F. Allen: De tre nord. rigers hist. I, 1864; IV, 2, 1870. A. Heise: Familien Rosenkranz' hist. II, 1882. Billeættens hist. I, ved W. Møllerup, 1888–93. Michael Birkeland: Hist. skr. II, Kria. 1922 169f 179–85. Erl. Ladewig Petersen i Hist. t. 12. r. III, 1968–69 1–79. Ole J. Benedictow i Hist. t. XLVIII, Oslo 1969 181–219. – Papirer i Rigsark.

Povl Bagge

Krumpen

Uradel i Jylland. Der er ret stor usikkerhed om slægtskabet mellem en række personer, som vides enten at føre et møllehjul i våbenet eller benytte navnet K. Møllehjulet føres også af andre jyske slægter, der fortrinsvis anvender navnene Lykke, Mus og Prip. Midt i 1300-tallet findes to

riddere med fornavnet Johannes, som begge fører møllehjulvåben og navnet K.: rigsråd Jens K. til Skovsgård (–1377–1417–) og Jens/Hans Esbensen kaldet K. (1351–55–, † før 1360), som rimeligvis var farbroder til Esbern Pedersen til Ravnstrup på Sjælland, fra hvem de kendteste slægtsmedlemmer stammer. Slægten uddøde formentlig 1569.

Danm.s adels årbog XVII, 1900 238–42. Danm.s gl. personnavne II, 1949–53 (reprodukt. 1979–80) 622–23.

Thelma Jexlev

Krumpen, Otte, ca. 1480–1569, rigsmarsk. * ca. 1480, † 29.6.1569, begr. i Mariager k. F: Jørgen K. til Skotrup († senest 1521, ~1° med Elne Jepsdatter Thott) og Anne Styggesdatter Rosenkranz († tidligst 1517). ~1° ca. 16.10.1521 med Drude Krummedige, dobt 27.10.1493, begr. 18.5.1555, d. af Claus K. til Højby († 1500, ~1° med Drude Clausdatter Ronnow) og vistnok dennes 2. hustru Else Pedersdatter Thott til Alnerup (~2° 1504 med Thomas Nielsen Lange til Lydum, † 1521). ~2° 1557 i Kbh. med Anne Lykke (~1° 1537 med rigsråd Anders *Bille til Soholm, 1477–1555), d. af rigsråd Peder *L. († 1535) og Kirsten Pedersdatter Høg († 1542). – Bror til Stygge *K.

Der vides intet om K.s ungdom; men det ligger nær at antage han har været knyttet til tronfølgeren Christian (II) thi med dennes tronbestigelse træder han straks frem af ubemærketheden. 1514 bar han kronen ved Christian IIs kroning, 1515 var han chef for et af de skibe der hentede den unge dronning Elisabeth til Danmark, 1517 fik han, der hidtil kun havde haft en ubetydelig forlening på Mors, det anselige Åholm len (til 1521). Når kongen dernæst betroede den kun ca. 35-årige mand overanførselen på toget til Sverige 1520 (sammen med nordmanden Carl Knudsen af slægten Tre Roser) tor man gå ud fra at

han allerede dengang havde vundet ry for krigersk dygtighed, rimeligvis i fremmed krigstjeneste, siden han ikke nævnes i forbindelse med den foregående tids talrige nordiske krigsbegivenheder. Han løste sin opgave på så glimrende måde at toget står som en af dansk krigshistories mest strålende bedrifter. Sejrene over Sten Sture ved Bogesund (10.1.) og bondehæren ved Uppsala (6.4.) hvor K. selv blev såret af to pileskud førte i løbet af nogle måneder til Sveriges erobring. Efter Christian II's kroning i Stockholm (4.11.) blev sejrherren slået til ridder. Som lensmand på Helsingborg (1521–22) gjorde K. sig endnu en gang forfjort af kong Christian ved sammen med ærkebiskop Johan *Veze 1522 at hindre lübeckerne landgangsforøg ved Rå i Skåne. S.å. blev han forflyttet til det indbringende Tranekær len med Langeland (til 1534) hvormed han forbandt et lille len, Meltofte på Lolland (1523–69).

Under oprøret mod Christian II måtte K. – som de fleste ostdanske adelige – indtage en forsigtig holdning. Selv om han tilsendte kongen det brev hvori de jyske rigsråder opfordrede ham til at slutte sig til opstanden er der mest sandsynlighed for at hans sympatier var på oprørernes side: thi der var tale om at fratage ham hans len, ja, hans svoger Erik *Krummedige mente endda at der var fare for hans liv. Efter kongens bortrejse gik han da også straks over til de nye magthavere, og kort efter blev han sammen med nogle og tyve andre stormænd optaget i rigsrådet (1523). Under Frederik I betroedes der ham ikke alene militære, men også – som så ofte senere – vanskelige diplomatiske opgaver, så man må formode at han har besiddet en betydelig udenrigspolitisk indsigt. Efter deltagelse i forhandlingerne med Lübeck 1524 reddede han – i forening med Holger *Ulfstand – som fører for ekspeditionen til Gotland 1525 ved sin kløgt denne for Danmark til lübeckernes store forbitrelse. 1529 var K. fører for de tropper der ledsagede hertug Christian på hans rejse til Norge.

K. tilhørte ved slægtskabsforbindelse det gammelkatolske parti, og vi finder derfor hans navn under alle beslutninger mod reformationen og dens mænd på herredagen i Kbh. 1533. Da herredagen besluttede sig til at følge Holsten i dets tilnærmelse til Nederlandene og tiltrådte det forslag til en traktat mellem Nederlandene og Danmark og hertugdømmerne som den holstenske statsmand Melchior Rantzau havde hjembragt fra Nederlandene blev det K. og Wolfgang *Utenhof der som rigsrådets delegerede – i forening med Melchior Rantzau – afsluttede den endelige traktat i Gent (9.9.) som truede Lübecks handelsmagt i Norden så alvorligt at byen søgte forbindelse med Danmarks lavere stænder hvad

der i sine videre konsekvenser førte til Grevens fejde. Under denne spillede K. en mindre glørværdig rolle. Uden nødvendighed overgav han det faste Tranekær slot til grev Christoffers uægte bror „Lange Hermann“ og modtog som grevens mand Ålholm i forlening. Har han håbet derved at redde sit gods tog han alvorligt fejl. Da adelsjagten begyndte blev han taget til fange på en ridetur uden for Ålholm og ført til Nykøbing slot. Hans ejendomme blev plyndrede hvad der – efter hans egen opgørelse – påførte ham et tab på 12 400 gylden s: 34 000 trd. korn. Selv blev han i marts 1535 af Jürgen Wullenwever ført til Lübeck og senere hensat på slottet Lübitz i Mecklenburg hvor efterhånden en stor del af de fangne danske rigsråder kom til at gøre ham selskab. Da fangerne efter Kbh.s overgivelse 1536 blev udleveret til Christian III var K. en af de fire der først blev sat på fri fod nogen tid efter at statsomvæltningen var blevet fuldført, og endda kun mod særlige forpligtelsesbreve (dec. 1536). Han mistede sine forleneringer og blev udstødt af rigsrådet. Da kongen efterhånden udsønde sig med den danske adel var han den sidste af de udelukkede der blev genoptaget i rigsrådet (1542). 1544 forlenedes han med Hald slot hvortil senere blev lagt Medelsom og Sønderlyng herreder. Fra slutningen af 1540erne træder han atter i forgrunden. Om kongegunst vidner det at han repræsenterede kongen ved to bryllupper i kongefamilien, 1548 på Christian III's datter Annas brudfærd til Sachsen og 1554 ved kongens søsterdatters bryllup i Mecklenburg med hertug Johan Albrecht af Mecklenburg. 1554 blev K. rigsmarsk, en stilling der nu væsentlig var et æreshverv; marsken var kun chef for adelsrytteriet mens de nu mere betydningsfulde hvervede tropper var uafhængige af ham. Betegnende nok var K. slet ikke med i Ditmarskerkrigen 1559. Derimod anvendtes han stadig i diplomatiske sendelser; således var han 1557 leder af et gesandtskab til Polen hvor det dog – til kongens utilfredshed – ikke lykkedes ham at få regeringen til at støtte hertug Magnus' valg til biskop af Riga.

Endnu under Frederik II hørte K. længe til rigsrådets mere fremtrædende medlemmer. Han deltog 1559–63 i næsten alle de vigtigste forhandlinger, således med hansestæderne 1559–60 og Sverige 1562, og ganske naturligt spurgte kongen ham til råds som sagkyndig i liflandske anliggender før han traf den endelige afgørelse i forhandlingerne om Øsels overdragelse til hertug Magnus (1559). Endvidere havde han både under Christian III og Frederik II oftere med skatteopkrævningen at gøre. I de første år kunne han også glæde sig over den unge konges gunst.

Kruppen, Otte

Han ledsagede kongen på en rundrejse i Jylland 1560 og var sammen med sin hustru et par gange kongens gæst i længere tid. Kongens yndest betød også materielle fordele: 1559 fik han livsbrev på Hald, endda yderligere Spøttrup len og Rødding birk kvit og frit. Kort før syvårskrigen var det gode forhold til kongen rokket. Da krigen stod for døren sendte marsken en lægeerklæring om at hans helbred ikke foreløbig tillod ham at gøre tjeneste. Hans læge Cornelius *Hamsfort kaldte hans sygdom melancholia, og hævdede at kongens unåde var medvirkende årsag til marskens sygdom. 1563 gik der endog rygter om at kongen havde stukket K. ihjel med sin kårde. Årsagen til det dårlige forhold kender vi ikke. Nærliggende er det at gætte på at den noget pengekræve marsk har knurret over den af kongen med stor iver pådrevne monarkiske lensreform 1562. Det tør også antages at han har hørt til fredspartiet i rigsrådet 1563. I et brev af 1.8.1563 beder hans hustru statholderen i Kbh. Mogens *Gyldenstierne om at virke til at hendes mand blev forskånet for alt for store lån fra kronens side; men K. blev dog gang på gang i de følgende krigsår nødt til at forstrække kronen med betydelige beløb og at kautionere for endnu meget mere.

Ved krigens begyndelse fik han ordre til sammen med nogle andre rigsråder at føre det jyske adelsrytteri til Kolding hvis landet skulle blive angrebet sydfra. Da kongen drog til hæren blev K. ikke medlem af regeringsrådet i Kbh., men fik sammen med de nævnte råder overopsigten med alt i Jylland i kongens fraværelse. I årene 1564–67 var han den mest tid medlem af regeringsrådet. Han anvendtes stadig i diplomatiske hverv. 1563 og 1564 udsendtes han som delegeret til de påtænkte fredskonferencer i Rostock der imidlertid slet ikke fandt sted på grund af parternes umedgørlighed, og endnu 1567 deltog han i det mislykkede fredsmøde i Stralsund. Fra kongen måtte han allerede i febr. 1564 døje hånlige ord fordi han ikke mere gjorde fyldest som marsk. Efter grev Günther af Schwarzburgs afskedigelse i efteråret 1564 udnævntes K. 14.12. 1564 til hærens øverstkommanderende med svogeren Jørgen *Lykke som lojtnant. Da den gamle, svage mand bad kongen om nogle kommissærer til støtte for krigsledelsen som grev Günther havde haft fik han at vide at han dog ikke var nogen fremmed, men som rigens marsk blot havde at befale; men endnu inden 6.2.1565 var han som øverbefalende afløst af Daniel *Rantzau. I april 1567 fik K. kgl. ordre til at lede en militær ekspedition til Norge, og da den ca. 82-årige mand bad sig fri måtte han høre at kongen fandt det besværligt, at de der havde sådan-

ne høje befalinger kun brød sig om titlen og fordelen, men ikke ville gøre hvad deres embede krævede. Dette brev giver vel forudsætningen for, at K. i aug. 1567 som rigsmarsk måtte vige for Frands *Brockenhuus. Højest sandsynligt står den nye energiske magthaver Peder *Oxe her bag ved kongen. Endnu så sent som en måned før sin død måtte K. tale den ydmygelse at Hald blev taget fra ham. – K. blev ikke mindst gennem sine hustruer en stor godsejer som var en streng herre mod sine bønder der jævnlig klagede over hans overgreb. Fra sin far arvede han Trudsholm (Gerlev hrd.) der måske er bygget på det gamle Skøttrups grund, desuden købte han hovedgården Skarregård (på Mors) som han ejede til 1568, og havde en tid andel i Mejlgård (Nørre Dyrs hrd.). Med sin første hustru fik han Højbygård (ved Rødby) og med den anden, den gerrige og trættekære Anne Lykke, Demstrup (Gerlev hrd.), Brejnholm (Vrads hrd.) og Hverringe (på Fyn) som hun ejede i forening med sin bror Jørgen Lykke. □Mal. 1562 (Fr.borg).

Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen I–II, 1907–12. – P. V. Jacobsen i Hist. t. V, 1844 409–46. A. Heise sst. 5. r. V, 1885 279–442 og VI, 1886–87 1–195 485–654 fl.st. Emil Madsen sst. 7. r. V, 1904–05 201 217f. 221f. C. Paludan-Müller: Grevens feide I–II, 1853–54 (reproudg. 1971). Samme: De første konger af den oldenborgske slægt, 1874 (reproudg. 1971). C. F. Allen: De tre nordrigers hist. III, I, 1867; V, 1872. A. Heise: Familien Rosenkrantz' hist. II, 1882. Samme i Pers. hist. t. 2. r. III, 1888 157f. 160 162 165 170 173 178–80. Poul Colding: Studier i Danm.s politiske hist., 1939. Sv. Gissel i Festskr. til Astrid Friis, 1963 99–122. Mikael Venge: Chr. IIs fald, 1972.

*Poul Colding**

Kruppen, Stygge, ca. 1485–1551, biskop i Vendsyssel. * antagelig mellem 1480 og 85, † 21.1.1551 i Asmild kloster, begr. i Mariager k. F: Jørgen K. til Skøttrup († senest 1521, ~ 1° med Elne Jepsdatter Thott) og Anne Styggesdatter Rosenkrantz († tidligst 1517). – Bror til Otte *K. K. immatrikuleredes 1507 ved universitetet i Greifswald som baccalaureus artium og clericus i Børglum stift (hvor hans morbror Niels Styggesen) *Rosenkrantz var biskop). Endnu s.å. blev han magister. – Fra ca. 1514 tjenstgjorde han i kancelliet som kgl. sekretær og synes særlig at have haft med sager vedrørende Vendsyssel og med kongens økonomiske dispositioner til krigen mod Sverige at gøre. 1518, da Christian II forgæves belejrede Stockholm, overbragte han således denne i Stegesund store pengesummer. For sin tjeneste fik han efterhånden gode præbender: Tranebjerg kirke (Samsø), et kanonikat i Århus og Helligåndshospitalet der, regnskabsprovstiet Skallerup i Vendsyssel og sluttelig bispestolen der. 1519 „oplod“ biskop Niels (næppe

frivilligt) stiftet for søstersønnen hvem kongen derpå skaffede pavens udnævnelse i juli samt til-ladelse til indvielse. Morbroderen fik som „pension“ provstiet i Børglum kloster hvis inde-haver dr. Ant. v. *Fürstenberg trængtes ud; føl-gen af den proces han begyndte mod de to bis-per ved kurien afværgede kongen ved at forlan-ge sagen pådømt i Danmark. – Trods disse gunstbevisninger blev K. snart Christian IIs fjende (hvortil i hvert fald vel bidrog de nye lo-ves kirkelige indgreb og vragerets-reformen som ramte ham økonomisk). Han var en af fore-gangsmændene ved oprøret mod kongen. Frede-rik I forlenede ham som tak med Åstrup og Hjørring købstad i Vendsyssel og Øland-Vig i Thy og unddrog også kurien Fürstenberg-sagen. 1524 fik stiftets vigtige handelsplads Sæby privile-gier så K. 1525 kunne give sine „undersætter“ der en byret som Viborgs. S.å. fik han også eks-pektance på stiftets næststørste præbende, prov-stiet i Børglum (som han 1533 ved Niels Stygges død forenede med sin bispestilling). – Allerede hans hensynsløshed i gennemførelsen af Frede-rik Is økonomiske krav gjorde ham forhad-t (1525 gik endog rygten i Lübeck at han var dræbt), men ikke mindst hans grådighed efter egne indtægter. Da kirkerne på Læsø, som tidli-gere havde hørt under hans stift, ikke ydede hvad han forlangte satte han dem 1523 i band; Viborg kapitels retssag mod ham i den anled-ning gik ham dog sikkert imod. Hans øgede brug af sandemænd i retssager (for at få de store bø-der) måtte kongen senere forbyde ham. – Med sin ubestridelige dygtighed har han sikkert øvet en betydelig indflydelse på herredagene (også som dommer). 1528 deltog han som kongens be-fuldmægtigede i de vigtige forhandlinger med svenske afsendinge i Nyløse, og 1529 fulgte han hertug Christian (III) til Oslo hvor han sad ret-terting på kongens vegne. 1528 deltog K. i vold-giftsretten der skaffede Rønnowerne dom over biskop Jens *Andersen. 1532 afviste han pure Christian IIs forsøg på at vinde ham for sin sag. For at bekæmpe reformationsrøret forsøgte K. sammen med de andre jyske bisper 1527 at ind-kalde de navnkundige tyske teologer dr. Eck og Cochlaeus, og da hans kansler afsendtes med indbydelsen udgik initiativet dertil vel fra ham. Men da kongen krævede religiøs tolerance bøje-de K. sig for de nye kirkelige forhold. Han var den første biskop der garanterede J. *Rønnow Roskilde stift skønt han forpligtede sig til at to-lerere prædikanterne; til gengæld afkrævede han ham løfte om ikke at gifte sig (som han tænkte på). Særlig to vidnesbyrd om K.s kirkelige stil-ling foreligger: 1531 medvirkede han til beskik-kelse af præsten i Skagen der udtrykkelig for-

pligtedes til at prædike „det hl. Evangelium og Guds klare og rene Ord“, og 1532–33 udstedte han statutter der krævede prædiken af evangeliet „uden Drømme og Fabler“, men ganske vist ef-ter „Kendefædrene“s (kirkefædrenes) udlæggel-se. I klageskriftet 1536 mod bisperne beskyldes han heller ikke for vold mod prædikanter; men stiftet var i øvrigt (måske netop på grund af hans reformkatholicisme) lidet berørt af egentlig lu-therdom. Derimod udnyttede K. forholdene til at tilegne sig annekspræstegårde og udsuge stif-tets nonneklostre brutalt; og hans forhold til sin slægtning Elsebeth Gyldenstjerne som han sam-levede med i Børglum kloster vakte megen for-argelse.

Efter Frederik Is død blev forholdene snart tran-ge for K. På herredagen 1533 var han med til at udskyde kongevalget og (sammen med J. Røn-now) gennemføre den reces der faktisk gjorde kirken „tvedelt“, uafhængig af Rom, men under-lagt et fornyet og øget bispestyre. Grevefejden nødte ham 1534 til i Ry at tilbyde Christian III tronen, og han var endog en af de delegerede der overbragte ham beslutningen. Snart efter rejste „Skipper“ *Clement grevens sag i Vendsyssel; bispistolens gårde afbrændtes, og K.s len over-droges andre. K. hyttede sig selv ved (sammen med Elsebeth) at holde sig skjult („i Peder Ride-mands Bagerovn“). Så snart Christian III havde fået magten i Jylland regnede det ned med stæv-ninger og retssager mod K., og bl.a. blev nu non-neklostrene frataget ham. På rigsdagen okt. 1536 anklagedes han ikke blot for sin politiske stilling 1533, sin forbindelse med den norske ærkebi-skop Olaf Ingebritsen og hertug Albrecht af Mecklenburg og sit kirkelige voldsstyre, men også for at have ophidset bønderne mod Christian III. – Da han (som de andre bisper) var fængslet førtes han til Sønderborg slot og blev således fange sammen med Christian II. Først 1542 kom han ved forlig i Odense på fri fod og fik Asmild kloster i len. Han blev begravet i Mariager hvor han sammen med broderen Otte havde stiftet et kapel. Også mod Sæby kirke havde han (i øvrigt sammen med Niels Stygge) vist sig gavmild (kir-kens kostbare nederlandske altertavle og kalk-malerierne i hvælvene skyldes dem). Hans sidste leveår havde mest været optaget af retstrætter. □Ligsten af Morten Bussert (Mariager k.).

Kilder. Nye saml. til den da. hist., udg. R. Nyerup og P. F. Suhm I, 1792 fl.st. Danske mag. 2. r. III, 1810 23 27; sst. 3. r. IV, 1854 194 198f 214 217–20; sst. 4. r. I, 1864 40 50 163 167 189 202f 205 212 334. Monumenta hist. Danicæ, udg. H. F. Rørdam I, 1873 141 190–98 218 237–41 244 (Chr. IIs klageskr.). Kong Fr. Is da. regi-stranter, udg. Kr. Erslev og W. Møllerup, 1879. Acta pontificum Danica, udg. Alfr. Krarup og Johs. Lind-bæk VI, 1915.

Kruppen, Stygge

Lit. H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 2. r. IV, 1867-68 465-73. A. Heise sst. 734-39; sst. V, 1869-71 486 527 534 558 717 720 784f. Arthur G. Hassø sst. 6. r. III, 1939-41 448-573 fl.st. Astrid Friis sst. IV, 1942 5 18. Hans Dahlerup: Mariager klostres og bys hist., 1882. Peder Laurentsen: En stakket undervisning, ny udg. ved H. F. Rørdam, 1890 = Skr. fra reformationstiden V. Festskr. ved Sæby købstads 400-års jubilæum, ved Chr. Kjærsgaard m.fl., 1924 48f. P. G. Lindhardt: Nederlagets mænd, 1968. En by ved havet. Sæby købstads hist. I, ved Paul G. Ørberg, 1970. Mikael Venge: Chr. IIs fald, 1972. Hans Gregersen: S. K., 1979.

J. Oskar Andersen*

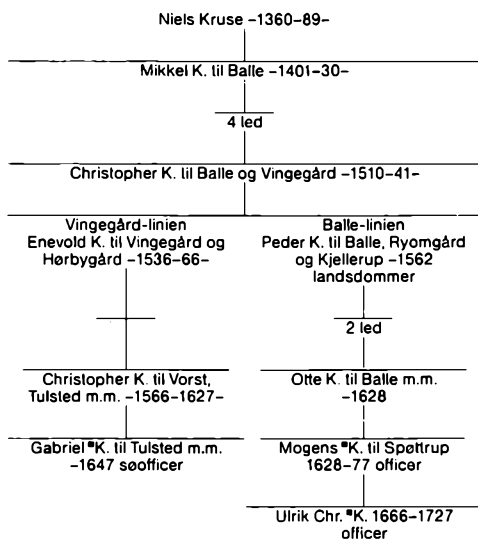
Kruse

Nørrejysk uradel. Vistnok uddød i mandslinien 1766.

Mogens *K. var 1° ~ Else Vind, d. af rigsråd Iver *V. Ulrik Chr. *K.s datter Birgitte Charlotte var ~ bogsamleren Otto greve *Thott.

Danm.s adels årbog XVII, 1900 243-56.

Nils G. Bartholdy

Kruse, Anders Vinding, se Vinding Kruse, Anders.

Kruse, Edvard (Evert), 1629-95, generalolddirektør. * 10.9.1629 i Penzance, Cornwall, † 9.10.1695, begr. i Kbh. (Nic.). F: kaptajn i den danske flåde Cornelis K. († vistnok 1662, ~ 2° med Birgitte Steffensdatter) og Sarah Duncan (ca. 1594-1655). ~ 1° 1662 el. 63, antagelig i Norge (bevilling 28.9., lysning 23.11.1662, Holmens) med Susanne Robbins, † 1668, d. af skibsbygger Jacob R. († senest 1658). ~ 2° 30.9.1674 med Anna Sophia Winterberg, * 10.11.1653, † 20.1.1689, d. af kgl. mundskænk Henrik W. ~ 3° juli 1691 i

Århus med Karen de Hemmer, * 2.8.1627 i Ålborg, † 19.1.1694 i Kbh. (~ 1° 1661 med borgmester i Ribe Jesper Hansen, 1608-77 (~ 1° med Maren Nielsdatter, ca. 1588-1659), ~ 2° 1681 med landkommissær, kammerråd Thomas Friis, † 1689), d. af borgmester i Ålborg Christoffer de H. († 1658, ~ 1° med Johanne Jørgensdatter, † 1620) og Karen Larsdatter Suhr († 1671).

K. der på fædrene side synes at have været af nederlandsk, på mødrene af engelsk herkomst, kom til Danmark i sit 3. år. Han var kornet i svenskekrigen 1658-60 og blev 1662 tolder i Larvik og Sandefjord. 1668 indsattes han under magistratens protest som rådmand i Tønsberg. Fra sit tolderembede suspenderedes han en tid, da generaltoldforvalteren havde rejst tiltale mod ham, men frifandtes og genindsattes 1670. 1672 var han i Skotland for at reklamere opbrugte dansk-norske skibe og udnævntes ved denne lejlighed til æresborger i Edinburgh. S.å. byttede han embede med Helsingørtolderen og fik her ved og ved sit 2. ægteskab nærmere forbindelse med hof- og regeringskredsene. 1677 indrullerede han bådsmænd på Sjælland. 1680-89 var han kgl. køkkeninspektør og sluttede 1682 kontrakt om leverance af hofspisningen. 1683 fik han sammen med en række andre københavnske borgere stadfæstelse på et gensidigt brandforsikringselskab. 1690 overtog han opbevaring og forvaltning af konsumtionen (undtagen „de 4 Species“) i Kbh. S.å. fik han privilegium på at anlægge og i seksten år at drive seks hestemøller i byen; det forbydes andre i dette tidsrum at anlægge heste- og vandmøller i Kbh. og Christianshavn og at male deres malt og rug på andre møller eller håndkværne. 1691 forpagtede han konsumtionen af „de fire Species“ i Kbh., 1692-95 konsumtionen og tolden i hele Danmark, 1691-95 indtægten af forstrands- og forkøbsretten til forulykkede skibe. Han var en dygtig forretningsmand og toldadministrator og bragte (bl.a. ved forskellige takstnedsættelser) intraderne stærkt i vejret. 1682 udnævntes han til assessor i kammerkollegiet, 1690 til kammerråd, 1692 til justitsråd, 1693 til medlem af kommissionen til handelens fremme, i hvilken egenskab han bl.a. udarbejdede en betragtning om en del poster, ved hvilken „de trafikerende“ i Kbh. mente at handelen besværedes. □Stik til ligprædiken af H. Schaten efter mal. af Jacob d'Agar.

Kbh.s diplomatarium, udg. O. Nielsen VII, 1886. Pers. hist. t. 2.r.IV, 1889 4 (uddrag af St. Petri kirkes begravelsesregnskab). - Prog. fun. univ. Hafniensis over E. K., 1695. M. Henrichsøn [Tistorph]: Ligprædikener udi fire dele IV, 1705 249-54. Personalhist. notitser om embeds- og bestillingsmænd i Aalborg, saml. af E. Tauber og A. H. Nielsen, 1879-80 100-02. Carl Christiansen:

Bidrag til da. statshusholdn.s hist. II, 1922. O. A. Johnsen: Tønsbergs hist. II, Oslo 1934 251.

C. O. Bøggild-Andersen*

Kruse, Fr. Vinding, se **Vinding Kruse, Fr.**

Kruse, Gabriel, † 1647, søofficer. † 1647, senest 20.11. F: Christoffer K. til Vorst og Tulsted († 1631) og Anne Prip († 1622). ~ 1° 1613 med Agnete Thott, † 1640, senest 3.6. (~ 1° 1606 med Laurits Grubbe til Røgle, † senest 1613), d. af Erik T. til Hjuleberg († 1589) og Helle Basse († 1581). ~ 2° ca. 6.7.1642 med Karen Lykke til Snellerød, † 1665 i Laholm, d. af Hans L. († 1648) og Johanne Parsberg († 1619).

K. træffes 1610 som løjtnant på „Markatten“ og blev s.å. kaptajn. 1611 deltog han i angrebet på den svenske flåde i Elfsborg havn, 1612 havde han kommando over ni mindre skibe og hindrede bl.a. den lybske flådes udsejling. I de følgende år indtil 1630 betroedes der ham en række sømilitære hverv. Således gik han 1615 til farvandet nord for Norge for at standse ulovligt fiskeri, 1622 fulgte han Christian IV til Bergen, 1624 førte han ham til Gotland og Bornholm. Under krigen 1627–29 virkede han som flådechef og i mindre kommandoer først på Elben, senere i Østersøen. 1630 sendtes han som admiral til Elben for at genere hamburgerne og deres søfart; juli s.å. blev han viceadmiral-general i den mod dem samlede store flåde og deltog i operationerne til okt., da han forlod flådetjenesten. Han var forlenet med Stavanger (1616–27), Gladsakse (1620–21), Landskrona (1621–27), Roskildegård (1627–32) og Mariager kloster (1632–34). 1622–23 vikarierede han som befalingsmand på Gotland, 1624–25 var han med ved undersøgelserne over krongodsets og kronbøndernes tilstand i Skåne og på Bornholm, 1626 var han sammen med Otte Skeel kommissær i Stade, 1641 blev han landkommissær i Skåne. Han skrev sig til Tulsted (Hellum hrd.), som faderen dog solgte 1626, og Hjuleberg (Årstads hrd., Halland), i hvilken han fik part ved sit første ægteskab, ejede desuden Engeltofte (Bjäre hrd., Skåne) og Snellerød (N. Åsbo hrd., Skåne) og en gård i Kbh.

Danske mag. 4.r.V, 1884 280–88 (K.s beretn. om den da. flådes virksomhed 1612). – Danm.s adels årbog XVII, 1900 246f. H. D. Lind: Kong Kr. den fjerde og hans mænd på Bremerholm, 1889 (reproudg. 1974) 177–81.

C. O. Bøggild-Andersen*

Kruse, Jens William, 1775–1823, skuespiller. Døbt 19.6.1775 i Kbh. (Trin.), † 16.2.1823 sst. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: hårskærer, senere tea-

terkontrollor Johan Gottfred K. (ca. 1735–90) og Inger Marie Svane (ca. 1735–1800). ~ 10.1.1804 i Kbh. (Nic.) med Lovisa Augusta Frautz, * 22.12.1781 i Kbh. (Nic.), † 9.8.1847 i Ørslund, Samsø, d. af billardholder, senere toldbetjent Johan Henrich F. (ca. 1742–1802, ~ 1° med Benedicte Marie Leptin, ca. 1739–77) og Marie Kreil (1755–1848, ~ 2° ca. 1800 med fuldmægtig, senere auditor ved det borgerlige artilleri Hans Christoffer Sonnin, 1750–1811).

K. var en usleben kunsternatur, et eksempel på talentets uafhængighed af kundskaber. Hans kulturelle baggrund var ringe da han 25.4.1797 debuterede som smeden Bastian i syngestykket *De forliebte Haandværksfolk*, men han viste sig i besiddelse af en udmærket basstemme der siden skaffede ham et betydeligt repertoire i den lettere opera, og han røbede en myndig personlighed hvis evne til at leve i den givne situation var fænomenal. Hans naturtalent og fantasi lod ham instinktivt fremdrage det centrale, det typiske i figurerne og dækkede til dels over hans plumpe manér. Men i sin samtids dragt virkede han ufin; han skulle ses i kostume som karakterfremstiller for at den stærke væld der boede i ham, en myndig urokkelighed, kunne udnyttes til kunst. Ærkebispem i *Axel og Valborg* spillede han med imponerende højhed, ligeledes den snilde biskop Popo i *Palnatoke* og adskillige andre prælater. K.s repertoire var meget omfattende, det strakte sig fra Holbergs Arv og Studenstrup i *Den ellefte Juni* over den skinsyge Mazetto i *Don Juan* til den snurrige gamle Poul i *Ungdom og Galskab*. 1813 kaldte direktionen ham „en høj fortient Skuespiller, vor i alle tre Skuespilarter saa uundværlige K.“ Overalt beundrede man den sikkerhed hvormed han i brede linjer karakteriserede både tragiske og komiske figurer; Bournonville skriver at han i mange roller aldrig er blevet erstattet, fx som forvalteren i *Gulddaasen*. Han ville være blevet et af teatrets store navne hvis han ikke i det daglige liv havde tilsidesat ethvert hensyn til sit helbred; allerede ved 40 års alderen begyndte hans nedgang, og da han var uden forbindelse med det intellektuelle liv, tog den fart; han mistede hukommelsen, forfaldt og optrådte sidste gang 10.5.1821 som poeten i *Barselstuen*. Den udmærkede kunstner døde som et vrag i stor fattigdom, og skifteretten vurderede boet til fire rdl. □ To stik af A. Flint. Tegn. af J. J. N. Voss, 1815 (Det kgl. teater).

Breve fra da. skuespillere og skuespillerinder, udg. Rob. Neiiendam I, 1911 120f. – Th. Overskou: Den danske skueplads III–IV, 1860–62. Samme: Af mit liv II, 1916 (ny udg. 1962). Aug. Bournonville: Efterl. skr., 1891 105f. Helena Nyblom: Mina levnadsminnen I, Sth. 1922 20f.

Robert Neiiendam*

Kruse, Johan

Kruse, Johan Hinrich Jes, 1805–59, karetmager. * 5.11.1805 i Eckernförde, † 21.8.1859 i Flensborg, begr. sst. F: grynmøller, markopsynsmand Asmus Hinrich K. (1769–1845) og Christine Sophie Dorothea Møller (1773–1845). ~1° 10.11.1833 i Eckernförde med Johanna Sophia Caroline Becker, * 1.5.1813 i Eckernförde, † 7.3.1840 i Flensborg, d. af karetmager Carsten Johann B. og Dorothea Elisabeth Bocken (ca. 1775–1842, ~1° med sergent Franz Joseph Streibig). ~2° 2.5.1841 i Eckernförde med Anna Magdalene Christine Becker, * 8.12.1815 i Eckernförde, † 13.1.1874 i Kbh. (Frue), søster til I. hustru.

Efter at have lært hjulmagerhåndværket i Eckernförde drog K., der var opdraget på plattysk og hele sit liv ikke talte godt dansk, på valsen og følte sig i det fremmede og i revolutionstiden omkring 1830 mere og mere som dansk. 1833 bosatte han sig i Flensborg og fik n.å. borgerskab som karetmager. Ved sin dygtighed som håndværker erhvervede han sig snart eget hus, og den danske bogtrykker Kastrup indrettede sit trykkeri i hans gård. K.s djærve slagfærdighed, energi og livsglæde bevirkede at han efterhånden blev den ledende mand inden for Flensborgs kongetro brede lag som han skabte et samlingssted for i Skt. Knuds gildet – håndværkernes tidligere Skt. Hans skyttegilde – hvis oldermand han var fra 1841. 1843 var han med ved indretningen af sygekasser i byen. Han kom til at lide personlig overlast under træarskrigen hvor han til sidst udmærkede sig som dansk sergent. Efter Istedslaget lysnede det for ham selv og for hans patriotiske sag: 1850 udnævntes han til værkfører for Straffe- og arbejdsanstalten, og 1851 oprettedes den frie danske menighed hvortil 1852 kom oprettelsen af den danske borgerskole af hvis skolekommission han blev et utrætteligt medlem fra 1854. Han var også virksom i den danske menigheds understøttelsesforening for værdige trængende. K., der havde kong Frederik VII's særlige bevågenhed, døde ved et ulykkestilfælde. – DM. 1850. □Tegn. af Angus Barlach, 1859. Træsnit 1860 efter tegn. af H. Olrik.

Fr. Graae i Slesv. provindsial-efterretn. I, Flensb. 1860 292–326 (optr. i forf.s Mellem krigene, 1887 16–55). Kn. Fabricius i Sønderjyllands hist. IV, 1937 317 381. Syd-slesvig gennem tiderne, red. M. Kamphøener, 1946–49. Flensborg bys hist., red. H. Hjelholt II, 1955. Flensborg. Gesch. einer Grenzstadt, Flensb. 1966 = Schr. der Gesellsch. für Flensburger Stadtgesch. XVII.

Lorenz Rerup (H. F. Petersen)

Kruse, Johan Christian Westergaard, 1880–1964, ambassadør. * 26.3.1880 i Kbh. (Jac.), † 26.10.1964 sst. (Chr.borg slotssg.), begr. sst. (Vestre).

F: fuldmægtig, senere overtoldinspektør Carl Christian Westergaard K. (1848–1902) og Hulda Jacobine Christine Laura Francisca Juhler (1856–1932). ~ 2.11.1945 i Kbh. (b.v.) med Grete Blomsterberg, * 10.11.1902 i Helsingør (Mariæ) (~1° med direktør Fortunio Parodi markis di Belsito, * 1903; ægteskabet opløst 1943), d. af slagtermester Sofus Osvaldus B. (1857–1918) og Emma Marie Hansine Christiane Frederiksen (1865–1962).

Efter studentereksamen fra Østersøgades skole 1899 og juridisk embedseksamen 1905 blev K. assistent i udenrigsministeriet, indenfor hvilket han gjorde eksemplarisk karriere. Efter konsulsats- og legationssekretærstillinger i henholdsvis Bordeaux og Berlin blev han 1913 kontorchef, dernæst gesandt i Oslo fra 1919, i Rom fra 1928, i Stockholm fra 1939 og ambassadør i Paris 1947–50. – Som gesandt i Stockholm under den tyske besættelse af Danmark kom K. ind i en problematik af lignende art som den der meldte sig for andre danske repræsentanter i udlandet, men som dog var af særlig art. De første år faldt det ham ikke vanskeligt at opretholde loyaliteten over for kongen og en regering der i form og til dels i praksis stadig fungerede, så meget desto mindre som denne holdning var i overensstemmelse med den svenske neutralitetspolitik. Den gav også mulighed for kontakter med de danske repræsentationer i England og Amerika som K. dog i disse første år kun udnyttede inden for Scavenius-politikkens rammer. Hans ængstelige, diplomatiske temperament lå ikke for i dølgsmål at nyttiggøre sin stilling på områder der havde et frit Danmark som fremtidsperspektiv. Som krigen udviklede sig og efterhånden som Sverige ved den danske flygtningestrøm også blev et støttepunkt for den danske modstandsbevægelse, blev K.s stilling stadig vanskeligere. Som gesandt kom han til at stå helt i skyggen af modstandsbevægelsens, ifølge sagens natur selvbestaltede diplomati der med Ebbe Munck i spidsen i Stockholm varetog de egentlige militære og udenrigspolitiske forbindelser med de allierede og for den sags skyld med den svenske regering. Efter den fuldstændige tyske magtovertagelse og den danske regerings tilbagetræden i efteråret 1943 erklærede K. sig da 1.9. for „frit stillet“. Herefter gik gesandtskabet ind i flygtningehjælpen, oprettelsen af den danske brigade og støtte til de illegale bådtenester over Øresund samt den frie informationstjeneste, uden at det dog blev muligt at replacere det „parallelle diplomati“ i forbindelserne med de allierede som modstandsfolkene i Stockholm havde opbygget. Dog synes K. at have ydet en aktiv indsats ved normaliseringen af Danmarks forhold

til Sovjetunionen i krigens slutning. – DM. 1919. K². 1927. K¹. 1937. S.K. 1949. □Foto.

Jørgen Hæstrup: Hemmelig alliance I–II, 1959. Ebbe Munck: Døren til den frie verden, 1967. Mary Dau: Danm. og Sovjetunionen, 1969 = Dansk udenrigspol. instituts skr. II. Den danske udenrigstjeneste 1770–1970 II, 1970. – K.s dagbogsoptegn. 1944–45 i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Erik Seidenfaden

Kruse, Lars Andersen, 1828–94, fisker. * 5.6.1828 i Skagen, † 9.3.1894 ud for Skagens Nordstrand, begr. i Skagen. F: fisker Anders Larsen K. (1799–1855) og Maren Sophia Sørensdatter (1791–1859). ~1° 2.8.1850 i Asdal med Inger Marie Jensdatter, * 18.6.1818 i Uggerby, † 8.6.1871 i Skagen, .d. af Jens Pedersen og Ane Kirstine Larsdatter. ~2° 8.3.1872 i Skagen med Hedevig Jensen Bagh, * 4.1.1826 i Skagen, † 12.5.1899 sst. (~1° 1849 med fisker Iver Andreassen, 1828–62), d. af skibstømmermand Jens Christensen B. († 1839, ~2° 1833 med Hansine Christiane Hansdatter) og Christine Christensdatter Møller (ca. 1794–1831).

Fra sin tidlige ungdom deltog K. i talrige redningsforetagender på den farlige kyst ved Skagen, og henimod 200 mennesker skyldte for en del ham deres frelse. Et af de mest kendte af disse fandt sted 27.12.1862, da den svenske brig Daphne strandede på Skagens nordside, og da K. med egen båd og under den mest overhængende livsfare frelst besætningen, efter at redningsbåden var kænret og otte mand af dens besætning var druknet. Fra nytår 1863 var han ansat i redningsvæsenets tjeneste og formand på Skagens redningsbåd. 1880 modtog han af danske mænd og kvinder et sølvkrus med inskriptionen: „Ydmyg i Ordet, stolt i sin Daad, kristen i Gjerning, Mand i sin Baad“. K. druknede ud for Skagens nordstrand under forsøget på at lande under en stærk snestorm. Gennem Holger *Drachmanns begejstrede skildring er hans navn blevet bevaret – også som eksponent for hans talrige ligemænd langs hele den jyske vestkyst. – F.M.2. 1874. DM. 1882. □Tegn. af M. Ancher, 1879, gengivet i træsnit s.å. af H. P. Hansen og 1894. Mal. af M. Ancher ca. 1882 (Skagens mus.). Træsnit 1894 efter tegn. af Vilhelm Peters og s.å. efter foto. Tegn. af Fr. Kraul. Relief af Niels Holm, 1894 (gravstenen). Mal. af M. Ancher, 1912. Foto.

H. Drachmann: L. K., 1879. Ill. tid. 18.3.1894. Poul Müller: L. K., 1942. Chr. Thagaard: L. K.s liv og levned, 1976.

Finn H. Lauridsen (Povl Engelstoft)

Kruse, Lauritz, 1778–1839, forfatter. * 6.9.1778 i Kbh. (Holmens), † 19.2.1839 i Paris, begr. sst. F: kaptajn, senere kommandørkaptajn, indrulleringschef og overlods i Bragnæs distrikt Poul Caspersen K. (1730–1809) og Mette Benzon de Thurah (1745–1807). Ugift.

K. der blev student 1794, privat dimitteret, drev ikke noget fagstudium, men interesserede sig især for teatret og kom hurtigt i forbindelse med tidens litterære kredse. 1799 udgav han et tidskrift, *Dramaturgiske Blade* (seks hefter) som han imidlertid standsede da trykkefrihedsanordningen af 27.9.1799 udkom. 1819–24 udgav han et større dramaturgisk værk *Theater. En Oversigt over Alt Theatervæsenet vedkommende i Almindelighed med Hensyn paa det Kongelige danske Theater* I–II, som endnu kan have nogen interesse for teaterhistorikere. K.s nærmeste ven, filologen N. V. *Dorph, mente at han burde være direktør for Det kgl. teater, hvad han dog ikke blev. K. skev en mængde dramatiske arbejder: tragedier og komedier, sørgespil og lystspil, syngestykker og operaer; tolv af dem opførtes på teatret, men nåede aldrig mere end et par eller ganske få opførelser; det første af hans stykker, *Emigranterne*, opførtes allerede 1799; et andet *Ezzelin, Tyran til Padua, Tragødie i 5 Optog*, nåede at blive spillet et par gange på hofteatret i Wien, men gjorde ikke lykke. *Niels Lembak. Skuespil med Arietter i een Akt* kan betragtes som en forløber for de heibergske vaudeviller. Et udvalg af K.s „Dramatiske Værker“ udkom i fire bd. 1818–20. Hans teaterstykker er rige på kunstigt spundne intriger og mystik, på sentimentalitet og patos, men mangler ægte digteriske kvaliteter. – I sine fortællinger og romaner var K. mere heldig. Fortællingerne er spændende og psykologisk interessante, ofte med kriminalistiske indslag, men stærkt moraliserende og didaktiske og ganske forældede i sprog og stil; en titel som *Morderen med koldt Overlæg og dog en Mand, der fortjener Agtelse, et psykologisk Forsøg, fundet imellem en Afdøds Papirer* er betegnende. Da den historiske roman kom på mode, fulgte K. med og udgav bindstærke romaner som *Sieben Jahre. Ein Beytrag zu der geheimen Hofgeschichte eines nordischen Reiches* I–II (1824, oversat til dansk s.å.) og *Jugend-Geschichte des Herrn de Morbière. Ein Gemälde aus den letzten Jahren der Regierung Ludwigs des Fünfzehnten* I–III (1825–26; oversat til dansk 1827). Flere af K.s arbejder fra de senere år er først kommet på tysk. – Størst betydning for den danske litteratur havde K. som oversætter; han oversatte en mængde værker fra fransk og tysk til dansk og gjorde dansk digtning kendt i udlandet ved oversættelser til tysk af Adam *Oehlenschläger, St. St.

*Blicher, H. C. *Andersen, B. S. *Ingemann og Carl Bernhard (A. *Saint-Aubin). Han nød da også ofte offentlig understøttelse. Således afkøbte 1812 Fonden en usus publicos ham for 3000 rdl. 300 eksemplarer af hans oversættelser af Jacques-Franç. de Puy Segurs *Krigskunsten*, og i 1830erne fik han i flere år en understøttelse på 300 rdl. – K.s omfattende produktion havde sin betydning for samtiden, men er nu – delvis ufortjent – begravet i glemsel. Kun på ét sted når hans stemme ned til nutiden: da Mozarts opera Don Juan opførtes på Det kgl. teater (første gang 5.5.1807) var den danske oversættelse af teksten – „et sjældent vellykket Arbejde“ siger P. *Hansen – besørget af K. – Allerede i sin ungdom rejste K. meget i udlandet, dels af helbredshensyn, dels for at lære udlandets teatre at kende: 1820 forlod han for steds Danmark og var derefter bosat snart i Hamburg, snart i Paris. Oehlenschläger antyder, at han havde homoseksuelle tilbøjeligheder, hvilket kan have været grunden til hans landflygtighed. Hans økonomiske kår var trods al hans flid altid meget trænge. – Tit. professor 1812.

L. K.: Dramatiske værker I–IV, 1818–20. – P. Hansen: Den danske skueplads II, 1891–93. Adam Oehlenschläger: Ungdomserindr., udg. L. Bobé, 1915 (ny udg. 1963). Holger Hansen i Gads da. mag. XXIX, 1935 375–86. Alf Henriques: Det danske skæbnedrama, 1936 = Studier fra sprog- og oldtidsforsk. CLXXVII 32–39. Fr. Schyberg: Dansk teaterkritik, 1937.

Sven H. Rossel (Holger Hansen)

Kruse, Margrethe, * 1908, sygeplejekonsulent. * 16.11.1908 i Viborg (domsg.). F: toldkasserer Jørgen Fredrik K. (1878–1942) og Natalie Larsen (1886–1973). Ugift.

K. blev nysproglig student fra Ingwersen og Ellbrechts skole i Kbh. 1928 og fik sin uddannelse som sygeplejerske fra sygeplejeskolen, Bispebjerg hospital, 1931–35. En tidlig interesse for uddannelse førte til ansættelse som sygeplejelærer ved Testrup højskole 1936–37 og igen ved Rødkilde højskole 1939–43. Imellem de to perioder var hun 2. sekretær i Dansk sygeplejeråd (DSR). Lysten til og evnerne for organisationsarbejde under forskellige former førte K. tilbage til DSR 1943 som redaktør for Tidsskrift for Sygeplejersker indtil 1946 og som sekretær 1944–69. Herigennem fik hun kendskab til et meget stort udsnit af den danske sygeplejerskestand for hvem hun blev en styrke og en inspiration. Endelig fra 1969 var hun leder af afdelingen for syge- og sundhedspleje indtil 1973, og det sygeplejefaglige arbejde med vægt på uddannelsesforhold og -muligheder blev her dominerende. 1973 afsluttede hun sin 30-årige meget omfattende

indsats for de danske sygeplejerskers organisation. Disse travle år omfattede også to studieophold: 1947 tilbragte K. tre mdr. i USA for at studere den amerikanske sygeplejerskeorganisationens opbygning og funktion, og 1952 6 mdr. i England med studierne af „Labour Relations“ ved Manchester universitet. 1972–75 påtog K. sig en deltidstilling for verdenssundhedsorganisationens Europakontor i Kbh. (WHO). Arbejdsområdet var de internationale stipendiater. Med permission fra DSR 1957–58 og fire mdr. 1959–60 foretog hun for den internationale arbejdsorganisation (ILO) en undersøgelse af sygeplejerskers arbejdsforhold, offentliggjort i *Employment and Conditions of Work of Nurses*, Genève 1960. Hun var 1962–64 formand for komiteen vedr. Løn og ansættelsesforhold inden for nordiske sygeplejerskers samarbejde (SSN) og udarbejdede Løn- og ansættelsesforhold for sygeplejersker i de nordiske lande, 1964. 1948–61 var K. formand for det internationale sygeplejeråds (ICN) udvekslingskomité, 1965–69 formand for den sygeplejefaglige komité og præsident for ICN 1969–73, en periode med store strukturelle ændringer i organisationen og megen rejseaktivitet. Herom har hun skrevet *ICN i nærbild*, Sth. 1972. Desuden har hun oversat Jean McFarlane: *Sygeplejerskens rette forskningsområde*, 1975. – K. var æresmedlem af de finske, islandske, liberianske og thailandske sygeplejerskers organisationer og modtog kong Haakon VII's frihedsmedalje for særlige fortjenester mod Norge under anden verdenskrig. □Foto (ICNs hovedkontor, Genève).

Margrethe Koch: Dansk sygeplejeråds hist., 1944 166. Daisy C. Bridges: A history of the intern. council of nurses, Philadelphia 1967 150 205 217. Inger Götzsche: Sygeplejens udvikling, 1978 252 255f. Sygeplejersken nr. 2, 1979 16–19.

Ellen Broe

Kruse, Mogens, til Spøttrup, ca. 1628–77, officer. * ca. 1628, † 12.10.1677, formentlig i Kbh. F: Otte K. til Balle m.m. († 1628, ~1° med Magdalene Krabbe, * ca. 1581) og Sophie Staverskov († tidligst 1668, ~2° 1635 med Laurids Ebbesen (Udsen) til Tulstrup, 1559–1646). ~1° 18.9.1653 i Odense med Else Vind, † 9.9.1655, d. af rigsråd Iver *V. (1590–1658) og Helvig Skinkel (1602–77). ~2° 21.5.1661 i Viborg med Helvig Krabbe, begr. 26.6.1714 i Tårup, Fjends hrd., d. af Iver K. (ca. 1585–1641) og Dorte Juul (1609–64, ~2° 1649 med Erik Høg til Bjørnholm, † 1673). – Far til Ulrik Christian *K. K. var 1644 elev i Sorø skole, 1646 immatrikuleredes han ved universitetet i Leiden, n.å. i Orléans og Padua, blev 1650 hofjunker og opholdt

sig atter nogle år i udlandet. 1650 fik han pas til Italien, kom derefter antagelig i spansk krigstjeneste ved et af de regimenter, Ulrik Christian *Gyldenlove hvervede i Hamburg 1651–52. Ved det nationale rytteris genoprettelse 1655 blev han løjtnant ved jyske sogneryttere, blev n.å. kaptajn-løjtnant og fik ved de første krigsforberedelser 1657 ritmesters bestalling. Foråret s.å. var han med kompagniet i Rendsborg under C. *Hvass' regiment, men ved dettes deling i juli kom han under oberst Jens v. Löwenclau, deltog i erobringen af stift Bremen, og da dette gik tabt, førte han kompagniet ad søvejen til Frederiksodde og Fyn. Nov. s.å. blev han generaladjutant. Da svenskerne jan. n.å. erobrede Fyn er han formentlig kommet i fangenskab, men maj s.å. fik han og hans befalingsmænd anvist kvarter i Jylland. Ved krigens genudbrud begyndte han straks at samle til et regiment, men måtte gå tilbage bag Limfjorden, så regimentet først n.å. blev komplet, hvorefter han med det deltog i Fyns tilbageerobring og udmærkede sig særdeles i slaget ved Nyborg. 1660 blev det ham betroet sammen med oberst Ditlev *Rantzau at føre Corfitz *Ulfeldt som fange til Bornholm. Ved hærens omdannelse efter 1660 blev hans regiment ligesom de andre egentlig nationale opløst, og 1664–71 var han amtmand over Mors og Thy. Da kongen 1666 gjorde skridt til at indløse en slags løfte til adelen om genoprettelse af rostjenesten, benyttede han K. hertil, og det har formentlig været stillet denne i udsigt at få kommandoen derover; nogen egentlig udnævnelse fik han dog ikke.

Ved hærforøgelsen fra 1670 genoprettedes rostjenesten med K. som oberst og gennem sin indflydelse på standsfællerne samt ivrigt og dygtigt arbejde opstillede han et elitekorps af krigserfarne befalingsmænd og menige. Da hæren 1675 gjordes krigsberedt og de talstærke rytterregimenter deltes hver i to, beholdt K. det jyske regiment hvormed han 1675 sikrede de jyske kyster. 1676 deltog han i krigen i Skåne, navnlig slaget ved Lund hvor regimentet kæmpede med største udmærkelse og under meget store tab. Natten før slaget havde han med regimentet „hovedvagten“ foran hovedkvarteret og fulgte derefter slagets gang fra først til sidst, og ved den store procedure mod hans mangeårige krigskammerat Anders *Sandberg blev han et hovedvidne. Under meget besvær bragtes regimentet atter på fode vinteren 1676–77, men ved overføringen fra Jylland til Sjælland 1677 blev transporten ved Samsø overfaldet af svenske kapere og mistede et betydeligt antal folk og heste. Skønt K. havde været syg om foråret, deltog han dog i sommerfelttoget i Skåne, hvorpå han om efteråret var i

Kbh., og han er formentlig død her. Ligesom så mange af sine standsfæller blev han ruineret af krigen; 1665 måtte han gøre opbud, og en måned efter hans død var liget ubegravet da sønnerne ikke havde penge til jordefærden. □Mal. fra 1700-tallet (Gavnø) efter ukendt forlæg.

Danske mag. 5.r.IV, 1898–1901 179. Militært t. XXX, 1901 35–81 (vidneforklaring i Sandberg-sagen). – Danm.s adels årbog XVII, 1900 250f; XXIII, 1906 500; XXVIII, 1911 573. N. P. Jensen: Den skånske krig, 1900.

*Rockstroh**

Kruse, Rasmus Henrik, 1796–1877, maler, antikvar. * 7.8.1796 i Navtrup, Salling, † 30.5.1877, begr. på Fur kgd. F: sognepræst i Navtrup Jørgen K. (1754–1826) og Andrine Friis Lang (1764–1844). ~ 1° 6.7.1828 på Fur med Elisabeth Halchus Amtrup, * 1797, † 26.1.1851 på Fur, d. af sognedegn Niels Christian A. (1773–1802) og Frederikke Wirenfeldt Fogh (1769–1846). ~ 2° 21.12.1851 på Fur med Helle Mikkelsdatter, * 13.4.1829 i Søndergårde på Fur, † 9.11.1908, d. af husmand Mikkel Kjeldsen og Mette Kirstine Kjeldsen.

K. blev uddannet ved landbruget, var ti år forvalter på Dueholm ved Nykøbing M. og var derefter i to år herredsfuldmægtig i Nykøbing. Da han havde anlæg for tegning og maling begyndte han i sin Nykøbingtid at tegne og male silhouetter. Efter at han 1828 var blevet gift, bosatte ægteparret sig hos hans svigermor i dennes hus Sorgenfri i Nederby på Fur. Han søgte en bevilling til handel med husholdningsvarer, men bevillingen blev ham nægtet. Han forsøgte at skaffe udkommet ved at hjælpe furboerne med haveanlæg og træplantning, med juridisk bistand og med gode råd for sygdomme. Han havde stor interesse for Furs geologi, arkæologi og historie, han var videnskaben behjælpelig med fund og undersøgelser og han førte en betydelig brevveksling med videnskabsmænd i København. Samtidig med at han fortsatte med at tegne og male silhouetter, slog han ind på gouchemaleriet som blev hans store interesse. Gennem talrige rejser fra 1832–57 skaffede han sig indtægt ved at male købstadmotiver, herregårde og andet, og samtidig indsamlede han et betydeligt historisk materiale vedrørende de steder han besøgte. Med disse rejser havde han også den bagtanke at han ville forsøge sig som historisk-topografisk forfatter. Han planlagde et værk i tekst og billeder der skulle omfatte hele landet, men fik ikke nogen støtte af de folk som han bad hjælpe sig. Planen blev derfor opgivet. Han tabte dog ikke modet og ville så forsøge sig som tidsskriftudgiver ved at udsende et tidsskrift, Nørrejyllands Mærk-

Kruse, R. H.

værdigheder, men da der ikke blev tilstrækkelig tilslutning gennem en forhåndssubskription, blev også dette forsøg opgivet. Sin store samling af gouacher lod han samle i forskellige bind, og de blev efterhånden afhændet for beskedne beløb til offentlige samlinger, såsom Oldnordisk museum og Det kgl. bibliotek. Fra 1866 levede han på sin ejendom Hellesminde på Fur hede optaget af havebrug og gartneri, og samtidig dyrkede han stadig sine malerinteresser. K. har skrevet *Udførlig Beskrivelse over Øen Fuur i Limfjorden, med Illustrationer*, 1874, og forskellige topografiske artikler. □Foto.

Johs. E. Tang Kristensen: R. H. K. Naturmaler og antikvar, 1979. – Papirer i Kgl. bibl.

Johs. E. Tang Kristensen

Kruse, Ulrik Christian, 1666–1727, officer. Døbt 12.8.1666 i Thisted, † 17.8.1727 i Fredrikstad, Norge, begr. i Onso kapel. F: amtmænd, oberst Mogens *K. (ca. 1628–77) og Helvig Krabbe († 1714). ~ 1707 (tilladelse 20.6.) med Kirstine Marie Krabbe, *okt. 167?, † 17.1.1736, begr. i Holme Olstrup k., d. af ritmester, godsejer Mogens K. († 1676) og Sophie Orning.

K. blev 1685 menig i drabantgarden (fænriks rang), 1687 sekondløjtnant i infanteriet, deltog 1692–99 i et dansk hjælpekorps i kejserlig tjeneste i Ungarn og Polen og gik fra infanteriet over til dragonerne hvor han 1695 blev kaptajnløjtnant og kaptajn. Ved hjemkomsten blev han ritmester i rytteriet i Norge hvor han herefter forblev; K. blev major 1701, 1704 oberstløjtnant i dragonerne, 1710 kar. og virkelig oberst og chef for det efter ham benævnte K.s nationale dragonregiment som han førte 1711 under det korte felttog i Bohus len. Hans navn er ved talrige fortællinger og anekdoter knyttet til fægtningen med Karl XII's fortrav i Høland 9.3.1716. Få dage i forvejen havde han fået kommando over tropperne i grænsedistriktet om Basmo og havde spredt sine få tropper over store strækninger som det var almindeligt i Norge dengang. 7. og 8.3. havde han vel fået en del meldinger om fjendtligt indbrud over grænsen, men da nogle af disse viste sig at være blind alarm, undlod han at forandre sin opstilling. Natten til 9. blev imidlertid en af hans infanteriførere, oberstløjtnant G. H. v. Brüggmann, overrasket af svenskerne, hvorfor K. ved morgengry med to dragonkompagnier og nogle få infanterister rykkede ud mod fjenden der, dækket af forvagter, hvilede omkring lejrbalene. K. førte sine folk ad en smal bro over et lille vandløb, attackerede forvagterne og kastede dem tilbage; de fik imidlertid hurtigt forstærkning, og kong Karl selv samt generalis-

simus arveprins Frederik ilede til; det ene dragonkompagni mistede sine officerer og mandskabet flygtede, det samme gjorde K.s kompagni efter heftig kamp mod overmagten. K., der havde været den forreste under angrebet, dækkede personlig tilbagegangen og var sidste mand over broen. Hårdt såret slæbte han sig hen til en gård hvor han blev taget til fange. Både kong Karl og kong Frederik hædrede den tapre K. på det smukkeste; han blev hurtigt udvekslet, og efter en langvarig krigsretsundersøgelse blev han vel idømt en pengebøde for den mangelfulde sikringstjeneste og for at have kastet sig mod fjenden med så utilstrækkelige styrker, men kongen eftergav ham bøden og forfremmede ham s.å. til brigadér, n.å. til generalmajor. – Efter krigen og indtil sin død var K. en af de fire „kommanderende generaler“ i Norge – fra 1722 tillige kommandant i Fredrikstad. – Hv. R. 1721. □Maleri (Gavnø), identifikationen usikker.

Danm.s adels årbog XVII, 1900 251; XXIII, 1906 500. H. W. Harbou i Pers. hist. t. 3.r.IV, 1895 243–45. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben VIII–X, 1927–34. Johs. Schiøtz: Oversigt over Oplandenes dragonregiments hist., Oslo 1929 47–55.

*Rockstroh**

Kruse, Vibeke, † 1648, *Christian IV's elskerinde. † senest 27.4.1648 i Kbh., begr. 3.5.1648 på kgd. ved kirken uden for Nørreport, 1652 ført til Kølstrup k. – Mor til Ulrik Christian *Gyldenløve (1630–58).

K.s herkomst er ubekendt, men hun formodes at være af holstensk afstamning. Hun var i tjeneste hos Christian IV's hustru Kirsten *Munk, men blev 1629 forjaget fra sin stilling sammen med det øvrige tjenerskab, vel sagtens fordi Kirsten Munk frygtede for, at de skulle røbe hendes kærlighedsforbindelse med Rhingreven. K. blev derefter optaget i Ellen *Marsvins husstand, og da kongen kort efter på grund af de forestående krigsoperationer opholdt sig i Svendborg, indbød Ellen Marsvin ham til sig på Kærstrup (maj 1629), og her påbegyndtes forholdet mellem K. og kongen. 1630 fødte hun kongen sønnen Ulrik Christian Gyldenløve og 1633 datteren Elisabeth Sophie. 1631 tillagdes der hende et årligt deputat på 500 rdl. der n.å. blev forhøjet til 600 rdl. 1633 skænkede kongen hende godset Bramstedt i Holsten, som han 1631 havde erhvervet, 1636 en gård i Kbh. og 1644 en have uden for Østerport. I øvrigt kender man meget lidt til K. og hvilke egenskaber hos hende det er, der har fængslet kongen, men hun synes at have haft en betydelig magt over ham. Hun var ofte med på hans rejser, både i Holsten og Norge, således lod kongen, da skibet Trefoldigheden blev udrustet jan. 1644, et

rum indrette til hende ved siden af sin kahyt. I et brev fra 1645 siger den franske gesandt de la Thuillière, at kongen ganske lader sig beherske af den kvinde som han har hos sig. Da hertug Frederik 1646 søgte at få flere penge fra sin far, pålagde han sin afsending Hans Bremer at negociere sagen hos K. – Kirsten Munk og hendes børn nærede et bittert had mod K. og beskyldte hende for at have fortrængt fru Kirsten fra kongens gunst. Da Christian IV døde 28.2.1648, lod Corfitz *Ulfeldt K., som da var syg og sengeliggende, sammen med datteren bortjage fra Rosenborg efter at have ladet deres gods forsegle. 13.4. fordrede Kirsten Munk og hendes parti, under trusler om selvtægt, en ekstraordinær rettergang mod hende med tilsidesættelse af de almindelige procesregler. Dette krav blev afvist af rigsrådet der erklærede, at sagen måtte gå sin lovlige gang, men allerede samme måned døde K. Hun blev uden ceremonier begravet på kirkegården ved den nu forsvundne kirke uden for Nørreport. □ Nogle min. fra 1700-tallet (bl.a. Fr.borg) af bl.a. Carl Viertel, kaldes K., formentlig med urrette.

Danske mag. 4.r.IV, 1878 354–58. Kong Chr. den fjerdes egenhændige breve, udg. C. F. Bricka, J. A. Fridericia og Johanne Skovgaard IV–VIII, 1882–1947 (fot. optr. 1969–70). Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Fr. III's tid, udg. C. Rise Hansen I, 1959. – S. Birket Smith: Leonora Christina, grevinde Ulfeldts hist. I, 1879 36f 171–76. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste dage, 1894 (reproducd. 1969) 4 13–16.

Hugo Andersen *

v. Kruus (v. Krusenstiern), Philipp, se Cruse, Philipp.

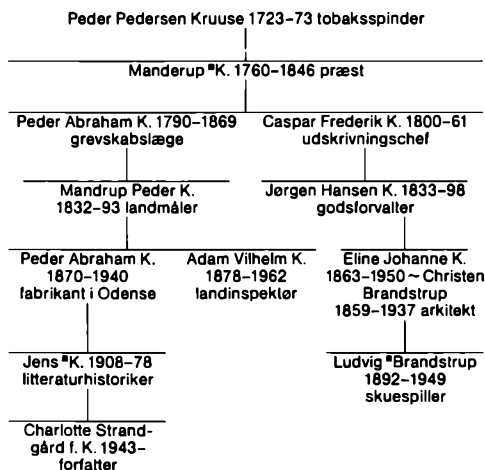
Kruuse

Slægten K. føres tilbage til tobaksspinder på Christianshavn Peder Pedersen K. (1723–76) der var født i Rønne.

Holger Hansen: Slægten K. af Højelse, 1918. Knud Prange: Grevskabslægten Peder Abraham K.s selvbiografi 1800–16 i Pers.hist. t. 15.r.I, 1966 119–52.

Hans H. Worsøe

Kruuse, Jens Severin, 1908–78, litteraturhistoriker, forfatter. * 6.4.1908 i Odense (Skt. Knuds sg.), † 12.5.1978 på Marselisborg hosp., Århus, begr. Frederikskirkens kgd., Højbjerg. F: fabrikant, vicekonsul Peder Abraham K. (1870–1940) og Cornelia Christensen (1869–1962). ~ 1° 6.11.1931 i Oslo med Annabeth Holland, * 15.4.1909 i Steinkjer, Norge, d. af dr.med. Vilhelm H. (1876–1941) og Helga Qvale (1882–1969). Ægteskabet opløst 1974. ~ 2° 9.5.1974 i

Århus (b.v.) med journalist Helle Margrethe Nissen, * 4.6.1942 i Højbjerg, d. af snedkermeister Christian Ivar N. (* 1907) og Erna Marie Jensen (* 1910).

K. blev nysproglig student fra Gl. Hellerup gymnasium 1926 og 1931 magister i almindelig og sammenlignende litteraturhistorie, med V. *Vedel og Paul V. *Rubow som hovedlærere. Under studieophold i London og Cambridge 1927–28 og Paris 1934 forberedte K. sin disputats *Det følsomme Drama* som han forsvarede 25.10.1934. Det er bogens tesis, at denne genres moralske følsomhed ikke har rod i det nye borgerskab, men i 1700-tallets filosofisk-religiøse optimisme: mennesket er godt på bunden. Disputatsen forskaffede K. lektoratet i dansk ved Paris' universitet 1934–38. Her fortsatte han med europæisk genrehistorie: *Digtere og Traditioner*. 1939, *Molières dramaturgiske Autoritet*. 1939, *Paa Vej til Intrigekomedien*. 1939. K. opnåede 1.2.1939 et nyoprettet docentur i alm. og smlgn. litteratur ved Århus universitet hvor han blev en yndet forelæser. Han fratrådte stillingen 31.10.1942, og var indtil foråret 1945 lærer på Askov højskole. Samtidig deltog K. aktivt i modstandskampen. Fra 1942 var han kritiker ved Jyllands-Posten, 1949–71 bladets kulturredaktør. K.s spontane, fængende litteratur- og teaterkritik fik stor betydning for årgange af unge læsere og digtere. Han kom 1970–74 påny til Århus universitet, denne gang som en dynamisk lektor i dramaturgi. – K. deltog i starten af Orbis litterarum 1943, men udskiftede som højskolelærer og journalist sin akademiske stil med en populariserende, subjektivt betonet fremstilling af litterære emner. I *Humorister*, 1944, fra grækerne til vore dage, var præsentationen af Artemus Ward en ny-

vinding. Med omfattende tekst ledsagede K. *Danske Streger*, dansk humoristisk tegnekunst gennem 100 år, 1946. Som idékritiker manifesterede K. sig med *Den ny Virkelighed*. 1948 hvor han efterlyste en digtning der turde se mennesket i dets fulde dimension: på én gang ondt og godt, latterligt og sublimt, natur og ånd; mennesket er et angstfyldt væsen med ond samvittighed. Som gyldige prøver fra verdenslitteraturen fremstillede K. Jobs bog, Cervantes' Don Quijote og Molière's Misanthropen, forløbere for *Mesterværker* 1955, en entusiastisk gennemgang af digterværker frem til Henrik Ibsens Vildanden. K. kredede om digtningens væsen og funktion. *Den underlige* [dvs. vidunderlige] *harmonie*, 1958, forsvarede den moderne digtnings frihed (Agnar Mykle: *Sangen om den røde rubin*, 1956) og viste tillige hen til *De store digtere og nutiden*, en artikel om Homer og Vergil der havde stået i *Heretica* 1951. I det samme tiår vandt K. et nyt publikum ved sine essayistiske rejseskildringer: *Min hat sidder skævt*, 1951; *Min kone sidder på kassen*, 1957. Private forhold udvikler sig novelistisk i *Rytm. Koppernes historier*, 1953 og *Sådan er Rom – også*, 1958.

K. fulgte med tiden. I *Holbergs maske*, 1964, forsøgte han, efter nykritikkens metode, at nærlæse Holberg, således at fx Jean de France fik et skær af absurd teater. Synspunktet fortsattes i *Holbergs historier*, 1972, og *En poetisk kriger*, 1978 hvor K. med frisk paradoksi digter videre på situationer i H.s komedier og levned. Realistisk dokumentarisme er der derimod i *Som vanvid – Oradour-sur-Glane*, 1967, en skildring af de tyske SS-troppers massakre 10.6.1944 på den franske landsbys indbyggere; skriftet blev oversat til adskillige sprog. K. kunne fremmane den tragiske som den komiske situation, i litteraturen som i virkeligheden. Den velfortalte, ofte selvironiske anekdote er styrken i K.s selvbiografiske skrifter: *Min lykkelige barndom* (i Odense), 1966; *Lykkelig skoletid* (i København), 1971, *De uforberedte*, 1968 (København og Paris indtil 1942), – og *han levede lykkeligt*, 1976; dette bind giver glimt fra hele K.s tilværelse og har desuden træk af den nye bekendelseslitteratur; K. åbenbarer skyldbelastede situationer fra 1927 og 1942. Lige før denne epilog til forfatterskabet ligger to romanforsøg, *Hvad der bor i dit Hjerte*, 1974, en kriminalhistorie med en følelsesbetonet pointe, og *Et kvarters tid*, 1975, som i en original komposition fortæller om skæbner i en dansk provinsby. – Udvalgte tekster af K. er samlet i *Gen-tagelser*, 1954; *Jens Kruise fortæller*, 1964; *Udflugter i den danske provins*, 1973; *Vidunderhørner*, 1978. – Nordiske venner og beundrere bragte K. et Festskrift, 1968. – K. slap aldrig forestil-

lingen om menneskets fulde dimension. Oradour-terroren stod for ham som et højdepunkt af menneskelig ondskab og galskab. Men når han lejlighedsvis prædikede, talte han om den Gud der er god mod de utaknemmelige og onde, og som giver os ordet, nåden, tilgivelsen. – K. besad et overskud af kraft („jeg er aldrig træt“ sagde han i et interview); han elskede fest og festlig mad (*Fra borde*, 1973). Han spredte fest ved foredrag og oplæsning, i artikler og bøger, ligesom i privat samvær hvor han gerne blev midtpunktet. I en citatsamling *Levende ord*, 1957, kaldte K. sig „een, der tror på kærligheden, lidenskab, livets storhed og fare“. □Tegn. af Otto Christensen (Fr.borg). Tegn. af Erik Werner udst. 1968. Foto.

Interviews i Politiken 31.3.1968, Jyllands-Posten s.d. og Berl. tid. 20.10.1974. J. K. i Jyllands-Posten 5.3.1978. – Jens Kistrup i Berl. tid. 11.2.1968. Samme sst. 13.5.1978. Ole Storm i Politiken s.d. Hans Hertel i Information s.d.

F. J. Billeskov Jansen

Kruise, Manderup Pedersen, 1760–1846, præst. * 14.12.1760 i Kbh. (Frels.), † 14.4.1846 i Højelse, begr. sst. F: tobakspinder Peder Pedersen K. (1723–73) og Johanne Christensdatter (1722–98). ~ 3.10.1787 i Kbh. (Garn.), med Inger Ørsløw, * 24.6.1765 i Kbh. (Helligg.), † 23.6.1847 i Højelse, d. af lærredshandler Abraham Ø. (ca.1724–89) og Karen Lynow (1743–1809, ~ 2° med kaptajn, senere toldinspektør i Larvik Caspar Frederik Brueneck, 1752–1832, ~ 2° 1810 med Else Bolette Brinck, * 1775).

K. blev student 1777 fra Roskilde, men tog først teologisk attestats 1786. I sin studietid deltog han meget i klublivet, kom i forbindelse med førende litterære kredse – blev bl.a. god ven med K. L. *Rahbek – spillede gerne og med talent komedie i private dramatiske selskaber og vandt et vist navn ved de drikkeviser og andre sange han skrev. Kort efter attestats fik han ved enkedronning Juliane Maries protektion 1787 det store sognekald i Højelse og Lellinge ved Køge (under Vallø stift) hvor han blev i 58 år, og det var som landsbypræst at han kom til at gøre sin virkelige indsats. 1804 blev han tillige provst i Ramsø herred. I teologisk henseende fastholdt han en konservativ opfattelse over for rationalismen (se Maanedskrift for Christendom og Historie I, 1831 I–40). Som prædikant var han en livfuld taler der yndede at udtrykke sig i en blomstrende, poetisk farvet stil. En del af hans lejlighedstaler foreligger trykt og giver et godt begreb om typiske ejendommeligheder ved datidens prædikekunst. Desuden var han foregangsmand i landvæsen og have dyrkning og meget ivrig for høj-

nelse af fattig- og skolevæsenet. Mest af alt virkede han dog ved sin personlighed. I sine sogne blev han æret næsten som en patriark, og hans gæstfri hjem var samlingspunkt for en stor kreds af mennesker. Hans navn havde en god klang i landet: fx berømmer hans gamle ven J. P. *Mynster ham flere steder med en usædvanlig varme som en kraftfuld og tiltalende personlighed. – Rang med amtsprovster 1815. Konsistorialråd 1832. – R. 1836. DM. 1837. □Litografi af E. Fortling. – Mindetavle (Højelse k.).

Holger Hansen: Slægten Kruuse af Højelse, 1918 9f 41–51 68f. K. L. Rahbek: Erindr. af mit liv III, 1825 24 108. J. P. Mynster: Medd. om mit levnet, 1854 (2. opl. 1884) 17f. Samme: Visitatsdagbøger, udg. Bj. Kornerup I, 1937 20. N. P. Nielsen i Østjællandske årbøger VIII, 1908 58–62 76f. Samme i Årbog udg. af Hist. samf. for Kbh.s amt II, 1911 78. Samme: Konsistorialråd M. P. K. i Højelse og Lellinge, 1912. P. Herbo i Fra Kbh.s amt 1943, 1944 55–76.

*Bjørn Kornerup**

Krücke, Friedrich Carl, 1745–1816, kansler. * 16.12.1745 i Leezen i Segeberg amt, † 22.5.1816 i Giessen, begr. sst. F: sogneprest, sidst i Preetz, Jacob Christian K. (1719–84, ~2° med Emilie Sophie v. Etnner und Eyteritz) og Sophia Hedevig Frisch (1710–51). ~ 1772 med Cordula Christine Christiane Sessler, * 16.1.1750 i Slesvig, † 7.4.1818 sst., d. af postmester Johann Jacob S. (ca. 1710–80) og Maria Krebs (ca. 1716–96).

K. havde fået sin juridiske uddannelse i Göttingen og i Glückstadt, hvorefter han praktiserede i Preetz og i Meldorf, inden han 1768 fik stillingen som 2. sekretær i landbokommissionen for Slesvig og Holsten. 1772 blev han enesekretær og medlem af kommissionen og udnævntes derpå til medlem af overretten i Slesvig. 1775 kaldtes han af A. P. *Bernstorff til Kbh. som 1. ekspeditionssekretær i tyske kancelli. Hvad Bernstorff behøvede var en mand der kunne skrive, som kendte de tyske provinser godt og som havde et godt personligt omdømme. Alt dette fandt han hos K., og brevene fra de følgende år strømmer over af ros. 1776 blev K. deputeret, og fra 1780 besørgede han korrespondancen om det tyske riges sager. 1795 blev han overprokurør for Slesvig og medlem af overbankdirektionen og 1796 medlem af kanalkommissionen. I alle større lovgivningsarbejder, også de kongerigske, blev han taget med på råd, og i den vigtige trykkefrihedslov der fremstod som et samlet produkt af bidrag fra forskellige sider havde K. foreslået bestemmelsen om, at en person, der én gang havde fået en straf for en presseforseelse, næste gang skulle straffes med livsvarig censur. Han blev 1801 kansler i Slesvig. K. førte en klar og knap pen når han konciperede love, blev anset for en

administrativ førstekraft og var ved siden heraf alsidigt interesseret og beskæftigede sig både med litterære og filosofiske studier. – Dr.phil.h.c. i Kiel 1815. – Overretsråd 1774. Kancelliråd 1774. Justitsråd 1777. Etatsråd 1779. Konferensråd 1789. Gehejmekonferensråd 1811. – Hv.R. 1803. DM. 1812. □Tegning (Fr.borg).

Danske mag. 5.r.VI, 1905–09 363–72 (K.s votum til trykkefrihedsordn. af 1799). Efterl. breve fra den Rentlowske familiekræds, udg. L. Bobé VII, 1906. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis III, 1913. – Edv. Holm: Den offentlige mening og statsmagten, 1888 (reprint 1975). Samme: Danm.-No.s indre hist. 1720–1814 VI, 2, 1909. Aage Friis: A. P. Bernstorff og Ove Høegh-Guldberg, 1899.

Harald Jørgensen

Krygell ['kry:gəl], Johan Adam, 1835–1915, komponist. * 18.9.1835 i Næstved, † 27.7.1915 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: musiker ved lansenerne Johan Ernst August K. (1805–37) og Karen Marie Thornam (1804–92, ~1° 1822 med korporal, senere vagtmester Jens Jensen, ca. 1792–1822). ~ 29.10.1875 på Frbg. med Ulrika Christina Pihl, * 1.12.1846 på Tingdal, Bjørnekulla sg., Skåne, † 14.10.1906 på Frbg., d. af proprietær, fanejunker Gustaf P. (1818–92) og Johanne Charlotte Ekberg (ca. 1808–74).

K. opnåede i sin opvækst ingen systematisk musikundervisning således som det rimeligvis har været hans musikalske mors ønske; på grund af de trange forhold familien kom i ved faderens tidlige død blev han sat i malerlære. Lidt violinspil fik han dog lært og forlystede egnens bønderbefolkning ved at spille til dans og af og til overraske dem med nogle danse og marcher af egen komposition. At han helt kom til at hellige sig musikken skyldes en hårdnakkethed sygdom som, efter at han var blevet svend, tvang ham til at opgive sin profession. Han lagde sig til at begynde med efter orgelpillet og blev 1863 organist ved Herlufsholm, men hans ærgerrighed strakte sig videre nu da han følte sig på sin rette hylde, og han studerede til at begynde med på Kbh.s musikkonservatorium 1867–68. Senere, da man i vide kredse havde erkendt hans talent, kom han på det Anckerske legat til Tyskland og Italien (1874). 1880 blev han organist ved den nybyggede Matthæuskirke i Kbh. og beklædte denne stilling til sin død. Fra 1889 fik han komponistgage af staten. K. var en meget frugtbar komponist, og i tidens løb kom hans produktion til at omfatte næsten alle arter, deriblandt violinkoncerter, strygekvartetter, strygesekestet, symfonier o.a. for orkester, én- og flerstemmige sange, et oratorium, messe, requiem, kantater, en uopført opera *Kong Saul* og endelig orgelkompositioner, hvoriblandt fugaværket *Moll und Dur*,

Krygell, J. A.

1893, 24 satter i alle tonearter, et meget dygtigt og kunstnerisk værdifuldt arbejde der viser både K.s tekniske kunnen og hans musiklitet. K.s arbejder er kun for en mindre dels vedkommende trykt, størstedelen findes i ms. i Det Kgl. bibl. Det meste er dog i tidens løb blevet opført herhjemme eller i udlandet. – Tit. professor 1895. □Mal. af Sally Philipsen, 1907. Buster af Flora Jacobsen 1913 og 1915. Afbildet på gruppebillede af Carl Wolff, tegn. af samme. Foto.

Rob. Henriques i Nutiden 2.9.1888. Berl. tid. 22.10.1900. Dannebrog 18.9.1905. G. Skjerne i Ill. tid. 8.8.1915. G. Lyng: Danske komponister i det 20. årh.s begyndelse, 1917 107–19. M. Galschiøt: Skandinaver i Rom, 1923 116–20.

Nils Schjørring

Krøger, Christian Julius, 1849–1936, rektor. * 24.6.1849 i Kerteminde, † 18.2.1936 i Helsingør, urne på Nødebo kgd. F: købmand Johan Peter K. (1817–93) og Sophie Wilhelmine Birta Hansen (1820–92). ~ 1° 16.10.1885 i Fredensborg med Sophie Hedevig Utke Dahl, * 19.11.1855 på Broløkke, Hindsholm, † 29.11.1886 i Helsingør, d. af proprietær Johan Ernst Utke (1804–64) og Maren Kirstine Madsdatter (1829–66, ~ 2° 1865 med premierløjtnant, senere ritmester, godsejer Allan Aly Henrik Dahl, 1826–96, ~ 2° 1879 med Andrea Florentine Christine Tommerup, 1842–80, ~ 3° 1880 med Eulalie Jacobine Sørine Langeland, 1854–1915), adopt. Dahl 28.12.1866. ~ 2° 23.7.1896 på Frbg. med Ada Elisabeth Hvid, * 6.8.1867 i Kbh. (Johs.), † 27.2.1912 i Kbh., d. af tømrermester Vilhelm Theodor Petersen († tidligst 1912) og Augusta Johanne Hviid. Navneforandring til Hvid 16.6.1895. ~ 3° 1.5.1913 i Holbæk med kgl. translator Johanne Katrine Dithmer, * 6.10.1868 i Holbæk, † 11.8.1919 i Odense, d. af murermester Hans Peter D. (1837–1925) og Sofie Kirstine Clausen (1839–1904).

K. dimitteredes 1867 fra Odense katedralskole og tog 1876 magisterkonferens i matematik. Under sit studium var han 1869–73 huslærer og 1873–76 lærer ved Haderslev lærereskole. Efter sin eksamen underviste han 1876–83 ved Hauchs latin- og realskole og vikarierede 1881–83 ved Metropolitanskolen. 1883 blev han, kun 34 år gammel, bestyrer – rektor – ved Helsingør realskole som samme år atter oprettede den 1839 nedlagte latinlinje og blev en kommunal latin- og realskole, fra 1903 højere almenskole. K. beklædte denne stilling, til han 1919 søgte afsked på grund af alder. Som skoleleder var han en ypperlig administrator og en dygtig vejleder for begyndende lærere. Flere gange havde han tilbud om større rektorater, men blev i Helsingør hvor

han bl.a. gennem indlæg i byrådet bidrog til, at byen 1910 fik en ny og demokratisk skoleordning med normalt gratis skolegang også i den højere almenskole. – K.s indflydelse rakte ud over hans egen skole. 1890 var han medstifter af De lærde skolers (gymnasieskolernes) lærerforening, medlem af styrelsen indtil 1906. Som rådgiver for undervisningsinspektionens formand, M. Cl. *Gertz, fik K. en betydelig indflydelse under forberedelsen af almen-skoleloven 1903. I denne forbindelse var han 1902 af ministeriet indkaldt som sagkyndig og satte sit præg på udformningen af kravene ved den nye skoleforms eksamen i matematik og fysik. K. var medlem af udvalgene angående den reform af karakterskalaen som indførtes ved skolerne efter 1903 og angående kravene ved studentereksamen. 1889–1925 var han medlem af opgavekommissionen for de højere skolers eksaminer, 1910–24 censor ved skoleembedseksamen og 1917–24 formand for censorerne ved det matematisk-naturvidenskabelige fakultet. – K. har udgivet *Lærebog i Matematik for Gymnasiets matematisk-naturvidenskabelige Linie I–V*, 1910–14. I sit otium nedskrev han erindringer fra sin tid som elev i Odense, *Henrichsen – Lefolii – Kragh. Erindringer fra mit Skoleliv 1859–1867* (i Odenseaner Samfundets Tidsskrift 1928). – Som pædagog hørte K. til foregangsmændene i den højere skoles omdannelse til en demokratisk skoleform. Han lagde vægt på elevernes selvvirksomhed og direkte iagttagelse, og han ønskede at give eleverne størst mulig valgfrihed mellem fagene. Han var en ivrig tilhænger af fællesskolen og af den højere skoles tilknytning til folkeskolen. Sin holdning i disse pædagogiske spørgsmål har han udtrykt bl.a. i skolens årsprogrammer (fx 1897–98) og på oktobermøderne i De lærde skolers lærerforening, jfr. de årlige beretninger. Tit. professor 1892. – R. 1908. DM. 1919. □Mal. af H. Dohm, 1919 (Espergærde amts-gymnasium). Foto.

Helsingør dagbl. 24.6.1919. Berl. tid. s.d. Gymnasieskolen 20.6.1929 og 5.3.1936. Hakon Müller: Helsingør kommunes højere almenskole 1883–1933, 1933. Årsberetn. fra Helsingør kommunes højere almenskole 1935–36 6f. Helsingør avis 19.2.1936. Vagn Skovgaard-Petersen: Dannelse og demokrati, 1976. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Vagn Skovgaard-Petersen

Kryger, Peter Christian, 1915–72, programredaktør. * 19.12.1915 i Kbh. (Andreas), † 24.12.1972 i Vejlbj ved Århus, urne på Vejlbj kgd. F: fiskegrosserer Peter Christian K. (1877–1966) og Ane Nielsine Marie Petersen (1878–1944). ~ 24.5.

1942 med Eva Aaquist, * 21.2.1920 i Randers, d. af slagtermester Iver Aa. (1889–1967) og Kristine Gjedsted (1888–1948).

Efter at K. 1940 havde fået lærereksamen fra Jelling blev han ansat ved det kommunale skolevæsen i Brønderslev og fra 1945 i Randers. Han var en tid free-lance medarbejder ved især skoleradioen og blev programsekretær 1947. I 1955 forflyttedes han til Århus og fik her en del administrativt arbejde som leder af de studier der blev begyndelsen til Danmarks radio (DR)s provinsafdeling. Da K. var meget mere interesseret i at producere udsendelser end i skrivebordsarbejde lykkedes det ham 1961 at blive frigjort fra det administrative. Hans radioudsendelser var fremragende, ikke mindst når de drejede sig om børn og deres problemer, og han kunne få børn til at tale åbent og fortælle frit uden at lade sig påvirke af mikrofonen. Hele hans personlighed udstrålede ro og skabte en atmosfære af tillid så børn, og voksne med, glemte enhver nervøsitet eller usikkerhed, og det er nok heri baggrunden for hans store succes ved ikke mindst portrætsendelser skal søges. – Naturligvis skete det ofte at K. blev opfordret til at tale om „interviewets teknik“, men en titel som den afskyede han for „menneskeligt samvær er ikke noget der kan sættes på hulkort“. Da TV trængte igennem blev han også inddraget heri og stod 1965–66 for bl.a. en række udsendelser fra Grønland som vakte opsigt og diskussion. K. havde i høj grad evnen til at vurdere hvordan et stof skulle gribes an i radio eller TV så det virkede fængslende. Han forstod at forenkle uden at forfladige og han talte et ukompliceret og klart dansk som folk kunne forstå. Desuden var han forsynet med udpræget sans for humor og samtidig med den varme medmenneskelighed som aldrig lader humoren blive sårende, og ikke mindst derfor var han så vellidt overalt hvor han kom. Få måneder efter hans død oprettede DR en Christian Kryger fond der en gang årligt uddeler et beløb til en eller flere radio- eller TV-medarbejdere som ved udsendelsesvirksomhed har gjort en særlig indsats. □Foto.

DR. Personalebl. for Danm.s radio, 1973 nr. 1 3 og nr. 4 18.

Inga Dahlsgård

Krüger, Hans Andersen (ved dåben Andreassen), 1816–81, politiker. * 6.4.1816 i Bevtoft kro, † 27.8.1881 i Bevtoft, begr. sst. F: kroejer Andreas K. (1790–1823) og Ellen Andersen (1794–1877, ~ 2° 1829 med kroejer Georg Christian Brandt, 1796–1841). ~ 26.7.1840 i Gram

med Bolette Christine Thomsen, * 28.8.1821 i Skodborg, † 19.12.1907 i Bevtoft, d. af gårdejer, sognefoged Thomas T. (1781–1855) og Cicilia Maria Termansen (1787–1836).

K. voksede op i et storbondehjem hvor der en tid blev holdt huslærer til hans og en ældre brors undervisning. Sin praktiske uddannelse fik han dels på en gård i Angel, dels, for at lære brænderi, på Østerbygård ved Vamdrup. Efter en tid at have bestyret Magstrup kro overtog han 1841 efter stedfaderens død fædreneejendommen hvor krohold, brændevinsbrænderi og landbrug var forenet. Han udvidede den 1854 ved køb af Bevtoft mølle og byggede endvidere Nustrup mølle. K. var i besiddelse af stor praktisk dygtighed, og flere af hans eksperimenter vakte almindelig opsigt. Navnlige havde engvandingen hans interesse, og det lykkedes ham bl.a. på en meget sindrig måde og med ringe udgifter at forvandle ca. 30 tdr. land gold hede og mose til et frugtbart engareal. Herom udgav han 1872 *Engvandingens anlæget ved Bevtoft Mølle*. I det økonomisk-faglige fællesarbejde var K. fra første færd deltagende. På hans egn oprettedes 1846 den første landboforening i Slesvig – „den nordslesvigske“ – og han blev dens første viceformand. N.å. stiftedes Den nordslesvigske brandkasse – også kaldet Bevtoft-kassen – med støtte i de samme egne og med K. blandt de ledende.

Det var som den praktisk dygtige bonde K. først blev kendt og agtet. Men hurtigt blev hans kræfter taget i brug også på andre felter. 1846 blev han kredsformand for den slesvigske forening for Bevtoft, Agerskov og Toftlund sogne, og 1847 valgtes han til stænderdeputeret for l. slesvigske valgkreds. Han kom dog foreløbig ikke til at tage sæde i stænderne som ikke blev indkaldt før krigen. Lige ved oprørets begyndelse blev K.s navn kendt. Ved hertugdømmernes stænders fællesmøde i Rendsborg 18.3.1848 var han mødt op og protesterede på dansk i den ophidsede, med et folkemøde udvidede forsamlings distigt mod forslaget om Slesvigs indlemmelse i det tyske forbund. I de følgende uger virkede han for at organisere en nordslesvigsk folkevæbning hvoraf navnlig en stafetlinie fik betydning. Han måtte efter slaget ved Slesvig forlade sit hjem. Han opholdt sig under det meste af krigen ved den danske hær og kom til at yde det danske efterretningsvæsen værdifulde tjenester. Bl.a. sluttede han et nært venskab med oberst F. *Læssøe under Olaf *Ryes tilbagetog 1849.

1851 blev K. medlem af notabelforsamlingen i Flensborg og genvalgtes kort efter til stænderdeputeret for sit gamle distrikt som han repræsenterede indtil 1864. I stænderne fik han under en voksende rivalisering med Laurids *Skau efter-

hånden en plads ved siden af denne. I de første samlinger søgte han at samle bonderepræsentanterne i et samarbejde om praktiske forhold – han fik bl.a. vedtaget et forslag om ophævelse af det navnlig i Sydslesvig ilde anskrevne gendarmeri – men da senere de nationale modsætninger tilspidsedes oprådte han med lidenskabelig voldsomhed mod det slesvigholstenske flertal. Han var samtidig medlem af rigsrådet fra dets oprettelse (1855), og også her virkede han med praktiske forslag til gavn for sin hjemstavn; bl.a. fik han overført visse indtægter fra fælleskassen til landsdelens særlige kasser. Han påvirkedes i disse år gennem A. F. Tscherning og Gert Winther i demokratisk retning, og stillede både i rigsrådet og i stænderne forslag om stænderklassevalgenes afløsning af valg på den almindelige valgrets grund. Oprindeligt havde han ønsket at Slesvig skulle bevare en vis provinsiel selvstændighed, men han førtes til at indse „at der kun er frelse at søge for os i en inderlig og nøje tilslutning til kongeriget under Danmarks riges grundlov“. Dette førte ham ind i et modsætningsforhold til „klosterbrødrene“ omkring Cornelius Appel blandt hvilke han havde mange af sine nærmeste venner. Han indbragte i samlingerne 1862 og 1863 forslag til en fællesforfatning for kongeriget og Sønderjylland i junigrundlovens ånd. Det afvistes af C. C. Hall, men K. blev medlem af det udvalg der skulle behandle novemberforfatningen i efteråret 1863. Her fremsatte han en række vidtgående demokratiske ændringsforslag om valgret og valgarbed, om årlige samlinger o.l. Til trods for at de alle blev forkastede stemte K. dog for den nye forfatning. Han valgtes i marts 1864 til medlem af det nye rigsråd for 11. kreds (Vestjylland), men kunne på grund af krigen ikke indtage sit sæde. Han var under denne først blevet fængslet af østrigerne og havde senere måttet give sit æresord på ikke at ville forlade sit hjem. – Mens han tidligere i lidenskabelige ord havde taget afstand fra tanken om Slesvigs deling stod han i efteråret 1864 bag en af Cornelius Appel affattet adresse til kong Christian IX hvor det hedder: „Har det end holdt haardt for os at gøre os fortrolige med Tanken om Slesvigs Deling, saa dog meget hellere den, end at vi skulde overgives i Tyskernes Vold“.

Umiddelbart efter 1864 forholdt K. sig ret passiv og deltog ikke i de forskellige aktioner der blev foretaget fra dansk side. Men da valg udskreves til det nordtyske forbunds grundlovgivende rigsdag i febr. 1867 var det et almindeligt ønske i vide kredse at K. skulle opstilles, og han valgtes med overvældende flertal i Haderslevkredsen. Gennem mellemmand i føling med den danske regering tilrettelagde han nu sammen med N.

Ahlmann i Berlin den protestpolitik hvis ypperste talsmand han blev, og som Nordslesvig fastholdt til hans død: på grund af løftet i art. 5 i Pragfreden af 1866 var Nordslesvigs nuværende forhold af midlertidig art, og denne undtagelsestilling måtte der i den tyske lovgivning tages hensyn til. Det lykkedes Ahlmann og K. et par gange med deres ændringsforslag at få deres hjemlands stilling sat under drøftelse uden at der dog kom andet resultat ud deraf end at de to mænd fik lejlighed til over for rigsdagen at bekende deres danskhed. Også til den preussiske landdag valgtes K. for første slesvigske kreds (1867), men da de nordslesvigske deputerede nægtede at aflægge den foreskrevne ed på den preussiske forfatning blev de trods stadige genvalg ikke medlemmer af denne forsamling, og denne „de tomme stoles politik“ blev fortsat til efter K.s død. Derimod indtog K. sin plads først i det nordtyske forbunds rigsdag (1867) og senere i den tyske rigsdag (1871), begge steder som danskhedens eneste repræsentant. Forhandlingerne mellem regeringerne om udførelsen af art. 5 blev han hurtigt skeptisk overfor, og han ønskede at den danske regering officielt skulle afbryde dem for at spørgsmålet kunne rejses ved over for den franske regering at klage over tilside sættelsen af Pragfredens bestemmelser. I Nordslesvig vakte planen almindelig glæde, men i danske regeringskredse, hvor K.s selvrådighed og formentlige ubesindighed gennem årene vakte bekymringer søgte man at holde ham tilbage, og planens virkeliggørelse trak da også så meget i langdrag at krigsudbruddet 1870 hindrede dens gennemførelse. K. var i disse år „den tyske rigsdags eneste bonde“, en i sin protestpolitik urokkelig bondehøvding der nød en enestående tillid hos sine vælgere i Nordslesvig. Med instinktiv sikkerhed evnede han i ord og handling at give udtryk for hvad befolkningen umiddelbart følte var sandt og rigtigt. Gennem skuffelser og nederlag bares han oppe af en usvigelig overbevisning om at retten – den ret, der var givet i art. 5 – nok skulle sejre til sidst, og han evnede at meddele andre den samme tillidsfuldhed selv om han i sit politiske virke i reglen var nødsaget til at støtte sig til medarbejdere der kunne give hans tanker form, navnlig når han skulle udtrykke sig på tysk.

Ved krigsudbruddet 1870 blev han sammen med flere andre nordslesvigere fængslet og hensat i fæstningen Lötzen ved den tysk-russiske grænse. De fire måneder han sad her forbedrede ikke hans i forvejen vaklende helbred. Utrætteligt fortsatte han dog sin virksomhed i disse vanskelige år hvor så mange i modløshed gav op. I rigsdagen havde han til at begynde med stået tem-

melig ene; han trådte nu i nærmere forbindelse med polakker og elsassere og igennem dem med det katolske Centrum, og med støtte herfra stillede han 1877 et forslag om at bestemmelserne i art. 5 straks skulle udføres mens han indtil da havde nøjedes med at holde spørgsmålet åbent. Man havde forgæves fra Kbh. søgt at holde ham tilbage af frygt for at den tyske regering skulle erklære art. 5 for bortfaldet. Bismarck havde af storpolitiske grunde allerede tidligere sonderet mulighederne for art. 5s ophævelse, og K.s samarbejde med den „rigsfjendske“ opposition under en kritisk situation i Europa gav rigskansleren anledning til at tage sagen op på ny. 1878 blev artiklen ophævet ved en tysk-østrigsk traktat (offentliggjort 1879). For K. var denne traktat ikke nogen årsag til ændring af den politiske taktik. Østrig havde givet afkald på sin ret, men dette løste ikke den preussiske regering fra dens forpligtelser. Han undlod efter opfordring fra Centrum at protestere mod traktaten i rigsdagen, men redegjorde 1880 i en skrivelse til rigsdagens medlemmer for sit syn.

K.s sidste år formærkedes på forskellig måde. Hans helbred var angrebet, hans offentlige virksomhed havde undergravet hans økonomi så venner måtte træde hjælpende til ved dannelse af et aktieselskab der overtog nogle af hans ejendomme, og den enestående samling der havde været omkring hans politik ophørte efter 1878, og for første gang mødte protestpolitikken stærk modstand i danske kredse i Nordslesvig. □ Litografi 1856, efter dette træsnit 1861 og 1867. Træsnit af H. P. Hansen 1867. Afbildet s.m. Ahlmann på litografi 1868, efter ældre foto. To træsnit 1870 og et 1871 i samme type. Mal. af C. Schleisner, 1873 (folketinget). Tysk træsnit 1875 efter tegn. af H. Lüders. Afbildet på træsnit 1877 og i samme type på en række træsnit 1881, bl.a. af Søborg og efter tegn. af F. Henningsen, og 1892 af H. P. Hansen. Træsnit 1877 og i samme type 1878. Træsnit 1881 efter foto. Malet på dødslejet af Chresten Skikkild. Buste af V. Biszen i naturlig og i overstørrelse. Buste på monument (Bevtoft kgd.). Relief på mindesten 1882 (Skibelund krat). Buste af Rasmus Andersen på monument, 1884 (Ribe). Afbildet s.m. J. Th. Lundbye på tegn. af Axel Thiess, 1887. Buste af Johs. Mølgaard, 1906 (Fr.borg). – K.s navn indskrevet på Meldahls Skamlingsbankestøtte, 1863. Monument 1882 (Holsted).

Det nordslesv. spørgsmål 1864–79, udg. Aage Friis I–VI, 1921–48. Europa, Danm. og Nordslesv., udg. samme og Povl Bagge I–IV, 1939–59. Laur. Skau: Brevveksl. I–II, 1966–70. – Morten Eskesen: H. K.s saga, 1898 (4. udg. 1902). H. R. Hiort-Lorenzen i Sønderjyske årbøger, 1907 207–94; sst. 1908 198–270. J. Plesner sst. 1925 225–81. Sønderjylland, red. Sv. Dahl og A.

Linvald II, 1919 7–21. Aage Friis: Den danske regering og Nordslesv.s genforen. m. Danm. I–IV, 1921–59. Samme: Danm. ved krigsudbrudet 1870, 1923 18–23. H. Lausten Thomsen i Håbets mænd, ved H. Lausten Thomsen og Nic. Svendsen, Flensborg 1923 9–17. H. Hjelholt i Hist. t. 9.r.III, 1923–25 226 228–32 234 243 253 274 283–87 314–18. Samme: Sønderjylland under treårskrigen I–II, 1959–61. Edv. Lembcke i Haderslevsamf.s årsskr. 1935 35–47. K. Vohn i Festskr. til Astrid Friis, 1963 265–96. H. V. Gregersen i Festskr. til Johan Hvidtfeldt, 1978 85–103 (jfr. H. P. Jensen i Sønderjysk månedsskr., 1979 32–34). – Papirer i Rigsark.

Lorenz: Rerup (Hans Lund)

Kryger Jensen, Jens Peter Ole, 1874–1951, entomolog. * 24.11.1874 i Skt. Jørgensbjerg, † 23.11.1951 i Toreby, Lolland, begr. sst. F: skomager, senere landpost Louis Johannes Oluf Peder Jensen (1851–1915) og Karen Olsen (1851–1926). ~1° 18.5.1898 i Kbh. (Johs.) med Julie Louise Kaas, * 9.1.1864 på Brandsgård i Åker, † 1941 i Gentofte, d. af gårdejer Hans Madsen K. (1831–93) og Martha Cathrine Hansen (1834–1917). ~2° 10.9.1941 i Skt. Jørgensbjerg med sekretær hos Bodil *Neergaard Else Johanne Sofie Nielsen, * 27.6.1899 i Kbh., d. af distriktsformand ved Kbh.s vejevæsen Hans Peter N. (1864–1940) og Kirsten Cecilie Nielsen (1863–1937).

Efter skolegang i Roskilde borgerskole og nogle års kontorarbejde kom K. 1895 ind på Blågårds seminarium, hvorfra han tog lærereksamen 1897; fra 1899 til 1939 var han lærer ved Frederikssundsvejens skole og senere ved Bispebjerg skole. I en alder af 45 år læste han til studentereksamen og tog 1920 filosofikum, men brugte aldrig disse eksaminer. Lærergerningen var hans beskedne erhverv, men hans interesse var fra barndommen naturen, og den helligede han sit liv. I Entomologisk forening, hvorefter han blev medlem 1901, fandt han i W. *Schlick en fortræffelig vejleder og igennem ham og F. *Meinert fik han sin gang på Zoologisk museum. K. var en naturbegavelse med en usædvanlig iagttagelses-evne; talrige er de dyr han så før nogen anden; bl.a. var han den første der fandt fugleedderkopper i Danmark, og den der først så strepsipterernes (viftevingernes) hanner der kun lever 1–2 timer. Hans systematiske speciale blev de årevingede og derimellem især de 1–1½ mm lange snyltehøvpe chalcidier og mymarider. De var også Schlicks speciale, men allerede efter to år kunne han berette om de trimere chalcidier der snylter i insektæg og som Schlick aldrig fandt. 1919 udgav K. en monografi over dem, *The European Trichogramminae* der med sine 100 sider blev et standardværk for forskere af småhøvpe. Et tilsvarende, omend ikke så dybtgående værk skrev han 1950–51 om sit andet speciale

Kryger, J. P.

The European Mymaridae. Med disse og en del mindre afhandlinger slog K. sit navn fast i videnskaben, også igennem udarbejdelsen af en særlig teknik til at præparere og opbevare disse små insekter. Et andet speciale havde K. i billelarverne hvor han var påvirket af traditionen på museet. Det lykkedes ham at finde mange hidtil ukendte larver, men det var biologien der optog ham. Med H. P. S. Sønderup udgav han fra 1941 tre serier under navnet *Biologiske Iagttagelser over 200 Arter af danske Billelarver* (Entomologiske Medd. XXII ff), den sidste udkom posthumt. Sin største betydning i Danmark fik K. imidlertid gennem de fund og iagttagelser, han gjorde under sine 6360 ekskursjoner, og som han altid delagtiggjorde andre i. Han var fri for samlerens forfængelighed og følte sig altid som en villig og veloplagt tjener for videnskaben og videnskabsmændene. Sine fund lod han den udnytte, der evnede det, og det indsamlede materiale, ikke mindst af billelarver, gav han efterhånden til Zoologisk museum i Kbh., British Museum (Nat. Hist.) i London og U. S. National Museum i Washington. 1925–26 berejste K. Færøerne for komiteen til udforskning af Færøernes fauna, og selv om han kun selv skrev *Hymenoptera*, 1938, blev hans indsamlinger en af grundpillerne i Zoology of the Faroes. I Flora og Fauna skrev han 1940–41 livfuldt om denne rejse, sst. 1924–26 om sine indsamlingsrejser i England. K. var den sidste amatørentomolog med altomfattende viden inden for alle grupper og en af vore mest begavede feltzoologer. – Æresmedlem af Entomologisk forening 1939. □Foto (Zool.mus.; Kgl. bibl.).

Kai L. Henriksen: Oversigt over da. entomologis hist., 1921–37 517–19. S. L. Tuxen i Entomologiske medd. XXVI, 1950–54 231–43 (heri bibliografi). Samme: Entomologisk foren. 1868–1968, 1968 I 67–69 o.l.st. R. Spärck i Vidensk. medd. fra da. naturhist. foren. CXIV, 1952 XXXIII–XXXVI. A. G. Carolsfeld-Krausé i Jul i Roskilde, 1959 11–14.

S. L. Tuxen (Kai L. Henriksen)

Krüger, Simon, se Crüger, Simon.

Kryssing, Christian Peter (ved dåb: Kristian Peter), 1891–1976, officer. * 7.7.1891 i Kolding, † 19.7.1976 i Haderslev. F: kaptajn i fodfolket Niels K. (1846–1902) og Christine Kiær (* ca. 1858). ~ 23.3.1921 med Karen Marie Effersøe, * 3.2.1888 i Tørshavn, d. af fysikus Jon E. (1852–1906) og Agnes Christensen (1855–1937). K. blev sekondløjtnant 1909, premierløjtnant 1913, kaptajn 1927, oberstløjtnant 1937. Afsked 1945. Han blev uddannet inden for artilleriet, blev 1918 medlem af fæstningsartilleriets regle-

mentskommission, var 1933–34 lærer ved artilleriskydeskolen og 1937–41 chef for 5. artilleriafdeling. – Efter det tyske angreb på Sovjetunionen 1941 besluttedes det af de tyske myndigheder i Danmark efter opfordring fra danske nazistiske kredse at søge oprettet en styrke af frivillige danske der kunne indsættes på østfronten. De danske myndigheder blev intimideret til at støtte disse bestræbelser officielt, og der blev givet tilladelse til at danske officerer uden fortabelse af rettigheder kunne melde sig til denne styrke der betegnedes Frikorps Danmark. De kredse der stod bag oprettelsen af frikorpset havde brug for en leder som ikke var belastet i forvejen, og man rettede meget hurtigt henvendelse til K. om at stå i spidsen for et sådant korps. Det er ikke fastslået hvorledes K. blev bragt i forslag. Han var anti-nazistisk indstillet, men havde tillige udprægede anti-kommunistiske synspunkter og en stærk national følelse, havde ikke gjort sig offentligt bemærket, men var i hæren kendt som en fremragende artillerist. K. modtog opfordringen til at lede frikorpset. Han udtalte at hans tillid til det danske politiske system havde lidt et afgørende knæk den 9.4.1940, og at han anså kommunismen for at være den afgørende fare for Europas eksistens. K. må betegnes som idealist. Han havde den meget naive opfattelse at frikorpset udelukkende kunne dannes af idealistisk indstillede anti-kommunister og helt frigøres fra danske nazisters kontrol eller infiltration. K. fik orlov fra den danske hær med alle formaliteter i orden og blev chef for frikorpset der var organiseret som en bataljon under Waffen SS, 19.7.1941 med rang af Obersturmbannführer. Frikorpset som kun fik meget begrænset tilslutning blev fra begyndelsen benyttet af DNSAP i dets propaganda som værende en af partiets aktiviteter og fortjenester. Forgæves søgte K. at dæmme op for denne udvikling der ret hurtigt blev et problem for ham da de tyske myndigheder naturligvis ikke ville lade frikorpset indsætte på østfronten frigiort fra den nazistiske ideologi. Frikorpset blev taget i ed 5.8.1941 i Langenhorn i Tyskland hvor dets uddannelse derefter påbegyndtes. Med sin noget ubekvemme holdning blev K.s stilling efterhånden helt uholdbar, og han blev af tyskerne forsæt til en anden militær enhed 23.2.1942 – to måneder inden frikorpset blev sendt til østfronten. Skønt dette må have været ideologisk problematisk for K. besluttede han, i stedet for at tage hjem, tiilsyneladende nu at acceptere tingenes tilstand og gøre brug af sit talent som artillerist. I resten af krigen avancerede han hurtigt og er den udlænding der har opnået den højeste rang i den tyske hær under anden verdenskrig. Kort inden krigen afslutning

blev han såret og var på dette tidspunkt generalmajor i Waffen SS. – K., der formelt afskedigedes fra den danske hær 1945, ankom til Danmark 22.6.1946 som allieret krigsfange. Kbh.s byret idømte ham otte års fængsel for landsforræderi, en dom der af landsretten blev ændret til fire år. Han blev løsladt på prøve maj 1948 og levede derefter i Haderslev under små kår, bitter over den måde han var blevet behandlet på. Med rette måtte han undre sig over at krigsministeriet 1941 havde givet ham orlov fra hæren, og at han derefter i 1946 blev dømt for denne handling som landsforræder. K. var uden tvivl en nationalt indstillet og ærlig personlighed der imidlertid pga. sin naive idealisme mistede situationsfornemmelsen og måtte betale derfor med en trist skæbne. – R. 1933. □Foto.

Vilh. la Cour: Dan.s hist. 1900–45 I, 1950 297. Erik Haaest: Forrædere. Frikorps Danmark-folk om drømmen og virkeligheden, 1975. O. Krabbe: Danske soldater i kamp på østfronten, 1976 52–60. Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, 1980 107f. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Hans Chr. Bjerg

Krætzmer (Kretzmer, Kretschmer), **Andrea Marie**, 1811–89, solodanser. * 15.3.1811 i Slagelse, † 25.1.1889 i Kbh. (Matth.), begr. sst. (Vestre). F: værtshusholder, skovfoged, senere bademester Hans Andersen Møller (ca.1769–1836) og Inger Andersdatter. ~ 27.2.1829 i Kbh. (Holmens) medoboist, kgl. kapelmusikus, senere organist Jens Frederik Christian K., * 7.10.1808 i Kbh. (Garn.), † 22.7.1853 sst. (Trin.) (~ 2° 1833 med operasanger Caroline Marie Keck, 1812–95), s. af værtshusholder Johan Gottfried K. (ca.1761–1839) og Marie Jensdatter (Lyngbye) (ca.1765–senest 1834). Ægteskabet opløst 1833. Da August *Bournonville 1829 gæstedansede på Det kgl. teater i Kbh., fandt han i K. en danserinde af betydeligt format og den eneste i balletpersonalet der kunne måle sig med ham. Allerede som tolvårig udførte hun et af hovedpartierne i Vincenzo Galeottis *Bjergbøndernes Børn og Spejlet* (23.1.1824), og nu blev hun sytten år gammel en sensation som Therese i *Søvngængersken*, en frisk balletnyhed, Bournonville bragte med hjem fra Paris. Fru *Heiberg (Johanne Luise), der havde gået på danseskolen med K., hvor solodanserne Peter *Larcher og Poul Funck havde været deres lærere, beskriver hende som dygtig, smuk og koket og fortæller, at hun „udførte søvngængersken med en ynde, uskyld og inderlighed, som var aldeles bedårende“. Bournonville beundrede hendes „gratieuse Dands og interessante Personlighed“ både som Virginie i *Paul*

og *Virginie* og Margaretha i *Faust*. Det var især som mimisk-dramatisk danser K. gjorde sig gældende. Hun havde udstråling og en temperamentsfuld personlighed, hvilket blev medvirkende til hendes skæbne, eftersom temperamentet slog ud mod dansedirektøren. Bournonville fik først balletmestertitlen 1835.

Fru Heiberg antyder i sine erindringer, at det spændte forhold som hurtigt opstod mellem Bournonville og teatrets førende ballerina bundede i sidstnævntes skuffede erotiske forventninger. Men sagen var ulykkeligere end som så. K. var 1828 blevet gravid. Hendes biograf Knud Bokkenheuser hævder, at det var prins Christian Frederik, den senere Christian VIII, som havde indledt et forhold til K., men andre navne er også blevet nævnt. Skandalen blev imidlertid dysset ned, og hun blev fire dage før fødslen gift med J. F. C. Krætzmer. Ægteskabet blev mere end ulykkeligt. K. led fysisk overlast, flyttede fra ægtemanden og indgav separationsbegæring. Hun befandt sig således nervemæssigt i en ustabil situation da Bournonville vendte tilbage som leder af balletten 1830. Der stod dengang ikke megen respekt om en fraskilt danserinde, og Bournonville synes ikke at have haft megen forståelse for hendes ulykkelige forhold.

Han kæmpede sin egen kamp mod teatret for udvidede beføjelser der skulle gøre ham enerådende både i forhold til sit personale og til det repertoire der skulle udføres på scenen. Da K. på Bournonvilles foranledning blev udnævnt til solodanserinde 1830, opfattede hun sig imidlertid med nogen ret som ligestillet med dansedirektøren, og hun var ikke til sinds at bøje sig for ham. Hun anfægtede hans myndighed, og ved prøverne slog de ofte sammen i voldsomme skænderier, ligesom hun modarbejdede hans arbejde med sygemeldinger der af teaterlægen blev opfattet som tvivlsomme. Forholdet til Bournonville blev mere og mere utåleligt. Situationen tilspidsede sig flere gange, og klager røg frem og tilbage mellem Bournonville, solodanseren og direktionen. Forhør og idelige uroligheder i dansesalen hørte til dagens orden. K.s fremgangsmåde bragte imidlertid direktionens myndighed i fare, og stridighederne kulminerede derfor med at teaterchefen, Frederik v. *Holstein, lod hende straffe efter forskriften for den samfundsgruppe, hun faktisk tilhørte: de kongelige lakajer og betjente. Den 5.10.1831 blev hun indsat i Blåtårn. C. *Molbech var blandt direktørerne den eneste der havde en forståelse af hendes stridbare sind og så mest menneskeligt på affæren. Han hjalp til at få sagen bragt til afslutning, og i øvrigt var K. den sidste af teatrets personale der blev sat i Blåtårn.

Krätzmer, Andrea

Bladene havde taget K.s parti, men opholdet havde ikke mildnet hendes sind. Tværtimod. Da hun efter en måned kom ud, fortsatte hun magtkampen med Bournonville og rejste tvivl om dansedirektørens beføjelser i forhold til de solodansende. Hun fik dog hverken direktionens eller kongens medhold i sine mange klager, og 1835 blev hun af kongen idømt en bøde for sin „gjentagne upassende og opsætsige Opførsel“. Hun fik besked om straks at opfylde sine forpligtelser som danserinde hvis hun ville undgå afsked i unåde og uden pension. Hun betalte den hende pålagte bøde, men hævdede at hendes helbred ikke tillod hende at optræde. Herefter blev hun afskediget. Striden var ikke flatterende for Bournonville som imidlertid kæmpede for sin egen stilling ved teatret, der nu mistede sin betydligste danserinde. Hun drog til udlandet og dansede i Stockholm, St. Petersborg og Moskva, men nåede ikke stor berømmelse. 1845 gæstedansede hun på Det kgl. teater med sine glansroller i *Søvnøggersken* og *Faust*. Men karrieren var uigenkaldeligt forbi. Resten af sit liv levede hun af renterne af en sum der muligvis stammede fra barnets far. I dansk teaterhistorie har hun trods ungdommens kunstneriske sejre først og fremmest indskrevet sig som Det kgl. teaters sidste Blåtårnsfange. Hendes skæbne viser meget om de sociale vilkår, en danserinde havde at leve med og kæmpe mod i datidens København. □Mal. af Edvard Lehmann af K. i Paul og Virginie, 1835 (Teatermus.). Tegn. af samme af K. i Faust (sst.). Daguerreotypi. Foto.

Aug. Bournonville: Mit theaterliv II, 1865 (ny udg. 1979) 64. Johanne Luise Heiberg: Et liv I, 1891 (5. udg. 1973). O. C. Mølbach i Tilskueren XVIII, 1901 832-40. Kn. Bokkenheuser: Det kgl. teaters sidste blåtårnsfange, 1911. Samme i Ugebladet V, 1925 nr. 20. Allan Fridericia: Aug. Bournonville, 1979. Birthe Johansen i Perspektiv på Bournonville, 1980.

Erik Aschengreen

Krøpelin, Hans, †1440, rigsråd, lensmand. †fastelavn 1440 på Åbo slot, sandsynligvis begr. i Skänninge. ~1411 med Cathrine Nielsdatter, †1446 el. senere (~1° med Jens Andersen (Mule), †mellem 1407 og 1411), d. af Niels Krage. K., der tilhørte en mecklenburgsk adelslægt, indvandrede senest 1404 til Norden da han foråret 1404 træffes i dronning Margretes tjeneste under hendes ophold i Sverige. I begyndelsen synes han at have haft tilknytning til slægten *Podebusk, 1407 var han dronning Margretes skænk og forekommer i de følgende år atter og atter blandt hendes repræsentanter i de danske retteringskommissioner. Senest 1415 fik han

Bohus slot i forlening og havde det endnu 1419 sm. m. Älvsborg. S.å. blev K. forfremmet til det vigtige embede som hovedsmand på Stockholm slot tillige med Uppland hvortil senere kom Gästrikeland, og han synes også at have haft den vigtige borg Stäket under sin administration. Senest 1422 blev K. optaget i det svenske rigsråd. I de mange år K. sad i Stockholm – et vigtigt politisk og handelsmæssigt knudepunkt – viste han sig både som en initiativrig og dygtig administrator, således deltog han i anlæggelsen af et nyt jernværk på grundlag af malmforekomster ved Nyköping. Gang på gang måtte han fungere i mæglerens rolle, han var nok unionskongens repræsentant, men delte langtfra altid dennes synspunkter. Erik af Pommern var næppe altid tilfreds med K.s holdning, i striden om ærkebispevalget 1432-34 synes K. således at have stået på kapitlets side. Vanskeligere blev hans stilling over for Engelbrekts frihedsbevægelse. Han nægtede at overlade Stockholm slot til folkehæren under henvisning til sin troskabspligt og fik tilvejebragt en midlertidig stilstand. Kong Erik var i begyndelsen tilfreds med K.s mæglingresultater og udnævnte i forbindelse med rigsmødet i Arboga K. til et af de svenske medlemmer i den unionsdomstol som skulle træffe endelige afgørelser i stridighederne. Da oprøret igen truede med at bryde ud i lys lue lykkedes det K. at få et mæglingssmøde i stand i Halmstad maj 1435. Han havde endog held til at dæmpe gemytterne da kongen kom for sent til et påfølgende møde i Stockholm. K.s indrømmelser for at opretholde freden kunne kong Erik ikke acceptere, og følgen blev at K. blev frataget Sth. slot med underliggende len. K. fortsatte imidlertid i mæglerens rolle. Da oprøret brød løs efter det andet mislykkede rigsmøde i Arboga jan.1436 rejste K. til Danmark og fik aftalt nye møder i Vadstena og Kalmar hvori kong Erik deltog, uden at der opnåedes nogen overenskomst. I skuffelsen over at Erik af Pommern udeblev fra de flg. unionsmøder mistede svenskerne tålmodigheden og tog sagen i egen hånd. K. deltog i det store møde i Tälje hvor den hundredtallige skare rigsråder og adel sluttede sig sammen om at værne svensk lov og ret. Så sent som sommeren 1439 forsøgte K. endnu engang at mægle ved indstændigt at opfordre kong Erik til frivilligt at træde tilbage fra den politiske arena – med kongetitlen i behold, men forgæves. Samtidig med at K. blev frataget Stockholm slot udstedte det svenske rigsråd med „Købstadmænd og Rigets menige Almue“ et beskyttelsesbrev for ham hvori det bevidnedes at han havde vist sig „som en retskaffen Dannemand“; med god grund antages det at dette og lignende breve

har dannet grundlaget for Karlskrønikens lovprisning: „De Bønder monne Hans takke; med Uret lod han dem ej beskatte; han gjorde dem Naade, hvor han maa; de andre Fogeder gjorde ej saa; hvor han hørte nogen trætte, gerne skilte han dem ad med Rette“. I sig selv er dette kildested under hensyn til krønikens almindelige tendens et stærkt vidnesbyrd om at K. i sine sidste år stod i et venskabeligt forhold til den rådsgruppe der havde sit midtpunkt i den unge Karl Knutsson. Det peger i samme retning at det synes at have været ved marskens mellemkomst at det svenske rigsråd 1436 forlenede ham med Åbo slot som han beholdt til sin død. Kr. *Erslev har givet vægtige grunde for den hypotese at han må være forfatteren af det ejendommelige anonyme udkast til en unionsakt fra ca. 1437. Dette er senere bestridt af bl.a. G. Carlsson.

Under årene i Stockholm havde K. nære forbindelser med den tyske orden og hansebyerne, især Danzig som i løbet af 1400-tallet havde udviklet en betydelig handel på Stockholm. Han var medlem af en række gilder og nært tilknyttet gejstlige institutioner som Vadstena kloster og dominikanerne i Skänninge. Hans eneste søn valgte en gejstlig løbebane, mens døtrene blev giftet ind i den svenske højadel (Hammerstalslægten og Oxenstierna).

Kilder. Bidrag till Skandinaviens hist., udg. C. G. Styffe II. Sth. 1864 94–111. Svenska medeltidens rimkrönikor, udg. G. E. Klemming I–III, 1865–68. Svenskt diplomatarium I–III, Sth. 1875–1902. Hanserecense 1426–36 I, 2, Lpz. 1876; VIII, 1897. Liv-, est- und curländ. Urkundenbuch, udg. F. G. v. Bunge, Riga 1881–89. Sveriges traktater, udg. O. S. Rydberg III, 1895. Aktstykker vedr. Erik af Pommerns afsættelse, udg. A. Hude, 1897. J. W. Ruuth: Åbo stads hist., Helsingfors 1912 = Bidrag till Åbo stads hist. 2.ser. XI 48–52. Svenska medeltidsregister, udg. Sv. Tunberg, Sth. 1937. *Lit.* Kr. Erslev i Hist.t. 7.r.III, 1900–02 81–98 (også i forf.s Hist. afhandl. II, 1937 42–53). Samme: Erik af Pommern, 1901 (fot.optr. 1971). Ingvar Andersson: Källstudier till Sveriges hist., Lund 1928. Kj. Kumlien: Karl Knutssons politiska verksamhet, Sth. 1933. E. Lönnroth: Sverige och Kalmarunionen, Göteborg 1934. Gotfrid Carlsson i Hist.t. LVI, Sth. 1936 15–30. Samme sst. 1956 153–62. Eric Anthoni: Finlands medeltida frälse och 1500-talsadel, Helsingfors 1970. Birgitta Fritz: Hus, land och län, Sth. 1972 = Sth. studies in history XVI. Herm. Schück: Rikets brev och register, Sth. 1976 = Skr. utg. af Svenska rikssark. IV. Jens E. Olesen: Rigsråd, kongemagt, union, 1980.

Thelma Jexlev (Henry Bruun)

Krøyer, Hans Ernst, 1798–1879, komponist, * 31.1.1798 i Kbh. (Fødsst.), † 24.3.1879 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: bogholder og kasserer ved pram- og stenførerinteressentskabet Bernt Hansen K. (1773–1839) og Johanne Margrete

Schrøder (1774–1813). Ugift. – Bror til Henrik *K.

K. blev student 1815 fra Borgerdydskolen i Kbh. og tog n.å. filologisk-filosofisk eksamen uden senere at fortsætte sine studier. Hans musikalske interesser opslugte ham helt, og han forstod at gøre brug af sine evner i de omgivelser – især studenterkredse – hvor han færdedes. I Kbh. havde man på den tid først for nylig stiftet bekendtskab med mandskorsangen, og særlig et tysk „Quintchordium“'s besøg 1819 satte liv i sagen. Man dannede quartchordier, mandskvartetter – allerede parodieret af J. L. *Heiberg i Aprilsnarrene – og K. blev medlem af en sådan kvartet hvis øvrige medlemmer var skuespilleren Chr. N. *Rosenkilde, digteren Chr. *Winther og romanisten, den senere notarius publicus N. C. L. *Abrahams. I denne kreds passede K. fortræffeligt ind ved sit tørre lune, men da især ved de sange han skrev for dette ensemble, og hvoraf mange har holdt sig til vore dage. Der er nogle meget indtagende stykker der imellem, fx *Her under Nathimlens rolige Skygge* der blev sunget ved det gilde i regensgården 5.6.1820 der gav stødet til studenterforeningens stiftelse, endvidere *Muser har Glæden, Druen kær* og den lystige *De første Prygl, vi i Skolen fik*. Næsten alle K.s sange er fra 20'erne, også hans berømteste sang til Oehlenschlägers tekst *Der er et yndigt land* der fra mødet på Skamlingsbanken 1844 kan datere sig som nationalsang ved siden af Ewald-Kuhlaus kongesang. Flere af hans melodier gik over i vaudevillier og syngespil som fx den til Oehlenschlägers *Velkommen i din Ungdoms Lund* (studenternes velkomstsang til prins Christian Frederik (VIII) og prinsesse Caroline Amalie på Sorgenfri 1822) som C. Hostrup benytter i *Genboerne til I denne Vinter har vi ha't*. Foruden sangene foreligger trykt et hefte *Sex Valtse* med nogle melodiose danse. K.s nydelige talent for den følsomme romance burde have skænket os langt flere kompositioner end det gjorde. Hans lyst til at komponere svandt hurtigt hen, og efter at han 1844 var blevet kantor ved slotskirken holdt han næsten helt op med at komponere. Den ensomme ungkarl trak sig tilbage fra sine venner, plagedes af sygelighed og mistede sin ungdoms humor. Men til det sidste bevarede han sin hjælpsomhed over for fattige og trængende. – R. 1869.

Nic. Bøgh: Chr. Winther I–III, 1893–1901. Arthur Abrahams: Minder fra mine forældres hus, 1894 68–71. Julie Sødring: Erindr. I–II, 1894–95 (ny udg. 1951). H. C. A. Lund: Studenterforen.s hist. 1820–70 I, 1896 103 272f 411. Studenter-sangforen. gennem 100 år, red. C. Bratli, 1939.

Nils Schiørring

Krøyer, Henrik

Krøyer, Henrik Nikolaj, 1799–1870, zoolog. * 22.3.1799 i Kbh. (Nic.), † 14.2.1870 sst. (Frels.), begr. sst. (Ass.). F: bogholder og kasserer ved pram- og stenførerinteressenskabert Bernt Hansen K. (1773–1839) og Johanne Margrete Schrøder (1774–1813). ~ 1.6.1833 i Brønshøj med Bertha Cecilie Gjesdahl, * 19.5.1817 i Stavanger, † 28.12.1891 i Kbh. (Jac.), d. af tømrer Per Persen G. (1775–1836) og Sidsel Pedersdatter Selvig (1793–tidligst 1861). – Bror til H. E. *K.

Efter moderens død og faderens bortrejse kort efter til Vestindien tog lægen, etatsråd F. L. *Bang sig af K. Under påvirkning af rektor Michael *Nielsen vasktes i Borgerdydskolen en kærlighed til den klassiske oldtids litteratur som aldrig siden forlod K., og som spores i talrige citater der krydrer hans arbejder. Han dimitteredes 1816, studerede først medicin og siden græsk og latin, tog ivrigt del i studenterlivet og havde, sammen med sin kontubernal på Regensen, Chr. *Winther, en væsentlig andel i stiftelsen af Studenterforeningen 1820. Opflammet af beretningerne om den græske frihedskamp mod tyrkerne vagabonderede han 1821 til Marseille hvor allerede mødet med den brogede flok af filhellenere kølgede begejstringen. Den afløstes af dyb skuffelse da han ved ankomsten med skib til Grækenland måtte konstatere at nutidens grækere stod fjernt fra hans ideal, antikkens hellenere. Efter nogle måneder begav han sig til fods via Rom til Heidelberg hvor han opholdt sig næsten et år. Han nåede, som han selv siger, hjem ribbet for illusioner og penge men rig på livserfaring og har i sine særdeles læseværdige *Erindringer* der udkom posthumt fortalt om sin tornefulde odysse. Han fortsatte studierne, ernærede sig ved manuduktion og tog 1827 med kyshånd imod en stilling som adjunkt i Stavanger. Allerede i Marseille havde mødet med den mediterrane fauna vakt interessen for zoologi, specielt havdyr, som var fremmet ved studier i Heidelberg. Med henblik på udarbejdelsen af en topografi som nu ikke blev til noget anvendte han i Stavanger fritiden til jagttagelser og indsamlinger af dyr. Som følge af en svær sygdom måtte han 1830 vende tilbage til Kbh. hvor han underviste på diverse skoler og skrev tre lærebøger i zoologi.

1834 opnåede K. gennem Jonas *Collin rentekammerets støtte til et flerårigt studium af fædrelandets fisk og fiskerier. Med sin purunge kone rejste han i åben båd langs kysterne overalt i Danmark og Sydsverige, indsamlede fisk og udsurgte fiskere. Hovedparten af sine samlinger skænkede han til det museum som var etableret af den i 1833 stiftede Dansk naturhistorisk forening, og han var indtil 1849 i længere tid med-

lem af foreningens direktion. Siden Naturhistorie-selskabets skrifter ophørte med at udkomme i 1810 havde Danmark savnet et videnskabeligt tidsskrift. Dette rådede K. bod på ved 1836 at påbegynde udgivelsen (i abonnement) af Naturhistorisk Tidsskrift der hurtigt ved K.s egen omfattende skribentvirksomhed og en række dygtige medarbejdere (bl.a. J. C. *Schjødt og R. C. *Stæger) nåede international anerkendelse; en overvejende del kom i tysk oversættelse i L. Okens ansete tidsskrift Isis. 1838–39 var han med på en fransk ekspedition til Svalbard og Nordnorge, men af den stort anlagte beretning udkom kun K.s tavler med fisk og krebsdyr (1842–45). 1840–41 sejlede han med den danske korvet Bellona til Sydamerika og samlede atter intensivt. K. blev 1838 medlem af det norske videnskabernes selskab, 1840 af det danske og 1841 æresdoktor ved universitetet i Rostock. Først 1842 opnåede han en fast stilling, omend til ringe løn, som inspektør ved Det kgl. naturhistoriske museum i Stormgade.

Ved professor J. *Reinhardt's pludselige død i 1845 var det almindeligt ventet at efterfølgeren ville blive den initiativrige K. med en stor videnskabelig produktion bag sig. Men det blev den 14 år yngre lektor i Sorø, Japetus *Steenstrup der blev ny professor zoologiae; en af de to andre inspektører ved museet, den ubetydelige mineralog C. *Pingel, blev overinspektør (og ved dennes død 1852 nedlagde man stillingen). Vel var K. af natur stridbar og bidsk, men der var her tale om eklatante forbigåelser, og K. var resten af livet en bitter mand. Hans vældige arbejdskraft ned-sattes, men hertil bidrog også en tiltagende svagelighed. Og vigtigst af alt: dette blev optakten til det dybe modsætningsforhold mellem Krøyer-Schjødt-kredsen og Steenstrups-kredsen som i menneskealdre kom til at præge dansk zoologi. Mod eget ønske fortsatte K. på kongens forlangende som inspektør. 1849 måtte hans tidsskrift gå ind som følge af manglende statsstøtte (men genopstod 1861 under Schjødt's redaktion). 1853 blev K. titulær professor og s.å. rejste han, trods mismod og „et aldeles nedbrudt Helbred“, ud endnu engang og vendte hjem med rige marine samlinger fra Nordvesteuropa (Skotland, Irland, Holland og Frankrig), Newfoundland og den mexikanske golf. Fra 1857 arbejdede han kun i sit hjem, men venner varetog hans pligter på museet. Trods delvis lamhed og tiltagende blindhed var han umiddelbart før sin død i stand til at udarbejde et svar på et netop publiceret, polemisk skrift af Steenstrups vedr. nogle af K. i 1863 beskrevne snyltekrebs. Vennen Vilhelm *Bergsøes store nekrolog gik skarpt i rette med Steenstrups og førte til en lang avispolemik med

denne.

Bortset fra enkelte arbejder om andre havdyr handler hele K.s store produktion om fisk og krebsdyr. Hovedværket *Danmarks Fiske* på 2500 sider kom i hæfter 1838–53 og er den første samlede, kritiske fremstilling af en større gruppe danske dyr, med meget grundige beskrivelser og målinger af mange individer „gennem alle Aldre og Køn, fra forskellige Steder og Aarstider“. Derimod fik han aldrig udgivet sit vældige materiale om fiskerierne, bortset fra bogen *De danske Østersbanker*, 1837 og brudstykker i Tidsskr. for Fiskeri. Beskrivelser af især grønlandske fisk findes i en række *Ichthyologiske Bidrag*. De mange fiskeparasitter K. fandt behandlede han i *Om Snyltekrebsene*, 1836 om navnlig de danske arter og i hovedværket *Bidrag til Kundskab om Snyltekrebsene*, 1863–64 der beskriver 116 arter fortrinsvis fra toget til Sydamerika; mange af tegningerne på de 18 smukke tavler er udført af den senere maler P. S. *Krøyer der i 10-års alderen fik lov at hjælpe sin aldrende stedfar. Et tredje hovedværk, *Grønlands Amfipoder*, 1838 præmieredes af Videnskabernes selskab med sølvmedalje og beskriver de fra koloniinspektør C. P. *Holbøll modtagne tanglopper. Andre større arbejder handler om havedderkopper (1844), tre rejeslægter (1841, 42 og 59), krebsdyrenes høreorganer, dvs. statiske organ (1859), hvallus (1843) og cumaceer (1842) med påvisning af at de repræsenterer en selvstændig krebsdyrgruppe. De fleste af K.s krebsdyrarbejder er monografiske revisioner af familier og slægter, og med deres meget grundige beskrivelser og oplysning om artsvariation, farver, adfærd og udbredelse væsentlig forud for deres tid.

K. var den første betydelige danske naturvidenskabsmand i 1800-tallet. Med fiskeværket blev han den nyere danske faunistiks fader, og takket være ham anlagde Naturhistorisk forening og derigennem de offentlige museer danske faunistiske samlinger. Han var påvirket af fransk zoologi, især G. L. de Cuvier, hvad der bidrog til at øge modsætningen til de national-liberale universitetskredse der var optaget af den tyske naturfilosofi. Flere af hans krebsdyrarbejder blev grundlæggende for de pågældende grupper, og med sine minutøse og eksakte analyser af enkeltheder blev han retningsgivende for talrige senere forskere. Han var uhyre belæst og efterlod et bibliotek på 12000 bind. Trods manglende uddannelse og en tragisk livsskæbne nåede K. mere end de fleste. På portrætsiden af den anselige medalje som vennerne lod præge til hans ære (han døde før den blev færdig) står på græsk hans sigende motto: „Du skal pryde det Sparta du har fået“. □Tegn. af Hillerup, 1822 (Kgl.

bibl.). Mal. af C. F. Christensen, 1861 (Zool. mus.). Mal. af P. S. Krøyer, 1868 (bl.a. St. mus. og Fr.borg), tegn. af samme 1869 (Skagens mus.), tre tegn. af samme, s.å. (Zool. mus.), mal. s.å. samt 1872 (bl.a. Fr.borg). Medalje af H. Conradsen, 1870. Træsnit af H. P. Hansen, 1870, efter dette træsnit og af H. P. Hansen, 1886. Afbildet på E. Henningsens mal. 1896 af naturforsker mødet 1847 (Kbh.s univ.; Fr.borg). Foto.

Erindr. af H. K.s liv 1821–38, 1870. – Vilh. Bergsøe i III. tid. 27.2.1870 (også som særtryk s.å.). Jap. Steenstrup i Berl. tid. 1870 nr. 60 93 131 132 134 (også som særtryk m. titlen: Åbent brev til V. Bergsøe). V. Bergsøe: Svar og gensvar på etatsråd J. Steenstrup artikler i Berl. tid., 1871. C. C. A. Gosch: Udsigt over Danm.s zool. lit. II, 2, 1875 186–219; III, 1878 344–56 (bibliografi). Samme: J. C. Schiødt I–III, 1898–1905. H. C. A. Lund: Studenterforen.s hist. I–II, 1896–98. H. V. Fiedler i Nord. årsskr. for fiskeri IV, 1887 1–13. K. Stephensen i Naturrens verden IV, 1920 49–55. R. Spärck: Dansk naturhist. foren. i Kbh. 1833–1933, 1933 26 46f. Sv. Dahl: Den danske plante- og dyreverdens udforsk., 1941 94–106. [Samme:] Til minde om zoologen H. K., 1941 (heri K.s selvbiogr. optegn. og breve). T. Wolff: Danske ekspeditioner på verdenshavene, 1967 56–64. Samme i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XI11, 1979 45–48. Carl C. og D. M. Damkaer: H. K.s publications on pelagic marine copepoda, Philadelphia 1979 = Transactions of the American philosophical society LXIX, 6. – Papirer i Kgl. bibl.

Torben Wolff

Krøyer, Karl Kristian Kobs, * 1914, fabrikant, opfinder. * 21.8.1914 i Korsør. F: købmand Mads Christensen K. (1882–1956) og Dagmar Andersen (1883–1966). ~ 1° 27.5.1944 i Århus (Pauls) med Else Gabel Pedersen, * 27.11.1918 i Århus (Pauls), d. af repræsentant Peder P. (1880–1958) og Anna Kathrine Vilhelmine Gabel (* 1892). Ægteskabet opløst 1969. ~ 2° 4.12.1975 i Ordrup med Eva Jydegaard Jensen, * 20.5.1935 i Odense (Fredens), d. af chauffør Hans J. (* 1909) og Eva Lori Bodil Nielsen (* 1909).

K. stod i lære i faderens manufakturforretning og blev senere repræsentant for forskellige tekstilfabrikker. Siden sin tidligste ungdom havde han syset med teknik og opfindelser, og det blev på dette felt han kom til at gøre en helt enestående karriere. K. fik aldrig nogen teknisk uddannelse, men etablerede 1942 en virksomhed der skulle sætte produktioner i gang af hans egne opfindelser. Krigstidens mangel på adskillige varer gav god basis for opfindelse af erstatningsprodukter, og en af K.s første vigtige opfindelser var erstatningselastik til undertøj. Metoden bag opfindelsen var omvikling af en tynd ståltråd med bomuld, og dette produkt blev i høj grad værdsat; K. opfandt også den i badedragter indbyggede busteskål. Han konstruerede en glyko-

Krøyer, Karl

sefabrik for bryggeriet Ceres. Denne opfindelse fik international betydning; metoden byggede på – i stedet for brug af sukker – at omdanne kartofflers stivelsesindhold til glykose; efter metoden kunne man også fremstille karameller. Denne såkaldte *Total sugar* bruges verden over til marmelade, likørfremstilling, iscreme, bagværk samt inden for lægevidenskaben. K.s opfindervirksomhed har gennem årene været meget bredspektret. Den såkaldte *Look-stegepande* med en bund som kød ikke brænder på er en af hans tidligere opfindelser. Fra den er der et langt spring til hans kontinuerlige automatiske kølesystem og et inddampningssystem for næringsmiddelindustrien. Blandt K.s seneste opfindelser er nogle meget betydningsfulde, fx opfindelsen af det syntetiske mineralaggregat *Synopal*. Dette produkt har i sin lyse form først og fremmest fundet anvendelse som vejbelægningsmateriale. Det har her den fordel, at det ikke som de tidligere anvendte mørkere materialer sluger billygternes lys samt spejler i vådt føre. Dets ru overflade modvirker udskridning og afviser i princippet oliespild. K. er medlem af bestyrelsen for den fabrik i Thisted der fremstiller dette glasagtige produkt, der ved en erfaren glasteknikers hjælp først blev fremstillet i et laboratorium på Fyn. Også i andre selskaber der udvikler hans opfindelser har han bestyrelsesposter, men K. er i øvrigt ikke særlig interesseret i opfindervirksomhedens kommercielle og produktionsmæssige følgeopgaver. 1965 opfandt han et system til at hæve sunkne skibe ved indsprøjtning i skroget af luftfyldte polystyrenkugler. Ligeledes må nævnes hans metode til tørfremstilling af papirtekstil.

K. er medlem af bestyrelsen for Hjerteforeningen. Til 1970 var han formand for erhvervsrådet for stor-Århusområdet, ligesom han 1963 blev formand for et nimbandsudvalg vedrørende dannelse af et dansk idéudviklingsinstitut. 1963 blev han optaget i Dansk ingeniørforening; 1969 modtog han den tyske Dieselmedalje. □Foto.

Borsen 20.8.1964. Arne Travis sst. 23.3.1970. Demokraten 17.9.1967. Mogens Meilby i Danish journal, 1970 nr. 68 24–27. Berl. tid. 20.8.1974.

Ib Gejl

Krøyer, Peder Severin (Søren), 1851–1909, maler. * 23.7.1851 i Stavanger, † 21.11.1909 i Skagen, begr. sst. F: fattigfoged, tidligere guldsmed Niels Iversen Solbjerg Hjorth (1802–72) og Ellen Cecilie Gjesdahl (1824–92). Adopteret 15.4.1872 af mosteren Bertha Cecilie K. (1817–91), enke efter zoolog, professor H. N. *K. (1799–1870). ~ 23.7.1889 i Augsburg med maler Marie Mar-

tha Mathilde Triepcke, * 11.6.1867 på Frbg., † 25.5.1940 i Stockholm (~ 2° 1912 med den svenske komponist Hugo Emil Alfvén, 1872–1960, ~ 2° 1936 med Hedvig Catharine Wessberg, ~ 1° med tandlæge Ernst Adolf Adolphson), d. af værviddirektor Wilhelm August Eduard Max T. (1834–91) og Minna Augusta Kindler (1841–1909). Separeret 1905.

Om K.s herkomst hersker nogen usikkerhed. Ved hans fødsel var moderen indlagt på sindssygeasylet i Stavanger, hvis bestyrer i kirkebogen anføres som barnets far. Men så sent som 1902 betroede K. sin ven Michael *Ancher at det aldrig var blevet fuldt oplyst, hvem faderen i virkeligheden var. Under svangerskabet bestemtes det at barnet skulle sættes i pleje hos sin moster i København. Her, i Mikkel Vibes gård i Strandgade på Christianshavn, fik K. sit hjem. Han kom ikke i skole, men blev undervist mangelfuldt af plejemoderen, indtil han ti år gammel blev optaget på teknisk skole. Da var hans talent for at tegne og male allerede indlysende. Plejefaderen havde han hjulpet med at tegne naturhistoriske plancher til en videnskabelig afhandling om snyltekrebs. På teknisk skole gik K. fire år, klarede sig glimrende og fik 1864 afgang med sølvmedalje (sammen med Kristian *Zahrtmann). Han dimiteredes til kunstakademiet hvor han 1864–70 bl.a. fik F. *Vermehren og Vilhelm *Marstrand som lærere. 1873 modtog han akademiets lille guldmedalje for et maleri i den såkaldte *høvere stil*: *David fremstiller sig for Saul efter at have dræbt Goliath*. Mod det anekdotiske og malerisk udtryksløse i denne karton skulle K. dog snart reagere. Han debuterede 1871 på Charlottenborg med et portræt af maleren *Frans Schwartz* som vidner om den lethed (skønt endnu uden forfinelse) hvormed han arbejdede. Det samme gælder et legemsstort portræt af stedmoderen (1872) som dog er noget tørt og traditionelt i udførelsen. Sit talents friskhed røbede han derimod i portrætstudiet af sin mor (1869), i eksteriøret fra barndomshjemmets gård på Christianshavn en vinterdag (1870–71) foruden i den række selvportrætter (1867–79) der ligesom de tre førnævnte arbejder tilhører Skagens museum. Efter en sommer i Arild 1872 søgte K. bl.a. sammen med Kr. Zahrtmann og Viggo *Johansen til Hornbæk og malede her (1873–77) sine første friluftsstudier af fiskere, en motivkreds inden for realismen som i de samme år blev dyrket af Michael Ancher på Skagen. Færdigmalt i atelieret og endnu præget af elevforholdet til Vermehren er *Fra Smedien i Hornbæk*, 1875 og *Fiskere ved Stokken i Hornbæk*, s.å., mens en række portrætter fra dette tidsrum er fint tegnede, psykologisk træfsikre og malet med langt større frihed og

præcision. Ikke underligt at K. snart blev den mest søgte af tidens portrætkunstnere og bevarede sin førerstilling på dette felt, ligesom inden for figurmaleriet, resten af sit liv. Blomstermaler O. D. "Ottesen, forfatteren Vilhelm "Bergsøe, biskop H. "Martensen og konseilspræsident Ludvig "Holstein var blandt hans første modeller ligesom violinisten Anton "Svendson og lægen Rudolph "Bergh. Til sidst nævntes speciale, hud- og kønssygdomme, havde K. en særlig affinitet da han led af (en muligvis medfødt) syfilis lige til sin død. Mæcenen, fabrikant Heinrich "Hirschsprung fik øje for K.s betydelige evner 1874 og støttede ham rundhåndet de følgende år, da K. fik atelier i Bredgade 33 hvor han arbejdede med stor flid. Han forsøgte at modvirke sin „lethændethed“ med grundige nøgenmodelstudier til sine fiskerbilleder. 1877 modtog K. det treårige Stoltenbergske legat og drog ud på sin første store udenlandsrejse (1877–81) som via Holland førte ham først til Paris, senere til Spanien og Italien. I Paris traf han sammen med Karl "Madsen og Laurits "Tuxen og blev optaget på Leon Bonnats malerskole. Opholdet fik afgørende indflydelse på hans udvikling. I et brev fra juli 1877 til vennen Frants "Henningsen skrev han om den kritik hans effektfulde teknik kom ud for, og om den grundige iagttagelse af farvernes valører, Bonnat indskærpede sine elever: „Ved dette udtryk, „valør“, som du vist allerede har hørt nævne, forstås det rette indbyrdes forhold mellem lysterken i de forskellige store partier og flader i figuren og i billedet.“ Danske kunsthistorikere som Ernst "Goldschmidt og Ernst Mentze har hævdet at Bonnats malerskole blev en ulykke ikke blot for K., men for dansk kunst i det hele, en påstand som næppe er holdbar. Havde K. fx ladet sig påvirke af impressionisterne i stedet for Bonnat, var han snarere drevet yderligere i retning af dyrkelse af detaljen og en virtuos teknik, så han blot på andre betingelser var endt i det udvendige og brillante. Men rigtigt er det at K. aldrig blev nogen fremragende kolorist. Når derimod Karl Madsen efter hans død fremhævede K.s store seriøse figurbilleder som „sande heltegerninger“, var dette utænkeligt uden den gammeldags strenge skoling hos Bonnat.

Fra Paris foretog K. – efter et kortvarigt ophold i St. Malo i Bretagne – et halvt års studierejse til Spanien hvor han i Madrid, tilskyndet af kunsthistorikeren Julius "Lange, kopierede Diego Velázquez og i Granada lod sig indfange af en romantisk motivkreds, sigøjnernes farverige folkeliv i de på én gang tørre og frodige omgivelser. Et større figurbillede, *Søndag Morgen uden for en Gianobolig*. 1878, viser at K. stadig kunne

være svag over for det anekdotiske i motivet og den akademiske komposition. Hjemvendt til Paris lod han sig endnu engang friste af en akademisk figurkomposition, *Daphnis og Cloë* som blev udstillet på Salonen 1879. Men så tog han revanche. I foråret 1879 malede han sine hidtil ypperste landskaber og figurbilleder, gennembrudsarbejderne i hans kunst. Skagens museum ejer to små mesterværker, et selvportræt og et landskab fra Cernay-la-ville, begge malet i april 1879, foruden det større figurbillede *Kunstnerfrokost i Cernay-la-ville*, malet i juni s.å., et blændende udført interieur med den urolige kunstnergruppe omkring bordets hvide dug hvor modlyset tindrer og funkler i flasker og glas. Af stor realistisk effekt er *Et Sardineri i Concarneau*, 1879 som tilhører Statens museum for kunst. Sit officielle gennembrud fik K. da han det følgende år i Italien, under et ophold i Sora fra april til oktober, malede en række skitser fra et hattemagerværksted og samlede dem i det stærkt virkende billede af en fattig hattemager og hans to drenge, alle halvnøgne, som arbejder i vinduets flod af sollys midt i det mørke rum. *Italienske Landsbyhattemagere* blev udstillet i Paris 1881 og det følgende år i København hvor det vakte betydelig opsigt – og forargelse. Den maleriske teknik og motivets hørighed betød et brud med den tiltvante skønhedsopfattelse i dansk kunst.

Sommeren 1882 blev K.s første på Skagen hvor han fra nu af – efter 1894 med sit hjem indrettet af arkitekten Ulrik "Plesner i en sidefløj til byfogedens bolig i Vesterbyen – helst malede. 31 år gammel og fuldt modnet som kunstner, indtagende ved sin generøse natur og sit musikalske talent blev han midtpunkt i den kunstnerkoloni som skabte Skagensepoken i dansk billedkunst. Det var ikke så meget som folkelivsskildrer, skønt han dyrkede alle genrer, som i sin hengivelse til friluftsmaleriet, især de lyriske l'heure bleue-stemninger, at K. vandt sin enestående popularitet. Han begyndte dog, efter Anchers forbillede, sit Skagensophold med fiskermotiver. *I Købmandens Bod naar der ikke fiskes og Fiskere som drager Vaad paa Skagens Sønderstrand* er fra hans første sommer. Begge arbejder måtte ærgre Michael Ancher, malt som de var på hans enemærker hvor han selv sloges for at nå de resultater K. tilsyneladende legede sig til. Således er figurgruppen i Brøndums købmandsforretning komponeret med overlegen sikkerhed og de voddragende fiskere malet ikke som af Michael Ancher fra siden, stående i et stift geled, men ude fra stranden i rytmiske bevægelser bag hinanden mod et perspektivisk forsvindingspunkt inde i klitten. Et indtagende figurbillede af den svenske malerkammerat Oscar Björck, malende

på Sønderstrand, er fra august s.å. Fra 1883 stammer det berømte *Fiskere paa Skagens Strand. Sildig Sommeraften*, men K.s mest yndede maleri fra dette år er utvivlsomt *Ved Frokosten*, indfældet i væggen i den Brøndumske malerisal, en gentagelse af hans genistreg fra Cernay-la-ville, her med de danske, svenske og norske kunstnervenner samlet omkring spisebordet i Brøndums gæstgiveri. Samme år indstiftede han det såkaldte aften-akademi, en munter institution med det ene formål at fejre symposier mellem malere, digtere og andre kunstnere som gæstede Brøndums hyggelige og med årene stadig mere besøgte hotel på Skagen. Et indtryk af feststemningen disse somre gav K. 1888 med *Hip, hip, Hurra!*, tilhørende Göteborgs konstmuseum, malet efter et kunstnersamvær i Michael og Anna *Anchers have i Østerbyen.

Efter udførelsen af en række mindre betydelige arbejder sommeren 1884, bl.a. det kedelige *Badende Børn*, hengav K. sig til studiet af de lyse nætter på Skagen med deres magiske tiltrækningskraft. Således er *De lyse Nætter. Udenfor Bager Saxilds Hus og Udenfor Christoffers Hus, Skagen* begge malt 1885 og deres lyriske indhold under sikker artistisk kontrol. Men efter sit ægteskab med den bedårende Marie Triepcke, som både Georg *Brandes, Sophus *Schandorph og J. F. *Willumsen sværmede for, fik K. drevet l'heure bleue-stemningen op til det virtuost betænkelige. *Sommeraften ved Skagen. Kunstnerens Hustru staar med en Hund ved Strandkanten*, 1892, er således et kunstværk hvis raffinerede poesi skyldes lysvirkningen som postuleres at stamme fra månens genskær på havet, men afslører sig som produkt af det kunstige atelierlys. Den samme tvetydighed skæmmer *Sommeraften ved Skagens Strand. Kunstneren gaende ved sin Hustrus Arm, fulgt af en Jagthund*, 1899. Billederne tilhører henholdsvis Skagens og Hirschsprungs museer. Sidstnævnte ejer til gengæld det lille, langt finere studie *Fra Ravello*, en blå dis over den solbeskinnede kyst og havet, malet 1890 da Marie og K. var på vej til Cività d'Antino for at besøge Kr. Zahrtmann. De ses alle tre på den udsøgte pastel malet i Casa Ceroni: *Ved Frokosten i Cività*.

Foruden sine af samtidens borgerskab tilbødte sommerbilleder fra Skagen malede K. i 80erne og 90erne de monumentale figurbilleder som Karl Madsen med rette beundrede: *Burmeister & Wains Jernstøberi*, 1884–85, *Musik i Atelieret*, 1886, *Afienselskab i Ny Carlsberg-Glyptoteket*, 1888, *Børsens Mænd samlet i Børsalen*, 1895 og sidst, men ikke mindst *Et Møde i Videnskabernes Selskab*, 1896–97 som Christian *Elling har kaldt „en meget stor bedrift i dansk malerkunst, inden

for sin art nok den største“. Disse billeder var medvirkende til at hævde K.s internationale ry og sikre dansk malerkunst opmærksomhed især i Frankrig. Men stående på sin berømmelses tinde rantes kunstneren 1900 af sygdom. Han måtte i foråret lade sig indlægge på Middelfart sindssygehospital hos Fritz *Lange, hvis diagnose lød på dementia paralytica. I juli vendte K. tilbage til Skagen, men hans venlighed og gode humør veg for træthed og irritabilitet. Han blev aldrig mere den samme. Til sygdommen kom hans livs største ulykke da Marie i foråret 1902 forelskede sig i den svenske komponist Hugo Alfvén som hun mødte i Taormina. Både i sommeren 1902 og 1903 indbød K. generøst Alfvén til at bo på Skagen, lejede et hus til ham i plantagen og lod Marie se ham så ofte hun ville – i håb om trods alt at beholde sin hustru. Men i november 1903 forlod hun definitivt sin mand og datteren Vibeke. K. blev påny ramt af sindssyge og overført til Middelfart. Han var lammet og delvis blind, men kom mod lægernes forventning igen til kræfter og levede endnu seks år, skiftevis med fornyet mod på at arbejde og nedsunket i sort melankoli. Anfald af paranoia prægede disse K.s sidste leveår, og dog malede han så indtagende billeder i denne periode som *Holger Drachmann i Plantagen*, 1902, *Holger Drachmann digter i sit Skagenshjem foran Kaminen*, 1903–07 og *Sankt Hans-Blus paa Sønderstrand*, 1906 hvor Marie og Hugo Alfvén ses stående sammen hinsides bålet, lænet mod en hvid rorsbåd på afstand af den øvrige, livligt bevægede figurgruppe.

K. var som maler et hus splidagtigt med sig selv. Han bekendte sig til realismen og ledede i opposition til akademiets forstokkede undervisning en af de såkaldte frie studiekoler i mere end tyve år (1882–1904). Og dog var han et barn af senromantikken, en fuldblods stemningskunstner. Eftertiden har dømt ham hårdt. Med rette er han blevet kritiseret som en mådelig kolorist og hans virtuose håndlag er blevet nedvurderet som blændværk. Det er da også svært at yde ham retfærdighed. Adskillige af hans mest berømte billeder har præg af det konventionelle eller mondæne, men oprindeligheden i hans kunst, hans geniale anlæg og håndværksmæssige mesterskab hævder sig i talrige arbejder, især fra Skagen, foruden i hans ypperste portrætter og monumentale figurkompositioner. – R. 1891. □ Af daterede selvportrætter kan nævnes: tegn. 1863, mal. s.å. (Skagens mus.), mal. 1865, 1867 (sst.), tegn. s.å., mal. 1869 (kunstakad.) og 1870 (Skagens mus.), 1871 (sst.), tegn. 1871 og 1876 (sst.), mal. 1879, på gruppebillede 1879, ligeledes 1880 (Nasjonalgall., Oslo), tegn. 1883 (Skagens

mus.), på mal. Musik i atelieret, 1886 (Nasjonalgall., Oslo), gentagelse 1887 (Hirschsprung), to malede studier 1887 til mal. Hip, hip, hurra, 1887 (Fürstenbergska saml., Göteborg), dobbeltportræt med Dahlerup, på mal. Aftenselskab på Ny Carlsberg, 1888 (Carlsberg mus.), på mal. Udstillingskomiteen 1888, 1890 (glyptoteket), skitse dertil (Hirschsprung), tegn. dertil 1887 (sst.), mal. 1888 (Uffizierne, Firenze) og skitse dertil – kopi efter dette af Bertoncelli – mal. 1889, med hustru 1890 (Skagens mus.), på tegn. 1890 (Hirschsprung), tegn. med hustru 1891, mal. 1892 (Kbh.s bymus.), på to mal. med hustru 1893 (Hirschsprung), på mal. Ved frokosten, 1893, på gruppe 1895, på malet skitse 1897 (Hirschsprung) til mal. s.å. (udstillingsfonden, Charlottenborg), på tegn. med hustru 1897, mal. 1898 og på tegn. s.å. (Hirschsprung), forarbejder til mal. af jægere, 1898 (Århus kunstmus.), på mal. med hustru 1899 (Hirschsprung), efter dette gentagelser, radering 1899, mal. 1902, tegn. 1903, med datter 1903, mal. 1907, pastel s.å., tegn. hos Bjørnson 1907 (Kgl. bibl.), tegn. 1909 (Hirschsprung) og tegn. s.å. (Anchers hus på Skagen). – Tegn. af Fr. Schwartz, 1875. Mal. af Eilif Petersen, s.å. (Hirschsprung), af F. L. Peslin på mal. af K., 1879 (Skagens mus.). Tegn. af L. Tuxen, 1879 (St. mus.), buste af Pasquale Fosca, 1880 (Skagens mus.). Træsnit 1881 efter foto, træsnit derefter 1882 og af H. P. Hansen. Træsnit af samme 1881. Tegn. af Eilif Petersen s.å. (Den skandinav. foren. i Rom). Afbildet på mal. af V. Johansen, 1882, og af W. Peters 1882–83 (Skagens mus.). Mal. af Oscar Björck, 1884 (sst.). Afbildet på mal. af Anna Palm, 1885 (sst.) og på V. Johansens mal. Aftenpassiar, 1886 (St. mus.). Mal. af Jul. Paulsen, 1886 (Skagens mus.). Tegn. af V. Johansen, 1888 (Hirschsprung). Afbildet på M. Anchers mal. En dåb, 1888 (Ribe kunstmus.), skitse dertil (Skagens mus.). Malet af hustruen 1890 på K.s mal. af hende (Skagens mus.). Tegn. af A. Kittendorff, 1891. Afbildet på Paul Fischers mal. Cirkus varieté, 1891, mal. af samme 1893, tegn. af samme s.å. Mal. af M. Ancher, 1893 (Hirschsprung). Træsnit af A. Bork, 1895, efter foto. Tegn. af N. V. Dorph, 1898. Mal. af M. Ancher, 1901. Mal. af L. Tuxen, 1902. Pastel af samme, 1904 (Skagens mus.), forarbejde til mal. s.å. (mus. i Budapest). Mal. af M. Ancher, 1905 (Skagens mus.), afbildet på sammes mal. Kunstdommere, 1906 (Fr.borg), forarbejde dertil s.å. (Skagens mus.). Mal. af Jul. Paulsen, 1907 (Fr.borg). Afbildet på mal. af M. Ancher, 1907 (Anchers hus). Mal. af V. Pacht s.å. Buste af Alma Pfaf, 1907 (Skagens mus.), H. Gyde Petersen s.å. (sst. og St.mus.) og L. Tuxen s.å. Statue s.m. M. Ancher af Tuxen, 1907 (K.s hus, Skagen),

bronze 1908 (Skagens mus.). Pastel af Vibeke Krøyer 1907 og 1908. Malet på dødslejet af M. Ancher. Silhouetklip (Fr.borg). Afbildet på tegn. af malerskolen af Aa. Stray og på mal. af skolen af Larsen Særsløv. Tegn. af Eilif Petersen, 1910. Statuette af L. Tuxen udst. 1911. Afbildet på E. Henningsens tegn. af Bogstaveligheden, 1910 (Fr.borg). Stik af O. T. Jørgensen, 1921. Foto. – Gravmæle af Th. Bindsøll.

Bibliografi. [H. Chr. Christensen:] P. S. K. Fortegn. over hans oliemalerier, 1923.

Udg. P. S. K. 60 autotypier, 1910 (5. opl. 1951) = Små kunstsboer I.

Kilder. Breve i Kunstbl., 1909 303–11, III. tid. 19.12.1909, Tilskueren, 1911 II 143–48 og sst. 1925 I 64–71 104–09 348–62 413–18.

Lit. Nutiden VI, 1881 nr. 273–75. Sig. Müller i III. tid. 4.9.1881. L. C. Nielsen, H. Høffding, Carl Locher og Sten Drewsen sst. 19.12.1909. Karl Madsen i Nord. t. för vetenskap, konst och industri, Sth. 1888 34f 92. S. Schandorph: Oplevelser II, 1898 275–81 313–16 357–61. E. Hannover og M. Galschiøt i Tilskueren, 1899 125–32. Ernst Goldschmidt sst. 1904 564. V. Wanscher i Ord och bild, Sth. 1906 195–205. Nic. Lützhøft og E. Hannover i Politiken 21.11.1909. G. Brandes sst. 23.11., 24.11. og 26.11. s.å. Karl Madsen sst. 25.11. s.å. Sten Drewsen sst. 27.11. og 29.11. s.å. Nationaltid. 21.11. s.å. L. Tuxen i Kunstbl., 1909 289–302. Chr. Krohng i Samtiden XX, Bergen, Kria. 1909 597–604. Karl Madsen i Gads da. mag. 1909–10, 1910 199–210. L. Tuxen sst. 1910–11, 1911 69–74. Alba Schwartz: Skagen før og nu I–II, 1912–13. Kr. Zahrtmann. En mindebog, udg. F. Hendriksen, 1919. Laur. Tuxen. En malers arbejde gennem 60 år, fortalt af ham selv, 1928. Karl Madsen: Skagens malere og Skagens museum, 1929. F. Hendriksen: Mennesker og oplevelser, ny udg. 1932. Sig. Schultz i Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen II, 1938. Walter Schwartz: Malere ved staffeliet, 1941 117–46. Samme: Skagen i nord. kunst, 1952 84–102. Ernst Mentze: Skagens guldalder, 1967 81–125. Samme: P. S. K., 1969 (2. udg. 1980). Knud Voss: Skagensmalerne og deres billeder, 1975 131–72. Ole Wivel: Rejsen til Skagen, 1977.

Ole Wivel

Krøyer Kielberg, Ferdinand Michael, 1882–1958, direktør for The United Molasses Co. * 2.1.1882 i Skanderup sg., Hjelmstev hrd., + 19.5.1958. F: gartner, senere børnehjemsforstander Orluf August Kielberg (1842–1927) og Annesine Marie Krøyer (1844–1923). ~ 3.8.1910 i St. Hilarys Church, Liscard, Cheshire, med Dora Margaret Corfe, * 14.5.1884 i Thornton House, England, d. af Thomas C. og Sarah Ann Adcock.

Efter 1897 at have taget alm. forberedelseksamen i Skanderborg var K. K. 1898–1902 i lære i en købmandsforretning i samme by. Derefter rejste han til Kbh. hvor han supplerede sin uddannelse med to års studier på de Brockske handelsskoler og to års ansættelse i firmaet H. F. C. Schacke. 1906 søgte han til udlandet, var først på et kontor i Leipzig, men havnede det følgende år i Liverpool hvor han fik ansættelse som

Krøyer Kielberg, F. M.

udenlandsk korrespondent i firmaet Marquis, Clayton & Co. Han tog pladsen „for at lære Engelsk“. Han vandt ledelsens tillid i den grad, at han allerede efter kun tre års forløb 1909, da Marquis døde, modtog og accepterede et tilbud om at indtræde i firmaet som medindehaver. 1915 stiftede han sit eget selskab, *British Molasses Co. Ltd.*, 1921 oprettede han tillige *The Pure Cane Molasses Co.* Disse to firmaer sammensluttedes 1926 til *The United Molasses Co. Ltd.* med domicil i London, for hvilket K. K. blev præsident og administrerende direktør. United Molasses Co. Ltd. nåede hurtigt en dominerende position i verdens mellemandshandel. Filialer oprettedes på Java og Philippinerne, og K. K. sikrede efterhånden sit selskab afgørende indflydelse i en række andre betydelige selskaber i sukkerbranchen. Takket være K. K.s forretningsmæssige erfaring og den tillid han skabte om sin person, formåede United Molasses Co. og tilsluttende selskaber også under nedadgående konjunkturer at fastholde sin position i engelsk forretningsliv som i verdenshandelen i det hele taget. Også efter engelsk målestok var K. K. en stor forretningsmand med interesser i sukker, cement, elektriske artikler, skibe, bilproduktion m.m. Da han kort efter krigen trak sig tilbage fra den daglige ledelse af sit kæmpefirma, rådede det overaktiver til en værdi af over 1 mia. kroner. Under anden verdenskrig spillede K. K. en betydelig rolle. Han var, da krigen brød ud, den kendteste dansker i England, og da han den 29.9. stillede sig i spidsen for Det danske råd vakte det derfor opmærksomhed. Sofolkernes interesser blev varetaget, de danske udsendelser i BBC fik en dansk autoritet at holde sig til, rekrutteringen af frivillige kom i gang, penge til Spitfires blev indsamlet, og kontakten til Danmark blev oprettet. Det var således bl.a. på K. K.s invitation, at John "Christmas Møller rejste til England. 1941 trådte han tilbage til fordel for direktør S. Aa. "Dohm, idet han i stedet blev præsident for en sammenslutning af alle danske i Storbritannien. K. K. har på forskellige områder udfoldet en storstilet gavmildhed. 1926 skænkede han sin bolig med park i Liverpool – foruden en kontant sum – til et rekreationshjem for syge børn. Til Earl Haigs fond til oprettelse af et hjem for krigsinvalidere skænkede han ligeledes et stort beløb. Den danske klub i London og Anglo Danish Society, London, for hvilke to organisationer K. K. henholdsvis 1927–29 og 1928–30 og i sidstnævnte igen fra 1938–49 var formand, har han skænket meget betydelige beløb. Som udtryk for sin taknemmelighed for den uddannelse, han fik ved Niels Brocks handelsskole, stiftede han et fond på 200 000 kr. til fordel for elever på

denne skole som han anså for en af de bedste handelshøjskoler i verden. De egenskaber der har skaffet K. K. en så anselig position i engelsk forretningsverden var ikke alene faglig dygtighed, men tillige hans sjældne evner til med dristighed og sikkerhed at udnytte de muligheder der meldte sig for en købmand. K. K. blev adlet af den engelske konge for sin store indsats for De frie danske i England for hvilket arbejde han også blev belønnet med høje engelske ordener. Personligt var K. K. en meget beskeden mand der nærmest skyede al offentlighed. – K. 1928. S.K. 1945. □Mal. af Sigurd Swane, 1946 (Fr.borg). Foto.

Interview i Århus stiftstid. 30.12.1951. – Aage Heineberg: Danske i England, Skotland og Irland, 1934 193–97. Samme i Borsen 29.12.1951. Dagens nyheder 2.1.1957. Bent Sally i Berl. tid. 20.5.1958. Borge Outze i Information s.d. Emil Blytgen-Petersen: Frie Danske i London 1940–45, 1977 201–08.

Henrik Fode

Kuhlau, Frederik (Friedrich) Daniel Rudolph, 1786–1832, komponist. * 11.9.1786 i Uelzen, Hannover, † 12.3.1832 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Ass.). F: militærmusiker Johann Carl K. (1747–1830) og Anna Dorothea Charlotte Seegern (1752–1830). Ugift.

K. nedstammede fra en musikerslægt (både faderen og farfaderen var regimentsmusikere og farbroderen organist og stadsmusikus i Ålborg). Familien på ialt fem børn flyttede ca. 1793 til Lüneburg. Her mistede K. ved et uheld i niårsalderen det højre øje, og et længere sygeleje forstærkede en sandsynligvis allerede forinden vakt musikinteresse. I Lüneburg fik han sin første skoleundervisning og sang i Heiligen-Geist kirken hvis organist gav ham timer i klaver, faderen muligvis enkelte i fløjte. På grund af hjemmets knappe økonomi kom K. tidligt hjemmefra. 1800 er han blandt eleverne i Christianeum-skolen i Altona og 1802 i Katharineum-gymnasiet i Braunschweig hvor han også gav musikundervisning, tilbød forlaget Breitkopf & Härtel kompositioner (der dog blev afslået) og måske sang med i teatrets kor. Efter afsluttet eksamen 1802 eller 1803 tog K. til Hamborg hvortil forældrene allerede var flyttet og ernærede sig her som klaverlærer og ved forefaldende arbejde („Beihülfe bei öffentlicher Musik“). Senere fik han undervisning af C. F. G. Schwencke der var elev af Carl Philip Emanuel Bach og Kirnberger og førstnævntes efterfølger som Stadtkantor og Musikdirektor i Hamborg. Iflg. traditionen gav Schwencke, der var velbevandret i ældre tiders musik og kendt som en frygtet kritiker, K. en so-

lid, teoretisk uddannelse som K. selv dog blot omtalte som „einige Unterricht im Generalbasse“ (dvs. harmonilære). I Hamborg optrådte K. allerede fra 1804 flere gange offentligt ved ialt seks koncerter som pianist og komponist (med en ouverture, en symfoni, en klaverkoncert og flere klavervariationer). De sidstnævnte og nogle sange er de første af hans værker der fra ca. 1806 udkom på tryk. Det var næppe – som hidtil antaget – angsten for at blive taget som soldat efter franskmændenes okkupation af Hamborg, men en planlagt koncertrejse der fik K. til november 1810 at forlade Hamborg og via Slesvig-Holsten komme til Kbh. i slutningen af året. Han gav januar 1811 sin første koncert i Kbh. med bl.a. sin *C-dur klaverkoncert*, op. 7 (tilegnet C. E. F. Weyse) og foranstaltede endnu tre koncerter samme år. En ansøgning om stillingen som klaverlærer ved Det kgl. teater blev afslået (trods anbefaling fra F. L. Ae. Kunzen), men K. besluttede 1812 alligevel at slå sig ned i Kbh. De første år gav han og spillede ved mange koncerter (han optrådte herhjemme sidste gang offentligt 1822) og levede ellers af at undervise i klaver og være korrespondent og kontaktperson til det tyske musiktidsskrift *Allgemeine musikalische Zeitung* hvis forlag Breitkopf & Härtel i begyndelsen trykte hovedparten af hans kompositioner. 1813 blev han udnævnt til kgl. kammermusikus, men foreløbig uden gage, og kort efter fik han dansk indfødsret.

Sit egentlige gennembrud fik K. 1814 med operaen *Røverborgeren*. Omkring dette tidspunkt kom forældrene og en yngre søster til Kbh. hvor de – og for kortere tid tillige en fætter (cellist Søren K.), en kusine og en brorsøn (pianist Georg Fr.K.) – betød en hård økonomisk belastning. 1816 blev han ansat som sanglærer ved Det kgl. teater med 500 rd. årligt, men opgav stillingen allerede efter et års forløb, måske på grund af uoverensstemmelser med den efter Kunzens død nyudnævnte kapelmester Claus Schall, eller snarere en af ham selv flere gange udtalt modvilje mod „at give Information“. Et forsøg med holdundervisning i generalbas omkring 1817–18 var ligeledes af kortere varighed. K. havde dog mange privatelever i klaver og komposition og var lærer for flere af den følgende generations komponister, såsom J. F. Fröhlich, J. C. Gebauer og J. O. E. Horneman. 1818 fik han endelig stillingen som kammermusikus med gage. Den gav ham 300 rd. årligt, men forpligtede ham samtidig til, foruden at spille ved hoffet, hvert år – fra 1821 indskrænket til hvert andet år – at levere en opera til Det kgl. teater, og var i virkeligheden ingen pekuniær fordel idet de halvårlige perioder han brugte til at komponere

for teatret forhindrede ham i at forsyne tyske og danske forlag med de kompositioner der var hans hovedindtægtskilde. For at bo billigere flyttede K. 1818 fra den indre by med familien til Nørrebro og af samme grund 1826 til Lyngby der imødekom hans naturbegejstring, gav ham ro til arbejdet og fritog ham for det københavnske selskabsliv hvori denne distræte og især over for kvinder yderst generede mand ikke fandt sig særlig godt tilrette. Trods megen succes, særlig med operaen *Lulu* og med *Elverhøi*, offentlig anerkendelse – han blev 1828 sammen med Weyse æresmedlem af Studenterforeningen og fik 1.11.1828 professortitlen (med gageforhøjelse til 600 rd. årligt) – og almen berømmelse både herhjemme og i Tyskland hvor hans klaver- og Nøjtemusik stadig var i høj kurs, blev K.s sidste år forbitret af økonomiske sorger, for meget arbejde og et væklende helbred der ikke bedredes af et kraftigt alkoholforbrug. 1830 døde begge hans forældre, men det store knæk fik han da huset i Lyngby 5.2.1831 brændte ned til grunden hvorved han mistede det meste af sit indbo. (Det beror dog på en misforståelse at dette også omfattede flere ikke udgivne værker som K. skulle have lagt til side for at sikre sin alderdom da alt hvad han komponerede straks gik til forlæggerne). Et ophold i nattefrost efter branden forværede en tuberkulose der måske i forbindelse med et psykisk chok medførte en tremåneders indlæggelse på Frederiks hospital i Kbh. Efter udskrivning juni 1831 flyttede K. igen til Lyngby, kom ved venners hjælp atter økonomisk på fode og flyttede så om efteråret med en ældre søster ind i den lejlighed Nyhavn 12 (nuv. 23) hvor han døde det følgende forår.

En stor rolle i K.s liv og kunstneriske udvikling spillede de syv udenlandsrejser han foretog mens han boede i Danmark. 1815 var han på en koncertturné til Stockholm og 1828 på en til Göteborg og Kristiania (Oslo). De øvrige rejser gik til Tyskland. 1816 dirigerede han *Røverborgeren* i Hamborg (den eneste af hans operaer der med senere opførelser i Kassel, Riga og Leipzig blev opført i udlandet). Hans længste rejse (på ialt ti måneder) fandt sted 1821–22. Den var tænkt som en studietur, især af operaer, og skulle oprindelig også have gået til Italien, og K. besøgte Leipzig, boede fire måneder i Wien og tog hjem over München. En kortere rejse til Berlin og Hamborg 1823 efterfulgtes 1825 af endnu en rejse til Wien hvor det berømte møde med Beethoven fandt sted. K.s sidste udenlandsrejse 1829 gik til Berlin og Leipzig.

K. skrev musik inden for næsten alle genrer (undtagen kirkemusik) og nåede med sin hurtige måde at komponere på op på et anseligt antal

værker (127 opusnumre). Over halvdelen er klavermusik (både to- og firhændig) der i stilen hælder både til de store wienerklassikere (især Beethoven) og til samtidens virtuose klaverkomponister (M. Clementi, J. L. Dussek, J. B. Cramer, J. N. Hummel og C. M. v. Weber). Tyngdepunktet ligger i de 38 tohændige og 10 firhændige sonater og sonatiner. Efter i sin ungdom at have forsøgt sig med syv stort anlagte sonater (med op. 5 i d-mol og op. 8 i a-mol som de mest gedigne) slår K. i mindre former ind på en mere letflydende skrivemåde der dog i langt højere grad bærer præg af hans personlighed, ikke mindst i de tre samlinger sonatiner, op. 20, 55 og 88 der stadig har deres faste plads i klaverpædagogikken. De har til en vis grad overskygget de egentlige sonater (ofte også af sonatineomfang) hvoraf kan fremhæves den beethovenske i C-dur, op. 26,2, den homogene, ensatsede sonate i d-mol, op. 46,2 og af de senere der ofte er tosatsede ved udeladelse af den langsomme sats, op. 52,2 i B-dur, op. 52,3 i A-dur og op. 59,1 i A-dur, alle med sprudlende, kuhlausk finale. De øvrige klaverværker, der hovedsagelig består af rondoer og variationsrækker, hører til datidens mere modebestemte underholdningsmusik. De første er næsten altid skrevet over populære operamelodier, variationerne tillige over gamle folkeviser, fx variationerne over en arie fra L. Cherubinis opera *De To Dage*, op. 12, den norske folkevise *God Dag*, Rasmus Jansen, op. 15, *Kong Christian*, op. 16 og en chanson danoise, op. 22. Næst efter klavermusikken indtager de mange værker for én til fire fløjter den største plads. På samme måde som i klavermusikken imødekom K. her et stort behov for musik for dette modeinstrument hvorom han selv siger: „Ich spiele nur wenig dieses Instrument, aber kenne es genau“. Selvom musik for sådanne ens instrumenter er af større interesse for de spillende end for de lyttende er kombinationen af fløjterne forbilledlig, og der er megen fin kammermusik i de 18 duoer og de syv trioer, fx trioerne op. 86,1 i e-mol, op. 86,2 i D-dur (med variationer over en svensk folkevise) og op. 90 i h-mol samt i den kendte kvartet i e-mol, op. 103. De brillante værker for fløjte og klaver, først og fremmest de ti sonater, er prægede af mere klangfylde og større romantisk udtryksfuldhed, fx de store sonater i Es-dur, op. 64 (med variationer over folkevisen *Der strandet et Skib*), e-mol, op. 71 og særlig a-mol, op. 85, de to sidste firsatse med rytmisk spændstige scherzi. Man fornemmer i disse værker et åndeligt slægtskab med Schubert der også viser sig i violinsonaten i f-mol, op. 33 (tilegnet komponisten Louis Spohr) og i kammermusikken for større besætninger. I denne er værkerne få, men

de indeholder til gengæld K.s mest værdifulde instrumentalmusik. Svagest står de tre klaverkvartetter (c-mol, op. 32, A-dur, op. 50 og g-mol, op. 108), langstrakte og lidt udvendige og med overdreven vægt på klaverets virtuose rolle. Der er dog mange bemærkelsesværdige satser, såsom a-mol scherzoen af den anden kvartet der i sin radikale harmonik og dynamik viser frem mod nordisk højromantik (Grieg). Mere ægte kammermusik hvor alle instrumenter indgår på lige fod finder man foruden i den charmerende trio for to fløjter og klaver i G-dur, op. 119 i de tre kvintetter for fløjte, violin, to bratscher og cello i D-dur, e-mol og A-dur, op. 51, alle firsatse med menuet eller scherzo og prægede af K.s store kontrapunktiske mesterskab. Mellemdelen af A-dur kvintettens scherzo er således en direkte omvendt af hoveddelen, og forstsesatsen af e-mol kvintetten er helt opbygget af et bankemotiv på fire toner (à la Beethovens 5. symfoni). Det kammermusikalske mesterværk og K.s sidste komposition er hans eneste strygekvartet (a-mol, op. 122) der var planlagt som den første i en serie på seks til vinhandler C. Waagepetersen. Der er grund til at tro at sygdom og sorger har udløst en hidtil ukendt skaberkraft i K. for nu er musikken renset for alle de klicheer der selv i betydningsfulde værker kunne skæmme helheden. Samtidig føles noget tragisk i at han først til allersidst blev modnet til et værk der har vide perspektiver fremover i dansk musik, via Hartmann-Gade (akkordgange i finalen) helt frem til Carl Nielsen (et motorisk drejemotiv i den mystiske scherzo). I sit travle arbejde fik K. kun tid til efter egen tilskyndelse at skrive tre orkesterværker: to klaverkoncerter og en concertino for to valdhorn og orkester. Den første klaverkoncert i C-dur, op. 7 der har Beethovens tilsvarende som umiddelbart forbillede (førstesatsens hovedtema og hele oplæg er nærmest kalkeret over denne) blev snart efterfulgt af en koncert i f-mol (1811–12) der desværre er gået tabt, men som efter flere personers udsagn skulle have vist større selvstændighed, og som også blev spillet hyppigt i K.s levetid. Til de to hornister Gugel som K. traf på sin tysklandsrejse skrev han på hjemturen sin festlige og teknisk krævende concertino i F-dur, op. 45 der bl.a. har en af K.s karakteristiske polaccaer (dvs. polonaiser).

Helt i skyggen af Weyses romancer står K.s over 100 sange med klaverakkompagnement, de fleste til tyske tekster. Med enkelte undtagelser er de for blege i melodikken eller for opstyltede i udtrykket, især de mange sentimentale „gravsange“, og mangler ofte samhørighed mellem sangstemme og klaver. Til gengæld ydede K. noget helt personligt og mere i overensstemmelse med

sit muntre sind i sine 23 sange for datidens yndede mandskorkvartet (to tenorer og to basser), op. 67, 82 (tilegnet Studenteforeningen) og 89. Det er fine miniaturer der med de enkleste melodiske og harmoniske virkemidler skaber rammende situationsbilleder som *O der schöne Maienmond*, *Der kleine Hexenmeister*, *Auf Bergen da wohnt das Leben*, *Selinde* og *Amor*. En specialitet for K. var hans kanoner, især de dengang så populære gådekanoner hvoraf mange udkom i *Allgemeine musikalische Zeitung*. (Beethoven kaldte ham „der grosse Kanonier von Norden“). I *Comische Kanons für drei Männerstimmen*, 1817 lagde K. en særlig evne for dagen til ud fra en kanon også at skrive en smuk melodi. Mange er ligesom enkelte mandskorsange mere kendt i danske gendigtninger: *Ihr Vögel, zwischert* (*Jeg gaar i Solen*), *Den grossen Sultan Koko preist* (til Wessels digt *Du lille vakre Karen Bach*), en latterkanon og den mod Kunzen og den konservative musiksmag rettede *Anticherubinismus*. Fra K.s første tid i Danmark stammer en del (lejligheds)kantater og lyrisk-dramatiske scener der synes skrevet ud fra ønsket om at slå sit navn fast for en større offentlighed. Den største og interessanteste er den kun i meget fragmentarisk form eksisterende kantate for soli, kor og orkester *An die Freude* (*Til Glæden*) fra 1813. Modsat Beethoven i sin 9. symfoni medtager K. hele Schillers tekst i værkets syv satser hvoraf den mest prætentiose er andensatsen: „Freude trinken“ med en stor korfuga på koromkvædets „Ihr stürzt nieder, Millionen“.

Det absolutte højdepunkt i K.s vokalmusik udgør de dramatiske værker der består af fem operaer (af syngespiltypen, altså med talt dialog) og musik til tre skuespil. „Kuhlaus største Lidenskab var at skrive Operaer“ (Gebauer), og hans musik får i disse en dybde og et vingefang som i ingen anden værkgruppe. Hans forbilleder er komponister som netop blev spillet meget på teatret i Braunschweig, nemlig C. W. Gluck, L. Cherubini, F. Paer, F. A. Boieldieu, og fremfor alt Mozart der på samme måde som Beethoven i instrumentalmusikken er hans store mål, også når han senere kommer under indflydelse af C. M. v. Weber og G. Rossini. K.s første opera *Røverborgen*, genre-mæssigt en befrielsesopera, er et spejl af mange strømninger i tidens operamusik hvilket ikke mindst kommer frem i de for K. almindelige musikalske „lån“, dvs. at fremmede melodier ligger til grund for hans egne (sml. K.s første klaverkoncert med Beethovens), fx arien „Jeg gerne dør“ hvis lighed med den tidligere omtalte arie fra Cherubinis opera „De to dage“ er slående. *Røverborgen*, der viser en for en debutant forbausende sikker behandling af de mu-

sikalske former, bragte en tiltrængt fornyelse i det konservative danske repertoire og blev trods den forvrøvede tekst af "Oehenschläger en stor succes på grund af sine iørefaldende melodier og teatermæssigt virkningsfulde situationer, bl.a. den morsomme „Æggekagekvartet“. Operaen savner dog dramatisk liv. Det er der mere af i *Trylleharpen*, 1817 der har store ensembler og en næsten gennemkomponeret første akt. Også musikken er på vej til en mere personlig stil, men den teaterskandale der opstod i forbindelse med førsteopførelsen fordi den baggesenske tekst mentes stjålet fra et tysk stykke (og tidligere havde været tilbudt Kunzen) gik hårdt ud over K.s opera der foruden at forblive utrykt kun opnåede tre opførelser. De mange udramatiske og literært ikke særlig lodige tekster tog ofte livet af K.s operaer og forårsagede at mange blev lagt til side efter de første opførelser. *Elisa eller Ven-skab og Kjærlighed*, 1820 af digterpræsten C. J. "Boye" der leverede K. endnu to libretti betegner af denne grund et tilbageskridt i dramatisk henseende. Musikken har dog nye aspekter som en bredere melodiføring hvor der spores indflydelse fra Weyse, begyndende rossiniske træk og fremfor alt den særlige kuhlauske „feststil“ med tuttiakkorder i punkteret rytme og den ouverturereform der fremover bliver normen: at anvende temaer fra selve operaen (potpourriouverture) og lade visse musikalske afsnit hentyde til forskellige ting i stykkets handling. Fiaskoerne med de to sidstnævnte operaer, der også blev genstand for en skarp kritik i hvilken man anbefalede K. at studere nyere tyske og italienske operaer fik ham til at vente fem år med sin næste. Den blev til gengæld hans dramatiske hovedværk: trylleoperaen *Lulu*, 1824 med tekst af C. F. Gün-terberg efter den fortælling i C. M. Wielands eventyrsamling *Dschinnistan* der også var grundlaget for Mozarts *Tryllefløjten*. Selvom Cherubini, Paer og Mozart stadig er forbilleder får de nye romantiske komponister Weber og Rossini afgørende indflydelse på musikken i *Lulu*, den første egentlige romantiske, danske opera og en milepæl i dansk musik. Formerne er vokset betydeligt, og der forekommer ofte store musikalske „scener“ hvori indgår arier, duetter, recitativer, pastoraler og melodramer (baggrundsmusik til talt dialog). Koret er medfortolkende i første akt der kulminerer i en gigantisk finale i troldmanden *Dilfengs* (= Sarastro) underjordiske hule hvor naturdæmoner som hekse, gnomer og alfer sammen med solisterne skaber en farverig musikalsk helhed. De weberske indflydelser kommer frem i melodiske og harmoniske vendinger, polonaiserytmer og i instrumentationen. Det indledende orkesterforspil til an-

Kuhlau, Frederik

den akt er med sine strygertremoli på formindskede septimakkorder og instrumentalsoloer (bl.a. klarinet i dybt leje) et dansk sidestykke til „Ulvesvælgscenen“ i Jægerbruden medens den efterfølgende, lette alfedans peger frem mod Mendelssohn. At K. også lagde sig efter Rossini kan på baggrund af egne, foragtelige udtalelser om Rossini under K.s første wienerophold nok undre, men menes at være et forsøg på at vinde gehør hos publikum og samtidig en fornemmelse af at rossiniske elementer (koloraturer i parallelle tertser, ofte i trioler og pågående, punkterede rytmter) på en organisk måde lod sig tilpasse hans egen stil. Denne er i Lulu særlig kendetegnet ved en avanceret harmonik med de for K. særegne sekvenser i hvilke en akkordforbindelse rykkes en tone ned, dristige modstillinger af fjernliggende tonearter og skarpe, ofte stemmeføringsmæssigt betingede dissonanser. Det melodiske er også af stor spontaneitet: Numre som dværgen Barcas spotteviser *Naar Moen bliver Kone*, heksenes spindesang *Slunken Ædderkop sidder paa Tue*, en af de mange romancer i K.s operaer, og den berømte drikkeviser med kor *Kloden maatte styrte sammen* var overordentlig elskede herhjemme (sidstnævnte med ny tekst i flere Heibergvaudeviller). K.s sidste opera *Hugo og Adelheid*, 1827 var ligesom Elisa en kedsommelig kærlighedshistorie af Boye, men mere selvstændig og moden i musikken og bedre rent dramatisk på grund af flere underordnede handlingsforløb med et væld af bipersoner. Højdepunkterne er de genialt opfattede scener mellem to tyve og stadens nattevagt hvis barokke situationskomik viser K. som en mester i buffofaget, natte-scenerne mellem de elskende, nattevagten, tyvene og to kor af indbyrdes rivaliserende ridder- og handelssvende og den store fængsels-scene hvor hujende fanger stikker hovederne frem bag tremmerne.

Til Boyes romantiske skuespil *William Shakespeare*, 1826 skrev K. en mere afdæmpet musik, hvis sværmeriske alfekor føles beslægtede med Webers opera Oberon og Mendelssohns ouverture til *En skærsommernatsdrøm* (begge fra samme tidspunkt), men også besidder en udpræget dansk, lyrisk tone der især fik betydning for N. W. Gade (Elverskud). William Shakespeare er kendt for sin store, symfoniske ouverture med den lange, beethovenske introduktion og den spirituelle presto i 6/8-takt med det fugerede hovedtema. Det værk, der mere end noget andet er knyttet til K.s navn, er musikken til J. L. Heibergs festspil *Elverhøi*, skrevet 1828 i anledning af kronprins Frederiks (VII) bryllup med Frederik VI's datter Wilhelmine. Elverhøis særlige atmosfære og enorme popularitet, dengang

som nu, hvor det med sine omkring tusind opførelser er det mest spillede stykke på Det kgl. teater, skyldes først og fremmest de mange danske og svenske folkevise hvorpå meget af musikken bygger, bl.a. romancerne *Jeg gik mig i Lunden*, *Jeg lagde mit Hoved til Elverhøi*, *Nu Løvsalen skygger*, *Nu lider Dagen*, *Dybt i Havet* og i sidste akts ballet den kendte menuet. Det er K.s store fortjeneste, foruden at have arrangeret folkeviseerne på en smagfuld måde, i sin egen musik at have ramt folkevise-tonen til forveksling (i jægerkoret *Herligt, en Sommernat*) og at have komponeret stemningsfulde melodramer og balletmusik. Den mesterlige ouverture er kronen på en lang række potpourriouverturer med ialt otte temaer fra skuespillet, afsluttet med kongesangen „Kong Christian stod ved høien Mast“ som hyldest til Elverhøis hovedperson Christian IV (og i teatret: Frederik VI, hvis kunstopolitik for øvrigt ikke var datidens komponister særlig imødekommende). Melodien, der havde beskæftiget K. flere gange, får her sin endelige udformning. En noget mat afslutning på K.s dramatiske værk er den hastværksprægede musik til Oehlenschlägers lystspil *Trillingbrødrene fra Damask*, 1830 der foruden en ganske original ouverture kun har interesse ved at være K.s bidrag til datidens mange stykker med østerlandske emner og dertil hørende „orientalismer“ i musikken.

Sammen med Weyse er K. hovedskikkelsen i dansk musik i første trediedel af 1800-tallet. Mens Weyse er konservativ, i sin musik nærmest wienerklassisk, holder sig til bestemte værkkategorier (kantater og operaer), men til gengæld er nok så original i det melodiske repræsenterer K. med sit urolige og søgende temperament de nye strømninger i tiden der i hans forskelligartede musik kommer til udtryk i en kosmopolitisk stil. Han havde en evne til at efterligne forskellige nationale stilretninger, sikkert forbundet med hans store interesse for mange landes folkevise. Således lærte han forbavsende hurtigt at få den specielle danske folkevise-tone til at indgå i sin musik, særlig tydeligt i hans mange romancer (i 6/8-takt, ofte i mol og med en „dansk“ melodi-struktur). Den mærkes også harmonisk i mange kirketonalt virkende akkordgange. K.s musik er dog langt fra en vilkårlig, eklektisk blandingstil, men indeholder mange personlige træk, og han har som kunstner helt sit eget fysiognomi. Hans produktion er uegal fordi han i sit forcerede arbejde var tvunget til at skrive meget overfladisk der er uden interesse i dag. Men hans bedste værker ejer en umiddelbarhed og vidner om en sikker musikalsk smag, god formsans og en for dansk musik fra den tid velgørende beherskelse af det musikalske håndværk. De mange nyudgi-

velser af hans fløjtemusik og de uopslidelige klaversonatiner viser hans musiks livskraft, men hans største betydning for dansk musiktradition – og grundlaget for en nærmere bedømmelse af hans musiks egenart – ligger i de dramatiske værker, hvis fremadvisende harmonik (Lulu) og danske tone (William Shakespeare og Elverhøi) var bestemmende for Hartmann-Gades musikalske højromantik, der for alvor satte ind i årene efter K.s død. – Tit. professor 1828. □Litografi af L. Fehr og af C. W. Wiehe. Min. (Kgl. bibl.), nu ødelagt, bevaret i foto, måske identisk med tegn. af C. Hornemann udst. 1815. Min. af Hornemann (Rosenborg). Pastel af samme, 1828 (Musikhist. mus.), kopi af P. Coopmann (bl.a. 1832, Fr.borg; et andet ekspl. ses på Marstrands mal. af Waagepetersens hjem, 1834, sst.), kopi af C. A. Jensen, 1833 (brændt på Fr.borg 1859); efter pastellen, med mindre ændringer, danske, tyske og engelske litografier samt træsnit 1869, og af H. P. Hansen, 1873. Tegn. af Em. Barentzen, 1830 (Fr.borg), efter denne litografi af Barentzen selv, 1838, af A. Kittendorff, litografi 1870 og to træsnit 1886; i samme type en tegn. 1917 (Kgl. bibl.). Mal. af Constantin Hansen (Teatermus.). Relief sign. TM & C. Buste af Th. Stein, 1874.

Bibliografi. Dan Fog: Kompositionen von F. K., 1977. Lit. Ignaz v. Seyfried: Ludw. v. Beethovens Studien in Generalbasse, Wien 1832 (eng. udg. 1853). A. Oehlschläger i Prometheus II, 1833. Samme: Erindr. III–IV, 1850–51. P. O. Brøndsted: Til F. K.s ihukommelse, 1835. J. L. Heiberg: Prosaiske skr. IV, 1861 (forindr. til Elverhøi). Th. Overskou: Den danske skueplads IV–V, 1862–64. Af Jonas Collins papirer, udg. Edg. Collin, 1871. Aus Moscheles' Leben, udg. Charlotte Moscheles I, Lpz. 1872 (eng. udg. 1873). Georg Bricka i K.: Will. Shakespeare. Klaverudtog, 1873. C. Thrane: Danske komponister, 1875 (tysk udg. m. titlen: F. K., Lpz. 1886) 71–192. N. C. L. Abrahams: Medd. af mit liv, 1876. Festskr. i anledn. af Musikforen.s halvhundredårsdag I, af V. C. Ravn, 1886. Musikbl. II.9.1886 (særnr.). Johanne Luise Heiberg: Et liv I, 1891 (5. udg. 1973). P. Hansen i J. L. Heiberg: Elverhøi, 1891 = Danske forfattere XIX–XX. Nic. Bøgh: Chr. Winther II, 1900. Will. Behrend i Die Musik III, Berlin 1903–04 272–86. Angul Hammerich: J. P. E. Hartmann, 1916. Anna Erslev: Dansk tonekunst, 2. udg. 1920. Karl Graupner: F. K., Remscheid 1930 (m. slægtsoversigt). Kai Aage Bruun: Tre komponister, 1932 27–51. Samme: Dansk musiks hist. I, 1969. W. Schmieder i Allgemeine Musikzeitung, Lpz. 1936 801–04. Torben Krogh i Dansk musik t. XVII, 1942 26–32 70–76 162–76. Rolf Kipphan i Heimatkalender für Stadt und Kreis Uelzen 1959 75–86. Niels Martin Jensen: Den danske romance 1800–50, 1964 (m. fortegn. over K.s enstemmige sange). Samme i Fund og forskn. XII, 1965 67–84. Henning Bro Rasmussen i Musikundskab i skolen XI, 1–2, 1969. J.-L. Beimfohr: Das C-Dur Klavierkonzert op. 7 und die Klaversonaten von F. K. I–II, Hamb. 1971 (m. hidtil utrykte klaverkompositioner). Nils Schjørring: Musikkens hist. i Danm. II, 1978. *Papirer og manus.* i Kgl. bibl.

Gorm Busk

Kuhn, Johan Ludvig, 1876–1943, læge. * 29.5. 1876 i Randers, † 4.3.1943 i Gentofte, urne på Hellerup kgd. F: overlæge, senere etatsråd Ludvig Jacob K. (1827–99, ~ 2° 1881 med Frederikke Sarine Ludovica Ida Faber, 1838–1927) og Johanne Caroline Juliane Faber (1841–79). ~ 1° 9.7.1904 i Roskilde (b.v.) med Olga Philip, f. Ruben, * 28.3.1867 i Kbh. (Mos.), † 27.11.1928 sst. (~ 1° 1887 med grosserer Oscar Philip, 1854–1937), d. af etatsråd, fabrikkejer Bernhard Harald R. (1829–96) og Ida Coppel (1845–1913). Ægteskabet opløst 1917. ~ 2° 20.2.1935 i Helsingør (b.v.) med fysioterapeut Else Marie Saurbrey, * 17.3.1900 i Dyrehavehus ved Tureby, d. af overjæger, forpagter Frederik Christian Sophus S. (1861–1932) og Sigismunda Ulrich (1867–1954).

K. blev student 1894 fra Randers og medicinsk kandidat 1901. Efter eksamen var han et halvt år skibslæge i ØK, hvorefter han gjorde tjeneste ved forskellige hospitaler. I nogle måneder 1903 var han konst. distriktslæge i Hørsholm, konst. sygehuslæge ved Usserød sygehus og læge ved Nivågårds hospital, var derefter i to år assistent ved Skt. Lucasstiftelsen hos professor Johannes *Kaarsberg og foretog studierejse til Paris (gynækologi), men efter turnustjenesten nedsatte han sig 1907 som praktiserende læge i Hellerup hvor han virkede til sin død. Selv om han var en dygtig og samvittighedsfuld læge, var det dog ikke som sådan han blev kendt. Hans indstilling var den at lægen har et dobbelt ansvar, ansvaret for sine patienter og ansvaret over for samfundet. Efterhånden som den sociale forsyning blev udbygget og sygdomsbekæmpelsen og sygdomsforebyggelsen sattes mere og mere i system, blev lægen en af samfundets vigtigste tillidsmænd og den praktiserende læge en forpost i ildlinjen. Denne indstilling drev K., der var i besiddelse af en skarp hjerne og en smidig forhandlingsevne, frem til at blive en realpolitiker af rang. Lægen og samfundet var det ledemotiv der gik igen i hans fagpolitiske arbejde. Han blev medstifter af Foreningen af yngre læger 1904, medlem af dens bestyrelse og dens formand 1905–06. Det lykkedes ham at få foreningen optaget som en kredsforening inden for Alm. dansk lægeforening, i hvis hovedbestyrelse han havde sæde 1907–13, og at forbedre de unge hospitalskandidaters kår i betydelig grad. Han fungerede som formand i lægeforeningen 1912–13 og var medlem af repræsentantskabet 1914–17. I forhandlingerne mellem lægerne og sygekasserne tog han aktiv del og fejrede her sine første forhandlingstriumfer. Han var medlem af Sygekasselovskommissionen 1910–11. K. øvede tillige en betydelig indsats i medicinalkommissionen af hvilken han var

Kuhn, Johan

medlem 1905–21. Han var medlem af overvoldgiftsretten 1913–25, af mæglingsrådet angående den kommunale lægehjælp (hvert andet år formand) fra 1914, af sygekassevoldgiftsrådet 1915–25, ekstraordinært medlem af retslægerådet fra 1920, af Invalideforsikringsretten fra 1921 og redaktør af Ugeskrift for Læger fra 1922. Han stillede forslag om oprettelse af et aktieselskab til køb af Domus medica, han var medstifter af aktieselskabet Lægernes hus og næstformand i bestyrelsen for dette 1921–32. 1921 modtog han en hædersgave fra Den alm. danske lægeforening.

K. blev medlem af en række kommissioner. Hans forslag til løsning af spørgsmålet om kroniske syges forsikring dannede grundlag for den derhen hørende bestemmelse i sygekasseloven af 1915. Det var kun naturligt at det blev K. der holdt forelæsninger om dansk sygekassevæsen ved folkeforbundets interchange i Kbh. 1924, 1926 og 1929. Endvidere holdt han to forelæsninger på Sorbonne i Paris om samme emne marts 1927, og efter indbydelse af fransk hygiejneselskab foretog i Institut Pasteur om dansk sociallovgivning okt. 1927, foredrag der vakte stor opmærksomhed i Frankrig og beundring for de danske sociale og hygiejniske foranstaltninger for folkesundhed og folkeforsorg. Som redaktør af den faglige del af Ugeskrift for Læger udøvede han en stærk indflydelse på al dansk lægepolitik, og hans liv var en fortsat utrættelig indsats for hans fag, hans stand og derigennem for det samfund han tilhørte. – R. 1927. DM. 1939. □Foto.

M. Fenger, S. Krage og V. A. Fenger i Ugeskr. for læger CV, 1943 225–28. Politiken 5.3. s.å. V. Christophersen: Den alm. da. lægeforen. 1857–1932, 1932 31 59 94–98 141 159 170 172. Den alm. da. lægeforen. 1857–1957, red. V. A. Fenger, 1957 175.

*Axel Borghjærg**

Kuhr, James Victor, 1882–1948, filosof. * 21.9. 1882 i Kbh. (Holmens), † 15.12.1948 sst., begr. Holmens kgd. F: grosserer James Alfred K. (1852–84) og Henriette Christiane Emilie Salomon (1847–1922). Ugift.

Efter faderens tidlige død voksede K. op i det hjem, hans mor dannede med sine to søstre og den enes to døtre. Disse to kusiner, hvoraf den ene var forfatteren Karen Ewald, gift i England, holdt han senere forbindelse med ved årlige besøg i England og Paris. De udgjorde efter moderens død hvad han havde af familie.

K. blev student 1900 fra Efterslægtsselskabets skole og cand.mag. 1908 i klassisk filologi (speciale: forsokratikerne) og engelsk. 1907–18 un-

derviste han ved forskellige skoler og manudcerede 1909–15 til „filosofikum“. 1912 disputerede han for den filosofiske doktorgrad med afhandlingen *Det pædagogiske System i Cominius' Didactica magna* der var tænkt som den første af en række historisk-pædagogiske undersøgelser med sigte på „en samlet theoretisk Underbygning for og Begrundelse af vor egen Tids praktiske Opdragergerning“. Også gennem forelæsninger som privatdocent søgte han at kvalificere sig til en lærestol i pædagogik, men så deltog han 1916 i konkurrencen om det ved Anton Thomsens død ledigtblevne professorat i filosofi med en sådan ære, at han udnævntes til lektor i filosofi for to år senere uden konkurrence at blive professor efter Cl. Wilkens. Som sådan overtog han forpligtelsen til hvert år at afholde kursus i filosofisk propædeutik (til filosofikum). Han lagde meget arbejde heri, og hans kursus blev meget søgt – man har beregnet, at ca. 14 000 studenter gennem årene fulgte det. Som grundlag anvendte han Harald Høffdings Kort Oversigt over den nyere Filosofis Historie, sammes lærebog i psykologi og senere Frithiof Brandts Psykologi I, samt sine egne *Formel Logik* (1921 med overtitlen: *Almindelig Videnskabslære 1*, uden denne i 2. og senere oplag), *Grundtræk af en Karakterologi*, 1934 (4. opl. 1946) og *Psykologi og Menneskekundskab. Indledning til Psykologien*, 1937 (4. opl. 1945). I sine øvelser for de filosofiske fagstuderende gennemgik han hovedsagelig værker af Platon og Aristoteles, men han publicerede efter *Phraikleitos fra Ephesos*, 1917, ikke selvstændige arbejder over klassisk filosofi, kun indledning til et udvalg af græske filosofiske tekster i bind II (Grækenland II. Historie og Hverdag) i Gyldendals Bibliotek 1929.

Den filosofiske disciplin som i det lange løb havde K.s største interesse var æstetikken. Han var en habil pianist, og musikken var en stor del af hans liv. Foruden en række artikler (*Die Welten des Künstlers und des Wissenschaftlers* (Studien tillagnede Efraim Liljeqvist II, 1930), *Muskens ethiske Betydning* (Nordisk tidskr. 1931) og *Kunsten og Hverdagen* (Hverdagens Psykologi, red. P. Bahnsen, 1944)) skrev han *Æstetisk Oplevelen og kunstnerisk Skaben. Psykologisk-æstetiske Undersøgelser*, 1927 (tyesk overs. 1929). Heri forfægtes den opfattelse, at kunst primært er følelsesudtryk, og at det er de samme psykologiske mekanismer der virker såvel i den kunstneriske skaben som i den æstetiske oplevelse. Sin opfattelse af filosofiens opgave og plads i åndslivet, navnlig i forhold til fagvidenskaberne, fremsatte han i kapitlet *Filosofien* i samleværket Universitetet og Samfundet, 1929. Han lægger der vægt på det personlige i den enkelte tænkers arbejde

på med basis af fagvidenskabernes resultater at udforme en afrundet verdens- og livsanskuelse.

Allerede som student knyttedes K. til den af P. A. Heiberg startede udgave af Søren *Kierkegaards papirer. Efter Heibergs død 1926 videreførte og afsluttede K. udgivelsen af „journalerne“ med bistand af Einer *Torsting (sidste bind, 11,3, udkom få måneder før K.s død). I tilknytning til arbejdet med Kierkegaard skrev han *Modsigelsens Grundsætning* (Kierkegaard Studier, udg. af P. A. Heiberg og V. Kuhr II, 1915), en undersøgelse af Kierkegaards anvendelse af kontradiktions- og eksklusionsprincippet og deres betydning for kritikken af Hegel og læren om stadierne. Af andre udgiverarbejder som K. deltog i kan nævnes Johs. Ewalds skrifter (1914–19) og Niels Stensens Opera philosophica (1910). K. bevarede livet igennem tilknytning til pædagogiske kredse, var medlem af Pædagogisk selskabs repræsentantskab fra 1921 og Foreningen Nordens skolenavn fra 1927 samt medredaktør af Vor Ungdom 1917–28. 1945–48 ledede han undervisningen i pædagogikkens historie på kursus i teoretisk pædagogik for lærere ved statens højere almenkoler. Desuden virkede han aktivt i musiklivet som bestyrelsesmedlem i den danske Richard Wagner-forening fra 1933, som medlem af Studenter-sangforeningens repræsentantskab fra 1936 og af Dansk koncertforenings repræsentantskab fra 1927. Også velgørende organisationer deltog han i, navnlig Ensomme gamles værn. Fra 1923 til sin død var han efors Elers' kollegium. 1943–45 virkede han som lærer i filosofi for danske flygtningestuderter i Sverige. – R. 1928. DM. 1936.

□Karikaturtegn. af KTM, 1922 (Kgl. bibl.). Afbildet på mal. af Aksel Jørgensen, 1923 (Studentergården, Kbh.). Mal. af A. Bremer, 1925. Buste af Helen Dohlmann, 1926. Tegn. af C. Ravn, 1927, og af Otto Christensen, 1932. Træsnit af Alex Garff s.å. Mal. af K. O. Hilkier, 1934 (Kbh.s univ., filos. inst.). Tegn. af bl.a. Chr. Hoff 1934 og 1936, Vald. Møller 1936, Lundgren 1936, L. Kaganas 1938 og Lunøe 1940. Linoleumssnit af K. J. Almqvist, 1941. Tegn. af Otto Christensen, 1942 (Fr.borg) og Carl Jensen udst. 1942. Livsmaske. Buste af Max Andersen udst. 1950 (filos. inst.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1912 162–64. – Kr. Glud Konradsen: Stamtv. over familien Glud, 1933 10. Studenteren fra år 1900, 1925 219. Sev. Christensen i Hovedstaden 7.11.1915. Fr. Brandt i Akad. ugebl. 5.6.1918. H. Høffding i Tilskueren, 1927 I 396–404 (anm. af K.s Æsthetisk Oplevelsen). Fr. Kreis i Kantstudien XXXV, Berlin 1930 532. [Joseph] Frøbes] i Scholastik VIII, Freiburg i.Br. 1933 152. J. Elmgren i Theoria I, Göteborg 1935 72. Hj. Helweg: Om mennesketyper, 1935 (4. opl. 1947) 12–35. V. [avling] i Politiken 4.5.1937. Emil Frederiksen i Berl. tid. 17.12.1948.

Fr. Brandt i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1949 173–76. Michael Neiiendam: Prof. dr.phil. V. K. 1882–1948. Nogle mindeord, [1949]. Søren Holm: Filosofien i Norden efter 1900, 1967 45f. Mogens Blegvad: Erindr. om V. K., udg. Kbh.s univ. Filos. inst. 1978. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Mogens Blegvad

Kunzen, Friedrich Ludwig Aemilius, 1761–1817, komponist. * 24.9.1761 i Lübeck, † 28.1.1817 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: organist ved Mariekirken Adolph Carl K. (1720–81) og Anna Charlotte Aubery. ~ 1793 (lysning 3.3. i Frankfurt a. M.) med sanger Johanna Margaretha Antonetta Zuccarini, * ca. 1766, † 6.10.1842 i Kbh. (Helligg.), d. af hofmusikus i Trier Jacob Z.

K.s fra faderen og bedstefaderen nedarvede musikalske evner viste sig allerede i den tidlige barnealder; han fantaserede på klaveret inden han kunne noderne, og begyndte syv år gammel at nedskrive små kompositioner. Da faderen nødigt så sin søn gå musikervejen, fik han kun sparsom opmuntring og måtte nærmest på egen hånd lære sig de grundlæggende regler for komposition. Så ihærdig var han imidlertid, at han elleve år gammel kunne komponere et fugeret koralforspil. Faderen undså sig dog ikke for at søge at slå mønt af sine børns musikalske talent, 1768 drog han således på koncertrejse til London hvor han ikke alene præsenterede sin syvårige søn som vidunderbarn, men også sin datter. Skønt K. aldrig fik nogen virkelig grundig undervisning, vakte han tidligt opsigt som klaverspiller; bl.a. optrådte han ved hoffet i Ludwigslust og havde i en ganske ung alder komponeret „nogle Koncerter for Flygel og seks Sonater for Klaver“. Han respekterede imidlertid i så høj grad sin afødede fars vilje, at han 1781 begyndte et juridisk studium ved universitetet i Kiel; men skæbnen ville, at han netop her i den meget musikinteresserede professor C. F. Cramers møde en mand der bevidst nærde hans dybe ønske om at give sig musikken i vold. Personlig hjalp Cramer ham på forskellig måde, bl.a. ved flere gange at nævne ham fordelagtigt i sit kendte tidsskrift Magazin der Musik og endvidere ved at benytte hans hjælp ved forskellige musikalske publikationer. 1783 udgav Cramer således Antonio Salieris opera Armida i samlingen Polyhymnia i K.s bearbejdelse, mens en anden samling, Flora, indeholdt nogle af F. *Klopstocks „Barditen“. Som tegn på sin taknemmelighed satte K. musik til en række religiøse digte af Cramers far.

Blandt professor Cramers personlige venner var også tidens førende liedkomponist J. A. P. *Schulz der i sommeren 1784, da han endnu var

kapelmester i Rheinsberg, aflagde besøg i Kiel, hvilket fik stor betydning for den unge K. Schulz beretter, at han „ofte havde lejlighed til at beundre hans ferme Klaverspil, hurtige Nodelæsning, hans Fantaseren, hans grundige Indsigt i Kompositionen, som han havde erhvervet sig ved egen Flid, hans Udarbejdelser af forskellig Art, med et Ord hans store Geni“, og på Schulz' opfordring opgav K. endelig sit universitetsstudium. Det blev besluttet, at han skulle prøve på at vinde et musikernavn i Kbh. hvor musikinteressen på dette tidspunkt var stor, og hvor man regnede med store fremtidsmuligheder for et virkeligt talent. K. havde i øvrigt gjort flere danske bekendtskaber i Kiel hvor han bl.a. havde boet dør om dør med K. L. *Rahbek og G. J. *Samsø der begge i okt. 1784 forsynede ham med anbefalingsbreve til skuespiller M. *Rosing.

K. havde snart lykken med sig i Kbh. hvor han bl.a. spillede ved hoffet. Hans kunstneriske ærgerrighed var imidlertid ikke tilfredsstillet ved at blive beundret som klaverspiller i en række af byens fornemste huse; han ville først og fremmest vise sig som komponist. I denne egenskab trådte han første gang frem for den danske offentlighed 1785 med en sørgkantate over grev O. Thott til tekst af Rahbek; 1786 udgav han derefter en samlig *Viser og lyriske Sange* til tekster af E. Storm, T. Thaarup, Jens *Baggesen, H. W. Riber m.fl. I fortalen gør han rede for sine synspunkter, som åbenbart er stærkt påvirkede af de folkepædagogiske ansuelser der lå til grund for Schulz' *Lieder im Volkston*. K. hævder således at være blandt de første der i Danmark bragte musikken nærmere til sin sande natur og udbredte sangen blandt folket. Han erkender, at Schulz er det store forbillede som han stræber hen imod, men dog ikke mener at have nået. 1787 vakte hans dirigentevner opsigt, da han ledede Schulz' musik til Racines *Athalie* ved en opførelse i det Schimmelmanske palæ. Da de medvirkende for størstedelen var dilettanter kostede dette foretagende store anstrengelser, men møjen lønnede sig over al måde.

Da Schulz 1787 blev kgl. dansk kapelmester, voksede K.s chancer som dramatisk komponist ganske betydeligt. K., der allerede tidligere med en Berlinopførelse for øje havde komponeret en „malerisk og rig“ musik til L. C. Sanders tyske oversættelse af Johannes Ewalds *Fiskerne*, fik sin egentlige debut på den danske skueplads 31.3.1789, da hans og Baggesens opera *Holger Danske* opførtes første gang med så fremragende kunstnere som Cath. Møller (*Frydendahl), Marie Cathrine *Preisler og Rosing i hovedrollerne. Stoffet til denne opera havde Baggesen taget fra C. M. Wielands *Oberon*. I sin blanding af rid-

derlig patos, tragik, eventyrligt feeri og drastisk komik, det sidste navnlig repræsenteret i den komiske tjenerfigur Kerasmin, giver denne tekst komponisten rig lejlighed til udfoldelse af alle evner. K. fastslog da også i dette arbejde til fulde sit talents rækkevidde: den både melodiose og dramatisk slagkraftige musik viser hans sikre teaterinstinkt under indflydelsen fra den elegant pointerede franske syngespilte hos komponister som A. E. M. Grétry og P. A. Monsigny, fra den tyske balladetone og med tilslutning til Gluckskolens nyklassiske holdning. Det er virkelig lykkedes K. at sammensmelte de mange forskellige elementer fra 1700-tallets rige musikdramatiske forråds-kammer til en sjældent fast-tømret helhedsvirkning. Kunstnerisk set står Holger Danske som et mesterværk inden for vor tidlige operalitteratur. Når operaen kun opførtes seks gange, skyldtes dens vanskæbne først og fremmest den ufordragelige og stærkt personligt farvede fejde, den såkaldte Holgerfejde der opstod i anledning af den svorne operafjende Rahbeks skånselsløse kritik af Baggesens tekst og af de lokale operaforhold, en hidsig strid der kaldte mange penne i marken, bl.a. P. A. *Heiberg med parodien *Holger Tyske*. Skæbnen var i det hele taget K. højst ugunstig under hans første ophold i Kbh. Han søgte således 1787 stillingen som sanglærer ved teatret; H. O. C. *Zinck fik imidlertid pladsen, og teaterchef Christian *Numsen begrunder i en skrivelse til kongen afslaget med det slette resultat, K. havde opnået som sanglærer for sin søster Louise, hvis optræden i en klub havde vakt så stærkt mishag, at man ikke ønskede at høre hende igen. Skuffet over al den megen modstand henvendte K. sig til Schulz der rådede ham til at rejse til Berlin og medgav ham en anbefalingskrivelse til den berømte kapelmester J. F. Reichardt.

1789 bosatte K. sig i Berlin hvor han kom til at stå i et befrugtende venskabsforhold til Reichardt, sammen med hvem han grundlagde en musikhandel og en nodetrykkeri og 1791 udgav tidsskriftet *Musikalisches Wochenblatt*. Under dette Berlinophold blev det af særlig betydning for K.s udvikling som komponist, at han lærte Mozarts og Carl Ditters von Dittersdorfs værker at kende. Indflydelsen fra Dittersdorfs djærve og sprudlende humor og hele udviklede syngespilteknik spores allerede umiskendeligt i K.s syngespil *Der dreifache Liebhaber* som på Reichardts foranledning blev opført 3.2.1791 ved en beneficeforestilling i Nationalteatret. Det var dog mindre som komponist end som klaverspiller, K. gjorde sig berømt i den preussiske hovedstad, hvor han bl.a. 1791 gav en række offentlige koncerter i lokalet „Stadt Paris“ sammen med

den mecklenburgske hofmusikus Braun. En hel række forsøg på at få fodfæste i Berlin mislykkedes imidlertid; bl.a. søgte Reichardt forgæves at skaffe ham stillingen som klaver- og sanglærer hos prinsesse Friederikke, ligesom man, trods kongens ønske, fik forpurret opførelsen af Holger Danske. Da ligeledes udsigten til at vikariere som operakapelmester for Reichardt bristede, drog K. 1792 til Frankfurt a.M. hvor man ville grundlægge et nationalteater og derfor havde sikret sig hans medvirken som kapelmester eller, som det hedder, „Direktor des Singetheaters“. Det var en anselig række kapelmestertopgaver der ventede K. i Frankfurt, bl.a. opførelsen af Mozarts Trylleflojten og Haydns Den rasende Roland. Opholdet i denne by bød ham den fordel at han, som Schulz siger, „paa det nøjeste blev bekendt med Geniet i Mozarts Syngestykker“. Hvor betagende navnlig den fortryllende Mozartske ynde og melodiositet virkede på K. føles klart i det syngespilværk, *Das Fest der Winzer oder die Weinlese (Vinhøsten)* som han komponerede til tekst af Frankfurtskuespilleren Ihlee, og som ved premieren af hensyn til en truende teaterkabale blev opført under et fremmed komponistnavn. K. fastslog virkelig sit navn i Frankfurt, ikke mindst som kapelmester; men da man efter et par sæsoner nægtede ham en lovet gageforhøjelse, modtog han det smigrende tilbud som dirigent ved teatret i Prag hvor hans hustru samtidig ansattes som første sanger. 1794 ankom han til Bøhmens hovedstad der på dette tidspunkt var fuldstændig fortryllet af Mozarts geniale kunst. Så meget større var K.s kunstneriske sejr, da hans Frankfurtsyngespil, *Die Weinlese*, ved opførelsen i Prag blev en virkelig succes, så stor at komponisten blev fremkaldt efter premieren, en dengang meget stor æresbevisning.

K. havde dog hele tiden båret på en hemmelig kærlighed til Kbh. Allerede under Frankfurtopholdet havde han skrevet et brev til den daværende teaterchef F. Ahlefeldt, i hvilket han på meget indtrængende måde tilbyder sin og sin hustrus tjeneste til et land som engang „var mig mere end mit Fædreland“. Muligheden for at vende tilbage til Danmark kom, da Schulz 1794 syg og nedbrudt ville tage sin afsked og anbefalede K. som sin efterfølger. Som kgl. dansk kapelmester skulle K. ifølge en instruks af 24.9.1795 forpligte sig til årlig at levere et stort stykke til kongens fødselsdag eller i alle tilfælde to mindre syngespil foruden passionsmusik, kirke- og anden musik af lejlighedskaraktér. Allerede i sæsonen 1796–97 opførtes tre af K.s vægtigste syngespil, *Hemmeligheden*, *Vinhøsten*, oversat af R. Frankenau og bearbejdet for den

danske scene med balletindlæg af Vincenzo „Galeotti, og *Dragedukken* med tekst af Enevold de Falsen. Dette sidste syngespil med dets blanding af yndefuld fransk syngespiltone og en til tider næsten citatagtig overtægelse, ikke mindst af den følsomme side af Mozartstilen, er et af K.s bedste og mest charmerende værker. Han har her givet et tidstypisk genrebillede med ægte borgerlig københavnsk humor; et overmåde modent værk, gennemført med usvigelig sikkerhed lige fra de små liedagtige former op til de store kombinerede ensembler, med hvilke Mozarts blændende musikdramatiske teknik og orkesterbehandling fastsloges på den danske syngespilscene. Disse værker efterfulgtes dels af en lang række syngespil som *Jockeyen*, 1797, *Naturens Røst*, 1799, *Min Bedstemoder*, 1800, *Hjemkomsten*, 1802 og *Kærlighed paa Landet*, 1810, dels af skuespilmusik i større stil som *Eropolis*, 1803 og *Gyrithe*, 1807, hvortil kommer K.s sidste opera i den store stil, *Erik Ejegod*, 1798 til tekst af Baggesen. I dette sidstnævnte værk, hvis ypperlige ouverture har holdt sig til vore dage, krydses de Gluckske strømninger fra ungdomsværket Holger Danske med de modne års stærkere og stærkere Mozartpåvirkning. Det blev K. der som kapelmester skaffede Mozarts musik borgerret på den danske skueplads. Trods stærk modstand fra sangerens side lykkedes det ham 19.10.1798 at gennemføre en mislykket opførelse af *Cosi fan tutte*; men 1807 nåede han sit store mål, at føre Mozart frem til sejr i Kbh., hvilket skete med opførelsen af *Don Juan* med E. „Du Puy i titelrollen.

Der var noget friskt og ungdommeligt over K.s musikalske tone i de unge år. I det hele taget betød hans, i forhold til Schulz, langt mere farverige orkesterbehandling, hans glimrende beherskelse af de store ensembleformer og hans „nordiske“ balladetone, der direkte forberedte C. E. F. Weyse, en afgjort kunstnerisk fornyelse. K.s udviklingsmuligheder var dog så begrænsede at han, da nye strømninger satte ind, ikke mindst fra Luigi Cherubini, Beethoven og Kuhlau, uhjælpeligt måtte blive reaktionens og konservatismens mand, hvad Frederik Kuhlau hånede ham for i en kanon hvor der tales om K.s „vandklare“ melodier i modsætning til Cherubinis moderne „kromatiske“ musik. Ved siden af de dramatiske værker og de mange viser og sange skrev K. flere instrumentale værker, bl.a. en endnu bevaret symfoni i g-mol, og et stort korværk *Skabningens Halleluja*, 1797, til tekst af Baggesen, et arbejde der med sine holdningsfulde kor, stærkt påvirket af den tyske komponist J. G. Grauns religiøse korstil, fik stor betydning for Weyses kantatekunst. K. der kom til at stå

mere og mere isoleret i det københavnske musikliv blev med årene irriteret og bitter. Han døde umiddelbart efter en opihidsende strid med Jens Baggesen angående teksten til syngespillet Trylleharpen der oprindeligt var tilbudt K., men senere til hans ærgrelse blev komponeret af Kuhlau. – Tit. professor 1809. – R. 1811. □Stik af H. Lips efter tegn. af M. Henrichsen; efter dette træsnit af H. P. Hansen, 1872.

Jens Baggesen: Trylleharpens hist., 1818. Th. Overskou: Den danske skueplads III–IV, 1860–62. V. C. Ravn i Chr. Barnekows klaverudtog af musikken til Gyrithe, 1872. Samme i Festskr. i anledn. af Musikforen.s halvhundredårsdag I, 1886. C. Thrane: Fra hofviolonernes tid, 1908. L. Bobé: Frederikke Brun, 1910. Torben Krogh: Zur Gesch. des dänischen Singspiels im 18. Jahrh., 1924. Sv. Lunn i Dansk musik t., 1941 27–30 (jfr. sst. 63f 76f 87f og 1944 75–80). Børge Friis: F. L. Ae. K. I, Berlin 1943. Kai Aage Bruun: Dansk musiks hist. I, 1969 især 90–103. Erik Dal og N. M. Jensen i Dansk årbog for musikforsk. VII, 1973–76 51–67. Nils Schiørring: Musikkens hist. i Danm. II, 1978 især 99–104. – Manus i Kgl. bibl.

Torben Krogh*

Kurt Jensen, Hans, 1909–68, skuespiller, sanger. * 23.2.1909 i Kbh., † 19.10.1968 i Rågeleje, urne på Mariebjerg kgd. F: ingeniør, sen. overingeniør Jens Christian J. (1877–1956) og Marie Hansen (1882–1972). ~ 1° 21.10.1936 i Tårnby k. med skuespiller Else Abildgaard Rasmussen, * 18.11.1910 i Kbh.(Garnisons), d. af fhv. kgl. forrider, husejer Jacob R. (1878–1958) og Elisabeth Carlsen (1889–1966). Ægteskabet opløst 1959. ~ 2° 4.4.1960 i Gentofte (b.v.) med danser Lisbeth Nielsen, * 20.8.1935 i Kbh., d. af overlærer H. C. N. og Vibeke Petersen. K. voksede op i Kbh. og blev 1928 student fra Gl. Hellerup Gymnasium, dengang kendt for sine gode skolekomedier, og her gjorde han sine første sceniske erfaringer. Efter studentereksamen læste han privat hos Eyvind Johansen Svendsen, og 15.3.1929 debuterede han på Folketeatret (under Poul Gegaard) som Remigius von Sternheim i Sven Langes dramatisering af J. P. Jacobsens *Marie Grubbe*. Indtil 1933 var K. nu ansat på Folketeatret, og her videreudviklede han sit naturlige skuespillertalent, gjorde nyttige erfaringer og forbløffede alle med sin charme og sit scenetække, bl.a. som en fortræffelig Nicolai i *Nøddebo Præstegaard*. Fra Folketeatret gik turen til Dagmar-teatret (1933–34), herfra til Casino (1934–35) og derpå tilbage til Folketeatret hvor han som Romeo måtte spille op til Else Skouboes Julie (1936). Men snart skulle det vise sig, at det var hans sangstemme, en varm tenorbaryton, der skulle skaffe ham en førsteplads inden for dansk teater, nemlig som operettesanger og -skuespiller. Stemmen havde en køn, lys

klang, den lå fast, og K.s tekstudtale var forbillig. I samspil med først og fremmest Else Marie (*Hansen) skabte han i årene 1938–50 en fornyelse af operettens kunstart som er bemærkelsesværdig i dansk teaterhistorie. Det begyndte okt. 1938 på Nørrebro teater med operetten *Balalaika* og fortsatte – i første omgang til 1944 – med hele striben af berømte operetter, hvoraf kan nævnes: *Bajaderen*, *Grevinde Maritza*, *Forår i Heidelberg*, *Czardasfyrstinden*, *Dollarprinsessen*, *Zigeunerbaronen*, *Greven af Luxembourg* m.fl. Efter disse år på Nørrebro teater fulgte et par sæsoner på Det ny teater (1944–46) hvor K. og Else Marie fejrede deres livs største triumfer som grev Danilo og Hanna Glawari i *Den glade enke*. Bedre kunne operette ikke spilles og synges. Deres ry som landets førende operettepar blev yderligere befæstet ved landsomfattende koncerturneer og talrige radioudsendelser og gramofonindspilninger. Ved et gæstespil i Odense 1948 vovede K. for en enkelt gang springet over i operaen og sang Rodolphes parti i *Bohème* (med Else Marie som Mimi). Fra 1948 var K. igen knyttet til Nørrebro teater, afbrudt af et par sæsoner på Frederiksberg teater 1952–54. Da operetterne i slutningen af 40erne blev til musicals fik K. en ny lejlighed til at vise sine evner for en musikalsk genre der er svær, fordi den skal være let. Navnlig skal fremhæves hans præstation – både humor-, sang- og skuespilmæssigt – i *Kiss me, Kate*, 1951, på Nørrebro teater. – Det blev i årenes løb også til en hel del gæstespil, ikke alene i Danmark (Århus og Odense), men også i vore nabolande: Hippodromteatret, Malmö 1937, Oscarsteatern, Stockholm 1946 (som Eisenstein i *Flagermusen*), Nationalteatret i Oslo (som grev Danilo). Også Det kgl. teater havde bud efter K. 1958–69 spillede han Kalkas i *Den skønne Helene*, 1960 Ludvig XV i *Fête galante*. – K. nåede også med stort held at medvirke i revy, fx Dagmarrevyen 1950 (med Gaby Stenberg: *Vi ser for lidt til hinanden*). 60erne gav skuespilleren K. en udvikling inden for karakterfaget som med god grund indbragte ham Bodil Ipsen-legatet, ikke mindst for hans præstationer i radioteatret. Fra de senere år stammer en række storartede gramofonindspilninger med K. som visesanger: *Nu går våren gennem Nyhavn*, *Mandalay*, *Tørresnoren*, *Den gamle skærslippers forårssang* m.fl. – Filmen havde tidligt fat i denne kultiverede skuespiller med det fordelagtige ydre og den gode sangstemme. Det blev til mere end 25 film, heriblandt: *Skal vi vædde en million*, 1932, *Alle går rundt og forelsker sig*, 1941, *Tordenskjold går i land*, 1942, *Mød mig på Cassiopeia*, 1951, *Ingen tid til kærtegn*, 1957, *Gøngehøvdingen*, 1961, *Frøken Nitouche*,

1963, *Landmandsliv*, 1965. – Få teaterfolk har været genstand for større folkeyndst end K. Hans flid, hans talenter og hans fine menneskelige egenskaber gjorde denne yndst berettiget og velfortjent. □Afbildet i rolle på tegn. af H. Jensenius udst. 1940. Tegn af H. Bendix, 1946. Foto.

H. K. i Dagens nyheder 21.11.1954, 5.12. og 12.12. s.å. – Sv. Erichsen i Aktuelt 22.10.1968. Sv. Kragh-Jacobsen i Berl. tid. s.d.

Svend Saaby

Kvist, Anton, 1878–1965, forfatter. * 29.10.1878 i Nibe, † 27.1.1965 i Chicago, urne på Union Ridge Cemetery. F: muremester Lars Peter K. (1845–1912) og Jensine Hedeveg Christensen (1850–1932). ~ 2.11.1907 i Chicago med Laurette Christine Margrethe Røgelhede, * 16.2.1879 i Ålborg, † 24.1.1943 i Chicago, d. af cigarmager, senere musikdirektør Adolph Laurits R. († 1915) og Marie Petrine Aanst († 1942).

K. gik i landsbyskolen og blev derefter uddannet som murer. 1902 rejste han til Amerika og arbejdede i sit fag derovre, var dog i vinteren 1905–06 på den danske ungdomsskole i Des Moines, Iowa. Hans lyst stod til litterært arbejde, og allerede fra 1903 skrev han digte i dansk-amerikanske blade og tidsskrifter. Hans første digtsamling, *Fyr og Flamme*, udkom 1910; senere kom *Fred og Fejde*, 1917, *Danske Streng*, 1925, alle på eget forlag. 1927 udkom *Lurerne kalder* på Gyldendal, og 1948 udgav den danske nationalkomité i Chicago *Sange fra Vejen*. Han var med i kredsen der ved slutningen af første verdenskrig appellerede om Sønderjyllands genforening med Danmark. 1933 udgav K. *Jubilee and World's Fair Year Book* samlet til den danske nationalkomité for verdensudstillingen i Chicago. I to perioder var han redaktør af ugeavisen *Danske Tidende* i Chicago og han kom efterhånden ind på en udstrakt foredragsvirksomhed. 1930 talte han mange steder her i landet om dansks liv og færd i Amerika, og de følgende tre år rejste han rundt i staterne – opmuntret og støttet af M. *Henius – opsøgte gamle danske pionerer og deres slægt og samlede derved et stort materiale til belysning af pionertidens typer og forhold. Et resultat af disse rejser var bogen *Den gamle Pioner fortæller*, 1935. I den dansk-amerikanske litteratur fik K. en fremstående plads. Hans digte i de mange blade der udkom op til midten af århundredet formulerede emigrantens udve og hjemlængsel, hans følelser for arbejdet, naturen, slægten og fodelandet, så at det vakte genklang i de videste kredse. Han rørte og begejstrede med sine lejlighedsdigte og taler, og danskerne i Chicago og overalt i USA viste ham stor hengivenhed. – R. 1948. □Mal. af Helio Wernegreen,

1957 (Nibe rådhus). Buste af Chr. Warthoe, 1964 (Kildeparken i Ålborg). Tegn. af Arne Hall Jensen (Kgl. bibl.) og af Otto Christensen. Foto.

Hakon Stangerup i Aalborg stiftstid. 4.7.1948. Paul C. Nyholm i Dansk nytår 1961, Blair, Nebr. 1960 104–22. [Jørgen Kruse-Andersen] i Aalborg amtstid. 31.3.1963. Stt. 29.1.1965. Emanuel Nielsen i Den danske pioner, Chicago 4.2.1965. – Papirer i Kgl. bibl. og Udvandrersark., Ålborg.

Niels Alsted (M. F. Blichfeld)

Küchler, Albert, 1803–86, maler. * 2.5.1803 i Kbh. (Petri), † 16.2.1886 i Rom, begr. sst. F: snedkermester Christian K. (ca. 1772–1845) og Mette Cathrine Andreasdatter Terkelsen (Thorkelein) (ca. 1762–1849). Ugift.

K. begyndte som snedkerlærling hos sin far, men søgte samtidig undervisning ved kunstakademiet hvor han gik over til modelskolen og derefter fik privatundervisning hos C. W. *Eckersberg. 1821 vandt han den lille sølvmedalje, n.å. den store, og 1823 udstillede han for første gang, bl.a. et ikke antaget guldmedaljarbejde. Den lille guldmedalje opnåede han 1824. K.s område i disse år var det historiske figurmaleri med motiver fra det gamle testamente, Ossian og Oehlenschläger. Sit gennembrud fik han på udstillingen 1828 med *En Amagerpige*, som vil sælge Frugt i en Malers Atelier (kunstmuseet). Vi har her et rent programbillede hvor K.s to kammerater Wilh. *Bendz og Chr. Holm figurerer i deres kunstneriske omgivelser og den forfamskede amagerpige indføres som et humoristisk element. Det er på én gang romantikkens kunstnerdyrkelse og det lystige genrebillede K. præsenterer os for, begge dele formentlig under indflydelse fra akademikammeraten D. C. *Blunck der sammen med de portrætterede dannede en lille romantiker-klike. Succesen forfulgtes med en endnu gemytligere *Scene paa Nørrefælled* samtidig med at akademiuddannelsen afsluttedes med et guldmedaljarbejde 1829 *Jesus helbreder de Syge*. Salg og bestillinger muliggjorde en rejse over München til Italien 1830, skønt rejsestipendiet først faldt 1.1.1831. Venskabet med Blunck fortsattes i Rom, men lystigheden ændredes gennem sentimentalitet til stærk religiøs følelse der blev afgørende for K.s kunstneriske produktion. Springet fra elevforholdet til J. L. *Lund over til dyrkelse af nazareneren Fr. Overbeck var i virkeligheden heller ikke langt. Thorvaldsen viste K. meget venskab, købte flere af hans billeder (Thorvaldsens museum) og sørgede 1838 for at K. agreeredes ved akademiet med udskydelse af det pligtige medlemsstykke til hjemkomsten. Hjem kom han dog aldrig. Rom indfangede ham ganske, ikke alene kunstnerisk, men også religi-

Küchler, Albert

ost så at han 1844 gik over til katolicismen og 1851 indtrådte i franciskanerordenen som Fra Pietro. Efter proveår i Schlesien blev han munk i San Bonaventura klosteret på Palatin i Rom hvor han blev boende også efter klosterets ophævelse 1866, og hvor han stadig havde forbindelse med rejsende landsmænd. – K.s plads i dansk kunsthistorie er kun beskeden. Hans yndest hos samtiden skyldes mest de såre elskværdigt opfattede folkelivsbilleder fra Italien hvis maleriske svagheder nutiden vanskeligt kan se bort fra. Som tegner nåede han aldrig ud over det nydelige. – Arbejder af K. i kunstmuseet, kobberstiksamlingen, Hirschsprungske samling, Thorvaldsens museum, glyptoteket og på Fr.borg. □Tegn. af H. V. Bissen, 1821. Malet selvporthet 1823 (St. mus.) og tegnet 1829 (Hirschsprung). Mal. af J. Roed, 1830 (sst.) og af Constantin Hansen, 1831 (Fr.borg). Buste af Chr. Christensen, 1833. Tegn. af Franz v. Rohden, 1835 (sst.), mal. af samme senere. Afbildet på tegn. af D. C. Blunck, 1836 (Thorvaldsens mus.) og på sammes mal. af osteriscene med Thorvaldsen, 1836 (Fr.borg), gentagelse 1837 (Thorvaldsens mus.), litograferet af Ad. Kitten-dorff. Tegn. af Constantin Hansen, 1837 (kobberstiksaml.) og mal. s.å. (St. mus.), forarbejder til mal. af danske kunstnere i Rom, 1837 (sst.), litograferet af Kittendorff. Afbildet på mal. af romersk scene af W. Marstrand, 1838, og på mal. s.m. Constantin Hansen af samme; flere tegn. af samme. Afbildet på tegn. af Constantin Hansen, 1841. Tegn. af E. Lehmann, 1844 (Fr.borg). Buste af A. Kolberg udst. 1847. Mal. af J. Roed, 1862 (Thorvaldsens mus.), gentagelse 1883 (Fr.borg), stukket af samme og af E. Eckersberg 1861, i træsnit 1872, 1875 og af H. P. Hansen, 1884. Akvarel af F. C. Lund, 1871, tegn. af samme s.å. (Hirschsprung), efter denne træsnit 1873 og 1874. To tegn. 1875 og 1876 af Nic. Schmidt (Kgl. bibl.), statuette af samme, 1876. Mal. af F. C. Lund, 1878 (Fr.borg) og af A. Helsted s.å. (udstillingsfonden, Charlottenborg). To træsnit 1886 efter samme foto. Tegn. af C. Ravn s.å. Mal. af F. C. Lund s.å. Buste (Fr.borg). Relief af C. Aarsleff på epitafium af C. L. Thuren. Relief af Johs. Hansen på gravsten, 1927. Foto.

Kilder. Breve i Det 19. årh., 1876–77 38–42, III. tid. 22.7.1877, Museum, 1892 II 261–65; 1894 II 195–99 og Kunstmuseets årsskr. XXXIII–XXXIV, 1946–47 216f. *Lit.* Vilh. Bergsøe i III. tid. 19.1.1873. M. Galschiøt sst. 28.2.1886. Jul. Lange i Carl Reitzel: Fortegn. over da. kunstneres arbejder på Charlottenborg, 1883 X–XII. Nic. Bøgh: Mellem Siljan og Sorrent, 1883 66–109. Sig. Müller: Nyere da. malerkunst, 1884 198–203. Vilh. Bergsøe: Eventyr i udlandet 1905 175–86. Johs. Frederiksen i Vor fremtid I, 1907–08 240–48. Axelline Lund: Spredte erindr., 1917 64–66. H. Scharling: Livsminder, 1919 193f. M. Galschiøt: Skandinaver i Rom, 1923

159–70. Carl V. Petersen: Italien i da. malerkunst, 1932 = Kunst i Danmark ny r.IV afb. 28–34. H. Bramsen: Landskabsmaleriet i Danm., 1935 65f. Rom og Danmark, red. L. Bobé II, 1937 afb. 10 16 61. Fotografernes Rom, udg. Thorvaldsens museum, 1977 nr. 78f. – Breve i Kgl. bibl.

Jørn Rubow

Kyed, Johannes Carl Christian, 1878–1967, landmand, politiker. * 16.11.1878 i Århus (Vor Frue), † 5.9.1967 i Beldringe, begr. Lumby kgd. F: politibetjent Niels Henrik Christensen K. (1852–1926) og Ane Kirstine Christensen (1851–1938). ~30.8.1908 i Lønne med Louise Charlotte Schmidt, *7.4.1883 i Brørup, †19.3.1967 i Beldringe, d. af købmand Vilhelm Peter S. (1845–1913) og Caroline Augusta Grot (1852–1940). Efter realskolen var K. elev på Ladelund landbrugsskole 1897–98, blev landbrugskandidat 1901, var lærer på Ladelund 1901–03, assistent hos statskonsulenten i mejeribrug i Fredericia 1903–04, direktør for mælkeforsyningen Godthåb i Århus 1904–06 og lærer ved Dalum landbrugs- og mejeriskole 1906–17. Han virkede tillige som kontorchef ved kontoret for mejeristatistik 1907–18 og under første verdenskrig som leder af smøreksporudvalgets kontor og sekretær for osteeksporudvalget. Som lærer på Dalum udgav han et par lærebøger i mejeridrift, men 1917 ophørte han med lærergerningen og gik over i praktisk landbrug og mejerivirksomhed. Han ejede bondegården Skovvang ved Beldringe og mejeriet Nordfyn 1917–47 og var formand for A/S Otterup mejeri 1932–63. Utvivlsomt påvirket af forstander på Dalum landbrugsskole Th. *Madsen-Mygdals rene liberalisme indledte han efter første verdenskrig et fremstød for dansk osteproduktion og osteeksport med nye ostetyper. Han var formand for producentforeningen af ost af roquefort-typen 1934–55 og for Denmark Cheese Association til 1963. K. var det industrialiserede landbrugs mand, tilhænger af stordrift af kvalitetsprodukter med verdensmarkedet for øje. Valle og andet affald fra mejeridriften anvendte han til en svineproduktion der var mange gange større end det normale på en bondegård som hans. Som dygtig forretningsmand så han chancerne for mælkesalg i de voksende byområder og begyndte at levere konsummælk til Odense. – K. var ikke præget af gamle bondetraditioner. Når han sluttede sig til partiet venstre skyldtes det nok især partiets liberalisme, specielt under Madsen-Mygdal, og den almindelige opfattelse af det som landbrugets parti. Han opstillede for venstre i Odense amt 1920 og var valgt i Skanderborg amt 1924–39. Han var medlem af finansudvalget 1927–39 og meget anvendt af sit parti i udvalgs- og kommissionsar-

bejde, bl.a. i den sønderjyske erhvervskommission 1927, trafikkommissionen 1937 og statsministeriets produktions- og råstofudvalg 1939. Tredivernes krise med afspærringer og verdenshandelens sammenbrud ramte ham føleligt, men praktisk og fordomsfri som han var, indstillede han sig på de nye forhold. Som medlem af landbokommissionen af 1931 fremhævede han at man ikke kunne nøjes med enkelte ordninger som sukker- og kartoffelmelsordningerne, men måtte gennemføre reguleringer til gavn for landmænd landet over uanset deres produktion. Den kritiske og oppositionelle holdning hans parti indtog efter 1936 passede hans af højskolen og den faglige landbrugsskole inspirerede demokratisk-optimistiske livssyn dårligt, hvad der nok var baggrunden for at han ikke søgte genvalg 1939. Der blev imidlertid under og efter anden verdenskrig gjort stærkt brug af hans indsigt og erfaring. Han var fra 1933 medlem af osteeksportudvalget og fortsatte dermed til 1955 og sad 1942–54 i smørekseksportudvalget. 1939–53 var han formand for Danske konsummælkmejeriers fællesrepræsentation hvis synspunkter han repræsenterede i 1. mælkekommission 1939–40 og i 2. mælkekommission 1949–55. I begge kommissioner fastholdt han nødvendigheden af en lovgivning der lettede centralisering og rationalisering af produktion og salg af konsummælk. K.s livslange virke inden for mejerierhvervet blev af langt større betydning end hans forholdsvis kortvarige politiske virke. – Tildelt Segelcke-medaljen 1953. – K. 1949. □Mal. af A. Tørsleff, 1947. Foto.

Gunnar Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 141f.

Helge Larsen

Kyhl, Henrik Larsen, 1793–1866, urmager. * 8.8.1793 i Søsum ved Ølstykke, † 12.2.1866 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: hjulmand, senere forpagter Lars Henrik Hansen (ca. 1764–1812, ~ 1° med Mette Rasmusdatter, ca. 1763–92) og Maren Jensdatter (ca. 1773–1841). ~ 26.2.1817 i Kbh. (Garn.) med Sophie Dorothea Grosskopf, * 3.12.1792 i Kbh. (Petri), † 18.12.1861 på Frbg., d. af tojmagermester Christian Philip G. (ca. 1747–1821) og Anna Dorothea Schønning. K., der tidligt viste opvækthed og mekanisk begavelse, blev sat i urmagerlære i Kbh. og etablerede sig 1818 som tårnurfabrikant. I *Magazin for Kunstnere* og *Haandværkere* offentliggjorde han i årenes løb flere nye forbedringer og opfindelser på urmageriets område; bl.a. opfandt han et kileindgribningssystem. Særlig vandt et tårnur han udstillede på verdensudstillingen i London

1851 stor opmærksomhed. Det anbragtes senere i metodistkirken i Rigensgade hvor det blev ødelagt ved kirkens brand 1914; på grundlag af resterne rekonstrueredes det i tegning. 1827 konstruerede K. en reflektor-gadelygte (tranblus) der fra 1828 til gasbelysningens indførelse 1857 anvendtes ved Kbh.s gadebelysning. K. var oldermand i urmagerlavet 1832–38, og 1837–59 var han et initiativrigt medlem af borgerrepræsentationen hvor han bl.a. 1841 fremsatte forslag om en ny brolægningstype med anvendelse af asfalt. Forslaget nedstemtes, dets tid var endnu ikke kommet. 1844 og 1846 deltog han som suppleant i stænderforsamlingen i Roskilde og talte for en fri forfatning. Han var en overmåde virksom og på mange sociale områder interesseret mand der tilhørte tidens frisindede retning. Han var således 1835 medstifter af Selskabet til trykkefrihedens rette brug, 1838 af Industriforeningen i hvis repræsentantskab han var en af de mest virksomme. Også af Tivolis første bestyrelse var han et flittigt medlem. Den saglige og roligt overvejende forretningsmand kom ganske naturligt ofte i opposition til den iltre og temperamentsfulde Georg *Carstensen der til sidst måtte fortrække, hvorefter K. i flere år, til 1857, ledede Tivoli som direktør. 1843 var han medstifter af Det skandinaviske selskab, og s.å. valgtes han til medlem af valgbestyrelsen for Kbh. ved valget af deputerede til den bebudede rigsforsamling. Ved siden af denne omfattende offentlige virksomhed syslede han til det sidste med forskellige fysiske forsøg. – En bror **Peter Larsen K.**, * 28.3.1797, † 27.1.1847, blev udlært som guldsmed og etablerede sig 1821. Han opfandt det såkaldte naturselvtryk, en metode hvorved blomster, insektvinger og lign. presses mellem en hånd og en blød metalplade og derved afgav sit aftryk i det bløde metal. Han fik støtte fra Videnskabernes selskab, men opfindelsen fik ingen videre betydning.

J. E. A. Hansen i *Industriforens* t. IV, 1888 227–32. C. Nyrop: *Industriforens* i Kbh., 1888. Samme: *Bidrag til vor håndværksstands hist. for 1857, 1914*. Villads Christensen: *København 1840–57, 1912*. C. A. Clemmensen: *Tivoli gennem 75 år, 1918* 41f. Samme: *Stiftelsen for gamle håndværksmestre, 1935*.

*Georg Nygaard**

Kyhl, Peter, se **Kyhl, Henrik**.

Kühle, Søren Anton van der Aa, 1849–1906, bryggeridirektør. * 27.10.1849 i Ålborg, † 12.4.1906 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: premierløjtnant, senere oberst Nicolai Seyer K. (1815–83) og Margrethe Emilie Kofoed (1828–1900). ~ 4.12.1875 i Helsingør med Johanne Emilie Wi-

broe. * 27.3.1851 i Helsingør, † 2.10.1933 på Montebello, d. af brygger, agent Carl W. (1812–88) og Christine Wilhelmine Magdalene Klentz (1818–78).

K. gik i skole på Sorø akademi fra 1861, men udgik af 7. klasse 1867 for at blive optaget på officersskolen. 19 år gammel blev han sekondløjtnant, 1876 udrådte han af hæren, og 1877 fik han kaptajns karakter. Efter at være blevet gift med brygger Wibroes datter lærte han brygning i Helsingør, var derefter en tid bestyrer af Rabeshave bryggeri og blev 1.4.1879 ansat på Gamle Carlsberg. Brygger J. C. "Jacobsen fik hurtigt høje tanker om K.s tekniske og administrative dygtighed, og 18.5.1880 udfærdigedes en kontrakt, gyldig fra 1.10.1881, hvori han ansatte K. som driftsbestyrer med titel af direktør og udpegede ham som sin efterfølger og eneste leder af bryggeriet efter stifterens død. Det pålagdes ham at lede virksomheden efter de i Jacobsens testamente fastsatte grundsætninger: uden hensyn til øjeblikkelig fordel at holde fabrikationen på et højt niveau. Efter Jacobsens død 1887 overtog K. ledelsen, fra 1901 som overdirektør, i nært samarbejde med den nye ejer, Carlsbergfondet. Han arbejdede bestandig på at indføre forbedringer i bryggeriets drift, dels tekniske, bl.a. den praktiske anvendelse af Emil Chr. "Hansens rendyrkningsmetode for gær, dels administrative og merkantile. Konkurrencen mellem de danske bryggerier var hård, og K. indså, at man ikke kunne fastholde det gamle princip om, at „det gode øl skulle sælge sig selv“, hvis man ville sikre og udvide Carlsbergfondets formue. Han søgte tilnærmelse til den nærmeste konkurrent, Ny Carlsberg, og grundlagde hermed det samarbejde som resulterede i, at brygger Carl "Jacobsen 20.1.1902 skænkede sit bryggeri til Carlsbergfondet, samtidig med at han oprettede Ny Carlsbergfondet. I de mange forhandlinger mellem Carl Jacobsen og Carlsbergfondet var K. en dygtig mellemmand der havde sin store del af æren for, at det på et så tidligt tidspunkt lykkedes at gøre Carlsberg Bryggerierne til en virkelig helhed. Ved forhandlinger med andre bryggerier lykkedes det desuden K. at opnå forskellige overenskomster til begrænsning af den usunde konkurrence. Ved hans 25 års jubilæum 1904 gav Carlsbergfondets direktion udtryk for sin anerkendelse af hans store indsats og erklærede, at „hans navn var uløseligt forbundet med Carlsbergs historie“. K. havde adskillige tillidshverv, bl.a. som medlem af bestyrelsen for Carlsberg laboratorium og for Bryggeriforeningen. – R. 1894. □ Mal. af O. Haslund, 1893 (Carlsberglab.) og af Luplau Janssen (Carlsberg mus.). Afbildet på P. S. Krøyers mal. Industriens mænd, 1903–

04 (Fr.borg). Buste af Max Andersen, 1937 (Carlsberg Bryggerierne). Foto (Kgl. bibl.; Carlsberg mus.).

Th. Hauch-Fausbøll: Slæghåndbogen I, 1900 512f. Birger Trolle i Brygmesteren VI, 1949 385–90. Ingeborg Schmidt: Blade af Carlsbergs hist. Kapt. S. A. v. d. Aa K. og hans liv på Carlsberg, 1956. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

H. C. Helt (Fr. Sander)

Kühle, Kaj Vilhelm Sejer, 1886–1957, litteraturhistoriker. * 2.3.1886 i Holstebro, † 20.10.1957 i Kbh, begr. i Hvalsø. F: trafikassistent i Holstebro, senere stationsforstander i Hvalsø Ludvig K. (1858–1920) og Dorothea Grevlund (1859–1946). Ugift.

Efter en tids lærervirksomhed og et ophold på Askov højskole blev K. 1908 student fra Ålborg, cand.phil. 1909. Han begyndte at studere fysik og matematik, men havde fra sin tidligste ungdom stærke filosofiske og religionshistoriske interesser, fulgte derfor som student Harald "Høffdings forelæsninger og øvelser. 1913–14 var han medarbejder ved „Hovedstaden“ og fik efter langvarig militærtjeneste før og under første verdenskrig 1917 ansættelse i Kbh.s skattevæsen, hvor han 1925 blev ansat som kontrollør under rodeforvaltningen. Foruden et par slægts-historiske arbejder (*Slægten Kühle. Dens Oprindelse og Historie*, 1919 og *Breve og andre Papirer vedrørende Slægten Kühle*, 1938 m. suppl. 1946) samt den filosofiske afhandling *Om Retfærdighed*, 1946 omfatter hans produktion hovedsagelig studier over Frederik "Paludan-Müller samt over S. "Kierkegaard og hans slægt. Bidrag til Kierkegaards biografi er givet i *Personalthistorisk Tidsskrift 1931–35 (Nogle Oplysninger om Søren Kierkegaard I–V)* der tillige indeholder væsentlige og afgørende korrektiver til Frithiof Brandt „Den unge Søren Kierkegaard“; til samme emnekreds hører afhandlingerne *Søren Kierkegaards Fader (Gads Danske Magasin, 1943)* og *Jyske Høsekræmmere i Kbh. i det 18. Aarh.* (Hist. Medd. om Kbh. 3.r.II, 1936–38). Kierkegaard-studierne samlede han i *Søren Kierkegaards barndom og ungdom*, 1950 der er vor mest grundige og vederhæftige indgang til studiet af Kierkegaards tidligste tid. Stor interesse har K. tillige viet Fr. Paludan-Müller. En motihistorisk og idéhistorisk undersøgelse, *Kilderne til Fr. Paludan-Müllers „Kalanus“*, 1923 fulgtes 1941–42 af den store levnedsskildring *Frederik Paludan-Müller I–II*, et meget omhyggeligt arbejde hvor nyt stof både af biografisk og litteraturhistorisk art er fremlagt. I sine senere år vendte han sin interesse mod naturalismens digtere, jvf. artiklen *Fra J. P. Jacobsens kreds*, trykt i *Fund*

og Forskning IV, 1957. K. var en selvstændig og grundig arkivforsker, nøgtern i sin fremstilling og udpræget kritisk indstillet over for den psykologiske litteraturforskning. □Foto.

S. K.: Slægten Kühle, 1919. Samme: Breve og andre papirer vedr. slægten Kühle, 1938 m. suppl. 1946. Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 513. Studenterne fra 1908, 1933 56. Aage Kabell: Kierkegaardstudiet i Norden, 1948. Henning Fenger: Kierkegaard-myter og Kierkegaard-kilder, 1976. – Papirer i Kgl.bibl.

Uffe Andreassen (H. Topsøe-Jensen)

Kyhn, Knud Carl Edvard, 1880–1969, maler, keramisk billedhugger. *17.3.1880 på Frbg., †23.11.1969 i Farum, begr. sst. F: urmager Ludvig Johan K. (1824–1913) og Marie Eline Ursin (1853–94). ~1° 5.5.1905 i Kbh. (b.v.) med maler Else Blume, *4.12.1881 på Pederstrup, †25.1.1979 i Hillerød (~2° 1910 med overretssagfører, senere tillige kreditforeningsdirektør Peter Valdemar Sandholt, 1877–1952), d. af godsforvalter Niels Mauritz Sophus B. (1853–85) og Charlotta Frederikke Elisabeth Lützen (1855–1941). Ægteskabet opløst 1910. ~2° 1910 på Frbg. med maler Johanne (Jo) Valeur Bruun, *30.5.1886 i Nykøbing F., †29.8.1959 i Kbh., d. af købmand Jørgen Emilus B. (1857–92) og Anna Charlotte Pretrea Valeur (1860–1902, ~2° 1899 med boghandler i Grenå Ib Christian Valeur Fausbøll, 1857–1901). Ægteskabet opløst 1922. ~3° 18.12.1922 i Næstved med maler Juliane (Julie) Constance Vilhelmine Bloch, *19.1.1882 i Helsingør, †15.6.1970 i Farum (~1° med landskabsmaler Vilhelm Poul Jørgen Christian Jensen, 1886–1933; ægteskabet opløst 1919), d. af tegner og fotograf Theodor Carl Christian B. (1854–1906) og Juliane Nielsine Frederikke Møller (1863–1946). – Brorsøn af Vilhelm *K.

K. færdedes i farbroderens atelier, og i sekstenårsalderen begyndte han at få tegneundervisning hos Harald *Foss, af hvem han dimitteredes til kunstakademiet. Dets skoler besøgte han efteråret 1900–foråret 1902. De næste to vintre gik han på Kunstnernes studieskole under L. *Tuxen. Han var skolekammerat med Sigurd *Swane og deltog i de udstillinger der mere eller mindre er knyttede til hans kreds, de fra Charlottenborg afvistes udstilling 1905, Ung dansk kunst dec.1910, Moderne dansk kunst 1925. I øvrigt udstillede han på Charlottenborg forårsudstilling 1906–07, Kunstnernes efterårsudstilling 1908, 1916–19, 1922–23, Den frie udstilling 1908–14 og siden 1922, Grønningen 1915–21. Udenlands deltog han i de danske udstillinger i Berlins Kunstgewerbemuseum 1910–11, Brighton 1912, hos Liljevalch i Stockholm 1919, i To-

ronto 1929, den skandinaviske udstilling i New York 1912. Større separatudstillinger afholdt K. febr.1917 og febr.1920 hos Anton Hansen, marts 1923 i Kunstboden i Hyskenstræde, dec.1932 i Kunstforeningen, okt.1933 på Den frie udstilling og 1941 i Kunstindustrimuseet. April 1910 tog K. på studierejse til Berlin og Paris. 1919 tildelte akademiet ham årsmedaljen for akvarellen *Tigerpar*. – K. var dyremaler, især fuglemaler. Hans produktion tegner billedet af en mand der strejfede om på de våde strande og modtog stærke indtryk af naturen, fulgte fuglenes flugt og de løsgående heste. Store syner prægede sig i hans fantasi, og han gengav dem efter hukommelsen med sikker viden om dyrenes udseende og væsen. I sit oliemaleri har han til en vis grad, måske i tilslutning til Sigurd Swane, optaget pointillisternes teknik. Farven var for ham ikke så meget koloristiske værdier som bevægelse og rytme, et stof som rytmerne vugger på, og som tvinges af penslen. Håndelaget spillede en betydelig rolle, og gennem hånden, der førte penslen, kom rytmen, bevægelsen der hos ham var sindets og stemningens forløsning. Først og fremmest har han dog dyrket akvarellen, og her slår farven stærkere igennem som koloristisk egenværdi og som fortolker af det rå vejrlig.

Tidligt begyndte K. at modellere dyr til keramik, til stentøj, mest eksotiske dyr fra Zoologisk have, navnlig aber, elefanter, tigre, og gjorde det med et udmærket blik for keramiske værdier og med betydelig keramik kunnen. Med sin skårne form, sin fastholdelse af massens tyngdevirkning og sin karaktersans var han en original plastiker, ikke blot inden for dansk keramik, men tillige i almindelighed inden for sin samtids skulptur. Han arbejdede i tilknytning til Den kgl. Porcelainsfabrik 1904–10, 1924–32 og siden 1936. I de mellemliggende perioder fik han brændt sine ting forskellige andre steder, hos Nordström, hos Bing & Grøndahl (særlig 1908–15, 1933–35) og hos Kähler. Højdepunkterne betegner den fortrinlige samling rødt stentøj fra Kähler han udstillede 1923, og som hører til det ypperste der er præsteret af keramisk plastik her i landet, samt de polykromt glaserede arbejder, hvormed han deltog under Den kgl. Porcelainsfabrik på verdensudstillingen i Paris 1925. En række små bronzer af dyr som han udførte omkr. 1919 nød fortjent anseelse. Arbejder af K. findes i Statens museum for kunst, Kunstindustrimuseet og forskellige provinsmuseer. □Farveradering af E. V. Bøgh. Foto.

K. K. Et udvalg af malerier og tegn. samt keramiske arbejder, m. tekst af Sv. Rindholt, 1939. – A. Hellemann: Genealogiske og personalhist. medd., 2.udg. 1925 100. Kaj Borchsenius i Ny t. for kunstindustri VI, 1933 2–5.

Kyhn, Knud

Samme sst. 1940 97–100. Hugo E. Gammelby sst. 1943 17.

*Sigurd Schultz**

Kyhn, Peter Vilhelm Carl, 1819–1903, landskabsmaler. * 31.3.1819 i Kbh. (Ty.ref.), † 11.5.1903 på Frbg., begr. sst. F: opsigtsbetjent ved den kgl. gronlandske handel Carl Gottlieb K. (1790–1866) og Sara Marie Henriksen (1792–1875). ~ 11.9.1853 i Kbh. (Trin.) med Petrine Pauline Leisner, * 9.4.1821 i Kbh. (Trin.), † 27.7.1894 på Frbg., d. af fuldmægtig Peter L. og Pauline Sophie Rummelhoff. – Farbror til Knud *K.

Allerede som ung nærede K. kunstnerdrømme, blev imidlertid sat i handelslære, men kom senere i lære hos kobberstikker G. Hoffmann hos hvem han udførte vinetiketter o.l. Samtidig besøgte han akademiet, hvis skoler han gennemgik 1836–43. Der berettes ikke noget om at han, som det ellers var skik og brug, har fået privatundervisning i malerkunsten. Han synes selv at have arbejdet sig frem til det mål han allerede tidligt havde stillet sig, landskabsmaleriet. 1843 udstillede han første gang, *Et bornholmsk Strandparti* som blev købt af Den kgl. malerisamling. I flere år derefter besøgte han Bornholm. 1845 vandt han den Neuhausenske konkurs for et *Landskab, hvori Foraaret karakteriseres*. I en 1849 indsendt stipendieansøgning hedder det bl.a., at han de to sidste år har lidt af en brystsvaghed. Rejseunderstøttelsen blev ham bevilget, og rejsen der strakte sig over 1850 og 1851 gik først uden standning til Holland. Herfra tog han til Antwerpen og Bruxelles og derefter til Paris hvor han tog ophold i seks uger. Derpå opholdt han sig fire måneder i Savoyen (Chambéry) flittigt beskæftiget med at male studier. I begyndelsen af 1851 var han i Italien og søgte om forlængelse af stipendiet; akademiet tilstod ham 600 rdl. Han gjorde et langt ophold i Rom med besøg i Napoli, Capri, Pæstum o.fl.st., juni s.å. i Firenze. Hjemrejsen gik over Tyskland.

To år efter hjemkomsten giftede K. sig og tog fast ophold i Kbh. Somrene tilbragte han mange forskellige steder i Danmark: Bornholm, Fyn, Nordsjælland og især Jylland; nogle gange besøgte han dog det sydlige Sverige og Norge. Ved sin vide studiemark blev K. således på en måde indfrieren af det løfte som den omtrent jævnaldrende, men allerede 1848 afdøde J. Th. "Lundbye havde givet sig selv om at „male det kære Danmark". De midtjyske egne havde K. besøgt i sin ungdom og fornyede bekendtskabet i slutningen af 60erne. Det var især egnene om Viborg, Hald, Himmelbjerg m.fl. det gjaldt men han kom fx også til Skagen. Som skildrer af Midtjyllands natur var han Danqvart "Dreyers

arvtager. Hans billeder kan være beslægtede med Dreyers i opfattelsen, derimod ikke så meget med Lundbyes. Han var ligesom disse malere – og ligesom P. C. "Skovgaard, Christen "Dalsgaard m.fl. – tilhænger af den nationalistiske bevægelse som han hårdnakket forsvarede til sin død. Hans indstilling fik skriftligt udtryk i de to småskrifter, han udgav (*Dansk Kunst og Kunstudstillingen paa Charlottenborg, 1876 og Dansk Kunst. Svar til den „danske Kunstner"*; 1877). Det sidste indeholdt en imødegåelse af en anonym pjece (af maleren Vilh. Groth) som var blevet fremkaldt af det første skrift der var rettet mod den franske indflydelse på de yngre malere. Ikke desto mindre harmonerede mange af K.s egne principper med de nye kunstneriske bestræbelser, og det viste sig da også, at han til en vis grad fulgte de nye signaler i praksis, bl.a. ved at være tilbøjelig til at male selv store billeder færdige i fri luft. Imidlertid blev dog de udtalt realistiske bestræbelser inden for den yngre malerkunst årsagen til, at han 1882 trak sig ud af akademiet hvor han var blevet medlem 1870; anstødsstenen var P. S. "Krøyers „Italienske Markarbejdere". Han blev dog senere (1887) medlem af akademiets plenarforsamling. Han har endvidere udgivet *Om Tegneundervisning*, 1885.

Det var i overensstemmelse med K.s nationalromantiske ideer, at han 1845 malede et billede af Fr.borg slot, praktisk talt det eneste arkitekturbillede han malede. Ideerne fik også udtryk i *Vikingsnekkernes Hjemkomst* fra 1848 og i enkelte andre landskabers historiske staffage. Ellers spiller figurstaffage meget ringe rolle i hans kunst. Af portrætter har han kun malet enkelte og ligeledes figurbilleder. Af disse sidste må nævnes det meget store *I Lysihuset* fra begyndelsen af 60erne (Statens museum for kunst). K.s kunstneriske hovedbestræbelser gik ud på det stemningvækkende, og han foretrak en egen „storartet", men blid stemning med et let vemodigt skær. En rent romantisk motivopfattelse, ofte forenet med en kraftig kolorit, gør sig til tider gældende, således bl.a. i hans vinterbilleder, af hvilke kunstmuseet har to store, karakteristiske eksempler. Hans motivforråd var stort og udvidedes til stadighed. Han skildrede utallige former for dansk natur og specialiserede sig ikke i bestemte dags- eller årstider, og han var lige interesseret i de store, vidtstrakte udsigter og i de små, intime naturudsnit. Han kan ikke mindst i de små billeder, og i særdeleshed ved skildringen af lys og atmosfære, nå yderst forfinede resultater. K. har desuden virket som raderer; hans arbejder på dette område er blevet udgivet af Raderforeningen. Han havde talrige elever og samlede en kreds af unge om sig som for norges vedkommende blev stærkt påvir-

ket af ham. – R. 1879. DM. 1889. □Malet selvportr. 1840. Afbildet på tegn. af L. Frølich, 1851 (Fr.borg), mal. af samme s.å., efter dette tegn. af Carl Bloch. Tegn. af Frølich (skandinavisk foren. i Rom). Mal. af Constantin Hansen, 1856 (Fr.borg), benyttet på sammes mal. 1860–64 af den grundlovgivende rigsforsamling 1848 (sst.). Malet i sit atelier af Hans Jensen ca. 1860. Tegn. af Edv. Petersen, 1863. Malet selvportr. 1875. Træsnit 1878 efter foto. Tegn. af G. Achen, 1880. Mal. af H. Siegumfeldt, 1882 (udstillingsfonden, Charlottenborg), tegn. og studie dertil. Mal. af Ludovika Thornam, 1883 (St. mus.). Træsnit af H. P. Hansen, 1884. Tegnet i sit atelier af P. Tom-Petersen, 1887. Tegn. af Jul. Paulsen, 1888 (Hirschsprung). Træsnit 1889 efter foto. Buste af L. Brandstrup ca. 1889 (St.mus.), efter denne tegn. af Tom-Petersen, 1889. Tegn. af G. Blom, 1889 og af A. Jerndorff, 1890. Afbildet på J. Skovgaards hyldest til L. Frølich, 1890. Radering af P. S. Krøyer, 1898. Mal. af samme s.å. (Hirschsprung). Mal. af Anna Ancher udst. 1901, mal. af samme 1903 (St.mus.; Skagens mus.; Fr.borg), mal. af samme (Randers kunstmus.), tegn. af samme (bl.a. Skagens mus.). Tegn. af R. C. Rasmussen. Relief på gravmæle, tegnet af L. Frølich. Relief af L. Brandstrup, 1907 (på mindestenen ved Ry, 1910). Mal. af Ane Marie Hansen, 1911. Foto.

Auktion over V. K.s malerier og tegn., m. indledn. af Karl Madsen, 1903. Kat. over udstill. m. indledn. af P. Johansen, Foren. for national kunst, 1919. – Breve i Lorenz Frølich. Egne optegn. og breve, 1920–21. – Karl Madsen i Ill.tid. 31.5.1889. Sst. 17.5.1903. Karl Madsen i Tilskueren, 1903 429–39. Th. Oppermann i Berlaften 15.10.1919. P. Johansen i Dansk kunst, 1919 nr. 16 1–5. F. Henriksen: En dansk kunstnerkreds, 1928. Samme: Mennesker og oplevelser, 2.udg. 1932. Hanne Westergaard i Bogvennen, 1978 7–40. – Breve til F. Hendriksen i Kgl.bibl.

Henrik Bramsen

Kühnel [ky'næl], **Arnold** August Blichert, 1850–1908, officer. * 22.5.1850 i Odense, † 3.6.1908 i Bad Nauheim, Hessen, begr. i Kbh. (Garn.). F: adjunkt i Odense, senere seminarieførstander i Tønder, endelig sognepræst i Sengeløse, tit. professor Arnold Magdalous Andreas K. (1821–77) og Ane (Anna) Elisabeth Blichert (1816–80). ~ 22.5.1891 i Kbh. (Jac.) med Inge Sophie Margrethe Friis, * 23.11.1866 i Tønder, † 28.4.1951, d. af læge, dr.phil. Gabriel Michael F. (1832–1900) og Catharine Margrethe Lassen (1843–1920).

K. indtrådte 1867 i central-korporalskolen, blev n.å. underkorporal og korporal, gennemgik 1868–69 officersskolens yngste klasse og blev sekondløjtnant, 1871–72 næstyoungste, 1873–74

næstældste klasse og blev premierløjtnant i fodfolket, 1874–76 ældste klasse (stabsafdelingen). Ansat ved generalstaben var han 1878–82 til tjeneste ved 2. generalkommando og taktisk afdeling, blev kaptajn 1883 og var 1892–95 til tjeneste i krigsministeriet, 1892–1900 lærer i krigskunst m.m. ved officersskolens ældste klasse – fra 1895 som oberstløjtnant og bataljonschef; 1897–1903 – fra 1901 som oberst – chef for generalstabens taktiske afdeling, som generalmajor 1903–05 chef for generalstaben, 1905 generalløjtnant og chef for 1. generalkommando indtil sin død. – Som lærer for de vordende generalstabs-officerer, chef for generalstaben, særlig dennes taktiske afdeling, og kommanderende general har K. ydet et så stort arbejde og øvet en så dybtgående og varig indflydelse, at man skal meget langt tilbage i hærens historie for at finde noget tilsvarende. Med sine *Applikatoriske Øvelser*, 1894–96 var han nærmest banebrydende herhjemme, og i sine senere stillinger fortsatte han energisk, vedholdende og meget krævende sin lærervirksomhed. Han har yderligere skrevet et antal lærebøger der også har været benyttet af hans efterfølgere. K. deltog tidligt i hærens propaganda for Kbh.s landbefæstning. Han deltog i mødet i Strib i december 1900 mellem militære og højskolefolk („alliancen mellem sablen og den bløde hat“) hvor han holdt et „Foredrag om Forsvarsordningen“ (udsendt 1901). 1902 indtrådte K. som den ene af hærens tilfornordnede i forsvarskommissionen nedsat d.å. og udrettede i denne indtil sin død et kolossalt arbejde der imidlertid afslørede såvel hans stærke som hans svage sider. Han repræsenterede de traditionelle forsvarspolitiske ideer der var fremherskende i hæren, og som havde befæstningen omkring Kbh. som hovedpunkt, omend dette synspunkt hos K. var blevet modificeret til at være „Sjælland som Danmarks naturlige fæstning med København som reduit, og tillige lynafleder for de andre landsdele“. Samtidig røbede forhandlingerne i kommissionen, at K. ikke var tilstrækkelig smidig og heller ikke havde politisk flair nok til at trænge igennem med sine synspunkter. Han kom derfor til at kæmpe en håbløs kamp på to fronter, dels mod flådens tilfornordnede, der fremførte de traditionelle sømilitære synspunkter mod Kbh.s befæstning, dels mod I. C. Christensen der var forsvarsminister fra 1905, og L. C. F. *Lütken der blev chef for krigsministeriets l. departement, og som af ministeren blev benyttet i særligt ærinde til gennem samtaler med den preussiske generalstab at gøre Danmarks neutralitet „acceptabel“ for Tyskland. Politisk var K. engelsk-venlig og han kunne ikke acceptere den realpolitiske erkendelse der lå i et

Kühnel, Arnold

forståelsesforhold til Tyskland. Det påstås (L. C. F. Lütken) at K. hentede støtte ved udformningen af sin argumentation hos ingeniørgeneralen C. H. Arendrup, der ivrigt havde taget del i hærens propaganda i slutningen af 1800-tallet. K. blev i forsvarskommissionen mere og mere isoleret, og skuffelserne sammen med den voldsomme arbejdsbyrde han pålagde sig selv bevirkede utvivlsomt, at han blev syg 1907 og døde året efter, samme år som kommissionen gjorde sit arbejde færdigt. Flertallet gik K.s synspunkter imod. – K.s karriere var inden for hæren i nyere tid ret enestående, men vakte ingen misstemninger da alle var enige om, at han var den typiske fører der hurtigt burde til tops. Han var en fremragende officer og havde meget tiltalende karakteregenskaber og en værdig fremtræden, hvad der anerkendtes selv af hans faglige og politiske modstandere. K. var litterært interesseret og meget belæst, ligesom han skrev noveller i københavnske dag- og ugeblade under pseudonymerne AB, August Blichert og Samuel Weller. – R. 1891. DM. 1896. K.² 1903. K.¹ 1906. F.M.I. 1908. □Tegn. af Fr. Schwartz (Kgl.bibl.), forarbejde til mal. udført 1910 efter fotografier (Fr.borg). Relief af C. Wegener (gravstenen). Foto.

III.tid. 9.8.1903, 12.11.1905 og 14.6.1908. Berl.tid. 3.11.1905 og 4.6.1908. Militært t., 1908 249–52. Rolf Kall sst. 1943 151–56 (jfr. sst. 157–59). Nationaltid. 4.6.1908. Palle Berthelsen i Dansk årbog 1908 88–91. N. P. Madsen-Mygdal: Politiske oplevelser, 1912 189. W. W. Prior: Generalløjtnant A. K., 1942. Troels Fink: Spillet om da. neutralitet 1905–09, 1959. Carsten de Teilman Hald i Krigshist.t. XIII, 1977 nr. 2 47–64. – Papirer i Rigsark. (forsvarets ark.). Levnedsbetæning i ordenskapitlet.

Hans Chr. Bjerg (Rockstroh)

Kylling, Peder Lauridsen, ca.1640–96, kgl. botaniker. * ca.1640 i Assens, † 18.10.1696 i Kbh. (Frue), begr. i Frue k. F: rådmand i Assens Laurids Pedersen K. († senest 1673) og hustru Maren Jensdatter (Woller) († 1675). Ugift.

K. blev student fra Odense 1660, studerede teologi og løste sit testimonium publicum 1666. Det fortælles at han 1670 blev kaldet til præst i Højrup i Slesvig og at hans kaldsbrev straks efter blev kasseret; rigtigheden heraf har dog ikke kunnet påvises. Om hans livsførelse i de følgende år vides intet, men Thomas *Bartholin (1616–80) kalder ham 1673 en meget flittig botaniker, værdig til bedre lykke, og fortæller at han i Assens har virket som urtedoktor og anvendt danske lægeplanter med held. Hans urtekendskab var også kendt af Ole *Borch og Matthias *Moth, og de skaffede ham 1680 Valkendorfs stipendium med fribolig på kollegiet mod forpligtelse til at holde dets have i god stand, og 1682 fik Moth

ham udnævnt til kgl. botanicus med en årlig løn af 300 rdl. Han skulle som sådan udarbejde et katalog over alle i Danmark og Norge voksende urter og træer. 1684 udgav han vor første trykte lokalflora, *Gyldenlund*, en alfabetisk navneliste over de i Gyldenlund (Charlottenlund) og nærmeste omegn fundne planter, et lille skrift der er en af den danske litteraturs største sjældenheder. 1688 udkom hans *Viridarium Danicum*, en fortegnelse over de i Danmark kendte planter. Denne vor ældste og i hundrede år vor eneste flora er dog meget ufuldstændig, skønt mange bidragydere som Peder *Syv, Henrik *Gærge (1629–1700) og Christopher *Heerforth meddelte K. deres fund, men „*Viridarium*“ må også opfattes som en forløber for et større værk med kobbertavler som dog aldrig udkom. K. levede som alumnus perpetuus på kollegiet lige til sin død, og vi kender ikke stort til hans liv i disse år ud over, at han efter Ole Borchs død 1690 fik overdraget at lede de botaniske ekskursioner med studenter og apotekerdrengene. Af et par bevarede begravelsesvers (optrykt i Naturens Verden, 1921) der er mere humoristiske end vemodige fremgår det, at K. indsamlede lægeplanter til de københavnske apoteker, og at han var en original person, velkendt i datidens Kbh. – Planteslægten *Kyllingia* er af C. F. Rottbøll opkaldt efter K. □Fremstillet på tegn. af ekskursion med Ole Borch, formentlig af H. Jacobæus, 1672 (Kgl.bibl.).

J. C. Bloch: Den fynske geistligheds hist. II,1, 1790 191–99. Odin Wolffs Journal for politik, 1825 II 193–215. Carl Christensen i Naturens verden, 1921 159–68. Samme: Den danske botaniks hist. I, 1924–26 51–54; II, s.å. 28f (bibliografi). Johan Lange i Botanisk t. LI, 1954 172–84. A. Fox Maule i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XIII, 1979 174f.

*Carl Christensen**

Kynghorn, Alexander, se **Kinghorn, Alexander**.

Kyrning, Jacob Nielsen, † 1361, ærkebiskop. † 23.1.1361 på Hammershus. F: ridder Niels K. († 1354) og Christine.

K. tilhørte den mægtige skånske slægt *Thott og anvendte aldrig selv Kyrning-navnet som faderen havde hentet fra sin mors slægt. K. var fætter til de berømte Akselønners farfar. Hans liv faldt i urolige tider og blev fuldt af genvordigheder. Som adskillige andre adelige studerede han i Paris, men blev på hjemvejen 1344 sammen med andre kanniker og klerke fra Lund stift overfaldet og i mere end et år slæbt fra sted til sted. 1355 valgtes K. til ærkebiskop. Skåne lå på den tid under Sveriges konge, Magnus Eriksson, og ærkebispemænd af Lund havde en yderst vanske-

lig stilling. Mens K. var i Avignon i anledning af valget lagde gældkeren i Skåne Bengt Algotson beslag på ærkesædets gods, og et par år senere, da Erik Magnusson var herre i landet, overrumplede den nye magthaver K. på borgen Åhus 4.2.1358. Han havde 9.1. sendt Valdemar Atterdag fejdebrev og ville vel sikre sig ærkebispens person. Selv var K. ingenlunde en fredens mand. På Lund domkirkes kirkegård lod han domprovsten Niels Axelsøn gribe og føre til Hammershus hvor han havde siddet som fange i over et år da paven greb ind, stævnedes K. til kurien og ydermere på grund af hans uforvaldige styrelse af ærkesædets midler indsatte et par administratører over Lunds domkirke i hans sted (maj 1360). K. kom dog ikke til Avignon; han døde forinden på sin faste borg Hammershus.

Lunde domkapitels gavebøger, udg. C. Weeke, 1884–89 (reproudg. 1973). *Annales Danici*, udg. Ellen Jørgensen, 1920. *Scriptores minores*, udg. M. Cl. Gertz II, 1922 (reproudg. 1970). *Diplomatarium Danicum* 3.r.II–VI, 1959–69. – Danm.s adels årbog, 1900 410. L. Moltesen: De avignonske pavers forhold til Danm., 1896. Gottfrid Carlsson i Lunds domkyrkas hist., udg. Ernst Newman I, Sth. 1946 457–67. L. Sjöstedt: Krisen inom det svensk-skånska väldet, Lund 1954. Ingvar Andersson: Skånes hist. II, Sth. 1974.

Thelma Jexlev (Ellen Jørgensen)

Kyrre, Hans Peter, 1885–1964, forfatter, skoleinspektør. * 22.9.1885 i Jebjerg, Salling, † 20.5.1964 i Kbh., begr. Frbg. (Søndermark). F: husmand Christian Peter Immanuel Christensen (1851–1931) og Ane Gregersen (1852–1933). Navneforandring 25.9.1912. ~ 4.2.1911 i Kbh. (Holmens) med Bergljot Gjolme, * 18.4.1885 i Vadsø, Norge, † 10.6.1969 i Kbh. (Ålholm), d. af provst Andreas G. (1849–89) og Marie Elisabeth Skavlan (1855–1930).

K. begyndte som hyrdedreng i Jebjerg og blev elev på Jebjerg højskole hvis forstander tilskyndede den opvakte dreng til videre uddannelse. Han kom på Ranum seminarium hvorfra han blev dimitteret 1906. S.å. blev han lærer ved Kbh.s kommuneskoler, inspektør ved Skolen i Vigerslev 1925, ved Skolen ved Skellet 1934. Han var medlem af Skolebiblioteksforeningens bestyrelse 1922–32, formand for Pædagogisk selskab 1926–32 og censor i pædagogik ved lærerexamen 1935–55. – K. har udfoldet en flittig og omfattende litterær virksomhed. Af hans pædagogiske arbejder kan nævnes *Det pædagogiske Selskab gennem hundrede Aar*, 1920, *Byens Skole*, 1926 (s.m. H. P. Langkilde), *Blade af den københavnske Privatskoles Historie*, 1926 og *Vor Skole*, 1933. På litteraturhistoriens område har han skrevet *Knud Lyne Rahbek, Kamma Rahbek og Livet paa Bakkehuset*, 1914 (besvarelse af en

prisopgave), *Henrik Hertz*, 1916, *M. Goldschmidt og Sibylla. En Brevveksling*, 1917, *M. Goldschmidt I–II*, 1919, og *De Unges Litteraturhistorie*, 1931. Desuden mindre historiske afhandlinger: *Landbrugskrisen i Danmark 1818–28*, 1911 og *Kartoffelens Krønike*, 1913, og hjemstavns-kildringerne *Furboerne*, 1912, *Sognets Bygmestre*, 1918 samt *I Darwins Have*, 1920. K. var medredaktør og oversætter af *De islandske Sagaer I–III*, 1930–32 (har bl.a. oversat en del af digtene sammen med Johs.V. Jensen). I sin litterære virksomhed der også rummer skole- og børnebøger samt pædagogiske afhandlinger i tidsskrifter viser K. sig som en klar og livfuld beretter med evne til at fremdrage væsentlige træk. – Sammen med F. C. Kaalund-Jørgensen har han deltaget i forberedelsen af den praktiske mellem-skole og skrevet lærebøger for denne skoleform. □Foto.

Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin I, 1913 135f. Berl. tid. 30.10.1914. [E. Skov] i Politiken 21.9.1935. R. G[andrup] i Århus stiftstid. 22.9. s.å.

Morten Bredsdorff

Kyrsting, Hjalmar, 1911–74, civilingeniør. * 11. 10.1911 i Kbh. (Apostelkirkens sg.), † 30.1.1974 på Kbh.s amtspsygehus i Gentofte, begr. på Frbg. (Solbjerg). F: fabrikant Sofus Henrik K. (1889–1944) og Ella Frederikke Larsen (1889–1954). ~ 2.8.1938 på Frbg. med Elna Thiel, * 18.2.1912 i Korsør, † 3.12.1979 i Hørsholm, d. af maskinchef Martin Adolf T. (1883–1955) og Anna Emilie Ifversen (1882–1946).

K. tog matematisk studentereksamen fra Frbg. gymnasium 1930 og udgik syv år senere som elektroingeniør fra Danmarks tekniske højskole. Efter at have aftjent sin værnepligt var K. i en kortere periode overingeniør ved Københavns belysningsvæsen, men allerede 1938 forlod han dette til fordel for en stilling i industrikoncernen F. L. Smith & Co. hvor han i de følgende 15 år gjorde en hurtig karriere, først ved hovedkontoret i Kbh. og fra 1946 ved selskabets afdeling i Bombay i Indien. Kort efter sin hjemkomst herfra 1952 forlod han imidlertid virksomheden og overtog i stedet en stilling i A/S Nordiske Kabel- og Trådfabrikker. Som medlem af direktionen og senere som administrerende direktør stod han i spidsen for denne virksomhed til sin død. Han indtrådte desuden i bestyrelsen for de af virksomheden delvis ejede A/S Korsør Glasværk og Aluminord A/S, ligesom hans vidtspændende indsigt og erfaring udnyttedes i bestyrelserne for nogle af landets største industri-virksomheder, heriblandt Burmeister & Wains Maskin- og Skibsbyggeri (1959–72, næstformand 1968–71) og Dansk Industri Syndikat (1959–74).

Kyrsting, Hjalmar

Ved siden af sit egentlige industrielle virke udfoldede K. en omfattende organisatorisk indsats. Gennem en lang årrække (1958–72, formand 1964–68) var han i ledelsen af Jern- og metalindustriens sammenslutning og 1964–70 i Dansk arbejdsgiverforenings hovedbestyrelse og forretningsudvalg. Han var medlem af Industrirådets hovedbestyrelse fra 1970 og fra 1972 til sin død dets formand. Inden for sin egen branche deltog han i mange år i bestyrelsen for Foreningen af fabrikanter og grossister i elektricitetsbranchen (1954–74, formand fra 1961) og Elektroteknisk forening (1954–64, formand 1966–70). – I betragtning af K.s meget fremtrædende erhvervsorganisatoriske placering tog han forholdsvis lidt del i den offentlige debat. Han havde udprægede evner for samarbejde og bidrog gennem sit organisatoriske arbejde væsentligt til, at erhvervsorganisationernes hierarkisk prægede ledelsesform efterhånden afløstes af en mere moderne struktur med uddelegering af ledelsesfunktioner og ansvarsområder. – R. 1967. □Foto.

Interview i Arbejdsgiveren, 1972 nr. 9 9–11. Sst. 1974 nr. 4 29. Berl. tid. 31.1.1974. Dansk industri, s.å. nr. 2 1.

Erik Korr Johansen

Kyster ['kystør], Anker Julius, 1864–1939, bogbinder. * 15.3.1864 i Kolding, † 27.4.1939 i Hellerup, begr. sst. F: skomager Andreas Elias K. (opringelig Küster) (1835–1917, ~2° 1876 med Margrethe Jensen, 1841–1907) og Bodil Marie Hirth (1838–74). ~7.9.1900 i Kbh. med Anna Margrethe Schmidt, * 16.5.1870 i Stege, † 7.5.1941 i Hellerup, d. af jernstøber Johannes Haagen S. (1842–95) og Anna Margrethe Ravnkilde (1844–95).

K. kom i bogbinderlære i Horsens og 1882 aflagde han svendeprov, hvorefter han arbejdede som svend både herhjemme og fra 1883–86 i Paris, Zürich, Rom og München, samtidig med at han søgte videreuddannelse på fagskoler og tekniske skoler. 1892 etablerede han sig i Frederiksborggade 48 i Kbh., men allerede to år efter måtte han udvide og flyttede til Sværtegade nr. 3 hvor han boede så længe, at han blev en lige så fast institution som kunstdrejer J. G. *Schwartz i husets høje stue. Mange kræsne museumsfolk, lærde bibliotekarer og passionerede bogsamlere fandt snart vej til K.s værksted, fordi han hurtigt skabte sig et ry som den kyndigste og kunstnerisk mest fremragende bogbinder i landet. Han var i bogstaveligste forstand kunstner og håndværker i én person. Hans gerning faldt sammen med den danske bogs renæssance, og han er en af dens skabere og førstemænd. I de brydningsti-

der som 90'erne var, krævedes der mere end faglig dygtighed og talent, og de rent personlige og menneskelige egenskaber har utvivlsomt været med til at befæste K.s ry og stærke position. I hele sit virke som håndværker lod han sig lede af sit kunstneriske instinkt der gav hans arbejder et særligt præg, og det bragte ham i forbindelse med samtidens kunstnere, bl.a. så store modsætninger som den sprudlende Thorvald *Bindesbøll og den mere enkle og eksklusive Johan *Rohde, og han talte jævnlige om kunstnernes betydning for ham. Altid virkede han utrætteligt for at højne bogens udstyr, en bestræbelse han delte med xylograf F. *Hendriksen, men hvor den sidste kunne være stejl og stædig, nåede K. altid det fuldkomne resultat ad andre og mere banede veje. Begge så de en fare for det gode håndværk, efterhånden som teknik og maskiner vandt indpas.

K.s bogbind er repræsenteret på Det danske kunstindustrimuseum hvor der i hundredåret for hans fødsel afholdtes en stor udstilling af hans ypperste bind, samt på mange udenlandske museer. Nævnes bør hans og Thorvald Bindesbølls bind til Holger Drachmanns *Troldtøj* (Kunstinstrimuseet) samt *Digte*. 1872 (Kgl. bibl.) der også ejer en stor del af hans fornemste kunstneriske helbind. I en årrække underviste han på fagskolen for boghåndværk og sad i bestyrelsen for denne samt Forening for boghåndværk. Han har endvidere siddet i bestyrelsen for Foreningen for kunsthåndværk og Teknologisk institut samt været formand for Københavns bogbinderlavs voldgiftsret og æresret. I en lang årrække var han medlem af industriforeningens repræsentantskab og fik fællesrepræsentationens medalje for fremme af håndværk og industri i Danmark. Forskellige tidsskriftaflandinger (bl.a. om spejlbindene fra Holbergs tid i Aarbo for Bogvenner II, 1918) vidner om hans store erfaring og historiske viden, og i de tre hæfter *Om Indbinding af Bøger*, 1920–35, samt i et foredrag om moderne bogbinding, holdt i Kunstinstrimuseet 10.4.1929, udgivet 1969 som faksimile af manuskript og med indledning af Peter Christensen, har han i en stærkt personlig præget fremstilling fortalt om sit håndværk som det udøves i vore dage, og som de gamle mestre gjorde det. Endvidere har han 1917 udgivet *Ex-libris tegnede af Th. Bindesbøll* samt 1930 i samarbejde med Sofus Larsen *Danish eighteenth century bindings*, et fortræffeligt og stateligt værk, både som håndbog for samlere af gamle danske bogbind og som kunstbog. 1938 udkom *Book-bindings in the public collections of Denmark. Vol. 1.: The Royal Library, Copenhagen*, K.s smukkeste bidrag til bogkunstens historie. – Efter K.s død 1939

blev bogbinderiet overtaget af Henrik *Park som videreførte det til 1953. 1949 optog han Bent André som kompagnon, og denne har fra 1953 stået som eneindehaver. – R. 1930. □Tegn. af Hans Tegner, 1895, og af R. Christiansen, 1914. Mal. af S. Wandel, 1914, malet forarbejde hertil; mal. af samme udst. 1929. Tegn. af Otto Christensen ca. 1932, af Carl Jensen, 1934 og af Gerda Ploug Sarp, 1939. Silhouet af Kirsten Wiwel (Kgl. bibl.). Foto.

A. K. i Samleren, 1933 101–12. – E. Hannover i Årbog for bogvenner V, 1921 16f. Vilh. Bruun i Tidsskr. for kunstindustri 2.r.IV, 1898 14–18. F. Hendriksen i Skønvirke X, 1924 19–22; sst. 23–32. G. Nygaard sst. 1925 65–79 og 1927 74–76. Erik Zahle i Bogvennen, 1927 54–94. Vilh. Stemann sst. 1934–37 21f. Hans Gøtz sst. 1962–63 144–48. Berl. tid. 14.3.1934. Politiken 15.3. s.Å. Edw. C. J. Wolf i Nyt t. for kunstindustri XII, 1939 86–90. Samme i Dansk kunsthåndværk 1964–65 48–51. Peter Christiansen: A. K., 1942. A. K. 1864–1964. Udstill. i kunstindustrimuseet, ved H. P. Rohde og P. Raimund Jørgensen, 1964. – Papirer i Rigsark. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

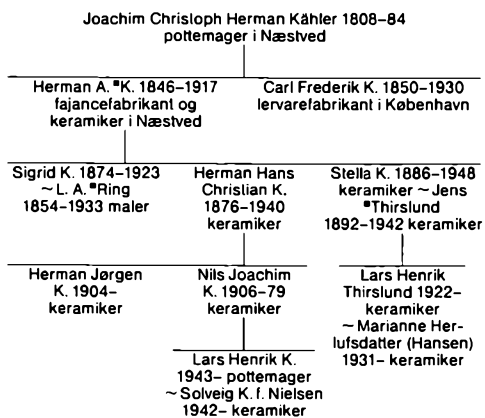
Godfred Hartmann

Kähler

Slægten K. føres tilbage til murermester Christoph K. i Neustadt, hvis søn, murermester i Heiligenhafen Heinrich Ditlef Christoph K. (1777–1857) var far til Joachim Christian Herman K., der 1839 slog sig ned som pottemager i Næstved.

Knud Jolver: Efterkommere af Cathrine Copmann og Poul Svendsen, 1955 144–69.

Hans H. Worsøe

Kähler, Herman August, 1846–1917, lervarefabrikant. *6.3.1846 i Næstved, †16.11.1917 sst., begr. sst. F: pottemager og kakkellovnsfabrikant Joachim Christian Herman K. (1808–84) og Mariane Sophie Copmann (1817–84). ~ 1.6.1873 i

Kbh. (Trin.) med Jansine Elisabeth Christine Berg, *7.2.1848 i Kbh. (Trin.), †11.3.1901 på Frbg., d. af stolemagermester Christoffer B. (1815–64) og Oline Marie Wibroe (1817–1900).

K.s far var en indvandret pottemagersvend fra hertugdømmerne som 1839 fik borgerskab i Næstved og fabrikerede lerkakkelovne i et værksted i Kindhestegade. K. blev sat i lære hos faderen og gik på teknisk skole i Næstved, i 1864–65 på teknisk skole i Kbh. og modellerede samtidig hos H. V. *Bissen. 1865–67 var K. på tysk vandredebog i Tyskland og Schweiz samt i Paris, men var tilbage i Næstved sidst i 1867. 1872 deltes værkstedet: K.s bror Carl F. Kähler overtog pottemageriet, mens K., der fik bevilling som lerbørster, tog sig af kakkellovne. 1875 byggede K. sin egen fabrik i byens udkant hvor han videreførte ovnfabrikationen, begyndte på bygningsudsmykning og i 1880erne genoptog pottemagerarbejdet. Det var imidlertid det kunstnerisk dekorerede lertøj som skulle bære værkstedet videre. Siden 1883 havde K. været i forbindelse med arkitekt Vilh. *Klein som ledede tegneskolen for kvinder. Klein fik K. interesseret i italiensk majolika og i lustremaling, og nu antog han porcelænsmaler Carl O. J. Lund og Karl *Hansen Reistrup som medarbejdere. K. opfattede sig selv primært som håndværker, men han var vågen, utrætte og eksperimenterende og havde en fin fornemmelse for kunst og kunstnere. K. beherskede i sin teknik mangfoldige farvede glasurer og metalliske lustrer, og han udviklede særlig den røde kobberlustrer som fandt god anvendelse på Hansen Reistrups skulpturelt udformede vaser. – K.s keramiske arbejder vakte opmærksomhed på den nordiske udstilling 1888, og hans ry voksede gennem deltagelse i verdensudstillingerne i Paris 1889 og i Chicago 1893. Her sås bl.a. det store flisebillede *Ægir og hans døtre* udført af Hansen Reistrup efter Lorenz *Frølichs tegning. K. knyttede flere kunstnere til værkstedet i Næstved, bl.a. Th. *Bindesbøll, H. A. *Brendekilde, L. A. *Ring og Svend *Hammershøi. 1913 omdannedes firmaet til et aktieselskab med K. og sønnen Herman H. C. Kähler (1876–1940) som direktører. Nu knyttedes nye kunstnere til virksomheden, Kai *Nielsen, Knud *Kyhne og navnlig Jens *Thirslund. 1913–60 var konsul Rasmus Grønholt meddirektør. Mellem de prisbillige varer som vandt stor udbredelse må fremhæves lertøjet med fornyelsen af den gamle hornmaleriteknik. Firmaet overtoges efter 1940 af Herman H. C. Kählers to sønner Niels Kähler (1906–1979) og Herman J. Kähler (*1904). Niels K. fik eget værksted 1969, og Herman J. Kähler fratrådte samme år, hvorefter det gamle Kähler-ske værksted gik over på andre hænder. – Arbej-

Kähler, Herman A.

der af K. i Kunstindustrimuseet og Næstved museum. □Mal. af L. A. Ring, 1890 og 1898. Afbildet på tegn. af L. Find (Fr.borg). Tegn. af P. S. Krøyer udst. 1902, tegnet s.m. sønnen af samme. Mal. af Aage Bertelsen. Foto.

R. Berg i Tidsskr. for kunstindustri, 1897, 188-93. Merete Bodelsen i Nyt t. for kunstindustri, 1931 183-91. Jacob E. Bang sst. 1939 133-39. A/S Herman A. Käblers keramiske værksted, 1913. E. Hannover i Skonvirke II, 1916 33-42. Jens Thirslund: Kähler-keramik gennem hundrede år, 1939. Erik Lassen i Keramik, red. Johs. Andersen og Viggo Sten Møller, 1946 370-74.

Erik Lassen

Købke

Slægten K. kom til Danmark med den i svensk Pommern fødte Caspar K., der omkring 1720 nedsatte sig som bagermester i Førsløv, Sydsjælland, og senere i Klareboderne i Kbh. Officeren J. P. *K. var ~ Kirstine Marie Bruun (1828-1919), d. af fabrikant Johannes *B.

H. Vilh. Købke: Stamtavle over bagermester Peter Berendt Købkes og hustru Cæcilie Margrethe f. Petersens efterkommere, 1888. Jørgen Swane: Købmand i Fredericia, justitsråd Bertel Bruun (1767-1827) og Magdalene Barbara Brochners (1768-1831) samlede descendens, 6. udg. [1948]. Min slægtbog, udg. Holg. Petersen, 1918.

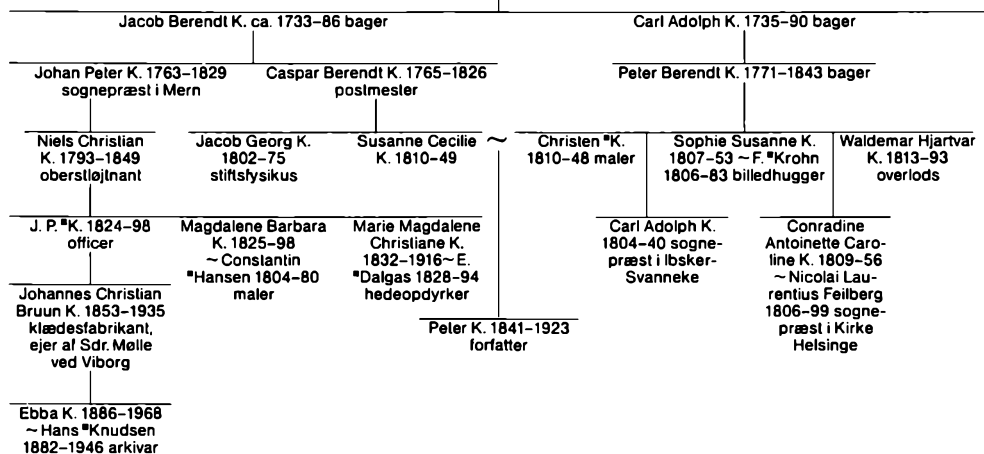
Hans H. Worsøe

Købke, Christen Schiellerup, 1810-48, maler. * 26.5.1810 i Kbh. (Trin.), + 7.2.1848 sst. (Trin.), begr. sst. (Ass). F: bagermester Peter Berendt K. (1771-1843) og Cecilia Margrete Petersen (1778-1867). ~ 7.11.1837 i Kbh. (Trin.) med Susanne Cecilie Købke, * 30.7.1810 i Kbh. (Frue), + 16.5.1849 sst. (Trin.), d. af kontorchef, senere postmester, kancelliråd Caspar Berendt K. (1765-1826) og Juliane Dorothea Ratz (1777-1860).

K. tilhører den gruppe kunstnere hvis ry er vokset efter deres død. Af samtiden blev han opfattet som én blandt mange unge malere der dyrkede malerkunsten i en tradition, skabt af C. W. *Eckersberg. Eftertiden har set ham som en særlig begavelse inden for denne skole, ja inden for europæisk landskabsmaleri i første halvdel af 1800-tallet, og udenlandske museer og samlere er begyndt at interessere sig for hans værker. Hans skitser er pga. deres kolorit og lysbehandling blevet betragtet som en foregriben af impressionismen. Dog må det ikke glemmes at de hører ind under en samtidig europæisk strømning hvis kunstnere dyrkede friluftsmaleriet på skitseplanet for senere i atelieret at udføre det endelige maleri. I sine bedste værker forstod K. at bevare skitsens friskhed i det færdige maleri, samtidig med at motivet strammedes op ved en klar komposition. I sin evne til at oversætte sine naturindtryk til lærredet og forlene motivet med en strålende kolorit og et klart lys står han næppe tilbage for store samtidige landskabsmalere som J. Constable, Camille Corot og C. D. Friedrich.

K. fødtes i Kbh. i et solidt borgerligt miljø hvis uintellektuelle indstilling prægede ham for hele livet. Han gik ikke i skole, men fik privatundervisning som dog ikke synes at have givet ham særlig kunnen i skolefagene, fx blev hans skrevne dansk aldrig fejlfrit. Til gengæld var hans kunstneriske evner tidligt udviklede og accepteredes af familien hvad der førte til at han som 12-årig blev indmeldt på kunstakademiet. Faderen, bagermester Købke, havde fra 1817 militærets bageri i Kastellet i entreprise, en indbringende forretning, og kunne godt have råd til at det ene af børnene uddannede sig til kunstner.

Caspar Købke bager i København

Den første der fik indflydelse på K.s kunstneriske udvikling var C. A. Lorentzen, og i en række tidlige portrætter af familien er lærerens påvirkning tydelig. Efter Lorentzens død i 1828 blev K. elev af Eckersberg. I dennes malerstue sluttede han venskab med bl.a. Wilhelm Marstrand, Adam Müller, Constantin Hansen og Jørgen Roed. Den nye lærers indflydelse satte hurtigt sine spor i K.s kunst: han begyndte at interessere sig for arkitekturmotiver og perspektiv samt for at befolke sådanne studier med små genrescener. Det første maleri der viser påvirkning fra Eckersberg er netop et sådant motiv, en udsigt fra lærerens bolig på Charlottenborg, antagelig fra 1829 (privateje). Hans studier af arkitektur finder et endnu mere vellykket resultat i det lille maleri af det indre af Århus domkirke (Statens museum for kunst), påbegyndt i sept. 1829 under et besøg i Århus og fuldendt og dateret 1830 i Kbh. K. har her i en tidlig alder fundet sig selv som en eminent skildrer af lys og en storartet kolorist. I det hele taget synes 1830 at have været et heldigt år. Fra dette år daterer sig bl.a. et lille mesterværk som partiet af afstøbnings-samlingen på Charlottenborg (Den Hirschsprungske samling) og et par genrescener fra Kastellet. Dette område, der var ham så fortroligt, inspirerede ham også til en række fine billeder som det af søsteren på trappen til kornmagasinet fra 1831 (Statens museum for kunst), de talrige skildringer af Kastelsvolden og af broen ved nordre Kastelsport (fx det 1834 daterede i Ny Carlsberg Glyptotek).

Disse malerier fra Kastellet viser hvad K. havde lært hos Eckersberg. Et vigtigt element i dennes undervisning var nemlig naturstudiet i fri luft. Lærer og elever tog sammen ud i Kbh.s omegn, ofte i bagemester Købkes vogn, for på stedet at tegne og male direkte foran motivet. Meningen med disse studier var ikke at skildre et stykke pittoresk natur, men at studere naturen per se og genskabe den på lærredet ved hjælp af lys og farve på den mest redelige måde. Derfor havde disse studier altid enkle motiver, hvilket influerede på K.s motivvalg i det hele taget. Han skildrede det nære, det velkendte, også når han malede portrætter. I løbet af 1830erne malede han således de fleste af sine familiemedlemmer samt malerkammerater som Frederik Sødring i 1832 (Den Hirschsprungske samling), Constantin Hansen i 1834–35 (Ribe kunstmuseum) og Marstrand i 1836 (Statens museum for kunst).

K. dyrkede bestemte motiver i perioder: Kastellet i sin første ungdom, Frederiksborg slot i midten af 1830erne og derpå Kalkbrænderihavnen, Østerbro og Dosseringen i årene frem til Italiensrejsen. Årsagen til hans begejstring for Frede-

riksborg slot kan skyldes kunsthistorikeren N. L. Høyen hvis nationalromantiske ideer havde stor indflydelse på samtidens unge kunstnere. K. skildrede Christian IVs slot mange gange, først i nogle små studier af slottets tage og tårne, anvendt til de store vægmalerier på lærred (Kunstinstrimuseet), udført 1834–35 til forældrenes spisestue i deres bolig på Blegdammen. Senere malede han slottet i solnedgangsstemning (Den Hirschsprungske samling) og i klart dagslys, *Parti ved Møntbroen* (Statens museum for kunst). Oftest søgte K. ikke så langt væk som Hillerød for at finde sine motiver. Han foretrak at opsøge dem lige uden for sin dør, og da forældrene 1834 flyttede til Blegdammen frembød der sig nye motiver i det dengang suburbane område omkring søerne. Her og ved Kalkbrænderihavnen samt på Østerbro mødtes by og land, K.s foretrukne emne i årene fremover. Når han malede nogle af disse landskaber med høj himmel og lav horisont, som i det pragtfulde *Parti i nærheden af Kalkbrænderiet* fra 1836 (Nivågård) kan han minde om 1600-tallets hollandske malerkunst. Som denne skole, hvis værker han kunne se i Kbh., valgte han enkle motiver som beskueren kunne føle sig fortrolig med.

Årene 1836–38 kan kaldes K.s „klassiske“ periode; i disse år monumentaliserede han sine motiver, både landskaber og portrætter. Perioden begyndte med anfægtelser af både kunstnerisk og personlig karakter. De sidstnævnte blev overstået da han fik ja til sit frieri til en slægtning, Susanne Cecilie K., som han giftede sig med i slutningen af 1837. De kunstneriske problemer arbejdede han med i en række monumentale billeder som *Parti af Østerbro i morgenbelysning* fra 1836 (Statens museum for kunst), et hovedværk både pga. formatet og det arbejde der er lagt i det. Maleriets kvalitet ligger ikke i motivet der er ret uinteressant, men i den maleriske gengivelse af det sete, et stykke dagligdag som en stor visuel begavelse har evnet at viderebringe til beskueren gennem skildringen af lyset. I de mange billeder af søerne er motivet forenklet til færrest mulige bestanddele: vand, himmel, bådebro med personer, mens hele interessen er koncentreret om behandlingen af lyset og om koloritten.

De samtidigt udførte portrætter er mørkere i farven, men kompositionelt følger de den samme tendens mod monumentalisering som i landskaberne. Det gælder især portrætterne af kunstnervenner som dekorationsmaler G. C. Hilker fra ca. 1837 (Statens museum for kunst) og billedhuggeren H. E. Freund 1837–38 (kunstakademiet), men også en af K.s få offentlige portræbestillinger, trekvartfigurbilledet af amtmand Graah fra 1837–38 (Hjørring rådhus). Indflydel-

se fra Freund er blevet fremført som årsagen til ændringen i K.s kunst i anden halvdel af 1830'erne. Ud fra breve fremgår det at K. beundrede sin ældre kollega både som kunstner og som menneske og ofte søgte råd hos ham. Sammen med Høyen og H. W. Bissen prægede Freund det kunstneriske miljø i Kbh. og fik herved indflydelse på unge kunstnere der kom i hans eget og de to andres hjem.

Samtidig med den omtalte række af monumentale værker skabte K. et par andre små malerier, helt anderledes i målestørrelse og indhold: *Efterårslandskab. Frederiksborg Slot i mellemgrunden* fra 1837–38 (privateje) og *Efterårs morgen ved Sortedamssøen* fra 1838 (Ny Carlsberg Glyptotek). Her er han mere romantisk, forstøet således at han skildrer stemninger og vælger andre belysninger end sit sædvanlige klare dagslys. I det første indhyller grå tåge slottet, i det andet farver morgensolen motivet i et rosa skær. Den ensomme vandrer, som skal være Freund, er med til at udbygge stemningen af melankoli og spiller en anden rolle end K.s øvrige staffagefigurer der ofte i billeder fra denne tid kun optræder som kompositionelle faktorer og ikke fortæller nogen historier.

I selskab med Hilker forlod K. i slutningen af aug. 1838 Kbh. Italien var målet, og rejsen gik over Berlin, Dresden og Innsbruck til Verona. Fra omkr. 20.9. og to uger frem opholdt de sig i Venezia; derfra gik rejsen over Ravenna, Bologna, Firenze og Siena til Rom hvor de indfandt sig ca. en uge før jul. På denne rejse tegnede K. nogle af sine fineste arkitekturstudier, bl.a. af kirkeinteriører, men ellers optages tiden under Italiensopholdet af landskabsstudier, især fra Napolis omegn. Fra tiden i Rom kendes kun to portrætter, deriblandt et af svogeren, medaljør F. Krohn (Nasjonalgalleriet, Oslo). Det var bugten ved Napoli, Pompeji og Capri som skulle inspirere K. Han tog til denne egn fra Rom 9.5.1839 og blev der til 27.7.1840. I dette tidsrum malede han omkr. 18 mindre billeder eller studier og tegnede en del skitser, alt med henblik på at bruge dem som forlæg for større malerier som skulle udføres i atelieret hjemme i Kbh. Ofte er K.s Italiensrejse blevet karakteriseret som mislykket, men denne dom hviler på malerierne udført efter rejsen. Studierne malet på stedet er friske og mange af dem kvalitetsmæssigt på højde med hans danske motiver. Alligevel kom rejsen ikke til at betyde en udvikling i hans kunst, sådan som det var sket for mange af hans kunstner venner. Italienske motivers store popularitet hos det danske kunstpublikum kan have lokket ham til rejsen, men resultatet har nok ikke svaret helt til forventningerne.

K. vendte over München tilbage til Kbh. i sept. 1840 og skulle nu til at udnytte sine hjembragte studier til større malerier. Kunstforeningen bestilte i 1841 et *Parti af Forum i Pompeji* (privateje), et af hans mere vellykkede værker med italiensk motiv, og samme år udførte han *Parti af Capris sydside* (privateje) som 1842 blev hans agereringsbillede til kunstakademiet. Hans studier efter antik malerkunst i museet i Napoli kom ham til nytte da han 1844–45 arbejdede som dekorationsmaler i Thorvaldsens museum hvor han udførte loftsfrsker i pompejansk stil. I 1844 solgte han sit store *Motiv fra Capri, kort efter solens opgang* til Den kgl. malerisamling (Statens museum for kunst), og flere gange aftog Kunstforeningen malerier med italienske motiver.

Sideløbende med de italienske billeder malede K. igen studier fra Dosseringen og haven ved forældrenes hjem på Blegdammen, iøvrigt nogle af hans fineste, men det blev der sat en stopper for i 1845 da huset blev solgt, og K. med familie måtte flytte ind til Frederiksborggade, bort fra yndlingsmotiverne. Andre bekvæmninger støttede til. Han havde vanskeligheder med at fuldføre det medlemsstykke til akademiet han var forpligtet til at færdiggøre inden for to år efter at være blevet agreeret. I 1844 var det ikke fuldendt, og han måtte søge om to års henstand. Da billedet *Parti af Marina Piccola på Capri* (privateje) endelig blev færdigt i 1846 blev det forkastet. Dette gav ham et knæk som han aldrig rigtigt kom over. To år efter var han død af lungebetændelse uden at have opnået officiel anerkendelse. Hans værker der solgtes på auktionen efter hans død indbragte ikke meget; i 1980 har et maleri af ham (et portræt af søsteren Cecilie Margrethe Petersen fra 1837) opnået den højeste pris, betalt for et værk af en dansk kunstner, på auktionen over Agathe og Knud Neyes samling. Den periode K. virkede i var rig på talent og er senere blevet kaldt guldalderen. Malerkunstens upræsentios form og lysende kolorit har bevaret den i vore hjerter og har flere gange senere virket inspirerende på danske kunstnere. En dansk malerisk tradition blev skabt af Eckersbergskolen, og K. var dens største geni.

Malerier af K. findes i de fleste danske provinsmuseer, men han er bedst repræsenteret i Statens museum for kunst, Den Hirschsprungske samling og Ny Carlsberg glyptotek. Hans tegninger og raderinger kan ses i Den kgl. kobberstiksamling. I udlandet er K. bl.a. repræsenteret i Nationalmuseum Stockholm, Nasjonalgalleriet Oslo, Louvre Paris, Stiftung Reinhart Winterthur og Museum of Fine Arts Boston. □ Måske afbildet på tegn. af malerskolen af C. A. Lorentzen

(Fr.borg). Tegnet selvportr. 1829, malet 1833 (St.mus.). Afbildet på tegn. af D. C. Blunck, 1836 (Thorvaldsens mus.). Tegn. af W. Marstrand, 1836 (kopperstiksaml.), mal. af samme, 1839 (St. mus.), raderet af J. Roed, 1848 og gengivet i træsnit 1884 efter tegn. af F. Henningsen. Tegn. af P. C. Skovgaard, gengivet i træsnit 1884; mal. af samme ca. 1845. Afbildet på J. Sonnes frise 1846–48 (på Thorvaldsens mus.). Tegn. af Constantin Hansen (kopperstiksaml.). Afbildet på tegn. formentlig af G. C. Hilker (Fr.borg).

Bibliografi. Mario Krohn: Maleren C. K.s arbejder. III. fortegn., 1915.

Udg. C. K. 60 autotypier, 1920 (5. opl. 1951) = Små kunstbøger XV. Tegninger af C. K., m. indledn. af Karl Madsen, 1929. C. K. Udvalg af billeder m. indledn. af Henrik Bramsen, 1942.

Lit. Holger Petersen: Min slægtbog, 1918. Selmers nevrologiske saml. 1848–49 341–47. Karl Madsen i Ude og hjemme VII, 1884 298–300. Samme i Politiken 26.5.1910. Samme i Kunstmuseets Årsskr. I, 1914 3–51. Carl V. Petersen sst. XX–XXI, 1933–34 122–27. Arne Brenna sst. 1971–73, 1974 57–110. E. Hannover: Maleren C. K., 1893 (anm. i Jul. Lange: Udv. skr. I, 1900 196–201). H. Bramsen: Landskabsmaleriet i Danm. 1750–1875, 1935. Danm.s malerkunst, red. E. Zahle, 1937 (4. udg. 1956). Jørn Rubow: C. K., 1945. Else Kai Sass i Danske tegn. I–III, 1945. Erik Fischer i Guldaldern i da. konst, red. Bo Lindwall, Stb. 1963 (da. udg.: Guldaldern i da. kunst, 1964). Knud Voss: Guldalderens malerkunst, 1968. Samme: Guldaldermalerne, 1976. Arne Brenna i Medd. fra Ny Carlsberg Glyptotek 1971 25–45. Constantin Hansen: En guldaldermaler i Italien, 1977 (heri breve). H. E. Nørregård-Nielsen: Guldaldermaleren C. K., 1980.

Bjarne Jørnæs

Købke, Johan Peter, 1824–98, officer. * 5.10. 1824 i Fredericia, † 3.8.1898 i Viborg, begr. i Asmild. F: stabskaptajn, senere kar. oberstløjtnant i ingeniørkorpset Niels Christian K. (1793–1849) og Mette Marie Bruun (1798–1888). ~ 1.5.1851 i Kbh. (Helligg.) med Kirstine Marie Bruun, * 6.10.1828 på Bruunshåb, † 14.3.1919 i Farum, d. af fabrikant Johannes *B. (1795–1836) og Maren Jacobsdatter (1804–82).

K. blev 1862 elev i højskolen og sekondløjtnant uden anc. à la suite i artilleriet; efter oprykningseksamen 1844 fik han anciennitet fra 1842 og var, med en afbrydelse 1845–46, elev i ingeniørfdelingen indtil 1848, da han udnævntes til premierløjtnant i ingeniørkorpset (anc. 1846) og deltog i fægtningerne i Sundeved. Vinteren 1848–49 var han i Fredericia ved generalkommandoen, blev adjutant ved overkommandoen i forårsfelttoget 1849, deltog ved feltingeniørdetachmentet i udfaldet fra Fredericia og i felttoget 1850, hvilket år han reserveredes kaptajnsanciennitet og kort efter blev kaptajn II. Efter tjenesterejse til udlandet 1851 deltog han i udarbej-

delse af planer for Kbh.s befæstning, særlig sobefæstningen, der gennemførtes i rigsrådet 1853. Dette år blev han kaptajn I og adjutant ved ingeniørkorpset, fra 1861 stabschef; 1853–55 var han lærer i vandbygning ved højskolen, i årene omkring 1860 sekretær i kommissionen om nedlæggelse af Kbh.s landbefæstning og bebyggelsen af demarkationsterrænet. Som borgerrepræsentant i Kbh. 1863–67 tog han meget ivrigt del i drøftelserne af havneforholdene, navnlig konstruktionen af den nye Knippelsbro (klapbrosvingbro), hvorom han 1865 udsendte pjecen *Om Knippelsbroes Ombygning*, regulering af strømforholdene (fremspringet ved sukkerhuset), uddybning af Kallebodstrand, hvortil han allerede 1860 havde søgt lån rejst i England. 1866 fratrådte han som stabschef, fungerede en kort tid som direktør for „kommandoen“ i krigsministeriet, udnævntes n.å. til chef for armeens intendantur (i krigsministeriet) og umiddelbart efter til oberst uden for nummer i ingeniørkorpset og chef for den nye institution hærens forplejningskorps. 1868 udnævntes han til generalintendant. I en plan for korpsets ordning havde han foreslået, at chefstillingen forbandtes med departementschefspost i ministeriet; men krigsminister H. Raasløff ville have korpset helt udskilt.

For organiseringen af korpsets virksomhed havde K. mange forudsætninger: en skarp forstand, udpræget logisk sans, streng retfærdighedsfølelse, arbejdsvilje, en sjælden arbejdsevne og stor forhandlingsevne, og i sin stilling som stabschef havde han vist betydelige administrative evner. Ved sin kraftige, myndige personlighed gjorde han sig hurtigt gældende og skabte korpset respekt i hæren. Han krævede meget af andre, men ydede selv det overordentlige; støttede altid sine undergivne og svigtede dem aldrig; var ikke just en af de undergivne „elsket“ chef, men omgivet af respekt og estime. – Han fortsatte sine militære studier og foretog flere udenlandsrejser for at undersøge administrationsforhold i fremmede hære; begyndte på indførelsen af den militære kostforplejning, der efterhånden blev udstrakt til hele hæren, indførte brugen af bagagekøkkenvogne for feltforhold o.l. og virkede med kraft og gode resultater for forbedring af kaserneforholdene. Hans administrations- og arbejdsevne gav sig også på andre områder udslag, således skyldes oprettelsen af Officerforeningen i Kbh. navnlig hans initiativ; en lang årrække var han bestyrelsesmedlem og formand i Krigsvidenskabeligt selskab og har ydet mange bidrag til selskabets tidsskrift, bl.a. om indkvarterings- og kaserneforhold i Kbh. siden 1658, *En dansk Ingeniørofficers Levnedsløb i det forrige Aarhundrede* (uddrag; fuldstændig i L. Bobé og C.

Købke, J. P.

Dumreicher: Gemt og Glemte III, 1916), foruden nekrologer og militærpolitiske artikler. – 1889 afskedigedes han på grund af alder fra stillingen som oberst, med generalmajors karakter, men forblev i sin stilling som generalintendant og chef for forplejningskorpset; afgik 1894 efter ansøgning på grund af alder fra sine stillinger. – R. 1848. DM. 1858. K.² 1869. K.¹ 1878. S.K. 1894. □Mal. af Constantin Hansen, 1845, til dette tegnet og malet forarbejde. Silhouet 1896. Foto.

Berl. tid. 21.7.1892 og 5.8.1898. V. E. Tychsen: Fortifikationsetaterne og ingeniorkorpset 1684–1893, 1893. Samme i Militært t. XXVII, 1898 282–90. G. Brammer: Den danske hærs intendanttjeneste 1848–1918, 1919. A. F. Krieger: Dagbøger II–IV, 1921. Det krigsvidensk. selsk. 1871–1921, 1921.

*Rockstroh**

Køedt, A. Peschcke, se Peschcke Køedt, A.

Køedt, M. Peschcke, se Peschcke Køedt, M.

Køhl, Torvald (døbt Thorvald) Heinrich Johan, 1852–1931, astronom. * 7.10.1852 i Kbh. (Trin.), † 19.3.1931 i Odder, begr. sst. F: skræddermester Jørgen Johan K. (1828–1904) og Ida Mathilde Dithmer (1827–97). ~ 1° 15.10.1875 i Kbh. (Frue) med Karentine Sophie Madsen, * 10.1.1856 i Sønder Longelse, Langeland, † 12.1.1892 i Odder, d. af gårdejer Mads Jørgensen (1816–70) og Christine Jørgensen (1817–78). ~ 2° 11.5.1894 i Odder med Victoria Emanuela Snitker-Petersen, * 27.5.1860 i Hornsyld, † 17.11.1947 i Odder, d. af læge i Hornsyld, senere distriktslæge i Odder Jens Christian S.-P. (1827–1911; navneforandring fra Petersen 1892) og Jørgine Madsine Thomsen (1834–1926).

Efter konfirmationen kom K. på Blågårdsseminarium hvis afgangsprøve han bestod 1871. Allerede fra sin ungdom havde han haft en glødende interesse for astronomiske studier, og disse fortsatte han nu ved siden af sin lærergerning. Først var han et par år huslærer på landet, dernæst 1873–81 lærer ved privatskoler i Kbh., 1881–83 ved Frbg. kommunale skolevæsen. Det opslidende skolearbejde i forbindelse med et anstrengende nattearbejde med astronomiske observationer angreb imidlertid hans nerver, så han søgte ansættelse på landet. Han blev forstander for den kommunale realskole i Odder og i denne stilling virkede han til 1903. Under hans interesserede ledelse voksede skolen betydeligt, men han fik alligevel tid til også stadig at virke for sin interesse for astronomien. Allerede i Kbh. hvor H. L. d"Arrest og H. C. F. C. *Schjellerup nærrede hans

astronomiske kundskabstørst var han begyndt at holde astronomiske kurser, og disse fortsatte han med. I alt har han holdt henimod 2000 populærastronomiske foredrag. Hans store evne til at vække publikums sans for himmelfænomenerne blev understøttet af en kikkert som han 1876 fik anbragt i tagetagen af faderens ejendom, Bro-læggerstræde 2. Senere føjede han hertil et lysbilledapparat, dengang noget forholdsvis ukendt. Ved siden heraf begyndte han en virksomhed som forfatter af populære fremstillinger af astronomien i tidsskrifter, aviser og bøger. Det store antal privatobservatorier som findes i Danmark kan i hovedsagen føres tilbage til den begejstring, med hvilken K. virkede for udbredelsen af kendskab til astronomien. Ved siden af denne populariseringsvirksomhed arbejdede K. også med selvstændig observation. Hans instrumentelle udrustning bedrede sig i tidens løb. Således byggede han i Odder et mindre observatorium som han kaldte *Carina-Observatoriet* efter den del af stjernebilledet „Skibet Argo“ som på latin hedder Carina, ∴ kølen – en lille vittighed som bar vidne om det elskværdige lune, hvormed han gik gennem livet. Men hans instrumenter var dog altid af en forholdsvis beskedne art. Han står imidlertid som en af de privatastronomer som forbillidligt har vist, hvor meget virkelig værdifuldt arbejde der kan præsteres med enkle hjælpemidler, når man vælger sig passende opgaver og møder frem med offervillig flid. Særlig kendt er hans arbejde med indsamling af beretninger om meteoror og ildkugler og beregning af deres baner. I Videnskabernes selskabs forhandlinger er optaget en fortegnelse over ildkugler og stjernesked i Danmark og nærmeste omland 1875–1912. Siden 1875 har han samlet i alt ca. 7000 meteoriagttagelser. Endvidere iagttaget han stjernernes variationer i lysstyrke og farve og foretog målinger af planeters og kometers plads. Fra 1903 kunne han helt hellige sig sin yndlingsvirksomhed, idet han ved understøttelse fra staten og Århus amt blev sat i stand til at opgive sit skolearbejde. Som spredte beviser på hans alsidige virkestrang kan nævnes, at han har skrevet et par skolekomedier og flere gange har gentaget J. B. L. Foucaults pendulforsøg til bevis for jordens aksedrejning – første gang i Århus domkirke 1886. – R. 1927. □Foto. – Mindsten af Billeskov på graven.

T. K.: Mit første privatobservatorium i Atlantis III, 1925 275–79. – Århus amtstid. 20.3.1931. Ellis Ström-gren i Nord. astronom. t. ny r. XII, 1931 77f. N. A. Møller Nicolaisen i Skildringer af Hads herreds hist. II, 1936 56–65. – Observationsprotokoller på Institut for de eksakte vidensk.s hist., Århus univ. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*Poul Heegaard**

Køhler, Carl se **Køhler, Vilhelm**.

Køhler, Oscar, se **Køhler, Vilhelm**.

Køhler, Vilhelm Eduard David, 1839–1902, murermester. * 10.10.1839 i Usserød, † 10.7.1902 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: murermester Johan Franz Georg K. (1805–72) og Marie Christine Malmgreen (1814–1904). ~ 4.11.1863 i Hørsholm med Hansine Elise Henriette Johanne Sibbern, * 10.1.1837 i Karlebo, † 5.4.1917 i Kbh., d. af snedkermester Adam Wilhelm S. († senest 1845) og Ida Louise Wewer (1808–78).

K. fik sin første uddannelse som murer hos sin far. Senere rejste han til Kbh. hvor han besøgte teknisk skole og arbejdede under arkitekten N. S. *Nebelong. 1858–61 arbejdede han i Tyskland hvor han gik på vinterkursus i bygningskolen i Holzminden og tog afgangseksamen herfra. 1863 etablerede han sig i Hørsholm, men flyttede n.å. til Kbh. hvor han blev en meget benyttet mester. 1864–82 var han i kompagni med en ældre bror, Julius Georg K. (1835–94). Blandt K.s mange byggeforetagender kan nævnes *Det kgl. teater, Skt. Pauls* og *Skt. Matthæus kirker, Kunstindustrimuseet* (nu vokskabinettet på H. C. Andersens Boulevard), *Den kgl. Porcelainsfabrik*, flere skoler, *kommuneskolerne i Randersgade, på Jagtvejen* og *ved Kapelvej*. 1871 grundlagde han *Frederiksholms Tegl- og Kalkværker*, og da dette 1873 gik over til et aktieselskab blev han administrerende direktør. 1891 anlagde han som filial *Hillerød Teglværk*. Blandt sine kolleger inden for håndværkerstanden nød han stor agtelse. Hans repræsentative skikkelse, hans støtte ro og pålidelighed bragte ham frem til mange tillidsposter. Han var således bisidder, senere oldermand i murerlavet, formand for teglværksforeningen, repræsentant i Kbh.s forstæders brandforsikring, formand for repræsentantskabet i Kreditforeningen for håndværkere og industridrivende i Kbh., formand for Håndværkerbanken, medlem af Arbejdsgiverforeningens, senere Dansk arbejdsgiver- og mesterforenings bestyrelse. – R. 1874. – Sønnen **Vilhelm K.**, * 22.5.1869, † 7.2.1956, fortsatte faderens virksomhed, blev 1894 murermester, var vurderingsmand for magistraten og for Kbh.s brandforsikring. Blandt den yngre V.K.s byggearbejder bemærkes *Brorsonskirken, Solbjerg kirke, Handelsbanken, Øresundshospitalet* o.fl. samt en lang række villaer. – Af K.s yngre brodre horte to til de betydelige håndværkere i Kbh.: Frederik Josva Oscar K., * 6.7.1848, † 7.8.1907, blev efter at have været til søs tømrermester og omdannede 1899 sin forretning til aktieselskab. Blandt hans arbejder kan nævnes *Kbh.s rådhus, Ny Carlsberg Glyptotek og bane-*

gården i Helsingør. Han var tømrerlavets repræsentant i Dansk arbejdsgiver- og mesterforening. Etatsråd 1905. R. 1901. DM. 1903. – Carl Christian David K., * 11.12.1856, † 27.2.1915, blev murersvend 1874 og mester 1883. Han opførte bl.a. *Privatbankens* bygning ved Knippelsbro. Han var medlem af arbejdsgiverforeningens hovedbestyrelse og i bestyrelsen for det af broderen grundlagte Frederiksholms tegl- og kalkværker. R. 1903. – □Mal. af P. C. Bøenecke, 1903, efter foto.

Arkitekten IV, 1901–02 B 341f. Erik Schiodte i III.tid. 20.7.1902. C. A. Clemmensen: Haandværkerbanken 1867–1917, 1917.

*Georg Nygaard**

Køhler, Vilhelm, 1869–1956, se **Køhler, Vilhelm**, 1839–1902.

Køie, Valdemar Ernst, 1872–1960, grafiker. * 19.10.1872 i Vester Marie, † 23.10.1960 i Rønne, begr. i Gudhjem. F: lærer Florian Valdemar Eduard K. (1839–1910) og Vilhelmine Emilie Gehl (1842–1925). ~ 15.7.1904 i Måløv med Engeline (Inge) Jensen, * 13.11.1875 i Knudsker sg., † 27.12.1961 i Rønne, d. af gårdejer Christen J. (1823–88) og Christine Engell (1826–1904). – Far til Mogens Engell *K.

K. blev efter præliminæreksamen ansat på et kontor i Rønne og besøgte samtidig teknisk skole. Okt.1892 kom han til Kbh. på teknisk skole hvor H. *Grønvold fik betydning for ham, og 1893–97 gik han på akademiet hvor bl.a. P. *Ilsted og G. V. *Blom var hans lærere. 1908 foretog han en rejse i Sverige og var 1911 med akademistipendier i Holland, Belgien, Frankrig og Tyskland. 1904–07 boede han i Måløv, 1907–14 i Kbh. og derefter i Melsted på Bornholm. – K. havde sin debut 1904 på Kunstnernes efterårsudstilling hvor han atter udstillede 1907–10, 1914, 1916, 1922 og 1928. 1908 begyndte han at udstille på Charlottenborg hvor han siden årlig var repræsenteret, efteråret 1928 med en større samling arbejder. Desuden havde han en del separatudstillinger, bl.a. hos Hans Frandsen 1913 hvor han første gang vakte opmærksomhed, og deltog i en række grafiske udstillinger i udlandet. – K. interesserede sig allerede fra sin barndom for billedtryk og bortset fra ganske enkelte oliemalerier og en række smukke akvareller, navnlig blomsterstudier og landskaber, arbejdede han udelukkende med grafisk kunst. Omkring århundredskiftet begyndte han på egen hånd at eksperimentere med radering og fandt efterhånden uden anvisninger af nogen art frem til sin egen teknik. Han arbejdede med ætsning, akvatinta og kold nål og udførte tillige en række

Køie, Ernst

monotypier og træsnit. Sine ofte flerfarvede raderinger trykte han i egen presse, som regel kun i ganske få eksemplarer. Til at begynde med kunne han i enkelte raderinger med figurer fra mytologien, fx Thökk, Balder, Fafner og Fasolt, minde en del om Louis Moe, men efterhånden søgte han motiver inden for sin fødeøes karakteristiske arkitektur eller gengav dens landskaber eller planteverden. Han var noget af en botaniker og kendte nøje alle planter og blomster og gengav dem med en karakteristisk form, samtidig med at hans stil, påvirket af japansk og kinesisk kunst, var stærkt dekorativt betonet (fx raderingerne *Vildvin*, *Pæregren*, *Primula*). Hans format er som oftest lille og hans streg og farve af en egen følsomhed og lyrisk skønhed. Undertiden nærmer han sig det rent naivistiske i sin tegning, som fx i raderingen af Gudhjem med de legetøjsagtige huse, eller viser en poetisk barnlig fantasi, som i farveraderingen *Fugleslotter* hvor forgrunden er fyldt med alle slags blomster og græsser. K. var 1899–1900 knyttet til Bing & Grøndahl, 1904–07 til Den kgl. Porcelainsfabrik og virkede 1912–13 som tegner ved Kunstindustrimuseet. Herhjemme er han repræsenteret i kobberstiksamlingen, i Kunstindustrimuseet og på Fr.borg samt i Bornholms museum, i udlandet på Nationalmuseet i Stockholm, det nye kunstmuseum i Prag og British Museum i London. □Foto.

Slægtstavlesaml., 1931 107. Ugens tilskuer III, 1912–13 255f. G. Nygaard i Ekstrabl. 28.11.1921. Kat. for udstill. på Bornholms museum, 1960.

Merete Bodelsen

Køie, Mogens Engell, * 1911, botaniker. * 4.2. 1911 i Kbh. F: grafiker Ernst K. (1872–1960) og Engeline (Inge) Jensen (1875–1961). ~1° 12.6.1936 i Kbh. med lektor, cand.mag. Aase Valborg Jørgensen, * 20.3.1907 i Kbh., d. af redaktør, dr.phil. Niels Rasmussen J. (1879–1967) og Alma Kirstine Thunbo (1878–1960). ~2° 2.2.1971 i Birkerød (b.v.) med overassistent Kirsten Thordrup, * 18.3.1923 i Fausing Enge (~1° med redaktør Erik Horskjær), d. af stationsforstander Niels Møller T. (1896–1977) og Vita Danielle Roikjær (1900–80).

K. blev student fra Rønne 1929, mag.scient. i botanik 1936 og dr.phil. 1951. 1938 blev han assistent ved Kbh.s univ.s botaniske laboratorium hvor han blev amanuensis 1944 og lektor i botanisk økologi 1956. 1967 udnævntes han til professor ved det nyoprettede institut for botanisk økologi under samme univ., og 1980 tog han sin afsked. Den botaniske interesse som kommer til udtryk i Ernst K.s kunst blev grundlag for sønnens livsværk, og den afvekslende bornholmske

flora og faderens samling af haveplanter vakte lyst til at lære fremmede planter at kende og at udrede vilkårene for planternes samliv i plante-samfund. Under studiet deltog han i undersøgelser i Grønland. 1937 rejste han i Iran, og 1948–49 var han som botaniker med på 3. danske centralasiatiske ekspedition. 1956–57 virkede han i Peru som Science research specialist under UNESCO og 1962 ledede han en del af Noona Dan ekspeditionen til Bismarck-øerne. Samtidig har han studeret ved universiteter i Europa, Asien og Amerika. Resultaterne af indsamlingerne i Iran er publiceret i *Beitrag zur Flora Südwest Irans I–II*, 1945–55, fra Afghanistan i *Symbolae Afghanicae I–VI*, 1954–65, i begge tilfælde i samarbejde med professor K. H. Rechinger i Wien og under medvirken af mange andre specialister. Desuden har K. medvirket ved kortlægning af de danske planter, men hans hovedindsats falder inden for den økologiske forskning som foregangsmand i udredelsen af plantesamfundenes afhængighed af jordbunden og de fysiske livsbetingelser. Hans første store afhandling, bygget over et guldmedaljeårarbejde fra 1935 *The soil vegetation of the Danish conifer plantations and its ecology*. 1938 fulgtes 1944 af *De jydskes Egekrat og deres Flora*, sammen med Kai Gram og C. A. Jørgensen og 1951 af disputatsen *Relations of vegetation, soil and subsoil in Denmark*. Ved undersøgelserne har han til måling af mikroklima og lysintensitet anvendt nye apparater som han har konstrueret med hjælp fra teknikere. Ved undervisningen har han indført nye kurser i laboratoriet og i felten. K. blev medlem af bestyrelsen for univ.s arktiske station på Disko 1960, var formand for Botanisk forening 1966–70, fra 1966 medlem af den danske UNESCO kommissions stående udvalg for naturvidenskaberne, og han var 1949 medstifter af det nordiske økologiske tidsskrift *Oikos*. □Portrætter af Ernst Køie. Foto.

Alfr. Hansen: Den danske botaniske lit. 1940–59, 1963 33 188f (bibliografi, forts. i Botanisk t.). A. Fox Maule i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XIII, 1979 250.

Anne Fox Maule

v. Köller, Ernst Matthias, 1841–1928, preussisk overpræsident og minister. * 8.7.1841 på Kantreck i Pommern, † 11.12.1928 i Stettin, begr. i Kammin. F: generallandskabsråd, senere -direktør Ernst Matthias v.K. (1797–1883, ~2° 1867 med Marie v. Platen, 1830–99) og Juliane Mathilde v. Wedel (1803–59). ~18.9.1869 på Schwenz med Martha Albertine v. Köller, * 30.6.1852 på Schwanteshagen, † 10.1.1925 i Kammin, d. af generallandskabsdirektør Hugo

Matthias v.K. til Schwenz (1828–1910) og Albertine Ida Karoline v. Wurmb (1826–1903).

v.K., der tilhørte en pommersk uadelsslægt, studerede 1860–63 jura i Heidelberg og Berlin, var 1869–87 landråd i Kammin i Pommern og 1888–89 politipræsident i Frankfurt am Main på en tid da social spænding skabte urolige forhold i byen. Han var derefter understatssekretær i Elsass-Lothringen til han 1894 udnævntes til preussisk indenrigsminister. 1881–87 var han rigsdagsmedlem (konserv.) og her – som i sine forskellige embeder – en markant repræsentant for synspunkter der understregede statsmagtens altafgørende rolle. Allerede 1895 måtte v.K. gå af som minister fordi han havde givet Wilhelm II underhåndsoplysninger om interne kabinetsforhold. Kejseren glemte imidlertid ikke v.K. som 1897 blev overpræsident i provinsen Slesvig-Holsten. Til baggrunden for denne udnævnelse horte kejserens utryghed ved Danmarks placering i forhold til Rusland og Frankrig, hans fjendtlige følelser over for den danske dronning og hendes formående døtre samt hans irritation over det ufortrødne danske arbejde i Nordslesvig. Det var v.K.s hensigt at skabe ro i grænselandet. Den danske bevægelse havde først i 90'erne oplevet en ret stærk fremgang, men efter v.K.s mening var hele røret kun agitatorers værk og kunne bringes til ophør ved en fast fremfærd fra myndighedernes side. 1898 slog han til og udvidede den hidtidige preussiske chikanepolitik over for sønderjyderne væsentligt. Talrige danske undersætter udstvistes, især tjenestefolk, for at bringe deres danske arbejdsgivere i vanskeligheder og derved tvinge dem til national passivitet, forældre fratoges retten over deres børn fordi de havde sendt dem på skoler i Danmark, danske møder opløstes under de mærkeligste påskud, forsamlingshuse lukkedes, foreninger stempledes som politiske og fik derved deres arbejdsfrihed beskåret, processer førtes med de store nationale foreninger, og over pressen haglede det med reissager. Den danske bevægelse stod uvejret igennem. Den første tid bragte nogle frafald, men som månederne gik stod det klart at den skærpede kurs havde forfejlet sit mål. Udvisningerne tvang arbejdslønnen op og ramte dermed også tyskere, reissager tabtes, danske aviser vandt terræn.

K.politikkens hensynsløshed og vilkårlighed fremkaldte protester både i kongeriget og i Tyskland, og i den tyske rigsdag var det Gustav Johannsens sidste bedrift at føre et virkningsfuldt angreb på tvangsregimentet. Allerede 1901 gav v.K. op og lod sig udnævne til statssekretær i Elsass-Lothringen på hvilken post han førte en adskilligt mere mådeholden politik end den han

havde været repræsentant for i Nordslesvig. Han afgik 1908. Den af ham i Nordslesvig indledte kurs fortsatte imidlertid endnu i nogle år indtil militære overvejelser bevirkede et omsving i Tysklands politik over for Danmark. □Træsnit 1899 efter fotografi. Foto (Fr.borg).

H. P. Hansen: Fra kampårene I, 1927 94–235. Osw. Hauser: Preussische Staatsräson und nationaler Gedanke, Neumünster 1960 = Quellen und Forsch. zur Gesch. Schlesw.-Holst.s XLII 140–49 165. Troels Fink: Ustabil balance, 1961 17 66–83. Kai D. Sievers: Die Köllerpolitik und ihr Echo in der deutschen Presse, Neumünster 1964 = Quellen und Forsch. zur Gesch. Schlesw.-Holst.s XLVII især 13–31 46–90 136–58 161–69.

Lorenz Rerup (Hans Lund)

v. Köller-Banner, Georg Ludvig, 1728–1811, officer. * 1.3.1728 i Freysa ved Ziegenhayn i Hessen, † 30.4.1811 i Altona, begr. sst. (Heiligengeist Kirchhof). F: kaptajn i hessisk tjeneste Joachim Christoph v.K. (1691–1732) og Cordula Christine v. Zollin (1689–1753). Ugift.

v.K. begyndte som 13-årig i det hessiske militær, blev 1744 fænrisk i fodfolket, 1746 sekondløjtnant og 1758 major. På dette tidspunkt var han også 2. guvernør for de hessiske prinser i Kassel, "Carl, Frederik og Vilhelm. 1760 trådte han i dansk tjeneste som sekondoberstløjtnant ved falsterske fodregiment som den nu 16-årige prins Carl var chef for. N.å. blev han virkelig oberstløjtnant og kommandant, 1766 kar., n.å. virkelig oberst og chef for regimentet.

v.K. var en dygtig soldat, respekteret af sine officerer, med evner for disciplin og administration. Når han af en samtidig skildres som „et hidsigt hoved . . . en udtømmelig storpraler med en anselig skikkelse og store legemskræfter“ modsiges dette ikke ganske af hans levnedsløb. Som bl.a. P. E. v. "Gähler var han tilhænger af at der tilførtes de hvervede regimenter indenlandsk mandskab for at modvirke de overhåndtagende deserteringer, både 1762 og 1769 indsendte han uden held forslag herom til det militære kollegium. Men han tilhørte ikke gruppen omkring den franske generalfeltmarskal C.-L. de "Saint-Germain; som traditionel officer var han royalist. 1771 overtog han med sit regiment en del af slotsvagten i Kbh. efter at J. F. "Struensee havde ladet Frederik "Numsens korps forlægge til Jylland. Under teaterfejden 25.11. hvor studenterne med en pibekonzert demonstrerede mod Niels Krog "Bredals nachspiel til sit kritiserede stykke Tronfølgen i Sidon gjorde v.K. sig bemærket som anfører for de officerer der tog stykket – og måske actricerne – i forsvar og pryglede studenterne ud af teatret. Som sådan portrætteredes han under navnet Bürgerschreck i Johs. "Ewalds

v. Köller-Banner, Ludvig

satire De brutale Klappere. Kort efter blev han imidlertid en af lederne i det komplot der satte Struensee fra styret. Den velunderrettede Dorothea "Biehl, hos hvem han kom som gæst, hævder at hans had til kabinetsministeren skyldtes at en officer ved v.K.s regiment blev indstillet til kassation på grund af opsætsighed mod Kbh.s kommandant under mytteriet i dec.s.å. (juleaftensfejden). Hans nære forhold til kongehuset gennem prins Carl har dog været tilstrækkelig grund for ham til at han, som i øvrigt de fleste officerer, var modstander af Struensee. Af den hengivenhed enkedronning Juliane Marie og arveprins Frederik viste ham bagefter synes det at fremgå at han har været den drivende kraft i konspirationen. I nogen tid havde han plejet omgang med de utilfredse medlemmer af Struensees parti, Schack Carl "Rantzau og Ulrich Adolph "Holstein, og der er grund til at tro at det er ham arveprinsen sigter til i skrivekalenderens notits: „12. Jan. blev det Tilbud Os gjort som blev Aarsag til Landets Frelse“.

15.1.1772 modtog han en billet fra enkedronningen der muligvis skal forstås som accept af tilbuddet, og da hans regiment 16.1. havde slotsvagt, sammen med H. H. v. "Eickstedts dragoner, slog man til. Efter koldblodigt at have siddet og spillet tarok med et af de intetanende ofre under hofballet, og i besiddelse af en ordre underskrevet af enkedronningen om at kongen (Christian VII) ønskede at „bringe sig og Staten i Sikkerhed og straffe visse Folk“ ledede v.K. selv arrestationen af hovedpersonerne Struensee og Enevold "Brandt. Straks efter kuppet udnævntes han til generalløjtnant, medlem af generalitetet som chef for infanteridepartementet, fik det hvide bånd og blev overgeneraladjutant hos kongen. Om hans fortsat nære tilknytning til hoffet vidner det at han samme dag dommen over Struensee og Brandt var fældet var orienteret om kongens approbation af dommen. Dorothea Biehl citerer ham for fra sin teaterloge om aftenen at have udtalt: „ . . . Paa Tirsdag holder de to store Grever aabent Taffel for Ravne og Krager“.

Som belønning for sin ureflekterede royalisme blev v.K. naturaliseret som dansk adelsmand og fik tilladelse til at føre navn, skjold og hjelm efter den uddøde danske adelsslægt Banner. Desuden udnævntes han til præses i en kommission vedrørende Det kgl. teater, en post han kun var kvalificeret til i kraft af et forhold til en af actricerne, Catharine Marie Morell ("Gielstrup), med hvem han havde en søn. Imidlertid havde han ingen støtte uden for hoffet, og modsætningen til v.Eickstedt i militære spørgsmål bevirkede at han allerede samme efterår beordredes til

Rendsborg som interimsguvernør. Ansættelsen ændredes 1774 til fast guvernør, og han blev generalinspektør over infanteriet i hertugdømmerne, men han formåede ikke, trods gentagne forsøg og fortsat velvilje fra arveprinsens side, atter at vinde indflydelse i Kbh. I regeringen var A. P. "Bernstorff og J. O. "Schack-Rathlou hans svorne modstandere. 1775 søgte han afsked, men forblev til rådighed indtil han 1777 bevilgedes fuldstændig afsked med en livsvarig pension på 4.400 rdl. v.K. besøgte nogle gange Kbh. og havde bl.a. 1777, som det fremgår af en korrespondance mellem magistraten og kancelliet, en kontrovers med førstnævnte, fordi han havde ladet sin tjener bortføre barnet der af jomfru Morell var sat i pleje hos en jordemoder. Sagens udfald kendes ikke, men han besvarede en tilsigelse fra rådhuset med at han som tysker ikke forstod dansk. Han boede skiftevis i Stettin i hvis nærhed han ejede godserne Görke, Cantreck, Lüttmannshagen, Schwanteshagen og Siggelkow og Altona hvor han til 1794 ejede et landsted. Sine sidste år tilbragte han i huset hos grevinde Sophie Amalie Holstein, enke efter U. A. Holstein, hvor han døde af knivstik han havde tilføjet sig selv „i et slags anfald af vanvid“. – Hv.R. 1772. □Mal. fra 1760erne. Fremstillet på stik af J. og M. Haas af Struensees arrestation, 1772. Tegn. af Thomas Brandt, udst. 1775.

Kilder. Carl af Hessen: Mémoires de mon temps, 1861 (da. overs.: Prins Carl af Hessens optegn., Kria. 1893). Danske mag. 5.r.III, 1893-97 48f 320; IV, 1898-1901 99f. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé II, 1896; VI, 1903; VIII, 1917. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I-III, 1904-13. H. Weitemeyer i Pers.hist.t. 5.r.VI, 1909 47f. Inkvisitionskommissionen af 20.1.1777, udg. H. Hansen I-V, 1927-41. Udv. breve af J. O. Schack-Rathlous arkiv, udg. Th. Thaulow og J. O. Bro-Jørgensen, 1936. Lit. Hist.t. 3.r.IV, 1865-66 427-31 455f 488-92 (Dorothea Biehls breve). Fr. Schiern sst. 4.r.II, 1870-72 679-84 fl.st. L. Koch i Museum, 1891 II 1-21. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720-1814 IV-V, 1902-06. K. C. Rockstroh: Udvikl. af den nationale hær i Danm. III, 1926.

Se. Cedergreen Bech

Kölpin, Alexander, 1731-1801, kirurg. * 8.7.1731 i Uetersen, † 20.1.1801 i Kbh. (Petri), begr. i Petri k. F: rektor Frederik Christopher K. (1682-1743) og Cathrine Margrethe Ewers († 1765). Ugift. Som ganske ung kom K. i lære dels i Uetersen, dels i Hamburg, men flyttede til Kbh. 1752 hvor han studerede på Theatrum anatomico-chirurgicum og samtidig skal have nydt godt af J. C. J. "Bergers og H. F. "Wohlerts undervisning. 1755 tog han kirurgisk eksamen, og n.å. blev han regimentskirurg ved jyske infanteriregiment i

Rendsborg hvor han var til 1763. Denne tjeneste har været meget lærerig da der i Holsten 1758–63 var koncentreret store hærstyrker af hensyn til den truende krig med Rusland. 1763 kom han tilbage til Kbh., blev student og tog medicinsk eksamen. Det var hans mening at disputere for doktorgraden, og han skrev en latinsk afhandling i den anledning. Det blev dog ikke til noget med disputatsen da han fik et rejseselegat og var borte 1763–66. Han rejste over Hannover og Strasbourg til Paris hvor han studerede under tidens mest kendte kirurger (bl.a. J. L. Petit (1674–1760), J. Moreau (1741–1814) og Antoine Louis (1723–92)). Derpå tog han til Rouen hvor han særlig studerede stenoperationer under C.-N. le Cat (1700–68) og selv foretog stenoperation under dennes ledelse. Efter et ophold i England hvor han studerede under W. Hunter (1718–83) tog han gennem Holland hjem. Kort efter hjemkomsten udnævntes han 1766 til overkirurg ved Frederiks hospital hvor han forblev til 1775. Han blev hofkirurg 1768, medlem af landhusholdningsselskabet 1771, af Collegium medicum 1774, af Frederiks hospitals direktion 1775, var professor ved Kirurgisk akademi 1785–94. Som overkirurg ved Frederiks hospital skaffede K. sig et betydeligt navn som operatør, holdt regelmæssige forelæsninger over kirurgi og operationslære, fik desuden en meget betydelig privatpraksis og skrev ikke så få afhandlinger, bl. a. om hovedsår. Han var meget belæst og ville gerne dokumentere at han var en lærd mand, og yndede derfor at skrive sine afhandlinger på latin.

Den kirurgiske læreanstalt, *Theatrum anatomico-chirurgicum*, havde kun én professor som til lige var generaldirektør for kirurgien, men da anstalten var uafhængig af universitetet, og den søgtes af en stor mængde studerende mens der ved medicinsk fakultet kun var ganske få (firefem) studerende fattede fakultetet den plan ved generaldirektør W. "Hennings" død at få anstalten slået sammen med fakultetet, og man fik derfor sat igennem da professor Bergers professorat i kirurgi ved universitetet blev ledigt at H. "Callisen" udnævntes til professor chirurgiæ designatus ved fakultetet med successionsret efter Hennings således at den kirurgiske læreanstalt da skulle lægges ind under fakultetet. Allerede dette vakte uro mellem kirurgerne, men langt værre blev det da det på grund af forskellige stridigheder fandtes nødvendigt at nedsætte en kommission til kirurgis forbedring, og der i denne kommission ikke indtrådte andre kirurger end Callisen. Kommissionen arbejdede dygtigt, udarbejdede et stort forslag som imidlertid voldte finansielle vanskeligheder. Kort efter at kron-

prinsen 1784 havde overtaget regeringen indgik seks kirurger med et forslag om oprettelse af et af universitetet og Collegium medicum uafhængigt Kirurgisk akademi, et forslag som væsentligst var udarbejdet af K. Ved energisk støtte af kronprinsens livkirurg J. C. "Bodendick" lykkedes det virkelig at gennemføre planen, og Kirurgisk akademi oprettedes 22.6.1785. Det fik tre professorer: generaldirektøren, hofkirurgen og overkirurgen ved Frederiks hospital som skulle succedere hinanden. Da K. var hofkirurg blev han altså den professor som skulle succedere Hennings, men dette var i strid med det løfte som var givet Callisen. En ny smuk bygning for akademiet opførtes på en grund i Bredgade, skænket af enke-dronningen, og indviendes 1787 ved en stor fest hvor K. holdt en stor latinsk tale om kirurgiens udvikling. Callisen lå imidlertid ikke på den lade side, men indsendte det ene andragende efter det andet om at få sin stilling fastslået, og det lykkedes for ham 1791 at blive udnævnt til professor ved akademiet med rang og sæde efter Hennings. K. trak sig fornærmet tilbage og søgte sin afsked som professor 1794. Han vedblev dog at praktisere.

Det er ikke umuligt at et operationsuheld K. havde 1791 har været medvirkende til at Callisen nåede sit mål. Den meget ansete livmedicus J. C. J. v. Berger led meget af tunghørighed og stærk øresusen, og han bad derfor K. om at operere ham efter en metode som nylig var blevet meget omtalt. K. foretog meget samvittighedsfuldt en række undersøgelser af kranier og gjorde adskillige operationer på kadaver før han gik ind på at udføre operationen. Omsider blev den foretaget, men i de følgende dage kom der sårfeber, og v. Berger døde. Dette vakte stor opsigt, og K. blev stærkt angrebet fra én side og forsvaret fra anden. K. offentliggjorde hele sygehistorien, og der kan ikke være tvivl om at døden skyldtes en infektion som man dengang ikke havde midler til at undgå, og der var intet at bebrejde K. Sine sidste år levede K. stille navnlig på sin ejendom i Utterslev hvor han var ivrig haveyrker og fik bønderne til at lægge sig efter havebrug. Han var overordentlig godgørende og hjælpsom. Hans store bibliotek skænkedes til Kirurgisk akademi og kom derfra til universitetsbiblioteket. – Æresmedlem af kgl. med. selskab 1775. Medlem af Videnskaberne selskab i Stockholm 1791. – Justitsråd 1774. □Stik af J. M. Haas, 1786, efter tegn. af Cornelius Hoyer. Buste af A. Weidenhaupt, 1788 (Kbh.s univ.). Mal. af Hans Nielsen (sst.). Klippet silhouet (Kgl.bibl.).

Alex. Kölpin: *Leben und Character des Justitzraths A. K.*, 1810. W. Meyer i *Congrès périodique intern. des*

Kölpin, Alexander

sciences médicales, 8. session, compte rendu IV. section d'otologie, 1886 56–62. G. Norrie: Chirurgisk akad.s hist. 1–11, 1896–1923. Samme: Kirurger og doctores, 1929 149–61. H. K. Kristensen i Medicinsk forum XXX, 1977 103–05.

*Gordon Norrie**

Kønechen (Kiim), Jesper Baltzersen, 1629–1715, religiøs sværmer. * 9.8.1629 i Kbh., † 26.9.1715 i Lübeck. F: Baltzer K. († 1645). ~ i Lübeck med Lucia Pasche, døbt 9.1.1657 i Lübeck, d. af købmand Jost P. og Garderut.

Da K.s far ved sin død efterlod sin familie i stor armod, tog biskop Jesper *Brochmand sig af K. og hjalp ham til at blive student 1647. Siden var han i en række år huslærer i forskellige ansete huse. Selv studerede han flittigt og erhvervede sig et meget grundigt kendskab til Bibelen; tillige optrådte han som dansk og latinsk poet. Under påvirkning af Niels Svendsen *Chronich og andre separatister og ved læsning af tyske skrifter der gik i samme retning, dannede han sig en religiøst bestemt livsanskuelse i henhold til hvilken han fordømte krigstjeneste og optrådte mod kristnes udøvelse af verdslig øvrighedsmagt. Da alle forsøg på at bringe ham på andre tanker strandede blev han 1663 efter Frederik III's ordre indstævnet for det akademiske konsistorium som dømte ham til relegation for steds og indstillede ham til kongens nåde eller unåde. Ifølge kgl. befaling blev han efter nogen tids fangenskab frigivet mod forpligtelse til at rømme kongens riger og lande. Han drog nu først til Skåne og siden til Holland hvor han i Amsterdam ernærede sig ved børneundervisning og korrektørarbejde. Også her optrådte han som indehaver af et universelt apostelkald til at forene alle kristne til en fælles bekendelse og til at stifte fred mellem folkene og bringe Det nye testaments kristendom tilbage til jorden. 1677 gjorde han et forsøg på at vende tilbage til Kbh.; men da det atter kom til sammenstød mellem ham og præsterne fik han på ny tilhold om at rømme landet. Han drog nu til Lübeck hvor han ernærede sig som auktionsholder. Men hans urolige ånd fandt ikke hvile. Han lå i bestandig strid med præsterne, og der blev holdt kollokvier og forhandlinger med ham i det uendelige. Sine særmeninger har han fremsat i en række småskrifter på dansk, latin, hollandsk og tysk.

Saml. til Danm.s hist. under kong Fr. III, udg. P. W. Becker I, 1847 264f. – C. H. Starckius i Dänische Bibliothec VIII, 1746 663–74. H. F. Rordam i Kirkehist. saml. 2. r.III, 1864–66 225–61; samme sst. 3.r.VI, 1887–89 565–71. P. S. Vig sst. 5.r.II, 1903–05 767.

*Bjørn Kornerup**

König, Johann Gerhard, 1728–85, botaniker. * 29.11.1728 på godset Lemenen (Ungernhof) i daværende polsk Livland, † 25. el. 26.6.1785 i Jagrenatorum i Indien. F: forpagter Gerhard K. fra Kurland og Anna Alexandrina Wilde. ~ 1° før 1764 med Mariane Mørch. ~ 2° 26.12.1768 i Tranquebar med Catharine Elisabeth de Titoho (~ 1° 1761 med pastor Frederik Dannefer Boeg, ca. 1726–68).

K. gik i apotekerlære i Riga og kom tyve år gammel til Danmark hvor han i nogle år var ansat på apoteker i Sorø og Viborg. Senere fik han ansættelse i Karlskrona og tog derefter til Uppsala hvor han i to år (1757–59) studerede naturhistorie hos Carl v. Linné. I de følgende år gjorde han tjeneste på Frederiks hospital i Kbh. og benyttede sin fritid til at fortsætte de naturhistoriske studier. 1764 blev han af G. C. *Oeder og P. *Ascanius sendt til Bornholm for at indsamle naturalier, specielt planter til „Flora Danica“, og 1765–66 med samme formål til Island. En af ham forfattet liste over islandske planter blev senere trykt som et tillæg til Eggert Ólafssons rejsebeskrivelse 1772. Hjemvendt til Kbh. studerede K. medicin, blev cand.med. 1767 og s.å. sendt til kolonien i Tranquebar som læge med pålæg om også at indsamle naturalier. Han skrev der en afhandling om danske, islandske og indiske lægeplanter og deres anvendelse der blev antaget som disputats af Kbh.s univ. som kreerede ham, skønt fraværende, til doktor (1773). I de første år indskrænkede han sin naturhistoriske virksomhed til Tranquebars omegn, men da han fandt en velynder i nabobben i Arcot (nær Madras) blev han sat i stand til at foretage længere rejser i Indien, til Siam (1779) og Ceylon (1781). I begyndelsen sendte han sine samlinger til Kbh., senere også til Lund og Uppsala. Han skrev selv ikke meget om sine fund, væsentlig plantebeskrivelser som han sendte til C. F. Rottbøll i Kbh. og A. J. Retzius i Lund der lod dem trykke her, men han skrev lange rejsebrev med meget botanisk indhold til korrespondenter i Europa hvoraf en del er trykt. I sine sidste år var han en nær ven af den engelske botaniker William Roxburgh der vistnok bevægede ham til at testamenter sine samlinger og manuskripter til sir Joseph Banks i London; de er nu i British Museum (Natural History). K. er en af 1700-tallets største plantesamlere der mere end nogen anden har lagt grunden til kendskabet til Indiens rige flora, og han forstod at interessere unge kolleger i missionens tjeneste, som J. P. Rottler og Chr. S. *John der i mange år efter hans død fortsatte hans indsamlinger. Ikke få værker om Indiens flora hviler i væsentlig grad på K.s materiale, således et hovedværk som Roxburghs Plants

of the coast of Coromandel (I, 1795). – En lille islandske plante er af Linné kaldt Koenigia. – Medlem af Videnskabernes selskab 1781.

Kbh.ske selsk.s skr. XII, 1779 383–402 (rejsebrev). – Progr. univ. Hafn. i anledn. af K.s og Fr. L. Bangs promotion til doctores med., 1773. J. Lind i Farmaceutisk tid. XXIII, 1913 103–07. Kai L. Henriksen: Oversigt over da. entomologis hist., 1921–37 = Entomologiske medd. XV 120f. Carl Christensen: Den danske botaniks hist. I, 1924–26 118f. II, s.å. 81–84 (bibliografi). – Kay Larsen: Dansk-ostindiske personalia og data (manus. i Kgl. bibl.).

Carl Christensen*

Køningfeldt, Johannes Peter Frederik, 1812–76, genealog. * 18.3.1812 i Kbh. (Helligg.), † 16.2.1876 på Frbg., begr. i Kbh. (Garn.). F: fuldmægtig Isaac K. (1771–1829) og Anne Margrethe Dahl (1776–1827). ~ 5.10.1841 i Bløvsrød med Christiane Vilhelmine Krogh, * 2.7.1818 på Egholm, Voldborg hrd., † 2.2.1904 i Kbh., d. af forpagter Christian K. (ca. 1776–1825) og Marie Christine Lund (1788–1874).

K. blev student 1829 fra Metropolitanskolen og tog teologisk embedseksamen 1839 hvorefter han s.å. udnævntes til adjunkt ved Fr.borg lærde skole hvor han allerede i flere år havde virket som lærer i historie og geografi. Højere end til denne stilling nåede K., der uagtet af sin flid og interesse for undervisning ikke ret havde gaver som lærer, til sin store skuffelse aldrig om han end 1857 fik tildelt titlen overlærer. 1873 tog han sin afsked. – K. besad et afgjort talent for genealogisk og kronologisk forfattervirksomhed, og han indlagde sig i denne retning megen fortjeneste, især ved *Genealogisk-historiske Tabeller over de nordiske Rigers Kongeslægter*, 1856; det var 2., betydeligt udvidede udgave af hans 1833 udgivne *Genealogiske Tabeller*. Flid, nøjagtighed og kritik udmærker dette arbejde der har været meget benyttet af historikere. K. udgav endvidere bl.a. *Genealogiske Tabeller over europæiske Fyrstehuse i Middelalderen og den nyere Tid*, 1837 (ny udg. ved T. B. Cold 1910), *Genealogiske Tabeller over den Oldenburgske Stamme*, 1840 samt en del kronologiske arbejder, således *Dansk Chronologie* og *De catholske og evangeliske Biskopper i Danmark* i Historiske Aarbøger II–III, 1848–51, *Chronologisk Oversigt over de mærkeligste Begivenheder i vort Fædrelands Historie 1848–60*, 1853–61, *Kong Frederik VII.s Regjerings-Aarbog*, 1863, *Dagbog over Begivenhederne siden Thronskiftet 1863*, 1865. En del småafhandlinger samlede han i *Historisk Calender*, 1865. – F.M.I. 1856. □ Maleri.

T. B. Cold i III.tid. 17.3.1912. Bj. Kornerup: Fr.borg statskole 1630–1830, 1933 = Fra Fr.borg amt 1933 242 280.

Povl Engelstoft*

v. Königstein, Johann Ludwig Pincier, friherre, 1660–1730, gottorpsk statsmand, kgl. dansk amtmand. * 1.8.1660 i Lübeck, † 5.10.1730 sst. F: gottorpsk hof- og kancelliråd og domherre i Lübeck, dr.jur. Ludwig Pincier (1624–1702) og Christine Hudemann († 1702). ~ Anna Catharina Bartels, døbt 9.2.1669 i Hamburg, † 24.4.1741 i Slesvig (~ 1° ca. 1689 med gottorpsk hofråd Jacob v. Massow, † 1693), d. af dr.med. Nicolaus Adolph B. (1634–83) og Anna Wiese (1630–83). v.K., der tilhørte en i slutningen af 1500-tallet fra Hessen til Gottorp indvandret embedsmandsslægt Pincier (Pintziger), gik i skole i Lübeck og studerede derefter i Kiel og ved flere udenlandske universiteter, bl.a. Leiden. 1686 blev han hofmester for den femtenårige hertug Frederik IV hvem han 1687 fulgte på hans udenlandsrejse. 1690 blev han hof-, 1693 kancelliråd, efter den unge hertugs tronbestigelse (1694) jan. 1695 gehejmeråd, senere amtmand i Tønder og (1696) generalkrigskommissær. Varm ven af en nøje tilslutning til Sverige ophøjedes han i svensk adelstand og blev 1698 svøgeson friherre under navnet v.K. Han deltog i fredsslutningen i Travental 1700. Da styrelsen efter Frederik IVs død 1702 gik over til administratoren Christian August og det af M. *Wedderkop, J. G. Bannier og G. O. H. *Görtz bestående gehejmerådskollegium, sluttede han sig nær til Wedderkop som var hans søsters mand, og blev som denne en modstander af Görtz. Efter svogerens fængsling 1709 søgte han kong Frederik IVs beskyttelse, blev 1710 dansk gehejmeråd og 1714 medlem af overretten på det af Danmark besatte Gottorp og amtmand over Åbenrå og Løgumkloster. 1723 fratrådte han sine embeder og levede siden tilbagetrukket i Lübeck hvor han fra 1701 var domprovst. Han var ejer af godserne Ø og Dollerød i Slesvig. – Hv.R. 1713.

Den introducerade svenska adelns ättartavlor, udg. G. Elgenstierna v. Sth. 1930 710. J. Møller: Cimbria lit. I, 1744 495f. P. v. Kobbé: Schlesw.-holst. Gesch. 1694–1808, Altona 1834 5 8 20 23 25 42 56 70.

C. O. Bøggild-Andersen*

Køning (Køning), Mourits, 1637–72, biskop. * juni 1637 i Krogstad ved Moss, † 2.5.1672 i Ålborg, begr. sst. (Budolfi k.). F: tolder Peder Jørgensen K. og Anne Frandsdatter Christophersen (mulig ~ 2° med præst i Kongsberg Peter Müller, 1594–1653). ~ 1° 24.7.1667 i Kbh. med Anna Mortensdatter, (Lælius), begr. 9.12.1670 i Ålborg, d. af biskop i Århus Morten *Madsen (1596–1643) og Kirstine Hansdatter (1602–72). ~ 2° 26.10.1671 i Thisted med Margrethe Pedersdatter Brønndorf, * 20.4.1630 i Brønns, † 1675 (~ 1° med rigefoged over Ørum amt Peder Mad-

Køning, Mourits

sen, † 1670, ~ 1° med Barbara Nielsdatter Rosenbergs, † 1660, ~ 1° 1617 med sognepræst i Thisted Sveder Poulsen Kitting, † 1643).

K. dimitteredes 1656 fra Viborg skole, deltog som student i Kbh.s forsvar og tog 1658 teologisk attestats på meget hæderfuld måde. Derpå drog han udenlands i tre år, studerede især i Tyskland og England og skal, som det senere hedder, navnlig have lagt sig efter den cartesianiske filosofi. Efter sin hjemkomst blev han 1663 magister i Kbh. og udgav s.å. et par disputater om de logiske principper samt et lille skrift *De rerum principis et mechanica seminum liturgia* der helt igennem bygger på Paracelsus' tanker. Ved sine fortrinlige evner må K. tidligt have henledt opmærksomheden på sig og vundet Frederik III's yndest. 1666 fik han et nyoprettet embede som adjunctus theologiae ved universitetet, s.å. forsvarede han efter kongens udtrykkelige befaling den ortodoks-lutherske kirkelæres enstående betydning i en disputats *Veræ religionis demonstratio* der som alle hans latinske skrifter er et klart og dygtigt, om end ikke synderlig originalt arbejde; 1667 blev han professor i teologi og 1668 – som den første i sin art herhjemme – dr.theol. bullatus. Hans betydeligste videnskabelige indsats er uden tvivl en fremstilling på dansk af logikken fra 1666 (i håndskrift bevaret i Gl.kgl.saml., fol., 221) som bl.a. viser den betydelige udvikling, det danske sprog havde gennemløbet siden udgivelsen af det nærmest foregående arbejde af samme karakter, Hans Poulsen Resens *Den liddle Logices Begyndelser* (1610). Indholdsmæssigt set slutter den sig nøje til Caspar Bartholins lærebøger i den aristoteliske logik. 1668 blev K. biskop i Ålborg og synes i de sidste fire år af sit liv udelukkende at have helliget sig en rent kirkelig virksomhed. En række monita fra hans hånd vidner om den nidkærlighed han lagde for dagen i sin embedsførelse. Især var han ivrig for at holde god orden og kirkeskik og krævede bestemt lydighed af præster og degne over for kongen.

Pers.hist. t. 6.r.V, 1914 114 147 151; 8.r.VI, 1927 64 67 71 228 230. – S. H. Finne-Grønn i *Norsk slekthist.* t. III, Oslo 1931–32 126. Alb. Thura: *Series episcoporum*, 1733 27–29. E. Pontoppidan: *Annales ecclesiae Danicæ* IV, 1752 197f. H. F. Rørdam i *Kirkehist. saml.* 4.r.I, 1889–91 346–79.

*Bjørn Kornerup**

Köpcke, Arthur Addi, 1928–77, maler. * 26.11.1928 i Hamburg, † 20.10.1977 i Brøndbyvester, urne i Hamburg. F: tekniker Arthur Köpcke (* 1897) og jordemoder Anna Margareta Rathjen (1903–44). ~ 14.12.1957 i Ringsted (Skt.

Bendts k.) med korrespondent Åse Larsen, * 26.7.1923 i Ringsted, d. af landmand Holger L. (1896–1973) og Ingeborg Christensen (1894–1952).

K. bosatte sig i Danmark 1953 og åbnede 1958 sit første galleri i Læderstræde i København. Fra 1960 til 1963 introducerede K. en del udenlandske kunstnere, især tilknyttede grupperne *Le Nouveau Réalisme* og *Fluxus* uden at det blev bemærket af meget mere end en håndfuld danske kunstnere og ganske få kunstinteresserede. I 1960 og 1961 udstillede K. Piero Manzoni, og blandt de øvrige der første gang vist i hans galleri var Daniel Spoerri, Jean Tinguely, Niki de Saint-Phalle og Dieter Rot. 1961 beslaglagde politiet kopier af de allerede beslaglagte værker af Wilhelm "Freddie" der ved den tid opbevarede i Kriminalmuseet.

K. og de kunstnere han interesserede sig for og samarbejdede med ønskede at nedbryde grænserne mellem kunstneren og omverdenen, mellem kunstarterne, og mellem galleri eller museum og beskuer. Dette kom kraftigt til udtryk i Fluxusgruppens aktiviteter. I 1962 var K. blandt arrangørerne af en Fluxus-festival i København, samme år deltog han i Festival of Misfits i London, og 1964 samlede K. og bl.a. Emmett Williams, Tomas Schmit og Joseph Beuys på Majudstillingen på Charlottenborg. K.s „happenings“ inddrog ofte tilskuerne, og også i hans mere traditionelle arbejder, malerier og skulpturer bliver betragteren involveret i en leg, et arbejde med at tilegne sig kunstværket. Han malede rebus-billeder og „reading/work pieces“ eller forsynede sine arbejder med påskriften „fill with own imagination“ eller „continue“ som appel til videre arbejde. En slags programklæring er trykt i kataloget for Sommerudstillingen 1963. K. var 1973–74 professor ved Kunstakademiet i København. Repræsenteret på Statens museum for kunst, Århus kunstmuseum og Louisiana.

Interview i *Cras* II, 1973 63–74. – *North*, 1979 nr. 7–8 (sær-nr. m. fortegn. over udstill.; da., eng., no., sv. og ty. tekst). Kat. over udstill. på Statens museum for kunst, 1979 (heri bibliografi). AV: En cigarets tid. Prod.: Laterna film A/S. Instr.: Anders Hauch.

Charlote Christensen

Körber, Jochim, † 1670, officer. Mulig * i den kongelige del af Holsten, † 10.3.1670 i Tønsberg. ~ Catharina der overlevede ham.

K. tjente 1625 i Christian IV's hær i Tyskland, hvorefter han gik i kejserlig, spansk og kurkölnsk tjeneste; men omkring 1640 tjente han i det kongelige rytteri i Holsten som ritmester, var 1645 kaptajnløjtnant under ærkebiskop *Frederik (III) i Bremen, derefter atter i uden-

landsk tjeneste. Som oberstløjtnant i Hans Rantzau's regiment faldt han 23.7.1657 i rytterkampen ved Fuhlsbüttel i fangenskab, men blev hurtigt udvekslet, fik kommandoen på Samsø og udnævntes n.å. til oberst over resterne af F. v. *Buchwalds jyske sognerytterregiment i Holsten. Efter Roskildefreden blev dette regiment opløst, og i juni blev K. kommandant i Nakskov på hvis fæstningsværker han straks lod arbejde med kraft samtidig med at han støttede lensmændene og befolkningen på øerne i den virksomme modstand mod de svenske udskrivninger. På efterretning om angrebet på Kbh. i aug. overrumplede han de spredte svenske besætninger på øerne, bemægtigede sig fjendens beholdninger, trak ind i fæstningen hvad der fandtes af dansk militær og af tjenlige rekrutter og kunne, støttet på den gode befæstning, rigelig proviant og ammunition, borgerskabets troskab og krigeriske stemning, love kongen at Nakskov skulle blive forsvaret til det yderste. Han udrustede kapere, skaffede ammunition fra Lübeck og støttede hovedstaden med tropper, skibsladninger af proviant og ammunition. Efterhånden tog han overbefalingen over Møn, Falster, Lolland, Langeland og Ærø, ledede forsvaret under stadige fjendtlige angreb og var personlig til stede på de afgørende punkter. I nov. beordredes han fra Kbh. til at deltage i et planlagt landgangsforsøg ved Vordingborg som dog ikke kom til udførelse.

For Karl Gustav havde det overordentlig betydning at generobre disse landsdele; stedse større landgangsekspeditioner udsendtes mod dem, og da den danske flåde ingen hjælp ydede erobredes først Langeland, dernæst Møn, Falster og Lolland trods kraftig modstand. Ved angrebet på Lolland i begyndelsen af maj 1659 anførte K. selv sine ryttere, men blev såret og måtte gå tilbage til Nakskov der nu indesluttedes og blev angrebet af et stærkt korps under den svenske felttøjmester, feltmarskal G. O. Stenbock. Under udførelse af alle tidens kampmidler fra angrebets som fra forsvarets side omtrent to måneder igennem viste K. sig som en fremragende kriger og ingeniør; med sejhed forsvarede han fæstningens fortærræn, førte seks kraftige udfald, udbedrede dag og nat volde og grave og rejste nye indre forskansninger når de ydre måtte opgives. På grund af bl.a. mangel på krudt måtte han 13.7. kapitulere, men fik hæderlige vilkår: ingen brandskatning af borgerne, fri afmarch for garnisonen med fuld honor. Den 15. overgaves fæstningen, og på ti skuder førte K. sine tropper med talrige koner og børn til Kiel hvor samlingen af et korps til Fyns befrielse var under forberedelse. Jan. n.å. deltog han i et udfald fra Kbh.

og begyndte derefter i Holsten på opstilling af et rytterregiment. Efter fredsslutningen fik han for sine meget betydelige udlæg noget jordegods i Slesvig hvortil han ved køb føjede en større gård som dog næsten intet indbragte. 1665 opnåede han kgl. ordre om 1000 rdl. årligt afdrag på tilgodehavende; n.å. kom han på halv gage, og 1667 fik han et rytterregiment i Norge.

K. C. Rockstroh i Vort forsvar 17.3. og 31.3.1901, 14.4. s.å., 22.3., 5.4. og 19.4.1908. Samme: Udvikl. af den nationale hær 1, 1909. C. C. Haugner: Nakskov kobstads hist. 1-11, 1934-35 (2. udg. 1944-45). J. Nordentoft i Militært t., 1937 133f 205-21 293-311 423-28. Aage Fasmer Blomberg: Fyns vilkår under svenskekrigene, 1973.

*Rockstroh**

Kørbing, Johannes Alfred, * 1885, rederidirektør. * 16.11.1885 i Kbh. (Vartov). F: snedkermester Lars Peter Christensen (1850-1931) og Karen Sophie Larsen (1853-1939). Navneforandring 13.4.1918. ~ 15.8.1914 i Hellerup med Hannah Holmen Lohmann, * 14.3.1889 i Sarpsborg, Norge, † 15.10.1935 i Kbh., d. af blodudgiver, redaktør Rudolf Johannes L. (1854-1902, ~ 2° med Signe Rasmussen) og Hannah Holmen (1852-89).

K. gennemgik ingeniørskolen på Orlogsværftet 1903-07, studerede skibsmaskin- og skibsbygning ved Technische Hochschule i Charlottenburg 1908-10 og blev, efter fra 1907 at have været ingeniørassistent ved Orlogsværftet, 1912 udnævnt til værftingeniør og 1919 til underdirektør sst. 1921 overtog han stillingen som teknisk direktør i Det Forenede Dampskibs-Selskab og udnævntes efter direktør A. O. *Andersens død 1934 til administrerende direktør i nævnte selskab. Samtidig med at K. blev administrerende direktør i DFDS indtrådte han som formand i bestyrelsen for forskellige tilknyttede aktieselskaber, bl.a. Helsingør Jernskibs- og Maskinbyggeri, til 1964, og Frederikshavn Værft og Flydedok, til 1965, ligesom han en årrække sad i bestyrelsen for Århus Flydedok og adskillige andre med DFDS samarbejdende virksomheder. Det kan endelig nævnes at han sad 34 år i bestyrelsen for De forenede Bryggerier, deraf de 27 år som formand. 1939 blev K. valgt til formand for Dansk dampskibsrederiforening og Søfartsrådet og samme år blev han tillige formand for Fragtnævnet, og det blev således K. der stod i spidsen for den danske skibsfart under anden verdenskrig. Under krigen fandt han imidlertid også tid til at planlægge rederiets ekspansion efter freden hvilket betød at DFDS hurtigt kunne genoptage sit rutenet og indtjene fragter til finansiering af rederiets fortsatte byggeprogram. - Også søfarts-

Kørbing, J. A.

uddannelserne havde hans interesse. Han var knyttet til Foreningen til Søfartens fremme og sad i bestyrelsesrådet for statens skoleskib Danmark. 1949 blev han formand for Nationalbankens bestyrelse og repræsentantskab hvilke poster han beklædte frem til 1967. Ved sin fratræden som administrerende direktør blev han formand for selskabets bestyrelse 1955–64 og var som sådan hovedmanden i modstanden mod skibsreder Knud Lauritzens forsøg på at overtage indflydelsen i det gamle rederi. I april 1964 måtte han derfor forlade bestyrelsen med øjeblikkelig virkning til fordel for rederiet J. Lauritzens kandidat. – R. 1920. DM. 1930. K. 1938. K. 1949. □Foto.

Børsen 16.11.1945 og 15.11.1955. Poul Graae: Hundrede år på havene, 1966. Berl. tid. 16.11.1975. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Henrik Fode

v. **Körbitz, Johan Christoph**, 1612–82, rigsmarskal. * 13.8.1612 i Meissen, † 20.8.1682, begr. i Kbh. (Trin. k.). F: kursachsisk hofmarskal Hans Caspar v. K. til Schmiedeberg, Falkenhayn og Hausdorf (1581–1639, ~2° 1627 med Elisabeth Blancken) og Maria v. Loss til Pillnitz († 1626). ~7.10.1649 på Nykøbing slot med Kirstine Lüt-zow, * 1615, † 16.10.1693 i Kbh., begr. sst. (Trin. k.) (~1° 1646 med hofmarskal Knud Ulfeldt til Hverringe og Hellerup, 1600–46), d. af hofmarskal Hartwig L. til Thurow og Anna Schack († tidligst 1632).

Efter skolegang i Merseburg 1623–27 og privatundervisning i Dresden 1627–29 studerede v. K. 1629–31 ved universitetet i Wittenberg. Trediveårskrigen afbrød hans studier, og han tog nu tjeneste hos den øverstbefalende over den sachsiske og brandenburske hær general Hans Georg v. Arnim til 1634 da han på sin fars initiativ blev hofjunkere hos den udvalgte prins Christian af Danmark og fra okt. s.å. kammerjunkere hos dennes hustru Magdalena Sibylla af Sachsen. 1637–38 og 1639 rejste han med orlov i Holland, Frankrig og England og overtog derpå aug. 1639 stillingen som prinsens hofmarskal; 1646 udnævntes han til hans råd. Juni 1649 naturaliseredes han som dansk adelsmand. 1647 ledsagede han sin herre på dennes kurrejse til Sachsen og førte efter hans død (på slottet Körbitz) liget tilbage til Danmark. Han var enkeprinsessens hofmarskal og gehejmeråd til 1652 da hun ægtede en tysk hertug, men levede mest på gården Hellerup (Vindinge h.) som han havde fået med sin hustru. Kong Frederik III anvendte ham i flere sendelser til tyske fyrster og forlenede ham 1655 med Ide og Marker skibreder i Norge. Febr. 1657 blev han generalkommissær over den kon-

gelige hær, jan. 1658 kgl. hofmarskal og lensmand over Kbh.s len (hvortil 1665 føjedes Ibstrup gård). Under hovedstadens belejring havde han, som han selv skriver, „usigelig stor Arbejd, Møje og Umage“ i militære hverv, især efter at han aug. 1659 var blevet medlem af krigsrådet. Statsomvæltningen 1660 gav kongen magt til yderligere ophøjelse af sin sachsiske tillidsmand. 22.11. d.å. blev han rigsråd, rigsmarskal og assessor i højesteret, stats- og krigskollegiet. 1661 fulgte han prins Christian til Norge; s.å. blev han medlem af en kommission til nyindretning af kancelliet. 1662 fik han Roskilde amt og blev stiftsbefalingsmand over Sjællands stift; 1662–66 var han tillige administrator af det tidligere Svenstrup len, 1664–71 inspektør over Merløse h., fra 1665 over skovene i Fr.borg amt, 1675–81 administrator af Abrahamstrup amt. Allerede 1661 havde han deltaget i forhandlinger angående de gottorpske klager; 1663 var han med i forhandlingerne om ægteskabstraktaten med Kursachsen; 1664 gik han med H. Vind til Sachsen for at besigtige prinsesse Anna Sophies livgeding, 1666 førte han efter brylluppet hende og kurprinsen til Sachsen; s.å. forhandlede han (sammen med C. Hesse) om det hessiske ægteskab, og 1667 repræsenterede ham ved vielsen i Kassel brudgommen kronprins Christian (V). S.å. satte Christoffer Gabriel under kansler Theodor Lentens sygdom ham midlertidigt i spidsen for tyske kancelli. 1669 var han på en diplomatisk sendelse til Gottorp. Til den inderste kreds af Frederik IIIs rådgivere hørte han ikke, men som den betroede og erfarne hofmand havde han en fast position som bevarede under Christian V. Maj 1670 blev han medlem af det nyoprettede gehejmeråd. 1671 fik han atter forsædet i tyske kancellis kollegium. Han deltog 1670 i de pfalziske ægteskabsforhandlinger og førte 1671 prinsesse Vilhelmine Ernestine til Heidelberg. Han anvendtes også i forhandlingerne med Plön og Brandenburg og var med til at afslutte alliancetraktaterne med generalstaterne og kejseren 1673 og 1674. I ydrepolitisk henseende hørte han til den kejserligsindede fløj af konseilet. Han stod her sin chef i krigskollegiet Hans Schack nær, og i statskollegiet fulgte han i reglen også denne eller kansler Peder Reedtz. En særstilling indtog han kun 1671 da han som bigot lutheraner (med H. Vind) var mod oprettelsen af et katolsk kapel ved den franske ambassade i Kbh. Som amtmand gav K. lejlighedsvis udtryk for sin betænkelighed ved det hårde skattetryk som hvilede på bønderne; 1674 var han med til at gennemføre en lettelse i godsejernes rostjenesteburde. Af hans militære erfaring blev der, foruden i krigskollegiet, gjort brug da han 1673 blev

medlem af kommissionen til søetatens nyordning og 1674 som en af de tre generalkommissærer sattes i spidsen for hærens regnskabs- og forplejningsvæsen. Han fulgte Christian V til Rendsburg 1675 og på felttoget til Skåne 1676. Efter *Griffenfelds fængsling deltog han med Frederik *Ahlefeldt (1623–85) i forseglingen af hans papirer. Ved Ahlefeldts udnævnelse til kansler (maj 1676) fratrådte han sit præsidium i tyske cancelli. Kun en kort tid varetog han (med H. Vind) inspektionen over kongens skatkammer. 1677 nedlagde han under alderens tryk også generalkommissariatseembedet da også Holmens og søetatens forvaltning lagdes under det. Han anvendtes dog vedblivende i en række hverv. 1678 blev han leder af kronprins Frederiks hofstat; s.å. overdroges det ham sammen med H. Vind og Heinrich v. *Stöcken at optage statslån hos formående mænd; 1679 blev han medlem af kommissionen til styrelse af hærens finanser, 1680 af kommissionen til revision af rentemesterregnskaberne. Han ledsagede også kongen på rejser til hertugdømmerne og Tyskland. I gehejmerådet var han dog nu en sjælden gæst.

v. K. var i den unge danske enevælde hofmanden par excellence, en formfuld og værdig leder af hoffets forvaltning og forretninger, en begavet og pligtopfyldende embedsmand som ikke savnede administrative evner. Som en fremmed i det danske samfund skyldte han kongehuset sin position, og dette kunne altid trygt stole på hans loyalitet. Den danske adel protesterede 1662 da han i rangforordningen sattes over de gamle rigsråder og tvang kongen til et delvist tilbage- tog, men han hørte, aristokrat til fingerspidserne som han var og mere hof- end statsmand, ikke til de fremmede hvis ophøjelse virkede mest udæskende på den. – Bl. R. 1663. – Hellerup tilfaldt efter J. C. v. K.s død uden børn hans halvbror Hans Caspar v. K. (1629–91), som broderen havde ladet opdrage i Danmark, men som 1652 gik i sachsisk tjeneste, og som døde som arveskænk i Henneberg. Dennes søn Johan Christoph v. K. († 1726) blev 1723 dansk generalmajor og 1725 overkrigssekretær. □Buste (Fr.borg). Mal. af H. Dittmers (sst.), efter dette stik af A. Haelwegh. Afbildet på stik fra Kiels univ.s indvielse 1665. Fremstillet på billeder af arvehyldningen 1660, tegn. af C. W. Eckersberg, 1818 (Fr.borg), mal. af samme 1828 (Chr.borg) og mal. af Heinrich Hansen, 1880 (Fr.borg). En min. (forhen Gotha) som er blevet kaldt K. forestiller Johan Georg II af Sachsen.

Danske saml. 2.r.VI, 1877–79 279–85 (selvbiogr. op- tegn., jfr.sst. 116–41 369–79). Aktstykker og oplys. til statskollegiets hist., udg. Johs. Lindbæk I–II, 1903–10.

Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen V–VI, 1920–23. – C. E. A. Scholler i Pers. hist. t. 4.r.VI, 1903 217–23. Danm.s adels årbog XL, 1923 489f. C. Bornemann: Progr. fun. univ. Hafn. over J. C. v. K., 1682. A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld I, 1893 411f o.fl.st. C. Christiansen: Bidrag til da. statshusholdn.s hist. 1–II, 1908–22. C. O. Bøggild-Andersen: Statsom- væltningen i 1660, 1936. Samme: Hannibal Sehested I–II, 1946–70. Højesteret 1661–1961 I–II, 1961. Aage Fas- mer Blomberg: Fyns vilkår under svenskekrigene, 1973. O. Kyhl: Den landmilitære centraladministration I, 1975.

C. O. Bøggild-Andersen*

Køster, Schack Lüneborg, 1801–76, apoteker. * 5.10.1801 i Århus, † 14.5.1876 i Randers. F: apoteker Jacob Jonas K. (1771–1846, ~2° 1810 med Elisabeth Selmer, 1772–1846) og Margrethe Christine Selmer (1766–1802, ~1° 1792 i Århus med apoteker Peter Nielsen Lystager, 1751–97). ~26.11.1831 i Ålborg med Henriette Petrine Winkel, * 1.10.1804 i Ålborg, † 11.5.1865 i Ran- ders, d. af købmand Søren W. (1777–1836) og Nicolette Brodera Deichmann (1782–1814). K. tog studentereksamen i Århus 1819 og dimitte- redes til universitetet hvor han 1820 tog den filo- sofiske eksamen (cand.phil.). Han blev deref- ter discipel på faderens apotek, Svaneapoteket i Århus, bestod den farmaceutiske kandidatexa- men i Kbh. og konditionerede i ca. et år på Gammeltorvs apotek her. K. interesserede sig i de unge år i høj grad for naturvidenskaberne, især kemien. H. C. Ørsted, der er karakteriseret som hans faderlige ven og lærer, formidlede at han 1825–27 af det nystiftede Selskabet til natu- lærens udbredelse fik til opgave under titel af privatdocent at holde populære foredrag om natu-rlæren i større jyske byer. Hans kemiske studier førte 1828 til erhvervelse af universitetets guldmedalje for en afhandling om stoffernes hydroelektriske rækkefølge, vist det eneste viden- skabelige arbejde fra hans hånd. Som mange an- dre farmaceuter valgte K. at begynde med et ke- misk laboratorium og en materialhandel. Han nedsatte sig i Randers 1829, men allerede 1831 fik han ved Ørsteds mellemkomst kgl. bevilling til at oprette et apotek i Randers, og 1832 åbne- de han Svaneapoteket. Det har fået erhvervspoli- tiske følger for apotekervæsenet at K. for den- ne bevilling tilbød at erlægge en rekognition på 4000 rdl. til Den polytekniske læreanstalt og 1000 rdl. til Randers fattigvæsen. 1842–70 lod K. apoteket delvis drive ved bestyrer, 1867–70 søn- nen Carl J. A. Køster (1839–70), især kendt som fremstiller, siden 1860, af den berømte Køsters mavebitter. K. var aktiv i organisationsarbejdet inden for apotekervæsenet: bestyrelsesmedlem i Danmarks apotekerforening 1847–72, eksamina- tor ved medhjælpereksamen fra 1849. K.s inter-

Køster, Schack Lüneborg

esse for samfundsforholdene afspejler sig i hans mange aktiviteter som politiker: borgerrepræsentant i Randers 1838, rådmand 1847–49, stænderdeputeret i Viborg 1841–48, kongevalgt medlem af den grundlovgivende forsamling, landstingsmand 1849–55. Kort efter sønnens død solgte K. apoteket til svigersønnen Jens P. K. Obel (1836–1909), og da helbredet ikke var godt, trak han sig tilbage fra alle hverv. – Kancelliråd 1858. Justitsråd 1866. – R. 1851. □ Afbildet på litografi af stænderrepræsentanterne i Viborg 1844 efter tegn. af L. A. Smith. Litografi 1877 efter foto. Tegn. af L. N. Smith (folketinget).

Ny pharmaceutisk tid., 1876 161–64. E. Dam og Aa. Schæffer: De danske apotekers hist. II, 1928 734–36.

Kurt Bærentsen

Kaaber, Ludvig Emil, 1878–1941, bankdirektør. * 12.9.1878 i Kolding, † 12.8.1941 i Reykjavik, begr. sst. F: sagfører Simon Frederik K. (1839–87) og Nanna Emilie Johanne Hellerung (1845–1921). ~ 1° 28.5.1907 i Reykjavik med Astrid Berthine Thomsen, * 2.5.1884 i Trangisvågur, Frodebo sg., Færøerne, † 26.6.1928 i Reykjavik, d. af købmand, skibsfører Hans Georg T. (1849–1912) og Ida Petterson (1862–1928). ~ 2° 12.7.1929 i Reykjavik med Helga Eggertsdóttir, * 26.4.1898 i þingeyjarsýssel, Island, d. af lærer Eggert Jochumsson (1833–1911) og Guðrún Kristjánsdóttir (1865–1919).

K. fik sin første uddannelse i Kolding og Middelfart, og efter at have taget eksamen fra De brockske handelsskoler 1901 blev han bogholder og siden disponent i firmaet H. Th. Thomsen i Reykjavik. Derefter var han en kortere tid knyttet til firmaet P. J. Thorsteinsson & Co. i Kbh. indtil han 1906 sammen med O. Johnson stiftede firmaet *O. Johnson & K.* i Reykjavik. 1918 udtrådte han af firmaet for at blive direktør for Islands nationalbank hvad han forblev til 1940. 1918 var han tillige formand i importnævnet, 1920–21 i import- og valutænævnet. Han var medstifter af og i bestyrelserne for firmaerne Isaga og Sjóváttryggingafélag Islands (Islands Søforsikringselskab), det første islandske forsikringsaktieselskab. K., der fra sine unge år var stærkt interesseret i religiøse spørgsmål var medstifter af Islands første frimurerloge (Edda 1918) og af Islands teosofiske samfund; 1928 blev han præsteviet i The Liberal Catholic Church i Huzen, i Holland. Han var endvidere medstifter af Det danske selskab i Reykjavik 1922, medlem af bestyrelsen til 1927 og formand 1927–29. Han sad i bestyrelsen for Islands handelsskole 1905–20 og Reykjaviks købmandsforening 1910–14. 1912–22 var K. konsul for Belgien og 1924–30

generalkonsul for Finland. – R. 1921. DM. 1925. K.² 1933, K.¹ 1938. □ Mal. af Jón Stefánsson, 1926 (frimurerlogen, Reykjavik) og af Gunnlaugur Blöndal (Islands nationalbank). Foto.

Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Heimir Thorleifsson (Jens Vestberg)

Kaalund

Slægten føres tilbage til Søren Seierbo (– efter 1668) hvis søn, sognepræst i Herfølge og Sædder Jens Sørensen K. (1620–69) tog navn efter sin hjemby Kalundborg. To af slægtens medlemmer er optaget i adelstanden, men den ene døde barnløs.

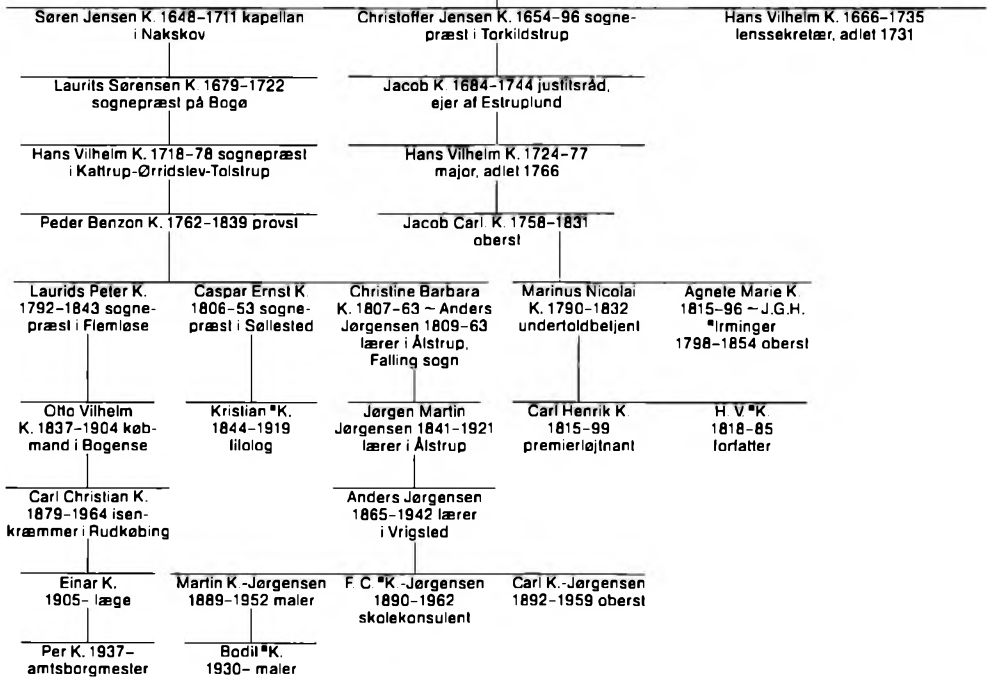
Danm.s adels årbog XXV, 1908 215–32 m. rettelser i senere årgange. Pers.hist. t. 8.r.V, 1926 307f.

Hans H. Worsøe

Kaalund, Bodil, * 1930, maler. * 8.11.1930 i Silkeborg. F: maler Martin Kaalund-Jørgensen (1889–1952) og lærer Hilda Jenny Rasmussen (* 1896). ~ 6.8.1950 i Raklev med maler Nikolaj Nielsen, * 21.10.1923 i Kbh., s. af lærer Aage N. (* 1895) og lærer Karen Marie Lauritzen (* 1890). Ægteskabet opløst 1976.

K. blev student fra Lyngby 1949 og 1950–54 uddannet på kunstakademiets malerskole hos Kræsten Jørgensen. Hun frekventerede også Frescoskolen og Grafisk skole. Hun debuterede på Kunstnernes efterårsudstilling 1948 og udstillede sst. 1950–61 samt på Charlottenborg 1970. Af større separate udstillinger kan nævnes: Ung dansk Kunst 1966, Åbenrå museum 1970, Roskilde kunstforening og Fyns stifts kunstmuseum 1972. K. har rejst i Vesteuropa, Israel, USA og USSR, men mest i Norden og Grønland. 1969 var K. arrangør af den grønlandske kunstudstilling på Louisiana, og hun har ydet en stor indsats for at støtte og opmuntre kunsten i Grønland og erhvervet sig et solidt kendskab hertil, manifesteret 1979 med bogen *Grønlands kunst* der er det første større værk af sin art. Hun har også arrangeret andre grønlandske udstillinger i Danmark og udlandet. K. var blandt initiativtagerne til oprettelsen af det grafiske værksted i Godthåb 1972 og medlem af dets repræsentantskab, ligesom hun er medlem af dansk-grønlandsk kulturfond fra 1969. 1972–80 var hun medlem af akademiet, 1975–77 som formand for malersektionen og vicepræsident i akademirådet. Hun har solgt arbejder til kunsthøjskolen og flere museer. Større udsmykningsopgaver: Pastoralseminariet, Helligåndshuset, altertavler i Erslev, Lemvig og Over Hadsten kirker samt ga-

Jens Sørensen Kaalund 1620-69 sognepræst i Herfølge-Sædder

deudsmykning i Dannebrogsgade, Kbh. □ Ra-
dering af Nikolaj Nielsen, 1957.

Mads Lidegaard

Kaalund, Hans Vilhelm (Wilhelm), 1818-85, for-
fatter. * 27.6.1818 i Kbh. (Helligg.), † 27.4.1885
på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: premierløj-
nant, undertoldbetjent Marinus Nicolai K.
(1790-1832) og Juliane Marie Schmidt (1789-
1865). ~ 6.3.1860 i Asminderød med Cathinka
Julie Jensine Jensen, * 16.9.1836 i Sletten, † 8.5.
1901 i Brejning, Gauerlund sg., d. af købmand
Jørgen Bendix J. (1802-64) og Vilhelmine Dauv
(1803-70).

I morfaderens have, der gik ned til Sortedams-
øen, og på Volden levede K. et barndomsliv i
kontakt med naturen (se *Da de rev Voldene ned*).
Han er gennem hele livet knyttet til „Grænsen
mellem Stad og Land“. Efter faderens død kom
han på H. E. *Freunds atelier for at blive billed-
hugger, men begyndte allerede her at male og
gik samtidig på kunstakademiet. Han udstillede
1839 et billede på Charlottenborg (*Landskab*).
Der grundlagdes hos ham i disse år en forkærlig-
hed for en fri kunstnerlivsværelse. Blandt kamme-
raterne fik han i Adolf *Jerichau en nær ven med
hvem han fablede om romantiske rejser til fjerne

lande. Mere og mere trængte hans litterære in-
teresser sig i forgrunden. Han sværmede for
Adam *Oehlenschläger og N. F. S. *Grundtvig,
skrev til den sidstnævnte et digt som han over-
rakte ham efter afslutningen af forelæsningerne
på Borchs kollegium 1838. En „Hilsen til
Thorvaldsen“ ved dennes hjemkomst og et digt
ved Frederik VIs død vakte en vis opmærksom-
hed. P. O. *Brøndsted fattede interesse for ham
og underviste ham privat. Efter et første frem-
brud af en nervelidelse 1838 boede han de føl-
gende fire år fra tidligt forår til sen høst i Farum.
Han blev her midtpunktet i en flok af unge som
han førte an i et sommerferieliv med bådarter
og køreture, med „forvovne Streger og Eventyr“
(se *Til Familien i Præstegaarden*, rettet til pastor
Aagaards i Farum). Han var inde i en gærings-
tid der kulminerede 1842 med et nyt nerveanfald.
Et halvt år lå han på Frederiks hospital, lidende af
„en aandelig Forløstelse“, lægen Ole *Bangs ud-
tryk. Farum-årene er hans digteriske gennem-
brudstid. Han debuterede 1840 med det efter-
oehlenschlägerske epos *Kong Haldan den Stær-
ke* og et bind *Samlede Digte* der mellem ren ef-
terklangspoesi indeholder personligt farvede
tankedigte (*Mit rette Selv, Eftersaarsnaturen*) og
små studier efter naturen som *Farum* og det, i
den senere omarbejdede form, så bekendte digt

Konen ved Ledet i Frederiksdal. Et nyt epos, *Valkyrien Gøndul*. 1842, viser tilnærmelse til en mere spekulativ retning i poesien, men dets værdi ligger ikke i det allegoriske apparat, men i dets naturbilleder og friske skildringer af friluftsliv (*Fostbroderskabet* og *Hedin og Hilde*), gennemslag af Farum-tidens virkelighedsoplevelse.

I løbet af 40'erne gled K. som københavnsk litterat naturligt over i den kreds af litterære og politiske losgængere der karakteriserer tiåret, især P. L. Møller, Meir Goldschmidt og Poul Chievitz, til hvis vaudeville *En Fortid* K. var med til at udkaste planen. Selv producerede han kun nøddigt, han udtømte sig i samtaler. Det blev dog til et nyt digtbind *Fabler og blandede Digte*, 1844 og en lille tidssatire *Humoristisk Pjece af Benjamin Sahl*, s.å. Sammen med ungdomsvennen J. Th. Lundbye lavede han den nu klassiske børnebog *Fabler for Børn*, 1845 (bl.a. *Spurveungen, Kongen og Hesten, Maagen, Den dræbte And og Abekatten*). Med Jul. Chr. Gerson udgav han *Maanedsskrift for Børn* (1845–47), hvori bl.a. fremkom *Bjørnen som Rytter* og *Den firbenede Proletar*. De politiske og nationale begivenheder 1848 greb K. stærkt (*Tre Tidsdigte. Til Kong Frederik den Syvende* og *Sang for det danske Folk*) og rykkede ham ud af hans losgængertilværelse. På grund af svagt helbred meldte han sig dog først 1849 som soldat. Han gjorde krigen med som trænkommendant og intendant, sidste år som ambulanceforvalter. Efter hjemsendelsen begynde hans kamp for eksistensen, en hård livets skole: tre år huslærer i Hellebæk, 1854–56 bestyrer af et teglværk mellem Sletten og Humlebæk. Her traf han sin senere hustru, til hvem han ved bortrejsten sendte frierdigtet *Maaske*. En kort tid var han ansat ved den kgl. mont, næsten et år holdt han ud ved telegrafvæsenet i Haderslev. Efter tilbagekomsten til Kbh. ordnede han og udsendte digtsamlingen *Et Foraar*, 1858, der med ét slag gjorde ham til en anerkendt digter. Kun en lille håndfuld digte er nye, den store hovedmængde er et kritisk udvalg af hans tyveårige lyriske produktion, i renset og omhyggeligt genarbejdet form. Digtsamlingen kom hurtigt i nyt oplag. K. og tiden havde fundet hinanden. Man mødte her sine egne tanker og stemninger: kærlighed til naturen, alvorlig fædrelandsfølelse, tro på det bestående og samtidig lidt frihedsværmeri, opposition mod etikette og tvang, bag alt en kristelig overbevisning, en idealistisk tro på lysets sejr. Formens fasthed og tonens lavmælte vederhæftighed gav det hele et præg af oplevet, tilkæmpet livsindhold. En i sit væsen romantisk livsfølelse havde fået ligesom virkelighedens stempel.

I dec. 1859 udnævntes K. til overlærer ved det

nyoprettede Vridsløselille cellefængsel, og nogle måneder senere giftede han sig. Han havde endelig fundet sin plads i „Virkeligheden“. Hans årsberetning for 1862, *Om Cellestraffen*, trykt i Nordisk Tidsskrift for Fængselsvæsen 1885, viser hvorledes han med overbevisning optog kampen for cellefængslets idé: forbedring af fangerne gennem samtaler og moralsk påvirkning af den enkelte. Med sin mangeartede livserfaring forstod han at vinde fangernes tillid. Det mere kontormæssige arbejde der var forbundet med hans gerning sled på hans kræfter og tog hans tid. En større udenlandsrejse 1863 på det Ankerske legat bragte en afveksling i ensformigheden (*Rejsetummet*). På svipature til Kbh. holdt han sine litterære forbindelser vedlige, og han knyttede nye venskaber, bl.a. med Holger Drachmann og Sophus Schandorph. Hans hovedarbejde fra denne periode er det lyriske drama *Fulvia*, bygget over et antikt emne efter en munkelegende. Det udsendtes i bogform 1875, men først efter langsomme forhandlinger og to påkrævede omarbejdelser nåede det frem på Det kgl. teater 1881. Det oplevede halvtreds opførelser i de følgende ti år. 1877 samlede han hvad han havde liggende af lyrik, i et lille bind der på Drachmanns forlag fik titlen *En Efteraar*. Digtsamlingen får sit præg af hans mandigt-resignerede bekendelser til virkeligheden: *Paa det Jevne, I en Solskinskrog* og *Til Virkeligheden*, og de patetiske dyredigte i hvilke romantikeren gemmer sig: *Løven i Slippen, Araberen og Ravn*. I halvfyrdsernes diskussion greb han ind med sit digt *En aaben Hilsen til Holger Drachmann* der fremkaldte en litterær fejde (Nær og Fjern, 1878–79) med denne og Schandorph (jfr. Krydsede Klinger. Digternes Fejde 1877–80, 1918). Som i sine tidligere digte til og om „Tiden“ forsøger K. at indtage en stilling over partierne. Han vil vække til eftertanke og besindelse. Han begynder med at formulere et idémæssigt program, men ender med at bekende sin kristne tro (*Brændende Spørgsmaal, Idealitet og Realitet*). Efter sin afsked 1881 levede han i Valby og på Frbg. Otto Borchsenius udgav efter hans død et bind *Efterladte Digte* (1885). □Tegn. af J. V. Gertner, 1846. Afbildet på mal. af Fritz Jürgensen, 1855. Tegn. af H. Olrik (Kgl. bibl.) udført efter foto som forlæg for træsnit 1866. To træsnit 1870, af J. F. Rosenstand 1872 og 1879, af F. Hendriksen, 1881, efter tegn. af F. Henningsen, af H. P. Hansen, 1882 og af P. L. Bevers, 1883. Radering af G. V. Blom, træsnit i samme type af H. P. Hansen, 1886 og radering af H. Nik. Hansen, 1897. To træsnit 1886. Relief på gravstenen, afbildet på træsnit 1887. Buste af Aksel Hansen 1886 og 1918 (Fyns stifts mus.),

rejst som monument 1919 (Allégade, Kbh.). Træsnit af Emil Villumsen.

H. V. K.: Saml. digtninge, ved Otto Borchsenius, 1914 (2. opl. 1920). – Zakarias Nielsen: H. V. K., 1886. Otto Borchsenius: Hjemlige interiører, 1894 107–16. Samme: To digtere, 1894 106–93 (særskilt udg. m. titlen: H. V. K., 1918). S. Schandorph i Forfatterbogen, 1898 51–56. Georg Brandes: Saml. skr. II, 1899 440–46. Jens Michelsen: H. V. K., 1901. Nic. Bøgh: H. V. K., 1906. Edv. Agerholm i Vor fortid II, 1918 321–28. H. Hoffding: Erindr., 1928 88f. Paul V. Rubow: Epigonerne, 1956 15–23. F. J. Billeskov Jansen: Om H. V. K. og hans Fabler for børn, 1969. E. Funch: Et digterhjem i Vridsløselille. Om K.s virke ved fængslet 1859–81, 1979. – Papirer i Kgl. bibl. og Bakkehuset.

Oluf Friis*

Kålund, Peter Erasmus Kristian, 1844–1919, nordisk filolog. * 19.8.1844 i Søllested, Lolland, † 4.7.1919 på Frbg., urne på Tøstoftes kgd. F: sognepræst Carpar Ernst Kaalund (1806–53) og Anna Helene Riedewaldt (1817–88). Ugift.

K. blev student 1863 fra Herlufsholm, mag.art. i nordisk filologi 1869. Hans magisterafhandling, *Familielivet paa Island i den første Sagaperiode* (Aarb. for nord. Oldkyndighed, 1870) viser at han særlig interesserede sig for fagets kulturhistoriske side. 1872–74 opholdt han sig på Island hvor han i to somre berejste størstedelen af landet for ved selvsyn at gøre sig bekendt med de i sagalitteraturen omtalte lokaliteter. Disse undersøgelser, som senere blev suppleret ved benyttelse af trykt og utrykt topografisk materiale, ligger til grund for standardværket *Bidrag til en historisk-topografisk Beskrivelse af Island*, 1877–82 som ved sin fylde af kritisk sigtede oplysninger endnu er en uundværlig håndbog ved læsning af sagaerne. En del af dette værk forsvarede 1879 for den filosofiske doktorgrad. Efter hjemkomsten fra Island blev K. 1875 lærer (1880 adjunkt) ved Metropolitanskolen, men opgav denne stilling 1883 da han blev bibliotekar ved den Arnamagnæanske håndskriftsamling. Hans vigtigste arbejde i den tidligere noget forsømte samplings tjeneste er udgivelsen af et udførligt katalog som del i to bind udkom 1889–94; ved sin praktiske dygtighed lykkedes det K. inden for rimelig tid at fuldføre et værk som gennem årtier havde været hårdt savnet (delvis også forberedt af andre); og først nu da de nøjagtige beskrivelser af håndskrifterne og de omhyggelige systematiske registre forelå blev samlingen forholdsvis let tilgængelig for forskningen. Nogle år senere udkom *Katalog over de oldnorsk-islandske Håndskrifter i det store kongelige Bibliotek og i Universitetsbiblioteket*, 1900, udarbejdet efter de samme principper og ledsaget af en indledning der i sammentrængt form behandlede de gamle norske og islandske håndskrifteres indsamling og bevaring.

Som bibliotekar ved den Arnamagnæanske samling og som sekretær såvel i Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur (fra 1879) som i Det kgl. nordiske oldskriftselskabs oldskriftafdeling (fra 1891) var K. en forgrundsskikkelse inden for udgivelsen af den middelalderlige islandske litteratur og har selv udgivet flere værker på en grundig og indsigtfuld måde, bl.a. *Laxdæla Saga*, 1889–91, *Heidarviga Saga*, 1904 samt en række astronomiske, komputistiske og geografiske afhandlinger m.m. der blev samlet under navnet *Alfræði islenzk.* 1908–18, men den største og vigtigste af K.s udgaver er *Sturlunga Saga*, 1906–11; af dette værk havde han tidligere leveret en dansk oversættelse (1904). Af stor betydning for studiet af den nordiske skrifts udvikling er *Palæografisk Atlas* som K. udgav 1903–07, med talrige faksimiler fra danske, norske og islandske håndskrifter, ledsaget af en nøjagtig transskription.

I sine sidste år beskæftigede K. sig særlig med den Arnamagnæanske samplings ældste historie og dens stifters liv og virksomhed. Hertil hører de tre store udgaverarbejder der indeholder Árni Magnússons embedsskrivelser (1916), hans brevveksling med Thormodus Torfæus (1916) og hans private brevveksling (1920); det sidstnævnte var endnu ikke afsluttet ved K.s død, og han nåede heller ikke at sætte kronen på værket ved at fremstille Árni Magnússons levned, hvilket vistnok havde været hans mål. Siden sit ophold på Island da K. lærte at tale sproget og sætte pris på folket havde han også omfattet Islands senere historie med interesse; et vidnesbyrd herom er de biografier af islændere som han med kyndighed og forståelse skrev i Dansk biografisk Lexikon (1887–1905). Senere testamenterede han størstedelen af sin efterladte formue til Det islandske litteratursamfund i Kbh. Islandske forskere, de fleste inden for dette selskab, bragte ham et festskrift (Afmælisrit) på 70-års dagen 1914. Medlem af Videnskabernes selskab 1900. – R. 1907. □Foto.

Selvbiografi i Levnedbeskr. af de ved Kbh.s univ.s 400-årsfest promoverede doktorer, 1879 128–31. – Th. Thorodsson: Landfræðissaga Islands IV, 2, 1904 89–93. Finnur Jónsson i Afmælisrit til K. K.s, 1914 VII–XI. Samme i Oversigt over vidensk. selsk.s forhandl. 1919–20 61–65. Samme i Arkiv för nord. filologi XXXVI, Lund 1920 332–37. Sigfus Blöndal i Nord. t. för bok- och biblioteksväsen VI, Upps. 1919 202–06. Bogi Th. Melsted i Ársrit hins islenska fræðafjelags, 1920 91–114. – Videnskabelig korrespondance i den Arnamagnæanske saml. Breve fra Islandsrejsen i Kgl. bibl. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Jón Helgason

Kaalund-Jørgensen, Frederik Christian, 1890–1962, skolekonsulent. * 11.3.1890 i Lime, Vejle

Kaalund-Jørgensen, F. C.

amt, † 17.10.1962 i Kbh., begr. Vrigsted kgd., Vejle amt. F: lærer, sidst i Vrigsted, Anders Jørgensen (1865–1942) og Marie Sofie Erikmine Erichsen (1867–1901). Navneforandring 31.7.1928. ~ 12.11.1915 i Bjerge, Vejle amt, med Karen Marie Jørgensen Paaske, * 14.3.1891 i Bjerge, d. af gårdejer Jørgen Jørgensen P. (1847–1925) og Johanne Cathrine Madsen (1851–1915). K.-J. blev dimitteret fra Jelling seminarium 1911 hvorefter han virkede som vikar ved Københavns skolevæsen til 1930. Samtidig forberedte han sig til studentereksamen i 1914 og blev cand.mag. i historie, dansk og engelsk 1924. Fra 1925 censor i faget historie ved lærereksamen. 1930 blev han udnævnt til undervisningsministeriets konsulent for folkeskolen og seminarierne og overtog samtidig formandskabet for censorerne ved lærereksamen. Han tog virksomt del i det store administrative arbejde som fulgte efter seminarieloven af 1930, og hans arbejdsbyrde øgedes ikke ubetydeligt efter loven om folkeskolens styrelse og tilsyn i 1933. Hans pædagogiske syn blev stærkt præget af den livligt debatterede skolebogsbetænkning af 1933 der vendte sig mod nationalisme og kirkelig forkyndelse i folkeskolens lærebøger og i stedet krævede mere plads for pacifistiske og almenkulturelle emner. Hans relativt hurtige karriere og hans reformiver skabte ham visse vanskeligheder i samarbejdet med ministeriets embedsmænd. Selv nærede han store forventninger til den såkaldte praktiske mellem-skole der ved den af undervisningsminister Jørgen Jørgensen gennemførte folkeskolelov af 1937 indførtes som sideordnet eksamensmellem-skolen af 1903. I artikler og foredrag arbejdede K.-J. for en af folkeforbundsidealisme og mod erhvervslivet orienteret fornyelse af folkeskolens undervisning især i de øvre klasser. Den amerikanske pædagog John Deweys krav om „learning by doing“ og tyskeren G. Kerschensteiners praktiske forsøg med „arbejdsskolen“ fandt i K.-J. en ivrig talsmand. – Som formand for det af undervisningsministeriet i 1941 nedsatte udvalg der udarbejdede den ret store undervisningsvejledning af 1942 tog K.-J. sig personlig især af kapitlet om faget historie. Da ministeriet ikke ønskede at formulere en egentlig målsætning ud over lovens nøgterne § 1 påtog K.-J. sig at føre ministerens tanker om mere almene mål i pennen. Han har således hovedæren for de smukke ord om at „udvikle børnenes sans for de etiske og kristelige værdier“, hvor Harald Høffdings og mellemkrigsårenes humanistiske lære om „værdiernes beståen“ fandt et populært udtryk midt under anden verdenskrig. – 1926–29 var K.-J. medarbejder ved udgivelsen af *Det danske Folks Historie I–VIII*. Sammen med

Hans Kyrre skrev han *De Danskes Vej*, en Danmarkshistorie for mellem-skolen 1930. På grund af en personlig tolkning i indenrigsministeriets krav om begrænset samarbejde med besættelsesmagtens kulturelt interesserede repræsentanter blev der under det urolige retslige opgør 1945 rejst tjenestemandssag mod ham. Trods savn af kollegial støtte blev han frikendt, men på grund af pres fra skolefolk og lærerstuderende tog han, trods undervisningsminister Hartvig Frischs loyale støtte, sin afsked 1948. I stedet blev han ministeriets konsulent i sager vedr. udenlandsk skolevæsen hvor han virkede til 1960. – R. 1940. □Foto.

Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Morten Bredsdorff

Kaarsberg [kå'rsbær], Hans Sophus, 1854–1929, læge, forfatter. * 26.1.1854 i Græse, † 16.3.1929 i Sorø, begr. sst. F: sognepræst, sidst i Skelby og Gunderslev, Sorø amt, Hans Berlin K. (1805–84, ~ 1° 1833 med Regine Isabella Barbara Jung, 1812–36) og Emma Elise Charlotte Hilda Reumert (1824–84). ~ 1° 10.9.1880 i Skelby med rigsgrevinde Anna Elise Margarethe von Platen zu Hallermund, * 30.5.1854 i Kbh. (Frue), † 6.2.1932 i Ordrup (~ 2° 1896 med lektor i Fredericia, cand.mag. Volmer Joseph Emanuel Mørck, 1861–1926), d. af kaptajn, rigsgreve Emil Rudolph P. zu H. (1822–77, ~ 1° 1848 med Anna Margarethe Christine Schmidt, 1820–49). ~ 2° 20.5.1891 i Glumsø med Agnes Sidonie Overbeck-Petersen, * 28.2.1864 på Børglum kloster, Hjørring amt, † 25.12.1944 på Frbg., d. af godsforvalter Heinrich Christopher Gottfried P. (1824–98) og Catharine Frederikke Elisabeth Benedicte Caroline Overbeck (1837–96). – Bror til Johannes *K.

K. blev student 1873 fra Herlufsholm og 1880 cand.med., hvorefter han nedsatte sig som praktiserende læge i Skelby ved Næstved, senere i Glumsø. På forskellige rejser i Tyskland og Østrig-Ungarn gjorde han studier til sin doktor-disputats (om brok) som han forsvarede 1889. For at studere de nosologiske og fysiske forhold hos primitive folkeslag og for at tilfredsstille en personlig længsel efter at prøve det farlige liv i øde egne blandt naturmennesker foretog han flere større rejser: 1890 over Tunis, Athen, Lilleasien og Konstantinopel til Transkaukasien og over Tiflis til kalmykhorderne på de kirgisiske stepper, 1894 til svensk Lapland og 1899 til kubankosakkernes land. Efter hjemkomsten fra den sidste rejse blev han 1899 distrikts- og sygehuslæge i Sorø og 1915 amtslæge sst. – Foruden doktordisputatsen og mange specialafhandlinger

om medicinske emner har K. skrevet en række populære artikler og småbøger, især om børneopdragelse og kvindehygiejne (*Vore Børn og Vore Klæder*, 1889). Videst opmærksomhed har han dog vakt med sine friske og djærve, ofte digterisk beændede rejseskildringer og folkepsykologiske studier, *Gjennem Stepperne og blandt Kalmykkerne til Hest og med Trespand*, 1892 og *Nordens sidste Nomade. Studier og Billeder fra svensk Lapmark nord for Polarkresen*, 1897, og sine talrige novellistiske arbejder der henter deres emner fra hans bevægede liv, hans mange rejser og hans stærke interesse for jagt, friluftsliv og stærke, primitive menneskeskæbner. Under pseudonymet Hans Juul debuterede han 1886 med *Mislyd og Harmonier*, senere fulgte *Daarlige Tider*, 1887, *Fordærvede*, 1888, *Mutterlillen*, 1889, *Mennesker. Fortællinger fra Kaukasus og Danmark*, 1892, *Folkene paa Nakkebjerg*, 1895, *Langtude* -, 1897, *Sort og Rødt*, 1898, *Trange Stier*, 1899, *Stort Vildt*, 1901, *For en Vinteraften*, 1904, *Æventyr-Diget om Prins Hafiz' Rejse*, 1907 og *Vildt – og tæmnet*, 1915. Et udvalg af disse skildringer af naturen såvel i dens ubændige kraft som i dens smilende ynde og af mennesker og dyr med deres hårde kamp for tilværelsen udkom 1915 under den betegnende titel *Jagt og jaget*. Senere er fulgt et for forfatteren meget karakteristisk stridskrift *Feminismens Agitation i Danmark*, 1922. □ Afbildet på karikatur af Alfred Schmidt, 1922 (Fr.borg). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1889 187f. H. K.: Memoirer 1–II, 1921–26. – G. Brandes: Saml. skr. XV, 1905 215–20. Elith Reumert: Fra livet og teatret I, 1930 99. Daniel Jacobson i Gads da. mag., 1932 395–409. Fr. Hegel: Erindr. II, 1946 31. – Papirer i Kgl. bibl.

K. K. Nicolaisen*

Kaarsberg [ˈkɑːrsbær], Peder Johannes Friedenreich, 1856–1917, kirurg, gynækolog. * 21.4.1856 i Græse, † 25.3.1917 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: sognepræst, sidst i Skelby og Gunderslev, Hans Berlin K. (1805–84, ~ 1° 1833 med Regine Isabella Barbara Jung, 1812–36) og Emma Elise Charlotte Hilda Reumert (1824–88). ~ 1.7.1892 i Fredensborg med læge Henriette Helene Therese Irminger, * 25.11.1865 i Kbh. (Holmens), † 17. 8.1930 på Fuglsang, Musse hrd., d. af løjtnant, senere kommandør Otto *I. (1836–1923) og Therese M. A. Bournonville (1840–1913). – Far til Otto Irminger *K. Bron til Hans *K.

K. blev student 1873 fra Herlufsholm, studerede først teologi og tog hebraicum, men blev så mediciner som broderen og tog medicinsk eksamen 1881. I de følgende tretten år uddannede han sig hos datidens hver på sit felt bedste læger; først

var han 1881–82 kandidat på Dronning Louises børnehospital hos H. *Hirschsprung og derefter 1882–85 assistent ved Frbg. hospital hos Frantz *Howitz i dennes glansperiode som gynækologiens banebryder i Danmark. Dette blev den afgørende impuls for K.s livsmål, og her skrev han også sin disputats, tilegnet Howitz, *Om den Emmetske Ruptur*, som han 1884 forsvarede for doktorgraden. Han var derefter kandidat ved kommunehospitalet 1885–86 og blev 1887 assistent hos prosektor Siegfried Borch (1849–1933) sst. hvorpå han 1888–91 var reservekirurg hos Howitz' nære ven, C. *Studsgaard ved kommunehospitalets afd. I og her fik en videregående kirurgisk uddannelse. Forløsningskunsten lærte han hos A. *Stadfeldt på Fødselsstiftelsen hvor han var kandidat 1891–92 og underaccoucheur 1892–94. 1893 blev K. leder af Kbh.s poliklinik for kvindesygdomme, en plads han bestred med usvækket interesse gennem 23 år, og hvori han dels viste både evner og lyst til at virke som lærer for de studerende og dels erhvervede sig megen erfaring og viden. Naturligt nok fik K. da han 1894 nedsatte sig i Kbh. en hurtigt voksende praksis som accoucheur og gynækolog, men med sin meget grundige gynækologisk-kirurgisk-obstetriske uddannelse stiledede han – ligesom tidligere Howitz – mod professoratet i obstetrik og gynækologi. I konkurrencen 1897 om dette – efter Stadfeldts død – besejredes han af den, vel som praktiker ringere, men i videnskabelig henseende mere produktive Leopold *Meyer. Udfaldet var nok en skuffelse for K., men dog næppe så stor som da han siden blev forbigået ved besættelsen af en kommunal overkirurgstilling.

K.s rige evner som gynækolog og kirurg kom dog snart til udfoldelse, 1900 ansattes han som overlæge ved Skt. Lukas stiftelsen, oprindelig en lille vuggestue og børneplejestation i Nørre Allé, og oparbejdede ved sin energi og alsidige dygtighed parret med en enestående elskværdig humanitet hurtigt denne beskedne virkeplads til et landskendt og hurtigt voksende hospital, der tillige blev en meget søgt uddannelsesplads for de i gynækologi og underlivskirurgi interesserede læger. Af karakter og personlighed var K. i sjælden grad tiltalende og helstøbt, altid ens mod alle, ligefrem og ligetil, altid i velgørende ro og bredende tryghed om sig ved sin viden og dygtighed; som diagnostiker og som operatør var han desuden ualmindelig rolig og sikker, i den vaginale operationsteknik næppe overgået herhjemme. For sine assistenter var han en faderlig og trofast ven der ved sit eksempel stræbte efter at lære dem redelig undersøgelse og sandfærdig journalskrivning, opmuntrede dem til litterært arbejde og lærte dem foragt for forløren viden-

Kaarsberg, Johannes

skabelighed. Hans elever hædrede ham da også på hans tresårsdag 1916 med et festskrift. Selv om det faldt K. vanskeligt at finde tid til videnskabelig produktion har han dog præsteret gode arbejder om mastitisbehandling, fjernelse af underlivssvulster pr. vaginam, periuterine blødninger, ekstrauterin graviditet, barselsfeber, inflammatoriske adnexitider, prolapsus uteri, fibromyomer m.m., foruden talrige demonstrationer i foreningen for gynækologi og obstetrik. K. var censor ved medicinsk eksamen 1898–99, formand i Medicinsk selskab 1904–06, meddommer ved de kirurgiske og obstetriske konkurrencer 1906 og 1910, medlem af bestyrelsen for Nordisk kirurgisk forening 1909–13. – Tit. professor 1900. – R. 1906. DM. 1911. □Mal. af Jul. Paulsen, 1902. Afbildet på mal. af samme, 1903 (Odense bys mus.) Relief af C. Martin-Hansen (gravstenen, Studentergården, Skt. Lukas stiftelsen), udst. 1919. Foto.

Politiken 26.3.1917. Berl. tid. s.d. Ill. tid. 1.4. s.å. Rolf Hertz i Hospitalstid. LX, s.å. 341–44. J. P. Hartmann i Ugeskr. for læger LXXIX, s.å. 502–04. Ellen Reumert: To lykkelige hjem, 1919. C. C. Jessen i Asklepios' tjener, ved A. Agebo I, 1936 47. Kn. Meister: Ni store læger, 1960 28–45. O. I. Kaarsberg i Min far var læge, red. Poul Bonnevie m.fl., 1965 196–211. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*Otto C. Aagaard**

Kaarsberg [ˈkɑːrsbær], **Otto Irminger**, 1894–1970, højesterepræsident. * 26.11.1894 i Kbh., † 30.5.1970 sst., begr. i Tybjerg k. F: professor, dr.med. Johannes *K. (1856–1917) og Henriette H. T. Irminger (1865–1930). ~ 24.10.1918 med Ebba Nonny Rosita Hilda Grüner, * 23.1.1895 på Egemarke ved Føllenslev, † 8.6.1965 i Kbh., d. af godsejer Gustav Emil G. (1858–1900) og Hilda Laura Lohse (1865–97).

Efter at være blevet student fra Herlufsholm 1912 og cand.jur. 1918 blev K. samme år sekretær i justitsministeriet hvor han 1929 blev fuldmægtig. I samme tidsrum bestred K. en række under justitsministeriet sorterende hverv, bl.a. som konstitueret vicefængselsinspektør, politiasessor i København, politimester i Præstø og dommer i vestre og østre landsret. Han var derfor velkvalificeret da han udnævntes til dommer i østre landsret 1941. Han havde på dette tidspunkt også været formand for boligretterne i København m.v. 1937–41 og blev senere formand i Københavns fremlejenævn 1943–55. Efter besættelsestidens slutning fik han overdraget det vanskelige hverv som formand for 1. afdeling i den ekstraordinære tjenestemandsdømmestol 1945–47 som han løste med stor dygtighed og klog moderation. I 1947 blev han dommer i højesteret og var fra 1958 præsident for højesteret.

I denne periode blev ved retsplejelovens ændring 10.5.1958 den hidtil bestående prøve ved højesteret som betingelse for en advokats almindelige mødeberettigelse ved denne ret afskaffet og erstattedes af de nugældende bestemmelser i retsplejelovens § 126. Højesteret havde under forberedelsen til lovændringen udtalt sig derimod, men under K.s ledelse blev de nye bestemmelser gnidningsløst gennemført. Under højestereets 300 års jubilæum var han en værdig repræsentant for retten. – Blandt de mange øvrige hvem han bestred kan særligt nævnes at han var næstformand i den faste voldgiftsret 1952–58, formand for licitationskommissionen 1955, for monopolankenævnet 1955–58 og for rigsretten 1958. Han var yderligere medlem af den faste voldgiftsret i Haag og af det dansk-finske forligsnævn 1958. – Hans højt kultiverede personlighed gjorde ham meget velegnet til de mange opgaver der blev lagt på hans skuldre, og han står som en af de meste sympatiske jurister i sin generation. – R. 1937. DM. 1948. K. 1953. S.K. 1958. □Foto.

Højesteret 1661–1961 II, 1961. N. J. Gorrissen i Ugeskr. for retsvæsen, 1970 193. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Bernt Hjejle

Kaarsted, Tage Holst, * 1928, historiker, kgl. ordenshistoriograf. * 27.5.1928 i Silkeborg. F: bådfører ved A/S Hjejlen, senere direktør sst. Jacob Pedersen K. (1898–1967) og Itta Holst Kjær (1907–76). ~ 22.1.1955 i Ginnerup k., Djursland med småbørnspædagog Kirstine (Søs) Rønlev, * 26.4.1929 i Ølgod, d. af lærer Otto Kristian R. (1901–55) og Kirsten Nielsen (1886–1972).

Efter eksamen fra Århus univ. 1955 med historie som hovedfag virkede K. 1955–68, afbrudt af en kort periode som videnskabelig assistent ved Institut for presseforskning og samtidshistorie i Århus, som lærer i gymnasieskolen, først halvandet år ved Statens og hovedstadskommunens kursus og derefter ved Århus statsgymnasium. 1967–73 var han konsulent i samfundsfag i direktoratet for gymnasieskolerne og gjorde dels i denne stilling, dels ved sin egen forsøgsundervisning og ved udgivelsen af et lærebogssystem et vigtigt arbejde ved indførelsen af den samfundsfaglige gren i gymnasiet. I årene i Århus underviste han desuden ved journalistkursus ved Århus univ. og forestod som lektor 1961–68 undervisningen i moderne politisk historie ved institut for statskundskab. 1968 blev han professor i moderne historie ved Odense univ. og 1976 tillige kgl. ordenshistoriograf. – Som forsker har K. leveret et omfattende og vægtigt samtidshistorisk forfatterskab. Hans første arbejde, *Hvad skal det*

nytte? *De radikale og forsvaret 1894–1914*, 1958, viste de første tegn på den interesse og det udprægede talent, han siden har rendyrket, for den politiske historie både i dens større linjer og i dens kringelkroge. Det har vist sig i hans produktion i værker som *Ove Rode I–II*, 1963–71, og disputatsen om *Påskekrisen 1920*, 1968 hvori han demonstrerede sin evne til at udrede trådene i et dramatisk politisk spil. Med bogen om *Regeringskrisen 1957*, 1964, brød K. nyt land, for så vidt som en så indgående og bl.a. ved interviews med de deltagende politikere dokumenteret analyse af et nært politisk forløb til da næppe kendtes i dansk historisk forskning. I *Dansk politik i 1960'erne*, 1969, har K. fulgt linjen op med en kyndig gennemgang af et 10-års historie endnu før dets udgang. Den respekt om sit arbejde han havde etableret blandt politikerne, lettede hans adgang til indsigt i de vekslende parlamentariske vilkår. Hans sans for regeringskrisens problematik spores også i en kildesamling til valget og regeringsdannelsen 1968 (udg. 1971) og i *Spillet om magten 1913*, 1978. På basis af studier i engelske og danske arkiver har K. skrevet om *Storbritannien og Danmark 1914–20*, 1974 (eng. udg. 1979). Et hovedværk i hans forfatterskab er *De danske ministerier 1929–53*, 1977, hvormed K. afslutter det af Svend Thorsen begyndte værk om ministerierne 1849–1953. Heri udfoldes hele K.s kendskab til den nyere og nyeste danske politik og hans evne til at fremlægge denne omfattende indsigt let og ubesværet. Ved siden af denne produktion har K. haft overskud til at skrive læseværdige bøger med emner fra sin slægts historie og inspireret af sin opvækst med tilknytning til bådfarten på Silkeborg-søerne. Desuden har han udgivet en lang række kilder til dansk politisk historie: dagbøger, politikeres erindringer og ministermødeprotokoller. Blandt dem *Henrik Cavling som krigskorrespondent*, 1960, *Admiral Henri Konows erindringer 1877–1927 I–II*, 1966–67, samt O. Rodes og C. Th. Zahles dagbøger fra første verdenskrig (hhv. 1972 og 1974). I de senere år har K. i egenskab af ordenshistoriograf nyttiggjort materialet i ordenskapitlets arkiv ved at udgive politikeres selvbiografier.

K.s udadvendte energi har fort ham ind i et omfattende organisatorisk og administrativt arbejde bl.a. i Dansk magisterforening hvis næstformand han var 1960–66, og det har givet ham talrige faglige tillidshverv. En vigtig indsats har han øvet som formand for uddannelsesrådet for Danmarks journalisthøjskole 1970–80 hvor han har arbejdet for journalisternes efteruddannelse og ledet arbejdet i det udvalg som forberedte det lovgrundlag der fra 1980 regulerer skolens arbej-

de. Også andre offentlige udvalg har nydt godt af hans indsigt og politiske sans, og han har ud over sine faglige aktiviteter interesseret sig for naturfredningen som medlem af fredningsplanudvalget for Fyn og hovedbestyrelsen for Dansk naturfredningsforening. Hans tilknytning til pressen markeres af hans medlemskab af bestyrelsen for *Fyens Stiftstidende* – formand 1979 – og *Den fynske bladfond*. Desuden er han medlem af bestyrelserne for Odense teater og A/S Albani Bryggerierne. K.s virke som tv- og radio-kommentator fra 1964 i politisk spændte situationer og for folkeuniversitetet 1972–77 reflekterer hans interesse for formidlingen af den historiske forskning, og hans egne betydelige evner på dette felt er belønnet med Jens Rosenkjær-prisen 1968 og Soren Gyldendal-prisen 1970. – R. 1971. R.¹ 1980. □Foto.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

H. P. Clausen

Kaas

Jysk uradel.

I. Kaas (med muren).

Ulrik *K. (1677–1746) var 2° ~ Mette Sørensdatter Matthisen, d. af forfatteren Søren *M. Frederik C. *K.s (1727–1804) dotre Regitze Sophie og Johanne Henriette Valentine var ~ hhv. soofficeren Hans baron *Holsten og ammand Conrad greve *Danneskiold-Samsøe. Ulrik Chr. *K.s (1729–1808) datter Kirsten var ~ soofficeren Ernst V. *Stibolt. Frederik C. *K. (1725–1803) var 1° ~ Susanna Jacoba Fabritius, d. af handelsmanden Michael *F. Henrik Bielke *K.s søster Edele Cathrine var 1° ~ officeren Valentin von *Eickstedt og 2° med soofficeren Caspar von *Wessel. Wolfgang *K.s datter Frederikke Amalie var ~ teaterkritikeren Peder *Rosenstand-Goiske.

II. Kaas (med sparren).

Mogens *K.s søstre Anne og Kirsten var ~ hhv. lensmand Preben *Bild og rigsråd Andrew *Sinclair.

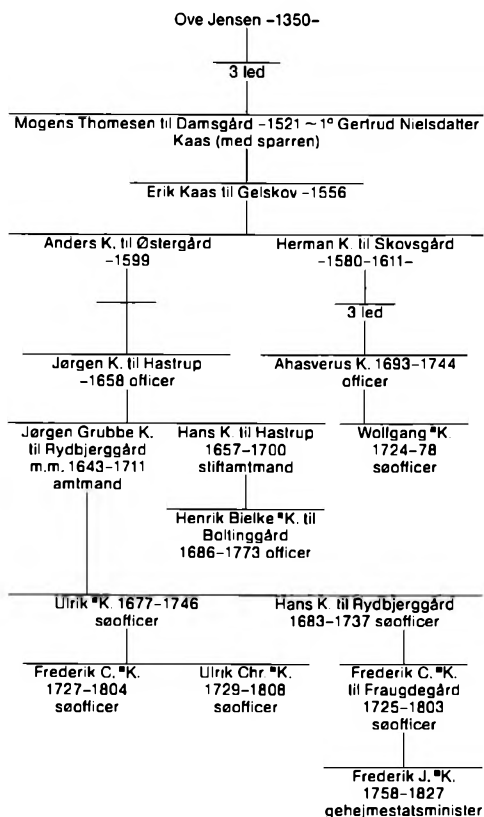
(1) Danm.s adels årbog XXXIV, 1917, 228–78. (II) Sst. XVI, 1899 195–215.

Nils G. Bartholdy

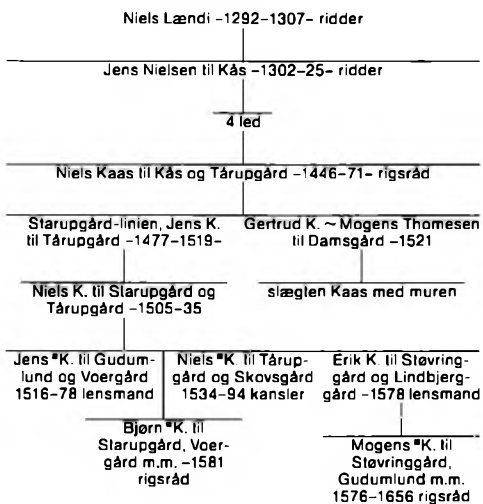
Kaas, Bjørn, † 1581, rigsråd. † 26.3.1581 på Bygholm, begr. i Højslev k. F: Niels K. til Starupgård og Tårupgård († 1534) og Anne Bjørnsdatter Bjørn († 1539). ~ 4.11.1554 på Starupgård med Christence Nielsdatter Rotfeld, begr. 19.3.1601 i Bjäresjö k. i Skåne, d. af Niels Jensen R. til Bratskov († tidligst 1551) og Anne Niels-

Kaas

Tavle I

Tavle II

datter Høg (Banner) til Eskær († tidligst 1553). – Bror til Jens *K. og Niels *K.

K. var 1540 udenlands og deltog 1548 som hofsinde i Christian III's datter Annas brudetog til Sachsen. Han var derefter i fremmed krigstjeneste og førte sammen med broderen Jens en privat fejde mod byen Lüneburg. Efter 1561-63 at have været forlenet med Vordingborg kom han under syvårskrigen til at spille en fremtrædende rolle som skånsk lensmand (først på Helsingborg 1563-65). Som proviantmester i Skåne 1564 (sammen med Axel *Viffert) kan han næppe have været uden medansvar for det slette provianteringsvæsen der lammede krigsførelsen, på den anden side kan han ikke have været alt for kompromitteret siden har 1565 afløste rigshofmester Eiler *Hardenberg som lensmand på Malmøhus (til 1580) i hvilken egenskab han undertiden modtog regeringsordrer gældende for hele landsdelen og fortsat bar et væsentligt medansvar for hærens forsyningsvæsen der i de følgende år synes at have fungeret adskilligt bedre end før. Sammen med Skånes andre førende lensmænd opbød han flere gange Skånes bønder til værn mod svenske indfald og var med til at lede et mislykket bondeangreb på Småland sidst i 1567. I begyndelsen af s.å. var han blevet rigsråd, og umiddelbart derefter dirigeredes han i forening med Frands *Brockenhuus med en landsknægtstyrke til Norge hvor de med forstærkning fra Bergenhus tvang svenskerne til at opgive belejringen af Akershus. I de følgende år fik K. flere diplomatiske hverv. Navnlige indtog han en førende plads under forhandlingerne med Lübeck om tilbagegivelsen af Bornholm som han i forening med en anden rigsråd modtog i den danske regerings navn 1576. 1580-81 var han lensmand på Bygholm. – K. ejede meget jordegods, foruden fædrenegården Starupgård (ved Skive), hvis hovedbygning er rejst af ham, Vangkær, Kærsgård og Ellinggård i Vendsyssel, Vorgård i Hellum herred, Tybjerggård på Sjælland og Bjersholm i Skåne. I Kbh. ejede han også en gård. En del af denne rigdom skyldte han sin hustru. Niels *Hemmingsen tilegnede ham sit skrift *Livsens Vej* (1570). □ Relief på ligsten (Højslev k.)

Kancelliets brevbøger 1556-83, 1887-1903. Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen II, 1912. – Danm.s adels årbog XVI, 1899 199. P. Colding: Studier i Danm.s politiske hist., 1939. Grethe Ilsoe i Rigsråd, adel og administration 1570-1648, red. Knud J. V. Jespersen, 1980.

*Poul Colding**

Kaas, Frederik Christian, 1725-1803, søofficer.
* 1.12.1725 på Rydbjerggård, † 18.1.1803 i Kbh. (Holmens), begr. i Fraugde k. F: kommandør

Hans K. (1683–1737, ~1° 1714 med Birgitte Rudbeksdatte Kaas, 1679–1718) og Agathe Rodsten Banner (1697–1733). ~1° 26.1.1757 i Kbh. (Holmens) med Susanna Jacoba Fabritius, * 26.1.1741 i Kbh. (Ty. ref.), † 10.11.1762 sst. (Fred. ty.), d. af agent Michael *F. (1697–1746) og Anna Maria Köster (1705–75). ~2° 19.10.1764 på Ravnholt med Christine Elisabeth Birgitte Juul, * 22.5.1742 i Randers, † 27.3.1796 i Odense, d. af oberst, senere generalløjtnant Ove J. til Ravnholt (1700–66) og komtesse Sophie Hedevig Friis (1717–77). – Far til Frederik Julius *K.

K. blev kadet 1739, sekondløjtnant 1743, premierløjtnant 1746, kaptajn 1753, kommandørkaptajn 1758, kommandør 1766, schoutbynacht 1768, viceadmiral 1772 og admiral 1775. Han var 1745–46 med fregatten Falster i Middelhavet hvor fregatten 1746 sluttede sig til eskadren mod Algier under kommandør Ulrik Danneskiold-Samsøe. 1751 var han næstkommanderende i samme skib på ekspeditionen under S. *Hooglant til Marokko. Ved ankomsten hertil blev han landsat ved den nyoprettede handelsstation sammen med oberstløjtnant Longueville, soldater og handelsbetjente og blev sammen med disse taget til fange af marokkanerne og først løsladt efter ca. to års fangenskab 1753. For sit gode forhold før og under fangenskabet blev han kaptajn uden at have været kaptajnløjtnant. N.å. og 1756 sendtes han atter til Marokko i en særlig mission, første gang som fører af et kof-fardiskib, sidste gang som chef for orlogsskibet Slesvig.

1758 ledsagede han med to fregatter en konvoj til Middelhavet og havde en særlig mission i Tunis og Marokko, og 1760 hjemførte han med orlogsskibet Sejeren en marokkansk gesandt fra Danmark til Marokko hvor han derefter selv arbejdede for handelens fremme. 1759 og 62 var han chef for orlogsskibet Oldenborg i eskadren i hjemlige farvande, og 1767 ansattes han som deputeret i admiralitets- og kommissariatskollegiet. Da Algier 1769 brød overenskomsten med Danmark og begyndte at opbringe danske og norske skibe, afsendtes en stor eskadre med K. som chef for ekspeditionen der afgik fra Kbh. maj 1770. Allerede inden ankomsten til Middelhavet var der i flere af eskadrens skibe udbrudt en ondartet tyfus og blodgang (dysenteri), og missionen mislykkedes, da de medbragte bombarderskibe var for svage. Eskadren gik til Port Mahon på Minorca, derefter til Marseille for at landsætte de syge, og kort efter blev K. afløst af schoutbynacht S. Hooglant. Affæren udnyttedes af J. F. *Struensee til at svække J. H. E. *Bernstorffs stilling og medvirkede til dennes fald sept. 1770,

men undersøgelseskommissionen fandt at der intet kunne bebrejdes K. og hans personel, og at udfaldet udelukkende skyldtes dårlig forberedelse af ekspeditionen. 1773 var K. chef for en eskadre der var udrustet i anledning af det spændte forhold til Sverige. 1772 var han blevet 2. deputeret i kollegiet og 1775 1. deputeret og referent af søetatens sager for kongen indtil dec. 1781, da han fik tilladelse til at tage ophold på sit gods, Fraugdegård på Fyn. – Hofjunker 1750. Kammerjunker 1754. Kammerherre 1760. – Hv. R. 1769. Bl.R. 1790. L'union parfaite 1768. □Mal. af Jens Juel ca. 1768 (Fr.borg). Pastel af samme (Ravnholt) og efter denne med ændret dragt af C. N. Nobel-Nørager ca. 1800 (Fr.borg). Buste (orlogsværftet). Afbildet på tegn. af W. Haffner, 1781 (Rosenborg) og mal. af samme, 1794 (Jægerspris) af selskaber hos kongen. Buste (Fr.borg; Fraugdegård). Tegnet silhouet (Fr.borg).

Danm.s adels årbog XXXIV, 1917 242f. H. G. Garde: Efterretn. om den danske og norske sømagt IV, 1835 180–224. Samme: Den dansk-norske sømagts hist. 1700–1814, 1852 255–60. Museum, 1893 I 106–18 (provst Hugo Hjorthøys dagbog). E. Ehlers i Tidsskr. for søvæsen LXXII, 1911 549–59. C. F. Wandel: Danm. og barbareskerne, 1919. Georg Nørregård: Fregatten Falster ved Marokko 1753, 1956 = Marinehist. selsk.s skr. III. O. Bergersen: Nøytralitet og krig I, Oslo 1966.

Th. Topsøe-Jensen *

Kaas, Frederik Christian, 1727–1804, søofficer. * 1.12.1727 i Kbh. (Holmens), † 28.3.1804 sst., begr. i Bråby k., Ringsted hrd. F: admiral Ulrik *K. (1677–1746) og Mette M. Sørensdatter Mathisen (1694–1770). ~1° 7.1.1765 på Constantinsborg med Sophie Elisabeth Charisius, * 25.1.1743 på Constantinsborg, † 9.9.1769 i Kbh. (Holmens), d. af konferensråd Constantin August C. til Constantinsborg (1712–76, ~2° 1771 med Else Mariane Falkenskiold, 1737–1801, ~2° 1784 med sognepræst i Vinding, Bryrup og Vrads, provst, konsistorialråd Jørgen Melchior Holst, 1710–84 (~1° 1752 med Johanne Below Reedtz, * 1720, ~2° 1766 med Edvardine Marie Hoff, 1741–71)) og baronesse Kirstine Guldencrone (1709–70). ~2° 11.9.1771 i Bødstrup med Edele Sophie Kaas, * 10.5.1746 i Næstved, † 22.10.1800 på Gisselfeld, d. af generalmajor Otto Ditlef K. (1719–78) og Dorothea Sophie v. Eickstedt (1714–64). – Bror til Ulrik Christian *K.

K. blev kadet 1741, sekondløjtnant 1747, premierløjtnant 1753, kaptajnløjtnant 1755, kaptajn 1758, kommandørkaptajn 1767, kommandør 1775, kontreadmiral 1781, viceadmiral 1790 og

Kaas, Frederik Christian

admiral 1800. – Han var som kadet med på togt til Algier på Oldenburg 1746. 1748 blev han auscultant (dvs. studerende observator) i konstruktionskommissionen. 1752–56 var K. sammen med F. *Krabbe på studieophold i udlandet for at studere skibsbygning og vandbygningsvæsen. Hjemkommen indtrådte han i konstruktionskommissionen og fik ordre til sammen med Krabbe at konstruere en fregat og forestå bygningen af denne. Under dette arbejde blev han 1757 beordret til at overtage chefposten ombord på orlogsskibet Neptunus som følge af dødsfald. Han vendte ikke siden tilbage til skibsbyggeriet. 1757–62 anvendt som skibschef bl.a. i Middelhavet. Han havde gennem denne tjeneste fået et udmærket kendskab til de politiske forhold i dette område og blev 1763 og 1765 sendt til Marokko i diplomatisk mission. 1770–81 var han chef for Søkadetakademiet, en stilling han gjorde udmærket fyldst i. Han indførte flere nye fag som var med til at højne den dansk-norske soofficersuddannelse, ligesom han igangsatte udarbejdelsen af lærebøger der først blev taget ud af undervisningen hen mod midten af 1800-tallet. I sin tid som skolechef blev K. flere gange anvendt som skibschef i eskadren. 1781–92 var han derefter Holmens chef, en stilling som han ligeledes havde gode forudsætninger for at bestride dels gennem sit administrative talent, dels gennem sin oprindelige uddannelse som tekniker og skibskonstruktør. I november 1792 udarbejdede han en oversigt over sit arbejde som Holmens chef der giver et indtryk af hans arbejde på denne post (trykt i Nyt Archiv for Søevæsenet, 1843). Politisk tilhørte K. kredsen omkring J. O. *Schack-Rathlou og havde derigennem også forbindelse med F. C. *Rosenkrantz der ledede flåden 1784–88. 1792 blev K. 3. og 1794 2. militær-deputeret i admiralitets- og kommissariatskollegiet. 1796 blev han 1. deputeret og referent for kongen. 1795 og 1796 var K. tilligse eskadrechef i de kombinerede dansk-norske neutralitetsekskadre. Han var medlem af en række større kommissioner og han virkede i søetatens øverste ledelse indtil sin død. Han var en dygtig og talentfuld søofficer. Med rette fik han i 1780 karakteristik som „den habile søorlogsmand forenet med en fuldkommen indsigt i metieren” (viceadmiral C. von *Schindel). Fra 1778 ejede K. Nedergård på Langeland. – Hofjunker 1750. Kammerjunker 1754. Kammerherre 1772. – Hv. R. 1780. □Mal. af P. Als, 1752 (Fr.borg). Mal. (forhen Orebygård). To mal. (Nedergård). Tegnede silhouetter (Fr.borg). Pastel af Jens Juel (Gisselfeld; Langesø), flere kopier efter denne. Klippet silhouet (Kgl. bibl.). Mal. i profil (soofficersskolen).

K. i Nyt archiv for søvæsenet II, 1843 121–64. – Danm.s adels årbog XXXIV, 1917 239f. R. Steen Steensen: Soofficersskolen gennem 250 år, 1951 122–32. Hans Chr. Bjerg og J. Erichsen: Danske orlogsskibe I, 1980 40–45. – Papirer i Rigsark.

Hans Chr. Bjerg

Kaas, Frederik Julius, 1758–1827, gehejmestatsminister. * 24.8.1758 i Kbh. (Holmens), † 11.1.1827 sst. (Holmens), begr. i Herlufsholm. F: kap-tajn, senere admiral Frederik Christian *K. (1725–1803) og Susanna Jacoba Fabritius (1741–62). ~ 6.6.1786 på Bærum værk med Kirstine Nilson, * 31.3.1757 i Kristiania, † 11.1.1827 i Kbh. (Holmens) (~ 1° 1776 med jernværksejer Conrad Clauson, 1753–85), d. af justitsråd, vice-lagmand, overretsassessor Poul N. (1714–61) og Maria Bendike Haagensdatter Nielsen (1725–65, ~ 1° med generalauditor Jørgen Bjørn, † 1751). K. begyndte sin livsbane ved hoffet og gjorde derefter tjeneste ved ingeniørkorpset hvor han opnåede forfremmelse til sekondløjtnant. Ret pludselig afbrød han sin militære karriere, begyndte at studere jura og tog 1782 juridisk eksamen. 1783–1802 beklædte han en række vigtige embeder i Norge. Han blev 1783 surnummerær, s.å. virkelig assessor i Norges overhofret. Fra 1787 trådte han midlertidigt ud af statens tjeneste for helt at hellige sig ledelsen af det omfattende Bærum jernværk som han havde overtaget ved sit ægteskab. 1789–90 var han en kort tid assessor i højesteret og fra 1789 atter medlem af Norges overhofret. 1790 modtog han stillingen som adjungeret lagmand over Akershus lagdømme, fungerede 1792–94 som præsident for kommunalbestyrelsen i Kristiania (Oslo) og ansattes derpå 1794 som generalauditor og deputeret i det norske generalitets- og kommissariatskollegium. 1795–1802 beklædte han den betydningsfulde stilling som stiftamtmand over Akershus stift. På disse vigtige embedsposter viste K. betydelige administrative evner, navnlig med hensyn til at samarbejde med sine omgivelser, og han var i besiddelse af et ikke ringe initiativ. Der vistes ham fra mange sider stor påskønnelse for hans indsats i spørgsmålet om Kristiania bys privilegier. Det var endvidere ham der tog sagen op vedrørende den tyngende korntiende og gennemførte lettelse til fordel for bønderne, ligesom han ihærdigt arbejdede på en ændring i de gamle regler for bønderkarlenes udskrivning til hæren. Han efterlignede på dette område den danske lovgivning hvorefter udskrivningen blev afhængig af befolkningstallet. Endelig var han ivrig efter at mildne straffene i lejemålsager og gjorde en betydelig indsats for en forbedring af fattig- og undervisningsvæsenet. Ved oprettelsen

af seminariet i Tønsberg var han overmåde virksom.

Den vanskelige udenrigspolitiske situation omkring århundredskiftet rejste nye problemer. Med iver kastede K. sig ind i arbejdet for at befæste Norges sydkyst. Han fik udlagt blokskibe og pramme i Bragernæs-distriktet og virkede for oprettelsen af borgergardier i hver by. Også forsyningerne til disse korps måtte han fremskaffe, og han udførte i disse dage faktisk en general-kvartermesters hverv. Hans ihærdighed skaffede ham kronprinsens fulde bevågenhed. Medens denne i sine første breve til K. undertegnede sig „Deres bevaagne“ blev tonen snart hjerteligere, og kronprinsen underskrev sig nu: „Deres særdeles hengivne“. Også til nordmændene stod K. i det bedste forhold. Ved sit ægteskab var han kommet i forbindelse med gamle og rige familier som Collett og Anker, og det skyldtes K.s personlige indgriben at regeringen bevilgede storkøbmanden Collett et lån på 120 000 rigsdaler der frelste det ansete hus fra sammenbrud.

1802 blev vendepunktet i K.s embedsbane. Han kaldtes til Kbh. for at overtage embedet som justitiarius i højesteret og ombyttede 1804 denne stilling med chefposten over danske kancelli. Sin ophøjelse skyldte han i væsentlig grad kronprinsens bevågenhed, og dette kom på afgørende måde til at påvirke hele hans stilling inden for kancelliet og hans forhold til de andre ledende statsmænd. Han blev en dygtig og underdanig kronens tjener der nok kunne vise personligt initiativ, men som altid bøjede sig for sin herskers bud. Han savnede i høj grad de gamle adelige kollegieembedsmænds selvstændighed over for kongen som bundede i deres fremtrædende sociale stilling og økonomiske uafhængighed. Man var fra denne side ikke uvillig til at indrømme K. administrative talenter, men man følte en vis skepsis over for hans person, og bebrejdede ham hans levemandsvaner. Store lovgivningsarbejder sattes ikke i gang mens K. var chef for kancelliet, men sammen med J. Mosting var han den af ministrene hvis råd kronprinsen gerne lyttede til. I forhandlingerne 1806 om Holstens fremtidige statsretlige stilling tog han ivrigt del, og han syslede 1805-07 ihærdigt med forskellige militære spørgsmål. Da forholdet mellem Danmark og Norge blev vanskeligt omkring 1809 som følge af krigen sendtes K. af sted som kongens betroede mand. Han blev medlem af regeringskommissionen og midlertidig stiftbefalingsmand over Akershus amt ligesom han overtog præsident i den norske overkriminalret. Fra hans hånd foreligger en række indberetninger der er meget oplysende om tilstande og stemninger i landet, og med iver kastede han sig over de mange vanske-

lige spørgsmål der var fremkaldt af krigen. Hans egentlige hverv var på nærmeste hold at følge forhandlingerne mellem statholderen Christian August af Augustenborg (1768-1810) og den svenske regering om hans valg til tronfølger og dette valgs følger for Norge. Frederik VI aspirerede selv til stillingen, og K. støttede ham i hans bestræbelser. Derfor var han så ivrig efter at drive hertugen frem til et norsk indfald i Sverige, og han indledte i Svinesund forhandlinger med den svenske general G. M. Armfelt hvor man enedes om at Frederik VI skulle overtage den svenske trone efter Karl XIII og adoptere prins Gustaf efter at denne havde ægtet kongens datter Caroline. Da dette forslag ikke sikrede mandsliniens arveret forkastedes det af Frederik VI. Imens valgtes hertugen til tronfølger, og 1810 forlod K. på ny Norge. Den popularitet han tidligere havde kunnet glæde sig over i Norge havde han nu sat over styr ved sine forskellige intriger og sin ikke altid lige hensynsfulde optræden over for den af folket yndede hertug.

I årene derefter anvendtes K. i flere betydningsfulde diplomatiske sendelser. Han var 1811 i Paris for at lykønske Napoleon til kongen af Roms fødsel, og han skulle samtidig forhandle om subsidier til krigens videreførelse og om frigivelse af de mange beslaglagte danske skibe i franske havne hvilket dog ikke førte til noget positivt resultat. 1813 drog han på ny til Napoleon for at glatte visse misforståelser ud med hensyn til et dansk overfald på de franske tropper i Hamburg. Det lykkedes K. at få kejseren beroliget. Under de forhandlinger der førtes umiddelbart før freden i Kiel mellem de danske statsmænd kæmpede K. lige til det sidste for at man ikke skulle bryde med den mægtige franske kejser, men forgæves. Efter freden optoges K. ganske af sin stilling som kancellipræsident. Han havde dec. 1813 fået titlen justitsminister og indtrådte 1814 i gehejmestatsrådet; disse stillinger bevarede han til sin død. Ved et reskript af 1815 udnævntes han tillige til chef for det københavnske politi hvorved han i sin person samlede politiets dømmende og administrative myndighed således at et strengere tilsyn kunne føres.

K. sad som medlem af en række kommissioner, bl.a. vedrørende børnekoppepidemien og angående forøgede midler til Søkvæsthuset og Frederiks hospital. Han var desuden medlem af den kommission der udarbejdede en oktroj for nationalbanken, og fra 1818 kgl. bankkommissær. Den vigtigste reform hvortil hans navn blev knyttet var almueskoleloven af 1814, men forarbejderne til denne epokegørende lov gik langt tilbage i tiden. I 20'erne gennemførtes en delvis ny ægteskabslov og ændringer i den civile rets-

Kaas, Frederik Julius

pleje, men æren herfor tilkommer mere A.S. Ørsted end kancellipræsidenten. Mellem disse to embedsmænd kom det 1826 til et voldsomt sammenstød. Anledningen var en videnskabelig afhandling af Ørsted om præsteløftet og treenighedslæren som K. begærligt greb og angav som farlig for kongen for på denne måde at tvinge Ørsted ud af kancelliet. Forsøget lykkedes dog ikke, Ørsted bøjede af og opnåede herved at bevare den for ham så kære stilling som kancelliets første lovforfatter. – Som kollegieembedsmand fik K. en række tillidshverv. Han var allerede 1802 blevet medlem af direktionen for det Claseske fideikommiss og 1805 forstander for Herlufsholms skole og gods. 1808 blev han ordensvicekansler, 1824 ordenskansler og 1825 æresmedlem af Det kgl. nordiske oldskriftselskab ligesom han fra 1808 havde været æresmedlem af kunstakademiet. – Kammerjunker 1782. Kammerherre 1792. – Hv. R. 1803. Bl. R. 1815. □Pastel af Jens Juel ca. 1790 (Fr.borg), malet kopi (Vester Aker, Norge). Stik af E. Quenedey, 1811. Mal. af F. C. Grøger ca. 1814 (Fr.borg), kopi (Bærum, Norge). Mal. af J. Viertel udst. 1817. To min. af Liepmann Fraenckel efter Domenico Bossi (en på Fr.borg). Mal. (Herlufsholm). Litografi af A. Kaufmann efter Bossi.

Kilder. Af geheimeråd Johan v. Bülow's papirer, udg. Ludv. Daae, Kria. 1864 114–35 (breve). Medd. fra krigsark. I–IX, 1883–1902. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekrede, udg. L. Bobé I–X, 1895–1931. Danske mag. 5.r.VI, 1898–1901 20–23; VI, 1905–09 126–28 (brev).

Lit. Danm.s adels årbog XXXIV, 1917 243f. Fædrelandsk nekrolog 1827, udg. Fr. Thaarup, 1844 9–16. L. Koch i Kirkehist. saml. 3.r.VI, 1887–89 7f 10–20. Marcus Rubin: 1807–14, 1892 (reprudg. 1970). Samme: Fr. Vls tid, 1895 (reprudg. 1970). Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 VI,2, 1909; VII,2, 1912. Axel Linvald: Kronprins Frederik og hans regering, 1923 (reprudg. 1978). Samme: Kong Chr. VIII. Norges statholder, 1952. Fr. Dahl: Fr. VI og A. S. Ørsted i 1826, 1929. Troels G. Jørgensen: Danm.-No.s højesteret, 1930. Aage Friis i Hist. t. 7.r.VI, 1905–06 8 13 53f 70 78 97–101 103–06. Hans Jensen sst. 10.r.I, 1930–31 50–67. Harald Jørgensen: Trykkefrihedsspørgsmålet i Danm., 1944. Georg Nørregård: Freden i Kiel 1814, 1954. Samme: Efterkrigsår i da. udenrigspolitik, 1960. *Papirer i Rigsark.*

Harald Jørgensen

Kaas, Henrik (Hendrik, Henrich) Bielke, 1686–1773, officer, godsejer. * 7.9.1686 på Elingård, Onsøy, Østfold fylke, Norge, † 1.7.1773 på Boltinggård, begr. i Ringe k. F: stiftamtmand Hans K. (1657–1700) og Sophie Amalia Bielke (1650–1703). ~ 1° 11.8.1713 i Ringe med Anna Vind v.d. Kuhla, * febr. 1684, † 26.3.1744 på Boltinggård (~ 1° 1710 med kaptajn Erik Banner, 1682–1710), d. af Bendix v.d. K. og Sophie Ama-

lia Banner (1652–96, ~ 2° 1692 med major Otto v. Rønne, † ca. 1699, ~ 2° med Anne Margrethe Rothkirck, † tidligst 1714). ~ 2° 31.7.1750 med baronesse Regitze Sophie Güldenchrone, * 25.5.1712 på Urup, † 18.12.1792 på Tiselholt (~ 1° ca. 1730 med ritmester Christian Frederik Ahlefeldt, ca. 1700–49), d. af baron Jørgen G. (1682–1714) og Vibeke Dorothea Gersdorff (1687–1720, ~ 2° 1715 med stiftamtmand Gotfred v. Pentz, 1672–1726).

Tolv år gammel kom K. til Danmark som page hos den senere storkansler Conrad Reventlow. Som menig rytter og kadet 1702–04, kornet fra 1704, løjtnant fra 1706 deltog han indtil 1709 i de store slag i den spanske arvefølgekrig og blev gentagne gange hårdt såret. 1709 blev han kaptajn hjemme i Sprengels landdragonregiment og deltog i slaget ved Helsingborg 1710, blev s.d. ritmester, n.å. kar. major, deltog med særlig udmærkelse i slaget ved Gadebusch 1712 og blev 1713 virkelig major, 1714 kar., 1719 virkelig oberstløjtnant, 1725 kar., 1731 virkelig oberst og regimentschef. 1734–36 deltog han i korpset i kejserlig tjeneste i Rhinegnene, blev 1735 kar. generalmajor, 1746 generalløjtnant, 1753 kar., 1759 virkelig general af kavaleriet. Endnu 1765 mønstrede han rytteriet på Fyn og vedblev at stå i nummer i hæren til sin død idet dog hans gage til sidst udrededes af de civile fonds. En ansøgning fra ham 1769 om charge som feltmarskal blev undvigende besvaret med at kongen havde „udsat“ sin resolution derpå. – K.s egentlige militærliv faldt i en periode da det svære kavaleri beherskede valpladserne, og han kunne senere ikke forsones sig med de nye former for rytteri og dets anvendelse. Han måtte derfor blive udtalt modstander af C.-L. de Saint-Germains indførelse af lette rytterafdelinger med større bevægelighed. Han viste altid den største omhu for den menige mand og var også i almindelighed en velvillig og omhyggelig foresat for sit officerskorps, men kan dog ikke siges fri for partiskhed. Han var en dygtig administrator, men rethaverisk, egenrådig og stædig og er blevet beskyldt for ved egennytte og pengebegærlighed under felttogene ved Rhinen at have udpresset civilbefolkningen. Hans ægteskaber var barnløse, og 1766 oprettede han af sine to gårde Boltinggård og Rynkebygård et stamhus Kaasenlund og indsatte sin ældste søsters søn H. H. v. Eickstedt som arving dertil. – Hv. R. 1740. L' union parfaite 1754. Bl. R. 1760. □Mal. (Vester Aker, Norge). Gouache. Mal. af A. Brünniche, 1766 (Glücksborg).

Selvbiografi i Pers. hist. t. IV, 1883 177–215 (også som særtryk) (manus. i Kgl. bibl.). – Danm.s adels årbog

XXXIV, 1917 246f. H. Leerbech: Forsøg til en beskr. over Ringe sogn. 1826 20f. A. P. Tuxen: Poul Vendelbo Lovenorn, 1924.

Rocksroh*

Kaas, Jens, 1516–78, officer, lensmand. * 1516, † 14.12.1578, begr. i Viborg, mulig senere flyttet til Norup k. F: Niels K. til Starupgård og Tårupgård († 1534) og Anne Bjørnsdatter Bjørn († 1539). ~ Margrethe Lange, bisat 24.8.1622 i Vejle, begr. i Nørup k. (~ 2° 1584 med Knud *Brahe til Tosterup, 1555–1615), d. af Erik L. til Engelsholm (1518–72) og Anne Madsdatter Gjordsen (1529–tidligst 1610). – Bror til Bjørn *K. og Niels *K.

K. var ligesom broderen Bjørn i sin ungdom i fremmed krigstjeneste. Da en tredje bror Jørgen K. – på trods af Christian III's forbøn – var blevet henrettet i Lüneburg hvor han under et op- løb havde begået et drab (1552) begyndte de to andre en formelig fejde mod byen, og nu var det den der forgæves måtte bede kongen mane brødre- rene til fred (1554). Snart efter vendte K. hjem og var 1555–58 forlenet med Viskum len. Da Frederik II efter Ditmarskerkrigen beholdt nogle landsknægtstyrker i Danmark blev K. chef for de i Jylland indkvarterede knægte der rigtignok blev aftakke- de 1560; men da kongen 1562 be- gyndte at ruste på ny blev K. sendt ud som hver- ver og derefter hovedmand for de i de skånske provinser og en del af de i Kbh. garnisonerede knægte. Under syvårskrigen udmærkede han sig som befalingsmand på det erobrede Elfsborg (1564–69) som han med den største hårdnakket- hed forsvarede mod alle angreb trods mangel på proviant og ammunition og gentagne mytterier fra besættningens side. Efter Daniel *Rantzaus død blev K. øverste for samtlige landsknægte (nov. 1569) og gjorde endnu i krigens slutning et par mindre tog ind i Sverige. I dens sidste år drev skipper Povl Galskøt med en pinke tilhørende K. sørøveri i Østersøen i kompagniskab med den berygtede russiske fribytter Carsten Rodt hvad der voldte den danske regering adskillige bryde- rier med de neutrale magter det gik ud over. 27.9.1570 gav kongen K. et skarpt tilhold om ufortøvet at lystre en tidligere ordre om at kalde pinken tilbage. Efter krigen var K. 1573–77 lens- mand på Silkeborg, fra 1577 til sin død på Ål- borghus. Som tak for hans fortjenester gav kongen ham 1567 Gudumlund som fri forlening, 1573 købte han gården af kronen; desuden ejede han på samme egn Vorgård (i Hellum herred). □Relief på ligsten (Nørup k.).

Kancelliets brevøger 1556–79, 1887–1900. Danm.- No.s traktater, udg. L. Laursen II, 1912. – Danm.s adels

årbog XVI, 1899 199. P. Colding: Studier i Danm.s po- litiske hist., 1939.

Poul Colding*

Kaas, Mogens, 1570–1656, til Støvringgård, rigs- råd. * 3.10.1570 på Lindbjerggård, † 3.11.1656, begr. i Nyborg k. F: lensmand på Børglum Erik K. til Støvringgård († 1578) og Kirsten Peders- datter (Galt) (1536–1616). ~ 5.10.1606 i Halm- stad med Sidsel Friis, * 1.7.1588, † 16.6.1646, d. af senere rigsråd Jørgen F. til Krastrup († 1616) og Else Bjørn (1558–94).

Fra toårsalderen blev K. opdraget hos sin far- brors datter Helvig Kaas, der var gift med Han- nibal Gyldenstjerne til Restrup. 1577 blev han hentet hjem og undervist af sognepræst Jacob *Nielsen ved Børglum kloster. Efter sin fars død kom K. atter til Restrup, gik fra 1579 i skole i Randers, senere også i Viborg og Århus og blev 1590 sammen med sin bror Gjerd immatrikule- ret i Leipzig hvor han opholdt sig et par år. Efter en rejse i Tyskland kom han hjem, men trådte snart efter i nederlandsk krigstjeneste, hvorfra han vendte hjem omkr. 1600. Han var 1602–06 hofjunker og 1606–13 lensmand på Halmstad, fra 1611 tillige på Ålegård. 1613 afslog han et til- bud om Øsel som forlening og fik i stedet Ørum som han havde til 1619, da han skiftede til Mari- ager kloster og endelig 1631 til Nyborg slot som blev hans sidste forlening. 1615 blev han øverste over det jyske regiment og optoges 1624 i rådet; ved siden af K.s godsrigdom var hans svoger- skab med kansler Christen *Friis sikkert spillet en rolle ved denne udnævnelse. S.å. var han til stede ved hertug Ulriks bisættelse i Bützow og ledsagede i sept. Christian IV til Gotland, 1625 var han med Albret *Skeel i Rendsborg for at dømme om jagten mellem ærkebispen af Bre- men og det holstenske ridderskab.

Nov. s.å. kaldtes han til kongens hovedkvarter i Tyskland, blev jan. 1626 krigskommissær og sendtes marts s.å. til Braunschweig. Juni 1627 var han i regeringens i København sammen med kansleren og statholderen, men kaldtes kort efter af kongen til Nordtyskland. Da de kejserlige trængte ind i Jylland, flygtede han fra sit len Mariager til Marstrand. Efter Lübeckfreden overdroges det ham aug. 1629 sammen med an- dre råder og adelsmænd at undersøge midlerne til atter at bringe bønder og købstæder i Jylland på fode. 1631 gik han imidlertid ved sit lenskifte over i de fynske rådets kreds. 1637–47 var han generalkommissær for Fyn (se *Daa, Claus) og under Torstenssonkrigen forhandlede rigsmarsk Anders *Bille og han i maj 1645 med den fynske adel om bevilling af en hovedskat efter kongens ordre. De informerede rådet om adelens protest

Kaas, Mogens

mod dette indgreb i dens privilegier i en skrivelse der vakte kongens vrede, dog især mod marsken. – Som lensmand på Nyborg stræbte K. at øge indtægterne af ladegårdsavlingen, bl.a. ved at pålægge de jordegne bønder arbejds- og afgiftsydelser mod skik og brug. Som godsejer samlede han efterhånden de fleste af slægtens ejendomme. Af broderen Niels Kaas købte han Støvringgård (Støvring h.) hvor han 1622–23 opførte en ny hovedbygning. Hertil kom Hemmestrup (Middelsom h.), Gudumlund (Fleskum h.), Testrup (Rinds h.), Tulsted (Hellum h.), Ørnstrup (Års h.), Sellebjerg og Vejrup (Bjerger h.) m.m. 1638 ejede han 1827, 1647 2116 tdr. hartkorn. □Stik af A. Haelwegh fra 1650erne efter forlæg af Abr. Wuchters. Efter dette stik af T. Burford, 1746.

Danske mag. 3.r.IV, 1854 59 68 133 138 197 200 222f 268. Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Kr. IVs tid, udg. Kr. Erslev I–III, 1883–90. Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Fr. II.s tid, udg. C. Rise Hansen I–II, 1959–75. – A. Heise i Saml. til jydsk hist. og top. II, 1868–69 343–54. Jens Engberg: Dansk finanshist. i 1640erne, 1972 201. Leo Tandrup: Mod triumf el. tragedie I–II, 1979. Rigsråd, adel og administration, red. Knud J. V. Jespersen, 1980. – Utrykt lignprædiken af Laur. Jac. Hindsholm i Karen Brahes bibl.

Vello Helk (C. O. Bøggild-Andersen)

Kaas, Niels, 1534–94, til Tårupgård, kongens kansler. * 1534 på Starupgård, † 29.6.1594 i Kbh., begr. i Viborg domk. F: Niels K. til Starupgård og Tårupgård († 1534) og Anne Bjørnsdatter Bjørn († 1539). Ugift. – Bror til Bjørn *K. og Jens *K.

En farbror tog sig som værge af den tidligt forældreløse dreng og satte ham i Viborg skole hvis rektor, Oluf Nielsen Skytte, han altid senere mindedes med megen taknemmelighed. 1549 kom han til Kbh. hvor hans ældre bror Bjørn satte ham i huset hos Niels *Hemmingsen. Opholdet her blev af afgørende betydning for K. Den store teolog, der tillige var en for sin tid fortræffelig pædagog, var ikke længe om at lægge mærke til den skarpsindighed og systematiske sans hans unge elev lagde for dagen ved de dialektiske øvelser blandt professorgårdens kostgængere, og han forudsagde ham en stor fremtid. K. fik i disse ungdomsår lagt grunden ikke blot til sine teologiske og historiske kundskaber og interesser, men også til det religiøse standpunkt han siden fastholdt. Forholdet mellem lærer og discipel udviklede sig til et livsvarigt venskab der endog bestod den hårde prøve det var da K. 1579 på embeds vegne måtte tilkendegive Hemmingsen at han for sin nadveropfattelses skyld var suspenderet fra sit professorat. – 1554

tiltrådte K. den unge adelsmands obligate studierejse. Det første universitet han besøgte blev naturligt nok Wittenberg hvor han endnu kunne høre Philipp Melancthon, Niels Hemmingsens store forbillede; også her lagde man mærke til hans evner. Senere studerede han i Frankfurt an der Oder og i Louvain. Han tilegnede sig her en usædvanlig solid ballast af historisk og statsretlig viden og en latinsk sprogfærdighed der gjorde ham ualmindelig veludrustet til en embedsgering i centraladministrationen. 1560 ansattes K. som sekretær i kancelliet hvor han under syvårskrigen fik en mere og mere betroet stilling. Hertil kom så henimod krigens slutning deltagelsen i fredsunderhandlingerne, først i de resultatløse møder i Roskilde og ved Ulfbæk 1568–69, endelig i den afgørende kongres i Stettin n.å. Både for hans fremtidige embedsgering og for hans personlige udvikling må det have betydet meget at han i sekretærrådene fik lejlighed til „ideligen at søge bord med“ landets ledende statsmænd, Johan *Friis og Peder *Oxe.

Ligesom disse lærte kongen selv tidligt at værdsætte hans loyalitet og arbejdssevne. Da så Johan Friis døde (dec. 1570) kunne ingen være nærmere end K. til at følge ham som kansler, men først maj 1573 udnævntes han formelt, og først aug. s.å. fik han som kanslerløn sin eneste lidt større forlønning, Skt. Knuds kloster i Odense. Han kunne dog for så vidt nok trænge til denne indtægtsforøgelse som hans private formueomstændigheder var ret beskedne. Som yngste søn af en stor børneflokk arvede han efter sin forældre ikke stort andet end den lille Tårupgård ved Viborg, nærmest blot en større bondegård som først ved hans jordkøb, mageskifter og byggearbejder hævdes op i de egentlige herregårdes række. De præbender (i Viborg fra 1562, i Roskilde fra 1571) og forlønninger (Knubbelykke på Lolland fra 1568, Rynkeby på Fyn 1571–80) som han efterhånden havde fået for sin langvarige kancellitjeneste var alle ubetydelige. Efter udnævnelsen til kansler fik han 1577 yderligere Asmild kloster på sin hjemegn hvortil 1588 kom Lekkende i Sydsjælland og Thistedgård i Thy. Naturligvis kunne han kun midlertidigt tage ophold på sin fædrenegård eller sine len; i almindelighed boede han i Kbh. hvor han i 1570erne erhvervede sig en anelig gård, den såkaldte Skt. Gertrud, på hjørnet af det nuværende Kultorv og Pustervig.

Udenrigspolitik, kirke- og skolevæsen var de arbejdsfelter inden for hvilke K. som kansler fortrinsvis kom til at virke. Hvad udenrigspolitikken angår medførte det nye embede i sig selv næppe nogen væsentlig ændring i hans stilling; mere må Peder Oxes død (1575) have øget hans

indflydelse: så længe Frederik II levede var og blev han dog afhængig af kongelige direktiver, om end efterhånden med noget større spillerum. Afhængigheden udelukker ikke at han – som den ypperlige diplomat han var – har sin væsentlige del af æren for den fredspolitik som har gjort perioden 1570–1611 til en af de lykkeligste i vor historie. I denne forbindelse kommer navnlig hans deltagelse i de gentagne grænsemøder med svenskerne (1572, 1575, 1580 og 1591) i betragtning. Samtiden beundrede måske nok så meget hans indsats ved bilæggelsen af de besværlige slesvigske stridigheder, ved Odenseforliget 1579 om hertugernes lenspligt og i de følgende år som mægler i arvetvisten efter Hans den Ældres død. Men i det hele gik i denne tid intet udenrigspolitisk spørgsmål af nogen betydning kancelliet forbi. Som kirkens og skolens øverste foresatte viste K. sig som Melanchtons og Niels Hemmingsens tro discipel. I mange tilfælde er hans indsats på disse områder vanskelig at skelne fra kongens; man tager dog næppe fejl i at tilskrive ham en betydelig andel i bestræbelserne for at højne gejstlighedens niveau, såvel økonomisk som moralsk. På samme måde virkede han som formynderstyrelsens leder for en mere betryggende rekruttering af de højere skolers lærerstand. Ikke mindst betydning fik det at han som kongens kansler tillige automatisk blev universitetets „øverste konservator“; til denne stilling gjorde hans levende interesse for videnskabeligt arbejde ham fortrinligt skikket.

Ks. betydning for dansk videnskab er et kapitel for sig; tallose dedikationer vidner derom. Blandt de mange han hjalp med råd og dåd var også samtidens største: Anders Sørensen *Vedel og Tyge *Brahe. At denne sidste i over tyve år fik trykke og gode arbejdsvilkår i sit fædreland må for en væsentlig del tilskrives K. Blandt de yngre mænd som K. hjalp frem kan nævnes så forskelligartede personligheder som Jørgen *Dybvad, Hans Poulsen *Resen og matematikeren Thomas *Fincke. Og dog lå eksakte videnskaber som matematik eller astronomi kansleren selv ret fjernt. Hans personlige interesser var først og fremmest vendt mod historisk studium; det er betegnende at netop han skaffede Kbh.s universitet dets første professorat i historie. Ud fra den tidstypiske overbevisning at denne videnskabs vigtigste eksistensberettigelse var at tjene til belæring for den praktiske politik dyrkede den travlt optagne embedsmand selv med iver studiet af sit lands fortid. En samtidig, Jacob *Ulfeldt, gav ham 1585 det vidnesbyrd at hans historiske lærdom og indsigt var fuldt på højde med tidens bedste historieskriveres, og udtalte dertil sin forvisning om at kansleren ville støtte arbejdet på den fort-

sættelse af Saxo som dengang var alle historisk interesseredes drøm. Den mand af hvem man længe ventede sig opgavens løsning, A. S. Vedel, havde da også K. at takke ikke blot for økonomisk bistand, men også for talrige meddelelser om „gamle breve og andre danske monumenter“. Også med udenlandske historikere som David Chytræus og Reiner Reineccius stod han i lærd brevvæksling; han kunne her øse af sine egne samlinger som efter de få bevarede oplysninger derom bl.a. har omfattet stof til 1200-tallets Danmarkshistorie. Selv skal han have skrevet en kort oversigt over de danske kongers historie; den har dog næppe været bestemt til at udgives, og nogen selvstændig indsats som historisk skribent kom K. i det hele ikke til at yde. En Arild *Huitfeldts robuste arbejdskraft var ham nægtet. De sidste seks år af kanslerens levetid levnedes ham utvivlsomt intet som helst otium. Ved Frederik II's tidlige død lagdes tunge byrder af arbejde og ansvar på hans skuldre. På sit dødsleje skal kongen have betroet sin søn og efterfølger til kanslerens omsorg, og samtidig var hans kolleger i rigsrådet enige om at se hen til ham som den naturlige førstemand i den formynderregering der nu måtte overtage styrelsen for den umyndige Christian IV. At forene de modstridende hensyn til kongehusets og rådernes interesser viste sig trods den bedste vilje snart mere end vanskeligt. Allerede om formynderstyrelsens sammensætning opstod der strid. Efter N.P. *Slanges ganske vist omtvistede beretning skal kansleren personlig ikke have været tilbøjelig til at indrømme dronning Sophie en plads deri; rigsrådets flertal var imidlertid af anden mening, og det lykkedes da K. at bevæge hende til at give afkald. Resultatet blev derefter at det samlede råd 15.4. overdrog ham selv sammen med tre andre råder at styre riget under kongens mindrerighed. Det blev ikke sidste gang han måtte mægle mellem sine standsfæller og enkedronningen hvis vidtdrevne krav atter og atter førte til pinagtige forhandlinger og til sidst til et ligefremt brud der turde have været kansleren en personlig sorg. Udadtill fastholdt han med megen styrke sin fredspolitik trods urolige forhold i øst og vest; indadtill viste han og hans kolleger i regeringsrådet sig over for den menige adelsopposition villige til mindre indrømmelser der kunne berolige stemningen uden dog på noget væsentligt punkt at tilsidesætte statens interesser for aristokratiets. Nationalt hævdede formynderregeringen danskhedens ret, bl.a. ved at sørge for at den unge Christian IV fik en dansk opdragelse.

Disse års strenge arbejde sled hårdt på den aldrende kanslers kræfter. Fra 1593 følte han sig

syg; ikke desto mindre ledede han endnu n.å. med sin vante pligtroskab forsommerens herredag og deltog i rettertingets domsafsigelser. Dermed var hans kræfter imidlertid også udtømt. 24.6. lod han sig da tage til alters; betegnende nok betjente han sig ved denne lejlighed af præsten Isak "Grønbæk uden hensyn til at denne nylig ved en kryptokalvinsk pinseprædiken havde pådraget sig de ortodokses uvilje. Om formiddagen 27.6. havde han i sit sygeværelse for lukkede døre en samtale med sine kolleger i regeringsrådet som først afbrødes da den unge udvalgte konge efter den syges eget ønske indfandt sig for at tage afsked med sin og statens tro tjener. Denne navnkundige scene skildres i to kilder, dels en næsten samtidig beretning på grundlag af meddelelser til Henrik "Rantzau, dels en mere udførlig skildring hos historikeren Slange. Det er denne sidste der ligger til grund for de fleste nyere fremstillinger, men med tvivlsom ret da Slange skrev over hundrede år efter begivenheden, og hans kilde ikke er påvist. Vel afhjemlede synes dog de væsentligste træk, nemlig at den gamle kansler inddrængende formanede sin myndling til at drage omsorg for flåden som landets bedste værn, og at han med henvisning til sit løfte ved Frederik IIs dødsleje om at sørge for sønnens kroning overgav ham nøglen til det gemme hvor kronregalierne forvaredes og således symbolsk tilkendegav at han for sin del nu fandt tiden inde til formynderstyrelsens afslutning.

I en Philip af Hessen tilsendt skildring af forholdene i Danmark under formynderstyrelsen betegner Tyge Brahe K. som regeringens leder og karakteriserer ham i tilslutning hertil som en mand der har vundet stor navnkundighed ved sin praktiske dygtighed, sit sunde omdømme, sin betænksomhed og klogskab foruden ved sin slægts gamle adelskab, dertil vel forfaren i de humane videnskaber, særlig historie og statsvidenskab. Med sjælden enighed har eftertidens historieskrivning lige fra Slange til Erik "Arup tiltrådt de samtidiges anerkendende dom. J. A. "Fridericia har dog med føje fremhævet begrænsningen i hans traditionsbundethed, hans forkærlighed for „de retlinede, om end noget udtrådte veje“. Nye tanker og dristigt initiativ var ikke hans sag; men tiden havde også fuldt så god brug for de fortrin som virkelig udmærkede ham, hans usvigelige loyalitet og rolige ligevægt. Det i øvrigt ikke videre gode maleri af ham som hænger på Rosenborg bekræfter det almindelige indtryk; det er billedet af en på én gang værdig og venlig gammel herre, med tunge bekymringsfurer langs panden og nogen vemodig træthed i blikket; en skikkelse uden den robuste renæssancekraft som kendetegner så mange af

samtidens ledende mænd, et noget tørt pligt- og arbejdsmenneske, lidt hen imod dydsmonstret; det er velgørende at erindre at hans frisind var lige så grundmuret som hans overrige dyder, og at hans breves tunge saglighed undertiden, om end sjældent, kunne gennembrydes af en djærv spøg. □Mal. (Rosenborg), efter dette kopi fra 1700-tallet (Gavnø) og litografi 1867. Stik af T. Burford, 1746, efter ukendt forlæg; efter dette stik af J. C. Sysang, litografi 1850 og flere træsnit, bl.a. af H. P. Hansen, 1871. Scenen med Chr. IV ved K.s dødsleje er fremstillet i mal. af C. F. Høyer og D. C. Blunck, begge udst. 1824, i skitse og mal. af F. C. Lund, 1860, efter dette træsnit, og af C. Bloch, 1880 (Fr.borg), kopi af Bruno Møller. Scenen med N. Hemmingsen og rigsråderne er fremstillet i udkast af Constantin Hansen, 1862. – Mindesten af J. Wiedewelt, 1782, ved Jægerspris.

Peder Jensen Winstrup: Ligprædiken over N. K., 1594. Hans Olufsen Slangerup: Oratio fun. de vita et obitu N. K., s.å. Epistolae consolatoriae . . . ad Henricum Ranzovium; opera et studio Georgii Ludovici Frobenii collectae, editio auctio et uberior, Frankf. 1595 420–47. Niels Slange: Chr. den fjerdes hist. I. 1749 især 7f 72f. H. F. Rordam: Kbh.s univ.s hist. II, 1869–72 især 384–96. Troels-Lund: Hist. fortællinger III, 1911 især bog V 214f og VI 160–70. Bj. Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen I, 1928. Sv. Gissel i Hist. t. II.r.II, 1947–49 85–111. Samme i Festskr. til Astrid Friis, 1963. E. Ladewig Petersen: Veritas et honor regis, 1974. Frede P. Jensen: Bidrag til Fr. IIs og Erik XIVs hist., 1978 18–38.

Frede P. Jensen (Henry Bruun)

Kaas, Preben, 1930–81, skuespiller, teaterdirektør. * 30.3.1930 i Ålborg (Vor Frels.), † 27.3.1981 i Kbh., begr. på Frbg. (Søndermark). F: komponist, kapelmester Robert Edvard Louis K. (1886–1972) og Martha Tommerup (1886–1965). ~ 3° 31.10.1970 med skuespiller Anne Marie Lie, * 2.8.1945 i Kbh., d. af Ernst Esbensen og Sara Lie. Ægteskabet opløst. ~ 4° 1979 i Håstrup ved Fåborg med skuespiller Lisbeth Dahl, d. af teaterinspektør, skuespiller Helge D. og skuespiller Toni Biering. Allerede som barn optrådte K. som skuespiller, bl.a. på Bellahøj friluftsteater, Det ny teater og filmen. 1950–55 var han lærer under børneforsorgen i forskellige kbh.ske børne- og ungdomsklubber. 1955 vandt han en amatørkonkurrence som „Årets revyfund“, blev omgående engageret til Cabaret mon coeur og kom derfra 1956 til Cirkusrevyen hvor han brød igennem som Vesterbrodrenng med nummeret *Jeg har altid haft et majet vanskeligt sind*, og hvor han var engageret de følgende somre. I en periode var K. instruktørassistent på Nordisk Film Junior. Sine evner som skuespiller udviklede han også på filmen – med gennembrud i *Seksdagesløbet*, 1958: s.å.

spillede han Cliff i Artes turné med John Osbornes *Ung vrede*. Men mest følte han sig tiltrukket af revyen, fordi den gav ham muligheder for at udfolde sine mange talenter – han skrev bl.a. en del af teksterne til de revyer i Riddersalen der blev præsenteret under fællestittlen *På lempelige vilkår*. 1960 engagerede Stig Lommer ham til ABC-teatret hvor han første gang optrådte sammen med Jørgen Ryg i komedien *Mr. Penny-packer*. N.å. lanceredes de som „par“ i revyen *Værsgo og skyl*, og partnerskabet fortsatte og udvikledes i en lang række ABC-revyer indtil 1966 samt i TVs Focus-udsendelser. De videreførte og fornyede traditionen fra 50ernes komiker-par Kellerdirk Bros. (Dirch Passer og Kjeld Petersen) – med et mere ironisk-satirisk end crazy vid og udpræget musikalske i deres numre som entertainere (*Hvad skal vi med kvinder?*). Som skuespiller gjorde K. sig stærkest gældende uden for revyen – i fjernsynet og ikke mindst i radioteatret (i Alan Sillitoes *En terrænløbers ensomhed* og i Leif Petersens *Kaninerne* og *Filejens drøm*). På ABC-teatret satte han i scene, skrev tekster og kvalificerede sig mere og mere til overtage teatret efter Stig Lommer. Da denne ved årsskiftet 1965–66 trak sig tilbage, efterfulgtes han af K. der imidlertid allerede 1968 valgte at forlade teatret i Frederiksberg allé – s.å. havde han stået i spidsen for teatret i Falkonercentret. I stedet helligede han sig Cirkusrevyen hvor han var direktør s.m. Povl Sabroe 1969–70, og hvis ejer og direktør han var 1971–77. I sæsonen 1978–79 var han kunstnerisk leder af Mercur teatret, men opgav forsøget efter en række fiaskoer.

Som teaterleder havde K. vanskeligt ved i det lange løb at fange og fastholde den succes, hans mange talenter som teater- og showmand skulle kvalificere ham til. Derudover virkede han som iscenesætter på teatrene i Kbh. og provinsen. Han spillede enkelte roller på Det ny teater (*Can Can*). Gladsaxe teater (*Bank, bank*) og ABC-teatret (*Max er ba-ba-bange*) samt medvirkede i Radioteatrets serie *Hothers far si'r*. Også på disse felter var mangfoldigheden hans styrke, det midtpunktlyende hans svaghed. □Foto.

Jens Kistrup

Kaas, Ulrik, 1677–1746, søofficer. * 4.10.1677 på Hastrup, † 28.12.1746 på Sandviggård ved Hille-rød, begr. i Herlev k. F: major, senere amtmand over Lundenæs og Bøvling amter Jørgen Grubbe K. (1643–1711) og Birgitte Sophie Sehested (1643–1728). ~ 1° 20.2.1715 i Kbh. (Holmens) med Cathrine Sophie Rubring, † 1724. ~ 2° 1726

med Mette Marie Sørensdatter Matthisen, * 27.10.1694 i Kbh. (Trin.), † 11.4.1770 sst. (Holmens) (~ 1° med garver, stadsmajor Peder Dorn, † 1719, ~ 2° med major Georg Emanuel Eberlin von Feriden, † 1724), d. af klokker Søren *M. (1653–1740) og Maren Nielsdatter Banner (ca. 1660–1719). – Far til Frederik Christian *K. (1727–1804) og Ulrik Christian *K.

K. blev lærling 1690, underløjtnant 1697, premierløjtnant 1699, kaptajnløjtnant 1700, kaptajn 1708, kommandørkaptajn 1710, kommandør 1711, schoutbynacht 1715, viceadmiral 1718. 1695–1700 var han i hollandsk orlogs- og koffar-ditjeneste samt kaperfart og hjemkaldtes da det trak op til krig. Han var 1705–09 ved indrulleringen i Jylland og sendtes 1710 til Holland for at hverve matroser til flåden. S.å. var han chef for orlogsskibet Prins Carl i flåden under Ulrik Christian Gyldenløve (1678–1719), og da dette skib i slutningen af sept. led havari, flyttedes han over som chef for orlogsskibet Fyen og deltog med dette i slaget i Køge bugt 4.10. s.å. Følgende vinter var han atter på hvervning i Holland og derefter 1711 chef for orlogsskibet Mars, 1712 for Tre Løver, 1713 og 14 for Prins Christian og 1715 for Havfruen, med hvilket han deltog i slaget ved Rügen 8.8. under admiral P. Raben. Senere s.å. blev han flagkaptajn hos Gyldenløve i Elefanten. 1715–16 var han chef for en mindre eskadre med det formål at blokere Stralsund. Da en overlegen svensk eskadre nærmede sig under den tidligere danske søofficer, nu svensk viceadmiral D. J. Wilster, måtte K. trække sig tilbage til sundets sydlige del. 1717 og 18 førte han eskadre i hovedflåden med sit flag henholdsvis i Beskærmeren og Justitia. Kort før fredsslutningen ansattes han som indrulleringschef i Jylland hvor han blev til 1726 da indrulleringen blev op-hævet. Han flyttede nu til Kbh. hvor han mistede alt ved branden 1728. 1732 fik han sin afsked af søetaten med admirals karakter og udnævntes til stiftsbefalingsmand over Bergen stift og amt-mand over Bergen amt hvor han virkede til 1737 hvorefter han boede på sin ejendom Sandviggård til sin død. Han var under krigen anset for en virksom og dygtig søofficer; var senere hjem-søgt af økonomisk modgang. □Mal., formentlig af N. Wichmann (forhen Orebygård), gentagelse (Fr.borg). Mal. (Nedergård). – Mindetavle (Nør-re Herlev k.).

Danm.s adels årbog XXXIV, 1917 238. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben II–III, 1903–06; V–X, 1915–34. Olav Bergersen: Viceadmiral Tordenskiold I–II, Trondhjem 1925. Samme: Fra Henrik Bielke til Iver Huitfeldt IV, sst. 1956.

Th. Topsøe-Jensen*

Kaas, Ulrik Christian

Kaas, Ulrik Christian, 1729–1808, søofficer. * 21.4.1729 i Kbh. (Holmens), † 22.3.1808 sst., begr. sst. (Holmens k.s. kapel). F: admiral Ulrik *K. (1677–1746) og Mette M. S. Matthisen (1694–1770). ~ 6.10.1766 i Ormslev med Frederikke Amalie Charisius, * 29.12.1749 på Constantinsborg, † 18.3.1828 i Åbenrå, d. af konferensråd Constantin August C. til Constantinsborg (1712–76, ~ 2° 1771 med Else Mariane Falkenskiold, 1737–1801, ~ 2° 1784 med sognepræst i Vinding, Bryrup og Vrads, provst, konsistorialråd Jørgen Melchiorsen Holst, 1710–84, ~ 1° 1752 med Johanne Below Reedt, * 1720, ~ 2° 1766 med Edvardine Marie Hoff, 1741–71) og baronesse Kirstine Guldencrone (1709–70). – Bror til Frederik Christian *K. (1727–1804). K. blev kadet 1742, sekondløjtnant 1749, premierløjtnant 1755, kaptajnløjtnant 1758, kaptajn 1763, kommandørkaptajn 1770, kommandør 1781, kontreadmiral 1790, viceadmiral 1797 og admiral 1804. 1751–53 var han med fregatten *Docquen* i ekspeditionen under S. *Hooglant til Marokko og var tilfældigt ombord i fregatten *Falster*, da denne kom i brand 3.6.1753 på Saffias red. Han deltog i arbejderne på at slukke ilden og blev reddet i yderste øjeblik. I de følgende år var han jævnlig udkommanderet, bl.a. til Vestindien 1755–56, til Middelhavet 1759 og 60, derefter i nogle år vagtskibschef og 1764 og 65 chef for fregatten *Hvide Ørn* som kadetskib. 1770–72 var han chef for orlogsskibet *Mars* på den uheldige ekspedition mod Alger under schoutbynacht F. C. *Kaas (1725–1803) og 1773 chef for *Ebenetzer* i eskadre. 1778 blev han ekvipagemester på *Nyholm* og var 1779–80 chef for orlogsskibet *Holsten* til Guinea i anledning af en strid mellem den danske og den hollandske koloni, derfra til Kapstaden for at konvojere hjemgående ostindiefarere til Kbh. På grund af slet proviant og dårligt vand udbrød skørbug og blodgang (dysenteri) i besætningen, af hvilken ca. 80 mand døde og 120 syge måtte indlægges i land ved ankomsten til Kapstaden. Ved hjemkomsten blev der foretaget en undersøgelse for at udfinde årsagerne til sygdommen og om der ombord var gjort, hvad der kunne gøres, for at konservere besætningens sundhed. Ved undersøgelsen viste det sig at der intet kunne lægges chefen til last. 1781 blev K. generaladjutant hos kongen, men blev efter ca. to års forløb atter fritaget for denne tjeneste. Under den kortvarige krig med Sverige 1788 ved K. chef for den flydende defension på Kbh.s red og blev s.å. kommandant på toldboden, i hvilken stilling han forblev til sin død. – Kammerherre 1780. Hv. R. 1801. □ Afbildet på W. Haffners tegn. 1781 (Rosenborg) og mal. 1794 (Jægerspris) af selskaber

hos kongen.

Danm.s adels årbog XXXIV, 1917 241.

*Th. Topsøe-Jensen**

Kaas, Wolfgang, 1724–78, søofficer. Døbt 10.4.1724 i Korsør, † 15.4.1778 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: sekondløjtnant, senere kaptajnløjtnant Ahasverus K. (1693–1744) og Anna Birgitte Scheen (1696–1765). ~ 1° 1753 (kopulationsafgift (Nic.) 7.11.) med Dorothea Lassen, * ca. 1734, begr. 18.4.1760 i Kbh. (Holmens). ~ 2° 30.10.1761 i Kbh. (Petri) med Frederikke Amalie Hagen, * 2.9.1743 i Kbh. (Petri), † 23.2.1831 sst. (Trin.), d. af apoteker Bernhard H. (1696–1747) og Anna Margrethe Cöllner (1714–48).

K. blev kadet 1740, sekondløjtnant 1743, premierløjtnant 1746, kaptajnløjtnant 1754, kaptajn 1758, kommandørkaptajn 1767, kommandør 1769 og kontreadmiral 1777. Han var 1746 med orlogsskibet *Oldenburg* i eskadren under Ulrik Dannekiold-Samsøe til Alger og blev 1751 ekvipagemester på *Nyholm* og n.å. ekvipagemester på *Gammelholm*, havnemester i Kbh. og medlem af havnekommissionen 1751–70. 1755–68 var han medlem af konstruktionskommissionen. 1761 blev tilsynet med dokken og havnens opmudring overdraget ham, og han blev 1765 medlem af kommissionen til søtøjhusets endelige adskillelse fra landetaten. 1768 overtog han stillingen som Holmens chef, men måtte allerede i okt. 1770 afgå fra denne stilling på grund af Alger-eskadrens mangelfulde udrustning og bombarderskibenes svaghed. 1769–70 sad K. i den vigtige kommission til flådens forøgelse. 1772–73 var han hvervningschef i Kbh., 1774–75 interimschef for Frederiksværns værft og blev 1776 atter Holmens chef, en stilling hvori han med sit grundige kendskab til Holmen gjorde god fyldest til sin død. Fra 1776 var han atter medlem af havnekommissionen og af defensionskommissionen. □ Maleri (Fr.borg).

Danm.s adels årbog XXXIV, 1917 260.

*Th. Topsøe-Jensen**

Kaasbøll, Peter, 1689–1767, officer, genealog. * 19.12.1689 i Trondhjem, † 12.2.1767 i Præsto, begr. i Præsto k. F: stiftamtsskriver og præsidet i Trondhjem Peter K. (+ 1693) og Mille Scholler (1655–1711). ~ 1725 med Cathrine Sophie Bille, * 1693, † 7.12.1732, d. af justitsråd Henrik B. til Mejlgård m.m. (+ 1708) og Ingeborg Christine Pentz (+ 1719, ~ 2° 1711 med premierløjtnant Kjeld Krag Sehested, 1676–1727, ~ 1° 1703 med

Elisabeth Henrikke Pax, 1679–1706, ~3° 1723 med Tale Dorothea Unger, 1702–57).

Som ganske ung var K. „Tjener“ (skriver?) hos chefen for norske artilleri, Peter Jacob Wilster, og blev 1704 lærling i dette, 1709 fyrværker (underofficer), 1711 stykjunker, 1715 løjtnant. 1716 deltog han i forsvaret af Akershus, 1717 blev han kar., n.å. virkelig kaptajn og forsattes til danske artilleri, blev 1726 kar., 1728 virkelig major, 1732 oberstløjtnant og fik 1740 karakter som oberst af infanteriet. 1744 udnævntes han til chef for norske artilleri, blev 1752 kar. generalmajor af infanteriet, 1759 kar. generalløjtnant af infanteriet. Ved artilleriets sammendragning 1764 under en udenlandsk fyrstelig chef sattes han på pension.

– K. var en overmåde flittig genealog hvis efterladte samlinger, nu i Rigsarkivet, udgør atten meget tæt beskrevne bind og hæfter. De egentlige stamtavler over danske, norske og holstenske adelsslægter er dog gennemgående af meget ringe værd, og de oplysninger fra hans egen tid hvormed han supplerer sine kilder er så spredte og tilfældige at også de er af ringe nytte. Hans samlinger omfatter imidlertid også fremmed adel og en stor del officers- og andre ansete slægter om hvilke der ellers ikke let findes samlede oplysninger.

E. Nystrom: Peter Munthe Bruns og Ane Munchs slægt, 1910 94–98 194.

*Rockstroh**

L

de la Beaumelle [bo'mæl], Laurent Angliviel, 1726–73, forfatter. * 28.1.1726 i Valleraugue, Languedoc, † 17.11.1773 i Paris, begr. sst. (protestantisk kgd.). F: købmand Jean Angliviel († 1757) og Suzanne d'Arnal († 1729). ~ 23.3.1764 i Toulouse med Rose-Victoire de Lavaysse (~ 1° med Jacques Nicol) der overlevede ham.

de la B. var opdraget i jesuitterkollegiet i Alais, men havde siden studeret reformert teologi i Genève. 1747 kom han til Kbh. som hovmester for overjægermester Carl v.*Grams sønner. Beleven og ærgerrig som han var fik han hurtigt indpas i fornemme kredse og vakte desuden en vis litterær sensation ved udgivelsen af *La Spectatrice Danoise ou l'Aspasie moderne*, et lille blad der (med afbrydelse) udkom to gange om ugen 1748–50. Indholdet er meget broget, formen spirituel. de la B. hylder Montesquieu og har i øvrigt lært af La Rochefoucauld og La Bruyère; han har været et journalistisk talent der uden dybere overbevisning forstod at arrangere oplysningsideer i let servering og give underholdningen et feminint-galant, undertiden frivolt anstrøg. I foråret 1750 udnævntes han til professor i fransk sprog, „dog uden at have noget enten med Academiet eller Consistorium at bestille“. Fra jan.n.å. holdt han under stort tilløb forelæsninger på Charlottenborg. Men allerede det følgende efterår var han færdig i Kbh. Man havde båret over med, at han i sin „Spectatrice“ ugenært havde kritiseret danske forhold og luftet frisindede anskuelser, men da han sept.1751 udsendte aforisme-samlingen *Mes Pensées* hvor det vrimlede med dristige udtalelser, og hvor der stod ting som censor havde strøget i manuskriptet, måtte han fortrække. Han tog først til Berlin, siden til Frankrig; „Mes Pensées“, der især blev kendt under sin kolumnetitel „Qu'en dira-t-on“, opnåede europæisk succes og udkom i mindst tolv udgaver i Berlin, Paris, Amsterdam og London. I fransk litteraturhistorie mindes de la B. imidlertid kun som en prominent fjende af Voltaire der to gange skaffede ham i bastillen, men som ikke kunne hindre at han til sidst opnåede kgl. understøttelse som Mme Dubarrys protegé. I Danmark havde han vakt Ludvig *Holbergs mishag, dels som projektmand, dels ved at tage de reformerte og frimurerne i forsvaret over for ham og ved en meget nærgående skildring af

forfatteren „Plautiberg“ der tydeligt nok skal være Holberg som han dog andetsteds med navns nævnelse kalder „l'illustre, le grand, l'incomparable“. Også ved sin noget overlegne omtale af den danske skueplads krænkede han Holberg; men han har i øvrigt æren af at indføre dramaturgiske kritik i Kbh. Hans indflydelse har næppe været stor. Hvor berettiget hans kritik af lakajismen, rangsygen, bøndernes undertrykkelse osv. end var, har den dog været for letbetent til at gøre virkning. Hans andenhånds behandling af gammelnordisk litteratur var heller ikke af betydning; i den retning blev han ganske overfløjet af P.-H. Mallet. Blandt de la B.s efterladte papirer vidner en ufuldendt historisk roman *Mémoires du grand chancelier de Danemarck écrits par lui-meme et traduit du Danois*, 1754 om, at han siden lejlighedsvis mindedes sit ophold her som blot var en mindre væsentlig episode i hans omtumlede liv. □Stik af Augustin de Saint-Aubain, 1775.

P. M. Stolpe: Dagspressen i Danm. IV, 1882 (fot. optr. 1977) 128 244–51. Jul. Clausen i Hist.t. 7.r.1, 1897–99 2–58; samme sst. 11, 1899–1900 577–86. J. Paludan: Fransk-engelsk indflydelse på Danm.s litteraturhist. i Holbergs tidsalder, 1913. Josef Frank i Archiv für das Studium der neueren Sprachen, Braunschweig 1917 249–68; 1918 34–50 192–209. H. Patzig i Edda XXIX, Oslo 1929 207–15. Hakon Stangerup: Romanen i Danm. i det 18.årh., 1936. Fr. Schyberg: Dansk teaterkritik, 1937.

R. Paulli*

Labri, se Petersen, M. D.

de la Calmette [kal'mæt], Gérard Pierre Antoine de Bosc, 1752–1803, amtmand. * 21.9.1752 i Lisabon, † 7.4.1803 i Kbh., begr. i Damsholte k. F: nederlandsk gesandt i Lissabon, senere i Kbh. Charles François Bosc de la C. (1710–81) og Antoinette Elisabeth de Godin (1719–59). ~ 17.1.1777 i Kbh. (Fransk ref.) med baronesse (Anna) Catharina Elisabeth (Lisa) Iselin, * 5.12.1759 i Kbh. (Tysk ref.), † 29.5.1805 i Genève, d. af baron Reinhard *I. (1714–81) og Elisabeth Fabritius (-Tengnagel) (1735–86).

de la C. kom 1759 med forældrene til Kbh., blev 1769 kornet reformé i garden med sekondløjtnants karakter, 1770 virkelig kornet, 1772 ritmester af kavaleriet og sekond ritmester i garden.

1781 arvede han Marienborg (af ham kaldet Calmettenborg) på Møn som hans far havde købt af M. *Beringskjold; ved skøde af 1784 (købekontrakt 1783) erhvervede han Somarkegården sst. som han omdøbte til Liselund, og opførte her 1792 det såkaldte gamle slot. Gennem sin hustru fik han det for hende af hendes mor 1781 oprettede stamhus Rosenfeld. 1783 blev han amtmand over Møn, 1794 tillige over Nykøbing amt. – de la C.s levende skønhedssans har bl.a. sat sig spor i haverne ved Liselund og Marienborg som han anlagde i den da moderne engelske stil, og til hvilke han fra udlandet forskrev sjældne træer og blomster. På sine rejser tegnede han et stort antal romantiske havebygninger. de la C. anvendte arkitekten Andreas *Kirkerup ved opførelsen af Liselunds hovedbygning. Det fremgår af et signeret overslag af 19.2.1790. Nogle bevarede udkast viser, at de la C. selv har bidraget til husets udformning med egne ideer og ændringer. Man har anført, at en rejseskitse af de la C. er blevet kopieret af Kirkerup ved udsmykningen af den „kinesiske“ bro og det „kinesiske“ lysthus i Frederiksberg have 1798–1800. Den nævnte tegning er imidlertid bevislig udført af de la C. under et besøg i Frederiksberg have kort efter at broen og lysthuset var fuldført. – Naturaliseret som dansk adelsmand 1776. – Kammerjunker 1769. Kammerherre 1774. Gehejmeråd 1803. – Hv.R. 1801. □Min. af Cornelius Høyer, 1781 (Fr.borg). Min. (Gyldensten). Mal. af Jens Juel (St.mus., dep. Liselund). Pastel af Kratzenstein Stub og selvportr. i pastel (Liselund). Buste (Damsholte k.). Stik af G.-L. Chrétien, 1806, efter tegn. af L. H. Hessel.

Danm.s adels årbog XXXIX, 1922 508. C. Nyrop: J. F. Classen, 1887. L. Bobé og Chr. Axel Jensen: Liselund, 1918. W. Norvin i Pers.hist.t. 8.r.III, 1924 147. Danske slotte og herregårde, red. Arthur G. Hassø II, 1943. Else Glahn: Det kinesiske lysthus i Frbg. have, 1967. Tove Clemmensen: Møbler af N. H. Jardin, C. F. Harsdorff og J. C. Lillie, 1973. Claus M. Smidt i Architectura I, 1979 47–68. Tove Clemmensen og Mogens B. Mackeprang: Kina og Danm. 1600–1950, 1980. – Papirer, bl.a. rejsedagbog, i Nationalmuseets 2. afl.

Tove Clemmensen

Lacoppidan, Hans Johan Georg Adolph, 1811–85, landøkonom. * 4.9.1811 i Svendborg, † 12.1.1885 på Frbg., begr. i Åstrup, Falster. F: apoteker Carl Adolph L. (1764–1843) og Elisabeth Juliane Marie Toftegaard (1775–1860). ~ 14.2.1840 i Tjæreby ved Skælskør med Karen (Caritta) Mathea Sophie Friederichsen, * 4.6.1814 i Espe, † 27.6.1901 på Frbg., d. af proprietær Knud Frederik F. til Skovsgård (1784–1822) og Elisabeth Mette Cathrine Hald (1788–1869).

L. tog farmaceutisk eksamen 1831 og var derefter i nogle år medhjælper ved apoteker i Slesvig og Holsten og 1834–38 amanuensis ved det kemiske laboratorium under G. *Forchhammer, samtidig med at han virkede som manuduktor i kemi. Trang til selvstændig virksomhed førte ham til landbruget, og efter to års uddannelse ved praktisk landbrug købte han 1840 gården Fjederholt syd for Herning. Han drev den i fire år under vanskelige forhold og købte derefter Ubberupgård ved Kalundborg som han ejede til 1855. Hans hovedvirksomhed blev dog ikke landmands-, men landbrugslærergerningen. Allerede på Ubberupgård havde han haft landvæsenselever, og 1856–79 var han overlærer ved Den Classenske agerbrugsskole på Næsgård. Til lærergerningen var han fortrinlig egnet. Hans grundige teoretiske kundskaber og praktiske erfaring, hans lyse forstand og livlige sind skaffede ham stor indflydelse både på eleverne og de landmænd som han kom i berøring med. I væsentlig grad bidrog han til at styrke skolens anseelse, og han fornyede undervisningsformen. På landhusholdningsselskabets opfordring skrev han en *Agerdyrkningslære* der udkom 1860, og som med sin store udbredelse (16 000 ekpl.) og mange oplag (6. opl. 1883) kom til at indtage en særlig fremtrædende stilling i tidens landbrugslitteratur. Den var i lange tider det mest læste danske landbrugsskrift og blev af megen værdi for alle klasser af landmænd, selv om den særlig var beregnet for de mindre jordbrugere. Både i England og Sverige udkom den i oversættelse. L.s fortrin som landbrugsforfatter skyldtes for en væsentlig del hans kemiske uddannelse der gjorde det muligt for ham at formidle de store fremskridt i agrikulturkemi som bl.a. ved Justus von Liebig's arbejde havde fundet sted omkring midten af århundredet. – R. 1869. □Træsnit 1881, efter dette træsnit 1885. Tegn. af Wenzel Tornøe og mal. af samme, 1882. Foto.

[F. Hansen Møller:] Stamtv. over familien Lacoppidan, 1914 22f. Ugeskr. for landmænd 6.r.IX, 1885 54–56. [Helm. Krarup:] Gamle minder el. det Hammerum herred som forsvinder, 1889–91 152f. Harald Jørgensen og Fr. Skrubbeltrang: Det Classenske fideikommis, 1942 553–63.

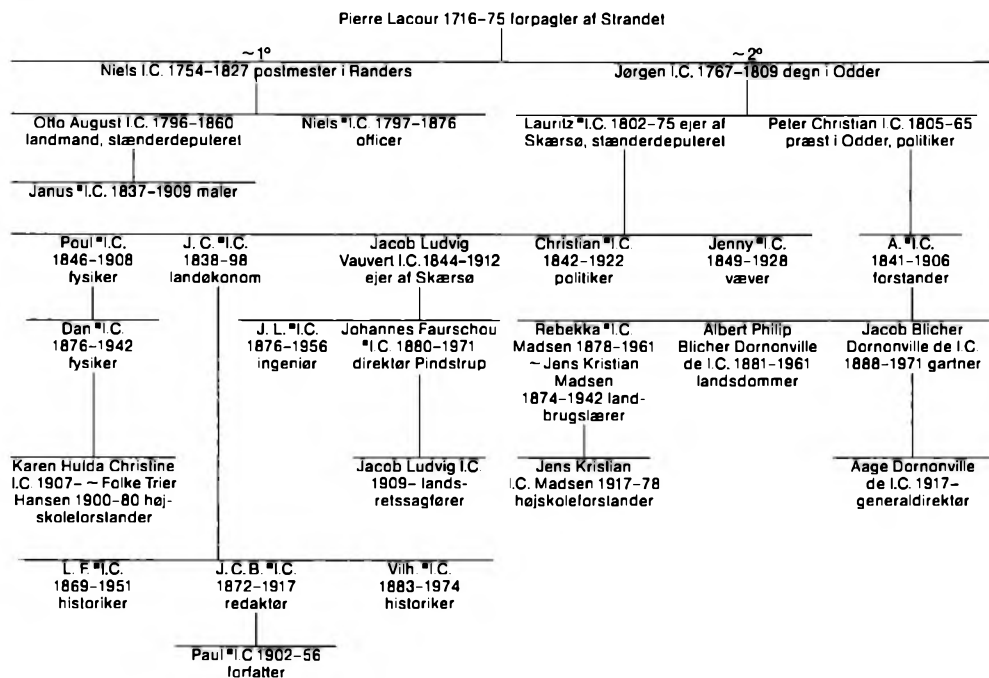
Claus Bjørn (Aksel Milthers)

la Cour

Slægten fores tilbage til den af franske forældre i Köpenick fødte Pierre Lacour (1716–75) der kom til Danmark 1732.

Landøkonomen J. C. *I.C. var ~ Agathe Johanne Gote Birkedal Barfod (1845–1929), d. af historikeren Frederik *B.; fysikeren Poul *I.C. var ~ 1°

la Cour

med dennes adoptivdatter Hulda Christine Nielsen Birkedal B. (1850–78) og 2° med Christine Marie Marstrand (1851–1927), d. af brygger Troels M.

L. F. la Cour: Slægten la Cour 2. udg. 1951 samt tillæg 1965.

Hans H. Worsøe

la Cour, Albert Philip, 1841–1906, landbrugsskoleforstander. * 9.12.1841 i Nimtofte, Randers amt, † 28.2.1906 på Næsgård (den classenske agerbrugsskole), Åstrup sg., Maribo amt, begr. sst. F: sognepræst, sidst i Odder, Peter Christian la C. (1805–65) og Caroline Jacobine Bregendahl (1809–71). ~ 11.5.1870 i Middelfart med Henriette Vilhelmine Blicher, * 2.5.1848 i Ringkøbing, † 20.9.1938 i Viborg, d. af distriktslæge, sidst i Middelfart Jens Peter B. (1814–89, ~ 2° 1871 med Petrine Marie Raffenberg, 1847–1909) og Juliane Johanne Marie Henriette Mantzius (1822–69). – Far til Rebekka la C. Madsen. la C. gik 1854–55 i kostskole på Margretelund hos farbroderen Peter la Cour, lærte landvæsen hos landstingsmand O. Larsen i Tøstrup, hjemme og på Mallinggård. 1860 kom han til Kbh. hvor han tog præliminæreksamen s.d. og landbrugseksamen 1862. la C. var i to år underforvalter hos N. P. J. Buus på Gedsergård, deltog i krigen 1864 som underofficer og blev næste år ansat af landhusholdningsselskabet som tilsyns-

førende ved den første direkte forsendelse af levende kreaturer fra Danmark til England. 1868–70 var han overforvalter på Ourupgård hos E. Tesdorff og 1870–77 beklædte han samme stilling på Sædingegård ved Rødby hvor han reelt forestod gårdens drift. la C. hører således til den kreds af unge landmænd der uddannedes under Tesdorffs ledelse. – Da N. C. Fangel 1877 trak sig tilbage fra forstanderposten på Næsgård, blev la C. udpeget til hans efterfølger trods nogen betænkelighed fra fideikommissets side pga. la C.s og hans hustrus tilknytning til grundtvigianismen. Han nyordnede undervisningsplan og lærerkræfter 1877–79 og gav herigennem husdyrbruget en mere fremtrædende plads i arbejdet i overensstemmelse med tidens krav. Han var teoretisk og praktisk vel rustet til opgaven som skoleleder og ansvarshavende for det tilhørende store landbrug. Det måtte dog i det lange løb svække skolen, at la C. blev engageret så stærkt uden for skolen som det efterhånden blev tilfældet. Fra 1897 var han næstformand for De samvirkende lolland-falsterske landboforeninger og for Maribo amts økonomiske selskab, og allerede tidligere havde han overtaget forskellige hverv i forbindelse med forenings- og udvalgsarbejdet inden for husdyrbruget hvor hans interesse særlig var koncentreret. Politisk var han højremand og stillede sig som sådan i Nykøbing-kredsen 1898 og 1900 uden

dog at blive valgt. la C. fik ved siden af forstanderposten og foreningsarbejdet tid til en omfattende skribentvirksomhed. Af hans selvstændige skrifter kan nævnes *Om kunstig Gjødning*. 1870, *Om Kvæghold og forskellige Gjødningsspørgsmaal*, 1881, *Landøkonomisk Foreningsvirksomhed i 76 Aar*, 1885, *Maal og Midler ved Udvikling af Malkekæveg*, 1888, *Den Classenske Agerbrugsskole paa Næsgaard 1799–1849–1899*, 1899. Desuden har han bidraget til landbrugstidsskrifter, herunder Tidsskrift for Landøkonomi, og til adskillige håndbøger og samleværker. la C. var en hyppigt benyttet foredragsholder i landbrugs-kredse og tog ofte ordet ved drøftelser af landbrugsfaglige spørgsmål. Han var en selvstændig, myndig skikkelse som skolemand og anerkendt og respekteret som praktisk landmand. la C.s virksomhed rettede sig særlig mod det større landbrug, og her hørte han til en af de centrale skikkelser i omlægningsperioden 1860–90. – R. 1889. DM. 1902. □Foto.

L. F. la Cour: Slægten la Cour, 2.udg. 1951. Lolland-Falsters stiftstid. 28.2.1906. H. Hertel i Tidsskr. for Landøkonomi, s.å. 273–80. Ugeskr. for landmænd s.å. 143f. Rebekka la Cour Madsen: Et slægtsminde om A. P. la C. og Henriette Vilhelmine la C., 1941. J. Kr. Madsen: En dansk landmandsgerning, 1941 (særtryk af Næsgårdsbogen, 1941 34–101). Harald Jørgensen og Fr. Skrubbeltrang: Det Classenske fideikommis, 1942 561–71. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn (Anton Christensen)

la Cour, Christian, se **la Cour, Lauritz**.

la Cour, Dan Barfod, 1876–1942, fysiker, meteorolog. * 12.9.1876 i Kbh. (Vartov), † 19.5.1942 i Hellerup, begr. i Askov. F: fysiker Poul *la C. (1846–1908) og Hulda C. N. B. Barfod (1850–78). ~ 13.2.1903 i Folding med Maren Anna Sophie Momsen, * 6.6.1876 i Folding, Ribe amt, † 16.9.1965 i Charlottenlund, d. af proprietær Frederik (Fritz) M. (1813–1901) og Vilhelmine Aarestrup (1839–1916, ~ 1° 1856 med sognepræst Julius Theodor Dorscheus, 1816–71). la C. blev student 1895 fra Lyceum og tog magisterkonferens 1902. Forinden havde han været assistent et år hos professor C. *Christiansen og 1½ år hos professor C. *Bohr, deltaget i Adam *Paulsens nordlysekspedition til Island (1899–1900), ledet en nordlysekspedition til Utsjoki i Finnmarken (1900–1901) og var blevet ansat som medhjælper ved Meteorologisk institut 1900. 1903 blev han afdelingschef ved og 1923 direktør for instituttet (leder af vejrtjenesten, fra 1920 tillige af magnetisk afd.). Fra 1908 var han docent i meteorologi ved Polyteknisk læreanstalt. Allerede hans første videnskabelige arbejder, bearbejdelser af forskellige observationer,

viser hans originale videnskabelige begavelse, således bearbejdelser af vandstandsobservationer (*Quasinivellement*, 1913) der bl.a. anviser en interessant metode til ud fra vandstandsobservationer at korrigere generalstabens nivellement. Senere interesserede han sig især for jordmagnetisme. På dette felt konstruerede han originale og værdifulde nye måleapparater. En del af disse apparater fremkom i forbindelse med den af ham foranledigede oprettelse af det magnetiske observatorium i Godhavn, en anden del i anledning af det internationale polarår 1932–33. For den internationale kommission for dette polarår var la C. præsident og havde en meget væsentlig andel i dets heldige gennemførelse. Hans originale begavelse der på mange punkter minder om faderens, bar tillige frugt i forskellige patenterede opfindelser: „Pyknosonden“ til hurtig bestemmelse af lagdeling i havet; en anvendelse af termit til hurtig opvarmning bl.a. af mad og drikke i det fri under ugunstige vejrforhold. Af mere populære arbejder må nævnes *Populær Vejledning til Benyttelse af Vejrkort*, 1911, *Atmosfærens Udforskning i det nittende Aarhundrede*, 1926. Medlem af Videnskabernes selskab fra 1927, af Akad. for de tekn. videnskaber 1939 og af mange internationale videnskabelige kommissioner inden for meteorologi og geofysik, bl.a. præsident for den int. geodæt. og geofys. union 1936. Æresdoktor ved George Washington univ., Wash. D.C. – R. 1920. DM. 1925. K.² 1933. □Tegn. af Harald Moltke 1899 og 1900 (begge Kgl. bibl.). Foto.

Martin Knudsen i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1942–43, 1943 67–74 (heri bibliografi). – Levnedberetning i ordenskapitlet.

H. M. Hansen*

la Cour, Jørgen Carl, 1838–98, landøkonom, landbrugsskoleforstander. * 8.6.1838 på Skærso ved Ebeltoft, † 21.2.1898 på Diakonissestiftelsen, Frbg., begr. i Lyngby. F: landmand Lauritz *la C. (1802–75) og Ellen K. Poulsen (1809–75). ~ 20.9.1867 i Kbh. (Vartov) med Agathe Johanne Gote Birkedal Barfod, * 29.1.1845 på Søvang ved Kbh., † 31.1.1929 i Charlottenlund, d. af historiker Frederik *B. (1811–96) og Emilie Birkedal (1813–97). – Far til J. C. B. *la C., L. F. *la C. og Vilh. *la C. Bror til Poul *la C. la C. gik 1846–48 i sin farbror Peter la Cours kostskole på Margreterlund, 1848–54 på real- og latinskolen i Århus og tog her realeksamen 1854. Fra 1855 læste han på Polyteknisk læreanstalt og tog her landbrugseksamen 1857 (som nr. to efter uddannelsens oprettelse). På lærestalten påvirkedes han især af G. *Forchhammer og docent B. S. *Jørgensen der havde den egentlige landbrugs-

undervisning. la C. var halvandet år ved praktisk landbrug, men ansattes 1858 som assistent ved den nyoprettede landbohøjskole under B. S. Jørgensen. 1861 blev han reserveløjtnant i fodfolket. – Det blev af afgørende betydning for den unge la C. at han på dette tidspunkt var kommet i forbindelse med det barfodske hjem og herigennem med de grundtvigske kredse i Kbh. Her fandt han sin senere hustru, og han blev snart draget mod et folkeoplysende arbejde og han vakttes åndeligt, nationalt og religiøst i grundtvigsk retning. la C. holdt en vis afstand til inderkredsen omkring Grundtvig selv, men han blev i begyndelsen af 60erne afgørende grebet af højskoletanken og tog kontakt med bl.a. A. "Stephansen og Chr. Nielsen på Hindholm. Allerede på Landmandsforsamlingen i Odense 1863 gjorde la C. sig til talsmand for folkehøjskolen, påviste at dens hovedformål lå i den åndelige vækkelse, men fremhævede tillige at der var behov for en på naturvidenskaberne bygget undervisning i landbrug for de unge af bondestanden. Her gav han for første gang udtryk for det princip han senere formulerede for landboskolen: „Den danske landboskole er et barn af den danske folkehøjskole og må som denne bygges på troens og folkelivets grund“. la C. deltog i krigen 1864 og viste sig her som en dygtig og afholdt officer der ved rådsnar optræden 18.4. erhvervede sig ridderkorset, ligesom han senere udmærkede sig under kampene på Als. Hjemsendt fra krigstjenesten ledede han vinteren 1864–65 en højskole i Arresødal ved Fr.værk, oprettet ved midler fra Det classenske fideikommiss. 1865–66 foretog han for offentlige midler en studierejse til Vesteuropa og England, hvor han satte sig ind i disse landes landbrug. 1867 besøgte han atter, denne gang for Landhusholdningsselskabet England. – Imidlertid besluttede la C. sig nu afgørende for at føre sine ideer om en landbrugsundervisning på højskolens grund ud i livet. 1867 begyndte han sin skolevirksomhed i lejede lokaler i Nærum, 1868 åbnedes Lyngby Landboskole i egen bygning. Med undtagelse af årene 1884–89 forestod la C. skolens ledelse til sin død og han skabte med skolen i Lyngby den landboskole der skulle danne mønster for tilsvarende skoler frem til ca. 1910. Han var en myndig skoleleder, en dygtig lærer der også sørgede for at sikre sin skole gode lærerkræfter. Lyngby landboskole der rummede både en højskole- og en landbrugsafdeling blev snart en af landets mest søgte skoler, især fra lidt mere bedrestillede kredse, ligesom det påvirkede tilgangen at skolen i 80erne regnedes for „upolitisk“ idet la C. var erklæret højremand. 1889 købtes den nærliggende Brede ladegård for derved at knytte et praktisk land-

brug til skolens teoretiske undervisning, og 1892 begyndte la C. et feriekursus for landsbylærere i jordbrug m.m. på skolen. Bl.a. pga. politiske uoverensstemmelser stod la C. ret isoleret i højskoleverdenen, nærmest kontakt havde han med C. "Båge og J. "Nørregaard på Testrup.

1867 var la C. fratrådt stillingen som assistent under B. S. Jørgensen, med hvem samarbejdet ikke altid havde været let. S.å. overtog han efter denne redaktionen af Tidsskrift for Landøkonomi ved hvilket han allerede 1860 var blevet medarbejder. Frem til sin død redigerede hans tidsskriftet, skrev selv kun lidt, men deriblandt de meget læste årsoversigter over landbrugets tilstand. Han bestræbte sig på at gøre Tidsskrift for Landøkonomi til et „kildeskrift“ til landbruget hvad der i vid udstrækning også lykkedes for ham. Derimod fik tidsskriftet kun i ringere grad betydning som forum for debat om landbrugets forhold. Gennem sit arbejde var la C. kommet til at stå landhusholdningsselskabet nær, og han var således den der så tidligt som 1866 bevirkede at selskabet stillede sig kritisk over for det ny-startede hedeselskab. 1875 valgtes han til selskabets sekretær, en post la C. snart gjorde til den virkelig ledende i arbejdet, og som følge af landhusholdningsselskabets halvofficielle karakter tillige fik stor indflydelse på landbrugslovgivning og -administration. la C. besad fremragende egenskaber til denne stilling. Han havde en vældig arbejdssevne, myndighed og beslutsomhed og han var velorienteret om landbrugets forhold hjem og ude. Det var mindre de rent tekniske sider han interesserede sig for, men på områder som markeds-, transport- og afsætningsforhold, ved opbygningen af landbrugets konsulent- og oplysningsarbejde øvede han en afgørende indflydelse. Fra slutningen af 1870erne til sin død var han ubestridt den enkeltperson der havde størst indflydelse på landbrugets udvikling i Danmark. la C. beklædte talrige tillids-hverv ved landmandsforsamlingerne og var den der stod som hovedarrangør af landbrugskongressen 1888. Han var aktiv ved etableringen af den store udstilling s.å. og har en stor del af æren for tilvejebringelsen af et landbrugsmuseum i forlængelse heraf. 1891 valgtes han til præsident for landhusholdningsselskabet og blev naturligt den ledende kraft også i selskabets formelle styrelse. la C. besad ved siden af sine førnævnte egenskaber betydelig selvtillid og tålte dårligt modsigelse. Herved kom han allerede 1886 i modsætningsforhold til den begyndende krisebevægelse i landbruget og senere bekæmpedes han ihærdigt af agrarbevægelsen, bl.a. ved præsidentvalget, og et forsøg på at gøre ham til E. "Dalgas' efterfølger i hedeselskabet mødte

stærk modstand i jyske landbokredse. Landhusholdningsselskabet blev i disse år stærkt truet af de provinsielle sammenslutninger af landboforeninger som taleror for landbruget, og la C. arbejdede midt i 80'erne energisk for oprettelsen af et landbrugsråd, der kunne sikre selskabets fortsatte dominerende stilling uden dog at opnå resultat. – Foruden de ovennævnte opgaver var la C. medlem af Lyngby sogneråd, fra 1879 næstformand og fra 1892 til sin død formand for Kbh.s amts landboforening. 1873 blev han medejer af sin fødegård Skærso, og 1881 udnævntes han til kaptajn af forstærkningen (afgik 1890). – Med Lyngby landboskole skabte la C. den højskoleprægede landbrugsundervisning der dominerede frem til ca. 1910 og har sat sine spor endnu længere frem, og som sekretær og senere præsident for landhusholdningsselskabet tilførte han dette initiativ og aktivitet på et tidspunkt hvor udviklingen uden for selskabets rammer kunne have trængt dette tilbage fra al betydning. Som landbrugets uofficielle departementschef i en snes år fik han ofte afgørende betydning for tidens landbrugslovgivning og -administration. For hans placering i tidens politiske opgør betød hans „gammelgrundtvigske“ syn, at han i kampene var at finde på regeringens side. – R. 1864. DM. 1878. F.M.1. 1888. □Træsnit af H. P. Hansen, 1892. Litografi af Harald Jensen, 1895. Buste af Rasmus Andersen, 1895 (landhusholdningsselskabet). Træsnit af A. Bork, 1898. Statue af R. Andersen, 1903 (Lyngby landbrugsskole, nu ved Ledreborg). Foto.

H. Wulff i Tidsskr. for landøkonomi, 1898 337–53. Ugeskr. for landmænd s.å. 97–99. Landmandsbl. s.å. 112–15. K. Hansen: J. C. la Cour, 1916 = Folkets fører. H. Hertel: Det danske landhusholdningsselsk.s hist. II, 1919 20–23. Vilh. la Cour: Livet begynder, 1953 7–210. Samme: Med far i felten, 1964 (heri breve). Fr. Skrubbeltang: Det indvundne Danm. I, 1966 144–48 331–38. C. Bjørn i Erhvervshist. årbog, 1968 83–139. – Papirer i Rigsark.

Claus Bjørn

la Cour, Jørgen Carl Barfod Dornonville de, 1872–1917, landbrugsredaktør. * 1.9.1872 på Lyngby landboskole, † 18.9.1917 i Lyngby, begr. sst. F: landbrugsskoleforstander J. C. *la C. (1838–98) og Agathe J. G. Birkedal Barfod (1845–1929). ~ 7.10.1898 i Kbh. (Vartov) med Helen Charlotte Margrethe Anderson Rode, * 9.2.1871 på Krogerup, † 7.10.1961 i Gl. Kloster, Kbh., d. af godsforvalter Hans Christian Valdemar R. (1834–77) og Helen Anderson (1834–81). – Far til Paul *la C. Bror til L. F. *la C. og Vilh. *la C.

la C. gik i Thyssens realskole i Lyngby og tog senere 4. kl. hovedeksamen fra Schneekloths latin-

og realskole 1888. Derefter lærte han landvæsen på Vesterbygård 1888–89 og på Brede ladegård 1889–90, var forvalter sst. 1891–93 og læste samtidig ved landbohøjskolen. Efter at have været forvalter og inspektør på forskellige gårde købte han 1898 Søgård ved Næstved som han afstod 1903. la C. var en tid lokalredaktør for Præsto Avis, men flyttede 1905 til Århus og begyndte en omfattende virksomhed inden for landbrugspressen. Han startede med stor energi og sans for reklame ugebladet *Dansk Landbrug* som efter hans plan skulle blive et samlingsorgan for alle medlemmer af landboforeningerne i Danmark. Bladet var stort anlagt, bod i en årrække på righoldigt stof, men slog ikke an i landbefolkningen. 1910 fratrådte la C., og bladet gik ind 1917. Han begyndte yderligere forlagsvirksomhed hvor han 1906–18 udsendte tre samlinger *Danske Gaarde*, hver på fire svære bind. Der blev her givet en skildring af alle landets større og mellemstore landbrug, og Danske Gaarde er en værdifuld kilde til dansk landbrugs situation umiddelbart efter 1900. la C. havde slægtens nationale og folkelige engagement, var iderig og i besiddelse af initiativ, men magtede ikke altid at fastholde og videreføre de ofte stort anlagte planer. □Foto.

L. F. la Cour: Slægten la Cour, 2. udg. 1951.

Claus Bjørn (Anton Christensen)

la Cour, Jens Lassen Fauruschou Dornonville de, 1876–1956, elektrotekniker, ingeniør. * 15.5.1876 på Skærso, Dråby sg., Randers amt, † 5.12.1956. F: proprietær Jacob Ludvig Vauvert la C. (1844–1912, ~ 2° med Thora Vilhelmine Herskind, 1853–1917) og Johanne Cathrine Fauruschou (1851–80). ~ 27.12.1905 i Dråby med Anna Maria Kapferer, * 18.3.1884 i Schübelbach i Schweiz, d. af funktionær ved de badensiske statsbaner Cornelius K. (1844–1908) og Josephine Ruckle (1849–1925). – Bror til Johannes F. *la C.

la C. blev student 1894 fra Århus og blev 1899 diplomingeniør fra Eidgenössisches Polytechnikum i Zürich. Efter en kortere tid at have været konstruktør og beregner hos det store elektriske firma Brown Boveri & Co. i Baden i Schweiz blev han 1900 assistent hos den dengang meget kendte elektrotekniker professor E. Arnold ved den tekniske højskole i Karlsruhe og blev i denne stilling til 1904, det sidste år tillige som docent i projektering af elektriske kraft- og baneanlæg. I videre kredse blev la C. kendt som medarbejder ved udgivelsen af Arnolds store værker: Die Gleichstrommaschine I–II, og Die Wechselstromtechnik I–VI der benyttedes ved lærean-

la Cour, J. L.

stalter over hele verden. Efter Arnolds død 1912 overtog la C. helt udgivelsen. 1904 kom la C. til Edinburgh som chief engineer ved det store firma Bruce Peebles & Co. Ltd. og var her, til han 1907 (-14) blev teknisk direktør for Allmänna Svenska Elektriska Aktiebolaget i Västerås. 1914-18 var han direktør i Norsk Hydro Elektrisk Kvælstof Akts., Oslo. Derefter flyttede han igen til Sverige hvor han efter en kort periode (1918-21) som direktør for Svenska Elektromekaniska Industri A/B startede Svenska Elektromekaniska Industri A/B i Helsingborg. Denne foretostad han som direktør ledelsen af til 1942, hvorefter han i nogle år fortsatte som bestyrelsesformand i selskabet (-1949). Mellem 1935 og 1949 havde han desuden som direktør eller bestyrelsesmedlem tilknytning til en række andre virksomheder inden for den svenske elektroniske industri. la C. der også interesserede sig for landbrug, overtog 1914 fædrenegården Skærso (solgt 1933) og 1917 mødrenegården Frederiksmind (solgt 1938), samt drev en del store mosebrug i Sverige. I elektrotekniske kredse blev la C. særlig kendt som opfinderen af kaskadeomformerer og dobbeltpolomformerer, maskiner der tjener til på økonomisk måde at omforme vekselstrøm til jævnstrøm.

la C. var dr.ing. h.c. ved den tekniske højskole i Karlsruhe og dr.techn. h.c. ved Polyteknisk læreanstalt i København; han var æresmedlem af flere svenske selskaber og havde modtaget hæderspriser fra bl.a. Tekniska Högskolan i Stockholm og Helsingborg by. □Foto.

Danmarksposten, februar 1957 16.

Erik Korr Johansen (Poul Vinding)

la Cour, Janus Andreas Bartholin, 1837-1909, landskabsmaler. * 5.9.1837 på Thimgård ved Ringkøbing, † 13.10.1909 i Odder, begr. sst. F: proprietær Otto August la C. (1796-1860) og Ane Cathrine Strandbygaard (1796-1879). Ugift. Som barn boede la C. i en længere periode på egnen syd for Århus. Han kom i Århus latinskole og fik fra ca. 1850 desuden privatundervisning i tegning hos en af skolens lærere, dyremaleren E. L. Høegh-Guldberg. Samtidig fik han hos denne lejlighed til at studere malerier af C. *Købke, Høegh-Guldbergs ungdomsven, og J. Th. *Lundbye. 1853 rejste han til København hvor han en kort tid fik privatundervisning hos landskabsmaleren F. C. Kiærskou, indtil han fra 1854 fulgte Wilhelm *Marstrands private tegneundervisning. Først 1857 kom han ind på akademiet, men havde allerede to år tidligere fået et billede (*Strandparti ved Helgenæs*) antaget på Charlottenborgudstillingen. Tilskyndet af N. L.

*Hoyen søgte han 1856 kontakt med P. C. *Skovgaard. Venskabet med den ældre, mere erfarne landskabsmaler blev af afgørende betydning for la C. der modtog både vejledning og inspiration fra Skovgaard uden dog at stå i noget egentligt elevforhold til ham. 1861-84 havde han desuden sit hjem hos denne. 1861 vandt la C. den Neuhausenske præmie (*Tidlig sommormorgen udover en eng*) samt 1865, 66 og 68 akademiets rejsestipendium der bragte ham til Frankrig og Italien 1865-67, og 1868-70 til Schweiz og Italien som han siden besøgte talrige gange. 1871 modtog la C. akademiets højeste udmærkelse, udstillingsmedaljen, for *Aftenstund ved Nemisøen*. Året efter blev han medlem af akademiet og 1883 desuden af det svenske kunstakademi. 1884 slog han sig ned syd for Århus på Mariendal; 1888 købte han Langballegård nærmere Århus hvor han boede resten af sit liv, kun afbrudt af rejser sydpå. Når han bevidst valgte at isolere sig fra den københavnske kunstverden har en medvirkende årsag været de aktuelle brydninger mellem det traditionsbundne, det klassisk orienterede landskabsmaleri, som la C. selv repræsenterede, og den begyndende indflydelse fra de nyere strømninger inden for det franske maleri. la C. var meget kritisk over for det ny friluftsmaleri og ironiserede over dets forkærlighed for „tyk farve og klodset pensel“. Men helt upåvirket har han heller ikke været som han selv erkender det i et brev til Sigurd *Müller 1882 i forbindelse med sine studier fra denne periode. I de senere værker vedblev han dog at fastholde den samvittighedsfulde, minutøse gennemarbejdning af de præcist iagttagne naturindtryk. I det hjemlige opdyrkede han med særlig forkærlighed motiver fra Århusegnens kyst- og skovstrækninger, mens han i Italien navnlig var fængslet af Roms omegn med Nemisøen og Villa d'Este i Tivoli. Inden for nyere dansk landskabsmaleri kom la C. derfor ikke til at spille nogen rolle som fornyer, men repræsenterede en trofast videreførelse af væsentlige elementer fra Eckersbergskolens landskabstradition i en version der i hans samtid stadig nød stor popularitet. la C. er repræsenteret med værker på Statens museum for kunst, Hirschsprungs saml., Nivågård samt på museerne i Odense, Århus, Ålborg, Maribo, Skagen, Ribe og Varde. - R. 1892. □To tegn. af A. Fritz, den ene 1862 (Fr.borg). Afbildet på mal. af Joakim Skovgaard, 1876. Træsnit af H. P. Hansen, 1884. Mal. af O. Haslund, 1892 (udstillingsfonden, Charlottenborg), skitse dertil (Fyns stiftsmus.). Foto.

L. F. la Cour: Slægten la Cour, 2. udg. 1951. III. tid. 20.10.1907 og 24.10.1909. Joakim Skovgaard i Kunstbl., 1909 265-69. Rikard Magnussen: Landskabsmaleren J.

la C., 1928 (heri værktørftegn.). Kr. Jakobsen m.fl.: J. la C. Kat. fra Århus kunstforen., 1969. – Breve i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Birgitte Bøggild Johannsen

la Cour, Jenny, se **la Cour, Lauritz**.

la Cour, Johannes Faurshou, 1880–1971, fabrikant. * 21.6.1880 på Skærso ved Ebeltoft, † 6.1.1971 i Pindstrup. F: proprietær Jacob Ludvig Vauvert la C. (1844–1912, ~2° med Thora Vilhelmine Herskind, 1853–1917) og Johanne Cathrine Faurshou (1851–80). ~1° 3.3.1909 med Margrethe Jensen, * 11.9.1884 i Ringkøbing, † 3.9.1958 i Pindstrup, d. af mejeribestyrer J. Lorenzen J. og Anna Margrethe Jensen. ~2° 30.5.1961 med Anna Elisa Marie (Mimi) Luther, * 9.10.1884 i Altona, † 31.1.1971 i Pindstrup, d. af hotelforpagter Rudolf L. († 1885) og Sophie Larsen († 1942). – Bror til J. L. *la C.

la C. voksede op i et miljø præget af storlandbrug. Ganske naturligt fik han en landbrugsmæssig uddannelse og købte 1905 sin første ejendom, i Pindstrup hvor han overtog 2 ha, hovedparten mose, som han udnyttede til produktion af tørv og tørvemuld til brændsel. Da første verdenskrig for alvor satte gang i tørveproduktionen begyndte han med et ælteværk drevet ved hestegang, men gik hurtigt over til mere mekaniserede former. 1917 oprettede han en fabrik for tørvestrøelse i Stenvad og kort efter købte han den næsten 200 ha Fuglsø mose, og virksomheden omdannedes til aktieselskabet *Nordisk Mosebrug*. Det faldende behov i efterkrigsårene medførte at selskabet 1932 måtte likvidere, men virksomheden førtes videre som privateje. Fra midten af 1930'erne gik priserne i vejret og ælteværkerne kørte igen.

Karakteristisk for la C.s virke er den sammenhæng der har været mellem de forskellige initiativer. Tørvestrøelses-fabrikationen skabte behov for træemballage som han selv fremstillede, 1912 produceredes træuld, fra 1926 krydsfiner. 1950 opførtes Novopanfabrikken med henblik på produktion af krydsfiner og spånplader af træaffald, efter et schweizisk patent. Novopan Træindustri A/S er i dag den største af Pindstrup-virksomhederne. Den voksende produktion af tørvestrøelse, efterhånden til eksport til fx USA og Japan, blev henlagt til opkøbte landbrugsjendomme omkring Pindstrup og i Store og Lille Vildmose. En følge-produktion er den såkaldte Jiffypot, en urtepotte presset af tørvestrøelse. 1954 engagerede la C. sig på et nyt felt ved overtagelsen af vægflisefabrikken Trondholm i Randers, og senere begyndte han produktion af foderpiller på fabrikken *Lypi* ved Auning og på en til-

svarende ved Løgumkloster. Han fik desuden interesser i markedet for engangsservice. – la C. var medinitiativtager til Arbejdsteknisk skole i Kolind, den første af sin art i en landkommune, hvor ufaglært arbejdskraft, ikke alene til hans egne virksomheder, fik uddannelse. Han var desuden medlem af den konservative vælgerforening, medlem af bestyrelsen, og i en årrække formand for Foreningen af danske mosebrugere og medstifter af og formand for Foreningen af arbejdsgivere inden for moseindustrien. Endelig sad han mange år i repræsentantskabet for Det danske hedeselskab. – Livet igennem var la C. præget af en stærk guds frygt, og religionen blev et vigtigt grundlag for hele hans liv. Han var i sin ungdom med til at bygge missionshuset i Pindstrup og siden skænkede han sin industribygning en kirke. – R. 1952. R¹. 1965. □Foto.

Interview i *Demokraten* 13.6.1965 og 17.6.1970. – *Politiken* 19.6.1955. *Berl. tid.* 8.1.1971. A. Krøigaard i *Hedeselsk.s.t.*, 1971 nr. 2 26–30. – *Levnedberetning i ordenskapitlet*.

Henrik Fode

la Cour, Lars Frederik Barfod Dornonville de, 1869–1951, historisk forfatter. * 15.6.1869 på Lyngby landboskole, † 8.9.1951 i Sorø, begr. sst. (ny kgd.). F: landbrugsskoleforstander J. C. *la C. (1838–98) og Agathe J. G. Birkedal Barfod (1845–1929). ~ 5.9.1901 i Brændekilde med Marie Lovise Ottilia Olsen, * 24.2.1873 i Ribe, † 3.12.1940 i Sorø, d. af residerende kapellan i Ribe, senere sognepræst i Brændekilde og provst Carl Frederik (Frits) Vilhelm O. (1826–1910) og Louise Augusta Krarup (1840–86). – Bror til J. C. B. *la C. og Vilh. *la C.

la C. tilhørte fra barneårene et levende grundtvigsk miljø; faderen var skaberen af Lyngby landboskole, og moderen var datter af historikeren og politikeren Frederik *Barfod (der var gift med en søster til præsten Vilhelm *Birkedal), en yngre bror var historikeren Vilh. la C. la C. blev student 1888 fra Schneekloth skole og cand. mag. 1896 (dansk, engelsk og latin). 1896–1909 underviste han ved Grundtvigs højskole og ved landboskolen i Lyngby; 1909–14 ejede og drev han Hindholm højskole; 1916 blev han fuldmægtig ved Sorø Akademi, 1921–39 var han akademikasserer sst. la C. tog initiativ til stiftelsen 1911 af Historisk samfund for Sorø amt og var dets første formand (indtil 1932); 1915 stiftede han Sorø amtsmuseum. Hans historiske forfatterskab præges dels af hans nationale sindelag, dels af en stærk slægtsfølelse. Det hviler på omfattende og grundige arkivstudier. Fremhæves må udgaven af brevvekslingen 1881–88 mellem Zacharias Topelius og Fr. Barfod, 1908,

la Cour, L. F.

værket om slægten la Cour, 1917 samt de tre købstadmonografier om Korsør, 1923–26, Skel-skør, 1932–34 og Sorø, 1938. Hertil kommer en lang række afhandlinger i Årbøger for Historisk Samfund for Sorø amt. □Foto.

L. F. la Cour: Slægten la Cour, 2. udg. 1951. P. Schærff i Soranerbl., 1951 81.

Kai Hørby

la Cour, Lauritz Ulrik, 1802–75, landmand. * 6.4.1802 i Odder, † 27.2.1875 på Skærso ved Ebeltoft, begr. i Dråby. F: degn i Odder, cand. teol. Jørgen la C. (1767–1809) og Christine (Charlotte) Guldberg (1777–1826, ~2° 1817 med sognepræst i Lyngby og Albøge, senere provst H. P. *Barfoed, 1770–1841). ~ 5.10.1833 i Rolse med Ellen Kirstine Poulsen, * 26.12.1809 på Nørlund, † 5.3.1875 på Skærso, d. af proprietær, forpagter af Nørlund, senere ejer af Rolsegård Niels P. (1767–1830) og Dorte Dinesdatter (1773–1834). – Far til J. C. *la C. og Poul *la C.

la C. uddannedes hos den dygtige landmand, forpagter, krigsråd Hans Christian Møller, Rodstenseje, 1820–23 bestyrede han avlsbruget for stedfaderen i Lyngby præstegård, var 1823–25 forvalter på Rugård, derefter en kort tid forpagter af Hyllested præstegård. 1825 købte han hovedgården Skærso i Randers amt som staten 1823 havde overtaget for skatterestancer; den store ejendom med tiende og bøndergods blev ved auktion tilslået la C. for 2400 rdl. som han lånte hos en slægtning. Til gården der ved overtagelsen var i høj grad forfalden og forsomt hørte udstrakte kærarealer som la C. fik opdyrket. Han indførte brak, forbedrede avlsredskaber, brød sten, jævnedde huller, ryddede buskade og forvandlede Skærso til en fortrinlig avlsgård. 1827 dyrkede han raps og havde allerede i 20'erne en udstrakt avl af kartofler som dels blev sejlet direkte til Kbh. og dels anvendtes til studefedning som han drev med kenderblik for dyrenes trivsel og med evne til at vurdere deres egenskaber som fededyr. En årrække havde han et stort fårehold. Den lette sandjord blev beplantet med nåletræer som han selv oplevede at se som bygningstømmer. Han blev banebryder for en række fremskridt og var samtidig ansat og afholdt for sin hjælpsomhed, humanitet og fædrelandsfølelse. – Pauline *Worm, Morten *Pontoppidan o.fl. har prist la C. og hans hustru for deres storladne gæstfrihed og godgørenhed. Selv var han personlig meget beskeden, stilfærdig og tilbageholdende. Han valgtes 1834 til stænderdeputeret og deltog i stændermøderne i Viborg 1836, 1838 og 1840. 1841–45 var han formand for Dråby sogneforstanderskab, 1841–49 skole-

patron, 1845–49 og 1854–59 medlem af Randers amtsråd, 1858–61 folketingsmand for Randers amts 5. valgkreds, blev landvæsenskommissær for Randers amt 1858. 1871 overdrog han Skærso til to sønner. – En søn Hans Christian Ditlev la C., * 6.5.1842, † 28.9.1922, uddannedes ligeledes ved landbruget og tog 1862 eksamen ved landbohøjskolen. 1848 deltog han i krigen som frivillig. 1868–80 ejede han Havmollen ved Ebeltoft og 1880–1919 Trinderup som han havde forpagtet 1874. Han var formand for Dråby sogneråd 1871, medstifter af og 1874–89 formand for Landboforeningen for Hobro og omegn, og for maskinafdelingen ved landmandsforeningen i Randers 1894. Han var 1898–1918 medlem af landstinget for højre, af hvis repræsentantskab han var medlem. 1900–01 var han landstingets sekretær, 1901–07 medlem af finansudvalget og 1902–08 af forsvarskommissionen. Han holdt sig uden for det 1915 stiftede konservative folkeparti men indmeldte sig 1917 i det nye højre. R. 1894. – En datter Jenny Erasmie la C., * 20.5.1849, † 8.2.1928, styrede hus for broderen Poul i Askov hvor hun en tid fungerede som medforstander for den udvidede højskole. Hun underviste desuden i vævning og udgav 1897 *Vævebog for Hjemmene*. – □Litografi af Harald Jensen, 1898, efter foto fra ca. 1860. Foto. – Mindesten 1902 ved Skærso storskov, Dråby sg.

L. F. la Cour: Slægten la Cour, 2. udg. 1951. Morten Pontoppidan: En dansk landmand, L. la Cour til Skærso, 1914. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. I–II, 1931–34.

*Anton Christensen**

la Cour, Niels Georg, 1797–1876, officer. * 11.12.1797 i Viborg, † 21.12.1876 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: kommandersergent, opsynsmand på Vajsenhuset, spisevært, senere kaptajn, postmester i Randers og kancelliråd Niels la C. (1754–1827, ~2° 1810 med Karen Elisabeth Lund, 1772–1836) og Georgia Nicoline Mørch (1760–1804). ~ 14.5.1835 på Frbg. med Emilie Antoinette Bruun, * 22.1.1812 i Kbh. (Holmens), † 9.3.1872 sst. (Garn.), d. af kaptajnløjtnant, kommandant ved Kbh.s toldbod og havn, senere kommandør Eusebius B. (1754–1834) og Marica Sophie Christiane Gether (1766–1838).

la C. blev landkadet 1810, sekondløjtnant 1813, premierløjtnant 1824. Gymnastikken og våbenøvelserne havde under hele hans tjenestetid hans levende interesse, og han skyede intet besvær for at kunne gøre sig fuldt fortrolig med disse uddannelsesgrene, ligesom han skrev forskellige afhandlinger om dem. Franz *Nachtegall fattede derved særlig interesse for ham og fik ham 1829

ansat som inspektionsofficer og lærer ved det militære gymnastikinstitut og som medhjælper ved de direktøren påhvilede civile forretninger. la C.s 1830 udarbejdede forslag til kavaleriets brug af de blanke våben vandt kongens bifald, og han ansattes 1833 som landkadetkorpsets lærer i våbenovelsler for prins Frederik (Frederik VII). 1834 fik han kaptajns karakter og blev ved hærorganisationen 1842 forstander for det militære gymnastikinstitut samt efter Nachtegalls død 1847 direktør for gymnastikken i Danmark. Ved krigens udbrud 1848 blev la C. som major forstander for central- og kommandoskolerne i Kbh. I felttoget 1849 udmærkede han sig i kampen ved Kolding og ved forsvaret af Gudsøpaset hvor han kommanderede en styrke på fire bataljoner og et batteri. Han blev s.å. oberstløjtnant og deltog 1850 i slaget ved Isted. Et af ham s.å. i detaljer udarbejdet forslag til at afhjælpe den ved krigens udbrud så følelige mangel på officerer ved at anvende kongens livkorps (akademisk skyttekorps) som uddannelsesskole for reserveofficerer, fremkom i Tidsskrift for Krigsvæsen 1855 og har sikkert senere fået sin betydning da reserveofficersproblemet fik sin afgørelse i årene før 1864. 1855 blev la C. oberst, men tog på grund af øjensvaghed sin afsked med generals karakter 1858. Sin stilling som gymnastikinstitutets forstander beholdt han dog indtil hærloven af 1867 trådte i kraft. For det civile gymnastikvæsen vedblev han at være direktør til 1870. – R. 1834. DM. 1848. K. 1859. □Litografi 1853 efter tegn. af L. A. Smith. Afbildet på N. Simonsens mal. 1860 af en revy ca. 1830 (Adolphseck ved Fulda). Træsnit 1876 efter foto, efter dette træsnit 1877. Foto.

L. F. la Cour: Slægten la Cour, 2. udg. 1951. L. J. Flamaud: Slagene ved Fredericia og Isted, 1853. Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstabens II, I, 1875 577f.

Rockstroh *

la Cour, Paul (ved dåben Poul) Arvid Doronville de, 1902–56, forfatter. * 9.11.1902 i Rislev, Præstø amt, † 20.9.1956 på amtssygehuset i Roskilde, bisat i Kbh. (Vestre), asken spredt i Øresund 5.12.1956. F: redaktør J. C. B. *la Cour (1872–1917) og Helen Rode (1871–1961). ~1° i Paris med Emilie Thérèse Poncelet; ægteskabet opløst 1934. ~2° 21.4.1934 på Frbg. (b.v.) med senere diplom. talelærer Eva Sigesmund Bang, * 24.2.1908 på Frbg. (~1° med mag.art., senere musikchef Kai Aage *Bruun, 1889–1971, ~3° med redaktør Peter de Hemmer *Gudme, 1897–1944), d. af forfatter, Oluf *B. (1882–1959) og

Esther Bartholdy (1881–1952). Ægteskabet opløst. ~3° 25.11.1942 i Kbh. (b.v.) med Gerd Marie Nielsen, * 24.3.1920 i Egersund, Norge, (~2° 1971 med bogtrykker Hakon Hougaard Holm), d. af Lili L. B. Nielsen.

Året efter la C.s fødsel måtte faderen afstå gården Søgård i Rislev for siden da at ernære sig som landbrugsfaglig skribent og redaktør hvilket tvang familien ud i en stadig omflyttende og økonomisk usikker tilværelse. Dette og faderens sårbare idealisme med hang til fantasi samt udbruddet af første verdenskrig kom til at præge la C. for hele livet. Efter at have gået i skole i Århus og Lyngby tog han mellemskoleeksamen fra Øregaard gymnasium 1918. Han begyndte i gymnasiet men forlod skolen uden afsluttende eksamen, hvorefter han lærte landvæsen i et års tid, for derpå 1921 at blive elev i Colbergs boghandel i Rønne. Her begyndte han at skrive og male. Han debuterede 1922 med digtsamlingen *Dagens Alter*. – 1923 rejste la C. til Frankrig hvor han opholdt sig i syv år under økonomisk meget vanskelige forhold. I løbet af disse år udsendte han fire digtsamlinger og én mindre roman. Samlingerne *Arkadisk Morgen*, 1924, *Matisse-Bogen*, 1924 og *Den galliske Sommer*, 1927 vidner ligesom debutsamlingen om hans formelle, skolede evner og rummer en traditionel skønhedsdyrkende lyrik. Derimod præger nogen større originalitet samlingen *Den tredie Dag*, 1928 der betød la C.s gennembrud som lyriker og en forløsning af hans kunstneriske intentioner. Bidragende hertil var hans møde med fransk ekspressionistisk kunst og med Henri Bergsons filosofi og dens forestilling om intuitionens evne til at trænge bag om det værendes former til dets væren (la durée), den sammenhæng hvori det værende er led i en uendelig fortsat skabende proces. Svarende hertil blev den grænseoverskridende enhedsoplevelse væsensmærket for la C.s digtning, idet den virkelighedsoplevelse han kaldte „tingenes tale“, „de fortryllede dage“, „det åbne“ og hvori det ukendte fremmede åbner sig så sansning og tydning er forenet, blev et konstituerende tema i hans produktion. I den lille ægteskabsroman *Aske*, 1929 føres dette tema ind som fordring i de personlige forholds verden samtidig med at en religiøst farvet humanisme der har sin rod i en sublimeret skyldfølelse trænger sig på i forfatter-skabet.

Efter hjemkomsten til Danmark 1930, hvor la C. bosatte sig i Kbh., blev han litteraturkritiker ved Tilskueren (1931–39), senere desuden konsulent ved Gyldendal (1933–56) og litteratur- og teateranmelder ved Forum (1936–41). Udøgmatiske men med stor indfølelse og præcision evne-

de han som litteraturkritiker på én gang at formidle og tage stilling til samtidens litteratur og dens orienteringsforsøg under 30ernes økonomiske og politiske kriser. En beskeden del af hans litteraturkritik fra 30erne er sammen med senere litteratur- og kunstkritiske samt politisk-kulturfilosofiske artikler og essays samlet i udvalget *Solhøjde*, 1959, hvori han fremtræder som en af sin generations betydeligste kritiske begavelse. Sit skønnerlitterære forfatterskab fortsatte la C. efter hjemkomsten med det fortællende digt *Leviathan*, 1930 og digtsamlingerne *Menneskeis Hjem*, 1931 og *Regn over Verden*, 1933, der tematisk ligger i forlængelse af *Den tredje Dag*. Men samtidig betød årene 1931–33 en kursændring for la C. idet han under indtryk af nazismens frembrud vendte sig imod sin egen digtnings forudsætning, ekspressionismen, og rejste kravet om en social digtning der uden at være partipolitisk skulle træde i et tjenende forhold til den krisehærgede samtid. Solidaritetstanken der for la C. ikke var klassebunden men en almen, humanistisk idé, blev det etiske centrum i hans forestillingsverden og styringspunktet for hans vægtige produktion i 30ernes anden halvdel. Med den store roman *Kramer bryder op*, 1935 søgte han gennem en højt dreven sensibilitet og erindringskunst at nå til indsigt i de psykologiske forvængninger der fordrejer medfølelsen og solidaritet til had og aggression. Og med digtsamlingerne *De er vort Liv*, 1936 og *Alt kræver jeg*, 1938 søgte han i sin lyrik at formidle solidaritetstanken, først og fremmest i de store digte *Aargang 1902*, 1914, *Hotellet* og *Rue Dante* der betegner højdepunkter i hans digtning. Men den beherskede optimisme som præger *De er vort Liv* i retning af at kunne være med til at reorganisere samfundet, er i *Alt kræver jeg* forvandet til desperation og afmagtsfølelse. Den truende verdenskrig var en medvirkende årsag til et fornyet opbrud i la C.s digtning hvorunder han søgte tilbage til sin digtnings udgangspunkt. Opruddets nødvendighed blev fastholdt i digtsamlingen *De hundrede Somre*, 1940 ligesom det spores i kunstnermonografierne *Niels Lergaard*, 1938 og *Axel Salto*, 1940.

Under krigen udsendte la C. foruden en række artikler kun monografien *Asirid Noack*, 1943, til gengæld intensivere hans oversættelsesarbejde af primært fransk digtning og kunstkritik. Først med digtsamlingen *Levende Vande*, 1946 forløstes han til en fornyet kunstnerisk produktion der med *Fragmenter af en Dagbog*, 1948 og digtsamlingen *Mellem Bark og Ved*, 1950 udgør det måske væsentligste led i den lyriske modernismes frembrud i dansk efterkrigslitteratur. Mens det etiske problem var det centrale for la

C. i 30erne, så blev det i 40erne forbundet med overvejelser omkring de æstetiske, formelle eksperimenteres mulighed for at formidle „tingenes tale“ og med refleksionens problem som grænse og hæmning. Med *Fragmenterne* søgte han at nå ud over refleksionen. I poesien, som for la C. var en væremåde, søgte han den virkelighedsbinding der kunne placere efterkrigsmennesket i en eksistentiel ansvarlighedssammenhæng og overvinde værdikrisen. I sin søgen efter sprogligt at frigøre denne oplevelsesmåde rejste han i *Fragmenterne* kravet om selvforvandling og om en upersonlig, ren lyrik der gennem det korte digts poetiske billedsprog skulle formidle „enheden i det liv, vi lever“. Men la C.s egen digtning fra disse år rummer kun få udtryk for „det åbne“s indbrud i sproget men desto flere næsten ekstatiske udtryk for længslen efter det. Og det blev hans digtnings smertelige vilkår at ud af denne konflikt skabte han sit mest helstøbte og artistisk stramme værk *Mellem Bark og Ved*, hvortil tematisk hører digtene fra første afsnit af *Efterladte Digte*, 1957. Hvor eksklusiv la C.s digtning i 40erne end var, så blev den dog af ham selv opfattet som det punkt, hvorfra samtiden kunne bevæges og forvandles. Den kolde krigs optræning bragte ham tidligt en indsigt i efterkrigstidens udfordringer: befolkningsekspllosionen og de kapitalistiske industrilandes udnyttelse af den tredje verden og jordens ressourcer. Alligevel blev han gennem sin digtning og tilknytning til henholdsvis det bevidst upolitiske tidsskrift *Heretica* (1948) og til det kommunistiske parti som han uden at være medlem af følte sig kritisk-solidarisk overfor, fanget i en konflikt mellem sit kunstneriske og sit politiske engagement som han forgæves søgte at løse ved sit brud med *Heretica* i marts 1949.

Fra begyndelsen af 50erne indledte la C. en udstrakt foredragsvirksomhed om kulturfilosofiske og -politiske problemer idet han aktivt medvirkede i Mellemløst samvirkes kulturprogram for udviklingslandene. Efter 1952 at have bosat sig i Hvalso begyndte han at arbejde på et værk om Hellas som dog aldrig blev fuldført. Forsommeren 1953 udarbejdede han på opfordring den ufuldendte selvbiografiske skitse *Sejladsen om Solen* der er hans eget klareste udtryk for hans kunstneriske og sjælelige særpræg, og s.å. rejste han til Grækenland hvorfra en del af hans dagbogsoptegnelser er udgivet i *De knuste Sten*, 1957. Rejsens store betydning kan foruden heri aflæses i en række centrale artikler fra årene 1954–55 der sammen med selvbiografiskitsen er optaget i *Solhøjde*, og som udgør et sidste højdepunkt i hans kritiske og essayistiske forfatterskab. Rejsens kunstneriske nedslag er samlet i andet afsnit af *Efterladte Digte* hvori hans stadi-

ge søgen og krav om forvandling fremstår som en ofte desperat døds længsel, på én gang udtryk for afmagt, fortvivlelse over hjemløshed i tiden og potenseret livsdrift.

la C. var en anspændt, uroligt søgende digter-tænkner, hvis kritiske begavelse synes større end hans kunstneriske. Som forfatter og litteraturkritiker indtog han en central plads som medium for tidens kulturelle strømninger. Hans forfatter-skabs stadige sublimeringsforsøg af såvel det konkret-personlige som det konkret-politiske ind i en metafysisk, eksistentiel-humanistisk ansvarlighed gør det til et seismografisk fintfølede udtryk for den borgerlige humanismes anfægtelser i mellem- og efterkrigstiden. – la C. modtog Gyldendals Herman Bang-Legat 1944, Det Ancherske legat s.å., Henri Nathansens mindelegat 1948, Holberg-medaljen s.å., Otto Benzons forfatterlegat 1950. □ Tegn. af Niels Hansen, 1922, Eugène de Sala, 1931 og F. Strobl s.å. Tegn. ca. 1932. Mal. af Preben Wilmann (Fr.borg). Mal. af Mogens Lorentzen udst. 1936. Tegn. af Preben Bützon-Pedersen s.å., af Otto Christensen 1939 og 1940 (Fr.borg), Johs. Nielsen 1941, Carl Jensen 1942 og 1950, Martinus Hougaard 1949 og Asger Muchitsch 1955. Mal. af Karen Trier Frederiksen, 1956 (Fr.borg). Foto.

Udg. Ud. digte 1928–51, 1951. P. la C., red. Ole Wivel og Gerd la Cour = Gyldendals julebog 1956. Efterl. digte, udg. Ole Wivel, 1957. Solhøjde. Et udv. af artikler og foredrag, udg. Bjørn Poulsen og Ole Wivel, 1959. Lit. Per Vogt: Tendenser mot tiden, Oslo 1946 103–22. Thorkild Bjørnvig i Heretica IV, 1951 11–41. Samme: Virkeligheden er til, 1973 7–55. Sv. Erichsen i Perspektiv IV, 1956 nr. 4 31–38. P. G. Lindhardt sst. XIII, 1966 nr. 3 13–16. Poul Vad i Vindrosen IV, 1957 31–44. Ejler Bille sst. 45–49. Karla Frederiksen: Min ven P. la C., 1958. Møde med Fragmenterne, red. Ejvind Larsen, 1959. Steffen Hejlskov Larsen i Edda LXI, Oslo 1961 334–72. Otto Kampp Olsen: På vej med P. la C., 1962. Povl Schmidt: P. la C. Symbol og virkelighed, 1963 (heri bibliografi). Samme: P. la C., 1971. Ole Wivel: Martin A. Hansen II, 1969. Samme: Tranedans, 1975 116–23. Lars-Olof Franzén: Punktnedslag i da. lit. 1870–1970, 1971 95–101 187–89. Papireri i Kgl. bibl.

Povl Schmidt

la Cour, Poul, 1846–1908, fysiker, højskolelærer. * 13.4.1846 på Skærso ved Ebeltoft, † 24.4.1908 i Askov, begr. på valgmenighedens kgd. sst. F: proprietær Lauritz "la C. (1802–75) og Ellen K. Poulsen (1809–75). ~ 1° 4.4.1873 i Kbh. (Vartov) med Hulda Christine Nielsen Birkedal Barfod, * 28.6.1850 i Kbh. (Frue), † 5.12.1878 i Askov, adoptivd. (1851) af historiker Frederik "B. (1811–96) og Emilie Birkedal (1813–97). ~ 2° 2.6.1882 i Kbh. (Vartov) med Christine Marie Marstrand, * 30.7.1851 i Kbh. (Helligg.), † 11.1.1927 på Rønshoved højskole, d. af bager og

brygger Troels "M. (1815–89) og Caroline E. Carlsen (1812–59). – Far til Dan "la C. Bror til J. C. "la C.

Slægtens danske stamfader Pierre Dornonville de la Cour kom 1732 som 16-årig til Danmark som lærer i fransk. Han var født i Tyskland, hvortil hans forældre var flygtet fra Frankrig. la C.s far var en dygtig og anset landmand, men sønnen skulle efter familiens og eget ønske være præst. Han blev student fra Randers latinske skole 1864, men med mdl. i græsk. Det var kun naturvidenskaberne der havde hans interesse. 1869 tog han magisterkonferens i fysik med meteorologi som hovedfag. De næste tre år gik med at aftjene værnepligt som korporal, være lærer på Lyngby landbrugsskole, hvor broderen Jørgen var forstander, og foretage studierejser til Norge, England, Italien og Holland hvor besøget gjaldt den moderne meteorologis grundlægger Buijs Ballot. Fra 1.4.1872 til 1.4.1877 beklædte la C. stillingen som underbestyrer ved det nyoprettede meteorologiske institut. Disse år brugte la C. dog også til at arbejde videre med sine opfindelser. Han havde allerede 1871 fået Videnskabernes selskabs sølvmedalje for måling af skyhøjder. 1874 fik han guldmedalje for stemmegaffel-telegrafien der løste den opgave at sende flere telegrammer samtidigt gennem samme tråd. Opfindelsen beror på at en el-strøm der slutes og brydes af en stemmegaffel (tonestrøm) vil kunne sætte en stemmegaffel med samme svingningstal i bevægelse, men ikke påvirke andre stemmegaffler. la C. søgte patent i USA, men en amerikaner Elisha Gray der arbejdede med de samme ideer fik patentet, og la C. havde ikke råd til at føre en retssag. la C. arbejdede så videre på en mere fuldkommen løsning af problemet ved hjælp af tonehjul. Tonehjulet er et jerntandhjul hvis tænder passerer tæt forbi en elektromagnet. Sendes en tonestrøm gennem elektromagneten og hjulet er i passende fart, vil hjulet rykke en tand frem for hvert strømstød og derfor gå rundt med en fart der er lige så konstant som stemmegaffelens svingninger. Samme tonestrøm vil få to tonehjul til at gå absolut synkronisk – uanset deres indbyrdes afstand – og ledningen kan nu udskiftes sikkert mellem flere sæt telegrafapparater. Tonehjulet er vel la C.s smukkeste opfindelse og den eneste, der gav et beskedent økonomisk udbytte og 1883 John Scott medaljen. 1878 blev højskolen i Askov omdannet til en udvidet højskole med videregående undervisning. Opmuntret af sin hustru der havde været elev på Askov tog la C. mod tilbuddet om en lærerstilling i naturvidenskab ved højskolen. Det blev opgaven på en skole, hvor historien var hovedfaget, at undervise unge uden særlige forudsætning-

ger i matematik og fysik. la C. fulgte Grundtvigs råd om at gå historisk til værks. Når læreren forer eleven ad de veje menneskeslægten selv har fulgt for at finde lovene, og han bringer dem til selv at være med til at opdage og finde dem på ny, da bliver det fundne i en ganske anden grad deres ejendom, end når det blot fremstilles som et færdigt resultat. Denne geniale pædagogiske metode er nedfældet i *Historisk Matematik*, 1881 (manus.; 4. udg. 1942 ved Dan la Cour) og *Historisk Fysik*, 1896–1901 (s.m. J. Appel; 3. udg. 1966). Af mere populære bøger kan nævnes *Tidens Naturlære*, 1899. la C. var medarbejder ved Hverdagsfysik, 1898 sammen med C. Christensen og K. Prytz og Menneskeandens Sejre, 1904 sammen med Helge Holst. la C. var ivrig gymnast og virksom for gymnastikkens udbredelse: han skrev en lille lærebog, *Menneskelegemet*, især beregnet for delingsførere, der udkom i mange oplag. la C. var en strålende lærer elsket og beundret af eleverne. Han var så klar i sin fremstilling, selv så grebet af sit emne og så glad for at meddele sig at han uvilkårligt rev sine tilhørere med. Ikke blot med sine ord, men med sin ranke og rene personlighed blev han et forbillede for mange unge. Var emnet en forsker der også var en kristen personlighed som han følte sig i overensstemmelse med, som M. Faraday eller Louis Pasteur, kunne hans fremstillingsevne hæve sig til ædel kunst. I sine foredrag uden for skolen talte la C. ofte om stjernehimlen så jævne bønder forstod og sent glemte foredraget, der også ofte rummede et personligt vidnesbyrd om livssyn og tro.

I Askov var der ikke megen tid til opfindelser. Dog opfandt la C. 1883 lystelegrafen ud fra den erkendelse at øjet er et rumsinstrument, og øret et tidsinstrument. Det er irrationelt at skibe korresponderer om natten med korte og lange lysblink i tid. I lystelegrafen kunne man se morsetegnene i prismekikkertens synsfelt glide forbi som lysende streger og prikker. Anvendelsen krævede international anerkendelse, og inden dette kom i orden havde G. Marconi opfundet den trådløse telegraf. Som fysiker og meteorolog var la C. optaget af at udnytte vindkraften i vort energifattige land. Arbejdet begyndte på grundlag af en beskeden årlig bevilling på 4000 kr. med bygningen af en lille vindmølle. Da forsøgsresultaterne syntes lovende blev det muligt 1897 for en bevilling på 27000 kr. at bygge den store forsøgsmølle i Askov efter P. V. Jensen-Klints tegning. Den årlige bevilling til forsøgene blev på 12000 kr. der senere blev nedsat til 7000. Denne særprægede bevilling blev altid livligt debatteret i rigsdagen. – I årene før århundredskiftet grundlagde la C. så den betydningsfulde vi-

denskab som kaldes aerodynamikken. Han sendte en luftstrøm med kendt hastighed gennem en tunnel og undersøgte vindens virkning på forskellige overflader og møllemodeller. Han fandt at vinden ikke virker vinkelret på en plan flade, at virkningen er meget større på en krum eller knækket flade end på en plan, at en møllvinge modtager mere energi end der indeholdes i den luftstrøm der direkte rammer den. Det sidste skyldes en sugning på bagsiden som la C. meddeler, at J. J. Voigt og Johan Irminger allerede tidligere har konstateret. Resultatet af disse forsøg blev offentliggjort i Ingeniøren, 1897 og *Forsøgsmøllen I og II*, 1900 samt refereret ret udføreligt af P. Vinding i Salmonsens Konversationsleksikon, 2 udg., under vindmotorer. – Den elstrøm møllen producerede blev først brugt til elektrolyse af vand. Ilten og brinten blev opbevaret i gasbeholdere. Energien blev brugt på den måde at knaldgasflammen som er meget varm ramte et tungt smelteligt stof zirkonilte der så udsendte et blændende hvidt lys. Ved århundredskiftet blev Askov højskoles foredragssal og gymnastiksal oplyst med brintlys. 1902 gik la C. over til den alm. akkumulator og Thomas Edisons kultrådslampe.

For at kunne udtage en konstant arbejdsmængde af den ustadige vindkraft konstruerede la C. *Kratostaten* som løste opgaven udmærket, og som han stillede store forventninger til – også økonomisk, men det viste sig at et vippeforlag der på en enkel måde kunne regulere remmens spænding ikke var nok til at sikre dynamo mod overbelastning. Hertil fojedes la Cour-nøglen der afbrød strømmen når møllen gik i stå, men atter sluttede den når møllen igen tog fat. Til el-værker anbefalede la C. den kendte 4-vingede klapsejlmølle – ikke fordi den udnyttede vinden særlig godt, for det gjorde den ikke – men fordi den var enkel, billig, selvregulerende og driftssikker. Små vind elværker måtte have en petroleumsmotor som reservekraft. 1903 oprettede 22 landskendte mænd med la C. i spidsen Dansk Vind Elektricitets Selskab (DVES) med den opgave at give vejledning ved anlæg af små el-værker, udbrede oplysning gennem kurser og Tidsskrift for Vindelektricitet. Ved la C.s død fire år senere var der allerede oprettet 77 vind elektricitetsværker ud over landet. Ved oprettelsen af elektricitetskommissionen 1907 blev la C. den første formand, og han blev titulær professor 1894.

la C. havde interesser der ikke var begrænset til naturvidenskaberne. 1899 oprettede han Askov valgmenighed og fik bygget kirke og præstebolig. Forud herfor var han ofte taler ved de kirkelige søndagsmøder på Askov højskole. – Denne

mærkelige professor ved forsøgsmøllen i Askov der, som man sagde, lavede lys og kraft af regn og blæst, var kendt ud over landet, og hans ord havde vægt selv på områder hvor han ikke var fagmand. Direktoren for den polytekniske læreanstalt G. Hagemann sagde: Det er Poul la Cours store fortjeneste at han har lært den danske bonde at sige „Du“ til naturvidenskaben. Mange af hans elever ville føje til: Han lærte os at skaberen ikke bliver mindre fordi skaberværket er forunderligt og stort. Ikke mange har øvet en betydningsfuldere gerning i vort folk end la C. – R. 1902. □ Litografi af I. W. Tegner, 1890, efter foto, og af Harald Jensen, 1895. Træsnit af A. Bork, 1900. Afbildet på E. Henningsens mal. Fra Askov højskole, 1902 (Fr.borg), gentagelse (Ribe kunstmus.). Buste af Johs. Kragh, 1908 (Fr.borg; Randers statsskole). Mal. af J. C. Schlichtkrull, 1913 (Askov højskole). Foto. – Mindesten af N. Hansen Jacobsen i Skibelund krat, 1913.

P. la C. i Julebogen, 1903 111–25. – L. F. la Cour: Slægten la Cour, 2. udg. 1951. Fr. v. Jessen i III. tid. 30.12.1900: sst. 3.5.1908. H. Holst i Fysisk t. VI, 1907–08 185–99. L. Moltesen i Gads da. mag., 1907–08 638–41. Holger Begtrup, Th. Thomsen og Even Marstrand i Højskolebl., 1908 625–36. J. Appel i Dansk årbog, 1908 80–84. Samme i Højskolebl., 1913 985–92. M. Andersen Nexø i Politiken 29.4.1908. Even Marstrand: P. la C., 1912 (særtryk af Askov lærlinge, 1912 3–88). Samme: Omkr. Askov, 1924 51–70. Samme i Minder fra folkehøjskolen, ved N. Olav Nielsen II, 1945 69–89. J. Th. Arnfred i Dansk tekn. museum. Årbog 1967, 1968 11–40. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

J. Th. Arnfred

la Cour, Vilhelm Birkedal Barfod Dornonville de, 1883–1974, historiker. * 23.12.1883 på Lyngby landboskole, † 22.6.1974 i Birkerød, begr. sst. F: landbrugsskoleforstander J. C. * la C. (1838–98) og Agathe J. G. Birkedal Barfod (1845–1929). ~ 2.6.1909 i Bodø med Asbjørg Nilssen, * 24.10.1886 på Haug i Vardal, Norge, † 7.1.1981 i Birkerød, d. af landbrugsskolebestyrer Lorents Peter N. (1844–1916) og Marie Lovise Wexelsen (1850–1934). – Bror til L. F. * la C. og J. C. B. * la C.

la C. voksede op på Lyngby landboskole i et hjem der var præget af grundtvigianisme og national ånd. Hans morfar var historikeren Frederik *Barfod, og efter at have taget studentereksamen fra Birkerød 1902 valgte han selv at studere historie ved Københavns universitet. I studieårene arbejdede han periodevis ved Nationalmuseet, og en fremtid som middelalder-arkæolog stod ham åben; men da han 1909 absolverede sin magisterkonferens foretrak han dog at blive historielærer – mindre af interesse for undervisning, mere fordi undervisningen levnedede ham

tid og kræfter til et nationalt arbejde for Nord-slesvig og et historisk forfatterskab. 1909–11 virkede han som højskolelærer i Lyngby, 1911–16 var han medbestyrer af Lyngby højere almen-skole – nu Lyngby private skole; men derefter brød han af for som korrespondent ved Nationaltidende at bosætte sig et par år i Norge, stadig i hovedsagen for at kunne dyrke nationale og historiske studier. Fra disse år stammer hans første større arbejder om danskhedsfølelsens vækst, biografien af redaktør Jens Jessen m.v.

Ved Tysklands sammenbrud i 1918 vendte la C. tilbage til Danmark for som korrespondent ved dagbladet København at følge begivenhederne i Slesvig. Han agiterede for Flensborgs tilbagevenden til Danmark og kom herved i konflikt med mere moderate kredse. Samtidig påbegyndte han udgivelsen af tidsskriftet *Grænsevagten* som han redigerede, og for en stor del selv skrev, helt frem til 1970.

1920 tiltrådte la C. en stilling som adjunkt ved Birkerød statsskole; men som han selv udtrykte det anså han stadig ikke skolegerningen for andet og mere end en ventosal hvor han ventede på et tog i den rigtige retning, og hans arbejde på skolen blev afbrudt af lange perioder med orlov. I sine bestræbelser på at nå ned til roden af hvad han kaldte „dansk folkebyrd“ – dvs. det danske folks oprindelse – vendte han tilbage til arkæologien med doktordisputatsen fra 1927 *Sjællands ældste Bygder*. Det var et forsøg på at udlæse egentlig historie af et forhistorisk fundmateriale, fortrinsvis bronzealderhøje. Til samleværket *Det danske Folks Historie* skrev han en bred fremstilling af overgangen fra forhistorisk til historisk tid, som senere blev genudgivet i *Schultz Danmarkshistorie*.

Støttet af undervisningsminister Jørgen Jørgensen var la C. i 30'erne aktiv for oprettelsen af et institut for Sønderjyllands historie. Initiativet mislykkedes for så vidt, men satte sig dog et monument i samleværket *Sønderjyllands Historie* som han redigerede og leverede omfattende bidrag til. Han sigtede samtidig imod et professorat i historie ved Københavns universitet – en ambition han ikke fik opfyldt. Derimod styrede han ind i en åben fejde med professor Erik *Arup der med sin *Danmarkshistorie* fremtrådte som den stærkeste eksponent for en radikal omvurdering af landets fortid. la C., der i metodisk henseende var en tro elev af Kristian *Erslev, kunne med megen ret angribe Arups ofte subjektive fortolkninger; men dybest set var striden, der fik en meget personlig karakter, et led i hele det opgør omkring livsanskuelse, kulturradikalisme over for konservatisme, der prægede 30'erne. Sin egen opfattelse, urokeligt funderet i

la Cour, Vilh.

national selvbesindelse og selvbevidsthed, fremlagde la C. i sin populære to-bindts *Danmarks Historie*, 1939–40 – ført op til 1901, siden suppleret med yderligere to bind til 1945.

Den tyske besættelse 1940 fandt således ikke la C. uforberedt. Han skød påny forskningen til side for i tale og på tryk at indlede et propagandafelttog mod besættelsesmagten idet han bl.a. udsendte en række pjecer med uforblommede angreb såvel på Tyskland som på den danske forhandlingspolitik. I begyndelsen af 1941 blev han idømt en kortere hæftestraf for pjecen *Ord til os i Dag*; men det stoppede ham ikke, og i 1942 blev han atter arresteret og idømt fire måneders hæfte ved en retssag som vakte stor opsigt fordi det tyske politi nu blandede sig direkte i et indre dansk anliggende. Efter udstået straf blev la C. interneret på Vallø stift, og for ydermere at imødekomme besættelsesmagten havde man frataget ham embede og pension. I foråret 1943 lykkedes det la C. at få interneringen ophævet, og han fortsatte sin agitatoriske virksomhed som medarbejder ved den illegale presse. Efterhånden som den aktive modstand bredte sig trådte la C. dog mere i baggrunden, og allerede 1943 indledte han sin første efterkrigsopgave, nemlig at redigere værket *Danmark under Besættelsen* for Westermanns Forlag. Først så sent som i december 1944, da Gestapo påny var meget nær ved at arrestere ham, flygtede han til Sverige hvorfra han vendte tilbage som medlem af den danske brigade i maj 1945. la C. genindtrådte straks i sit lektorembede, men uden pligt til at undervise, og i de følgende fire år var han optaget af at støtte det danske arbejde i Sydslesvig – i øvrigt også realistisk nok til at indse at den storpolitiske udvikling ikke fremmede højtflyvende planer om grænserevision.

I 1930'erne havde la C. – nærmest som en terapi i sommerferien – indledt en udgravning af middelalderborgen Næsholm i Odsherred, og da han 1949 gik af med pension samlede han atter sin interesse og sine næsten udtømmelige kræfter om arkæologien. Han afsluttede udgravningen af Næsholm og publicerede resultaterne, berejste landet og opmålte voldsteder i samarbejde med museumsinspektør Hans Stiesdal, udsendte *Danvirkestudier*, 1951 – en bog hvis konklusioner i dag er forældede, men som på imponerende vis samlede arkæologiske og historiske studier til et hele. Desuden skrev han sine erindringer, og 1972 udsendte han i en alder af 89 år et værk om den tidlige middelalders borgbyggeri i Danmark.

la C. var i alt hvad han beskæftigede sig med en hovding eller enegænger, besat af en rasende energi, drevet frem af et voldsomt temperament.

Han fik livet igennem mange fjender, og han kunne være skånselsløs i sine angreb, men var også ridderlig og åben hvis og når han erkendte at han havde taget fejl af hensigter og motiver. Hans begavelse og flid syntes at forudbestemme ham til en fremtrædende position, det være sig inden for historie, arkæologi, journalistik, skole eller politik, men hans bestandige skift og mange tiltag hindrede ham i at blive en anerkendt nummer ét. I modsætning til sin antagonist Erik Arup havde han da heller ingen elever der kunne føre hans værk videre, og han var så stærkt bundet af arven fra 1800-årenes nationale strømninger at han ofte stod ganske fremmed over for fænomener i sin egen tid. Den lykkeligste periode i hans liv var uden tvivl besættelsesårene da han helhjertet kunne kaste sig ud i en kompromisløs kamp mod arvefjenden; men af hans vældige forfatteriskab overlever kun lidt. Mest inspirerende på længere sigt var vel hans bestræbelse på at finde veje og metoder der skabte organiske forbindelser mellem arkæologi og historie. – K. 1953. K. 1968. □Mal. af A. Bredsdorff, 1919 (Sønderborg slot). Tegn. af Otto Christensen 1940 og 1953 samt mal. af A. Tørsleff, 1955 (alle tre Fr.borg). Foto.

V. la C.: For da. domstol under besættelsen, 1945. Samme: Front mod tilpasningen, 1946. Samme: Livet begynder, 1953. To livslinier, 1954. Lukkede døre, 1956 og Vejs ende, 1959 (erindr.). Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1927 157f. – Børge Outze i *Information* 24.6.1974. Erik Kjersgaard i *Hist.t.* 13.r.11, 1975 111–15. – Papirer i Rigsark.

Erik Kjersgaard

la Cour Madsen, Rebekka Blicher, 1878–1961, pioner for landbokvindernes organisering. * 20.11.1878 på Næsgård, † 31.12.1961 i Vejen, begr. Askov kgd. F: landbrugsskoleforstander A. "la Cour (1841–1906) og Henriette V. Blicher (1848–1938). ~ 23.10.1904 med landbrugskandidat, gårdejer Jens Kr. Madsen, * 15.12.1873 i Tjørnelunde ved Hong, † 2.7.1942, s. af gårdejer Jens Peter M. (1838–1911) og Ane Marie Jensen (1846–1877).

la C.M., som var opvokset på den classenske landbrugsskole Næsgård, blev fra sin ungdom optaget af landbrugsspørgsmål, herunder også landhusmødrenes uddannelse. Hun studerede 1897–99 ved landbohøjskolen og deltog herefter i Statens kursus for skolekøkkenlærerinder. 1900–03 var hun lærer på Sorø husholdningsskole. Samtidig arbejdede hun sammen med Magdalene "Lauridsen, et samarbejde der fortsatte da husholdningsseminariet Ankerhus blev oprettet. Efter sit giftermål var både hun og hendes mand lærere på Kærehave husmandsskole til 1906 da

de købte Baungård ved Vejen hvor de 1907 begyndte en landhusholdningsskole. N.å. danndes på denne egn landets første husmorsammenslutning, Malt herreds husholdningsforening, med la C.M. som formand, en post hun passede i 27 år. Fra 1921 indgik foreningen i De samvirkende danske husholdningsforeninger. Blandt de spørgsmål la C.M. var optaget af skal fremhæves undersøgelser af de arbejdsområder husmodre til daglig beskæftiger sig med. Allerede 1913 ledede læge Mikkel *Hindhede en kostundersøgelse i Malt herred, og godt en halv snes år senere blev sådanne undersøgelser et fast punkt på Det jyske husholdningsudvalgs arbejdsplan. 1924 begyndte udvalget på vareundersøgelser i et tidligere skolekøkken på Baungård hvor man også afprøvede de dengang hånddrevne husholdningsmaskiner. Undersøgelser- og afprøvningsarbejdet førte til krav om oprettelse af en statslig husholdningsforsøgsstation, og la C.M. kom med i en kommission herom, ligesom hun 1935-40 var medlem af Statens husholdningsråd der blev resultatet af kommissionens arbejde. Hun sad også i Det kgl. danske landhusholdningsselskabs udvalg for unge pigers huslige uddannelse og var med i arbejdet for oprettelse af specialkurser i husholdning ved Århus universitet. la C.M. var i øvrigt 1922-27 redaktør af Tidsskrift for Husholdning og 1925 formand for et landsudvalg for landboforeningernes husholdningsarbejde. la C.M. var en iderig og handlekraftig lederskikkelse. Hun havde et stort organisationstalent og forstod at skaffe sig trofaste hjælpere og støtter så mange resultater blev opnået. 1951 tildelte landhusholdningsselskabet hende sit store sølvbæger. Hun har bl.a. skrevet *Kortfattet Husholdningskemi og Næringsmiddel-lære*, *Kortfattede Hovedregler for Madlavning og Husholdning*, *Husmandskøns Husholdning* og et *Slægtsminde om Albert Philip la Cour og Henriette Vilhelmine la Cour*. 1941. □Foto.

De danske husmoderforen. gennem 25 år, udg. Ingeb. Richter, 1945. Beretn. fra Foren. af jyske landboforen.s husholdningsudvalg 1923-73, ved Aase Gudiksen.

Inga Dahlgård

la Croix ['kro'a], **Frederik**, 1691-1747, maler. Døbt 28.6.1691 i Kbh. (Kat.), † 27.3.1747. F: hof-sukkerbager, senere teskænker Nicolas Jean Baptiste la C. og Marthe le Coffre (* 1673). ~ senest 1718 med Sophia Amalia Cloppenburg, døbt 16.6.1703, † okt. 1746 i Odense.

la C.s morbror var maleren Benoît *le Coffre der i øvrigt var gift med hans faster. Faderen rømte landet 1705, og det blev onklen som måtte ernære familien. la C. uddannedes som maler hos ham. 1719-41 var han ridsemester for landkadet-

terne og indtil 1738 for søkadetterne. Som portrætmaler fik han ingen større betydning og han anvendtes kun lidt af hoffet (kronprinsens billede 1722, kopi af kongens 1727), men hans familieforbindelser med kredsen om den danske skueplads gør ham interessant, og såvel det nu kun i stik kendte tidlige billede af *L. Holberg* som malerierne af *Chr. Danneskiold* må henføres til ham. Et maleri på universitetsbiblioteket af rektor *Torkel Baden*. 1730 skyldes ham, ligeledes et maleri af *Caroline Sophie Haxthausen*, 1738 (Fr.borg). Endvidere tilskrives han en serie portrætter af klosterfrøken og embedsmænd på Vemmetofte ca.1735. Der er formodning om, at det var ham der udførte dekorationerne til teatret i Grønnegade. - Sønnen Henning Frederik la C., ca.1717-83, virkede som portrætmaler i Jylland (portræt af *stiftsprovst Tetens* i Ribe). Maleren Johan Otto la C. var muligvis en slægtning af la C.

Bj. Kornerup i Fra arkiv og museum V, 1912-15 630. Ove Bauditz i Hist.medd. om Kbh. 2.r.l. 1923-24 290. Otto Andrup: Udv. af [Fr.borg]museets erhvervelser 1913-25, 1925. Samme i Tilskueren LIV, 1937 II 56. Aage Fasmer Blomberg i Fynske årbøger II, 1942-46 463-70.

O. Andrup*

Ladefoged, Kjeld, * 1913, skovrider. * 14.4.1913 i Klodskov, Ønslev sg., Falster. F: skovarbejder, senere skovfoged på Bogø Johannes L. (1894-1962) og Ella Jacobsen (* 1894). ~ 9.10.1937 i Åbenrå med Dora Emilie Daus, * 20.1.1910 i Åbenrå, d. af karetmagermester Carl D. (1872-1946) og Anna Verdich (1876-1969).

Efter realeksamen 1929 og adgangseksamen til skovbrugsstudiet ved landbohøjskolen 1930 fik L. forstkandidatexamen 1935 og blev dr.agro. 1939. 1937-40 var han assistent ved Statens forstlige forsøgsvæsen, 1940-44 forstassistent ved statsskovbruget og 1946 blev han udnævnt til skovrider ved Århus kommunes skove.

Titlen på doktorafhandlingen var *Untersuchungen über die Periodizität im Ausbruch und Längenwachstum der Wurzeln bei einigen unserer gewöhnlichsten Waldbäume* (Det forstl. Forsøgsvæsen i Danm. XVI, 1939). Afhandlingen behandler et vigtigt emne inden for træernes fysiologi, og det er især på dette felt L. har udført sin videnskabelige forskning som foruden længdevæksten af træernes rødder har haft periodiciteten i træernes tykkelsesvækst og skovtræernes vandforbrug som emner (afhandlingerne er fremkommet i Vidensk. selsk. biol. skrifter, 1952 og i *Physiologia Plantarum* 1960 og 1963). Et forstpatologisk emne der er af økonomisk betydning for skovbruget behandler L. i *Undersøgelser*

Ladefoged, Kjeld

over forbindelsen mellem hugststyrke, roddød og råddannelse hos rødgran, 1959 (Dansk skovforen.s tidsskr.). L.s interesse for træernes fysiologi og biologi blev vakt i hans ellevtid hos skovrider H. *Mundt, Sorø II skovdistrikt, og blev styrket i hans assistenttid ved Statens forstlige forsøgsvæsen hvor skovbiologen dr. C. H. *Bornebusch var forstander. L.s videnskabelige afhandlinger, der er skrevet på tysk og engelsk, har påkaldt sig opmærksomhed i udlandet, og 1966 blev han hædret med den fornemme Wilhelm-Leopold-Pfeil pris af universitetet i Freiburg. I sin skovdyrking har L. bestræbt sig for at tage størst muligt hensyn til skovens økologi og biologi. Efter hans opfattelse skal skoven ikke alene producere træ, men samtidig indeholde afvekslende skovbilleder, og den skal give plads til en varieret urte- og svampeflora og et rigt fugleliv. Ikke alene i skoven, men også gennem populære artikler i aviser og tidsskrifter og gennem foredrag i radio og foreninger har han søgt at skabe et grundlag for at udbrede kendskab til og interesse for skov og skovbrug hos lægmand. Han er formand for Dansk jagtforening fra 1961 og var præsident i Forenede danske motorejere 1972–81. Også andre store organisationer, såvel inden for erhvervsvirksomhed som inden for jagt og naturvidenskab har givet L. tillidsposter. 1972 blev han formand for Sparekassen Østjylland, og ved fusionen 1973 mellem denne og Sparekasserne København, Sjælland og Falster formand for Sparekassen SDS. 1958–59 var han ledende senior i studenterforeningen i Århus og derefter formand for foreningens venner. Han er medlem af Naturfredningsforeningens bestyrelse. Som formand for Dansk jagtforening er han medlem af jagtrådet, af bestyrelsen for Jagt- og skovbrugs-museet og af bestyrelsen for Kalø jagtgård hvor han til 1979 var formand for forretningsudvalget. Af forstlige hverv kan nævnes konsulentvirksomhed for Århus universitet med skoven under Sandbjerg i Sønderjylland og for Forhistorisk museum med den del af Moesgård skov der ejes af museet. – R. 1969. R.¹ 1980. □Tegn. af Hans Lollesgaard (Kgl.bibl.). Foto.

P. Chr. Nielsen

Ladefoged, Laust Nielsen, 1858–1934, grosserer. *19.5.1858 i Lille Ramsing ved Skive, †25.2.1934 i London, begr. sst. F: gårdejer Niels Lausten L. (1826–86) og Mariane Marsdatter (1832–83). ~ Vibeke Jensen Lønborg, *30.11.1857 i Brøndum ved Skive, †8.2.1938 i London, d. af gårdejer Jens Espersen Boel (L.) (1829–81) og Ane Vibeke Pedersen (1830–1906).

L. voksede op på gården Lille Ramsing ved Skive. Ti år gammel kom han til Oddense højskole ved Skive hvor han fortsatte til sit 16.år. Herefter vendte han hjem og deltog indtil 1881 i arbejdet da han sammen med sin fætter, Chr. M. Ladefoged rejste til England og begyndte en kommissionsforretning for dansk fedekvæg. Allerede mens han boede hjemme havde han drevet en ret omfattende handel med levende kreaturer til eksport. – I England opbyggedes på få år en omfattende kommissionsforretning med levende kvæg, og fra midten af 1880erne blev forretningen udvidet til også at omfatte dansk smør. L. stod således godt rustet da England 1892 lukkede for indførsel af levende kvæg og forstærkede sin handel med dansk smør, æg og flæsk og trådte i forretnings samarbejde med de fremvoksende danske andelsvirksomheder. Han var den første der indledte forretninger på det engelske marked med Dansk Andels Ægekseport der voksede frem i 1890erne. De stigende vanskeligheder for eksporten bevirkede, at han fik staten til at opføre Statens eksportslagteri i Esbjerg, og i en lang år-række var det udlejet til L. Fra 1903 gik han for alvor ind i baconhandelen, og den del af virksomheden blev på få år den vigtigste. 1910 åbnedes egne kontorer i Manchester og op mod 25 danske slagterier leverede bacon hertil. Han blev en anset mand i Londons levnedsmiddelgade, Tooley Street, hvor han opbyggede sit hovedkontor 1906 og hvor efterhånden flere danske forretninger der var mellemlid mellem de danske producenter og de engelske forhandlere samledes. Ved faderens død arvede L. fædrengården – som fjerde generation – og drev den med stor dygtighed videre, dels som mønsterdrift, dels som forsøgsgård. Han var bekendt for sin store interesse for korthornskvæg, og 1915 indførte han seks korthornstyre fra England. De fik siden stor betydning for avlsarbejdet i Salting.

L. var vellidt overalt på grund af sit jævne og stoute væsen der dækkede over et velgørende lune. Hans dobbeltstilling som dansk storproprietær og engelsk storkøbmand gav ham i engelske øjne en præferencstilling der i ikke uvæsentlig grad bar hans navn og forretning frem. Hans valg af varemærke forbandt Danmark og England. Mærket *Jutox*, der var en sammentrækning af jysk okse (Jutland ox) havde nemlig den fordel at det var mundret på begge sprog. Trods de mere end 50 års ophold i England følte L. sig fortsat som dansker, og måske mere end noget andet som dansk landmand. Han skrev i årenes løb flere artikler til De samvirkende danske landboforeningers fagblad Vort Landbrug. – L. var anerkendt som den store dansker blandt sine

landsmænd i London, og i mange år var han formand for den danske klub. – L.s to sønner Niels L. (* 1891) og Esper L. (1897–1962) fortsatte firmaet efter L.s død. – R. 1906. DM. 1928. □Foto.

Aage Heinberg: Danske i England, Skotland og Irland, 1934 212–18. Jens P. Valdemar i Mælkeritid., 1934 1284–86. Jydsk landbrug s.å. 204. Foregangsmand i jysk landbrug i hundredåret efter 1864, ved Gunnar Hansen og M. Andersen, 1965 77–79. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Henrik Fode

Ladegaard, Anna Tuxen, * 1913, forfatter. * 14. 12.1913 i Århus. F: ingeniør, senere fabrikerjer Morten Christian L. (1886–1965) og Kamma Tuxen (* 1888). ~ 2.2.1939 i Odder med veterinær Ragnvald Andreas Eriksen, * 4.6.1912 i Oslo, s. af ingeniør, senere overingeniør Thorleif E. (1880–1963) og lærer Signe Thoresen (1881–1967). Ægteskabet opløst.

Efter realeksamen 1930 tog L. 1932 den tresproglige højere handelseksamen. Nogle år efter, 1935, aflagde hun afgangseksamen fra Pitman's College i London og arbejdede derefter, fortrinsvis med turisme, i England, Danmark, Norge, Sverige og Frankrig. 1952–53 var hun ansat ved den danske ambassade i Stockholm og flyttede 1953 til Rhodesia (Bulawajo og Salisbury) hvorfra hun 1960 vendte tilbage til Danmark (Vendssysel), hvor hun siden har boet, afbrudt af ophold i Spanien. Den internationale baggrund har spillet en stor rolle for L.s forfatterskab. Siden sit 20. år har hun skrevet rejseartikler, noveller, kronikker og anmeldelser til dag- og ugebladene, men hendes egentlige debut som forfatter fandt sted 1966 med romanen *Opbrud i oktober*. Bogen udspiller sig i Rhodesia og er en psykologisk analyse af et ægteskabs opløsning. Den vakte stor opmærksomhed, og talentet blev bekræftet af den næste roman *Hvor var Hannah Jacoby?*, 1968. En ung dansk kvinde har overlevet et koncentrationslejrold og træffer på flugten i 1945 en ungarsk flugtning. De skilles og vender tilbage til deres respektive ægtefæller, men de bryder atter op for tværs gennem Europa at søge efter hinanden. Også *Udenfor sæsonen*, roman 1970, kredser, denne gang mere humoristisk, om et stivnet ægteskab og forsøget på at bryde ud, og efter *Alle mine*, roman 1972, vender hun tilbage til ægteskabsanalysen i *Egoisterne*, 1973. *Svens familie*, 1977, oprindelig udsendt som radiatoroman, er en morderisk analyse af dårligt familiesammenhold, efterfulgt af romanerne *De mageløse*, 1978 og *Drømmen om ...*, 1980. L.s romaner har som særpræg at synsvinklen overalt er kvindens. Deres sindrige komposition og elementære spænding har naturligt ført forfatteren

over i kriminalgenren i nogle horespil til Danmarks radio.

Uffe Andreassen

Lademann, Jørgen, * 1927, forlagsboghandler. * 2.4.1927 i Idum. F: pastor Frantz Wilhelm L. (1896–1958) og Gudrun Madsen (* 1900). ~ 1^o6.9.1952 med lanthe Buchanan Clark, * 9.1.1931 i Livingstone, Nord Rhodesia, d. af undervisningsminister i Nord Rhodesia John Buchanan C. (1897–1954) og Joyce Thompson. ~ 2° 19.2.1969 i Ordrup med Birgit Larsen, * 23.8.1941 på Frbg., d. af tjenestemand Karl L. (* 1900) og Else Sjöström (* 1902). Ægteskabet opløst.

L. er vokset op på sin fars fynske præstegård hvor han i sin barndom slugte enhver bog han kunne få fat i. Med en realeksamen fra Odense katedralskole 1944 blev han sendt i boghandlerlære hos Rasmus Hansen i Odense, hvor han fuldførte sin fire-årige uddannelse. Efter at have aftjent sin værnepligt drog han 1949 til Kbh. og blev kort efter ansat som leder af C. A. Reitzels Bogimport. Et par legater bragte ham 1951 et halvt år til W. Heffer & Sons store boglade i Cambridge og derfra videre til en volontørpost i London på forlaget Longmans, Green & Co. Hjemkommet til Kbh. okt. 1952 lykkedes det ham sammen med sine kolleger Paul Foverskov og Einar Skriver at købe Reitzels importafdeling der nu fik navnet *A/S Importbøger*. 1953 blev nogle importerede engelske fotobøger en sådan succes at han besluttede at lade serien fortsætte og selv udgive dem. Da det gik godt, etablerede han 1954 et egentligt forlag der i første omgang bar det besynderlige navn *Skrifola*, sammensat af forstavelserne fra de tre grundlæggeres efternavne. Dette navn bevarede til 1965. Skriver var i mellemtiden blevet direktør for Danske Boghandleres Bogimport og samtidig havde overtaget Skrifolas importafdeling. Fra den dag hed forlaget *Lademann*. 1958 havde Skrifola startet en billigbogsserie, *Lommeromanen* som nåede op på 300 bind. Det var salgsproblemerne med restoplæg af denne serie der 1959 førte til oprettelsen af L.s første bogklub. Han lod lægge stive bind om restoplægene og solgte fire bind ad gangen i pakker på lige under 1 kg (60 øresgrænsen for porto) og fik ved flittig avertering 20 000–30 000 kunder på sin nye idé.

I de 21 år der er gået fra 1959 til 1980 har det L.-ske bogklubimperium udviklet sig på en måde, der er uden sidestykke i dansk forlagshistorie, og i øvrigt også meget bemærkelsesværdigt målt med vesteuropæisk alen. Idag beskæftiger det store forlagshus i Linnésgade med sine 11–12

Lademann, Jørgen

bogklubber ca. 100 redaktionelle medarbejdere, mens hans ekspeditionsafdeling i Køge – det danske postvæsens største kunde – beskæftiger 400 mennesker ved lager-, pakkings- og forsødsarbejde. Hans maksimalsalg har været oppe på 11 mio. bind årlig, svarende til to bøger pr. indbygger. Den samlede årlige omsætning har nu rundet 235 mio. kr., hvortil kommer ca. 60 mio. kr. fra Unikob, afdelingen for sengetøj, kaffe, bilradioer og hobbyværktøj som han også betjener sin læserkreds med. I en postordreforretning med tunge bøger er portoen en anselig udgift. Postvæsenet fik 1978 45 mio. kr. – Den ældste, største og mest folkelige bogklub er *Union* som med seks årlige meget billige bogpakker har været oppe på 325 000 medlemmer. De senere klubber der omfatter kriminalromaner, klassikere, „dameromaner“, køkkenbibliotek, leksika, dyre-, have- og lægebøger m.v. kan også opvise betydelige medlemstal på 30 000–150 000. Den største og dristigste indsprøjtning *Union* nogensinde har givet medlemskredsen var det store 20-binds leksikon der blev den tilbudt 1970–78. Medlemmerne kunne få det gratis i hæftet stand, men 97 pct. foretrak at betale for en indbinding. – De lave priser på L.s bøger skyldes naturligvis i første række de meget store oplag, men yderligere har han ved at erhverve udenlandske og danske rettigheder for et stort beløb pr. oplag skabt grundlag for store besparelser, og endelig har han ved i stor udstrækning at trykke og indbinde i udlandet samtidig opnået Europas laveste produktionsomkostninger. 1972, da forlaget allerede stod i zenit med 12 mio. kr. i årligt overskud, lod L. virksomheden omdanne til en fond med en kapital på 38 mio. kr. – Skønt L. både er købmand og gambler af format og formentlig dette århundredes dristigste danske forlægger, ses det ikke på ham. Han er en yderst stilfærdig, lidt genert mand, uden flair for personlig fremtræden. I de senere år er han ikke sluppet uden skrammer. En drøm om at forene filmbranchen med forlagsvirksomhed kostede ham på få år 32 mio. kr. Men det har ikke stækket hans stadige ekspansionsstrang. I de seneste år har han oprettet en række satellitforlag som fx *Hamlet*, *Albatros*, *Komma* og *Sesam*. L. er den første siden Heinrich Matthiasen på postordreforlaget Danmark der har evnet at nå befolkningslag for hvem bøger var en hidtil ukendt verden. □Foto.

Interview i Politiken 1.6.1975.

Bo Bramsen

Ladiges, Hinrich, 1731–1805, sukkerraffinadør. Døbt 14.1.1731 i Altona, † 4.3.1805 i Kbh. (Pe-

tri), begr. sst. (Ass.). F: sukkerbager Ditmer L. (ca. 1698–1764) og Margaretha Homann. Ugift. Den i Tyskland oplærte unge sukkerraffinadør fik allerede 1752 eneret på anlæggelse af et raffinereri i Ålborg og i Viborg. Kun det sidstnævnte blev til virkelighed, og med regeringens billigelse forlagde han 1757 sin virksomhed til Kbh. hvor han fra 1776 drev to raffinerier. Han tjente en formue på denne virksomhed og blev en af landets rigeste mænd. Han ejede den smukke købmandsgård Gammel Torv 14, og han forblev ugift til sin død, efter at et frieri til J. L. "Zinns unge datter Sophie Dorothea var blevet afvist af denne, skønt faderen varmt støttede sin gamle forretningsforbindelse i dette for begge parter så vigtige anliggende. Ved sin død efterlod L. henvend 1½ mio. rdl. kurant, og af denne formue testamenteredes der Almindelig hospital, Skt. Hans hospital, Fødselsstiftelsen og det almindelige fattigvæsen hver ca. 200 000 rdl. På hans gravsten står den knappe indskrift: „Ved Borgerflid blev han rig, ved Goddædighed uforglemmelig“.

Hist. medd. om Kbh. 4.r.II, 1949–52 212f. – Tidsskr. for kunstindustri, 1890 117 122. Marcus Rubin: 1807–14, 1892 (reproudg. 1970). [Sophie Dorothea Thalbitzer:] Grandmamas bekendelser, 1906 (fot. optr. 1966) = Memoirer og breve IV 25–30. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 VI,2, 1909. Johs. Werner: Chr. Wilh. Duntzfeldt, 1927. Lorentz Bie i Pers. hist. t. 10.r.III, 1936 20.

Harald Jørgensen

Lading, Johan Henry Peter, 1881–1969, direktør for A/S Nordiske Kabel- og Traadfabrikker. * 1.5.1881 i Kbh. (Skt. Johannes), † 12.10.1969 i Gentofte (Ordstrup), begr. Ordstrup kgd. F: tilskærer, senere lærer Anders Peter Petersen (1842–1933) og Dorothea Cathrine Henriette Bruhn (1842–1921). ~ 3.12.1914 i Kbh. (Holmens) med Else Juline Jørgensen, * 18.2.1890 i Nyborg, † 24.12.1972 i Gentofte (Ordstrup), d. af kaptajn Christian Julius J. (1854–1932) og Anna Cathrine Bunch (1858–1932).

L. fik sin handelsmæssige uddannelse i firmaet A. Hvilson på Frederiksberg 1896–1901 og blev derefter ansat som forvalter i handelshuset G. Halkier og Co. 1905 udnævntes han til prokurist i A/S Frederiksværk Valseværk der delvis ejedes af handelshuset, og en tilsvarende stilling fik han i A/S Nordiske Kabel- og Traadfabrikker da denne virksomhed 1907 overtog valseværket og flyttede produktionen til København. Ti år senere udnævntes L. til merkantil direktør i selskabet, og den kommercielle og administrative ledelse af den store virksomhed overtog han reelt i 1923 efter at selskabets grundlægger og direktør H. P. *Prior som følge af sin medvirken i ulovlige

transaktioner omkring Landmandsbankaffæren måtte trække sig tilbage. 1926 overtog L. formelt posten som administrerende direktør for selskabet der fra 1919 også omfattede Jerntraadsspinderiet A/S i Varde, og han stod derefter i en lang årrække i spidsen for denne landets altdominerende virksomhed i sin branche (elektriske kabler og ledninger, søm, skruer og jerntråd). 1950 trak han sig tilbage som administrerende direktør, men fortsatte som formand for selskabets bestyrelse (fra 1947) i hvilken han var blevet indvalgt 1940, til 1962. L. førte efter virksomhedens krise i første halvdel af 1920'erne en forsigtig konsolideringspolitik, men fra midten af 1930'erne ekspanderede virksomheden kraftigt og engagerede sig desuden via det 1939 oprettede datterselskab Nordisk Industri-Holding A/S i en række erhvervsvirksomheder uden for selskabets virkeområde. For dette selskab var L. administrerende direktør 1939–62, og derudover sad han som bestyrelsesmedlem eller -formand i en række af erhvervslivets store foretagender, bl.a. Glud & Marstrands Fabrikker (1927–62, formand fra 1929), Det danske Kulkompagni (1936–62, formand fra 1938), De danske Sukkerfabrikker (1940–61) og Dansk Industri Syndikat (1941–59, formand fra 1952). Han var en af mændene bag reorganiseringen af Burmeister & Wain i 1930'erne (bestyrelsesformand 1933–39). På trods af sin stærke optagethed som industrileder engagerede L. sig i arbejdet inden for en række erhvervsmæssige organisationer. 1929–48 var han medlem af bestyrelsen for Foreningen til unge handelsmænds uddannelse og 1930–54 for Foreningen af fabrikanter og grossister i elektricitetsbranchen (formand 1930–35, æresmedlem 1934). I Industrirådet indtrådte han 1939 (–61) og sad 1941–50 i dets og Industriforeningens bestyrelse hvor han fik stor betydning for fastlæggelsen af rådets industripolitisk linie i krigs- og besættelsesårene. – R. 1919. DM. 1937. K. 1941. K. 1950. □Mal. af Johs. Glob, 1942. Buste af Finn Wandahl, udst. 1950. Foto.

Elektroteknikeren, 1954 575. Tidsskr. for industri, 1969 373. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Erik Korr Johansen

Lading, Aagot Henny (født Petersen), 1909–63, rektor, kvindehistoriker. * 5.7.1909 i Århus (Johannes), + 15.7.1963 på Skt. Lukas stiftelsen, Frbg., begr. Bispebjerg kgd. Navneforandring 8.1.1917. F: værkfører August Frederik Frants Petersen (1876–1950; navneforandring til L. 1917) og Hilda Kristine Andersen (1874–1957). Ugift.

Efter studentereksamen fra Rysensteen 1927 blev L. cand.mag. med historie og engelsk 1934. Allerede som student havde hun meldt sig ind i Dansk kvindesamfund, tog bl.a. del i dets ungdomsarbejde og var med i stiftelsen af ungdomskredsen i Kbh. 1933. Endnu før hun fik sin embedseksamen havde hun et beskedent bijob som medhjælper hos redaktøren af DKs blad Kvinden og Samfundet. Det førte til at hun 1936–43 blev ansat som redaktør, og det var ikke altid lige problemløst da der var en del modsætninger inden for organisationen, især i relation til dens ungdom som kritiseredes for sit frisind i seksuelle og socialpolitiske spørgsmål og især for sin klare afstandtagen fra nazismen. L. imødegik som redaktør kritikerne med klogskab. Hun fik da også overdraget den vigtige opgave at skrive fortsættelsen af organisationens historie hvoraf Gyrithe *Lemche havde skildret de første 40 år. L. var den første kvinde som med videnskabelig baggrund skrev om dansk kvindesags historie. Hendes optagethed af kvindespørgsmål førte også til styrelsesposter i Danske kvinders nationalråd (1944–52) og i Folkevirke, Bodil *Kochs bevægelse for at vække kvinderne til større samfundsbevidsthed. Her var hun medlem af forretningsudvalget fra 1946 til sin død, og hun blev også medredaktør af bladet I dag, senere omdøbt til Folkevirke. 1953–58 var hun kvindeforeningernes repræsentant i erhvervsvejledningsudvalget under økonomi- og arbejdsministeriet.

L.s faglige karriere blev præget af at hun fik sin eksamen i en tid med arbejdsloshed. Hun var 1935–45 lærer ved Triers faglærerkursus og 1940–42 desuden ved Den internationale højskole i Helsingør. Først 1943 lykkedes det hende at få stilling på et gymnasium, hendes egen gamle skole som hun allerede 1950 blev rektor for. Tilidshvervene inden for det pædagogiske område blev nu mange, således var hun fra 1956 medlem af bestyrelsen for Det pædagogiske selskab og formand 1958–60, af skoleradioens repræsentantskab fra 1958, af bestyrelsen for faglærereksamen 1960, og hendes stærke religiøsitet med forankring i Vartov-menigheden førte 1959 til medlemskab af direktionen for Pastoralseminariet. Folkeuniversitetets programudvalg var L. også med i. Hun havde interesser på mange områder og var usædvanlig belæst. Som person virkede L. yderst stilfærdig, næsten selvudslettende, men alligevel kunne hun optræde med stor myndighed og skabe respekt. – Foruden *Dansk Kvindesamfunds Arbejde gennem 25 Aar* omfatter hendes skriftlige arbejder den lille bog *Kvindens Stilling i det danske Samfund*, 1943 som blev udgivet af Det danske selskab under besættelsen som en af dets grundbøger og hun har ydet en

Lading, Aagot

række bidrag bl.a. om kvindespørgsmål til forskellige samleværker som fx Alverdens Viden om Naturen og Menneskelivet (Danmarks historie til 1660), Danmarks Kultur ved Aar 1940, Fortids Veje, Dansk Kvinde i Dag, hertil kommer mange tidsskriftartikler, kronikker, m.v. Desuden har hun oversat bøger og artikler fra svensk og engelsk. □Foto.

J. Brogger-Jensen i Gymnasieskolen, 1963 764–66.

Inga Dahlgård

Laersen, Berthel, 1722–82, missionær i Grønland. * 1722 i Kbh., † 10.12.1782 i Gl. Sukkertoppen (Kangâmiut). F: unavngiven drejersvend. ~ 1744 med grønlanderens Susanna, * ca. 1728, † 25.2.1779 i Kangâmiut. – Far til Frederik Berthelsen (*Bertelsen).

Da L. ved faderens tidlige død stod uden eksistensgrundlag blev han optaget på vajsenhusets skole. Denne institutions ledelse og undervisning var stærkt pietetisk farvet, hvilket vel prægede den modtagelige dreng. Hans *Egede blev af skolens ledelse gjort opmærksom på den opvakte elev. Den nylig hjemvendte missionær havde fået den tanke at sende nykonfirmerede vajsenhusdrenge til oplæring som kateketer til hjælp for missionærerne i Grønland. 1739 blev derfor L. og en anden vajsenhusdreng udsendt. Indtil 1757 boede L. ved Godthåb, hvortil han var ankommet sammen med missionær Christian *Drachardt der allerede i sin studietid havde haft stærkt pietetiske tilbøjeligheder. Sammen med missionæren fik L. praktisk vejledning i det grønlandske sprog af Niels *Egede der til 1740 var købmand ved Godthåb. L. havde det bedste sprogmemne og nåede hurtigst til beherskelse af sproget. Både missionær og kateket kom under påvirkning af brødremenighedens tyske ledere ved Ny Herrnhut. Det var også fra denne menighed L. hentede sin hustru. Påvirkningen hæmmede ham dog ikke i at lægge al sin kraft i arbejdet for den danske mission. Drachardt blev derimod mere og mere indfanget af brødremenigheden og blev afskediget 1751. Derefter ledede L. et helt år ene mand missionen ved Godthåb. For den nye missionær var L. ganske uundværlig. Med stor beklagelse måtte han alligevel afstå L. til Sukkertoppen der 1755 var oprettet som koloni ved bopladsen Kangâmiut. Personlig var L. betænkelig ved den nye post som han fik pålagt at overtage 1757. Beskeden indtil det selvudslettende havde han altid været, og vedblev at være det. Det afholdt ham dog ikke fra i al sagtomdighed gang efter gang at gøre opmærksom på sine trange økonomiske omstændigheder. Efterhånden opnåede han da også rimeligere aflønnings-

vilkår der også ved placeringen i Sukkertoppen blev bedre, omend langt fra fyrstelige.

Ved denne koloni havde L. indtil sin død et i de fleste henseender lykkeligt virke, ikke blot med det praktiske missionsværk, men også med oversættelse af bibelske tekster, forfættelse af salmer og undervisning. Hans gamle kammerat fra Godthåb, Anders *Olsen, var grundlægger af og købmand ved Sukkertoppen. Både han og L. var præget af brødremenighedens kristendomsopfattelse. Det prægede utvivlsomt og til en vis grad bevisligt L.s missionsarbejde og menighedens liv. Både Anders Olsen og L. fandt forholdsvis ubesværet indgang hos den lokale befolkning, ikke mindst pga. deres grønlandske ægteskaber og deres fælles personlighedstræk, den psykiske balance under de givne livsbetingelser og en nogenlunde ligelig social baggrund i hjemlandene. Årene indtil 1765, da Anders Olsen blev forflyttet, forløb så vidt det kan ses tilfredsstillende for alle, og antallet af døbte voksede, omend ikke så hurtigt som L. kunne ønske. Der var den væsentlige hindring, at han som kateket ikke havde tilladelse til at foretage egentlige kirkelige embedshandlinger ud over nøddåb. De skulle afvikles når missionæren i Godthåb kom på besøg, og det kunne højst ske én gang om året i kort tid om sommeren hvor menigheden var spredt på fangst; ofte gik der år mellem besøgene. Gang efter gang udtrykte L. ønske om placering af en missionær ved Gl. Sukkertoppen (Kangâmiut), idet han altid skød sin egen person i baggrunden. Missionærerne i Godthåb omtalte imidlertid L. i så rosede vendinger, at missionskollegiet 1764 fik L. udnævnt til kgl. dansk missionær, og s.å. blev han præsteviet i Godthåb. Med dette officielle stempel og den deri liggende anerkendelse af hans hidtidige virke kunne han sætte mere overbevisende ind, og med mere håndgribelige resultater.

Det skyldtes L.s stabile virksomhed, at der ikke var ret mange udbøtte tilbage i distriktet ved hans død. Hans sidste år blev dog en del forbitrede ved modsætningsforhold til handelens ansatte. I overensstemmelse med handelsdirektionens ønsker var koloniens købmand stedse modstander af „sammenstimlen“ af grønlandere ved kolonistedet for undervisningens og gudstjenestens skyld, især i de bedste fangstperioder. Derfor søgte L. ved sine tre sønners hjælp at nå ud til befolkningen på de mange bopladser. Det gik ikke uden langvarigt økonomisk sejpereri med missionskollegiet. Til trods for at de blev kummerligt lønnede blev sønnerne Joseph, Frederik og Jacob Berthelsen ivrige, dygtige og stabile kateketer, og L. kæmpede trøstigt for deres og andre grønlandske kateketers bedre lønvilkår. L.

blev gennem disse tre sønner stamfar til den sydgrønlandske slægt Berthelsen (hvoriblandt Rasmus *B., 1827–1901 og Christian *B., * 1916). Da det 1781 blev besluttet at flytte kolonien Sukkertoppen til en sydligere position, ville L. ikke forlade det gamle sted. Muligvis har denne situation hvor han folte sig svigtet, foruden hans kones død 1779 medvirket til, at han selv døde. Savnet af denne missionær sammen med missionscentrets forflyttelse bort fra distriktets folkerigeste del, samt en toårig vakance i embedet, var sikkert medvirkende til at den stærke sværmeriske bevægelse omkring „profeten“ *Habakuk opstod i Evighedsjorden 1787.

H. Ostermann: Den grønlandske missions og kirkes hist., 1921 (særtryk af Nord. missions t. 3.r.VIII–X, 1919–21). Samme: Danske i Grønland i det 18. årh., 1945 190 198. F. Gad: Grønlands hist. II, 1969.

Finn Gad

de La Forest, Frédéric Henri de Suzannet [sya'ne dø la fo'rä], marquis, † 1701, officer. F: Jacques de Suzannet og Elisabeth Renée de Limoine. ~ Elisabeth de Coursillon, marquise de Dangeau, d. af Louis de Coursillon, marquis de D. og Charlotte des Noues.

L. tilhørte en af de reformerte familier i Poitou der for deres tros skyld måtte forlade Frankrig. Han gik først i lüneburgsk tjeneste som ritmester, derefter, 1682, til Danmark hvor han 1684 fik patent som oberst til at opstille et rytterregiment som dog ikke kom ud over den første begyndelse, hvorpå han en kort tid havde kompagni i drabantgarden og derefter sorterede under generalitetet uden at have nogen kommando. 1686 lykkedes det ham ved Christian Vs personlige mellemkomst at få sine børn løsgivet fra Frankrig hvor hans godser var blevet ødelagt; han selv og hans pårørende kom til at nyde mange begunstigelser ved hoffet, og gennem dronning Charlotte Amalie virkede han på mange måder til gunst for sine trosfæller i Danmark. Han var en fint dannet mand med en særdeles vindende optræden, og efter 1689 at være udnævnt til generalmajor blev han, der havde gode militære forbindelser i fornemme engelske kredse, udsendt til England, formelt for at afløse C. S. v. *Plessen som gesandt ved det engelske hof og rådgiver hos prins *Jørgen (George) – i virkeligheden for at vinde Vilhelm III's støtte under forhandlingerne med Gottorp og i dette øjemed forhandle om det danske hjælpekorps der senere s.å. overførtes til England. Som chef for et rytterregiment i dette deltog han dernæst i krigen i Irland og Flandern 1689–97, udnævntes 1694 af Vilhelm III til generalløjtnant i korpset og fik 1697 tilsvarende udnævnelse af Christian V. Ved

fredsslutningen dimitteredes han fra dansk tjeneste og overtog i Irland et gods der var blevet skænket ham; men allerede to år efter var han general i sachsisk tjeneste og søgte ved sin indflydelse ved det lüneburgske hof og ved sømagterne at formå disse til neutralitet under Frederik IV's strid med Gottorp. Han skulle også have ført et sachsisk korps på 8000 mand til Holsten; men August II var ganske ude af stand til at yde sådan hjælp.

Danske saml. 2.r.IV, 1874–76 198; V, 1876–77 131 137 151 155 304 305. – J. H. F. Jahn: De danske auxiliærtropper I, 1840. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben I, 1899. L. Bobé i Pers. hist. t. 9.r.IV, 1932 61.

*Rockstroh**

de la Fouleresse [ful'öräs], Jean Payen, ca. 1650–1701(?), diplomat, forfatter.

de la F. hørte til de adelige huguenotter som efter ophævelsen af det nantiske edikt udvandrede fra Frankrig; han synes at være kommet til Kbh. ca. 1685. Han fik beskæftigelse i tyske kancelli og sendtes 1689 som chargé d'affaires til London. Han afløste her marquis de *La Forest de Suzannet, og hans mission i London faldt sammen med Robert Molesworths gesandtskab i Kbh. Det lykkedes de la F. at knytte gode forbindelser i Vilhelm af Oraniens omgivelser, så han kunne holde den danske regering underrettet om indholdet af Molesworths ildesindede indberetninger. Han fik ordre til at anmode den engelske regering om at meddele hoffet i Kbh. afskrift af disse indberetninger; anmodningen blev ikke opfyldt, men foranledigede kong Vilhelm til i et personligt brev til Christian V at sige god for Molesworth. de la F. fortsatte i London som sekretær hos H. H. *Ahlefeldt der overtog gesandtskabsposten i jan. 1690, og ved dennes tilbagekaldelse i okt. 1691 blev han atter chargé d'affaires, indtil Mogens *Skeel kunne tiltræde hen på sommeren 1692. I denne anden periode af de la F.s selvstændige virksomhed i London stødte han under forhandlingerne om de af sømagterne kaprede danske og norske handelsskibe på uvilje og chikanerier, en følge af den kampagne Molesworth havde ført mod ham fra Kbh. Skeel indberetter kort efter sin ankomst til London, at kong Vilhelm og statssekretær Blathwait havde udtalt sig ugunstigt om de la F., og skønt den danske regering der kendte årsagen til de engelske klager havde været tilfreds med hans tjeneste, mente den det rigtigt at tilbagekalde ham. Der blev snart god anvendelse for ham under imødegåelsen af Molesworths ved juletid 1693 udgivne bog An Account of Denmark, as It was in the Year 1692. de la F. fungerede i som-

de la Fouleresse, Jean Payen

meren og efteråret 1694 på ny som chargé d'affaires i London og oplevede her bogens succes. Blandt de modskrifter den foranledigede, var det betydeligste forfattet af en ung engelsk aristokrat, Will. King, dr.jur. fra Oxford; han var af den dansk-norske præst i London, Iver "Brinck, og af de la F. blevet forsynet med oplysninger om danske forhold til polemikken mod Molesworth. Kings Animadversions On a Pretended Account of Denmark (1694) blev nu af de la F. oversat til fransk, idet han hjemmefra tillige blev forsynet med materiale til belysning af den engelske gesandts person og virksomhed i Kbh. Dette blev indarbejdet i Kings skrift, og den således udvidede franske udgave udkom (anonymt) 1696 under hovedtitlen *Deffence du Danemark*; en ny, yderligere udvidet udgave udsendtes s.å. Det dygtige lille arbejde bidrog til at bøde på den skade Molesworth havde voldt Danmark. Allerede til anden-udgaven af „*Deffence*“ var knyttet en redegørelse for stridighederne mellem den danske krone og Gottorp. På foranledning af C. B. "Ehrenschild og T. B. v. "Jessen udgav de la F. 1696 (1697) og 1700 andre franske småskrifter om samme emne. – de la F. synes at have forladt dansk tjeneste kort efter tronskiftet 1699. Den franske minister i Kbh. omtaler 1689 de la F. som kammerjunker; sandsynligvis har titlen været fransk. I gehejmeregistraturen for febr. 1697 kaldes han kancelliråd. – Hans skæbne efter 1700 er ukendt; formodningen om, at han efter at have forladt Danmark skulle have taget ophold i Holland hvor hans sidst kendte skrifter er udgivet, bekræftes ikke af de derværende fransk-reformerte samfunds registre.

Chr. H. Brasch: Om Rob. Molesworths skrift, 1879. Fr. v. Jessen: *Bibliographie de la littérature française relative au Danemark*, Paris 1924 146–49. Samme: En slesv. statsmand I, 1930 150f. L. Bobé i *Le Danemark dans ses rapports avec la France*, 1935 33.

Franz v. Jessen *

de la Høye [dø la 'æ] (Hay, Heye), **Jan** (Jean), † 1676, officer. † 11.7.1676 i Landskrona. Muligvis s. af Abraham de la H., en nederlænder el. franskmand, der 1618–34 var ingeniør og voldmester ved Kbh.s fæstning. ~ 23.8.1659 i Kbh. (Frels.) med Maren (Bruun), † efter 1676, d. af købmand, borgmester på Christianshavn Jacob Madsen (1596–1653) og Karen Eilersdatter (1591–1674, ~ 1° med Iver Bruun).

de la H. var maj 1657 sammen med en del nederlændere kornet i Kjeld Langes regiment, derefter i Poul "Beenfeldts regiment og deltog i felttoget i stift Bremen og Holsten. Febr.n.å. var han løjtnant i Niels "Rosenkrantz' kompagni gonger der

gik ind i kongens livregiment til fods, ved hvilket han deltog i Kbh.s forsvar og 1659 var kaptajn. 1666 var han major, blev juli 1675 oberstløjtnant og deltog i belejringen og erobringen af Wismar. Som oberst og kommandør for Gamle sjællandske regiment deltog han n.å. i erobringen af Helsingborg og belejringen af Landskrona. Natten til 11.7. lå han med sit regiment i forreste linje foran fæstningen; efter at have kastet en udfaldsstyrke tilbage forfulgte han, satte sig fast på fæstningsvolden og tvang forsvarerne fra byen ind i kastellet der kort efter blev overgivet; men han selv faldt under modangrebet.

H. W. Harbou i *Pers.hist.t.* 3.r.11, 1893 39–42. L. Bobé sst. 7.r.IV, 1920 279–82. N. P. Jensen: *Den skånske krig*, 1900.

Rockstroh *

Lahde, Gerhard Ludvig, 1765–1833, kobberstikker. * 19.10.1765 i Bremen, † 30.11.1833 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: skræddermester Johann Friederich L. og Catharina Margrethe Drucker. ~ 1° 5.7.1796 i Kbh. (Skt. Hans hosp.) med Anna Charlotta Diederica Eleonora Werner, døbt 19.2.1777 i Grabow, † 8.8.1803 i Kbh. (Petri), d. af skomagermester Frantz Peter W. (ca. 1753–97) og Margaretha Elisabeth Hadermann (ca. 1750–94). ~ 2° 1.11.1820 i Kbh. (Trin.) med Marie Taanum, f. Larsen, antagelig * 22.10.1789 i Kbh. (Fødsst.), † 8.10.1876 i Haderslev, d. af brygger L.

Efter at have gået syv år i latinskole i Bremen blev L. sat i guldsmedelære i Kiel hvor han blev svend. Da han ønskede at uddanne sig som kunstner tog han 1787 til Kbh. og kom ind på kunstakademiet hvor han bl.a. lærte den unge Bertel "Thorvaldsen at kende. For at tjene til sin uddannelse arbejdede han samtidig som guldsmed men med ringe økonomisk resultat. Han gennemgik modelskolen og lærte at stikke i kobber hos J. F. "Clemens. 1790 fik han den lille, 1791 den store sølvmedalje og 1792 den lille guldsmedalje for det ret grove kobberstik *Abraham og Hagar*. 1792 fik han dansk indfødsret. Hans akademiske løbebane var fuld af modgang. 1793 stak han Jens Juels portræt af *Aug. Hennings* og forsøgte uden held at blive agreeret ved akademiet med dette, og 1796 indleverede han, også forgæves, det ret tomme, store stik efter Anton Graffs portræt af *Hertugen af Augustenborg*. Til gengæld havde han heldet med sig som portrætstikker og tegner. 1799 blev han hofkobberstikker, 1803 var han på en udenlandsrejse for Fonden ad usus publicos, og 1805 var han i stand til at købe sig et hus i Gothersgade hvor de unge malere C. W. "Eckersberg og Johs. "Senn boede hos ham og arbejdede for ham. Han drev

ved siden af sit kobberstikkerarbejde en ret omfattende udgivervirksomhed.

Trods al færdighed i at arbejde med og kombinere de grafiske teknikker er L.s kunstneriske betydning kun ringe, mens hans arbejder historisk og kulturhistorisk set er af værdi. Hans talrige små portrætter, ikke blot udført som stik og raderinger, men også tegnede miniaturer, gør med deres omhyggelige udførelse et troværdigt indtryk, og hans populære topografiske, historiske og satiriske blade interesserer ved deres præg af aktualitet. Mange af hans arbejder, der ofte er håndkolorerede af hans døtre eller medhjælpere, fremkom i serie- eller bogform som fx Christiansborgs Brand 1794, branden i Kbh. 5.–7.6.1795, *Samling af fortjente Mænds Portraiter*, 1798–1806 (udg. sammen med R. Nyerup), *Mindesmærker paa Assistentskirkegaarden ved Kjøbenhavn*, 1801–11, *Portraiter med Biographier*, 1805–06, *Tolv Blade Figurer til Tegne-Øvelser efter Thorvaldsen*, 1814, *Elementarværk i Tegnekunsten* 1818–19, broderimønstre etc. Desuden bør nævnes talrige vignetter (ofte efter N. Abildgaard), scener fra Kbh.s bombardement 1807 og englænderkrigene, patriotiske mindeblade samt forskellige rækker med danske klædedragter. Udførelsen af disse med L.s navn signerede krigs- og dragtbilleder samt suiten *En falden Piges Historie* har maleren Sophus Jürgensen tilskrevet J. H. Senn; problemet er ikke afklaret og bliver det muligvis aldrig på grund af det intime samarbejde der har været mellem de to kunstnere, der begge også samarbejdede med Eckersberg. □Min. af L. som barn. Stik af J. H. Senn. Radering af W. Heuer. Tegnet selvportræt (Fr.borg), efter dette mal. (Kbh.s bymus.), selvportræt eller måske udført af Hans Hansen.

Kat. over L.s dødsbo-auktion 30.4.1834. F. C. Krohn: Saml. til en beskr. fortegn. over da. kobberstik m.m. I, 1889 (fot.opt. 1962) 134–42. Sophus Jürgensen i *Samleren* I, 1924 23f 59; VIII, 1931 168–73; IX, 1932 20–26 40–46 65–74 105–09 123 185–92. Sv. E. Bremer: Om G. L. L.s kbh.ske brandbilleder, 1941. L. Bobé i *Pers.hist.t.* 11.r. III, 1942 222–26. J. Sthyr: *Dansk grafik 1500–1800*, 1943: 1800–1910, 1949 (begge fot.opt. 1970). Jan Møller i L.: *Branden i Kbh. 1795*, faksimileudg. 1977 (efter skr.). Den kgl. kobberstiksaml.: *Danske tegn.*, ved Inger Hjorth Nielsen, 2. udg. 1979. – *Papirer i Kgl.bibl.*

*Jørgen Sthyr**

Lahn, Johan Mathias, 1728–1802, handskemager, legatstifter. * 10.12.1728 i Hamburg, † 1.10.1802 i Odense, begr. sst. F: gæstgiver Johan Mathias L. (~1° 1716 med Catharina Christina Bünger, † senest 1723) og Margrethe Dibbern (Döber) (ca.1681–1769, ~2° med musikant ved general Neubergs regiment Christian Schaaaf). Ugift.

Efter sin fattige fars død kom L. sandsynligvis med stedfaderen til regimentets kvarter i Odense hvor en moster og hendes mand trompeter Volchmar ved flid og dygtighed samlede en formue, væsentlig ved at sy og forhandle handsker. Dette barnløse ægtepar tog L. til sig og oplærte ham i musik så han efter 1746 at have fået lærebrev i at blæse på trompet og slå hærpauker blev trompeter ved general Neubergs regiment, og desuden kom han også ind i handsketilvirksomheden. Efter plejeforældrenes død overtog han 1763 som universalarving en gård i Nedergade samt deres handel og formue med forpligtelse til ikke at gifte sig og at lade de efterladte midler blive til hjælp for trængende. Han tog nu sin afsked fra regimentet og udvidede ved streng orden og økonomi i væsentlig grad virksomheden idet han handlede med handsker ikke blot i Tyskland, men i Holland, Triest og Livorno. Forholdene var så store at der ved hans død fandtes 16 000 par færdige handsker og en kassebeholdning på 15 000 rdl. Han var en godgørende og gudfrygtig mand der elskede musik og bøger, men så korpulent og astmatisk at han fra sit 42. år kun forlod sit hus for om søndagen at gå i Frue kirke, og fra 1787 måtte han også opgive dette. Hans testamente, oprettet 1799, indeholdt meget detaljerede bestemmelser om *Lahns Stiftelse for hjælpeløse Børn* der skulle indrettes i ejendommen i Nedergade, og fundatser for to legater på henholdsvis 20 000 rdl. og 10 000 rdl. for gamle mænd og enker og for fattige jomfruer, mens resten af hans formue der ved hans død beløb sig til ca. 10 000 rdl. tilfaldt stiftelsen der skulle give fattige børn i Odense kost, klæder og undervisning, og som siden har bestået, støttet ved tilkomne legater. Institutionen som nu kaldes Lahns børnecenter giver 80 børn daglig bespisning. □Mal. af Schmidt, 1790 (Lahns stiftelse, Odense), kopi i større format (sst.), efter disse træsnit 1874. – Monument på den nedlagte Vor Frue kgd., Odense.

Fundatser for afgangne handskehandler J. M. L.s tredje stiftelse, 1805. Chr. Iversen: Tale holdt ved examen i Lahns stiftelse 1807 (optr. i *Ny Minerva*, 1807 IV 118–33). [C. T. Engelstoft] i Jubelfesten i Lahns stiftelse 1854, 1855 31–50. Samme: *Odense bys hist.*, 1862 (2. udg. 1880). S. Hempel: *Lahns stiftelse gennem 100 år*, 1904. Kaj Mehr: *Lahns stiftelse i Odense, 1966.*

*Hans Knudsen**

Laier, Anton Christensen, 1883–1969, præst. * 19.11.1883 i Årestrup, Frederiks sg., Viborg amt, † 30.10.1969 i Thorning v. Kjellerup, begr. sst. F: gårdejer, sognerådsformand Johan Peder L. (1850–1902) og Kirstine Christensen (1855–1944). ~6.11.1930 i Thorning med Mette Marie

Laier, Anton

Andersen Papsø, * 27.5.1898 i Thorning, † 15.1.1978 sst., d. af gårdejer Jens Peter Andersen P. (1867–1937) og Marie Kathrine Kristiansen (1866–1941).

L. var gårdmandsson fra et indremissionsk hjem og var først tjenestedreng for siden i perioden 1902–07 at arbejde som „tjener og portør“ på kirurgen Thorkild Røvsings klinik i København. Fra 1908–16 arbejdede han på sin fodegård og blev derefter landvæsenlev. 1926 blev han cand.theol. og året efter præst i Hjallerup. Hans prædikener var ofte fulde af drøje udfald mod navngivne personer og institutioner. Som følge heraf blev han 1937 afskediget i nåde og med pension for lydighedsnægtelse selvom 80 pct. af sognets beboere underskrev en adresse der ønskede hans forbliven i embedet. L. søgte ikke siden embede inden for den danske folkekirke.

Allerede i 1930'erne udførte L. sine første cementskulpturer hvormed han siden fyldte hus og have i Hjallerup. Mange af hans naivistiske skulpturer og malerier har et religiøst indhold, andre er portrætter af danske og udenlandske personer. De udstilledes første gang på efterårsudstillingen på Den frie i 1938 og har siden bl.a. været vist på Charlottenborg 1970, på Louisiana 1971–72 samt i Buderup ødekirke 1976. R. Broby-Johansen har interesseret sig levende for L.s kunst og bevarelsen af skulpturhaven i Hjallerup; men hans og andres indsats kunne ikke forhindre at en del af den 1967 blev ødelagt ved gennemførelsen af et vejprojekt. □Foto.

Kaj Munk i Jyllandsposten 12.3.1937 og 20.8.s.å. R. Broby-Johansen i Kirkens verden X, 1968 136–48. Samme: Kun kunst, 1971 67–81. Katalog fra sammenslutningen af da. kunstforen., [1977]. – AV: Cementkrucifikset, manus.: R. Broby-Johansen, producent: Kort-filmrødet, 1968.

Charlotte Christensen

Lambek, Hans Christian Laurids Christensen, 1870–1947, filosof. * 10.10.1870 i Sønder Lem, † 28.12.1947 på Frbg., urne på Højmark kgd. F: gårdejer Jens Christian Christensen (1830–1916) og Mette Kirstine Nielsen (1830–1910). Navneforandring 26.10.1891. Ugift.

L. blev student 1889 fra Dockers kursus, tog filosofikum n.å. og studerede et par år filosofi ved universitetet, men tog ingen afsluttende eksamen. 1894–97 var han skolebestyrer i Jyderup, 1899–1902 lærer ved Det danske selskabs skole i København og 1908–26 bestyrer af Horslunde realskole. – Ved stor sparsommelighed kunne han derefter hellige sig sit psykologisk-filosofiske forfatterskab der omfatter ialt ca. 40 bøger, heraf otte på engelsk. Han var noget af en enspændernatur og folte sig i opposition til univer-

sitetsfilosofien, men sluttede sig til retsstatsbevægelsen og var medstifter af Danmarks retsforbund (1919) og redaktør (1919–20) af Retsstaten, ligesom han sammen med Sev. Christensen og Axel Dam udgav bogen *Retsmoral i Privatliv og Statsstyre*, 1916 (sv. udg. s.å.).

Før århundredskiftet skrev han om litteratur (fx *Fire kritiske Studier*, 1896 og *Bidrag til Ibsen-Kritiken*, 1899) og udgav en digtsamling (*Vide Egne*, 1892), og 1902–04 udgav han *Tidsskrift for Aandskultur og Menneskekundskab*. Af senere værker kan nævnes *Udkast til en sjælelig Bevægelseslære I–III*, 1901–06, *Personlig Kultur*, 1910 (3. udg. 1933, på svensk 1924 og tre senere udgaver), *Dagligdagen*, 1914, *Om Vurderingsproblemet*, 1921, *The Structure of Our Apprehension of Reality*, 1933, *Government by the Principle of Moral Justice*, 1934, *Essay on the Foundation of Cognition*, 1935, *Studies in the Dynamic Coherence of Mental Life*, 1938, *Four Essays*, 1946 og *An Analysis of Volitional Life*, 1947. Posthumt udgaves 1952 *Problems of Morality and Moral Justice*. I tilslutning til L. "Feilberg, hvis sjælehygiejniske arbejde han på sin vis fortsætter, søger L. ud fra selviagttagelsespsykologiske analyser at tilvejebringe det teoretiske grundlag for en praktisk livskundskab, der med udgangspunkt i en „sjælelig bevægelse“ tilsigter at øge individets sjælelige „fyldte“ eller „vækst“ og muliggøre harmoniske forhold mellem menneskene indbyrdes. Som erkendelsesteoretiker repræsenterer han psykologismen, som moralfilosof retsmoralen. □Mal. af Anders Thuborg, 1946. Foto.

V. Bendtsen og V. Milthers: Slægten fra Fastergaard, 1906 (2. udg. 1952) 90. Vald. Vedel i Tilskueren, 1903 752–55. Ellen Key: Lifslinjer II, Stb. 1905 (2.opl. 1924–25) 400 518 526 528. Karl Christensen: Hvor fremtiden gror, 1911 106–22. J. Landquist i Dagens nyheter 7.6.1911. Samme i Altonbladet 18.4.1931. Hans Larsson sst. 23.9.1932. A. Dam i Hovedstaden 25.1.1913. Th. Hauch-Fausboll: Studenterne 1889–1914, 1914 219. Th. Adler Lund i Vor tid I, 1914–17 400–09 (anm. af Udkast til en sjælelig bevægelseslære). Anathon Aall: Filosofien i Norden, Kria. 1919 213–16. Paul V. Rubow: Litterære studier, 1928 94. Vald. Hansen i Nord. t. för vetenskap, konst och industri ny r. XXIV, Stb. 1948 421–25. Johs. Smith i C. L.: Problems of morality, 1952 7–10. – Papirer i Kgl.bibl.

Mogens Blegvad (S. V. Rasmussen)

Lambæk, Mads Kristian, 1861–1933, landmand. * 18.8.1861 i Lambæk, Sønder Lem sg., † 11.6.1933 i Ringkøbing, begr. i Sønder Lem. F: gård-ejer Peder Christian Madsen (1831–85) og Jensine Lauridsdatter (1828–83). Navneforandring 17.8.1905. ~ 12.11.1891 i Sønder Lem med Else Marie Oline Kristense Hindhede, * 24.4.1871 i Sønder Lem, † 13.11.1943 i Højmark, d. af gårdejer Jens Mikkelsen H. (1835–1919, ~ 1°

1861 med Else Marie Oline Christensen Fjord, 1843–62) og Dina Jacobsen (1840–1937).

L. var fra sin tidlige ungdom levende interesseret i åndelige og samfundsmæssige spørgsmål og var elev på Vallekilde højskole 1884–85 og på Askov højskole 1888–89. 1885 overtog han gården Gammel Bjerg i Lem som han drev til 1920. Hans solide dygtighed som landmand tillige med hans karakters redelighed og hans gode evner til samarbejde skabte ham en sikker position særlig blandt de jyske landmænd der valgte ham til en lang række vigtige tillidsposter i det landøkonomiske foreningsarbejde. 1902–18 var han formand for Ulfborg-Hind herreders landboforening og fortsatte derefter som næstformand. 1902–05 og 1917–19 var han formand for De samvirkende landboforeninger i Ringkøbing amt. 1905 blev han medlem af bestyrelsen for Foreningen af jyske landboforeninger, og fra 1917 til sin død var han foreningens næstformand og var samtidig medlem af De samvirkende danske landboforeningers bestyrelse og forretningsudvalg. 1919 blev han tillige medlem af Landbrugsrådet. L. var aktiv i andelsbevægelsen og sad fra 1916 til sin død i Jydsk Andels-Foderstofforretningens bestyrelse. Også i Arbejderforsikringsrådets landbrugsafdeling, i Den danske Andelsbanks likvidationskomité og i Andelspensionsforeningens bestyrelse havde han sæde og fra 1931 i hedeselskabets bestyrelse. 1918–24 sad han i folketinget, valgt af venstre i Skanderborg amt. L. var en jævn og venuesæl mand der ikke gjorde sig gældende ved kraftig fremtræden, men var respekteret for sit dygtige saglige arbejde. – R. 1928.

L. O. [Pedersen] i Ugeskr. for landmænd, 1933 458. Vort landbrug LII, s.å. 378. N. Daugbjerg i Andelsbl., s.å. 1101–03. J. K. H[augaard] i Jydsk landbrug XV, s.å. 480f. V. Elberling: Rigsdagens medlemmer gennem 100 år III, 1950 145. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Lamm, Aron Frederik, 1856–1928, vekselerer, kommunalpolitiker. * 3.5.1856 i Kbh. (Mos.), † 7.4.1928 sst., urne på Frbg. kgd. F: vekselerer David L. (1817–80) og Betty Geber (1822–1907). ~ 15.5.1896 på Frbg. med Anne Marie Pedersen, * 8.7.1860 i Herlev, † 19.4.1931 i Kbh., d. af husmand, senere mælkeforpagter Lars P. og Maren Sophie Simonsen.

L. blev uddannet som vekselerer i faderens forretning, firmaet M. H. Cohen & L. der var etableret 1854. 1880 indtrådte han i firmaet, hvis eneindehaver han blev 1903. Hans ansete stilling inden for fagfællernes kreds medførte, at han blev medlem af kursnoteringsudvalget og dettes næstformand indtil 1920 og derefter næstfor-

mand i fondsbørsmedlemmernes repræsentationsskab og medlem af Kbh.s fondsbørs efter den ved lov af 4.10.1919 truffene ordning. Endvidere var han medlem af Grosserer-Societetets komité 1914–19. Som mangleårig tilhænger af socialdemokratiet sad han i borgerrepræsentationen 1898–1904 og 1909–13. Han var dens formand 1909–10 og 1912–13, 1. viceformand 1910–12. Hans fratræden som formand 1910 skyldtes et brud mellem den socialdemokratiske og den radikale gruppe, idet denne sidste ikke havde støttet socialdemokraternes ønske om at vælge Chr. Christiansen til borgmester, men var gået sammen med den konservative gruppe om at vælge Carl *Lehmann. L. var medlem af sø- og handelsretten 1907–09 og af overskatterrådet 1903–09. Hans interesse for filantropisk arbejde førte ham 1880 ind i Kbh.s understøttelsesforening hvor han var medlem af hovedbestyrelsen 1906–15 og formand for dens kommunale afdeling (den københavnske hjælpekasse) 1915–21. Endvidere var han formand for komiteen til formindskelse af børnedødeligheden og af Revisionsbankens bankråd (1914–18), medlem af Børnehjælpsdagens hovedkomité, centralkomiteen af 1914, bestyrelsen for dansk sparemærkekasse, den personlige friheds værn, kvindevalgretsforeningen og poliklinikken for ubemidlede på Frbg. □Træsnit 1898. Malet skitse af O. Bache, 1911 (Fr.borg) til mal. 1912 (Kbh.s rådhus). Afbildet på Marie Luplaus mal. Fra kvindevalgretskampens første tid (folketinget). Foto.

A. F. L.: Erindringer og tanker, 1928. – Socialdemokraten 18.3.1898 og 12.3.1909.

*August Nielsen**

Lamoureux [lamu'ro], Abraham César, † 1692, billedhugger. * i Metz, begr. 27.4.1692 i Kbh. (Trin.). F: N.N., formentlig ~ unavngiven kvinde († 1668 i Stockholm, ~ 2° med billedhuggeren Jean Baptiste Dieussart, –1664–1672–). ~ 21.2.1675 i Stockholm med Anna Thiel († tidl. 1707), d. af våbensmed Hans T.

Om L.s ungdom og uddannelse vides intet ud over angivelsen af hans fødested. Formentlig er han 1664 sammen med sin mor og stedsfaderen, billedhuggeren Jean Baptiste Dieussart kommet til Sverige hvor han sidst i 1660'erne var i greve M. G. de la Gardies tjeneste. Ved et slagsmål på Venngarn slot deltog således i sept. 1669 „grefvens franske bildhuggere Abraham L'Ammoureuux“. L. havde allerede tidligere været virksom på Ulriksdal for de la Gardie og formentlig medvirket ved udførelsen af Dieussarts store fontæneskulptur med Perseus, Andromeda og dragen. 1670 kom han i lære hos Nicolaes Millich, men

Lamoureux, Abraham Cèsar

rømte allerede s.å. til Güstrow fra sin læreplads. Han synes dog at være vendt tilbage 1671 og på ny indtrådte i de la Gardies tjeneste, for hvem han udførte forskellige havekulpturer på Venn-garn og Karlberg. I april 1677 trådte L. i enke-dronningens tjeneste som hofbilledhugger på Ulriksdal, og i sept. 1678 sluttede de la Gardie kontrakt med ham om udførelsen af en fontæne-gruppe til Karlberg slotshave, *Neptun med hav-hesten*. Først i 1680'erne trådte L. i dansk tjeneste, idet han fra sankthansdag 1681 fik besolding som Christian Vs billedhugger. Det er rimeligvis med henblik på kongens rytterstatue han er blevet indkaldt, men hans første arbejde (1682) var for øvrigt af samme art som hans svenske have-skulpturer, nemlig en stor forgyldt blygruppe af en hjort, forfulgt af hunde, oprindelig opstillet ved Jægersborg slot, men ca. 1686–1771 placeret i Fr.borg slotssø. 1682 synes han også at være begyndt på Christian Vs rytterstatue, idet der s.å. udbetales ham til gips samt bly „til en hests lignelse at støbe og forme“. 1685 træffer man i regnskaberne yderligere udgifter til statuens støbning, og dette og de følgende to år udgifter til stenpostamentet, udført af stenhugger Johan Franck. I foråret 1687 så den svenske arkitekt N. Tessin d.y. statuen og desuden enten en tegning (kobberstiksaml.) eller en model til monumentet, idet han omtaler de oprindelig projekterede fire allegoriske figurer som „slaver“. På det udførte monument er de erstattet af styrken (Herkules), æren (Artemisia), modet (Alexander den Store) og klogskaben (Minerva), mens en nøgen mandsfigur, misundelsen, er placeret under hestens bug. De fire figurer er først senere – muligvis efter L.s død – blevet anbragt på soklen og er måske udført af hans bror Claude, da der så sent som 1693–95 foretoges restudbetalinger til enken på arbejdet på „Kongens Torv“. Statuen der støbtes i bly og forgyldtes viser kongen i romersk imperatorkostume, ridende i roligt skridt, ret typen på barokkens svære og tunge ryttermonu-menter. Lige fra 1717 til vor tid har man ofte måttet foretage reparationer på statuen. 1945 opstilledes endelig en bronzekopi, udført af E. Utzon-Franck, på Kongens Nytorv, mens originalen deponeredes på Tøjhusmuseet. Af arkivalisk sikre værker af L. kendes i Danmark nu kun på Rosenborg en portrætmedaljon i marmor af *Christian V*, købt 1694 af enken og opsat over døren til regaliekammeret. Desuden tilskrives han en marmorstatuette af kongen (Gisselfeld) samt forskellige havefigurer (to såkaldte „positurbørn“, *Herkules og Mars*, i Rosenborg have, *Herkules* i Borchs kollegium). – L.s bror Claude Lamoureux der også var billedhugger, kan påvises her i landet fra 1686–99, da han efter

Christian Vs død fik udbetalt penge til at rejse for.

Aug. Hahr: *Konst og kunstnere* vid M. G. de la Gardies hof, Uppsala 1905 = Skr. utg. av Kungl. human. vetenskaps-samf. i Uppsala IX,4 79 85 96. Frederiksborg II, ved Fr. Beckett, 1914. E. Marquard i *Fra arkiv og museum* 2. ser. I, 1916–25 237–49. L. Swane sst. 371–74. Hj. Friis: *Rytterstatuens hist.* i Europa, 1933. Bertil Waldén: *Nicolaes Millich och hans krets*, Sth. 1942. Kai Flor: *Hesten på Kongens Nytorv*, 1946.

Birgitte Bøggild Johannsen
(V. Thorlacius-Ussing)

Lamprecht, Lilly, 1887–1976, operasanger. * 11.11.1887 i Hillerød, † 7.9.1976 på Frbg., urne på Søllerød kgd. F: apoteker Johannes Ludvig Camradt (1845–1928) og Charlotte Johanne Kruuse (1849–1932). ~ 18.6.1910 i Søllerød med skuespiller, senere direktør Johan Frederik (Fritz) Wendt L., * 14.8.1883 i Kbh. (Johs.), † 22.12.1941 på Frbg., s. af fuldmægtig Frederik Ferdinand L. (1856–1932) og Eginne Wilhelmine Juliane Wendt (1854–1943). Ægteskabet opløst. L. studerede sang hos Elisabeth *Dons og Margrethe L. C. Nielsen og fik samtidig dramatisk instruktion hos Holger *Hofman. 1909 kom hun på Det kgl. teaters opera- og skuespilskole og fik snart efter sin første lille opgave på scenen, en syngende page i *Correggio*. Den egentlige debut, som *Liden Kirsten*, fandt sted 23.4.1911; det blev et parti hun kom til at synges mange gange, også ved friluftsforestillingerne i Dyrehaven 1915. L. tilhørte operaen til 1931 og udførte i den tid en lang række partier. Som vigtigste aktiv i hendes kunstnerløbebane må regnes en sikker musikalsk følelse der sammen med hendes lyse sopran og betydelige dramatiske evner placerede hende blandt operaens hovedkræfter. Inden for et særligt felt, drengerollerne, opnåede hun sikkert sine største sejre hvor langt de end kunne ligge fra hinanden i karakter og temperament, lige fra Mozarts Cherubino over hyrden i *Tannhäuser* og Gemmy i *Wilhelm Tell* til drengene i *Pelléas og Melisande* og *Boris Godunov* og for at nævne et dansk eksempel Jan i Fini Henriques' *Stærstikkeren*. Af øvrige vigtige og skelsættende partier i L.s teaterid må nævnes *Madame Butterfly*, Margrethe i *Faust*, Aase i *Drot og Marsk* og Sophie i *Rosenkavalleren*, fire betydelige ydelser, endvidere grevinden i *Susannes Hemmelighed*, Eurydike og Eros i *Orpheus og Eurydike*, Papagena, *Manon Lescaut*, Antonia i *Hoffmanns Eventyr*, Rosina i *Barberen i Sevilla*, Anuna i *Kaddara* og den rolle hvori hendes musikalske og dramatiske evner mere end noget andet sted supplerede hinanden på fortræffelig vis, Rich. Strauss' *Salome*. L. lod sig også efter sin afgang fra Det kgl. teater

en enkelt gang høre fra sin gamle scene samt i radio og ved koncerter. – Kgl. kammersangerinde 1922. – *Ingenio et arti* 1937. □Foto.

Nationaltid. 25.4.1919. G. Lyng: Det kgl. teaters operafører. 1919. Sv. Kragh-Jacobsen i Berl. tid. 8.9.1976.

Nils Schjørring

v. d. Lancken, Egidius (Ægidius), 1580–1631, gottorpsk overhofmester, gehejmeråd. * 17.8.1580, † 15.11.1631 i Preetz, begr. i Kiel (Nikolai k.). F: gottorpsk hofmester, råd og amtmand Egidius v. d. L. d. Æ. († 1586) og Gertrude Wittorp. ~ 1° 1616 med Lucia Blome, * 18.3.1576, † 2.12.1624, begr. i Kiel (~ 1° med Matthias Rantzau til Hohenfelde, 1568–1615), d. af gottorpsk landråd og amtmand Heinrich B. til Oppendorf m.m. (1545–1600, ~ 2° ca. 1580 med Abel Rantzau, † tidligst 1626) og Adelheid v. Buchwald (1553–77). ~ 2° 1625 med Margaretha Reventlow, † senest 1633, d. af Iven R. til Stocksee, Lammershagen m.m. († 1628) og Anna Bertramsdatter Pogwisch til Doberstorf († senest 1623).

v. d. L. tilhørte en uradelig rügensk slægt som var udbredt i Mecklenburg og Pommern, og han kom til Gottorp med sin far. Efter forældrenes død tog enkehertuginde Christine sig af hans opdragelse; han gik i Bordesholmgymnasiet og studerede siden i Tübingen (immatrikuleret 1598), Frankrig og Padova. 1604 blev han råd og kammerherre hos ærkebiskop Johan Frederik af Bremen, senere amtmand i Cismar, Neustadt og på Femern. 1616 valgtes han til domprovst i Lübeck og fik s.å. bestalling som hertug Frederik IIIs overhofmester (et nyt, for ham oprettet embede) og gehejmeråd, samtidig med at han beholdt sine bremenske embeder. 1622 blev han tillige amtmand i Kiel og Bordesholm, 1625 klosterprovst i Preetz, 1629 (ifølge J. Møller) amtmand i Gottorp. Han var i kraft af sine embeder den ledende personlighed i gottorpsk hof- og finansforvaltning og havde også en afgørende indflydelse på hertugens udenrigspolitik. Han ville hævde Gottorps selvstændighed over for den danske konge i nær tilslutning til kejseren og blev derfor snart ilde lidt af Christian IV. Da han 1617–21 søgte at få hertugens bror Adolf (1600–31) gjort til koadjutor i Bremen i stedet for kongens søn Frederik, skrev kongen (1620) om ham: „Den Ægidius regerer alt Spillet. Hvorhen han inklinerer, derved bliver det“.

Efter kongens valg til kredsøberst i den neder-sachsiske kreds 1625 betonedes v. d. L., at kredsdefensionen ikke skulle forstås som rettet mod kejseren; da krigen kom, stræbte han efter evne at holde de gottorpske lande uden for den og at mægle mellem konge og kejser. I dette øjemed

drog han okt. 1626 til J. T. Tilly og fik 1627 kurfyrsten af Sachsen til at overtage mæglerhvervet. 1628 indlod han sig i forhandlinger med A. v. Wallenstein, hvem han bl.a. var villig til at give ret til skibsbygning i Frederiksstad, og bidrog til at få fredsmødet i Lübeck i stand. Her mødte han som leder af de gottorpske befuldmægtigede, og skønt kongen, mod de danske rådsforhandleres ønske, arrigt afviste hans bona officia, fik han hemmelige underhandlinger i gang mellem Wallenstein og danskerne og havde sikkert en ikke ringe andel i den endelige fred. Kongens nåde vandt han dog aldrig trods både hertugens og de danske rådets mellemkomst; flere år efter hans død gav Christian IV udtryk for sit usvækkede had. Sin herres nåde bevarede han derimod til det sidste i fuldt mål, skønt han skal have været forhadet af almuen for sit „tyranniske faraoniske“ regiment. Med sin 2. hustru kom han, dog vistnok ikke uden skyld fra hendes side, i bitter strid; hun flygtede fra ham og fik ved den påfølgende proces hans gods Stocksee sekvestreret (1630). Han døde barnløs.

Kong Chr. den fjerdes egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia I–II, 1887–91 (fot. opr. 1969); VII, 1891 (fot. opr. 1970). Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen III–IV, 1916–17. – O. Heinemann: *Gesch. des Geschlechts v. d. Lancken I*, Stettin 1908 211f 219–22 225–30 233f 238. P. Crüger: *Christliche Leichsermon auf Ä. v. d. L.*, 1632. J. Møller: *Cimbria lit.* I, 1744 323f. J. A. Fridericia: *Danm. ydre politiske hist.* I, 1876 (reprod. 1972). E. Wilmanns: *Der Lübecker Friede 1629*, Bonn 1905. Ludw. Andresen og W. Stephan: *Beiträge zur Gesch. der Gottorfer Hof- und Staatsverwaltung I–II*, Kiel 1928 = *Quellen und Forsch. zur Gesch. Schlesw.-Holst.s XIV–XV*.

*C. O. Bøggild-Andersen**

Land Jensen, Holger, * 1898, forstander, planteavlskonsulent. * 12.3.1898 i Enslev. F: gårdejer Rasmus Johan Jensen (1857–1930) og Dorthea Kristine Hansen (1870–1942). ~ 14.10.1925 med Else Brummer, * 11.10.1895 i Vinding, d. af arkitekt Aage B. (1861–1909) og Elisabeth Valeur (1863–1936).

L.J. blev uddannet ved landbruget og tog efter ophold på Askov højskole og Ladelund landbrugsskole ind på landbohøjskolen hvorfra han blev dimitteret som agronom 1924. Efter en kort tid som lærer ved Kærehave landbrugsskole og assistent i planteavl ved De samvirkende fynske landboforeninger blev L.J. 1926 ansat som lærer ved Ladelund landbrugs- og mælkeriskole, og fra 1930 tillige planteavlskonsulent i Kolding omegns og Kolding vesteregns landboforeninger. 1933 blev han derefter konsulent i planteavl for Foreningen af jydsk landboforeninger og øvede i denne stilling en anerkendt indsats inden for sit fagområde. Han var således medvir-

kende ved oprettelsen af Fælleskontrollen med kartoffelfremavl og Landbrugets kornforædling. 1949 overtog L.J. stillingen som forstander for statens forsøgsstation i Ødum ved Århus hvor han virkede til 1968. Han interesserede sig specielt for ensileringsforsøg, og hans indsats fik afgørende indflydelse på den hurtige udvikling af ensilering herhjemme. – Også på andre områder blev der trukket på L.J. Han var således formand for Foreningen af danske landbrugskonsulenter 1948–49 og medlem af bestyrelsen for Landbrugets kornforædlingsfond 1949–65. Desuden var han landbrugskyndig konsulent ved direktoratet for fængselsvæsenet 1951–60 og medlem af landbrugsministeriets jordboniteringskommission 1955–70. – L.J. udarbejdede de årlige planteavlsberetninger for de jydsk landboforeninger 1933–48 og var medarbejder ved „Agerdyrkningslære“, 1928, Ensilering og Ensilage, 1943, Vejledning vedr. lokale Markforsøg, 1947 og „Ensileringsundersøgelser 1951–52“. – R. 1965. □Foto.

Ugeskr. for landmænd, 1958 nr. 10 142.

Carl Thomsen

Lander, Harald Alfred Bernhardt Stevnsborg, 1905–71, balletmester. * 25.2.1905 i Kbh. (Sundby), † 14.9.1971 på Rigshosp. sst., begr. sst. (Holmens). F: værkfører, senere guldsmed Bernhardt August L. (1863–1942, ~ 2° 1929 med Carla Andersen, * 1899) og Rosa Stevnsborg (1870–1924). ~ 1° 1927 i New York (b.v.) med Esther Maja Guldager, * 12.2.1902 i Kbh., d. af bagermester Rudolf Frederik G. (1855–1930) og Henriette Philippa Nielsen (1860–1938). Ægteskabet opløst 1931. ~ 2° 28.5.1932 på Frbg. (Marcusk.) med solodanser Margot Ella Gerhard (Margot "L."), * 23.8.1910 i Oslo, † 18.7.1961, d. af forfatter, senere biografdirektør Marx G. (1871–1938) og koncertsanger Ella Florentz (* 1891). ~ 3° 7.11.1945 med Lili Laybourn, * 21.1.1918 i Kbh., d. af grosserer Hugo Carstensen og Astrid Laybourn. Ægteskabet opløst. ~ 4° 5.4.1950 med solodanser Toni Pihl Petersen (Toni "L. Marks), * 19.6.1931 i Gentofte, d. af afdelingschef Knud Åge Carl Pihl P. (1905–72) og Agnes Margrethe Andersen (1907–50). Ægteskabet opløst 1964. ~ 5° 25.8.1965 med Lise Gateau, * 14.11.1935 i Paris, (~ 2° 1974 med professor Henning "Fenger, * 1921), d. af professor Jean G. (1887–1967) og Ragna Finsen (* 1894). L. blev optaget på Det kgl. teaters balletskole 1913. Han blev balletdanser 1923 og solodanser 1929. Han var balletmester ved Det kgl. teater 1932–51 og balletmester og leder af balletskolen på Pariseroperaen 1956–63. – Som balletmester

og koreograf blev L. den person der fik størst betydning for dansk ballet i dette århundredes første halvdel. Han debuterede som Don Alvar i *Fjært fra Danmark* 1925 (1.9.) midt i en vanskelig periode for balletten på Kongens Nytorv, hvor Bournonville-repertoiret stadig var dominerende. Opsætningerne manglede imidlertid ofte kvalitet, og dertil kom, at dansk ballet ikke formåede at forny sig. Ude i Europa havde Les Ballets Russes de Sergéj Djágilev gjort balletten til en ny og spændende, farverig og fantasifuld kunstart, men disse strømninger vandt ikke indpas i Danmark. For en ung, ambitiøs og begavet kunstner som L. kunne det være vanskeligt at se meningen med kunstarten. Det blev modet med Mikhail Fokin der ændrede hans indstilling. Fokin og dennes hustru opholdt sig i sæsonen 1918–19 i København hvor de optrådte to aften-er på Det kgl. teater og ellers gav skole i Charlottelund. L.s debutår kom de igen, og Fokin indstuderede en balletaften med Chopiniana, *Petrúsjka* og dansene fra *Fyrst Igor*. L. medvirkede i de to sidste balletter, og som andre af ballettens kunstnere opdagede han, hvor langt tilbage danske dansere stod rent teknisk sammenlignet med udlandet. 1927 tog L. derfor på en toårig studierejse til New York for at dygtiggøre sig hos Fokin, men også hos andre lærere som Iván Tarasov, Juan de Beaucaire og Les Cansinos. Foruden den klassiske russiske balletteknik ønskede L. at lære også russisk og spansk nationaldans som han allerede var begyndt at studere hjemme. L. fik engagement som solodanser ved Paramount Circle og turnerede i USA, men vendte 1929 tilbage til Kongens Nytorv hvor et balletmesterskifte fra Gustav "Uhlendorff til Kaj Smith ikke gjorde det mere interessant at være ung danser på Kongens Nytorv. I hjemkomst-året blev han solodanser og dansede August "Bournonvilles *Toreadoren*. Han var assistenten i *Legetøjsbutikken*, 1930 og titelrollen i *Barabau* ved George Balanchines gæstespil, 1931. Vigtigere var det dog, at han samme år debuterede som koreograf med *Gaúcho*, en latinamerikansk karakterballet der viste L.s sans for teater og hans forståelse for, at balletten måtte være underholdende, moderne og gerne lidt kulørt, hvis den skulle vække publikumsinteressen. 1932 blev L. balletmester og leder af balletskolen og bestred disse funktioner til 1951.

Der forestod L. et stort arbejde, og hans indsats i disse to snese år blev af skelsættende betydning for balletten helt til i dag. Han skulle bygge et korps op og skabe solister af kvalitet. Han skulle introducere de nyere strømninger ude fra Europa, skabe et nyt og alsidigt repertoire og passe Bournonville-traditionen. Det var meget på én

gang, men det lykkedes. Efter de principper han havde set i udlandet, gik han i gang med at revidere, supplere og styrke træningen som udelukkende havde levet på de skoler, Bournonvilles elever havde sat sammen. L. drog ofte på studierejser til udlandet og var blandt andet 1932 i Sovjetunionen sammen med Margot Lander. 1938 var han nået så vidt i sit arbejde med at opbygge korpsets tekniske standard, at han kunne præsentere *Svanesoens* anden-akt, ligesom hans og Knudåge Riisagers *Etude* fra 1948 viser, hvor store tekniske krav hans dansere kunne honorere mod slutningen af hans balletmestertid i Danmark.

Som koreograf forsøgte L. sig i mange genrer. Han øgede stadig kravene til danserne samtidig med, at han skabte et afvekslende repertoire for publikum. Mange af disse balletter var „brugsballetter“ og forsvandt hurtigt, men andre var af større kvalitet og blev stående som *Bolero*, 1934 og *La Valse*, 1940, begge til musik af Maurice Ravel. Under besættelsen 1940–45 vandt L. og balletten en umådelig popularitet, ikke mindst fordi L. forstod at bruge kunstarten som et nationalt samlingsmærke. Med den satiriske og vittige *Troldmandens Lærling*, 1940, og den alvorlige *Qarrtsiluni*, 1942, blev balletten et våben i den nationale kamp. *Qarrtsiluni* der beskriver grønlandernes venten på solen efter den lange vinter var et originalt og overrumplende værk, hvor L. bevægede sig væk fra det klassiske og vedtagent smukke. Balletten ligger koreografisk på linje med de symfoniske balletter L. i 30'erne havde set i udlandet, idet han i dansens rytmiske struktur arbejder kontrapunktisk mod musikken. *Qarrtsiluni* havde en symbolsk værdi i krigens år, men stod sig også som kunstværk ved senere genopsætninger. Derimod blev den pompøse *Festpolonaise* fra 1942 næsten en myte i dansk ballet. Skabt til Christian Xs regeringsjubilæum 1942 med danserne i rødt og hvidt i diagonal mod kongelogen fik den en national betydning, uden hvilken den ikke rigtig virkede, som gensynet viste 1970. – Andre væsentlige balletter fra disse år er *Slaraffenland*, 1942, atter i samarbejde med to af tidens betydeligste kunstnere, forfatteren Kjeld Abell og komponisten Knudåge Riisager som L. ofte med stor fordel drog ind i sit arbejde. Den første var tekstforfatter til *Vaaren*, 1942, ligesom den sidste efter Czernys etuder komponerede musikken til *Etude* – 1948 endnu uden det internationale „s“ – der blev L.s genistreg og den ballet der skaffede ham verdensry. Efterhånden er den sat op med en snes forskellige kompagnier og har flere tusinde opførelser bag sig overalt i verden. Balletten er bygget over gangen i en træningstime.

Den viser en ballerinas vej fra de fem positioner til den store udfoldelse på scenen og bliver tillige en demonstration af den klassiske ballets udvikling over tre hundrede år. *Etudes* er en skønhedsapoteose over den klassiske ballet og L.s blivende indsats.

Foruden sine egne koreografier havde L. også det nationale Bournonville-repertoire at tage vare på og stilling til. Ved sin tiltræden 1932 erklærede han at ville lægge hovedvægten på Bournonville. 1930'erne blev dog magre år for Bournonville, dels fordi L. var mere optaget af sin egen koreograf-karriere, dels fordi han vel mente at publikum trængte til noget andet. Men i 1940'erne tog L. med Valborg Borchsenius' hjælp alvorligt fat på Bournonville-repertoiret. Sammen præsterede de otte Bournonville-opsætninger som dermed blev reddet for eftertiden. L.s bearbejdelser bestod ofte i en understregning af det dansante og underholdende med en stramning af de mimiske passager som fornemmedes lange, også fordi det på teatret kneb med den mimiske tradition. For at afhjælpe dette fik L. Valborg Borchsenius til at undervise i mimik for de voksne fra sæsonen 1942–43. Den form Bournonville-balletterne fik under Borchsenius og L. der ofte drog også Hans Beck med ind i arbejdet, blev altafgørende for opsætningerne på Det kgl. teater de næste tredive år, helt frem til Bournonville-festivalen 1979 hvor alle de af ham opsatte værker stod på plakaten i mere eller mindre reviderede former, men dog alle med den grundstruktur L. havde lagt. I slutningen af 40'erne var L. blevet klar over, at der måtte koreografisk fornyelse til, hvis han skulle udnytte og udvikle det kompagni han havde skabt, og som var rigt på store og lysende talenter. *Giselle* blev sat op 1946, og 1948 hentede L. Leonide Massine på gæstespil. 1950 holdt teatret sin første balletfestival, og da en række internationale kritikere 1951 blev inviteret til festival nummer to og med rette begejstredes over både repertoire og dansere, stod L. og kompagniet foran det store internationale gennembrud. Både han og den danske ballet blev da også verdensberømte, men hver for sig.

I august 1951 startede den såkaldte „Lander-af-fære“ som er et af de sørgeligste kapitler i dansk ballethistorie. L. var kommet i et stærkt modsætningsforhold til balletten, og en stor del af korpset ønskede ham fjernet. L. blev udsat for et sæt af anklager der resulterede i, at han blev suspenderet fra balletmesterposten. Klagerne delte sig i de moralske omkring hans forhold til danserinderne og de kunstneriske omkring hans ledelse af balletten. Klagerne blev indgivet af to mænd uden for teatret, musikkonsulent Leif Harald-

Lander, Harald

sted og musikanmelder Sten Uldall samt af skuespilleren og danseren Søren Weiss, og de „kunstneriske“ klager blev støttet af en række medlemmer af balletten. Sagen var genstand for stor omtale i pressen. At den overhovedet kunne opstå hænger set fra i dag sammen med forældede ledelsesprincipper, og at den fik så uheldigt et forløb hænger – også set fra i dag – sammen med en hos undervisningsminister Flemming Hvidberg manglende menneskekundskab og mangelfuld indsigt i forholdene på et teater. Der blev indledt en række undersøgelser omkring de moralske anklager, men efter undersøgelsesens afslutning var der ikke grundlag for at rejse tiltale mod L. for kriminelle forseelser. Der blev derefter indledt en tjenestemandssag omkring L.s embedsførelse, men sagen blev aldrig afsluttet, da L. i november forlod landet for at tage imod et tilbud fra Pariseroperaen. Landsdommer Jørgen Trolle der havde ledet den tjenstlige undersøgelse udsendte i december 1951 en redegørelse, hvorefter L. kunne anse sig for rensat for de moralske anklager, mens hans embedsførelse i enkelte tilfælde blev betegnet som „ukorrekt“. Men L. var nu i Paris. Paradoksalt nok og som det eneste lyspunkt i sagen bad undervisningsministeren, der havde suspenderet L. endnu inden en undersøgelse var foretaget, teaterchef Henning Brøndsted svare på en forespørgsel fra Pariseroperaens ledelse, at der intet var til hinder for, at L. blev engageret ved operaen. I dag må det ses som en indrømmelse af, at sagen var grebet forkert an. For L. blev det åbningen til en international karriere.

L. satte Vincenzo Galeottis *Amors og Balletmesterens Luner* op på Pariseroperaen 1952, og samme år havde han en overordentlig stor succes både med koreografien til afsnittet *Les Fleurs* i gigantopsætningen af operaballetten *Les Indes Galantes* og med Etudes. L. satte i de kommende år flere af sine balletter op i Paris: La Valse, Qarrtsiluni samt koreograferede nye som *Hop Frog*, *Printemps à Vienne* og *Concerto aux Etoiles* der dog ikke forblev i repertoireet. Han blev balletmester og leder af balletskolen på Pariseroperaen fra 1956 til 1963 og virkede samtidig som free-lance koreograf i en række lande. Han satte først og fremmest Etudes op, men også Bournonville. Det var L. der med opsætningen af *Sylfiden* for Grand Ballet de Marquis du Cuevas i Paris 1953 indledte rækken af internationale Bournonville-opsætninger. Han satte samme ballet op for American Ballet Theatre og en enaktsversion af *Napoli* for London Festival Ballet (1954). Således gjorde L. en indsats for dansk ballet i det fremmede, men i hjertet længtes han efter Kongens Nytorv.

L. var som kunstner og menneske temperamentsfuld og impulsiv, men først og fremmest følsom, og han sagde 1958 med glæde tak til en invitation om gæsteinstruktion på Det kgl. teater, lidet anende, at „affæren“ langtfra var glemmt. Modstanden mod L. blussede op i kompagniet som dog nu stod mere spredt og hvor de nye stridigheder nær havde lagt balletten ode. Sagen nåede folketinget og var atter dagligt stof i aviser og radio. Selv om ombudsmanden resolverede, at der ikke var noget til hinder hverken juridisk eller moralsk for at ansætte L. som gæsteinstruktor strittede dele af balletten stærkt imod bestemmelsen der var taget af balletmester Frank Schaufuss og af teatrets ledelse Henning Brøndsted og Henning Rohde med tilslutning fra tilsynsrådet. Teatrets to direktører, der blev bakket op af stærke kredse såvel inden for som uden for teatret, satte deres stillinger ind på sagen, og Frank Schaufuss forlod balletmesterposten. Lykkeligvis kom et forlig i stand, og gæstespillet blev gennemført, men først 1962 hvor L. skabte hofballetten *Les Victoires de l'Amour* og nyindstuderede Etudes der ikke havde været danset på teatret siden L. forlod det. I de næste år arbejdede L. flere gange på dansk TV hvor han 1969 lavede en meget smuk TV-version af Etudes med fire af „sine“ verdensdansere i socialistpartierne: Toni Lander, Erik Bruhn, Flemming Flindt og Henning Kronstam. Omkring sin 65-års dag 1970 oplevede L. det lykkeligste gæstespil på Det kgl. teater hvor vanskelighederne endelig syntes overstået, og hvor han skabte en retrospektiv aften med Troldmandens Lærling, Qarrtsiluni og Etudes. – L. var blevet fransk statsborger, men i sit hjerte var han dansk. Han døde i København og blev båret til graven af unge dansere fra det kompagni som han havde ført frem til internationalt ry, og som havde givet ham hans livs bitreste stunder, men som han dog lykkeligt nåede at blive forsonet med. – R. 1938. DM. 1948. Ingenio et Arti 1969.

□Tegn. af Otto Christensen, 1943 (Fr.borg). Foto (Kgl. bibl.; Det kgl. teaters bibl. og arkiv; Teatermusei; Pariseroperaens bibl. og arkiv; Dance Coll., N. Y. Public Library).

New York public library: Dictionary catalog of the Dance coll., N. Y. 1974. – H. L.: Thi kendes for ret –?, 1951 (erindr.). Samme: Ballet – en krævede kunst, 1972. – Sv. Kragh-Jacobsen: Ballettens blomstring ude og hjemme, 1945. Samme: Balletten 1945–52, 1953. Allan Fridericia: H. L. og hans balletter, 1951. Den kgl. da. ballet, red. Sv. Kragh-Jacobsen og T. Krogh, 1952. Bent Schonberg: H. L. i Paris, 1952. Etudes, red. Erik Aschengreen, 1970. H. Lundgren i Perspektiv på Bournonville, 1980. – AV: Balletten danser, 1938. Film-optagelser i New York public library, Dance coll. Optagelser i TV.

Erik Aschengreen

Lander, Margot Ella Florentz, f. Gerhard, 1910–61, solodanser. * 23.8.1910 i Oslo, † 18.7.1961. F: forfatter, senere biografdirektor Marx G. (1871–1938: navneforandring 1930 fra Sparvath, Christian Viggo Ludvig Frits) og koncertsanger Ella Florentz (* 1891). ~ 1° 28.5.1932 på Frbg. (Marcusk.) med balletmester Harald *L., * 25.2.1905 i Kbh., † 14.9.1971 sst., s. af værkfører, senere guldsmed Bernhardt August L. (1863-1942) og Rosa Stevnsborg (1870–1924). ~ 2° 19.7.1947 med direktor, oberstlojtnant Erik Halfdan Nyholm, * 11.10.1903 i Kbh. (Jac.), s. af postmester Johan Christian N. (1866–1947) og Mariane Petrea Skovsted (1873–1955).

L. blev optaget på Det kgl. teaters balletskole 1917, blev danser 1928, balletdanser 1931, solodanser 1933 og forstesolodanser 1942 og tog sin afsked 1950. – L. dansede børnedansen i *Elverhøj* 1919 med Hans *Brenaa som kavalier og uddannedes i 1920'erne hvor Bournonvilleskolen og stilen var altdominerende. L. debuterede med eskimodansen i *Fjernet fra Danmark*, 1926 (1.5.) og fik i sin karriere en række Bournonville-partier hvor hendes skælske ynde og rappe allegro-dans var sikre aktiver. Hun var bedårende yndig som Teresina i *Napoli*, 1944, med gnistrende erotisk glød som Birthe i *Et Folkesagn*, 1943 og koket og kont knejsende i *La Ventana* og som Rosita i *Fjernet fra Danmark*. L. havde således en sikker fod i traditionen, men det var dog uden for Bournonville-repertoiret hun skulle vinde sine betydeligste sejre i 1930- og 40'erne, da Harald Lander genopbyggede den danske ballet og skabte et repertoire hvor L. var den ledende ballerina. – L. var en moderne danser, og som de andre unge på Kongens Nytorv modtog hun stærk og afgørende inspiration, da først Mikhail Fokin og siden George Balanchine var gæstekoreografer på Det. kgl. teater. Hun var med i *Chopiniana* allerede i 1925-opsætningen og skulle siden danse alle kvinde-partierne i denne ballet som hun gav romantisk og vemodig månescinspoesi. Men det var især Balanchine der betød noget for hende. Hun var cancan-danserinden i hans opsætning af Leonide Massines *Legetøjsbutikken*, 1930, og både Kalliope og Polyhymnia i hans egen *Apollon Musagetes*, 1931. Da Elna *Lassen døde 1930 avancerede L. hurtigt og gav sig modigt i lag med forgængerens glansparti. Allerede 1934 var hun en glad og sødmefyldt Svanilda i *Coppelia* med en henrivende blanding af spilopmagersind og menneskelighed. Inden afskeden 1950 nåede hun at danse partiet mere end 100 gange, uden at der gik mindste slid af præstationen. Harald Lander viste L. som en moderne, raffineret pige både i *Fodbold*, 1933, som Anna i *De syv Dødsynder*, 1936, i *Tennis*,

1938 og *Thorvaldsen*, 1938, ligesom hun dansede moderne partier i Børge Ralov-balletter. Hendes pointerede vid strålede som førstekosten i Landers version af *Trolldandens Lærling*, 1940 og som dessert i sammes *Slaraffenland*, 1942, ligesom hun var knibsk og pikant som Columbine i Emilie *Walboms populære *Drømmebilleder*.

L. var dog ikke blot et smittende glad livstykke som unægtelig lavede op i ballettens verden. Sammen med Harald Lander havde hun studeret både i Spanien og Rusland for at udvide sit kunstneriske virkefelt, og da Lander 1938 satte enaktsversionen af *Svanesøen* op, var L. den første danske svaneprinsesse med vemodig poesi og et hjerte i dansen. Der er næppe tvivl om, at L.s dybe kunstnersind og store popularitet hos publikum betød overordentlig meget for den ny interesse, balletten i 1940'erne oplevede som kunstart. Harald Lander og hun havde det smukkeste samarbejde, også efter at ægteskabet var opløst. Hendes position var urørlig, og hendes virkefelt stort. Hun kunne samme år hun udnævntes til, førstesolodanser, glide ind i korpset i *Qarrtsiluni*, tre måneder senere stråle som ballerinaen i *Festpolonaise* med Børge *Ralov ved sin side – han var den, hun oftest dansede sammen med – for endelig mod slutningen af året som den unge pige i *Vaaren* gribende at danse „hertesår“. Kulmination af karrieren kom 1946, da hun udfoldede sig i en af verdensrepertoirets store ballerina-roller. Hun var *Giselle* og viste, hvor stor en dramatisk kunstner hun nu var med evne og nerve til fremstillingen af den dybe tragik. Hendes sind var modnet til med smertefuld viden og dyb indfølelse at spille pigen der svigtes af sin elsker og mister forstanden. – Der er næppe tvivl om, at L. var en ballerina af internationalt format, men krigen hindrede hende i at forsøge sig ude, hvilket blev til stor glæde for det danske publikum. Som en hyldet og tak skabte Harald Lander 1948 hovedpartiet i *Etude* til hende, og hun dansede det få gange, inden hun generøst gav det videre til den purunge Toni Pihl (*Lander Marks). – L. var ikke en virtuosdanserinde i moderne forstand, og de stadig stigende og umenneskelige krav til den tekniske udfoldelse som balletten har oplevet i dette århundrede kan have været medvirkende til, at hun forlod scenen på højdepunktet af sin karriere. Hendes teknik var i orden – og forbløffende sammenlignet med, hvad hun havde lært i sin ungdom – men det væsentlige kom indefra. L. havde et stort, rigt og varmt sind som strålede til publikum, hvad enten hun dansede sorg eller glæde. I en væsentlig og vanskelig periode i vor ballets historie stod L. i centrum og var med Harald Lander ved sin side med til at gøre ballet til

Lander, Margot

en moderne, ny og vedkommende kunstart. En uforglemmelig danser for dem der oplevede hende. Efter 1950 levede hun privat til sin dod. – Studenternes æreskunstner 1947. Ingenio et arti 1938. □Buste af Jan Buhl, 1954 (Teatermus.). Tegnet i rolle af Hans Bendix, 1957 (sst.). Foto (Kgl. bibl.: Teatermus.; Det kgl. teaters bibl. og arkiv).

Sv. Kragh-Jacobsen: Ballettens blomstring ude og hjemme, 1945. Samme: M. L., 1948 (m. rollefortegn.). Samme: Farvel til en sommerfugl, 1950. Samme: Balletten 1945–52, 1953. Kj. Abell i Synskhedens gave, 1962 250–57. Etudes, red. Erik Aschengreen, 1970. – AV: Balletten danser, 1938.

Erik Aschengreen

Lander Marks, Toni, * 1931, solodanser, instruktør. * 19.6.1931 i Tagesminde, Gentofte. F: afdelingschef Knud Åge Carl Pihl Petersen (1905–72) og Agnes Margrethe Andersen (1907–50). ~ 1° 5.4.1950 med balletmester Harald *Lander * 25.2.1905 i Kbh., † 14.9.1971 sst., s. af værkfører Bernhard L. (1863–1942) og Rosa Stevnsborg (1870–1924). Ægteskabet opløst 1964. ~ 2° 27.1.1966 i East Hills, Long Island USA (b.v.), med solodanser Bruce Herbert Marks, * 23.1.1937 i Brooklyn, New York, s. af direktør Albert M. (* 1906) og Ida Helen Marks (* 1912). L. kom på Det kgl. teaters balletskole 1939. Hun debuterede allerede 1947 (4.11.) ved en lydublering som københavnerfrøkenen Sophie i *Livjægerne paa Amager*, men det var først senere i karrieren, at August *Bournonville skulle få virkelig betydning for hende som danser og pædagog. I starten stræbte hun under Harald Landers ledelse mod en mere russisk præget virtuoseteknik. Hun blev balletdanser 1949, men havde allerede året forinden fået sin store chance, da hun overtog ballerina-partiet i *Etudes*. Det var skabt til Margot *Lander, men ved nyopsætningen 1951 omformedes det efter L.s lange, elegante skikkelse og hendes stadig sikrere teknik. Partiet, der i international ballehistorie er blevet hendes fremfor nogens, har hun danset overalt i verden, og præstationen er fastholdt i den danske TV-version fra 1969 hvor hun stråler som en virtuos verdensballerina med en fint sleben og pletfri teknik, men også med gratie og ynde i de romantiske passager. – I sine første danserår var L. en fiks sypige i *Den skønne Donau* og Julie i Birger *Bartholins *Romeo og Julie*-fantasi, mens hun viste sine anlæg for brillant-dansen i pas de deux'en fra *Nøddeknækken*. Hun blev gift med Harald Lander 1950 – samme år som hun blev udnævnt til solodanser – og han skabte det store danseparti i operaen *La Vida Breve* til hende. 1951 forlod hun landet sammen med sin mand

og startede den mest glansfulde internationale karriere, nogen dansk danserinde har opnået i dette århundrede. Hun blev gæsteballerina og senere fast engageret ved London Festival Ballet som hun turnerede med overalt i verden, blandt andet til København ved to succesfulde gæstespil 1957 og 1959 hvor hun viste, at hun nu var en verdensballerina i det store format. Hun dansede Teresina i Landers opsætning af *Napoli* i en enaktsversion for London Festival Ballet, 1954, og var Taglioni i *Pas de Quatre*, 1955. Hun erobrede de store stjernepartier som titelrollen i *Esmeralda*. Svanilda i *Coppelia* og prinsessen i *Svanesøen* hvor hendes linjespil, musikalitet og overlegne beherskelse af det tekniske vakte beundring. 1960–61 var hun ballerina ved American Ballet Theatre, og efter endnu en sæson i London var hun fra 1963 påny tilbage i New York.

I disse år udvikledes og modnedes hun som kunstner. Som *Frøken Julie* viste hun evne til et intelligent og minutiøst opbygget karakterstudie af adelsfrøkenen hvor L. understregede, at denne kvinde ikke blot kæmper mod Jean, men først og fremmest mod kræfter i sit eget sind. I ballettens stumme kunst viste L. sig i stand til at spejle og gengive sindets indre konflikter, ligesom hun i *Månerenen* åbenbarede sig som en stærk, dramatisk balletskuespiller. Det samme var tilfældet som Caroline i *Syrenhaven*, mens hun overraskede ved at udfolde en henrivende romantisk ynde som *Sylfiden*. 1965, et parti hun aldrig fik danset på Kongens Nytorv hvor hun dog hyppigt vendte tilbage som gæst i 1960erne, ligesom hun ofte dansede i dansk TV og blandt andet medvirkede i lørtdagsskolen i den store serie om Bournonville-skolerne 1967. – 1971 vendte L. fast tilbage til Det kgl. teater hvor hun på scenen viste sin ynde som Desdemona i *Morens Pavane*, men ellers først og fremmest virkede som en meget værdsat pædagog. Hun har undervist i Bournonville rundt omkring i verden, og hun har sat Etudes op adskillige steder med Lise Lander ved sin side. 1976 vendte L. tilbage til Amerika, og hun underviser nu ved Ballet West i Salt Lake City hvor hendes mand Bruce Marks er direktør og koreograf. – Foruden ved de nævnte kompagnier har L. i kortere perioder været knyttet til Original Ballet Russe i London og Marquis de Cuevas' kompagni i Paris foruden at være gæst ved adskillige gallaer. I sine aktive danserår var L. den klassiske ballerina par excellence, hvilket dog ikke forhindrede hende i at springe ud i en moderne rolle som den unge frue i *Stævnemødet, der ikke fandt sted* efter en synopsis af Françoise Sagan. I det hele taget tilførte L. de klassiske partier noget af sin egen tid. I si-

ne tidlige danserår, hvor hun især blev beromet for sin fuldendte plastik og en dans så sikker og præcis som havde hun stålfjedre i tæen, blev hun ofte karakteriseret som kølig. Senere viste hun imidlertid, at hun havde både varme, en poetisk kunstnersjæl og en stærk karakter som gav partierne farve og liv. *Dancer of the Year*, 1955. Århus Studenterforenings æreskunstner, 1957. – R. 1957. □Tegn. af Hans Bendix udst. 1963. Foto (Kgl. bibl.; Det kgl. teaters arkiv og bibl.; Teatermus.; Dance Coll., N.Y. Public Library).

New York public library: Dictionary catalog of the Dance coll., N.Y. 1974. – Interview i Berl. tid. 16.7.1978. – Sv. Kragh-Jacobsen: *Balletten 1945–52*, 1953. Samme: 20 solodansere fra Den kgl. da. ballet, 1965. Samme: *Ballettaftener*, 1969. *Etudes*, red. Erik Aschengreen, 1970. – AV: *Das tanzende Herz* (Tyskland, 1955). *Giselle* (Myrtha) m. American ballet theatre, 1968. Filmoptagelser i New York public library, Dance coll. Optagelser i TV. TV-portræt, 1976.

Erik Aschengreen

Landorph, Peter Frederik Rasmus Aleksander Lassen, 1860–1923, administrator. * 3.2.1860 i Korsør, † 5.3.1923 i Kbh., begr. Solbjerg kgd. F: søgnepræst Alexander Frederik L. (1828–1908) og Christine Petrea Emilie Zahle (1829–1902). ~ 3.8.1887 med Valborg Caroline Krøstensen, * 23.7.1865 på Oregård, Kastrup sg., Præstø amt, † 6.7.1963 på Frbg., d. af forpagter Valdemar K. (1830–1912) og Claudia Caroline Cathrine Vilhelmine Theisen (1836–1924).

L. tog præliminæreksamen 1874 og kom i maskinlære. Men allerede 1876 rejste han til Hollandsk Indien, og han og hans brødre Axel (senere ejer af Høvdingsgård) og Christian Landorph blev de første danske plantagefolk på Sumatra. Som 23-årig blev L. administrator af plantagen Kloempang under Tabak Mij, Arendsburg, og 1896–99 var han hovedadministrator for Amsterdam Deli Compagnie. Hans ekspertise blev også taget i brug på inspektionsrejser på Sumatra og Borneo samt til Mexico, og han indvalgte i plantageorganisationens bestyrelse og i landrådet på Sumatras østkyst. 1899 vendte L. hjem og kom snart i ledelsen af store erhvervsforetagender som De Forenede Bryggerier (bestyrelsesmedlem 1899), Privatbanken (i bankrådet 1904) samt filantropiske organisationer som Ensomme gamles værn (bestyrelsesmedlem 1915). I plantageselskabet Dansk Vestindien der blev oprettet 1902 på fabrikant Holger *Petersens initiativ for at opfylde og udvikle dyrkningen af øerne og gøre det muligt at bevare tilhørsforholdet til Danmark, blev L. administrator, og 1904–16 var han medlem af bestyrelsen for den vestindiske sektion af foreningen De danske atlantehavsvær der stod i nær forbindel-

se med plantageselskabet. L. hjembragte en del etnografiske genstande og skænkede en samling musikinstrumenter fra flere asiatiske lande til Musikhistorisk museum i København. – R. 1910. □Foto.

J. Nimb Lassen: *Stamtvl. over familien Lassen*, 1943. Berl. tid. 3.2.1920. København s.d. – *Levnedsberetning i ordenskapitlet*.

Niels Alsted

Landt, Johannes Henrik, 1879–1965, bibliotekar. * 1.4.1879 i Hejls sg., Tyrstrup hrd., Vejle amt, † 8.4.1965 i Herlev, urne i fællesgraven Birkelunden, Søndermark kgd. F: hører, senere bestyrer for fattiganstalt Johann Joachim Heinrich L. (1837–1902) og Anne Kathrine Christiansen (1836–1915). ~ 30.5.1909 med forskolelærerinde Elna Margrethe Beyerholm Fraas, * 31.10.1883 i Valby ved Helsing, † 10.9.1960 i Kbh., d. af skoleinspektør Valdemar Theodor Nicolai F. (1852–1933) og Maria Beyerholm (1854–1912). Ægteskabet opløst 6.8.1942.

L. stammede fra Hejls og tog lærereksamen 1902. Allerede som lærer i Hobro blev han optaget af biblioteksarbejde med børn i forbindelse med undervisning. Han var stærkt påvirket af bibliotekspionererne Jørgen *Banke, A. S. *Steenberg og Th. *Døssing. Han tog eksamen fra den første biblioteksskole 1918, men havde da allerede 1909–18 ved siden af sin skolegerning ledet Ordrup folke- og børnebibliotek. Da overbibliotekar H. O. *Lange 1917 foreslog en reorganisation af Gentofte kommunes biblioteksvæsen, blev L. 1918 udnævnt til kommunebibliotekar (1946 stadsbibliotekar). I samarbejde med daværende skoleinspektør Aage Næsted fik L. hurtigt en stor udvikling i gang med filialer og 1930 den hovedbiblioteksbygning i Hellerup der med mindre ændringer stadig er rammen om arbejdet. Fra 1926 blev Gentofte kommunebibliotek centralbibliotek for Kbh.s amtsråds-kreds, og arbejdet kunne udvides til et større område. I samarbejde med førstelærer A. Munch, Måløv, oprettedes 1927 Københavns amts biblioteksforening, og en bil til transport af bøger mellem bibliotekerne anskaffedes. Også det opsøgende arbejde til de benyttede der ikke selv kunne komme på biblioteket blev tidligt taget op på amtssygehuset og på alderdomshjem. Som tidligere lærer gav L. i begyndelsen børnebiblioteket en lidt anden organisation med stor vægt på elevbiblioteket som selvstændig institution; det blev dog senere indlemmet i det kommunale børnebibliotek. L.s begejstring for bibliotekssagen blev ikke til udflydende, sentimental idealisme, men til et målbevidst arbejde. Han kunne forhandle med korte og klare, men overbevisende argumenter.

Landt, J. H.

Biblioteksteknikken optog ham meget, og han lod 1928–38 udarbejde trykte katalogkort til de i folkebibliotekernes fælleskataloger optagne bøger. Det var også i det nye hovedbibliotek i Hellerup man første gang på forslag af Th. Døssing indførte den for benytterne gunstige opdeling i manuel udlånsekspedition og bibliotekarisk vejledning der fik sin store udformning i Frederiksborgs hovedbibliotek 1934. L. forstod at lede et personale, jævnt og uden ydre midler, blot ved at præge det med sin egen målsætning: „at være biblioteksbenytternes tjener og vejledere“. Lokalhistorien interesserede ham også, han var fra 1923 sekretær i Historisk-topografisk selskab for Gentofte kommune og leder af museet på Øregaard 1932–50. Ved hans afgang 1949 blev det af hans efterfølger Jørgen Helger sagt, at han „i sjældnen grad opdrog sine medarbejdere til selvstændighed og ansvarsfølelse, til frihed under ansvar“.

Aage Næsted i Gentofte-Hellerup og Ordrup kommunaltid., 1949 21. Jørgen Helger i Rådhuset, s.å. 5. Samme i Bogens verden, 1965 184f.

Mogens Iversen

Landt, Jørgen Jørgensen, ca. 1753–1804, præst, forfatter. * ca. 1753 i Bred, Vissenbjerg sg., † 26.6.1804 i Olsker, begr. sst. F: sognedegn i Vissenbjerg Jørgen Jørgensen (Madsen) (1724–56) og Anna Dorteia Jørgensdatter Landt (* ca. 1732). ~ 1792 med Anneke Hedeveg Djurhuus, * 26.11.1770 på Nes, Eysturoy, † 9.6.1841 i Kbh. (Frue), d. af jordbruger og hospitalsbogholder Johan Christian D., Nes, senere Sjøvgård (1741–1815) og Maria Hansdatter Rønning fra Reustadgård i Birkenes sg., Norge (1741–1807). L. mistede tidligt sin far og kom da i huset hos farbroderen der var præst i Hesselager. 1773 blev han privat dimitteret til universitetet og tog attestats 1777, var derefter i fjorten år privatlærer dels i Kbh., dels i Fr.borg, og lagde sig ivrigt efter botanik. 1791 udnævntes han til sognepræst til Nordstrømø præstegæld på Færøerne hvor han virkede i syv år, indtil han 1798 så sig nødsaget til at rejse til Kbh. på grund af en knæskade der gjorde ham uskikket til at rejse til sogns oven fjeldene, og 1799 blev han sognepræst til Olsker og Allinge. Sin rejse og sine første indtryk af Færøernes natur og folk har han skildret i to breve fra 1792, trykt i *Magazin for Reiseiagttagelser I*, 1820 119–28. For at opfylde et løfte til Det naturhistoriske selskab i Kbh. besøgte han de forskellige egne på Færøerne og fik derved lejlighed til at gøre sig bekendt med øernes fysiske og økonomiske beskaffenhed, ligesom han også var en ivrig havedyrker. Efter sin tilbagekomst til Kbh. udarbejdede han på

grundlag af optegnelser foretagne af Nicolaj Mohr ca. 1775–78 og Jens Christian "Svabos" „Indberetninger fra en Rejse i Færøe“ 1781 og 82, suppleret med egne undersøgelser, sin bog *Forsøg til en Beskrivelse over Færøerne* der udkom 1800 (ny udg. 1965) og er et i alle måder dygtigt og pålideligt arbejde hvis naturhistoriske afdeling endnu har værd. En engelsk oversættelse under titlen *A description of the Feroe Islands, containing an account of their situation, climate, and productions, together with the manners and customs of the inhabitants, their trade etc.* by the Rev. G. Landt udkom 1810. I Naturhistorie-selskabets skrifter, IV, 1. hæfte, 1797 38–43, har L. desuden skrevet *Om tvende færøske Bløddyr*.

Anton Degn: Færøske kongsbønder, Torshavn 1945 65f.

Anton Degn*

Lang, Bo Mogensen, † 1423, biskop i Århus. † 23.12.1423, begr. i Århus domk. F: borgmester og rådmand i Roskilde Mogens (Pedersen) L. (–1378–95) og 1. hustru Merete.

L. drog til udlandet for at studere; hans navn står indskrevet i det juridiske fakultets matrikel i Prag 1378. Han opnåede kanonikater i Roskilde og Ribe og blev 1395 biskop i Århus; senere hed det, at kapitlet havde valgt en anden, men at L. „paa eget Æventyr“ rejste til Rom og fik embede og vielse af paven. Formodentlig har dronning Margrete støttet ham. I L.s tid fik Århus domkirke betydelige gaver til bygning og gudstjeneste af dronningen, men biskop og kapitel måtte på den anden side forstrække kronen med lån. L. byggede et kapel i Nim sogn ved en bro over Gudenå (Vor Frue kapel ved Brestenbro) og opførte ved domkirken et kapel med alter, indviet til apostlene Filip og Jakob, hvortil han lagde meget gods. Han ejede gårde rundt om i Jylland og havde Skanderborg og Bygholm som len af kronen. Til bispestolen erhvervede han – bl.a. ved hjælp af lån hos slægtninge – Åkær, der lige til reformationen var Århusbispernes faste borg. Men under alt dette havde han næppe altid nøje rede på, hvad der hørte bispestolen til, og hvad der var hans eget, et forhold der efter hans død gav anledning til strid mellem kronen og Århus bispestol. – L.s ligsten findes endnu i Århus domkirke. Den har en indskrift som er stærkt slidt og et billede af bispren i fuld figur; ved hans højre side ses hans våben: et dyrehoved over et tværdelt felt. Hans bror kanniken Jens Mogensen førte samme våben.

Kilder. *Scriptores rerum Danicarum VI*, 1786 515. Ældste da. arkivregistraturer II, 1860 165. Danske mag. 4.r.1, 1864 353–59 (breve). Henry Petersen: Danske gejstlige sigiller, 1886 nr. 732 733 751. *Acta pontificum*

Danica, udg. Alfr. Krarup og J. Lindbæk II–III, 1907–08.

Lit. Kr. Erslev: Erik af Pommern, 1901 (reproudg. 1971) 118f. Johs. Lindbæk: Pavernes forhold til Danm., 1907. P. G. Lindhardt: Danm. og reformkoncilierne, 1942 = Teol. studier II. Beata Losman: Norden och reformkonsilierna, Göteborg 1970 = Studia hist. Gothoburgensia XI. Thelma Jexlev i Hornsherred undersøgelsen, red. Sv. Gissel, 1977 = Nord. odegårdsprojekt, Publ. II 226.

*Ellen Jørgensen**

Lang, Mads, + 1557, biskop i Århus. + 16.4.1557, begr. i Århus domk. ~Karine der overlevede ham.

Troværdig Århustradition meddelte (ca. 1592) at L. var fra Hardsyssel og havde været rektor i Slagelse inden sin reformatoriske virksomhed. Da også hans gravskrift bekræfter at han først „styrede Skoler“ har han sikkert haft tidens almindelige klerikale uddannelse. I alt fald før sommeren 1529 var L. luthersk prædikant i Randers og fremkaldte, sammen med en tidligere franciskaner, en så stærk bevægelse at magistraten allerede i begyndelsen af 1531 ville forbyde al katolsk gudstjeneste. Efter L.s og hans fælles opfordring indbød man først, omend forgæves Paulus *Helie til offentligt at disputere med dem om messens forsvarlighed. Virkningsløst blev dennes forsvarsskrift til Randers (om messens „Kanon“) med det indledningsbrev af 18.4. der advarede mod „de forløbne Skalke og ublu Hunde“ som var skyld i byens frafald. Den af prædikanterne der kaldes „en selvgjort Præst“, er L. (som en tilskrift i et eksemplar af skriftet viser). L. havde altså ikke katolsk præstevæelse; antagelig var han da ordineret ved „introduktion“ af Hans *Tausen (der senest sommeren 1529 forlod Jylland) efter at have modtaget en formelig „kaldelse“ af Randers magistrat. Muligvis har han forinden fået evangelisk undervisning i Jørgen *Sadolins præsteskoie i Viborg. 31.5.1530 kaldte rigshofmesteren, som kongen havde givet Gråbrødrekloster, L. til præst ved kirken der.

At samtiden regnede L. til de ypperste blandt „prædikanterne“ viste hans indkaldelse til „konvokatsen“ jan. 1537 i Odense der udarbejdede udkastet til Danmarks nye kirkeordning, og hans navn står under den latinske „Kirkeordinans“ af 1537; samtidig (2.9.) indviedes han i Kbh. af J. Bugenhagen til superintendent i Århus. Da bispegården overgik til den kgl. lensmand, fik han vel bolig i den kapitelsgård syd for kirken som Christian III 1558 fastslog som stadig bisperesidens. Som biskop deltog L. i de „nationalsynoder“ (bispemøder) som traf yderligere bestemmelser om kirkeforholdenes nyordning. Foruden af kirkevisitationerne var han ligesom de andre superintendenter særlig opta-

get af at ordne de lærde skoler og hospitalsvæsenet. 1541 oprettedes i Århus gamle dominikanerkloster et „hospital“ for hele stiftet, hvorfor helligåndshusene i Randers og Horsens med deres gods henlagdes til denne stiftelse (et forhold der efter L.s død ophørte). Om tidens vanskeligheder med at fremkalde det fromhedsliv man ventede af evangeliets sejr, viser den (tyske) klageskrivelse han (vel 1547) indsendte til kongen, hvori han kræver straf, dels for den almindelige overtrædelse både på landet og i byerne af søndags- og festhelg ved tinghold, arbejde, handel og drikkeri, dels for ublu åger og sædelighedsbrud, og han ønsker deres vidneed forkastet som ikke kan katekismen og især de ti bud. Siden 1540 kaldes L. „mester“. Man har formodet, at han efter sin udnævnelse til biskop har taget denne akademiske grad; muligvis havde han den dog forinden, men har i kampårene (ligesom fx Hans Tausen) af foragt for tidens universitetsdannelse undladt at bruge titlen. Om litterær virken af L. vides kun, at han på Johan *Friis' opfordring påbegyndte en bearbejdelse i danske vers af humanisten Bartholæus de Platinas „Vitae pontificum“ der belyste pavedømmets brøst; efter L.s død kom manuskriptet til A. S. *Vedel. – Allerede Paulus Helies brev 1531 antyder, at L. var gift; hans hustru overlevede ham og fik ved kongebrev noget underhold.

□Relief på ligsten (Århus domk.). Fremstillet blandt biskopperne på relief af Max Andersen på reformationsmonument, 1943 (Bispetorget, Kbh.).

Scriptores rerum Danicarum VII, 1792 215f. Kirkehist. saml. II, 1853–56 586–88. Danske kirkelove, udg. H. F. Rørdam I, 1883. – P. Poulsen: Bibliotheca Aarhusiensis, 1725 53–58. C. F. Wegener: Anders S. Vedel i Saxo: Den danske krønike III, 1851 62f. H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 2.r. II, 1860–62 727–36 og V, 1869–71 790. J. Hoffmeyer: Blade af Århus bys hist. I, 1904 97f. Paulus Helie: Skrifter IV, 1934 17f.

*J. Oskar Andersen**

Lang, Theodora Vilhelmine Linderstrøm, 1855–1935, seminarierektor, skoleleder. * 3.5.1855 i Vemmetofte, + 16.12.1935 i Silkeborg, begr. sst. F: lærer og kantor Theodorus L. (1802–61, ~ 1° 1830 med Sophie Rebekka Bergenhammer, 1810–45) og Ulricha Johanne Linderstrøm (1822–1900). Ugift.

L. blev hjemmeundervist, søgte Frøken Vestergaards kursus for lærerinder, var i en årrække lærer i forskellige familier, tog 1882 lærereksamen fra N. Zahles seminarium og blev s.å. leder for en mindre pigeskole i Silkeborg. Skolen blev søgt, den fik sin egen bygning 1886, dimissionsret til prælminæreksamen 1887 og en kostafdeling, da dagligt samliv (ifølge L.s overbevisning)

Lang, Th.

gav den bedste baggrund for opdragelse og undervisning. Til denne skoleafdeling blev der 1907 knyttet et gymnasium med fællesundervisning af piger og drenge. – L. var overbevist om den tidlige skoleundervisnings betydning og erkendte samtidig, at der var behov for en kortere kvindelig læreruddannelse. Hun deltog i drøftelserne om et statsforskoledseminarium i årene omkring 1890, og fra 1891 blev en forskolelærerindeuddannelse oprettet ved hendes skoler. Den fik sin egen bygning 1894. I 1896 blev et lærerseminarium knyttet til skolerne, og begge seminarieafdelinger blev i dette år statsanerkendt. Et særligt træk ved disse seminarier var den – efter tidens forhold – centrale plads, praktiskundervisningen havde, desuden blev der tidligt undervist i både skolekøkken og skolehavegering. L. opbyggede med stor ihærdighed og målbevidsthed sit skolekompleks hvor såvel undervisningens indhold som arbejdsformerne havde deres særlige præg. Hun dygtiggjorde sig ved stadig deltagelse i videreuddannelseskurser, ved studierejser i udlandet og med pædagogiske drøftelser med den holdningsmæssigt beslægtede Kirstine Frederiksen. L. ville give de unge et sundt, friskt og fornøjeligt ungdomsliv. Det var den bedste forberedelse til det kristne voksenliv der var opdragelsens mål. 1918 gjorde hun sine skoler til en selvstændig institution for at sikre, at de kunne forblive frie, kristne skoler. – L. gjorde sig i artikler og foredrag til talsmand for en eksamensfri børneskole, en forbedret seminarieuddannelse og for oprettelsen af en særlig faglæreruddannelse i sang, musik og sprogfag. Hun deltog i arbejde for tilskud til private skoler og pension til de private skolelærere. Hun var medstifter af foreningen Den danske pigeskole og mangeårig redaktør af tidsskriftet Bog og Naal, Nordisk Tidsskrift for kvindelig Opdragelse og Undervisning. – F.M.I. 1907. □Malet s.m. Anna Höltzermann af Th. Giessing, 1907, og af K. Mygind, 1933 (begge Langs skoler, Silkeborg). Foto.

T. L. i Årsskr. for Th. Langs skoles samf. 1932 3–16 (e-rindr.). – Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin IV, 1914 201–08. [T. L. og K. Linderstrøm-Lang:] Th. Langs skoler, Silkeborg. 1882–1932, 1932. Kristine Ege i Bog og Naal, 1936 2–4. Årsskr. for Th. Langs skoles samf. 1936 5–43. Karen Linderstrøm-Lang: T. L. Et hundredårsminde. Efterl. barndoms- og ungdomserindr. forts. på grundlag af breve, 1955.

Ellen Nørgaard

Langballe, Otto, 1843–1910, købmand, teglværksejer. * 31.8.1843 i Århus (Frue), † 30.9.1910 sst. (Pauls), begr. sst. (Nordre kgd.). F: købmand, teglværksejer Christian Carl L. (1805–85) og Hansine Palline Pallesen (1814–68). ~7.11.

1868 i Frederikshavn med Marie Henriette Berg, * 7.4.1845 i Ålborg (Budolfi), † 29.12.1929 i Århus (Pauls), d. af købmand Peter Thuesen B. (1792–1877) og Anna Maria Cathrine Jessen (1802–83).

L. lærte som faderen handelen i Randers. Siden kom han til Hans Broge i Århus og fra denne rejste han nogle år til St. Petersburg, hvor morbroderen, H. J. Pallesen, var dansk konsul. Det var således med en solid forretningsmæssig baggrund han 1870 indtrådte i faderens allerede da 36 år gamle århusvirksomhed. Den var grundlagt som en kolonial- og produkthandel, og efter en periode også med rederivirksomhed havde firmaet C. C. Langballe efterhånden koncentreret sig helt om kalk- og teglværksdrift. L.s indtræden i virksomheden medførte nye initiativer og betydelige udvidelser af forretningerne. Han forpagtede driften af Glatved Kalkværk, og for at undgå en hård indbyrdes konkurrence etableredes et samarbejde mellem en række jyske kalkværker. Som ejer af en stor virksomhed gled han let ind i den kreds af storkøbmænd der førte Århus frem i sidste tredjedel af forrige århundrede. Han var således med til at grundlægge det selskab der siden blev til Århus Oliefabrik A/S, han var formand for bestyrelsen for Østjyske Bryggerier (Ceres) og medlem af tilsynsrådet for Jydsk Handels- og Landbrugsbank, og som sin far blev han medlem af direktionen for spare- og lånekassen i byen. Foruden disse bestyrelsesposter var han medgrundlægger af eller sad i bestyrelsen for en lang række meget forskellige virksomhedstyper: svineslagteri, tømmerhandel, tobaks- samt maskinfabrikker. Med sin store erhvervs erfaring var han i mange år den naturlige leder af byens handelsforening hvor han også udviste meget initiativ. Således var det ham der stod bag dannelsen af Foreningen af jyske handelsforeninger 1883. Som en slags fortsættelse af firmaets rederidrift var han 1874 medinitiativtager til etableringen af Århusbugtens Dampskibsselskab der forbandt kystlandet og Samsø med byen, ligesom han også sad i bestyrelsen for det lokale eksportrederi Jydsk-Engelsk Dampskibsselskab der ved århundredskiftet gik op i DFDS.

Det er karakteristisk for den generations storkøbmænd, at de tog del i det politiske liv. Fra 1876–93 sad han således i byrådet. Her arbejdede han med et overlegent fremsyn på at lede den kommende udvikling, så der kunne dannes et stærkt fundament for den storby han forudså. Hans indsats var stærkt knyttet til udviklingen af transportnettet hvor det var hans mål at knytte havn og jernbaneforbindelser tæt sammen. – L. levede privat meget afdæmpet, og han søgte be-

vidst at holde sin person i baggrunden. Han udleverede sig således kun til offentligheden, når han havde set at det var nødvendigt for at kunne føre en væsentlig sag igennem. L. øvede i sine senere år stor velgørenhed bl.a. ved oprettelse af legater til fordel for enker, til unges handelsuddannelse samt til kirkebyggeri. Efter hans hustrus død 1929 oprettede familien et stort legat under Aarhus Kjøbmænds Hjælpekasse. Det fik navnet Otto Langballe og hustrus legat. – R. 1888. □Foto.

Århus stiftstid. 30.9.1910. [Helge Sogaard:] C. Langballe & søn 1834–1934, 1934. Vagn Dybdahl og Finn H. Lauridsen: Århus købmænds hjælpekasse 1861–1961, 1961 (særtryk af Erhvervshist. årbog 1960) 47–49. – Virksomhedsark. i Erhvervsark. Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Henrik Fode

Langberg, Christen, se Longomontanus, Christen Sørensen.

Langberg, Harald Svenn, * 1919, overinspektør. * 3.8.1919 på Frbg. F: grosserer Hans Philip Edliot L. (1880–1927) og Kamma Emilie Frederikke Hansen (1885–1956). ~ 30.6.1945 i Odense (Skt. Knud) med sekretariatsleder Inger Trolle Balslev, * 18.2.1925 i Svendborg (Skt. Jørgen), d. af farvehandler Verner Andreas B. (* 1898) og Martha Kathrine Petersen (* 1900).

L. blev student fra Efterslægtsselskabets skole 1938 og påbegyndte straks det kunsthistoriske studium som afsluttedes med magistergrad 1947. Allerede 1940 blev han knyttet til Nationalmuseet og Det særlige bygningssyn; han var sekretær for sidstnævnte 1945–67 og medlem af samme 1954–70 samt atter fra 1980. Inspektør ved Nationalmuseet 1954, overinspektør 1962, leder af 2. afdeling 1967. L. har beklædt en lang række hverv, bl.a. var han sekretær for Foreningen til gamle bygningers bevaring 1948–72, han er bestyrer af Fonden for dansk bygningskultur fra 1965 og var medlem af bestyrelsen for Dansk byplanlaboratorium 1956–72. Formand for Foreningen af danske museumsmænd 1969–74 og ledende senior i Studenterforeningen 1965–67. Bibliografien over L.s trykte arbejder tæller ikke færre end 234 numre. Heraf udgør egentlige bøger 17, og L. er således sin generations mest produktive kunsthistoriker. Den første udgivelse *Danske Byggesæt omkring 1792 og 1942* (s.m. H. E. *Langkilde) vidner om den 23-årige store arkitekturhistoriske indsigt kombineret med en imponerende faglig modenhed. Mens denne bog havde et rent historisk præg var *Københavns gamle Bydel* fra 1948 til gengæld et særdeles aktuelt debatindlæg. I løbet af få måneder leverede

L. et velunderbygget korrektiv til de kommunale planer for den historiske bykerne. Disse publikationer afspejler dobbeltheden i L.s dynamiske virke: forskning og bygningsbevaring. Hovedværket er *Danmarks bygningskultur 1–II* fra 1955. Det er en banebrydende redegørelse for landets arkitekturhistorie hvor L. opponerer mod den traditionelle stilanalyse og i stedet fremstiller emnet på et mere virkelighedsbetonet plan. Trods senere forskning er værket af blivende værdi (genudsendt 1978). Monografien om Clausholm (1958) er den hidtil mest omfattende bygningshistoriske undersøgelse af nogen dansk herregård. I andre betydningsfulde bøger har L. behandlet så forskellige emner som *Stavkirker*, 1972, *Kongens teater*, 1974 og *Tre huse på Christianshavn*, 1976. Nævnes må også den fortrinlige håndbog *Hvem byggede hvad*, 1952, siden udvidet til et trebindsværk, redigeret af L. Mindre overbevisende virker et par historiske skildringer med emner fra 1700-tallets sidste tredjedel.

Kronikker og avisartikler af oplysende eller polemisk art udgør en væsentlig side af L.s forfatterskab. Gennem årene har han på denne måde kæmpet for bevaringen af værdifulde bygninger og miljøer over hele landet. Dette kom måske stærkest til udtryk i forbindelse med arkitektkonkurrencen til udenrigsministeriet på Asiatick plads 1973. Som noget hidtil uset udarbejdede L. et projekt i skriftlig form uden tegninger overhovedet. Den stærkt kritiske analyse af byggemulighederne blev præmieret af dommerkomiteen. Det er karakteristisk for L. at han ikke kun giver sig af med den egentlige arkitekturhistorie, men at det byggetekniske, det rent praktiske og huse-nes funktion som regel indgår i skildringen. L. er lidt af en håndværker som i vid udstrækning selv har reddet og istandsat sin egen ejendom i det indre København. Skønt L. er museumsmænd og hele tiden har fungeret i et museumsmiljø er det som forsker og bygningsbevarer han har ydet sin største indsats. I dette arbejde har han været kompromisløs hvilket ofte har givet anledning til uoverensstemmelser. Uden hans utrættelige indsats havde Danmark imidlertid været mange bygningskulturelle værdier fattigere. – R. 1976. □Foto.

Bibliografi i Strejflys over Danms bygningskultur. Festskr., red. Rob. Egevang, 1979 279–88.

John Erichsen

Langberg, Sigurd Bengt, 1897–1954, skuespiller. * 29.10.1897 i Kbh., † 8.7.1954 sst. F: murer-ster Martin Peter L. (1854–1929) og Bengta Hägglund (1860–1920). ~ 1° med Karen Dichmann. Ægteskabet opløst 1928. ~ 2° 10.8.1929

Langberg, Sigurd

på Frbg. (b.v.) med skuespiller Eli Margrete Karna Lowenstein-Jensen, * 2.9.1902 i Horsens, d. af manufakturhandler Carl Jensen (1871–1931) og Anna Marie Lowenstein (1872–1952).

Efter studentereksamen fra Soro akademi 1915 læste L. med Peter *Jerndorff og Henrik *Malberg. Han søgte forgæves optagelse på Det kgl. teaters elevskole, men engageredes i stedet af Ivar *Schmidt til Det Ny teater hvor han 1917 debuterede i *Petersen og hendes søstre*. Han var fast knyttet til dette teater indtil 1933 og spillede her et stort og afvekslende repertoire – med sergenten i *Fra Vestfronten* (1929) som det egentlige gennembrud. L.s solide, synftige bredde med noget på én gang skarpt og gammelkøbenhavnsk hyggeligt i stemmeføringen gjorde ham let at placere både i den moderne og i den klassiske komedie – den sidste dyrkede han især på skole-scenen. I 30'erne optrådte han bl.a. på Nørrebro teater, Betty Nansen teatret og Riddersalen hvor han viste sine muligheder som moderne skuespiller i Poul Henningsens aktualiserede Holberg-version *Op og ned med Jeppé*. Hans foretrukne genre var folkekomedien og operetten. På Det Ny teater var han i begyndelsen af 40'erne bl.a. majoren i *Nitouche* – som han senere spillede på Bellahøj friluftsteater og på Folketeatret – den gamle skotte i *Madame Sherry* og musikeren-ågerkarlen Bierbaum i *Champagnegaloppen*. Han spillede også et stort antal roller på filmen og i radioen. Men sin egentlige chance fik han, da Johannes *Meyer 1941 gik til Det kgl. teater. Til den folkelige bredde og det synftige lune føjede han i sine seneste år en ny, ikke ufarlig autoritet. Det viste sig fx da han 1946 spillede besættelsestids-danskeren Martinsen-Smith – personifikationen af Scavenius-politikken – i Kjeld Abells *Silkeborg* på Det Ny teater hvor han også var Candidas far i Bernard Shaws komedie. Og det viste sig i nogle af de roller, han kort før sin død spillede på Folketeatret: inspektøren i Jean Giraudoux' *Intermezzo*, grosserer Friis i Gustav Esmanns *Den kære familie* og byfogeden i Henrik Ibsens *En folkefjende*. □Foto.

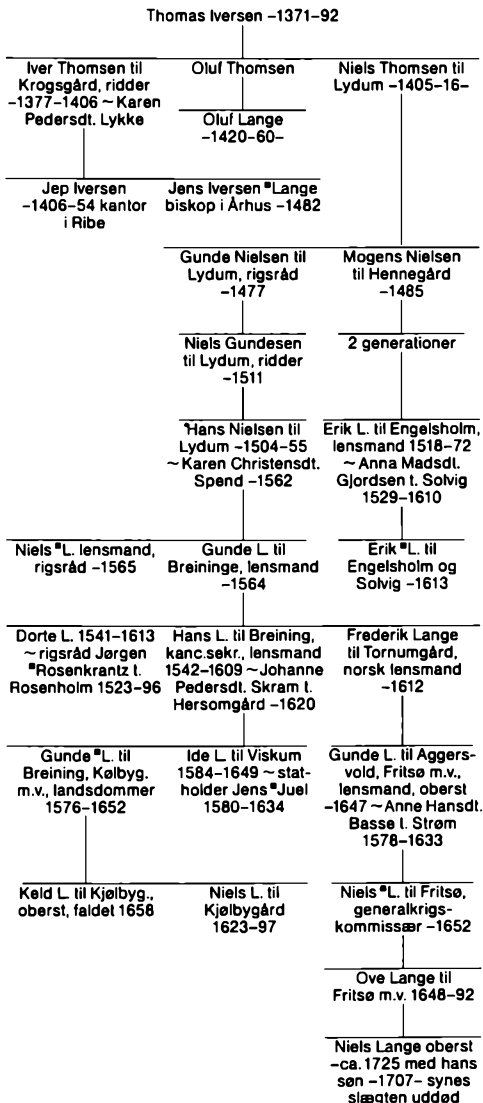
Harald Engberg i Politiken 9.7.1954. Sv. Kragh-Jacobsen i Berl. tid. s.d.

Jens Kistrup

Lange

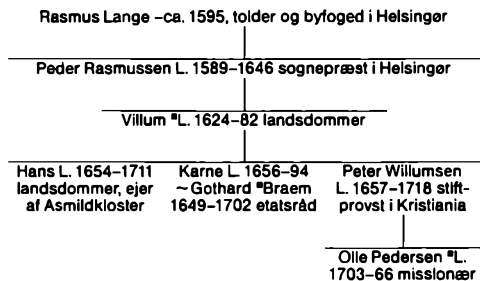
I. Jysk uradel. Våbnet med tre roser kendes fra begyndelsen af 1300-tallet knyttet til en række forskellige slægtsnavne Bomøve, Eisen, Frost og Munk, mens Lange først træffes midt i 1400-tallet. Slægten kan muligvis føres tilbage til ridderen Thorkil Ebbesen, der 1314 var blandt dom-

Tablev I

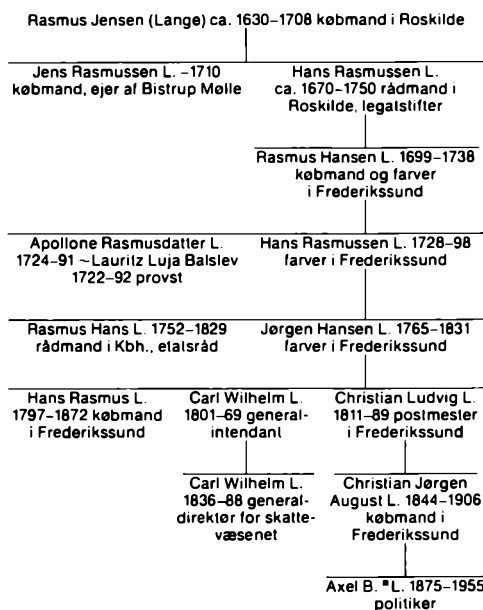

merne over de jyske oprørere og senere førte segl med tre roser. Han var rimeligvis farbror til Sofie EsGEDATTER Frost, ~ ridder Bo *Hog. Mere usikker er forbindelsen til brodrene Peder Munk, Svenning og Iver Iversen, der forekommer i Valdemar Atterdag-dokumenter fra begyndelsen af 1340'erne. Fra en yngre bror til disse tre, eller måske snarere en søn af Iver Iversen, Thomas Iversen (–1371–92) kan der opstilles en stamtavle. En Malte Iversen som er ukendt i dokumenterne og derfor vanskeligt kan accepteres

Tavle II

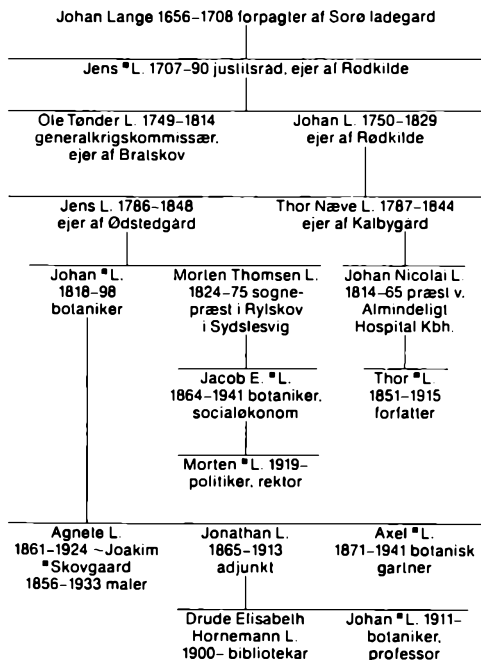

Tavle III

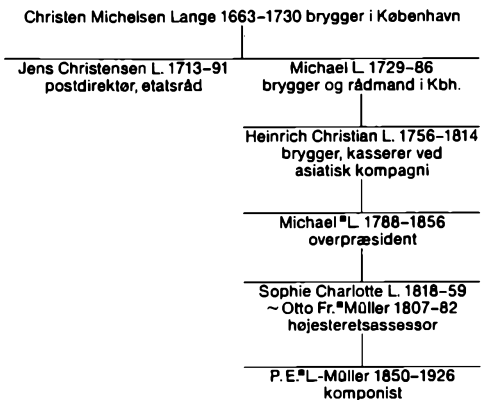

som bror til de gejstlige herrer Jep og Jens Iversen (*Lange) regnes som stamfar til den slægt *Munk, der førte de tre roser i sit våben. Den egentlige Lange-slægt tilhørte indtil 1660 højadelen, men havde fra enevælden ikke megen politisk eller økonomisk indflydelse; den synes uddød i mandslinien kort efter 1700, selv om flere borgerlige slægter har påberåbt sig slægtskab. Ved adelspatent 1817 blev godsejer Christen Rasmussen Carlsen til Gl. Køgegård, far til Franzisca *C. og H. *C. adlet med genoptagelse af Langernes våben. Dette fik ingen varig betydning udover navnet på den Carlsen-Langeske legatstiftelse. Rigsråd Niels *L.s († 1565) illegitime søn Christian L. (-1604) blev 1572 adlet med én rose i våbnet, denne linie uddøde ca. 1700.

Tavle IV

Tavle V

Tavlerne II-IX er borgerlige slægter Lange. Der kendes 136 forskellige slægter L., som man takket være genealogen John Arthur L. (1861-1951) har god rede på. Hans samlinger findes på Rigsark.

II. Professor Villum *L. var ~ Anne Resen, d. af biskop Hans Hansen *R.

IV. Botanikeren Johan *L. (1818-98) var ~ Eline Cathrine Bredsdorff, d. af lektor J. H. *B.

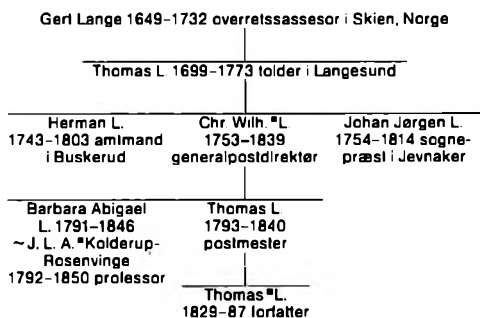
VI. Skolemanden Frederik *L. var ~ Lovise Pauludan-Müller, d. af biskop Jens *P.-M. Lægen C.

Lange

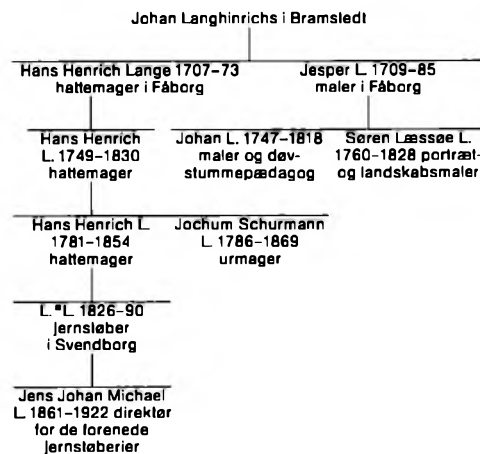
Tavle VI

Tavle VII

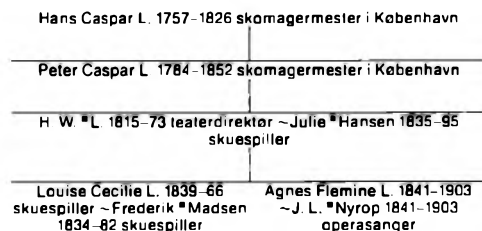
Tavle VIII

*L. var ~ Marie Aagaard, d. af prokurator Georg *Aa., og kunsthistorikeren Julius *L. med hendes søster Louise Aa.

VIII. En oprindelig holstensk slægt der føres tilbage til Hans Langhinrichs (~1654) i Bramsted, oldefar til Johan Langhinrichs.

Tavle IX

IX. En slægt der føres tilbage til Liborius L. (1720–efter 1784), født i Bremen, som kom til Danmark som sadelmager og senere blev rytterkorporal; han var far til skomagermester i Kbh. Hans Caspar L. (1757–1826).

(I) Danm.s adels årbog XVIII, 1901 236–67 med senere rettelser. Danmarks gamle personnavne II, 1949–64 104 299–301 652–56 746–48. (II) John Arthur L.: Nogle oplysninger om den slægt L., hvortil jeg hører, 1905. (III) T. A. Colding: Legatfamilien L., 1926. (IV) Lengnick: Slægtregister over familien L. (Rødkilde), 1859. Paul Nedergaard: 100 danske præsteslægter, 1954. (Lange A.). Lise Lund: Biskop Rasmus Møllers slægt, 1969. (V) Hans Egede Glahn: Anetavle for komponisten P. E. L.-Müller i Pers. hist. t., 1950 181–89. (VI) [C. Soltoft:] Stamtavle over slægten Paludan-Müller, 1895. (VII) E. A. Thomle: Lidt om lagmand Gjerit L. og hans slægt i Pers. hist. t. 7. r. III, 1918 189–95. O. Delphin Amundsen: Stamtavle over en norsk slægt L., Kria. 1921. (VIII) Magnus L.: Slægten L. fra Fåborg, 1923.

Thelma Jexlev/Hans H. Worsøe

Lange, Agnes, se Nyrop, Agnes.

Lange, Axel, 1871–1941, botanisk gartner. * 4.12.1871 på Frbg., † 14.2.1941 i Kbh. (Trin.), begr. Frbg. (Solbjerg). F: professor Johan *L. (1818–98) og Eline C. Bredsdorff (1835–91). ~ 4.5.1907 i Stenløse, Ølstykke hrd., med Henriette Augusta Hinge, * 28.11.1881 i Store Heddinge, † 6.1.1957 på Frbg., d. af konditor Rudolf Gerhard H. (1850–94) og Mathilde Henriette Lund (1858–1932).

L. tilhørte en familie der omfattede en lang række fremragende fagfolk inden for botanik og gartneri. Han fik sin gartneruddannelse i herregårdsgartneriet på Ledreborg 1888–90 og hos handelsgartner J. F. Koch 1890–91. Han blev havebrugskandidat med udmærkelse 1893 og arbejdede derefter i Botanisk have i København 1893–95, hos Hugh Low & Co. i London 1895, i Kew Gardens uden for London 1895–96, i botanisk have i Bruxelles 1896–97 og hos Späth i Berlin 1897. I tre år var han medhjælper i Botanisk have i Kbh. og fulgte samtidig professor Eug. *Warmings forelæsninger i botanik. Efter to år som medhjælper i botanisk have i Berlin-Dahlem blev han botanisk gartner (overgartner)

ved universitetets botaniske have i København hvor han virkede til sin død. – L. gjorde en stor indsats for at få samtlige havens planter korrekt bestemt, en stræben som gav haven ry som en af de bedste inden for de videnskabelige, botaniske haver i hele verden. L. ofrede ligeledes udveksling af fro mellem de botaniske haver stor opmærksomhed. Hans hovedinteresse var plantevæbne, over hvilke han især i årene 1920–35 udarbejdede et håndskrevet kartotek på ca. 35 000 kort over såvel litterære som folkelige plantevæbne. Dette kartotek gav anledning til udarbejdelsen af Ordbog over Danmarks plantevæbne ved Johan *Lange, 1959–61. Sammen med Chr. Seeberg udarbejdede han 1927–29 en artikelserie i *Sonderjydske Maanedsskrift om Nogle sønderjydske Planter og deres Stilling i Folkloren*, udgivet som særtryk 1929. I Fynsk Hjemstavn publicerede han artiklerien *Fynske Plantevæbne og Folkeminder om Planter*, 1929–31 (udg. særskilt 1932). Hans litterære virksomhed omfattede mange områder inden for faget. Af væsentlig betydning er især *Danmarks Havebrug og Gartneri til Aaret* (udgivet sammen med Sv. Bruun) og bidrag om stenhøjsplanter og sumpplanter i G. N. Brandts *Vand- og Stenhøjsplanter*, 1917 (2. udg. 1920). Han var en flittig medarbejder ved Dansk biografisk Leksikon, 2. udg., udarbejdede fortegnelser over danske havebrugskandidater 1904, 1911, 1922 og sammen med Anton Pedersen 1931, og skrev talrige artikler til bl.a. *Frem*, *Naturens Verden*, *Gartneridende*, *Gartenschönheit*, *Mitteilungen der deutschen dendrologischen Gesellschaft* og *Nordisk Kaktusidsskrift*. L. var medlem af udvalget for naturfredning 1911–14, censor ved Vilvorde og ved landbohøjskolen 1926–38. – R. 1921. □ Afbildet på tegn. af Joakim Skovgaard, 1886. Tegn. af samme, 1905, og af Gerda Ploug Sarp ca. 1933. Foto.

Carl Christensen: Den danske botaniske lit. 1880–1911, 1913 197f. Samme: Den danske botaniske lit. 1912–39, 1940 70–77. Alfr. Hansen: Den danske botaniske lit. 1940–59, 1963 190f (bibliografi). – Lise Lund: Biskop Rasmus Møllers slægt, 1969 52. A. Pedersen i *Gartnerid.*, 1941 97. Carl Christensen i *Botanisk t. s.å.* 333–37. – *Levnedsberetning i ordenskapitlet*.

Åge Nicolaisen

Lange, Axel Bendahl, 1875–1955, købmand, politiker. * 28.7.1875 i Frederikssund, † 13.12.1955 sst. F: købmand Christian Jørgen August L. (1844–1906) og Julie Albertine Bendahl (1855–1949). ~ 24.1.1908 i Frederikssund med Harriet Vilhelmine Margrethe Johanne Lindhard, * 19.11.1886 sst., † 20.12.1963 i Frederikssund, d. af købmand, kancelliråd Peter Jochum Harald

L. (1844–1915) og Ane Marie Caroline Jensen (1858–1920).

L. uddannedes i korn- og foderstofbranchen hos C. Nandrup i Næstved og overtog 1899 den af faderen grundlagte forretning i Frederikssund der senere udvidedes og 1934 omdannedes til A/S Axel B. Langes korn- og foderstofforretning med L. som direktør og medlem af bestyrelsen. Hans standsfæller fandt i ham en talsmand af usædvanlige evner. 1916 blev han medlem af bestyrelsen for Sjællands og Lolland-Falsters handelsstands centralforening og var dens formand 1919–39. Provinshandelskammeret blev han medlem af 1919, dets næstformand 1920 og var dets formand 1932–39. Han var desuden medlem af forretningsudvalget for den danske handelsstands fællesrepræsentation 1919–39 og formand i repræsentantskabet for Dansk principalforening 1920–39. Lokalt var L. medlem af byrådet i Frederikssund 1904–13 og fra 1920 formand for bankrådet i Frederikssund og omegns bank. Endelig var han fra 1924 formand for repræsentantskabet i Østifternes Kreditforening.

Af grundholdning var L. konservativ og ved samme tid som han trådte frem i ledelsen af handelsforeninger gik han ind i politik, valgt til landstinget 1918 af de konservative i 2. landstingskreds. Han fandt sig godt tilpas i landstinget hvis arbejdsform var mindre hektisk og mindre præget af storpolitiske debatter end folketingets. Dog veg han ikke tilbage for en hård politisk tøm som da han 1924 lod sig opstille som det konservative partis kandidat i Århus mod løsgænger Bent *Holstein. Han slog dog ikke Holstein ud, men opnåede at blive valgt og sad i folketinget til han faldt ved folketingsvalget 1926. I landstinget genindtrådte han ved landstingsvalget 1928 og sad i tinget til 1943. Hans høje ranke skikkelse og noble fremtræden, hans indlæg i debatter om handels- og erhvervsforhold, hans angreb på valutacentral og efter hans opfattelse for drastiske indgreb i erhvervsfriheden og hans fair optræden i enhver debat gjorde ham til den konservative landstingsgruppes naturlige leder som dens formand 1932–39 og 1940–43. Spøgende og let sarkastisk hændte det at han sammenlignedes med en britisk overhuslอร์ด af tory-demokratisk tilsnit. Nok var L. konservativ, men det betød ikke at han ville have alt som det var. Han fulgte i alt væsentligt John *Christmas Møllers politiske linje, og der bestod et godt samarbejdsforhold mellem dem indtil forfatningsspørgsmålet kom op sidst i 1930'erne. For L. var landstingets bevarelse en ufravigelig betingelse, og da den ikke var opfyldt i Christmas Møllers grundlovsforlig med socialdemokrater og radikale gik L. i uforsonlig kamp mod

Lange, Axel B.

forliget og bag ham samledes andre forligsmødestandere i den konservative rigsdagsgruppe. En del af dem blev ikke genvalgt ved folke- og landstingsvalget 1939, men L. genvalgtes med akklamation. Han sad i partiernes samarbejdsudvalg under besættelsen indtil landstingsvalget 6.4.1943. Her stillede han som betingelse for at modtage genvalg at Holger Andersen, der havde været hans kampfælle mod grundlovsforliget 1939 og som dengang ikke var blevet genvalgt, nu skulle vælges sammen med ham. Det afviste valgmandsforsamlingen og dermed ophørte L.s politiske virke. – R. 1921. DM. 1926. K². 1937. K¹. 1951. □Mal. af A. Tørsleff, 1940 (Østifternes Krediforening). Foto.

G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 417–20. Billeder af rigsdagens hist., red. Aage Svendstorp og Chr. Torpe II, 1947. Berl. aften 13.12.1955. Det konservative folkepartis hist. I–II, 1966. Århus-konservativmen 100 år, red. Henry A. Robæk og Lars P. Gammelgaard, 1973. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Lange, Carl Georg, 1834–1900, læge. * 4.12.1834 i Vordingborg, † 29.5.1900 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: rektor Frederik *L. (1798–1862) og Lovise Paludan-Müller (1803–62). ~ 2.11.1866 i Kbh. (Holmens) med Marie Aagaard, * 4.10.1841 på Binnitze, † 6.12.1924 i Saunte, d. af prokurator Just Georg Valdemar *Aa. (1811–57) og Charlotte Bartholin-Eichel (1814–87). – Far til Sven *L. Bror til Fritz *L. og Julius *L.

L. der blev student 1853 fra Metropolitanskolen, medicinsk kandidat 1859 og derefter 1860–62 var kandidat på Frederiks hospital, offentliggjorde allerede i sine kandidatår forskellige arbejder der viste hans videnskabelige evner, hvorfor han 1863 blev sendt til Grønland for at studere sygdomsforholdene der. 1863–66 var han reservemedicus på Frederiks hospital under Edvard *Dahlerup, 1866–67 reservelæge ved Almindelig hospital. 1867–68 foretog han en længere udenlandsrejse hvor han studerede histologi under K. J. Eberth og H. Frey i Zürich og fysiologi hos Moritz Schiff i Firenze. Ikke mindst Schiff fik stor betydning for ham ved at vække hans interesse for nervefysiologien og de vasomotoriske forandringer der blev genstand for nogle af hans betydeligste senere arbejder, mens han efter hjemkomsten særlig beskæftigede sig med histologi og patologisk anatomi. Han måtte ernære sig som kirurgisk prosektor og distriktslæge. 1866 var han blevet medredaktør af Hospitalstidende hvor han publicerede talrige vigtige arbejder over nervesygdomme. 1868 beskrev han som den første bulbærrparalysen (en lammelse i hjernens nederste del). I en afhandling fra 1872, Om

Ledningsforholdene i Rygmarvens Bagstreng påviste L. at en spinal meningitis var årsag til den syfilitiske tabes, mens degenerationer i rygmarven var sekundære i forhold til denne. L.s arbejder udmærkede sig ved skarpsindighed og en dristig men underbygget originalitet som ofte først senere tider har kunnet anerkende. Dette gælder ikke mindst hovedværkerne: monografien over den kroniske rygmarvsbetændelse (1874) og forelæsningerne over rygmarvens anatomi (1869–72). L.s lærdom fastslog hans navn som en af tidens førende nervepatologer.

Efter at L. 1873 forgæves havde søgt overmedicinstillingen ved Frederiks hospital blev han 1875 docent i patologisk anatomi og alm. anatomi. Professor blev han først 1885. Hans fortsatte produktion udgik ikke i højere grad fra den nye arbejdsplads i laboratoriet som var slet understøttet, men fra hans store privatpraksis. Især skal nævnes *Om periodiske Depressionstilstande*, 1886 hvor L. førend nogen anden beskrev de lette former for den manio-depressive psykose, omend den af ham antagne årsag, en urinsurditose, ikke kan opretholdes. Lærd og præget af omfattende viden var det bindstærke værk *Erindringsord til Forelæsninger over almindelig patologisk Anatomi*, 1878–83, et fortrinligt arbejde, vel det bedste for hans tid. Mest kendt blev L. for bogen *Om Sindsbevægelser*, 1885 hvori han søgte at give en fysiologisk forklaring på affekterne. Bogen vakte en lidenskabelig diskussion i ind- og udland som har holdt sig til vore dage. L.s opfattelse gik ud på, at de legemlige udslag der ledsager affekterne ikke var en følge af disse men at de var årsag til dem. Will. James havde året før fremsat en tilsvarende teori som siden er gået verden over under navnet den James-Langeske teori. L. supplerede senere disse studier med bogen *Bidrag til Nydelsernes Fysiologi*, 1899. – L. var i praktisk henseende en meget virksom natur. Han fungerede som generalsekretær ved den internationale lægekongres i København 1884 og han var stifter af Biologisk selskab. 1883–97 sad han som medlem af Københavns borgerrepræsentation og var i det hele taget en centrumsfigur i tidens lægeverden. – G. *Brandes, der stod L. nær, kaldte ham „et lynende godt hoved“, i besiddelse af „en favnedyb kultur“. Der var hos L., trods hans professorale stilling, noget af autodidaktens trang til urokkeligt at bygge på de af ham selv undfangne ideer, men tillige et talent til at gribe holdbare synspunkter. Selvfølelsen forbød ham at skrive disputats. – Æresdoktor ved Lunds universitet 1893. – R. 1884, men senere efter ansøgning fritaget herfor. □Træsnit 1887 efter foto. Mal. af Jul. Paulsen, 1900 (Kbh.s univ.) og 1901. Foto.

Th. Stokkebye i Ill. tid. 15.4.1900. Nationaltid. 29.5. s.å. Berl. tid. og Politiken 30.5. s.å. Kn. Faber i Hospitals-tid., s.å. 573–78. G. Brandes: Saml. skr. XV, 1905 180–84. Marcus Rubin: Nogle erindr., 1914. Hans Kaarsberg: Memoirer I, 1921. Bror Gadelius: Det mængslige sjælslivet, Sth. 1926 80f. Kn. Faber: Erindr. om C. L., 1927. H. I. Schou: Folelsernes fysiologi, 1936 12–20. – Papirer i Kgl. bibl.

Ib Ostenfeld (Max Schmidt)

Lange, Christian Wilhelm, 1753–1839, generalpostdirektør. * 2.7.1753 i Porsgrund, † 26.6.1839 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: tolder ved Langesud toldsted Thomas L. (1699–1773) og Barbra Abigael Monrad (1711–92). ~ 17.10.1788 i Kbh. (Trin.) med Anna Holck Neunkirchen, * 24.11.1756 i Kristiansund, † 17.7.1839 i Kbh. (Trin.) (~ 1° 1780 med urtekræmmer i Kbh. Hans Ravn, ca. 1750–87), d. af overvrager Lambert N. (1716–93) og Johanne Frederikke Kaasbøll (1722–1813).

L. blev student 1767, privat dimitteret, 1773 cand. jur. 1775 rejste han, der siden eksamen havde opholdt sig i hjemmet for at gøre boet efter faderen op, til Kbh. for at søge befordring. I ventetiden til han 1776 blev ansat som kopist i finanskollegiets sekretariat studerede han fransk og tysk. Han søgte flere gange dommerembeder i Norge, men fik 1783 ansættelse ved Lottosagerne og blev kort tid efter fuldmægtig. Da finanskollegiets ekspeditionskontor n.å. blev nedlagt, udnævntes han til chef for det under samme kollegium nyoprettede generalrevisionskontor for kasseekstrakter, blev 1785 chef for finanskollegiets sekretariat og var 1788–1803 tillige sekretær ved Fonden ad usus publicos. 1794 blev han assessor i finanskollegiet og tredje direktør i finansdirektionen. Da generalpostdirektør Theodor *Holmskjold 1793 døde og efterlod flere af de af ham forvaltede kasser med store underskud opstod der frygt for at han også skulle have forgrebet sig på postkassen, og L. blev tilfornedet postdirektionen som finansyndigt medlem med sæde og stemme som de øvrige direktører. Han kastede sig med stor energi over opgaven og indførte et nyt afregningssystem der snart viste sig udmærket fyldestgørende idet det ikke blot kort efter afslørede et stort bedrageri, men også viste sig at være forebyggende, ligesom det lykkedes L. at opspare store summer til gavn for postvæsenets senere udvikling. Hans virksomhed belønnedes med at han som 80-årig 1833 udnævntes til generalpostdirektør. Han blev dog kun kort tid i embedet idet han tog sin afsked 1835 mens han vedblev at beklæde sit embede som dirigerende medlem af direktionen for pensionskassen til sin død. Justitsråd 1796. Virkelig justitsråd 1800. Virkelig etatsråd 1802. Konfe-

rensråd 1812. Gehejmekonferensråd 1835. – R. 1809. DM. 1813. K. 1824. S.K. 1829. □ Min. ca. 1800. Silhouet klippet af J. C. Weitlandt (Kgl. bibl.). Min. af F. C. Camradt, 1824 (Fr.borg). Maleri.

C. W. L.s selvbiografi i Pers. hist. t. 7,r.III, 1918 41–55 (heri stamtvl.). H. Hjorth-Nielsen i Årbog for det da. postvæsen 1927, 1926 319–28. – Papirer i Kgl. bibl.

*H. Hjorth-Nielsen**

Lange, Erik, † 1613, lensmand, alkymist. † i efteråret 1613 i Prag, begr. sst. F: Erik L. (1518–72) og Anne Madsdatter Gjordsen (1529–tidligst 1610). ~ 21.3.1602 i Eckernförde med Sophia *Brahe, * ca. 1556 på Knustorp i Skåne, † 1643 i Helsingør, d. af rigsråd Otte *B. (1518–71) og Beate *Bille (1526–1605).

L. besøgte på sin studierejse bl.a. Tübingen (1570), Paris, Strasbourg og Wittenberg. Ved sin hjemkomst 1573 overtog han fædrengården Engelsholm ved Vejle. 1583 solgte han sin mødre-nearv Solvig ved Tønder til kronen og fik s.å. mod afslag på prisen Bygholm len afgiftsfrit på livstid. Sin part i Engelsholm måtte han ca. 1590 som følge af sin slette økonomi afstå til svogeren Knud *Brahe med hvis slægt han stod i stadig forbindelse; navnlig var han jævnlig gæst hos Tyge *Brahe som 1584 trykte et latinsk digt til ham. På Hven og i Skåne traf L. sin senere hustru med hvem han 1590 blev forlovet. Hans økonomiske forhold udelukkede imidlertid foreløbig enhver tanke om ægteskab. Netop s.å. indstævnedes han af regeringen til indlager (gælds-arrest) i Kbh.; han kom dog hurtigt fri igen, men jorden brændte ham under fødderne, og snart efter forlod han Danmark som han senere kun gæstede på flygtige besøg. I Tyskland hvorhen han rejste (1596 var han i Kassel) stiftede han ny gæld; han måtte flygte fra sted til sted for sine kreditorer og synes atter at have prøvet gælds-fængslet. Sit len kunne han under disse forhold ikke passe; rostjenesten forsømtes, bygningerne forfaldt, med indkomsterne skaltede og valtede hans danske fordringshavere; 1596 dømtes han derfor til at have Bygholm forbrudt. Hvad der havde bragt den oprindelig ansete og velstående mand så langt ud i uføret var utvivlsomt for en stor del hans interesse for guldsmagerkunsten hvoraf han også ventede sin redning; ved siden heraf tumlede han med en fantastisk plan om et stort handelsselskab der skulle drive handel på Grønland, Kina og Japan foruden på andre lande som først skulle opdages. Sidst i 90erne mente han som frugt af sine fortsatte kostbare eksperimenter at have opdaget en „kunst“ hvis hemmelighed han forgæves forsøgte at sælge til Christian IV; samtidig virkede en medhjælper med lige

Lange, Erik

så ringe held ved kejserhoffet. Omtrent ved denne tid opsøgte Sophia Brahe ham, og nogle år efter giftede de sig pludselig. Nogen nævneværdig bedring i L.s økonomiske stilling indtrådte næppe, men parrets senere historie er i øvrigt lidet kendt. Man ved dog at L. 1608 opholdt sig i Prag hvor han da antagelig er forblevet til sin død. □Fremstillet uden portrætlighed på stikket af Fr. IIs ligfærd.

Danm.s adels årbog XVIII, 1901 251f. F. R. Friis i Saml. til jydsk hist. og top. 3.r.11, 1899–1900 495–507. Laur. Weibull i Hist. t. för Skåneland VII, Lund 1921 242–47.

Henry Bruun*

Lange, Frederik Olaus, 1798–1862, rektor. * 21. 10.1798 i Kbh. (Nic.), † 11.2.1862 sst. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: skræddermester Rasmus L. (1753–1823) og Rebekka Tommerup (1774–1846). ~ 24.4.1832 i Århus med Lovise Paludan-Müller, * 26.8.1803 i Kerteminde, † 17.9.1862 i Kbh. (Garn.), d. af lærer ved vajsenuset, senere biskop Jens *P.-M. (1771–1845) og Marie Benedicte Rosenstand-Goiske (1775–1820). – Far til C. *L., Fritz *L. og Julius *L.

L. blev student 1815 fra Borgerdydskolen i Kbh. hvis myndige bestyrer Michael *Nielsen øvede en stor indflydelse på ham og ibragte ham interesse for filologien som han også ivrigt dyrkede ved universitetet samtidig med at han underviste i græsk ved Borgerdydskolen, selv om han efter sine forældres ønske valgte først juraen, senere teologien til sit brødstudium. Efter 1825 at have taget teologisk embedseksamen kastede han sig for alvor over filologiske studier. L. havde allerede 1821 udgivet *Dei Græske Sprogs Formlære. efter Buttman*; 1826 udgav han en græsk grammatik som længe blev benyttet i danske og norske og i oversættelse også i svenske skoler. Hertil sluttede sig hans *Materialier til at indøve den græske Formlære*, 1830. Under sit arbejde med det græske sprog kom han imidlertid ind på den tanke at udarbejde en „almindelig grammatik“ som han mente ville have stor pædagogisk betydning, men hans studier blev afbrudt af en øjensygdom for hvilken han forgæves søgte helbredelse på en længere udenlandsrejse 1828–29. Selv om han efterhånden blev næsten blind var han dog, især ved sin hustrus hjælp, i stand til at fortsætte sine studier, ligesom han også efter sin hjemkomst genoptog sin skolevirksomhed. Han opnåede uden at have filologisk embedseksamen tilladelse til at søge overordnede skoleembeder og udnævntes 1833 til overlærer ved Vordingborg lærde skole og 1841 til rektor sst. Men da skolen blev nedlagt 1846 blev han afskediget med ventepenge og flyttede

til Kbh. Han roses for sin klare og grundige undervisning og for sin store humanitet. I skoleprogrammer udgav han brudstykker af den almindelige grammatik som også var genstand for hans disputats *De Casuum universis causis atque rationibus*, 1836. Efter sin afsked kastede han sig over den teoretiske pædagogik og beskikkedes 1847 til at holde pædagogiske forelæsninger ved universitetet hvilket han vedblev med til sin død; fortrinsvis læste han over pædagogikkens historie. Han udgav 1856 en samling „pædagogiske betragtninger“ under titlen *Skolen og Livet* hvori han på en åndfuld måde gør rede for skoleopdragelsens mål og midler. Han betragtede det som skolens opgave at danne og modne disciplene og udvikle deres evne til selvopdragelse. Kundskabsmeddelelsen var for ham af underordnet betydning; men for at bibringe disciplene i den højere skole den bedst mulige dannelse burde man supplere den da næsten enerådende sproglig-historiske undervisning i naturfagene, ikke af hensyn til deres praktiske nytte, men fordi også de tjente til at udvikle ånden. Han advarede mod den strenge gennemførelse af faglærersystemet og krævede samarbejde mellem lærerne i de forskellige fag. 1849–54 var han formand for selskabet til den danske litteraturs fremme. – Tit. professor 1849. – R. 1856. □Mal. af J. Roed, 1850 (Fr.borg), gengivet i tråsnit af J. C. Nielsen, 1862. Litografi 1863 efter daguerreotypi.

Selvbiografi i Acta solennia ved Kbh.s univ.s reformationsfest, 1836 78–80. – III. tid. 23.2.1862. Tidsskr. for philologi og pædagogik IV, 1863 92–94. Nord. univ. t. IX, I, s.å. 125–31. Nic. Bøgh: Chr. Winther I, 1893; III, 1901. Sv. Erik Nordenbo i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj X, 1980.

Hans Ræder*

Lange, Frederik (Fritz), 1842–1907, læge. * 10.11.1842 i Vordingborg, † 29.12.1907 i Middelfart, begr. sst. F: rektor Frederik *L. (1798–1862) og Lovise Paludan-Müller (1803–62). Ugift. – Bror til C. *L. og Julius *L.

L. blev student 1861, privat dimitteret, cand. med. 1870 hvorefter han gjorde tjeneste som militærlæge og 1873–75 som kandidat på Frederiks hospital. 1874 var han i en kort periode kandidat på Oringe og vendte 1875 tilbage hertil for helt at hellige sig psykiatrien. Han blev reservelæge her 1876 og 1883 dr.med. (*Om Arvelighedens Indflydelse i Sindssygdomme*). 1887 udnævntes han til overlæge ved det nyopførte Middelfart sindssygehospital ved hvis opførelse han dog ikke blev taget med på råd skønt han 1885 med offentlig understøttelse havde studeret moderne former for anstaltsbehandling af sindssyge i

Tyskland og offentliggjort sine erfaringer i Hospitalstidende. Som anstaltsleder var L. myndig og dygtig, human og fremskridtsvenlig, men kom kun i mindre grad til at præge anstalten og anstaltsvæsenet herhjemme. Et udslag af L.s kultiverede væsen og hans indlevelse i tidens åndsliv var at hans hospital blev tilflugtssted for fremragende kunstnerpersonligheder i kritiske nervøse perioder. Størst betydning fik han gennem sin litterære produktion der vel ikke var videnskabeligt dybtgående eller nyskabende, men, præget som den var af L.s originale og kunstnerisk begavede personlighed, dog formåede at skabe interesse i videre kredse. Mindst gælder dette den betydning som L. sammen med broderen Carl L. ville tillægge urinsyrediatesen som sygdomsårsag til depressionstilstande. Større interesse vakte hans skildring af og tilslutning til datidens fransk inspirerede teori om en tiltagende sjælelig degeneration ned gennem de enkelte slægter, fremstillet i disputatsen og i den litterært anlagte bog *Slægter*, 1904. Han forstod at gøre gode iagttagelser. Hans håndskrevne journaler er fremragende kliniske dokumenter. I *De vigtigste Sindssygdomsgrupper i kort Omrids*, 1894 gav han levende og rammende skildringer af forskellige sygdomsbilleder. Foruden nogle mindre medicinske tidsskriftartikler har han skrevet den grundlæggende levnedsskildring af morbroderen Frederik *Paludan-Müller, 1899, beundrende, men tillige med fremhævelse af digterens skrøbelige nervesystem. – R. 1896. □Tegn. af E. Struckmann udst. 1906. Olieskitse af Jul. Paulsen, 1907 (Vordingborg mus.) til mal. s.å. (stats-hosp. i Middelfart). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1884 27f. – Berl. tid. 30.12.1907. Nationaltid. s.d. Politiken 31.12. s.å. Johs. Torriid i III. tid. 5.1.1908. A. Helveg i Ugeskr. for læger, 1908 41–46. V. Rubow i Hospitalstid. S.r.l. s.å. 21 (jfr. Aug. Wimmer sst. 45–48). G. Brandes: Saml. skr. XVIII, 1910 291–94. Marcus Rubin: Nogle erindr., 1914 175. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Ib Ostenfeld (Max Schmidt)

Lange, Gunde, til Kølbygård, 1576–1652. * 12.11. 1576 på Brejninggård, † 26.10.1652 på Kølbygård, begr. i Thisted k. F: Hans L. til Brejninggård (1542–1609) og Johanne Pedersdatter Skram († 1620). ~ 1.9.1616 i Viborg med Anne Nielsdatter Krabbe, † 1658 ved 18.3., d. af Niels Kjeldsen K. til Torstedlund († 1626, ~ 1° 1579 med Ingeborg Juel, † 1587) og Vibeke Gregersdatter Ulfstand (1559–1611).

L. blev 1588 sat i Århus skole, gik senere i Ribe skole og blev 1593 sammen med sin bror Tyge sendt til universitetet i Wittenberg. Senere studerede han i Greifswald, kom hjem til kongekro-

ningen 1596, men blev s.å. med sin nævnte bror immatrikuleret ved universitetet i Tübingen, 1597 immatrikuleredes han i Ingolstadt hvor han endnu var 1599. Allerede 1595 fik han ekspektancebrev på et kannikedømme i Århus og senere, 1615, brev på et andet ved Ribe domkirke. Han deltog i Kalmarkrigen hvori han blev såret ved Elfsborg, og beskikkedes 1617 til landsdommer i Nørrejylland og fik det dertil hørende len Gudum kloster. Samtidig forlenedes han med Skals præbende ved Viborg domkirke, Pandum og Sejlstrup len, hvilket sidste han dog fratrådte det følgende år. Landsdommerembedet beklædte han til 1623 da han fratrådte sine hidtil hafte len og i stedet blev lensmand på Koldinghus som han 1631 ombyttede med Ørum og dette atter 1635 med Ålborghus som han fratrådte 1648. L. var altså en anset og betroet mand af hvis mange offentlige hverv ellers særlig må nævnes at han og Oluf *Parsberg 1626 beskikkedes til som kommissærer at antage og føre til hæren i Tyskland 3000 knægte; næppe hjemkommen herfra sendtes han til Mecklenburg for på den udvalgte prins Christians vegne at stå fadder ved en hertugelig barnedåb. 1629 var han og Albert *Skeel (1572–1639) kommissærer ved købstædernes skatteligning efter krigen såvel i Ribe stift som i Svavsted og Haderslevhus amt; han var en af marskallerne ved prinsens bryllup 1634, og 1640 blev han stiftskommissarius i Viborg stift. L. takseredes 1625 til 471 tdr. hartkorn, men 1638 til 808½ tdr. Torstenssonkrigen synes at have svækket hans økonomi. 1646 pantsatte han Kølbygård samtidig med at han solgte sin fædre-negård Brejninggård til sin bror Peder. 1647 beløb hans hartkorn sig til ca. 450 tdr.

Pers. hist. t. V, 1884 312. Kancelliets brevbøger 1609–45, 1916–68. – Danm.s adels årbog XVIII, 1901 262. J. C. Jacobsen i Hist. årbog for Thisted amt, 1917 12–16. Hans H. Fussing: Herremand og fæstebonde, 1942 (repro-udg. 1973).

Steffen Heiberg (S. Nygård)

Lange, Hans Ostenfeld, 1863–1943, bibliotekar, ægyptolog. * 13.10.1863 i Århus, † 15.1.1943 i Gentofte, begr. sst. F: købmand Hans L. (1821–1912) og Cathrine Marie Ostenfeld (1836–1917). ~ 8.11.1893 i Uubberup med Johanne Mielche, * 10.1.1870 i Århus, † 24.6.1955 i Gentofte, d. af oberst Johan Christoffer M. (1829–1907) og Edel (Ella) Vilhelmine Hoff (1847–1939).

L. blev student fra Århus katedralskole 1881, cand.phil. i 1882, det flg. år assistent ved universitetsbiblioteket, 1885 ansat ved Det kongelige bibliotek og i 1901 dets overbibliotekar, en post han beholdt til 1924, hvor han gik af for at blive lektor i ægyptologi ved Københavns Universitet

(til 1937). Allerede som skoledreng drømte L. om at blive ægyptolog, men dengang var det ikke muligt at tage eksamen i faget. Ganske vist læste han hos Valdemar Schmidt, men samtidig hermed havde han påbegyndt studiet af klassisk filologi. Kun 19 år gammel fik han stilling på universitetsbiblioteket i Fiolstræde hvor han snart gjorde sig bemærket ved sin store flid og praktiske sans, to egenskaber der kendetegnede L. igennem hele livet. 1885 blev et embede ledigt på Det kongelige bibliotek, og den daværende chef, Chr. Bruun, gjorde L. til assistent. Han fik hurtigt en fin „næse“ for sjældne og interessante bøger og håndskrifter, og en særlig interesse viede han studiet af den ældste bogtrykhistorie. Bruun inddrog ham mere og mere i administrationen af biblioteket, og da denne gik af 1901 blev L. som en naturlig ting hans efterfølger. Hans første store opgave var at lede overflytningen af bogsamlingerne til den nye bygning på Christians Brygge (1906). L. organiserede dér arbejdet efter moderne principper, særligt lagde han vægt på bibliotekets forpligtelse over for publikum (hurtig ekspedition af bøger, længere åbnings-tid). L.s indkøb til biblioteket var præget af et meget stort kendskab til bøger og indblik i forholdene på det internationale bogmarked, og med sin stærke økonomiske sans gjorde han mange fordelagtige køb. I hans periode som leder blev især samlingen af inkunabler, de ældste trykte bøger, kraftigt forøget. Ikke alene de videnskabelige biblioteker interesserede L., også det folkelige biblioteksvæsen. Således trak han i *Bibliotekssagen uden for København* fra 1909 hovedlinjerne op for en organisering af folkebibliotekerne som senere blev udformet i biblioteksloven (1920).

Sammen med Axel Olrik tog L. initiativet til oprettelsen af Dansk folkemindesamling. L. leverede en række værdifulde bidrag til ældre dansk bog- og bibliotekshistorie. Nævnes kan således *Analecta bibliographica*, 1906, store afsnit i Sv. Dahls Haandbog i Bibliotekskundskab, 1912 og senere udgaver, bidrag til *Bogvennen* 1893–95 om Lübecks ældste bogtrykkerhistorie ligesom han i *Hist. Tidsskr.* 6.r. 3. bd. 1891 skrev om Danmarks første bogtrykker Johan Snell og ud fra moderne typografiske metoder identificerede det eneste kendte, og ukomplette eksemplar af *Breviarium Ottoniense* som udførtes af Snell 1482.

Også som ægyptolog har L. øvet en meget betydende indsats. Ud over studierne som ung student hos Valdemar Schmidt arbejdede han for det meste på egen hånd. 1887 modtog han støtte til et studiebesøg i Berlin hvor mødet med Adolf Erman (1854–1937), grundlæggeren af den mo-

derne ægyptiske filologi, blev et vendepunkt for ham. De to indledte et nært samarbejde der først resulterede i den fælles artikel *Die sogenannten Objektssuffixe*, 1892, senere blev han medarbejder ved den store Wörterbuch der ägyptischen Sprache hvortil han bearbejdede et stort antal litterære, medicinske og religiøse tekster. L. var 1899–1900 ansat ved det ægyptiske museum i Cairo hvor han deltog i katalogiseringen af monumenter fra mellemste rige (ca. 2000–1750 f. Kr.). Under en rejse til Leiden lykkedes det ham at bestemme indholdet af en stærkt odelagt papyrus, en meddelelse herom publicerede han med titlen *Prophezeiungen eines ägyptischen Weisen*, 1903, selve publikationen måtte han dog overlade til englænderen Alan Gardiner da biblioteket optog det meste af hans tid. Ved sin afgang 1924 gik han med ildhu op i gerningen som lektor i ægyptologi ved universitetet, en konferens-ordning blev vedtaget i 1924, og ægyptologisk laboratorium blev oprettet to år senere. Ved en testamentarisk gave fra Valdemar Schmidt og ved sine dygtige bogindkøb lykkedes det L. at skabe et udmærket ægyptologisk bibliotek som ved hans fratræden i 1937 blev yderligere beriget med hans eget bibliotek og hans personlige samlinger og afskrifter af ægyptiske tekster. Sine sidste år anvendte L. til at ordne den samling af papyri som Carlsbergfondet på hans anbefaling indkøbte til Kbh.s univ. L. var forfatter til flere afhandlinger i danske og udenlandske tidsskrifter, og blandt hans vigtigste ægyptologiske arbejder må nævnes *Grab- und Denksteine des mittleren Reiches im Museum von Kairo I–IV* (med Heinrich Schäfer), 1902–08, *Papyrus Lansing* (med Erman), 1925, *Das Weisheitsbuch des Amenemope*, 1925, *Der magische Papyrus Harris*, 1927, *Papyrus Carlsberg No. 1. Ein hieratisch-demotisch kosmologischer Text* (med Otto Neugebauer), 1940. På dansk bl.a. *Religiøse Tekster fra det gamle Ægypten*, 1921, afsnittet om ægyptisk religion i *Illustreret Religionshistorie*, 1924, *Fra det gamle Ægyptens Kultur og Historie*, 1928. Til afrunding af billedet af L.s alsidige virke skal det sluttelig nævnes at han, der var meget interesseret i Søren Kierkegaard, var medudgiver af dennes samlede værker 1901–06 (ny udg., 1920–36) sammen med A. B. Drachmann og J. L. Heiberg. – Fra studentertiden og lige til sin død var L. levende optaget af kirkeligt-socialt arbejde, først og fremmest inden for det københavnske menighedsliv. Han var en af initiativtagerne til oprettelsen af Københavns kirkefond (1896), han var aktiv i midnatsmissionen og i afholdssagen (stifter af Blå kors 1895). – Medlem af Videnskaberne selskab 1906, af Preussische Akademie d. Wiss. 1927. Dr.phil. h.c. ved Lunds

univ. 1918. – R. 1906. DM. 1921. □Mal. af Jørgen Lange, 1917 (ægyptolog. inst.). Silhouet af Kirsten Wiwel, 1924 (Kgl. bibl.). Mal. af E. Zeuthen, 1926 (Kgl. bibl.) og af Johs. Nielsen, 1934 (statens bibl. tilsyn). Buste af H. Isenstein (Kgl. bibl.) og af R. Bøgebjerg. Foto.

Inbjudning till filosofie doktorspromotion vid Lunds univ.s 250 års fest, Lund 1918 XLV–XLVII. Sv. Dahl i Bogens verden, 1924 55f. Robert L. Hansen sst. 1943 65–69. J. Aarsbo: Bibliotekerne og samf., 1935 137f o.ñ. st. Johs. Pedersen i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1942–43 95–100. C. E. Sander-Hansen i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1943 130–34. Sv. Dahl i Bogvennen, 1943 202–05. Hans Koch i Dansk kirkeliv, 1943 84–87. Isak Collijn og Sv. Dahl i Nord. t. för bok- och biblioteksväsen XXX, Uppsala 1943 115–24. H. O. L. En mindebog, ved P. Helweg-Larsen, 1955 (heri breve). H. O. L., red. Palle Birkelund og Robert L. Hansen, 1959. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Torben Holm-Rasmussen

Lange, Hans Ove, 1877–1961, direktør for Nordisk Fjerfabrik. * 1.5.1877 i Kerteminde, † 7.1.1961 i Holte, begr. i Kerteminde. F: købmand Peter Balthazar L. (1833–1909) og Marie Sophie Elisabeth Møller (1840–1914). ~ 1° 5.6.1919 i Kbh. (Frederiks) med Vivian Agathe Larsen, * 17.11.1893 i Frederikssted, St. Croix, d. af hospitalsdirektør Henry L. og Louise Frederichs. Ægteskabet opløst. ~ 2° 22.4.1936 i Kerteminde med Kamilla Louise Dahl Arno, * 6.12.1896 i Hvidovre (Garn.), † 23.8.1954 i Holte, d. af musiker Valdemar Charles Florindo A. (1868–1963) og Olga Thyra Maria Rasmussen (1865–1949). Navneforandring fra Rasmussen 22.7.1903. Faderens købmandsforretning i Kerteminde omfattede bl.a. opkøb af færøske fjer, og allerede i sin barndom begyndte L. at interessere sig for fjer. Efter at have udstået sin læretid hos en manufakturhandler i Odense og have været først kommis hos en købmand i Slagelse og derefter bestyrer af dennes filial i Skælskør fik L. arbejde på fjerfabrikker i Tyskland, først i München og siden i Hannover. Som repræsentant for Hannoverfirmaet besøgte L. Danmark og forsøgte her uden held at få ledende bank- og handelsmænd interesseret i starten af en dansk fjerfabrik. Derimod fik han 1901 en række købmænd og andre i Svendborg interesseret i sagen, og efter at Nordisk Fjerfabrik A/S var blevet dannet i Svendborg i foråret 1901 kunne virksomheden starte i lejede lokaler i Københavns frihavn i efteråret samme år. L. blev administrerende direktør, en post han havde lige til sin død, ligesom han fra 1942 til sin død var formand for virksomhedens bestyrelse. I begyndelsen var han administrerende direktør for et personale på tre og i virkeligheden mere sælger end direktør, men til trods

for en betydelig konkurrence fra ældre, velindarbejdede udenlandske fabrikker udviklede Nordisk Fjerfabrik sig hurtigt. Aktiekapitalen blev udvidet flere gange, virksomheden fik sin egen fabriksbygning i frihavnen, og den fik agenter i såvel Rusland som Kina der var de store markeder for opkøb af fjer. Under første verdenskrig etableredes datterselskaber i såvel Kina og Rusland som i USA, og i løbet af 1920'erne og 1930'erne kom hertil selskaber i England, Sverige og Amsterdam. Herhjemme gik Nordisk Fjer også ind i fremstillingen af færdigvarer gennem oprettelsen af Nordisk Duntæppefabrik A/S, ligesom man efter anden verdenskrig blev involveret i tekstilindustrien, bl.a. gennem dannelsen af Nordisk Tekstil Væveri på grundlag af det likviderede odenseanske firma A/S Mogensen & Dessaus Væverier. Under L.s ledelse var Nordisk Fjer blevet et firma af verdensformat, ja, i en periode verdens største i sin branche.

Det store arbejde der fulgte med opbygningen og driften af Nordisk Fjerfabrik bevirkede at L. ikke påtog sig offentlige hverv i større udstrækning. Dog var han 1920–26 medlem af sø- og handelsretten, 1941–53 medlem af Industrirådet. 1942 oprettedes på forslag af L. og betalt af Nordisk Fjer i anledning af dets 40 års jubilæum Nordisk kollegium på Strandboulevarden i København med plads til 130 studerende fra de nordiske lande. Ved L.s død oprettedes H. O. Langes mindefond. 1940 købte L. godset Selchausdal ved Ruds Vedby og lod bygningen restaurere. H. O. L.s Selchausdal fond arvede ejendommen i 1961. – L. må betegnes som en af tidens banebrydende erhvervsmænd der ikke uden grund er sammenlignet med de største inden for dansk erhvervsliv. Generalkonsul for Kina 1930–50. – R. 1927. DM. 1941. K. 2 1941. □Mal. af Jul. Paulsen og af Aug. Tørsleff (Nordisk Fjerfabrik). Tegn. af Otto Christensen, 1951 (Fr.borg). Foto.

Børsen 30.4.1952 og 9.1.1961. H. O. L.: Nord. fjerfabrik A/S 1901–51, 1951. Nord. fjerfabrik A/S 1901–76, red. Kn. Meister, 1976. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Chr. R. Jansen

Lange, Hans Wilhelm, 1815–73, teaterdirektør. * 18.1.1815 i Kbh. (Helligg.), † 29.1.1873 sst. (Frue), begr. sst. (Garn.). F: skomagermester Peter Casper L. (1784–1852) og Flimline Magdalene Bryde (1790–1864). ~ 1° 24.7.1835 i Kristiansand med skuespiller Juliana Maria Michaelsen, * 4.6.1799 i Kbh. (Petri), † 14.1.1866 sst. (Garn.), d. af skræddermester Christian Frederik M. (ca. 1768–1841, ~ 2° 1810 med Charlotte Svendsdatter) og Johanna Christina Jürgensen (ca. 1778–

Lange, H. W.

1808). ~2° 19.10.1867 i Kbh. (Garn.) med skuespiller Julie *Hansen, f. Lumbye, *11.6.1835 i Kbh. (Helligg.), †7.10.1895 sst., d. af komponist H. C. *Lumbye (1810–74) og Georgine M. H. Hoff (1813–71).

Udgået fra fattige kår blev L. allerede før sin konfirmation sat i vinhandlerlære, senere forsøgte han at blive konditor, men gav så efter for teaterlysten og debuterede ved Titchens selskab i Vordingborg 5.5.1832 som baronen i *Den skinsyge Ægteemand*. Nogen kulturel baggrund havde han ikke at bygge på, men et lyst hoved, megen energi og et udmærket sceneydre der overalt i provinserne hvor han ved J. P. Müllers selskab spillede folkekomediehelte (bl.a. titelrollerne i *Don Cæsar de Bazan* og *Ørkenens Søn*), skaffede ham kendenavnet Smukke-Lange. Professor C. *Molbech så ham optræde i Lund og udvirkede 9.1.1839 en debut for ham på Det kgl. teater som Luceval i *Frierens Besøg*, men skønt direktionen, hvori Molbech havde sæde, stillede sig velvilligt over for ham foretrak L. det frie liv uden for statsscenen med dets muligheder for hans friske initiativ. Som skuespiller i Odense vandt han bl.a. kronprins Frederiks (senere Frederik VII) bevågenhed, og 30.7.1845 startede L. i Helsingør med *Kong Renés Datter* og *En Komædie i det Grønne* sit eget selskab der rummede udmærkede talenter (fx Kr. *Mantzius, Chr. *Schmidt og Vilh. *Wiehe) og snart blev provinsens bedste; hans ry som leder bredte sig til hovedstaden, og 2. juledag 1848 åbnede han i Georg Carstensen mislykkede „Vinter-Tivoli“, Casino, Kbh.s første privatscene inden for voldene med J. N. Nestrovs tryllefarce *Talismanen* på programmet.

Trods modstand og vanskeligheder lykkedes det L. at skabe et levedygtigt foretagende der byggede på opførelsen af folkekomedier og sangspil. H. C. Andersen (*Meer end Perler og Guld. Ole Lukøje*), C. Hostrup (*Mester og Lærling*) og Erik Bøgh (*Et enfoldigt Pigebarn. Fastelavngildet*) gav Casinos repertoire en egen dramatisk lokal-farve, og blandt L.s medarbejdere var de talentfulde kunstnere Adolph og Anna *Rosenkilde og Chr. Schmidt. Han stillede sit teater til tjeneste for grevinde *Danners politik ved at gøre hendes og Frederik VII's besøg i det folkelige skuespilhus så behagelige som muligt, og han vedblev at være dette borgerlige hofs tro tjener; da han 1855 var kommet i strid med bygningens ejere kunne han vel skrive i sin regnskabsbog: „Farvel Casino! Du har flaaet mig til det bare Skind“, men samtidig overlod kongen ham Hofteatret hvor L. i sensationssæsonen 1855–56 samlede Casinos bedste kræfter med de fra nationalscenen i vrede udvandrede kunstnere M. *Wiehe og Fr. *Hoedt der påførte J. L. *Heibergs ledelse af

Det kgl. teater en fældende konkurrence. L. blev nu i økonomisk henseende så stærk at han turde gå i lag med sit livs hovedopgave, *Folketeatret* på Nørregade, som han oprettede 18.9.1857 med *En lille Hex* på plakaten og styrede i seksten år. Inden for det snævre område privilegiet angav ham varierede L. repertoiret mellem melodramer, farcer, båret af den geniale Fr. *Madsen, J. Offenbachs operetter (*Orfeus i Underverdenen*, *Den skønne Helene*), borgerlige lyst- og sangspil og franske salonkomedier. Folketeatret blev et forum for almene følelser og begreber, for sund fornuft, munter hygge, godt humør og en moral som menigmand kunne forstå. L. var den fødte leder, myndig og dog human, blottet for den almindelige direktørlyst til selv at ville brillere på scenen. Hans personale (fx L. *Stigaard, H. *Kolling, O. *Zinck og Julie Lumbye) fik betydning for Folketeatret langt ud over L.s tid; han var selv en praktisk iscenesætter og søgte gerne hjælp hos Fr. Høedt når det gjaldt om at få skuespillerne til at skabe sådanne fantasifulde typer som Fr. Madsens Hans Styx eller H. Kollings oberstløjtnant Kraft. 1866 gik L. fallit som følge af fejlslagne spekulationer og krisetiden efter krigen, men hans anseelse også inden for frimurerlogen reddede ham fra at miste sin direktørpost; da hans økonomiske forhold var ordnede fortsatte han ledelsen til sin pludselige død.

L. var en foregangsmand. Han videreførte på sit område grundlovens demokratiske ideer og fandt forstående støtte hos kongen. Hans virke udfyldte afstanden mellem Det kgl. teater og provinsens småscener idet de københavnske privatteatre skabtes på hans initiativ. Han gavnede danske skuespillere og forfattere og gjorde sig fortjent ved at bidrage til middelstandens oplysning. Ikke færre end fire af teatrets fremtidige ledere, M. V. *Brun, Severin *Abrahams, J. F. S. *Dorph-Petersen og Vilh. *Petersen, var i L.s sidste sæsoner knyttet til Folketeatret, og de lærte alle af hans indsigt. – Regnskabsbog i Teatermusset. – Virkelig kammerråd 1855. – R. 1852. □Træsnit 1869, 1872 og afbildet på gruppebilledet 1873. Litografi s.å. Mal. af Diderot Züberlein (Teatermus.). Fremstillet på tegn. af Sophus Petersen, 1901 (sst.). Foto.

Teatret XVII, 1918 88 (brev). – A. Aumont i Af dagens kronike, 1890 445–67. Rob. Neeiendam: Folketeatrets hist. 1845–1945, 1945. Samme: Casinos oprindelse og hist. i omrids, 1948. Jørgen Heiner: En brise i da. teater. Hofteatersæsonen 1855–56 under H. W. L.s ledelse, 1978.

Robert Neeiendam*

Lange, Ib, se Lange, Sven.

Lange, Johannes Christian, 1785–1850, forfatter. *10.4.1785 i Kbh. (Frue), †21.10.1850 sst. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: gravor, senere lejetjener og tråd- og båndhandler Jens Christian L. (1756–1814) og Marie Kirstine Berthelsdatter Bang (1747–1826). ~17.6.1815 på Frbg. med Oline Lovisa Altevelt, døbt 10.12.1789 i Kbh. (Frels.), †22.3.1850 sst. (Abel Cathrine), d. af mønsterskriver Peter A. (ca. 1729–1803) og Bente Sophie Thetz (1761–1819).

L., der var autodidakt, udøvede under fattige og vanskelige kår en litterats lidet anset profession; oversatte, redigerede tidsskrifter af belletristisk eller politisk art, besørgede piratudgaver af danske klassikere for papirhandler Chr. "Steen" (se J. L. Heiberg: *Prosaiske Skrifter* X, 1861 545–54), forfattede talrige politiske, samfundsøkonomiske og filosofiske småskrifter, dertil en roman og nogle skuespil. Hans navn huskes nu kun i forbindelse med den såkaldte „Essexfejde“. 30.4.1829 spillede Det kgl. teater hans sørgespil *Grev Essex*; det blev en stormende fiasko og forsvandt efter 2. opførelse; siden udpibningen af Baggesens Trylleharpen havde tilskuerpladsen ikke været vidne til så skandaløse demonstrationer hvor spektakelmagerne „udtudede sit Mishag i Raabere og Studehorn“ (Over-skou). Stykket er udramatisk, usikkert i diktionen og ubetydeligt, men harmløst; L. var åbenbart blevet offer for en teaterintrige med udgangspunkt i studenterverdenen. „Grev Essex“ fremkaldte straks en vidtspunden avisfejde om publikums ret til mishagsyttringer i teatret; i juli udsendte L. sørgespillet med en apologetisk fortale, og dette skridt besvaredes med et par sønderlemmende anmeldelser af C. N. "David og Peder" Hjort. Fejden udkæmpedes især i „Nyeste Morgenpost“ og „Kjøbenhavnsposten“.

H. Ehrencron-Müller: *Forfatterlex.* XI, Holberg II, 1934 236–51. – C. N. David i *Månedsskr.* for lit. II, 1829 159–75. P. Hjort i *Kjøbenhavnsposten*, s.å. nr. 136–44 o.Π.st. Samme: *Kritiske bidrag. Litterærhist. afd. III*, 1867 79–152. Th. Overskou: *Den danske skueplads IV*, 1862 862f. Af Jonas Collins papirer, udg. Edg. Collin, 1871 189–91. Breve fra P. V. Jacobsen, udg. Jul. Clausen, 1899 74.

H. Topsøe-Jensen*

Lange, Jakob Emanuel, 1864–1941, botaniker, socialøkonom. *2.4.1864 i Flensborg, †27.12.1941 i Odense, urne på Odense kgd. F: sognepræst i Rylsskov, senere residerende kapellan i Nyborg Morten Thomsen L. (1824–75) og Bodil Marie Bredsdorff (1832–71). ~31.10.1917 i Dalum med Leila Larsen, *3.7.1884 i Vormark, †1943, d. af friskolelærer Knud L. (1844–1929) og Hanna Bredsdorff (1840–1906). – Far til Morten *L.

Såvel på fædrene som på modrene side horer L. til familier der har spillet en stor rolle i den danske botaniks historie. Moderen var datter af lektor J. H. "Bredsdorff" i Sorø. Faderen var bror til botanikeren Johan *L. og huskes i dansk botanik for sin lokalflora Den sydfynske Øgaards Vegetation, 1858, og for nogle bryologiske arbejder. L. tilbragte sin barndom i Nyborg og kom som 11-årig efter faderens død i hjemmet hos sin moster og onkel Hanna og Knud Larsen ved Kr. Kolds skole i Hjallesø. Han havde som ni-ti-årig arbejdet hver anden eftermiddag hos en gartner i Nyborg og kom efter sin konfirmation i gartnerlære i Svendborg, senere i Rosenborg slots gartneri og blev 1884 havebrugskandidat. 1885–87 var han medhjælper ved de botaniske haver i London og Paris. Fra omdannelsen af Kolds skole til Dalum landbrugsskole 1888 underviste han der i botanik, indførte socialøkonomi som fag og var med til at starte den Lingske gymnastik. 1918–34 var han forstander for Fyns husmandsskole i Odense og virkede for husmandsbevægelsen og husmandsskoler på rejser i England og USA. Under sit ophold i London havde han lært Henry Georges tanker at kende og påvirkedes deraf til et livs indsats for socialøkonomisk oplysningsarbejde. Han rejste diskussion om georgeismen i en række artikler i *Højskolebladet* 1888, var medstifter af Henry Georgeforeningen 1902 og dens formand 1910–22, oversatte Georges *Arbejdets Kaar* 1898, *Fremskridt og Fattigdom* 1905 og skrev en biografi af George 1937. Han knyttedes nært til husmandsbevægelsen og fremførte her sine tanker om frihed og lighed som forudsætning for samarbejde nationalt og internationalt og især sine tanker om ulighedens fjernelse ved ophævelse af jordmonopolet gennem beskatning af samfundsskabte værdier. Han opfordredes 1909 til at være formand for et udvalg i det radikale venstre der skulle udarbejde forslag til et jordpolitisk program der med georgeistisk præg vedtoges 1911, og indmeldte sig derefter i partiet af hvis hovedbestyrelse han var medlem 1916–33, og hvis politik han fik en væsentlig indflydelse på i jordspørgsmål, især jordlovene af 4.10.1919, naturfredning, frihandel og militærpolitik, bl.a. kravet om afskaffelse af den tvungne værnepligt. Som svampeforsker er L. internationalt kendt. Hans hovedværk er *Studies in the Agarics of Denmark I–XII*, publiceret i *Dansk botanisk Arkiv*, 1914–38, og det foreremme billedværk *Flora agaricina Danica I–V*, 1935–40, der gengiver hans akvareller, udført fra 1893 og gennem resten af hans liv, af ca. 1200 danske storsvampe med mikroskopiske detaljer og med engelsk tekst. Nogle af svampebillederne herfra er gengi-

Lange, Jakob E.

vet i Morten Lange: *Illustreret svampeflora*, 1961. – Som ungdomslærer virkede L. æggende og tilskyndende, som foredragsholder elegant og behersket. Hans tale var klart opbygget, med indslag af friske, slående billeder, og han iklædte den ofte, navnlig i ordskifte, en ironisk, spøgende form. □Mal. af Axel Bredsdorff, 1932 (Fyns stifts husmandsskole, Odense). Foto.

Bibliografi. Carl Christensen: Den danske botaniske lit. 1880–1911, 1913 136f. Samme: Den danske botaniske lit. 1912–39, 1940 26f. Alfr. Hansen: Den danske botaniske lit. 1940–59, 1963 191.

Udg. Artikler og taler 1888–1941, 1942.

Kilder. J. E. L.: Erindringer fra halvfjerdsindstve år, 1938.

Lit. H. V. Købke: Stamtbl. over familien Bredsdorff, 1888. Lise Lund: Biskop Rasmus Møllers slægt, 1969 49. Villads Christensen: Den første Henry George-bevægelse i Danm., 1906. Olaf Andersen: Fyns stifts husmandsskole 1908–33, 1933. Gunnar Nielsen i Politiken 28.12.1941. Kn. Følner i Fyns venstrebl. s.d. Erik Rasmussen og R. Skovmand: Det radikale venstre, 1955. A. Fox Maule i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XIII, 1979 5.

Papirer i Rigsark.

Helge Larsen/Anne Fox Maule

Lange, Jens, 1707–90, godsejer. * 7.11.1707 på Soro ladegård, † 9.7.1790 på Rødkilde, begr. i Ulbølle. F: forpagter Johan L. (1656–1708) og Eleonora Christine Nielsdatter Christophersen († 1740). ~ ca. 1740 med Maren Tønder, * 23.4.1715, † 7.6.1756, d. af sognepræst i Meldalen, Norge, Ole Olsen T. (1663–1725, ~ 2° 1717 med Margrethe Christine Brix, 1684–1764) og Elisabeth Melchioris datter (1679–1716).

Efter i flere år at have været forvalter på Hvidkilde for Joh. Lehn købte L. 1736 hovedgården Rødkilde for ca. 14 000 rdl. Ved overtagelsen var gården i en yderst slet forfatning, men L., der var både en energisk og dygtig landmand, fik den snart bragt på fode. Han forlod den gammeldags trevangsdrift og indførte som en af de første på Fyn femvangsdriften. Endvidere lod han sine jorder samle og indhegne med stengærder, og han tog initiativ til en almindelig udflytning af Ulbølle by der så godt som helt tilhørte ham. Ved disse og lignende foranstaltninger kom han i et skarpt modsætningsforhold til sine bønder der tilspidsedes da han forlangte det yderste af hovarbejde og behandlede dem hårdt og brutalt. I den anledning kom det til en årelang retsstrid mellem de to parter der endte med at enkelte af bønderne måtte vandre i tugthuset da de på forskellig måde havde optrådt på ulovlig vis. Under indtryk af den begyndende reformbevægelse og den offentlige diskussion om landboforhold udgav L. 1765 et 1759 forfattet skrift *Tanker om Landvæsenets bedste Indretning* hvori han kraftigt tog til orde for en videre ud-

stykning af bondejorden for at der kunne blive plads til flere tjenestefolk for godsejeren. Bogen, der var lidet bondevenlig, gav anledning til et indlæg fra Torkel "Badens (1734–1805) side. Sammen med andre godsejere krævede L. energisk stavnsbåndsløsning i forbindelse med jordens frigivelse på bondestandens bekostning, og han gav ved flere lejligheder sin foragt for bønderne frit løb, bl.a. ved udtalelser om at bønderne er „opdragne i Dumhed og Egenraadighed af ligedannede Forældre“. L., der med tiden blev en rig mand, købte 1768 Flintholm og 1775 Løjtved, og han fik afløb for sin virketrang ved anlæg af et teglværk, en stivelse- og puddefabrik samt et udskeibningssted. Inden sin død solgte han de forskellige godser til sine sønner. – Justitsråd 1758. □Mal. (Slagelse kloster). Træsnit 1888.

Landbrug og landmænd i Danm., udg. M. Galschiot, 1888 223f. Edv. Holm: Kampen om landboreformerne, 1888 (repro-udg. 1974). Povl Hansen i Årbog for da. kulturhist., 1892 105–209. Hans Jensen: Dansk jordpolitik I, 1936 (repro-udg. 1975).

Harald Jørgensen

Lange, Jens Iversen, ca. 1400–82, biskop. * for 1400, † 9.5.1482, begr. i Århus domk. F: Iver Thomsen til Krogsgård og Karen Pedersdatter Lykke.

L. hørte til Århus stifts klerke, da han 1424 studerede først i Rostock, derpå i Erfurt hvor han 1428 blev magister. 1429 overdrog paven ham, efter supplik fra den danske biskop Olaf *Knop i Västerås, provstiet dér; men muligvis kom han ikke i besiddelse heraf eller opgav det, da han inden 1434 blev ærkedegn i Århus. 1434 var L. som ærkedegn Århusbispen Ulrik "Stygges ledsager til konciliet i Basel. 1448–49 var han i Rom som „orator“ for Christian I og opnåede, at visse „pavesager“ fremtidig skulle afgøres ved dom i Danmark; han skaffede kongen og rigshofmesteren Otte Nielsen "Rosenkrantz personlige begunstigelser og sig selv ventebrev på et kanonikat i Roskilde. – 1449 udnævnte paven ham til biskop i Århus efter kongens anbefaling. 1448 kaldes han magister, senere (1462) også licentiatus decretorum, men det vides ikke når og hvor han har erhvervet denne akademiske grad.

Som medlem af rigsrådet nævnes L. som deltager i en række herredage mellem 1451 og 1476 og i unionsforhandlingerne med svenskerne på møder i Halmstad, Ronneby og Kalmar; 1469 forhandlede han med Karl Knutsson i Lübeck og var voldgiftsmand mellem kongen og grev "Gerhard på et møde i Segeberg; men fra 1476 synes han, vel på grund af alder, ikke at være brugt i diplomatisk tjeneste. – Som biskop gjor-

de han sig meget fortjent af stiftet og horer sikkert til de betydeligste af senmiddelalderens bispes: samtidig var han meget nøjeregnende i sine retskrav og skyede ikke at anvende bandsmagt for at hævde dem; således i en strid med familien Rosenkrantz om patronat til den af hr. Otte opførte Marie Magdalene kirke ved Randers, men her gik det kgl. retterting ham imod og pålagde ham at gøre afbigt. Med Århus' borgere havde han gentagne stridigheder om afgifter og brug af bymarken. Kongen havde nemlig pantsat Århus by til kapitlet. 1459 blev pantet vel fradømt dette, da L. egenmægtigt tillod et fetaljebroderskib at sejle ud af havnen, men L. opnåede senere forlig med kongen, og i alt fald 1469 betaltes byskatten atter til stiftet. – Ca. 1458 var L. voldgiftsmand i en strid mellem kantoren i Kbh.s kapitel og Roskilde kapitel, og i den årelange strid mellem Rosenkrantzerne og den brutale Lauge "Brock" var L. gentagne gange voldgiftsmand og stillede sig på Rosenkrantzernes side. – Han stottede Bursfelder observansens indførelse i Voer benediktinerkloster 1462 og fik 1482 karmeliterklostret i Århus oprettet. Hans ældre bror, kantor Jep Iversen Lange i Ribe, havde 1440 indstiftet et Skt. Birgitte kapel i domkirken; denne stiftelse i Ribe fornyede bispem 1454 og ogede messerne ved gaver; allerede da viste han sin fremtrædende liturgiske interesse. – Hans senere års virke gjaldt dog fremfor alt Århus domkirkes storslåede ombygning. Kalkmalede årstal i hvælvene vidner om, at koret ombyggedes 1467–71, og at skibet var færdigt 1477; samtidig stiftede L. gudstjenesterne ved alteret i det af ham indrettede Mariekapel ved kirkens sydvestside. Vesttårnet (med Skt. Clemens' anker og L.s våben, de tre roser) bar nu et mægtigt spir; kun ombygningen af tværskibet blev ikke færdig i hans tid. Udsmykningen af kirken optog hans sidste år; han skænkede den 1479 det pragtfulde alterskab (færdigt 1482) af Bernt Notke fra Lübeck (med L.s billede) og 1481 malm-døbefonten (med hans navn og våben). □ Mal. på altertavle 1479 (Århus domk.), kopi af Magnus Petersen, 1889 (Fr.borg). Buste på altertavle ca. 1480 (Østbirk k.), afstøbning (Fr.borg). Relief på ligsten (Århus domk.).

Kilder. Aktstykker vedk. staden og stiftet Århus, udg. J. R. Hübertz 1–II, 1845. Diplomatarium Christiærni Primi, udg. C. F. Wegener, 1856. K. Barner: Familien Rosenkrantz's hist. I, 1874, diplomatarier 152. J. B. Løffler: Danske gravstene fra middelalderen, 1889 pl. XXVI. Acta pontificum Danica II–IV, 1907–10. Missiver fra Chr. I's og Hans's tid, udg. Will. Christensen I–II, 1912–14. Danm.s gamle personnavne, udg. Gunnar Knudsen m. pl. II, 1949–53 (reprodukt. 1979–80).

Lit. J. Kinch: Ribe bys hist. indtil reformationen, 1869 311 328. Fr. Beckett: Altertavler i Danm., 1895 26–41. J. Hoffmeyer: Blade af Århus bys hist. I, 1906 76–79 167.

Johs. Lindbæk: Pavernes forhold til Danm., 1907. Danm.s kirker. Århus amt 1–II, 1968–72. E. Moltke: Bernt Notkes altertavle i Århus domkirke 1–II, 1970. Jens E. Olesen: Rigsråd, kongemagt, union, 1980.

Thelma Jexlev (J. Oskar Andersen)

Lange, Johan Martin Christian, 1818–98, botaniker. * 20.3.1818 på Øststedgård, Bredstrup sg., † 3.4.1898 på Frbg., begr. sst. F: godsejer Jens L. (1786–1848) og Margrethe Dorthea Bredsdorff (1792–1879). ~ 3.7.1856 i Sorø med Eline Cathrine Bredsdorff, * 12.7.1835 i Sorø, † 18.3.1912 på Frbg., d. af lektor J. H. "B. (1790–1841) og Petrine J. Møller (1801–59). – Far til Axel "L.

Ti år gammel kom L. i pleje hos sin morfar, pastor M. T. Bredsdorff i Vester Skerninge hvor han blev påvirket af hjemmets naturinteresser, og hvor han forberedtes til studentereksamen som han tog 1836. Derefter rejste han til København hvor han boede hos sin morbror, professor i botanik J. W. "Hornemann, og studerede botanik samtidig med at han underviste. 1842–44 vikarierede han for F. "Liebmann ved veterinærskolen, og 1846–48 var han konst. docent ved Sorø akademi. 1851 ansattes han som assistent og bibliotekar ved Botanisk have, og s.å. rejste han til Sydfrankrig og Spanien hvorfra han 1853 hjembragte store plantesamlinger. 1856–76 var han direktør for Botanisk have, en stilling som hidtil havde været forenet med professoratet i botanik; hans ansættelse gav da også anledning til samarbejdsvanskeligheder med professor A. S. "Ørsted. Under L.s direktortid faldt Botanisk haves flytning fra Charlottenborg til dens nuværende beliggenhed. Ved veterinær- og landbohøjskolens oprettelse 1858 ansattes L. som docent ved denne, 1860 blev han titulær, 1892 ordineret professor.

L.s videnskabelige arbejde koncentrerer sig om Danmarks, Grønlands og Spaniens flora. Hans arbejde med den danske flora fik fra 1840 et solidt grundlag ved samarbejde med kolleger og amatører i Botanisk forening blandt hvis stiftere han var, og hvis formand han var 1848–50 og 1865–93. Blandt foreningens aktiviteter var en plantebytteforening som bragte L. tilskud til hans egen viden, og det betragtedes som en ære at være meddeler til L.s *Haandbog i den danske Flora* som udkom i fire, stadig forbedrede udgaver fra 1850–51 til 1886–88 og i lange tider var standardværket om den danske flora. L. var udgiver af de sidste otte hæfter af *Flora Danica* som afsluttedes 1883, og hvortil han 1887 udgav en kritisk *Nomenclator Floræ Danicæ*. Hans hovedværk om de grønlandske planter er *Conspicua Floræ Groenlandicæ* hvis første del udkom i Meddelelser om Grønland III, 1880, et værk der

Lange, Johan

har dannet grundlag for senere undersøgelser i Grønland. Arbejdet med den spanske flora hviler oprindeligt på hans egne samlinger fra Spaniens rejse som han delvis publicerede 1860–65 i Videnskabelige Meddelelser fra den naturhistoriske Forening i København og i et tavleværk med beskrivelser. Et videre sigte fik arbejdet ved samarbejde med den böhmiske botaniker M. Willkomm, som førte til udgivelsen af det betydelige værk: *Prodromus Florae Hispanicae* I–III, 1861–80. – R. 1874. DM. 1883. K³. 1893. □Lito-grafi af P. Gemzoe, 1868, efter foto. Træsnit 1883. Afbildet på P. S. Krøyers mal. af mode i Vidensk. selskab, 1897 (Vidensk. selskab). Foto. – Gravsten af Joakim Skovgaard.

Lise Lund: Biskop Rasmus Mollers slægt, 1969 86. O. G. Petersen i Botanisk t. XXII, 1898–99 212–26. C. H. Ostenfeld sst. XXXVI, 1918 175–81. Carl Christensen: Den danske botaniks hist. I, 1924–26 420–41; II, s.å. 244–60 (bibliografi). J. L., hans hustru Eline L. og deres hjem, 1914. Anne Fox Maule i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehoj XIII, 1979 200–03 o.ñ.st. – Papirer i Botanisk centralbibl. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

Anne Fox Maule

Lange, Johan, * 1911, botaniker. * 1.3.1911 i Ribe (domsg.). F: adjunkt Jonathan L. (1865–1913) og Ingeborg Sophie Horneman (1870–1954). ~ 3.4.1944 i Kbh. med overlærer Rigmor Fabricius Winde Thaning, * 25.11.1914 i Hobro, d. af sognepræst Georg T. (1870–1933) og Ingeborg Fabricius Nørregård (1878–1955).

L. blev student fra Ribe 1929, havebrugskandidat 1936, mag.scient. i botanik 1946 og dr.phil. 1966. Fra 1946 har han været ansat ved landbohøjskolen hvor han 1950 blev dendrolog, 1959 lektor og 1964 professor i systematisk botanik. L.s videnskabelige og populære virksomhed har særlig været rettet mod planternes rolle i kulturhistorien, herunder deres danske og latinske navne. Resultater heraf er hans store og nyttige håndbog *Ordbog over Danmarks plantnavne* I–III, 1959–61 og disputatsen *Primitive plantnavne og deres gruppering efter motiver*, 1966, samt talrige mindre afhandlinger om plantnavne og nomenklaturregler. En anden side af hans indsats for kulturhistorien er forvildede og dyrkede planters indvandring i Danmark, undersøgt på grundlag af litteraturen og af planter som er opvokset af spiredygtige frø fra udgravninger. Særlig har han interesseret sig for herregårdenes og kirkegårdenes gamle træer og deres vidnesbyrd om fortiden, og for kloster- og lægeplanteurter. Herom vidner blandt mange andre afhandlinger *Levende fortidsminder* som udkom 1969 i Nationalmuseets arbejdsmark og, lidt udvidet og med ændret illustrationsmateriale, som selvstændig bog 1972. Sammen med Helge Vedel har han ud-

givet *Træer og buske i skov og hegn*, 1958 (oversat til engelsk og tysk), og han er et virksomt medlem af bestyrelsen for Dansk dendrologisk forening ligesom han er blandt initiativtagerne til stiftelsen af Havebrugshistorisk selskab og siden har været selskabets formand. Mange af hans afhandlinger er publiceret i de to foreningers tidsskrifter. Desuden er han medlem af Det danske sprog- og litteraturselskab og medarbejder ved Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder. L. har skrevet om ældre danske botaniske bøger, bl.a. 1954 om P. Kyllings *Viridarium*, 1971–72 om Simon Paullis *Flora Danica* og 1972 om Hans Rasmussen Blochs *Horticultura Danica*. I *Haveplanternes indførselshistorie i Danmark*, 1975, giver han en oversigt over anvendte metoder ved dette studium. I 1970'erne har L. sammen med arkæologer undersøgt vidnesbyrd om haveyrkning i sin fødeby Ribe. – R. 1972. □Foto.

Carl Christensen: Den danske botaniske lit. 1912–39, 1940 290. Alfr. Hansen: Den danske botaniske lit. 1940–59, 1963 191–93 (bibliografi; forts. i Botanisk t.). – Selvbibliografi i Århus univ.s årsberetn. 1966–67 223f. – Lise Lund: Biskop Rasmus Mollers slægt, 1969.

Anne Fox Maule

Lange, Johanne Marie, se **Spindler, Johanne**.

Lange, Julie, se **Hansen, Julie**.

Lange, Julius Henrik, 1838–96, kunsthistoriker og humanist. * 19.6.1838 i Vordingborg, † 20.8.1896 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: rektor Frederik *L. (1798–1862) og Lovise Paludan-Müller (1803–62). ~ 21.12.1866 i Øster Egesborg med Louise Aagaard, * 14.9.1842 på Binnitze, † 6.9.1927 på Frbg., d. af forpagter, prokurator Just Georg Valdemar *Aa. (1811–57) og Charlotte Bartholin-Eichel (1814–87). – Bror til C. *L. og Fritz *L.

L. havde sin opvækst under den romantisme der da var under udvikling i Danmark. Hans far var ganske vist ikke uden sans for de nye tanker som var præget af den gryende positivisme og betragtede således de opdukkende naturvidenskaber som et gavnligt supplement til den hidtil enerådende humanistisk-filosofiske uddannelse. Personligt folte den unge L. sig imidlertid meget nærmere knyttet til den impulsive og hjertelige mor der var søster til Frederik og Caspar Paludan-Müller, digteren og historikeren. Hun opdrog sine børn ret frit og godt, omend hun vistnok pressede dem vel meget i åndelig henseende. Måske ikke mindst på grund af den reservation der lå i faderens væsen tog det tid for L. at vikle sig ud af den akademiske idealisme, tykt som

han sad i Paludan-Müllere, som han selv sagde. Da forældrene flyttede til Kbh. 1846 blev L. sat i Metropolitanskolen. En øjensygdom i 15 års alderen tvang ham ud af skolen, og han kom i murerlære for at uddanne sig til arkitekt. Han gik både på kunstakademiet og i Hetschs private skole. Og han fik undervisning af maleren J. *Roed i tegning, hvori han viste ikke ringe evner. Efterhånden blev hans øjne helbredt. Han begyndte at læse igen og dimitteredes privat af sin far 1858. – På universitetet valgte han klassisk filologi, men blev langtfra tiltrukket af J. N. *Madvigs grammatiske linie. Det var litteraturen, Homer, Herodot o.a. der fængslede. Desuden kunne han ikke dy sig for at beskæftige sig med kunsten. Allerede som skoleelev gik han til forelæsninger hos N. L. *Høyen. Og det gjorde indtryk på L. at den af romantisk kunstforståelse prægede Høyen hadede den tyske spekulative idealistiske filosofi og nærrede voksende sympati for de unge jordbundne naturalister.

Allerede det første år som student begyndte L. at skrive udstillingsanmeldelser i „Fædrelandet“. Og da han 1862 pludselig fik lejlighed til at rejse fem måneder til Italien i selskab med rigmanden H. *Puggaard fik han yderligere lyst til at uddybe sine kunsthistoriske studier, stærke indtryk som han tog af ung- og højrenæssancen, især af Rafaels og Michelangelos kunst. Ikke uden grund blev L. tiltrukket af den sidstes personlighed: „Hans allerbedste værker“, skrev han, „er, om man vil, portrætter af ham selv, af den ensomme fordybelse i sig selv, som er så uendelig forud for hans tid, fordi den er ude af al tid“. Ordene passer på L. selv og hans værker. Med sit hjertevindende væsen havde L. ganske vist ikke svært ved at komme i kontakt med sine omgivelser, men han frygtede at for mange berøringspunkter kunne gå „ud over hvad man kalder sommerfuglestøvet“. Og den frygt fik ham ofte til at søge ensomheden. Som student så L. med medynk på de studerende der opportunistisk greb et tilfældigt fag og brugte den dyrebare ungdom blot på at blive fagmænd, eksperter, sådan som det dengang i stigende grad skete. L. var optaget af alt almenmenneskeligt, var det end nok så lidt eksamensrelevant. Og det gjorde ham til humanist. Først efter tilbagekomsten fra hærtjenesten i 1864 kom han i nærmere forbindelse med Høyen og fik gennemført så tilpas fagrettede kunsthistoriske studier at han 1866 kunne tage magisterkonferens, fagets første ved universitetet. I studietiden var L. med i den såkaldte Nutzhornbande der foruden Fr. *Nutzhorn også talte folk som T. *Troels-Lund, Georg *Brandes og fætterren Jens Paludan-Müller. Forholdet til Jens, der faldt 1864, betød meget for L. De kunne støtte

hinanden, mange træk fælles som de havde: en let og poetisk pen, et blik fuld af gemytlighed, lidenskab og oprigtighed. Denne egenskab fik dem ofte til at gå imod moden og gav dem mod til at stå ved deres traditionsbundethed, deres politiske konservatisme og stærke fædrelandsfølelse.

Især fik dog det meget nære venskab med den purunge Georg Brandes betydning for L. De droges mod hinanden både på trods af og på grund af de store forskelle mellem dem. Mens Brandes hurtigt opsugede tidens nye positivistisk prægede tanker blev L.s frigørelsesproces langsom. Opvokset som han var i beskyttede og idylliske kår var det svært for ham at fjerne sig fra idolet J. L. *Heiberg og fra den i idealismen udbredte skønhedsdyrkelse, sunderet i maksimer om skønheden for skønhedens skyld og kunsten for kunstens skyld. Først fra 1862 da forældrene døde var han nødt til at forsørge sig selv og måtte leve på en meget lille fod hvilket utvivlsomt medvirkede til frigørelsen. Mens Brandes som ung i hvert fald påstod at han gav sig tanken i vold og over alt andet søgte sandheden, koste hvad det ville, var det L.s mål at skabe organisk sammenhæng i sit væsen. Derfor bekymrede det ham at hans hoveds og hans hjertes væsen var i dyb indbyrdes splid. Han kunne ikke give sig tanken i vold for ikke at tabe alt, som han sagde til Brandes. Denne lå især som ung under for positivismens krav om at lægge åndsvidenskaberne lige op ad naturvidenskaberne, gøre dem så objektive og uafhængige af forskerpersonligheden som muligt. Dette krav forstærkedes af den stigende pessimisme over for menneskets muligheder for at hæve sig over arv og miljø. Herimod reagerede L. Han hagede sig fast i sit positive af Goethehumanismen prægede menneskebillede. Forstanden måtte ikke lades i stikken af følelsen og intuitionen. Mennesket og forskeren måtte ikke blive en forstandsdomineret ekspert, interesseret blot i et lille stykke af virkeligheden. Derfor nøjedes L. ikke med at beskæftige sig med sine kerneemner, antikkens kunst og poesi, men optrådte også som forfatter med kritiske arbejder over nyere dansk billedkunst, således over Carl *Blochs, P. C. *Skovgaards og Wilhelm *Marstrands produktion, arbejder der sammen med andre artikler blev genoptrykt i bogen *Nutids-Kunst* fra 1873. Desuden uddybede han sit kendskab til renæssancens italienske kunst og fængslede dybt både af Rembrandts psykologisk dybtborende portrætter og af de andre store nederlænderes realistiske kunst. Det skete ikke mindst på den store udbytterige rejse han 1867–68 foretog til Nordtyskland, Holland, Belgien, England, Schweiz, Frankrig og Italien.

Hjemme igen i efteråret 1868 ansattes L. som midlertidig lærer i kunsthistorie ved akademiet. Og de næste årt usendte han flere arbejder, således den dygtige afhandling om *Danmarks Malerkunst fra Abildgaard til Eckersberg*. Da Høyen døde 1870 var det derfor næsten en selvfølge at L. blev hans arvtager, så meget mere som han førte dennes nationale program videre og i sin kunstkritik opfordrede til ikke at glemme den danske realisme for den franske naturalisme. L. blev både docent ved kunstakademiet (1871 tillige medlem heraf) og knyttedes til universitetet (1871 som midlertidig docent, 1875 som fast ansat). Imidlertid udviklede L. sig som forsker og menneske. Han vedblev ganske vist at tiltrækkes af idealismen i kunsten, der krævede særlig respekt, som han fandt, „fordi den har behersket hjerterne og fantasien“. Men han tog mere og mere afstand fra Heiberg og fra dennes tro på det formelles og skønnes frugtbarhed i sig selv og fra hans dyrkelse af Hegels æstetik. For L. at se udelukkede Hegel begrebet menneskelig originalitet og individualitet ved sin påstand om at hvad Gud skabte ved mennesket var guddommeligt skabelse. Modsat gav L. tidligt udtryk for at kunstneren under skabelsesprocessen ikke bare var guddommeligt medium, men selv værksted. Litteraturen var ikke et galleri af kunstværker, men af kunstnere som L. polemisk sagde. Sammenhængende hermed reagerede L. imod idealismens dyrkelse af det typiske menneske. Derfor fik han også efterhånden et mere tvetydigt forhold til den oprindeligt højt beundrede Bertel Thorvaldsens klassicisme der uden megen originalitet kopierede antikken, som det fremgår af hans fremragende bog om *Sergel og Thorvaldsen* fra 1886. For L. vedblev Parthenonfrisens grækere at være den store kærlighed, men han hæftede sig i stigende grad ved at de manglede individuelt udtryk. Derfor kunne de græske kunstnere aldrig gøre sig „gældende med den individuelle egenvilje, den subjektive påståelighed, som kan rive os så stærkt med i de moderne kunstneres værker, Michelangelos fx“. Denne mangel skyldtes dog ifølge L. ikke bare at den græske kunstner ikke udviklede tilstrækkelig sans for menneskets farlige og fascinerende lidenskabelighed og attrå, men også denne kunstners ønske om at give sine tilskuere sans for „den fornuftige og rolige sindsstemning, der altid er sig selv lig“, at pøde den rette adel ind i dem: den stolte tilforladelighed og naive selvfølgelighed, det værdige mådehold og den fornemme blu. Det var almenmenneskelige egenskaber som disse L. kæmpede for. Det skete ud fra den opfattelse at romantikkens menneskebillede passede bedst til menneskets natur, selv om det fik

stadig vanskeligere trivelsvilkår i et samfund der prægedes af materialistisk udvendiggørelse af mennesket og af „nyttige“ menneskefortærende maskiner. L. tog da heller ikke skridtet fuldt ud fra type til individualitet fordi han så faren ved den selvtilstrækkelige individualisme der prægede mange af naturalismens fortalere og var med til at ødelægge det samfundssind som L. ideligt plæderede for. Det fandt han ikke hos venstrelederne i sit eget land, og han syntes heller ikke at vennen Brandes altid åbenbarede det i tilstrækkelig grad.

Modsætningerne mellem Brandes og L. udkrystalliseredes i øvrigt især i religionen hvor L. med sin teologiske opfostring kunne forfalde til missionerende at bebrejde vennen dennes frejdige ateisme. Modsat Brandes ville L. ikke bruge sin forstand til at ransage og prøve alt, selv det helligste: „Hver aftenstund, når klokken ringer, jeg stamme vil min tak til Gud“. Den barnligt naive bøn var, som hos et af L.s store forbilleder D. G. Monrad, central i hans gudstro. Og der skulle derfor meget mere end Brandes' påvirkning til for at få ham over i fritænkernes falanks. Af vital betydning syntes her den udvikling at blive som L. gennemløb i forholdet til Louise Aagaard, som han 1863 forlovede sig med. Han havde meget savnet en pige at dele sine inderste tanker med, så det var ikke sært at han efter forlovelsen i lykkeligt overmod skaffede sig en rosenrød filthæt. Det var overmod. Selv kunne L. være svær at leve med, ind imellem hidsig og trodsig og pirrelig, fuld af sind og attrå som han var. Fra Italien skrev han i 1862 til Brandes: „det er noget, som jeg må beholde for mig selv, om end jeg ved Gud gerne ville sige dig det. Det er noget uendelig lykkeligt og glædeligt, lystigt og forførende, som svæver i luften“. „Det var ikke blot Kierkegaard-generationens bevidsthed om risikoen for dæmoniseringen af mennesket og endda af geniet, men også L.s egen selverkendelse der 1874 fik ham til at skildre det kunstneriske geni som en „brod i sjælen, en uimodståelig drift til udvikling, og for personen lige fuldt en plageånd og en lidelse som en rettighed og nydelse“. Genialiteten kunne endog „vælde personlig ulykke: den entusiastiske værdifølelse kan sætte ikke alene livets konventionelle, men også dets virkelig etiske forhold i fare; hjem og børn og slægt binder i ringere grad geniet end andre“. Modsat Brandes nærede L. en stærk skyldbevidsthed. Brandes' indignation vendte sig mod verden, L.s imod ham selv, som han skrev til vennen. Og skyldbevidstheden gjorde at han vedkendte sig den nordiske barbar i sig selv, den barbar der i kunstfremstillinger trods det plumpe og uharmoniske i sit væsen vakte hans

medfølelse i kraft af sin trodsige frihedslængsel. Men skyldbevidstheden fik ham også til at arbejde med sig selv så barsk, at han kunne blive sig selv bekendt og fremtræde for sine omgivelser, gennemsyret af tilkæmpet harmoni, og så L. i sit græske ideals billede kun åbenbarede sin livslyst og livsglæde, sin impulsivitet og overgivenhed. Denne personlige kamp førte L. så intenst at den gennemtrængte hans store humanistiske produktion og gav denne en etos som hos ingen andre videnskabsmænd siden Det moderne gennembrud.

Alligevel var det ulykkeligt for ham at han blev gift med Louise. Hun var skadet i opvæksten, så selvtilstrækkelig og knibsk, at L. ikke kunne råbe hende op hvor inderligt og indstændigt han så prøvede, romantisk overbevist som han var om det nødvendige i et nært samliv med den elskede som betingelse for at livet kunne lykkes. L. blev derfor mere og mere ulykkelig, bad til Gud og opgav sin Gudstro da det ikke hjalp. I begyndelsen af 70erne begyndte han så at komme sammen med en 18-årig norsk pige som han blev ved at elske hele livet under vanskelige vilkår. I hende fandt han vistnok det jævne og ligetil, som han higede efter, så uordentlig „Vorherre“ havde skabt ham selv, som han følte. Forbindelsen med hende knyttede ham utvivlsomt nærmere til Det realistiske moderne gennembrud. Og nu hvor den generende konflikt i ham mellem tro og viden hørte op blev det nemmere for ham i Brandes' ånd at kræve: „lad enhver mand sige sandheden, og lad dem, der ikke kan fordoje den, få ondt i maven“. Enige om hvori sandheden bestod blev den radikale revolutionsfortaler Brandes og den konservative evolutionstilhænger L. dog aldrig. Og da Brandes derfor for alvor kom i offentlighedens søgelys med sine forelæsninger i 1871 og L. ved samme tid ved løsnelsen af det uforløste forhold til Louise fik mere personligt overskud fik han trang til teoretisk at udarbejde sin egen opfattelse af vilkårene for kunsten og den humanistiske videnskab. Det skete i en offentlig forelæsning 1874. Heri gjorde den allerede tunge og firskårne L. med fnuglet argumentation og kåd selvironi rede for sin opfattelse af kunstværdien. Han definerede den som „den værdi, som det gennem billedet (fremstillingen af emnet) åbenbarer sig, at emnet har haft for frembringeren, og som det derigennem får for os“. Det var en i inderste forstand eksistentiel definition, for ved værdi forstod L. livsvigtig værdi. Og han betonedede nødvendigheden af en nær sammenhæng mellem objekt og subjekt. Det fremstillede fik ingen kraft, kunne ikke præge tilskuerens ellers læserens sind og ikke virke personligt frigørende, hvis kunstneren ikke selv var

i ilden og byggede sin fremstilling på et virkeligt engagement. Med basis i egne dyrekøbte personlige erfaringer, fandt L., var der „ingen værdier uden for det personlige; det vi kalder det almenmenneskelige, det universelle er jo kun en abstraktion af den indbyrdes forståelse mellem de enkelte personligheder“. L.s forelæsning, der med den uddybende forelæsning i 1876 blev trykt både i Nær og Fjern og i en selvstændig publikation (1876) var et angreb mod al dogmatik, hvad enten i den frembrydende materialisme eller i den bedagede idealisme. Ved at baseres på den søgende menneskeånd i kunstnerens/videnskabsmandens skikkelser skulle den kunstneriske fremstilling give „næring for vor ånd og forsyne den med et nyt værdiindhold“. L. var imidlertid meget hårdere mod den æstetiserende idealisme, ikke mindst fordi han her foretog et opgør med sin egen fortid, end mod den materialisme som han ikke helt retfærdigt læste ind i den af Det moderne gennembrud feterede Taines skrifter. Denne havde iflg. L. kun øje for massens, stændernes, nationernes og miljøets betydning for historiens gang. „Hvor er overhovedet begrebet om den enkelte personlighed og individualitet blevet af“, spurgte L.

L.s definition af kunstværdien, som i vid udstrækning blev lagt til grund for hans efterfølgende produktion, mødte forståelse hos H. Høffding, men stærk modstand fra idealistisk side (professor M. J. Monrad) og indvendinger fra Brandes. Denne angreb med tvivlsom ret definitionens logik, vistnok mest fordi den var en anstødssten imod det objektive naturvidenskabsideal, som Brandes dengang gik ind for, i øvrigt uden selv at efterleve det. Dette ideal kom L. selv nærmest i en række små specialarbejder af snæver faglig karakter, videnskabelig ekspert, som han også selv var: „hvorledes kunne vi tillade os at tale med mangel på respekt om bænkebiderne?“ – som han kaldte eksperterne. Af disse arbejder kan nævnes den arkitekturhistoriske monografi *Det ioniske Kapitæl*, 1877 og *En antik Nævefægter* (i „Billedkunst“, 1875); desuden hans studie over *Reliefferne over Korstolene i Roskilde Domkirke* fra 1880; de skarpsindige *Bemærkninger om Roskilde Domkirkes Alder og Stil* (i Aarb. f. nord. Oldkyndighed, 1890) og om kirkens bygningshistorie (Kirkehist. Saml. 4. r. III, 1893–95); endelig hans *Jagttagelser over den plastiske Udsmykning af Christoffer II's, Valdemar Atterdags og Margrethes Gravmæler* (Aarb. for nord. Oldkyndighed, 1893). Aftagelserne for Brandes som for L. var det imidlertid at gøre deres fag menneskeligt og at bekæmpe det negative menneskebillede som den foregående generation havde skabt. Her dystede han med sin egen mor-

bror Frederik Paludan-Müller. I „Adam Homo“ havde denne ifølge L. „givet menneskets indgroede trang til at forherlige sit eget billede en sådan dukkert, at vejret rent var gået fra det“. At give sine samtidige vejret igen var formålet med hans store plan om at skrive *Billedkunstens Fremstilling af Menneskeskikkelsen*. „En fremsat mening har sin gerning at gøre her i livet“, som L. sagde i 1876. Planen gik tilbage i hvert fald til 1870.

Som barn af Goethe-humanismen kunne L. samstemme med Brandes i at studiet af selve menneskeskikkelsen var non plus ultra af al menneskelig viden og kunnen. Og i indledningen til første bind, som L. selv nåede at udgive i 1892, formulerede han den videnskabelig-kunstneriske humanismes program, svarende til Brandes' program for den litterære modernisme i „Hovedstrømninger“. I stedet for revolutionens satte han evolutionens princip. „Intet af, hvad historien frembyder for studiet er vigtigere for mennesket end netop mennesket“, fandt L., der da også brugte størstedelen af sit forskerliv på studier til fremstillingen af hvorledes kunsten „i hele sit forløb“ har fremstillet menneskeskikkelsen, det vil sige mennesket først og fremmest fra den ydre, legemlige side, „derigennem også fra den indre sjælelige“. L. ville give sine bidrag til „den menneskelige selvbevidstheds historie, illustrere, hvad mennesket til enhver tid har vidst, har ment og har villet med hensyn til sit eget væsen“. Bind I omhandlede forhistorien indtil den græske kunsts første højde og indeholdt bl.a. L.s vigtige opdagelse af den stift symmetriske holdning (frontaliteten) som lov for den ældste figurstil. Bind II behandlede den græske kunsts første storhedstid og blev udgivet efter hans død 1898. Af resten var så meget skrevet at der kunne laves endnu et bind med lakuner. Det beskæftigede sig med tiden fra den græske kunsts anden blomstringstid til hans eget århundrede (1899). Andre studier genoptrykt i andet bind af *Udvalgte Skrifter I–III*, 1900–03) supplerer det gigantiske arbejde. De handler om flere af verdenskunstens mestre. Det gjaldt således *Studier over Michelangelo* (Det 19. Aarh., 1875) og *Michelangelo og Marmoret*, studier, der influerede på Brandes' syn i dennes store Michelangelo-biografi. Desuden kan fremhæves *Leonardo da Vinci* (Tilskueren, 1886), *Correggio* (sst. 1885) og *Tizian og Karl V* (Billedkunst, 1884).

Nævnes bør også den række originale og fremragende kulturpsykologiske undersøgelser som L. i tilknytning til sit „kernearbejde“ om menneskeskikkelsen hen over stilgrænserne udarbejdede over motivernes historie gennem tiderne, utvivlsomt influeret af Darwins skrift *The Ex-*

pression of the Emotions fra 1872 og af broderen C. Langes *Om Sindsbevægelser* fra 1885. Heri analyserede L. med stor psykologisk indlevelseskraft kunstværkerne legemsbevægelser som eksponenter for sjælekampe og lidenskaber, således i *Haanden paa Brystet* (Tilskueren, 1887), *Den skrævende Stilling* (Nord. Tidsskr., 1888) og *Den opadvendte Bevægelse* (Tilskueren, 1895). L. blev med årene en mere og mere realistisk sjælekender, i stand til at vurdere ikke blot mennesker der psykisk stod ham selv fjernt, men også tidsaldre der ikke svarede til hans eget ideal, den græske storhedstid. Han forstod ikke bare romantikkens, men også middelalderens psykologi, og hans evne til indlevelse, til Verstehung, satte sig spor i hans plastiske, poetiske billedsprog der var „uden forgyldning, men fuld af solskin“ (Vilh. Andersen). Indlevet i organismetænkningens menneske- og historiesyn var han i stand til at lade sine skildringer af de enkelte kunstneres og tidsaldres udvikling befrugtes af faserne og kriserne i hans eget liv. Samlivet med Louise blev mere og mere problematisk, og fra 1877 kom de til at bo hver for sig. Ikke mindst forholdet til Louise fik ham til skiftevis at prise og hade sig selv, og det gjorde ham i stand til i sit hovedværk at pointere, at der i enhver menneskesjæl både er en trang til at hæve sig og gøre sig stor og en trang til at ydmyge sig og gøre sig lille. Denne personlige erfaring overførte han på kunsthistoriens gang. I det østerlandske despoti fremhævedes kontrasten mellem fyrstens ophøjede majestæt og undersåtternes slaveholdning. De to kræfter indgik ikke forbindelse med hinanden, hvorfor majestæten kom til at lide af pludselige knæk i selvfølelsen. Antikken var præget af forherligelse af menneskeskikkelsen, den første kunstneriske humanisme. Den fulgte af middelalderens fornægtelse heraf, kunstens antihumanisme, og siden havde enhver betydningsfuld bekræftelse af menneskefiguren ved sin side haft benægtelsen heraf. Det var hovedtesen i hans værk. Siden oldtiden havde kunsten „svinget mellem yderligheder, navnlig det altfor tynde og asketiske (middelalderen) og det altfor mægtige og yppige (Michelangelo og barokken); den antikke midtlinie har den kun sjælden fundet, hvor den da ikke ligefrem har taget antikken til forbillede“ sådan som Thorvaldsen gjorde.

Under indflydelse af de smertelige oplevelser i sit eget liv holdt L. med Parthenonfrisens grækere der som han selv lagde låg over den tragiske dimension i livet, over lidenskaberne og attråen, og lod deres menneskeskikkelser fremtræde i tilkæmpet harmoni, vel vidende at livet bestod af afgrunde. Disse gjaldt det om at danse henover som en linedanser og kun give udtryk for de

træk der fik mennesket til at overleve på en god måde, for livslysten og livsglæden, for impulsivitet og overgivenheden. Som grækerne, men modsat hos Thorvaldsen ønskede han ikke at glemme, men kun at gemme sin livsangst og smerte. Derfor kunne han da også skrive sit lyse humanistiske værk på basis heraf, og derfor blev der modsat hos Thorvaldsen intet epigoneri i L.s græksitet. Han formåede modsat de fleste af sine samtidige og næsten alle senere videnskabsmænd at bygge en smuk bro mellem videnskab og kunst, mellem forskningen og sit eget liv. Det hang sammen med hans fornemmelse for at skabelsesprocessen hos videnskabsmanden og kunstneren ikke var væsensforskellig, idet begge måtte bygge ikke blot på tanken og på de bearbejdede oplevelser i deres eget liv, men også på deres intuition og underbevidsthed.

At L. i så høj grad selv var i ilden, blev baggrund for at han blev så inspirerende en lærer og forelæser og fik så stor en tilhørerkreds, også uden for faget. En række elever, som Kr. Erslev, Valdemar Vedel og H. V. Clausen, har fundet hvorledes Brandes og L., „hvirvelvinden“ og „kirketårnet“ (L.s egne udtryk) blev de to store profeter for studenterne i anden halvdel af 1800-tallet. Han kunne være bidende mod andre, men aldrig af ondskab, og han var så selvironisk og barok lun at det slog igennem i hans formfuldendte stil der var mere ængstelig end vovet. Med sin trang til at gribe ind i og medvirke til at forme nutiden og fremtiden var det ikke sært at han søgte indflydelse administrativt. Fra 1874 var han sekretær ved kunstakademiet, men måtte gå i 1882 da et af ham formet, temmelig radikalt forslag til en reform af akademiet blev nedstemt i dets plenarforsamling. I museumsverdenen øvede han betydelig indflydelse, fra 1878 som medlem af den gallerikommission der var tilknyttet Den kgl. malerisamling. Og han arbejdede i sine senere år ihærdigt for at få oprettet Statens afstøbnings-samling hvis første leder han da også blev 1895. I et lille skrift fra 1893 *Om vore Skulptur- og Malerisamlinger, især deres fremtidige Indretning* har han gjort sig gode og fremsynede tanker om museerne og deres indbyrdes forhold. – Som kritiker i dagspresse og tidsskrifter var det ham om at gøre at vejlede sin samtids kunstnere af hvem han fik nære forhold til flere. Han angreb de stilretninger i både fortid og nutid der lagde ene- eller hovedvægt på det æstetiske fremfor det etiske. Om Correggio hedder det bebrejdende at han „overhovedet opgav respekten for det menneskelige“. Om Rembrandts Saskia omvendt at hun var „et rigtigt lille hjertemenneske“. Barokken og rokokoen brød han sig derfor heller ikke om. Rokokoen „anstrenger sig

for at få hele sjælens hav til at løfte sig til en eneste bølge og den gør også indtryk af en meget stor bølge, men af et ganske lille hav“. Han havde også sværet ved at finde det menneskelige i den eksotiske og fjerne orientals kunst: „om japanerne lod der sig vel skrive en smuk og *kurios* bog“ hed det i en anmeldelse af K. Madsens Japansk Malerkunst, 1885.

Det er blevet hævdet at „de konservative elementer i hans natur og hans dannelse hæmmede en umiddelbar sympatisk forståelse af de nye retninger i maleriet“ (Chr. Elling). Men det er uretfærdigt mod både konservatismen og mod L. Når denne var reserveret over for den moderne impressionisme og advarede danske malere mod at kaste sig i armene på Parismaleriet og vrage sunde danske traditioner hang det sammen med hans bekymring for samfundsudviklingen. Han havde blik for den atomisering der skete i det kapitalistiske samfund og advarede imod at kunsten gjorde sig til modementalitetens tjener ved at fæstne sig ved og ophøje øjebliksbilledet, den tilfældige stemning, det i marken hastigt nedfældede studium. Det kunne man overlade til det nyfødte fotografi som L. ikke så æstetiske kvaliteter ved. Selv om der, som L. skrev, ikke mere er „et vist naivt og stærkt sammenhold i folket“ som i Perikles' Athen hvor kunstneren og digteren udtalte sig „ikke så meget på egne vegne som på hele samfundets“, og „selv om et samfund er nok så opløst i atomer, knyttes dets masker påny gennem indbyrdes personlig meddelelse“. Men meddelelsen kunne ikke blive personlig og dermed livsvigtig hvis den ikke var baseret på den personlige integritet, dvs. på erindringen, især om den store Parthenontids græske samfundssind, og hvis den ikke byggede på bearbejdningen af de „halvt klare, halvt dunkle billeder fra det ubevidste sjælelivs fødende nat“ som det lød i hans artikel *Studiet i Marken. Skilderiet. Erindrings Kunst*, trykt i *Bastien Lepage og andre Afhandlinger* fra 1889. I så fald ville det blive en flad kunst „med korte rødder i sjælen“. Derfor burde kunstneren ikke forsømme arbejdet i atelieret for arbejdet i marken. Af tilsvarende grund nærede L. uvilje mod „det altfor folkelige“ i 80-ernes realisme (Bierfidleriet) og afviste de stilbestræbelser i 90'erne, der gjorde vold på menneskefigurens adel (som fx J. Skovgaards Kristus i de Dødes Rige).

Det er et eksempel på den bredde og dybde L. tilstræbte i sit eget liv at han også forsøgte sig som skønlitterær forfatter med flere lystspil (bl.a. *Kunst og Politik*, 1885), hvoraf ét (*Hvorhen?*) opførtes på Det kgl. teater 1885, men uden succes.

I sin omfattende produktion og i sit liv skabte L.

Lange, Julius

i kamp mod romantismen en syntese af de for ham at se bedste elementer fra romantikken og det moderne gennembrud, de elementer der fremmede enkeltmenneskets frigørelse fra spidsborgerskabet og dermed også dets samhu med samfundet. Målet for L. var at fremme det samfundssind som han fandt så sorgeligt undergraved i sin egen tid. Selv om de fleste af nutidens kunsthistorikere og andre humanistiske videnskabsmænd ikke synes at kunne bruge L. til noget er det vist ikke ved siden af at sige om L. hvad denne med en af sine karakteristiske komiske underdrivelser gav udtryk for om et af sine store forbilleder. To af L.s samtidige var „enige om, at der ikke var noget ved den gamle Michelangelo; men jeg tror alligevel ikke, at han rent er en fejltagelse“. Som Rembrandts Saskia var han et rigtigt hjertemenneske, og det er vitalt for forståelsen af hvorfor han udviklede sig til „kirketårnet“ i dansk humanistisk forskning. Medlem af Videnskabernes selskab 1877. Dr. phil.h.c. 1866. Ekstraord. professor 1888. – R. 1878. □ Buste af Joachim Becker Smith, 1876. Afbildet på Viggo Johansens mal. Aftenselskab i kunstnerens hjem, 1882. Tegn. af Joakim Skovgaard, 1887. Afbildet på P. S. Kroyers mal. Aftenselskab i Ny Carlsberg glyptoteks festsal, 1888 (Carlsberg mus.), på tegnet gruppe derfra af samme og på sammes mal. af møde i Vidensk. selskab, 1897 (Vidensk. selskab). Buste af L. Brandstrup, 1896 (St. mus.: glyptoteket) og 1898 (St. mus.: Fr.borg). Tegnet s.m. Karl Madsen og Rasmus Christiansen, 1898. Flere tegn. af Kroyer, bl.a. 1898, på grundlag af fotografier og Brandstrups buste (Fr.borg). Tegn. af G. A. Clemens, 1899, raderet af samme 1901. Medalje af G. Jensen s.å. Maske af A. Bundgaard (Kbh.s rådhus). Foto.

Udg. Udv. skr., udg. G. Brandes og P. Kobke I–III, 1900–03.

Kilder. Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1887 58–60 og i Forf.s Udv. skr. I, 1900 402–06. Breve fra J. L., udg. P. Kobke, 1902–03 (ty. udg. 1903). Breve i Tilskueren, 1918 I 435–47. Georg og Edv. Brandes: Brevveksl. med nord. forf. og videnskabsmænd, udg. Morten Borup I–VIII, 1939–42. G. Brandes: Breve til forældrene, udg. samme I–III, 1978. C. Paludan-Müller. Et udv. af hans optegn. og breve, udg. Bj. Kornerup I–II, 1958. Marcus Rubin: Brevveksl., udg. Lorenz Rerup I–IV, 1963. G. Brandes og Emil Petersen. En brevveksling, udg. Morten Borup, 1980.

Lit. G. Brandes i Det nittende årh. 1876–77, 1877 158–63. Emil Hannover i Politiken 21.8.1896. Vald. Vedel i Ill. tid. 30.8.1896. Samme: Firsernes forere, 1923 109–17. Karl Madsen i Tilskueren XIII, 1896 659–69. Fr. Beckett i Nord. t. för vetenskap, konst och industri, Sth. s.å. 333–39. G. Brandes: J. L., 1898 (heri breve: også i forf.s Saml. skr. XIV, 1904 413–569; ty. udg. 1899). Sophus Schandorph: Oplevelser II, 1898 15–24. Vald. Rørdam i Dansk t., 1902 830–41. F. Meldahl og P. Johansen: Det kgl. akad. for de skønne kunster, 1904. J.

L. Ussing: Af mit levned, 1906. Jac. Ahrenberg i Gads da. mag., 1911 104–14. Edv. Lehmann sst. 1926 200–06. P. Johansen sst. 1934 379–92. Marcus Rubin: Nogle erindr., 1914 174–80. Vilh. Andersen: Tider og typer. Goethe II, 1916 143–80. Samme: Folk og mennesker, 1919 180–83. Fr. G. Knudtzon: Ungdomsdage, 1927 (fot. opr. 1974) = Memoirer og breve XLIX. Harald Hoffding: Erindr., 1928 117f. F. Hendriksen: Mennesker og oplevelser, ny udg. 1932. Vagn Poulsen i Danmark IV, 1944 275–82. Henning Fenger: Georg Brandes' læreår, 1955. Samme: Den unge Brandes, 1957. Kn. Voss i Kunstmuseets årsskr. 1964–65, 1965 83–98. Emil Hannover: Erindr. fra barndom og ungdom, udg. H. P. Rohde, 1966. Nordens teoretiske æstetik fra J. L. til Yrjö Hirn, 1967. Else Kai Sass i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehoj XI, 1979 263–74. Leo Tandrup: Ravn I–II, 1980.

Papirer i Kgl. bibl., Rigsark. og Hirschsprungs saml.

Leo Tandrup

Lange, Lars Rasmus, 1826–90, industridrivende. * 11.8.1826 i Fåborg, † 7.8.1890 i Svendborg, begr. sst. F: hattemager i Fåborg, senere i Svendborg og Nykøbing F. Hans Henrich L. (1781–1854) og Johanne Kirstine Bendixen (1782–1840). ~27.10.1852 i Magleby, Langeland, med Mathia Margrethe Qvist, * 18.1.1828 på Bernekildegård, Vester Skerninge sg., † 17.11.1896 i Svendborg, d. af forpagter på Bernekildegård, senere godsforvalter på Nordskov Henrik Fich Q. (1794–1883) og Hedvig Sophie Bondo (1793–senest 1850).

L. nedstammede fra en holstensk bondeslægt af hvilken nogle medlemmer omkring 1730 slog sig ned i Fåborg. Han voksede op i Svendborg hvortil forældrene flyttede i hans tidlige barndom. Oprindelig besluttet på at gå skolevejen blev han 1843 huslærer hos jernstøber J. B. Bruun i Nykøbing F., men snart efter tog den praktiske virksomhed hans interesse, og han blev samtidig med lærergerningen her uddannet i støberifaget. Efter nogen tids ophold i Tyskland tog han til Kbh. hvor han blev støbemester hos D. Lowener & Co. 1848 meldte han sig som frivillig i træarskrigen, men 1850 vendte han tilbage til sin barndomsby hvor han s.å. med støtte af sin svoger, købmand C. A. Qvade (1818–1900) og fætterren hattemager J. J. Lange (1821–1903), Maribo, startede jernstøberiet og maskinfabrikken L. Lange & Co. af hvilket firma han fra 1860 og til sin død var eneindehaver. Mens Svendborg hidtil ikke havde haft håndværk eller industri af betydning udvidede L. sit firma til et stort foretagende med en landskendt produktion, navnlig af kakkelovne, som også fandt vej til udlandet. I det hele var han meget virksom i den erhvervsudvikling som i slutningen af 1800-årene karakteriserede Svendborg. Han var 1867–72 medlem af byens styrelse og 1872 medstifter af byens første bank, 1874 af Svendborg Dampskibsselskab

hvis første formand han var. Endvidere var han medstifter af industri- og borgerforeningen i Svendborg. Til sine mange arbejdere stod han i et godt forhold præget af den tids patriarkalske tænke-måde, og han stiftede 1873 en alderdoms-forsorgeskasse for dem.

Efter L.s død fortsattes firmaet af hans sønner Jens (1861–1922) og Valdemar L. (1868–1938) til det 1898 blev aktieselskab som i sig optog Århusfirmaet H. P. Jensen & Co. 1906 optog denne sammenslutning yderligere J. A. Hermansens Søner, Næstved, Christianshavns Jernstøberi og Maskinværksteder og Jernstøberiet Godthaab der alle forenedes i A/S De forenede Jernstøberier med hjemsted i Kbh. 1916 udskiltes Svendborg-fabrikken igen og overtoges af A/S Lange & Co., Svendborg Jernstøberi, der 1918 sammensluttedes med firmaet Anker Heegaards Jernstøberi og Emaillværk. Selskabet likviderede 1926 hvorefter dets to hovedbestanddele fortsattes hver for sig af nystiftede selskaber. Som leder af A/S L. Lange & Co., Svendborg Jernstøberi af 1927 indtrådte Valdemar L.s søn Hans L. (1893–1968) efter at såvel Jens som Valdemar L. havde trukket sig tilbage fra virksomhedens ledelse hhv. 1910 og 1920. – R. 1888. □Foto.

Magnus Lange: Slægten Lange fra Faaborg, 1923 7–23. Svendborg amtstid. 8.8.1890. A/S L. Lange & co. 1850–1950, 1950. J. O. Bro-Jørgensen og Ove Marcusen: Svendborg købstads hist. II, 1960–61. A/S L. Lange & co. 1850–1975, 1975. – Levnedberetning i ordens-kapitlet.

Erik Korr Johansen (P. Koch Jensen)

Lange, Mads Johansen, 1807–56, sofarer, købmand. * 18.9.1807 i Rudkøbing, † 13.5.1856 på Bali, begr. sst. F: købmand Lorentz Frandsen L. (1777–1828) og Maren Nielsdatter Hansen (1779–1857). Ugift.

L. stammede fra en børnerig familie i Rudkøbing; 1824 blev han forhyret med ostindiefæren Norden under kaptajn John Burd. Efter en række togter besøgte L. 1833 for sidste gang sin barndomsby. Sammen med Burd etablerede L. ved denne tid et handelskompagni og slog sig et års tid efter ned på Lombok, en af de små Sundaøer øst for Java. Her blomstrede L.s virksomhed, og han eksporterede kaffe, krydderier og tobak mens han importerede tekstiler og våben. Forholdene på øen var imidlertid usikre; dels forsøgte hollænderne at kolonisere den, og dels var der stridigheder mellem indfødte fyrstehuse. Og da den lokale rajah (fyrste), som L. støttede sig til, led nederlag måtte han 1839 flygte til den frugtbare naboo Bali der er knap så stor som Sjælland. Ved denne lejlighed mistede L. næsten hele sin ejendom.

På Bali etablerede L. et fabriksanlæg i byen Kuta. Han kom på god fod med den lokale rajah og synes i det hele taget at have haft gode evner til at omgås balineserne. Hans virksomhed blomstrede atter, han havde en 12–15 skibe i fart, og et konkurrerende hollandsk kompagni blev slået ud. I erkendelse af L.s dygtighed tildelte den hollandske generalguvernør ham 1843 borgerret i nederlandske Indien, og året efter fik han, også i erkendelse af at han var en værdifuld allieret, myndighed som repræsentant for guvernementet. Senere, da hollænderne med våbenmagt forsøgte at underlægge sig øen og at tvinge de balinesiske fyrster til ved traktater at anerkende nederlandske overhøjhed, spillede L. en mæglende rolle mellem de stridende parter. Balineserne måtte dog anerkende Hollands overhøjhedsret og love at standse udførslen af slaver. Selv om L. ikke besøgte Danmark efter 1833 bevarede han alligevel forbindelsen med hjemlandet og fødebyen Rudkøbing. Således hjemsendte han bl.a. et par meget smukke figurer og en balinesisk kalender som i dag opbevares på Nationalmuseet. Endvidere findes der efter ham nogle balinesiske breve af palmeblade hvoraf nogle nu er på Det kgl. bibliotek. De kostbare gaver han sendte hjem medvirkede til at han fik betegnelsen „konge på Bali“. Under sit sidste besøg i Danmark forelskede han sig i sin unge kusine Ida Bay, men hun ville ikke rejse til Bali for at gifte sig med ham; han levede derfor først sammen med en balineser, Nyai Kenyér, med hvem han havde sønnerne William Peter og Andreas Emil. Senere levede han sammen med en kineser, Sang Nio, med hvem han fik datteren Cecilie, der senere blev gift med sultanen Abu Bakar af Johore. L. døde af sygdom for han var fyldt 50 og 1863 likvideredes hans firma. Han ligger begravet i en lille lund nær Kuta. 1927 rejste den hollandske regering et mindesmærke på hans grav. – F.M.I. 1854. □Mal. af kinesisk kunstner på Bali samt mal. af balinesisk kunstner.

Langelands avis 11.12. og 18.12.1850. Ludv. Verner Helms: Pioneering in the Far East, London 1882. Aage Krarup Nielsen: M. L. til Bali, 1925 (nyt opl. 1949). Inger Wulff i Fra Nationalmuseets arbejdsmark, 1954 83–94. Leo Buschardt i Fund og forskn. 11, 1955 125–38. Det kgl. bibliotek: Catalogue of Indonesian manus. 11, 1977 = Cat. of Oriental manus. in Danish collections IV, 2 (M. L.s breve).

Sv. E. Green-Pedersen (Kay Larsen)

Lange, Michael, 1788–1856, overpræsident. * 23. 2.1788 i Kbh. (Helligg.), † 20.3.1856 sst. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: brygger og kasserer ved Asiatick kompagni Henrich Christian L. (1756–1814) og Elisabeth Charlotta Christiana Clausen (1769–1847). ~8.8.1816 i Kristiansand med Lu-

Lange, Michael

cie Thomine Petersen, * 21.4.1795 i Kristiansand, † 16.4.1858 på Frbg., d. af læge Claus Peter P. (1762–1823) og Christine Vilhelmine Lakier (1768–1817).

L. blev student 1803, privat dimitteret, 1806 cand.jur., 1809 underkancellist, 1811 kancellisekretær og 1812 kancellist i danske kancellis 4. departement. Allerede 1810 tillige 3. lovkyndige assessor i Kbh.s søret udnævntes han 1814 til assessor i landsover- samt hof- og stadsretten, 1822 til assessor i højesteret; fra 1826 til sin død var han ekstraordinær assessor i denne ret. Allerede 1825 var han nemlig blevet først sunnummerær, senere ordinær 6. deputeret i danske kancelli; året efter avancerede han til 5. deputeret, 1831 til 4., 1834 til 3. og 1839 til 2. deputeret; til 1. deputeret kaldtes han 1842. Hans ressort var 3. departement, idet han dog samtidig 1834–40 var decisor for 5. departements revisionsager vedrørende umyndiges midler. 1840 fungerede han desuden som kgl. bankkommissær i stedet for P. C. *Stemann. I det hele taget blev der i årenes løb trukket store vekslere på L.s betydelige arbejdskraft og utvivlsomme forretningsdygtighed. Allerede 1814 inkvisitor i inkvisitionskommissionen efter F. D. S. Fleischer fik han efterhånden sæde i adskillige vigtigere kommissioner, således 1820 i kommissionen til undersøgelse af ankeposterne mod økonomien ved Frederiks hospital, 1824 i brændevinsbrændingskommissionen og 1840 i kommissionen angående systemerne for straffeanstalterne i Danmark og Holsten. Med hensyn til de politiske mærkesager som i 30erne og 40erne delte vandene inden for kancelliet var han 1832 enig med A. S. *Ørsted i at hævde samme betingelser for valgret og valgbarhed til stænderne, mens han med Stemann foretrak direkte valg for Kbh.s og de større købstæders vedkommende; i spørgsmålet om indførelsen af stænderkomiteer fulgte han 1841 ff Ørsted. Som dennes tro væbner drog han 1830 til felts mod den indbyrdes undervisning og forsvarede 1837 embedsmændenes ytringsfrihed (reskr. 30.12.1837). Vedrørende retsforholdet mellem godsejer og fæster sluttede L. sig 1838 til Stemann; men hans votum i anledning af Viborg stænders klage over kancelliets „Supprimering af censurfrie Blade uden Lov og Dom“ 1845 føltes af præsidenten som en personlig krænkelse. L.s udnævnelse til overpræsident n.å. skete ganske vist mod Stemanns ønske, men var dog formentlig den heldigste udvej af det – mere personlige end saglige – modsætningsforhold som i tidens løb havde udviklet sig mellem kancellipræsidenten og ham. At L. indtog det mest liberale standpunkt inden for kollegiet og undertiden vovede sig længere ud end selv Ørsted, til hvem han i øvrigt var

knyttet i et nært venskab, fremgår bl.a. af at han 1843 gjorde sig til talsmand for en fuldstændig udsondring af kirke- og skolevæsenet fra den øvrige administration og dets henlæggelse under et nyt kollegium der også skulle behandle hertugdømmernes sager.

Med overpræsidentembedet forbandt L. fra 1846 stillingerne som l. og styrende medlem af de administrerende direktioner for hovedstadens fattigvæsen og for fødsels- og plejestiftelsen. Medlem af vandkommissionen s.å. blev han 1847 leder af den kombinerede komité angående indførelsen af vand-, gas- og kloakanlæg i Kbh., 1851 tillige af kommissionen for de hygiejniske forholds forbedring i Kbh.; men han, som var modstander af gadeskyllingen 1851 og tilhænger af det Jerichauske tøndesystem, bragte både 1852 og 1854 ved Ørsteds hjælp kloakplanerne til stranding, hvilket er blevet skarpt kritiseret fra sagkyndig teknisk side. Derimod indlagde han sig 1847 som formand for komiteen til brodpriernes lettelse for tjeneste ved sin omhyggelige kontrol med bagerlavet, og hans er æren for en række af byens gartneriske anlæg, fx omkring „Hesten“ (1855), på Skt. Annæ Plads m.fl. st.; overhovedet var han en varm ven af byens forskønnelse. 9.9.1849 holdt L. på Kbh.s vegne talen ved troppernes sejrsmarch, og 14.7.1851 foretog han den første borgerlige vielse på rådhuset. Af væsentlig betydning blev hans indgriben i rigspolitikken i marts 1848. Allerede 24.1. s.å. havde han over for Frederik VII på det samlede bystyres vegne udtalt sig for indførelsen af en fri forfatning. Og skønt han selv var overbevist helstatsmand og både politisk og personlig stod flere af det herskende systems mænd nær, indså han i marts at en delvis regeringsforandring nu var blevet nødvendig, og underordnede sine egne sympatier under hensynet til det almenne vel. Om aftenen 20. s.m. erfarede han resultatet af Casinomødet og borgerrepræsentationens beslutning om toget til kongen, og efter et forgæves besøg hos C. *Bardenfleth tidligt om morgenen 21. sammenkaldte han magistraten til det afgørende møde hvor forsamlingen på hans forslag vedtog „i den offentlige roligheds interesse“ at ledsage borgerrepræsentanterne til slottet, skønt magistraten kun for en del kunne tiltræde adressen. De liberales påskønnelse af overpræsidentens optræden blev dog kun kortvarig, og L. selv holdt sig i øvrigt fjernt fra martsbevægelsens mænd. At den energiske og dygtige, måske tillige noget stædige personlighed dog ikke stod helt uforstående over for en ny tids nye tanker, viser især hans vel gennemtænkte udkast af 13.8.1852 til en temmelig vidtgående omordning af Kbh.s kommunestyre. Som formand for det udvalg der

skulle overveje dette spørgsmål 1855 døde han 1856. – Konferensråd 1841. – R. 1828. DM. 1836. K. 1840. S.K. 1847. □Silhouet af N. Chr. Fausing fra 1840erne. Mal. af A. Hunæus udst. 1847. Mal. af C. A. Jensen (brændt på Fr.borg 1859).

Kbh.s borgerrepræsentations forhandl. 1848–49, anhang 3. Ved tronskifte. Aktstykker, udg. Herman Trier, 1906. – [A. P. Liunge:] Fuldstændig dagbog over begivenhederne i Danm. fra 21. marts 1848, 1848 I 15f. O. Müller i Hist. t. 3.r.VI, 1867–69 150f. o.fl. st. L. Koch: Den danske kirkes hist. 1817–54, 1883. Samme: A. S. Ørsted, 1896. Mathias H. Rosenorn: Losrevne blade af livsminder, 1888 33f. N. Neergaard: Under jungundloven I, 1892. Johs. Fibiger: Mit liv og levned, 1898 221f. Jul. Salomon i Hist. medd. om Kbh. III, 1911–12 300–02. Emil Hjort sst. 2.r.III, 1927–28 408. Axel Linvald sst. V, 1931–33 463f. Fl. Dahl sst. 3.r.IV, 1940–41 587–92. K. C. Rockstroh sst. V, 1942–43 304f. Villads Christensen: København 1840–57, 1912. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. I–II, 1931–34. Fl. Dahl: Kbh.s bestyrelse I, 1943. Samme: Brolægnings- og vejkommissionen af 1844, 1962 97f. o.fl.st.

*Flemming Dahl**

Lange, Knud Morten, * 1919, botaniker, politiker. * 24.11.1919 i Odense. F: forstander Jakob E. *L. (1864–1941) og Leila Bredsdorff Larsen (1884–1943). ~ 1° 27.1.1940 i Kbh. med mag. scient. Lise Høst Saunte, * 11.5.1921 i Odense, d. af øjenlæge Ove Peter Høst S. (1874–1963) og Marion Hood Kalmer (1879–1958). Ægteskabet opløst 1942. ~ 2° 24.11.1943 i Gentofte (b.v.) med universitetslektor Bodil Simonsen, * 16.6.1918 i Lyngby ved Sorø, d. af lektor Kristen S. (1874–1934) og Rigmor Hansen (1880–1944).

L. voksede op i et miljø der på mange måder kom til at bestemme hans løbebane. Det efter tidens forhold venstreorienterede højskolemiljø med de dybe rødder i dansk folkelighed og viljen til radikal nytænkning blev baggrunden for hans politiske indsats, mens faderens banebrydende arbejde med svampefloraen som L. som dreng og ganske ung deltog i, startede hans videnskabelige speciale. L. blev student fra Odense katedralskole 1938 og cand.mag. fra Københavns universitet 1945. Han var tilknyttet universitetet fra 1946, fra 1958 som professor i botanik med sporeplanter og specielt mykologi som fagområde. 1946 deltog han i en botanisk ekspedition til Grønland hvis svampeflora også senere har været genstand for hans interesse. Hans fremragende videnskabelige produktion omfatter såvel systematiske arbejder som større specialafhandlinger (disputats 1952). L. har haft en række videnskabelige tillidshverv, også på internationalt plan, og har vist sig som en fortrinlig popularisator. I sin studentertid var L. medlem af studenterrådet ved Københavns universitet og af præsidiet for Danske studerendes fællesråd.

Han var medstifter af Danmarks internationale studenterkomité og medlem af dennes præsidium indtil 1960 samt som rektor formand herfor 1976–79. Han gjorde her en betydelig indsats der har sat sig varige spor i DIS' virksomhed. L., der som professor blev leder af institut for sporeplanter, var 1971–76 dekan for det naturvidenskabelige fakultetsråd og dermed medlem af konsistorium således at han havde betydelig erfaring i universitetsadministration da han 1976 blev rektor for Københavns universitet og formand for rektorkollegiet. I sin rektortid forberedte han med stor energi festligholdelsen af universitetets femhundredårsjubelæum, men blev ikke genvalgt ved det umiddelbart forudgående rektorvalg.

L., der havde været medlem af DKP, men blandt andet var kommet i modsætning til partiideologien i forbindelse med striden om Lysenkos teorier, sluttede sig til Aksel *Larsens linie og var 1959 blandt stifterne af socialistisk folkeparti. Han opstilledes ved valget 1960 i Gladsaxe-kredsen og genvalgtes her 1964–75 med store personlige stemmetal. Efter at være blevet valgt til universitetsrektor udtrådte L. 1976 af folketinget. Han var i hele perioden den centrale skikkelse i SFs folketingsarbejde som en loyal og meget effektiv støtte for Aksel Larsen. 1968–76 var han formand for folketingsgruppen og 1964–73 samt 1975–76 medlem af tingets præsidium. Som folketingspolitiker karakteriseredes L. af en saglig og pragmatisk holdning og af en meget betydelig arbejdsevne der satte ham i stand til med kort varsel at slå ned på de centrale punkter i en sag. Han horte til de veltalende, der ikke var afhængige af manuskripter, men heller ikke fortabte sig i omsvøb. Hans emnefelt var omfattende og dækkede blandt andet undervisningsspørgsmål, tjenestemandsspørgsmål og energipolitik, uden at nogen del af politikken var ham fremmed. L. spillede en væsentlig rolle i de samtaler om et eventuelt regeringsamarbejde der blev ført mellem socialdemokratiet og SF i 1966, og havde en stor andel i at disse samtaler blev afsluttet med et resultat der hverken medførte et brud med SFs principper eller umuliggjorde et samarbejde med regeringen fra sag til sag. Både i perioden 1966–68 og 1971–73 var L. en af SFs ledende forhandlere over for regeringen og som sådan talsmand for en principfast, men samarbejdsvenlig holdning. L. var 1961–73 SFs medlem af radiorådet, 1963–73 desuden medlem af rådets forretningsudvalg. Bortset fra kortere perioder var han medlem af SFs hovedbestyrelse og forretningsudvalg 1959–76. L.s alsidighed, hans evne til at skære igennem i en debat, hans praktiske og administrative sans og

Lange, Morten

hans effektive udnyttelse af en overvældende arbejdssevne har givet ham et meget stort antal opgaver, men også vanskeligheder. Selv om L. har stor menneskelig forståelse, har han ikke megen tålmodighed med inkompetence, sendrægtighed og frasemageri, og det har givet ham nogle uvenner der forveksler demokrati med retten til uduelighed. Han var derfor ofte genstand for hidside angreb fra visse sider inden for SF, både i forbindelse med partistridighederne i 1967 og 1976 (efter hans udtræden af aktiv politisk virksomhed) og i andre perioder, og fra visse sider inden for den akademiske verden hvor man havde svært ved at forlige sig med hans effektivitet og frasefjendske saglighed. Han er ofte blevet beskyldt for at være „højreorienteret“ skønt hans socialistiske grundholdning er urokkelig, og anklagerne har i forskellige situationer gjort det let for modstandere at samle en „uhellig alliance“ af „reaktionære“ og „venstreorienterede“ imod ham.

L.s engagement i energipolitiske spørgsmål hvor han går ind for en alsidig, fordomsfri energipolitik med anvendelse af alle kendte energikilder gjorde det naturligt at han 1976 blev formand for energirådet og 1979 for energiforskningsrådet, men også at disse udnævnelser blev kritiseret voldsomt fra kredse hvis kendskab til energipolitik som regel er begrænset til en følelsesmæssig uvilje mod atomkraft. □ Afbildet på karikatur af Bjarne Laursen, 1974 (Amalienborg). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1952 171f. Interviews i Berl. tid. 16.9.1973 og 25.1.1976. – Lise Lund: Biskop Rasmus Møllers slægt, 1969 82.

Poul Dam

Lange, Niels, † 1565, rigsråd. † 11.6.1565, begr. i Hunderup k. F: Hans Nielsen L. til Lydum og Kærgård († 1535) og Maren Christensdatter Spend († mellem 1552 og 1562). ~ 3.10.1535 på Holmgård med Abel Skeel, † 7.2.1585, begr. i Hunderup k., d. af Søren S. til Holmgård († 1524) og Kirsten Maltedatter Juel († tidligst 1548).

L., hvis slægt hørte hjemme i Ribe stift blev ligesom sin far biskoppelig lensmand. Han havde 1532 Bøvling og 1536 tillige Visselbjerg som han allerede 1531 havde fået ventebrev på. Dette sidste beholdt han også som kronlen efter reformationen. Han har sikkert hurtigt sluttet sig til hertug Christian (Chr. III) – ellers havde han næppe allerede ved årsskiftet 1535–36 siddet som viceleensmand på Nyborg i Christoffer *Huitfeldts forfald. Han blev den virkelige styrer heraf efter dennes afrejse til Norge foråret 1537 indtil det i slutningen af 1538 overdroges til Mikkel Brock-

enuus. N.å. fik L. Dueholm kloster som pantelen (pantesummen forhøjedes efterhånden til 2500 dl.). Hans offentlige hverv i 40erne var få, men han var dog 1548 med i brudetoget til Sachsen. Hans voksende rigdom og indflydelse i hans egen landsdel skaffede ham imidlertid 1552 plads i rigsrådet. Han ledsagede 1554 dronning Dorothea til Mecklenburg og forleinedes s.å. med Trøjborg som han dog atter afgav 1558; men han gjorde et godt bytte idet han n.å. forleinedes med det langt vigtigere Riberhus (med Segeberg). 1557 var han blandt de tilforordnede råder der repræsenterede kongen på landdagen i Flensborg, 1559 befuldmægtigedes han ligesom Holger *Rosenkrantz til at forhandle med jyske adelsmænd om lån til kronen. S.å. blev han ridder. – L.s lokalkendskab har utvivlsomt gjort ham til en særdeles habil, om end måske ikke særlig behagelig lensmand på Riberhus. Sin fædrene ejendom Kærgård som lå i Ribes umiddelbare nærhed har han utvivlsomt afrundet til en anselig ejendom. Han erhvervede 1559 birkeretten til godsets sogn Hunderup. Efter sin farbror Gunde L. arvede han 1547 Tornumgård; endvidere kom han gennem sin hustru i besiddelse af Faddersbøl i Thy. Likvide midler synes han altid at have haft til sin rådighed hvilket i hans sidste leveår skaffede ham anselige bekvemt beliggende pantelen, således 1562 Møgeltønder (for 8258 dl.) og Hundsbæk som han indløste fra de tidligere panthavere. Alligevel var han ved syvårskrigen udbudt i stand til at låne kronen 4000 dl. hvormed pantet i Møgeltønder forhøjedes. 1564 afgav han Møgeltønder, og hans pant heri overflyttedes til Lundenæs hvori han desuden overtog et tidligere pant på 5000 dl. Hans enke beholdt dette og Dueholm kloster til sin død. □ Liggende marmorfigur, noget molesteret, af Cornelis Floris, 1569, på epitafium (Hunderup k.).

Kilder. Danske kancelliregistranter 1535–50, udg. Kr. Erslev og W. Møllerup, 1881–82. Kancelliets brevbøger 1551–70, 1885–96. Det kgl. rettertings domme og rigens forfølgninger, udg. Troels Dahlerup I–II, 1959–69. *Lit.* Danm.s adels årbog XVIII, 1901 249f 411; XXXV, 1918 424. J. Kinch: Ribe bys hist. I–II, 1869–84. O. Nielsen: Hist.-top. efterretn. om Hjerm og Ginding herreder, 1895 174f. P. Colding: Studier i Danm.s politiske hist., 1939.

*Astrid Friis**

Lange, Niels, † 1652, generalkrigskommissær. † efter 13.11.1652. F: Gunde L. til Fritsø (ca. 1570–1647) og Anne Hansdatter Litle (Basse) (1578–1643). ~ 1643 i Landskrona med Margrethe Ovesdatter Giedde, † 4.3.1656, d. af rigsdmiral Ove *G. (1594–1660) og Dorthe Urne (1600–67).

L. kom 1622 i Sorø skole. Senere rejste han i udlandet med mag. Kjeld Stub som præceptor. 1632 var han immatrikuleret i Leiden. 1639 blev han forlenet med tolden af Larvik og Hellerås. 1640–43 var han forlenet med Eker og Seem og 1643–52 med Brunlaug og Nummedalen. Ved Hannibal Sehesteds reorganisation af den norske forvaltning blev han l.l. 1644 generalkrigskommisær og skulle som sådan administrere alle indkomster til den norske milits. Under krigen 1644–45 ydede han kronen store lån og fik som pant herfor alt krongodset i Brunlaug len. 1649 ophævedes den sønorske militærforvaltning, og samtidig indledtes en undersøgelse af L.s administration. For at undgå retsforfølgelse måtte han 1651 indgå et forlig med kronen hvorved han måtte afstå alt gods han havde erhvervet siden 1644 hvad der kom til at betyde hans økonomiske ruin. L. var utvivlsomt skyldig i de alvorlige anklager, men det skal på den anden side understreges at undersøgelserne imod ham først og fremmest havde politisk sigte idet han var blevet en brik i rigsrådets opgør med Hannibal Sehested. Det bekendte Fritsø jernværk omtales første gang i hans tid.

Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Fr. III's tid, udg. C. Rise Hansen II, 1975. – Danm.s adels årbog XVIII, 1901 265. O. A. Johnsen: Hannibal Sehesteds statholderskab, Kria. 1909. C. O. Bøggild-Andersen: Hannibal Sehested I, 1946.

Steffen Heiberg

Lange, Per, * 1901, forfatter. * 30.8.1901 i Hørsholm. F: forfatter Sven *L. (1868–1930) og Maria M. Blad (1875–1959). ~ 1° 21.3.1931 med Rigmor Minna Suenson, * 25.6.1905 i Kbh., d. af direktør M. *S. (1875–1954) og Filippa Garde (1872–1944). Ægteskabet opløst 1935. ~ 2° 31.7.1942 på Frbg. (b.v.) med forlagskonsulent Hanne Thiele, * 8.4.1918 i Odense, d. af herredsfuldægtig, stiftskasserer Frederik Anton T. (1878–1952) og Lucy Brooke (* 1886).

L. voksede op i et hjem præget af interesse for ældre og nyere litteratur. Gennem faderen er han i slægt med bl.a. Fr. *Paludan-Müller, og den københavnske kulturelle baggrund fik stor betydning for hans hele anlæg og udvikling. 1919 blev L. student og studerede nogle år litteratur, uden at det førte til nogen eksamen. Et ophold i Østrig 1923 gav ham indblik i europæiske litteraturstrømninger. 1926–27 var L. i Italien, et ophold der udbyggede hans interesse for klassisk og romansk kultur. Endelig skal nævnes et langvarigt ophold i Italien og Grækenland 1958. L. debuterede i tidsskriftet Exlex 1920. Blandt hans egen generations forfattere kom han til at stå Tom *Kristensen særlig nær, men han beholdt

afstand til ekspressionismens yderligheder fx hos Emil *Bønnelyckes forfatterskab. I sin egen digtning griber L. bag om Johs. V. *Jensen og århundredskiftets litterære retninger til 1890ernes danske og internationale symbolisme. Forfatter-skabet er delt i to dele, lyrik og essayistik, forfattet henholdsvis i de yngre og ældre år. Igenem begge dele løber en streng, klassisk formbevidsthed. – L. har udgivet tre digtsamlinger: *Kaos og Stjernen*, 1926, *Forvandlinger*, 1929 og *Orfeus*, 1932. Motiverne er oftest hentet fra eros og natur og de behandles i klassiske versemål med affinitet til guldalderens lyriske stilleje. Overalt finder man en søgen efter det guddommelige, det umulige, hvorved digtene ofte får mytens karakter. At L. ikke blot er præget af 1800-årenes litteratur, men også af sin ekspressionistiske samtid viser sig i digtenes stadige kamp mellem ro og uro, de voldsomme bestræbelser på at sprænge dis-harmonierne i tilværelsen og opnå en visionær indsigt ikke ulig Fr. Nietzsches program. Vildskaben og kaoset kan kun gennem kunsten op-højes til harmoni, men for at de stridende kræfter kan overvindes må kunstens former være strenge som naturens.

Overalt er L.s lyriske udsagn formet i klassiske, beherskede versformer. Også L.s essayistik er gennemtrængt af klassisk ånd. 1953 udkom samlingen *Spejlinger*, efterfulgt af *Ved Musikkens Tærskel*, 1957, *Samtale med et Æsel*, 1961, *Om Krig og Krigsmænd*, 1966 og *Dyrenes Maskerade*, 1969. Udgangspunkterne kan være aktuelle og nutidige, men der åbner sig snart blik for uendelighedens riger. Viddet og ironien er underdrejet, behersket, men der skæres til benet. Fraser, sentimentalitet og vrøvl bliver gennemboret, stillfærdigt men bestemt. Begejstring for kunst og kultur indgår en smuk forening med en nøgtern og rationel indstilling. Et forbillede er Michel de Montaignes essays men også en maksimeforfatter som La Rochefoucauld hører til blandt inspiratorerne. L. er essaygenrens fornyer i dansk litteratur. Ved siden af sit lille men fornemme forfatterskab har L. været en flittig kongenial oversætter. Blandt de forfattere han har fordansket kan nævnes D. H. Lawrence, La Rochefoucauld, La Bruyère, Edith Sitwell, Denis Diderot og Pär Lagerkvist. Endelig har L. en lang årrække virket som konsulent på Gyldendals forlag hvor hans eksklusive holdning var forlagets strengeste domstol.

□ Mal. af V. Haagen-Müller, 1931 (Århus kunstmus.). Mal. af samme udst. 1935. Mal. af Karen Trier Frederiksen, 1938. Foto.

P. L.: Udv. digte, 1953. Saml. essays, 1964. – Studenterne 1919, 1945 58f. Harry Andersen i Ord och bild XLVII, Sth. 1938 435–38. Samme i Nord. t. för veten-

Lange, Per

skap, kunst och industri, Sth. 1975 23–41. Mogens Knudsen i *Moderne lit.* efter 1914, red. Carl Stief, 1950 26–28. Ejnar Thomsen: *Digteren* og kaldet, 1957 57–85. Lars Peter Romhild i *Selvsyn IV*, 1963 61–65. Samme i *Medd. fra dansk lærerforen.*, 1975 220–31. Finn Stein Larsen: *Et forestillingsmønster* i P. L.s lyrik, 1964. Vibeke Sandersen: *Essayet. Oprør og tradition*, 1975 33–47. Ole Wivel: *Tranedans*, 1975.

Uffe Andreassen

de Lange, Johan Philip, ca. 1700–66, arkitekt, murermester. * kort efter 1700, antagelig nær Strasbourg, † 10.12.1766 i Kbh. (Frels.), begr. sst. (Frels.). ~ 1° 2.4.1724 i Haag med *Jacomine Pieters* (~ 1° (forlovet 1713) med soldat *Adrian van der Spijk*, † 1720), d. af *Jacob P.* og *Maria Kams*. ~ 2° 4.9.1738 i Kbh. (Petri) med *Anna Lucia Ehlers*, * ca. 1714, † 13.8.1780 i Kbh. (Nic.).

de L. lærte antagelig murerhåndværket i Holland hvor han en tid var virksom i Haag. Efter Kbh.s brand 1728 sluttede de L. sig i 1729 til den strøm af udenlandsk arbejdskraft der søgte beskæftigelse ved byens genopbygning. de L. blev først indskrevet som murermester i Kbh. 15.7.1733 da de udenlandske håndværkere ikke i begyndelsen var underkastet nogen laugstvang. 1729 var de L. i Haag for at skaffe murersvende, 1734–35 blev han på L. de *Thuras* anbefaling sendt til Norge for at projektere en ombygning af *Akershus* der ikke faldt i kongens smag og derfor ikke blev gennemført.

I Danmark oparbejdede de L. hurtigt en stor virksomhed som arkitekt, murermester og entreprenør. Genopbygningen og de følgende års privatbyggeri blev i høj grad overdraget til bygmestre uden for de kongelige arkitekters kreds da de var travlt optaget med dels *Christiansborg* og dels den række nordsjællandske slotte der opførtes i Chr. VIs regeringstid. Mellem de talrige bygninger de L. opførte for private bygherrer efter sine egne tegninger kan *Chr. Møinichens palæ* (nu posthus), *Købmagergade 33*, 1729, *hofkonditor Zieglers gård*, *Nyrogade 12*, 1732 fremhæves. De fulgtes op af *Asiatisk Kompagnis kontorbygning*, *Strandgade 25*, 1738–39, *Børnehuset* på Chr.havns torv, 1739–41 (nedrevet ca. 1928), *Damsholte kirke* på Møn, 1741–43, *det barchmannske palæ*, *Ny Kongensgade 1*, 1740–42, *Ved Stranden 16*, 1748, *Gammel Strand 48*, 1750, toetagers længer i *Nyboder*, *Suensonsgade*, 1756, *Store Mariendal* i Hellerup, ca. 1760, eget hus, *Prinsessegade 54*, ca. 1758, *Stephen Hansens gård*, *Helsingør*, 1759–60, ombygning af *Assistenshuset* i *Nyrogade* 1765 og *Lille Mariendal*, 1764 (nedbrudt).

de L. var også virksom i forbindelse med periodens herregårdsbyggeri og opførte *Søllerødgård*, 1741–42, forestod en ombygning af *Glorup* på

Fyn, 1743–44, *Hellebækgård*, 1740erne og sandsynligvis *Hvidkilde* ved Svendborg. de L. blev desuden flittigt benyttet af søetaten for hvem han bl.a. opførte *arsenaleri*, 1742–45, *mastekranen* på Nyholm, 1748–50 og *admiralitetsbygningen* på Gammelholm, 1746 (nedbrudt 1865) samt flere magasinbygninger. de L. var uhyre produktiv, hans arbejde strakte sig over alle arkitekturens områder og blev et vigtigt supplement til hofbygmestrenes arbejder. de L.s tidligste arbejder, således hofkonditor *Zieglers gård* bærer præg af arkitektens opvækst blandt den hollandske senbaroks bygninger. Der anvendes en livlig, pyntelig dekoration af hovedfacaden på bekestøtning af bygningskroppen, men i forbindelse med de senere arbejder for søetaten ændres de L.s arkitektur mod det mere skarptskårne og plastiske. Disse træk udvikledes, *Stephen Hansens palæ* i *Helsingør*, der er et af de L.s mest helstøbte arbejder, står således helt uden dekorative indslag. de L.s arkitektur indtog og indtager til dels en fremskudt plads i det københavnske gadebillede, men arkitekten kan bedst studeres på *Holmen* hvor hans bygninger i alt bliver til en betydelig helhed med et vist storladent tilsnit. – de L. anlagde og drev de sidste år et salpeterværk ved sin bolig i *Prinsessegade* på Chr.havn.

E. Dyggve i *Arkitekten*, 1919 245–48. Fr. *Weilbach* sst. 1924 209–18 og 1925 73–77. *Arno Berg* i *Foren.* til norske fortidsmindesmerkens bevaring. *Årsberetn.* 1925, Oslo 1927 10–16. Fr. *Weilbach* i *Hist. medd. om Kbh.* 2.r.II, 1925–26 181–96 (jfr. *H. U. Ramsing* sst. 343–48). *Chr. Elling* sst. 111, 1927–28 375–403. Fr. *Weilbach* sst. V, 1931–33 241f og 3.r.I, 1934 23. Fr. *Weilbach*: *Dansk bygningskunst* i det 18. årh., 1930. Samme i *Tilskueren*, 1932 I 283–90. *Chr. Elling* i *Arkitekten M.* 1930 225–72 (også som sætryk m. titlen: P. d.L., 1931). Samme: *Holmens bygningshist.*, 1932. Samme: *Danske borgerhuse*, 1943. *Harald Langberg*: *Danm.s bygningskultur I*, 1955. *Danm.s bygningskunst fra oldtid til nutid*, red. *H. Lund* og *Kn. Millech*, 1963. *Danm.s arkitektur. Enfamiliehuset*, af *Lisbet Balslev Jørgensen*, 1979; *Arbejdets bygninger*, af *Jørgen Sestoft*, 1979; *Byens huse. Byens plan*, af *Sys Hartmann* og *V. Villadsen*, 1979; *Magtens bolig*, af *H. Lund* m.fl., 1980.

Hans Edvard Nørregård-Nielsen

Lange, Poul, 1889–1981, missionær. * 6.4.1889 i Hinge, Viborg amt, † 24.6.1981 i Gentofte, begr. Gentofte kgd. F: sognepræst *Peder Ludvig L.* (1876–1942, ~ 2° med *Agnete Holbeck*, * 1872) og *Hedvig Augusta Juliette Broberg* (1873–1914). ~ 1° 15.12.1915 i Tiruvannamalai, Indien med *Valborg Margrethe Hansen*, * 25.12.1887 i Alslev, Varde, † 10.2.1953, d. af sognepræst *Niels Peter H.* (1854–1919) og *Christine Mathilde Hansen* (1857–1919). ~ 2° 5.5.1954 i Hinge, Viborg amt med missionær *Kirsten Jensen*, * 4.10.1914 i Hjørring, d. af købmand *Simon Pe-*

ter J. (1881–1937) og Hansine Rasmine Knudsen (1880–1942).

L. voksede op i et præstehjem præget af den indremissionske vækkelse. Han blev student i Odense 1907, cand.theol. 1913. Inspiration fra den kristne studenterbevægelse medvirkede til L.s valg af livsgerning. 1915 blev han af Det danske missionselskab udsendt som missionær til Indien (Arcotområdet). Hans første hustru havde tilbragt en stor del af sin barndom i det område af Indien hvor deres virke faldt; hans anden hustru havde arbejdet som missionær sammesteds fra 1947 og fortsatte arbejdet sammen med ham indtil hjemrejsen til Danmark 1959. – L.s virke blev især knyttet til Nellikuppam og Melpattambakkam i Sydarcoth og Tiruvannamalai i Nordarcoth. Han arbejdede som evangeliserende missionær, i Tiruvannamalai til lige som præst for menighederne på stedet og var en drivende kraft bag oprettelsen af en række af missionens skoler. En væsentlig del af sit arbejde lagde L. i kirkens administration. Han var formand for centralrådet 1927–28, for kirkerådet først omkring 1930, dernæst 1939–46 og endelig kirkerådets sekretær 1947–53. En stor del af ansvaret for kirkens og missionens ledelse i krigsårene hvor der ikke var forbindelse mellem Indien og Danmark hvilede på ham. – L. virkede et par gange under ophold i Danmark som missionssekretær i DMS. I øvrigt har han under hjemmeophold og som pensioneret deltaget ihærdigt i selskabets mødevirksomhed og i denne sammenhæng gjort sig kendt landet over. Da L. i 1915 kom til Indien var antallet af kristne på missionsmarken ca. 2000. Ved hans afsked 1959 talte kirken 12000 medlemmer. I samme tidsrum var udviklingen fra missionsområde til selvstændig kirke sket. L. har medvirket både til kirkens vækst og dens selvstændiggørelse på en sådan måde at han har været almindelig afholdt af såvel kirkens medlemmer som missionærerne. – L. har ikke skrevet meget. 1924 udgav han *Kortfattet Oversigt over vor indiske Mission*, 1941 en engelsk beretning om kirkens arbejde. Hans væsentligste bidrag til litteraturen er en lang række artikler, især i Dansk Missionsblad. De er mærkeligt levende og viser en mand der i kristen kaldsbevidsthed har været ét med sit arbejde.

Niels Bundgaard: Det danske missionselsk.s hist. I–II, 1935–42. – Papirer i DMSs arkiv i Rigsark.

Thorikild Græsholt

Lange, Sven (ved dåben Svend), 1868–1930, forfatter. * 22.6.1868 i Kbh. (Holmens), † 6.1.1930 sst., urne på Holmens kgd. F: læge, senere pro-

fessor C. *L. (1834–1900) og Marie Aagaard (1841–1924). ~ 3.10.1898 i Kbh. (Frue) med Maria Magdalene (Mimi) Blad, * 19.11.1875 på Frbg., † 31.8.1959 i Lyngby, d. af vekselmægler Carl Emil B. (1833–1912) og Ida Louise Charlotte Andersen (1838–1913). – Far til Per *L.

L. blev student 1887 fra Sorø akademi og boede i de følgende år i udlandet: 1893–95 i Paris, 1895–97 i München, 1898–99 i Italien. Især de to første ophold blev af betydning for hans kunstneriske udvikling. I Paris gjorde L. sig fortrolig med A. Antoines og A. M. Lugné-Poës moderne, naturalistiske dramaturgi og blev en stor beundrer af Henri Becques komedier der havde stor indflydelse på hans egen opfattelse af teatret – og i videre forstand al litteratur – som formidler af den ydre og indre virkelighed, af livsånd og humanitet. I München blev L., der fra sin ungdom havde været ivrig brandesianer, medarbejder (1896–98 redaktør) ved det radikale vittighedsblad *Simplicissimus* og var hermed slået ind på den journalistiske løbebane der efter 1900 – i en hel menneskealder – gjorde ham til en magtfuld og frygtet teater- og litteraturkritiker ved Politiken hvor han 1904 efterfulgte Edvard *Brandes som bladets ledende teateranmelder. – 1893 debuterede L. med det ubetydelige bind ironiske skitser *Engelche og andre Fortællinger*, men hans gennembrud som prosaforfatter skete først med den stort anlagte idéroman om kærligheden og døden *Hjærtets Gærninger*, 1900 der samtidig er en fængslende satirisk studie i det københavnske borgerskabs levemåde omkring århundredskiftet. De følgende fortællinger, *Sommerleg*, 1902, *Barnets Gave*, 1908, *Fru Gerda og hendes Moder*, 1915 og *Eros' Ansigter*, 1921, er spinkle i deres anslag og skematiske i karaktertegningen men udformet i et fintmærkende, sikkert sprog. Betydeligere er *De første Kampe*, 1925, første del af en aldrig fuldført romanrække om det moderne gennembrud. Bogens aldeles ukritiske portræt af Georg *Brandes gør det klart, at L. langtfra havde opgivet sin ungdoms radikalisme, men svækker dens værdi som tids-historisk nøgleroman. Helt uden for L.s samtidsdigtning står de to historiske romaner, *En Dag paa Hirschholm Slot*, 1923 (dramat. og opf. på Det kgl. teater 1926) fra Struensees tid og *Amor og Bacchus*, 1926 (dramat. og opf. på Det kgl. teater 1929), et litterært interieur fra oplysningstiden.

Som dramatiker debuterede L. med *En Martyr*, 1896, et kunstnerdrama stærkt påvirket af Henrik Ibsens sene symbolske værker, efterfulgt af *Kærlighedens Narre*, 1897, *Iris eller den usaarlige Frue*, 1897, og *De poetiske Vindmagere*, 1900 der alle i en abstrakt, delvis symbolsk form dialek-

tisk behandler kærlighedens forhold til kunsten og dens tragiske nederlag i virkelighedens verden. Senere blev L.s dramatik mere konkret, personerne iklædt kød og blod. Beslægtede med Hjærtets Gærninger er de to skuespil fra 1902, *De stille Stuer* og *En Forbryder* (filmatiseret med musik af Emil Reesen 1941) samt L.s væsentligste drama, *Samson og Dalila*. 1909, en ægteskabelig trekantstragedie der ironisk illustrerer poesiens kamp mod det forfladigende publikum. – Skønt L. ikke mindst som kritiker følte sig som en bannerfører for naturalismen, hørte han dog litteraturhistorisk set lige så meget til 1890ernes åndsretning. I hans anmeldelser – 1929 samlet i udvalgene *Meninger om Teater og Meninger om Litteratur* – optræder „poesi“ og „sjæl“ som nøgleord uden at L. dog giver dem et direkte æstetisk eller metafysisk indhold. Ved poesiens forstod han en dybere sandhed der udtrykte en overensstemmelse mellem menneskets indre verden og den ydre virkelighed. Denne overensstemmelse fandt L. hos Shakespeare, den digter han beundrede mest, og hos August Strindberg, af hvem han oversatte en række værker, mens både Henrik Pontoppidan og Johannes Jørgensen blev voldsomt angrebet for deres forkvaklede menneskesyn og virkelighedsopfattelse. Desværre formåede teatret som oftest blot at fremstille denne virkelighed i brudstykker der udnyttedes for effektens skyld. Denne opfattelse af scenen som det sted hvor den dramatiske tekst blev ødelagt – ejendommelig i betragtning af at L. selv var en flittig skuespilforfatter – førte nødvendigvis til at han fremstod som en hvas og negativ kritiker.

Selvom L.s teateranmeldelser skæmmes af hans polemiske tone er de også karakteriserede af hans kompromisløse kærlighed til kunsten og omfattende dramaturgiske viden. L.s teoretiske kundskaber har nok bidraget til at give hans skuespil – hvoraf flere er utrykte – deres noget konstruerede og fortænkede præg, hvilket dog ikke forhindrede dem i at blive opført ved de førende københavnske teatre; 1913–19 skrev L. endvidere et antal manuskripter til Nordisk Film. Et mere ægte udtryk for hans livsholdning findes i prosaværkerne. Her er den udformet med en betydelig stilistisk sikkerhed og elegance der dog ikke har kunnet opveje det tidspræg, der i dag forviser størstedelen af L.s forfatterskab til litteraturhistorien.

Sønnen Carl Ib L., * 14.5.1900, † 20.6.1948 debuterede 1929 med digtsamlingen *Bekendelser* og romanen *En Lykkejæger*, senere fulgte romanerne *Et rigtigt Menneske*, 1932 og *Ingeborg*, 1937 samt digtsamlingerne *Fortrolige Ord*, 1936, *Lis*, 1938 og *Det vaagne Hjerte*, 1940.

□Mal. af O. Haslund, 1879, Willy Gretor, 1894 (Kgl. bibl.) og H. O. Heyerdahl, 1903. Karikatur af R. Blix, 1904 og Alfred Schmidt 1904–05 (Fr.borg). Buste af Augusta Finne udst. 1908. Afbildet på mal. af Jul. Paulsen, Aftenselskab i kunstnerens hjem, 1915 (St.mus.) og på mal. med lignende emne af samme, 1917. Mal. af Ernst Goldschmidt udst. 1918 og 1919. Tegn. af H. Jensenius, 1918 (Fr.borg), 1921 og udst. 1929, samt af Alfred Schmidt, 1921 (Fr.borg). Linoleumssnit af Knud Norholm, 1927. Tegn. af Carl Jensen udst. 1929. Buste af V. Gustafson. Tegn. af Sophus Jürgensen, Olaf Gulbransson og Ivan Opffer. Silhouet af Kirsten Wiwel (Kgl. bibl.). Tegn. (sst.). Træsnit af Kr. Kongstad. Foto.

Kilder. Selvportrætter og andre portrætter. Gyldendalske boghs kat., 1901 18. Chr. Rimestad: Digtere i forher, 1906 40–43. Dansk ånd I, 1912 7–11. S. L.: Meninger om lit., 1929 214–17.

Lit. C. E. Jensen: Vore dages digtere, 1898 209–18. Jens Pedersen i Det ny årh. II, 2, 1905 360–68. Hans Brix: Gudernes tungemål, 1911 (2. udg. 1962) 251–58. Oscar Geismar: Digterprofiler, 1916 125–38. Palle Rosenkrantz: Tredive år på det da. parnas, 1927 67–75 177–79. Henning Kehler i Det nye Danm., 1929 47–56; 1930 47–62 (optr. i forf.s. Poeter og pedanter, 1932 42–56 243–48). Jørgen Bukdahl: Det moderne Danm., 1931 38–47. Einar Christiansen: Literaturkritik fra halvfemserne, 1936 68–73. Fr. Schyberg: Dansk teaterkritik, 1937 356–72. Ib Lange i Berl. tid. 3.6.1945. Tom Kristensen i Politiken 22.6.1948. Samme: Til dags dato, 1953 69–72. Samme i I min tid, 1963 12–24. Jens Kistrup i Berl. tid. 21.6.1968. Ole Storm i Politiken 22.6. s.å. Sv. Erichsen i Aktuelt s.d. *Papirer* i Kgl. bibl.

Sven H. Rossel

Lange, Thomas, 1829–87, forfatter. * 30.11.1829 i Kbh. (Holmens), † 25.8.1887 i Lyngby, begr. sst. F: postsekretær, kontorchef under generalpostdirektoratet, senere postmester, kancelliråd Thomas L. (1793–1840) og Ulricca Margrethe Andreasen (1809–92). ~6.1.1856 i Kbh. (Holmens) med Fanny Gjellerup, *9.3.1836 i Odense, † 12.12.1889 i Vordingborg, d. af hospitalslæge, senere kancelliråd Carl Adolph G. (1799–1849) og Concordia Conradsen (1812–62).

L. var kun et halvt år, da han kom i huset hos morbroderen, pastor Andersen i Ho ved Varde; her knyttedes han så stærkt til den storslåede vestjyske natur at han følte det som om han rykedes op med rode, da han i elleveårsalderen kom til Ringkøbing hvor plejefaderen havde fået kald; en tilsvarende fornemmelse havde han, da han et par år senere kom på latinskolen i Viborg, og det var først efter at han havde gjort den opdagelse, at naturen omkring den gamle domkirkeby i sit grundvæsen, ensomhed og storhed var nært beslægtet med den natur han var opvokset i, at han fandt sig til rette i de nye omgivelser. L.

blev student 1848 fra Viborg latinskoole og flyttede derefter til Kbh. hvor han – økonomisk velstillet som han var – gav sig god tid til studierne og tog kraftig del i studentlivet; først 1857 tog han teologisk embedseksamen som han dog aldrig anvendte. L. debuterede 1858 med *I Ungdommen* der efterfulgtes af *Modepræsten, et Slags Novelle*, 1859, *Kirken med Straatag*, 1859, *Smaaskrifter*, 1860 og *Poetiske Naturer*, 1863 – det er dialoger og fortællinger der ikke vidner om større selvstændighed, men om flittig læsning af S. *Kierkegaard, fra hvem de utvivlsomt har hele deres spekulative, psykologisk-eksperimentierende karakter. Sit egentlige gennembrud fik L. først med *Eventyrets Land, et Billede af Livet og Naturen ved Blaavandshuk*, 1865 hvor han giver et fint afstemt, poetisk billede af barndomslandet, således som han ser det for sig i fjernhedens forklarede skær: naturen er ikke blot baggrund for handlingen, men optræder aktivt som en destruktiv kraft; Knud Thisenius, den gamle degn der er hovedpersonen i fortællingen, forstås kun i sammenhæng med den omgivende natur.

I de bøger L. derefter udsendte er hovedmotivet stadig bestemt af dette sammenspil mellem mennesket og naturen. I *Aaen og Havet*, 1870 optræder naturen ikke så meget som en dæmonisk magt over menneskesindet men som et symbol på underbevidsthedens skjulte erotiske kræfter der fører til hovedpersonens undergang. Mindre dristig i sin udformning er L.s næste roman *De lyse Nætter*, 1875 der – ment som et modstykke til den forrige bog – lader naturen fremstå som menneskehedens rensende og forældende kilde. L. har dog voget sig så langt ud i spekulationer over ånden og naturen i disse to bind, at det går ud over klarheden i kompositionen. Betydeligere er den fortælling der oprindelig offentliggjordes i Vilh. Møllers Nyt dansk Maanedsskrift og senere optryktes i *Romantiske Skildringer*, 1872 under titlen *De faldende Blade* – det er et stykke prosalyrik af høj rang hvor det er lykkedes L. at få naturindtryk og sjælsstemning til at tone sammen i fuldendt harmoni. Med kunstnerisk suverænitæt skildrer L. her kærligheden til naturen som en evne der ikke nødvendigvis ledsages af en tilsvarende følelse for medmennesket og derfor kan antage tragiske former. L. udgav endnu en lang række bøger, men han når ikke i disse senere arbejder op på højde med *De faldende Blade*. Størstedelen af hvad der forekommer i de to store fortællinger *Nyt Liv*, 1879 og *En Kærlighedshistorie*, 1882 såvel som i de mindre novelle-cykler *Af Livet og Naturen*, 1876, *Et Symposium*, 1877, *Skitser og Eventyr*, 1881, *Sølvbrylluppet paa Højgaard*, 1883, *Fortællinger*, 1885 og *Jagt-*

selskabets Fortællinger, 1887, kan nærmest betegnes som variationer over temaer L. tidligere har gennemspillet med større kraft og myndighed. Men der er alligevel en så oprindelig styrke i opfattelsen og gengivelsen af det indbyrdes forhold mellem mennesket og naturen – der på en måde peger frem mod Henrik Ibsens senere symbolske skuespil – at det næppe er tilstrækkelig udtømmende at karakterisere L. som en romantisk epigon. Ganske vist kan hans stil ofte nærme sig det sødladne og gang på gang kommer han ind på problemer der optog vore guldalderdigtere, således forsøger han på at forklare den store sammenhæng i tilværelsen, men han anvender på overbevisende måde en moderne psykologisk-analytisk metode der tydeligt viser, at han ikke er helt upåvirket af de nye strømninger i litteraturen. □ Træsnit 1876 og af H. P. Hansen, 1880, efter dette træsnit af samme 1886 og på gruppebillede af samme 1889. Træsnit 1883, af H. P. Hansen 1884 og af samme 1888. Relief på gravsten tegnet af L. Frølich. Buste af J. Becher Smith, rejst som monument 1930 (Ho).

Udv. skr. I-II, 1906-07. – Sophus Bauditz i III. tid. 14.5.1876. Sst. 4.9.1887. Sophus Bauditz i Danmark, udg. Journalistforen. II, 1888 51-56. F. Bauditz i Ny svensk t. IX, Sth. 1888 28-33. Thorbj. Strøm i Forfatterbogen, 1898 46. P. A. Rosenberg: Små fortællinger, 1910. Samme: Erindr. I, 1934. C. Dumreicher i København 14.9.1920, Nationaltid. 30.7.1923 og 30.11.1929, Ribe amtstid. 2.12.1929 og 7.-8.7.1930. Aug. F. Schmidt i Fra Ribe amt VI, 1923-27 586-602. Peder Hessellaa: Essays, 1924 49-72. Samme i Morgenbl. 30.11.1929. Samme i Aalborg stiftstid. 16.8.1954. Carl Raaschou i Edda XLVI, Oslo 1946 77-84. Samme i Aalborg amtstid. 13.7.1967. Chr. Winther i Vestkysten 18.12.1964. Sv. Hansen sst. 6.9.1966. Kr. Langdal Møller i Århus stiftstid. 30.10.1965. Tapio Juhl i Jydske tid. 10.9.1967. – Papirer i Kgl. bibl.

Sven H. Rossel (Peder Hessellaa)

Lange, Thor Næve, 1851-1915, filolog, forfatter, oversætter. * 9.4.1851 i Kbh. (Trin.), † 22.2.1915 på Selo Napadovka i Ukraine, begr. 1927 i Kbh. (Vestre). Fr: præst ved Almindelig hospital og Abel Cathrines boliger Johan Nicolai L. (1814-65) og Maria v. Holtzendorff (1816-69). ~ 22.2.1883 i Moskva med Nathalia Michailovna de Protopopov, * 29.8.1855 på Selo Napadovka, † 25.9.1937 på Frbg., d. af oberst i garden, senere adelsmarskal i distriktet Zwenigorod, gods-ejer Michael Vassiljevitsch de P. og Nathalia Ivanovna Alferiev.

L. blev student 1869 fra Metropolitanskolen, kom efter moderens død i huset hos faderens ven, pastor L. Schmidt ved Holmens kirke, og begyndte – sprogbegavet som han var og sproginteresseret allerede fra hjemmet – på det filologiske studium hvor særlig J. N. *Madvig og J. L.

"Ussing var hans vejledere og velyndere. Hans nærmeste omgang i studenterårene var dels skolekammeraterne, bl.a. forfatteren K. G. Brøndsted, filologen og arkæologen C. Jørgensen, komponisten P. E. Lange-Müller og overlærer Axel Sørensen, og dels medlemmerne af Filologisk-historisk samfund hvor han bl.a. lærte M. Cl. Gertz og Sigurd Müller at kende. Samtidig med studiet af de klassiske sprog dyrkede L. både skønlitteratur og digtekunst. Hans versifikatoriske evner havde allerede vist sig i skoledagene og førte nu til, at han 1872 (under sit sædvanlige pseudonym Ebbe Munk) debuterede i en lille samling, Vers og Prosa fra yngre Forfattere, med et par oversættelser fra oldtid og nutid (Meleager og Heinrich Heine) og 1874 fortsatte hermed i en – sammen med Gertz og Sigurd Müller – udgivet samling „Euterpe. Oversættelser af Digterværker fra Oldtiden og Middelalderen efter Grundteksterne.“ – 1874 tog L. sin embeds-eksamen for at kunne efterkomme en opfordring til en både lønnende og lokkende opgave. I Rusland hvor zar Alexander II fra 1856 havde forsøgt en række liberale reformer, men få år efter var blevet tvunget til en konservativ reaktion, oprettede regeringen som led heri filologiske gymnasier og erstattede efterhånden de tidligere tyske lærere og dermed tysk påvirkning med filologer andetsteds fra. Prinsesse Dagmars bryllup 1866 med storfyrsttronfølger Alexander III medførte, at man også rettede en henvendelse til Danmark som gennem Madvig bl.a. gik videre til L. Drevet dels af sin hjemløshedsfølelse, hvortil en kærlighedsskuffelse vistnok føjede sig, dels af sin respekt for Madvig og dels af udsigten til en økonomisk god stilling under eventyrlige forhold efterkom han opfordringen sammen med tre kolleger, forlod Kbh. 1875, uddannede sig i St. Petersborg til stillingen og blev 1876 ansat som lærer i de klassiske sprog ved det østerlandske sprogakademi i Moskva, Institut Lásarev, hvor han 1901 holdt 25 års jubilæum, og 1877 tillige ved lyceet Cesarewitsch Nikolaj som han 1887 forlod for at overtage en post ved byens tredje klassiske gymnasium.

Hermed begyndte hans Ruslandstid der skulle vare til hans dod. L. lod sig imidlertid aldrig naturalisere, men bevarede sin danske statsborgerret og kunne således 1887–1906 bestride hvervet som ulønnet dansk konsul i Moskva. Først efter oprørsbevægelsen 1906 opgav han også denne stilling og levede siden som privatmand på hustruens landejendom i Ukraine. Under sin embedsvirksomhed havde han modtaget en række russiske udmærkelser; med tildelingen af Vladimirordenen 1899 fulgte optagelsen i den russiske adelsårbog. I hele sin konsulatid af-

holdt han selv alle udgifter til understøttelser, modtagelser og repræsentationer, skønt hans hustrus oprindelig ret betydelige formue netop i disse år delvis gik tabt. Så fjernt mange af konsulatets rent forretningsmæssige sager tilsyneladende lå ham, lykkedes det dog L. ved siden af den standsmæssige repræsentation at oparbejde en række nye eksportartikler fra dansk side og være til hjælp for mange trængende landsmænd. L.s forfatterskab, der fortsattes i Rusland og fik et meget broget og spredt indhold, kan for oversigtens skyld deles i tre grupper. Af en bestandig vedligeholdt korrespondancevirksomhed til danske blade og tidsskrifter opstod en række skildringer både af russiske og europæiske forhold: *Fra Rusland*, 1882, *En Maaned i Orienten*, 1887, *Skizzer og Phantasier*, 1890 og *I danske Farver*, 1907, hvortil der efter hans død føjedes de af venner udvalgte samlinger *Langt borte*, 1917 og *Mangesteds fra*, 1918. Mens de rent russiske skildringer der er skrevet ud fra en for L. naturlig konservativ indstilling endnu har en betydelig tidshistorisk værdi, prægedes alt for meget af hans produktion efterhånden af den næsten sygeligt overspændte fantasi som var L.s sårbarste punkt og fik sit typiske udtryk i hans sværmeriske dyrkelse af gralsagnet og tro på sin nedstamning fra Hvidernes æt. Den anden gruppe er de mangfoldige oversættelser på vers og prosa hvormed L. så at sige for første gang gav danske læsere kendskab til russisk og slavisk nationaldigtning. Hans hovedindsats her er de seks digtsamlinger: *Fra fremmede Lande*, 1876, *Nogle Folkeviser*, 1878, *Gjennem farvet Glas*, 1894, *Noc-turner*, 1897, *Fjerne Melodier*, 1902 og *Strengespil*, 1906. Et udvalg heraf er 1915 udgivet af Otto Borchsenius. I tidsskriftet Taarnet fik han optaget fire digte. Til digtene sluttede sig den ypperlige oversættelse af et berømt russisk helte-digt fra 1100-tallet *Kvadet om Igors Fylke* (dvs. fylking), 1888, udsendt i anledning af Christian IX's regeringsjubilæum. På prosa kom *Wesná* (forår), 1886 og *Sarniza* (kornmodsglimt), 1896 der begge rummede gode biografier og udvalgte arbejder af russiske forfattere fra 1800-tallet. Med *Grev Alexiej Tolstoj. Bidrag til den russiske Litteraturs Historie*, 1894 som for første gang gav en biografi og bedømmelse af den store lyriker og dramatiker, erhvervede L. den filologiske doktorgrad ved Kbh.s univ. Endelig oversatte han forskellige mindre romaner og skuespil og søgte – som oftest uden held – at få de sidste opført på danske scener. Tre: N. I. Grnéditj: *Brændende Breve*, 1891, Kutúsov: *Svjatopolk*, 1892 og Bashjenov: *Elskovsdrikken*, 1894, kom dog op på Dagmarteatret og *Natascha*, 1896 på Oslo nationalteater, men L.s forståelse af forskellen mel-

lem russisk og dansk sind havde her været for ringe. Den tredje gruppe skyldes L.s gamle og usvækkede kærlighed til filologien og oldtidsdigtningen (særlig den græske) og består af oversættelser af Sofokles: *Antigone*, 1893, *Oedipus*, 1897, *Ajas*, 1903, Aischylos: *Sonofferet*, 1911, *Eumeniderne*, 1915, Euripides: *Ion*, 1911, Pindar: *Syv Oder*, 1900 og Terents: *Pigen fra Andros*, 1912 – gerne trykt i Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning. Helt for sig står den meget frie, poetisk smukke gengivelse af H. W. Longfellow: *Den gyldne Legende*, 1880.

L.s versificerede oversættelser hentede materiale alle vegne (engelsk, fransk, hollandsk, italiensk, tysk litteratur m.m.), men slavisk og især russisk lyrik lå hans eget sind nærmest og udgør hovedgrundlaget. Næsten alle oversættelser har imidlertid det betegnende „efter“ (fx Konstantin Balmont) eller det elastiske „lillerussisk, serbisk“ etc., og digtet danner anslaget og grundmotivet som omformes og transponeres på individuel vis, så ofte kun idé og stemning er blevet tilbage. Med sin mere og mere forfinede sprog- og rytmesans, sin både filologiske, musikalske og poetiske forståelse af ordenes klangfarve og vokalharmonier og sit eget bevægede og navnlig med alle moltoner besægtede digtersind besad L. alle betingelser for en virkelig kunstnerisk gendigtning i en både smidig og samtidig særegen form. Den forenkling eller fortætning af motivet som han med forkærlighed anvendte, lettede læserens ganske umiddelbare tilegnelse og vandt også komponisterne. Til musik af J. P. E. Hartmann, P. Heise og P. E. Lange-Müller o.m.fl. blev mange af disse yndefulde smådigte hurtigt folkeejede. (*Lille røde Rønnebær*, *Skin ud, du klare Solskin* osv.). Mættede med vemod blev de for 90ernes unge lyrikere et befrugtende indblik i russisk sjæl og natur og fik ved deres helt selvstændige værdi en blivende plads i dansk litteratur. Lige så frit forholdt L. sig til oldtidsdigtningen. Filologen og digteren indgik her en ganske mærkelig, men også ganske interessant forbindelse til gavn for den der først og fremmest ønskede et indtryk af skønheden og storheden hos de græske tragikere. – Det mangeårige fravær fra fædrelandet gjorde på den ene side L. fremmed for forhold og begivenheder som ofte syntes ham små eller smålige i sammenligning med russiske paralleller, men gav på den anden side hans fædrelandsfølelse en idealiserende og forstærket kraft. Han kom kun sjældent og flygtigt hjem (1886, 1891 og 1907) og følte sig hverken digterisk eller menneskeligt videre påskønnet hjemmefra, men drømte om Danmark i lyset af Valdemartidens storhed. Heraf udsprang den hjemlængsel og trang til at smykke det med hi-

storiske mindesmærker som i hans senere år opfyldte ham og bragte ham i nært samarbejde med C. Nyrop og danske kunstnere. De vigtigste er: *Erik Klipping-korset* ved Finderup (1891), *Svend Grathe-korset* på Grathe hede (1892), *Magnus den Gode-stenen* (Niels Skovgaard) i Skibelund krat (1898), *Knud Lavard-korset* ved Haraldsted (V. Koch, 1902), *Erik Ejegod-stenen* på Borgevold ved Viborg (1915) og *Dronning Dagmar-billedet* (Joakim Skovgaard) i Ringsted kirke (1916) som hans enke lod male i hans ånd og efter hans ønske. Adskillige andre steder anbragtes mindre mindetavler eller mindesmærker, nogle af ganske privat karakter (*Elleranden* ved Løvenborg). De fleste indskrifter skyldes L. selv. – Russiske titler: Hofråd. Kollegieråd. Statsråd 1887. Virkelig etatsråd med generalsrang og excellencetitel 1908. – R. 1892. DM. 1896.

□ Tegn. af A. Tholander, 1872, mal. af samme, 1880 (Fr.borg), mal. af L. som gralsridder af samme (sst.) og tegn. af samme, 1881. Træsnit 1886 efter foto. Dødsmaske (Fr.borg). Relief af N. Hansen Jacobsen (Fr.borg), et ikke benyttet udkast til relief af samme på mindesten, 1925 (Skibelund krat). – På graven kors efter Knud Lavard-korset, tegnet af V. Koch. Egetræs mindetavle til kirken i Napadovka, Ukraine af Martin Nyrop, 1915. – Gravsten af Niels og J. Th. Skovgaard, 1928.

Udg. Udv. digte, ved Otto Borchsenius, 1915 (2. udg. 1920).

Kilder. Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1894 78, Dannebrog 14.2.–15.2.1894, 7.5.–8.5. s.å., 11.11.1897, 25.12.1898 og 20.6.1906, Nationaltid. 25.12.1896, Forfatterbogen, 1898 105–11 (Fra min ungdom). E. Spang-Hanssen: Under Madvigs auspicer, 1952 = Studier fra sprog- og oldtidsforsk. CCXVIII 40–140 (breve fra L.). Breve fra Chr. Engelsen til H. Krabbe og B. Bang, udg. Ivan Katić, 1974.

Lit. Karl Gjellerup: Vandreåret, 1885 338–63. Johs. Jørgensen i Tårnet, 1893–94 14–18. Axel Sørensen i Studenterbogen, 1896 123–25. Samme: T. L., 1915 = Mennesker XI. Georg Brandes: Saml. skr. X, 1902 350f. Regitze Barner: Minder II, 1911 211–14. Otto Borchsenius i indledn. til L.: Udv. digte, 1915. Harald Nielsen: Vej og sti, 1916 106–15. Samme: Boger og mænd, 1926 58–60. C. Nyrop: T. L., 1917. Hans Kaarsberg: Memoirer I, 1921 247–52. Marie la Cour Pedersen i Dansk udsyn, 1925 347–63. Fr. v. Jessen: Mit livs egne hændelser, mennesker II, 1945 289–93. Aug. F. Schmidt i Østjysk hjemstavn XVIII, 1953 142–46.

Papirer i Kgl. bibl.

Uffe Andreassen (Carl Dumreicher)

Lange, Villum (skrev selv Willem), 1624–82, professor i matematik og astronomi, landsdommer. * 15.1.1624 i Helsingør, † 22.5.1682 i Kbh., begr. i Frue k. F: præst i Helsingør Peder Rasmussen L. (1589–1646) og Karen (Karine) Villumsdatter (1599–1633). ~ 8.5.1653 i Kbh. (Frue) med Anne

Lange, Villum

Resen, begr. 13.11.1691 i Asmild, d. af biskop Hans Hansen *R. (1596–1653) og Thale Vinstrup (1604–53).

L. dimitteredes fra Herlufsholm 1641 og studerede dernæst ved Kbh.s univ. hvor han 1643 forsvarede en fysisk-medicinsk disputats og s.å. tog attestats. 1646–50 var han på studierejse og besøgte bl.a. Oxford, Paris og Leiden (imm. 1646) hvor han 1649 udgav et skrift om den bibelske kronologi, *De annis Christi libri duo*. Heri benægtede han ikke blot jordens bevægelse omkring solen (et standpunkt han dog 1667 havde opgivet) og satte den første skabelsesdag til mandagen den 30.4.4042 f.v.t., men han var også kommet frem til at korsfæstelsen havde fundet sted på en torsdag, og det faldt medlemmer af konsistorium herhjemme for brystet og skabte tvivl om hans teologiske ståsted. Dette til trods udnævntes han til professor i matematik ved universitetet 1650, men allerede s.å. blev han imidlertid kaldet til at følge Chr. *Rantzau (1614–63) på hans sendelse til Wien. Til 1652 studerede han derpå videre i Leipzig (1650), Padua (1651) og Firenze (1652) og tog 1653 magistergraden i Kbh. Foruden med matematiske emner beskæftigede han sig ved denne tid også med astronomi og frakendte heri ikke astrologien al værd; 1656 udgav han *De veritibus geometricis libri II* hvori han dygtigt, omend ikke fejlfrit, søgte at klarificere de matematiske begreber over for M. *Meiboms mere uigennemsigtige fremstillinger. Herigennem vandt han Frederik IIIs bevågenhed og virkede fra april 1656 til okt. 1658 som prins Christian (V)s præceptor. Også på andre områder kom L. de følgende år til at gøre kongen tjeneste: Maj 1658 sendtes han i hemmeligt ærinde til den svenske fredsforhandler Sten Bjelke hvilket senere af den svenske konge sattes i forbindelse med Fr. IIIs planer om en statsomvæltning. Vel som led i dette fik L. juli 1660 ret til kvit og frit at nyde indtægterne af to af kronens gårde i Herlev for sin egen, sin kones og sine børns levetid. S.å. indtog han under stændermødet en ejendommelig stilling idet han – efter at universitetets to befuldmægtigede havde trukket sig tilbage fra forhandlingerne – fik ordre om at deltage i stænderudvalgsrådet 14.10. hvor afgørelsen om håndfæstningen og den nye forfatning skulle træffes. At L. imidlertid ikke er medunderskriver af udvalgsbetænkningen har Niels *Slange i sin skildring fra 1720, hvis kildegrundlag her ikke kendes, forklaret med at biskop Hans *Svane fik ham fjernet fordi L. henviste til at ligesom andre europæiske riger havde deres grundlove burde Danmark have det samme; enklere kan årsagen dog blot være at L. ikke var lovformelig valgt deltager i mødet, for

da hans udnævnelse til universitetsrepræsentant var meddelt konsistorium og tilsyneladende stilltende godkendt af dette underskrev han 16.10. som eneste professor erklæringen om håndfæstningens kassation. Nov. 1660 aflagde han ed som assessor i kancellikollegiet, dog uden at få bestalling, og n.å. blev han medlem af højesteret. Med tilladelse til at oppebære sin professorgage mod at stille vikar udnævntes han aug. 1661 til landsdommer i Jylland med bolig på Asmild kloster til hvis reparation han 1667 fik bevilget „arvefaldet“ over hele landsdelen og som ved mageskifte med kronen 1671 blev hans privateje. Muligvis afspejlede posteringen at den matematiske professor ikke rigtig var faldet til i den nye administrationskreds og måske heller ikke var helt velset blandt sine universitetskolleger: selv antydede L. senere at han havde misundere. Det nye embede var dog anseligt, og kongen tilstod ham 1669 en årspension på 500 rdl. oven i hans øvrige indtægter. Langt fra hovedstaden gjorde han sig mange politiske overvejelser og var optaget af reformtanker, ikke mindst fremsatte han i en række breve til *Griffenfeld 1670–72 forslag om borgerstandens fremme, hærens reduktion, forholdsregler mod den tysk-holstenske indflydelse, reformer i strafferetten, m.m. Efter Griffenfelds fald blev han april 1676 medlem af en kommission der skulle undersøge betalingerne til kronens kreditorer fra og med 1660. Først med udnævnelsen til kancelliråd 1680 kunne han imidlertid atter forlægge residensen til Kbh. og igen overtage sine universitetsforelæsninger, men allerede to år efter døde han.

Danske mag. 5.r.11, 1889–92 275–319 (heri breve): sst. 7.r.V, 1949–53 6. Breve fra og til Ole Worm, udg. H. D. Scheperlern III, 1968. – Progr. fun. univ. Hafn. over V. L., 1682. Medd. om dimitterede fra Herlufsholm, ved Alb. Leth og G. L. Wad I–II, 1875–87. A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld I, 1893 283f. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste dage, 1894 (reprodukt. 1969) 338f 533f. C. O. Bøggild-Andersen: Statsomvæltningen i 1660, 1936.

H. A. Hens

Lange-Müller, Peter Erasmus, 1850–1926, komponist. * 1.12.1850 på Frbg., † 26.2.1926 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: overretts-, senere højesteretsassessor Otto *Müller (1807–82) og Sophie C. Lange (1818–59). ~ 23.6.1892 i Marienbad, Bøhmen, med Ruth Alpha Gudma Block, * 8.4.1866 i Kbh. (Johs.), † 30.10.1921 på Sophienberg, Rungsted, d. af kontorist, senere dispachørfuld-mægtig Johan Carl Møller (1836–70) og Hansine Frederikke Henriette Petersen (1839–68) og adopt. 31.12.1887 af konsul Jens Friderich Horsens Block (1816–92) og Caroline Kirstine Horsens, f. Torp (1833–97, ~ 1° 1852 med J. F. H.

B.s bror, købmand Carl Johan Horsens, 1825–57).

L.-M. blev opdraget i et hjem med udpræget sans for musikalske værdier, især var hans mor musikinteresseret og vakte tidligt samme interesse hos den meget modtagelige søn. Tro mod slægtens akademiske traditioner gik L.-M. dog efter endt studentereksamen (1870 fra Metro-politanskolen) ind til det statsvidenskabelige studium. Imidlertid var hans tilbøjelighed for musikken så stærk at han (1871) søgte ind på Det kgl. danske musikkonservatorium hvor han – der tidligere havde modtaget undervisning af G. *Matthison-Hansen – (dog kun et år) havde E. *Neupert til lærer i klaverspil. Fra barndommen af var L.-M. svagelig, sygdom forfulgte ham hele livet, og allerede på et tidligt tidspunkt af de akademiske og musikalske studier brød han derfor af og gik for sit helbreds skyld i gartnerlære. Mens statsvidenskaben hermed definitivt blev lagt på hylden kunne L.-M. derimod ikke slippe musikken. Han blev i disse år klar over sit kunstneriske kald, og 1874 debuterede han som komponist med udsendelsen af sit op. 1: fem sange af B. S. Ingemanns *Sulamith og Salomon*. S.å. deltog han i stiftelsen af Koncertforeningen hvor han senere blev meddirigent (1879–83), den eneste offentlige musikstilling han overhovedet har indtaget. Denne tilbageholdenhed skyldtes dels den svagelighed han stadig måtte kæmpe med, dels en ejendommelig skyhed over for offentlig fremtræden og opmærksomhed om sin person der hele livet var karakteristisk for ham – „Musiker Müller“, som han beskedent yndede at kalde sig. Det skulle imidlertid falde i hans lod at blive en af folkets udkårne på det musikalske område. Medvirkende hertil var især hans musik til Holger Drachmanns *Der var engang* – (Det kgl. teater 23.1.1887, op. 25) og desuden en række af hans sange der i løbet af forbløffende kort tid nåede en enestående udbredelse. Denne opmærksomhed om enkelte af L.-M.s kompositioner trængte hans øvrige kompositioner stærkt i baggrunden. Medvirkende hertil var måske også at L.-M.s stil ikke altid fandt den rette forståelse i faglige kredse, præget som den er af overgangen mellem senromantikken og den nyere tid, med tydelige impressionistiske indslag – en stil der på den ene side ikke helt honorerede højromantikkenes fordringer, på den anden side heller ikke passede ind i de krav den frembrydende moderne musik stillede.

L.-M.s kompositioner ompænder både dramatisk musik, instrumentalmusik, korværker og sange. Allerede i sin ungdom var han teaterinteresseret, og hans værker for scenen viser tidligt en udpræget sans for dramatisk virkning. 1878

opførtes hans sygestykke *Tove* (med tekst af komponisten, op. 7, Det kgl. teater 19.1.). Det opførtes kun få gange, men viser som i svøb L.-M.s musikalske fysiognomi med udgangspunktet i den danske høj- og senromantik og med N. W. *Gade, J. P. E. *Hartmann og P. *Heise som forbilleder, men samtidig særpræget ved den egenartede kolorit der farver det lige fra ouverturen til det afsluttende kor og ved den påvirkning fra dansk folketone der tydeligt kommer til udtryk i de viseagtige indlæg og folkelige flerstemmige sats. I virkeligheden har man her allerede „den hele L.-M.“ som i en nøddeskal. Også den vemodige, ligesom slørede tone der genfindes så hyppigt i L.-M.s senere værker, og som er et af de mest karakteristiske træk i hans musik, er her mærkbar samt de langt udspundne, blidt rytmisk vuggende taktinddelinger som L.-M. forfølger og udnytter til yderste grænse senere hen (serenaden i „Der var engang –“ og i *Renaissance*) og den hurtige vækkel af motivindhold.

I de efterfølgende sceniske værker træffes disse karakteristiske L.-M.ske træk i stedse stigende grad og i stedse mere afklaret form; hertil kommer desuden nye drag, som fx den friske og fornøjelige tone i musikken til Sophus Bauditz' *I Mester Sebalds Have* (op. 13, Det kgl. teater 9.12.1880), den yndefulde kolorit over musikken til William Fabers komiske opera *Spanske Studenter* (op. 22, Det kgl. teater 21.10.1883) hvis vuggende og rappe danserytmer viser en særdeles charmerende side af L.-M.s talent; samtidig har hans lyriske romancetone for alvor fundet vej til den sceniske musik. Musikken til „Der var engang –“ kommer som en naturlig fortsættelse af denne udvikling. I de muntre optrin klinger tonen fra de tidligere værker videre, kun er dansene – denne gang farvede af hjemlig rytme og tone, på samme måde som den lyriske romance („Serenaden“) har fået et vægt folkeligt træk; og så sangen („Midsommervisen“) er indpasset i dansk folkelig smag. Trods megen uegalitet i stilen undgår denne frejdige og sværmeriske musik den dag i dag ikke at gøre sin virkning som illustration til Drachmanns eventyrbilleder.

Afgørende for L.-M.s udvikling blev den betydning han en overgang tillagde klangen som den egentlige bærer af kompositionen. I endnu højere grad end før mærkes en stadig finere udpensling af klanschatteringerne, til dels på det melodiske bestokning. Denne teknik fik sit tydeligste udtryk i operaen *Fru Jeanna* (tekst af E. v. d. Recke, op. 30, Det kgl. teater 4.2.1891), i hvilken L.-M. for første gang koncentrerede sig om udformningen af den „store“ operas højstemte dramatik. Karakteristikken af personerne blev her

dybere, delvis opnået ved den lige nævnte teknik, men L.-M. arbejder nu yderligere med virkemidler som stadig mere flydende grænser mellem det recitativiske og ariemæssige, samtidig med at han i denne opera beruser sig i sælsomt svulmende klange, frappante modulationer og langt-duvede rytmer.

Mens musikken til Drachmanns *Ved Bosporus* (op. 41, Det kgl. teater 1.12.1891) virker som en lost henkastet skitse (atter med „eksotisk“ kolorit) samlede L.-M. på ny kræfterne om et helt og stort gennemarbejdet værk i operaen *Vikingeblod* (op. 50, tekst af Einar Christiansen, Det kgl. teater 29.4.1900). I denne opera er L.-M. påvirket af Richard Wagner, væsentligst i dennes opfattelse af de sanglige partiers forhold til orkestret hvor de to faktorer sidestilles, ja overvægten endda mere og mere lægges på orkestret. L.-M. følger disse tendenser i *Vikingeblod* hvis partitur viser en langt større selvstændighed i det orkestrale, set i forhold til sangpartierne hvilket atter øjensynlig har tvunget L.-M. til at tage større hensyn til melodisk-selvstændige linjer end til klanschatteringer. I sangpartierne spores i øvrigt tydelige forsøg på anvendelse af „talesang“ og „uendelig melodi“ i wagnersk forstand (romancernes antal er også påfaldende formindsket), og ledemotivteknikken, om end i spæd udformning, er taget i brug (fx Svanekors-motivet). Smukt gjort er karakteristikken af Østerland og Norden – et lidenskabeligere, sjæleligt mere hektisk Norden end det mystisk-stoute hos J. P. E. Hartmann hvem værket er tilegnet. *Vikingeblod* betegner højdepunktet, afklaringen, i L.-M.s dramatiske komposition. De to senere arbejder: musikken til *Middelalderlig* (op. 55, tekst af Drachmann, Det kgl. teater 9.10.1896) og *Renaissance* (op. 59, ligeledes Drachmann, Dagmar-teatret 9.11.1901) kom hverken i omfang eller indhold på højde med de foregående arbejder; det sidstnævnte – *Renaissance* – opnåede en betydelig popularitet, især Ouverturen og serenaden. Foruden de allerede nævnte teaterarbejder skrev L.-M. sange til H. V. Kaalunds *Fulvia* op. 15, Det kgl. teater 21.4.1881, Drachmanns *Østen for Sol og Vesten for Maane* op. 23, Henrik Ibsens *Gildet paa Solhaug* op. 32, Centralteatret Kristiania, Einar Christiansens *Peter Plus* op. 42, Det kgl. teater 25.9.1891 og *Letizia* op. 48, Dagmar-teatret 26.2.1898 o.a. samt E. v. d. Reckes *Hertuginde af Burgund* op. 44, Dagmar-teatret 22.11.1891.

Inden for instrumentalmusikken gennemløb L.-M. en lignende udvikling som inden for sin teatermusik – fra en stil der nærmest kan karakteriseres som romantisk i Leipzigskolens betydning (Schumann, Gade), således udpræget end-

nu i *12 klaverstykker*, op. 8, til en stil hvor klangerne oftest i såre raffineret farvning får overhånden over det motiviske (klaverværkerne *Mærner-Reigen*, 4-hændig op. 26, *Syv Skovstykker* op. 56, *Dæmpede Melodier* op. 68). Allerede orkestersuiten op. 3 *I Alhambra* 1876 varsler den langt mere koloristisk bestemte orkestersuite *Weyenburg* op. 47, 1894, de to symfonier *Efteraar* op. 17, 1882 og d-mol symfonien op. 33, 1889 samt klavertrioen i F-Dur op. 53, 1898. Violinkoncerten op. 69, 1904 og *Romance for violin og orkester* op. 63, 1899 betegner inden for instrumentalmusikken et lignende stadium som *Vikingeblod* inden for den dramatiske musik, især med hensyn til den orkestrale sats der tydeligt giver vidnesbyrd om den udvikling L.-M. i mellemtiden havde gennemløbet.

Allerede på et tidligt tidspunkt i sin kunstnerbane kastede L.-M. sig med iver over komposition af vokalmusik (kor og sange) som L.-M. selv sikkert betragtede som sit egentlige felt. Herom vidner korværkerne *Novemberstemning*, tekst H. Høst og *Tonerne Flugt*, Henrik Hertz, op. 5, 1876, *Niels Ebbesen*, op. 9, 1878, tekst C. Gandrup og de kirkelige kompositioner *Tre Salmer* op. 21, 1883 der alle bærer den yngre L.-M.s stilpræg. Senere fulgte *Zwei Madonnalieder* op. 29, 1889 og *Tre Madonnasange*, tekst Thor Lange op. 65, bl. kor a cappella, Cæciliaforeningen 1900 der tilhører den sidste gruppe af L.-M.s værker. Foruden nogle kantater: op. 37, *Den nordiske Industri*, Landbrugs- og kunstudstillings åbningsfest 18.5.1888, tekst Chr. Richardt, *Stavnsbåndets Løsning* op. 36, Universitetets fest i anledning af 100-året for stavnsbåndets løsning juni 1888, tekst Drachmann, op. 71 *100-året for H. C. Andersens fødsel* 2.4.1905, tekst af Recke, skrev L.-M. prolog og epilog til Edv. Blaumüllers *Agnete og Havmanden* op. 73, 1908 der ved sin dramatiske kraft og stærke tone kommer op på siden af *Vikingeblod* og de senere instrumentallværker. Yndefulde og stemningsrige er L.-M.s mange korsange og kvartetsange af hvilke adskillige har opnået en lignende yndest som L.-M.s solosange og stadig hører til det faste repertoire i vore sangforeninger: *Jægersang*, *Kornmodsglansen*, 1879, *Roma, kan du sove*, *Ak I Snefnug*, *Ak, paa Marken*, *Petar Droitschni* o.m.a.

Inden for vokalkompositionen nåede L.-M. sin største yndest på solosangens område, ikke mindst på grund af den romantisk-folkelige tone. Flere af L.-M.s sange er den dag i dag nationalt eje, fx *Naar Dagen er træt*, 1880, *Lille røde Rønnebær*, 1882, *Skin ud, du klare Solskin*, 1882, *En Engel har rørt ved Din Pande*, *Silde den Aften, der Dug driver paa*, 1890, *I Würzburg ringer de*

Klokker til Fest. En Rand af diset Hede o.a. Nogle af L.-M.s mest kendte romancer er i øvrigt skrevet til dramatiske værker (sangene fra „Der var engang –“, *Yderst i Slæbet det lette* og *Firenze* fra Einar Christiansens „Letizia“), men er overgået til folkeligt eje. I deres sarte vemodige holdning eller frejdigt lyse humor genfinder nationen træk af sit eget sindelag. Hertil kommer det melodiose og formmæssigt set ofte populære tilsnit der gør dem lettilgængelige. Næppe nogen anden gruppe af L.-M.s kompositioner afspejler på så tydelig måde den udvikling han har gennemgået som komponist fra *Fem danske Sange af Molbech, Hauch og Kaalund*, op. 14, med de lidt naive, endnu ganske uselvstændige akkompagnementer (men allerede med svage tilbøjeligheder til en vis klangkolorit), over de norske, tjekkiske og russiske sange (op. 16, 18, 19, 20) med de mange forsøg på større selvstændighed i klaverledsagelsen, tiltagende klangfarvning og dybere karakteristik, til op. 24 (syv sange af Recke), op. 31 (Tre digte af Richardt, Molbech og Kaalund), op. 34 og op. 38 (følkeviser oversatte af Thor Lange), op. 35 (ballader af Uhlund) og op. 40 (sange af Gjellerups Min Kærligheds Bog) hvor L.-M. når frem til fuld afklaring af forholdet mellem sangstemme og klaverakkompagnement med dyb sans for klangens chattering. I modsætning her til står dog de folkeviseagtige sange (fx flere af kompositionerne til Thor Langes oversættelser) der bevidst fastholder den ældre ligefremme akkompagnementstone.

L.-M. var hele livet hæmmet af sit svagelige helbred. Nogen intim følelse senere med det praktiske musikerliv umuliggjordes derfor; på lange rejser søgte L.-M. helse for sin svage konstitution; 1894 fik han bolig på Sophienberg ved Rungsted hvor han levede stille og tilbage trukket til sin død. Hans musik kan ofte være præget af denne manglende kontakt med det rent håndværksmæssige i musikalsk komposition. Men både i stærke og svage stunder afspejler hans musik på klareste måde et sjældent følsomt, drømmende kunstnersind, ejendommeligt søgende, ofte grublende. I sine toner, især af dæmpet inderlighed, vemodigt slørede, og nænsomme i udtrykket som størsteparten af hans kompositioner opviser, giver L.-M. sikkert helt sig selv. – R. 1887. K.² 1920. F.M.I. 1925. □ Akvarel af E. Lehmann, 1856. Træsnit 1883 og træsnit efter dette 1884, bl.a. af H. P. Hansen. Træsnit 1886. Mal. af Bertha Wegmann, 1908 (Fr.borg). Træsnit af L. B. Hansen, 1911, efter foto. Buste af L. Brandstrup, 1931 (Det kgl. teater). Foto.

Bibliografi. Alfr. Nielsen: Fuldstændig fortegn. over L.-M.s kompositioner i Musik IV, 1920 170–72.

Kitaer. Selvbibliografi i Ill. tid. 27.11.1910. Brevveksl. mel-

lem Holger Drachmann og L.-M. i Tilskueren, 1926 I 400–10.

Lit. Om slægten ved Th. Hauch-Fausboll i Politiken 28.2.1926 og i Berl. tid. 22.1.1932 samt ved H. Egede Glahn i Pers. hist. t. 12.r.v. 1950 181–89 og VI, 1951 175f. Ch. Kjerulf i Nord. musiktid. V, 1884 65–68. Carl Nielsen i Riget 1.12.1900. Augusta Eschricht i Måneds-mag., 1910 986–89. G. Lyng: Danske komponister i det 20. årh.s begyndelse, 1917. Axel Kjerulf i Politiken 1.12.1920. H. Seligmann sst. 26.2.1926 og 9.5.1938. Will. Behrend i Ord og bild XXV, Sth. 1921 209–19. Kaj Jørgensen i Hojskolebl., 1925 1565–70. Helge Bonnén i Dansk musik t. 1, 1925 37–40 (jfr. sst. 40–48). Samme: P. E. L.-M., 1946. Einar Christiansen: Nogle træk af mit liv, 1930 95–111 229–32. H. Seligmann: Skikkelser i tonekunsten, 1938. Jul. Clausen: P. E. L.-M., 1938. Samme: Mennesker på min vej, 1941. Samme i Dansk musik t., 1950 216f. Rob. Neiiendam i Det kgl. teaters progr. dec. 1940. Dansk musiker tid., 1950 346–48. Erl. Winkel i Jyllandsposten 29.11.1950. Em. Sejr i Århus stiftstid. 30.11. s.d. Sv. Forchhammer i Nationaltid. 1.12. s.d. Axel Kjerulf i Politiken s.d. Jul. Foss i Kristeligt dagbl. s.d. Nils Schiorring i Berl. aften s.d. W. Zacharias i Land og folk s.d. T. Krogh i 15 udv. digte til P. E. L.-M., ved C. Dumreicher, 1955. Kai Aage Bruun: Dansk musiks hist. II, 1969 243–79. Lars B. Fabricius: Træk af da. musiklivs hist., 1975. Nils Schiorring: Musikkens hist. i Danm. III, 1978 89–94.

Papirer og manus. i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Erik Abrahamsen**

Langebek, Jacob, 1710–75, gehejmearkivar, historiker. * 23.1.1710 i Skjoldborg, † 16.8.1775 i Kbh., begr. sst. (Frue k.). F: sognepræst Frederik L. (1673–1727, ~2° 1727 med Sabine Marie Stoltzig, ca. 1698–1766, ~1° 1714 med sognepræst i Års og Havbro Vincens Rønnebeck, † 1716, ~3° 1729 med sognepræst i Skjoldborg og Kallerup Ole Kamp, 1696–1749) og Else Schytte (1684–1726). ~1° 16.4.1755 i Kbh. (Nic.) med Helene Marie Paulli, * 3.2.1731 i Kbh. (Trin.), † 21.8.1766 sst., begr. i Trin. k., d. af bager Poul Frederik P. (ca. 1689–1751) og Anna Larsdatter Lindberg (1696–1740, ~1° 1713 med garver Jørgen Eilersen Høffding, ca. 1674–1715 (~1° med Martha Christophersdatter Brochner), ~2° med bager Joen Torstensen Angelberg, † 1718 (~1° med Elisabeth Liebendahl, † 1717, ~1° med bager Claus Bløcher)). ~2° 24.2.1773 i Kbh. (Frue) med Marie Wulff, døbt 1.12.1721 i Kbh. (Helligg.), † 24.11.1792 sst., begr. i Frue k. (~1° med klokker ved Frue k. i Kbh. Niels Glud, ca. 1692–1771, ~1° 1736 med Sara (Arildsdatter?) Hansen, ca. 1698–1749), d. af skrive- og regnemester Hans W. († senest 1759) og Elisabeth Maria Svendsdatter Lorentzen (ca. 1695–1765).

Slægten Langebek kan føres tilbage til sognepræst i Kallehave Jacob Andersen der 1584 tog magistergraden i Wittenberg. Hans søn Anders blev konrektor ved Vor Frue skole i Kbh., senere

Langebek, Jacob

rektor i Slagelse. 1630 fulgte han faderen i embedet i Kallehave hvor han tog navn efter Langebæk præstegård og døde 1645. Dennes søn, magister Jacob Langebek (1637–1705) var præst i Kyndby, senere stiftsprovst og sognepræst ved Vor Frue kirke i Ålborg, og far til Frederik Langebek.

L. blev forældreløs da han var 17, og efter et år i Nykøbing Mors latinskole dimitteredes han 1728 til universitetet hvor han 1732 tog attestats. Han ønskede dog ikke præsteembede, men satte fra begyndelsen ind på at komme til at beskæftige sig med fædrelandets historie. Han var stærk i latinen og lærte sig derudover oldislandsk, oldengelsk samt fransk og tysk og ernærede sig nødtorftigt ved at undervise. Omkring 1735 trådte han i nær forbindelse med to af tidens mest indflydelsesrige og lærde personer, Frederik Rostgaard til Krogerup og historikeren Hans Gram der begge satte pris på den begavede og fordringsløse L. Ved at gå til hånd i deres private biblioteker og manuskriptsamlinger fik han samtidig lejlighed til at øge sin viden om historiens kilder, og Gram, i hvis hus han blev optaget, skaffede ham stillingen som amanuensis ved Det kgl. bibliotek. – Sammen med Ludvig Harboe begyndte han 1737 udgivelsen af *Dänische Bibliothec*, et skrift til oplysning i udlandet om dansk kirke- og lærdomshistorie. Samtidig omgikkes han med ret dristige planer om en monumental udgave af kilderne til dansk historie. L. var uhyre arbejdsom og virkede målbevidst med samling og afskrivning af dokumenter men måtte samtidig bruge megen tid på Rostgaards yndlingsforetagende, den danske ordbog. L. fik efterhånden redigeret bogstaverne A–N selv om arbejdet ikke lå i centrum af hans interesser. Karakteristisk for hans holdning er at han helhjerteret går ind for „akademiprincippet“, hvorefter kun anerkendt sprogrigtige, dvs. „gode, rene, overalt brugelige og upaatvivlelige Danske“ ord bør medtages, mens „grove, plumpe og liderlige Oord og Talemaader, som stride imod Ærbarheden“ udelades.

Omend beskeden af natur, omgængelig og hjælpsom, og derfor vellidt i den lærde verden, var L. næppe i tvivl om sit eget værd som videnskabsdyrker, og da han på grund af sin socialt lave placering ikke kunne blive medlem af det 1742 stiftede Videnskabernes selskab tog han i december 1744 initiativet til, og fik 8.1.1745 stiftet sit eget selskab. Medvirkende har dog også været at Videnskabernes selskab ikke var blevet det Societas antiquitatum et historiam patriæ han havde ønsket. L. blev selv forstander for „det lille selskab“ der n.å. fik lov at kalde sig *Det kgl. danske Selskab til den nordiske Histories og*

Sprogs Forbedring, og redaktør af dets tidsskrift *Danske Magazin* der indtil 1752 udkom med fem hæfter indeholdende kilder, kommentarer og rettelser til historien, hovedparten besørget af L. selv. Det vakte fra første hæfte respekt for sin kvalitet; også Ludvig Holberg udtalte sig anerkendende.

I sin glæde over at være kommet ind på det rette spor, og i sin iver efter at kritisere vildfarelser kom L. dog samtidig ind i en alvorlig konflikt idet han i magasinet bragte ikke få rettelser til hofpræsten Erik Pontoppidans *Annales Ecclesiæ Danicæ* og i en fodnote respektløst talte om „skribenters urigtighed eller uformuenhed.“ Da Pontoppidan i et anonymt brev frabad sig at blive korrekset svarede L. igen i *Selskabets Anmærkninger over et Brev som nyeligen er udgivet imod det Danske Magazin*, 1746. Da især dronning Sophie Magdalene ønskede der skulle skrives ind mod denne respektløshed måtte L. for konsistoriet gøre Pontoppidan afbtigt. L.s anseelse blandt fagfolk led dog intet skår ved dette udfald af striden som imidlertid lærte ham lidt mere forsigtighed. Bemærkelsesværdigt er det at J. E. Schlegel i sit tidsskrift *Der Fremde* tillod sig et vittigt, satirisk indlæg i L.s favør. – Ved Christian VI's død s.å. priste L. kongen i et skrift: *Videnskabers Tab i Konning Christian VI's Dødsfald*, en hyldet der i lige så høj grad kunne rettes til oversekretær J. L. Holstein som L.s forstående beskytter. 1748 kunne L. gøre en foreløbig, og ærefuld status over selskabets virksomhed med *Det Kongelige Danske Selskabs Begyndelse og Tilvæxt i de første tre Aar*.

S.å. blev L. Hans Grams efterfølger som gehejmearkivar og kunne nu optages som medlem i Videnskabernes selskab. Med embedet fulgte videreførelsen af forgængerens plan om den store kildesamling, som senere kom til at bære titlen *Diplomatarium Langebekianum*. Det vældige arbejde med opsporing og afskrivning heraf tog næsten al hans tid, og han kom derfor heller ikke til at sætte sig væsentlige spor som leder af arkivet. Det var hensigten at få materialet trykt og udgivet, men han havde stor ulyst til at gå i gang hermed så længe man ikke havde afsøgt arkiver og private samlinger i udlandet; og 1753 fik han Frederik Vs tilladelse, og understøttelse, til en rejse til Sverige og videre. Sammen med arkivtegneren Søren Abildgaard, og senere fulgt af den unge svenske forsker Nils Reinhold Brocman, opsøgte L. i løbet af 1753 en lang række lokaliteter i Sverige, bl.a. Gotland. Vinteren 1753–54 tilbragte han i Stockholm, og den følgende sommer gjorde han turen gennem Sverige, Finland, Rusland, Livland og Polen og langs Østersøkysten til den danske sydgrænse, overalt med

det formål at opsøge monumenter og skriftlige kilder til især den danske historie. Denne rejse, der efter hans egen opgivelse skaffede yderligere 4000 afskrifter til arkivets samling, kan betragtes som L.s egentlige livsværk. Hans ønske om fuldstændighed hindrede ham i at få udgivet det Diplomatarium Danicum han selv havde ydet det største bidrag til. Samtidig standsede hans videre arbejde med magasinet der først fra 1781 blev fortsat af B. C. *Sandvig.

L. var ikke en kritisk begavelse som Hans Gram, der gik i dybden med det hele, eller en syntesens mand som Holberg, der kunne få noget fra hånden. Alligevel kan hans betydning for dansk historie vanskeligt overvurderes. Ved hans afskrivninger reddedes mange kilder som senere er gået tabt. Betydningsfulde enkeltkilder som Necrologium Lundense, Roskildebispens jordebog og dele af dombogen samt Kong Valdemars Jordebog er fremdraget af ham. Men hans pertentlighed hindrede ham i færdiggørelsen. Sidstnævnte værk som han havde fundet i Stockholm arbejdede han på til sin død uden at blive færdig. Han var stærkt interesseret i de norske bjergværkers historie, men fik blot et enkelt stykke udgivet (1758), ligeledes gjorde han store samlinger og grundige forberedelser til en dansk mønthistorie og en tilsvarende om segl og monumenter. Til suverænitetens historie fik han i anledning af 200-året 1760 færdiggjort en fremstilling, men den udkom først mere end hundrede år senere. For dem der kunne få værker fra hånden var han en næsten udtømmelig kilde at ose af, og altid hjælpsom. Særlig værdifulde var hans bidrag til T. de *Hofmans Foundationer og til Pontoppidans Danske Atlas, hvis bind IV-VI han efter forfatterens død reviderede og supplerede; til syvende bind, om Slesvig, samlede han en væsentlig del af stoffet. Desuden medvirkede han ved udgivelsen af Niels *Slanges Christian IVs historie (1749) og Ole *Worms Epistolae (1751).

Det andet monument over L.s indsats i dansk historie er værket *Scriptores rerum Danicarum* hvoraf han selv nåede at udsende de første tre bind 1772-74. Udgivelsen bekostedes af P. F. *Suhm der efter L.s død, men efter L.s plan udgav bindene IV-VII, mens det ottende bind brændte i materie ved Kbhs brand 1795 og først udkom 1834. I dette værk der indeholder de vigtigste kildekrifter til dansk middelalder, og som står mål med tilsvarende udenlandske værker i samtiden, finder man resultatet af mange års grundige studier.

Ligesom vennerne i den lærde del af borgerskabet, som Luxdorph og Suhm, fyldtes L. af afsky for Struensee-regimet. Loyal mod kongemagten, modstander af omvæltninger, sociale som politi-

ske, og konservativ i religion og moral gjorde han intet forsøg på at forstå motiverne til hvad der skete, eller på at få rede på hvad der var sandt og hvad der var ondsindet sladder. Han skrev og udgav anonymt 1771-72 tre smædedigte, udgivet under ét som *Trende Skaldedigte*. 1772. Som litteratur noget makværk, men de kaster et interessant lys over tidens betændte atmosfære og bidrager til at belyse hvad der sker med en flittig og anstændig borger når hans normsystem anfægtes alvorligt. L. var livet igennem vant til små kår, embedet var slet lønnet, 1768 afslog han udnævnelsen til virkelig justitsråd fordi det betød en ekstra udgift, og først hans andet ægteskab bragte ham lidt på fode. Ved sin død skyldte han den kgl. kasse 366 rdl. af et forskud til trykning af jordebogen; kommissionen til gennemgang af hans papirer anbefaler dog eftergivelse af beløbet under hensyn til hans „besynderlige Flid og Fortienester, samt hans havte ringe Løn.“ Kongen afkøbte boet L.s manuskriptsamling for 4000 rdl. Om hans sparsommelighed og ordenssanss vidner de små lapper, tæt beskrevet med hans sirlige, let læste skrift blandt hans efterladte papirer.

Af ydre var L. lille og spinkel, altid klædt med omhu, og blandt vennerne en mand af lune. Bekendtskabet, fra 1752, med den langt yngre Brocman gav ham stor glæde; det er næsten overstadighed der lyser ud af nogle af hans første breve til denne. – I sit private liv var han ikke forskånet for sorg. En bror, Diderik, der var skoleholder i København, var i flere år „som halvt forrykt“ og måtte, med sine børn, underholdes af L. Før afrejsen 1753 fik han lov at anbringe ham på Christiansø under forvaring. Med sin første hustru havde han en datter der døde af dysenteri et par uger før moderen. En søn Frederik blev ansat under B. W. *Luxdorph i danske kancelli.

Fra første del af den store arkivrejse foreligger trykt en dagbog fra april 1753 til juli 1754. Den standser efter ankomsten til St. Petersborg. En anden, utrykt, dagbog i Kgl. bibl. for den øvrige del af rejsen er i alt væsentligt en afskrift af Brocmans rejsejournal. – Justitsråd 1753. Etatsråd 1770. Guldmedaljen pro meritis 1772.

□Min. af Søren Abildgaard, 1751 (Fr.borg), stukket af Erling Eckersberg, 1847, efter stikket litografi 1868 og træsnit 1855 efter tegn. af Carl Bloch. Medalje af D. J. Adzer, 1775, efter denne stik samt træsnit af H. P. Hansen, 1898. Træsnit af udkast til medalje med portr. af L., H. Gram og P. F. Suhm. – Mindesten af J. Wiedewelt, 1782, ved Jægerspris.

Kilder. Langebekiana, ved R. Nyerup, 1794 (dagbog 1753-54 og brevveksl.). Orion II, 1851 161-81 (L.s strid

Langebek, Jacob

med E. Pontoppidan, jfr. J. E. Schlegel i *Der Fremde*, 1746 402–14). Danske saml. II, 1866–67 328–53 (J. H. Lidens dagbog 1768). Breve fra J. L., udg. H. F. Rørdam, 1895. Kirkehist. saml. 4.r.IV, 1895–97 37–57 430–45 (L.s rejsedagbøger 1743 og 1746). Breve fra Hans Gram, udg. Herm. Gram, 1907. Luxdorphs dagbøger, udg. E. Nystrom 1–II, 1915–30. Danske mag. 6.r.III, 1923 353–66 (H. Hielmsternes breve til L. 1740–42).

Lit. P. F. Suhm: Saml. skr. VI, 1790 11–26. Jens Møller i Danske mag. 2.r.IV, 1818–23 1–60 (også som særtryk m. titlen J. L.s levnet, 1819). C. Molbech sst. 3.r.II, 1845 IX–XXII. E. C. Werlauff: Det kgl. da. selsk. for fædrelandets hist. og sprog, 1847. Chr. Bruun: Fr. Rostgaard og hans samtid I, 1870 430–35 440–46 o.fl.st. Samme: P. F. Suhm, 1898 215–20 o.fl.st. C. Paludan-Müller i Hist. t. 5.r.IV, 1883–84 87–114. A. D. Jørgensen: Udsigt over de da. rigsark.s hist., 1884 78–85. E. Gigas i Nord og syd I, 1897–98 712–18. V. Dahlerup i Ordbog over det da. sprog I, 1919 (nyt opl. 1981) XVIII. Ellen Jørgensen: Historieforsk. og historieskrivn. i Danm. indtil år 1800, 1931 203–09. C. O. Bøggild-Andersen: Statsomvæltningen i 1660, 1936 360–65 o.fl.st. Will. Christensen i Repertorium diplomaticum 2.r.VIII, 1936 509–12. Sigfrid Ehrlich i Bidrag till filologi tillägnade Emil Olsson, 1936 25–39. H. Sundholm i Blad för bergshandterings vännar XXII, Djursholm 1936 339–57. Asger Lomholt: Det kgl. da. vidensk. selsk. 1742–1942 1–111, 1942–60. A. Loit i Svio-Estonica XII, Lund 1954 82–138 (m. uddrag af Brocmans dagbog). Ina Friedländer i Pers. hist. t. 1970, Sth. 1971 41–62. *Papirer* i Kgl. bibl., Rigsark. og Univ. bibl., Oslo. Kopi af utrykt dagbog i Landsark. for Sjælland.

Sv. Cedergreen Bech

Langebæk, Carl Henrik, 1891–1971, tandlæge. *24.3.1891 i Nysted, †29.1.1971 i Gentofte, begr. Kallehave kgd. Kgl. bevilling 11.7.1906 til at udelade Nielsen. F: provst, kultusminister M. C. B. *Nielsen (1847–1930) og Ane C. E. Teisen (1854–1937). ~17.7.1917 med Julie Alfrida Aaris, *11.10.1896 i Assens, d. af læge Julius Alfred Aa. (1867–96) og Juliane Johanne Maaløe (1869–1932).

L. tog præliminæreksamen fra Slagelse realskole 1908, tandlægeeksamen 1912, havde derefter assistenttjeneste i Schweiz og Danmark. Allerede to år efter eksamen blev L. assistent på tandfyldningsafdelingen på Tandlægeskolen 1914–20, l. assistent fra 1917, og kom tilbage som censor 1924–33. Han havde praksis i Kbh. 1915–62. L. kom også tidligt ind i foreningslivet hvor han var formand for Københavns tandlægeforening 1920–21 og 1938–47 og førte roligt foreningen gennem den vanskelige tid under krigen. L. var også aktiv ved oprettelsen af tandlægevagten 1936 som resultat af arbejdet i udvalg som han var formand for. Det var i virkeligheden en socialodontologisk indsats som fremsynede tandlæger under L.s ledelse begyndte så tidligt som 1935. Dansk tandlægeforenings aldersdomsfond var dog måske L.s største interesse. I en meget lang årrække, 1920–59, var L. medlem af fondets bestyrelse og fra 1945–59 formand, æresmedlem

1960. I de mange år L. var formand for aldersdomsfonden var han fonden og ydede på dette felt en usædvanlig stor og uselvsk indsats for ældre kolleger. L. var medredaktør af Tandlægebladet 1920–21 og ereredaktør 1922. Kollegernes tillid afspejledes bl.a. i, at L. var formand for Dansk tandlægeforenings voldgiftsret 1951–57. L. har skrevet artikler i Tandlægebladet og udgivet *Slægten fra Langebæk Præstegaard*, 1919–21 og *Dansk tandlægeforenings aldersdomsfond 1903–53*, 1953. – R. 1948.

C. H. L. i Præstegårdsliv, red. Ernst Fr. Hansen II, 1950 174–99. – J. J. Holst og R. Schroll i Tandlægebl. LXXV, 1971 247–49.

J. J. Pindborg

Langeland, Rasmus, 1712–80, købmand. Døbt 7.10.1712 i Korsør, †17.8.1780 sst., begr. sst. F: købmand Christen L. (†1730) og hustru (†1738). ~ca. 1735 (trolovet 3.8. i Korsør) med Anne Marie Jensdatter, døbt 2.11.1714 i Korsør, begr. 24.6.1778 sst., d. af kornmålser Jens Nielsen (†1735, ~2° med Kirstine Hansdatter) og Helle Jensdatter (†1727).

L. hørte til Korsør bys driftigste borgere i 1700-tallet. Han fik 1759 privilegium på at indføre vine og sendte selv skib afsted som imidlertid blev opbragt af englænderne. 1768 oprettede han i Korsør et grønlandsk kompagni der skulle drive hval- og robbefangst, med tilhørende trunkogeri, og han var medejer af færgeforbindelsen med Fyn. L. tog ivrig del i byens liv. Ikke alene bidrog hans mange foretagender til hele byens trivsel, men han gjorde meget for ved byggeri at udvikle byen yderligere, og han købte 1764 Korsør fæstning. Mest kendt er hans navn blevet ved den hårdt tiltrængte forbedring han gennemførte i de rejsendes bekvemmeligheder når ugunstigt vejr opholdt dem i Korsør. Han fik 1759 bevilling til at holde gæstgiveri og værtshus, og gennem årene tog flere af rigets stormænd ind hos ham. Til trods for at han på højdepunktet af sit liv var en af byens matadorer måtte boet ved hans død erklæres fallit. □Gravsten indmuret i hans gård, Algade 25, Korsør.

Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I, 1904. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé IX, 1922 347. Th. Hauch-Fausbøll i Berl. tid. 21.6.1933.

Harald Jørgensen

v. Langen, Johann Georg, 1699–1776, dansk og tysk overjægermester. *22.3.1699 på godset Oberstedt i grevskabet Henneberg i Thüringen, †25.5.1776 i Jægersborg, begr. i Gentofte k. F: riddergodsbesidder og officer Johann Ludwig v.

L. (1655–1725) og Anna Charlotte v. Seebach. Ugift.

1716 blev L. page hos hertuginde af Sachsen-Meiningen, n.å. jagtpage hos hendes bror, fyrst Ludwig Rudolph til det selvstændige fyrstendømme Blankenburg i Harzen, og hermed begyndte hans karriere inden for jagt- og forstvæsen. Ludwig Rudolph lod ham foretage en uddannelsesrejse til hofferne i Stuttgart, München, Wien og Dresden. Navnlig det sidste sted fik betydning for hans senere virke som forstmand da en del af skovene i Sachsen blev drevet med nyplantninger af hensyn til bjergværkernes forsyning med træ, og 1713 kom, i Leipzig, et af de grundlæggende værker i europæisk skovbrugslitteratur, *Sylvicultura oeconomica*, af H. K. v. Carlowitz (1645–1714). Efter hjemkomsten 1720 blev L. jagtjunker. Hans første forstlige opgave bestod i opmåling og inddeling i afdelinger af skovene i Blankenburg, og han fik her sin yngre bror, Franz Philipp, til medhjælper. 1726 blev han udnævnt til forstmester, først for en del af skovene i Blankenburg, senere for dem alle. 1732 kunne han forlægge skovkortet med tilhørende driftsplan der skulle sikre genopbygningen af de forhuggede skove og et stedsevarende skovbrug. L.s arbejde vakte opmærksomhed hos grev Christian Ernst *Stolberg der besad det selvstændige, skovrige grevskab Wernigerode i den nordlige del af Harzen, og denne anbefalede ham og broderen til Christian VI der havde nævnt problemet med de forhuggede skove ved Kongsberg i Norge og de deraf følgende vanskeligheder med træ- og brændeforsyningen til sølvværket, lignende problemer for andre norske bjergværker, samt den skånselsløse tømmerhugst mange steder. De to brødre blev løst fra tjenesten i Harzen og 1737 begyndte de arbejde som forstmestre med udgangspunkt fra Kongsberg. De fik tillagt betydelig myndighed og blev snart udnævnt til hofjægermestre, og L. blev leder af et nyoprettet generalforstamt hvortil der blev knyttet et betydeligt antal medarbejdere, dels tyske og dels norske. En af hovedopgaverne var at kortlægge store dele af landet og indtegne skovområderne. Korttegningen blev udført i målestok 1:100 000, og generalforstamts kortlægning har senere været af stor betydning for norsk kartografi. 1740 blev der udstedt en skovforordning der lagde stærke bånd på udnyttelsen af skovene, og generalforstamtet skulle kontrollere hugst og eksport af tømmer. Efter Christian VIs død 1746 blev generalforstamtet ophævet efter norske protester. L. var dog 1743 rejst til Wernigerode for at sætte udarbejdelsen af en forstplan igang, og den videre ledelse og afslutningen af arbejdet i Norge blev overladt til Franz Philipp. I de føl-

gende år arbejdede L. ved skovene i Braunschweig og var en tid leder af porcelænsfabrikken Fürstenberg. Men da overjægermester C. C. v. *Gram 1762 henvendte sig til ham om at foreslå en forstmand der kunne forestå udarbejdelsen af driftsplaner for de kongelige skove benyttede L., der var ved at blive intrigeret ud hos hertugen, lejligheden til selv at melde sig til tjeneste i Danmark påny. Tilbuddet blev modtaget, og han ankom i efteråret 1763. Han kom til at forestå hvad der blev kaldt den Gram-Langenske forstordning for hvilken Gram var administrativ ansvarlig. Otte unge mænd der 1761 var sendt på forstlige studier til Tyskland og Frankrig blev sammen med to tyske holzforstere medarbejdere herved. I løbet af efteråret og vinteren 1763 blev der lagt plan for skovene i nærheden af Sollerød, og til ære for L. fik dette skovdistrikt navnet det Langenske revir. Planen bestod af skovkort og forstprotokol, og heri var indført taksation af vedmassen og plan for hugsten gennem de næste 100 år samt plads til optegnelser om hugst og plantning samt senere skovpleje. Den udarbejdede plan blev godkendt, og det blev vedtaget at der skulle arbejdes på samme måde ved planlægningen af de øvrige statsskove i Nordsjælland.

I løbet af de næste par år blev der tegnet skovkort, foretaget taksation og udarbejdet planer for de øvrige seks nordsjællandske skovdistrikter, ialt ca. 27 000 ha. – Skovene blev inddelt i hovedafdelinger og mindre afdelinger eller årshugster. Vedmassen blev takeret i hver afdeling, og der blev fastsat en omdriftstid på 100 år, dvs. at hele arealet inden for en hovedafdeling skulle forynges i løbet af 100 år, idet der hvert år skulle foretages hugst og påfølgende plantning eller såning i en årshugst. Vys denne plan fulgt kunne den være evigtvarende, idet man efter 100 år igen kunne hugge i den første afdeling hvor der til den tid ville stå en 100 år gammel bevoksning. Man gennemførte altså en regulering af hugsten så man ikke huggede mere end træerne samtidig voksede, dvs. et stedsevarende skovbrug, mens man tidligere havde hugget hvad der var brug for uden at tage hensyn til om skoven kunne præstere denne hugst. Der havde vel tidligere været udført plantning og såning i skovene, og man havde beskyttet disse skovkulturer og de selvsåede opvækstgrupper med hegn for at de ikke skulle blive ædt af vildt og kreaturer. Den Gram-Langenske forstordning satte system i skovdriften, således at nyplantning fandt sted straks efter hugsten, og hermed ville hele skoven i løbet af 100 år komme til at bestå af tætte bevoksninger i ældre fra ét til 100 år, og hver årgang ville dække 1/100 af arealet. Ovenstående

beskriver kort princippet i de Langenske forstordninger. I Danmark ønskede man at producere store træer, og derfor blev omdriftstiden sat til 100 år, mens man i Tyskland og Norge, hvor store dele af hugsten skulle brændes til trækul til brug for bjergværkerne, som oftest regnede med en kortere omdriftstid for løvskov, mens nåletræernes omdriftstid blev sat noget længere, som oftest 80–100 år.

I Danmark havde man tidligere så godt som udelukkende plantet eg og bøg der også var de vigtigste træarter i de Langenske kulturer her i landet, men der blev nu også plantet andre træarter, fx de hjemlige, ask, elm, el og birk og indførte løvtræer som ahorn, hvidel, hestekastanie, samt nåletræerne rodgran, ædelgran, lærk og skovfyr, og det er især L.s indførsel af nåletræerne der har påkaldt sig opmærksomhed, fordi de tidligere næsten ikke havde været dyrket i de danske skove, og fordi de senere har fået så stor udbredelse. Da vildtet var talrigt og kvæg og heste græssede i skovene var det nødvendigt at indhegne de Langenske skovkulturer. L.s skovdrift var så forskellig fra hvad man var vant til at der snart rejste sig kritik: kulturer og indhegninger var kostbare, og i årshugsterne blev der hugget både gamle og unge træer, mens mange gamle, rådne træer fik lov til at blive stående andre steder i skoven. Kritikken medførte at den Gram-Langenske forstordning 1776 blev udsat i tyve år, og hermed var forstordningen reelt ophævet, idet der 1781 blev udstedt en forordning for de kgl. skove som indførte andre principper for skovdriften. I tiden 1763–76 var der foretaget hugst og kultur på ca. 1 000 ha, og rundt om i de nordsjællandske skove stod endnu i en lang årrække de Langenske plantager som vidnesbyrd om den Gram-Langenske forstordning, og endnu eksisterer rester af enkelte af dem. Den største er Klampenborg plantage i den sydøstlige del af Jægersborg dyrehave. Den omfatter ca. 95 ha og indeholder en halv snes forskellige træarter fra den oprindelige plantning. Det må betegnes som enestående, ikke alene i dansk, men også i europæisk skovhistorie at der er bevaret en bevoksning hvis tilblivelseshistorie er kendt i detaljer fra forstprotokollen, og som er grundlagt af den mand der kaldtes „fader til det ordnede skovbrug“ allerede af sin samtid.

Rester af L.s plantager finder vi fx i Tinghus ved Mårum, i Nødebo Holt og i Nørreskoven ved Furesøen hvor Danmarks højeste træ på over 47 m – en af de Langenske ædelgraner – stod til 1965 da det gik ud. I udkanten af L.s plantage i Nørreskoven har skovrider E. Laumann Jørgensen 1975 fået plantet en skovkultur efter de retningslinjer og med den træartsblanding som L.

foreskrev omkr. 1765. Den er plantet for at hædre L. i anledning af 200-året for hans død 1776 som blev markeret både i Tyskland, Norge og Danmark. L. oplevede ikke at se forstordningen blive suspenderet. Da han kom til Danmark 1763 var han 64 år gammel, og 1770 blev han syg og var resten af sine dage sengeliggende og ikke ved sin fulde fornuft, og man måtte udpege to af hans medarbejdere til værger for ham. Ved hans død indførte præsten i Gentofte i kirkebogen: „Han var en god og hjælpsom mand og meget godgørende mod de fattige“. Selv om den Gram-Langenske forstordning kun blev gennemført i Nordsjælland, og selv om den kun virkede 1763–76 har det været af den største betydning at L. gennem den blev knyttet til dansk skovbrug. L.s medarbejdere og elever fra den af Gram og L. oprettede skovskole på Jægersborg (ca. 1765–70) havde fået en forstlig uddannelse og var derfor i stand til at føre genopbygningen af de danske skove videre, selv om det blev efter andre retningslinjer end dem L. havde givet. □Tegn. 1727 på kort (Niedersächsisches Staatsarchiv, Wolfenbüttel). Mal. ca. 1750 (Herzog Anton-Ulrich Museum, Braunschweig). Silhouet på tallerken samt buste, plakette og figur som skakbrik fra Fürstenberger Porzellanfabrik i 1750erne (busten i porcelænsfabrikkens museum samt på det forstlige fakultet, univ. i Göttingen). – Mindesmærke 1885 på Steinsklippen nær Braunlage, Harzen. Mindetavle 1964 (våbenhuset, Gentofte k.). Mindsten 1969 for generalforstamets mænd ved skovmuseet i Elverum, Norge.

J. G. v. L.s testamente i Tidsskr. for skovvæsen 1, 1889 140–44 og i E. Laumann Jørgensen og P. Chr. Nielsen: Nordsjællands skove, 1964 59–62. – A. Oppermann: Bidrag til det da. skovbrugs hist., 1887–89 3–36. C. Lütken: Den L.ske forstordn., 1899. W. Evers i Neues Archiv für Niedersachsen IX, Bremen 1956–58 232–38. Arnt Opsal i Tidsskr. for skogbruk, Oslo 1957–67. Otto Wiese: Porzellan und Passion; samme: Aus der Chronik des „Rauhenden Schlosses“ og samme: Das Schöne und Fürstenberg, alle Hildesheim 1964. Dansk skovforen s. t. L, 1965 46–124. Torgeir Fryjordet: Generalforstamiet 1739–46, Elverum 1968 = Norsk skogbruksmuseum. Særpubl. I. J. G. v. L. in seiner Zeit. Kat. ved Herm. Hebbel, Heinrich-Sohnrey-Schule, Boffzen 1970. Z. Rozsnyay i Forstarchiv LXVII, Hannover 1976 140–45 170–76.

P. Chr. Nielsen

Langer, Viggo, se Hansen, H. P. (1829–99).

Langaard, Johannes Peter, 1811–90, mekaniker, industridrivende. * 12.5.1811 i Kbh. (Helligg.), † 24.7.1890 på Frbg., begr. sst. F: urmager Jens Bartholomæus L. (1782–1832) og Marie Christiane Harm(s) (1784–1822). ~ 1° 17.12.1835 i Kbh.

(Slotsk.) med Henriette Catharine Frederikke Conradine Treschow, *17.12.1818 i Kbh. (Slotsk.), †12.3.1847 på Frbg., d. af fuldmægtig ved den kgl. chatolokasse, senere toldkasserer i Holbæk Andreas T. (1794–1846) og Anne Marie Wendel (1797–1864). ~2° 20.3.1849 i Kbh. (Garn.) med Charlotte Sophie Magdalene Seydewitz, *26.10.1826 i Slesvig, †12.9.1891 på Frbg., d. af major Carl Christian S. (1777–1857) og Sophie Amalie Møller (1792–1863). – Far til Siegfried *L. Bror til Th. *L.

Faderen, der havde lært urmageri i Ålborg, kom 1806 til Kbh. hvor han blev bestyrer af en større ur- og instrumentmagerforretning som han senere overtog. Under statsbankerotten gik han imidlertid fallit hvorefter han med sin familie emigrerede til Tyskland, først til Berlin, senere til Landsberg an der Warthe. Efter faderens død gav L. sig i urmagerlære på Rügen, rejste som svend til Kbh. hvor han fik arbejde hos Urban *Jürgensen og fik sine yngre søskende hertil. 1834 grundlagde han efter et heldigt eksperiment med en pukkelrygget ung pige og studier på Frederiks hospitals kirurgiske afdeling den første ortopædiske anstalt her i landet på Store Tuborg, „Retterstedet“ som folkeviddet døbte den, hvortil han fik eneret i ti år. Han forestod denne anstalt med kyndig lægehjælp indtil 1851. Han lagde sit mekaniske snilde for dagen i en række opfindelser. 1849 fik han således eneret på en ortopædisk maskine som på verdensudstillingen i London 1851 vakte stor opmærksomhed. For Tivoli konstruerede han en kraftprøve, *Tyrehovedet*, for Dyrehavsbakken en karruselbane og forskellige andre forlystelsesindretninger. Desuden tog han i årenes løb patenter på rørdampkedler og opfindelser der stod i forbindelse med hans interesse for lerindustrien. 1847 havde han købt bondegården Hakkemose ved Tåstrup hvis omegn var kendt for sit gode ler, og her anlagde han et af landets største teglværker, væsentlig baseret på mustens- og lervarefabrikation. Det udvidedes efterhånden til også at omfatte fabrikation af terrakottavarer og fajanceovne. Værket solgtes 1895 af L.s arvinger til et engelsk konsortium. – Virkelig kammerråd 1838. Justitsråd 1854. Etatsråd 1886. – F.M.I. 1846. R. 1881. □Mal. af C. A. Schleisner, 1838. Teg. af C. C. Seydewitz (Kgl. bibl.). Buste af E. H. Bentzen, 1882. Foto.

C. Nyrop: Camillus Nyrop, 1884. Chr. Langgaard: En hundredårsdag. J. P. L. 1811–1911, 1911.

Finn H. Lauridsen (Georg Nygaard)

Langgaard, Rued (døbt Rud) Immanuel, 1893–1952, komponist, organist. *28.7.1893 i Kbh.,

†10.7.1952 i Ribe, begr. på Frbg. F: kgl. kammermusikus Siegfried *L. (1852–1914) og Emma Foss (1861–1926). ~16.2.1927 i Kbh. (Holmens) med Valborg Constance Olivia Tetens, *3.12.1891 i Kbh. (Matth.), †4.2.1969 sst., d. af postbud Malthe Peter T. (1860–1922) og Vilhelmine Marie Tietgen (1863–1934).

L. viste fra sine tidligste år usædvanlige musikalske evner der udvikledes først ved forældrenes hjælp (de var begge betydelige pianister), fra 1906 også gennem undervisning på C. F. E. *Hornemans konservatorium (orgel, violin, teori). Forinden da havde han allerede haft debut som orgelspiller og -improvisator ved en koncert i Marmorkirken 1905, 12 år gammel. Her var bl.a. Edv. Grieg til stede og spåede L. en stor musikalsk fremtid. L. fik privat skoleundervisning for at hans kunstneriske udvikling kunne forløbe mest muligt uforstyrret, og fra 1907 begyndte en række store værker for orkester og for orgel at komme frem: *Musae triumphantes*, *Drapa* og *Sfinx* for orkester, *Fantasia patetica* og *Toccata* for orgel. Det næste store værk, *symfoni nr. 1*. 1908–11, blev sammen med *Sfinx* og et nyt stort orgelværk, *Preludio patetico* opført ved en filharmonisk koncert i Berlin 1913. Her studerede L. en kort tid direktion, og han fremtrådte som dirigent 1914 i Kbh. I de flg. år hvor han virkede som organistvikar (Garnisons k.) blev yderligere tre symfonier skrevet: nr. 2 *Vårbrud*, 1914, nr. 3 *La melodia* 1915 og nr. 4 *Løvfald*, 1916. Tiåret 1907–16 betegner en sluttet periode i L.s kompositoriske virksomhed, præget af stor produktivitet og et forbausende teknisk mesterkab inden for en senromantisk udtryksform. Herefter fulgte et tiår præget af stilistiske eksperimenter hvor han nærmede sig mere til moderne retninger som tysk ekspressionisme og til Carl *Nielsens musik som han dog med årene fik et stadig mere anspændt forhold til. Værkerne fra denne periode er ret få og for de flestes vedkommende indbyrdes beslægtede, idet bl.a. den 6. symfoni *Det Himmelrivende*, 1919, violinsonaten *Den store Mester kommer*, 1921 og *Strygkvarteret nr. 3*, 1924 alle er tematisk udsprunget af L.s overhovedet største værk, kirkeoperaen *Antikrist*, skrevet 1921–23 og siden gentagne gange omarbejdet. Til dette værk skrev han selv teksten, ligesom dekorationsskitser er udarbejdet af ham selv. Værket har aldrig været opført på scenen, er dog blevet spillet i radio, men i sin helhed først 1980.

I begyndelsen af 20'erne havde L. betydelig succes i Tyskland; her opholdt han sig 1921 på en studierejse for midler af det Anckerske legat som han havde modtaget 1916. Derimod blev hans stilling i det danske musikliv mere problematisk,

Langgaard, Rued

efterhånden som hans jævnaldrende, mere sagligt og klassicistisk sindede komponistkolleger begyndte at gøre sig gældende i årene efter første verdenskrig. Fra midten af 20erne markerede L. både i sin musik og i debatindlæg et sine steder desperat forsvar for det foregående århundredes musikalske udtryk og anskuelser. Navnlig blev Niels W. Gades musik fra da af et bærende inspirationsgrundlag for L. 1927 grundlagde han et alternativt koncertforetagende, *Klassisk musikforening*, hvor han selv dirigerede, og 1926–30 fungerede han som organist ved Christiansborg slotskirke. Det faste embede her fik han dog ikke, og gennem årene 1930–40 blev han konsekvent holdt uden for i forbindelse med adskillige besættelser af organistembeder, trods sine ubestrideligt høje kvalifikationer. I disse år trådte han stærkt i opposition til de kirkemusikpolitisk stadig mere dominerende Laubske anskuelser; for L. var musikken et middel til højere erkendelse, og kirken og musikken havde for ham et fælles anliggende. Rent produktivt er perioden 1925–40 ikke så betydelig som de foregående; han foretog dog her en lang række omarbejdelser af tidligere værker, som derfor for manges vedkommende foreligger med forskellige titelforslag. 1940 blev L. ansat som domorganist i Ribe. Fra dette tidspunkt tog hans musikalske produktion et nyt opsving med talrige kirkemusikalske værker (orgelværker og korsatser til gudstjenestebrug). Også klaver- og kammermusikken blev her forøget med adskillige værker, og af orkestermusik skrev L. i disse år bl.a. de sidste otte af sine ialt 16 symfonier, til trods for at opførelsesmulighederne for disse værker var yderst få. I året inden sin død udnævntes L. til professor h.c. ved Académie Ste Cécile, École moderne de Musique, Lausanne. L.s begavelse og særpræg var længe overset, både i og efter hans levetid. En fornyet interesse for værdierne i hans musik kom først med det musikæstetiske hamskifte som den herhjemme sent etablerede avantgardemusik bragte i stand i 1960erne. En anden, ny aktualitet har L. fået via det slægtskab der har vist sig at bestå mellem ham og forskellige udenlandske, ligeledes længe glemte komponister i overgangen mellem romantik og 1900-tallets modernisme. □ Tegn. signeret BLR, ca. 1900 (Kgl. bibl.). Tegn. af P. E. Johannesen, 1919. Silhouet af Kirsten Wiwel, 1923. Karikatur af Alfred Schmidt. Mal. af Sally N. Philipsen. Foto.

Dansk musik t. LII, 1977 nr. 2 60–63 (værkfortegn.). – G. Lyng: Danske komponister i det 20. årh.s begyndelse, 1917 183–87. Bo Wallner: Vår tids musik i Norden. Sth. 1968 46–51. Samme, Tage Nielsen, Jens Brincker og G. Colding Jørgensen i Dansk musik t., 1968

174–92. B. Viinholt Nielsen i Musik og teater I, 1980 nr. 5–6 40–45 (heri værkfortegn.). – Nodems. og papirer i Kgl. bibl.

Bo Marschner

Langgaard, Siegfried (ved døben Siegfried) Victor, 1852–1914, pianist, komponist. * 13.7.1852 i Kbh. (Frue), † 5.1.1914 sst., begr. på Frbg. F: ortopæden J. P. *L. (1811–90) og Charlotte S. M. Seydewitz (1826–91). ~ 21.10.1881 i Kbh. (Garn.) med pianist Emma Foss, * 30.10.1861 i Roskilde, † 21.11.1926 i Kbh., d. af grosserer, generalkonsul, senere konst. legationssekretær Holger Troels F. (1818–87) og Vilhelmine Conradine Hornung (1833–1902). – Far til Rued *L. L. synes at have arvet sine musikalske evner fra faderen der nærede stor kærlighed til musik og som udgav nogle småkompositioner. Selv fik L. musikundervisning allerede fra sit ottende år. Da han var fjorten blev Fr. *Neruda hans lærer, og efter at han 1870 var blevet student fra v. Westens institut fortsatte han sine studier hos Edmund *Neupert og fik tillige J. C. *Gebauer til lærer i teori. 1874–76 gennemgik han konservatoriet, og fra 1881 til sin død var han selv lærer ved dette. Særlig betydning for L.s kunstneriske modning fik senere 1878 og -79 da han søgte yderligere uddannelse hos Fr. Liszt i Weimar. Gennem sine studier hos den højt bedagede mester blev han ledet ind på den senromantiske klaverstils særlige interpretationsteknik og blev dens første repræsentant i Danmark. L. debuterede ved en koncert i Casino 1878 og optrådte i de nærmest følgende år ret hyppigt, undertiden sammen med sin hustru. Men da hans pædagogiske virksomhed efterhånden nåede et betydeligt omfang således at han snart blev et til sin død var en af Kbh.s mest søgte klaverlærere opgav han hurtigt al offentlig optræden. Det er ikke mærkeligt at L. som Liszt's elev og beundrer også selv forsøgte sig som komponist. Hans ret talrige trykte kompositioner omfatter især klavermusik, hvoriblandt en koncert i e-mol med orkester, men fælles for dem alle er at de mere giver et bidrag til forståelse af L.s egen pianistiske kunnen end de er i stand til at fængsle ved deres musikalske indhold. – Kgl. kammermusik 1889. □ Lille mal. 1890 (Kgl. bibl.). Mal. af Sally N. Philipsen, 1909. Foto.

Berl. tid. 6.1.1914. Politiken 7.1. s.å. G. Hetsch: Det kgl. da. musikonservatorium 1867–1917, 1917 79–81. – Papirer i Kgl. bibl.

Nils Schjørring

Langgaard, Theodor Johan Henrik, 1813–83, læge. * 27.7.1813 i Landsberg a. d. W., † 31.10.1883 i Rio de Janeiro. F: urmager Jens Bartholomæus

L. 1782–1832) og Marie Christiane Harm(s) (1784–1822). ~ 10.4.1842 på Frbg. med Hermantine Nicoline Christine Nielsen, * 22.9.1818 i Kbh., + 21.4.1873 i Rio de Janeiro, d. af te- og porcelænshandler Hans N. (+ 1830) og Karen Kristine Ibsen (+ 1871). – Bror til J. P. *L.

L. tog lægeeksamen 1841 og fik 1843 den med. doktorgrad ved universitetet i Kiel (*De stricta urethrae*), hvorefter han rejste til Brasilien og nedsatte sig som praktiserende læge. 1872 flyttede han til Rio, var læge for Pedro II og tilknyttet hoffet som fødselslæge. Han skrev bl.a. en meget anvendt lærebog om fødselshjælp til brug for jordemødre, anvendt endnu i 1920'erne. Af hjemlandet gjorde han sig dog især fortjent ved sin indsats for overførelsen af P. W. *Lunds zoologiske samlinger til Kbh. Om denne udgav han 1883 en biografi på portugisisk. L. ejede en betydelig samling af dansk kunst og fulgte med i tidens danske litteratur. 1863–64 besøgte han Kbh., hvor han blev dr.phil. 1864. – F.M.I. 1854. R. 1864.

V. A. Fenger i Medicinsk forum, 1965 65–79.

Sv. Cedergreen Bech

Langhoff, Johan Henrik Schubothe, se Langhoff, Søren.

Langhoff, Paul Bo Henrik Schubothe, se Langhoff, Søren.

Langhoff, Boe Søren, 1797–1864, boghandler. * 1.9.1797 i Helsingør, + 4.5.1864 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: byfogedfuldmægtig Niels Sørensen L. (ca. 1765–1803) og Birthe Cathrine Starup (ca. 1762–1838). ~ 18.12.1828 i Kbh. (Hellig.) med Marie Elisabeth Schubothe, * 19.8.1803 i Kbh. (Petri), + 18.5.1877 sst. (Frue), d. af boghandler J. H. *S. (1761–1828) og Anna C. Petersen (ca. 1765–1807).

L. lærte boghandel i den Hempelske boghandel i Odense, mens grundlæggeren, Søren *Hempel, endnu levede. Med anbefaling fra denne kom han 1817 til J. H. Schubothe, ejeren af den af Fr. Chr. Mumme ca. 1728 på Københavns børs etablerede boghandel som Schubothe havde overtaget 1795 og givet sit eget navn. I denne boghandel kom L. til at tilbringe resten af sit liv, først som medhjælper, fra 1828 som ejer, først på Børsen indtil denne 1855 overgik til Grosserer-societetet, senere i eget hus i Badstuestræde. 1828 giftede han sig med sin principals datter. Med bibeholdelse af det gamle firmanavn førte han driftigt forretningen videre. Forlaget udvidedes betydeligt, og forstærket ved købene 1835 af bogtrykkeren Sebastian Popp's forlag og 1838 af Fr.

Brummers forlag kom det efterhånden til at omfatte næsten alle litteraturens grene. Med Brummers forlag fulgte P. *Foersoms oversættelser af Shakespeare, senere blev L. tillige forlægger af Edvard *Lembckes fordanskninger af samtlige Shakespeares dramatiske arbejder der under L. og hans efterfølgere oplevede tre samlede udgaver. L. må have lagt vægt på at understrege sit forlags alder og omfang, ellers forstås det ikke hvorfor han blev ved med at fore bøger hvis tid forlængst var forbi og optage dem i sine kataloger. Han forlagde Henrik Hertz', J. L. Heibergs og Carl Bernhards skrifter (de to første senere overgået til C. A. *Reitzel) og påbegyndte et betydeligt forlag såvel af skolebøger som af tekniske og landøkonomiske skrifter, således udgav han fra 1830 Tidsskrift for Landøkonomi. 1837 var L. medstifter af Boghandlerforeningen i Kjøbenhavn og blev den unge forening en god støtte, flere gange dens formand. Han havde også andre tillidshverv inden for branchen, indtil sygdom og svagelighed slog fødderne væk under ham.

Nytåret 1862 overtog sønnen **Johan Henrik Schubothe L.**, * 31.5.1833, + 8.10.1877, firmaet. Han omtales som en fint dannet personlighed, men heller ikke hans helbred var godt, og en tilbagegang for forlaget kunne ikke undgås. Alligevel var det katalog, som han i lighed med landets øvrige forlæggere udsendte ved mønsterskiftet 1875, samlingens største, indeholdende ca. 2 500 titler. Disses gennemsnitsalder er beregnet til ca. 65 år, deres gennemsnitspris til kun ca. 61 ore brutto: blot en mindre del af dem var salgbare. L. efterlod sig et privatbibliotek der med hensyn til dansk skønlitteratur fra de ældste tider til hans egen tid var en af de største og bedste samlinger i landet. Da han døde blev forlaget overtaget af hans enke med først nevøen Emil L. (1853–1931), senere hendes mand af andet ægteskab, Marcus Lorenzen (1847–1928) som ledere, indtil sønnen **Paul Bo Henrik Schubothe L.**, * 13.5.1862, + 16.2.1894, blev myndig og ejer af det. Han forsøgte at genrejse forlaget i dets tidligere storhed og knyttede forbindelser med tidens unge litteratur, men som følge af hans slette helbred og manglende udholdenhed blev det kun til tillob. Til sidst måtte han optage sin stedfar som eneste ansvarlige interessent, og 1893 blev forlaget solgt til Aage *Hirschsprung og J. L. *Lybecker. 1909 opgik det, 180 år gammelt, i Gyldendal.

Dansk boghandlertid. 4.6.1864. Nord. boghandlertid. 12.10.1877 og 27.12.1878. [Ljudvig] P[hilip]sen sst. 23.2.1894 (om Paul L.). C. Nyrop: Bidrag til den da. boghandels hist. II, 1870. O. H. Delbanco: Festskr. i anledn. af boghandlerforen.s halvhundredårsdag, 1887. A.

Langhoff, Søren

Dolleris: Danm.s boghandlere, 1893 112f.: 1906 203f.: 1912 186–88. Otto B. Wroblewski: Om boghandelen i Danm. i det 19. årh., 1901 (særtryk af Nord. boghandlertid. XXXIV–XXXV, 1900–01). Arthur G. Hassø: De danske boghandlerforen.s hist., 1937. Aleks. Frøland: Boger, bogsalg og boghandlere omkr. 1875, 1969. Samme: Dansk boghandels hist., 1974.

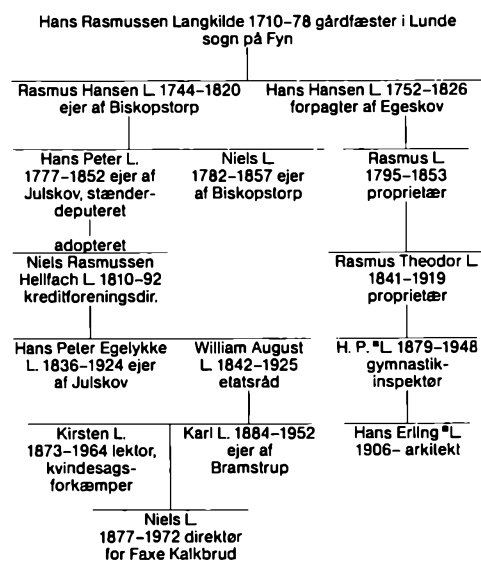
Aleks. Frøland

Langkilde

Slægten føres tilbage til Per Nielsen, til omkring 1630 fæstebonde i Espe. Dennes sønnesons søn Rasmus Hansen (1681–1748) fæstede gården Langkilde i Lunde sogn under Ørbækklunde. Han var far til Hans Rasmussen L. (1710–78).

J. V. Langkilde: Stamtavle over familien L., 1947.

Hans H. Worsøe

Langkilde, Eywin Frederik Ib, * 1919, havearkitekt. * 21.9.1919 i Helsingør. F: handelsgartner Hans L. (1884–1956) og Agnes Jørgine Pedersen (1886–1954). ~ 1° 20.5.1945 i Helsingør med Ellen Margrethe Fritze Rasmussen, * 9.10.1924 i Kbh., d. af tomrer Poul Rudolf R. og Louise Larsen. Ægteskabet opløst. ~ 2° 3.8.1965 i Annisse med Guri Grumstrup, * 11.3.1934, d. af grosserer Karl Vilhelm G. (1893–1970) og Sigrid Ellinga Ellingsen (1890–1965). Ægteskabet opløst 1975.

L. fik sin gartneruddannelse hos gartneriejer Karl Hansen, Ålsgårde og i D. T. *Poulsens planteskole, Kvistgård 1934–39 og var derefter ansat på havearkitekt C. Th. *Sørensens tegnestue i København 1939–40. Efter hortonomeksamen (havebrugskandidateksamen) fra landbohøjsko-

len 1944 var han medarbejder hos anlægsgartner E. M. Deichmann, Charlottenlund 1944–46 og derefter hos havearkitekt Troels *Erstad, 1946, optaget som medindehaver af dennes tegnestue 1949 og ved dennes død eneindehaver af firmaet s.å. Under sit omfattende projekteringsarbejde har L. vist en særlig evne til at indpasse plantevalg og terrænformning i de anvendelseskrav som opgaverne har stillet. Blandt hans vigtigste arbejder kan fremhæves: Nye legepladstyper – 1954 var han vinder i en nordisk konkurrence om dette emne, de hængende haver og nyt legeområde i Københavns Tivoli, 1955 og 1957, begge dele i samarbejde med arkitekt Simon P. Henningsen, *Vallø blomsterløgpark*, 1960 efter hollandsk forbillede, og *skulpturhaven ved Amalienborg residenspalæ*, 1973. L. deltog med iver i arkitektkonkurrencer og udstillingsarrangementer, bl.a. i Det kgl. danske haveelskab, Internationale Gartenbauausstellung i Hamburg, World's Fair New York og Grüne Woche i Berlin. Han har stået for projektering af rådhus haverne i Hvidovre, Brøndbyerne og Hasseris samt af friarealer ved talrige skoler, alderdomshjem, industriarealer, parker og private haver. L. har skrevet *Etagehusenes haveanlæg*, 1954, *Nye danske haver*, 1956, *Danske blomsterløgparker*, *Gaunø, Langesø, Vallø*, 1960 og været medarbejder ved flere bøger om byggeri. Han var formand for Dansk havearkitektforening 1958–64 og for Dansk orchideklub 1963–69 samt bestyrelsesmedlem i Storkøbenhavns jagtforening og i Foreningen til hovedstadens forskønnelse. L. er censor ved hortonomeksamen på landbohøjskolen. □Foto.

Stamtvl. over familien Langkilde, ved J. V. Langkilde, 1947.

Åge Nicolaisen

Langkilde, Hans Peter, 1879–1948, gymnastikinspektør. * 25.3.1879 på Kroghenlund i Svendborg amt, † 20.8.1948, begr. Ordrup kgd. F: proprietær Rasmus Theodor L. (1841–1919) og Regine Benedicte Octavia Elfride Petersen (1842–1914). ~ 14.9.1904 i Køge med Else Møller, * 29.9.1882 i Køge, † 7.1.1968, d. af tobaksfabrikant Christian Emil M. (1852–1914) og Henriette Dorothea Frederikke Heuchendorff (1855–1918). – Far til Hans Erling *L.

L. nærede i sin tidlige ungdom planer om at gå militærvejen og blev 1898 sekondløjtnant; efter en kort tjeneste ved hæren besluttede han sig til at blive lærer og dimitteredes 1902 fra Skårup seminarium, gennemgik n.å. statens etårige kursus i gymnastik og vendte derefter tilbage til Skårup som lærer ved seminariet. Efter henvend-

delse fra den engelske regering meddeltes der ham 1906–07 orlov i hvilken tid han gjorde tjeneste som instruktør ved den engelske hærs gymnastikskole i Aldershot og her medvirkede ved indførelse af den lingske gymnastik og ved udarbejdelsen af et nyt gymnastikreglement for hæren. 1908 genoptog han sin virksomhed ved seminariet, men ledede i de følgende somre en række feriekursus for engelske lærere i Scarborough; han knyttede herved forbindelse med skolemyndighederne i West Riding (Yorkshire) og blev af disse efter at have taget sin afsked fra Skårup ansat som gymnastikkonsulent (organiserer) i hvilken stilling han virkede til krigsudbruddet 1914. Under verdenskrigen gjorde han tjeneste ved den danske sikringsstyrke og udnævntes 1915 til kaptajn (oberstløjtnant 1929); to gange under krigen foretog han tjenstlige studierejser til England og Frankrig. 1916 var han blevet udnævnt til adjunkt ved Roskilde katedralskole, men kom først til at tiltræde denne stilling i krigens sidste år, og allerede 1919 udnævntes han til gymnastikinspektør i Kbh. – Den nære forbindelse med engelske skoleforhold og påvirkningen af engelske opdragelsesidealer prægede L.s lærerpersonlighed; med sine udtalte pædagogiske og organisatoriske evner medvirkede han i betydelig grad til en højnelse af faget inden for hovedstadens skolevæsen; særlig kan nævnes hans organisation af de københavnske skolers årlige idrætsstævner (siden 1928). Han var blandt de første gymnastiklærere der optog de retningslinjer for skolegymnastikken som på videnskabeligt grundlag var givet af professor J. Lindhardt, og han fastholdt i den faglige diskussion med konsekvens kravet om den nøje forbindelse mellem fagets teori og praksis. – Ved siden af sin embedsgerning udfoldede L. en ret omfattende virksomhed som personal- og skolehistorisk forfatter: *Byens Skole*, s.m. Hans Kyrre, 1926, *Legemsøvelsernes Historie 1500–1800*, 1932, artikler i blade og tidsskrifter. – R. 1928. □Foto.

Stamtvl. over familien Langkilde, ved J. V. Langkilde, 1947. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Hans Kyrre*

Langkilde, Hans Erling, * 1906, arkitekt. * 24.6.1906 i Kbh. (Vor Frue). F: seminarielærer, senere gymnastikinspektør, oberstløjtnant H. P. *L. (1879–1948) og Else Møller (1882–1968). ~ 13.12.1930 i Gentofte (b.v.) med Irmelin Raaschou, * 2.11.1907 i Wiesbaden, d. af professor P. E. *R. (1883–1971) og Astrid S. C. Engel (1884–1976).

L. blev student 1925 fra Sortedam gymnasium og fik sin uddannelse på kunstakademiet; han var medarbejder hos Vilh. *Lauritzen 1928–29, hos Steen Eiler *Rasmussen 1929–30 (London), og hos C. Harild 1930–32; han var ansat på Carlsbergbryggeriernes arkitektkontor 1932–34, på Fællesforeningen for Danmarks brugsforeningers arkitektkontor 1934–39, hvor han bl.a. bistod lederen af dette, M. K. Michaelsen, med tilrettelæggelsen af en forbilledlig rationalisering og standardisering af indretning og inventar i brugsforeningerne landet over; sideløbende hermed kom et begyndende samarbejde med Ib Martin Jensen om egne opgaver og projekter. – L. har en omfattende gerning bag sig dels som underviser, dels som indehaver af betydningsfulde hverv såvel af byggefaglig art som inden for det standspolitiske område; han var lærer ved kunstakademiet 1932–39, professor 1954–57, gæsteprofessor ved Kungl. tekn. högskolan i Stockholm 1963–65, medlem af akademirådet 1964–68; tekn. direktør i Københavns Brandforsikring 1946–76, medlem af tilsynsrådet for Grønlands tekniske organisation fra 1964, formand fra 1974, og af bestyrelsen for Foreningen socialt boligbyggeri fra 1965, redaktør af tidsskriftet *Arkitekten* 1938–46, formand for Akademisk arkitektforening 1946–51 og for det nyoprettede Danske arkitekters landsforbund 1951–53, medlem af executivkomiteen for Union Internationale des Architectes 1954–57, fik Akademisk arkitektforenings æresmedalje 1952, blev medlem af Académie d'Architecture 1954.

Af L.s arbejder (alle i samarbejde med Ib Martin Jensen) kan blandt de tidligste nævnes tilrettelæggelsen af Akademisk arkitektforenings landsudstilling *By og Bolig*. Århus 1939, bygget over temaet Larsens Hus (inspireret af Kjeld *Abell's samtidige succes Melodien, der blev væk, hvori forekom „Sangen om Larsen“); udstillingen som åbnede dagen før krigen brød ud blev af samme grund en økonomisk fiasko men var et stærkt indlæg i debatten om det lille enfamiliehus og var med til at befæste denne boligforms popularitet ved at fremhæve dens sociale kvaliteter. Årene fra midten af 30erne til slutningen af 40erne bragte en uafbrudt række af placeringer i arkitektkonkurrencer, deriblandt mange l. præmier; blandt de heraf følgende opgaver kan nævnes *alderdomshjemmet Solhjem* i Gentofte (opf. 1938–40) og *Lyngby rådhus* (opf. 1939–42), naturligvis vidt forskellige men med det fællespræg der kendetegner samtlige arbejder: en klar disposition og en sikker og udtrykfuld gennemførelse heraf; endvidere *Skovgaardsskolen* i Ordrup (opf. 1949–51) og *Jonstrup seminarium* ved Lyngby (opf. 1958–63), begge udstrakte lave

Langkilde, Hans Erling

gårdanlæg smukt indpassede i det omgivende terræn; Skovgaardsskolen tydeligvis inspireret af beliggenheden i en pragtfuld gammel park er velagtens det mest romantiske blandt arbejderne og står som et af de smukkeste bygværker fra perioden omkring 1950. Hertil kommer yderligere et antal skoler, institutioner, villaeer og boligbebyggelser. L. tildeltes kommunale præmier for nybyggeri i Kbh. og hovedstadsområdet. Det er karakteristisk for L. at han besidder en sjælden evne til at skaffe sig overblik over problemerne i enhver sag og behandle dem på en idérig måde resulterende i løsninger som uvilkårligt har måttet vække interesse. Herom vidner den respekt, der står om hans virke på de mange poster, hvor han har været sine standsfællers eminente talerør, ligesom det præger hans forfatterskab, især kommer det dog til udtryk i hans arbejder sammen med Ib Martin Jensen dels som forudsætning for deres triumfer i arkitektkonkurrencerne, dels som et særkende for de færdige bygværker som med rette er højt placeret i samtidens danske arkitektur. – L. har skrevet: *Bedre Køkener. En Boligundersøgelse*. 1941, *Dansk Byggesæt o. 1792 og 1942* (s.m. Harald Langberg), 1942, *Vi bygger Hus* (s.m. Annelise Overgaard), 1943, *Pæne Ting ombord*. 1944, *Bedre Boliger*, 1952, *Arkitekten Kay Fisker*, 1960, *Kollektivhuset*, 1970 samt kronikker, artikler og afhandlinger i tidsskrifter, faglige værker og en række leksika. □Foto.

Stamtvl. over familien Langkilde, ved J. V. Langkilde, 1947. Arkitekten M, 1938 78–80 (alderdomshjemmet Solhjem): sst. 1943 43–48 (Lyngby rådhus): sst. 1951 137–41 (Skovgårdsskolen). Jens Møllerup sst. U, 1953 341f.

Flemming Grut

Langkjer, Svenné, 1808–83, handelslærer. * 29.2.1808 i Bedsted, Åbenrå amt, † 29.4.1883 i Kbh. (Holmens), begr. på Frbg. F: husinderste Christen Nissen Langkier (* 1780) og Mette Marie Jepsdatter. ~ 29.3.1840 på Frbg. med Kirstine Margrethe Møller, * 26.4.1807 i Lyngby, † 11.12.1858 i Kbh. (Trin.) (~ 1° 1828 med guvernements- og hovedvagtsskriver Johan Henrich Hassel, 1796–1834), d. af maler Niels Rasmussen M. (1775–senest 1840) og Maren Abrahamsen (ca. 1773–tidligst 1845).

L. kom 1827 på seminariet i Tønder og virkede senere som lærer forskellige steder i landet til han 1835 tog til Kbh. for at studere. Forskellige omstændigheder bragte ham til at opgive den akademiske bane og lægge sig efter handelsfagene. Han besøgte forskellige kommercielle undervisningsanstalter i Tyskland for at gøre sig bekendt med deres indretning og stiftede ved sin

hjemkomst 1842 det første københavnske handelsakademi som han derefter ledede i en meget lang årrække, og som til tider var stærkt besøgt. Han udgav adskillige skrifter, dels af elementært matematisk indhold, dels omhandlende handelsregning, bogholderi og tysk sprog og grammatik. 1855 tog han borgerskab som grosserer. – Kommerceråd 1848. □Foto.

Marius Vibæk*

Langkjær, Hans Christian Marius, 1865–1942, bogtrykker, arbejdsgiverleder. * 18.2.1865 i Vejle, † 17.4.1942 i Hellerup, begr. sst. F: murermester Carl Christian L. (1822–1902) og Mette Marie Sørensdatter (1825–1906). ~ 10.4.1895 i Kbh. (b.v.) med Marie Cathrine Olsen, * 24.6.1869 i Horsens, † 9.2.1962 i Hellerup, d. af farver Anthon O. (1839–88) og Dorthe Marie Wramdrup (1845–80).

L. stod i lære hos Arnold Jørgensen i Horsens og indfangedes i disse år af den stærke liberale bevægelse som var rejst her af Emil "Bojsen" L. vedblev at være venstremand indtil han 1933 udmeldte sig af partiet i protest mod Kanslergadeforligets forbud mod arbejdsstridigheder. Efter udstået læretid gik vejen over Kbh. til Berlin, Leipzig og Wien (en overgang også Paris) hvorfra L. vendte hjem ikke alene med en solid faglig uddannelse, men også præget af moderne litterære og æstetiske strømninger som han med sin alsidige intelligens havde indsuget under opholdet i verdensbyerne. *Grafisk Kunst & Forlagsanstalt C. J. Kihl & L.*, som han 1893 startede i forening med J. Kihl, var lagt an på at give det unge åndelige røre en tumleplads, og her udkom bl.a. det af Johannes "Jørgensen redigerede „symbolistiske“ månedsskrift Taarnet. Forlagsfirmaet ophævedes 1900 hvorefter L. i eget navn fortsatte bogtrykkeriet som under hans ledelse vandt et stort fagligt renommé, og hvorfra en række fornemme arbejder udgik hvis udførelse tjener dansk boghåndværk til ære. – Som organisationsmand blev L. tidligt en forgrundsfigur. Han var 1903 med til at starte Kbh.s bogtrykkerforening, blev s.å. dens næstformand og 1904 formand. Han redigerede i disse år tillige foreningens medlemsblad. Da han 1906 ville træde tilbage opfordredes han gennem en adresse fra samtlige medlemmer af bogtrykkerforeningen til at forblive, og han bevarede da formandsposten til 1908. Han ledede således foreningen under konflikten 1908 som fik sit særpræg derved at hovedparten af den borgerlige presse standsede en uge. L. blev medlem af den efter konflikten afslutning nedsatte kommission der 1910 resulterede i oprettelsen af den faste voldgiftsret og for-

ligsinstitutionen. Af bogtrykkerforeningens bestyrelse var han medlem til 1932.

I arbejdsgiverforeningen begyndte L. 1906 som revisor og kom 1907 ind i forretningsudvalget hvor han 1918 blev næstformand og 1920 formand. Forud for hans overtagelse af formandsposten var gået et intensivt og frugtbringende arbejde. 1909 fremsatte han forslag om offentlig arbejdsanvisning under medvirken og kontrol af fagene, 1916 fulgte reorganisation af Arbejdsgivernes ulykkesforsikring, 1917 oprettedes Pensionsforsikringsanstalten og 1919 det social-politiske udvalg. Som arbejdsgiverforeningens repræsentant var han medlem af den faste voldgiftsret 1910–21, af arbejderforsikringsrådet 1917–20, af socialrådet 1919–29 og af Industrirådet fra 1920. Hans formandstid i arbejdsgiverforeningen der strakte sig over tolv år – længere tid end nogen af forgængerne – var rig på store begivenheder. Da han tiltrådte truedes landet af en generalstrejke, og siden fulgte bevægede arbejdskonflikter 1921, 1922 og 1925, præget af de stærke brydninger mellem arbejdsgiver og arbejder som måtte opstå i disse år hvor højkonjunkturen var under afvikling, og hvor arbejdslønningerne skulle afpasses efter det nedadgående prisniveau. På den fremskudte og vanskelige post virkede L. med stor dygtighed. Han blev ikke alene kendt som en smidig forhandler og et klart hoved, en arbejdsgiverleder der med virkning kunne tale foreningens sag udadtil; også indadtil opnåede han betydelige resultater i sine bestræbelser for at udvikle og udbygge arbejdsgiverforeningens rammer og formål. Hans udprægede sociale indstilling gjorde det muligt for ham selv under det skarpe modsætningsforhold som kampårene nødvendiggjorde at bevare den følelse med modparten der i det lange løb må være forudsætningen for en sund udvikling af arbejdsforholdene. Da han trådte tilbage 1932 hædredes han med den kun én gang før anvendte udnævnelse til æresmedlem hvortil føjedes livsvarigt medlemskab i arbejdsgiverforeningens repræsentantskab og hovedbestyrelse. Efter at have forladt organisationsarbejdet fortsatte L. som leder af sit bogtrykkeri hvor hans sønner, C. C. L. (* 1903) og Hans L. (* 1911) blev optaget som medindehavere og stadig udgør firmaets ledelse. Hans L. har været med i bestyrelsen for Foreningen Norden og er fra 1971 formand for Københavns bogtrykkerforening samt fra 1977 medlem af sø- og handelsretten. – R. 1912. DM. 1921. K². 1928. □Tegn. 1911. Karikatur af Alfred Schmidt, 1920 (Fr.borg). Mal. af Knud Larsen, 1921 (Da. arbejdsgiverforen.), H. Vedel, 1933 (Arbejdsgivernes Ulykkesforsikring) og L. Find (sst.). Foto.

Interview i De grafiske fag, 1935 65–67. – Sophus Agerholm og A. Vigen: Arbejdsgiverforen. gennem 25 år, 1921. [Samme og C. Plum:] Dansk arbejdsgiverforen. gennem årene 1921–36, 1936. Arbejdsgiveren 13.2.1925, 8.4.1932 og 3.6. s.d. De grafiske fag 1.3.1928. Sophus J. Nielsen sst. 1942 155f. G. E. Hartz i Tidsskr. for industri, s.d. 117f. Langkjærs bogtrykkeri. En kvist mellem tårne, 1950.

P. Koch Jensen*

Langseth, Alex Willy, 1895–1961, kemiker. * 7.2. 1895 i Kbh. (Jac.), † 20.10.1961 sst. (Trin.), begr. Bispebjerg kgd. F: malermester Anders Peter Jensen (1870–1939) og Karen Langseth (1864–1923). Navneforandring 30.10.1930. ~ 4.4.1924 i Roskilde med Harriet Elisabeth Jacobsen, * 19.4.1894 i Bjerreby, Tåsinge, † 17.9.1968 på Frbg., d. af lærer Jens J. (1868–1942) og Thora Nielsine Krabek (1873–1929).

L. blev student 1913 fra Roskilde og tog filosofikum 1914. Nogen egentlig embedseksamen tog han aldrig, men erhvervede til gengæld universitetets guldmedalje hele to gange, nemlig 1917 og 1922, den første for et eksperimentelt, den anden for et teoretisk videnskabeligt arbejde. På denne baggrund ansattes L. 1922 som assistent på Kbh.s univ.s kemiske laboratorium, hvortil han forblev knyttet til sin død. 1938 udnævntes L. til ekstraordinær professor for 1943 at overtage det ordinære professorat og laboratoriebestyrerposten efter professor Einar *Biilmann. – Tidligt droges L.s interesse mod studiet af den kemiske bindings karakter i organisk-kemiske forbindelser. Inspireret af tidens interesse for at inddrage spektroskopiske metoder i kemiske studier opholdt L. sig 1928–29 i Victor Henri's laboratorium i Zürich hvor han stiftede bekendtskab med den nylig opdagede Raman-effekt. Dette ophold blev afgørende for L.s videnskabelige løbebane, idet hans her erhvervede viden dannede grundlaget både for disputatsen *Spektroskopiske Studier*, 1930 og for den hastige opbygning herhjemme af et spektroskopisk apparatur med opsigtsvækkende stor følsomhed. Ved hjælp af dette udførtes snart en lang række undersøgelser, hvoraf mange med betydningsfulde og overraskende resultater som hastigt tiltrak sig international opmærksomhed. Kulminationen indtraf med L.s yderst detaljerede studium af det 12-atomige benzenmolekyle under anvendelse af samtlige mulige deutererede derivater. Besættelsestiden og de mange administrative pligter der fulgte med udnævnelsen til laboratoriebestyrerposten var tyngende og ikke befordrende for hans videnskabelige virke. Med usvækket engagement og eksperimentel opfindsomhed vendte han imidlertid tilbage til sine spektroskopiske studier i efterkrigsårene, nu med det nylig til-

Langseth, A.

komne infrarøde spektralområde som det vigtigste studieobjekt. L.s. alvorlige faglige engagement, store viden og eksperimentelle færdigheder i forening med hans stilfærdige og hjælpsomme væsen skaffede ham mange elever fra ind- og udland, som har fortsat det videnskabelige arbejde på de samme og tilgrænsende områder. – L. blev medlem af Videnskaberne selskab 1937 og af Akademiet for de tekniske videnskaber 1945. Han var formand for Kemisk forening 1940–43 og indtog bestyrelsesposter i Rask Ørsted fondet, Ole Rømer fondet og Selskabet for naturlærens udbredelse fra 1958 til sin død. 1952 fik L. H.C. Ørsted medaljen. – R. 1948. R¹. 1955. □Foto.

J. A. Christiansen i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1961–62, 1962 135–46.

Anders Kjær

Lannung, Lars Hermod Skræntskov Larsen, * 1895, politiker, jurist. * 9.11.1895 på Vestervang ved Høng, Finderup sg. F: gårdejer, senere bankbestyrer Kristian Kristen Larsen (1866–1922) og Anna Kristine Petersen Skræntskov (1872–1934). Navneforandring 15.7.1919. ~ 16.4. 1924 i Kharkov, Ukraine (b.v.) med jurist Helene Michailovna Sobolev, * 26.2.1899 i Moskva, † 8.8.1938 i Kbh., d. af professor, dr. polit. Michael Sobolev og hustru (begge døde under 2. verdenskrig i Moskva).

L. tog mellemskoleeksamen i Høng og blev student fra Sorø akademi 1914. Allerede i gymnasietiden udfoldede han den flid og ihærdighed der livet igennem har karakteriseret hans arbejde. For at forbedre sine sprogkunderskaber benyttede han sommerferien 1912 til et ophold i Plön i Holsten og sommerferien 1913 til et kursus på Ruskin College i Oxford. Han begyndte at studere jura, arbejdede sommeren 1915 på Sorø Amtstidende, var 1915–16 sekretær hos direktor H. Heilbuth på det radikale venstres kontor og tog første del af juridisk eksamen vinteren 1916–17. Han der 1914 havde meldt sig til Akademisk skyttekorps for at være med til „at dække huller i nordfronten“ fandt snart sin plads i studenterforeningens radikale, men et arbejde i udlandet lokkede mere end det hjemlige politiske. Da Danmark foråret 1917 skulle varetage Østrig-Ungarns interesser i Rusland efter USA der var gået ind i krigen, og en ny afdeling ved det danske gesandtskab i Petrograd oprettes, lykkedes det L. trods sin unge alder og sit konfirmandlignende udseende at blive knyttet til den nye afdeling der især skulle tage sig af de østrig-ungarske krigs- og civile fanger i Rusland. Han oplevede den bolsjevikiske revolution nov.

1917 på nærmeste hold og stiftede bekendtskab med Moskva som medarbejder ved Dansk røde kors nogle måneder før sin hjemrejse april 1919. Han afsluttede sin uddannelse som cand. jur. 1922 og havde, optaget af freds- og forsoningsarbejdet efter første verdenskrig, sammen med ligesindede unge radikale organiseret de radikale og liberale ungdomsorganisationers internationale kongres for folkeforbund og fred på Christiansborg 1921 og blev generalsekretær for den på kongressen stiftede internationale liga af demokratiske ungdomsforbund. 1922–24 arbejdede L. igen i Sovjetunionen, nu i Fridtjof Nansens hjælpeaktion under den russiske hungersnød, som delegeret for European Student Relief, fra 1923 som dens leder. Efter sin hjemkomst grundlagde han en sagførerforretning i Kbh. og blev landsretssagfører 1928. Sit politiske arbejde videreførte han i Radikal ungdom og var en år-række formand for dens komité for nordisk og internationalt samarbejde.

1933–73 var L. medlem af det radikale venstres landsforbunds hovedbestyrelse og forretningsudvalg. Han sad i Kbh.s borgerrepræsentation 1933–51 og var den radikale gruppes formand fra 1935. Til folketinget søgte han uden held valg i Otterup-kredsen 1932 og 1935 og i søndre storkreds 1939 og 1943, men sad i landstinget, valgt i Kbh., 1939–47 og i den korte samling 1953 der afsluttede landstingets eksistens. 1957–60 var han valgt til folketinget i vestre storkreds, sad i finansudvalget og førte for sit parti forhandlingerne om forsvarsforliget 1960 hvor de radikale realpolitisk tog medansvar for NATO-politikken. Efter anden verdenskrig blev L. sit partis førende repræsentant i internationale forhandlinger. Han deltog i FN's første generalforsamling i London jan. 1946 og var FN-delegeret 1947–57 og 1961–70. Han gjorde sig betydeligt gældende i FN's arbejde og nød betydelig anseelse, ikke mindst blandt delegerede fra de nye stater i Afrika, Sydamerika og Asien. 1947–52 var han regeringens repræsentant i den særlige komité vedr. indberetninger fra kolonierne, og som medlem af FN's hovedkommission for ikke-selvstyrende områder, en tid dens formand og rapportør, øvede han en indsats for afviklingen af kolonistret herunder Grønlands overgang fra koloni til ligeberettiget del af det danske rige. Derudover var han medlem og rapportør i andre FN-kommissioner og øvede overalt en ihærdig indsats der underbyggedes ved det indgående kendskab til FN-arbejdet som hans deltagelse fra FN's start havde givet ham. For L. har det globale samarbejde gennem FN stede stået som det ideale mål, men det har ikke afholdt ham fra at arbejde i regionale sammenslutninger. Han

var medlem af Europarådet fra dets oprettelse 1949 til 1967 og formand for dets juridiske kommission 1958–67 og interesserede sig stærkt for konventionen om menneskerettighederne. Han var overbevist om nødvendigheden af dansk medlemskab af EF og så i alle internationale samarbejdsorganisationer et middel til at komme frem mod det internationale retssystem der for ham står som det endelige mål. Ad mange veje har han arbejdet frem mod det, derunder også foreningspolitisk som medlem af Dansk fredsforening, formand for landsorganisationen Een verden 1962–70 og som medlem af bestyrelsen for World Liberal Union som han var med til at genrejse efter anden verdenskrig. Fra 1977 har L. været præsident for Een verdens verdensorganisation World Federalist Movement. Til støtte for styrkelse og videreudvikling af FN, fortrinsvis gennem kursus- og anden oplysningsvirksomhed, har han oprettet H. L.s fond. □Mal. af Victor Brockdorff, 1981 (folketinget). Foto.

H. L.: Min russiske ungdom, 1978. H. L.: Ungdomskonferencen for folkeforbund, forsoning og fred på Chr.borg 1921, 1980. – Erik Rasmussen og R. Skovmand: Det radikale venstre 1905–55, 1955. Det radikale venstre i medvind og modvind, red. Helge Larsen, 1980.

Helge Larsen

la Placette, Jean, 1639–1718, præst. * 19.1.1639 i Pontac i Bèarn, † 25.4.1718 i Utrecht. ~ Catharine de Lostalot (Lonstalot). Efter at have studeret i Montauban blev P. 1660 reformert præst i Orthez (Bèarn) og 1664 i Nay. I årenes løb vandt han sig navn som en nidkær præst og begavet taler, men allerede kort før ophævelsen af det nantiske edikt 1685 var han i færd med at forlade Frankrig. Han drog til Brandenburg hvor han just var ved at finde ansættelse da han af dronning Charlotte Amalie 1686 blev kaldet til Kbh. for at være præst for de reformerte flygtninge der havde slået sig ned her og som 1689 fik deres egen kirke. Han indlagde sig ikke ringe fortjeneste af sin menighed i den vanskelige begyndelsestid og betød især meget ved sine fortrinlige prædikener. 1710 nedlagde han sit embede men var dog som en slags hofprædikant knyttet til enkedronningen hvem han ledsagede på en rejse til Jylland og Oldenburg hvorfra han drog videre til Holland. – P. var en meget frugtbar forfatter, og de fleste af hans skrifter blev oversat både til tysk, engelsk og hollandsk. Hans teologiske hovedværk *De insanabili Romanæ ecclesie scepticismo*, 1696 er et grundigt kontroversskrift. Nok så berømte er hans mange opbyggelige eller moralske skrifter hvoriiblandt *La morale chrétienne* fra 1695. Han skri-

ver klart og ikke uden pædagogisk sans – som når han fx foreslår, som middel i kampen mod synden, at man hver morgen skal lave sig en nøjagtig plan over hvordan man vil tilbringe dagen. I sine senere år polemiserede han mod Pierre Bayle. Betegnende for den almindelige anseelse P. nød er det at ikke blot Erik *Pontoppidan (1698–1764) satte ham meget højt og foranstaltede en oversættelse af hans moraludtog udgivet på dansk (1748), men at også Holberg flere steder omtaler ham med stor berømmelse.

J. P. Nicéron: Nachrichten von den Begebenheiten und Schr. berühmter Gelehrten II, Halle 1750 211–20. Eug. et Em. Haag: La France protestante VI, Paris 1856 314–18. D. L. Clément: Notice sur l'église réformée française de Copenhague, 1870 37. Erik Pontoppidans levnetsbeskr., udg. N. E. Hofman [Bang], 1874 31f 41f. Choix de la correspondance inédite de Pierre Bayle, udg. E. Gigas, 1890 123f. Th. A. Müller: Den unge Ludv. Holberg, 1943 83. Ludv. Holberg: Epistler, udg. F. J. Billeskov Jansen I, 1944 130 178; II, 1945 188f.

Jens Glebe-Møller (Bjørn Kornerup)

Larcher, Frederikke, se **Larcher, Peter**.

Larcher, Louise, se **Jacobson, Louise**.

Larcher, Pierre (Peter) Joseph, 1801–47, solodanser. * 29.12.1801 i Hamburg (?), † 15.6.1847 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Petri k.s. kapel). F: yærts-husholder Johan Gabriel L. (Laché) († 1807), formentlig indvandret fra Frankrig, og Cecilie Larsdatter (ca. 1767–1850). ~ 18.8.1830 i Kbh. (Slotsk.) med kgl. skuespiller Frederikke Nicoline Lange, * 24.4.1812 i Kbh. (Petri), † 13.3.1892 sst., d. af kgl. bogholder, senere amtsforvalter i Kalundborg, kammerråd Johannes Melchior L. (1779–1824, ~ 1° 1800 med kgl. skuespiller Johanne Marie Nick (Johanne *Spindler), 1781–1861) og Anne Magdalene Trie (1788–1880). – Far til Louise *Jacobson.

L. blev 1811 balletelev under den ældre *Bournonville og avancerede 1823 ved hjælp af sin smukke lille skikkelse og sin elasticitet i bevægelse og spring til solodanser. Han søgte videre uddannelse i Berlin og Paris hvor han, som Aug. *Bournonville skrev, tilegnede sig „et moderne Sving, der, forenet med fysisk Styrke og Udholdenhed, tiltalte Publikum“. Men ansigtet var udtryksløst, og ud over en gratiefyldt udførelse af demi-karakterpartier nåede L. ikke. Hans virksomhed tilhorte balletens overgangsperiode mellem V. *Galeotti og Bournonville, og de forsøg han – ligesom E. *Dahlén og P. *Funch – gjorde på at forny repertoiret var bygget på fremmede forbilleder og savnede originalitet. Hyppigst, 42 gange, opførtes hans divertissement *Kærlighed paa Landet*. L. var danseimester

Larcher, Peter

hos hertugen af Augustenborg, og på teatret gav han Lucile "Grahn-Young og J. L. Pätges" ("Heiberg) de første begreber om dans. – Hans hustru, **Frederikke L.**, debuterede femten år gammel 14.8.1827 som Nathalie i *Korsikanerne* på Det kgl. teater hvor hun 1832 blev kgl. ansat, og som hun tjente i 30 år. Mellem fru Heibergs gnistrende verve og fru E. Holsts statuariske skønhed fik F. L. en stilling i repertoiret der byggedes på hendes nydelige ydre og elskværdige, naturlige væsen, hele den godmodighed som var udbredt over hendes personlighed, og som blev støttet af hendes klare diktning, den hendes datter, skuespilleren Louise Jacobson, tog i arv. F. L. hørte ikke til teatrets betydelige kunstnere, men til de nyttige: 15.1.1857 optrådte hun sidste gang som Leonore i *Henrik og Pernille*. – □Miniature. Litografi.

Th. Overskou: Den danske skueplads IV–V, 1862–64. Aug. Bournonville: Mit theaterliv III, 2, 1877 (ny udg. 1979) 52. Johanne Luise Heiberg: Et liv I, 1891 (5. udg. 1973) 36–42. Louise Jacobson i Tilskueren XXXVIII, 1921 I 50–60 188–204. Den kgl. da. ballet, red. Sv. Kragh-Jacobsen og T. Krogh, 1952.

*Robert Neiiendam**

Larsdatter, Kirsten Marie, se Skov-Kirsten.

Larsen

Da navnet Lars har været hyppigt anvendt findes der overordentlig mange slægter der bærer patronymet L. Der skal her nævnes tre.

I. En slægt der føres tilbage til husmand i Harnstrup v. Bogense, Lars Christensen.

II. En slægt der føres tilbage til handelsmand i Svendborg Lauritz Andersen, hvis søn Hans (1760–1828) var forvalter på Lundsgård, senere købmand i Kerteminde.

III. En slægt fra Vendsyssel der føres tilbage til Clement, møller i Furreby (ca. 1540–efter 1602). Dennes efterkommer i syvende led, gårdmand i Furreby Christen Svendsen (1780–1873) var far til gårdmand på Gl. Møllegård i Vennebjerg Lars Christensen (1819–1909). En gren af slægten fik ved kgl. bevilling af 12.12.1904 og 5.9.1914 tilladelse til at føre navnet Larsen-Ledet.

(I) Th. Hauch-Fausboll: Slæghåndbogen, 1900 519–23. (II) [Helvig og V. Thal-Jantzen:] Sophie Hedevig Utke f. Heilmann og hendes efterkommere, 1973. (III) Lars Larsen-Ledet: Forfædre, 1958.

Hans H. Worsøe

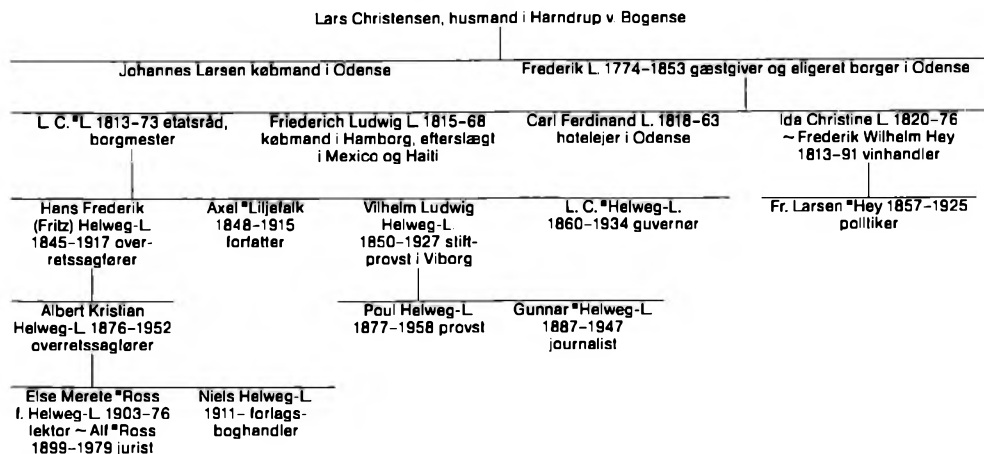
Larsen, Alfred Christian, 1840–1914, forfatter, bibliotekar. * 12.1.1840 i Randers, † 11.2.1914 i Kbh., urne på Ass. kgd. F: kateket i Randers, senere sognepræst i Nykøbing M. Lars Peter L.

(1809–79) og Nathalia Annina Øckenholt (1807–71). Ugift.

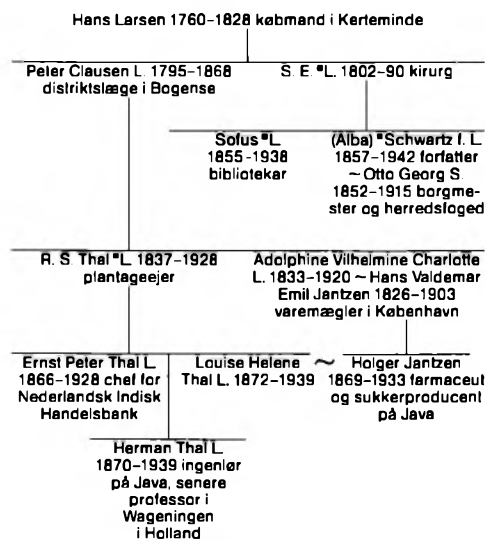
L., der allerede i skolen var religiøst interesseret, men også kritisk indstillet, valgte som student (1857, fra Randers) at studere teologi for gennem selve studiet at vinde det personlige standpunkt der var ham både en intellektuel og etisk nødvendighed. Efter sin embedseksamen (1862) var han i nogle år lærer ved Borgerdydskolen på Christianshavn og blev 1870 assistent ved Det kgl. bibliotek (1905 underbibliotekar, 1907 bibliotekar). I næsten hele sin bibliotekstid var han inspektør på læsesalen. I studentertiden var Søren "Kierkegaard fremfor alt blevet hans „historiske forudsætning“ som han siden bestandig vendte tilbage til og søgte at frigøre sig fra. Det blev imidlertid Rasmus "Nielsen som L. først kom til at bekæmpe da han med *Samvittighed og Videnskab*, 1865 indledte 60ernes store fejde mellem „tro og viden“. Georg "Brandes, som n.å. selv deltog, anmeldte det lille stridsskrift som tilsyneladende gjorde L. til en af hans våbendragere. Men vennerne og vejene skiltes hastigt. Mens Brandes drog til Paris gik L. ind i „studerekammerets stilhed“. Resultatet blev en række kommentarer til Det nye testamente, karakteristisk nok begyndende (1866) med et forsvaret for det fra oldtidens omstridte Jakobs brev og med årene omfattende næsten alle apostelbrevene. Disse fortolkninger blev i en menneskealder brugbare hjælpemidler for de fleste teologiske studenter. Først med det lille skrift *Om Nadveren. Et offentligt Skriftemaal*, 1871 og *Theologiske Smuler*, 1872 gjorde L. ærligt rede for sit eget nyrationalistiske standpunkt over for den lutherske dogmelære hvad der konsekvent førte ham til i et foredrag (1874) i Studenterforeningen om det teologiske fakultet at kræve dets udelukkelse fra universitetet og omdannelse til en præsteskoie. Hans anskuelser fremkaldte et par modskrifter, men ikke den reformation af kirken han havde drømt om og gjorde ham fra nu af til en frireligiøs ener med ståsted midt imellem ortodoksi og radikalisme. Forgæves forsøgte han gennem nye småskrifter, bl.a. *Breve til en Landsbypræst*, 1876, *Død og Udødelighed*, 1878, *Politik og Religion*, 1879, *Religion og Sædelighed*, 1882, *Lystfølelse og Sædelighed*, 1886 og *Fremtidens Religion*, 1887 at gøre sit „religiøse fritænkeri“ forståeligt til begge sider og for en bredere læserkreds. Han blev enten fortiet eller forkættet, men samtidig personlig respekteret for sin moralske idealisme.

De fleste af skrifterne fremkom under pseudonymet Theodorus der skulle minde om L.s oldkirkelige forgænger i bogstavelig og tidshistorisk fortolkning, Theodor af Mopsuestia. Til forfat-

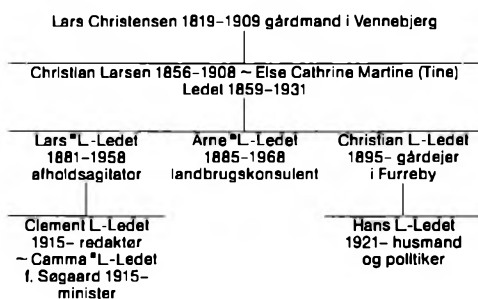
Tavle I

Tavle II

Tavle III

terskabet i 80erne sluttede sig en kirkehistorisk skildring af P. N. Holst. *Det 18. Aarhundredes Søren Kierkegaard*, 1884. I 90erne rettede L. sit eksegetiske søgelys mod Det gamle testamente: *De fem Mosebøger*, 1890, *Salomos Højsang*, 1892, *Profeten Daniel og Esters Bog*, 1893, *Prædikerens Bog*, 1894, *Jobs Bog*, 1895, *Salomos Ord-sprog*, 1896, *Profeten Jesaja*, 1900, *Salmerne*, 1905 og – i Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning – nogle af de små profeter. Siden rusåret havde L. været medlem af Studenterforeningen hvor han daglig færdedes i over 50 år. Han havde fra de unge år haft forbindelse med forskellige lejre, som inspektør på Borchs kollegium givet husly for Holger *Drachmanns første møde med Georg Brandes og været ven med J. P. *Jacobsen og Julius *Lange. Da spændingen mellem konservatisme og liberalisme 1882 udløstes i stiftelsen af studentersamfundet stod L. som fører for oppositionens moderate fløj, blev 1883 selv ledende senior, men faldt efter et indholdsrigt halvår der knyttede forbindelse både med højskolen og Sønderjylland på spørgsmålet om C. *Berg som foredragsholder. På sine ældre dage blev L. navnlig en alsidig, veltalende og yndet foredragsholder. Et udvalg af hans foredrag og mindre afhandlinger udkom efter hans død under titlen *Gennem mange Aar I–II*, 1915. Dybest har han dog sikkert påvirket ved sin fint forstående evne til samtale med spørgende og søgende ungdom. – Også uden for studentersamfundet forsøgte L. sig som politiker og stillede sig 1884 forgæves som moderat højremand til folketinget i Kbh.s 4. kreds. Hans sidste religiøse redegørelse *En Præstis Skriftemaal*, 1912 udkom anonymt. – En bror Otto Michael L., *29.12.1845, †15.3.1922, blev student 1864 og cand.mag.

Larsen, A. C.

1871. Han var kommunelæge i Kbh. 1878–1920. Skønt uddannet som øjenlæge kom hans livsværk til at forme sig som en kamp for afholdssagen og vegetarismen. Han var medstifter af og formand for Afholdssamfundet 1889–1906 og 1896–1912 formand for Dansk vegetarisk forening. – En anden bror Hans Christian Julius L., * 16.7.1850, † 8.3.1916, blev student 1867 og gik derpå bankvejen. 1872 tog han vekselmæglereksamen og 1882 blev han cand.polit. Fra 1888 var han direktor i Privatbanken indtil han 1909 måtte fratræde som følge af Alberti-sagen. Etatsråd 1899. Gehejmeetatråd 1907. R. 1897. DM. 1904. A.C.L.: – R. 1901. □ Afbildet på karikaturtegn af K. Gamborg, 1887 (Fr.borg) og på mal. Spillestuen i Studenterforeningen, 1888 (Studenterforen.). Tegn. af G. Seligmann, 1889, mal. af samme. Afbildet på E. Henningsens mal. Rugsilde i den gl. Studenterforening, 1909 (Studenterforen.). Foto.

Selvbiografi i L.: Gennem mange år I, 1915 (fortalen). – Festskr. i anledn. af Borchs koll.s 200-års jubilæum, 1889 177. Studenterbogen, 1896 95 152. Holger Drachmann: Digte, 2. udg. 1896 (fortalen). Alfr. Ipsen: Lit. portrætter, 1906 1–15. V. E. Brenk i Tilskueren XXXI, 1914 I 259–66. Oscar Andersen i Riget 12.2.1914. A. R. Bjesthorn] i Nationaltid. s.d. Berl. tid. s.d. Vict. Madsen i Politiken 13.2. s.å. Carl Dumreicher i København 13.2. s.å., Akad. ugebl. 25.2. og 4.3. s.å., Nationaltid. 19.10.1927 og 17.12.1929. Samme: Studenterforen.s hist. I–III, 1934–41. Kn. Bokkenheuser: Studenter vi kaldes –, 1920. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Uffe Andreassen (Carl Dumreicher)

Larsen, Søren Absalon, 1871–1957, fysiker, elektrotekniker. * 5.4.1871 i Åbylund, Nørre Åby sg., † 2.1.1957 i Gentofte, begr. Mariebjerg kgd. F: bolsmand og tømrer, senere maltgører Hans Christian L. (1834–1920) og Ingeborg Absalonsen (1833–92). ~ 1900 med Agnes Hedevig Elisabeth Munch, * 11.6.1874 i Hasle, † 20.9.1953 i Gentofte, d. af købmand Peter Jacob M. (1834–1914) og Charlotte Margrethe Adler (1842–1926).

L., der som barn gik i en friskole af den grundtvigske retning, blev student 1890 fra Odense og cand.phil. n.å. Han begyndte at studere teologi, tog hebraikum 1891 og var derefter til 1893 huslærer på Bishopstorp, men fulgte så sin lyst til at studere naturvidenskab. 1896 tog han skoleembedseksamen med fysik som hovedfag. 1896–97 var han assistent hos professor K. *Prytz og assisterede denne ved tilrettelæggelsen af et nyt elektrisk øvelseskursus for maskiningeniører. 1898 fik han universitetets guldmedalje for en fysisk afhandling om amalgamers elektriske ledningsevne; s.å. blev han assistent ved Polyteknisk læreanstalts fysiske laboratorium, og i den-

ne stilling begyndte han at uddanne sig i elektroteknik ved selvstudium og ved studieophold i Tyskland, England og Schweiz, samtidig med at han fra 1898 arbejdede som fysiker ved Finsens medicinske institut, en stilling han beklædte til 1906. 1903 ansattes han i den ene af de to nyoprettede docentstillinger i elektroteknik ved Polyteknisk læreanstalt (fra 1906 professorater), nemlig som leder af det af ham indrettede elektrotekniske laboratorium. L. var en inciterende og omhyggelig vejleder for de studerende og fortsatte samtidig sin forskning; særlig kendt er undersøgelserne over vagabonderende strømmes elektrolytiske virkning på gas- og vandror, *Messungen von vagabondierenden Strömen in Gas- und Wasserrohren* og *Ueber periodische Stromwendung als Mittel zur Verringerung elektrolytischer Zerstörungen durch vagabondierende Ströme* (Elektrotechnische Zeitschrift, 1901 og 1902), og som spillede en ikke ringe rolle da man efter mange betænkeligheder besluttede sig til indførelsen af luftledninger i den elektriske sporvejsdrift i Kbh. I forbindelse med arbejder vedrørende telefonkabler udført for telegrafdirektoratet offentliggjorde L. 1908, ligeledes i nævnte tidsskrift, *Beitrag zur Berechnung von Fernsprechkabeln mit Eisendrahtumspannung*. I forbindelse hermed beskrev han 1910 i Elektroteknikeren og Elektrotechnische Zeitschrift et af ham konstrueret nyt måleapparat, den komplekse kompensator, et emne som 1926 behandledes videre i L'Industrie électrique. 1913 skrev han i Ingeniøren om vandbølgefænomenerne i elektriske ledninger, 1916 offentliggjorde han sst. en af ham angiven teori for vekselstrømmålere af induktionsmotortypen samt målinger af felter og hvirvelstrømme bestemt i størrelse og fase med en kompleks målemetode som nærmere er beskrevet i Ingeniøren 1918 under titlen *Et komplekst Millivolt og Ampèremeter*. 1923 udgav han sine forelæsninger *Vekselstrøm II: Vekselstrøm I* kom n.å. 1924 skrev han, ligeledes i Ingeniøren, om et af ham angivet elektrisk omformermaskineri til produktion af elektricitet i form af vekselstrøm med konstant periodetal ved hjælp af vindmotorer, som dog ikke fik nogen betydning fordi det stærke fald i brændselspriserne der indtraf få år efter første verdenskrigs afslutning atter gjorde vindmotorernes energifremstilling urentabel. 1927–28 udførte L. et meget betydeligt og fortjenstfuldt arbejde ved at gennemføre en række forsøg vedrørende radioforstyrrelser og afhjælpningen af disse. Han skrev herom i Radiopressen og udgav 1928 *Om Radioforstyrrelser og Midler derimod*. I sit otium fra 1943 skrev han værket om Valdemar *Poulsen og P. O. *Pedersen: *Telegrafonen og den trådløse*. 1950. L., der

har udtaget en del patenter på de af ham angivne anordninger, blev 1908 sekretær i Dansk elektroteknisk komité og 1926 vicepræsident i denne. 1913–14 var han formand for Dansk ingeniørforenings elektrotekniske sektion. Fra 1937 var han formand for den elektrotekniske gruppe inden for Akademiet for de tekniske videnskaber. For hans „betydelige indsats som forsker og grundlægger af højskolens elektrotekniske laboratorium“ tildeltes han 1951 æresdoktorgraden. – R. 1919. DM. 1928. K.² 1937. □Mal. af Jorgen Aabye, 1942 (Polyteknisk læreanstalt). Foto.

Univ. årbog 1897–98 832. – Studenterne fra 1890, 1915 166. S. A. Faber i Ingeniøren, 1920 143; sst. 1928 457–61. M. O. Jørgensen m.fl. sst. 1951 285–94; M. O. Jørgensen sst. 1957 B 130. Polytekniker II, 1921 122f. J. T. Lundbye: Den polytekn. læreanstalt 1829–1929, 1929. G. Weber i Elektrotekniker, 1957 27f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Povl Vinding**

Larsen, Aksel, 1897–1972, politiker. * 5.8.1897 i Brændekilde, † 10.1.1972 på Frbg., begr. i Odense (Fredens kgd.). F: træskomand Lars L. (1869–1948) og Ehrengott Nielsen (1873–1969). ~1° Betty Jørgensen. Ægteskabet opløst 1938. ~2° 28.7.1939 i St. Heddinge med boghandler Helga Kastoft, * 14.2.1912 i Varde, d. af boghandler Niels Frandsen K. (1878–1948) og Kristine Madsen (1883–1975). Ægteskabet opløst 1948. ~3° Gerda Petersen.

L.s barndom var fattig. Faderen, der var træskomand, blev slået ud af industrien og flyttede til Odense som arbejdsmand. Lønnen var lav og børneflokket stor, moderens hjemmearbejde og kolonihavens produkter måtte bidrage til familiens underhold, ligesom alle børnene fik pladser, L. som mælkedreng, keglerejer og bydreng. 1907 blev han optaget på Mulernes legatskole hvorfra han fik realeksamen 1914. En kortere tid var han trafikelev ved De sydfynske jernbaner, derefter bud og arbejdsmand, fra 1918 i København. Hjemmet havde været socialdemokratisk, og L. betegnede senere redaktøren af Fyns Socialdemokrat, Emil "Marott", som „min store afgud“, men efter en kort periode i en af de på den tid meget urolige socialdemokratiske vælgerforeninger tilsluttede L. sig 1920 Danmarks venstresocialistiske parti der kort efter på Moskvas krav tog navnet Danmarks kommunistiske parti. Han gik aktivt ind i det til tider brogede partiarbejde og var 1924 opstillet til folketingsvalget i Lyngby-kredsen hvor DKP fik 160 stemmer. 1925 rejste L. til Sovjetunionen hvor han studerede marxismens teori til 1928 og derefter blev han sendt ud på arbejde til hjemrejsen i

1929. Fra Moskva blev DKP advaret mod at give L., der ikke havde været særlig linjetro, ledende funktioner, men gennem Fællesudvalget for arbejdsløse som L. blev en energisk og fængende leder af gjorde han sig uundværlig, og i 1932 var han partiets bedst kendte navn. Med kneben margin kom DKP ind i folketinget med to mand, foruden L. Arne "Munch-Petersen". Ved dette valg var L. opstillet i Københavns 12. kreds hvor han genvælges til sin død.

I folketinget gjorde L. sig hurtigt gældende som en veltalende og hårdtslående debattør med usædvanlige anlæg for det parlamentariske arbejde. Den partipolitiske konstellation og det stabile socialdemokratisk-radikale samarbejde gjorde arbejdet for et nyt, yderliggående parti meget vanskeligt, og den daværende forretningsorden gjorde det umuligt at arbejde på andre fronter end indlæg til de andre partiets forslag, forespørgselsdebatter og dagsordenforslag. De selvstændige forslag som DKP stillede blev aldrig behandlet og blev derfor rene paradenumre til trods for at der ofte var lagt et stort arbejde i dem. L. lærte imidlertid at udnytte de givne muligheder til fuldkommenhed, og andre politikere fik efterhånden en omhyggeligt skjult respekt for ham. Partiet voksede langsomt og opnåede i 1939 2,4 pct. af de afgivne stemmer. For en stor del af den danske offentlighed stod L. som DKPs ubestridte leder, mens hans stilling i partiet og i forhold til Moskva var mindre fasttømret. Han repræsenterede vel DKP ved kongresser m.m. i Moskva, men blev behandlet med en vis kølighed. Man havde ikke glemt at man havde været ubekvem under opholdet 1925–29, og at han havde haft vel mange kontakter i de kredse som kom i unåde under de store processer. L. tav om disse forhold og om sin bekymring over forholdene i Sovjet, og en plan om i sit otium at skrive en redegørelse for 1930'erne som han havde oplevet dem blev ikke til noget på grund af hans død. Det blev kun mundtlige budstykker som han i sine sidste år betrodde nogle få venner. Når mange langt senere bebrejdede L. at han havde tiet over for mange uhyggelige træk i sovjetisk politik og tilmeldt forsvaret Sovjetunionen mod angreb han måtte vide i hvert fald var delvis berettigede, overså de situationens psykologiske og almentpolitiske baggrund. En polariseret debat som den der førtes mellem kommunisterne og næsten hele det øvrige samfund medfører altid et dilemma: Kan man komme sine modstandere i møde på ét område uden dermed at svigte alt det man ellers står for? Er man ikke nødt til først og fremmest at gøre det muligt at fortsætte arbejdet for de principper som modstanderne ikke angriber åbent, men som i virke-

ligheden er det de bekæmper? Med et lederansvar som L.s bliver overvejelser af denne art særlig prækre. Mange af angrebene fra andre partier indeholdt iøvrigt ved siden af det berettigede så meget forkert og uretfærdigt at det måtte føre L. og andre over i en for en senere betragtning alt for firkantet accept af alt sovjetisk. Problemstillingen, som L. havde fælles med mange der i tidens løb brød med kommunismen efter at have sagt andet og mere end de senere brød sig om at tænke på, plagede ham hele livet.

Den tysk-sovjetiske pagt i 1939 isolerede DKP endnu mere end før og skabte indre spændinger – også i de enkelte personer. Fra begyndelsen af besættelsen udvikledes et for udenforstående svært gennemskueligt dobbeltspil, hvor det der blev sagt og skrevet stod i modsætning til den forberedelse til illegalitet der muliggjorde at DKP umiddelbart efter det tyske angreb på Sovjetunionen kunne begynde udgivelsen af illegale blade og anden tysk fjendtlig virksomhed. L. blev i modsætning til en række andre ledende partifæller ikke arresteret med det samme, men holdt sig under jorden til november 1942. I denne periode deltog han sammen med Mogens *Fog, *Christmas Møller m.fl. i grundlæggelsen af det tværpolitiske Frit Danmark. Efter sin arrestation gav L. tyskerne en del oplysninger om sine illegale forbindelser. De nærmere omstændigheder herved er ikke tilstrækkeligt kendt, men det synes dog klart, dels at L. ikke havde den mentale forberedelse på en forhorsituation der senere blev indskærpet modstandsfolk, dels at en række af de personer som L. angiveligt skal have nævnt for tyskerne, senere arbejdede nært sammen med ham. L. blev af tyskerne anbragt først i Sachsenhausen og derefter i Neuengamme indtil han ved krigens slutning sammen med andre danske fanger blev overført til Sverige hvorfra han vendte hjem 5. maj 1945. I befrielsesregeringen blev L. minister uden portefølje, og han nød i denne periode en meget betydelig popularitet. Det var i dyb overensstemmelse med hans inderste ønsker at der 1945 blev ført forhandlinger om partiernes sammenslutning mellem socialdemokratiet og DKP, mens såvel de socialdemokratiske ledere som den hårde kerne i DKP synes at have forhandlet på skromt. Ved valget i oktober 1945 fik DKP en vældig fremgang og L. alene næsten 27.500 stemmer – mere end nogen anden ved dette valg. Uanset den store valgsejr blev DKP helt uden betydning i praktisk politik, og partiet gik støt tilbage ved de følgende valg. L. virkede i disse år mere og mere træt, vred og opgivende. Han udførte dog et stort arbejde i forfatningskommissionen og fik indflydelse på nogle af formuleringerne i grundloven af 1953.

Den kolde krig og den sovjetiske politik i Østeuropa var en åbenbar belastning for L., og efter Ungarn-begivenhederne i 1956 tilspidsedes modsætningerne mellem ham og den mere Moskva-tro del af DKPs ledelse som kulminerede i at L. den 15.11.1958 blev ekskluderet af DKP. Sammen med ligesindede stiftede L. derefter socialistisk folkeparti og anmeldte dette i folketinget. SF deltog første gang i folketingsvalg 1960, og stemmetallene og disses fordeling ud over landet viste at et stort antal vælgere der tidligere havde forladt DKP havde ventet på at L. skulle bryde med DKPs linje. Forst med SF opnåede L. den placering i dansk politik som han altid havde ønsket sig. Partiet blev respekteret på en måde som DKP aldrig var blevet. Der blev lyttet til det, ikke mindst til L., og dets stemmer blev for alvor talt med i lovgivningsarbejdet. 1966–68 og påny 1971–73 havde socialdemokratiet og SF til sammen flertal i folketinget, og det lykkedes til L.s tilfredshed i en vis udstrækning at få det derved muliggjorte samarbejde til at fungere. Han var ikke – som venstrefløjensmodstandere stædigt har hævdet – særlig ivrig efter at indgå i en regering, men han ønskede at få noget af sin politik igennem, og dette blev alene forhindret af SFs venstrefløj der i 1967 væltede regeringen Krag. L. opgav efter partiets konsolidering i 1968 sine lederposter, idet Morten *Lange afløste ham som folketingsgruppens formand og Sigurd *Ømann som partiformand. L. var et ivrigt medlem af Nordisk råd fra 1960 og statsrevisor fra 1967. I sin sidste tid i folketinget var L. særlig optaget af modstanden mod Danmarks indtræden i EF. Ved sin død var L. folketingets aldersformand, idet han havde været medlem i mere end 39 år (heri er krigsårene medregnet). Han havde opnået en næsten uset popularitet i kredse langt uden for sit parti, og han var almindeligt anerkendt som en af Danmarks største parlamentarikere gennem tiderne. Han var ikke alene veltalende og vidende, men også en fornem kender af den politiske teknik og en varm fortalere for samarbejde mellem partierne når dette kunne gennemføres uden skade for hans centrale synspunkter. L. havde ry for at være vrissen, men det ville hans mange venner – hvad enten de var partifæller eller politiske modstandere – ikke skrive under på. De kendte ham tværtimod som en varm-hjertet, trofast og munter støtte. L. var den sidste store autodidakt i dansk politik og en af de mest folkelige politikere landet har kendt.

□ Linoleumssnit af K. J. Almqvist, 1948. Tegn. af Carl Jensen udst. 1950, af Bo Bojesen udst. 1961 og af Hans Bendix (Kgl. bibl.). Mal. af Eiler Krag udst. 1965 (folketinget), forstudier hertil. Mal. af samme udst. 1966, tegn. af samme 1966.

Afbildet på tegn. af Klaus Albrechtsen, 1967 (Marselisborg slot). Tegn. af Otto Christensen (Fr.borg). Buste. Silhouet af Lise Roos. Foto.

A. L.: Taler og artikler gennem 20 år, 1953. Samme: Den levende vej. Taler og artikler 1956–58, 1958. Samme: A. L. ser tilbage, 1970. – De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977. – Papirer i Rigsark.

Poul Dam

Larsen, Anders, 1852–1926, købmand, politisk organisator. * 23.9.1852 i Uglerup, Hørby sg., † 18.12.1926 i Holbæk. F: gårdejer Lars Jensen (1807–86) og Karen Marie Andersen (1816–78). ~ 29.12.1882 med Birthe Marie Olsen, * 9.11.1856 i Hørby på Tuse næs, † 28.2.1937 i Holbæk, d. af gårdejer Ole Nielsen (1828–1908) og Sidse Kirstine Nielsen (1835–1905).

Efter folkeskolen uddannedes L. ved landbruget, men åbnede 1880 købmandsforretning i Holbæk hvor han fik sit livs virke som erhvervsdrivende og politisk organisator og agitator. Fra hjemmet der var præget af bondevennebevægelsen var venstresindet ham medfødt, og hele sit liv tilhørte han den radikale fløj af venstre. Sammen med ungdomsvennerne, senere folketingsmand Karl *Fogtmann og senere landbrugsminister Kristjan *Pedersen, videreførte han på Holbæk-egnen bondevennernes politiske og sociale radikalisme. 1887 oprettede L. Frisindet vælgerforening der 1894 erobrede to pladser i det af højre dominerede byråd hvis flertal erobredes 1900. L. sad i byrådet 1894–1920 og prægede gennem perioden Holbæks udvikling. Han fik gennemført enhedsskole 1903, var i spidsen for el-værk og havneudvidelse, og da byrådet ikke ville købe jord for at kunne planlægge bebyggelsen dannede han et konsortium der sikrede sig arealer hvor byudviklingen kom til at foregå og hvor byrådet senere erhvervede grund til skole og kaserne da Holbæk blev garnisonsby. Fremsyn, initiativ og handtekraft prægede L. som kommunalpolitiker og som organisator for det radikale venstre. Kort før 1900 fik L. forbindelse med den kbh.ske radikalisme, specielt med Ove *Rode som han knyttede livsvarigt venskab og samarbejde med. 1901 arrangerede de i Holbæk fest for systemskiftet hvor medlemmer af Studentersamfundet, som Rode var formand for, mødte Holbæk-egnens venstrebønder. L. blev medlem af den radikale klub i Kbh., deltog i forberedelserne til dannelsen af det radikale venstre både på sin hjemegn og ud over landet, blev indvalgt i partiets hovedbestyrelse og var partiets landsformand 1920–21. Det var også L. der fik Rode opstillet i Holbæk-kredsen 1907 og gennem sin organisation og agitation bidrog afgørende til hans valg til folketinget 1909. En meget betydelig ind-

sats øvede L. med oprettelsen af Holbæk Amts Venstreblad. Straks da den radikale fløj var udelukket af venstrereformpartiet jan. 1905 gik L. i aktion for et radikalt dagblad i Holbæk. Med tilslutning fra radikale på egnen der var rede til at ofre penge lykkedes det ham allerede 1.4.1905 at få det nye blad ud. Det slog hurtigt sin position fast blandt de fire andre Holbæk-blade, men de første år var vanskelige og gav underskud. Fra 1910 da L.s ven og medarbejder i Frisindet vælgerforening, faktor Julius Bigum, blev redaktør af bladet, oplevede det en konstant fremgang og er det eneste af de omkr. 1905 oprettede radikale dagblade der har overlevet bladdøden. L. var bladets formand til 1925. Han der ikke var nogen folketaler søgte aldrig valg til rigsdagen, men „alligevel blev han en vejleder og rådgiver i stor stil. Han havde en troens glød og en drift til handling som de fleste der magtede førerskabet måtte misunde ham“ (Gunnar Fog-Petersen). □Mal. (Holbæk Amts Venstreblad). – Mindesten i Holbæk.

Holbæk amts venstrebl. 18.12.1926. Ove Rode i Politiken 19.12. s.å. G. Fog-Petersen: Det radikale venstre I, 1938. Holbæk amtstid. 15.8.1941. Helge Larsen: Avis, egn og folk, 1980.

Helge Larsen

Larsen, Arne Pilegaard, se **Pilegaard Larsen, Arne**.

Larsen, Axel Theodor, se **Liljefalk, Axel**.

Larsen, Bent, * 1935, skakmester. * 4.3.1935 i Tilsted ved Thisted. F: postassistent Niels Kristian L. (1901–79) og Asta Kirstine Hvelplund († 1966).

L. gik i skole i Holstebro og Struer, men blev student 1952 fra Ålborg katedralskole. 1956 afbrød han sit polytekniske studium for at blive professionel skakspiller. L. lærte skak som seks-årig, men først som 12-årig kom han i klub i Holstebro hvor han blev klubmester 1949. 1951 blev han dansk mesterspiller med maksimum 7 point i 1. klasse. Året efter blev han landsholdsspiller med 6½ point af 7 mulige (6½/7) og 1955 vandt han sit første Danmarksmesterskab der fulgtes af yderligere fem 1956, 59, 60, 63 og 64. Derefter deltog han ikke i DM. Internationalt bemærkede man L. ved junior-verdensmesterskaberne (VM) i Birmingham 1951 hvor han blev nr. 4. To år senere i Kbh. blev han nr. 5. Olympisk debut fik L. 1954, og siden spillede han yderligere 1956, 58, 66, 68 og 70, hvorefter hans modstand mod anvendelse af ratingsystemet på holdskak fik ham til at melde afbud til alle senere danske OL-hold. For scoren 71 pct.

Larsen, Bent

blev han 1954 tildelt titlen international mester. Da han 1956 blev topscorer på bræt 1 i A-finalen, udnævntes han til stormester. Landsholdsdebut fik L. mod Norge 1952 med 1½/2, og han har i alt spillet 140 landskampe med 149 partier og 99½ point (pr. 1.6.1980). 80 partier vundet, 39 spillet remis og 30 tabt. Med sejr i interzoneturneringen 1964 i Amsterdam avancerede L. til den absolutte verdenselite. Efter sejre over Ivkov, Jugoslavien, og Geller, USSR, tabte han den afgørende match om at blive VM-udfordrer til Boris Spasskij, USSR, 1965. Igen 1967 vandt han, i Sousse, Tunis, interzoneturneringen. I den følgende kandidatturnering besejrede han Portisch, Ungarn, men måtte bøje sig for Mikhail Tal, USSR. 1970 kvalificerede L. sig for tredje gang til kandidatturneringen, besejrede Uhlmann, DDR, men tabte derpå til den senere verdensmester, Bobby Fischer fra USA. 1976 vandt L. interzoneturneringen i Biel, men blev slået i kandidatturneringen af Portisch. L. har vundet næsten alle skakkens traditionelle storturneringer, fx Hastings 1957 og 1973, Mar del Plata 1958, Wijk-aan-Zee 1960, IBM Amsterdam 1964, Ljubjana/Portoroz 1977 og Lone Pine 1978. 1967 blev L. tildelt verdensjournalistorganisationen AIPÉs skak-Oscar, bl.a. efter sejre foruden i Sousse i Havana, Winnipeg og Palma de Mallorca. Året efter fortsatte han med sejre i Monte Carlo, US-Open og Canadian Open og satte med syv sejre i træk en turneringsverdensrekord. Andre højdepunkter var Santa Monica 1966 (nr. 3) hvor han besejrede den regerende verdensmester Tigran Petrosjan, USSR 2-0, samt Buenos Aires 1979 hvor L. sejrede med 11/13 og besejrede begge deltagende eksverdensmestre fra USSR, Spasskij og Petrosjan. Fra 1974 har L. været bosat i Las Palmas. Hans virke har også omfattet simultanspil samt en omfattende litterær virksomhed idet han har været en fremragende skakjournalist. Fra 1970 har han i de Bergske blade redigeret en skakspalte (først i Frederiksborg Amts Avis), fra 1976 en daglig spalte i Ekstra Bladet, og han har i hele sin karriere skrevet regelmæssigt i Skakbladet. De vigtigste bøger er *50 udvalgte partier, 1948-69*, 1969 der er oversat til mange sprog. Desuden *Åbningsspillet i skak*, 1957 samt serien *Larsens skakskole* 1975ff. □Foto.

Eric Brøndum: B. L. – the fighter, 1978.

Svend Novrup

Larsen, Bertram, se Bertram-Larsen.

Larsen, Buster (egl. Axel Landing), * 1920, skuespiller. * 1.9.1920 i Kbh. F: skibstørrer Lauritz

Landing L. (1886–1953) og Gerda Almida Lindahl (1894–1956). ~1° 1943 i Kbh. med Aase Norre, * 13.3.1914, d. af Carl Johan Frederiksen (1883–1962) og Judith Jacobsen (1891–1969). Ægteskabet opløst 1953. ~2° 13.9.1955 i Kbh. med Lizzi Ingemann, * 13.9.1932 i Kbh., d. af ingeniør Viggo Harald I. (1899–1957) og Elna Larsen (* 1902).

Via Politikens børneteater blev L. opdaget som barneskuespiller og optrådte fra begyndelsen af 30erne på Nørrebro teater, Betty Nansen teatret, Folketeatret, Det ny teater samt på Dansk skolescene og rejste desuden som artist. 1940–43 gennemgik han Det kgl. teaters elevskole og placerede sig derpå hurtigt både på teatret og ved filmen. Bl.a. som avidrengen i *Livet er jo dejligt* på Riddersalen 1943 og som lømlen Dude i *Tobaksvejen* på Allé scenen 1945 viste han et talent for at lade et menneske træde direkte ud af hverdagen der forblev grundlaget for den efterhånden meget store popularitet han skabte sig i revyen, operetten-musicalen og fjernsynet. L.s styrke var fra starten, at han lignede og var på bølgelængde med det folk der betragtede ham som en af sine egne. Og denne folkegunst som den personificerede gennemsnitsdansker kastede atter lys over de moderne og klassiske komediefigurer han særlig i årene omkring 1970 spillede på teatret.

Men det var som revy- og operetteskuespiller han slog igennem i publikums bevidsthed. Han spillede revy bl.a. i Hornbæk og i Cirkus revyen – et højdepunkt var visen om *Harry Motor*, 1955. Han var hovedstadsredaktør Halvvind i PH-revyen *Kom frit frem* på Bornholm og senere på Frederiksberg teater 1948. Og han spillede dobbeltrollen som lektoren-skuespilleren i musical'en *Solstik* på Apollo teatret 1952 s.m. Birgitte Reimer og Kjeld *Petersen. På Nørrebro teater udfoldede han sig fra 1948 gradvis som operette-komiker – bl.a. i *Gadeprinsessen*, *Oklahoma*, *Show Boat*, *Kys mig*, *Kate* og senere hen på Det ny scala som Jupiter i *Orfeus i underverdenen* og som Celestin-Floridor i *Nitouche* – en linje i hans karriere der fandt sin foreløbige kulmination som Lillemand i den ikke helt vellykkede opførelse af *Stop verden* på Tivoli teatret 1963. Han optrådte desuden på Frederiksberg teater (*Oh mein Papa*) og i Riddersalen (*Tobias og englen*), men der er ingen tvivl om, at det var fjernsynet der gjorde L. til nationens måske mest folkekære komiker – med børneprogrammet *Cirkus Buster*, 1959–60 og de satiriske lordags-revyer *Hov hov* og *Uha uha*, 1968ff., hvor L. i *Lorteland-monologerne* skabte selve monumentet over Glistrup-tidens, velstands- og velfærdssamfundets småborgerligt kværuletiske gennemsnitsdansker. Den

samme virkning af komisk uhygge opnåede L. i sine på én gang evigyldige og tidstypiske figurer i Leif Panduros TV-spil: den desperate nyskille livsløgner Thomas i *Farvel, Thomas*. 1968 og den flossede, fordrukne journalist i *Rundt om Selma*, 1971.

Disse år fra midten af 60'erne til midten af 70'erne blev i det hele taget de mest ærgerrige i L.s karriere. Efter et par mindre forsøg tog han nu for alvor springet over i den klassiske komedie med *Tartuffe*, 1966 og *Jeppé på Bjerget*, 1971, på Det ny teater, *Den indbildt syge*, 1975, på det danske teater og Per Degn i TV-teatrets udgave af *Erasmus Montanus*, 1973. Hans Jeppé blev en dansk „normal-Jeppé“, sølle, godmodig, men ikke helt ufarlig. Komedie og socialrealisme i ét – en realisme der blev yderligere forstærket da han 1981 spillede rollen på film. Figuren viste lige- som i en sum jævnheden, styrken og bredden i L.s talent – nogle af de samme egenskaber der kendetegnede hans spil som faderen, den socialdemokratiske arbejder i *Bal i den borgerlige* på Det ny teater 1966. – I mange henseender er det arven efter Osvald *Helmuth L. har taget op som folkelig revy- og operette-komiker med frugtbare afstikkere til den klassiske komedie. Det viste sig bl.a. da han 1973 spillede Helmuths gamle glansrolle som skraldemanden Doolittle i *My Fair Lady* på Scala, til hvilket teater han siden fortrinsvis har været knyttet. Her har han spillet et omfattende komisk repertoire der snarere har udnyttet hans popularitet end udviklet hans talent. Hans komik kan i sådanne roller ofte løbe risikoen for at virke udvundne og stereotyp. Også i denne fase af sin karriere har han måttet søge til fjernsynet for at få bekræftet og delvis fornyet sig selv kunstnerisk og folkeligt – fx som grisehandleren i TV-serien *Matador*, 1978ff. – R. 1971. □Foto.

Interviews i Århus stiftstid. 27.7.1975 og Berl. tid. 28.9.s.å. – Virtus Schade i Weekendavisen 11.4.1975.

Jens Kistrup

Larsen, C. Syrach, se Syrach-Larsen, C.

Larsen, Carl Aage Jorgen, * 1915, pædagog. * 3.2.1915 i Vantinge. F: lærer Peder L. (1886–1927) og Alma Hansen (1886–1958). ~ 3.7.1938 i Skårup med talepædagog, overlærer Emilie Marie Kierkegaard, * 23.5.1915 i Hjørring, d. af lærer Theodor K. (1883–1922) og lærer Gudrun Meyer (1890–1935).

L. er opvokset i en landsbyskole på Midtfn. Han tog 1932 alm. forberedelseseksamen fra Haarhs skole i Svendborg og 1936 lærereksamen fra Skårup statsseminarium. Samme år blev han

lærer ved Gentofte kommunale skolevæsen hvor han tidligt interesserede sig for undervisning af handicappede børn og 1938 var med til at starte særundervisning for læseretardedede (ordblinde). 1939 tog L. studentereksamen fra Akademisk kursus, og han blev 1945 cand. psych. fra Kbh.s univ. Han var derefter skolepsykolog i Gentofte indtil 1950. I denne periode udarbejdede han det første sæt danske læseprøver til brug ved skolepsykologiske undersøgelser. De fik meget stor betydning for mulighederne for at analysere og beskrive individuelle læse- og stavevanskeligheder som udgangspunkt for at tilrettelægge særundervisning. L.s store interesse for danskundervisningen kom også til udtryk i, at han blev medudgiver af et nyt læsebogssystem for folkeskolen: Min læsebog, 2.–7. skoleår, og Fra bøgernes verden, 8.–9. skoleår. Systemet der udkom 1951–60 og blev meget anvendt betød i flere henseender en nyskabelse. Det indeholder bl.a. en række originalbidrag fra danske forfattere og er illustreret af samtidige kunstnere. 1950–55 var L. fast ansat ved statsseminariet på Emdrupborg, hvorefter han indtil 1960 var afdelingsleder ved Danmarks pædagogiske institut (oprettet 1955) som leder af afdelingen for didaktiske undersøgelser. Endelig var han 1960–78 professor i didaktik og metodik ved Danmarks lærerhøjskole.

L. var i mange år en stærkt benyttet og højt værdsat foredragsholder i lærerkredse og foreninger. Selv om man måske med en vis ret kan sige, at han har virket mere gennem det talte end gennem det skrevne ord, har en række af hans publikationer fået overordentlig stor betydning. Det gælder hans afhandlinger om *Læsevanskeligheder hos Børn*, 1947, og *Om undervisning af børn med læse- og stavevanskeligheder i de første skoleår*, 1960, og flere artikler om læseproblemer, bl.a. i beretninger fra 2. nordiske stævne for læsepædagoger, 1954, og fra First world congress on reading: Reading instruction, Paris 1966. Endnu mere markant står i dag hans indsats inden for didaktikken. Han har givet denne pædagogiske disciplin et indhold og en mening der, i særlig grad i folkeskolen, på seminarierne og på Danmarks lærerhøjskole, har skabt en meget frugtbart debat om mål og midler i pædagogikken: om folkeskolens formål, om målene for undervisningen i de enkelte fag og om fagenes indhold, om undervisningsformer m.v. Blandt hans vigtigste publikationer om disse emner skal nævnes hans fremragende redegørelse for Christen *Kolds pædagogiske teori i *Pædagogisk Orientering IV*, 1967, og hans analyse af didaktikken som planlægningsvirksomhed og af dens systematiske placering i pædagogikken i *Pædago-*

Larsen, Carl Aage

gik og fag 5. årg. 1, 1969–70. Endvidere artiklerne i Pædagogik, 1. årg. 2, 1971, om anvendelse af ordet metode i pædagogikken, og i 3. årg. 4, 1973, om undervisningsvejledning for folkeskolen 1960, den såkaldte blå betænkning, om dens baggrund, indhold og betydning. L. var medlem af det faglige råd ved Danmarks pædagogiske institut 1955–75, af studieplansudvalget for læreruddannelsen 1966–69, hvor han navnlig havde stor indflydelse på udformningen af bekendtgørelsens bestemmelser om forholdet mellem det faglige og de pædagogiske, af udvalg under folkeskolens læseplansudvalg og af en række andre udvalg og kommissioner. Medlem af Editorial Advisory Board for tidsskriftet *The slow learning child*, Queensl., Australien, 1958–75. – R. 1967. R1. 1977.

Harald Torpe

Larsen, Christian, 1874–1948, dansk-amerikansk landokonom. * 4.8.1874 i Bellinge ved Odense, † 24.8.1948 i Prescott, Wisconsin. F: husmand og væver Hans L. (1831–1905, ~2° 1877 med Marie Nielsdatter Frydenlund, 1839–1925) og Karen Kirstine Jensen (1839–76). ~ 4.8.1903 med Elsie Finch, * 29.11.1878 i Pomeroy, Iowa, USA, d. af snedker Dwight H. F. (1851–1925) og Rachel Heistand (1848–1921).

L.s barndom formede sig som sædvanligt for landsbybørn på den tid afvekslende med skolegang og kreaturpasning. Som ung fik han interesse for mejeribrug, men allerede 1892 rejste han til Amerika hvor han begyndte som farmarbejder på en mønstermejerifarm i Jewell, Iowa, som ejedes af en dansk farmer. Han søgte dog hurtigt videre uddannelse, dels på lokale forberedelsesskoler, dels, navnlig om vinteren, på County Teachers Institute. 1897 blev han student fra Iowa State College, n.å. tog han skolelærereksamen på Story County normalskole, og han skaffede sig herved midler til fortsat uddannelse. 1898–1901 var han i Danmark og andre europæiske lande for at studere mejeridrift, bl.a. under Th. R. *Segelcke. I et års tid var han lærer ved Massachusetts Agricultural College, og 1902 bestod han sine sidste eksaminer og tog graden Bachelor of Scientific Agriculture fra den berømte landbrugsskole i Ames, Iowa. Han blev straks lærer (Assistant) ved samme skole og studerede samtidig videre, således at han 1904 opnåede graden Master of Scientific Agriculture. Derefter blev han Assistant Professor og snart efter Associate Professor. 1906–07 var han professor i mejerivæsen ved Utah State College og 1907–19 professor i mejerilære og leder af mejeriforsøg ved South Dakota State College of Agri-

culture & Mechanic Arts i Brookings, 1918–20 tillige Director of Extension sst. 1920–23 var han Director of Dairy Marketing Department, Illinois Agricultural Association, og 1923–40 var han Dean of Agriculture (s: leder af landbrugsundervisningen) ved South Dakota State College of Brookings hvor også hans landsmand, Niels Ebbesen *Hansen arbejdede.

Under L.s ledelse gennemgik skolen en stærk udvikling på alle områder; han udfoldede en udstrakt foredragsvirksomhed og vandt stor anseelse blandt hele „Midtvesten“s mejerimænd. Ved siden af sin lærergerning drev han en farm på 320 acres. – L.s indsigt og organisatoriske evner blev i vid udstrækning taget i brug i landbrugsfaglige og andre sammenslutninger. Han var således under verdenskrigen præsident for staten South Dakotas Produce Committee, senere for South Dakota Cooperative Marketing Association, for North West Dairy Officials Association og i ledelsen af andre lokale sammenslutninger af betydning. Der foreligger fra hans hånd en anelig række landbrugsfaglige skrifter, der blev stærkt udbredt, fx *Principles and Practice of Buttermaking*, 1906 (s.m. Professor McKay ved mejeriskolen i Ames), *Dairy Technology*, *Farm Dairying*, *Laboratory Exercises in Farm Dairying*, *Fundamentals of Cooperative Marketing*, *How to organize a Cooperative Dairy Association*, *How to manage a Cooperative Dairy Association* og *Testing of Dairy Products*. Med studieformål foretog L. mange rejser i USA, Canada og europæiske lande. Han var 1929–48 dansk vicekonsul for South Dakota. – R. 1939.

Interview i Fyens stiftstid. 24.6.1948. – Danmarksposten okt.–nov. 1948 13.

Niels Alsted (A. Kamp)

Larsen, Stig Eduard, 1860–1946, pædagog, politiker. * 2.9.1860 i Kbh. (Helligg.), † 30.9.1946 sst. (Østervold), begr. Holmens kgd. F: skræddermester Lars Martin L. (1817–93, ~2° 1875 med Emma Nicoline Larsen, 1844–1939) og Clara Angelica Hesselberg (1830–64). ~ 1° 20.1.1892 i Kbh. (b.v.) med Jenny Sara Goldschmidt, * 12.3.1866 i Kbh. (Mos.), † 5.4.1897 sst. (Helligånds), d. af grosserer, senere etatsråd Julius Meyer G. (1828–1908, ~2° 1892 med Antoinette Augusta Steinbrenner, 1862–1958) og Frederikke Levy (1829–88). ~2° 22.7.1913 i Ordrup med Olivia Eleonora (Lori) Renarda Pauli, * 15.8.1883 i Kbh. (Stef.), † 20.7.1958 sst. (Østervold), d. af xylograf G. *P. (1838–1928) og Wilhelmine Sämänn (1844–1903).

L. voksede op i et velhavende hjem og havde fra sin ungdom rig lejlighed til at dyrke og følge si-

ne interesser. Efter studentereksamen 1878 fra Lyceum studerede han teologi, blev kandidat 1884 og 1891 dr. phil. på en afhandling om Th. Hobbes' filosofi. 1886–88 var han lærer ved Borgerdydskolen på Christianshavn og 1891–1915 ved Vesterbro, senere Blågård seminarium. I otte år fra 1892 underviste han på Slomanns skole og 1902–15 på søværnets elevskole. I mange år manducerede han til filosofikum. 1915 udnævntes han til forstander for Skårup seminarium hvor han virkede til han 1929 tog sin afsked.

L. var en fremragende pædagogisk begavelse. Han havde den evne straks fra det øjeblik han betrådte et kateder eller en talerstol at fængsle sine tilhørere og fastholde deres interesse. Han vakte en forventningsfuld spænding om sit emne, byggede sin undervisning eller sit foredrag sindrigt op og gav talens meddelelser med overbevisningens varme, sikkert og skridt for skridt. Han svækkede aldrig sit foredrag ved på forhånd at røbe det resultat han ville komme til. Som politisk debattør forstod han at gå ind i modstanderens tankegang og modarbejde den indefra. Hans levende personlige interesse for elever og tilhørere gjorde ham afholdt, og da han udnævntes til seminarieforsstander og man angreb ham for hans ukirkelige og moderne sindelag prellede alle angreb af på hans elevers hengivenhed og beundring. – Gennem mange år deltog L. i politik. I Studentersamfundet talte han ofte, kastede sig med stor interesse ind i politiske og filosofiske diskussioner og var en år-række redaktør af samfundens oplysende småskrifter. Sammen med Ove "Rode, P. "Munch, Aage "Friis og Ivar "Berendsen var han 1903 indbyder til stiftelsen af den radikale klub i Kbh. hvorfra den bevægelse udgik der førte til dannelsen af det radikale venstre. Ved det første folketingsvalg efter bruddet 1905 stillede han sig i Frbg. I. kreds, men opnåede ikke valg. Kort efter indledtes et nært samarbejde mellem ham og redaktør P. V. "Elmholt, Fyns Venstreblad. L. opstilledes 1909 i Kerteminde, men valgtes først 1910 og genvalgtes til 1918. På rigsdagen var han en meget brugt mand, bl.a. i grundlovsforhandlingerne 1914–15. Særlig interesserede han sig for skolespørgsmål som han havde stor indsigt i, men var derudover en praktisk dygtig parlamentariker med evne til grundigt at sætte sig ind i sagerne. Han var sit partis ordfører i sagen om Hvide Sande og vestkysthavnene og i bank- og sparekasselovgivningen og studerede meget omhyggeligt de mange hertil knyttede problemer. På vælgermøder og i tingsalen kom hans sjældne evne til at skabe interesse om de emner han behandlede ham altid til gode, og selv i den heftigste vælgermødetummel blev der altid ro når han

tog ordet. – Ud over sin modevirksomhed skrev L. talrige tidsskrift- og dagbladsartikler, mest om skolespørgsmål og politik. □Tegn. af Alfred Schmidt, 1918 (Fr.borg). Afbildet på H. Vedels mal. 1917 af grundlovsforhandlingerne 1915 og på O. Matthiesens 1923 af rigsdagen 1915 (begge folketinget). Mal. af Niels Hansen 1924 og 1926. Mal. af Ole Søndergaard (Skårup seminarium). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1891 146f. – Erik Rasmussen og R. Skovmand: Det radikale venstre 1905–55, 1955.

*Gunnar Fog-Petersen**

Larsen, Eigil Peter Theodor, 1903–72, skibsbygger. * 29.5.1903 i Kbh. (Skt. Pauls), † 27.2.1972 i Skodsborg, begr. de ukendtes grav, Bispebjerg kgd. F: syerske Emilie Marie L. (1884–1937). ~ 3.6.1924 i Kbh. med Karen Ellen Augusta Marie Olausen, * 10.7.1903 i Kbh., † 22.2.1975 i Trelleborg, Sverige, d. af sukkerhusarbejder Carl Hilmar O. (1879–1924) og Bodil Anette Helga Marie Christiansen (1880–1952).

L. voksede op i Kbh., gik i Hindegade skole og kom 1917 i skibsbyggerlære på Orlogsværftet. Efter en kort periode i socialdemokratiet meldte han sig ind i Danmarks kommunistiske parti der blev hans politiske stædet livet igennem. På et tidligt tidspunkt afslørede han blændende organisatoriske egenskaber, præget af disciplin og nøjagtig planlægning. Allerede under lærlingeårene var han strejkeagitator på Holmen. Senere blev han medstifter af organisationen Arbejderværn og medlem af kommunistpartiets centralkomité. En overgang var han forretningsfører for partiets avis, Arbejderbladet, og sammen med Aksel "Larsen og Arne "Munch-Petersen var han på ophold i Sovjetunionen. I slutningen af 1930erne meldte L. sig som Spaniens-frivillig og var bl.a. søfrybøder under våbentransporterne til den spanske borgerkrig. L. var atter i Danmark da besættelsen fandt sted og var blandt de ledende kommunister der i juni 1941 blev arresteret og overført til Horserød-lejren. Han delte her værelse med landsretssagfører Carl "Madsen der forblev hans ven livet igennem. 10.6.1942 undveg han fra lejren gennem en tunnel han selv havde gravet og fik nu af partiet overdraget at organisere en sabotagegruppe, det senere Bopa (Borgerlige partisaner). L. rekrutterede hertil først og fremmest tidligere Spaniensfrivillige og opbyggede sammen med dem besættelsestidens mest slagkraftige sabotage-organisation.

Det var også L. der stod bag den første egentlige aktion i Danmark, afsporingen 6.11.1942 af et tysk ammunitionstog ved Espergærde. Til jan. 1944 var han Bopas leder og øverste ansvarlige

Larsen, Eigil

for alle sabotagehandlinger på Sjælland. Hvor så mange liv var på spil var det en ubetinget nødvendighed at stille store krav om præcision og disciplin, og her kom L.s enestående personlige styrke og organisationstalent ham til hjælp. I forbindelse med arbejdet udarbejdede han den første lærebog i fremstilling af sprængstoffer og andet sabotagemateriel, populært kaldet „køgebogen“, der blev til gavn for hele modstandsbevægelsen i Danmark. Omkring årsskiftet 1943–44 blev en række af Bopas ledende folk arresteret. L. forsøgte at forhandle med Gestapo om deres frigivelse, muligvis ved at love et sabotagestop til gengæld. Da dette ikke på forhånd var aftalt med frihedsrådet blev han 4.2.1944 sat fra ledelsen af Bopa og forflyttedes til en mindre plads. Trods en ihærdig eftersøgning fra dansk og tysk politis side lykkedes det ham at undgå arrestation under hele besættelsen. Efter krigen ledede L. en periode Danmarks kommunistiske partis arbejdspladsaktioner og blev 1951 ansat på Burmeister & Wain. Han kom hurtigt ind i organisationsarbejdet på arbejdspladsen, men afskedigedes 1954 på grund af sine faglige aktiviteter. Sygdom, der delvis var et resultat af indsatsen under krigen, tvang ham 1959 til at gå på pension. Ved sin død efterlod L. sig et omfattende arkiv over Bopas og modstandskampens historie.

Borge Brandt og K. Christiansen: *Sabotage*, 1945 (3. opl. m. titlen: *Bopa sabotage*, 1968). Carl Madsen: *Vi skrev loven*, 1968. Aage Trommer: *Jernbanesabotagen i Danm.*, 1971. Poul Christiansen: *Af en illegals erindr.*, 1976. *Besættelsen 1940–45*, red. J. Hæstrup m.fl., 3. udg. 1979. Leif Larsen: *Borgerlige partisaner*, 1981.

Uffe Andreassen

Larsen, Eivind Frederik Hans, 1898–1971, politidirektor. * 26.5.1898 på Frbg. (Lukas), † 18.6.1971 i Gentofte, urne på Mariebjerg kgd. F: overdyrlæge Svend Oluf Edvard L. (1864–1949) og Sophie-Margrethe Hansen (1875–1957). ~ 28.2.1928 i Kbh. (Matth.) med Vera Friedrichsen, * 14.5.1900 i Karlebo sg., † 8.4.1980 i Gentofte, d. af teglværksejer Heinrich Nicolaj F. (1870–1929) og Gudrun Nielsen (1876–1975). Efter studentereksamen fra Ordrup gymnasium 1916 og juridisk embedseksamen 1922 kom L. ind i en regelret, men hurtig embedskarriere. Efter en kort ansættelse i handelsministeriet kom fra 1923 en række ansættelser i justitsministeriet og politi, først som sekretær i justitsministeriet og tillige sekretær for rigsadvokaten. 1932 blev L. ansat som politiadvokat og 1936 som politimester i Helsingør for 1937 at blive chef for Kbh.s opdagelsespoliti. Da den tyske besættelse af Danmark kom 1940, og der efter dansk-tyske

forhandlinger i april 1940 oprettedes et ekstraordinært embede, statsadvokaten for særlige anliggender der skulle tjene som kontaktperson til sikring af det nødvendige samarbejde mellem den tyske værnemagt og det danske politi, blev L. i juli 1940 udnævnt til denne udsatte post, indtil han den 21.7.1941 avancerede til departementschef i justitsministeriet. – Ved de nævnte dansk-tyske forhandlinger om jurisdiktionen i Danmark efter besættelsen havde de danske forhandlere krævet dansk jurisdiktion også i sager der vedrørte værnemagtens interesser som sabotage, spionage og „undergravende virksomhed“, og det ad hoc oprettede embede som statsadvokat fik tillagt såvel politimæssige som anklagemæssige beføjelser. Når regeringen havde forhandlet dette krav igennem for at fastholde en ren dansk jurisdiktion i håb om derved at sikre danske statsborgere retslig beskyttelse over for besættelsesmagten måtte dette, efterhånden som der opstod en uforudset stærkt ekspanderende illegal virksomhed, føre til at håndhævelsen af den danske jurisdiktion blev stærkt belastende for regeringens eksekutivorganer, i første række justitsministeriet og politi. Det blev følgelig vanskelige og udsatte poster L. kom til at beklæde i besættelsesårene. Allerede som statsadvokat for særlige anliggender i den forholdsvis fredelige periode fra juli 1940–juni 1941 kom L. til at tage stilling til og handle i ømtålelige sager, således i den såkaldte Ørum-sag hvor L. på linje med andre virkede for at få denne alvorlige spionagesag pådømt ved dansk domstol, omend dette krævede en dansk særlovgivning. Men langt mere belastende blev L.s stilling efter juni 1941 hvor de tyske krav – begyndende med kravet om arrestation og internering af de danske kommunister – hobede sig op i takt med den illegale udvikling. I sin stilling som departementschef med politiet som sin ressort kom L. i tiden op til 29. august 1943 konstant ud for situationer hvor der blev åbenbar konflikt mellem tjenstlig pligt og privat holdning og hvor antallet af penible sager dels voksede i tal, dels i alvor, ikke mindst da man fra tysk side – foruroliget af den illegale udvikling med britisk infiltration i landet – kom ind på at gribe ind i den danske jurisdiktion og kræve danske statsborgere udleveret til tysk undersøgelse og fængsel, hvorved grundlaget smuldrede under aftalerne fra april 1940. Arbejdet med de mange og stadig alvorligere sager krævede i disse år stor arbejdskraft, stædig forhandlingsevne og robusthed, 1922 kom L. besad i rigt mål. Som embedsmand var han i sit virke ubetinget loyal over for regeringens politik og beslutninger som han anså for rigtige i den givne situation, men i en ekstrem situation hvor

man fra tysk side krævede dødsstraf over tre faldskærmsfolk der i efteråret 1942 blev pågrebet af dansk politi satte han sin stilling ind for at hindre straffens udførelse. Over for denne trusel bojede man fra tysk side af. Under de store folkestrejker i august 1943 hvor politiets stilling mellem aktionerende borgere og værnemagtens styrker blev håbløst belastet, blev L. en af hovedforhandlerne i forsøg på at bilægge den danske tyske konfrontation. Denne situation ændredes radikalt ved regeringens demission 29. august 1943. Tidligt om morgenen denne dag blev L. kaldt til forhandling med den tyske kommitterede, Paul Kanstein, der ville sondere politiets holdning i den ændrede situation. L. kunne da uden omsvøb meddele ham, at det danske politi fra nu af ikke længere ville befatte sig med sager vedrørende danske statsborgeres handlinger mod besættelsesmagten, og L. blev en af støtterne i det departementsstyre der nu dannedes. Da man fra tysk side pressede stærkt på for i det mindste at få politiet til at gå ind i visse bevogtningsopgaver, blev det L.s opgave at afparere de tyske krav i månedlange filibusterforhandlinger, til stadighed bombarderet med tyske bebrejdelser mod politiet for dets negative holdning. Støttet af sine kolleger og en politisk inderkreds, der som L. selv ønskede politiet opretholdt længst muligt for befolkningens skyld og som en ordensstyrke i tilfælde af tysk sammenbrud, førte L. disse forhandlinger med fasthed, hårdnakket tålmod og smidighed, indtil man fra tysk side brød alle forhandlinger ved politiets arrestation og opløsning den 19. september 1944. Under de uendelige forhandlinger med march på stedet kom L. i et kraftigt modsætningsforhold til den tyske politigeneral, Günther Pancke, og truede ved flere lejligheder med at gå af. Under folkestrejken i Kbh. 1944 blev det et tysk krav der blev kategorisk afvist, at L. fjernedes fra sit embede. Den 19.9.1944 blev han arresteret og sad fængslet til befrielsen. – Efter krigen blev L. udnævnt til politidirektør i Kbh. og beklædte denne stilling til 1968. – R. 1940. DM. 1943. K.² 1949. K.¹ 1960. □Foto.

Jørgen Hæstrup: Kontakt med England, 1954. Samme: Hemmelig alliance I-II, 1959. Samme: ... til landets bedste – I-II, 1966–71.

Jørgen Hæstrup

Larsen, Henriette Elisabeth, 1900–75, administrativ leder. * 4.11.1900 på Frbg., † 20.1.1975 i Charlottenlund, begr. Hellerup kgd. F: afdelingsingeniør Rasmus Peder Christian L. (1869–1922) og Termanna Husted (1867–1947). Ugift. Efter studentereksamen fra Aurehøj gymnasium 1920 studerede L. forsikringsvidenskab og stati-

stik ved Kbh.s univ. i tre år. Studiet blev hende imidlertid for tørt, og 1924–28 uddannede hun sig i stedet for til sygeplejerske ved Bispebjerg hospital. Allerede under uddannelsen begyndte L. at interessere sig for det forebyggende arbejde, og 1930 rejste hun til Helsingfors for at gennemgå et seks-måneders sundhedsplejerskekursus ved Samfundet för folkhälsan i Svenska Finland. Derefter gik rejsen til England hvor hun arbejdede ved Papworth tuberkulosehospital i et halvt år og i seks uger studerede sygdomsforebyggende og socialt arbejde ved Croydon Health Department. Gennem tre års ansættelse ved Kbh.s tuberkulosestation (1932–36) udbyggedes L.s praktiske erfaringer yderligere, og efter et års studieophold ved Columbia University, New York, var hun selvskreven til stillingen som leder af sundhedsplejerskelinjen ved kursus ved Århus univ. for sundhedsplejersker og for ledende og undervisende sygeplejersker, da dette startede 1.2.1938. 1965 samordnedes de tre undervisningslinjer, institutionen fik navnet Danmarks sygeplejerskehøjskole ved Århus univ., og L. blev udnævnt til administrativ leder, en stilling hun beklædte indtil hun blev pensioneret 1969. – L. var ikke alene pioner i sundhedspleje, men som underviser, foredragsholder og skribent og som medlem af adskillige udvalg om sundhedspleje og om sygeplejerske- og sundhedsplejerskeuddannelse nedsat af indenrigsministeriet, sundhedsstyrelsen og Dansk sygeplejeråd bidrog hun på en særdeles værdifuld måde til sundhedsplejens videre udvikling i Danmark. Også inden for Sygeplejerskers samarbejde i Norden gjorde L. sig gældende. Hun var således formand for organisationens hälsovårdskomité fra 1952–61. L. var hædret med Florence Nightingale medaljen. – R. 1961.

Margrethe Koch: Dansk sygeplejeråds hist., 1944 165. Tidsskr. for sygeplejersker, 1969 295. Eli Magnussen i Sygeplejersken, 1975 nr. 9 16f. Inger Gotsche: Sygeplejens udvikl. og kulturhist. baggrund, 1978 172.

Margrethe Kruse

Larsen, Emmanuel Lorentz, 1865–1917, skuespiller, sceneinstruktør. * 18.9.1865 i Kbh. (Garn.), † 16.6.1917 på Frbg., begr. sst. F: sergent, senere oversergent i artilleriet Lorentz Peter L. (1831–67) og senere asylbestyrer i de Classenske boliger Caroline Nielsene Eduardine Sørensen (1830–1922). ~1° 6.11.1891 på Frbg. (Class. bol.) med Louise Juliane Fanny Møller, adopt. Hvilsom, * 25.10.1871 i Kbh. (Frels.), † 1.3.1951 (~2° 1906 med maler Sally *Philipsen, 1879–1936), d. af arbejdsmand Andreas Carl Poul M. (1838–72) og Maren Christine Christensen og adopt. af fabrikant Carl Frederik H.

Larsen, Emmanuel

(1837–90) og Juliane Pauline Daniella Müller (1842–89). Ægteskabet opløst. ~2° 9.2.1907 på Frbg. med skuespiller Lovise Poulaine Johanne Jacobine Winther, * 18.12.1864 i Charlottenlund, † 23.4.1934 på Frbg., d. af banevogter, senere vildt- og fiskehandler Jacob Nielsen W. (1834–1909) og Johanne Madsine Poulsen (1839–97).

L. blev student 1883, privat dimitteret, og tog n.å. filosofikum. Han studerede engelsk og nederlandsk filologi med magisterkonferens som mål, men opgav studierne. Da C. *Riis-Knudsen 1889 begyndte sin idéfylde ledelse af Dagmar-teatret, var L. blandt dets unge kunstnere. Den lille, stærkt byggede mand besad et udmærket sceneansigt og udtryksfulde øjne, men i begyndelsen led hans spil under en modsætning mellem hans ubændige vilje og hans tekniske formåen; stemmen skæmmedes af en bilyd, og han virkede ofte forceret og anspændt. Men allerede 1890 vakte han opmærksomhed som sekretæren i *Kampen for Tilværelsen*, og gennem et hårdt arbejde lærte han at beherske sine midler; lidt efter lidt vandt han almindelig anerkendelse som en ideelt præget, fantasifuld karakterskuespiller med dyb respekt for sit kald. Egenartede typer (den selvgode foged i *Brand*, den listige Søren Rosin i *Bønder*, den selvglade Snild i *Erotik* og pyromanen Ole Madsen i *Den røde Hane*) kunne han levendegøre, og han evnede som ingen anden scenekunstner i samtiden at fremstille begrebet angst (Kryses i *Kongesønner*; ægtemanden i *I Telefon*). Olivier i *Ludvig XI* og Svase i *Snefrid* vidnede om hans store maskeringstalent, hvormod hans higen efter den klassiske tragedie kun resulterede i en succes d'estime som Frantz Moor i *Røverne*.

L. var en moderne skuespiller, spændstig, voldsom i sin kraftudfoldelse eller stillfærdig intens. 1905 forlod han med „De Otte“ Dagmar-teatret som en protest mod Martinius *Nielsens styre og optrådte derefter i Kristiania (Oslo) og norske og danske provinser for 1908 igen at vende tilbage til de københavnske privatscener, denne gang Folketeatret, også som instruktør, i hvilken egenskab han 1914–17 virkede med stort held på Alexandrateatret i Frederiksberg allé (*Eventyret*). Inden for sin stand gjorde L. 1909–11 et grundlæggende arbejde som formand for Dansk skuespillerforbund, og henimod de halvt hundrede år gennemførte han sit ungdomsstudium der 1914 førte ham til magisterkonferens i alm. og sammenlignende litteraturhistorie. Da en hjernesygdom afbrød hans ualmindelige løbebane, et sjældent vidnesbyrd om vilje og energi, var han i færd med at lægge sidste hånd på en dramaturgisk doktorafhandling og var valgt til direktør for Odense teater. Døden standsede ham på ve-

jen mod hans egentlige mål: at blive nationalscenens direktør, valgt af socialdemokratiet, hvortil han fra ungdommen havde sluttet sig. □Tegn. af Regitze Winge, 1900, tegnet i rolle af Albrecht Schmidt, 1902. Mal. af Sally N. Philipsen, 1906. Malet i rolle af Alb. Schmidt, 1908, tegnet 1916 af samme. Tegnet i rolle af Achton Friis (alle Teatermus.). Tegn. af Fr. Andersen (Kgl. bibl.). Foto.

E. L. i Tilskueren, 1914 II 434–38. – Alb. Gnutzmann i Teatret III, 1903–04 1–5. Rob. Neiiendam i Masken 24.6.1917. – Papirer i Kgl. bibl.

Robert Neiiendam*

Larsen, Erhardt Johannes, * 1909, journalist. * 4.6.1909 i Damsholte, Mon. F: skomagermester Valdemar L. (1881–1970) og Hansigne Hansen (1886–1962). ~2.11.1935 i Kbh. (Grundtvigsk.) med Inga Angelica Larsen, * 28.11.1908 i Stege, d. af købmand Alfred L. (1878–1954) og Angelica Hendriksen (1880–1919).

L. der 1924 tog præliminæreksamen fra Stege realskole ville være lærer, og da han efter et par år som købmandslærling var gammel nok til det, kom han på Jonstrup seminarium. Men her – hvor han redigerede skolebladet – vågnede hans lyst til journalistik, bl.a. gennem læsning af Henrik *Cavling, og efter afgangseksamen 1930 begyndte han ved den lille radikale avis Møns Folkeblad. Året efter kom han til Sorø Amtstidende i Slagelse hvortil han allerede i seminarietiden havde skrevet artikler. Det betydende venstreblads navnkundige gamle redaktør Hans *Jensen og dennes svigersøn og medredaktør Waldemar *Petersen var gode læremestre for ham. Navnlig den førstes inspirerende vejledning mindes han med taknemmelighed. L. blev i stigende grad optaget af det udenrigspolitiske stof – Sorø Amtstidende var et af de få provinsblade der dengang selvstændigt behandlede dette område. 1937 udgav han bogen *Mændene bag Nyhederne* med personskildringer af storpolitikkens aktører. Udenrigsstoffet var nu helt og holdent hans arbejdsfelt, og da han 1943 knyttes til det Berlingske hus var det som udenrigspolitisk medarbejder ved morgenavisen. Senere blev han tillige litteraturanmelder og kronikredaktør ved Berlingske Aftenavis og fra 1945 også lederskribent. I *Krigens Dagbog*, 1945 og *Det første Fredsaar*, 1946 offentliggjorde han i bogform udenrigspolitiske oversigter.

Da Wald. Petersen ved årsskiftet 1955–56 fratrådte chefposten på Sorø Amtstidende vendte L. tilbage til sit gamle blad som chefredaktør, fra 1959 desuden også direktør. Ud fra det idébetonede i bladvirksomhed har han altid fundet det

rigtigst at én mand – redaktøren – har det øverste ansvar både redaktionelt og økonomisk. I sin tiltrædelsesartikel understregede L. traditionen bag Sorø Amtstidendes politiske holdning som egnens venstreblad i uafhængighed af „partikontor eller andet autoriseret sted“ men fremhævede samtidig forpligtelsen over for „den nye sammenhæng, der i store træk er blevet mellem indenrigs- og udenrigspolitik“. Hans mål for bladet var en sjællandsk enhedsavis med alment sigte og vægt på kulturstof, liberal holdning og fri debat. Udpenslingen af lokalstof i gammel-dags forstand havde i mindre grad hans interesse, og i modsætning til mange andre provinsredaktører deltog han kun sparsomt i egnens foreningsliv – han er i det hele ikke noget organisationsmenneske og meldte sig først ind i partiet venstre ved overtagelsen af chefposten i Slagelse. I sine politiske kommentarer var han åben både over for en Knud *Kristensens og en Thor-kil *Kristensens synspunkter idet han fremhævede værdien af rummelighed i de politiske partier. I forlængelse af betragtninger som Wald. Petersen under betydelig opmærksomhed havde fremsat gik L. stærkt ind for samarbejde mellem venstre og konservative og var som disse sidste modstander af skoleloven af 1958 som venstre tilsluttede sig. Sorø Amtstidendes af partiensyn uafhængige stillingtagen blev 1960 årsag til hårde angreb fra andre venstreaviser, men L. fastholdt sin ret til at skrive „uden at spørge om parole hverken fra den ene eller anden“. – Nationalpolitisk støttede han L. *Hansen Larsens Ejderorienterede grænselands-arbejde i Sydslesvigsk Udvalg af 5.5.1945 og i udenrigspolitikken var – og er – han energisk fortalere for NATO's og Israels interesser. Han gav uforbeholden tilslutning til den engelsk-franske aktion under Suez-krisen efteråret 1956. – Da Sorø Amtstidende og Holbæk Amtstidende 1.4.1963 blev slået sammen som Sjællands Tidende forblev L. som chefredaktør, men placerede fra nu af sin daglige kommentar – der hidtil efter almindelig bladskik havde stået som redaktionel ledende artikel inde i bladet – på forsiden under det faste hoved „I dag“ og med forfatternavn.

Juni 1969 krævede Sjællands Tidendes bestyrelse en nyordning så bladledelsen blev splittet op og chefredaktøren ikke mere havde det totale ansvar. Det ville L. ikke gå ind på og fratrådte sin stilling 4.7.1969. Morgenavisen Jyllands-Posten overtog omgående hans „I dag“-kommentar. L.s tilknytning til det store jyske blad fik snart bredere basis, han blev lederskribent og kulturmedarbejder, sad 1975–76 i dets bestyrelse (en periode som formand) og under en lederkrisse oktober–november 1976 konstitueredes han

som bladets chef. Ved årsskiftet 1979–80 ophørte L. med den faste „I dag“-kommentar som han da havde leveret gennem 17 år. Han er nu på friere vilkår knyttet til Jyllands-Posten som skribent. □Foto.

E. L. i Sjællands tid. jubilæumsnr. 3.1.1965. Interviews i Århus stiftstid. 15.5.1966 og i Berl. tid. 4.6.1969. – Bene Larsen i Berl. aftn 28.5.1959. Hakon Stangerup i Eks-trabl. 8.3.1962.

Verner Jespersen

Larsen, Ernst Otto, 1894–1975, rektor, historiker. * 6.8.1894 i Kbh. (Frelsers), † 18.12.1975 i Bagsværd, urne på Bispebjerg kgd. F: res. kapellan, senere sognepræst Peter Mathias L. (1862–1917) og Anna Elisabeth Bonnevie Hoff (1869–1950). ~ 1° 2.1.1926 i Stockholm (Katarina) med kansliskrivare i utrikesdept. Signe Maria Eleonora Werner, * 26.11.1895 i Stockholm (Maria Magdalena), d. af købmand August Werner (1857–1936) og Maria Teresia Fahlgren (1865–1947). Ægteskabet opløst 1939. ~ 2° 23.7.1939 i Kbh. med faglærer Thora Pinholt, * 22.1.1902 i Vejrs (~ 1° 1928 med civilingeniør Peter Alsted, 1903–29), † 3.11.1964 i Kbh., d. af klitplantør, senere klitinspektør V. *P. (1869–1940) og Helga Rosendal (1866–1912).

L. var dybt præget af det grundtvigske miljø han var udgået fra – som søn af Marmorkirkens præst og dattersøn af Vartovpræsten V. J. *Hoff. Hjemmets atmosfære er afspejlet i søsteren, bibliotekar Ellen L.s nogleroman En Pilgrim skriver paa Maskine fra 1941 – under pseudonymet Marie Lange. Efter studentereksamen 1912 fra Vestre Borgerdydsskole valgte L. først at studere teologi, siden kristendomskundskab, dog som bifag til hovedfaget historie. Han tog skoleembedseksamen 1923. Hans videnskabelige trang tilskyndede ham til studier med arkivundersøgelser i udlandet vedrørende gottorpernes forhold til Danmark efter 1660, men han nåede aldrig at fuldføre dem. Omfattende samlinger herom er afgivet til Rigsarkivet. L.s historiske forfatterskab i de unge år indskrænker sig til enkelte bidrag til Historisk Tidsskrift. Allerede i studietiden og efter faderens tidlige død blev L. optaget af undervisningsopgaver. I kandidatåret blev han lærer ved gymnasiet på Ingrid Jespersens skole og ved N. Zahles seminarium. På opfordring fra overbestyreren for institutionen N. Zahles skole Martha *Steinthal søgte og fik den kun 37-årige L. stillingen som seminariefors-tander 1931. Han ledede seminariet med myndighed – nogle ville sige strenghed. Lærerruddannelsen skulle efter hans opfattelse søge at forene lærerens stræben efter „at lære børn at kende“ og

Larsen, Ernst

„opdrage dem til noget godt“ – som han enkelt udtrykte det i en polemik med Georg Christensen i Pædagogisk selskab 1940.

L.s administrative overblik og tillidvækkende fremtræden bragte ham allerede 1931 ind i bestyrelsen for både Dansk seminarieforening og Privatseminarieforeningen. For denne sidste blev han formand 1935, for Dansk seminarieforening 1939. Da den tyske besættelsesmagt i efteråret 1940 trods givne lofter lagde op til samarbejde mellem tysk og dansk skole i form af påtænkte kursus for lærere fra begge sider fik L. resolut dannet et „syvmandsudvalg“ sammen med formændene for andre større lærerorganisationer, og som udvalgets formand lykkedes det ham i forhandlinger med undervisningsministeriets embedsmænd at hindre dette forsøg, og han bidrog til at hævde det danske skolevæsens integritet til besættelsens afslutning. Efter befrielsen trak L. sig tilbage fra de nævnte formandposter, men fortsatte i sin mangeårige virksomhed som højt værdsat censor i historie ved skoleembeds-eksamen på begge universiteter og ved lærer-eksamen. Han var tillige formand for bestyrelsen for faglærer-eksamen og 1950 en ganske kort tid konservativt medlem af Frederiksberg kommunalbestyrelse.

Da L. 1950 blev G. J. Arvins efterfølger som rektor for Danmarks lærerhøjskole havde han kun én fast pædagogisk medarbejder, lederen af skolekøkkenafdelingen. Da han gik af fjorten år senere havde han i kraft af sin smidige forhandlingsevne, sin seje energi og behændige udnyttelse af de politiske muligheder opnået at lærerhøjskolen 1963 havde fået status som højere læreanstalt på linje med universiteterne – og at en række professorer og andre faste lærere var blevet ansat. Lærernes stipendiemuligheder var øget, og den centrale placering de pædagogiske og psykologiske fag allerede havde opnået under hans forgænger var styrket, og grunden lagt både til den cand. pæd.-uddannelse der blev indført under hans efterfølger Harald Torpe og til en tidssvarende udvidelse af lærerhøjskolens ydre rammer. Det skyldtes også L.s indsats at der 1965 blev oprettet et særligt institut for dansk skolehistorie. Selv kaldte L. i spøg sin periode den oplyste enevældes tid. Den var netop oplyst – af hans indsigt i de politiske, økonomiske og kulturelle vilkår for lærerhøjskolens trivsel – og præget af hans vilje til at slette skel mellem den akademiske verden og folkeskolens. L. havde aldrig noget stærkt helbred, men i sit otium nåede han at diktere en beretning om sin rektortid på lærerhøjskolen, udg. 1981. I jubilæumsåret 1956 havde han redigeret Danmarks Lærerhøjskole 1856–1956 hvor han selv havde skrevet om sine

to nærmeste forgængere. – R. 1946. R¹. 1959. K. 1963. □Foto.

E. L. m.fl. i Dan.m.s lærerhøjskole, læseårene 1959–64 88–114. H. Torpe sst. læseårene 1975–77 88–91. Samme i Folkeskolen 8.1.1976. E. Thestrup Pedersen i Kristeligt dagbl. 29.12.1975. Ingrid Markussen i Årbog for da. skolehist., 1978 189–208. – Papirer i Rigsark.

Roar Skovmand

Larsen, Flemming Bussenius, * 1908, officer. * 17.11.1908 i Kbh. (Garn.). F: premierløjtnant, senere oberst John Valdemar L. (1874–1949) og Emma Emilie Sofie Bussenius (1881–1959). ~ 21.4.1935 i Gammel Haderslev k. med Elna Ludvigsen, * 29.6.1912 i Haderslev (Vor Frue), d. af købmand Peter Christian L. (1879–1942) og Anna Forsmann (1885–1960).

L. blev premierløjtnant 1931, kaptajn løjtnant 1937, kaptajn 1942, oberstløjtnant 1950, oberst 1956, generalmajor 1960. Afsked 1973. L. uddannedes inden for infanteriet og var på generalstabskursus 1936. Han blev 1937 chef for 13. bataljon 2. kompagni og blev 1938 beordret til tjeneste i krigsministeriet. Efter en kort tid i generalstaben 1939 blev han året efter fuldmægtig i krigsministeriets 1. kontor hvor han tog sig af personelle spørgsmål. Efter 29.8.1943 sad han i den del af krigsministeriet som blev ført videre under betegnelsen Abwicklungsstab des dänischen Heeres. I januar 1944 blev han kontakttet af S. Schjødth-Eriksen fra den illegale generalstab og af denne på stabens vegne anmodet om at indtræde i den militære efterretningstjeneste som denne stabs forbindelse hertil. L. frigjorde sig imidlertid ret hurtigt fra den observatør-post som var tiltænkt ham og indgik i et snævert samarbejde med lederen af den militære efterretningstjenestes virke i Danmark Svend Truelsen. L. tog sig først og fremmest af fremskaffelsen af det militære stof og havde gennem sit legale arbejde for krigsministeriet gode muligheder for frit at kunne bevæge sig rundt i landet og indsamle oplysninger. Han var med til at forberede den udbygning af efterretningstjenesten der fandt sted fra maj 1944. Da Truelsen af sikkerhedsgrunde forlod Danmark i juni overtog L. ledelsen af efterretningstjenesten efter denne. 2.9.1944 blev L. imidlertid arresteret af Gestapo og senere sendt til den tyske koncentrationslejr Neuengamme hvor han sad til befrielsen. Efter krigen fortsatte han sit arbejde i krigsministeriet hvor han 1947 blev kontorchef. 1951 trådte L. atter i geledtjeneste og blev bataljonchef, 1952–56 var han militærattaché i Stockholm og Oslo, 1956 chef for hærstabens adjutanturafdeling og 1958 regimentschef (7. regiment). 1960 blev L. chef for region VI og kommandant i Kbh., men

blev 1961 generalinspektør for infanteriet og 1962 chef for de allierede landstyrker i Jylland-Fyn og Slesvig-Holsten. 1965 blev han chef for østre landsdelskommando og 1969 permanent dansk repræsentant i militærkomiteen og militær rådgiver ved den danske repræsentation ved NATO. L. afskedigedes pga. alder 1973 og kastede sig derefter over landbrug som ejer af Kongstedgården, Dialanalund. – R. 1949. DM. 1950. K. 1964. K.' 1968. □Foto.

Jorgen Hæstrup: Hemmelig alliance I-II, 1959.

Hans Chr. Bjerg

Larsen, Florian, se Martensen-Larsen, H.

Larsen, Axel Gunnar, 1902–73, minister for offentlige arbejder, ingeniør. * 10.1.1902 på Frbg., † 1.2.1973 i Irland. F: ingeniør Poul *L. (1859–1935) og Emilie P. Lotz (1864–1925). ~ 22.5.1935 i Westminster med Kirsten Thomsen, * 5.7.1903 i Ålborg, d. af skibsmægler Rasmus Christian T. (1870–1929) og Laura Christensen (1879–1971). L. blev student 1920, privat dimitteret, var derefter lærling på en maskinfabrik i USA og blev 1926 Chemical Engineer fra Massachusetts Institute of Technology. Han ansattes s.d. i faderens firma F. L. Smith & Co.s New York afdeling hvis leder han senere var til 1932, da han kom hjem til firmaets hovedsæde i Kbh. som faderens nærmeste medarbejder efter C. A. *Møllers overgang til direktionen for Burmeister & Wain. 1929 var L. blevet indvalgt i firmaets bestyrelse og blev dens formand og firmaets administrerende direktor ved faderens død 1935. Han var en moderne, socialt forstående arbejdsgiver, dynamisk og med vid horisont fra de 12 års ophold i USA og fra rejser rundt i verden til firmaets vidtspredte aktiviteter. 1937 blev han medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber og 1938 medlem af Industrirådet. Stærkt optaget af teknologiens udvikling virkede han for privatflyvningens fremme og fløj selv på arbejde i Kbh. fra sin ejendom Højkol ved Silkeborg. Ved Tysklands okkupation af Danmark 1940 stod han i manges bevidsthed som dansk industris Aladdin-skikkelse. Gennem sin far der var Flensborg-dansker og gennem sit mangeårige ophold i USA og sine vidtstrakte forbindelser i angelsaksiske lande var han anti-tysk og engelsk orienteret og blev straks efter 9. april engageret i arbejde for den britiske efterretningstjeneste. L. manglede imidlertid føling med dansk demokratisk tradition og med dansk folkelighed og var i ugerne efter besættelsen i kontakt med de personer omkring ingeniør Knud *Højgaard der ud fra parlamentslede, stærk nationalfølelse, er-

hvervsmæssige interesser og frygt for tysk magtovertagelse arbejdede med planer om et ministerium af ikke-politikere. Han gled dog hurtigt ud af kredsen og blev ved pres fra de væsentligst konservative kredse, der ønskede ikke-politikere optaget i regeringen, minister for offentlige arbejder ved rekonstruktionen af regeringen Stauning 8.7.1940.

L. var i modsætning til Erik Scavenius der ved samme lejlighed blev udenrigsminister elskværdig og imødekommende af væsen og oprådtede flere gange som mægler mellem Scavenius og regeringens parlamentariske ministre, men fulgte i øvrigt Scavenius' politiske kurs over for besættelsesmagten. I befolkningens store flertal mødtes L. og de to andre „upolitiske“ ministre med skepsis og uvilje, og den øgedes for L.s vedkommende da han aug. 1940 blev leder af en dansk delegation til Berlin til forhandling om mønt- og toldunion med Tyskland som der dog var en sådan uenighed om i tyske regeringskredse at delegationen hvis hovedforhandler var C. V. *Bramsnæs kunne forhale forhandlingerne til de mistede deres aktualitet. Uviljen mod L. øgedes ved hans besøg og taler i tyske erhvervskredse. Nazismen havde han så lidt som Scavenius noget til overs for. Han bidrog til Vilfred Petersens lille nazistparti med penge og kompromitterende oplysninger fra politiregistraturen om Fritz *Clausen og hans medarbejdere, og de udnyttedes med held af Vilfred Petersen i den interne strid mellem de danske nazistgrupper. L.s første større lovgivningsarbejde var loven om jernbane- og bilfærgefart mellem Rødby havn og Femern 1941. Denne „fugleflugtslinje“ havde været drøftet i mange år, men det var klart for alle at dens gennemførelse nu var politisk bestemt. Det opfattedes da også både som symbolik og komik at L. ved jobsarbejdets indledning stod med en knækket spade i hånden da han tog det første spadestik. Arbejdet på „fugleflugtslinjen“ standsedes 1943, men 15–20 år senere kunne L. i sit eksil se linjen gennemført, nu til et demokratisk Tyskland. Adskillige af de love L. fik vedtaget havde en lignende skæbne. Det gjaldt lovene om en motorvej vest om Kbh., Hørsholm-motorvejen, udvidelse af banen Lunderskov-Tinglev og udbygning af havnene i Frederikshavn og Skagen og forslag om en nyklassificering af vejnettet, så det deltes mellem stat, amter og kommuner samt forslag om en ny snekastningslov. Der lå forudseendehed i disse love og forslag, men først langt senere realiseredes de.

Efter at regeringen Scavenius var ophørt med at fungere 29.8.1943 skaffede L. penge til modstandsbevægelsen og til britiske faldskærmsfolk, i alt ca. 850000 kr. Det skete efter anmodning fra

Larsen, Gunnar

ledelsen i London, men adskillige i modstandsbevægelsen der skarpt havde angrebet L. i hans ministerfunktion så pengene som et forsøg fra L.s side på at købe sig goodwill. L. følte sig da usikker i Danmark og rejste omkr. 1.9.1944 til Sverige. Ved befrielsen vendte han tilbage og stillede sig 6.5.1945 til rådighed for myndighederne. Han ventede en rigsretssag, men 12.5. interneredes han af modstandsbevægelsen og overførtes dagen efter til Vestre fængsel efter beslutning af justitsministeren. April 1946 var undersøgelserne af hans forhold så vidt fremskredt at han blev løsladt fra fængslet. Anklageskriftet mod ham omfattede syv punkter hvoraf de fem henvistes til den parlamentariske kommission da de var udført af L. som minister i samråd med andre ministre. Ved byrettens dom 13.12.1946 i de to resterende anklagepunkter frifindtes L. for et tilskud til Fædrelandet på 20000 kr. Det ansås for en politisk ministerhandling. Derimod idømtes han 10 mdr.s fængsel for værnemageri pga. et lån til en geværbørstefabrik. Retten kunne ikke acceptere L.s forklaring om at lånet var ydet fabrikanten fordi han formodedes at kunne skandalisere to fremtrædende danske nazister. Dommen appelleredes til landsretten der 27.8.1947 frifandt L. Fra kredsen omkring Frit Danmark protesteredes der kraftigt mod frifindelsen. Det skal anføres at L.s britiske efterretningsforbindelser, ikke mindst lord Selborne, minister for økonomisk krigsførelse, afgav positive vidneudsagn om ham. Endelig afslutning i sagen faldt ved højesterets stadfæstelse af landsrettens frifindelse 18.6.1948.

Begivenhederne efter befrielsen havde imidlertid knækket L. Bitter og skuffet rejste han til Irland, blev irsk statsborger og ledede først som direktør, siden som bestyrelsesformand en cementfabrik, grundlagt af F. L. Smith & Co., men senere overgået på irske hænder. – L.s skæbne efter befrielsen må ses i sammenhæng med at han i manges øjne ikke var troværdig. Som storindustriel kapitalist var han umiddelbart under anklage fra den politiske venstrefløj, og de kredse der havde presset ham frem til ministerposten 1940 vedstod ikke deres ansvar, men svigtede ham. Han stod alene. De forklaringer han gav for både at have deltaget aktivt i Scavenius' politik og støttet modstandskampen blev ikke godtaget i vide kredse trods frifindelsen ved højesteret, og en udtømmende historisk vurdering over L.s virksomhed foreligger endnu ikke. – R. 1936. □Foto.

Beret. til folketinget afgivet af den 1945 nedsatte kommission i henhold til grundlovens § 45 [Den parlamentariske kommission] I–XIV, 1945–58. – Erik Scavenius: Forhandlingspolitikken under besættelsen, 1948. Hen-

rik S. Nissen og H. Poulsen: På dansk friheds grund, 1963. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977. – Papirer, bl.a. dagbog fra ministerperioden, i Rigsark.

Helge Larsen

Larsen, Hans Christian, 1870–1955, landøkonom, kontorchef. * 8.8.1870 i Broby ved Sorø, † 22.7.1955 i Odense, begr. Frbg. kgd. F: tømrer, husmand Rasmus L. (1834–1925) og Else Marie Halling (1840–88). ~ 6.11.1896 i Lyngby, Sorø amt, med Marie Sophie Hansen, * 24.12.1867 i Flinterup, Lyngby sg., † 4.2.1949 i Skodsborg, d. af gårdejer Jens H. (1832–93) og Ingeborg Jacobine Hansen (1842–1933).

Efter læreår i praktisk landbrug gennemgik L. 1889–91 Næsgård agerbrugsskole, og derefter landbohøjskolen. Direkte fra eksamensbordet gik den 23-årige landbrugskandidat til højskolens landbrugsafdeling hvor han som assistent bl.a. bistod T. *Westermann. 1895 fik han ansættelse som kasserer i landhusholdningsselskabet, og tre år senere blev hans virksomhedsområde udvidet til også at omfatte posten som kasserer og assistent i det nyoprettede centralorgan planteavlsudvalget under landhusholdningsselskabet, senere statens planteavlsudvalg. Som medstifter af Foreningen af danske landbrugskandidater 1896 var L. foreningens første sekretær, men dette arbejde opgav han 1903 da han afløste den senere direktør i statsfrøkontrollen K. *Dorph-Petersen som planteavlsudvalgets sekretær. På landbrugskandidatforeningens vegne havde han 1897 udarbejdet den første *Fortegnelse over danske Landbrugskandidater* og den overordentlig nyttige *Landøkonomisk Aarbog*, 1900 ff. Som den kløge og taktisk duelige organisationsmand L. også var lod han som sekretær for planteavlsudvalget de enkelte forsøgsledere på de lokale forsøgsstationer stå med det faglige ansvar, mens han på sin side byggede virksomhedens organisatoriske struktur op i snævert samarbejde med de fremvoksende landbrugsorganisationer, i første række landboforeningerne, senere husmandsforeningerne. Stedse var han dog betænkt på ikke at prisgive organisationsfunktionærernes interesser, og gennem en nøje afstemt række af frigørelsesforsøg fik han trukket planteavlsudvalget ud af landhusholdningsselskabets overledelse, således at statens planteavlsudvalg fra 1912 fremstod som en selvstændig organisation. Fire år senere udvidedes kredsen af medlemsberettigede organisationer fra de oprindelige tre (landhusholdningsselskabet, landbohøjskolen og landboforeningerne) til fem, hvor husmandsforeningerne og havebrugsorganisationerne stillede de to nye medlemmer. L.

blev kontorchef samtidig med at han afviklede sine poster i landhusholdningsselskabet. Dermed var et 13-årigt organisationsfagligt opbygningsarbejde slut. Antallet af forsøgsstationer var steget fra to til ni, passende fordelt over de enkelte landsdele (jordbundstyper). De senest tilkomne stationer arbejdede for havebruget, noget som især husmandsforeningerne gik ind for. Desuden havde L. i samarbejde med lovende, men endnu ikke etablerede navne inden for jordbundsforskningen fået etableret såvel statens planteavlslaboratorium (1909) samt statens plantepatologiske laboratorium (1915), uafhængigt af den tilsvarende virksomhed på landbohøjskolen.

Et effektivt, centralt ledet organisationsapparat var dog for L. nok så meget midlet som målet. Ganske vist havde forsøgslederne som nævnt det faglige eneansvar, men i praksis var det planteavlsludvalget som gennem stram budgetkontrol og nøje samstemning af forsøgsplaner og rapporteringsvirksomhed styrede arbejdet. Det var i høj grad også L.s fortjeneste at forsøgsarbejdets resultater blev formidlet til bredere kredse, for beretningernes vedkommende (1895 ff.) til planteavlskonsulenter m.fl. og for meddelelsernes vedkommende (1899 ff.) til landmændene direkte. Som redaktør af Tidsskrift for Planteavl 1907–38 gjorde L. en meget påskønnet indsats i dette formidlingsarbejde. L.s dynamiske virke-trang fandt bestandig nye udtryksformer, mest virkningsfuldt i hans tilbuds-gående kontrolvirksomhed som landbrugsministeriets tilsynsførende (1914 ff.) med de årlige statsilskud til landbrugsorganisationernes konsulentvirksomhed. Som medlem af diverse kommissioner og udvalg fik han i ikke få tilfælde afgørende indflydelse på så forskellige spørgsmål som ordningen af statens husdyrbrugs- og mejeriforsøg, landbohøjskolen, vildmosernes udnyttelse og uddannelsen af husholdningslærere. Hans indflydelse rakte langt ind på det politiske område, men alligevel ikke nok til eksempelvis at trække en statsligt organiseret grundforbedrings-sag under anførsel af Th. Claudi Westh bort fra et J. C. Christensen-ledet hedeselskab. I hede-kommissionen af 1919 som skulle trække grænsen mellem statens grundforbedringsvæsen og hedeselskabet vandt J. C. Christensen overle-gent, ikke mindst fordi den nye landbrugsmini-ster fra maj 1920 Th. Madsen-Mygdal næppe ydede L. Ikke desto mindre fik han 1919 tilbudt om at blive Landbrugsrådets første sekretær, men han betakkede sig. Gennem 1920- og 1930'erne stod L. da i spidsen for et organisa-tionsapparat som paradoksalt nok fungerede godt i faglig henseende, men som ikke bød en le-

der af L.s type tilstrækkelige udfoldelsesmulig-heder. Takket være sin skarpsindighed, sit store overblik og sin grundige sagsforberedelse vidste han i enhver forhandlingssituation hvor vanske-lighederne lå, og hvordan de bedst kunne over-vindes. Barsk kunne han også være når det gav-nede øjemedet, men en buldrende, altidjævnen-de latter blev også brugt flittigt. – R. 1919. DM. 1933. □Mal. af Ella Tegstrup, 1918. Foto.

Ugeskr. for landmænd, 1928 200; 1930 502f; 1933 519. C[hr.] A[age] K[rogru] sst. 1955 481. Vort landbrug, 1928 197; 1930 473. Erik Helmer Pedersen: Hedesagen under forvandling, 1971.

Erik Helmer Pedersen (Aksel Milthers)

Larsen, Hans Ove, 1870–1934, gartneriejer. * 13.11.1870 i Søndersted, † 3.7.1934 i Waltham Abbey, Essex, begr. sst. F: husmand i Søndersted, senere gårdmand i Skamstrup Mads L. (1838–87) og Gjertrud Marie Hansen (1844–76). Ugift.

L. blev uddannet som gartner på havebrugshøjskolen Vilvorde 1888–90 og rejste derefter til England. Han arbejdede de første to år som gartner i Petersham, Surrey, og blev 1892 medindehaver af et handelsgartneri i Enfield Highway – i kompagni med en dansker, Jacob *Nielsen, men 1896 købte han alene et nyt gartneri i Waltham Abbey som han var ejer af til sin død. Dette gartneri blev snart berømt over hele England, ikke alene på grund af sin størrelse, men også fordi L. viste sig i besiddelse af en forbløffende forudseenhed. Han var foregangsmand i kultiveringen af pærer og sendte store partier usøgt frugt til New York regelmæssigt gennem flere år. Efterhånden gjorde han imidlertid tomatdyrknin-gen til sit speciale, og på dette felt ydede han det usædvanlige, så han med årene fik navnet „den engelske tomatkonge“. Han begyndte med fremavlingen af verdens fineste tomat, Comet, som imidlertid viste sig at give for lidt i udbytte, og gik derfor senere over til de mere populære sorter Riverside og Condine. Produkterne solgtes over hele landet, og L. blev meget velhavende. Toldpolitikken der omtrent spærrede for indførsel fra Holland og Danmark fremmede salget. 1933 købte han Beach Hill Park hvor han dyrkede et areal på 700 acres, og ved sin død var han den største tomatgartner i England med 26 acres under glas.

L. var bl.a. siden 1912 præsident for Lea Valley Growers Association og som sådan grundlægger af en stor forsøgsstation for agurker og tomater der 1913 oprettedes på hans initiativ og senere fik statsanerkendelse. I mere end tyve år var han medlem af Waltham Abbeys byråd og en tid det-tes formand, var endvidere medlem af Essex

Larsen, H. O.

amtsråd. 1918 blev han valgt til fredsdommer (J.P.), og 1920 indtrådte han som medlem i landbrugsministeriets rådgivende komité. Skont L. var blevet engelsk statsborger, bevarede han stadig forbindelsen med Danmark hvor han yndede at tilbringe sine ferier. 1922–24 ejede han Tølløse slot. 1920–26 var L. formand for den danske klub i London. I denne egenskab tog han initiativet til klubbens etablering i de nuværende lokaler på Knightsbridge, og ved sin fratræden eftergav han klubben hele dens gæld til ham for ejendommens køb og vedligeholdelse, ca. 2.600 £. – R. 1920. K.³ 1924. □Foto.

Vald. Jensen i Danmarksposten IV, 1923 221–24 (optr. i Gartnertid., 1924 61–64). Samme i Gartnertid., 1934 337f. W. F. Bewley i Times 7.7.1934 17. Danmarksposten, 1934 169f.

Niels Alsted (A. Kamp)

Larsen, Hans Peder, 1867–1937, landbrugsskoleforstander. * 27.10.1867 i Kalkerup, Fensmark sg., † 12.11.1937 i Mallings, begr. sst. F: gårdejer Lars Hansen (1831–77) og Maren Kirstine Pedersen (1837–72). ~ 22.5.1896 på Frbg. (valgmenighedsk.) med Anne Marie Nielsine Jørgine Nielsen, * 30.6.1872 i Kertinge, † 8.6.1954 i Kbh., d. af skræddermester Anders N. (1848–1912) og Mette Marie Hansen (1844–1917).

Efter uddannelse ved praktisk landbrug var L. elev på Tune landboskole 1884–85 og kom senere på landbohøjskolen hvorfra han tog landbrugseksamen 1890. 1892–93 var han forstander for Nysted højskole, 1893–94 regnskabsfører og lærer for landvæsenslærlinge på Tybrind, 1895 lærer på Mallings landbrugsskole. Han blev skolens forstander 1902 og dens ejer 1910. På grund af svigtende helbred antog han 1925 Niels Jørgensen til medforstander, og til ham afhændedes skolen 1929. L. beholdt dog skolens landbrug som han bortforpagtede 1937. Hans lærergering var præget af grundighed og af hans friske og djærve personlighed. Han havde betydelige evner som organisationsleder og udførte som sådan et mangeårigt og værdifuldt arbejde inden for landbruget. Han var formand for Danske mejeriers andelssmøreksporthforening fra foreningens oprettelse 1904 til 1937 og blev derefter dens æresmedlem. 1911–33 var han formand for Århus amts landøkonomiske selskab der ligeledes valgte ham til æresmedlem. Han var medlem af landhusholdningsselskabets bestyrelsesråd fra 1909 til sin død, af smørnoteringsudvalget 1908–12 og af smøreksporthudvalget 1915–20 samt i en årrække medlem af bestyrelsen for Foreningen af jyske landboforeninger og for De samvirkende danske landboforeninger. I foreningsarbejdet

tog han sig særlig af regnskabsføringen, planteavl og kontrollforeningerne og har bl.a. i kontrollforeningernes første tid skrevet en lille vejledning *Kontrol med Koens Mælkeydelse*, 1897. 1903 skrev han *Festskrift i Anledning af Hads Herreds Landboforenings 50 Aars Jubilæum*. L. står som en typisk repræsentant for den anden, mere fagligt-økonomisk orienterede generation af landbrugslærere. – R. 1927. □Foto.

Chr. Christensen: Min livsforelse og virksomhed, 1918 202f. Dansk landbrug, 1937 605 647. Ugeskr. for landmænd, s.å. 682 730f. Jydsk landbrug, s.å. 768 818f. N. Bredkjær i Tidsskr. for landøkonomi, s.å. 875–77. Århus amts landokon. selsk. 1842–1942, 1942 73–81. N. Dyrbye: Den danske landbrugsskole 100 år, 1969. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Aksel Milthers**

Larsen, Hans Laurits, 1883–1970, jernstøber, fabrikant. * 10.8.1883 i St. Rørbæk, † 11.12.1970 i Hellerup, begr. Hellerup kgd. F: jernstøber og borgmester Hans Peter L. (1857–1940) og Karen Marie Hansen (1858–92). ~ 17.5.1907 i Frederikssund med Kristine Werdelin, * 22.7.1883 i Frederikssund, † 13.2.1976 i Hellerup, d. af gård-ejer Christian Isak W. (1843–83) og Bodil Kirstine Bendtsen (1853–1935).

L., der var af nordsjællandsk jernstøberslægt, tog samtidig med sin oplæring i støberifaget præliminæreksamen ved Kbh.s univ. 1899 og videreførte derefter sin uddannelse med en maskinkonstruktøreksamen fra Det tekniske selskabs skole 1902. I de følgende par år opholdt han sig i Nordamerika hvor han var beskæftiget som maskinarbejder ved Canadian Locomotive Works, Kingston, og som konstruktør på International Harvester Co.s Mc. Cormick-fabrikker i Chicago. Ved hjemkomsten 1904 gik han i kompagniskab med sin far der var indehaver af et jernstøberi og maskinfabrik i Frederikssund og overtog 1907 for egen regning maskinfabrikken der især fremstillede landbrugsmaskiner. Da den resterende del af det gamle familiefirma, Frederikssund Jernstøberi, i 1916 omdannedes til et aktieselskab blev han også leder af dette. Fabrikkerne i Frederikssund afhændede L. dog for i 1924 at kunne overtage den store fynske støberivirksomhed, Nyborg Jernstøberi. Denne, som han ledede til sin død, udvidede han efterhånden med afdelinger i København og Århus ligesom han omdannede den til en specialfabrik for ovne og – især – vaskerimaskiner, og endvidere ledede han fra 1926 A/S Viggo Jensens Elektromekaniske Etablissement, Generator, som han senere selv overtog og videreførte under navnet Dansk Svejsemaskine Fabrik, fra 1949 i forening med sin søn Bent Werdelin Lar-

sen (* 1912) der overtog ledelsen af den 1964. L. var desuden medvirkende ved oprettelsen af Det danske Stålvalseværk 1940 og sad som næstformand i dets bestyrelse til 1967.

Sin betydeligste indsats ydede L. imidlertid som organisationsmand. Han tog fra sine unge år del i sin branches organisatoriske arbejde og indvalgte 1919 i forretningsudvalget for Sammenslutningen af arbejdsgivere inden for jern- og metalindustrien. Tre år senere indtrådte han i Dansk arbejdsgiverforenings hovedbestyrelse, og han blev fra slutningen af 1920'erne en af jernindustriens førende talsmænd idet han 1927 blev formand for Foreningen af fabrikanter i jernindustrien i provinsen (–1955, derefter æresmedlem). 1937 valgtes han til formand for Jernindustriens sammenslutning, en post han dog igen forlod 1945 for at overtage hvervet som formand for Dansk arbejdsgiverforening (–1955, næstformand 1938–45).

I besættelsesårene deltog L. i en lang række af de kommissioner og nævn der blev oprettet til regulering af beskæftigelses- og erhvervsforholdene under krigen, og han havde således en solid baggrund for sit virke som arbejdsgivernes forstemand i de urolige efterkrigsår. Arbejdsgiverforeningen undgik under hans ledelse de store arbejdskampe hvilket ikke mindst skyldes den ro og smidighed – og udholdenhed – han var i besiddelse af som forhandlingsleder. Trods sin stærke stejle holdning over for lønkrav der ikke var baseret på produktivitetstigninger formåede han i disse år at skabe en bredere kontakt end der tidligere havde eksisteret mellem parterne på arbejdsmarkedet. Således stod han bag aftalen om indførelse af samarbejdsudvalg (1947) som i brede arbejdsgiverkredse blev mødt med modstand, og han engagerede sig stærkt i udbygningen af arbejdsgiverforenings kursus- og oplysningsvirksomhed, bl.a. gennem etableringen af arbejdsgiverforeningens afdeling for samfundskontakt (1954) og oprettelsen af kursusjendommen Egelund. Den almindelige anerkendelse af hans indsats på dette område gav sig bl.a. udtryk i udgivelsen af festskriftet Viljen til Samarbejde i anledning af hans 70-års dag. Fra midten af 1950'erne begyndte L. at trække sig tilbage fra sine organisatoriske tillidshverv, men fortsatte dog til slutningen af 1960'erne sin aktive virksomhedsledelse. – R. 1927. DM. 1938. K². 1948. K¹. 1955. □Mal. af Alfred V. Jensen, 1943 (Foren. af fabrikanter i jernind. i provinsen), af Johs. Glob, 1953 (Da. arbejdsgiverforen.) og af A. Tørsleff, 1955 (Egelund). Foto.

H. L. i Arbejdsgiveren, 1955 185–89. – H. Tuxen og W. Elmquist sst. 1953 233f. Arbejdsgiverforen. gennem 50 år, 1946. Borsen 9.8.1958. Mogens V. Rasmussen: De

der gør arbejdet, udg. Nyborg jernstøberi, 1959. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Erik Korr Johansen

Larsen, Hans Wilhelm. * 1886, billedhugger. * 8.9.1886 i Kbh. (Jac.). F: stenhuggermester Anders L. (1854–1929) og Maren Larsen (1865–1925). ~ 21.7.1918 i Stagstrup med Ane Kristine Kristensen, * 25.3.1896 i Gerup, Hassing hrd., d. af husmand Peter K. (1862–1947) og Mette Margrethe Pedersen (1863–98).

L. blev udlært stenhugger i faderens firma (C. Wienbergs Stenhuggeri), men ville være maler, dimitteredes af G. *Vermehren til kunstakademiet og søgte dets skole vinteren 1906–07. Trang til en rumligt betonet form fik ham dog til at opgive maleriet, og han uddannede sig til billedhugger ved selvstudium. Bl.a. har A. Maillol og bekendtskabet med Einar *Utzon-Frank spillet en rolle for ham. Han foretog studierejser til Frankrig 1912, 1920 og 1933, den sidste for Anckers legat, til Italien 1924. Efter sin debut på Charlottenborgs forårsudstilling 1914 har han jævnlig udstillet her, desuden deltaget i Kunstnernes efterårsudstilling 1917, 1919 og 1928, den danske udstilling i Toronto (Canada) 1929. En retrospektiv udstilling vist 1945 på Charlottenborg. Akademiet tildelte ham Eckersbergs medalje 1928 for gruppen *Luna besøger Endymion*. 1934–59 var han medlem af akademirådet, fra 1956 som vicepræsident. – L. har ofte samarbejdet med arkitekter, udførte således monumentet for Olfert *Fischer ved Reformert kirke i Kbh. sammen med G. B. Hagen og reliefferne til talerstolen på Himmelbjerget sammen med Anton *Rosen. Andre arbejder af denne art er figurerne til Nakskov banegård, facade relieffer til sparekasserne i Nakskov og Maribo og til Aunede kapel. Hans frie arbejder består mest i portrætbuster og komplicerede gruppekompositioner eller udkast til sådanne (fx til monument for Kristen Kold). Der er en ejendommelig tyngde, en prægnant rumlighed i hans plastiske opfattelse, som ikke mindst gør sig gældende i busternerne. De er præcist gennemarbejdede i formen, solidt studerede i karakteristikken. Lejlighedsvis kan de være skarpt og rapt karakteriserede. L. har udført fiskermonumentet i Frederikshavn (1933) som han personlig huggede i granit på stedet. 1945 fik han førstepræmien i konkurrencen om et mindesmærke for besættelsestidens faldne i Kbh.s kommune. Han producerer langsomt, men han besidder meget af Maillols distinkte formlogik og plastiske ærlighed, og han er på sin sindige måde den kunstneriske inkarnation af en stenhugger i vor skulptur. – Arbejder af L. findes i Vejle og Ålborg museer. – R. 1943. R.¹ 1955.

Larsen, Hans W.

□ Buste af Povl Søndergaard, 1941. Malet selvportr. udst. 1968. Foto.

Kineton Parkes: Sculpture of to-day II, London, N.Y. 1921 301f. Sig. Schultz: Nyere da. billedhuggerkunst, 1929. Samme i Nationaltid. 8.9.1936. Arne Bang i Samleren, 1943 41–44. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Sigurd Schultz*

Larsen, Harald Christian, 1885–1938, øjenlæge. * 19.9.1885 i Holte, Tolstrup sg., Vendsyssel, † 25.11.1938 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Bispebjerg). F: gårdejer Søren Christian L. (1827–1907) og Mette Marie Thomsdatter (1842–1905). ~ 15.3.1908 i Kbh. (Frihavnsk.) med Meta Olivia Astrid Egebjerg, * 25.1.1888 i Kbh. (Stefans), † 7.11.1975 på Frbg., d. af fouragehandler Peter Petersen E. (1863–1937) og Ane Christine Christensen (1867–1934). Navneforandring fra Petersen 15.2.1904.

L. blev student 1905, privat dimitteret, tog medicinsk embedseksamen 1910 og indledte sin lægegerning med et års ophold i Grønland hvor han var konst. distriktslæge i Jakobshavn. Han begyndte derefter hurtigt sit specialstudium i oftalmologi som han afsluttede 1920 som I. assistent på Rigshospitalets øjenafdeling idet han dog samtidig virkede som praktiserende læge i Søborg ved Kbh., fra 1917 i Kbh. 1922 blev han afdelingslæge ved Frbg. poliklinik, 1926 øjenlæge ved Frbg. hospital og 1932 overlæge ved Skt. Elisabeths hospitals øjenafdeling. På afhandlingen *Undersøgelser over Farvesansen* opnåede han 1921 den medicinske doktorgrad, og han har foruden denne skrevet en række afhandlinger med emne inden for fagstudiet. Han deltog i marts 1925 i konkurrencen om professoratet i oftalmologi ved Kbh.s univ. Han var formand for Oftalmologisk selskab 1926–29, og 1932 formand for de kbh.ske øjenlægers organisation, medlem af bestyrelsen for Sygekassellægernes organisation 1923–25, for Danmarks blinde 1921 og for Grønlandsk selskab fra 1930. Hans stillfærdige optræden forbundet med besindighed og sund sans skaffede ham en fremskudt plads i hans fagfællers kreds både i det lægelige og det kollegiale arbejde.

Henning Ronne i Ugeskr. for læger C, 1938 1393. Alf Bertelsen i Det grønlandske selsk.s årsskr. 1939 130f. E. Godtfredsen i Bibl. for læger, 1947 78.

H. Ronne*

Larsen, Helge Eyvin, * 1905, museumsinspektør. * 25.2.1905 i Kbh. (Helligkors). F: bankbud, senere banktæller Niels Peter L. (1875–1964) og Anna Margrethe Christine Augusta Petersen (1873–1952). ~ 7.3.1931 i Gentofte med Gerda

Johanne Claussen, * 26.5.1907 i Snapholt, Ugilt sg., Hjørring amt, † 13.5.1979 i Gentofte, d. af skovrider Sixtus August C. (1844–1925) og Marren Poulsen (1872–1934).

L. blev student 1924 fra Statens og hovedstads-kommunernes kursus og cand.mag. i naturhistorie og geografi fra Kbh.s univ. 1930. Samme år blev han ansat som videnskabelig medarbejder ved Nationalmuseets etnografiske samling og deltog som assistent i Therkel Mathiassens eskimo-arkæologiske undersøgelser i Vestgrønland. 1931–32 deltog han som arkæolog i Treårs-ekspeditionen til Christian Xs land og 1935 i Courtauld-ekspeditionen til Østgrønland. 1936 ansattes L. som museumsinspektør ved Nationalmuseets etnografiske samling hvor han var afdelingsleder 1963–75. Sideløbende hermed var L. 1954–63 leder af Arktisk institut og 1963–80 formand for instituttets bestyrelse. – Efter rejserne til Grønland der resulterede i flere publikationer om eskimokulturen, bl.a. hovedværket *Dødemandsbugten. An Eskimo settlement on Clavering Island*, 1934, foretog L. en række arkæologiske undersøgelser i Alaska. 1939 fandt han ved Point Hope, sammen med amerikaneren F. Rainey, en palæo-eskimoisk boplads, og publiceringen af udgravningerne, *Ipiutaq and the Arctic Whale Hunting Culture*. 1948, blev grundlæggende for forståelsen af eskimokulturens udvikling. Under ophold i USA 1941–45 var L. fra 1943 ansat ved American Museum of Natural History i New York, 1949–50 visiting professor ved University of Alaska, Fairbanks, og 1961 visiting professor ved Brown University, Rhode Island, og visiting lecturer ved University of Oregon. L.s feltarbejde blev efter Ipiutaq fortsat i Alaska 1945, 48, 49, 50, 61 og 66, og navnlig udgravningerne nær Beringstrædet uddybede kendskabet til spredningen af de tidlige jægerkulturer fra Asien til Nordamerika som fremlagt i *Trail Creek. Final report on the excavation of two caves on Seward Peninsula, Alaska*, 1968. I Vestgrønland foretog L. undersøgelser 1953 og 1958 af bopladser fra de eskimoiske stenalderfolk, Sarqaq- og Dorset-kulturen, *Paleo-Eskimo cultures in Disko Bugt, West Greenland*, 1958.

I det faglige organisationsarbejde har L. deltaget som formand for Foreningen af danske museums-mænd, 1964–69, og han har fremmet forskning og formidling inden for sit fagområde, de arkæologiske og etnografiske kulturforhold i arktiske områder, som medlem af kommissionen for videnskabelige undersøgelser i Grønland, 1955–75, redaktør af den videnskabelige serie Meddelelser om Grønland, 1959–75, og formand for Det grønlandske selskab, 1956–65. For sin forskningsindsats i eskimo-arkæologien tildeltes

han 1950 en æresdoktorgrad fra University of Alaska, og han har modtaget Loubat-prisen af Kungl. Vitterhets-, historie och antikvitets-akademien i Stockholm 1953 og Det kgl. danske geografiske selskabs Hans Egede medalje 1955. 1978 blev L. medlem af National Academy of Sciences, USA, og æresmedlem af Alaska Anthropological Association. Det grønlandske selsk.s Rink-medalje 1980. – F. M. 2. m. spænde 1935. R. 1955. R¹. 1975. □Foto.

Bibliografi i Folk XVI–XVII, 1974–75 12–14. – Jørgen Meldgaard sst. 3–11. Samme i Gronland, 1981.

Jørgen Meldgaard

Larsen, Helge, * 1915, undervisningsminister, rektor. * 25.4.1915 i Vester Åby. F: mejeribestyrer Anton Johannes L. (1884–1965) og Kamilla Hansine Larsen (1886–1951). ~ 23.5.1942 i Svendborg (b.v.) med gartner Tonny Karen Lolk, * 3.3.1916 i Troense, d. af skibsfører Carl Mortensen L. (1884–1943) og Karen Larsen (1884–1964).

L. kom som 13-årig i Glamsbjerg friskole og påvirkedes – skønt irreligiøs – blivende af det grundtvigske miljø. Skolegangen fortsattes i Odense katedralskole hvor en gruppe unge, progressive lærere ligesom skolens rektor H. S. *Holbeck fik stor betydning for ham. L. er således et eksempel på en harmonisk overgang fra den grundtvigske skole til den „sorte“ skole. Efter studentereksamen 1934 studerede han ved Kbh.s univ., især hos Erik *Arup, Knud *Fabricius, Albert *Olsen og Sven *Henningsen, og blev cand. mag. 1942 med historie som hovedfag, dansk og tysk som bifag. Allerede ca. 1930 blev han ud fra egne sociale iagttagelser og påvirket af hjemmet medlem af Vestfyns radikale ungdomsforening, hvis formand var Karl *Skytte. I Kbh. var han 1936 og 1940–44 medlem af bestyrelsen for RU, ligesom han 1948–50 var medlem af hovedbestyrelsen for RUs landsforbund hvis medlemsblad han redigerede 1936–41 og 1943–50. 1942–43 var han sekretær hos redaktør Vald. *Koppel mens denne arbejdede på Politikens historie, 1943–46 sekretær for det radikale venstres rigsdagsgruppe. Sideløbende hermed forberedte han sig til en gerning som gymnasie-lærer, tog pædagogikum, var 1944–45 årsvikar ved Østersøgades gymnasium, 1946–47 ved Gentofte statsskole, 1947–49 lærer ved Statens kursus til studentereksamen, 1949 adjunkt og 1964 lektor ved Nykøbing katedralskole og endelig 1965–68 rektor for Gladsaxe gymnasium.

1952 opstilledes L. som folketingskandidat i Maribo amtskreds, i hvis forsamlingshuse han blev en ofte anvendt taler. Ved Svend Jørgensens død

1956 indtrådte L. i folketinget; 1959–68 var han medlem af radiorådet. Som folketingsmedlem fik han en intens træning i parlamentarisk arbejde, ikke mindst efter 1960 da han enten som ordfører eller gruppesekretær havde med alle vigtigere spørgsmål at gøre. L. var bl.a. ordfører i det for partiet vanskelige spørgsmål om enhedskommandoen, hvilket medførte at partiets anti-NA-TO-tilhængere 1961–62 rettede deres vrede især mod ham. Skuffet herover og over manglende støtte fra sine kolleger var L. indstillet på at træde ud af politik. Valget i 1964 løste forsåvidt dette problem, idet L. ikke opnåede genvalg bl.a. pga. afvandringen fra Maribo amt. 1965 udnævntes L. til rektor for Gladakse gymnasium, og da Nykøbing-kredsen 1968 så ud til igen at kunne give valg, frasagde L. sig den og blev i stedet opstillet i Hellerup. Ved VKR-regeringens dannelse 1968 ønskede Hilmar Baunsgaard, der stedse havde haft et snævert og godt samarbejde med L., denne med i ministeriet, og L. blev da undervisningsminister til ministeriets afgang 1971. Det blev en meget urolig og arbejdskrævende tid. Praktisk taget hele ministeriets område blev berørt af forandringer, bl.a. pga. kommunalreformen. De frie skolars forhold blev forenklet og deres økonomi forbedret. De højere uddannelser blev udbygget bl.a. ved oprettelsen af Roskilde universitetscenter, oprindelig tænkt som aflastning for Kbh.s univ. og som eksperimenterende læreanstalt. Ungdommens uddannelsesfond blev øget. 1970 gennemførtes efter omfattende demonstrationer og tildels pga. Kbh.s univ.s styrende organers holdning (rektor var Mogens *Fog) den omstridte lov om universiteternes styrelse der afskaffede det gamle professorale styre og gav studenterne en betydelig indflydelse. De var dog langtfra tilfredse og gav ganske ubegrundet L. tilnavnet „onde Helge“. L. lod sig dog ikke påvirke af kritikken. Som sine måske vigtigste politiske resultater regner L. den obligatoriske og integrerede seksualundervisning i folkeskolen, fordi den kan bidrage til, at de unge får et naturligt forhold til en vigtig livsfunktion; dernæst den øgede forældreindflydelse gennem skolestyrelsesloven og den udvidede undervisningspligt. Overhovedet satte L. arbejdet med børneskolen højest.

Efter sin afgang som minister har L. ikke haft nogen stilling eller noget fast hverv, men har på forskellig måde arbejdet for det radikale venstre og fx 1972 for komiteen der virkede for dansk tilslutning til EF, ligesom han 1974–78 på ny blev medlem af radiorådet. Fra 1966 har han været medlem af det radikale venstres hovedbestyrelse. L. har skrevet og redigeret en række bøger, bl.a. Kendsgerninger om Sydslesvig, 1946, *Politi-*

Larsen, Helge

ske Grundtanker, 1948, Socialliberale tanker i dansk politik, 1950, De politiske partier, 1950 og 1964, *Kort besked om EF*, 1972, *Avis, egn og folk*, 1980 (om Holbæk Amts Venstreblad), Det radikale Venstre i medvind og modvind 1955–80, 1980, Egnens avis i folkejeje, 1981 (om Skive folkeblad). – Det bærende i L.s ideologi var en grundfæstet social indstilling; i forsvars- og udenrigspolitik var han for en tilpasning til den situation der opstod efter 1949. Som politiker var L. solid, indsigtfuld, besindig og fremkommelig, og han nød respekt i alle partier. □ Afbildet på tegn. af H. Bendix, 1962, og tegn. af H. Lollesgaard, 1968 (begge Kgl.bibl.). Mal. af Robert Hull, 1978. Foto.

H. L.: Erindringer i utide i Weekendavisen 14.4.1976. Interviews i Politiken 16.3.1969, Information 13.–14.12. s.å. og i Magisterbl. 20.4.1974. – P. M. [Ibenfeldt] i Lolland-Falsters folketid. 24.4.1975.

Tagte Kaarsted

Larsen, Henning Gøbel, * 1925, arkitekt. * 20.8. 1925 i Opsund skole, Brejning sg. F: førstelærer Erik Peter L. (1892–1959) og sygeplejerske Johanne Mary Gøbel (* 1894). ~ 28.2.1970 i Søllerød (b.v.) med journalist Eva Annette Smidth-Fibiger, * 11.7.1937 i Kbh., d. af rådgivende civilingeniør Erik Friedlieb S. (1894–1973) og Adelheid Henriikka Erichson (* 1896).

Efter sin studentereksamen 1943 kom L. i tømrerlære og tog siden afgang fra Teknisk skole i Kbh. Fra 1948 fortsatte han sin arkitektuddannelse på kunstakademiet, dog afbrudt af studieophold ved The Architectural Association's skole i London og ved Massachusetts Institute of Technology i Boston, USA. Fra akademiet fik han afgang 1952. – Efter nogle år som medarbejder, bl.a. hos Arne Jacobsen og ved statens byggeforskningsinstitut, fik han 1956 egen virksomhed som parthaver i et kompagniskab med Gehrdt Bornebusch, Max Brül og Jørgen Selchau. Med musketeragtig brillans gjorde de sig gældende i disse års arkitektkonkurrencer – Langmarksskolen i Horsens 1957, kapel-krematorium i Roskilde 1957, Vangeboskolen i Søllerød 1958, kapel-krematorium i Glostrup 1958 og Skt. Jørgensbjerg skole i Roskilde 1958 – men de fægtede samtidig i hver sin retning, og i konkurrencerne deltog de ofte med flere projekter. Trods den gloriøse start gik kompagniskabet derfor op i sømmene, og L. var den første der gled ud. Han fuldførte dog kapellet i Roskilde (indviet 1961) hvor paterniteten til konkurrenceprojektet vel også var ret åbenbar. Herefter var han 1960 alene med et konkurrenceprojekt til *Klostermarksskolen* i Roskilde. Den blev bygget og taget i brug 1965. I 1961 vandt L. førsteprisen

i en skandinavisk konkurrence om et nyt universitet i Stockholm. Han fik ikke lov at realisere det, men lagde dog grunden til sit ry som en succesfuld deltager i internationale arkitektkonkurrencer. Han har således bl.a. vundet konkurrencer om et nyt universitet i Trondheim, Freie Universität i Berlin, retsbygning og boligkvarter sst. og udenrigsministerium i Saudi-Arabien. Ofte har selve byggeopgaverne ladet vente på sig, omend første del af universitetet i Trondheim – endnu en torso – er fuldført 1978 og byggeriet i Berlin er under udvikling. Herhjemme bygger L. et amts gymnasium i Tåstrup. Blandt de – i hvert fald midlertidigt – strandede projekter er et smukt konkurrenceforslag til et hovedbibliotek i Gentofte, 1978. Blandt de udførte arbejder er et kapel-krematorium i Århus, 1968 og nogle byggerier på Grønland: boligbebyggelse m.m. i Jakobshavn 1971, sportshaller i Jakobshavn og Sukkertoppen, 1977. – L. har virket som lærer ved kunstakademiet fra 1959, og her blev han professor i bygningskunst 1968. Forinden havde han virket som gæstprofessor i USA, ved Yale universitet 1964 og ved Princeton universitet året efter. 1967–68 underviste han ved arkitektskolen i Århus.

Det er som ophavsmand til de store, ambitiøse og idérige projekter at L. har skabt sig et navn, også uden for landets grænser. Hidtil er dog alt for mange af dem strandet på tegnebordet hvor han måske også først og fremmest føler sig hjemme som en inspirerende og virtuoss formgiver der behersker de store byggeprogrammers mangfoldighed. Hans idégrundlag er vel oftest netop den rigt varierede og variable struktur i de store moderne opgaver som ikke er og ikke kan være definitive i deres løsning. Det hænder måske, at projekterne bleges en kende når de ser virkelighedens lys, for L. savner nok interesse for materialernes egenart og struktur. De lades hos ham i stikken til fordel for de rumlige oplevelser og det samlede bygværks billedmæssige kvalitet. – 1965 fik L. Eckersberg-medaljen for sine universitetsprojekter til Stockholm og Berlin. Han var medlem af akademirådet 1968–70. □ Foto.

Arkitekten, 1957 225–27 (kapelkrematorium i Roskilde). Sst. 1961 217–27 (Sth.s univ.). P. E. Skriver sst. 1964 290–95 (Freie Univ., Berlin). Samme i Arkitektur, 1961 68–76 (Vangeboskolen) 77–81 (Skt. Jørgensbjerg skole). Sst. 1975 93–99 (bebyggelse i Jakobshavn). P. E. Skriver sst. 1980 129–72 (Trondheim univ. m.m.). Henrik Sten Møller i Politiken 8.7.1979.

Hans Erling Langkilde

Larsen, Henrik Jørgen, 1875–1956, topograf, bebyggelsehistoriker. * 15.7.1875 på Christiansø, † 21.4.1956 i Gentofte. F: læge på Christiansø,

senere distriktslæge i Skagen og Kalundborg Herman August L. (1846–1927) og Karen Agnete Andersen (1850–1929). Ugift.

L. flyttede 1876 til Skagen og 1888 til Kalundborg hvor han tog præliminæreksamen 1891. Han blev student 1894 (Døckers kursus), cand. phil. 1895. En tid gik han på Polyteknisk læreanstalt og havde derefter forskellige kontorstillinger, men stadig med stærke historiske interesser, næret bl.a. ved læsning af Oluf *Nielsens bøger. Ved P. *Lauridsens afhandling 1899 om vore landsbyer vakte L.s interesse for bebyggelseshistorie og for matrikulsarkivets markbøger og landsbykort. Han studerede i en årrække historie ved universitetet og drev selvstændige kildestudier i matrikulsarkivet og rigsarkivet fra 1908. Disse studier resulterede i hans hovedværk *Nogle Oplysninger og Bemærkninger om de danske Landsbyer* som fandt påskønnelse hos Sophus *Müller og blev trykt i Aarbøger f. nord. Oldk. 1918 (udg. 1919). L. optager her P. Lauridsens teorier om bol, landsby og ornum til kritisk behandling, og afhandlings banebrydende karakter har været anerkendt af alle, også – mundtligt – af Lauridsen selv. På grundlag af markbøger, jordebøger og middelalderlige breve meddeles den første sikre definition af begrebet bol, og forskellen på solskifte, bolskifte og en ældre uregelmæssig agerfordeling trækkes op, ligesom der gives værdifulde oplysninger om toft og ornum, hovedgård og landsby. Mens Lauridsen antog, at den yngste jordfordelingsform, solskiftet, ganske havde ændret landsbyen, hævder L. at udviklingen er foregået uden spring, således at der er kontinuitet i bebyggelse og dyrkning fra den ældre middelalder indtil udskiftningen. Denne frugtbare teori har gjort det muligt ved en arkæologisk metode at vinde ny kundskab om den ældre middelalderes bebyggelse og opdyrkning. I afhandlingen *Sjællandske Landsbyer og Landsbynavne* (Fortid og Nutid IV, 1923) forbandt L. denne metode med stednavneforskning, i andre afhandlinger har han behandlet landbrugs- og bebyggelseshistoriske emner fra senmiddelalderen og frem til ca. 1800, fællesskabet på Lolland-Falster, i Hardsyssel, i Ribe amt, om landsbyerne under Kbh. (i de pågældende amtsårboøger), ligesom han har givet bidrag til Vejlbysog Sogns Landbohistorie (i Aarbøger udg. af Hist. Samf. for Aarhus Stift 1927), Aug. F. Schmidt: Morsingboer i gamle Dage (1930), John Kvist: Bække Sogn (1936), Søren Alkærsg: Askov i Malt Herred (1934) og Vejen Sogn i Malt Herred (1936). L.s forskninger inden for bebyggelseshistorien og den historiske topografi har videreført Johs. Steenstrups og P. Lauridsens undersøgelser, og hans landbrugshistoriske bidrag er præ-

get af stor indsigt i kildematerialet. Hans fremstillingsform var tung og nogtern, bygget på en stor fortrolighed med kildematerialet. □Foto.

M[arius] Kr[istensen] i Fortid og nutid III, 1920–21 209–12 (anm. af L.s Danske landsbyer). Holger Hjelholt sst. 1926–27 145–49. John Kvist i Fra Ribe amt, 1956 132f. – Papirer i Rigsark.

Claus Bjørn (Svend Aakjær)

Larsen, Holger Vilhelm, 1880–1963, politiker. * 8.1.1880 i Nyborg, † 5.8.1963 i Vejle, begr. sst. F: lokomotivfyrbøder Anton L. (1854–94) og Vilhelmine Jørgensen (1851–1908). ~ 13.5.1905 i Odense (b.v.) med Caroline Adolph, * 9.12.1879 i Egeskov, Kværndrup sg., † 14.12.1970 i Rodovre, d. af bagermester i Egeskov, senere ostehandler i Odense Thorvald Vilhelm A. (1839–1921) og Marie Frederikke Sørensen (1843–1922). Allerede mens L. indtil 1898 stod i tapetsererlære i Odense deltog han i organisationslivet og stiftede således en lærlingeforening. Som ung svend arbejdede han i Tyskland 1899–1902 og kom 1903 til Vejle hvor han blev formand for sin fagforening. Her skrev han af og til artikler i den lokale Social-Demokrat og blev 1909 ansat som forretningsfører for denne. Samtidig kom han ind i det kommunale arbejde, var medlem af hjælpeekassen og af ligningskommissionen og blev dens formand. Gennem mange års virksomhed som formand for Arbejdernes sygekasse i Vejle og fra 1927 som formand for Fortsættelses-sygekassen for Vejle amt fik han en betydelig indsigt i socialforsikring. Han var også en årrække formand for Arbejdernes fællesorganisation og 1916–46 formand for socialdemokratiet i Vejle. 1914 gik han over til journalistikken, blev redaktionssekretær ved Vejle Social-Demokrat og avancerede 1918 til redaktør, en stilling han fortsatte i til 1946. Ved april-valget 1920 indvalgte han i folketinget (for Vejle-kredsen) hvor han sad til 1947. Han beskæftigede sig især med og var ordfører ved behandlingen af aldersrente- og invalideleve, sygeforsikring etc. Et lyst hoved og et godt humør i forbindelse med megen flid og grundighed gjorde L. til en udmærket arbejdskraft for sit parti. I den kommission som sammen med K. K. *Steincke forberedte socialreformen af 1933 øvede han en betydelig indsats. 1934 blev han medlem af finansudvalget og var 1935–47 formand for dette; i modsætning til mange andre finansudvalgsformænd var han meget lidt magtsøgende. Hans muntre ligefremhed gav et gnidningsløst samarbejde med ministrene. Han var desuden medlem af bl.a. forfatningskommissionen af 1937, bestyrelserne for åndssvageanstalterne i Jylland, Vanførehjemmet og Vejle Bys og Amts Sparekasse. □Foto.

Larsen, Holger

G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 143f.
Vagn Dybdahl (Oluf Bertolt)

Larsen, Johannes Anker, 1874–1957, forfatter. * 18.9.1874 i Henninge, Skrøbelev sg. på Lange-land, † 12.2.1957 i Birkerød, urne i fællesgrav på Bispebjerg kgd., Kbh. F: styrmand Laurits L. († 1877) og Mathilde Clausen (1846–98). ~ 1° 29.6.1898 i Kristiania med Margarethe (Maggie) Segelcke Dahl, * 21.10.1874 på Rotvold, Norge, † 4.11.1952 i Vordingborg, d. af direktør for Rotvold asyl, senere direktør for det civile medicinalvæsen Ludvig Vilhelm D. (1826–87) og Anna Katrine Lyders Bonnevie (1835–93). Ægteskabet opløst. ~ 2° 6.5.1918 på Frbg. (Solbjerg) med senere oversætter Bodil Haslund, f. Lindegaard, * 1.1.1879 i Hørsholm, † 14.5.1966 i Kbh. (~ 1° 1903 med læge, senere dr.med. Poul Hein Haslund, 1876–1916), d. af læge, senere distriktslæge Jacob L. (1843–1916) og Anna Marie Charlotte Keil (1853–1924). Ægteskabet opløst. ~ 3° 7.6.1937 med tidligere skuespiller ved Det kgl. teater, forfatter Gudrun Sophie Lendrop, * 24.5.1907 i Kbh., d. af læge Otto L. (1863–1930) og kgl. operasanger, senere kgl. kammer-sanger Anna Margrethe Boeck (1875–1920). Ægteskabet opløst 1946.

L. blev student fra Lang og Hjorts kursus 1894, n.å. cand.phil. Han studerede først teologi, siden jura, men opgav begge dele for at gå til scenen. I nogle år måtte han hugge sig igennem, bl.a. var han 1901–02 sufflør ved Århus teater, så korrekturlæser ved dagbladet Samfundet (1902–05) samtidig med at han udgav et par småskrifter. Da Samfundet i april 1905 standsede, stod L. på bar bund, men nu fik han lykken med sig. Han aflagde prøve for Martinus *Nielsen og blev engageret som skuespiller ved Dagmar-teatret, og han fik udsendt et bind noveller, *Livets Ubønhørighed*, 1905. Hermed begyndte L.s dobbelte virksomhed som teatermand og forfatter. Efter Dagmar-årene (1905–08) fulgte nogle år ved Folketeatret (1908–13) indtil han ombyttede skuespillervirksomheden med sceneinstruktion, ved Det ny teater (1913–15), Folketeatret (1915–19) og 1928–30 ved Det kgl. teater hvor han var censor 1933–47. I nøje tilslutning til arbejdet ved teatret ligger hans dramatiske forfatterskab, en række folkelige skuespil af kraftig scenisk virkning skrevet sammen med Egill *Rostrup og Hjalmar *Bergstrøm. Hans skuespil med deres teatermæssige sigte er dog kun af sekundær interesse i forhold til hans egentlige forfatterskab. Debutbogen fulgtes af novellesamlinger og større fortællinger, *Landsbyens Magdalene*, 1908, *Pinsesolen*, 1910, *Karen Kruse*, 1912, *Menneske-øjne*, 1918 og *Bugien*, 1919. Efter nogle års tav-

hed kom som resultatet af intensivt arbejde den digre roman *De Visers Sten*. 1923 hvor L. har prøvet sine evner i det store format. Den samlede romankomposition lykkedes ham ikke, men ved sin menneskeskildring og sit ideindhold blev *De Visers Sten* hans hovedværk. Bogen vandt førsteprisen i Gyldendals romankonkurrence, og i oversættelse gjorde den forfatterens navn kendt Europa over og gav anledning til foredrags- og oplæsningsrejser. En forkortet udgave ved Anna Sophie Seidelin kom 1955.

1923–24 foretog L. en større rejse til Nordafrika (Tunis og Alger). Siden kom bl.a. *Martha og Maria*, 1925, *Sognet som vokser ind i Himmelen*, 1928, *Kong Lear fra Svendborg*, 1932, *Olsens Daarskab*, 1941 og *Hansen*, 1949. – L.s forfatter-skab udgør i sjældnen grad en enhed. Det fælles miljø danner „sognet“, og man genkender fra bog til bog personer, således bl.a. „kandidaten“, et forfatterskjul der allerede findes i „Barnet“ (rector omniperitus). Også i stilen har forfatter-skabet et tydeligt enhedsmærke, en sober prosa, uden store gestus men af en egen indre magtfuldhed. Men især synes det hele forfatterskab ved sin idé eller rettere sin livsbelysning som udstrømmet fra én stor oplevelse. Herom har L. fortalt i den lille selvanalyserende (men ikke i ydre forstand selvbiografiske) bog *For aaben Dør*, 1926. Da L. sagde farvel til teologien blev han en tid indfanget af teosofien, drev siden religionshistoriske og -psykologiske studier, hørte forelæsninger hos Harald *Høffding (ca. 1905), siden hos Vilhelm *Grønbech, læste en del litteratur. Men mere end af bøger lærte han „i marken“ ved at dykke ned i sit eget selv og analysere de sjælelige tilstande, de „glimt“ hvor rum og tid svinder bort og evigheden som en virkelighedsfornemelse synes at fylde jeget helt. Det er menneskets bevægelse henimod eller bort fra denne sjælens ligevægt der danner kernepunktet, hvorom L.s menneskefigurer har formet sig. Det er religionspsykologien han indfører i digtningen. Barndomsårene bliver hans særlige område, fordi han især hos barnet finder det „åbne“ sind for „virkeligheden“ bag tingenes verden. En for-gænger har L. haft i L. *Feilberg, men hans for-fatterskab ligger i en bredere strøm end kølvandet efter denne. Det hænger sammen med det store gennembrud i 90erne af „den religiøse følelse“. Han er i sin digtning psykolog og hjem-stavnsforfatter hvor han „lunt og bevidst“ skil-drer sognets brogede kredsløb af folk. Men sognet i hans digtning vokser ind i himlen. I hans kunsts store øjeblikke (fx Holger Enke-scenerne i *De Visers Sten*) udstråler der fra den en livslære og forkyndelse. □Tegn. af L. Find (Fr.borg). Buste af J. J. Bregno, 1928. Foto.

Interviews i Berl. aften 9.9.1944 og i Kristeligt dagbl. 14.9. s.å. – Egill Rostrup i Gads da. mag., 1923 513–23. Oluf Friis i Nord. t. för vetenskap, konst och industri, Sth. 1924 302–11. Ernest Boyd: Studies from ten literatures, N. Y. 1925 274–78. Henning Kehler: Kampen for livsanskuelse, 1925 66–77. Helge Rode: Det store ja, 1926 117–33. H. Hoffding: Religiøse tanketyper, 1927 136–53. Peter Jerusalem i Die neue Literatur, Lpz. 1932 6–12 (heri bibliografi). T. v. d. Linden i Dansk udsyn, 1939 357–76. Poul Reumert: Masker og mennesker, 1940 (3. udg. 1963) 168f. [C. E.] Soya: 33 kunstnerportrætter, 1945 28–32. Olaf Fønss: Thalia tilbedelse, 1948 230f 234–42. Samme: Fra Dagmartheatrets glansperiode, 1949 170–72. Clara Pontoppidan: Eet liv – mange liv I, 1949 180 186; II, 1950 169f (ny udg. I–II, 1965–68). Aksel Meibom: J. A. L., 1954. Erik Aalbæk Jensen i Perspektiv II, 1954 17–22. Jacob Paludan i Danske digtere i det 20. årh. II, 1955 91–102. Samme: Litterært selskab, 1956 32–44.

Oluf Friis*

Larsen, Johannes Ephraim, 1799–1856, jurist. * 11.2.1799 i Kbh. (Frue), † 17.11.1856 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: ølhandler, værtshusholder Knud L. (ca. 1751–1830) og Karen Sophie Hellebracht (ca. 1761–1835). ~ 11.11.1837 i Kbh. (Frue) med Caroline Holm, * 12.3.1808 i Kbh. (Trin.), † 13.1.1891 sst. (Math.). d. af gadekommissær Lars Andersen H. og Mette Marie Mortensdatter.

L. voksede op under fattige forhold, men hans far var en åndelig opvakt mand, og moderen skal have været en meget energisk natur der kraftigt ansporede sønnens flid og lærelyst. Trods de trange kår i hjemmet sattes han derfor til uddannelse i et privat institut og blev derved tidligt sat i stand til helt at sørge for sig selv. Efter at han i 1½ år havde arbejdet som ekstraskriver i generaltoldkammer- og kommercekollegiet ansattes han 1815 som ekstraskriver ved Kbh.s politiret med løfte om at blive indstillet til kopist ved retten når han havde taget juridisk eksamen for ustuderede som han bestod 1816 hvorefter han s.å. efter A. S. *Ørstedes indstilling udnævntes til kopist ved politiretten og politiets øvrige forretninger og 1818 til fuldmægtig. Året efter dimitteredes han privat til eksamen artium og tog 1825 fuldstændig juridisk embedseksamen. Derefter avancerede han 1826 til politisekretær og 1828 til politiassistent ved Borgergades station hvorfra han overgik til universitetet 1831. Samtidig med at han varetog sine forretninger i politiet mens han forberedte sig til embedseksamen havde han fundet sin rette virkekreds inden for retsvidenskaben og kastet sig over retshistoriske studier. Allerede 1825 udkom, med J. L. A. *Kolderup-Rosenvinges undersøgelser som udgangspunkt hans *Yderligere Undersøgelse over Christian II.s Love*, og derpå fulgte 1827–28 *Bidrag til de gamle danske Provindsiallovbøgers Historie* (begge i Juridisk Tidsskr.), L.s bedste ar-

bejde som på én gang befæstede hans videnskabelige ry. 1831 udnævntes han til professor extraordinarius i lovkyndighed, og fem år senere blev han professor ordinarius og assessor i konsistorium. I sin professorstilling forblev han indtil han 1856 udnævntes til justitiarius i højesteret efter at han siden 1839 havde været ekstraordinær assessor i samme ret. Den anseelse L. nød ved universitetet gav sig udslag i at han valgtes til dets rektor 1838–39 og 1853–55 ligesom han beklædte flere andre akademiske tillidshverv og i det hele benyttedes stærkt i universitetets administration. Hans anseelse som videnskabsmand fandt bl.a. udtryk i at han 1836 optoges som medlem af Danske selskab og 1841 som medlem af Videnskabernes selskab. 1839 var han endvidere medstifter af Den danske historiske forening i hvis bestyrelse han sad fra dens stiftelse til sin død, 1839–41 og fra 1853 som formand; siden 1839 var han også formand for det historisk-genealogiske selskab. I de henved 25 år L. var professor forelæste han regelmæssigt. En enkelt gang, 1832–33, læste han over strafferet og enkelte gange senere over landboret og politiret, men gentagne gange over familieret, tingsret, obligationsret, afsnit af processen samt Danmarks og hertugdømmernes statsret og endelig en enkelt gang til slutning over den danske retshistorie.

L.s forelæsninger var på grund af hans stammende foredrag vistnok ikke særlig oplivende; men i den snævrere kreds som samlede sig om ham på eksaminatorierne hvor fortroligheden løste hans tunge virkede han i høj grad vækkende og belærende. A. F. *Krieger, C. C. *Hall og F. T. J. *Gram har alle vidnet om det udbytte de havde af hans undervisning. I en række forelæsninger har L. indarbejdet det kolossale stof som Ørsted havde tilført retsvidenskaben i selvstændige, systematiske fremstillinger af familieretten, formueretten, statsretten (før og efter grundloven) og større dele af processen. L. var fortrinsvis historisk-empirisk anlagt og tog sit standpunkt i selve den positive ret hvis ordning han i det væsentlige opfattede som en historisk tilbliven, praktisk virkende kendsgerning. Selv har han ikke udgivet nogen af denne række forelæsninger der først efter hans død blev udgivet som hovedbestanddel af hans *Samlede Skrifter* I–X, 1857–61. I levende live havde han, bortset fra de retshistoriske afhandlinger, kun offentliggjort de af ham udarbejdede afsnit af *Systematisk Fremstilling af den danske Procesmaade* som han udgav i forening med P. G. Bang (1837–43), nemlig den ekstraordinære proces, fagedforretninger og læren om appel.

Skønt L.s retshistoriske afhandlinger havde ba-

net ham vej til universitetet nåede han dog først efter Kolderup-Rosenvinges død at holde forelæsninger over retshistorie 1853–55 på grundlag af Kolderup-Rosenvinges trykte værk. De ovenfor omtalte retshistoriske habilitationsskrifter efterfulgtes 1833 af en afhandling *Om det saakaldte extraordinære Tyvsbevis* (i Juridisk Tidsskr.) der indvirkede bestemmende på dette bevismiddels ordning i Forordning af 8. sept. 1841 § 7. 1838 skrev han en historisk-statsretlig afhandling *Om Rigsdage, Provindsialforsamlinger samt Rigsraadet i Danmark*, og 1839 afhandlingen *Om de danske Kongers personlige Deeltagelse i Retsplejen* (begge i Hist. Tidsskr.). Hertil kom en række omfattende anmeldelser af retsvidenskabelige værker. Til L.s retshistoriske arbejder hører også et par afhandlinger fremkaldt ved datidens politiske stridigheder. Dette gælder et universitetsprogram om Islands statsretlige stilling i hvilket L. imodegår de påstande herom som var fremsat fra islandsk side, de to grundige afhandlinger *Om Samforlehningssinstituttet* og *Om Anvendelsen af Samforlehningen med Hensyn til Successionen i Hertugdømmet Holsten* (begge i Antislesv. Fragmenter, 1848), der indledte de ved konsistoriums foranstaltning udgivne Antislesvig-holstenske Fragmenter, hvis hensigt var at belyse det dengang brændende arvefølgespørgsmål ud fra danske synspunkter.

L. øvede gennem flere år en vigtig politisk indsats. På A. S. Ørstedes forslag valgte kongen ham til at repræsentere Kbh.s universitet på stænderforsamlingerne i Roskilde og Viborg i de tre samlinger 1842, 1844 og 1846, og han skaffede sig hurtigt en fast og anset position således at han 1846 kunne blive valgt til viceformand. I forfatningspolitisk henseende var L. moderat-liberal og stod nærmest på linje med mænd som T. *Algreen-Ussing og P. A. *Tutein i kravet om en rolig udvikling af forfatningssagen. Nationalt var han meget interesseret. Sammen med H. N. *Clausen o.a. stiftede han 1843 Svystjernen, og i stændersalen tog han varmt til orde for bedre levevilkår for det danske sprog i hertugdømmet Slesvig. Opretholdelsen af den nære statslige forbindelse mellem kongeriget og hertugdømmet Slesvig lå ham særlig varmt på sinde, og han anbefalede 1844 et andragende til regeringen om at den ved en offentlig bekendtgørelse ville proklamere Slesvigs uadskillelige forbindelse med den danske krone. Også tidens vanskelige landøkonomiske spørgsmål interesserede ham dybt, og han indtog her en langt mere radikal holdning end flere af sine standsfæller. Dette viste sig fx i husmandssagen hvor han foreslog at pligtarbejdet nedsattes til det halve af hvad regeringsforslaget indeholdt, og han tog nærmest initiativ til

indgivelsen af et andragende om ophævelsen af de sidste rester af de juridiske forrettigheder der tilkom de store jordejedsbesiddere.

L. valgtes til medlem af den grundlovgivende rigsforsamling og fik sæde i det snævrere grundlovsudvalg. For at gøre overgangen fra det absolutte enevoldsregimente til den konstitutionelt styrede stat så lempelig som muligt, og for at sikre folkestyret i fremtiden, stillede han forslag om at den lovgivende magt skulle ligge hos kongen i forbindelse med et kammer der bestod af 156 medlemmer. Af disse skulle 50 vælges ved almindelig valgret, 90 udpeges af borgere der havde haft valgret til stænderforsamlingerne, dog sænkedes census så meget at alle der havde betalt 40 rdl. i årlig skat til stat eller kommune kom med, ti skulle være kongevalgte eller udpeget af gejstlighed og universitet, og endelig skulle seks repræsentere Island og Færøerne. Det typiske kompromisforslag vandt dog ingen større tilslutning fra nogen af siderne og faldt igennem ved afstemningen. L. afholdt sig herefter fra at afgive nogen stemme.

I årene derefter repræsenterede L. Kbh. i folketinget og sad derpå fra 1853 til sin død som en af hovedstadens repræsentanter i landstinget, bortset fra en kort periode under det Ørstedeske ministerium 1854. Fra denne tid er hans navn knyttet til forhandlingerne om det danske tronfølgespørgsmål. Sammen med gehejmearkivar C. F. *Wegener havde han udarbejdet en række statsakter der hvilede på den opfattelse at kongelovens arveregler gjaldt for kongeriget og for hertugdømmet Slesvig, og at de herigennem var og i fremtiden burde være nærmere knyttet til hinanden end andre dele af monarkiet. Da ministeriet Bluhme ved januar-kundgørelsen lod dette argument falde rejste L. på rigsdagen en stor kampagne og bebrejdede regeringen i stærke og veltalende ord at den uden grund havde opgivet dette rent juridiske grundlag for forbindelsen mellem to af monarkiets vigtigste provinser. C. A. Bluhme skød sig ind under „den europæiske Nødvendighed“, og flertallet af rigsdagen fulgte ham. På rigsdagen var L.s navn endvidere knyttet til den store debat om fæstelovgivningen. I anledning af et forslag der var forelagt af D. G. *Monrad udarbejdede han en stor betænkning hvori han gik ind for fæstebondens medejendomsret til fæstejorden og gav denne ret til afløsning af fæsteforholdet til en pris der var mindre end ejendommens værdi i handel ogandel. Med begejstring sluttede bondevennerne sig til den juridiske professors betænkning, og den blev et kraftigt våben i deres hånd under de videre forhandlinger. Da den politiske konflikt mellem ministeriet Ørsted og rigsdagen tilspidse-

des nedlagde L. i sommeren 1854 sit mandat sammen med 21 embedsmænd der alle folte sig stillet over for valget enten at skulle ofre deres eksistens eller svigte deres politiske overbevisning. Da rigsdagen besluttede rigsretsanklage valgtes L. til formand for rigsretten. For sin ledelse af sagen mod Ørsted udnævntes han af den nye regering til justitiarius i højestretet, men den anstrengende sag havde udtomt hans kræfter, og han døde kort efter. – Etatsråd 1851. Konferensråd 1856. – R. 1841. □Tegn. af L. A. Smith (folketinget). Afbildet på litografi efter tegn. af samme af stænderrepræsentanterne 1844. Afbildet på J. Sunnes frise 1846–48 (på Thorvaldsens mus.). Afbildet på Constantin Hansens mal. 1860–64 af den grundlovgivende rigsforsamling 1848 (Fr.borg) og på forarbejder dertil (folketinget).

Saml. skr. I–X, 1857–61. – Danske politiske breve, udg. Povl Bagge m.fl. II–IV, 1948–58. – Ludv. Chr. Müllers eftermæle, udg. Th. Fenger, 1851 49f. [F. T. J.] Gram i Nord. univ. t. III, I, 1857 225–31. Orla Lehmann: Efterl. skr. I, 1872 35f. C. St. A. Bille: Tyve års journalistik I–II, 1873–76. N. Neergaard: Under junigrundloven I–II, 1892–1916 (repro-udg. 1973). Hans Jensen: De danske stænderforsaml. hist. I–II, 1931–34. Fr. Dahl: Hovedpunkter af den da. retsvidenskabs hist., 1937 78–81. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

Poul Johs. Jørgensen/Harald Jørgensen*

Larsen, Jens Henrik, 1773–1852, præst, topografisk forfatter. *3.5.1773 i Nykøbing S., †30.5.1852 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: købmand Lars L. (1736–1809) og Zira Cathrine Sørensen (1743–94). ~28.8.1801 i Nykøbing S. med Sara Sophie Margrethe Heusner, *30.8.1771 i Kbh. (Garn.), †31.10.1862 sst. (Holmens), d. af premierløjtnant Jacob Martin H. (1729–73) og Cathrine Elisabeth Ecksteen (1740–1808), ~1° med Jochum Bielefeldt i Oldesloe, 1728–58).

L. blev student 1792 fra Roskilde, drev en tid medicinske og naturvidenskabelige studier, men helligede sig til sidst teologien og tog attestats 1796. Efter en sørejse til Middelhavet var han residerende kapellan i Købelev og Vindeby 1801–08 og 2. residerende kapellan ved domkirken i Århus 1808–15. 1815–16 var han sognepræst i Slangrup, men vendte derefter tilbage til Århus hvor han var sognepræst ved Frue kirke 1816–21. Derfra kom han 1821 til Holbæk og Merløse hvor han var sognepræst til han 1849 tog sin afsked. Han var en ivrig rationalist, en af tidens lærdeste præster, en mand med mange interesser. 1805 blev han dr.phil. og 1821 dr.teol. Han elskede at skrive og offentliggjorde i dagblade og tidsskrifter en mængde afhandlinger og indlæg om meget forskellige emner, især teologiske,

topografiske og landøkonomiske. Landhusholdningsselskabet præmierede flere af hans afhandlinger. En del opsigst vakte *Forsøg til en militær Forsvarsplan for Kongeriget Danmark*, 1808 som interesserede Frederik VI en del og omtaltes anerkendende i officerskredse. Et par tidsskrifter han begyndte at udgive udkom kun i få hæfter. Størst værdi inden for hans store produktion har de topografiske arbejder. Af en stort anlagt beskrivelse af Holbæk amt udkom 1. bind, *Ods- og Skippinge Herrederne*, 1832 og 2. bind, *Tusse Herred*, 1842, mens manuskripterne til Merløse, Ars og Løve herreder samt Samsø og Tunø endnu ligger utrykte i Nationalmuseet ligesom det meste af hans tre binds beskrivelse af Lolland hvoraf kun ét bind blev trykt. I museet findes også *Bidrag til Kundskab om Holbeks Kiøbstæd i ældre og nyere Tid*, 1847, en hovedkilde til byens historie. Da L.s fremstilling oftest grunder sig på selvsyn og støttes af omfattende kundskaber inden for historiens, geologiens og landøkonomiens områder vil meget af hans produktion have blivende værdi. Han lægger aldrig skjul på sin mening og øver hvas kritik til alle sider, fx mod godsejernes behandling af husmænd og fæstere. På flere punkter var han forud for sin tid: han hævder således at en topografisk beskrivelse bør udgives i et format der er „bequem at have hos sig paa Rejser og ved Haanden paa Stedet selv“. Han er blandt de første der forstår betydningen af stedsnavnene, og at man kun kan forklare dem ud fra deres ældste kendte form.

I sine Holbæk-år arbejdede L. ivrigt for en forbedring af byens skolevæsen, ligesom han ordnede rådhusarkivet og reddede det fra ødelæggelse. 1826 foreslog han Nationalmuseets leder, C. J. Thomsen, at arbejde for kirkebøgers indsendelse til offentlige arkiver, og 1828 planlagde han oprettelse af et bibliotek og museum i Holbæk. Hans mange gode ideer blev sjældent virkeliggjort, især fordi han havde svært ved at samarbejde med andre. Hans ubøjelige nidkærlighed og hvasse tunge gjorde ham snarligt en ensom mand i byen, en præst uden menighed, en lærd uden adgang til biblioteker og arkiver. Og da han endelig 1849 på grund af tunghørhed måtte tage sin afsked og flyttede til hovedstaden, hindrede alder og sygdom ham i at udnytte sit otium til videnskabeligt arbejde. – Tit. professor 1813. □Mal. af C. W. Jensen (?), 1839.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1821 19–24 og i Kirkehist. saml. 6.r.1, 1933–35 630–32 (fra 1808). J. H. L.s optegn. fra Roskilde latinskole i Vor ungdom, 1900 1–23. – Anders J. Eriksholm i Fra Holbæk amt I, 1907 50–61. E. G. Tauber i Årbøger udg. af hist. samf. for Århus stift, 1930 94. Helge Nielsen: Folkebibliotekernes forgængere, 1960 42–46 o.fl.st.

*Albert Thomsen**

Larsen, Jens

Larsen, Jens, 1804–74, indremissionær. * 3.11. 1804 i Tikøb, † 9.8.1874 i Kbh., begr. Frbg. kgd. F: husmand Lars Jensen og Johanne Olsdatter. ~1° 1827 i Tikøb med Kirstine Joensdatter, * ca. 1792, † 1859. ~2° med Christina Marie Salling, * 1816, † 1894, d. af sognepræst i Vonsild-Dalby Søren Christian S. (1778–1833) og Christiane Caroline Marie Hammerich (1792–1864).

L. er en af de betydeligste folkelige prædikanter i 1800-tallet. Han var smed i Kirke Værlose da han 1851 kom i kontakt med den af kbh.ske (grundtvigske) præster stiftede Forening til luthersk folkeoplysning som bl.a. skulle modvirke de sekter religionsfriheden havde åbnet for. Præsterne trak sig snart ud på grund af lægfolkets kritik, men L. der havde fået sin kristendomsopfattelse dannet ved Grundtvigs prædiken i Vartov og omgang med grundtvigske præster, blev sat igang og optog et arbejde som rejsende missionær. 1853 kom han i kontakt med de lægfolk der s.å. stiftede den første forening for Indre mission – med et grundtvigsk, antisekterisk og pietistisk vækkelsesprogram – og blev foreningens missionær; han udfoldede en utrolig flid og havde i 1859, da hans kones sygdom lammede aktiviteten, holdt over 1400 møder, langt de fleste på Sjælland. Foreningen rummede mange anskuelse, kirkelige som sekteriske (især baptistiske), brydningerne var stærke, især efter 1855 da døningerne af Kierkegaards optræden blev kendt. L. fastholdt den grundtvigsk-kirkelige linie, også som medarbejder (en tid også som redaktør) af Indre Missions Tidende.

Da han jævnlig kom ud for sektprædikanter som påberåbte sig deres ordination fik han (bl.a. gennem grundtvigske præster) den idé selv at blive ordineret; det fremmede yderligere splittelsen i foreningen der rummede mange antiklerikale elementer, men en af J. C. "Lindberg" forfattet og af Fr. "Hammerich" og P. "Rørdam" støttet ansøgning blev indsendt, ledsaget af en adresse på ca. 600 navne; typisk nok var over 90 pct. husmænd, håndværkere og tyende; gårdmændene stillede gerne storstuerne til rådighed for L.s møder, men brød sig ikke om at få en smed til præst. Ansøgningen blev – efter biskop H. "Martensens" råd – afslået, hvad der yderligere fremkaldte brydninger. Fra 1858 begyndte kirkeligførelsen af Indre mission, da sognepræst C. F. Rønne blev formand. Mere og mere kom L. nu til at stå som den der hævdede arbejdsfrihed over for den officielle kirkeorganisation, og da også en gruppe midsjællandske præster greb ind for at erobre foreningen og bruge den mod sekterne blev situationen vanskeligere for ham. Han kritiseredes for – temmelig uigennemskueli-

ge – dogmatiske „kætterier“, for at knytte de vakte til sig selv og ikke til den „beskikkede lærestand“, og det vakte irritation at han bredte sig så åbenhjertigt om sit nye ægteskabs lyksaligheder. Ved foreningens generalforsamling i Stenlille 1861 rettede Vilh. "Beck" et voldsomt angreb på L.; det fulgtes op af Rønne (der før mødet havde søgt at få ham til at gå frivilligt), og der blev stor tumult i forsamlingen hvor han havde mange venner. Næsten ved et kup lykkedes det præsterne at erobre mødet, gennemføre Indre missions omdannelse til et folkekirkeligt arbejde og afløse det hidtidige lægmandsdemokrati med en selvsupplerende og af præster domineret bestyrelse. L. blev brutalt sat på porten, og det hjalp ham ikke meget at grundtvigske kredse støttede ham og bl.a. åbnede Dansk Kirketidende for hans apologier. L. fortsatte som fri missionær og lod sig 1863 optage i den katolsk-apostolske kirke (irvingianerne); det var muligvis grunden til at hans kone, under hans dødsleje i yderste fattigdom, fik afslag fra Indre mission på en anmodning om pengehjælp. I Indre Missions Tidende skrev L. fra 1854 hyppigt; 1852 udgav han *Den bedste Ven*; 1853 kom *Guds Ord og Kirken* og *Et Par Ord til mine Troesvenner i Danmark*. 1856 udgav han *Aandelige Sange til Guds Børns Opyggelse* som opnåede adskillige oplag, hvortil han selv bidrog med mange salmer.

P. G. Lindhardt i Fra Holbæk amt, 1952 5–28. Samme i Årbog for hist. samf. for Sorø amt, 1953 9–63. P. Holt: Kirkelig foren. for indre mission i Danm. gennem 100 år, 1961–77.

P. G. Lindhardt

Larsen, Jens Peter, * 1902, musikhistoriker. * 14.6.1902 på Frbg. F: afdelingsingeniør Rasmus Peder Christian L. (1869–1922) og lærer Termanna Husted (1867–1947). ~ 10.1.1948 i Kbh. med cand. mag. Ruth Wöldike, * 12.10. 1924 i Kbh., d. af organist, mag.art. Mogens "W." (* 1897) og Edith J. E. Moritz (1893–1978).

L. tog studentereksamen 1920 fra Schneekloths skole og efter en kort afstikker til matematikken kastede han sig helt over musikstudierne. 1923 tog han som elev af Mogens Wöldike organisteksamen for privatister ved Det kgl. danske musikkonservatorium; samtidig havde han fulgt T. "Laubs" undervisning. Gennem de følgende år virkede L. som organistvikar ved forskellige kirker og knyttedes 1930 til Vangede kirke hvor han var ansat til 1945. 1928 tog han magisterkonferens i musikvidenskab og begyndte s.å. sin lærergerning ved Kbh.s univ. 1939 udnævntes han til lektor og var 1945–70 professor i et til ham oprettet professorat i musikvidenskab. Derudover var han fra 1933 (fra 1943 som lektor) til

1971 lærer i messesang ved pastoralseminariet. L.s stilling inden for sit fag er i lige høj grad bestemt af hans alment musikalske evner, hans videnskabelige grundighed og nøjagtighed og hans pædagogiske sans. Som forsker har han i første række vundet navn gennem sine Haydn- og Händelstudier der har sikret ham en central position i international musikforskning. I disputatsen *Die Haydn-Überlieferung*, 1939 og det sig dertil sluttende værk *Drei Haydn Kataloge*, 1941 (2. udg.: *Three Haydn Catalogues*, 1979) med et betydningsfuldt overblik over Haydns produktion har han skabt grundlag for den viden man hidtil havde savnet om omfanget af Haydns produktion og de ægthedsproblemer der knyttede sig til den. I den store monografi *Handel's „Messiah“*. *Origin, Composition, Sources*, 1957 (2. rev. udg. 1972), har han på lignende måde væsentligt udvidet vort kendskab til udviklingen af og opførelsessituationen omkring Händels oratorier og er ud fra vurdering af den samlede overlevering og de skiftende versioner nået frem til hvad man tør kalde „Messias“-oratoriets autentiske form. På begge felter har L. suppleret sine studier med en lang række større og mindre afhandlinger, og i konsekvens af den anseelse han er kommet til at nyde gennem sine undersøgelser var han 1949–51 hovedudgiver af Haydn Society's Haydn-udgave og – da den måtte standse – 1955–60 af den Haydn-udgave der blev sat i gang af Haydn-instituttet i Köln for hvilket han i denne periode og senere fra 1969 har været næstformand. 1955 blev han tilsvarende medlem af bestyrelsen for Händel-selskabet i Halle som han siden 1967 har været vicepræsident for. Samme år blev han medlem af kuratoriet for Händel-selskabet i Göttingen. Inden for dansk musik og musikforskning har L. ved siden af sin for faget betydningsfulde lærergerning ved Kbh.s univ. på lignende måde indtaget en central stilling. I første række har hans arbejde for dansk kirkesang været frugtbringende. Tidligt kom hans *Messeioner efter gammel kirkelig Tradition*, 1935 (3. omarb. udg. 1965), og han var medudgiver af Forslag til en dansk Højmesse-liturgi, 1943, Proveritualet, 1963, og af Nordisk koralbog, 1961. Sammen med Mogens Wöldike har han varetaget udgivelsen af Den danske koralbog, 1954 (rev. udg. 1973), et arbejde der lostes i Thomas Laubs ånd, men som med takt og forståelse imødekom mange af de modstridende følelser der i reglen vil være knyttet til et sådant arbejde. Sin interesse for C. E. F. Weyse har L. dokumenteret i den værdifulde lille bog *Weyses Sange*, 1942, og gennem udgivelsen af til dels ukendte tre- og firstemmige Weysesange *Tolv Sange for lige Stemmer*, 1929.

Fra mange sider, herhjemme og i udlandet, har der været trukket på L.s indsigt, og en lang række foreninger og selskaber har draget nytte af hans aktive indsats for dem, foruden de nævnte Dansk selskab for musikforskning, for hvilket han 1954–63 var formand, Samfundet for dansk kirkesang, Musikrådet, Musikhistorisk museum, Dansk-østrigsk selskab og komiteerne for Bach-festen 1950 og Carl Nielsen-festen 1953 i Kbh. Han har været formand for komiteerne for Mozart- og Haydn-festerne i Kbh., henholdsvis 1956 og 1959, for Haydn Festival i Washington 1975 og Beethoven kolloquiet i Wien 1977. I vidt omfang har han, især efter sin afgang fra Kbh.s univ., været gæsteprofessor ved udenlandske universiteter, således ved University of California (Berkeley) 1961, Univ. of Wisconsin, Madison, 1971–72, Wien og Rochester 1974, Washington 1975, Santa Barbara 1977 hvortil kommer gæsteforelæsnings ved Princeton og Harvard, i Philadelphia, Frankfurt, Chicago, New York, Saarbrücken, Bonn, Göttingen, Budapest m.fl.st. I anledning af hans 70-årsdag kom Festskrift J. P. L. 1902–1972. – Medl. af Videnskabernes selskab 1960, æresmedlem af det ungarske videnskabernes selskab 1976, staden Halles Händelpris 1975, Göttinger Händel Gesellschaft's guldmedalje 1972. – R. 1953. R¹. 1961. □Foto.

Bibliografi i Festskr. J. P. L. 1902–72, 1972 1–10. – Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1940 141–43. – Berl. tid. 14.6.1962. Kristeligt dagbl. s.d. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj X1, 1979 især 386 392–95.

Nils Schiørring

Larsen, Elliot Kirchhoff Joakim, 1846–1920, skoledirektor. *23.5.1846 i Nykøbing S., †12.3.1920 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: kordegn og førstelærer Jens Christian L. (1812–83) og Elise Cathrine Christiane Kirchhoff (1808–90). ~10.8.1869 i Nykøbing S. med Elise Kirstine Adolphine Kirchhoff, *9.4.1843 i Nykøbing S., †3.3.1920 på Frbg., d. af sadelmager Johan Nicolai Claudius K. (1811–82) og Birthe Marie Clausen, adopt. Sletting (1808–82). – Farbror til Chr. *Kirchhoff-Larsen.

L., der blev en fremtrædende skoleadministrator, lærebogsforfatter og skolehistoriker, dimitteredes 1865 fra Jonstrup seminarium. S.å. fik L. timer ved Frbg. skolevæsen hvor han siden uafbrudt virkede. 1870 fik han fast ansættelse, blev 1872 tillige sekretær hos docent N. J. *Fjord, 1874 overlærer ved skolen i Falkonerallé og overtog 1877 på Fjords opfordring overlærerembedet ved den nybyggede skole på Niels Ebbesensvej for at lede gennemførelsen her af hel-

dagsundervisning for børn fra 8–11 år. Da Fjord 1885 forlod stillingen som tilsynsførende tilfaldt det nyoprettede embede som skoleinspektør – ikke uden modstand i kommunalbestyrelsen – L., der besad det, fra 1898 som skoledirektør, til sin afgang 1911. Ved sin administrative dygtighed, sikre dømmekraft og evne til samarbejde med myndighederne lykkedes det L. at fortsætte de under Fjord påbegyndte reformer af skolevæsenet, selv i en tid med stærkt øgede sociale og skolemæssige udgifter for kommunen. Samarbejdet med de kommunale myndigheder, hvis politiske flertal skiftede flere gange, var ikke altid problemfrit. Den stærkeste modstand mødte L. 1904–09 vedr. de nye mellemskoleklassers placering og ledelse enten under akademisk uddannede eller af folkeskolens inspektører. L. stod her over for så stærke kræfter som professor M. Cl. "Gertz og dr.phil. C. N. "Starcke (formænd for skolekommissionen fra 1903–07 resp. 1907–09). Selv om „mellemskolekrigen“, som L. kaldte den, endte med sejr for ham og folkeskolen trættede den ham og bidrog til hans afsked. Efter at have nedlagt sit embede var L. 1913–18 formand for Frbg. skolekommission. Hans indflydelse rakte langt ud over Frbg. Fra 1879 tog han del i Danmarks lærerforenings skolemøder, blev medlem af bestyrelsen 1893, formand for DLF 1895–1900. Som medlem af et ministerielt nedsat udvalg 1895 fik L. stor indflydelse på regeringens skolelovsforslag.

I disse år stod L. med sin mange forskellige administrative tillidsposter i en skolepolitisk nøgleposition. Det sthyrskes cirkulære af 6.4.1900 er udarbejdet og underskrevet af professor Sophus "Sørensen, der var ministeriets rådgiver, og L. 1883–85 var han medlem af bestyrelsen for Det pædagogiske selskab, 1890–1913 formand for Frbg.s tekniske skoles bestyrelse, 1900–15 medlem af skolerådet, de sidste år som formand for dets stående udvalg, 1900–17 formand i bestyrelsen for Asylselskabet på Frederiksberg, 1888–98 formand i bestyrelsen for Sjællands stifts skolemøder, medlem af bestyrelsen for De nordiske skolemøder 1890–1910, fra 1905 som dens formand. 1891 blev L. medlem af den kommission der udarbejdede bestemmelser for borgerskoleeksamen. 1897–99 overtog han professor K. "Kromans arbejde med at udarbejde skriftlige opgaver til borgerskoleeksamen. 1900–05 var han medlem af skolelærereksamenkommissionen.

Også uden for folkeskolen havde L. mange tillidsposter. 1887 blev L. sekretær for udvalget for kommunens folkebiblioteker. Han fortsatte dette arbejde indtil 1914 og er den egentlige skaber af Frbg.s biblioteksvæsen. 1894 blev han medlem

af Komiteen til kirkesagens fremme og medlem, senere formand for menighedsrådet; han var tillige medlem af Diakonissestiftelsens bestyrelse. Den kristne livsførelse som L. havde medbragt fra sit barndomshjem hvor tillige nøjsomhed og stræbsomhed havde været vigtige elementer i opdragelsen prægede L.s arbejde og harmoniske familieliv og medførte en vis skyhed over for større festlige sammenkomster og æresbevisninger. To gange afslog han ministeriets tilbud om professortitel og sikrede sig at der ikke ville blive rejst et mindesmærke ved hans gravsted. Hans korrekte og altid velovervejede optræden var meget værdsat, men kunne skabe en vis distance, også til vennerne, hvoriblandt bl.a. professor Kroman havde stået ham nær fra seminarietiden. Ved sin enestående arbejdsindsats der trodsede et tidvis svagt helbred, sit rolige overlæg og sit klarsyn skabte L. respekt ikke bare om sin person, men om folkeskolen som arbejdsplads.

L.s lærebogsproduktion prægedes af hans ønske om anskuelighed og forstandsdykkende undervisning. 1880 udkom L.s *ABC* (der fortsatte i talrige oplag indtil 1936). *Læsebog for Folkeskolen og Hjemmet* I–II, 1879–80, henvendte sig til landsbyskolens børn med mange illustrationer og en mere afbalanceret fordeling af realstof og fortællestoff end hidtil set. Senere kom flere bind også for kobstadskolens højere klasser. L.s *Regnebog til Skolebrug* I–III, 1888 (12. udg. 1940) blev grundlæggende for folkeskolens regneundervisning omkring århundredskiftet. Som pædagog og administrator spændte L. vidt, men den mest varige betydning har han opnået med sit skolehistoriske forfatterskab. Solidt funderet i indgående arkivstudier er hans uhyre detaljerede trebindsværk: *Bidrag til den danske Folkeskoles Historie 1784–1818*, 1893, *1818–1898*, 1899, *Bidrag til den danske Folkeundervisnings og Folkeskoles Historie 1536–1784*, 1916 der blev af grundlæggende værdi. Metodisk mest moden er den sidst udgivne fremstilling af perioden 1536–1784 hvor L.s tilbøjelighed til koncentration omkring den kildemæssigt righoldige administrationshistorie her viger pladsen for en langt bredere kulturhistorisk forståelse af skolens udvikling. Bindet om perioden 1784–1818 er den mest helstøbte fremstilling, præget som den er af L.s optagethed af oplysningstidens reformideer, ikke af personlig sympati, men fordi han opfattede dem som skelsættende for skolens udvikling. L.s indsamlede materiale til serien opbevares i DPB. Frederiksbergs skolevæsen er behandlet i *Over-sigt over Udviklingen af Frederiksberg Kommunes offentlige Skolevæsen*, udg. ved skolekommissionen Frbg. 1886, *Frederiksberg Skolevæsen og dets Udvikling 1858–1900*, 1901, *Frederiksberg Skole-*

væsen 1906, samt *Skolen i Pilealléen. Et Blad af Frederiksberg ældre Skolehistorie* i Fra Arkiv og Museum III, 1905–08. Københavns skolevæsen er behandlet i *Bidrag til Kjøbenhavns offentlige Skolevæsens Historie*, 1881. Blandt L.s øvrige produktion kan nævnes *Sjællands Stifts Skolemøder 1844–1894*, 1894, *Danmarks Lærerforening og dens Virksomhed 1874–1899*, 1899, *Skolelovene af 1814 og deres Tilblivelse. Aktmæssig fremstillet*, 1914, *Hvorledes Skolelovene af 1814 blev til* i Den danske Folkeskole gennem 100 Aar 1814–1914. L. var desuden medarbejder ved C. F. Bricka: *Dansk Biografisk Lexikon*, ved Salmønsens Konversationsleksikon og skrev adskillige skolehistoriske og pædagogiske artikler. – Etatsråd 1911. – R. 1893. DM. 1906. □Mal. af Fred. Breum, 1906 (Frbg. tekniske skole) og af G. Achen (Danm. pæd.bibl.). Foto.

Bibliografi i Frbg. gennem tiderne I, 1946 127–34.

Kilder. J. L.s livserindr. ved R. C. Mortensen i Jonstrup-bogen VII, 1929 5–45; VIII, 1930 5–15; IX 1931, 1932 5–24; XVII, 1940 3–30.

Lit. Folkeskolen, 1910 190; Sofus Franck sst. 1911 501f; sst. 1920 160f 169 176–78. Sofus Franck i Gymnastisk selsk.s årsskr. 1911, 1912 67–69. Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin I, 1913 137f; III, s.å. 579–90. E. V. Rolsted i Vor ungdom, 1920 345–69. Ejner Carstensen i Frbg. gennem tiderne I, 1946 97–116. Bj. Kornerup sst. 117–26. Karl Ronne sst. 1970 113–18. Lærerne og folkeskolen gennem 100 år, red. Ib Koch-Olsen, 1974 68–71 79f 87 103–11.

Papirer i Kgl. bibl. og Institut for da. skolehist., Danm.s lærerhøjskole. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Ingrid Markussen

Larsen, Johannes, 1867–1961, maler, grafiker. *27.12.1867 i Kerteminde, †20.12.1961 sst., begr. sst. F: købmand Jeppe Andreas L. (1834–1910) og Vilhelmine Christine Bless (1834–1910). ~14.6.1898 i Hillerslev med maler Alhed Maria Warberg, *7.4.1872 på Erikshåb ved Ringe, †31.8.1927 i Odense, d. af godsforvalter, cand. jur. Albrecht Christoffer W. (1839–1902) og Laura Marie Brandstrup (1845–1926).

L. tilhørte den fynske malerskole hvis gennembrud o. 1890 fandt sted samtidig med de jyske digteres i dansk litteratur. Johannes V. Jensen og L. er retningens hovedskikkelser som i intens naturiagttagelse og kunstnerisk udtrykskraft har nået det fuldkomne. L. voksede op i sin fars købmandsgård og kom 1884 til København hvor han tog præliminæreksamen fra universitetet og samme år op søgte Frans "Schwartz for at uddanne sig til kunstmaler ved de frie studieskoler. Han tegnede en tid hos Holger "Grønvold og fik 1885 Kristian "Zahrtmann som lærer. Indflydelsen fra Zahrtmann blev for L. som for de andre fynboer skelsættende – med hans egne ord: „Det

er det helt store, at hver af os fik sit sande væsen skænket af ham, han ansprede vort sind og åbnede vore øjne for skønheden i modellens bevægelse, og han lærte os at opbygge figuren i farven.“ Det sidste er pointen: den ældre naturalismes malere arbejdede endnu med lokalfarven blandet på paletten, mens fynboerne nærmede sig en impressionistisk teknik, opbygningen af billedfladen med ren farve, men afbalanceret af den gennemførte tegning, en dekorativ linjeføring som indvarslede symbolismen. Udviklingen i L.s tidlige kunst kan aflæses af *Badende drenge*, 1890 på Hirschsprungs museum med den friske impulsive teknik, havet lysende i blågrønne farver og *Bygevejr i april. Tårby strand*, 1901–07 på Fåborg museum med den præcist nuancerede klarhed i farveforløbene og billedfladens dekorative helhed, gennemkomponeret efter krusningerne på havfladen. Grundlaget for begge billeder er malerens umiddelbare forhold til det sete, men den kompositoriske evne er vokset og beherskelsen af det store format, som karakteriserer epokens monumentale bestræbelse, kommet til. L. var en af sin tids frodigste kunstnerbegavelse. Siden drengene arbejdede han med tegning og oliemaleri – portrættet af kunstnerens mor, 1886 er et eksempel på hans intuitive sikkerhed i den fysiognomiske karakteristik – og efter afsluttet uddannelse frigjorde han på én gang sin fantasi og nøgterne håndværksmæssige indstilling i en overvældende rig produktion både som maler og grafiker. Af olieblade fra 1890erne bør især fremhæves *Blomstrende pæretræ*, 1893, *På andetræk*, 1895–97 og *Udsigt over Kjertemindes tage, majmorgen*, 1896–97. Naturiagttagelsen i disse arbejder blev fastholdt også senere i hans liv, mens stilbestræbelsen gradvis ændredes. En bredere, mere summarisk behandling karakteriserer således *Knortegæs. regntykning*, 1908, *Edderfugle ved Vesterrevet. Sprogø*, 1913 og de monumentale arbejder med motiv fra Kerteminde bugt, det ene malet 1914 med en lysere palet i en farveskala og teknik som minder om Poul S. "Christiansens, det andet så sent som 1947–48 under titlen *Dønninger*. Det var og blev især Kerteminde-egnen som inspirerede ham, men også naturen omkring Båxhult i Småland og Fiil sø ved Henne. Dog udførte L. også rene dekorative figurbilleder efter nøgen model, således *Morgensol* og *Åen* (1932) begge i en noget symbolistisk manér som til syvende og sidst var ham fremmed. Et storslået eksempel på den ufordærvede friskhed i naturgengivelsen og kompositoriske sikkerhed er derimod *Opflyvende blishøns og trolldænder*, 1933.

Fuglene spillede en hovedrolle for L. siden hans tidligste ungdom. Fra 1890erne og de følgende

årtier stammer en lang række studier udført med rorpen og vandfarve efter døde fugle, en produktion hvori hans direkte naturagttagelser fornedes med den højeste grad af artistisk prægnans. Efter århundredskiftet lærte han sig raderingens, litografiets og træsnittets teknik – den sidste til fuldkommenhed – og udførte en række ypperlige bogarbejder. I akvarelfarve skabte han billedbogen *Historien om en lille Mis*, 1905 (gentaget i træsnit 1954) efter Christen Kolds fortælling, og i træsnit et af hovedværkerne inden for dansk bogkunst, *Trækfuglene*, 1914, efter Blichers „naturkoncert“. Fugle, rådyr og lysfyldte himle illustrerer med tuschpen Johannes V. Jensens digtkreds *Aarstiderne*, 1923. Helt forsvundet fra bogsiderne er de elskede fugle i monumentaludgaven af *De islandske Sagaer* i tre bind, 1930–32 hvor L. gjorde den genistreg at illustrere en af verdenslitteraturens mest dramatiske gener uden et eneste handlingsmotiv. Det er islandsk natur, fjeld og slette, kystlandskab og havhorisont som i tegning akkompagnerer de drabelige hændelser. På tilsvarende nøgtern og nøjagtig måde har L. illustreret Achton Friis *De Danskes Øer I–III*, 1926–28, *De Jyders Land I–II*, 1932–34 og *Danmarks store Øer I–II*, 1936–37. En sær monoton præger disse værkers tegninger, men uden at karakteristikken af den enkelte egn nogen sinde forfalder til rutine. L. kunne være kedelig, men blev aldrig smart. Hans ufilosofiske begavelse holdt sansningen frisk, også når han beskæftigede sig med en teknik som lå ham fjernt, således freskomaleriets. Udsmykningerne i Fåborg museums arkiv og på Odense rådhus er fornemme arbejder, ligesom den meget smukke billedfrise i spisestuen på Møllebakken ved Kerteminde, malerens hjem i mere end et halvt århundrede, hvor rådyr i sne og flyvende fugle omgav gæsterne ved bordet. L. opnåede stor popularitet som kunstner og skabte det billede af dansk natur som efter manges mening svarer bedst til dansk sind: det ukunstlede, frie eller idylliske landskab, enten nær gård og landsby med de sneklædte marker uden for vinduerne eller den sommerlige stenede strand og åbne havflade oversføjet af svømme-fugle. Populær blev hans suite af store træsnit, skåret i sidetræ i 1920'erne, næsten udelukkende med fuglemotiver: edderfugl, svane, gås, solsort, svale og bekkasin foruden tjur, rype og gejrfugl. De er i modsætning til de ornitologiske illustrationer til E. Lehn Schiøler: *Danmarks Fugle I–III*, 1925–31 så kunstnerisk simple og forfinede at de hævder sig alene ved deres grafiske virkning. Mere trivielt og dog hjertegribende gjort er illustrationerne til H. C. Andersens *Den grimme ælling* (akvareller fra o. 1930, udgivelse 1955). Bo-

gen elskes af børn også uden for Danmarks grænser, således er den kommet i et millionoplag på kinesisk. L.s popularitet fastslog en kreds af beundrere ved at skænke rigsdagen hans trilogi *Edderfugletræk*, 1924, de største lærreder han har malet. Billederne ejer en koloristisk dramatik som virker befriende – og sjældent – i kunstnerens sene produktion. Men trods popularitet og økonomisk medgang var L. ganske upåvirket af omgivelsernes vurdering og smag. Han bevarede sit forbeholdne tavs væsen til det sidste, ligesom sin håndværksmæssige flid. Næppe nogen dansk kunstner har efterladt sig et så omfattende værk, udført med en tilsvarende entydig naturbegavelse og utrættet sans for nuancer inden for udtryksevns grænser. Et vidnesbyrd om det sidste er L.s dagbøger, studieblokke og „akvarelnotater“, små fuldkomne kunstværker som tjente ham til forlæg for de større. – Æresmedlem af Grafisk Kunstnersamfund. Æresborger i Kerteminde. □ Afbildet på Peter Hansens mal. af Zahrtmanns skole, 1890. Mal. af Henry Lørup, 1892 (St. mus.). Tegn. og mal. af F. Syberg 1892–93 og 1899 (bl.a. St. mus.). Tegnet og malet selvportræt 1910. Afbildet på Johan Rohdes mal. af Zahrtmanns skole, 1910 (Fr.borg) og på P. Hansens af museumsindvielsen s.å., 1911 (Fåborg mus.). Mal. af Albert Naur, 1926 (Esbjerg kunstmus.), 1930, 1941 m.fl. Buste af Johs. V. Jensen ca. 1932. Linoleumssnit af K. J. Almquist, 1941. Malet selvportræt 1946. Tegn. af H. Bendix udst. 1955, af Otto Christensen 1956 og 1959, af Ernst Clausen udst. 1957 og af H. Lollsgaard, 1958 (Kgl. bibl.). Mal. af H. Bendix, 1960 (Fr.borg), af Sig. Swane og af H. N. Syrak Hansen. Tegn. af Carl Jensen. Foto.

Udg. J. L. Et udvalg af billeder, m. tekst af Herman Madsen, 1937 = Danske kunstnere IX. J. L.s tegninger, udg. Tage la Cour og Herman Madsen, 1938. J. L.s grafiske arbejder, udg. Holger M. Rasmussen, 1938. J. L. Træsnit, raderinger og litografier, 1962 = Grafisk orientering. J. L. Tegninger og grafik. Tekst af Tage la Cour og Otto Gelsted, 1963.

Kilder. J. L.: Jeg kan huske, 1950. J. L.: Kunstnerens erindringer, m. biogr. oplysning ved Ernst Mentze, 1955. *Lit.* Carl. V. Petersen i Tilskueren, 1917 II 311–28 (optr. i forf.s Afhandl. og artikler om kunst, 1939 158–75). Kr. Zahrtmann. En mindebog, ved F. Hendriksen, 1919. Johs. V. Jensen: J. L. og hans billeder, 1920 (2. udg. 1947). Leo Swane: Fire fynske malere, 1946 149–221. Jan Zibrandtsen: Moderne da. maleri, 1948 (2. udg. 1967) 32–36. Jørgen Sthyr: Dansk grafik 1800–1910, 1949 (fot. optr. 1970) 267–84. Ole Vinding: Med J. L. i naturen, 1957. Maleren J. L. En mindebog, ved Aage Marcus, 1962 (heri værkfortegn.). Ole Wivel: Kunsten og krigen, 1965 67–77. Kj. Heltoft: En bryllupsgave. Fem ungdomsbilleder af J. L., 1967.

AV. Filmen J. L., instr.: Jørgen Roos, producent: Dansk kulturfilm, 1957.

Papirer i Kgl. bibl.

Ole Wivel

Larsen, Ejnar Johannes, 1899–1968, landbrugs-skoleforstander, politiker. * 19.3.1899 i Torne-mark, Fyrendal sg., † 12.11.1968 på Roskilde amtsygehús, begr. Greve kgd. F: gårdejer Niels Peter L. (1859–1931) og Hanne Sofie Hansen (1865–1945). ~ 6.1.1938 i Skien med Birgit Iversen, * 25.1.1911 i Skien, d. af skibskaptajn Johan I. (1882–1927) og Marie Høiset (1887–1951).

Efter endt skolegang og påfølgende landbrugs-virksomhed kom L. 1917–18 på Frederiksborg højskole og det følgende år på Tune landbosko-le. Herfra fortsatte han til landbohøjskolen hvor-fra han i 1921 blev landbrugskandidat. Efter at have taget præliminæreksamen 1924 fik han det følgende år landbohøjskolens udvidede eksamen i husdyrbrug, og så var han klar til at formidle de erhvervede kundskaber videre til det arbej-dende landbrug. I de henvend 20 år kvægavls- og husdyrbrugsspecialisten helligede sig pædago-gisk virksomhed befandt han sig skiftevis på Tune landboskole (lærer 1921–23, 25 og 38, for-stander 1940–46 og medforstander til 1966) og ude i praktisk konsulentvirksomhed som konsu-lent for De forenede landboforeninger i Præstø amt 1928–31 og kvægavlskonsulent under De samvirkende landboforeninger i Sjællands stift 1934–40. Udover at udfærdige stambøger for ty-re og køer skrev han de årlige beretninger for Forbundet af sjællandske m.fl. kvægavlsforenin-ger 1935–40 og et jubilæumsskrift 1884–1934 for De sjællandske tyreholdsforeninger. I begge si-tuationer forstod tilhørerne straks, at de ikke al-ene stod over for en virkelig kapacitet på områ-det, men også over for en usædvanlig personlig-hed. I ham kom de bedste egenskaber i den sjæl-landske bondekultur til udtryk: lune, menneske-lighed og personligt engagement i de afgørende spørgsmål. På en tid hvor man på landbrugssko-lerne endnu dyrkede foredragsformen bevægede han sig i sin undervisning frit og utvungent mel-lem kateder og tilhørbænk.

L.s første tillidspost på organisationsniveau blev formandshvervet i Sjællands stifts kvægopdræt-terforening 1946–54, senere også formand for Ramsø-Tune herreds landboforening 1951–53. Samtidig var han også virksom som rigsdagspo-litiker for venstre, først som folketingsmand 1945–50 i Holbæk amtskreds, derefter som landstingsmand 1951–53. Da han 1954 blev for-mand for de sjællandske landboforeninger måtte han imidlertid afgive det løfte at han afholdt sig fra partipolitisk virksomhed da et sådant enga-gement antoges at ville svække organisationens gennemslagskraft. Sammen med sin jyske kolle-ga, først Hans *Pinstrup (til 1959), derefter An-ders *Andersen, delte han på skift hvervet som formand for De samv. danske landboforeninger

og var i denne egenskab medlem af Landbrugs-rådet og dets præsidium frem til sin afgang 1963. At han ud fra hele sin baggrund særlig stod som talsmand for øboernes husdyrbrug var en given sag. Den traditionelt noget mere radikale hold-ning i sjællandske landbokredse forklarer endvi-dere at netop L. kom til at fremstå som en varm fortaler for en styrkelse af landboforeningernes indflydelse i Landbrugsrådet hvor de repræsen-tationsmæssigt havde ligestilling med andelsfel-skaberne. Kunne man i denne sammenhæng få genskabt den organisatoriske forbindelse med husmandsforeningerne der var bristet ved disses udtræden af Landbrugsrådet 1939 efter kun syv års medlemskab ville de fagligt-politiske organi-sationer have sikret sig føringen fremfor de mer-kantilt-økonomiske. Det er i denne sammen-hæng man må se oprettelsen af Landbrugets afsætningsråd 1958. Dette organ, hvori der indgik repræsentanter for Landbrugsrådet, landbofore-ningerne, husmandsforeningerne og hvert af de ni eksportudvalg, skulle som navnet antyder fremme og samordne afsætningen af landbru-gets produkter. Men da noget sådant også var en central opgave for Landbrugsrådet var der lagt op til en bitter kompetencestrid mellem de to or-ganisationer og mellem de grupperinger og lede-re som stod bag dem. En styrkelse af landbrugs-råds-fløjen med bl.a. Anders Andersen og slagte-riernes formand fra 1959, Johs. *Dons Christen-sen førte i sammenhæng med afsætningsråds-di-rektør Viggo Villadsens alvorlige sygdom – han døde i okt. 1960 – til at L. og kredsen omkring ham led nederlag. Det forhindrede dog ikke at L. fastere end nogen anden af landbrugets tople-dere advokerede for at gennemføre det produktionstop 8.–10.5.1961 som blev erhvervets protes-t mod det omgivende samfunds – som det syntes – afvisende stillingtagen til kravet om landbrugsstøtte. Det hører også med til karakte-ristikken af L. som topleder at han og Anders Andersen trods visse begyndelsesvanskeligheder ret hurtigt tilpassede sig hinanden. L.s forholdsvis tidlige afgang fra landboforenin-gernes formandspost kan bedst forklares ud fra hans ønske om at give plads for yngre kræfter. I 1961 var han også blevet formand for Statens husdyrbrugsudvalg, og dette hverv kunne nok give sin ihænde-haver rigeligt med arbejde, rent bortset fra at det passede som hånd i handske til en leder af L.s landbrugsfaglige observans. – R. 1947.

Jacob A. Buksti: Et enigt landbrug?, 1974.

Erik Helmer Pedersen

Larsen, Jul., se **Larsen, A. C.**

Larsen, Jørgen Elkjær

Larsen, Jørgen Elkjær, se Elkjær-Larsen, Jørgen.

Larsen, Lars Jørgen Wendelboe, 1851–1931, landmand. * 10.7.1851 i Skt. Jørgensbjerg, † 30.12.1931 på Gårdbogård, begr. på Frbg. F: jordbruger og tomrer, senere entreprenør Jørgen L. (1824–80) og Anna Christiansen (1828–80). ~ 24.8.1876 i Allinge med Engeline Margrethe Thorn, * 24.4.1857 på Hovedgård, Nylarsker sg., † 12.10.1950 på Frbg., d. af proprietær Jens Peter Bidstrup T. (1825–1908) og Johanne Christiane Thorsen (1830–65).

Efter skolegang i Kbh. var L. landvæsenselev 1868–69 og kom derefter ind i faderens entreprenørfirma som han var medindehaver af 1873–93. Han ledede udtoerringen af Tastum sø ved Viborg 1869–72 og erhvervede 1880 retten til udtoerring af Gårdbø so mellem Frederikshavn og Skagen samtidig med at han købte gårdene Nørre og Søndre Gårdbø. Det tilbageværende soareal på ca. 360 ha udtoerrede han 1881–82 og gennemførte derefter med held et vanskeligt kultiveringsarbejde. For at få afgrøderne udnyttet blev det nødvendigt at anskaffe kvægbesætning så ejendommen kunne drives som almindeligt landbrug. Hede- og kærjorder opdyrkedes og opførelsen af de nødvendige bygninger fuldførtes med hovedbygningen 1893. L. genoprettede hermed den gamle herregård Gårdbogård som omkring 1650 var lagt øde af sandflugt. Om virksomheden her har han skrevet *Gaardboggaard*, 1898. Fra 1893 begyndte han at holde malkekvæg i stedet for fedekvæg, og under påvirkning af B. Bangs arbejde for tuberkulosebekæmpelse søgte han i nogle år forgæves at skabe en tuberkulosefri besætning. Han blev da opmærksom på jerseyracen og foretog 1896 den første indførsel af jerseykvæg til Danmark ved indkøb i Sverige, men samme år rejste han til Jersey og købte et større antal dyr. Gårdbogård blev i de følgende år centrum for en dansk jerseyavl, og L. tog 1902 initiativet til oprettelsen af Foreningen Jersey som han var formand for til 1927. Den kritik der rejstes mod jerseyavlens imødegik han sagligt og stærkt med tilslutning fra docent V. Stribolt der 1901 indledede sine skarpe angreb på den danske kvægavl for utilstrækkelig hensyntagen til mælkeydelsen. L. vandt megen anseelse inden for landbruget og blev højt hædret for sit pionerarbejde, bl.a. af Foreningen af jyske landboforeninger hvor han var medlem af planteavlsudvalget 1900–21 og formand for græsmarkssektionen 1919–26, og af landhusholdningsselskabet i hvis bestyrelse han havde sæde fra 1914 til sin død. I mange år var han medlem af det lokale sogneråd og Hjørring

amtsråd og en virksom deltagere i ledelsen af egen landboforeningsarbejde og flere andre organisationer. – Etatsråd 1911. – R. 1902. DM. 1921. □ Relief på mindsten 1943 (Tolne). Foto.

Slægt ved Th. Hauch-Fausboll i Berl. tid. 7.1.1932. V. Stribolt: Principperne i vor kvægavl, 1904. J. Kr. Madssen: Jerseykvæget i Danmark fra 1895–1918, 1918 særlig lf. Ugeskr. for landmænd, 1921 385f; 1931 440; 1932 29. Jydsk landbrug, 1921 476f. P. Olufsen sst. 1932 13f. Vort landbrug, 1932 19. H. Land Jensen: Jerseykvæget, 1927 særlig lf og 24f. J. Møller Norgaard i Tidsskr. for landøkonomi, 1932 129–31. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Aksel Milthers**

Larsen, K. Olesen, se Olesen Larsen, K.

Larsen, Kai, * 1926, botaniker. * 15.11.1926 i Hillerød. F: bogbinder, senere bogbindermester og papirhandler Axel Georg L. (* 1894) og Caroline Elisabeth Sofie Hansen (1892–1977). ~ 1° 14.4.1949 i Hillerød med Anna Geertruida Stencker, * 23.11.1926 i Hilversum, d. af advokat Hermann S. og Janny Laméris. Ægteskabet opløst 1957. ~ 2° 23.4.1957 i Gentofte med øjenlæge, dr.med. Anna Dorthea Frandsen, * 25.9.1919 på Frbg., d. af medicinaldirektor, dr.med. Johannes *F. (1891–1968) og øjenlæge, dr.med. Helga Sørensen (* 1893). Ægteskabet opløst. ~ 3° 24.6.1971 i Århus (b.v.) med cand.scient. Supee Saksuwan, * 14.1.1939 i Bangkok, Thailand, d. af forvalter Serm S. (* 1915) og Sanguan Permmontri (* 1919).

L. blev student fra Frederiksborg 1946 og cand. mag. med botanik som hovedfag 1952. S.å. blev han videnskabelig assistent ved Kbh.s univ., fra 1955 var han amanuensis, fra 1962 lektor ved Danmarks farmaceutiske højskole og 1963 blev han den første professor i botanik ved Århus univ. Her forestod mange store opgaver. Botanisk institut skulle indrettes, undervisningen, foreløbig til 1. del, skulle etableres og grundlaget for en forskning lægges. Heldigvis havde byen en botanisk have med en dygtig gartner og L. fik i løbet af få år bygget et meget smukt drivhuseanlæg i tilslutning til haven. Ligeledes fik han opbygget et herbarium med planter fra hele verden og fremskaffet de nødvendige forsøgsarealer, laboratorier og bibliotek således at botanisk institut nu er af internationalt format. 1947 var L. på en ekspedition til Grønland, og emnet for hans første publikationer var grønlandske planter; derefter samlede han planter på flere rejser i Sydeuropa og udgav en række afhandlinger om dyrkningsforsøg og kromosomundersøgelser af disse, sammenlignet med danske og andre euro-

pæiske planter. For Danmark har han kortlagt ranunkelfamiliens og, sammen med Anfred Pedersen, en række andre familiers udbredelse. 1958 kom han første gang til Thailand hvor han siden har samlet og studeret flere gange. Efter en række foreløbige afhandlinger under navnet *Studies in the flora of Thailand* er man nu, under redaktion af L. i samarbejde med Tem Smittinand i Bangkok og Bertel Hansen i Kbh., i gang med at udarbejde et fuldstændigt floraværk over Thailands højere planter med bidrag af specialister fra hele verden. Selv arbejder L. bl.a. med de asiatiske planter af ingefærfamilien og tropiske bælgfrugttræer. Til studiets begynderundervisning har han udgivet *Kormofyternes taxonomi*, 1973, desuden bidraget til Rolf Dahlgrens lære- og håndbogsværk for viderekomne studerende og forskere, *Angiospermernes taxonomi I-IV*, 1974-76. Hertil kommer en række artikler i populære tidsskrifter og, sammen med Bertel Hansen, den danske udgave af *Billeder af Nordens flora I-III*, 1965. - R. 1971. □Foto.

Alfr. Hansen: Den danske botaniske lit. 1940-59, 1963 37 199f (bibliografi) m. efterfølgende lister i Botanisk t.

Anne Fox Maule

Larsen, Karl Halvdan Edvard, 1860-1931, forfatter. * 28.7.1860 i Rendsborg, † 11.7.1931 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: ingeniørlojtnant Hans Peter L. (1836-64) og Eleonora Christine Roedsted (1836-65). ~ 17.6.1892 i Kbh. med maler Mathilde Minona Marie (Mimi) Schwartzkopf, * 30.1.1851 i Kbh. (Frue), † 29.12.1932 sst., d. af kaptajn, fuldmægtig i kultusministeriet, senere kontorchef, etatsråd Christian Frederik S. (1817-93, ~ 1° 1847 med Christine Mathilde Wulff, 1818-49) og Minona Blanca Malvina Hostrup Schultz (1824-93).

Afstamning og opdragelse kom - med L.s eget udtryk - til at danne „den røde Traad“ både i hans liv og i hans forfatterskab. Som søn af en ejerdansk officer der var faldet ved Dybbøl, og efter moderens død opdraget i et københavnsk borgerhjem og hos en farfar der var gammel helstatsmand, samt sat i Haderslev læreres nationalt prægede skole, påvirkedes han tidligt af „Brydningen mellem Dansk og Tysk - det Modsætningsens Tegn, under hvilket hele min Barndomstid kom til at staa, og hvorigennem min Sans for lagttagelse og Sammenligning blev vakt og skærpet ... gennem alt, hvad jeg har skrevet, gaar en Traad, der er spundet af to, Fordybelsen i det hjemlige og Trangen til at begribe det udenfor os, som kan stille vort eget i Belysning“. Selvanalysen er træffende, men ikke udtømmen-

de. Københavneren og kosmopolitten var fx ganske vist to af modpolerne i L.s rigt facetterede forfatterpersonlighed, men afbalanceredes altid og overskyggedes ofte af rent kunstneriske hensyn. L. var først og fremmest født til at føre en pen. Med en filologisk præget forståelse af alle ordets og stilens værdier, med en psykologisk sporsans der næsten var videnskabeligt trænet, med en ganske ulyrisk naturs rent intellektuelle forkærlighed for forenkling og fortætning og en kræsen æstetikers på én gang nøgterne og lidenskabelige trang til fuldkommen harmoni mellem indhold og form måtte L. nødvendigvis blive en af sin tids ypperste prosaister og fineste menne-skekendere der nu og da nåede det klassiske og foreløbig uforgængelige uden dog - lidet frodig som egentlig digter og i høj grad en ener - nogen sinde at blive forbillede eller danne skole.

Som student (1877) begyndte L. at studere jura og statsvidenskab, sluttede sig til tidens litterære ungdom (ven bl.a. med Julius Hoffory og Herman Bang der har skildret ham i „Stuk“), hindredes af sygdom i at tage sin embedseksamen, søgte helbredelse ved et flerårigt ophold i Tyskland og kunne ved hjemkomsten - økonomisk velstillet som han var og endnu mere blev ved sit ægteskab kort efter - udelukkende hellige sig litterær virksomhed og prøve sine evner i forskellige genrer gennem en række småbøger som næsten alle indeholdt kim til kommende arbejder. Det første forsøg var anonymt: en ubetydelig farce i Carl Møllers stil *Hier spricht man Deutsch* som i udstillingsåret 1888 opførtes på Folketeatret. 1889 fulgte ligeledes i dramatisk form genembruddet *Kvinder. Københavnsk Studie. - Ære. Nutidsbillede fra Tyskland* med vidnesbyrd om L.s både sproglige og psykologiske særevne (i *Kvinder* den første virkelige proletartype i dansk litteratur, i *Ære* den første sympatiske skildring af tysk mentalitet og i begge et sikkert tegnet miljø der bevidst og modsætningsvis var sammenstillet.). Ære blev 1892 opført på det såkaldte Frie teater, *Kvinder* sst. 1894, senere på Dagmar-teatret og Det kgl. teater. Ligeledes 1889 kom *En Latinskoledreng og andre smaa Fortællinger* med en ny proletartype og et forsøg i pubertetsårenes psykologi. Med *Den brogede Bog*, 1891 - en række stiløvelser i middelalderlig og naiv legendedigtning - prøvedes endnu en form som ikke senere blev fortsat. Til gengæld fandt L. helt sig selv i den kåde og vittige rejsebog *Cirkler*, 1893, med den dobbelttydige titel (kunstnerens ret til frit at lege med sit stof og kunstners ret til frit at indkredse sit emne). Bogen der skildrede Tyskland (herunder et portræt af vennen Hoffory) indeholdt tillige L.s første skildring af den struglertype fra Kbh.s sidegader der skulle

blive hans bedste og mest levende figur – herkabstjeneren Hans Peter Egskov.

I *„Ei blot til Lyst“*. *Tre dramatiske Arbejder*. 1894, dukker for anden gang københavnske kvindetyper frem (en af L.s specialiteter), og i *Søster Marianna og hendes Kærlighedsbreve*, 1894, var han med sin behandling af den portugisiske nonnes skæbne og skriftlige minder (fra 1600-tallet) inde på et felt og en metode som han siden overførte og fortsatte på helt andre områder. Dermed var prøveårene forbi og linjerne draget for hans fremtidige produktion der meget vel – som det også er sket – lader sig skille i forskellige grupper. Med den næste bog *Dansk Soldatersprog til Lands og til Vands*, 1895 – jfr. en afhandling i Dania s.å. om dansk argot og slang – fortsattes det indtrængende studium af ordenes liv som krystalliserede sig i enkeltportrætter af københavnere i de lavere og laveste lag: *Udenfor Rangklasserne*. 1896, med bl.a. *Af Hans Peter Egskovs Iliade*, af den småkriminelle *Kresjan Vestebro*, 1897, *Danske Mænd*, 1898 med alfonsen Hopsadrenge som hovedfigur og med andet anslag – *De Ensomme*, 1903, eller i en hel miljøskildring: *I det gamle Voldkvarter*, 1899, L.s allerede klassiske hovedværk om selve stemningen i barndommens stille bykvarter. Humor, medfølelse og formfuldendt fremstilling er i disse bøger forenet på fuldkommen fortryllende vis til et naturalistisk eller realistisk højdepunkt der helt er L.s egen opfattelse af virkelighedskravet. I det gamle Voldkvarter blev senere dramatiseret og 1910 opført på Dagmarteatret. Med *Lystfart*, 1896 – senere 3. bd. af *Ude fra den vide, vide Verden – Modet og den blanke Klinge*. dvs. Spanien, 1898, *Poetisk Tyskland*, 1898 og *Det skønne Portugal*, 1904 – henholdsvis seriens 1., 2. og 4. bd. – fortsattes linjen fra Cirkler, rent kunstnerisk opfattede og genjævne rejseindtryk udenlandsfra uden tyngende paralleller til hjemlige forhold. *Seksten Aar*, 1900, med det fint tegnede ungpige-sind, dobbeltfortællingen med fællestitlen *Hviser du Skæven* – og undertitlerne *En Kvinde Skriftemaal*, 1901 og *Aksel Halcks Optegnelser*, 1902 – et mislykket ægteskab i begge parter ensidige belysning – og *En moderne Hverdagshistorie*, 1906 om det trods alle forskelle til sidst helede ægteskab er nye kvindestudier fra de højere lag. I periferien af disse psykologiske skildringer står tre bøger om mandstyper: *Doktor Ix*, 1896, med L.s eget syn på selvspaltningen mellem kunstneren i renkultur (Dr. Ix) og mennesket (Dr. Falk) og ment som en personligt følt fare ved at sætte kunst over liv, ofte regnet for L.s dybest gående bog, men lovlig meget præget af klog konstruktion, *Det springende Punkt*, 1911, bl.a. med et digterisk svagt forsøg på at

give en dansk-amerikaners psykologi, og *Daniel-Daniela*, skrevet 1904 (udg. på tysk 1908 og – med et forord af professor Oluf Thomsen – på dansk 1922), en redegørelse til større forståelse af homoseksualitet, men uden virkning i så henseende. Med den sluttede L.s rent skønlitterære forfatterskab som han samlede i *Søndagsbørn og Hverdagsmennesker I–III*, 1909 og *Udvalgte Skrifter I–IV*, 1921 og 1930. Midt imellem selvbiografi og skønlitteratur stod *Den gamle Historie. Billeder fra Firserne*, 1920, hvoraf kun I. del udkom.

I kraft af sin personlige baggrund havde L. altid følt sig knyttet til krigsbegivenhederne i 1864. Med ny og selvstændig valgt basis i ca. 2000 samtidige breve fra deltagere eller tilskuere til opgøret søgte han i *Under vor sidste Krig*, 1897 at give en historisk-psykologisk belysning af tidsbegivenheder og tidsånd (2. udg. 1914 under titlen *Et Folk i Krig*, sammentrængt 1900 til et foredrag *Vort Folk i 64*). Den stærke interesse for bogen – og Frants Henningsens maleri *En Helt fra 1864 på forårsudstillingen 1901* – førte til en minutøs gennemgang af hændelsesforløbet i kampen ved Kolding der førte til Niels *Kjeldsens død. Resultatet af undersøgelsen, fremlagt i bogen *Dragon Niels Kjeldsen og hans Drabsmand*, 1902, medførte en voldsom pressedebat, hvorunder L. støttedes af historikerne ved Kbh.s univ. (Kr. *Erslev og J. A. *Fridericia).

Hans syn på krigens væsen og uafvendelighed der mere og mere fæstnede sig som et modsætningsforhold til almindelig dansk opfattelse og som en pligt til at vedgå sine meninger, fremkaldte den oprindelig anonyme og med bistand af daværende kaptajn V. Dalhoff-Nielsen skrevne *Dommens Dag*, der kom i tolv oplag, *Japansk Aand*, 1909, et moralsk forsvar for nationalmilitarisme med Tyskland mellem linjerne, og *Mene-mene*, 1908 (ny udg. 1917 med titel *Dødens Besøg*). Han blev herved for en tid både en angreben og en ensom mand. Fuld anerkendelse vandt derimod det næste folkepsykologiske udgiverarbejde *Danske Nybyggere*, 1910 der – til sidst på et materiale af ca. 8000 breve og dagbøger – udviklede sig til *De, der tog hjemmefra I–IV* 1912–14. Hermed var året for verdenskrigens udbrud nået. L. måtte under denne, atter i kraft af sine forudsætninger, sine erfaringer og sin overbevisning, på ny gå skarpt imod hjemlig opfattelse og stemning. Hans føling med tyske forhold og besøg ved fronten fik ham imidlertid til modigt – nu og da ensidigt, nu og da fremsynet – at fastholde sine anskuelser i talrige artikler, foredrag og småskitter, herimellem *Sei og tænk under den store Krig I–II*, 1915, *Fronten*, 1916, *Krig, Kultur og Danmark*, s.å., *Den gamle og den*

unge Kejsers Tyskland. 1917, *Militarismens Fallit*, 1919 og *Ørnens Flugt over Rhinen og over Ækvator*. 1924 samt mange af kronikkerne i udvalget heraf *Midt i og mod Strømmen*. 1930, udgivet i anledning af L.s halvfjerdsårsdag. Mellem modangrebene fra disse år må nævnes sidste afsnit af Harald Nielsen: *Jøden, Filisterne og Holsteneren* (1917) som L. imødegik i *Æstetiker, Patriot, Polemiker*, s.å. Til L.s alsidige forfatterskab henhører endelig hans udgivelse af *Henrik Ibsens episke Brand*. 1907, efter originalmanuskriptet som blev fundet i Rom og overgivet til ham, *H. C. Andersen i Tekst og Billeder*. 1925 og resultaterne af hans interesse for skuespilkunst, *Fra danske Teatre 1927-29*. 1929 og tonekunst, *Levende Musik, mekanisk Musik*. 1931.

Ud over forfatterskabet var L. virksom på mange andre områder: 1902-08 formand for Dansk forfatterforening, 1913-22 for den københavnske afdeling af Dansk turistforening, fra 1916 for det Anckerske legat som han selv havde fået 1894 (s.å. understøttelse på finansloven) og 1915 bl.a. for fællesudvalget for landsfredning. 1900-15 var han redaktør af *Juleroser*. Fra 1906 var han medlem af instituttet i Coimbra (som tak for det utrykte skuespil *Inez fra Coimbra* som 1908 opførtes på Det ny teater), 1925 blev han dr.phil. h.c. ved universitetet i Jena og senere extr. senator i Deutsche Academie, München. – Tit. professor 1899. – R. 1907. DM. 1930. □ Pastel af L. som ung af Tycho Jessen. Tegn. af A. Tørsleff, 1893 (begge Bakkehusmus.). Træsnit af B. Guldbrandsen, 1898, og af Kr. Kongstad s.å. Tegn. af P. S. Krøyer, 1899, af Alfred Schmidt, 1900 og af Krøyer, 1909 (Hirschsprung). Mal. af – formentlig Johanna – Berge, 1911. Tegn. af Alfred Schmidt 1921 og 1922 (Fr.borg) og af H. Jensenius de s.å. (sst.) samt 1930. Silhouet af Kirsten Wiwel, 1924 (Kgl. bibl.). Tegn. af Carl Jensen, 1929 og 1931. Linoleumssnit af K. J. Almquist, 1933. Tegn. af Sophus Jürgensen (Kgl. bibl.) og R. Blix. Foto. – Mindesmærke tegnet af Jens Lund på graven 1934.

Udg. Udv. skr. I-IV, 1921 (2. udg. 1930).

Kilder. Selvbibliografi i Forfatterbogen, 1898 117-19. Tilskueren XXI, 1904 27-37 (K. L.: Hvorledes jeg arbejder: optr. i forf.s *Midt i og mod strømmen*, 1930 359-67). Chr. Rimestad: Digtere i forhør, 1906 87-91. Interview i Gads da. mag. XXIV, 1930 375-84.

Lit. C. E. Jensen: Vore dages digtere, 1898 75-93. Georg Brandes: Saml. skr. XV, 1905 338-45. J. Aakjær: Saml. værker IV, 1919. Erik Rindom i K. L.: I det gamle voldkvarter, 1920 (indledn.). Henning Kehler: Kronik og kritik, 1922 112-23. Samme: Kampen for livsanskuelse, 1925 9-18 58-65. P. Rosenkrantz: 30 år på det da. parnas, 1927 117-32. Hans Brix i K. L.: Midt i og mod strømmen, 1930 7-12. Kj. Elfelt i Den nye lit. VIII, 1931 231-37 (optr. i forf.s *Klovn og menneske*, 1932 28-35). Jørgen Bukdahl i Ord och bild XLI, Sth. 1932 321-30. Einar Christiansen: Literaturkritik fra

halvfemserne, 1936 41-43. V. Borge i Edda XXXVIII, Oslo 1938 457-74. Samme sst. 1939 308-26. Niels Birger Wamberg i Danske digtere i det 20. årh., 2. udg. I, 1965 275-84. Helge Gullberg i Danske studier, 1973 159-69 (heri breve).

Papirer i Kgl. bibl.

Carl Dumreicher*

Larsen, Karl Georg, 1897-1977, maler. * 18. 4. 1897 i Kbh. (Stef.), † 24. 11. 1977 i Holte, begr. Søllerød kgd. F: arbejdsmand, senere lygtetænder Carl Christian L. (1874-1953) og Maline (Helene) Kirstine Jensen (1871-1955). ~ 28. 2. 1920 i Kbh. (b.v.) med Bertha Louise Katrine Højgaard Christensen, * 28. 11. 1899 i Kbh., † 3. 8. 1967 i Holte, d. af arbejdsmand Lorentz Frederik Otto Ernst Dusingus Højgaard C. (ca. 1860-1902) og Kjærsti Månsdatter (1860-1937). Som 14-årig kom L. i malerlære og gik på Teknisk skole i Kbh. vinteren 1912-13. I de nærmest følgende år kom han ind i kunstnerkredse hvor især mødet med Vilhelm *Lundstrøm blev betydningsfuldt. Uden at have modtaget nogen egentlig form for undervisning fik han en stormende start som maler. 1917 slog han igennem på Kunstnernes efterårsudstilling hvor han havde debuteret det foregående år. Indtil slutningen af 20'erne deltog L. i en række udstillinger både herhjemme og i udlandet: Charlottenborg forårsudstilling 1919-20, Den frie udstilling 1920 (som gæst), Salon d'Automne, Paris 1922, Den skandinavisk-franske udstilling i Maison Watteau, Paris 1923, Moderne dansk malerkunst, Charlottenborg 1925, Helsingfors 1928, Forum, Kbh. 1929 m.fl. L.s navn knyttes først og fremmest til gruppen De fire (Lundstrøm, Axel *Salto, Svend *Johansen) som repræsenterede 20'ernes avantgardekunst herhjemme. L. deltog i De fires udstillinger i Kbh. 1921-28, Kristiania (Oslo) 1921, Göteborg 1922. Med hjælp fra stipendier (Stoltenberg 1921 og Zach. Jacobsen 1924) opholdt L. sig 1921-25 i lange perioder i Paris, Bormes og Cagnes – ofte sammen med kammeraterne fra De fire. Ca. 1925-ca. 1933 havde L. en ret velbesøgt kunstscole. 1926 modtog han akademiets stipendium og 1929 fik han tildelt Vilh. Pachts kunstnerbolig for livstid. På dette tidspunkt var L.s store år ved at være slut. For en tid gled interessen for maleriet lidt i baggrunden, og 1929 gik han på akademiets dekorationsskole, hvorefter han i en halv snes år især helligede sig mosaikkunsten. Hans arbejder sås nu sjældnere på gruppeudstillinger; han havde sin første separatudstilling 1930 i Kunsthallen, Kbh., derefter på Kunstindustrimuseet 1935 og 1940, Kunstforeningen 1938. 1941-47 arbejdede L. med dyreskulpturer udført i stentøj for Den kgl. Porcelainsfabrik. Separatudstillingen hos

Larsen, Karl

Fischer & Krarup, Kbh. 1944 viste, at maleriet atter indtog en stor plads i L.s arbejde. Efter at der i en årrække havde været ret stille omkring ham blev der 1968 arrangeret en retrospektiv udstilling i Tårnby rådhus. Herefter fulgte en øget interesse for L.s kunst som bl.a. resulterede i udstillinger på Søllerød rådhus 1974 og 1977, den store retrospektive udstilling på Sophienholm 1975 m.fl.

På Kunstnernes efterårsudstilling 1917 udstillede L. sit mest kendte maleri, gennembrudsværket *En trappegang* med en violinspiller. Et særdeles tidstypisk billede som viser den frihed overfor de kunstneriske udtryksmidler, kubismens indflydelse i Danmark førte med sig. L. arbejdede imidlertid ikke direkte videre i denne retning, men gik ofte ad endog meget forskelligartede veje. Kunstsamleren Chr. Tetzen-Lund, som protegerede L. i de første år, bestilte et portræt af sin mor (1918) som L. malede i helt naturalistisk stil; 1919 fik han akademiets årsmedalje for billedet. Billederne fra Frankrig som vakte furor i Kbh. er præget af sydens sol og stærke farver men i forskellige udtryksformer. I landskaberne synes han at have hentet råd hos Paul Cézanne, mens han i sine opstillinger og interiører, stramme og enkle, har været under indflydelse af Lundstrøms ideer om maleriets konstruktion. L. var et naturligt med en stærkt udviklet kunstnerisk intuition som sammen med hans impulsivitet ofte førte ham lidt for hurtigt af sted på bekostning af en mere reflekteret holdning. Hans produktion var uhyre omfattende, men kvaliteten stod ikke altid mål med kvantiteten. Med tiden blev L.s palet mere dæmpet og hans udprægede koloristiske evner og sans for farvens stoffighed blev bearbejdet i landskaber fra omegnen af Holte, hvor han boede, og Bornholm, samt i opstillinger og interiører, udført i en blanding af naturalisme og abstraktion. I sine senere år var L. en ret efterspurgt portrætmaler. Han har desuden arbejdet med skulptur, farveklip, tegning, akvarel og grafik. – Udsmykningsopgaver: Bispebjerg og Sundby krematorium (glasmosaik); Kunsthåndværkerskolen (glasmosaik); Kbh.s amtsgård (intarsia); Søllerødscenen (mosaik). – L. er repræsenteret på Statens museum for kunst, kobberstiksamlingen, Kunstindustrimuseet, Den kgl. Porcelainsfabriks museum, Nasjonalgalleriet i Oslo, Valdemarsudde ved Stockholm, Malmö museum samt flere danske provinsmuseer. □ Malede selvportr. bl.a. 1915, 1917, 1919, 1920 og 1943. Afbildet på tegn. af Carl Jensen. Tegn. af Vilh. Poulsen. Karikatur af R. Blix. Malet studie af Sig. Wandel. Foto.

Interviews i Fr.borg amts avis 27.3.1966 og Berl. tid. 10.8.1975. – Poul Henningsen i Klingens II, 1918–19, nr.

8. Sig. Schultz sst. 1942 105–08. Otto Gelsted: Ekspresionisme, 1919 56–59. Emil Bonnellycke i Politiken 2.1.1921. Oluf Thomsen sst. 14.1. s.å. og 29.1.1923. Pierre Lübecker sst. 31.1.1968. Bertel Engelstoft sst. 21.6.1975. Emil Bonnellycke i Berl. tid. 26.7.1922. Kai Flor sst. 28.4.1944. Sig. Schultz i Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen II, 1938 692f 702. Jan Zibrandtsen: K. L., 1944. Samme i Kat. til udstill. Sophienholm 1975.

Inge Vibeke Raaschou-Nielsen

Larsen, Kay, 1879–1947, forfatter. * 19.12.1879 i Kbh. (Helligg.), † 26.10.1947 i Ordrup, begr. sst. F: lingerihandler Peter Heinrich L. (1847–1908) og Ingrid Louise Vilhelmine Petersen (1855–1935). ~ 1.2.1917 i Kbh. (Naz.) med Helen Maud Meyer, * 11.11.1887 på Frbg., † 29.8.1964 i Ordrup, d. af fabrikant Ludvig August M. (1856–1933) og Alice Ophelia Emma Maud Hanson (1860–1904).

Efter at være uddannet ved handel og industri i udlandet fik L. 1912 grossererborgerskab i København. Han brugte imidlertid en stor del af sin tid på litterært og historisk arbejde. Foruden nogle skønlitterære arbejder udgav L. således et par lokalhistoriske afhandlinger, bl.a. om Gentoftes historie. Størstedelen af hans forfatterskab vedrører imidlertid de tidligere danske tropekoloniers historie. Af historiske værker kan her nævnes *De dansk-ostindiske Koloniers Historie I–II*, 1907–08, *De danske i Guinea*, 1918, *Dansk Vestindien, 1666–1917*, 1928 og *Den danske Kinafart*, 1932. Foruden disse historiske arbejder har L. også skrevet bøger der gennemæssigt ligger på linie med forfatteren Thorkild *Hansens trilogi om den danske slavehandels historie (1967, 1968 og 1970). Til denne gruppe hører bl.a. *Krøniker fra Trankebar*, 1918 og *Krøniker fra Guinea*, 1927. Endvidere har L. efterladt sig et meget omfattende håndskrevet materiale vedrørende dansk søfartshistorie og dansk kolonihistorie. Her kan nævnes seddelkartotekerne *Dansk-ostindiske Personalialia og Data* (Rigsarkivet og Det kongelige bibliotek, sidstnævnte sted dog i tre foliobind), *Dansk-vestindiske og -guineiske Personalialia og Data* (Det kongelige bibliotek), *Dansk søfart og dens Mænd* (sst.), *Dansk Søfart* (Handels- og søfartsmuseet på Kronborg) og *Skibe og Skipperne m.v. i Dragør 1750–1950* (Dragør museum). Væsentlige dele af de håndskrevne personalialia om de danske kolonier er offentliggjort i bogen *Guvernører, Residenter, Kommandanter og Chefer samt enkelte andre fremtrædende Personer i de tidligere Tropekolonier*, 1940.

Senere forskere har med rette fældet en meget hård dom over kvaliteten af L.s arbejder. Hermann *Lawaetz har påvist væsentlige fejl i hans

personalhistoriske studier, og bogen om Dansk Vestindien hviler på en udstrakt, men noget overfladisk benyttelse af arkivstoffet, mangler detaljerede kildehenvisninger og skæmmes af uøjagtigheder og fejlslutninger (J. O. *Bro-Jørgensen). Georg *Nørregård råder brugeren til at udvise den største forsigtighed ved benyttelse af seddelkartotekerne. Hertil kommer at dispositionen i L.s bøger er annalistisk, og at der mangler perspektiv: de danske tropekolonier behandles som om de blot var et stykke eksotisk lokalhistorie. Når dette er sagt må det på den anden side ikke glemmes at L.s kolonihistoriske studier var et pionerarbejde idet kolonihistorie senere end i mange andre lande er blevet en etableret disciplin i Danmark. Hans *Danmarks Kapervæsen 1807-14*. 1915 er genudgivet 1972. 1915-19 var L. medlem af Dansk forfatterforenings bestyrelse, og som dens sekretær 1916-19 spillede han en stor rolle ved sammenslutningen med National forfatterforening 1919. - R. 1919. F.M.2. 1940. □Foto.

K. L.: Danm.s tropekolonier. En lille redegørelse, 1931. Georg Nørregård i Hist. t. 10.r.II, 1932-34 432-35. Kritisk ugerøvy 30.10.1936. H. Lawaczki i Pers. hist. t. 11.r.II, 1941 29-35. Berl. tid. 27.10.1947. H. Fjalkenfløth i Nationaltid. s.d. Politiken s.d. J. O. Bro-Jørgensen i Vore gamle tropekolonier, 2. udg. I, 1966 284. - Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Sv. E. Green-Pedersen (Povl Engelstoft)

Larsen, Knud Erik, 1865-1922, maler. * 27.8.1865 i Vinderød, † 7.12.1922 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: lærer Jens Peter L. (1826-97) og Julie Sophie Olsen (1826-97). ~ 8.4.1893 i Kbh. (Johs.) med Frederikke Elisabeth Dall, * 22. 5.1870 i Øster Skerninge, † 28.8.1963 i Fredensborg, d. af lærer Peder D. (1825-91) og Johanne Oline Jensen (1828-87).

L. begyndte som malersvend og dimitteredes af Teknisk selskabs skole til kunstakademiet som han besøgte fra okt. 1883 til sin afgang jan. 1889. Han debuterede på Charlottenborgs forårsudstilling 1887 med et portræt og hørte lige til sin død til Charlottenborgs faste udstillere. Desuden udstillede han 1907-10 og 1922 på Kunstnernes efterårsudstilling, ligesom han har været repræsenteret på de fleste større samtidige udstillinger af dansk kunst i udlandet, bl.a. Kunstgewerbemuseum i Berlin 1910-11, i Rom 1911, Brighton 1912 og på Den baltiske udstilling i Malmö 1914. Akademiet tildelte ham 1893 Neuhausens præmie for et portræt af hans far (tilh. nationalmuseet i Stockholm) og 1894 årsmedaljen første gang for *Barnedaab i Frederiksborg Slots Kirke* (kunstmuseet). 1898 modtog han årsmedaljen anden gang for *Sct. Hans Aften*, hvorved han

blev medlem af kunstakademiets plenarforsamling, og 1902 udstillingsmedaljen for *Kristus i Emaus* (Marcuskirken på Frbg.). Serdin Hansens præmie for genremaleri tilfaldt ham 1901 for *Sommer, Børnene binder Kranse* og 1905 for *En vestjysk Begravelse*. L. havde fra 1908 til sin død sæde i akademirådet og var fra 1914 til sin død medlem af Charlottenborg-udstillingens komité (valgt af akademirådet). Han har foretaget rejser til England 1889, Berlin og Dresden 1891, Italien (for et akademistipendium) 1898, Paris, Holland og Belgien 1899.

L. malede oprindelig landskaber og genrebilleder, som oftest med motiver af det nørrejske folkeliv. Efterhånden gled han mere og mere over i portrætfaget og blev en af sin tids hyppigst benyttede portrættører. Hans portrætgalleri, udført på bestilling af talrige offentlige og private institutioner, omfatter karakterfuldt opfattede og dygtigt gennemførte portrætter af en række af samtidens betydeligste mænd: *Vilh. Thomsen* til Videnskaberens selskab, *Harald Høffding* til Carlsbergfondet (søresboligen), *Axel Helsted*, *Hans Smidth*, *H. Storck* og *Th. Stein* til udstillingskomiteen på Charlottenborg, *Sophus Müller* til nationalmuseet, *Alex. Foss* til Fr.borg og arbejdsgiverforeningen, overpræsidenterne *V. Oldenburg* og *F. de Jonquières* og borgmester *L. Borup* til Kbh.s rådhus samt biskopperne *Stein* og *Balslev* til Skt. Knuds kirke i Odense. L. har tillige tegnet illustrationer og bogudstyr, bl.a. til Chr. Richardts *Vort Land*, St. St. Blichers *Trækfuglene* og *Weilbachs Kunstnerleksikon*. 1897, og har givet udkast til sølvarbejder. Foruden på kunstmuseet i Kbh. (Barnedaaben, 1894 og *Bette Dorthe*, 1904) er L. repræsenteret i museerne i Århus, Odense, Randers, Ribe, Ålborg og Mariibo. Alterbilleder findes i Mariendalskirken og Marcuskirken på Frbg. og i Johanneskirken i Århus og glasmalerier i Skt. Thomas kirken på Frbg. - R. 1918. □Mal. af Gerda Holm, f. Larsen, udst. 1919, af Sig. Wandel samt posthumt af J. C. Schlichtkrull (udstillingsfonden, Charlottenborg). Foto.

Sophus Michaëlis i Kunst IV, 1902 (upag.). L. C. Nielsen i Ill. tid. 7.12. s.d. N. V. Dorph sst. 15.12.1922. Politiken 8.12. s.d. - Levnedberetning i ordenskapitlet.

Egil H. Bränniche

Larsen, Lars, 1821-1902, møbelfabrikant. * 31. 1.1821 i Kbh. (Holmens), † 28.12.1902 sst., begr. sst. (Holmens). F: kgl. kusk Jørgen L. (Andebolle) og Maren Nielsen. ~ 19.11.1853 i Kbh. (Holmens) med Claudine Marie Hansen, * 8.1.1835 i Kbh. (Helligg.), † 10.12.1893 sst., d. af hofmøbelfabrikant C. B. *H. (1806-68) og Claudine H. Olsen (1803-57).

Larsen, L.

L. blev tidligt forældreløs, og efter konfirmationen kom han 1835 i sadelmagerlære og blev svend 1840. Han rejste derefter til Tyskland og arbejdede i flere byer, navnlig Berlin. Han deltog 1848 mod sin vilje i gadekampene i Berlin og var ved denne lejlighed nær blevet dræbt. Straks derefter drog han hjem og meldte sig som frivillig til krigen i hertugdømmerne. 1849 blev L. værkfører hos C. B. Hansen, 1853 og han borgerskab som sadelmager og ledede sadelmagerværkstedet hos C. B. Hansen som selvstændig mester. Da C. B. Hansen som følge af tiltagende svaghed trak sig tilbage fra virksomhedens ledelse overtog L. 1867 sammen med sin svoger Charles Hansen svigerfaderens møbelfabrik og var medindehaver til 1894. Fra sin stilling i den 1870 ophævede gamle Kbh.s borgervæbning bevarede han titlen kaptajn. C. B. Hansens virksomhed voksede under hans ledelse i disse år, og firmaet deltog med ære i mange af udlandets store udstillinger. Ved siden af sin industrielle virksomhed var L. ivrigt med i arbejdet for lærlingesagen. Han var formand for Foreningen til lærlinges uddannelse fra dens stiftelse 1874 til sin død og var virksom for oprettelsen af lærlingeforeningens lotteri 1877. Da man gik bort fra de forskellige industrilotteriers koncessioner, arbejdede han for oprettelsen af Alm. dansk vare- og industrilotteri der trådte i kraft 1887, og hvis næstformand L. blev. Han havde forinden været formand for forretningsudvalget. Overskuddet fra lotteriet anvendtes til det 1882 oprettede lærlingelejehjem og alderdomshjemmet Fredenshus, i hvis oprettelse L. tog virksom del. Han var desuden medlem af fællesrepræsentationen for dansk industri og håndværk fra stiftelsen 1879. Fra 1875 var han endvidere virksom i Industriforeningen, ligesom han deltog i arbejdet for Den borgerlige arbejderklassens hjælpeforening og Kbh.s fængselselskab. Han var i det hele taget med i alt, hvad der kunne gavne håndværkerungdommen. 1876–89 var han medlem af Kbh.s borgerrepræsentation. – R. 1881. DM. 1882. □Malet som barn. Buste. Træsnit 1877, 1881 og 1895. Foto.

Ad. Bauer: C. B. Hansens etablissement 1830–80, 1880. III. tid. 2.10.1898. C. Muusmann sst. 3.2.1901. A. Bauer sst. 4.1.1903. Berl. tid. 29.12.1902. Politiken 30.12. s.å. C. A. Clemmensen: Alm. da. vare- og industrilotteri 1887–1937, 1937 19f 30–43. Foren. til lærlinges uddannelse i håndværk og industri 1874–1949, 1949 10–22.

Erik Korr Johansen (Georg Nygaard)

Larsen, Lars Christian, 1813–73, borgmester, politiker. * 19.1.1813 i Odense, † 24.3.1873 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: gæstgiver Frederik L. (1774–1853) og Karen Theilgaard

(1780–1831). ~ 17.5.1844 i Odense med Christine Sophie Luise Helweg, * 12.10.1822 i Odense, † 14.11.1878 i Vordingborg, d. af distriktskirurg, dr.med. Hans Zacharias H. (1785–1864) og Anna Elsabe Wendt (1790–1878). – Far til Christian *Helweg-Larsen og Axel *Liljefalk.

L. blev student 1829 fra Odense og cand.jur. 1833, var derefter sagførerfuldmægtig nogle år, 1841–48 notarius for Kbh.s borgerrepræsentation og blev 1846 overretsprokurator. 1845 førte han forsvaret for sin svoger Fr. *Helveg i generalfiskalsagen mod ham for hans tale ved det nordiske studentermøde, ligesom han i andre tilfælde var forsvarer for folk der var kommet i konflikt med autoriteter. L. var 1850–58 og 1860–63 medlem af Kbh.s borgerrepræsentation, i den sidste periode dens formand. Han spillede en væsentlig rolle ved gennemførelsen af stadens forfatningsændring 1857. Fra 1863 var han borgmester for magistratsens I. afdeling. Han havde 1848 forgæves søgt valg til den grundlovgivende rigsforsamling i Odense og 1849 til folketinget i Kbh.; 1854–61 repræsenterede han Kbh.s I. kreds og 1863–72 3. kreds i folketinget og var desuden 1864–66 medlem af rigsrådets folketing. Han stod L. N. *Hvidt nær og var nationalliberal, men hørte til de af bondevenerne mest velsete. Han var en kyndig jurist med omfattende viden og en usædvanlig evne til at udtrykke sig kort og koncist. Han talte ikke meget i salen, men prægede i udvalgene adskillige vigtige love. 1858 blev han medlem af kommissionen om stemplet papir, 1868 af proceskommissionen og gjorde i dem begge god fyldest. 1867 nævntes han som justitsministeremne. Efter Wienfreden hørte han til den kreds der støttede Molzen (jfr. Jules *Hansen og E. *Heltzen) og var mellemmand mellem ham og C. F. *Tietgen i visse økonomiske forhandlinger. – Etatsråd 1867. – R. 1862. □Silhouet af N. Chr. Fausing fra 1840erne. Tegn. af H. Olrik, 1873. Fire træsnit i samme type 1873, det ene af H. P. Hansen. Mal. af Gabriel Jensen (Kbh.s rådhus). Foto.

Svendborg avis 29.4.1872. Berl. tid. 29.3.1873. III. folkebl. 11.5. s.å. [P. V. Grove] i III. tid. 6.4. s.å. F. Molde i Hist. medd. om Kbh. III, 1911–12 375. Villads Christensen sst. V, 1915–16 382–86. Skat Arildsen sst. 3.r.IV, 1940–41 467f. A. F. Krieger: Dagbøger I–VIII, 1920–43. Aage Friis: Den danske regering og Nordslæs.v.s genforen. med Danm. I, 1921 63 65 199. Kbh.s bystyre gennem 300 år I, ved Fl. Dahl, 1943; II, ved Poul Møller, 1967.

*Povl Engelstoft**

Larsen, Lars Peter, 1862–1940, missionær. * 8.11.1862 i Bårse, † 23.6.1940 i Hellerup, begr. på Frbg. (Solbjerg). F: smed Jens L. (1836–1924) og Ellen Nielsdatter (1840–1915). ~ 1° 26.10.

1889 i Kbh. (Trin.) med Anna Elisabeth Seidelin, * 5.4.1867 i Kbh. (Frue), † 15.11.1903 i Madras, d. af docent, senere professor ved Polyteknisk læreanstalt Carl Julius Ludvig S. (1833–1909) og Bolette Juliane Skovgaard (1842–1900). ~ 2° 27.8.1910 i Tirukoilur med Gjertrud Cathrine Andersen, * 5.6.1884 i Værløse, † 16.9.1959 på Frbg., d. af skovfoged Anders A. (1852–1938) og Francisca Mathilde Andersen (1857–1940). L. blev student 1882 fra Herlufsholm, cand.theol. 1888. Tidligt havde han gennem sin prædiken af L. O. Skrefsrud fået missionskaldet og i studentertårene blev det næret gennem Akademisk missionsforening. 1889 meldte han sig til Dansk missionselskab, blev s.å. sendt til Indien hvor han fik sin arbejdsmark i Madras, særlig blandt de unge engelskorienterede hinduer. Ved sine fremragende egenskaber kom han snart i første række blandt de danske missionærer, men under et hjemmeophold 1898 blev han, især af Vilhelm *Beck og Indre mission (der samtidig erobrede Det danske missionselskab) angrebet, fordi hans dåbssyn (og dåbspraksis) ikke var tilstrækkelig konfessionelt, og det kom til et voldsomt sammenstød. 1899 tilbød KFUM i Madras ham en stilling som leder af missionsarbejdet blandt studenterne, og derpå udtrådte han af det danske selskabs tjeneste. For stadig at understøtte hans arbejde dannedes et særligt udvalg for L.s mission. Professor, senere biskop Peder *Madsen blev formand, og efter hans død 1911 professor, senere biskop Valdemar *Ammundsen. 1910 oprettede flere engelske og amerikanske missionselskaber i Sydindien i fællesskab en højskole til uddannelse af indfødte præster. Ved dette Central Theological College i Bangalore blev L. professor i bibelsk eksegese og religionshistorie, og 1911–24 var han skolens forstander. Fra 1924 arbejdede han i Madras på det britiske bibelselskabs revision af den tamulsk bibeloversættelse, et hver der viser hvor højt man skattede hans indgående kendskab til det tamulsk sprog. 1928 forelå Det nye, 1933 Det gamle testamente i revideret oversættelse. Efter en 44-årig missionærgering i Indien vendte L. tilbage til Danmark 1933 og optog trods sine 70 år en virksomhed som hjemmearbejder for missionen i Dansk missionselskabs tjeneste.

Ved sin karakterfulde kristne personlighed, sin klare tanke og sin dybe, sympatiske forståelse for indisk åndsliv har L. i hele Sydindien vundet en overordentlig anerkendelse, både hos europæere og indere, kristne og ikke-kristne. Under sine ophold i Danmark har han ved personlig påvirkning i tale og skrift hjulpet mange til større klarhed, fasthed og selvstændighed i kristelig henseende. Flere gange holdt han missionshi-

storiske forelæsninger ved Kbh.s univ. Hans fortrinlige bog *Hindu-Aandsliv og Kristendommen*, 1907, er en sådan række forelæsninger. Desuden har han udgivet forskellige bibelske studier der vidner om hans dybe fortrolighed med Bibelen og hans sjældne evne til pædagogisk tilrettelægning af et ofte vanskeligt stof: *Gaven og Opgaven. Vejledning til Fordybelse i Efeserbrevet*, 1906, *Vejledning til Fordybelse i Korintherbrevene*, 1908, *Paulus' Brev til Romermenigheden*, 1937, *Tro*, 1907, *Bøn*, 1915 og *Kristus-Vejen*, 1929. L. stod den liberale teologi nær, og stor opmærksomhed og megen modsigelse vakte 1912 *Korset i Biblens og Livets Lys* på grund af den afgjorte, om end i formen nænsomme kritik af den overleverede forestilling om Kristi død som en stedfortrædende straf lidelse der skulle forandre Guds sindelag over for mennesker fra vrede til kærlighed. – Som en velfortjent påskønnelse af L.s betydningsfulde virksomhed udnævnte universitetet i Lund ham 1918 til æresdoktor i teologi. □Foto.

L. P. L. og B. Gotsche i Dansk missionsbl., 1899 68–73. F. Torm i Teol. t., 1913 69–74. N. Bundgaard: Det danske missionselsk.s hist. 1, 1935 148 186–90 195f. Carl Bindsløv: L. P. L., 1945. Arne Schmidt: L. P. L.s teologi og missionssyn, 1961 = Kirkehist. studier 2.r.XII. – Papirer i Rigsark.

P. G. Lindhardt (Lorenz Bergmann)

Larsen, Lars, 1758–1844, skibsreder, værtfsejer. * 25.3.1758 i Kbh. (Frels.), † 18.1.1844 sst. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: silkevæver, senere brygger Peder L. (ca. 1729–1809) og Charlotte Margaretha Holm. ~ 20.3.1807 i Kbh. (Holmens) med Jacobine Ursin, * 25.3.1772 i Kbh. (Holmens), † 3.10.1819 sst. (Trin.) (~ 1° 1795 med premierløjtnant i søtøtten Georg Jacob Krüger, 1771–tidligst 1800), d. af kaptajn løjtnant, senere kontreadmiral Svend Martin U. (1728–1810) og Frederikke Marie Ursin (1741–1816).

L. hørte til inderkredsen af københavnske stor-købmænd fra slutningen af 1700-tallet. 1797 kunne hans handelsflåde ansættes til ca. 1400 kommercelæster, og han blev kun overgået af Asiatick Kompagni og af huset Duntzfeldt. En betydelig del af sin indtjente formue bragte han i grundejendom i Kbh. Han erhvervede 1802 den nuværende Larsens Plads fra firmaet Duntzfeldt, Meyer & Co. for 42000 rdl. og ejede ved sin død desuden blå pakhus og lade- og lossepladsen bag Slotsholmsvagen. Desuden købte han grund i den nyanlagte Kronprinsessegade der tegnede til at blive en af Kbh.s smukkeste gader. L. var vellidt af de mange mennesker han kom i forbindelse med, og han interesserede sig

Larsen, Lars

levende for unge mennesker der gerne ville frem, således ankersmed Hans *Caspersen. 1807 blev han medlem af den kommission som skulle drage omsorg for, at indløbet gennem Kalveboderne til Langebro blev gjort tilgængeligt for levnedsmiddelsejladsen. – DM. 1809. R. 1812.

C. Nyrop i Museum, 1892 II 172. Carl Bruun: København III, 1901 fl.st.

Harald Jørgensen

Larsen, Lars Hansen, se Hansen Larsen, Lars.

Larsen, Mads, 1862–1938, politiker. * 28.5.1862 i Hessum, Lunde hrd., Fyn, † 26.10.1938 sst., begr. i Skeby. F: gårdejer Knud L. (1834–1908) og Maren Madsen (1840–1924). ~ 29.7.1887 i Østrup, Lunde hrd., med Dorthea Kirstine Jensen, * 23.12.1864 i Østrup, † 17.9.1945 i Skeby, d. af gårdejer Johannes J. (1817–87) og Abelone Rasmussen (1837–94).

L. søgte i sine unge år en alsidig uddannelse som praktisk landmand og ved gentagne højskoleophold. 1881–82 var han elev på Vester Skerninge højskole, to år efter på Særslev højskole, lærte mejerivæsen på forskellige mejerier og gennemgik 1889 Dalum landbrugsskoles første mejerikursus. 1887–95 var han mejeribestyrer i Åstrup ved Fåborg, 1895–1902 forpagter af Skeby præstegård og derefter ejer af fødegården. I denne periode indfangedes han af politik, var sognerådsmedlem 1897–1909, formand 1904–07, og opstilledes 1898 i Otterupkredsen hvor han var valgt 1901–03 som venstrereformmand. Ved venstrereformpartiets deling 1905 fulgte han de radikale, var valgt i sin gamle kreds 1906–09 og valgtes 1910 i Køgekredsen da han ved N. P. *Bransagers sygdom blev dens kandidat. Han holdt kredsen til aprilvalget 1920 og blev ved julivalget s.å. valgt i Stege-Vordingborgkredsen som han holdt til han 1935 trak sig tilbage. 1913–19, i krigens vanskelige år, udførte L. et dygtigt arbejde som medlem af finansudvalget. Han var ordfører for kirke- og undervisningsministeriets budgetter og for den kbh.ske skolelov, men mere end noget andet var han interesseret i husmandslovgivningen og var fra 1902 formand for husmandskommissionen i Odense amt. Han udførte her et stort og grundigt arbejde der satte ham et smukt minde på hans hjemegn. L. var som aktiv politiker mere brændende for de spørgsmål der havde hans interesse og kærlighed end de fleste. Han kunne med lidenskab forsvarer sin sag og var som rigsdagsarbejder flittig og omhyggelig. Efter at han havde trukket sig tilbage fra sin rigsdagsvirksomhed fortsatte han sit arbejde for udstykningsbevægelsen og sit for-

mandskab for Fyns Venstreblad. – L.s. søn Knud Følner, 1891–1969 var journalist, ansat ved Fyns Venstreblad 1919–56, fra 1943 redaktør. En sønnesøn er professor i matematik Erling Følner, * 1919. □ Afbildet på O. Matthiesens mal. 1923 af rigsdagen 1915 (folketinget). Mal. af samme (sst.). Foto.

Østsjællands folkeblad 13.5.1910. Fyns venstreblad 27.5.1912, 27.5.1932 og 27.10.1938. Erik Rasmussen og Roar Skovmand: Det radikale venstre 1905–55, 1955.

*Gunnar Fog-Petersen**

Larsen, Michael, se Larsen, A. C.

Larsen, Morten, 1851–1936, præst. * 13.11.1851 i Vesterø sg. på Læsø, † 19.9.1936 i Holstebro, begr. sst. F: husmand og sømand Lars Marcusen Mortensen (1819–54) og Karen Larsdatter Bang (1815–54). Ugift.

L. blev tidligt forældreløs og kom efter ophold i forskellige plejehjem i snedkerlære hos en svoger i Nødebo, et fag han dog ikke havde håndlag for. Imidlertid var pastor Høeg i Torup blevet opmærksom på den begavede og lærelystne unge mand og optog ham som plejesøn i sit hjem. 1873 tog L. lærereksamen fra Jonstrup, tre år efter studentereksamen, og 1887 blev han cand.theol. I sin studietid følte han sig stærkt knyttet til professor P. *Madsen, og fordybelse i Søren *Kierkegaards skrifter prægede ham for livet. 1881–85 var L. præst for den dansk-norske menighed i Paris hvor hans plejemor holdt hus for ham. Både Bjørnstjerne Bjørnson og Jonas Lie boede da i Paris, og i deres hjem kom han ofte, tiest i den sidstes. Kærlighedssorger og ny læsning af Kierkegaard førte ham ind i en stærk religiøs krise. Under sine åndelige kampe fik han hjælp af en katolsk præsts prædiken han tilfældigt hørte, fandt sit faste hjemsted i den kristne tro og følte sig under krisens forløb mere og mere i discipelforhold til N. F. S. *Grundtvig. 1885 blev han højskolelærer i Ebeltoft og 1887 præst for den nystiftede valgmenighed i Holstebro (til 1927).

I grundtvigianismen havde L. en stærk position, sad i Kirkeligt samfunds bestyrelse 1898–1927 og var bevægelsens mest fremtrædende repræsentant i det kirkelige udvalg 1904–07; han var dets mest talende medlem, bekæmpede enhver kirkeforfatning, menighedsråd, liturgiske reformer etc. og hævdede lidenskabeligt den „tålsumme“ folkekirke, dvs. en bekendelsesløs politisk-økonomisk ramme om frie menigheder. Derfor ønskede han N. P. *Arboe Rasmussens forbliven som præst, thi netop en „kættersk“ præst dokumenterede folkekirken „borgerlig-

hed" – og des bedre kunne man så religiøst tage afstand fra ham. L. stemte mod udvalgsflertallets forfatningsforslag og rejste landet over en voldsom agitation imod det (*Ud af Fangenskabet*, 1908). Efter sagsanlægget mod Arboe Rasmusen trådte L. ud af folkekirken og fik sin menighed til at følge sig; først 1966 blev menigheden i Holstebro atter valgmenighed. Som polemiker var han sjældent sårende, som regel klar, ofte skarp, dannet i Kierkegaards skole. Hans stærke nationale følelse bevægede ham til 1909 at stille sig ved Folketingsvalget i Holstebrokredsen som tilhænger af N. *Neergaards forsvarspolitik, og efter verdenskrigen arbejdede han for en sydligere grænse end den der blev sat. Men først og fremmest var han præst. Hans liv var et stærkt vidnesbyrd. Han var offervillig, godgørende, elsket af sin menighed. Han var en forkynder af Guds nåde, af ydre lille og uanselig; i begyndelsen af sin tale var han ofte fæmlende og søgende, men emnet greb ham og han kunne, i åndens tjeneste, vidne med et vejrsvælde og kraft, efter skriftens ord: „ikke er det jer som taler, men min faders ånd som taler i jer". Som taler og prædikant var L. kendt landet over; især betød han meget for menighedsskolen på Liselund hvor Niels *Dael var hans nære ven, og uden tvivl havde han sit ståsted i grundtvigsk ortodoksi, men som forkynder gav han udtryk for en stærk subjektivism og rendyrkede i overensstemmelse med førkrigstidens liberale teologi den religiøse oplevelse og den kristne personligheds vækst. Da en teologisk reaktion satte ind på disse punkter omkr. 1930 blev L. udsat for hvas kritik. – Hans mange boglige arbejder er præget både af hans polemiske evne og hans gerning som forkynder: *Brændende Spørgsmaal I–V*, 1901–11, *Hvad er Meningen?*, 1917, *Kirkepolitiske spørgsmaal i Nutiden*, 1919, *Lov og Evangelium*, 1899 (2. udg. 1910), *En Opvaagnen I–II*, 1912–13 (samlet udg. 1922), *Livstanker I–III*, 1918–21, *Helligaanden*, 1923, *I Skumringen*, 1927, *De levende Vandstrømme*, 1929, *Kristus i os*, 1930, *Oplevelse*, 1933, *Fjorten Dage paa Liselund. Romerbrevet Kap. 9–11*, 1935. □Mal. af Johs. Krogh, 1911 (Liselund), af Ole Søndergaard, 1928 og af L. Find, 1932 (Holstebro frimenighedskirke). Monument af T. Westergaard, 1960 (ved Holstebro frimenighedskirke), udkast i brændt ler. Foto. – Mindesten på Hobro gl. kgd., 1937.

K. Olesen-Larsen m.fl. i Tidehverv, 1931 23–28 38–46 66–70 82f 102f. A. C. Andersen: Grundtvigsk kirkepolitik ved M. L., 1942. Samme: To norske digtere og en da. præst, 1943. Samme: Hvordan var han egentlig I–II, 1944–45. Karen Johansen: M. L., 1942. Jens Krustrup: M. L., 1946. P. G. Lindhardt: Morten Pontoppidan II, 1953. Samme i Den danske kirkes hist. VIII, 1966.

P. G. Lindhardt (Fred. Nørgaard)

Larsen, Nicolai Andreas, 1860–1946, seminarieforstander, skolekonsulent. * 29.6.1860 i Korup ved Odense, † 10.6.1946 på Frbg., begr. Holmens kgd. F: lærer Peder L. (1821–1906) og Martine Frederiksen (1829–87). ~ 19.11.1891 i Århus med Martine Marie Frederikke Hansen, * 13.5.1851 i Kbh. (Ty. ref.), † 16.2.1902 i Jelling, d. af klejnsmedesvend Friederich Martin H. og Anne Christine Brønning og plejed. af herredsfoged i Hasle m.fl. herreder, justitsråd Peter Ivar Julius Lunn (1813–1907) og Agnes Collstrup (1814–1904).

L. dimitteredes 1879 fra Jonstrup seminarium og tog 1882 studentereksamen fra Ludv. Triers kursus. Som student underviste han på Nørrebro latin- og realskole og 1885–90 på Borgerdyds skolen på Østerbro. 1888 blev han cand.theol. og erhvervede året efter universitetets guldmedalje for en afhandling om *Forholdet mellem Kants Lære om det radikale Onde og den kirkelige Lære om Arvesynden*. 1890 blev L. kapellan for Karleby, Horreby og Nørre Ørslev menigheder på Falster og 1895 sognepræst i Nørre Ørslev. Det følgende år forlod han præstegerningen og blev forstander for Ranum seminarium hvorfra han 1899 forflyttedes til Jelling seminarium. 1903 overtog han efter biskop Sophus *Sørensen hvervet som formand for censorerne ved lærereksamen og den dermed ifølge skoleloven af 1899 forbundne stilling som kultusministeriets konsulent i skolesager vedrørende folkeskolen og seminarierne. Ved tjenestemandsløven af 1919 blev konsulentstillingen et kongeligt embede; men dets indehaver udnævntes fortsat for tre år ad gangen til formand for censorerne indtil revisionen af tjenestemandsløven 1931 hvorefter formandsstillingen knyttedes fast til konsulentembedet. Da undervisningsminister Nina Bang 1925 ville fratage L. formandshvervet kunne han meddele hende at han var udnævnt for perioden 1924–26 og således havde et år tilbage af sin funktionstid; han forblev i sin stilling og støttedes under konflikten af departementet. L. tog sin afsked 1930.

Uden for sit embede var L. 1903–35 leder af de katekiske øvelser ved pastoralseminariet. 1916–37 var han censor ved afgangsprøven på forskoleseminarierne, 1903–34 medlem af bestyrelsen for Dansk skolemuseum, formand 1918–34. 1905–21 redigerede han Børnesagens Tidende, 1917–28 var han redaktør af Vor Ungdom; han var medredaktør af værket Dansk Skolestat I–IV, 1933–34. Han var medlem af det kirkelige udvalg 1920 og af det kirkepolitiske udvalg 1928. I sine senere år deltog han aktivt i arbejdet for opførelsen af Grundtvigskirken på Bispebjerg. – Som lærer, seminarieforstander og foredragshol-

der blev L. påskønnet for sin klarhed, stringens og tankekraft; myndighed, tilsat en stille humor, er ord der også jævnligt dukker op i elevers og tilhøreres karakteristik. Formen var forelæsnings-, emnerne lå hyppigt inden for den kristne lære og den teoretiske pædagogik. I artikler, fortrinsvis i *Vor Ungdom*, har han givet værdifulde bidrag til belysning af pædagogiske spørgsmål. Især lærerrollen interesserede ham; det gjaldt også i en historisk sammenhæng som det fremgår bl.a. af hans *Jonstrup-Erindringer* (Jonstrup-bogen, 1933 12–32) og af artiklen *Den ældre grundtvigske Lærerslægts Indsats i Folkeskolen* (Aarsskrift for Jelling-Samfundet, 1934 19–31). Mest markant stod han i samtiden som censorformand ved seminarierne og som ministeriets højt ansete konsulent, kyndig i alle forhold vedrørende folkeskole og læreruddannelse. Her var han for både myndigheder og enkeltpersoner den kompetente, loyale og praktiske rådgiver; med nogen ret blev han også opfattet som den pædagogisk konservative embedsmand der understregede sagerens juridiske aspekter. Hans interesse for at trænge ind i de lovgivningsmæssige og juridiske præmisser har sat spor bl.a. i den interessante analyse af dansk friskolelovgivning *Om Skolefrihed og Lov af 2. Maj 1855* (*Vor Ungdom*, 1928 253–59). Interessen for det juridiske og legale grundlag præger også bogen *Folkekirkens Gudstjeneste og de kirkelige Handlinger*, 1936 hvori han – polemisk – drøftede en række ændringer i gudstjenestens traditionelle form. – Tit. professor 1903. – R. 1908. DM. 1919. K.² 1927. □Mal. af M. Kaalund-Jørgensen (undervisningsmin.). Foto.

N. A. J.: *Jonstrup-erindr.* i *Jonstrupbogen*, 1933 12–32. – *Lærerne og samf.* IV, 1914 49 88. J. C. Christensen m.fl. i *Dansk seminariebl.*, 1928 nr. 6 3–9. Chr. Hasselbalch i *Højskolebl.* LXXI, 1946 333–36.

Vagn Skovgaard-Petersen

Larsen, Niels Jakob, 1845–1928, politiker. * 24. 11. 1845 i Lumsås, † 15. 12. 1928 i Kbh., begr. på Frbg. (Solbjerg). F: husmand Lars Pedersen (1817–94) og Ane Jacobsdatter (1812–86). ~ 9. 6. 1876 i Kbh. (Vartov) med Theodora (Thea) Juliane Augusta Christiane Wüstenberg, * 1. 9. 1851 i Frederiksort, † 13. 7. 1930 på Frbg., d. af kantor Jürgen W. (1807–85) og Caroline Augusta Sophie Hager (1811–85).

L. voksede op i fattige kår, var vogterdreng, men viste tidligt læselyst, kom 1862 på Blågårds seminarium, blev student 1865 og cand.jur. 1870. Han var et fint juridisk hoved og havde i det hele megen sans for studium og kundskabstilegnelse, var af menneskelig type nærmest den stuelærde, lidt pedantiske akademiker, men en politisk

interesse der havde forbindelse med hans oprindelse fra landalmuen i en af bondebevægelsens egne på Sjælland førte ham som Viggo "Hørup bort fra forsøg på at skabe sig en embedskarriere. L. begyndte 1870 korrespondancevirksomhed fra rigsdagen til den voksende venstrepressen i provinsen og indledte dermed fire år efter oprettelsen af Ritzaus Bureau den partibestemte korrespondance der senere blev almindelig for hvert parti. 1873–81 redigerede han venstres organ *Morgenbladet* i Kbh. L. var en dygtig journalist med skarp polemisk pen, men uden i temperament eller stilistisk evne at kunne måle sig med Hørup der var hans medarbejder. 1880 var han Edvard "Brandes' hjælper under hans første valgkampagne på Langeland, men samarbejdet mellem L. og det litterære, fritænkerisk orienterede venstre var ikke holdbart, og i april 1881 fratrådte han ledelsen af *Morgenbladet* hvis ansvarlige redaktør derefter blev Hørup.

1881–95 var L. revisor i Den sjællandske Bondestands Sparekasse, 1891–1918 direktør for Østifternes Brandforsikring for Landbygninger; han virkede også en tid som lærer i historie, bl.a. ved Blågårds seminarium, og var 1904–13 censor ved de juridiske eksaminer. Som venstrepolitiker var han 1881–1903 valgt til folketinget i Stubbekøbing. Han gjorde sig ikke så stærkt gældende i agitationen på større folkemøder som i det parlamentariske arbejde; han var fuldblods jurist og derfor en yderst værdifuld kraft under venstres opposition mod ministeriet Estrup og særlig dets justitsminister J. M. Nellesmann; han var i det hele en skarpsindig og ofte spidsfindig debattør, desuden en ivrig og dygtig forhandler. Han arbejdede bestandig med i forsøgene på at få provisorietilstanden afsluttet og knyttede sig efterhånden helt til Frede "Bojsen, hvis nære medhjælper han blev ved afslutningen af forliget 1894, men kom i bittert modsætningsforhold til Bergianere og Høruppere. 1892 rejste han spørgsmålet om en retsreform, 1892–95 var han formand for finansudvalget. Med det forhandlende venstres nederlag og tilbagegang blev også hans indflydelse skudt stærkt tilbage, og han gjorde sig i sine senere rigsdagsår mindre gældende. Han var ingen førernatur, ingen frodig eller dybt original begavelse, men ud fra gode intellektuelle forudsætninger har han været blandt dem der gjorde et grundlæggende arbejde i det danske venstres tjeneste. – R. 1906. DM. 1914. □Træsnit 1882. Afbildet på flere karikaturtegninger af K. Gamborg 1886–90 (Fr.borg). Foto.

Erindr. fra kamppolititkens dage. En række samtaler med N. J. L., ved Sv. Martin, 1923. – N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: *Den danske regering og rigsdag*, 1901–03 279–84. E. Henrichsen: *Mændene fra forfat-*

ningskampen II, 1914 174–96. Sofus Hogsbro. Brevveksl. og dagbøger, udg. Hans Lund II, 1925. Samme i Dansk udsyn, 1926 64–82. N. Neergaard: Erindr., 1935. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Hans Jensen *

Larsen, Niels Bjørn, * 1913, balletmester. * 5.10. 1913 i Kbh. F: hovmester, senere restaurator Peter Bjørn Sørensen L. (1881–1951) og Thyra Alvilde Jacobsen (* 1884). ~ 13.8.1945 i Kbh. (b.v.) med pianist Elvi Clara Henriksen, * 6.6.1916 i Birkenwerder ved Berlin, d. af artist, musiker Sophus William Gerhardt H. (1885–1945) og artist, musiker Clara Frances Elvira Nellie Braatz (* 1888).

L. blev optaget på Det kgl. teaters balletskole 1920, blev danser 1932, balletdanser 1937, solodanser 1942, konstitueret balletmester 1951, med rigtig udnævnelse fra 1953, afsked som balletmester 1956. Han blev kunstnerisk leder af Den kgl. ballet og balletmester igen 1958–65, fortsatte derefter som instruktør og solodanser. Fra 1956–80 var han balletmester ved pantomime-teatret i Tivoli. Som mimiker og karakterdanser har L. ikke blot en enestående placering i dansk ballet, men er af internationalt format. Han uddannedes på Det kgl. teater i 1920'erne hvor Bournonville-traditionen dominerede, men selv om L. senere skulle finde rig anvendelse for sine geniale evner netop i dette nationale repertoire, fik han sin første inspiration og personlige udfoldelsesmuligheder fjernt fra Bournonville, nemlig hos den barokke schweiziske mimekunstner Trudi Schoop der i sine pantomimer dyrkede den sociale satire i en stiliseret, original udtryksform. Efter debuten som sømanden i *Gudindernes Strid*. 17.4.1933, tog han engagement hos hende og turnerede med hendes Comic Ballet nogle sæsoner mellem 1935 og 1939. – Efter hjemkomsten gled L. ind i repertoiret på Kongens Nytorv og skabte over de næste fyrré år et enestående rigt geled af spændende karakterer, alle båret af en frodig og lunefyldt fantasi og med dybe menneskelige strenge. Hans fine rytmesans gjorde sig gældende, da han dansede den stæppende amerikaner Brown i *Gaücho*, og evnen til at variere det groteske kom til udtryk i vidt forskellige partier fra *Kolingen* over morsomme kvindeportrætter som mutter Simone i *La Fille mal Gardée* (Den slet bevogtede datter) og forstanderinden i *Graduation Ball* til den lystne gamling i *Amors og Balletmesterens Luner* og den senile bedstefar i *Den unge Mand skal giftes*. Sin sans for det mystiske og sin fantastiske udstråling viste han som ändemaneren Angakok i *Qarrtsiluni*. 1942, og som Charlatan i *Petrúsjka*, mens han var elegisk som musikeren med de

voldsomme syner i *Episode af en Kunstners Liv*. 1948. L. udfoldede sit dejlige lune i titelpartiet i *Troldmandens Lærling*. 1945, og var fin og morsom i karakteristikken af den selvsikre trold Diderik i *Et Folkesagn*. 1941. Hos August *Bournonville har han endvidere været køn og charmerende som Edouard i *Livjægerne paa Amager*. 1947, og elegant og med autoritet som den gråsprængte konsul i *Fjernt fra Danmark*. 1962, mens de komiske perler først og fremmest er den fedtede, lidt ondskabsfulde limonadesælger Peppo i *Napoli*, som han har udbygget med en rigdom af små, sigende og sjove nuancer siden 1945, og den sprælske gadesanger Paszarillo som han siden 1975 giver med italiensk elan og genial mimisk-plastisk udformning af „arien“ til trompetsoloen.

Blandt L.s mange roller, der alle er skabt ud af en fremragende skikkelsesdannende evne, står to med særlig glans. Det er hans Coppelius i *Coppelia*. 1945 hvor han giver et stærkt fængslende portræt af dukkemageren med en blanding af mystik og menneskelig rejsning i tragedien. 1957 og 1959 blev han hentet til Greek Theatre, en kæmpe friluftsscene i Los Angeles, for at gæste i netop denne rolle. Hans anden geniale karakterpræstation er heksen Madge i *Sylfiden* som han dansede første gang 1956, og som i hans udførelse er blevet en meget central figur i ballettens dramatiske spil, et monument af dæmonisk ondskab og et mønster på en klar, nuanceret mimisk fremstilling, båret af indre magi. Foruden ved gæstespil med Den kgl. ballet hvor L. har danset heksen fra Pariseroperaen over Bolshoi til Metropolitan i New York, blev L. hentet til London Festival Ballet for at danse og spille sin heks ved Peter Schaufuss' opsætning af *Sylfiden* 1979, og han var der igen året efter, da engelsk TV optog forestillingen. L. er en ballet-skuespiller af højeste rang, og erindringsbogen *Bag mange Masker*, hvor han fortæller om sine roller, er et fint bidrag til kunstnerens psykologi. – Alene hans indsats som mimekunstner ville have sikret L. en fremtrædende plads i dansk ballethistorie, men han har haft flere strenge at spille på. Da Harald *Lander 1951 forlod Den kgl. ballet, som kom i en vanskelig situation, var det L. der som balancens mand og en human balletmester i flere perioder stod for styret. Denne periode mellem Lander og Flemming *Flindt, der begge var stærkt udfarende koreografer, er ofte blevet nedvurderet hvilket er helt urimeligt. L.s periode som leder af den danske ballet blev overordentlig rig og blomstrende, netop fordi L. ikke selv ønskede at dominere som koreograf. Det var i 1950'erne, at en række betydelige udenlandske koreografer gæstede Danmark som David Lichine, George

Larsen, Niels Bjørn

Balanchine, Frederick Ashton, Roland Petit, Birgit Cullberg og mange flere. Det var også i disse år, balletten foretog en række turneer der tillige med den årligt tilbagevendende maj-festival, som L. fortsatte efter Landers initiativ 1950, blev bestemmende for ballettens verdensry. L. ledede gæstespillet til London 1953 og afsluttede sin karriere som balletmester med den succesfulde turné til USA 1965. – L. fortsatte som karakterdanser ved teatret, men havde allerede 1956 overtaget posten som leder af Pantomimeteatret i Tivoli hvor han har hæget om den casortiske pantomime-tradition og desuden skabt en række brogede, lette og underholdende balletdivertissementer hvor de væsentligste er *Till Uglspil*, *Columbine* og *Anderumpen* i samarbejde med Kjeld "Abell, *Et Avisfrieri* efter Bournonvilles ballet Konservatoriet, *Det vilde Westen* og *Blomsterfesten i Genzano* i Bournonville-året 1979 i samarbejde med Hans "Brenaa.

På Det kgl. teater debuterede L. som koreograf og scenograf med en grotesk fornøjelig cirkusballet *Den detroniserede Dyretæmmer*. 1944, over en idé af Birger "Bartholin. Han fik aldrig en stor koreografkarriere, blandt andet fordi han helligede sig arbejdet som balletmester, men han forsøgte sig dog i den psykologiske genre med *Drift*. 1951, og havde størst succes med den yndefulde rokokoballet *Lunefulde Lucinda*. 1954. Desuden har L. været en flittigt brugt koreograf og danseinstruktør ved utallige skuespil, operer, operetter, musicals, revyer og film. Sit eget kompagni – *Niels Bjørn-balletten* – skabte han 1940, og de dansede nogle år i populære etablissementer rundt om i Skandinavien. – L. er et af de mest virksomme mennesker i dansk ballet i dette århundrede. Med sin sans for tradition gik han midt i 1950'erne på eget initiativ i gang med at filme Det kgl. teaters balletrepertoire, og han har i dag en privat samling af stor historisk værdi. Foruden sin opræden på og bag scenen har han desuden spillet en fremtrædende rolle i det pædagogiske formidlingsarbejde omkring ballettens kunst som blomstrede op i 1960- og 70'erne. Han var blandt andet en af mændene bag den store Bournonville-udstilling på Statens museum for kunst 1979. – I sine mange aktiviteter har han haft umådelig hjælp af sin hustru, koncertpianist Elvi Henriksen og datteren, balletdanser Dinna Bjørn (* 14.2.1947). Førstnævnte har gennem sin undervisning på balletskolen på Det kgl. teater fået en umådelig betydning for danske danseres musikalske opdragelse, mens sidstnævnte har placeret sig stærkt som Bournonville-danser, pædagog og formidler. Sammen danner de tre en vital og stærk familie-klan som har gjort dansk balletliv rigere. – R. 1952. R.' 1959.

□Tegn. af H. Lollesgaard, 1963 (Kgl. bibl.). Foto (Kgl. bibl.; Teatermus.: Det kgl. teaters arkiv og bibl.).

New York public library, Dance coll. Dictionary catalog, N.Y. 1974. – Bag mange masker. N. B. L. fortæller, ved Ebbe Mørk, 1974. – Sv. Kragh-Jacobsen: Balletten 1945–52, 1953. Samme: 20 solodansere fra Den kgl. da. ballet, 1965. Samme: Balletaftener, 1969. – TV-optagelser i dansk og eng. TV samt i New York public library, Dance coll.

Erik Aschengreen

Larsen, Ole Hansen, 1875–1955, landøkonom. * 24.8.1875 i Helsingø, † 5.4.1955 på Frbg., begr. Solbjerg kgd. F: gårdejer Hans L. (1823–1905) og Maren Kirstine Nielsdatter (1838–1912). ~ 28.7.1905 i Tibirke med Betty Margrethe Bro, * 13.2.1878 i Tisvilde, † 21.8.1945 på Frbg., d. af lærer Heller Petersen B. (1838–1904, ~ 1° 1866 med Betty Juliane Augusta Holst, 1838–72) og Olivia Christiane Ludvine Kaa (1855–1931). – Far til Ellinor "Bro Larsen.

Efter nogle års virksomhed i praktisk landbrug tog L. præliminæreksamen 1895, var derefter på Tune landboskole 1896–97 og på landbohøjskolen 1897–99, hvorfra han 1899 blev landbrugs-kandidat. I de næste syv år var han lærer ved Forsingelands landbrugsskole tillige med at han 1902–06 var konsulent i husdyrbrug og planteavl for Kalundborg omegns landboforening og 1903–06 planteavlskonsulent for Holbæk amts økonomiske selskab. Herfra avancerede han til konsulent i planteavl for De sjællandske landboforeninger 1906–13. I disse år udfoldede han et større landbrugsfagligt forfatterskab, bl.a. *De kunstige Gødninger og deres Anvendelse*. 1912 (3. udg. 1917) og s.m. Harald R. Christensen en beretning om undersøgelser over jordens kalktrang i Tidsskrift for Planteavl XVII, 1910. Det bragte ham efter tilskyndelse fra prof. T. "Westermann naturligt ind på spørgsmålet om de enkelte afgrøders rentabilitet, og 1911 offentliggjorde han resultaterne herfra i *Beretning om Landboforeningernes Virksomhed for Planteavl paa Sjælland 1910*. Studieophold hos førende landøkonomer som Friedrich Aereboe i Berlin og Ernst Laur i Zürich 1913 og i Oxford 1914 kvalificerede L. til at overtage den lærestol som var blevet ledig ved V. E. Maars død 1911. 1914 blev han da også professor i almindelig landbrugslære. Allerede det næste år kunne han supplere Maars lærebog *Det danske Landbrugs Historie* med et supplementshæfte *Statistiske Sammendrag og Oversigter*, og 1921 udgav han sine forelæsnings i emnet under titlen *Landbrugets Historie og Statistik* (flere efterfølgende udg.). L. opfatter her landbrugets udvikling fra oldtiden og til nutiden

som én lang udvikling frem mod idealtypen: den selvstændige, teknisk-økonomisk duelige familiejordbruger som ud fra kalkulatoriske overvejelser tilrettelægger sin virksomhed. Bogens titel kunne for den dens sags skyld også have været „Den danske bonde og rentabiliteten“.

Indsigt i tekniske og driftsøkonomiske sammenhænge var for L. som for de fleste i samtiden selve „hemmeligheden“ bag det danske landbrugs exceptionelle udvikling gennem en mere end 50-årig omlægningsperiode. Den økonomiske liberalismes grundsætninger om fri konkurrence til verdensmarkedspriser og om landbrugskapitalens totale forrentning blev da knæsat som det eksportorienterede danske landbrugs „grundlov“, hvorimod der i lande med selvforsyningslandbrug som fx Ernst Laurs Schweiz praktiseredes visse former for reguleret landbrugsøkonomi. L. var dog på ingen måde dogmatisk i sit liberalistiske grundsyn. Tværtimod var han i modsætning til mange andre landøkonomer ikke uden forståelse for husmandsbrugets særlige problemer. Ved møder i landhusholdningsselskabet i slutningen af 1920'erne og i begyndelsen af 1930'erne fremhævede han husmandsbrugets fortrin fremfor andre brugstyper. Det er da også betegnende, at han aldrig engagerede sig i erhvervspolitiske anliggender. Landbrugsfagligt oplysningsarbejde var det arbejdsområde der stod hans hjerte nær. 1915–31 var han medlem af udvalget for folkelig universitetsundervisning og 1934, samme år som han blev præsident for landhusholdningsselskabet, blev han formand for Samvirksomheden for landbrugsfagligt oplysningsarbejde. Det er også i denne sammenhæng, man må se hans store indsats for Landøkonomisk driftsbureau. Allerede 1914 udarbejdede han på landhusholdningsselskabets, særlig Th. Westermanns, opfordring et forslag til bureauets organisation. I dette forslag tog L. sit udgangspunkt i de allerede eksisterende regnskabsforeninger, og da bureauet 1918 var blevet en realitet med L. som leder, foregik arbejdet stadigvæk i et tæt samarbejde med de lokale foreninger. Ved nøjtern og forsigtig brug af det indsamlede materiale og ved stor grundighed ved dets tilvejebringelse skabte L. den nødvendige tillid til de foretagne beregninger, således at resultaterne herfra ikke alene kunne anvendes i den erhvervspolitiske argumentation, men også i lovgivningsarbejdet. Sammen med Ivar Dokken skrev han *Vejledning ved Landbrugs-Regnskabsføringen*, 1926, og desuden offentliggjorde han gennem årene en række artikler om landbrugets udvikling i Danmark og andre lande. I landbohøjskolens årsskrift for 1924 skrev han eksemplvis afhandlingen *Sædskifteforhold paa store*

og middelstore Bøndergaarde i Begyndelsen af det 20. Aarhundrede.

Studie- og foredragsrejser til udlandet, ikke mindst USA, gjorde L.s navn kendt i internationale kredse. Hans landbrugshistoriske bidrag til Axel Nielsens værk *Dänische Wirtschaftsgeschichte* (1933) bidrog også hertil. Han var ikke en verdensfjern teoretiker, men en praktisk videnskabsudøver som kendte landbrugets problemer indefra. Som professor nærrede han en levende interesse for de landbrugsstuderende og forsømte ingen lejlighed til at hjælpe dem med råd og dåd. Det ledte til en række tillidsposter. 1919 blev han medlem af bestyrelsen for den danske afdeling af Nordiske jordbrugsforskeres forening, næstformand 1929 og formand 1938–42. Året efter sin afgang som leder af Landøkonomisk driftsbureau 1945 blev han æresmedlem af Foreningen af danske landbrugskandidater, hvis formand han var 1911–17. Desuden var han 1918–19 formand for De samv. sjællandske landboforeningers planteavlsudvalg, medlem af det tekniske landbrugsudvalg 1917–22, medlem af statens husdyrbrugsudvalg 1927–34 og 1929 medlem af landhusholdningsselskabets bestyrelsesråd. Fra 1923 var han medlem af Kungl. svenska lantbruksakademien, hvortil kom en række andre udmærkelser. – R. 1925. DM. 1937. □Foto.

Vort landbrug XXXI, 1912 545; sst. 1935 438. Ugeskr. for landmænd, 1914 266f. L. O. [Pedersen] sst. 1935 534f. Johs. Ridder sst. 1955 240f. P. D[alium] [Petersen] i Fyns stifts landbrugstid., 1935 494. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Erik Helmer Pedersen (Aksel Milthers)

Larsen, Peder Olesen, se Olesen Larsen, Peder.

Larsen (Skræppenborg), Oluf (Ole) Peter Holm, 1802–73, bonde, lægprædikant. * 8.10.1802 i Hunderup ved Odense, † 6.1.1873 i Dons, begr. i Alminde ved Kolding. F: branddirektor Niels L. (ca. 1766–1817) og Anna Elisabeth Hansen (1775–1846). ~ 1° 22.6.1822 i Brylle med Anna Kirstine Jørgensdatter, * 20.11.1785 i Trostrup, Korup sg., † 7.8.1867 i Dons, d. af gårdejer Jørgen Christian Rasmussen (1755–1804) og Karen Knudsdatter (ca. 1760–1838). ~ 2° 6.10.1868 i Alminde med Karen Jørgensdatter, * 9.6.1835 i Brørup, † 24.10.1876 i Dons (~ 2° 1873 med gårdejer Peder Hansen Roed, 1848–90, ~ 2° 1888 med Kirstine Marie Berg, 1856–1927, ~ 2° 1894 med gårdejer Jens Jørgen Nielsen, 1860–1933), d. af husmand Jørgen Pedersen (1788–1880) og Margrethe Simonsdatter Schmidt (1795–1856).

L. blev sat i landmålerlære, men han ville være bonde og kom i tjeneste på St. Skræppenborg (Brylle), blev 20 gammel gift med en datter på gården og overtog den dermed selv; hun var 17 år ældre, men ægteskabet blev lykkeligt. Det var dårlige tider for landbruget, men han drev gården med stor dygtighed og blev meget velhavende. Familien var påvirket fra Christiansfeld og den østfynske vækkelse, og snart følte L. trang til at vidne aktivt om sin tro – der endnu havde et luthersk-pietistisk præg – og med stor iver deltog han i de fynske forsamlinger, ligesom han i tidens løb genudgav en mængde af den ældre opbyggelseslitteratur. Ved at læse „Kirken Gienmæle“ blev han grebet af N. F. S. „Grundtvig der – som han sagde på vennemødet 1871 – „har vist os Vejen lige til Herren selv“. Det ændrede hans forkyndelses karakter, og energisk tog han sig nu af de grundtvigske „mærkesager“ (ritualsagen, sognebåndsløsningen etc.); han samarbejdede også med N. Lindberg. Som prædikant var L. ganske umetodisk, men trods langtrukketheden gjorde han et vældigt indtryk på mange (C. „Kold var en af dem der blev kristeligt vakt ved at høre ham) ved den kraft og inderlighed (der undertiden også bevægede ham selv til tårer) hvormed han udfoldede sig. Tit kom han i konflikt med myndighederne, blev arresteret og idømt bøder, men fortsatte ufortrødent; især efter at han 1841 havde erhvervet den 100 ha store Donsgård ved Kolding kom der fart i hans rejser over hele landet, men mest i Jylland; de foregik i vintermånederne med ham selv som kusk, og hans grundtvigske prædiken blev flere gange (således i Hammerum herred) anledning til at vækkelsen spaltedes i en grundtvigsk og en markant ikke-grundtvigsk fløj. På sin gård byggede han en stor sal, og høstgilderne – hvor store skarer blev rundeligt beværtet – bød på foredrag af præster og højskolemænd og blev forbillede for højskolers og forsamlingshuses efterårsmøder. L. var en ivrig forkæmper for kirkelig frihed og deltog med en mængde pjecer og artikler i forhandlingerne om kristelige emner, ligesom han gavmildt støttede højskolerne. Politik gav han sig sjældent af med, men var dog 1872 ordførende stiller for C. „Berg, og ud af sin varme fædrelandskærlighed formanede han efter fredsslutningen 1864 fra rådhustrappen i Kolding Christian IX til at omgive sig med danske mænd („Mange af os har under den grufulde Krig ikke kunnet holde den Frygt tilbage, at Deres kongelige Majestæt, født paa Grænsen af tysk og dansk, ikke naturligen har kunnet føle for Danmark og de Danske“). – I sin samtid var L. uden tvivl den kirkelige vækkelses mest fremtrædende

lægprædikant, en fynsk bonde i fremtræden og væsen, storslået oftervillig overfor alt som vandt hans hjerte, uafnadeligt rede til at aflægge sit vidnesbyrd, både kristeligt og folkeligt; han hørte (sagde V. „Birkedal) til „Rytteriet i Vorherres Slagorden“. □ Afbildet på træsnit 1873. Litografi af Harald Jensen, 1902, efter samme forlæg. Relief af Rasmus Andersen på monument, 1902 (haven ved Donsgård). Foto. – Mindsten 1874 på Alminde kgd., 1875 i Skibelund krat og 1923 ved St. Skræppenborg.

Breve fra og til Grundtvig II, 1926 555–57. – Sofus Borgen: Til minde om Ole Peter Holm Larsen, 1873. L. Schrøder: Ole Peter Holm Larsen, 1875. John M. Møller i Årbog for hist. samf. for Odense og Assens amter VI, 1919 227–29. Poul Lindholm: Landsbyen Dons, 1922 106–26. Augustinus Sørensen i Minder fra gamle grundtvigske hjem V, 1925 11–26. F. Elle Jensen i Vejle amts årbog, 1955 5–27. Knud Ottosen m.fl.: De fynske vækkelser, 1964 = Vækkelsernes frembrud i Danm. III. Frands Ole Overgaard og A. Pontoppidan Thyssen: De senere jyske vækkelser, 1970 = Vækkelsernes frembrud i Danm. V.

P. G. Lindhardt

Larsen, Peter, 1924–70, landbrugsminister, gård-ejer. * 29.6.1924 i Østrup ved Otterup, † 7.7.1970 i Odense, begr. i Østrup. F: gårdejer Hans Jørgen Johannes L. (1893–1960) og Jenny Frederikke Mathilde Jensen (* 1898). ~ 1.7.1950 med Anna Lise Sørensen, * 2.1.1924, d. af gårdejer Anders J. S. og Rebekka Johnsen († 1961). Efter folkeskolen uddannedes L. ved landbruget, suppleret med kursus på den liberale skole Bredablik 1945 og 1948, Vestbirk højskole 1945–46 og den nordiske højskole i Genève 1948. Han forpagtede fødegården 1950 og ejede den fra 1966. L. var tidligt politisk engageret og blev 1948 formand for venstres ungdom i Otterup-kredsen, og 1950 formand for VU i Odense amt samt medlem af VUs landsorganisations styrelse og var 1952–54 formand for VU i Fyns stift og for landsorganisationens studiekredsudvalg. Ved aprilvalget 1953 indvalgte L. i folketinget af venstre i Otterup-kredsen som han derefter repræsenterede i tinget til sin død. Han var det nyvalgte tings yngste medlem og tog sig i sin første folketingstid især af ungdomsproblemer som medlem af statsradiofoniens ungdomsudvalg fra 1954 og medlem af arbejdsministeriets ungdomsudvalg 1958. Større opgaver fik han som medlem af landbokommissionen af 1960 og af statens jordlovsudvalg og dets forretningsudvalg 1964 og som sit partis ordfører for en del af jordlovene 1963 og for sygesikringsordningen der afviklede sygekasserne. 1960–65 sad han i folketingsgruppens bestyrelse. På sin fødeø indvalgte han i forretningsudvalget for Sparekassen Fyn og i bestyrelsen for Fyns Tidende. Alle sine

kommissions- og bestyrelsesposter afgav L. da han 2.2.1968 blev landbrugsminister i RKV-regeringen under Hilmar Baunsgaard. Hans arbejde i den forholdsvis korte tid han kom til at virke som landbrugets minister fulgte to linjer, for det første en videreførelse af de landbrugsordninger der var gældende i afventen af dansk medlemskab af EF, og for det andet en forberedelse af de strukturændringer der forberedtes i landbokommissionen og de ændringer der ville følge med det forventede medlemskab af EF som han var en svoren tilhænger af. De debatter i tinget og på møder rundt i landet som prægede denne overgangstid førte han med stor indsigt, klar i sin argumentation og urban i sin form, men magtede også den skarpe polemik når lejlighed dertil bød sig. Han opnåede en betydelig popularitet i landbruget, selv om han også var udsat for hård kritik i forsommeren 1969 da den forøgelse af landbrugets støtteordninger som han og regeringen fandt forsvarlig ikke tilfredsstillende landbrugsorganisationerne. Ved åbningen af det fynske dyrskue sidst i juni 1970 hvor L. var udstiller og som minister skulle holde åbningstalen ramtes han af en blodprop og døde få dage senere. □Foto.

Kr. Asbæk i Berl. tid. 8.7.1970. Fyns tid. s.d.

Helge Larsen

Larsen, Poul Sehested Harald, 1859–1935, ingeniør, industrileder. * 21.3.1859 i Flensborg, † 10.5.1935 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: premierløjtnant, senere kaptajn i infanteriet Harald L. (1828–1900) og Birgitte Sofie Elisabeth Sehested (1824–1902). ~ 1° 15.10.1886 på Frbg. med Emilie Pauline Lotz, * 2.1.1864 på Ussinggård ved Horsens, † 29.1.1925 i Kbh., d. af proprietær Martin Frederik Vilhelm L. (1810–85) og Caroline Amelie Rønne (1834–68). ~ 2° 21.2.1926 på Frbg. med Emmy Louise Sthyr, * 25.4.1877 i Alslev ved Varde, † 15.7.1951, d. af professor, senere biskop H. V. S. (1838–1905) og Sophie L. E. Lillienkiöld (1855–88). – Far til Gunnar L. L. fik sin første skolegang i Fredericia hvortil faderen forflyttedes efter krigen. 1877 tog han polyteknisk adgangseksamen efter 1875–76 at have været i lære på C. F. Lunds Maskinfabrik i Kbh. og 1882 blev han cand.polyt. som maskiningeniør. Efter eksamen fik han ansættelse på tegnestuen på R. Koefoeds Maskinfabrik i Kbh. Januar 1883 rejste han til Skotland hvor han blev maskinkonstruktor hos Miller & Co., Vulcan Foundry Coatbridge. Juli 1884 kom han som maskinkonstruktor til det af F. L. Smidth 1882 stiftede ingeniørfirma der projekterede mølleri- og teglværksanlæg. Firmaets forhold var meget

små og primitive ved L.s ansættelse og var det endnu, da Alex. Foss på L.s initiativ ansattes i foråret 1885. 1887 indtrådte L. og Foss som medindehavere; man specialiserede sig i at bygge teglværker i de nordiske lande, Nordtyskland og Rusland. Gennem teglværksindustrien kom firmaet naturligt ind i den da opvoksende cementindustri og leverede 1888 den første cementfabrik der byggedes i Limhamn i Sverige, og 1890 byggedes Ålborg Portland Cementfabrik. S.å. oprettedes kontor i London, 1893 i Paris og i St. Petersborg, og 1895 i New York. Samarbejdet mellem de tre chefer var således at det er vanskeligt at sige, hvem af dem det ene eller det andet af firmaets arbejder skyldes, men i hovedsagen var det formentlig således at Foss i det væsentlige havde arbejdet i de tysk- og russisktalende lande, mens L. særlig varetog interesserne i de engelsktalende.

Et af de fremstød, firmaet foretog i disse år, var indførelse af den af M. Davidsen opfundne rørmølle i cementindustrien, og der leveredes i de følgende år mange af disse. 1898 optog firmaet selv fabrikationen af de leverede maskiner idet man byggede den store maskinfabrik i Valby; senere byggedes der egne fabrikker i England, Estland, Tyskland og USA. Efter F. L. Smidths død fortes virksomheden videre af Foss og L. Omkring århundredskiftet indførte man fra Amerika roterovnen til cementbrænding som frembød væsentlige fordele fremfor skaktovnen. Indførelsen af denne ovn gav firmaet et overordentligt opsving, idet mange fabrikker anskaffede sådanne ovne der producerede 250–300 tons cement i døgnet. Samtidig søgte man stadig at sikre sig økonomisk og teknisk ligestilling med de øvrige cementfabrikker verden over ved i en årrække omkring århundredskiftet at opkøbe danske cementfabrikker, en bestræbelse der med grundlæggelsen af The Tunnel Portland Cement Co. i England 1911 fortsattes ud over landets grænser. I krigsårene blev Foss så stærkt beslægtet af sit erhvervspolitiske arbejde at det blev L. der trak hovedlæsset i firmaets ledelse. Da cementindustrien, efter at være blomstret op 1918–19 og at have kulmineret 1920–22 kom ind i en tilbagegangsperiode, stod L. alene i spidsen for firmaet. 31.12.1923 udtrådte Foss. Derefter var L. administrerende direktør og bestyrelsens formand, og hans initiativ var så friskt som nogen sinde. Gennem Tunnel fabrikken i England var firmaet blevet nært knyttet til den engelske cementindustri. Fra begyndelsen af 1920erne opkøbtes aktiemajoriteten eller hele aktiekapitalen i cementfabrikker i Norge, Estland, Tyskland, Egypten, Portugal, Syrien, Irland, USA m.fl.st. Frankrig var den største kunde, og det drejede

sig om millionbestillinger; også til England og dets besiddelser, Tjekkoslavkiet, Polen og Jugoslavien var salgene meget store. Fra 1926 mærkes der en stærk tendens til udvidelser og nyanlæg inden for cementindustrien i alle lande, og dette gav sig udslag i en stor forøgelse af firmaets virksomhed og afsætning i de kommende år.

Også i rent teknisk henseende foretog man nye fremstod idet man satte et arbejde ind på fremstilling af de såkaldte kvalitetscementer, fx den af distriktsingeniør Aug. Poulsen opfundne molerement, hvid cement, farvede cementer og velocementen der „konstrueredes“ af firmaets eget laboratorium. 1928–29 leverede man roterovne med en produktionskapacitet på i alt seks mio. tons cement eller en tiendedel af verdensproduktionen og møller med en samlet produktionskapacitet på ca. fjorten mio. tons. 1932 kunne det derfor med rette siges om L. at hvor i verden der skulle produceres cement, så kom man ikke uden om hans firma, og at der ikke var nogen der kunne siges at have større indflydelse på den internationale cementindustri og cementhandel end han der både var leder af den koncern der i hele verden producerede flest maskiner til cementindustrien, og samtidig leder af en gruppe cementfabrikker der tilsammen leverede verdens største produktion af cement. Unægtelig var L. også en personlighed af et sjældent format; en eksport som den han byggede op og vedligeholdte kunne ikke eksistere hvis ikke en leder af hans rang opmærksomt fulgte alt hvad der skete på det internationale marked, med et vågent øje. Han var ikke elsket alle vegne, men der stod respekt om ham, og når han på møder o.l. om erhvervsspørgsmål viste sit karakteristiske hoved med den store, hvide, gennemsigtige hårmanke og sin velkendte tunghøre hovedtelefon og på tallerstolen lod sin lyse, skarpe og klingende stemme lyde, så lyste alle interesserede. L. bevarede en forbavsende vitalitet op gennem årene, og hans evne til at se sine folk an og til at inspirere sine medarbejdere og samle dem i et frugtbringende samarbejde sløvedes ikke. Til de sidste år foretog han lange rejser. Han efterfulgtes af sønnen Gunnar L. De hverv L. beklædte stod næsten alle i forbindelse med firmaets forretningsmæssige interesser. En undtagelse herfra var hvervet som formand for Dansk ingeniørforening 1930–32 som han nedlagde før valgperiodens udløb 1934, og hvori han ikke rigtig fandt sig til rette, idet han med sin autokratiske indstilling i virkeligheden stod ret fremmed over for foreningstankens parlamentariske væsen. L. var den ledende i alle til hovedfirmaets koncerndannelse hørende firmaer og selskaber i ind- og ud-

land og var desuden formand for Nordiske Kabel- og Trådfabrikker fra 1923, og Société de Ciment Portland Helouan fra 1929. Desuden var han medlem af bestyrelsen for Dansk Akts. Siemens Schuckert 1904–19, Hedehesteglværket 1906 og blev senere formand for dets bestyrelse, Skandinavisk Eternit fra 1906, Frbg. Jernstøberi og Maskinfabrik 1907–28, Kbh.s Handelsbank fra 1911, Sadolin & Holmblad fra 1914 (formand 1926), Helsingør Jernskibs- og Maskinbyggeri 1912–13, Det østasiatiske Kompagni 1923–31 og Société Anonyme des Ciments d'Anatolie fra 1929. 1920–29 var L. formand for Flensborgsamfundet. 1907 stiftede han sammen med Foss Frederik Smidths legat for polyteknikere og 1923 ingeniørerne Alex. Foss' og Poul L.s legat til opmuntring for og understøttelse af polyteknisk studerende. Ved Polyteknisk læreanstalts 100-års fest 1929 udnævntes L. til dr.techn. h.c. – R. 1919. DM. 1927. K². 1929. □Mal. af L. Tuxen, 1910 (F. L. Smidth). Skitse af L. Find, mal. af samme 1930, 1932 (Fr.borg). Mal. af O. Matthiesen, 1932 (Da. ing.foren.). Tegn. af Otto Christensen, 1934 og af Ivan Opffer. Mal. af A. Tørsleff, 1955 (F. L. Smidth). Foto.

Interview i Berl. tid. 24.12.1934. – Berl. tid. 20.3.1919, 1.1.1922 og 11.5.1935. Knudåge Riisager: F. L. Smidth & co. 1882–1922, 1921. Poul Sørensen m.fl. i Ingeniøren, 1932 189–200. G. E. Hartz sst. 1935 VI 107f. Povel Drachmann: F. L. Smidth & co. 1922–32, 1932. Samme i Tidsskr. for industri, 1935 129–31. Povel Vinding: Dansk teknik gennem 100 år, 1939 149–68.

P. H. Bendtsen (Povel Vinding)

Larsen, Poul Lauritz, 1909–76, plantefysiolog. * 30.10.1909 i Højby på Sjælland, † 8.7.1976 i Århus, begr. sst. F: inspektør Lauritz Harald L. († 1961) og Anna Mettina Jørgensen († 1913). ~ 30.1.1932 i Kbh. med Ellen Martha Emilie Mikkelsen, * 16.2.1909 i Kbh., d. af tobakshandler Jens Christian M. og Karen Klinker. L. blev student fra Lyngby 1928, mag.scient. i plantefysiologi 1934 og dr.phil. 1944. 1933–48 var han videnskabelig assistent ved Danmarks tekniske højskoles laboratorium for mikroskopi og mikrobiologi og samtidig 1935–49 assistent, senere amanuensis ved Kbh.s univ.s plantefysiologiske institut. 1946–47 studerede han i USA og 1949–52 var han professor i plantefysiologi ved Chicagos univ. Men han havde svært ved at vænne sig til livet i Chicago, og 1952 søgte og fik han et docentur i Bergen hvor han 1955 blev professor. 1967 blev han kaldet til et nyoprettet professorat ved Århus univ. hvor han har opbygget det plantefysiologiske institut. Som elev af P. Boysen Jensen har han på flere områder ført

dennes forskning videre og selv, under inddragelse af ny kemisk viden i sine eksperimenter, bragt væsentlige nye resultater. Hans første større arbejder, delvis i samarbejde med andre, omhandler fotosyntesen og dens resultat, planternes stofproduktion. Selv har han betegnet denne proces, planternes opbygning af organisk stof, som den vigtigste fysiologiske proces overhovedet fordi den er grundlag for alt liv på jorden, og han har ved studier af bl.a. natskyggearter vist kromosomfordoblingens betydning for stofproduktionens størrelse. I en prisopgave om rødkerne-dannelse hos bøg 1937 har han vist at denne skyldes svækkelse af veddets levende celler, og senere har han påvist at strenge vintre kan fremkalde denne skade. L.s hovedindsats falder inden for studiet af vækststoffer. I disputatsen *3-indole acetaldehyd as a growth hormone in higher plants* har han identificeret et nyt vækststof og vist hvorledes det indgår i dannelsen af indoleddikesyre, det mest kendte vækststof af auxin-gruppen. I *Planternes vækststoffer*, 1962, har han givet en populær fremstilling af hele komplekset med forklaring på vækststoffernes virkning som ukrudtsmidler og iøvrigt som hjælpemiddel for alle planteavlere. En naturlig følge af studiet af disse stoffers opbygning var undersøgelser af deres virkninger i levende planter og plantevæv, specielt for plantedeles vækstretninger i forhold til lyset, jordoverfladen og tyngdekraften, undersøgelser som førte til en række publikationer bl.a. om bevægelser i cellernes stivelseskorn som led i processerne. Ved siden af de videnskabelige værker har L. i mange populære arbejder bidraget til forklaring af sin ikke umiddelbart letforståelige videnskab, ligesom han i seminariebogen *Plantelivet* (s.m. V. Abrahamson og T. W. Böcher, 1. udg. 1948) har givet lærerne et godt grundlag for undervisningen. L. var medlem af danske og udenlandske lærde selskaber og var ved sin død udpeget til æresdoktor ved Stockholms univ. Personligt var han hjælpsom og interesseret i alle grene af de botaniske videnskaber. □Foto.

Bibliografi i Carl Christensen: Den danske botaniske lit. 1912-39, 1940 278 og Alfr. Hansen: Den danske botaniske lit. 1940-59, 1963 201f m. efterfølgende lister i Botanisk t. - Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1945 147f. - Naturhist. tid. IX, 1945 16. Forskningsnytt fra Norges almenvitensk. forskningsråd, Oslo 1962 nr. 2 8-10. E. Stemann Nielsen i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1976-77 130-35.

Anne Fox Maule

Larsen, Rasmus Samuel Thal, 1837-1928, købmand, plantageejer i Hollandsk Indien. * 12.4. 1837 i Bogense, † 9.1.1928 i Probolinggo, Java, begr. sst. F: distriktslæge Peter Clausen L.

(1795-1868) og Sophie Magdalene Utke (1797-1873). ~ 20.2.1864 i Surabaya, Java, med Johanna Bernardina Levert, * 9.2.1842 i Amsterdam, † 7.2.1926 i Probolinggo, Java, d. af fabriksbestyrer Jan Hendrik L. (1804-64) og Hillegonda Ida Grevinck (1809-75).

L. begyndte sin usædvanlige løbebane som skibsdreng 1852, tog styrmandseksamen og blev kaptajn 1859. Han blev straks efter fører af dampskibet Prince of Oranie som han førte som sejlskib syd om Kap til Java. Her gik han over i handelen hos et firma i Surabaya, med hvis ene chef Otto Matzen han havde slægtsforbindelse. Omkring 1870 nedsatte han sig som købmand i Probolinggo på Java hvor han grundlagde firmaet L. & Co. Han tog desuden i stor udstrækning del i plantagedrift og blev efterhånden interesseret både i kaffe, tobak og sukkerplanter; sidst i 70erne anlagde han også en kininplantage. Under de store kriser i 80erne - navnlig tobakskrisen 1888 - tabte han hele sin formue, men han arbejdede sig op igen og solgte omkr. 1910 sin købmandsforretning med pakhus osv. til nederlandsk indisk handelsbank. L.s virksomhed såvel som hans hjem var i over et halvt århundrede et støttepunkt for danske og danske interesser på Java. Han blev det patriarkalske midtpunkt for en stor familie af børn, svigerbørn og børnebørn (Thal-Jantzen, Philipsen-Prahn), og han udfoldede en storstilet gæstfrihed over for nyankomne landsmænd, ligesom han også var rundhåndet over for danske der trængte til en hjælpende hånd. Han var naturaliseret hollænder og følte sig ved sit arbejde og sit giftermål stærkt knyttet til Holland, men han glemte ikke sit fødeerland og sin derværende slægt. Han skænkede i årenes løb meget omfattende etnografiske samlinger til Nationalmuseet. Han var en personlighed af format og har både ved sit eksempel og ved sit velvillige sindelag haft betydning for en meget stor del af de mange danske der frem til anden verdenskrig fandt gode stillinger i Hollandsk Indien. - R. 1906.

Danm. hjemme og ude, 1914 jan. nr. Danmarksposten, 1928 53. - Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Niels Alsted (A. Kamp)

Larsen, Søren Eskildsen, 1802-90, kirurg. * 16.2. 1802 i Kerteminde, † 17.11.1890 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: forvalter på Lundsgård, købmand Hans L. (1760-1828) og Cecilie (Borger) Clausen (1762-1858). ~ 7.11.1835 i Kbh. (Frue) med Sophia Albertina Matzen, * 22.6.1815 i Kbh. (Frue), † 17.3.1895 sst., d. af bogholder hos agent Duntzfelt Johan Eberhard M. (1786-1832)

og Sophie Elisabeth Heering (1789–1856). – Far til Sofus *L.

L. blev student 1822 fra Odense og uddannede sig dels ved Kirurgisk akademi hvor C. C. *Withusen var hans lærer og hvorfra han tog eksamen 1828, dels som kandidat hos R. S. Thal, overkirurgen ved Almindelig hospital i Amaliegade der dengang var Kbh.s kommunale hospital med byens eneste afdeling uden for universitetsafdelingen på Frederiks hospital. L.s kirurgiske anlæg og evner som lærer var tidligt erkendt, 1829 blev han docent ved Kirurgisk akademi hvor han 1836 udnævntes til reservekirurg og fungerede til 1842 da akademiet ophævedes. Samtidig var han reservekirurg ved Frederiks hospital hos J. Gundelach Møller der 1830 havde efterfulgt Withusen. 1837 fik han titel af regimentskirurg.

L. var en højt begavet, videnskabeligt interesseret og meget selvstændig personlighed der i modsætning til de fleste kunne nøjes med sin kirurgiske eksamen og heller ikke foretog udenlandsrejser. Da Thal 1843 af faglige grunde måtte søge sin afsked udnævntes L. til hans efterfølger som overkirurg ved Almindelig hospital, hvormed fulgte forpligtelse til at være lærer i klinisk kirurgi. Denne stilling beklædte L. nu i tyve år og bejlede med rette i denne lange årrække til førerskabet i dansk kirurgi, fuldt jævnbyrdig med universitetskirurgerne, først S. A. V. *Stein der afløste Gundelach Møller og selv efterfulgtes af A. *Buntzen. 1863 søgte L. sin afsked, samtidig med at den kirurgiske afdeling nedlagdes på „Almindeligheden“ der nu blev lemlestiftelse, og en ny kirurgisk afdeling åbnedes på det nyopførte kommunehospital i Farimagsgade med hans sidste reservekirurg C. *Withusen som chef. En væsentlig grund til at L. trods sin kolossale arbejdskraft og sit jernhelbred så tidligt opgav sin hospitalsvirksomhed var hans stedse stigende private konsultations- og huslægepraksis som han efter sin afgang passede med usvækket kraft og interesse lige til 80-års alderen. L. der i modsætning til sin forgænger var meget human over for patienterne, var foruden en søgt lærer i kirurgi en fremragende operatør, bl.a. berømt for sine glimrende plastiske operationer, og fordi han fik bedre resultater end de fleste da de dødbringende sår sygdomme, som Frederiks hospital ligesom de fleste andre kirurgiske afdelinger på den tid led frygteligt under, kun sjældent optrådte på hans afdeling, vel nok først og fremmest som følge af den strengt gennemførte renlighed som herskede der under hans styre.

L. forstod med sikker kritisk sans at drage nytte af udenlandske landvindinger; fx indførte han allerede 1846 æter og kloroform til universel

narkose s.å. man i udlandet var begyndt at eksperimentere hermed. Desuden udførte han 1847 på initiativ af P. L. *Panum og med ham som assistent den første blodtransfusion i Danmark med defibrineret blod. L. har endvidere fortjeneste af med held at have indført tracheotomien her og udvidet dennes område samt udviklet dens teknik. Som eksempel på L.s kliniske sans og evne til at samle sine iagttagelser skal her kun nævnes hans udtømmende beskrivelse 1849 (Hospitals-Meddelelser II 295–316) af en særlig form for endetarmsforsnævring der først 1875 blev bekendt i udlandet ved et arbejde af den franske syfilidolog A. Fournier. Lidelsens egentlige natur og L.s fortjeneste blev først klarlagt i vore dage af O. *Jersild. Naturligt nok var L. med sin levende produktive ånd medstifter af den unge radikale og kritiske lægeintelligens' forening Philiatrien 1829 og siden et virksomt medlem her. L. var en flittig og frugtbar forfatter af en mængde artikler og afhandlinger i Ugeskrift for Læger og Bibliothek for Læger, men fortrinsvis i Hospitals-Meddelelser (1848–53), hvoraf han med de øvrige kbh.ske overlæger var medudgiver, ikke alene om kirurgiske emner, men også om hudsygdomme og veneriske sygdomme, hvortil han fandt rigt stof i den stærkt blandede belægning af afdelingen som foruden de kirurgiske sygdomme optog patienter med ore- og øjenssygdomme, kroniske hudsygdomme og mandlige patienter med veneriske sygdomme. Ved afgang 1863 ophørte L.s litterære produktion. – Dr.med. h.c. ved Lunds univ. 1868. – Tit. professor 1847. Etatsråd 1863. – R. 1853. DM. 1882. □Silhouet af N. Chr. Rausing fra 1840'erne. Litografi efter daguerreotypi. Mal. af D. Monies, litograferet 1844. Litografi af I. W. Tegner, 1856, efter daguerreotypi. Træsnit 1875. Tegn. af P. Klæstrup (Kgl. bibl.). Foto.

Vald. Korfitsen: Gamle minder, 1885 73–91. Berl. tid. 17.11.1890. Jul. Petersen i III. tid. 30.11. s.å. Samme i Ugeskr. for læger 4.r.XXII, s.å. 553–56. Bibl. for læger 7.r.II, 1891 95f. 108f. J. W. S. Johnsson: Kbh.ske med. selsk., 1922 173. O. Jersild i Annales de dermatologie et de syphiligraphie 6.ser.VII, Paris 1926 74–77. [Otto Brandt:] S. E. L., 1940 (heri bibliografi). E. Dahl-Iversen: Vor kirurgiske arv, 1960 99–110. Ole Secher i Medicinsk forum XXV, 1972 nr. 2 43–50. Samme i Dansk med.-hist. årbog, 1976 46–67.

Otto C. Aagaard*

Larsen, Soren Peter, 1888–1948, arbejds- og socialminister. * 14.7.1888 i Hjortebjerg, Bårsløv sg. på Fyn, + 29.5.1948 i Birkerød, begr. Birkerød kgd. F: husmand og vejmand Lars Peter L. (1859–1932) og Ane Sørensen (1851–1936). ~ 3.1.1917 med Maren Nielsen, * 26.6.1891 i Se-

den på Fyn, † 1953 i Birkerød, d. af gårdejer A. Chr. N. (1844–1926) og Anne Marie Hansen (1856–1931).

Efter opvækst i små kår hvorunder L. som dreng arbejdede for fremmede kom han 1902 i malerlære og deltog i to vinterkurser på teknisk dag-skole i Odense 1906 og 1907. Han stræbte imidlertid mod videre uddannelse og blev lærer fra Odense seminarium 1913. Efter et par år med forskellige vikariatere virkede han ved Bogense kommunale skolevæsen 1915–35 og var tillige lærer ved byens handelsskole 1918–25 og lokal medarbejder ved Fyns Tidende 1915–27. I seminarietiden var L. medstifter af og formand for venstres ungdom i Odense 1911–13, en kort periode 1914 formand for VU i Nyborg, 1917–21 formand for Nordvestfyns VU og derefter til 1923 landsformand for VU. Fra det politiske ungdomsarbejde gik vejen for ham som for mange andre ungdomspolitikere til folketinget. 1924 opstilledes han af venstre i Kerteminde-kredsen. Hertil føjedes 1926 Otterup-kredsen, og fra det tidspunkt repræsenterede han de to kredse i folketinget til sin død. 1935 opgav han lærergerningen i Bogense og flyttede til Birkerød hvor han en tid var medlem af sogneråd og menighedsråd og medlem af bestyrelsen for Birkerød sociale boligforening og Søllerød sanatorium. Endvidere blev han formand for Liberalt oplysningsforbund da det 1945 oprettedes af venstre. I rigsdagen blev L. medlem af lønningsrådet, men først og fremmest interesserede han sig for sociale spørgsmål hvad der utvivlsomt hang sammen med hans jævne herkomst. Som parlamentariker kunne han virke lidt tør og optaget af detaljer for at få alle saglige hensyn frem, men midt i sagligheden brød hans lune igennem med en oplivende vits. Hans vælgere værdsatte ham og holdt fast ved ham og han ved dem. Han så det som sin parlamentariske opgave at holde rigsdagens arbejde i et rimeligt forhold til sine vælgeres ønsker og skattebetalingsevne og havde i mange henseender en holdning til sine valgkredse som den der kendtes for forholdstalsvalgene i de direkte kredsvalgs tid. Ved dannelsen af Knud Kristensens regering 7.11.1945 blev L. arbejds- og socialminister. Venstre kunne med denne mindretalsregering ikke føre den rene liberale politik som var Knud Kristensens ønske, men det generede ikke socialminister L. Han fik afviklet nogle restriktioner fra krigstiden og videreførte iøvrigt jævnt og beskedent som de økonomiske forhold betingede det, den linje frem mod velfærdsstaten der var indledet i 1930'erne. Hans deltagelse i debatterne vanskeliggjordes af tiltagende tunghørighed og 24.4.1947 bad Knud Kristensen ham tage sin afsked.

Det smertede ham utvivlsomt, men sit lune bevarede han. På et spørgsmål fra en ven hvordan det gik efter afskedigelsen svarede han: Tak. Bedre. Nu kan jeg høre at Knud Kristensen bliver kritiseret. □Foto.

G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 317–19. S. P. Qvist i Fyns tid. 30.5.1948. Venstre i 100 år II, ved J. H. Monrad, 1970: 111, ved Chr. P. Fogtmann, s.å. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977.

Helge Larsen

Larsen, Sofus Kristian (ved dåben Sophus Christian), 1855–1938, bibliotekar, filolog. * 10.9.1855 i Kbh. (Alm. hosp.), † 29.11.1938 i Kbh. (Andreas), urne på Bispebjerg. F: overkirurg, professor, dr.med., senere etatsråd S. E. *L. (1802–90) og Sophia A. Matzen (1815–95). ~ 24.10.1891 i Kbh. (b.v.) med Helga Steen, * 27.1.1855 i Kbh. (Hellig.), † 24.7.1938 i Frederiksværk, d. af boghandler Hans Christian Frederik S. (1819–71) og Laura Sønderberg (1831–1916).

L. blev student 1872 fra det v. Westenske institut, cand.philol. 1880, blev 1883 ansat som assistent ved universitetsbiblioteket, 1899 underbibliotekar, 1907 bibliotekar og var 1909–25 overbibliotekar efter S. *Birket-Smith samt – ligesom denne – universitetets arkivar. Som chef fortsatte han sin forgængers arbejde på at modernisere hele bibliotekets katalogsystem og nærmede sig herunder afslutningen, men lagde også megen vægt på forbedringer på en række andre områder. Således lykkedes det ham at opnå en betydelig og for den daglige drift meget nødvendig forøgelse af annuum og personale og gennemføre en hårdt tiltrængt nykatalogisering og konservering af den store og værdifulde håndskriftsamling som dengang fandtes i biblioteket (nu i Kgl. bibl.). På forskellig måde forbedrede han publikumsbetjeningen og befæstede derved bibliotekets gode og fra Birket-Smith nedarvede omdømme hos publikum. – L. var i sin styreform en ganske demokratisk og fordomsfri mand der også i biblioteksmæssig forstand viste en forstående tilpasning efter tidsforhold og udvikling. Han deltog levende og iltet i den hede debat der fandt sted i årene efter 1917 om det videnskabelige biblioteksvæsens fremtidige struktur, og selv om han indtog en konservativ holdning er der grund til at nævne fx hans indlæg *Fremtidens Fagcentraler* (Ministeriernes Maa-nedsblad, 1917) der rummer tanker af en vis aktualitet. Han stillede sig positivt til at gennemføre forslaget om en udveksling mellem Det kgl. bibliotek og universitetsbiblioteket for så vidt angår disses medicinske og juridiske samlinger, en udveksling der fandt sted 1918 og var en for-

løber for den fagdeling mellem de to biblioteker som fandt sted efter at den „store“ biblioteks-kommission havde afgivet sin betænkning i 1926. L. var medlem af denne kommission indtil han 1925 fratrådte sit embede, men han fik næppe nogen væsentlig indflydelse på dens betænkning.

Jævnside med biblioteksarbejdet udfoldede L. en imponerende og alsidig forfattervirksomhed af historisk og filologisk art. Allerede 1885 vandt han universitetets guldmedalje for de n.å. udgivne *Studia in libellum incerti auctoris de bello Alexandrino* og 1889 den filosofiske doktorgrad for *Studia critica in Plutarchi Moralia*. Endnu en frugt af hans studier i klassisk filologi og oldtidskundskab er afsnittet *Det romerske Samfund i Republikens Tid* (Verdenskulturen II, 1905–06). Med en afhandling om folkevisen Liden Kirsten og Prins Buris (Aarbøger for nordisk Oldkyndighed, 1897) indledte L. sine undersøgelser over de danske folkevisers tilblivelsesproblemer. Hans hovedarbejder her er *Kritiske Studier over vore Folkeviser* (Dania, 1902), *Niels Ebbesens Vise. Med kritisk Kommentar*, 1908, *Ebbe Skammelsøns Vise og Fire danske Viser fra Middelalderen*, begge 1923 og *Visen om Hr. Marsk Stig og hans Hustru*, 1937. Med front både mod Svend Grundtvig, Johs. Steenstrup, Kr. Erslev, Axel Olrik og E. von der Recke har L. fulgt sine egne metoder og synspunkter og hævdet muligheden for ad rent sproglig vej og gennem indtrængende rydnings- og rekonstruktionsforsøg at kunne nå tilbage til tekstens sandsynlige urform med udskillelse af senere tildigtninger. Hans resultater blev ofte mødt med skarp kritik som han lige så skarpt imodegik.

Polyhistorisk anlagt og levende humanistisk interesseret har L. endvidere udstrakt sin forskning til mange andre felter. Meget opmærksomhed vakte hans foredrag på den 21. internationale kongres af amerikanister i Göteborg *Discovery of the North American mainland twenty years before Columbus*, 1925, og nævnes må også hans studier over *Saxo Grammaticus*, hans *Værk og Person* (Aarbøger for nordisk Oldkyndighed, 1925) der stadig har aktualitet, over *Jomsborgs Beliggenhed og Historie* (sst. 1927, 1928 og 1931) og forskellige mindre afhandlinger vedrørende emner fra nordisk oldtid, bl.a. *Antik og nordisk Drømmetro* (sst. 1917) og *Kilderne til Olaf Trygvassons Saga*, 1932. Desuden behandlede han problemer inden for gammel nordisk kartografi og opdagelsesrejsernes historie. Hans sidste større arbejde blev *Nordisk Guldspinding og Guldbroderi i den tidlige Middelalder*. 1939. I Aarvog for Bogvenner og andetsteds har L. endelig ud fra sin stærke sans for alle de bog- og

kulturhistoriske værdier der findes i et århundredgammelt bibliotek skrevet om de såkaldte „posebind“, om Saxobind, om danske palæotyper og sammen med Carl Dumreicher forfattet *Et Blokbogs-Fund i Danmark*, 1929. Han udarbejdede katalog til den store bogbindudstilling i 1924, og s.m. Anker Kyster udgav han det statelige *Danish 18th Century Bindings 1730–1780*, 1930 hvorved han har givet nye vidnesbyrd om den alsidighed i viden og væsen der altid var hans særkende. – R. 1908. DM. 1920. □Tegn. af Gerda Ploug Sarp (univ.bibl., I. afd., Kbh.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1890 49f. Univ. årbog 1884–85, 1887 192f. – G. Brandes i Politiken 11.1.1904. Samme: Saml. skr. XV, 1905 26–63. J. C. Kall: Univ.bibl.s organisation og fremtid, 1922. Sv. Dahl i Nord. t. för bok- och biblioteksväsen XXVI, Upps. 1939 48f. E. Dal: Nord. folkeviseforsk. siden 1800, 1956. C. Dumreicher: Mellem bøger og biblioteker, 1959 62–65. P. Birkelund i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj IV, 1980 445–50. – Papirer i Kgl. bibl. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Palle Birkelund (Carl Dumreicher)

Larsen, Svend, 1905–64, museumsdirektør, historiker. * 3.3.1905 i Odense, † 9.4.1964, begr. Odense kgd. F: redaktionssekretær Karl L. (1874–1936) og Boline Hansen (1873–1946). ~ 3.9.1932 i Særsløv med lærer Margrethe Frydenlund, * 8.12.1904 i Særsløv, d. af skræddermester Peter F. (1867–1954) og Anna Hansen (1871–1958).

L. blev student (Odense) 1923 og 1930 cand.mag. i historie og dansk. N.å. ansattes han som assistent ved sin fødeby museum hvor han 1939 efter C. M. K. Petersens død udnævntes til inspektør og leder. 1946 blev han museumsdirektør. Under L.s ledelse udbyggedes Odense bys museumsvæsen med komplekset i Møntestråde der åbnedes med de historiske samlinger 1941, og med Den fynske landsby der blev åbnet i sommeren 1946 og som rummer eksempler på fynsk landbobyggeskik og -kultur. Også af kunstmuseet og H. C. Andersens hus var L. en aktiv og dygtig leder. L. indvalgtes 1946 i bestyrelsen for Dansk kulturhistorisk museumsforening, hvis formand han var 1952–59. En betydelig indsats lagde L. i arbejdet i undervisningsministeriets museumsnavn fra 1952, fra 1958 statens lokalmuseumstilsyn, og han havde en væsentlig del i udformningen af museumsloven af 1958. Som museumsmand var han i første række i sin generation og han bidrog afgørende til udviklingen af et mere ligeligt samarbejdsforhold mellem provinsmuseerne og Nationalmuseet.

L. havde som historiker oprindelig interesseret sig for sønderjysk historie, men efter tilknytning

gen til Odense bys museer koncentrerede han sig om emner i tilknytning til byen og samlingerne. Trods den omfattende virksomhed som museumschef nåede han at udfolde et betydeligt forfatterarbejde. Sønderjysk historie behandledes i en afhandling i Sønderjydske Aarbøger og i artikler i Dansk biografisk Leksikon 2. udgave; 1935 udkom *Et Provinsmuseums Historie. Odense Bys offentlige Samlinger 1860–1935*, og byhistoriske emner behandledes i *Odense Bagerlav*, 1936, *Sygehuse i Odense før og nu*, 1937 og i det værdifulde bidrag til socialforsorgens historie *Graabrødre Hospital og Kloster i Odense*, 1939. L. bidrog yderligere til et par lokale festskrifter og offentliggjorde en lang række mindre artikler i lokalhistoriske årbøger og ikke mindst i det af ham startede *Fynske minder*, 1951ff. I en årrække samlede han materiale til et større arbejde der resulterede i *Studier over det fynske rådsaristokrati i det 17de århundrede I–II*, 1965 der posthumt indbragte L. den filosofiske doktorgrad. Odense dominerer undersøgelsen der spænder fra 1500-tallets slutning til 1682 og som indgående skildrer lokalstyrelsens mænd og deres økonomiske baggrund. – Ledelsen af H. C. Andersen-samlingen var udgangspunktet for en indgående beskæftigelse med digteren, hvor L.s skoling som historiker satte sig spor i en række dybtgående undersøgelser af H. C. Andersens forhold til Odense, således *H. C. Andersen og Odense 1866–1875* (Anderseniana, 1933) og den brede kulturhistoriske skildring af barndoms miljøet i *Barndomsbyen* (Anderseniana, 1955). Endvidere udgav L. en række brevsamlinger i tilknytning til digteren hvor den vigtigste er *H. C. Andersens Brevveksling med Henriette Hanck 1830–1846* (Anderseniana, 1941–46), og han publicerede en række udgaver af eventyrene og andre af digterens værker. Niels Larsen Stevns' fresker i mindehallen i H. C. Andersens hus var udgangspunktet for bogen *Niels Larsen Stevns og H. C. Andersen*, 1955. L.s kulturhistorisk orienterede studier i opvækstmiljøet og hans omhyggelige brevdugaver repræsenterer et værdifuldt bidrag til H. C. Andersen-forskningen. – R. 1955. □Foto.

Fynske minder, 1964 87–102 (bibliografi). – H. Topsøe-Jensen i Anderseniana, 1965 412–18. Axel Steensberg i Fortid og nutid XXII, s.å. 312–14. Kn. Klem sst. 336f.

Claus Bjørn

Larsen, Thomas Christian, 1854–1944, trafikminister, historisk forfatter. * 17.2.1854 i Milbakken, Lendum sg. ved Frederikshavn, † 27.12.1944 i Vrå, begr. sst. F: smed, husmand Lars Peter Thomsen (1830–1918) og Mariane Jensdatter (1827–1908). ~ 27.6.1874 i Ugilt med Ane Marie

Larsen, * 30.5.1849 i Lendum, † 20.4.1934 i Vrå, d. af gårdfæster Lars Christian Andersen (1797–1869) og Ane Marie Jensdatter (1806–89).

L. voksede op i et hjem og en kreds der stærkt prægedes af det åndelige røre som fulgte de dengang nye kirkelige og sekteriske bevægelser i Vendsyssel. Faderen var grundtvigianer og politisk interesseret. L. fik en landsbyskoles almindelige undervisning, men udviklede sig i kraft af gode evner og megen læselyst til en usædvanlig oplyst mand; religiøst fandt han sit stæde i grundtvigianismen, politisk i venstre; ejendommeligt for ham var en særlig interesse for det sociale spørgsmål i naturlig sammenhæng med de trange økonomiske kår i hans barndomshjem og de små forhold der også fra først af kom til at præge hans egen samfundsstilling. Oplært i sin fars håndværk blev L. efter sit tidlige giftermål smed på Glimsholt hede 1874 og opdyrkede med utrættelig flid et stykke hede til en husmands lod. 1883–1900 besad han ejendommen Lillelund i Hørnsted og bosatte sig derefter i Vrå. Efterhånden fik han tilidshverv, var 1888–94 sognerådsmedlem, deltog en tid sammen med F. *Linderberg i ledelsen af Dansk arbejderforbund der ville løse landarbejderspørgsmålet, men gik bestemt imod at knytte denne bevægelse til socialdemokratiet. L.s socialpolitiske indstilling vakte hos adskillige af hans partifæller inden for venstre den mistanke at han egentlig var „socialist“, men var dog baggrunden for at han på foranledning af den grundtvigske præst August Kristensen i Tårs 1895 opstilledes til folketinget i Vrå-kredsen. Han valgtes i kredsen til 1909, var derefter valgt i Frederikshavn-kredsen 1910–20 og sad i landstinget 1920–32. Han tilhørte venstrereformpartiet og derefter partiet venstre. Som rigsdagsmand vedblev han at interessere sig for landarbejders og husmænds kår. Han arbejdede med jordspørgsmålet og var ivrig tilhænger af folkeforsikringstanken hvorom han 1902 udgav pjecen *Alderdomsforsørgelse og Folkeforsikring* der kom i flere oplag. I folketinget rejste han 1901 spørgsmålet om invalideforsikring og blev formand for kommissionen til undersøgelse og overvejelse om en almindelig invaliditets- og alderdomsforsikring 1903–08. I øvrigt var han ordfører for vigtige sociale love og for det samlede skattelovskompleks 1903 samt medlem af finansudvalget 1907–09 og af overskyldrådet 1903–09.

Efter Alberti-katastrofen 1908 blev L. sit partis ordfører, fulgte J. C. *Christensen i forsvarsspørgsmålet 1909, var aug.-okt. 1909 trafikminister i ministeriet Holstein-Ledreborg og 1910–13 i ministeriet Klaus Berntsen. Han var i sin ministertgering påskønnet, også af etaternes ansatte,

som praktisk og forhandlingsvillig administrator. Vigtigere lovgivning gennemførtes ikke i hans tid, men han kunne 1911 indvi Kbh.s nye hovedbanegård. Efter ministerperioden var han 1913–26 formand for det sociale sekretariat og bibliotek og sad i en årrække i kontrolkomiteen for andels-anstalten Tryg. – I et klart anlagt lokalhistorisk værk *En Gennembrudstid. Fra det nittende Aarhundredes sidste Halvdel. Tidsskildringer fra Vendsyssel* I–IV, 1917–34, har L. på grundlag af såvel omhyggeligt studium som personlige erindringer skildret sin landsdels åndelige, politiske og økonomiske udvikling i en vigtig periode. Første bind, hvortil det fjerde og sidste slutter sig som et supplement, giver en fremragende skildring af den folkelige religiøse vækkelse der til dels med sekteriske udgangspunkter skabte et brud med de nedarvede statskirkevaner. L. har også udgivet et skrift om præsten August Kristensen, 1933. – K². 1911. DM. 1927. □ Afbildet på mal. af O. Matthiesen 1923 af rigsdagen 1915 (folketinget). Mal. af samme (Tryk for sikr.) og af Chr. Valentinussen, 1935. Foto.

T. L. i Hvorledes jeg blev politiker. Interviews ved Sv. Martin, 1912 47–52 og Hvorledes jeg blev politiker i Tiden V, 1915 602–04. Interview i Danm.s håndværk og industri, 1932 326f. Erindringer i Vendsyssel årbog, 1975 97–124 og 1976 79–106 (også som særtryk 1976). – N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 284–88. Bidrag til arbejderklassens og arbejderspørgsmålets hist., red. Povl Engelstoft og Hans Jensen, 1931 161–66. De dsk. ministerier 1901–29, ved Sv. Thorsen, 1972. – Papirer i Rigsark. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Helge Larsen (Hans Jensen)

Larsen, Carl Thorvald, * 1892, skuespiller, teaterdirektør. * 17.12.1892 i Kbh. F: boghandler Carl Frederik L. (1844–1926) og Karen Oline Blütgen (1853–1949). ~ 25.10.1930 i Odense med skuespiller Ingeborg Cathrine Caroline Skov, * 22.2.1893 i Kbh. (~ 1° 1918 med overretssagfører Aage Lassen Landorph, 1891–1941, ~ 2° 1922 med Aase Lemming, 1899–1979), d. af auktionsdirektør Nis Hansen S. (1853–1904) og Agnes Augusta Ambrosen (1859–1927).

L. blev uddannet som boghandler, men hans interesse for teater gav sig 1917 udslag i udgivelsen af håndbogen *Scenisk Kunst. Hvad enhver Teaterinteresseret bør vide*. Efter at have læst med Thorkild *Roose debuterede L. 1919 på Odense teater og spillede i de følgende år adskillige roller i provinserne. Fra 1921–27 fungerede han som direktør for provinsturneen hvorefter han tiltrådte stillingen som chef for Odense teater. 1935 indledte L. sit initiativvirke som direktør for Folketeatret i Kbh. Det hører til L.s store fortjenester at han i de følgende år forstod

at knytte to af datidens førende dramatikere til teatret: Kaj *Munk og C. E. *Soya. Uropførelser af bl.a. Kaj Munks *Han sidder ved Smeltediglen*, 1938 og Soyas *Brudstykker af et Mønster*, 1940 samt *Tredive Aars Henstand*, 1944 viser L.s forståelse for dramatiske nyskabelser. At hans vidtspændende repertoire også rummede plads til August Hinrichs' tyske lystspil *Jolanthe*, 1935 og til Kaj Munks diktator dyrkelse i *Sejren*, 1937 bør nævnes. L.s personalevalg afspejlede hans ønske om at fremvise dansk teaters stjerner på Nørregade-scenen. Talentfulde kunstnere som Angelo *Bruun og Else *Skouboe var således gennem en lang årrække knyttet til teatret. På et tidspunkt hvor private teatre ikke modtog nogen økonomisk støtte fra det offentlige formåede L. under personlig risiko at gennemføre et kvalitetspræget repertoire og videreførte derved den privatteater-direktør linje som kan ledes tilbage til H. V. *Lange. 1939 supplerede L. sin chefstilling på Folketeatret med en meddirektørpost ved Det ny teater, en post han i de følgende år periodisk bestred. Som Privat-teater-direktørforeningens formand fra 1940–59 førte L. en energisk og sejrrig kamp dels mod Det kgl. teaters repertoire-privilegier af 1889, dels mod den gældende forlystelsesskat. 1959 forlod L. Folketeatret til fordel for en direktørstilling ved Alexandra-biografen i Kbh. I de følgende 15 år ledede han biografen med sans for kvalitet og variation i repertoireet og fik også tid til at skrive portrætbogen *Minder om mennesker jeg skylder tak*, 1965 og erindringsbogen *Fra mindernes dragkiste*, 1972. – R. 1934. DM. 1948. K. 1957. □ Mal. af Sig. Swane udst. 1958. Foto.

T. L.: Fra mindernes dragkiste, 1972. – Rob. Neiiendam: A/S Kbh.s Hippodrom. Folketeatret 1845–1945, 1945. 25 teaterår med T. L., af Robert Neiiendam m.fl., 1946. Helge Rungwald i Berl. tid. 20.6.1959. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Marianne Grandjean

Larsen, Hans Peter Thorvald, 1879–1942, pressefotograf. * 20.3.1879 i Kbh. (Johs.), † 18.7.1942 på Frbg., begr. Vestre kgd. F: tjenestekarl Søren Peter L. og Maren Larsen (* ca. 1851). ~ Lili Agathe Olsen, * 23.1.1877 i Kbh. (Johs.), † 28.12.1945 på Frbg., d. af skomagervend Carl Christian O. († 1901) og Lorentze Caroline Jørgensen (ca. 1843–1919).

Efter læretid hos Peter *Elfelt og nogle år på Dansk reproduktionsanstalt var L. 1907–19 ansat ved de ferslewske blade og derpå ved Berlingske Tidende hvor han til sin død var første-fotograf. Sammen med Holger *Damgaard og Julius *Aagaard stiftede han 1912 Pressefotograf-forbundet der ved starten fik tolv medlem-

mer. – Arbejdet livet igennem for landets førende konservative blade medførte, at L. især kom til at fotografere danske og udenlandske kongelige og kejserlige samt andre fyrstelige. Men også P. A. Alberti få dage før han meldte sig selv for bedrageri og falsk, og Grønttorvsoptøjerne 1919, fik han foreviget. Dertil kom talrige optagelser fra teatrenes generalprøver. Teknisk gjorde L. udviklingen med fra de store Contessa Nettel kameraer til Leicaernes småbilleder, fra magniumsbomber til vacublitz og fra cykel til bil og flyvemaskine som transportmiddel. – F.M.2. 1939. □Foto.

Pressefotograf forbundets udstill. Katalog, 1942 63–66. Mogens Lind i Berl. tid. 23.7.1942.

Bjørn Ochsner

Larsen (ved dåben Larsen Underbjerg), **Thøger**, 1875–1928, forfatter. * 5.4.1875 i Tørring ved Lemvig, † 29.5.1928 i Lemvig, begr. sst. F: husmand, møllebygger Peder L. (1842–92) og Kirsten Dalgaard Thøgersen Underbjerg (1838–1916). ~ 10.9.1904 på Thyholm med Thyra Bollette Emilie Christine Kipnasse Paludan, * 3.12.1872 på Hornskovgård, † 6.1.1961 i Lemvig, d. af proprietær, senere plantør Johan Kipnasse P. (1834–1914) og Emma Hansine Torp (1841–1911).

L. tog præliminæreksamen fra Lemvig realskole 1892, men måtte da faderen døde samme år opgive at læse videre. 1892–95 var han huslærer på Fredshold ved Viborg og Vadsholt ved Ålborg, 1896–1911 landinspektørassistent i Lemvig; i denne periode vakte hans interesse for matematik og især astronomi. Resultatet af sine observationer offentliggjorde L. i *Stjerner og Tid*, 1914, i hjemlige og udenlandske fagtidsskrifter foruden i populære artikler i dagspressen, ligesom hans beskæftigelse med astronomien fandt et nedslag i hans digtnings kosmiske perspektiver. 1904–23 var L. lokalredaktør af Lemvig Dagblad hvorefter han helt helligede sig sine videnskabelige studier og sit forfatterskab. Han modtog 1925 Georg Brandes-legatet.

L. debuterede 1891 i Kristeligt Børneblad hvori en række religiøse digte blev trykt frem til 1895, de fleste uselvstændige efterklange af Brorson og Grundtvig. Sin kærlighed til den danske salmetradition fornægtede L. iøvrigt aldrig; den klinger igennem i den hymneagtige tone i flere af hans naturdigte. Ubetydelige er digtene fra huslærertiden trykt i Viborg Stiftstidende og Illustreret Familieblad. Først i samlingen *Vilde Roser*, 1895 (udg. under navnet Thøger Underbjerg), træder de motiver og den tankeverden frem der senere karakteriserer L.s digtning: naturen, himmelrummet, forestillingen om hvor

ubrydeligt liv og død er vævet sammen samt refleksjoner over alle tings forkrænkelighed der netop gør det dobbelt vigtigt at gribe det flygtige nu og give det indhold. Digtene virker ufærdige, er ofte banalt udformede og har deres tydelige forudsætning hos senromantikken etiske forfattere, Fr. *Paludan-Müller, C. *Hostrup og Chr. *Richardt. I de ni år der gik indtil L. udsendte sin næste digtsamling, *Jord*, 1904 skete væsentlige forandringer i hans livssyn der kan følges gennem de spredte digte han fik trykt i Illustreret Tidende og Vagten. Gennem læsning, ikke mindst af forfatterne fra det moderne gennembrud og påvirkning fra Georg *Brandes og Darwins udviklingslære, frigjorde L. sig fra barn-domshjemmets indremissionske kristendom. Men han var et dybt religiøst gemyt og erstattede sin tidligere dogmatiske tro med en romantisk panteisme, med en følelse af den store sammenhæng i tilværelsen. Denne afbalanceredes af en realistisk virkelighedsopfattelse og en stærk jægbevidsthed – et livssyn L. delte med Jeppe *Aakjær, Ludvig *Holstein og især Johs. V. *Jensen. – *Jord* og den efterfølgende samling *Dagene*, 1905 (udg. samlet 1916 under fællestitlen *Jord*) indeholder dels naturlyrik, dels en række fortællende digte der alle har jysk emne og ofte er skrevet på dialekt. Højdepunkterne her er mindetiget over moderen, *Ved Vinduet* og *Jens Højby* om en bonde der trækkes med døden. L. forvandler med kunstnerisk indlevelse og sjælden prægnans den traditionelle almueskildring til et tanketungt portræt bygget over modsætningen i hans egen person: det stærke livsbegær og den samtidige bevidsthed om ophøret. L.s skarpt sansede naturdigte, hvis genstand er årets gang, er først og fremmest inspireret af frodigheden og frugtbarheden. Den landskabelige baggrund er begrænset til Lemvig-egnen og Limfjorden, men til gengæld er kendskabet til denne natur så meget intimere, en samfølelse der enten ytrer sig i en besjæling af naturen eller en sammensmeltning med den. Den heraf følgende bevidsthedsudvidelse beskrives ofte ved hjælp af forestillinger fra nordisk mytologi for i stigende grad at kulminere i kosmiske syner.

Centralt placeret i forfatterskabet er ligeledes digtsamlingen *Det fjerne*, 1907, der allerede i titlen giver udtryk for et nyt element i forfatterskabet: længslen efter at udvide erfaringsområdet gennem rejser omkring jorden. Da denne længsel af økonomiske årsager ikke lod sig realisere – ikke før 1925 tog L. og hans hustru ud på deres første store udenlandsrejse til Italien – skete ekspansionen ad andre veje: ud i universet og tilbage i tiden. Nuet får, som hos Johs. V. Jensen, både fylde af fortiden med dens slægtsarv og af na-

turens frugtbarhed, symboliseret i kvinden der bærer fremtiden i sig. – Sammen med de to foregående samlinger udgør Det fjerne L.s betydeligste indsats i dansk litteratur som han med sit kraftfulde sprog og sin lidt knudrede form giver en ny friskhed efter 1890ernes blege udløbere. Som Aakjær er L. realist i den forstand at hans digtning er en livsbekræftelse for ham. Men hans faste virkelighedssans rummer længslen og uendelighedsfølelsen der hæver ham op over århundredskiftets hjemstavnsdigtning og udvider det lokale perspektiv mod universet. L.s digtbøger frem til Italiensrejsen mangler denne spændingsfyldte vekselvirkning. I *Bakker og Bølger*, 1912, *Slægternes Træ*, 1914 der indledes med L.s populæreste digt: *Danmark, nu blunder den lyse Nat* skrevet til Aakjærs Jenle-stævne 1914, *I Danmarks Navn*, 1920, *Vejr og Vinger*, 1923 og *Limfjords-Sange*, 1925 fordybede L. sig alt for meget i den nære, men i længden for snævre virkelighed der omgav ham; naturmotiverne blev gentaget og lejlighedversene betænkelig mange. – Derimod bragte digtsamlingen *Søndengalm*, 1926 en vis fornyelse i forfatterskabet. Mødet med sydlandsk natur og folkeliv inspirerede L. til burleske, farverige episoder hvoraf mange ofte blot er turistoplevelser sat på rim. Betydeligere er en række mytologiske digte der dog tynges af L.s religionshistoriske viden og teorier. Disse grunder sig i hans opfattelse af at myterne først og fremmest er udsprunget af menneskets oplevelser i forbindelse med himmelrummet. Alene i det store fortællende digt *Bacchusbruden* er mytologien gennemglødet af den skabende fantasi indlevelse i dramaet om en ung kvindes ekstatiske forening med guddommen i undergangen. L.s kortprosa – en blanding af barndomserindringer og hjemstavnsfortællinger – er samlet i *Fjordbredden*, 1913, *Kvænnen*, 1915 og *Trækfuglevej*, 1927 der også indeholder en række digte. „Kvænnen“ aftrykker endvidere nogle dramatiske forsøg samt L.s ypperste prosa-arbejde, myten *Hemmeligheden* der i fortættet form rummer hans tragiske viden om forgængelighedens ubarmhjertige magt over det kostbare liv. – L.s eneste roman, *Frejas Rok*, 1928 havde han arbejdet med siden 1898. I 1925 offentliggjorde han forskellige fragmenter i tidsskriftet *Atlantis* som han udgav 1923–25, og hvori man finder mange af hans artikler, digte og oversættelser. L. evnede ikke at komponere en roman. Handlingen: vikingen Vagn der sammen med en trælkvinde flygter fra sin norske hjemstavn til Italien hvor han bortfører en nonne virker kulørt, de dramatiske optrin hule, og skikkelserne mangler liv og udvikling. Derimod indeholder bogen fine lyriske passager og giver et interessant indblik i L.s

religiøse grublerier og forhold til den nordiske mytologi.

Allerede i Slægternes Træ offentliggjorde L. en oversættelse fra oldnordisk af to Eddasange. Disse kvad optog ham stærkt, og i Atlantis trykte han flere Eddaoversættelser, senere samlet og udgivet som *Edda-Myterne I–II*, 1926–28. 1920 udkom (oversat fra engelsk) Omar Khayyâms *Rubâiyât* og endnu to oversættelser (fra oldnordisk) *Solsangen*, 1923 og (fra græsk) *Sapphos Digte*, 1924, udkom selvstændigt. Men rundt om i digtbøgerne findes en række storartede oversættelser af Anacreon, Walther von der Vogelweide, E. A. Poe og Walt Whitman, hvoraf et udvalg er samlet i *Fra andre Tungemaal*, 1948. L. både tegnede og malede, og han udstillede flere gange i Lemvig. Således komponerede han omslag og vignetter til en række af sine bøger. I Atlantis skrev han ofte om malere, bl.a. om Ebbe Kornerup, Niels *Bjerre og Johannes *Larsen. □ Afbildet på mal. af Kr. Bjerre, 1917. Silhouet af Kirsten Saxtorph-Mikkelsen, 1919 (Lemvig mus.). Mal. af R. Leepin, 1915 (sst.) og 1926. Tegn. af Carl Jensen udst. 1929. Mal. af Hans Brygge (dep. Lemvig mus.). Linoleumssnit af K. J. Almquist, 1939. Buste af Astrid Noack (Århus kom. hovedbibl.) og relief af Torvald Westergaard (haven ved Lemvig mus.). Foto. – Mindestue i centralbibl. i Lemvig, 1931. Mindesmærke af Torv. Westergaard 1932 efter tegn. af Johs. Larsen, ved Lemvig.

Udg. Udv. digte, udg. Otto Gelsted og E. Zahle, 1938 (ny udg. 1963). Udv. værker I–V, 1946–53. Virkeligheden. Artikler og foredrag, ved Chr. N. Brodersen, 1961. *Kilder.* Selvbibliografi i Bogvennen, 1915 55f. *Lit.* Otto Gelsted i Ekstrabl. 10.1.1928 og 30.5. s.å. Samme: Goddag liv!, 1958 139–44. Hans Brix i Nationaltid. 30.5.1928. Kai Friis Møller, Jens Aug. Schade og Jeppe Aakjær i Politiken 31.5. s.å. Helge Rode i Berl. aften 1.6.1928. Steffen Hejlskov Larsen sst. 8.5.1967. Ebbe Kornerup: T. L. og breve fra ham, 1928. Aug. F. Schmidt i Dansk udsyn, 1931 103–18. Samme: T. L., 1939. Johs. V. Jensen: Mindets tavle, 1941 53–58. Chr. N. Brodersen: T. L. I–II, 1942–50 (heri bibliografi). T. L., red. samme, 1975. T. L. 1875–1945. Et mindeskr., red. Carlo Christensen, 1945. Tom Kristensen: Mellem krigen, 1946 92–96. Samme: Oplevelser med lyrik, 1957 114–27. T. L., udg. Lemvig museum, 1954. Jens Aage Doctor: De centrale symboler i T. L.s lyrik, 1956. Cecil Bodker i Berl. tid. 17.3.1962. Sv. Møller Kristensen: Den store generation, 1974 152–54 178–87. Samme i Kristeligt dagbl. 19.10.1974. Harry Andersen i Århus stiftstid. 5.4.1975. A. C. Normann: Erindringsbilleder, 1975 173–82. Orla Lundo i Aktuelt 19.7.1977. Felix Nørgaard: Kvinden, solen og universet, 1980. *Papirer* i Kgl.bibl.

Sven H. Rossel

Larsen, Otto Victor, 1890–1952, minister for offentlige arbejder. * 25.2.1890 i Nørre Alslev, † 24.4.1952 på Steffensminde, Brarup sg., begr. Brarup kgd. F: mejeribestyrer Christen L.

(† 1941) og Karen Christine Nielsen. ~ 27.10. 1912 med Karen Margrethe Jensen, * 13.2.1891 på Steffensminde, † 15.2.1965 sst., d. af proprietær Hans Peter J. (1848–1915) og Rasmine Hansigne Steffensen (1863–1946).

L. tog præliminæreksamen 1905, var kontorist, senere fuldmægtig ved det Classenske fideikommis 1905–06 og ved stamhuset Rosenkrantz 1906–08 og fik lærereksamen fra Jonstrup seminarium 1912. Han virkede som lærer på Vesterbro i Kbh., uddannede sig videre og dimitteredes privat som student 1914, tog filosofikum 1915, men afbrød lærergering og studier 1916 for at overtage Steffensminde efter svigerfaderens død. Uden egentlig landmandsuddannelse viste han sig hurtigt som driftig ejer af Steffensminde, beslutsom og bestemt i sine afgørelser. Sit politiske tilhørsforhold viste han som formand for Stubbekøbingkredsens konservative vælgerforening 1918–22, men viede foreløbig lokalpolitikken sine kræfter. Han sad som formand for Kippinge-Brarup-Stadager sogneråd 1921–33, var formand for A/S Lolland-Falsters Stiftstidende 1933–41 og sad i Maribo amtsråd 1943–46 og fra 1950 til sin død. På sukkerroeeen Falster var det næsten en given ting at han kom i repræsentantskabet for andelssukkerfabrikken Nykøbing 1929 og var dens formand 1937–50, dertil medlem af bestyrelsen for Kbh.s sukkerraffinaderi. Endvidere var han medlem af bestyrelsen for Arbejdsgiverforeningen for land- og skovbrug i Maribo amt og af bestyrelsen for Centralforeningen af tolvmandsforeninger og større landbrugere i Danmark. Det blev dog ikke Maribo, men Frederiksborg amt der valgte ham i folketinget. Han opstilledes 1932 i Hillerødkredsen, hvorfra han som suppleant for oberst H. Parkov indtrådte i folketinget ved hans død 1934. Fra 1935 til sin død var L. derefter valgt i Fredensborgkredsen. Allerede 1936 indvalgte han i finansudvalget og sad der til han 1950 blev minister for offentlige arbejder i regeringen Erik Eriksen/Ole Bjørn Kraft. Fra 1939 var han medlem af rigsdagens konservative partibestyrelse. Han indledte sin ministergering med gennemførelse af takstforhøjelser i forbindelse med kriselovgivningen efter Koreakrigens udbrud og fik derudover gennemført omdannelse af samarbejdet mellem dansk, norsk og svensk flytrafik til konsortiet SAS og i forbindelse dermed statens engagement i Det danske Luftfartsselskab. Endvidere kunne han indivi færgeforbindelsen Gedser-Grossenbrode 1951. K.s politiske holdning var national og konservativ med vægt på ordet folkeparti. Han værdsattes i det politiske arbejde for omtanke, indsigt og smidighed som forhandler. – R. 1940. DM. 1949. K². 1951. □Foto.

G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 246f. Berl. tid. 25.4.1952. Lolland-Falsters stiftstid. s.d. Det konservative folkepartis hist. i et halvt årh., ved Jørgen Hatting m.fl. I–IV, 1966. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977.

Helge Larsen

Larsen, Jens Viggo, 1880–1957, filminstruktør. * 14.8.1880 i Kbh. (Vor Frels.), † 6.1.1957 på Bispebjerg, begr. sst. F: arbejdsmand Christian L. og Karen Marie Madsen. ~ 1° i Tyskland med skuespiller Wanda Treumann. ~ 2° med Karin Nielsen.

L. kom som fjortenårig til Frederiksberg slots elevskole, blev ingeniør-sergent og skulle derefter have været til Congo, men afbrød sin militære løbebane og tog 1905 ansættelse som altnuligmand hos Ole Olsen i Biograf-Theatret i Vimmelskaftet. Da Ole Olsen 1906 grundlagde filmselskabet Nordisk Films Kompagni blev L. samme forår instruktør, fra september s.å. også skuespiller her. Indtil udgangen af sæsonen 1909 – filmoptagelserne fandt sted fra det tidlige forår til det sene efterår – var L. selskabets førstelejer og instruktør på størsteparten af spillefilmene og skrev også i mange tilfælde manuskripterne. Han blev afskediget i december 1909, drog derefter til Tyskland hvor han 1910–12 var ansat ved filmselskabet Vitoscop i Berlin som instruktør og skuespiller. 1912–16 havde L. sammen med sin daværende hustru Wanda Treumann et filmproduktionsselskab, arbejdede 1916–20 for de berlinske selskaber Messter og Ufa, var derefter free-lance og havde sin sidste filmopræden 1933. Han levede i Tyskland indtil 1945 og vendte derefter tilbage til Danmark. – L. var autodidakt. Hans kvalifikationer var den militære fortid der ifølge Ole Olsen gjorde ham skikket til at holde styr på skuespillerne. Han var utvivlsomt den rette mand i den første primitive tid hvor det blot gjaldt om at se resultater, og hvor kvaliteten kom i anden række. Men med tiden viste det sig, at L. ikke udviklede kunstneriske evner som instruktør og skuespiller og derfor kom til kort, da publikums krav til filmene voksede. I de fire år L. virkede som instruktør på Nordisk Films Kompagni arbejdede han inden for alle filmens typer: lystspil, tragedier, historiske film, nutidsfilm. Noget fælles stilpræg var der ikke over hans arbejder. Af hans produktion kan nævnes *Anarkistens Svigermor*, en primitiv destruktionsfarce fra 1906, *Løvejagten*, en opdigtet reportagefilm fra 1907, og fra 1908–09 en række Sherlock Holmes-film. □Foto (Kgl. bibl.; Det da. filmmus.).

2 interviews på bånd i Det danske Filmmuseum.

Marguerite Engberg

Larsen, William P.

Larsen, William Peter (ved dåben Peter Villiam), 1884–1961, billedhugger. * 15.5.1884 i Kbh. (Pauls), † 25.9.1961 i Kbh., begr. Esbønderup kgl. F: maler Hans Peter L. (1850–1924) og Caroline Frederikke Ambeck (1850–1911). ~ 1° 29.10.1910 i Kbh. (Holmens) med Frida Karoline Bentine Frost, * 19.9.1887 i Kbh. (Holmens), † 28.11.1929 sst., d. af tømrermester Christian Frederik F. (* 1868) og Emilie Vargaard (1865–1938). ~ 2° 14.4.1931 i Hvidovre med Ebba Kirstine Martine Andersen, * 14.4.1890 i Kbh. (Garn.), † 12.3.1963 i Kbh. (Esbønderup), d. af maler C. C. *A. (1849–1906) og Therese E. Wienberg (1859–1939).

L. stod halvfemte år i gortlerlære, blev svend og opholdt sig fire år i Tyskland og Rumænien 1904–08 for sin videre uddannelses skyld. På teknisk skole forberedtes han til akademiet som han søgte under C. *Aarsleff fra efteråret 1912 til sin afgang maj 1917. Senere var han på studierejser i Italien 1920, 1951 og 1955, London 1924, Grækenland 1927, Konstantinopel 1930 og på Sicilien 1937. Han udstillede på Charlottenborg fra 1911, på kunststævnet i Forum 1929, og han viste en større samling af sine statuer på Charlottenborg efterårsudstilling 1930. – L. er først og fremmest en fortrinlig bronze-tekniker. Det opsving som bronzeskulpturen tog hos os i den gyldne periode omkring første verdenskrigs slutning står i høj grad i gæld til hans tekniske kunnen og viden om ciselering og overfladebehandling med patina, lueforyldning o.l. Han virkede først i hofbronzestøber Lauritz *Rasmussens etablisement, dernæst for Dansk kunsthandel og knyttedes så til Einar *Utzon-Franks virksomhed, både i dennes atelier og 1919–48 som lærer ved hans skole på akademiet. Også Kunstindustrimuseet og Nationalmuseet drog nytte af L.s erfaring ved museumsmæssige indretninger, ved restaurering af gamle metalarbejder og ved udførelse af kopier efter oldsager af metal. Fra 1948 var han konservator ved Glyptoteket. Som selvstændig plastiker dyrkede L. udelukkende en intim og udsøgt kleinkunst. Der foreligger fra hans hånd en anselig række statuer, mest kvindefigurer i fornem udførelse, fx *Eva* som nationalmuseet i Stockholm købte, *Afrodite* (lueforyldt), for hvilken akademiet tildelte ham Eckersbergs medalje 1930, og *Badende Kvinde* og springvandsudkastet *Kvinde med Fad* der af Ny Carlsbergfondet erhvervedes til henholdsvis Horsens og Århus museer. Desuden har L. udført en del medaljer og smykker, bl.a. med motiver fra dansk bronzealder. – R. 1953. □Foto.

Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Sigurd Schultz *

Larsen-Bjerre, Hans Jesper, * 1910, chefredaktør, minister. * 8.4.1910 i Bjerre. F: gårdejer, senere folketingsmand Lars Marius L.-B. (1883–1950, ~ 2° 1929 med Abelone Maltesen, * 1902) og Kristine Augusta Nielsen (1876–1926). ~ 16.10.1934 i Ronne (b.v.) med Gudrun Hansine Thorsen, * 18.12.1906 i Ronne, d. af lokomotivmester Christian Frederik T. (1877–1952) og Thora Ipsen (1876–1942).

L.-B.s far var mangeårig socialdemokratisk folketingsmand der tillige spillede en fremtrædende rolle i husmandsbevægelsen. Selv stiftede han som 16-årig en DSU-afdeling i Bjerre og fortsatte i ungdomsbevægelsen da han – efter først at have været skovfogedaspirant – blev journalist-elev ved den socialdemokratiske avis på Bornholm. 1934 blev han forflyttet til Sønderjyllands Social-Demokrat (senere Sønderjyden) hvor han blev ansvarshavende redaktør da Frede *Nielsen i 1943 indvalgte i folketinget. I L.-B.s redaktørtid blev bladet moderniseret og havde et stærkt stigende oplagstal (fra 6.000 til 10.000). L.-B. var samtidig formand for socialdemokratiet i Sønderborg og 1937–50 medlem af byrådet. Han søgte 1950 tilbage til Bornholm som chefredaktør hvor han var til 1966. Også i Rønne gav han „Bornholmeren“ et både teknisk og journalistisk nyt ansigt. Han valgtes 1960 som folketingsmand for Bornholm og sad i tinget til februar 1965 da han udtrådte efter at have haft sygeorlov siden oktober 1964. 26.9.1964 var han blevet fiskeriminister i ministeriet Krag II, men trådte tilbage allerede 8.10.1964. Fra 1966 har han været knyttet først i kort tid til Arbejderbevægelsens informations-central og derefter til det socialdemokratiske korrespondancebureau og socialdemokratiets nyhedstjeneste hvor navnlig hans politiske kommentarer er værdsat. L.-B. har bl.a. skrevet et stort afsnit i LOs 75-års jubilæumsskrift *Kampens gang*, 1973, og var redaktør af *Lokomotivets mænd*, 1979.

Demokraten 27.9.1970. Aktuelt 5.4.1980. Politiken 6.4. s.å.

Vagn Dybdahl

Larsen-Ledet, Arne, 1885–1968, landbrugskonsulent. * 12.11.1885 på Overgård, Furreby sg., Hjørring amt, † 24.9.1968 i Grenå, begr. sst. F: gårdejer Christen Larsen (1856–1908) og Else Cathrine Martine Jørgensen, kaldet Tine Ledet (1859–1931). Navneforordning 5.9.1914. ~ 10.3.1912 i Furreby k. med Valborg Kirstine Stahl, * 28.8.1886 i Løve sg., † 28.5.1977 i Grenå, d. af handelsmand og gårdejer, branddirektør Niels Peder Ferdinand S. (1857–1909) og Kirsten Larsen (1860–1935). – Bror til L. *L.-L.

L. blev uddannet ved praktisk landbrug og efter ophold på Høng landbrugsskole tog han på landbohøjskolen hvorfra han dimitteredes som landbrugskandidat 1910. Efter to år som forsøgsassistent og landbrugslærer ved Åby højskole overtog han 1912 stillingen som planteavl-konsulent for Djurslands samvirkende landboforeninger og virkede her helt frem til 1956. L. havde en sjælden evne til at viderebringe sin faglige viden så den kom egnens landmænd til gode. Han var desuden en foregangsmand inden for den landøkonomiske ungdomsundervisning idet han allerede 1925 fik oprettet Grenå landboforenings ungdomsskole for hvilken han var forstander en lang årrække. Denne skole blev et forbillede for mange lignende ungdomsskoler ud over landet. L. evnede at drive skolen så den vandt stærk tilslutning blandt de unge og gav dem lyst til at dygtiggøre sig. I anerkendelse af dette arbejde blev L. 1939 udnævnt til undervisningsministeriets konsulent for landbrugsfaglig undervisning. Også i dette arbejde var L. særdeles afholdt selv om han havde sin egen opfattelse af tingene og gerne forfægtede sin mening. Han blev 1933 landvæsenskommisær og præstegårdskonsulent for Århus stift og var desuden medlem af jordfordelingskommissionen for Randers amt samt medlem af naturfredningsnævnt og skolekommission. Han var endvidere medstifter af Foreningen af danske landbrugs-konsulenter. L. var æresmedlem af Grenå og Ebeloft landbo- og husmandsforeninger og blev 1956 hædret med Foreningen af jyske landboforeningers sølvmedalje for fortjenstfuldt landøkonomisk virke. – R. 1953. □Foto.

Johan Aa. Nilsson i Ugeskr. for agronomer, 1945 461. Sst. 1968 689f. Beretn. om Foren. af jyske landboforen. s. 80. delegeretmøde, 1957 67f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Carl Thomsen

Larsen-Ledet, Camma Sylvia, * 1915, borgmester, minister. * 22.10.1915 i Esbjerg (Zions). F: maskinpasser Albert Poulsen Søgaard (1889–1950) og Lucia Holm (1879–1953). ~ 19.8.1939 i Esbjerg (Zions k.) med redaktør Clement L.-L., * 19.8.1915 i Århus, s. af redaktør L.*L.-L. (1881–1958) og forfatter Nielsine K. K. Nielsen (1884–1955).

Efter mellemskoleeksamen 1930 blev L.-L. kontoruddannet på dagbladet Vestkysten i Esbjerg hvor hun i slutningen af 1930erne var sekretær for Knud *Rec. I 1950erne ind i socialdemokratisk arbejde i Åbenrå hvor hun bl.a. var medlem af byrådet 1950–62. Samtidig blev hun fra 1960 opstillet til folketinget i Ribe-kredsen og valgte

her 1964–68. Hun var minister for familiens anliggender 1966–68 i ministeriet Krag. Efter at have forladt Christiansborg kom L.-L. på ny i 1970 ind i Åbenrå byråd og valgte straks til borgmester, en post hun stadig beklæder, ved valgene støttet af slesvigsk parti der ellers traditionelt er borgerligt. Det sidste er for så vidt typisk for L.-L. der har udprægede evner for at få folk til at forliges. Selv er hun meget flittigt arbejdende og dækker et stort fagområde. Hun har en række tillidshverv inden for de kommunale organisationer. □Foto.

Vagn Dybdahl

Larsen-Ledet, Lars, 1881–1958, journalist, afholdsagitor. * 10.9.1881 på Overgård, Furreby sg., Hjørring amt, † 10.7.1958 på Sønderborg statshospital, begr. Viby J. kgd. F: gårdejer Christen Larsen (1856–1908) og Else Cathrine Martine Jørgensen, kaldet Tine Ledet (1859–1931). Navneforandring 12.12.1904. ~ 1.5.1908 i Århus (b.v.) med journalist Nielsine Kjerstine Katrine Nielsen (forfatternavn Grethe Mill), * 23.11.1884 i Neder Hadsten, † 20.2.1955 i Århus, d. af karetmager Hans Brøchner Blicher N. (1854–1937) og Ane Margrete Madsen (1856–1905). – Bror til Arne *L.-L.

Efter landsbyskolen tog L.-L. præliminæreksamen 1897 i Hjørring. 1902 var han elev på Askov højskole og gennemgik derefter kursus på Sorbonne i Paris og Ruskin College i Oxford. Sin journalistiske virksomhed begyndte han som 14-årig, var redaktionssekretær ved Vendsyssel Tidende 1897–1901, lokalredaktør for bladet og samtidig for Aalborg Amtstidende i Brønderslev 1901–02, atter redaktionssekretær ved Vendsyssel Tidende 1903 og 1905–06 redaktionssekretær ved det nystiftede radikale Jysk Morgenblad i Århus. Han var medstifter af provinsjournalistforeningen 1900 og sad i dens bestyrelse 1900–02, 1912–13 og 1914–15. Politisk hørte han hjemme på venstre Nøj i venstre reformpartiet, var 1899–1902 formand for De unges valgret i Vendsyssel og gik med de radikale ved bruddet i venstre reformpartiet 1905. Han var radikal folketingskandidat i Århus 1913 og 1920, medlem af Viby sogneråd 1917–21 og sad i den radikale hovedbestyrelse 1912–21, men gik i 1930erne over til socialdemokratiet og var dets kandidat i Sæbykredsen 1935. For begge partier var han dumpekandidat. Han hylkede liberalismens friheds-ideer på alle åndelige og kulturelle områder og var 1930–32 formand for foreningen for filmkultur i Århus, men liberalismens økonomiske teorier forkastede han ud fra en stærk social an-

Larsen-Ledet, L.

svarsbevidsthed. Hans hovedinteresse var afholdssagen, og her udrettede han et stort, livslangt arbejde som skribent og foredragsholder både i Danmark og i udlandet. Han skrev levende og var den fødte folketaler, patetisk og rørende, drastisk i sin udtryksform, men også fyldt med lune og humor, en snarrådig debattør og til tider et stridens tegn indadtil i afholdsbevægelsen og udadtil i offentligheden. Ved oprettelsen af Afholdsdagbladet 1906 blev han dets redaktør, og da aktieselskabet der stod bag det ophørte med udgangen af 1933, fortsatte han udgivelsen til 1940. Derefter udgav og redigerede han 1940-47 Afholdsbladet. 1907 startede han bevægelsen for kommuneafstemning om spiritusbevilling til landsbykroer og tog mangen en tårn for at fortrænge spiritussen.

I sin tidligste ungdom sluttede L.-L. sig til Danmarks afholdsforening, men gik senere ind i den internationale Good Templar orden, I.O.G.T., hvor han lagde størstedelen af sit arbejde. Han sad i ordenens danske styrelse 1912-47, derefter som æresmedlem, og var 1920-36 verdensordenens afholdspolitiske leder og 1934-52 dens forretningsfører og redaktør af The International Good Templar. Fra 1919 til sin død var han vicepræsident i verdensligaen mod alkoholisme. Desuden sad han i forretningsudvalget for den internationale forbudsorganisation og 1931-35 i præsidiets for det internationale antialkohol-råd. 1934-46 var han medlem af den danske regerings alkoholkommission og efter mange år som medlem af bestyrelsen for danske afholdsselskabers landsforbund var han selskabets formand 1939-44. Hans interesse for undervisning og opdragelse førte ham til formandskabet for forældrerådenes landsorganisation 1941-43 og hans internationale indstilling til medlemskab af præsidiets for Een verden-bevægelsen 1949. Ud over utallige artikler i dagblade og tidsskrifter skrev L.-L. en bog om kvindesagen *Menneskeværd og Menneskeret*, 1903, skuespillet *Vejen*, 1904, rejsekildringen *Fra Sahara nordpaa*, 1909, børnebogen *Bitten*, 1911, udgivet på engelsk og irsk 1912, *Haandbog i Alkoholspørgsmaal*, 1912, *The World War against Kaiser Alcohol*, 1923, og romanen *Galskabens Land* (sammen med Harald Bergstedt), 1925, udkommet også på svensk, tysk, hollandsk og russisk. Et udvalg af L.-L.s artikler *Fyrretytte Totter Hø* kom 1935 og 1945-57 udkom *Mit Livs Karrusel*, 10 bind erindringer, livligt og underholdende skrevet, præget både af hans kamplyst og en vis selvironi.

□Tegn. af Carl Jensen udst. 1922, 1929 og 1930. Tegn. af Jensenius, 1922 (Fr.borg) m.fl. gange (Arbejderbevægelsens bibl. og arkiv). Tegn. af bl.a. Jens Ravnholm, Chr. Hoff, Alfred Schmidt

m.fl. Mal. af Kirsten Kjær, 1930, og af Josef Petersen. Tegn. af Ivan Opffer, 1939, og af Otto Christensen (Kgl. bibl.). Foto.

L. L.-L.: Mit livs karrusel I-X, 1945-57 (erindr.). - L. L.-L.: Forfædre, 1958. H. Bergstedt i Politiken 2.4.1924. Politiken 11.7.1958. Berl. tid. s.d. Jyllandsposten s.d. - Papirer i Rigsark.

Helge Larsen (Adolph Hansen)

Larsen Stevns, Niels, 1864-1941, maler. * 9.7. 1864 i Gevnø ved Store Heddinge, † 27.9.1941 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: tækkemand og træskomager Lars Thomassen (1828-1916) og Kirsten Nielsdatter (1825-1919). ~ 4.9.1922 i Toksværd med Anna Elisabeth Pedersen, * 2.1.1887 på Fredensgård, Toksværd sg., † 16.9.1970 på Frbg., d. af gårdejer Jens Peter Pedersen (1848-1913) og Johanne Marie Johansen (1854-1928).

L.S. kom efter afsluttet landsbyskolegang ud at tjene som 12-årig, men pådrog sig en ledbetændelse i højre knæ som gjorde ham sengeliggende og tvang ham til at gå med krykker i flere år. Han blev uddannet på den lokale husflidsskole, hvor han i flidspremie modtog en kasse med billedhuggergrej, arbejdede især med træskærerarbejder og deltog i en alder af 18 år på et kursus for husflidslærere hos lærer Nielsen i Ulsø skole. 1883-84 var han på Vallekilde højskole hvor forstanderen Ernst Trier satte ham i forbindelse med sin bekendt P. V. Jensen-Klint i Kbh., da hans ønsker om at blive maler modnedes under højskoleopholdet. De følgende tre år boede L.S. hos Jensen-Klint i Kbh., mens han fulgte undervisning på Teknisk skole under H. Grønvold fra 1884. Han kom i malerlære hos Lund & Hansen sommeren 1884, samme vinter arbejdede han under Carl Lund i Casinoteatrets malersal, udførte svendestykke efteråret 1887 og dimitteredes fra Teknisk skole til akademiet s.å. Han gik på dekorationskolen 1892-94. Efter privatundervisning hos Axel Hou foråret 1888 søgte han optagelse på Zahrtmanns skole hvor han kom ind under Joakim Skovgaards vikariat efteråret 1888 og fulgte skolens undervisning til midten af 1890erne. I denne periode arbejdede han privat for brødrene Skovgaard, bl.a. med træskærerarbejder som fx rammen til Joakim Skovgaards Kristus i de Dødes Rige (Statens museum for kunst) og i sten (Niels Skovgaards Magnusstenen og Lorenz Frølichs talerstol på Skamlingsbanken). Efter eget udkast huggede han mindesmærket over Chr. Richardt i Højeruplund (rejst 1913) og pastor Spurs gravsten på Lyderslev kirkegård. Han bistod Niels Skovgaard med udfærdigelsen af dekorationerne i Immanuelskirken i

Kbh. og blev endelig Joakim Skovgaards betroede medarbejder på Viborg domkirke hvor han deltog i arbejdet fra begyndelsen til det var afsluttet, ofte med personlige indsatser.

I forbindelse med udsmykningerne af Viborg domkirke foretog L. sin første studierejse til udlandet. I maj-juli 1896 rejste han for Larssens legat til Italien og München hvor han studerede frescoteknik på Keims fabrik. I Italien besøgte han Verona, Padua, Pistoia, Lucca og Marina di Pisa hvor han traf Kristian *Zahrtmann, Poul S. *Christiansen og Sigurd *Wandel, senere rejste han videre til Arezzo, Assisi og Firenze for at komme til München via Milano. Sommeren 1897 var han med Joakim Skovgaard i Sverige, efteråret 1900 i Italien (Ravenna, Rom, Pompeji) sammen med kolleger fra Viborg, april 1904 sammen med Skovgaard i Rom og på Sicilien, for Anckers legat 1922-1923 i Paris, Cagnes (Sydfrankrig) og i Italien (Ravenna, Firenze, Rom, Napoli og Venezia) samt i Tyrol.

L.S. hører til blandt vore mest fremtrædende religiøse kunstnere, og hans store freskoarbejder vil blive stående som noget af det ypperste i vort århundredes danske kunst. Han hørte til Fynboernes generation og fik sin væsentligste uddannelse på Zahrtmanns skole og gennem sit mangeårige medarbejderskab med Joakim Skovgaard hos hvem han fik grundig skoling i monumentalmalet. Det var først sent han modnedes som selvstændig kunstner, men allerede fra hans ophold på Vallekilde højskole stod det ham klart, at han ville være historiemaler. Hans produktion falder i to hovedgrupper, dels landskaber og blomsterbilleder i olie og akvarel, dels større figurkompositioner i freskoteknik eller i olie. Disse sidste var som oftest koncentrerede omkring motiver fra Bibelen, Danmarkshistorien og fra den nationale litteratur. Fra 1906 findes hans første større bibelske komposition, *Maria salver Kristi Fødder* (oliemaleri på Nordjyllands kunstmuseum). Dette fulgtes i hurtig rækkefølge op af en lang række betydelige oliemalerier med forkyndende indhold som fx *Kristus skriver i Sandet*, 1907-08 (Ribe kunstmuseum), *Den blinde ved Vejen raaber efter Kristus*, 1910 (Statens museum for kunst), *Vig bag mig Satan*, 1910, *Kristus og Zakæus og Kristus helbreder en Spedalsk*, 1913, *Brylluppet i Kana*, 1915-17 (Statens museum for kunst), *Indtoget i Jerusalem*, 1917 (Århus kunstmuseum). Mange af hans religiøse billeder er malet som altertavler til forskellige kirker, hvortil han også har udført en lang række freskomalerier (Vrensted kirke 1922, Ranum kirke 1921, Grevinge kirke 1924 osv.). Hans mest berømte freskoudsmykning med religiøst motiv er nok udsmykningen af Helligåndshuset i

Slagelse 1938. – Hans udpræget dramatiske evner som monumentalmalet førte ham senere over i det rene historiemaleri hvor hans mest populære værker inden for denne genre findes i H. C. Andersens hus i Odense hvor han i mindehallen udførte otte fresker med motiver fra H. C. Andersens *Mit Livs Historie*, 1931-32, og hans storslåede udsmykning af Hjørring centralbibliotek (det nuværende Hjørring kunstmuseum) hvor han i udlånsalen 1934-36 malede sine motiver fra bondekrigen med Skipper Clements og Lars Dyrskjøts historie.

L.S. udstillede første gang på Charlottenborgs forårsudstilling 1889 og 1891. Siden 1905 hørte han til Den frie udstilling hvor han udstillede jævnligt. Desuden udstillede han hos Kleis 1892, Okt. udst. 1893, Kunstneres studieskolers udstilling 1896, Århusudstillingen 1909, Akvareluudstillingen 1911, Brighton 1912, Malmö 1914, Kunstneres efterårsudstilling 1916, Liljevalch, Stockholm 1919, Moderne dansk malerkunst 1925, Zahrtmann og hans Elever 1926, Brooklyn 1927, Helsingfors 1928, Forum 1929, Toronto 1929, Oslo 1931, biennalen i Venezia 1932 og 1938, Amsterdam 1934, Bruxelles 1935, Rundskueudstillingen 1936, Fyns forum 1936, Ungarn 1936, Riga 1936, Bukarest 1936-37, Belgrad 1937, Göteborg 1939, Tegneudstillingen, kunstmuseet 1940-41, Mit bedste kunstværk, kunstmuseet 1941, Lund 1941, Kunstneres efterårsudst. 1941, sommerudstilling på kunstmuseet 1941, en lang række mindre udst., mindeudst. 1947 og Louisiana 1959. – L.S. modtog medalje ved Malmöudst. 1914, Thorvaldsenmedaljen 1933, medalje ved udst. i Bruxelles 1935. Han blev medlem af akademiet i Stockholm 1939. L.S. er repræsenteret på Statens museum for kunst, Den kgl. kobberstiksamling samt de fleste provinsmuseer, først og fremmest kunstmuseerne i Århus, Nordjylland, Randers, Odense og Ribe.

□Tegnet selvportræt ca. 1885. Afbildet på P. Hansens mal. af Zahrtmanns skole, 1890 (Fåborg mus.). Mal. af Poul S. Christiansen, 1896, afbildet på sammes mal. 1898-99 af Zahrtmanns skole (Århus kunstmus.). Tegn. af Poul S. Christiansen og afbildet blandt Joakim Skovgaards hjælpere af samme, begge 1902. Tegne selvportr. 1905-10. Mal. af Poul S. Christiansen 1910-17 (Randers mus.), forarbejde til to mal. 1911 (St.mus.) og 1918 (Maribo kunstmus.). Mal. af Johan Rohde, 1911 (Fyns stifts mus.). Buste af Kai Nielsen, 1915 (St.mus.). Malet selvportræt 1916. Afbildet på tegn. af Juel Madsen (Kgl. bibl.), radering af samme, 1918. Mal. af Aksel Jørgensen, 1918. Malet selvportræt 1920. Afbildet på litografi af Johan Rohde, 1923, og på

Larsen Stevns, Niels

gruppebillede af E. Zeuthen, 1936. Mal. af Anna E. Munch, 1939 (Hjørring kunstmus.), Carla Colsmann Mohr, 1939, og selvportræt 1941. Tegnet af Carl Jensen (Fr.borg). Relief af Astrid Noack (på gravstenen), 1943. Foto.

N. L. S. Et udvalg af billeder m. tekst af Vagn Poulsen, 1938 = Vor tids kunst XXV. – Georg Saxild i Tilskueren, 1906 953. Joakim Skovgaard sst. 1916 I 312–18. Leo Swane sst. 1933 I 1–17. [Karl Madsen og M. Mackeprang:] Viborg domkirke, 1909 24 25 26f 28 42. [G. Saxild og J. Skovgaard:] Joakim Skovgaards billeder i Viborg domkirke, 1915 81 82 94. Elise Konstantin-Hansen i Hojskolebl., 1917 1563–74. Carl V. Petersen: N. L. S., 1917. Harald Leth i Årstiderne I, 1941 1–8. Alf Rolfesen: N. L. S. freskerne i Odense og Hjørring, Oslo 1948. Leo Swane: N. L. S., 1951. Sv. Larsen: N. L. S. og H. C. Andersen, 1955. Erik Clemmesen i Kirkens verden, 1959 353–78. Udstill. af N. L. S.' arbejder, Louisiana 1959.

Jørn Otto Hansen

Larssen, Johan Peter (skrev sig ofte P. J.), 1822–96, fyrskibsfører. * 17.6.1822 i Sæby, † 15.5.1896 i Gl. Skagen (Højen), begr. sst. F: købmand Peter Jacobssøn L. (1782–1854) og Lauretze Marie Abel (1792–1863). Ugift. – Bror til Otto *L.

Efter sin konfirmation 1836 kom L., efter sit eget stærke ønske, til søs nogle år fra 1838, bl.a. med barken Prøvesten af Kbh.; men han blev kaldt hjem da familien mente det nødvendigt at han hjalp faderen i dennes handels- og købmandsvirksomhed i Sæby. 1847 overtog L. og en yngre bror Lars købmandshandelen, og samtidig afløste L. faderen som lodsoldatmand. Ved krigens udbrud 1848 meldte han sig som frivillig og blev 7.5.1848 udnævnt til månedsløjtnant og blev derefter chef for en kanonbåd ved Lillebælt. 1849 tog han styrmandseksamen og efter en rejse til bl.a. Triest blev han 1850 chef for en bombechalup som opererede i farvandet ved Als og Sønderborg.

Efter krigen sejlede L. en tid som styrmand, bl.a. med to af sine brødre, og ansattes derefter 1852 som fører af fyrskibet i Læsø rende. Nogle rolige år fulgte med enkelte rejser og bygning af sejlbåde hvorefter L. ved krigsudbruddet 1864 søgte orlov og meldte sig som frivillig artillerikonstabel ved Dybbøl. En dyb og ægte national følelse var et særkende for ham, og uagtet han blev opfordret til indstilling til reserveløjtnants rang vægrede han sig: „Jeg er for gammel til at gøre min Lykke, selv om jeg fik røde Striber paa Buxerne“. Som gammel sømand fik han tildelt forskellige tillidshverv og blev på et tidspunkt indrulleret i Det Aarøiske strejfkorps hvor han var indtil dets opløsning. Han stod sin yngre bror Otto, der var løjtnant ved Dybbøl, nær og de var hinanden til god støtte. Efter krigen kastede L. sig over sin gamle interesse for sejlbåde

og i en selvbygget dæksbåd gjorde han mange ture rundt i Skandinavien; i forbindelse med og i fortsættelse af disse interesser var han en af de drivende kræfter og medstifter ved oprettelsen af Dansk forening for lystsejlsads (fra 1891 Kongelig dansk yachtklub) hvor han i 17 år var bestyrelsesmedlem – og i øvrigt endte som foreningens æresmedlem. L. var medindbyder til den første danske lystbådskapsejlsads ved Nyborg i juli 1866. Han sejlede som oftest i selvkonstruerede både med fx nyere udformning af rig og sejl. Også inden for redningsvæsenet var han virksom og blev ofte konsulteret i forbindelse med konstruktioner og indførelse af forbedringer ved væsenets både og materiel.

Efter at have virket som fyrskibsfører i Læsø rende i 23 år søgte han 1875 til Drogden hvorfra han 1883 søgte sin afsked; som et kuriosum kan nævnes at han fik dobbelt understøttelse for „særdeles tilfredshed med dygtighed og nidkærhed“. Sine sidste år tilbragte L. i Gl. Skagen, indlogeret hos fisker Ole Christoffersen (der i øvrigt var model til Harry Søiberger's „Søkongen“). Den virksomme mand indrettede et værksted til sin store hobby, nemlig snedkeri- og udskræingsarbejder og han fremstillede et ganske stort antal håndlavede, kunstfærdigt udskårne og indlagte møbler, ofte udført af ædle træsorter fra drivtømmer, i en karakteristisk solid husflidstil. Mange af disse møbler er senere indgået i nordjyske museer, fx Skagens fortidsminder og museer i Hjørring, Sæby og Frederikshavn. Han efterlod ved sin død testamentariske gaver til nogle legater. – DM. 1849. R. 1866. □To silhouetter af L. som barn. Portræt af Michael Ancher, 1888 (Anchers hus, Skagen). Foto.

J. P. L.s optegn. i Nationaltid. april–maj 1931. – G. Honnens de Lichtenberg: Larssen fra 64, 1964. – Papirer i Rigsark.

Allan Brusendorff

Larssen, Knud Arnt, 1793–1865, købmand, legatstifter. * 25.3.1793 i Holbæk, † 18.7.1865 på Arresødal, begr. i Vinderød. F: avlsbruger, brændevinsbrænder og gæstgiver Lars Mandix Nielsen (ca. 1744–96) og Karen Pedersdatter Friis (ca. 1762–1831, ~2° med brændevinsbrænder Hans Hansen, ca. 1769–1849). ~27.12.1818 i Frederiksværk med Lauretze Marie Thodberg, * 26.9.1799 i Vinderød, † 17.5.1883 på Arresødal, d. af bogholder, kancelliassessor Lauritz Krog T. (ca. 1756–1806) og Johanne Marie Schiött (ca. 1766–1834).

L. der havde lært handelen i Hillerød kom til Frederiksværk for at bestyre den af hans senere svigermor ejede købmandsforretning som han 1835 overtog for egen regning. Han var tillige

medinteressent i det af handelshuset Suhr & Søn forpagtede kobbervæværk i Frederiksværk. 1855 overgik værket til et konsortium med L., G. Halkier & Co. og S. A. Brendstrup som deltagere. De to virksomheder gjorde ham ved – vist især hustruens kloge – sparsommelighed til en meget formuende mand, så han 1854 kunne købe Arresødal som han delvis ombyggede. Efter hans død fortsatte hustruen forretningen. Hun blev boende på Arresødal og efterlod ved sin død over to mio. kr. Det barnløse ægtepar havde ved testamente af 30.5.1861 blandt mange donationer oprettet L. og hustrus legat til rejseunderstøttelser og udlån for polyteknikere, mekanikere, håndværkere og købmænd, fortrinsvis for sådanne der stammede fra Frederiksværk. En mindre kapital anvendtes til en enkestiftelse på Frederiksværk. □Granitobelisk på Vinderød kgd.

Carl Christensen: Frederiksværk, 1926 = Fra Fr.borg amt 1926.

Finn H. Lauridsen (Georg Nygaard)

Larssen, Oda, se Nielsen, Oda.

Larssen, Otto Kaalund, 1834–73, officer. * 13.8.1834 i Sæby, † 5.6.1873 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: købmand Peter Jacobsson L. (1782–1854) og Laurentze Marie Abel (1792–1863). ~ 12.11.1870 på Frbg. med Fanny Westrup, * 16.9.1840 i Kbh. (Helligg.), † 27.6.1909 i Hellerup, d. af grosserer Carl Vium W. (1801–69) og Jensine Stephine Heegaard (1807–51). – Bror til J. P. *L.

L. gennemgik 1853–57 den militære højskole, udnævntes 1855 til sekondløjtnant à la suite i ingeniørkorps (anciennitet 1853), 1863 til premierløjtnant. Året i forvejen var han blevet hjælpe-lærer i civilbygning ved højskolen og førtes her ved ind på studiet af teknisk mekanik for hvilket fag han havde særlige anlæg. 1864 søgte han for-gæves tilladelse til at gøre krigstjeneste ved en infanteriafdeling. Han gjorde tjeneste ved Dyb-bølstillingen og blev taget til fange. Efter krigen foretog han en længere studierejse til udlandet, fik 1866 kgl. udnævnelse som lærer ved højsko-len, senere officerskolen, og blev kaptajn 1869. 1867–70 udgav han sine forelæsninger over tek-nisk mekanik I–II, 1872 et arbejde om husbyg-ning. Han var et virksomt medlem af komiteen til bedømmelse af projekterne for en fast bro over Limfjorden ved Ålborg, senere af komiteen for opførelse af det nye kgl. teater, og ved den nordiske udstilling i Kbh. 1872 var han jury-medlem for bedømmelse af civilingeniørarbejder. – R. 1864. □Træsnit 1866, to fra 1873. Foto.

Tidsskr. for krigsvæsen, 1873 149–58. E. Ibsen: Øje-bliksbilleder fra krigen 1864, 1883 47f 81 86f 116. V. E. Tychsen: Fortifikations-etaterne og ingeniørkorps-et 1684–1893, 1893. Johan Peter Larssen i Nationaltid. 8.4., 10.4., 12.4., 14.4., 16.4., 18.4., 10.5. og 14.5.1931. G. Honnens de Lichtenberg: Larssen fra 64, 1964.

*Rockstroh**

Larssen Bjørner, Anna Vilhelmine Johanne Dor-thea, 1875–1955, skuespiller, prædikant. * 12.9.1875 på Frbg., † 6.3.1955 på Skodsborg kuran-stalt, begr. Helsingør kgd. F: skuespiller Johan Laurids Monigatti Halberg (1837–88) og Gina (Georgine) Hellevig (el. Helweg) (1851–1929). ~ 1° 28.8.1894 i Hvidovre med forfatter, skue-spiller Jens Otto Gyntelberg L. (ved dåben Lar-sen), * 1.8.1864 i Kbh. (Frbg.), † 21.1.1910 på Frbg., s. af skibsfører, senere reder og dansk vi-cekonsul i Malmø Jens Larsen (Larssen) (1820–85) og Caresia Møller (1822–74); bror til skue-spiller Oda *Nielsen. Ægteskabet opløst 1898. ~ 2° 28.7.1912 i Kbh. (Garn.) med løjtnant, præ-dikant, forstander for evangelieforsamlingen Si-gurd Bjørner, * 28.7.1875 i Ranum, Ålborg amt, † 18.2.1953 på Gentofte amtssygehus, s. af botaniker, seminarielærer Thomas Jensen (1824–77) og Anna Marie Frederikke Wulff (1839–1922); navneforandring 11.7.1903.

L.B. udgik fra udenlandske slægter: moderen var norsk, faderen var søn af konditor Giovanni Monigatti fra Graubünden der ved sin død 1843 ejede en sangerpavillon i Frbg. allé. L.s far var en i provinsen kendt skuespiller og hun optrådte selv første gang som seksårig 5.3.1882 som et af børnene i *Et Dukkehjem* på Trondhjems scene. Efter en treårig teatervirksomhed i Norge kom hun med sin far til Dagmarteatret 1885. Hendes overordentlige naturlighed vakte opmærksomhed, fx da hun spillede Helga i *Peer Gynt* og drengen i *Landsoldaten*, 1886, og 18.4.1892 blev Rosette i Musset's *Man skal ikke spøge med Kærlighed*, hendes egentlige debut. Ved sin nydelige skikkelse, sit smukke, udtrykfulde ansigt og sit følsomme væsen opnåede hun snart at blive en af publikums yndlinge i muntre roller; dybere toner røbede hun da hun gengav Annas sjæleangst og blussende forelskelse i M. Halbes *Ungdom*. Endnu ubevidst i sin kunst syntes hun at komediespil var det letteste i verden, når blot instruktøren, magister P. A. *Rosenberg, sagde hvilke ord i sætningerne hun skulle betone. Hun var et naturtalent med en albesejrende charme. 1895 knyttedes L.B. til Folketeatret hvor hun under Herman *Bangs instruktion fik sin egentlige kunstneriske udvikling. Han tvang hende bort fra den nærliggende fristelse til at spille på sit lykkelige ydre og tillod hende ikke at nøjes med det ubevidste, men lærte hende at uddybe og ka-

rakterisere sine skikkelser. Derfor betegnede de følgende år gennembruddet i hendes kunst. Aldeles henrivende levendegjorde hun den skælm-ske Mizi i *Elskovsleg*, virkede rørende og inderlig som Mimi i *Frie Fugle*, var kåd og overstrømmende som Myrrhine i *Kvindernes Sammensværgelse* og gav Kätchen i *Pigen fra Heilbronn* en blid renhed der var hendes særkende, og hvorved hun også forlæned skuespil uden for litteraturen med lødig poesi (fx titelrollen i *Trilby*). 1899 vendte hun som moden kunstner tilbage til Dagmar-teatret, og her forblev hun til juni 1909 (med undtagelse af sæsonen 1905–06, da hun optrådte i Kristiania (Oslo)). I disse år føjede hun klassiske tragedieskikkelser som Shakespeares Ophelia, Oehlenschlägers Valborg og Maeterlincks Monna Vanna til sit muntre repertoire, hvilket hun gav en pikant, til tider udpræget københavns tone af underfundighed og skælmeri (fx fru Mimi i G. Wiedes lille komedie af samme navn). Ikke ved storhed i temperamentet, men ved usvigelig ægthed i følelsen stod hun mod slutningen af sin bane som Dagmar-teatrets førstekraft. Det rørende barn Magna i *De Umyndiges Røst*, Oscar Wildes perverse, grådige Salome og den uskyldshvide japanerinde i *Ingen ved det*, hvis væsen er blid musik, viste omfanget af L.B.s karakteriseringsevne som årene havde uddybet og som tillod hende at blive et med den skikkelse hun gengav. De sjælelige perspektiver i hendes kunst skyldtes ofte Herman Bang, hvis geniale visioner genspejledes af hendes geni. Hun var påvirkelig og perfektibel, men hendes opfattelsesevne skulle vejledes af en stærkere vilje. Den blide ynde i hendes kunst karakteriserede Helge Rode ved ordene: „En Skal af Krystal, fuld af sød Poesi“.

På høiden af sin udvikling, da hun ubestridt stod som den der evnede at give kvindens erotiske liv det gyldigste sceniske udtryk, forlod hun for bestandig sin kunst, kun 34 år gammel; uden at offentligheden kendte hendes beslutning, optrådte hun sidste gang som Marguerite Gautier i *Kame-liadamen* på en landturné der sluttede 30.6.1909 i Slagelse. En religiøs understrøm i hendes væsen var steget og havde begunstiget af sygdom taget magten. Påvirket af den norske metodistpræst Th. B. Barratt der betød for hendes tro, hvad H. Bang havde været for hendes kunst, gennemgik hun en åndelig krise, under hvilken hun blev en bevidst kristen. Modsætningen mellem før og nu var så stærk, at hun måtte bryde med teatret. Hun handlede således, fordi hendes omvendelse ikke hvilede på opbyggelige betragtninger, men på en reel oplevelse der krævede hende helt. Det var hende derfor umuligt i veks-lende roller at forkynde meninger som stred

mod hendes overbevisning. Hun tog fuldt ud konsekvensen af sit nye livssyn og følte sig lykkeligere derved. – Fra 1910 koncentrerede hun sit rige følelses- og fantasiliv i en omfattende virksomhed som prædikant for pinsebevægelsen, en lære båret af religiøs entusiasme og primitiv umiddelbarhed. Oversættelsen af Marie Corellis skrift *To Verdener*, 1909, dannede hendes indledning til denne gerning. Bogen savnede litterær værdi, men dens moral gjorde den til en typisk modsætning til hendes tidligere publikation *Æventyr ude og hjemme*, 1901 der viste den udadventede L.B., hovedstadens beundrede en-fant terrible. Skriftet *Hvad vi tror og lærer*, 1920, udgjorde en af angreb fremkaldt redegørelse for hendes religiøse overbevisning der deltes af hendes ægtefælle, Sigurd Bjørner som medvirkede i hendes propaganda. Efter at have holdt vækkesmøder i forskellige sale drog de landet rundt i en sigøjnervogn som ledsagede deres evangelietelt, men 1922 åbnede ægteparret, hvis menighed talte ca. 1400 medlemmer, en selvstændig mødesal, kaldet Evangeliehuset, i nærheden af Triangelen på Østerbro i Kbh. 1935 udgav hun sine erindringer under titlen *Teater og Tempel*. Her fralægger hun sig ansvaret for bogen *Æventyr ude og hjemme* og beretter om den indre sammenhæng i sit besynderlige liv.

□ Buste af S. Schultz ca. 1892. Mal. af L. Find, 1896. Tegn. af Johs. Poulsen, 1903, Armand Point, 1904 og E. Ph. Ritter, s.å. (alle tre Teatermus.). Mal. af P. S. Krøyer, 1907 (sst.), Michael Ancher, s.å., Jul. Paulsen, s.å., af Gerda Wegener (Teatermus.) og tegn. af samme, 1908. Karikatur af Vald. Andersen, 1908. Pastel af Bertha Dorph ca. 1910 (Teatermus.), tegn. af Hans Flüggén, 1911 (sst.) og mal. af E. Hein 1911–12 (sst.). Radering af Henrik Lund. Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1935. Afbildet på tegn. af E. Krause (Teatermus.). Tegn. af Sophus Jürgensen. Pastel af Gudmund Hentze (Teatermus.) og af Harald Jordan (Kgl. bibl.). Mal. af V. Pacht. Foto.

A. L. B.: Teater og tempel, 1935^r(erindr.). – Helge Rode: Digte, 1907 87f. Ch. Kjerulf: A. L., 1918. Michael Neiendam: Frikirker og sekter, 1927 (4. udg. 1958). Rob. Neiendam: A/S Kbh.s Hippodrom. Folketeatret 1845–1945, 1945. Samme: Gennem mange år, 1950 197–203. – Papirer i Kgl. bibl.

Klaus Neiendam (Robert Neiendam)

Lass, Johann, 1721–84, borgmester i Husum, historisk samler. * 18.4.1721 i Husum, † 24.5.1784 sst., begr. sst. F: købmand Peter L. (1667–1728) og I. hustru Cathrine Margrethe Stockmann († 1728). ~ 15.11.1745 i Flensborg med Maria

Jebsen, * 31.1.1728 i Flensborg, † 2.9.1787 i Husum, d. af købmand Friedrich J. og l. hustru Anna Lorck (1709–44).

L. studerede i Jena 1740, blev 1743 underretsprokurator i Husum hvor han senere i en årrække var borgmester. Hans fortjenester heraf fortaber sig i nogen grad, men han huskes for sit store arbejde med at indsamle og udgive historiske efterretninger om dels Husum, dels andre vestslesvigske lokaliteter. Nogen egentlig bearbejdelse af stoffet forsøgte han ikke, og selve publikationen af det gør et ret tilfældigt indtryk. For lokalhistorikere har alligevel hans *Sammlung einiger Husumischen Nachrichten von Anno 1089 bis Anno 1700*, 1750, vedvarende betydning. Den fortsattes s.å. af et bind om tiden 1700–50, og hertil knyttedes 1752–57 endnu et der indeholdt tilføjelser vedrørende de seneste år samt enkelte af amtets sogne (Svesing, Svavsted), ligesom han 1753 udgav et tredje tillæg, *Documenta, welche die kirchliche Verfassung zu Husum betreffen*. Om Helgoland skrev han 1751 en lille bog, reviderede og forøgede den 1753 og offentliggjorde den endelig 1758 i stærkt omarbejdet og udvidet form i Camerers *Vermischte historisch-politische Nachrichten in Briefen von einigen merkwürdigen Gegenden der Herzogthümer Schleswig und Holstein*. Sst. havde han 1756 skrevet om Frederiksstad og 1757 om Nordstrand.

Schlesw.-holst. Anzeigen, Glückstadt 1758 635–38. Alb. Fabricius i *Pers. hist.* t. 11. r. 11, 1941 44.

H. A. Hens (*Vilh. la Cour*)

Lassen

I. Blandt de borgerlige slægter L. føres én tilbage til Laurids Christensen (–1706) i Ommesgård, Hodsager sg. Denne var farfar til sognepræst i Hejls og Vejstrup Jørgen Alexandersen L. (1713–83).

II. En slægt der føres tilbage til Las Christensen (1626–92) på Skophus i Hammerum herrred.

(I) H. C. A. Lassen: *Stamtavle over slægten L.*, 1907. J. Nimb Lassen: *Stamtavle over familien L.*, 1943. (II) A. M. Bisgaard: *Stamtavle for slægten L.*, 1906. Albert Fabricius i *DBL* 2 XIV, 1938 95.

Hans H. Worsøe

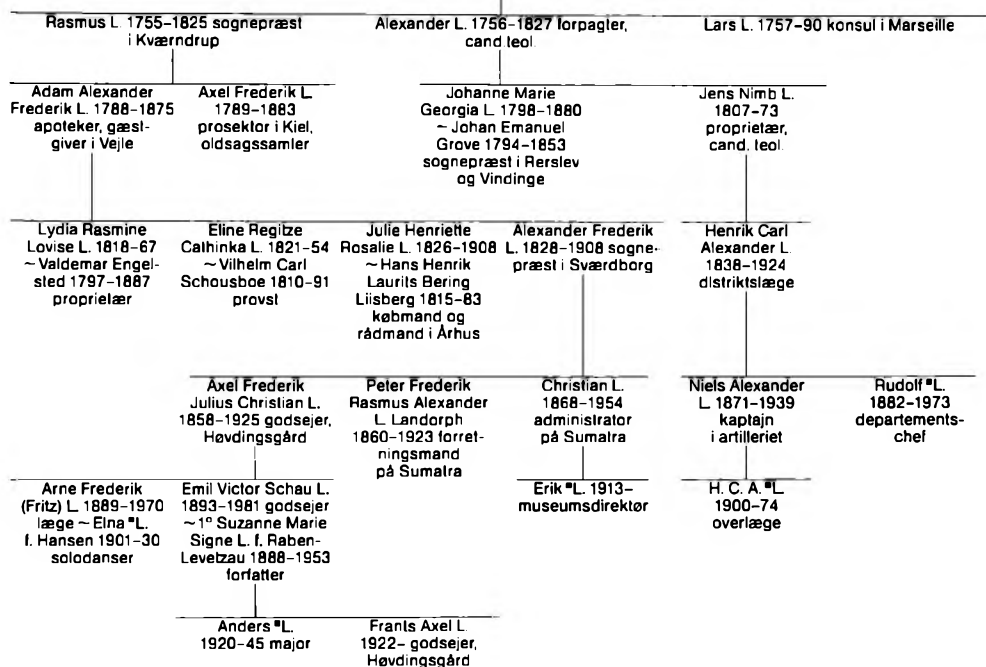
Lassen, Aksel Vikmann, 1909–78, redaktør, historiker. * 18.10.1909 i Ribe (Skt. Catharinæ), † 4.9.1978 i Kbh., begr. på Frbg. (Solbjerg). F: skotøjshandler Hans Alexander L. (1872–1939) og Nielsine Hansen (1864–1950). ~ 16.5.1936 i Ribe domk. med bogholder Yelva Rosendahl, * 10.1.1912 i Esbjerg (Vor Frelser), † 9.6.1977 i

Tårnbæk, d. af modelmester Hans Jacob R. (1874–1954) og Petra Sørensen (1876–1951).

L. blev student fra Ribe katedralskole 1928 og uddannedes som journalist ved Sydvestjylland og Vestkysten i Esbjerg, var en tid sidstnævntes korrespondent i London og 1935–57 ansat ved Kristeligt Dagblad. 1953–62 var han politisk medarbejder ved Danmarks radio og fra 1962 til sin død ansat ved Berlingske Tidende. L.s interessefelt var den politiske journalistik og den historiske forskning, specielt demografien. Bag et uanseligt ydre og et beskedent, næsten frygtsomt væsen gemte sig et fint menneske der med sit bestemt fastholdte krav om nøjagtighed i detaljen gjorde sig fornemt gældende blandt rigsdagsjournalister, var en vagtsom observator og nød stor tillid blandt politikere, folketingsmænd og embedsmænd. Ved Berlingske Tidende skrev L. politiske ledende artikler og anmeldte politisk og lokalhistorisk litteratur. Samtidig udbyggede han sit historiske forfatterskab der var indledt 1958 med *Skæbneåret 1659*, en skildring af hvorledes krig og epidemier bragte død og ødelæggelse over Syd- og Sønderjylland. Anden udgave af bogen kom 1965 med den ændrede titel *1659 – da landet blev øde*. Baggrunden for denne ændring var en teori om at en række afgørende forhold i det danske folks historie stod i forbindelse med den svækkelse som påførtes landet og befolkningen dengang. Det førte ham ind i den store og stofrige undersøgelse af befolkningsudviklingen gennem 300 år *Fald og fremgang. Træk af befolkningsudviklingen i Danmark 1645–1960*, 1965, en med flid og omhu gennemført bearbejdelse af nyt materiale om den ældre tids befolkningsforhold og fremlæggelse af de hårde mekanismer der dengang rådede for fald og fremgang i folketal. Journalisten og historikeren L. tog også nutidens vælgeradfærd op til statistisk-demografisk behandling, først i mindre oversigter over valgene, dernæst i *Folkevilje eller vælgerlune*, 1962, *Folkestyrets midler*, 1962, og *Slægters spor*, 1963 (s.m. Ole Karup Pedersen), og endelig den store undersøgelse *Vælgere på vandring. Nordiske valg 1947–66*, 1967. L.s sidste historiske arbejde *Valg mellem tysk og dansk. Hundrede års folkevilje i Sønderjylland*, 1976, var som hans første værk inspireret af den interesse for og kærlighed til Sønderjylland som vakt hos ham under hans opvækst i Ribe i årene op mod genforeningen. Han har fremdraget meget værdifuldt stof, har kastet nyt lys over adskillige, hidtil lidet påagtede forhold og har fremsat interessante teorier om virkningerne på langt sigt af de store svingninger i folketal og ment at kunne spore eftervirkningerne i vælgerfordeling og vælgerkorpsets struktur helt op til 1970. – R. 1971.

Tavle I

Jørgen Alexandersen Lassen 1713–83 sognepræst i Hejls og Vejstrup

Berl. tid. 5.9.1978. Kristeligt dagbl. s. d. Lorenz Rerup i Fortid og nutid XXVIII, 1980 527–32.

Helge Larsen

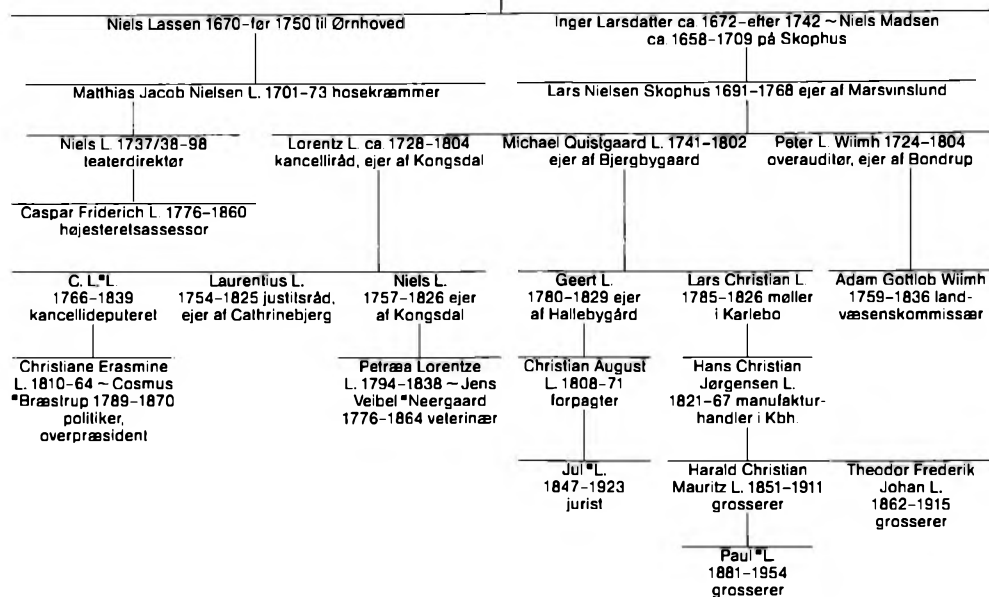
Lassen, Anders Frederik Emil Victor Schau, 1920–45, officer. * 22.9.1920 på Høvdingsgård, Mern sg., † 9.4.1945 ved Comacchio, Norditalien, begr. ved Argenta (britisk krigerkgd.). F: godsejer Emil Victor Schau L. (1893–1981) og Suzanne Marie Signe Raben-Levetzau (1888–1953). Ugift.

L.s fantastiske krigsbedrifter var på en måde en naturlig fortsættelse af hans raske drengeår på Bækkeskov, hans barndomshjem. Efter skolegang drev hans oplevelsestrang ham til søs som jungmand. Som aspirant på en Mærsk-båd i Den persiske bugt 9.4.1940 var han stærkt virksom for at få kaptajnen til at søge allieret havn, og han sejlede under allieret flag til han i begyndelsen af 1941 meldte sig blandt de første frivillige danske i den engelske hær. Det lykkedes ham at blive specialuddannet i de hemmelige „raiding forces“, og han deltog med en trawler i et togt på jagt efter tyske u-bådsbaser på den vestafrikanske kyst. Tilbage i England blev han i begyndelsen af 1942 udnævnt til løjtnant og første gang indstillet til Military Cross. Der fulgte

nu natlige raids over Den engelske kanal, men i febr. 1943 blev L. overført til Middelhavet hvor han i kommando-enheden Special Boat Service „skulle komme til at dræbe eller fange flere tyskere i det østlige Middelhav end nogen anden mand“ (engelsk beretning). Han var med til infiltrationer og overfaldsagtige angreb på en lang række græske øer, og hans stærke personlighed, opfindsomhed og mod gjorde ham snart til noget af en myte. Han var meget utraditionel, kerede sig ikke om uniformsbestemmelser og ceremoniel, men gjorde alt for sit mandskab der så op til deres „Andy“. Skulle der løbes en risiko gik han altid selv forrest. Også for den græske befolkning var han en legende med sin aldrig svigtende følelse og omsorg for dem der var svagere stillet end han selv. Han fik tildelt yderligere to stjerner til militærkorset og blev kaptajn sept. 1943 og major okt. 1944. Hans nålestiks-operationer i tyskernes flanker og ryg bidrog betydeligt til at reducere tab og ødelæggelser under Grækenlands befrielse, således ved Athen og især Saloniki. Men han ville gerne med i „den store krig“, som han sagde, og opnåede det i foråret 1945 i Norditalien på den britiske hærs yderste højre fløj ved Comacchio-søen. I et afledningsangreb pr. båd over søen om natten 8.–

Tavle II

Las Christensen 1626–92 beboer af Skophus, Hammerum herred

9.4. blev han dødeligt såret. Sept. 1945 fik han post mortem tildelt Victoria-korset som den eneste udlænding i den anden verdenskrig. □ Tegn. af Jørn Glob ca. 1950 (Fr.borg). Foto.

Jørgen Halck: En dansk soldat, 1947. A. L. Somand og soldat. Beretn. samlet af hans mor, 1950 (7. opl. 1965).

E. H. Wolff

Lassen, Anna Margrethe, se Lassen, Margrethe.

Lassen, Christian Ludvig, 1766–1839, kancellideputeret. * 7.10.1766 på Selsøgård, † 9.5.1839 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: kancelliråd og forpagter, senere ejer af Kongsdal Lorentz L. (ca. 1728–1804) og Kirsten Nielsdatter Klocker (1735–90). ~ 20.12.1809 i Kbh. (Frue) med Erasmie Karine Lampe, * 27.8.1771 i Aversi, † 5.7.1854 i Kbh. (Frue) (~ 1° 1791 med overretsprokurator, søkringsprokurator Conrad Wiedemann, 1761–1808), d. af sognepræst Marcus Rasmussen L. (1727–97) og Else Cathrine Borchsenius (1728–1804, ~ 1° 1759 med byfoged i Store Heddinge Frants Ulsted, † 1766).

L.s løbebane forløb fuldt og helt inden for kancelliets fire vægge. Efter at have taget juridisk eksamen 1789 blev han n.å. volontær og 1792 kopist i danske kancelli. 1801 blev han underkancellist i I. departement og ledede kontorets forretninger under den egentlige chefs dispensa-

tion, indtil han selv 1804 blev virkelig chef for kontoret. 1810 udnævntes han til departementschef, 1813 til kancellideputeret. Fra 1824 overtog han desuden decisionen af de offentlige stiftelses regnskaber. L. beskæftigede sig navnlig med sager vedrørende kirke- og almueskolevæsenet, og han lagde ofte omfattende indsigt og stor skarpsindighed for dagen ved disse sagers behandling. Under debatterne i kancellikollegiet om de nye stænderlove var han som oftest at finde på den Stemanske fløj, og han støttede med iver dennes krav om at grundejendom måtte være den absolutte betingelse for erhvervelse af valgret. Derimod støttede han 1838 A. S. *Ørsted, da denne ytrede sin store betænkelighed ved at gennemføre en lovbestemmelse som et stort flertal i stænderne havde udtalt sig imod. – Justitsråd 1805. Etatsråd 1813. Konferensråd 1829. – R. 1824. DM. 1828. K. 1836.

Edv. Collin: H. C. Andersen og det Collinske hus, 1882 553. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. I, 1931.

Harald Jørgensen

Lassen, Eduard Ludvig, 1830–1904, komponist, musikdirigent. * 13.4.1830 i Kbh. (Mos.), † 15.1.1904 i Weimar, begr. sst. F: silke- og klædehandler, senere våben- og uniformknaphandler i Bru-

Lassen, Eduard

xelles Leser (Ludvig) L. (1798–1873) og Esther (Hetty) Warburg (1806–81). Ugift.

Da L. var to år gammel flyttede hans forældre til Bruxelles hvor han som tolvårig blev optaget på det derværende musikonservatorium. Her gjorde han sig snart bemærket som en af de mest talentfulde elever. 1844 fik han 1. præmie i klaverklassen, 1847 i harmonikklassen, og 1851 opnåede han – efter bl.a. at have gjort sig bemærket med en symfoni – den højeste udmærkelse, Prix de Rome. Med offentlig støtte foretog han nu en rejse til Tyskland hvor han besøgte musikbyerne Kassel, Leipzig, Dresden, Berlin og endelig Weimar hvor han lærte Franz Liszt at kende. Herefter tog han til Italien for at gøre et længere ophold i Rom. – Bekendtskabet med Liszt førte til at L.s første opera *Le roi Edgar*, som man ikke ville antage i Bruxelles, 1857 kom frem i Weimar under titlen *Landgraf Ludwigs Brautfahrt*. Den store succes L. havde på fremførelsen af dette værk bevirkede, at man 1858 ansatte ham som storhertugelig hofmusikdirektør. I denne stilling virkede han i 37 år fra 1861, da Liszt trak sig tilbage, med dennes titel som hofkapelmester. 1895 måtte han af helbredshensyn søge sin afsked. – L.s kompositioner omfatter endvidere bl.a. operaerne *Frauenlob*, 1860 og *Le capitif* opført i Bruxelles 1868, musik til *Niebelungen* af F. Hebbel, og *Odipus* af Sofokles, to symfonier, flere Ouverturen, kantater, et Te deum og mange sange. Mest kendt er hans musik til Goethes *Faust* der herhjemme er benyttet 1888 på Dagmarteatret og 1891 på Det kgl. teater. – Både som dirigent og som komponist nød L. stor anseelse. Hans fremførelse af Richard Wagners opera *Tristan og Isolde* 1874 skal have været mønstergyldig. Wagner regnede ham blandt sine venner og ville gerne have haft ham knyttet til München. Universitetet i Jena udnævnte ham til dr.phil. h.c. Ved festkoncerten i anledning af hans 50 års kunstnerjubilæum 20.4.1895 udnævnte storhertugen ham til generalmusikdirektør, og den tyske kejser der også var til stede overrakte ham med anerkendende ord den store guldmedalje for kunst og videnskab. – Den interesse der var for L.s musik mens han levede må ses på baggrund af hans høje position. I sine sange synes han at have haft Felix Mendelssohn-Bartholdy som forbillede. Hans orkestremusik bærer præg af en sikker formsans og et klart blik for alle orkestrets virkemidler. Kbh. genså han 1892 og gav to stærkt besøgte koncerter, væsentlig med egne værker på programmet. □Stik fra Weger, Leipzig, efter foto.

Martin Roeder i Neue Musik-Zeitung, Köln 1886 nr. 21; sst. 1900 nr. 10. P. Bachmann i Die Musik III, Berlin 1903–04 270f. O. Leszmán i Allg. Musikzeitung,

Charlottenburg 1904 63. P. v. Bojanowski i Goethe-Jahrbuch XXV, Frankfurt a.M. 1904 262–65. L. Bobé i Berl. tid. 3.2.1904. Signale für die musikalische Welt, Berlin 1904 155–58. Svensk musiktidning. Sth. 1904 23; sst. 1905 85.

Sven Lunn*

Lassen, Elna, 1901–30, solodanser. * 27.8.1901 i Lyngby, † 19.9.1930 i Kbh., begr. i Søllerød. F: vævermester Jørgen Vilhelm Hansen (1860–1931) og Inger Andersen (1858–1943). ~ 28.9.1927 i Kbh. (b.v.) med læge Arne Frederik (Fritz) L., * 13.11.1889 i Sværdborg, † 10.11.1970 (~ 1° 1918 med Johanne Benzon, 1894–1971, ~ 3° 1932 med Lis Hellesen, * 1910, ~ 4° 1933 med Karen Rasmussen, * 1904, ~ 5° 1950 med Esther Holm Kristensen, * 1914), s. af godsejer Axel Frederik Julius Christian L. (1858–1925, ~ 1° med Jane Crawford Hewetson, 1861–85) og Ebba v. Schau (1858–1931).

Fra sit ottende år fik L. sin uddannelse på balletskolen på Det kgl. teater, særlig under Valborg "Borchsenius" vejledning. Hun røbede evner langt ud over det almindelige og ansattes 1918. Da hun følte trang til videre udvikling drog hun 1921–24 udenlands for at lære bl.a. hos Mikhail Fokin, og da hun kom tilbage blev hun solodanser (1.2.1925), efter at hun under megen hyldelse havde vist sin lyse kunst som Svanilda i *Coppelia*. Hun var da hærdet i Fokins skole, fuldenndt ikke mindst ved sin tåspidsteknik som hun lærte hos russeren Tarasov, og hun havde sejre på store amerikanske scener bag sig. Hendes dans var fuglelet, både sart og stærk, orkidægtig i sin ynde, mens hendes mimik indskrænkedes til enkelte pikante udtryk der skjulte, at ansigtet ikke var regelmæssig smukt. Moderne ballet interesserede hende mere end klassisk dans, men hun havde dog også succes i August "Bournonvilles" arbejder, fx som Céleste i *Toreadoren*, grækerinden i *Valkyrien* og Teresina i *Napoli* hvor hendes ansigt i øvrigt ikke passede til den romantiske fiskerpige. Men skønne billeder af en egen luftig tone skabte hun fx i *Den lille Idas Blomster*, *Chopiniana*, *Petrúsjka*, *Farvespil*, *Kysset* og som wienervalsens ånd i *Flagermusen* hvor Max Reinhardt beundrede hende. På højden af sin kunst, ombøjet af hyldelse fra alle sider, men knuget af privat sorg, forkortede hun sit liv just som hun under vejledning af Reinhardt, der lod hende optræde på Deutsches Theater i Berlin (maj 1930), var i færd med at forberede sig en fremtid på verdensscenerne. Hun dansede sidste gang i sommeren 1930 under en gæsteoptræden på Scala i *Rosen og Sneen*, en scene med sange i revuen „Punktum-Finale!“ Hendes tragiske død for egen hånd vakte stor medfølelse. Teatret gav en

forestilling til hendes ære, og indtægten anvendtes til et mindesmærke af Gerhard Henning 1934. □ Afbildet på mal. af N. V. Dorph, 1909. Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1925 (Teatermus.). Buste af Svend Jespersen, 1931 (sst.). Statuette af Gerhard Henning, 1934 (St. mus.; bronze i Det kgl. teater). Foto.

Kn. Bokkenheuser i Teatret XXX, 1930 17–22. Sv. Kragh-Jacobsen: Ballettens blomstring ude og hjemme, 1945 181–88. Den kgl. da. ballet, red. Sv. Kragh-Jacobsen og T. Krogh, 1952.

*Robert Neiiendam**

Lassen, Erik Christian, * 1913, museumsdirektør. * 9.11.1913 i Kbh. F: administrator Christian L. (1868–1954) og Gudrun Zahle (1880–1967). ~ 1° 12.4.1944 med Ingrid Percy, * 27.2.1914 i Göteborg, d. af den svenske keramikker Arthur C:son P. (1886–1976) og Kerstin Beckman. ~ 2° 21.4.1964 i Helsingør (b.v.) med Helle Pauline Cohn, * 12.9.1931 i Snekkersten, d. af overretssagfører Paul Georg C. (1880–1953) og Thora Elisabeth Vita Bigum (* 1905).

L. har siden sit 22. år været tilknyttet Det danske kunstindustrimuseum, fra 1935 som assistent, fra 1941 som inspektør og siden 1966 – han var da selvskreven og ene ansøger – som direktør. Et 45 års jubilæum er usædvanligt i dansk museumsverden, intet under at L. er blevet præget af sin institution og den af ham. Efter studentereksamen 1932 fulgte han øvelser i historisk kildekritik og nordisk arkæologi samt Vilhelm *Wanschers forelæsninger på akademiet, men tog ingen afsluttende eksamen. Sin uddannelse til museumsmand skylder L. sin første chef, Vilhelm *Slomann, en pædagog der stillede krav, men også æstetikere som Kaare *Klint, Ole *Wanscher og Mogens *Koch har haft betydning for ham. 1936 berejste han landet s.m. Koch for at indsamle paramenter og kirkesølv til en udstilling i anledning af reformationens jubilæet, og med en artikel i Nyt Tidsskrift for Kunstindustri 1937 om dette materiale indledte han en vidtspændende litterær produktion hvor tekstiler og sølv har været stadig tilbagevendende emner. 1941 udgav han (s.m. Ole Wanscher) en bog om sølvsmeden A. Michelsen, 1942 *Huse i Danmark*, 1955 (s.m. Gudmund *Boesen) *De danske dronningers guldtoilette*, 1958 *Danske møbler 1770–1850* og 1960 *Ske, kniv og gaffel*, en bog hvis originale, smalle format muliggjorde gengivelse i naturlig størrelse; 1964 udkom *Dansk sølv*, den første større fremstilling om emnet, og 1968 *Keramik. En gennemgang af keramikens historie i Europa fra middelalderen til vor tid*. I en efterskrift i sin sølvbog skriver L. at den „ikke foregiver at være videnskab, men er et forsøg på at

give en læselig, sammenhængende skildring“ og han siger dermed noget meget rammende om sit forfatterskab som kun undtagelsesvis er primærforskning, men som altid rummer originale synspunkter og fine analyser. L.s styrke ligger i hans store overblik og i hans evne til at udtrykke sig i et velsignet soigneret sprog; han er fortrolig med sit stof og kan lide at fortælle en historie. Det har været i bevidstheden herom at han som redaktør af Dansk kunsthistorie I–V tildelte sig selv den middelalderlige kunst begyndende med Jellingstenen (bd. 1, 1972) og afsnittet om reformationens kunst 1536–89 (i bd. 2, 1973), en beundringsværdig og overlegen præstation. 1974 udkom *Krop og kontrafejer. Tegninger af Hans Bendix*; 1975 *Dansk glas 1925–75* (s.m. Mogens Schlüter) og 1978 *En københavnsk porcelænsfabriks historie. Bing & Grøndahl 1853–1978*. L. har derudover skrevet et stort antal større og mindre artikler om kunstindustrielle emner, biografier til Weilbachs Kunstnerleksikon og Dansk Biografisk Leksikon; i årene 1946–52 var han medredaktør af kunstbladet *Aarstidene* og blev 1978 redaktør af *Håndarbejdets fremme*.

I hele sin embedstid har L. været stærkt engageret i udstillingsvirksomhed; hans første opgave var en udstilling af Kay *Bojesens arbejder, (1938), der i øvrigt kom i stand på hans initiativ efter at Bojesen i dagspressen havde kritiseret museet. Af andre udstillinger kan nævnes *Dansk sølv*, (1953) og *Smykket i dansk øje*, (1960). Også ved officielle udstillinger i udlandet har man draget nytte af L.s organisationstalent og forhandlingsevner: 1960 var han generalsekretær for The Arts of Denmark i USA og 1965 kommissær for udstillingen *Le Danemark*, les trésors, son art i Louvre. Han har altid været åben over for sin samtids kunsthåndværk og opmuntret unge talenter, bl.a. med indrettelsen 1969 af det permanente udstillingslokale, *Stensalen*, i Frederiks hospitals gamle apotek. L. blev medlem af bestyrelserne for Kunstindustrimuseet og C. L. Davids samling 1966, for Musikhistorisk museum 1975 og for Willumsen-museet 1977. 1978 blev han formand for *Håndarbejdets Fremme*. – R. 1966. R.¹ 1978. □ Foto.

Bredo Grandjean

Lassen, Finn, 1904–67, skuespiller. * 29.4.1904 i Varde, † 10.1.1967 i Odense (Th. Kingos sg.), begr. sst. Assistens kgd. F: lærer, senere skoledirektør Valdemar Sigfred Charles L. (1868–1939) og Harriet Valborg Rasmine Schmidt (1875–1936). ~ 1.10.1943 i Odense (b.v.) med tandlæge Aase Ellen Sophia Ragnhild Bang, * 31.3.1901 i Kbh. (Johs.), d. af fuldmægtig, mag.scient. Aage

Lassen, Finn

Hjalmar B. (1874–1939) og Ellen Johanne Margrethe Gjentrup (1872–1954). Ægteskabet opløst 1954.

Efter sin debut (*Tvillingerne*) på Odense teater 24.8.1924 blev L. elev på teatrets elevskole. Herefter var han beskæftiget gennem en udstrakt turnévirkomhed hvor han især varetog det komiske rollefag. 1941 ansattes han ved Odense teater og blev teatrets mandlige hovedkraft. Han udførte her ca. 154 roller i sin ansættelsesperiode (1924–25 og 1941–67). 1964 fejrede han sit 40-års jubilæum som Løjtnant von Buddinge i *Genboerne*. – L. var en udpræget naturalistisk skuespiller der på Odense teater udviklede sig til en fortrinlig karakterskuespiller. Inden for komedietyperne kan nævnes Kaspar Røghat i *Der var engang*, 1945, Alfred Doolittle i *Pygmalion*, 1948, Tobias Hikke i *Hellig Trekongers Aften*, 1953 hvor hans udmærkede egenskaber som humoristisk karakterskuespiller trådte tydeligt frem. Men lige så gedigne var hans rollefortolkninger inden for det seriøse repertoire. Kardinal Wolsey i *Cant*, 1951, Jacob Levin i *Indenfor Murene*, titelrollen i *Jeppé paa Bjerget*, 1952 og den tragisk opfattede Shylock i *Købmanden i Venedig*, 1954. Betydelig var ligeledes gamle Mikkell Borgen i *Ordet*, 1951. L. spændte vidt, og hans store scenemyndighed og varme menneskelighed gjorde altid fremstillingen værd at lytte til. Han varetog både små og store roller og indordnede sig inden for det naturalistiske ensemblespil. Stemmen kunne virke noget pompøs og den udpenslede diktation lidt ensformig, ligesom han ikke magtede det lidenskabelige spil. Men et personligt statuarisk spil, en ærlig djærvhed og gennemtænkte detaljer i rolleopbygningen bevirkede at han fyldestgørende kunne forløse selv betydelige roller. L. har desuden optrådt i adskillige film, TV-spil og radiodramatik og havde 1953 stor succes på Frederiksberg teater i *Sommer i Tyrol*. L. modtog Ahlefeldt-Laurvigs legat 1952 og 1963, Rundskuedagens teaterlegat 1954, Otto Lagonis mindelegat 1957, Odense teaterpris 1962 og Helge Rungwalds mindelegat 1964. □Foto.

Interview i B.T. 18.8.1964. – Odense teater 1796–1946, red. Poul Dreyer, 1946. Odense teater 175 år, red. samme, 1971.

Jytte Wiingaard

Lassen, Flemming, * 1902, arkitekt. * 23.2.1902 i Kbh. (Skt. Jacobs). F: dekorationsmaler, senere kaffebrænderiejer Hans Vilhelm L. (1866–1929) og maler Ingeborg Winding (1871–1908). ~28.12.1926 i Hejnsvig med Irene Constance Christine Christensen, * 8.5.1903 i Kbh., d. af sognepræst Christian C. (1861–1935) og Rosine

Anna Hellmuth (1867–1938). – Bror til Mogens *L.

L. fulgte i sin uddannelse samme mønster som broderen Mogens Lassen, idet han efter håndværkerlære og teknisk skole fandt sin skoling på forskellige tegnestuer. Han var således hos Therkel Hjejle og Niels Rosenkjær og Tyge *Hvass og senere hos Arne *Jacobsen, med hvem han gennem 30erne havde kompagniskab. De deltog med held i flere konkurrencer, og det resulterede bl.a. i *Søllerød rådhus* der opførtes 1940–42. For Arne Jacobsen var L. en solid og væsentlig støtte, bl.a. ved det tidlige villabyggeri. På Arne Jacobsens tegnestue fandt L. sammen med Erik *Møller om andre arkitektkonkurrencer. Således vandt de konkurrencen om et nyt bibliotek i Nyborg. Det opførtes 1938–40 og satte sig væsentlige spor i 40ernes danske arkitektur. Fra begyndelsen af 40erne helligede L. sig sin egen praksis, undertiden dog med skiftende kompagniskaber hvor partnerne også var kendinge fra Arne Jacobsens tegnestue. Han har således opført sømandsstiftelsen *Bombebøssens* nybygning 1956 s.m. P. N. Sølling og *parkskolen* i *Ballerup* 1959 s.m. Kjeld Bentzen og Ejnar Graae. Siden 60erne har L. fortrinvis beskæftiget sig med biblioteksbyggeri. *Jægersborg filialbibliotek* blev opført for Gentofte kommune 1963 og *kulturcentret* i *Randers* (bibliotek, museum m.m.) 1969. S.m. sønnen Per Lassen har han i 70erne yderligere bygget stadsbiblioteket i Lund i Skåne, 1970, centralbibliotek i Herning, 1970, hovedbibliotek og medborgerhus i Hvidovre, 1972–73 og kommunebibliotek i Hobro, 1978. Med stort talent har L. beskæftiget sig med kunstindustri og tegnet møbler til snedkerlavets udstillinger, men også lamper, sølvarbejder o.l. – I den tidlige periode af sin produktion repræsenterer L. en smuk og frigjort fortolkning af traditionel dansk arkitektur: en behersket modernisme med klare bygningskuber og lette farvevirkninger, og han var her i god overensstemmelse med sine daværende partnere, Arne Jacobsen og Erik Møller. I sit biblioteksbyggeri har han udviklet en friere og mere radikal betonarkitektur, stærk og stringent i det ydre, menneskelig og varm i det indre. L. fik 1940 Eckersberg-medaljen s.m. Erik Møller for biblioteket i Nyborg og 1942 Knud V. Engelhardtts legat. Han har i øvrigt været en værdsat lærer ved akademiets arkitektskole 1951–63. □Foto.

Arkitekten M, 1940 49–56 (Nyborg bibliotek); sst. 1943 29–42 (Søllerød rådhus). Steen Eiler Rasmussen: Nord. Baukunst, Lpz. 1940 (Nyborg bibliotek). Erik Lassen og Ole Wanschér: A. Michelsen og da. sølvsmedekunst, 1941. H. E. Langkilde i Danm.s bygningskunst, red. Hakon Lund og Kn. Millech, 1963. Arkitektur, 1967 133–35 (Jægersborg filialbibliotek); F. L. sst. 1972 200–

07 (kulturhuset i Randers). Lisbet Balslev Jørgensen i Danm.s arkitektur. Enfamiliehuset, 1979; sst. Magtens bolig, 1980.

Hans Erling Langkilde

Lassen, Gustav Frederik, 1801–54, overpræsident i Flensborg. * 8.8.1801 i Haderslev, † 13.3.1854 i Flensborg, begr. sst. F: auditor, tingskriver i Haderslev hrd., senere herredsfoged sst. Frederik Christian L. (1765–1833, ~2° 1806 med Charlotte Justine Wass, 1785–1839) og Marie Sophie Hvass (1774–1806). ~1° 21.9.1832 i Haderslev med Corinne Sophie Bartholin, * 1.10.1810 i Kbh. (Helligg.), † 23.11.1848 i Odense, d. af sekondløjtnant, senere gods- og avlsforvalter Thomas Christian B. (1783–1832) og Sophie Frederikke Fahnøe (1787–1816). ~2° 18.6.1851 med Helena Carolina Benedicta Regenborg, * 11.2.1819 i Åbenrå, † 9.6.1894 i Kbh., d. af diakon Jacob R. (1772–1821) og Anna Theodora Barbara Wetche (1787–1860).

L. tog 1825 juridisk eksamen på Gottorp og 1826 tentamen i Kbh., var et år volontær i kancelliet og udnævntes 1827 til auditor ved det holstenske infanteriregiment i Rendsborg, 1832 til overauditor, 1834 blev han landfoged på Sild hvor han rogtede sit embede samvittighedsfuldt med fuld tillid fra befolkningens side og 1844, da den betydningfulde stilling som borgmester, byfoged og politimester i hans fødeby blev ledig udnævntes han til samme. I Haderslev mødte L. dog vanskeligheder. Hans stilling som kongevalgt borgmester bragte ham allerede i en skæv stilling til magistraten der før 1813 havde haft valget til embedet; desuden betragtede den danske kreds i byen, repræsenteret af P. *Hiort Lorenzen og P. Chr. *Koch ham i begyndelsen som slesvigholstener. Selv om denne misforståelse hurtigt opklaredes, blev L.s forhold til den slesvigholstenske gruppe til gengæld så meget dårligere. Som loyal helstatsembedsmand stod L. i virkeligheden uden for begge lejre. 1844 sad han sammen med F. *Johannsen i kommissionen til undersøgelse af den slesvigske forenings forhold („Protokolekstrakten“). I løbet af 40erne erkendtes han mere og mere som dansksindet og loyal, hvorfor han ved rejsningen 25.3.1848 blev udsat for pres fra slesvigholstenerne (for at tvinge ham til at lade „Dannevirke“ standse). Det lykkedes L. at forhindre anerkendelsen af den provisoriske regering, men hen på foråret blev han tvunget til at forlade sit embede. 22.4. udnævntes han (sammen med stiftamtmand W. *Spønneck og E. P. *Kirstein) til medlem af den provisoriske regeringskommission for hertugdømmet Slesvig, i marts 1850 vendte han efter befolkningens ønske tilbage til sin stilling i Haderslev, og s.å. ud-

nævntes han til overpræsident og l. borgmester i Flensborg. Som A. *Regenborgs svoger og fortrolige fik han betydelig indflydelse og var lige så ivrig som denne for at få Flensborg optaget i „det blandede bælte“, hvad der dog stødte på en uovervindelig modstand i borgerskabet. Derimod vandt han dettes sympati ved sin dygtige og initiativrige styrelse af byen, og hans virksomhed som kgl. kommissarius for jernbaneanlæggene i Sydslesvig bidrog også hertil. – Justitsråd 1842. Etatsråd 1848. Benævnedes som overpræsident gehejmeetsråd. – R. 1848. □Foto.

Laur. Skau: Brevveksl., udg. H. V. Gregersen I–II, 1966–70. – P. Lauridsen: Da Sønderjylland vågnede VI, 1918; VII, 1922; VIII, 1922. Kn. Fabricius i Sønderjyllands hist. IV, 1937. H. Hjelholt: Sønderjylland under treårskrigen I–II, 1959–61. Flensborg. Gesch. einer Grenzstadt, Flensb. 1966 = Schr. der Gesellsch. für Flensb. Stadtgesch. XVII. H. Fangel i Sønderjysk månedsskr., 1971 414–29. Samme: Haderslev bys hist. 1800–1945 I, 1975 351–53 363 367f 374.

*Knud Fabricius**

Lassen, Gotthilf Ferdinand, 1803–60, historisk samler. * 3.4.1803 i Kbh. (Garn.), † 19.1.1860 i Kbh. (Frbg.), begr. på Frbg. F: materialforvalter ved Tøjhuset Christian Frederik L. (1774–1813) og Marie Kirstine Fischer (1781–1821, ~2° 1814 med lærer i Rådvad Andreas Wilhelm Martens, ca. 1783–1852, ~2° 1822 med Anne Christine Schow). Ugift.

L. blev student 1821 fra Borgerdydskolen på Christianshavn, tog anden eksamen n.å. men ingen embedseksamen. 1830 ansattes han ved Det kgl. teaters kontor (navnlig som rolleskriver), blev 1834 medhjælper (1837 fast assistent) hos økonomiinspektøren og 1838 økonomiinspektør. Ved siden heraf var han fra 1835 kopist (1845 inspektør) ved Det kgl. biblioteks udlån og udnævntes 1859 til tredje bibliotekssekretær. L. huskes om en omhyggelig topografisk-historisk samler. I Historisk Tidsskrift påbegyndte han 1843 *Bidrag til den danske Bygningshistorie*, hvoraf dog kun kom det første om Fr.borg; senere udgav han *Documenter og Actstykker til Kjøbenhavns Befæstnings Historie*, 1855 og *Bidrag til Børsens Historie i de første halvhundredede Aar*, 1858. Senere forskere har draget nytte af hans efterladte samlinger i Det kgl. bibliotek. Blandt disse opdagedes ved hans død et pergament-folioblad fra slutningen af 1200-tallet; det viste sig at være det eneste fuldstændige blad af et middelalderligt Saxo-håndskrift der eksisterer, det såkaldte „L.s Fragment“. – Kammerassessor 1840. Kammerråd 1843. – R. 1857.

Th. Overskou: Den danske skueplads V–VI, 1864–76. Har. Christensen: Det kgl. theater, 1890 236f 323 328.

Lassen, G. F.

Chr. Bruun: Erindr. fra det gamle kgl. bibl., 1906 4 8–12 25 36 52 55–62. E. C. Werlauff: Erindr., 1910 (fot. optr. 1968) = Memoirer og breve XIII 188f. Edv. Agerholm: Dr. Ryge, 1913 104–07 179f. Frank Jørgensen i Hist. medd. om Kbh. Årbog 1965 110–17. – Papirer i Kgl. bibl.

R. Paulli*

Lassen, Henry Cai Alexander, 1900–74, læge. *2.8.1900 på Frbg., †13.8.1974 i Kbh., begr. Hellerup kgd. F: kaptajn Niels Alexander L. (1871–1939) og Astrid Marie Boldsen (1877–1966). ~1° 21.11.1924 i Hellerup med Johanne Amalie Kähler, *12.5.1900 i Kbh., d. af civilingeniør Gustav K. (1868–1916) og Margrethe Christine Fjord (1867–1929). Ægteskabet opløst 1953. ~2° 16.12.1953 i Kbh. med Nora Vera Brøndsted, *17.10.1922 på Java, d. af civilingeniør Paul B. (†1936) og Nadine Melnikoff (†1960).

L. blev 1918 student fra Metropolitanskolen og blev cand.med. 1924. Efter tjeneste ved medicinske afdelinger i provinsen og Kbh. blev han assistent ved Statens seruminstitut 1929–34 hvor han udarbejdede den 1931 forsvarede disputats om *Experimental Studies on the Course of paratyphoid Infections in avitaminotic Rats. With special Reference to Vitamin A deficiency*. L. var optaget af forskellen i infektionssygdommes forløb hos fejlnærede og velnærede børn, inspireret af C. E. Blochs opdagelse af vitamin A ti år tidligere. Efter reservelægevirke fra 1930–37 på Kbh.s kommunehospital 3. afdeling blev L. 1937 reservelæge ved Blegdamshospitalet og kom herved til en virkeplads hvor han som overlæge fra 1939 og som professor i epidemiologi ved Kbh.s universitet fra 1940 skulle komme til at udføre en banebrydende indsats inden for dansk epidemiologi indtil sin afgang 1967 – kun afbrudt af et års orlov hvor han 1963–64 var overlæge ved Dansk røde kors' underservisningshospital i Leopoldville i Congo. – L. kom til på et tidspunkt hvor alvorlige difteri- og skarlagensfeber-epidemier hærgede på Blegdamshospitalet, men ved L.s og medarbejderes indsats fra 1941 for børnevaccination mod difteri lykkedes det at nedbringe dødeligheden for denne sygdom hos unge vaccinerede, om end en alvorlig epidemi i 1943–44 bortrev en række uvaccinerede voksne. Vaccination efter denne epidemi udryddede sygdommen totalt i Danmark fra 1950. Sulfonamidernes fremkomst i 1930ernes midte medførte en række undersøgelser over de stadig mere effektive præparater, og meningitisepidemier og andre infektionssygdomme blev behandlelige, på grund af de nye serumbehandlingsmetoder. Ved

penicillinets fremkomst efter anden verdenskrig svandt epidemier med skarlagensfeber og gigtfeber dramatisk – og af Blegdamshospitalets 500 senge stod i perioder nu godt 100 pladser ledige. I 1940'erne arbejdede L. i særlig grad med betændelsessygdommes påvirkninger af centralnervesystemet – og en række arbejder om behandling af børnelammelse og nerverodsbetændelse publiceredes i samarbejde med neurologer (M. Fog, E. Skinhøj o.a.) – ligesom tuberkulosebehandling med det nye antibiotikum streptomycin efter besættelsen blev taget op med særdeles gunstig effekt. Blegdamshospitalet havde også under og efter besættelsen måttet behandle talrige tilfælde af udhungrede patienter med tyfus, dysenteri, plettyfus – og i 1945 de hjemførte koncentrationslejr-fanger. Infektionssygdommene skiftede karakter, difteri, skarlagensfeber, gigtfeber og dysenteri var nu næsten væk, stivkrampe, tuberkulose, tyfus og paratyfus blev sjældnere, men behandlingen af børnelammede, hvilket hidtil havde været konservativ ortopedisk-kirurgisk fik et dramatisk opsving i 1952 da en voldsom epidemi ramte landet; med myndighed både over for offentligheden og over for personalet og med stort organisationstalant fik L. behandlingen af de dårligste patienter centreret på Blegdamshospitalet – og ved samarbejde med narkoselæger (Bj. Ibsen, *1915, o.a.) og laboratorielæger (P. Astrup o.a.) udvikledes hensigtsmæssige former for kunstig overtrykventilation af de mange åndedrætslammede hvorved dødeligheden faldt fra 80 pct. til 20 pct. 600 medicinske studenter blev organiseret som ventilatorer og en effektiv revalideringsbehandling i nært samvirke med ortopæder, fysioterapeuter, otologer og fysiurger organiseredes på hospitalet sammen med sygepleje- og maskinteknisk personale for henvend 3000 patienter hvoraf mange dog måtte blive på hospitalet i op til flere år. Behandlingen var et væsentligt fremskridt, og 1955 tilrettelagde L. på hospitalet et internationalt velbesøgt WHO-kursus om polio og 1956 publiceredes hans skelsættende *Management of life-threatening Poliomyelitis* med støtte af den danske polioforening og af 22 medforfattere. Samtidig formåede L. at iværksætte et forskningsarbejde om børnelammelsens epidemiologi der i de følgende år gav vigtige resultater. Denne intensive behandling med stadig forbedrede typer af mekaniske respiratorer viste sig af få betydning fremover ikke blot for poliopatienter, men også for patienter med nerverods- og hjernebetændelser, stivkrampe og forgiftninger samt ved kroniske bronkitter. Det viste sig imidlertid svært at få alle de kunstigt ventilerede patienter fri for respirator, og L. gjorde et stort socialt ar-

bejde for sammen med sundhedsmyndigheder og polioforeningen at skaffe sådanne patienter boligforhold sammen med deres pårørende.

L.s indsats under epidemien gjorde ham kendt verden over – og i Paris oprettedes 1955 på Claude Bernard-hospitalet et Centre Lassen og i Toulouse oprettedes 1958 en Salle Lassen for respirationshæmmede patienter. L. glemte aldrig de kroniske respiratorpatienter og lige til sin afsked rejste han en gang årligt rundt og tilså dem. Som ekspert tilkaldtes han ved epidemier 1955 i Island, 1956 i Holland, 1957 i Rumænien og 1959 i Grækenland.

I samarbejde med seruminstituttet og sundhedsstyrelsen fik L. fra 1955 gennemført gradvis udvidet vaccination mod børnelammelse til alle aldre. Sygdommen er herefter ikke fremkommet i Danmark den sidste snes år. Men nye problemer dukkede op for det fleksible hospital. Den megen brug af nye antibiotika i 1950'erne udløste krydsinfektioner med sårbetændelsesbakterier (stafylokokker). Ved smitteopsoring og intensiv hospitalshygiejne lykkedes det ved isolation på hospitalet at få helbredt en række livstruende tilfælde der forgæves havde været behandlet på andre hospitaler. I 1963 opnåede L. at få oprettet et særligt bakteriologisk institut på Blegdams hospitalet til udredning af smittekilderne.

I 1960'erne måtte behandling af narkotikaafhængige patienter med blodoverført gulsot tages op, ligesom et stigende antal patienter med udenlandske tropesygdomme krævede behandling i hospitalet hvilket medførte en ny effektiv indsats.

Ved sin afgang som 67-årig flyttede L. til Provence. Han kunne se tilbage på en epoke hvor han og hans medarbejdere havde været virksomme for udryddelsen af tidligere livstruende sygdomme som difteri, skarlagensfeber, børnelammelse og sårinfektionsepidemier, og hvor han ved sine store evner for nært og inspirerende samarbejde med andre specialer, bakteriologi, neurologi, ortopædi, fysiurgi og teknologi kunne få afhjulpet åndedrætshæmmende og invaliderende følgetilstande efter stivkrampe, hjerne- og nerverodsbetændelser. Vel var hospitalets oprindelige 500 epidemiske sengepladser blevet reduceret til 224, men hospitalet havde samtidig fået udskilt en medicinsk, en øre-, en røntgen-, en fysiurgisk og en børneafdeling med selvstændige stabe. Som underviser såvel for studerende som for de mange læger fra ind- og udland der arbejdede ved hospitalet var L. en belæst, elegant myndig lærer. Hans evne til at drage alle kyndige med ved udformningen af en behandling og derefter fastholde den var fremragende – og inspirerende for både patienter og medarbejdere.

Et følsomt sind dækkede han under en for mange uforståelig arrogance.

Under besættelsen varetog L. redaktionen af Ugeskr. for Læger (1942–45) for M. Fog. L. valgtes til formand for forretningsudvalget i Landsforeningen til bekæmpelse af børnelammelse 1945–53, 1953 var han tillige medlem af hovedbestyrelsen. 1948–51 medlem af The Internat. Poliomyelitis Congres, 1951 generalsekr. for 2. internat. poliomyelitiskongres i Kbh., og præs. for Assoc. Européenne contre la Poliomyélite (ærespræsident 1962), 1952–60 form. i danske lægers sammenslutning mod krig, 1953 bestyrelsesmedlem af Selskabet for kulturelle forb. m. Kina, 1954 medstifter af Soc. internat. pour L'étude des Maladies infectieuses et parasitaires (1956 vicepræs.) og 1962 form. for Dansk-Fransk Lægesamvirke. L. modtog 1955 Landsforeningen til bekæmpelse af børnelammelses videnskabelige pris og tillige Martin Salomonsens legat, 1958 Sønnich-Olsen prisen. – R. 1949. R.' 1957. □Bronzerelief af Gottfred Eickhoff, 1960 (Rigshosp.). Foto.

J. Nimb Lassen: Stamtvl. over familien Lassen, 1943. Klaus Jensen i Årbog for Kbh.s univ. 1973–74 47–50. Epidemihospitalet i Kbh. 1879–1979, red. V. Faber m.fl., 1979.

Egill Snorrason

Lassen, Hans, 1831–96, politiker. * 11.2.1831 i Lysabild, † 10.1.1896 sst., begr. sst. F: gårdejer Hans L. (1805–80, ~2° 1834 med Anna Marie Lorenzen, 1813–41, ~3° 1841 med Cathrine Marie Henriksen, 1816–1908) og Anna Marie Hansen (1810–34). ~27.6.1852 i Lysabild med Marie Kathrine Elholm, * 6.3.1831 i Sundsmark, † 12.1.1905 i Lysabild, d. af gårdejer Peter Hansen E. (1802–85) og Anne Marie Jørgensdatter Elholm (1805–79).

L. var 1847–48 elev på Rødning højskole. 1852 overtog han sin mødrene slægts gård i Lysabild. Året efter fik han sit første offentlige hverv, idet han valgtes til synsmand i sit sogn, og kort efter blev han medlem af herredsrådet for Als sønderherred. Dermed var han ført ind på den løbebane der skulle blive hans: tillidshverv efter tillidshverv skænkede egn og ø og landsdel denne begavede, energiske, nøgterne, selvstændige bondemand. Han blev efter 1864 medlem af kreds- og provinslanddag, af provsti- og provinsssynode, han blev formand for den alsiske landboforening og for Lysabild Sogns Sparekasse, han var fra første begyndelse med i ledelsen af sprogforening og vælgerforening. Da den kreds af proprietærer der straks efter 1864 havde været ledende for danskheden på Als først i 70'erne opløstes, gled førerskabet over til slagtermester

Lassen, Hans

Reimers og L. Med enestående sammenhold fulgte alsingerne i de følgende år deres førere og erhvervede sig dermed stor indflydelse på den almindelige nationale politik. 1875 valgte de L. til landdagsmand i 2. kreds efter N. *Ahlmanns bortrejse, mod Åbenrå amt der ønskede Gustav *Johannsen valgt. L. fulgte i de første år H. A. *Krügers edsnægtkurs, men efter art. 5s ophævelse tog han til orde for en ændret taktik. Ved valget 1879 fik han af sine vælgere frie hænder med hensyn til edsafnæggelsen, men af hensyn til Krüger aflagde han først efter dennes død forfatningseden og tog sæde i landdagen. Forinden var han valgt til Krügers afløser som rigsdagsmand for 1. kreds ved et valg hvor nordslæsvingerne havde været spaltet i to partier, og hvor J. P. *Junggreen var hans modkandidat. L.s edsafnæggelse rejste også en voldsom kritik af ham, og ved valget 1884 fik Junggreen de fleste stemmer, dog ikke i Sønderborg amt der gav L. et overvældende flertal, men Junggreen blev valgt. Indtil 1888 aflagde L. ene af de to danske landdagsmænd forfatningseden, og hans vælgere i Haderslev amt nægtede at bidrage til hans udgifter i Berlin som det ellers var skik. Da Gustav Johannsen i dette år afløste A. D. *Hørlück fulgte han L.s taktik. Nogen større rolle kom L. ikke til at spille i Berlins lovgivende forsamlinger, dog medvirkede han til at befri Sønderborg amts bønder for meget betydelige domæneafgifter og evnede sagligt og klart at fremstille de danske synspunkter. I hans senere år hæmmede sygdom hans virksomhed, men han beholdt sine mange tillidsposter til det sidste. Hans død kom ganske uventet. Det vakte dyb sorg og bitter skuffelse blandt hans landsmænd da det viste sig, at han gennem en længere årrække havde misbrugt sin stilling som formand for hjemsogets sparekasse og påført det store tab. □ Afbildet på træsnit af sønderjyder, 1877. Mal. af Verde, Sønderborg, 1877. To træsnit 1881, det ene efter fotografi. Foto.

A. D. Jørgensen: Breve, udg. Harald Jørgensen, 1939 387-93 (jfr. H. P. Hanssens breve i Sønderjyske Årbøger, 1979 193-206). Til ungdomsvenner. H. P. Hanssen. H. V. Clausen. En brevvæksl., 1962. - Hejmdal 21.1.1896. [Jens Jessen:] Red. Jessen i tale og skrift, 1921 204-07. H. P. Hanssen: Et tilbageblik II, 1930 181f. Sønderborg bys hist., ved H. Hjelholt II, 1966 31 67. G. Japsen: De nordslav. sparekassers hist., 1970 128f 170 211-22. H. Hejselbjerg-Paulsen i Sønderjysk månedsskr., 1977 193-207.

Lorenz Rerup (Hans Lund)

Lassen, Henrik, 1839-1934, landmand. * 21.9. 1839 i Strukstrup i Sydangel, † 30.9.1934 sst., begr. sst. F: gårdejer Detlef Johann L. (1808-1900, ~ 1° 1835 med Catharina Dorothea

Petersen, 1809-36) og Christina Margaretha Thomsen (1818-86). ~ 10.5.1865 i Strukstrup med Marie Christine Claussen, * 12.1.1843 i Strukstrup, † 10.1.1932 sst., d. af kroejer, kobmand Bendix C. (1814-97) og Christina Dorothea Marxen (1813-87). - Far til Peter *L. (1866-1938).

L.s barndom og ungdom faldt i en tid da for-tyskningsbølgen skyllede hen over Angel, men hans hjem bevarede sin trofasthed mod det danske sprog og mod Danmark. Han kom 1856-57 som elev på Rødding højskole, aftjente sin værnepligt i Fredericia og deltog i krigen 1864. Han overtog ved denne tid sin fædrengård mens faderen købte gård i Nordjylland hvor han boede til 1882. 1867 opterede L. for Danmark og var til sin død optant. Den danskhed som straks efter 1864 spredt havde været til stede i Angel sygnede hurtigt hen, men L.s hjem bevarede, dybt rodfæstet i hjemstavns danske fortid, urokket det danske sindelag, og børnene fulgte forældrene. L. var en stilfærdig natur der ikke tog synderlig del i udadvendt arbejde. Men hans danske sindelag var kendt nok, og 6.8.1914 fængsledes han sammen med sønnen Peter og blev sigtet for spionage og landsforræderi; 19.8. løslodes de dog igen, og rigsretten afviste sigtelsen som ubegrundet. 1918 ønskede han som sønnen det hele Slesvig til Danmark, og grænsedragningens forløb var ham en stor skuffelse. Sin åndelige kraft bevarede han til sine sidste år, og den unge syd-slesvigske danskhed havde efter 1920 en god støtte i denne rodfæstede og fribårne bonde. □ Mal. af H. Slott-Møller, 1921 (Flensborghus).

Seit Menschengedenken. H. L.s Gedenkblåter, udg. Iver Nordentoft, Flensb. 1936 (optr. efter Grænsevagten X, 1928). - [Vilh. la Cour] i Grænsevagten, 1926 65-70. A. Svensson sst. 1934 333-36.

*Hans Lund**

Lassen, Jens, ca. 1625-1706, landsdommer, gods-ejer. * ca. 1625 på Vestergård i Nørre Bork sg., † 23.3.1706 i Kbh., begr. i Odense. F: herredsfoged Las Lauridsen († ca. 1650) og Elisabeth Jensdatter. ~ i Kristianstad med Margrethe Christensdatter Lund († ca. 1690), d. af feltproviant-skriver Christen Lund. - Far til Margrethe *Lasson.

L. kom til Kbh. 1651 som renteskriver efter først at have været skriver hos lensmanden i Kristianstad hvor han ægtede en borgerdatter. Som så mange andre kombinerede han sin embedsvirksomhed med handel. 1653 træffes han som leverandør til Holmen, og s.å. fik han sammen med andre borgere privilegium på besejling af Vestindien. I tilknytning hertil oprettedes et sukkerraffinaderi i Kbh. som også kongehuset havde del i.

Af en ansøgning til den spanske konge fremgår, at også slavehandel stod på programmet. Ved krigsudbruddet 1657 fik L. overdraget at forsyne flåden og de skånske fæstninger. Ifølge kontrakten skulle han til provianthuset i Kbh. levere 3500 tdr. jysk eller anden god dansk rug, 4500 tdr. godt malt, 350 tdr. byggryn, 280 skp. flæsk, 500 skp. oksekød eller islandsk lammekød, 25 læster nordlandsk sild, 30 læster torsk, 200 tdr. smør, 40 skp. kongsbæger eller god hollandsk humle og 150 skp. islandsk fisk. Endvidere skulle han forsyne flåden og de østensundske fæstninger med al slags proviant undtagen øl og brød efter den ham givne designation, flåden for et halvt, fæstningerne for et helt år. Forudsætningen for at L. kunne påtage sig denne kæmpeleverance, hvis værdi efter afregningen beløb sig til mere end 200 000 rdl., var hans egen udenlandske kredit der sikkert må søges i Holland. Da svenskerne 1658 nærmede sig Kbh. udsendte L. 8.8. et patriotisk opråb om at gøre modstand; dagen forinden havde han for en fordring på 138 000 rdl. fået Dalum kloster på Fyn i pant. I betragtning af den formidable forsyningsopgave han løste 1657 var det naturligt, at han blev knyttet til den militære administration. 1657 blev han mønsterskriver, 1659 kommissarius ved Tøjhuset og medlem af dettes direktion. 1660 blev han admiralitetsråd. Efter statsomvæltningen blev han 1661 landsdommer på Fyn (afsat 1679) og assessor i hojesteret hvor han deltog i voteringen til 1675. Sine fordringer på staten fik han som de andre storleverandører godtgjort i kronogods, på grund af forholdene en ofte tvivlsom forretning. 1662 tilskødedes Dalum kloster (ialt 2437½ tdr. hartkorn) ham og 1664 Skt. Knuds kloster og ladegård, Hindsgavl samt strøgods for ialt 3986 tdr. hartkorn, især i Jylland. Som adskillige andre havde L. gjort sig skyldig i svigagtige leverancer, og i betragtning af det store kvantum jordegods han havde fået udlagt, var det ikke uforståeligt når den store revisionskommission lagde ud med hans tilfælde. 1680 dømtes han til at tilbagebetale 163 028 rdl., og det følgende år gjordes der udlæg i hans fynske gods for 133 990 rdl., 1683 for yderligere 536 rdl. og i det jyske gods for 29 062 rdl. En ven søgte at støtte ham ved forsvarskriftet En oprigtig Patriot, men selv søgte L. at imødegå revisionskommissionen ved at rejse modkrav på ikke mindre end 289 311 rdl. for leverancer og forstrækninger der aldrig var blevet godtgjort, og kunne desuden påvise fejlregninger fra kommissionens side. Ved den endelige afregning blev dette tilgodehavende dog reduceret til 35 292 rdl. Trods dette mellemværende blev L. 1691 generalforpagter af tolden, men forpagtningen fratoges

ham året efter på grund af uregelmæssigheder og restancer, men også her mødte han med modkrav. Først 1714 blev der endelig afregnet med hans arvinger der måtte nøjes med 29 700 rdl. Trods de store godsudlæg som følge af revisionen forblev L. til sin død en godsejer af format i modsætning til andre storleverandører som Henrik *Müller og Poul *Klingenberg. Dette skyldtes ikke mindst at han koldblodigt tilbageholdt en række fordringer, idet han åbenbart var på det rene med at der kom en dag efter denne. Han var ejer af Harritslevgård, Krumstrup og Skt. Knuds kloster på Fyn, Egense kloster, Grubbesholm og Nørholm i Jylland, og 1680–88 besad han desuden Kærgårdsholm. Han var streng mod sine bønder og havde i sin bror Niels, ridefoged på Dalum, en nidkær hjælper. Som et vidnesbyrd om hans alsidige foretagsomhed kan anføres, at han uden synderligt udbytte 1675 lønnede en dykker til at bjærge værdier fra vrage. □Mindestøtte for L. s.m. tre andre helte fra svenskekrigene af J. Wiedewelt ved Jægerspris, 1783.

C. F. Wegener: Hist. efterretn. om Abrahamstrup II, 1856 225f 330. Danske saml. IV, 1868–69 310–24 (En oprigtig patriot). Chr. Bruun sst. VI, 1870–71 373f. P. Fløe og O. Nielsen i Saml. til jydsk hist. og top. VII, 1878–79 21–28. Fyens stiftstid. 1878 nr. 182–87. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste dage, 1894 (reproudd. 1969) 171. H. D. Lind: Kong Fr. III's somagt, 1896 69 76. Carl Christiansen i Hist. t. 7.r.IV, 1902–04 8 18 39 47f 60–70 88–99 101 105 118f. Samme: Bidrag til da. statshusholdn.s hist. II, 1922. P. Fløe i Hardsyssels årbog IV, 1910 22–27. Johan Jørgensen: Det kbh.ske patriat og staten, 1957. Gunnar Olsen i Hist. medd. om Kbh. 4.r.VI, 1959–60 9f 14 56. Thøger Bang sst. 73 99 119. Finn Askgaard sst. 175. Jacob Hansen og Kn. Mortensen: Dalum sogns hist. I, 2, 1961 217–50.

Steffen Heiberg

Lassen, Julius Severin Vilhelm, 1847–1923, jurist. * 4.7.1847 på Bisgård, Samsø, † 23.11.1923 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: forpagter Christian August L. (1808–71, ~ 1° 1836 med Bodil Cathrine Bruun, 1807–40) og Marie Elisabeth Margrethe Gram (1815–98). ~ 7.5.1884 i Kbh. (Frue) med Therese Susanne Hvidt, * 2.12.1856 på Johannesdal, † 19.9.1926 på Frbg., d. af proprietær Valdemar H., senere til Frihedslund (1817–78) og Mariane Elisabeth Henriette Lawaetz (1816–95).

L. blev student 1865 fra Århus, cand.jur. 1871, volontør i justitsministeriet 1872 og fuldmægtig sst. 1880. 1875–77 foretog L. med støtte fra Hurtigkarls legat en studierejse til Tyskland og England. Et resultat heraf var afhandlingen *Betingelserne for Forsøgets Strafbarhed* der indbragte ham den juridiske doktorgrad 1879. I 1880 deltog L. i konkurrencen om det ved A. *Aagesens

død ledige professorat ved Kbh.s univ. L. sejrede i konkurrencen, udnævntes 1881 til professor i retsvidenskab og forblev i denne stilling indtil sin afgang 1918. – L.s fagområder var formueretten og romerretten. Hans hovedindsats i dansk retsvidenskab blev udarbejdelsen af en samlet fremstilling af obligationsretten. 1883 udsendte L. en første *Kort Fremstilling af den danske Obligationsret* hvor han lagde de af C. *Goos, Aage- sen og A. C. *Evaldsen formulerede principper for formueretten, forventningsprincippet, tillids- teorien og løfteteorien til grund for fremstilling- en. Ikke mindst havde Evaldsen i sine forelæ- sninger leveret vigtige forarbejder for L. I de føl- gende år gennemgik L. systematisk dansk rets- praksis inden for obligationsretten siden 1800, ligesom han satte sig ind i udenlandsk, særlig tysk og engelsk retslitteratur, og udsendte på det- te grundlag 1892 *Haandbog i Obligationsretten. Almindelig Del* (3. udg. 1917–20) der er et af den danske retslitteraturs hovedværker. Hertil slutte- de sig *Speciel Del*. 1897. Obligationsretten der se- nere i vidt omfang er gjort til genstand for lov- givning inden for rammerne af det nordiske lov- samarbejde var på tidspunktet for værkets frem- komst i det væsentlige ulovbestemt eller regule- ret af ældre lovbestemmelser. L.s håndbog kom imidlertid snart til som en nærmest klassisk fremstilling af obligationsretten til nyde autoritet som en lovbog, ikke blot i Danmark, men også i det øvrige Norden. L. karakteriserede selv sin opgave som den at give en pålidelig fremstilling af gældende ret, en pålidelig oplysning om, hvad det er for retssætninger der virkelig leves på og hvilke retssætninger der anvendes af myndighe- derne og som retslivet har indrettet og indretter sig efter. Den systematiske ramme, inden for hvilken L. fremstillede obligationsretten, var på- virket af samtidens store tyske fremstillinger. Hans sikre anvendelse af ledende grundprincip- per og evne til at analysere og systematisere praksis gav imidlertid hans værk en helt enestå- ende placering i nordisk retsvidenskab hvor det var uden sidestykke.

I et foredrag på Kbh.s univ. 1899 om *Privatret- tens Kodifikation* havde L. gjort sig til talsmand for udarbejdelsen af en samlet privatretlig lov- bog under indtryk af den tyske borgerlige lov- bog fra 1896, og i den forbindelse peget på en nordisk lovbog som målet. Dette mål er ikke ble- vet nået, men L.s tale var med til at sætte gang i en ny fase af det nordiske lovsamarbejde, idet der efter svensk initiativ i de enkelte nordiske lande blev nedsat civillovkommissioner med henblik på at overveje udarbejdelsen af fælles- nordiske love inden for formueretten. L. spillede en fremtrædende rolle i dette arbejde og også

hans fremstilling af obligationsretten fik væsent- lig betydning for lovene. L. var således med til at udarbejde købeloven der gennemførtes i Sverige 1905, Danmark 1906, Norge 1907, og da lovsam- arbejdet senere fortsattes 1910 fik L. tillige væ- sentlig indflydelse på udkastene til aftaleloven (1917), kommissionsloven (1917) og afbetalings- loven (1917) der alle har modstykker i de øvrige nordiske lande. L.s juridiske forfatterskab om- fatter foruden den samlede fremstilling af obli- gationsretten en række mindre, men betydnings- fulde afhandlinger der til dels fremtræder som forarbejder til eller uddybninger af emner der er behandlet i *Haandbog i Obligationsretten*. Ro- merretten var L.s andet lærefag, og 1904 udsen- de han *Lærebog i romersk Privatret* med samme systematik som obligationsretten. Værket når ik- ke op på højde med L.s fremstillinger af dansk ret, og fremstillingsformen må i dag, hvor ro- merretsstudiet foregår på historisk grundlag, be- tragtes som forældet. – L. var i samtiden kendt for sine sine menneskelige egenskaber. 1896–1918 var han en elsket og respekteret re- gensprovst. Hans interesser nåede ud over jura- en og omfattede også botanik, litteratur og kunst. Han tog del i kirkeligt arbejde og var medlem af det kirkelige udvalg 1905–07. – R. 1890. DM. 1895. K.² 1906. K.¹ 1911. S.K. 1919. □ Afbildet på S. Wandels mal. af civillovkom- missionen, 1913 (Fr.borg). Radering af H. Nik. Hansen s.å. Foto.

Bibliografi i Ugeskr. for retsvæsen, 1923 B 323–36; 1924 B 283f. – Selvbibliografi i Levnedbeskr. af de ved Kbh.s univ.s 400-årsfest promoverede doktorer, 1879 96f. Fr. Dahl i Tilskueren, 1917 II 70–77 (opr. i forf.s Juridiske profiler, 1920 61–70). Samme i Festskr. i an- ledn. af 200-årsdagen for indførelsen af jur. eksamen ved Kbh.s univ., red. E. Reitzel-Nielsen og C. Popp- Madsen, 1936 226–31. Henry Ussing m.fl. i Ugeskr. for retsvæsen, 1923 B 297–309. Samme sst. 1947 B 129–38. Samme i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1924 93–99. Fr. Stang i Tidsskr. for retsvidenskab XXXVII, Kria. 1924 437–59. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Ditlev Tamm

Lassen, Lorentz Fjelderup, 1756–1837, soofficer. * 28.11.1756 i Kbh. (Trin.), † 27.7.1837 sst. (Hol- mens), begr. sst. (Holmens). F: brygger, justits- råd, byfoged i Kbh. Peder Fjelderup L. (1712–62) og Sophie Magdalene Fisker (1723–67). ~ 11.9.1786 i Kbh. (Holmens) med Helena Jo- hanne Charlotte Nortmann (Normann), døbt 4.11.1771 i Preilsminde, † 10.4.1841 i Kbh. (Hol- mens).

L. blev kadet 1771, sekondløjtnant 1779, premi- erløjtnant 1788, n.å. kaptajn, løjtnant, 1797 kap- tajn, 1809 kommandorkaptajn og 1812 komman- dor. – Efter et togt til Vestindien 1781–82 med

fregatten Kiel førte han 1784–86 et Vestindisk Handelskompagni tilhørende fregatskib på Vestindien hvor han også var 1787–88 med fregatskibet Frederiksdal. Han var jævnlig udkommanderet med orlogsskibe i hjemlige farvande, bl.a. 1795 med Nordstjernen hvor han blev alvorligt såret ved en kanonsprængning. 1791–92 var han indrulleringsofficer i Bergens distrikt, 1792–95 interim- og 1795–98 viceekvipagemester på Nyholm og medlem af Kbh.s havnekommission, 1798 chef for chebikken Lindormen, vagtskib på Kbh.s red, og 1799 chef for fregatten St. Thomas, vagtskib i Sundet. Da defensionseskadren blev udrustet marts 1801, blev L. chef for blokskibet Provesteen, det tidligere orlogsskib Christian VII der blev placeret sydligst i den danske linje. På denne udsatte post, særlig udsat på grund af linjens mindre heldige placering kæmpede han tappert i slaget på reden 2.4.1801, til skibet var fuldstændig sondereskudt og kun to kanoner var brugelige. Han forlod da skibet med så mange af besætningen som kunne rummes i de disponible fartojer, og overlod sin tapre næstkommanderende, kaptajnlojtnant Rasmus Rafn, at overgive vraget med de ombordværende til englænderne. Han blev for sit gode forhold under slaget hyldet af Kbh.s indbyggere, modtog en hædersgave fra danske og norske kvinder og hædredes af kongen med erindringsmedaljen i guld. S.å. var han medlem i kadetskibet og 1802–03 chef for fregatten Rota i eskadren i Middelhavet. 1806 ansattes han som indrulleringschef og overlods i Frederikshalds distrikt og var under krigen 1807–14 højstkommanderende for kystforsvaret sst. Efter krigens slutning vendte han tilbage til Danmark og blev afskediget n.å. ved reduktionen, da han ikke var anset for nogen dygtig sømand. Som en anerkendelse af hans heltmodige optræden i slaget på reden tillagdes ham dog fuld gage i pension, kontreadmirals karakter og fra 1816 et årligt tillæg på 300 rdl. L. var en ualmindelig brav, retsindig og beskedene mand der efter sin afsked levede ubemærket og næsten glemt. Hans gravsten blev, da hans gravsted på Holmens kirkegård hjemfaldt, flyttet hen på siden af heltegraven. – R. 1812. □ Klippet silhouet (Kgl. bibl.). Mal. af Jens Juel (Fr.borg) og efter dette gentagelse eller kopi. Stik af J. Rieter efter physiognotraci, efter dette stik, litografi på mindesblad for slaget 1801 og flere træsnit, bl.a. 1855 efter tegn. af Carl Bloch. Tegn. af Rasmus Christiansen, 1898.

Archiv for søvæsenet IX, 1837, officielle del 37. P. Bundesen i Tidsskr. for søvæsen LXXII, 1901 173–264. Olav Bergersen: Nøytralitet og krig II, Oslo 1966.

*Th. Topsøe-Jensen**

Lassen, Louise (**Loulou**) Annette Emilie, 1876–1947, journalist. * 20.9.1876 på Frbg., † 6.5.1947 i Kbh. F: forfatter og journalist Ulrich Paoli (Paul) Marcussen (1848–1906) og Rose (Rosalie) Trier (1854–98). ~ 2.1.1904 i Kbh. (De gamles by) med journalist Alfred L., * 9.12.1877 i Auning, † 14.12.1931 på Frbg., s. af købmand, senere handelsfuldmægtig i Slagelse Jens Anders L. (1849–85) og Caroline Laurine Thoresen (1858–1926, ~ 2° med købmand i Århus Frederik Andersen). Ægteskabet opløst 1924.

L., hvis farmor var søster til Tivolis grundlægger Georg *Carstensen, voksede op i et hjem med udprægede franske interesser. Hun undervistes i hjemmet og kom aldrig i skole. Et års tid besøgte hun et kursus og tog i 15-årsalderen præliminæksamen. Årene derefter opholdt hun sig i Paris for at uddanne sig litterært og journalistisk. Hun ville være professionel journalist, skønt hidtil ingen dansk kvinde havde valgt journalistikken som levevej. 1899 debuterede L. med en korrespondance fra Paris til Dannebrog der straks førte til hendes ansættelse ved dette blad. Hun blev således i Danmark den første kvinde der tog arbejdet op i en bladredaktion, jævnsides og jævnbyrdig med de mandlige journalister. L. var knyttet til Dannebrog i en halv snes år, men 1910 ophørte bladet med at udkomme. Startet som organ for venstre i hovedstaden og i opposition til Politiken overlevede Dannebrog ikke længe P. A. *Albertis fald. Men Henrik *Cavling der havde haft øje for L.s store journalistiske talent, knyttede hende omgående til sit blad, og gennem godt 35 år frem til sin sygdom og død forblev L. en af Politikens mest fremtrædende medarbejdere. – Hendes mest betydningsfulde indsats i den danske presses udvikling var behandlingen af det såkaldte „lægestof“, sygdomme, medicinske fremskridt, hospitalsforhold etc., områder der siden har fået en stor plads i aviserne. L. blev her en pioner, for da hun begyndte var det noget der ikke blev synderligt behandlet i pressen, og i lægeverdenen gav populariseringen længe anledning til afstandtagelse og misbilligelse. Men L. overvandt ved med grundig flid at sætte sig ind i sine emner lægeverdenens modstand, samtidig med at hun vandt læsernes gunst ved sin journalistiske evne til en for bredere kredse forståelig fremstillingsform. Med årene blev hun en autoritet på sit område med betydelig indflydelse også på administrative og personelle afgørelser. Gennem mange år var L. også redaktør af rubrikken Dag til Dag i den tid dette gadespejl af det københavnske døgn endnu havde en fremtrædende plads i hendes avis. Hun har under sit pigenavn udgivet en roman *Der evigt kvindelige*, 1902, og øvet noget af en litterær

Lassen, Loulou

bedrift ved en fortræffelig oversættelse af Guy de Maupassants værker i 28 bind, 1903–12.

Politiken 6.7.1947. Erik Olaf-Hansen i 100 publicister, red. Paul Hammerich og Bent A. Koch, 1980 69–72.

Erik Seidenfaden (Georg Nygaard)

Lassen, Alexandra Karen Marie, 1864–1921, bladudgiver, politiker. * 14.1.1864 i Revn ved Grenå, † 21.6.1921 i Ålborg, begr. sst. F: gård-ejer, senere foreningsvært og rejseinspektør Jens Emanuel Balle (1841–95) og Hanne Hansen (1839–1922). ~ 25.3.1886 i Århus med redaktør Vilhelm *L., * 10.6.1861 i Butterup ved Holbæk, † 6.4.1908 i Kbh., s. af møller Laurits Christian L. (1825–73) og Marie Elisabeth Plambeck (1833–1913).

L. tilhørte som datter af værten i den bjørnbak-ske forsamlingsbygning det samme århusianske venstremiljø som der var ved Aarhus Amtstiden-de, og den bondefødte energiske L. der var udrus-tet med meget vindende personlige egenskaber blev sin mand en værdifuld støtte under hans gerning inden for den nordjyske venstrepressen og venstrebevægelse; hun havde sin del af æren for Aalborg Amtstidendes fremgang da de blev gift. Efter mandens død 1908 samlede hun sig om opgaven at føre bladforetagendet videre, formelt blot som dets udgiver, reelt også som redak-tør. Hun boede for det meste i Kbh., men gav hver dag telefonisk bladet sine direktiver med hensyn til de politiske begivenheder og spørgs-mål. De retningslinjer hun fulgte afveg delvis noget fra hvad der havde været hendes mands stræben. Ud fra stærkt agrariske synspunkter vendte hun sig mod krigstidens reguleringspoli-tik, havde dog samtidig føling med tanken om „borgerligt“ samarbejde og var 1917–19, på for-anledning af Asger *Karstensen, medlem af Kbh.s borgerrepræsentation. I kraft af sin per-sonlige position og fremfor alt et nært venskabs-forhold til J. C. *Christensen antoges hun i al-mindelighed at øve megen direkte indflydelse i kredsen af ledende venstrepolitikere, var også 1918 og 1920 nævnt som ministeremne. Hun stil-lede sig i folketinget 1918 på Langeland, 1920 i Ålborg, valgtes s.å. til landstinget for 6. kreds. 1918–20 stod hun i genforeningsspørgsmålet på et udpræget Flensborg-standpunkt. – F.M.I. 1920. □ Afbildet på flere karikaturtegn. af Alfred Schmidt 1917–21 (Fr.borg). Foto.

Ålborg amtstid. 1.10.1914: sst. 21.6.–28.6.1921. Tyge Lassen sst. 20.6.1946. M. L. Mindeskrift, 1939.

*Hans Jensen**

Lassen, Mogens, * 1901, arkitekt. * 20.2.1901 i Kbh. (Skt. Jacobs). F: dekorationsmaler, senere

kaffebrønderiejer Hans Vilhelm L. (1866–1929) og maler Ingeborg Winding (1871–1908). ~ 1° 27.4.1932 med Vibeke Brandt, * 12.2.1910, † 1.4.1975, d. af arkitekt Alfred J. F. B. (1873–1937) og Olga Rye-Lassen (1870–1943). Ægteskabet opløst 1943. ~ 2° 12.7.1949 med Ellen Margrethe Wanscher, * 12.8.1883, † 22.2.1967, d. af profes-sor, overkirurg Oscar W. (1846–1906) og Johan-ne Margrethe Hage (1850–1929). ~ 3° 16.12.1967 i Gentofte (b.v.) med Edith Lertoft, f. Hansen, * 13.5.1916 i Kbh. (Islands Brygges sg.) (~ 1° med Johan Henrik Wanscher, * 1906), d. af mu-siker Knud H. (1892–1949) og Karen Marie Magdalene Rasmussen (1888–1965, ~ 2° med Carl Laurits Lertoft, 1887–1962). – Bror til Flem-ming *L.

L. tilhører en lille kreds som søgte arkitektud-dannelsen uden om akademiet, vel delvis som en demonstration mod arkitektskolens noget stivne-de undervisningsform. Han valgte „atelier-tradi-tionen“, mesterlæren, efter at han først havde gennemgået Teknisk skole (1919–23). Blandt de tegnestuer han søgte fik Tyge *Hvass' nok størst betydning, og her var han også længst, indtil han 1935 fik sin egen virksomhed, beskeden af om-fang, men med en højt estimeret produktion ba-seret på en stærk personlig indsats. – Hans første huse bærer endnu præg af påvirkningen fra Tyge Hvass, men snart blev han stærkt grebet af den renfærdige modernisme i Le Corbusiers tid-lige arbejder med deres æstetisk forfinede, kubi-stiske formsprog. De inspirerede ham, og med forbavsende konsekvens har han fastholdt dette udgangspunkt uden af den grund at virke sel-vedslettende. L.s enfamiliehuse fra midten af 30erne, bl.a. *Anchersvej 6* i Gentofte, 1934, og hans eget hus, *Sølystvej 5* i Klampenborg, 1935, er nok arbejder af en retroende Corbusier-disci-pel, men med en sikkerhed i fortolkningen som man oftest måtte savne i de få hektiske år hvor den internationale modernisme udfoldede sig herhjemme. Uden at udskifte sit kunstneriske vokabularium viste L. nok mere personlig frihed fx i det såkaldte „systemhus“ (*Ordstrupvej 70*, 1937), et betonstøbt etagehus med bærende tvær-vægge, og i nogle enfamiliehuse der overdække-des med støbte hvælve. Her fandt han et motiv som han har dyrket i en smuk metrisk form og fastholdt gennem årene (*Frugtparken 22* i Gen-tofte, 1939, hus ved Julsø i Jylland, 1971). Her røber L., at han – dybest set – er romantiker, og det er måske netop det romantiske i hans dyrkel-se af den i formen strenge kubisme der forlener hans arbejder med en mildhed som især viser sig i interiøret. Mere direkte spores hans romantiske indstilling nok i enkelte arbejder fra omkr. 1940 hvor vilkårene for en ortodoks modernisme var

forringede. Et eksempel er rækkehusbebyggelsen ved Maglemøsevej i Hellerup, (1945). – De meget store opgaver er ikke faldet i L.s lod, men han har dog i samarbejde med Frits "Schlegel opført *Statsanstalten for Livsforsikrings* ejendom på det gamle banegårdsterræn, 1950–53. L. har iøvrigt tegnet en del kunstindustri, bl.a. nogle eksklusive, i formen tidløse møbler for Fritz Hansens eftf. og A. J. "Iversen, og han har virket som arkitekt og censor for Den Permanente udstilling i Vesterport 1939–46. L. fik Akademisk arkitektforenings æresmedalje 1971, og samme år tildelte akademiet ham C. F. Hansen-medaljen. □Mal. af Boye Givskov, 1944 (Horsens mus.). Foto.

Interview i *Mobilia*, 1972 nr. 206 2–19 (m. da., eng., fr. og ty. tekst). – Jens Møllerup i *Arkitekten M*, 1954 1–16 (statsanstalten for livsforsikr.). *Arkitektur*, 1960 30–35 (Skovshoved-hus). P. E. Skriver sst. 1972 49–92. Lisbet Balslev Jørgensen: *Dan.m.s arkitektur. Enfamiliehuset*, 1979 139–43 153f.

Hans Erling Langkilde

Lassen, Niels Kjeldgaard Poulsen, 1848–1923, jurist. * 2.1.1848 i Nykøbing M., † 21.2.1923 i Kbh. (Cit.), begr. på Frbg. (Solbjerg). F: residerende kapellan i Nykøbing M., senere sognepræst, sidst i Bogense, Hans Christian L. (1808–72) og Andrea Nielsine Elisabeth Poulsen (1826–98). ~ 1° 8.6.1872 på Frbg. med Constance Eleonora Marie Juhl, * 20.12.1845 i Ærøskøbing, † 12.1.1895 i Kbh. (Matthæus), d. af toldforvalter i Ærøskøbing, senere toldkasserer i Flensborg, justitsråd Peter J. (1801–85) og Ane Marie Bierring (1808–75). ~ 2° 12.8.1898 i Valby (Jesusk.) med Henriette Maria Pers, * 16.3.1866 på Dueholm, Nykøbing Mors, † 2.4.1908 i Kbh. (Holmens), d. af godsejer Gotthold Dusinius P. (1813–99, ~ 1° med Palmine Nicoline Christensen, 1830–59) og Andrea Jensine Rohde (1829–96). ~ 3° 20.8.1910 i Kbh. (Holmens) med Helga Meyer, * 1.3.1867 i Kbh. (Trin.), † 21.6.1961 i Kbh. (Østervold), d. af fabriker Johan Henning Axel M. (1836–71) og Hanne Bartholine Emilie Schougaard (1835–1905).

L. er vokset op i Sønderjylland, kom 1864 til Kbh., blev 1865 student (Metropolitanskolen) og cand.jur. 1870. Efter at have været beskæftiget som volontør i justitsministeriet og som juridisk manuduktør var han fra 1872–74 med støtte fra Stampes stipendium på en studierejse til Tyskland, Schweiz og Italien. Et resultat heraf var afhandlingen *Villien som Forpligtelsesgrund. Bidrag til Løsningen af et brændende Spørgsmaal i Formueretten* der 1874 indbragte ham den juridiske doktorgrad. Efter at være fortsat som volontør, senere assistent i justitsministeriet blev han

1879 assessor i kriminal- og politiretten, fra 1890 i landsover- samt hof- og stadsretten, 1896–97 tillige næstformand i sø- og handelsretten. 1897 blev han assessor i højesteret og fra 1909 rettens justitiarius, indtil han afskedigedes 1915. L. hørte politisk til højre, var 1889–97 borgerrepræsentant og 1893–1902 formand for overligningskommissionen.

Foruden i sin disputats ydede L. i tidsskriftaf-handlinger og samleværker en lang række i samtiden højt skattede bidrag til den danske retslitteratur især om privatretlige og strafferetlige emner. Kendt i dag er stadig hans synspunkter vedrørende anvendelsen af danske lovs 3–19–2 om husbondsansvaret og en større afhandling (i *Tidsskrift for Retsvidenskab*, 1891), hvori han tog stilling til dommen over J. F. "Struensee som han godkendte fra et juridisk synspunkt. Hans forfatterskab omfattede talrige andre afhandlinger og oversigter over domstolens praksis der blev meget læst. L. modtog opfordringer til at søge ind ved universitetet, men afslog. I legislativt arbejde havde L. deltaget som sekretær i den kommission der 1882 afgav udkast til en sølv og senere da der 1901 atter kom gang i det nordiske lovsamarbejde som formand for den danske civillovskommission der udarbejdede købeloven af 1906. L. havde som dommer og justitiarius en fremtrædende position i højesteret. Hans ofte skarpe, ligefremme og undertiden måske mindre velafvejede udtryksform, der også kom frem i faglig polemik, gav i hans sidste år som justitiarius i højesteret anledning til en række presseangreb fra Social-Demokraten. Om disse angreb som det er blevet antydnet, danner baggrunden for hans afskedigelse 1915 er dog tvivlsomt. En fældende straffedom i en brandstiftelsessag 1913 havde i den socialdemokratiske presse givet anledning til en række personlige angreb på en underrettsdommer og højesteret. Kort efter udtalte L. i et avisinterview, at han af princip ikke læste socialdemokratiske blade, en udtalelse han uddybede i en senere samtale med Social-Demokraten hvor han tillige udtalte sig mindre forsigtigt om en ældre frifindende straffedom (Fejø-sagen). Udtalelserne gav Social-Demokraten anledning til heftige angreb på L., og de blev atter fremdraget 1915 efter af Social-Demokraten redaktør F. J. "Borgbjerg og andre var blevet dømt for deres angreb på underrettsdommeren 1914, og L. beskyldtes nu for had mod socialdemokratiet, selvom han kun havde udtalt sig om pressen. To dage efter afskedigedes L. administrativt, som man kunne da han var fyldt 65 år, officielt med den iøvrigt ikke urigtige begrundelse, at hans helbred var vaklende. Efter sin afgang skrev L. sine *Erindringer I–II*, 1918–19. –

Lassen, N.

R. 1888. DM. 1898. K.² 1906. S.K. 1911. □Mal. af Knud Larsen, 1907. Afbildet på E. Henningsens mal. af højesteretsagen 1910 (folketinget) og på E. Saltofts mal. 1911–13 af højesterets medlemmer 1911 (højesteret), til dette forarbejde i pastel (Fr.borg). To træsnit, det ene af L. B. Hansen, 1911. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1875 47f. N. L.: Erindringer I–II, 1918–19. – R. S. Gram i Ugeskr. for retsvæsen, 1923 B 65–67. Erik Pers Lassen st. 1961 194–96. Fr. Dahl i Berl. tid. 22.2.1923. Samme i Tidsskr. for retsvidenskab, Kria. 1923 303–19. Samme i Festskr. i anledn. af 200-årsdagen for indførelsen af jur. eksamen ved Kbh.s univ., red. E. Reitzel-Nielsen og C. Popp-Madsen, 1936 231–36. Troels G. Jørgensen i Juristen, 1938 56. Samme: Højesteret fra grundloven til retsreformen, 1951. Højesteret 1661–1961 I–II, 1961. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Diilev Tamm (Troels G. Jørgensen)

Lassen, Niels Ove, * 1914, fysiker. * 18.5.1914 i Hammel. F: lærer Lars Aksel L. (1880–1953) og Sigrun Bak (1882–1957). ~ 30.12.1939 i Ballum k. med Ingeborg Christensen, * 30.8.1919 i Ballum, d. af lærer Christen Iversen C. (1878–1964) og lærer Johanna Christina Dorothea Carstensen (1891–1968).

Fra faderens side stammer L. fra en familie af lærere gennem mange generationer, og ved siden af sin forskning er hans virke da også præget af stor interesse for undervisning og oplysning. Han blev student fra Th. Langs skole i Silkeborg 1932, og under indflydelse fra sin lærer lektor E. V. Rasmussen påbegyndte han ved Kbh.s univ. cand.mag.-studiet i fysik, kemi, matematik og astronomi, afsluttet 1938 med skoleembedseksamen med fysik som hovedfag. – Hans hovedlærer under studiet var professor J. C. Jacobsen, og herved er hans stærke interesse for og delagtighed i forskningen og undervisningen i kernefysikken fastlagt. Han var medvirkende i opbygningen af cyklotronen ved Kbh.s univ.s institut for teoretisk fysik (nu Niels Bohr institutet), og da Jacobsen senere blev leder af forskningen på Risø blev L. leder af den omfattende forskning ved cyklotronen.

Efter eksamen blev han på legatgrundlag ansat på Niels Bohr institutet, 1942 videnskabelig assistent ved universitetets fysiske laboratorium, senere henlagt under Niels Bohr institutet, amanuensis II 1950, amanuensis I og afdelingsleder 1954 og 1956 og professor i eksperimentalfysik ved Kbh.s univ. 1959. Dr.phil. 1952 på afhandlingen *On the total charges and the ionizing power of fission fragments*. Medlem af Videnskaberne selskab 1958. L.s forskning står helt i cyklotronens tegn. Betydningsfulde dele af den er

opstået i nær tilknytning til Niels Bohrs teoretiske arbejder over atomkernens fysik, særlig teorien for fissionen, og omfatter emner som fission af uran og thorium hidført af deuteroner (sammen med J. C. Jacobsen) og bestemmelse af fissionspartiklers ladninger og ioniseringer under forskellige ydre forhold. I en artikel i Fysisk Tidsskrift LX, 1962 har L. givet en let tilgængelig og klar oversigt over forskningen på denne betydningsfulde afdeling af Niels Bohr institutet. Men det fremgår ikke af denne artikel hvilken afgørende og central betydning han selv har indtaget her. I denne sammenhæng bør også nævnes at mange fysikstuderende har gennemført deres specialestudier under hans vejledning, ligesom hans forelæsninger er meget værdsatte. I de senere år har han også taget sig af emner inden for den elementære, indledende fysikundervisning ved Kbh.s univ. hvor han har lagt særlig vægt på den fysiske forståelse. Fra 1957 har L. været medredaktør af Fysisk Tidsskrift og også her udført et meget fortjenstfuldt arbejde, ikke blot i varetagelsen af det redaktionelle arbejde, men også gennem et stort antal oplysende artikler og noter. – I gennem mange år har han været en værdsat censor i fysik ved landbohøjskolen og farmaceutisk læreanstalt. I kraft af sin ganske upretentiøse væreform, sin nøgterne vurdering præget af en vis bunden humor og sin stædige ihærdighed i forskning, undervisning og oplysning er L. en god mand for dansk fysik. – R. 1967. R.' 1975. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1952 185f.

Mogens Pihl

Lassen, Paul Christian Bernt, 1881–1954, grosserer. * 8.9.1881 i Kbh. (Pauls), † 28.2.1954 i Southampton. F: fuldmægtig, senere grosserer Harald Christian Mauritz L. (1851–1911) og Bertha Margrethe Goll (1861–1941). ~ 1° 8.4.1905 i Kbh. (Holmens) med Laura Lautrup, * 24.7.1878 i Kbh. (Garn.), † 9.1.1963 i Kbh. (~ 2° 1911 med ingeniør Otto Jacob Ernst, 1883–1962), d. af inspektør ved Frederiks hospital, senere overdirektør ved Kbh.s sporveje Emil L. (1842–1902) og Lovise Hansine Christiane Heramb (1851–1937). Ægteskabet opløst 1909. ~ 2° 24.2.1910 i Stockholm med Vilhelmine (Vibbe) Caroline Nielsen, * 19.7.1882 i Middelfart, † 15.4.1963 i Gentofte (~ 1° i Italien med rentier Alessandro Paganelli), d. af herredsfuldmægtig, senere godsforvalter ved baroniet Lehn, kancelliråd Niels Jacobsen N. (1847–1931) og Dagmar Elisa Matzen (1849–1938).

L. blev student 1900 fra Østre Borgerdydskole og tog n.å. filosofikum, samtidig med at han fik sin første købmandsuddannelse i faderens engrosbroderiforretning O. Oehlenschlägers Eftf. 1901–02 uddannedes han videre hos Carl Meza Söhne i Freiburg i Breisgau, silke- og bomulds-garnsspinderi samt farveri og var derefter ansat forskellige steder i England, indtil han 1903 kom tilbage til faderens firma. For dette rejste han i de følgende år meget, særlig i Sverige lige fra Ystad til Haparanda, og lagde dermed grunden til firmaets senere store forretning i dette land. Da både faderen og farbroderen Theodor L. († 1915), der var optaget i firmaet 1900, i de følgende år var meget svagelige, blev det L. som i stigende grad kom til at lede firmaets merkantile side, samtidig med at hans mor i kraft af sine kunstneriske evner tog sig af denne del af forretningen. Fra 1911 stod hun som indehaver af firmaet. 1915 blev L. prokurist og faktisk leder, og 1921 blev han optaget som kompagnon. Under første verdenskrig grundlagde firmaet gennem L. indkøbskontorer i Manchester og Paris som var det til stor nytte, idet det derved blev sat i stand til som næsten det eneste firma inden for broderibranchen at levere varer til kunderne gennem hele krigsperioden. 1915–16 opbyggede L. desuden et stort salg til Rusland, men revolutionen 1917 ødelagde det hele, og betydelige udestående fordringer og lagre i Petrograd (Leningrad) og Moskva gik derved tabt. Langt mere glæde havde firmaet derimod af sin ekspansionsvirksomhed på de nordiske markeder. Alle-rede 1912 havde det grundlagt et særligt aktieselskab i Malmö. Hertil føjedes nye selskaber 1917 i Oslo, 1922 i Stockholm og 1924 i Helsingfors, hvis hovedaktionær var O. Oehlenschlägers Eftf. i Kbh., og som arbejdede i nær forbindelse med hovedfirmaet som da også en årrække var det største engrosfirma i Nordeuropa inden for broderibranchen. Til trods for at opbygningen af denne omfattende virksomhed lagde stærkt beslag på L.s arbejdskraft fik han dog også tid til at yde en meget betydelig indsats for sine standsfæller. Fra 1927 var han således et fremtrædende medlem af Grosserer-societetets komité og fra 1929 formand i Foreningen af danske manufaktur-grossister. Som komitémedlem var han navnlig virksom for købmandsstandens interesser over for importreguleringen og med hensyn til toldspørgsmål, og de krav der alene på disse områder blev stillet til ham var særdeles omfattende. Hans friskhed – også i udtryksform – og praktiske sans var ham i denne forbindelse til stor nytte. Fra 1925 var L. medlem af akkordretten og fra 1933 af toldrådets appeludvalg. – R. 1934. DM. 1942. □Foto.

Studenterne fra 1900, 1925 149f. Borsen 7.9.1951 og 3.3.1954. Politiken 2.3. s.å.

Finn H. Lauridsen (Jens Vestberg)

Lassen (Lasson), Peder, 1606–81, jurist, legatstifter. * 20.8.1606 i Randers, † 5.10.1681 i Kbh., begr. i Helligg. k. F: borgmester Niels Jakobsen (1556–1624, ~1° 1592 med Margrethe Udzon Vesteni, † 1595) og Maren Pedersdatter Lassen (1575–1635, ~1° med borgmester i Randers Søren Hofman, † 1595, ~1° med Anne Jensdatter, † 1590). ~15.10.1661 med Magdalene Pedersdatter, † 17.2.1707, d. af rådmand i Kbh. Peder Pedersen (ca. 1594–1667) og Agnete Schwencke (~2° 1668 med præsident i Kbh. Peter "Bülche, 1605–71).

L., der i dåben fik sin morfars navn, var søn af en velhavende borger. I sit 17. år rejste han til udlandet og kom med enkelte kortere afrydelser til at tilbringe hele sin ungdom uden for Danmarks grænser. I juli 1627 blev han vel immatrikuleret ved Kbh.s univ. som studiosus juris, men kort tid efter rejste han på ny til udlandet, og i de følgende år besøgte han en lang række europæiske byer, studerede bl.a. i Rostock 1627, Orléans 1629 og Padua 1633–36 og erhvervede i Basel 1636 den juridiske licentiatgrad på af-handlingen *De jurisdictione et imperio*. Senere skal han have besøgt Dresden og Wien og det sidstnævnte sted have gjort tjeneste i overappelationsretten. 1641 var han i Regensburg og traf her Corfitz "Ulfeldt der var den ene af de danske udsendinge til rigsdagen, og for ham skal han have udført et diplomatisk hverv i Wien. Efter hans hjemkomst blev der, måske som en anerkendelse herfor, tildelt ham et kanonikat i kapitlet i Århus (1643). S.å. ledsagede han de danske udsendinge ved forhandlingerne i Osnabrück, ligesom han et par år senere efter kongens befaling udførte en diplomatisk mission ved kejserhoffet og hos ærkehertug Leopold. 1646 var der tale om at ansætte ham som fast dansk resident i Stockholm, men sagen strandede øjensynlig på uenighed mellem kongen og rigsrådet om, hvem der skulle bære udgifterne herved.

L. vendte tilbage til sin fødeby hvor han formentlig i en årrække var beskæftiget med litterære studier. Et tilbud 1649 om at overtage det ledige juridiske professorat ved Kbh.s univ. ønskede han ikke at modtage. Efter freden i Kbh. 1660 var der på ny tale om at udnævne ham til gesandt i Stockholm, men også denne gang blev det ved tanken. Derimod blev han kaldt til Kbh. og fik ved højesterets oprettelse 1661 sæde i retten, og ved hans bestalling 1663 tillagdes der ham som råd og assessor i højesteret den for-

Lassen, Peder

holdsvis høje årlige lønning af 800 rdl. med tilbagevirkende kraft; men først ti år efter hans død lykkedes det hans enke at få udbetalt den samlede lønning for hele hans embedstid. Da der ved højesteretsinstruksen 1670 indførtes to sportellønnede referendarer for hvem i hvert fald de vanskeligere sager skulle forelægges og refereres dagen før deres foretagelse i højesteret, blev det L. og Rasmus *Vinding som blev udset til at beklæde disse stillinger, og de beholdt dem indtil ordningen bortfaldt efter *Griffenfelds fald. Omtrent samtidig med at L. ophørte at virke i denne egenskab holdt han også op med at votere regelmæssigt i højesteret, til hvis mere fremtrædende medlemmer han stedsde havde hørt. Dog synes han ikke i højere grad at have sat sit præg på rettens afgørelser, uagtet han var en af de få faglærte jurister mellem dommerne, og hans votum kendetegner ham som en sådan. – Foruden som højesteretsassessor virkede han flere gange som kommissionsdommer og er den eneste i hvis lod det faldt at sidde til doms over både Ulfeldt og Griffenfeld. Bortset fra den ovennævnte dissertation er der af L.s videnskabelige arbejder alene bevaret en latinsk oversættelse af Jyske lov i den skikkelse den havde fået i den reviderede udgave af 1590. Af denne oversættelse der er lagt til grund for P. *Kofod Anchers udgave af 1783, findes to håndskrifter i den Arnamagnæanske samling. De afviger så stærkt fra hinanden, at det næppe er berettiget at betragte dem som kladde og renskrift af samme oversættelse, idet det ene håndskrift slutter sig nær til den danske grundtekst, mens det andet i langt større omfang anvender romerretlige terminologier. At L. anså Jyske lov for et meget mådeligt lovarbejde fremgår af fortalen i det ene håndskrift.

Hvad der i første linje har bevaret L.s navn for efterverdenen er hans deltagelse i udarbejdelsen af danske lov. Ved et missive af 26.1.1661 pålagdes det ham og 21 andre personer at træde sammen i en kommission der skulle gøre forslag om en reform af procesreglerne og en revision af den gældende ret i almindelighed, og han var det eneste medlem af den oprindelige kommission der fik sæde i begge de senere kommissioner af 1662 og 1666. Når den oprindelige plan for arbejdet ændredes således at det blev målet at tilvejebringe en egentlig kodifikation af den gældende ret, skyldes det sikkert L.s forslag, men gennemførelsen af denne plan sinkedes ved, at L. og Rasmus Vinding, der oprindeligt havde samarbejdet godt med hinanden i lovkommissionen, i tidens løb kom til at stå som rivaler, og da Vinding støttedes stærkt af Griffenfeld, lykkedes det ham at sætte igennem at hans eget og ikke

L.s udkast til lovbogen kom til at danne grundlaget for denne. På den anden side fik L. sæde i de to første kommissioner der blev nedsat til at foretage en revision af Vindings udkast, ligesom Vindings stilling blev svækket ved Griffenfelds fald. L.s kritik af Vindings arbejde var meget skarp og holdt i en ret personlig tone, men hans ændringsforslag, der for øvrigt jævnligt var påvirket af romerretlige regler, vandt langtfra altid de øvrige kommissionsmedlemmers bifald og fik derfor kun i begrænset omfang udtryk i den endelige affattelse af lovbestemmelserne. Dog må han siges at have gjort en betydelig indsats i lovarbejdet om end han, muligvis på grund af sygdom, ikke fik sæde i den tredje og fjerde revisionskommission og døde inden arbejdet var endeligt afsluttet. Ved testamentarisk disposition bestemte L. og hans hustru, at der efter den længstlevendes død skulle oprettes en række legater af deres formue til et samlet beløb af 16 436 rdl., deriblandt et rejselægeat for to studenter af deres slægt på 10 000 rdl. □Mal. 1647 (Fr.borg), efter dette stik af Jonas Haas, 1752, dog angives året 1644 for mal.; efter stikket træsnit 1874. Stik af Aveline, Paris, 1741, efter dette stik af O. H. de Lode, 1753, og træsnit 1863. Stik af O. H. de Lode, 1753, efter tegn. af P. Cramer.

Fundationer på de legata, som ere stiftede af P. L., samt hans liv og levnet, udg. T. Hofman, 1753. Saml. til den da. hist., udg. P. F. Suhm II, 3, 1784 17. Kong Chr. den fjerdes egenhændige breve, udg. C. F. Bricca og J. A. Fridericia VI, 1885–86 (fot. opr. 1970). Danske mag. 5.r.11, 1889–92 151. Forarbejderne til kong Kr. Vs Danske lov, udg. V. A. Secher og Chr. Støchel I–II, 1891–94. P. L.s optegn. i Borgmester Niels Jacobsens stambog, 1966 19–25. – V. A. Secher: Medd. om slægten Secher, 1885 (2. udg. 1939) 41–51. Progr. fun. univ. Hafn. over P. L., 1681. Stig Iuul: Kodifikation el. kompilation? Chr. Vs Danske lov, 1954 = Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1954. Højesteret 1661–1961 II, 1961. Karl Mommsen: Kat. der Basler jur. Disputationen 1558–1818, Frankf. 1978 267.

*Stig Iuul**

Lassen, Peter, 1800–59, Californien-pioner. * 31.10.1800 i Farum, † 26.4.1859 ved Pyramid Lake, Nevada, USA, begr. i Susanville, Californien. F: arbejdsmand Lars Nielsen (1776–1827) og Johanne Sophie Westergaard (1776–1857). Ugift.

Sine fleste barneår tilbragte L. i Hillerød. Efter hos en farbror i Kalundborg at være udlært som smed blev han svend 1823 og drog til Kbh. hvor han 1827 blev mester efter at have opnået tilladelse til at aftjene sin værnepligt i det borgerlige artilleri. Da han ikke kunne tjene til livets ophold udvandrede han 1830 til USA, opholdt sig først i Boston, siden i Keytesville, Missouri, hvor han blev frimurer og organiserede et borger-

korps til kamp mod indianerne. 1839 rejste han mod vest, overvintrede i Oregon og ankom 1840 til Californien hvor han først ernærede sig som smed og 1841 i San José grundlagde landets første savmølle. Han drev tillige kvægavl og drog, da han 1843 havde solgt savmøllen, nordpå med kvæg og 100 muldyr som udgjorde en væsentlig del af betalingen for savbruget. L. havde et åbent blik for de naturlige muligheder Californien rummede, og han bosatte sig 1845 nordligere end nogen anden hvid nybygger på et 89 km² stort areal som han fik overladt af den mexicanske regering. L.s ranch, Bosquejo Rancho, blev i de følgende år en fast station for alle Californien-rejsende som passerede Sacramento-dalen, og under de californiske forberedelser til krigen USA-Mexico 1846-47 der bragte Staterne Californien, var ranchen ofte samlingsstedet for planlægning, bl.a. fordi den amerikanske oberst J. C. Frémont i flere perioder havde station hos L. der på forskellig måde ydede ham hjælp. På sin jord anlagde L. en by, Benton City, og for at skaffe nybyggere til den rejste han 1847 til Missouri. Da han n.å. vendte tilbage med et stort selskab emigranter var byen næsten forladt, fordi de store guldfund havde lokket de fleste af beboerne til andre egne, og i løbet af nogle år måtte L. opgive farmen, fordi guldfundene havde vendt op og ned på alle forhold. L.s ranch, hvor han navnlig havde drevet kvægavl og havde påbegyndt vindyrkning overtoges senere af Stanford University og udgjorde indtil 1916 en del af Californiens største vinfarm. L. købte dampskibet Lady Washington og bejsejede som den første Sacramento-flodens nordre del, men måtte hurtigt sælge skibet igen. Han var ofte på lange rejser og fandt bl.a. 1851 den første passage gennem Sierra Nevada. Efter et ophold i Indian Valley bosatte han sig 1854 endnu nordligere, ved Honey Lake, hvor han blev grundlæggeren af byen Susanville idet der her, som hvor han tidligere havde boet, var mange hvide der slog sig ned omkring ham, og L. betragtes i Amerika som den egentlige koloniasator af Nord-Californien hvor hans mod og udholdenhed, utrættelige foretagsomhed og praktiske, organisatoriske greb skabte resultater, om end ofte af mere blivende gavn for andre end for ham selv.

1857 valgtes L. til præsident for en som uafhængig proklameret republik Nataqua, der dog aldrig blev en realitet. L. havde gennem årene stået i mangeartede forbindelse med indianerne, undertiden i kamp, oftest i venskab. På USAs regerings vegne sluttede han 1858 som indianeragent en fredstraktat med en stamme Paiuteindianere. 1859 blev han på en ekspedition i staten Nevada, hvor der søgtes efter nye sølvlejer skudt af en in-

dianer. L. havde 1848 fra Missouri bragt en konstitution til oprettelse af Californiens første frimurerloge i Benton City (1851 flyttet til Shasta), og hans hele virksomhed i logen samlede hos frimurerne megen hengivenhed om L., for hvem brødrene siden rejste flere betydelige mindesmærker, bl.a. på hans grav i Susanville. I fødebyen rejstes et mindesmærke 1942. L. anses for at være den dansker, der i USA har gjort den største pionerindsats, og Staternes regering, der 1864 kaldte et amt L. County, og som siden også har opkaldt den ca. 3.500 m høje vulkan (seneste udbrud 1914-17) Mount L. efter ham, udlagde endelig 1916 og 1929 det ca. 410 km² store vulkan-område hvori Mount L. ligger til en nationalpark, L. Volcanic National Park. Adskillige andre lokaliteter i Nordcalifornien bærer hans navn. Under 2. verdenskrig opkaldtes et af „Liberty“-skibene efter ham som anerkendelse af store danske bidrag til krigsindsamlingen. □Tegn. af Chas. Fendrick efter foto fra 1850'erne, forlæg for flere gengivelser samt mal. i legemstr. (frimurerlogen, S. Francisco). Mal. (Crocker Art Gallery, Sacramento).

T. Vogel-Jørgensen: P. L. af California, 1937. Sophus Hartwick: Danske i California, San Francisco 1939 68-125. Erik Gribso i Jul i Nordsjælland, 1955 50-53. - Papirer i Bancroft libr., Univ. of California, Berkeley.

Niels Alsted (T. Vogel-Jørgensen)

Lassen, Detlef Peter, 1866-1938, landmand. * 18.2.1866 i Strukstrup i Angel, † 27.5.1938 i Glücksborg, begr. i Strukstrup. F: gårdejer Henrik *L. (1839-1934) og Marie C. Claussen (1843-1932). ~ 12.1.1909 i Strukstrup med Frieda Dorothea Claussen, * 5.5.1882 i Lindbjerg, Farensted sg., d. af gårdejer Carsten C. (1850-1919) og Louise Sophie Christina Claussen (1853-1934). L. voksede op i et dansksindet hjem i det forty-skede Sydangel. Da han som dreng blev usikker på hvem der havde ret, danskerne eller tyskerne, henviste faderen ham til hjemstavns historie. Han blev 1884-85 elev på Ågård højskole ved Flensborg og var 1896-97 på Dalum landbrugs-skole. Faderen var optant, men 1894 blev sønnen tysk statsborger. 1909 forpagtede han sin fødegård som han blev ejer af 1925. Trods sit danske sindelag stod han i et godt forhold til sin egn, og han blev indehaver af en række tillidsposter inden for økonomisk-landbrugsfaglige organisationer. Hans hjemms forbindelse nordpå var i en årrække ret løs; han var således ikke medlem af nogen af de nationale foreninger, og kun sjældent fandt folk nordfra vej til den ensomme danske forpost. En undtagelse var Morten *Eskesen der trofast hvert år besøgte hjemmet i Strukstrup. I årene før krigen begyndte dog for-

Lassen, Peter

bindelserne igen at knyttes. 1914 blev L. ved krigsudbruddet fængslet sammen med sin far. I kampene om grænseafgørelsen tog L. ivrig del. Han ønskede hele Slesvig til Danmark ud fra den opfattelse at en grænse ikke skal bygges på sprog og sindelag der kan svinge, men „paa Afstamningen og paa Landet, den Jord, som vi tilhører, og som tilhører os“. Kampårene kostede ham en del af de tillidsposter hans snævrere hjemstavn hidtil havde givet ham. Til gengæld krævede nu den danske sydslesvigske bevægelse hans kræfter. 1922 blev han formand for Slesvigske forening for Gottorp amt og fra 1925 for Sydslesvigske aktionsudvalg der udsendte flyveskrifter på tysk. I to perioder 1925–33 var han, valgt af det danske mindretal, medlem af kreds-dagen i Slesvig, og her opnåede han at blive medlem af flere vigtige udvalg (som finans- og færdselsudvalget). Siden 1920 havde han en udstrakt foredragsvirksomhed i Danmark.

P. L.: Angelbominder, Flensb. 1932. – Fr. Petersen i Grænsevagten XII, 1930 225–27. H. Boeck i Thyras vold 15.2.1936.

*Hans Lund**

Lassen, Rudolph Friderich, 1760–1811, Grønlandsmissionær. * 10. el. 12.8.1760 i Alta i Finmarken, † 13.1.1811 i Storvorde, begr. sst. F: købmand ved den finmarkske handel, senere faktor og islandsk købmand Jens Christian L. († 1771) og Karen Fester (ca. 1718–94). ~ 31.3.1787 i Kbh. (Frue) med Charlotte Thura, døbt 13.3.1763 i Roskilde, † 10.10.1828 i Kbh. (Trin.), d. af glarmester og bedemand Terkil Hansen T. (ca. 1717–95, ~ 2° 1782 med Marie Cathrine Elisabeth Johansdatter Kass) og Susanne Cathrine Hansdatter Guldberg (ca. 1734–82). Familien opholdt sig i Island 1765–69, hvorefter den slog sig ned i Kbh. Da faderen imidlertid druknede ved en ulykke, flyttede de efterladte til Roskilde hvor L. gik i skole. Af hensyn til stipendier tog han til Island og dimitteredes fra Skålholt skole 1778. Han blev derefter cand.teol. fra Kbh.s univ. 1782 og blev optaget på Det grønlandske seminarium. 1787 blev han udsendt som missionær til Upernavik hvor der havde været handelsstation under yderst vanskelige forhold fra 1771 og egentlig mission fra 1779. Befolkningen flyttede meget rundt af hensyn til fangsten og var temmelig afvisende over for „de udefra kommende“. Vanskelighederne der også gjaldt missionen, det ringe handelsudbytte og de ugæstmilde forhold i det hele taget medførte koloniens nedlæggelse 1790. L. måtte flytte til Godhavn der på det tidspunkt ikke havde egen missionær. Ved missionens reduktion 1792 måtte L. fungere som eneste missionær i hele Disko-

bugt området, med skiftende opholdssted og urmelige arbejds- og levevilkår. Helbredssvækket rejste han 1797 til Danmark hvor han 1798 blev sognepræst for Storvorde og Sejlflod menighe-der i Ålborg stift.

H. Ostermann: Nordmænd på Grønland I, Oslo 1940 474–84. F. Gad: Grønlands hist. III, 1976.

Finn Gad

Lassen, Rudolf, 1882–1973, amtmand. * 9.12.1882 i Horsens, † 24.6.1973 i Gentofte. F: distriktslæge Henrik Carl Alexander L. (1838–1924) og Anne Cathrine Andersen (1848–1920). ~ 29.11.1912 i Kbh. (Vartov) med Johanne Amalie Münter, * 22.5.1889 i Kbh., † 8.1.1975 i Gentofte, d. af proprietær Christian Frederik Jacob Baltheser M. (1845–92) og Marie Cathrine Ørsted (1857–90).

L. blev student fra Horsens statsskole 1901, cand.jur. 1907, fuldmægtig ved Holbæk amt 1908, assistent i indenrigsministeriet 1910, fuldmægtig 1918 og kontorchef 1921. Fire år senere begyndte en række rokeringer. L. blev 1925 kontorchef i socialministeriet, 1926 i det nyoprettede sundhedsministerium der omfattede sundheds- og socialvæsen, men afgav arbejderforhold til indenrigsministeriet hvor han var tjenstgørende for disse forhold. 1928 blev han departementschef i sundhedsministeriet og fortsatte i denne charge da socialministeriet genoprettedes 1929. Sundhedsvæsen vendte tilbage til indenrigsministeriet der til gengæld igen afgav arbejderforhold til socialministeriet. L. der var regeringsrepræsentant ved arbejderkonferencerne i Geneve 1921, 1926, 1928 og 1929 var vel rustet til arbejdet med socialreformen som socialminister K. K. Steincke gik i gang med sommeren 1929. L. havde ledelsen af alle forarbejderne til reformen der blev beskrevet i et til folketinget 1930 overgivet værk på 900 sider med forslag, betænkning og statistik og bistod de følgende år ministeren under forhandlingerne om reformen i rigsdagen. Da dette lovgivningsarbejde var sluttet 1933 søgte L. embedet som amtmand i Svendborg og sad i denne mindre anstrengende og mere rolige stilling til 1953. Steincke anvendte ham dog 1934 som formand i et udvalg om udvandring og 1934–54 var han formand for arbejdsrådet. Ud over arbejdet der fulgte med embederne sad L. 1928–64 i ledelsen af Kræftens bekæmpelse, dels som medlem af hovedbestyrelsen og formand for den, dels som medlem af direktionen. Endvidere var han medlem af biblioteksrådet 1934–53 og formand for hovedbestyrelsen for Danmarks biblioteksforening 1945–61. Efter sin afgang fra statstjenesten virkede han som formand for

Statspensionistforeningen 1953–63 og var ordensskatmester fra 1955. Hvor virksom han end var højt op i alderdommen, lå hans hovedindsats på det sociale og arbejdsretlige område i 1930ernes kriseår. – R. 1922. DM. 1927. K². 1933. K¹. 1948. S.K. 1959. □Mal. af Niels Hansen ca. 1944 (Svendborg rådhus). Foto.

K. K. Steincke: Det trækker op. Også en tilværelse III, 1947. – Papirer i Rigsark. Levnedsherbetning i ordenska-pillet.

Helge Larsen

Lassen, Tyge, se Lassen, Vilhelm.

Lassen, Vilhelm Herman, 1861–1908, politiker, journalist. * 10.6.1861 i Butterup ved Holbæk, † 6.4.1908 i Kbh., begr. i Ålborg. F: møller Laurits Christian L. (1825–73) og Marie Elisabeth Plambeck (1833–1913). ~ 25.3.1886 i Århus med Alexandra Karen Marie Balle (Marie "L."), * 14.1.1864 i Revn ved Grenå, † 21.6.1921 i Ålborg, d. af gårdejer, senere foreningsvært og rejseinspektør Jens Emanuel B. (1841–95) og Hanne Hansen (1839–1922).

L. levede sin egentlige barndom og tidlige ungdom i Roskilde hvor hans forældre erhvervede Strandmøllen. Hjemmet var gammeldags konservativt og præget af jævne kår. Efter faderens tidlige død fik L. friplads i Roskilde katedral-skole, blev student 1879 og begyndte juridisk studium i Kbh. Her blev han sig bevidst som venstremand ved læsning af Viggo "Hørups artikler. Han knyttede sig til radikalt sindede studenter som Johan "Ottosen og Georg "Bruun, deltog i oppositionen mod højre i Studenterforeningen og var 1882 medstifter af Studentersamfundet hvor han gjorde sig stærkt gældende som debattør og var dets første bibliotekar. Som provinsbo og bondesøn følte han sig utvivlsomt kaldet til en førende plads for den landbefolkning han var udgået af. Allerede 1880 holdt han en vellykket tale for bondestanden ved en sammenkomst af studenter og venstre-rigsdagsmænd, og bondevenneførererne A. F. "Tscherning og J. A. "Hansen var hans forbilleder. I hele studietiden var han mere optaget af politiske spørgsmål end af fagstudiet som han nok alene opfattede som forberedelse til en gerning som politiker. Straks efter at være blevet cand.jur. ansattes han 1.10.1884 på Hørups anbefaling som Viggo Bjørnbaks medarbejder ved Aarhus Amtstidende. Hans arbejdsmark blev fra da af provinsen og dens landbefolkning, og hans tilknytning til den kbh.ske radikalisme svækkedes stærkt. Han følte absolut intet provinsielt mindreværds-kompleks over for hovedstaden og dens rørelser. Både som journalist og taler fik L. hurtigt tag i de

bjørnbakske bønder hvis nøgternhed og sans for de materielle tings værdi i politik stemte godt overens med hans egen vurdering selv om hans gemyt kunne være iltret indtil det lidenskabelige. Af ydre var L. lille og uanselig med store ører og en stor mund der just ikke gjorde ham skøn, men når han stod på en talerstol voksede han for sine tilhørere ved stemmens kraft, styrken i overbevisning og et klart, for alle forståeligt sprog. Hans taler til bønderne var stærkt agrarisk præget. 1886 stiftede han sammen med Chr. "Leth-Espensen en bondeorganisation hvis første program punkt var krav om sikring af landbrugsprodukter på markedet hvormed tænktes på forbud mod produktion og salg af margarine. Programmet indeholdt iøvrigt en række punkter der senere blev praktisk landbrugspolitik, men organisationen kom der i disse provisorieår ikke meget ud af. Derimod blev L. kampfælle med Hørup i kampagnen 1888 for „det rene land“ hvor margarinen var bandlyst. Kampagnen gjorde L. kendt ud over landet som agitator, men førte hverken til margarineforbud eller den sprængning af højre som Hørup tilsigtede. L. betragtede senere kampagnen som en misforståelse.

1885 var han blevet ansvarlig redaktør for Aarhus Amtstidende, men 1889 gjorde han springet fra det sikre til det usikre og blev redaktør for den nystartede Aalborg Amtstidende hvis udgiver var Herman "Bing. Politikens forretningsfører der var opstillet af venstre i Bælumkredsen. I Ålborg skabte L. pressehistorie. Byen og amtet beherskedes helt af Aalborg Stiftstidende der var yderst konservativ politisk og journalistisk. Han brød afgørende med provinsbladenes stil og stofvalg, lyttede sig til befolkningens virkelige interesser og gjorde dem til bladets. Traditionsbestemte emner blev skåret ned til små notiser, mens en slagterigeneralforsamling behandledes som en egnsbegivenhed og et dyrskue som en sensation. Ålborgs bystyre og uhøflig behandling af jævne folk fra embedsmænds side kom under kritik. Han skrev sine artikler i jævne, men klare og syndige ord. „Mod vrøvlet“ var hans valgsprog. Han ville forstås af hvermand og hjælpe dem frem der endnu levede som almue. De første år ved det nye blad var svære. God hjælp havde han i sin hustru der var en mere robust natur end han der kunne være oprevet af nervøsitet ved kvartalsskifterne, og god bistand i praktisk oplysningsarbejde havde han i læreren og landbrugsjournalisten A. "Christensen. Fra 1894 gik det hurtigt frem. Ved Herman Bings død 1896 blev L. ejer af Aalborg Amtstidende hvis oplag 1901 nåede godt 6000, og overgik Aalborg Stiftstidendes. I L.s tale ved det før-

ste danske journalistmøde 1901 i Århus var der fanfareklang: „Avispublikummet i Danmark er et Amerika, til hvilket der aarlig indvandre Tusinder af Nybyggere. De kommer fra de dybe Kældre og fra de høje Kviste, fra Tjenestepige- og Karlekamre, fra Moser og Kær og fra Herregaardenes Indsiederstuer . . . At de melder sig som Avislæsere, er Tegnet paa, at den almene Interesse begynder at pippe i dem. De er paa Nippet til at blive Samfundsborgere“. Udtalelsen antydede også L.s sociale program. 1894, endnu før husmændene havde begyndt at organisere sig, havde han udsendt pjecen *Offentlig Fæste* der krævede udstykning til husmandsbrug af jord som det offentlige skulle give brugerne i arvefæste. Den traditionelle tale om fri jord i fri mands eje henviste han til den „Fællesgrav, hvori den økonomiske Liberalismes andet Afkom er jordet“. Der tiltrængtes en lovgivning der „hindrede at de små blev ædt“. Kort og fyndigt, næsten i ordsprogsform, udtrykte han det samme ved festen 1.9.1901 i Kongens Have efter systemskiftet, da han advarede det sejrende demokrati mod „for de 50 opad at glemme de 50000 nedad“.

1892 stillede L. sig i Halvrimmenkredsen mod en forligstilhænger, men blev ikke valgt, men da Sæbykredsen blev ledig stillede han sig til suppleringsvalg dec. 1901 og indvalges i folketinget hvor han repræsenterede kredsen til sin død. L. havde været Hørups lærling, men efter forliget 1894 divergerede deres linjer. Horup ville føre forfatningskampen til ende og troede ikke på reformer under et højrestyre. L. derimod ville lade forfatningsstriden træde i baggrunden. Venstre skulle føre politik på reformer af skattelovgivning, jordlovgivning og toldlovgivning og opnå praktiske resultater. Han mærkede den agrariske bevægelse blandt bønderne i sin læserkreds. Dertil kom at han var stærkt betaget af styrken i J. C. Christensens personlighed, han der fra 1895 var venstrereformpartiets egentlige leder, og hvis politiske kurs Aalborg Amtstidende blev hovedordfører for i pressen. I folketinget blev han medlem af kommissionen om oprettelse af en husmandsskole, medlem af finansudvalget og ordfører for loven om tiendeafløsning. Han stod på venstreflojen af sit parti, havde talt for at „støbe kanonerne om til plovjern“ og var tilhænger af nedlæggelse af Kbh.s fæstning og modstander af P. A. Albertis tanker om indførelse af prygl som straf, men da der omkr. 1903 mærkedes uro i venstrereformpartiet fra den radikale floj var L. ihærdig forkæmper for partidisciplin. Han frygtede at splid i partiet kunne sætte det vundne over styr og medføre at højre igen dannede regering, og at spliden skulle umuliggøre

hans kongstanke: et stort parti af landboer der uanset om de var gårdmænd eller husmænd holdt sammen som de gjorde det i andelsbevægelsen. De radikale håbede til det sidste at L. skulle bryde med J. C. Christensen, og deres skuffelse var stor og bitter da L. ved dannelsen af J. C. Christensens regering 14.1.1905 modtog finansministerposten og dermed satte punktum for alle forsøg fra de radikale på at drage ham over til dem.

L. var en hurtig, sikker og ubureaukratisk administrator og bidrog med en betydelig lovgivning til det reformarbejde han havde hidet imod. Væsentligst i hans lovgivning var oprettelsen af Kongeriget Danmarks Hypotekbank, en statslånefond til udstykning af store landejendomme, statsbrandforsikringsfonden, lønningslov for ministerierne og hædersgave til veteranerne. Over alt dette stod dog toldreformen der skulle præges af den frihandel som landets hovederhverv ønskede. L. udarbejdede forslag herefter, men først da udvidelsen af den kommunale valgret var sikret, kunne forhandlinger om toldloven gå i gang. Så kom bankkrise i februar 1908 der krævede L.s indgreb med en støtteordning for truede kbh.ske banker, og da han endelig kunne udarbejde et forligsforslag i toldsagen svigtede hans helbred. 6.4.1908 døde han, men det nære samarbejde han havde haft med N. Neergaard betød, at han kunne afslutte arbejdet med toldloven af 1908. L. havde med sit sikre politiske instinkt og sin dybe indføling med bondestandens tanker betydet overordentlig meget for venstres sejr 1901, for reformlovgivningen efter systemskiftet og for den magtstilling venstrereformpartiet besad ved hans død. Han havde ikke ladet sig kue af sit svage helbred men „ville gøre sin Pligt til det sidste“ (N. Neergaard).

En søn af L. var redaktør Tyge L. (1899–1964), student fra Hanne Adlers skole 1918, uddannet som journalist ved presseafdelingen i det danske gesandtskab i London 1920, ved Ålborg Amtstidende 1921–22 og ved venstres dagblad København 1923 indtil han 1926 blev medredaktør ved Ålborg Amtstidende. 1933–56 var han bladets chefredaktør og førte i 1930'erne en hård kampagne mod LS-bevægelsen der udgav eget blad i Nordjylland. Fra 1957 var L. leder af det danske udvandrerkariv. – R. 1905. DM. 1907. □ Afbildet på træsnit 1888. Tegn. af bl.a. Carl Røgind, 1904 og Alfred Schmidt, 1906. Afbildet på Paul Fischers mal. af stortingsdeputationens modtagelse 1905 (1905 Varde mus., 1906 slottet i Oslo, 1907 Fr.borg). Mal. af Axel P. Jensen, 1938 (folketinget). Buste af E. Ølsgaard på monument, 1911 (Sæby). Foto. – Monument af Povl B. Orlík, 1909 (på graven).

M. Rubin i Gads da. mag., 1907–08 549–56 (optr. i forf.s Mænd og bøger, 1920 53–69). Aalborg amtstid. 7.4.–12.4.1908. P. Munch i Det ny årh. V, s.å. 613–32. Samme: Erindr. I, 1959. E. Henriksen: Mændene fra forfatningskampen II, 1914 361–97. A. Christensen: V. L., 1919. Thomas Larsen: En gennembrudstid II, 1922. Jacob Andersen: Erindr. I, 1926 208–10 230; II, s.å. 101. Sv. Thorsen: Den danske dagspresse I, 1947. De danske ministerier 1901–29, ved samme, 1972. Niels Thomsen: Dagbladskonkurrencen 1870–1970 I–II, 1972. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Lassen-Nielsen, Morten, 1897–1969, civilingeniør. * 3.9.1897 i Mou, † 6.6.1969 i Haag, Holland, begr. Horsholm kgd. F: bygmester, gårdejer Anton Marinus L.-N. († 1961) og Anne Kirstine Christensen († 1951). ~ 15.9.1925 i Beldfeld, Holland (b.v.) med Nell Kristine Zinck, * 6.7.1901 i Store Vorde, d. af gårdejer Anton Z. (1866–1929) og Christine Nielsen (1870–1910). L.-N. blev student fra Ålborg 1919, cand.polyt. som bygningsingeniør 1924 og kom derefter til Christiani og Nielsen hvor han fik hele sin gerning, fra 1950 som direktør ved hovedkontoret i Kbh. 1925 var han ledende ingeniør ved Maaskanalisationen, 1930 overingeniør ved søslusen ved St. Nazaire i Frankrig, og 1933 direktør for A/S Maastunnel. Arbejdet her udførtes som sænkentunnel efter principper og metoder for en stor del udformet af L.-N. der blev en af de mest anerkendte eksperter på området, og han medvirkede i de følgende år ved bygningen af adskillige undervandstunneler, fx Scheldetunnelen i Antwerpen 1969, Limfjordstunnelen ved Ålborg s.å. og Elb-tunnelen i Hamburg. Under arbejdet i Holland var han desuden medlem af bestyrelsen for N.V. Havenherstel (genopbygning af Rotterdams havn) og Rotterdams betonfabrikker. – L.-N. skabte med sin erfaring og fantasi ofte sær løsninger i projekteringen og var med sine store evner til samarbejde også i stand til at løse de administrative opgaver. L.-N. var tunnel-sagkyndig 1963–69 i statens udvalg vedr. fast forbindelse over Storebælt. – L.-N.s lederevner blev også taget i anvendelse da han 1963 blev formand for det reorganiserede planlægningsudvalg for projektet til udnyttning af Polyteknisk læreanstalt til Lyngby. L.-N. der beherskede hele feltet inden for vandbygning og fundering blev 1956 medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber, og 1968 æresdoktor ved Danm.s tekniske højskole. – Han var fra 1962 formand for Dansk nationalkomité for store dæmninger, censor ved højskolen 1961–65 og formand for Dansk samfund i Holland 1947–51, fra 1951 æresmedlem. Hans hobby var fremstilling af smykker. – L.-N. har skrevet kongresrapporter og artikler vedrørende tunnelbygning og er op-

finder af flere patenterede tunnelkonstruktioner. – R. 1942. R'. 1957. K. 1965. □ Mal. af Birgit Lassen-Nielsen. Foto.

Alex. Christiani i Ingeniørens ugebl. XIII, 1969 nr. 27 19 22. Chr. Ostenfeld: Christiani & Nielsen. Jernbetonens da. pionerer, 1976.

P. H. Bendtsen

Lassenius, Johannes, 1636–92, præst, forfatter. * 26.4.1636 i Waldow i Pommern, † 29.8.1692 i Kbh., begr. sst. (Petri k.). F: sognepræst, senere i Danzig (Gdańsk), Jeschius (Johannes) L. († 1654) og Anna Sievertz. ~ 1° 1666 med Elisabeth Diesteler, begr. 22.9.1667 i Itzehoe, d. af købmand Caspar D. († senest 1670) og Sara Knesebeck (1611–52). ~ 2° 1668 med Geske Wilde, begr. 18.3.1709 (~ 1° med sognepræst i Beyenfleth, mag. Peter Garpe, † 1662), d. af købmand i Wilster Ties W.

Efter at have fået undervisning i Stolp og i Danzig (Gdańsk) blev L. 1654 student og gav sig derpå til at studere teologi først i Stettin, siden i Rostock. For livet blev han påvirket af den praktisk orienterede form for luthersk ortodoksi som han mødte i Rostock, især repræsenteret af den kendte Heinrich Müller. Efter tre års forløb tiltrådte han som hovmester en udenlandsrejse til Holland, Frankrig og England, men aldrig så snart var han kommet hjem, før han igen drog ud, denne gang som fører for et større adeligt rejseselskab, over Frankrig og Holland til Italien, Spanien og Portugal. Hjemvendt herfra var han en kortere tid ansat ved det kurfyrstelige bibliotek i Berlin og fik derpå et større stipendium der satte ham i stand til at besøge en række tyske universiteter, deriblandt Strasbourg hvor han tog magistergraden. På denne rejse udgav han forskellige skrifter og viste sig ofte som en heftig bekæmper af katolicismen, navnlig af jesuitterne. Dette kom ham dyrt at stå, for undervejs fra Nürnberg blev han fanget af bayerske soldater og slæbt fra kloster til kloster helt ned i Ungarn. Til sidst lykkedes det ham dog at slippe fri og komme tilbage til Tyskland hvor han fortsatte sine studier og sin forfattervirksomhed forskellige steder. Om han i denne periode, som det er blevet påstået, en tid har sluttet sig til en skuepillertrop, er uvist og stærkt omstridt. Endelig fik han 1666 en fast ansættelse, idet han blev rektor ved latinskolen i Itzehoe og mandagspræst sst. 1667 tog han den teologiske doktorgrad i Greifswald, og 1668 blev han af grev Ditlev Rantzau udnævnt til provst og „hofpræst“ i Barmstedt. 1675 blev han kaldet til det store embede som Hauptprediger ved Skt. Petri kirke i Kbh. Rantzau ville nødigt lade L. rejse, og kun ved kong Christian Vs direkte formidling lykke-

Lassenius, Johannes

des det at få greven til at give afkald på sin huspræst. 1676 drog han da til Kbh. hvor han 1678 tillige blev professor i teologi og 1686 professor primarius.

I Kbh. gjorde L. sig især gældende som prædikant og som opbyggelig forfatter. Petri kirke blev søgt som aldrig før, når han stod på prædikestolen. I prædiken og skrift anvendte han en meget direkte og appellerende stil. L.s forfatter-skab var meget omfattende. Ialt udsendte han nogle og tres skrifter, hvoraf mange kom i flere oplag, og enkelte blev genoptrykt helt op i slutningen af 1800-tallet. En del af dem har et moralsk sigte, men reproducerer ganske uoriginalt tidligere generationers belæringer. Til de populære skrifter hører fx *Biblischer Weyrauch*, 1687, *Heiliger Perlen-Schatz*, 1687–89 eller den postil, *Sionitische Erquickstunden* han udgav i Hamburg 1676 og forsynede med en usædvanlig krybende dedikation til sin nye arbejdsgivers hustru, dronning Charlotte Amalie. – I teologisk henseende afveg L. på ingen måde fra den herskende ortodoksi. Som sine kolleger stod han for en ganske bogstavelig bibelfortolkning og tog ivrigt del i polemikken mod andre konfessioner. Men hans enorme popularitet i samtiden viser, at han besad et sjældent talent for at popularisere den ortodokse teologi. □Stik 1661. Afbildet på epitafiemalet., formentlig af H. Dittmers (Fr.borg). Stik af Jochim Wichman, 1676, efter mal. af Valentin Neukrantz. Mindst syv stik af Hubert Schaten, bl.a. ca. 1679 efter mal. af A. Wuchters, 1689, i lignrædiken, 1692 og 1696. Medalje af Barthold Meier, 1692, fremstillet som død på medalje fra s.å. Stik 1692, efter dette stik af E. Andresohn 1701, 1705, 1709, 1717 samt træsnit 1771 og 1773. Stik af A. Nunzer, 1738, efter mal. af G. A. Meyser. Stik 1739. Stik af W. P. Kilian. Stik 1718 og efter dette 1725. Stik af J. B. Brühl, 1736. – Epitafium af Th. Quellinus fra 1690erne (Petri k., Kbh.).

Johs. Jac. Bircherod: Progr. fun. univ. Hafn. over J. L., 1692. Chr. Bråmer: Leichenpredigt über J. L., 1692. J. Møller: Cimbria lit. II, 1744 449–54. L. Bobé i Pers. hist. t. 3.r.V, 1896 1–17. Samme: Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen, 1925 97–108 m.ñ.st. Wilh. Rahe: J. L., Gütersloh, 1933 = Beiträge zur Förderung christl. Theologie 2.r.XXX (anm. af Bj. Kornerup i Hist. t. 10.r.III, 1934–36 302f).

J. Glebe-Møller (Bjørn Kornerup)

Lasson (Lassen), Anna Margrethe, 1659–1738, forfatter. Døbt 6.3.1659 i Kbh. (Holmens), begr. 2.4.1738 i Odense (Frue k.). F: landsdommer Jens *Lassen (ca. 1625–1706) og Margrethe Christensdatter Lund († ca. 1690). Ugift.

L. drev en tid provstegården i Odense Vor Frue

sogn og levede siden i små kår i Odense. Der tillægges hende forfatterskabet til et æredigt i Dorthe Engelbretsdatters „Taareoffer“ (1685) og et hyldestdigt til Frederik IV. Med stor sandsynlighed regnes hun for forfatter til den danske litteraturs første originale prosaroman. Både bogens titel og de forklædte danske – især fynske – stednavne angiver, at her foreligger en nogleroman. De forklædte hentydninger til begivenheder inden for det danske kongehus og adelskab giver den oplysning om L., at hun har haft lejlighed til at lære samtidens fornemste kredse at kende – om ikke direkte, så i hvert fald gennem særdeles gode kilder. Hendes roman udkom anonymt 1723, men forelå i håndskrift i hvert fald 1715. Romanens fuldstændige titel er *Den Jordum i Ronne Bogstavs Kaabe nu i Danske Tunge-Maals Klæde iførte liden Roman kaldet Den beklædte Sandhed, fremviist alle Liebhave til Fornøjelse af en det danske Sprogs inderlige Elskerinde Aminda*. Det er en såkaldt barokroman som i et opstyltet og pompøst sprog fortæller en yderst indviklet historie om riddere og skønne damer. Denne udspilles i oldtiden, men er tydeligvis blot en svært gennemskuelig fortolkning af samtidigt skandalestof; muligvis skjuler den historien om ægteskabet der 1683 blev indgået mellem Christian Vs bror, prins Jørgen, og den engelske prinsesse Anne. Genren var op igennem 1600-tallet overordentlig populær, og det er tydeligt at L. har haft et godt kendskab til dens forskellige afskygninger. Hendes lille bog indeholder elementer både fra den egentlige højbarokke, galant-heroiske roman, fra den forbarokke hyrderoman og fra den senbarokke simili-historiske roman. Over hendes orientering inden for genren er der al mulig grund til at forundres. Derimod efterlader hendes evne til at udnytte sin megen læsning til et originalt kunstprodukt ingen beundring. Den hele europæiske genre er sært forvreden og kunstnerisk meget lavtstående, og L.s roman hører afgjort til blandt dens stættede produkter. Dens handlingsgang er forvirret indtil det forvrøvlede, den springer i tid og sted og taber både personer og disses egenskaber. Den er den første danske roman, men sikkert den ringeste med hensyn til kunstnerisk kvalitet. Som en slags prøvekollektion i barokromanvariationer og som den første i en uoverskuelig række danske romaner vil „Den beklædte Sandhed“ altid bevare sin forfatters navn i den danske litteraturs historie. Et kuriøst navn på en kurios bog som udelukkende har kurios interesse.

F. C. Schönau: Saml. af da. lærde fruentimer II, 1753 934–77. Fr. Bajer i Danske saml. 2.r.V, 1876–77 365f. Fra Fyens fortid IV, 1924 77–80. Ejnar Thomsen: Ba-

rokken i da. digtn., 1935 (fot. opr. 1971) 114–16. Hakon Stangerup: Romanen i Danm. i det 18. årh., 1936.

Sven H. Rossel (*Hakon Stangerup*)

Lasson, Peder, se Lassen, Peder.

Lau, Anker Høyer, * 1901, grosserer. * 13.10.1901 i Kolding. F: sagfører, senere borgmester og kreditforeningsdirektør Edvard Rasmus L. (1859–1924) og Anna Gotlobdine Birgitte Høyer (1863–1901). ~ 25.8.1926 i Kbh. (b.v.) med Betty Gudrun Guldborg, * 3.4.1903 i Rødovre, d. af havearkitekt Laurits P. G. (1873–1943) og Harriet Dyring Møller (1874–1943).

L. fik realeksamen fra Marselisborg skole i Århus 1917, blev handelsuddannet i firmaet Kaa-lund og Henriksen i Kolding 1917–21, tog handelseksamen 1920, var bogholder i firmaet et par år hvorpå han efter en kortere uddannelse i udlandet bosatte sig i Kbh. og ansattes i A/S Montana 1922. Han ønskede at få egen virksomhed, fik grossererborgerskab 1925 og begyndte egen forretning i kulbranchen 1934. På dette tidspunkt havde L. indledt sit politiske virke som venstres kandidat til folketinget i Randerskredsen 1932, men opnåede ikke valg. 1935–43 var han formand for den liberale vælgerforening i Kbh. og Frbg., fra 1935 medlem af bestyrelsen for det sjællandske og bornholmske venstre og ligeledes fra 1935 medlem af repræsentantskabet for venstres landsorganisation. I slutningen af 1930'erne og begyndelsen af 1940'erne søgte L. forgæves valg i Kbh., men da der blæste mildere vinde mod venstre efter dannelsen af regeringen Knud Kristensen 1945 stod L. sammen med Axel *Kristensen i spidsen for et fremstød i hovedstadsområdet. 1946 oprettedes Morgenbladet, udgivet af A/S den københavnske venstre-presse hvis bestyrelse L. var medlem af til bladet ophørte 1949–50. Desuden valgtes han til folketinget 1947 af hovedstadens venstre der oprettedes som særligt parti i hovedstaden, og da det ophørte efter en valglovsændring valgtes han 1950 for venstre i østre storkreds som han repræsenterede til 1964. Kbh.s borgerrepræsentation var han medlem af 1946–50. I folketinget beskæftigede L. sig fortrinsvis med erhvervspørgsmål og talte varmt den frie handels sag ud fra en liberal grundholdning. Han var medlem af mælkekommissionen af 1949, næringslovkommissionen af 1954 og licitationskommissionen af 1956 og var fra 1948 medlem af vareforsyningsudvalget. I erhvervslivets organisationer har L. været virksom i grosserersocietetet, erhvervenes oplysningsråd, engageringskontoret for handel og industri, fondsbørsen og som formand for Kbh.s kulhandlerforening og har været medlem af sø-

og handelsretten og af handelsskolerådet. I 1960'erne var han direktør for nogle kul og koks importfirmaer og er fra 1970 medindehaver af I/S Anker Lau & Co. Han har udgivet *Fremad paany*, 1939, *Demokrati eller magtkamp*, 1965, og *Vort livs poesi*, 1978. – R. 1952. R¹. 1970. □Foto.

Venstre i 100 år. 1939–70, af Chr. P. Fogtmann, 1970. – Levnedssberetning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Laub

Slægten L. kom 1711 til Danmark med Hieronymus L. (1684–1753), dr.med. og kgl. livlæge, og føres med sikkerhed tilbage til dennes oldefar Georg L. (1554–97), dr.med. og læge i Augsburg, som 1578 fik våbenbrev af kejser Rudolf 2.

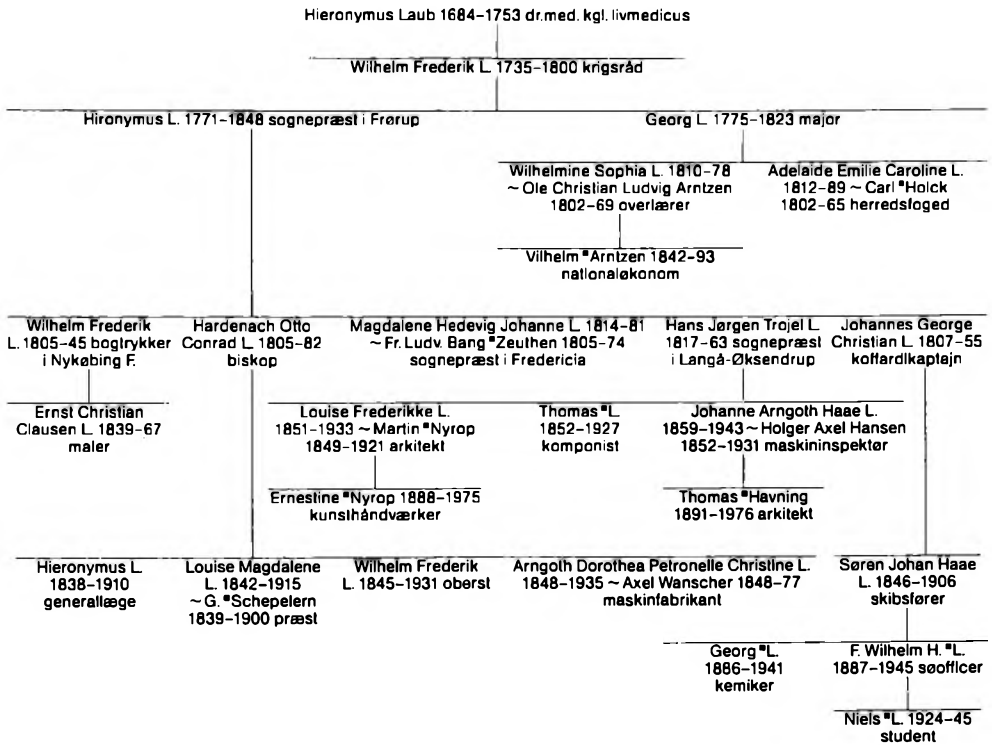
S. Otto Brenner: Slægten Laub, 1929. Harald Holck: Om herredsfoged Peter Carl Christian Holck og hans hustru Adelaide Emilie Caroline Laub og hendes forældre, 1956.

Hans H. Worsøe

Laub, Frederik Wilhelm Haae, 1887–1945, soofficer, havnedirektør. * 24.9.1887 i Kbh. (Trin.), † 16.2.1945 i Kbh. (Messias), begr. Hellerup kgd. F: skibsfører Søren Johan Haae L. (1846–1906) og Angelica Emilie Holst (1865–1934). ~ 15.11.1922 på St. Thomas (Frederiks) med Gerda Hansen, * 25.7.1890 i Kbh. (Jac.), + 5.3.1968 i Hellerup, d. af grosserer, skibsreder Fritz Robert H. (1863–1912) og Laura Stein (1864–1935). – Bror til Georg *L.

L. blev kadet 1903, sekondløjtnant med kongens æressabel 1907 og premierløjtnant 1908. 1907–08 var han med skonnerten Ingolf i Vestindien, 1909–10 næstkommanderende på den af Ejnar *Mikkelsen ledede Alabama ekspedition til Grønlands nordøstkyst og 1913–15 skoleofficer ved kadetskolen. Han var en af de første soofficerer der havde øjet åbent for flyvevæsenets betydning og uddannede sig til flyver, og 1913 erhvervede han sig internationalt certifikat som flyvebådsfører. Han var dristig, rolig og koldblodig, blev derfor en dygtig flyver der 1915–17 ledede marinens flyvevæsen og 1918 deltog i studierejser til England og Amerika efter indbydelse af disse landes marineministerier. 1919 forte han Østasiatisk Kompagnis dampskib St. Croix i transport af russiske krigsfanger fra Århus til Finland. S.å. udnævntes han til kaptajn, men gik kort efter uden for nummer for at overtage stillingen som direktør for Vestindisk Kompagni på St. Thomas. 1920 blev han i forbindelse med denne stilling dansk generalkonsul på Virgin Islands, og 1923 fik han efter ansøgning afsked fra søetaten og ansattes som kaptajn i flådens reser-

Laub, F. Wilhelm H.

ve. 1932 forlod han St. Thomas for at overtage embedet som havnedirektor i Kbh. på et tidspunkt hvor store arbejder i havnen, særlig bygningen af den nye Knippelsbro, forestod. Med dygtighed og takt udfyldte han denne stilling hvori han foruden bygningen af Knippelsbro og ombygningen af langelinjekajen også påbegyndte bygningen af benzinhavnen på Prøvestenen (1934) og den nye lystbådehavn i Svanemøllebugten (1937). L. udnævntes 1937 til orlogskaptajn i reserven, og s.å. til kommandørkaptajn. Han blev 16.2.1945 myrdet i sit hjem sandsynligvis som følge af en tysk gengældelsesaktion. Han var medlem af karantænekommissionen i Kbh., af isbrydningsnævnet og formand for bestyrelsen af Kgl. dansk aeronautisk selskab 1936-37. Fra 1940 sad L. i bestyrelsen for Det danske luftfartsselskab og fra 1941 i bestyrelsen for Helsingors Jernskibs- og Maskinbyggeri. Sonnen Niels Hieronymus Haae L., * 23.1.1924, † 28.3.1945 var tilknyttet den militære efterretningstjeneste og deltog i modstandsbevægelsen som fotograf. Han blev arresteret af Gestapo 14.10.1944 under fotografering af Shellhuset som forberedelse til det senere RAF-angreb. Jan. 1945 fortes han til Neuengamme og døde under ud-

kommando i Hamburg. – F.M.2. 1912. R. 1927. DM. 1932. □ Foto.

P. Ipsen i Tidsskr. for søvæsen, 1945 121f.
Hans Chr. Bjerg (Th. Topsøe-Jensen)

Laub, Georg Christian Haae, 1886-1941, ingeniør, kemiker. * 14.9.1886 i Kbh. (Jac.), † 18.12.1941 ved Pattini, Malaya. F: skibsfører Søren Johan Haae L. (1846-1906) og Angelica Emilie Holst (1865-1934). Ugift. – Bror til Wilhelm H. *L.

L. blev student 1904 fra Borgerdydskolen i Kbh., cand.phil. n.å. og 1910 cand.polyt. som fabriksingeniør efter i sommerhalvåret 1908 at have været assistent ved Grønlands geologiske undersøgelser og ved Josvamin, Inatsiak i Grønland. 1909-11 var han assistent ved Polyteknisk læreanstalts fysisk-kemiske laboratorium og efteråret 1911 kom han som volontør til Arlöf sukkerfabrik i Sverige. Herfra kom han foråret 1912 som kemiker til sukkerfabrikken Poewasri ved Kertosono på Java. Efter ca. et halvt års virksomhed blev han forstekemiker på sukkerfabrikken Soemberdadie, Halte Kras, Java og blev n.å. fabrikschef her, ansat af Handelsvereening

Amsterdam. 1916 engageredes han af Østasiatisk Kompagni som Chemical Manager på Mount Austin Rubber Estates ved Singapore hvor han forblev, til han 1921 fik egen gummifabrik i Johore, Malakka. Han drev denne til 1926 og var derefter konsulent for gummiplantager. De sidste år var han også interesseret i udviklingen af forskellige mineral- og kulforekomster i Malaya. L. var i Danmark ivrigt medlem af Akademisk skyttekorps, og 1931 blev han lojtnant, senere major i Johore Volunteer Engineers, og han døde som aktiv krigsdeltager. L., der bl.a. har gjort nogle opfindelser vedrørende eddikkefabrikation og har angivet en metode til fremstilling af færdigt gummi af latex i løbet af 24 timer, har desuden skrevet en del afhandlinger i *Archief voor de suikerindustrie in Nederlandsch-Indië*. □Foto.

Studenterne fra 1904, 1929-137f. Nationaltid. 9.11.1945. Mindebogen, 1950.

Niels Alsted (Povl Vinding)

Laub, Niels, se Laub, F. Wilhelm H.

Laub, Thomas Linnemann, 1852–1927, kirkemusiker. * 5.12.1852 i Langå ved Nyborg, † 4.2.1927 i Gentofte, begr. sst. F: sognepræst til Langå og Øksendrup Hans Jørgen Trojel L. (1817–63) og Ernestine Deichmann Linnemann (1827–85). Ugift.

Efter faderens tidlige død kom L. til sin faster og onkel, sognepræst F. L. B. Zeuthen i Fredericia for at gå i latinskolen og derfra de to sidste år af sin skoletid til Sorø hvor han blev student 1871. Han tog fat på det teologiske studium, men hans allerede i skoletiden opståede ønske om at blive musiker fik ved omgangen med københavnske musikkredse (bl.a. familien Rung) så stærk næring at han i foråret 1873 opgav teologien for musikken. 1873–76 gennemgik L. konservatoriet og var derefter A. P. Berggreens vikar som organist ved Trinitatis kirke 1877–81. Efter ved Berggreens død at være blevet ledig tog han på en rejse til Italien for at studere gammel italiensk musik (1882–83). En frugt af disse studier er samlingen *Sangmusik fra det 17. og 18. Aarhundrede (1650–1750)* som han udgav sammen med Fr. Rung. 1884 kom hans første litterære arbejde, pjecen *Vor musikundervisning og den musikalske dannelse*. Han slår heri til lyd for at musikundervisningen i stedet for blot at tilstræbe at opdrage folk til at udføre musik i højere grad bør gå ud på at lære dem at høre musik, især ved at meddele „kendskab til de forskellige tiders udtryksmåder og forståelse af ånden i de tidligere tiders musik“. Denne, i samtiden sjældne,

sans for værdierne i den ældre musik måtte gøre L. særlig modtagelig for den bevægelse for en fornyelse af kirkesangen der var vokset frem i Tyskland henimod midten af århundredet. Gennem værker af K. G. v. Winterfeld, v. Tucher og andre var der skabt grundlag for et studium af kirkesangens udvikling, især af reformationsårhundredets rige melodiskatte, og kendskabet til disse ting måtte nødvendigvis føre til erkendelse af kirkesangens forfald og ønske om at genvinde de tabte værdier. Ført ud i livet som fornyelse af kirkesangen blev denne bevægelse først i Bayern (J. Zahns koralbog 1855). Her lærte L. den på en rejse 1886 at kende i praksis og blev straks helt grebet af den. Arbejdet på fornyelsen af den danske kirkesang blev fra nu af hans livs hovedopgave. Allerede n.å. forelå hans bog *Om Kirkesangen*, og de tre følgende år kom et hæfte enstemmige melodier *80 rytmiske Koraler* og tre hæfter firstemmige *Kirkemelodier*, 1888, 89, 90.

Der kom imidlertid snart til at stå kamp om den sag L. havde begyndt at føre frem. Årsagerne hertil var flere. En af grundene må søges i L.s ranke, om man vil stole, personlighed hvem enhver gån på akkord var fremmed. En anden væsentlig årsag til kampens hede var den særlige situation som var skabt herhjemme gennem den grundtvigske salmesang. Sammen med Grundtvigs salmer var der opstået en helt ny meloditradition, den såkaldte „kirkelige romance“, som netop i de kredse hvor L.s reformbestræbelser naturligt kunne ventes at finde genklang havde vundet en overordentlig udbredelse, ikke i kraft af kirkelig lødighed, men som følge af melodiernes nære slægtskab med den samtidige verdslige musik. Både fordi de havde været med til at bære Grundtvigs salmer frem, og fordi de for en stor del skyldtes meget ansete musikere (J. P. E. Hartmann, C. Barnekow m.fl.) følte L.s afvisning af netop disse melodier direkte anmassende. Endelig bidrog en rent ydre begivenhed til at isolere L. og hans bestræbelser inden for kirkemusikernes kreds. 1884 var L. blevet organist ved Helligåndskirken. Han kom her i et nært og fra begge sider stærkt påskønnet samarbejde med sognepræsten, den senere biskop Th. Skat Rørdam. Det faldt derfor såre naturligt at Rørdam efter at være blevet Holmens provst ved N. W. Gades død 1890 fik L. ansat som hans efterfølger ved Holmens kirke (1891). Men denne ansættelse vakte i kirkemusikkerkredse en storm, dels blandt ældre kolleger som følte sig forbigået, dels fordi det af mange følte som en udfordring at ansætte L. hvis meget radikale anskuelser lige var kommet frem, netop som Gades efterfølger. Angrebets voldsomhed forklares til dels ved den absolutte mangel på kendskab til

og forståelse af L.s „sag“ som den forte polemik bærer vidne om.

Uden at lade sig anfægte af ydre modgang, i fast overbevisning om sin sags rigtighed fortsatte L. sit arbejde, udsendte nye samlinger af *Salmemelodier i Kirkestil*, 1896 og 1902 og *Forspil og Melodier*, 1909 og endelig sammenfattende *Dansk Kirkesang*, 1918, et værk af sjælden kunstnerisk helhed og fylde. Det er sine tyske forgængere overlegent, både hvad kvalitet og redaktion af de optagne ældre melodier angår og især i de fremragende udsættelser. En særstilling indtager det derved at L. har formået at bygge videre og skabe en række nye melodier der på én gang er dybt i pagt med de gamle og dog personligt formet, levende kunst. Dets styrke og begrænsning er forbundet med L.s koncentration omkring en bestemt historisk stil, den såkaldte „kantionalstil“ der fremtræder i klassiske melodisamlinger omkring 1600 (H. L. Hassler, M. Prätorius, M. Vulpius, J. H. Schein, H. Schütz og andre). Over for 17- og 1800-årenes melodier var han næsten helt afvisende. En senere tid har ikke fastholdt en så stærk begrænsning; både melodier fra 16-1700-tallet og et stort udvalg af den romantiske kirkesangs bedste melodier, og hertil (i nyeste tid) en broget strøm af helt traditionsløse melodier gor sig mere eller mindre stærkt gældende. Men hovedlinjen i vor tids kirkelige sang, udtrykt i Den danske Koralbog (1954), er umiskendeligt stærkt og grundlæggende præget af L.s arbejde. Hans melodiredaktioner og udsættelser, såvel som hans og hans elevs melodier, udgor en meget stor del af koralbogens indhold og er i dag indsunget i den danske kirke i meget betydeligt omfang. Synspunkterne for sit arbejde med sagen sammenfattede L. endnu en gang i bogen *Musik og Kirke*, 1920, en meget personlig, ofte rigeligt subjektiv, men helt igennem fængslende og inspirerende fremstilling. På L.s 70-årsdag stiftedes Samfundet dansk kirkesang til at sikre og videreføre hans arbejde. Her har navnlig dets mangeårige formand efter L.s død M. *Wöldike, bidraget overordentligt til udbredelsen af hans værk.

Arbejdet med kirkemelodierne førte L. ind på et andet område, den danske folkeviser. Hans beskæftigelse med de ældre, såkaldte kirketonearter fik ham til at se at en del af vore folkevisemelodier ganske tydeligt viste spor af at høre hjemme i disse tonearter, ikke i de nyere, dur og mol, hvortil de af optegnere og udgivere var blevet henført. I „Om Kirkesangen“ og især i den omfattende undersøgelse *Studier over vore Folkevisemelodiers Oprindelse og musikalske Bygning* (Dania, 1892-93) har han gjort rede for sit syn og inddelt en stor del viser i grupper efter deres

slægtskab med de enkelte kirketonearter. På grundlag heraf har han i praktiske udgaver *10 gamle danske Folkeviser udsatte for blandet Kor*, 1890 og *Danske Folkeviser med gamle Melodier* hft. 1-2, 1899 og 1904 (teksterne ved Axel Olrik) m. fl. søgt at rekonstruere en række viser. Hans gengivelser er musikalsk set meget smukke, men historisk set næppe holdbare, i lovlig stor udstrækning byggende på love hentede fra den middelalderlige *kunstmusik*. Sin centrale og rigtige opfattelse af kirketonale elementer i viserne har L. uden tvivl ført for langt ud. Mod den ensidige fremhævelse af kirketonearterne som ægt-hedskriterium og værdimålestok har navnlig H. *Thuren og H. *Grüner-Nielsen med rette hævdet en rummeligere tonalitetsopfattelse. Af meget stor betydning for folke- og skolesangen blev L.s samarbejde med Carl *Nielsen indledt ved de to hæfter *En Snes danske Viser I*, 1915; II, 1917 og fortsat i *Folkehojskolens Melodibog*, 1922, sammen med Carl Nielsen, Thorvald Aagaard og Oluf Ring der ikke blot giver udtryk for en afgørende nyorientering inden for højskolens sang, men som i det hele taget ved sin stræben efter kvalitet har bidraget meget til en højnelse af den folkelige sangs niveau. L.s egne melodier bevæger sig fra den enkle, kraftige fællessang *Et jævnt og muntert virksomt Liv paa Jord* til den stilfærdige, fine (men aldrig forfinede) „Lied im Volkston“ i bevidst tilknytning til J. A. P. *Schulz. Højest i denne genre når han i sin samling *Tolv Viser og Sange af danske Digtere*, 1920. „Det er vel overhovedet første Gang i dansk Aandsliv, at Ord og Toner er indgaaet en saa fuldkommen Formæling“ (Carl Nielsen). Den „historiske musikopdragelse“ L. i sit første arbejde havde slået til lyd for fik han navnlig i sine senere år rig lejlighed til at praktisere. Gennem sin meget inspirerende personlige undervisning, som han fortsatte med også efter at han 1925 havde taget sin afsked som organist, har han øvet stor indflydelse på en række musikere og musikforskere af den yngre generation (P. S. *Rung-Keller, Thorv. *Aagaard, Kn. *Jeppesen, M. Wöldike, Povl *Hamburger m.fl.).

At opgøre L.s samlede indsats i dansk musikliv vil endnu næppe være muligt. Det står dog fast at han på flere områder har været banebryder, på et enkelt, kirkesangens, har hans arbejde været grundlæggende for generationer. I alt hvad han gav sig af med træder hans sans og evne for kunstnerisk kvalitet klart frem, rigest udtrykt i samlingen *Dansk Kirkesang*. Hans store indflydelse må i øvrigt ses på baggrund af hans til det sidste usvækket levende og åbne personlighed, forenet med en karakterstyrke af usædvanligt format. Som åndelig førerskikkelse vil L. bevare

sin plads både i dansk musikhistorie og dansk kirkehistorie. □Tegn. af Ernestine Nyrop, 1926. Foto.

Povl Hamburger: Bibliografisk fortegn. over T. L.s litterære og musikalske arbejder, 1932. – Carl Nielsen: Levende musik, 1925 (ny udg. 1976) 65–74. Kaj Jørgensen i Kirkeligt samf.s årbog 1926–27 16–27. Mogens Wöldike i Berl.tid. 12.2.1927. J. Trier i Menighedsbl., 1927 105–11. Chr. Welding sst. 161–65. Johs. Schepele i Tidehverv I, s.å. 81–83. Dansk kirkemusikertid., s.å. 29f. Mogens Wöldike i Højskolebl., s.å. 363–70. E. Nyrop sst. 449–58 495–502. Jens Peter Larsen i Dansk musik t., 1931 197–203. L. J. Koch i Kirken III, 1931 129–45. J. Trier sst. 161–70. Jul. Foss sst. IV, 1932 3–15. Jens Peter Larsen sst. 66–79. C. Varming sst. 108–24. Chr. Welding i Dansk kirkesangs årsskr. 1940 3–8. Povl Hamburger sst. 1945–46 22–27. Jens Peter Larsen sst. 28–41. M. Wöldike sst. 1952 3–6. Erik Dal sst. 1957 7–25. Helge Skovmand sst. 1973–74, 1975 65–70. Borge Ørsted sst. 1975–76, 1978 15–21. Povl Hamburger: T. L., 1942. Jens Peter Larsen i Danmark IV, 1944 415–20. Bengt Johnsson i Nord. musikkultur, 1952 354–57. Henrik Glahn i T. L.: Musik og kirke, ny udg. 1978. Nils Schiorring: Musikkens hist. i Danm. III, 1978 113–20. Samme i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XI, 1979 379–81. – Manus. i Kgl.bibl.

Jens Peter Larsen

Lauerentzen, Johannes, se Laverentzen, Johannes.

Lauesen, Marcus, 1907–75, forfatter. * 22.11.1907 i Løjt ved Åbenrå, † 14.10.1975 i Kbh., begr. Løjt Kirkeby. F: arbejdsmand Niels L. (1839–1927) og Anna Botille Juhl (1866–1951). ~ 17.2.1929 i Lumsås (b.v.) med Anna Sophie Kirschstein, * 27.1.1908 i Berlin, d. af ingeniør Bruno Johannes K. (1872–1944) og Emilie Christine Andersen (1879–1958). Ægteskabet opløst 1949.

L.s far holdt trods fattigdom og hårde kår fast ved sin og børnenes taknemmelighed. Familien var genstand for pressen og chikanerier fordi børnene fulgte den karrige danske religionsundervisning i den ellers helt tyske skole. Men familien fik også hjælp fra dansksindede sønderjyder, og det var især L. denne hjælp kom til gode. Det var H. P. Hanssen og hans hustru Helene Hanssen som først tog sig af drengen. De holdt ham med tøj i den tid han gik på statsskolen i Åbenrå hvorfra han tog dansk studentereksamen 1926. Senere blev han optaget i pastor C. J. Ludvigsens hjem i Åbenrå hvor han et par år boede som en slags plejesøn. L. studerede i København først teologi og senere humaniora og sprog, men brød af for at blive forfatter. Studierne fulgte ham dog livet igennem og mærkes mange steder i hans reflekterede forfatterskab. Ved siden af sin forfattervirksomhed virkede han som foredragsholder og skrev mange kronikker i hovedstadstidningerne. Han rejste i det meste af Europa og 1936–37 til Malaya, Filippinerne, Kina og Japan. Siden slog han sig ned i sin fødeby hvor

han tog ivrig del i det danske grænsepolitiske arbejde.

L.s forfatterskab følger ikke nogen tydelig linje, og det er uden formelle eller retningsmæssige eksperimenter. Som dets vage baggrund fornemmer man en åndelig søgen der snart trækker sig sammen i bevidst religiøsitet, snart fortoner sig i et alment behag ved det gode og det skønne. Det er ikke meningerne der hæver forfatterskabet opad, det er menneskene i det, især de mennesker der er skabt over lokalt sønderjysk stof, som er set og ikke tænkt. Forfatterets svagheder kommer frem hver gang det hælder mod det abstrakte, dets styrke hver gang det holder sig til det konkrete. Det er det sønderjyske sind og stof i L. som gør ham til digter, ikke hans af tysk opdragelse og læsning påtrykte refleksioner og tendenser mod det dunkelfortænkte. På en morsom måde sejrer således danskheden kunstnerisk i ham som er den første danske digter fra det genvundne land. L.s forfatterskab omfatter lyrik, noveller og romaner. Han debuterede som lyriker præget af læremestrene Helge *Rode og Viggo *Stuckenberg med *Guds Gøglere*, 1928 og viser sin inspiration fra nyere tysk lyrik især R. M. Rilke i *Høstelegi*, 1930. Hans lyrik er ikke betydelig og har et vist tørt akademisk præg. Som en af de sidste har han dyrket det officielle hyldestdigt, fx kantaten til H. P. Hanssens 70-årsdag i *Ventetider*, 1944 og *Kantate ved Københavns Universitets Mindefest for Kong Christian X.* 1947.

Prosaforfatteret er langt det betydeligste, men uhyre svingende i kvalitet. Det rummer dog mindst tre betydningsfulde bøger, alle knyttet til barndommen og Sønderjylland. Efter et par tilfældige titler fik L. sit store gennembrud med romanen *Og nu venter vi paa Skib*, 1931, der sammen med Nis *Petersens Sandalmagerens Gade (s.å.) blev 30'ernes mest læste danske roman. Handlingen, der med fin psykologisk sans skildrer en række karakterer, er koncentreret om de sidste dage i en magtfuld sønderjysk rederens liv. L. belyser personerne med indforstået kendskab til det lokale miljøes brydninger, og viser det gamle handelshus' undergang under nye forhold i en nykapitalistisk tid. L.s sejr med denne bog kastede en skygge over hans senere forfatterskab der ikke kunne leve op til kritikens forventninger. Nævnes kan den stort planlagte, men egentlig uforløste romanserie om Luther, *Kæfteren fra Eisleben*, 1934 og *Det tyske Oprør*, 1936. Hans andet mesterværk handler om den sønderjyske *Skipper Theobald*, 1936, og sympatisk er også *Maaske er det Katharina*, 1937 der er en legende om den smukke Katharina af Alexandria og hendes martyrium. Den kan ses i sammenhæng med en sam-

Lauesen, Marcus

ling *Legender*. 1962 med motiver fra bibelhistorien der dog ikke når op til forbilledet Selma Lagerlöf. I *Den rige Vandring*. 1940 (2. udg. 1962 med titlen *Far*) havde L. givet et portræt af sin far. Med bogen *Mor*. 1961 vandt han for anden gang kritikkers gunst med skildringen af den gamle aftægtskones minder om et liv i dyb fattigdom og hårdt slid. Skildringen af hendes uselviske omsorg og livskloge hjælpsomhed løfter da også beskrivelsen af moderen op i det mytiske. I dette meget ujævne forfatterskab er L.s sidste bog *Kras*. 1973, en folkelig almanakhistorie om en landsbytosses store dag, nok meget typisk for en anden side af hans forfatterskab. □Tegn. af Gerda Ploug Sarp. Litografi af Torben Galle Jensen (Kgl.bibl.). Mal. af Magdalene Hammerich, 1931. Buste af G. Hammerich, 1932. Foto.

Tom Kristensen i Tilskueren, 1931 II 415–20. Harald Nielsen: Litterære mirakler, 1933 7–93 246–53. Henning Kehler: På jagt efter geniet, 1938 38–59 113–18. Uffe Hansen i Uubberup højskoles årsskr. 1937 24–28. Fr. Nielsen i Danske digtere i det 20. årh., 2.udg. II, 1966 257–67. M. Kamphövener i Sonderjysk månedskr., 1977 325–29. – Papirer i Kgl.bibl.

Erland Munch-Petersen (*Hakon Stangerup*)

Laurberg, Julie Rasmine Marie, 1856–1925, fotograf. * 7.9.1856 i Grenå, † 29.6.1925 i Ordrup, begr. i Kbh. (Ass.). F: prokurator, godsforvalter Peter Adam Severin L. (1819–59) og Johanne Jorgine Schou (1824–1907). Ugift.

L. var som ung i lære hos portrætmaler og fotograf Leopold Hartmann og tog efter læretidens ophor udenlands for at studere sit fag. Hun besøgte både Paris og Italien og etablerede sig derefter 1895 som fotograf i Kbh. 1907 optog hun Franziska Gad, der havde været hos hende fra starten, som kompagnon og deres atelier opnåede ret hurtigt anseelse. Især det bedre borger-skab og kendte personer blev fotograferet hos hende, til hvis bedste portrætter kan regnes et af Margrethe Lendrop; det udsendtes tillige som postkort i fotografavure. 1910 fik firmaet prædikate hof-fotograf. Firmanavnet Julie L. & Gad bevarede efter Franziska Gads død 1921. Efter L.s død 1925 forandrede det til J. L. & Gads Eftl., ophørt 1939. – L. tog livlig del i kvindesagsarbejdet og var bl.a. medstifter af Kvindernes boligselskab der opførte Clara Raphaels hus, men derudover arbejdede hun først og fremmest for sin stands interesser. Hun blev medlem af bestyrelsen for Dansk fotografisk forenings fagskole og var skolens kasserer fra oprettelsen 1917 til sin død og medredaktør af skolens lærebog i fotografi (1921), ligesom hun har skrevet en del artikler om faget i fagskrifter og dagblade. En del af hendes negativer og tilsvarende protokoller

findes på Det kgl. bibl. Sølvmedalje i Paris 1900. □Foto.

Carl E. Aagaard i Dansk fotografisk t. XLII, 1920 29f. Jul. Folkmann sst. 1925 55–57.

Bjørn Ochsner (*Georg Nygaard*)

Lauremberg, Hans Willumsen, 1590–1658, digter, matematiker, kartograf. * 26.2.1590 i Rostock, † 28.2.1658 i Sorø, begr. i Sorø k. F: professor i medicin Wilhelm L. (1547–1612) og Johanna Longueil (1557–1607). ~ 1619 med Maria Lilia (Lillie), † efter 1647.

L. blev indskrevet ved universitetet i Rostock 1605, tog 1610 magistergraden og rejste derefter til Holland og England hvorfra han 1613 kom til Frankrig. Her opholdt han sig flere år og opnåede 1616 at blive kreeret medicinsk doktor i Rheims; også Italien besøgte han. Hans hovedinteresser synes imidlertid at have ligget inden for humanistiske og matematiske studier. 1618 blev han kaldt hjem til et professorat i latinsk poesi i Rostock hvor han udgav en ordbog over forældede latinske ord 1622 og oprådte som forfatter af et par mindre værker om matematiske emner. Fra samme tid stammer også hans topografiske beskrivelse af *Graecia antiqua* der er affattet på græsk og forsynet med 31 kortplancher (ms. i Det kgl. bibl., udg. 1660 i latinsk oversættelse af Sam. Pufendorf; fransk udg. 1661). Hans beskæftigelse med landmåling og korttegnning, der endnu var en ung videnskab, gav sig tillige praktisk udslag i udfærdigelsen af en korttavle over Mecklenburg (tr. hos Janssonius, og hos Blaeus) og over Rostock og omegn. I et brev fra ham til Holger Rosenkrantz (1574–1642) fra 1622 opfordrede han denne, muligvis med tanke på sig selv, til at foranledige Danmark kortlagt, og det synes at have været medvirkende årsag til at L. 1623 kaldedes til professor i matematik og ingeniørvidenskab ved det senere s.å. oprettede adelige akademi i Sorø. I denne stilling, som han beholdt resten af sit liv, udgav han flere arbejder over aritmetik og algebra samt landmåling, holdt i åndfuldt sprog og med anekdotiske digressioner, og med sin *Logarithmus seu canon numerorum, sinuum ac tangentium novus*. 1628, indførte han brugen af de netop opfundne logaritmer herhjemme. Af en kgl. skrivelse fra begyndelsen af 1631 fremgår det at L. har påtaget sig med matematisk (omend ikke trigonometrisk) kunst at udføre en landtavle over Danmark. Han begyndte opmålingsarbejdet på Sjælland og omliggende øer, men skønt det i slutningen af 1630erne tilsyneladende var så vidt fremskredent at der kunne forhandles med kobberstikker om trykning af omkring 150

tavler, kendes af hans kartografiske virksomhed i Danmark nu kun det antikvariske detailkort over Ringstedegnen som Ole *Worm 1643 offentliggjorde i sit runeværk og som var et udsnit af en større helhed. 1645 fik L. en kongelig næse for at lade arbejdet trække i langdrag, og 1647 var det slut med tålmodigheden, og hvervet overdroges til Johannes *Mejer. Er originalerne til L.s opmålinger og kort gået tabt, har undersøgelser imidlertid godtgjort at de Danmarkskort som 1644–62 kom på tryk i de hollandske kortudgivere Janssonius' og Blaeus' atlantes for Sjællands og Sydhavsoernes vedkommende med stor sandsynlighed går tilbage til et grundlag der er skabt af ham.

L. nod i Danmark godt ry som digter, skønt hans produktion ikke er omfattende. Mest kendt blev han for sine satirer og som forfatter til dels to festforestillinger i anledning af den udvalgte prins Christians overdådige bryllup 1634, dels et panegyrisk musikdrama af operakarakter der opførtes ved den senere kong Christian Vs hyldning 1655. Festspillene fra 1634 introducerede senrenæssancens mytologisk-allegoriske drama i Danmark og var ligesom det senere affattet på temmelig formelt højtysk men med indlagte, komiske bondeoptrin på L.s plattyske modersmål. 1636 udgav han en større *Satyra* på latinske heksametre hvori snerten rammer unge adeliges franskpåvirkede lyst til fægtning og lignende idræt fremfor boglig lærdom og åndelige sysler. Hans *Veer Schertz Gedichte* på plattyske alexandriner og først trykt i Kbh. 1652 udkom i talrige optryk og er det sidste betydelige digterværk på plattysk før dets genopståen som litteratursprog i 1800-tallet. Her er satiren, der undertiden er ganske grovkornet, rettet imod borgerstandens snobberi over for udlændets og især franske moder og manerer i sprog og livsførelse samt dens ringeagt for åndsarbejde; også ældre tiders digtekunst fremhæves, noget reaktionært, på bekostning af samtidens „luner“. En dansk oversættelse af de Fire Skæmpte Dicte blev trykt allerede s.å., ophavsmanden kendes ikke, men oversætteren har ikke været nok hjemme i det nedertyske til at kunne undgå en hel del forstyrrende fejl og misforståelser. I et ms. i Det kgl. bibliotek (Rostg. 237, 4° som har tilhørt en af L.s store beundrere Peder *Syv) findes i afskrift et enligt eksempel på L. som dansk digter i form af et dansksproget bryllupsdigt fra 1656.

L. Daae: Om humanisten og satiriker J. L., Kria. 1884. P. Lauridsen i Hist.t. 6.r.1, 1887–88 294–301. H. A. Hens sst. 13.r.III, 1976 183. J. Paludan i H. L.: Fire skæmte digte i da. oversættelse, 1889 III–LVII. Torben Krogh: Hofballetten under Chr. IV og Fr. III, 1939 22–25. N. E. Nørlund: Danm.s kortlægning I, 1942 48–53. F. J. Billeskov Jansen: Danm.s digtekunst I, 1944

(fot. optr. 1964) 88f 154. E. Sønderholm i Danske studier, 1966 47–58. Jacob Worm: Skrifter, udg. samme III, 1971 263–65. Alex Wittendorff: Alvej og kongevej, 1973 216. Nils Schiørring: Musikkens hist. i Danm. I, 1977 187–89.

H. A. Hens

Laurent [lâ'ran], **Pierre**, 1730–1807, hofdanssemester. * 7.4.1730 i Frankrig, + 25.11.1807 i Paris. ~ ca. 1758 med Charlotte Thérèse Madorée, * 10.7.1740, + 8.3.1814. – Far til Pierre Jean *L.

L. indkaldtes ca. 1752 fra operaen i Paris. Han optrådte i Frederik Vs franske hoftrup og varetog dansen ved hoffet, og da han havde dimitteret kronprinsen (Christian VII) udnævntes han til virkelig kancelliråd. Foruden at passe hoftejneste var han teatrets første danselærer; han oprettede en skole på Hofteatret ved Christiansborg 1771 og kunne ved sin afsked 1784 skrive til kongen: „Jeg har uddannet alle Elever ved Teatret af begge Kon, der endnu er til Pryd for Hoffet og Byen. Før mig var den gode Dans slet ikke eller lidet kendt her; det er mig, som har bibragt Danskerne Smagen herfor“. L. afgik med sin gage, 1000 rdl., i pension og bosatte sig i Paris.

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé IV, 1900 331; VII, 1906 470. Brev fra da. skuespillere, udg. Robert Neiiendam I, 1911 152–54 172f 176 181f 253. – J. D. Preisler: Journal over en rejse 1788 I, 1789 216. Th. Overskou: Den danske skueplads II–IV, 1856–62. Aug. Bournoville: Mit theaterliv III, 1878 (ny udg. II, 1979) 228–32. Fr. Hammerich: Et levnedsløb, 1882 119. Den kgl. da. ballet, ved Sv. Kragh-Jacobsen og T. Krogh, 1952. – Papirer i Teatermuseet.

Robert Neiiendam *

Laurent [lâ'ran], **Pierre Jean**, 1758–1831, hofballetmester. * 24.3.1758 i Kbh., + 23.5.1831 sst. (Kat.), begr. sst. (Ass.). F: hofdanssemester Pierre *L. (1730–1807) og Charlotte T. Madorée (1740–1814). ~ maj 1788 i Paris med Marie Rose Bonnaeu, * ca. 1771 i Normandiet, + 7.10.1842 i Gimlinge.

Da L. var elleve år, skaffede faderen ham embede som succederende hofdanssemester, og fjorten år gammel komponerede han musik til et divertissement der opførtes på Hofteatret ved Christiansborg. Sin videre uddannelse fik L. fra 1777 af dansens reformator J. G. Noverre i Paris, på hvis opera han indtil revolutionen gjorde lykkelig som komisk solodanser ved sine groteske fremstillinger, og da særlig ved sin fænomenale evne til at springe. Hans glansnummer som skaffede ham popularitet i Paris under navnet „Le petit lapon“ var en laplandsk dans, hvortil hans korte hjulede ben var som skabt. Efter revolutionen blev L. balletmester i Marseille, og her komponerede han *La tentation de Saint-Antoine*, en djævløbal-

Laurent, Pierre Jean

let der blev oprindelsen til en mængde balletter af lignende art rundt om i Europa. Jens "Baggesen, som da var medlem af teaterdirektionen, udvirkede at L. 1800 som solodanser kom tilbage til Kbh. hvor han overtog faderens tidligere stilling ved hoffet og i sin lærergerning for bourgeoisie vandt større påskønnelse end som uøvende kunstner og balletforfatter. Her stod han i skygge af Vincenzo "Galeotti. Selv skrev L. musik til fire af sine balletter, blandt hvilke var *Sigrid eller Kærlighed, Tapperheds Belønning* der med musik af Claus "Schall fremkom i den nationalt bevægede tid omkring slaget på reden og opførtes fjorten gange. L. var en fin kammer-violinist; 1804 opførte Det kgl. musikakademi en koncert af ham for harpe og violin. Han beskæftigede sig også med dansens historie og skrev en (utrykt) rigt illustreret *Vejledning ved Undervisning i Menuetten*: frugten af et besøg i Norge blev 1812 en samling kolorerede billeder af nationaldrægter. 1821 fik han afsked med sin gage i pension. – August "Bournonville turde ikke afgøre om L. fortjente at kaldes en betydelig kunstner, men hans liv var højt usædvanligt og han havde vundet navn i Frankrig. Han var en vittig, lunerig og hjælpsom mand, på hvis grav hans son, præsten Harald Laurent, satte disse ord af Grundtvig: „Den, der smile kan ad Døden, ham har Himlen smilet til“. □Tegnet i rolle af P. Cramer (kobberstiksaml.).

Bibliografi: se faderens artikel.

Robert Neiiendam *

Laurensen (Lauridsen), **Hans**, † 1557, kannik. * i Næstved, begr. 24.4.1557 i Roskilde domk. – Bror til Peder "L.?

L.s gravskrift kalder ham mag. Johannes Laurentzii Nestvedensis; han har således fodested og efternavn fælles med karmeliteren Peder "Laurensen, hvorfor A. "Heise og H. F. "Rørdam formoder at de var brødre; derved forklares L.s venskab med karmeliteren Paulus "Helie og dennes omtale af „vor Peder“ i et brev til L. fra 1523. Dengang var L. magister og kannik i Roskilde og, som brevet forudsætter, en mand med indflydelse i oprørspartiet (hvis optræden allereede mishagede lektor Poul) og hos biskop Lave "Urne. Rimeligvis er L. den Roskildediakon Johs. Laurentii som 1515 med Urnes tilladelse rejste til Rom „af Fromhedshensyn“ hvor han fik pavelig bevilling til præstevieelse trods en forseelse: ligeså er han vel også den hr. Johs. Laurencii som 1519 immatrikuleredes i Köln hvor han da antagelig erhvervede sin magistergrad. 1527 immatrikuleredes atter i Köln en Johs. L., hvis identitet med L. bevises af C. "Morsings om-

tale af ham i hans aritmetik (Köln 1528). Dermed er givet, at L. er den Johs. Laurentii som 1528 fra Louvain og Antwerpen tilskrev Christian II's tilhænger og gesandt til tyske fyrster og Spanien Melchior de Germania et par breve som giver interessante indblik i københavnske forhold, mens Sigbrit havde magten. Før rejsen har han længe gjort „hoftjeneste“ (i Frederik Is cancelli?), og i Köln gennemgik han en skrap kur for syfilis. – L. har formodentlig hørt hjemme på den bibelhumanistiske fløj, det er rimeligvis ham der skænkede Roskilde domkirke et billede af Erasmus af Rotterdam og forsynede det med en indskrift, og han stod i venskabeligt forhold til Paulus Helie, hvilket fremgår af dennes fortrolige brev til L. af 30.9.1523 hvori han skarpt tager afstand fra den nye konges, Fr. I, og højadelens indenrigspolitiske linje. Måske skyldes det også L.s indsats på Paulus Helie efter herredagen 1533 trods sit had til Joachim "Rønnow trådte i dennes „tjeneste“ (vel som læsemester ved domkirken) og derved bidrog til, at Roskilde i et par år blev et centrum for reformatolsk antiluthersk propaganda og bibelhumanistiske studier. Men det er kun en gisning, når J. Oskar "Andersen antager (1944), at det var L. som fik Paulus Helies „Skibykrønike“ overdraget af denne.

Som vennen Helie kunne L. åbenbart ikke opgive sin romersk-katolske tro, og han var en af de førende forsvarere for denne efter reformationens sejr. 1543 forlangte man fra regeringens side, at kanniker i Roskilde skulle underskrive en luthersk fremstilling af messen, nadveren og præsteembedet, forfattet af de teologiske professorer. Kapitlets skriftlige afvisning er et dygtigt teologisk arbejde, og i den efterfølgende mundtlige diskussion på universitetet var L. kapitlets ordfører. Det er rimeligvis også ham der har forfattet det forsvar for kirkelige billeder og for kannikedragten som afviste Peder "Palladius' skrivelse fra 1555 imod dette, men året efter måtte kannikerne efter kgl. befaling aflægge disse dragter. – Foruden sit kanonikat beklædte L. stillingen som forstander for Helligåndshospitalet i Roskilde. 1547 tillod kongen ham at udvælge sin efterfølger, da han både havde bekostet bygningens forbedring og skænket den gaver. □Ligsten (Roskilde domk.).

Kilder. Dänische Bibl. VII, 1745 100–48. E. Pontoppidan: *Annales ecclesiae Danicæ* III, 1747 336–39. Årsberetn. fra gehejmeark. VI, tillæg, 1877 13–17. Monumenta hist. Danicæ, udg. H. F. Rørdam 2. r. II, 1887 31 36. Danske cancelliregistranter 1535–50, 1881–82 371. Acta pontificum Danica VI, 1915 nr. 4527 4536. Pers. hist. t. 8. r. II, 1923 97f. Paulus Helie: Skr. I, 1932 163f (brev). *Lit.* A. C. L. Heiberg i Theol. t. IV, 2, 1840 109–19. Steen Friis: Roskilde domkirke I–II, 1851–52 226 277. H. F. Rørdam: Kbh.s univ.s hist. I, 1868–69 162–65 218.

J. Oskar Andersen i Hist. t. II. r. I, 1944–46 343–45 363 386. C. O. Boggild-Andersen sst. V, 1957–59 især 26 71f.

Martin Schwarz Lausten (J. Oskar Andersen)

Laurensen (el. Lauridsen), **Peder**, ca. 1485/90–1552, oprindelig karmeliter, siden teologisk læsemester i Malmø og Lund. * ca. 1485/90 i Næstved, † 1552 i Lund. ~ 1529 med Anne Mortensdatter (~ 2° 1555 med „barber“ Gert fra Flensborg). – Bror til Hans *L.?

Om L. vides indtil 1591 kun, at han var medlem af karmeliterordenen og havde erhvervet sig lektorgraden. Under 1519 nævnes han af Paulus *Helie som en af dem provinskapitlet sendte til ordenens nye kollegium i Kbh. Da han senere betegner kollegiets „Regent“ P. Helie som sin gamle staldbror er det rimeligt, at han tillige har virket som lærer for de yngre alumner. Hans senere skrifter godtgør, at han ved siden af noget kendskab til klassisk litteratur var vel hjemme i skriften, kirkefædre og kirkeretten. – Antagelig er L., da kollegiet vel som sådant 1522(3) måtte lukke, forsat til Assens karmeliterkloster. Her optrådte han, efter Skibykrøniken, 1527 som „det lutherske Partis mest skamløse Tilhænger“ og bevirkede i løbet af et par år konventets opløsning, ligesom han vel medvirkede til at byen sluttede sig til lutherdommen (1530 fik borgerne klostret overdraget).

Da man 1529 i Malmø oprettede en videnskabelig præsteskole, blev L. (sammen med sin gamle studiefælle og ordensbroder Frands *Wormordsen) kaldet til teologisk læsemester ved den. Ved siden af undervisning og prædiken udfoldede han nu en betydelig virksomhed som forfatter og udgiver til forsvar for den evangeliske sag. – Allerede i aug. 1529 udkom hans (nu tabte) svar på ærkebiskop Aage *Sparres advarselsbrev til Malmø, og samtidig udgav han Oluf *Chrysostomus' ved Kbh.s univ. reciterede latinske digt *Kirkens Klagesang* med fortale og noter, videre i sept. Chr. Schrocks forsvar for cølibatsbrud (ligeledes med fortale). I nov. fuldførte han det omfattende forsvarsskrift for den 1529 i Malmø gennemførte reformation (*Aarsagen og en ret Forklaring paa den nye Reformats . . . udi den kristelige Stad Malmø*, trykt jan. 1530 (faksimile-udg. 1979), nyudgivet 1868 under titlen *Malmøbogen*), et af de vigtigste kildekrifter til dansk reformationshistorie der redegår for gudstjenesten, de kirkelige handlinger, ordningen af hospitalet, fattigplejen, præsteskolen og den latinske skole. Endnu s.å. ægtede han reformatoren Claus Mortensen *Tøndebinders søster. – 1530 hørte han til de prædikanter der mødte på

herredagen i Kbh. i juni for at stå til ansvar for deres forkyndelse, og udgav derefter den såkaldte *Malmø-Beretning* om kirkespørgsmålets behandling (nyudg. 1889), også et af reformations-tidens vigtigste kildekrifter der har bevaret os de 43 artikler som prædikanterne affattede om deres lære, samt den række breve de vekslede med prælaterne. – Hvorvidt det lille anonyme skrift fra 1531 om skriftemål og sakrament (som formodet af C. J. *Brandt i nyudgaven 1884) skyldes L., er derimod højest tvivlsomt. – 1533 fortsatte han sit stærkt polemiske forfatterskab med et forsvarsskrift for præsters og munkes giftermål, videre med det vigtige *En stakket Under-visning* (nyudg. 1890) der dels bevidner de toleranceforordninger Frederik I udstedte 1527, dels oplyser os om biskop Stygge *Kruppens reformprægede statutter fra 1532, samt endelig med sin *Expositio Petri Laurentii*, et angreb på den kætterdom, domkapitlet i Lund havde fældet over prædikanter i flere skånske byer (hvortil føjedes lundekannikernes svar og L.s replik).

Den fredløshedserklæring som ærkebiskop Torben *Bille kort efter fik landstinget til at udstede mod de skånske byer, blev anledning til Malmøs oprør og forbund med Lübeck, og da grevefejden begyndte, ivrede Malmø for Christian II's sag. L. gav sit bidrag til agitationen ved 1534 at udgive en dansk oversættelse af kongens brev fra 1526 til Danzigs borgmester der bevidnede hans evangeliske omvendelse. – Da Malmø i april 1536 havde overgivet sig til Christian III, blev P. Lauridsen (som han nu mest kaldes) belønnet med Oxie kirke. Endnu 1537, da han deltog i affattelsen af den latinske kirkeordinans, betegner han sig dog stadig som læsemester i Malmø; men da Kbh.s univ. genoprettedes, opførte præsteskolen i Malmø, og L. blev udnævnt til teologisk lektor ved Lunds domkapitel, en vanskelig post på grund af, at de fleste kanniker stadig fastholdt katolicismen. Foruden dette embede, som han beklædte til sin død, indehavde han et vikarie ved domkirken som han 1541 fik lov til at oplade for sin umyndige søn. 1552, da stiftets nye biskop Niels *Palladius skulle indsættes, lå L. dødssyg, men dikterede et brev til kannikerne der dels viser hans nidkærlighed for sædeligt liv, dels for kirkeordinansens gennemførelse.

Paulus Helie: Skr. VI, 1937 75–81 112 115; VII, 1948. – C. Sonnenstein Wendt i Kirkehist. saml. IV, 1860–62 128–235. H. F. Rørdam sst. 4.r.IV, 1895–97 574–80. Carl Chr. Jessen sst. 7.r.VI, 1966–68 534f. Hans Peters sst. 1969 51. Suno Will. Scharling sst. 1974 55 61 70. Ole Peter Grell sst. 1978 79 82–84. H. F. Rørdam i Malmøbogen, 1868 (indledn). Niels Knud Andersen: Confessio Hafniensis, 1954. P. G. Lindhardt i Den danske kirkes hist. III, 1965.

*J. Oskar Andersen**

Laurentzen, Johannes

Laurentzen, Johannes, se Laverentzen, Johannes.

Lauridsen, Hans, se Lauretsen, Hans.

Lauridsen, Jakob Kristian (ved dåben Jacob Christian Lauritzen), 1858–1905, politiker. * 18.10.1858 i Lind, Rind sg. ved Herning, † 3.11.1905 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: bolsmand Lauritz (Laust) Møller Larsen (1829–97) og Karen Marie Jacobsen (1831–92). ~ 17.5.1886 i Kbh. (b.v.) med Christiane Noline Christensen, kaldet Christiansen, * 11.12.1857 i Kbh. (Fødsst.), † 22.7.1928 sst., d. af manufakturhandler, senere husejer Niels Christian Christensen (1833–1906) og Sophie Andersen (1831–1906). Ægteskabet opløst.

L. voksede op i et fattigt, stærkt religiøst hjem og var en tid vogterdreng. Han havde uldjdens udlængsel i blodet, og ved politikeren Thomas *Nielsens hjælp kom han 1873 til Kbh., blev student ved Ludvig *Triers undervisning og tog 1884 juridisk embedseksamen uden at have benyttet manuduktion. Mens han 1882–84 boede på Regensen kom han i forbindelse med liberale kredse og blev efter sin eksamen medarbejder først ved Morgenbladet og derefter ved Politiken. 1887 nedsatte han sig som overretssagfører i Kbh. Han var medlem af Studentersamfundets bestyrelse 1884–87 og senere igen nogle år, tog del i diskussionen på arbejdermøder og vandt uden selv at være socialist arbejderne øre. I dansk politisk agitation var han en af de største naturbegavelser. Han bundede dybt i almuen og havde som bondevennerne småmandens mistro til de store. I praktisk politik blev han Viggo *Hørups mand. Efter at han på et møde i Frederikssund 1885 med held havde krydset klingerne med J.B.S. *Estrups våbendrager, professor Henning *Matzen var han i ustandselig virksomhed som taler rundt i landet. 1887 valgtes han i Ringsted til folketinget og repræsenterede kredsen til 1895. Om L.s person og måde at tale på går der talrige, efterhånden sagnagtige anekdoter. Han ejede et barokt og stille lune der i forbindelse med hans urjyske mæle og drastiske ydre virkede uimodståeligt, og hans tanker var skarpe og klare. Men hans karakter var ikke fast, han blev drikfældig, hans private affærer kom i uorden, hans optræden i rigsdagen blev mere og mere ubehersket, og 1895 måtte han opgive at søge valg. De sidste år levede han kummerligt af halvt eller helt lyssky forretninger, men sin tro på bonden som centrum i dansk politik bevarede han til det sidste som det fremgår af hans „politiske testamente“ i Sorø Amtstidende 9.10.1905. □Mal. af Oswald Nilsson, 1902 (folketinget). Tegn. Foto.

Ringsted folketid. 3.1.1887. Sorø amtstid. 9.10.1905 og 3.11.s.å. Politiken 4.11.s.å.: sst. 3.11.1930. Alfr. Christensen i Studentersamf. gennem 25 år, red. P. Læssøe Müller, 1907 163–67. Ch. Kjerulf: Erindr. II, 1917 10–13. Kn. Fabricius: Regensen gennem 100 år, 1923–25. N. C. Søby i Hardsyssels årbog LX, 1966 5–54.

*Povl Engelstoft**

Lauridsen, Jens, 1620–89, godsejer. * 19.3.1620 i Præstø, † 14.3.1689 på Nysø, begr. i Præstø k. F: købmand og borgmester Laurids Nielsen Kremer (ca. 1587–1656) og Elisabet Jensdatter (ca. 1596–1653). ~ Barbara Wilders, * 17.12.1638 i Helsingør, † 13.2.1684 på Nysø, d. af rådmann Johan W. (1606–57) og Margrethe Simonsdatter († 1675).

L. forpagtede 1662 af U. F. *Gyldenløve Vordingborg len og ladegård samt Beldringe og Lekkende med gods og tiender på seks år for en årlig afgift af 5250 rdl. mod at oppebære amtets landgilde og øvrige indtægter samt have bopæl på Vordingborg slot m.m., og s.å. fik han kgl. bestalling som »Pensionarius over Vordingborg Amt« med amtmands myndighed. Forpagtningen udstraktes dog til 1670, da prins *Jørgen overtog amtet, og Beldringe og Lekkende beholdt han endnu i fem år for at få sine restancer inddrevne hos bønderne. Imidlertid havde hans bror, Søren Lauridsen, overdraget ham en del fordringer på kronen, hvorfor han 1670 fik udlagt 115 tdr. htk. jordegods, deriblandt det ode jordstykke Nysø ved Præstø, dog således at kronen forbeholdt sig relationsret, men denne opnåede han 1673 at få hævet, samtidig med at han fik sædegårdsfrihed for Nysø hvor han ved samme tid fuldendte opførelsen af den endnu stående hovedbygning, et af vore fineste monumenter i hollandsk barok. Da der opstod formodning om at han ikke på ganske lovlig måde var kommet til alle sine ejendomme, undersøgte en kommission 1675 hans forhold og beklippede ham ved sin kendelse noget, men formentlig kan L. ikke efter datidens normer bebrejdes sine fremgangsmåder. Efter den ovenævnte bror ejede L. fra 1681 Sparresholm. □Afbildet på epitaflum over forældrene (Præstø k.).

Kronens skoder II, 1908 319 389. – M. G. P. Repholtz: Beskr. over baroniet Stampenborg, 1820 53–57 67–69. J. Bloch: Stiftamtmænd og amtmand, 1895 39. N. V. Nielsen: Præstø kobstads og klostres hist., 1899 125–34 453–57. Dan.m.s kirker. Præstø amt, 1933–35 43f 49f. O. Andrup i Danske slotte og herregårde, red. Arthur G. Hasso II, 1943 175–84.

Claus Bjørn (S. Nygård)

Lauridsen, Johannes Peder, 1847–1920, fabrikant, bankdirektor. * 9.5.1847 på Grønvang ved Vejen, † 20.6.1920 på Blindekildegård ved Sla-

gelse, begr. i Vejen. F: gårdejer Peder L. (1807–80, ~2° 1856 med Mette Tonnesen, 1833–1908) og Magdalene Andersdatter (1814–55). ~6.7. 1877 i Sønderup med Maren Sofie Olsen, * 8.11. 1850 på Bлиндekildegård, † 5.9.1927 på Grønvang, d. af gårdejer Ole Jensen (1816–78) og Kirsten Pedersdatter (1816–95). – Farbror til Magdalene *L.

L. overtog 1877 fødegården Grønvang efter at have fået en god landbrugsuddannelse, suppleret med Askov-ophold 1865–66 og 1866–67. Senere overtog han tillige Dalagergård i Vorbasse sogn som han ejede til sin død, og 1901–11 var han endvidere ejer af Skovgård i Øster Starup sogn. Han var en ansat landmand der drev eng- og dræningsentreprise og anlagde mejeri, han blev tillige foregangsmand i det handels- og industriliv som efter anlægget af den sydjyske tværbane skabte Vejen stationsby. 1878 begyndte han på cikorietorring og oprettede 1899 cikoriefabrikken *Nørrejylland* som 1902 overgik til De danske Cichoriefabriker. Særlig betydning fik *Margarinefabrikken Alfa* som han startede 1897, og som blev en af landets største. Af Vejen-virksomheder, der skylder L. deres tilblivelse, må endvidere nævnes Banken for Vejen og Omegn, 1902 og Tagpapfabrikken Phønix, 1907. Som et vidnesbyrd om den anseelse L. nød, kan nævnes at Frederik VIII under sin Jyllandsrejse 1908 overnattede på Grønvang. Året forinden var L. blevet medlem af landstinget for venstre ved et suppleringsvalg, og 17.11.1908 blev han kongevalgt landbrugskyndig direktør i Nationalbanken på den plads som var blevet ledig ved Ole *Hansens tilbagetræden efter Albertikatastrofen. I grundlovssagen stod L. på sit partis højre fløj. Hans synspunkter var grundtvigske og nationale. Han var formand for Skibelundforeningen og medlem af hedeselskabets repræsentantskab hvor hans interesse for at vinde nye værdier for land og folk ofte gav sig udslag.

Margarinefabrikken Alfa, det mest betydningsfulde af L.s initiativer, blev fra 1909 ledet af sønnen **Olav Vang Lauridsen**, * 14.5.1879, † 13.9. 1956. Dennes evner kom særlig til udfoldelse under anden verdenskrig, da der ikke kunne skaffes råvarer til fortsat margarineproduktion. I stedet fik O. V. L. påbegyndt andre produktioner på fabrikken, hvilket medførte ny udvikling. Det blev især marmelade, ketchup og sennep han begyndte at fremstille, og denne produktion fortsatte senere sideløbende med margarinefremstillingen. O. V. L. blev en af stifterne af Margarine-Compagniet 1947. R. 1937. R. 1954. Efter O. V. L.s død overtog dennes søn Johannes Vang-Lauridsen, * 1920, ledelsen af Alfa. Han er ligesom faderen cand. polyt. og tilbragte de første

efterkrigsår i Sverige og England. Han bor på Grønvang ligesom tidligere faderen og farfaderen. I sin hustru fra 1962 Johnny V.-L., * 1936, har han fundet en aktiv medarbejder i ledelsen. – R. 1900. DM. 1908. □Mal. af Knud Larsen, 1912. Buste af N. Hansen Jacobsen, 1917 (Vejen mus.), i marmor (Alfa, Vejen) samt i bronze 1928 (banegårdspladsen, Vejen). Afbildet på O. Mathiesens mal. 1923 af rigsdagen 1915 (folketinnet). Foto.

D. Vang L. og J. P. Harbo: Slægten L. fra Grønvang, 1920–22. Aage Heinberg: Danske erhvervsmænd II, 1933 257f. S. Alkærstig: Vejen sogn I–II, 1936–41. Jacob Ludvigsen: Mindebogen om Oma margarine, 1972. Alfa margarine, udg. Alfa, 1973. – Interview m. Olav Vang L. i Århus stiftstid. 1.1.1941. Interview m. Johnny Vang-L. i Berl.tid. 14.3.1976. – Papirer i Rigsark. Levnedssberetning i ordenskapitlet.

Ib Gejl

Lauridsen, Laurids, 1894–1976, landbrugsskoleforstander. * 2.10.1894 i Hauge, Tørring sg., † 9.10.1976 i Gråsten, begr. i Adsbøl. F: landmand Søren L. (1845–1923) og Maren Sørensen (1854–1928). ~ 27.11.1927 i Vejen med Dortha Nielsen Brande, * 25.9.1902 i Glamsbjerg, d. af højskoleforstander Jens Nielsen B. (1872–1917) og Martha Sørensen (1868–1934).

L. fik en praktisk landbrugsuddannelse og tog efter ophold på Tune landboskole til landbohøjskolen hvorfra han blev landbrugskandidat 1918. Efter et kort ophold som assistent i Horsens landbrugsforening og et år som lærer i Tune landboskole blev L. 1919 ansat som konsulent i planteavl for de fire landboforeninger i Ringkøbingegnen og som konsulent i husdyrbrug for hele Ringkøbing amt. 1921 blev han afløst for planteavlsarbejdet og kunne helt hellige sig husdyrbrugsarbejdet der havde hans særlige interesse. Det var en krævende opgave at dække hele amtet, men L. fik dog tid til også at beskæftige sig med andre sider af tilværelsen. 1924 fulgte han en opfordring til at være med til at opbygge en landbrugsskole i grænselandet, og det blev til en livsgerning ved Gråsten landbrugsskole som L. i kraft af sin faglige dygtighed og inspirerende undervisning var med til at gøre kendt ud over landet. Som bekræftelse på hans betydning for skolen blev L. 1935 udnævnt til medforstander og virkede trods sygdomsperioder i denne stilling til 1961. L. mistede aldrig forbindelsen til praktisk husdyrbrug, og der blev kaldt på ham fra mange sider, ikke alene som foredragsholder. 1932–58 var han redaktør af Nordlesvigske Landbrugs- og Mejeritidendes landbrugstekst og 1958–64 medredaktør af fagbladet Landbonyt. 1936–59 var han medlem af svineavlsvulvalget inden for Sønderborg og Gråsten andelsslakteris

Lauridsen, L.

område, og 1944–66 medlem af og næstformand for Statens husdyrbrugsudvalg. 1960–66 var han tillige formand for underudvalget for helårsforsøg med kvæg og 1951–52 præsident for studiekommissionen for svineproduktion under den europæiske husdyrbrugsorganisation. Desuden var L. medlem af landhusholdningsselskabets bestyrelsesråd 1944–67 samt medlem af bestyrelsen for foreningen af danske landbrugsblade 1943–55.

L. udfoldede en betydelig skribentvirksomhed, både som lærebogsforfatter og gennem artikler i håndbøger og fagpresse. Han udgav således *Svinehold og Svinefodring* der udkom i 15 udgaver og blev oversat til japansk, samt *Fodermesterens ABC*. var redaktør for *Kvægavl* og *kvægopdræt* og medarbejder ved *Raunkjærs leksikon*, *Den nye landmandsbog* samt *Fodermesterbogen*. – R. 1951.

Johs. Ridder i Ugeskr. for landmænd, 1954 645.

Carl Thomsen

Lauridsen, Magdalene, 1873–1957, forstander for den første danske husholdningsskole. * 25.4. 1873 i Holsted, † 5.7.1957 i Sorø. F: gårdejer Anders L. (1843–1922) og Mette Marie Eskildsen (1848–1913). ~ 29.7.1911 på Frbg. med seminarieforstander Hans Peter Dam, * 11.3.1853 i Rønne, † 1.4.1918 i Sorø (~ 1° 1885 med Gerhardine Brammine (Minna) Blicher, 1863–1910), s. af pottemager Lars Hansen D. (1823–90) og Anna Elisabeth Madsen (1818–76).

L. var brordatter af Johannes *L. på Grønvang i Vejen og lærte praktisk husholdning bl.a. hos sin tante Maren L. på Grønvang. 1892–93 var hun elev på Askov højskole og oprettede 1895 i Sorø sammen med Eline *Eriksen landets første husholdningsskole. L. har studeret teoretiske og praktiske spørgsmål inden for husholdningsundervisning i Sverige 1895, 1905 og 1919, i England 1899, i Holland 1902 og 1916, i Tyskland 1902, i Norge 1905 og 1917 samt i Böhmen 1906. Inspireret fra England begyndte hun 1900 at arrangere vandrekursus og aftenskoler i husvæsen for landhusmødre og opnåede stor tilslutning. De samvirkende sjællandske landboforeninger overtog snart denne virksomhed, og de opfordrede L. til at uddanne lærere der kunne føre den videre. Dette gav stødet til oprettelsen af husholdningsseminariet Ankerhus ved Sorø, og i løbet af de første otte år blev landboforeningernes aftenskoler besøgt af ca. 60 000 husmødre. L.s nære samarbejde med Sorø husholdningsskole fortsatte til 1906 da hun overlod sin andel i skolen til sin medforstander. På Ankerhus fandt L. sin livsgerning gennem næsten et halvt århun-

drede, og her udvikledes en blomstrende virksomhed med seminarium, husholdningsskole og desuden 1912–18 seminarium for forskolelærere indersom især L.s ægtefælle, Peter Dam, tog sig af. Efter hans død måtte det nedlægges. L. var formand for Foreningen af Husholdningslærere og -lærere 1906–21 og under og efter første verdenskrig medlem af Den overordentlige kommission samt 1917–21 af Sorø landdistriktsråd. Fra 1927–42 virkede L. som undervisningsministeriets konsulent for husgerningsundervisning i ungdoms- og aftenskolen og 1938–42 desuden for skolekøkkenundervisningen på landet. Hun var medstifter af Hjemmenes forbund 1936 og medlem af undervisningsministeriets husholdningsudvalg 1942. L. har skrevet en række lærebøger om huslige emner og mange artikler især om betydningen af huslig uddannelse og om obligatorisk huslig uddannelse for unge piger.

Gennem hele sit liv var L. meget flittig, yderst initiativrig og fuld af ideer til løsning af praktiske spørgsmål. Hun blev i store kredse en beundret, næsten tilbedt, førerskikkelse. Personlig var L. særpræget. Således klædte hun sig efter en fortidig mode og gik med kjoler til gulvet hele livet. Indendørs bar hun altid kappe på hovedet og ude brugte hun en højpuldet hat som skjulte næsten hele panden. – F.M.I. 1933. □ Mal. af Aage Blumensaadt (L.s mindestue på Ankerhus, Sorø) og af Stefan Viggo Pedersen (Ankerhus). Mal. af Kirsten Kjær. Foto.

Olav Vang Lauridsen og Jens Peter Harbo: Slægten Lauridsen fra Grønvang, Vejen, 1921 121–31. M. L.: Fem og tyve år, 1895–1920 [Ankerhus], 1920. Alma Andersen i Kvinden og samf., 1957 108. Husholdningslærerinden, s.å. nr. 13. Ankerhus 1902–52, ved Sofie Christensen m.fl., 1952. Gerda Petri og M. Kragelund: Mor Magda – og alle de andre, 1980.

Inga Dahlgård (Karen Hessel)

Lauridsen, Olav Vang, se **Lauridsen, Johannes**.

Lauridsen, Peter, 1846–1923, historiker. * 14.9. 1846 i Jegerup ved Haderslev, † 13.5.1923 i Kbh., begr. i Roskilde. F: gårdejer Laurids L. (1811–92) og Maren Haugsted (1816–50). ~ 3.11.1880 i Helsingør med Kathinka (Katy) Augusta Bang, * 29.8.1855 i Frederikshavn, † 5.9.1928 i Kbh., d. af toldassistent, sidst i Helsingør, Niels B. (1807–72) og Maren Kirstine Nyholm (1819–96, ~ 1° 1838 med skipper Hans Meelhuus Svendsen, 1807–47).

L. gik i landsbyskolen og kom 1863 på Tønder seminarium hvorfra han dimiteredes tre år senere. Da han ikke ville aflægge ed til den preussiske konge opterede han for Danmark, rejste til Kbh. og besluttede sig for at blive historiker. Et

års tid boede han hos Orla *Lehmann mens han fulgte historiske og sproglige forelæsninger. L. ernærede sig de kommende år ved forskellig lærervirksomhed, men 1877 ansattes han i Kbh.s skolevæsen. Han blev 1890 viceinspektør og var 1892–1919 inspektør ved Husumgades skole. Selv om hans hovedindsats kom til at ligge som historiker nåede L. også en anerkendt position i lærerkredse.

1883 udgav L. *Jens Munks Navigatio septentrionalis* (Jens Munks rejse) og to år senere *Vitus Jonnassen Bering og de russiske Opdagelsesrejser*, til hvilken han bl.a. havde samlet materiale i russiske arkiver. Afhandlingen *Kartografen Johanns Mejer* (Hist. Tidsskr. 6.r. 1, 1888) blev et pionerarbejde i dansk kartografis historie. Efterhånden samlede han sig særlig om to emner, dels tidlig agrarhistorie, dels sønderjyske forhold fra middelalderen og op til 1800-tallet. L. offentliggjorde en række undersøgelser om ældre landbrugsforhold, således *Om gamle danske Landsbyformer* (i Aarbøger for nord. Oldkyndighed, 1896), *Den gamle danske Landsby* (i Aarboeg for da. Kulturhist., 1899) og *Om Skyldjord eller terra in censu* (Aarbøger for nord. Oldkyndighed, 1903) hvis resultater dog siden er bestridt af Henrik *Larsen. Et større arbejde om bol, otting og mark guld fik han aldrig udsendt. L. var fra 1889 anonym medredaktør af Sønderjydske Aarbøger i hvilke han bl.a. 1893 publicerede en større undersøgelse *Vort Folks Sydgrænse*. Samarbejdet med A. D. *Jørgensen gik dog ikke let, og senere i 1890erne fik L. en række af sine sønderjyske studier frem i Historisk Tidsskrift således *Om dansk og tysk Bygningskik i Sønderjylland* 6.r. VI, 1895 vendt mod R. *Møjborgs opfattelse. Den store afhandling *Mellem Slagene* (Sønderjydske Aarbøger, 1899–1900, også særskilt) behandlede den nyeste sønderjyske historie, mens *Slesvig og Kronen 1660–71*, 1906, indviklede ham i en heftig polemik med Kr. *Erslev. L.s ubestridte hovedværk er det store *Da Sønderjylland vaagnede* I–VIII, 1909–22. Denne skildring af den begyndende danske nationalitetsbevægelse i 1830erne og 1840erne er en af de store præstationer inden for nyere dansk historieskrivning. Senere forskning har vendt sig mod L.s vurderinger og domme, således den meget negative over L. Skau, og den sociale og økonomiske baggrund er stedmoderligt behandlet. Men centreret omkring en række indgående personkarakteristikker lykkedes det L. at tegne et farverigt billede af den danske bevægelses første kampe. Forfatterens engagement og temperament får læseren til at føle begivenhederne som nærværende, ikke mindst er hans skildring af P. *Hiort Lorenzens skæbne fremragende historieskrivning. –

L., der allerede 1884 havde udtalt at Mellem-slesvig og Angel var tabt for Danmark, spillede en vis, men ikke særlig fremtrædende rolle i det kbh.ske sønderjyske arbejde. I grænsediskussionen efter første verdenskrig tog han utvetydigt til orde for en grænsedragning efter nationalitetsprincippet.

L. var en ypperlig historiker med stort kendskab til kildematerialet og en fremstillingsevne af de sjældne. Han kunne i polemisk hensigt komme på vildspor i sin tolkning af kilderne men det kan ikke sløre at han med *Da Sønderjylland vaagnede* har leveret et enestående værk i dansk historieskrivning. – L. blev medlem af Det kgl. danske selskab for fædrelandets historie 1908 og dr.phil.h.c. 1922. – R. 1917. □Relief af Johs. Mølgaard, 1918. Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1922. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1923 85–88. A. D. Jørgensen: Breve, 1939 224–88. – Hans Orlrik i Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin I, 1913 132–34. A. Linvald i Hist. t. 9.r.III, 1923 99–101. Samme i Sprogforen.s almanak 1924, 1923 97–101. Samme: Kong Chr. VIII. Den unge prins, 1943 23–26. Kn. Fabricius i Grænsevagten V, 1923 393–98. H. V. Gregersen i Sønderjyske årbøger, 1969 166–79. Sønderjyske historikere efter 1864, red. J. Hvidtfeldt m.fl., 1976 89–91. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn

Lauridsen, Peder, se Laurentsen, Peder.

Lauring, Gunnar, 1905–68, skuespiller. * 31.10.1905 på Frbg., † 21.2.1968 sst., begr. sst. (Søndermark kgd.). F: lærer Kjartan Andersen L., f. Lauring Andersen (1876–1941) og Karen Margrethe Olsen (1877–1929). ~ 1° 28.8.1927 i Kbh. (Helligånds) med skuespiller Henny Christa Julie Krause, * 28.7.1905 i Viborg, † 12.7.1980 på Frbg., (~ 2° 1942 med sceneinstruktør Sam *Besekow, * 1911), d. af skuespiller Bertel K. (1880–1924) og Emilie Andrea Aakvist († 1908). Ægteskabet opløst 1935. ~ 2° 19.7.1941 på Frbg. (b.v.) med Jessie Helga Rindom, * 4.10.1903 i Rostock, † 8.1.1981 i Kbh. (Bispebjerg) (~ 1° med Helge Rungwald, 1906–60; ægteskabet opløst), d. af Ellen Mathilde Rindom, f. Diedrich (1877–1922; ~ 1911 med Svend *Rindom, 1884–1960). Ægteskabet opløst. – Bror til Palle *L. L. begyndte på Det kgl. teaters elevskole og debuterede på sin tyve års fødselsdag som Max i A. Strindbergs *Erik XIV* 31.10.1925. 1929 forlod han nationalscenen og kom til Komediehuset under Svend *Methlings ledelse hvor det blev klart at han trods ydre fortrin ikke passede for det Oehlenschlägerske repertoire. Efter en tid på Odense teater kom han til Frederiksberg teater hvor han 1939 spillede David Bliss i Noël Co-

wards *Høfeber* og var dermed sporet ind på den bane der åbnede sig mod de charmerende lystspilfigurer. Han havde fundet frem til sin helt personlige ironiske indfaldsvinkel hvor hans lune blomstrede. I *En kone fra Lander*, 1941 udfoldede han som Mr. Horner en karsk kynisme og en viril uimodståelighed. Af andre klassiske roller fik han Petruccio i *Trold kan tæmmes*. Men ellers blev han specialist i angelsaksiske lystspil og inkarnationen af britisk humor. Han forand skede så at sige vort begreb om englændere, hvis elskere og bon vivant'er han varierede med overraskende træk og en stadig mere virtuøs lystspilteknik, særlig i samspillet med Else *Skouboe i *Teater* (efter Somerset Maughams roman). I forlængelse af Coward-successerne *Min kone spørger*, *Liggende Gæster*, *Kære Ruth* kom L. frem til sin tredje og afgørende udviklingsfase: karakter-skuespilleren. Han blev engageret til Det Ny teater 1944–55, blev den bærende kraft og fik som sådan krævende udfordringer. Han fortsatte med roller, hvori der lå ubevidste karikaturer, pastor Morell i Bernard Shaws *Candida* lyste af maskulin selvglad indskrænkethed, i *Mænd er Mænd* (Man and Superman) spillede han en anden af slagsen, John Tanner. Niveauet i Shaws tekster tvang så at sige lystspil-charmøren op i det mere forpligtende karakterfag.

L.s talent for karikaturen fik ham nu og da til at overspille og udlevere fx Hjalmar Ekdal i *Vildanden*. Men det kontroversielle i hans natur fik man en anelse om da han spillede bokseren i Leck Fischers *Livet er skønt*, 1947, den gamle nævekæmpers fortvivlelse og desperation over at være slået ud gav L. meget nænsomme og fine udtryk for, måske hans allersmukkeste præstation. Et af hans interessanteste portrætter blev den tyske officer Karl Otto i Kjeld Abells *Silkeborg*, 1946. Han gav hele sin kolossale fysik til den brølende opkomling og skrot-millionær i Garson Kanins *Født igaar*, 1947. I halvtredserne spillede han den opløste skuespiller i Clifford Odets *Skrå Brædder*, 1952, advokat Maillard i Marcel Aymé's *Retten paa Vrangten* og forførelsen Marcellus i Jean Giraudoux's *Lucretia*, 1954. I Kaj Munks *Cant* forløstes hele tekstens satanisme med L. i centrum, stor blomstrende og forloren som Henrik VIII. Der var renaissancefyldte præstationer; der var saft og kraft og Reumertsk retorik og nu og da Johannes Poul-senske mundstillinger. Dette arvegods fra læremestrene benyttede han med vid og teknisk bril-lans.

Det var ikke mindst en sådan præstation der bragte ham tilbage til Det kgl. teater 1955 hvor han – med en kort eskapade 1957–59 – forblev til sin sidste arbejdsdag. Overgangen til natio-

nalscenen var ikke let for stjerneskuespilleren, men han gled dog ind i ensemblet og manifeste-rede sig bl.a. som grosserer Werle i *Vildanden*, forestillingens bedste præstation. Et modstykke til Werle blev den invalide Don Martin i *Froken Rosita* og i det moderne repertoire Billy Rice, fa-deren til *Entertaineren*, og den gamle nedbrudte Marquis de Sade i Peter Weiss' *Marat*. I Hol-bergrepertoiret var L. en charmerende Leonard i *Maskarade*. Det store livtag tog han med Peer Degn som han helt fornyede og gjorde til en blok af stupiditet der virkelig fyldte scenens mål. Den festlige dommer i *Hexeri* blev den sidste Holbergrolle han spillede. Shakespear-opgaver som Don Pedro i *Stor ståhej for ingenting* og navnlig den blussende Tobias Hikke i *Helligtre-kongersaften* viste hans volumen. Den sidste præstation blev obersten i *Komedie i mørke* som han fik til at ligne urtypen på den kolerisk kon-servative englænder. I radioteatret virkede L. al-lerede fra 1928. Det blev til 210 roller hvoraf mange er bevaret på bånd. – Gennem filmen vandt han et meget stort publikum, fx i Johan Jacobsens lystspilfilm fra 1940'ernes begyndelse *Ballade i Nyhavn*. Under samme instruktør leve-rede han en af sine intenseste præstationer i samspillet med Bodil *Kjer i *Otte Akkorder*, 1944. Men også som karakterskuespiller kom han til at hævde sig på film, fx som ægteskabs-svindleren i John Prices *Billet mrk*. Populærest blev rækken af sagførerfilm hvor han dannede par med Beatrice Bonnesen, og hvor deres vittigt elegante ping-pongteknik kom til at danne skole. Privat var L. et blændende og festligt menneske med et velbegavet verbalt overskud. Hans popu-laritet blandt kolleger gav sig udslag i talrige til-lidshverv. Gennem 16 år var han medlem af Dansk skuespillerforbunds bestyrelse, en tid som næstformand. Han modtog filmprisen 1958. – R. 1954. R'. 1966. □ Rolletegn. af Hans Bendix udst. 1951 og 1956, og af Helge Refn udst. 1963 og 1965. Foto (Kgl. bibl.; Det kgl. teaters bibl.; Teatermus.; filmmus.).

Rob. Neiiendam: Forlystelsernes allé, 1958. Harald Engberg: Dansk teater i halvtredserne, 1958. Samme: Den unge vredes tid, 1970. Samme i Politiken 22.2.1968. Sv. Kragh-Jacobsen i Berl. tid. s.d. Sv. Erichsen i Aktuelt s.d. Peer Gregaard i Det kgl. teaters progr. marts s.å. Samme: I aften udsolgt, 1980. Marguerite Engberg: En foreløbig oversigt over da. TV-teaters hist. 1951–74, 1975 = Kbh.s univ. Institut for filmviden-skab. Skrifter V. De musiske udsendelser. DR 1925–75 II, 1976.

Karen Krogh

Lauring, Palle, * 1909, forfatter. * 16.10.1909 på Frbg. (Solbjerg). F: kommunelærer Kjartan An-dersen L., f. Lauring Andersen (1876–1941) og

Karen Margrethe Olsen (1877–1929). Navneforandring fra Lauring Andersen 1925. ~ 11.9.1937 på Frbg. (b.v.) med lærer Bodil Maria Birkeland, * 2.6.1909 i Kalundborg, d. af viceskoleinspektør Mads Christian B. (1876–1946) og Dagny Rasmussen (1883–1960). – Bror til Gunnar *L.

L. ville have været arkæolog, læge, grønlandsforsker eller huslærer i Lissabon, men blev ingen af delene – og dog det hele inden for en frodig fantasis rækkevidde. Skribentkursen var lagt hjemmefra. Begge forældre skrev. L. var som barn lidt af en dagdrømmer hvilket gjorde forholdet til skolen noget fjernt. Til gengæld blev vidtstrakt selv læsning og museumsstudier hans private universitet. En realeksamen fra Frederiksberg gymnasium 1927 fulgtes af diverse kursusfremstød for at erhverve en studentehue. Et besøg hos direktør M. *Mackeprang på Nationalmuseet for at komme til at grave resulterede i en elskværdig afvisning og belæring om at man kun beskæftigede akademikere. Efter faderens råd kom L. til Haderslev seminarium 1930–35. Her fik han en tumleplads i elevbladet Heimskringla. I ferierne rejste han til Gotland, Norge og Lapland, senere til Genève, Venezia, Firenze, Rom og Paris. Midt i 30erne tog skrivelserne en alvorlig vending. L. baksede med en stor roman om tidens og jeg'ets problemer. Efter ti års forgæves forsøg tog han fat på en roman om soldaterkærsertidens Rom, og på ti dage var debutbogen *Vitellius* klar i første gennemskrivning. Successen var fastslået da Hans *Brix skrev: L. har oplagt muligheder, tilmed dobbelte. I mellemtiden var L. fra 1937 blevet ansat ved Københavns kommunale skolevæsen. Efter vikarperioden knyttedes han til Vigerslev allés skole hvor han virkede endnu 13 år efter debuten inden han 1957 søgte proveorlov efter at have skrevet mere end den første snes bøger. Hans første bøger er fiktion, historiske, siden nutidsromaner. Den svære bog nr. to *Borger Alexandre*. 1946 levede op til debutkritikken. Særlig personlig forekom den tobinds 1500tals-roman *Den gyldne gren*. 1948 der begynder i Øm kloster og går over Husum og Genève til Rom og tilbage, en lægeroman med et par hengivne portrætter af ældre ræsonnører. I deres mund har L. lagt sit vitalistiske budskab, på samme tid oprørsk og praktisk-fornuftstyret. Den historiske romanafdeling slutter med *I denne nat*. 1950 fra Filip IIs Spanien og med et portræt af Christian IIs dronning *Elisabeth af Danmark*. 1955.

Men ind imellem disse udgivelser begynder steds hyppigere at blande sig bøger af ikke-fiktivt indhold. Det gælder *Rejse i Norge*. 1949 og *Danmark i Skåne*. 1952. En slags sidestykker til Skånebogen er *Danelagen*. 1957 og *Dansk Vestindi-*

en. 1978. I 1961 og -62 var det henholdsvis Etruskernes land og Ægypten L. havde besøgt og beskrevet, fremmede farver på paletten som kontrast til alt det danske han arbejdede med, dels en syvbinds Danmarksbeskrivelse (1956–62) med skiftende tegnermedvirken, dels hvad man må antage bliver L.s hovedværk, hans solofortælling af rigets kronike fra de første menneskespor, *De byggede riget*. 1954 rækkende frem til bind X, 1979 som slutter med Christian VI's død 1746, *Krig, comedier og enevoldspragt*. Såvel topografisk som historisk er handskerumsføreren *Her skete det I–III*, 1966–74 hvor L. gør holdt hundredvis af steder ude i landet for at gøre historien nærværende hvad han også har gjort på sine rejser som folkelig foredragsholder, som fortæller i radio og TV og som forsker. Han forstår kunsten at vække publikums erkendelsestrang, og der bliver lystet når han fortæller historie. Som folkelig historiker slutter han sig således til traditionen fra Fr. *Barfod, Johan *Ottoesen og T. *Troels-Lund. L. er altid såvel i tale som skrift veloplagt. I retskrivning og stil er han suverænt sin egen, uforbeholden og djærv, let begribelig og sikker på læserkontakt fordi den tilsyneladende er spontan mundtlig – takket være et bevidst og utrætteligt arbejde herpå. Hans interesse i historien er det enkelte menneske – ofte vil man finde ham i forsvarerens rolle, som fx i *H. C. Andersens kors*, 1981, hvor han argumenterer mod Hjalmar Helwegs tolkning af digterens dagbøger. L. har vundet megen anerkendelse (bl.a. modtaget Holberg-medaljen) ud over den der ligger i salg og genoptryk. Selv har han nok mest glædet sig ved faghistorikeres anerkendelse af hans historiefortælling og forfatterkolegernes valg af ham fra 1948–64 til skiftende opgaver som fagbladsredaktør, bestyrelsesmedlem, næstformand og formand i forfatterforeningen. Af hans strømmende produktion er adskilligt stadig unævnt, således kulturhistoriske billedkommentarer fra 1800-tallets sidste halvdel og den principielle *Hvad skal vi med historien?*. 1969. Begrebet liv er centralt for L. og han har selv været en af sin tids bedste livgivere for historieinteressen. – R. 1972. □Foto.

Lilli Sohn Thomsen og B. Wöhnert: P. L. En bibliografi, m. oversigt over L.s virksomhed inden for radio, TV og film, 1975 (2. udg. 1979). – P. L.: Drom og virkelighed, 1949 (erindr.). P. L. i Det første de skrev, red. Orla Lundbo, 1960. P. L. i Danske forf. i 20. årh., 2. udg. III, 1966 773f. Interview i Politiken 25.1.1981. – Orla Lundbo i P. L.: Bogernes liv, 1951 71–76. Vibeke Gulmann i Weekendavisen 28.7.1978. Erik Kjersgaard i Forfatteren, 1979 nr. 11–15. – For 2. okt. En film med P. L., prod.: Folkebevægelsen imod EF og Minerva film, 1972.

Orla Lundbo

Lauritsen, C. C.

Lauritsen, Charles Christian, 1892–1968, fysiker. * 4.4.1892 i Holstebro, † 14.4.1968 i Californien. F: savværksejer Thomas L. (1851–1903) og Mette Marie Nielsen (1867–1953), ~ 2° 1904 med detailhandler i Holstebro Christen Mogensen Christensen, 1876–1959). ~ 21.5.1915 i Kbh. (Eliask.) med amrk. læge Sigrød Henriksen, * 31.5.1891 i Flynder, d. af gårdejer Niels Christian H. (* 1858, ~ 2° med Andrea Christiane Andersen, * 1873) og Sofie Dorothea Petersen (* 1862).

L. tog bygningskonstruktoreksamen 1911 i Odense og s.å. adgangseksamen til kunstakademiets arkitektskole, hvor han gik til 1913, da han gik over på billedhuggerskolen. Tillige besøgte han Dockers kursus, men afbrød sin uddannelse 1916 og rejste til Amerika. I den første tid arbejdede han som tegner og arkitekt, men da det gik mindre godt gav han sig til at virke som radioingeniør uden anden yderligere uddannelse end den han fik på en teknisk aftenskole i Boston, væsentlig af hensyn til sproget. På denne tid tog udviklingen af radioen fart, forceret af krigens krav, og da alt var nyt betød uddannelse mindre end evnen til hurtigt at orientere sig. L. virkede i Boston, Cleveland, Palo Alto (Cal.) og St. Louis, det sidste sted som overingeniør for Kennedy Comp., men blev ledig under depressionen 1926 og tilbragte da vinteren i Pasadena (Cal.) hvor han hørte forelæsninger på Californian Institute of Technology. Derved blev hans interesse for et regelmæssigt fysikstudium vakt, og han tog doktorgraden 1929 under R. A. Millikan med et betydningsfuldt arbejde om elektronudsendelse fra metaller under påvirkning af stærke elektriske felter. Han blev assistent ved instituttets fysiske laboratorium allerede 1927, assistant professor 1930, associate professor 1931 og professor 1935. L.s første store videnskabelige indsats var konstruktion af røntgenrør, som kunne tåle 1 mio. volt, for at foretage en fysisk undersøgelse af de derved frembragte meget hårde røntgenstråler. Da strålerne forelå, lå det nær at prøve dem på kræftpacienter, og da de første resultater var meget lovende, oprettedes for private midler, men knyttet til instituttet, Kellogg Radiation Laboratory under L.s ledelse til regelmæssig patientbehandling med 1 mio. volt røntgenstråling i samarbejde med hospitaler i Los Angeles. Dette blev udgangspunktet for en gennemgribende ændring af kræft-strålebehandlingen, først i Amerika, senere også i Europa, og de fleste anlæg er bygget efter L.s principper.

L.s indgående beskæftigelse med denne strålebehandling skaffede ham en meget anset position blandt Amerikas radiologer. Samtidig tog han virksom del i de dengang nye undersøgelser over kunstig radioaktivitet og opnåede vigtige resul-

tater, fx vedrørende de kerneprocesser som formodes at finde sted i stjernernes indre, men også indenfor andre områder af kernefysikken, således at han blev en forende forsker på dette felt. L. tog ledende del i forberedelsen og tilrettelæggningen af USAs militære deltagelse i anden verdenskrig og tiden derefter, idet han på mange områder var regeringens konsulent i teknisk-videnskabelige spørgsmål. Han modtog mange hædersbevisninger for sin omfattende indsats. Bl.a. blev han 1939 medlem af Videnskabernes selskab, 1941 af National Academy of Sciences, 1954 af American Philosophical Society. Hans son Thomas Lauritsen (1916–79) var også en dygtig eksperimentalfysiker og arbejdede ligeledes inden for kernefysikken ved California Institute of Technology. På lange besøg ved Niels Bohr instituttet stiftede han varigt venskab med flere danske fysikere. – K. 1953. □Foto.

W. A. Fowler i National academy of sciences. Biogr. memoirs XLVI, Washington 1975 220.

Mogens Pihl (H. M. Hansen)

Lauritsen, Jørgen Peter, 1878–1961, forfatter. * 29.8.1878 i Ålborg, † 26.4.1961 i Kbh. (Sions), begr. i Ravnkilde. F: arbejdsmand og hoker Jørgen L. (1840–98) og Mariane Jørgensdatter (1844–91). Fornavn Jørgen slettet ved kgl. bevilling 24.7.1926. ~ 16.7.1902 i Ålborg med Karen Nielsen, * 9.11.1879 i Brorstrup, † 6.1.1938 i Kbh. (Enghave), d. af murer Christen N. (1841–1909) og Petrea Andersen (1837–1906).

L. ønskede at studere, men fattige kår var en hindring herfor. I borgerskolen fik han dog en god undervisning og ved selvstudium erhvervede han sig i sin ungdom megen viden og udvikling. Han var et par år kontorist i Landbosparekassen i Ålborg og fra 1895 assistent, derefter fuldmægtig og senere kasserer i Jydsk Husmandskreditforening i Ålborg indtil han 1935 blev dømt for underslæb; straffen bortfaldt ved benådning. I sin fritid læste han meget og begyndte tidligt at skrive til bladene. Han har udsendt en lang række bøger og småskrifter. Foruden digtsamlinger og nogle skønlitterære arbejder, bl.a. *Lykkens Alter*, 1905, *Den største Dag*, 1906, *En Ungdoms Historie*, 1907, *Den hellige Gral*, 1909, *Hvor Kampen staar*, 1940 og *1 Nattens Mørke og Dagens Sol*, *Fængslets og Frihedens Sange*, 1944 skrev L., der var udpræget polemiker, en række stridsskrifter: *Gyldendalske Forlag og danske Litteraturforhold*, 1911, *Georg Brandes og det danske Folk*, 1912, *Det litterære Maskeradebal*, 1915. L. viser sig her og i mange småskrifter som en uforsonlig modstander af alt og alle der efter hans skøn vil undergrave kristelige, moralske og

nationale livsværdier. Under fællestitlen *Danske Mænd* skrev han 17 småbiografier som især vandt læsere inden for den kristelige ungdomsbewægelse. I et festskrift *De jyske Husmænd og deres Pengeinstitut*, 1930 har han ikke alene givet Jydsk Husmandskreditforenings historie, men også gode bidrag til oplysning om husmandsstandens forhold og vilkår. I sine senere år skrev han nogle politiske biografier: *A. D. Jørgensen*, 1940 (stærkt forøget omarbejdelse 1947), *H. P. Hanssen*, 1945 og *D. G. Monrad I–II*, 1950. 1958 udgav han *Chr. Collin og Georg Brandes* hvori forstnævnte får en alt for høj placering. □Mal. af Chr. Valentinussen, 1938. Foto.

Folkelæsning 25.10.1908. Søndagsbladet 9.11. og 23.11.1913. – Papirer i Rigsark.

Uffe Andreassen (Fred. Nørgaard)

Lauritzen

Da fornævnet Lauritz (Laurids, Laust) har været meget udbredt, især i Jylland, findes der utallige slægter med patronymet L. Her skal kun nævnes en, som har sit navn fra bolsmand og tømrer i Vilslev ved Ribe Laust Pedersen Joensen (1775–1859) der var far til tommerhandler i Ribe Jørgen Lauritzen (1821–1903). Kirsten *L. (1902–80) var d. af rektor Hans *Hartvig-Møller.

M. Groshennig: Slægten Breinholt, 1907 42. Rigmor Lillelund: Efterkommere af tommerhandler i Ribe Jørgen L., 1973. Tillæg til samme, 1977.

Hans H. Worsøe

Lauritzen, Lauritz Ditlev, 1859–1935, købmand, skibsreder. * 29.11.1859 i Ribe, † 24.12.1935 i Kbh., begr. i Hellerup. F: tommerhandler Jørgen L. (1821–1903) og Frederikke Sophie Pontoppidan (1833–1917). ~ 29.3.1893 på Frbg. med Maren Breinholt, * 26.1.1869 på Damsgård, Mors, † 21.10.1960 i Kbh., d. af proprietær Jørgen Christian B. (1827–1916) og Maren Buch (1836–1928). – Far til Knud *L.

Efter at L. som fjortenårig havde afsluttet sin undervisning i Ribe katedralskole og en kort tid været på faderens tommerplads i samme by, var han halvandet år på Grüners handelsakademi i Kbh., hvorefter han fik sin videre uddannelse i

faderens forretning. Han forstod hurtigt, hvad anlægget af Esbjerg havn betød, og 15.4.1884 etablerede han under faderens navn firmaet *J. Lauritzens Trælastforretning* i Esbjerg og lagde dermed grunden til den lange række af virksomheder som han i kraft af sit sjældne initiativ og sin seje energi på få år skulle komme til at opbygge. For Esbjergs kommercielle opsving både som import- og eksportplads har ingen enkeltmand betydet blot tilnærmelsesvis det samme som L. Til trælastimporten søjedes hurtigt import af kul og bygningsartikler, få år efter knyttes hertil artikler som foderstoffer og kunstgødning, og 1887 åbnede L. også en eksportforretning i smør. Til transporten af sine importartikler benyttede han i begyndelsen timechartrede skibe, men i foråret 1888 – i hvilket år han i øvrigt tog fast ophold i Esbjerg – købte han i fællesskab med kaptajn Søren Meinertz i England en tyve år gammel damper, Uganda, som kun løb seks-syv knob og lastede 400 tons. Uagtet dette skib forliste s.å., havde det givet L. god fortjeneste og navnlig åbnet blikket for, at der her var et forretningsfelt som burde opdyrkes. 1890 indhentede han tilbud på en nybygning hos Burmeister & Wain med 550 tons lasteevne og fik – efter på grund af C. F. Tietgens afvisende holdning at have fået afslag hos Privatbanken – det nødvendige lån hos bankierfirmaet J. S. Salomonsen & Co. 1891 kom nybygningen under navnet Nordsoen i fart, og 1893 fik han yderligere en nybygning fra Helsingør skibsværft. Efter at han sammen med kreditforeningsdirektør M. Clausen fra Ringkøbing 1895 havde købt en ældre engelsk damper, stiftedes med de tre nævnte både som basis i maj s.å. dampskibsselskabet Vesterhavet med en aktiekapital på 440000 kr. og med en samlet tonnage af 2650 tons D.W.

Mens L.s købmandsvirksomhed i Esbjerg fra 90ernes begyndelse og senere successivt udskiltes som særlige firmaer eller aktieselskaber, satte L. samtidig så meget mere kraft ind på at opbygge sit rederiforetagende med det resultat, at Vesterhavet ved udgangen af 1900 rådede over ni skibe med en tonnage på 13043 tons D.W. og ved krigens udbrud 1914 over 26 skibe med en tonnage på 33264 tons D.W. Samtidig fik han dog også tid til at opbygge eller medvirke til at opbygge forskellige industrielle virksomheder, således navnlig Esbjerg Rebslageri, fra 1909 A/S under navnet Esbjerg Tovværksfabrik, og Olie-møllen der 1934 overtoges af Aarhus Oliefabrik. Endvidere bør det også nævnes, at han 1919 var medstifter af Fiskerihermetikfabrikken Esbjerg som blev bortforpagtet til Fyens Konserverfabrik. Også på anden måde var han virksom for

Lauritzen, D.

at opbølge fiskerierhvervet, således skaffede han 1900–05 tyve vestkystfiskere 2. prioritets lån i Kbh.s Handelsbank, hvorved en kraftig modernisering af Esbjergs rødspættekutterflåde blev muligjort. 1907 søgte han ved starten af Islandsk-Færosk Kompagni at gøre et nyt fremskud på fiskeriets område, men resultatet heraf blev ugunstigt, og selskabet måtte snart likvidere med betydelig tab. Det siger sig selv at L.s stærke initiativ allerede tidligt havde gjort ham til en forgrundsfigur i Esbjerg. 1889 blev han medlem af bestyrelsen for den lokale handelsforening, næstformand 1890 og formand 1898–1902. Desuden blev han 1898 medlem af Esbjerg byråd, men dette hverv gav ikke ham, hvis talelyst stod i omvendt forhold til hans handlekraft, synderlig tilfredsstillelse, og allerede 1900 nedlagde han det. Derimod interesserede han sig fortsat stærkt for havnens udbygning, og han havde den usædvanlige triumf at få det af ham forfægtede vestprojekt gennemført ved loven om Esbjerg havn af 12.4.1909, uagtet folkettinget tidligere havde stemt for øst-projektet. I de følgende år kom han i et spændt forhold til det lokale socialdemokratiske parti, og denne omstændighed i forbindelse med de kort før krigen stærkt stigende skatter fremmede de planer, han allerede i nogen tid havde næret om at søge over til større forhold med det resultat, at han 1914 flyttede hele sin rederivirksomhed til Kbh. Han bevarede dog stadig sin interesse for Esbjergs trivsel, hvilket bl.a. fremgår af hans medvirken ved ovennævnte hermetikfabriks start 1919, og ved at han 1920 søgte at skaffe byen en lufthavn.

Som reder havde L. – der siden 1894 var fransk konsul – det uheld under krigen at miste usædvanlig mange skibe, og efter at nitten skibe var gået under ved krigsforlis, besluttedes det 1918 at overdrage resten af Vesterhavets flåde (elleve dampere) til dampskibsselskabet Progress. Samtidig vedtoges det at lade selskabet – hvis aktiekapital var to mio. kr. – træde i likvidation. Denne vedtagelse annulleredes 1919, idet L. i den mellemliggende tid blev klar over, at en eventuel likvidation ville trække meget længe ud, hvortil kom, at de erstatningsbeløb som var blevet udbetalt af krigsforsikringen for forliste skibe, skulle benyttes til anskaffelse af ny tonnage. Endelig følte L. trang til på ny at have noget at arbejde med, hvorfor den naturlige løsning blev at fortsætte det gamle selskab. Og da først beslutningen herom var truffet, satte L. sin fulde kraft ind på at genopbygge en flåde med det resultat, at Vesterhavet allerede ved indgangen til 1922 rådede over en tonnage på 26300 tons D.W. og fire år senere endog over 47300 tons D.W. I modsætning til i årene før krigen – hvor Vester-

havet væsentlig blev drevet som rent tramprederi – gik L. nu over til at holde en del af flåden i kontraktfart for dermed i nogen grad at frigøre sig for konjunktursvingningerne, og fra 1930 begyndte selskabet at opdyrke frugtfarten ved bygning af særlige for dette formål egnede meget kostbare skibe. Ved L.s død rådede selskabet over en samlet tonnage på 90300 tons D.W. Desuden havde selskabet på samme tidspunkt skibe under bygning til 25000 tons D.W., hvilket omfattende nybygningsprogram krævede optagelsen af store lån som ydedes fra Nationalbanken, af hvis repræsentantskab L. fra 1915 havde været medlem.

I tilslutning til sin rederivirksomhed havde L. allerede i sine Esbjergdage været inde på tanken om at få startet et jernskibs- og maskinbyggeri i byen. Sammen med tre andre Esbjergkøbmænd havde han 1896 indgivet andragende til indenrigsministeriet om lejemaal af et areal ved havnen, men sagen strandede på ministeriets stramme betingelser. Efter verdenskrigen genoptog han imidlertid tanken om anlægget af et skibsværft i langt større stil, og i fællesskab med to andre københavnske rederier fik han 1919 påbegyndt anlægget af et skibsværft i Køge. Det første skib fra værftet afleveredes 1921, men det viste sig hurtigt at værftet ikke var konkurrencedygtigt, og 1923 blev det solgt til A/S Kbh.s Flydedok for en ringe sum, hvorved de forskellige interessenter led meget betydelige tab. Under verdenskrigen udpegedes L. til medlem af den overordentlige kommission af 8.8.1914 og udførte her i kraft af sin store indsigt i søfartsforhold et betydningsfuldt arbejde, ligesom han også i de samme år var medlem af fragtnævnet. I energi og foretagsomhed stod L. i sin samtid i forreste række. Gennem ungdomsårenes hårde arbejdsindsats lærte han måske i for stor grad betydningen af at holde omkostningskontoen nede, men hans usædvanlig frodige optimisme og sjældne udholdenhed bevirkede på den anden side, at han ikke blot selv byggede en stor virksomhed op; samtidig kom ved hans hjælp og støtte mange andre mennesker i vej. For ham var livets indhold først og fremmest arbejde. Han skabte liv omkring sig, og selv i perioder, hvor han havde budt sig selv for meget og helbredet vaklede, fandt hans virketrang udløsning på helt andre felter; således havde navnlig plantningssagen i Vestjylland i ham en ivrig forkæmper. – R. 1893. DM. 1907. K². 1934. □Mal. af F. Vermehren, 1907. Buste af E. Breinholt udst. 1951. Foto.

M. Groshennig: Slægten Breinholt, 1907 42f. Esbjerg avis 2.9.1901 og 18.3.1908. Ribe stiftstid. 27.12.1935. P. Koch Jensen: Esbjerg handelsstandsforen. 1886–1936, 1936. Tage Høft: 16 stormænd i da. erhverv, 1939 99–

111. Salomon J. Frifelt: Konsulen. Konsul D. L.s levned, 1939.

*Jens Vestberg**

Lauritzen, Ivar, se Lauritzen, Knud.

Lauritzen, Kirsten, 1902–80, filantrop. * 15.6.1902 på Frbg., † 7.2.1980 på Storedam ved Hørsholm (Ordrup k.), begr. Hellerup kgd. F: rektor Hans *Hartvig-Møller (1873–1953) og Karen Sophie Steenstrup (1872–1956). ~30.7.1927 i London med skibsreder Knud *L., * 12.4.1904 i Esbjerg, † 6.5.1978 på Nordsoen, s. af skibsreder, konsul D. *L. (1859–1935) og Maren Breinholt (1869–1960). Ægteskabet opløst 1963.

L. var i høj grad præget af sine forældre og som dem udadvendt og indstillet på aktivt at gøre en indsats på samfundsmæssige områder. For forældrene var det skolen og ungdommens problemer interessen rettede sig mod, og faderen stiftede den danske spejderbevægelse. Dette førte til at L. blev den første danske pigespejder og aldrig glemte denne bevægelse i hvis korpsråd hun sad 1941–47 og igen 1950–52. L. tog studentereksamen 1922 fra sin fars skole og blev nogle år senere gift med sin skolekammerat Knud L. og efterhånden mor til seks børn. Som ung rejste ægteparret hvert år rundt i deres ferier på primitiv måde med telt og kano på Europas floder, og samtidig besøgte de i havnebyerne rederiets skibe og besætningerne hvorved begge fik ideer til bedring af søfolkernes kår. Under krigen meldte L. sig straks som aktiv medarbejder i Danske kvinders samfundstjeneste, den særlige hjælpeorganisation under Danske kvinders nationalråd. Hun var formand for DKSS Københavnsudvalg og dermed medlem af DKSSs forretningsudvalg. Hun forestod marmeladekogning af spild- og vildfrugt i sit område og organiserede uddelingen af tonsvis af marmelade til økonomisk svagt stillede. Efter besættelsen påkaldte L. sig almindelig opmærksomhed gennem sine harmfulde udtalelser om samfundets behandling af de tyske flygtninge i Danmark, og hun tog initiativ til indsamling af midler for at hjælpe de tyske flygtningebørn.

Allerede under besættelsen blev L. optaget af Bodil *Kochs ideer om oprettelse af Folkevirke og kom fra første færd med i dets forretningsudvalg (1943–59). På mange måder støttede hun den nye bevægelse, bl.a. stillede hun kontorlokaler til dens rådighed i rederiet Lauritzens bygning samt mødelokaler i konsul Lauritzens store villa på Scherfigsvej. 1951–60 var hun redaktør af bladet Folkevirke. Det er dog for sin indsats for samfundets gamle L. særlig må fremhæves. Allerede 1943 begyndte hun at arrangere sam-

menkomster for ældre i den store Hellerup-villa hvor der blev holdt foredrag, spillet, sunget, lavet fester, og disse hyggestuer fortsatte gennem mange år. Efter sin skilsmisse flyttede hun arbejdet til lejede lokaler, og da hun arvede det store terrænsportområde Storedam i Tokkekob hegnet efter sin far indrettede hun bygningerne så de kunne bruges af ældre hele året til ferieophold. Samtidig lod hun bygge kursuslokaler og sikrede på den måde også spejderne gode forhold. Desuden blev en særlig bygning indrettet til friluftsskole. Omfanget af hendes virksomhed fremgår bl.a. af Storedams dagbøger som dokumenterer ca. 19 000 (vederlagsfri) overnatninger årligt. L. stillede i øvrigt Storedam til rådighed for vietnamesiske flygtningebørn da de blev bragt til landet 1975, på samme måde havde hun 1956 været med til at indkvartere de ungarske flygtninge. Men hendes ideer om at aktivisere de ældre fandt i ganske særlig grad muligheder for at blive realiseret gennem de seks ugers højskolekurser hun arrangerede på Mallorca. Her blev lejet en hotelbygning, og de praktiske opgaver i vid udstrækning fordelt blandt deltagerne mens undervisningen varetoges af kvalificerede pensionister. Selv boede hun 15 år på Mallorca hvor tilstrømningen til ældre-højskolen var overmåde stor.

L. var en usædvanlig personlighed, varm, initiativrig, altid optaget af en eller anden idé. Af modstand og praktiske vanskeligheder lod hun sig ikke gå på. Nem at stå mod i en diskussion var hun ikke, og hun kunne lide af diskutere, blev ivrig og forfægtede med stærk røst sine ikke altid særlig populære synspunkter. Da L. ønskede at det arbejde hun havde sat i gang kunne fortsætte, oprettede hun nogle år før sin død Hartvig-Møller fonden. F.M.I. □Foto.

Politiken 8.2.1980. Berl. tid. s.d. Hans-Tage Jensen i Villabyernes blad 13.2. s.å.

Inga Dahlgård

Lauritzen, Knud, 1904–78, skibsreder. * 12.4.1904 i Esbjerg, † 6.5.1978 på „Dana Anglia“ på Nordsoen, begr. Hellerup kgd. F: skibsreder, konsul D. *L. (1859–1935) og Maren Breinholt (1869–1960). ~30.7.1927 i London med Kirsten Hartvig-Møller (Kirsten *L.), * 15.6.1902 på Frbg., † 7.2.1980 på Storedam ved Hørsholm, d. af rektor Hans *H.-M. (1873–1953) og Karen Sophie Steenstrup (1872–1956). Ægteskabet opløst 1963. L. blev student 1924 fra Hellerup, og efter at have taget højere handelseksamen fik han uddannelse i Hamburg, London, Cardiff, Paris, Marseille og Valencia hvorefter han 1931 blev ansat som prokurist i sit fædrene firma, J. Lauritzen. I

Lauritzen, Knud

1932 blev han sammen med sin fire år ældre bror Ivar L., * 25.3.1900, † 13.5.1974, optaget som medindehaver. Efter faderens død 1935 overtog de to brodre virksomheden, og der påbegyndtes en stærk modernisering og udvidelse af rederiets tonnage. Som ligestillede partnere arbejdede brodrerne tæt sammen i mere end en menneskealder. De to opbyggede allerede i 1930'erne en flåde af ikke for store specialskibe, udstyret med koleanlæg så der kunne tilbydes enhver transporttemperatur. Med de oprindelig hvidmalede såkaldte „Reefer-både“ transporteredes frugt fra de fjerneste tropeegne til alle større havne i Europa og Nordamerika. 1938 stiftedes et nyt selskab, rederiet *Ocean* ved siden af det gamle dampskibsselskab Vesterhavet. Syv køleskibe og otte rutedampere blev overført hertil, og der blev opbygget en rutefart mellem Nord- og Sydamerika. – Senere kom endnu en specialisering til. De røde ishavsbåde. Og talrige guldknappede stokke er i årenes løb tilfaldet rederiets kaptajner fordi de førte årets første skib gennem St. Lawrence flodens is frem til Montreal. – Rederiet var også på andre områder pioner i 1930'erne. Det var således et af de første herhjemme der indførte énmandskamre til alle voksne besætningsmedlemmer.

Fra sin ungdom nærrede L. stor interesse for søfartsuddannelserne, og allerede 1930 købtes skonnerten Fano der blev indrettet til skoleskib. Under besættelsen ophørte skoleskibssejladsen på grund af minefaren, og i stedet oprettede rederiet egen søfartsskole ved Svendborg, Kogtved. Efter krigen blev skolen stærkt udbygget, og den teoretiske uddannelse blev igen kombineret med øvelsessejlad, nu med bramsejlskonneren Lilla Dan. – Også den voksne besætning nød godt af brodrenes initiativer. Søfartens bibliotek 1939 og Søfartsklubben fra januar 1940 fik stor betydning. Sidstnævnte havde til formål at skaffe et uafhængigt og neutralt opholdssted i København, oprindeligt for nordiske søfolk, siden for alle. Driftsudgifterne blev dækket ved tilskud fra forskellig side, bl.a. fra rederne. Biblioteket havde til huse i Nyhavn 43 hvor der var lokaler med læsestuer. Der blev tillige holdt foredrag og vist film.

Gradvis blev skibene overtaget af rederiet Ocean mens d/s Vesterhavet blev omdannet til et holdingselskab hvor den voksende række af industrivirksomheder blev underlagt. I 1937 havde brodrerne således overtaget aktiemajoriteten i Ålborg Værft A/S og ved en kraftig kapitalindsats gennemgik værftet en stærk udvikling. I årenes løb samlede brodrerne en række industrielle virksomheder omkring koncernen. Esbjerg Tovværksfabrik og en hermetikfabrik samme sted

var overtaget fra faderen, men hertil kom maskinfabrikken Atlas og kølemaskinvirksomheden Thomas Th. Sabroe & Co. foruden datterselskaber hertil. Begge havde interesse for rederiet bl.a. som leverandør af kølemaskiner til den store køleskibsflåde. – I 1964 sikrede L. sig aktiemajoriteten i DFDS med dets mange datterselskaber, og snart efter påbegyndtes en samkøring af hans eget Ålborg Værft og DFDS-værfterne i Helsingør, Frederikshavn og Århus. Resultatet blev DAN-Værft A/S. DFDS betød imidlertid store skuffelser og vanskeligheder for skibsrederen. I hurtigt tempo bestilte han en række nye skibe til det gamle rederi, men det viste sig snart, at der var tale om fejlpositioner, og de måtte afhændes med betydelige tab. Snart måtte han erkende at DFDS måtte omlægges og forynges. De jyske passagerskibsruiter til København blev lukket, rederiets gamle forbindelse Frederikshavn-Oslo blev standset, og der måtte sælges ud af det gamle selskabs aktiver, hotel Codan, Larsens plads og meget mere. Talrige direktører kom og gik før det lykkedes at få skabt et nyt DFDS. Under jomfrurejsen med koncernens nybygning til Englandsruten, Dana Anglia, der var landets hidtil største passagerskib, døde L.

Få mænd i dansk erhvervsliv har leveret så meget stof til aviserne som L. Fra sensationelle forsidenyheder til indædte læserbrevne der kunne dreje sig om alt fra udbyttedeling til vejtræerne ved Lyngbyvejen. Han var frihedselskende og beundrede „provoerne“ der gav „fanden i karrieren“ for i stedet at fundere. Han deltog således ikke i det reaktionære „hylekor“ mod Christiania, men fandt i stedet livsformen befriende og kreativ. Han havde skabt sit eget firma-blad Frivagten som han i mange år selv redigerede og selv gerne bidrog til, ofte med artikler der gav genlyd i pressen. På dette område var han stærkt forskellig fra broderen I. L. der på det nærmeste skyede offentligheden. – Der var hele livet igennem noget „drenget“ over L. Han frydede sig når rederiets røde skibe nåede først frem til Montreal – uanset omkostningerne, og han nød at løbe på ski i Norge og med økse lave sin egen løjpe gennem uvejsomt terræn. Han elskede til det sidste at møde nye udfordringer, og det er da også sagt at han anskuede verden som en spejderdreng. Det er måske netop dette der forklarer at koncernen og dens chef med begejstring gav sig i kast med nye store ukendte udfordringer, således også olieeftersøgning med borskibe; resultatet blev datterselskabet J. L. Offshore Drilling A/S.

Ligesom den gamle konsul mente at man ikke alene skulle efterlade penge, men også forpligtelser til sine arvinger, har også brodrerne I. L. og

L. ment at deres sønner i en ung alder skulle være selvstændige. Til dette formål blev der af et par af Lauritzen-Flådens ældste skibe dannet to selvstændige rederier. Concord Line i 1956 med I. L.s søn Ditlev L. som korresponderende reder og samme år rederiet Olau-Line med L.s søn Ole L. som reder. Her blev nye ideer som udbyttedeling, medejendomsret m.m. enten praktiseret eller drøftet, muligvis efter stærk inspiration fra fædrene. Fra 1937 til 1969 var L. konsul for Chile i Danmark. – R. 1940. DM. 1949. K. 1969. □Foto.

Interview i Børsen 8.4.1954. K. L. i Berl. tid. 26.3.1972. – Børsen 11.4.1964. Malin Lindgren i Berl. tid. 4.11.1973. Hans Holmberg sst. 9.5.1978. Ole Schierbeck i Politiken 8.5.1978. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Henrik Fode

Lauritzen, Lauritz, 1878–1938, filminstruktør. * 13.3.1878 i Silkeborg, † 2.7.1938 i Gentofte, begr. Hellerup kgd. F: købmand K. Martin L. († 1923) og hustru († 1907). ~ 1° med skuespiller Hulda Johanne Christiansen, † 1955. ~ 2° 18.11.1919 med Ulla Johanne Poulsen, * 6.4.1895 i Kbh. (Matth.), † 7.2.1951 sst. (Jac.), d. af grosserer Johannes Olaf Jørgen P. (1862–1924) og Emma Matthea Henriques (1864–1926). Ægteskabet opløst.

L. gik på officersskole, blev løjtnant 1901, forlod den militære løbebane og debuterede som skuespiller ved Århus teater 1907. Han kom 1910 i forbindelse med filmen som manuskriptforfatter og havde debut som filmskuespiller 1911. L. blev 1914 ansat som instruktør på Nordisk Films Kompagni. For dette selskab instruerede han indtil udgangen af 1919 henvend 200 ænspolers film. 1920 blev L. engageret af det svenske filmselskab Palladium som instruktør. I 1921, da dette selskab blev et dansk foretagende, blev L. ansat som kunstnerisk leder og instruktør. Han forlod Palladium 1937. – L. debuterede som filminstruktør med at iscenesætte en dramatisk film, men det viste sig hurtigt at hans talent lå inden for lystspilgenren, og inden udgangen af 1914 stod han for instruktionen af selskabets filmfarcer. L. samlede et hold af komikere omkring sig af hvilke de kendteste var Lauritz Olsen, Oscar Stribolt, Frederik Buch og Carl *Schenstrøm. Manuskripterne som L. i nogle tilfælde selv forfattede, var små hverdagshistorier med et komisk islæt, ikke vilde slapstickfarcer som de samtidige, amerikanske filmfarcer. L.s film blev populære både i Danmark og i udlandet og var i høj grad medvirkende til at skaffe Nordisk Films Kompagni et stort overskud. Det var derfor et økonomisk tab for selskabet da L. ved ud-

gangen af 1919 forlod selskabet. L. trak største-parten af sine komiske skuespillere med sig og 1921 skabte han med Carl Schenstrøm og Harald *Madsen filmhistoriens første, internationalt kendte filmkomikerpar: Fyrtårnet og Bivognen, ofte forkortet til Fy og Bi. L. instruerede i 1920erne gennemsnitlig tre-fire film om året med de to komikere, og fra at være korte, ænspolers lystspil udviklede Fy- og Bi-filmene sig snart til at blive film af almindelig spillefilmslængde. Blandt de kendteste af deres film kan nævnes: *Han, Hun og Hamlet*, 1922 og *Vestervovovv*, 1927. En enkelt gang forsøgte L. at lade sine to topstjerner træde ud af deres sædvanlige rollefag, idet han lod dem få hovedrollerne i en filmatisering af Cervantes' *Don Quixote*. Men her kom L.s talent til kort. Ganske vist kunne de to skuespillere i deres ydre fremtoning illudere som Cervantes' hovedpersoner, men det lykkedes ikke for L. at få dem til at udtrykke personernes tragiske sider.

Da talefilmen kom til Danmark omkring 1930 forsøgte L. at tillempe sin og sine komikers stil til de krav lyden stillede, men det lykkedes ikke, og fra 1932 opførte han at instruere Fy- og Bi-film. L. fortsatte endnu fire år som instruktør af film for Palladium. – Hans søn, **Lauritz L. jun.**, * 26.6.1910, † 12.5.1977, blev uddannet i filmbranchen på udenlandske filmatelierer. Han skrev sit første filmmanuskript 1929, var ansat som filmfotograf på Palladium 1931–33, debuterede som filmskuespiller 1934 og sammen med instruktøren Alice *O'Fredericks iscenesatte han samme år sin første film. L. blev 1937 kunstnerisk leder af filmselskabet Asa og direktør for samme 1945–64. 1948–65 havde han produktionsbevilling til biografen Kinopalæet i Kbh. – L.s kendteste arbejder er kriminaldramatet *Afsprettet*, 1942 som han instruerede sammen med Bodil *Ipsen, og Morten Korch-filmatiseringen *De røde heste*, 1950 som han instruerede sammen med Alice O'Fredericks. Med denne film holdt trivialfilmen for alvor sit indtog i dansk filmhistorie, og i de næste mange år dominerede denne filmtype dansk filmproduktion. – □Foto (Det da. filmmus.; Kgl. bibl.).

Marguerite Engberg: Fy og Bi, 1980.

Marguerite Engberg

Lauritzen jun., Lau, se **Lauritzen, Lau**.

Lauritzen, Severin, 1850–1924, ingeniør, psykisk forsker. * 30.4.1850 i Assens, † 22.2.1924 i Holte, urne på Bispebjerg. F: farver og købmand i As-

sens, senere vaskeriejer i Lyngby Hans L. (1808–80) og Trine Sophie Munch (1811–68). ~6.8.1878 i Kbh. (Frue) med Dorothea Sonderbert, *6.10.1859 i Kbh. (Frue), †22.10.1929 i Holte, d. af urmager Ludvig S. (1831–1905) og Laura Jeannette Alita Steglich (1832–1920).

L. blev student 1869 fra Metropolitanskolen, og drevet af sin interesse for teknik, navnlig eksperimenter med elektricitetens anvendelse, uddannede han sig dels i Fredericia, dels i Newcastle til telegrafist. 1870 fik han ansættelse i Store Nordiske Telegrafskabs, i hvis tjeneste han opholdt sig i Kina 1870–74; under arbejdet her fik han ideen til en forbedring af morseapparatet hvorved sendehastigheden kunne forøges stærkt idet papirstriklens prikker og streger erstattedes af tilsvarende korte og lange udsving i en ubrudt bølgelinje. Efter sin hjemkomst udarbejdede han konstruktionen, og 1876 solgte han opfindelsen til selskabet som i løbet af de følgende to år overalt inden for sit område indførte den nye apparattype der kaldtes undulatoren eller slangeskriftapparatet. 1877 udnævntes L. til ingeniør ved hovedkontoret i Kbh., og samtidig med at han passede dette hverv startede han 1879 sammen med telegrafist Th. Thaulow en højst egenartet virksomhed, *Kjøbenhavns By- & Hustelegraf* der gav sig af med brevbesorgelse og ekspedition af telefonogrammer. Firmaet lod opsætte egne postkasser i et antal af 62, havde egne frimærker og byggede ni store kiosker med ledninger til en fælles, privat telefoncentral i Hotel Royal, Ved Stranden 18, den første i sin art i Europa. Postkasserne tomtes hver halve time, og tasker med brevene blev hængt på de forbigående sporvogne og afhentet fra den adressaten nærmeste kiosk. Telegrammerne blev telefoneret fra kiosk til kiosk og ligesom brevene distribueret ved bude, ekspeditionsantallet nåede 18 000 pr. uge, og virksomheden beskæftigede over 80 personer. 1880 henvendte L. sig til C. F. Tietgen med planer til offentlig telefondrift i Kbh.; men da det ikke lykkedes at vinde Tietgen for sagen tilbød By- & hustelegrafen en række store handelsfirmaer, banker etc. gratis proveinstallation af telefon. Det kapitalstærke, amerikanske internationale Bell Telephone Co. påbegyndte umiddelbart efter en lignende agitation og købte sig fri af den københavnske konkurrent. Da telefonvirksomheden senere var kommet på danske hænder, tilbød Tietgen forgæves L. stillingen som telefondirektør og benyttede ham i øvrigt gennem mange år som teknisk konsulent.

1882 udtrådte L. af Store Nordiske Telegrafskabs og startede s.å. sammen med ingeniør Otto Kemp firmaet *Kemp & L.* der som det første herhjemme udelukkende beskæftigede sig med elek-

triske anlæg. Som et vidnesbyrd om L.s initiativ og fremsyn kan nævnes at han i begyndelsen af 80'erne gennem sit firma fremsendte forslag til statsbanerne om elektrificering af Klampenborg-banen. – Ikke alene som opfinder og foregangsmand her i landet på det elektrotekniske område gjorde L. sit navn kendt, men også i sin egen skab af psykisk forsker. Efter omfattende litteraturstudier offentliggjorde han 1901 det anselige værk *Overtro contra Kirken. Videnskaben og Graven* I–II, hvori han lige så grundigt som skarpsindigt og i en særpræget og vittig fremstillingsform imødegik den officielle videnskabsstilling til spiritismens fænomener, navnlig som den havde fundet udtryk i Alfr. Lehmanns bog *Overtro og Trolddom*. L.s bog vakte stor interesse, og 1905 var han med til at stifte Selskabet for psykisk forskning, hvis formand han var 1911–14. Han udfoldede en meget betydelig virksomhed, dels som foredragsholder, dels som forfatter af en række afhandlinger i selskabets tidskrift og navnlig som oversætter af flere af den psykiske forsknings interessanteste værker, bl.a. F. W. H. Myers: *Den menneskelige Personlighed og dens Bestaaen efter Legemets Død*, 1913–14 (under medvirken af N. C. Borberg) og Oliver Lodge: *Raymond*, 1918. Ved sin fratræden som formand udnævntes han til æresmedlem af Selskabet for psykisk forskning. □Mal. af William Steglich, 1905.

Poul Borberg*

Lauritzen, Vilhelm Theodor, *1894, arkitekt. *10.9.1894 i Slagelse. F: købmand Johan Frederich Joseph L. (1866–1923) og Bertha Werner (1866–1911). ~27.10.1922 på Frbg. med arkitekt Ingeborg Ziegler, *14.8.1891 i Kbh. (Trin.), d. af afdelingschef Christian Leth Z. (1857–1933) og Julie Johanne Bolt (*1866).

L. blev student fra Sorø 1912 og gennemgik derefter akademiets bygnings tekniske skole og arkitekturskolen med afgang 1921. 1926 vandt han den lille guldmedalje. Efter et ophold i Grækenland 1921–22, hvor han som medlem af l'École française d'Athènes deltog i en række opmålinger, indledte L. sin produktive karriere i tidens nyklassicistiske stil. Han var bl.a. Holger Rasmussens medarbejder ved opførelsen af Frimurerlogen på Blegdamsvej 1924–27, men gled senere over i en mere saglig naturlig retning uden bestemt stilpræg. Som eksempler herpå kan nævnes villaen, *Tuborgvej 79*, 1929 (udvidet 1934) og Dansk travelskabs alderdomshjem, *Ordrup Jagtvej 193*, 1934. Fra 1930'ernes begyndelse blev han imidlertid en overbevist tilhænger af de nye funktionalistiske ideer. I dette radikale

brud med traditionen hvor funktion og konstruktion helt blev bestemmende for form og plan fandt han et udtryk der synes at passe til hans temperament. Gennem 1930'erne markerede han sig med en række store offentlige bygningsarbejder som en af de betydeligste banebrydere for funktionalismen herhjemme og blev i denne periode betragtet som den førende repræsentant for det moderne. Så enkelt og økonomisk som muligt tilstræbte han at lade bygningsens indhold komme til udtryk i formen ved brug af enkle bygningsblokke, fri planløsning og afvekslende højde og materialebehandling hvorved han på en måde kom til at råde over lige så mange udtryk som opgaver. Som eksempler kan nævnes hans forslag til et nyt Zoologisk museum og naturvidenskabelig universitetsby på Nørre fælled, 1931, ombygningen af Nørrebro teater 1932, *Journalistgården*, *Peter Rørdamsvej 2-4*, 1936, *Gladsaxe rådhus*, 1937, efter en konkurrence 1936, senere udvidet, samt *Marielyst skole*, *Gladsaxevej 178-206*, 1938. I 1936 havde han vundet 1. præmie i en konkurrence om en ny hovedbygning for *Københavns lufthavn i Kastrup* som han opførte 1937-39. Det var en helt ny bygningstype som L. gav en tilsvarende moderne og eksklusiv udformning der i høj grad var medvirkende til at give funktionalismen en identitet. Lige så markant blev hans udformning af *Radiohuset*, *Rosenørns Allé 22*, opført over en længere årrække fra 1937. L. tegnede de første skitser hertil 1934, studier og kontorbygning blev taget i brug 1941 og koncertstudiet 1945. De tre oprindelige bygningsblokkens form er bestemt af indholdet og grupperet i en fri planløsning. De bærende piller er trukket ind i bygningen og giver mulighed for en elastisk ruminddeling og alle facader er beklædt med lyse keramiske fliser der samler det spredte anlæg til en arkitektonisk helhed. L.s senere produktion er i høj grad knyttet til nye og langvarige opgaver for disse to statslige institutioner. Tilsvarende var han en lang årrække arkitekt for Daells Varehus, Nørregade, hvor han 1923 og 1928-31 sammen med Frits "Schlegel" stod for en række ombygninger. I 1936 og i 1950'erne ledede L. alene en række radikale ombygninger af varehuset der viser en temmelig stærk tiltro til det moderne formsprogs kvaliteter og temmelig vidtgående bryder det arkitektoniske miljø ved universitetet. Efter krigen fik L. lejlighed til atter at demonstrere sine nyskabende evner med *Stengårdsskolen*, *Triumfsvej 1*, Gladsaxe, 1949-52 som det første eksempel på nyere skolebyggeri i én etage. Også gennem 1950'erne fik han overdraget opførelsen af en række store private og offentlige bygninger der i en bekvem og mindre radikal formgivning og i

nye konstruktive løsninger i vid udstrækning kom til at præge tidens byggeskik. 1950-51 opførte han *Shell-huset*, *Kampmannsgade 2* som erstatning for den oprindelige bygning der blev delvis ødelagt ved et engelsk luftangreb 1945. Den nye bygning opførtes i en jernbeton-skeletkonstruktion med et kraftigt relief i facaderne og forbilledlig for denne bygningstypes udbredelse herhjemme. I 1935-56 opførte han *Folkets hus*, *Enghavevej 40* med en tilsvarende skeletkonstruktion. I midten af 1950'erne fik han overdraget opførelsen af en ny hovedbygning til *Københavns lufthavn* i Kastrup. Bygningen udformedes som en enorm langstrakt hal hvori de mangede funktioner udfolder sig i en åben struktur med rationel plan. Efter en bunden arkitektkonkurrence fik han i 1959 overdraget arbejdet med *TV-byen i Gyngemosen* med Mogens Boertmann, Helge Hoppe og J. A. Heegaard som medarbejdere. Anlægget udformedes som en løs gruppe af adskilte bygninger til forskellige formål. Centralt i anlægget findes de tre store bygningsblokke med TV-studier, opført med facader i gule sten og med en karakterfuld skålformet tagprofil, brudt af studiernes modsat buede hvælv. Hertil kommer et højhus for administration og forskellige tekniske bygninger. L. har desuden arbejdet med kunstindustri og har tegnet møbler og lamper og gjort et værdifuldt arbejde med rationelle lysundersøgelser. L. var lærer ved kunstakademiet 1926-41, var medlem af bestyrelsen for Akademisk arkitektforening 1942-44, medlem af akademirådet fra 1943, formand for bestyrelsen af Statens byggeforskningsinstitut 1947. L. modtog Eckersberg-medaljen 1941, C. F. Hansen-medaljen 1954 og Akademisk arkitektforenings æresmedalje 1964. Korresponderende medlem af Royal Institute of Architects fra 1946. - R. 1940. R¹. 1953. □Foto.

V. L. i Samleren, 1939 96f (om lufthavnen og radiohuset). - Arkitekten, 1922 227-32 (Daells varehus). Arkitekten M, 1931 111-17 (Zool. museum); sst. 1932 75-79; 1937 11f (Nørrebro teater); 1938 73f; 1940 108-18 (Kastrup lufthavn); 1945 121f (radiohuset); 1951 1-7 (Shellhuset) 128. Arkitekten U, 1933 84 (Nørrebro teater); 1934 209-12 (radiohuset); 1936 101-04 165-67 192; 1944 169-71 (Stengård skole). Steen Eiler Rasmussen i Danmark, 1946 68-74. Helge Finsen i Arkitektur, 1957 115-21; 1961 165-95.

Villads Villadsen

Laursen, Jens (kaldet Væver), 1822-1914, fisker, opfinder af snurrevodet. * 6.8.1822 i Ginnerup ved Skive, † 31.1.1914 i Krejbjerg, begr. sst. F: fisker Laurs Clausen (1789-1857) og Anne Laursdatter (1790-1882). ~ 16.1.1849 i Krejbjerg med Anne Marie Nielsdatter, * 9.11.1822 i Krejbjerg, † 3.2.1876 sst., d. af gårdejer Niels Peder-

Laursen, Jens Væver

sen (1778–1852, ~1° 1811 med Inger Madsdatter, ca. 1779–1822) og Inger Jensdatter.

Faderen havde en lille landejendom, og L. arbejdede med i landbruget både hjemme og ude. Til lige „brugte“ han fjorden, som det var almindeligt på egnen. 1849–50 deltog han i treårskrigen. 1849 overtog han faderens ejendom og tog samtidig kraftigt fat på fiskeriet. Limfjorden var, siden havet 1825 brod igennem ved Agger, efterhånden blevet et saltvandsområde hvor der bl.a. var vokset en rødspættebestand op af ikke ringe værdi i al fald for fjordens opland. Fangsten blev drevet på primitiv vis med sættegarn og store, tunge landdragningsvod. Disse sidste kunne dog kun bruges enkelte steder ved Sallingsund. Vodfiskeri i forskellige former, dels fra kysten, dels fra båd havde længe været anvendt ved fjordens hovedfiskeri, nemlig ålefangsten. Det lå da nær for den foretagsomme natur, L. må have været, at prøve at tage rødspætter med vod også fra båd ude i fjorden hvor fisken stod tættest. I dec. 1848 fik han med bistand af en kyndig nabo, L. P. Olesen, bundet det første flyndersnurrevod. Alt gik over forventning. Redskabets store fiskeevne overbeviste alle tvivlere, og voddet kom hurtigt i brug fjorden over. Fra Limfjorden bredte det sig til Kattegatkysten. Størst værdi fik dog redskabet, da man i 70erne og 80erne gik over til at anvende det fra større dækfartøjer, kuttere, først i Kattegat, senere i Nordsoen. Voddet blev en revolution for dansk fiskeri og fik en hovedandel i den store udvikling af kutterdriften som motoriseringen muliggjorde efter 1900. – Mens snurrevoddet således gik sin sejrsgang, tænkte ingen på dets opfinder. Først 1895 lykkedes det daværende forstander for biologisk station, C. G. J. *Petersen, at få hans navn frem. L. havde 1871 overdraget landbruget til sin søn og drev selv lidt fiskeri og fiskehandel. Nu blev man opmærksom på ham, og 1896 fik han af Dansk fiskeriforenings bestyrelse den første offentlige anerkendelse, et hædersdiplom og en pengepræmie – 30 kr. Det var beskeden i betragtning af, at det motiveredes med, „at Snurrevoddet har haft den allerstørste Betydning for det danske Rodspættefiskeri, og har bragt det et mægtigt Opsving“. 1912 fik L. på Dansk fiskeriforenings initiativ solvkorset, og fiskernes organisationer viste på forskellig måde, at de vurderede hans indsats. Landsforeningen optog ham som æresmedlem, og han fik en årlig understøttelse på finansloven. – DM. 1912. □Buste af Johannes Molgaard, 1913, som monument 1918 (Esbjerg havn). Foto.

Skive folkeblad 1.8., 7.10. og 15.10.1912, 13.9.1913 og 7.2.1914. Dansk fiskeritid. 17.9., 5.11. og 26.11.1912,

5.12.1916: 1949 66f. Politiken 13.7.1915. Jens Rolighed: Foregangsmænd i Jylland, 1964 41–46. Harald Nørsgaard Pedersen i Skivebogen, 1978 5–36.

Finn H. Lauridsen (A. C. Strubberg)

Laursen, Laurs Rasmus(sen), 1864–1936, arkivar, historiker. * 16.1.1864 i Tinning, Folby sg., + 2.1.1936 på Frbg., urne på Solbjerg kgd. F: gårdejer Rasmus L. (1830–91, ~2° 1868 med Trine Madsen, 1838–1905) og Karen Rasmussen (1836–67). ~6.9.1895 i Kbh. (Stefans) med Jenny Anine Valborg Brøndum, * 16.6.1874 i Kbh. (Johs.), + 31.10.1937 på Frbg., d. af sæbefabrikant Niels Anthon B. (1840–1914) og Anna Marie Christensen (1844–1909).

L. blev student 1883 fra Århus. Endnu før sin embedseksamen (cand.mag. i historie 1890) blev han 1889 ansat som assistent i Rigsarkivet, avancerede 1897 til arkivsekretær, blev 1912 arkivar og leder af ekspeditionen til ministerierne. 1924–34 var han rigsarkivar. L. havde et overordentligt kendskab til så godt som alle Rigsarkivets samlinger og havde på flere rejser til Tyskland og Sverige underbygget sin praktiske viden om moderne arkivprincipper. Som arkivordner var han utilbøjelig til større forandringer, skræmt af for energiske forgængere, også i nogen grad af medfødt konservatisme, og – da han blev rigsarkivar – fordi han i en så forholdsvis sen alder nåede frem til chefstillingen, at han ikke kunne vente at føre større arbejder til afslutning. Hovedparten af hans praktiske arkivararbejde faldt inden for udenrigsstyrelsens og rentekammerets arkivfunds. Som rigsarkivar tilvejebragte han 1928–29 en rimelig ordning af det dansk-islandske arkivspørgsmål og medvirkede 1929 ved tilvejebringelsen af en arkiv- og biblioteksudveksling med Sverige, hvorved Danmark bl.a. erhvervede det berømte håndskrift af Kong Valdemars Jordebog. Endelig sørgede han for, at en meget nyttig registratur over Danmarks kirkebøger (redigeret af S. Nygård) efter mange års forberedelser blev udgivet (1933).

Størst og varigst er L.s betydning som udgiver af historiske kildesamlinger, *Kronens Skøder paa afhændet og erhvervet Jordegods i Danmark 1535–1648*, 1892 og fjorten bind af *Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold 1561–1626*, 1893–1925. Med eksempløs udholdenhed har L. år ud og år ind, dag for dag med egen hånd omhyggeligt og nøjagtigt ekscerperet og læst korrektur på de titusinder af regeringsbreve som i over et halvt århundrede udgik fra centralstyrelsen. L.s lige så store udgave af *Danmark-Norges Traktater 1523–1693* I–IX, 1907–33, ligger videnskabeligt set i et højere plan og er utvivlsomt hans betydeligste indsats. Værket gi-

ver ikke blot et mønstergyldigt optryk af traktatteksterne, men indeholder desuden udførlige indledninger til de enkelte traktater som på grundlag af det udtrykte indenlandske kildemateriale bringer redegørelser for de ofte vidtløftige forhandlinger der gik forud for afslutningen. I en række af disse indledninger har L. givet værdifulde, selvstændige bidrag til Danmark-Norges udenrigske historie. – I Dansk Biografisk Lexikon (1. udg.) har L. skrevet adskillige biografier og desuden, sammen med Johs. *Steenstrup, redigeret slutningen af værkets 17. samt 18. og 19. bind. Han var medlem af tilsynsrådet ved anden udgave af værket. Endelig udgav han for Rigsarkivet *Den civile Centraladministration 1894–1913*, 1921. – I og for sig havde L. utvivlsomt haft betingelser for også at skabe selvstændige litterær-historiske arbejder: nøje kendskab til kildestof, usædvanlig viden i dansk og fremmed historie, videnskabelig kritik og kombinationsevne. Når han veg tilbage for at give sig i lag med sådanne opgaver, hang det sikkert sammen med overdreven følelse af egen begrænsning, en vis skyhed for i skriftlig form at give udtryk for mere personlige synspunkter, parret med frygt for at vove sig ind på områder hvor litterær kunst og videnskabelige metoder mødes og samvirker. – R. 1921. DM. 1929. K.² 1934. □Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1935 (Rigsark.).

Volquart Pauls i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. LXIV, Kiel 1936 504. Axel Linvald i Hist. t. 10.r.IV, 1937 183f. Bj. Kornerup i Arkiv-lische Zeitschr. XLV, Stuttgart, 1939 385f. Medd. om rigsark. 1921–55, 1958 15f o. fl. st. Harald Jørgensen: Nordarkiver, 1968 53–57. Samme: I rigsark.s tjeneste, 1978 28. – Papirer i Rigsark.

*Axel Linvald**

Laursen, Laurits Marius, 1870–1950, industri-drivende. * 1.12.1870 i Voldby ved Hammel, † 8.2.1950 i Stenstrup, begr. Kirkeby kgd. F: teglværksejer, sidst i Stenstrup, Fyn, Karl L. (1842–1918, ~2° med Else Marie Pedersen, ~3° 1897 med Emilie Andersen, * 1870) og Karen Marie Pedersen (1845–71). ~ 4.4.1896 i Lovns med Otilie Christiansen, * 31.8.1873 i Lovns, † 16.6.1962 i Stenstrup, d. af lærer Jens C. (1838–1920) og Severine Jensine Foss (1849–1921).

L. var elev på Lustrupholm højskole 1883–84 og Vallekilde højskole 1890–91 og 1891–92. Sin faglige uddannelse fik han på faderens teglværker. 1897 købte han Juelsbjerg Teglværk ved Stenstrup på Fyn og drev værket for egen regning indtil 1916, da han overdrog det til A/S De forenede Teglværker i Stenstrup, hvis administrerende direktør han siden var. Samtidig med at lede

denne virksomhed der ejer fire teglværker i henholdsvis Stenstrup og Kirkeby sogne har L. været formand for Stenstrup forenede teglværkers kontor som han startede 1901 og fem år senere supplerede med Odense teglværkers kontor. L., der med forretningsmæssig og teknisk dygtighed forenede megen interesse for almene erhvervs-politiske spørgsmål, blev tidligt en forgrundsfigur inden for sit fag, indvalgtes 1909 i bestyrelsen for Kalk- og teglværksforeningen af 1893 og var 1912–45 dennes leder. 1913 blev han medlem af arbejdsgiverforeningens hovedbestyrelse hvor han sad til 1945, fra 1939 i forretningsudvalget. Hertil kom Industriforeningens repræsentantskab, også 1913, Industrirådet 1916, dets stændige udvalg 1931 og Industriforeningens bestyrelse 1935. 1945 forlod han den øverste ledelse og 1949 repræsentantskab og råd. 1933–37 var L. medlem af delegationen for A/S Teglværkernes centralkontor i Kbh. Ved sin samvittighedsfulde ledelse af teglværksforeningen i de vanskelige krigsår ydede L. en stor personlig arbejdsindsats, hvorved han i ikke ringe grad befæstede sin position i erhvervskredse. 1918 indvalgtes han af det konservative folkeparti i landstinget og var indtil 1932 et hyppigt benyttet udvalgsmedlem. Efter sin udtræden af landstinget var han medlem af tolrådet og af dets appeludvalg, ligesom han 1937 indvalgtes i priskontrolrådet. Også uden for sit fag var L. tilknyttet forskellige erhvervsvirksomheder. Han var fra 1913 formand for repræsentantskabet for Sparekassen for Svendborg og Omegn, fra 1933 formand for A/S Maskinfabrikken Svendborg (bestyrelsesmedlem siden 1917) og sad i repræsentantskabet for Pensionsforsikringsanstalten og for Sydfynske Jernbaner. Desuden havde han forskellige politiske tillidshverv. Ved L.s afgang fra arbejdsgiverforeningens hovedbestyrelse blev han hædret med en plads som ekstraordinært medlem af denne. – R. 1930. DM. 1938. □Tegn. af O. Neumann, 1930. Mal. af Jørgen Aabye udst. 1942. Foto.

Arbejdsgiveren 21.11.1930: sst. 1938 351f; sst. 1940 399f; sst. 1945 266. Børsen 30.11.1930. Nationaltid. 1.12. s.å. Alfr. Bindslev: Konservatismens hist. i Danm. III, 1937 307. Tidskr. for industri, 1940 258f; sst. 1950 39f. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Finn H. Lauridsen (P. Koch Jensen)

Laursen, Niels Johan, 1855–1930, politiker, præst. * 11.6.1855 i Tønning, Skanderborg amt, † 17.10.1930 i Århus, begr. sst. F: gårdejer, sognefoged Laurids Stephansen (1814–56) og Inger Kirstine Mikkelsdatter (1820–88). ~ 15.11.1882 i Slagelse med Ane Marie Pedersen, * 20.1.1845 i Landsgrav, † 25.7.1911 i Århus, d. af gårdejer

Peder Christensen (1813–89) og Caroline Marie Jørgensen (ca. 1820–84).

L. uddannedes på Jelling seminarium 1872–75, blev student, privat dimitteret, 1877, var et år huslærer i Norge og blev cand.teol. 1882. Han der var tidligt politisk interesseret og påvirket i grundtvigsk venstreretning ønskede ikke straks at blive præst og overtog 1882 redaktionen af det samtidigt stiftede Aarhus Folkeblad der skulle være et grundtvigsk præget modstykke til den bjørnbakske Aarhus Amtstidende. Hans ledelse af bladet var præget af solid dygtighed, men modsætningsforholdet til bjørnbakkerne tabte ret hurtigt betydning, og bladet blev 1895 omdannet til Aarhus Amts Folkeblad med tilslutning også fra nogle bjørnbakkere. L. blev medejer af bladet og medredaktør. Dets hovedopgave var at støtte venstrereformpartiet over for Frede *Bojsens forligstilhængere der havde Aarhus Amtstidende som talerør. 1903 gik Aarhus Amts Folkeblad ind og L. var derefter indtil 1924 residerende kapellan ved Århus domkirke. Han var desuden sin hustru behjælpelig med ledelsen af en privat realskole som hun overtog 1890. L. var formand for Århus højskoleforening 1882–94 og udgav *Sangbog for den danske Folkehøjskole*, 1891 der senere sammen med andre sangbøger fra højskolekredse udbyggedes til højskolesangbogen. L. var medlem af Århus byråd 1900–06 og 1909–20, var opstillet til folketinget i Lemvig 1887 og 1890, i Mariager 1892, i Silkeborg 1895, i Århus 1901 og var valgt i Koldingkredsen 1910–26. Han gjorde sig ret stærkt gældende i rigsdagen og var medlem af finansudvalget 1910–26, dets formand 1920–24. Han sad i universitetskommissionen af 1912 og var en ivrig tilhænger af et jysk universitet som han ville placere i Århus. I det hele mindes L. som en praktisk dygtig politiker med stærkt præg af sin opfindelse fra den jyske bondestand og sin folkelig-grundtvigske livsanskuelse. – R. 1918.

□Afbildet på O. Matthiesens mal. 1923 af rigsdagen 1915 (folketinget). Foto.

N. J. L.: Hvorledes jeg blev politiker i Tiden V, 1915 602. – Kolding folkebl. 2.5.1910 og 17.4.1918. Århus amtstid. 18., 19., 22. og 24.10.1930. Ad. Andersen i Århus stiftstid. 15.6.1955. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

*Hans Jensen**

Lausen, Martin Frederik, 1866–1959, fabrikant. * 25.8.1866 i Odense, † 18.2.1959 i Herning, begr. Århus nrd. kgd. F: bankfuldmægtig, senere -direktør Martin Georg Emil L. (1838–1911) og Marie Magdalene Richardt (1841–1926). ~ 20.10.1893 i Århus med Marie Sophie Henriette

v. Düring, * 23.2.1875 i Haderslev, † 31.8.1952 i Kbh., d. af ritmester Ernst Frederik Vilhelm Carl v. D. (1822–95) og Ida Vilhelmine Frederikke Düring-Rosenkrantz (1831–80).

L. uddannedes hos kornfirmaet Stokkebye & Hvalsoe, på Grüners handelsakademi samt ved et flerårigt ophold i Hamburg og London. 1892 blev han direktør for Aarhus Oliefabrik der siden starten 1871 havde fort en hensygnende tilværelse. Sammen med Otto *Monsted, der var en af virksomhedens grundlæggere, så L. de muligheder der netop i årene for århundredskiftet viste sig i fremstilling af vegetabilisk olie til den voksende margarineindustri. L. gjorde i perioden frem til første verdenskrig Aarhus Oliefabrik til et foretagende der med fabrikker og opkøbsstationer rundt omkring i verden kunne levere olier ikke alene til danske, men til mange europæiske margarinefabrikker. 1902 oprettedes Teutonia Oilwerke i Harburg i Tyskland og 1907–08 fulgte en fabrik i England, Erith Oil Works, og i årene umiddelbart før krigen kom hertil fabrikker i Østeuropa. Til at skaffe råstoffer til disse mange virksomheder opbyggedes et net af opkøbsstationer i Østen og Afrika. Samtidig hermed moderniseredes og udvidedes virksomheden i Århus. For L. var det uden tvivl en skuffelse at dette verdensforetagende som han havde bygget op 1910 af interessenterne blev solgt til en englænder, Sir George Watson, indehaveren af den store engelske margarinekoncern Maypole Dairy Co. L. fortsatte dog som direktør for Aarhus Oliefabrik og i øvrigt som den eneste aktionær i foretaget ved siden af Watson, med hvem han havde et fortræffeligt samarbejde. Da Watson 1918 ønskede at sælge lykkedes det L. under stærkt tidspres og i hård konkurrence med andre interesserede at få tilsagn fra en række banker, store erhvervsvirksomheder og enkeltpersoner om indskud af kapital til opkøb af Watsons aktier. For L. var det en kamp for at redde sit livsværk fra at komme i andres hænder. For det nystiftede aktieselskab Aarhus Oliefabrik blev L. ikke alene direktør, men også formand for bestyrelsen. Den følgende halve snes år blev bitre for L. Under og især efter krigen havde han videreført den linje, han og oliefabrikken havde stået for før 1914: fabrikken skulle gores større. Denne politik forte nu under fredskrisen til alvorlige tab for oliefabrikken – som for så mange andre virksomheder – og L. blev gjort ansvarlig for udviklingen. 1922 måtte han afgive sin formandspost i bestyrelsen hvor han dog blev siddende lige til sin død, ligesom han 1926 måtte trække sig tilbage som direktør. Det er yderst vanskeligt at sige, om L. ikke forstod de ændrede forhold for erhvervslivet efter

krigen, eller om andre ønskede ham fjernet. L. selv var ikke i tvivl om, at det sidste var tilfældet. Efter sin afgang som direktør trak L. sig tilbage til Clasonborg syd for Herning, en tidligere klæde- og papirfabrik hvis gamle bygninger han lod nedrive, og i begyndelsen af 1920'erne opførtes en ny lystgård. Da han overtog Clasonborg var størsteparten af jorden uopdyrket, men det lykkedes i løbet af det følgende tiår at drive det frem til et mønsterværdigt gods. Især kastede han sig over kartoffeldyrkning. Han stod i spidsen for oprettelsen af en sammenslutning af kartoffeldyrkere, De samvirkende jyske kartoffelsektioner (SAJYKA) og var dens første formand 1936–39. Bortset fra at L. sad i bestyrelsen for A/S Frichs og i repræsentantskabet for Aarhus Privatbank samt endvidere 1920–27 som medlem af Industrirådet havde han ikke tillidsposter inden for erhvervslivet. Derimod gjorde han et ganske betydeligt arbejde for Århus by. Han var ivrig talsmand for oprettelsen af et universitet og var 1919–25 medlem af kommissionen af 1919 for oprettelsen af et jysk universitet; han muliggjorde 1920 gennem en gave oprettelsen af et naturhistorisk museum, og han udkastede tanken om at knytte et erhvervsfakultet – det der senere blev til det økonomiske fakultet – til det kommende universitet. Planen og en væsentlig del af midlerne til Århus stadion kan også tilskrives L. der 1920–25 var formand i repræsentantskab og bestyrelse for Århus idrætspark. Han var brasiliansk vicekonsul 1918–31.

L. var en „Gründer“ i ordets egentligste betydning. Han byggede en stor virksomhed op, men måtte forlade den i 1920'erne, et forhold som forbitrede hans sidste år. Povl Drachmann har i romanen *Kampens Mænd* fra 1916 givet et glimrende billede af L. Han kunne være særdeles rundhåndet med de betydelige midler han havde tjent, men i andre forhold lige så påholdende. Til virksomhedens arbejdere havde han et godt, noget patriarkalsk forhold. Det var L. der grundlagde den meget arbejdervenlige og sociale holdning på Aarhus Oliefabrik der i 1930'erne gjorde virksomheden til en af de ledende på dette område i Danmark. □Mal. af fru Clemmensen, 1937 (Clasonborg). Mindeplade af A. Hoeg-Hansen, 1936 (sojlehallen, Århus stadion). Foto.

F. L.: Århus Oliefabrik Lt. 1871–1892–1918, 1943. – Århus stiftstid. 23.2.1959. Demokraten s.d. Chr. R. Jansen i Weekendavisen 23.11.1979.

Chr. R. Jansen

Lausten-Thomsen, Hans, 1878–1958, amtslæge. *6.6.1878 i Roost, Arrild sg., †27.10.1958 i Åbenrå, begr. sst. F: gårdejer Hinrich T. (1845–

1919) og Mette Kristine Hansen (1848–1928). ~1° 14.6.1913 i Assens med Bothilde Hansen, *8.4.1882 i Rurup, Branderup sg., †1.2.1956 i Århus, d. af gårdejer Peter Jessen H. (1852–1925) og Mette Kirstine Schack (1856–86). ~2° 26.9.1958 i Åbenrå med Rigmor Jorgensen, *15.6.1907 i Århus (Frue sg.), d. af manufakturhandler Morten Christian J. (1881–1970) og Anne Christine Petersen (1882–1954).

L.-T. voksede op i et meget bevidst dansksindet sønderjysk hjem, idet hans far var skoleforeningens kasserer gennem tyve år. Efter skolegang i den tyske kommuneskole tog L.-T. 1897 studentereksamen fra latinskolen i Kolding, men 1899 også en tysk studentereksamen i Ratzeburg da det var en forudsætning for, at han kunne virke som akademiker i hjemstavnen. Skønt hans hovedinteresse nok var humanistiske fag studerede han medicin i Berlin og Freiburg, og sidstnævnte sted blev han dr.med. 1904. Han var assistent hos en embedslæge i Baden 1904–05 og nedsatte sig 1906 som praktiserende læge i Skærbæk i Nordslesvig. Under hele første verdenskrig gjorde L.-T. tjeneste som militærlæge. Ved genforeningen opgav han sin privatpraksis og virkede som amtslæge i Tønder amt 1920–43 og 1943–48 i Åbenrå-Sonderborg amt. Desuden var han konstitueret amtslæge i Haderslev amt 1928–43 og 1944. 1945 ledede han karantænestationen i Kruså der modtog fangerne sydfra. – I tilknytning til sit medicinske virke var L.-T. bl.a. medlem af Radiumfondets landskomité 1920–29, af ledelsen af Centralforeningen af hjemmesygeplejevirksemheder 1931–43 og 1947–58 og af Foreningen til husdyrtuberkulosens bekæmpelse 1932–41. Hans største indsats lå dog inden for det nationale kulturelle arbejde efter 1920, og 1948 hædredes han med festskriftet Nordslesvigs aandelige Genforening med Danmark. L.-T. var medlem af skoleforeningens tilsynsråd 1921–54, næstformand for Sønderjysk teaterforening 1932–55 og formand for Tønder biblioteks bestyrelse 1923–43. Ved dannelsen af Historisk samfund for Sønderjylland 1922 blev han medlem af dets styrelse, og 1936–56 var han foreningens myndige formand, ligesom han var medredaktør af dets skrifter Sønderjyske Aarbøger 1922–55 og Sønderjysk Maanedsskrift 1924–47. L.-T. skrev selv et betydeligt antal artikler om folkløstiske og historiske emner. De bedste af hans biografer over betydelige sønderjyder findes i *Haabets Mænd* (1923). L.-T. skrev bl.a. 1937 om *Tønder Læse- og Ungdomsforening 1912–37* og 1942 i Sønderjysk Skoleforening 1892–1942 om perioden 1892–1914, da faderen var dens kasserer. 1948 redigerede L.-T. Bogen om H. P. Hanssen, skrevet af hans Venner og

Lausten-Thomsen, H.

1956 Landet bag digerne. L.-T. var desuden en meget efterspurgt foredragsholder, og et udvalg af de bedste foredrag fra 1930–44 udgav han 1946 under titlen *Dansk Tale i Sønderjylland*. – Æresmedlem af Historisk samfund for Sønderjylland 1956. – R. 1926. DM. 1939. □Foto.

Bibliografi i Sønderjysk månedsskr. XXV, 1948 110–21. – [Peter] K[ar.] I[versen] i Sønderjyske årbøger, 1958 289–92. Nic. Svendsen i Sønderjysk månedsskr., 1958 126–29. M. Kamphövener i Sprogforens almanak, 1960 93–95. Peter Kr. Iversen i Sønderjyske historikere efter 1864, red. Johan Hvidfeldt m.fl., 1976 91–93. – Papirer i landsark., Åbenrå. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Jørgen Witte (*Hans Lund*)

Lautherborn, Christian, 1860–1906, plantagebestyrer i Østafrika. * 5.7.1860 i Ålborg, † 10.11.1906 i Kikogwe, Tanzania, begr. sst. F: faktor, kammerassessor Andreas Ferdinand L. (1827–1902) og Methea Petrea Nicoline Maarup (1826–1904). Ugift.

Straks efter sin konfirmation kom L. i smedelære, senere i maskinlære. Men han havde mest lyst til landbruget, og efter nogle læreår blev han underforvalter på en proprietærgård i nærheden af Ålborg. I nov. 1879 fulgte han med et par fætre til USA hvor han fik ansættelse på en bomuldsplantage i Texas. Han blev senere leder og delvis forpagter af plantagen, men 1887 tog han mod et tilbud om en stilling som bomuldsplanter i det daværende Tysk Østafrika (Tanzania). Han engageredes af Deutsch Ostafrikanische Gesellschaft som var oprettet et par år i forvejen og havde til opgave at udnytte landets muligheder bl.a. ved oprettelse af bomuldsplantager. Han anlagde 1888 den første bomuldsplantage i Pangani, men få måneder efter udbrød en opstand som tvang ham til at flygte, og n.å. deltog han i krige mod oprørerne, indtil der kom militære forstærkninger fra Tyskland. Derefter grundlagde han en stor plantage i nærheden af havnebyen Bagamojo og blev samtidig ledende ved rejsningen af en ny by på dette sted, omfattende over 5000 huse. Han løste alle opgaver med stor dygtighed og fik senere overdraget grundlæggelse og ledelse af flere andre store plantager forskellige steder i landet, både bomulds-, kaffe- og sisal (agave)-plantager. Han blev derfor på alle disse områder en foregangsmand, hvis eftermæle er smukt udtrykt i indskriftene på den mindsten der rejstes på hans grav: „Danske Frænder mindes ham i Kærlighed“. – „Er war einer der ersten welche hier den Pflug der Kultur in die reiche Erde Afrikas setzten“.

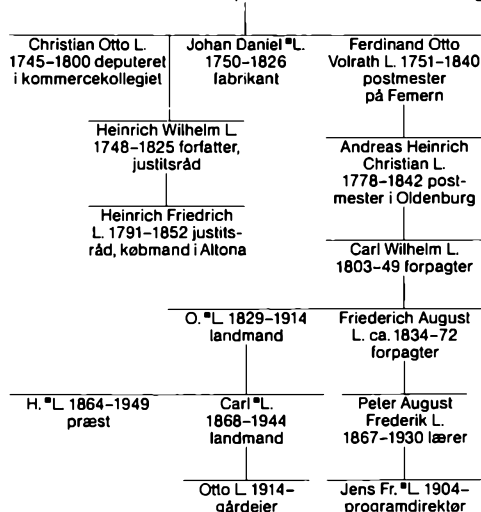
Karl Larsen: De, der tog hjemmefra IV, 1914 5–144.

A. Kamp*

Lawaetz

Slægten, hvis navn formenes at være af bohmsk oprindelse, fores tilbage til proviantforvalter i Rendsborg, justitsråd Heinrich Frantz L. (–1762).

Heinrich Frantz Lawaetz –1762 proviantskommisær i Rendsborg

[Axel R. Hansen:] Stamtavle over Otto Christian Friederich Anton Lawaetz's born, 1915.

Hans H. Worsøe

Lawaetz, Carl Anton Nicolai, 1868–1944, landmand. * 27.3.1868 på Refsnæsgård ved Kalundborg, † 24.6.1944 på Falkenstein, begr. i Refsnæs. F: proprietær O. *L. (1829–1914) og Anne C. P. Burchardi (1832–71). ~ 18.10.1898 i Nykøbing M. med Kirstine Gyiring (Nielsen), * 30.4.1877 i Nykøbing M., † 30.8.1954, d. af by- og herredsfuldægtig, senere kreditforeningsdirektør, etatsråd Hans Nielsen (1842–1916) og Cecilie Marie Aastrup (1840–1913). – Bror til H. *L.

L. blev uddannet som landmand i hjemmet hos faderen, bortset fra et kort ophold hos proprietærene Andersen, Rosendal og Thygesen, Hesselballe 1890–92 var han forvalter på sødegården Refsnæsgård, 1893–94 forvalter og bestyrer på Corselitze på Falster, 1894–1906 forpagter af Rudbjerggård ved Nakskov, 1898–1900 tillige af Helgenæs, 1900–07 forpagter af Kalundborg slots ladegård, 1900–12 af Refsnæsgården, 1907–21 ejer af Løvegård, af Kalundborg slots ladegård (Kålund kloster) siden 1907, og Falkenstein ved Slagelse 1911–13, af Refsnæsgård fra 1912 og af øen Fæno 1921–35. Under sin virksomhed på Lolland-Falster erhvervede L. sig

indgående kendskab til og interesse for sukkerroedyrkning og sukkerfabrikation, og 1911 stiftede han sukkerfabrikken *Vestsjælland*. L. var ikke blot en dygtig administrator af sine store landejendomme, men tog også temperamentsfuldt og i en djærv og ligefrem form del i landøkonomiske diskussioner som forsvarer for det store landbrugs interesser og til hældelse af dets nationaløkonomiske betydning, bl.a. i et par småskrifter: *Det danske Landbrug set fra et stats- og landøkonomisk Synspunkt*, 1920 og *Statshusmandsbevægelsen eller Kejserens nye Klæder*, 1920. Dette debateme som i mellemkrigstiden syntes nærmest udtømmeligt tog L. op med fornyet styrke i de kriseprægede 1930'ere. I en række artikler i *Husmanden* protesterede han på sin stands vegne mod den fortrinnsstilling, det politiske system da indrømmede husmandsbruget i form af en småbrugervenlig ordning for den samlede svineproduktion. Det var for ham en klar bekræftelse af hans tese om, at oprettelse af husmandsbrug, og da især de statsstøttede, var en økonomisk naturstridig handling. Det hører med til karakteristikken af L., at han over for sine undergivne kunne optræde på en brøsig og ubehersket facon. En tidligere leder af L.s bymegeri på Kalundborg ladegård, Anders Peder Nielsen, har i nogle efterladte optegnelser: *En livsførelse* (trykt privat i Silkeborg 1965) givet et signalement af L. som en meget krævende og temperamentsfuld arbejdsgiver. – R. 1943. □Mal. af Johs. Kragh udst. 1941, buste af samme udst. 1946. Foto.

Dansk landbrug LVII, 1938 179. Årbog for Loll.-Falsters hist. samfund, 1971 7–66. Sst., 1974 63–83.

Erik Helmer Pedersen (Aksel Milthers)

Lawaetz, Hermann Carl Johannes, 1864–1949, præst, missionshistoriker. * 13.3.1864 på Kalundborg ladegård, † 15.4.1949 på Fuglsang, begr. Ordrup kgd. F: proprietær O. *L. (1829–1914) og Anne C. P. Burchardi (1832–71). ~ 28.2.1890 i Karise med Ingeborg Vilhelmine Wahl, * 19.1.1864 på Turebyholm, † 18.8.1940, d. af avlsforvalter på Turebyholm, senere forpagter på Alslevgård Valdemar W. (1830–97, ~ 2° 1874 med Ida Therese Volck, 1840–1921) og Adelheid Holm (1840–66). – Bror til Carl *L.

L. blev student 1882 fra Borgerdydskolen på Christianshavn og 1888 cand.teol. 1889 blev han præst i Christianssted på St. Croix, og hurtigt viste han sig som stærkt interesseret i alle forhold vedrørende Vestindien. 1893 oprettede han en realskole på St. Croix, og 1893–1902 var han kongevalgt medlem af øens kolonialråd. Han var en bestemt modstander af De vestindiske

øers salg og udgav 1900–01 bladet *The Danish West-Indian* hvori han bekæmpede tendenser i denne retning. L.s interesse for Vestindien førte ham også ind på studier over øernes historie. Efter at have gennemgået de vestindiske arkiver og suppleret sine undersøgelser ved et studieophold i Herrnhut (1895) skrev han en større afhandling *Brødremenighedens Mission i dansk Vestindien 1769–1848* der 1899 blev antaget til forsvar for den teologiske licentiat(doktor)grad, og som udkom 1902, efter at forfatteren ved kgl. resolution på grund af sit fjerne opholdssted var blevet fritaget for det mundtlige forsvar. Afhandlingen er et værdifuldt og interessant bidrag til oplysning om et ganske udforsket emne. Med al kritik ser L. med megen anerkendelse på herrnhuternes indsats i Vestindien. 1904 tog L. sin afsked og vendte tilbage til Danmark hvor han overvejende helligede sig praktiske opgaver. 1905–08 ejede han Baunebjerggård ved Humlebæk, 1908–12 bestyrede han en af ham oprettet kostskole i Bagsværd, og 1917–29 var han administrerende direktør for Sukkerfabrikken *Vestsjælland*. Foruden mindre, spredte litterære bidrag har L. 1904 (anonymt) udgivet en skønlitterær bog *Sankt Jørgen* (2. udg. 1938), 1929 det pietetsfulde mindeskrift om sin far: *Otto Lawaetz, 1829–16. Oktober – 1929* og biografien *Peter v. Scholten*, 1940. □Mal. af Ella Lawaetz, f. Günther, ca. 1923. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1903 101f.

*Bjørn Kornerup**

Lawaetz, Jens Frederik, * 1904, programdirektør ved DR. * 18.8.1904 i Århus. F: overlærer Peter August Friedrich L. (1874–1930) og lærer Agnes Tørring (1871–1953). ~ 29.1.1946 i Aunede med danse- og gymnastiklærer Birgit Merete Schrøder, * 13.8.1918 i Nakskov, d. af købmand, grosserer Einar S. (1880–1948) og Anna Bastholm (1895–1977).

L. blev student fra Århus 1922 og begyndte at studere ved Polyteknisk læreanstalt i Kbh. Snart blev han imidlertid indfanget af tidens muligheder for journalistisk udfoldelse. Kort før afslutningen af sit studium brød han af, og 1926 startede han den fra 1925 offentligt drevne radiofonis drengetimer. Hans arbejde i disse år bar præg af hans nære tilknytning til kredse omkring det kristelige ungdomsarbejde, således Frivilligt drengeforbund. I nogle år drev han skreven journalistik, bl.a. en tid som redaktør af *Drengbladet*. I midten af 1930'erne ansattes han fast ved radioen, og 1937 da en ny organisation af dette medium blev bragt til vejle ved lov ud-

nævntes han til programsekretær. Det var berøndsensendelserne han fik som ansvarsområde, og han skabte eller formidlede en række udsendelser der ikke blot sendte til børnene, men virkede sammen med dem således at et egentligt samspil med publikum kom i gang. Det muntre og ukontroversielle prægede disse programmer som opnåede meget høj grad af popularitet. Da man i 1947 genoplivede skoleudsendelser i radioen blev L. chef for dette område. To år senere gjorde han det overraskende spring til posten som chef for den nyoprettede underholdningsafdeling. Hans programpolitik her forfulgte ikke samfundskritiske retningslinier. Underholdning som debatskabende medium var ikke hans naturlige intention. Derimod en let og munter programvirksomhed der kunne samle familien omkring radioapparaterne.

Da fjernsynet i begyndelsen af 1950'erne under stor betænkelighed fra bevillingsmyndighedernes side blev introduceret i Danmark blev den særlige dynamik og store arbejdsøvn som L. besad udnyttet ved at man først udnævnte ham til afdelingschef for TV, senere i forbindelse med en strukturændring til direktør for hele TVs programvirksomhed der nu – 1959 – omfattede alle genrer. I egentligste forstand blev han dansk TVs store pioner. En rastløs arbejdsomhed og en evne til at finde medarbejdere der med begejstring kunne indordne sig under hans synspunkter lettede ham vejen. Hans intentioner gik i retning af det folkeoplysende og det elskværdigt underholdende. Det provokerende og stærkt kontroversielle aftvang ham ikke større interesse, omend han i senere år lærte at acceptere også disse aspekter af en alsidig programvirksomhed. En sygdom der medførte en alvorlig synssvækkelse tvang i 1967 L. til at overtage det ledigtblevne embede som programdirektør for radio efter Aksel "Dahlerup". Hans utrættelige energi bidrog væsentligt til at radioen stod sig overraskende godt i konkurrencen med fjernsynet. Da han 1974 trak sig tilbage på grund af alder havde radioen et meget stort og, så vidt det lader sig bedømme, meget engageret publikum, bl.a. takket være hans evne til at skabe nye programformer der inddrog lytterne som aktive medvirken- de. – R. 1954. R. 1960. K. 1972. □ Buste af H. Isenstein (TV-byen). Foto.

Interview i Berl. tid. 18.8.1974. De musiske udsendelser. DR 1925–75 I–III, 1975–78.

Hans Sølvhøj

Lawaetz (Lawätz), Johan Daniel, 1750–1826, købmand, fabrikant. * 17.3.1750 i Rendsborg, † 7.10.1826 i Neumühlen, begr. i Ottensen. F: ju-

stitsråd, proviantkommissær Heinrich Frantz Lawätz (+ 1762) og Hedevig Christiane Otte (1723–92, ~ 2° 1767 med kancellikasserer, justitsråd Peter Martensen i Rendsborg, ca. 1708–71). ~ 19.2.1778 i Hamburg med Cathrine Maria Langhoff, * 1.9.1755 i Hamburg, † 8.9.1835 i Ottensen, d. af købmand Hans Friedrich L. og Anna Marie Möller (1726–59).

L. var udgået af en gammel købmandsslægt og blev selv købmand. Han fik sin uddannelse i Hamburg og senere hos fætterten Niels *Ryberg i Kbh. Efter endt uddannelse rejste han flere år i udlandet, og herunder udvikledes hans lyst til på sit hjemlands område at oprette forskellige industrielle foretagender. Han etablerede sig 1778 som købmand i Altona, men begyndte samtidig at tilvirke lærreder, sejldug og uldvarer på fabrikker i Neumühlen ved Altona. Desuden oprettede han en række spinderier i forskellige holstenske byer. 1807 overdrog han sin handelsforretning til en slægtning og helligede sig fremtidig helt fabriksvirksomheden. Han havde en række gode år, og selv da konjunkturerne vendte, formåede han at ride stormen af. L. var desuden en meget alment interesseret mand. Han stiftede Det patriotiske selskab i Altona og 1812 Det slesvig-holstenske patriotiske selskab, for hvilket han var vicepræsident i mange år. 1778–96 fungerede han som direktør for girobanken i Altona, og han blev 1785 medlem af det altonaiske kommercekollegium og senere af den kommission der skulle gøre forslag om oprettelsen af speciesbanken i Altona. Han udgav i den anledning flere små anonyme småskrifter. Mest af alt interesserede dog fattigvæsenet ham. Han hævdede stærkt statens pligt til at træde hjælpende til, og han ydede personlig en betydelig indsats gennem fattigkolonien Friedrichsgabe, dog uden at opnå de resultater han havde håbet på. 1815 bidrog han med et stort, selvstændigt skrift *Ueber die Sorge des Staats für seine Armen u. Hülfbedürftigen* til den almindelige diskussion om fattigvæsenet. 1821 fulgte et nyt arbejde, *Ueber Armen-Kolonien*. – Hofagent 1777. Etatsråd 1890. Konferensråd 1813. – R. 1810. DM. 1817. K. 1823. □ Litografi af C. Kroymann, 1827.

Fædrelandsk nekrolog 1821–26, udg. Fr. Thaarup, 1835–44 465–68. [H. Lawaetz:] Otto Lawaetz 1829–1929, 1929 26–34. Lars N. Henningsen: Fattigvæsenet i de sonderjyske købstæder, 1978.

Harald Jørgensen

Lawaetz, Otto Friedrich Christian Anton, 1829–1914, landmand. * 16.10.1829 i Bünzen i Holsten, † 6.6.1914 i Kbh., begr. i Refsnæs. F: gård-ejer, senere forpagter Carl Wilhelm L. (1803–49) og Sophie Magdalene Siegmund (1808–82). ~ 1°

29.9.1854 på Grøngård ved Tønder med Anne Charlotte Pauline Burchardi, * 10.7.1832 på gården Kuskrog i Kappel, Slesvig, † 14.12.1871 på Refsnæsgård, d. af proprietær Heinrich Ludwig August B. (1785–1875) og Ida Sieck (1801–79). ~ 2° 14.6.1875 på Juellinge, Hellested sg., med Benthea Cathinka Volck, * 23.6.1839 i Kbh. (Petri), † 23.6.1920 sst., d. af manufakturhandler Johan Frederik V. (ca. 1800–53) og Betzy Caroline Westrup (ca. 1806–48). – Far til Carl *L. og H. *L. Fra tolvårsalderen blev L. oplært i mejeribrug hos faderen som 1838 var flyttet fra Sydslesvig til Kolding-egnen hvor han var mejeriforpagter. L. blev her nøje indlevet i den omsorgsfuldt gennemførte teknik der udmærkede mejeribrugene i Holsten og Sydslesvig og efterhånden vandt indpas i kongeriget. Ved faderens død måtte han som ældste søn kun tyve år gammel overtage driften. 1853 forpagtede han mejeriet på Møltrup ved Herning og senere også hovedgården, men flyttede 1858 til Sjælland som mejeriforpagter på Birkendegård ved Kalundborg og forpagtede 1860 Kalundborg ladegård som han købte 1887. 1866 havde han købt Refsnæsgården, og stort ry vandt han ved den energi og dygtighed, hvormed han drev denne gårds tidligere stenede overdrevsjorder frem i kultur. Som mejerimand og kvægavler var han fremragende, han kunne med selvstændighed gå egne veje, men kunne også drage lære af andres banebrydende arbejde og var blandt de første der fulgte Th. R. *Segelckes anvisninger. I forbindelse med udstrakt roedyrkning og brug af olieklager gennemførte han rationel fodring, og hans landbrug og mejeri blev læresteder for et stort antal mandlige og kvindelige elever. Han var en streng lærer der stillede store krav til arbejdsomhed, og ud fra et alvorligt religiøst sind påvirkede han sine elever til pligtfølelse og nøjsomhed. L. var aktiv inden for Indre mission og stod i mange år som en af de mest fremtredende og agtede lægmænd i bevægelsen. På sin egen havde han, skønt højremand, megen indflydelse både som praktisk foregangsmand og gennem sin offentlige virksomhed der bl.a. førte til oprettelse af landboforening, sygekasse, brugsforening, spare- og lånekasse. Til videre kredse nåede hans påvirkning gennem artikler i landbrugspressen og ved nogle meget læste vejledninger som prægedes af hans solide praktiske erfaring. Han udgav sammen med C. Hartmann *Anvisning til Kvægavl og Meieridrift for mindre Jordbrug*. 1870 (4. udg. 1880) og *Praktisk Landbrug*. 1903 (2. udg. 1907). Som dommer ved mejeriudstillinger i udlandet virkede han til fremme af landbrugseksporten, og med megen iver deltog han i kampen mod margarinen, bl.a. ved et lille

skrift *Kunstmørret og Danmark*. 1888. Bortset fra det kortvarige engagement i kampen mod margarinen tog L. ikke megen del i landbrugets organisationsarbejde, men som praktisk landbruger og som lærerleder nød han stor respekt i alle kredse af dansk landbrug. – R. 1893. □Buste af Johs. Kragh, 1906 (St. mus.). Mal. af samme, 1907 (Kålund kloster, Kalundborg). Foto.

Landbrug og landmænd i Danm., udg. M. Galschiot, 1888 181f. Ugeskr. for landmænd, 1914 335f. K. Dorph-Petersen sst. 502–04. Tidsskr. for landøkonomi, s.å. 426. Fyns stifts landbrugstid., s.å. 268. Vort landbrug, s.å. 284f. B. Boggild: Mælkerbruget i Danm., 4. udg. 1916 19f. [H. Lawaetz:] O. L., 1829–1929, 1929. L. Lawaetz i Hjemliv og trosliv, red. E. Steenvinkel XII, 1944 97–184. Vilh. Bruun i Fra Holbæk amt, 1945 5–26. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Aksel Milthers*

Laverentzen, Johannes, ca. 1648–1729, historisk og numismatisk forfatter, bogtrykker. * ca. 1648 i Ribe, begr. 31.8.1729 i Kbh. (Nic. k.). F: vinhandler, byskriver Laurids Jensen († 1649) og Maren Struck (~ 2° med borger i Ribe Christian Eskildsen). ~ 1° 1.5.1709 i Kbh. (Frue) med Johanne Marie Thomasdatter Dobbeltsteen, begr. 25.8.1724 i Kbh. (Nic. k.) (~ 1° 1698 med viceborgmester i Kbh. Albert Bartholin, 1668–1703). ~ 2° 22.1.1727 i Kbh. (Frue) med Ellen Marie Lemvigh, * 20.6.1688 i Kbh. (Frue), begr. 30.11.1759 sst. (Frue k.) (~ 1° 1714 med professor Hans Bircherod, 1663–1720), d. af etatsråd Peder L. (1646–1710) og Maren Worm (1669–1740).

L., der var datterdattersøn af historiografen A. S. *Vedel, var 1680 Thomas *Kingos amanuensis og blev kort efter kgl. håndskriver. Desuden blev han nøje knyttet til kunstammeret. 1703 udgav han et tillæg til Holger *Jacobæus' Museum Regium, og dette værk udgav han på ny 1710 omarbejdet og forøget. 1693 udgav han *Das preiswürdigste Gedächtnisz des Königs Friderich II*, en populær lovprisende fremstilling af kongens liv og regering, 1705 Vedels efterladte arbejde om Svend Tveskæg med fortalen til hans danske kongekronike. Han syslede med en omarbejdelse af Vedels oversættelse af Saxo, men nåede kun 1713 at få udgivet *Den danske Krønike*. I. bog, forsynet med anmærkninger og billeder. Hans litterære virksomhed og lange arkivtjeneste skaffede ham 1698 bestalling som kongelig bogtrykker, hvortil knyttedes stillingen som universitetsbogtrykker, iøvrigt mod konsistoriums ønske. Med bestillingen fulgte store og indbringende privilegier: trykning af forordninger, skolebøger, aviser, salmebøger, bibles. Det holdt ham dog hårdt at hævde sine rettigheder, og hans virke er blevet strengt bedømt. 1708 fik han

Laverentzen, Johannes

privilegium på udgivelsen af en bibel, men først 1716 fik han den trykt. Han fik derfor i det 1714 oprettede missionskollegium en virksom konkurrent i trykning af bibles, og udgivelsen af salmebøger blev frigivet. Som udgiver af aviser fik han 1719 en dygtigere konkurrent i den driftige Joachim *Wielandt. Hans trykkeri brændte 1728, men han havde på ny sat det i drift da han døde. I hans velhavende hjem opdroges slægts og venners børn. Hans *Gram var i sin ungdom deres præceptor og knyttedes derved til L., således at han vedblev at fungere som korrektør, tilså værkeres trykning, ja, styrede trykkeriet ved L.s bortrejse i pestens tid. – Konsistorialassessor 1698.

Årsberetn. fra det kgl. gehejmark. I. 1852–55, tillæg 27f. Kirkehist. saml. 3.r. II, 1877–80 632 734–37. – J. Vahl: Slægtebog over afkommet af Anders Sørensen Vedel, 1896 = Slægtebog over afkommet af Christjern Nielsen XIII, XIV, XVI, 3. J. Møller: Cimbria lit. I, 1744 335f. C. Nyrop: Den danske boghandels hist. I, 1870 216–20. P. Stolpe: Dagspressen i Danm. II, 1879 (fot. opr. 1977) 249–71. Sv. Dahl i Nord. t. för bok- och biblioteksväsen I, Upps. 1914 335–52 (heri brevveksl. m. Thormod Torfæus).

Georg Galster

Laxmand

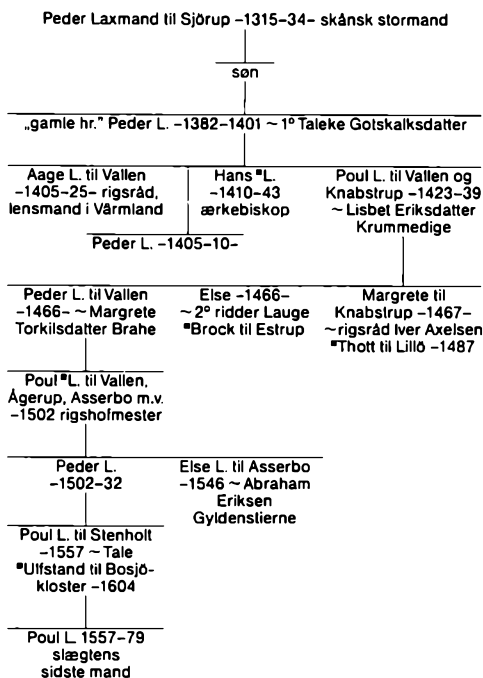
Uradel. Fortrinsvis knyttet til Skåne. En af de få middelalderlige slægter som til stadighed førte slægtsnavn. Navnet er uden forbindelse med våbnet der gengiver en svømmende svane. Slægten kendes fra begyndelsen af 1300-tallet og uddøde i den ældre linie 1579, mens en yngre linie, hvortil bl.a. Else L. (1543–75) til Hofdala, ~rigskansler Eiler *Grubbe, hørte, fortsatte til 1642.

Danm.s adels årbog XIX, 1902 226–32. Danm.s gl. personnavn II, 1948–53 (repro-udg. 1979-80).

Thelma Jexlev

Laxmand, Hans, † 1443, ærkebiskop. † 30.5.1443 på Flyinge, ærkebispernes gård i Torna hrd., begr. i koret i Lunds domk. F: Peder L. († 1401) og I. hustru Taleke, d. af justitiar Gotskalk Degn.

L. var af en ansat adelsslægt der især synes knyttet til Skåne. Han blev i de unge år medlem af Lund og af Roskilde domkapitel. 1412 og 1413 studerede han i Prag og Erfurt, og adskillige år senere, da han var Lund domkirkes dekan, rejste han ud på ny. 1424–25 står han indskrevet i Kölns universitetsmatrikel med studium: kano-nisk ret. Om denne rejse varighed og betydning kan intet siges. – Som kannik i Roskilde 1416 og på fremtrædende post som dekan i Lund 1434 havde han været med i domkirkernes protest mod kong Erik (VII)s overgreb, og efter at være

valgt til ærkebisp 1436 havde han myndigt den danske kirkes selvstændighed i overensstem-melse med de ideer der udgik fra konciliet i Ba-sel. Allerede mens han var dekan var han kom-met ind i rigsrådet; som ærkebisp blev han rå-dets fører i oppositionen mod kongen under den magtfor skydning som i de følgende år fandt sted til gunst for aristokratiet, til ugunst for konge-dømmet. Rigsrådet sendte bud efter den unge Christoffer (III) af Bayern og opsagde kong Erik troskab. Nyårsdag 1443 kronede L. Christoffer af Bayern i Ribe domkirke. 8. I. kom to gennem-gribende forordninger, udstedt af konge og ær-kebisp side om side; den ene påbod bispetien-dens indførelse på Jyske lovs område, hvilket dog næppe blev gennemført i praksis, den anden lagde tilsynet med klostrene og nødvendig refor-mation deraf i bispernes hånd. 7. I. bekræftede kongen, der i okt. havde forlenet L. med Lind-holm slot og flere skånske herreder, Lunde ærke-sædes privilegier og føjede dertil 13.4. endnu et stort privilegiebrev. En måneds tid efter døde L. Der var ingen der med samme kraft kunne for-følge hans politiske og kirkepolitiske mål.

Kilder. Aktstykker vedr. Erik af Pommerns afsættelse, udg. Anna Hude, 1897 (repro-udg. 1971). Diplomatarium dioecesis Lundensis, udg. L. Weibull III, Lund 1900. Acta pontificum Danica II–III, 1907–08; VII, 1943. Svenska medellidsregister 1434–41, udg. Sven Tunberg, Sth. 1937.

Lit. Kr. Erslev: Erik af Pommern, 1901 (reprudg. 1971) 84-422. Johs. Lindbæk: Pavernes forhold til Danm., 1907. Erik Lönnroth: Sverige og Kalmarunionen, Göteborg 1934 (2. opl. 1969). P. G. Lindhardt: Danm. og reformkoncilierne, 1942 = Teol. studier II. Gottfrid Carlsson i Lunds domkyrkas hist., udg. Ernst Newman I, Sth. 1946. N. Skyum-Nielsen i Scandia XXIII, Sth. 1955-56 1-41. Beata Losman: Norden och reformkonsilierna, Göteborg 1970 = Studia hist. Gothoburgensia XI. Ingvær Andersson: Skånes hist. II, Sth. 1974. Jens E. Olesen: Rigsråd, kongemagt, union, 1980.

Thelma Jexlev (Ellen Jørgensen)

Laxmand, Poul, † 1502, til Vallen m.v., rigshofmester. † 22.6.1502 i Kbh., begr. i Vor Frue kloster i Helsingør. F: Peder L. († tidligst 1466) og Margrete Thorkildsdatter Brahe. ~ 1° senest 1485 med Inger Munk (3 roser), † tidligst 1493, d. af Holger M. († ca. 1470) og Inger Joachimsdatter Flemming († tidligst 1513). ~ 2° med Kirsten Banner (~ 2° tidligst 1509 med Gjerd Nielsen Drefeld, † 1520), d. af Erik Andersen B. og Karen Steensdatter Goye.

Ved sine slægtsforbindelser med mænd som Erik *Krummedige, Hans *Laxmand og Iver Axelsen *Thott var L. forudbestemt til en fremtrædende stilling inden for den gruppe af højadelen der så sin hovedopgave i at holde kongedømmet i skak. Dertil horte også Eggert *Frille, hos hvem han blev opdraget. En anden vigtig forudsætning for hans politiske optræden var hans umådelige godsrigdom. Hans udgangspunkt lå øst for Øresund; det var Ågerup ved Lund (Laxmands Åkarp) og fædrenejgården Vallen i Halland. Ca. 1490 samlede han jordegods i Nordsjælland; bl.a. købte han Asserbo hvad der påførte ham en forbitret proces med Oluf Oxé; senere føjedes hertil fynske besiddelser, navnlig Nielstrup ved Svendborg samt parter i Arreskov og Sandholt. Under disse hovedgårde lod ca. 900 bøndergårde; dertil kom kobstadejendomme i ni byer. I statstjenesten kom L. ind omtrent samtidig med kong Hans' tronbestigelse. Senest 1480 fik han Solvesborg len i pant, og 1482 blev han lensmand på Krogen; begge len beholdt han til sin død. 1483 blev han ridder og medlem af rigsrådet. Endnu gennem det meste af 80'erne var hans politiske rolle dog tilbagetrukket; men 1489 udnævntes han – uvist under hvilke omstændigheder – til rigshofmester og nåede dermed frem i forreste række. Hans indenrigspolitiske program er så godt som ukendt. Udadtil synes han personlig at have sluttet sig til den handelspolitik der i hans embedstid gav sig udslag i en skarpere kurs over for hansestæderne med tilsvarende begunstiggelse af nederlænderne. I de langtrukne forhandlinger om unionens genoprettelse deltog han 1494-97, 1495 som leder af den danske dele-

gation; man tør uden tvivl tilskrive ham en virksom andel i den først tøvende, siden kraftige politik der omsider førte til målet. Særskilt må her fremhæves hans slægtskab med en af det svenske unionspartis førere, Arvid Trolle; en hemmelig sammenkomst mellem disse to mænd 1497 er et vigtigt led i det diplomatiske forspil til sommerens afgørende felttog. I dette deltog rigshofmesteren personligt.

L.s ved denne tid tilsyneladende meget stærke position undermineredes inden længe gennem hans strid med kirken eller rettere med en indflydelsesrig gruppe af bisperne. Munkeordnerne havde han intet udestående med; navnlig i sine yngre år skænkede han betydelige gaver til forskellige klostre, og den taknemmelighed hvormed fremfor alt karmeliterne i Helsingør havde årsag til at mindes ham, har sat sig synlige spor bl.a. i Paulus *Helies omtale af ham; påfaldende mange af hans adkomstbreve vidner om forretningsforbindelser med klostrene, navnlig Esrum. Også med den aristokratiske ærkebiskop Jens *Brostrup synes han at have kunnet samarbejde. Allerede 1493-95 kom han imidlertid, først på embeds og siden på egne vegne, i skarp konflikt med den stridbare Roskildebiskop Niels *Skave der trods ærkebispens advarsel stod ham stejlt imod. Langt alvorligere følger fik hans sammenstød med Jens Brostrups eftermand, den bondefødte Birger *Gunnensen. Modsætningerne skærpedes, da ærkebispens påstod, at der ved en sammenkomst af adelige på Solvesborg kort efter Ditmarskertoget 1500 skulle være dannet en art sammensværgelse „paa Kongens argeste og værste“. Forbitrelsen herover drev rigshofmesteren så vidt, at han ved et møde på Helsingborg ikke blot behandlede ærkebispens meget hånligt, men endog åbent undsagde ham; fejden udsattes dog efter kongens henstilling til efter næste herredag. Stilstanden blev imidlertid ikke overholdt, og Birger følte øjensynligt sin stilling i højeste grad truet. Til efterårets herredag indfandt han sig ikke, men indsendte i stedet et vidtløftigt og voldsomt klageskrift, rettet navnlig mod L. og Niels *Hak; han truede heri endog med appel til paven. Om rigsrådets forhandlinger i den anledning vides positivt kun det ene, at en af rigshofmesterens mest fremstående tilhængere, Oluf Stigsen *Krogno, ved tylvtered måtte rense sig for ærkebispens beskyldning vedrørende Solvesborgmødet.

Så meget er dog sikkert, at kongen endnu enten ikke har troet på anklagerne eller – måske snarere – i den kritiske udenrigspolitiske situation ikke har fundet tidspunktet belejligt til et opgør. Politiske divergencer mellem ham og hans første embedsmand har der utvivlsomt været nok af. L.

måtte som følge af sine besiddelsers udsatte beliggenhed og sine svenske slægtsforbindelser være stemt for en fredelig løsning af den fornyede konflikt med Sverige og gik så vidt, at han var med til at skrive et brev til det svenske rigsråd, hvori det hed: „Findes Bristen hos vor kære, naadige Herre, tvivler os intet paa, at hans Naade lader os jo blive sig mægtig“. Foreløbig trådte modsætningen dog ikke åbent frem. I sommeren 1502 deltog L. som en af flådens anførere i det mislykkede undsætningstogt til Stockholm. På hjemvejen blev han tilbage i Kalmar hvor hans datters fæstemand Abraham Eriksson (Gyllenstierna) forte befalingen; han lod her byens borgerskab sværge kongen troskab og tog sig i øvrigt af slottets proviantering. Disse træk kendes fra hans egen indberetning (13.6.) hvis mærkelige undertone af selvforsvar synes at vidne om en vis nervositet. Kort efter kom han selv til Kbh. Da han her efter en samtale med kongen 22.6. var på vej fra slottet til sin gård på Østergade blev han på Højbro overfaldet af to adelsmænd, Bjørn Andersen "Bjørn" og Ebbe "Strangesen"; sidstnævnte stødte en daggert i hans bryst og kastede ham derpå ud fra broen med det hånlige udråb: „Du hedder Laxmand, altsaa hører du hjemme i Vandet!“

Kong Hans viste straks alle tegn på deltagelse; han overværede messerne for den afdødes sjæl og lod sin vogn ledsage liget til Helsingør. Men kort efter slog han til. 29.7. indfandt kongen sig personligt på Sjællands landsting for at „kundgøre“, at L. havde stået i forræderisk forbindelse med svenskerne, og at hans gods derfor var beslaglagt af kronen; kun hvis arvingerne ville tage ansvaret for hans gerninger kunne de få det igen. 8.11. fik rigsrådet bevismaterialet forelagt, og da den anklagedes nærmeste frænder frafaldt forsvaret, tilkomte rådet kongen alt hans gods. Sagen forfulgtes derefter videre gennem tilsvarende domme på de forskellige landsting. Det praktiske resultat blev konfiskationen af alt den afdødes uhyre jordegods; det gik hårdt ud over bornene, hvis seje kamp for at få i det mindste deres mødrearv tilbage først under Frederik I kronedes med held, da de ved en dom 1526 fik tilkendt Asserbo med noget mere gods. – Selvfølgelig satte disse hændelser sindene i stærk bevægelse, og tidligt opstod det rygte, at kongen selv havde stået bag ved drabet; tanken lå nær, da drabsmændene gik fri for straf og Ebbe Strangesen tilmed kort efter optoges i rigsrådet. Drabet var måske tilfældigt, men dommen var det i hvert fald ikke.

Det bratte omslag i kongens holdning i løbet af juli må skyldes, at han nu mente at have fået de fornødne beviser i hænde. Hvorfra tilskyndelsen

udgik vides ikke; men nærmest ligger det at tænke på rigshofmesterens højgestjilte modparti der lededes af ærkebiskoppen, men hvortil også horte de nye bisper i Roskilde og Odense. Johan Jepsen "Ravensberg" og Jens "Andersen" (Belde-nak); spor af sidstnævntes særegne juridiske begavelse har man med god grund ment at finde i selve den fra romerretten hentede procesform. Domspræmisserne tillægger L. en tredobbelt brode: han skal have ægget „alt Sveriges Raad“ til ulydighed mod kongen, have sendt hemmeligt bud til oprørerne i Stockholm og endelig åbenlyst have udtalt, at Hans havde været Danmark „en skadelig Herre og Konning“. Det sidste er rimeligvis rigtigt; men denne ytring havde i sig selv næppe været nok til at fælde ham. Det springende punkt bliver derfor om man vil anse L. for skyldig i landsforræderisk forbindelse med Sturepartiet i Sverige. Vil man her ikke lade sig nøjes med selve dommens vidnesbyrd – og at der blandt dommerne fandtes også nære venner og frænder af den dømte, kan ikke bestrides – så er det i virkeligheden hverken mange eller vægtige argumenter der kan føres i marken for anklagens rigtighed. Tværtimod har man med føje fremhævet det påfaldende i, at Sturernes og Hemming Gads grundigt gennemforskede papirer intet røber om en sådan forbindelse; og endnu tungere vejer det, at det svenske rigsråd efter krigens afslutning 1512 på Abraham Erikssons foranledning to gange udtrykkelig frasagde sig ethvert kendskab til sagen. At dommen var uretfærdig, derom var der inden for 1500-tallets danske historieskrivning kun én mening, først udtrykt 1524 af P. Helie som „iniqua sententia“. Uanset skyldspørgsmålet betegner den store godskonfiskation under alle omstændigheder et vigtigt politisk vendepunkt, idet Hans fra da af svingede over til fortrinnsvis at støtte sig på gejstligheden i stedet for som hidtil på adelen. Først opfattet som et led i den oprækkende kamp mellem de to herrestænder løstes L.-affæren ind i sin rette sammenhæng; om reformationen varsler den også derved, at det blev kongen der hjemførte løvens part af byttet.

Missiver fra Chr. Is og Hans's tid, udg. Will. Christensen I–II, 1912–14. Diplomatarium dioecesis Lundensis, udg. L. Weibull VI, Lund 1932–39 29–31, 39–45 54–56 82–85 101–03. – J. L. Kolderup-Rosenvinge og Chr. Molbech i Hist. t. III, 1842 575–613. C. F. Allen: De tre nord. rigers hist. I, 1864 280–90 650–55. Chr. H. Brasch: Gamle ejere af Bregentved, 1873 83–100. C. Paludan-Müller: De første konger af den oldenborgske slægt, 1874 (reprint. 1971) 221–31. Bille-ættens hist. I, ved W. Møllerup, 1888–93 286f 293–97. Johs. Lindbæk og G. Stemant: De danske helligåndsklostre, 1906. Stig luul: Fællig og hovedlod, 1940 98–101 259. Paul Sjögren: Släkten Trolles hist. intill år 1505, Upps. 1944. Henry Bruun: P. L. og Birger Gunnensen, 1959 (re-

proudg. 1975) (anm. af Aksel E. Christensen og Stig Luul i Hist. t. 11.r.VI, 1960–62 362–92). Erik Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen, 1968. Ingvar Andersson: Skånes hist. II, Sth. 1974. Kai Horby i Danm.s hist. II, 1980 231–34.

Henry Bruun*

Lebeck, Anders Outzen, 1868–1926, politiker. * 15.5.1868 i Bovlund, Agerskov sg., † 26.4.1926 i Åbenrå, urne på kgd. ved Bovlund frimenighedsk. F: gårdejer Jens Outzen L. (1841–72) og Bodild Marie Schmidt (1843–1918). ~ 6.10.1895 i Bovlund (frimenighedsk.) med Margrethe Hansen, * 8.3.1869 i Bovlund, d. af gårdejer Henrik Jessen H. (1837–1916) og Anne Marie Johnsen (1843–1908).

L.s hjem horte til Bovlund frimenighed, og dette grundtvigsk-folkelige miljø prægede ham for livet. Fra sin tidligste ungdom ønskede L. at yde en indsats i det nationale arbejde. Efter nogle år i landbruget uddannede han sig hertil ved et ophold på Askov højskole 1889–90, ved frie studier i København 1890–93 og på rejser til Berlin, Oxford og Paris. Kort efter H. P. *Hanssens overtagelse af Hejmdal (1893) blev L. journalist ved dette blad hvor han især vakte opmærksomhed ved sine „Jesper Oldfux“-artikler der satiriserede over dognets begivenheder. Til 1908 var han knyttet til Hejmdal, men blev 1909 medarbejder ved Dannevirke i Haderslev, dog således at der levedes ham tid til at udføre et omfattende nationalt arbejde. Fra 1908 var L. hjælpesekretær for Vælgerforeningen og 1911 valgte han til kasserer og forretningsfører for Skoleforeningen, et hverv han beholdt til sin død. Ved krigsudbruddet 1914 fængsledes han en månedstid, under krigen organiserede han et stort velgørenhedsarbejde i Haderslev. Da grænsestriden efter 1918 blussede op stod L. helt på H. P. Hanssens side. Modstanderne fandt ham doktrinær, og han blev udsat for skarpe angreb. Hans udprægede Åbenråstandpunkt kostede ham 1922 stillingen ved Dannevirke, og han knyttes nu til landsbiblioteket i Åbenrå hvor han i sine sidste leveår gjorde et stort arbejde for at klarlægge de nationale forhold nord og syd for den nye grænse. 1920 valgte han til folketinget for Åbenråkredsen i tilknytning til venstre, men trak sig 1924 tilbage for at give plads for H. P. Hanssen. L. udgav 1911 jubilæumsskriftet *Haderslev Amts Landboforening 1861–1911* og i det følgende år *Den nordslesvigske Skoleforening 1892–1912*, samt 1913 oversigten *Tyve Aars Elever. Den nordslesvigske Skoleforenings Virksomhed fra 1894–1913*. I 1912 udsendte han *Domænerne i Haderslev Amt* hvori den nationale jordkamp belyses og i bd. II (1919) af det af Sv. Dahl og A.

Linvald redigerede værk Sønderjylland skrev L. om *De store nationale Foreninger*. Sit vigtigste historiske arbejde udførte han i hovedsagen i sine sidste leveår hvor han samlede resultaterne af omfattende national-statistiske undersøgelser i 27 nordslesvigske grænsesogne i et kartotek med oplysninger om ejendomsstørrelse, ejer- og slægtsforhold, nationalt sindelag osv. Nogle af resultaterne samledes i pjecen *Vor nationale Arbejdsmark*, 1925 og i et manuskript, udgivet af Aksel Lassen i Sønderjysk månedsskrift 1974. □Mal. af Franciska Clausen, 1973, efter foto (Folkehjem, Åbenrå).

Interview i Tilskueren, 1923 II 37–41. To ungdomsvener. H. P. Hanssen – H. V. Clausen, udg. Harald Jørgensen, 1962. – Niels Hansen i Sprogforen.s almanak 1927, 1926 66–70. Vilh. la Cour i Grænsevagten VIII, 1926 169–72. Hejmdal 27.4.1926. J. Hvidtfeldt: Navne-reg. til H. P. Hanssens værker, 1944 56. M. Refslund Poulsen: Erindr. I–II, 1955–57. Nic. Svendsen: Sønderjysk skæbne III, 1968 32–36. M. Kamphøener m.fl. i Sønderjysk månedsskr., 1968 134–48. Aksel Lassen sst. 1973 280–83. – Papirer i Landsark., Åbenrå.

Lorenz Rerup (Hans Lund)

le Clerc [lø'klæ:r], **Louis-Augustin**, ca. 1688–1771, billedhugger. * ca.1688 i Paris, † 8.3.1771 i Kbh. (Ref.), begr. sst. (Ref. kgd.). F: kobberstikker Sébastien le C. (1657–1714) og Charlotte van den Kerckhove. ~1° med Caroline Wilhelmine Isabella, † 22.1.1741 i Kbh. (?). ~2° 30.1.1742 i Kbh. (Petri) med Jacobine Louise Lefèvre, * ca.1702, begr. 12.5.1757 i Kbh. (Petri), mulig søster til kgl. kammertjener Jean Pierre L. († 1750).

le C. var i Paris elev af billedhuggeren A. Coysevox og vandt 1712 ved akademiet „2den prix de sculpture“ for opgaven *Abigael bringer levnedsmidler til Davids hær*. Om hans virksomhed i den følgende snes år ved man kun at han en tid arbejdede ved hoffet i Ansbach og 1730–35 som medarbejder hos François de Cuvilliers har udført arbejder til lystslottet Falkenlust i Brühl. Antagelig direkte derfra er han kommet til Kbh., indkaldt 1735 af Christian VI. Gennem en god halv snes år udfoldede han nu en omfattende virksomhed som ledende dekorationsbilledhugger og interiørkunstner ved opførelsen af Christiansborg slot, ligesom han udførte finere møbler til slottet. Alt dette gik imidlertid til grunde ved slottets brand 1794. 23.12.1735 havde le C. fået bestalling som hofbilledhugger, og 1738–46 oppebar han 400 rdl. årlig for udførelse af modeller og tegninger. I Den kgl. kobberstiksamlings bevares fire store perspektivtegninger i tusch af Christiansborg slot set fra forskellige sider, af disse er de to udført i Christian VIs tid (den ene betalt 16.2.1746), de to andre i Frederik

le Clerc, Louis-Augustin

Vs (den ene dateret 1747). På disse tegninger kalder le C. sig „premier sculpteur de Sa Majesté et dessinateur du cabinet“. Hans virksomhed uden for slotsbygningen var ikke stor. 1739 leverede han til et bassin i Rosengård have en sandstensgruppe af en dreng på en svane; dette arbejde blev i 1830'erne afløst af H. E. *Freunds bronzegruppe. – le C.s eneste større bevarede arbejde fra hans senere år er dekorationen i riddersalen på Christian VII's palæ på Amalienborg, udført 1752–54 for A. G. *Moltke (1710–92) i udpræget rokokostil, der dog allerede tre år efter fuldførelsen blev modificeret 1757 i antikiserende stil af N.-H. *Jardin. Efter den tid synes le C. ikke at være blevet synderlig benyttet. – Fra 1738 var le C. professor ved Christian VI's kunstakademi og fortsatte ved Frederik Vs fra 1754 til sin død. Han synes at have været en stridbar mand der stadig var uenig med de ledende arkitekter ved slotsbygningen samtidig med at han dog i høj grad nød kongens gunst. En måned før sin anden hustrus død gik han over fra den katolske til den fransk-reformerte menighed. □ Mal. af C. G. Pilo, 1763 (kunstkad.).

Mnemosyne, udg. Jens Møller III, 1832 fl.st. J. M. Thiele: Kunst-akad. og heststatuen på Amalienborg, 1860 46. F. J. Meier: Efterretn. om Fredensborg slot, 1880 175f. F. Meldahl og P. Johansen: Det kgl. akademi for de skønne kunster, 1904 21–26 28–30. Mario Krohn: Frankrigs og Danm.s kunstneriske forbindelse i det 18. årh. I–II, 1922. P. Lespinasse: Les artistes français en Scandinavie, Paris 1928 130 f. P. du Colombier: L'art français dans les cours rhénanes, Paris 1930 78. Louis Réau: Hist. de l'expansion de l'art français III, 2. Pays scandinaves, Paris 1931 23 27 34. Chr. Elling i Kulturminder, 1942–43 107–09. Samme: Christiansborginteriører, 1944 = Festskr. udg. af Kbh.s univ. sept. 1944. Samme: Amalienborg-interiører, 1945. Kn. Voss: Arkitekten Nic. Eigtved, 1971. J. Fr. Norbæk i Arkitekten LXXIII, 1971 303–05. H. Lund i Christiansborg slot, red. Kr. Hvidt m.fl. I, 1975.

V. Thorlacius-Ussing*

le Coffre [lo'kofra], **Benoit** (Benedix), 1671–1722, maler. Døbt 5.2.1671 i Kbh. (Kat.), begr. 28.11.1722 sst. (Trin.). F: maler og stukkør hos enkedronningen Claude le C. fra Le Mans († 1690) og Marie Trouillet de la Brière fra Le Mans († 1698). ~ før 1714 med skuespiller Marie Hélène la Croix (Hélène *le Coffre), * formentlig i Dresden, begr. 22.4.1728 i Kbh. (Trin.), d. af første kammertjener hos kurfyrsten af Sachsen Jean la C. († 1691) og Anne Sophie Pilloy († ca. 1688, ~ 1° 1673 med Johan Jacob Stapffer). le C. sendtes som ung til Paris hvor han blev optaget på Academie royale de peinture's skole. Formentlig modtog han samtidig privatundervisning. 1692 vandt han akademiets første pris for *Hagar i ørkenen*, men synes ikke at have benyttet den derved erhvervede ret til studier ved

akademiets skoler i Rom. 1696 var han i hvert fald i Kbh. hvor han fik betaling for et billede af *kronprinsesse Sophie Hedevig* og udførte portrættet af *Niels Juel* på Egeskov. Han hørte til den kreds af kunstnerisk uddannede lavere hofembedsmænd som helt levede i hoffets glans, og han opnåede i hvert fald efter tronskiftet en fast årsløn samtidig med at han fik betydelige leverancer og begunstigelser. Han leverede portrætter af *Frederik IV* (1704, 1707, 1708, 1716) og *Christian (VI)* (1708, 1717) og udførte en stor mængde loftsmaalere til Rosengård, Frbg., kancellibygningen, palæet bag Børsen og Københavns slot samt Eremitagen. 1721 rantes han af et slagtilfælde. Hans økonomiske vilkår var stedse meget dårlige, og han blev stadig ret ringe betalt. Lidt af en bohemenatur tør han vel kaldes; le C.s værker bekræfter dette indtryk af uborgerlighed. Hans større kompositioner kan røbe en usikkerhed både i figuropbygningen og i udformningen af det perspektiviske billedrum, ligesom han sjældent viser en dybere forståelse for de behandlede myter. Men dette synes også at afspejle en bevidst reaktion mod den pompøse, akademiske barok. Betegnelsen af ham som „præ-rokoko“ er slående rigtig fordi hans opfattelse var gledet fra udtrykkene for satsenhed over til individualisme.

Som frondører mod den gamle skole udvikledes hos de unge malere i Paris i 90'erne en ny indstilling, pittoresk i sin inderste karakter, og le C. må have været blandt de første her. Det er det pointerede, det pikante, det momentant bevægelige i lys- og skyggefordelingen; det markante, outrede, underlige, det sensuelt betonedede. Derfor denne vrimmel af små velskabte pigebørn; derfor disse eksotiske typer, tyrker, venezianere, gamle hollændere, derfor de knitrende fejende draperier, fjernet fra barokkens pompøse stofflader, og derfor dette spillende lys som runder figurerne så fantasifuldt, uvirkelighedens verden: scene og kulisser, fuldtone orkestre og forborgne dramer. Den livsglæde som Venezia excellerede i, fester, skuespil og musik, elskovs-eventyr, sanseris, den forfinede verden som Frederik IV som ung havde fået indblik i og siden savnede, fandt her et koncist udtryk, en hektisk blomstring før krigen og pietismen slog den ned. – Af le C.s værker er en snes store billeder blevet skånet, de fleste på Frbg. slot. De viser vel en overfladisk tilknytning til storbarokkens værker (N. Poussin) som *Proserpinas rov* eller en legen med klassiske emner som *Hercules modtagelse på Olympien*, men også undertiden en frihed i bevægelsesmotiver (*Solnedgangen*), en indtagende farvefinhed og malerisk sans og en strålende fantasi (*Maskerade*); på Stat.mus. findes den for-

trinlige skitse til dette arbejde. På Rosenborg hænger le C.s storartede levende *Bacchanal*, på Gauno en række små genreagtige billeder, *Tyrkere*, *Santerne* o.l., på Fr.borg hans selvportræt, på Brahetrolleborg det fremragende portræt af Frederik IV i kroningsdragt (formindsket billede på Fr.borg); på Gauno et andet af kongens portrætter, en gentagelse i halvfigur af helfigursbilledet på Fr.borg. Derimod må portræterne af Dorte Krag og Otte Krabbe der har været henført til ham formentlig tillægges H. *Krock. Man antager, sikkert med rette, at han som teatermaler har været knyttet til den franske trup i Kbh. – Hans enke gik til scenen som så mange andre i slægtskredsen. En datter var en tid Chr. Dannekiolds elskerinde. □Malet selvportræt (Fr.borg).

L. Bobé i Pers.hist.t. 6.r.III, 1912 84; sst. 7.r.III, 1919 61 (om slægten). Le Danemark dans ses rapports avec la France, 1935. Chr. Elling i Fr. Weilbach: Frbg. slot, 1936. Samme i Kunstmuseets årsskr., 1936 1–25 (optr. i forf.s Paraden I, 1958 27–54). Sigrid Theimann: Hinrich Krock, 1980.

O. Andrup*

le Coffre [lø'kɔfrə], Marie **Hélène**, f. la Croix, † 1728, skuespiller. * formentlig i Dresden, begr. 22.4.1728 i Kbh. (Trin.). F: første kammertjener hos kurfyrsten af Sachsen Jean la Croix († 1691) og Anne Sophie Pilloy († ca.1688, ~ 1° 1673 med Johan Jacob Stapffer). ~ maler Benoît *le C., døbt 5.2.1671 i Kbh. (Kat.), begr. 28.11.1722 sst. (Trin.), s. af maler og stukkator Claude le C. fra Le Mans († 1690) og Marie Trouillet de la Brière († 1698).

Holberg skriver om det første danske teaters tilblivelse at der i Kbh. fandtes „adskillige franske Personer, der vare vante til Comodier, og som var opdragne udi det danske Sprog“. le C. var en af dem som kunne optræde på begge mål. Hun var beslægtet med teaterlederen Magnon de *Montaigus hustru og har rimeligvis af økonomiske grunde meldt sig ved komediehuset 1722 da hendes mand, den kendte maler, var syg til døden. Vi ved at hun kreerede de Holbergske roller Engelke i *Den politiske Kandestøber*, Abelone i *Den Vægelsindede*, Marie i *Mester Gert* (5 akter), Leonora i *Det arabiske Pulver* samt Magdelonerne i *Jean de France*, *Julestuen* og *Maskerade*. Da hun døde før teatret havde standset sine forestillinger tog Montaigu hendes døtre i huset; en af dem tilhørte et års tid personalet sammen med moderen. Kunstkere har ment at træk af le C.s ydre er benyttet af hendes mand på hans dekorationsbilleder, især maskeradebilledet i „Rosen“ på Frbg. slot hvortil Statens museum for kunst og Teatermuseet ejer forstudier.

L. Bobé i Pers.hist.t. 6.r.III, 1912 81 84. E. Nystrom: Den danske komedies oprindelse, 1918. Ludv. Holberg: Epistler V (nr.447), 1951 9. Chr. Elling: Paraden I, 1958 35 (optr. fra Kunstmuseets årsskr. 1936).

Robert Neiendam*

Leemejer, Jørgen Frederik, 1831–97, kunstsamler, museumsinspektør. * 27.11.1831 i Randers, † 27.11.1897 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: købmand Rasmus Hansen L. (1798–1842) og Kirstine Sofie Mørch Secher (1804–49). Ugift.

En svagelighed i barndomsårene satte L. tilbage og bevirkede at han ikke kom til at studere. I stedet var han medhjælper i Th. Linds boglade 1852–68, særlig ved kobberstik-afdelingen. Herfra tog han til herregården Ristrup som han skulle arve, for at tage del i dens bestyrelse. Da testamentet ved testators død 1873 viste sig ikke at være i orden til fordel for ham vendte han tilbage til Kbh. og fik arbejde hos højesteretsadvokat S. *Nellemann for hvem han ordnede auktioner efter arveprinsesse Caroline og enkedronning Caroline Amalie. 1877 overtog han pladsen som Studenterforeningens inspektør. 1879 forestod han kunst- og industriudstillingens bureau under J. J. A. *Worsaaes formandskab, og denne fik ham 1881 ansat som inspektør ved det nationalhistoriske museum på Fr.borg hvor han var en meget nyttig mand ved indkøb af gamle sager og disses ordning i samlingerne. Desuden virkede han som assistent ved kunstakademiets kontor 1879–92, assistent 1879–92 og derefter sekretær ved Charlottenborg-udstillingen. – L. var en vennesæl og gæstfri mand der havde indrettet sig et smukt hjem med gamle malerier og møbler. Han var et skattet medlem, dels af Kristian *Zahrtmanns, Pietro *Krohn's og Otto *Haslund's kreds, dels af en kreds af arkitekter med Arnold *Krog, Eugen *Jørgensen og Hack *Kampmann i spidsen. Memoirer nævner ham som en uegenlyttig hjælper for sine mange venner og en dygtig kender af antikviteter. □Akvarel af E. Henningsen, 1880 (Fr.borg). Silhouet af Hack Kampmann, 1883. Mal. af Malthe O. Engelsted, 1885 (Fr.borg). Karikaturtegn. af Eugen Jørgensen ca.1890 (Fr.borg). Tegn. af Hans Tegner, 1898 (sst.). Mal. af P. Ilsted s.å. Maske (Fr.borg). Relief (gravstenen). Foto.

V. A. Secher: Medd. om slægten Secher, 2. udg. 1939 186. F. Hendriksen i Politiken 30.11.1897. Samme i Arkitekten XXVI, 1924 149–54. Samme: En dansk kunstnerkreds, 1928. Otto Andrup i Carlsbergfondet 1876–1926 I, 1930 183f 198.

Sigurd Schultz*

Lefevre [lø'fæ:vɔ], **Halfdan**, * 1909, læge. * 3.1. 1909 i Kbh. F: kommunelærer, redaktør Marius

Lefevre, Halfdan

Ludvig L. (1876–1958) og Marie Louise Mygind (1884–1932). ~ 1° 9.7.1938 i Øster Lindet med læge Aslaug Hanne Bisgaard, * 27.2.1912 i Kbh. (~ 2° 1952 med direktor Ejvind Østrup, * 1913), d. af overlæge, dr.med. Axel B. (1875–1939) og Vilhelmine Lorentzen Schmidt (1878–1960). Ægteskabet opløst 1950. ~ 2° 15.5.1953 i Kbh. med translator Aase Ellen Lagoni, * 20.9.1911 i Kbh. (~ 2° 1960 med redaktør John Danstrup, * 1919), d. af orlogskaptajn Otto Frederik Kristian L. (1882–1949) og Ellen Frederikke Bach (1884–1963). ~ 3° 17.12.1960 i Ebeltoft med oversygeplejerske, kunsthåndværker Kirsten Agnete Beyer, * 6.6.1921 i Århus, d. af prokurist Albert Erik B. (1885–1968) og Frida Poulsen (1892–1978).

L. påbegyndte 1928 stud.mag. studiet i dansk og historie efter s.å. at være blevet student fra Schneeklothsskole; han opgav dog efter et år, studerede derefter medicin ved Kbh.s univ. hvor han til normal tid 1936 tog medicinsk embeds-eksamen – trods samtidigt ihærdigt medforfatter- og næsten professionelt parodiforløsende skuespilindsats i den tidsperiodes ustyrligt morsomme medicinerrevyer. Efter kirurgiske kandidatstillinger i Kbh. og på Færøerne arbejdede han sammen med O. Chievitz ved den danske ambulance i Finlandes vinterkrig foråret 1940, hvilket han sammenfattede i *Danmark sender en Ambulance*. 1940 (finsk udg. 1941). Samtidig med at L. i besættelsesårene 1940–45 gennemgik en grundig gynækologisk uddannelse, udførte han ved deltagelse i Dansk samlings modstandsgerning pga. sin fremragende sproglige formuleringskunst et stort illegalt pressearbejde samtidig med redaktørarbejde for Muldvarpen, Morgenbladet (mrk.: K.H.) og kunstsidskriftet Forum. L. udgav *Mændene i Danmarks Frihedsraad*, 1945, samtidig med, at han fik lejlighed til at disputere om et onkologisk emne: *Acceleration of the development of spontaneous tumours in mice*, 1945, og lod sig 1945 opstille som folketingskandidat for partiet dansk samling og som medlem af frihedsbevægelsens samråd. 1949–51 var han fast kronikor ved Berlingske Aftenavis og kommentator (mrk.: Lanceten). 1958 udnævntes L. til overlæge ved gynækologisk afd. G på Kbh.s amtssygehus i Glostrup efter uddannelsesstillinger ved forskellige kbh.ske hospitaler; under sin ansættelse på Bispebjerg hospitals 1953 nyoprettede gynækologiske afdeling fik L. sammen med dets chef August Christensen (1906–80) gjort en væsentlig indsats inden for Skandinavien for den operative behandling af livmoderhalskræft, hvortil han var blevet inspireret ved studieophold hos amerikanske gynækologer som J. V. Meigs i Boston

og A. Brunschwig i New York. 1956 deltog L. i Dansk røde kors' ambulance i Ungarn.

Som overlæge har L. foruden at passe en travl gynækologisk afdeling taget ivrigt del i debatten om abort-problemet – og det sidste år før sin afgang som overlæge (1979) om de ældres behandling på plejehjem. For denne sidste indsats modtog L. 1979 IKEA-prisen samt Modstandsbevægelsens veteranklubs 4. maj-pris „Den brudte lænke“. 1940–49 var han medlem af bestyrelsen for foreningen To løver, 1946–48 af Frit Danmarks hovedledelse, 1958–63 af præsidiets for frihedskampens veteraner. 1959–60 var L. ledende senior i Studenterforeningen, og fagligt 1966–68 formand for Dansk selskab for obstetrik og gynækologi. Han modtog 1969 Simon Fougners Hartmanns familiefonds hædersgave. – R. 1975. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1945 165f. – [Sv. Aa. Maarssø:] Slægtsbog for slægten efter spanieren Augustin Miquelsen, 1957. Erik Jacobsen i Medicinsk forum XXXI, 1978 155–77.

Egill Snorrason

Lefolii [le'fo'lii], **Hans Henrik**, 1819–1908, rektor. * 19.2.1819 i Kbh. (Frels.), † 7.4.1908 i Charlottenlund, begr. i Kbh. (Ass.). F: urtekræmmer Jacob Severin L. (1788–1870) og Ane Abelonue Jul (1795–1879). ~ 1° 24.8.1844 i Helsingør med Nikoline Timothea (Thea) Christiane Schow, * 7.12.1819 i Helsingør, † 17.1.1845 i Rønne, d. af adjunkt Hans S. (1789–1860) og Christine Margrethe Petersen (1780–1858). ~ 2° 15.5.1862 i Odense med Christiane Dorthea Julie Strandbygaard, * 25.7.1832 på Borgensgård, Vedersø sg., † 13.8.1918 i Kbh., d. af gårdejer Bertel Rindom S. (1808–76) og Mette Nielsen, kaldet Lægaard (1803–93).

Familien hed oprindelig Livonius og stammede fra Mecklenburg. L. blev student 1837 fra Borgerdydskolen på Christianshavn, fik 1839 accessit for bevarelsen af universitetets prisopgave om Plutarchs skrifter om Aleksander den Store, var lærer ved kbh.ske privatskoler, bestod 1842 den filologiske embeds-eksamen og kom 1843 som adjunkt til Sorø. N.å. forflyttedes han som overlærer til Rønne, 1854 til Odense. 1866 blev han rektor ved katedralskolen i Viborg og virkede her, til han 1892 tog sin afsked og bosatte sig i Charlottenlund. L. blev som elev af J. N. Madvig en meget dygtig filolog og fortrinlig faglærer i klassiske og nordiske sprog; han udarbejdede en større og en mindre dansk sproglære (1871 og 1857), hvoraf især den større, *Sproglærens Grundbegreber*, af fagmænd anerkendes som rig på værdifulde iagttagelser og gode distinktioner. Han udgav til brug ved sin levende

og meget særprægede danskundervisning *Fortællende Digte for Børn*, 1860, *Fortællinger og Sæger fortalte for Børn*, 1860–77, genfortællinger af Nials Saga og flere andre sagaer samt *Fra Gudelivet og Gudetroen i Nordens Hedenold*, 1866.

I sin ungdom blev L. grebet af det politiske og nationale gennembruds tanker, påvirkedes først af S. *Kierkegaard, siden varigt af N. F. S. *Grundtvig; han fik „stærke Længsler, holdt fast ved dem under Tidernes Omskiftninger“ og arbejdede stedse mod høje mål i sin skolegering og i det offentlige liv. På Bornholm havde han taget del i politik og knyttede sig siden til det grundtvigske venstre i venskab med folkehøjskolens betydeligste personligheder såsom L. *Schroder, C. *Bågo og Jens *Nørregaard. Efter 1864 så han det som sin opgave at sikre et kraftigt dansk folkeliv ved ungdomsopdragelse efter Grundtvigs kristelige, danske og nordiske synspunkter. Som lærer og rektor var han noget helt for sig selv, af ydre som i tale og i hele sit væsen; hans dybt religiøse, men tålsomme og levende personlighed prægede hans lærer- og skoleledergerning og drog talrige elever til Viborg; mange påvirkede han for livet. Myndig og målbevidst gjorde han Viborgskolen til udgangspunkt for reformer der på den tid var opsigtsvækkende, men som siden århundredskiftet indgik i arbejdsplanen for den højere alment skole. Han afskaffede de daglige karakterer, indførte undervisning i sløjd og dansk, lod faste lærere overtage hidtil tilsidesatte fag som gymnastik, sang og skrivning, hvorved de fik virkelig betydning for skolen. Han stræbte efter at skabe en helhed i barne- og ungdomsundervisningen ikke blot inden for den lærde skole, men på alle trin af skolen, som enhedsskolen nu vil gøre det. For at fremme standsskifte og udvide folkeopdragelsen i demokratiet optog han gerne i sin skoles højere klasser ældre elever der først sent kom til boglige studier. Han ønskede at udskyde den alder i hvilken børnene skulle træffe bestemmelse om deres fremtid, og bekæmpede den ensidige gammelsproglige studenterundervisning. I meget påagtede, bredt skrevne skoleprogrammer aflagde han, et særsyn i hine dage, udførligt regnskab for årets arbejde og udviklede sine skoletanker; i programmet 1876 skrev han *Om Skolen som væsentlig medvirkende til Standsomskiftningen*, 1893 sit „Afskedsord“ fra 1892, videre 1899 et lille skrift *Sandhed og Virkelighed*. Hans vægtige indlæg i pædagogiske drøftelser og taler ved folkehøjskolens betydningsfulde møder gjorde ham landskendt som en af skolens ypperste, og trods sit politiske standpunkt fik han indflydelse på de konservative regeringers skolestyre. 1875 var han med til at stifte Selskabet for historiske

kildeskrifters oversættelse hvor filologer og historikere samarbejdede med folkehøjskolens mænd til værdifuld folkeoplysning. Selv oversatte han 1894–1902 Sallusts *Jugurtha* og *Catilina* samt Tacitus' *Agricola* og *Germania* og skrev indledninger dertil. □Tegn. (Sorø kunstmus.). Litografi af I. W. Tegner efter foto. Mal. af Chr. Bang, 1922 (Viborg katedralskole), formindsket gentagelse (Fr.borg). Foto.

Selvbiografi i Rønne lærde skoles indbydelsesskr. 1844 20f. H. H. L.: Afskedsord i Viborg skoles progr. 1893 3–14. H. H. L.s erindr. i Højskolebl. XXIV, 1899 375–82 401–12 433–38. – F. E. Hundrup: Lærerstand ved Viborg katedralskole, 1875 38–41. Ludv. Schroder i Nord. månedsskr. for folkelig og kristelig oplysn., 1876 II 1–17. Samme i Danskeren X, 1893 297–304. Jyllandsposten 5.10. og 8.10.1887. Marius Kristensen i Højskolebl. XXXIII, 1908 561–64. P. Munch i Det ny årh. V, s.å. 651f. Aage Friis: H. H. L. Tale ved afsløringen af L.s portræt i Viborg katedralskole, 1922 (også i Skivebogen XV, 1923 1–16). Jacob Andersen: Erindr. I, 1926 102–11 121. – Papirer i Rigsark.

Aage Friis*

Lehm Laursen, Johannes William, * 1905, stadsbibliotekar. * 16.10.1905 i Vejle (Skt. Nikolaj). F: tømrermester Thomas Rasmus Laursen (1863–1949) og Ane Marie Elisabeth Thomsen (1863–1941). ~1° 17.10.1931 i Nykøbing F. med bibliotekar Astrid Grum-Schwensen, * 7.12.1901 i Nykøbing F., d. af kontorchef Jens Emil G.-S. og Anna Marie Alexandra Jensen. Ægteskabet opløst 1946. ~2° 14.2.1946 i Frederikssund med bibliotekar Aase Thomsen, * 16.2.1919 i Kbh., d. af afdelingsbibliotekar, cand.mag. Svend T. (1885–1973) og Signe Gulbrandsen (* 1886).

Efter studentereksamen 1923 begyndte L.L. sin uddannelse i hjembyen Vejle 1926 med afgangseksamen fra Statens biblioteksskole 1930. Han fik sit bibliotekariske virke i Frederiksborg kommunebiblioteker 1931–73, dog 1930–38 også beskæftiget som ass. bibliotekar ved Danmarks tekniske bibliotek og som Dansk forfatterforenings bibliotekar og arkivar 1930–44. Med betydelige pædagogiske evner underviste han i en række år på biblioteksskolen og på boghandlerfagskolerne. Blandt hans mange faglige tillidsposter kan nævnes, at han var Danmarks biblioteksforenings første pressesekretær 1941–43. – L.L. blev G.*Krogh Jensens nærmeste medarbejder og viderefører af hans arbejde, koncentreret omkring den fremragende hovedbiblioteksbygning 1935, hvis vedligeholdelse og stadige modernisering han har skildret i skriftet *En biblioteksbygning. Anlæg, funktion, resultater*, 1960. Fra 1937 var hans tanker om læsesalen – „det uopdagede bibliotek“ – udformet og publiceret i Bogens Verden, 1937 og 1940 og diskuteret i Bibliotekaren 1942. Han skrev om dette arbejds-

område i Lærebog i Biblioteksteknik, 1945, 1952 og 1959, og hans syn på læsesalen med særlig bibliotekarisk leder og et omfangsrigt materiale fik betydning især i de større folkebiblioteker. Er udformningen af læsesalen end senere af samfundsmæssige grunde ændret en del, har denne kvalitetsbetonede læsesalsform dog nok i sig båret kimen til vore dages informationsbibliotek.

1954 blev L.L. Krogh Jensens efterfølger som stadsbibliotekar, og han videreførte i 1950'erne den allerede påbegyndte filialudbygning i kommunen. 1958 fremlagde L.L. i Bogens Verden sine tanker om de storkøbenhavnske bibliotekers problemer, nærmere udbygget for Biblioteksforeningen for Storkøbenhavn 1959. Han foreslog bl.a. her en fælles bogvalgspolitik, fælles kataloger, spec. over anskaffelser af udenlandsk litteratur, den sidstnævnte realiseredes. Efter vedtagelsen af den nye bibliotekslov af 1965 kunne den af ham foreslåede fri låneret for benyttet i Storkøbenhavn gennemføres som for hele landet. Et derefter oprettet arbejdsudvalg for de storkøbenhavnske folkebiblioteker videreførtes i det nuværende De storkøbenhavnske folkebibliotekers samarbejdsudvalg som institution til igangsættelse og videreførelse af fælles opgaver. Hans idé om et depotbibliotek for området gennemførtes som et landsdækkende depotbibliotek for folkebibliotekerne, hvis første bestyrelsesformand L.L. blev 1967–73. Udover de faglige indsatser har L.L. haft en levende interesse for arbejdet med bogen, bibliografisk bl.a. med *Litteratur om Frederiksberg*. 3. udg. 1950 og den desværre ufuldendte *Dansk litteratur om bogvæsen*. 1955–56. Han sad i Forening for boghåndværkskomité for årets bedste bøger 1951–59 og var i 1940'erne redaktør af en række standardværker, bl.a. Alverdens Viden, 1939–41 og Danmarks store Digtere, 1943–45. Indenfor lokalhistorien ydede han fra 1954 til sin afgang som stadsbibliotekar en betydelig indsats som sekretær for Historisk-topografisk samfund for Frederiksberg og fra 1955 som tilrettelægger af dets publikationer. L.L. videreførte Krogh Jensens sikre administration af det frederiksbergske biblioteksvæsen og drog videre perspektiver ud i hele det storkøbenhavnske område. Hans indsats er præget af nøgtern realitetssans og gennemført kvalitet. – R. 1963. □ Foto.

Mogens Iversen

Lehmann

I. Den i Danmark mest udbredte slægt L. kom til Holsten med Johann Gottlieb L. (1735–1807), der var født i Oberlausitz, hvor faderen skal have været linnedvæver.

Religionshistorikeren Edvard *L. var ~ maleren Karen Marie Wiehe, d. af skuespilleren Johan *W. Politikerken Orla *L. var ~ Annette Marie Bolette Puggaard, d. af grosserer Hans *P.

II. En anden slægt L. føres tilbage til grenader i Fredericia Andreas L. (ca. 1705–efter 1752) hvis søn, the- og porcelænshandler i Kbh. Johan Julius (Christian) L. (1735–94) var far til kinafarer Johan Frederik Ludvig L. (1765–1807).

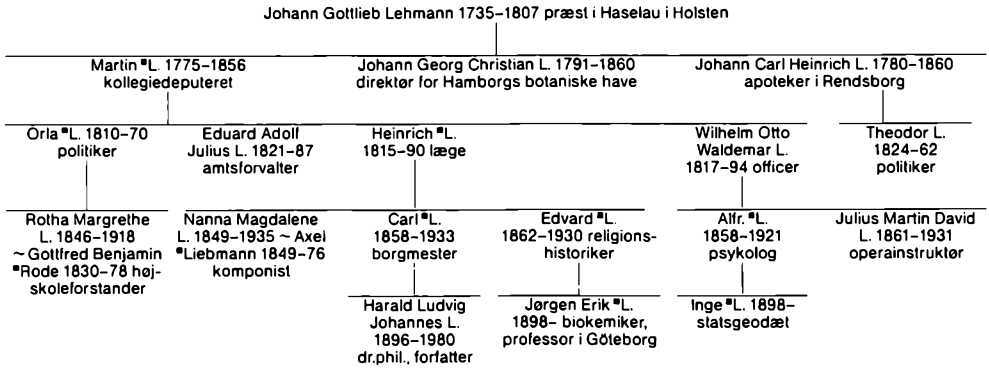
(I) Th. Hauch-Fausboll: Slægthåndbogen, 1900 531–40. (II) Niels Friis: Generalkonsul Paul Adolph L.s anetavle, 1943. O. Lehmann: Stamv. over Johann Gottlieb L.s efterk., 1937.

Hans H. Worsøe

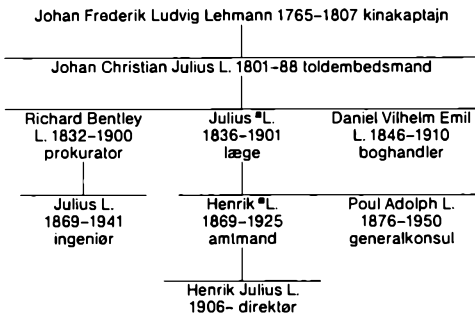
Lehmann, Alfred Georg Ludvig, 1858–1921, psykolog. * 29.12.1858 i Kbh. (Garn.), † 26.9.1921 sst., begr. i Hørsholm. F: kaptajn, senere oberst, direktør Wilhelm Otto Waldemar L. (1817–94) og Adelaide Marie Antonie David (1832–1932). ~ 4.2.1887 i Slagelse med Ida Sophie Torsleff, * 9.3.1866 i Slagelse, † 24.4.1935 på Frbg., d. af boghandler Hans Jacob T. (1838–1919) og Maja Katinka Heloise Bachmann (1844–1929). – Far til Inge *L.

L. blev student 1876 fra Metropolitanskolen og polyteknisk kandidat i anvendt naturvidenskab 1882. 1882–92 virkede han som assistent ved landbohøjskolen, først i kemi, senere i tegning, de to sidste år tillige som bibliotekar. Kort tid efter sin eksamen indledte han en psykologisk undersøgelse der dannede grundlag for den afhandling *Farvernes elementære Æstetik. En objektiv psykologisk Undersøgelse* som han 1884 forsvarede for den filosofiske doktorgrad. Tilskyndelsen hertil fik L. ved undervisningen i filosofikum 1876–77, hvor han under påvirkning af Rasmus *Nielsen fattede interesse for filosofiske problemer, men det var dog først ved bekendtskabet omkr. 1880 med G. T. Fechners og W. Wundts arbejder at han fandt sit egentlige forskningsfelt, eksperimentalsykologien, hvis anvendelse af naturvidenskabelige metoder ved udforskningen af forholdene mellem sjælelige og legemlige livsytringer tiltalte hans sans for det eksakte. Afhandlingen tager sigte på at angive betingelserne for, at to eller flere farver virker æstetisk tiltalende når de sammensættes, og den består af en række elegant udførte undersøgelser af farve- og lyseffekter. Hovedresultatet er, at en farvekombinationens æstetiske værdi er betinget af, at de indgående farver fængsler opmærksomheden tilnærmelsesvis lige meget (ækvivalensloven), og at middelstore intervaller er disharmoniske, fordi den simultane kontrast der opstår mellem farverne forandrer deres farvetone (induktionsloven), hvorfor man bør vælge små eller

Tavle I

Tavle II

store intervaller mellem farverne for at sikre æstetisk tiltalende kombinationer.

1884–85 studerede L. psykofysisk metode og teknik hos Wundt i Leipzig. Efter hjemkomsten påbegyndte han for egne midler indretningen af et psykofysisk laboratorium i Metropolitanskolens kælder der allerede n.å. kunne tages i brug. I lektionskatalogen s.å. tilbyder han som privatdocent at forelæse to ugentlige timer over „Æstetik grundet paa Erfaring“ og „privatissime (men gratis)“ at give studerende der henvender sig derom „Lejlighed til at anstille experimental-psykologiske Undersøgelser“. 1889 erhvervede han Videnskabernes selskabs guldmedalje for en prisafhandling der i noget ændret form udkom 1892 under titlen *Hovedlovene for det menneskelige Følelsesliv* (s.å. på tysk stærkt ændret). Ved Polyteknisk læreanstalts udflytning 1890 til Sølvgade lykkedes det L., støttet af professorerne i filosofi, først at formå universitetet til at afstå nogle lokaler i det tidligere teknisk-kemiske laboratorium og dernæst 1893 at bevæge myndighederne til at overtage psykofysisk laboratorium og underlægge det Kbh.s univ. der herefter

varetog dets drift. 1890 blev han midlertidig docent, 1910 ekstraordinær professor, og 1919 ordinær professor i eksperimentalpsykologi. 1916 bedredes laboratoriets lokaleforhold yderligere ved flytningen til Studiegården i Studiestræde. Hertil flyttede også R. H. *Pedersen, laboratoriets assistent siden 1913, med hvem L. havde et mangeårigt samarbejde bl.a. om arbejdspsykologiske forhold (*Vejret og Vort Arbejde*, Vidensk. Selsk. Skr., 1906).

Det er L.s fortjeneste at have grundlagt et af verdens første psykologiske laboratorier, og han har æren af at have indført eksperimentalpsykologien eller, som han selv foretrak at sige, psykofysikken i Danmark. Med begejstring og utrættelig energi virkede han for denne videnskab, og i årenes løb foretog han, til dels med apparatur han selv havde udtænkt og konstrueret, talrige selvstændige undersøgelser og gennemprøvede i så vid udstrækning som muligt fremmede forskeres forsøg (fx *Forsøg paa en Forklaring af Synsvinklens Indflydelse paa Opfattelsen af Lys og Farve ved direkte Syn*, Vidensk. Selsk. Skr. 1885; *Ueber die Helligkeitsvariationen der Farben*, Festschr. W. Wundt zum 70. Geburtstag II, 1902; *Irradiationen som Aarsag til nogle Synsbe- drag*, Vidensk. Selsk. Forhandl., 1904; *Beiträge zur Psychodynamik der Gewichtempfindungen*, Archiv f. d. ges. Psychol., 1906). Nogle undersøgelser over genkendelse (*Om Genkendelse*, Vidensk. Selsk. Skr., 1888; tysk udg. i Philos. Studien, n.å., og *Kritische und experimentelle Studien ueber das Wiedererkennen*, sst. 1892) blev især kendte i tiden, fordi L. med sin tilbagevisning af Harald *Høffdings forklaring af genkendelse ved „lighedsassociation“ til fordel for hans egen forklaring ved „berøringsassociation“ kom i heftig debat med denne. Gennem sine mangeartede

undersøgelser søgte han at finde nøjagtige udtryk for de psykiske og de fysiologiske fænomeners indbyrdes forhold. I hovedværket *Die körperlichen Äusserungen psychischer Zustände I–III* (1899–1905; bd. I på dansk 1898) nåede han til den antagelse, at det psykiske er knyttet til en særlig form for nerveenergi, kaldet „P-Energi“, der i rent materielle kausalkæder opstår ved omdannelse af andre energiformer og igen kan omdannes til disse. Det er dog altid bevidsthedstilstandene som er bestemmende for vore handlinger og det dermed forbundne muskelarbejde, selv om deres oplevede styrke på sin side igen afhænger af energiomsætningen i „centralorganet“ – hjernen. De fra refleksbevægelserne kendte hæmnings- og baningsforhold antog han for gældende for alle hjerneprocesser, og da alle psykiske virksoheder er knyttet til hjernefunktioner, mente han at også de psykiske vekselvirkninger måtte forstås som hæmnings- og baningsfænomener. I et andet hovedværk *Die Hauptgesetze des menschlichen Gefühllebens* (1914, fuldstændig omarbejdelse af 1892-udg.) samlede L. resultaterne af sine mangeårige empiriske og teoretiske studier af følelseslivet. Hovedanliggende her er igen de sjælelige tilstandes legemlige ytringer hvor han henfører følelseslivet til de trofiske reflekser og bestemmer lyst-ulystfølelserne ud fra variationer i forholdet mellem assimilation og dissimilation. Værket indeholder en indgående kritik af den James-Langeske emotionshypotese som tilbagevises ved en påvisning af, at legemlige symptomer (som fx gråd) altid viser sig efter den sjælelige tilstand (bedrøvelsen) er indtruffet. I et tredje tysksproget hovedværk *Grundzüge der Psychophysiologie*, 1912, findes en foreløbig oversigt over L.s udforskning af det psyko-fysiske problemkompleks – således hans undersøgelser af sensoriske processer, psykodynamiske forhold, opmærksomhed, samt mere komplekse dannelser som vilje, temperament og personlighed. Selv om L.s opfattelse af forholdet mellem sjæl og legeme i nogen grad er opgivet, er flere af hans grundsynspunkter dog blevet stående, ligesom det også er almindelig erkendt, at han har leveret en række værdifulde enkeltundersøgelser af blivende betydning; bl.a. skyldes opdagelsen af de såkaldte paradoksale kuldefornemmelser ham.

Ved sine undersøgelser over hypnose og studier af okulte, særlig spiritistiske fænomener, blev L. kendt i vide kredse i ind- og udland (*Hypnose* og *de dermed beslægtede normale Tilstande*, 1890 (s.å. på tysk), *Overtro og Trolddom fra de ældste Tider til vore Dage I–IV*, 1893–96 (2. helt omarbejdede udg. I–II, 1920–21; 1. udg. på tysk 1898, 2. Aufl. 1908 og 3. Aufl. 1968; ungarsk

1910; 3. del på svensk 1906; 3. danske udg. 1968); s.m. F. C. C. Hansen *Ueber unwillkürliches Flüstern*, Phil. Studien, 1895; *Grafologien*, 1899; *Spiritismen og dens saakaldte Beviser*, 1921). Mens han i de tidligere omtalte værker bestræbte sig på at nærme sig almenpsykologiske fænomener strengt empirisk, kan der i disse grænsestudier ses en anden bestræbelse som C. N. Starcke forer tilbage til „hans filosofiske Trang til at bringe Klarhed i de vigtigste Livsforhold“. For L. supplerede disse angrebsmåder hinanden. Han følte nok her, at den nye psykologi – når blot den holdt sig til eksakte metoder – stod over for de helt store opdagelser som en påvisning af sjælens realitet ville være. Derfor bekæmpede han de lette løsninger, som overtro og spiritisme gik ind på, ved dels at påvise disse fænomeners psykologiske baggrund og dels at underkaste flere af dem en nøjere laboratoriemæssig prøvelse. Banebrydende herhjemme var også hans arbejde for at vække forståelse for de i udlandet gjorte forsøg på en praktisk anvendelse af eksperimentalpsykologiens metoder og resultater. Han udarbejdede en række prøver for hærens og marinens flyvere og anviste veje for eksperimentalpædagogiske og erhvervspsykologiske undersøgelser (*Rapport om de til Fastsættelsen af psykotekniske Flyveprøver anstillede Undersøgelser*, 1918; *Den individuelle sjælelige Udvikling. Grundtræk af den pædagogiske Psykologi*, 1913 (2. udg. 1920); *Psykoteknik*, Tilskueren, 1918; *Størst Udbytte af legemligt og aandeligt Arbejde I–II*, 1919). Hans håb var med psykofysisk laboratorium som centrum at få oprettet institutioner der ved rationel undersøgelse af den enkeltes anlæg og særlige forudsætninger skulle kunne bidrage til, uden unødigt spild af kræfter, at bringe enhver på sin rette plads i livet. Oprettelsen af Psykoteknisk institut, Militærpsykologisk tjeneste og ansættelse af videnskabeligt uddannede skolepsykologer skyldes således i sidste instans L.s forberedende arbejde. – L. blev medlem af Videnskabernes selskab 1902; han var medstifter af Selskabet for psykisk forskning 1905 og af Foreningen for eksperimental pædagogik 1914, ministeriets konsulent i sager vedrørende smør- og margarinfarve 1888, 1890–1912 censor ved seminarie-eksamen. – En bror **Julius Martin David L.**, * 14.7.1861, † 2.12.1931, blev student 1878, mag.art. i tysk 1885 og virkede derefter som teateranmelder indtil han 1888 blev sceneinstruktør først ved Dagmarteatret, 1890 ved Folketeatret og 1893 ved Det kgl. teater. Hans skuespil *Afdansning* opførtes 1884 på dette teater. R. 1904. DM. 1923. – R. 1918. □ Relief af Carl Martin-Hansen (Kbh.s univ.s psyk. lab.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1884 29f. – T. Baumgarten: Familien Torsleff, 1913 48. Herdis Krarup: Die Metaphysiologie A. L.s kritisch erläutert, Berlin 1907. Den kgl. veterinær- og landbohøjskole 1858–1908, 1908. J. Fröbes: Lehrbuch der exper. Psychologie I–II, 1916–20. Wilh. Wundt: Erlebtes und Erkanttes, Stuttg. 1920 311f. R. H. Pedersen i Naturens verden V, 1921 393–99. Samme i Archiv für die ges. Psychologie XLII, Lpz. 1922 283–94. C. N. Starcke i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1921 107–10. H. Hoffding i Oversigt over vidensk. selsk.s forhandl. 1921–22 47–50. Samme: Erindr., 1928 163 259. Anathon Aall i Scand. scientific review I, Kria. 1922 7–13. Edg. Rubin i Tilskueren, 1926 I 411–15. Samme: Mennesker og høns, 1937 5–18. C. Spearman: The abilities of man, 1927 108 129f. Fr. Brandt i Danm.s kultur ved år 1940, red. Sv. Dahl VII, 1943 113–15. Franz From i forord til L.: Overtro og trolddom, 3. udg. 1968. Ellen Nørgaard: Lille barn, hvis er du?, 1977. I. K. Moustgaard i Kbh.s univ. 1479–1979 X, 1980 147–66 206–12. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

A. Friemuth Petersen (S. V. Rasmussen)

Lehmann, Carl Frederik Mozart, 1858–1933, borgmester. * 14.11.1858 i Kbh. (Garn.), † 6.7.1933 sst., urne på Søllerød kgd. F: professor, dr.med. Heinrich *L. (1815–90) og Claudine H. Mackeprang (1819–1911). ~ 1° 25.4.1884 i Branderslev med Henriette Sophie Schwensen, * 18.7.1860 på Helgenæs ved Nakskov, † 2.10.1905 i Kbh., d. af proprietær, senere bibliotekar i studenterforeningen og torvemester Reinhold Christian Bernhard S. (1829–1917) og Agathe Johanne Margrethe Neergaard (1838–1919). ~ 2° 11.1.1908 i Søllerød med Camilla Marie Budelmann, * 23.9.1857 i Birkerød (Trin.), † 10.1.1932 i Kbh., adoptivd. af grosserer Herman Frederik B. (1817–79) og Martha Marie Eleonora Wiegh (1824–1913). – Bror til Edvard *L.

L. lærte landvæsenet hos gehejmeråd E. *Tesdorpf på Ourupgård og var derefter i nogle år ved handelen her og i England indtil han 1886 blev ansat som assistent i magistratens 3. afdeling (fattigvæsenet). S.å. blev han fuldmægtig på Almindelig hospital og 1905 dettes inspektør i hvilken stilling han gjorde sig fortjent ved sit gode forhold over for hospitalets beboere. Han deltog meget i filantropisk virksomhed og valgtes 1910 til borgmester for magistratens 3. afdeling efter en mellem den konservative og den radikale gruppe sluttet overenskomst der medførte at socialdemokraterne, der da var det største parti, ikke fik deres kandidat, Chr. *Christiansen, valgt. Som en naturlig følge heraf blev L. ikke genvalgt da loven af 1917 trådte i kraft og magistratens medlemmer herefter valgtes efter partilinjer og på åremål (otte år). I hans korte borgmestertid skete der ikke fremskridt af større betydning, ikke mindst fordi halvdelen faldt i krigsårene hvor dyrtiden og specielt indkvarter-

ring af husvilde og forsørgelse af arbejdsløse var faktorer som i høj grad lagde beslag på forsørgelsesvæsenets arbejde. I marts 1917 påbegyndte folkekøkkenet sin virksomhed med salg af billig middagsmad fra syv udleveringssteder, 1914 oprettedes den første kommunale vuggestue på Jagtvej og kort efter en på Østerbro, og 1917 påbegyndtes arbejdet med oprettelse af et plejehjem for børn hvis hjem midlertidigt er opløst.

Efter sin afgang 1917 fortsatte L. sit filantropiske arbejde og var formand for Det kgl. blindeinstitut, Hjem for arbejdsføre blinde kvinder og den gensidige Hjelpeforening for kvindelige håndarbejdere, forretningsfører for de Puggaardske legater og formand for Efterslægtsselskabets direktion, næstformand i Hvile- og rekreationshjemmet for kvinder og for Dansk spareselskab samt medlem af bestyrelsen for en række selskaber hvoraf kan nævnes Kbh.s understøttelsesforening, Børnehjælpsdagens hovedkomité, Julemærkekomiteen, Høstblomstkomiteen og Welandershjemmet. 1914 oprettede han Dronningens centralkomité hvis formand han var til 1917. – R. 1910. DM. 1917. □ Afbildet på gruppebillede af Edv. Lehmann, 1863. Mal. af Frants Henningsen, 1905 (De gamles by, Kbh.). Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1917. Buste af J. R. Gauguin udst. 1920 (blindeinstituttet). Mal. af Henrik Lund, 1922, og af Otto Christensen, 1933 (Kbh.s rådhus). Foto.

H. Trier i Hist. medd. om Kbh. 2.r.II, 1925–26 140f. Johs. Lehmann sst. 4.r.IV, 1954–57 81–107 fl.st. A. F. Wiberg i Nyt t. for abnormvæsenet, 1928 127f. Kbh.s bystyre gennem 300 år II, ved Poul Møller, 1967. Harald Jørgensen: Fra lemlestiftelse til moderne plejehjem, 1969 87f. Samme: Omsorgen for børn og unge i Kbh. gennem 250 år, 1970 46f. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*August Nielsen**

Lehmann, Johannes Edvard, 1862–1930, religionshistoriker. * 19.8.1862 i Kbh. (Garn.), † 23.3.1930 sst., urne på Frbg. kgd. F: professor, dr.med. Heinrich *L. (1815–90) og Claudine H. Mackeprang (1819–1911). ~ 3.1.1896 på Frbg. med maler Karen Marie Wiehe, * 12.10.1869 i Kbh. (Johs.), † 17.9.1940 i Uppsala, d. af kgl. skuespiller Johan *W. (1830–77) og Fanny Petersen (1845–1908). – Far til Jørgen *L. Bror til Carl *L.

L.s fædrene slægt stammede fra de tyske embedsfamilier, og hans far folte endnu samhørigheden med disse; en arv herfra mærkede man i L.s kritiske holdning over for nationalliberale ideer. I øvrigt var hans hjem præget af det københavnske borgerskabs solide dannelse, og litterær smag og kundskab dannede et fundament i

hans senere udvikling. Efter studentereksamen 1880 fra Metropolitanskolen studerede han teologi og tog 1886 teologisk embedseksamen. Samtidig drev han filosofiske studier hos K. Kroman. Han regnede Kroman og F. Buhl (1850–1932) for at være dem han skyldte mest blandt sine lærere. Foråret 1886 tilbragte han som Tegnér-Oehlenschlägersk stipendiat i Lund og grundlagde derved en forbindelse med svensk universitetsliv som senere skulle blive af betydning. 1886–92 levede han af undervisning dels i Kbh., dels i Kalundborg, men gav sig samtidig af med religionsvidenskabelige studier. Efter 1890 at have fået universitetets guldmedalje for en afhandling om et så stort spørgsmål som *Den religiøse Følelses Natur og psykologiske Oprindelse og dens etiske Betydning* blev han fra 1892 gennem stipendier sat i stand til at foretage studierejser i Tyskland, Holland, England, Frankrig og Italien, i alt i fem år. Han søgte at erhverve sig et grundlag for studium af religioner der ligger uden for teologiens almindelige område: navnlig stræbte han efter at skaffe sig så meget kendskab til forskellige orientalske sprog at han derved fik adgang til vigtige religioners religiøse kildeskrifter. Således førtes L. ind i religionshistorien der i løbet af 1800-årenes sidste halvdel havde udviklet sig til en selvstændig videnskab. I Holland kom han i forbindelse med nogle af de første universitetsprofessorer der repræsenterede religionshistorien som selvstændigt universitetsfag, C. P. Tiele og hans efterfølger Chantepie de la Saussaye i Leiden. Sidstnævnte, en højt kultiveret repræsentant for hollandsk universitetsdannelse, indførte L. i den videnskabelige verden ved at lade ham skrive afsnittene om grækere, indere og persere i hans Lehrbuch der Religionsgeschichte (2. opl. 1897), et værk af hvilket L. senere selv blev medudgiver. 1896 kom L.s disputats *Om Forholdet mellem Religion og Kultur i Avesta*. Den blev en forstudie til hans større værk *Zarathustra I–II*, 1899–1902 som gik ud på at skildre en historisk betydningsfuld religion med dens forudsætninger, det præg den fik af sin stifter, og den udvikling den fik i præstelig teologi. I et lille lejlighedskrift *Hedensk Monoteisme*, 1897 gjorde han klart rede for et dengang aktuelt spørgsmål i religionsvidenskabens. L. havde således grundlagt et religionshistorisk forfatterskab, og ved oprettelsen af et docentur i religionshistorie ved universitetet 1900 blev han den første universitetslærer i dette fag her i landet.

L.s formål med de nævnte studier havde været at opnå et overblik og en kulturhistorisk forståelse. Han folte nu trang til at delagtiggøre større kredse i det han havde erhvervet. Inden for universi-

tetet fik han i samarbejde med andre indrettet kursus af almindelig kulturel interesse for studenterne. Blandt teologerne søgte han at skabe nyt liv ved oprettelsen af Ny teologisk forening, i tilknytning til hvilken han udgav en serie *Fri Forskning og positiv Kristendom* fra 1905 som i den liberale teologis ånd skulle bygge bro mellem de teologiske og de almindelige kulturelle interesser. Samtidig deltog han flittigt i frivilligt kirkeligt arbejde. Gennem en oversættelse af W. James: *Religiøse Erfaringer* (sammen med Christine Mønster, 1906; 3. udg. 1919) indførte han hos os et nyt bidrag til belysning af problemet om religionens psykologiske grundlag. Samtidig virkede han som en meget søgt foredragsholder over hele landet. Et emne han i disse år tog op var det pædagogiske som i virkeligheden hang nøje sammen med hans øvrige virkeområde. Han havde følt sin egen skoletids metoder som et dræbende terperi, og hans virken for en stærkere livsudvikling og en større åndelig horisont måtte medføre ønsket om en stærkere opøvelse til selvarbejde i skolen. *Opdragelse til Arbejde*, 1910 (svensk udg. 1909, tysk 1913) var titlen på hans bog herom; den efterfulgtes af et par andre værker om børns og unges oplysning. Et udslag af alle disse interesser i forening var udgivelsen af *Bibelbog for Skole og Hjem* (sammen med Johs. Pedersen, 1. udg. 1909) der skulle give de unge mulighed for at skabe sig et direkte indtryk af bibelske personligheder og ideer.

Under hele denne virksomhed fulgte L. stadig udviklingen i religionshistorien. Foruden en del mindre afhandlinger udgav han *Mystik i Hedenskab og Kristendom*, 1904 (ny udg. 1921; udg. på tysk, hollandsk, engelsk og svensk) som tegnede en række billeder af vidt forskellige religiøse personligheder, og en bog om *Buddha* (1907, ny udg. 1915 og 1920; tysk udg. 1911) samt to store tyske afhandlinger *Die Anfänge der Religion und die Religion der primitiven Völker i Kultur der Gegenwart*, 1906 og *Erscheinungswelt der Religion i Die Religion in Geschichte und Gegenwart*, 1910 hvori han sikkert og klart skildrede den daværende forsknings opfattelse af et stort område af religionshistoriens problemer og stof. Disse artikler bidrog vistnok til at han 1910 blev kaldet til Berlin som professor i religionshistorie og religionsfilosofi, den første stilling af den art som oprettedes i Tyskland. I Berlintiden udgav L. i samarbejde med andre en Textbuch zur Religionsgeschichte, 1912 (2. udg. 1922). Miljøet i Berlin var ham imidlertid for fremmed, og 1913 tog han mod en kaldelse til Lund som professor i „teologisk Encyclopædi“ hvorunder væsentlig forstås religionshistorie. Efter afskeden 1927 tilbragte han sine sidste år i Kbh. I perioden fra

1913 udfoldede L. en rig litterær virksomhed og var hyppigt på foredragsrejser i Nordens lande, mest i Danmark. I foredrag og artikler i aviser og tidsskrifter tog han dagens spørgsmål op. Han skrev på ny om ungdomssagen, men også om kvindesagen, om dansk karakter og kultur (især *Lighedens Land*, 1917), med iagttagelser ud fra sit livs og sine studiers rige erfaringer. *Religionsvetenskapen* I, 1914 er en svensk bearbejdelse af artiklen i RGG 1910 og giver et overblik over forskningshistorien samt over religionens ydre former; i *Myter och sagor*, 1925 beskriver han de forskellige typer af sagn og myte. En række Olaus-Petri forelæsninger, *Stedet og Vejen* (svensk udg. 1917, dansk 1918) er bygget over modsætningen mellem stedbundetheden i den af kultus beherskede religion og profetens uafhængighed der viser hen til adfærd og indre liv som det afgørende. Trods den spredning som karakteriserer L.s forfatterskab bevarede han sin friskhed og dermed sin myndighed ikke blot i religionsvidenskabelige, men i almindelige kulturelle spørgsmål. Han skrev et levende sprog og havde en sikker stilans der også viste sig når han skrev om litterære spørgsmål. I et lille essay om H. C. Andersen skildrer han mesterligt dennes ejendommelige evne til at bevare sit sinds oprindelige „primitivitet“ og give denne et plastisk litterært udtryk. I bogen om Grundtvig (1929, efter en svensk forløber 1927), L.s sidste værk, kommer alle hans evner til deres ret. Han giver her en moden skildring af en af dansk åndshistories store, set i religionshistorisk perspektiv og i nøje samfølelse med det miljø hvori han levede.

L.s førstehånds videnskabelige arbejder har næsten ikke sat sig spor i en eftertid, men han har i international sammenhæng haft betydning som repræsentant for den selvstændiggørelse af faget religionshistorie samtiden var vidne til. Højdepunktet i hans internationale position kan aflæses på titelbladet til 4. udgave af *Chantepie de la Saussaye's gedigne Lehrbuch der Religionsgeschichte*, 1925 hvor L. står som udgiver sammen med Alfred Bertholet, og i hvilken L. selv skrev de to indledende, store oversigtskapitler, såvel som kapitlet om persisk religion. En kortfattet lærebog på dansk, *Religionerne*, 1920, gjorde nytte i mange år, men endnu større betydning fik hans udgivelse af *Illustreret Religionshistorie*, 1924 hvortil han formåede fremtrædende kolleger til at skrive om hver sit speciale. På 65-års dagen blev han hyldet af nordiske fagfæller med *Religionshistoriska Studier tillägnade Edvard Lehmann* den 19 augusti 1927. – R. 1913. □Mal. af F. Encke. Tegn. af Otto Christensen (Fr.borg) og af Karen Lehmann. Linoleumssnit af K. J. Almquist, 1947. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1896 148–50. – Vilh. Grønbech i Kirke og kultur XXVI, 1919 177–84. Samme i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1930 140–49. Olle Holmberg i Ord og bild XXXIV, Sth. 1925 187–98. Efraim Briem i Kungl. human. vetenskaps-samf. i Lund. Årsberättelse 1929–30 XVII–XXIX. Fr. Buhl m.Π. i Gads da.mag. XXIV, 1930 257–73. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XI, især 8–16. – Papirer i Kgl.bibl.

Arild Hvidtfeldt (Johs. Pedersen)

Lehmann, Georg Carl Heinrich, 1815–90, læge. * 27.10.1815 i Kbh. (Petri), † 16.9.1890 sst. (Jac.), begr. sst. (Ass.). F: kommitteret, justitsråd, senere konferensråd Martin *L. (1775–1856) og Frederikke Louise Bech (1787–1834). ~ 29.4.1843 i Kbh. (Holmens) med Claudine Hansine (Signe) Mackeprang, * 22.5.1819 i Kbh. (Holmens), † 10.3.1911 sst., d. af cand.med., senere regimentskirurg Hans Marcus M. (1793–1874) og Caroline Vilhelmine Carlsen (1794–1882). – Far til Carl *L. og Edvard *L. Bror til Orla *L. L. blev student 1834 fra Borgerdydskolen i Kbh. og tog 1840 lægeeksamen. Som kandidat på Almindelig hospital begyndte han derefter at studere oftalmologi, og til videre uddannelse heri foretog han 1841 en studierejse til Paris og Wien. Derefter praktiserede han i Kbh., var 1842–64 underlæge ved kongens livkorps og 1843–72 distriktslæge, idet han tillige en tid tog livlig del i de lægevidenskabelige fremskridtsbevægelser, var sekretær i foreningen Philiatrien og 1844–45 medredaktør af Ugeskrift for Læger. 1846 tog han den medicinske doktorgrad ved en afhandling om betydningen af øjets vandvæske; den vakte megen opmærksomhed også i udlandet og gav anledning til fortsat videnskabelig diskussion, der imidlertid herhjemme til dels førtes på en uværdig og for L.s fine æresfølelse krænkende måde, hvorved hans lyst til videnskabelig virksomhed også synes at have lidt et knæk. I praktisk henseende var han derimod fremdeles meget virksom for sit specialfag, og efter afslutningen af den slesvigske krig, under hvilken han havde været overlæge ved forskellige lazaretter, foretog han igen en studierejse for i Prag og Berlin af studere fagets store nye fremskridt, og kom i forbindelse med den følgende tids leder heraf, Albrecht v. Graefe (1828–70). Efter forbillede fra dennes klinik oprettede han 1852 en poliklinik der 1855 udvidedes til en kommunal anstalt. 1853 var han kolerarlæge. Under epidemien af ægyptisk øjensygdom 1864–65 var han læge ved det på St. Annæ plads indrettede kommunale øjenhospital, 1864–77 læge ved den kommunale øjenklinik i Frelserens arbejdshus. 1872 blev han læge ved blindeinstituttet, 1874 ved døvstummeinstituttet. 1884 blev han medlem af blindeinsti-

Lehmann, Heinrich

tuttets bestyrelse. – Når L. ikke indfriede de i hans ungdom givne videnskabelige lofter og i sin senere periode næppe holdt sig på højde med den rivende udvikling i oftalmologien skyldtes det vistnok for en del hans mange andre, især æstetiske interesser. Han havde en poetisk åre, men musikken lå hans hjerte nærmest: ikke blot var han en fin udøvende musiker, men virkede på forskellig måde for at fremme denne kunst, således som bestyrelsesmedlem i Musikforeningen. Han påtog sig også filantropiske opgaver, blev tidligt knyttet til administrationen af de Puggaardske legater og udgav 1888 en levnedsbekrivelse af legatstifteren med en dertil knyttet redegørelse for legatbestyrelsens virksomhed. – Tit. professor 1854. – R. 1850. □Mal. af Edv. Lehmann, 1840 (blindeinst.), kopi (Medicinsk selskab). Tegn. af J. Møller, 1841. Afbildet på gruppebilleder af Edv. Lehmann 1842 og 1868, tegn. af samme 1855. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1846 23–25. H. L. i Mit hjem IV, 1926 42–48. – Bibl. for læger 7.r.l, 1890 595f 604. J[ul.] P[etersen] i III. tid. 5.10. s.å. G. Norrie: Den danske oftalmologis hist., 1925.

H. Rønne*

Lehmann, Henrik Julius, 1869–1925, amtmand. * 30.8.1869 i Kbh. (Trin.), † 28.11.1925 sst., begr. sst. (Vestre). F: reservelæge, dr.med., senere dekanus i Det kgl. sundhedskollegium Julius Christian L. (1836–1901) og Emilie Elisabeth (Betzy) Behrens (1840–1919). ~ 17.8.1900 i Lübeck (domk.) med Gertrud (Gerta) Klug, * 29.6.1876 i Lübeck (Ägidienk.), † 17.2.1972 i Ordrup, d. af sagfører, dr.jur., senere senator og borgmester Heinrich K. (1837–1912) og Emma Reddelien (1847–1923).

L. blev student 1887 fra Metropolitanskolen, 1893 cand.jur. og var derefter fuldmægtig ved Amager birk og ved Thisted amt. 1896 blev han volontør i ministeriet for kirke- og undervisningsvæsenet, 1897 assistent sst., 1909 fuldmægtig, 1910 tillige ekspeditionssekretær og 1912 fung. kontorchef; 1914 fik han kgl. udnævnelse som kontorchef, gik ved ministeriets deling 1916 over i undervisningsministeriet og udnævntes 1919 til amtmand over Thisted amt. – Inden for ministeriet var L. især sysselsat med skolesager og var en autoritet i alle spørgsmål vedrørende folkeskolevæsenet. Han udgav 1909 *Haandbog i Lovgivningen om den danske Folkeskole, Systematisk Fremstilling*, et fortrinligt tilrettelagt og meget benyttet værk. Stor betydning for sin tid havde også *Skoleloven. Lov af 29. Marts 1904*, 1906. Endvidere redigerede L. (sammen med O. Damkier) årgangene 1909–17 af *Love og Ekspe-*

ditioner vedr. Kirke- og Skolevæsen. – 1909–19 var han juridisk sekretær ved sundhedsstyrelsen og som amtmand i Thisted formand i direktionen for Thisted-Fjerritslev-jernbanen 1919–25 og fra 1921 formand i tilsynsrådet for Sparekassen for Thisted Amt. For de statsunderstøttede offentlige biblioteker nærrede han levende interesse og var som medlem af Statens bogsamlingskomité 1910–20 og af biblioteksrådet fra 1920 med til at forberede og udforme de rammer for biblioteksvæsenets ordning som fastlagdes ved loven af 5.3.1920. 1919 tog han initiativet til sammenslutning af foreningerne Danmarks folkebogsamlinger og Dansk biblioteksforening til Danmarks biblioteksforening. Også på et andet område ydede L. en betydningsfuld indsats idet han som formand 1914–19 for Centralforeningen for ministeriernes embedsmænd og assistenter med stor iver virkede for at centraladministrationens personales arbejds- og levevilkår forbedredes. Som foreningens repræsentant i lønningsskmissionen af 1917 fik han udvirket at lønningssloven af 1919 på adskillige punkter imødekom de ministerielle tjenestemænds ønsker. Ved hans initiativ og forhandlingsevne, der støttedes af udprægede formelle evner og en repræsentativ, rolig og korrekt fremtræden, arbejdede centralforeningen sig frem til at blive en fast organisation der sammen med Den danske dommerforening og Universitetsforeningen udgjorde Danske stats-embedsmænds samråd, omfattende hele den højere embedsstand. Også det fælles-nordiske administrative samarbejde havde hans interesse, og han deltog med kraft i det grundlæggende arbejde for Nordisk administrativt forbund. – R. 1912. DM 1922. □Tegn. af Tycho Jessen, 1887.

Ludv. Kragballe: Stamtbl. over slægterne Kragballe m.fl., 1870. Studenterne fra 1887, 1912 6. Ministeriernes månedsbl. III, 1919 90. Bogens verden VII, 1925 159. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

A. Falk-Jensen*

Lehmann, Inge, * 1888, statsgeodæt. * 13.5.1888 i Kbh. F: psykolog Alfr. *L. (1858–1921) og Ida Sophie Tørsleff (1866–1935). Ugift.

L. blev student 1906 fra Hanne Adlers skole. I studietiden ved Kbh.s univ. fik hun efter et studieophold i England 1910–11 job som beregner 1912–18 i Forsikringsselskabet Danmark. 1920 tog hun skoleembedseksamen i matematik, og efter et ophold i Hamburg 1922 blev hun assistent 1923–26 ved Forsikringsmatematisk lab. 1925 blev hun knyttet til Den danske gradmåling som netop året før havde fået ny direktør, og som nu skulle gennemgå en kraftig udvidelse.

Bl.a. oprettedes tre seismiske stationer i Danmark og Grønland. L. blev igen sat til at studere bl.a. med besøg 1927 på de seismiske stationer i Darmstadt og Strasbourg. Studierne afsluttedes 1928 med magisterkonferens i geodæsi s.å. som gradmålingen blev omdannet til Geodætisk institut. Her blev L. statsgeodæt med ansvar for den seismiske afdeling. Dette blev anledningen til en rig videnskabelig produktion. En meget grundig bearbejdelse af jordskælvsoptegninger fra de nyoprettede stationer gav hende et grundmateriale og en erfaring som hun formåede at omsætte til vigtige resultater. Hendes produktion omfatter mange forskellige seismologiske områder. Et foreløbigt højdepunkt nåedes 1936 med afhandlingen P' hvor L. foreslår eksistensen af den indre kerne i jorden og gav en særdeles overbevisende begrundelse. Den internationale anseelse kan aflæses af hendes indvælgelse i eksekutivkomiteen i den internationale seismologiske association i tre perioder 1936–60 og hendes medlemskab (1936–67) af ISS-komiteen. I Danmark arbejdede L. ihærdigt for at skabe interesse for geofysik og var medstifter af Dansk geofysisk forening (formand 1941–44). Efter anden verdenskrig fik L. med store vanskeligheder oprettet den seismologiske kommission der skulle forbedre kommunikationen mellem de europæiske seismologer.

L. lod sig pensionere 1953, men standsede ikke sin videnskabelige virksomhed af den grund. De 25 års erfaringer om seismogrammers udseende opsummerede hun i *Characteristic earthquake records*. 1954; *Danske jordskælv*. 1956, var et andet resultat af mange års beskæftigelse med emnet. I alt omfatter L.s videnskabelige produktion omkring et halvt hundrede afhandlinger. I øvrigt fortsatte hun sine undersøgelser nu blot på stadi-ge rejser til de forende forskningscentre i USA og Canada. Her fik hun mulighed for at bearbejde signaler fra underjordiske kernesprængninger og for at lade beregninger udføre på de nyudviklede elektroniske regnemaskiner. Resultatet blev bl.a. en model for forholdene i jordens skorpe og øvre kappe som har vundet udbredt tiltro. L. modtog Teage Brandts rejseselegat 1938 og 1967 samt mange både danske og udenlandske hædersbevisninger, bl.a. Harry Oscar Wood Award in Seismology 1960, Deutsche Geophysikalische Gesellschafts Emil Wiechert-medalje 1964, Videnskaberne selskabs guldmedalje 1965, æresdoktorgraden ved Kbh.s univ. 1968, Seismological Society of America-medalje 1978. □Foto.

Lehmann, Johann Friederich Gotthilf, 1725–81, officer. * 30.11.1725 i Bergen, † 26.11.1781 i Ribe, begr. sst. F: kaptajn Johann L. (+ 1729, formentlig ~ 1° med Ellen Margrethe Nygaard) og Anna Elisabeth Böhme (ca. 1696–1760). ~ 1765 med Maria Anna Henriette Friderica v. Leuenfeld, * 26.3.1739 i Altona, † 8.1.1799 i Itzehoe, d. af kar. ritmester, senere oberst Marcus Heinrich Trechow v. L. (ca. 1700–64) og Sophia Meta v. Amthor.

Som søn af en kaptajn ved et bergenshusisk regiment blev L. opdraget ved landkadetkompagniet til han 1747 blev fænik i infanteriet. 1755 blev han sekondløjtnant, n.å. premierløjtnant, hvorefter han gjorde tjeneste i udlandet, først i Ungarn, derefter i Rusland, og vendte hjem 1761 som oberstløjtnant. Ved mobiliseringen n.å. mod den truende russiske invasion blev han ansat i generalfeltmarskal C. L. de Saint-Germains stab som generalkvartermesterløjtnant under P. E. v. Gähler. Han knyttedes derved til den St.-Germain-Gählerske kreds hvis anskuelser han delte, og 1764 blev han l. oberstløjtnant i artilleriet og kommandør for dette i chefens fravær – skønt han ikke havde artillerierfaring. 1767 blev han oberst og chef for infanteriregimentet i Rendsburg, men forflyttedes i marts til Kbh. samtidig med at St.-Germain for anden gang overtog ledelsen af General-krigsdirektoriet. Her blev L. tilknyttet Gähler men ved generalfeltmarskalens endelige fald i november måtte han returnere til Rendsburg. Mens der således er en tæt forbindelse mellem hans avancement og hans tilknytning til „kredsen“, er der samtidig ingen tvivl om hans dygtighed. Gähler havde stor tillid til ham, og da han i juli 1771 kaldtes til hoffets sommerresidens på Hirschholm var det for at drøfte de hærreformer der var under forberedelse i J. F. Struensees kabinetsregering. Et promemoria han udarbejdede er helt på linje med Gählers ideer. Der synes at have været et modsætningsforhold mellem L. og S. O. v. Falkenskiold der også aspirerede til militærrådgiver for kabinetsministeren. Med S. C. Rantzau stod han ikke på nogen god fod, og af hans breve til Gähler fremgår at han havde sympati for den afsatte J. H. E. Bernstorff. Om Struensee ytrer han sig ikke. Formentlig har han følt sig distanceret af Falkenskiold, og i oktober anmode-ede han om at få lov at vende tilbage til sit regiment. Han fik tilladelsen og en rejsehjælp af kongen på 1000 daler. Derved, og fordi Rantzau negative vidnesbyrd næppe havde høj kurs hos det nye regimes folk, reddede han sig helt for tiltale efter Struensees fald og forblev i hæren som en betroet officer. 1773 var han generalkvartermester for hæren i Danmark og Holsten

Lehmann, J. F. G.

under mobiliseringen mod Sverige, 1774 generalmajor. Efter at hans regiment var forlagt til Ribe klagede godsejerne 1776 over den slette behandling af det nationalt udkrevne mandskab, og L. fik en alvorlig tilrettevisning.

Kabinetstyrelsen i Danm. 1768–72, udg. Holger Hansen III, 1923 332–37 (L.s pm til kongen). Inkvisitions-kommissionen af 1772, udg. samme II–V, 1930–41 (breve fra L. i III 636–85). – Danm.s adels årbog XLI 1924, 1923 465. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I–III, 1904–13. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 V, 1906. K. C. Rockstroh: Udvikl. af den nationale hær III, 1926.

Sv. Cedergreen Bech (Rockstroh)

Lehmann, Julius, se **Lehmann, Alfr.**

Lehmann, Jørgen Erik, * 1898, biokemiker. * 15. 1.1898 i Kbh. F: docent, dr.phil. et teol. Edvard *L. (1862–1930) og Karen Marie Wiehe (1869–1940). ~ 1° 1926 med Marie Louise De Vyllder. ~ 2° 10.10.1948 i Göteborg (b.v.) med laborant Maria Maja Kristina Wistrand, * 23.9.1911 i Partille, Sverige, d. af lærer Oscar Adolf W. (1876–1960) og Anna Kristina Johansson (1881–1935). L.s uddannelse og karriere er dels dansk, dels svensk. Efter nogle år på Herlufsholm blev L. student i Lund 1917, medicinsk kandidat 1927 i Lund, dr.med. 1929 og til 1937 docent i Lund. 1937 blev L. den første professor i biokemi ved Århus univ., men allerede 1938 vendte han tilbage til Sverige som chef for det klinisk-kemiske laboratorium ved Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg hvor han blev til 1963. – De første års forskning omhandlede det intermedieære kulhydratstofskefte, herunder enzymatiske reaktioner og kompetitiv substrathæmning. Efter 1938 udførtes en række undersøgelser der førte til metoder for bestemmelse af en række organiske stoffer i blodet, herunder prothrombin. Ved studier af blødersygdom hos kvæg førtes L. til den antagelse, at den kunne skyldes en kompetitiv hæmning af vitamin K med heraf følgende nedsat prothrombinproduktion og koagulationsdefekt. Ved de fortsatte arbejder bidrog L. på afgørende måde ved introduktionen og udviklingen af antikoagulansbehandling i den humane klinik, således medvirkede han 1940 ved indførelsen af behandling af nyfødte med K-vitamin og 1941 ved behandling af blodprop med dikumarol. Den videnskabelige indsats kulminerede med opdagelsen af det første effektive kemoterapeutikum mod tuberkulose. Ved systematiske studier af en række stoffer viste L., at para-aminosalicylsyre (PAS) har terapeutisk effekt over for tuberkuløs sygdom hos dyr og mennesker, en behandling der har fået stor udbredelse. Efter 1963 har L. studeret kræftcellers stofskefte og den manio-de-

pressive psykoses biokemi. L.s arbejder har på grund af deres betydning for den kliniske kemi vundet international anseelse og har resulteret i en række hædersbevisninger, således blev han dr.med. h.c. ved Århus univ. 1968. □Tegn. af B. Chronander, 1948. Foto.

Selvbiografi i Årsberetn. fra Århus univ. 1968–69 292–94.

Robert Djurtoft

Lehmann, Martin Christian Gottlieb, 1775–1856, kollegiedeputeret. * 16.3.1775 i Haselau ved Uetersen, † 4.10.1856 i Kbh. (Petri), begr. i Petri urtegård. F: pastor Johann Gottlieb L. (1735–1807) og Marie Elisabeth Zornickel (1755–1831). ~ 1° 8.5.1809 i Kbh. (Frue) med Frederikke Louise Bech, * 2.2.1787 i Kalundborg, † 9.5.1834 i Kbh. (Petri), d. af amtsfuldmægtig, senere borgmester i Kbh., etatsråd Peder B. (1757–1818) og Susanne Theodora Gottlieb (ca. 1756–1818). ~ 2° 7.11.1835 i Hamburg med Frederikke Baltzer, * 30.1.1796 i Hamburg, † 24.3.1864 i Lübeck, d. af købmand Gottlob Christian B. (1753–1828) og Marie Carolina Möller (1765–1810). – Far til Heinrich *L. og Orla *L.

Efter at have modtaget undervisning ved gymnasiet i Altona drog L. til Göttingen hvor først teologi, senere filologi og naturvidenskab lagde fuldt beslag på hans studier. Han tog universitetets store guldmedalje og blev senere dr.phil. på et arbejde om insekters sansning. Kort derefter var det meningen at han skulle have ledsaget en fornem ung mand på studierejse til udlandet, men de urolige ydrepolitiske forhold forpurrede planen. For L.s vedkommende fulgte et fireårigt og meget udbytterigt ophold hos en kendt engelsk whigfamilie. Senere var han på besøg i Paris hvor han traf sammen med H. C. Ørsted og gjorde udkast til en udgave af Plinius. Han vendte derpå tilbage til Göttingen, men da han ønskede at få en stilling i sit hjemland indledte han forhandlinger med hertugen af Augustenborg om et professorat i Kiel. Dette kunne dog ikke skaffes, men ved hertugens velvilje kaldtes han til Kbh. og fik 1804 ansættelse som ekstrordinær assessor i general-land-økonomi- og kommercekollegiet. L. kom til Kbh. i et lykkeligt øjeblik. Endnu stod kronprinsen og hans regering omstrålet af de store reformers glans, den florisante handelsperiode var endnu ikke udrundet, og Kbh.s befolkning nød i fulde drag den hurtigt erhvervede rigdom. Det lykkedes også L. at komme ind i en stærkt åndeligt og litterært interesseret kreds der bestod af brødrene H. C. og A. S. Ørsted, Adam *Oehlschläger og hans søster Sophie *Ørsted og senere Jens *Baggesen. Under

bombardementet mistede L. en stor part af sine optegnelser, og også han fik tidernes økonomiske tryk at mærke. Den agtelse han hidtil havde næret for kronprinsens person forsvandt under krigens alt andet end strålende adjudantregimente, og hans sind blev forstemt ved tabet af Norge og ved statsbankerotten. Til trods for at han havde giftet sig ind i en rent dansk familie forblev hans åndspræg stadig tysk, og med årene foretrak han alene omgang med sine tyske kolleger inden for centraladministrationen. Stillingen som assessor ombyttede han 1809 med en kommitteret plads, og han blev medlem af fabrikkdirektionen og 1817 fabrikkdirektør. Han interesserede sig stærkt for erhvervslivets udvikling, arrangerede den første industriudstilling i Kiel og skrev om kurvemageri, kniplingsindustrien i Tønder samt fiskeriet ved kysterne. 1831 blev han chef for kanal-, havne- og fyrvæsenet og n.å. deputeret i generaltoldkammer- og kommercekollegiet. Han tog sin afsked 1840. Under ham foregik overgangen fra kulfyrt til lampefyrt, og han gjorde et energisk arbejde for at udvikle Helsingørs havn. Under den praktiske embedsgering glemte han ikke helt sin gamle videnskab. 1808 var han blevet sekretær ved kommissionen for oprettelsen af et naturhistorisk museum, og han blev 1829 direktør for dette, en stilling han bevarede til sin død. – En søn **Wilhelm Otto Waldemar L.**, * 7.7.1817, † 10.9.1894, blev landkadet 1833, sekondløjtnant 1835, premierløjtnant 1839. Efter 1848 at have været adjutant hos A. F. Tscherning kom han især til at beskæftige sig med det militære telegrafvæsen. 1852–54 forestod han anlægget af den første elektromagnetiske telegraflinje Helsingør–København–Fredericia–Hamburg. Under krigen 1864 gjorde han som kaptajn tjeneste ved ingeniørkommandoen. 1869 fik han afsked som kar. oberst og blev n.å. oberst af forstærkningen. L. var 1857–63 medlem af rigsrådet, 1870–82 af Kbh.s borgerrepræsentation. R. 1851. DM. 1856. – Justitsråd 1810. Etatsråd 1817. Konferensråd 1840. – R. 1836. □Stik af G.-L. Chrétien, efter dette stik af E. Quenedey, 1813. Litografi af E. Bærentzen, 1844. Mal. af samme, 1848. Relief af H. V. Bissen, 1857, på gravmæle (Petri urtegård), afstøbning (glyptoteket).

Orla Lehmann: Efterladte skr. I, 1872. Industriens hist. i Danm., udg. Axel Nielsen III, 1944 (reprodug. 1975).

Harald Jørgensen

Lehmann, Peter Martin Orla, 1810–70, politiker. * 19.5.1810 i Kbh. (Petri), † 13.9.1870 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: kommitteret, ju-

stitsråd, senere konferensråd Martin *L. (1775–1856) og Frederikke L. Bech (1787–1834). ~ 27.9.1844 i Kbh. (Frue) med Annette (Arnette) Marie Bolette Puggaard, * 5.9.1821 i Kbh. (Trin.), † 27.6.1849 på Skovgård ved Ordrup, d. af grosserer Hans *P. (1788–1866) og Bolette C. F. Hage (1798–1847). – Bror til Heinrich *L.

L. blev til ære for sin danske mormor døbt på dansk, men hjemmet der prægedes af den holstensk fødte far var tysk, og hans første skole blev den tyske Petri realskole. Fjorten år gammel kom han i Borgerdydskolen i Kbh., blev student 1827 og cand.jur. 1833. Hjemmets tyskhed har ikke udelukket en nær søling i familien med det blomstrende danske åndsliv, „Slægten var stolt over Thorvaldsen, beundrede Ørsted'erne, blev begejstret ved Oehlenschläger, opbygget ved Mynster“. L. havde været en sjældent køn dreng og blev en billedskøn ung mand der alene ved sit ydre drog opmærksomheden til sig. Hans intellektuelle evner var betydelige, og tidligt viste det sig at han på usædvanlig måde havde ordet i sin magt både skriftligt og navnlig også mundtligt. Han var organisator og taler ved et fakkeltog 30.6.1832 til professor H. N. Clausen der samme dag var blevet forbigået ved rektorskifte på Kbh.s universitet og offentliggjorde s.å. sin første politiske artikel i Maanedsskrift for Litteratur, en protest mod de påtænkte valgregler for stænderinstitutionen. Den vordende nationalliberale politiker talte her den borgerlige intelligens' sag og fremhævede at „den danske Nations Kerne består af en oplyst og agtværdig Middelstand, som i sig har optaget alle de højere Stænder og derved arver disses aandelige og politiske Fortrin“. Vinteren 1833–34 tilbragte han efter nogle ugers ophold i nord- og mellemtydske småstater i Berlin hvor han drev universitetsstudier og sluttede nært venskab med den åndsbeslægtede nordmand A. M. Schweigaard der inspirerede ham til et grundigt studium af den fri norske forfatning. L. vendte hjem til Kbh. maj 1834 da den nye provinsialstænderordning blev en fuldbyrdet kendsgering og gled ind i den liberale bevægelse som nu hurtigt udvikledes. Han sluttede sig nær til T. Algreen-Ussing og C. N. David og skrev 9.11.1834 i Davids kort for oprettede ugeblad Fædrelandet en opfordring til stænderforsamlingerne om mest muligt at gøre brug af deres petitionsret. 1835 blev L. medarbejder ved Københavnsposten og det var formentlig ham der her i to store artikler åbnede angrebene på statsbudgettet. Ved trykkefrihedsselskabets generalforsamling 28.11.1836 hejste L. et betydningsfuldt kampsignal med forslag om at selskabet skulle udvide sin virksomhed til den danskaltende del af Slesvig. Han ville ikke præ-

dike nogen danskhedens propaganda, men kun bevarelse af sprogets truede grænser. Her viste L. at han klart indså at provinsialstænderne måtte medføre et vendepunkt i de nationale forholds udvikling fordi en folkerepræsentation nødvendigvis ville fremhæve de folkelige modsætninger. Tilsvarende udvikling forudså han om bondestandens forhold. Ved 50-års festen for stavnsbåndsløsningen på Bellevue 20.6.1838 talte han for den bondesag der først var løst når hver gårdmand og hver husmand ejede sin jord og sit sted. Han påpegede at bondejorden fra gammel tid var henlagt til brug alene for bondestanden og at jorden altså i virkeligheden ejedes af den, og begrundede dermed et krav om tvangsaflysning af fæstevæsenet, det krav der senere blev hovedprogrampunkt for bondevennerne.

Ved Frederik VI's død 1839 kom det store øjeblik i L.s liv da han som ordfører for en talrig kreds af akademikere 3.12. henvendte sig til den nye konge Christian VIII med ønsket om at han skulle fuldbyrde hvad hans forgænger havde indledt og give det danske folk en forfatning som den norske. Hermed var kravet om en fri forfatning for alvor rejst og en ny fase i den liberale bevægelse indledt. L. stod nu som den mest fremtrædende liberale politiker mens Algreen-Ussing, 1830ernes egentlige liberale fører, gled i baggrunden. Fra dec. 1839 tilhørte L. også den kreds der redigerede og udgav Fædrelandet, som nu blev dagblad. April 1840 valgtes han til Kbh.s borgerrepræsentation og i dec. til Roskilde stænder af købstæderne i Svendborg amt. Jan. 1841 talte han som ledsager af J. C. "Drewsen ved et landbomøde i Nykøbing F. hvor han søgte at dokumentere at enevælden ikke havde været til afgørende nytte for bondestanden og navnlig heller ikke frembød nogen garanti for fremtiden da det ikke var sikkert at alle herskere ville have samme sindelag over for bonden som Frederik VI. For denne sidste udtalelse blev L. ved høje-steret hvor han selv på glimrende vis førte forsvaret jan. 1842 idømt tre måneders fængsel som han afsonede under yderst milde forhold. Efter sin løsladelse fejredes han som frihedshelt i vide kredse. Ved Skydebanefesten 28.5.1842 udslyngede han det store løsen: Danmark til Ejderen! der med P. "Hiort-Lorenzens optræden for det danske sprogs ret i Slesvigs stænder kort efter gjorde den liberale bevægelse nationalliberal. 1842-43 var L. på en stor udenlandsrejse til Frankrig hvor han drev politiske studier i Paris, og til Italien hvor han forlovedes med den rige grossererdatter der året efter blev hans hustru. April 1844 opnåede han at blive højeesteretsadvokat – mod at underskrive den absolutistiske embedsed. Senere på året var han en af hovedtaler-

ne ved det store Skamlingsbankemøde. Mere og mere optoges han ved siden af det slesvigske spørgsmål af tanken om de nordiske folks enhed. På det skandinaviske studentermøde i Kbh. 1845 fejrede han sin måske største triumf som taler da han under banketten i Christiansborg slots ridehus 24.6. dramatisk og under stor begejstring tog de forsamlede unge i ed på Nordens sag. I landbospørgsmålene der tilspidsedes mere og mere kæmpede L. i Roskilde stænder sammen med Drewsen og Balth. "Christensen mod godsejerne for fæstegårdmændenes sag, og var ud fra en social interesse der gik dybere end hos de fleste af hans åndsfrænder den førende talsmand for husmændene. 1846 var han medindbyder til oprettelsen af Bondevenneselskabet og sad i dets bestyrelse med A. F. "Tscherning som formand. I stænderne stillede han 1846 forslag om en konstitutionel forfatning for Danmark til Ejderen med provinsiel særstilling for Slesvig og foregreb dermed hvad der marts 1848 blev konge- og folkeprogrammet.

Ved tronskiftet efter Christian VIII's død jan. 1848 var L. med sin hustru der led af tuberkulose på rejse i Italien. Fra Pisa hastede han hjem over Frankrig hvor revolutionen var i gang. Han talte ved det første Casinomøde i Kbh. 11.3. og på Hippodrommødet 12.3. Det var ham der 20.3. på få minutter formede borgerrepræsentationens epokegørende henvendelse til Frederik VII og i en flammende tale fik den ellers så sindige forsamling til at vedtage den; og aftenen var han en af hovedtalerne ved det andet Casinomøde. 22.3 optoges han som minister uden portefølje i det nye konstitutionelle ministerium A. W. Moltke, og 24.3. affattede han regeringens og kongens svar til den slesvig-holstenske deputation, konge- og folkeprogrammet om Slesvigs nærmere tilknytning til Danmark ved en fri forfatning og Holstens udskillelse under en særlig fri forfatning. Umiddelbart derefter drog han på regeringens vegne ud i diplomatiske missioner der førte ham til Berlin, Bruxelles og London. Efter sin hjemkomst 26.4. var han 29.4.-17.5. overordentlig kgl. kommissær i Nørrejylland med den opgave at instruere amtmænd om de foranstaltninger krigsforholdene og de tyske troppers invasion nødvendiggjorde. I regeringen havde han en betydelig indflydelse på udkastet til grundlov, først og fremmest i sproglig og formel henseende, men på en række punkter også reelt. 16.11.1848 afgik han som minister sammen med D. G. Monrad, A. F. "Tscherning, F. M. Knuth m.fl. fordi han hældede til tanken om at søge fred gennem en deling af Slesvig. Han havde i debatter om landets forsvar og forhold udadtil ikke vist nogen tilbøjelighed til at overvurdere

dets styrke. Efter sin afgang som minister søgte L. valg til den grundlovgivende rigsforsamling ved et suppleringsvalg på Bornholm, men måtte se sig vraget. Bittert var det for ham at han, en af grundlovens fædre, ikke kunne deltage i dens endelige udformning og vedtagelse.

Fra dec. 1848 til 1861 var L. amtmand over Vejle amt hvor han vandt overordentlig popularitet. Efter kampene ved Kolding 1849 tog han på embeds vegne til området, men blev taget til fange af slesvigholstenerne og bragt til Gottorp, senere til Rendsborg. Efter mange chikanerier fik han tilladelse til at rejse til sin hustrus dødsleje, men måtte efter hendes begravelse indfinde sig i Rendsborg igen. Først efter britisk intervention i Berlin blev han frigivet. 1851 valgtes L. med støtte fra bondevennerne til folketinget for Vejlekredsen, men opgav mandatet 1853. Fra 1854 til sin død 1870 var han medlem af landstinget bortset fra en kort periode 1866 da han som tilhænger af den reviderede grundlov ikke opnåede valg i sin gamle kreds i Jylland, men få måneder senere opnåede valg i Kbh. Han var endvidere medlem af oktoberforfatningens rigsråd 1855–63 og af novemberforfatningens rigsrådslandsting 1864–66. Noget absolut førerskab i det nationalliberale parti kunne L. ikke hævde, men i landstinget var han indtil 1861 ubetinget den førende kraft og prægede lovgivningsarbejdet i bred liberal ånd, eksempelvis lovene 1857 der på visse områder gav kvinderne ligeberettigelse med mænd. Bondevennerne der havde så betydelig indflydelse i folketinget kom han efterhånden i bittert modsætningsforhold til. Han tog særlig anstød af tendenser hos landbovenlige politikere til at knibe på skillingen til kulturformål og embedsvæsen og bevidnede dem 1855 sin foragt ved at tale om „den plebejiske ånds onde instinkter“. Ved en fest i Vejle 29.3.1860 sagde han at magten efter 1848 ikke rettelig tilkom almuens selv eller en skare demagoger, men „de begavede, de dannede og de rige“ som så havde pligt til at vise forståelse for almuens tarv. Talen vakte stor opsigt og indledte de følgende års kamp mod venstre der kulminerede i 1866-grundloven som gav de højstbeskattede privilegeret valgret til landstinget, en indskrænkning i den almindelige valgret som L. på de nationalliberales vegne førte kampen for i rigsrådet. Det skal retfærdigvis tilføjes at L. trods det skarpe modsætningsforhold til bondevennerne ikke svigtede sin ungdoms anskuelse om bondens ret til jorden. Så sent som den sidste rigsdagssamling han deltog i talte han for tvangsafløsning af fæsteforholdet.

I årene efter 1848 var det slesvigske spørgsmål det altdominerende problem for L. Han gik kun

med til helstatspolitikken og fællesforfatningen okt. 1855 fordi han i den så en omvej til Ejderstaten, udtrykt i ordene at „Vejen til Ejderen nu ikke gik over Kolding, men over Altona“. Da de følgende års forsøg på at komme til en forståelse med holstenerne var glippet proklamerede han på et møde i Vejle 20.4.1861 at tankerne fra 1848 var kommet tilbage og at alle danske nu måtte samles om Ejderprogrammet. Han rejste dermed en folkestemning så stærk at den bar ham ind i Halls regering som indenrigsminister 15.9.1861, et varsel om en dristigere politik fra regeringens side. Fra begyndelsen af 1863 forfægtede han ivrigt troen på de muligheder der kunne ligge i en snæver dansk-svensk forbindelse. Under forhandlinger med Hall, Fenger og Monrad i febr. hævdede han at der nu måtte vælges „mellem et decideret skridt mod nord eller en tilbagesynten i Tysklands arme“. Skridtet mod nord skulle række så vidt at Danmark inddrog under et fælles nordisk parlament hvortil skulle føjes en dynastisk forbindelse gennem et arveforlig på grundlag af ægteskab mellem prins Frederik (VIII) og Karl XV's eneste datter Lovisa. Monrad stillede sig ved L.s side i arbejdet for disse store planer, Hall ligeledes, dog med meget større forsigtighed. Det viste sig imidlertid hurtigt ved henvendelse til den svenske gesandt i Kbh., Henning Hamilton, at Sverige ikke ville gå med til virkeliggørelse af planerne der idémæssigt var skandinavismens kulmination. – Fællesforfatningen for Danmark og Slesvig af 13.11.1863 som L. havde skrevet udkastet til virkeliggjorde endelig hans nationalpolitiske idé. To dage senere tiltrådte Christian IX som konge. Mellem ham og L. bestod intet godt forhold. Kongen nærede dyb mistillid til L.s person og politik, og L. så ned på kongen som formentlig slet begavet. Da det ved juletid trak op til alvorlig krise med Preussen og Østrig krævede kongen at L. og minister for Slesvig F. Wolfhagen skulle ud af regeringen hvad der indledte den regeringskrise som endte med den samlede regerings afgang 31.12.1863. Krigen 1864 udslættede ubønhørligt hvad der skulle være nået med Ejderpolitikken. Under opgøret i rigsdagen efter at fredsbetingelserne var kendt fortrøstede L. sig til at nationalitetsprincippet engang ville sejre, men i sorg over 1864 og plaget af sukkersyge og hjerteonde var han tydeligt ældet og nedbrudt. Han hyldede stadig de skandinaviske tanker og håbede på en genforening med de danske sønderjyder. Hans lid stod til Frankrig, og håbet blussede op ved den fransk-tyske krigs udbrud 1870, men Frankrigs nederlag ved Sedan „knuste hans hjerte“. Han døde en halv snes dage senere. L. var i årene op til 1848 den liberale politiker der fremfor

nogen forstod at opfange fremspirende krav og ønsker i folket og give dem agitatorisk og programmatisk form. Han ejede skabende fantasi med dristige visioner og besad en sjældent medrivende veltalenhed, tilslebet efter klassisk og gallisk mønster i et sprog af den litterære guldalders støbning. Hans taler var oftest vel beregnede og advokatorisk formede til situationen, men tit gav han efter for pludselige impulser og i sine største og mest stemningsfulde øjeblikke kunne han hæve sig selv og sine tilhørere op i en tilstand af lyrisk ekstase. Som forfatter af udtalelser og programmer var han klar og koncis, nu og da med en fængende slutappel der kunne nærme sig det teatraliske som da han i henvendelsen til Frederik VII brugte vendingen om „ikke at drive nationen til fortvivlensens selvhjælp“. Bjørnstjerne Bjørnson kaldte ham „frihedens Oehenschläger“, og da L. i martsdagene 1848 stod over for virkeliggørelsen af alt hvad han havde stræbt mod, arbejdede han utvivlsomt i en lykkelig lig den Oehenschläger oplevede da han skrev Guldhornene. L. havde i ordets bedste betydning været den unge liberalismes folketribun, men hverdagens arbejde efter 1848 kunne han så lidt som tribuner før og efter ham leve op til. Skuffelse over ikke at blive valgt på Bornholm efteråret 1848, hans yngste datters død maj 1849 og hustruens død kort derefter og erkendelsen af at folket da det havde fået friheden ikke i et og alt fulgte linjerne i hans idéverden havde vel svækket hans optimisme og sejrstro. Han opgav – modsat Monrad – troen på den almindelige valget og kunne på udfordrende vis hævde de dannedes ret. Det var manglende virkelighedserkendelse der fik ham til at forvente at almuens skulle tænke og handle som hans ideologi forudsatte. Det var alt i alt hans svaghed at han ikke havde sine meninger og handlinger under tilstrækkelig kontrol af virkeligheden. Det hæmmede ikke da han rejste stormen mod enevældens samfund, men det kunne føre ham helt ud i fantasteriet, stærkest da han tumlede med de skandinaviske unionsplaner 1863. Men over dette står at han opflammede og samlede et folk nationalt og politisk til at forme sin egen skæbne på godt og ondt. – R. 1855. DM. 1858. K. 1859. □ Litografi af E. Lehmann, 1839, efter dette litografi 1841. Litografi af D. Monies, 1841, efter dette flere litografier, kobber- og stålstik, bl.a. af A. Hansen, og et par træsnit 1842–43 samt tegn. af F. Schultz (Kgl. bibl.). Mal. af E. Bærentzen, 1841 (Fr.borg), efter dette to litografier, det ene 1848. Træsnit af A. Flinch, 1842, efter tegn. af P. C. Skovgaard. Litografi i fængslet 1842 af W. Koch efter tegn. af P. E. Lorentzen. Afbildet på satirisk tegn. af W. Marstrand, 1843 (Fr.borg).

Silhouet af N. Chr. Fausing (Kgl.bibl.). Afbildet på J. Sonnes frise 1846–48 (på Thorvaldsens mus.). To mal. af E. Jerichau Baumann, 1848, efter det ene (Fr.borg) kopi (folketinget). Satirisk træsnit af Johan Aagaard og tysk satirisk litografi 1848. Tegn. af L.s tilfangetagelse ved Kolding 1849. Silhouet i træsnit i Corsaren, 1853. Buste af H. V. Bissen, 1857 (St.mus.; folketinget; østre landsret; hj. af Torvegade 11 og Orla Lehmannsgade, Vejle), ved V. Bissen, 1870 (Studentereforen.). Træsnit 1859. Afbildet på tegnet og malet forarbejde (begge folketinget) til Constantin Hansens mal. 1860–64 af den grundlovgivende rigsforsamling 1848 (Fr.borg); mal. af samme, 1862 (folketinget). Litografi af P. Gemzøe, 1861, efter foto, efter dette graveret på sten 1862, træsnit 1861 efter tegn. af Carl Bloch samt 1866, 1870, 1871 og 1876. Mal. i type som Gemzøes litografi (Vejle rådhus). Mal. af W. Marstrand udst. 1861, tegn. af samme. Træsnit af E. Skill, 1866, og træsnit efter dette. Træsnit 1870 efter foto, efter dette stålstik 1873 og træsnit af H. P. Hansen, 1877. Træsnit 1870. Relief (på gravstenen). Relief af O. Evens, 1874 (Hirschsprung), udst. i marmor 1875 (Udst. fonden, Charlottenborg). Træsnit 1893. Silhouetter (Fr.borg). Buste af A. Paulsen (Fredericia rådhus). Tegn. af Fritz Jürgensen (Kgl.bibl.) og F. Andersen (sst.). Tegn., collage, af N. Habbe. Foto.

Kilder. Hist. t. 3.r.VI, 1867–69 198–211 (O. L. om martsdagene). Samme sst. 10.r.IV, 1937–38 278–345 (om ministerskiftet nov.-dec. 1863). Efterl. skr. I–IV, 1872–74 (heri erindr.). Af O. L.s papirer, ved Jul. Clausen, 1903. Breve til A. W. Moltke i Danske mag. 8.r.II, 1963 128–32. O. L.: Nisungesaga. Breve og billeder, udg. Tage Kaarsted, 1965. A. F. Krieger: Dagbøger I–VIII, 1920–43.

Lit. C. E. F. Reinhardt: O. L. og hans samtid, 1871. V. Topsøe: Politiske portrætsudier, 1878 1–29. N. Neergaard: Under junigrundloven I–II, 1892–1916 (reprodukt. 1973). H. C. A. Lund: Studentereforens hist. I, 1896. H. Ploug: Carl Ploug I, 1905. P. Lauridsen: Da Sønderjylland vågnede I, 1909; IV, 1916; VI, 1918. E. Henriksen: Mændene fra 48, 1911. Alb. Olsen: Studier over den da. finanslov, 1930. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. I–II, 1931–34. Jens Møller i Hist. t. 9.r.V, 1926–27 447–85. Aage Friis sst. VI, 1928–29 133–248. Samme sst. 10.r.III, 1934–36 583–642. H. Hjelholt sst. 11.r.VI, 1960–62 601–31 og 12.r.I, 1963–66 608–51. Stig Rode sst. III, 1968–69 83–110. H. Hjelholt sst. IV, 1969–70 156–84. Povl Bagge: Studier over D. G. Monrads statstanker, 1936. Chr. Degn: O. L. und der nationale Gedanke, Neumünster 1936 = Quellen und Forsch. zur Gesch. Schlesw.-Holst.s XVIII. Samme i Zeitschr. der Gesellsch. zur Gesch. Schlesw.-Holst.s LXXV, Neumünster 1937 392–408. Johs. Lehmann: Den unge O. L., 1957. Erik Møller: Helstatens fald I–II, 1958 (reprodukt. 1974). De danske ministerier 1848–1901, ved Sv. Thorsen, 1967. *Papirer i Rigsark.*

Helge Larsen (Hans Jensen)

Lehmann, Wilhelm, se Lehmann, Martin.

Lehn, Abraham, 1643–1709, vinhandler. * 20.8. 1643 i Kbh., † 2.9.1709 sst., begr. sst. (Petri k.). F: vinhandler og rådmænd Johan L. (ca. 1600–84) og Sara v. Dickelen († 1690). ~ 1° 19.2.1673 med Karen Hesselberg, * 28.5.1647 i Kbh., † 28. 11.1673 sst., d. af købmand Hans H. († før 1659) og Pernille Johansdatter († efter 1659). ~ 2° 1675 (vielsesbrev 20.4.) med Margrethe Søbøtker, * ca. 1660 i Kbh., begr. 3.10.1677, d. af hofskrædder, kammertjener, senere inspektør ved salthandelskompagniet Andreas S. (1618–89) og Anna Poggenberg († 1710). ~ 3° 25.8.1697 med Cathrine Elisabeth Kreyer, † 1.2.1710 i Kbh., d. af købmand og stadskaptajn Lorenz K. (1633–1704, ~ 1° 1659 med Cathrine Selcke) og Anna Margrethe v. Essen († 1707). – Far til Abraham *L. (1702–57).

L.s far skal under trediveårskrigen være udvandet fra Rhinegnene til Kbh. hvor han 1640 nedsatte sig som vinhandler, 1668–81 var rådmænd og 1655–78 kirkeældste for Petri kirke. Sønnen fik en omhyggelig undervisning, først hos privatlærere, senere i Vor Frue skole hvor han havde Peder *Syv til hører. Med Kbh.s belejring var det dog forbi med hans studier, og han vendte sig 1659 til faderens profession. For at han kunne sætte sig yderligere ind heri sendte Johan L. ham 1661 til velanskrevne fagsfæller i Amsterdam, Köln og Bacharach hvor han i to år uddannede sig i vinhandler- og fashbinderhåndteringen. 1663–67 arbejdede han i faderens vinhandel, men drog 1667–69 til Hamburg, Frankfurt og Amsterdam på hvilken rejse han drev sine første selvstændige forretninger; en lignende rejse foretog han 1671. Kort efter sit giftermål 1673 fik han borgerskab som vinhandler og indtrådte i lavet s.å. Efter sin far overtog han senere det berømte vinhus Dyrkøb, som 1699, da Vor Frue kirkeværger afkøbte L. en del af ejendommen på hvis grund Frue kirkegård blev anlagt, blev besunget i det kulturhistorisk interessante digt „Det glædelige Dyrkjøbs Hukommelse“. L. drev imidlertid ikke blot vinhandel og vinhus, men også storhandel som ostindisk købmand (groserer) og en udstrakt skibsfart, bl.a. på Indien. 1691 nævnes han blandt Kbh.s fornemste redere; endvidere var han fra 1688 direktør for Det ostindiske Kompagni. 1703 byggede han på Christianshavn den smukke patriciergård Strandgade 6 som endnu er bevaret, om end i det ydre fuldstændig ombygget. Utvivlsomt var den fremragende og højtansete forretningsmand en af de rigeste privatmænd i landet; han efterlod sig ved sin død 225 000 rdl. hvad der med pengenes nuværende købekraft ville udgøre en millionformue. Ligesom sin far var L. ikke uden sans for offentlige formål. 1688–1709 havde han

således sæde blandt stadens 32 mænd og var 1700 medlem af en kommission i rådstuen i anledning af et forslag til handelens forbedring. Størst interesse viede han dog Petri menighed i hvilken han 1687 blev forstander og 1690 kirkeældste; både Petri kirke og skole fandt i ham en gavmild donator; og udvidelsen af kirken 1691 skete under hans auspici. Af hans i arkivet på Orebygård bevarede selvbiografi 1643–73 fremlyser foruden varm gudsfrygt stor sønlig pietet og inderlig kærlighed til hustruen over hvis tidlige død han sørger dybt.

Selvbiografi ved L. Bobé i Pers. hist. t. 7.r.III, 1918 84–87. Sst. 2.r.III, 1888 282 287; IV, 1889 9 13f 22. Kbh.s diplomatarium, udg. O. Nielsen III, 1877 772; VII, 1886 187 709f. – O. Nielsen: Kbh. på Holbergs tid, 1884 215f. Samme: Kbh.s hist. og beskr. V–VI: 1889–92. Samme: Medd. om vintapperlavet i Kbh., 1894 15–20. Carl Bruun: København II, 1890 219 328f. L. Bobé: Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen, 1925. Fr. Weilbach i Hist. medd. om Kbh. 2.r.III, 1927–28 23f. H. D. Lind sst. IV, 1929–30 485. Dagny Jørgensen: Danm.-No. mellom stormakten, Oslo 1976.

*Flemming Dahl**

Lehn, Abraham, 1702–57, godsejer. Døbt 10. 5.1702 i Kbh. (Petri), † 31.7.1757 på Berritsgård, begr. i Majbølle. F: vinhandler Abraham *L. (1643–1709) og Cathrine Elisabeth Kreyer († 1710). ~ 25.6.1727 i Kbh. (Frue) med Sophie Amalie Edinger, * 21.3.1700 i Kbh. (Petri), † 28.1.1768 sst., d. af købmand Wilhelm *E. (1659–1733) og Else Margrethe Michelbecker (1668–1720). – Far til P. A. *L.

Da faderen døde meget tidligt anbragtes L. sammen med sine brødre i købmand Chr. Schupps hus og blev 1717 privat dimitteret af P. B. *Mylius. Det havde været faderens ønske at han skulle slå ind på handelsvejen, men hans interesser gik i en anden retning, og med Mylius som mentor foretog han en etårig rejse til Hamburg, Dresden, Wien og Paris. Fra sin far havde han arvet henvend 200 000 rdl., og efter sin hjemkomst satte han disse penge i jordegods. Han købte 1725 af kronen Højbygård og gods på Lolland, og n.å. erhvervede han Fuglsang og Prierkov med gods og endelig 1729 Berritsgård og gods, i alt henvend 331 tdr. frit og 2145 tdr. ufrit htk. foruden 362 tdr. matr. tiendehtk. Hans yndlingsopholdssted var Berritsgård, og vinteren tilbragte han som oftest i Kbh. hvor han ligeledes besøgte adskillige ejendomme. 1731 lod L. sig sammen med sin bror optage i adelstanden. Med den største iver og efterhånden med stor praktisk indsigt bestyrede han selv ved hjælp af forvaltere sine forskellige gårde, og de mange breve der er bevaret fra hans hånd vidner om hans detaljerede kendskab til gårdenes tilstand. Over for

Lehn, Abraham

sine undergivne var han en retfærdig og human herre, og den sørgmodighed han undertiden lagde for dagen tilskrev man den kendsgerning at han, om end ganske uskyldig, havde givet anledning til den duel hvori Tordenskiold blev dræbt. Når bestyrelsen af de vidtstrakte godser ikke lagde beslag på ham helligede han sig med stor iver sine forskellige samlinger. Allerede på udenlandsrejsen havde han hver måned sendt betydelige samlinger af bøger, mønter og malerier hjem, og hele livet igennem arbejdede han på at forøge disse. Ved sin død efterlod han sig et privatbibliotek på henvend 5000 bind, hovedsagelig af historisk og teologisk indhold som i et par århundreder udgjorde en del af det store bibliotek på Orebygård han efterlod sig, sammen med en fortrinlig samling malerier, kobber og raderinger. Hans møntsamling er spredt for alle vinde. □Mal. af J. Kupetzky, 1720. Mal., angives malet af fransk kunstner; formindsket kopi (Lungholm).

A. L.s indtægts- og udgiftsbog 1718–20, udg. Kirsten Bendixen, 1964. – R. C. J. Schade i Hist. t. II, 1841 89–122. Edv. Holm: Danm.-Nos. hist. 1720–1814 I, 1891. G. L. Wad i Pers. hist. t. 8.r.IV, 1925 97–102; Alb. Fabricius sst. 9.r.III, 1931 54. E. Nystrom: Fra Nordsjællands Øresundskyst, 1938. Sv. Houmøller: A.L. og bibliotekerne på Berritsgård og Oreby, 1952. Kirsten Bendixen i Nationalmuseets arbejdsmark 1963–65 103–12.

Harald Jørgensen

Lehn, Poul Abraham, baron, 1732–1804, gods-ejer. *9.10.1732 på Berritsgård, Lolland, †24.10.1804 på Hvidkilde ved Svendborg, begr. i Sørup k. F: godsejer Abraham *L. (1702–57) og Sophie A. Edinger (1700–68). ~22.5.1761 på Nakkebølle med Erica Kirstina Cicignon, *11.3.1744 på Skovgårde, †18.9.1792 på Hvidkilde, d. af godsejer, kaptajn, senere oberstløjtnant Johan Frederik C. (1701–65, ~2° 1745 med Sophie Amalie Sehested, 1721–93) og baronesse Erica Kirstina Holck (1724–44).

L. arvede 1757 efter faderen Berritsgård og Højbygård på Lolland, og ved en farbroders død 1767 endvidere de fynske godser Hvidkilde, Nielstrup og Lindskov. 1775 købte han Orebygård på Lolland og 1784 erhvervede han fra C. D. *Reventlow (1775–1851) Lungholm gods. Af de fynske besiddelser oprettedes s.å. baroniet Lehn med knap 1400 tdr. htk. Hvidkilde blev L.s foretrukne residens. 1780 blev L. baron, og 1784 dannedes baroniet Guldborgland af Orebygård og Berritsgård med godt 1300 tdr. htk. Af Lungholm og Højbygård med i alt 1570 tdr. htk. oprettedes 1803 stamhuset (fra 1828 baroniet) Sønderkarle. L. var således en af landets største godsbesiddere, og han vandt snart navn både som en dygtig landmand og som en human og

afholdt godsherre. På Orebygård fik han hovedgårdsarealet betydeligt forøget, og han fik anlagt ladested og opført pakhus til kornudførsel. For at opnå bedre udnyttelse af bøndernes arbejdskraft fik han 1781 omlagt hoveriet under de to nabogårde Orebygård og Berritsgård. På sine sydfynske gårde, som han viste størst interesse, fremmede han udskiftningen hvor han var ene-ejer af landsbyerne, virkede for bedre byggeskik blandt bønderne og indrettede drejls- og olmerdugsvæverier. Hans heldige drift af godset Lungholm, der var erhvervet fra C. D. Reventlow skal i samtiden været indgået i argumentationen for det bestående landvæsenssystemets fordele. C. D. Reventlow anerkendte i øvrigt L.s fortjenester som godsejer, og i 1780ernes debat rostes hans godsstyre af så kritiske penne som August *Hennings' og N. D. *Riegels'.

Ved nedsættelsen af den store landbokommission fik L. sæde i denne som landmand, og han spillede en vis rolle i forhandlingerne, selv om han efter ret kort tid udeblev fra selve møderne i erkendelse af, at hans synspunkter ikke vandt genklang på højere sted. L. repræsenterede gods-ejersynspunkterne i forhandlingerne, dog mindre stejlt end Morten Quistgaard. Han ønskede kun forandringer i det bestående system gennemført mere gradvist, og helst uden lovindgreb. I en betænkning af 25.11.1786 vendte han sig imod planerne om en ændring af soldaterudskrivningen, altså grundlaget for stavnsbåndet, hvor han blev imødegået af C. D. Reventlow, og L.s navn stod ikke under forestillingen om stavnsbåndets ophævelse af 28.4.1788. Også mod de i forhandlingerne især fra Colbjørnsens side hævdede bureaukratiske synspunkter vendte han sig, undertiden med nogen skarphed. Selv om L. hurtigt blev klar over, at han var i klart mindretal, vedblev han dog senere, efter mødernes genoptagelse 1790, at fremsende betænkninger og kommentarer til spørgsmål der behandlede i kommissionen. Formentlig har han øvet en vis begrænset indflydelse på udformningen af forordningen om landpolitiet 25.3.1791, ligesom det forekommer sandsynligt, at han bidrog til, at der ikke blev afgørende lovgivet vedrørende tiendeafløsning, og til den kurs kommissionen fulgte i hoverisagen. L. gav klart udtryk for, at han fandt hoveriet upraktisk og hindrende for landbrugsmæssige fremskridt, og han foretrak forordningen af 20.2.1771 fremfor den senere guldbergske af 12.8.1773. Men han ønskede indgrebene i den bestående ordning udskudt og foretrak frivillige afløsninger efter år 1800 (stavnsbåndets endelige ophævelse). Han har et betydeligt ansvar for, at husmandshoveriet holdtes uden for den endelige forordning af 6.12.1799. – Historikeren Hans

"Jensen har, med fremdragelsen af en betænkning fra 1770 fra L.s hånd, gjort ham til en fremtrædende repræsentant for de kræfter der ønskede en „engelsk“ udvikling med bonden som „farmer“ og størst mulig frihed. L. står dog snarere som værner om godsejernes nedarvede rettigheder såvel over for bønderne som over for regering og administration. – Konferensråd 1761. Kammerherre 1774.

□Mal. fra 1770erne (Lungholm). Mal. af A. Brünniche ca. 1772, af C. A. Lorentzen, 1778 og af Jens Juel, 1781 (Hvidkilde), tegn. af Juel s.å. (kobberstiksaml.). Min. af J. Clauce, kopi som mal. af C. C. Andersen.

Kilder. Den for landbovæsenet nedsatte commissions forhandl., 1788–89 258–67 296–303 323–27. Udvalgte breve, betænkning og optegn. af J. O. Schack-Rathlous arkiv, udg. Th. Thaulow og J. O. Bro-Jørgensen, 1936 275f. Jens Holmgaard: Indberetning om kornavlens i Danm. 1778, 1962 = Bol og by III 15 63–69.

Lit. Edv. Holm: Kampen om landboreformerne, 1888 (reprint 1974). Hans Jensen: Dansk jordpolitik I, 1936 (reprint 1975). Fr. Skrubbeltrang: Husmand og inderste, 1940 (reprint 1974) 150 337. Samme: Det danske landbosamfund 1500–1800, 1978. Danske slotte og herregårde, red. Aage Roussell VI, 1965.

Claus Bjørn

Lehn Schiøler, Eiler Theodor, 1874–1929, ornitolog. * 30.10.1874 på Frbg. (Frue), † 13.8.1929 sst., begr. i Kbh. (Vestre). F: vekselmægler Laurids Eiler Theodor S. (1835–1908) og Augusta Thalia Petrea Lehn (1836–1901). ~ 1° 3.11.1898 i Kbh. (Cit.) med Ellen Dorothea (Dora) Plum, * 21.3.1874 i Kbh. (Johs.), † 30.9.1921 sst., d. af dr.phil. C. *Rosenberg (1829–85) og Ane Lovise Plum (1833–74), adopteret af professor, dr.med. Peter *Plum (1829–1915) og Ellen Mathilde Hansen (1836–1913). ~ 2° 16.10.1924 i Jørlunde med Helga Elvira Marie Jørgensen, * 19.7.1901 i Slagelse (~ 2° 1932 med oberstløjtnant, senere oberst Carl Raabye, 1886–1940, ~ 1° 1912 med Ebba Mimi v. Lowzow, 1892–1931), d. af købmand Rasmus J. (1858–1914) og Christiane Hendriksen (1866–1945).

L.S. fik allerede som skoledreng på Herlufsholm levende interesse for ornitologi gennem påvirkning af naturhistorielæreren M. Traustedt. Både her og senere i Metropolitanskolen samlede han ivrigt æg og udstoppede fugle og planlagde sit senere store værk om danske fugle. Han blev klar over at han for at gennemføre sine planer måtte råde over store samlinger og indså at dette krævede betydelige pengemidler. For at skaffe sig den økonomiske basis opgav han den akademiske bane, tog handelseksamen fra de Brockske skoler og rejste til USA for at få yderligere uddannelse i bank- og vekselererfaget. 1894

vendte han tilbage, og efter fortsat uddannelse indtrådte han 1906 som parthaver i sin fars vekselererfirma. – L.S. kom tidligt i forbindelse med Herluf *Winge hvis arbejdsform og lamarckistiske teorier kom til at præge ham afgørende. Desuden blev han stærkt påvirket af den i århundredets begyndelse stigende interesse for studiet af fuglenes geografiske racer; han har indført denne forskningsretning i Danmark og påvist de mange opgaver inden for nordisk ornitologi som den kunne bidrage til at løse. Han indså betydningen af store samlinger for sådanne studier og tilvejebragte gennem årene dels personligt, dels gennem køb en uhyre omfattende samling af palæarktiske fugle, navnlig andefugle, på i alt 21 000 skind og 10 000 skeletter, den største enkeltindsamling i verden. 1905 kom hans første afhandling, om den grønlandske gråand, og året efter stiftede han Dansk ornithologisk forening hvis formand han var de første 22 år. I foreningens tidsskrift offentliggjorde han næsten alle sine ca. 20 afhandlinger der dels omhandler nordiske fugles (navnlig ænders) raceforhold, dels er mindre, faunistiske meddelelser.

De økonomiske kriser efter første verdenskrig ramte L.S. meget alvorligt, og hans firma måtte 1922 træde i likvidation. Det lykkedes dog vernerne Vagn *Jacobsen og direktør I. C. Petersen, Gutsenberghus, ved køb af sikre samlingen og skaffe L.S. passende arbejdsvilkår. 1925–26 udkom 1. og 2. bind af hans monumentale pragtværk *Danmarks Fugle*. Disse bind omhandler ænder og gæs, mens 3. bind om rovfuglene pga. L.S.' tiltagende sygdom først udkom posthumt (1931). Værket omfatter 1300 foliosider og 275 farvetavler, udført af Gerhard *Heilmann, Henning Scheel og især Johannes *Larsen. Det rummer et kolossalt stof til belysning af arternes anatomi, faunistik, biologi, racer og indbyrdes slægtskabsforhold, med særlig vægt på andefuglenes komplicerede udvikling af dragter efter alder og køn. Selv om værket er for vidtspændende, uoverskueligt og i visse henseender vidtløftigt, er det et af de betydeligste i nyere nordisk ornitologi og vil ligesom L.S.' omfattende samlinger bevare sin værdi. Efter L.S.' død købtes samlingen ved lige store tilskud fra staten og fonds og private og indgik i Zoologisk museum. Også inden for fredning ydede L.S. en værdifuld indsats både internationalt og herhjemme, hvor hans store forhandlingsevne bidrog til etablering af et samarbejde med jægerne.

Berl. tid. 14.8.1929. Politiken 14.8. og 25.8. s.å. og 26.3.1931. Finn Salomonsen i Vidensk. medd. fra da. naturhist. foren. LXXXVIII, 1929 V–XIII. Samme i Tilskueren, 1930 I 125–33. R. H. Stamm i Dansk ornithol. foren.s t. XXIV, s.å. 1–8 (heri bibliografi). O.

Lehn Schiøler, E.

Helms i Journal für Ornithologie LXXIX, Berlin 1931 416–23 (m. bibliografi).

Torben Wolff (R. Spärck)

Leiel, Sander, † 1560, borgmester, sundtolder. † 21.2.1560 i Helsingør, begr. sst. (Skt. Olai). ~ Elline Davidsdatter, † efter 1549 i Helsingør (~ 1° med Jens Henriksen), d. af borgmester i Helsingør David Thomessøn (* i Skotland).

L.s forældre var ligesom hans hustru født i Skotland og havde som flere andre skotter bosat sig i Helsingør, sundtoldbyen, som de vel har passeret på købmandsfærd. L. sad allerede i Frederik Is tid i gode kår. Han fik således 1530 kongens bekræftelse på sin erhvervelse af Karmeliterklostrets teglov, og senest 1536 blev han borgmester i Helsingør. Han var allerede da en af Danmarks ganske få storkøbmænd der handlede på de fleste nordeuropæiske lande. Selv borgerkrigen afskrækkede ham ikke fra 1535 at sende skib til Nederlandene, og han har sikkert skaffet velkomne forsyninger til Christian III og hans stab mens belejringen af Kbh. stod på. Til kongen sendte han en gave af vin, og kongen opholdt sig lejlighedsvis i hans hus under besøg i Helsingør. Helt naturligt faldt valget derfor på L. da man 1548 skulle have en ny tolder (hans forgænger afskedigedes tiltalt for embedsforsømmelse). I L.s embedstid udstraktes reorganisationen af finansadministrationen også til Øresundstolden. L., den fremragende dygtige købmand, anlagde regnskabsføringen på en så hensigtsmæssig måde at denne – fraset ændringer nødvendiggjort af nypålagte satser – kunne bibeholdes i de følgende 80 år. L. medvirkede endvidere ved udformningen af den nypålagte „100. Pendingetold“, og han var i hvert fald 1554 tilkaldt som sagkyndig ved forhandlingerne med hanseaterne. L., der jo tillige var borgmester og fortsatte med at drive købmanshandel, fik først en, senere to toldskrivere til sin hjælp. Ved en ny instruks af 1557 gjordes de to toldskrivere medansvarlige for den oppebårne told som herefter skulle nedlægges i en særlig dertil anskaffet jernkiste, efter udenlandsk forbillede forsynet med tre låse hvortil de tre toldembedsmænd fik hver en nøgle således at den kun kunne åbnes af dem i fællesskab.

L. var en nidkær embedsmand der gjorde sit for at hindre at skibe forløb tolden. På den anden side havde han, der selv var købmand, et åbent blik for hvilke regeringsindgreb der måtte virke særlig generende. Således opgaves på hans henstilling 1555 tvangskøb af skyts fra forbipasserende skibe. Udenrigsk nyhedstjeneste og køb af varer fra de Sundet passerende skibe samt bestilling deraf i Vest- og Østeuropa hørte fra gammel

tid til tolderembedet og blev i L.s embedstid stærkt udvidet. L. var allerede i forvejen leverandør til kongen og staten, og kongen drog nu den yderste nytte af hans udmærkede udenlandske forbindelser til indkøb af alle mulige varer, indkaldelse af fremmede håndværkere, anvisning af penge i udlandet etc. – Foruden sin gård i Helsingør (den nuværende Dommergård) ejede L. også en gård i Kbh. Da staten 1539 tog hans teglov til brug fik han i stedet for overladt fire gårde (Horserød). Videre forlenedes han 1550 for „tro tjeneste“ med otte gårde. 1547 erhvervede han med kongens og rigsrådets samtykke Borsholm, som han da havde i pant af Esrum kloster, til fri ejendom (umiddelbart efter hans død solgtes det af hans arvinger til staten for 3300 dl.). En af L.s sønner, Frederik L. († 13.3.1601) blev ligesom faderen Øresundstolder (1583) og tillige borgmester (1591).

Scottish hist. review XXI, Edinburgh 1924 140–43 (brev). – H. Holck i Pers. hist. t. 13.r.VI, 1958 142–51 (om slægten). P. V. Jacobsen i Hist. t. V, 1844 446–57. V. Hostrup Schultz: Helsingørs embeds- og bestillingsmænd, 1906 2 4 37 41 117. T. de Fine Bunkeslod i Månedsskr. for toldvæsen V, 1911 103–10.

*Astrid Friis**

Leiel, Willem, ca. 1593–1654, guvernør. * ca. 1593 i Helsingør, † 1654 i Kbh. F: borgmester i Helsingør Johan (Hans) Willumsen († 1623) og Ingeborg Friedrichsdatter Leyel. ~ 1° med N.N. ~ 2° med Alhed Lubbers.

L. var oprindelig ansat i Det hollandsk-ostindiske Kompagni (VOC); således gjorde han tjeneste i Batavia på Java. Han erhvervede gennem dette kendskab til kolonihandel, ligesom han lærte flere sprog. 1628 udnævnte Christian IV ham til skibskaptajn; 1634 var han superkargo (købmand) på Det dansk-ostindiske Kompagnis skib St. Anna, og 1635 blev han bewindhebber (direktør) i kompagniet og 1639 bogholder. S.å. sejlede han med skibet Christianshavn til Ostindien. Skibet blev imidlertid oprabt af spanierne på Teneriffa, og først 1643 nåede L. Tranquebar, den danske hovedkoloni på Indiens østkyst.

Da det var rygtedes til Danmark at guvernør B. Pessart misbrugte sin stilling havde L. fået fuldmagt til at afsætte ham. Ved ankomsten til Ostindien viste det sig, at rygten ikke var ubegrundet, og et af L.s første problemer blev at få Pessart fjernet. Dette lykkedes, men dermed var vanskelighederne ikke forbi. I hele den periode hvor L. stod for styret var man uden direkte forbindelse med Danmark. Under de politisk-økonomisk svære år i 1640erne formåede man nemlig ikke i Danmark at sende noget skib ud. L. havde heller ikke ressourcer til at sende noget skib hjem, men via udenlandske skibe hjemsendte han en del

rapporter. Disse giver et billede af Tranquebars problemer i L.s tid: Med en europæisk styrke på mellem 50 og 100 mand skulle byen Tranquebar og fæstningen Dansborg holdes besat og skibene bemandede; og det område hvor der skulle drives handel strakte sig over tusinder af km. I forhold til den indiske befolkning stod L. over for en række problemer: Der var strid med Tranquebars lensherre, nayak'en af Tanjore, om de afgifter byen skulle betale. Endvidere havde Pessart efterladt sig en kæmpegæld i Masulipatam, Coromandelkystens bedste handelsplads. Og endelig lå man i krig med stormogulen i Bengalen. Det lykkedes L. at få sluttet et forlig med nayak'en af Tanjore da Pessart var væk, men Masulipatam forblev stadig en lukket handelsplads for danskerne. Som en slags plaster på såret lykkedes det dog L. ved kaperkrig at tilføje bengalerne sådanne tab, at disse sluttede fred og ydede skadeserstatning. Skønt L. som nævnt ikke formåede at sende noget skib til Europa, drev han dog en del handel i Sydøstasien, den såkaldte mellemhandel. Fra Coromandelkysten eksporterede L. tekstiler til bl.a. Ceylon og Macassar på Celebes, hvor man en tid opretholdt et kontor. Tranquebars handel støttedes bl.a. ved at en del indo-portugisere slog sig ned i byen, og det var i denne periode at byens store katolske kirke byggedes. Af andre indtægtskilder havde danskerne toldafgifterne i Tranquebar. Selv om de helt store gevinster udeblev lykkedes det alligevel L. at skaffe midler til at restaurere fæstningen Dansborg, og alt i alt kan man sige, at han ændrede en absolut nedgang til en relativ fremgang, og at han havde held til at holde kolonien på danske hænder uden hjælp fra moderlandet. L.s ostindiske karriere fik imidlertid en brat afslutning: han blev afsat ved et mytteri 1648, idet det hed sig at en del af handelsoverskuddet gik i hans egen lomme. Det lykkedes imidlertid L. at komme til Danmark, og ved brev af 22.2.1654 bevilgede kongen ham en årlig ydelse. Da bewindheberne for Det ostindiske Kompagni imidlertid omtales som døde i et kongebrev af 25.4.1654, må L. formodes at være død i foråret s.å.

Dagh-register gehouden int Casteel Batavia 1643-44, Batavia 1902; 1644-45, 1903; 1647-48, s.å. Kancelliets brevbøger 1627-29, 1929; 1633-34, 1936; 1635-36, 1940; 1637-39, 1944; 1642-43, 1957. Nederlandse oost-indische compagnie: Generale missiven der V. O. C. 1639-55, udg. W. Ph. Coolhaas II, Haag 1964. - H. Holck i Pers. hist. t. 13.r.VI, 1958 142-51 (om slægten). B. G. Niebuhr i Det skand. litteraturselsk.s skr. I, 1805 142-69 (ty. overs. i for.s. Nachgelassene Schr., Hamb. 1842 387-99). H. D. Lind: Kong Kr. den fjerde og hans mænd på Bremerholm, 1889 (reprudg. 1974) 260. Will. Foster: The English factories in India 1642-50, Oxford 1913-14. Gunnar Olsen i Vore gamle tropekolonier, 2.

udg. V, 1967. M. Jacques Macau: L'Inde danoise, Aix-en-Provence, 1970 = Univ. de Provence. Inst. d'histoire des pays d'outre-mer. Études et documents III. Ole Feldbæk: Kolonierne i Asien, 1980.

Sv. E. Green-Pedersen (Kay Larsen)

Leif (dæknavn), se Sørensen, Ejnar.

Leif den Lykkelige Eriksen, ca. 1000, opdagelsesrejsende. F: *Erik den Røde og Thjodhild.

Leif var født for familien drog til Grønland, men voksede op på Brattahlíð. Han drog som ung mand til Norge; der blev han af kong Olav Trygvasson omvendt til kristendommen og påtog sig sammen med en præst at forkynde evangeliet blandt sine landsmænd. På hjemvejen bjærgede han et skibsmandskab i havsnød og fik derved tilnavnet „den Lykkelige“. Hans far mente dog at dette held opvejedes af at han havde medtaget præsten. Kort efter foretog han en opdagelsesrejse til et land vest for Grønland som enten han selv eller – ifølge Grønlændersagaen – Bjarne Herjolfson havde set. På rejser nåede Leif først et „jökelland“ som han kaldte Helluland, dernæst et skovrigt område kaldt Markland, muligvis Labrador, og endelig et herligt land fuldt af jagtdyr og hvor korn og vin voksede usået. I Grønlændersagaen gør Leif den interessante iagttagelse at dagen ved vintersolhverv varede mindst seks timer. Det tyder på at det sted hvor han opførte sine „boder“ lå på 55. breddegrad eller sydligere. Oplysningerne om stedets flora bør man ikke lægge for megen vægt på; det er almenbetegnelse for det forjættede land. Nye arkæologiske udgravninger tages til indtægt for en nordisk boplads på New Foundland, men der er ingen garanti for at det netop er Leifs boder der er fundet, dertil er den arkæologiske datering for upræcis og den skriftlige overlevering for ensidig. – Kendskabet til L.s og de nærmeste efterfølgeres Vinlandsrejser beror på de samme sagaer som er anført i forbindelse med Erik den Røde og frembyder tilsvarende problemer. Som nævnt er der uenighed mellem de to fremstillinger om hvem der først fandt Vinland. Grønlændersagaen er kortere og mindre overskuelig, mens Eriks saga ikke frembyder indre modsætninger. Dette er et af indiciene for at den sidste bygger på den første, eller at Grønlændersagaen står den oprindelige historie nærmere. Vigtigst er dog at hovedtrækkene er fælles og bygger på samme tradition.

C. C. Rafn: Antiquitates Americanæ, 1837. Hauksbók, udg. Eiríkur og Finnur Jónsson, 1892-96. The Arnarmagnæan manus. 557 4°, udg. Dag Strömbäck, 1940 =

Leif den Lykkelige

Corpus codicum isl. medii ævi XIII. Leif Løberg i Hist. t. XLI, Oslo 1961–62 233–52. Se desuden lit. til Erik den Røde og artiklen Vinland i Kulturhist. leks. for nord. middelalder XX, 1976.

Inge Skovgaard-Petersen

Lem, Peder Mandrup, 1758–1828, violinvirtuos. Døbt 7.6.1758 i Kbh. (Nic.), † 12.1.1828 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: bogholder ved Skillings-Ligkassen Johannes L. (ca. 1712–81) og Kirstine Tønnesen. ~ senest 1783 med komtesse Mariane Regina af Magliani, * ca. 1765, † 22.5.1832 i Kbh. (Kat.).

L. fik undervisning på violin, først af faderen, senere af koncertmester J. E. Hartmann, og kunne i sit 12. år udføre „endog de allervanskeligste concertos og solos, så at man ikke uden beundring kan anhøre det“, som der stod at læse i „Adresseavisen“ efter at drengen havde debuteret som solospiller ved en koncert i Det musikalske selskab i Rådhusstræde 1.2.1770. N.å. blev han optaget som elev i Det kgl. kapel og rejste tyve år gammel med kongelig understøttelse til udlandet hvor han synes i længere tid at have opholdt sig i Wien og i Venezia. I nov. 1783 vendte han hjem og gav 11.2.1784 på Det kgl. teater en koncert hvor han vandt stormende bifald ved sin overordentlige færdighed, sit smagfulde foredrag, særlig i adagioen, og sin ualmindelig elegante bueføring. Ansat igen i kapellet fra 1785 blev han 1793 udnævnt til solospiller og leder af kapellets nyoprettede violinskole med titel af professor, en hædersbevisning der på den tid sjældent blev hans kaldsfæller til del. Fra sin offentlige virksomhed trak han sig forholdsvis tidligt tilbage, optrådte sidste gang på koncert 1809 og gik af 1811. Hans pengeaffærer var hele hans liv yderst derangerede, og det bødede ikke på dem at han i sine sidste teaterår oppebar den for den tid betydelige gage af 1200 rdl. Hans kompositioner synes ikke at have været talrige; det vides at der ved den ovenfor omtalte koncert opførtes to symfonier og en violinkoncert af ham, den sidste trykt i Wien 1785. Endvidere er et oratorium *Christi Kirke* til tekst af W. H. F. Abrahamson opført i fasten 1785 på Christiansborg. Trykt herhjemme blev i hvert fald *12 Menuetter, 6 til Dans og 6 til Fornøjelse*, 1784. – Tit. professor 1793. □ Silhouet af C. Weitlandt (Det kgl. kapel).

Adresseavisen 2.4.1770 og 9.2.1784. J. Rée i Tidsskr. for musik, 1858 nr. 6. V. C. Ravn i Festskr. i anledn. af musikforen.s halvhundredårsdag 1, 1886. C. Thrane: Fra hofviolonernes tid, 1908. Af Rud. Bays efterl. papirer III, 1921 (fot. opr. 1972) = Memoirer og breve XXXIV 47f 175.

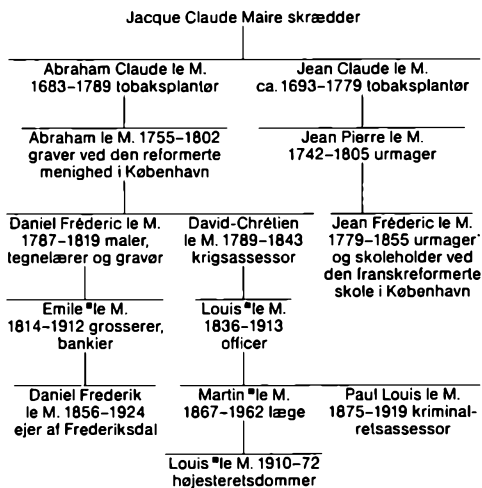
Nils Schiørring

le Maire

Slægten le M. føres tilbage en schweizisk skrædder, Jacque Claude M., der boede i den franske koloni i Granzow i Brandenburg, og hvis to sønner kom til Danmark som tobaksplantører.

Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 578–82.

Hans H. Worsøe

le Maire [lømæ:r], Chrétien Frédéric Emile, 1814–1912, grosserer, bankier. * 23.11.1814 i Kbh. (Ty. ref.), † 7.4.1912 sst., begr. sst. (Ass.). F: maler, tegnelærer, gravør Daniel Frédéric le M. (1787–1819) og Marguerite Henriette Wilhelmine van Helsdingen (ca. 1796–1875). ~ 26.6.1847 i Kbh. med Lovise Johanne Frederikke Krogh, * 16.8.1822 i Roskilde, † 6.4.1871 i Kbh., d. af købmand Frederik Ludvig K. (ca. 1796–1824) og Poulaine Elisabeth Møller.

Fjorten år gammel kom le M., der på fædrene side tilhørte en i begyndelsen af 1700-tallet indvandret huguenotfamilie, i lære hos Joseph Hambro der var indehaver af den tids største danske bankier- og handelsvirksomhed. Ved sin jernflid og intelligens vandt han hurtigt sin chefs bevågenhed, og i løbet af en kort årrække hørte han til firmaets allermost betroede folk. Da Hambro fra 1840 i stigende grad opholdt sig i London blev le M. en af lederne af den Hambroske forretning i Kbh., og fra 1848 overtog han sammen med Wilhelm Smidt (1801–84), også en af Hambros fremstående folk, hele bankierforretningen i Kbh. under firmanavnet *Smidt & le M.* De nye chefer viste sig hurtigt i stand til på det allerede skabte grundlag at opbygge en meget betydelig forretning, og navnlig i kraft af le M.s forudseenhed var firmaet ved krisen 1857 i stand til at yde sin omfattende kundekreds en så

virksom støtte at firmaets fremskudte placering dermed blev almindelig fastslået. Helt op til 1884, i hvilket år det likviderede ved Wilhelm Smidts død, nød det da også en usædvanlig anseelse i danske finansielle kredse. Selv om le M. først og fremmest anvendte sin betydelige arbejdskraft og sine fremragende evner på egen forretning var han dog også medvirkende ved starten af andre virksomheder. Således var han medstifter af Privatbanken 1857 og senere af Burmeister & Wain samt af Kbh.s Handelsbank, i hvis bestyrelse han var medlem fra bankens start 1873 og næstformand 1879–1910. Også Grosserer-Societetets komité havde bud efter ham, og 1849–81 var han medlem heraf, fra 1873 som næstformand. Ved Smidt & le M.s likvidation 1884–85 – i henhold til en tidligere truffen bestemmelse om at dette skulle ske ved den ene kompagnons død – blev en del af forretningerne overtaget af Handelsbanken mens en anden del – under firmanavn Claus L. Smidt – overtoges af Wilhelm Smidts søn Claus Langhaar Smidt der havde været medlem af firmaet siden 1868.

le M. var ved sit firmas likvidation en særdeles velhavende mand og blev siden hen en stor legatstifter. Således administrerer borgerrepræsentationen grosserer E. le M.s og hustrus legat for mænd og kvinder i Kbh., fortrinsvis sådanne som hører eller har hørt til handels- eller embedsstanden. Legatkapitalen var oprindeligt godt 400 000 kr. og er i årenes løb vokset til ca. 320 000 kr. – R. 1852. K.² 1889. DM. 1899. □Mal. af Otto Bache bl.a. 1905 (Handelsbanken). Foto.

Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 580. III. tid. 27.11.1904. Jul. Schovelin: Privatbanken i Kbh. 1857–1907, 1907. Børsen 10.4.1912. [Ove] Krak: Danm.s ældste forretninger, 1915 255.

*Jens Vestberg**

le Maire [lømæ:ʀ], Abraham Louis, 1836–1913, officer. * 25.1.1836 i Kbh. (Fr. ref.), † 12.12.1913 sst., begr. sst. (Vestre). F: fuldmægtig i admiralitetet, krigsassessor David-Chrétien le M. (1789–1843) og Louise Müller (1805–87). ~ 27.5.1865 i Næstved med Thora Vinzentine Amalie Wittusen, * 21.12.1843 i Næstved, † 3.11.1930 i Kbh., d. af konsul Christen Martin W. (1805–82) og Cathinca Marie Møller (ca. 1813–90). – Far til Martin le M.

Efter at have gået i Efterslægtsselskabets skole kom le M. sytten år gammel ind på den militære højskole og afgik herfra 1857 som sekondløjtnant til artilleriet hvor han i de følgende år forrettede tjeneste. Han ville dog ikke nøjes med den fireårige almindelige uddannelse på højskolen, hvorfor han 1859–61 gennemgik officersko-

lens stabsafdeling hvor han 1860 avancerede til premierløjtnant. I de følgende år forrettede han efterhånden tjeneste ved generalstaben, fodfolket, ingeniørkorpset og rytteriet og erhvervede derved en meget alsidig og grundig officersuddannelse. Dec. 1863 blev han ansat som adjutant ved overkommandoen og deltog som sådan i krigen 1864. Vinteren 1864–65 var han adjutant ved 2. generalkommando hvorfra han overgik til generalstabens topografiske afdeling hvor han tilbragte resten af sin tjenestetid når undtages at han fra 1867 da han blev kaptajn til 1870 var kompagnichef ved 2. artilleribataljon og siden havde enkelte udkommandoer, 1873 ved lejrdivisionens stab, 1874 og 1888 til manøvrer i Sverige og Frankrig. 1882 udnævntes le M. til oberstløjtnant og chef for generalstabens topografiske afdeling, 1888 til oberst, og ved sin afgang 1901 til generalmajor. Med sin fine sans for topografi, sin kunstneriske begavelse for tegning, sin foretagsomhed og ihærdighed kom le M. til at præge afdelingen i en grad som ingen af hans forgængere. Fra en forholdsvis beskedent tilværelse oparbejdede han afdelingen til en institution, der blev kendt og agtet her og i udlandet. Under hans ledelse blev opmålingen i 1:20 000 bragt til ende, men da le M. mente at opmålingen af den sjællandske øgruppe, der var den del af landet der først var blevet opmålt, ikke helt tilfredsstillende de krav man nu kunne stille til arbejdet lod han denne del ommåle. Samtidig lod han Færøerne opmåle med samme udførlighed og nøjagtighed som den øvrige del af landet til trods for de vanskelige forhold på disse øer. Endelig lod han i sine sidste tjenesteår udføre astronomiske stedbestemmelser og en basismåling i Island som grundlag for dette lands opmåling. – Også reproduktionen af kortene havde le M.s store interesse, og han udviklede det fotolitografiske farvetryk til stor fuldkommenhed samt indførte anvendelsen af den litografiske hurtigpresse i afdelingen.

Efter professor F. Johnstrups død blev le M. 1895 udnævnt til formand for kommissionen for Danmarks geologiske undersøgelse. Under hans ledelse blev undersøgelsen ført ind i faste rammer. Det blev bestemt at landet skulle geologisk kortlægges i målestokken 1:100 000, og at undersøgelsens publikationer skulle udgives i tre rækker, første række skulle omfatte beskrivelserne til geologisk kort over Danmark i 1:100 000, anden række afhandlinger om specielle videnskabelige og praktiske emner og tredje række beretninger og almenfattelige fremstillinger. På få år lykkedes det le M. at bringe Danmarks geologiske undersøgelse på ret køl, at få dets arbejder i normal regelmæssig gænge og i nært samarbejde

le Maire, Louis

med V. *Madsen at udvide arbejdsområdet. Han var formand for kommissionen til sin død. – le M. var meget omhyggelig i vejledning af sine medarbejdere, navnlig i publikationsspørgsmål. 1876–85 var han lærer i tegning ved officersskolen, han var doyen for den fransk-reformerte menigheds forstanderskab, medlem af direktionen for Selskabet for efterslægten, formand for Selskabet for historie, litteratur og kunst, formand for det af kirke- og undervisningsministeriet nedsatte udvalg til udarbejdelse af retskrivning af stednavne, medstifter af og formand for bestyrelsen for soldaterhjemmene i København, medlem af bestyrelsen for Det kgl. danske geografiske selskab og formand for Artilleriforeningen. – R. 1873. DM. 1883. K.² 1892. K.¹ 1898. F.M.I. 1894. □Plakette 1906. Foto.

Medd. fra da. geol. foren. IV, 1912–15 299f. Berl. tid. 12.12.1913. Politiken 13.12. s.å. M. J. Sand i Militært t. XLIII, 1914 39–41. H. P. Caspersen i Dansk artilleri t. I, s.å. 69–71. Vict. Madsen i Ill. tid. 18. I. s.å. Samme: L. le M., 1915 = Danm.s geol. undersøgelse 4.r. I nr. 1.

A. Schneider*

le Maire [l'ømæ:r], Christian Louis, 1910–72, højesteretsdommer. * 1.5.1910 i Kbh. (domsg.), † 25.12.1972 på Frbg., begr. Vestre kgd. F: professor, dr.med. Martin *le M. (1867–1962) og Karen Margrethe Seemann (1882–1937). ~ 23.11.1940 på Frbg. med Esther Emilie Barkhuus, * 9.3.1915 i Kbh., d. af direktør, civilingeniør Wilhelm Ferdinand Nielsen B. (1870–1959) og Asta Svendsen (1884–1972).

le M. blev student 1928 fra Skt. Jørgens gymnasium og cand.jur. 1934. Efter embedseksamen blev han sekretær, senere fuldmægtig og ekspeditionssekretær, i justitsministeriet. Han var udstationeret som dommerfuldmægtig i Skjern 1934–36 og havde konstitutioner som dommer 1947–48. I 1946 blev han dr.jur. på afhandlingen *Legal Kastration i strafferetlig Belysning*. I analysen af kastrationsindgrebets retlige og kriminologiske problematik var inddraget en bredere undersøgelse af seksualkriminaliteten i Danmark. En væsentlig del af afhandlingens materiale stammede fra retslægerådet, hvor le M. var juridisk sekretær 1937–41 og senere virkede som juridisk rådgiver 1948–62. I 1947 var han på en studierejse til USA, og 1949 udnævntes han til professor i strafferet ved Århus univ. Hans universitetsergning blev dog ikke af lang varighed. Da stillingen som direktør for statens sindssyge-væsen blev ledig 1951, følte han det som et kald at søge denne, og han udnævntes til direktør 1952. S.å. blev han formand for indenrigsministeriets kommission vedrørende statens sindssy-

gevæsen, og han fik den vigtige opgave at forestå de ændringer inden for sindssyge-væsenet der førtes ud i livet på grundlag af kommissionens betænkning af 1956. Nogle hovedtræk af den udvikling som var i gang på dette område skildrede le M. i det lille skrift *Sindssyge-væsenets fremtid*, 1957. I 1961 forlod han sin administrative stilling og udnævntes til højesteretsdommer. le M. var en jurist med meget vidtspændende kulturelle og humanistiske interesser, og også uden for de foran nævnte hovedstillinger fik han lejlighed til at øve en betydningsfuld indsats på mange forskellige områder. Han var således formand for teaterrådet 1946–49 og for justitsministeriets teaterudvalg af 1949, medlem af ungdomskommissionen 1946–52 og af straffelovskommissionen 1950–52, formand for den danske afdeling af Nordisk administrativt forbund 1959–64, præsident for Dansk røde kors 1956–61 og formand for Dansk flygtningehjælp 1956–57. Han var desuden medlem af bestyrelserne for en række faglige og velgørende foreninger mv. Bortset fra nogle tidsskriftafhandlinger blev disputatsen fra 1946 ikke efterfulgt af videnskabelige arbejder. Men le M. bevarede interessen for kriminologiske og kriminalpolitiske emner og behandlede dem i en lang række kronikker og foredrag. To samlinger af disse arbejder er udgivet under titlerne *Kampen mod straffen*, 1952 og *Spredt fægning*, 1957. Med en stilsans og en fin humor som også prægede hans mundtlige form i debatindlæg og taler formåede han at gøre faglige emner let tilgængelige og give udtryk for sine personlige holdninger. Den egentlige rationalitet i kriminalitetsbekæmpelsen bestod for ham i at udforske kriminalitetens årsagsforhold, at søge sociale og psykologiske baggrundsfaktorer oplyst i de enkelte sager, og at indrette den strafferetlige reaktion efter et terapeutisk og resocialiserende sigte. □Tegn. af H. Lollesgaard, 1956 (Kgl. bibl.). Foto.

Folmer Nielsen i Nord. administrativt t., 1963 299f.

Knud Waaben

le Maire [l'ømæ:r], Christen Martin Wittusen, 1867–1962, livlæge. * 16.6.1867 i Næstved, † 7.11.1962 i Kbh., begr. Vestre kgd. F: generalmajor Louis *le M. (1836–1913) og Thora V. A. Wittusen (1843–1930). ~ 18.1.1907 i Kbh. med Karen Margrethe Seemann, * 12.7.1882 i Skovshoved, † 13.2.1937 i Kbh., d. af arkitekt Christian S. (1840–1920) og Julie Marie Kierboe (1853–1925) – Far til Louis *le M. (1910–72). le M. blev 1885 student fra A. Hauchs latin- og realskole på Vesterbro og medicinsk kandidat

1892 fra Kbh.s univ. Efter uddannelse ved kbh.ske hospitaler disputerede le M. 1902 ved en udmærket afhandling om *Svangerskab og Fødsel ved Myom i Uterus*. De følgende år uddannede le M. sig videre inden for obstetrikken ved hospitaler i Dresden og Kbh. og blev efter at have påbegyndt praksis 1901 livkirurg hos Christian IX (1901–06) samt 1904–06 hofmedikus. 1906, hvor le M. var blevet titulær professor, startede han en privatklinik og var samtidig leder af Martha-hjemmets klinik for syge børn (1906–13). 1910–40 var han læge ved Kbh.s amts arresthus, 1913–37 skolelæge, 1918–26 livlæge hos enke-dronning Louise og 1926–45 hos prinsesse Thyra, 1921–35 tillige censor i obstetrik ved medicinsk embedseksamen. – I *En Livkirurgs Erindringer fra Chr. IX's Tid*, 1952, har le M. charmerende skildret både kongen, hertuginde af Cumberland og hendes døtre, og datidige besøg af og hos kejserne Wilhelm af Tyskland og Franz Josef af Østrig. Han blev medlem af bestyrelsen for Fribolig for lægeenker, Kbh.s jordemoderforening og arveprinsesse Carolines legat for sygeplejersker. – R. 1903. DM. 1915. K. 1928. K. 1951. □Mal. af Margrethe Svenn Poulsen udst. 1958. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1903 106f. M. le M.: En livkirurgs erindr. fra Chr. IX's tid, 1952. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Egill Snorrason

Lembcke, Christian Ludvig Edvard, 1815–97, forfatter. * 15.6.1815 i Kbh. (Helligg.), † 21.3.1897 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: auktionsholder August (Anton) Christian L. (1788–1868, ~2° 1831 med Mette Cathrine Grønbech, ca. 1803–83) og Christiane Lykke (1798–1830). ~7.8.1841 i Kbh. (Frue) med Laurence Charlotte Jørgensen, * 28.4.1822 i Kbh. (Holmens), † 6.10.1875 på Frbg. (Frue), d. af værtshusholder, senere skipper Johannes J. (1790–1836) og Øllegaard Grønbech (1794–1874).

L.s fædrene familie var af nordtysk afstamning; faderen var indvandret fra Preussen. Han blev tidligt isoleret i tilværelsen ved sin mors og en lille søsters død; poesien blev derfor allerede fra drengeårene hans trøst. 1833 blev han student fra Metropolitanskolen. Tidsalderens æstetiske liv tiltalte ham ikke i ét og alt, især var den herskende filosofiske retning ham imod. 1838 blev han cand.theol. og var 1841–46 adjunkt ved latinskolen i Vordingborg. 1849 tog han examen philologicum, var en kort tid adjunkt i Odense og i tiden mellem krigen konrektor i den nyoprettede Haderslev latinskole. Efter at være fordrevet af tyskerne var han blandt stifterne af Haderslev

læreres skole i Kbh. Først 1888 trak han sig tilbage fra skoleledningen.

L.s originale produktion rummes i et lille bind *Digte og Sange*, 1870 (udvalg med nogle utrykte digte samt indledning og anmærkninger ved Vilh. Andersen, 1901). De bedste af disse digte er indlæg for den danske sag i det sønderjyske spørgsmål: det meget populære, men noget klichéagtige *Vort Modersmaal* og det folkeviseprægede *For Sønderjylland* fra tiden efter den første slesvigske krig, det fastformede tankedigt *Danmark* (7.12.1864) o.fl. efter nederlaget. I disse vers, som er blevet klassiske, hæver hans ellers spinkle poesi sig til national patos. – Overordentlig stor er L.s produktion som oversætter. Hovedværket er Shakespeares *Dramatiske Værker* der udkom 1861–73 i atten bind. Den skyldte sin fremkomst det mislykkede forsøg der af Sille Beyer var gjort på at forny og fortsætte Peter Foersoms oversættelse. Også L. var fra begyndelsen forpligtet af det Schubotheske forlag til at bevare så meget som muligt af Foersoms tekst. 1861 kom som 1. hefte *Romeo og Julie* der fra forgængerens hånd var et poetisk vellykket, men som fortolkning stundom utilstrækkeligt arbejde; L. ændrede meget på sproget, hvis høje flugt han havde ondt ved at følge, men kom i reglen ikke meget nærmere til Shakespeares intentioner. 2. hefte indeholdt *Macbeth* der var et væsentlig nyt arbejde, men heller ikke af det bedste L. kunne yde. I de følgende stykker greb han ret hårdt ind; først med *Hamlet* og *Julius Cæsar*, begge fra 1864, kom han til et lykkeligt forlig med Foersom. Resten af Shakespeares stykker oversatte han næsten helt på egen hånd, kun i *Helligtrekongersaften*, 1865, *Købmanden i Venedig*, 1866 og *De lystige Koner*, 1871 støttede han sig til A. E. Boyes tidligere oversættelser. Bedst lykkedes de små komedier for ham. Svagheden ved hans fordanskning ligger i noget utilfredsstillende i gengivelsen af de vanskeligste og mest patetiske steder, dens styrke er dens poesi, selv hvor tonen er mattest, diktionens jævnhed og ensartethed og det udmærkede dansk hvori den er skrevet: tiden har ikke forældet det. – Af ringere betydning er hans gengivelser af G. G. Byrons *Dramatiske Digte og Fortællinger*, 1873–76, Thomas Moores *Lalla Rookh*, 1878, E. Tegnér's *Frithiofs Saga*, 1883. Derimod er hans gengivelse af A. C. Swinburnes *Erechtheus*, 1877, en fin løsning af en særdeles vanskelig opgave. – Dr.phil. h.c. 1879. – R. 1888. □Træsnit 1871. Tegn. af A. Jerndorff, 1885. Træsnit 1885 og af H. P. Hansen, 1886. Buste af O. Evens, 1886 (Århus kunstmus.). Buste af N. Hansen Jacobsen på monumentet Modersmålet, 1903 (Skiblund krat). Foto. – Mindeplade på Haderslev katedralskole.

Lembcke, Edvard

Selvbiografi i Levnedbeskr. af de ved Kbh.s univ.s 400-årsfest promoverede doktorer, 1879 18f. Ungdomserindr. i Haderslevsamf.s årsskr., 1934-41. – Johs. Fibiger i Ill. tid. 14.6.1885. Vilh. Andersen sst. 4.4.1897. Johs. Fibiger: Mit liv og levned, 1898. Vilh. Andersen i E. L.: Digte, 1901 9-25. Samme: Litteraturbilleder I, 1903 159-72. Samme: Kritik. Sprog og lit., 1914 80-88. Vilh. la Cour i Sønderjylland, red. Sv. Dahl og A. Linvald II, 1919 304-20. Paul V. Rubow: Originaler og oversættelser, 1929. Samme: Shakespeare på dansk, 1932. Samme i Acta philol. Scandinavica VIII, 1933-34 97-135. Aug. F. Schmidt: Modersmålets digter E. L., 1944. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Paul V. Rubow*

Lembcke, Jacob Christopher, 1833-1907, filantrop, dyreven. * 7.1.1833 i Korsør, † 14.2.1907 i Kbh., begr. på Frihedslyst, Hørsholm. F: bagermester Jochum Jacob Christoph L. (ca. 1776-1833) og Ane Margrethe Otto (1790-1869). ~ 6.6.1866 i Brønshøj med Julie Albertine Augusta Wilster, * 11.10.1826 i Kbh. (Garn.), † 18.3.1899 på Skovlyst, Holte, d. af major, senere oberst Alexander Emilius W. (1785-1842) og Emilie Harriet Otto (1800-72).

L. tog realeksamen og blev 1849 ansat på Bogen-se toldkammer, 1855 assistent i kolonialrevisionskontoret under finansministeriet, 1867 revisor sst. Ved sit ægteskab havde han fået en betydelig formue, og 1873 tog han af helbredshensyn sin afsked, hvorefter han helligede sig filantropisk virksomhed, trofast hjulpet af sin begavede og ildfulde hustru. Han tog ledende del i styrelsen af flere velgørende foreninger og stiftede 1892 Foreningen til oprettelse af landbrugskolonier for fattige børn der 1894 åbnede et børnehjem i Hørsholm. Mest kendt er han dog blevet som dyreven. En af hans venner, H. V. *Kaalunds fætter, ingeniør og løjtnant Viggo Th. Schmidt (1840-1922), en iderig og temperamentsfuld mand, fik 1875 ved L.s hjælp stiftet Foreningen til dyrenes beskyttelse, og mens Schmidt manglede stadig energi, blev L. hurtigt sjælen i foreningen. 1877 blev han sekretær, 1880 næstformand, 1888 formand, 1880 grundlagde han bladet *Dyrevennen* og redigerede det til 1882, 1897 skænkede han foreningen dens ejendom i Rådhusstræde, og han og hans hustru delte testamentarisk deres formue mellem den og landbrugskolonierne. 1882 deltog L. i stiftelsen af Nordisk samfund til bekæmpelse af det videnskabelige dyrplageri. Gennem N. J. *Larsen øvede han en vis indflydelse på folketingets behandling af lovforslag der angik dyr. Ved sit varme hjerte, sin utrættelige agitation og sin offervilje er L. blevet grundlæggende for dyrebekyttelsestanken i Danmark. – Kammerråd 1873.

Justitsråd 1884. Etatsråd 1902. – R. 1881. DM. 1900. □ Træsnit 1889 efter fotografi. Foto.

Dyrevennen XXVIII, 1907 18 38-48 65-67; Otto Borchsenius sst. 1915 185-89. Foren. til dyrenes beskyttelse i Danm. 1875-1925, 1925 9-22.

Povl Engelstoft*

Lembourn, Hans Jørgen, * 1923, forfatter. * 26. 3.1923 i Kbh. F: cand.jur., senere ekspeditionssekretær i finansministeriet Edgar Collin L. (1884-1956, ~ 2° 1946 med Else Marie Vogelius, 1901-67) og Elisabeth (Lilly) Marie Theodora Holm (1896-1969). ~ 1° 4.6.1947 i Gladsaxe med Jonna Sander, * 28.7.1929 i Søborg, d. af læge Poul Martin S. (1890-1954) og Gertrude Wegge (1893-1932). Ægteskabet opløst 1973. ~ 2° 22.7.1973 i Skagen (b.v.) med operasanger ved Det kgl. teater Ellen Winther, f. Sørensen, * 11.8.1933 i Århus (~ 1° 1960 med operachef John *W., * 1933; ægteskabet opløst 1966), d. af købmand Laurits Peter S. (1902-67) og Esther Hansen (1906-71).

L. blev student 1941 fra Statens og hovedstads-kommunernes kursus, tog 1943 afgangseksamen fra handelshøjskolen og blev 1951 cand.polit. fra Kbh.s univ. Forinden havde han arbejdet som journalist, debuterede 1950 med romanen *Sandhedens forbandelse*, og engageret sig politisk. Hans virke har derefter samlet sig om et skønlitterært forfatterskab og et praktisk politisk arbejde.

Forfatterskabets første tre bøger havde indbyrdes sammenhæng og direkte relation til efterkrigstidens politiske klima. Debutbogen der tog sit udgangspunkt i forfatterens egne oplevelser som krigskorrespondent for Information i den græske borgerkrig karakteriserede det enkelte menneske som foruroliget humanist over for ideologiens og troens kompakte overbevisning. Denne valgets uro fortsattes i *Der kommer en dag*, 1952 hvor, ifølge bogens motto „selv en apostel griber sværdet“. At revolten som valg, dvs. det aktive engagement over for tidens neutrale humanisme, virkelig nyttede vistes i den vanskelige roman *Hotel Styx*, 1954. Trods kærlighedens og livets umulighed i den totale krigs århundrede mundede værket ud i den holdning at sjælen, håbet og lidenskabene ikke kan ihjelslås af andre end én selv. Samtidig med at L. på omfattende journalistiske rejser orienterede sig i efterkrigstidens verden – hvoraf direkte de journalistisk-politiske værker *Hvide mand, hvad nu?*, 1955 om Afrika og *Enerens oprør*, 1958 om Amerika samt *Umådelige menneske*, 1964 om Østen udspang – opbyggede han sin betydelige trilogi om besættelsestidens Danmark: *Ved dagry*,

1956, *Hold fastere om mig*, 1962 og *Nu er det forår*, 1963. Trilogien suppleredes i 1970 med romanen *Det korte liv, den lange død*. Grundlaget for dette værk om besættelsen var lagt allerede i 1952 med L.s måske mest vellykkede enkeltværk, romanen *Se dig ikke tilbage*. Som sidestykke til Sigurd Hoels „Møde ved milepælen“ tegnedes besættelsestiden med perspektivet fremad: dens ungdoms kamp for selv at blive en ny slægt både i opgør med invasionsmagten og den hjemlige defaitisme. Som en videreudvikling af dette tema er erindringskapitlerne *En smuk tur langs Strandvejen*, 1980 hvor den unge frihedskæmpers modstandere er de danske medløbere og defaitister snarere end det er tyskerne.

På overgangen mellem forfatterskab og politik har L. i perioden 1950–80 udfoldet en meget omfattende journalistisk virksomhed der viste den intellektuelle politikers søgen efter livsholdning som grundlag for politik: først vendt mod kulturradikalismens blindhed for det enkelte individs værdi, senere mod den materielle velfærds nødvendige alliance med konformismen. Grænsende til det ustyrlige i stilen blev nogle humoristiske romankommentarer til: *Candide*-parafrazen *Grev Frederik eller Den bedste af alle verdener*, 1958 og *Balladen om Frederik, Johannes og mig*, 1969. – Politisk var L. i sit udgangspunkt præget af J. "Christmas Møller og det konservative folkepartis omsving fra højre til et „stort, klasseløst centrumsparti“. L.s politiske filosofi blev „liberal-konservatismen“, og i 60erne blev han denne politiske retnings talsmand, bl.a. ved *At være sin egen herre*, 1960, *Een/mange*, 1967 og *Plant et æbletræ*, 1973. Denne aktive, rationalistisk-uideologiske konservatisme passede godt til partiets politik i disse år til og med 1970 hvor L. i store træk skrev partiets partiprogram for det kommende tiår som centrumsparti. L. var konservativt medlem af folketinget fra 1964, og sad i bl.a. finansudvalget, skole- og uddannelsesudvalget, forskningsudvalget, miljø- og kulturudvalget, samt eksternt i Amnesty International's parlamentarikergruppe, Grækenlands-komiteen og Grønlandsrådet. Da det konservative parti i 70erne – hvor L. dog fik svunget partiet til sammen med socialdemokratiet at gennemføre den af ham selv prægede miljølovgivning – trykkes til højre ved opkomsten af mere rabiate venstre- og højreradikale partidannelser, trykkes L. ud af partiet i 1976 og forsøgte forgæves at etablere et liberalt konservativt parti „de moderate“. L.s hovedopgave blev herefter formandskabet i Dansk forfatterforening (fra 1971) hvortil han i 1978 blev sekretær i det nydannede Dansk kunstneråd. Fra forfatterskabet skal i disse år nævnes (de eventuelle) erindringsbille-

der fra mødet med Marilyn Monroe: *40 dage med Marilyn*, 1977.

Politisk nærmede han sig socialdemokratiet. Forvaltningen af kunstnerens rettigheder havde da for L. forsonliggjort kulturpolitik som princip hvormed man materielt kunne understøtte det frie kulturudtrykks vilkår i et materielt og ufrø orienteret samfund. □ Afbildet på karikatur af B. Laursen 1973–74 (Amalienborg). Foto.

H. J. L. i Danske forf. om besættelsen, red. samme, 1966 58–65. Erindr. i Berl. tid. 10.2.1979. Interviews sst. 17.1.1971, Jyllandsposten 13.3.1971, Fr.borg amts avis 18.3.1973, Politiken 6.5.1973 og 9.5.1976.

Steen A. Cold

Lembæk, se **Limbek**.

Lemche

Navnet L., der også kan staves Lembcke, er kommet til Danmark fra nedertysk sprogområde, og føres af flere slægter. Den nedennævnte slægt føres tilbage til en møller i Dänischwold i Sydslesvig.

Søren Johannes Lemche, ejer af Svejbård i Gentofte	
Peter Søren L. 1835–1901 ejer af Onsgård i Hellerup	
Johan Henrik L. 1863–1962 kreds læge ~ Gyrithe *L. f. Frisch 1866–1945 forfatter	Søren L. 1864–1955 arkitekt
Henning *L. 1904–77 zoolog	

Th. Hauch-Fausbøll i Berl. tid. 12.2.1932.

Hans H. Worsøe

Lemche, Ellen Gyrithe, 1866–1945, forfatter. * 17.4.1866 i Kbh. (Pauls), † 3.5.1945 i Lyngby, begr. sst. F: cand.phil., skolebestyrer Hartvig Frisch (1833–90) og Elisabeth Alexandra Mourier (1835–92). ~ 19.7.1893 på Frbg. med læge Johan Henrik L., * 23.8.1863 i Hellerup, † 22.1.1962 i Lyngby, s. af gårdejer Peter Søren L. (1835–1901) og Karen Magdalene Jacobsen (1838–87).

L.. som stammede fra et solidt borgerligt miljø, ønskede som ung at skaffe sig selvstændighed gennem en højere uddannelse. 1887 blev hun student fra N. Zahles skole, men efter kort tid opgav hun sine tyskstudier på grund af en fremmedfølelse som en af de få kvindelige studerende på universitetet. Herefter fungerede hun nogle år som lærerinde ved faderens skole, Lyceum, et arbejde som hun også opgav da hun blev gift. – De to store temaer i L.s liv og virksomhed er hjemstavnen og kvindesagen. I sin barndom holdt hun til på morfaderens gård ved Lyngby,

og her boede hun i hele sit voksne liv. I den selvbiografiske roman *Tempeltjenere* I–III, 1926–28, har hun beskrevet begge sider af sit liv, det indadvendte som barn og voksen i Lyngby, kaldet Gentofte i romanen, og det udadrettede som kvindesagskvinde. Selv opfattede hun sin forfattervirksomhed som stående midt imellem. Hendes to første bøger viser begge sider af hendes engagement. I debutbogen *Soedtmanns Jomfruer*, 1898, gives en række portrætter af beboerne på en stiftelse i Lyngby, men i sin anden bog *Folkets Synder*, 1899, tager L. for første gang et kvindesagligt tema op: konsekvenserne af den manglende lovgivning omkring og fortelsen af kønssygdomme. Bogen kan betragtes som en udløber af sædelighedsdebatten og lægger sig i forlængelse af det bjørnsonske synspunkt, at mændene skulle tage ved lære af kvinders monogame livsform. I sit syn på kvinders seksualitet er L. dog modsætningsfyldt; i artikler angreb hun ethvert forsøg på frigørelse (som det fx kom til udtryk i Agnes "Henningens liv og romaner), men samtidig bryder hun selv mange tabuer i sine romaner som rummer malende seksuelle beskrivelser. Det absolutte krav fra L.s side er at seksualitet og kærlighed forbindes, selv om det så sker uden for ægteskabet. Derimod tager hun skarpt afstand fra enhver form for prævention, som det fremgår af „Tempeltjenere“ og polemikker med Thit Jensen.

Det fiktive forfatterskab udspringer sig ofte på baggrund af landskaber og miljøer i Kbh.s nordlige omegn, L.s hjemstavn. I hovedværket *Edwardsgave* I–V, 1900–12, har hun givet et stort billede af samfundsudviklingen fra den florisante periode i midten af 1700-tallet til sin egen samtid. I skildringen af de to købmandsslægter, Valeur og Krüger, har L. benyttet træk fra sin mors slægt. Men gennem en række personer som L. har formået at gøre til typer opnår værket en høj grad af realisme og tåler sammenligning med nogle af de store slægtsromaner i verdenslitteraturen. Titlen *Edwardsgave* er navnet på et familiegods hvis virkelige forbillede er Næsseslottet ved Furesøen; værket inddrager også i vidt omfang realhistoriske begivenheder. Men det lokal- og nationalhistoriske får større tydelighed i *De Fyrstenberg Bønder*, 1905 som indeholder en række næsten dokumentariske beretninger om livet blandt bønderne på det bernstorffske gods fra stavnsbåndets ophævelse til industrialiseringen. *Lotte van Joost*, 1924, er en dagbogsroman fra 1700-tallets Lyngby som beskriver en ung piges splittelse mellem hensynet til familien og kærligheden. Det sidste store værk af denne type er *Strømmen*, 1929–32. Her går L. tilbage til midaldreliden og slutter i midten af forrige århun-

drede i sin skildring af livet omkring Mølleåen. I nogle få af de rent fiktive værker kommer L. ind på aktuelle, (kvinde)politiske forhold. I „*Paa godt og ondt*“. *En Bog om Ungdom*, 1924, diskuteres opdragelsesprincipper, samtidig med at den beskriver svindel i forretningsverdenen under første verdenskrig. *Vuggen gaar*, 1935, er et indlæg i debatten om børnetilskud, men den er samtidig et forsvar for den ugifte kvindes ret til børn.

Overgangen mellem fiktion og sagprosa er glidende i L.s forfatterskab. Hendes kvindesaglige artikler er meget metaforrige og har ofte allegoriske træk. De er tit svære at skelne fra hendes noveller. Et eksempel på denne genre i fiktiv form er fortællingen *Retfærdighedens By* fra samlingen *Anadyomene og andre Fortællinger*, 1910. Her lader L. forskellige samfundssyn tale gennem to kvinder i beskrivelsen af et antiutopisk samfund. Den samme teknik benyttede hun i en lang række artikler i Dansk kvindesamfunds blad, Kvinden og Samfundet (fx 1911, nr. 21) som hun redigerede 1913–19. Allerede 1910 havde hun udgivet *Kvindesagen i Sang, Tale og Skrift*; de næste 14 år indstillede hun sin skønlitterære produktion for en storstilet aktivitet i DK, bl.a. som formand for forretningsudvalget. Selv om Astrid Stampe Feddersen var landsformand i denne periode, var L. foreningens chefideolog. Hun rejste landet rundt og stiftede nye kredse, men hendes største indsats blev hendes bidrag til kvindesørgelses kommunikationsformer og historieskrivning. I *Dansk Kvindesamfunds Historie gennem 40 Aar*, 1912 (2. udg. 1939 m. tillæg) har hun skrevet DKs officielle historie, men i *Tempeltjenere* har hun givet et billede af sin egen oplevelse af modsætningerne i foreningen, især omkring kampen for kvindevalgretten (1915) og kvindesagens videre skæbne, efter at den var opnået. L. mente at der burde stiftes et særligt kvindeparti, mens flertallet i DK mente at kvinderne burde glide ind i deres respektive partier. Det førte til den s.k. paladsrevolution hvor L. og hendes sympatisører måtte trække sig tilbage fra nøglepositionerne. L. brød aldrig med foreningen, og hun fungerede endda som landsformand 1921–22, men nederlaget skabte megen bitterhed hos hende. – Det kvindesyn der fremgår af såvel L.s fiktion som hendes politiske virksomhed, hylder de s.k. kvindelige værdier, idet hun mente at samfundet ville undergå en forandring til det bedre i det omfang kvinder fik politisk indflydelse og selverhverv. Hun forudså at kvindekampen ikke var afsluttet med den formelle ligestilling. L. var medstifter af Historisk-topografisk selskab for Lyngby-Tårnbæk og skrev flere artikler i selskabets årbøger. □Tegn. af H.

Bendix, 1929, af Lars Nielsen, 1937 og H. Jensenius (Fr.borg). Foto. – Mindesten i Sorgenfri slotspark, 1946.

Selvbiografi i Den nye lit. III, 1926 200–02. Interviews i Berl. tid. 29.9.1934 og Gads da. mag. XXVIII, s.å. 447–56. – Stamtbl. over slægten Frisch, 1872 18. Studenterne fra 1887, 1912. Kvinden og samf. 30.12.1918; Sofia Christensen og C. Møller sst. 15.4.1926; sst. 15.4.1936. Rich. Gandrup: Døgnet og tiden, 1926 112–20. J. C. A. Rastrup i Lyngby-bogen III, 1946 2–10. Niels Birger Wamberg i Danske digtere i det 20. årh., 2. udg. I, 1965 408–18. Beth Juncker sst. 3. udg. I, 1980 337–42. – Papirer i Kgl. bibl.

Susanne Fabricius

Lemche, Henning Mourier, 1904–77, zoolog. * 11.8.1904 i Kbh. (Fredens), † 4.8.1977 i Gentofte, begr. Lyngby parkkgd. F: arkitekt Søren Jacobsen L. (1864–1955) og Inge Mourier (1879–1920). ~ 17.4.1932 i Godthåbsk. med husholdningslærer, senere fysioterapeut Inger Sodemann, * 9.5.1907 på Frbg., d. af civilingeniør Frederik Carl Leonhard S. (1867–1943) og Thora Adriette Christine Brabrand (1869–1947).

L. begyndte straks efter studentereksamen 1922 fra Østersøgade det naturfaglige studium. 1925 og -26 samlede han landdyr på Færøerne, og 1927 blev han cand.mag. med speciale i baggællesnegle. Imidlertid kunne forskning i denne rent marine dyregruppe ikke indpasses i hans arbejde på landbohøjskolen hvor han 1928 var blevet assistent, men måtte henvises til fritiden. I stedet kom han ind på entomologiske studier som videreførtes i de 20 år han var ansat på landbohøjskolen. Foruden forskning og undervisning udbyggede han den af J. E. V. *Boas grundlagte studiesamling. Fra 1939 var han censor ved skoleembedseksamen. 1948 fik L. opfyldt et længe næret ønske om ansættelse (som inspektør) på Zoologisk museum. Her kastede han sig omgående ud i en påkrævet ordning af bløddyrssamlingen, standardiserede museums-glas med billige plasticlåg og konstruerede museets nye standardskab til tørre samlinger med henblik på den kommende udflytning. Med en fra faderen arvet forståelse for det funktionelle og med en usvækket begejstring deltog han i detailplanlægningen af det nye museum og har sammen med H. *Volsee hovedæren for den i det væsentlige velfungerende bygning på fælleden. 1951–52 deltog L. i Galathea-ekspeditionen fra Australien til Kbh., 1958 blev han leder af den nyoprettede bløddyrafdeling, 1962 lektor i systematisk zoologi, og 1965 var han præsident for det europæisk-malakologiske selskabs kongres i Kbh. Til et planlagt værk om Nordatlantens nøgensnegle foretog han de senere år en mængde ture – især til Norge og Irland, men også til Sve-

rige, Storbritannien og USAs vest- og østkyst og som 66-årig til Kap Farvel. Hjulpet af sin kone samlede han i al slags vejr sine dyr, på lavt vand iført dykkerudstyr eller fra en medbragt aluminiumsjolle med påhængsmotor.

Ved L.s ansættelse på landbohøjskolen var man optaget af den i England iagttagne „industrime-lanisme“. På forslag af professor Math. *Thomsen og til dels i samarbejde med ham bidrog L. til diskussionen med nogle mindre, eksperimentelt-genetiske afhandlinger om „sorte sommerfugle“, i 40erne videreført med studier af melmøllet *Ephestia*. Hans sammenlignende-morfologiske studier af de komplicerede forhold vedr. insektingers farvetegning og ribbeforløb omfatter primitive møllignende sommerfugle (især disputatsen 1937) og kakerlakker (1942), med en uddybning af hans i 1940 fremsatte teori om at insektingen er opstået to gange. – Men L.s hjerteboen var baggællesneglene. 1929–41 kom faunistisk-systematiske arbejder om de færøse, islandske og vest- og østgrønlandske arter og 1948 et større værk om nordatlantiske skalbærende baggællesnegles systematik og deres larveskaller i relation til økologi og systematik. Resultatet af 17 års arbejde var den store monografi om cylinderneglene, *The anatomy and histology of Cylichna*, 1956, med 361 fortrinlige tegninger og fotos af eget fabrikat. Først flere år efter „Galathea“s hjemkomst erkendte L. at nogle hueformede snegle fra dybt vand i det østlige Stillehav frembød enstående bygningstræk, især en segmentering svarende til hvad der fandtes hos en primitiv sneglegruppe der ansås for uddød i jordens oldtid. Beskrivelsen af urbløddyret *Neopilina galathea* forelå i 1957, og ved zoologkongressen i London året efter vakte L.s tre foredrag om dyret og dets betydning for teorier om ledormes, leddyrs og bløddyrers afstamning stor opsigt og diskussion; 1959 kom i „Galathea Report“ hans og K. G. *Wingstrands forbillidige monografi om anatomien. L.s gamle interesse for de hvirvelløse dyrs afstamning fik nu ny næring, og han deltog med stærkt engagement i diskussioner ved kongresser i udlandet og studenterkollokvier herhjemme. Han arbejdede på et større fylogenetisk værk, men nåede kun nogle foreløbige arbejder. Ønsket om en stadig udvidelse af sneglematerialet ved nye indsamlinger og en rastløshed i de senere år medførte at ej heller den planlagte monografi om de nordatlantiske nøgensnegle blev virkeliggjort, men her foreligger rige notater, farvedias og hans prægtige akvareller. I flere år var L. primus motor i en gruppe danske biologers tolkning af en stor samling amerikanske fotos fra diverse dybhavsgrave, publiceret 1976. Foruden nogle

Lemche, Henning

nekrologer og bidrag til samleværker skrev han 1945 en bog om nyere nedstamningsteorier, *Fra Molekyle til Menneske*. Endelig har L. fra 1948 til sin død ydet en betydningsfuld og tidsrøvende indsats som fremtrædende medlem af den internationale zoologiske nomenklaturkommission og rådgav herhjemme beredvilligt mindre kyndige kolleger. – L. var en impulsiv og farverig personlighed som spændte vidt men i de senere år måtte savne koncentrationens nådegave. – R. 1970. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1937 177f. – Jørgen Knudsen i Vidensk. medd. fra da. naturhist. foren. CXL 1977, 1977 165–76 (m. bibliografi). Samme i Journal of molluscan studies XLIII, London 1977 205–07. S. L. Tuxen i Entomol. medd. XLVI, 1978 47f. N. P. Kristensen i Bulletin of zool. nomenclature XXXV, London 1978 5f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Torben Wolff

Lemming, Frederik Carl, 1782–1846, violinist, guitar-spiller. * 2.5.1782 i Guldborg, † 14.11.1846 i Vålse, begr. sst. F: færgemand ved Guldborg færge på Falster Hans Jacob L. (1747–tidligst 1809) og Elisabeth Milan (1739–1809, ~1° 1759 med sognepræst i Vålse Lorens Pedersen Floor, 1720–76). ~1° 1806 i Kapstaden med Frederikke Rosine Heins, * 28.7.1790 i Kapstaden, † 28.8.1835 i Kbh. (Trin.), d. af slagtermester Joseph H. og Marie Elizabeth Jordaan. Ægteskabet opløst 1826. ~2° 17.9.1843 i Kbh. (Garn.) med Anne Kirstine Jensen, * 1803 (~1° med fiskebløder Hans Hansen). Ægteskabet opløst 1843. L. blev student 1801 fra Vordingborg, men hans rejse lyst drog ham snart bort fra studeringerne. Gode musikalske anlæg gjorde ham det let at erhverve sig en betydelig færdighed på forskellige instrumenter, særlig på violin, og i Kapstaden hvortil han nåede 1805 fik han af en dansk søofficer, L. Lorck, sin første undervisning på guitar, det instrument hvorpå han senere skulle høste berømmelse som virtuøs; dertil var han en udmærket harpespiller. 1805–17 var L. bosat i Kapstaden. Her blev han den ledende skikkelse i det stedlige, ret omfangsrige musikliv med en afbrydelse 1808–10 hvor han menes at have været musikdirektør ved det kgl. teater i Rio de Janeiro. 1813 var L. desuden organist ved den evangelisk-lutherske kirke i Kapstaden. 1817 vendte han tilbage til Kbh. og gav 11.2.1818 en koncert på det kgl. teater hvor han udførte flere af sine kompositioner for violin og guitar, og blev s.å. udnævnt til kgl. kammermusik. Han koncerterede en række år på idelige rejser i Danmark, Norge og Sverige, den levevis der passede hans urolige blod bedst. I et par år, 1833–35, havde han dog fast ansættelse som bratschist ved det

kgl. teater i Stockholm. Sine sidste år tilbragte han som sindssyg i Vålse på Falster. Af L.s kompositioner har kun hans *Études fantastiques* holdt sig; udgivet ved Edm. Singer benyttedes de længe ved violinundervisning. I statsbiblioteket i Århus findes *X Variations sur l'air: O du lieber Augustin* for violin med strygekvartet. L.s ejendommelige kunststykker på violinen gav i sin tid anledning til det fejlagtige rygte, at han skulle have været Ole Bulls lærer. I sit første ægteskab havde L. flere børn, deriblandt en datter der knap tretten år gammel optrådte som koncertsanger, og en søn der senere levede som musiker i Sverige. □Mal. af Jacob Munch (Vidensk. selskab, Trondheim), efter dette litografi sign. Desingthun 1824. Litografi af E. Lehmann, 1840, efter tegn. af A. Melbye. Mal. af Chr. Hornemann udst. 1841.

A. W. Scheel: Stamtv. over en familie Scheel, 1870 27. V. C. Ravn i Festskr. i anledn. af musikforen.s halvhundredårsdag I, 1886 183 187. Jan Bouws i Dansk årbog for musikforsk. 1966–67, 1968 113–18.

Nils Schjørring

Lemming, Jens Andreas, 1866–1937, landmand. * 23.3.1866 i Lemming ved Århus, † 27.3.1937 på Skousboegård ved Viby, Sjælland, begr. i Koldt. F: gårdejer Niels Andersen (1833–69) og Birthe Marie Jensdatter (1834–1932, ~2° 1876 med gårdejer Peder Rasmussen Kirkegaard, 1839–1905). Navneforandring 30.6.1898. ~16.8.1898 i Kbh. (b.v.) med Dagmar Jensine Cecilie Lind, * 2.4.1860 i Kbh. (Holmens), † 19.1.1955 i Farum (~1° 1883 med senere statsminister Niels Neergaard, 1854–1936, ægteskabet opløst), d. af urtekræmmer, senere mægler Christian Vilhelm L. (1819–69) og Bertha Marie Sørensen (1823–71).

Efter højskoleophold og skolegang i Gedved seminariums realskoleafdeling lærte L. praktisk landbrug og kom på landbohøjskolen hvorfra han tog landbrugseksamen 1891. Han tog derefter på en studierejse i udlandet og overtog 1896 Skousboegård ved Viby og senere den nærliggende Kildegård. Begge gårde ejede han til sin død. L. var en dygtig praktiker med levende interesse for de faglige spørgsmål der var fremme i tiden, og på forskellige områder bidrog han også selv til at skabe klaring. Særlig kendt blev de såkaldte rentabilitetsfodringsforsøg som han udførte 1902–04 sammen med sin studiekammerat godsejer C. Moesgaard-Kjeldsen og deres tidligere lærer professor H. Goldschmidt. De for private midler gennemførte forsøg skulle belyse fodringens økonomi som man fandt utilstrækkeligt behandlet på forsøgslaboratoriet, og det lykkedes derigennem trods stærk kritik at bane ve-

jen for almindelig anerkendelse af det af Goldschmidt hævdede princip at foderet både i forsøg og i praksis nøje skulle afpasses efter dyrenes ydeevne. Planteavlens og herunder særlig staldgødningsspørgsmålet havde L.s store interesse, og han var bl.a. formand for planteavlsudvalget for de tre landboforeninger i Kbh.s amt 1911–22. Også regnskabsføring og driftsøkonomi optog ham, i forskellige håndbøger har han behandlet disse emner, og 1906 udgav han en *Regnskabsbog for Landmænd*. Ved siden af sin praktiske gerning virkede L. gennem mange år som landbrugsjournalist, dels ved Politiken fra 1903 og dels ved Ugeskrift for Landmænd hvor han 1915–36 redigerede afsnittet „Fra den forløbne Uge“ der blev en skattet budbringer fra det praktiske landbrug og prægedes af hans sagskundskab, hans modtagelige sind og lykkelige evne til at give landmandens natur- og arbejds glæde stilfærdigt og ægte udtryk. Da Foreningen af danske landbrugskandidater overtog ugeskriftet 1921 indtrådte L. i redaktionsudvalget, og 1925–31 var han sammen med L. O. Pedersen bladets redaktør. – R. 1928. □ Mal. af Rasmus Christiansen, 1910. Foto.

H. J. Rasmussen i Ugeskr. for landmænd, 1936 179f; sst. 1937 193f. Vort landbrug, 1936 183. Dansk landbrug, 1937 191. Politiken 28.3.1937. – Papirer i Rigsark.

*Aksel Milthers**

Lemvig, Anders, 1538–1603, medicinsk professor. * 18.10.1538 i Lemvig, † 3.5.1603 i Kbh. F: søgnepræt Jens Andersen († 1554) og Mette Simonsdatter. ~ ca. 1577 med Dorthe Simonsdatter, † 1625 (~ 2° 1618 med dr.med. Esben Nielsen Halveg, 1579–1648), d. af rådmand i Århus Peder Nielsen.

Efter at have gået i skole i Ålborg og Ribe blev L. skolemester i sin fødeby. 1561 kom han til Kbh. hvor han 1563 tog baccalaureus-graden og var lærer for de små sangere i det kgl. kantori. 1565–72 og 1573–77 foretog han med kongens og universitetets støtte rejser til Tyskland, Italien, Frankrig og Schweiz, blev 1565 immatrikuleret i Wittenberg, hvor han 1569 blev magister, dyrkede siden medicinen, var 1566–67 i Italien, 1569 i Leipzig, 1573 i Heidelberg og 1574 i Basel hvor han 1576 blev dr.med. Ved hjemkomsten n.å. overtog han et medicinsk professorat ved Kbh.s univ. hvor han havde en anset position, var rektor 1578–80, 1586–88 og 1597–98, kommunitetets forstander 1590–95 og 1593–1601 tilsynshavende ved opførelsen af den nye kommunitetsbygning. Foruden *Assertiones de doloribus colicis*. 1576 og nogle latinske digte (fx *Iter Romanum*. 1568, om sin Italiens-rejse) udgav han 1589–90 forskellige efterladte manuskripter af

svogeren Jacob Madsen *Aarhus. Efter dennes død arvede han størstedelen af hans ypperlige bogsamling, selv var han også bogsamler og testamenterede 1601 universitetet sit store bibliotek (Bibliotheca Lymviciana) og en sum til bibliotekarens lønning. Ved sin lægepraksis var han blevet en velstående mand, og både han og hans enke der under navnet Dorthe Doktors var almindelig kendt som en formuende kone, stiftede også andre legater.

H. F. Rørdam: Kbh.s univ.s hist. II–IV, 1868–77. S. Birket Smith: Kbh.s univ.bibl. før 1728, 1882 18f 98–105. Kat. over den arnamagnæanske håndskriftsaml., udg. Kr. Kålund II, 1894 251. Laur. Nielsen i Dsk. privatbibl., 1946. H. Ilsoe i Kbh.s univ. 1479–1979, IV, 1980. – Papirer i Arnamagnæansk inst., Kbh.s univ. (Arni Magnússons saml. 900 4°).

*R. Paulli**

Lemvig, Otto, 1758–1834, landøkonom. * 11. 9.1758 i Vindbyholt kro, † 24.8.1834 i Esbønderup, begr. sst. F: kroejer, senere forpagter på Lindersvold, endelig auktionsdirektør i Kbh., Frederik L. (1725–99, ~ 2° 1794 med Agnete Enghaven, 1748–1821, ~ 1° med Suhrmøller, ~ 2° 1788 med proprietær Otto Christian Brasch til Holmegård i Virum, ca. 1747–92) og Elisabeth Kirstine Ottsen (1732–93). ~ 15.10.1791 i Hvidbjerg med Else Johanne Ørnesnes, * 2.9.1770 på Helligkildegård, † 15.4.1844 på Hallebygård, d. af proprietær Christen Nielsen (1733–79, ~ 2° 1772 med Maren Mulvad Billeschou, 1744–1822, ~ 2° 1780 med vicelandsdommer, senere justitiarius i landsoverretten, Hans Christian Lautrup, 1752–1808) og Maren (Massen) Agerholm (1739–70).

L. blev student 1777 fra Herlufsholm, teologisk kandidat 1781, tog dansk-juridisk eksamen 1789 og blev s.å. byfoged i Thisted, birkedommer ved Kronborg birk. Med sine embeder forenede han fra 1792 stillingen som prokurator ved over- og underretterne. L.s interesse for landbruget blev tidligt vakt, og allerede 1786 og 1787, altså i reformtiden, udgav han nogle små afhandlinger om bondestanden i Danmark, om vordeskabet osv. Hans afhandling *En Landmands Betragtninger over Bondens Frihed, og den Maade, paa hvilken den kunde virkes uden Proprietærernes Tab*, 1786 og hans plan „hvorefter en arvefæstekontrakt kan dannes i overensstemmelse med bondens, proprietærens og statens vel“ hædredes med landhusholdningsselskabets I. sølvmedalje. L. stod klart på reformvænnernes side i sine indlæg i 1780erne, og han virkede også senere som flittig skribent om landbrugsemner med oplysende sigte – en afhandling om Thyboostens tilberedelse indbragte ham 1791 en sølvmedalje fra

Lemvig, Otto

landhusholdningsselskabet. 1821 udgav han som selvstændigt skrift *Aftenlæsning for Bønder eller Agerdyrkningens vigtigste Grundsætninger, kort sammendragne*. L. ejede og drev selv gården Kløverholm i Esbønderup, Fr.borg amt. 1795 blev han udnævnt til landvæsenskommissær i Thisted amt. – R. 1810.

L. Kragballe: Stamtbl. over slægten Lemvig, 1875 37. H. Hjorth-Nielsen: Danske prokuratorer, 1935 (reproudg. 1977) 207f. Hans Jensen: Dansk jordpolitik I, 1936 (reproudg. 1975) 166.

Claus Bjørn (Hans Jensen)

Lemvig-Müller, Adolph Christian, 1853–1929, grosserer. *27.11.1853 i Kbh. (Trin.), †10.12.1929 sst., urne på Ass. kgd. F: jern- og hørkræmmer Johan (Jean) Frederik Lemvig Müller (1823–88, ~2° 1859 med Anne Marie Christine Bülow, 1831–1906) og Charlotte Sophie Walsøe (1830–57). Navneforandring 21.6.1912. ~21.11.1879 i Kbh. (Holmens) med Caroline Constance Schmidt, *1.9.1857 i Kbh. (Helligg.), †24.4.1937 sst., d. af vare- og vekselmægler Wilhelm Georg S. (1831–92) og Marie Andrea Christine Jacobsen (1833–1900).

L.-M. fik 1868–75 en alsidig handelsuddannelse hos firmaet Fried. E. Petersen i Nyhavn som handlede med nordiske produkter, og efter et kort ophold i Hamburg blev han ansat i faderens forretning. Allerede 1878 ønskede han imidlertid at etablere sig selvstændigt, og efter at have løst grossererborgerskab startede han agenturfirmaet A. C. L.-M. med norske spegesild som hovedartikel. Hørkrambranchens daværende ret nære tilknytning til jernbranchen førte naturligt til, at L.-M. også optog agenturvirksomhed inden for denne branche, først for svenske jernværker, senere for tyske, og efterhånden som årene gik, blev jern- og stålprodukter i udpræget grad firmaets hovedartikler. L.-M. var som købmand meget dygtig og flittig og forstod i usædvanlig grad at vinde både sine kunders og leverandørers tillid. 1902 stiftedes på hans initiativ ikke blot Foreningen af grossister i jern- og metalbranchen, men også Kbh.s bedømmelses- og voldgiftsudvalg inden for samme branche. I dette udvalg var han først menigt medlem, senere næstformand (–1923). Inden for grene af forsikringsverdenen var han en ledende skikkelse og sad desuden 1886–1908 som ligningskommissionsmedlem (ligningsmand) i Kbh. Hans udprægede standsfølelse gjorde ham i årenes løb til en betydelig legatstifter, og den samlede legatkapital som han successivt skænkede Grosserer-societetet androg ved hans død over 130 000 kr. 1919 optoges sønnen Aage L.-M. (1895–1973) i firmaet, og efter L.-M.s død fortsatte virksomheden i

familiens eje, ledet af sønnen, fra 1960 med dennes søn Jørgen L.-M. (*1923) som medindehaver. Uden for købmanskredse gjorde L.-M. sig bemærket ved sin energiske agitation for indførelsen af sommertid i Danmark; det lykkedes ham at få den indført 1916, men ikke siden trods hans varme interesse herfor.

Th. Hauch-Fausbøll og H. R. Hiort-Lorenzen: Patriciske slægter II, 1911 293–304. D. Hvalsøe: Slægten Hvalsøe-Walsøe, 1914 16–32. Børsen 1.10.1918 og 11.12.1929. Arbejdsgiveren, 1929 444f.

Erik Korr Johansen (Jens Vestberg)

Lendrop, Anna Margrethe, 1875–1920, operasanger. *13.7.1875 i Kalundborg, †30.4.1920 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: manufakturhandler Carl Julius Boeck (1838–1928) og Thora Rasmine Mathiassen (1848–93). ~13.6.1902 i Kbh. (Vartov) med læge Otto L., *14.2.1863 i Vrov ved Viborg, †24.4.1930 i Kbh., s. af sognepræst, sidst i Tjæreby ved Skælskør, Michael Peter Eilert L. (1821–1914) og Sophie Pontoppidan (1824–1911).

L. var som ung omsværmet i det kbh.ske bourgeoisie for sin skønhed og sit friske væsen. Hendes ikke store, men ejendommeligt klingende mezzosopran blev uddannet af Algot Lange, og efter at have gennemgået Det kgl. teaters elevskole debuterede hun 13.10.1898 som *Carmen*. Her kom hendes ydre og indre egenskaber i sjælden grad til udfoldelse, pikant og æggende, men uden udfordrende råhed som skikkelsen nok kan friste til. *Carmen* blev gennem årene L.s glansrolle som hun kom til at udføre 130 gange. Hendes samspil med Don José i Vilhelm Herolds udførelse betegnede et mageløst højdepunkt i dansk musikdramatik. Den forførende ynde, som var hendes særpræg, kom til udtryk i skikkelser som Lola i *Cavalleria rusticana* og Eros i *Orfeus og Eurydike* der blev to af hendes mest indtagende partier, mens mere „abstrakte“ fremstillinger som Fricka i *Valkyrien* lå uden for hendes natur. Hendes musikalitet kom bedst til sin ret på de ligefremme menneskelige områder, eksempelvis i partier som Cherubino i *Figaros bryllup*, Zerlina i *Don Juan*, Pagen i *Romeo og Julie*, titelrollen i *Mignon*, ternen i *Liden Kirsten*, Siebel i *Faust*, Pernille i *Maskarade*, Despina i *Cosi fan tutte* og Octavian i *Rosenkavaleren*, roller hvor hun kunne udfolde sin indtagende sceniske og menneskelige charme, mens hendes fremstilling af den åndssvage pige i *Lavlandet* og det gamle tyende i *Eugen Onegin* viste hendes sans for indtrængende karakteristik. I alt udførte L. 40 partier. 16.5.1919 tog hun afsked som kammerpiggen i *Madame Butterfly* (2. akt), Cherubino (1. akt) og *Carmen* (4. akt), men vedblev at udøve sin kunst

fra koncertpodiet hvor hun fik tilhørerne på nærmere hold, og stemmen ikke skulle kæmpe med teatrets store rum. Hendes pludselige, tidlige død følte som et stort tab. – L. var en vægen musikintelligens der ved sin charmerende pointeringssevne blev en mester i det mindre format. Vor opera har ejet mange større stemmebegavelser, men ingen besad hendes erotiske air, og få klædte det i højere grad at synge. – Kammersangerinde 1915. □ Mal. som Carmen af Luplau Janssen, 1900. Buste i samme rolle af Axel Locher, 1906, statuette af samme. Træsnit af L. B. Hansen, 1915. Mal. af Jul. Paulsen. Pastel af Bertha Dorph. Foto.

E. Valeur Fausbøll: M. L.s rollestatisik, udg. Det kgl. teater, 1919. – Fini Henriques og A. Aumont i Teatret VIII, 1909 81–86. Fr. Crome sst. 1920 181f. Hver 8. dag, 1914–15 534f. Ill. tid. 25.5.1919. W. T[hulstrup] sst. 9.5.1920. Jul. Lehmann i Musik, 1919 72f. M. Lind i Masken, s.å. 116. [H. Falkenfl[eth]] i Nationaltid. 14.5.1919. [G. Hetsch] sst. 1.5.1920. Chr. H[oumark] i Politiken 5.5. s.å. Kn. Bokkenheuser: Og årene svandt, 1933 119 121–27. Chr. Olsen-Torpelund i Fra Holbæk amt, 1954 105–16.

*Robert Neiendam**

Lengnick, Johan Carl Louis, 1796–1865, genealog. * 2.2.1796 i Kbh. (Frels.), † 25.2.1865 sst., begr. sst. (Frels.). F: student, klaverinformator Carl Leopold L. (1769–1816) og Johanne Marie Holte (1777–1808). ~ 2.5.1830 med Christine Elisabeth Prytz, * 12.11.1805 på Appelsbjerggård ved Skælskør, † 21.3.1871 på Frbg., d. af løjtnant, senere postfører i Ålborg, krigsassessor Christian P. (1777–1840, ~ 1° 1802 med Karen Kirstine Smith, 1781–1803) og Helene Elisabeth Smith (1779–1858).

L. blev student 1814 fra det v. Westenske institut, men først 1822 cand.jur. To år forinden var han blevet sekondløjtnant i kongens livkorps hvor han 1823 blev premierløjtnant, 1826 kaptajn og kompagnichef, 1834 fik majors anciennitet, 1835 og på ny 1843 à la suite. Sidstnævnte år blev han regnskabsfører ved korpset, og få dage før sin død fik han afskedspatent som major. Ved siden af sin militære stilling var han et år volontær i rentekammeret og arbejdede tre år under generaloldkammer- og kommercekollegiet. 1831 blev han kopist i magistratens 3. afdeling, 1842 fuldmægtig ved Kbh.s vandkommission og var 1846–58 da han ved magistratens omorganisation afgik med et par hundrede rdl. i pension, assistent og kontrabogholder ved Kbh.s vandvæsen. 1850 var han tillige skriver ved Kbh.s søret. Magistratens 3. afdeling var overformyndieriet, og ligesom enkeassessens arkiv gjorde Sofus "Elvius til genealog, var det overformyndieriets rige genealogiske materiale der vakte L.s interes-

se for genealogien som han fra 1835 flittigt dyrkede både dag og nat. Her blev han også opmærksom på genealogiens praktiske betydning med hensyn til arv og legater så han oftere anvendtes i arveretssager og blev Danmarks første praktiserende genealog. Ved siden af sin kaptajnstitel, med hvilken han altid benævnedes, var han da også den første der betegnede sig med genealog som livsstilling, og han påtænkte at få oprettet et genealogisk kontor. I den anledning slog han sig sammen med Frederik "Thaarup og stiftede 1838 Det genealogisk-biografiske selskab, men da kontor og arkiv blev til-sidesat for udgivelsen af et tidsskrift, trådte han ud af selskabet og begyndte på egen hånd at udgive sine stamtavler. Han kunne ingen forlægger få, men måtte selv forlægge dem à 16 skilling pr. blad. Således udkom 1841–58 *Genealogier over adelige og borgerlige Familier*, 1. samling og 2. samlings tre bind, og 1859 påbegyndte han udgivelsen af 3. samling; i alt foreligger fra hans hånd ca. 515 stamtavler. De fik kun ringe tilslutning. 1842 havde han kun otte abonnenter, og af flere stamtavler havde han endnu ikke solgt et eneste eksemplar til familien. Han siger selv at de ikke skænkede ham en hvid i indtægt, men bebyrdede ham med betydelige udgifter; en enkelt stamtavle havde alene i porto kostet ham 42 rdl. Da han præsenterede Frederik VI den Glee-rupske stamtavle i manuskript sagde kongen at det ville være langt fordelagtigere at skrive en roman. Han tænkte derfor 1844 på at ophøre med sin genealogiske virksomhed, men bevægedes ved nogle opmuntrende ytringer af Christian VIII og en understøttelse af finanserne til at fortsætte.

Til sine stamtavler havde L. flittigt benyttet de københavnske kirkebøger, og på biskop P. C. Stenersen "Gads anbefaling resolverede kancelliet 1847 at hele Lolland-Falsters stifts kirkebøger successive skulle udlånes ham. Det skete også, men da han ikke for de øvrige stifters vedkommende kunne opnå en lignende tilladelse, udgav han 1855 *Om Uddrag af Ministerialbøger* hvori han opfordrede og vejledede præsterne til at sende sig sådanne. Han havde efterhånden fået samlet et betydeligt antal bind af disse uddrag som han forsynede med et tredobbelte register for hvert sogn, og 1857 tilbød han forgæves staten at overlade den hele samlingen mod en årlig godtgørelse af 300 rdl.; dog fik han det følgende år 100 rdl., men det var først da kultusminister C. C. Hall fik interesse for ham at man modtog hans tilbud – fremsat i en for ham kritisk periode da han var „sat ud af sit embede“ – om at overtage hans samlinger til indlemmelse i gehejmearkivet mod en årlig understøttelse af 400 rdl.

i ti år. Han vedblev derefter flittigt at afskrive og registrere uddragene som nu findes i et antal af 77 bind i Rigsarkivet og indtil kirkebøgenes centralisering var den vigtigste genealogiske kilde i landet. I Rigsarkivet findes også et bind uddrag af enke-kassens arkiv og ni bind stamtavler med hans håndskrevne supplement. I Ny kgl. saml. 8° 348 findes disse stamtavler med tilføjelser af Th. *Erslew. Til Det kgl. bibliotek havde han, efterhånden som stamtavlerne blev færdige, afgivet sine korrespondancer desangående indbundet i foliobind samt de indsendte kirkebogsuddrag fra præsterne, og de vil vedblive at være en meget vigtig kilde til dansk personalhistorie. 1842 udkom hans *Om genealogiske Undersøgelser, som og Kirkebøger osv.*, der kan betragtes som den første danske lærebog i genealogi; tillige gav han anvisning på hvorledes kirkebøgerne burde føres, og foreslog – et halvt århundrede forud for sin tid – kirkebøgenes og skifteprotokollernes centralisering. Hans *Danske, norske og islandske Studenter, der i Aarene 1649–1814 ere jordede i Kjøbenhavn* og hans *Personalhistoriske Bidrag, vedkomm. Danmarks og Norges Geistlighed, 1847–58*, er uddrag af hans kirkebogssamlinger. De sidste fik navnlig betydning for S. V. *Wibergs præstehistorie. Momentvis skrev han artikler i Kjøbenhavnsposten og Flyveposten, og han udgav enkelte stamtavler og undersøgelser i separattræk.

L. var ikke nogen lykkelig mand. Trange kår og anstrengende arbejde i forbindelse med sygdom og dødsfald blandt hans kæreste gjorde hans sind bittert og pirreligt og hans dom skarp over dem han anså for sine modstandere. Skønt han var en landskendt mand blev han næppe påskønnet efter fortjeneste; han blev ganske vist 1843 medlem af det norske videnskaberne selskab i Trondhjem og fik 1852 F.M.I., men ingen af delene betød ret meget dengang. □ Maleri. Foto.

Dansk folkeblad, 1840 nr. 32. F. Dyrlund i Dagbladet 8.3.1865. I. Levin i Berl.tid. 20.3.5.å. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

Th. Hauch-Fausbøll*

Lenkiewitz [lænkøwits], **Utilia**, f. van Mander, ca. 1710–70, skuespiller. * ca. 1710, † 23.9.1770 i Kbh. (Nic.), begr. sst. (Nic.). F: matematisk instrumentmager Carl van Mander (ca. 1686–1740, ~ 2° med Maria Röhl, † tidligst 1749) og Helene Nielsdatter († 1716). ~ 6.2.1749 i Kbh. (Petri) med forfatter, skuespiller Adam L., * ca. 1723 i Aris i tysk Polen, begr. 17.1.1783 i Kbh. (Petri) (~ 2° 1772 med Tønnesse Louisa Becker).

L., der tilhørte malerslægten van Mander, begyndte 1747 sin teaterbane på H. J. v. Qvotens

dansk-tyske skueplads i St. Kongensgade, men sluttede sig n.å. til de danske aktører som da åbnede teatret på Kongens Nytorv. Her blev hun, personalets ældste medlem, fremstillet af de aldrende kvinder, adelsdamer såvel som borger- og bønderkoner, i Molières og Holbergs komedier, men da hun var død inden Peder *Rosenstand-Goiske (1752–1803) begyndte sin *Dramatiske Journal*, findes ingen samtidig kritik af hendes kunst. Ludvig *Holberg værdsatte hende og udvirkede 1752 et gagetillæg til hende, og i hendes valgsprog, „Det er Naturen, som skal komme Folk til at le“, ligger et fingerpeg i retning af, at hun har været en skuespiller med lune og sans for karakteristik, og at hun anvendte diskrete midler kan vi se af en udtalelse som hendes kollega M. U. *Hortulan efterlod: „Hun havde aldrig set publikum, men desto tiere hørt det“. Hendes portræt (af Peder Als) siger os, at hun har haft udmærkede betingelser for at kunne fremstille damer af stand. Hun optrådte sidste gang 30.4.1770 som Flaminia i *Den kokette Enke* og Doraminte i *Hver Mands Ven*, og endnu femten år senere vidnede Fr. *Schwarz, at hun ikke var blevet erstattet. – Hendes tolv år yngre ægtefælle Adam L. var tysk/polsk skuespiller ved v. Qvotens selskab og skrev dets åbningsstykke *Phistophile oder die träumende Liebe*; fra 1748 var han komediehusets første overkontrollør og endte som kasserer ved Hofteatret. □ Mal. af P. Als (Teatermus.). Mal. (Det kgl. teater), efter dette kopi af V. Henriques (Teatermus.). Træsnit af J. F. Rosenstand, 1879, efter tegn. af Hans Tegner.

Fr. Schwarz: Lommebog for skuespilyndere, 1785. Edg. Collin: Holbergske skuespillere i L. Holberg: Samtlige comedier. Jubeludg. ved F. L. Liebenberg III, 1888. Breve fra da. skuespillere og skuespillerinder, udg. Rob. Neiiendam I–II, 1911–12. L. Bobé: Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen, 1925 42 490.

Robert Neiiendam*

v.**Lente, Christian**, 1649–1725, diplomat, overkrigssekretær. * 29.3.1649 i Flensborg, † 2.11.1725 i Kbh., begr. sst. (Petri k.). F: kansler Theodor *L. (1605–68) og Magdalena Schönbach (1612–70). ~ 1680 i Bruxelles med Jacobina (Jobina) Charlotta Sasburgh, † 13.10.1688 i Haag, d. af generalstaternes resident i Bruxelles, borggreve til Maugarny Thomas S. (1612–87) og Charlotta van Bleyenburgh (1625–89). – Bror til Johan Hugo v. *L.

L. opdroges af faderen med hofstjenesten for øje, besøgte 1666 efter at være blevet student universitetet i Heidelberg, rejste 1667 i Frankrig og fortsatte siden, efter et kort ophold i hjemmet 1668 på grund af faderens død, sine studier i

Strasbourg og Leiden, til moderens død 1670 kaldte ham hjem. S.å. udnævntes L. til sekretær i tyske kancelli og fejrede i "Griffenfelds hus sin trolovelse med den tolvårige Margrethe Elisabeth, datter af hans kollega i kancelliet Mathias Rudolf Rheinfrank til Fævejlegård og halvsøster til Griffenfelds hustru Karen Nansen. Forbindelsen var et led i hans ærgerrige fremtidsplaner og bidrog til at skaffe ham posten som dansk resident i Bruxelles 1675. Efter Griffenfelds fald fandt han den ikke længere formålstjenlig og fik den omsider afviklet. 1679–80 var han resident i Haag, 1680–88 overordentlig gesandt i London. Han gjorde her en god figur ved Charles II's kritiske hof og fik tilbud om at blive „knight“, hvad han dog med Christian Vs billigelse afslog. I dansk adelstand optoges han 1682 sammen med broderen Johan Hugo; 1681 fik han titel af råd, 1684 af etatsråd. Det faldt under hans Englandsophold bl.a. i hans lod at deltage i forhandlingerne om ægteskabskontrakten mellem prins Jørgen og prinsesse Anne, ved hvis bryllup 1683 han fungerede som ceremonimester. Kort før den engelske revolution 1688 forflyttedes han til sin gamle post Haag hvor han fungerede som overordentlig gesandt til 1698. Her knyttede han et intimt venskab med C. S. v. "Plessen der 1689–98 gentagne gange var overordentlig ambassador i Nederlandene, et venskab som var i høj grad fremmede for L.s karriere, men sikkert tillige bestemtes ved lighed i synspunkter på flere områder, bl.a. en voksende uvilje mod Frankrig og den danske tilslutning til Louis XIV. Han fik i Haag navnlig at gøre med de handels- og skibsfartstvister der opstod som følge af nederlandske og engelske overgreb mod de neutrale dansk-norske skibe i fart på Frankrig og havde en ikke ringe andel i de juni 1691 i Kbh. afsluttede overenskomster om erstatning for disse overgreb og om engelsk-nederlandske undersåtters handel på Danmark-Norge og dansk-norske undersåtters på Frankrig. Senere deltog han i Plessens forhandlinger med Vilhelm III og generalstaterne om Danmarks erhvervelse af Elbtolden og om den dansk-nederlandske alliance der endelig afsluttedes 1696. Skønt Christian V ikke var helt tilfreds med hans arbejde, forenedes han n.å. med Plessen som Danmarks befuldægtigede på Rijswijkkongressen. Samtidig med gesandtposten beklædte han 1688–97 stillingen som vicestiftsbefalingsmand i Ribe og blev 1697 gehejmeråd og overceremonimester.

Hjemkaldt fra Haag 1698 blev han aug. s.å. overhofmester ved det ridderlige akademi i Kbh., jan. 1699 A. L. "Knuths afløser som deputeret for hofetaten, efter tronskiftet i aug. s.å. medlem af konseilet (i den afdøde Jens "Juels

sted), overkrigssekretær og deputeret i land- og søetatens kommissariat. 1700–03 og 1705 var han desuden medlem af kommissionerne i rådstuen. L. var halvtreds år da han fik sæde i centraladministrationen. Han var utvivlsomt et lyst hoved – herom vidner bl.a. flere fremmede diplomaters udtalelser – men han manglede dyberegående erfaring, ikke mindst inden for sit hoveddomæne krigsetaten, og åbenbart også tilstrækkelig arbejdskraft. Det sidste hang til dels sammen med et vaklende helbred og måske også med personlige sorger (han mistede 1684–1704 sin hustru og sine tre døtre og levede derefter som barnløs enkemand). Dog fik han kort efter sin tiltrædelse som overkrigssekretær gennemført forskellige heldige forandringer i forretningsgangen. 1708–09 var han med på Frederik IVs udenlandsrejse og afsluttede på hjemrejsen i Dresden sammen med D. "Vibe de dansk-saksiske alliancetraktater af juni 1709. Aug. s.å. tog han i konseilet sammen med J. G. "Holstein ordet mod en genoptagelse af krigen, da man manglede både folk, penge og korn og ikke kunne vente subsidier fra Rusland. Han var desuden overbevist om, at sømagterne ikke ville tillade Danmark at blive herre over begge sundets kyster. Da de to herrer overstemtes, udtalte han ønsket om at trække sig tilbage „for at tænke på sjælens frelse“. Først efter Helsingborgnederlaget 1710 og overgeneral C. D. "Reventlows heftige klager over krigsforvaltningens mangler – der dog nok så meget skyldtes kongen selv som L. – gjorde han imidlertid alvor af det og opgav maj s.å. både sine embeder og sit sæde i konseilet. Han vedblev dog at være i kongens nåde og fik en betydelig pension. Tillige blev han 1712 medlem af direktionen for De fattiges væsen, 1713 direktør for postvæsenet i Danmark og hertugdømmerne, sluttelig 1717 stiftamtmand over Fyn og Langeland og amtmand over Odense, Dalum, Skt. Knud og Rugård amter.

Hans politiske rolle var dog ikke udspillet. 1718 indhentede kongen hans betænkning om spørgsmålet krig eller fred. Han frarådede en særfred med Sverige men betonedede, at når en almindelig fred var sluttet, ville både de to nordiske kongers „convenience og hensynet til deres undersåtters tarv kræve, at der bestod et godt forhold mellem dem“. Efter Frederiksborgfreden optoges han derpå dec. 1721 på ny i konseilet som Christian "Sehesteds afløser og beholdt sit sæde til kort for sin død, da sygdom og alderdomssvækkelse tvang ham til at udræde. Dybere spor inden for regeringen satte L. sig dog ikke i disse år. – Han var, som sin far og sin bror Johan Hugo, til hvem han var nøje knyttet og hvis omfattende brevveksling med ham danner en meget vigtig

v.Lente, Christian

kilde til tidens historie, en stræbernatur, i ungdommen med noget af lykkeridderens præg, men det synes som om sorgerne og den voksende livserfaring har virket forældende på ham, og han prises som ældre ikke blot for sin klogskab, men også for sin muntre elskværdighed og sin bravhed. – Efter at Johan Hugo 1719 var død uden levende sønner, forleenedes L. med fædrengodset Sarlhusen der efter hans død som slægtens sidste mand kom på fremmede hænder. Sin privatformue, sit bibliotek og sin udsøgte malerisamling (en arv fra faderen) testamenterede han til sin broderdattersøn Christian Adeler, mod at denne antog navnet L.-Adeler og føjede det L.ske våben til sit eget. – Hv.R. 1695. Bl.R. 1722. □Stik af C. Wiegel. Mal. 1722–24 (Fr.borg), varianter deraf (trappeopgang i Frederiksholms kanal 20, Kbh.; Rosenholm; forhen Dragsholm). – Sarkofag og epitafium af Th. Quellinus ca.1705 (Petri k., Kbh.).

Danske saml. 2.r.IV–V, 1874–77 fl.st. Medd. fra det kgl. gehejmark. 1886–88, 1889 74f.112. Danm.-No.s traktater 1523–1750, udg. L. Laursen og Carl S. Christiansen VII–XI, 1926–49. Danske mag. 8.r.V,1, 1976 22f. – H. Gram: Memoria C. L., 1726. Chr. Bruun: Fr. Rostgaard og hans samtid I, 1870. L. Bobé i Museum, 1890 114–27. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 I, 1891. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben I–III, 1899–1906. Carl Christiansen: Bidrag til da. stats-husholdn.s hist. II, 1922. L. Bobé: Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen, 1925. Fr. v. Jessen: En slesv. statsmand I–III, 1930–41. O. Kyhl: Den landmilitære centraladministration I–II, 1975–76. Dagny Jørgensen: Danm.-No. mellem stormaktene, Oslo 1976. – Papirer i Rigsark.

*C. O. Bøggild-Andersen**

v.Lente, Johan Hugo, 1640–1719, diplomat, kansler. * 1640 i Bremerförde, † 16.1.1719 på Fresenburg, begr. i Lübeck. F: kansler Theodor *L. (1605–68) og Magdalena Schönbach (1612–70). ~ 26.1.1674 i Lübeck med Margaretha Bornefeld, døbt 3.12.1657 i Lübeck, † 13.1.1716 på Fresenburg, d. af rådsherre Matthias B. (1616–69, ~ 1° med Elisabeth Wibbeking) og Margaretha Brömbsen (* 1635). – Bror til Christian v. *L. L. dimitteredes 1658 fra skolen i Lüneburg til universitetet i Helmstedt. 1662–64 rejste han med broderen Frederik (1639–77, senere assessor i tyske kancelli og regeringsråd i Glückstadt) i Frankrig, Italien og Nederlandene. Kort efter sin hjemkomst blev han sekretær i tyske kancelli. Aug.-sept. 1666 deltog han i Kleve i de forhandlinger med kurfyrsten af Brandenburg som gik forud for afslutningen af den dansk-brandenburgske defensivalliance. Nov. s.å. fulgte han Frederik III's datter *Anna Sophie, den nygifte kurprinsesse af Sachsen, som kammersekretær

til Dresden hvor han 1667–70 beklædte posten som dansk resident. 1670 blev han arkivar i tyske kancelli, 1672 kancelliassessor i Glückstadt, 1672 amtmand i Pinneberg, 1678 kancelliråd i Glückstadt, 1685 – efter 1682 at være naturaliseret som dansk adelsmand – kgl. vicekansler på Gottorp. Jævnside med denne karriere gik en omfattende diplomatisk virksomhed. Som resident var han 1671–73 og 1675–76 på ny i Dresden, 1678–82 i Lübeck, som overordentlig gesandt 1676–79 ved rigsdagen i Regensburg, 1682–84 ved deputationsdagen i Frankfurt og hos de fire rhinske kurfyrster, 1685–90 i Berlin. 1683 afsluttede han i Soest accessionsrecessen om kurfyrsten af Kölns tiltrædelse til den dansk-brandenburgsk-münsterske defensivalliance, 1684 i Köln en ny defensivalliance mellem Danmark, Köln og Brandenburg. I Berlin gik hans to første gesandtår mest med forhandlinger om Hamburg-spørgsmålet. 1687–88 forhandlede han sst. med Amsterdampensionæren Jacob Hop om en afløsning af den 1685 udløbne Kristianopeltraktat og om genoptagelse af den på grund af told- og accisetvister afbrudte nederlandske skibsfart på Norge og sluttede 1688 præliminærtraktaten med generalstaterne som, takket være den lidet gunstige politiske situation, betød en opgivelse af de vigtigste danske krav. Sept. s.å. fornyede han den dansk-brandenburgske alliance af 1682. Jan.-dec. 1690 var han akkrediteret Dresdenhoffet som overordentlig gesandt, overværede sommerens krigsoperationer ved Rhinen, bl.a. belejringen af Mainz, og vandt den sachsiske kurfyrste for de danske interesser i Elbtoldsagen. Fra Dresden gik han tilbage til Berlin, hvorfra han rappelleredes febr. 1691.

L. skuffedes i sine forventninger om at blive Mikkel *Vibes efterfølger som kronprinsens hofmester, men udnævntes s.å. til vicekansler i Glückstadt. 1691–97 var han medlem af tyske kancelli, 1693 af den 1. og 2. kommission angående handelens fremme og blev 1696 gehejmerråd. 1698 var han forhandler ved fredskongressen i Pinneberg hvor han s.å. efter C. B. v. *Ehrenschildts død blev landdrost. 1700 deltog han som befuldmægtiget minister i Traventhalforhandlingerne og afsluttede 1701 i Hamburg forliget med Gottorp. Fra 1700 til sin død var han kansler i hertugdømmerne og amtmand i Segeberg. Da alle den ældre bror Frederiks sønner var døde fik han 1700 lensbrev på fædrengodset Sarlhusen; han ejede desuden fra 1669 godset Fresenburg (ved Oldesloe, Stormarn). – L. var en kyndig og forhandlingsduelig diplomat og administrator, men en ret hårdkogt stræbernatur og en fyrstetjener. – Hv.R. 1695. □Maleri. – Epitafium 1706–07 af Th. Quellinus (Lübeck domk.).

Medd. fra det kgl. gehejmeark. 1886–88, 1889 112 258. Danm.-Nos traktater 1523–1750, udg. L. Laursen og Carl S. Christiansen VI-XI, 1923–49. Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem westfälischen Frieden, udg. L. Bittner og L. Gross I, Berlin 1936. – L. Bobé i Museum, 1890 120–26. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben I-III, 1899–1906; V, 1915. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé VII, 1906 488f. Carl Christiansen: Bidrag til da. statsholdn.s hist. II, 1922. Fr. v. Jessen: En slesv. statsmand I, 1930. Højesteret 1661–1961 I–II, 1961. Dagny Jørgensen: Danm.-Norge mellem stormaktene 1688–97, Oslo 1976. – Papirer i Rigsark.

*C. O. Bøggild-Andersen**

Lente, Theodor, 1605–68, kansler. * 16.3.1605 i Osnabrück, † 20.2.1668 i Kbh., begr. sst. (Petri k.). F: rådsherre og syndicus i ridderskabet i Osnabrück Hugo L. og Catharina Reinekingk. ~ 14.9.1635 i Kiel med Magdalena Schönbach, * aug. 1612 i Slesvig, † 30.3.1670 i Kbh., begr. sst. (Petri k.), d. af kgl. råd og domherre i Slesvig Johann S. (1572–1635) og Regina Finckelthausen († 1652, ~ 2° 1636 med kanonikus i Hamburg Lucas von Eitzen). – Far til Christian v. *L. og Johan Hugo v. *L.

L. gik i skole i sin fødeby, derpå i gymnasiet i Hamburg (1623–25), studerede flere år retsvidenskab ved universitetet i Rostock, gik derpå til Wittenberg og Jena som huslærer for Henrik *Blomes sønner, lagde sig efter juridisk praksis i Speier og rejste siden med rhingreve Otto Philips sønner i Frankrig hvor han bl.a. gjorde Hugo Grotius' bekendtskab. 1635 bosatte han sig i Kiel. Ved sit ægteskab knyttedes han til kredsen af Christian IVs embedsfamilier i hertugdømmerne og udnævntes 1637 til kammersekretær hos kongens søn hertug Frederik, ærkebiskop af Bremen. Han blev fange ved den svenske erobring af Bremen febr. 1645, men løslodes s.d. efter Brømsebrofreden og tiltrådte sin gamle tjeneste hos hertug Frederik der nu holdt hof i Flensborg. Da hertugen blev kong Frederik III af Danmark fulgte L. ham til Kbh., fik ny bestalling som kammersekretær og forlenedes med godset Sarlhusen (Steinhorst amt). Han og kammerkrivener Christoffer *Gabel blev de vigtigste organer for kongens personlige styre og nød begge mere end de fleste andre den tavse mands fortrolighed. L. gjorde sig især gældende i tyske kancelli hvor han blev sekretær 1648 efter kansler Ditlev *Reventlows fald ved hvilket han ifølge Ditlev *Ahlefeldts (dog ikke altid strengt pålidelige) memoirer skal have medvirket, og i ydrepolitikken. Efter rigshofmester Corfitz *Ulfeldts flugt 1651, fremkaldt ved angreb i hvilke Ahlefeldt skildrer L. som meget virksom, øgedes hans indflydelse. Endnu 1654 synes han dog at have

regnet med muligheden af at forlade landet, men snart efter må han have følt sin position helt sikker og kom nu som leder af tyske kancelli, dets arkiv og brevvekslingen med udlandet og som forhandler med fremmede sendemænd til at spille en vigtig rolle. Hans egne politiske anskuelser fremtræder ikke tydeligt. Afgørende for ham var uden tvivl at hans stilling var helt afhængig af kongen, og han blev derfor et redskab for dennes og hofkredsens ønsker, ikke mindst i ydrepolitikken hvor han ifølge Ditlev Ahlefeldt skal have tilskyndet til krigen mod Sverige 1657. Ahlefeldt tilføjer onskabsfuldt at han fuldt ud havde blik for de store farer ved denne politik, men håbede at øge sine ringe midler ved den profit han under krigen kunne høste ved „Udfærdigelse af Patenter, Kvarterer og andre Krigsbeneficier“. En passus i et bevaret brev fra L. kunne tyde på at dette synspunkt i alt fald ikke var ham helt fremmed. Hertil kom hans tilknytning til de tyske militære i kongens tjeneste, især Frederik *Ahlefeldt, Hans *Schack og E. A. *Eberstein; det var gennem ham at de to sidste fik dansk indfødsret. At han i øvrigt ikke manglede ydrepolitisk klarsyn ses bl.a. af at han forudandede Karl Gustafs fredsbrud i aug. 1658, før det fandt sted. Under Kbh.s belejring førte han tilsyn med indkvarteringen.

Om stændermødet 1660 mente han endnu 25.9. at det ville ende med et forlig i skattesagen og dermed følgende snarlig opløsning. Understændernes tilbud om arveriget 8.10. og hvad derpå fulgte kom altså åbenbart bag på ham som på de fleste andre. Hele hans stilling bød ham imidlertid at knytte sig nøje til det nye regime. Han blev nov. 1660 råd, tysk kansler og medlem af statskollegiet, fra 1661 tillige medlem af højesteret. Før 1660 havde der sikkert fundet et nært politisk samarbejde sted mellem ham og Christoffer Gabel. Ditlev Ahlefeldt siger af L. herved som den klogeste havde „dass præ“. Man gisner at han samtidig som den lærde og berejste jurist har set en smule ned på den ulærde kammerkrivener. Nu følte de to kongelige favoritter sig efterhånden mere og mere som rivaler, og L. nærmede sig stærkt til rigsskatmester Hannibal *Sehested og hørte efter grev Christian *Rantzaus død 1663 til dem som ønskede Sehesteds udnævnt til førsteminister. Dette standpunkt bestemtes dog vistnok også ved den statskloge mands værdsættelse af rigsskatmesteren og hans politik, bl.a. bestræbelserne for at skabe en bedre levetid med Sverige. Hans helbred var vaklende (1662 måtte han foretage en baderejse), og han synes, især efter Sehesteds død og Gabels definitive magtovertagelse, at have forsømt sine embedsforretninger. I hvert fald benyttede Ga-

Lente, Theodor

bel dette som påskud til 1667, få måneder før hans død, at give Johan Christoph Körbitz den faktiske ledelse af kancelliet og gøre Johan *Moth til dets arkivar. – Vi har andre vidnesbyrd end Ditlev Ahlefeldts om at L. udnyttede sin stilling til at skaffe sig personlig profit, og han skal have efterladt sig en anselig formue; han var også, som Gabel, overmåde ivrig for at skabe sine børn og svigerbørn en smuk karriere. Hannibal Sehested fremhæver (1666) hans „appetit du bien“, men berømmer samtidig hans lærdom og hans klare og solide politiske judgement, dog med den tilføjelse at når undtages de sager der vedrørte Tyskland, „som han elsker“, var hans ydrepolitiske viden ikke stor. På hans kreditside står hans kærlighed til malerier af hvilke han efterlod en smuk samling. □Mal. (Fr.borg). Medalje (Odense bys mus.).

Kilder. Saml. til Danm.s hist. under kong Fr. III, udg. P. W. Becker I-II, 1847–57. Medd. fra det kgl. gehejmearkiv 1886–88, 1889. Breve i Danske mag. 5.r.IV, 1898–1901 173–89. Aktstykker og oplys. til statskollegiets hist., udg. Johs. Lindbæk I, 1903–04. Danm.-No.s traktater 1523–1750, udg. L. Laursen IV-VI, 1917–23.

Lit. [Will. Worm:] Progr. fun. univ. Hafn. over T. L., 1668. H. Bueck: Leichpredigt, 1668, A. D. Jørgensen: Udsigt over de da. rigsark.s hist., 1884. Samme: Peter Schumacher Griffenfeld I, 1893 179f 470f. Chr. Bruun: Gunde Rosenkrantz, 1885 108f. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste dage, 1894 (reproudg. 1969) II 205f o.fl.st. Af geheimeråd Ditlev Ahlefeldts memoirer, udg. L. Bobé, 1895. Kn. Fabricius i Den danske centraladministration, red. Aage Sachs, 1921. L. Bobé: Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen, 1925. C. O. Bøggild-Andersen: Statsomvælt. i 1660, 1936. Samme: Hannibal Sehested I-II, 1946–70. Højesteret 1661–1961 I-II, 1961.

Papirer i Rigsark.

C. O. Bøggild-Andersen*

Leonora Christina, grevinde til Slesvig og Holsten, 1621–98, kongedatter, forfatter. * 8.7.1621 på Fr.borg, † 16.3.1698 på Maribo kloster, begr. i Maribo domk. F: *Christian IV (1577–1648) og Kirsten *Munk (1598–1658). ~ 9.10.1636 på Kbh.s slot med rigsråd, befalingsmand på Stegehus og Elmelunde, senere rigsgreve og rigshofmester Corfitz *Ulffeldt, * 10.7.1606 på Hagenskov, † 26.(?)2.1664 på Rhinen, s. af rigskansler Jakob *U. (1567–1630) og Birgitte Brockenhuus (1580–1656). – Søster til *Anna Cathrine (1618–33), *Sophie Elisabeth, *Valdemar Christian, *Elisabeth Augusta, *Christiane, *Hedevig (1626–78) og *Dorothea Elisabeth.

Fra hun var ganske spæd til hun blev seks år var L.C. sammen med fire søskende hos mormoderen Ellen *Marsvin på Dalum kloster på Fyn. Derpå fulgte et års tids ophold i Friesland 1628–29 hos kongens søsterdatter Sophie Hed-

vig, gift med grev Ernst Casimir af Nassau-Dietz. Kort efter hjemkomsten skiltes forældrene (jan. 1630) for aldrig at ses mere. Børnene opdrages på Fr.borg af hofmesterinder og præceptorer uden samkvem med moderen. Kongen viste dem kærlighed, men kunne kun sjældent tage sig videre af dem. L.C. var den i enhver henseende rigest begavede i flokken. Hun lærte hurtigt og arvede fra faderen kunstneriske anlæg (for tegning, maling, håndarbejde og musik), humor og evne til at udtrykke sig fyndigt i tale og skrift. Af sine søskende var hun ikke særlig afholdt og viste på sin side ikke dem megen kærlighed, selv ikke de yngre søstre for hvem hun en tid var en slags guvernante. Nærmest knyttede hun sig til faderen, hvis yndling hun var; som halvvoksen fulgte hun ham ofte på smårejser i Danmark og hertugdømmerne. Men hun var sikkert ret ensom, da hun i niårsalderen trolovedes med Corfitz Ulffeldt. Det var en af grundene til, at hun bandtes så fast til ham. Ved siden af den ganske unge piges betagelse af den elegante unge verdensmand, hvis klogskab alle priste, og hvis charme i selskaber var så bedårende, fik forholdet også sin farve ved hendes trang og vilje til ubrydelig troskab mod den herre og husbond som faderen havde udvalgt som hendes. Et element af moderfølelse, næret ved Ulffeldts kroniske sygdom, var vist også tidligt til stede, med tiden skulle det i stigende grad give forholdet sin tone. Hustrukærligheden og hustrutroskaben blev grundfølelsen i L.C.s etik. Hun gjorde sig blind for sin herres svagheder, og når hun var af en anden mening end ham, endte hendes langt stærkere karakter med at bøje sig. Det var en splittet verden hun voksede op i. Det gjaldt hendes forældre og søskende af forskellige kuld; det gjaldt hendes søstre og deres mænd som alle levede dårligt sammen; det gjaldt forholdet mellem konge og råd, mellem gruppen af kongens svigersønner og rådet, mellem råd og adel, mellem adel og andre stænder. Dette bidrager til at forklare hvorfor andre bånd var så skøre over for det ene der var så stærkt. Corfitz Ulffeldt blev hendes skæbne. Men hun blev vistnok også hans. Hendes byrdsstolthed satte hans medfødte ambition stedse større mål, hendes faste og selvtilidsfulde personlighed gav den både intellektuelt og karaktermæssigt usikre mand et sjæleligt rygstød og en spore, uden hvilke hans livsskæbne næppe var blevet som den blev.

Efter brylluppet 1636 boede det unge par først på Elmelunde. Da Ulffeldt 1637 blev statholder i Kbh. flyttede de hertil hvor hans store gård på Gråbrødretorv, med dens stadig øgede udstyr af kostbarheder og kunstværker, blev en prægtig ramme om den unge, smukke frue. Hun blev,

især efter mandens ophøjelse til rigshofmester 1643, byens fornemste dame. Hun blev imidlertid aldrig centrum for noget hof af rigets forskellige fornemheder på grund af de førnævnte splittelsesmomenter, hvortil siden kom den gamle konges voksende forbitrelse over hendes husbonds anmassende optræden, hans politik og embedsførelse, og kongens modstand mod den udsoning med Kirsten Munk der var det eneste punkt hvor svigersønnekredsen kunne enes. Gården på Gråbrødretorv blev en slags ulfeldtsk fæstning hvor man afgrænsede sig over for omverdenen. Den daglige omgang var mest rigshofmesterens klienter af ringere byrd. Den intimeste husven og partigænger blev lægen Otto "Sperling" der spillede skak med L.C. og lærte hende latinens begyndelsesgrunde. Andre lærere gav hende undervisning i maling og tegning hvor hun især viste evne i portrætkunsten, musik og italiensk. På egen hånd læste hun meget, vel navnlig fransk litteratur hvor et oversættelsesbrudstykke af en fransk hyrderoman i hendes hånd er bevaret; men hun elskede også jagtens og boldspillets glæder. Over alt andet var hun dog hustru og mor; 1637–51 fødte hun mindst ti børn, hvoraf fire drenge og tre piger nåede voksen alder. Samlivet med børnene bar i højere grad, end tidens vane var, præg af naturlig fortrolighed; derom vidner bl.a. de indbyrdes kælenavne. Hjemlivet afbrødes 1646–47 da L.C. ledsagede Ulfeldt på hans rejse til Holland og Frankrig. Efter hjemkomsten tvang rigshofmesteren sammen med rådet den gamle konge til underkastelse og nåede sin magts tinde. Ved Christian IVs dødsleje på Rosenborg vågede L.C. over ham, og det var hende der lukkede hans øje. Ikke med urette skrev hun 36 år efter, at hun dermed sagde „min Verdens Velfart“ farvel. Ulfeldts position hvilede på lerbødder. Den nye konge Frederik III og en stor part i rådet var ham fjendsk. Og dronning Sophie Amalie tilgav aldrig L.C., at hun havde stillet hende i skygge og havde svært ved at bøje nakken for kongens gemalinde. Ulfeldts ambassade til Holland 1649, hvor L.C. også var med, blev under disse forhold noget af en flugt fra en overskyet hjemlandshimmel. Efter hjemkomsten trak stormene op i form af chikaner mod rigshofmesteren og hende og angreb på hans højst angribelige finansforvaltning. Processen mod "Dina Vindhofvers" faldt vel ud til gunst for ham, men L.C. frygtede nye og farligere stød, og det var efter hendes råd at han juli 1651 flygtede fra Danmark. Det var en undsigelse til Danmarks konge og regering; snart efter fulgte et åbent brud og konspirationer med det svenske hof mod regeringen i Kbh. L.C. stod her helt på sin husbonds side; over for den uret

der var øvet mod ham og hende selv spillede hans fejlgreb og forseelser ingen rolle; hensynet til den danske konge og den danske stat svandt ind til noget der kom i anden række. Hustrutroskab, selvhævdelse, hævnlyst blev grundlaget for hendes livsførelse i de kommende år. Måske fandt hun nogen styrke i bevidstheden om, at det var på mode i disse år blandt både franske og engelske dignitarer at føre avindskjold mod hjemlandets regering og i overbevisning om at hendes beundrede herre var Danmarks naturlige regent.

L.C. befandt sig ikke vel ved den lille excentriske dronning Christinas excentriske hof hvor Ulfeldt 1652–54 horte til favoritkredsen. Hun var måske lidt jaloux, følte sig ensom og tilsidesat og læste Seneca med Sperling. Efter Karl Gustavs tronbestigelse og tog mod Polen bosatte hele familien sig på slottet Barth i Pommern (1655–57) hvor hun læste meget og oversatte spanske og franske romaner. Nov. 1656 rejste hun efter Ulfeldts ønske, men mod sit eget råd, til Danmark for at få en delvis forsoning med Frederik III i stand; hun standsedes imidlertid i Korsør af sin unge halvbror Ulr. Chr. Gyldenløve med kongens udvisningsordre. Af denne rejse og dens dramatiske begivenheder skrev hun kort efter på Barth en livfuld skildring, i hvilken hun selv spiller heltindens rolle med stor bravur. Det er hendes ældste bevarede originale prosaskrift. Juli 1657 rykkede svenskekongen mod Danmark, og Ulfeldt sluttede sig til ham. Det var mod hendes ønske, men hun fulgte sin mand og var fra Fyn tilskuere til det svenske sejrstog, Roskildefreden og Ulfeldts genindsættelse i sine danske ejendomme og len. Senere sluttede hun sig til ham i Skåne; da han 1659 anklagedes for deltagelse i den danske Malmøsammenværgelse og næsten helt lammedes af sygdom, måtte hun overtage både hans pleje – hun holdt bestemt på, at hun ville dele hans arrest i Malmø – og hans forsvar for den svenske kommissionsdomstol. Retsakterne, blandt hvilke der er flere store indlæg i hendes hånd, afdvinger beundring ved kraft, kløgt og ordsnilde; men hun gik ikke af vejen for mere end én frejdig usandhed for at afkræfte beskyldningerne. Dommen lød på tab af ære, liv og gods, men det lykkedes efter Kbh.freden 1660 ved Hannibal "Sehesteds" anstrengelser i Stockholm at udvirke benådning for svogeren. Før meddelelsen herom nåede Malmø, fik L.C. imidlertid en flugt iværksat (juli 1660), opskræmt af falske rygter om hård fængselsstraf. Ulfeldt skulle drage til Lübeck, hun selv snart efter til Kbh. Man kan tænke sig hendes bestyrtelse da hun her genfandt manden i færd med at søge Frederik III's nåde. Nåden blev halvandet

Leonora Christina

års hårdt fangenskab på Hammershus for begge ægtefæller. I sin franske selvbiografi fra 1673 har L.C. på grundlag af en nu tabt ældre skildring, med uforglemmelige træk tegnet fangelivet der, den brutale fangevogter, generalmajor Adolph *Fuchs – det rigt udførte billede af denne „bondesøn“ lyser af had – og et mislykket natligt flugtforsøg med den syge husbond og en tjener ned ad Hammerens klipper hvor den 40-årige L.C. viste to mænds styrke og behændighed. Ved juletid 1661 udfriedes de endelig mod Ulfeldts undertegnelse af en hård revers og kunne tage bolig på det fra Kirsten Munk arvede Ellensborg på Fyn, hvortil snart efter også de fleste af børnene fandt hjem.

Ulfeldts dæmon lod ham dog ikke finde ro. Med kongens tilladelse drog han juli 1662 til Nederlandene, ledsaget af L.C., for at bruge badekur, men fortsatte straks efter til Paris, udstrænde planer og projekter hvoraf nogle strejfede det landsforræderiske. Da de i efteråret var kommet tilbage til Brugge, dræbte deres ældste søn Christian her på åben gade den ferierejsende general Fuchs. De var sikkert uden andel i det skete, men dets forudsætning var det had til plageånden fra Bornholm som L.C. havde indpodet i sønnens sind, og hun synes at have billiget handlingen. I øvrigt var hun ret mismodig ved hele situationen, og da hun maj 1663 drog til London efter Ulfeldts ønske for at kræve kong Karl II for et større lån, som ægtefællerne havde ydet ham 1649 i hans landflygtighed, var det uden meget håb om et godt udfald. Skønt kongen var venlig og lovede at opfylde sin skyldighed, trak forhandlingerne med hans statssekretær Henry Bennet også i langdrag, bl.a. fordi den danske resident Simon de *Petkum modarbejdede hende. Hun havde allerede, tilskyndet af sin mand, besluttet at vende tilbage til Brugge, da der indløb skrivelser til Petkum og Karl II fra Frederik III hvori han krævede hende udleveret på grund af de højforræderiske tilbud som Ulfeldt dec. 1662 havde gjort kurfyrsten af Brandenburg, og for hvilke han 24.7. af højesteret dømtes fra ære, liv og gods. 9. el. 10.7. modtog hun i Dover en kongelig engelsk anholdelsesordre motiveret med manglende pas; kort efter ankom Petkums sekretær Drejer og meddelte hende den danske konges ordre som han begrundede ved mistanke om hendes delagtighed i drabet på Fuchs. Karl II kunne af flere årsager vanskeligt undlade at udføre sin danske brors begæring, men han kviede sig ved at udlevere hende åbenlyst. Bennet og Petkum aftalte da, at de engelske myndigheder på skrømt skulle hjælpe hende til flugt og derpå lade Petkum og hans folk gribe hende. Således skete det natten mellem 27. og 28.7. Et af Pet-

kum lejet skib førte hende til Kbh. hvor hun ankom 8.8.

Fra skibet førtes hun s.d. til et smudsig fangehul, „den mørke kirke“ i det svære hovedtårn på Kbh.s slot, „Blåtårn“. Her klædtes hun nøgen, berøvedes sine smykker og fine klæder og underkastedes en pinlig visitation. Forinden havde kongens ministre haft hende i forhør og stillet hende en række spørgsmål ud fra den forudsætning, at hun besad kendskab til mandens landsforræderiske forhandlinger. Man stillede hende en nådig behandling i udsigt, hvis hun bekendte. Forhøret gentoges 10., 13. og 17.8. Hun nægtede bestemt at vide noget og tog Gud til vidne derpå. Hun ventog siden benægtelsen over for en skriftefader og i „Jammers-Minde“ts tiltale til sine børn. Ulfeldts mentale tilstand var i det pågældende tidsrum sådan at det ikke er udelukket, at han ligefrem har glemt at give sin hustru meddelelse om forhandlingerne med kurfyrstens repræsentant. Vi ved intet herom. Men det er bevisligt af L.C. før havde løjet til bedste for sin herre, og hendes etik ville utvivlsomt heller ikke ved denne lejlighed være vejet tilbage for det samme. At hun i sit sind gemte håbet om hævn og oprejsning bærer et brev til Sperling fra april 1663 vidne om. Ved forhøret 13.8. blev hun for første gang gjort bekendt med den dom der var fældet over Ulfeldt. Da brød den stærke kvinde sammen i voldsom, ustandselig hulken. Hun gav senere Gud æren for, at hun kom gennem den følgende svære tid – „en højt bedrøvede, elendige fangen Kvinde, af alle forladt, som saa sig ingen Redning imod Magt og Vold, som hvert Øjeblik frygtede, at Manden dennem i Hænderne skulde komme, og at de deres Ondskab paa hannem skulde øve.“ Efter det sidste forhør førtes hun ind i det tårnkammer, syv skridt langt og seks bredt og ni alen højt med et enkelt lille gittervindue øverst oppe, hvis mure i en årrække skulle afgrænse hendes verden.

Vor kilde til L.C.s fangeliv er skriftet *Jammers-Minde*, oprindeligt skrevet 1673–74, senere fortsat og delvis omarbejdet i hendes sidste fængselsår og efter løsladelsen. Hun fortæller heri sine børn om sit ydre og indre liv i indespærringens år. I endnu højere grad end rejse-skildringen fra 1656 og den franske selvbiografi hun 1673 nedskrev til brug for Otto Sperling d.y., viser det hende som en fortæller af Guds nåde, når det gælder hendes egne oplevelser. Det er vort sprogs mest gribende memoireværk. Stilen bunder, hvor hendes religiositet bryder igennem, i Luthers tyske bibeloversættelse, ellers i tidens danske brev- og talesprog, måske med mærker af hendes kendskab til det mere letløbende franske. Skildringen bliver, hvor den er bedst, til stor

kunst ved hendes enestående evne til at gengive et replikskifte og til at tegne personer og oprin i knappe, rammende træk. Det skumle tårn og dets mere eller mindre anløbne menneskelige indmad – sløfgederne Jokum Waldpurger og Johan Jæger, Christen Tårngemmer, den løsgående fange Christian, de ikke altid lige renlivede kvinder som afløste hinanden i hendes opvartning, og endnu flere – er gjort spillevende for os med en primitiv-ubevidst „realisme“ som måske intet andet dansk miljø før eller siden. De larmer stadig op og ned ad vindeltrappen; vi hører deres skogren og fjas, deres fnisen og tisken.

Kernen i bogen er imidlertid det sind som afslører sig i den. Nu, da hun for stedse havde forladt sin mands omtumlede båd, og især da hun 1664 erfarede at han ved døden var udfriet fra denne verdens fare og nød, fandt hun ro. For verden var hun højforræderens hustru, måske hans medskyldige. Bevidstheden herom, frygten for mandens skæbne og for, hvad der kunne være i vente for hende selv og hendes børn, knugede hende i de første fængselsdøgn til jorden og lod hende ønske døden. Men hun rankede sig atter. Hendes altid stærke selvhævdelse, hendes ensidighed i følelse og synspunkter blev en styrke for hende også nu, da alle ydre magtmidler og al ydre ære var uigenkaldelig tabt. I hårde sjælekampe gennemtvang hun over for sig selv og over for den Gud hvis ret til at tugte dem, han elskede, hun erkendte, den overbevisning at hun kunne bestå for hans domstol, at hun havde gjort ret i over alle andre hensyn at følge den „Ægte-Kærlighed“ der havde været hendes livs salt, og at hun hisset skulle få den oprejsning der nægtedes hende her. Nogen helgen – som visse velmenende biografer gerne vil – blev hun ikke. Hun førte med omhu og stille tilfredshed bog over de ulykker der som en retfærdig straf fra oven ramte ægteparrets fjender. Hun følte sig stedse som den højforrædte kongedatter, hævet over sine stakkels omgivelser, så varmt hun end kunne omfatte alle, jævne og fornemme, der viste hende deltagelse. En taktløs prinsesse der var inde at se på hendes bur, fik en finte der sved, og en genstridig pige fik at føle, hvilke vældige lusinger der sad i hendes arme. Og noget uvildigt sandhedsvide er den gamle kriger hverken i Jammers-Mindet eller selvbiografien. Men hendes gudstro var ægte og dyb i al sin primitivitet, og kan man end diskutere hendes etik, så ejede den for hende en subjektiv sandhed der lod hende se sig selv som „Christi korsdragerske“, bar hende over al nedværdigelse og alt smuds, bøje og omgivelserne ind under hendes personligheds magt og gav hende trostighed til at leve livet i det trange fængsel, mens de mange og lange år

gik deres rundgang og vejret skiftede uden for hendes lille gitterude. En særlig inderlighed får det religiøse sind i hendes salmer og „åndelige viser“. De er værdifuldere i indhold end i form, men rummer dog strofer som gennemlevsens styrke har givet en klang der ikke glemmes. Ved siden af det religiøse fandt hun styrke i sin gennemsunde krop der gik usvækket gennem de 22 fængselsår, og i sin ukuelige barnefrodige interesse for tilværelsen og dens fænomener, store som små – lige ned til de myriader af lopper der trivedes i hendes fængselsgulv, og hvis parringsliv hun studerede, og til en „Røtte“ hun en tid holdt i bur. Også i sit lune der kunne bryde igen selv under droje oplevelser.

Da sindet faldt til ro, gjorde åndens krav sig gældende. Da der til at begynde med var forment L.C. al adgang til håndarbejde, læsning og skrivning, måtte hun med stor opfindsomhed hjælpe sig selv. En gammel brækket træske blev til en primitiv båndvæv, mærkede nødder til et terningespil, et glasskår til en kniv; hun opløste ler til modellering, skrev på bord og væg med kridt og lavede sig blæk af sod og øl, skrivepapir af brugte sukkerposer. Efterhånden slappedes dog det strenge tilsyn, således at hun bl.a. kunne sætte sig i skriftlig forbindelse med slægt og venner og følge sine børns skæbne. Christian V gav hende efter sin tronbestigelse 1671 endnu et kammer ved siden af det gamle og 1672 en årpenge som hun anvendte bl.a. til bogkøb. Fra da af fik hendes litterære åre frit løb. Foruden det nævnte skrev hun et stort værk *Heltinders Pryd* om kvinder der havde vundet ry ved forskellige dyder og idrætter; heraf er dog kun et brudstykke bevaret, vistnok omarbejdet efter løsladelsen; det er et kompilationsarbejde der ikke når de andre skrifter i litterær og menneskelig værdi. Formålet var at vise kvindens ligeværd med manden, et synspunkt der efter hendes personlighed og oplevelser må siges at have ligget hende nær. Ad forskellige veje søgte hun flere gange at blidgøre Frederik III og Christian V for hendes frigivelse, mere for sine børns end for sin egen skyld. Forsøgene blev dog lige så frugtesløse som kong Karl II's og hendes yngste søn Leos bestræbelser i samme retning. Sophie Amalie bevarede sit gamle had, og først efter hendes død (febr. 1685), da bl.a. Ludvig XIV og Ulrik Frederik "Gyldenløve" gik i forbøn for fangen i Blåtårn, bekvemmede Christian V sig 19.5.1685 til at beordre hendes fængsel åbnet. „Med manér“ vandrede den grånedte kvinde ud ad den port som hun gik ind ad en lille menneskealder tidligere. Efter et kort ophold i Husum hos en slægtning af Ulfeldt fik hun bolig på Maribo kloster som kongen anviste hende til opholdssted, samtidig

Leonora Christina

med at han gav hende midler til et standsmæssigt underhold. Her henlevede den gamle dame de sidste tretten leveår i fredfyldt system med husholdningens ledelse, havedyrkning, håndarbejde, maling og litterære arbejder. Hun foretog omarbejdelser af de ældre skrifter, skrev digte og forfattede et (ikke bevaret) skuespil på danske vers som hun 1688 lod sin husstand opføre. En særlig glæde var længere og kortere besøg af døtrene og sønnen Leo der var på vej til at blive en stor mand i kejserens tjeneste. Åndskraftig og energisk var hun til det sidste, hvad der bl.a. fik udtryk i hendes bestræbelser for at få familiens inddragne ejendomme i Sverige igen, og om sin dets evige ungdom vidner de fastelavnsløjer hun endnu året før sin død lod afholde på klostret til stor morskab for sig selv.

□ Afbildet som barn på mal. af Jacob van Doort, 1623 (Wedellsborg), kopi af E. Henningsen ca. 1900 (Fr.borg). Mal. i hel figur af Karel van Mander fra beg. af 1640'erne (brændt på Fr.borg 1859), efter dette lille kopi af Heinrich Hansen, 1858 (Fr.borg). Afbildet s.m. Valdemar Christian på mal. af samme (Wedellsborg). Mal. af samme 1643-44 (Fr.borg), kopi af Kr. Zahrtmann, 1879 (Kbh.s bymus.), af O. Haslund ca. 1891 (Rosenholm) og benyttet som forlæg til mal. af L.C. i Fr.borg slotshave af Zahrtmann, 1888 (Hirschsprung), gengivet i to træsnit 1885, det ene af H. P. Hansen, træsnit af F. Hendriksen, 1890, efter tegn. af H. Nik. Hansen, og 1891. Ovalt mal. af Karel van Mander (Wedellsborg), gentagelser (?) (Fr.borg; Frijsenborg), i min. (Fr.borg), kopier (forhen Bosjö og Börtinge klostre; Fr.borg). Alle van Manders mal. er i hovedsagen samme portrættype. Den er formentlig grundlag for stikket Foråret af A. Haelwegh, 1648, og stik af L.C. siddende på Ulfeldts skød af J. Folkema, 1746, og stik efter dette af J. Haas, 1754, m.fl., efter stikkene lille mal. (Fr.borg). Typen i dette dobbeltportræt gengivet i stik bl.a. af A. Hansen, 1848, i litografi 1847 efter tegn. af E. Lehmann, og 1850, litografi 1851, 1852, træsnit 1853 og efter tegn. af A. Kittendorff, 1855. Lignende type med ændret dragt i stik efter tegn. af P. Cramer og stik af O. O. Bagge, 1827. Mal. af G. Hont-horst, 1647 (Fr.borg), efter dette kopi (forhen Lord Cravens saml.), kopi af Erhardt Hansen og i min. af Fanny Falkner. Mal., måske 1650 (Fr.borg), kopi af A. Dorph, 1869 (Rosenborg), lille kopi (Teatermus.), gengivet i flere litografier, bl.a. 1867, 1870 og 1871, og træsnit, bl.a. 1869, 1871 af H. P. Hansen, s.å. af C. L. Sandberg, 1872, af H. P. Hansen 1877, og 1882. Mal., formentlig kopi efter mal. af S. Bourdon ca. 1652 (Fr.borg). Selvportræt på allegorisk mal. fra tiden i Maribo (Fr.borg). Senere fremstillin-

ger: mal. af C. G. Kratzenstein Stub. Mal. af Dankwart Dreyer (Wedellsborg). Scener fra L.C.s liv, oftest fra fængslerne: mal. af E. Lehmann, 1842, F. B. Westphal udst. 1844, to tegn. af Chr. Rosenberg (Fr.borg), mal. af L. A. Smith udst. 1855, af Chr. Vogelsang udst. 1861, af Pietro Krohn, 1871 og af Chr. Holm. Litografi efter tegn. af K. Gamborg. Tegn. af W. Marstrand, Poul Steffensen, A. Jerndorff, 1903. Min. af H. C. Vantore, statuette af Axel Locher, skitse af E. Breinholt udst. 1943. L.C. er fremstillet på talrige mal. af Kr. Zahrtmann: i fængslet, 1870, (St.mus.), 1871, forladende fængslet, 1873 (Maribo kunstmus.), forarbejde til mal. 1874 (glyptoteket), i fængslet ved nat, 1874, ca. 1875. S.m. C. Ulfeldt, 1880, i Maribo kloster, 1881 og 1882 (St.mus.), forladende fængslet, 1885, efter dette litografi af Julius Rosenbaum. Bronzemaske 1885. Mal., L.C. undersøges i fængslet, 1885 (St.mus.), 1886, tegn. 1887, mal. 1888 (Hirschsprung), i fængslet, 1891 (St.mus.), L.C. føres til Blåtårn, 1893, L.C.s død, 1895 og 1897, i fængslet, 1896, afsked med Ulfeldt, 1899, L.C.s død, 1901, i Maribo kloster, 1914. L.C. modtager besøg af Charlotte Amalie, tegn. (kobberstiksaml.) og mal. (Randers kunstmus.). L.C. forlader fængslet, statuette af K. Zahrtmann, 1910 (St.mus.) og af E. Utzon-Frank (Fr.borg), begge efter maleriet fra 1885 og udført i samarbejde. – Mindesten i Maribo domk. og af E. Dyggve, 1924, i Maribo klostrets have.

Udg. Jammers minde, udg. S. Birket Smith, 1869 (3. udg. 1885). Den fangne grevinde L.C.s Jammers minde, facsimileudg. ved O. Andrup, 1931. Jammersminde og andre selvbiogr. skildr., udg. Johs. Brøndum-Nielsen og C. O. Bøggild-Andersen, 1949 (2. omarb. udg. 1960) (indeholder Den franske selvbiogr., Kong Karl X Gustavs bryllup, Rejsen til Korsør og Konfrontationen i Malmø). L.C.s franske levnedsskildr. 1673, facsimileudg. ved C. O. Bøggild-Andersen, 1958. Hæltinders pryde, udg. Christopher Maaløe, 1977.

Kilder. Breve i Danske saml. V, 1869-70 222-35; VI, 1870-71 221-37, Danske mag. 5.r.11, 1889-92 75-83; 6.r.1, 1910 191f; 8.r.1, 1957-61 81-113.

Lit. S. Birket Smith: L. C. Ulfeldt på Maribo kloster, 1872. Samme: L. C. grevinde Ulfeldts hist. I-II, 1879-81. Jul. Lange i Tilskueren, 1888 721-39 (optr. i forf.s Udval. skr. I, 1900 366-81). A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld I, 1893 141-44 463f. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste dage, 1894 (reprodukt. 1969). Ole Andersen i Højskolebl., 1917 1005f (Jakob Knudsen syn på L.C.). Hans Rasmussen i Lolland-Falsters hist. samf.s årbog 1917 126-30. O. Andrup sst. 1922 119-25. Egill Rostrop: To danske gådefulde skuespil fra 17. årh., 1918. Hans Brix: Danm.s digtere, 1925-26 (3. udg. 1962) 35-44. Sv. Aakjær i Jyske saml. ny r.IV, 1957-58 233-48. C. O. Bøggild-Andersen sst. V, 1959-61 24-39. Sv. Aakjær sst. 40-44. Sigv. P. Skov i Pers. hist. t. 10.r.IV, 1937 186-92. Otto Glismann i Acta philologica Scand. XXVIII, 1970 75-102. Jens Aage Doctor i Kritik XVI, 1970 5-36.

Papirer i Kgl. bibl., Rigsark., Kbh. og Riksark., St. Manus. til Jammers minde på Frederiksborgmuseet.

C. O. Bøggild-Andersen*

Leopold, Svend Valdemar, 1874–1942, forfatter, journalist. * 23.8.1874 i Hjørring, † 29.10.1942 i Kbh., urne på Søndermark kgd. F: hotelejer Edmund August L. (1840–98) og Henriette Birgitte Hansen (1842–1925). ~ 31.1.1907 i Skt. Jørgensbjerg med Johanne Agnes Poulsen, * 22.5.1881 i Skt. Jørgensbjerg, † 2.11.1972 i Vindum, d. af gartner Hans Christian P. og Karen Johansen.

L.s far var hotelejer, først i Vejle, senere i Kbh. hvor L. fik sin interesse for litteratur og teater vakt ved bekendtskaber med mange af samtidens kendte kulturpersonligheder, idet de kom og gik på Leopolds Hotel i Hovedvagtsgade. L. blev student fra Borgerdydskolen i Kbh. 1893, cand.phil. 1894 og rejste derefter en del, bl.a. i Tyskland, Frankrig og Italien. Han har udfoldet en omfattende journalistisk virksomhed, været medarbejder ved Politiken, Berl. tid., Verden og Vi o.fl.a. blade. Men det er som forfatter han gjorde sin hovedindsats. L. debuterede 1897 med *Prinsesse Charlotte*, en historisk roman om Frederik VII's mor der forvistes til Horsens efter skandalen med Edouard "Du Puy og endte sine dage i Italien. Den efterfulgtes af en lang række historiske romaner, *Enevold Brandt*, 1900, *Prins af Danmark*, 1905, *Prinsesse Mariane*, 1930 og skuespillene *Pro Patria*, 1904 og *Hos Grevinden*, 1911. L. har dog også skildret sin samtid i *Den store Eros*, 1902, *Vort Bourgeois*, 1909 og *Bureaukrater*, 1916 der alle henter stoffet fra det fornemme Bredgadekvarter på Christian IX's tid. Til nutidsromanerne slutter sig *Grevinde Hardenberg*, 1915, *Fru Lunde og hendes Døtre*, 1924 o.fl.a., men L. er utvivlsomt bedst når han holder sig til historien, især kultur- og litteraturhistorien. En ikke ringe opsigt vakte *Goethes Kat*, 1906 hvor han lader kejserinde Josephines skødekat meddele sine indtryk af Napoleon og Goethe i slåbrok. Hovedværket inden for denne del af produktionen er den bredt anlagte skildring i fire bind af *Ludvig Holberg*, 1922–24; selv om den i lighed med de fleste af L.s arbejder af denne art ikke kan betragtes som historisk korrekt, giver den et interessant kulturhistorisk billede med ikke så lidt af Holbergtidens duft og stemning. Nævnes kan ligeledes *Digteren og Nattergalen*, 1929 om H. C. *Andersen og Jenny Lind samt bøgerne om *Søren Kierkegaard*, 1932 og *Grundtvig*, 1933. Endelig har L. udsendt kritiske og litteraturhistoriske essays, hvori det ofte er lykkedes ham at finde udtryk for den ironi, ved hjælp af hvilken han efter eget udsagn har søgt at nå sandheds erkendelse: *Vore Oldenborgere*, 1907, *Lavrbær og Roser*, 1909, *En Nat i Esrom*, 1913, *Omkring Parnasset*, 1914, *Tres Talenter*, 1918. Der kan være noget stikkende over L.s spot, så det er ikke uden grund når han har samlet flere

af sine kritiske betragtninger under fællestitlen *Kaktusbøger*; der kan også komme noget „andenhånds“ over en produktion der i så udstrakt grad henter stof og inspiration fra litteraturen – L.s bøger bliver i virkeligheden ofte litteratur på litteratur. Men hvor han er bedst som i de tre bind memoirer, *Erindringer fra min Barndom*, *Erindringer fra min Ungdom*, *Erindringer fra min første Forfatteritid*, har han skabt en form der helt er hans egen i det fint afbalancerede møde mellem selvironi og poetisk følsomhed, hvormed han har redegjort for sine lære- og vandreår. □Tegn. af Eigil Petersen (Kgl. bibl.). Mal. af Har. Moltke, 1927 (Vejle mus.). Tegn. af Otto Christensen, 1934 (Fr.borg). Foto.

S.L.: *Erindringer. Fra min barndom*, 1927. *Fra min ungdom*, 1928. *Fra min første forfatteritid*, 1928. – Oscar Geismar: *Digterprofiler*, 1916 209–21. G. Brandes: *Fugleperspektiv*, 1913 31–37. Sv. Lange: *Mening om litteratur*, 1929 68f 100f. – Papirer i Kgl. bibl.

Erlend Munch-Petersen (Peder Hessellaa)

Lerche

Adel, rangadel.

Peder Pedersen *L. var 2° ~ Sophie Pedersdatter, d. af borgmester Peder *Pedersen (1608–69), og 3° ~ Dorthe Nansen, d. af borgmester Hans *N. Vincents *L. var ~ Cathrine Hedeveg Wibe, d. af vicekansler Michael *W. Cornelius Pedersen *L. var 1° ~ Søster Fuiren, d. af læge Jørgen *F. Cornelius Pedersen *L.s datter af 2. ægteskab Søster var ~ godsejeren Eggert Christopher *Knuth (1643–97). Christian Cornelius greve *L. var 1° ~ Ulrikke Sophie von Levetzow, d. af amtmand Heinrich v. *L. Deres datter komtesse Henriette Wilhelmine L. var ~ kabinetssekretær Christian Ludvig *Tillisch.

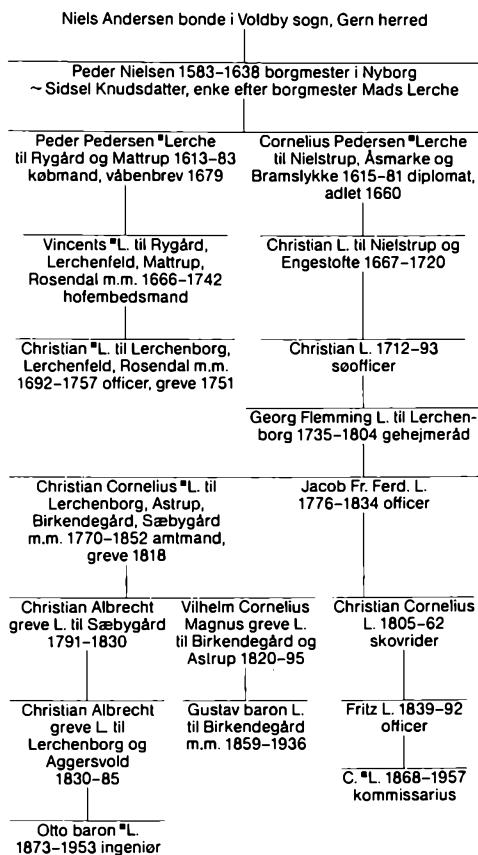
Danm.s adels årbog LI, 1934 63–93.

Nils G. Bartholdy

Lerche, Christian Diederich, 1868–1957, kommissarius, radiorådsformand. * 25.4.1868 i Kbh. (Cit.), † 15.1.1957 sst. (Johannes), begr. sst. (Vestre). F: premierløjtnant, senere oberstløjtnant, kammerjunker Fritz Nicolai Georg Ferdinand L. (1839–92) og Anna Maria Christine Kracke (1844–1921). ~ 25.4.1893 i Kbh. (Johs.) med Thalia Helene (Lone) Bartholin, * 14.4.1866 på Nielstrup i Våbensted, † 5.1.1956 i Kbh. (Johannes), d. af forpagter, fideikommissbesidder Caspar Georg Bartholin Eichel (1813–1902) og Holga Aagaard (1822–75).

L. blev student fra Metropolitanskolen 1885, cand.jur. 1890 og var sagførerfuldmægtig i Kbh. 1892–96. Han valgte imidlertid at gå embedsve-

Lerche, C.

jen, blev assistent i indenrigsministeriet 1894, var ministersekretær 1896–98 og flyttede 1899 til ministeriet for offentlige arbejder hvor han virkede i 40 år. 1908 udnævntes han til kommissarius ved statslige og private jernbaneanlæg på øerne, senere også i Jylland. 1938 faldt han for aldersgrænsen, men fik 1941–47 overdraget hvervet som kommissarius for anlægget af motorvejen Rødby havn–Storstrømsbroen. L. var desuden medlem af en række kommissioner og udvalg som statsinventariekommisionen 1909–54, Christiansborg slots byggeudvalg, Grundejersbankens tilsynsråd 1914–29 og dens likvidationskomité, bestyrelsen for det kbh.ske ejendomssocietet og repræsentantskabet i foreningen til understøttelse af dannebrogssoldaternes efterladte. L. var den klare, logisk tænkende jurist og til lige den snarrådige praktiker, i besiddelse af en utrættelig arbejdsnevne der bundede i en udpræget koncentration og selvbeherskelse. Hans administrative dygtighed og praktiske sans kom ham og alle berørte parter til gode under hans

virke som kommissarius ved jernbaneanlæg, og da dette arbejde svandt ind med bilismens fremvækst fik han overdraget et par nye opgaver der var en følge af teknikkens udvikling under og efter første verdenskrig. 1926–37 var han formand for luftfartsrådet og kendt af en større offentlighed blev han som statsradiofoniens kammerherre Lerche. Det virvar der var opstået ved private foreningers og interessenters strid om de få timers udsendelse der var til rådighed over militærets radiosender i Lyngby og en sender i Kbh. greb trafikminister J. Friis-Skotte ind i 1925 med nedsættelse af et radioråd med L. som formand. Han fik gennemført at kammersanger Emil *Holm ansattes som driftsleder for programvirksomheden. 1926 kom loven om statsradiofonien, til dels bygget over tanker fra det nedsatte radioråd, og på grundlag af lovens bestemmelser og de licensindtægter den medførte stod L. som formand for radiorådet og dets forretnings- og programudvalg i spidsen for opbygningen af institutionens indre struktur og for opførelsen af langbølgesenderen i Kalundborg og mellembølgesenderen i Herstedvester. Hans smidighed i forhandlinger, upartiskhed, evne til hurtigt at trænge ind til kernen i en sag og den myndighed hans juridiske indsigt og logik gav ham var af overordentlig betydning for radiofonien i dens udvikling gennem 1930'erne. Det gjaldt også hans indsats på internationale kongresser hvor der skulle sikres Danmark de nødvendige stationsplaceringer inden for det efterhånden meget trængte bølgebåndsområde. L.s anseelse i disse internationale forhandlinger fremgik af at han var vicepræsident i den internationale radiounion. 1939 gik han af som radiorådsformand, men fortsatte som medlem af byggeudvalget for radiohuset indtil det stod færdigt i Rosenørns allé i Kbh. L.s *Spredte Erindringer fra et langt Liv* findes som håndskrevet manuskript i Rigsarkivet, delvis offentliggjort i Tidsskrift for Radio og Fjernsyn 1963–64. – Kammerherre 1912. – R. 1911. DM. 1920. K². 1922. K¹. 1932. F.M.I. 1939. □Mal. af L. Tuxen, 1910. Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1938. Mal. af H. Vedel, 1940 (Danm.s radio). Mal. af Fr. Lange og af Schepeler. Foto.

Interview i Gads da. mag. XXX, 1936 27–34. Erindr. i Tidsskr. for radio og fjernsyn XVIII, 1963–64 43–46 78–93 113–17; 1964–65 51–54. – Politiken 21.4.1938. Walter Schwartz sst. 16.1.1957. Berl. tid. 22.4.1938. Torben Meyer i Berl. aften 15.1.1957. DR 50, red. Roar Skovmand, 1975. De musiske udsendelser. DR 1925–75 I, 1975. – Papirer i Rigsark. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Lerche, Johanne Juliane Camilla, 1836–1914, skuespiller. * 10.9.1836 i Kbh. (Helligg.), † 29.

10.1914 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: guldsmedemester Johan Peter Martinus L. (1808–82) og Marie Jæger (1808–63). Ugift.

Blandt de aspiranter som J. L. *Heiberg lod debutere, mens han ledede Det kgl. teater, var L. en af de mest intelligente. Men da hun 14.2.1855 havde forsøgt sig som Juliette i *Prinsessen af Tarento*, indså hun at hun manglede uddannelse, og da denne var erhvervet, bl.a. hos L. *Phister og Th. *Overskou, fandt hun sin plads på Casino som hun tilhørte i 26 år, fra hun 7.10.1858 spillede Isabella i *God rolig Nat, Hr. Pantalon*, til hun 1884 overgik til Dagmar-teatret sammen med direktør Theodor *Andersen. Til hans dygtige ledelse af den folkelige scene var L. intimt knyttet; hun havde gode sprogkundskaber og bistod ham kyndigt i valget af repertoire som blev grundpiller for Casino også ud over Andersens tid. Selv udførte hun mangfoldige roller, deriblandt Madame Dubarry i *Grevinden og hendes Søkende-barn*, Marie i *Ole Lukøje*, Catharine i *Trold kan tæmmes*, og Paolo i *Den forbudne Frugt*. Hendes temperament var ikke stærkt, og hun virkede ej heller charmerende som forgængeren Amalie *Hagen, men var i besiddelse af en udmærket tale- og sangstemme og en udpræget intelligens. På Dagmar-teatret hvor L. – også som kostumiære – virkede til 1894, gled hun over i det ældre rollefag og udførte bl.a. generalinden i *Grøns Fødselsdag*, fru Selby i *Et Sølvbryllup*, fru Miller i *Kabale og Kærlighed*, hustruen i *Inden Døre* og ved en særforestilling den gamle frue i *Thérèse Raquin*. Disse fremstillinger var vaudevillie-lskerinder i ældre alder: lidt pylrende, elskelige, beherskede af god tone, men uden stærke farver. L. viste sig sidste gang på scenen 1.6.1900 ved en forestilling på Dagmar-teatret til indtægt for hende; hun udførte markisen i *Skriftemaalene* og fremsagde derefter en epilog. □ Maleri 1870 og efter dette træsnit 1871. Træsnit 1883. Tegn. af Carsten Ravn. Foto.

Søndagsposten 26.11.1871. Herman Bang i Ugeskr. for teater og musik I, 1880 33–36. Nationaltid. 31.5.1900. Politiken 31.10.1914.

*Robert Neiendam**

Lerche, Christian, greve, 1692–1757, officer, godsejer. * 15.6.1692, † 6.12.1757 i Kbh., bisat i Petri k., 1774 overført til Fred. ty. k. F: ordenssekretær og ceremonimester, senere overceremonimester m.m. Vincents *L. (1666–1742) og Cathrine H. Wibe (1669–1731). ~22.12.1744 i Kbh. (Slotsk.) med rigsgrevinde Amalie Magdalene Christiane Caroline af Leiningen-Westerburg, * 29.6.1713, † 8.7.1800 i Hamburg (Fred. ty.), d. af rigsgreve Georg II Carl Ludwig af L.-W. (1666–1726, ~1° 1684 med grevinde Anna Eli-

sabeth Wilhelmine Bentheim-Tecklenburg, 1642–95, ~2° 1697 med friherreinde Anna Magdalene v. Bodenhausen, 1660–1709) og komtesse Margrethe Christiane Augusta Danneskiold-Laurvig (1694–1761).

L. blev 1712 kaptajn i infanteriet, fungerede ved Gadebusch som adjutant hos overgeneralen, blev n.å. kaptajn i garden til fods (rang med majorer) og 1716 oberstløjtnant i rytteriet. Han var allerede da kendt som en behagelig selskabsmand, men levede stærkt og svækkede tidligt sit helbred, og endnu under krigen søgte han orlov for at rejse til syden – som det hed sig, for som volontær at forrette tjeneste i den kejserlige hær. 1718 fik han det hverv i Wien at skaffe kongen og oversekretær F. *Gabel en berømt kejserlig general til under kongen at føre kommandoen i felttoget i Norge 1719, da Jobst v. *Scholten og F. J. v. *Dewitz havde frabedt sig denne ære; men trods langvarige forhandlinger opnåede han ikke det ønskede resultat. 1720 fik han afsked med obersts karakter. Da hans ven P. V. *Løvenørn blev overkrigssekretær, fik L. 1731 generalmajors karakter, blev medlem af generalkommissariatet og 1739 generalløjtnant. Han fik i denne periode betroet flere vigtige kommissioner, bl.a. at tilvejebringe orden og ro på Bornholm, træffe anstalter mod den stærkt tiltagende desertion i hæren, og løste disse hverv med myndighed, sund fornuft og humanitet. Straks ved sin tronbestigelse udnævnte Frederik V L. til general af kavaleriet og overkrigssekretær ved siden af hans stilling i generalkommissariatet. 1751 optoges han i grevestanden, n.å. fik han rang med gehejmeråder i konseilet. På grund af svigtende helbred søgte og fik han 1753 afsked fra sine stillinger efter at det allerede nogle år havde været mærkbart, at hans tidligere sindsligevægt og jævne arbejdsdygtighed havde vejet pladsen for gnavenhed og ulyst til at give sig i lag med større arbejder. Dog skyldes det hans initiativ, at infanterireglementet af 1746 blev forøget med hærens første egentlige tjenestereglement der for visse afsnit har været gældende til vore dage. L.s virksomhed som oversekretær er blevet stærkt kritiseret og C. L. de *Saint-Germains efterfølgende virksomhed modsat skildret som strålende; det er rigtigt, at med den da stedfindende udvikling i Preussen og Østrig var reformer i hæren absolut nødvendige, men gennemførelsen af sådanne hindredes af rigets slette økonomiske stilling og af stærke indenrigspolitiske modsætninger, over for hvilke L. var magtesløs.

Efter at have solgt sine jyske og norske godser erhvervede L. 1742 det meste af det daværende Kalundborg amt med talrige herregårde og kir-

Lerche, Christian

ker og store skove. Da han ikke havde børn i sit ægteskab oprettede han 1755 et stamhus, hvortil andre linjer af hans slægt fik succession. I stedet for den tidligere Østrupgård opførte han det nuværende Lerchenborg og ved Slotsholmsgade i Kbh. det L.ske palæ der nu er regeringsbygning. Hans enke fortsatte en tid hans gods- og penge-transaktioner, men synes at have gjort opbud 1761. – Hv. R. 1734. Bl. R. 1748. L'Union parfaite 1750. □Mal. af J. S. Wahl, 1743 (Fr.borg). Mal. af C. G. Pilo s.å. (sst.), mal. af samme ca. 1753 (Lerchenborg). Mal. (sst.).

Luxdorps dagbøger, udg. E. Nyrstrøm I, 1915–30. – Chr. Molbech i Hist. t. IV, 1843 287f (note). Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 III, 2, 1898. A. P. Tuxen: Poul Vendelbo Løvenørn, 1924. K. C. Rockstroh: Udvikl. af den nationale hær III, 1926. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstabens X, 1934.

Rockstroh*

Lerche, Christian Cornelius, lensgreve, 1770–1852, amtmand. * 2.9.1770 i Kbh. (Slotsk.), † 26. 4.1852 på Lerchenborg, begr. i Årby. F: gehejmeråd Georg Flemming L. til stamhuset Lerchenborg (1735–1804) og Hedevig (Hedchen) Cathrine v. Krogh (1739–1818). ~ 1° 26.6.1790 med Ulrikke Sophie v. Levetzow, * 12.8.1771 i Birkerød, † 3.2.1803 på Lerchenborg, d. af gehejmekonferensråd Heinrich v. *L. (1734–1820) og Frederikke L. Schaffalitzky de Muckadell (1749–86). ~ 2° 3.10.1807 på Åstrup ved Haderslev med Cathrine Wilhelmine Dorothea v. Krogh, * 16.6.1788 på Åstrup, † 9.11.1848 på Lerchenborg, d. af kammerherre, hofjægermester, senere gehejmekonferensråd Frederik (Fritz) Ferdinand v. K. (1737–1829, ~ 2° 1803 med komtesse Juliane Marie Holck-Winterfeldt, 1764–1828) og Rosina Elizabeth v. Frankenberg und Proschlitz (1751–98).

L. blev 1785 privat dimitteret til universitetet og tog 1789 juridisk embedseksamen. Han gjorde derefter otte års auskultanttjeneste i rentekammeret og blev senere udnævnt til amtmand over Holbæk amt, hvilken stilling han beklædte 1808–11, hvorefter han af hensyn til sine landejendomme så sig nødsaget til at opgive den. Under krigen havde han på forskellig måde vist sin nationale offervillighed, og til tak herfor udnævntes han 1818 til greve, og hans ejendom Lerchenborg som han havde overtaget 1804 oprettedes til et lensgrevskab. 1832 tog han på kongens opfordring plads blandt „de oplyste mænd“ der skulle udtale sig om den nye stænderforsamling, og de sjællandske sædegårdsejere valgte ham til deres repræsentant i østifternes stænderforsamling. Han mødte i samlingerne 1835–36 og 1838, men gjorde sig meget lidt gæl-

dende og tog sjældent ordet. Sin meste kraft anvendte han på sine vidtstrakte ejendommers bestyrelse, og han ydede forskellige bidrag til landøkonomiske tidsskrifter. – Kammerjunker 1789. Kammerherre 1803. Gehejmekonferensråd 1844. – R. 1817. DM. 1836. K. 1840. S.K. 1846. □Mal. af G. Raedel, 1841, og af N. P. Holbech, 1842 (Lerchenborg).

Udvalg af breve til P. Hjort I, 1867 108f. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. I, 1931.

Harald Jørgensen

Lerche, Cornelius Pedersen, 1615–81, diplomat, stiftamtmand. * 31.10.1615 i Nyborg, † 3.1.1681 på Nielstrup, begr. i Kbh. (Nic. k.). F: borgmester og tolder i Nyborg Peder Nielsen (1583–1638) og Sidsel Knudsdatter (ca. 1574–1648, ~ 1° med borgmester i Nyborg Mads Lerche, † 1608, ~ 1° med Maren Jensdatter, † 1590). Antog navnet L. efter moderens første ægtefælle; adlet 1660. ~ 1° 1.8.1647 med Søster Fuiren, * 1628 i Kbh., † 4.11.1648 sst., d. af dr.med. Jørgen *F. (1581–1628) og Margrethe Fincke (1595–1665). ~ 2° 7.6.1657 i Kbh. (Frue) med Anne Kirstine Friis, † okt. 1659 i Madrid (~ 1° 1655 med Diderik Fuiren, 1621–56), d. af borgmester i Kbh. Henrik F. (ca. 1596–1655) og Magdalene Klauman (ca. 1609–50). ~ 3° 23.6.1665 med Sidsel Grubbe, * 6.4.1648 på Røgle, † 2.5.1716 på Østrupgård (~ 2° 1682 med oberst, senere amtmand på Bornholm Johan Dierich v. Wettberg (Witberg) til Østrupgård, 1645–95), d. af ritmester Jacob Knudsen G. til Røgle (1610–87) og Hilleborg Clausdatter Daa (1618–62). – Bror til Peder Pedersen *L.

L. blev student 1633 fra Sorø og studerede derpå bl.a. i Wittenberg (imm. 1634), i Leiden (imm. 1636) hvor han 1637 udgav en *Oratio de mari libero*, dediceret hans far, og i Padua (imm. 1639). Efter hjemkomsten 1642 fik han Christian IV's tilsagn om en post i tyske kancelli, når han i udlandet havde udvidet sine kundskaber yderligere, især i sprog. En del af de følgende tre år synes han at have tilbragt i Spanien. 1645 blev han sekretær i tyske kancelli. Under Torstenssonkrigen forstrakte han kongen med en større sum penge og leverede ham vistnok et skib. 1650–55 var han resident i Madrid hvor hans hovedopgave blev at sørge for betaling af de erstatningssummer som Spanien 1641 og 1649 havde lovet Danmark. 1656 udnævntes han til kgl. råd og var sept. s.å. udsat til overordentlig afsending til Wien. 1658–62 var han på ny resident i Spanien, fra 1660 som „ordinarie ambassadør“, hvormed sikkert hang sammen, at han juni s.å. adledes. Ved overenskomster af 1661 og 1662 skaffede

han Danmark tilsagn om betaling af i alt 364 000 rdl. af den spanske regering, et meget fint diplomatisk resultat. Også for dansk-norske handelsinteresser i Spanien virkede han energisk. Efter hjemkomsten synes han at have arbejdet i tyske kancelli, samtidig med at han tilkøbte sig et par godser på Lolland, Nielstrup (1664) og Åsmarke (1667). 1670 blev han kancelli-, 1671 etatsråd. 1672–74 var han medlem af statskollegiet, til hvis gammeladelige flertal han 1672 sluttede sig i rostjenestespørgsmålet. Fra 1672 til sin død var han stiftamtmand over Lolland og Følster og amtmand over Ålholm og Halsted klostres amter samt Nykøbing amt, enkedronning Sophie Amalies livgeding. I L.s gesandttid havde spanske statsmænd rost hans klare forstand, retsind og flid, og de samme egenskaber træder frem i hans amtmandsgerning. Han bragte orden i stiftets kommunale regnskabsvæsen og viste betydelig forståelse af bondestandens kår og klager, selv om det ikke lykkedes ham at realisere sine planer om at skabe større lighed i landgilden. Han efterlod sig en stor bogsamling der bl.a. rummede flere spanske og mauriske håndskrifter. Blandt de borgersønner som i den ældste enevældetid nåede adelskab og store embeder, står hans personlighed som en af de smukkeste. □Afbildet på mal. af J. Antolinez, 1662 (St. mus.).

Aktstykker og oplysn. til statskollegiets hist. 1660–76, udg. J. Lindbæk II, 1910. – E. C. Werlauff: Hist. efterretn. om det store kgl. bibl., 1825 (2. udg. 1844). G. L. Wad: Om Eggert Christoffer Knuth og Søster Lerche, 1881 14–30. E. Gigas: Grev Bernardino de Rebolledo, 1883. Carl Christiansen: Bidrag til da. statshusholdn.s hist. I, 1908. H. Hjelholt: Falsters hist. II, 1935. C. O. Bøggild-Andersen: Hannibal Sehested I, 1946. Johan Jørgensen i Hist. medd. om Kbh. Årbog 1964 24–39. Sv. Larsen i Studier over det fynske rådsaristokrati i det 17. årh. I–II, 1965.

C. O. Bøggild-Andersen*

Lerche, Hans Christian, 1807–76, bogbinder. * 14.1.1807 i Kbh. (Fødsst.), † 7.12.1876 sst. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: bogbindermester Jonas Christian L. (1778–1836) og Anne Kirstine Lorentzen (ca. 1781–1855). ~ 12.1.1833 i Kbh. (Trin.) med Juliane Frederikke Amalie Jensen, * 2.10.1808 i Kbh. (Trin.), † 6.8.1864 sst. (Frue), d. af skomagervend Hans Christian J. og Margrete Dam.

L. tilhørte en slægt af bogbindere der synes at stamme fra Odense hvor Christen Hansen Lerche 1747 satte sin søn Hans Christensen Lerche i bogbinderlære hos Johan Friederich Milo. Han blev udlært 1757 og rejste s.å. til Kbh. hvor han fik arbejde hos Helmuth. Han blev bedstefar til L. der er den betydeligste repræsentant for bog-

binderhåndværket inden for slægten. Efter at have etableret sig som mester i Kbh. blev L. snart kendt som en ualmindelig dygtig bogbinder hvis bind ikke blot udmærkede sig ved omhyggelig teknisk udførelse, men også ved kunstnerisk sans og kultiveret smag. Navnlig i håndforydning var han en mester; flere af de bind der er knyttet til hans navn lader ane en direkte forbindelse omkring 1830–50 mellem Frankrig og Danmark på bogbinderkunstens område, og man sporer indflydelse fra så berømte Parisværksteder som Purgolds og Thouvenins. Til hans kundekreds hørte Det kgl. bibliotek, universitetsbiblioteket og Videnskabernes selskab. Han var den første danske bogbinder der indførte den skik at signere sine bind med sit navn og var formentlig den første der indførte bogbindermaskiner i Danmark 1841. L. havde to sønner, Hans Christian Lerche (1833–1906), udlært hos faderen 1853, lærer i bogbinderi på døvstummeinstituttet, og Carl Eduard Lerche (1836–1928), udlært som guldsmed 1857, løste borgerskab som bogbinder 1876 og fortsatte sin fars forretning, indtil han 1921 solgte den til P. O. Olsen.

Dansk bogbindertid. XXIX, 1928 99f (om slægten). Emil Hannover: Kunstfærdige bogbind fra år 1800 indtil nutiden, 1913 20 (særtryk af Tidsskr. for industri, s.å.). [Ove] Krak: Danm.s ældste forretninger, 1915. R. Paulli i Fund og forskn. VII, 1960 159.

Edward C. J. Wolf*

Lerche, Maren Magdalene, f. Hagendal, ca. 1689–1755, skuespiller. * ca. 1689 i Odense, † 22.3.1755 i Stubbekøbing, begr. sst. ~ 1° med politibetjent og rolleskriver Mathiis L. ~ 2° med danselærer, senere sognepræst i Karleby, provst Peder Pedersen Hiort, døbt 8.7.1703 i Ledøje, † 7.2.1753 i Karleby, s. af bonde Peder Jensen.

Vi ved at L. var den ene af vort første nationale teaters tre skuespillerinder, og at hun tilhørte truppen et års tid eller to fra åbningsforestillingen i Lille Grønnegade 23.9.1722 under Ludvig *Holbergs og M. de *Montaignus auspici. Hun blev den tidligste fremstiller af Anneke i *Den politiske Kandestøber*, Terentia i *Den Vægelsinde*, Elsebeth i *Jean de France*, Nille i *Jeppes Bjerget* og Gunild i *Mester Gert*, men vi ved ikke hvordan hendes spil var. Da hun var blevet enke tilhørte hun den del af truppen, som – med Holbergs ord – „Hunger drev til Jylland, Fyen, Norge“, og siden vendte hun ikke tilbage til komediehuset. Blandt det rejsende selskabs medlemmer traf hun sin anden, meget yngre ægtefælle der efter truppens opløsning nogle år ernærede sig som dansemester og lærer i Holbergs fødeby hvor digteren Ole Camstrup forberedte

Lerche, Maren Magdalene

ham til student (1731). Med stor energi og i kamp mod fattigdom nåede han 1737 frem til teologisk embedseksamen. Han blev feltpræst og endte som provst i Karleby på Falster. Hans hustrus besynderlige skæbne sluttede i ydre henseende blidere end hendes kollegers, fordi hun i tide forlod den farlige vej det dengang var at spille komedie.

Immanuel Barfod: Den falsterske gejstligheds pers.hist. I, 1851 176–78. E. Nystrom: Den danske komedies oprindelse, 1918 173 180f 187.

*Robert Neiendam**

Lerche, Otto, baron, 1873–1953, ingeniør. * 19. 8.1873 på Lerchenborg, † 4.3.1953 i Hellerup (Helleruplund), begr. Hellerup kgd. F: lensgreve Christian Albrecht L. (1830–85) og Cornelia Emma Sophie Louise Tillisch (1837–1904). ~ 8.2.1930 i Kbh. (Holmens) med Else Grundtmann, * 25.6.1898 i Kbh. (~ 1° 1919 med legationssekretær, cand.polit., greve Erik Hans Schack, 1889–1973 (ægteskabet opløst 1929), ~ 2° 1931 med Fanny Laura Marie Agnete Boden hoff, * 1898, ~ 1° 1916 med fabrikant Harald Carl Emil van Deurs, 1874–1950), d. af underkanoner, senere artillerimester Alfred Emil William G. (1867–1945) og Ingeborg Marie Margrethe Olsen (1870–1948).

L. blev student 1890 fra Roskilde og 1898 cand. polyt. i ingeniørfaget. Efter eksamen fik han ansættelse som vikarierende ingeniørassistent ved havnevesenet i Esbjerg. 1899 rejste han på et års studieophold til den tekniske højskole i Hannover hvor han særlig studerede elektroteknik, men gik 1901 ind som deltager i det få år forinden stiftede ingeniørfirma Fr. Johannsen, J. Saabye og O. L. der byggede marinestationen ved Flensborg og havde forskellige opfyldnings- og bolværksarbejder i Kbh.s havn, særlig i Kalvebodstrand. Da Fr. Johannsen 1903 blev telefondirektør førte Saabye og L. firmaet videre under navnet Saabye & L. Man var særlig beskæftiget med vandbygningsarbejder, bl.a. læmolerne ved Vorupør og Hanstholm der krævede anvendelse af meget store kraner for at modstå Vesterhavets bølger. Firmaet arbejdede også med bygning af Skt. Eriksbroen i Stockholm hvor trykluffundering vistnok blev anvendt første gang i Sverige. Der udførtes også store uddybningsarbejder, og der er næsten ikke den havn i Danmark hvor firmaet ikke har arbejdet. Anskaffelsen af det store uddybningsmateriel gav stødet til, at firmaet 1906 oprettede Kastrup Maskinfabrik der voksede til en stor virksomhed som udførte jernkonstruktioner, tankanlæg, broer og moderne vejmateriel. Også i det tidligere Dansk vestindien udførtes et stort havnearbejde som L. selv

førte tilsyn med. Firmaet havde efterhånden fået en sådan position at den tyrkiske regering 1927, via den svenske lokomotivfabrik Nydqvist & Holm, henvendte sig til det om at projektere og føre tilsyn med bygningen af ca. 1000 km nye jernbaner i Tyrkiet. L. foretog selv den første rekonoscering af nordlinjen i det uvejsomme terræn. Firmaet Kampmann, Kierulff & Saxild blev opfordret til at deltage i projektet og var det førende ved arbejdet udførelse. Da banebyggeriet i Tyrkiet var færdigt udførtes efter opfordring et tilsvarende i Iran. L.s omfattende tekniske viden medførte, at han 1931 blev knyttet til direktionen for A/S Kryolit-Mine og Handelselskabet, og 1940 blev han tillige medlem af direktion og bestyrelse for A/S Kryolitselskabet Øresund. L. deltog sjældent i foreningslivet og var i det hele taget meget tilbageholdende i sin fremtræden udadtil, men hans betydelige indsats som ingeniør gjorde hans navn kendt og agtet i vide kredse. – R. 1931. DM. 1942. K. 1952. □Mal. af H. Vedel udst. 1945. Foto.

Studenterne fra 1890, 1915. Travaux exécutés en Turquie par le groupe suédo-danois 1927–35, 1937. Osv. Andersen i Ingeniøren, 1953 359f.

P. H. Bendtsen (Povl Vinding)

Lerche, Peder Pedersen, 1613–83, købmand, godsejer. * 1613 i Nyborg, † 1.1.1683 i Kbh., begr. sst. (Nic. k.). F: borgmester i Nyborg Peder Nielsen (1583–1638) og Sidsel Knudsdatter (ca. 1574–1648, ~ 1° med borgmester i Nyborg Mads Lerche, † 1608, ~ 1° med Maren Jensdatter, † 1590). Antog navnet L. efter moderens første ægtefælle. ~ 1° 1.8.1642 med Anna Hasebart, * 3.5.1603 i Kbh., † 10.11.1658 i Odense (~ 1° 1621 med købmand i Odense Knud Lauridsen Seebled, 1589–1640), d. af kgl. livlæge Jacob H. (1552–1607) og Kirstine Nielsdatter Paaske († 1648). ~ 2° 14.9.1662 i Kbh. med Sophie Pedersdatter, † 5.12.1663 i Odense, d. af borgmester i Kbh. Peder *Pedersen (1608–69) og Margrethe Clausdatter († 1680). ~ 3° 5.7.1665 i Kbh. med Dorthe Nansen, * 29.1.1633 i Kbh., † 21. 5.1675 sst. (~ 1° med borgmester i Kbh. Find Nielsen *Trellund, 1594–1663), d. af præsident Hans *N. (1598–1667) og Sophie Hansdatter (1602–74). – Far til Vincents *L. Bror til Cornelius Pedersen *L.

L. var 1638 i handelslære hos Odense-købmanden Knud Ottesen *Seebled. Gennem arv og ægteskab og ved sin egen dygtighed blev han hurtigt en af Odenses rigeste og mest fremtrædende borgere, og fra 1646 var han rådmænd. L. drev øksnehandel og oprådte allerede fra første del af 1640erne som pengeudlåner til bønder og borgere på Fyn. I 1650erne ses han at have haft for-

retninger med adelige, bl.a. rigsmarsken Anders "Bille og Henning" Valkendorf der 1654 tilskødede ham betydelige godsmængder i Gønge hrd. i Skåne. Allerede 1650–51 gjorde han forretninger med den senere borgmester i Kbh. Peder "Pedersen som han sikkert er kommet i forbindelse med via en anden Odense-købmand, Hans "Willumsen. Sikkert gennem Peder Pedersen og broderen Cornelius kom han ind på de givtige statsleverancer og 1665 flyttede han til Kbh. Om hans position i denne by vidner hans to sidste ægteskaber. 1666 leverede han sammen med Peder Pedersen proviant til flåden for mere end 100 000 daler. Endnu 1678 havde han fordringer på staten idet han dette år fik en kgl. obligation på 10 000 daler der skulle afdrages gennem udlæg i salttolden, hvad han udnyttede til at sikre sig kontrol med saltkompagniet. Gennem sin tredje hustru blev han svoger til "Griffenfeldt hvad der gav ham en begunstiget position efter tronskiftet 1670. S.å. blev han assessor i kommercekollegiet og i højesteret og 1671 direktør for det vestindiske handelskompagni. 1672 var han medlem af de kommissioner der blev nedsat for at revidere toldrullen og til fastsættelse af priserne på en række konsumvarer. 1677 blev han medlem af generalkrigskommissariatet for land- og søetaten. Ved siden af sine forretninger med staten og embedsvirksomhed drev han fortsat lånevirkksomhed og synes at have „specialiseret“ sig i adelige debitorer med erhvervelse af jordegods for øje, omend han i modsætning til flere andre statskreditorer undgik at binde for megen kapital i jord. 1670 fik han udlagt Rygård (Gudme hrd.) for en fordring på 7681 daler på Niels "Banner. Han genopførte 1671 gårdens hovedbygning efter en brand, udvidede godset med flere bøndergårde og kirketidender og fik det 1675 gjort til stamhus. 1679 adledes han. S.å. fik han indførsel i Matstrup (Tyrsting hrd.) der 1660 var pantsat ham af Corfitz Ulfeldt til Bavelse. Også i Kbh. ejede han flere gårde. 1660 oprettede han et legat for Odense katedralskole og 1666 et andet til byens borgerskole. □ Afbildet på epitafiemal., 1668, måske af J. M. Broch (Skt. Knuds k., Odense).

Uddrag af biskop Jens Bircherods dagbøger, ved C. Molbech. 1846 (jfr. samme i Pers. hist. t. 8.r.IV, 1925; VI, 1927; 9.r.I, 1928). Kbh.s diplomatarium, udg. O. Nielsen VI, 1884. Aktstykker til statskollegiets hist., udg. J. Lindbæk II, 1910. – [C. Th.] Engelstoft i Saml. til Fyens hist. og top. IX, 1884 266–83. Carl Christiansen: Bidrag til da. statshusholdn.s hist. I–II, 1908–22. Fr. Barfod og L. F. la Cour: De borgerlige rigsdagsmænd 1660, 1920–25. Johan Jørgensen i Hist. medd. om Kbh. Årbog 1964 24–31. Sv. Larsen: Studier over det fynske rådsaristokrati I–II, 1965. Aa. Fasmer Blomberg, Fyns vilkår under svenskekrigene, 1973.

Steffen Heiberg

Lerche, Vincents, 1666–1742, hofembedsmand, godsejer. * 4.4.1666 i Kbh., † 28.7.1742 sst., begr. i Nic. k. F: købmand, godsejer, højesteretsassessor Peder Pedersen "L. (1613–83) og Dorthé Nansen (1633–75). ~ 21.2.1690 med Cathrine Hedevig Wibe, * 20.10.1669 på Breitenburg, † 23.10.1731, begr. i Nic. k., d. af gehejmeråd Michael "W. (1627–90) og Margaretha Catharina Reimer (1643–83). – Far til Christian "L. L. der allerede 1682 foretog en uddannelsesrejse til udlandet overtog ved sin fars død 1683 stamhuset Rygård på Fyn som han dog solgte efter kgl. bevilling af 1694, omtrent samtidig med at han afhændede den nærliggende gård Vormark som han havde købt 1687. 1699 arvede han efter sin fætter, landsdommer P. Lerche, det af ham oprettede stamhus Lerkenfeld i Rinds hrd., og 1734 købte han den lille herregård Hessel i Gislum hrd. Begge afstod han 1735 til sin søn Christian Lerche der ved hans død også fik det tidligere baroni Rosendal i Norge. Endvidere ejede L. 1714–17 Frydendal på Sjælland. Han var således godsejer i ret stor stil, men boede alle sine dage i Kbh. hvor han ejede en prægtig gård, og benyttedes meget af kongen der yndede denne åndssmidige mand. Han var page da han 1688 blev kammerjunker; 1690 blev han ordenssekretær, var 1691–94 assessor i danske kancelli, blev 1695 tilsynshavende ved kongens bygningsarbejder. Efter branden 1728 fik han sammen med biskop Christen "Worm overtilsynet med genopførelsen af Kbh.s kirker. Han gav en tegning til Frue kirkes spir men da byggearbejdet 1742 overgik til Laurids de "Thurah var det dennes projekt der blev opført. 1690 blev han ceremonimester, var 1711–40 assessor i højesteret, men vøterede kun sjældent, 1717–19 medlem af postvæsenets overbestyrelse og blev 1726 overceremonimester. I sine hofembeder skal han have været i høj grad smålig og pedantisk i alle etikettesager. Som bygningskyndig skildres han af samtidige som dilettant. Han samlede iøvrigt et betydeligt og godt bibliotek og lod tage en afskrift af Resens Atlas, men dette eksemplar som sønnen skænkede Frederik V gik tabt ved slottsbranden 1794. Han var endvidere direktør for De fattiges væsen, medlem af direktionen for Silkehuset og for Børnehuset på Christianshavn samt deputeret for de reformerte i Kbh. Med sin hustru havde han 12 børn, men kun den nævnte søn overlevede ham. Til de fattige i Vartov havde han 1719 og 1722 skænket 600 rdl. – Virkelig kancelliråd og etatsråd 1697. Gehejmeråd 1717. Gehejmekonferensråd 1730. – Hv. R. 1709. Bl. R. 1731. L'union parfaite 1738. □ Tre mal. (Lerchenborg), det ene af Pilo ca. 1755 som kopi efter ældre mal.

Lerche, Vincents

Hans de Hofman: *Fundationer X, 1765* 98f. – Jens Kraft: *Top.-statistisk beskr. over kongeriget Norge IV, Kria. 1830* 554. E. C. Werlauff: *Hist. efterretn. om det store kgl. bibl. i Kbh., 2. udg. 1844* 219. F. Richardt og T. A. Becker: *Prospecter af da. herregårde III, 1847* (ny udg. II, 1976) (Rygaard). *Danske herregårde ved 1920*, red. L. Bobé m.fl. I, 1923 391f. Fr. Weilbach: *Architekten Laur. Thura, 1924* 103–08. L. Bobé i *Pers. hist. t. 9.r.II, 1929* 68–71.

S. Nygård*

Lerdorff Rye, Preben, (ved dåb Larsen, Orla Preben), * 1917, skuespiller. * 23.5.1917 i Rudkøbing. F: grosserer Ernst Olaf Rye Larsen (1885–1958) og Signe Valborg Hansen (1887–1937). Navneforandring 1934 og 1943 til Lerdorf Rye. ~ 19.12.1952 med Annelise Dalborg, * 11.5.1921 i Kbh., d. af tandlæge Gregor Møller Halsen D. (1893–1959) og Hedvig Kirstine Elise Dræby Klottrup (1899–1950).

L. R. forlod tidligt skolen og kom i boghandlerlære. Senere prøvede han tømrerfaget, blev tilskærer på en skofabrik og endvidere sømand på en sandsuger. Det der tilfredsstillede ham mest var grusgravsarbejdet på Søborg Mørtelværk (med tilhørende grusgrav i Buddinge). Her var levebrødet der passede til hans gemyt. Tilfældigt bad en ven ham om at læse stikord ved en prøve. Vennen bestod ikke, men L. R. blev i stedet engageret til Odense teater hvor han debuterede i *Stille Bryllup*. Han blev optaget på Det kgl. teaters elevskole 1940 og fik allerede i elevskoleårene roller, kommunisten i *Vintersolhverv*, 1941, soldebroderen i *I Sandhed en Hell*, 1942 og chaufføren i Kjeld Abells *Dronning gaar igen*, 1943 hvor selve urkraften i ham slog igennem. Men da han fik den store chance som Macduff i Bodil Ipsens iscenesættelse af *Macbeth* var det en fejlplacering, teknikken slog ikke rigtigt til. Nederlaget kostede dyrt. Teatret satte ham i mange år på smalkost med gode opgaver. 1944 flygtede L. R., der var aktiv i modstandsbevægelsen, til Sverige hvor han sammen med andre kunstnere optrådte i flygtningelejrene. Han vendte tilbage til Det kgl. teater efter befrielsen. Som bartenderen i Eugene O'Neills *Ismanden kommer fremhævede* Frederik Schyberg hans „ravruskendesplittergale“ mærkværdige betoning og den eruptive kraft i temperamentet. Det afgørende gennembrud blev sømanden Michael i H. C. Branners *Søskende*, 1952 hvori han var offer for sin maskuline brutalitet der blev nedbrudt indefra af utilstrækkelighed og ynkelighed. Heri lå nøglen til denne figur og forøvrigt også til de bedste figurer L. skabte i 50erne, fx godsejeren i Iván Turgénevs *En Maaned paa Landet*, 1953 hvori hans nøgne umiddelbarhed

og simplicitas følte inderligt russisk. Der var en sjælsfinhed bag hvert ord og bevægelse. Han var den livsbitte vagabond i A. Salacrous *Marguerite*, 1956, i *De Unges Forbund*, 1957 bogtrykker Aslaksen, roller som frigjorde lune og blid selvironi der mærkbart udvidede hans kunstneriske register. 1961 forlod L. R. Det kgl. teater. Hans kunstneriske udvikling førte ham henimod det absurde drama. 1959 – inden han forlod nationalteatret – spillede han Clov i S. Becketts *Slutspil*, Lucky i *Vi venter på Godot* på TV-teatret og Berenger i E. Ionescos *Næsehornet* på Alléscenen.

At der var en verden uden for teatret viste L. R. da Alléscenen måtte lukke og han nedsatte sig som landmand i Ganløse. Det var en under-skudsforretning som afløstes af fabriksfremstilling af huse med eksport for øje, men byggestop midt i 60erne bragte ham dog „heldigvis“ tilbage til scenen. I to sæsoner var han på Odense teater, spillede bl.a. Tesman i *Hedda Gabler* hvori han fejrede sit 25 års jubilæum (1966). 1973–78 var L. R. direktør for Danmarks turnéteater der uden offentlig subvention rejste med et betydeligt repertoire, *Dødsdansen*, *Han sidder ved Smellediglen*, *Hedda Gabler*, *Søskende* og *Ordet*. Fire gange gæstede hans ensemble Færøerne for egen regning. 1979 kom han tilbage til Det kgl. teater og spillede bl.a. den blinde væver og spillemand Matthias i E. Bruun Olsens *Begyndelsen*. L. R. begyndte som radio-spiller allerede 1942. På bånd er bevaret manden i H. C. Branners *Hundrede Kroner*, Macduff i *Macbeth*, 1951. I dette tiår lagde han stemme til så forskellige karakterer som titelrollen i Pär Lagerkvists *Barabbas*, Svend Gønge i *Gøngehøvdingen*, Michael i *Søskende* og soldaten både i *Antigone* og *Brudstykker af et Mønster*. Endvidere Ambrosius i L. Panduros *Historien om Ambrosius*, Jean i *Frøken Julie* og titelrollen i *Onkel Vánja*. I 60erne titelrollen i G. Büchners *Woyzeck*, i 70erne titelrollen i Lagerkvists *Bøden*. I første halvdel af 1980 var han nået op på 216 roller. L. R. er tillige en fremragende og meget benyttet oplæser. I TV-teatret har han skabt betydelige præstationer. Som type er han interessant med det groft skårne fysiognomi, og han behersker sine midler med en ro der klæder mediet. Han begyndte i W. Saroyans *Østersen og Perlen*, 1955, n.å. gangsteren i Peter Brooks *Telefonboksen*, Jon Saul i Steinbecks *Livsflammen*, 1957, Trock i Maxwell Andersons *Vintersolhverv*, 1959 og s.å. Garcin i *Lukkede Døre*, en præstation han siden gentog på Hvidovre teater. Som falskspilleren Satin i M. Görkijs *Natteherberge* ydede han noget mesterligt og meget russisk. En dæmonisk satani smeltede her sammen med en ildsjæls de-

sperate tro (1964). I Onkel Vánja fik L. atter en russisk figur, den fallerede koparrede godsejer Teljegin (1971) og n.å. atter en „russisk“ præstation i Gorkis *Solens Børn*. Han huskes som faderen i R. W. Fassbinders *Fru Geesches Frihed*. I J. Jensen og P. Schultz' *Uden Støtte fra Befolkningen kunne vi ingenting udrette*, 1980, spillede L. R. originalen Magnus der kynisk udnyttes af sine gamle kammerater i modstandsbevægelsen. Han formåede – med et Ahasverus-lignende udseende – at give den rene af hjerte. Skikkelsen blev helstøbt og fik evighedskarat.

Allerede i elevskoletiden begyndte L. R. at filme. Forst i *Tante Cramers Testamente*, 1941, n.å. allerede med en skelsættende præstation som sømanden i *Afsporet*. 1943 indledtes arbejdet med Carl Th. Dreyers *Vredens Dag*. Hans popularitet voksede. Det blev til flere film om året. Med Bodil Ipsen som instruktør *De røde Enge*, 1945, og *Støt staar den danske sømand*, 1948, Alice O'Fredericks fik ham med i *Det gælder os alle*, 1949, om krigsramte børn og *Vi vil ha' et barn*, s.å.. 1950 medvirkede han i fem film, bl.a. *Gabestokken* der indbragte ham den første Bodil. Sit livs udfordring fik L. R. da Dreyer valgte ham til Johannes i filmatiseringen af Kaj Munks *Ordet*. I de fem måneder optagelserne stod på levede han sig dybt ind i figuren og besøgte sammen med Dreyer sindssygehospitalet for at finde frem til et forlæg. Johannes er foreløbig hans kunstneriske kulmination. Ingen vil kunne glemme hans Kristusskikkelse, sindssyg og seende på samme tid, forpint og fanatisk, med intens styrke og farlig blidhed. Ordet har opnået verdensberømmelse og hans præstation er blevet et monument i filmhistorien. Kaj Munks skuespil har vævet sig ind i hans skuespillerliv. L. R. spillede Mikkel Borgen i Det kgl. teaters opførelse af Ordet 1948, siden gentog han sin præstation som Johannes på turné 1964. I Johan Jacobsen og Finn Methlings usædvanlige og ved sin fremkomst chokerende film *En fremmed banker på*, (1955), var L. R. den svage og brutale hipomand som svinger mellem angstbetonet aggression og diffust selvforsvar. Præstationen indbragte ham den anden Bodil. Rigtigt anvendt hører L. til vore mest markante filmskuespillere. Udstrålingen omfatter grov maskulinitet og veg sarthed. Hans evne for neddæmpning af patos og temperament er stor og den famlende, snublende replikbehandling klinger som ubesværet improvisation. L. R. udsendte 1963 sin selvbiografiske roman *Olav* om sin ungdom i og uden for den teaterverden der virker på én gang dragende og frastødende på ham. L. R. modtog Kaj Munk prisen 1975.

□Tegn. (Teatermus.; filmmus.; Det kgl. teaters

bibl.; radio- og TV-teatrets arkiv). Foto (sst. samt Kgl. bibl.).

Harald Engberg: Teatret 1945–52, 1952. Samme: Dansk teater i halvtredserne, 1958. Samme: Den unge vredes tid, 1970. 50 år i da. film, red. Sv. Kragh-Jacobsen m.fl., 1956. Ebbe Neergaard: Dreyer, 1963. De musiske udsendelser DR 1925–75 II–III, 1976–78.

Karen Krogh

Lergaard-Nielsen, Niels Christian, * 1893, maler. * 10.2.1893 i Vorup ved Randers. F: gendarmkorporal, husmand Hans Henrik Nielsen (1865–95) og Ane Marie Elvine Christensen (1867–1966). ~21.9.1922 i Kbh. med Kristofa Nielsdatter Tuftene, * 3.12.1898 i Ryfylke, Norge, d. af gårdbruger Niels T. og Kristine T. L. stod i lære hos malermester Jeppesen i Randers, dimitteredes til kunstakademiet fra Teknisk skole og fulgte akademiets forberedelsesklasser fra oktober 1917 til foråret 1920. Allerede før første verdenskrig gik L. på valsen rundt omkring i Europa, blev overrasket af krigsudbruddet 1914 i Østrig og vendte hjem til Danmark. Senere emigrerede han til Norge hvor han begyndte at male. 1929 foretog han en studierejse til Amsterdam og Paris som han besøgte igen 1937. – L. benævnes undertiden som en af 30ernes mørkemalere, hvis stærkt romantisk farvede billedsprog blev den danske udgave af ekspressionismen. Sammen med Erik Hoppe og Jens Søndergaard står han som repræsentant for en voldsomt virkende naturlyrisk. Siden han i slutningen af tyverne slog sig ned på Bornholm har denne øs klippenatur aldrig sluppet ham, meget ofte har hans motivudformning været koncentreret om den enkle og monumentale billedopbygning, behersket af store farveflader hvor samspillet mellem hav og kyst har været det bærende motiv. Som elev af P. Rostrup Bøyesen på kunstakademiet lærte han den strenge komposition i tidlig kinesisk og indisk kunst at kende, noget der i hans tilfælde kunne forløse hans stærkt impressionistisk orienterede gemyt og dreje det over i en abstraherende retning hvor naturen som udgangspunkt aldrig blev forladt. 1956–64 var L. professor ved kunstakademiet, 1959–64 dekan for dets billedskoler. 1975 blev han æresmedlem af akademiet. L. har udstillet på Kunstnernes efterårsudstilling siden 1920, som gæst på Grønningen 1929 og som medlem siden 1931. Han var medlem af Corner fra 1971 og har udstillet flere steder i Skandinavien samt i de fleste europæiske hovedstæder. Han har udsmykket Esbjerg statsskoles aula og festsalen i Haderslev statsseminarium 1954–55 samt udført mosaikker i Frederiksborg statsskole og Det

Lergaard, Niels

danske centralbibliotek i Flensborg 1963–64. Repræsenteret på Statens museum for kunst samt de fleste provinsmuseer. – L. fik Eckersbergmedaljen 1937, Thorvaldsmedaljen 1965. □Maledes selvportr. bl.a. 1923 og 1971. Mal. af Jens Søndergaard, 1932 (St. mus.) og 1948–49. Radering af Anna Klindt Sørensen. Tre tegn. af H. Lollesgaard, 1963 (Kgl. bibl.). Buste af jern af Helge Holmskov, 1967, og udst. 1975. Foto.

N. L. Et udvalg af billeder m. tekst af Paul la Cour, 1938 = Vor tids kunst XXVI. – Interviews i Politiken 8.2.1943 og Berl. tid. 23.1.1944. – Poul Vad: Billedet, væggen og rummet, 1968. Emil Gregersen m.fl. i N. L. Kat. til udstill. i kunstbygningen, Århus, 1978.

Jørn Otto Hansen

Leschly, Jens, 1759–1843, officer. * 13.7.1759 i Fredrikstad, Norge, † 20.12.1843 i Glückstadt, begr. sst. F: tolder Ernst Melchior L. (1712–93, ~1° 1748 med Elisabeth Helholm, † 1751) og Anne Pedersdatter Blix (ca. 1726–59, ~1° 1745 med apoteker Andreas Thue, † 1751). Ugift.

L. gennemgik 1775–80 som korporal den matematiske skole (norske militærinstitut) i Kristiania (Oslo) – de tre sidste år som hjælperlærer og til særlig uddannelse – blev 1780 reformeret sekondløjtnant à la suite i infanteriet og n.å. virkelig sekondløjtnant. Da han under felttoget i Sverige 1788 var adjutant hos general J. F. v. Mansbach, lærte *Carl af Hessen ham at kende og fattede interesse for ham, så at han n.å. ved spring-avancement blev premierløjtnant. 1790 tillod prins Carl ham at bytte fra et norsk regiment til regiment i Holsten hvor han gennemgik generalstabsskolen i Kiel, og allerede n.å. fik han kaptajns karakter, sattes à la suite ved regimentet, blev generaladjutant-løjtnant hos prinsen og var hermed indrangeret i „generalstaben“. 1799 blev han chef for det nyoprettede Altonaske grenader-jægerkompagni og virkelig kaptajn. Under den hele og halve krigstilstand fra 1801 var L. en meget benyttet og meget årvågen observatør ved sydgrænsen og sendte kronprinsen hyppige, udforlige og klart affattede situationsberetninger om forholdene på begge sider af grænsen. 1805 blev han major, 1808 ansattes han i den nyoprettede generalstab, men beholdt sit kompagni; 1810 blev han ansat i holstenske skarpskyttekorps, og der reserveredes ham oberstløjtnants anciennitet. 1813 fik han oberstløjtnants karakter og blev næstkommanderende ved dette korps, hvis ene bataljon han med berømmelse førte i felttoget 1813, navnlig ved Bornhoved. 1814 reserveredes der ham oberst anciennitet, 1817 blev han oberst med anciennitet fra 1814 og korpskommandør, 1831 generalmajor. 1840 fik han efter ansøgning afsked fra 1841 og med ge-

neralløjtnants karakter. – R. 1814. DM. 1824. K. 1826. S.K. 1829. – En brorsøns søn af L. var generalløjtnant Maurits Leschly (1841–1930), hvis søn var generalmajor Erik Leschly (1880–1964). □Miniature og relief.

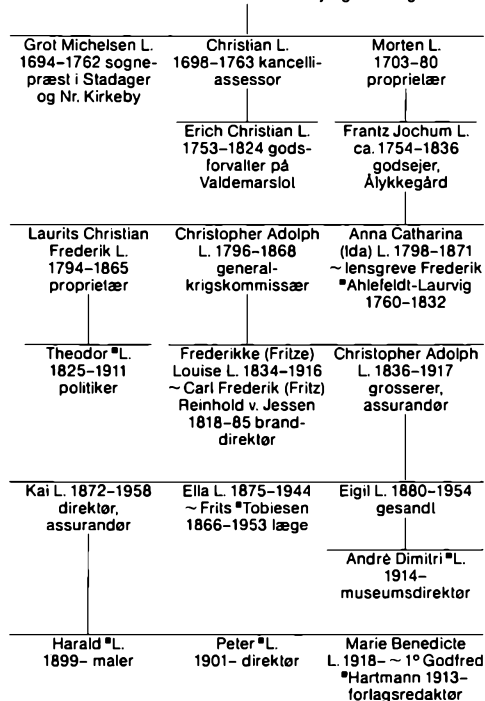
Medd. fra krigsark., udg. Generalstaben I–II, 1883–85; VII–VIII, 1896–1900. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobè I, 1895 119 286. – C. E. A. Schøller: Familien Leschly i Danm. og Norge, 1899 16f. Fædrelandsk nekrolog for 1843, udg. Fr. Thaarup, 1845 28–34. Fr. Sinding-Larsen: Den norske krigsskoles hist., Kria. 1900 74 76 81.

Rockstroh*

Leth

Blandt de borgerlige slægter L. skal nævnes den udbredte jyske slægt, til hvis Fregerslevlinie Chr. *Leth Espensen (1855–1933) hører, se S. Leth Danielsen: Slægten Leth, 1928, samt „Slægten L. fra Stege“, hvis med sikkerhed først kendte mand, byfoged i Stege Michel Grosen (eller Graversen) L. (1658–1732) var født i Randers.

Michel Grosen Leth 1658–1732 byfoged i Slege

Fr. Tobiesen: Slægten Leth fra Stege, 1947.

Hans H. Worsøe

Leth, André Dimitri, * 1914, museumsdirektør. * 13.11.1914 i Leningrad. F: gesandt Eigil L.

(1880–1954) og Zinovia (Zinnie) Alexandra Johannidi (1894–1972). Ugift.

Efter studentereksamen 1932 blev L. cand.jur. 1938 og fuldmægtig hos kammeradvokaten 1939–40. Året efter ansattes han hos Winkel & Magnussen hvor han i forbindelse med en række store auktioner over privatsamlinger fik et all-round kendskab til danske og udenlandske antikviteter. 1947 blev han museumsinspektør ved Kunstindustrimuseet. Med speciale i kinesisk kunst arrangerede L. 1950 udstillingen Kinas kunst i dansk og svensk eje og tog initiativet til en række betydelige indkøb af ældre kinesiske bronzer og porcelæn. Det resulterede bl.a. i to vigtige publikationer *Chinese Art*, 1953 og *Kinesisk kunst i Kunstindustrimuseet. Catalogue of Selected Objects of Chinese Art in the Museum of Decorative Art*, 1959. I 1961 blev L. direktør for C. L. Davids fond og samling. Han koncentrerede sig om den vigtige islamiske del og forøgede den med væsentlige kostbare og dokumenterede erhvervelser inden for keramik, metal, glas, tekstiler og bogkunst. Om disse specialer skrev L. foruden en håndbog artikler i publikationer fra Davids samling. Denne del af samlingen må nu regnes for en af Europas bedste. Som tilsynsførende og senere statens kommitterede for Kronborg slot (1953–81) fortsatte han med held Gustav *Falcks og Jørgen *Sthyrts arbejde med at møblere de kongelige sale med samtidigt inventar af høj kvalitet, især inden for møbler og gobeliner, og skrev en fører over slottet og dets samlinger. Få museumsfolk i vore dage har som L. tilført Danmark så mange værdifulde erhvervelser. De museer og institutioner, L. har virket ved, har nydt godt af hans juridiske, administrative og forretningsmæssige viden. Siden 1963 og 1966 har L. været medlem af Kunstindustrimuseets bestyrelse og forretningsudvalg og siddet i bestyrelsen for Den kgl. Porcelainsfabrik A/S og for Georg Jensens Sølvsmiede A/S. Gennem et for en dansk museumsmand usædvanligt rejseliv har L. foruden de vigtigste kulturcentre i Europa berejst den nære Orient, Ægypten og det islamiske Nordafrika samt besøgt Indien, Pakistan og Afghanistan hvor han takket være sine sprogkundskaber, dristighed, internationale orientering og fortrolighed med orientalsk liv har skaffet sig nyttige forbindelser. □ Foto.

Erik Lassen

Leth, Andreas Peter Martin, 1822–1905, præst. * 1.2.1822 i Nyborg, † 6.3.1905 i Middelfart, begr. sst. F: adjunkt, senere sognepræst Albert L. (1795–1849) og Mathea Christiane Eilschou (1793–1874). ~ 24.6.1846 i Ribe med Margrethe

Regine Thorup, * 24.6.1820 i Ribe, † 20.6.1914 i Middelfart, d. af rektor, dr.phil., senere tit. professor P. N. *T. (1780–1846) og Frederikke D. Abramowitz (1784–1844).

L. blev student (Ribe) 1837, læste først filologi, men blev 1843 cand.teol. Han var derpå leder af en skole i Middelfart hvor faderen var præst, men blev 1845 adjunkt i Ribe, 1850 diakon i Åbenrå (1852 kompastor sst.), 1863 sognepræst i Ulsø-Øster Egede og 1870–95 sognepræst i Middelfart. L. var uhyre veltalende og samlede overalt store skarer om sin prædikestol. Kirkeligt sluttede han sig til N. F. S. *Grundtvig og omkring 1880 berejste han landet for at vække interesse for en fortsættelse af den kirkelige frihedslovgivning som var begyndt i 1850erne og 1860erne. Især gjaldt det for ham nu at gennemføre den fulde „præstefrihed“ – for at støtte præsterne over for kulturradikalismens kritik af deres ved præsteløftet bundne forkyndelse. Et resultat af hans bestræbelser var det store møde som i Askov 1881 vedtog to adresser om friere kirkelige forhold, men hvor det også viste sig at der slet ikke var enighed blandt grundtvigianere om præstefrihedens indhold, og L. havde svært ved at definere den således at den ikke førte til kirkelig opløsning; han – og den mest radikale af adresserne som støttedes af bønder og højskolefolk, men kun af få præster – blev hårdt kritiseret af mere konservative folk (især Th. Skat *Rørdam) som hævdede at ikke præstens løfte, men hans løn var det springende punkt, og L.s forsvaret faldt noget mat ud. Siden – i forbindelse med det grundtvigske samlingsmøde i Middelfart 1891 – var han med i de forhandlinger som 1898 førte til Kirkeligt samfund, en organisation for den grundtvigske midterlinje. Foruden ved mindre bidrag til kirkelige blade gjorde han sig fortjent ved et tillæg til den Pontoppidanske salmebog, beregnet på sønderjyske menigheder (1866), og ved opbyggelige udlæggelser af Johannes-evangeliet (1883) og Galaterbrevet (1885). 1900 kom *Femogtyve Prædikener* og 1905 *Mine sidste Prædikener*. □ Mal. af G. Seligmann (Middelfart k.). Foto. – Mindsten af N. Skovgaard, 1908 (Vestre kgd., Middelfart).

Vilh. Birkedal: Personlige oplevelser II, 1890. Herman Iversen i Minder fra gamle grundtvigske hjem IV, 1924 133–46. P. G. Lindhardt: Morten Pontoppidan I, 1950. A. Pontoppidan Thyssen: Den nygrundtvigske bevægelse, 1958 (jfr. samme og Carl Weltzer i Kirkehist. saml. 7.r.II, 1954–56).

P. G. Lindhardt (A. J. Rud)

Leth, Hans Sørensen, 1625–88, kgl. konfessionarius. * 8.2.1625 i Veggerslev, † 23.8.1688 i Kbh., begr. i Trin. k. F: sognepræst Søren Nielsen L.

Leth, Hans

(† 1655, ~1° 1612 med Maren Christensdatter, † senest 1620) og Karen Svendsdatter. ~1° 24.5.1657 i Ringe med Anna Christophersdatter, * 11.2.1629 i Assens, † 11.7.1670 (~1° med sognepræst i Ringe Niels Poulsen Harboe, ca. 1606–1656, ~1° med Margrethe Mouritsdatter, ~2° med N. N.), d. af borger Christopher Christophersen Henningsen († før 1636) og Margrete Nielsdatter Bang († efter 1636). ~2° 20.4.1675 i Kbh. med Anna Jacobsdatter, begr. 30.9.1711 i Kbh. (Trin.) (~1° med ridefoged i Kbh.s amt Frederik Frederiksen Colding), d. af islandsk købmand og rådmann i Kbh. Jacob Andersen Riber (ca. 1598–1688) og Martha (Maren) Pedersdatter († 1669).

L. gik først i skole i Grenå, siden i Vor Frue skole i Kbh. hvorfra han blev student 1645. Senere var han i fire år hører i Sorø og derefter hofmester for Falk *Gøyes børn på Hvidkilde, indtil han 1652 blev rektor i Sorø. 1653 tog han magistergraden sst., og 1656 blev han sognepræst i Ringe og Herringe på Fyn. Under svenskekrigen blev hans præstegård udplyndret, og selv måtte han ved vintertid flygte bort og en tid gemme sig i skovene sammen med sin hustru. 1668 blev han kgl. konfessionarius efter Torkild Tuesen, og både hos Frederik III og Christian V stod han højt i gunst. Christian V måtte han ofte ledsage på hans rejser, således var han 1675 med i felttoget i Mecklenburg. S.å. blev han dr.teol. Hans høje stilling ikke mindre end den tillid, han personlig nød, gjorde ham selvskreven til sammen med andre af rigets første gejstlige at afgive responsa ved forskellige lejligheder. Ud fra sit strengt ortodoks-lutherske standpunkt stod han stejlt over for reformerte og katolikker, og han ønskede at konkordieformelen skulle gøres til symbolsk bog i Danmark. Hans holdning fremgår også af to ligprædikener han har udgivet over Axel Urup (1672) og over Vincents Hahn (1680). De er affattet i tidens sædvanlige stil, men udmærker sig ved et trohjertet, kernefuldt sprog. L. var en handlekraftig og virkelysten natur, vel skicket til praktiske forretninger. Han interesserede sig levende for skolevæsenet, var en behjertet talsmand for de små skoler og har som tilsynsførende for Fr.borg skole indlagt sig væsentlige fortjenester. Ved sin tiltrædelse forefandt han den i en hensyngende tilstand, men det lykkedes ham ved en energisk konsolideringspolitik gennem tyve år at genrejse dens økonomi. – Konsistorialråd 1685. □Mal. af H. Dittmers (Fr.borg), samme portrættype i større mal. af samme (Steensgård) og i min. af P. Prieur, 1675 (Rosenborg).

Kilder. Kirkehist. saml. 2.r.V, 1869–71 606; 3.r.III, 1881–82 146f 151–54 (brev); 5.r.III, 1905–07 292 716

720f 734. Saml. til Fyens hist. og top. IX, 1884 224f. Pers. hist. t. 3.r.II, 1893 84f 91f; 4.r.V, 1902 154; 7.r.VI, 1921 165; 8.r.VI, 1927 67.

Lit. [Povl Vinding:] Progr. fun. univ. Hafn. over H. L., 1688. D. G. Zwergius: Det siellandske clerisie, 1754 659–64. H. G. Olrik: Oversigt over forstandere og lærere ved den kgl. skole i Sorø 1586–1737, 1927–30 56–58. Bj. Kornerup: Fr.borg statsskoles hist., 1933 = Fra Fr.borg amt 1933 61f 74f. Hal Koch i Den danske kirkes hist. IV, 1959 393 399. Leonora Christina Ulfeldt: Jammersminde, udg. Johs. Brøndum-Nielsen og C. O. Bøggild-Andersen, 2. udg. 1960 200f.

Papirer i Kgl. bibl., bl.a. håndskreven ligprædiken over L. (Schionningske papirer).

*Bjørn Kornerup**

Leth, Harald, * 1899, maler. * 5.1.1899 i Kbh. (Garn.). F: direktør, grosserer Kai L. (1872–1958) og Marie Francisca Heering (1874–1965). ~22.4.1930 på Frbg. (b.v.) med Gerda Emilie Hertha Elisabeth Ringsted, * 3.1.1896 i Kbh., d. af grosserer Knud R. (1866–1946) og Hertha Bayer (1868–1936).

Først efter at have taget artium 1917 og tilbagelagt et antageligt stykke af det medicinske studium bestemte L. sig for malerkunsten som livsgerning og udstillede første gang på Kunstnernes efterårsudstilling 1923. Det ejendommelige talent som han har udfoldet er baseret både på en umiddelbar, intens naturoplevelse med sans for rytme, helhed, spænding, drama og poesi – og på en kritisk og analytisk evne, ikke mindst rettet mod maleriske, koloristiske problemer. Disse egenskaber blev båret frem af et energisk, stædigt vedholdende arbejde både med malerkunstens basale problemer og med at få hvert billede til at fremstå som et spændstigt og suggestivt hele. Billederne er af forholdsvis beskeden størrelse, og det foretrukne materiale er oliefarven hvortil kommer tegninger med farvekridt og pen hvor indtrykkene er registreret hurtigt med spændt opmærksomhed. L.s omfattende og ofte indgående studium af ældre og samtidig malerkunst har givet ham væsentlige impulser, men er overalt absorberet i hans studier i naturen og genopstået i et helt personligt og rigt malerisk vokabularium som heller ikke har undladt at gøre et synligt indtryk på arbejder af yngre malere med lignende mål og ideer.

L. havde i sine første år som maler tilknytning til Johannes *Larsen og gik senere en tid på Harald *Giersings skole uden der at finde hvad han søgte. På Bornholm, hvor han en årrække opholdt sig om sommeren, fik han tilknytning til Oluf *Høst hvis naturofattelse fik betydning for ham idet dog indtrykkene herfra blev underbygget, styrket og forfinet ved de indgående studier der i det hele taget kendetegner hans kunst. Efter sin debut har L. nogle år udstillet på Den frie udstil-

ling, senere på Høstudstillingen og Corner- og høstudstillingen, og fra 1951 med mellemrum på Martsudstillingen. Her havde han 1977 en stor retrospektiv udstilling som bekræftede hans centrale stilling i dansk malerkunst. Han har tidligere haft særudstillinger i 1939, 1951, 1953 (Kunstforeningen i Kbh.), 1964, 1969 og 1974. Kunstakademiet tildelte ham Eckersbergmedaljen 1958 og Thorvaldsenmedaljen 1966. L.s kunstkritiske arbejder indtager i dansk kunstkritik en fremstående plads ved de skarpe og originale iagttagelser. Efter at have slebet sin pen i kronikker i Ekstra Bladet ydede han værdifulde bidrag til kunstitidsskriftet Aarstiderne, af hvilket han var medstifter og medredaktør, og skrev her om N. "Larsen Stevns og J. Th. "Lundbye. Også andre kunstkritiske bidrag (om bl.a. Theodor "Philipsen, Immanuel Ibsen, Egill "Jacobsen) er præget af den både analytiske og kreative begavelse som også kendetegner hans virke som maler. □Foto.

H. L. Et udv. af billeder m. tekst af Pierre Lübecker, 1957 = Vor tids kunst LVI. H. L.: Tegne notater, 1964. H. L.: Med farvekridt, m. indl. tekst af Gunnar Jespersen, 1969. – Interview i Kunst VIII, 1961 nr. 6 158–63. – Pierre Lübecker i Kunst III, 1956 nr. 5 149–52. Samme i Hvedekorn XXXIII, 1959 nr. 6 205–12. Ejgil Nikolajsen i Signum IV, 1964 nr. 4 10–25.

Henrik Bramsen

Leth, Frantz Henrik Theodor, 1825–1911, politiker. * 27.4.1825 på Ålykkegård, + 29.3.1911 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: proprietær, senere ejer af Rustenborg i Lyngby, justitsråd Laurits Christian Frederik L. (1794–1865, ~2° 1839 med Edel Caroline Leth, 1809–92) og Arnoldine Luise Cathrine Lund (1802–36). ~6.5.1858 i Åbenrå med Minna Marie Claudine Meisner, * 10.4.1838 i Åbenrå, + 29.1.1925 på Frbg., d. af kammerråd, amtsforvalter og aktuar Claus Peter M. (1793–1839, ~1° 1822 med Christine Elisabeth Schäff, 1800–24) og Frederikke Vilhelmine Schäff (1804–56).

L. blev student 1845, privat dimitteret, cand.jur. 1853, tog slesvigsk juridisk eksamen i Flensborg s.å., blev advokat 1855 og var notarius publicus i Åbenrå 1855–64, blev overretsproveprokurator i Kbh. 1864, overretsprokurator 1866. Han stillede sig som venstremand i Kbh.s 3. kreds 1872 og valgtes 1876 ved suppleringsvalg i Næstved hvor han genvælges til han forud for valget 1892 trak sig tilbage for en mand af det forhandlende venstre som flertallet af kredsens venstrevælgere sluttede sig til. Selv tilhørte L. det Bergske venstre. Han var ikke af de meget fremtrædende politikere og navnlig ingen god taler hverken på rigsdagen eller på vælgermøder; men dog for-

stod denne københavnske sagfører udmærket at få fast tag i sin sjællandske valgkreds hvor hans forgænger som repræsentant havde været en husmand. Han var altid når vælgerne kaldte på ham rede til praktiske råd og tjenester, og bestandig synes han at have haft nær føling med en vis husmandsbevægelse der særlig rørte sig på den egn. Sammen med en anden sjællandsk folketingsmand stillede han fra 1880 gentagne gange forslag om forbedring i fæste- og lejemænds kår, 1887 et forslag om hemmelig afstemning ved rigsdagsvalg. Med den begyndende agrariske bevægelse inden for den mere bemidlede del af hans vælgere stod L. sig ikke så godt. I øvrigt var han efter splittelsen inden for de københavnske liberale 1903, hvor han ikke fulgte radikalismen, formand i den nye (regeringstro) Kbh.s venstreforening. – L. der fra ungdommen havde beskæftiget sig med zoologi var den første der (i Fiskeritidende, 1882) på tryk hævdede at den gule og den blanke ål ikke var to forskellige ålearter, men repræsenterede ålen i henholdsvis vækstdragt og yngledragt. Også den juridiske side af fiskerivæsenet havde i høj grad L.s interesse. Han var fiskeriets første særlige talsmand i rigsdagen og deltog bl.a. stærkt i drøftelsen og udarbejdelsen af landets første fiskerilove (af 1888). 1902–07 var han l. vicepræsident i Dansk fiskeriforening, valgtes ved sin fratræden til foreningens æresmedlem og dens juridiske konsulent. – Etatsråd 1905. – R. 1902. □Træsnit 1877 og 1883. Afbildet på flere satiriske tegn. af K. Gamborg 1886–90 (Fr.borg) og af Alfred Schmidt 1904–05 (sst.). Min. Foto.

[Immanuel Barfod:] Stamtv. over den svenborgske familie Graae, 1882 36. H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882 237–40. Bidrag til arbejderklassens og arbejder-spørgsmålets hist. i Danm., red. Povl Engelstoft og Hans Jensen, 1931. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*Hans Jensen**

Leth Espensen, Christian, 1855–1933, politiker. * 21.11.1855 på Højlund, Dover sg., + 3.2.1933 i Viby ved Århus, begr. sst. F: gårdejer Espen Nielsen (1819–80) og Mette Pedersen (1829–98). ~1.8.1879 i Hasle ved Århus med Johanne Marie Micholine Michelsen (Trige), * 9.9.1858 i Hasle, + 22.7.1938 i Viby, d. af gårdejer og sognefoged Mikkil Jensen (T.) (1815–77) og Ingeborg Mikkelsdatter (1819–1903).

L. E. var på Viby højskole hos Lars "Bjørnbak tre vintre og et sommerhalvår, derefter på Faurbogård agerbrugsskole 1876–77, blev 1885 ejer af Vibygård ved Århus, var 1883–89 og 1904–07 medlem af Viby sogneråd. Han følte sig udpræget som Bjørnbakker, men udformede den

bjørnbakske tankegang i en så ensidig agrarisk retning at det næppe ville have vundet læremesterens bifald. Han deltog ivrigt i alle bevægelser for landbostandens selvhævdelse på sin egn og på landsplan og var med N. Neergaards ord „en velbegavet mand med en indtrængende, stærkt aggressiv veltalenhed, energisk og initiativrig“. Han gjorde sit navn kendt allerede under „smørkrigen“ 1887–88, da han sammen med Vilhelm Lassen arbejdede for „bondeorganisationen“, blev senere en af de mest fremtrædende i agrarbevægelsen og udgav 1892 pjecen *Frem, Bondemand, frem! Hvad vil Agrarerne?* Han skrev meget i Aarhus Amtstidende, var imod at bladet efterhånden gik bort fra den rene bjørnbakske linje, og drev uafsladelig opposition mod N. Neergaard i de fem år denne var bladets redaktør. L. E. stillede sig 1892 til folketinget i Vestervig, valgtes s.å. ved suppleringsvalg i Odder, genvalgtes 1895, faldt 1898, stillede sig forgæves st. 1903, valgtes i Kellerup 1909, faldt 1910. Han tilhørte indtil forliget 1894 det forhandlende venstre, var derefter som regel løsgænger, stod 1909–10 i valggruppe med de radikale, men bestandig lod han sig lede af et rent agrarisk synspunkt der førte ham til modstand ikke blot i bjørnbaksk ånd mod militærudgifter og værnepligt, men også mod forhøjelse af lærerlønninger og valgkredsomlægning og mod det demokratiske grundlovsforslag 1912 i pjecen *Bondetanker i Anledning af Grundlovskampen*, 1913. □ Afbildet på træsnit s.m. Vilh. Lassen, 1888.

Århus amtstid. 24.10. og 26.10.1892, 4.2. og 9.2.1933. Agrarbladet 1.4.1898. A. Christensen: Vilh. Lassen, 1919 24. N. Neergaard: Erindr., 1935 290. [Hans Jensen og Thorkil Kristensen:] Landbosparekassen i Århus 1862–1937, 1937.

Hans Jensen*

Leth Hansen, Frederik, 1841–1922, forfatter, skoleinspektør. * 26.1.1841 i Fåborg, † 9.12.1922 i Kbh., urne på Frbg. kgd. F: købmand Jens H. (ca. 1790–1869) og Frederikke Augusta Madsen (1800–70). Ugift.

L. H. blev på grund af faderens fallit ikke student. 1862 kom han på reserveofficerskolen på Frbg. slot. Krigen 1864 gjorde han med som løjtnant. Nogle erindringer fra krigen har han med sarkastisk lune fortalt i et par kronikker i Nationaltidende (*Som Kanonbedækning*, 1. og 2.8.1911) og i sit bidrag til mindebogen Et halvt Hundredeaar. Kameraternes Bog, 1912 (*Smukke W.*). Efter krigen blev det ham tilbudt at fortsætte i hæren, men han tog ud som huslærer. Efter skolelærereksamen (1871) blev han straks vikar ved kommuneskolerne og 1872 lærer ved Sølv-gades skole. 1886 blev han inspektør ved Ran-

dersgades skole og 1906 ved Øster Farimagsgades skole. Her vandt han ry som pædagog og samlede en dygtig lærerstaf omkring sig, iblandt hvilken findes en række af de senere ledende personligheder inden for kommuneskolen.

L. H.s litterære anlæg og interesser var tidligt udprægede. Han var medarbejder ved „Svømmere“ og stod kredsen om Clemens Petersen nær. Især drog teatret ham. Det menes at han har aflagt prøve som skuespiller for Frederik Høedt. Som dramatisk forfatter debuterede han med et enaktslustspiel *I sidste Øjeblik*, 1883, der efterfulgtes af et par komedier, *Hannibals Bedrifter*, 1887, *En Gøgeunge*, 1892 og enaktsskuespillet *En lykkelig Aften*, 1892, alle fremført på Det kgl. teater. Sin betydeligste dramatiske sejr vandt han med skuespillet *Ungdomsleg* der 1896 opførtes på Dagmar-teatret (1916 overflyttet til Det kgl. teater). Dagmar-teatrets talentfulde ungdom bar stykket frem. Sigrd Neiiendam fik heri sit gennembrud som den frodige jyske pige Johanne Siems. Hovedrollen, Herman Bodi, var skrevet for Robert Schyberg, L. H.s plejesøn. De københavnske akter var iscenesat af William Bloch, til hvem L. H. var knyttet i nært venskab, mens Bjørn Bjørnson havde iscenesat de to dramatiske stærkt bevægede sidste akter der foregår ved Vesterhavet. Stykket er det typiske halvfemerskuespil med skildringen af den unge mand, forkælet og æstetiserende, der pludselig ved forældrenes død stilles over for virkeligheden og livets krav, og som i det afgørende øjeblik kommer til kort. Med *En Stillingsmand* (Det kgl. teater 1900) forsøgte L. H. sig i det alvorlige drama. En ny sejr vandt han atter på Dagmar-teatret med komedien *Afkom*, 1907. Alle L. H.s skuespil fremkom anonymt, og først efter en nærgående jagt på forfatteren i bladene vedgik han forfatterskabet til *Ungdomsleg*. Hans scenearbejder blev udgivet af Robert Schyberg: *Skuespil* (1933). – R. 1914. □ Foto.

J. C. Tjørby i Politiken 15.12.1922. Rob. Neiiendam: Det kgl. teaters hist. IV, 1927 76f; V, 1930 89 176. Rob. Schyberg i forordet til F. L. H.: Skuespil, 1933. Samme: Billeder på væggen, 1941 33–36 39–63 132–37 146 222. Fr. Schyberg: Dansk teaterkritik indtil 1914, 1937 333. Sigrd Neiiendam fortæller, 1943 79–83. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Oluf Friis*

Leunbach, Jonathan (Joyce) Høegh von, 1884–1955, læge, seksualoplyser. * 16.12.1884 i Lide-mark ved Bjæverskov, † 24.9.1955 i Camogie, Italien. F: sognepræst Jørgen Høegh von L. (1842–1903) og Cassandra Vilhelmine Hjarde-maal (1845–1924). ~ 1° 13.11.1914 (b.v.) med

cand.pharm. Marie (Mia) Ahnfeldt Møllerup, *1.2.1887 i Terndrup, †31.7.1953 i Kbh., d. af sagfører Peter Christian M. (1846–99) og Claudia Tommerupbine Ahnfeldt (1853–1901). Ægteskabet opløst 1939. ~2° 26.2.1941 i Kbh. (b.v.) med faglærer, senere cand.psych. Esther (Budda) Karup Rasmussen, *9.6.1918 i Svendborg, d. af maskinmester Karl R. (1886–1956) og Nelly Karup (1890–1945).

L. blev student 1903 i Nykøbing F. og cand.med. fra Kbh.s univ. 1912, laud. Efter hospitalsansættelser praktiserende læge i Ordrup 1922, fra 1925 i Kbh. Han var tidligt socialt engageret. Som medarbejder ved Social-Demokraten kom han tilfældigvis i 1923 til at anmelde en bog om børnebegrensning. Skønt dette emne ikke primært interesserede ham kom det til at præge hans liv afgørende. En organisation af arbejderkvinder bad ham holde et foredrag om prævention, især brugen af pessar. Men hvor skulle kvinderne søge hjælp? Følgelig oprettede L. i 1924, i samarbejde med Kommunistisk kvindesekretariat, en gratis konsultation for ubemidlede, hvor kvinder to gange ugentligt mod at betale pessarets pris kunne få vejledning i forebyggelse af svangerskab. I de følgende år oprettedes, i samarbejde med forskellige organisationer (bl.a. Arbejderkvindernes oplysningsforening, A.O., og Studentersamfundet) vekslende seksualklinikker der næsten alle fik en kort levetid på grund af husværter, politikeres og Lægeforeningens modstand samt manglende økonomisk grundlag. I disse år arbejdede L. desuden sammen med Thit Jensen der i 1924 havde startet Foreningen for seksuel oplysning (som L. blev formand for 1925–28), med Elise Ottesen Jensen der senere (1933) grundlagde Riksforbundet for sexuell oplysning (RFSU) i Sverige, og med Marie Nielsen fra A.O. L.s arbejde med prævention førte til at han gik ind for seksualoplysning til børn og unge og for en ændring af straffeloven således at svangerskabsafbrydelse ved lægehjælp blev lovlig, og ikke blot på medicinsk, men også på social indikation. Endvidere støttede han udbredelsen af psykoanalysen i Danmark. Fra 1923 og til slutningen af 30'erne udsendte han en række mindre bøger, overvejende af seksualoplysende art.

I 1930'erne diskuteredes oprettelsen af offentlige seksualklinikker, men uden resultat. L. åbnede 1932 en gratis konsultation for ubemidlede i samarbejde med ovennævnte A. O. og Verdensligaen for seksualreform (WLSR) hvis præsidium han var blevet medlem af 1930. Man ønskede at kalde konsultationen for Poliklinik for fødselsregulering, men Lægeforeningen satte sig derimod idet den ønskede tilføjelsen „for gifte

kvinder“. Klinikken kom først til at hedde *Verdensligaens konsultation for ubemidlede*, og fra 1936, da ligaen på grund af fascismens fremmarch var blevet opløst, *Seksuallhjælpen*. Denne klinik, reelt L.s private konsultation, dannede basis for L.s fortsatte uegennyttige virksomhed. Fra 1932 uddannedes her medicinske studenter i antikonceptionel teknik og vejledning, en undervisning der ikke blev givet af universitetets lærere. Også denne undervisning misbilligedes, bl.a. udtrykte et kvindeligt medlem af rigsdagen i 1935 undren over at man „fra en statsinstitution på en vis måde rækker hånden til dr. L.s virksomhed“.

Med årene radikaliseredes L.s indstilling både til de seksuelle spørgsmål og mere alment. Han opstillede to gange til rigsdagsvalg; 1932 i listeforbund med kommunisterne med „et rent forebyggelsesprogram“ inspireret af A. O. og Wilhelm Reichs Sexpol-bevægelse, og 1935 på en ren kommunistisk liste. Han blev ikke valgt, men medvirkede til partiets fremgang i disse år. På grund af uoverensstemmelser vedrørende en sovjetisk holdningsændring til fri abort ekskluderedes han af DKP i 1936. – Allerede i 1932 blev L. første gang sigtet for ulovlig svangerskabsafbrydelse, skønt en sådan sigtelse sjældent blev rejst mod læger og det ikke var ualmindeligt at nogle læger foretog abort. Efter halvandet års forundersøgelse frifandt et nævningeting ham. Men i 1936 blev han atter tiltalt og blev ved samme domstol idømt tre måneders fængsel for denne forseelse samt tab af de borgerlige rettigheder i fem år, herunder retten til at praktisere som læge. Da han 1937 kom ud af Vestre fængsel, modtoges han af venner og klienter der bl.a. medbragte barnevogne med påskriften „Jeg er et ønskebarn“, og der blev afholdt en stor fest for ham. Men mange andre vendte ham efter dommen ryggen og der blev malet „jødesvin“ og „fosterslagter“ på hans vinduer. I de følgende år fortsatte han med sine seksualoplysende foredrag i Danmark og Sverige og skrev artikler, bl.a. i bladet Sex og Samfund. Krigen og den tyske besættelse lagde en dæmper på hans virksomhed, og 1943–45 opholdt han sig som flygtning i Sverige. Ved sin 70 års fødselsdag 1954 gav han udtryk for en vis skuffelse over at man mest huskede ham fra processerne og at han ikke havde nået sine politiske mål. Han druknede under et ferieophold i Norditalien. Efter L.s død er næsten alle de reformer han kæmpede for blevet realiseret. □Foto.

Interview i Information 18.12.1954. – Danm.s adels årbog XXXIV, 1917 313. Jørgen Neergaard: L. – løn som forskyldt?, 1937. Ellen Siersted: Wilh. Reich i Danm., 1972 19 56f. Hanne Caspersen i Årbog for arbejderbe-

vælgens hist. 1978 97–152. Helle Otte i Arbejdere, arbejderbevægelse Danm. 1920–39, red. Kn. Knudsen og Jan K. Knudsen, 1979 = Fagtryk LXXX 141–87.

Preben Hertoft

Leuning, Carl Peter Gram, 1820–67, jurist, justitsminister. * 27.5.1820 i Førslev, Øster Flakkebjerg hrd., † 21.7.1867 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: herredsfoged i Øster Flakkebjerg hrd., senere byfoged i Sorø, konferensråd Søren Johan L. (1794–1873) og Karen Christence Nørgaard (1797–1864). ~ 21.5.1856 i Kirke Såby med Petrine Mathilde Nørgaard, * 11. 11.1832 i Rorup, † 7.1.1890 i Kbh. (Matth.), d. af sognepræst, sidst i Kirke Såby og Kisserup, Poul Moth Thestrup N. (1802–89) og Margrethe Johanne Sødring (1808–85).

L. blev student 1837 fra Herlufsholm og cand.jur. 1842, kort efter volontær i kancelliet og 1848 fuldmægtig i indenrigsministeriets islandske departement. 1851–53 foretog han med støtte af det Hurtigkarlske legat og staten en rejse til England og Frankrig for at studere nævningevæsenet og udgav 1853–54 to skrifter om sine iagttagelser der var af værdi under arbejdet med retsreformen i 50erne. 1859 var han på en rejse til Hamburg og Belgien for at studere sø- og handelsretten. Imidlertid var han 1856 blevet departementschef i justitsministeriet og havde i denne egenskab del i udarbejdelsen af flere vigtige love ligesom han sad i adskillige kommissioner. Han havde 1861 forgæves søgt valg til folketinget i Ringsted, var 1864–66 medlem af rigsrådets landsting for Sydsjælland. Han var nationalliberal, men nærmede sig i sine senere år bondevennerne. Han regnedes for en kyndig jurist og en stor arbejdskraft; parlamentariske evner besad han ikke. Efter at C. E. Frijs ved dannelsen af sin regering nov. 1865 havde fået flere afslag fra justitsministeremner tilbød han, vistnok på foranledning af A. F. *Krieger, L. porteføljen. Denne modtog den og tog med energi fat på arbejdet. Han havde den tilfredsstillende at komme til at paraferere den nye straffelov af 10.4.1866, men resten af sin ministertid var han næsten uafbrudt syg og fungerede kun med lange mellemrum. Han var en retsindig og dybt religiøs natur. – Justitsråd 1856. Etatsråd 1857. – R. 1859. DM. 1862. K. 1866. □ Afbildet på træsnit af ministeriet Frijs af H. P. Hansen, 1866. Træsnit efter tegn. af H. Olrik, 1867. Foto.

A. F. Krieger: Dagbøger I–IV, 1920–21. – Stamtbl. over familien Frisch, 1872 39f. Dagbladet 23.7.1867. Fr. Bjarfodj i III. tid. 11.8. s.å. M. Goldschmidt: Livs erindr. og resultater I, 1877 (ny udg. 1965).

*Povl Engelstoft**

Leuning Borch, Caspar, 1853–1910, arkitekt. * 14.6.1853 i Christianssted, St. Croix, † 9.2.1910 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: byfoged i Christianssted, senere herredsfoged i Sønderlyng m.fl. herreder, kancelliråd Caspar Frederik Carl B. (1829–78) og Henriette Marie Borch (1823–1904). ~ 23.12.1880 i Kbh. (Vartov) med Alida Louise Dodt, * 19.1.1846 i Kbh. (Garn.), † 25.6.1931 sst., d. af kaptajn, senere oberstløjtnant Just Victor D. (1808–57) og Louise Ottilie Bagger (1816–95).

L. B. ville først være søofficer og bestod adgangsprøven i land til søofficersskolen, men antoges ikke. Han blev derefter tømrersvend og besøgte arkitekturskolen fra 1874 med afgang 1882. L. B. var en idealist, ærlig, noget kantet, uegennyttig og varmtfølede, lidt af en fagaristokrat trods en i øvrigt nærmest radikal indstilling. Han søgte altid ind til noget væsentligt i forholdet til sig selv, sine medmennesker og sine opgaver. Den trang til noget originalt og nyt der gjorde sig gældende mod slutningen af de historiske stilarters og de historiske motivers periode, passede udmærket til hans karakter. Hans produktion var personlig og selvstændig, ikke sjældent noget kejtet. Hans bygninger har næppe større blivende kunstnerisk værdi. Som karakteristisk kan nævnes *grosserer Stelling's villa* med observatorium og et norsk blokhus i haven, Sofievej, Vedbæk. Derimod har dekorative arbejder som plakaten for Selskabet for dekorativ kunst, en del af hans møbler samt andet kunsthåndværk præget både af en vis nudjærthed og fornem enkelthed. Tillige betød L. B. meget for tidens kunstneriske udvikling både ved sine arbejder og måske endnu mere ved tidsskriftartikler, foredrag og hverv i foreninger og kommissioner. Han banede vej for indflydelse fra England og den tyske arkitekt Paul Schultze-Naumburg og bidrog såvel derved som ved sine egne betragtninger til at lede udviklingen bort fra individualismens uro henimod „den store simpelhed“ (jfr. indledning s. 662 i Vore Villæer, III. Tid. XLII, 1901–02 og s. 738). Ikke mindst gav han kunsthåndværket et skub i den rigtige retning ved Skønvirkes udstillinger hvor der lagdes vægt på hele værelseudstyr, skabt ved samarbejde mellem kunstnere og håndværkere og af en borgerlig karakter. Af bestyrelserne for foreningerne for dekorativ kunst (ved sin død formand) og til hovedstadens forskønnelse var han et virksomt medlem. □ Afbildet på pastel af E. Henningsen og på tegn. af samme, 1905 (Fr.borg). – Gravmæle af Jesper Tvede s.m. Poul Holsøe, 1912, opst. 1915.

Arkitekten I, 1894 5–8 19–22 (Ingeniør-kasernen ved Strandvejen); III, 1896–97 84–87 141f (Kobmandshvile,

Hørsholm). V. Koch i Kunst I, 1899. Erik Schiødt sst. III, 1901 og IV, 1902. [Eugen] Jørgensen i Architektenk XII, 1910 229–38. C. Brandstrup i Politiken 10.2.1910. Carl Brummer i Ill. tid. 20.2. s.å. A. E. Mørck og N. Lützhøft i Skønvirke I, 1914–15 162 166 171f 190; II, 1916 130.

*Knud Millech**

Levetzau, Joachim Godsche, 1782–1859, overhofmarskal. * 15.7.1782 på Ladegårdsoen ved Kristiania, † 7.11.1859 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: gehejmeråd, landdrost Albrecht Philip L. (1744–1817, ~1° 1771 med komtesse Juliane Marie Frederikke Louise Moltke, 1751–73) og komtesse Christiane Frederikke Wedell-Wedellsborg (1755–1821). ~ 20.8.1818 med Wilhelmine Charlotte v. Stolle, * 12.6.1790 i Kiel, † 28.2.1822 i Itzehoe, d. af hofjægermester, kammerherre, senere gehejmekonferensråd Johan Wilhelm v. S. til Munkeberg (1740–1825) og Hedeveg Magdalene Ahlefeldt (1757–1814).

L. undervistes privat i hjemmet og blev derpå sendt til gymnasiet i Göttingen som han besøgte 1799–1801. I årene derefter gjorde han tjeneste ved 3. jyske infanteriregiment, samtidig med at han ved Kiels univ. studerede med en diplomatisk fremtid for øje. 1803 udnævntes han til legationsssekretær i Berlin og forflyttedes 1806 som chargé d'affaires til Hamburg. Her lærte han under den franske besættelse flere fremtrædende personligheder at kende inden for den kejserlige hær, og da fyrsten af Pontecorvo, den senere Carl XIV Johan af Sverige, 1808 drog med de spanske hjælpetropper til Danmark, udtalte han ønsket om at L. måtte ledsage ham. Kongen gav sin tilladelse og udnævnte ham til generalkommissær, en stilling han udfyldte til alle parter tilfredshed. Da denne mission var endt, fungerede han 1810–12 som legationsssekretær og chargé d'affaires i Wien, men forlod 1812 definitivt den diplomatiske bane for at blive adjungeret faderen der på det tidspunkt var landdrost i Pinneberg. 1818 blev han amtmand i Flensborg, 1820 amtmand over Steinburg amt og fungerede derefter 1834–35 som guvernør over hertugdømmet Lauenburg. Ret pludselig modtog han sin afskedigelse, da kongen bragte i erfaring at han havde pådraget sig stor gæld.

I de følgende år levede han et stille og fredeligt privatliv i Plön, men ved tronskiftet kaldte Christian VIII ham til Kbh. og overdrog ham meget vigtige hofstjenester. Han udnævntes straks til ceremonimester, blev 1842 hofmarskal og 1845 overhofmarskal. Hans værdige og repræsentative optræden, en fint udviklet personlig taktfølelse og betydelige sproglige kundskaber gjorde ham fortrinligt egnet til at beklæde disse poster.

Med hofstjenesten fulgte overbestyrelsen for de kgl. museer samt mønt- og medaljesamlingen. L. blev tillige chef for Det kgl. teater, et hverv han kun i ringe grad formåede at udfylde. Personlig havde han ingen føling med den danske litteraturs hovedværker, eftersom hans hele litterære indstilling var tysk, og hans stærke optagethed af andre hverv hindrede ham i at træde i direkte kontakt med teatrets skuespillere. Med teatrets egentlige leder, J. *Collin (1776–1861) var der utallige smårivninger. 1849 befriedes han for hvervet. Også under Frederik VII bevarede han sine hofembeder, men der stilledes under grevinde Danner-perioden betydelige krav til hans personlige taktfølelse, og han måtte som vogteren af etikettens strenge regler finde sig i mangt og meget. 1848 blev han sendt i en meget vigtig mission til St. Petersborg hvor det lykkedes ham at udvirke den depeche der fik de preussiske tropper til at forlade Jylland. – Æresmedlem af Akademiet for de skønne kunster 1843. – Kammerherre 1815. – R. 1826. K. 1835. S.K. 1840. DM. 1841. □ Radering af L. som ung, sign. B. de Holler. Mal. ca. 1820 (Sielbeck). Afbildet på E. Lehmanns mal. af Fr. VII's indtog 1841 (Jægerspris), litograferet s.å., på S. Schacks mal. 1843 af salvingen 1840 (St. mus.), på J. V. Gertners mal. fra samme begivenhed (Rosenborg) og på C. V. Balsgaards mal. 1845 af ovennævnte indtog 1841 (sst.). Litografi af E. Fortling, 1843, efter tegn. af L. A. Smith; efter dette litografi af Fortling 1846, stik af A. Hansen, 1848, litografi 1853, 1854 og 1875 samt nogle træsnit, bl.a. et fransk 1852, samt 1859. Mal. af N. P. Holbech, 1846 (Fr.borg) og af A. Schiøtt, 1856 (Sielbeck).

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé VI, 1903; VIII–IX, 1917–22. – Danm.s adels årbog VII, 1890 327f. Berl. tid. 8.11.1859. Ill. tid. 13.11. s.å. Th. Overskou: Den danske skueplads V, 1864. Edg. Collin: Fremragende da. frimurere II, 1875 41–51. Edv. Collin: H. C. Andersen og det Collinske hus, 1882 588f. Marcus Rubin: 1807–14, 1892 (reprudg. 1970). N. Neergaard: Under junigrundloven I, 1892 (reprudg. 1973). Joachim Levetzow: J. G. v. L., Berlin 1932 = von Levetzowsche Familienblätter XII, Anhang. J. P. Trap: Fra fire kongers tid I–II, 1966–67.

Harald Jørgensen

Levetzow (Levetzau)

Mecklenburgsk uradel, hvis ældst kendte medlemmer levede i 1200-tallet.

Christian greve *L. var 1° ~ Christence Lindenv Rantzau, d. af officeren Johan *R. (1650–1708). Hans søster Margarethe var ~ officeren F. J. von *Dewitz. Heinrich v. *L.'s datter Ulrikke Sophie var ~ amtmand Christian Cornelius greve *Lerche.

Levetzow

Danm.s adels årbog VII, 1890 314–34.

Nils G. Bartholdy

v. **Levetzow** (Levetzau), **Christian Frederik**, greve, 1682–1756, officer, godsejer. * 13.12.1682 på Oksholm, † 17.4.1756, begr. i Sønderholm k. F: generalmajor, senere kar. generalløjtnant, gehejmeråd Hans Frederik *L. (1630–96) og Lucie Emerentia Brockdorff (1640–93). ~ 1° 25.2.1705 på Frydendal (slotsk.) med Christence Lindenov Rantzau, * 25.9.1686 på Gunderslevholm, † 20.11.1734 på Store Restrup, d. af oberst, senere generalmajor Johan *R. til Bramminge (1650–1708) og Sophia A. Friis (1651–96). ~ 2° 20.1.1736 på Store Restrup med komtesse Sophie Hedevig Rantzau, * 9.11.1690, † 9.10.1775 på Sæbygård, Sjælland (~ 1° 1714 med kammerjunker Ove Skeel til Birkelse, ca. 1665–1723, ~ 1° med Charlotte Frederikke v. Trautenberg, 1677–1712), d. af grev Otto R. til Asdal (1632–1719) og Sophie Amalie Krag (1648–1710). L. indtrådte 1697 i det ridderlige akademi i Kbh., blev 1702 kornet i rytteriet i Flandern, s.å. ritmester, 1704 sekond-, n.å. premiermajor, 1708 oberstløjtnant. Hjemkaldt 1711 blev han kar. oberst og deltog bl.a. i kampen ved Wismar; n.å. blev han virkelig oberst og chef for jyske landkysradserregiment hvortil han som født jydte særlig anbefaledes af generalmajor Jørgen *Rantzau, og førte regimentet med berømmelse ved Gade-

busch samt i de senere felttog indtil 1717 da han blev generalmajor. Ved hærreduktionen 1720 afskedigedes han m.fl. velstillede godsejer-officerer „af hensyn til vor kasse“ og med megen ros for god tjeneste. 1731 fik han nyt patent som generalløjtnant. 1750 blev han deputeret i generallandets-økonomi- og kommercekollegium. Ved arv, giftermål og køb samlede han en række godser i Jylland, og da han var barnløs oprettede han, der 1751 var blevet greve, 1756 af en del af disse stamhuset *Restrup* der gik i arv i slægten. Han byggede et af de fire palæer på Amalienborg. – Gehejmekonferensråd 1747. – Hv. R. 1732. Bl.R. 1751. L'Union parfaite 1753. □ Tre mal. i samme type (bl.a. Sielbeck og Fr.borg).

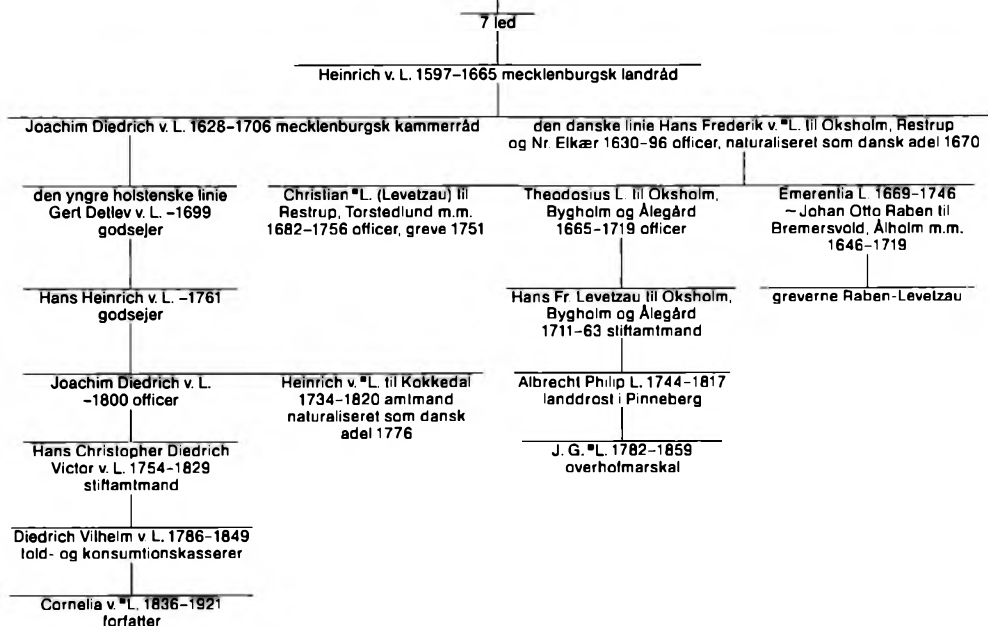
Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben III, 1906.

*Rockstroh**

v. **Levetzow**, **Cornelia Frederikke Juliane Victorine**, 1836–1921, forfatter. * 14.1.1836 i Ringkøbing, † 26.4.1921 i Lyngby, begr. sst. F: toldkasserer, sidst i Århus, kammerherre Diedrich Wilhelm v. L. (1786–1849) og Edle Vilhelmine Fog (1793–1872). Ugift.

L. voksede op i et litterært interesseret hjem hvor hun blev undervist af sin mor. Efter faderens død flyttede familien til Lyngby hvor L. levede resten af sit liv. – L. havde tidligt vist evner for at skrive, og 24 år gammel debuterede hun med

Arnold von Levetzow –1338–60–

romanen *En ung Piges Historie*, 1861 der udkom under pseudonymet „I“. Den blev en meget stor succes, optrykt talrige gange, og så sent som omkring århundredskiftet blev den annonceret som en god og passende konfirmationsgave til unge piger. Den blev også oversat til flere sprog, bl.a. svensk og hollandsk. I romanen opstilles et traditionelt kvindeideal med stærk understregning af kvindelige dyder som ydmyghed og opofrelse. Gennem de næste mange år udsendte L. en række enkelt fortalte idealistisk-religiøse bøger, hvoraf en del var fortælesamlinger og andre romaner. Hun anvender både mandlige og kvindelige hovedpersoner, men de værdier hun fremdrager som væsentlige er overvejende kvindelige værdier med stærk fremhævelse af hjemmets og religionens betydning både for den enkelte og for samfundet. Hendes produktion omfatter bl.a. *Fortællinger*, 1861, *Skizzer af Hverdagslivet*, 1863, *Anna*, 1864, *Livsbilleder*, 1875, *Ved Daggry*, 1888 (ny udg. 1915, senere udg. med titlen *To Fortællinger*), *Sportskifte*, 1897, *Prøvetider*, 1906, *Bodil*, 1908. □Portrætmedaljon af J. N. Sondrup (gravstenen). Foto.

Anton Andersen: Danske forfatterinder i det 19. hundredår, 1896 116–20 167–71. Berl. tid. 28.4.1921. Mette Winge: Den kunst at blive en god pige, hustru, moder og huusmoder. Om pigelæsning og pigeopdragelse i Danm. til ca. 1900, 1981 93–96.

Mette Winge (K. K. Nicolaisen)

v. Levetzow (Levetzau), **Hans Frederik** (Friederich), 1630–96, officer, godsejer. * 5.1.1630 i Mecklenburg, † 22.7.1696 på Oksholm, begr. i Oksholm (Øland) k. F: landråd Heinrich v. L. til Mistorf m.m. (1597–1665, ~2° 1639 med Sophie Elisabeth v. Blücher) og Leveke Dorothea v. Cölln (1602–37). ~ 11.11.1661 på Vindeby med Lucie Emerentia Brockdorff, * 4.11.1640 på Vindeby, † 11.9.1693 i lejren ved Schwarzenbeck ved Lübeck, d. af godsejer Theodosius B. (1610–71, ~2° med Anna Cordes, † 1660, ~1° med generalmajor Marquard Rantzau, ca. 1590–1640) og Emerentia Buchwald. – Far til Christian *L.

I sit 10. år indtrådte L. i hofstjeneste hos hertugen af Mecklenburg-Güstrow, gik derefter i svensk krigstjeneste, avancerede til major i rytteriet og generaladjutant hos feltmarskal Philip Pfalzgreve af Sulzbach og blev taget til fange i slaget ved Nyborg nov. 1659 hvorpå han gik i dansk tjeneste. Ved reduktionen 1661 blev han „reformeret“ (: sat på halv gage), fik 1663 som vederlag for gagen som oberstløjtnant udlagt for livstid 21 bøndergårde m.m. i Nørhald herred samt ejendomsskøde på en større bondegård Kåtrup (Kovtrup) i Asferg sogn som han med familie

beboede indtil han 1668 købte Oksholm. 1666 var han en kort tid chef for rostjenesten af Århus stift og derefter på vartpenge. 1670 blev han naturaliseret som dansk adelsmand, solgte derefter sit mecklenburgske gods, købte efterhånden og ejede yderligere Hvolgård, Store Restrup og Nørre Elkær og erhvervede det indbringende sildefiskeri ved Nibe, men skilte sig ved sit gods i Randerseggen. 1672–75 var han tjenstgørende oberstløjtnant i rytteriet, blev juli 1675 oberst og regimentschef og deltog i krigen i Nordtyskland, fra 1676 i krigen i Skåne, udmærkede sig i slaget ved Lund hvor han blev såret, blev n.å. generalmajor og medlem af generalitetet og førte hærens fortrav mod Kristianstad, deltog i slaget ved Rønneberga samt i det første tog til Rügen og blev generalinspektør for det jyske rytteri. 1678 havde han kommandoen over de jyske rytterregimenter under Gyldenløve i Bohus len, var derefter atter i Skåne m.m. krigen ud. Efter krigen var han vedblivende generalinspektør over det jyske rytteri og ledede med megen dygtighed overgangen til fredsod og nyordning. 1689 og 1693 deltog han i krigs ekspeditionerne ved sydgrænsen og afskedigedes 1694 med generalløjtnants karakter.

L. var en dristig, tapper soldat med usædvanlige legemskræfter, en foretagsom „partigænger“ og samtidig en fremragende godsadministrator der fik noget ud af sine mange ejendomme samt en lige så dygtig forretningsmand på andre områder, en fornøjelig, vittig mand med mange venner, en elsker af et godt bord og godt selskab indtil podagraen tvang ham til afholdenhed og forskellige kure. Han og hans familie var interesseret i kirke- og skoleforholdene inden for deres område og viste det i praksis. Over ham og hans hustru rejste familien et meget smukt gravmæle. – Gehejmeråd 1689. – Hv. R. 1683. □Statue af D. Gercken på epitafium (Oksholm k., Øland). Mal. (Sielbeck).

v. Levetzowsche Familienblätter I, Berlin, Plön 1900–04 87–109. Andr. Barfod i Saml. til jydsk hist. og top. 2.r.111, 1891–93 41 42 46 49 50 51 53–55 68. H. W. Harbou sst. 3.r.1, 1896–98 205–08 (geneal.); sst. 407. N. P. Jensen: Den skånske krig, 1900. K. C. Rockstroh: Ud- vikl. af den nationale hær II, 1916.

Rockstroh *

v. Levetzow, **Heinrich**, 1734–1820, amtmand. * 4.10.1734 på Schwissel, Mecklenburg, † 24. 3.1820 i Fr.borg, begr. i Kbh. (Petri k.). F: Hans Heinrich v. L. til Hoppenrade, Schorrentin, Schwarzenhof m.m. († 1761) og Anna Dorothea Elisabeth v. Plessen (1695–1739). ~ 13.12.1765 i Kbh. (Slotsk.) med komtesse Frederikke Louise Schaffalitzky de Muckadell, * 11.6.1749 i Kbh.

v. Levetzow, Heinrich

(Slotsk.), + 29.12.1786 i Hillerød, d. af kaptajn-løjtnant, senere oberstløjtnant, gehejmeråd, greve Albrecht Christopher S. de M. (1720–97, ~2° 1769 med Christiane Sophie Ernst, 1711–71 (~1° med kancelliråd Marcus Fogh til Brobygård, 1698–1764, ~2° 1765 med generalmajor Hans Friederich Windtz til Brobygård, 1702–65), ~3° 1773 med Birthe Kirstine Juel Reedtz, 1739–90 (~1° 1764 med landsdommer, etatsråd, senere konferensråd Erik Skeel v. Holsten til Arreskov, 1710–72, ~1° med Sophie Hedevig v. Finecke, 1717–60)) og Christiane Sophie v. d. Lühe (1732–50).

v. L. var fra sin ungdom knyttet til enkedronning Sophie Magdalenes hof hvor han langsomt tjente sig op i graderne og endte som hendes overjægermester og hofmarskal. 1770–1809 var han dernæst jægermester over Hørsholm amt og forbandt hermed fra 1771 stillingen som amtmand over Fr.borg, Kronborg og Hørsholm am-

ter. Desuden virkede han 1771–1805 som overstutmester og 1777–1805 som medlem af direktionen for stutterierne. Han afskedigedes fra alle disse stillinger 1805. Han støttede ivrigt reformbestræbelserne på landbovæsenets område og var medlem af den såkaldte lille landbokommision. v. L. ejede gården Kokkedal. Han blev 1776 optaget i den danske adel. – Kammerherre 1766. Gehejmeråd 1776. Gehejmekonferensråd 1790. – Hv.R. 1769. Bl.R. 1810. DM. 1810. L'Union parfaite 1768. □Mal. af C. Rafn, 1770 (Arreskov; Lerchenborg). Tegn. af C. Løffler, 1794 (Fr.borg).

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé I–II, 1895–96; IX, 1922. Charlotte Dorothea Biehl: Breve om kong Chr. VII, udg. samme, 1901 176. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I, 1904. – C. Nyrop: J. F. Classen, 1887. Edv. Holm: Kampen om landboreformerne, 1888 (reproudg. 1974). Hans Jensen: Dansk jordpolitik I, 1936 (reproudg. 1975).

Harald Jørgensen

FORFATTERE I BIND 8

*Med (2) efter navnet er angivet af forfatteren med-
virkede ved Dansk biografisk leksikon, 2. udga-
ve:*

(3) angiver forfattere til denne udgave.

- Abrahamsen, Erik, professor, dr.phil. †(2) 506
 Albrechtsen, Esben, universitetslektor, cand.mag.
 (3) 63
 Alsted, Niels, generalsekretær, redaktør (3) 89
 91 92 389 469 532 541 575 608 616
 Andersen, Harald Westergård, lektor (3) 239
 298
 Andersen, Hugo, cand.mag. (2) 360
 Andersen, J. Oskar, professor, dr.teol. †(2) 352
 471 486 622 623
 Andersen, Poul, professor, dr.phil. (3) 301
 Andersen, S.A., dr.phil. †(2) 125
 Andreasen, Uffe, universitetslektor, mag.art.
 (3) 65 68 159 392 453 499 503 524 533 630
 Andrup, O., museumsdirektør, mag.art.
 †(2) 50 317 338 451 650
 Arnfred, J. Th., højskoleforstander, cand.polyt.
 †(3) 447
 Arup, Erik, professor, dr.phil. †(2) 205
 Aschengreen, Erik, universitetslektor, cand.mag.
 (3) 344 369 464 467 468 569
- Bagge, Povl, professor, dr.phil. (2 og 3) 51 349
 Banke, Niels, direktør, cand.polit. (3) 138 193
 308
 Barker Jørgensen, C., professor, dr.phil.
 (3) 322
 Bartholdy, Nils G., arkivar, cand.phil. (3) 96
 196 225 282 321 354 423 693 709
 Bendtsen, P. H., professor, dr.techn. (3) 70 573
 613 698
 Bentzen Møller, Grethe, viceskoleinspektør,
 konsulent i håndarbejde (3) 186
 Berg, Sigurd, redaktør, musikforfatter (3) 28 90
 Bergmann, Lorenz, professor, dr.teol. †(2) 564
 Bertolt, Oluf, redaktør †(2) 19 23 85 301 547
 Billeskov Jansen, F. J., professor, dr.phil.
 (3) 361
 Birkelund, Palle, rigsbibliotekar (3) 65 256 292
 577
 Birket-Smith, Kaj, overinspektør, dr.phil. &
 scient. †(2) 121
 Bjerg, Hans Chr., overarkivar, cand.mag.
 (3) 17 27 34 121 142 157 175 200 243 339 368
 395 425 538 615
- Bjørn, Claus E., lektor, mag.art. (3) 30 39 70 72
 137 141 191 208 210 261 263 296 340 437 438
 439 441 460 546 578 624 626 668 681
 Blegvad, Mogens, professor, dr.phil. (3) 194
 384 460
 Blichfeld, M. F., sognepræst †(2) 16 91 388
 Bodelsen, Merete, kunsthistoriker, dr.phil.h.c. (2
 og 3) 72 176 190 247 270 278 405
 Borberg, Poul, kontorchef †(2) 635
 Borgbjærg, Axel, dr.med. †(2) 274 383
 Bramsen, Bo, forlagsdirektør, cand.jur. (3) 453
 Bramsen, Henrik, overbibliotekar (3) 394 704
 Bredsdorff, Morten, seminarierektor, mag.art.
 (3) 164 397 419
 Broe, Ellen, sygeplejekonsulent (3) 358
 Brusendorff, Allan, forlagsredaktør (3) 588
 Bruun, Henry, overarkivar, dr.phil. †(2) 199
 204 245 347 348 370 430 479 647
 Brünniche, Eigil H., fh. museumsdirektør (2 og
 3) 563
 Busk, Gorm, lektor, cand.mag. (3) 378
 Buur, Chr., skoledirektør †(2) 304
 Bærentsen, Kurt, apoteker, dr.pharm. (3) 175
 415
 Bøggild-Andersen, C. O., professor, dr.phil.
 †(2) 136 189 201 204 206 208 238 240 271 346
 354 355 411 414 429 463 684 686 687 688 696
- Carpentier, Paul, administrationschef (3) 103
 Cedergreen Bech, Sv., studielektor, cand.mag.
 (3) 64 71 265 296 407 509 516 661
 Christensen, Aksel E., professor, dr.phil. (3) 56
 58 60 61
 Christensen, Anton, statskonsulent, cand.agro.
 †(2) 438 441 444
 Christensen, Carl, museumsinspektør †(2) 166
 396 410
 Christensen, Charlotte, museumsinspektør,
 mag.art. (3) 412 459
 Christiansen, Ole, sognepræst (3) 313 328
 Clausen, H. P., professor, cand.mag. (3) 49 422
 Clemmensen, C. A., redaktør †(2) 90 123 253
 Clemmensen, Tove, museumsinspektør, dr.phil.
 (3) 436
 Cold, Steen A., fuldmægtig, cand.jur. (3) 676
 Colding, Poul, lektor, dr.phil. †(2) 54 333 334
 350 423 429
- Dahl, Flemming, fh. stadsarkivar, cand.mag.
 †(2) 24 495 667
 Dahl, Frantz, professor, dr.jur. †(2) 33 49 144
 172 218 282

Forfattere

- Dahl, Svend, rigsbibliotekar, dr.phil.
†(2) 330
- Dahlsgaard, Inga, programredaktør (3) 22 364
450 455 626 633
- Dam, Poul, højskoleforstander (3) 497 527
- Davidson, John, lærer, personalhistoriker
(3) 15
- Degn, Anton, arkivar †(2) 470
- Djurtoft, Robert, professor, dr.techn. (3) 662
- Dumreicher, Carl, bibliotekar, cand.teol.
†(2) 185 503 524 559 577
- Dybdahl, Vagn, rigsarkivar, dr.phil. (3) 19 73
108 229 547 585
- Elling, Chr., professor, dr.phil. †(2) 337
- Engberg, Marguerite, lektor, fil.dr. (3) 583 635
- Engelstoft, Povl, redaktør, cand.mag. †(2) 20
21 110 149 183 197 255 266 283 340 356 411 562
564 624 676 708
- Erichsen, John, museumsinspektør, cand.mag.
(3) 473
- Erichsen, Svend, redaktør, cand.mag. (3) 106
- Fabricius, Knud, professor, dr.phil. †(2) 97 99
129 210 238 597
- Fabricius, Susanne, cand.mag. (3) 677
- Fabritius, Albert, ordenshistoriograf, dr.phil.
†(2) 18
- Falk-Jensen, A., kontorchef, cand.jur. †(2) 660
- Fode, Henrik, arkivar, mag.art. (3) 377 413 443
452 472 633
- Fog-Petersen, Gunnar, landstingsmand, gårdejer
†(2) 532 566
- Fontenay, Fr. de, gesandt, cand.mag. †(2) 177
- Fox Maule, Anne, lektor, mag.scient (3) 167
406 485 487 488 558 574
- Fridericia, L. S., professor, dr.med. †(2) 329
- Friemuth Petersen, Arne, universitetslektor,
mag.art. (3) 654
- Friis, Astrid, professor, dr.phil. †(2) 134 213
333 348 498 670
- Friis, Oluf, professor, dr.phil. †(2) 417 548 706
- Friis, Aage, professor, dr.phil. †(2) 652
- Frøland, Aleks., kontorchef (3) 179 517
- Gad, Finn, forskerstipendiat, lektor, cand.mag.
(3) 18 26 83 248 456 610
- Galster, Georg, fil.dr. (2 og 3) 335 645
- Gammelgaard, Hj., højskoleforstander, cand.po-
lit. †(2) 252
- Gay, V., lærer, mag.art. †(2) 101
- Gejl, Ib, arkivar, cand.mag. (3) 373 624
- Glebe-Møller, Jens, professor, dr.teol. (3) 187
194 523 613
- Glædemark, H. J. Hansen, cand.mag. †(2) 195
- Grandjean, Bredo L., kunsthistoriker (3) 595
- Grandjean, Marianne, cand.mag. (3) 580
- Gredsted, M., kontorchef, cand.polit. †(2) 257
- Green-Pedersen, Sv. E., lektor, mag.art. (3) 171
495 562 670
- Gregersen, Torben, skoleinspektør (3) 249
- Grut, Flemming, arkitekt (3) 519
- Græsholt, Thorkild, biskop, cand.teol. (3) 500
- Hansen, Adolph, generalsekretær †(2) 585
- Hansen, Doris Ottesen, sognepræst, cand.teol.
(3) 265
- Hansen, H. M., professor, dr.phil. †(2) 83 439
630
- Hansen, Jørn Otto, museumsinspektør (3) 586
701
- Hartmann, Godfred, forfatter (3) 398
- Hauberg, Poul, apoteker †(2) 174
- Hauch-Fausbøll, Th., direktør, genealog
†(2) 31 327 683
- Heegaard, Poul, professor, dr.phil. †(2) 276
280 404
- Heiberg, Steffen, museumsinspektør, mag.art.
(3) 35 201 204 228 229 238 481 498 600 698
- Helgason, Jón, professor, dr.phil. (2 og 3) 419
- Helk, Vello, overarkivar, dr.phil. (3) 429
- Helmer Pedersen, Erik, lektor, cand.mag.
(3) 540 557 570 642
- Helt, H. C., lektor, cand.polyt. (3) 391
- Henriksen, H. S., ingeniør, cand.polyt.
†(2) 172
- Henriksen, Kai L., museumsbestyrer, dr.phil.
†(2) 367
- Hens, Henrik Andreas, cand.mag. (3) 162 170
217 505 590 620
- Hertoft, Preben, overlæge, dr.med. (3) 706
- Hessel, Karen, protokolsekretær †(2) 626
- Hesselaa, Peder, redaktør, forfatter †(2) 502
693
- Hiort, Esbjørn, arkitekt (3) 128 131 178 182 278
336
- Hjejle, Bernt, højesteretsassgfører, dr.jur.
(3) 133 422
- Hjelme, Jørgen, statsgeodæt, mag.scient.
(3) 660
- Hjorth-Nielsen, H., museumsinspektør
†(2) 167 479
- Holm, Asger, forstander, cand.teol. (3) 88
- Holm-Rasmussen, Torben, kandidatstipendiat,
mag.art. (3) 147 481
- Hove, Richard, dampmøller, musikhistoriker
†(2) 28
- Hvidt, Kristian, folketingsbibliotekar og -arki-
var, dr.phil. (3) 145
- Hvidtfeldt, Arild, professor, dr.phil. (3) 657
- Hæstrup, Jørgen, lektor, dr.phil.h.c. (3) 113 534
- Hørby, Kai, lektor, dr.phil. (3) 443
- Illeris, Niels, gymnastikinspektør †(2) 80

- Ilsoe, Harald, forskningsbibliotekar, cand.mag.
(3) 235
- Iuul, Stig, professor, dr.jur. †(2) 607
- Iversen, Mogens, fh. fagleder, cand.mag.
(3) 331 469 653
- Jansen, Chr. R., arkivar, mag.art. (3) 16 29 483
640
- Jensen, Chr. Axel, museumsinspektør, mag.art.
†(2) 169 280
- Jensen, Frede P., cand.phil. (3) 430
- Jensen, Hans, forfatter, dr.phil †(2) 94 124 215
568 579 604 639 663 681 705
- Jensen, Sigurd, stadsarkivar, dr.phil. (3) 67 151
211
- Jespersen, Verner, redaktør (3) 343 536
- v. Jessen, Franz, redaktør, forfatter †(2) 457
- Jexlev, Thelma, arkivar, cand.mag. (3) 54 218
332 347 350 370 396 474 486 646
- Johannsen, Birgitte Bøggild, mag.art. (3) 50
169 280 317 442 461
- Johansen, Erik Korr, arkivar, cand.mag.
(3) 397 441 454 494 542 563 682
- Jørgensen, Ellen, bibliotekar, dr.phil. †(2) 234
396 470 646
- Jørgensen, Harald, landsarkivar, dr.phil. (2 og
3) 50 147 363 426 454 486 512 549 565 593
644 662 667 696 709 711
- Jørgensen, Poul Johs., professor, dr.jur.
†(2) 200 549
- Jørgensen, Sven-Erik, cand.phil. (3) 311
- Jørgensen, Troels G., højesteretspræsident,
dr.jur. †(2) 605
- Jørnæs, Bjarne, museumsinspektør, mag.art.
(3) 400
- Kamp, A., redaktør, direktør †(2) 55 277 532
541 575 642
- Katic, Ivan, dyrlæge, forskningsbibliotekar
(3) 202
- Ketting, Knud, cand.mag. (3) 180 181 328
- Kistrup, Jens, redaktør, mag.art. (3) 13 84 432
473 530
- Kjersgaard, Erik, forfatter, mag.art. (3) 449
- Kjær, Anders, professor, dr.phil. (3) 521
- Kjær, Iver, universitetslektor, cand.mag.
(3) 161
- Kjærum, Poul, overinspektør, mag.art. (3) 32
- Klitgaard, C., postmester, forfatter †(2) 39 88
- Knudsen, Hans, landsarkivar, cand.mag.
†(2) 459
- Koch, Hans, provst, cand.teol. †(2) 111 243
- Koch Jensen, P., redaktør, cand.polit. †(2) 494
520 639
- Kornerup, Bjørn, ordenshistoriograf, dr.teol.
†(2) 15 53 70 90 137 169 170 194 217 245 362
410 411 523 613 643 703
- Kristensen, Marius, dr.phil. †(2) 161 162
- Krogh, Karen, mag.art. (3) 627 700
- Krogh, Torben, professor, dr.phil. †(2) 13 190
225 266 385
- Kruse, Margrethe, sygeplejekonsulent (3) 127
156 331 535
- Kyrre, Hans, skoleinspektør, forfatter †(2) 518
- Kaarsted, Tage, kgl. ordenshistoriograf, profes-
sor, dr.phil. (3) 545
- la Cour, Vilh., historiker, dr.phil. †(2) 590
- Lading, Aagot, rektor, cand.mag. †(2) 133
- Langkilde, H. E., arkitekt (3) 307 546 596 604
- Langkilde, H. P., gymnastikinspektør, oberstløj-
nant †(2) 66
- Larsen, Helge, rektor, cand.mag. (3) 78 104 113
152 155 192 197 205 222 282 284 293 390 477
485 522 529 539 572 576 579 582 585 591 611
615 663 693
- Larsen, Jens Peter, professor, dr.phil. (3) 617
- Larsen, Kay, forfatter †(2) 171 495 670
- Larsen, Poul Steen, fagleder, bibliotekar
(3) 305
- Lassen, Erik, museumsdirektør (3) 399 702
- Lauridsen, Finn H., overarkivar, cand.mag.
(3) 155 172 177 253 306 315 318 321 357 514
588 606 637 639
- Laursen, Dan, professor, dr.phil. (3) 125
- Lidegaard, Mads, højskolelærer, cand.teol.
(3) 26 100 185 317 416
- Lindhardt, P. G., professor, dr.teol. (3) 109 114
119 125 259 552 564 566 571 703
- Linvald, Axel, rigsarkivar, dr.phil.h.c. †(2) 152
638
- Lund, Hans, højskoleforstander, cand.mag.
†(2) 43 44 81 82 365 406 600 609 641 649
- Lundbo, Orla, skoleinspektør, forfatter (3) 628
- Lundgren, Henrik, universitetslektor, mag.art.
(3) 249
- Lunn, Sven, førstebibliotekar, mag.art.
†(2) 593
- Mackeprang, M., museumsdirektør, dr.phil.
†(2) 188
- Markussen, Ingrid, lektor, mag.art. (3) 148 250
258 262 553
- Marschner, Bo, lektor, mag.art. (3) 515
- Meldgaard, Jørgen, museumsinspektør, mag.art.
(3) 544
- Millech, Knud, arkitekt †(2 og 3) 708
- Milthers, Aksel, professor, rektor †(2) 52 137
141 261 262 263 300 304 305 437 460 542 558
570 642 644 680
- Munch-Petersen, Erland, fagleder, dr.phil.
(3) 41 184 294 619 693

Forfattere

- Neeiendam, Klaus, museumsinspektør, universitetslektor (3) 589
- Neeiendam, Michael, kgl. konfessionarius, dr.teol. †(2) 156 267
- Neeiendam, Robert, forfatter, dr.phil. †(2) 52 68 79 171 355 483 523 535 589 594 621 651 682 684 694 697
- Nicolaisen, K. K., lærer, forfatter †(2) 420 710
- Nicolaisen, Åge, stadsgartner, cand.hort. (3) 41 48 94 112 476 518
- Nielsen, August, direktør, cand.jur. †(2) 68 461 657
- Nielsen, Erik A., universitetslektor, cand.mag. (3) 76
- Nielsen, P. Chr., lektor (3) 451 512
- Nielsen, Palle W., lektor (3) 246 264
- Norrie, Gordon, stabslæge, dr.med. †(2) 34 267 408
- Novrup, Svend, redaktør, cand.phil. (3) 529
- Nygaard, Georg, redaktør, forfatter †(2) 391 405 514 563 588 603 620
- Nygård, S., arkivar, cand.mag. †(2) 100 154 208 227 229 481 624 699
- Nørgaard, Ellen, dr.pæd. (3) 297 471
- Nørgaard, Felix, cand.mag., programchef (3) 276
- Nørgaard, Fred., højskoleforstander, cand.mag. †(2) 296 566 630
- Nørregård-Nielsen, Hans Edv., museumsinspektør (3) 289 500
- Ochsner, Bjørn, førstebibliotekar, mag.art. (3) 213 580 620
- Olrik, Jørgen, museumsinspektør, cand.mag. †(2) 63
- Ostenfeld, Ib, overlæge, dr.med. (2 og 3) 206 478 480
- Ostermann, H., sognepræst, cand.teol. †(2) 26 248
- Paludan, Charlotte, museumsinspektør, konservator (3) 38
- Paludan, H. A., bibliotekar, cand.mag. †(2) 224
- Paulli, R., overbibliotekar, dr.phil.h.c. †(2) 45 168 187 196 226 256 436 597 681
- Pedersen, Johs., professor, dr.phil. †(2) 657
- Petersen, Carl S., overbibliotekar, dr.phil. †(2) 80
- Petersen, H. F., præst †(2) 43 46 355
- Pihl, Mogens, professor, dr.phil. (3) 24 122 252 606 630
- Pindborg, J. J., professor, dr.odont. (3) 87 332 512
- Prange, Knud, universitetslektor, mag.art. (3) 88
- Rancke-Madsen, E., professor, dr.phil. (3) 146
- Rasmussen, S. V., skoleinspektør, dr.phil. †(2) 194 220 272 341 460 654
- Rerup, Lorenz, professor (3) 129 356 365 406 599 649
- Rockstroh, K. C., kaptajn †(2) 29 159 209 234 242 244 255 272 322 325 327 334 339 358 360 395 403 412 428 434 444 458 589 661 695 702 710 711
- Rossel, Sven H., professor (3) 45 160 266 297 357 502 581 614
- Rostrup Bøyesen, Lars, museumsdirektør, mag.art. (2 og 3) 281
- Rubow, Jørn, museumsdirektør (2 og 3) 389
- Rubow, Paul V., professor, dr.phil. †(2) 675
- Rud, A. J., biskop †(2) 109 110 703
- Ræder, Hans, bibliotekar, dr.phil. †(2) 148 480
- Rønne, H., overlæge, dr.med. †(2) 544 659
- Raaschou-Nielsen, Inge Vibeke, mag.art. (3) 561
- Sander, Fr., bryggeridirektør †(2) 391
- Schepelemn, Peter, universitetslektor, mag.art. (3) 14
- Schiørring, Niels, professor, dr.phil. (2 og 3) 219 270 330 345 363 371 462 516 552 672 680
- Schmidt, Max, overlæge, dr.med. †(2) 478 480
- Schmidt, Povl, universitetslektor, cand.mag. (3) 445
- Schmidt, Torben Svenné, professor, dr.jur. (3) 163
- Schneider, A., professor, cand.polyt. †(2) 36 146 673
- Schultz, Sigurd, museumsdirektør †(2) 319 393 543 584 651
- Schwarz Lausten, Martin, universitetslektor, dr.teol. (3) 622
- Schäffer, Claus, professor (3) 42
- Seidenfaden, Erik, journalist, direktør for Fondation Danoise, Paris (3) 73 183 306 314 356 602
- Skjerbæk, Oluf J., overinspektør, cand.jur. †(2) 71
- Skovgaard-Petersen, Inge, universitetslektor (3) 671
- Skovgaard-Petersen, Vagn, professor, dr.pæd. (3) 274 337 364 567
- Skovmand, Roar, professor, dr.phil. (3) 294 302 537
- Snorrason, Egill, professor, dr.med. & phil. (3) 25 273 274 275 329 598 651 674
- Spärck, R., professor, dr.phil. †(2) 669
- Stangerup, Hakon, professor, dr.phil. †(2) 614 619
- Stavnstrup, P., redaktør †(2) 99
- Sthyr, Jørgen, kunsthistoriker †(2) 458
- Strubberg, A., fuldmægtig, cand.mag. †(2) 637

- Sutton, Gertrud Købke, kunsthistoriker (3) 33
 Swane, Leo, museumsdirektør † (2) 269
 Sølvhøj, Hans, hofmarskal, kammerherre, cand. mag. (3) 132 643
 Saabye, Svend, programsekretær (3) 388
- Tamm, Ditlev, professor, dr.jur. (3) 149 166 601 605
 Tandrup, Leo, lektor, dr.phil. (3) 488
 Tang Kristensen, Johs. E., overbibliotekar (3) 359
 Thomsen, Albert, lærer, museumsleder † (2) 551
 Thomsen, Carl Christian, professor, lic.agro. (3) 165 463 584 625
 Thomsen, Ejnar, professor, mag.art. † (2) 76
 Thomsen, Oluf, professor, dr.med. † (2) 303
 Thorlacius-Ussing, V., kunsthistoriker, dr.phil. † (2) 461 649
 Thorleifsson, Heimir, lektor, cand.mag. (3) 316 416
 Thorsen, Chr., redaktør, cand.polit. † (2) 155 306
 Toftegaard, Jens, direktør, cand.polit. † (2) 138 275
 Topsøe-Jensen, H., overbibliotekar, dr.phil. † (2 og 3) 392 485
 Topsøe-Jensen, Th., kontreadmiral † (2) 53 120 144 211 288 290 292 424 434 602 615
 Torpe, Harald, rektor, professor, mag.art. (3) 531
 Tuxen, S. L., afdelingsleder, dr.phil. (3) 367
- Vangdrup, Leif, adjunkt, cand.scient. (3) 80
 Veibel, Stig, professor, dr.phil. † (2) 143
- Weilbach, Fr., kunsthistoriker, cand.mag. † (2) 120
 Vestberg, Jens, børssekretær, cand.polit. † (2) 40 96 109 177 416 606 631 672 682
 Vibæk, Marius, handelsskoleledende, dr.rer.pol.h.c. † (2) 520
 Wiinggaard, Jytte, universitetslektor, mag.art. (3) 595
 Villadsen, Villads, museumsinspektør, mag.art. (3) 25 36 636
 Vinding, Povl, brandchef, dr.techn. † (2) 74 132 163 164 168 212 259 441 526 573 616 698
 Winge, Mette, fagleder, dr.phil. (3) 133 304 710
 Witte, Jørgen, arkivar, mag.art. (3) 641
 Wivel, Ole, forlagsdirektør, forfatter (3) 374 555
 Vogel-Jørgensen, T., redaktør † (2) 608
 Wolf, Edw. C. J., lektor, cand.mag. † (2) 697
 Wolff, Eigil H., generallejtant (3) 95 246 592
 Wolff, Torben, docent, dr.phil. (3) 254 372 669 679
 Worsøe, Hans H., arkivar, cand.mag. (3) 20 36 43 52 64 95 106 139 177 196 218 225 256 272 318 321 334 361 399 400 416 437 474 518 524 591 615 631 642 654 672 677 702
 Waaben, Knud, professor, dr.jur. (3) 209 674
- Zahle, Erik, museumsdirektør, mag.art. † (2) 30
 Zahrtmann, M. K., læge, dr.med. † (2) 152
 Zibrandtsen, Jan, kunsthistoriker (3) 173
- Aagaard, Otto C., læge, dr.med. † (2) 221 421 575
 Aakjær, Svend, rigsarkivar, dr.phil. † (2) 546

BIOGRAFIER I BIND 8

- Kjærulf, Alfred 13
 Kjærulff-Schmidt, Helge 13
 Kjærulff-Schmidt, Palle 14
 Kjøge, Peder Nielsen 15
 Kjølbro, J. F. 15
 Kjølbye, Niels Th. 16
 Kjølhede, Peder 16
 Kjølsen, Frits Hammer 17
 Klarup, Christen Jensen 18
 Klauman, Peter 18
 Klausen, K. M. 19
 Klee, Frederik 20
 Klein, slægt 20
 Klein, August, se Klein, Vilhelm
 Klein, C. S. 21
 Klein, Charlotte 22
 Klein, E. W. 23
 Klein, Frantz, se Cleyn, Frantz
 Klein, Hans Pedersen 24
 Klein, Oskar 24
 Klein, Valdemar 25
 Klein, Vilhelm 25
 Kleinschmidt, Conrad 26
 Kleinschmidt, Samuel 26
 Klem, Knud 27
 Klement, Klementsens, se Clement, Clementsen
 Klement, „Skipper“, se Clement
 v. Klenau, Paul 28
 v. Klenow, Jürgen Christoph 29
 Klerk, Niels 29
 Klestrup, Søren 30
 Kleve, Terkel 30
 Klevenfeldt, Terkel 31
 Klindt-Jensen, Ole 32
 Klindt Sørensen, Anna 33
 Klingberg, Christian 33
 Klingberg, Henrich Matthias Wilhelm 34
 Klingberg, Lauritz 34
 v. Klingenberg, Poul 35
 Klingsey, Edvard 36
 Klint, slægt 36
 Klint, Kaare 36
 Klint, P. V. Jensen-, se Jensen-Klint, P. V.
 Klint, Vibeke 38
 Klitgaard, Carl, 1802–77 39
 Klitgaard, Carl, 1868–1957 39
 Klitgaard, Harald 40
 Klitgaard, Mogens 41
 Klixbüll, K. B. 41
 Klixbüll Jørgensen, Christian 42
 Kloppenborg, slægt 43
 Kloppenborg, H. D. 43
 Kloppenborg, Jacob 43
 Kloppenborg-Skrumsager, H. D. 44
 Klopstock, Friedrich 45
 Klotz, Stephan 46
 Klougart, Asger 48
 Klougart, Niels 48
 Klubien, A. 49
 Klæstrup, P. C. 49
 Kløcker, Abraham 50
 Kløcker, Herman Lengerken, se Kløcker, Abraham
 Kløvedal, Ebbe Reich, se Reich (Kløvedal), Ebbe
 Knieper, Hans 50
 Kniphof, Claus 51
 Knipschildt, O. J. 52
 Knobelauch, Ferdinand 52
 Knoff, slægt 52
 Knoff, Christopher 53
 Knoff, Hans 53
 Knop, Oluf 54
 Knopff, se Knoff
 Knoppert, Albert 54
 Knox, Edward 55
 Knud den Store 56
 Knud den Hellige 58
 Knud Magnussen 60
 Knud den Sjette 60
 Knud Danaast, se Gorm
 Knud Lavard 61
 Knud, † 1162 63
 Knud, ca. 1176 63
 Knud, † tidligst 1188 63
 Knud, ca. 1205–60 63
 Knud, 1900–76 64
 Knud Skytte, se Nielsen, Jakob, 1830–1901
 Knudsen, slægt 64
 Knudsen, Axel 65
 Knudsen, Erik 65
 Knudsen, Frederik, 1864–1934 66
 Knudsen, Frederik, * 1910 67
 Knudsen, Gunnar 68
 Knudsen, H. 68
 Knudsen, H. A., se Knudsen, Knud, 1806–66
 Knudsen, H. C. 68
 Knudsen, H. Lottrup 70
 Knudsen, Hans, 1801–51 70
 Knudsen, Hans, 1813–86 71
 Knudsen, Hans, 1865–1947 72
 Knudsen, Hans, 1882–1946 72
 Knudsen, Hans R. 73
 Knudsen, Helge 73
 Knudsen, Ivar 74
 Knudsen, Jakob 76
 Knudsen, Jens Risgaard, se Risgaard Knudsen, Jens
 Knudsen, Johan 78
 Knudsen, Johanne Sophie 79
 Knudsen, Johannes 80
 Knudsen, Johannes, * 1902, se Knudsen, Thorvald
 Knudsen, K. A. 80
 Knudsen, Knud, 1806–66 81
 Knudsen, Knud, 1819–1903 82
 Knudsen, Lars, se Knudsen, Jakob
 Knudsen, Mads 83
 Knudsen, Martin 83
 Knudsen, Mogens 84
 Knudsen, P. 85
 Knudsen, P. A. 87
 Knudsen, Peter 88
 Knudsen, Poul Thisted, se Thisted Knudsen, Poul
 Knudsen, Regnar 88
 Knudsen, Th. R. 89
 Knudsen, Theodor Cornelius- 90
 Knudsen, Thomas 90
 Knudsen, Thorkild 90
 Knudsen, Thorvald 91
 Knudsen, William S. 92
 Knudsen, Aage 94
 Knudstrup, Peder 94
 Knudtzon, slægt 95
 Knudtzon, Fr. G., se Knudtzon, P. C.
 Knudtzon, Kristian 95
 Knudtzon, P. C. 96
 Knudtzon, S. Chr. 96
 Knuth, slægt 96
 Knuth, Adam Levin 97
 Knuth, Christopher 99
 Knuth, Eggert Christopher, 1643–97 99
 Knuth, Eggert Christopher, 1722–76 100
 Knuth, Eigil 100
 Knuth, F. M. 101
 Knuth, Hans Schack, se Løvenørn, Poul
 Knuth-Winterfeldt, Eggert 103
 Knutzen, P. 104
 Knutzon, Per 106
 Koch, slægt 106
 Koch, Bodil 108
 Koch, C. P. A. 109
 Koch, Carl 109
 Koch, Ejler, se Koch, Bodil
 Koch, Emil 110
 Koch, Fritz, se Koch, G., 1827–1914

- Koch, G., 1827–1914 110
 Koch, G., 1858–1922 111
 Koch, H. C. Elers 112
 Koch, H. H. 113
 Koch, Hal 114
 Koch, Hans 119
 Koch, Henni 120
 Koch, J. H. 120
 Koch, J. P. 121
 Koch, Jørgen 122
 Koch, K. V. 123
 Koch, L. 124
 Koch, L. J. 125
 Koch, Lauge 125
 Koch, Margrethe 127
 Koch, Mogens 128
 Koch, P., se Koch, J. H.
 Koch, P. C. 129
 Koch, Peter 131
 Koch, Simon, se Henningsen, Agnes
 Koch, Svend 132
 Koch, V., se Koch, Emil
 Koch-Olsen, Ib 132
 Koch Schiøler, Anna 133
 Kock, Børge 133
 Kock, Jørgen 134
 Kock, Laurids, se Kok, Laurids
 Kock, Nikkel Helmer 136
 Kock, Oluf 137
 Kock, W. A. 137
 Koed, Holger 138
 Koefoed (Kofod, Kofoed), slægt 139
 Koefoed, C. A. 141
 Koefoed, E. C. L. 142
 Koefoed, Emil 143
 Koefoed, Georg Albrecht 144
 Koefoed, H. 144
 Koefoed, Hans Henrik, se Kofoed, Georg Albrecht
 Koefoed, Michael 145
 Koefoed, Peder 146
 Koefoed, R. 146
 Koefoed-Petersen, Otto 147
 Koës, Georg, 1731–1804 147
 Koës, Georg, 1782–1811 148
 Kofod, H. A. 148
 Kofod, Lucianus 149
 Kofod Ancher, Peder 149
 Kofoed, Hans Chr. 151
 Kofoed, Jens 151
 Kofoed, K. H. 152
 Kofoed, Marie 154
 Kofoed, Niels Anker 155
 Kofoed, O. B. 155
 Kofoed-Hansen, Birthe 156
 Kofoed-Hansen, H. P. 156
 Kofoed-Hansen, Otto J. M. 157
 v. Kohl, Carl 159
 v. Kohl, Louis 159
 v. Kohl, Aage 160
 Kok, Johannes 161
 Kok, Laurids 162
 Kok-Jensen, Holger 163
 Koktvedgaard, Mogens 163
 Kolbye, M. B. 164
 Kold, Christen 164
 Kold, Rasmus Nielsen 165
 Kolderup-Rosenvinge, J. L. A. 166
 Kolderup Rosenvinge, L. 167
 Kolderup Rosenvinge, P. A. 167
 Kolderup-Rosenvinge, V. 168
 Kolding, Jon Jensen 168
 Kolding, Niels Nielsen 169
 Kolding, Peder Jensen 169
 Kolding, Poul Jensen 170
 Kollerød, Ole Pedersen, se Pedersen, Ole Kollerød
 Kolling, Harald 171
 Kongsbakke, Eskild Andersen 171
 Kongslew, Lauritz Laurberg 172
 Kongstad, Kr. 172
 Kongstad Petersen, Chr. 173
 Kongsted, August 175
 Koning, Jacob, se Coning, Jacob
 Konow, Henri 175
 Konstantin-Hansen, Elise 176
 Kopp, Julius 177
 Koppel, slægt 177
 Koppel, Alexander 177
 Koppel, Eva, se Koppel, Nils
 Koppel, Henning 178
 Koppel, Henrik 179
 Koppel, Herman D. 180
 Koppel, Lone 181
 Koppel, Nils 182
 Koppel, Vald. 183
 Korch, Morten 184
 Korfitzen, V. 185
 Kornerup, slægt 185
 Kornerup, A. 185
 Kornerup, Ann-Mari 186
 Kornerup, Bjørn 187
 Kornerup, Ebbe, se Kornerup, Jacob
 Kornerup, Jacob 188
 Kornerup, Søren 189
 Kornerup, Th. 190
 Kornerup, Valdemar 190
 Korsebjerg, Jørgen Christen 191
 Korsgaard, K. P. 192
 Korsgaard, Mads Christian, se Korsgaard, P.
 Korsgaard, P. 192
 Korst, Knud 193
 Kortholt, Christian 194
 Kortsen, Kort K. 194
 v. Koss, J. 195
 Krabbe, slægt 196
 Krabbe, Anne 196
 Krabbe, Christopher 197
 Krabbe, Elsebe 199
 Krabbe, Erik 200
 Krabbe, Frederik 200
 Krabbe, Gregers 201
 Krabbe, Harald 202
 Krabbe, Henning, se Krabbe, Jón
 Krabbe, Iver, † 1561 204
 Krabbe, Iver, 1602–66 204
 Krabbe, Jón 205
 Krabbe, Jørgen 206
 Krabbe, Knud H. 206
 Krabbe, Niels, 1603–63 208
 Krabbe, Niels, 1651–1708, se Krabbe, Gregers
 Krabbe, Ole 208
 Krabbe, Oluf 209
 Krabbe, Oluf H. 209
 Krabbe, Otte 210
 Krabbe, Otto 211
 Krabbe, Peter G. 211
 Krabbe, Th. 212
 Krabbe, Th. N. 213
 Krabbe, Tyge 213
 Krabbe-Carisius, Hans 215
 Krack, se Krak
 Krafft, Johann Melchior 217
 Krafse, Mogens 218
 Kraft, slægt 218
 Kraft, C. 218
 Kraft, Hans 219
 Kraft, Jens 220
 Kraft, Ludvig 221
 Kraft, Ole Bjørn 222
 Kraft, Peder 224
 Kraft, Tenna 225
 Krag, slægt 225
 Krag, Anders 226
 Krag, Dorothea 227
 Krag, Erik 228
 Krag, Frederik 229
 Krag, J. O. 229
 Krag, Jens 234
 Krag, Mogens, 1625–76 234
 Krag, Mogens, 1673–1724, se Krag, Mogens, 1625–76
 Krag, Niels, ca. 1550–1602 235
 Krag, Niels, 1574–1650 238
 Krag, Niels, 1653–1713 238
 Krag, Oluf 239
 Krag, Otte 240
 Krag, Palle 242
 Krag, Peter 243
 Krag, Rasmus, ca. 1680–1755 243
 Krag, Rasmus, 1763–1838 244
 Krag-Juel-Vind, se Vind
 Krag-Juel-Vind-Frijs, se Friis
 Krage, Eskil 245
 Krage, Nicolaus, se Crage, Nicolaus
 Kragelund, Peder Jensen 245
 Kragelund, Aage 246
 Kragengelt, Genete Jacobsdatter, se Craigengelt, Genete Jacobsdatter
 Kragh, Erik 246
 Kragh, Johannes 247
 Kragh, Oluf, se Krag, Oluf
 Kragh, Peder 248
 Kragh-Jacobsen, Svend 249

Biografier

- Kragh-Müller, C. C. 249
Kraiberg, Niels 250
Krak, Ove 251
Krak, T. 252
Kramers, H. A. 252
Kramp, Lasenius 253
Kramp, P. L. 254
Kranold, R. 255
Kranold, Wilhelm 255
Krarup, slægt 256
Krarup, Alfr. 256
Krarup, C. E. 257
Krarup, C. J. L. 258
Krarup, C. N., se Krarup, C. J. L.
Krarup, Chr. 259
Krarup, F., se Krarup, O. Th. N.
Krarup, F. C. 259
Krarup, J. B. 261
Krarup, N. B., 1792–1842 262
Krarup, N. B., 1802–65 262
Krarup, O. Th. N. 263
Krarup, Ole, se Krarup, Per
Krarup, Per 264
Krarup, Søren 265
Krarup, Theodora 265
Krarup-Hansen, Johanne 266
Krarup-Nielsen, Aage 266
Kratzman, Herman 267
Kratzenstein, Christian
Gottlieb 267
Kratzenstein Stub, C. G. 269
Krause, Emil 270
Krause, Olivo 270
Krauthoff, Christoph 271
Kreber, Christoph Daniel, se
Kreber, Johan Daniel
Kreber, Johan Daniel 272
Krebs, slægt 272
Krebs, Carl, 1851–1921 272
Krebs, Carl, 1889–1971 273
Krebs, Carl, 1892–1979 274
Krebs, Conrad 274
Krebs, F. C. 275
Krebs, Harald 276
Krebs, Heinrich Johannes 276
Krebs, Henry J. 277
Krebs, Johanne 278
Krebs, Nathalie 278
Krejdal, Augustus 280
Kremberg, Jacob 280
Krenchel, Valdemar, se Simony,
Carl
Krestensen, Kresten 281
Kretz, Fr. 282
Kretzmer, Andrea, se Krætzmer,
Andrea
Kreutz, Cornelius, se Cruys, Corne-
lius
Krieger, slægt 282
Krieger, A. 282
Krieger, A. F. 284
Krieger, Anthonius, se Krieger, Jo-
han Cornelius, 1725–97
Krieger, Emil 288
Krieger, Johan Cornelius,
1683–1755 289
Krieger, Johan Cornelius,
1725–97 290
Krieger, Johan Cornelius,
1756–1824 291
Krieger, Johan Wilhelm
Cornelius 292
Kring, Knud 292
Kristensen, Axel 293
Kristensen, Erling 294
Kristensen, Evald Tang, se Tang
Kristensen, Evald
Kristensen, Frode, 1867–1927, se
Kristensen, Martin, 1842–1931
Kristensen, Frode, 1895–1955 294
Kristensen, H. K. 296
Kristensen, K. 296
Kristensen, K. A. 297
Kristensen, K. L. 297
Kristensen, Knud 298
Kristensen, Laura Halkjær, se Hal-
kjær Kristensen, Laura
Kristensen, M. K. 300
Kristensen, Marinus 301
Kristensen, Marius 301
Kristensen, Martin,
1842–1931 302
Kristensen, Martin, * 1888 303
Kristensen, N. S. 304
Kristensen, Niels K. 304
Kristensen, Poul 305
Kristensen, R. K. 305
Kristensen, Sigurd 306
Kristensen, Sigvald 307
Kristensen, Sven Møller, se Møller
Kristensen, Sven
Kristensen, Sven Eske 307
Kristensen, Thorkil 308
Kristensen, Tom 311
Kristian, se Christian
Kristiansen, Aksel 313
Kristiansen, Erling 314
Kristiansen, K. E. 315
Kristiansen, Qåvigarssuaq 316
Kristjansson, Björn 316
Kristoffersen, Simon 317
Krock, Hendrik 317
Krog (Krog-Meyer), slægt 318
Krog, Arne 318
Krog, Arnold 319
Krog Meyer, Peder, se Meyer, Pe-
der Krog
Krogager, Eilif 321
von Krogh (Krogh), slægt 322
v. Krogh, Adam 322
Krogh, Aug. 322
v. Krogh, Christoph 325
v. Krogh, F. 327
v. Krogh, G. F. 327
v. Krogh, Godske, se v. Krogh,
Christoph
Krogh, Grethe 328
Krogh, Hendrik, se Krock, Hendrik
Krogh, Johannes 328
Krogh, Marie 329
Krogh, Torben 330
Krogh-Jensen, G. 331
Krogh-Nielsen, Elna 331
Krogh-Poulsen, Willy 332
Krognos, slægt 332
Krognos, Mourits Olufsen 333
Krognos, Oluf Mouritsen 333
Krognos, Oluf Stigsen 334
Krohn, slægt 334
Krohn, August 334
Krohn, F. 335
Krohn, Gunnar 336
Krohn, J. 337
Krohn, Mario 337
Krohn, Pietro 338
Krohn, Victor 339
Kroman, Erik 340
Kroman, K. 341
Kronika, Jacob 343
Kronstam, Henning 344
Krossing, N. B., se Krossing, P. C.
Krossing, Nikolaj,
se Krossing, P. C.
Krossing, P. C. 345
Kruckow, Christence 346
Krummedige, slægt 347
Krummedige, Albert 347
Krummedige, Erik, † 1439 348
Krummedige, Erik, † 1541 348
Krummedige, Henrik 349
Kruppen, slægt 350
Kruppen, Otte 350
Kruppen, Stygge 352
Kruse, slægt 354
Kruse, Anders Vinding, se Vinding
Kruse, Anders
Kruse, Edvard 354
Kruse, Fr. Vinding, se Vinding
Kruse, Fr.
Kruse, Gabriel 355
Kruse, Jens William 355
Kruse, Johan 356
Kruse, Johan C. W. 356
Kruse, Lars 357
Kruse, Lauritz 357
Kruse, Margrethe 358
Kruse, Mogens 358
Kruse, R. H. 359
Kruse, Ulrik Christian 360
Kruse, Vibeke 360
v. Kruus, Philip, se Cruse, Philipp
Kruuse, slægt 361
Kruuse, Jens 361
Kruuse, Manderup 362
Krück, Friedrich Carl 363
Krygell, J. A. 363
Krüger, Chr. 364
Kryger, Christian 364
Krüger, H. A. 365
Kryger, J. P. 367
Krüger, Simon, se Crüger, Simon
Kryssing, C. P. 368

- Krætzmer, Andrea 369
 Krøpelin, Hans 370
 Krøyer, H. E. 371
 Krøyer, Henrik 372
 Krøyer, Karl 373
 Krøyer, P. S. 374
 Krøyer Kielberg, F. M. 377
 Kuhlau, Frederik 378
 Kuhn, Johan 383
 Kuhr, Victor 384
 Kunzen, F. L. Ae. 385
 Kurt, Hans 388
 Kvist, Anton 389
 Kückler, Albert 389
 Kyed, J. 390
 Kyhl, Henrik 391
 Kyhl, Peter, se Kyhl, Henrik
 Kühle, S. A. v. d. Aa. 391
 Kühle, Sejer 392
 Kyhne, Knud 393
 Kyhn, Vilhelm 394
 Kühnel, Arnold 395
 Kylling, Peder 396
 Kynghorn, Alexander, se
 Kinghorn, Alexander
 Kyrning, Jacob Nielsen 396
 Kyrre, Hans 397
 Kyrsting, Hjalmar 397
 Kyster, Anker 398
 Kähler, slægt 399
 Kähler, Herman A. 399
 Købke, slægt 400
 Købke, Christen 400
 Købke, J. P. 403
 Køedt, A. Peschcke, se Peschcke
 Køedt, A.
 Køedt, M. Peschcke, se Peschcke
 Køedt, M.
 Køhl, Torvald 404
 Køhler, Carl, se Køhler, Vilhelm
 Køhler, Oscar, se Køhler, Vilhelm
 Køhler, Vilhelm 405
 Køhler, Vilhelm, 1869–1956, se
 Køhler, Vilhelm, 1839–1902
 Køie, Ernst 405
 Køie, Mogens Engell 406
 v. Köller, M. 406
 v. Köller-Banner, Ludvig 407
 Kölpin, Alexander 408
 Kønechen, Jesper Baltzersen 410
 König, Johann Gerhard 410
 Königsfeldt, J. P. F. 411
 v. Königstein, Johann
 Ludwig 411
 Køning, Mourits 411
 Køpcke, Arthur 412
 Körber, Jochim 412
 Kørbing, J. A. 413
 v. Kørbitz, Johan Christoph 414
 Køster, Schack Lüneborg 415
 Kaaber, Ludvig 416
 Kaalund, slægt 416
 Kaalund, Bodil 416
 Kaalund, H. V. 417
 Kålund, Kristian 419
 Kaalund-Jørgensen, F. C. 419
 Kaarsberg, Hans 420
 Kaarsberg, Johannes 421
 Kaarsberg, Otto Irminger 422
 Kaarsted, Tage 422
 Kaas, slægt 423
 Kaas, Bjørn 423
 Kaas, Frederik Christian,
 1725–1803 424
 Kaas, Frederik Christian,
 1727–1804 425
 Kaas, Frederik Julius 426
 Kaas, Henrik 428
 Kaas, Jens 429
 Kaas, Mogens 429
 Kaas, Niels 430
 Kaas, Preben 432
 Kaas, Ulrik 433
 Kaas, Ulrik Christian 434
 Kaas, Wolfgang 434
 Kaasbøll, Peter 434
 de la Beaumelle, Angliviel 436
 Labri, se Petersen, M. D.
 de la Calmette, Antoine 436
 Lacoppidan, Adolph 437
 la Cour, slægt 437
 la Cour, A. 438
 la Cour, Christian, se la Cour,
 Lauritz
 la Cour, Dan 439
 la Cour, J. C. 439
 la Cour, J. C. B. 441
 la Cour, J. L. 441
 la Cour, Janus 442
 la Cour, Jenny, se la Cour, Lauritz
 la Cour, Johs. F. 443
 la Cour, L. F. 443
 la Cour, Lauritz 444
 la Cour, Niels 444
 la Cour, Paul 445
 la Cour, Poul 447
 la Cour, Vilh. 449
 la Cour Madsen, Rebekka 450
 la Croix, Frederik 451
 Ladefoged, Kjeld 451
 Ladefoged, Laust Nielsen 452
 Ladegaard, Anna 453
 Lademann, Jørgen 453
 Ladiges, Hinrich 454
 Lading, Henry P. 454
 Lading, Aagot 455
 Laersen, Berthel 456
 de la Forest, Frédéric Henri de
 Suzannet 457
 de la Fouleresse, Jean Payen 457
 de la Haye, Jan 458
 Lahde, G. L. 458
 Lahn, Johan Mathias 459
 Laier, Anton 459
 Lambek, C. 460
 Lambæk, Mads 460
 Lamm, A. F. 461
 Lamoureux, Abraham César 461
 Lamprecht, Lilly 462
 v. d. Lancken, Egidius 463
 Land Jensen, H. 463
 Lander, Harald 464
 Lander, Margot 467
 Lander Marks, Toni 468
 Landorph, Frederik Lassen 469
 Landt, J. H. 469
 Landt, Jørgen 470
 Lang, Bo Mogensen 470
 Lang, Mads 471
 Lang, Th. 471
 Langballe, Otto 472
 Langberg, Christen, se Longomon-
 tanus, Christen Sørensen
 Langberg, Harald 473
 Langberg, Sigurd 473
 Lange, slægt 474
 Lange, Agnes, se Nyrop, Agnes
 Lange, Axel 476
 Lange, Axel B. 477
 Lange, C. 478
 Lange, Christian Wilhelm 479
 Lange, Erik 479
 Lange, Frederik 480
 Lange, Fritz 480
 Lange, Gunde 481
 Lange, H. O., 1863–1943 481
 Lange, H. O., 1877–1961 483
 Lange, H. W. 483
 Lange, Ib, se Lange, Sven
 Lange, J. C. 485
 Lange, Jakob E. 485
 Lange, Jens 486
 Lange, Jens Iversen 486
 Lange, Johan, 1818–98 487
 Lange, Johan, * 1911 488
 Lange, Johanne Marie, se Spindler,
 Johanne
 Lange, Julie, se Hansen, Julie
 Lange, Julius 488
 Lange, L. 494
 Lange, Mads 495
 Lange, Michael 495
 Lange, Morten 497
 Lange, Niels, † 1565 498
 Lange, Niels, † 1652 498
 Lange, Per 499
 de Lange, Philip 500
 Lange, Poul 500
 Lange, Sven 501
 Lange, Thomas 502
 Lange, Thor 503
 Lange, Villum 505
 Lange-Müller, P. E. 506
 Langebek, Jacob 509
 Langebæk, Carl Henrik 512
 Langeland, Rasmus 512
 v. Langen, J. G. 512
 Langer, Viggo, se Hansen, H. P.,
 1829–99
 Langaard, J. P. 514

Biografier

- Langgaard, Rued 515
Langgaard, Siegfried 516
Langgaard, Th. 516
Langhoff, Johan Henrik Schubot-
he, se Langhoff, Søren
Langhoff, Paul Bo Henrik Schubot-
he, se Langhoff, Søren
Langhoff, Søren 517
Langkilde, slægt 518
Langkilde, Eywin 518
Langkilde, H. P. 518
Langkilde, Hans Erling 519
Langkjer, S. 520
Langkjær, H. 520
Langseth, A. 521
Lannung, Hermod 522
la Placette, Jean 523
Larcher, Frederikke, se Larcher,
Peter
Larcher, Louise, se Jacobson,
Louise
Larcher, Peter 523
Larsdatter, Kirsten Marie, se
Skov-Kirsten
Larsen, slægt 524
Larsen, A. C. 524
Larsen, Absalon 526
Larsen, Aksel 527
Larsen, Anders 529
Larsen, Arne Pilegaard, se Pile-
gaard Larsen, Arne
Larsen, Axel Theodor, se Liljefalk,
Axel
Larsen, Bent 529
Larsen, Bertram, se Bertram-Larsen
Larsen, Buster 530
Larsen, C. Syrach, se
Syrach-Larsen, C.
Larsen, Carl Aage 531
Larsen, Christian 532
Larsen, Eduard 532
Larsen, Eigil 533
Larsen, Eivind 534
Larsen, Elisabeth 535
Larsen, Emmanuel 535
Larsen, Erhardt 536
Larsen, Ernst 537
Larsen, F. B. 538
Larsen, Florian, se
Martensen-Larsen, H.
Larsen, Gunnar 539
Larsen, H. C. 540
Larsen, H. O. 541
Larsen, H. P. 542
Larsen, Hans 542
Larsen, Hans W. 543
Larsen, Harald 544
Larsen, Helge, * 1905 544
Larsen, Helge, * 1915 545
Larsen, Henning 546
Larsen, Henrik 546
Larsen, Holger 547
Larsen, J. Anker 548
Larsen, J. E. 549
Larsen, J. H. 551
Larsen, Jens 552
Larsen, Jens Peter 552
Larsen, Joakim 553
Larsen, Johannes, 1867–1961 555
Larsen, Johannes, 1899–1968 557
Larsen, Jul., se Larsen, A. C.
Larsen, Jørgen Elkjær, se Elkjær-
Larsen, Jørgen
Larsen, Jørgen W. 558
Larsen, K. Olesen, se Olesen
Larsen, K.
Larsen, Kai 558
Larsen, Karl, 1860–1931 559
Larsen, Karl, 1897–1977 561
Larsen, Kay 562
Larsen, Knud 563
Larsen, L. 563
Larsen, L. C. 564
Larsen, L. P. 564
Larsen, Lars 565
Larsen, Lars Hansen, se Hansen
Larsen, Lars
Larsen, Mads 566
Larsen, Michael, se Larsen, A. C.
Larsen, Morten 566
Larsen, N. A. 567
Larsen, N. J. 568
Larsen, Niels Bjørn 569
Larsen, O. H. 570
Larsen, Peder Olesen, se Olesen
Larsen, Peder
Larsen, Peter, 1802–73 571
Larsen, Peter, 1924–70 572
Larsen, Poul, 1859–1935 573
Larsen, Poul, 1909–76 574
Larsen, R. S. Thal 575
Larsen, S. E. 575
Larsen, S. P. 576
Larsen, Sofus 577
Larsen, Svend 578
Larsen, Thomas 579
Larsen, Thorvald 580
Larsen, Thv. 580
Larsen, Thøger 581
Larsen, Victor 582
Larsen, Viggo 583
Larsen, William P. 584
Larsen-Bjerre, Hans 584
Larsen-Ledet, Arne 584
Larsen-Ledet, Camma 585
Larsen-Ledet, L. 585
Larsen Stevns, Niels 586
Larssen, J. P. 588
Larssen, K. A. 588
Larssen, Oda, se Nielsen, Oda
Larssen, Otto 589
Larssen Bjørner, Anna 589
Lass, Johann 590
Lassen, slægt 591
Lassen, Aksel 591
Lassen, Anders 592
Lassen, Anna Margrethe, se
Lasson, Margrethe
Lassen, C. L. 593
Lassen, Eduard 593
Lassen, Elna 594
Lassen, Erik 595
Lassen, Finn 595
Lassen, Flemming 596
Lassen, G. 597
Lassen, G. F. 597
Lassen, H. C. A. 598
Lassen, Hans 599
Lassen, Henrik 600
Lassen, Jens 600
Lassen, Jul. 601
Lassen, Lorentz F. 602
Lassen, Loulou 603
Lassen, Marie 604
Lassen, Mogens 604
Lassen, N. 605
Lassen, N. O. 606
Lassen, Paul 606
Lassen, Peder 607
Lassen, Peter, 1800–59 608
Lassen, Peter, 1866–1938 609
Lassen, R. F. 610
Lassen, Rudolf 610
Lassen, Tyge, se Lassen, Vilhelm
Lassen, Vilhelm 611
Lassen-Nielsen, Morten 613
Lassenius, Johannes 613
Lasson, Margrethe 614
Lasson, Peder, se Lassen, Peder
Lau, Anker 615
Laub, slægt 615
Laub, F. Wilhelm H. 615
Laub, Georg 616
Laub, Niels, se Laub,
F. Wilhelm H.
Laub, Thomas 617
Lauerentzen, Johannes, se
Laverentzen, Johannes
Lausen, Marcus 619
Laurberg, Julie 620
Lauremberg, Hans 620
Laurent, Pierre 621
Laurent, Pierre Jean 621
Laurensen, Hans 622
Laurensen, Peder 623
Lauerentzen, Johannes, se
Laverentzen, Johannes
Lauridsen, Hans, se Laurensen,
Hans
Lauridsen, J. K. 624
Lauridsen, Jens 624
Lauridsen, Johannes 624
Lauridsen, L. 625
Lauridsen, Magdalene 626
Lauridsen, Olav Vang, se
Lauridsen, Johannes
Lauridsen, P. 626
Lauridsen, Peder, se Laurensen,
Peder
Lauring, Gunnar 627
Lauring, Palle 628
Lauritsen, C. C. 630

- Lauritsen, Peter 630
 Lauritzen, slægt 631
 Lauritzen, D. 631
 Lauritzen, Ivar, se Lauritzen, Knud
 Lauritzen, Kirsten 633
 Lauritzen, Knud 633
 Lauritzen, Lau 635
 Lauritzen jun., Lau, se Lauritzen, Lau
 Lauritzen, Severin 635
 Lauritzen, Vilhelm 636
 Laursen, Jens (Væver) 637
 Laursen, L. 638
 Laursen, Laurits 639
 Laursen, N. Joh. 639
 Lausen, Frederik 640
 Lausten-Thomsen, H. 641
 Lautherborn, Christian 642
 Lawaetz, slægt 642
 Lawaetz, Carl 642
 Lawaetz, H. 643
 Lawaetz, Jens Fr. 643
 Lawaetz, Johan Daniel 644
 Lawaetz, O. 644
 Laverentzen, Johannes 645
 Laxmand, slægt 646
 Laxmand, Hans 646
 Laxmand, Poul 647
 Lebeck, Anders 649
 le Clerc, Louis-Augustin 649
 le Coffre, Benoît 650
 le Coffre, Hélène 651
 Leemejer, Jørgen 651
 Lefevre, Halfdan 651
 Lefolii, Hans Henrik 652
 Lehm-Laursen, Johannes 653
 Lehmann, slægt 654
 Lehmann, Alfr. 654
 Lehmann, Carl 657
 Lehmann, Edvard 657
 Lehmann, Heinrich 658
 Lehmann, Henrik 660
 Lehmann, Inge 660
 Lehmann, J. F. G. 661
 Lehmann, Julius, se Lehmann, Alfr.
 Lehmann, Jørgen 662
 Lehmann, Martin 662
 Lehmann, Orla 663
 Lehmann, Wilhelm, se Lehmann, Martin
 Lehn, Abraham, 1643–1709 667
 Lehn, Abraham, 1702–57 667
 Lehn, P. A. 668
 Lehn Schiøler, E. 669
 Leiel, Sander 670
 Leiel, Willem 670
 Leif (dæknavn), se Sørensen, Ejnar
 Leif den lykkelige 671
 Lem, Peder 672
 le Maire, slægt 672
 le Maire, Emile 672
 le Maire, Louis, 1836–1913 673
 le Maire, Louis, 1910–72 674
 le Maire, Martin 674
 Lembcke, Edvard 675
 Lembcke, J. Chr. 676
 Lembourn, Hans Jørgen 676
 Lembæk, se Limbek
 Lemche, slægt 677
 Lemche, Gyrithe 677
 Lemche, Henning 679
 Lemming, F. C. 680
 Lemming, J. A. 680
 Lemvig, Anders 681
 Lemvigh, Otto 681
 Lemvigh-Müller, A. C. 682
 Lendrop, Margrethe 682
 Lengnick, J. C. L. 683
 Lenkiewitz, Utilia 684
 v. Lente, Christian 684
 v. Lente, Johan Hugo 686
 Lente, Theodor 687
 Leonora Christina 688
 Leopold, Svend 693
 Lerche, slægt 693
 Lerche, C. 693
 Lerche, Camilla 694
 Lerche, Christian 695
 Lerche, Christian Cornelius 696
 Lerche, Cornelius Pedersen 696
 Lerche, H. C. 697
 Lerche, Maren Magdalene 697
 Lerche, Otto 698
 Lerche, Peder Pedersen 698
 Lerche, Vincents 699
 Lerdorff Rye, Preben 700
 Lergaard, Niels 701
 Leschly, Jens 702
 Leth, slægt 702
 Leth, André 702
 Leth, Andreas 703
 Leth, Hans 703
 Leth, Harald 704
 Leth, Theodor 705
 Leth Espensen, Chr. 705
 Leth Hansen, Fr. 706
 Leunbach, J. H. 706
 Leuning, C. 708
 Leuning Borch, C. 708
 Levetzau, J. G. 709
 Levetzow, slægt 709
 v. Levetzow, Christian 710
 v. Levetzow, Cornelia 710
 v. Levetzow, Hans Frederik 711
 v. Levetzow, Heinrich 711

RETTELSER OG TILFØJELSER

Meddelelser om korrigerende og supplerende data, med kildeangivelse, modtages gerne af redaktionen.

BIND 1

Abildgaard, Nicolai. s. 24 linje 6 f.o.: Okholm, læs Oxholm. S. 29 linje 13 f.o.: 1936, læs 1934.

Bech, Gunnar. † 17.1.1981 i Kbh. (Skt. Jakobs), begr. sst. (Garn.).

Bentzon, slægt. linje 4 f.o.: efter til indskydes: købmand i Helsingør Lauritz Nicolaj B., 1761–1827, der igen var far til.

Bergsøe, Paul. s. 622 linje 15 f.o.: efter (Matth.) tilf.: † 7.6.1981 på Frbg.

BIND 2

Bjerregaard, Niels. linje 7 f.o.: efter Flade sg. tilf.: † 8.4.1981 i Frederikshavn.

Blixen, Karen. s. 233 h.sp. linje 11 f.n.: 1950, læs 1951.

Bredsdorff, Peter. † 16.1.1981 i Tårnbæk, begr. Bispebjerg kgd.

BIND 3

Bræstrup, Agnete. linje 8 f.o.: efter Fredensborg tilf.: † 22.2.1981.

Brøndum-Nielsen, Johs. linje 13 f.o.: efter Kbh. tilf.: † 2.5.1981 (Hørsholm).

Carstensen, Edward. Tilf. til bibliografien: Henning Henningsen i Handels- og søfartsmuseets årbog 1980 146–53.

Christensen, William. s. 290 linje 23 f.n.: I–VI, 1928–34, læs I–IX, 1928–39.

Christiansen, Arne. linje 5 f.o.: efter Odense tilf.: † 28.3.1981 i Holte.

Clemmensen, Tove. linje 5 f.o.: efter lektor tilf.: dr.phil.

Dalgaard, Knud. † 9.4.1981 i Lemvig.

Dam, Albert. linje 7 f.o.: efter 1901 tilf.: ~1° 27.11.1913 i Brædstrup (b.v.) med Ane Olsen, * 16.7.1882, † 4.5.1916 på Kjellerup sygehus, d. af gårdmand Peder O. (1842–1909) og Rasmine Hansine Vilstrup (1859–1949). S. 553 v.sp. linje 3 f.o.: 1936, læs 1934.

Dige, E. † 4.5.1981 på Hvidovre hosp., begr. Avnslev kgd.

BIND 4

Dons Christensen, Henrik. linje 6 f.o.: Minneapolis, læs Minnesota.

Dyrskjøt, Peder. Tilf. til bibliografien: Repertorium diplomaticum 2.r.VIII, 1936 457–63.

Exner, Rettelse i slægtstavlen: Gustav Johan Adolf E. 1897–1981 provst.

Exner, Bent. linje 2 f.o.: * 1897, læs 1897–1981.

Exner, Johannes. linje 3 f.o.: * 1897, læs 1897–1981.

Fabricius, Frederik. Tilf. til biografien: F. virkede som lærer ved Vestre Borgerdydskolen 1812–17 og 1820–37. Tilf. til bibliografien: Vestre borgerdydskole 1787–1937, 1937 32–34.

Ferlov Mancoba, Sonja. linje 2 f.o.: Ejner, læs Ejnar. Linje 3 f.o.: 1873–1935, læs 1871–1934. Linje 4 f.o.: 1885, læs 1883.

Frederik VII. s. 549 v.sp. linje 10 f.o.: ca. 1776, læs 1772. Linje 11 f.o.: 1794, læs 1793.

BIND 5

Frische, Axel. linje 6 og 7 f.o.: med ... Viborg, læs: med sygeplejerske Kristine Jørgine Christensen, * 22.4.1879 i Viborg (Dom.).

Gade, Niels W. s. 87 h.sp. linje 17 f.n.: efter istand tilf.: Tit. professor 1856. – R. 1852. DM. 1869. K.² 1872. K.¹ 1886.

Geill, Torben. linje 7 f.o.: efter Wien tilf.: † 27.1.1980 i Gentofte.

Gerdes, Finn. linje 3 f.o.: * 1893, læs 1893–1981.

Gottschalch, Ellen. † 17.2.1981 (Frbg.), begr. Frbg. gl. kgd.

Gunnerus, J. E. Tilf. til bibliografien: J. H. Tauber: Blade af rector J. H. Taubers dagbøger, 1922 (fot. opr. 1972) = Memoirer og breve XXXVIII 123–37. Ole B. Thomsen: Embeds-studiernes univ. II, 1975 482–85 515–21.

Hannemann, Johan. † 5.9.1980 i Brødskov ved Hillerød, begr. på Frbg. (Solbjerg).

Hansen, Chr. G. linje 7 og 8 f.o.: Århus, læs Århus (Dom.).

Hansen, Peter. linje 5–6 f.o.: Århus, læs Århus (Vor Frue).

Hansen, Aase, † 9.2.1981 i Frederiksværk, begr. sst.

BIND 6

- Hartling, Poul.** s. 37 v.sp. linje 24 f.n.: Nov.s.å., læs Sept.s.å.
- Hartvig-Møller, Hans.** Tilf. til bibliografien: Mogens Brandt: De glade barndomsdage, 1967 122–32.
- Heinesen, William.** s. 195 linje 11 f.o.: efter 1979 tilf.: Som den første færing modtog han 1981 medaljen Ingenio et arti.
- Heise, A.** Tilf. til bibliografien: Historiske samlinger i Landsark. for Nørrejylland.
- Heje, N. I.** linje 2. f.o.: efter 1974 tilf.: i Gravballe, Svostrup sg., begr. sst. Linje 4 f.o.: 1918 . . . d. af proprietær, læs: 1918 i Skorup med Kirstine Schøler Jensen, * 1.10.1895 i Grølsted, Skorup sg., † 7.2.1967 i Kbh., d. af gårdejer Rasmus J. (1867–1939) og Mette Marie Kristiansen Schøler (1867–1942). Ægteskabet opløst. ~ 2° 5.12.1937 med Inger Litte Schmidt Aarup, * 7.5.1907 på Kallestrup, Hvam sg., d. af proprietær.
- Helgason, Jón.** linje 12 f.o.: * 1894, læs 1894–1981.
- Helie, Paulus.** Tilf. til bibliografien under Lit.: J. Oskar Andersen: P. H. I, 1936 = Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1936 3–138. Kristen Valkner: P. H. og Chr. II, Oslo 1963.
- Henrik.** Tilf. til bibliografien: Gerd Wunder i Archiv für Sippenforschung, XXXIII–XXXVII, 1969–70.
- Hermansen, Carl.** linje 10 f.o.: Sudursteymoy, læs Sudursteymoy.
- Hertz, Peter,** 1874–1939. linje 18 f.o.: 1928, læs 1968.
- Hetsch, G. F.** Tilf. til bibliografien: Helga Steemann: F. Meldahl og hans venner I–III, 1926–29.
- Hoffory, Julius.** linje 2 f.o.: Århus, læs Århus (Vor Frue).
- Hofman, Holger.** linje 2 f.o.: f 2, læs †.
- Hofman (Bang), N.** Tilf. til bibliografien: Breve fra L. Engelstoft i Udv. af Laur. Engelstofts skr. III, 1862 418–29; fra Jacob Aall i Breve fra slekten Aalls arkiver, Oslo 1948. Talrige breve i udenlandske bibl., se Lauritz Nielsen: Registrant o. breve fra og til danske i udenlandske bibl., 1934.
- Hohlenberg, Johannes.** linje 6 f.o.: Kbh., læs Kbh. (Petri k.).
- Holberg, Ludvig,** 1684–1754. s. 431 sidste linje: 1968–69, læs 1968–69; sst. juni 1977.
- Holm, August.** linje 2 f.o.: Århus, læs Århus (Dom.).
- Holm, Niels Johannes.** linje 10–11 f.o.: handske-magerlæger, læs handskemagerlære.
- Holst, Jørgen.** Tilf. til bibliografien: Harald Ilsoe i Fund og forskn. XXIII, 1977–78 21–27.

- Holst, Martin.** linje 2 f.o.: Hændeboel, læs Hundebøl.
- Holst-Sørensen, Niels.** v.sp. linje 1 f.n.: 1:48,9 sek., læs 1:48,9 min.
- Holst, Carl.** linje 2 f.o.: Århus, læs Århus (Vor Frue).
- Holtved, Erik.** † 24.5.1981 i Værløse, begr. Hareskovby kgd.
- Houmann, Børge.** linje 4 f.o.: † 1934, læs 1865–1934.
- Hovgaard, A. P.** linje 2 f.o.: Århus, læs Århus (Vor Frue).
- Hovgaard, William.** linje 2 f.o.: Århus, læs Århus (Vor Frue).
- Hubald.** s. 593 linje 4 f.n.: Repertorium . . . 2 og 9, læs: Diplomatarium danicum I.r.II, 1963 nr. 42 og 77.
- Hude, Kr.** Tilf. til bibliografien: Harald Herdal: Arbejdsår, 1970 9–13.
- Hübner, Martin.** Tilf. til bibliografien: Papirer i Kgl.bibl.

BIND 7

- Højberg-Christensen, A. C.** Tilf. til bibliografien: De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977.
- Hørup, Viggo.** s. 65 h.sp. linje 16 f.o.: C. F. Willumsen, læs J. F. Willumsen.
- Haakon VII.** Tilf. til bibliografien: Admiral H. Konows erindr. I–II, ved Tage Kaarsted, 1977. Maurice Michael: Haakon, King of Norway, London 1976. Kjell A. Wig: Kongen ser tilbage, Oslo 1977. Samme: Spillet om tronen, Oslo 1980. Theo Aronson: A Family of Kings, London 1976.
- Ingerslev, C. F.** linje 2 og 7 f.o.: Århus, læs Århus (Dom sg.).
- Ingerslev, H. P.** linje 2 f.o.: efter Marselisborg tilf.: Viby sg.
- Jacobsen.** slægtstavle I: Paula J. 1890–, læs Paula J. 1890–1981.
- Jantzen.** slægtstavlen: Eyvin J. 1909–, læs Eyvin J. 1909–81.
- Japsen, Gottlieb,** † 4.3.1981 i Helsingør (Skt. Mariæ), begr. sst.
- Jensen, Alfred.** Tilf. til bibliografien: De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977.
- Jensen, Fanny.** Tilf. til bibliografien: De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977.
- Jensen, Jens Peter.** s. 292 linje 24 f.n.: den konservative, læs den tidligere konservative. Tilf. til bibliografien: Tage Kaarsted: Regeringskrisen 1957, 1964.
- Jespersen, C. M.** linje 2 f.o.: Århus, læs Århus (Frue sg.).

- Jespersen, Kr.** Tilf. til biografien: J. udgav 1981 artikelsamlingen *En avislæzers dagbog*.
- Jessen, Knud.** linje 2 f.o.: efter 1971 tilf.: begr. Lundtofte kgd.
- Johannsen, W.** s. 419 v.sp. linje 17 f.n.: efter var tilf.: universitetets rektor 1917–18 og. Tilf. til bibliografien: Levnedberetning i ordenskapitlet.
- Johansen, N. P.** linje 13 f.o.: Århus, læs Århus (Dom sg.).
- Jónsson, Björn.** Tilf. til bibliografien: De danske ministerier 1901–29, ved Svend Thorsen, 1972.
- Jónsson, Sigurður.** Tilf. til bibliografien: De danske ministerier 1901–29, ved Svend Thorsen, 1972. Per Sundbøl: Dansk Islandspolitik 1913–18, 1978.
- Jürgensen, C. P.** linje 6 og 7 f.o.: Århus, læs Århus (Dom sg.).
- Jöhnke, Ferdinand Henrik.** Tilf. til bibliografien: De danske ministerier 1901–29, ved Svend Thorsen, 1972.
- Jørgensen, Anker.** s. 523 v.sp. linje 2 f.o.: Randers, læs Randers amt.
- Jørgensen, C. A.** linje 3 f.o.: efter 1968 tilf.: begr. Vinderød kgd.
- Jørgensen, Jørgen,** 1888–1974. Tilf. til bibliografien: De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977. Formidler og virkeliggør, red. Jørgen Thorgaard, 1977.
- Jørgensen, Jørgen,** 1891–1963. Tilf. til bibliografien: De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977.
- Kabell, F. C.** linje 2 f.o.: Århus, læst Århus (Dom sg.).
- Kampmann, Viggo.** Tilf. til bibliografien: De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977.
- Kaper, Ernst.** Tilf. til bibliografien: Levnedberetning i ordenskapitlet.
- Kauffmann, Henrik.** Tilf. til bibliografien: De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977.
- Keiser-Nielsen, S.** Tilf. til bibliografien: De danske ministerier 1901–29, ved Svend Thorsen, 1972.
- Kierulff, Otto.** Linje 2 f.o.: efter 1981 tilf.: i Jægersborg, begr. Gentofte kgd.
- Kissmeyer-Nielsen, Flemming.** R. 1980. Levnedberetning i ordenskapitlet.
- Kiær, Eigil.** † 2.6.1981 på Frbg., begr. Frbg. kgd. Tilf. til forfatterregisteret s. 701: Krogh, Torben, seminarirektor, cand.teol. & mag. (3) 590 (dette sidetal slettes hos Torben Krogh, professor, dr.phil. † (2)).